

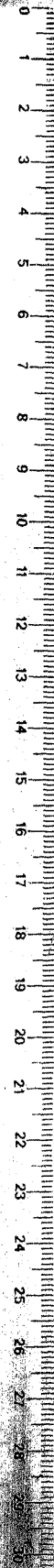
9

2-36-76 1/2

EV-4

~~2-a-2-2~~

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL	
E. I. N. P. R. A.	
Sala:	B
Estante:	5
Numero:	91

2 400 400
 Seiki
 MADE IN JAPAN

B
 165

165
0-13

S

X00408952

BIBLIOTECA

Del Collegio della Comp^{ta} de S^{to} del granada B^{no}

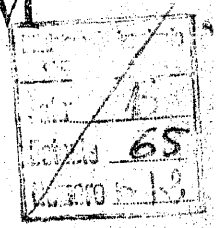
BIBLIOTHECAE R. 13. 765

HOMILIARVM

ET SERMONVM

PRISCORVM ECCLESIAE PATRVM

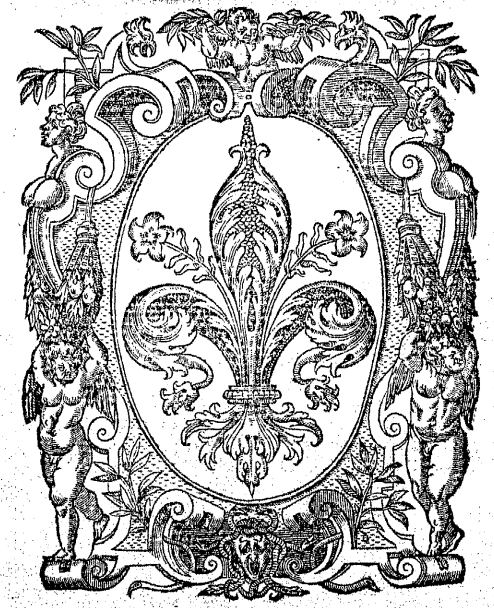
TOMVS TERTIVS.

IN QVO EVANGELIORVM, QVAE A SECVNDA DOMINICA POST Pascha vsque ad Domini Aduentum tam diebus Dominicis, quam quibusdam alijs festis vel etiam ferialibus diebus occurrentibus proprium Euangelium eo tempore habentibus, in sacrosancto Missae officio leguntur, prout in Missali Romano ex decreto Concilij Tridentini restitutum habentur, expositiones, nec non plurima iisdem diebus accommodata conciones continentur.

LAURENTII CYMBII Itali primùm opera collectus, & post eius obitum à Fr. GERARDO MOSANO Dominicano Germano ad finem vsque perductus.

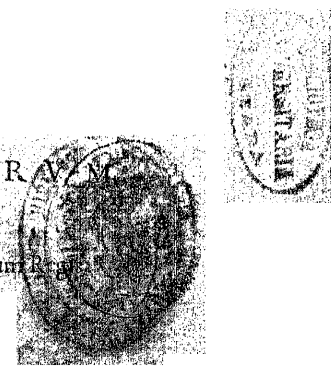
ACCESSERE ETIAM IISDEM AVCTORIBVS BREFES in margine scholia, quibus vel haereses nostri temporis à Priscis Patribus iugulata ostenduntur, vel si quid iisdem Patribus excidit, quod minus communi Ecclesiae consensu receptum est, modeste corrigitur.

L V G D V N I
EX OFFICINA IVNTARVM

M. D. LXXXVIII

Cum privilegio Caesareae Maiestatis, ac Christianissimi Galliarum Regis

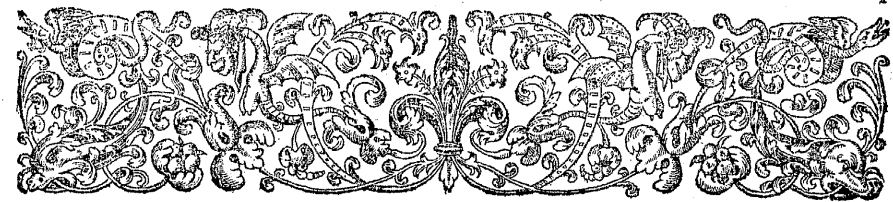

etiam sceleriores, peioresque discedunt. Quod porro iam fieri hic inter nos nunc cernimus, idem etiam Christi tempore fieri solitum ex Euangelio discimus. Nam cum ad eum audiendum plurimi undique confluerent, non omnes tamen eodem animo, simplici nimirum & candido, nec eadem mente ac voluntate, eius conciones frequentabant. Nonnulli enim signorum causa spectandorum, & quæ antea non intellexerant audiendi animo ad eum veniebant: alij vero, uterant Pharisei, quod aliquam haberent eius carpendi occasionem: pauci denique salutis fugæ desiderio eum comitari consueverant. Quemadmodum igitur eorum animi variè affecti erant: sic Christi Domini nostri verbum varios in eorum motus ciebat, & alios quidem ad frugem meliorem reducebat, qui videlicet pie attentè que eum audiebant, alij vero eum neque dicentem capere poterant, neque mira operantem admirabantur, qui profectò, propter animi suam nequitiam duri obstinatique permanebant. Quod cum redemptor noster animaduertisset, & altera ex parte duritiam malitiàmque istorum deploraret, & ex parte altera de aliorum profectu & bonitate collatetur, ad Patrem suum oculis manibusque, ut animo totus conuersus, in hæc verba prorupit: *Constitit tibi Pater Domine cali & terra.*

^{Psal. 100.} Quod si eum super Euangelium, quod in dominica 21. post Pentecosten legitur, sermonem habere contingat, tunc certè pro exordio concionis hæc verba Dauidis, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine*, licebit ei assumere, totumque suum sermonem ad has duas virtutes penè referre. Sic ergo suum sermonem optimè exordietur. Mundus hic vniuersus duabus quasi maximis columnis, iustitia nimirum & misericordia innititur & sustentatur, Deusque mitissimus his duabus maximè virtutibus res humanas omnes moderatur & temperat. Vbi verò hæc & nonnulla alia ad has duas virtutes spectantia dixerit, tunc ad Euangelium eas adaptet, & quomodo Dei quidem misericordia in eo seruo eluceat, qui decem millium talentorum debitor erat, ostēdat: & vicissim ut ipsius iustitia in eundem sese exerat, demonstrat cum in eum seruum tam horredam atrocemque pronunciarit sententiam, qui proximo suo benignè, admissa in se errata indulgere contempsit. Hoc ferè modo suas conciones D. Chrysostomus, & ferè alij omnes veteres Patres quas in vetus & nouum testamentum, atque in Acta Apostolorum, & D. Paulum ediderunt exordiri consueuerunt.

^{Matth. 23.} Alter autem concionum rectè decentèque exordiarum modus is ferè est, quo præco Euangelicus antequam ad ipsius Euangelij, de quo dicturus est verba accedat, summam quasi totius doctrinæ Euangelicæ, quæ ex eo Euangelio colligi potest, cõficit, & paucis explicat. Hoc autem isto exemplo, quo fiat illustrius declarabo. Sumamus propositum esse concionatori Euangelium illud, quod in octaua Dominica post Pentecosten habetur, populo explicare: sic ergo tunc exordiri suam concionem rite poterit. Euangelium, de quo sumus hodierno die verba facturi, præclara sanè documenta, fideique præcepta valde vtilia eleganter disertèque continet. In eo enim Christus Dominus ac magister noster, in parabola in primis lepida & iucunda nobis ob oculos subjicit, vitæ huius tempus, ad benè merendum opportunum esse, & ad salutem æternam consequendam necessariò esse impendendum, sicque bonis operibus intendendum, ut firmissimum in cælis habitaculum nobis in omnem præparare valeamus æternitatem. Monet nos etiam & instruit, pios erga alios & misericordes nos exhibere, &, quod magis cordi nobis esse debet, beatitudinis præmium non bonis verbis, sed præclaris & eximiis operibus comparari. Nam villicus ille, malè administratæ rei herilis reus, non secum ita locutus est: *Bone Deus, quid dicam: sed quid faciam*: sicque suæ miserix calamitatique non bonis verbis: sed operibus prospexit, atque consuluit. Habet insuper hoc sacrosanctum Euangelium multa alia præclara vtiliaque ad hanc vitam optimè transigendam documenta quæ quidem in ipsius concionis progressu explanabimus: nunc verba ipsius attendamus, quæ sic habent: *Homo quidam erat diues qui habebat villicum, &c.* Simili exordij genere dicendique charactere D. Chrysostomus uti sæpe solet, ut cum in 13. Homilia in Genesim, postquam tali vsus esset præfatione sic ait: *Videamus nunc quid nos doceat beatus ille Moses, & accepit, inquit, Dominus Deus hominem quem formauit.* Hæc ille.

CATHO

CATHOLICA EORVM EVANGELIORVM, QUÆ SIN- GVLIS DIEBVS DOMINICIS ET ALIIS DIEBVS PROPRIVM EO TEMPORE EVANGELIVM

*habentibus in Missa leguntur secundum usum & ordinem Missalis
Romani nuper à Pio V. restituti, à Dominica in Albis
vsque ad Aduentum, ex antiquis patribus
desumpta explicatio.*

DOMINICA IN OCTA- VIS PASCHÆ.

IOAN. 20.

^a Hoc in ipso die resurrectionis.
Nullo tempore. Cum esset ^b sero die illo, vna sabbathorum,
& ^b fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati pro-

^c Die dominica eiusdem resurrectionis.
pter metum Iudæorum: ^c venit Iesus, & stetit in medio, &
dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis ^d ma-
nus & latus. Gausi sunt ergo discipuli viso domino. Dixit er-

^e Iteratio, confirmatio est. ^f Dat eis pacem super pacem, sicut promisi per prophetam. ^g Aqualis est pater filio, sed hæc verba me-
diatoris sunt. Ille misit me, ego vos. ^h Id est, ad passionem, estis amici, quali ea charitate vos mitto ad mala, qua pater me misit.
go eis ^e iterum: ^f Pax vobis. & Sicut misit me pater, & ego ^h mitto vos. Hæc

ⁱ In sufflatio significauit spiritum sanctum non patris esse solius spiritum, sed suum. ^k Id est, quos dignos remissione iudicaueritis,
duabus, scilicet clauibus, videlicet potestatis & discretionis.
cum dixisset, ⁱ insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum. Quorum ^k re-
miseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Tho-
mas autem vnus ex discipulis duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum
eis quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominum. Ille
autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digi-
tum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non
credam. Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis.
Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. Deinde di-
cit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam,
& mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas,

^l Hominem.
& dixit: dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Iesus: Quia vidisti ^l me Thomas,
^m Me esse Deum.
^m credidisti: Beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia signa
fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro
hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus Christus est filius Dei: & ut
credentes vitam habeatis in nomine eius.

Bibl. Hom. tom. 3. A GLOSSA

Vm ergo esset. Hoc ipso in die resurrectionis factum est, in quo quinquies Iesus apparuit. Primò Mariæ Magdalene. secundò eidem cum aliis cunctis nunciare discipulis volentibus, tertio Petro, quarto Cleophae & socio eius, quinto discipulis ianuis clausis praedictis duobus iam reuersis. *Ostendit eis.* Post resurrectionem in corpore suo dominus duo contraria ostendit. & palpabile eiusdem naturæ ut formet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ ut inuiteret ad præmiū. *Di. ergo e. ire. Pax.* Pacem offert, qui propter pacem venit: iterat, ut monstrat per suum sanguinem esse pacificata quæ in caelis sunt & quæ in terra. *Acci. spi.* Aug. In terra datur spiritus ut diligatur proximus: & cælo datur spiritus, ut diligatur Deus. *Quorum re. pe.* Ecce charitas, quæ per spiritum sanctum infundit cordibus eorum. Qui participes sui sunt, peccata dimittit: eorum qui non sunt, tenet. Et ideo postquam dixit: Accipite spiritum sanctum, continuo subiicit: *Quorum re. pec. Tho. au. ex.* Non casu, sed diuina dispositione defuit Thomas & audita non credidit: vnde palpandum se ei dominus præbuit, quia eius dubitatione & facta sibi probatione nulli relinquitur iā dubitare. *Qui d. Di.* Didymus, id est, geminus quia dubius Thomas, id est, abyssus: quia dubitatio profundius nouit. *Respōdit.* Videbat & tægebat hominem: & super hoc Deum credebat iā remota dubitatione, & confitebatur quem nō videbat. *Quia vi.* Nō ait tetigisti, sed vidisti: quia visus quodammodo generale sensus est qui de aliis quatuor dici solet. Fortitan non fuit ausus tangere: sed aspiciendo tantum, seu etiam tangendo credit. *Beati.* Commendat fidem gētium: sed præterito vititur, ut qui quod erat futurum, in sua prædestinatione nouerat iam factum. *Mul.* Quasi in fine libri concludit: Multa quidē & alia fecit quæ præ sua multitudine non sunt scripta. hæc autem quæ fecit Iesus & ante resurrectionē & post, dicit se scripsisse, ut fidē astruat quæ vita habeatur. Deinde tamen narrat quomodo se manifestauit Iesus ad mare Tyberiadis. Et in captura piscium commendauit ecclesiæ sacramentum, qualis futura est in vltima resurrectione. Ad quod cōmendandū valet, quod quasi finis libri interpositus est, ut esset etiam sequitur narrationis quasi præmiū: quod ei faceret quodammodo eminentiorem locum.

CATENA AVREA
in idem Euang.

Chry. Audiētes discipuli quod Maria annuntiavit, consequens erat ut aut discredere, aut credentes dolerent, quoniam eos nō reputauit dignos sua visione. Hæc igitur recogitantes, neque per vnam diem dimisit pertransire, sed ex eo quod sciebant iam suscitatum esse, videre stititibus & timidis existētibz cum sero factum esset ipsis asstitit, vnde dicitur: *Cum ergo sero esset die, &c.* Bed. In hoc infirmitas apostolorum monstratur, qui fortibus clauis intus congregari tesiderent propter timorem Iudæorum, quorum metu fuerat prius dispersi. *Venit Iesus & stetit in medio.* Ideo

autem sero apparuit, quia consequens erat, tunc maximè eos timidos esse. The. Vel quia praestolabatur ut omnes conuenirent. Ostiis vero clausis, ut ostendat quia eodem modo resurrexit ad ianentem lapide super monumentū. Aug. in ser. Pas. Nonnulli autem de hac re ira mouentur, ut penè periclitentur afferentes contra miracula diuina præiudicia ratiocinationum suarum. Sic enim disputant: Si corpus erat, si hoc surrexit de sepulchro quod pepedit in ligno: Quo modo per ostia clausa intrare potuit? Si comprehendis modum non est miraculum: vbi defecit ratio, ibi est fidei edificatio. Au. su. Io. Moli quidem corporis vbi diuinitas erat ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe non eis apertis intrare potuit quo nascente virginitas matris inuoluta permansit. Chry. Sed mirabile est qualiter phantasma eum non æstimarunt, sed hoc fait, quia mulier præueniens in eis multā fidem operata est. Sed & ipse per visum manifestum se eis ostendit, & voce eorum influentem mētem firmavit. vnde sequitur: *Et di. eis. Pax vobis. Id est ne tumultuemini.* In quo etiam commemorat verbum quod ante crucē dixerat: Pacem meā do vobis: & rursus: In me pacē habebitis. Gre. Et quia ad illud corpus quod videri poterat fides in tæquentium dubitabat, ostendit eis protinus manus & latus. vnde sequitur: *Et cum hoc dixisset, &c.* Clani enim manus fixerant, lancea latus aperuerat. Ibi ad dubitantium corda sanāda vulnerum sunt seruata vestigia. Chry. Et quia ante crucem eis dixerat: Iterum videbo vos & gaudebit cor vestrū, hoc opere impletur. vnde sequitur: *Gausi sunt, &c.* Aug. 1. de. q. d. Claritas qua iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui, in Christi corpore cum resurrexit ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse quam defuisse, credēda est, non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus, quando ille à suis ita deberet accēdi ut posset agnosci. Chr. Vniuersa autem hæc eos ad fidem certissimā inducebant, quia verò prælium inexpugnabile habebant ad Iudæos, rursus eis pacem annūciat. vnde sequitur: *Dixit eis. Pax vobis.* Bed. Iteratio confirmatio est, siue ideo repetit quia gemina est virtus charitatis, vel quia ipse est qui fecit vtraque vnum. Chry. Simul quoque demonstrat crucis efficaciam per quam soluit omnia tristitia & contulit omnia bona: & hoc est pax. Mulieribus autem supra annuntiatum est gaudium, quia in tristitia illud genus erat, & hanc suscepit maledictionem dicente domino: In dolore paries. Quia ergo vniuersa prohibentia sunt destructa & directa sunt omnia de reliquo: subdit: Sicut mi. me pater, &c. Greg. Pater quidem filium misit qui hunc pro redemptione generis humani incarnari constituit. Itaque dicitur: *Sicut mi. me pa. &c.* Id est ea charitate vos diligo, cum inter scādālū persecutorum mirro qua me charitate pater diligit quem venire ad tolerandas passiones fecit. Aug. Aequalem autem patri filium nouimus, sed hinc verba mediatoris agnoscimus. Medium quippe se ostendit dicēdo. Ille me: & ego vos. Chr. Sic igitur eleuauit eorum animum & ab his quæ facta sunt, & à dignitate mittentis, & non adhuc deprecatio ad patrem fit: sed sua autoritate dat eis virtutem. vnde sequitur: *Hæc cum di. in. ius. & eis. acci. spi. sanctum.* Aug. 1. de. tri. Flatus ergo ille corporeus substantia spiritus sancti non fuit, sed demonstratio per congruā significationem non tantum à patre, sed etiam à filio

filio procedere spiritum sanctum. Quis enim demeritissimus diceret alium fuisse spiritum quem sufflans dedit, & alium quem post ascensionem suam misit? Gregor. Cū autem prius in terra discipulis datur: postmodum de cælo mittitur, nisi quod duo sunt præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei & dilectio proximi: in terra datur spiritus, ut diligatur proximus: ex cælo datur spiritus ut diligatur Deus: sicut ergo vna est charitas & duo præcepta, ita vnus est spiritus & duo data, prius à consistente domino in terra: postmodum datur ex cælo, quia proximi amore dicitur qualiter præueniri debeat ad mortem Dei. Chrysoft. Quidam autem dicunt quoniam non spiritu dedit sed aptos eos ad susceptionem spiritus per insufflationem construxit. Si enim angelum videns Daniel excessum mentis passus est, quid ineffabilem illam gratiam suscipientes passi essent nisi discipulos suos primitus instruxisset? Nequaquam autem quis peccabit dicens tunc suscepisse eos quandam potestatem spiritualis gratiæ: non ut mortuos suscitent & miracula faciant, sed ut dimittant peccata: vnde sequitur, *Quorum remisistis, &c.* Aug. Ecclesiæ charitas quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris participum suorum peccata dimittit: eorum autem qui non sunt eius participes tenet. Ideo postquam dixit: *Accipite spiritum sanctum:* continuo de peccatorum remissione & retentione subiicit. Greg. Sciendum verò est quod hi qui prius spiritum sanctum habuerunt, ut ipsi innocentes viuerent, & in prædicatione quibusdam prodesse: idcirco hunc post resurrectionem domini patenter acceperunt, ut prodesse non paucis sed pluribus possent. Liber ergo intueri: illi discipuli ad tanta onera humilitatis vocati ad quantum culmen gloriæ sint producti. Ecce non solum de seipsis sicuti fiunt, sed etiam principatum superni iudicij sortiuntur ut vice Dei quibusdam peccata retineat, quibusdam verò relaxent, horum nunc in ecclesia episcopi locum tenent: & soluendi ac ligandi autoritatem suscipiunt qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor, sed graue pondus istius est honoris. Durum quippe est ut qui nescit tenere moderamina viræ suæ iudex fiat vice alienæ. Chryf. Sacerdos enim etiam propriam bene dispensauerit vitam: aliorum verò non cum diligentia curam habuerit, cum perniciosus in gehennam vadit. Sciens igitur periculi magnitudinē multam tribuit eis deuotionem, & etiam si non valde nobiles fuerint: non autem iustum est ab his qui in principatu subiiciuntur iudicari, & si vita eorum fuerit valde detrahebilis, in nullo lædens in his quæ sunt eis commissā à Deo. Non enim sacerdos sed neque angelus aut archangelus operari aliquid potest in his quæ sunt data à Deo. Sed pater & filius & spiritus sanctus omnia dispensant. Sacerdos autem suam linguam & manum tribuit. Non enim iustum esset ut propter alterius malitiā circa symbola nostræ salutis lædi eos qui ad fidem veniunt. Omnibus autem discipulis congregatis solus Thomas deficiebat à dispersione quæ iam facta erat: vnde dicitur, Thomas autem vnus ex 12. &c. Alcu. Didymus Græcè: Latine geminus: propter dubium cor in credendo: Thomas abyssus: quia altitudinem diuinitatis certa fide penetravit. Grego. Non autem casu gestum est ut electus ille discipulus tunc de-

esset. Egit namque miro modo superna clemētia ut discipulus dubitans dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim nobis infidelitas Thomæ ad fidem quàm fides credentium discipulorum profuit, quia dum ille ad fidem palpando rediit: nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur. Bed. Quæti autem potest quare hinc euāgelista tunc Thomam defuisse dicat eum: Lucas scribat quod duo discipuli eūtes in Emaus reuersi in Hierusalem inuenerunt vndecim congregatos: sed datur intelligi quoddam fuisse conuallum quoddam ad horam Thomam egressus sit, & Iesus veniens in medio eorum stetit. Chryf. Sicut autem simpliciter & qualitercunque credere facilitatis est: ita multum inuestigare est: crassissima mentis, propter hoc Thomas accusatur. Apostolis enim dicentibus quoniam vidimus dominum non credidit, non tantum illis discredens, quantum rem pures impossibilem esse: vnde sequitur, *Dixer. er. et. alij disci. vi. do. Ille au. di. eis. Nisi vi. in ma. eius fixu. clauo. & mit. digi. memi in lo. clauo.* Aliis enim crassior existens eam quæ est per sensum crassissimum, scilicet tactum quærebat fidem: & neque oculis credebat: vnde non sufficit eum dicere: *Nisi videro:* sed addidit: *Et misero digi. &c.* Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, &c. Chryf. Considera dominatoris clemētiam, qualiter & pro vna anima ostendit seipsum vulnera habentem & accedit ut saluet vnum & mirum discipuli annuntiantes digni erāt fide & ipse promittens. Sed tamen quia solus Thomas quæsiuit neque hoc eum priuauit Christus: non autem sciam ei apparere, sed post dies octo ut in medio à discipulis admonitus accendatur in maius desiderium. & fidelior fieret in futurum: vnde dicitur, *Et post dies octo ite. erant discipuli eius intus & Tho. cum eis. Venit Ies. ia. clau.* Aug. in ser. pas. Quæris à me & dicis: si per ostia clausa intrauit, vbi est corporis modus? & ego respondeo: si super mare ambulauit, vbi est corporis pondus, sed fecit illud dominus tanquam dominus: nunquid igitur quia resurrexit, destitit esse dominus? Chryf. Astat itaque Iesus & non expectabat à Thoma interrogari: sed ut ostendat quoniam cum loquebatur ad condiscipulos aderat: eisdem verbis vsus est. Et primò quidem increpat vel improperat: vnde sequitur, *Deinde di. Thomæ. infer digi. &c.* secundò autem erudit, dicēs: *Et noli esse incre. sed fidelis. Vide quoniam infidelitatis erat ambiguitas, antequam spiritum sanctum acciperent, postea autem non, sed firmi erant de reliquo. Dignum autem est quæretere qualiter corpus incorruptibile typos habebat clauorum, sed ne tumultuaret: condescensionis enim erat ut dicerent quoniam ipse erat qui crucifixus fuerat. Aug. de symb. Possit autem si veller de corpore suscitato & clarificato omnem maculā cuiuslibet cicatricis abstergere, sed sciebat quare cicatrices in suo corpore referuaret. Sicut enim demonstrauit Thomæ non credenti nisi tangeret & videret, ita etiam inimicis suis vulnera demonstraturus est sua, non quod eis dicat sicut Thomæ: *Quia vidisti, credidisti:* sed ut conuincens eos veritas dicat: Ecce hominem quem crucifixistis, videtis vulnera quæ infixistis, agnoscitis latus quod pupugistis, quoniam per vos & propter vos apertum est: nec tamen intrare voluistis. Aug. 22. de ciu. Dei. Nescio autem quomodo eadē*

4 sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnere cicatrices quæ pro Christi nomine perulerunt: & fortasse videbimus: non enim deformitas in eis, sed dignitas erit: & quædam quamuis in corpore non corporis sed virtutis pulchritudo fulgebit: nec ideo tamen si aliqua martyribus amputata & ablata sunt membra, sine ipsis membris in resurrectione erunt mortuorum: quibus dictum est: Capillus capitis vestri non peribit. Sed si hoc decebit in illo nouo seculo, ut in indicia gloriosorum vulnerum in illa immortalis carne cernantur ubi membra ut præficerentur percussa vel secta sunt tibi cicatrices, sed eisdem membris redditis non perditis apparebunt. Quamuis igitur omnia quæ acciderant corpori vicia tunc non erunt, non sunt tamen appellanda vicia, sed virtutis indicia. Gregor. in hom. Palpandam autem carnem dominus præbuit, quam clausis ianuis introduxit, qua in re duo mira & iuxta humanam rationem valde sibi contraria ostendit: dum post resurrectionem corpus suum incorruptibile: & tamen palpabile demonstrauit. Nam & corrumpi necesse est quod palpatur, & palpari non potest, quod non corrumpitur, & incorruptibile ergo se & palpabile demonstrauit, ut profecto post resurrectionem esse ostenderetur corpus suum & eiusdem naturæ & alterius gloriæ. Greg. 13. mor. Corpus etiam nostrum in illa resurrectionis gloria erit quidem subtile per effectum spiritualis potentia, sed palpabile per veritatem naturæ: non autem sicut Eurychius scripsit impalpabile: & ventis aëreque subtilius. August. Videbat autem Thomas, tangebaturque hominem, & confitebatur Deum quem non videbat neque tangebatur: sed per hoc quod videbat atque tangebatur, illud iam remota dubitatione credebat: unde sequitur, Respondit Thomas, & dixit ei Dominus meus, &c. Theoph. Qui prius infidelis fuerat post lateris tactum, optimum se theologum ostendit. Nam duplicem naturam vitamque hypostasim Christi edisseruit: dicendo enim, Dominus meus, humanam naturam: dicendo vero, Deus meus, diuinam consensit esse, & vnum eundem Deum & dominum. Sequitur: Dicit ei Iesus: Quia vidisti me credidisti. Aug. Non ait tetigisti me sed vidisti me, quoniam generalis quodammodo est sensus visus: nam & per quatuor alios sensus nominari solet velut cum dicimus, Audi & vide quam bene sonet, olfac: & vide quam bene oleat, gusta & vide quam bene sapiat, tange & vide quam bene calcet: unde & hic dominus dicit, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas. Quid aliud ait, quam tange & vide? ne tamen ille oculos habeat in digito, ergo siue intuenido, siue etiam tangendo hoc ait: Quia vidisti me credidisti, quamuis dici possit non aulum fuisse discipulum tangere: cum se offerret ille tangendum. Gregor. Sed cum Apostolus dicat: fides est substantia sperandarum rerum argumentum non apparentium, profecto liquet, quia quæ apparent iam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas: cum palpauit: cur ei dicitur: Quia vidi me credidisti. Sed aliud vidit: aliud credidit, hominem vidit, & Deum confessus est. Lætificat autem valde quod sequitur: Beati qui non viderunt & crediderunt. In qua sententia nos specialiter significati sumus, qui etiam quem carne non vidimus, mente retinemus: si tamen fidem no-

stram, operibus sequimur. Ille enim verè credit, qui exercet operando quod credit. Aug. Præteriti autem temporis vsus est verbis tanquam ille qui id quod erat futurum in sua nouerat prædestinatione iam factum. Chryf. Cum ergo aliquis nunc dixerit: utinam in temporibus illis fuisset: & vidisset Christum miracula facientem: excogitet, Beati qui non viderunt & crediderunt. Theoph. Exprimunt autem & hinc discipulos, qui nec plagas clauorum, nec latus palpates crediderunt. Chryf. Quia verò Ioannes pauciora aliis euangelistis dixerat, subiungitur. Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum quæ non sunt scripta in libro hoc, sed nec alij omnia dixerunt, sed quæ erant sufficientia attrahere ad fidem audientes. Mihi autem videtur hic dicere ea quæ post resurrectionem sunt signa, & ideo dicit in conspectu discipulorum suorum, cum quibus solis post resurrectionem conuersatus est: deinde ut discas quoniam non solum discipulorum gratia signa fiebant: induxit, Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Iesus est Christus filius Dei, communiter ad humanam naturam loquens. Et ut ostendat quoniam ut non illi qui creditur, sed nobis ipsis utile est credere, subdit: Et ut credentes vitam habeatis in nomine eius, id est per Iesum. Ipse autem est vita.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constant. in Superius
Euang. Hom. 1.

Cum par esset discipulos id intelligentes, vel non credere mulieri, vel, si crederent, ægrè ferre, quod ipsi quoque eum videre digni non fuerint habiti, eis in Galilæa se appariturum pollicetur, & ne propterea ægrè ferrent, ne diem quidem remoratus est: sed in desiderium trahens, & quod iam scirent resurrectionis, & quod à muliere audierant, desiderantibus, & timentibus, quod desiderium augebat, vespere illius diei magna cum admiratione adstitit. Et cur hac hora? Quoniam credibile erat eos magis formidare. Sed id mirandum est, quod phantasma eum non sunt suspicati. Clausis enim foribus, & repente est ingressus: sed profecto à Maria præmoniti, fidem confirmarant, præterea certa, & manifesta specie se eis obtulit. Die autem non venit, ut omnes congregarentur, valde enim timebant, nec ostium pulsauit, sed repente adstitit, Et ostendit latus, & manus, simul autem & voce fluctuantem animum confirmauit, inquiens: Pax vobis. hoc est, nolite perturbari: & verbi ante passionem ad eos habiti meminit: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et item: In me pacem habete, in mundo tribulationem habebitis, Quia si ergo discipuli, viso domino. Vides re sermonem domini confirmari? quod enim ante passionem dixerat: Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis: hoc nunc impleuit, per hæc omnia in certissimam eos fidem adduxit: nam, cum bellum implacabile cum Iudæis haberent, pacem eis dicit, ut pacem bello consolationem afferat. Hoc verbum primum post resurrectionem dixit, ideo Paulus semper, gratia, inquit, & pax. Mulieribus latinitiam dicit, quia in mœnore erant, & primum læticiam ceperunt. Vicissim ergo viris propter bellum,

Ex Hom. 85. in Io.

Rom. 1. & 1. Cor. 1. & Cor. 1.

lum, pacem, mulieribus propter mœnore læticiam annunciat: & molestias omnes dissoluens, crucis merita colligit, quæ sunt pax: quoniam omnia sublata sunt impedimenta, & trophæum clarissimum statuit, & omnia meliora facta sunt: Inde inquit. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Nullum habetis impedimentum, & propter ea, quæ iam facta sunt, & propter meam vos mittentis dignitatem. Quare hoc dicit? Eorum animos erigit, & suam proponit auctoritatem, siquidem suum eis relictum erat ministerium: & cum nondum rogasset patrem sua eis auctoritate potestatem præberet. Insuffiam enim, & dixit: Accipite spiritum sanctum. Quorumcumque remisistis peccata, &c. Quemadmodum enim rex præfectos mittens, ut in carcerem reos intrudant, ut liberent, potestatem præberet: ita Iesus discipulos dimittens, hac munuit auctoritate. Quomodo ergo, inquit, Nisi ego abiero, ille non venit: at nunc spiritum dat? quidam dicunt, non dedisse spiritum, sed idoneos ad eum accipiendum per infusionem reddidisse. Nam, si Daniel, viso angelo, perterritus est, quid illis arcanam illam gratiam accipiendo vsu venisset, nisi prius eos Iesus præparasset? ideo inquit, Non dixit, accipistis, sed accipite spiritum sanctum. Non tamen quispiam erraret, si tunc eos potestatem quandam, & gratiam spiritalem accepisse diceret, non tamen ut mortuos suscitarent, & virtutes ostenderent, sed ut peccata dimitterent: differentes enim sunt gratia spiritus, quare addidit, Quorumcumque remisistis peccata, remissa sunt: ostendens, quod virtutis genus largiatur. Post quinquaginta autem dies, signorum operationem acceperunt, ideo inquit: Accipietis virtutem venientis in vos spiritus sancti, & eritis mihi testes: Per signa scilicet. Est enim inenarrabilis spiritus gratia, & multiplex donum. Hoc autem fit, ut intelligas patris & filij, & spiritus sancti vnum donum, & vnam esse potestatem, quæ enim patris propria, eadem & filij esse, & spiritus sancti videntur. Quomodo ergo? Nemo venit ad filium, inquit, nisi pater traxerit eum? Sed hoc filij esse ostenditur. Ego, inquit, sum via, nemo venit ad patrem, nisi per me. Vide & hoc idem spiritus esse: Nemo potest dicere dominum Iesum Christum, nisi in spiritu sancto. Et iterum Apostolos aliquando à patre, aliquando à filio, aliquando à spiritu sancto datos ecclesiæ, & diuisionem gratiarum patris & filij, & spiritus videmus esse communes. Omnia ergo faciamus, ut spiritus sanctum habere possimus: & qui eius gratiam assueti sumus, eos quantumuis reuerentia colamus. Magna enim dignitas sacerdotum. Quorumcumque remisistis, inquit, remissa sunt peccata. Quamobrè Paulus dicebat: Obedite præpositis vestris, & subiaceite eis, ut maximum habeatis honorem. Tu enim rem tuam curas, quam si bene ordinaris, nulla tibi alia sollicitudo impendat. Sacerdos, si suam vitam disposuerit, tuam autem non diligenter curauerit, cum impiis in gehennam detunderit: & non nunquam non propriis actionibus, sed nostris damnatur, nisi omnia, quæ ad se spectant, efficiat. Cum igitur periculi magnitudinem videatis, multa eos beneuolentia prosequamini: quod & Paulus significauit, dicens: Ipsi peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris redditurum: idcirco maxime colendi sunt.

Dani. 8.

Actor. 1.

1. Cor. 12.

Sacerdotum officij peccata remittere.

Ibidem.

Quod si eis insultabit, neque vestra bene disponetis. Quoad enim bono, & lato animo est gubernator, etiam nauæ securi sunt: sin inuilius his esse ceperit, & molestè ferre, neque itidem vigilare, neque artem exercere poterit, & inuilius, molestusque, multis eos malis afficiet: ita & sacerdos si debitum à nobis cultum sibi præstari viderit, rectè nos gubernare poterit: si afficietis mœnore manus eius debilitantes, simul vobiscum fluctibus, etiam si maximi animi sit, obicietis. Intellige quid de Iudæis inquit Christus, super cathedram Moyfi sederunt scribæ & Pharisæi, omnia quæcunque dixerint vobis, facite: Nunc non est dicendum, super cathedram Moyfi, sed super cathedram Christi sederunt sacerdotes. Eius enim acceperunt doctrinam. Quare Paulus inquit, pro Christo legatione fungimur, tanquam Christo exhortante per nos. Nōne videtis seculi principibus omnes subesse, & sæpe genere, vita, & prudentia potioribus deterioribus præponi? nihilominus principis, qui eos præposuit, reuerentiam, nihil quales illi sint, cogitant. Quod si homo aliquem constituerit, tantus subit metus; si, Deus quem constituit, despiciamus, maledicimus, innumeris afflicimus contumelias: & cum fratres nostros iudicare prohibeamur, contra sacerdotes linguam acimus. Quam hæc digna excusatione, cum in oculo trabem non videmus, festucam proximi oculi acris censemus? Nescis grauius te tibi iudicij præscribere, cum ita alij iudicas? Hæc dico, non quod indignos ad sacerdotij assumi probè, sed miserescens, & lachrymans. Non enim propterea à subditis iudicandi sunt, etiam si malè, & vitiosè viuunt. Tu autè, si tibi consulens, nihil in iis, quæ illis commissa sunt, offendes. Nam, si astinum loqui fecit, & per varem benedictiones spirituales largitus est, & in muro ore, & lingua imunda Balaam, propter offendentes Iudæos operatus est: multo magis propter vos fideles, etiam si prauis sint sacerdotes, Deus omnia per eos perficiet, & mittet spiritum sanctum: neque enim pura mens propterea propriam puritatem amittit, sed gratia omnia operatur. Omnia enim, inquit, propter vos, siue Paulus, siue Apollo, siue Cæphas. Quicquid enim conatur sacerdos, solius Dei donum est: & ubi humanam exercet sapientiam, minor illius gratia apparet. Neque hoc dico, ut pigrius viuamus, sed ne pigri qui vobis prepositi sunt, viuuntibus, vos his commissi aliquando mala vobis comparetis. Et quid sacerdotes dico? Neque angelus, neque archangelus: quicquam in iis, quæ à Deo data sunt, efficere potest: sed pater, & filius, & spiritus sanctus omnia facit. Sacerdos & linguam, & manus præbet: neque enim iustum est, propter alterius malitiam ad salutem nostram accedentes offendere. Quibus omnibus consideratis, & Deum timeamus, & eius sacerdotes maiorem in modum veneremus, ut & nostris operibus, & illis honore exhibito, Deo multam accipiamus remunerationem, gratia, & benignitate domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto, in secula seculorum, Amen.

Vide quanta reuerentia sibi adhibenda sit sacerdotibus.

Matth. 23.

1. Cor. 5.

Matth. 7. & Luc. 9.

Lutherane vide.

Num. 22. & sequent.

1. Cor. 3.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 2.

Ex Homil. 26. in Ioan.

Thomas autem ex duodecim vnus, qui dicitur Didymus, &c. Quomodo simpliciter, & vt cotingit, credere facilitatis est: ita praeter modum inquirere, & inuestigare, crassissimae mentis, ideo Thomas accusatur. Dicentibus enim Apostolis: *Vidimus dominum*, non tantum non credidit illis, quantum rei tanquam impossibili diffidens, quod scilicet resurrexerit. Non enim dixit, non credo, sed, *nisi mittam digitum in locum clauorum, non credam*. At quomodo aliis omnibus congregatis, ipse solus absuit? Credibile est ex fuga nodum reuulsi. Tu autem, quum discipulum non credentem videas, considera domini clementiam, quomodo pro vna etiam anima vulnera sua ostendit, & vt vnum saluum faceret, apparuit: & cum crassioris esset ingenij, a crassissimo sensuum fide sibi quaerit. Neque enim oculis credebatur, quippe qui non tantum dixit, *nisi videro*: sed, *nisi manum mittam*, ne imaginatio puraretur: At qui discipuli ista annunciantes tunc fide digni erant, atque etiam ipse, qui se resurrecturum pollicitus fuerat, qui se resurrecturum pollicitus fuerat, cum amplius quaereret, neque his eum priuauit Christus. Et qua gratia ei continuo non apparuit, sed post dies octo? Vt interea a discipulis edoctum, iisdem auditis, in maius traheretur desiderium, & magis in fide confirmaretur. Vnde autem intellexerat latus perforatum? Ex discipulis. Cur alterum credidit, alterum non credidit? Quia hoc mirabilis erat. Et considera quam vere loquantur discipuli, quoniam neque sua, neque aliorum viria abscondunt, sed quam verissime scribunt. Adstitit ergo iterum Iesus, neque ab illo rogari expectat, neque quicquam tale audire: sed, nihil eo dicente, ipse Iesus primum eius satisfacit desiderio, ostendens superioribus discipulorum verbis affuisse: iisdem enim vsus est, & acrius castigando, & ad futura erudiendo. Nam, quum dixisset ei; *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, &c.* Et nolit esse incredulus, sed fidelis. Vides ex incredulitate dubitare? Sed antequam spiritum acciperent, eo autem accepto, perfecti euaserunt: neque in hoc tantum reprehendit, sed in sequentibus. Quum enim ille certior factus ad se rediit, & dixit; *Dominus meus & Deus meus*: (inquit.) *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt*. Hoc enim fidei est, accipere, quae non videntur. Est enim fides substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Hic autem non solum discipulos laudat, sed & qui post illos credituri erant. At qui, inquit, discipuli viderunt, nihil quae suerunt, sed ex sudario statim resurrectioni, priusquam corpus intuerentur, vere crediderunt. Cum ergo quispiam dicit: *Vellem illis fuisse temporibus, & Christum miracula facientem vidisse, intelligat beatos, qui non viderunt, & crediderunt*. Dignum autem dubitatione est, quomodo corpus incorruptibile formam clauorum acceperit, & mortali manu tangi potuerit: sed hoc te non perturbet, hoc enim permissionis fuit. Corpus enim tam tenue, & leue, vt clausis ianuis ingrederetur, omni crassitudine carebat, sed vt resurrectio crederetur talem se exhibuit, & vt ipsum crucifixum fuisse, & neminem aliam pro eo resurrexisse intelligas, pro-

Exeb. 11.

pterea cum signis crucis resurrexit: & manducauit: quod resurrectionis signum Apostoli plurimi fecerunt dicentes; *Qui cum eo simul manducauimus, & bibimus*. Quomodo igitur cum ante passionem super aquis ambularet, aliud a nostra natura corpus illud fuisse non dicimus: ita post resurrectionem videntes id signa clauorum habuisse: non propterea corruptibile dicemus, propter discipulum haec ipsa ostensa sunt. *Multa & alia signa* (inquit) *fecit Iesus*. Nam, cum pauciora hic meminisset Euangelista, dicit neque alios omnes omnia collegisse, sed tantum quae ad faciendam auditoribus fidem erant necessaria. Nam, si omnia, inquit, scriberentur, nec ipsum arbitror mundum capere eos, qui scribendi sunt libros. Vnde constat non ambitionis, sed tantum utilitatis gratia scripsisse: si quidem, qui plura omiserunt, quomodo ad ambitionem scripserunt? Sed cur non omnia transegerunt? Maxime propter rerum multitudinem, praeter ea & illud considerant, quod qui his non crederit, neque pluribus credet, qui vero haec acceperit, non indiget pluribus ad fidem assequendam. Mihi autem hoc in loco de signis post resurrectionem dicere videtur, ideo inquit, *In conspectu discipulorum suorum*. Sicut enim ante resurrectionem multa fieri oportuit, vt Dei filium esse crederent: ita post resurrectionem, vt fuisse crederetur: ideo addidit, *In conspectu discipulorum*. Nam, cum his solis post resurrectionem versatus est, propterea dicebat; *Mundus nondum me videt*, inde vt cognoscas, discipulorum duntaxat gratia haec facta esse, prosequitur; *Vt credentes vitam aeternam habeatis in nomine eius*. Hoc est, per eum, ipse namque vita est.

Act. 10.

Sup. 14.

S. AVGVST. EPISCOPI

Hipponensis in superioribus Euang. Homil. 1.

Cum esset ergo sero die illa vna sabbatorum, & fores cessent clausae, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum, venit Iesus & stetit in medio, & dixit eis; *Pax vobis: & cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus*. Clavi enim manus fixerant, lancea latus eius aperuerat, vbi ad dubitantium corda sananda, vulnere sunt seruata vestigia. Moli autem corporis vbi diuinitas erat, ostia clausa non obstitere. Ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascente, virginitas matris inuoluta permansit. *Gaui sunt ergo discipuli, viso domino*. Dixit ergo eis iterum: *Pax vobis*: Iteratio confirmatio est, ipse quippe dat per Prophetam promissam pacem super pacem. *Sicut misit me pater*, inquit, & ego mitto vos. Aequalem patri filium nouimus, sed hic verba mediatoris agnoscimus. Medium quippe se ostendit dicendo: ille me, & ego vos: *Haec autem cum dixisset, insufflauit, & dixit eis, Accipite spiritum sanctum*. Insufflando significauit spiritum sanctum non patris solius esse spiritum, sed & suum. *Quorum remisistis*, inquit, *peccata, remittuntur eis*. Quorum remisistis, remissa sunt. Ecclesiae charitas, quae per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit: eorum autem, qui non sunt eius participes tenet, ideo posteaquam dixit, *Accipite spiritum sanctum*: hoc continuo de peccatorum remissione ac de intentione subiecit. *Respondit Thomas & dixit, Domi-*

Ex Tractat. 121. in Ioan.

4. sent. di. 18. cap. Nec ideo.

mus meus, & Deus meus. Videbat, tangebaturque hominem, & confitebatur Deum, quem non videbat, neque tangebatur. Sed per hoc quod videbat atque tangebatur, illud iam remota dubitatione credebatur. *Dicit ei Iesus, quia vidisti me credidisti*. Non ait tetigisti me, sed, *vidisti me*: quoniam generalis quodammodo sensus est visus: nam & per alios quatuor sensus nominari solet: velut cum dicimus, audi & vide, quam bene sonet, olfact, & vide, quam bene oleat, gusta & vide, quam bene sapiat, tange, & vide, quam bene caleat. Vbi que sonuit vide, cum visus proprie non negetur ad oculos pertinere. Vnde & hic ipse dominus: *Infer, inquit, digitum tuum huc, & vide manus meas*: quid aliud ait quam tange, & vide? Nec tamen oculos ille habebat in digito. Ergo siue intuendo, siue etiam tangendo, siue etiam tangendo viderit, & crederit, illud quod sequitur, magis gentium fidem praedicat atque commendat. *Beati qui non viderunt, & crediderunt*. Praeterit temporis vsus est verbis, tanquam ille qui quod erat futurum, in sua nouerat praedestinatione iam factum. Sed iam sermo iste a prolixitate cohibendus est. Donabit dominus, vt de his, quae restant alias disputemus.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 2.

Ex Tractat. 121. in Ioan.

Post narrationem rei gestae, in qua Thomas oblati sibi tangendis in Christi carne vulnerum locis, vidit quod credere volebat, & credidit, interponit haec Euangelista Ioannes & dicit. *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quae non sunt scripta in libro hoc*. Haec autem scripta sunt vt credatis quia Iesus est Christus filius Dei, & credentes vitam habeatis in nomine eius. Hoc capitulum velut libri huius indicat finem: sed narratur hic deinde quemadmodum se manifestauerit dominus ad mare Tyberiadis, & in captura piscium commendauerit Ecclesiae sacramentum, qualis futura est vltima resurrectio mortuorum. Ad hoc itaque commendandum valere arbitror, quod tanquam finis interpositus est libri, quod esset etiam secuturae narrationis quasi proemium, quod ei quodammodo faceret eminentiorem locum.

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 3.

Serm. 156. de temp.

Digne, fratres charissimi, piis studiis exultemus in Christo sub praesenti solennitate, in qua nobis inferorum dominus diues spoliis reditus est, in qua rediit celsitudo de profundis, lux de tenebris, vita de mortuis. Ecce quantum pro salute omnium perditarum benigna pij pastoris sollicitudo discurret. Sub vno, eodemque tempore & hominem vsque ad paradisum reuocare dignatur, & mortem vsque ad inferna persequitur, gloriosus captiuandam in regno suo, & magnificentius in suis sedibus triumphandam. Ad descensum itaque caelestis domini, profundum

inferi panditur; peregrinum sibi lumen inferni nox aeterna miratur. Expauit ergo nox subitò non suum mortuum, imo expauit mortem suam. Aderat enim ille, qui dudum per prophetam suum dixerat. *O mors, ero mors tua, ero morsus tuus, inferne*. Et ideo non solum in eo inuenire non potuit quod teneret, sed eos, quos antea retinebat, reuocari ad superos se nolente coepexit, & quem debitorem suum putabat, exactorem potius experta est. Et quem quasi captiuum inferni vinculis astringendum esse credebatur, quasi liberatorem cum recepta captiuitate redire mirata est: sic quae descensione hominem iudicauerat, Deum regressione cognouit. Poruerat quidem dominus noster, fratres charissimi, hostem humani generis sola maiestate prosternere sine incarnationis humilitate, sine certamine passionis: sed homo, qui proprio transgressionis crimine tenebatur obnoxius qui per culpam suam incurerat seruitutem, non violentia liberandus fuit, sed misericordia redimendus. Et quia Deus aequitas, & iustitia est, ipse sibi lex est. Et quia homo iudicij, & iuris sui, ac liberi arbitrij praeditus voluntate, qui voluntarius ruerat, iniustum erat vt erigeretur inuitus, aequius, & salubrius fuit, vt qui per superbiam a diabolo persuasus fuerat ad mortem, a Deo per humilitatem solidaretur ad vitam. Iusto ergo ordine qui per calliditatem maleuoli serpentis non impulsus, sed seductus fuerat ad perditionem, rursus per sapientiam beneuoli redemptoris non compellitur, sed ducitur ad salutem, vt, qui cum sua voluntate corruisse videbatur, cum sua voluntate repararetur, vt esset virtuti, ac remunerationi locus. Non enim praeripuit eum per violentiam suam, sed potius per iustitiam & beneuolentiam solidar & eruit ad vitam: quia benignitas prouocantis etiam meritum desiderat acquiescentis, & dignatissimi medici studium, infirmi requirit assensum. Cuius ineffabilem ad eruendos nos dignitatem etiam praefens Euangelij lectio declarauit. Ait enim, sicut audistis; *Cum esset sero die illa vna sabbatorum, venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum suorum*. Quid mirum, si dominus ad discipulos glorificatum corpus claustris stupentibus intromisit, qui illa caelo materni pudoris signaculo, ianuae mundi huius intrauit: Cuius ortum naturae nesciunt, non dubites si potentiam exercere videas triumphan- tem quem tam stupenda perpicias egisse nascentem. Quid hic respondebunt Iudaei, sepulcro domino descendentes, & signantes lapidem eum custodibus? Quae cum ita sint, quomodo eum repellere potuit obiectus repaguli, quem non coercuerat pondus sepulchri? Imò quomodo eum obserata domus excludere potuit, quem includere mortis porta non potuit. Quid mirum si substantiam corporis nostri per clausa ostia transmiserit, cui etiam penetrabilia supernorum, & solis angelis familiare secretum patere coeuevit? Cum ergo dixissent alij discipuli, *Vidimus dominum, respondit Thomas & dixit eis, Nisi videro*, inquit, *in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam*. Quam bona ignorantia, quae eruditum ignaros, quae instruxit incredulos. Quam bona infidelitas, quae seculorum fidei militauit. *Nisi videro*, inquit, *in manibus eius fixuram clauorum*. Vox ista inquireris est, non negantis. Dum hoc

Osee 11.

Luc. 2.

Matth. 27.

dicit, doceri voluit, confirmari desideravit: & ideo ad eum dominus ita ait, *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manū tuam, & mitte in latus meum.* Dum benignū præbet veritas moderata responsum, in Apostolo suo non dubitationis vitium, sed sollicitudinis instruxit affectū. Quia ergo illo in tempore tanti mysterij novitas versabatur, merito curiosa perferuationis non est utilitas exclusa: accedit, quod in his Apostoli verbis mundi utilitas agitur. Vnius interrogatio vniuersitatis est instructio. Ostendit ergo manus, & latus. Necessarium enim erat, ut manifestarum præfens expressio cicatricum crucifixi corporis faceret fidem, quia splendor novæ lucis pristina obduxerat veritatem, & cognitionem quodam modo claritas obscurauerat. Vitis ergo cicatricibus, respondit Thomas, & dixit, *Dominus meus, & Deus meus.* Nono genere vestigia vulnerum diuinitati perhibent testimonium, quia templum erat Dei indumentum corporis vulnerati. Duas hoc loco in Christo mirare substantias. Fixuram perspicit corporis, & Deum prædicat maiestatis. Vbi sunt, qui dicunt animas nouas, in quibus antea non vixerunt, corporibus induenda? Ecce in resurrectionis autore hoc ipsum video resurrectisse, quod cecidit, & ideo mortui dormire dicuntur, iuxta prophetam, Nunquid quiescit dormit, non adiciet ut resurgat? Quare mortem somno assimilauit? Quia in vno, eodemque homine, nunquid alter est qui in somno resoluitur, alter vero, qui in eiusdem somni stupore ad vigilandi officia suscitatur? Non utique, sed ipsa absque dubio membra euigilasse credenda sunt, quæ dormitionis stupore laxata sunt. Ita mors corporis, quod in puluere confectura susceperit, idem ipsum discussa restituit nec rade, sed redimium vas cognatus spiritus recognoscit. Et propterea mysterium resurrectionis etiam de minimis exponens, ita Apostolus loquitur resurrectionem grandæ tritici comparans. *Etenim tu, quod feminas non viuificatur, nisi prius moriatur.* Si quando, ut moris est, fruges boti sulcis agricola scenerante creduntur, nunquid aliud est quod sepelitur in semina, aliud quod uirescit in germina? Sed singula quæque corpora non de nihilo, sed sui origine producantur, & recentia de veteribus innouantur. Cum autem de resurrectione loqueretur Apostolus dicens, *Quod feminas non viuificatur, nisi prius moriatur: vides quia mors, quod susceperit, hoc refundit?* Et vniquire, inquit, seminum proprium corpus. Non utique a genere suo alienum, sed naturæ suæ proprium, & de materiæ suæ qualitate reparatum. Renouabitur ergo in contubernium pristinum animæ, & corporis unitas; & nullis vnquam seculari dissolanda germanitas, Nostrum est gratia autoris, & redemptoris inuiti, ut ad illorum numerum pertinere videamur, de quibus Apostolus dicit, *Simul rapiemur obuiam Christo in aëra; & in nubibus, & sic semper cum Domino erimus.* Dignum enim esse iudicauit, ut germana corporis, anima quæ substantia cum Christo simul regneret in caelis, & in nubibus, & sic semper cum Domino erimus. Dignum enim esse iudicauit, ut germana corporis, anima quæ substantia cum Christo simul regneret in caelis, & in nubibus, & sic semper cum Domino erimus.

Psal. 40.

1. Cor. 15.

1. Thim. 4.

EIVSDEM DE EADEM

Dominica ad competentes. Homil. 4.

Pascalialis solennitas hodierna festiuitate concluditur, & ideo hodie neophytorum habitus commutatur, ita, tamen ut candor, qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur. In qua quidem primū nobis agendum est, ut, quia paschales dies sunt, id est, indulgentiæ, ac remissionis, ita à nobis sanctorū dierū festiuitas agatur, ut relaxatione corporum puritas nō obfusceret, sed potius abstinentes ab omni lusu, ebrietate, lasciuia, demus operam sobriæ remissioni, ac sanctæ sinceritati, ut, quicquid modo corporali abstinentia non acquirimus, mentium puritate queramus. Ad omnes quidem pertinet sermo, quos cura nostra complectitur: veruntamen hodie terminata sacramentorum solennitate, vos alloquimur nouella germina sanctitatis, regenerata ex aqua, & Spiritu sancto, germen pium, examen nouellum. Flos nostri honoris, & fructus laboris, gaudium, & corona mea, omnes qui statis in domino, Apostolicis verbis vos alloquitur; Ecce nox præcessit, dies autem appropinquabit. Abiicite opera tenebrarum, & induite vos arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. Non in commessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudiciis, non in contentione, & amulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum. Habemus, inquit, certiore propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes, tanquam lucernæ in obscuro loco, donec dies luceat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Sint ergo lumbi vestri accincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus expectantibus Dominū suum, quando reuertatur à nuptiis. Ecce dies adueniunt, in quibus Dominus dicit, *Passillum, inquit, & non videbitis me, & iterum passillum, & videbitis me.* Hæc est hora de qua dixit, *Vos tristes eritis, seculum autem gaudebit: id est, vita ista tentationibus plena, in qua peregrinamur ab eo. Sed iterum, inquit, videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo toller à vobis.* Cuius spei tam gratium, & tam gratuitum etiam pignus sanctum spiritum accepimus, qui in cordibus nostris inenarrabiles gemitus operatur sanctorū desideriorū. Concepimus enim, sicut ait Elaias, parturimus spiritum salutis. Et mulier cum parurit, ait Dominus, tristitia est illi, quia venit dies eius, sed cum peperit, fit gaudium, quoniam natus est homo in seculo. Hoc est gaudium quod nemo auferat à nobis, quo in æternæ vitæ lucem ex hac fidei conceptione transfundimur. Nunc ergo ieiunemus, & oremus, cum dies parturitionis est. Hoc totum corpus Christi, in toto orbe diffusum, id est, tota hæc agit Ecclesia, & illa unitas quæ dicit in Psalmo, *A sinibus terræ ad te clamant; dum anxietur cor meum.* Vnde iam nobis elucet, cur quadragesima instituta sit huius humiliationis solennitas. Qui enim à sinibus terræ clamat, cum anxietur cor eius à quatuor orbis terræ partibus clamat, quas frequenter etiam scriptura commemorat, Oriens, & Occiduo, Aquilone, & Meridie. Per hoc totum ille decalogus legis, iam non per litteram tantummodo metuendus; sed per gratiam charitatis, implendus, inductus est. Vnde quater multiplicatis

Sermo. 137. de temp.

Philipp. 4.

Rom. 13.

2. Pet. 1.

Luc. 12.

Ioan. 16.

2. Cor. 5.

Esai. 26.

Ioan. 16.

Psal. 60.

Exod. 20.

Abstinere & licite.

Exod. 34. 3. Reg. 19. Mat. 4. Mat. 3.

Luc. 2.

Rom. 8.

1. Cor. 5.

1. Pet. 5.

eat decem, videmus quadraginta compleri. Sed adhuc in labore tentationis cum venia delictorum. Quis enim perfecte implet, Non concupisces? Vnde ieiunandum, & orandum, à bono tamen opere non cessandum. Cui labori merces illa redditur in fine, quæ denarij nomine nuncupatur. Sicut autem ternarius à tribus, quaternarius à quatuor, ita denarius à decem nomen accepit. Qui conuictus quadragenarius, tanquam merces labori redditur. Quinquagenarij numeri figura tempus illius gaudij significat, quod nemo auferet à nobis. Cuius in hac vita nondum perfectionem habemus, sed tamen post solennitatem dominicæ passionis, à die resurrectionis eius per dies quinquaginta quibus ieiunia relaxamus, hoc in dominicis laudibus personante halleluia celebramus. Nunc itaque in persona Christi, ut non possideamur à satana, exhortor vos, dilectissimi, ut quotidianis, & largioribus elemosynis, frequentioribus orationibus Dominum propiciemus. Nunc tempus est, ut vnusquisque abstinere sed non tantum ab illicitis, sed etiam à quibusdam licitis, & orationibus atque ieiuniis vacet, Quamuis & per totum annum certis diebus hoc facere debeat, & quanto crebrius, tanto utique melius, quia & qui concessa immoderate appetit, eum qui cōcessit offendit. Oratio quippe spiritalis res est, & ideo tanto est acceptior, quanto magis suæ naturæ implet affectum. Tanto magis autem spiritali opere funditur, quanto magis animus, qui eam fundit, à carnali voluptate suspenditur. Quadraginta dies ieiunauit Moyses legis administrator, quadraginta Helias prophetarum excellentissimus, quadraginta ipse Dominus, testimonium habens à lege, & Prophetis. Baptismus ille, proponitur, Ioannes enim baptizauit Christum, cum se Christo profiteretur matrem, Christus autē baptizauit Christianam, qui se ostēdit & Ioāne esse maiorem, sicut circūcisione, carnis, quāuis eam & Christus accepit, & nemo Christianus accepit. Melius est sacramentū resurrectionis Christi quod ad expoliandam carnalem hanc, veteremque vitæ corde circūderetur, Christianus, ut audiat Apostolū dicentem, sicut Christus surrexit à mortuis per gloriā patris, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus: sicut ipsum vetus pascha, quod agni occisione celebrare præceptum est, non ideo quia hoc cum discipulis celebravit Christus, iam melius est pascha nostrum quod immolatus est, Christus. Peruenit enim ad præbendū nobis humilitatis, & deuotionis exemplum, ut illa etiam sacramenta veniens suscipere dignaretur, quibus venturus ipse prænucciabatur: ut hinc ostenderet quāta religione nos oportet accipere hæc sacramenta, quibus iam venisse nunciatur. Non ergo, quia Christus post acceptū baptismum continuo ieiunauit, ita quam regulam observationis dedisse credendus est, ut post ipsius Christi baptismum acceptum continuo ieiunare necesse esset: sed plane illo exemplo, docuit ieiunandum esse, quādo forte acriore ieiunare, cum tentatore configitur. Ob hoc enim & Christus, qui sicut homo dignatus est nasci, non respuit sicut homo tentari, ut Christianus magisterio eius instructus, non possit à tentatione superari. Si ergo continuo post baptismum, sicut quolibet in teruo tempore interposito, quādo simile præteritū tentationis inferretur homini ieiunandum est

ut & caro impleat de castigatione militiā, & anima impetret de humilitate victoriā. In illo ergo dominico exemplo illius causa ieiunij uō Iordanis tinctio, sed diaboli tentatio fuit. Cur autem nos ante solennitatem passionis domini ieiunemus, & illa ieiuniorum relaxatio quinquagesimo die perficiatur, hæc ratio est. Omnis, qui recte ieiunat, aut animam suam in gemitu orationis, & castigatione corporis humili, & ex fide non ficta affligit: aut ab illecebra carnis inopia aliqua spiritali veritatis, & sapientiæ delectatione suspensa, ad famem, sitimque sitiendam descendit. Interrogantibus Phariseis, cur discipuli eius non ieiunaret, Nam de illo primo quod habet animæ humiliatione, Non possunt, inquit, lugere filij sponsi, quādiu cum eis sponsus est, sed veniet hora, quando auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. De illo autem altero, quod habet epulas mensis, ita consequenter locutus est. Nemo affuerit pannum nouum uestimento veteri, ne maior scissura fiat; neque vitum nouum nouum in vitres veteres, ne rumpantur, & vinum effundatur: sed vinum nouum in vitres nouos mittant, & ambo conseruabuntur. Proinde quia iam sponsus ablatu est, utique nobis filiis illius pulchri sponsi legendum est. Speciosus enim forma præ filiis hominum, cuius diffusa gratia in labiis eius. Inter manus persequētium non habuit speciem, neque decorem, & ablata est de terra vita eius. Et recte lugemus, si flagramus desiderio eius. Beati, quibus licuit eum ante passionem tunc habere præsentem, interrogare sicut uellent, audire, sicut audire deberent. Illos dies concupierunt videre patres ante aduentum eius, neque uiderunt: quia in alia dispensatione fuerat ordinati, per quos uenturus annuntiaretur, non quibus ueniret uideretur. De his enim Apostolis loquitur, dicens: *Multitudo iusti, & propheta uoluerunt uidere, quæ uidentis, & non uiderunt, & audire, quæ auditis, & non audierunt.* In nobis autem illud impletum est, quod idem ipse dicit, *Veniet dies, quādo desiderabitis uidere vnum de diebus istis, & non poteritis.* Qui sancti desiderij flamma uirunt, quis hic non lugeat, quis non labore in gemitu suo, quis non dicat, *Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panes die, ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus? Credimus quippe eum iam sedentem ad dexteram patris, sed tamen quādiu sumus in corpore, peregrinamur ab eo. nec de eo dubitantibus, uel negantibus, & dicentibus, ubi est Deus tuus, ualeamus ostendere.* Merito, Apostolus eius concupiscebatur dissolui, & esse cum illo: manere autem in carne non sibi optimū dicebat, sed necessarium propter nos: ubi cogitationes mortuum timida, & incerta prouidentia uoluit, quoniam: *deprimat torrena inhabitatio sensum multa cogitantem: inde tentatio est uita humana super terram, & in hac nocte seculi citius sicut leo querens quem deuoret.* Non leo de tribu Iuda rex noster, sed leo diabolus aduersarius noster. Ille enim quatuor animalium de Apocalypsi Ioannis figuram in se vno exprimens, manus ut homo, operatur ut leo, implatus ut uisulus, uolauit ut aquila. Volauit super pennas ventorum, & posuit tenebras latibulum suum. Posuit tenebras, & facta est nox in qua pertranseunt omnes bestie syluestres. Caruli leonum rugientes, & tentatores uidentur, per quos diabolus querit, quæ deuoret. Non quidem

Matth. 9.

Psal. 44. Psal. 53.

Matth. 13.

Psal. 41. 2. Cor. 5.

Philipp. 1.

Sapient. 9. Job 1.

1. Pet. 5. Apocal. 5. Apocal. 2. Psal. 17. Psal. 103.

1. Pet. 5.

Philipp. 4. ille agricola venerit, inueniat in vobis, quod dixit Apostolus, Gaudium meum, & corona mea, omnes qui stant in Domino, Fratres, filij dulcissimi, filij charissimi, imitami bonos, caute malos. Scio enim quia venturi sunt ad vos homines mali, & persuasuri vobis vinolentiam, & dicturi sunt vobis, Quare? Nonne & nos sumus fidelissimi? Scio, inde doleo, inde timeo. Iam tu si dixeris constanter: frater, nec te vellem facere quod facis, sed si te non possum ducere in bonum meum, vel noli me trahere ad malum tuum, Hominibus istis, vt fieri solet, caput dolebit: Dicturus est tibi vicinus tuus, aut vicina, Est hic incantator, est hic remediator, & nescio vbi mathematicus. Tu dicis, Christianus sum, non licet mihi. Et si ille dixerit tibi, quare? Nonne ego Christianus sum? Tu diciturus es, Sed ego fidelis sum. Et ille tibi, Et ego baptizatus sum. Fiunt angeli diaboli, membra Christi. Quia ipsum possidet inimicus, trahere querit & alium. Inueniat vos paratos, qui ista vobis pręparauit. Ideo loquor, ideo confessor, ideo non taceo, ideo vestimenta mea excutio, ideo in tribunali Dei mei excusatio me habeo. Dicam Deo meo,

Matth. 25. Domine, non tacui, Domine, talentum, quod mihi dedisti, non abscondi, sed erogavi, Hoc poterit mihi dicere, Serue nequam, tu dares, ego exigere. Ecce, Domine, dedi, tu exige. Et si forte vos vetus trillauerit consuetudo, habetis, quem interpellatis. Maior est adiutor quam oppugnator. Ideo gemitis, ideo oratis, ideo dicitis, Ne nos inferas in tentationem. Obseruate illud etiam, fratres mei, quod supra dicitis, Dimittite nobis debita nostra: vt faciatis, quod sequitur, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Eleemosynam facis, eleemosynam accipis. Ignoscis, ignoscet tibi. Erogas, erogabit tibi. Deum audi dicentem, Dimittite, & dimittetur vobis, Date, & dabitur vobis. In mente habete pauperes. Omnibus dico, Facite eleemosynas, fratres mei, facite, & non perderis, Deum credite. Non solum dico vobis, nō perditis quod facitis cum pauperibus: sed planē dico vobis, hoc solum non perditis, cetera perditis. Ecce videamus si exhilaratis pauperes hodie, horrea ipsorum vos estis, vt det vobis Deus, vnde detis, & dimittat quod forte peccatis. Include eleemosynam in cordibus pauperum, & ipsa pro vobis exorabit Dominum, cui est honor, & gloria in secula, &c.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 7.

Ser. 161. de temp. Retinet sanctitas vestra, fratres, superiorem tractatum, in quo scripsimus sanctum Thomam Apostolum ad confirmandam fidem omnium, post resurrectionem dominici corporis membra palpasse, & ad repellendam ambiguitatem vniuersorum, vulnerum eius cicatrices scrutari voluisse. Non enim propter se tantum hoc operatus est beatus Apostolus, sed quod sibi gessit, cunctis proficit. Cum suam enim exercuit sollicitudinem, fidem omnium confirmauit. Quis enim ex hoc dubitet redisse a mortuis saluatore, cuius post inferos presentiam agnoscat oculus, atrectet manus, digitus perscrutetur? Quamuis

igitur modicę fidei homo quamuis imbecillis ingenij Christianus, nunquam sollicitudinem suam inquisitioni Thomę equipare potuisset. Nunquam enim post agnitionem, ac conuersionem loquela ausus esset petere, vt etiam tactu Christum perscrutaretur in Christo, & in ipso homine, quem cerneret, hominis corpus inquireret, & resurrectionem eius non tam mirabiliū gloria crederet, quā passionis iniuria comprobaret. Thomas ergo cum esset sanctus, fidelis, & iustus, hæc omnia sollicito requisit: non quod ipse aliquid dubitaret, sed vt omnem suspicionē incredulitatis excluderet. Nam suffecerat illi ad fidem propriam vidisse quem nouerat, sed nobis operatus est, vt tangeret, quem videbat: vt, si forte diceremus delusos esse oculos, non possemus dicere manus illius fuisse frustratas. In resurrectione enim manifestatione de aspectu ambigi potest, de tactu non potest dubitari. Constat enim veritatis ipsius testimonio redisse ab inferis saluatorem. Quis non spem suam in Christo collocet? Quis non fidem suam ponat in domino, vt, dum illum credit ab inferis, ipse resurgat a mortuis? Dicit beatus Apostolus, Si enim mortui non resurgant, neque Christus resurrexit. Quia ergo surrexit Christus, suscitabuntur & mortui: quia resurrexit Dominus, & seruuli reuiuiscunt. Ipse enim est, sicut ait Apostolus, primogenitus ex mortuis. Sicut enim est apud superiores idem primogenitus in multis fratribus, ita & ab inferis est primogenitus ex defunctis. Primogenitus autem dicitur quis, ex eo quod secutus alius primus gignitur. Primogenitus ergo Christus vocatur ex mortuis, quod primum illum ex inferni tenebris in lucem resurrectionis partus ediderit. Partus enim dicendus est, vbi permutatione quadam anima tartari legibus moritur, vt rediuiuo corporis sui renascatur. Natiuitas enim resurrectionis apud superiores, mors quadam inferorum est. Vnde ipsa mors mortem quodammodo patitur, dum ei iuuat defunctorum multitudo subtrahitur. Nam sic beatus Apostolus dicit, Nouissima autem inimica destruetur mors. Et iterum, Absorpta est mors in victoria. Cum ergo absorbitur mors in victoria, defectionis quadam suę intemitione destruitur. Defectionē autem patitur, cum potestas eius cunctis resurgentibus vacuatur. Videamus autem quid sit quod ait, Mortem in victoria esse consumptam. Consumpta est planē mors in victoria sua, dum Christum inferni legibus subiiciens, ipsa secum eum vincit, obruit. In eo enim, in quo illū quem se superasse credebat possedit, ab eo victa est, cū resurrexit. Totam ergo fidem nostram in resurrectionis gloria collocare debemus, & in futura magis vita sperare de Domino. Sic enim ait sanctus Apostolus, Si in hac vita tantum in Christo speramus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Miser ergo est, qui in hac tantum vita sperat in Domino. Miser planē est, quia cito spes eius subducitur, dum cito hæc breuis vita finitur. Nam spes illius caduca efficitur, dum temporalis transitu dulcedinis eius voluptas elabitur. De tali enim spe dicit Apostolus, Spes autem, quę videtur, non est spes. In futura igitur vita speremus in domino, quę solida est, atque perpetua, vt non miserabiliores cunctis hominibus, sed meliores esse possimus.

EIVSDEM

EIVSDEM IN IDEM
Festum Homil. 8.

22 lib. 50. Homiliatum Hom. 20. **O**mnium quidem aures, & mentes, quos cura nostra complectitur, solliciti pastoris sermo compellat, Veruntamen ad vos proprie nunc dirigitur, quorum recens infantia spiritualis generationis sacramentorum cunabulis insignitur. Vobis enim maxime per Apostolum Petrum sic diuinum blanditur eloquium. Deposita ergo, inquit, omni malitia, & omni dolo, & adulatione, & inuidia, & detractione, tanquam modo nati infantes rationabile, & innocens lac concupiscite, vt in illo crescatis in salutem, si gustatis, quia dulcis est Dominus: proinde quia gustatis, nos testes sumus. Nos vobis hanc suauitatem nutritis officio ministramus. Agite itaque ad sanctę instar admoniti infantie, deponite malitiam, dolum, adulationem, & inuidiam, & detractionem, hanc innocentiam sic tenere debetis, vt eam crescendo nō amittatis, Quid est malitia, nisi nocēdi amor? Quid est dolo, nisi aliud agere & aliud simulare? Quid est adulario, nisi fallaci laude seductio? Quid est inuidia nisi odium felicitatis alienę? Quid est detractio nisi mordacior quam veracior reprehensio? Malitia malo delectatur alieno. Inuidia bono cruciatur alieno. Dolus duplicat cor. Adulario duplicat linguam, Detractio vulnerat famam. Huius autem vestrę innocentia sanctitatis, quoniam filia est charitatis, non gaudet super iniquitate, congaudet autem bonitati. Simplex vt columba, & sic astuta vt serpens, non studio nocendi, sed nocentem cauendi. Ad hanc vos exhortor. Talium est enim regnum cęlorum, humilium scilicet, hoc est spiritualiter paruulorum. Non contemnatis, non abhorreatis. Magnorum est enim ista pusillitas, superbia vero fallax infirmitas est magnitudo, quę vbi mentem possederit, erigendo deicit, inflando euacuat, distendendo dissipat. Humilis esse non potest nocens, superbus esse non potest innocens. Humilitatem illum loquor, quę non vult perituris excellere, sed æternū aliquid veraciter cogitat, quod non suis viribus, sed alienis ad vitam perueniat. Hęc malum cuiusquam velle non potest, quo nequaquam bonum eius augetur. Porro autem superbia continuo parit inuidiam. Quis vero sit inuidus, qui non ei malum velit, cuius bono cruciatur? Ergo & inuidia parit consequenter malitiam, vnde procedit & dolo, & adulario, & detractio, & omne opus malum, quod pati nolis ab alio. Pia itaque humilitate seruata, quę in scripturis sanctis, sancta probatur infantia, securi eritis de immortalitate beatorum. Talium est enim regnum cęlorum. Porro qui superbus in homines non est, multo maxime aduersus Deum contumax esse non debet, quoniam si non est alicui faciendum quod quisque ab alio pati non vult, & nullus hominum vult inobedirem pati cum qui suo iuri subditus fuerit, quanto magis cauedum est, ne in Deum, qui qualem talis existat, quem in se existere hominem non vult. Fallunt proinde animas suas, qui sufficere existimant si quod sibi fieri nolunt, nulli hominum faciant, seque vite luxuriosa ita corrumpunt, vt Deo facere conentur, quod sibi fieri ab homine nolunt. Neque enim volūt a quoquo peruerri domum suam, qui in seipsis domum Dei miserabili cęcitate peruer-

tunt, surdi aduersus Apostolum clamantem, Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei corrumpit, corrumpet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos, Nemo se fallat. Qui ergo se putant seruare circa alios homines innocentiam suam, cum sibi ita noceant vt Deo careant habitatore & puniantur vitore? Hinc etiam fit vt per noxias voluptates lapsi & effusi, non solum templa Dei esse desinant, verum etiam ruina fiat, in quibus habitant mala demonia, quibus supplicare & quę colere incipiunt. Fiantque illis, vt dictum est, posteriora deteriora prioribus. Vnde vos semine immortali regeneratos, sicut superius propter maliciosas nocendi cupiditates, quibus sit hominibus quod oderunt: ita postea propter turpes & illicitas carnis delectationes & nefaria sacrilegia quibus homines nocere hominibus non videntur, non eis faciēdo quod nolunt, sed Deo non obediendo, cui cuncta sunt subdita, ipsi dominorum domino faciunt, quod sibi a seruulis suis fieri nolunt: idem ipse Apostolus Petrus loquitur dicens, Christo ergo passo per carnem, & vos eadē cogitatione armamini. Qui iam mortuus est carne, desinat peccare, vt iā non hominum desideris, sed voluntate Dei relictum in carne viuat. Sufficit enim præteritum tempus voluntates gentium consummasse in libidinibus, & voluptatibus, & comessationibus, potatione, & nefandis idolorum seruitutibus. Sufficit enim præteritum tempus luteis operibus peccatorum, tanquam Ægyptiorum dominationi seruauisse. Iam mare rubrum baptisma scilicet Christi sanguine consecratum vos traiecit, Ægyptios interemit, nihil de peccatis præteritis tanquam de insequentibus a tergo hostibus formidetis. De cetero cogitate vitę huius eremum perire, & ad terram promissionis supernam Hierusalem, terram viuentium peruenire, ne verbi Dei contemptu tanquam manę fastidio, corda vestra velut ora interiora desipiant, ne cibos concupiscentes Ægyptios de alimentis cęlestibus murmuretis: ne fornicemini sicut quidam illorum fornicati sunt: & ne teneris Christum sicut quidam illorum tentauerūt. Si vobis fidem gentilium scientibus amaritudo aliqua resistentium velut aquarum illarum quas Israel nō potuit bibere occurrerit, imitata domini patientia velut iniecto crucis ligno dulcescant. Si tentatio serpentina morderit, conspecta illius exaltatione serpentis, tanquam mortis in carne domini victę, atque triumphatę, eodem crucis medicamento sanentur. Si aduersarius Amalechita iter intercludere, atque impedire conabitur, pro reuerentissima extensione brachiorum eiusdem crucis iudicio superetur. Veti & germani estote Christiani; nolite imitari nomine Christianos, opere vanos. Iterum dico, & sæpe dicendum est, Sufficit præteritum tempus voluptates gentium consummasse. Detestamini & auerſamini canes conuulsos ad vomitum suum, detestamini, & auerſamini manducantem, & vacantem domum, quod nequiores alij septem spiritus adduntur, vt sint nouissima hominis peiora quàm erant prima: vos vestrum mandatorum tenete habitatores. Precipientes enim rogamus, ne in vacuum gratiā Dei recipiatis. Sufficit præteritum tempus voluntates gentium consummasse. Audite & Apostolum Paulū, Humanum dico

1. Petri 4. Rom. 6. propter infirmitatem carnis vestra. Sicut enim exhibuistis membra vestra de feruire immunditiae, & iniquitati ad iniustitiam, sic nunc exhibete membra de feruire iustitiae in sanctificationem.

S. CYRIL EPISCOPI Alexandr. superioris Euang. expositio.

1. Math. 10. 1. Cor. 15. 1. Col. 3. Cum esset sero die illa, &c. Eodem illo die, quo Magdalenam allocutus est, discipulis quoque unum in locum congregatis, ac foribus clausis propter metum Iudaeorum apparet. Occultabant autem se prudenter: quia recordabantur iussum sibi esse a domino, ut Iudaeorum iram declinarent. Clausis ergo foribus, repente dominus omnipotentia sua, natura rerum superata, ingressus ad discipulos est. Nullus igitur quarat, quomodo clausis ianuis, corpus domini penetravit, cum intelligat non de homine nudo ut modo nos sumus, sed de omnipotente filio Dei haec ab evangelista conscribi. Nam, cum Deus verus sit, rerum naturae non subiacet; quod in caeteris quoque miraculis patuit. Omnem enim mentem, ac rationem excedunt, quae fecit. Qua enim ratione dices ipsum super maria quasi super arida ambulasse, cum aquarum natura corporibus nostris naturaliter non subternatur? Aut quomodo mille alia signa verbo solum effecit? Scio, quia supra omnem rationem humanam illa fuisse cōtendes. Cum illis igitur hoc etiam numera: nec, ut quidam ex imperitia dicunt, credas non surrexisse cum corpore suo dominum, sed nudum corpore omnino apparuisse. Quod si hanc operationem Christi percipere nequeas; cur potius ingenij humani imbecillitatem non accusas? cur non seruas silentio datam tibi a creatore mensuram? sed, probis cogitationibus exclusis, sublimē resurrectionis mysterium, in quo tota nostra spes sita est, parvipendis, atque calumniaris. Non venit in mentem tibi verborum Pauli, si mortui non resurgant, nec Christus surrexit; si Christus porro non surrexit, vana fides nostra est, & estis adhuc in peccatis vestris: & ad haec falsum aduersus Deum testimonium perhibemus: quia testati sumus, quod suscitauit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Quid enim aliud resurgit, quam quod cecidit? vel quid aliud suscitatur, quam quod in mortem incidit? Quomodo autem nos resurgere sperabimus, nisi proprium Christum templum suscitauerit, ac se primitias dormientium, & primogenitum ex mortuis pro nobis fecerit? aut quomodo corruptibile hoc incorruptilitatem induetur, si nunquam renouetur? Caue igitur, ne a recta digrediaris fide: sed potius, quia, foribus clausis, ingressus est, Deum esse naturam crede, non alium quam illum, qui ante passionem cum discipulis ut homo conuersabatur, Idcirco enim latus denudauit, & manus clausis perforatas ostēdit, ut illud corpus, quod cruci fuit affixum, surrexisset monstraret. Cur enim haec ostendit, si cum carne propria non surrexit? aut cur cum corpore suo discipulis apparuit: nec ad ea, quae dicuntur ab impijs discipulorum animos traduxit. Nunc vero tantam curam habuit, ut suscitatio carnis suae crederetur, quod quamuis

tempus iam esset, in quo ineffabili gloria corpus suum apparere deberet: apparuit tamen per dispensationem quale prius, ne aliud corpus esse videretur, quam quod de ligno pependit. Quod enim oculis hominum gloria illius corporis, si explicare ipsam Christus voluisset, cerni non poterat: facile intelliges, si transfigurationis eius non es oblitus, quādo, ut scribit Matthaeus, facies eius rutilauit ut fulgor, & vestes eius albae, ut nix apparuerunt, quae Petrus, Iacobus, & Ioannes videre non ferentes, in terram ceciderunt. Ex dispensatione igitur dominus noster Iesus Christus non in debita corporis sui gloria, sed in prima figura cernebatur: ne aliud corpus quam quod de virgine assumpsit, resurrexisset putares, quā quod crucifixum, & mortuum fuit: mors enim in solam carnem habebat potestatem. Quomodo igitur mors victa est, si mortuum Christi corpus non surrexit? Aut ibi mortis imperium retrusum est: si id ipsum, quod morte cecidit, non reuixit? Non enim in animo, neque in angelo, nec in ipso Dei verbo, sed in eo, quod moti, & corrupti potest, interitus dominatur. In eo ipso ergo resurrectionis quoque virtus intelligitur, & vis tyrannidis frangitur. Salutarē autē discipulos dicens: Pax vobis, seipsum pacem appellans. Nam, quibus Christus adest, hi certē spiritu conseruantur: quod & Paulus fidelibus optat dicens: pax Christi, quae exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras. Non aliam vltra omnem mentem Christi pacem intelligens, quam spiritum eius cuius qui participes est, omni bono repletur, Gaudij sunt ergo discipuli, viso domino: Vera modo verba Christi euangelista esse ostendit: cum magno affectos gaudio, viso domino, discipulos dicat. Meminisse namque oportet, eum de cruce, ac resurrectione sua aenigmaticē ad illos diceret, sic quoque inter alia dixisset: modicum & iam non videbitis me; & iterum modicum & videbitis me, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis: laetabantur enim amentes Iudaei, pendere de ligno Iesum videntes: ingenti autem marore discipulorum cor premebatur. Sed morte a vita destructa, Iudaeorum laetitia extincta est, & maror apostolorum abiit: & gaudium floruit, & floret perpetuum. Non enim iterum, sed semel Christus ad destructionē peccati mortuus est. Cum igitur viuat semper, sempiternam sperantibus in eo laetitiam praebet: hanc laetitiam pax illa effecit, qua salutauit dicens, pax vobis. Vnde lex quaedam ecclesiae tradita est: in sanctis enim congregationibus hoc sapienter adinuicem dicimus. Pacem enim & ad nos, & ad Deum habere, fons, & origo bonorum omnium est. Quare Paulus quoque omne bonum fidelibus optas dicit; Gratia vobis, & pax a Deo nostro patre, & domino Iesu Christo. Exhortans autem rursus ad pacem Dei eos, qui nondum crediderunt, pro Christo, inquit, legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Nec minus nos ad hoc Esaias hortatur clamans: faciamus pacem: cum ipso faciamus pacem, qui venimus. Deceat igitur, largitorem pacis haec salutatio, ipse namque pax omnium est secundum scripturas. Dicit ergo eis iterum: pax vobis, &c. Ordinauit his verbis orbis doctores, & diuinorum mysteriorum ministros: quos ut luminaria ad illustrationem non Iudaeorum

Mat. 17.

Philip. 4.

Ioan. 16.

Ritus ecclesiae sicut saluti dilectio: dicitur, Pax vobis.

Esai. 26.

rum regionis solummodo misit, quae iuxta legalis mandati mensuram a Dan vsque Berfabee patebat, ut scribitur, sed vniuersum terrarū orbem illuminare iussit. Verax igitur est Paulus dicens: non sibi aliquem honorem accipere, nisi vocatus a Deo sit. Ad gloriosum enim apostolatū dominus noster Iesus Christus discipulos suos vocauit: qui commotum orbem firmarunt, sustentacula eius facti. Vnde per psalmistam de terra, & de apostolis dicit; quia ego firmaui columnas eius. Columnae enim, & robor veritatis, discipuli sunt, quos ita dicit mittere, sicut ipse a parte missus est: ut etiam apostolatus dignitatem ostenderet, & magnitudinem potestatis eorum aperiret, & simul monstraret, quam viam in studiis suis, vitaeque suae sequi eos oporteret. Si enim ita mittuntur, sicut Christus a patre missus est, quomodo non est necesse considerare, ad quid pater filium miserit: sic enim non aliter eum imitari possunt. Sin autem apostolatus causam multipliciter nobis interpretans, modo dicebat, non veni vocare iustos sed peccatores in penitentiam: modo; quia non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male se habent; Et ad haec, de caelo descendi, ait, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me: & rursus: non misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum: sed ut saluetur mundus per ipsum; quae omnia paucissimis verbis significauit, dicens, sic eos mittere, sicut ipse a patre missus est: ut hinc intelligant vocandos esse peccatores ad penitentiam, curados corpore simul, atque spiritum male habentes, & in dispensatione per se non suam, sed eius, qui misit, voluntatem faciendam, mundumque praedicationibus, & doctrina fidei saluandum, quae omnia quanto studio peregerunt, non magno labore a libro Actuum apostolorum, & epistolis Pauli perdisces. Hoc cum dixisset, insufflauit, &c. Cum ingenti apostolatus dignitate insignes, atque illustres discipulos fecerit, & sacros mysteriorum gubernatores ordinauerit, proprio eos spiritu, quem sufflās dedit, confestim sanctificat. Vnde nobis firmiter credendum est, non esse alienum a filio spiritum sanctum. Nam, cum ei consubstantialis sit, ex patre per ipsum procedit. Ostendit autem hinc necessario spiritu illis dandum esse, qui ad apostolatū mittuntur, causam etiam subaperit. Non enim poterunt ea facere, quae Deo placeant, nec peccatorum effugient laqueos, nisi superiorem induti virtutem ad diuinum animi robur firmentur. Vnde ad quemdam priscorum dicebatur; quia spiritus in te domini insiliet, & conuerteris in alium virum. Mutari autem vires in sustinētibus Deum, propheta quoque Esaias affirmat, & Paulus supra caeteros laborasse in apostolatu scribens, statim subiecit; non autem ego, sed gratia Dei, quae mecum est. Ad haec non intellexissent omnino mysterium Christi, nec alios recte docuissent, nisi per spiritum docti, vel ea, quae mentem hominis excedunt, perciperent. Nullus enim potest (ut ait Paulus) dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Quoniam ergo praedicaturi erant, quia dominus Iesus, id est, Deus vere, ac dominus: necessario vna cum apostolatus dignitate gratiam spiritus dante Christo suscipiunt, qui non ministri loco, sed ex seipso spiritum praebet. Non enim aliter ad nos spiritus transit, quam ex patre per filium, Prisca vero lex, ac literalis, quae vni-

1. Reg. 15. 2. Reg. 5.

Psal. 74.

Mat. 9.

Ioan. 6. Ioan. 7.

1. Reg. 9.

2. Reg. 29.

1. Cor. 25.

1. Cor. 12.

bram veritatis habebat, corporaliter (ut ita dicam) & rudijs res sacras fieri iubebar. Aqua enim Aaron, & Leuitae institutione legis primum lauabantur: deinde ariete immolato, eius sanguine dexterae articula vnguebat extremum, & in extremitate pollicis tam manus quam pedis dexteri non nihil sanguinis ponebar, mysterij Christi tanquam in tabula imaginem describens. Vbi enim aqua, & sanguis, quibus sacrificamur, fuit, ibi absque dubio pulchritudo veritatis obumbratur. Dominus autem noster Iesus Christus, ad veritatem figurae legis transponens, ministros altaris per se ipsum perficit, ipse namque consummationis aries est. Perficit autem sanctificationes, vera participatione spiritus sui, ad diuiniorem virtutem, & gloriam homines reformans. Sed ambiget forsitan aliquis: quando spiritus gratiam Apostoli consecuti sunt, tuncne, quando insufflauit, dicens: Accipite spiritum sanctum? An postea in die Pentecostes? quando, congregatis ipsis, repente de caelo factus sonitus est tanquam aduenientis spiritus vehementis, & appaerunt illis dispartitae linguae tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & ceperunt loqui varijs linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Aut enim duplicem quandam gratiam datam illis fuisse in diuersitate temporum dicemus, aut tempus ipsum ignorabimus in quo spiritus participes effecti apostoli sunt. Verum enim est, quod in actibus scribitur, & Christus mentiri non potest, expedit vobis, dicens, ut ego abeam: nam, nisi abiero, non veniet paracletus ad vos; quando vero abiero, mittam eum ad vos. Quomodo igitur, qui spem dicit, veritas mentiri poterat? quae dixit, non venturum paracletum, nisi ad patrem abierit, id est, nisi ascenderit in caelos: aut quomodo rursus nunc spiritus discipulis datur, cum nondum in caelum ascenderit? Difficilis omnino locus solutus est, & facilis rursus, cum non hominem nudum, sed Deum verum haec & fecisse, & dixisse cogitamus: pollicitus est de caelo, cum apud patrem fuerit, spiritum mittere; quod tempore Pentecostes effecit, quando largissime spiritum effudit ad omnes, qui fide, atque baptismo illum consequi student. Tunc enim illud propheticum adimplebatur: quia effundam de spiritu meo super omnem carnem. Sed oportebat filium quoque spiritus largitorem videri: oportebat intelligere fideles ipsum esse, qui virtute spiritus omnia creauit, & hominem ex nihilo ad esse produxit. Deus enim pater per proprium verbum de limo terrae, ut scribitur, hominem formauit, anima decorauit, & sui spiritus participatione munuit: insufflauit enim in faciem eius spiraculum vitae. Verum, quoniam in mortem ex inobedientia decidit, & priscum decus homo amisit, formauit ipsum rursus Deus pater, & in nouam rediit vitam per filium, qui morte carnis suae mortem destruxit, & reditum nobis ad incorruptibilitatem largitus est. Ut ergo ipsum esse discamus, qui ab initio naturam nostram creauit, & spiritu sancto signauit, rursus in ipso initio renouandae naturae, sufflatione spiritum discipulis largitur: ut, quemadmodum creati ab initio sumus, sic etiam renouemur. Et quemadmodum ad imaginem creatoris factus tunc homo est, similiter etiam nunc participatione spiritus, ad imaginem creatoris renouetur. Quod autem saluatoris informationem in animis suscipiendum, spiritus

Ministri altaris sunt in testamentum nouo.

Act. 2.

Ioan. 16.

Joel. 2.

Genes. 2.

ritus imprimat, Paulus ad eos scribens, qui ad obferuationes legales relapsi fuerant, aperte ostendit: filioli, quos iterum parturio, quousque Christus in vobis formetur: formari autem in homine Christus non potest aliter, quam participatione sancti spiritus per euangelicam vitam. Ut ergo in primitiis renouata naturæ hominum ad incorruptibilitatem, & gloriam, & imaginem Dei spiritum suum Christus in discipulos immittit: & ad hoc vt intelligamus fontem, & largitorem ipsum spiritum esse, hac enim de causa dicebat: omnia, quæ habet pater, mea sunt: habet autem pater ex seipso, & in seipso spiritum suum: habet igitur etiam spiritum filius in seipso, cum sit patri consubstantialis, & ex ipso naturaliter natus, & omnia genitoris in seipso naturaliter habes. Multa vero etiam alia tempore suo generaliter facturus pollicitus est: quæ tamen ex parte antea fecit, vt credamus vere ipsum vniuersaliter quoque facturum. Prædixit omnes se mortuos suscitaturus: venit enim hora, inquit, quando mortui audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij: idque facile se facturum ostendens, dicebat: ego sum resurrectio, & vita. Verum, quoniam rei magnitudo fidem excedebat, præuenit vtiliter, antequam resurrectionis tempus Lazarum, & viduæ filium, & lairi puellam suscitauit. Et ad hæc illud addidit gloriofissimam sanctorum resurrectionem futuram: tunc enim, inquit, iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui, quod vt firmiter crederetur, præuenit, & in monte hanc gloriam discipulis monstrauit. Transfigurauit enim seipsum coram Petro, Iacobo, atque Ioanne: & effulfit facies eius vt fulgor, & vestes eius candorem niuis fuerunt allecutæ. Quemadmodum igitur hæc quamuis tempore suo facturus sit, quasi tamen arrhabonem generaliter rei futuræ, non nihil fecit ex parte, vt generalia credantur. Eodem arbitror modo, cum se missurum ad omnes spiritum dixerit, posteaquam ad patrem ascenderit, primitias tamen pollicationis, & quasi arrhabonem nobis in discipulis dedit. Multis, iustisque de causis, vt iam diximus. Acceperunt igitur spiritum sanctum discipuli; quando insufflauit, & dixit: *Accipite spiritum sanctum*; nunquam enim dixisset, qui mentiri nescit, nisi dedisset. In die vero pentecostes expressiorem operationem gratiæ, manifestationemque habitantis in eis spiritus habuerunt. Apparuerunt enim in eis linguæ igneæ, non gratiæ, sed operationis, potius, & sermonis initium significantes. Scribitur enim, quia ceperunt loqui variis linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Audis quia loqui, non sanctificari ceperunt; & quia linguarum distributio in eis facta est, spiritus, qui erat in ipsis, id operante. Et, sicut de cælo vocem emisit pater, & testimonium perhibens filio dixit; hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite: quod ad audientium fidem factum est (organica enim nostris auribus vox incidit, diuinitus facta) sic in apostolis, linguis igneis, & sono spiritus vehementis gratiam eis datam manifestauit, & spiritus sancti descensum in homines significauit. Quid autem etiam id ipsum loco signi iudæis datum sit, facile intelliges, si recordaberis ore prophetico diuinitus fuisse prædictum; in loque-

Galat. 4.

Ioan. 16.

Ioan. 5.

Ioan. 11.

Luc. 7. Marc. 5.

Matth. 13.

Matth. 17.

Act. 2.

Matth. 1.

la enim, inquit, alterius labij, & in lingua altera loquetur ad populum istum, & non credit, vt igitur credamus discipulos vere sancti spiritus fuisse participes, & gratia Christi coronatos, ad veritatis expositionem merito sufficere: idcirco apostolus gloria desuper decoratis linguæ igneæ apparuerunt. Satis iam, vt arbitror, propo- sita quæstio patet: Verum, quoniam illud præcipuo nobis studio est, ne scandalum fratribus vnquam nonnullorum malignitate fiat, illa modo dicamus, quibus futura forsan loquacitas repelleretur. Inuenimus enim paulo post scriptum, quia Thomas, qui dicebatur Didymus nõ erat cū discipulis, quando venit Iesus. Quomodo igitur, dicit quispiam, si tunc aberat, quando Christus sufflans dixit, accipite spiritum sanctum, spiritus ipse particeps factus est? Dicimus igitur, virtutem spiritus ex intentione dantis Christi in omnes discipulos pertransisse; non enim quibusdã, sed omnibus discipulis dedit. Quare liberalitate dantis non solum præsentibus, sed etiam absentibus apostoli spiritum sanctum acceperunt. Quod autem non violenta, sed tuta, veraque ista ratio sit, autoritate sanctæ scripturæ monstrabimus. Iussit Deus quondam Mose septuaginta seniores Iudæorum eligere: dixit autem de spiritu, qui erat in Mose, ablaturum se, atque impositurum in illis. Cum vero duo Heldad, & Medad de lxx. seniorum numero in Synagoga remãssissent, ac spiritus omnibus illis septuaginta immixtus fuisset, prophetabant quidẽ, qui erant cum Mose, prophetabant autem etiam illi duo qui aberant. Iosue vero mysterij virtutem ignorans, ac secundum Datham, & Abiron facere illos putans, rogabat Mosem, vt Heldad, & Medad a prophetando veteret. Tunc diuinus ille vir operationem spiritus intelligens, respondit; quid æmularis pro me? quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis dominus spiritum suum? Vides quomodo rationem Iosue Moses reiecit. Vtinã enim inquit, vniuerso populo spiritus daretur. Quod tempore suo futurum tamen est; quando Christus vt in primitiis eorum, qui suscepturi sunt, discipulis sufflans dicit; *Accipite spiritum sanctum*. Non ergo, licet abfuerit Thomas, a participatione spiritus decidit, cum de numero esset eorum, quibus dignitate apostolatus decoratis spiritus debebatur. Spiritu igitur sancto discipulis dato, quorum, inquit, remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum vero retinueritis, retenta sunt, & certe solius veri Dei est, vt possit a peccatis homines soluere. Cui enim alij præuaticationis crimen locum non habet; prudenter enim dictum est, impium esse, qui regi dixerit, inique agis. Qua igitur ratione diuinæ naturæ dignitatem, ac potestatem discipulis suis saluator largitus est; quia certe absurdum non est, peccata remitti posse ab illis, qui spiritum sanctum in se ipsis habeant. Nam, cum ipsi remittunt, aut detinent, spiritus, qui habitat in eis, per eos remittit; & detinet. Erat autem id per eos duobus, vt arbitror modis, primum baptismo, deinde penitentia: Nam aut credentes, & vitæ sanctimonia probatos homines ad baptismum inducunt, & indignos

Galat. 28.

Ioan. 20.

Num. 11.

Num. 11.

Psalm. 16.

indignos inde diligenter expellunt: aut ecclesiæ filiis peccantibus quidem increpant, penitentibus autem indulgent. Sicut Paulus olim fornicantem apud Corinthios in perniciem carnis traiebat, vt spiritus eius saluaretur, recepitque rursus, ne maiore submergeretur dolore. Cum igitur spiritus Christi habitans in hominibus, veri Dei operationem efficiat, quomodo non erit natura Deus, qui naturaliter potestatem diuinæ naturæ, ac dignitatem possidet, cum in diuinam legem, eximiam habeat authoritatem. Thomas autem vnus ex duodecim, &c. Non facile creduntur, quæ rationem omnem excedunt, sed solo visu, quasi necessitate quadam approbantur. Idcirco Thomas sapientissimus saluator discipulus, restantibus de resurrectione Domini cæteris, non credit, nec legem veritus fuit, quæ iubet in ore duorum, aut trium testium omne verbum stare. Quamuis mihi Thomas videri soleat non infidelitate magis, quam summo more perturbatus fuisse; quia dominum oculis suis non viderit: putauit enim forsan, nunquam se in hac vita visurum. Vitam enim esse naturaliter Christum, ac ideo mortis imperiũ posse destruere non dubitabat. Nam, qui ab aliis interitum depulit, quomodo a carne sua non repulisset? Mærore igitur, quia ipse quoque non viderit, & lætitia singulari affectus, quia surrexisse quærebatur, ad infidelitatem delabatur, & videre præsentem gliscit, ac ardet, vt de pollicatione illius certior fieret. Audiuit enim dicentem; filioli, modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me: & gaudebit cor vestrum. Ego autem per dispensationem puto permixtum fuisse, Thomam ad infidelitatis crimen incidere; vt nos per exquisitam fidem ipsius, carnem Christi, quæ de cruce pependit, a patre per filium in vitam fuisse reuocatum credamus. Si enim dixeris in ore tuo, Paulus ait, quia Dominus Iesus, & credideris in corde tuo quia Deus suscitauit ipsam a mortuis, saluus eris, Non enim natura carnis, vitæ causa facta est, sed operatione diuinæ naturæ peracta res fuit. Quoniam igitur omnia & sunt, & viuunt ex patre per filium, ideo & templũ Christi a Deo scribitur suscitatum; non quia filius id facere non poterat, sed quia omnia pater per filium facit, virtus enim patris filius est. Discimus ergo, ex hac Thomæ dubitatione, resurrectionis mysterium in hoc corpore nostro peragendum, & in Christo primo iam peractum fuisse. Non enim apparitio quædam erat falsa, nec vmbra ad humanam conficta figurã, vt nonnulli dicunt, nec spiritalis quoddam corpus, id est, renue ac ærium, & aliud præter carnem, vt multi spiritale corpus intelligi contendunt. Et certe, quoniam virtus fidei nostræ, & vniuersa spes post consubstantialis confessionem trinitatis, resurrectionis mysterium respicit, non iniuria exquisitissime conscripta hæc ab euangelista sunt. Animaduertendum enim est, quia non simpliciter videre dominum Thomas cupit, sed clauorum signa querit, & fixuras, quæ in carne fuerant: sic enim tandem se crediturum asserit, quia Christus vere reuixerit; reuixit autem secundum carnem. Quod enim mortuum est, id reuixisse, & quod cecidit, id surrexisse dicitur. *Et post dies octo iterum erant, &c.* Miraculose rursus clausis foribus discipulis apparet, & in medio domus pariter nunc Thomas præsentem, atque absentem antea,

Vides in ecclesia esse aucloritate remittendorum peccatorum potestatem.

2. Corinth. 2.

Deut. 16.

Vniuersaliter dantis videtur excessus.

Ioan. 16.

Act. 2.

Alludit ad dogma Originum.

confisit, vt parua fidei discipuli mederetur: sermonemque vitæ consueto, pacis bonum audientibus donans; ad disciplinam id quoque nostram, vt iam diximus. Animaduerte autem, quia non simpliciter rem enarrauit: sed addidit diligenter, *Post dies octo, & omnibus vnus in locum congregatis.* Diem igitur octauum dominicum diem esse necesse est. Nam vna sabbatorum cæteris apparuit, id est die dominico. Die postea deinceps octauo; vtrisque connumeratis extremis, congregati rursus discipuli, Thomas præsentem, simili modo dominum vident. Luce igitur sanctæ congregationis die octauo in ecclesiis sunt: & foribus sublimiore modo clausis, visibiliter simul, atque inuisibiliter Christus omnibus apparet, inuisibiliter quidem vt Deus, visibiliter autem in corpore. Præbet enim nobis carnem suam tangendam, vt firmiter credamus quia templum vere suum suscitauit. Quod autem mystice benedictionis communio, resurrectionis Christi quædam confessio est, verbis ipsius probatur, Fractum enim panem distribuebat, dicens, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. Participatio igitur mysterij vera quædam confessio, & commemoratio est, quod propter nos, & pro nobis dominus & mortuus sit, & reuixerit, & diuina nos benedictione propter hoc replet. Fugiamus igitur infidelitatem post tactum Christi, & firmi atque stabiles ab omni longe ambiguitate inueniamur. Recordentur autem studiosi, Magdalenam quidem a tactu Christi prohibitam; Noli enim me tangere, inquit, quoniam nondum ascendi ad patrem. Thomam autem hortatur, vt & latus, & clauorum fixuras diligentius tangendo, & manum, aut digitum immittendo perquirat. Quare sic? Dicitur iam in superioribus satis arbitror: sed nõ est ab re modo quoque breuiter referre. Illi enim nondum gratia spiritus sanctificata, tangere nõ licebat. Nam, antequam dominus in cælum ascendisset, descensus spiritus in omnes non fuit: Thomæ autem hoc licebat, quia vna cum aliis spiritum fuit consecutus, ad vniuersum namque discipulorum consortium liberalitate dantis illa transiit, accipite spiritum sanctum. Sed illud etiam quærendum mihi videtur: palpauit Thomas latus saluatoris, & ictum militaris lanceæ curiosius pertractauit, clauorum fixuras diligentius vidit. Quomodo igitur (quispiam dicit) in corpore incorruptibili signa interitus apparebant? Corporeæ namque corruptionis manuum, & lateris vulnera, & punctio- nes ferreæ signa sunt. Corpus autem Christi ad incorruptibilitatem reformatum, vna cum corruptione, id est, interitu vniuersa, quæ corruptionis sunt, debuit abiecisse. An forsan claudi in alia quoque vita claudicabunt, aut luscii vno cum oculo resurgent? & quomodo a corruptione penitus humanum genus liberabitur, si, quæ interitum præcedunt, aut consequuntur, nostris corporibus iniusta permancebunt? Nõ ignoro multa sublimiora de hac questione a curiosioribus, ac petitis dici posse. Nos autem dicimus nullas corruptionis reliquias, nullum signum, nulla consequentia, vel antecedentia post resurrectionem in hominibus futura. Sed, quod seminat in infirmitate est, resurget in virtute, vt ait Paulus: & quod in inhonoratione seminatum est, resurget in gloria. Quid Bibl. Hom. tom. 3. B 3 autem

Diei dominici celebratio vna de derivariis.

Matth. 26.

Ioan. 20.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15. autem est in virtute , atque in gloria resurgere aliud, quam quod omni infirmitate, omniq; corruptionis dedecore procul depulso, ad sinceram incorruptibilitatem genus humanum rediturum sit: Verum, quoniam ad certiorē id fidem Thomas flagitavit, necessario dominus noster Iesus Christus, ne vllam infidelitati causam præberet, sic & ipsi, & cæteris apparet, vt illis conducebat. Imo etiā, cum in ipsum cælum ascenderet, cumq; virtutibus, potestatibusque superioribus mysterij sui totam seriem declararet, eodem habitu vere illis apparuit, vt non hominem solummodo factum, verum etiam mortuum pro vita nostra crederent. Quod autem sic illis quoque apparuit Esaias testatur dicens, Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Angeli enim mirantes domini ascensum in cælos, idque magna cum potestate, ita scribuntur dixisse. Sanguine autem tinctum videntes, & mysterium ignorantem, rogant, quare ergo rubeum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Vina enim nuper in torculari expressa colorem sanguinis referunt. Christus vero ad eos, vt natura Deus intelligatur, ego, inquit, iustitiam loquor, qui autem iustitiam loquitur, id est, docet, quomodo author legis non est? & qui legis author est, is quomodo Deus non est? Figuras deinde clauorum monstrante Christo, angeli rursus rogant. Quid enim plagæ istæ in medio manuum tuarum, & dicit, his plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Dilecta enim domus Israel erat, quæ dominum clauis, & lancea petiit. Militum enim temeritas non iniuria Iudæis, qui crucifigere Christum voluerunt, aseribitur. Cum igitur etiam ipsi angelis, non solis verbis contentus, passionis sue signa ostendit, vt resurrexisse vere credatur, quid mirum est, si ad corroborandam veritatem fidei lateris vulnus, & fixuras clauorum hominibus monstraret? ac præter illud, quod rerum conditio requirit, propter vtilitatem nostram passionis notas retinuerit: vt resurrectionis mysterium recte intelligamus, non aliud corpus resurrexisse credentes, quam quod cruciatu mortuum fuit. Respondit Thomas, & dixit ei, &c. Paratissimus autem ad confessionem fuit, qui paulo ante tardior videbatur. Cum enim & clauorū fixuras, & ipsum latus dñs monstrauerit, animus illico Thomæ ab omni ambiguitate liberatus confirmatur. Sed dicit quispiā, quā ob rem per tam minutā rerum signa mens discipulorum ad fidem reducitur? nōne sufficiebat ei ad cognoscendum Christum statura corporis, & faciei lineamenta? Ambiguum hoc ceterē fuisse; putare namque potuerunt spiritum quendam imaginem sibi Saluatoris assumpsisse, & ad hoc miraculosus per clausas fores ingressus facile inducitur: terrestrē namque corpus, latiorē secundam suam naturam viam desiderat. Necessario ergo dominus noster Iesus Christus latus nudauit, & vulnera, liuoresque carnis ostendit, vt discipulos confirmaret. Nam etsi solas illa verba dixerit Thomas nisi misero manum meam in latus, & digitum meum in fixuram clauorum, non credam, aliorum tamen etiam discipulorum animus turbationis expertus omnino non erat, quamuis Thomæ dicerent, vidimus dominum, quod ita esse: Lucas nobis declarat dicens, Cum in medio eorum Christus stetit, & dixissetque, pax vobis,

Esai. 63.

Zachar. 13.

Luc. 24.

pertinuisset illos, & spiritum ab eis videri existimasse Christūque illis dixisse, quid turbati estis, & cur cogitationes ascendunt ad corda vestra? videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum: palpate, & videte, quia spiritus carnis, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et, cum hæc dixisset, ostendit eis manus, & pedes. Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit, habetis hic aliquid, quod manducetur? at illi obtulerūt ei partem piscis assi, & fauū mellis, & cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Vides nō modo Thomam, verum etiam ceteros animo dubitasse, quibus etiam vulnera corporis non suffecerunt. Vnde alio quoque signo ad fidem illos inducit, quod spiritui nullo modo conuenire potest. Comedit enim allatam sibi partem piscis: quæ res viuo solummodo corpori congruit. Nam, quamuis ab interitu liberatum corpus cibo non indiget, tamen vt vulnera, & fixuras clauorū miraculose retinuit, ita etiam comedit, vt resurrectionis fide stabili fundaret mysterium, & nobis omnibus prouideret. Operatur enim, quæ aliena penitus à natura spiritus sunt. Quomodo enim nudo corpore spiritui cibus conueniet? aut quomodo vulnera inerunt ei, qui nullo modo corporeus est? Quare ne spiritus, aut umbra quedam, & aerium corpus (quod nonnulli spiritale appellant) sed illud ipsum, quod cecidit, surrexisse credatur, corpori nostro conuenientia diligenter retinuit. Præ gaudio autem magis quam infirmitate mentis dubitasse Thomam diximus, quoniam & de aliis dixisse Lucam non ignotamus. Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio. Verum, cum visus omnem dubitationis causam tollat, recte Thomas statim clamauit; Dominus meus, & Deus meus. Nā, qui dominus omnium natura est, & Deus, hunc Deum quoque verum esse necesse est: quod retro etiam vertitur. Nā, qui Deus natura est, iis omnibus necessario imperat. Cū articulo autē dicitur vtrumque: ne quis nostra, vel angelorum similitudine, sed singulariter ipsum dominū, & ipsum Deum dici existimet. Multi enim & in cælo, & in terra dij, & domini sunt, vt Paulus ait. Singulariter autem Thomas vt Dei veri filium ipsum dominum, & ipsum Deum appellat, quodque maius est, cum hæc dicere Saluator discipulum audiret, non increpat, nec repellit, sed laudat, atque complectitur, & cæteros ita prædicare hortatur: euntes, inquit, docete omnes gentes, quod vna cum aliis cum Thomas audisset, quid aliud poterat dicere; quam quod ipse credebat? Pater igitur, quia non aliter quam Thomas confessus est, nos quoque cōfitei dominus vult. Natura enim dominus, & Deus est, etiam postquam hominem assumpsit. Illud etiam animaduerte, quia discipulus, qui pedes, & latus palpauit, ita eum confessus est, vt in duos filios partitus non sit: vnam enim, & eandem dominum Iesum Christum cognouit cum carne. Dicit ei Iesus, quia vidisti me, &c. Magna prouidentia plenus est sermo saluatoris, ris summamque nobis afferit vtilitatem. Nam, postquam ad certiorē orbis fidem perforatam latus, & fixuras clauorum monstrauit, postquam etiam tibum assumpsit non indigens, ne vlla infidelitatis restaret causa, verbis etiam quid credendum sit, confirmauit. Non enim ignorauit futuros nonnullos, qui resurrectionem

Esai. 63. errore eant in-bat Ori-genis.

Luc. 24.

2. Corin. 8.

Matth. 8.

Luc. 10.

nem mortuorū non faterentur, quique videre se velle dicerent, palpateque non aliter quam Thomas, recteque se ita facere cōtenderent: quoniam discipulum saluatoris imitarentur. Hunc igitur lapsum depellit Christus his verbis; beatos appellans eos, qui non viderunt, & crediderunt. Nec id iniuria, nulla enim dubitationis causa videntur relinquunt. Qui autem credit, quod non vidit, sed docentium verbis audiuit, eximie certe eum, in quem credit, honorat. Beati ergo sunt omnes, qui per apostolorum prædicationē crediderunt: illi enim (vt Lucas dicit) oculis mirabilia gerentem Iesum viderunt, & sermonis eius fuerunt ministri: quibus adhibere fidem necesse est, si vitam æternam possidere, & in cælis regnare desideramus. Multa quidem, & alia signa fecit Iesus, &c. Quasi repetendo, quæ scripsit, intentionem euangeli manifestat: vt enim credatis, inquit, & credentes vitam æternam habeatis, hæc mihi edita sunt. Plura vero saluatoris signa fuisse dicit quam ab eo conscripta sint: quæ relicta sunt quia sufficere ista putauit ad persuadendum legentibus: quia Iesus est Christus filius Dei. Hæc quidem euangelista: ego autem non ab re illud dicam. Si euangelij virtus, & miraculorum magnitudo ad persuadendum sufficit: quia virginis filius, qui voce angeli Iesus appellatus est, ipse est qui à scriptura Christus appellatur, & est filius Dei, non vt cæteri, sed singulariter, atq; proprie, etiam postquam naturæ humanæ coniunctus est, errant omnino, qui dominum suum negare audent. Nos enim quando naturam verbi consideramus, aliud ab eo natura templum, quod à virgine assumpsit, esse inuenimus. Quando vero vim conjunctionis respicimus, & (quantum in nobis situm est) supernaturale hoc mysterium inuestigamus, tunc verbum cum templo suo nouum esse intelligimus, non mutatum quidem in carnem (non enim hoc dicimus, minime namque natura verbi, mutationis susceptibilis est) sed, quia secundum scripturas vnus est Iesus Christus, vnus, inquam, filius, qui ex templo carnis suæ (quod integre naturæ humanæ recipit diffinitionē) & ex viuq; Dei verbo esse intelligitur. Id in nobis ipsis facile intelligi potest. Est enim vnusquisque nostrum homo vnus, quamuis ex anima, & corpore constemus, quorū vtrūque ab altero ratione naturæ differt.

Hoc contra Eutychem facit, qui naturam vniuersam in Iesum induxit.

**PETRI CHRYSOL. EPI-
scopi Rauennens. in superius Euang. de
quinta Christi manifestatione facta
discipulis cum abesset Thomas, de qua
sexta cum adesset, Sermo.**

Serm. 84.

Diebus quadraginta, quibus post resurrectionem suam Dominus diuerso modo refertur, & creditur suis apparuisse discipulis, haud immerito sermone, ipsis lectionibus, ipsis deseruit, & nimitur sacramentis, vt Dominicæ passionis mœrorem multiplici resurrectionis indicio perfectū vestræ charitatis conuertat in gaudium: & qui antè per virtutem suam nostro resurrexit in cordibus. Et cum esset sero die illa vna sabbatorum, &c. Cùm esset sero, sero erat plus mœrore, quam tem-

poro: sero est mœrore, & tristitiæ nubilo mentibus obscuratis. Sero erat. Quia & si crepusculum dederat aliquod resurrectionis indicium, necdum tamen eis dominus resurrexerat plena sui luminis claritate. Vbi erant discipuli congregati propter mœrum Iudeorum. Magnitudo terroris, & facinoris tantoturbine discipulorum domum simul, & corda conuoluerat: & ita totum luminis abdiderat ingressum, vt magis, magisque mœrore sensibus occupatis, cæca noctis augetur offusio. Nullæ noctis tenebræ caliginis mœrore, & formidinis comparantur: quia nullo possunt aut consolationis, aut consilij lumine temperari. Audi propheta-
tam; Timor, & tremor venerunt super me, & operuerunt me tenebræ. Et cum fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter mœrum Iudeorum: venit Iesus, & stetit in medio eorum. Rogo, cur dubitatur clausi corporis arcanum, & obsecratum tota integritate domicilium virginalē absoluta diuinitas potuisse penetrare, quæ post resurrectionem corporis nostri crassata mysterio, foribus ingreditur, & egreditur clausis: talisq; indicio se totius creaturæ demonstrat auctorem, cui non obstitit, cui deseruit ad omnia creatura? Sed, si conceptū, partūque virginis excusate suo nescit creatori suo non potest denegare: quem admodum lapis monumenti quamuis magnus, quamuis Iudæa malitia signatus, resurgenti poterat obistere saluatori? Sed, sicut virginitas, & ianna claustris suis fidem faciunt deitatis: ita reuolutus lapis fidei resurrectionis affirmat, qui nōdum resolutus domino suo præparauit egressum, sed nocte fidei præstat, & admittit ingressum. Venit Iesus, & stetit in medio eorum, & dicit eis, pax vobis. Discipulorum corda fidei, & dubitationis, desperationis, & spei, defectus, & magnanimitatis, contentiū conflictus prælia sustinebant: talium ergo cogitationū bella inspector præuidens, secretorum pacem primitus se videtibus reddit, vt, qui taliter ablatum materiam reliquerat cōfrigendi, redditus oculis eorum causam totam certaminis amputaret. Causi sunt, inquit, discipuli, viso Domino. Causi sunt, quantum post tenebras gratior lux est, serenitas post tempestatē obscura, tantum est acceptius gaudium post mœrorem. Dicit eis iterum, pax vobis. Quid repetitæ pacis largitas ista manifestat, nisi, quia quietem, quam sensibus indixerat singulorum, vult inter eos etiā repetitæ pacis donatione seruari, quos vtiq; nonmodica habitudo esse mouet in posterum de sua cōtentione certaminat: dum vnus se in fide perstitisse iactaret; dubitasse alter mœreret. Vt ergo & arrogantis in cōstantiam, timoremq; reseraret, & eius, qui infirmatus fuerat sanaret, & excluderet passiones, eandem non discipulis quicquid acciderat plus moderatior ascribens, impetio pacis suæ bellā nasciturā cōm-pressit: ne alter alteri improperaret, quod ipse, cui toram debebatur, donauerat in futuro. Petrus interrogat, Ioannes fugit; Thomas dubitat, eundem relinquant: quibus nisi pacem suam Christus dedisset; & Petrus, qui primus erat omnium, putaretur inferior: & sequens indebite forsitan tolleret: tur aduersus pium. Sicut misit me pater, sic & ego mitto vos. Mihi sermo non minorat filium, sed declarat: quia non mittentis potestatem hic, sed a missi voluit intelligi charitatem: eum dicit, Sicut misit me pater. Non dominus, sed pater. Sic & ego mitto

Psal. 54.

Matth. 26. Marc. 14. Ioan. 20.

mitto vos. Non autoritate adhuc iubentis, sed toto diligentis affectu: mitto vos ad tolerantiam famis, ad onera vinculorum, ad squalorem carceris, ad perferenda omnia genera pœnarum, ad subleuandum cunctis execrabile mortis iugum: quæ omnia charitas vtiq;e humanis mentibus imperat, non potestas. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Dedit potestatem remittendi peccata, qui insufflatione sua infudit ipsi cordibus eorum, & largitus est remissorem. *Hæc, cum dixisset, insufflauit eis, dicens: Accipite spiritum sanctum, &c.* Vbi sunt, qui per homines hominibus remitti peccata non posse præscribunt? qui semel diabolica impulsione collapsos opprimunt, ne se erigant? qui languoribus curam, vulneribus crudeli spiritu subtrahunt, negantque medicinam? qui peccatoribus remittendi, & redeundi desperatione impia resulant? Remittit Petrus peccata, & toto cum gaudio suscipit pœnitentes, atque omnibus sacerdotibus hæc à Deo cõcessam amplectitur potestatem: qui post negationem, nisi pœnitentiam reperisset, à postolatus gloriam, & vitam pariter perdidisset. Et si Petrus per pœnitentiam rediit, quis sine pœnitentia subliit? *Thomas autem cum audisset à discipulis suis quod vidissent Dominum, respondit: Nisi videro signum clavorum, &c.* Cur Thomas vestigia fidei sic requirit? cur tam piè patientem, tam durè discutit resurgentem? cur ea vulnera, quæ manus infixit impia, deuota dextera sic resuleat? cur latus, quod impij militis lancea percussit, refodere manus nititur obsequentis? cur dolores persecutorum furoribus irrogatos, famulantis curiositas renouat immitis? cur tormentis dominum, cur pœnis Deum, cur cælestem medicum probaturus de vulnere discipulus sic requirit? Cecidit potestas diaboli, patfactus est carcer inferni, disrupta sunt vincula mortuorum, moriente Domino, sunt euulsa monumenta, & resurgente Domino, tota mortis est mutata conditio, ab ipso Domini sacraissimo sepulchro lapis reuolutus est, linteamina resoluta sunt, & resurgentis ad gloriã mors fugit, vita rediit, caro amplius casum nescitura, surrexit: & cur tibi solus, Thomas, sola vulnera præsentari ad iudicium fidei nimis callidus explorator expostulas? quid si ista cum aliis abolita fuissent, quod periculum fidei tuæ curiositas ista peperisset. Nulla pietatis monumenta, nulla dominicæ resurrectionis inueniri æstimas potuisse documenta, nisi manibus tuis sulcareas Iudaica crudelitate exarata sic viscera? Quasi uis, fratres, pietas ista, exegit ista deuotio, ut resurrexisset dominum nec ipsa in posterum dubitaret impietas: sed Thomas non solum cordis sui: sed omnium hominum curabat incertum: & prædicaturus hæc in gentibus, quemadmodum tantæ fidei astrueret sacramentum, executor strenuus perquirebat. Certe propheta magis, quam cunctatio fuit, Nam cur talia peteret, nisi à Domino ad iudicium resurrectionis suæ seruata sola vulnera prophetali spiritu cognouisset? Denique sponte præstitit cæteris, quod iste tardius implorarat. *Veni, inquit, Iesus, & stetit in medio, & ostendit eis manus, & latus.* Nam, qui ingressus fuerat, clausis ostiis, & merito à discipulis spiritus esse putabatur: non aliter ipsum se, nisi ipsa corporis passione, ipsis vulnerum notis, taliter dubitantibus, poterant approbare. *Denique venit, & dicit Thomas:*

In ecclesia est potestas remittendorum peccatorum.

Math. 10.

Oratoria amplificatio: non enim Christus post resurrectionem solus res villos sensit.

Thomas indolgens accusatus.

Infer digitum tuum huc, &c. Ut effundat t,oto orbe iterum te aperiente, hæc vulnera fidem, quæ aqua in lauacrum, sanguinem in omnium precium iam fuderunt. *Respondit Thomas & dixit: Dominus meus, & Deus meus.* Veniant, & audiant heretici: & sicut dixit Dominus, non sint increduli, sed fideles: Ecce non solum corpus humanum, sed & pœnalis corporis passiones. Deum, & Dominum esse Christum, Thoma vociferante, manifestant. Et verè Deus est, qui uiuit ex morte, resurgit ex vulnere: qui talia, & tanta cum susceperit, uiuit & regnat Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

S. GREGORII PAPÆ
in superius Euang. Homil.

PRIMA lectionis huius Euangelicæ quæstio animum pulsât, quomodo post resur rectionem corpus dominicum verum fuit, quod clausis ianuis ad discipulos ingredi potuit. Sed sciendum nobis est, quod diuina operatio si rationi comprehenditur, non est admirabilis: nec fides habet meritum, qui humana ratio præbet experimentum. Sed hæc ipsa redemptoris nostri opera, quæ ex semetipsis comprehendî nequam possunt, ex alia eius operatione pensanda sunt, ut rebus mirabilibus fidem præbeant facta mirabiliora. Illud enim corpus Domini intrauit ad discipulos clausis ianuis, quod uidelicet ad manus oculos per natiuitatem suam clauso exiit utro uirginis. *Quid ergo mirum, si clausis ianuis post resurrectionem suam in æternũ iam victurus intrauit, qui moriturus ueniens, non aperto uirginis utero exiuit? Sed quia ad illud corpus, quod uideri poterat, fides intuitum dubitabat, ostendit eis protinùs manus, & latus, palpandam carnem præbuit, quam clausis ianuis introduxit. Qua in re duo mira, & iuxta humanam rationem sibi valdè contraria ostendit, dũ post resurrectionem corpus suum & incorruptibile, & tam palpabile demonstrauit. Nam & corrumpi necesse est, quod palpatur: & palpari non potest, quod non corrumpitur. Sed miro modo, atque inæstimabili redemptor noster & incorruptibile post resurrectionem, & palpabile corpus exhibuit, ut monstrãdo incorruptibile, inuitaret ad præmiũ: præbẽdo palpabile, formaret ad fidem. Et incorruptibile se ergo, & palpabile demonstrauit, ut profectò esse post resurrectionem ostenderet corpus suum & eiusdem naturæ, & alterius gloriæ. *Dicit eis: Pax uobis. Sicut misit me pater, & ego mitto uos.* Pater filium misit, qui hũc pro redemptione generis humani incarnati constituit. Quæ uidelicet in mundũ venire ad passionem uoluit, sed tamen amauit filium, quæ ad passionẽ misit. Electos uerò apostolos Dominus non ad mundi gaudia, sed sicut ipse missus est, ad passiones in mundũ mittit. Quia ergo & filius amatur à patre &, tamẽ ad passionẽ mittitur: ita & discipuli amantur à Domino, qui tamen ad passionẽ mittuntur in mundo. Itaque rectè dicitur: Sicut misit me pater, & ego mitto uos: id est, ea charitate uos diligo, cum inter scandala persecutorum mitto, qua me charitate pater diligit, quem uenire ad tolerantias passiones fecit. Quãuis mitti etiã iuxta naturam diuinitatis possit intelligi, eo enim ipso à patre filius mitti dicitur, quo à patre generatur, nam*

Ex hom. 29. in Euang.

Nam sanctum quoque spiritũ, qui cũ sit coequalis patri, & filio, non tamen incarnatus est, idem se filius mittere perhibet, dicens: Cũ uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre. Si enim mitti solummodo incarnari deberet intelligi, sanctus proculdubio spiritus nullo modo diceretur mitti, qui nequaquam incarnatus est: sed eius missio, ipsa processio est, qua de patre procedit, & filio. Sicut itaque spiritus mitti dicitur, quia procedit: ita & filius non incongruè mitti dicitur, quia generatur: *Hoc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum.* Quærendum nobis est, quid est, quod spiritum sanctum Dominus noster & semel dedit in terra consistens, & semel cælo præsidens. Neque enim in alio loco datus spiritus sanctus aperte monstratur, nisi nunc cum per insufflationem percipitur, & postmodum cũ de cælo ueniens, in linguis uariis demonstratur. Cur ergo prius in terra discipulis datur, postmodum de cælo mittitur: nisi quod duo sunt præcepta charitatis, dilectio uidelicet Dei, & proximi? In terra datur spiritus, ut diligatur proximus: de cælo datur spiritus, ut diligatur Deus. Sicut ergo una est charitas, & duo præcepta, ita vnus spiritus, & duo data: prius à consistente Domino in terra, postmodum de cælo: quia in proximi amore dicitur, qualiter perueniri debeat ad amorem Dei. *Vnde & idem Ioannes dicit, Qui non diligit fratrem suum, quem uidet, Deum, quem non uidit, quomodo potest diligere: Et autem quidem discipulorum mentibus ideip spiritus sanctus inerat ad fidem, sed tamen manifesta datione non nisi post resurrectionem datus est. Vnde & scriptum est, Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Vnde etiam per Moysen dicitur, Suxerunt mel de petra, & oleum de firma petra. Neque enim quicquam tale iuxta historiam legitur, si tota testamenti ueteris series recensatur: nisi quam de petra mel, nusquam oleum ille populus suxit. Sed quia iuxta Pauli uocem, petra erat Christus, mel de petra suxerunt, qui eiusdem redemptoris nostri facta, & miracula uiderunt. Oleum uerò de firma petra suxerunt, quia effusione sancti spiritus post resurrectionem eius uangi meruerunt. Quasi ergo infirma petra mel dedit, quãdo adhuc mortalis Dominus miraculorũ suorum dulcedinem discipulis ostendit: sed firma petra oleum fudit, quia post resurrectionem suã factus iam impassibilis, per afflationem spiritus donum sanctæ uirtutis emanauit. De hoc oleo per prophetã dicitur: *Computescet iugum à facie olei.* Sub iugo quippe tenebamur dæmoniæ dominationis, sed uincti sumus oleo spiritus sancti: Et quia nos gratia libertatis unxit, dæmoniæ dominationis iugum putruit, Paulo attestante, qui ait: *Vbi spiritus Domini, ibi libertas.* Sciendum uerò est, quod ij, qui spiritum sanctum prius habuerunt, ut & ipsi innocenter uiuerent, & in prædicatione quibusdam prodesse: ideirò dunc post resurrectionem Dni patenter acceperunt, ut prodesse non paucis, sed pluribus possent. *Vnde & in hac ipsa datione spiritus dicitur: Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Libet intueri, discipuli illi ad tanta onera humilitatis uocati, ad quantum cultum gloriæ, sint perducti. Ecce non solum de semetipsis securi sunt, sed etiam aliena obligationis, potestatem*

Ioan. 13.

Ioan. 4.

Ioan. 7.

Deut. 32.

1. Cor. 10.

Esai. 10.

2. Cor. 3.

relaxationis accipiunt: principatum superni iudicis fortiuntur, ut uice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Sic sic eos à Deo decebat erigi, qui tantum pro Deo consenserant humiliari. Ecce qui districtum Dei iudicium meruunt, animarum iudices fiunt: & alios damnant, vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant. Horum profectò nũc in Ecclesia episcopi locum tenent: ligandi, atque soluendi autoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor, sed graue pondus istius est honoris. Durum quippe est, ut, qui nescit tenere modamina uitæ suæ, iudex uitæ fiat alienæ. Et plerumque contingit, ut hic iudicij locum teneat, & ad locum uitæ minimè concordat: ac proinde sæpè agitur, ut vel damnet immeritos, vel alios ipse ligatus soluat. Sæpè in soluendis, ac ligandis subditis suæ uoluntatis motus, non autem causarum merita sequitur. *Vnde fit, ut ipsa hac ligandi, ac soluendi potestate se priuet, qui hanc pro suis uoluntatibus, & non pro subiectorũ moribus exercet. Sæpè fit, ut erga quemlibet proximum odio, vel gratia moueatur pastor. Iudicare autem de subditis dignè nequeunt, qui in subditorum causis sua uel odia, uel gratiam sequuntur. Vnde rectè per prophetam dicitur: Mortificabant animas, quæ non uiuunt. Non morientem quippe mortificat, qui iustum damnat: & non uicturum uirtificare nititur, qui reum à supplicio absolvere conatur. Causæ ergo pensandæ sunt, & tunc ligandi, atque soluendi potestas exercenda: uidentium quæ culpa, aut quæ sit pœnitentia secuta post culpam: ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam uisitat, illos pastoris sententia absoluat. Tunc enim uera est absolutio præsentis, cũ interni arbitrium sequitur iudicis. Quod benè quatruiduani mortui resuscitatio illa significat, quæ uidelicet demonstrat, quia prius mortuum Dominus uocauit, & uiuificauit, dicens: *Lazare, ueni foras: & postmodum is, qui uinens egressus fuerat, à discipulis est solutus, sicut scriptum est: Cũmq; egressus esset, qui fuerat ligatus in litibus, tũc dixit discipulis, Soluite eum, & sinite abire.* Ecce illi discipuli iam uiuentem soluunt, quem magister suscitauerat mortuum. Si enim discipuli Lazarum mortuum soluerent, foetorem magis ostenderent quàm uirtutẽ. Ex qua cõsideratione intuendum est, quod illos nos debemus per pastorem autoritatẽ soluere, quos autorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiã uiuificare. Quæ nimirum uiuificatio ante operationem reditutinis in ipsa iã cognoscitur cõfessione peccati. *Vnde & huic ipsi mortuo Lazaro nequam dicitur, Reuiuifce: sed, Veni foras.* Omnis quippe peccator, dum culpã suam intra cõscientiam abscondit, introrsus latet, in suis penetrabilibus occultatur. Sed mortuus uenit foras, cum peccator nequitias suas spontè confitetur. *Lazaro ergo dicitur: Veni foras: ac si aperte cuiuslibet mortuõ in culpa, diceretur: cur reatum tuum intra cõscientiam abscondis? Foras iã per confessionem egrèdere, qui apud te interius per negationem latet. Veniat itaque foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccator. Venientem uerò foras soluat discipuli, ut pastores Ecclesiæ ei peccata debeant amouere quàm meruit, qui nõ erubuit confiteri quod fecit. Hæc de solutionis ordine**

Episcopi successores apostolorum.

Intelligi potest illis in rebus, in quas incidentes per ecclesiasticos canones, iuris dictionis potestate transgressores priuauerunt.

Ioan. 11.

Causa propter Lutherano, qui ecclesiasticã potestatem eternanones, dicitur saccordotes sancti declarare dimissa peccata, non autẽ remittere. Confessio peccatorum.

Pastoris sententia etiam iniusta timenda.

dine breuiter dixerim, vt sub magno moderamine pastores Ecclesiae vel soluere studeant, vel ligare. Sed vtrum iuste, an iniuste obliget pastor, pastoris tamen sententia gregi timenda est: ne is, qui subest, & cum iniuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suae sententiam ex alia culpa mereatur. Pastor ergo vel absoluere indiscretè timeat, vel ligare. Is autè, qui sub manu pastoris est, ligari timeat vel iniuste, nec pastoris sui iudicium temerè reprehendat, ne, & si iniuste ligatus est ex ipsa timidæ reprehensionis superbia, culpa quæ non erat, fiat. Sed quia hæc breuiter per excessum diximus, ad expositionem ordinem reuertamur. *Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus non erat cum eis, quando venit Iesus.* Iste vnus discipulus desuit, reuersus quod gestu est audiuit, audita credere renuit. Venit iterum Dominus & non credenti discipulo latus palpandum præbuit, manus ostendit, & ostensa suorum cicatrice vulneru, infidelitatis illius vulnus sanauit. Quid fratres charissimi, quid inter hæc animaduertitis? Nunquid casu gestu creditis, vt electus ille discipulus tunc deesset, post autem vos veniens audiret, audiens dubitaret, dubitans palparet, palpans crederet? Non hoc casu, sed diuina dispensatione gestum est. Egit namque miro modo superna clementia, vt discipulus ille dubitans, dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis, plus enim nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quam fides credentium discipulorum profuit: quia, dum ille ad fidem palpando reducit, nostra mens omni dubitatione postposita, in fide solidatur. Sic quippe discipulum post resurrectionem suam dubitare permisit, nec tamen in dubitatione deseruit, sicut ante natiuitatem suam habere Mariam sponsam voluit, qui tamen ad eius nuptias non peruenit. Nam ita factus est discipulus dubitans, & palpans, testis veræ resurrectionis, sicut sponsus matris fuerat custos integerrima virginitatis. Palpauit autem, & exclamauit: *Dominus meus, & Deus meus.* Dicit ei Iesus: *Quia vidisti me, credidisti.* Cum Paulus Apostolus dicat: *Est autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium, profectò liquet, quia fides illarum rerum argumentum est, quæ apparere non possunt. Quæ etenim apparent, iam fidem non habent, sed agnitionem.* Dum ergo vidit Thomas, dum palpauit, cur ei dicitur, *Quia vidisti me, credidisti?* Sed aliud vidit, aliud credidit. A mortali quippe homine diuinitas videri non potuit. Hominem igitur vidit, & Deum confessus est, dicens: *Dominus meus, & Deus meus.* Vidèdo igitur credidit, qui cõsiderando verum hominum, hunc Deum, quem videre non poterat, exclamauit. Lætificat valdè, quod sequitur: *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* In qua nimirum sententia nos specialiter signati sumus, qui cum, quem in carne non vidimus, mente retinemus. Nos signati sumus, sed si fidem nostram operibus sequimur. Ille etenim, verè credit, qui exercet operando, quod credit. Quo contra de his, qui fidem nomine solum retinent, Paulus dicit: *Confitentur se nosse Deum; factis autem negat.* Hinc Iacobus ait: *Fides sine operibus mortua est.* Hinc ad B. Iob de antiquo hoste generis humani Dominus dicit: *Absorbebit fluuius, & non mirabitur, & fiduciam habet, quod influat Iordanis in os eius. Quid etenim per fluuium de-*

Hebr. 11.

vera fides cõ operibus cõspiciat.

Th. 1.

1ac. 2.

Iob. 4.

signatur, nisi humani generis fluxus: Quod videlicet genus ab ortu ad finem defluit, & quasi aqumore, vsque ad competentem terminum ex carnis liquore percurrit. Quid per Iordanem, nisi baptizatorum forma signatur? Quia enim in Iordanis flumine ipse auctor redemptionis nostræ baptizari dignatus est, rectè Iordanis nomine eorum multitudo exprimitur, qui intra sacramentum baptismatis continentur. Antiquus ergo hostis generis humani fluuium absorbit, quia à mundi origine vsque ad redemptoris aduentum, vix paucis electis euadentibus, in ventrem suæ malitiæ genus humanum traxit. De quo rectè dicitur: *Absorbebit fluuium, & non mirabitur, quia pro magno non habet, cum infideles rapit.* Sed graue est valdè quod subditur: *Et habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius: quia postquam infideles quosque à mundi origine rapuit, adhuc se posse decipere etiam fideles præsumit.* Nam ore pestiferæ persuasionis eos quotidie deuorat, in quibus à confessione fidei reproba vita discordat. Hoc ergo, fratres charissimi, tota intentione pertimescite, hoc apud vos sollicita mente cogitate. Ecce paschalia solennia agimus: sed ita viuendum est nobis, vt peruenire ad æterna festa mereamur. Transeunt cuncta, quæ temporaliter festiua celebrantur. Curate qui his solennitatibus intèretis, ne ab æterna solennitate separamini. Quid prodest interesse festis hominum, si deesse contingat festis angelorum? Vmbra venturæ solennitatis est solennitas præsens. Idcirco hanc annuè agimus, vt ad illam, quæ non est annua, sed continua, perducamur. Cum hæc statuto tempore geritur, ad illius desiderium memoria nostra reficitur. Frequentatione ergo gaudij temporalis, ad æterna gaudia mens incalcescat & ferueat: vt ex veritate lætitiæ perfruatur in patria, quod de vmbra gaudij meditat in via. Vitam igitur vestram, fratres, morèsq; componite. Is qui mitis resurrexit ex morte, quam districtus in iudicio veniat, præuidete. Certè in die tremendi examinis sui cum angelis, cum archangelis, cum thronis, & dominationibus, cum principibus & potestatibus apparebit, caelis ac terris ardentibus, cunctis videlicet elementis in sui obsequij terrore commotis. Hunc ergo tanti pavoris iudicem ante oculos ponite, hunc venturum timete, vt hunc cum venerit, non timidi, sed securi videatis. Timendus ergo est, ne timeatur. Terror eius nos ad vsum bonæ operationis exerceat, metus illius vitam nostram à prauitate compescat. Mihi, fratres, credite, quia tãto tunc erimus securi de eius præsentia, quanto nunc esse fatigimus suspecti de culpa. Corrè si aliquis vestrum cum suo aduersario causam diciturus, in meo iudicio die crastina esset exhibendus, totam fortasse noctem insomnem duceret, quid sibi dici posset, quid obiectio-nibus respõdere, secum sollicita, & astuanti mente versaret: ne me inueniret asperum, vehemèter metueret: ne apud me appareret noxius, formidaret. Er quis ego: aut quid ego? Nimirum non longè post futurus post hominem vermis: atque post vermen puluis. Si ergo tanta cura pertimescitur iudicium pulueris, qua intentione cogitandum est, qua formidine prouidendum tantæ iudicium maiestatis? Sed, quia sunt nonnulli, qui de resurrectione carnis incerti sunt, & hanc tunc rectius docemus, si etiam cordium vestroru quæ-

Mat. 3.

tionibus oculis occurrimus, pauca nobis de ipsa resurrectionis fide loquenda sunt. Multi etenim de resurrectione dubitantes, sicut & nos aliquando fuimus, dum carnem in putredinem, ossaque in puluerem redigi per sepulchra conspiciunt, reparati ex puluere carnem, & ossa diffidit, sicque apud se quasi ratiocinantes dicunt, Quando homo ex puluere reducitur? Quando agitur, vt cinis animetur? Quibus breuiter respõdemus, quia longè minus est Deo reparare, quod fuit, quam creasse quod non fuit. Aur quid mirum, si hominem ex puluere reficit, qui simul omnia ex nihilo creauit? Mirabilis namque est, cælum, & terram ex nullis existentibus cõdidisse, quam ipsum hominem ex terra reparare. Sed cinis attenditur & in carnem redire posse desperatur, & diuinæ operationis virtus cõprehendi quasi ex ratione quæritur. Qui scilicet hæc idcirco in suis cogitationibus dicunt, quia eis quotidiana Dei miracula ex assiduitate viuunt. Nam ecce in vno grano parvissimi seminis, latet tota quæ nascitura est arboris moles. Constatuamus nãque ante oculos cuiuslibet arboris miram magnitudinem: cogitemus vnde oriendo cœpit, quæ ad tantam molem crescèdo peruenit. Inueniemus proculdubid eius originem parvissimi semen. Cõsideremus nunc, vbi in illo paruo seminis grano latet fortitudo ligni, asperitas corticis, saporis, odorisque magnitudo, vbertas fructuum, viriditas foliorum. Con-trectatum nauque seminis granum non est validum: vnde ergo processit ligni duritia? Non est asperum: vnde asperitas corticis erupit? Non est saporu: vnde in sapor fructibus? Olfactum nil redoler: vnde odor in fructibus fragrat? Nil in se viride ostendit: vnde folioru viriditas exiit? Cuncta ergo in semine simul latent, quæ tamen non simul ex semine prodeunt. Ex semine quippe producitur radix, ex radice prodit virgultum, ex virgulto oritur fructus, in fructu etiam producitur semen. Addamus ergo, quia & semen latet in semine. Quid ergo mirum, si ossa, neruos, carnem, capilluque reducat ex puluere, qui lignum fructus, folia in magna mole arboris, ex paruo quòtidie semine restaurat? Cum ergo dubitans animus de resurrectionis potentia rationem quærit, eorum rerum ei quæ rationes inferendæ sunt, quæ & incessanter fiunt, & tamen ratione comprehendit nequaquam possunt: vt, dum non valet ex visione rei penetrare, quod conspiciat de promissione diuinæ potentia credat quod audit. Illa ergo vobiscum fratres charissimi, promissa cogitate quæ permanent: quæ verò cum tempore transeunt, velut iam dimissa despiciat. Ad huius resurrectionis gloriam, quam in se veritas ostendit, tota intentione festinate: terrenæ desideria quæ ab auctore separant, fugite: quia tanto altius ad conspectum Dei omnipotentis pertingitis quanto mediatorum Dei, & hominum singulariter amatis, qui viuunt, & regnat cum patre in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri eiusdem Euang. expositio.

Ex comment. in Ioh.

Pax vobis, & cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus. Clavi enim manus fixerant, lancea

latus aperuerat. Vbi ad dubitantium corda sananda; vulneru sunt seruata vestigia. moli autem corporis, vbi diuinitas erat, ostia clausa non obtulerunt. Ille quippe eis non apertis intrare potuit, quo nascente virginitas inuolata permanfit. *Dixit ergo eis iterum, Pax vobis.* Iteratio, confirmatio est. Ipse quippe per prophetam promissit pacem super pacem. *Sicut misit me pater, inquit, & ego mitto vos.* Equalem patri filium nouimus: sed hic verba mediatoris agnoscamus: medium quippe se ostendit dicendo, *Ille me, & ego vos.* Hæc cum dixisset, insufflauit, & dixit eis, *Accipite spiritum sanctum.* Insufflando significauit spiritum sanctum non patris solius esse spiritum, sed & suum. *Quorum remisistis, inquit, peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ecclesie charitas, quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit. Eorum autem, qui non sunt eius participes, tenet. ideo posteaquam dixit; *Accipite spiritum sanctum,* hoc continuo de peccatorum remissione subiicit. *Dominus meus, & Deus meus.* Videbat tangebat quæ hominem, & confitebatur Deu, quem non videbat, neque tangebat. Sed per hoc quod videbat, atque tangebat, illud iam remota dubitatione credebat. dicit ei Iesus, *Quia vidisti me; credidisti.* Non ait, tetigisti me, sed, *vidisti me:* quoniam generalis quodammodo sensus est visus: nam & per alios quatuor sensus nominari solet: velut cum dicimus, *Audi, & vide,* quam bene sonet. *Olfac, & vide* quam bene oleat. *Gusta, & vide* quam bene sapiat. *Tange, & vide* quam bene caleat. Vbique sonuit vide, cum visus proprie non negetur ad oculos pertinere. Vnde & hic ipse Dominus; *Infer, inquit, digitum tuum, & vide manus meas.* Er quid aliud ait, quam tangit, & videt nec tamen oculos ille habebat in digito. Ergo siue intuendo, siue etiam tangendo; *Quia vidisti me, inquit, credidisti.* quauis dici possit non ausum fuisse discipulum tangere, cum se offerret ille tangendum. Non enim scriptum est, & tetigit Thomas: sed siue aspiciendo tantum, siue etiam tangendo viderit, & credi lerit, illud, quod sequitur, magis gentium fidem prædicat, atque commendat; *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Præteriti temporis vsus est verbis, tanquam, ille qui quod erat futurum, in sua nouerat prædestinatione iam factum. *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, &c.* Hoc capitulum, libri huius indicat finem. Sed narratur hinc deinde quemadmodum se manifestauerit Dominus ad mare Tyberiadis, & in captura piscium commendauerit Ecclesie sacramentum, qualis futura est in vltima resurrectione mortuorum: Ad hoc itaque commendandum valere arbitror, quod tanquam finis interpositus est libri, quod esset etiam secuturæ narrationis quasi proemium, quod ei quodammodo faceret eminentiorem locum.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

Cum sero autem esse, id est, vespere, die illo, id est, die quo Dominus surrexit à mortuis: *Et fores essent clausæ,* id est, ostia vbi erant discipuli congregati, propter nietum Iudæorum. Quare discipuli

discipuli metuebant Iudæos? Quia timebant, ne sicut interfecerant magistrum suum Dominum Iesum Christum vocibus suis, ita interficerent eos. *Veni Iesus ianuis clausis*, id est, ostiis. Quædum est, si corpus dominicum post resurrectionem verum fuit, quomodo ianuis clausis, ad discipulos ingredi potuit? Verum utique fuit. Sed quid mirum est, si iam incorruptibilis, impassibilis, & in æternum victurus, clausis ostiis, ad discipulos intrauit, qui mortalis, passibilis, & corruptibilis ad humanos oculos clauso vtero Mariæ virginis exiuit? Non mirum est. Quale tunc fuit corpus post resurrectionem, talia erunt corpora electorum post generalem resurrectionem. Corpus Domini subtile fuit, quia obseratis ianuis, ad discipulos intrauit: Et palpabile, id est, quod tangi potuit. Similiter & corpora sanctorum post resurrectionem subtilitatem habebunt, per effectum spiritualis potentie. Vbi namque voluerint, ibi erunt, ibi intrabunt, sed tamen palpabilia erunt per veritatem nature. Neque huic rationi, quam dicimus, contrarius videtur sermo beati Pauli apostoli, qui dicit: Caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt. Tripliciter accipitur caro in sacra scriptura. Dicitur caro secundum naturam, ut illud Adæ: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Os appellauit eam, quia de costa eius formata est. Dicitur caro secundum culpam, iuxta illud Pauli apostoli: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Dicitur caro iuxta corruptionem mortalitatis, iuxta illud Psalmista: Et recordatus est, quia caro sunt, id est, fragiles, & moribundi. Caro secundum naturam possidebit regnum cælorum. Caro autem secundum culpam, vel secundum corruptionem non possidebit. Manifestat autem Paulus, quum subiungit. Neque corruptio incorruptelam possidebit. *Et dixit eis: Pax vobis.* In natiuitate filij Dei angeli pacem obrulerunt mundo, dicentes. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et ipse Deus iturus ad passionem, pacem commendauit discipulis dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Similiter & post resurrectionem pacem illis obtulit, sicut præfens lectio euangelica narrat. Quare hoc? Scimus, quia pax ad reconciliatos pertinet. Quasi diceret discipulis suis. Ideo natus sum temporaliter ex virgine. Ideo crucifixus sum pro salute vestra. Ideo resurrexi mea virtute, vt vos reconciliarem Deo patri meo, à cuius pace, & familiaritate recesseratis, primo homine Adam peccante. *Et cum hoc dixisset, id est, cum dixisset pax vobis. Ostendit ei manus, & latus.* Quare ostendit Dominus discipulis suis manus & latus, & non potuit vultum, in quo homo recognoscitur, aut frontem, aut os, aut nares? Quia manus illius clauis ferreis fuerant affixæ cruci, similiter & pedes. Et lancea latus eius fuerat apertum, vnde sanguis, & aqua exiuit. Vulnera in corpore Domini iam erant sanata, cicatrices tantummodò, id est, vestigia vulnerum remanserant, & manent adhuc, & manebunt in æternum. Quare ergo cum cicatricibus vulnerum voluit resurgere? Qui maiora fecit, minora facere non distulit, hoc est, qui regna mortis destruxit, & electos secum ad cælos perduxit, qui se etiam in immortalitatem induxit, iuxta quod apostolus Paulus dicit: Christus

1. Cor. 15.

Gen. 2.

Joan. 19.

resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Signa vulnerum suorum obliterare noluit quatuor ob causas. Primum vt ostendens easdem cicatrices in corpore suo discipulis suis, informaret eos in fide resurrectionis suæ, & crederent eum per verum corpus resurrexisse de sepulchro. Secundò vt ascendens in cælum semper ostenderet Deo patri, quale genus mortis pro nobis sustinuit, & prouocet eum ad misericordiam. Tertio, vt electi, qui quotidie assumuntur in patriam cælestem, videntes easdem cicatrices in corpore redemptoris sui, indefinenter agant ei gratias, iuxta illud Psalmista: Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo. Et alibi: confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Quarto vt veniens in die iudicij, ostendat impijs Iudæis, quale genus mortis illi intulerint. *Sicut misit me pater, & ego mitto vos.* Missio filij incarnationis eius est. In hoc Deus pater filium misit, quum hunc in vtero virginis Mariæ pro salute generis humani incarnari instituit. Amauit Deus pater filium, quem tamen ad passionem misit in mundum. Similiter & Dominus Iesus Christus amaui discipulos, quos tamen non ad mundi gloria, sed ad passiones perferendas misit, sicut ipse missus est. Comprobemus hoc. Crucifixus est ipse dominus, Deo patre volente. Crucifixus est Petrus, Deo permittente, decollatus est Paulus, crucifixus est Andreas, quos sequuti sunt martyres, & virgines. *Sicut ergo misit me pater, & ego mitto vos:* quasi diceret, ea charitate, qua me pater dilexerat, quum ad passionem me misit in mundum, ea charitate vos diligo, quum inter scandala persequutorum vos mitto. *Hoc quum dixisset insufflauit, & dixit eis: Accipite spiritum sanctum.* Per hanc insufflationem, quam dedit Dominus Iesus discipulis suis, spiritum sanctum demonstraui ita à se procedere, sicut à patre. Deus pater à nullo est, Dominus Iesus à solo patre est genitus, spiritus sanctus ab utroque procedit, id est, à patre, & filio. Non fuit illa insufflatio spiritus sanctus, sicut nec ille ignis, qui super discipulos venit decima die post ascensionem Domini ad cælos. Ista insufflatio non est aliud, nisi aer commotus, sicut anhelitus tuus non est pars animæ tuæ, similiter & illa insufflatio non fuit spiritus sanctus. Sed per illam insufflationem & ignem corporeum, designatus est spiritus sanctus incorporeus, qui in cordibus discipulorum à domino mittebatur, Patriarchæ, & Prophetæ, Abraham, Isaac, & Iacob, Moses, Dauid spiritum sanctum habuerunt, sed tamen occultè, vt innocenter viderent, rectè crederent, & quibusdam in prædicatione prodessent. Post resurrectionem Domini habuerunt manifestè, & euidenter, vt iam non paucis, sed multis prodessent. Quare non habuerunt eum manifestè, ante resurrectionem, manifestat Ioannes, cum dicit: Nondum erat spiritus datus, subauditur manifestè, ita luculenter, quia Iesus nondum fuerat clarificatus resurrectione. Bis legimus in sancto euangelio discipulis spiritum sanctum à Deo datum. Semel eo die, quo resurrexit à mortuis in terra consistens, & semel post ascensionem in cælo præfens. Quare hoc? Quia duo sunt præcepta charitatis, dilectio scilicet Dei, & proximi. Sicut vna est charitas, & duo præcepta, id est, dilectio Dei, & proximi, ita vnus spiritus, & duo

Psalm. 135.

Act. 1.

duo data. In terra datur spiritus, vt diligatur proximus, & cælo datur spiritus, vt diligatur Deus. Et primum in terra datur, post modum de cælo mittitur, quia per dilectionem proximi peruenitur ad dilectionem Dei, quia dicente Ioanne euangelista: Qui non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? *Quorum remisistis*, id est, dimiseritis remittuntur; id est, dimittuntur, eis. Hanc potestatem dimittendi peccata primum dedit Dominus Petro, dicens ante passionem: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo clauis regni cælorum: & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis. Multi arbitrati sunt propter hoc, quia specialiter dixit dominus: Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis, hanc potestatem soli Petro datam. Sed manifestum est non solum illi datam hanc potestatem, sed etiam omnibus apostolis. Sicut eidem Petro dixit dominus alibi, Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autè te non audierit, adhibe tibi vnum, vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum: si autem sic se non contulerit, dic ecclesiæ. Et si ecclesiæ non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaueris super terram, erunt ligata & in cælo. Et quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cælis. Ecce omnibus apostolis dedit hanc potestatem, & in apostolis omnibus præfatis ecclesiæ, episcopis, presbyteris, abbatibus, vt, quoscunque viderint humiliter confiteri peccata sua, & plangere, soluant eos à peccatis. Quos viderint in peccatis permanere, & ad humilitatis confessionem non descendere, ostendant eos ligatos in conspectu omnipotentis Dei. Legimus in veteri testamento, sacerdotes potestatem discernendi habuisse inter leprosos, & non leprosos, inter mundos, & immundos: vt, quicunque fuisset leprosus, accederet ad sacerdotem, & ostenderet ei cutem corporis sui, & per iudicium sacerdotis sequestraretur à societate sanorum. Postquam autem per Dei misericordiam, & per officium sacerdotis recepisset mundiciam, iterum accederet ad sacerdotem, & per illorum licentiam reciperetur intra castra. Illud sacerdoti figuram gerebat veri sacerdotij, quod modò agitur in sancta ecclesia. Omnis homicida, & omnis adulter, aut immundus, aut falsus testis, aut rapax, aut reliquis vitijs pollutus, leprosus est. Ille talis necesse est, vt iudicio sacerdotis eiiciatur extra castra, id est, extra societatem sanctæ ecclesiæ, vsque dum dignam pœnitentiam agatur, tamen si viderit sacerdos compunctionem, & afflictionem cordis eius, non debet considerare longum tempus reconciliationis eius, quia scriptum est Psalmo quinquagesimo. Cor contritum, & humiliatum, Deus, non despicies. Sed potius recipiat eum in castra, id est, in societatem sanctæ ecclesiæ, & reconciliet eum ad altare, & communitet corpore, & sanguine domini. Quod demonstraui dominus in Lazaro quem suscitauit quattuordecim in monumento. Ille Lazarus, licet iustus fuisset, tamè peccatorem hominem signat, qui iacet sub lapide, hoc est, sub lege mortuus peccato. Sua voce viuificauit eum Dominus clamans excelsè: Lazare, veni foras. Hæc vox filij Dei signat magnum gra-

Joan. 4.

Mat. 16.

Abolitione supponit confessionem.

In ecclesia est verum sacerdotium.

tiam illius, qua vocat peccatorem interius per occultam inspirationem, dicens illi: Veni foras, id est, confitere peccata tua sacerdoti. Et quod sanctus Iacobus apostolus dicit: Confitemini alterutrum peccata vestra. Tunc egreditur de sepulchro peccator, quum incipit confiteri quod male gessit. Præcepit dominus discipulis suis, soluite eum, & sinite abire, hoc est, quod hic dicit: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.* Si discipuli antè soluisent, quàm dominus præcepisset, factorem ostenderent magis quàm virtutem. Similiter & sacerdotes ecclesiæ, quem viderint à domino per afflictionem cordis, & corporis sanatum à peccatis: soluant eum ipsi per suum ministeriū. Sunt modò tales in sancta ecclesia episcopi & sacerdotes, qui damnant innoxios, & criminofos soluant, de quibus dicit propheta: Mortificabant animas, quæ non moriuntur, & viuificabant, quæ non viuunt. Non morientem quippe mortificat, qui iustum damnat, & non viuentem viuificat, qui peccatorem soluit. Quia illis spiritualiter dicit dominus: Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis, id est, episcopis, & abbatibus. *Thomas ex duodecim, qui dicitur Dydimus.* Dydimus, id est, dubius quia de resurrectione dubitabat. Hic ostendit quæstio, quare Ioannes euangelista dicat non tunc fuisse apostolum Thomam cum cæteris discipulis, quando apparuit eis dominus ad vesperam eo die, quo resurrexit à mortuis: quum secūm Lucam duo illi, quorum vnus erat Cleophas, reuertentes à castello nomine Emans, venientes in Hierusalem, inuenerunt congregatos vndecim, & eos, qui cum ipsis erant, id est, septuaginta, & sanctas mulieres dicentes, quod surrexit dominus verè, & apparuit Simoni, & ipsi narrabant, quæ gesta erant in via, & quomodo eum in fractione panis cognouerunt: dum hæc loquuntur stetit Iesus in medio discipulorum suorum. Quæ quæstio hoc modo soluitur, dum illis vndecim loqueretur discipulis, quæ diximus, quod surrexit dominus verè, & apparuit Simoni, & illi duo referrent, quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis, subito inde exiit. Thomas forsitan aliqua necessitate compellus: & dum ille exisset, statim venit Iesus ianuis clausis, sicut hæc lectio narrat. *Dixerunt ergo alij discipuli: Vidimus dominum.* Certè postquam resurrexit à mortuis. Ille autem dixit eis: *Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, vbi clauis fixi sunt, non credam.* Quærendum est, quare dominus voluit dilectum discipulum de sua resurrectione dubitare? Non sine causa. Propter nos gentiles factum est hoc, qui post ascensionem eius ad fidem venimus, per prædicationem apostolorum. Plus enim nobis profuit dubitatio Thomæ, quam certissima fides Mariæ, vel discipulorum. Dum enim legimus in euangelij illius dubitationem, palpationem, & agnitionem, nulla iam ambiguitas in cordibus nostris residet de resurrectione filij Dei. Sic ergo voluit discipulum de resurrectione sua dubitare, nec tamen in eadem dubitatione permanere: sicut voluit matrem suam temporalem habere sponsum, id est, Ioseph, qui tamen ad eius coitum non peruenit. Vt sicut Ioseph fuit custos integerrimæ virginitatis, ita iste discipulus fieret testis veracissimus resurrectionis. *Infer*

Iacob. 5.

digitum tuum huc, id est, mitte digitum tuum in locum clavorum & palpa cicatrices vulnerum meorum, & *affer manum tuam*, & mitte in latus meum, quod lancea fuit apertum. Dibere solent in hoc loco gentiles, id est, infideles, & deridere nos, qui Christiani sumus. Si Deus vester (vt dicitis) cicatrices vulnerum suum non deleuit, qua temeritate putatis, quod vestra corpora incorrupta, & integra possit restaurare post mortem? Quibus respondendum est, quod dominus Iesus cum omnipotens esset, omnia, quaecunque voluit, fecit. Qui maiora fecit, minora super se facere distulit, hoc est, qui claustra mortis destruxit, & electos, qui ibi detinebantur, eripuit, illos, etiam, qui erant in hoc mundo, à diaboli potestate liberauit dicens: *Princeps huius mundi*, id est, diabolus eiiceretur foras de cordibus hominū: signa vulnerum suorum delere noluit, vt per eandem cicatrices corroboraretur fides discipulorum, & nostra ad salutem. Secundo, vt ascendens in cœlum, quale genus mortis pro nobis sustinuit, ostenderet. Veluti si aliquis miles iubente imperatore suo, inierit singulare certamen contra hostem regni sui, qui scilicet ibi multa vulnera excipiat in capite, in dorso, in manibus, in ventre: tamen cum victoria reuertitur ad imperatorem suum, refert illi imperator multas gratias & senatus eius. Deinde committit eum imperator peritissimo medico ad sanandam, & interrogat eum medicus, vis à me sanari, vt cicatrices remaneant in corpore tuo? Ita volo, vt, cum viderint me concius mei, agant mihi gratias. Similiter & Dominus Iesus. *Et noli esse incredulus, sed fidelis*. Fides est credere, quod nō videmus: sicut nos credimus Deum, quem tamē non videmus oculis corporois. Et cognitio est, videre quod credidisti. Diuinitas filij Dei est inuisibilis. Vnde dicit Ioan. Deū nemo vidit vnquam. Nam Moses amicus Dei voluit videre Deum, dicens: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi teipsum, vt videam te manifestē. Cui dictum est à Domino, Non me videbit homo & viuere potest, id est, homo mortalis non videbit inuisibilitatem meam. Certe nec ipsi angeli, qui iugiter assistunt Deo, perfecte videre possunt diuinitatem illius maiestatis sicuti est: sed tantum vident, quantum ad salutem eorum proficit. B. Thomas homo erat, hominem Deum videbat; quare ergo dixit: dominus meus & Deus meus? Quia aliud vidit, aliud credidit. Vidit hominem, & credidit Deum: vidit humanitatis naturam, & credidit diuinitatis potentiam, *Quia vidisti*, hominem, & *credidisti*, Deum beatus es, sed & illi *Beati, qui non viderunt, & crediderunt*. Beati, qui non viderunt me hominem, & crediderunt. Nos gentiles sumus in hac sententia expressi, qui Deum nō vidimus incarnatum, & passum, & sepultum, & tamē credimus eum verum Deum & verum hominem. Beati ergo sumus, qui in dominum Iesum credimus: si tamen fidem, quam habemus, bonis operibus adornemus, quia fides sine operibus ociosa est. *Beati qui nō viderunt, & crediderunt*. Quare posuit præteritum tempus pro futuro? Quia omnia quæ hominibus futura videntur, iam in præsentia Dei quasi præterita manent. Hoc modo solet sacra scriptura loqui, iuxta illud Psal. *Foderunt manus meas, & pedes meos, foderunt, pro eo quod fodient, dinumerauerunt, pro eo quod dinumerabunt*. Et in 2. Psal. *Quare fremue-*

Joan. 11.

Joan. 1.

Exod. 33.

psal. 11.

psal. 1.

runt gentes, pro eo quod fremunt: assiterunt reges terræ, pro eo quod astabant. *Multa quidem & alia fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, que non sunt scripta in libro hoc*, librum appellat hic volumen quatuor euangelistarum Matthæi, Lucæ, Marci, & Ioannis. Multa loquutus est dominus, quæ non sunt scripta in libris quatuor euangelistarum, multa miracula patrauit in mundo, quæ similiter non sunt scripta. Quare? vel quia fuit impossibile humanæ fragilitati omnia scribere, vel quia incredibilia viderentur in cordibus humanis. Tanta scripta sunt, quæ ad nostram salutem sufficerent. *Vel hæc pauca miracula scripta sunt de eo, vt credatis corde, & confiteamini ore, quia dominus Iesus Christus est filius Dei*. Christus, qui in lege, & prophetis fuit promissus, & oleo, id est, plenitudine spiritus sancti vnctus, vel repletus, qui requieuit super eum tempore baptismatis in specie columbæ: ipse est filius Dei nō adoptiuus, sed proprius, iuxta quod apostolus Paulus dixit: *Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Nos sumus filij per adoptionem, ille per naturam Deus, & homo, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius. *Quæ merces dabitur nobis, qui credimus in dominum Iesum Christum? Vita æterna*. Ipse dominus Iesus Christus, qui iturus ad passionē dixit Deo patri: *Hæc est autē vita æterna, vt credant te Deum verum, & quem misisti filium tuum, cum spiritu sancto*. Habe fidem, & ipsam fidem bonis operibus exorna: Christum habes, qui templum illius os vnde dicit Paulus apostolus. In interiori homine habitasse Christū per fidem in cordibus vestris. Cū autem dies iudicij aduenerit, & dominus dixerit electis: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi*: tunc erit amplior vita æterna, quia facie ad faciem Deum videbis. Iam non morieris, sine hoste regnabis, vbi erit gaudium sine tristitia, lux indeficiens, beatitudo sine fine mansura. Tunc erit Deus omnia in omnibus.

Lucæ 3.

Rom. 8.

Joan. 17.

ephes. 3.

Matth. 25.

1. Cor. 11.

THEOPHYLACTI EPISCOPI *Bulgar. superioris Euang. expositio.*

Cum ergo esset vespera die illo, &c. Postquam Maria annunciauit hæc discipulis, verisimile erat vel illos non credidisse ei: vel, si crediderunt, doluisse, quod ipsi non fuerint habiti digni idcirco illo die eis assistit stientibus, propterea quod à muliere audierat eum resurrexisse. Quia autem timebant Iudæos, ideo magis videre desiderabant, vt inde esset eis aliqua consolatio. Assistit igitur vesperi. Expectauit enim, donec omnes congregarentur. Clausæ autem erant fores, vt ostendat, quod ita surrexit supraposito lapide super sepulcrum. Quomodo autem nō putauerint illum phantasma, admirabitur quispiā. Mulier prius magna eos fide firmarat, & aliter mansuetam eis faciem exhibuit, & voce fluctuabundas eorum mentes placauit. Quam autem dixisset: *Pax vobis*, hoc est, ne turbemini: memores eos fecit verbi, quod ante crucem dixerat eis, *Pacem meam do vobis. Gaudisi autem sunt, viso domino*. Et hoc quoque prædixerat eis ante crucem, dicens, *Videbo vos, & gaudebit cor vestrum*.

Quia

Quia autem cum Iudæis absque induciis gerebant bellum, iterum dicit, Pax. Sicut enim mulieribus dixit, Gaudere, eo quod in luctu erant: ita illis pacem dat propter bellum, quod cum Iudæis habebant, & habituri erant. Congruè igitur illis gaudium, vt mœrentibus, & maledictis olim vt in tristitia pariant: viris autem pacem dicit propter pericula prædicationis. interim & crucis bona declarat, quæ pacis sunt. Ideo quia per crucem pax facta, mitto vos ad prædicationem. *Consolans autem eos & animans inquit: Sicut misit me pater, ita & ego mitto vos*. Meum opus inquit, suscipite, & confidite, quod vobiscū sim futurus. Vide autem & auctoritatem. non dixit, obsecrabo patrem meum, & mitteret vos: sed, *mitto vos*: Insufflat autem, & dat eis spiritū sanctum, non perfectum donum patris nunc eis tribuens (hoc enim in Pentecoste daturus erat) sed ad susceptionem spiritus idoneos eos reddēs. *Accipite, inquit, spiritum sanctum*: hoc est, estote idonei ad suscipiendum spiritum. Dicendum autem, quod & potestatem quandam, & donum spirituale dedit eis, non vt mortuos suscitent, & virtutes faciant, sed vt remittant peccata. ideo & subdit: *Quorum remisistis peccata*, ostendens quod genus spiritualium donorum eis dedit, remissionem videlicet peccatorum. Post assumptionem autem misit spiritum: & signorum & aliorum charismatum virtutem eis largitus est. Digna autem quæstio: Quare non in Galilæa discipulis apparuit, sed in Hierusalem, quū Marcus, & Matthæus dicant promississe eum illis se videndum in Galilæa? Quomodo ergo in Hierusalem apparuit? Dicunt igitur quidam, *Quid hoc?* Non enim dixit, in Galilæa duntaxat videbo vos, in Hierusalem autem non videbo: & ita amplius apparuit, & non mendacium. Deinde enim videndum se in Galilæa ab omnibus discipulis, & non à duodecim tantum, sed & à septuaginta promittit. In Hierusalem autem solis duodecim visus fuit. Neque est vlla hic diuersitas. Visus enim est ab omnibus in Galilæa, à duodecim autem in Hierusalem. nam plures visiones fuerunt: vnde alij has, alij illas scripserunt. Fortassis autem de eadem materia tradentibus duobus Euangelistis, implet quæ à priore dicta sunt, posterior. Vide insuper sacerdotum dignitatem, quod diuina sit. Dei enim est, remittere peccata. Sic igitur illi honorandi sunt vt Deus. nam, quāuis indigni sint, quid hoc? Diuinoque donorum ministri sunt, & gratia operatur per eos, sicut & per asinum Balaam loquutus est. non enim in dignitas nostra gratiam præhibet: atque ita, quia per sacerdotes gratia suppeditatur, honorandi sunt. *Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, &c.* Non erat Thomas cum discipulis. verisimile enim, illum ex disgregatione nōdum fuisse congregatum. Quid autem est, *qui dicitur Didymus*? Interpretatio est nominis Thomas. Merito autem meminit interpretationis eius nominis, vt ostēdat nobis, quod dubitator quidam, & id virij à principio habuerit, vt & nomen indicat. Dicentibus autem aliis discipulis de domino, nōn credit: non illos mendaces existimans, sed resurrectionem impossibilem putans: ideo & arguitur, vt supra modum curiosus. Nam, quemadmodum facile credere, leuitatis est: ita valde oblectari, rusticitatis est: crassitudo. Vide enim quomodo neque oculis

Matth. 26. Matth. 14.

Sacerdotes peccata remittunt, nisi ex eo, quod in illis quum aliquis sit, gratiam amittit nec, ei honor est demerendum.

dicebat se credere, sed &, nisi misero manum meam, addidit. Vnde autem sciebat latus habuisse locas? Audierat à discipulis. Quare non statim appareret ei, sed post dies octo? vt quum edoceret à condiscipulis, & iis, qui ea audierant, in maius desiderium accenderetur, & fidelior in futurum fieret. Ostendere autem volens dominus quod & tunc aderat, quando incredulitatis verba cū discipulis tractarit Thomas, non expectauit vt ab eo tale quiddam audiret, sed ipse prior, quæ desiderabat, implet. Etenim verbis iisdem vsus est dicens. Et vide quomodo loquatur primum increpans; *Affer manum tuam*: & dein admonens, *Ne sis, inquit, incredulus, sed credulus*. Vides manifestam ex infidelitate fuisse dubitationem, & frustra quosdam gratificari Thomæ, dicentes, quod data opera, & prudenter non facile crediderit? Nam dominus incredulum vocat. Vide autem quomodo is, qui prius incredulus, tactu lateris verbum optimum indicauit. Duas enim naturas, & vnā hypostasin vnus Christi docuit. Dicendo enim dominum, humanam in dicitur naturam: nam de hominibus dicitur dominus, sicut, *Domine, si tu sustulisti eum*. Dicendo autem, *Deus meus*, diuinam substantiam ostendit: & ita vnū, & eundem esse dominum, & Deum, At dominus ostendens nobis quod fidei sit recipere ea, quæ non videntur, dicit: *Beati qui non viderunt, & crediderunt*. Hoc loco discipulos intelligens, qui neque fixuram clavorum, neque latus tetigerat, & crediderunt. Non illos autem solum, sed & eos, qui postea crediderunt. Non prius autem Thomam beatitudine, hoc dixit, sed consolans eos, qui non viderant. Quia enim multi dicunt: *Beati oculi, qui viderunt dominum, solatur eos, quod multo beatus sit non vidisse*. Quomodo autem corpus incorruptibile monstratum est habere, & clavorum typos, & humana manu tangibile factum est? Per attemperacionem ad illorum infirmitatem facta sunt hæc omnia, quod ingressum clausis ianuis, & ita tenue, ac leue, omnique liberum fuit crassitudine. Et, vt credatur firmius resurrectio, hæc monstrantur. Et propterea surgit habens signa crucis, & vulnera: quia & quod comedit, non necessitatis erat, sed ad cōfirmacionē resurrectionis comedit: & sicut ante crucem in fluctibus ambulans, non alterius naturæ corpus habuit, ita & nunc palpabile ipsum, & typos habens ostendit. Et quauis palpabile, & visibile, simul tamen & incorruptibile ipsum circumferret, vt fides confirmetur: & non necessitate, & lege corporis. Omne enim, quod comeditur, in secessum vadit, & alteratur: id quod de Christo non erat dicendum, sed vi quadam inuisibili, & diuina consumebantur edulia, ad cōfirmacionem resurrectionis rārum assumpta. Vide autem quomodo propter vnū hominem Thomam non dedignatus est ita condescendere dominus, & latus ostendere, vt saluet animam vnā incredulam, ita & nos neque minimum contemnere debemus. *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, &c.* De quibus signis hic dicit Euangelista: num de iis, quæ ante crucē? Non, sed de iis, quæ post resurrectionem fecit coram discipulis suis. Quæ autem ante crucem, non coram discipulis, sed omnibus faciebat. Atque ita hæc, de quibus nunc dicit Euangelista, post resurrectionem sunt facta. Cum solis enim discipulis.

Ioan. 10.

Mat. 14. Mar. 6.

pulis verfabatur quadraginta diebus, signa ostendens resurrectionis. Sicut enim ante crucem faciebat signa, ostendens se esse filium Dei: ita post resurrectionem perscribat signa coram discipulis, ostendens se filium hominis, & habere corpus, idque incorruptibile, & diuinius, & non iam carnalibus legibus subditum. Quum igitur multa facta sint signa resurrectionis, hæc solum scripta sunt, & neque hæc ostentationis gratia, vel ut ostendatur gloria vniuersi, sed ut vos, inquit, *credatis*. Et quod lucrum, & cui cedens non Christo, quæ enim eius utilitas, dum nos credimus? sed in nos ipsos redundans. Dicit enim, *ut credentes vitam habeatis in nomine eius*. Credentes enim quod resurrexit, & viuit, nobis ipsi vitam paramus. Propter nos enim surrexit, & viuit. Qui autem mortuum ipsum esse putat, & neque resurgere, neque viuere, ille sibi mortem, & corruptio nem adiudicat, & affirmat.

Esa. 19.

INCERTI CVIVSDAM
(sub nomine Eusebii Episcopi Emisseni superioris Euangelij expositio.)

Quicumque intelligit illud quod scriptum est, Mors intrat per fenestras nostras, intelligit etiam quid apostoli significabant, cum clausis ianuis intus sedebant propter metum Iudæorum. Vno enim Iudæorum nomine, omnes ecclesiæ inimici significantur. Nam & vitia, & maligni spiritus, hæretici, & tyranni, omnesque ecclesiæ persecutores hoc vno nomine intelliguntur. Claudamus igitur fenestras nostras, claudamus ianuas corporis nostri, non tantum propter metum Iudæorum, quantum propter metum dæmoniorum, & falsas persuasiones hæreticorum, & corruptelas innumeras vitiorum. Ideo enim apostolus ait, Corruptum morēs bonos colloquia mala. Ideo & psalmista dicit, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Multi enim videndo, multi audiendo, & multi loquendo, & comedendo perierunt. Istæ igitur sunt illæ fenestras, istæ sunt illæ ianue, per quas mors ingreditur in hominem. Primi parentes sint nobis in exemplum: nisi enim serpentis vocem audissent, & male suadenti credidissent, nisi lignum veritum vidissent, & pomum concupiscentiæ comidissent, in tantum parathrum non corruissent. Hoc igitur apostoli significabant, cum clausis ianuis in domo sedebant. Nemo autem mireretur, si clausis ianuis, corpore iam per resurrectionem glorificato, ad discipulos Iesus intrauit, qui corpore mortali adhuc & corruptibili de matris utero exiuit, clausa & incorrupta semper virgine matre permanente. Caro enim nostra post resurrectionem & eiusdem naturæ erit, & alterius gloriæ. Pacem autem eis commendat, quia sine pace impossibile est placere Deo: & ubi pax non est, discordia regnat. Vnde psalmista, Factus est (inquit) in pace locus eius. Pacem veniens attrahit, & hinc abiens pacem reliquit. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Causæ sunt ergo discipuli, viso domino. Sed quare manus & latus? Ut videntes vulnerum cicatrices, eum manifestius clarissime cognoscerent, neque iam ulterius de illius resurrectione dubitarent. Sed quod tunc dominus egit ad sananda vulnera mentis, inde hæretici vulneran-

tur in mente: qui hic malè argumentantur, suis deformitatibus & accidentibus, nec ipsa resurrectione corpora nostra posse sanari. Quod si (quod absit) verum esset, multos sanctorum sine oculis, & manibus, sine pedibus, aliisque membris resurgere oporteret. Hunc autem errorem ille destruit, qui suis discipulis promisit, dicens, quod capillus de capite vestro non peribit. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis. Frequenter eis pacem commendat, quoniam perfectio tota Christianæ fidei, & religionis, in pace, & dilectione consistit. Vnde & ipse discipulis ait, In hoc cognoscet omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adiuicem. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Meos vicarios vos constituo mea vice vos mando, meum officium vobis commendando, ad docendum, ad prædicandum, ad baptizandum, ad saluandum, ad meum, & patris nomen glorificandum vos mitto. Hoc cum dixisset, insufflauit, & dixit eis, Accipite spiritum sanctum: cuius auxilio, & spiratione hoc tantum onus ferre valeatis. Et fortasse ideo insufflauit, ut per hoc intelligamus, firmiterque credamus, quia spiritus sanctus sicut à patre, ita & ab ipso procedit. Sed dicit aliquis, Si modò discipulis suis dedit dominus spiritum sanctum, sed non ea plenitudine, qua postea daturus erat. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta sunt. Quorum (inquit) peccata remiseritis, siue per baptismum, siue per penitentiam, siue per sanctam confessionem, remittuntur eis: & quorum retinueritis, siue per illorum infidelitatem, siue per eorum impœnitentiam, siue per inobedientiam, retenta sunt. Hæc sunt enim, quibus vniuersique vel soluitur vel ligatur. Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Ecce ad quid dominus suorum vulnerum cicatrices reseruare voluit, & delere noluit: quia hoc in eius discipulorum sanare, & eius mentis vulnera curare disponebat. Tamen dubitatio hæc apostoli Thomæ multos alios confundit, & à dubitatione liberat. Hæc enim scripta non essent, si Thomas non dubitasset. Proderunt autem hæc multis legentibus & audientibus, vsque ad secundam commutationem. Dominus meus, & Deus meus. Quid est, Dominus meus, & Deus meus? Iam nihil dubito, certus sum, confitendo resurrectionem, prædicando immortalitatem: tu es dominus meus, magister meus: ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Tu es denique Deus meus, qui me creasti: pro me carnem suscepisti, quam (ut me redimeres) morti tradidisti, & ut me tecum resuscitares, nunc à mortuis resurrexisti. Hæc est fides mea, ita sentio & ita credo. Dicit ei Iesus, Quia vidiisti me, Thomas, credidisti: beati, qui non viderunt, & crediderunt. Si enim ideo credidit, quia eum vidit: constat quod si eum non vidisset, non credidisset. Vnde merito beati sunt, qui corporeis oculis eum non viderunt, & hæc & his similia audientes, in eum crediderunt. Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Signum enim fuit, quod clausis ianuis ad discipulos intrauit. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine eius. Hæc enim sola sufficere poterant ad fidei documentum, etiam si alij euangelistæ cetera eius facta non scripserint.

Per confessio nem peccata remittuntur.

Mat. 2.

Mat. 18.

†

†

†

EVTHYMI ZIGABONI
(superioris Euang. expositio.)

Cum ergo sero esset die illo, &c. Ad vesperam venit, quando magis timebant, & quum simul essent congregati: & quidem ianuas non pulsauit, ne turbarentur, sed, clausis illis, introiuit tanquam Deus, & quasi corpore suo leni iam, & subtili, ac immortalis effecto. Stetit autem in medio, ut omnibus esset conspicuus. Pax vobis. Hoc est, ne turbemini. Etiam mortis pacem illis reliquerat. Pacem, inquit, meam relinquo vobis. Mulieribus ergo, quæ discipulæ erant, gaudium ante omnem sermonem tribuit, eo quod ad mortem genus illud fuerat condemnatum: discipulis vero pacem, propter suspectum bellum à Iudæis, ac gentibus. Causæ sunt ergo discipuli viso domino. Vides operibus confirmatos esse sermones? Siquidem ante passionem dixerat eis; Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Pax vobis. Postquam comederat datâ sibi partem piscis assi, & de fauo apertario, sicut scripsit Lucas, certiores facti sunt: & præ gaudio iam vt verisimile est turbatos, reprimi, vt iis, quæ dicturus est, animum aduertat. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Etiam ante passionem dixit ad patrem; Sicut me misisti in mundum, & ego misi illos in mundum. Animos itaque illorum crexit, tradens eis opus suum, ac sibi successores eos constituens. Hoc quum dixisset insufflauit, & ait illis, &c. Atqui superius dixerat, Nisi ego abiero, paracletus non veniet ad vos: quomodo ergo dat hic spiritum sanctum? insufflauit quidem, dans gratiam susceptiuam spiritus sancti, apertisque efficiens ad eius susceptionem: Dicit autem; Accipite spiritum sanctum: non nunc, sed quâdo descenderit. At spiritum sanctum vocat gratiam spiritaliter remittendi, ac ligandi peccata: & hoc tunc illis tribuit, quod & miraculis maius erat. Nam, quum paralytico dixisset, Remissa sunt tibi peccata tua, dixerunt scribæ, Quis potest remittere peccata nisi vnus, nempe Deus? Verû & ante passionem dixerat eis. Quæcumque ligaueritis super terrâ, erunt ligata in celo, & quæcûque solueritis super terrâ, erunt soluta in celo: sed tunc quidem hoc illis promisit, nunc autem tribuit. Insufflauit itaque, tanquam fons gratiarum: & vt etiam hinc discamus ipsum esse, qui primum, ac vitale spiraculum insufflauit in Adam. Retentionem vero intellige ligationem, veniæ carentiam. Tanquam rex ergo Duces exercitus destinans, ita discipulos præ omnibus, huiusmodi stipat potestate.

† Qui propter demonum terrorem in sublimitate diuinorum contemplationum firmiter confirmantur: & sensus admodum ostiorum claudunt: ignoto modo accedentem excipiunt diuinum sermonem, absque sensitua operatione eis apparentem: & pacis quidem nomine immobilitatem ad effectus tribuentem: insufflationis vero, gratias spiritus sancti, ac mysteriorum suorum signa demonstrantem.

† Thomas & autem vnus ex duodecim, &c. Verisimile enim est eum à tempore, quo dispersi fuerant discipuli, ac, relicto præceptore, fugerant, nondum cum illis conuenisse.

† Quamquam aberat Thomas, tamen per fratres Apostolos particeps & ipse fuit gratiæ insufflati in illos spiritus sancti, sicut ait Diuus Cyrillus. Quidam tamen dicunt, quod postmodum, postquam viderit manus, ac latus

saluatoris, & circa resurrectionem credidit: tunc accepit & ipse huiusmodi gratiam, vt in nullo horum inferior esset coapostolis.

Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus dominum. Dixerunt ei, cum ad eos venisset. Ille autem dixit eis, Nisi videro in manibus eius, &c. Quæadmodum vulgi more, ac temere credere, leuitatis est: ita quoque, ultra modum sciscitari, ac nimis curiose indagare, crasse metis est. Propterea etiâ Thomas arguitur. Nam, quum fide digni essent condiscipuli, remque confirmarent non credidit: non tantum fidem illis non præstans, quantum impossibilem ducens hanc resurrectionem. Siquidem ipse eum videre querit: nec id tantum, sed & vestigiū clauorum, neque hæc vestigium clauorum, manumque in latus eius, ne forte phantasma esset. Audierat enim, vt apparet, à condiscipulis, quod manus, ac latus suum eis ostendisset. Tactum itaque fide digniorem dicit aspectu. Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, &c. Intus, in diuersorio, ubi erant congregati. Venit Iesus, ianuis clausis. Venit certiores redditurus eum, qui non credebat: & neque vnum despicit, licet mente crassior esset cæteris. Et quare non tunc fecit illum certiores, quum Thomas prædicta requirebat, sed post dies octo? Ut interim à condiscipulis instructus, facilius persuaderi posset ad fidem. Pax vobis. Sicut & prius. Rursum enim omnia facit, quæcumque, eo absente, fecerat. Deinde dicit Thomas, Insuper digittum tuum huc, &c. Quum nihil Thomas diceret, anticipat eum, præbens, quæ ille petierat, ac ostendens, quod etiam tunc præfens fuerit, & audierit tanquam Deus, quum hæc ille loquebatur. Siquidem eisdem quoque vsus est verbis. Et ne sis incredulus, sed fidelis. Indignatus hoc dicit, quasi non ex diligentia, sed ex incredulitate contradixerit. Dominus meus, & Deus meus. Videns in manibus eius vestigium clauorum, & latus ipsius apertum, continuo credidit, non expectans, dum contrectasset. Quia vidiisti me, credidisti, Beati qui non viderunt & crediderunt. Quum enim Petrus, & Ioannes nondum eum vidissent, à linteaminibus tamen, ac fudario resurrexissent crediderunt. Alij quoque discipuli, quum postmodum Petrus eum vidisset, illique renunciasset, nondum videntes crediderunt. Inueniunt, inquit Lucas, congregatos vndecim, & eos, qui cum illis erant, dicentes; Surrexit dominus vere, & visus est à Simone. Et quomodo dicit idem euangelista, quod, dum apparuit eis, expauescisti, & conterriti existimabant spiritum se videre, &c. Et quod adhuc illis non credentibus præ gaudio, & admirantibus dixit eis; Habetis hic aliquid edulij, &c. Quia tunc hæc passi sunt, non quod eum resurrexisse non crederent, sed quod dubitarent, vtrum ipse esset, qui eis apparebat: ac diligentius considerarent. Comprehendit autem beatitudo hæc etiam illos, qui per prædicationem credunt. Quum ergo dicit aliquis, Beati, qui temporibus illis fuerunt, ac Christum viderunt consideret, quod Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Sed quomodo corpus incorruptibile vestigia habebat plagarum, ac tactui subiacebat? Quomodo? Supernaturaliter, & dispensatorie: edebat siquidem, ac bibebat ad maiorem discipulorum certitudinem. Multa itaque & alia signa fecit Iesus, &c. De his omnino loquitur, quæ post resurrectionem facta sunt: propterea namque

Sup. 20.

Luce 24.

dixit, in conspectu discipulorum suorum. Quomodo enim ante resurrectionem plurima fieri oportuit, ut crederent eum esse filium Dei: ita & post resurrectionem, ut certiores fierent, quod resurrexisset. Aut etiam sermo communis est: & de iis loquens, quæ ante resurrectionem, & de iis, quæ post eam facta sunt. *Hæc autem scripta sunt, ut creda-*

tis, &c. Non, inquit, ad ambitionem hæc scripsimus: ita enim & alia scripsimus, quum multa essent: sed ad solam necessitatem, ut credatis, quod hic Iesus est Christus filius Dei, qui à prophetis annuntiatus est. *Et ut credentes vitam habeatis in nomine eius.* Hoc est, per eum, nam ipse vita est: vitam, inquam, sempiternam habeatis.

DOMINICA II POST PASCHA.

IOAN. 10.

In illo tempore dixit Iesus Phariseis: Ego sum ^a pastor ^b bonus. ^c Bonus pastor ^d animam suam dat pro ouibus suis. Mercenarius autem, & qui non est ^e pastor, ^f cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit. Et lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & ^g cognosco meas, & ^h cognoscunt me meæ. Sicut nouit me pater, & ego cognosco patrem: & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias ⁱ oues habeo, quæ non sunt ex hoc ^j ouili, & illas oportet me adducere, & ^k vocem meam audient & fiet vnum ouile & vnus pastor.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euang.

Mercenarius autem, &c. Mercenarius est qui querit que sua sunt, non que Christi: qui seruit Deo: non propter Deum, sed pro aliqua mercede: qui culpabilis est, & non est filius, sed tamen necessarius & tolerandus. Fur vero semper est cauendus. Prepositi vero qui filij sunt, & pastores: & tamen vnus est pastor: quia illi omnes sunt membra illius cuius sunt oues propriæ. *Et lupus ra.* Lupus est vel violentus qui corporaliter vastat, vel diabolus qui spiritualiter dissipat, cui qui non animas ouium, sed sua querit, non occurrit resistendo vel mala arguendo: quod est fugere: quia timor est fuga animi: fugit ne perdat quod diligit. vnde reddes causam fugæ subdit: *Quia mercenarius est;* & non amat oues, sed sua. Pastores autem non dicuntur fugere si cedunt persecutioni, & seruat se ouiam utilitati: quibus etiam corpore absentes, sunt spiritu presentes. *Ego sum pa.* Post culpam facti, iterum forma veri pastoris opponit: Ego sum pastor bonus, & animam pono pro ouibus: Quod non ipse vnus fecit, nisi quod omnes sui, & ipse vnus sunt: quia ipse sine illis hoc potuit, illi non sine eo sine quo nihil possunt. *Et ego.* Filius per se agnoscit patrem, nos per illum, sicut alibi: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Item nemo nouit filium nisi pater, ne-

que patrem quis nouit nisi filius: & cui filius voluerit reuelare. *Et animam.* Hoc est probatio dilectionis ad patrem, & ad oues. Sic & Petrus tertio confitens amorem, iubetur pascere oues, & pro eis mori. *Pro ouibus.* Pro ouibus domus Israel quæ perierant, ad quas corporaliter missus à quibus non sunt dissimiles illæ, quæ sunt de gentibus. vnde dicit: *Oportet me.* quamuis per suos, quia in illis ipse. *Et vo.* Non dicit meorum, quia in ipsis ille loquitur.

CATENA AVREA in idem Euang.

August. Aperuit dominus duas res, quas quodammodo clausas proposuerat. Primum quidem scimus quia ostium ipse est: nunc autem ostendit quia pastor est, dicens: *Ego sum pastor bonus.* Supra autem dixerat pastorem intrare per ostium: si ergo ipse est ostium quomodo per se ipsum intrat? Sicut ergo ipse per seipsum nouit patrem, nos autem per illum: sic intrat in ouile per seipsum, nos autem per ipsum: nos quia Christum prædicamus per ostium intramus, Christus autem seipsum prædicat, lumen enim & alia demonstrat, & seipsum. Si autem præpositi ecclesie qui filij sunt, pastores sunt, quod modo vnus pastor est, nisi quia sunt illi omnes vnus membra pastoris: & quidem qui pastor est, dedit membra suis: nam & Petrus pastor, & ceteri apostoli pastores

tores, & omnes boni episcopi. Ostium vero nemo nostrum se dicit: hoc sibi ipse proprie tenuit, non autem adderet, *Bonus:* nisi essent & pastores mali, ipsi sunt fures & latrones, aut certe vt multum mercenarij. Greg. in hom. Atque eius bonitatis formam quam nos imitemur adiungit, dicens: *Bonus pastor, &c.* Fecit quod monuit, ostendit quod iussit, pro ouibus suis animam suam posuit, vt in sacramento nostro corpus suum & sanguinem verteret: & oues quas redemerat carnis suæ alimento fatiaret, ostensa est nobis de contemptu mortis via, quam sequimur apposta forma cui imprimamur: primum nobis est exteriora nostra misericorditer ouibus impendere: postremum vero si necesse sit etiam in mortem animam nostram pro eisde ouibus ministrare. Quis autem non dat pro ouibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? Aug. Non autem solus Christus hoc fecit, & tamen si illi qui fecerunt membra eius sunt, idem ipse vnus hoc fecit, ipse enim potuit facere sine illis, illi sine ipso non poterant. Aug. Omnes tamen pastores boni fuerunt, non solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ouibus fuderunt: non enim fuderunt elatione, sed charitate. Nam & apud hereticos qui propter iniquitates & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerunt, nomine martyrij se iactant, vt hoc pallio dealbati facilius furerent, quia lupi sunt. Non autem omnes qui corpora sua in passione etiam ignibus tradunt, æstimandi sunt sanguinem fudisse pro ouibus, sed potius contra oues. dicit enim Apo. Si tradero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Quomodo autem habet vel exigam charitatem, qui etiam contumeliosus non amat vnitatem, quam dominus commendans noluit multos appellare pastores, sed pastorem vnum, dicens, *Ego sum pastor bonus?* Chryl. Sic igitur de cetero dominus de passione sua disputabat, ostendens, quoniam pro salute fieret mundi, & non inuitus in hanc venit. Deinde rursum ostendit signa pastoris & mercenarij, cum dicit: *Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit.* Greg. Sunt enim nonnulli qui dum plus terrenam substantiam quam oues diligunt, merito nomen pastoris perdunt. non enim pastor, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore in timo oues dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui pastoris locum tenet, sed lucrum animarum non querit, terrenis comodis in hiis, honore prelationis gaudet. Aug. de ver. do. Aliud ergo querit in ecclesia, non Deum querit: si Deum quereret, castus esset, quia legitimum maritum anima Deum habet: quisquis à Deo præter Deum aliquid querit, non castè Deum querit. Greg. in ho. Verum vero pastor sit, vel mercenarius, cognosci veraciter non potest, si occasio necessitatis deest, tranquillitatis enim tempore plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat: sed lupus veniens indicat quo quisque animo super gregis custodiam stabat. Aug. de ver. do. Lupus autem, diabolus est, & qui illum sequuntur. Nam dictum est quod induti quidam pellibus ouium intus sunt lupi rapaces. Aug. su. lo. Ecce lupus ouis guttur apprehendit, diabolus fidei aduiterij per-suasit, excommunicandus est, sed excommunica-

tus inimicus erit, insidiabitur, nocebit cum poterit: vnde taces, non increpas: lupum venientem vidisti & fugisti, corpore stetitisti, animo fugisti. Affectiones enim nostre, motus animorum sunt: lætitia animi, diffusio est, tristitia autem contractio, cupiditas animi progressio, timor animi fuga est. Greg. in hom. Lupus etiam super oues venit cum quilibet iniustus & raptor, fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur & non erat, relinquit oues & fugit: quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitiæ non præsumit, fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Sed contra hæc mercenarius nullo zelo accenditur, quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur: vnde subditur: *Mercenarius autem fugit, &c.* Sola ergo causa est vt mercenarius fugiat, quia mercenarius est. Ac si dicat: Stare in periculo ouium non potest, qui in eo quod ouibus præest, non oues diligit, sed lucrum terrenum querit: & ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat. Aug. Si autem apostoli pastores fuerunt non mercenarij, quare fugiebant, quando persecutionem patiebantur? & hoc domino dicente, Si vos persecuti fuerint, fugite: pulsemus, aderit qui aperiat. Aug. ad Honor. Fugiant ergo omnino de ciuitate in ciuitatem serui Christi, ministri verbi & sacramenti eius, quando eorum quisquam specialiter à persecutoribus queritur, vt ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur ecclesia. Cum autem omnium, id est, episcoporum & clericorum & laicorum, est commune periculum, hi qui aliis indigent non desiderantur ab his, quibus indigent: aut igitur ad loca munita omnes trãseant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquuntur ab eis, per quos eorum ecclesiastica est implenda necessitas. Tunc ergo de locis in quibus sumus premente persecutione, fugiendum est Christi ministris: quando ibi aut plebs Christi non fuerit, cui ministraret, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus eadem non est causa fugiendi. Cum autem plebs manet & ministri fugiunt, ministeriumque subtrahitur, quid erit nisi mercenarium illa fuga damnabilis, quibus non est cura de ouibus? Aug. su. lo. In bonis ergo nominantur ostium, ostiarius pastor, & oues: in malis fures, & latrones: mercenarij, lupus. Au. de ver. do. Diligendus est pastor, cauendus latro, tollerandus mercenarius. Tãdiu enim est vitis mercenarius, quandiu non videt lupum, furem vel latronem, cum autem viderit fugit. Au. su. lo. Nec enim mercenarius diceretur, nisi acciperet à conducente mercedem: filij æternam hereditatè patris patienter expectant, mercenarius temporalem mercedem conducti festinanter exoptat, & tamen per linguas vtrorumque diuina Christi gloria diffamatur. Inde ergo lædit, vnde mala facit, non vnde bona dicit: botrum carpe, spinam caue, quia botrus aliquando de radice vitis exortus, peder in spinis, multi quippe in ecclesia commoda terrena sectantes Christum prædicant, & per eos vox Christi auditur, & sequuntur oues, non mercenarium, sed vocem pastoris per mercenarium. *Ego sum pastor bonus & cognosco oues meas, &c.* Chry. Duos superius malos præmisit dominos: vnum qui furatur & maculat & rapit, alterum qui non prohibet: per illum seditiosos insinuant,

per hunc Iudæorum magistros confundens, & non procurantes creditas oves. Sed ab utriusque seipsum Christus distinxit: ab illis quidem qui ad lædendum venerunt in hoc quod dixit: *Veni ut vitam habeant*: ab his qui contemnunt luporum rapinas, ex eo quod pro ouibus animam ponit: & ideo quasi concludens subdit, *Ego sum pa. bonus*. Sed quia superius dixerat quod oves pastoris vocem audiunt, & sequuntur eam: ne quis dicat, *Quid ergo dicis de his qui tibi credunt?* consequenter subdit: *Et co. oves meas, &c.* Quod & Paulus ostendit dicens: Non repellit dominus plebem suam quam præsciuit. Gregor. in hom. Ac si aperte dicat: diligo oves meas, & ipsæ me diligentes obsecrant: qui enim veritatem non diligit, adhuc minimè cognouit. Theo. Hinc autè differentiam mercenarij & pastoris eliciens. Nam mercenarius ignorat oves, quia rarè visitat eas, pastor verò cognoscit oves proprias tanquam erga eas sollicitus. Chr. Deinde ut nò æstimes parem mensuram cognitionis Christi & ouium, consequenter subdit: *Sicut no. me pa. & ego co. patrem.* quasi dicat. Ita certissimè ipsum scio, sicut ipse me. hic ergo est par cognitio, ibi non: nam sequitur, *Et ani. po. pro ouib. meis.* Gregor. in hom. Ac si aperte dicat: In hoc constat, quia cognosco patrem: & cognoscor à patre, quia animam meam pono pro ouibus meis, id est, ea charitate qua pro ouibus meis morior quantum patrem diligam ostendo. Chry. Hoc etiam dicit ostendens quod nò est erroneus, quia & apostolus quando seipsum voluit ostendere verum esse magistrum, contra pseudoapostolos induxit rationem periculis & mortibus. Thom. Seductores enim non exposuerunt animam suam pro ouibus, sed sicut mercenarij deserunt illos qui eos sequebantur, dominus autem ut nò caperetur dixit: *Sinite hos abire.* Greg. Quia verò non solum Iudæam, sed etiam gentilitatem redimere venerat, adiungit: *Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ouili.* Aug. de. v. d. Loquebatur enim primò de ouili de genere carnis Israel: erant autem alij de genere fidei ipsius Israel, extrà erant adhuc in gentibus, erant prædestinati, nondum congregati. Non ergo sunt de hoc ouili, quia nù sunt de genere carnis Israel, sed erunt de hoc ouili: nam sequitur, *Et il. oportet. me, &c.* Chry. Ostendit utrosque dispersos & pastores non habentes. Sequitur: *Et vocem meam audient.* Ac si dicat: Quid miramini si hi sunt me securi & vocem meam audituri, quando alios videbitis me sequentes, & vocem meam audientes? deinde & futuram eorum prænnunciat vnionem, unde subdit: *Et fiet vnum ouile, &c.* Greg. in ho. Quasi ex duobus gregibus vnum ouile efficit, quia Iudaicum & gentilem populum in sua fide coniungit. The. Idem namque omnibus est baptismi signaculum: vnus pastor verbum Dei. Attendant ergo Manichæi, quoniam vnum ouile, & vnus pastor est noui & veteris testamenti. Aug. Quid ergo est: Nò sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel, nisi quia præsentiam suam corporalem non exhibuit nisi populo Israel: ad gentes autem non perrexit ipse, sed misit. Chry. Hoc autem verbum oportet, quod hic positum est, non necessitatis est demonstratiuum, sed eius quod omnino fiet.

S. IO. CHRYSOSTOMI

Episcopi Constant. in Superius
Euang. Hom. 1.

Ego sum pastor bonus. Hic iam passionem insinuat, quod pro mundi salute moriturus est, neque inuitus. Inde iterum ad pastorem, & mercenarij parabolam venit. *Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus, &c.* Hic suam paternæ equiparat potestati. Siquidem pastor ipse est, & cuius propriæ sunt oves. Intueris altiore in parabolis sensum, vbi obscurius loquitur, neque auditoribus causam calumniandi præbet. Quid ergo hic facit mercenarius? Videt lupum venientem, & dimittit oves, & lupus venit, & rapit eas. Hoc illi faciabant, ipse contra. Et enim, cum comprehensus est, inquit; *Sinite hos abire, ut impleteret sermo: quia nemo ex ipsis perijt.* Hoc in loco potest & spiritualis lupus intelligi, quem non sinit ut oves auferat. Hic non modò lupus, sed & leo est. Nam aduersarius noster diabolus, inquit tanquàm leo rugiens circuit quaerens quem deuoret: hic idem & serpens, & draco; ambulabitis enim super serpentes, & scorpiones. Quare vos hortor, dilectissimi, sub pastore nostri custodia in pacisci maneamus. Manebimus autem, si vocem eius audierimus, si ei nos parebimus, si alienum non sequemur. Ea quænam vox est? Beati pauperes, beati mundo corde, beati misericordes. Hoc pacto sub pastore manebimus, & lupus ingredi non poterit, & si ingrederetur, detrimentum acciperet, pastorem nanque ad eum amantem habemus: ut animam suam pro nobis traderet. Cum enim & possit, & amet, quid impedit ne liberemur? Nihil sanè, nisi nosmetipsi deficiamus, quod quomodo accidat, audi ipsum dicentem, Non potestis duobus dominijs seruire, Deo, & mammonæ: cui si seruiemus, grauissimæ subiticiemur tyrannidi. Omni enim tyranno grauior est pecuniarum cupiditas, Nullam enim voluntatem habet, sed curas, inuidiam, insidias, odia, calumnias, & innumera virtutis impedimenta: desideria, luxuriam, auaritiam, ebrietatem, quæ liberos penitus in seruitutem redigunt, & numularijs peiores efficiunt: & non hominum tantum, sed grauissimorum affectuum, & morborum animæ seruos. Hic multa audet, quæ neque Deo neque hominibus placent, veritus ne quis hanc sibi auferat seruitutem. O amarum seruitium, ô diabolicam potestatem! Hic omnium affectuum molestissimus est, cum tantis malis deuincti gaudeamus, & catenas libèter amplectimur, & tenebrarum carcerem habitantes, in lucem prodire nolimus: sed malis inhæremus, malis oblectamur. Quare de nobis minimè sperandū est, ut respiciamus, qui peiori quàm qui metalla effodiunt, conditione sumus. Miserè enim sine vlla mercedis spe laboramus. Et quod grauius est, si quis nos à captiuitate liberare vellet, non patremur, sed ægrè ferremus, & indignemur: in hoc nihil ab insanijs differentes, in alijs tamen tanto miseriore, quod nolumus ab insania liberari. Nunquid propterea in hunc mundum venisti? num propterea homo factus es, ut æs, & aurum accumples? Non ideo te ad suam finxit Deus imaginem, sed ut sibi placeas, ut futura bona consequaris, ut cum angelis psallas. Quid hanc reiciis cognationem? Quid inhone

Ex Homil.
58. in Iou.

Inf. 18.

1. Pet. 5.

Matth. 5.

Ibid. 8.

EIVSDEM IN IDE

Homilia 2.

inhonestum te, & ignobilè, hac salutari necessitudine reddis: necessitudinem dico spiritalem. Fama ille tabescit, tu copia rumperis: frater nudo corpore oberat, tu vestes vestibus addis, quæ à teneis consumuntur: & quanto satius foret, ut his egenorum corpora tegerentur, quæ si hoc pacto consumerentur, illa te cura absoluerent, & futuram tibi vitam largirentur. Quod si non placet, consumptas tandem cõfer in pauperes, qui rectè eas norunt excutere: etenim Christi corpus, quauis arca honorabilis est, & securus, quippe quod non tantum illas custodit, & incorruptas conseruat, sed pulchriores efficit. Arca nonnunquam cum vestibus direpta magno te afficit dano: quæ pauperibus damus custodienda, neque morte amittentur, neque seris, aut vestibus indigent, non serorum vigilia, nulla huiusmodi cautione omnibus insidijs libera sunt, & custodia repouuntur, ut credibile est, quæ commendantur in cælis. Nulli enim malitiæ locus ille peruius est. His nos à monitionibus nunquam cessamus, neque vos vnquam paretis, causa quod pusilli sumus animi, & terrenis inhiamus, & deorsum trahimur: immo abist, ut vos omnes damnem, tanquam incurtabiler ægroteris. Nam, si diuitijs ebrijs his admonitionibus aures obstruunt, pauperes saltem attendere poterunt. Et quid hæc ad pauperes, inquires? neque enim aurum habet, neque tor vestimenta, sed panem tantum, & aquam frigidam. Sed & duos obolos, & pedes, ut visitare possint infirmos, linguam etiam ut sermone consolentur vulneratum; domum præterea, vel tegetem, ut hospitem accipiant, habent. Nò enim innumera talèta à pauperibus, sed diuitijs exigimus. Quod si ad pauperum ostium dominus noster venerit obolum ab eo accipere, hoc modo non pudebit, sed maiora quàm à multa dantibus accepisse profitebitur. Quor hic adstantium illo tempore fuisse optarent, quo Christus in carne terram peragravit, ut cum eo versati essent, & conuixissent? Ecce nunc hoc nobis magis licet vocare eum ad prandium, possumus & cum eo viuere, & magis proficere. Eorum nanque, qui cum eo vivebant, nonnulli perierunt, ut Iudas & huiusmodi, eorum autem, qui cum in domum suam aduocant, & domum, & mensam communicant, vnusquisque; maximè laudabitur, & gratia his habebitur. Venite, inquit, benedicti patris mei; possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi māducare: sitiui, & dedistis mihi bibere; peregrinus erā, & suscepistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere erā, & venistis ad me. Quam obrem, ut audire hoc mereamur, vestiamus nudum, colligamus hospitium, cibum demus, esurienti, sitiienti potum, infirmos, & carcere deuinctos visitemus: ut spe bonam veniam consequamur peccatorum, & illorum bonorum, quæ omnem sensum excedunt, siamus participes: quæ vti nam omnes consequamur, gratia, & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria, & imperium, in seculum amen.

Rem. 5.

Febr. 5.

Mat. 1.

Ego sum pastor bonus, & cognosco oves meas, & Magnum quiddam, dilectissimi, magnam inquam, est ecclesie prælatio, & quæ multa idiget sapientia, & fortitudine: qualem Christ propoluit: ut nunquam oves deseramus, ut lux generosè resistamus. Hæc enim inter pastorem est, & mercenarium differentia. Alter proprii contemptis ouibus; alter, sua contempta, ouium semper saluti inuigilat. Pastoris ergo exemplum demonstrato, deceptores duos meminit, fure mactantem, & rapientem oves, & mercenarium permittentem, neque defendentem commissa. Per illum Theudam, & eius assertores, per huius Iudæorum magistros signat, qui nullam cura commissis ouibus adhibebant, quod superio tempore Ezechiel his verbis infestatus est; V pastoribus Israël, nonne pascebant semetipso nonne greges pascebantur à pastoribus? sed illi contrarium faciebant, quod maximæ malitiæ genus est, pluribus rationibus: idcirco inquit; V quod abiectum erat, reducebant, neque que perierat, quærebant; neque confractum alligabant; neque infirmum consolidabant: quoniam se, non gregem pascebant. Idem & Paulus significat. Omnes quæ sua sunt quæerunt, non quæ Christi Iesu. Et iterum; Nemo, quod suum ei quærat, sed proximi vnusquisque. Verū ab utriusque dissidet Christus, cum illis, qui in peccato erant, diceret, propterea venisse, ut vitam haberent, & abundantius haberent: his autem, quæ oves à lupis rapi negligebat, se propter eas animam ponere, ne oves perirent. Nam quod Iudæ ipsum interimere vellent, non propterea destitit, & pertulit mortem, ideo frequenter inquit *Ego sum pastor bonus.* Quæ cum nullo niti testimonio viderentur, quod enim poneret animam suam, non multum potest re monstratum est, quod autem vitam haberent, & abundantius haberent post huius vitæ migrationem futurum erat, a terum ab altero confirmat. Hoc est, quia data animam quod det etiam vitam: quod & Paulus adhibebat; Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus. Et iterum, Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum: quomodo non etiam cum illi omnia nobis donauit? Sed qua gratia nunc que que eum non accusant, ut superius; Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Quoniam sæpenumero eos flere ceperat, & à signis maiorem de se opinionem citarat. Inde ne quis ad illam particulam; *Et ou vocem eius audiant, & sequuntur eum*: diceret, quid ad non credentes? audi quid addit; *Et cognoscat oves meas, & cognoscent me mea.* Quod & Paulus his verbis significat: Non expulit Deus populum suum, quem prædestinavit. Et Moses; Cognouit Deus, qui erant sui: hoc est, quos prædestinavit. Ne autem similiter & cognoscere, cognosci crederes: *Cognosco*, inquit, *oves meas, cognoscent me mea*, non tamen æqualiter. *Æqualis est patris, & filij cognitio, ut inquit: Sicut cognoscat me pater, & ego cognosco patrem.* Quod n

senhil

fenisset, car ita dixisset: cum enim nonnuquam multitudini se connumerasset, & non more hominis cognoscere putaretur, inquit; *Sicut novit me pater, & ego cognosco patrem.* Tam certo ipsum scio, ut ipse me. Propterea inquit: Nemo cognoscat filium, nisi pater, & patrem, nisi filius: discretam quandam cognitionem indicans, qualem nemo alius habet. *Ego pono animam meam.* Hoc frequenter dicit, ut omnis deceptionis tollatur suspicio. Nam & Apostolus, quum se verum magistrum ostenderet, & falsos confundere apostolos vellet, pericula, & mortes adduxit in mediū. In plagis supra modum: in mortibus frequenter. Dicendo enim, *Lux sum, & vita:* superbiam apud stultos arguere videbatur, velle autem mori, nullam invidiam, nullum liuorem concipiebat. Propterea hoc in loco, non dicunt eum de se testimonium perhibere, & verum non esse: hoc autem verbo multam curam, atque diligentiam indicat. *Etenim alias oves habeo* (inquit) *quæ non sunt de hoc ovili, & illas oportet me adducere.* Ecce iterum hoc verbum oportet: non necessitatis esse, sed futuri omnino significatiuum, quasi dicat, quid admittamini, si me hæc securatur, & vocem meam audituræ sunt? cum & alias me sequi & vocem meam audire videritis, tunc maiorem in modum admirabimini. Neque te perturbet quod dicit; *Quæ non sunt ex hoc ovili.* Differentia enim in lege duntaxat, ut inquit Paulus: Neque circumciso aliquid valet, neque præputium. *Et illas oportet me adducere.* Utrosque dispersos, & mixtos, neque habentes pastorem, hos videt, atque illos, nondum bono adueniente pastore. Inde futuram eorum cognationem prædicit; *Et erit vnum ovile.* Quod iterum Paulus his verbis significavit: Ut duos cõdat in semetipso in vnum novum hominem.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponeus in superioribus
Evangel. Homil. 1.

Loquens dominus Iesus ovibus suis, & præsentibus, & futuris, quæ tunc aderant, quia erant ibi iam oves eius, erantque quæ futuræ erant eius oves: Item præsentibus, & futuris, & illis & nobis, & quotquot etiam post nos fuerint oves eius, quis ad eas missus esset, ostendit. Omnes ergo audiunt vocem pastoris sui dicentis: *Ego sum pastor bonus.* Non adderet bonus, nisi essent pastores mali: sed pastores mali ipsi sunt fures, & latrones, aut certe ut multum mercenarij. Omnes enim hic personas, quas posuit, requirere, distinguere, nosse debemus: aperuit enim in duas res dominus, quas quodammodo clausas proposuerat. Iam scimus quia ostium ipse est, scimus quia pastor ipse est: fures, & latrones qui sunt, in hesternâ lectione patefactum est. Hodie autem audivimus mercenarium, audivimus & lupum, heri nominatus est & ostiarius. In bonis ergo ostium est & ostiarius, pastor & ovis: in malis fures & latrones, mercenarij, lupus. Ostium dominum Christum accipimus ipsum pastorem, ipsum ostiarium: quia enim hæc duo ipse exposuit, ostiarium nobis reliquit querendum: & quid ait de ostiario? Huic, inquit, ostiarius aperit: cui aperit? Pastori. Quid aperit pastori? Ostium. Et quis est ipsum ostium? Ipse pastor. Nunquid si dominus Christus non exposuisset, non ipse di-

Luce 10.

2. Cor. 11. Sap. 3. & 14.

1. Cor. 7. Galat. 5.

Tract. 47. in Ioh. 1.

xisset, Ego sum pastor, & ego sum ostium: auferet quisquam nostrum dicere, quod ipse Christus sit & pastor & ostium? Si enim diceret, ego sum pastor: & non diceret, ego sum ostium: quæsituri eramus, quis esset ostium, & forte aliud putantes ante ostium remansuri, gratia illius, & misericordia nobis exposuit pastorem, seipsum dixit, exposuit ostium, seipsum dixit, ostiarium querendum nobis reliquit: quæ nos dicturi sumus ostiarium? Quemlibet inuenerimus, cauendum est, ne maior existimerur quam ipsum ostium: quia ostiarius in domibus hominum maior est ostio. Ostiarius enim ostio, non ostium præponitur ostiario, quia ostiarius ostium, non ostium custodit ostiarium. Non audeo dicere aliquem ostio maiorem: audiui enim iam quid sit ostium, non me lateret, non sum dimissus coniecturæ meæ, non mihi humana est relaxata suspicio, Deus dixit, veritas dixit, mutari non potest quod immutabilis dixit. Dicam ergo in huius profunditate quæstionis quid mihi videatur: eligat unusquisque quod placet, pia tamen sentiat, sicut scriptum est. Sentite de domino in bonitate, & simplicitate cordis querite illum. Ostiariū forte ipsum dominū debemus accipere: multo sunt enim inter se diuersa in rebus humanis, pastor & ostiū, quàm ostia & ostiū, & tamen dominus & pastor se dixit, & ostiū: cur ergo nō intelligamus ipsum & ostiariū? Si enim cōsideremus proprietates, dominus Christus nec pastor est, sicut consueuimus nosse & videre pastores, nec ostium est, non enim cum faber fecit: si autem secundum aliquam similitudinem & ostium & pastor est, audeo dicere & ovis est: ovis nempe sub pastore est, tamen ille & pastor est: & ovis ubi est pastor? Ecce hic habes, lege Euāgelij: *Ego sum pastor bonus*: ubi est ovis? Interroga prophetam: Sicut ovis ad immolandum ductus est: ubi est agnus? Interroga amicū sponsi: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Adhuc aliquid secundum istas similitudines mirabilius sum dicturus: agnus enim & ovis & pastor, inter se amica sunt: contra leones autē à pastoribus oves custodiri solēt, & tamen de Christo cum sit ovis & pastor, legimus dictum: *vici leo de tribu Iuda.* Hæc omnia, fratres, secundum similitudines accipite, non secundum proprietates. Solemus videre pastores sedere supra petram, & inde commissa sibi pecora custodire. Vtique melior pastor quàm petra, super quam sedet pastor, & tamen Christus & pastor, & petra. Totum hoc secundum similitudinem: proprietatem autē si querās à me: In principio erat verbū, & verbū erat apud Deū, & Deus erat verbum: si querās à me proprietatem, filius vnicus de patre in æternum ab æterno genitus, æqualis gignenti, per quem facta sunt omnia, cum patre inædmutabilis, & accepta forma hominis non mutatus, ex incarnatione homo, filius hominis, & filius Dei. Hoc totum, quod dixi; non similitudo, sed res est: non ergo pigeat nos, fratres, secundum quasdam similitudines ipsum accipere ostium, ipsum ostiarium: quid est enim ostium? Quo intramus: quis est ostiarius? Qui aperit: quis ergo se aperit, nisi qui seipsum exponit? Ecce dominus dixerat ostium, non intellexeramus: quando non intelleximus, clausum erat, qui aperuit ipse est ostiarius: nulla est ergo necessitas aliquid aliud querere, nulla necessitas, sed fortasse est voluntas: si est voluntas, noli exor-

Sapient. 1.

Ioh. 16.

Phil. 2.

Matth. 6. Phila.

Esai. 53. Ioh. 1.

Apoc. 5.

1. Cor. 10.

Ioh. 1.

Matth. 5.

Esai. 53.

Matth. 23.

bitare, noli à trinitate discedere: si personam aliquam queris ostiarij, spiritus sanctus occurrat: nō enim dignabitur ostiarius esse spiritus sanctus, quādo ipsum ostium esse dignatus est filius: vide ostiarium, forte spiritum sanctum ipse dominus discipulis suis de spiritu sancto dicit: ipse vos docebit omnem veritatem. Ostium quid est? Christus: quid est Christus? Veritas. Quis aperit ostiū, nisi qui docet omnem veritatem? De mercenario autem quid dicimus? Non in bonis hic commemoratus est. *Pastor bonus*, ait, *animam suam dat pro ovibus suis: mercenarius & qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oves.* Non hic bonam personam mercenarius gerit, & tamen in aliquo vitis est: nec mercenarius diceretur, nisi acciperet à conducente mercedem: quis est ergo iste mercenarius, & culpabilis, & necessarius? Sic vero, fratres, luceat nobis ipse dominus, ut & mercenarius intelligamus, & mercenarij non simus: Quis est ergo iste mercenarius? Sunt quidam ecclesiarum præpositi, de quibus Paulus Apostolus dicit: *Sua querentes, non quæ Iesu Christi: quid est sua querentes?* Non Christum gratis diligentes, non Deum propter Deum querentes, temporalia commoda sectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes: hæc quando amantur à præpositis, & propter hæc feruntur Deo, quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se non computat: de talibus enim & dominus dicit: *Aman dico vobis, perceptorum mercedem suam: audi de Timotheo sancto quid dicat Apostolus Paulus: Spe ro autē in domino Iesu, Timotheū cito me mittere vobis, ut & ego bono animo sim, cum cognovero quæ circa vos sunt: neminem enim habeo iam vnanimem, qui germane de vobis sollicitus sit, omnes enim sua querunt, non quæ Iesu Christi.* Inter mercenarios pastor ingemuit, quæsitum aliquem, qui sinceriter diligeret Christum, & circa se in eis, qui cum illo eo tempore fuerant, non inuenit: non enim in ecclesia Christi tunc præter Paulum Apostolum, & Timotheum nemo erat, qui germane de grege sollicitus esset, sed contigerat ut eo tempore, quo Timotheum misit circa se, alium de filiis non haberet, sed soli mercenarij cum illo essent, sua querentes, non quæ Iesu Christi: & tamen ipse germane de grege sollicitus, maluit filium mittere, & inter mercenarios remanere. Inuenimus & mercenarios, non eos discutit nisi dominus, qui cor inspicit, ipse discutit, tamen aliquando intelliguntur à nobis, non enim frustra dixit ipse dominus etiam de lupis, ex fructibus eorum cognoscetis eos, multos interrogant tentationes, & tunc apparent cogitationes, multi autem latent. Habet ovile domini præpositos, & filios, & mercenarios. Præpositi autē qui filij sunt, pastores sunt, si pastores sunt, quomodo vnus pastor, nisi quia sunt isti omnes vnus membra pastoris, cuius sunt oves propriae? Nam & ipsi membra sunt ipsius vnus ovis, quia sicut ovis ad immolandum ductus est. Audite autē, quia & mercenarij necessarii sunt: multi qui prope in ecclesia commoda terrena sectantes, Christum tamen prædicant, & per eos vox Christi auditur, & sequuntur oves non mercenarium, sed vocem pastoris per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso domino demonstratos: Scribæ, inquit, & Pharisei cathedram Moysi sedent, quæ-

dicunt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite: quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem pastoris audite? Sedendo enim cathedram Moysi, legem Dei docent, ergo per illos Deus docet: sua vero illi si velint docere, nolite audire, nolite facere: certe enim tales sua querunt, non quæ Iesu Christi. Nullus tamē mercenarius aq̄sus est dicere populo Christi, tua quæres, nō quæ Iesu Christi: qui enim male facit, non prædicat de cathedra Christi, inde lædit, vnde male facit, non vnde bona dicit, horum carpe spinam caue. Bene quia intellexistis, sed propter cardiores: dicam hoc idem planius, quod modo dixi, hortum carpe, spinam caue, cum dominus dicat: Nunquid colligit de spinis vnam, aut de tribulis suis? Verum est omnino, & tamen etiam verum ego dixi, hortum carpe, spinam caue, quia hortus aliquando de radice vitis exortus, pender in sepe, crescit palmes, inseritur spinis, & portat fructum spina nō summi: non enim spinam vitis attulit, sed spinis palmes incubuit: noli interrogare nisi radice, quare radice spinæ, extra inuenies à vite: quare originem vnæ, vitis hanc producit ex radice. Cathedra ergo Moysi vitis erat, Phariseorum mores spinæ erant: doctrina vera per malos palmes in sepe. Hortum inter spinas caute lege, ne, dum quæris fructum, laceres manum: & cum audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem, quæ dicunt facite, legite vnas: quæ autem faciunt, facere nolite, caute spinas: etiam per mercenarios vocem pastoris audite, sed nolite esse mercenarij, cum sitis membra pastoris: ipse autem Paulus Apostolus sanctus qui dixit: Neminem habeo, qui germane de vobis sollicitus sit, omnes enim sua querunt, non quæ Iesu Christi: alio loco inter mercenarios, filiosque distinguens, videte quid dixerit: *Quidam per invidiam, & contentionem, quidam vero & per bonam voluntatem Christum prædicant: quidam ex charitate, scientes quia in defensione Evangelij positus sum, quidam vero & per contumaciam Christum annuntiant non caste, existimantes tribulationem suscitari vinculis meis. Isti mercenarij erant. Paulo Apostolo inuidebant: quare inuidebant, nisi quia temporalia requirebant? Sed quid adiungat attendite: quid enim? Cum omni modo, siue occasione, siue veritate Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Veritas est Christus, veritas à mercenariis occasione annūtiatur, veritas à filiis veritate annūtiatur. Filij æternā hæreditatē patris patienter expectant: mercenarij temporalē mercedē cōducetes, festinatē exoptant. Mihi humana gloria, cui mercenarios inuidere video minuarur, & tñ per linguas mercenariorū & filiorum diuina Christi gloria diffametur, cū siue occasione, siue veritate Christus annuntietur. Vidimus qui sit etiā mercenarius: quis est lupus, nisi diabolus? Et quid dicitur de mercenario? *Cum viderit lupum venientem fugit, quia non sunt eius oves propriae, nec ei cura est de ovibus.* Nunquid talis erat Apostolus Paulus? absit. Nunquid talis Petrus? absit: nunquid tales ceteri Apostoli, excepto Iuda filio perditionis? absit. Pastores ergo illi? Planè pastores: & vnde vnus pastor? Iam dixi pastores, quia membra pastoris illo capite gaudebant, sub illo capite concordabant, vno spiritu in vnus corporis compage vivebant, ac per hoc omnes ad vnum pastorem*

Matth. 7.

Phil. 2.

Phil. 1.

pastorem pertinebant. Si ergo pastores, non mercenarii, quare fugiebant quando persecutionem patiebantur? Expone nobis, o domine, vidi in Epistola fugientem Paulam, per murum in sporta submissus est; ut manus persequenti eua-deret: non ergo illi cura fuit de ouibus, quas lupus veniente, deferebat? Fugit plane, sed eas pastori in caelo sedenti orationibus commenda- bat: se autem utilitati earum fugiendo seruabat, sicut quodam loco ait; Manere in carne necessarium duxi propter vos. Ab ipso namque pastore omnes audierant: si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Hanc nobis quaestionem dominus dignetur exponere. Domine, tu dixisti eis, quos fideles pastores esse vtiue volebas, quos tua membra esse formabas, si vos persecuti fuerint, fugite. Inuiam ergo illis facis, quando reprehendis mercenarios, qui vident lupum venientem, & fugunt; rogamus indices nobis, quid habeat altitudo quaestionis: pulsemus; aderit qui aperiet se, ostiarius ostij quod est ipse: quis est mercenarius? Qui vidit lupum, & fugit, qui sua quaerit, non quaerit Iesu Christi. Peccantem non libere audeat redarguere. Ecce nescio quis peccauit, grauius peccauit, increpandus est, excommunicandus est: sed excommunicatus inimicus erit, infidiabitur, nocebit cum poterit, iam ille qui sua quaerit, non quaerit Iesu Christi, ne perdat quod sectatur, humanae amicitiae commoditatem, & inimicitiarum humanarum incurrat molestiam, tacet, non corripit: ecce lupus ouis guttur apprehendit, diabolus fidei adulterium persuasit: tu taces, non increpas, o mercenarie lupum venientem vidisti, & fugisti. Respondet forte & dicit, ecce hic sum, non fugi: fugisti, quia tacuisti: tacuisti, quia timuisti. Fuga animi timor est, corpore steri- fisti, spiritu fugisti: quod ille non faciebat, qui dicebat, Et si corpore absens sum, spiritu vobiscum sum: quomodo enim spiritu fugiebat; qui etiam corpore absens, fornicatores literis arguebat? Af- fectiones nostrae motus animorum sunt: latitiae, animi diffusio: tristitia, animi contractio: cupiditas, animi progressio: timor animi fuga est: dif- funderis enim animo, cum delectaris: contrahe- ris animo cum molestaris: progrederis animo, cum appetis: fugis animo, cum metuis. Ecce vnde ille mercenarius viso lupo dicitur fugere. Quare? Quia non ei cura de ouibus. Quare non est ei cura de ouibus? Quia mercenarius est. Quid est, mercenarius est? Tempora semel mercedem quaerit, & in domo in aeternum non manebit: sunt adhuc haec quaerenda, & discutienda vobiscum, sed onerare vos non est consilij: dominica enim cibaria conseruis mi- stramus, in pasceis dominicis oues pascimus, & simul pascimur: sicut non est negandum quod necessarium est, sic non est cor infirmum: pabuli multitudine praegravandum: non sit ergo mole- stum charitati vestrae, quia omnia, quae hic adhuc discutienda arbitror, hodie non discutiuntur, sed ite- rum nobis in nomine domini diebus reddendi sermonis, eadem lectio recitabitur, & diligentius illo adiuuante tractabitur.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 2.

Qui sermonem domini Dei nostri non solum li- benter, sed etiam diligenter audistis, promissio-

nis nostrae proculdubio meministis. Ipsa quippe lectio Evangelica & hodie lecta est, quae lecta fuerat proximo dominico die. Propterea quonia- m in quibusdam necessitatibus immorati, non potuimus omnia discutere, quae vestris sensibus debebamus. Proinde quae iam dicta, atque tra- ctata sunt, hodie non quaerimus, ne adhuc eadem repereudo, ad illa quae nondum dicta sunt, per- uenire minime permittamur. Nostis iam in no- mine domini qui sit bonus pastor, & quomodo- dum pastores boni membra sint eius, & ideo pa- stor sit vnus. Nostis quis sit mercenarius ser- uus, quis lupus, & fures, & latrones cauendi, quae sint oues, quod sit ostium, quo & oues ingrediuntur, & pastor quomodo sit intelligendus ostiarius: no- stis etiam quoniam quisquis non per ostium in- trauerit, fur est, & latro, nec venit nisi ut furetur, & occidat, & perdat. Haec omnia dicta, sufficien- ter quantum existimo pertractata sunt: hodie de- bebamus dicere, quantum adiuuat dominus, quo- niam ipse Iesus Christus saluator noster, & pa- storem se esse dixit, & ostium, & pastorem bonum dixit intrare per ostium: quomodo ipse per seipsum intrat? Si enim nemo pastor bonus est, nisi qui per ostium intrat, & ipse est praecipue pastor bonus, & ipse est ostium, intelligere non possum nisi & ipsum per seipsum ad oues suas intrare, & vocem suam illis dare ut sequantur eum, easque intran- tes, & exeuntes pasceat inuenire, quod est vita aeterna. Cito ergo dico, ego quaerens intrare ad vos, id est, ad cor vestrum, Christum praedico: si aliud praedico, per aliam partem conabor ascen- dere. Christus itaque mihi ianua est ad vos, per Christum intro, non ad parietes vestros, sed ad corda vestra. Quid est per Christum intro? Chri- stum in me libenter audistis. Quare Christum in me libenter audistis? Quia oues Christi estis, san- guine Christi comparati estis, agnoscitis precium ve- strum, quod non a me datur, sed per me praedicitur. Ille quippe emit, qui preciosum sanguinem fudit: preciosus sanguis est illius sine peccato, fecit ta- men ipse etiam suorum sanguinem preciosum, pro quibus dedit sanguinis precium: nam si suo- rum sanguinem non faceret preciosum, non dice- retur: Preciosa in conspectu domini mors sancto- rum eius. Itaque etiam quod ait: Pastor bonus ani- mam suam ponit pro ouibus, non ipse vnus fecit, & tamen si illi qui fecerunt, membra eius sunt; idem ipse vnus hoc fecit. Ipse enim potuit facere sine illis, ipsi sine illo vnde potuerunt, cum ipse dixe- rit: sine me nihil potestis facere? Hinc autem ostē- dimus quod & alij fecerunt, quia ipse Apostolus Ioannes, qui hoc quod audistis Evangelium praedica- uit, in Epistola sua dixit, sicut pro nobis ani- mam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Debemus dixit, debitores nos fecit, qui primus exhibuit: ideo quodam loco scriptum est, Si sederis cenare ad mensam poten- tis, sapienter intellige, quae apponuntur tibi, & mitte manum tuam, sciens quia talia te oportet praeparare. Mensa potentis quae sit nostis, vbi est corpus, & sanguis Christi, qui accedit ad talem mensam, praeparat talia. Et quid est, praeparet ta- lia? Quomodo ipse pro nobis animam suam po- suit, sic & nos debemus ad edificandam plebem, ad asserendam fidem, animas pro fratribus pone- re: ideo Petro quem facere volebat pastorem bo- num, non in ipso Petro, sed in corpore suo ait, Petre

Petre amas me? Pasce oues meas: hoc semel, hoc iterum, hoc tertio, vltimo ad eius tristitiam: & cum tantum interrogasset dominus quantum in- terrogandum esse iudicauit, ut ter confiteatur qui ter negauerat, & ei suas pascedas tertio commendasset: ait illi. Cum iunior esses, cinge- bas te & ambulabas vbi volebas, cum autem se- nueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quod tu non vis. Et exposuit Euangelista quid dominus dixerit: hoc autem, inquit, dixit, si- gnificans qua morte clarificaturus esset Deum. Ad hoc ergo pertinet, pasce oues meas, ut ponas ani- mam tuam pro ouibus meis, iam illud quod ait, Sicut nouit me pater & ego agnosco patrem. Quis ne- scit hoc? Ipse enim agnoscit patrem per se, nos per illum, quia ipse per se cognoscit, nouimus, quia & nos per illum etiam hoc nouimus, quia & hoc per illum nouimus: ipse enim dixit: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit: ergo & nos per ipsum, qui- bus enarrauit. Item alibi ait: Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & li- cui voluerit filius reuelare: sicut ergo ipse per se nouit patrem, nos autem per illum nouimus patrem, sic intrat in ouile per semetipsum, & nos per ipsum. Ostium dicebamus per Christum nos habere ad vos: quare? Quia Christum praedicamus: nos Chri- stum praedicamus, & ideo intramus per ostium. Christus autem Christum praedicat, quia seipsum praedicat, & ideo pastor per seipsum intrat. Lu- men cum alia monstrat quae videntur in lumine, nunquid aliquo alio indiget ut monstretur? Lu- men ergo & alia demonstrat & seipsum. Quae- cun- que intelligimus, intellectu intelligimus, & ipsum intellectu, vnde nisi intellectu intelligi- mus? Nunquid sic oculo carnis & alia vides & ipsum? Quamuis enim videant homines oculis suis, non tamen vident oculos suos. Oculis carnis alia videt, se non potest: intellectu autem & alia intelligit, & seipsum: quomodo intellectus videt se, sic & Christus praedicat se: si praedicat se, & praedicando intrat ad te, per se intrat ad te & ad patrem. Ipse est ostium, quia non est qua venia- tur ad patrem nisi per ipsum: vnus enim Deus & vnus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Verbo multa dicuntur, haec ipsa quae dixi, vtiue verbo dixi: si velim dicere & ipsum ver- bum, vnde dico nisi verbo? Ac per hoc per ver- bum & alia dicuntur, quae non sunt quod ver- bum & ipsum verbum dici non potest: nisi per verbum adiuuante domino exemplis abunda- uimus. Tenete ergo quomodo dominus Iesus Christus, & ostium sit, & pastor: ostium pan- dendo se, pastor intrando per se. Et quidem, fratres, quod pastor est, dedit & membris suis: nam & Petrus pastor, & Paulus pastor, & caeteri Apostoli pastores, & boni Episcopi pastores. Ostium vero nemo nostrum se dicit, hoc sibi ipse pro- prium tenuit, quae intrant oues. Denique Paulus boni pastoris implebat officium, quando Chri- stum praedicauit, quia per ostium intrabat: vbi oues indisciplinatae coeperunt facere schismata, & alia ostia sibi ponere, non qua intrarent, & con- gregarentur, sed qua erraret ut diuiderentur di- centes: Alij, Ego sum Pauli: alij, ego sum Cephae: alij, ego Apollo: alij, ego Christi: expauescens ad eos qui dixerunt ego sum Pauli, tanquam clamans ad oues, miserere, quae itis: non sum ostium: nuquid

Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est, aut in no- mine Pauli baptizati estis? Qui vero dicebat: Ego sum Christi, innenerunt ostium. De vno autem ouili & vno pastore, iam quidem assidue soleris audire: multum enim commendauimus vnū ouile praedicantes vnitatem, ut per Christum omnes oues ingrederentur, & Donatum nulla sequere- tur, veruntamen vnde hoc proprie dixerit domi- nus ad ipsos, satis apparet: loquebatur enim apud Iudaeos, missus autem fuerat ad ipsos Iudaeos, non propter quosdam immani odio pertinaces & per- seuerantes in tenebris, sed propter quosdam in ipsa gente quos dicit oues suas, de quibus dicit: Non sum missus nisi ad oues, quae perierunt do- mus Israel: nouerat etiam eas in turba furētium, & prauidebat in pace credentium: quid est ergo, Non sum missus nisi ad oues, quae perierunt do- mus Israel: nisi quia praesentiam suam corporalem non exhibuit nisi populo Israel? Ad gentes non perrexit ipse, sed misit: ad populum vero Is- rael & misit & venit ipse, ut qui contemnebant, maius iudicium sumerent, quia etiam praesentia est illis exhibita. Ipse dominus ibi fuit, ibi ma- trem elegit, ibi concipi, ibi nasci, ibi sanguinem fundere voluit, ibi sunt vestigia eius, modo ado- rantur vbi nouissime stetit, vnde ascendit ad caelum: ad gentes autem misit: sed forte aliqui arbi- trantur, quoniam non ipse ad nos venit, sed misit ad nos, non nos audisse vocem ipsius, sed vocem eorum quos misit. Absit. Pellatur ista cogitatio de cordibus vestris, & in his quos misit ipse erat. Ipsum Paulum audi quem misit: ad gentes enim praecipue Paulum misit Apostolum: & ait ipse Pau- lus terrenus non de se, sed de illo: An vultis acci- pere experimentum eius, qui in me loquitur Chri- stus? Audite & ipsum dominum: Et aliam oues ha- beo, id est, in gentibus: Quae non sunt de hoc ouili: id est, de populo Israel: Oportet me & illas adducere. Ergo per suos, non per alteros adducit: adhuc au- di, Et vocem meam audite. Ecce & per suos ipse lo- quitur, & per suos quos mittit vox eius auditur: Vt sit vnus ouile, & vnus pastor. De duobus istis gregibus tanquam duobus parietibus factus est lapis angularis. Ergo & ostium est & lapis angu- laris, omnia per similitudinem, nihil horum pro- prie. Iam enim dixi & commendavi vehementer, & qui capiunt sapiunt, immo qui sapiunt capiunt, & qui nondum intellectu sapiunt, fide teneant, quod intelligere nondum possunt. Per similitu- dinem Christus multa est, quae per proprietatem non est: per similitudinem & petra est Christus, & ostium est Christus, & lapis angularis est Chri- stus, & pastor est Christus, & agnus est Christus, & leo est Christus. Quam multa per similitudi- nes, & alia, quae commemorare longum est: si au- tem proprietates discutias rerum, quas videre con- sueuisti, nec petra est, quia durus, & sine sensu non est: nec ostium, quia faber cum non fecit: nec lapis angularis est, quia non est ab structore compo- situs: nec pastor est, quia custos ouium quadrupedum non est: nec leo est, qui fera non est: nec agnus est, quia pecus non est: omnia ergo ista per simili- tudinem: quid ergo proprie? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Quid de homine qui apparuit? Et verbum caro factum, & habitauit in nobis.

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 3.

Serm. 29. de verb. domini in Eua. Joani.

Non ignorat fides vestra, charissimi, & ita vos didicisse nouimus, dicente magistro de celo, in quo spem vestram posuistis, quia dominus noster Iesus Christus, qui iam pro nobis passus est, & resurrexit, caput est ecclesie, & est corpus eius ecclesia, & in eius corpore vnitas membrorum, & compago charitatis tanquam sanitas existit. Quicumque autem in charitate frigerit, infirmatur in corpore Christi. Sed potens est ille, qui exaltauit caput nostrum, etiam infirma membra sanare, dum tamen non nimia impietate praecidantur, sed haereant corpori, donec sanentur. Quicumque enim adhuc haeret corpori, non desperatae sanitatis est, quod autem praecisum fuerit, nec curari, nec sanari potest. Cum ergo ille sit caput ecclesie, & sit corpus eius ecclesia, totus Christus caput, & corpus est. Resurrexit iam ille. Caput ergo habemus in celo. Caput nostrum interpellat pro nobis. Caput nostrum sine peccato & sine morte, iam propiciat pro peccatis nostris Deum, ut & nos in sine resurgentes & immutari in gloriam caelestem, sequamur caput nostrum. Quod enim est caput, ibi sequatur & caetera membra. Sed dum hic sumus, membra sumus, ne desperemus, quia secutura sumus caput nostrum. Videte enim, fratres, dilectionem illius capitis nostri. Iam in celo est, & hic laborat, quando hic laborat ecclesia. Hic Christus esurit, hic sitit, nudus est, hospes est, infirmatur, in carcere est. Quicumque enim hic patitur corpus eius, se dixit pati: & in sine segregans ipsum corpus suum ad dexteram, & reliquos, a quibus modo conculcatur, segregans ad sinistram, dicitur est his, qui sunt ad dexteram. Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Quibus meritis: Esuriui enim & dedistis mihi manducare, &c. Sic exequitur tanquam ipse accepisset, vsque adeo ut illi non intelligentes, respondant & dicant, Domine, quando te vidimus esurientem hospitem, & in carcere? Et dicit eis, Cum vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Sic etiam in nostro corpore caput sursum est, pedes in terra sunt, tamen in aliqua conspatione, & coarctatione hominum, quando tibi aliquis pedem calcet, nonne dicit caput, calcas me, nec caput tuum nec linguam tuam quisquam calcavit, sursum est, in tuto est nihil ei mali contingit, & tamen quia per connexionem charitatis vnitas est a capite vsque ad pedes, non se inde lingua separauit, sed dixit, Calcas me, cum eam nemo contigerit. Quo modo ergo lingua, quam nemo contigit, dicit, Calcas me? Sic Christus caput quod nemo calcet, dixit, Esuriui, & dedistis mihi manducare. Et illis, qui hoc non fecerunt, dixit, Esuriui & non dedistis mihi manducare. Et quo modo concludit? Sic, Ibunt illi in combustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam. Cum ergo nunc loqueretur dixit se esse pastorem, dixit se esse & ianuam. Vtrumque ibi habes, & ego sum ianuam, & ego sum pastor. Ianua est in capite, pastor est in corpore. Dicit enim Petro, in quo vno format ecclesiam, Petre amas me? Respondit, Domine amo. Pasce oues meas. Et tertio, Petre amas me? Contristatus est Petrus, quod cum ter-

Math. 23.

Joan. 10.

rio interrogauit quasi ille qui videbat conscientiam negatoris non videbat fidem consentientis. Nouerat illum semper, nouerat illum & quando se Petrus ipse non nouerat. Tunc enim se non nouerat, quando dixit, Tecum ero vsque ad mortem, & quam esset infirmus nesciebat. Quomodo plerumque reuera & infirmis contingit, ut aegrotus nesciat quid cum illo agatur, medicus autem sciat: cum ille aegritudinem illam patiatur, medicus non patiatur. Magis dicit medicus quid agatur in altero, quam ille qui aegrotat quid agatur in seipso. Petrus ergo tunc infirmus, dominus autem medicus. Dicebat se habere vires quas non habebat. Ille autem tangens venam cordis eius, dicebat quod ter eum esset negaturus. Et ita factum est quomodo praedixit medicus non quomodo praesumpsit aegrotus. Ergo post resurrectionem suam dominus interrogauit eum non nesciens, quo ille animo confiteretur amorem Christi, sed ut trina confessione amoris, deleteret trinam negationem timoris. Ergo hoc dominus exigit a Petro, Petre amas me? Quasi quid mihi dabis, quid mihi praestabis, quia amas me? Quid erat praestaturus Petrus resurgenti domino & eunti in caelum, atque sedenti ad dexteram patris? Quasi diceret, hoc mihi dabis, hoc mihi praestabis, si amas me, ut pascas oues meas. Per ianuam intres, non per aliam partem ascendas: audistis enim cum Euangelium legeretur. Qui intrat per ianuam, pastor est, qui autem ex alia parte ascendit, fur est & latro. Et dissipare querit & spargere & tollere. Quis est qui intrat per ianuam? Qui intrat per Christum. Quis est ille qui imitatur passionem Christi? Qui cognoscit humilitatem Christi, ut, cum Deus factus sit homo pro nobis, cognoscat se homo non esse Deum, sed hominem. Qui enim Deus vult videri cum sit homo, non imitatur illum qui cum Deus esset homo factus est. Tibi autem non dicitur esto aliquod minus quam es: sed, cognosce quid es. Cognosce te infirmum, cognosce te hominem, cognosce te peccatorem, cognosce te quia ille iustificat, cognosce quia maculosus es. Appareat in confessione tua macula cordis tui, & pertinabis ad gregem Christi: quia confessio peccatorum inuitat medicum sanaturum, quomodo in aegritudine qui dicit, Sanus sum, non querit medicum. Nunquid non ad templum ascendit Pharisaeus ille & Publicanus? Ille de sua sanitate gloriabatur, ille vulnera sua medico ostendebat: dicebat enim ille, Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut Publicanus iste: Gloriabatur super alterum. Ergo si Publicanus ille sanus esset, inuideret illi Pharisaeus, quia non haberet, super quem extolleretur. Quomodo ergo venerat qui sic inuidebat? Non erat vti que sanus. Et cum se sanum diceret, non descendit curatus. Ille autem ad terram oculos deiiciens, & non audens in caelum attollere, percutiebat pectus suum dicens, Propicius esto mihi peccatori. Et quid dicit dominus? Amen dico vobis, quia descendit iustificatus de templo Publicanus magis quam Pharisaeus. Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Qui autem se exaltant per alteram partem voluit ascendere ad ouile. Qui autem se humiliant per ianuam intrant ad ouile. Ideo de illo dicit intrat, de illo ascendit. Qui ascendit videtur, quia alta petit, non intrat, sed cadit, ille autem qui se submittit

Luc. 12.

Joan. 10.

Luc. 18.

Luc. 18.

27. 4. 4. Tres.

Philipp. 3.

Math. 23.

Ephes. 2.

Joan. 10.

Luc. 1.

Gen. 29.

Math. 20.

mittit ut per ianuam intret, nec cadit, sed pastor est. Sed tres personas dixit dominus, & debemus illas inuestigare in Euangelio pastoris, mercenarij, & furis. Cum legeretur pato quoddam animaduertit: designauit pastorem, designauit mercenarium, designauit furem. Pastorem dixit animam suam ponere pro ouibus suis, & intrare per ianuam. Furem dixit ascendere per aliam partem. Mercenarium dixit lupum vel furem si videat fugere, quia non est illi cura de ouibus. Mercenarius est enim non pastor. Ille intrat per ianuam, quia pastor est. Ille ascendit per aliam partem, quia fur est. Ille videns eos qui volunt tollere oues, timet & fugit, quia mercenarius est, quia non est illi cura de ouibus: Mercenarius est enim. Si inuenerimus tres istas personas, inuenit sanctitas vestra & quos diligatis, & quos toleretis, & quos caueatis. Diligendus est pastor, tolerandus est mercenarius, cauendus est latro. Sunt homines in ecclesia, de quibus dicit Apostolus, qui ex occasione euangelizant, quarentes ab hominibus commoda sua, siue pecuniaria, siue honorum vel laudis humanae. Quomodo libet volentes accipere munera euangelizant, & non tam salutem eius querunt, qui annunciant, quam commodum suum. Ille autem, qui audit salutem ab eo, qui non habet salutem, si ei crediderit, quem ille annunciat, neque in illo spem posuerit, per quem illi annunciat salus, qui annunciat habebit detrimentum, cui annunciat, habebit lucrum. Habes dominum dicentem de Pharisaeis, Cathedram Moysi sedent. Non eos solos significabat dominus, quasi vero eos qui crederent in Christum ad Iudaeorum scholam mitteret, ut ibi discerent quemadmodum iter sit ad regnum caelorum? Nonne ideo dominus venit, ut instrueret ecclesiam, ipsosque Iudaeos bene credentes, & bene sperantes, & bene diligentes segregaret tanquam frumenta a paleis, & faceret vnum parietem circuncisionis, cui coniungeretur alius paries ex praepicio gentium, quibus duobus parietibus de diuerso venientibus esset ipse lapis angularis? Nonne ergo idem dominus de duabus istis plebibus in vno futuris dixit, Habeo & alias oues, quae non sunt ex hoc ouile? Loquebatur autem Iudaeis, Oportet me, inquit, & eas adducere, ut sit vnus grex, & vnus pastor. Ideo duae naues erant, vnde vocauerat discipulos, duas personas plebis significabant, quando miserunt retia & lenauerunt tantam vim, & tantum numerum piscium, ita ut penes retia rumpentur: Et onerauerunt, inquit duas naues. Duae naues significabant vnam ecclesiam, sed de duabus plebibus factam, coniunctam in Christo, quoniam de diuerso venientem. Hoc significant etiam duae uxores habentes vnum virum Iacob, Lia & Rachel. Has duas significat etiam duo caeci, qui sedebant iuxta viam quos dominus illuminauit. Et si aduertatis scripturas, in multis locis inuenietis significari duas Ecclesias, quae non sunt duae, sed vna. Ad hoc enim valet lapis angularis, ut ex duobus gregibus faciat vnum. Ergo dominus docturus ecclesiam & habiturus scholam suam praeter Iudaeos, sicut videmus modo, nunquid credentes in se ad Iudaeos missurus erat ut discerent? Sed nomine Pharisaeorum & Scribarum significauit quosdam in ecclesia sua futuros, qui

dicerent & non facerent: Se autem figurauerat in persona Moysi. Etenim personam eius gerebat Moyses, & velum ante se ideo ponebat, quando loquebatur populo, quia quando illi in lege carnalibus gaudis, & voluptatibus dediti erant, & regnum terrenum quaerebant, velamen positum erat contra faciem eorum, ne viderent Christum in scripturis. Ablato enim velamine, posteaquam passus est dominus, visa sunt secreta templi. Ideo cum in cruce penderet, scissum est velum templi a summo vsque deorsum: & aperte dicit Apostolus Paulus, Cum autem transieris ad Christum, auferetur velamen. Qui autem non transierit ad Christum, quamuis legat Moysen, velamen positum est super cor eius sicut dicit Apostolus. Cum ergo praefiguraret quosdam tales futuros dominus in ecclesia sua, quid ait? Scribae & Pharisaei cathedram Moysi sedent, quae dicunt facite, sed quae faciunt facere nolite. Quando illud audiunt clerici mali, quod in ipsos dicitur, volunt peruertere istam sententiam. Nunquid non si illis liceret, deleterent illam de Euangelio? Quia vero delere illam non possunt, peruertere illam quaerunt. Sed adest domini gratia, & misericordia, nec finit eos facere, quia circumsepsit veritate sua omnes sententias suas, & liberauit: ut quiquis inde aliquid praecidere voluerit, aut inducere male legendo, vel interpretando, ille, qui cor habet, quod praecisum est iungat scripturae, & legat superiora vel inferiora, & inueniet sensum quem volebat ille male interpretari. Quid ergo putatis istos dicere de quibus dicitur, Quae dicunt facite? Quia reuera a sanis laicis dicitur. Laicus enim qui vult bene viuere, cum attenderit clericum malum, quid sibi dicit? Dominus dixit, Quae dicunt facite, quae faciunt facere nolite. Ambulabo viam domini, non sequar istius mores. Audiam ab illo, non verba ipsius, sed Dei. Sequat Deum, sequatur ille cupiditatem suam: Quia si voluero apud Deum sic me defendere ut dicam, Domine vidi male viuentem illum clericum tuum, & ideo male vixi: nonne mihi dicitur est, Serue nequam non a me audieras, Quae dicunt facite, quae autem faciunt facere nolite? Malus autem laicus infidelis, non pertinens ad gregem Christi, non pertinens ad frumentum Christi, qui tanquam palea in area toleratur, quid sibi dicit quando coeperit illum arguere verbum Dei? Exi: Quid mihi loqueris? Ipsi episcopi, ipsi clerici non illud faciunt, & me cogis ut faciam. Querit sibi non patronum ad causam malam, sed comitem ad peccatum. Nam nunquam cum ille defensurus est in die iudicij, quencunque malum voluerit imitari. Quomodo enim diabolus omnes, quos seducit, non seducit cum quibus regnet, sed cum quibus damnetur? Sic omnes qui sequuntur malos, comites sibi ad gehenam quaerunt, non patrocinia ad regna caelorum. Quomodo ergo peruertunt isti hanc sententiam, quando illis dicitur male viuentibus, merito dictum est a domino, Quae dicunt facite, quae autem faciunt facere nolite? Recte dictum est, inquit. Dictum est enim vobis, ut quae dicimus faciatis, quae autem nos facimus vos non faciatis. Nos enim offerimus sacrificium, vobis non licet. Videte versutias hominum. Quid dicam mercenariorum? Nam si pastores essent, ista non dicerent. Ideo dominus ut os illis clauderet, secutus est, & dixit. Cathedram Moysi sedet, Quae dicunt

Math. 27.

2. Cor. 3.

Math. 25.

Math. 13.

cunt facite, quæ autem faciunt facere nolite. Dicunt enim & non faciunt. Quid est ergo, fratres? Si de sacrificio diceret offerendo, diceret, dicunt & non faciunt. Faciunt enim sacrificium Deo. Offerunt, quid est quod dicunt, & non faciunt? audi quid sequatur, Alligant enim onera grania & importabilia, & imponunt ea super ceruices hominum, quæ ipsi vno digito nolunt attingere. Aperite exprobrauit, descripsit, & ostēdit, Sed illi quando sic volunt peruertere sententiam, ostendunt quia nihil querant in ecclesia nisi commoda sua, nec Euangelium legerunt. Si enim nosset ipsam paginam, & totum legissent, nunquam hoc dicere auderent. Sed apertius attendite, quia habet tales ecclesia. Ne quis dicat nobis prorsus de Pharisæis dixit, de Scribis, de Iudæis dixit, Nam tales non habet Ecclesia. Qui sunt ergo illi, de quibus dominus dicit, Non omnis qui mihi dicit, domine domine, intrabit in regnum cælorum? Et addidit, Multi dicent mihi in illa die, domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, & in nomine tuo manducauimus & bibimus? Nunquid in nomine Christi Iudæi faciunt ista? Certum est, manifestum est, quia de his dicit, qui nomen Christi habent. Sed quid sequitur? Tunc dicam illis, Nunquam vos cognoui. Recedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Audi Apostolum gementem de talibus. Dicit alios annunciaré Euangelium per charitatem, alios per occasionem: de quibus dicit, Annunciant Euangelium non recte. Rem rectam, sed ipsi non recti. Quod annunciant rectum est, sed qui annunciant non sunt recti. Quare non est rectus? Quia aliud querit in Ecclesia, non Deum querit. Si Deum quæreret, castus esset, quia legitimum maritum anima Deum habet. Quisquis à Deo præter Deum aliquid querit, non caste Deum querit. Videte, fratres, si vxor amet maritum, quia diues est, non est casta. Non enim maritum amat, sed aurum mariti. Si autem maritum amat, & nudum amat, pauperem amat. Si enim propterea amat, quia diues est, quid si, quomodo sunt casus humani, proferatur, subito egens remaneat? Renunciat illi forte, quia quod amabat non maritus erat, sed res eius. Si autem vere maritum amet, etiam pauperem plus amat, quia cum misericordia amat. Et tamen, fratres, Deus noster nunquam pauper esse potest, diues est, ipse fecit omnia, cælum & terram, mare & angelos. Quicquid videmus, quicquid non videmus in cælo, ipse fecit. Sed tamen non diuitias amare debemus, sed eum qui fecit illas: Non enim tibi promisit nisi se. Inueni aliquid pretiosius, & hoc dabit. Pulchra est terra, cælum, & angeli, sed pulchrior est, qui fecit hæc. Qui ergo annunciant Deum, amantes Deum, qui annunciant Deum propter Deum, pascent oues, & non sunt mercenarij. Ipsam castitatem exagebat dominus noster Iesus Christus, quando dicebat Petro, Petre amas me? Quid est, amas me? Castus es. Non est cor tuum adulterum. Non tua queris in ecclesia, sed mea. Si ergo talis es, & amas me, pasce oues meas. Non enim eris mercenarius, sed eris pastor. Illi autem non caste annunciabāt, de quibus gemit Apostolus. Sed quia dicit, Quid enim? Dum omni modo siue occasione, siue veritate Christus annuncietur, permittit ergo esse mercenarios. Pastor veritate Christum annunciat,

Math. 7.

Philipp. 1.

Ioan. 21.

Philipp. 1.

mercenarius occasione Christum annūciat, aliud querens. Tamen & ille Christum annūciat, & ille Christum; audi vocem pastoris Pauli, Siue occasione, siue veritate Christum annūciatur. Ipse pastor voluit habere mercenarium, Faciunt enim ubi possunt, vtilis sunt quantum possunt. Quando autē ad alios vsus, quærebat Apostolus cuius vias imitarentur infirmi, Misi vobis, inquit, Timotheum, qui vos commonefaciat vias meas. Et quid ait? Misi pastorem, qui vos commoneret vias meas: id est, quia quo modo ego ambulo, & ipse ambulat. Et mittens pastorem, quid ait? Neminem enim habeo tam vnanimem, qui syncera affectione pro vobis sollicitus sit. Nonne cum illo erant multi? Sed quid sequitur? Omnes enim suaruarunt, non quæ sunt Christi Iesu: id est, ego vobis pastorem mittere volui, nam multi mercenarij sunt, sed non oportuerat vt mercenarius mitteretur. Ad alias res & negotia peragenda mittitur mercenarius, ad illas autem, quas tunc vobis, pastor erat necessarius. Et vix inuenit vnum pastorem inter multos mercenarios, quia pauci pastores, multi mercenarij. Sed quid dicitur de mercenariis? Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. De pastore autem, quid ait Apostolus? Quisquis autem mūdauerit se ab huiusmodi, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile domino ad omne opus bonum paratum semper. Non ad quasdam res paratum, & ad quasdam non paratum, sed ad omne opus bonum paratum. Hæc de pastoribus dixi. De mercenariis autem iam diximus. Mercenarius quando videt lupum insidiantem ouibus fugit. Hoc dominus dixit, Quare? Quia non est ei cura de ouibus. Tandiu est ergo vtilis mercenarius, quandiu non videt lupum, quandiu non videt furem, & latronem. Cum autem viderit, fugit. Et quis est de mercenariis, qui fugit de Ecclesia, quando videt lupum aut latronem? Abundant lupi, abundant latrones. Ipsi sunt qui ascendunt: per alteram partem ascendunt. Qui sunt isti qui ascendunt? Qui de parte Donati volunt deprædari oues Christi. Ipsi per alteram partem ascendunt, non per Christum intrant, quia non sunt humiles. Quia superbi sunt, ascendunt. Quid est ascendunt? Extolluntur. Vnde ascendunt? Per alteram partem. Vnde de parte dici volunt, qui in vnitatem non sunt de altera parte sunt, & de ipsa parte ascendunt, id est, extolluntur, & volunt tollere oues. Quomodo ascendunt, videte, Nos inquit, sanctificamus, nos facimus iustos. Ecce quod ascenderunt: Sed qui se exultat humiliabitur. Potens est dominus Deus noster, humiliare eos. Lupus autem diabolus est, insidiatur vt decipiat, & qui illum sequuntur: nam dictum est, quod sunt induti quidem pellibus ouium, intus autem sunt lupi rapaces. Si viderit mercenarius aliquem peccare, aut sentire secundum perniciem animæ sue, aut aliquid facere sceleratum, & obscenum, & tamen quia videretur haberi alicuius momenti in ecclesia, vnde sibi sperat commoda, nō reprehendit, mercenarius est. Et cum videt hominem perire in peccato, videt illum sequi lupum, videt illius guttur trahi morsu ad supplicium: non illi dicit, Peccas, non illum obiurgat, ne perdat commoda sua. Hoc est ergo, cum viderit lupum fugit: non illi dicit, Sceleratē facis. Non corporis, sed animæ hæc fuga est. Quem vides corpore stare, fugit animo, cum videt peccatorem & non dicit illi,

Philipp. 2.

Math. 6.

2. Timot. 2.

Ioan. 10.

Luc. 14.

Math. 7.

* Alius imō nūquam nos, sed Deus corripit.

illi, peccas, cum etiam cōsiliū cum illo habet. Fratres mei, nunquid non ascendunt aliquando aut presbyter, aut Episcopus: & non dicit aliud de superiori loco, nisi ne rapiantur res alienæ, ne fraudes fiant, ne scelera admittantur? Non possunt dicere aliud, quia cathedrā Moysi sedent, & ipsi loquuntur de illis non ipsi. Quid est ergo, nunquid colligunt de spinis vvas, aut de tribulis ficus? Et omnis arbor ex fructu cognoscitur. Pharisæus peccat est bona loqui? Pharisæus spina est. Quomodo de spina lego vvas? quia tu domine dixisti, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. De spinis me iubes vnam decerpere, cum dixeris, Nunquid colligunt de spinis vnam? Respondet tibi Deus, Non iussi te de spinis vnam legere, sed vide & attende bene, Forte vt fieri solet vitis cum circungyrrat per terram, inuoluta sit in spinis. Nam aliquando inuenimus illud fratres mei, vitem positam super caricem, quia ibi habet sepem spinosam, extendit palmites suos, & inserit eos vitis, extendit in spinas botros, & qui videt botrum carpit, non tam de spinis quam de vite quæ circumplexa est spinis. Sic ergo illi spinosi sunt, sed sedendo in cathedra Moysi, inuolunt eos vitis, & pendent ad eos botri, id est, verba bona, & bona præcepta. Tu lege vnam, nō te pungit spina, quando legis, Quæ dicunt facite, sed quæ faciunt facere nolite. Pungit autem te spina, si quod faciunt facis. Vt ergo legas vnam, & non inhereas spinis, quæ dicunt facere debetis, sed quæ faciunt nolite facere. Facta ipsorum spinæ sunt, verba ipsorum vva est, sed de vite, id est, de cathedra Moysi. Fugiant ergo isti, quando vident lupum, quando vident latronem. Hoc autem in cœperā dicere, quia de loco superiore non possunt dicere isti, nisi, bene facite. Nolite periurare, nolite fraudare, nolite aliquem circumuenire. Aliquando autem sic viuunt, vt de tollenda villa aliena, cum episcopo consiliū habeatur, & petatur ab illo tale consiliū. Aliquando nobis contigit, experti dicimus, nam non crederemus. Multi à nobis consilia mala petunt, consilia mentiendi, circumueniendi, putantes quia placeant talia nobis. Sed in nomine Christi, si domino placet quod dicimus, nullus talis nos tentauit, & inuenit quod volebat in nobis. Quia si vult ipse qui nos vocauit pastores sumus nō mercenarij. Sed quid ait Apostolus? Mihi minimum est vt à vobis iudicet aut ab humano die, sed neque ego memetipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est. Non ideo bona est conscientia mea, quia vos illam laudatis. Quid enim laudatis quod non videtis? Ille laudet qui videt. Ille etiam corrigat, si quid ibi videt, quod eius oculos offendit, quia & nos non dicimus perfecte nos sanos, sed tundimus peccus nostrum, & dicimus Deo, Propitius esto, ne peccem. Tamen puto, coram illo enim loquor, nihil aliud à vobis querens nisi salutē vestram. Et geminus plerūque in peccatis fratrum nostrorum, & vim patimur, & torquemur animo, & aliquādo corripimus illos: Imō nunquam non corripimus, testes sunt oēs qui recordantur, quod dico, quotiens sunt à nobis correpti fratres peccatē, & vehementer correpti. Modo consiliū nostrum tracto cū sanctitate vestra. In nomine Christi plebs Dei estis, plebs catholica estis, membra Christi estis. Non estis diuisi ab vnitatem. Communicatis mem-

Math. 7.

Math. 23.

2. Cor. 4.

bris Apostolorum, communicatis memotias sanctorum martyrum diffusorum per orbem terrarum, & pertinētis ad curam nostram, vt rationem bonam de vobis reddamus. Tota autem ratio nostra quæ est, scitis, Domine scis quia dixi, scis quia non tacui, scis quo animo dixi, scis quia fleui tibi cum dicerem, & non audier. Ipsa puto quod integra ratio nostra est. Securos enim hos fecit spiritus sanctus per Ezechielem prophetam. Nolitis enim ipsam lectionem de speculatore. Fili, ait, hominis speculatorem posui te domus Israël. Si me dicente ad impium, Impie morte morieris: non dixeris: hoc est, ego enim tibi dico vt dicas: si non annūciaueris, veneritque gladius, & tulerit eum, id est, quod minatus sum peccatori: ille quidem impius in impietate sua morietur, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. Quare? Quia non dixit. Si autem speculator viderit gladium venientem, & cecinerit tuba vt fugiat, & non se obseruauerit, id est, non se correxerit, vt non eum inueniat in supplicio quod minatur Deus, veneritque gladius, & tulerit aliquem, ille quidem impius in iniquitate sua mortuus est, tu autem (inquit) animam tuam liberaisti. Et in illo loco Euangelij quid aliud dicit seruo, cum diceret: Domine, sciebam te molestum siue durū hominem, quia metis vbi non seminasti, & colligis vbi non sparsisti, & timens abij, & abscondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum est. Et ille, Serue, inquit, nequam & piger, magis quia me sciebas molestum & durum esse, metere vbi non seminasti, & colligere vbi non sparsisti, ipsa auaricia mea debuit te docere, quia lucrum quæro de pecunia mea? Oportuit te ergo vt dares pecuniam meam numulariis, & ego veniens cum vsuris exegissem meum. Nunquid dixit, dares vt exigat. (Orate vt paratos suos inueniat.)

Ezech. 33.

Luc. 19.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 4.

AVdiamus dominum Iesum commendantem nobis boni pastoris officium. In qua commedatione admonuit nos vtique, vt intelligi datur, bonos esse pastores. Et tamen ne intelligeretur peruerso modo multitudo pastorum, Ego sum, inquit, pastor bonus. Et vnde sit pastor bonus, consequenter ostendit, Pastor, inquit, bonus animam suam pro ouibus ponit. Mercenarius autem, & qui non est pastor, videt lupum venientem, & fugit, quia non est ei cura de ouibus, mercenarius enim est. Pastor ergo bonus Christus. Quid Petrus? Nonne bonus pastor? Nonne & ipse animam suam pro ouibus posuit? Quid Paulus? Quid ceteri Apostoli? Quid eorum tēpora consi quentes beati Episcopi martyres? Quid etiam iste sanctus Cyprianus? Nonne omnes pastores boni, non mercenarij, de quibus dicitur, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam? Omnes ergo isti pastores boni, non solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ouibus fuderunt: Non enim fuderunt elatione, sed charitate. Nam & apud hæreticos qui propter iniquitates, & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerint, nomine martyrij se iactant, vt hoc pallio dealbari facilius furerent, quia lupi sunt. Si autem vultis scire in quo numero habendi sunt, pastores Bibl. Hom. tom. 3. D 3 bonum

Serm. 50. de Per. domini.

Ioan. 10.

Math. 6.

Inuait Donatistas, qui à Catholicis presbiteribus panis fuerant.

bonum Paulum Apostolum audite: Quoniam non omnes qui corpora sua in passione etiam ignibus tradunt, estimandi sunt sanguinem fuisse pro ovibus, sed potius contra oves, Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aramentum sonans, & cymbalum tinniens. Si sciero omnia sacramenta, & habuero omnem prophetiam, & omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Magna ergo res est, postremo fides montes transferens. Illa quidem magna sunt, sed si ego hæc sine charitate habeam, inquit, non illa, sed ego nihil sum. Sed adhuc istos non tergit, qui falso martyrij nomine in passionibus gloriantur. Audite ut eos tangat, imò ut trāsodiatur. Si distribuero, inquit, omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum ita ut ardeam, iam ipsi sunt. Sed vide quid sequitur, Charitatem autem non habeam, nihil prodest. Ecce venit ad passionem, ecce venit & ad sanguinis effusionem, venit & ad corporum incensionem, & tamen nihil prodest, quia charitas deest. Adde charitatem, profunt omnia. Detrahe charitatem, nihil profunt cetera. Quale bonum est charitas ista, fratres? Quid preciosius, quid luminosius, quid firmitus, quid utilius, quid securius? Multa sunt Dei dona, quæ tamen habent & mali, qui dicturi sunt, Domine in nomine tuo prophetauimus, in nomine tuo demonia eiecimus, in nomine tuo virtutes multas fecimus. Nec respondit ille, Non fecistis. Non enim in conspectu tanti iudicis audebunt mentiri, aut iactare quæ non fecerunt. Sed quia charitatem non habuerunt, respondit omnibus illis, Non novi vos. Quomodo autem habet vel exiguam charitatem, qui etiam conuictus non amat unitatem? Hanc dominus unitatem commendans pastoribus bonis, non commendans pastores bonos, noluit multos appellare pastores. Neque enim, ut dixi, iam non erat pastor bonus Petrus, Paulus, Apostoli, ceteri, posteriores sancti Episcopi, beatusque Cyprianus: Omnes hi pastores boni, & tamen ille pastoribus bonis non commendauit pastores bonos, sed pastorem bonum. Ego sum, inquit, pastor bonus. Interrogemus dominum qualicumque sensu, & humillima disceptatione cum tanto patrefamilias colloquamur. Quid dicis domine bone pastor? Tu enim bonus pastor qui bonus agnus: Idem pastor & pascua, idem agnus & leo. Quid dicis? Audiamus, & adiuua ut intelligamus. Ego sum, inquit, bonus pastor. Quid Petrus? Aut non pastor aut malus? Videamus si non pastor. Amas me? Tu ei dixisti domine, Amas me: & respondit, Amo. Et tu ei, Pasce oves meas. Tu domine interrogatione tua, firmamento oris tui, amatorem fecisti pastorem. Pastor est ergo, cui pascendas oves credidisti. Ipse commendasti, pastor est. Videamus iam verum non bonus. Ipsa id interrogatione & responsione eius inuenimus. Quæsiisti utrum amet te, Respondit, Amo. Vidisti cor, quia verum respondit. Non est ergo bonus, qui amat tantum bonum? Vnde illa responsio ex intumis prolata visceribus, vnde ille Petrus testes oculos tuos habens in corde suo, contristatus quod eum non solum semel, sed iterum & tertio interrogasti, ut trina confessione amoris, deleret trina peccatum negationis? Vnde ergo contristatus quod sæpe interrogatus esset ab eo qui sciret quod interrogabat, & donauerat quod audiebat?

Vnde contristatus, talia verba retulit, Domine, tu scis omnia, ipse nosti quoniam te amo. Itane ille talia confitens, imò prohibens mentiretur? Veraciter ergo respondit, amorem tuum, & de intimo corde protulit amantis vocem. Tu autem dixisti, Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona. Ergo & pastor & bonus pastor, nihil quidem ad potestatem, ac bonitatem pastoris, pastorem, sed tamen etiam ipse & pastor & bonus, & ceteri tales pastores boni. Quid est ergo quod pastoribus bonis commendas unum pastorem, nisi quia in uno pastore doces unitatem? Et exponit apertius ipse dominus per ministerium nostrum, ex ipso Euangelio commemorans charitatem vestram, & dicens, Audite quid commendauit, Ego sum pastor bonus, dixi, quia omnes ceteri, omnes pastores boni membra mea sunt. Unum caput, unum corpus, vnus spiritus. Ergo & pastor ipse est pastorum, & pastores multi sunt vnus pastoris, & oves cum pastoribus sunt vnus pastor. Quid sunt hæc nisi quod dicit Apostolus? Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum est corpus, sic & Christus. Ergo si sic & Christus, merito Christus in se habens omnes pastores bonos, unum commendat, dicens, Ego sum pastor bonus. Ego sum, vnus sum, mecum in unitate omnes vnum sunt. Qui extra me pascit, contra me pascit: Qui mecum non colligit, spargit. Ergo audite ipsam unitatem vehementius commendatam, Habeo, inquit, alias oves, quæ non sunt de hoc ovili. Loquebatur enim primo ovili de genere carnis Israel. Erant autem alij de genere fidei ipsius Israel, & extra adhuc erant in gentibus. Erant prædestinati, nondum congregati. Hos nouerat, quos prædestinauerat, nouerat qui redimere sanguine suo fuso venerat. Videbat eos nondum videntes eum, nouerat eos nondum credentes in eum. Habeo, inquit, alias oves, quæ non sunt de hoc ovili, quæ non sunt de genere carnis Israel, sed tamen non erunt extra hoc ovile, quia oportet me adducere eas, ut sit vnus grex & vnus pastor. Merito huic pastori pastorum amata eius, sponsa eius, pulchra eius, sed ab ipso pulchra facta, prius peccatis facta, post indulgentiam, & gratiam formosa, loquitur amans, & ardens in eum, & dicit ei, Vbi pascis? Et videre quemadmodum quo affectu hic erigatur amor spiritualis. Melius isto multo affectu delectatur, qui aliquid ex huius amoris dulcedine gustauerunt. Illi hoc bene audiunt, qui amant Christum. In ipsis enim hoc, & de ipsis cantat ecclesia in canticis canticorum. Qui amant Christum, quasi fœdum & solum formosum, Vidimus enim eum, inquit, & non habebat speciem neque decorem. Talis in cruce apparuit, talem se spinis coronatus exhibuit, fœdum & sine decore, quasi amissa potentia, quæ non filium Dei. Talis visus est cæcis. Ex persona quippe Iudæorum hoc dixit Esaias, Vidimus eum & non habebat speciem, neque decorem: quando dicebatur, Si filius Dei est, descendat de cruce. Alios saluos fecit, seipsum non potest. Et percutientes calamo in caput, dicebant: Prophetiza nobis, Christe, quis te percussit? non habebat speciem, neque decorem. Talem Iudæi videbatis, Quia cæcitas ex parte Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, donec alix oves venirent. Quia ergo cæcitas

citas facta est, ideo decorum sine decore vidistis. Si enim cognouissetis, nunquam dominum gloriæ crucifixissetis. Fecistis autem quia non cognouistis. Et tamen ille, qui vos quasi fœdus tolerauit, pro vobis formosus orauit, Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, Si enim sine decore, quid est quod amat ista, quæ dicit, Annuncia mihi, quem dilexit anima mea? Quid est quod amat, quid est quod ardet, quid est quod tantum ne ab illo aberrer timet? Quid est quod tantum delectatur in ipso, cui sola pœna est esse sine ipso? Quid esset vnde amaretur, nisi formosus esset? Verum quomodo illa sic amaret, si ille illi sic apparet, quomodo cæcis persequentibus, & quid faciant nescientibus? Qualem ergo illa amauit? Speciosum forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Ergo de ipsis labiis tuis annuncia mihi, quem dilexit anima mea. Annuncia mihi, quem dilexit anima mea. Annuncia, inquit, mihi, o quem dilexit non caro mea, sed anima mea. Annuncia mihi vbi pascis, vbi cubas in meridie, ne forte stam sicut opera super greges sodalium tuorum. Obscurum videtur. Obscurum sanctuarium thalami sacri mysterium est: ipsa enim dixit, Introduxit me rex in cubiculum suum. Talis cubiculi hoc secretum est. Sed vos qui ab isto cubiculo profani non estis, audite quod estis, & dicite cum illa, si amatis cum illa. Amatis autem cum illa, si estis in illa. Dicite omnes & tamen vna dicat, quia vnitas dicit, Annuncia mihi quem dilexit anima mea. Erat enim illis in Deum vna anima, & cor vnum. Annuncia mihi vbi pascis, vbi cubas in meridie. Quid significat meridies? Magnum feruorem, magnumque splendorem. Ergo notum fac mihi qui sint sapientes tui, Spiritu feruentes, doctrina fulgentes. Dexteram tuam notam fac mihi, & eruditos corde in sapientia. Ipsi inhæream in corpore tuo, ipsi societ, cum ipsis te fruar. Dic mihi. Ergo annuncia mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne in neutram in eos qui alia de te dicunt. Aliud dicunt, aliud de te sentiunt: Alia de te credunt, alia de te prædicant. Et greges suos habent, & sodales tui sunt, quia de tua mensa viuunt, & mensæ tuæ sacramenta pertractant. Sodales enim dicti sunt quod simul edant, quasi simul edales. Tales exprobratur in Psalmo, Si enim inimicus super me magna locutus fuisset, abscondissem me vtrique ab eo. Et si hic qui oderat me super me magna locutus fuisset, absconderem me vtrique ab eo: tu vero vnanimis meus, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu. Quare contra domum domini modo cum dissensu, nisi quia ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis? Ideo o tu quem dilexit anima mea, ne in tales incidam sodales tuos, sed quales fuerunt sodales Sampson, non seruantes amico fidem, volentes eius corrumpere uxorem. Ergo ne in tales incurram, ne stam super eos, id est, incidam in eos velut opera, velut latens, & obscura, non velut in monte constituta. Annuncia ergo mihi, o quem dilexit anima mea, vbi pascis, vbi cubas in meridie, qui sint sapientes, & fideles in quibus maxime requiescis, ne forte sicut latens incurram in greges non tuos, sed sodalium tuorum. Nam tu Petro non dixisti, Pasce oves tuas: sed pasce oves meas. Respondent ergo amata huic pastor bonus, & speciosus for-

ma præ filiis hominum respondeat ei, quam formosam fecit ex filiis hominum. Audite quid respondeat, intelligite, caute quod terret, amate quod monet. Quid ergo respondit? Quam non blandes, sed blandiciis seueritatem reddit. Corripit ut constringat, ut seruet. Nisi cognoueris temetipsam, inquit, o pulchra inter mulieres: quantumlibet enim sint alix pulchre donis viri tui, hæreses sunt, ornatum non visceribus pulchre sunt foris, extrinsecus nitent, nomine iustitiae se dealbant: omnis autem pulchritudo filix regis intrinsecus. Nisi ergo cognoueris temetipsam quia vna es, quia per omnes gentes es, quia casta es, quia colloquia peruerso malorum sodalium corrumpi non debes. Nisi cognoueris temetipsam, quia recte mihi desponsauit ille virginem castam exhibere Christo, recte que mihi teipsum exhibeas, ne malis colloquiis, sicut serpens Euam seduxit astucia, sic & tui sensus corrumpantur a castitate mea. Nisi ergo talem cognoueris temetipsam, exi. Tu exi. Alibi dicturus sum, Intra in gaudium domini tui. Tibi non dicam, intra, sed exi, ut sis inter eos qui ex nobis exierunt, exi tu. Sed nisi cognoueris temetipsam, tunc exi. Si autem cognoueris exi tu in vestigiis gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum. Exi in vestigiis non gregis, sed gregum: & pasce non sicut Petrus oves meas, sed hædos tuos in tabernaculis non pastoris, sed pastorum: non unitatis, sed dissensionis. Non ibi posita vbi est vnus grex & vnus pastor. Confirmata est, & edificata est, amata fortior est facta, parata mori pro viro, & viuere cum viro. Hæc verba quæ commemorauimus de sanctis canticis canticorum, de sponsa & sponsæ epithalamio quodam, spirituales enim nuptiæ sunt, in quibus nobis magna castitate viuendum est, quia ecclesiæ concessit Christus in spiritu, quod mater eius habuit in corpore, ut & mater & virgo sit. Hæc vero verba Donatistæ accipiant ad sensum suum peruersum multo aliter. Et quemadmodum, non tacebo, & quid eis respondeatis, adiunante domino, quantum poterero, breuiter admonebo. Cum eos vtgere cœperimus, luce unitatis ecclesiæ diffuse toto orbe terrarum, & poposcerimus ut ostendant ipsi de scripturis aliquod testimonium vbi Deus prædixit in Africa futuram ecclesiam, quasi perditis cæteris gentibus: hoc solent testimonium in ore habere & dicere, Africa in meridie est. Interrogans ergo, inquit, ecclesia dominum vbi pascat, vbi cubet, respondet ille, in meridie: ut quasi vox interrogantis sit, Annuncia mihi quem dilexit anima mea, Vbi pascis? Vbi cubas? Et vox quasi respondentis, in meridie: hoc est, in Africa. Si ergo quæ interrogat, ecclesia est, & dominus vbi pascat, respondet in Africa, quia in Africa erat, ecclesia quæ interrogat non erat in Africa. Annuncia, inquit, mihi quem dilexit anima mea, vbi pascis, vbi cubas: & respondit ille euidam ecclesiæ præter Africam, in meridie, in Africa cubo, in Africa pascio, quasi te non pascio. Porro si quæ interrogat, ecclesia est, quod nullus ambigit, quod nec ipsi contradicunt, & audiunt nescio quid de Africa, hæc ergo quæ interrogat præter Africam, & quia ecclesia est, est præter Africam ecclesia. Ecce accipio in meridie esse Africam, quanquam magis in meridie sub sole medij dici Ægyptus quam Africa. Illic autem

ex credulitate, sed ex operatione. Nam idem ipse qui hæc loquitur, Ioannes Euangelista testatur, dicens, *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est.* Vnde & in hoc loco protinus Dominus subdit, *Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem: & animam meam pono pro ouibus meis.* Ac si aperte dicat, In hoc constat, quia & agnosco patrem, & agnoscor à patre, quia animam meam pono pro ouibus meis: id est, ea charitate, qua pro ouibus morior quantum patrem diligam, ostendo. Quia uero non solum Iudæam, sed etiam gentilitatem redimere uenerat, adiungit, dicens, *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile, & unus pastor.* Redemptionem nostram, qui ex gentili populo uenimus, Dominus aspexerat, cum se adducere & alias oues dicebat. Hoc quotidie aspicitis, fratres, fieri, hoc reconciliatis gentibus factum hodie uideris. Quasi ex duobus gregibus unum ouile efficit, quia Iudaicum, & gentilem populum in sua fide coniungit, Paulo attestante, qui ait, Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum. Dum enim ad æternam vitam ex utraque natione simplices eligit, ad ouile proprium oues deducit. De quibus profectò ouibus rursus ait, *Oues meæ uocem meam audiunt, & ego agnosco eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis.* De quibus & paulò superius dixit, Per me si quis introierit, saluabitur: & ingreditur, & egredietur, & pascua inueniet. Ingreditur quippe ad fidem, egredietur uero à fide ad speciem, à credulitate ad contemplationem: pascua autè inueniet in æterna refectioe. Oues ergo eius pascua inueniet, quia quisquis illum corde simplici sequitur, æternæ uiriditatis pabulo nutritur. Quæ autem sunt istarum ouium pascua, nisi interna gaudia semper uirentis paradisi? Pascua nanque electorum sunt uultus præfens Dei, qui, dum sine defectu conspicitur, sine fine mens uitæ cibo satiatur. In istis pascuis de æternitatis fatietate lætati sunt, qui iam laqueos uoluptuose temporalitatis euaserunt. Ibi hymnidici angelorum chori, ibi societas supernorum cinium, ibi dulcis solennitas à peregrinationis huius tristi labore redeuntium. Ibi prouidi prophetarum chori, ibi iudex Apostolorum numerus, ibi innumerabilem martyrum victor exercitus, tanto illic lætior, quanto hic durius afflictus: ibi confessorum constantia præmij sui perceptione consolata. Ibi fideles uiri, quos à uiriliteris lucæ robore uoluptas seculi emollire non potuit. Ibi sanctæ mulieres, quæ cum seculo & sexum uicerunt. Ibi pueri, qui hic annos suos moribus transcendunt. Ibi senes, quos hic ætas debiles reddidit, & uirtus operis non reliquit. Queramus ergo, fratres, hæc pascua, in quibus cum tantorum ciuium solennitate gaudeamus. Ipsa nos lætantium festiuitas inuitet. Certè sicubi populus nundinas celebraret, si ad alicuius Ecclesiæ dedicationem denunciata solennitate concurreret, festinaremus omnes simul inueniri, interesse uniusquisque satageret, graui se damno afflictum crederet, si solennitatem communis lætitiæ non uideret. Ecce in caelestibus electorum cinium lætitia agitur, vicissim de se omnes in suo conuentu gratulantur: & tamen nos ab amore æternitatis tepidi, nullo desiderio ardemus, ininteresse tantæ solennitati nõ querimus: priuamur gaudiis, & læti-

Ioan. 2.

ephes. 2.

Ioan. 10.

Ecce & olim accituaris de dicitio celebrabatur.

sumus. Accendamus ergo animum, fratres recalescat fides in id, quod credidit, inardescant ad superna nostra desideria: & sic amare, iam ire est. Ab internæ solennitatis gaudio nulla nos aduersitas reuocet: quia & si quis ad locum propostum ire desiderat, eius desiderium qualibet uia asperitas non immutat. Nulla nos prosperitas blandiens seducat, quia stultus uiator est, qui in itinere amœna prata conspiciens, obliuiscitur ire, quod tendebat. Toto ergo desiderio ad supernam patriam animus anhelet, nihil in hoc mundo appetat, quod constet, quia citius relinquatur, si caelestis pastoris ueraciter oues sumus, quia in uia delectatione non figimur, æternis pascuis in peruentione satiemur, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui uiuit, & regnat cum patre in unitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

BEDÆ VENERABILIS
presbyteri eiusdem Euang. expositio.

Sequitur de boni pastoris perfectione sententia domini, & de mali pastoris fuga, quæ mercenariū nominat. *Ego sum, inquit, pastor bonus, &c.* Loquens dominus Iesus ouibus suis & præsentibus, & futuris, quæ tunc aderant, quia erant ibi iam oues eius, erant, quæ futuræ erant oues eius, & in præsentibus, & futuris, & illis, & nobis, & quotquot etiam post nos fuerint oues eius, quàm suas amet, ostendit. Omnes ergo audient uocem pastoris sui dicentis, *Ego sum pastor bonus.* non adderet: *bonus*, nisi essent pastores mali. Sed pastores mali ipsi sunt fures, & latrones, aut certe, ut multum, mercenarij. Omnes enim hic personas quas posuit, requirere, distinguere, nosse debemus. Apernit enim uiam ad duas res dominus, quas quodammodo clausas posuerat. Iam scimus quia ostium ipse est: scimus quia pastor ipse est. Fures, & latrones qui sunt, priori sententia pascuatum est. Nunc autem audiuimus mercenarium, audiuius & lupum, nominatus est & ostiarius. In bonis ergo ostium est, ostiarius, pastor, & oues: in malis fures, & latrones, mercenarius, & lupus. Ostium dominum Iesum Christum accipimus, pastorem ipsum. Ostiarius nobis querendum reliquit. & quid ait ad ostiarium? *Huic*, inquit, *ostiarius aperit.* Cui aperit: pastori, quid aperit pastori? ostium. & quis est ipsum ostium? ipse etiam pastor. Diuersa sunt nomina, pastor, ostium, ouis, unum aliquid significantia. Nam ipsius domini uerba paulò ante audiuius; *Ego sum ostium.* & hic modo lectum est nobis. *Ego sum pastor.* qui etiam ab amico sponi agnus posuerat, sicut in hoc præfenti Euangelio audiuius; Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, de quo multo ante propheta prædixit; Tanquam ouis ad occisionem ductus est. quauis totum corpus suum, oues illius intelligantur. Potest & ille ostiarius intelligi, quia nemo ingreditur vel egreditur, nisi eo aperiente, qui habet clauem David: qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Non ergo pigeat nos secundum quandam similitudinem ipsum ostiarius accipere, quem & ostium. Quis est ostiarius, nisi qui aperit? Quis aperit, nisi qui se exponit dicente ipso; *Ego sum uia, ueritas, & uita.* Si forte tibi uoluntas est aliam querere

Ex comment. in Ioan.

Ioan. 7.

Esa. 53.

Apoc. 3.

Ioan. 14.

re personam ostiarij, spiritus sanctus est, de quo ipse dominus discipulis suis ait; Ipse docebit uos omnem ueritatem. Ostium quidem Christus, Christus quidem ueritas. Quis aperit ostium, nisi qui docet omnem ueritatem? Dum dominus boni pastoris opus ostendere uoluit, seipsum proposuit in exemplum dicens, Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Fecit quod monuit, ostendit quod iussit. Animam suam posuit pro ouibus suis. Ostensa est nobis de contemptu mortis uia, quam sequamur, apposita forma, cui imprimamur. Primum nobis est, exteriora nostra misericorditer ouibus eius impendere: postremum uero, si necesse sit, etiam mortem nostram pro eisdem ouibus ministrare. Qui non dat pro ouibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? Exposuimus, uel magis domino docente intelleximus, quis sit pastor, quis ostiarius, quis ostiarius, quæ etiam & oues: nec non qui sint fures, & latrones, cognouimus: sed modo de mercenario, & lupo consideremus, de quibus ipse dominus dixit; *Mercenarius autem, & qui non est pastor, &c.* Non pastor, sed mercenarius uocatur, quia non pro amore intimo oues dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non querit, terrenis commodis inhæret: honore prælationis gaudet: temporalibus lucris pascitur: impesa sibi ab hominibus reuerentia lætatur. Iste sunt etenim mercedes mercenarij, ut pro eo ipso, quod in regimine laborat, hoc quod querit inueniat, & ab hereditate gregis in posterum alienus existat. Lupus enim super oues uenit, cum quilibet iniustus & raptor fideles quosque, atque humiles opprimit. Sed is, qui pastor esse uidebatur, & non erat, relinquit oues, & fugit: quia, dū sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitie non præsumit. Fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Fugit, quia iniustitiam uidit, & tacuit. Fugit, quia se sub silentio abscondit. Sed est alius lupus, qui sine cessatione quotidie non corpora, sed mentes dilaniat, malignus uidelicet spiritus, qui caulas fidelium insidians circum, & mortes animarum querit: de quo lupo mox subditur. *Et lupus rapit, & dispergit oues.* Lupus uenit, & mercenarius fugit, quia malignus spiritus mentes fidelium in tentatione dilaniat: & is, qui locum pastoris tenet, curam sollicitudinis non habet. Animæ pereunt, & ipse de terrenis commodis lætatur. Lupus rapit, & dispergit oues, cum alium ad luxuriam pertrahit, alium in auaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam diuidit, hunc inuidia stimulat, illū in fallacia supplantat. Quasi ergo gregem lupus dissipat, cum fidelium populum diabolus per tentationes necat. sed contra hæc mercenarius nullo zelo acceditur, nullo seruore dilectionis excitatur: quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter parit. vnde & mox adiungitur. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, &c.* Sola ergo causa est, ut mercenarius fugiat, quia mercenarius est: ac si aperte diceretur, State in periculo ouium non potest, qui in eo quod ouibus præfens, non oues diligit, sed lucrum terrenum querit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis lætatur, opponere se contra periculum trepidat, ne quod dili-

Ioan. 16.

1. Pet. 5.

git amittat. Sed quia redemptor noster culpas filii pastoris innotuit, uerum formam, cui debeamus imprimi, ostendit, dicens; *Ego sum pastor bonus, atque subiungit, & agnosco meas, hoc est diligo: & agnoscent me meæ.* Ac si patenter dicat, diligentes obsequantur. Vnde mox subiunxit, *Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem, &c.* Ac si aperte dicat, in hoc constat, quia & agnosco patrem, & agnoscor à patre, quia animam meam pono pro ouibus meis, id est, ea charitate, qua pro ouibus morior, quantum patrem diligam, ostendo. Quia uero non solum Iudæam, sed etiam gentilitatem redimere uenerat, adiungit, *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, &c.* Redemptionem nostram, qui ex gentili populo uenimus, dominus aspexerat, cum se adducere & alias oues dicebat. Hoc quotidie fieri, fratres, aspicitis, hoc reconciliatis gentibus factum hodie uideris. Quasi ex duobus gregibus unum ouile efficit, quia Iudaicum, & gentilem populum in sua fide coniungit, Paulo attestante, qui ait; Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum. Dum enim ad æternam vitam ex utraque natione simplices eligit, ad ouile propriū oues deducit, de quibus profectò ouibus rursus dicit; *Oues meæ uocem meam audiunt, &c.* De quibus & paulò superius dicit; Per me si quis introierit, saluabitur, & ingreditur, & egredietur, & pascua inueniet. Ingreditur quippe ad fidem, egredietur uero à fide ad speciem, à credulitate ad contemplationem. Pascua autem inueniet in æterna refectioe. Oues ergo eius pascua inueniet, quia quisquis illum corde simplici sequitur, æternæ uiriditatis pabulo nutritur. Quæ autem sunt istarum ouium pascua, nisi æterna gaudia sempiternè uirentis paradisi? Pascua nanque electorum sunt uultus præfens Dei; qui dum sine defectu conspicitur, sine fine mens uitæ cibo satiatur.

HAYMONIS EPISCOPI
Hallberst. superioris Euang. expositio.

Ego sum pastor bonus. Loquens dominus ouibus suis tam præteritis, quàm & præsentibus & futuris, id est, & eis quæ iam crediderant in eum: & quæ tunc temporis credebant, & quæ postmodum credituræ erant, ait; *Ego sum pastor bonus.* Sicut dicitur dominus Iesus per similitudinem ouis & agnus, & petra & leo: ita dicitur per similitudinem pastor, non quod ipse oues, id est, uerueces pauerit, sicut pastores faciunt in agris: sed quod pascua uitæ æternæ præbet creditibus in se. Quæ sunt illa pascua? In subsequenti uerba dicendum est. Leo appellatur dominus in facta scriptura propter fortitudinem, ut illud, Ecce uicit leo de tribu Iuda. Ouis dicitur, ut illud Esaiæ: Tanquam ouis ad occisionem ducetur. Agnus ut illud Ioannis Baptistæ: Ecce agnus Dei. Petra ut illud Pauli, Petra autem erat Christus. *Ego sum pastor bonus*, quasi diceret, nullus alius. Sic uidentur ista uerba domini sonare, quasi nullus sit alius bonus pastor, nisi ipse. Nunquid non boni pastores fuerunt sancti Apostoli? Dicitur est Petro à domino: *Pasce oues meas.* Et Paulus, & ceteri apostoli, Augustinus, Hieronymus, Gregorius? Fuerunt utique. Sed dominus Iesus Christus essentialiter, id est, substantialiter, naturaliter est bonus pastor: bonitatem quam habet non ab alio, sed à seipso habet.

Ephe. 2.

Apoc. 3.

Esa. 53.

bet. Apostoli autem, & ceteri ex accidenti dono fuerunt boni pastores: bonitatem, quam habuerunt non à seipsis, sed à Deo Iesu Christo acceperunt. Ipse est caput omnium electorum, & omnes electi sunt membra eius. Omnia autem membra corporis, à capite vegetantur. Similiter, & sancti apostoli à capite suo Iesu Christo, qui est pastor pastorum: acceperunt ut boni pastores essent. Dum dominus omnipotens opus boni pastoris innoscere voluit, semetipsum in exemplum posuit dicens, *ego sum pastor bonus*. Non dixerit, *ego sum pastor bonus*, nisi & essent pastores mali: de quibus ipse alibi dicit. Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisei. Omnia quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite, sed opera eorum nolite facere. De quibus Paulus, Sua quærentes, non quæ Iesu Christi. *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis*. Animam suam, hic debemus accipere præsentem vitam. Animam suam, id est, vitam præsentem, dedit dominus pro electis suis. Primum pastor ecclesiæ debet ouibus suis impendere exteriora bona, id est, victum, & vestimentum: deinde, si necesse sit, ipsam animam ponere, sicut dominus Iesus fecit. Sed cum magna distantia sit inter temporalem substantiam, qua corpus sustentatur, & animam, qua viuificatur: qui non tribuit in pace Christi ouibus temporalem substantiam, quomodo in persecutione daturus est animam suam? Nullo modo. *Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriae, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit*. Mercenarius dicitur à mercede temporali. Habent homines in domo sua filios, habet seruos, habent mercenarios: filij seruiunt patribus amore intimo, qui credunt se in hereditate eorum successuros. Serui seruiunt eis propter timorem, quia timeant flagellari ab eis. Mercenarij seruiunt eis propter mercedem temporalem. Istos tres ordines possumus inuenire in sancta ecclesia. Sunt pastores, qui quasi filij diuino amore præsent ouibus suis dominicis, & fideliter illius ministrant bona temporalia & spiritualia, id est, doctrinam, & exemplum sanctitatis, ut hereditatem patriæ cælestis consequi mereantur. Et sunt pastores, qui quasi serui ob metam gehennæ, seruiunt Deo, & prædicant suis subiectis, ut præcepta Dei obseruent, quatenus & ipsi pœnas æternas euadant: & hoc bonum est. Sunt etiam pastores qui quasi mercenarij non requirunt gaudia æterna de ouibus sibi commissis, sed potius lucra terrena. Honorati ab hominibus cupiunt, diuitias terrenas congregant, propinquos suos diuites, & honestos, & nobiles, & potentes efficiunt. Mercenarij sunt, quia pro terrenis commodis præsent hominibus seu ouibus dominicis. Sed tamen aliquando necessarii sunt, quia chrisma conficiunt, spiritum sanctum tribuunt per impositionem manuum. *Mercenarius autem, & qui non est pastor, quia non paciscit oues dominicas, cuius non sunt oues propriae, sed Christi, videt lupum venientem*. Dupliciter possumus hic intelligere lupum. Primum per lupum intelligitur quilibet iniustus, raptor, comes, aut vicecomes, aut vassalus dominicus: qui gregem Christi iniuste opprimit, & more luporum substantiam eius diripit. Quid facit ille, qui præest, episcopus, aut sacerdos, aut abbas, aut prælatus, aut præpositus, cum talia viderit perpeti oues suas? Fugit. Quomodo fugit, qui episcopatum suum non de-

Mat. 23.

Philip. 2.

relinquit? Fugit non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Non dat adiutorium plebi suæ, qualiter liberetur à prædonum deuastatione. Fugit, quia sub silentio se abscondit. Fugit, quia iniustitiam vidit, & tacuit. Fugit, quia dam sibi aliquid aduersi ab eo venire metuit, resistere eius iniustitiæ non præsumit: timet illius animam contra se mouere, & aliquid periculum sibi ab eo inferri: & ideo non audeat eius contradicere voluntati. Quid faciat ille raptor, cum pastor fugit? *Lupus rapit, & dispergit oues*, cum alium interficit, alium occidit, alium spoliat, alterius equum auferit, alterius uxorem polluit, alterius domum incendit, & cetera peccata, quæ diuina lex prohibet. Est alius lupus, qui sine cessatione, non corpora sed mentes dilaniat, malignus, scilicet, spiritus: qui leo appellatur, dicente Petro Apostolo: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide. Ille incessanter circuit congregationes monachorum, canonicorum, & sanctorum monialium, bonorum coniugatorum, ut aliquem protrahat ad ruinam. Istius aduentum debet prædicare pastor ecclesiæ suis subditis, ut nullo modo consentiant suis malignis suggestionibus. Si hoc non fecerit, id est, si non dixerit ouibus suis, caute aduentum diaboli, ut non vos decipiat, quasi tunc fugit: quia diabolus videt super gregem suum incumbere, & non eis prædicat. Quid facit ille lupus, id est, diabolus? *rapit & dispergit oues*. Quia alium ad luxuriam pertrahit, alium ad auariciam incendit, alium in superbiam erigit, alium in homicidium mittit, in adulterium, in falsum testimonium, in rapinam, in furtum, in inuidiam, & cetera his similia. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est*, id est, ouibus dominicis, non pro mercede Dei, sed pro mercede temporali præest. *Et non pertinet ad eum de ouibus*, id est, non est illi cura de ouibus: non quærit lucrum animarum, nullo zelo accenditur ad liberandum gregem suum de impugnatione diaboli. Non pertinet, id est, non habet curam, & sollicitudinem de ouibus sibi commissis. Tale quid legitimus de Iuda in passione dominica, dixit autem hoc non, quia ad eum pertinebat de egenis, id est, non erat illi cura de pauperibus. *Ego sum pastor bonus*. Postquam dominus calpas hæc pastoris notauit, iterum formam cui debemus imitari ostendit, cum subdit: *Ego sum pastor bonus*. Repetitio sermonis, confirmatio est operis. Quasi diceret: Me sequimini, me sectamini, non mercenarios istius sæculi, non falsos pastores. *Et cognosco meas*, id est, diligo oues meas, *Et cognoscent me meæ*, id est, obsequuntur mihi, diligentes. Cognoscere Dei eligere est. Vnde scriptum est: Nouit dominus qui sunt eius, id est, eligit. Et ipse ad Moysen: Noui te, id est, cognosco te ex nomine. Ac si diceret: Non te generaliter, ut ceteros scio: sed velut vnum specialiter eligo. *Sicut nouit me pater*, id est, diligit, & ego agnosco patrem. id est, diligo: quia vnus substantiæ est filius cum patre, & spiritu sancto, sicut ipse dicit in Euangelio: Ego, & pater vnus sumus. *Et animam meam pono pro ouibus meis*, ac si diceret: In hoc constat, quia & diligo patrem, & diligo à patre, quia pro ouibus meis pono animam meam. Dum enim pro ouibus patris morior, quantum patrem diligam ostendo. In tantum dilexit filius Dei oues suas, id est, prædestinatos ad vitam æternam, ut pro illis

1. Pet. 5.

1. Cor. 13.

1. Tim. 2.

1. Tim. 1.

Exod. 33.

deponeret ad tempus animam suam, id est, vitam præsentem. Dicit in hoc loco B. August. Securè pascant oues Christi, licet pastores sui eas derelinquant in necessitate, licet substantiam temporalem non illis tribuant, sed in aliorum vsus conuertant: tamen dominus Iesus Christus verus pastor diligit eas, & vitam æternam dabit eis. *Et alius oues habeo*, redemptionem nostram, qui de gentili populo venimus ad fidem, dominus aspererat: cum se & alius oues adducere dicebat. Habuit nanque ex Iudeis oues, de quibus dicit: Nō sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël. Sed plures habuit de gentibus. *Et alius oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili*, id est, nō sunt ex genere patriarcharum, & prophetarum, nō sunt ex stirpe Abraham, Isaac, & Iacob, & illas oportet me adducere. Quomodo duxit dominus gentiles ad fidem? Per prædicationem apostolorum, quibus dominus dixit: Euntes in vniuersum mundum, prædicate euangelium omni creaturæ. Illi autem præfecti prædicauerunt, vbi que domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis, id est, in omnibus gentibus. Antè dæfecit eis terra quam lingua, id est, prædicauerunt, vbi que domino cooperante. Vnde Deus erat cooperato illorum. Prædicabat Paulus, Christus prædicabat per os eius. Vnde ipse dicit, An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Prædicabat Petrus, Christus prædicabat. *Et vocem meam audient*. Quæ est vox Christi? Vox apostolorum, quia quicquid sancti apostoli loquuti sunt, dominus loquutus est per ora illorum. *Et vocem meam audient*: id est, præceptis meis obediunt: & fiet vnum ouile: id est, vna sancta ecclesia ex populo gentili, & Iudaico congregata: & vnus pastor, dominus Iesus Christus. Quare pastor? Quia pascua vitæ æternæ dabit electis suis. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, id est, & Iudaicū ex parte, & gentilem populum in sua fide coniunxit, & fecit vnam sanctam ecclesiam. De his ouibus electis dixerat dominus superius. Si quis per me intrauerit, id est, si quis in societate sanctæ ecclesiæ per baptismum venerit: ingrediatur ad fidem, & egredietur à fide ad speciem, ut quod credit, videat, & pascua inueniet. Quæ pascua? Pascua semper virentis paratissimi, quæ semper virentis, & nunquam siccantur. Quæ sunt gaudia virentis paradisi? Vultus Dei omnipotentis patris, & filij & spiritus sancti. Visio sanctæ trinitatis erit æterna facies electorum: vbi nullus eluriet, neque sitiet, ipso domino dicente: Qui credit in me, non eluriet, neque sitiet amplius.

INCERTI SVB NOMINE

*Eusebij Episcopi Emissemi superioris
Euangelij expositio.*

EGO (inquit) sum bonus pastor. Audite hoc pastores; & à me vno pastore boni pastores esse discite. Bonus enim pastor est, qui animam suam dat pro ouibus suis: Hæc est definitio boni pastoris, hoc ego feci: hoc & vos facite, si necesse fuerit. Maiorem enim dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. *Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriae, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit*. Bonus pastor fuit Iacob, bonus pastor

& Moyses, bonus pastor erat & Dauid, qui pro tuendis ouibus, vris & leonibus (quauis puer esset adhuc) se obicere non timebat. Nam & leonem & vrsū ipse interfecit: sicut ad Saul loquens ipse testatur. Illi enim vrsi, & illi leones, vitia & malignos spiritus, hæreticos & schismaticos significabant, contra quos nunc ecclesiæ pastores pugnant & dimicant. Non erat ille mercenarius, qui dimissis ouibus fugeret, & luporum imperus formidaret. Ille igitur bonus pastor, hunc pastorem optimum significabat, qui modo in hoc euangelio loquitur, dicens, *Ego sum pastor bonus*. Vis videre etiam ipsum Dauid boni pastoris definitionem, quæ hic describitur, adimpletæ? Cum enim angelus in populo decessisset, & euaginato gladio multos interfecisset, morti seipsum obiciens clamauit, dicens, Ego sum qui peccauit, ego iniquè egisti qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei. Dicit itaque noster Dauid, (filius autem illius Dauid, sed fortior quam ille Dauid) Ego sum pastor bonus. Quoddam pastorem se dominus dicit, dignatio est, nō promotio: inclinatio est, non dignitatis alicuius aliqua sublimitio. Sed nō dedignetur se pastorem dicere, qui pastoris officium, iniurias, & labores non est dedignatus subire. Ipse enim est, de quo propheta ait, Sicut pastor gregem suum pascet, & in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, feras ipse portabit. Cui autem non videatur inintuosum esse, vt agnos, & oues feras, & ter didas in sinum congreget & super humeros portet? Tales tamen erant oues Christi, tales prius erant omnes Christiani, quos ipse suo sanguine lauit, & aquis baptismatis mundauit, & propriis humeris ad pascua reportauit. Sed dicat idem propheta qualis secundum diuinitatem sit, qui secundum humanitatem tantū humiliare se voluit. Quis (inquit) mensus est pugillo aquas, aut cælos palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera? Ipse (inquit) qui pastoris iniurias sustinuit, ipse est qui cæcum, & cæcram fabricauit: ipse est, qui pugillo metitur aquas, qui pluuie guttas, & stellarum numerum nouit, ipse est qui virtute omnipotentis trinitatis quasi trium digitorum operatione librauit in pondere montes & colles in statera. Ipse in medio firmamenti terram stabiluit, quæ suis librata ponderibus, cum nullam habeat fundamentum, nusquam tamen cadere potest. Denique ipse est qui in pondere, & numero & mensura omnia fecisse legitur. Per certum enim pondus, & certum numerum, certamque mensuram omnia fecisse legitur. Certum enim pondus & certum numerum, certamque mensuram omnibus posuit, vltra quæ extendere se nulla valet creatura. Tot igitur erunt homines, quot ipse disposuit: eius pondus, grauitatem, & fortitudinem eius virtutis, sapientiæ, honoris, dignitatis quantitatem, & mensuram vnusquisque habebit, quam ipse ante tempora habere disposuit. Ideo enim & ventis pondus dedisse legitur, quia angelicis potestatibus, & iustorum animabus grauitatem eam, & fortitudinem tribuit, quam superbiæ leuitas à proprio statu mouere non possit. Hanc autem grauitatem, & hoc pondus ille non habuit, qui superbiæ leuitate elatus dixit, In cælum ascendam, super astra Dei

Bibl. Hom. tom. 3. E exaltabo

exaltabo folium meum. In voluntate igitur tua, domine, vniuersa sunt posita, & non est, qui possit tua resistere voluntati. Sequitur: *Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriae, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit.* Mercenarius enim est ille episcopus, qui in pascendis & regendis ouibus sola temporalia, & transitoria quaerit: qui non amore caelestis patriae, sed pro lucro, & mercede temporalium rerum, oues dominicas pascit. Et iste quidem apud Deum pastor non est, etsi ab hominibus pastor dicatur. Hic autem non habet oues proprias, sed mercede conductas. Si enim eius propriae essent, diligeret ut proprias, & se pro eis periculis obicere non dubitaret. Sed videt lupum venientem, videt diabolum, eiusque satellites imminentes (satellites namque diaboli, haeretici, & schismatici sunt, omnesque deceptores) & dimittit oues, & fugit. Dimittit utique non auxiliando, veritatem, non praedicando, constantiam, & patientiam non admonendo, & haeresi non resistendo. Vnde per Ezechielem a domino dicitur, Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in praelio in die domini. Omnia enim haec verba murus quidam sunt, quibus ab haereticis oues ecclesiae defenduntur. His lupus pellitur, his vincitur & fugatur. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.* Non enim fugeret, si mercenarius non esset: non fugeret, si pro amore & charitate, & non pro mercede seruiret: perfecta enim charitas foras mittit timorem. Et ideo quidem fugit, quia non pertinet ad eum de ouibus. *Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meae.* Nonit enim dominus qui sunt eius. Cognoscere autem Dei, diligere est. Vnde & quibusdam in iudicio dixerunt est, Amen dico vobis, nescio vos: alioquin, qui omnia scit, quomodo ignorare aliud potest? Quod igitur ait, *Et cognosco meas, & cognoscunt me meae,* tale est, ac si diceret, diligo meas, & diligo a meis. Sed quomodo cognosco? Vis audire quomodo? Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem. Sic inquit cognosco, id est, diligo meas, & diligo a meis, sicut diligo patrem. Vnde & in sequentibus ait, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Itemque, Non pro his rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum illorum in me, ut omnes vnum sint sicut & tu pater in me & ego in te, ut & ipsi in nobis vnum sint. *Et animam meam pono pro ouibus meis.* Nisi enim eas dilexisset, animam pro eis non posuisset. *Et alias oues habeo, quae non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile & vnus pastor.* Hoc est enim quod apostolus ait, Ipse est pax nostra, qui fecit vtrumque vnum. Iunxit enim duos parietes: vnum ex circumcisione, & alterum ex praepitio venientem, Iudaeis loquebatur dominus, quibus se Gentiles iungere promittebat, ut ex duobus populis vna domus edificaretur, & vna ecclesia construeretur. Facta est igitur pax inter Iudaeos & Gentiles: vnum est ouile, vnum est pastor, vnam legem tenent, vnum Deum adorant, & vnus pastorem vocem sequuntur. Hos autem duos ouium greges, hos duos ecclesiae parietes, Moyses quoque significauit, qui ex decem cortinis (iubente domino) tabernaculum fieri praecipit. Erant autem quinque cortinae in pariete vno, anulis hiacynthinis sibi mutuo coniun-

Intellige, quod Deo non sit gratus, ne in vno ouili sint impingas, qui est quodlibet peccati auctoritas afferunt.

cta. Erant autem & aliae quinque in pariete altero, simili modo sibi mutuo confortes. Quinque vero & quinque, id est, duo parietes aureis circulari sibi inuicem iungebantur: ex quibus videlicet duobus parietibus vnum tabernaculum construebatur. Omnes autem cortinae opere plumario contextae erant, pulchraeque varietate distinctae. Haec autem quid significant, in Exodo exposuimus.

THEOPHYLACTI EPISCOPI Bulgar. superioris Euang. expositio.

Ego sum pastor ille bonus, &c. Insuper & de passione deserit, ac inquit, *Animam meam pono pro ouibus:* Declarans, quod non inuoluntarius sed voluntarius ad passionem accedat. Pono enim significat nemo rapit ex me eam, sed ego eam depono. Notat autem & saepe commemoratos seditiones. Illi (inquit) non posuerunt animam pro ouibus, sed reliquerunt eos, qui ipsos sequuntur, mercenarii enim fuerunt. Ipse autem dominus est diuerso, quam comprehensus est, inquit; Si igitur me quaeritis, Sinite hos abire, ut impleatur sermo, quod nullus ex ipsis perierit, idque sic vrgentibus Iudaeis, ut nulli lupi in oues magis sauiant. Nam cum gladiis, inquit, & lignis venerunt comprehendere illum. Pores & hic intelligere per lupum spirituales inimicum, quem & leonem scriptura nominat, & scorpionem & serpentem: qui rapere quidem oues dicitur, quando per mala opera quasdam deorat: dispergere autem, quando per malas cogitationes confundit animam: qui & fur merito dicitur, furans per malas cogitationes, macians per consensum, perdens per opus. Conferunt enim malitiae cogitatio furto, consensus autem in malam concupiscentiam diabolicae maciationi, opus autem malum perditioni. Et hoc est forte, quod *fur non venit, nisi ut furetur, & maciet, ac perdat.* Dominus enim contraria, quam fur ille, facit: dat diuinam vitam sanctificationem nos, & cogitatione & per aduentum bonorum desideriorum, & corpora per bona opera, & quidem etiam abundantius dat, ut etiam alijs prodesse possimus docendi gratia, profecto & regno caelorum ut abundantiori quadam remuneratione nos praemiatur. Sic igitur est pastor bonus, sed non mercenarius, ut Iudaeorum principes, negligentes scilicet populum, & ad solam mercedem recipiendam spectantes. non enim quaerebant vtilitatem ex Aegypto, sed turpe lucrum. *Et cognosco oues meas, &c.* Etiam hoc loco agnosces differentiam pastorem, & mercenarii. Nam mercenarius quidem nescit oues, quod contingit, quia non saepe illas inuist: nam, si saepe inuiseret, cognosceret illas. At pastor qualis dominus, cognoscit suas oues quia cura illarum agit: & rursum cognoscitur ab illis, quos visitatione dignatur, propter consuetudinem agnoscentium suum curatorem. Vide autem, quod primus ille nos cognoscit, deinde nos illum. Neque aliter potest cognosci Deus, nisi cogniti fuerimus ab illo. Etenim primum ipse familiaris factus est nobis, carne factus homo: deinde nos illi familiares facti sumus per deificationem, recepta gratia. Volens autem ostendere, quod increduli indigni sint, qui cognoscantur a Deo, quia re vera

1. Ioan. 13.

1. Pet. 5. Psal. 90. Genes. 5.

Deus nos praenouit, nisi nos eum.

re vera oues non sunt, dixit, & cognosco meas oues, & cognoscor ab eis: iuxta id, Cognouit dominus eos qui sunt eius. Porro, ne quis putet, quod sicut homo cognoscat, subdit dicens; *Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem,* quasi diceret, ita euidenter illum scio, sicut ipse me. Saepe autem ponit, *Animam meam pono pro ouibus,* Declarans quod non sit impostor. Dicere enim; Lux sum, & vita, apud insipientes inflationis esse videbatur. Dicere autem; Mori volo, nullam inuidiam habet, sed magnam potius curam indicat, quam exhibere volebat lapidantibus. Caeterum, quum dicit, *Et alias oues habeo,* de gentibus dicit. *Non sunt ex hoc ouili.* quod sub lege: neque enim gentes lege concluduntur. *Et illas quoque oportet me congregare.* Dispersae sunt enim & haec, & illae non habentes pastorem. Nam & qui inter Iudaeos melius sapiebant, & ad credendum propensiores erant, pastorem carebant: & multo magis Gentiles. Oportet igitur & illas, quae ex Gentibus, congregare. Verbum autem, *oportet,* hoc loco non est necessitatis, sed plane euentus significatiuum. *Et erit vnum ouile, & vnus pastor.* In Christo enim Iesu non est Graecus, neque Iudaeus, neque vlla differentia. Vnus enim character omnibus, vnum sigillum baptisimatis, vnus pastor, verbum Dei, & Deus. Confundantur Manichaei, qui vetus testamentum abiiciunt. Audiant, quod vnum ouile, & vnus pastor.

2. Timoth. 2.

Colos. 3.

Ex. 34.

EVTHYMII ZIGABONI superioris Euang. expositio.

Ego sum pastor bonus. Verus. Superius namque ostium appellauit seipsum propter causam ibi dictam: hic autem pastorem, tanquam ea, quae pastoris sunt, praestantem, quae praetermittentes pastores Iudaeorum reprehenduntur per prophetam Ezechiel: de quibus paulo post dicemus: Praeter ea etiam tanquam sermonibus arctis pascendi, ad supernam congregans mansionem. In alijs quoque locis ouis vocatur Agnus, ac Victoria, & Potifex, alijsque mille nominibus, iuxta varios dispensandi modos. *Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus.* Rursum ea ponit, quae tum pastor, tum mercenarium designant. *Mercenarius autem & qui non est pastor, &c.* Interpretatur quis dicatur Mercenarius, is videlicet, cuius non sunt oues propriae. Lupus vero anagogice is est, qui perdit, & qui de malo gloriatur, ac diabolus, qui etiam Leo dicitur, Draco, Serpens, Scorpium, Aspide, ac Basiliscus, multisque alijs nominibus, iuxta illius varias malitiae versutias. *Mercenarius vero fugit, quia mercenarius est, &c.* Nam vbique propriam quaerit salutem; aliorum negligens: qui autem vere pastor est, contrarium

facit, propriam negligens, ouium quaerit salutem. Duos itaque posuit corruptores, seu vastatores: eum videlicet, qui venit, ut furetur, & maciet, ac perdat: alterum vero, qui videt lupum venientem, & deserit oues, ac fugit. Per primum quidem Theudam, ac Iudam insinuans: per secundum autem Iudaeorum magistros, eorum curam non habentes, qui sibi concrediti erant, imo greges potius prodentes. Quod etiam illis exprobat, ut dictum est, per prophetam Ezechiel dicens, O pastores Israel, num pastores seipsum pascitis? nonne oues ipsas pascitis pastores? Deinde opera quoque pastorum recense, quae praetermittenda: quia neque errantem ouem recensebant, neque perditam requirebant, neque contritam alligabant, neque debilem curabant: quia seipsum, non oues pasciebant. De vtriusque ergo quae dixit, seipsum in exemplum constituit. De primis quidem in eo quod se ait venisse, ut vitam habeant, & abundantius habeant: de secundis vero in eo quod animam suam ponat pro ouibus. Siquidem, ex hoc quod animam suam ponat pro ouibus, confirmat etiam, quod dicitur, ut vitam habeant, & abundantius habeant. Dicit enim & Paulus; Si quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus. Et rursum; Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum, quomodo non cum illo omnia nobis donabit? *Ego sum pastor bonus.* Et quomodo non dixerunt quod & prius, Tu de teipso testimonium perhibes? Quia tunc responsum acceperant, quae ipsorum ora etiam deinceps obturaret. *Et cognosco meas.* Per praescientiam tanquam Deus. Ait enim Moses; Nouit dominus, qui sint eius. Et Paulus; Non repulit dominus papulum suum, quem praesciuit. *Et cognoscor a meis.* Per veram cognitionem tanquam ab intelligentibus. Nam eum cognouerunt a testimonio Ioannis, ab operibus ipsius, & a testimonio patris, de quibus supra praedictum est. Ostendens autem cognitionem suam ab illorum cognitione longe differentem, suam aequauit cognitioni patris, dicens; *Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem.* Cognitionem dicit eam, quae secundum naturam est, de qua etiam apud Mattheum dixit; Nemo cognoscit filium nisi pater, neque patrem quisquam cognoscit nisi filius. *Et animam meam pono pro ouibus.* Animam meam pono, relinquo, morior pro ouibus, ut pote pro meis: seductor vero nequaquam mori eligit pro iis, qui a se seducuntur. *Et alias oues habeo quae non sunt ex hoc ouili.* Ouili Moisaicae legis: dicit autem de gentibus. *Illas quoque oportet me adducere.* Congregare sub meam pascendi doctrinam. *Et vocem meam audient.* Obedient, patebunt. *Et fiet vnus grex.* Ex Iudaeis & Gentibus congregatus. *Vnus pastor.* Horum & illorum, Christus.

Roma. 5. Roma. 8.

2. Timo. 2. Roma. 11.

Supra. 5.

Matth. 17.

DOMINICA III. POST

PASCHA.

IOAN. 16.

Nillo tempore dixit Iesus discipulis suis, ^a Modicum, & iam nō videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad patrem.

^b Dixerunt ergo ex discipulis eius adiuicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum & nō videbitis me, & iterum modicum & videbitis me: & quia vado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod nobis dicit, modicum? Nescimus quid loquitur.

^c Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me. ^d Amen amen dico vobis, quia plorabit & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in ^e gaudium. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit ^f hora eius: Cum autem peperit ^g puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in ^h mundum.

ⁱ Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. ^k Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & ^l gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

^a Id est, nunquam videbitis me mortalem.
^b Quia obscure dixit.
^c In hoc ostendit se Deum, cum sine verbis eorum intellexit dubitationem.
^d Exponit quod dixerat, scilicet se moriturum & resuscitandum.
^e In resurrectione & ascensione.
^f Pariendi vel parturienti, non ad molliciem huius seculi.
^g Non feminam, sed masculum, quia ad fructum æternæ contemplationis cunctæ actiones referuntur.
^h Id est, in vitam æternam.
ⁱ Adaptat similitudinem.
^k Post tristitiam victo impugnatore remunerabo.
^l Quia gaudium ipsorum Christus est, qui iam non moritur.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euangelium.

MODICUM: Dixerat supra sine modicum, ad patrem vado: & iam nō videbitis me. vbi visus est aperte loqui, nec quidquam quesierunt. Nunc autem determinans quando iturus sit, id est, paulo post, & quomodo, scilicet per passionem: dicit, modicum, quod antequam impletur penitus fuit obscurum. *Modicum*, Id est, paruum tempus restat vsque ad hoc quod patiar, & claudat sepulchro, & iterum paruum tempus vsquequo me videatis resuscitarum. Vel paruum tempus est, id est, triduum, quo clausus non videbo. Et iterum paruum, id est, quadraginta dies, quo resuscitatus videbor. *Quia vado*. Hoc est, quia tempus est vt deposita mortalitate humanam naturam celis inferam. Vel spiritualiter illis quibus loquebatur dicit: *Modicum & non*. Et ad hoc refertur: *Quia vado, &c.* nō ad illud: *Iterum modicum, &c.* quod vniuersæ promittit ecclesie. Dicit ergo modicum: non quia mortuus ab eis non erat videndus donec surgeret: sed quia eundo ad patrem, facturus erat, vt non eum vterius mortalem viderent: quod fecit postquam surrexit & ascendit in celum. Omnibus autem communiter dicit: *Iterum modicum & non*: id est, eorum tempus vsque ad finē seculi: *Et videbitis me*: æterna visione: *Quia*

plora. Me occiso, de quo inimici gaudebunt. Similiter plorant omnes boni in ærumnis huius seculi: sed mudi amatores gaudent. Boni autem comparantur parienti, quæ genuit in partu, sed lætatur de fructu: & plus gaudet de aduentu futuræ prolis, quam tristis est de præsentis dolore.

CATENA AVREA in idem Euang.

Chrystostomus. Postquam dominus discipulos reuelauit per ea, quæ de spiritu sancto promissit, rursus eorum oppressit sensum dicens. *Modicum & non videbitis me*. Hoc autem facit vt asines faciat eos per tristitiam auditionem, bene ferre suam separationem: eam enim quæ dolet animam & tristitia multa detinetur, nihil ita conuenit quietare: vt quæ tristitiam pariant verba reuoluta continue. Beda. Dicit enim *Modicum & iam non videbitis me*, quia tentus est nocte illa à Iudeis, & in mane crucifixus est, sepultus ab humanis est seclusus obrutibus. Chrysof. Si vero quis diligenter scrutabitur hoc consolationis est dicere *Quoniam ad patrem vado*. Hoc enim est ostendere quod non perierit, sed mors eius translatio fit: & aliam consolationem eis imposuit cum adiecit. *Et iterum modicum: & videbitis me*: ostendens quoniam & redibit & in paucis erit separatio, & continua quæ cum eis coexistentia. Augu.

Hæc autem verba domini obscura erant discipulis antequam id quod dicit esset impletum. vnde sequitur: Dixerunt ergo ex discipulis eius adiuicem, quid est hoc quod dicit nobis, *Modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrem*. Chrysof. Hoc autem non intelligebant, aut propter tristitiam quæ amouebat à mente eorum ea quæ dicebantur, aut propter immanifestationem eorum quæ dicebantur, idcirco videbatur eis duo contraria ponere non existentia contraria. Si enim videbimus te aiunt, quomodo vadis, si verò vadis, qualiter te videbimus: propterea dicunt. *Quid est hoc quod dicit nobis Modicum, nescimus quid loquitur*. Aug. Nā in præcedentibus quia non dixerat *Modicum, sed dixerat*. Ad patrem vado, aperte illis visus est loqui. Nunc ergo quod illis tunc obscurum fuit & mox manifestum est, iam nobis vtique manifestum est. Post paululū enim passus est, & nō viderunt eum: rursus post paululū resurrexit & viderunt eum. dicit autē. *Et iam non videbitis me*, quia scilicet mortalem Christum vterius non viderent. Alcu. Vel aliter: Modicum tempus est futurum quo non videbitis me, id est illud triduum quo in sepulchro quieuit: & iterum est modicum futurum tempus quo videbitis me, id est illi xl. dies: in quibus eis sæpius post passionem suam vsque ad tempus ascensionis suæ apparuit, & ideo illo modico tempore videbitis me. *Quia vado ad patrem*, quia non semper in terra corporaliter sum mansurus sed per humanitatem quam assumpsi ascensurus in celum. Sequitur: *Cognouit autem Iesus quia volebant eum interrogare & dixit eis*. De hoc quæritis inter vos, quia dixi vobis *Modicum & non videbitis me*. Amen amen dico vobis, quia plorabit & flebitis vos. Ignorantiam ipsorum pius magister intelligens secum dum illorum dubitationem respondit, quasi expositurus quid esset quod dixit. Aug. Quod si accipi potest, quia contristati sunt discipuli de morte domini: & confestim de resurrectione lætati. Mundus autem quo nomine significati sunt inimici à quibus Christus occisus est, tunc itaque lætati sunt occiso Christo: quando sunt discipuli contristati. vnde sequitur, *Mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium*. Alcu. Sed & cunctis fidelibus conuenit hic sermo domini, qui per lachrymas pressuræque præsentis, ad gaudia æterna contendunt. Flentibus autem iustus mundus gaudet, quia in præsentem delectentur, alterius vite nulla gaudia sperantes. Chrysof. Deinde ostendens quoniam tristitia parit gaudium, & quoniam tristitia breuis. Læticia vero infinita est: ad exemplum venit mundanum dicens. *Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius*. Cum autē peperit puerum, iam nō meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. Aug. Ista similitudo ad intelligendum non videtur esse difficilis: quoniam comparatio eius in promptu est eodem ipso exponente cur dicta sit. Nam sequitur. *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum*. Parturitiō quippe tristitia: partus autem gaudio comparatur, quod tunc magis esse consuevit quando non puella, sed puer nascitur. Quod vero subdit. *Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, quia gaudium ipsorum ipse Iesus est, significat quod ait apostolus. Christus resurgens ex mortuis iam non

moritur. Chrysof. Significat etiam prædicto exemplo quoniam soluit ipse mortis pressuras & nouum hominem regenerans esse fecit, & non dixit quoniam non erit ei tribulatio: sed neque meminit eius, tantum est quod succedit gaudium, ita erit & sanctis. Et non dixit. Quoniam natus est puer, sed, *quoniam homo*: occulte suam resurrectionem insinuans. Aug. Vel de futuris visionibus & gaudio quæ superius dicta sunt melius existimo intelligi. *Modicum & iam non videbitis me*. Modicum enim est hoc totum spacium, quo præsens pernolet seculum. ideo nanque addidit. *Quia vado ad patrem*. Quod ad superiorē sententiam referendum est, vbi ait. *Modicum & iam non videbitis me*. Non ad posteriorem, vbi ait. *Modicum & videbitis me*. Eundo quippe ad patrem facturus erat vt eum viderent. illis ergo ait, *Modicum & iam non videbitis me*. Qui enim tūc corporaliter videbant, quia iturus erat ad patrem & eum deinceps mortales visuri non erant: qualem cum ista loquebatur videbant. quod vero addidit. *Et iterum modicum & videbitis me*: vniuersæ promittit ecclesie. Hoc autem modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur. Cum finitum fuerit: tunc sentiemus quàm modicum fuerit. Alcu. Mulier autem sancta ecclesia est, propter fecunditatem bonorum operum, & quia spirituales Deo filios generat. Hæc mulier dum parit, id est dum in mundo virtutum profectibus insistit, dum vndique tentatur & affligitur, tristitiam habet de hoc, quia venit hora eius vt patiatur, quia nemo carne suam odio habuit. Augu. Nec tamen in huius gaudij parturitione sine gaudio tristes sumus. sed sicut apostolus ait: Spe gaudentes, quia & ipsa mulier parturiens cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole quàm tristis est de præsentis dolore. Alcu. Sed cum peperit, id est cum deuictis laborum certamine ad palmam peruenerit, iam non meminit pressuræ præcedentis propter gaudium perceptæ retributionis, quia natus est homo in mundum. Sicut enim mulier nato in hoc mundo homine lætatur: ita ecclesia nato in vitam æternam fidelium populo exultatione repletur. Beda. Nec nouum debet videri si natus dicatur qui ex hac vita migrauerit. Sicut enim consueve nasci dicitur, cum quis de vtero matris procedens in hanc lucem ingreditur, ita potest natus appellari qui solutus à vinculis carnis ad lucem æternam sublimatur. vnde sanctorum solennia, non funebria, sed natalitia vocantur. Alcu. Quod autem dicit *Iterum videbo vos*, id est, assumam vos ad me ipsum. Vel *iterum videbo vos*, id est iterum videbimus apparebo: & *gaudebit cor vestrum*. Augu. Hic enim totius laboris sui fructum ecclesia nūc parturit desiderando, tunc est partitura carnendo. Et ideo masculum quoniam ad istum fructum contemplationis cuncta officia referuntur actionis, solus enim liber est qui propter se appetitur, non refertur ad aliud, huic setuit actio. Ad hoc enim refertur quicquid bene agitur: ubi est finis qui sufficit nobis, æternus igitur erit. Neque enim finis nobis sufficit, nisi cuius nullus est finis. De hoc igitur quod sufficit nobis, rectissime audiuius: *Gaudium vestrum nemo tollet à vobis*.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius
Euangel. Homil.

Ex Homil.
78. in Io.

Modicum, & non videbitis me, &c. Dolentem, & tristitia affectum animu, nihil aded deicere solet, quam anxii sermones eum frequentet angentes. Quid ergo Christus cum dixerit, Vado & iam non loquar vobiscum: eadem repetit; Modicum, & iam non videbitis me, & vado ad eum qui me misit. Cum eos ad se per spiritus sancti sermonem reduxisset, tunc iterum eos percellit, ne efferentur. Cur hoc facit? eorum animum experitur, & probatione reddit, & vt in calamitatibus aequo animo discessum suu & generose perferant alluefacit. Qui enim audiendo id animo volutabant, rem ipsam postmodum facile laturos credibile erat. Quod si quis diligentius inuestigat, hoc ipsum consolatio est, quod dicit ad patrem ire. Erat enim argumentum quod non periret, sed mors eius translatio esset ad patrem, & alia intulit consolationem: non enim tantum dicit; Modicum, & non videbitis me, sed prosecutus est; Modicum & videbitis me: se rediturum, & post breue separatione perpetuo affuturum significans: quod non intellexerunt. Vnde & non immerito quispiam admirari possit, quomodo sapenunero idem audientes, adhuc perinde ac si nihil audissent, dubitant. Quare ergo no intellexerunt? Aut propter tristitiam, vt arbitror: ipsa enim in omnium que audierant obliuionem adduxerat: vel propter verboru obscuritatem, vt contraria locurum arbitrareretur. Si videbimus te, inquit, quomodo vadis? si vadis, quomodo videbimus? Ideo dixerunt, se quid loqueretur, ignorare. Quod enim abiturus esset, norant: ignorabant autem paulo post rediturum: propterea eos arguit, quod non intellexerent. Na, cum vellet de morte doctrina eis persuadere, inquit; Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos. Quod mortem, & crucis significabat. Mundus autem gaudebit. Quum enim quia cupiebant, facile ad credendum adducerentur, quod non moretetur, tamen audientes, quod inoreretur, quid sibi veller: Modicum illud, dubitarent, inquit; Plorabitis, & flebitis, sed tristitia vestra conuertetur in gaudium. Et vt ostenderet post tristitiam gaudium secuturum, naturale adducit exemplum. Mulier cum parit, & tristitiam habet. Qua parabola in calamitatibus prophete vsi sunt: quasi dicat; Dolores capietis sed quales partus, qui letitia causa sunt. Simul & resurrectionem confirmat, indicans abitu suum perinde esse, ac si ex utero matris in lucem prodeat: quasi dicat, Nolite admirari, si per hanc tristitiam ad optima vos ducam: nam & mater in pariendo sic per tristitiam trahit. Significat autem hic & mysterium quoddam, quod mortis dolores soluerit, & nouum hominem regenerari fecerit. Neque dixit tantum tristitiam transiuram, sed, magnitudine letitia succedente, nihil eius penitus remansurum: ita exit sanctis. Atqui non propterea gaudet mulier, quia venit homo in mundum, sed quod filium peperit. Nam, si id esset, nihil prohiberet, quin que no patiunt, aliis patientibus, gauderent. Qua ergo gratia sic inquit? Quia ad hoc solum adduxit exemplum: vt breuem tristitiam perpetuum gaudium secuturum: & se ad vitam transferri, & magnu malorum lucrū ostenderet. Et non dixit, Peperit filium: sed, Quia venit homo in mundum. Vbi suam significat resurrectionem, & non morti illi, sed regno parturiendum. Ideo non dixit, quia natus est filius, sed homo. Et vos nunc quidem tristitiam habebitis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Inde quod non amplius morietur, inquit, Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponensis in superius
Euang. Homil.

Hec domini verba vbi ait, Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrem: ita obscura erat discipulis antequam id quod dicit, impletum esset, vt querentes inter se quid esset quod diceret, omnino se faterentur nescire. Sequitur enim Euangelium: Dixerunt ergo ex discipulis eius adiuuicem, Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrem? Dicebat ergo: quid est hoc quod dicit modicum? Nescimus quid loquitur. Hoc enim est quod eos mouebat, quia dixit, modicum & no videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Nam in precedentibus quia non dixerat, modicum, sed dixerat, ad patrem vado, & ia non videbitis me: tanquam aperte illis visus est loquutus, nec inter se de hoc aliquid quesierunt: nunc ergo quod illis tuc obscuru fuit, & mox manifestu est, ia nobis vtrique manifestatu est: post paululu enim passus est, & non viderunt eu, rursum post paululum resurrexit, & viderunt eum: illud autem quod ait, Iam non videbitis me, quia isto verbo, id est, iam intelligi voluit, quod eum vltimus non viderit, ibi expositum quomodo accipiendum sit, vbi dixit: De iustitia arguet mundum spiritus sanctus, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me, quia scilicet mortalem Christum vltimus no viderunt. Cognouit autem Iesus, sicut in sequenti Euangelio dicit, quia volebat eum interrogare, & dixit eis: de hoc queritis inter vos, quia dixi modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et hoc sic accipi potest, quia contristati sunt discipuli de morte domini, & confestim de resurrectione letati: mundus autem, quo nomine significati sunt inimici, a quibus Christus occisus est, tunc vtrique letati sunt: occiso Christo, quando sunt discipuli contristati: mundi quippe nomine malitia potest mundi huius intelligi, id est, hominum mundi huius amicorum, vnde Iacobus Apostolus in Epistola sua dicit: Quicumque voluerit amicus esse huius seculi, inimicus Dei constituitur: quibus inimicitias Dei factum est, vt nec eius vnigenito parceretur: deinde subiungit, & dicit: Mulier, cum parurit, tristitiam habet, quia venit hora eius, cum autem peperit puerum, &c. Nec ista similitudo ad intelligendum videtur esse difficilis, quoniam comparatio eius in promptu est, eodem ipso exponete cur dicta sit. Parturitio quippe tristitia, partus autem gaudio comparatur, quod tunc maius esse confuevit, quando non puella sed puer nascitur: quod vero ait, gaudium vestrum nemo tollet a vobis: quia gaudiu ipsorum ipse Iesus significatus est, quod & ait Aposto-

Tract. 101.
in Ioan.

Supra tracta.
95.

Jacob. 4.

* alius parit.

Roma. 6.

Act. 1.
Act. 7.

Luce 2. 4.
Ioan. 14.

1. Ioan. 3.

Ioan. 17.

1. Cor. 13.

Ioan. 14.

lus: Christus resurgens a mortuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Hucusque in isto Euangelij capitulo vnde hodie disputauimus, velut facilia intellectu omnia cucurrerunt, acior necessario est in his, que sequuntur intentio: quid est enim quod ait, Et in illo die me non rogabitis quicquam? Hoc verbum quod est rogare no solum petere, verum etia interrogare significat: & Gracu Euangelii, vnde hoc translatu est, tale habet verbu quod vtrunq; possit intelligi, vt hec ambiguitas nec inde soluat, quanquam et si solueretur, non ideo nulla questio remaneret. Dominum etenim Christum postquam resurrexit, & interrogatum legimus, & rogatum: nam interrogatus est a discipulis ascensus in celum, quando presentaretur, & quando regnum esset Israel: cum vero iam esset in celo, rogatus est a sancto Stephano, vt spiritum eius acciperet: & quis audeat vel cogitare, vel dicere, in celo sedentem Christum rogandum non esse, & in terra manentem rogatum fuisse: rogandum non esse immortalem, rogari debuisse mortalem? Immo, charissimi, rogemus eum, vt nodu questionis huius ipse dissoluat, luendo in cordibus nostris ad videnda que dicit: puto enim quod ait: Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis: non ad illud tempus esse referendum quo resurrexit, eiusque suam carnem cernendam, tangendamque monstrauit, sed potius ad illud iam vnde dixerat: Qui diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo me ipsum illi. Iam quippe resurrexerat, iam se illis in carne monstrauerat. Iam sedebat ad dexteram patris, quando dicebat idem ipse Apostolus Ioannes, cuius est hoc Euangelium, in Epistola sua: Dilectissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum manifestum est quid erimus: scimus, quia, cum manifestum fuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eu, sicuti est. Ista visio non vitæ huius est, sed futura, non temporalis, sed aeterna. Hac est autem vita aeterna, dicente ipsa vita, vt cognoscant te, inquit, vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. De hac visione, & cognitione dicit Apostolus: Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum: nunc totius laboris sui fructum Ecclesia parturit gemendo, tunc partura letando: nunc parturit de siderando, tunc partura cernedo: nunc parturit orando, tunc partura laudado, & ideo masculinum, quoniam ad istum fructum contemplationis cuncta officia referuntur actionis: solus est enim liber, quoniam propter se appetitur, & non referatur ad aliud, huic seruit actio: ad huc enim referatur quicquid bene agitur, quia propter hunc agitur, ipse autem non propter aliud, sed propter semetipsum tenetur & habetur. Ibi enim finis qui sufficit nobis, aeternus igitur erit, neque enim nobis sufficit finis, nisi cuius nullus est finis. Hoc inspiratum erat Philippo, quando dicebat: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. In qua ostensione se promissit & filius dicens: non credis quia ego in patre, & pater in me est? De hoc itaq; quod sufficit nobis, rectissime audimus, gaudium vestrum nemo tollet a vobis: de his etiam, quae superius dicta sunt, melius existimo intelligi. Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Modicum est enim hoc totum spatium, quod praesens

peruolat seculum: vnde dicit idem ipse Euangelista in Epistola sua, nouissima hora est: ideo nanque addidit, quia vado ad patrem: quod ad priorem sententiam referendum est, vbi ait, modicum & iam non videbitis me: non ad posteriorem vbi ait, & iterum modicum & videbitis me. Eundo quippe ad patrem, facturus erat vt eum non viderent: ac per hoc non ideo dictum est, quia fuerat moriturus, & donec resurgeret, ab eorum conspectibus recessurus, sed quod esset iturus ad patrem: quod fecit posteaquam resurrexit, & cum eis per quadraginta dies conuersatus ascendit in celum: illis ergo ait: Modicum & iam non videbitis me, qui eum corporaliter tunc videbant quando iturus erat ad patrem, & eum deinceps mortalem visuri non erant, qualem cum ista loqueretur videbant: quod vero addidit, & iterum modicum & videbitis me, vniuersae promissit Ecclesiae, sicut vniuersae promissit, * Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Non tardat dominus promissum, modicum & videbimus eum, vbi iam nihil rogemus, nihil interrogemus, quia nihil desiderandum remanebit: nihil querendum latebit. Hoc modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur, cum finitum fuerit, tum sentiemus quam modicum fuerit: non ergo sit gaudium nostrum quale habet mundus, de quo dictum est, mundus autem gaudebit: nec tamen in huius desiderij parturitione sine gaudio tristes simus, sed sicut ait Apostolus, Spe gaudentes, in tribulatione patientes: quia & ipsa parturiens cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de presenti labore. Sed huius sermonis iste sit finis: habent enim quaestionem molestissimam, quae sequuntur, nec breuitate coarctanda sunt, vt possint commodius, si dominus voluerit, explicari.

Act. 1.

* al. ad Ecdese.
Matth. 28.

Rom. 12.

S. CYRIL. EPISCOPI
Alexandr. superioris Euang.
expositio.

Modicum, & iam non videbitis me, &c. Cum per spiritum suum, quae opus erant, reuelaturum se dixerit; passionis suae occultius mentionem fecit. Post enim illam in celum ascendens spiritum immisit, non enim conuersari cum apostolis carne poterat, cum ad patrem ascenderit. Aenigmatica vero vititur oratione, ne discipulorum mareorem ageat, multa propter eius absentiam, & grauissima pericula timentium. Quamobrem etiam aptissime resurrectionis consolationem adiecit dicens; Modicum, & iam non videbitis me; & iterum modicum & videbitis me. Mors enim in ianuis iam erat, propter quam discipuli videre ipsum non poterant: quousque, inferis spoliatis, & vmbrae portis perfractis, templum suum suscitasset. Tunc enim rursus ad discipulos rediit, & esse cum eis semper pollicitus est. Nam, et si abest corpore, patri pro nobis apparens, ac a dextris eius sedens, habitat tamen in sanctis per spiritum: neque patitur (vt dixit) illos orphanos esse. Paruo igitur admodum iam interiecto ad passionem tempore, Modicum, inquit, & non videbitis me: debebat enim morte parumper occultari: & rursus modicum & videbitis me; triduum enim reuixit: cum etiam spiritibus predicallet. Sic enim plena misericordia ostenditur; si non solum viuus

Ioan. 15.

in hoc mundo, verum etiam morte oppressis, & in tenebrosis recessibus abyssi sedentibus dimissionem predicauerit. Animaduertendum autem est: quia de passione, *modicum, & non videbitis me*, dixit: & de resurrectione rursus; *iterum modicum & videbitis me*. Cum vero, *quia vado ad patrem*, subiiecit, tacuit, quod sequebatur: non enim quanto tempore ibi manebit, aut quando rursus descenderet, significauit. Quamobrem? non est nostrum, cognoscere tempora, vel momenta, quae pater (vt ipse alibi dixit) in sua posuit potestate. *Dixerunt ergo ex discipulis eius, &c.* Non intelligentes discipuli inter se colloquuntur, quid illud modicum sit, dubitantes: praenunciat tamen Christus interrogationem eorum opportunissime, ostendens corda se hominum vt Deum cognoscere. Quid enim latere potest eum, cui omnia nuda sunt? qui ad quendam sanctorum dicit: *Quis est iste, qui me consilium celat? cunq; verba in corde contineat, celare me arbitrat; ita vndique ad fidem eos corroborat. Cognouit autem Iesus, &c.* Curiosius quaerere volentibus praenunciens, exposuit verborum suorum sensum, quaeque illis imminabant, vt praemeditatione molliora fierent, apertius dixit. Quando ergo dixit, vos à Iudeis me captum, caelum, & crucifixum videbitis, tunc plorabitis, flebitisque amare; mundus autem, id est, mundi voluptatibus inhiantes gaudebunt. Significat autem hic sordidam Iudaeorum multitudine, & scribarum, pharisaeorumque impias cateruas: qui aduersus caput suum crucifixum deridentes, modo dicebant; si filius Dei es, descende de cruce nunc: & credemus: modo, qui destruis templum Dei, & in tribus diebus restituis, salua te ipsum. Sic ergo mundo faciente, atque dicente, inquit; magna vos maestitia exagitationi, sed non longo hic maror tempore perdurabit: ad gaudium enim conuertetur tristitia vestra. Nam, cum triduum resurrexero, omnem vestram abstergam lachrymam, & ad gaudium sempiternum reducam: viuunt enim semper Christus, & mors per eum destructa est; contraria vero mundus omnia patietur, perpetuos cruciatus subiturus. Nam, sicut Christo secundum carnem mortuo, marore sancti, mundus autem letitia est affectus: sic consequenter, destructa morte, suscitatoque saluatore, maror sanctorum in gaudium, & letitia mundi in tristitiam conuertetur. *Mulier, cum parit, tristitiam habet, &c.* Consolationis vim varia oratione ante oculos ponit, perspicuaque similitudine ad ferendos illos hortatur dolores: quorum exitus ingens, & perpetuum erit gaudium. Fructus igitur acerba, inquit, amarumque pressurae, puer est, sed, si dolorem partus mulier fugeret, ac ideo nuptias recusaret, nunquam eo animum gaudio afficeretur, quod procreatione oritur filiorum. Similiter, ait, vobis quoque accidet: gaudebitis enim, cum mirabilem mundo, atque incorruptibile natum conspexeritis puerum: & hoc gaudium nullus vnquam à vobis auferet, Semel enim mortuus (vt ait Paulus) non amplius moritur. Stabile igitur, & perpetuum gaudium est: nec id iniuria, Nam, si Christi mors maestitiam credentibus attulit, quis gaudium tollet nostrum, cum sciamus viuere illum semper, & spiritualia nobis bona largiri? Sed à sanctis quidem gaudium auferri non potest: ablatum autem ab eis statim post resurrectionem fuit;

Mat. 1.1. Job. 42. Mat. 27. Rom. 6.

qui crucifixerunt eum. Nam, qui morte illius gaudebant, illis necessario per resurrectionem maror infertur.

BEDÆ VENERABILIS presbyteri eiusdem Euang. expositio.

Modicum, & iam non videbitis me, &c. Hæc ita obscura erant discipulis, antequam id quod dicit, esset impletum, vt quærentes inter se quid esset quod diceret, omnino se nescire faterentur: sequitur enim euangelium, *Dixerunt ergo ex discipulis eius adiuuicem, &c.* Hoc enim est quod eos mouebat, quia dixit, *modicum, & non videbitis me*. Nam in praecedentibus quia non dixerat modicum, sed dixerat, ad patrem vado, & iam non videbitis me: tanquam aperte illis visus esset locutus, nec inter se de hoc aliquid quaesierunt. Nunc ergo quod illis tunc obscurum fuit, & mox manifestatum est, iam nobis vtique manifestum est: post paululum enim passus est, & non viderunt eum. Rursus post paululum resurrexit, & viderunt eum. Illud autem quod ait; *Iam non videbitis me*, quia isto verbo, id est, *iam*, hoc intelligi voluit, quod eum ulterius non viderent, ibi exposuimus quomodo accipiendum sit, vbi dixit; De iniustitia arguet mundum Spiritu sanctus, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: quia scilicet mortalem Christum ulterius non viderent. *Cognouit autem Iesus*, sicut sequens euangelista dicit, *quia volebant eum interrogare, &c.* Et hoc sic accipi potest, quia constituti sunt discipuli domini de morte domini, & confestim de resurrectione letati sunt. Mundus autem, quo nomine significati sunt inimici, à quibus Christus occisus est, tunc vtique letati sunt occiso Christo, quando discipuli contristati. Mundi quippe nomine militia potest mundi huius intelligi, id est hominum mundi huius amicorum. Vnde Iacobus Apostolus in Epistola sua dicit; *Quicumque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituetur. Quibus inimicus Dei factum est vt nec eius vnigenito parceretur. Deinde subiungit & dicit; Mulier cum parit, tristitiam habet, &c.* Nec ista similitudo ad intelligendum videtur esse difficilis, quoniam comparatio eius in promptu est, eodem ipso exponente cur dicta sit. Parturitio quippe tristitia, partus autem gaudio comparatur: quod tunc maius esse consuevit, quando non puella, sed puer nascitur. Quod vero ait; *Gaudium vestrum nemo auferet à vobis*: quia gaudium ipsorum est ipse Iesus, significatum est quod ait Apostolus, Christus surgens à mortuis, iam non moritur, mors ei vltra non dominabitur. Hucusque in isto euangelij capitulo, vnde hodie disputamus, velut facili intellectu omnia cucurrerunt. Actio necessaria est in his, quae sequuntur, intentio. Quid est enim quod ait; *Et in illo die me non rogabitis quicquam?* Hoc verbum quod est rogare, non solum petere, verum etiam interrogare significat: & Graecum Euangelium vnde hoc translatum est, tale habet verbum, quo vrunque possit intelligi: vt hæc ambiguitas nec inde soluitur: quanquam & si solueretur, non ideo nulla quaestio remaneret. Dominum enim Christum, postquam resurrexit, & interrogatum legimus, & rogatum. Nam interrogatus est à discipulis ascensus in caelum, quando

Ex commens. in Ioan. Mat. 16. Marc. 14. Luca 22. Ioan. 18. Act. 1.

quando presentaretur, & quando regnum esset Israel. Cum vero iam esset in caelo, rogatus est à sancto Stephano, vt spiritum eius acciperet. Et quis audeat vel cogitare vel dicere in caelo sedentem Christum rogandum non esse, & in terra manentem rogandum fuisse? Rogandum non esse immortalem, rogari debuisset mortalem? Immo, charissimi, rogemus eum, vt nodum quaestionis huius ipse dissoluat, lucendo in cordibus nostris ad videnda quae dicit. Puto enim quod ait; *Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, non ad illud tempus esse referendum quo resurrexit, eiusque suam carnem cernendam tangendamque monstrauit, sed potius ad illud vnde iam dixerat; *Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo meipsum illi. Iam quippe resurrexerat, iam se illis in carne monstrauerat, iam sedebat ad dexteram patris, quando dicebat idem ipse Apostolus Ioannes, cuius & hoc euangelium est, in epistola sua, dicens; Nunc filij Dei sumus, & nondum manifestatum est, quod erimus: scimus quia cum manifestatum fuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ista visio, non vitæ huius est, sed futuræ: non temporalis, sed æternæ. Hæc est vita æterna, dicente ipsa vita, vt cognoscant te, inquit, vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. De hac visione, & cognitione dicit Apostolus, *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Hunc totius laboris sui fructum ecclesia nunc parturit desiderando, tunc est parturitura cernendo. Parturit gemendo, parturitura letando. Parturit orando, parturitura laudando: & ideo masculum, quoniam ad istum fructum contemplationis cuncta officia referuntur actionis. Solus enim est liber, quia propter se appetitur: non refertur ad aliud: huic seruit actio. Ad hunc enim refertur quicquid bene agitur, quia propter hunc agitur. Ipse autem non propter aliud, sed propter seipsum tenetur & habetur. Ibi ergo finis, qui sufficit nobis: æternus igitur erit. Neque enim nobis sufficit finis, nisi cuius nullus est finis. Hoc inspiratum erat Philippo quando dixit; Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. In qua ostensione promisit & filius, dicens; Non credis quia ego in patre, & pater in me est? De hoc itaque quae superius dicta sunt, melius existimo intelligi; *Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum & videbitis me*. Modicum est enim hoc totum spatium, quo praesens peruolat seculum. Vnde dicit ipse Euangelista in epistola sua; *No-nissima hora est. Ideo namque addidit, quia vado ad patrem: quod ad priorum sententiam referendum est, vbi ait; Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me. Eundo quippe ad patrem, facturus erat vt non eum viderent. Ac per hoc non ideo dictum est, quia fuerat moriturus, & donec resurgeret, ab eorum aspectibus recessisset, sed quod esset iturus ad patrem: quod fecit postquam resurrexit, & cum eis per xl. dies conuersatus, ascendit in caelum. Illis ergo ait; *Modicum, & iam non videbitis me*, qui eum corporaliter tunc videbant, quia iturus erat ad patrem, & eum deinceps mortalem visum non erant, qualem cum ista loqueretur videbant. Quod vero addidit; *Et iterum modicum, & videbitis me*: vni-***

Mat. 7. 1. Ioan. 7. 1. Cor. 13. 1. Ioan. 1.

uersæ promisit Ecclesia, sicut vniuersæ promisit: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Non tardat dominus promissum: modicum, & videbimus eum: vbi iam nihil rogemus, nihil interrogemus, quia nihil interrogandum remanebit, nihil quaerendum latebit. Hoc modicum, longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur: cum finitum fuerit, tunc sentiemus quam modicum fuerit. Non ergo sit gaudium nostrum, quale habet mundus, de quo dictum est; *Mundus autem gaudebit. Nec tamen in huius desiderij parturitione sine gaudio tristes simus, sed, sicut ait Apostolus, spe gaudentes, in tribulatione patientes: quia & ipsa parturiens, cui comparari sumus plus gaudet de mox futura prole, quam tristes est de praesenti dolore.*

Mat. 13. Rom. 12.

EIVSDEM IN IDEM Homilia.

Læta domini & saluatoris nostri promissa, fratres charissimi, læto cordis auditu percipere debemus, sed dulque intentione persistere, quatenus ad hæc pertingere mereamur. Quid est enim quod merito lætus audiat, quæ perueniri posse ad gaudium quod nunquam possit auferri? Notandum autem quod tota lectionis huius euangelicæ series illis conuenit, qui eam praesentes audierunt à domino: pars autem illius etiam nobis, qui post passionem & resurrectionem dominicam ad fidem venimus, aptissime congruit. Quod ergo ait, *Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrem*. Ad illos specialiter pertinet, qui eius discipulatu prædicantis in carne adherere, & post tristitiam passionis visa resurrectione & ascensione eius lætificari meruerunt. Nam quia hæc illa qua tradebatur nocte locutus est, modicum erat, id est, eiusdem noctis & dici sequentis tempus, vsque ad horam qua illum non videre inciperent. Tentus enim nocte illa à Iudeis, & in crastinum crucifixus cum sero factum esset repositus est de cruce, & intra septa sepulchri ab humanis seclusus obrutibus. Et iterum modicum erat, vsque dum illum viderent: resurrexit enim à mortuis die tertia, & apparuit eis in multis argumentis per dies quadraginta. Quare autem modicum esset vt non viderent eum, & iterum modicum vt viderent, annedit causam, dicens; *Quia vado ad patrem*. Ac si aperte dicat: Ideo post modicum à vestris aspectibus in monumento claustris abscondor, & iterum post modicum destructo mortis impetio vobis intuitendus appareo, quia tempus est vt expleta dispensatione assumptæ mortalitatis cum resurrectionis triumpho, iam reuertar ad patrem. Potest & aliter intelligi quod ait, *Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me*. Modicum quippe tempus futurum erat quo eum non viderent, illud scilicet triduum, quo erat quieturus in monumento. Et iterum modicum erat futurum quo viderent eum, illi videlicet dies quadraginta, in quibus eis post passionem suam sapimus vsque ad tempus ascensionis apparuit. Quod autem subiunxit, *Quia vado ad patrem*, iuxta hunc sensum, ad illud specialiter respicit quod præmisit, Et iterum modicum & videbitis me. Ac si aperte diceret: Propterea me resuscitatu à mortuis modico

Mat. 16. Marc. 14. Luca 22. Ioan. 18. Act. 1.

dico tempore videbitis, quia non semper in terra corporaliter mansurus, sed per humanitatem quam assumpsit, iam sum ascensus in caelum. Hæc quidem verba domini ut diximus, illis specialiter qui eius resurrectionem videre potuerunt conueniunt. Quod vero illis quarentibus exponendo subiungit, *Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* & ipsorum, & totius ecclesie statui congruit. Plorabant quippe & flebant amatores Christi cum illum comprehendi ab hostibus, ligari, ad concilium duci, damnari, flagellari, derisui haberi, ad ultimum crucifigi, lanceari, & sepeliri viderent. Gaudebant mundi amatores, quos ob infimas cogitationes mundum vocat dominus, cum morte turpissima condemnarent illum, qui grauis erat eis etiam ad videndum. Contristabantur discipuli posito in morte domino, sed agnita eius resurrectione, tristitia illorum versa est in gaudium vifa ascensionis potentia, iam maiori gaudio subleuati laudabant & benedicebant dominum, ut Lucas euangelista testatur. Sed & cunctis fidelibus hic sermo domini conuenit, qui per lachrymas pressurasque presentes ad gaudia æterna peruenire contendunt. Qui merito in presenti plorant, flent, & tristes sunt, quia nec dum valent videre quem diligunt. Quia quoad sunt in corpore, peregrinari se à sua patria & regno cognoscunt, quia per labores & certamina ad coronam sibi perueniendum esse non dubitant. Quorum tristitia vertetur in gaudium, cum finito agone vitæ huius brauium vitæ perennis accipiunt, de quo dicitur in psalmo: *Qui seminant in lachrymis, in gaudio metent.* Flentibus autem & contristatis fidelibus, mundus gaudet, quia iure in presentibus qualescunque gaudium habent, qui alterius vitæ, vel nulla esse gaudia sperant, vel se ad hæc pertingere posse desperant. Quod tamen specialiter de persecutoribus fidei Christianæ potest intelligi, quia cruciatis occisisque martyribus, ad tempus se præualuisse gaudebant. Sed non post multum illis in occulto coronatis, ipsi pœnas perfidiæ suæ simul & homicidij subibant æternas. Quibus diuina increpatione recte dicitur per prophetam: *Ecce serui mei lætabuntur, vos autem confundemini.* Ecce serui mei exultabunt in læticia, vos autem clamabitis præ dolore cordis vestri, & præ contritione spiritus ululabitis. Sequitur: *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius.* Mulierem dicit sanctam ecclesiam, videlicet propter fecunditatem bonorum operum, & quia spirituales Deo filios gignere nunquam desinit. De qua & alibi dicitur: *Simile est regnum caelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae fata tria, donec fermentaretur totum.* Mulier quippe fermentum accepit, cum ecclesia vim supernæ dilectionis & fidei domino largiente consecuta est. Abscondit hoc in farinae fata tria, donec fermentaretur totum, cum Asia, Europa, & Africa partibus verbum vitæ ministravit, donec omnes terrarum termini regni caelestis amore flagrarent. Ad huius mulieris membra se pertinere signabat, qui recedentibus quibusdam à castitate fidei, tristitia aiebat: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Ad huius se membra pertinere testantur, qui caelestibus desiderijs ac-

Sapient. 2.
Luc. 24.

1. Cor. 5.

Psal. 125.

Isaia. 65.

Matth. 13.
Eua. 13.

Galat. 4.

centi, in conditoris sui laude proclamabant: A timore tuo domine concepimus & parturimus, *Esai. 26.* & peperimus spiritum. Hæc mulier cum parit, tristitiam habet; quia venit hora eius. Cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Quia nimirum sancta ecclesia quamdiu in mundo spiritualium virtutum profectibus insistit, nunquam mundi tentationibus exerceri desistit: ac cum deuictis laborum certamine ad palmam peruenierit, iam non meminit pressuræ præcedentis propter gaudium perceptæ retributionis. Non sunt enim condignæ passionis huius temporis ad superuenturam gloriam, quæ reuelabitur in nobis. *Non meminit, inquit, pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.* Sicut enim mulier nato in hunc mundum homine lætatur, ita ecclesia nato in vitam futuram fidelium populo, digna exultatione repletur, pro qua eius natiuitate multum laborans & gemens, in presenti quasi parturiens dolet. Nec nouum debet cuiquam videri si natus dicatur, qui ex hac vita migraverit. Quomodo enim confuere nasci dicitur, cum quis de vtero matris procedens hanc lucem egreditur, ita etiam rectissime potest natus appellari, qui solutus à vinculis carnis ad lucem sublimatur æternam. Vnde mox obtinuit ecclesiasticus, ut dies beatorum martirum siue confessorum Christi, quibus de seculo transferunt, natales vocitemus, eorumque solennia non funebria, sed natalitia dicantur. Sequitur, Dominus exponens ipse paradigma quod de muliere proposuit: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Quod de ipsis quidem discipulis facile intelligitur, quia tristitiam habuerunt passo ac sepulto domino: sed peracta resurrectionis gloria, gauisi sunt vifa domino. Et gaudium eorum nemo tollit ab eis, quia & si postmodum persecutiones pro Christi nomine ac tormenta passi sunt, spe tamen resurrectionis & visionis illius accensi, libenter quæque aduersa ferebant: imò omne gaudium existimabant cum in tentationes varias inciderent, Denique cæsi à principibus sacerdotum, ut scriptum est, ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habitus sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Gaudium eorum nemo tollit ab eis, quia talia pati pro Christo meruerunt regnare sine fine cum Christo. Sed & omnis ecclesia per huius vitæ labores & angustias, ad æterna celestium tendit præmia gaudiorum, attestante Apostolo: quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. *Quod autem ait, Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum.* Videbo vos dixit, eripiam vos ab aduersarijs, coronabo vos victores, me vos decerantes semper vidisse probabo. Quando enim non videret suos maxime pressuris circumuictos, cum quibus se ipse omnibus diebus seculi manere promisit? Sed morientibus inter tormenta fidelibus, arbitrabantur eos torrores diuino carere præsidio, dicentes: *Vbi est Deus eorum?* Vnde quidam ex his circumspectus ærumnis aiebat: *Vide domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.* Quod est aperte dicere: *Quoniam inimicus insequens cervicem superbiæ contra tuos humiles attollit, tuo nos auxilio conditor omnipotens subleua, te victis ac repulsis*

Rom. 8.

Isaia. 1.

Act. 5.

Act. 14.

Matth. 28.
Psal. 78.

Thre. 1.

Genes. 22.

Rom. 12.

Matth. 5.

repulsis hostibus nostros semper agones vidisse, tibi hos placuisse comproba. Videt itaque electos post tristitiam dominus, cum eorum patientiam damnato impugnator remunerat. Potest & ita intelligi quod ait, iterum autem videbo vos, quasi diceret: iterum vobis videntibus appareo, quomodo dixit Abraham: nunc cognoui, quod timeas dominum, pro eo ut diceret: nunc cognoscere homines feci, quod timeas Deum, qui hæcenus nesciebant, quod apud me semper habui certum. Si ergo, charissimi, salubri tristitia nunc afficimur, si iuxta hortamenta Apostoli spe gaudentes, in tribulatione exultimus patientes, si nostra errata, si miserias proximorum debita lamentatione deflemus, videbit nos iterum dominus, id est, videndum se nobis ostendat in futuro, qui quondam nos videre, fidei suæ nobis agnitionem largiendo dignatus est. Videbit ut coronet, qui quondam vidit ut vocaret. Videbit & gaudebit cor nostrum & gaudium nostrum nemo tollet à nobis; quia hæc est vera & vnica merces eorum, qui secundum Deum contristantur de perpetua eius visione gaudere. Quam profecto mercedem promisit ipse sublimiter cum ait: *Beati mudo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Quam desiderabat ardentem propheta cum dicebat: *situit anima mea ad Deum viuum quando veniam & apparebo ante faciem Dei* quam se Apostolus cum suis similibus, accepturum esse gratulatur, qui certaminum suorum conscius, confidenter protestatur dicens: *videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: quia nos quoque & fideliter querere, & veraciter apprehendere debemus donec ipse certantium auxiliator, & vincetrium remunerator videatur, Iesus Christus Dominus noster, qui viuit & regnat cum patre in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.*

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

Modicum & iam non videbitis me. Sciens redemptor discipulorum animos perturbandos ex sua passione, & morte: sæpissimè antè quam pateretur, prædixit eis & passionis suæ pœnam, & resurrectionis suæ gloriam: ut, cum viderent eum pati, sicut prædixerat, resurrectionem etiam non dubitarent, sicut promiserat. Quia facilius, & leuius tolerari possunt ea aduersa, que antè præsciuntur, quam ea, que subitò, & insperate eueniunt. *Modicum, & iam non videbitis me.* Hæc verba specialiter ad apostolos pertinet, qui ea ex ore domini audierunt, & postmodum impleta viderunt. Modicum fuit illud tempus, quo dominus iacuit sepulchro, quando non viderunt eum sancti Apostoli. Sexta feria fuit crucifixus hora sexta, & hora nona emisit spiritum, aduersperante die positus est in sepulchro, & iacuit ibi illa nocte, & sequenti die, & iterum sequenti nocte: die dominica diluculo resurrexit à mortuis. Vnde Psal. dicit ex persona filij: *Exurgam diluculo.* Quare dixit, *& iam non videbitis me:* quasi iam ultra non essent visuri: cum iam post resurrectionem manducauerunt & biberunt cum eo, quod Petrus Apostolus dicit: *Nos, qui manducauimus, & bibimus cum illo, postquam resur-*

rexit à mortuis: ita soluitur hæc quæstio. *Modicum, & iam non videbitis me,* hoc est, non iam videbitis me mortalem, corruptibilem, sicuti hæcenus soliti estis videre: sed immortalem, incorruptibilem, & impassibilem. *Et iterum modicum, & videbitis me.* Per primum modicum sicut diximus, intelligitur ille vnus dies, & duæ noctes, quibus dominus quieuit in sepulchro. Per secundum modicum possumus intelligere quadraginta dies, quibus dominus in multis argumentis se visibilem discipulis exhibuit, manducans, & bibens cum illis, intrans, & exiens. *Et iterum modicum & videbitis me.* Quare? *Quia vado ad patrem.* Ac si diceret: *Tempus est, ut expleta passione, sepultura, resurrectione à mortuis, cum triumpho, hoc est, cum victoria mortis, reuertar ad patrem, qui me incarnari constituit.* *Dixerunt ergo discipuli ad inuicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrem?* Quare non intelligebant discipuli verba de sua passione, & morte? Quia intantum credebant eum esse verum Deum, ut non putarent omnino, quod potuisset mori. Sciebant namque eum reuersurum ad patrem, qui eum misit, sed ita quod posset mori, qui Deus erat, minime credebant. Et ideo quancumque loquebatur illis de sua passione & morte, putabant eum parabolice loqui: & aliud intelligendum esse in verbis illius, quam sonabant. Sed quod istis præ amoris magnitudine abscondebatur, Iudeis præ nimietate inuidiæ facile ad vnum verbum notum fiebat. *Dicebant ergo: Quid est hoc, quod dicit nobis, modicum? Nihil est aliud quam repetitio sermonis.* Hanc consuetudinem habet Iqan. Euangelista, ut nihil breuiter dicat. *Cognouit ergo Iesus, quod volebant eum interrogare.* Quia Deus est, cogitationes hominum videbat, hoc Deo proprium est, ut cogitationes hominum contempletur. *De hoc quæritis inter vos, id est, de hoc habetis altercationem, quia dixi modicum, & iam non videbitis me.* Vultis scire quid dixi, modicum & iam non videbitis me? Ego ostendam vobis. *Amen amen dico vobis, id est, verum verum dico vobis. Quia plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit.* Plorabant, & flebant amatores Christi, scilicet sancti Apostoli, & ceteri credentes, cum viderent Dominum Iesum Christum ab hostibus comprehendi, ligari velut latronem & ad concilium duci ad domum Annæ, & Cayphæ, flagellari, conspui, spineam coronam super caput eius imponi, derisui haberi, damnari, mori, ac sepeliri. Econtra gaudebant mundi amatores, & ridebant, scilicet Scribæ, & Pharisei, quando Dominum flagellabant, deridebant, occidebant, quia grauis eis etiam ad videndum erat. Sed quid factum est? Tristitia Apostolorum versa est in gaudium, & lætitia Phariseorum versa est in tristitiam. *Mundus autem gaudebit.* Tripliciter accipitur mundus in sacra scriptura. Dicitur mundus vniuersitas, quæ constat ex caelo, & terra. Et accipitur in bonam partem, ut ibi: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, id est, electos.* Et alibi: *Intantum dilexit Deus mundum, id est, electos, ut filium suum vnigenitum daret pro mundo.* Mundus etiam accipitur in malam partem, ut hic: *Mundus autem gaudebit, id est, mundi amatores.* Et idem Ioannes euangelista in principio libri sui. Et mundus eum non cognouit, id est, mundi amatores Iudei, quos ipse

1. Reg. 16.

1. Cor. 5.

Ioan. 1.

ipse in plebem peculiarem sibi elegit. Vos autem contristabimini, scilicet de morte mea. Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Completum est hoc post resurrectionem, sicut ideo Ioan. euangelista dicit. Gausi sunt discipuli, viso Domino. Manducantes cum illo post resurrectionem lætati sunt. Videntes eum ascendere in cælum lætati sunt, iuxta quod Lucas dicit: Quia regressi in Hierusalem à monte Oliueti, vnde Dominus ascēderat in cælum, erant quotidie laudantes, & benedictes Dominum Deum. Quantum nanque fuerunt discipuli tristiti de domini passione, tantum fuerunt lætati visa eius resurrectione. Et quantum fuerunt scribæ, & pharisæi lætati, gloriati, & gausi de eius morte, tantum sunt tristes effecti, audita eius resurrectione. Vnde & magnam pecuniam dederunt militibus annunciantibus resurrectionem Domini, precantes, ne alicui denuntiarent, quod resurrexisset à mortuis. Congruit & hoc totius sanctæ ecclesiæ statui. Plorant nanque electi peccata sua præterita, vt veniant à domino consequi mereantur. Descent etiam peccata aliorum per compassionem, sicut flebat beatus Paulus, Corinthios, qui post fornicationem, & immunditiam non egerunt penitentiam. Vel ideo plorant, & flent, quia differuntur à regno, non statim ascendunt ad patriam cœlestem, vbi volunt, dicentes cum Psalmista. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, id est, prolongatio mea. Similiter & reprobis, quos ob infirmas terrenasque cogitationes & ob infima desideria dominus mundum appellat, tripliciter lætantur in præsentis seculo. Gaudent in argento, in auro, in vestibus, in gemmis preciosis, in pulchritudine vxorum, in multitudine filiorum, in obsequiis subditorum. Gaudent etiam, quia vel non putant aliam vitam, nisi istam miseram, & caducam, qua vtuntur in præsentis: vel quia desperant, se perungere posse ad eam. Vel ideo gaudent, quia desperant, se perungere posse ad eam. Sed tristitia electorum, quam habet in hoc seculo, vertetur in æternæ beatitudinis lætitiā, cum ab hac miserissima vita mortem carnis fuerint abstracti, & in cœlesti sede collocati. Lætitia verò impiorum vertetur in tristitiam, cum ab hoc seculo migraverint, & in pœnis perpetuis positi fuerint. *Mulier cum parit, tristitiam habet.* Aliud est parere, aliud est parturire. Parere est, quando mulier foetum, quem habet in vtero, emittit ex vulua sua. Parturire est parere velle, & non posse, quando scilicet mulier periclitatur ob difficultatem partus, sicut periclitata est Rachel. Parturio dicimus, parere volo: sicut lecturio legere volo, esurio edere volo. *Mulier cum parit*, id est, parere vult, & non potest, *tristitiam habet, quia venit hora eius*, id est, passionis eius. *Cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium*, id est, non recordatur tribulationis, quam perpeffa est in natiuitate pueri. *Quare? Quia natus est homo in mundum.* Et hoc secundum literam. Secundum spiritualem intelligentiam, mulierem appellat dominus sanctam ecclesiam propter fecunditatem bonorum operum. Bona opera dicuntur filij. Vel quia spirituales domini filios gignere non desinit baptizando, docendo, confirmando, ad vitam æternam trahendo, verbo, & exemplo. Hæc mulier, id est, hæc sancta ecclesia tristatur modò in electis, dolet, & affligitur, vt per lachrymas, &

per presentes labores ad gaudia æterna valeat peruenire. *Quum autem peperit puerum*, id est, cum sancta ecclesia iustum, & fortem populum miserit ad patriam cœlestem per mortem carnis. *Iam non meminit pressuræ, præcedentis, propter gaudium*, perceptæ retributionis, quia natus est homo in mundum: quia non sunt condignæ passionis huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Sicut consueto more nasci dicitur, quisquis egreditur de vtero matris ad hanc lucem visibilem: sic non inconuenienter nasci dicitur, quisquis de hac tenebrosa, & criminosa vita per mortem corporis ad vitam sublimatur æternam. Vnde mos inoleuit in sancta ecclesia, vt dies, quibus sancti Dei exierunt à præsentis seculo, non dies mortis, sed dies natiuitatis appellentur. Natalis sancti Petri, natalis sancti Pauli, non vocatur mortale, sed natale. Et dignum est, quia tunc mortui sunt mundo, & nati sunt in cœlo. *Vos igitur nunc tristitiam habetis.* Ad quod pertineat præmissa parabola, dominus manifestat, quum subiungit: Et vos (inquit) tristitiam habetis. Hæc verba loquuntur est Dominus ea nocte, qua traditus est à discipulo. Tristes erant sancti apostoli, quia iam imminabat Domini traditio, & passio. Iam dixerat illis, vnus vestrum me traditurus est, & qui intrinsecum mecum manum in paropside, hic me tradet, ideo tristes erant. Et vos nunc in præsentia tristitiam habetis, quia dixi vobis quia tradendus sum, & moriturus. *Iterum autem videbo vos*: post resurrectionem. *Et gaudebit cor vestrum*: de mea resurrectione. *Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Gaudium quod sancti apostoli habuerunt de dominica resurrectione, ascensione, aduentu spiritus sancti, nemo tulit ab eis: non quilibet persecutor, non diabolus, non Nero. Neronem dico pro omnibus persecutoribus. Petrus negauit dominum ante passionem ad vocem vnus ancillæ, post resurrectionem confortatus à domino imperator totius mundi Nero non potuit eum cōpellere, vt Deum negaret. Licet enim flagellati fuissent, vt in actibus apostolorum legimus, quado ibant gaudentes à conspectu concilij, licet crucifixi fuissent vt Petrus, decollati vt Paulus, vltulati vt Lauren. tamen in spe resurrectionis, & in spe gaudij sempiterni, semper mente quiescebant. Hoc quantum ad apostolos pertinet. Cæterum verò postsumus hæc verba ad electos referre. Tristantur modò electi, & affliguntur à malis hominibus & à malignis spiritibus, à stimulis propriæ carnis, ab incommoditatibus terrenis. *Quare tristantur electi? Quia non sunt adhuc vniti capiti suo domino Iesu Christo.* Quum illi fuerint iuncti in cœlesti gloria, eorum mœror vertetur in gaudium & lætitiā sempiternam. *Iterum autem videbo vos.* Videt dominus modò electos in præsentis seculo laborantes, & protegit, ne fortè superentur ab hostibus. *Iterum autem videbit eos*, id est, videndus eis apparebit, quum abstraxerit eos à laboribus præsentis vitæ, & collocauerit eos in cœlesti sede. *Et gaudium vestrum nemo tollet vobis.* Quod erit gaudium in regno cælorum? Quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. B. August. dicit: Quod gaudium sanctorum Christus est, ipse est vita æterna, quia dixit ad patrem: Hæc est autem vita æterna, vt credant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Vt te Deum

Deum patrem, & me filium, quem misisti, cum sancto spiritu credant vnum Deum verum esse. Visio sanctæ trinitatis patris, & filij, & spiritus sancti, erit lætitia sanctorum. Cum viderint dominum Iesum Christum regnantem cum patre, & spiritu sancto in claritate deitatis suæ, maius gaudium quam illud habere non poterunt. *Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Nullus scilicet aduersarius, non Nero, non diabolus, non erit ibi scissio mentium, sed pura concordia sanctorum, non aduersitas corporis, nq̄ debilitas mentis, cuncta mala deerunt, & omnia bona aderunt. Ad quæ nos indiuidua trinitas peruenire faciat, cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

EVSEBII EPISCOPI

Emisseni superioris Euang.

expofitio.

Modico enim tempore in sepulchro dominus iacuit, quo eum discipuli videre non poterunt. Et iterum modico tempore post resurrectionem eum viderunt: quia (vt Lucas ait) per dies quadraginta apparuit eis, loquens de regno Dei. Et hoc est quod ait, *Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me.* Sed quare modicum? *Quia ad patrem vado.* Si enim ad patrem non iuisset, non modico, sed multo tempore eum vidissent. Hoc autem discipuli non intelligentes, dicebant, *Quid est hoc quod dicit nobis modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me, &c.* Sciebant enim discipuli quod ad patrem dominus iret, quia iam multoties hoc eis nunciauerat. Vnde & modò superius ait, *Vado ad eum, qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?* Et ideo nemo me interrogat modò, quo vadis, quoniam certissimè scitis quia ad patrem vado. Hoc igitur solum erat quod apostoli intelligere non poterant, & hoc solum discere cupiebant, quid illud modicum significaret, quo eum & viderent, & non viderent. *De hoc quæritis inter vos, quia dixi modicum, &c.* Hæc est igitur expofitio, sed obscura: & tale est, ac si diceret, *Modò quidem non intelligitis, quid significet, modicum, & non videbitis me, sed me post modicum mortuo, & sepulto, vestrisque ab oculis sublato, quando pro morte mea plorabitis, & flebitis, quando & mundi amatores, scribæ videlicet, & Pharisæi de mea morte gaudebunt, tunc vtique intelligetis quid significet modicum & non videbitis me.* Intelligetis etiam quid significet illud quod sequitur, *& iterum modicum, & videbitis me, quando me die tertia resurgente, tristitia vestra vertetur in gaudium.* Gausi sunt enim discipuli, viso domino. Vnde & Psalmista, *Ad vespertinum (inquit) demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* *Mulier cum parit, tristitiam habet: quia, &c.* Sic (inquit) fiet vobis, sicut fit mulieri prægnanti, & parturienti: quæ quidem cum parit, tristitiam habet, quia mortis horam timet aduenisse: sed tanta lætitia sequitur post partum, vt totius illius tristitia & pressuræ non recorderet, propter pueri natiuitatem. Sic igitur & apostoli quando pariebant, quando predicabant & baptizabant, quando per fidem adoptionis filios generabant, tunc quidem tristitiam habebant, quia moriendo pa-

riebant. Pariebant vtique: vt apostolus ait, *Filioli mei; quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Itemque, *Nam etiam multos paragogos habeatis, sed non multos patres: in Christo Iesu per euangelium ego vos genui.* Hoc autem significabat Rachel, quæ pariendo mortua est. Vnde & filium mortuus vocauit Benoni, id est filium doloris mei. Pariebant igitur apostoli in dolore, quia propter hunc partum occidebantur, & cruciabantur, multos dolores, multasque angustias patiebantur. Beatus iste partus, quo tanta soboles tam nobilium filiorum vbiq̄ gentium germinauit. De hac quoque muliere prægnante & pariente Ioannes apostolus in Apocalypsi loquitur, dicens: *Et signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens cruciatur, vt pariat.* Hæc enim mulier, Ecclesia est, quæ solis pulchritudine, & splendore circumamicta, multos suæ claritatis lumine ad se & post se attrahit amatores. Sole nanque vestitur, quatenus soli iustitiæ placeat. Induite (inquit apostolus) nonnum hominè, qui secundum Deum creatus est. Est & luna sub pedibus eius. Luna enim propter defectionem, suiq̄ mutabilitatem, mundum istum significat. Vnde quia Hiericho interpretatur luna, homo ille, qui de Hierusalem veniebat, in Iericho descendisse à domino narratur. Habet igitur Ecclesia lunam sub pedibus, quoniam cuncta terrena & transitoria & mutabilia despiciens & pro nihilo ducens, sola cælestia concupiscit. Coronam verò in capite portat, duodecim stellis quasi duodecim margaritis ornatam. Hæc enim corona apostolorum duodenus numerus intelligitur. Isti enim vicerunt, isti Ecclesiam coronauerunt, isti primi milites in capite positi quasi stellæ in Ecclesia fulgent. Et in vtero habens cruciatur, vt pariat. Multos enim in vtero habet, multos quoridie filios parit Ecclesia: non tamen sine cruciatu quodam, atque dolore. Vnde & in hoc euangelio dominus ait, *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius.* Et apostolus, *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Maiores tamen in persecutionis tempore pariendo Ecclesia cruciatus patiebatur. Ideo enim sancti occidebantur, quoniam parere cupientes, ad baptismum alios inuitabant. Ibi enim parit Ecclesia, ibi legitimos filios generat. Et visum est aliud signum in cælo: & ecce draco magnus rursus, habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus suis septem diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram. Draco iste magnus & rursus, diabolus est, qui in specie serpentis primum hominem decepit: Et tunc quidem propter sanguinem martyrum, quem fundere non cessat, rursus apparet. Hic autè septem capita habere perhibetur, septem videlicet principalia, quæ de matre superbia exorta sunt: ex quibus quasi principis omnia alia vitia oriuntur. Hæc autem sunt vana gloria, inuidia, ira, tristitia, auaritia, ingluuius, luxuria. Decem verò cornua, omnia alia vitia sunt, quæ ab his capitibus deriuantur. Quæ quoniam multa sunt, eum numerum ponere voluit, in quo omnes numeri continentur. Non enim progreditur numerus vltra decem: sed ipse in se

reuolutus omnes alios numeros complet. Quid igitur cornua decem, nisi cornua multa? Habet autem in capitibus suis septem diademata, quia pro vnoquoque vitio suam portat coronam. Quoties enim per inuidiam vincit, toties per inuidiam coronatur. Sic & in aliis. Possunt autem septem capita, septem hæresiarum, & decem cornua, decem reges intelligi, qui in tempore antichristi non solum falsis prædicationibus, verum etiam tyrannica potestate sanctam Ecclesiam affligent. Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram. Quid enim per caudam, nisi eius deceptionem intelligimus? Cauda igitur eius, id est ipsius caliditatis & hæreticæ prauitatis deceptio, tertiam partem stellarum cæli, multos videlicet, qui in Ecclesia fulgere videbantur, trahebat, & misit eos in terram: ut non iam cælestia, sed sola terrena, & transitoria diligerent. De hac autem tertia parte iam sæpissimè dictum est: quæ quoniam neque in prælatorum, neque in subiectorum numero continetur, hæreticos, & falsos Christianos eam significare diximus. Et draco stetit ante mulierem, quæ paritura erat, ut cum peperisset, deuoraret filium eius. Et peperit filium masculum, qui reclusus erat omnes gentes in virga ferrea. Et raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius. Et mulier fugit in solitudinem, ubi habet locum paratum à Deo, ut ibi pascant illam diebus mille ducentis sexaginta. Semper enim ecclesie filii diabolus insidiatur. Non enim magnopere de aliis curam habet. Sunt enim ecclesie electæ, Et secundum illud propheticum, fiduciam habet, ut influat Iordanis in os eius. Neminem enim ita persequitur, quemadmodum ecclesie filios, & aqua baptismatis regeneratos. Hoc est enim quod dicit, Ut cum peperisset, deuoraret filium eius. Quod autem ait, Et peperit filium masculum, singularem pro plurali posuit. Nullum filium nisi masculum parit Ecclesia. Nam etsi multas filias habeat, solæ illius sunt, quæ non mollietatem muliebrem, sed virile, & masculinum robur obtinere nituntur. Nam neque masculi propter sexum, sed propter fortitudinem, & constantiam filij eius esse dicuntur. Tales autem in virga ferrea gentes regunt, tales vitia, & malignos spiritus superant, tales imperio forti, & insuperabili Dei populum per rectam viam incedere docent. Et raptus est filius ad Deum, & thronum eius. Quotidie namque Ecclesie filij ad Deum rapiuntur, quoties ad thronum eius ab angelis deferuntur, atque ab ipsius faucibus deuorare cupientis, sæpissimè præda subtrahitur, gaudens, & triumphans cælos ascendit. Mulier autem in solitudine fugit, quoties malorum vitans consortia, ad mentis secretum, ad Dei contemplationem sancta Ecclesia sese confert. Vnde & scriptum est, Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Ibi quoque locum habet à Deo paratum. Sed quomodo paratum? Vis audire quomodo? Ut ibi pascant illam diebus mille ducentis sexaginta. Sed qui sunt, qui eam pascunt, nisi sacra volumina scripturarum? Lege Esaiam, & ipse te pascet. Lege & alios prophetas, & ibi pascua inuenies nullis deliciis comparanda. De quibus dicitur, Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. Per dies autem mille ducentos sexaginta, omne tempus, in quo antichristus regnabit, intelligimus. Regnabit enim (sicut scriptum est) per tempus,

& tempora, & dimidium temporis: id est, per tres annos, & dimidium, in quibus sancta ecclesia verbi Dei pane nutrita, nullatenus ab eo superari poterit. Sequitur: Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Quando enim eos non videat, qui semper, & vbi que omnia videt? De illa igitur visione dicit, quæ æterna est, & finem non habet, quæ semper in gaudio est, cuius læticia, & beatitudo auferri non potest. Vnde & ait, Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euang. expositio.

Pusillum, & non videtis me, &c. Quare Christus recessum & mortem suam in memoriam eis reducit, quamuis magis occultanda videantur? Mentem eorum exercebat, & probatorem efficiebat: propterea semper commemorans tristitia, aspexit illos, & ad expectationem illorum prouehit. Igitur sic hoc loco; Pusillum, & non videtis me, dicens, ad triste statim addidit lætium quiddam; & iterum pusillum, & videbitis me, & ad Deum vado, qui vos iuuare potest: & non pereor, sed transeo: & ad paruam quidem tempus secessus erit, postea autem perpetuo conuerlabor vobiscum. Illi quidem non intellexerunt: vnde admiratur quispiam, quomodo non agnouerint, quæ dicebat. Videtur ergo vel tristitia mentem eorum adeo inuasisse, ut abijcerent dictorum memoriam, vel propter obscuritatem verborum euenit, ne intelligerent. Ideo Iesus videtur eis contraria quædam dicere. Nam si quidem videbimus te, quo vadis? si autem vadis, quomodo videbimus te? Videtur enim hæc ænigmata esse. Cognouit autem Iesus, quod vellent interrogare se, &c. Postquam vidit discipulos non intelligere dicta, eo quod grauati erant mœrore, inculcat eis manifestius de morte sua, ut assueti verbis, etiam te ipsa eam fortiter ferrent. Etenim, inquit, plorabit, & lamentabimini vos, propter mortem, ac crucem: mundus autem gaudebit, hoc est, Iudæi mundana sapientes gaudebunt, eo quod interemerint me inimicum ipsorum. Sed tristitia vestra in gaudium vertetur, quemadmodum Iudæis quoque suum gaudium in mœrorem cedet, quando post meam resurrectionem nomen meum glorificabitur. Potes autem & mundi gaudium, non Iudæorum gaudium intelligere, quod gauisi sunt, mortuo domino, sed saltem mundi, ut sit sensus dictorum: Vos quidem mœrore afficiemini, sed hæc mea passio, propter quam vos estis tristes, mundi totius gaudium, & salus erit. Insuper & exemplum commune addit mulieris, & partuum. Hæc autem parabola, & propheta vbi fuerunt, dolore partus ingenti excellentiam mœroris significantes. Tale autem quiddam dicit; Apprehendent quidem vos dolores mœtitudinis, sed dolor ille causa efficitur partus. Interea confirmat & sermonem de resurrectione, & ostendit mori simile esse ei, qui à vulua in lucem prodit. Ne enim admiremini, quod per tantam tristitiam, in gesturifit in gaudium, quia & mater per mœrorem in partu ad hoc venit, ut sit mater. Insinuat autem hoc loco & mysticum quiddam, quod ipse soluerit dolores mortis, & nouum hominem nasci fecerit, posthac non corrupendum: neque mortalem;

talem, qui est ipse dominus. Vide enim quomodo non dixerit, quod posthac non recordetur anxietatis; quia natus est ei puellus: sed, Quia natus est homo in mundum. Hoc enim non frustra ita dixit, sed volens cum emphasi, & tacite insinuare, quod ipse sit ille natus homo, & incorruptibilis Iesus dominus noster. Igitur exemplum mulieris parietis non per omnia quæras adaptare iis, quæ circa Iesum acciderint. Sed tantum, ut ostendatur, quod temporalis sit dolor, & magni lucrum doloris, & resurrectionis, partus ad vitam, & regenerationem: alia autem ad exemplum non alludunt, & merito. Parabola enim, si per omnia seruetur, non est parabola, sed illud ipsum, quod per parabolam signatur. Et hoc loco intelligimus per dolorem parientis, tristitiam apostolorum; & per gaudium consolationem resurrectionis: & iterum per solutionem dolorum parientis, descensum ad inferos: & per natiuitatem, resurrectionem primogeniti ex mortuis. Potro non ultra signatur infernus per matrem: non enim gauisus est infernus, sed apostoli gauisi sunt gaudio, quod nullus abstulit ab eis. Tunc enim gaudebant, quando pro nomine Domini aspergebantur conuictis. Insuper dicendo; Gaudium vestrum nemo tollet à vobis, ostendit, quod ultra non moriatur, sed perpetuo viuens, illis incorruptibilis gaudij sit author futurus.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

Pusillo tempore, & non videbitis me. Sub terra sepultum. Et rursum pusillo tempore, & videbitis me. Vbi à mortuis resurrexero. Quia ego abeo ad patrem. Passionis mysterium appellat vbi que transitum, ostendens quod non multo tempore morti erit subiectus. Itaque, postquam læta de altero paracleto promissit, rursum tristitia inducit, idque frequenter & fecit iam, & facit, lætis tristitia permiscens, ut hinc quidem consoletur deiectos, hinc vero stantes exerceat. Nam, qui in verbis horren-

da primum meditati fuerant, ea postmodum in rebus tolerabilius latenti erant. Dixerunt ergo quidam ex discipulis eius inter se, Quid est hoc quod dicit nobis, Pusillo tempore, &c. Siquidem parabolam eis videbatur aliquam etiam hic dicere, Fortassis autem & tristitiæ vehementia insensibilitatem hanc eis iniecerat: & qui frequenter hæc audierant, sic affecti erant, quasi nihil vnquam horum audissent. Cognouit ergo Iesus quod volebant eum interrogare, &c. Deinde quod quærebant interpretatur. Plorabit, & lamentabimini vos. Non videntes me, sub terra videlicet sepultum. Mundus vero gaudebit. Mali scilicet, tanquam à me liberati. Vos autem contristabimini. Ad aliquod tempus. Vide autem quomodo dixerit; Plorabit, & lamentabimini, ac contristabimini: ad tolerantiam amplius eos exerceans, per continuationem eorum, quæ mœrore afficiat. Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Quum me iterum vi debitis ex mortuis resuscitatum. Deinde ponit etiam vulgare, ac certissimum exemplum de gaudio, quod mœrorem è medio tollit. Mulier, cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Tempus laboriosum dolorum. Quum autem pepererit puerulum, &c. Quemadmodum breuis ille mœror, qui mulieri in partu laboranti provenit à partus doloribus, magnum parit de edita prole gaudium: ita quoque vobis temporalis de morte mea mœror, perpetuum generabit de resurrectione mea gaudium. Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Nemo à vobis auferet: tunc enim non amplius moriar, nec deinceps me priuabimini. Quomodo autem de muliere dixit, quod gaudeat, quia natus est homo in mundum: quum non propterea gaudeat, sed quod sibi natus sit puerulus? Hoc dixit, quoniam ab initio dixit Deus; Crescite, & multiplicamini ac replete terram: & in primis quidem homo nascitur in mundum: ex consequenti vero etiam ad obsequium parentum. Simul autem & mysticum quiddam hinc significatur, quod Christus per mortem genitus, quasi per quendam veterum, & solutus mortis doloribus natus sit nouus homo in mundum nouum: primogenitus ex mortuis in regnum cælorum.

DOMINICA IIII. POST PASCHA.

IOAN. 16.

^a Et ideo opus est prædicare de illo.

In illo tempore dixit Iesus discipulis suis. ^a Vado ad eum qui me misit: ^b & nemo ex vobis interrogat ^c me, ^d quo vadis. ^e Sed quia hæc loquutus sum vobis, ^f tristitia implebit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis: ^g expedit vobis, ut ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, ^h arguet mundum.

Bibl. Hom. tom. 3. F 2 dum

ⁱ Quod habet mundus. ^k Quam non imitatur. ^l Quod non timet. ^m Exponit quod dixerat. ⁿ Arguet.

dum de ⁱ peccato & de ^k iustitia, & de ^l iudicio. De ^m peccato ⁿ quidem,
^o Hoc specialiter ponit, quia hoc manente cetera manent; hoc discedente cetera remittuntur.

quia non ^o crediderunt in me. De iustitia verò: quia ad patrem vado, & iam non
^p iam talem non videbitis, & Paulus enim & Stephanus postea viderunt eum, sed iam alium. ^q Futuro. ^r Foras missus, iudicio
^{iguis} relictus.

^p videbitis me, ^q iudicio autem, quia princeps huius mundi iam ^r iudicatus est.
^s Quæ nemo habet determinare. ^t Quia nondum venit spiritus.

Adhuc multa ^s habeo vobis dicere, sed non ^t potestis portare modo. Cum au-
^v Intra fine sono, sic fit & aliis sanctis: alias: deducet in omnem veritatem, vt deducit in d. in v. t. ^x Saluti necessariam.

tem venerit ille spiritus veritatis ^v docebit vos omnem ^x veritatem. Non enim
^y Non solum quæ futura in tempore, sed magis æterna, quorum amore inflammat.

loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet ^y loquetur, & quæ ventura sunt
^z Patre à quo ego.

annunciabit vobis. Ille me clarificabit: quia de ^z meo accipiet, & annuncia-
 bit vobis.

GLOSSA ORDINARIA
 in superius Euang.

MAD ad eū. Ita palā, vt nemo interro-
 get quod visu corporali cernat. Vide-
 runt eum in nube ascendētem certi de
 gloria, qui prius prædicta passione quæ
 stierant domine quo vadis? *Si enim*. Non quod po-
 situs in terra non posset dare, sed quia illi nō sunt
 idonei accipere, nisi eum secundum carnem de-
 sistant nosse. *Si autem*. Mentibus vestris sic raptis
 ad cælestia, aderit spiritus simul pater & filius.
 Spirituales enim ex carnalibus facti, capacius
 fuerāt trinitatem habituri, sicut promissum erat.

Act. 1.
 Suprà 13.

Matth. 18.
 Suprà 14.

Vobiscum sum vsque ad consummationē seculi.
 Et ad eum veniemus & mansionē apud eum facie-
 mus. Nunquam enim intelligēda est separatio: &
 si sigillatim loquatur scriptura de personis. Opus
 enim erat sic trinitatem insinuari. *Ille arguet*. Non
 quod filius non arguat, sed quia spiritus dabit eis
 charitatem & pellet timorem, vt sit eis libertas
 arguendi. Aug. Arguitur de peccato qui in Chri-
 stum non credit. Arguitur & de iustitia eorum
 qui credunt. Ipsa enim fidelium comparatio, infide-
 lium est vituperatio. Credant igitur homines
 in Christum ne arguantur de peccato infidelita-
 tis quo omnia tenentur. Transeant in numero
 fidelium, ne arguantur de iustitia eorum quos
 iustificatos non imitantur. Caueant futurum iu-
 dicium, ne cum mundi principe iudicētur quem
 iudicatum imitantur. *Et de iusti*. Non de sua, sed
 de credentium iustitia mundus arguitur, quorum
 comparatione damnatur. Vnde non ait: Non vi-
 debit me mundus: sed non videbitis me, vos apo-
 stoli. Contra infideles qui dicunt, quomodo cre-
 demus quod non videmus? Est vera iustitia cre-
 dere quod non videtur: vt qui viderunt hominē,
 crediderunt Deum. Et cum per ascensionem for-
 ma hominis subtracta est visibus, tunc ex omni
 parte impletum est. Iustus ex fide viuuit. *Et iam non
 videbitis me*. Id est, nunquam videbitis me talē vt
 modo, id est, mortalem iudicādum, sed glorifica-
 tum iudicem. Et hoc est iustitia fidei, de qua Apo-
 stolus: *Et si nouimus Christum secūdam carnem,
 sed iam non nouimus, quam quia mūdus ab istis
 non vult accipere, arguitur. De iu*. quia si damna-
 tum illum sequuntur, cum eo damnantur: & ne
 sibi credant parci, terrentur supplicio illius su-
 perbi. *Om. v. e.* Promittit quod totum facturus est

Abact.

1. Cor. 5.

spiritus, nō quod in hac vita totum compleatur.
A semet. Aug. Quia non est à seipso, quia solus pa-
 ter de alio non est. Nam & filius de patre natus
 est, & spiritus de patre procedit: & tamen & fi-
 lius & spiritus æqualis patri est. Sed quæcunque
 audiet loquetur, audiet ab eo à quo procedit. Au-
 dire illius scire est, idem est & esse. A quo illi ergo
 est essentia, ab illo audientia, id est, scientia, quæ
 non est aliud quam essentia, &c. De sempiterna
 re, proprie dicatur est, secundum nos bene dici-
 tur: fuit, erit. Fuit, quia nunquam defuit. Erit, quia
 nunquam deerit. Est, quia semper est. Non præte-
 riit, quasi qui non maneat. Non orietur, quasi qui
 non erat. Cum ergo nostra loquutio per tempo-
 ra varietur, de eo verè dicuntur verba cuiuslibet
 temporis: quia nullo tempore defuit, deest vel
 deerit. Et ideo non mirum si audiet, dixit de eo
 qui audiuit & audiet, id est, semper sciuit, scit &
 sciet. *Ille me*. quia spirituales faciendo vos decla-
 rabit, quo modo patri filius est æqualis, quem se-
 cundum carnem vt hominem nouerāt, vel timo-
 rem tollēdo faciet vos gloriam meam annuncia-
 re toti mundo: quæ nō mihi, sed hominibus pro-
 fit. *De meo*. Non quod spiritus sit minor filio. Cur
 autem hoc dixit, explanat: Omnia quæ ha. pa.
 mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet.
 Ergo de patre accipit spiritus, vnde accipit filius:
 quia in hac trinitate de patre natus est filius, de
 patre procedit spiritus. Qui autem de nullo natus
 est, de nullo procedit, pater est solus.

CATENA AVREA
 in idem Euang.

ET nunc vado ad eum qui misit me, &c. Chryso-
 st. Quia discipulos nondum perfectos, tristitia
 impugnabat, eos dominus increpando dirigit, di-
 cens, *Et nunc vado ad eum qui me misit & me. ex vo. interro-
 me quo va.* Audientes enim quoniam qui interfici-
 ciet vos, opinabitur se obsequium præstare Deo:
 ita crediderunt vt nihil ei loquerentur. Et ideo
 subditur, *Sed quia hac lo. sum vo. &c.* Non parua au-
 tem est hæc mitigatio scire eos: quoniam sciuerat
 dominus tristitiæ eorum superabundantiam, &
 propter desertionem eius, & propter malā quæ
 didicerant se passuros, & nesciebant si possent vi-
 tiliter ferre. Aug. Vel quia superius interrogaue-
 runt eum quod esset iturus & responderat eis se
 iturum quod ipsi. tunc venire non possent, nunc
 ita

ita se promittit iturum vt nullus eorum quod va-
 dat interroget. Et hoc est quod dicit, *Et nemo ex,
 &c.* Euntem enim in cælum non verbis quæsi-
 erunt, sed oculis deduxerunt. Videbat autem do-
 minus quid sua verba in eorum cordibus agerent,
 spirituales quippe nondū interius habentes cō-
 solationem quam per spiritum sanctum fuerant
 habituri, id quod exterius in Christo videbant,
 amittere metuebant: & quia se amissuros esse il-
 lo vera denunciant dubitabant non poterant, con-
 tristabatur humanus affectus, quia carnalis deso-
 labatur aspectus: vnde sequitur, *Sed quia hac lo. sum
 vo. &c.* Nouerat autem ille quid eis potius expe-
 dieret, quia vilis interior ipse est melior quo eos
 cōsolaturus erat spiritus sanctus: vnde subdit, *Sed
 ego veritatem, &c.* Chry. quasi dicat: *Et si milles
 contristemini, oportet vos audire, quia me rece-
 dere vobis, confert. Quid autem conferat ostendit
 subdens, Si enim non abiero, &c.* August. i. de
 trin. Hæc autem dixit nō propter inæqualitatem
 verbi Dei, & spiritus sancti sed tanquam inpedi-
 mento esset præsentia filij apud eos, quo minus
 veniret ille qui minor non esset, quia non seme-
 tipsum exinanivit sicut filius formam serui acci-
 piens. Oportebat ergo vt auferretur ab eorū oca-
 liss forma serui quam intuentes hoc solum Chri-
 stum esse putabāt quod videbant: vnde sequitur,
Si autem abiero, &c. August. Numquid autem hic
 positus eum non poterat mittere, quem scimus
 super eum baptizatum, venisse, atque mansisse?
 imò verò à quo scimus eum, nunquam separabi-
 lem fuisse. Quid est ergo, *Si non abiero para. non ve-
 ad vos?* nisi non posteris capere spiritum quandiu
 secūdam carnem nosse persistitis Christū. Chri-
 stus autem discedente corporaliter non solum spi-
 ritus sanctus, sed & pater & filius illis affluit spi-
 ritualiter. Greg. 8. mo. Ac si aperit diceret, *Si ad
 intentionis vestræ oculis corpus non subtrahō,
 ad intellectum vos inuisibilem per consolatio-
 rium spiritum non perduco* Aug. de ver. do. Hanc
 autem habitudinem spiritus paraclitus attulit,
 vt ab oculis carnis forma serui remotamquam de
 virginis vtero accepit, in ipsa Dei forma in qua
 patri equalis, etiam cum in carne dignatus est ap-
 parere permansit, purgata mentis facie ostēdere-
 retur. Chry. Quid autem hic dicunt, qui non con-
 uenientem de spiritu sancto habent opinionem?
 Nunquid expedit dominatore abire, & seruum
 accedere? Quæ autem sit vtilitas aduenientis spi-
 ritus ostendit, cum subditur: *Et cum venerit ille ar-
 guet, &c.* Aug. Nūquid autem Christus non arguit
 mundum? an forte quia Christus in Iudeorum
 tantum gente locutus est, mundum non videtur
 arguisse. Spiritus autem sanctus in discipulis eius
 toto orbe diffusus, non vnā gentem intelligitur
 arguisse, sed mundum. Sed quis audeat dicere
 quod per discipulos Christi arguat mundum spi-
 ritus sanctus, & non arguat Christus cum clama-
 ret apostolus, An experimentum quæritis eius,
 qui in me loquitur Christus? Quos itaque arguit
 spiritus sanctus vtique & Christus. Sed dixit ille,
*arguet mundum, quasi dicat: Ille diffundet in cordi-
 bus vestris charitatem. Sic enim timore depulso
 arguendi habebitis libertatem, Exponit deinde
 quod dixerit dicens: De peccato quidem, quia non cre-
 diderunt in me. Hoc enim peccatum quasi solum
 præ cæteris posuit, quia hoc manente cætera de-
 tinentur, & hoc discedente cætera dimittuntur.*

Aug. de ver. do. Sed multum interest, vtum quis-
 que credat ipsum esse Christum & vtum credat
 in Christum: nam ipsum esse Christum & damo-
 nes crediderunt. Ille vero credit in Christum: qui
 & sperat in Christum, & diligit Christum. Augu-
 super Ioan. Arguitur ergo mundus de peccato,
 quia in Christum non credit: & arguitur de iusti-
 tia eorum qui credūt. Ipsa quippe fidelium com-
 paratio, infidelium est vituperatio. De iustitia ve-
 ro quia ad patrem vado. Et quoniam ista vox infi-
 delium esse consuevit, quomodo credimus quod
 non videmus? Ideo credentium iustitia sic oport-
 uit diffiniri. *Quia ad patrem vado, & iam non videbi-
 tis me.* Beati enim qui non vident & credunt. Nam
 & qui viderunt Christum, non in eo laudata est
 fides eorum quia credebant quod videbant, id est
 filium hominis: sed quia credebant quod non vi-
 debant, id est, filium Dei. Cum vero & ipsa forma
 serui subtracta corū esset aspectibus, tunc ex om-
 ni parte impletum est. Iustus ex fide viuuit. Erat ita-
 que nostra iustitia de qua mundus arguitur, quo-
 niam in me quæ non videbitis credetis. Et quan-
 do me videbitis, quoniam tunc sicut ero videbi-
 tis me, non quod sum vobiscum modo, id est, nō
 videbitis mortalem, sed sempiternum. Dicendo
 enim: *Iam non videbitis me*, velat nunquam eos de
 cætero visuros Christum prænucciant. Aug. de
 ver. do. Vel aliter. Illi non crediderunt: ipse ad pa-
 trem vadit, illorum ergo peccatum, ipsius autem
 iustitia. Quod enim ad nos venit: misericordia est:
 iustitia vero quod ad patrem vadit secundum il-
 lud apostoli. Propter quod & Deus exaltauit il-
 lum. Sed si solus vadit ad patrem quid nobis pro-
 dest? An ideo solus quia Christus vnus est cum
 omnibus membris suis tanquam caput cum cor-
 pore suo. Arguitur ergo mundus de peccato in
 eis qui non credunt in Christum. Et de iustitia in
 eis qui resurgunt in membris Christi. sequitur: De
 iudicio autem quia princeps mundi huius iam
 iudi. est, id est, diabolus princeps iniquorum, qui
 corde non habitant nisi in hoc mundo quem di-
 ligunt. Hoc autem ipso quo foris missus est iudi-
 catus est, & de hoc iudicio mundus arguitur, quia
 frustra de diabolō quæritur, qui non vult crede-
 re in Christum quem iudicatum, id est, foras mis-
 sum: & propter nostram exercitationem forinse-
 cus expugnare permissum non solum viri: sed
 etiam mulieres & pueri & puellæ martyres vice-
 runt. Augustin. super Ioan. Vel iudicatus est quo-
 niam iudicio ignis æterni irreuocabiliter destina-
 tus est. Et de hoc iudicio mundus arguitur: quo-
 niam cum suo principe iudicatur quæ superbum
 atque impium imitatur. Credant atque homines
 in Christum, ne arguantur de peccato infidelita-
 tis suæ quo peccata omnia detinentur. Transeant
 in numerum fidelium ne arguātur de iustitia eo-
 rum quod iustificatos non imitantur. Caueant
 futurum iudicium, ne cum mundi principe iudi-
 centur quem iudicatum imitantur. Chry. Vel ali-
 ter. *Arguet mundum de peccato*, id est, omnem eorum
 excusationem abscedit: & ostendit eos peccasse
 non credentes in me: dum videbunt spiritus san-
 cti donationem ineffabile inuocato me fieri. Au-
 gust. de quæst. no. & ve. te. Hoc etiam modo spiri-
 tus sanctus de peccato arguit mūdum, quia in no-
 mine saluatoris qui reprobatus est à mundo vir-
 tutes operatus est. Saluator autem reseruata iusti-
 tia, non trepidauit reuerti ad eum qui se miserat:
 Bibl. Hom. tom. 3. F 3 & per

lebas, & in me totum bellum vertebatur, & superfluum erat hæc à principio dicere, hoc ergo tunc non dixit. Nonne duodecim aduocans, inquit, quoniam ad principes, & reges ducemini, & flagellabunt vos in synagogis? Quomodo ergo inquit, ab initio non dixisset? Quoniam verbera, & expulsiones prædixerat, non tamè quod mors eorum videretur expetenda, vt obsequium arbitrentur; hoc enim præ omnibus eos perterere poterat: siquidem tanquam impij, & perditii homines erant iudicandi. Præterea illud dicendum est, quod tunc quidem quæ à gentibus passuri erant, dixit; Nunc verò quæ à Iudæis, & per excessum maximè, & quod prope esset, admonuit. Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Non parua hæc consolatio, quod sciret quanta tristitia afficerentur, & quod relinquerentur à Christo, & quod multa essent passuri. Formidabant enim, an forti ea animo essent toleraturi. Quare autem postea non dixit, cum acceperunt spiritum sanctum. Vt iam satis confirmatos intelligeres. Nam, si nondum accepto spiritu sancto, metu superati non resisterunt, considera quales futuri essent gratia repleti? Quod si tunc constanter perseverassent, spiritui ad scribendum esset: nunc verò ipsorum voluntatis fructus, & manifestum eorum in Christum amoris augmentum apparuit, cum adhuc gratia nudi essent. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vt ego vadam. Ecce quomodo iterum eos consolatur. Non ego ad gratiam loquor, inquit, sed licet maiorem in modum contristemini, quod expedit, audiendum est. Vos, vt ad eum velletis, vsus aliud postulat. Diligentiam autem est? cum vtilitatem cognoscit, eam non præternittere, vt ea dilecti priuentur. Si ego non abiero, paracletus non veniet ad vos. Quid hic dicunt, qui de spiritu non rectè sentiunt? Expedit dominum abire, & venire seruum? Vides quanta sit spiritus dignitas? Si abiero, mittam eum ad vos. Et quid hoc vtilitatis? Cum venerit, arguet mundum: hoc est, non impunè hoc facient, si venerit. Sufficientia enim erunt iam facta eis silentium indicere: cum autem per illum & hæc fient, & doctrina perfectior, & signa maiora subsequenter, multò magis damnabuntur, cum tanta viderint, in nomine meo fieri, ex quo manifestior mea fiet resurrectio. Siquidem non possent dicere me fabri filium esse, cuius patrem, & matrem cognoscant: at cum me mortem soluere, malitiam, & demones fugare, vitia naturæ emendare, immensam spiritus plenitudinem mittit, & hæc omnia nominis mei invocatione fieri, intuebuntur, quid dicent? Testimonium perhibuit de me pater, & perhibet spiritus: & quamuis à principio testificatus sit, tamen & nunc testificabitur. Illud autem verbum, Arguet de peccato: hoc est, omnem auferet excusationem, & sine venia peccasse demonstrabit. Et de iustitia, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: hoc est, quia irreprehensibiliter vixi, cuius signum est, quod vado ad patrem. Nam cum frequenter Iudæi Christum accusarent, quod à Deo non esset, & propterea peccatorem, & legis transgressorem dicerent: hinc omnis calūnia amouebitur, Nam, si opinio quod à Deo non sum, me transgressorem ostendit, cum spiritus me illum abeuntem, neque ad horam, sed permanentem ostenderit: hoc enim per eam peticulam; iam non videbitis me, significatur. Quid

Sano intellectu hæc accipienda sunt, eam loquuntur, in spiritu sancto, totum sine nobis agit, & nos cur non sine gratia spiritus aliquid operamur.

nam dicent? Animaduerte his duobus omnem malam suspicionem auferri. Neque enim peccator miracula facere, neque esse apud Deum perpetuò potest, quare non possunt me amplius peccatorem, & à Deo non esse, dicere. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Iterum hoc in loco de iustitia verba facit, quia auersarium superauit. Neque enim peccatori possibile esset, quod nemo iustorum hominum valuit: quod autem propter me iudicatus est, scient, quia eum in posterum pessumdabunt, & resurrectionem meam manifestè videbunt; quod iudicantis, entis est: neque enim valuit me superare. Nam, cum dicant, quod dæmonium habeo, quod deceptor sum, omnia hæc falsa deprehenduntur. Non enim illum vicissim, si peccato essem obnoxius, nunc & iudicatus est, & eiectus. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Expedit ergo vt vadam. Siquidem tunc portabitis, cum abiero. Et quid? Maior ne te spiritus est, cum nunc non possumus, illo autem adueniente, portabimus? Num maior illius, & perfectior efficacia est? Minime, mea etenim dicit, ideo inquit. Non enim loquetur à semetipso, sed quacumque audiet loquetur, &c. Cum dixisset, ille vos docebit omnia, & suggeret, & in tribulationibus vos consolabitur, quod ipse non fecit: & expedit me abire: & nō potestis portare modò, tunc autem poteritis, & docebit omnem veritatem, ne, his auditis, maiorem illum arbitrentur, & in vltimam impietatem inciderent, propterea à se accepturum dicit: hoc est, quæ ego dixi, & ipse dicit. Illa verò particula; Nihil à seipso loquetur: nihil contrarium, nihil aliud quam se locuturum significat. Quemadmodum enim de se locutus inquit; A meipso non loquor: id est, nihil præter patris voluntatem, ita & de spiritu; De meo accipiet: hoc est, quæ ego & scio, & cognosco, vna enim mea, & spiritus scientia. Et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Hoc eorum animos excitauit. Ad nullam enim rem tam cupidum est humanum genus, quàm ad futura cognoscenda. Ideo frequenter interrogabant, quò iret, quæ esset via: quàm solitudinem tollit, cum annunciatum omnia spiritum pollicetur, ne incauti errarent. Ille me clarificabit. Quomodo? In nomine meo virtutem dabit. Cum enim adueniente spiritu maiora signa essent ostensuri, ideo iterum dicere me fabri filium esse, cuius patrem, & matrem cognoscant: at cum me mortem soluere, malitiam, & demones fugare, vitia naturæ emendare, immensam spiritus plenitudinem mittit, & hæc omnia nominis mei invocatione fieri, intuebuntur, quid dicent? Testimonium perhibuit de me pater, & perhibet spiritus: & quamuis à principio testificatus sit, tamen & nunc testificabitur. Illud autem verbum, Arguet de peccato: hoc est, omnem auferet excusationem, & sine venia peccasse demonstrabit. Et de iustitia, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: hoc est, quia irreprehensibiliter vixi, cuius signum est, quod vado ad patrem. Nam cum frequenter Iudæi Christum accusarent, quod à Deo non esset, & propterea peccatorem, & legis transgressorem dicerent: hinc omnis calūnia amouebitur, Nam, si opinio quod à Deo non sum, me transgressorem ostendit, cum spiritus me illum abeuntem, neque ad horam, sed permanentem ostenderit: hoc enim per eam peticulam; iam non videbitis me, significatur. Quid

Supra 14.

Marc. 1.

Sap. 12. Ibid. 10.

2. Cor. 12.

Rom. 8. Ibidem.

1. Cor. 6.

1. Cor. 1.

sunt. Quum ergo mea sint illa, & ille à patre dicit, de meo dicit. Sed cur non venit spiritus ante Christi discessum? Quia nondum, maledicto sublato, neque soluto peccato, sed omnibus adhuc pœnæ obnoxius, nō venisset. Oportet, inquit, inimicitias prius dissolui, & reconciliari vos Deo, inde tunc donum illud accipere. Sed cur, inquit, mittam eum? hoc est, ad eius vos acceptionem præparabo. Quomodo enim, qui vbique est, mittitur? Præterea & personarum differentiam ostendit, quum duas ponit: & quum ita inseparabiliter se habeant, vt spiritum complectantur & colant, suadet. Poterat enim & ipse hæc facere, sed propterea spiritum miraculis clarere permisit, vt eius intelligerent dignitatem. Sicut enim pater, quæ sunt, producere potuit, filius autem ea facere dicitur, vt eius potentiam intelligamus: ita & hoc. Et ideo ipse carnem accepit, spiritui operationem reseruauit: & ita his silentium imposuit, qui inenarrabilis benignitatis materiam, in impietatis argumentum accipiunt. Cum enim dicant, propterea filium incarnatum, quoniam inferior erat pater: dicemus ad illos; Quid de spiritu dicitis? Non accipit carnem, neque propterea filium maiorem asseretis. Ideo in baptismate trinitas accipitur. Etenim pater totum facere potest, & filius, & spiritus sanctus: sed cum nemo de patre, sed de filio, & spiritu dubitaret, in initiatione accipitur, vt in communicatione societatis illorum arcanorum bonorum, & dignitatis communicationem intelligamus. Nam, quod filius per seipsum possit, quæ in baptisate cum patre potest spiritus sanctus, manifestè illinc patet. Iudæis enim dicebat, vt sciat, quia potestatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata. Et iterum; Vt filij lucis scitis: & Spiritus vitam æternam do eis. Et postmodum; Vt vitam habeant, & abundantius habeant. Videamus & spiritum hoc idem facere. Vbi namque? Vnicuique autem manifestatio spiritus datur ad vtilitatem. Qui ergo hæc exhibet, etiam magis peccata dimittit: & iterum; Spiritus est, qui viuificat, & viuificabit per inhabitantem spiritum in vobis: & Spiritus vita per iustitiam. Et iterum; Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis. Et tunc quicquid faciebant, præsentem spiritu, miraculis plena erant. Et ad Corinthios scribens Paulus inquit; Sed abluti estis, sed sanctificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Cum ergo de patre multa audissent, & filium multum operatum viderent, nihil autem manifestè de spiritu scirent, ipse miracula facit, & perfectam inducit cognitionem. Sed, ne propterea maior existimaretur, ideo, vt iam dixi, inquit; Quacumque audiet, loquetur: & quæ ventura sunt, annuntiabit. Nam, si hoc esset, quomodo non absurdum sit, si tunc auditurus, & propter discipulos? Neque enim tunc debebat secundum vos scire, nisi propter audituros. Et quid hoc dicto absurdum sit, si tunc auditurus, & propter discipulos? Præterea quid erat auditurus? Nonne hæc omnia dixerat per prophetas? Siue enim de solutione legis docendus erat, dictum est; siue de Christo, & eius diuinitate, & de eius incarnatione, etiam dicta erant. Quid apertius ad hæc dicendum, & quæ ventura sunt, annuntiabit? Hic maximè eius dignitatem ostendit, cum Deo maximè proprium sit, futura prædicere, quod si ab aliis

intelligeret, in nullo prophetas excederet: sed hic certam ad Deum cognitionem ostendit, quod nil aliud loqui posset. Quod autem dicit; De meo accipiet: siue de gratia, quæ in meam carnem aduenit, siue de eadem quam ego habeo cognitionem, non tãquam indigeat: neque quod ab alio discat, sed quod vna & eadem cognitio est. Et quare non aliter dixit? Quoniam nondum de spiritu audierant. Quare vnum tantum adnititur, vt credatur & accipiat ab eis, & non scandalizentur. Nam, cum dixisset; Vnus est magister vester Christus: ne persuasi non esse illi credendum putarent: vna est, inquit, & mea, & illius doctrina: quæ ego docturus eram, ipse dicit. Nolite aliam illius doctrinam arbitrari: etenim illa mea sunt, & meam gloriam augent. Vna est patris, & filij, & spiritus sancti voluntas: ita & nos esse vult, inquit; Vt sint vnum, sicut ego & tu vnum sumus. Nihil enim concordia, & mutæ voluntati æquiparandum. Vnus enim multiplex est. Si enim concordēs sint duo, vel decem, non amplius erit vnus, sed eorū vnusquisque sit decuplum, & inuenies in decem vnū, & in vno decem. Et si inimicum habeant: qui vnum aggreditur, ferè decem aggreditur, ita superatur. Non enim ab vno tantum, sed à decem impetitur. Indiget vnus, sed non est in egestate: maiore enim ex parte, hoc est, nouem abundat, & pars, quæ indiget, vtputa minor maiore exuperante obtegitur. Singuli eorum viginti manus habent, & oculos viginti, & totidem pedes. Non enim suis tantum oculis videt, non suis pedibus sustentatur, non suis operatur manibus, sed & amicorum. Decem animis spirat: non enim ipse sibi tantum curæ est, sed & illis, quod si centum essent, idem contingeret, & virtus augetur. Ecce dilectionis excellentia, quo pacto vnum insuperabilem, & multiplicem reddat, & vnus in multis simul locis, & in Perside, & Roma esse possit: & quod natura non potest, dilectio potest: & pars eius hic, pars illic est, vel potius totus vtrouique. Et si quis mille, vel duo millia amicorum haberet, considera in quantam ille potestatem ascenderet. Animaduerte quantum capiat augmentum dilectio: hoc enim mirum est, vt mille vnus efficiatur. Cur ergo tantas nobis vires, tantam securitatem non cõparamus? hoc diuitiis omnibus, hoc bonæ valetudini, hoc ipsi vitæ præstat, hoc æquanimittatis materia. Quousque vno, & duobus dilectionem circumscribemus? Considera econtrariò: Sit qui nullum amicum habeat: quod vltimè est amentia (fatuus enim dicit, non est mihi amicus) huiusmodi vir quam vitam viuat? Quamuis enim dirissimus sit, quamuis omni copia, & delitiis abundet, quamuis innumera bona possideat, omnibus caret. Sed non in amicis ita vsu venit, sed & pauper diuitibus ditior est: & quæ in se pro se dicit non audebit, amicus dicit: & quæ sibi præstare non poterit, alius & id & longè maiora præstabit, hoc pacto & voluptatis, & securitatis materiam inueniet. Neque enim est, vt malè accidat, qui tot satellitibus custoditur: neque regij corporis custodes tam diligentes sunt suo muneri obeundo, vt amici amico. Illi namque necessitare, & metu custodiunt, hi beneuolentia, & dilectione, quæ metu longè potentior est: & ille custodes suos metuit, hic illis magis quàm sibi ipsi fidit, & idcirco nullius timet insidias. Has ergo merces nobis comparemus: pauper, vt paupertatis eas solatium

Job. 10.

latiū habeas: diues, vt diuitias tueatur: princeps, vt securē dominetur, subditus, vt benignius sibi principes conciliet. Hoc mansuetudinis fundamentum: nam & fera illa asperiores sunt, & saueriores, quā non gregatim viuunt. Propterea ciuitates habitamus, fora habemus, vt inuicem cōuersemur: quod Paulus iubet, inquit; Non derelinquentes congregationem suam: Nihil enim peius solitudine, & locis inaccessis. At inquit; Quid monachi montium cacumina habitantes? Neque illi sine amicis sunt, sed multitudinis tumultus refugiant: amicos autem, & ceruo amoris vinculo sibi deuinctos habent, vt hoc assequantur, secedunt. Nam, cū rerum actiones, plurimas concipiant contentiones: ideo è medio secedentes quā diligentissimē dilectionē colunt. Et quid si quis solus sit, inquit, & innumeros haberet amicos? Equidem, si fieri posset, velim, & vt etiam simul versari liceret, iam firma maneat amicitia. Neque enim locus amicos facit. Multos habet laudatores, qui non laudarent, nisi amarent. Et ipsi rursus pro vniuerso mundo orant: quod maximā dilectionis est argumentū. Ideo in mysteriis inuicem osculamur, vt multi vnum efficiamur, & communes pro non initiatis preces effundimus, & pro infirmis, & tertis, & maris, & vniuersi orbis fructibus sacrificamus. Vides dilectionis vim in orationibus, in mysteriis, in admonitionibus? hoc omnium bonorū causa est. Si hoc diligenter complectemur, & præsentia rectē disponemus, & regnum consequemur: gratiā & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto, in secula seculorum, Amen.

Ecce apparet in liturgiis Gratia.

S. AVGVST. EPISCOPI
*Hipponeus in superius
 Euang. Homil.*

Ex Tract. 94. in Ioan. 10. 13.

Nunc autem vado ad eum, qui me misit, & nemo, inquit, ex vobis interrogat me, quo vadis? Significat dominus Iesus sic se iturum, vt nullus interrogaret, quod palam fieri visu corporis cernerent: nam superius interrogauerūt eum discipuli, quod esset iturus, & responderat eis se iturum, quod ipsi tunc venire non possent. Nunc vero ita se promittit iturum, vt nullus eorum, quod vadit, interroget. Nubes enim suscepit eum quando ascendit ab eis, & eantem in cælum non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt. Sed quia hæc locutus sum vobis, inquit, tristitia implebit cor vestrum. Videbat utiq; quid illa sua verba in eorū cordibus agerēt, spiritalem quippe nodum interius habentes consolationem, quam per spiritum sanctum fuerant habituri, id quod exteriū in Christo videbāt, amittere metuebāt: & quia se amissuros esse illum verax denunciantem dubitare non poterant, contristabatur humanus affectus, quia carnalis desolabatur aspectus. Nouerat autem ille quid eis potius expediret, quia visus interior ipse est vtiq; melior, quo eos consolaturus fuerat spiritus sanctus, non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum, sed seipsum credentium pectoribus infusus: denique adiungit, Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos si autem abiero, mittam eum ad vos, tanquam diceret, expedit vobis vt hæc

Act. 1.

forma serui auferatur a vobis, caro quid est factum verbum habito in vobis, sed nolo me carnaliter adhuc diligatis, & isto lacte contenti semper infantes esse cupiat, Expedi vobis vt ego vadam, si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: Si alimēta tenera, quibus vos alui, non subtraxero, solidū cibum non esurietis: si carni carnaliter hæseritis, capaces spiritus nō eritis: nam quid est, si non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos? Nunquid hic positus, eum nō poterat mittere? Quis hoc dixerit? Neq; enim vbi ille erat, iste inde recesserat, & sic venerat à patre, vt non maneret in patre. Postremo quomodo eum etiam hic constitutus nō poterat mittere, quem scimus super eum baptizatum venisse, atque mansisse, imò vero à quo scimus eum nunquam separabilem fuisse? Quid est ergo, si non abiero, paracletus non veniet ad vos: nisi nō potestis capere spiritū, quando secundum carnem persistitis nosse Christum? Vnde, ille inquit, qui iam ceperat spiritum: Et si noueramus, inquit, secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus: Etiam ipsam quippe carnem Christi non secundum carnem nouit, qui verbum carnem factum spiritualiter nouit, qui nimirum significare voluit magister bonus dicēdo: Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Christo autē discēdente corporaliter, nō solum spiritus sanctus, sed & pater, & filius illis affuit spiritaliter: nam si ab eis sic abcessit Christus, vt pro illo non cum illo in eis esset spiritus sanctus, vbi est eius promissio dicentis, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, & veniemus ad eum ego & pater, & mansionem apud eum faciemus, cum & spiritum sanctum ita se promiserit esse missurum, vt cum eis esset in æternum, ac per hoc cum ex carnalibus vel animalibus essent spiritales futuri, profecto & patrem & filium & spiritum sanctum capaciū fuerant habituri. In nullo ergo credendus est esse pater sine filio & spiritu sancto, (aut pater & filius sine spiritu sancto, aut filius sine patre, & spiritu sancto,) aut sine patre & filio spiritus sanctus, aut pater & spiritus sanctus sine filio, sed vbi eorum quilibet vnus, ibi trinitas Deus vnus. Oportebat autem ita insinuati trinitatem, vt, quantum nulla esset diuersitas substantiarum, sigillatim tamen commendaretur distinctio personarum, vbi eis, qui recte intelligunt, nunquam videri potest separatio naturarū: quod autem sequitur. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: de peccato quidem, &c. Tanquam solum sit peccatum non credere in Christum, & tanquam ipsa sit iustitia non videre Christum, & tanquam ipsum sit iudicium, quod princeps huius mundi, hoc est, diabolus, iudicatus est, valde latebrosus est, nec isto sermone coarctandum, ne fiat obscurus breuitate, sed alio potius, quantum dominus adiuuerit, explicandum.

Matth. 3.

2. cor. 5.

Matth. 23. Ioan. 14.

EIVSDEM IN IDEM
 Homilia 2.

Promittēs dominus missurum se spiritum sanctum: Cum venerit, inquit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Quid est hoc? Nunquid nam dominus Christus non arguit mundum de pecca

Tract. 95. in Ioan. 15.

Ioan. 17. Matth. 25.

Act. 1.

2. Cor. 13.

Rom. 5.

1. Ioan. 4.

Galat. 7.

de peccato, cum ait, Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo: Sed ne quis forte dicat hoc ad Iudæos proprie pertinere, non ad mundū: nōne alio loco inquit; Si de mundo essetis, mundus quod suū erat diligeret? Nunquid non arguit de iustitia, vbi ait, Pater iuste, iudicio, vbi se ait sinistris esse dicturum, Ite in ignē æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius? Et multa alia reperiuntur in sancto Euāgelio, vbi de his Christus arguit mundū: quid est ergo quod tanquam proprie tribuit hoc spiritui sancto? An forte quia Christus in Iudæorum gente tantum locutus est, mundum non videtur arguisse, vt ille intelligatur argui, qui audit argumentum? Spiritus autem sanctus in discipulis eius toto orbe diffusus, non vnam gentem intelligitur arguisse, sed mundum: nam hoc illis ait ascensurus in cælum, Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & in Samaria, & vsque ad fines terræ: hoc est, arguere mundum. Sed quis audeat dicere quod per discipulos Christi arguit mundum spiritus sanctus, & non arguat ipse Christus, cum clamat Apostolus, An vultis experimentam accipere eius, qui in me loquitur Christus? Quos itaq; arguit spiritus sanctus, arguit vtiq; & Christus. Sed quantum mihi videtur, quia per spiritum sanctum diffundēda erat caritas in cordibus eorū, quæ foras mittit timorē, quo impediri possent, ne arguere mundum qui persecutionibus fremebat auderēt, propterea dixit, ille arguet mundum, tanquam diceret, ille diffundet in cordibus vestris charitatem, sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sæpe autem diximus inseparabilia opera esse trinitatis, sed sigillatim commendandas fuisse personas, vt non solum sine separatione, verum etiam sine confusione & vnitas intelligatur, & trinitas: exponit deinde quid dixerit de peccato, & de iustitia, & de iudicio: De peccato quidem, inquit, quia non crediderunt in me. hoc enim peccatum quasi solum sit præ cæteris posuit, quia hoc manente cætera detinentur, & hoc discēdēte cætera remittuntur. De iustitia vero, inquit, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Hic primo videndum est, si recte quisque arguitur de peccato, vtrū recte arguatur, & de iustitia. Nunquid si arguendus est peccator propterea, quia peccator est, arguendum putabit quisquam & iustus propterea quia iustus est? Absit. Nam & si aliquando iustus arguitur, ideo recte arguitur, quia scriptum est, Non est iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet: quocirca etiam cum iustus arguitur, de peccato arguitur non de iustitia: quoniam & in illo quod legimus dimittis dictum, Noli effici iustus multum: nō est notata iustitia sapientis, sed superbia præsumptis: qui ergo sit multum iustus, ipso nimio fit iniustus: multum enim se facit iustum, qui dicit se non habere peccatum, aut qui se putat nō gratia Dei, sed sua voluntate sufficiente effici iustum, nec recte viuendo iustus est, sed potius inflicus, putando se esse quod non est. Quo pacto igitur mundus arguendus est de iustitia, nisi de iustitia credentium? Arguitur itaq; de peccato, quia in Christum non credit, & arguitur de iustitia eo-

rum qui credunt: ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio, hoc & ipsa expositio satis indicat: volens enim aperire quid dixerit, de iustitia vero, inquit, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: non ait, & iam non videbunt me: de quibus dixerat, quia non credunt in me, sed peccatum quid vocaret exponens, de illis locutus est, dicens, quia non credunt in me: exponens autem quam dixerit iustitiam, de qua dixit, mundus arguitur, ad ipsos quibus loquebatur, se conuertit atque ait, Quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Quapropter mundus de peccato quidem suo, de iustitia vero arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine tenebræ: Omnia enim, quæ arguuntur, ait Apostolus, à lumine manifestantur. Quantum enim malū sit eorum, qui non credunt, non solum per seipsum, verum etiam ex bono potest eorum apparere, qui credunt. Et quoniam ista vox infidelium esse consuevit, quomodo credimus quod non videmus? Ideo credentiū iustitiam sic oportuit definiri, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: beati enim qui non vident & credunt. Nam & qui viderunt Christum, non in eis laudata est fides eorum, quia credebant quod videbant, id est, filium hominis, sed quia credebant quod non videbant, id est, filium Dei. Cū vero & ipsa forma serui subtracta eorum esset aspectibus, tunc vero ex omni parte impletum est, iustus ex fide viuunt, est enim fides, sicut in Epistola quæ ad Hebræos est definitur, sperandarum * substantia, & conuictio rerum, quæ non videntur. Sed quid est, iam non videbitis me? non enim ait, ad patrem vado, & non videbitis me, vt tēporis intervallū quo non videbitur, significasse intelligeretur, siue breue, siue longum, tamen vtiq; terminatum: sed dicendo, iam non videbitis me, velut nunquam de cætero visurus eos Christum veritas prænucciavit? Hæcne iustitia est, nunquam Christum videre, & in eum tamen credere, cum propterea laudetur fide ex qua iustus viuunt quoniam credit quem modo nō videt Christum, se aliquando esse visurum? Postremo secundum hanc iustitiam, nunquid dictari sumus Paulum Apostolum non fuisse iustum, consistentem se Christum vidisse post ascensionem eius in cælum, de quo vtiq; iam tempore dixerat, iam non videbitis me. Nunquid secundum hanc iustitiam iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur, ait, Ecce video cælum apertum, & filium hominis stantem ad dexteram Dei? Quid ergo est? Ad patrem vado, & iam non videbitis me: nisi quomodo sum, cum vobiscum sum? Tunc enim adhuc erat mortalis in similitudine carnis peccati, qui esurire poterat atque sitire, fatigari atque dormire: Hunc ergo Christū, id est, talem Christum cum transisset de hoc mundo ad patrem, non erant iam visuri; & ipsa est iustitia fidei, de qua dicit Apostolus: Et si noueramus Christum secundum carnem, sed nūc iam non nouimus. Erat itaque, inquit, vestra iustitia qua mundus arguetur, quia vado ad patrem, & iam non videbitis me, quoniam in eum, quem non videbitis, credetis in me, & quando me videbitis quod tunc ero, non videbitis me, quod sum vobiscum modo, nō videbitis me humilē, sed excelsum: non videbitis mortalem, sed sempiternum: non videbitis iudicandum, sed iudicatum, & de hac fide vestra, id est, iustitia vestra, arguet

Eph. 5.

Ioan. 20.

Act. 2. Rom. 1. Heb. 11. * al. sperantium.

1. Cor. 15.

Act. 7.

2. Cor. 5.

arguet spiritus sanctus incredulum mundum. *Arguet etiam de iudicio, quia princeps huius mundi indicatus est.* Quis est iste, nisi de quo ait alio loco,

Ioh. 14.

Ecce venit princeps mundi, & in me nihil inuenit: id est, nihil iuris sui, nihil quod ad eum pertineat, nullum scilicet omnino peccatum? Per hoc enim est diabolus princeps mundi, non enim cæli & terræ & omnium quæ in eis sunt est diabolus princeps, quæ significatione intelligitur mundus, ubi dictum est, Et mundus per eum factus est: sed mundi est diabolus princeps, de quo mundo ibi cõtinuo subiungit atque ait, Et mundus cum non cognouit, hoc est, homines infideles, quibus toto orbe terrarum mundus est plenus: inter quos gemit fidelis mundus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus, de quo ipse dicit, Non venit filius hominis ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Mundus eo iudicante, damnatur, mundus eo subueniente, saluatur, quoniam sicut arbor folijs & pomis, sicut area paleis, & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps est ergo mundi huius, hoc est, princeps tenebrarum harum, hoc est, infidelium, de quibus eruitur mundus quibus dicitur, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Princeps mundi huius missus est foras: utiq; iudicatus est, quoniam iudicio ignis æterni inreocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio, quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à spiritu sancto mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbū, atque impium imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari, quomodo non à spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in spiritu sancto hæc loquitur Apostolus: Credat itaque homines in Christū, ne arguatur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Transcant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Caneant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem iudicatur imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

Ioh. 3.

Et mundus cum non cognouit, hoc est, homines infideles, quibus toto orbe terrarum mundus est plenus: inter quos gemit fidelis mundus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus, de quo ipse dicit, Non venit filius hominis ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum.

Ioh. 1.

Mundus eo iudicante, damnatur, mundus eo subueniente, saluatur, quoniam sicut arbor folijs & pomis, sicut area paleis, & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps est ergo mundi huius, hoc est, princeps tenebrarum harum, hoc est, infidelium, de quibus eruitur mundus quibus dicitur, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Princeps mundi huius missus est foras: utiq; iudicatus est, quoniam iudicio ignis æterni inreocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio, quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à spiritu sancto mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbū, atque impium imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari, quomodo non à spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in spiritu sancto hæc loquitur Apostolus: Credat itaque homines in Christū, ne arguatur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Transcant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Caneant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem iudicatur imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

Eph. 1.

Mundus eo iudicante, damnatur, mundus eo subueniente, saluatur, quoniam sicut arbor folijs & pomis, sicut area paleis, & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps est ergo mundi huius, hoc est, princeps tenebrarum harum, hoc est, infidelium, de quibus eruitur mundus quibus dicitur, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Princeps mundi huius missus est foras: utiq; iudicatus est, quoniam iudicio ignis æterni inreocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio, quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à spiritu sancto mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbū, atque impium imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari, quomodo non à spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in spiritu sancto hæc loquitur Apostolus: Credat itaque homines in Christū, ne arguatur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Transcant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Caneant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem iudicatur imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

Eph. 5.

Mundus eo iudicante, damnatur, mundus eo subueniente, saluatur, quoniam sicut arbor folijs & pomis, sicut area paleis, & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps est ergo mundi huius, hoc est, princeps tenebrarum harum, hoc est, infidelium, de quibus eruitur mundus quibus dicitur, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Princeps mundi huius missus est foras: utiq; iudicatus est, quoniam iudicio ignis æterni inreocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio, quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à spiritu sancto mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbū, atque impium imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari, quomodo non à spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in spiritu sancto hæc loquitur Apostolus: Credat itaque homines in Christū, ne arguatur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Transcant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Caneant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem iudicatur imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

Ioh. 12.

Mundus eo iudicante, damnatur, mundus eo subueniente, saluatur, quoniam sicut arbor folijs & pomis, sicut area paleis, & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps est ergo mundi huius, hoc est, princeps tenebrarum harum, hoc est, infidelium, de quibus eruitur mundus quibus dicitur, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Princeps mundi huius missus est foras: utiq; iudicatus est, quoniam iudicio ignis æterni inreocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio, quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à spiritu sancto mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbū, atque impium imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari, quomodo non à spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in spiritu sancto hæc loquitur Apostolus: Credat itaque homines in Christū, ne arguatur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Transcant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Caneant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem iudicatur imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

1. Pet. 2.

Mundus eo iudicante, damnatur, mundus eo subueniente, saluatur, quoniam sicut arbor folijs & pomis, sicut area paleis, & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps est ergo mundi huius, hoc est, princeps tenebrarum harum, hoc est, infidelium, de quibus eruitur mundus quibus dicitur, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Princeps mundi huius missus est foras: utiq; iudicatus est, quoniam iudicio ignis æterni inreocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio, quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à spiritu sancto mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbū, atque impium imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari, quomodo non à spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in spiritu sancto hæc loquitur Apostolus: Credat itaque homines in Christū, ne arguatur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Transcant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Caneant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem iudicatur imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 3.

Tract. 96. in Ioan.

In isto sancti Euangelij capitulo, ubi dominus ait discipulis suis, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Prius quærendum illud occurrit, quomodo superius dixerit, Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: & hic dicit, *adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Verum illud quomodo dixerit, quod nondum fecerat tanquam fecerit, sicut ea quæ futura sunt Deum fecisse Propheta testatur dicēs, *Qui fecit, quæ futura sunt, iam cū ipsa verba irastarem, ut potuimus, exposuimus.* Nunc ergo quæ ista sint quæ Apostoli tunc portare non poterant, vultis forsitan scire, Sed quis nostrum audeat eorum se dicere iam capacem quæ illi capere non valebant? Ac per hoc nec à me expectanda sunt ut dicantur, quæ forte non caperem, si mihi

ab alio dicerentur: nec vos ea portare possentis, etiam si ego tantus essem, ut à me isto quæ vobis alio sunt audieris. Et fieri quidem potest, ut sint in vobis aliqui ad ea capienda iam idonei, quæ alij capere nondum valent, & si non omnia: de quibus magister ille Deus dicebat, *Adhuc multa habeo vobis dicere*, tamen eorum fortasse nonnulla? Sed quænam sint ista quæ ipse non dixit, temerarium est velle præsumere & dicere: nam & mori pro Christo nondū erant idonei tunc Apostoli quibus dicebat, Non potestis me sequi modo. Vnde primus eorum Petrus, qui hoc iam se posse præsumperat, aliud expertus est quam putabat: & tamen postea & viri & mulieres, pueri & puellæ, iuvenes & virgines, senes cum iunioribus innumerabiles martyrio coronati sunt, & paucæ inuentæ sunt oves, quod tunc quando ista dominus loquebatur, nondum poterant portare pastores. Nunquid ergo debuit illis omnibus dici in illo tentationis articulo, quod certare vsque ad mortem pro veritate oportebat, & pro Christi nomine; vel doctrina sanguinem fundere: nunquid, inquam, debuit eis dici, *Quis vestrum audeat idoneum martyrio se putare, cui Petrus idoneus nondum fuerat, quando eum os ad os ipse dominus intruebat?* Sic itaque dixerit aliquis, non debere dici popalis Christianis audire cupientibus: quæ sint, de quibus dominus tunc dicebat, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* si Apostoli nondum poterant, multo minus vos potestis: quia forte sic multi possunt audire, quod tunc nondum poterat Petrus: sic multi possunt martyrio coronari, quod tunc nondum poterat Petrus, præsertim iam missio spiritu sancto, qui tunc nondum erat missus, de quo cõtinuo subiungit atque ait, *Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Sic utique demonstrans illos, ideo quæ habere dicere, portare non posse, quia nondum ad eos venerat spiritus sanctus. Ecce concedamus ut ita sit multos ea modo portare posse iam missio spiritu sancto, quæ tunc eo nondum missio, non poterant portare discipuli. Nunquid ideo scimus, quæ sint, quæ dicere noluit, quæ tunc sciremus, si ab eo dicta legeremus, vel audissemus? Aliud est enim scire, utrum à nobis vel à vobis portari possint, aliud autem scire quæ sint, siue portari possint, siue non possint. Quæ cum ipse tacuerit, quis nostrum dicat ista vel illa sunt: aut si dicere audeat, vnde probat? Quis enim est tam vanus aut temerarius, qui cum dixerit etiam vera quibus voluerit, quæ voluerit, sine vlllo testimonio diuino affirmet ea esse, quæ tunc dominus dicere noluit? Quis hoc nostrum faciat, & non maximam culpam temeritatis incurrat, in quo nec prophetica, nec apostolica excellit autoritas? Nam profecto si eorum aliquid legissemus in libris canonica autoritate firmatis, qui post ascensionem domini scripti sunt, parum fuerat hoc legisse: nisi illic id etiam legeretur hoc eis esse, quæ tunc dominus noluit discipulis suis dicere, quia non poterant illa portare: tanquam si verbi gratia, ego dicerem illud quod legimus in huius Euangelij capite, in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, & alia quæ sequuntur, quoniam postea scripta sunt, nec ea dominum Iesum dixisse narratum est, cum hic esset in carne, sed hæc vnus ex Apo-

Ioh. 14.

stolis eius ipso ac spiritu eius sibi reuelante conscripsit, ex his esse, quæ noluit tunc dominus dicere, quia ea discipuli portare non poterant, quis me audiat tam temere ista dicentem? Si autem ubi hoc legimus, ibi hoc etiam legeremus, quis non tanto Apostolo crederet? Sed id quoque mihi videtur absurdissime dici, ea tunc non potuisse portare discipulos quæ de inuisibilibus, & altissimis rebus inuenimus in apostolicis literis, quæ postmodum scriptæ sunt, nec ea dominum quando cum illis visibiliter erat, dixisse narratur: cur enim ea tunc ferre non poterant, quæ nunc in eorum libris quis non legat, quis non ferat, etiam si non intelligat? Nonnulla quidem homines infideles in scripturis sanctis, & non intelligunt, cum legunt, vel audiunt, & lecta, vel audita ferre non possunt: sicut Pagani, quod per eum, quod dicitur filius Dei sit, qui eo modo quo ipsi celebrant sabbatum soluit: sicut Sabelliani, quia trinitas est pater, & filius, & spiritus sanctus: sicut Ariani, quia æqualis est patri filius, & patri, ac filio spiritus sanctus: sicut Photiniani, quia non homo tantum similis nobis, sed etiā Deus Deo patri æqualis est Christus: sicut Manichæi, quod Christus Iesus, per quem liberati sumus, natus in carne, & de carne dignatus est: & ceteri omnes peruersarum, at diuersarum sectarum homines, utique ferre non possunt, quicquid in scripturis sanctis & in fide catholica reperitur, quod contra eorum proferant errores, sicut nos ferre non possimus sacrilegas eorum vanitates, & insanias mendaces. Quid est enim ferre non posse, nisi æquo animo non habere? Sed omnia, quæ post ascensionem domini canonice veritate, atque autoritate conscripta sunt, quis fidelis vel etiam catechumenus, antequam spiritum sanctum baptizatus accipiat, non æquo animo legit, atque audit, etiam si nondum sicut oportet intelligit? Quomodo ergo aliquid eorum, quæ post ascensionem domini scripta sunt, non possent ferre discipuli, etiam nondum sibi missio spiritu sancto, cum omnia nunc ferunt catechameni nondum accepto spiritu sancto: quia etsi non eis fidelium sacramenta produntur, non ideo sit quod ea ferre non possunt, sed ut ab eis tanto ardentius concupiscatur, quanto eis honorabilius occultantur. Quapropter, charissimi, non à nobis expectetis audire, quæ tunc noluit dominus discipulis dicere, quia nondum poterant illa portare, sed potius in charitate proficite, quæ diffunditur in cordibus vestris per spiritum sanctum, qui datus est vobis, ut spiritu ferentes, & spiritalia diligentes, spiritalē lucem, spiritalēque vocem, quam carnales, & animales homines ferre non possunt, non aliquo signo corporalibus oculis apparente, nec aliquo sono corporalibus auribus instrepente, sed interiore conspectu, & auditu nosse possitis. Non enim diligitur, quod penitus ignoratur, sed cum diligitur quod ex quantum lacūque parte cognoscitur, ipsa efficitur dilectione, ut melius, & plenius cognoscatur. Si ergo in charitate proficiatis, quam diffundit in cordibus spiritus sanctus, *docebit vos omnem veritatem*, vel sicut alij codices habent, *deducet vos in omnem veritatem*: vnde dictum est, *Deduc me, domine, in via tua & ambulabo in veritate tua.* Sic fiat ut non à doctoribus exterioribus illa discatis, quæ noluit dominus tunc dicere, sed sitis omnes docibiles Dei, ut

Rom. 5.

Psal. 85.

Isa. 54.

Ioh. 6.

ea ipsa, quæ per lectiones, atque sermones extrinsecus adhibitos didicistis, & credidistis de natura Dei non corporea, nec loco aliquo inclusa, nec per finita spacia locorum, quasi mole distenta, sed ubique rota, & perfecta, & infinita, sine nitore colorum, sine figuris lineamentorum, sine notis literarum, sine serie syllabarum, ipsa mente conspiciere, ac percipere valeatis: ecce dixi aliquid quod forte inde sit, & tamē accepistis, & non solum ferre potuistis, verum etiam libenter audistis. Sed si ille magister interior, qui cum adhuc discipulis exterius loqueretur ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*, vellet nobis id quod de incorporea Dei natura dixi, intrinsecus ita dicere, sicut sanctis angelis dicit; qui semper vident faciem patris, nondum ea portare possemus: proinde quod ait, *Docebit vos omnem veritatem.* Vel, *deducet vos in omni veritate*: non arbitror in hac vita in cuiusquam mente posse compleri: quis enim viuens in hoc corpore quod corrumpitur & aggrauat animam, possit omnem cognoscere veritatem, cum dicat Apostolus, *Ex parte scimus.* Sed quia per spiritum sanctum sit, vnde nunc pignus accepimus, ut ad ipsam quoque plenitudinem veniamus, de qua idem dicit Apostolus, *Tunc autem facie ad faciem, & nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum: non quod in hac tantū vita, sed totum quod vsque ad illam perfectionem futurum est, nobis dominus promisit per charitatem spiritus dicēs, Docebit vos omnem veritatem: vel, deducet vos in omni veritate.* Quæ cum ita sint, dilectissimi, moneo vos in charitate Christi, ut seductores caueatis impuros, & obscenæ turpitudinis sectas, de quibus ait Apostolus, *Quæ autem occulte fiunt ab istis, turpe est & dicere: ne cum horrendas immunditias docere cœperint, quas humanæ aures qualescunque sint, portare non possunt, dicant ipsa esse, quæ dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: & per spiritum sanctum asserant fieri, ut possint illa immunda, & nefanda portare. Alia sunt mala, quæ portare non potest qualiscunque pudor humanus, & alia sunt bona, quæ portare non potest parvus sensus humanus. Ista fiunt in corporibus impudicis, illa remota sunt à corporibus vniuersis, hoc in pura carne committitur, illud pura mente vix cernitur. Renouamini ergo spiritu mentis vestræ, & intelligite, quæ sit voluntas Dei, quod bonum, & beneplacitum, & perfectum est, ut in charitate radicati, & fundati possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, & profundum, cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Isto enim modo vos docebit spiritus sanctus omnem veritatem, cum magis magisque diffundet in cordibus vestris charitatem.*

Matth. 13.

1. Tim. 9.

1. Cor. 13.

2. Cor. 1. 5.

2. Cor. 13.

Eph. 5.

Rom. 11.

Eph. 3.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 4.

Spiritus sanctus, quem promisit Dominus se discipulis suis esse missurum, qui eos doceret omnem veritatem, quam tunc quando cum eis loquebatur portare non poterant, de quo spiritu sancto, sicut dicit Apostolus, nunc pignus accepimus, quo verbo intelligeremus eius plenitudinem. *Bibl. Hom. tom. 3. G nem*

Tract. 97.

in Ioan.

2. Cor. 1. 5.

nem nobis in vita alia referuari. Ipse ergo spiritus sanctus & nunc docet fideles, quanta quisque potest capere, & spiritalia eorum pectora desiderio maiore succendit, si quisque in ea charitate proficiat, qua & diligit cognita, & cognoscenda desideret: ita ut ea quoque ipsa, qua nunc quomodo docunquē cognoscit, nondum se scire sciat, sicut scienda sunt in ea vita, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quo sciendi modo, si nunc ea vellet interior magister dicere, id est nostrae menti aperire atque monstrare, humana infirmitas portare non posset. Unde me vestra dilectio meminit iam locutum, cum sancti Evangelij verba tractarem, ubi Dominus ait. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Non ut in his Domini verbis nescio quae secreta nimis abdita suspicerentur, quae cum dici à docente possint, portari à discipulo non possint: sed ea ipsa, quae doctrina religionis in quorūlibet hominum notitia legimus, & scribimus, audimus, & dicimus, si vellet eo modo nobis Christus dicere, sicut ea dicit angelis sanctis in seipso unigenito verbo, patri coaeterno, quinam portare homines possent, etiam si iam essent spirituales, quales adhuc Apostoli non fuerunt, quando ista eis Dominus dixit, qualesque postea veniente sancto spiritu facti sunt? Nam utique quicquid de creatura sciri potest, minus est ipso creatore, qui summus, & verus, & immutabilis est Deus. Et quis eum tacet, ubi non à legentibus, disputantibus, quaerentibus, respondentibus, laudantibus, cantantibus, quoquo modo sermocinantibus, postremo ab ipsis etiam blasphemantibus nominatur? Et cum eum nemo taceat, quis est qui eum sicut intelligendus est, capiat, cum de oribus, & auribus hominum non recedat, quis est cuius acies ad eum mentis accedat? Quis est qui eum trinitatem esse scisset, nisi ipse sic innotescere voluisset? Et quis hominum iam istam sileat trinitatem, & tamen quis hominum sicut angeli sapiat trinitatem? Ea ipsa ergo, quae de Dei aeternitate, veritate, sanctitate in promptu, & palam sine cessatione dicuntur, ab aliis bene, ab aliis male intelliguntur, imò ab aliis intelliguntur, ab aliis non intelliguntur: qui enim male intelligit, non intelligit. Ab eis ipsis autem, à quibus bene intelliguntur, ab aliis minus, ab aliis amplius mentis vivacitate cernuntur, & à nullo hominum sicut ab angelis capiuntur. In ipsa ergo mente, hoc est, in interiore homine quodammodo crescit, non solum ut ad cibum à lacte transeat, verum etiam ut amplius, atque amplius cibus ipse sumatur. Nō autem crescit spaciōsa mole, sed intelligentia luminosa, quia & ipse cibus intelligibilis lux est. Ut ergo crescatis, eumque capiat, & quanto magis crescitis, tanto magis magisque capiat, non ab eo doctore, qui vestris auribus sonat, hoc est, forinsecus operando plantat, & rigat, sed ab eo, qui dat incrementum, petere, ac sperare debetis. Proinde sicut praeterito sermone commo-nui, caute, maxime qui parvuli estis, & adhuc alimentis lacteis indigetis, ne hominibus sub hac occasione deceptis, ac deceptoribus, quia Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo,* aurem curiosam praebatis ad incognita scienda, cum mentes inualidas habeatis ad vera, & falsa iudicanda, maxime propter ob-

1. Cor. 2.

2. Cor. 3.

* Al. fatuans.

animas instabiles, atque carnales, ad hoc Deo fi-nente ut eius ubique sint tremenda iudicia, & in comparatione impura nequitiae dulcescat purissima disciplina, atque illi det honorem, timorem autem, vel pudorem sibi, qui in illa mala, vel illo regente non cecidit, vel illo inde levante surrexit. Caveat timēdo, & orādo, ne irratis in illud enigma Salomonis, ubi mulier insipiens & audax, inops panis effecta, cōvocat praeirentes dicens, Panes occultos libenter attingite, & aquae furtivae dulcedinē. Hae enim mulier vanitas est impiorū, cum sint insipientissimi, aliquid se scire opinantur, sicut de ista muliere dictum est, inops panis efficitur. Quae cum sit inops panis, promittit panes, id est, cum sit ignara veritatis, promittit scientiam veritatis, occultos tamen panes promittit, quos tamē dicit libenter attingi, & aquae furtivae dulcedinem, ut ea scilicet libentius, & dulcius audiantur, & agantur, quae palam in Ecclesia dici, credi-que prohibentur. Ipsa quippe occultatione con-diunt quodammodo nefarii doctores sua venena curiosi, ut ideo se existiment aliquid discere magnum, quia meretur habere secretum, & suavius hauriant insipientiam, quam putant scientiam, cuius prohibitam quodammodo furantur audaciam. Hinc & nefarios ritus suis hominibus sacrilega curiositate deceptis, vel decipiendis; mag-gicarum artium doctrina commendat. Hinc illae illicitae divinationes, inspectis pecudum visceribus occisorum, aut vocibus, & volatibus avium, aut signis multiformibus demoniorum, insulfur-rant auribus hominum periturorum * per collo-quienda secreta, mulier illa nō solum insipiens, verum audax etiam nuncupatur. Sed haec nō solum à re ipsa, verū & à nomine nostrae religionis aliena sunt. Quid quod mulier haec insipiens & audax sub Christiano vocabulo tot scelestas haereses cō-didit, tot nefandas fabulas finxit, ut tales, quales in theatris siue cantantur, siue saltantur, siue mimica scurrilitate ridentur, & non quasdam tales, quales aduersus Deum fingere potuisset, sic il-lam doleamus insipientiam, ut miremur audaciam. Omnes autē insipientissimi haeretici, qui se Chri-stianos vocari volunt, audacias signetorum suorum, quas maxime exhorret sensus humanus, hac occasione Evangelicæ sententiæ colorare conan-tur, ubi dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*: quasi haec ipsa sint, quae tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit spiritus sanctus, quae palam docere, atque praedicare, quantalibet feratur audacia, spiritus erubescit immundus, Hoc Apostolus in spiritu sancto prauidens ait: Erat enim tempus, quo san-nam doctrinam non sustinebunt, sed secundum desideria sua magistros sibi coaceruabūt prurientes auribus, & à veritate quidem auditum suum auertentes, ad fabulas autem conuertentur: illa enim secreti, furtiveque cōmemoratio qua dicitur, Panes occultos libenter attingite, & aquae furtivae dulcedinem: prurium facit audientibus in auribus spiritaliter fornicantibus, sicut pruritu quodam libidinis etiam in carne corrumpitur integritas castitatis. Audite itaque Apostolum talia praudentem, & ea vitanda salubriter admonen-tem. Prophanas, inquit, verborum nouitates deu-ira: multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum sicut cancer serpit. Et non ait verborum

Prouer. 9.

* Audien-tiam.

* Al. impet-ritum.

1. Tim. 4.

2. Tim. 1.

Act. 11. Vnde et noui-ssimum vocabu-lorum in eccle-sia saepe rite usurpatam.

Ioan. 10.

Ioan. 13.

Prouer. 9.

1. Tim. 6.

* Al. veterū.

1. Cor. 3.

1. Cor. 2.

Tract. 98. in Ioan.

1. Cor. 3.

horum nouitates: sed addit, prophanas: sunt enim & doctrinae religionis congruentes verborum nouitates, sicut ipsum nomen Christianorum quando dici coepit, scriptum est, In Antiochia enim primum post ascensionem domini appella-ri sunt discipuli Christiani, sicut legitur in Actibus Apostolorum: & xenodochia, & monasteria postea sunt appellata nouis nominibus: res tamē ipsae & ante nomina sua erant, & religionis veri-tate firmantur, qua etiam contra improbos de-fenduntur. Aduersus impietatem quoque Aritia-norum haereticorum nouum nomen patres Ho-mouision condiderunt, sed non rem nouam tali nomine signauerunt: hoc enim vocatur Homouision, quod est, ego, & pater vnū sumus, vnus videlicet, eiusdemque substantie. Nam, si omnis no-uitas prophana esset, nec à domino diceretur; mā datum nouum do vobis: nec testamentum appel-laretur nouum: nec cararetur in vniuersa terra canticum nouum: Sed prophanas sunt verborum nouitates, ubi dicit mulier insipiens, & audax, Pa-nes occultos libenter attingite, & aquae furtivae dulcedinem. Ab hac pollutione falsa scientiae prohibet etiam illo loco Apostolus ubi dicit, O Timothee, de positum custodi, deuotans propha-nas vocum nouitates, & contradictiones falli no-minis scientia, quam quidam promittentes, cir-ca fidem exciderunt: nihil enim sic amant isti quā scientiā promittere, & fidē rerum verarum * quas credere paruuli praecipiantur, velut imperitiā deridere. Dicit aliquis, Nihil ne spiritales viri ha-beant in doctrina, quod carnalibus raceant, & spi-ritualibus eloquantur? Si respondero, non habent, continuo mihi dicitur ex epistola ad Corinthios Apostoli Pauli, Non potui vobis loqui quasi spi-ritualibus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: non-dum enim poteratis, sed nec adhuc quidem pote-ritis: adhuc enim estis carnales: & illud, Sapiētiam loquimur inter perfectos: & illud, Spiritalibus spiritalia comparantes: animalis autem homo nō percipit, quae sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi. Hoc totum quale sit, ne rursus propter haec verba Apostoli prophanas vocum nouitates se-creta quaerantur, & ea, quae debet castorum spi-ritus, corpūque vitare, dicatur carnalis sustinere nō posse, sermone alio si dominus donauerit, di-sputandum est, ut iam istū aliquando claudamus.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 5.

EX verbis Domini nostri ubi dicit, *Adhuc mul-ta habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Exortam difficilem questionem me recolo distu-lisse, ut inde ociosus tractaretur, quia illum mo-dus competens cōpellebat finire sermonem, nunc ergo, quoniam tempus est promissa reddendi, per-tractetur ut dominus ipse donauerit, qui cordi nostro ut proponeretur ingessit. Haec est autem quæstio, utrum spirituales homines habeant aliquid in doctrina, quod carnalibus raceant, & spiritali-bus dicat. Quia si dixerimus, non habent: respon-debitur nobis, Quid est ergo quod dicebat Apo-stolus scribens ad Corinthios, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non es-

cam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc qui-dem potestis, adhuc enim estis carnales? Si autem dixerimus, habent, timendum & cauendum est, ne sub hac occasione in occultis nefaria docean-tur, & spiritalium nomine velut ea, quae carnales capere non possunt, non solum exultatione deal-banda, verum etiam praedicatione laudanda videan-tur. Primum ergo scire debet charitas vestra, quod ipse Christus crucifixus, quo velut lacte paruulos aluisse se dicit Apostolus, ipsa vera caro eius, in qua facta est vera mors eius, & vulnera vera con-fixi, sanguinisque excussi, non eo modo à carnali-bus, quo ab spiritalibus cogitatur, & illis est lac, istis cibus est, quia & si non audiunt amplius, in-telligunt amplius. Non enim æqualiter mentē percipitur, etiam quod in fide pariter ab vtriusque recipitur, ita fit ut praedicatus ab Apostolis Chri-stus crucifixus, & iudæis esset scandalum, & Gen-tibus stultitia, & ipsis vocatis iudæis & Græcis Dei virtus, & Dei sapientia: sed carnalibus paruulis id tantum credendo tenentibus: spiritalibus autem capacioribus id etiam intelligēdo cernen-tibus. Illis ergo tanquam lacteus potus, istis tan-quam solidus cibus, non quia hoc illi aliter in pop-ulis, isti aliter in cubiculis cognouerūt, sed quod eodem modo vtrique cum palam diceretur au-diebant, pro suo modo quique capiebant. Cum enim Christus propterea sit crucifixus, ut in rem-issionem peccatorum sanguinem funderet, qua eius unigeniti passione diuina gratia commenda-tur, ut nemo in homine gloriatur, quomodo in-telligebant Christum crucifixum qui adhuc di-ciebant, Ego sum Pauli, Nunquid quomodo ipse Paulus qui dicebat, Mihi autem abicit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi? De ipso ita-que Christo crucifixo, & ipse cibus pro sua ca-pacitate sumebat, & illos lacte pro eorum infir-mitate nutrebat. Denique illa quae scripsit ad Corinthios, aliter utique ab ipsis paruulis, aliter à capacioribus posse intelligi sciens, ait; Si quis est inter vos Propheta, aut spiritalis, agnoscat quae scribo vobis, quia domini est mandatum: si quis autem ignorat, ignorabitur, solidam profecto voluit esse scientiam spiritalium, ubi non sola fides accommodaretur, sed certa cognitio teneretur: ac per hoc illi ea ipsa credebant, quae spirituales insuper agnoscebant. Ignorabitur autem, ait, qui ignorat: quia nondum ei reuelatum est, ut quod dicitur cognosci à Deo, quia Deus illum cognos-centem facit, sicut alibi ait, Nunc autem agnos-centes Deum, imò cogniti à Deo: neque enim tunc cognouerat eos Deus, praecognitos & elec-tos ante mundi constitutionem, sed tunc eos se-ipsam cognoscere fecerat. Hoc igitur primitus cognito, quod ea ipsa, quae simul audiunt spirita-les, atque carnales, pro suo modulo quique ca-piunt, illi ut paruuli, isti ut maiores, isti ut lactis alimentum, isti ut cibi solidamentum, nulla vide-tur esse necessitas, ut aliqua secreta doctrinae ta-ceantur, & abscondantur fidelibus paruulis, seor-sum dicenda maioribus, hoc est, intelligentiori-bus, & hoc ideo faciendum putetur, quia dixit Apostolus, Non potui vobis loqui quasi spiritali-bus, sed quasi carnalibus. Hoc ipsum enim quod non iudicauit se scire in eis nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quia id sicut spi-

1. Cor. 1.

1. Cor. 3. Galat. 6.

1. Cor. 14.

Eph. 1.

1. Cor. 3.

1. Cor. 1.

giales capere non valebant. Quicumque autem spirituales inter eos erant, id est, quod illi tanquam carnales audiebant, spiritali ipsi intellectu capiebant, ut sic intelligatur quod ait, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: ac si diceret, non potuistis quasi spirituales, sed quasi carnales capere, quod loquebar. Animalis enim homo, id est, qui secundum hominem sapit, animalis dicitur ab anima, carnalis à carne, quia ex anima, & carne constat totus homo, non percipit quæ sunt spiritus Dei, id est, quid gratiæ credentibus crux conferat Christi, & putat hoc illa cruce actum esse tantummodo, ut nobis vsque ad mortem pro veritate certantibus, imitandum præberetur exemplum: nam si scirent huiusmodi, homines, qui nolunt esse nisi homines, quemadmodum Christus crucifixus factus sit nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, ut quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in domino gloriatur: proculdubio non gloriarentur in homine, nec carnaliter dicerent, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollos, ego vero Cephas: sed spiritaliter, Ego sum Christi. Verum illud adhuc quæstionem facit, quod in epistola ad Hebræos legitur, Cum iam deberetis tempore ipso esse doctores, iterum doctrina indigetis, quæ sint elementa sermonum Dei, & facti estis opus habentes lacte, non solido cibo. Omnis enim, qui lactat, inexpertus est verborum iustitiæ, infans est enim. Perfectorum est autem solidus cibus, eorum, qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum à malo. Hic enim videmus tanquam definitum esse, quem perfectorum dicit solidum cibum: & hoc esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos. Quos autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiecit, atque ait, qui per habitum exercitatos habent sensus, ad separandum bonum à malo. Hoc vero qui inualida, & in exercitata mente non possunt, profecto nisi fidei quodam lacte teneantur, & inuisibilia, quæ non vident, & intelligibilia, quæ nondum intelligunt, credant, facile ad vanas, & sacrilegas fabulas promissione scientiæ ducuntur, ut & bonum, & malum non nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum Deum non nisi aliquid esse corpus existiment, & malum non nisi substantiam putare non possint, cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus, quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis, & summa substantia, qui est Deus. Quod profecto quisquis non solum credidit, verumetiam exercitatis interioribus animi sensibus intelligit, percipit, nouit: non est iam metuendum, ne seducatur ab eis, qui malum putando esse substantiam, quam non fecit Deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum Deum, sicut Manichæi, vel si quæ aliæ pestes ita desipiunt, sed mente adhuc paruulos, quos dicit Apostolus carnales lacte nutriendos. Omnis de hac re sermo, quo agitur ut non solum credatur, verumetiam intelligatur, sciaturque quod dicitur, percipere talia non valentibus onerosus est, faciliusque illos premit, quam pascit. Ex quo fit ut spirituales ista carnalibus non omnino taceant propter catholicam fidem, quæ omnibus prædicanda est, nec tamen sic differant, ut volentes ea perducere ad intelligentiam non capacem, facilius fatidiri faciant in veritate sermonem quam in ser-

1. Cor. 3.

1. Cor. 2.

1. Cor. 2.

Hierem. 9.

1. Cor. 1.

Febr. 5.

1. Cor. 2.

mone percipi veritatem. Propterea dicit scribens ad Colossenses, Et si corpore absens sum, spiritu vobiscum sum gaudens, & videns ordinationem vestram, & id quod deest fidei vestræ in Christo. Et ad Thessalonicenses, Nocte, ac die, inquit, abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, & suppleamus, quæ desunt fidei vestræ. Intelligendi sunt utique ita primum catechizati, ut lacte alerentur, non solido cibo, cuius lactis ad Hebræos commemoratur vbertas eis, quos volebat cibi soliditate iam pascere: propter quod ait, ideoque remittentes initij. Christi verbum, in consummationem respiciamus, non iterum iacentes fundamentum penitentiam ab operibus mortuis, & fidei in Deum, lauacri doctrinæ, impositionis manuum, resurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Hæc est lactis vbertas, sine quo non viuunt, qui iam quidem ratione vtuntur ut possint credere: sed bonum à malo non credendo tantum, verumetiam intelligendo quod pertinet ad solidum cibum, separare non possunt. Quod autem in lactis commemoratione posuit & doctrinam, ipsa est, quæ per symbolum traditur, & orationem dominicam. Sed huic lacti absit ut sit contrarius cibus rerum spiritalium firma intelligentia capiendæ, qui Colossensibus, & Thessalonicensibus defuit, & supplendus fuit. Quando enim suppletur quod defuit, non improbat quod fuit: nam & in ipsis quæ sumimus alimentis, vsque adeo non est lacti contrarius solidus cibus, ut ipse lactescat, quo possit esse aptus infantibus, ad quos per matris, vel nutricis peruenit carnis: sicut fecit etiam mater ipsa sapientia, quæ cum sit in excelsis angelorum solidus cibus, dignata est quodammodo lactescere paruulis, cum verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Sed ipse homo Christus, qui vera carne, vera cruce, vera morte, vera resurrectione, sincerum lac dicitur paruulorum, cum bene ab spiritalibus capitur, inuenitur dominus angelorum. Proinde nec sic paruuli sunt lactandi, ut semper non intelligant Deum Christum: nec sic lactandi sunt, ut deserant hominem Christum. Quod alio modo id ipsum ita dici potest, nec sic lactandi sunt, ut creatorem nunquam intelligant Christum: nec sic ablactandi, ut mediatorum inquam deserant Christum. In hoc quippe non conuenit huic rei similitudo materni lactis, & solidi cibi: sed potius fundamenti, quia & puer quando ablactatur: ut ab alimentis infantiam iam recedat, inter solidos cibos non repetit vbera, quæ sugebat: Christus autem crucifixus, & lactescentibus, & cibus est proficientibus. Fundamenti vero ideo est aptior similitudo, quia ut perficiatur, quod struitur, additur ædificium, non subtrahitur fundamentum. Quæ cum ita sint, o quicumque estis, qui sine dubio multi estis paruuli in Christo, proficite ad solidum cibum mentis, non ventris, proficite ad separandum bonum à malo, & magis magisque inhzere mediatori, per quem liberamini à malo, quod non est à vobis loco separandum, sed in vobis potius est sanandum. Quisquis autem vobis dixerit, nolite credere verum hominem Christum, aut non à vero Deo corpus cuiuslibet hominis vel cuiuslibet animantis creatum, aut non à vero Deo vetus testamentum datum, & si quid huiusmodi: hæc enim vobis prius ideo non dicebantur, quando lacte nutriebamini, quoniam ad vera capiendæ cor nondum habebatis

Colos. 2.

1. Thes. 3.

* aliis myserij.

1. Ion. 1.

ris idoneum, non vobis iste cibus præparat, sed venenum. Propter quod beatus Apostolus eos loquens qui sibi iam videbatur esse perfecti, cum se imperfectum ipse dixisset, Quicumque ergo inquit, perfecti sumus, hoc sapiamus, & si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit. Et ne forte incurterent in seductores, qui eos vellent à fide auertere, promittendo scientiam veritatis, & hoc putaret esse quod dixit Apostolus, id quoque vobis Deus reuelabit: continuo subiunxit, Verumtamen in id quod peruenimus, in eo ambulamus. Si quid ergo intellexeris quod non sit contra regulam catholicæ fidei, ad quam velut viam, quæ te ducat ad patriam peruenisti, & sic intellexeris, ut inde dubitare omnino non debeas, adde ædificium, noli tamen relinquere fundamentum. Sic debent maiores docere aliquid paruulos, ut omnium dominum Christum, & seipsis longe maiores Prophetas & Apostolos non dicant aliquid fuisse mentitos, Non autem solum vaniloquos, & metis seductores fabulosa, & falsa garantiæ, & in eis vanitatis velut altam scientiam promittentes contra regulam fidei, quam catholicam suscepistis, cauere debetis, verumetiam ipsos, qui de ipsa diuinæ immutabilitate nature, vel incorporea creatura, siue creatore veraciter disputant, & quod dicunt omnino documentis, atque rationibus certissimis probant, & tamen ab vno Dei & hominum mediatore conantur auertere, tanquam pestem insidiosam cæteris fugite: tales enim sunt de quibus dicit Apostolus, Quia cognoscetes Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Quis enim prodest habere intelligentiam veram de immutabili bono, ei qui non tenet, per quem liberetur à malo? Propterea admonitio beatissimi Apostoli de vestris cordibus non recedat, Si quis vobis euangelizauerit præter quàm quod accepistis, anathema sit. Non ait plus quàm accepistis: sed, præter quàm quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipsi prædicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, ut suppleret, quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet, quod minus erat addit, non quod inerat, tollit. Qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via: quod itaque ait dominus, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*, adicienda illis fuerant quæ nesciebant, non quæ didicerant euertenda: Et ille quidem, sicut in pristino sermone iam exposui, potuit hoc ita dicere, quia illa ipsa, quæ docuerat, si vellet eis sic aperire, ut in illo concipiuntur ab angelis, hoc infirmitas humana, in qua adhuc erant, ferre non posset. Spiritus autem homo quilibet potest alterum hominem docere, quod nouit, si proficiente capaciorem faciat spiritus sanctus, in quo & ipse doctor aliquid amplius addiscere potuit, ut sint ambo docibiles Deo, quanquam & inter ipsos spirituales sunt utique alii alij capaciores atque meliores, ita ut quidam illorum ad ea perueniret, quæ non licet homini loqui. Qua occasione vani quidam Apocalypsim Pauli, quam sana non recipit Ecclesia, nescio quibus fabulis plenâ, stultissima præsumptione sanxerunt, dicentes hanc esse, vnde dixerat raptum se fuisse in tertium celum, & illic audisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Vtunque illorum tolerabilis esset audacia, si se audisse dixisset, quæ adhuc non licet homini loqui, cum vero dixerit, quæ non licet homini lo-

Philip. 3.

Rom. 1.

Galat. 1.

1. Cor. 12.

qui, isti, qui sunt, qui hæc audeant impudenter, & infeliciter loqui: Sed iam istum sermonem hoc sine concludam, per quem vos esse cupio sapientes quidem in bono, integros autem à malo.

* aliis similes autem malo.

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 6.

Quid est quod dominus ait de spiritu sancto, cum eum venturum esse promitteret; & doctorum discipulos eius omnem veritatem, vel eos deducturum in omni veritate. Non enim loquitur à semetipso, sed quemcumque audiet loquetur. Simile est hoc ei quod de semetipso dixit, Non possum à meipso facere quicquam, sicut audio iudico. Sed illud cum exponeremus, secundum hominem posse accipi diximus, ut obedientiam suam, qua factus est obediens vsque ad mortem crucis prænaturalis filius videretur, & iudicium futurum, quo viuos, & mortuos iudicabit, quia hoc per id factus est, quod filius hominis est, propter quod dixit, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, quia in iudicio non forma Dei, qua æqualis est patri, nec ab impiis videri potest, sed forma hominis apparebit, qua minoratus est etiam modico minus ab angelis, quamuis iam in claritate, non in pristina sit humilitate venturus, conspicuus tamen futurus & bonis, & malis: hinc ait, & illud, Et potestatem dedit ei iudicium facere, quoniam filius hominis est. In quibus verbis eius manifestatur non eam formam præsentandam esse iudicio, in qua cum esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed illam quam cum semetipsum exinanisset, accepit. Semetipsum enim exinanivit formam serui accipiens, in qua videtur etiam ad faciendum iudicium obedientiam suam commēdasse, cum dixit: Non possum facere à meipso quicquam, sicut audio iudico. Adam namque per cuius vnus hominis inobediētiam peccatores constituti sunt multi, non sicut audiuit iudicauit, quia quod audiuit præuaricatus est, & à semetipso fecit malum, quod fecit, quia non Dei voluntatem, sed suam fecit. Ille autem, per cuius vnus hominis obedientiam iusti constituuntur multi, non solum obediens fuit, vsque ad mortem crucis, in qua est viuos iudicatus, & mortuus, sed obedientem se futurum promittens in ipso quoque iudicio, quo est de viuis iudicaturus, & mortuus, Non possum, inquit, à meipso facere quicquam, sicut audio iudico: sed nunquid de spiritu sancto quod dictum est, Non enim loquitur à semetipso, sed quemcumque audiet, loquetur, secundum hominem vel secundum assumptionem cuiusquam creaturæ dictum esse audebimus opinari? Solus quippe in trinitate filius formam serui accepit, quæ forma illi ad vnitatem personæ coaptata est, id est, ut filius Dei & filius hominis vnus sit Iesus Christus, ne non trinitas, sed quaternitas prædicetur, quod absit à nobis. Propter quam personam profecto vnâ ex duabus substantiis diuina, humanaque constantem, aliquando secundum id quod dominus esse loquitur, ut est illud quod ait, Ego, & pater vnus sumus: aliquando secundum id quod homo est, sicut est illud, Quoniam pater maior me est, secundum quod accepimus esse ab eo dictum, & hoc vnde nunc disputo, Non possum à meipso facere

Tract. 99. In Ioan.

Ioan. 4. Supra tract. 40. Philip. 2.

Ioan. 5.

Philip. 2.

Ioan. 5. Rom. 5.

Ioan. 5.

Ioan. 10.

Ioan. 14.

quicquam, sicut audio iudico. In persona vero spiritus sancti quomodo id accipiamus quod ait, *Non enim loquetur à semetipso, sed quicumque audiet, loquetur*, cum in ea non sit alia diuinitas, alia humanitatis, vel alterius creaturæ cuiuscunque substantia magna exoritur difficultas. Illud enim quod sicut coluba spiritus sanctus apparuit specie corporali, visio fuit ad horam facta atque tractata: sicut etiam quādo super discipulos venit, visæ sunt illis linguæ diuise velut ignis, qui & in fedit super vnūqueque eorū. Qui ergo dicit columbam ad vnitatem personæ spiritui sancto fuisse coniunctā vt ex illa & Deo, quia spiritus sanctus Deus est, vna spiritus sancti persona constaret, & hoc etiam de illo igne compellitur dicere, vt intelligat nihil horum debere se dicere: ista enim quæ de substantia Dei quoquo modo vt opus erat significanda corporeis hominum sensibus se intulerunt, atque transferunt, ad horam diuinitas facta sunt de creatura seruiente, non de ipsa dominante natura, quæ in se manens, quod vult, mouet, & quod vult, immutabilis mutat. Sicut etiam vox illa de nube aures vtique artigit corporales, eumque sensum corporis, qui vocatur auditus, nec tamen villo modo credendum est verbum Dei, quod est vnigenitus filius, quoniam verbum dicitur, syllabis, sonisque finiri, quia nec omnes simul sonare possunt cum seruo sit, sed tanquam nascentes morientibus ordine suo soni quicumque succedunt, vt totum quod loquimur nouissima syllaba compleatur. Absit vt sic loquatur pater ad filium, hoc est, Deus ad verbum suum Deum. Sed hoc eorum est capere, quantum ab homine capi potest, ad quos non lac pertinet, sed solidus cibus. Cum igitur spiritus sanctus nulla susceptione hominis sit homo factus, nulla susceptione angeli sit angelus factus, nulla susceptione cuiuscunque creaturæ creatura sit factus, quomodo de illo intelligendum est quod dominus ait, *Non enim loquetur à semetipso, sed quicumque audiet, loquetur*. Ardua quæstio, nimis ardua, ipse assit spiritus, vt saltem sicut eam cogitare possumus, sic eloqui possumus, ac sic ad intelligentiam vestram pro mei moduli facultate perueniat. Prius itaque nosse debetis, & intelligere potestis, credere autem, qui intelligere nondum potestis, in ea substantia, quæ Deus est, non quasi per corporis molem sensus locis propriis distributos, sicut in carne mortali quorūque animalium alibi est visus, alibi auditus, alibi gustus, alibi olfactus, per totum autem tactus. Absit hoc credere in illa incorporea, immutabilique natura: audire ergo ibi & videre id ipsum est. Dicitur & olfactus in Deo vnde dicit Apostolus, Sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Et gustus intelligi potest secundum quem Deus & odit amaricantes, & nec frigidus nec calidos, sed tepidos euomit ex ore suo: & Iesus Christus dicit, Mens cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui me misit: est etiam tactus ille diuinus, vnde dicit sponsa de sponso, Sinistra eius sub capite meo, & dextera eius complectitur me: non sunt hæc in Deo per diuersa corporis loca, cum enim dicitur scire, ibi sunt omnia & videre, & audire, & olfacere, & gustare, & tangere, sine vlla eius mutatione substantiæ, sine vlla mole, quæ in alia parte maior, in alia minor, etiam in sensibus * pueri pectore cogitatur, quan-

Matth. 3.
Act. 2.

Ephes. 5.
Galat. 2.

Apo. 3.
Ioan. 4.
Cantic. 2.

* Alia sensibus.

do Deus sic cogitatur: Nec mireris quod ineffabilis Dei scientia, qua nouit omnia, per varios humanæ locutionis modos, omnium istorum corporalium sensuum nominibus nuncupatur, cum & ipsa mens nostra, hoc est homo interior, cui vniformiter scienti per hos quinque veluti nuncios corporis diuersa nunciantur, quando immutabilem veritatem intelligit, eligit, diligit, & lumen videt de quo dicitur, Erat lumen verum: & verbum audit de quo dicitur, In principio erat verbum: & odorem caput, de quo dicitur, Post odorem vnguentorum tuorum currimus: & fontem bibit, de quo dicitur, Apud te est fons vitæ: & tactu fruatur, de quo dicitur, Mihi autem adherere Deo bonum est: nec aliud, atque aliud, sed vna intelligentia tot sensuum nominibus nuncupatur. Cum ergo de spiritu sancto dicitur, *Non enim loquetur à semetipso, sed quicumque audiet, loquetur*: multo magis ibi simplex natura, vbi verissime simplex est, vel intelligenda vel credenda, quæ longe latèque naturam nostræ mentis excedit. Mutabilis quippe est mens nostra, quæ percipit discendo, quod nesciebat, & amittit deducendo, quod sciebat: & verisimilitudine fallitur, vt pro vero approbet falsum, & obscuritate sua quasi quibusdam tenebris impeditur, ne perueniat ad verum. Et ideo non est ista substantia verissime simplex, cui non hoc est esse quod nosse: potest enim esse nec nosse. Atqui illa diuina non potest, quia id quod habet est, ac per hoc non sic habet scientiā, vt aliud illi sit scientia qua scit, aliud essentia qua est, sed vtrunque vnum est: nec vtrunque dicendum est, quod simpliciter vnum est: sicut habet pater vitam in semetipso: nec aliud est ipse quāam vita quæ in ipso est, & dedit filio habere vitam in semetipso, hoc est, genuit filium, qui & ipse vita esset. Sic itaque debemus accipere, quod de spiritu sancto dictum est, *Non enim loquetur à semetipso, sed quicumque audiet loquetur*, vt intelligamus nō eum esse à semetipso. Pater quippe solus de alio non est, nam & filius de patre natus est, & spiritus sanctus de patre procedit. Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sanè aliqua disparitas in summa illa trinitate cogitationi occurrat humanæ: nam & filius ei, de quo natus est, & spiritus sanctus ei, de quo procedit, æqualis est. Quid autem illic intersit inter procedere, & nasci, & longum est querendo disserere, & temerarium cum disserueris, definire, quia hoc & menti vtunque comprehendere, & si quid forte mens inde comprehenderit, linguæ difficillimum est explicare quantumlibet sit doctor, quantumlibet adsit auditor: *Non ergo loquetur à semetipso*, quia non est à semetipso, sed quicumque audiet loquetur, ab illo audiet, à quo procedit. Audire illi scire est: scire vero esse, sicut superius disputatum est. Quia ergo non est à semetipso, sed ab illo à quo procedit, à quo illi est essentia, ab illo scientia, ab illo igitur audientia, à quo nihil est aliud quam scientia: nec moueat, quod verbum futuri temporis positum est, non enim dictum est, quicumque audiuit, aut quicumque audit sed quicumque audiet loquetur: illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna est scientia. In eo autem quod sempiternum est, sine initio, & sine fine, cuiuscunque temporis verbum ponatur, siue præteriti, siue presentis, siue futuri, non mendaciter ponitur. Quamuis enim natura illa

Ioan. 1.
Cant. 1.
Psal. 35.
Psal. 72.

Ioan. 5.

Mat. 10.
Galat. 4.
Ephes. 4.

Galat. 4.
Rom. 8.

Ioan. 4.
Spiritus sanctus etiam à filio procedit.
Ioan. 22.

illa immutabilis, & ineffabilis non recipiat, fuit, & erit, sed tantum est: ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest, & ideo illi tantum conuenienter dicere, Ego sum qui sum; & dices filius Israel, qui est, misit me ad vos: tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus velatur nostra mortalitas & nostra mutabilitas, nō mendaciter dicimus, & fuit & erit & est. Fuit in præteritis seculis, est in presentibus, erit in futuris, fuit, quia nunquam defuit: erit, quia nunquam deerit: est, quia semper est. Neque enim velut quiam non sit cum præteritis occidit, aut cum presentibus velut qui nō maneat labitur, aut cum futuris velut qui non fuerit oritur. Proinde eū secundum volumina temporum locutio humana variatur, qui per nulla deesse potuit, aut potest, aut poterit tempora, vera de illo dicuntur cuiuscunque temporis verba. Semper itaque audit spiritus sanctus, quia semper fuit. Ergo & scit, & scire, & scire ac per hoc & audire, & audire, & audire, quia sicut iam diximus, hoc est illi audire, quod scire, & scire illi hoc est quod esse. Ab illo igitur audiuit, audit, & audiet à quo est, ab illo est, à quo procedit. Hic aliquis forsitan querat, vtrum & à filio procedat spiritus sanctus, filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater, spiritus autem sanctus non est vnus eorum spiritus, sed amborum. Habes ipsum dominum dicentem. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis: habes & Apostolum, Misit Deus, inquit, spiritum filij sui in corda vestra, nunquid duo sunt, alius patris, alius filij? Absit: Vnum enim corpus, ait, cum significaret ecclesiam, moxque addidit, & vnus spiritus. Et vide quomodo illic impleat trinitatem. Sicut vocati estis, inquit, in vna spe vocationis vestrae, vnus dominus, hic vtique Christum intelligi voluit. Restat vt etiam patrem nominet: sequitur ergo, Vna fides, vnus baptisma, vnus Deus, & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Cum ergo sicut vnus pater, & vnus dominus, id est, filius ita sit & vnus spiritus, profecto amborum est, sicut ipse Christus Iesus dixit, Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis: & dicit Apostolus, Misit Deus spiritum filij sui in corda nostra: habes & alio loco eundem Apostolum dicentem, Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis. Hic vtique spiritum patris intelligi voluit, de quo tamen alio loco dicit, Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et multa alia sunt testimonia, quibus hoc euidenter ostenditur, & patris, & filij ipsum esse spiritum, qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud existimo ipsum vocari proprie spiritum, cum etiam si de singulis interrogemur, nō possumus nisi patrem, & filium spiritum dicere, quoniam spiritus est Deus, id est, non corpus est Deus, sed spiritus: quod ergo communiter vocant & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum, qui non est vnus eorum, sed in quo communitas apparet amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de filio procedat spiritus sanctus, cum filij quoque ipse sit spiritus? Si enim non ab eo procederet, non post resurrectionem se representans discipulis suis insufflans diceret, Accipite spiritum sanctum: quid enim aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritus sanctus & de ipso

Ad hoc pertinet etiam illud, quod de muliere, quæ fluxum sanguinis patiebatur, ait, Tetigit me Luc. 8.
nam virtutis nomine appellari etiam spiritum sanctum, & eo loco clarum est, vbi angelus dicitur Maria. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco: respondit, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et ipse dominus promittens eum discipulis ait, Vos sedete in ciuitate, quoad usque induamini virtute ex atro: & iterum, Accipietis, inquit, virtutem spiritus sancti superuenientem in vos, & eritis mihi testes, de hac virtute credendus est dicere Evangelista, Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Si ergo & de patre, & filio procedit spiritus sanctus cur filius dicit, *de patre procedit*: cur putas nisi quæ admodum ad eum solet referre & quod ipsius est, de quo & ipse est vnde illud est quod ait, Mea Luc. 1.
doctrina nō est mea, sed eius qui misit me. Si igitur intelligatur hic eius doctrina, quam tamen dixit non suam, sed patris, quanto magis illic intelligendus est & de ipso procedere spiritus sanctus, vbi sic ait, de patre procedit, vt non diceret, de me non procedit: à quo autem habet filius vt sit Deus, est enim de Deo Deus, ab illo habet vtique, vt etiam de illo procedat spiritus sanctus, ac per hoc spiritus sanctus, vt etiam de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso habet patre. Hic vtique etiam illud intelligitur, quantum à talibus quales nos sumus intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere spiritus sanctus, quoniam si & ipse filius diceretur, amborum vtique filius diceretur, quod absurdissimum est: filius quippe nullus est duorum, nisi patris, & matris, amborum vtique filius diceretur. Absit autem, vt inter Deum patrem, & Deum filium tale aliquid suspicemur, quia nec filius hominis simul & ex parte, & ex matre procedit: sed cum in matre procedit ex parte, non tunc procedit & ex matre: & cum in hanc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de vtroque procedit, quamuis hoc filio patet de dedit, vt quemadmodum de se, ita de illo quoque procedat: neque enim possumus dicere quod nō sit vita spiritus sanctus, cum vita sit pater, vita sit filius, ac per hoc sicut pater cum habeat vitam in semetipso, dedit & filio habere vitam in semetipso, sic ei dedit vitam procedere de illo sicut procedit & de seipso. Sequuntur autem verba domini dicentis. *Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis, ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Omnia quaecunque habet pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis.* Sed quia ista iam prolixa sunt, in alium sunt differenda sermonem.

Luc. 1.

Luc. 24.
Act. 1.

Ioan. 7.

Tracta. 100.
in Ioan.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 7.

Cum promitteret dominus venturum spiritum sanctum, *Docebit vos, inquit, omnem veritatem*: vel quod in nonnullis codicibus legitur, *deducet vos in omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso, sed quicumque audiet, loquetur.* De quibus Evangelicis verbis iam quod donauit dominus

disputauimus: nunc ea quæ sequuntur attendite, *Et quæ ventura sunt, inquit, annuntiabit vobis.* Neque enim hic, quoniam planum est, immorandum: nihil enim habet quæstionis, cuius à nobis expositio flagitetur: sed quod adiungit, *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis,* non negligenter est transcendendum, quod enim ait, *Ille me clarificabit,* potest intelligi, quia diffundendo in cordibus credentium charitatem spiritalēq; faciēdo, declarauit eis quomodo filius patri esset æqualis, quem secundum carnem prius tantummodo nouerant, & hominem sicut homines cogitabant. Vel certe quia per ipsam charitatem fiducia repleti, & timore depulso annunciauerunt hominibus Christum, ac sic fama eius diffusa est in toto orbe terrarū, vt sic dilexerit, *Ille me clarificabit,* cūquam diceret, ille vobis auferet timorem, & dabit amorem, quo me ardentius prædicantes, gloria meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabitis honorem. Quod enim facturi fuerant in spiritu sancto, hoc eundem spiritum dixit esse facturum: quale est etiam illud, Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Verbum quippe Græcum quod est *ἀπόδοσις*, alius clarificabit, alius glorificabit: Latini interpretes in sua quisque translatione posuerunt, quoniam ipsa quæ Græcè dicitur *ἀπόδοσις* vnde dictum est verbum *ἀπόδοσις*, & claritas interpretatur, & gloria. Gloria nanque fit quisque clarus, & claritate gloriosus, ac per hoc quod vtroque verbo significatur, id ipsum est. Sicut autem definiuerunt antiqui Latine linguæ clarissimi authores, Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Quæ cum est in hoc mundo facta de Christo, non Christo credēda est magnum aliquid contulisse, sed mundo. Bonum enim laudare, non laudato sed laudantibus prodest. Est autem etiam falsa gloria, quando laudantes errore falluntur, siue in rebus, siue in hominibus, siue in vtrisque. Nam in rebus falluntur, quando putant id bonum esse quod malum est: in hominibus autem, quando putant eum bonum esse, qui malus est. In vtrisque vero, quando & id, quod est vitium, virtus putatur, & ipse, qui propter hoc laudatur, non habet, quod putatur, siue sit bonus, siue sit malus. Donare quippe res suas histrionibus vitium est immane, non virtus. Et scitis de talibus quam sit frequens fama cum laude, quia sicut scriptum est, Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur. Hi laudatores non falluntur in hominibus sed in rebus: malum est enim, quod bonum esse credunt. Illi autem qui hoc malo largitionis vitiosi sunt, tales vtrique sunt, quales eos hi qui laudant, non suspicantur esse, sed cernunt. Porro si se quisquam iustum fingat, & non sit, sed totum quicquid coram hominibus laudabiliter agere videtur, non agat propter Deum, hoc est propter veram iustitiam, sed solum quærat, & diligat ab hominibus gloriam: illi autem, apud quos frequens est eius fama cum laude, non eum putent nisi propter Deum laudabiliter viuere, non falluntur in re, sed falluntur in homine: quod enim bonum esse credunt, est bonum: sed quem bonum esse credunt, non est bonus. Quod si putetur, verbi gratia, bonum artium peritia magicarum, & dum quisque patriam liberasse eisdem, quas omnino nescit, artibus creditur, ac frequentem cum laude famam,

Matth. 10.

Psal. 9.

quæ gloria definita est apud homines impios, consequatur, errant in vtroque qui laudant, & in re scilicet, quia id quod malum est bonum putat, & in homine, quia non est, quod putant, quapropter falsa est in his tribus generibus gloria. Cum autem de aliquo per Deum, & propter Deum iusto, hoc est, veraciter iusto causa ipsius iustitiæ frequens est fama cum laude, vera quidem gloria est non tamen ea credendum est beatificari iustum, sed laudantibus gratulandum est, quia recte iudicant, & diligunt iustum. Quanto magis ergo dominus Christus, non sibi sed eis profuit gloria sua, quibus profuit morte sua: sed non est vera eius apud hæreticos gloria, apud quos tamen frequentem famam videtur habere cum laude. Non est hæc vera gloria, quia in vtroque falluntur: nam & bonum putant esse quod bonum non est, & Christum putant esse quod Christus non est. Vnigenitum enim filium æqualem non esse gignenti, non est bonum: vnigenitum Dei filium hominem tantum esse non Deum, non est bonū veritatis carnem non esse veram carnem, non est bonum, Horum trium quæ dixi primum sentiunt Atriani, secundum Photiniani, tertium Manichæis: sed quia & eorum nihil est bonum, & Christus nihil est eorum, in vtroque falluntur, nec dant veram gloriam Christo, quānis apud eos esse videatur cum laude frequens fama de Christo, & omnes profus hæretici, quos commemorare nimis longum est, qui de Christo non recte sentiunt, ideo errant, quia & de bonis rebus ac malis non verum sentiunt. Pagani etiam, quoniam sunt Christi plurimi laudatores, & ipsi in vtroque falluntur, qui non secundum veritatem Dei, sed potius secundum suam suspicionem dicunt eum fuisse hominem magum. Christianos quippe velut imperitos vituperant, Christum autem velut magum laudant, ac sic produnt, quod amant: Christum vero non amant, quoniam, quod non erat Christus, hoc amant. Ideo in vtroque falluntur, quia & magum esse malum est, & magus non fuit Christus: quia bonus est. Quapropter de his nihil hoc loco dicendum est, qui Christum vituperant atque blasphemant, quia de gloria eius loquimur, quia est glorificatus in mundo, non enim glorificauit spiritus sanctus vera gloria, nisi in Ecclesia sancta catholica, alibi enim, id est, vel apud hæreticos, vel apud quosdam paganos, vera eius in terris gloria non potest esse, & vbi videtur esse frequens de illo fama cum laude. Vera ergo eius gloria in ecclesia catholica, sic à Propheta cantatur: Exaltare super cælos, Deus, & super omnem terram gloria tua. Quia itaq; post eius exaltationem venturus erat spiritus sanctus & eū glorificaturus, hoc facit Psalmus, hoc ipse vnigenitus promissit futurum, quod videmus impletum: quod autem ait: *De meo accipiet, & annuntiabit vobis:* catholicis audite auribus, catholicis percipite mentibus: non enim propterea sicut quidam hæretici putauerunt, minor est filio spiritus sanctus, quia filius accipiat à patre, & spiritus sanctus à filio, quibusdam gradibus naturarum. Absit hoc credere, absit hoc dicere, absit à Christianis cordibus cogitare: denique continuo soluit ipse quæstionem, & cur hoc dixerit, explanauit. *Omnia, inquit, quæcumque habet pater, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quid vultis amplius? Ergo à patre accipit spiritus

Psal. 107.

ritus sanctus, vnde accipit filius, quia in hac trinitate de patre natus est filius, de patre procedit spiritus sanctus: qui autem, de nullo natus sit, de nullo procedit, pater solus est: quomodo autem dixerit vnigenitus filius, *Omnia quæcumque habet pater, mea sunt:* quia vtrique non sic quemadmodum dictum est illi filio non vnigenito, sed ex duobus maioris, Tu mecum es semper, & omnia mea tua sunt: eo loco si dominus voluerit, diligenti consideratione tractabitur, vbi dicit vnigenitus patri, & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, vt hic iste sermo claudatur, quoniam quæ sequuntur, aliud poscunt, quo discernatur, exordium.

Lucæ 15.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 8.

Sermo 60. de verb. domini in Ioan.

Medicina animæ omnium vulnere, & vna propiciatio pro delictis omnium est credere in Christo, Nec omnino quicquam mundari potest siue ab originali peccato, quod ex Adam traxit, in quo omnes peccauerunt, & filij iræ naturaliter facti sunt: siue à peccatis, quæ ipsi non resistendo carnali concupiscentia, sed eam sequendo eique seruendo in flagitijs, & facinoribus addiderunt: nisi per fidem coadunentur, & copaginentur corpori eius, qui sine vlla illecebra carnali, & mortifera delectatione conceptus est. Nec eum in delictis mater in vtero aluit, & peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. In eum quippe credentes filij Dei sunt, quia ex Deo nascuntur per adoptionis gratiam, quæ est in fide Iesu Christi domini nostri. Quapropter charissimi, merito idem dominus & saluator noster hoc vnum peccatum dicit de quo arguit mundum spiritus sanctus, quia non credit in eum. Ego, inquit, veritatem dico, expedit vobis vt ego vadam. Si enim ego non abiero, &c. De hoc ergo vno peccato voluit mundum argui, quod non credit in eum: videlicet quia in eum credendo cuncta peccata soluantur, hoc vnum imputari voluit, quo cætera colliguntur. Et quia credendo nascuntur ex Deo & filij Dei sunt, Dedit enim inquit, illis potestatem filios Dei fieri, credentibus in eū. Qui ergo credit in filium Dei, in quantum adhæret illi, & sit etiam ipse per adoptionem filius, & hæres Dei, coharens autem Christi, in tantum non peccat. Vnde dicit Ioannes, Quia natus est ex Deo, non peccat. Et ideo peccatum vnde mundus arguitur, hoc est, quod non credit in eum, hoc est peccatum de quo itidem dicit, Si non venirem, peccatum non haberent. Nunquid enim alia innumerabilia peccata non habebant? Sed aduentu eius hoc vnum peccatum accessit non credentibus, quo cætera tenebantur. In credentibus autem quia hoc vnum defuit, factum est vt cuncta dimitterentur credentibus. Nec ob aliud Apostolus Paulus, Omnes, inquit, peccauerunt, & egeni gloria Dei, vt qui crediderint in eum, nō confundantur, sicut & Psalmus dicit, Accedite ad eum, & illuminamini, & vultus vestri non confundentur. Qui ergo in se gloriatur, confunditur: Non enim sine peccatis inuenitur. Ille itaque tantummodo non confunditur, qui in domino gloriatur. Omnes enim peccauerunt, & egeni gloria Dei. Itaque Apostolus cum de Iudæorum

Ioan. 1.

Roma. 8.

Ioan. 3.

Ioan. 15.

Roma. 3.

Psal. 33.

Roma. 3.

infidelitate loqueretur, nō ait, Etenim si quidam illorum peccauerunt, nūquid peccatum illorum fidem Dei euacuauit? Quomodo enim diceret, Si quidam illorum peccauerunt, cum ipse dixerit, Omnes enim peccauerunt? Sed ait, Si quidam illorum non crediderunt, nunquid incredulitas eorum fidem Dei euacuauit? Vt hoc peccatū expressius demonstraret, quo vno claudatur aduersus cætera, ne per Dei gratiam relaxetur. De quo vno peccato per aduentum spiritus sancti, hoc est per donum ipsius gratiæ quod fidelibus datur, mundus arguitur, dicente domino, De peccato quidem, quia non credunt in me. Non autem esset meritum grande credentium, & beatitudo gloriosa, si semper dominus in resuscitato corpore humanis oculis appareret. Spiritus ergo sanctus hoc magnum munus attulit credituris, vt eum, quem carnalibus oculis non viderent, à carnalibus cupiditatibus mente sobria, & spiritalibus desiderijs ebria suspirarent. Vnde & ille discipulus, qui se dixerat non crediturum, nisi cicatrices eius manu tetigisset, cum cōtretrato corpore domini quasi enigilās exclamasset, Dominus meus, & Deus meus, ait illi dominus, Quia vidisti, credidisti, beati qui non vident, & credunt. Hanc beatitudinem spiritus sanctus paracletus attulit, vt ab oculis carnis serui forma remota, quam de virginis utero accepit, in ipsam Dei formam, in qua patri æqualis, etiam cum in carne apparere dignatus est, permansit purgata mentis acies tenderetur: vt eodem spiritu repletus Apostolus diceret, Et si noueramus Christum secundum carnem, sed iam non nouimus: quia & carnē Christi non secundum carnem, sed secundum spiritum nouit qui virtutem resurrectionis eius, non palpando curiosus, sed credendo certus agnoscit, Non dicens in corde suo quis ascendit in cælum, hoc est, Christum deducere: aut quis descendit in abyssum, hoc est, Christum à mortuis reducere: sed prope est, inquit, verbum in ore tuo, quia dominus est Iesus, & si credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutē. Hæc, fratres, Apostoli verba, sunt ipsius sancti spiritus, sancta ebrietate eructantis. Cum ergo hanc beatitudinem quā non videmus, & credimus nullo modo haberemus, nisi eam à spiritu sancto acciperemus, merito dictum est, *Expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam illum ad vos.* Semper quidem diuinitate nobiscum est. Sed nisi corporaliter abiret à nobis, semper eius corpus carnaliter videremus, & nūquam spiritaliter crederemus: quia si de iustificati, & beatificati, id ipsum verbum. Deum apud Deum, per quod facta sunt omnia, & quod caro factum est, vt habitaret in nobis, corde mundato cōtemplari mereremur. Et si non manu tangendo, sed corde creditur ad iustitiam, recte de iustitia nostra mundus arguitur, qui non vult credere, nisi quod videt. Vt autē nos haberemus iustitiam fidei, de qua mundus argueretur incredulus, propterea dominus ait, *De iustitia, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me.* Tāquam si diceret, Hæc erit iustitia vestra, vt credatis in me mediatorem, quem resuscitatum ad patrem ille certissime habebitis, quamuis eum carnaliter non videatis, vt per ipsum reconciliati Deum spiritaliter videre possitis. Vnde figuram ecclesiæ

Ibidem.

Ioan. 20.

2. Cor. 5.

Roma. 10.

Ioan. 16.

Roma. 5.

Ioan. 1.

Ioan. 10.

Contra pil-
gianos mirifi-
ce facit hoc,
qui & natura
naturam nihil
ex Adie pec-
cato corrupti
& nihil aut
pariū a Christo
fuisse insinu-
antē asserit.

Feb. 6.

Phes. 2.

Gal. 4.

1. Reg. 10.

2. Corint. 3.

scipulis presentiam Christi: nec, quia presentia eius utilis fuerat, recessus maximum commodū erat contemnendum; utrumque enim in tempore suo utilissimē adhibebatur. Sed age ad utilitatem legentium breuiter incarnationis vngeneri causam, & recessus sui ad patrem grandem utilitatem perstringamus. Homo igitur factus est, vt ab interitu, quem p̄fca maledictio intulerat, nos liberaret: & quoniam nulla diuinæ naturæ ad peccandū inclinatio est, omnes nos per ipsam carnem assumpsit, in ipso enim omnes sumus ea ratione, qua homo est. Assumpsit igitur nos, vt terrena hæc vmbra, id est, carnis passiones, & peccati legem, quæ in membra hominum irruerant, extingueret, & ad hæc, vt naturam nostram sanctificaret: & dux ad pietatem, & optimæ disciplinæ viuendi humano generi fieret: & hæc quidem homo factus effectit. Sed non solum voluit ab interitu, & peccato nos liberare, verum etiam ad ipsos cælos reducere, ac summi boni participes facere, in angelorum consortio numeratos, & quemadmodum per resurrectionem suam mortem destruxit, sic coram ipso patre collocaret: quæ recte intelligens Paulus dicit: non enim in sancta manu facta Christus introiuit, nec in exēplaria verorum, sed in ipsum cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis. Audis, quia, cum sit semper cum patre propter identitatem substantiæ, non pro seipso sed pro nobis patri apparet. ita, cum ipse sit primitiæ generis nostri, quando in cælum cum carne ascendit, coram patre (vt modo dixi) nos constituit, Et, sicut, quamuis secundum naturam vita sit, mortuus tamē propter nos fuit. ita et si patrem semper ipse videat, ab eoque videatur, nunc tamen, id est, postquam homo factus est, apparuit illi non propter se sed propter nos vt homo dicitur. Quasi ergo deficere hoc dispensationi videbatur, vt in ipsos etiam cælos ascenderemus in Christo primo vt in primitiis. Præcursor enim ille ascendit, vt Paulus dicit, & sic in quantum homo, pontifex, & intercedens pro nobis, & paracletus, & propicius pro peccatis nostris; in quantum vero Deus, ac dominus natura, cum patre simul sedet. Quæ tamen gloria etiam ad nos transit secundum Paulum, qui de patre scribit; quia & corresuscitauit, & confedere fecit nos in cælestibus in Christo. Cum omnia ergo, quæ in terris vt ab homine faciunda fuerunt, perfecit, restabat iam vt ad patrem ascenderet. Idcirco ait; *Expedi vobis, vt ego vadam: nam, nisi abiero, paracletus non veniet ad vos.* Opus enim erat participes nos naturæ eius fieri: & in nouam, inauditamque vitam transformari: quod aliter quam participatione spiritus sancti, fieri nō poterat. Commodissima vero aduentus spiritus opportunitas post Christi ad cælos reditum fuit. Oportebat autem spiritum venire, vt illum habentes libere clamemus; abba pater; & ad virtutem redacti, tam aduersus diabolum quam aduersus persecutiones hominum fortes efficeremur. Quod autem presentia spiritus ad nouam vitam omnes, in quibus habitat, transformantur, non est difficile à scripturis ostendere. Dicit enim Samuel ad Saulem; Et insiliet in te spiritus domini, & conuertetis in alium virum; Et Paulus; nos vero, inquit, omnes reuelata facie gloriam domini specularantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à do-

mini spiritu. Vides, quia ad aliam, sicuti vult spiritus, imaginem nos, vt domini, reformat; nempe qui facile à terrenis ad cælestia nostros transponit animos: quod in discipulis factum fuisse inuenimus, per spiritum sane ad eam fortitudinem ab humana ignauia reducti sunt: vt nec vlla pericula timerent, & Christo inseparabiliter inhaerent, Expediebat igitur vere discipulis, vt saluator dicit, in cælos ipsum abire. Tēpus enim iam aduentus spiritus erat. *Et cum venerit ille: arguet mundum, &c.* Cum tempus esse ostenderit reatus sui ad patrem, & aduentus sancti spiritus, atque hoc pacto ingentem discipulorum mæstiam mitigasset, ea modo breuiter enumerat, quæ per aduentum paracleti efficiuntur. Nam, *cum ille venerit, arguet mundum, inquit, de peccato, & de iustitia, & de iudicio.* Quæ singula quanquam ab ipso absolutissime explicantur; tamen, quia non omnes assequi facile possent, quæ breuiter dicuntur, latius exponamus: primum igitur de peccato, inquit, mundus à spiritu arguetur. Nam, cum in diligentibus Christum vt in hominibus dignis, atque fidelibus habitauerit tunc, tunc, inquam infideles, & voluptatibus inuolutos homines ipsa re arguet, condemnabitque, vt peccati reos, & in turpitudine sua mortuitos. Nam vt Deus nullo pacto personam accipiet, sed in hominibus dignis tantummodo habitabit, qui sincera fide filium Dei accipientes, creatorē omnium confessi sunt. Quod igitur Iudæis saluator dicebat, nisi credatis, in peccato vestro morietimini; hoc verū esse re ipsa paracletus ostēdet. Secūdo inquit mūdus de iustitia arguetur; *quia vado ad patrem, & iam nō videbitis me.* Credētes enim in Christū vt iure iustificatos defendere: quia vt Deū verū susceperit, quem non viderunt, credideruntque ipsum cum patre in cælis confesū habere. Quod autem, qui sic in Christum credunt, beati sint, ipse saluator his verbis ad Thomam discipulum ostendit, *quia vidisti me, credidisti, ait: beati, qui non viderunt, & crediderunt: iure igitur iustificantur, qui ita credunt, à qua iustificatione mundus excidit, in turpitudine sua perfixus.* Hæc non ad Iudæos tantū, sed generaliter ad omnes incredulos, & peccatores dicuntur. Mundi enim vocabulum tum omnes homines significat, tum voluptati, ac turpitudini deditos denotare solet. Generaliter igitur ad omnes hæc duplex de peccato, ac de iustitia redargutio pertinet. Non enim Iudæos solum ad salutem (et si primum) sed totum humanum genus postea vocauit. ita nō in partem orbis sed in vniuersam terram fidei bonum effusum est. Tertia redargutio, iusta cōdemnatio huius mundi principis est. Quomodo autem, modo narrabo, testimonium enim perhibebit spiritus gloriæ Christi, cumque demonstrauerit ipsum rerum omnium dominum esse: magni erroris crimine mundum arguet, qui verum & naturam Deum omisit, & diabolum in creaturis adorauit, qui iam condemnatus cecidit, quod passus nō esset, si vere Deus fuisset: nunc autem intantum abest, ne cultum suum possit defendere, vt sub pedibus etiam fidelium iaceat, qui eum tentantem, & repugnantem calcant. Quādo igitur impuri dæmones virtute spiritus sancti per orationem credentium fugantur, quomodo nō dicemus, satanam iam condemnatum esse? Condemnatus enim est, quia nō potest iam sancto spiritu ad iustitiā, & sanctificationem per

Ioan. 8.

Ioan. 20.

Psal. 90.

Rom. 8.

Psal. 106.

Ioan. 7.

Math. 9.

Math. 16.

Act. 10.

per fidem Christi signatos superare, ita omnes vires eius fidelium pedibus premuntur, leonem, inquit, atque draconem calcabit. Cum igitur in animis sanctorum per fidem spiritus habitauerit, tunc mundus peccati ab eo reus ostendetur. expers ideo gratiæ suæ, quia saluatorem non recepit. Sed arguetur à spiritu mundus iterum: quia non iure, peccati crimine credentes accusat: qui quamuis Christum non viderint, iustificantur tamen filium honorantes. Tale quid arbitror, illis Paulum verbis intellexisse, quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat; quis est, qui condemnet obstruxit enim iniquitas os suum: vt psalmista canit, nec accusare potest eos, qui fidei iustitia gloriantur. Redarguet autem mundum etiam vt seductum, & in condemnatio, ac omnia gloria priuato spem habentem: vili pēdi enim ceteri debent à credentibus in Deum verū: qui creaturis inhæret. Principem autem huius seculi, non quia ita vere sit, aut quia natura dominādi dignitatem habeat, appellauit: sed, quia per deceptionem, atque rapinam, hanc gloriam habuit, & nūc in errantibus propter turpem eorum vitam dominatur. Nam errore vincēti effugere à captiuitate nequeunt, licet in potestate, sua litum sit, per fidem Christi ad verum Deum venire, ac diaboli vincula rumpere. Adulterinum igitur principatus nomen diabolo est: non natura sed errantium prauitate perdurans. *Adhuc multa habeo vobis dicere, &c.* Cupientes futurorum habere cognitionem iam videns, non reprehēdit, sed congruo tempore à paracleto id eos habituros pollicetur. Fortassis autem, quia imbecillos ad suscipienda maiora sine spiritu cognoscebat: nondum enim (inquit euāgelista) spiritus sanctus venerat: quia Christus nondum fuit clarificatus. Quia inquam imbecillos ad altiora videbat: hæc dicit. Multa vero dicenda sibi restare profunda, & vltra quam humanus animus ferre possit, affirmat. Que silentio, inquit, trado: quia nondum à spiritu meo reformati estis. Nam, quando ab illo in alios viros euadentis, quando legales figuras illius patrocinio aspernabimini, quando spiritalis cultus pulchritudinē illius ope vmbri anteponetis: tunc, tunc, inquam, mysterij de me vim omnem cognoscetis. Hæc ardentior per hunc locum intelligi oportere: quæ similitudine quadam alibi etiam saluator significauit dicens, nemo committit cōmissuram panis radii in vestimentum vetus, neque mittunt vinum nouum in vtres nouos effunditur, sed vinum nouum in vtres nouos mittendum. Qui enim nondum noua viuendi norma, nouaque doctrina per spiritum reformati sunt; iis prædicatio euāgelij recens, & mysterium trinitatis sublime tradendum non est. iure igitur renouationi per spiritum futuræ altiorum rerum interpretatio reseruat. Quod autem ante resurrectionem saluatoris, & ante spiritus aduentum, Iudaice discipuli viuēbāt, facillimum est probare. Beatus enim Petrus discipulorum omnium princeps narranti, quæ passurus erat, saluatori, resistebat, clamans, & propicius tibi esto, domine, ne fiat tibi hoc. Nec, quamuis propheta aperte omnia prædixerint, intelligere illa potuit. In actibus etiam scribitur, quia, cum famescens gustare aliquid vellet, quatuor demissum initis velut lineum submitti de cælo vidit, in quo vniuersa terrestria, aëria, & aquatica vide-

batur animalia esse, cumque audisset vocem magnam dicentem, immolaro, Petre, atque comedito: non dubitauit respondere, nequaquam, domine, nunquam enim comedi omne commune. aut impurum. Iure igitur illi fuerat increpatum his verbis: quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Et certe oportebat eum recordari verborum domini dicentis, non inquinari hominem ab eo, quod in os ingreditur. Vides quia reformari lumine spiritus ad meliorē eos habitum oportebat: idcirco, quando per gratiam meliores facti fuerant, libere dicentes audimus. Nos vero Christi mentem habemus, saluatoris mentem nullam rem aliam quam spiritum sanctum appellantes, qui, quæ scire opus erat aperte reuelabat: *quando veniet, inquit, ille spiritus veritatis.* Vide quam exquisite singula conferuntur. Cum enim prædixerit, paracletum ad eos venturum, spiritum veritatis eum nominauit (ipse autem est veritas) vt discipuli scirent non alienam se virtutem ministrum. Idcirco alio quodam modo seipsum eis pollicetur, veritatis spiritum, id est, suum missurus. Non enim est alienus à substantia filij spiritus, sed ex ea naturaliter procedit, natura omnino idem, in persona vero propria subsistens. Hic ergo veritatis spiritus ad omnem vos veritatem deducet. Nonit enim exacte veritatem, cuius spiritus est, & eam non ex parte, sed integre reuelabit. Nam, exi ex parte in hac vita cognoscimus, vt ait Paulus, non manca tamen, sed integra veritas in hac parua cognitione nobis reuelat. Vt igitur nullus scit, quæ hominis sunt, nisi hominis spiritus, qui est in eo: sic neque, quæ Dei sunt, nisi spiritus, qui est in eo. *Cum autem venerit, ait, non loquetur à seipso quicquam, id est, non aliam quam ego docui disciplinam sequetur, nec alias leges feret; sed, cum quasi mens mea sit, ea, quæ mea sunt, reuelabit.* Hæc à saluatore dicuntur, non vt ministri locum habere spiritus videatur, vt impetite à nonnullis prædicatur, sed vt eiusdem esse cum filio substantiæ confirmetur, propterea præmissit; quia etiam ventura annūciabit vobis: ac si diceret, id signum vobis sit ex mea illum substantia esse, & inuentem esse quasi meam, quia futura, vt ego, vobis prædicet, Quod facere minime possit, nisi in me esset: & cum per me procedat, eiusdem mecum substantiæ sit. *Ille me clarificabit, &c.* Quia mysterij Christi reuelaturus dignis spiritus erat, vt scirent quis natura Christi est, & quanta sit virtus eius, atque potestas; idcirco ait, *quia ille me clarificabit:* ita parua de ipso, terrestriaque secundum Iudæos opinari nos non patitur. Illi enim hominem nudum paulo prophetis maiorē, aut etiam minorem putabēt: varia enim multaque Iudæorum principes de ipso dicebant. Modo quidem, quis tu es, clamātes: Abraham, & propheta mortui sunt, & tu dicere audes, si quis sermonem meum seruabit, is mortem non videbit? quem te ipsum facis? Modo humilitatem generis eius exprobrantes; nonne hic est, dicebant, Ioseph filius, cuius nos & patrem, & matrem cognouimus? cur ergo dicit; quia de cælo descendit? Perspicis Iudaicarum ratiocinationum miseriam. Sic igitur multis propter carnem Domini affectis, quanta sit gloria mea, spiritus, inquit, meus docebit: nec rationibus solummodo veris persuasum debet, sed demonstratione rerum animos eorum firmabit, quia Deus sum, & fructus substantia

Math. 15.

1. Cor. 7.

Ioan. 14.

1. Cor. 13.

1. Cor. 2.

Item contra
Græcos de pro-
cessu spiritus
sancti.

Ioan. 8.

Ioan. 6.

Dei patris. Quæ igitur demonstratio est, qua Christum clarificabitur cognitionem exquisitam totius mysterij in mente hominum faciens, clarificationem, atque gloriam illi acquirit: facile namque diuina natura, cum vniuersa in oculis eius nuda, apertaque sint, absque verbis docere potest, quos vult. Clarificatur igitur à paracleto, id est, à proprio spiritu filii. Clarificatur autem: qui, cum spiritus eius omnia scire, posseque percipiat, quomodo nescire ipse quicquam, aut minus posse credetur? & si de ipso accipit spiritus, qui omnia potest, quomodo ipse non erit omnipotens? Minime autem alicuius rei spiritus indiget naturaliter, vt accipere illi, quod non habeat, opus sit; hoc enim credere impium est. Verum, quoniam consubstantialis filio est, proceditque per eum, omnem eius habens virtutem; ideo ait, quia de meo accipiet. Subsistere namque per se, spiritum credimus, & id esse vere, quod dicitur. Verum, cum insit in substantia Dei, & ex ea procedat; omnia, quæ Dei sunt, in seipso naturaliter habet. Non enim participatione, aut habitudine, nec vt alius à substantia Dei; sed quemadmodum floris odor qualitatem eius naturalem olfactui offert, ita de Deo, & de spiritu sancto intelliges, sublimius vim exempli accipiens. Nihil igitur detrahitur spiritui; cum accipere à filio credatur, Nam, cum per filium naturaliter procedat, vt proprius eius, cum omnibus, quæ absolute habet, accipere dicit, quæ ipsius sunt. Hæc si nõ ita significantibus verbis dicta sunt, cõsturbari nõ deceat, imbecillitatis humanæ memores, quæ diuina hæc dicere vt oportet, nõ potest. Amittitibus ergo inquit, vobis de meo accipiatis. i. nõ aliud quã ego velim, exponet, Cumque spiritus meus sit, ea dicit, quæ mea sunt.

Superius dixi spiritum esse filij substantia naturaliter procedere, hic rursus per eum procedere affirmat: quare vtrique præpositiones idem significant.

B E D Æ V E N E R A B I L I S
presbyteri eiusdem Euang. expositio.

Hæc autem vobis ab initio non dixi, &c. Nunc autem vado ad eum qui me misit, &c. Significat sic se iturum, vt nullus interrogaret, quod palam fieri visu corporis cerneret. Nam superius interrogauerant eum quo esset iturus, & responderat eis eo se iturum, quo ipsi tunc venire nõ possent. Nunc vero ita se promittit iturum, vt nullus eorum quo vadit interroget. Nubes enim suscepit eum quando ascendit ab eis, & euntem in cælum non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt. Sed quia hæc locutus sum vobis, inquit, tristitia impleuit cor vestrum. Videbat itaque quid illa sua verba in eorum cordibus agerent, Spiritualem quippe nondum habentes interius consolationem, quam per spiritum sanctum fuerant habituri, id quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant: & quia se amissuros esse, illo vera denunciante, dubitare non poterant, contristabatur humanus affectus, quia carnis desolabatur aspectus. Nouerat autem ille quid eis potius expediret: quia visus interior ipse est vti que melior, quo eos consolaturus fuerat spiritus sanctus, non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum, sed seipsum credentium peccatoribus infusus. Denique adiungit; Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, &c. Tanquam diceret; Expedit vobis, vt hæc forma serui auferatur à vobis. Caro quidem factum verbum habito in

Act. 1.

vobis, sed nolo adhuc me carnaliter diligatis, & isto lacte contenti, semper infantes esse cupiat. Expedit vobis vt ego vadam, si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si alimenta tenera quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum mentem non esurietis. Si carnaliter haeseritis, capaces spiritus non eritis. Nam quidem; Si non abiero paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos? Nunquid hic positus eum non poterat mittere? Quis hoc dixerit? Neque enim vbi ille erat, iste inde recesserat, & sic venerat à patre, vt non maneret in patre. Postremo quomodo eum etiam hic constitutus non poterat mittere, quem scimus super eum baptizatum venisse, atque mansisse, imò verò à quo scimus eum nunquam se parabilem fuisse? Quid est ergo; Si non abiero, paracletus non veniet ad vos? nisi, non potestis capere spiritum sanctum, quandiu secundum carnem nõ esse perstitit Christum? Vnde ille, qui iam ceperat spiritum, Et si noueramus, inquit, secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Ipsam quippe carnem Christi nõ iam secundum carnem nouit qui verbum carnem factum spiritualiter nouit, hoc nimirum significare voluit magister bonus dicendo; Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Christo enim discedente corporaliter, nõ solum Spiritus sanctus, sed & pater & filius illis adfuit spiritualiter. Nam si ab eis sic abcessit Christus, vt pro illo non cum illo esset Spiritus sanctus, vbi est eius promissio dicentis; Ecce ego vobiscum sum vsque in cõsummationem seculi, & Veniemus ad eum ego & pater, & mansionem apud eum faciemus? cum spiritum sanctum ita se promiserit esse missurum, vt cum eis esset in æternum: ac per hoc cum ex carnalibus vel animalibus essent spirituales futuri, profecto & patrem & filium & spiritum sanctum capacius fuerant habituri. In nullo ergo credendus est esse pater sine filio, & spiritu sancto: sed vbi eorum quilibet vnus, ibi trinitas Deus est vnus. Oportebat autem ita insinuari trinitatem, vt quauis nulla esset diuersitas substantiarum, sigillatim tamen commendaretur distinctio personarum. Et cum venerit ille, arguet mundum, &c. Quid est hoc? Nunquid nam Dominus Christus non arguit mundum de peccato, cum ait; Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo? Sed ne forte quis dicat hoc ad Iudæos proprie pertinere, non ad mundum, nõne ait alio loco; Si de mundo essetis, mundus quod suum esset diligeret? Nunquid non arguit de iustitia, vbi ait, Pater iuste, mundus te non cognouit? Nunquid non arguit de iudicio, vbi se ait sinistris esse dicturum; Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius? & multa alia reperuntur in sancto euangelio, vbi de his Christus arguet mundum. Quid est ergo, quod tanquam proprie tribuit hoc spiritui sancto? An forte quia Christus ad Iudæorum tantum gentem locutus est, mundum non videtur arguisse: vt ille intelligatur argui, qui audit argumentem: spiritus autem sanctus in discipulis eius toto orbe diffusus, non vnam gentem intelligatur arguisse, sed mundum? Nam hoc illis ait ascensurus in cælum; Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem spiritus sancti super

Ioan. 1.

2. Cor. 5.

Math. 13.
Ioan. 14.

Math. 25.

Act. 1.

superuenietem in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa & Samaria, & vsque in fines terræ. Hoc est arguere mundum. Sed quis audeat dicere, quod per discipulos Christi arguat mundum spiritus sanctus, & non arguat mundum ipse Christus, cum clamet Apostolus; An vultis expimentum accipere eius, qui in me loquitur Christus? Quos itaque arguit & spiritus sanctus, arguit vti que Christus. Sed quantum mihi videtur, quia per spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus eorum, quæ foras mittit timorem, quò impediri possent, ne arguerent mundum, qui perfectionibus fremebat, auderet, propterea dixit; Ille arguet mundum: tanquam diceret, Ille diffundet in vestris cordibus charitatem. Sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sæpe autem diximus inseparabilia esse opera Trinitatis, sed sigillatim commendandas fuisse personas, vt non solum sine separatione, verum etiã sine cõfusione & vnitas intelligatur, & Trinitas. De peccato quidem, inquit, quia non credunt in me. Hoc enim peccatum quasi solum præ cæteris posuit, quia hoc manente cætera renitentur: & hoc discedente cætera remittuntur. De iustitia vero, inquit, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Hinc primo videndum est si recte quisquam arguitur de peccato, quomodo recte arguitur & de iustitia. Nunquid enim si arguendus est peccator propterea quia peccator est, arguendum quisquam putabit & iustum propterea quia iustus est? Abs: nam & si aliquando iustus arguitur, ideo recte arguitur, quia sicut scriptum est, Non est iustus in terra, qui faciat bonum, & nõ peccet. Quocirca etiam cum iustus arguitur, de peccato arguitur, non de iustitia: quoniam & in illo modo recte arguitur & de iustitia. Noli effici iustus multum, nõ est notata iustitia sapientis, sed superbia presumentis. Qui ergo sit iustus multum, ipso nimio fit iniustus. Multum enim se facit iustum, qui dicit se non habere peccatum: aut qui se putat non gratia sed sua voluntate sufficiente effici iustum. Nec recte viuendo iustus est, sed potius inflatus, vt putando se esse quod non est. Quo pacto igitur mundus arguendus est de iustitia, nisi de iustitia credentium? Arguitur nanque de peccato, quia in Christum non credit: & arguitur de iustitia eorum, qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. Hoc & ipsa expositio satis dicat. Volens enim aperite quid dixerit, De iustitia vero, inquit, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Non ait, & iam non videbunt me, de quibus dixerat, quia non credunt in me. Sed peccatum quid vocaret exponens, de illis locutus est dicens, quia non credunt in me. Exponens autem quam diceret iustitiam, de qua dixit mundus arguitur, ad ipsos quibus loquebatur, se cõuertit atque ait; Quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Quapropter mundus de peccato quidem suo, de iustitia vero arguitur aliena: sicut arguuntur de lumine tenebræ. Omnia enim quæ arguuntur, ait apostolus, à lumine manifestantur. Quantum enim malum sit eorum, qui non credunt, non solum per seipsum, verum etiam ex bono potest eorum apparere qui credunt. Et quoniam ista vox infidelium esse cõfuevit, Quomodo credemus quod non videmus? ideo credentium iustitiam sic oportuit desiniri, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Beati enim qui non videbunt, & credent. Nam & qui

2. Cor. 13.

Eccl. 7.

Ephes. 5.

Ioan. 2. 0.

viderunt Christum, non eo laudata est fides eorum, quia credebant, quod videbant, id est filium hominis: sed quia credebant quod non videbant, id est filium Dei. Cum ergo & ipsa forma serui subtracta eorum esset aspectibus, tum vero ex omni parte impletum est, iustus ex fide viuuit. Est enim fides, sicut in Epistola quæ ad Hebræos est, definitur, * Sperantium substantia, cõuictio rerum, quæ non videntur. Sed quid est, iam non videbitis me? Non enim ait, Ad patrem vado, & nõ videbitis me, vt temporis interuallum quo non videbitur, significasse intelligeretur, siue breue, siue longum, tamen vti que terminatum: sed dicendo, iam non videbitis, velut nunquam eos de cætero visuros Christum veritas pronunciauit. Hæc iniustitia est, nunquam Christum videre, & in eum tamẽ credere: cum propterea laudetur fides ex qua iustus viuuit, quoniam credit, quem modo non vider, Christum se aliquando esse visurum? Postremo secundum iustitiam nunquid dicturi sumus Paulum. Apostolum non fuisse iustum cõsententem se vidisse Christum post ascensionem eius in cælum, de quo vti que iam tempore dixerat, iam non videbitis me? Nunquid secundum iustitiam hanc iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur ait; Ecce video cælum apertum, & filium hominis stantem ad dexteram Dei? Quid ergo est, ad patrem vado, & iam non videbitis me? nisi, quod modo sum, vobiscum sum. Tunc enim erat adhuc mortalis in similitudine carnis peccati, qui esurire, ac sitire, fatigari atque dormire poterat. Hunc ergo Christum, id est talem Christum, cum transisset de hoc mundo ad patrem, non erant iam visuri: & ipsa est iustitia fidei, de qua dicit Apostolus; Et si noueramus Christum secundum carnem, sed iam nõ nouimus. Erit itaque (inquit) vestra iustitia qua mundus arguitur, quia vado ad patrem, & iam non videbitis me. Non videbitis humilem, sed excelsum. Non videbitis mortalem, sed sempiternum. Non videbitis iudicandum, sed iudicatum, & hac fide vestra, id est iustitia vestra, arguet spiritus sanctus incredulum mundum. Arguet etiam, De iudicio, quia princeps mundi huius indicatus est. Quis est iste? nisi de quo ait alio loco, Ecce venit princeps mundi huius, & in me nihil inuenit, id est nihil iuris sui, nihil quod ad eum pertineat; nullam scilicet omnino peccatum, per hoc enim est diabolus princeps mundi. Non enim cæli, & terræ, & omnium, quæ in eis sunt, est diabolus princeps, qua significatione intelligitur mundus vbi dictum est; Et mundus per eum factus est: sed mundi est diabolus princeps, de quo mundo ibi cõtinuo subiungit atque ait, Et mundus eum non cognouit, hoc est, homines infideles, quibus toto orbe terrarum plenus est mundus: inter quos gemit fidelis mundus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus: de quo ipse dicit, Non venit filius hominis, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Mundus, eo indicante, damnatur, mundus, eo subueniente, saluatur: quoniam sicut arbor folijs, & pomis, sicut area paleis, & frumentis, ita infidelibus, & fidelibus plenus est mundus. Princeps ergo mundi huius, hoc est, princeps tenebrarum harum, id est infidelium, de quibus eruitur mundus, de quibus dicitur, Fuitis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Princeps mundi huius, de quo alibi dicit; Nunc princeps mundi huius

* Forte spera dormi.

1. Cor. 15.

Act. 7.

2. Cor. 5.

Ioan. 8.

Ioan. 3.

Ephes. 5.

Ioan. 12.

ius missus est foras, utique iudicatus est: quoniam iudicio ignis æterni irreuocabiliter destinatus est. **Maub. 25.** De hoc itaque iudicio, quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à sancto spiritu mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbus atque impius imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari: quomodo non à sancto spiritu de hoc iudicio mundus arguitur, quando in sancto spiritu hæc Apostolus loquitur? Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccato omnia detinentur. Transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Cauçant futurum iudicium, ne cum mundi principe iudicentur, quem iudicatum imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenæ est angelorum. Quod itaque ait dominus. *Adhuc multa habeo vobis dicere, &c.* Adicienda illis fuerant quæ nesciebant, non quæ didicerant, euerenda. Et ille quidem potuit hoc ita dicere, quia illa ipsa quæ docuerat, si vellent eis sic aperire, ut in illo conspiciuntur ab angelis, hæc infirmitas humana in qua adhuc erant, ferre non possent. Spiritus autem homo quilibet potest alterum hominem docere quod nonit, si proficiendo capaciorum faciat spiritus sanctus, in quo & ipse doctor aliquid amplius addiscere poterit, ut sint ambo docibiles Dei. Qua occasione vani quidam Apocalypsin Pauli, quam sanitas non recipit Ecclesiæ, nescio quibus fabulis plenam, stultissima præsumptione finxerunt, dicentes hanc esse, vnde dixerit rapum se fuisse in tertium celum, & illic audisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui: vbi si dixisset, quæ adhuc non licet homini loqui, utcumque istorum tolerabilis esset audacia. Cum vero dixerit, quæ non licet homini loqui, isti sunt, qui hæc audeant impudenter, & infeliciter loqui. Quid est quod ait dominus de spiritu sancto, cum eum venturum esse promitteret, & docturum discipulos eius omnem veritatem, vel eos deducturum in omni veritate? *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur.* Simile enim est hoc ei quod de seipso dixit: Non possum à me facere quicquam: sicut audio, iudico. Sed illud cum exponeremus, secundum hominem accipi posse diximus, ut obedientiam suam, qua factus est obediens vsque ad mortem, prænucciasse filius videretur & in iudicio futuram, quo viuos & mortuos iudicabit: quia hoc per id facturus est, quod filius hominis est: propter quod dixit, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium filio dedit: quia in iudicio nõ forma Dei, quæ cœqualis est patri, nec ab impiis videri potest, sed forma hominis apparebit, qua minoratus est etiam modico minus ab angelis: quamuis iam in claritate, non in pristina sit humilitate venturus, conspicuus tamen futurus & bonis, & malis. **Joan. 5.** Hinc ait & illud, Et potestatem dedit ei iudicium facere, quoniam filius hominis est. In quibus verbis eius manifestatur non eam formam præsentandam esse in iudicio, in qua cum esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed illam, quam cum semetipsum exinanisset accepit. **Philip. 2.** Semetipsum enim exinanuit, formam serui acci-

piens. In quo videtur etiam ad faciendum iudicium obedientiam suam commendasse, cum dixit, Non possum à meipso facere quicquam: sicut audio, iudico. Adam nanque, per cuius vnus hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, non sicut audiuit iudicauit: quia quod audiuit, præuaricauit, & à semetipso fecit malum: quia non Dei voluntatem, sed suam fecit. Iste autem, per cuius vnus hominis obedientiam iusti constituuntur multi, non solum obediens fuit vsque ad mortem crucis, in qua est viuus iudicaturus à mortuis, sed obedientem se futurum promittens in ipso quoque iudicio quo est de viuus iudicaturus & mortuis, Non possum, inquit, à meipso facere quicquam: sicut audio, iudico. Sed nunquid de spiritu sancto quod dictum est; *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur:* secundum hominem, vel secundum assumptionem cuiusquam creaturæ dictum esse audebimus opinari? solus quippe in trinitate filius formam serui accepit: quæ forma illi ad veritatem personæ cooperta est, id est, ut filius Dei & filius hominis vnus sit Iesus Christus, ne non trinitas, sed quaternitas prædicetur à nobis, quod absit à nobis: propter quam personam, profecto vnã ex duabus substantiis diuina, humanaque constantem, aliquando secundum id quod dicit Deus est, loquitur, ut est illud quod ait; Ego & pater vnus sumus. Aliquando secundum id quod homo est, sicut est illud; Quoniam pater maior me est: secundum quod accipimus esse ab eo dictum & hoc vnde nunc disputo, Non possum à meipso facere quicquam: sicut audio, iudico. In persona vero spiritus sancti quomodo id accipiamus quod ait; *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur:* cum in ea non sit alia diuinitatis, alia humanitatis, vel alterius creaturæ cuiuscunque substantia, magna exoritur difficultas. Cum igitur spiritus sanctus nulla susceptione hominis sit homo factus, nulla susceptione angeli sit angelus factus, nulla susceptione cuiusquam creaturæ creatura sit factus: quomodo de illo intelligendum est, quod dominus ait; *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur?* Ardua quæstio, nimis ardua. Ipse ad sit spiritus, ut saltem sicut eam cogitare possum, sic eloqui possim, ac sic ad intelligentiam vestram pro mei moduli facultate perueniat. Prius itaque nosse debetis, & intelligere qui potestis, credere autem qui intelligere nondum potestis, in ea substantia, quæ Deus est, non quasi per corporis molem sensus locis propriis esse distributos, sicut in carne mortali quorumcumque animalium alibi est visus, alibi auditus, alibi olfactus, per totum autem tactus. Absit hoc credere in illa incorporea, immutabilique natura. Audire ergo ibi, & videre, id ipsum est. Cum enim dicitur scire, ibi sunt omnia, & videre & audire, & olfacere, & gustare, & tangere, sine vlla huius mutatione substantiæ, sine vlla mole, quæ in alia parte maior, in alia minor etiã in sensibus puerili pectore cogitatur, quando Deus sic cogitatur. Cum ergo de spiritu sancto dicitur; *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur:* multo magis ibi simplex natura, vbi verissime simplex, vel intelligenda est, vel credenda, quæ longe naturam nostræ mentis excedit, mutabilis est quippe mens nostra, quæ percipit discendo, quod nesciebat, & amittit de discendo quo d-

do quod sciebat: & verisimilitudine fallitur, ut pro vero approbet falsum: & obscuritate sua quasi quibusdam tenebris impeditur, ne perueniat ad verum; & ideo non est ista substantia verissime simplex, cui non est hoc esse quod nosse. Potest enim esse, nec nosse: At illa diuina non potest ita esse: quia id, quod habet, est ac per hoc non sic habet scientiam, ut aliud illi sit scientia qua scit, aliud essentia qua est: sed vtrumque vnum: quamquam nec vtrumque dicendum est, quod simpliciter vnus est: sicut habet pater vitam in semetipso, nec aliud est ipse, quam vita, quæ in illo est: & dedit filio vitam habere in semetipso: hoc est, genuit filium, qui & ipse vita esset. Sic itaque debemus accipere quod de spiritu sancto dictum est; *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur:* ut intelligamus non eum esse à semetipso, pater quippe solus de alio non esse, nam & filius de patre natus est, & spiritus sanctus de patre procedit. Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sane aliqua disparitas in summa illa trinitate cogitationi occurrat humanæ. Nam & filius de quo natus est, & spiritus sanctus de quo procedit, æqualis est. Quid autem illuc interfit inter procedere, & nasci, & longum est querendum differere, & temerarium cum differueris definire: quia & menti vtrumque comprehendere, & si quid forte mens inde comprehenderit, lingua difficillimum est explicare, quantumlibet præsit doctor, quantumlibet sit auditor. **Joan. 5.** Non ergo loquetur à semetipso, quia non est à semetipso: sed quæcumque audiet, loquetur. Ab illo audiet, à quo procedit. Audire illi scire est, sicut superius disputatum est. Quia ergo nõ est à semetipso, sed ab illo à quo procedit, quo illi est essentia, ab illo & scientia. Ab illo igitur audientia, quæ nihil est aliud quam essentia. Nec moueat quod verbum futuri temporis positum est. Non enim dictum est, quæcumque audiet, aut quodcumque audiet, sed, quæcumque audiet, loquetur. Illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna scientia. In eo autem quod sempiternum est, sine initio, & sine fine: cuiuslibet temporis verbum ponatur, siue præteriti siue præsentis siue futuri, non mendaciter ponitur. Quamuis enim natura illa immutabilis non recipiat fuit & erit, sed tantum est (ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest: & ideo illi tantum conueniat dicere; Ego sum qui sum, & dices filius Israel; Qui est, misit me ad vos) tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas, & nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus & fuit, & est, & erit. Fuit in præteritis seculis, est in præsentibus, erit in futuris. Fuit, quia nunquam defuit. Erat, quia nunquam deest. Est, quia semper est. Neque enim velut qui iam non sit, cum præteritis occidit, aut cum præsentibus: vel ut qui non maneat, labitur: aut cum futuris velut qui non fuerat, oriatur. Proinde cum secundum volumina temporum locutio humana variatur, quia per nulla deesse potuit aut potest aut poterit tempora, vera de illo dicuntur cuiuslibet temporis verba. Semper itaque audit spiritus sanctus, quia semper scit: ergo & scit, & scit, & sciet: ac per hoc & audiuit, & audit, & audiet: quia sicut iam diximus, hoc illi est audire, quod scire: & scire illi hoc est quod esse. Ab illo igitur audiuit, audit, audiet, à quo est. Ab illo est,

à quo procedit. Sed quod adiungit; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciat vobis,* Non negligenter est transeundem. Quod enim ait, *Ille me clarificabit,* potest intelligi, quia diffundendo in credentium cordibus charitatem, spiritalisque faciendo, declarabit eis quomodo patri filius esset æqualis, quem secundum carnem prius tantummodo nouerant, & hominem sicut homines cogitabant: vel certe quia per ipsam charitatem fiducia repleti, & timore depulso, annunciauerunt hominibus Christum, ac sic eius fama diffusa est toto orbe terrarum: ut sic dixerit, *Ille me clarificabit,* Tanquam diceret, Ille vobis auferet timorem & dabit amorem, quo me ardentius prædicantes, gloriæ meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabitis honorem. Quod enim facturi erant in spiritu sancto, hoc eundem spiritum dixit esse facturum: quale est etiam illud, Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Verbum quippe Græcum, quod est *δοξάζω*, alius clarificabit, alius glorificabit, Latini interpretes in sua quisque translatione posuerunt, quoniam ipsa, quæ Græce dicitur *δοξάζω*, vnde dictum est *δοξάζω*, & claritas interpretatur, & gloria. nanque sit quisque clarus, & claritate gloriosus: ac per hoc quod vtroque verbo significatur, id ipsum est. Sicut autem definerunt antiqui Latine linguæ clarissimi auctores, gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Quæ cum est in hoc mundo facta de Christo, non Christo credenda est magnum aliquid contulisse, sed mundo. Bonum enim laudare, non laudato, sed laudantibus prodest. Quapropter quoniam de his nihil hoc loco dicendum est, qui Christum vituperant, atque blasphemant, quia de gloria eius loquimur quæ est glorificatus in mundo, non eum glorificauit spiritus sanctus vera gloria, nisi in ecclesia sancta catholica. Alibi enim, id est, vel apud hæreticos, vel apud quosdã paganos, vera eius in terris gloria non potest esse: & vbi videtur esse frequens de illo fama cum laude, vera eius gloria in ecclesia catholica sic per prophetam cantatur, Exaltare super caelos, Deus, & super omnem terram gloria tua. Quia itaque post eius exaltationem venturus erat spiritus sanctus, & eum glorificaturus, hoc facer psalmus, hoc ipse vnigenitus promisit futurum, quod videmus impletum. Quod autem ait; *De meo accipiet, & annunciat vobis,* catholicis audire auri-

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 2.

Sicut ex lectione euangelica, fratres charissimi, audiuimus, dominus ac redemptor noster imminente suæ passionis articulo, discipulis & gloriam ascensionis, qua ipse post mortem & resurrectionem erat clarificandus, & aduentum spiritus sancti, quo illi erant illustrandi, patefecit: quatenus instante hora passionis eiusdem, minus pro illius morte dolerent, quem post mortem ad caelos subleuandum non dubitarent, minus de sua

desolatione trepidarent, quos absente licet domino, spiritus sancti gratia consolandos esse sperarent. *Vado*, inquit, *ad eum qui me misit, & nemo ex vobis interrogat me, quo vadis.* Ac si aperte dicat: Reuertor ascendendo ad eum qui me incarnari constituit, & tanta tamque manifesta erit eiusdem ascensionis claritas, ut nemini vestrum opus sit interrogare quo vadam videntibus cunctis, quia ad caelos pergam. Bene autem cum de ascensione sua dixisset, *vado ad eum qui me misit*, addidit, *& nemo ex vobis interrogat me, quo vadis.* Superius namque cum de sua passione protestaretur, dicens, quo ego vado, vos non potestis venire, interrogauit eum Petrus, & ait: Domine quo vadis? Responsumque est ei: Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea. Quia nimirum passionis mortisque eius mysterium nec dum intelligere, nec dum poterant imitari, maiestatem vero ascensionis statim ut videre cognouerunt, totisque animi votis, ut sequi mererentur optabant. Sed quia haec locutus sum vobis tristitia impleuit cor vestrum. Sciebat dominus ipse quid haec sua verba in discipulorum cordibus agerent, quia videlicet tristitiam magis de abscessu quo eos desereret, quam de ascensu quo patrem peteret, laetitiam generarent. Vnde benigne consolatio subiunxit. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam. Expedit ut forma serui vestris subtrahatur aspectibus, quatenus amor diuinitatis artius vestris infigatur in mentibus. Expedit ut notam vobis formam caelo inferam, quatenus maiori per hoc desiderio illuc suspiretis, sicque suspensis ad superna cordibus vestris, ad accipiendam iam spiritus sancti dona capaces fiat. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Non quia non poterat ipse in terra positus dare spiritum discipulis, haec loquitur, cum aperte legatur, quia post resurrectionem apparuit eis insufflauit & dixit eis: Accipite spiritum sanctum. Sed quia ipso in terra posito & corporaliter conuersante cum eis, non valebant illi erigere mentem ad scienda munera gratiae caelestis: ascendere autem ipso ad caelos, & illi pariter omne desiderium suum illo transferebant, iuxta hoc quod alibi audierunt: vbi enim est thesaurus tuus, ibi & cor tuum erit. Ideoque capaces spiritus iam facti erant, non ultra de morte eius contristati, sed de promissionis eius munere letati, Luca attestante qui ait: Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in caelum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum. Pater autem nec laboriosa expositione indiget, cur eundem spiritum paraclatum, id est, consolatorem cognominet, quia nimirum corda discipulorum, quae recessus ipsius moesta reddidisset, huius consolaretur & recrearet aduentus. Sed & singulis quibusque fidelium vel de peccati perpetratoe mœrentibus, vel communi huius seculi afflictione laborantibus, dum spem veniæ & misericordiae caelestis inspirat, profecto ab angore tristitiae mentem illustrando subleuat. Quia vero spiritus eidem menti, quam replet, non solum vim diuinæ charitatis infundit interius, verumetiam carnali timore depulso, ad increpandam prauitatem malorum foris fiduciam praestat, recte subditur: Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia,

et de iudicio. Claret namque, quod ipse filius Dei dominus noster Iesus Christus, cum esset in mundo, arguebat mundum, id est, sectatores mundi, de peccato suae incredulitatis: arguebat de iustitia, quia videlicet iustitiam fidelium nollent imitari: arguebat de iudicio, videlicet quare diabolum qui iam iudicatus ac condemnatus erat, sequerentur. Sed non sine causa spiritum eum venerit hoc idem dicit acturum, quia profecto per huius inspirationem corroboratus erat animus discipulorum, ne mundum qui contra se fremebat, arguere timerent. Exponens ergo sententiam suam dominus, adiunxit: De peccato quidem, quia non credit in me. Peccatum incredulitatis quasi speciale posuit, quia sicut fides origo virtutum, ita solidamentum est virtutum in incredulitate persistere, domino terribiliter attestante, qui dicit: Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. At contra iustus ex fide viuit. De iustitia vero, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Iustitia discipulorum Christi confessio erat, quod dominum quem verum hominem cernebant, verum quoque Dei filium esse crediderunt: & quem sibi corporaliter ablatum nouerant, certo semper amore colebant. Iustitia ceterorum fidelium, id est, eorum, qui dominum in carne non viderunt, haec est, quod eum quem corporali intuitu nunquam viderunt, Deum & hominem verum corde credunt ac diligunt. De qua profecto iustitia fidei arguuntur infideles, cur ipsi videlicet cum similiter verbum vitae audierint, noluerunt credere ad iustitiam. Neque enim nequitia malorum ex sua solum torritudine, verum etiam ex comparatione rectorum quam sit damnanda monstratur. Hinc etenim scriptum est: Probata autem virtus corripit insipientes. Arguit ergo mundum spiritus sanctus de peccato suo, quia non crediderit in Christum: arguit & de iustitia credentium, quia exemplum eorum sequi noluerint, qui hunc ad patrem ascendisse, neque ultra corporaliter in terris conuersaturum esse sciebant, nec tamē ab eius dilectione poterant vlla ratione separari. Hoc est enim quod ait, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Non videbitis me postquam ascendero, qualem nunc videre soletis, carne mortali & corruptibili circumdatum, sed in maiestate ad iudicium venientem, & peracto iudicio in maiore gloria sanctis apparentem. Sequitur: De iudicio autem, quia princeps mundi huius iudicatus est. Principem mundi diabolum dicit, quia principatur eis, qui ordine peruerso mundum potius quam mundi conditorem diligunt. Qui iudicatus est a domino, qui ait: Videbam satanam sicut fulgur de caelo cadentem. Iudicatus est ab eo, cum & ipse damnationis eiiceret, & discipulis daret potestatem calcandi super omnem virtutem inimici. Arguitur itaque mundus de iudicio, quo diabolus est iudicatus, quando homines ne Dei voluntati resistere praesumant, exemplo damnati propter superbiam terrentur archangeli. Arguit mundum spiritus sanctus de iudicio quo princeps mundi iudicatus est, cum loquens in spiritu sancto Iudas Apostolus ad corrigendam hominum prauorum nequitiam, poenam superbientium commemorat angelorum dicens: Angelos vero qui non seruauerunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium, in iudicium magni dici vinculis

culis aeternis sub caligine reseruauit. Sequitur: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Certum est quidem, quia veniente de super spiritu apostoli maiorem multo scientiam veritatis, quam carnales eatenus potuere consecuti sunt, maiori desiderio certandi pro veritate succensi sunt. Non tamen putandum est in hac vita quempiam omnem veritatem posse comprehendere, cum haec fidei nostrae merces in alia sit vita promissa, ipsa veritate dicente: Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Et alibi ad Iudaeos: Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem. Vnde & Apostolus qui ad tertium caelum raptus audiuit arcana verba, quae non licebat homini loqui, ex parte, inquit, cognoscimus, & ex parte prophetamus. Intelligendum est ergo quod ait de spiritu, Docebit vos omnem veritatem, quasi diceret: Diffunder in cordibus vestris charitatem, cuius magisterio intus edocti proficiatis de virtute in virtutem, dignique efficiamini peruenire ad vitam, in qua vobis aeterna claritas summae veritatis, & verae sublimitatis, id est, contemplatio vestri conditoris appareat. Non enim loquitur de semetipso, sed quaecumque audiet, loquitur. Non loquitur spiritus a semetipso, id est, sine patris & filij communiore, neque enim diuinus ac se paritatus est spiritus, sed quaecumque audiet loquitur: audiet videlicet per vnitatem substantiae, & proprietatem scientiae. Non loquitur a semetipso, quia non est a semetipso. Pater quippe solus, & de alio non est. Nam & filius de patre natus est, & spiritus sanctus de patre procedit. Ab ipso autem audiet spiritus a quo procedit, quia non est a seipso, sed ab illo a quo procedit. A quo illi est essentia, ab illo utriusque & scientia. Ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud quam scientia. Quod vero adiunxit, Et quae futurae sunt, annuntiabit vobis. Constat innumeros fidelium per dominum sancti spiritus praenouisse ac praedixisse ventura. Sed quia sunt nonnulli qui spiritus gratia pleni infirmos curant, mortuos suscitant, demonibus imperant, multis virtutibus coruscant, ipsi angelicam in terris vitam gerunt, nec tamen quae sibi sint ventura spiritus eiusdem reuelatione cognoscunt. Potest hic Domini sermo etiam sic accipi, quia spiritus adueniens quae ventura sunt nobis annunciat, cum gaudia nobis patriae caelestis ad memoriam reducit, cum festa illa supernae ciuitatis per donum nobis suae aspirationis innouit. Ventura nobis annunciat, cum nos a delectatione praesentium abstrahens, promissi in caelis regni desideria inflammat. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Spiritus clarificauit Christum, quia per eum tanta charitas in cordibus discipulorum accensa est, ut abiecto timore carnali effectum resurrectionis eius constantes praedicarent, a quo tempore passionis pauidi fugerunt. Vnde scriptum est: Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia. Spiritus clarificauit Christum, cum impleti gratia spiritali doctores sancti, tot & tanta miracula in nomine Christi fecerunt, quibus orbem totum ad fidem Christi conuerterent, tot ac tanta pro Christi nomine passionum certamina perulerunt, donec ipsa

etiam superborum colla persecutorum suauissimo Christi iugo submitterent. Spiritus clarificauit Christum, cum sua nos inspiratione ad diligendam eius visionem accendit, cum illum patri in diuinitate aequalem esse credendum fidelium cordibus intimat. Quia de meo, inquit, accipiet, & annuntiabit vobis. De patre accipit spiritus sanctus, unde accipit & filius: quia in hac trinitate de patre natus est filius, de patre procedit spiritus sanctus. Qui autem de nullo natus sit, de nullo procedat, pater est solus. Omnia quaecumque habet pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. De his dixit quae ad ipsam patris diuinitatem pertinent, in quibus illi est aequalis omnia quae habet pater habendo. Neque enim spiritus sanctus de creatura quae patri est subiecta & filio erat accepturus, quod ait, de meo accipiet, sed utique de patre de quo procedit spiritus, de quo natus est & filius. Sed quia donante Domino, lectionem sancti euangelij patrum vestigia sequentes exponendo transcurramus, restat vestram fraternitatem, charissimum, mecum pariter admonere, ut eius memoriam sollicita semper in tentatione seruemus, & eius suauitatem deuoto peccatore scrutemur, & casto sapientius ore ruminemus. Quid enim prodest ad audiendum Dei verbum conuenire, & expleto auditu ad inania mox & secularia colloquia vel aeta conuerti? Recolamus ergo iuxta quod eadem admonet lectio, quia dominus noster expleta passione rediit ad patrem a quo missus est, nec patrem cum ad nos veniret, nec nos deserens cum rediret. Illuc eius vestigia toto mentis nisu sectemur, & ut illo peruenire, & illius regni ianuam mereamur intrare, perpendamus magnopere quibus actionum gressibus in terra degenis inaccessit. Qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut ipse ambulauit & ipse ambulare. Certe ipse per agones passionum ad coronam peruenit gloriae. Merito ergo intimatur & nobis, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Vnde & Apostolus Petrus, obsessis seruire tentationum quibusdam fratribus, consolans aiebat: Nolite pauere, quasi noui aliquid contingat, sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut & in reuelatione gloriae eius gaudeatis exultantes. Reuocemus ad mentem quia gratiam spiritus discipulis & se miserum esse promissit, & misit: & curemus omni vigilantia ne cogitationibus illecebrosis contristemus spiritum sanctum Dei in quo signati sumus in diem redemptionis. Sic enim scriptum est: Spiritus sanctus disciplina effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectu. Vnde prouide Palmista cum huius spiritus accendi desiderio flagraret, prius cordis mundi hospitium, in quo hunc recipere posset, & sic demum tanti hospitis ingressum quarebat. Cor mundum, inquit, crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Prius quippe cor mundum in se creati, ac deinde spiritum rectum in suis visceribus precabatur innouari, quia utique sciebat spiritum rectum in corde polluto sedem habere non posse. Reuincamus sedulo corde, quia idem spiritus arguit mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Cauemus ne ima quarendo ad mundum pertineamus, quia mundus transibit, & concupiscentia eius. Quae sursum sunt, quaeramus, quae sursum

Fides sine op
ribus vana.

sum sunt sapiamus, vbi Christus est in dextera Dei sedens, conuersationem nostram cum Apostolo habeamus in cælis, & ne de peccato incredulitatis arguamur, exerceamus operando quod credimus: fides enim sine operibus otiosa est. Ne ex comparatione iustorum, quos imitari noluerimus acius iudicemur, solerti animo memoremus, quod de cõtemporibus suæ gratiæ dominus ait. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquã Salomon hic: Ne cum mundi principe dānemur, resistamus illi fortes in fide, & fugiet à nobis. Loquamur veritatem in corde nostro, nec faciamus dolū in lingua nostra, vt spiritus veritatis magis, magisque diffundendo charitatem in cordibus nostris, ducat nos ad agnitionem omnis veritatis. Huius spiritus gratiam in cunctis actibus nostris, charissimi, huius precemur auxilium, dicamus singuli domino, dicamus omnes: spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, sicque fiet, vt qui Apostolis superueniens ea quæ ventura erant annunciauit, nostris quæque mentibus venturæ vitæ gaudia patefaciat, nos ad hæc inquirēda benignus incendat, cooperante ipso, qui hunc & polliceri suis fidelibus & dare cõsuevit Iesu Christo domino nostro, qui viuunt, & regnat cum patre in vnitate eiusdem spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang.
expositio.

Vado ad eum, qui me misit. Tempore passionis appropinquante, curauit dominus prædicere discipulis suis, quod moriturus, & resurrecturus, & ascensus esset ab eis in cælum, & spiritum sanctum illis daturus: vt, si eos contristaret eius passio, lætificaret eius resurrectio: & si eos contristaret eius recessus, consolaretur spiritus sancti aduentus, qui venit super illos decima die post ascensionem illius in linguis igneis. Vado ad eum, qui me misit. id est, reuertat ad patrem, qui me incarnati constituit pro salute generis humani. Secundum humanitatem reuersus est ad patrem, qui secundum deitatem non recessit à patre, vnde ipse dicit: Ego in patre, & pater in me est. Et nemo ex vobis interrogat me, quod vadis. Præsens tempus, interrogat, posuit pro futuro, quod est, interrogabit. Et nemo ex vobis interrogat me, quod vadis, id est, non est necesse vt interrogetis, quod pergā, quia cernentibus cunctis cælos petam, vt ad dexteram Dei patris sedeam. Hoc impletum est quadragesimo die resurrectionis illius. Cūq; loqueretur cum discipulis, & benediceret eis: venit nubes de cælo, & circumdans eum assumptus in cælū. Tunc non verbo interrogauerūt, quod pergeret, sed oculis viderunt. Et quum intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri, id est duo angeli ascenderunt iuxta illos in habitu virorum, & in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum: sic venit ad iudicium, id est, in eadem carne, vel in eadē nube: quemadmodum vidistis eum ascendētem in cælum. Illi, id est, discipuli steterunt, & super vestigia domini lachrymas

fundētes, reuersi sunt à monte Oliueti in Hierusalem: Et erant quotidie, vt Lucas dicit, laudātes, & benedicētes dominum in templo. In illo loco, vbi dominus ascendit in cælum, est modò sancta ecclesia constructa, & vestigia domini non sunt cooperta recto. Nam quantumcūque homines de terra vestigiorū domini propter reliquias secum deferunt, tamen adueniente die crastina, ita apparent integra, quasi eo die dominus ascendisset. Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum, Dominus Iesus Christus Deus, & homo est: per hoc quodd Deus est, secretum cordium nostrorum intuetur. Videbat namque, quod verba sua magis generarent tristitiam in cordibus discipulorum, quàm lætitiā, idcirco dixit eis: Sed, quia hæc loquutus sum vobis. scilicet quod moriturus sum, & à vobis recessurus: Tristitia impleuit cor vestrum. Quare tristabantur discipuli? Quia illud, quod videbāt, id est, humanitatem filij Dei amittere metuebant. Si fieri potuisset semper vellent eum secum habere mortalem. Ideo quādoque loquebatur eis de suo recessu, dicebāt in corde. Quid faciemus, si iste recesserit à nobis? Certè interficiēt nos persecutores Iudæi. Sed veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Expedit vobis. Id est, necesse est, vt forma humanitatis vestris subtrahatur aspectibus, quatenus amor meæ diuinitatis acius vestris infigatur mentibus. Expedit vobis, vt formam serui, quam assumpsit, cælis iuferam, vt vos omne desiderium vestrum illuc trāseratis. Quādiu sancti apostoli dominum Iesum Christum secum corporaliter cõuersari cernebant, mentes suas ad sitiēda munera gratiæ cælestis erigere nō valebant. Postquā verò illa humanitas exaltata est super cælos, & super choros angelorum: & illi pariter omne desiderium suum post dominum transtulerunt, iuxta quod ipse eis alibi dixerat: vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Si enim non abiero, paradus non veniet ad vos. Quidam Græcus veniens in palatium regis, quum legeretur illud euangelium, & diceretur à legente paraclitus, dixit quod paraclitus deberet dici. Non est ibi iota, sed è longum. Tamen nos non audemus illud vertere propter consuetudinem, ne nouum aliquid inuenire dicamur. Paraclitus Græcè, Latine consolator dicitur. Quare consolator? Quia corda discipulorum, quæ recessus domini mœstificauerat, ipse adueniens decimo die lætificauit, vt iam non tristarentur de eius abcessione, sed potius gauderent de æqualitate, quam habet filius cum patre & spiritu sancto. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos, si autē abiero, mittam eum ad vos. Nūquid non poterat dominus Iesus Christus in terra adhuc consistens spiritum sanctum dare discipulis, quum legamus eum eo die, quo resurrexit à mortuis insussasse, & dixisse: Accipite spiritum sanctum? Poterat vtique. In illo non erat vlla impossibilitas dandi: sed in illis erat impossibilitas, qui necdum erant capaces donorum spiritus sancti, propter presentiam domini corporalem: vbi autem recessit ab eis in cælum, & illi cœperūt spiritualiter cogitare vbique eum manere per plenitudinem deitatis suæ, statim digni effecti sunt ad percipiēdū spiritum sanctum. Si enim abiero, mittam ad vos. Habuerunt sancti patriarchæ, & prophetæ spiritum sanctum, Abraham, Isaac, & Iacob, Dauid, Elia, & ceteri. Vnde & dicebant: Hæc dicit dominus. Similiter & sancti aposto

apostoli, vt beatus Hieron. dicit, ex eo tempore quo à domino vocati sunt, & virtutem ab eo acceperunt, omnem infirmitatem curandi, & calcandi super omnem potestatem inimici, spiritum sanctum habuerunt: sed non ita pleniter, ac manifestè, sicut decimo die post ascensionem eius, quando acceperunt eum in linguis igneis. Sicut enim ferrum calidum in fornaci igne inflammatur, ita & sancti apostoli, igne spiritus sancti inflammati sunt. Si enim abiero, id est, ascendero in cælum, mittam eum ad vos: subauditur manifestè. Et quum venerit ille: arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Nunquid non redarguit, dominus mundum, id est, mundi amatores, de his omnibus, quæ hic dicuntur, id est, de peccato, de iustitia, & de iudicio: Redarguit vtique. Sed Christus solummodo gentem Iudaicam redarguit, spiritus sanctus adueniens, & corda discipulorum replens, nō solum populum Iudaicum redarguit, sed & totum mundum redarguit per apostolos, sicut scriptum est de eis: In omnem terram, &c. Comprobemus hoc quomodo dominus redarguit Iudæos, primum de peccato, quum dixit: Si non venissem, & eis loquutus fuissē, peccatum non haberent. Et alibi: Si non crederitis, quia ego sum Christus, moriemini in peccato vestro. Redarguit eos de iustitia aliorum, quum dixit: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia egerunt penitentiam in prædicatione Ionæ. Ex iustitia Niniuitarum, condemnabitur impietas Iudæorum in die iudicij, quia illi egerunt penitentiam in prædicatione Ionæ serui Dei. Et Iudæi dominum Iesum Christum proprio ore loquentem audientes, & videntes miracula eius, in eum credere noluerunt, sed potius interfecerunt. Simulque redarguit eos de iustitia, vt in eodem euangelio legitur: Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista pessima, & condemnabit eam, quia venit à finibus terræ audire Salomonis sapientiam. Redarguit eos de iudicio, quum dixit: Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis perficere. Ille homicida fuit ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas in eo non est. Et qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis: sicut nec pater vester diabolus. Redarguit autem spiritus sanctus Iudæos per Apostolos, quum dixit eis: Vos autem iustum, & sanctum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis. Ille arguet de peccato quidem, quia non crederunt in me. Peccatum incredulitatis quasi speciale posuit, quia sicut fides recta est origo omnium virtutum: ita infidelitas est origo omnium vitiorum. De qua infidelitate Dominus alibi dicit: Qui non credit, iam iudicatus est, id est, damnatus, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. De iustitia verò, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Iustitia Apostolorum erat Christus, quia quem sciebant temporaliter natum ex matre, credebant eum vtique ante omnia secula genitum ex patre. Et quem semel videbant à se recedere, credebant eum semper secum manere per magnitudinem deitatis suæ: iuxta quod ipse ante eis promiserat, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Per hoc quia ita crederunt, iustificari meruerunt. Iustitia verò cæterorum credentium est, id est, nostra, qui non

vidimus Dominum Iesum Christum incarnatum & tamen credimus eum verum Deum, & verum hominem esse: & per hoc iusti efficiuntur. Ex iustitia Apostolorum damnabuntur impij Iudæi, quum dixerit illis dominus in die iudicij: Isti discipuli mei Iudæi fuerunt sicut & vos, & eandem legem habuerunt, quam & vos habuistis, & isti crediderunt in me. Vos autem, o miseri, qui cœlestem doctrinam ex ore meo audistis, & mea miracula vidistis, quare non credidistis in me? Ite in ignem æternum. Tunc implebitur illud, quod Dominus promiserat eisdem discipulis: Vos, qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israëli. Nequitia reproborum non solum damnabitur ex sola sua prauitate, sed etiam ex iustitia aliorum. Verbi gratia: Et modò aliquis canonicus, monachus, siue laicus videt alium lætioni incumbentem, orationi insistentem, castitatem seruantem, hospitalitatem sectantem, & cæteris bonis inhiantem, & non sequitur eum: iste talis non solum punietur ex sua nequitia, sed etiā ex iustitia eius, quem videt bona operantem, & non est imitatus. Quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Non videbitis me, dicit prius quam ascendero, qualem me modo videtis, id est, mortalem, corruptibilem, & passibilem: sed videbitis me venientem ad iudicium, non mortalem sed sempiternum, non humilem, sed excelsum, non indicandum sed iudicandum. Peracto verò iudicio videbitis me in claritate beatæ gloriæ cum patre, & spiritu sancto fulgentem. De iudicio autem, quia princeps mundi huius iam iudicatus est, id est, iudicio ignis æterni irrevocabiliter destinatus est. Principem mundi appellat diabolum, nō quod principatum habeat in cælo, aut in terra: vel in mari. Sed dominatum tenet in mundo, id est, in amatoribus mundi, in Iudæis, in paganis, in hæreticis, & in falsis Christianis. Iudicatus est diabolus à Domino, id est, damnatus, quum præcipitatus est de cælesti sede in hanc aëris turbulentiam, vbi modò expectat diem iudicij damnandus adhuc. De istius casu dicit dominus alibi: Videbam saranam sicut fulgur de cælo cadentem. Et Iudas Apostolus: Angelos qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, reseruaui in diem magni iudicij cruciandos. Iudicauit etiam dominus in carne positus diabolum, quum abiiceret eum de obsessis cordibus. Iudicauerunt eum & sancti apostoli, quum similiter per virtutem Dei eiecerent demones ab hominibus, dicentes: Præcipio tibi in nomine Iesu Christi, exi ab homine. Arguitur igitur mundus de iudicio, quia diabolus iudicatus est, id est, damnatus, quando homines ne Dei voluntati resistere præsumant, terrentur exemplo damnati angeli, id est, diaboli propter superbiam. dicit aliquis: Certè in dominum Iesum Christum credo, non reputabuntur mihi peccata mea ab eo in die iudicij. Respondet illi spiritus sanctus per hominem, in quo est: Si Deus omnipotens non pepercit angelis peccantibus solummodo cogitatione, sed eiecit eos de cælesti sede: nunquid tibi parceret, si diabolus fueris imitatus peccando? Certè non parceret. Cælum non potuit seruire angelos peccantes, nec paradus hominem, quia locus non sanctificat hominem, sed per hominem

Vides temere
cõsiderare eum,
qui per fidem
crederi sibi pec
cata non im
puniāda à deo.

*Intelligi hic
necessitate
largissimo
do sumptam.*

minem sanctificatur locus: & tu quomodo saluari poteris, si peccaveris? Quare dicitur, Quare homo post lapsum meruit recuperationem, & diabolus non meruit? Primum, quia homo habuit autorem criminis sui, id est, diabolum, qui ei quasit per serpente, ut peccaret. Diabolus vero non habuit autorem peccandi, quem imitaretur, nullus enim eum instigavit ad peccandum. Secundum, quia homo necessitate peccavit, habuit enim necessitatem manducandi, ideo manducavit de ligno vitæ. Diabolus vero non necessitate, sed propria voluntate peccavit. Non habuit necessitatem manducandi, quia spiritualis naturæ est, ut peccaret sicut homo, Tertium, quia homo in illo loco ubi conditus fuerat, id est, in terra ibi manebat adhuc, nondum ascenderat quod ascendere habebat, id est, in cælum. Si enim non peccasset, impleto numero electorum sine morte corporis transiret ad patriam cælestem. Diabolus vero in gloria cælesti, ubi conditus fuerat, ibi erat, non habebat quod altius ascenderet: & ideo ubi peccavit, statim ruit. Et ob hæc non meruit recuperationem, sicut homo. *Adhuc multa habeo vobis dicere: Sed non potestis portare modo.* Duo sunt, propter quæ divina mysteria non panduntur hominibus, vel quia infirmus auditor ad intelligendum, vel quia indignus est ad capiendum, quorum propter unum dicit dominus alibi: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Canes & porcos appellat Iudæos & hæreticos & paganos. Isti non sunt digni ad percipienda divina mysteria. De infirmis auditoribus dicit dominus hic. *Adhuc multa vobis habeo dicere, sed non potestis portare modo:* quia apostoli adhuc erant parvo sensu. Hanc regulam servans, B. Paulus ap. dicit. Lac potum dedi vobis, non escam, nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem poteratis. Adhuc enim carnales estis, id est, paruuli, adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Hæc verba loquutus est dominus, postquam carnauit cum discipulis suis sero, ante quam pateretur, seu traderetur. Si forsitan quaerit aliquis: Quando loquutus est dominus ea verba, quæ tunc reticuit præ infirmitate sensus illorum? Nimirum post ascensionem ad cælos, quando misit eis spiritum sanctum. Ille spiritus sanctus adueniens docuit illos spiritualiter, quæ antea non poterat intelligere: tatum edocuit eos de Dei cognitione, quantum mortalibus de Deo erat sciendum. *Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Manifestum secundum litteram apostolos ante aduentum spiritus sancti minus capaces fuisse ad arcana intelligenda diuinæ sublimitatis, & minus fortes ad toleranda aduersa humanæ prauitatis. Postquam vero spiritus sanctus aduenit, & gratia sua eorum corda illustravit, capaciores effecti sunt ad intelligenda diuina mysteria, & fortiores ad sufferendas istius sæculi passiones, sicut scriptum est in Act. Apost. Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & loquebatur verbu Dei cum fiducia, id est cum audacia. Petrus, qui ad passionem ad vocem vnius ancillæ negavit dominum, post ascensionem eius ad cælos, spiritu sancto confortatus, coram regibus, & principibus sine timore verbum Dei prædicabat. *Docebit vos omnem veritatem.* Omnis veritas sancta trinitas est, pater, & filius, & spiritus sanctus, quia in illa non est mendacium. Et quare dixit dominus

1. Cor. 1.

Act. 2.

Luc. 22.

Act. 23.

Iesus: *docebit vos omnem veritatem,* cum nullus mortalium dum adhuc vivit, possit Deum comprehendere tota mente, sicuti est illud, quod comprehenditur, minus est eo, a quo comprehenditur. Si mens hominis potuisset Deum totum comprehendere, sicuti est, maior esset mens quam Deus. Certè nec ipsi angeli, qui ei assistunt: Cherubim, & Seraphim, neque ceteri ordines angelorum, vident eum adhuc, sicuti est iuxta quod scriptum est de eis, in quem desiderant angeli prospicere. Sed hoc in futura vitam referuntur; cum homines fuerint immortales corpore, & immutabiles in anima, & similes angelis fuerint effecti in cælo: tunc cognoscant omnem veritatem, id est patrem, & filium, & spiritum sanctum, qualiter est in personis trinus, & in substantia deitatis vnus. Iuxta quod Paulus dicit: Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut cognitus sum. Et Ioan. euang. Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit, quid erimus. Cum autem apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est. Et nunc videamus per speculum, & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Et hoc est quod dicit: *Docebit vos omnem veritatem,* id est infundet cordibus vestris dilectionem, quæ vos amare faciet omnem veritatem, id est patrem, & filium, & spiritum sanctum, ut diligatis eum toto corde, tota anima, tota virtute, & proficiatis quotidie de virtute in virtute, donec videamus Deum deorum in Sion, id est in cõtemplatione cælestis beatitudinis. *Non enim loquetur a semetipso.* Quare? Quia non a seipso, sed a patre, & filio. Deus pater a nullo est: filius a solo patre est. Spiritus sanctus ab utroque procedit, id est a patre, & filio. A quo est illi processio, ab illo utique accipit quod loquitur. *Non enim loquetur a semetipso* sine cõmunionem patris, & filij, quia quorum est vna substantia, vna natura, vna maiestas, horum est vna gloria, & inseparabilis vna æternitatis cooperatio. *Sed quæcumque audiet, loquetur.* Poterat dicere audiuit, sed dixit, loquetur, quæcumque audiet. Quid est audire spiritui sancto? Auditio illius non est aliud nisi substantia illius. Hoc est illi audire, quod esse, & hoc est illi esse, quod scire, & hoc est scire, quod esse, & audire, & loqui. Aliud est tuum esse, & aliud est tuum scire, quia potes esse nesciens literas. In Deo omnipotente, nulla est duplicitas. *Quæcumque audiet, loquetur,* id est illud loquetur, quod est, Deus est, diuina proferet, & quæ ventura sunt, annunciat vobis. Futura annunciat spiritus sanctus apostolis, quia prophetas eos fecit. Quod propheta fuerit sancti apostoli, possumus probare ex verbis domini, quibus dixit Iudæis secundum Matth. Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes. Prophetas appellat sanctos apost. hic, quia ille spiritus, qui loquutus est per prophetas, ille loquutus est per apostolos. Prophetas dicitur, eod quod futura prædicat. B. Paulus propheta fuit, quia verbis, & scriptis gaudia electorum, & supplicia reprobatorum prædixit. Similiter B. Ioannes Euang. qui scripsit Apocalypsim, propheta fuit, quoniam quicquid post aduentum domini in sancta ecclesia actum est, & modò agitur, & quæcumque ante diem iudicij, vel post diem iudicij agenda sunt, cuncta in scriptis eius consistunt. Et non solum sancti apostoli fuerunt prophetæ, verum etiam & martyres, & cõfessores, atque virgines, & multi alij, ut beatus Benedictus, qui etiam cogitationes hominum videbat, quando dixit

Esaiæ 40.

1. Cor. 2.

do dixit puerulo tenenti sibi candelam, pone, pone candelam: male cogitas. Quantum ad nos pertinet, tunc nunciat nobis spiritus sanctus futura, cum gaudia patriæ cælestis ad memoriam reducit. Inspirat in cordibus nostris, quæ gaudia sunt electi percipituri, & sine fine habituri. Legimus in Esa. propheta. Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt præparauit Deus his, qui diligunt eum. Dicit tibi spiritus sanctus in corde: certè verum dicit tibi propheta. Cum effectus fueris similis angelis in cælo, qui modò custodis præcepta Dei in mundo: tunc percipies gaudia, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. *Ille me clarificabit.* Est sermo apud Græcos, qui vocatur *ἀποκάλυψις*, & exprimitur in Latino per tria verba, vnum idemque significat, id est glorifico, clarifico, & honorifico. Clarificauit, id est honorificauit, magnificauit spiritus sanctus dominum Iesum Christum, cum docuit apostolos, ut, quem nouerant temporaliter natum ex matre, crederent eum ante omnia secula genitum ex patre, æqualem sibi per omnia. Clarificauit eum etiam, cum tot, ac tanta miracula fecit per apostolos in nomine Iesu Christi, ut penè totum mundum ad fidem Christi perduceret, *Quia de meo accipiet, & annunciat vobis,* id est de meo patre. Deus pater, sicut superius diximus, nullius originis est, filius a solo patre est genitus, spiritus sanctus ab utroque procedit. A quo procedit, accipit quod loquatur. Loquitur spiritus sanctus, pater, & filius loquuntur, quia spiritus sanctus vnus substantiæ est cum patre, & filio. *Omnia, quæ habet pater, mea sunt.* Quæ sunt, quæ habet pater? Æternitatem. Similiter & filius æternitatem habet, quia cõternus illi est. Ostende mihi ignem sine calore, ego ostendam tibi patrem sine filio. Pater non præcessit filium tempore, sed origine. Est pater omnipotens, similiter & filius omnipotens est, cum spiritu sancto. Pater creator totius mundi est. Similiter & filius creator totius mundi est. Per ipsum enim creauit Deus pater omnia, & quæ in cælis, & quæ in terris continentur. Iuxta quod idem Ioannes euang. qui hoc euangelium scripsit, dixit in exordio libri sui: Omnia per ipsum facta sunt. Propterea dixit: *Quia de meo accipiet, & annunciat vobis.*

INCERTI SVB NOMINE

*Eusebij Episcopi Emisseni Superioris
Euangelij expositio.*

Dixerat superius beatus Petrus, Domine, quod vadis: sed iam nunc eius sermonibus omnes edocti & instructi, nemo eum interrogat quod vadit, quoniam certissime sciunt quia ad patrem vadit. Ut quid enim interrogaretur quod sciebant, & vnde non dubitabant? *Sed quia hæc locutus sum vobis tristitia impleuit cor vestrum.* Videbat enim eos contristatos de recessu suo, quem modò audierunt & cognouerunt in sermone suo. Quis enim non doleret a tali, tam bono, tam dulci, tamque suaui domino separari? *Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam.* Quid enim veritas nisi veritatem dicere potest? Dicit igitur hoc non tantum sermonem suum confirmando, quantum illorum corda consolando. *Si enim non*

abiero, paraclætus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Quamuis enim & ibi & vbiq; spiritus paraclætus erat, (siquidem spiritus domini repleuit orbem terrarum) aliter tamen venturus erat. Sic enim ante tempora prædestinatum fuerat, ut prius Dei filius de virgine nasceretur, moreretur, resurgeret, cælos ascenderet, & sic tandem spiritum sanctum consolandis discipulis mitteret: sic erat dispositum, sic præfinitum, & aliter venire non poterat. *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.* Hoc autem exponi. *De peccato quidem, quia non credunt in me: de iustitia vero, quia ad patrem vado, & c.* Ecce tibi apposuit, in quibus spiritus sanctus mundum redarguit. De quibus ipse quoque Dei filius eum prius redarguerat. Tale est ac si diceret, Ego quidem ad patrem vado, sed spiritum vobis paraclætum mitto, qui mea vice vos doceat, confirmet, & corroboret, qui in vobis & per vos loquatur, & per vos arguat mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: de peccato quidem infidelitatis, quia non credunt in me, & qui non credunt in me, iustitiam non operantur; & ideo arguet eos spiritus sanctus etiam de iustitia. Sed quare ipse vice mea, & non ego per meipsum? *quia ego ad patrem vado, & iam non videbitis me.* Ipse enim hanc redargutionem facere poterat, nisi quia secundum carnem cælos ascendeat, & quia corporaliter in hoc mundo ulterius non manebat. Et non solum de peccato, & de iustitia, verum etiam de iudicio arguet mundum spiritus sanctus. De quo iudicio? de illo quidem de quo superius ait, Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eicietur foras. Vnde & bene hic dicitur, *de iudicio quidem, quia princeps mundi huius iam iudicatus est, id est, foras eiectus est.* De tali nanque iudicio ait Psalmista. Iudica, domine, iudicium meum, & causam meam. Itaque, iudica iudicium meum, & redime me. Quod est iudicium mundi, nisi redemptio mundi? quod est iudicium mundi, nisi iudicium in quo iudicatur, damnatur, & de cordibus fidelium eicitur princeps mundi? De hoc igitur iudicio arguitur mundus, quia tanti beneficii ingratus, adhuc sequitur principem mundi. Arguitur ergo mundus de peccato, quia Christum credere noluit. Arguitur & de iustitia, quam eo docente audiuit, & seruare noluit. Arguitur & de iudicio, quo princeps mundi est damnatus, & mundus ipse liberatus: sed tanti beneficii ingratus, nondum Christum sequitur suæ salutis auctorem, sed potius diabolum deceptorem. Potest autem & sic intelligi quod ait, *Ipse arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.* Ac si diceret, Ipse arguet mundum de peccato suo, & de iustitia mea, & de iudicio suæ prauæ electionis. De peccato quidem, quia non credunt in me. Si enim non venissem & loquutus eis non fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato. Arguet autem mundum & de iustitia mea, quam ego quidem tunc habebam cum me Dei filium esse dicebam. Ipsi vero contra iniuste clamabant, Secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Hæc autem mea iustitia nunc manifestabitur, quia ecce ego nunc ad patrem vado, & iam non videbitis me. Neque enim ad eum quasi ad patrem ire potuissem, si eius filius non fuisset. Et alij quidem omnes ibunt ad eum quasi ad dominum, solus autem filius iuit ad eum

ad eum quasi ad patrem, Arguet præterea spiritus sanctus mundum de iudicio præter electionis quo videlicet iudicio mundi principi (qui iam & damnatus & iudicatus est) seruire elegit, & me suæ salutis auctorem damnauit & reprobaui. Sequitur: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Multa (inquit) iam dixi vobis, multa habeo dicere adhuc vobis, quæ ideo non potestis portare modò, quia illam tantam mei spiritus plenitudinem nondum vobis infundere volo. *Quare? Ut omnia suo tempore fiant, ut prius celos ascendam, & tunc tandem effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt. Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, qui nihil docet nisi veritatem, de quibuscunque rebus vos docuerit, sine alicuius falsitatis admixtione, integram & perfectam omnemque veritatem vos docebit, Et propter hoc quidè quia spiritus docet omnem veritatem, dominus & Saluator noster de spiritu sancto dicere videtur, quòd omne peccatū, & blasphemia remittetur: spiritus autem blasphemiam non remittetur. Et quicumque peccauerit in filium hominis, dimittetur ei: qui autem peccauerit in spiritum sanctum, non dimittetur ei in hoc seculo, neque in futuro. Vnum igitur peccatū est, & præter ipsum nullum aliud est, quòd hominibus nõ dimittatur. Hoc autem est, veritati credere nolle. Ideo enim pereunt Iudæi & pagani, quia veritati credere nolunt. Quicumque igitur est, qui vult, ut dimittatur ei peccata sua, credat veritati: & si Christianus non est, conuertatur ad fidem, & baptizetur. Hoc enim veritas dicit, Quia qui non crediderit, condemnabitur. Si verò Christianus est, credat veritati, recedat à peccato, pœniteat, & dimittetur ei peccatum. Dicit propheta de spiritu sancto, *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Dicit & apostolus per spiritum sanctum, *Secundum duritiam autem tuam & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei.* Hoc autem verum est, & omnino verum est, cui veritati quicumque indurato corde credere noluerit, non dimittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Sicut autem proprium est filio carnem suscepisse, & mundam à morte perpetua suo sanguine liberasse: ita & spiritui sancto propriè pertinere videtur, ut à patre, filioque procedens, per Apostolos, ecclesiæque doctores omnem veritatem doceat, & prædicet. Unde & dominus ait, *Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Quomuis igitur in totam trinitatem peccet, quicumque in vna de tribus personis peccat, tamen propriè in spiritum sanctum peccare videtur, quicumque veritati non credens, eius doctrinæ, & magisterio contradicit. Sequitur: *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquitur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Sic enim & de se ipso dominus ait, *Ego à me ipso nõ loquor. Itemque; & sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me. Quod quidem (sicut superior) tale est, ac si diceret, Ego non sum à me ipso. Pater enim à nullo, filius à patre, spiritus verò sanctus à patre, filioque procedit. Non igitur loquitur à semetipso, quia non est à semetipso, quia spiritus ubi vult spirat, sed non tantum à semetipso, quia non est à semetipso, quia vnum sunt pa-***

ter, & filius cum ipso. Tres igitur in vno loquuntur, quia tres vnum sunt. Dicatur ergo, *Non enim loquitur à semetipso, sed quæcumque audiet loquitur.* Quid est audiet? Neque enim intelligendum est, ut in illa trinitate inuisibili vocalis aliqua & clamosa colloquutio fiat. In eo ergo se audiunt; quo idem sciunt & volūt. Loquitur igitur spiritus sanctus quæcumque patrem & filium velle cognoscet. Sicut enim voluntas communis est, sic & auditus. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Et hoc exponit. *Omnia quæcumque habet pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Ille me (inquit) clarificabit, id est meam claritatem vobis reuelabit, & per vos multis aliis me Dei esse filium manifestabit, & hoc ideo, quia de meo accipiet. Si enim spiritus sanctus accipit de his, quæ patris sunt, accipit utique de his quæ sunt filij: quoniam omnia quæcumque habet pater, filij sunt. Est igitur spiritus sanctus, spiritus filij: siquidem est spiritus patris. Pater enim ad filium refertur, & filius ad patrem. Spiritus verò sanctus ad patrem & ad filium. Sed ad spiritum sanctum nihil refertur. Est enim pater, filij pater: & filius, patris filius. Spiritus verò sanctus, spiritus est & patris & filij. Sed neque pater, spiritus est pater: neque filius, sancti spiritus filius est. Nihil igitur refertur ad spiritum sanctum. Quoniam autem & spiritus sanctus, & patris & filij spiritus est, unde habet esse, inde habet & sapientem & veracem esse. Quod enim est esse ei, hoc est ei sapientem, & veracem esse, & similia, est enim spiritus sapientem, & intellectus, est & spiritus omnis veritatis. Sed hoc de patre filioque habet & accipit. Et hoc est unde dominus ait, *quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Hec autem quoniam omnium trium communia sunt, & substantialiter communia, poterat dixisse dominus si voluisset, quia de meo & de suo accipiet, & annuntiabit vobis. Nam & filius quædam prædicabat, & de suo & de his, quæ patris, & spiritus sancti sunt accipiebat, quoniam vna est sapientia & veritas omnium trium. Unde & ipse dicebat, mea doctrina non est mea.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euang. expositio.

Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum, qui misit, &c. Valde graui sunt tristitia discipuli, cum audirent talia sibi aduentura. Ideo & dominus, hæc inquit, tam dura principio non dixi vobis, non ut ignorans, sed, quia vobiscum eram, & sufficiens confugium ad me habebatis, & omne certamen in me reciebat, ipsi vero in omni securitate eratis. Igitur non opus erat talibus tunc sermonibus vos præparari, & præmuniri: sed nunc vadens ad patrem meum, & vos relicurus, prædico ea, ut vos muniaris. Et nullus ex vobis rogat me, quo vadis? sed præ tristitia confusi estis, & excessum mētis patimini: propter expectationem gratium concussa sunt corda vestra. At ego veritatem dico vobis. Vide quomodo solatur eos, etiā si innumeris modis, inquit, magis tristitia afficiamini, ego quod vobis vile est, dico. Nam vos quidem velletis semper esse mecum, atqui hoc non est expediens. Nam, si ego quidem non abiero, paraclerus non veniet ad vos: atque ita, etiā si

vos

vos præsentiam meam velletis, non obedirem vobis, sed eligeret potius, quod vobis vile, quam perniciosam vobis vestram voluntatem. Ita & nos debemus facere, prospicientes semper quod & nobis, & fratribus est vile, & non quod suauis. Nam, si ego non morior pro mundo, & eo ad patrem, dato sacrificio, & propitiatione pro peccatis, paraclerus mundi nõ veniet. Quomodo enim adueniet, si inimicitia non soluantur, & occisa morte, pater humanæ naturæ non concilietur. Porro hoc loco Macedoniani quid poterunt dicere, qui gloriam spiritus extenuant, & seruum eum filij dicunt: quomodo conducet abire dominum, & aduenire seruum? Atque ita, estis tristes, si quis propter meam absentiam, o discipuli, tamen propter aduentum spiritus gaudeatis, qui pluribus, & maioribus vos beneficiis prosequetur. Quomodo autem dominus dixit, *Quoniam hæc ab initio non dixi vobis, & quandoquidem scriptum est, quòd, conuocatis illis duodecim, dixerit eis; Ad præsides, & reges ducemini. Dixit quidem; Ad præsides ducemini, non autem; Occident vos ut impios, & perniciosos, & inimicos Dei. Et aliter; Illic quidem dicit, quæ à gentibus eis intelligenda, nunc autem, quæ à Iudæis. Abique synagogis vos facient, Iudæi scilicet. Vide autem in hoc & spiritum liberum esse, & filium approbare. Etenim, quod dicit; Paraclerus veniet, ad potestatem spiritus pertinet, quod autem addit; *Ego mitam eum, ad probationem, & voluntatem filij spectat, cui placet ut veniat paraclerus, & annuit, si sic dicere licet. Et, quum venerit ille, arguet mundum de peccato, &c.* Veniet paraclerus, & quæ inde utilitas. Arguet, inquit, mundum de peccato, & ostendet eos peccatores, quia nõ credunt. Quando enim viderint per manus discipulorum in spiritu egregia signa, & miracula fieri, & neque sic credent, quomodo non condemnatione digni, & peccato maximo obnoxii? Nam nunc quidem possunt dicere, quòd fabri filius sim, & humilis matris, quamuis ego miracula faciam: tunc autem incredulitas omni carebit excusatione, spiritus in nomine meo talia perficiet. Itaque de peccato illos arguet, hoc est, ostendet eos absque venia peccare. *Et de iniustitia quoque arguet, quia ego ad patrem meum vado, hoc est, ostendet eis, quòd ego, quum iustus fuissim, & irreprehensibilem egerim vitam, iniuste occisus sim, & in eius iudicium ad patrem vadam, neque enim, si iniustus fuissim, ad patrem ascendissem. Quia enim ut aduersarius Deo, & iniquum occiderunt; ostendet eis, inquit, spiritus, quòd non sim talis. Neque enim, si aduersarius Dei fuissim, apud Deum, & legislatorem hunc honorem assequens essem, honorémque non temporarium, sed æternum. Iam quòd dicit, *post hæc nõ videtis me, æternam eius apud patrem conuersationem manifestat. De iudicio autem arguet eos, quia princeps huius mundi iudicatus est, hoc est, etiam iustus fuissim, & à peccato imminem iterum ostendet me dominus, eo quòd rector mundi à me iudicatus est, & victus. Quia enim dicebat, Dæmonium habet, & in Beelzebub miracula facit, & impostor est: hæc omnia, inquit, ostendentur vana, quum apparuerit diabolus condemnatus, & ostensum fuerit omnibus, quòd à me sit victus, id quod nequius fuissim, si non illo fuissim fortior, & ab omni peccato alienus. Quomodo hoc demonstratum est per aduentum spiritus? Omnes enim, qui cre-***

Math. 9.12.
Lucæ 7.11.
Ioan. 8.10.

dunt in Christum, cõculcant, & contempnunt rectorum mundi. Unde satis monstratum, quòd à Christo condemnatus sit multo antea. Arguit ergo spiritus eos, qui non credunt, ut peccatores. Fides enim baptismi, peccata soluit per remissionem. Operationes autem spiritus, quæ apparent, in iis, qui crediderunt, nõ vana sunt in iis, qui non crediderunt. Unde redarguti sunt vana mala, & cõquinata, indigna spiritus susceptione. Et aliter; Arguit mundum, qui non credidit, spiritus de iustitia, hoc est, quia priuatus est iustitia, qui credidit in iustum Iesum, eum, qui propter iustitiam assumptus est in cælos. Arguit autem, & condemnat ut ignauum, quia vulnerato Satana, neque sic illum voluit vincere. *Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, &c.* Quum dixisset supra, *Expedi vobis ut abeam, nunc hoc latius prosequitur, & dicit quòd nunc quidem non potestis: si autem venerit ille, tunc fruente illius donis, in omnem veritatem ducemini. Quam autem veritatem inquit; nam scientiam de omnibus? nam nihil de se magnum ipse dominus loquutus est. Partim dat nobis signam humilitatis, partim, & propter infirmitatem audientium, & ingratitude Indæorum. Et neque legalium obseruationum solationem manifeste introduxerat, ut contrarius videretur omnibus. Vbi autem venit paraclerus, & manifestata fuit dignitas filij, & vera de omnibus scientia in lucem producta, abolitis, & sublati è medio signis legalibus, in verum, & spirituale cultum inducti sumus, per signa, quæ in spiritu sunt, confirmata fide. Deinde, quia magna quædam dixerat de spiritu, ut ne putent aliqui, quòd maior ipso sit spiritus, siquidem ipse in veritatem sit introducturus, & facturus capaces maiorum, & plurium, quæ, Christo præsentem, portare non poterant: ne igitur hoc quis existimet; subdit; *Non loquetur à semetipso, hoc est, nihil proprium loquetur præter mea. Quum enim dicit, quæcumque audierit, hoc signat, quòd nihil docturus sit extra ea, quæ Christus docuit. Sicut igitur & dominus ipse dicens de se, quæcumque audiu à patre meo, loquor: non ut discerem, & puerum se introducit, sed quòd nihil vel sciat, vel doceat, quam quæ pater: ita & de spiritu dicendum. Quòd autem non opus habeat doctore spiritus, audi Paulum dicentem; Quomodo nullus nouit, quæ hominis sunt, nisi spiritus, qui est in eorum: & quæ Dei, nullus nouit, nisi spiritus Dei. Vides quòd sanctus spiritus sui ipsius doctor sit, sicut & noster? & ex iis, quæ sequuntur, discet cordatus deitatem spiritus. Quæ enim ventura sunt, inquit, annuntiabit vobis, Maxime enim propria est Dei futurorum cognitio. Nam, quia nihil est aliud desiderabile, ita est humanæ, ut futurorum cognitio, consolatur apostolos & ex hoc. Intantum enim, inquit, benefaciet vobis, ut & futurorum præscientiam vobis, quæ maxima omnium videtur, daturus sit. Præterea, quia ad tentationes erudiendi erant, ille vos præparabit, inquit, ad futura, quæ vobis contingent, ne per ignorantiam absque custode incidatis in illa. Glorificabit autem & me. In nomine enim meo omnia & loquetur, & faciet, & nihil diuersum dicit: atque ita & per miracula quæ per illū fiunt, Deus credat, quum in vos discipulos meos opulenter effunderetur gratia, etiā post meam mortem, quum meum nomen magis fulgebatur: quod citra cõtrouersiam magna gloria est.**

Bibl. Hom. tom. 3.

I

si quis

CATENA AVREA

in idem Euang.

Amen amen dico vobis, &c. Ostendit autem nominis virtutis si non vilis neque rogatus, sed nominatus solum apud patrem facit mirabilia. non ergo ait, Exultimetis, quia de reliquo non ero vobiscum, vos derelictos esse: nomen enim meum maior dabit vobis securitatem: vnde sequitur, *Usque modum non, &c.* Theo. Alacritas enim vestra, tunc erit integerrima: cum ad vota vobis petita succedent. Chry. Quia igitur obumbrata erant quae dicta sunt, subiunxit, *Hec in proverbiis loquutus sum vobis, &c.* Id est erit tempus quando scietis omnia manifeste, dicit autem resurrectionis tempus. *Sed palam de patre meo annuntiabo vobis.* Etenim 40. diebus disputavit cum eis congregatis, loquens de regno Dei. Et nunc (inquit) in timore existentes non attenditis his quae dicuntur, tunc autem resuscitatum videntes, poteritis palam omnia discere. Theo. Adhuc praebet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium desuper: cum subdit, in illo die. in no. me. petetis, aded assero vobis patrem fauere quod neque interuentu meo ulterius indigebitis: vnde subdit, *Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem, &c.* Potest ne resiliant a domino, velut eo ulterius non egenes, subiungit: Quia vos me amastis, quasi dicat, Ob hoc diligit vos pater, quia vos me dilexistis: cum itaque excideritis ab amore meo, confestim & a patre decideritis. Aug. Sed nunquid ided amat ille, quia nos amamus? an potius quia ille amat, ideo nos amamus? hoc ipse euangelista in epistola sua dicit: Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos. Amat ergo nos pater, quia nos amamus filium: cum a patre & filio accepimus, ut & patrem amemus & filium. Amavit ipse quod fecit, sed non in nobis faceret quod amaret, nisi antequam id faceret nos amare. Hyla. 6. de tri. Caret etiam apud patrem intercessionis necessitate perfecta de filio fides, quae quod a Deo exierit, credit atque amat: & per se ipsum iam & audit meretur & amari, natum ex Deo filium missumque confessam: vnde sequitur, *Et cre. quia a Deo exiit.* Natiuitas itaque eius & aduentus ostenditur: cum subdit, *Exiit a patre & ve. in mun.* Alterum in dispensatione: alterum in natura est. A patre enim venisse & a Deo exisse, non est significationis eiusdem, cum aliud sit a Deo in substantiam natiuitatis exisse: aliud a patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostrae sacramenta venisse. Cum autem exire a Deo sit ex natiuitate subsistere, quid aliud quam Deus esse posset? Chry. Quia vero resurrectionis sermo non modicum eos mitigabat & cum hoc audire quod a Deo exiit, & illuc vadit continere ea citra conuoluit: vnde sequitur, *Iterum relin. mun. & va. ad pa.* Nam hoc quidem certificabat quoniam tectum in ipsum credebant; hoc vero quoniam sub munitione eius futuri erant. Aug. Exiit enim a patre: quia de patre est; in mundum venit: quia mundum suum corpus ostendit. Mundum reliquit corporali discessione: perrexit ad patrem hominis ascensione: nec mundum deseruit praesentiae gubernatione: quia sic in mundum venit exiens a patre, ut non desereret patrem. Sed Dominum nostrum Iesum Christum postquam resurrexit, & interrogatum legimus & rogatum: nam interrogatus est

a discipulis ascensurus in caelum, quando regnum restitueret Israel. Rogatus est a Stephano eum esset in caelo, ut spiritum eius susciperet. Et quis audeat dicere rogandum non esse immortalem, rogari debuisse mortalem? puto ergo quod dicit, *In illa die me non rogabitis quicquam:* non ad illud tempus referendum esse, quo resurrexit, sed ad illud quando videbimus eum sicuti est: quae visio non temporalis vitae est, sed aeternae ubi iam nihil rogemus, nihil interrogemus: quia nihil desiderandum remanebit, nihil quaerendum latebit. Alcui. Sic ergo dicit, *In futuro me non rogabitis quicquam;* sed interim dum in peregrinatione huius miseriae conuersamini, si petieritis patrem dabit vobis: vnde subdit, *Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Aug. Hoc quod ait, *Si quid,* non quodlibet intelligitur, sed aliquid quod non in beatae vitae comparatione sit nihil, non autem petitur in nomine saluatoris quicquid petitur contra rationem salutis: non enim sonum literarum aut syllabarum, sed quod sono recte ac veraciter intelligitur: hic accipiendam est, cum dicit: *In nomine meo.* Vnde qui hoc sentit de Christo, quod non est de unico filio Dei sentiendum, non petit in eius nomine. Qui vero quod est de illo sentiendam sentit, ipse in eius nomine petit, & accipit quod petit, si non contra suam salutem sempiternam petit. Accipit autem quando debet accipere. Quaedam enim non negantur sed ut congruo dentur tempore differuntur. Ita sane intelligendum est quod ait, *Dabit vobis:* ut ea beneficia significatione sciatur his verbis, quae ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus: quia non vterque dictum est dabit, sed dabit vobis. Quod autem sequitur, *Usque modo non pe. quicquam in no. meo,* duobus modis intelligi potest. Vel quia in nomine meo non petitis: quod nomen, non sicut cognoscendum est, cognouistis: vel non petistis quicquam, quoniam in comparatione rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. Ut igitur in nomine eius non nihil, sed gaudium plenum petant, subdit: *Petite & acci. ut gau. ve. sit plenum;* hoc quod dicit: *Gaudium plenum, non carnale, sed spiritale gaudium est:* & quando tantum erit ut aliquid ei iam non sit addendum, tunc erit plenum. Aug. 1. de tri. Hoc est autem plenum gaudium vestrum quo amplius non est, sicuti Deo trinitate, ad cuius imaginem facti sumus. Aug. in. 10. Quicquid ergo petitur, quod pertinet ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendum. Isto enim bono in petendo persuerantes sanctos suos nequaquam misericordia diuina fraudabit, quicquid autem aliud petitur, nihil petitur non quia nulla res est, sed quia in tanta rei comparatione quicquid aliud concupiscitur nihil est. Sequitur, *Hec in pron. lo. sum. vo. ve. ho. cum iam non in pron. lo. vo. sed pa. de pa. in an. vo. possem dicere hanc,* de qua loquitur horam futurum seculum intelligi: ubi videbimus palam, quod Apost. dicit faciem ad faciem: ut quod ait, *Hec in pron. lo. sum. vo.* hoc sit quod ab apostolo dictum est. Videmus nunc per speculum in aenigmate. Annuntiabo autem vobis, quia per filium patrem videbitur, neque enim patrem quis cognoscit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Greg. 30. mo. Palam quippe de patre annunciare se asserit, quia per patrem factam tunc maiestatis

maiestatis suae speciem, & quomodo ipse gignenti non impar oriat, & quomodo vtrorunque spiritus vtrique coaeternus procedat ostenderet. Aug. Sed istum sensum videtur impedire, quod sequitur, *In illo die in nomine meo petetis.* In futuro enim seculo quid petituri sumus quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? petio naeque alicuius est indigentia. Relinquitur itaque ut intelligatur Iesus discipulos suos de carnalibus vel animalibus se spirituales esse facturum. Homo autem animalis sic audit quaecunque audit de Dei natura, ut aliud quam corpus cogitare non possit. Ideo proverbia illi sunt quaecunque dicta sapientiae de incorporea immutabilique substantia, non quod tanquam proverbia deperet, sed quia sic cogitat quomodo qui proverbia solent audire neque intelligere. Cum vero spiritualis caperet omnia diiudicare, etiam si in hac vita velut per speculum & ex parte, perspicit tamen nullo corporis sensu, nulla imaginaria cogitatione, sed mentis certissima intelligentia caput Deum non corpus esse, sed spiritum. Ita palam de patre annuncians filio ut eiusdem substantiae conspicitur & ipse, qui annunciat, nunc in eius nomine petunt qui petunt, quia in sono eius nominis non aliud quam res ipsa est quae hoc nomine vocatur intelligitur. Hi possunt cogitare dominum nostrum Iesum Christum, in quantum homo est, pro nobis interpellare patrem, in quantum Deus est non exaudire cum patre, quod eum significasse arbitror ubi ait, *Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem pro vobis.* Ad hoc quippe intendum quomodo non rogat patrem filius, sed simul exaudiant rogantes pater & filius: non nisi spiritualis oculus mentis ascendit, *Dicunt ei discipuli eius. Ecce nunc palam loquens, &c.* Chryso. Quia discipulos hoc maxime respicere fecit quod erant patris amici, propterea dicunt se cognoscere quod omnia nosset. vnde sequitur, *Dicunt ei discipuli eius. Ecce nunc pa. lo. & pro. ner. nul. dicit.* Aug. Cum adhuc promittatur futura illa hora in qua sine proverbiis locuturus est, cur isti hoc dicunt nisi quia illa quae scit ipsis non intelligentibus esse proverbia, usque adeo non intelligunt ut nec saltem se intelligere intelligant? Chry. Quoniam autem ad id quod in eorum mente erat respondit subdunt: *Nunc scimus quoniam scis omnia.* Vides qualiter imperfecte se habeant, qui post tot & tanta demonstrata dicunt: *Nunc scimus.* & hoc dicunt tanquam ei quandam gratiam tribuentes. Et non est opus tibi ut quis te interroget, hoc est antequam audias nostri ea quae scandalizant nos: & quiescere nos fecisti dicens. Quoniam pater vos amat, August. Quid ergo vult sibi, quod ei quem sciebant nosse omnia cum dicere debuisset videantur: Non est opus tibi ut quicquam interroges, dicendum potius putauerunt. *Non est opus tibi ut quis te interroget.* Quod vtrunque legimus factum & interrogasse scilicet dominum & interrogatum fuisse. Sed hoc cito soluitur qui hoc non est, sed illis potius opus erat quos interrogat, vel a quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat, ut ab eis aliquid disceret, sed eos potius ut doceret, & qui interrogabant eum volentes ab eo aliquid discere illis profecto id opus erat, ut scirent ab eo aliqua qui nouerat omnia. Ille autem non opus habebat ut quod ab eo scire quisque vellet, per ipsius cognosceret interrogationem, quia

priusquam interrogaretur, interrogatorum nouerat voluntatem. Prauidere autem cogitationes hominum, magnum domino non erat: sed magnum paruulis erat qui subdunt: *In hoc credimus: quia a Deo exiit.* Hyla. 7. de trini. Per id enim credunt quod a Deo exiit, quia ea quae Dei sunt, agit. nam cum dominus vtrunque dixisset a Deo exiit: & a patre veni in hunc mundum, nihil admirationis in eo habuerunt, quod frequenter audierunt. vnde non addunt. A patre venisti in hunc mundum. Sciebant enim a Deo missum, exiisse tamen a Deo nesciebant. Inenarrabilem vero illam filii natiuitatem per virtutem, dicti illius intelligentes, tunc primum ceperunt aduertere, cum illum sine proverbiis profiterentur esse locutum. Non enim per consuetudinem humani partus Deus ex Deo nascitur, cuius a Deo exitio potius quam partus est. Est enim vnus ex vno, non est portio, non est defectio non est diminutio, non derivatio, non est protentio, non passio, sed viuens naturae ex viuente natiuitas est, Deus ex Deo exiens est: non creatura in Dei nomen electa, non ut esset coepit ex nihilo: sed exiit a manente, & exiisse significationem habet natiuitatis, non inchoationis. Aug. Denique de ipsa eorum aetate adhuc secundum interiores hominum parua & infirma eos admonet.

S. IO. CHRYSOSTOMI

Episcopi Constantin. in superius
Euangel. Homil.

Hic iterum ostendit expedire, ut abeat. Siquidem usque tunc nihil petierunt, iam accipient omnia, quaecunque petierunt. Neque enim cum iam vobiscum non ero, arbitremini quod vos reliquerim. Nomen enim meum maiorem vobis fiduciam exhibebit. Cum ergo obsecratoria essent, inquit, *Hoc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum iam in proverbiis non loquar vobis.* Tempus erit cum omnia aperte intelligetis, hoc est resurrectionis tempus: tunc cum fiducia de patre annuntiabo vobis. Etenim quadraginta dies & versatus, & locutus est cum eis, annuncians, & exponens arcana regni Dei. Nunc enim cum timeatis, verbis meis non attenditis: cum vero & me resurrexisset videritis & cognoueritis, fidenter omnia intelligere poteritis: quoniam ipse pater vos amabit, cum vestra de me fides confirmabitur, & non rogabo patrem. Vestra in me dilectio sufficit vobis: *Quia vos me amastis, & credidistis, &c.* Cum enim resurrectionis sermo non parum eos consolatus esset, & inde etiam consolatio augetur, cum a Deo venisset, & ad Deum ire diceret, frequenter id repetit, alterum enim quod recte in ipsum crederent, pollicebatur, alterum quod certi esse deberent. Nam cum dixit: *Modicum & non videbitis me:* & iterum modicum, & videbitis me: non immerito quid diceret, ignorabant. Nunc non itidem. Quid autem significat, *non rogabitur quicquam?* Non dicetis, *Ostende nobis patrem tuum:* & quod vadis: quoniam certam habebitis cognitionem, & afficietur vobis pater, sicut & ego. Hoc maxime bonam eis spem dedit, quod patri futuros amicos polliceretur. *Quamobrem dicunt: Nunc scimus quia nosti omnia.* Ecce quomodo voluntari eorum responderet. *Et non est*
Bibl. Hom. tom. 3. 1 3 opus

opus, ut quis te interroget. Hoc est priusquam audires quid nos perturbaret, intellexisti, & recreasti nos dicendo, pater vos amat, quia vos me amatis. Post tot & tanta nunc tandem se scire asserunt, Vides quam imperfectè se habebant.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponensis in superioribus
Euang. Homil. I.

Tract. 102. in
Ioan.
Supra tract.
73. per totum
81.

Domini verba nunc ista tractanda sunt: Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Iam dictum est in superioribus huius dominici sermonis partibus, propter eos qui nonnulla petunt à patre in Christi nomine nec accipiunt, nò peti in nomine saluatoris quicquid petitur contra rationem salutis: non enim sonum literarum, ac syllabarum, sed quòd sonus ipse significat, & quòd eo sono rectè, ac veraciter intelligitur, hoc accipiendus est dicere, cum dicit, in nomine meo: vnde qui hoc sentit de Christo quòd non est de vnico Dei filio sentiendum, non petit in eius nomine, etiam si non taceat in eo literis, ac syllabis Christum, quoniam in eius nomine petit, quem cogitat cù petit: qui vero quòd est de illo sentiendum sentit, ipse in eius nomine petit, & accipit quòd petit, si non contra suam salutem sempiternam petit: accipit autem quando debet accipere: quædam enim non negantur, sed vt congruo dentur tempore differuntur. Ita sanè intelligendum est quòd ait, dabit vobis, vt ea beneficia significata sciatur his verbis, quæ ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis, quia non vtcunque dictu est, dabit, sed dabit vobis. Nunc modo, inquit, non petistis quicquid in nomine meo: Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Hoc quòd dicit gaudium plenum, profecto non carnale, sed spiritale gaudium est, & quando tantum erit, vt aliquid ei iam non sit addendum, proculdubio tunc erit plenum. Quicquid ergo petitur quòd pertineat ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendum, si diuinam intelligimus gratiam, si vere beatam poseimus vitam: quicquid autem aliud petitur, nihil petitur, non quia nulla omnino res est, sed quia in tantæ rei comparatione quicquid aliud concupiscitur, nihil est: neque enim prorsus nulla res est homo, de quo ait Apostolus: Qui se putat aliquid esse cum nihil sit. In comparatione quippe spiritualis hominis, qui scit gratia Dei se esse quòd est, quisquis vana præsumit, nihil est. Sic ergo etiam rectè intelligi potest, Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis: vt hoc quòd ait, si quid, non quodlibet intelligatur, sed aliquid quòd in beatæ vitæ comparatione nihil sit, & quòd sequitur, vsque modo non petistis quicquam in nomine meo, duobus modis intelligi potest, vel quia non in nomine meo petistis, quòd nomen nò sicut cognoscendum est cognouistis, vel non petistis quicquam, quoniam in comparatione rei, quam petere debuistis, pro nihilo habendum est, quòd petistis. Vt igitur in eius nomine non nihil, sed gaudium plenum petant, quoniam si aliquid aliud petunt, idem aliquid nihil est, exhortatur dicens;

Galat. 6.

Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum: id est, hoc in nomine meo petite, vt gaudium vestrum sit plenum, & accipietis. Isto enim bono in petendo perseuerantes, sanctos suos nequaquam misericordia diuina fraudabit. Hæc, inquit, in proverbis locutus sum vobis, venit hora, cù iam non in proverbis loquar vobis, sed palam de patre meo annuntiabo vobis. Possem dicere hanc de qua loquitur horam, futurum oportere seculum intelligi, vbi debitus palam, quòd beatus Paulus dicit, facie ad faciem, vt quòd ait: Hæc in proverbis locutus sum vobis, hoc sit, quòd ab eodem Apostolo dictum est, videmus nunc per speculum in ænigmate. Annunciabo autem vobis quia per filium pater videbitur, iuxta illud quòd alibi ait, Neque patrem quis cognoscit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare: sed istum sensum videtur impedire quòd sequitur: illo die in nomine meo petetis. In futuro enim seculo cum peruenerimus ad regnū, vbi similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, quid peturi sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Vnde & alio Psalmo legitur, Satiabor cum manifestabitur gloria tua. Petitio nanque alicuius est indigentia, quæ ibi nulla erit, vbi hæc satietas erit. Relinquitur itaque quantum sapere valeo, vt intelligatur Iesus discipulos suos de carnalibus, vel animalibus se spiritales promississe facturum, quamuis nondum tales quales erimus, quando spiritale etiam corpus habebimus, sed qualis erat qui dicebat. Sapientiam loquimur inter perfectos: & non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Et, non spiritum huius mundi accepimus sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in sapientia humanæ doctis verbis, sed docti spiritu spiritualibus spiritualia comparantes: animalis autem homo non percipit, quæ sunt spiritus Dei. Non itaque percipiens quæ sunt spiritus Dei homo animalis sic audit quæcunque audit de Dei natura, vt aliud quàm corpus cogitare non possit, quamlibet amplissimum, vel immensum, quamlibet lucidum, ac speciosum, corpus tamen, ideo proverbia illi sunt quæcunque dicta sapientia de incorporea, immutabilique substantia, non quòd ea tanquam proverbia deputat, sed quia sic cogitat, quomodo qui proverbia solent audire, neque intelligere. Cum vero spiritualis ceperit omnia diiudicare, ipse autem à nemine diiudicari, etiam si in hac vita adhuc velut per speculum ex parte perspicit, tamen non vllto corporis sensu, non vlla imaginaria cogitatione, quæ capit, aut fingit qualiumcunque similitudines corporum, sed mentis certissima intelligentia Deum intelligit non corpus esse, sed spiritum. Ita palam de patre annunciat filio, vt eiusdem substantiæ concipiat & ipse, qui annunciat, tunc in eius nomine petunt, qui petunt, quando in sono eius nominis non aliud quam res ipsa est, quæ hoc nomine vocatur, intelligunt, nec animi vanitate, vel infirmitate confingunt tanquam in alio loco patrem, in alio filium ante patrem stantem, & pro nobis rogantem, spatia sua quæque amborum occupantibus molibus, & verbum ad eum, cuius est verbum, facere verba pro nobis, interuallo interposito inter os loquentis, & auriculas audientis, & alia talia quæ sibi animales, iidemque carnales in cordibus fabricant. Quicquid enim tale

1. Cor. 13.

1. Ioan. 1.

Psal. 6.

1. Cor. 2.

1. Cor. 13.

* Alia inuenies.

1. Ioan. 4.

Rom. 5.

Ex tract. 103 in Ioan.

Supra tract. 102.

spiritualibus de Deo cogitantibus ex corporum consuetudine occurrit, negando, atque respicendo tanquam importunas muscas, ab interioribus oculis abigunt, & sinceritati eius lucis acquiescunt, qua teste, ac iudice has ipsas imagines corporum suis internis aspectibus intrantes, * falsas omnino esse conuincunt. Hi possunt vtcunque cogitare dominum nostrum Iesum Christum in quantum homo est, pro nobis interpellare patrem: in quantum autem Deus est, & nos exaudire cum patre, quòd eum significasse arbitror vbi ait, Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis. Ad hoc quippe intuendum quomodo non rogat patrem filius, sed simul exaudiunt rogantes pater & filius, nisi spiritualis oculus mentis ascendit. Ipse enim pater, inquit, amat vos, quia vos me amatis. Ideo amat ille quia nos amamus, an potius quia ille amat ideo nos amamus? Ex Epistola sua Evangelista idem ipse respondeat: Nos diligimus, inquit, quia prior ipse dilexit nos: hinc ergo factum est vt diligeremus, quia dilecti sumus. Prorsus donum Dei est diligere Deum, quoniam ipse vt diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit. Displicentes amati sumus, vt esset in nobis vnde placeremus: non enim amaremus filium, nisi amaremus & patrem. Amat nos pater, quia nos amamus filium, cum à patre & filio acceperimus, vt & patrem & filium amemus: diffundit enim charitatem in cordibus nostris amborum spiritus, per quem spiritum & patrem amamus, & filium, per quem spiritum amamus cum patre, & filio. Amorem itaque nostrum pium quo colimus Deum, fecit Deus, & vidit quia bonum est: ideo quippe amauit ipse quòd fecit, sed in nobis non faceret quòd amaret, nisi antequam id faceret nos amaret. Et credidistis, inquit, quia à Deo exiit: exiit à patre, & venit in mundum: iterum relinquo mundum & vado ad patrem. Plane credidimus, neque enim propterea debet incredibile videri: quia sic ad mundum veniens, exiit à patre vt non desereret patrem: & sic vadit ad patrem, relicto mundo, vt non deserat mundum. Exiit enim à patre, quia de patre est: & in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quòd de virgine assumptus. Reliquit mundum corporali discessione, preterit ad patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit præsentia gubernatione.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

Quales erant discipuli Christi quando cum eis ante passionem loquebatur magna cum paruis, sed sic oportebat vt magna dicerentur & paruis, quia nondum accepto spiritu sancto quæ admodum eum post eius resurrectionem vel ipso insufflante, vel desuper veniente, acceperunt, humana magis quam diuina sapiebant, multis indicis per totum Euangelium declaratur: vnde & hoc est quòd in ista lectione declaratur: ait enim Evangelista, Dicunt ei discipuli eius: ecce nunc palam loqueris, & proverbum nullum dicis: nunc scimus quia nosti omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget, in hoc credimus quia à Deo existit. Ipse dominus paulo ante dixerat, hæc in proverbis locutus sum vobis, & alia talia quæ sibi animales, iidemque carnales in cordibus fabricant. Quicquid enim tale

proverbum nullum dicis? Nunquid hora iam venerat, qua non iam in proverbis se promiserat locuturum? Prorsus quòd nondum illa hora venisset, continuatio verborum eius ostendit, quæ ita sese habet: hæc, inquit, in proverbis locutus sum vobis, venit hora cum iam non in proverbis loquar vobis, sed palam de patre meo annuntiabo vobis, illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis. Ipse enim pater amat vos, quia vos me amatis, & credidistis quia à Deo exiit. Exiit à patre, & venit in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Cum per hæc omnia verba adhuc illam promittat horam, qua non iam in proverbis loquetur, sed palam de patre annuntiabit eis, in qua hora dicit eos in suo nomine petituros, nec se patrem de illis rogaturum, eo quòd ipse pater amat eos, quia & ipsi amauerunt Christum, & crediderunt quòd à patre exierit, & venerit in mundum: iterum relicto mundum, & iturus ad patrem: Cum ergo adhuc promittatur hora illa, in qua sine proverbis loquatur, cur isti dicunt, Ecce nunc palam loqueris, & proverbum nullum dicis, nisi quia illa quæ scit ipse nò intelligentibus esse proverbialia, illi vsque adeo non intelligunt, vt nec saltem nò se intelligere intelligant? Paruuli enim erant, & nondum spiritualiter diiudicabāt, quæ de rebus nò ad corpus, sed ad spiritum pertinentibus audiebant.

S. CYRIL. EPISCOPI
Alexandr. superioris Euang.
expasitio.

Et in illo die me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico vobis vsque modo non petistis, &c. Virtutem ex alto accepturos, ac doctrina spiritus prudentiores futuros discipulos dicit: adeo vt omnia, etiam absente ipso, intelligant: non enim, quia lumine suo non indigebunt, non interrogaturos dicit; sed, quia spiritum eius in cordibus suis habentes, omni perfecta scientia pleni erunt: perfectam autem scientiam dicimus, testam, atque integram, per quam rectè de sancta trinitate opinamur. Nam, etsi per speculum in ænigmate, ac ex parte cognoscamus; veris tamen ecclesiæ dogmatibus inherentes, & sensum scripture sincere sequentes, perfectam scientiam habemus, quam consequi nemo potest, nisi fulgore spiritus sancti. Præterea ad petendum cum fiducia impellens eos, amen amen affirmans dixit impetrabit à patre, quicquid in nomine meo petieritis. In nomine autem meo addidit; vt mediatorem se, & collargitorem ostendat. Nullus enim accedit ad patrem nisi per filium, per quem adductionem habemus ad patrem in spiritu, vt scriptum est, ideo se portam, & viam appellat: quia inquit, nemo venit ad patrem nisi per me. Nam, in quantum filius, & Deus est, vna cum patre nobis bona largitur; quòd ostendens Paulus dicebat, gratia vobis, & pax à Deo patre, & Domino Iesu Christo: in quantum vero mediator est, & pontifex, & paracletus, nostras preces ad patrem adducit; ipse enim nobis libertatem, atque fiduciam ad patrem largitur. Orandum igitur est in nomine saluatoris, si exaudiri à patre volumus: vt accipientes quæ petierimus, spirituali gratia repleti, & prudentiores per spiritum facti, aduersus fordidas possimus voluptates militare, & ita amo-

1. Cor. 13.

Ephes. 1.

Ioan. 10.

Ioan. 14.

Rom. 1.

E I V S D E M I N I D E M

Homilia.

stis. Ideo amat ille, quia nos amamus? An potius quia ille amat, ideo nos amamus? Ex epistola sua Evangelista idem ipse respondeat. Nos diligimus, inquit, quia ipse prior dilexit nos. Hinc ergo factum est ut diligeremus, quia dilecti sumus. Profus donum Dei est, diligere Deum. Ipse ut diligetur dedit, qui non dilectus dilexit. Displacentes amati sumus, ut esset in nobis unde placeremus. Non enim amaremus filium, nisi amaremus & patrem. Amat nos pater, quia nos amamus filium: cum à patre & filio acceperimus, ut patrem amemus & filium. Diffundit enim charitatem in cordibus nostris amborum spiritus, per quem spiritum & patrem amamus, & filium: & quem spiritum cum patre amamus, & filio. Amorem itaque nostrum pium, quo colimus Deum, fecit Deus, & vidit quia bonum est, ideo quippe nos amavit ipsos, quia amavit ipse quod fecit. Sed non in nobis faceret quod amaret, nisi antequam id faceret, nos amaret. *Et credidistis*, inquit, *quia à Deo exiit, &c.* Plane credimus. Neque enim propterea incredibile debet videri, quia sic mihi mundum veniens exiit à patre, ut non desereret patrem: & sic vadit ad patrem relicto mundo, ut non deserat mundum. Exiit enim à patre, quia de patre est: & in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de virgine assumpsit. Reliquit mundum corporali discessione, perrexit ad patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit presentie gubernatione, quales erant discipuli Christi, quando cum eis ante passionem loquebatur magna cum parvis, sed sicut oportebat, ut magna dicerentur & parvis: quia nondum accepto spiritu sancto, quemadmodum eum post eius resurrectionem vel ipso insufficiente, vel desuper acceperunt, humana magis quam divina sapiebant, ut multis indicis per totum Evangelium declaratur. Unde & hoc est, quod in ista lectione dixerunt. Ait enim evangelista. *Dicunt ei discipuli eius. Ecce nunc palam loqueris, &c.* Ipse dominus paulo ante dixerat: Hæc in proverbis locutus sum vobis: venit hora, cum iam non in proverbis loquar vobis. Quomodo ergo isti dicunt, *Ecce nunc palam loqueris*: & proverbium nullum dicis? Nunquid hora iam venerat, qua non iam in proverbis se promiserat locuturum? Profus quod nondum illa hora venisset, continuatio verborum eius ostendit, quæ adhuc illam promittat horam, qua non iam in proverbis loquetur, sed palam de patre annuntiabit eis: in qua hora dicit eos in suo nomine peturos, nec se patrem de illis rogaturum, eo quod ipse pater amet eos, quia ipsi amaverunt Christum, & crediderunt quod à patre exierit, & venerit in mundum, iterum relicto mundum, & iturus ad patrem. Cum ergo adhuc promittatur illa hora, in qua sine proverbis locuturus est, cur isti dicunt; *Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis*? nisi quia illa quæ scit ipse, non intelligebat proverbis sunt? quæ adeo non intelligunt, ut nec saltem non se intelligere intelligant. Parvuli enim erant, nondum spiritaliter diiudicabant, qui de rebus non ad corpus, sed ad spiritum pertinentibus audiebant. Denique de ipsa horum ætate adhuc secundum interiorem hominem parva, & infirma eos admonens.

Potest movere infirmos auditores quomodo in capite lectionis huius evangelicæ discipulis saluator promittat, si quid, inquit, petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis, cum non solum nostri similes multa quæ patrem in Christi nomine videntur petere non accipiant, verum etiam ipse Apostolus Paulus tertio dominum rogaverit, ut à se angelus satanæ, à quo tribulabatur abscederet, nec impetrare potuerit. Sed huius motio quæstionis antiqua iam patrum explanatione referata est, qui veraciter intellexerunt illos solum in nomine saluatoris petere, qui ea quæ ad salutem perpetuam pertinent petunt: ideoque Apostolum non in nomine saluatoris petisse, sed in nomine careret, quam ob custodiam humilitatis acceperat, quia si hac caruisset, saluus esse non posset, ipso affirmante cum ait: Ne magnitudo revelationum extollat, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ qui me colaphizat. Quotiescunque ergo petentes non exaudimur, ideo fit, quia vel contra auxilium nostræ salutis petimus, ac propterea à misericordie patre beneficii gratia nobis quod inepte petimus negatur, quod eidem Apostolo Paulo contigisse probatur, cui ter petenti responsum est: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur: Vel vitia quidem & quæ ad veram salutem respiciunt petimus, sed ipsi male vivendo auditum à nobis iusti iudicis auerimus, incidentes in illud Salomonis: Qui auerit aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis: Vel dum pro peccantibus quibusdam vel respiciunt oramus, & si salubriter petimus, atque ex nostro merito digni sumus auditu, ipsorum tamen peruersitas ne impetremus obstitit. Fit etiam aliquando ut salutaria profus & precibus sollicitis, & deuotis queramus actionibus, nec tamen statim obtineamus quæ petimus, sed in futurum petitionis nostræ differatur effectus, sicut cum genibus flexis quotidie rogamus patrem, dicentes: Adueniat regnum tuum, idem tamen regnum non mox oratione finita, sed tempore congruo sumus accepturi. Quod pia prouisione nostri conditoris constat aditari, ut videlicet desideria nostræ deuotionis dilatione crescant, & incremento quotidiano magis magisque prouecta, tandem perfectius capiant gaudia quæ requirunt. Inter quæ notandum, quia cum pro peccantibus oramus, & si eorum saluatione impetrare nequimus, nequaquam tamen fructu precis nostræ priuamur, quia & si illi digni non sunt saluari; nos tamé amoris quæ illis impeditur, mercede donabimur, siquæ in tali petitione implebitur nobis illa domini promissio, qua ait: *Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Intuendum enim quia non ait simpliciter dabit, sed *dabit*, inquit, *vobis*: quia & si non eis pro quibus petimus, dabit nobis tamen cum pro aliorum erratibus misericorditer interuenimus, præmium nostræ benignitatis restituet. Sequitur: *Et si quæ modo non petistis quicquam in nomine meo.* Non petierunt eatenus in nomine saluatoris, quia dum ipsum saluatorem visibili presentia complecterentur, minus ad inuisibilia salutis dona mentis intuitum erexerant. Sed & nostra fragilitas patrem petens

1. Cor. 12.

Ibid.

Ibidem.

Proverb. 21.

1. Cor. 13.

1. Ioan. 3.

Sactorum post mortem preces pro viuis.

tens non in nomine Iesu, id est, saluatoris petens, dum contra rationem suæ petit salutis, non ut apostolorum simplicitas corporali visu sui saluatoris ab æternæ salutis petitione sit retardata, sed oblaculo propriæ cupiditatis ab intuitu dominicæ voluntatis impedita. Quid autem principaliter petendum, ac sine vlla dubietate eis qui fideliter in petendo perstiterunt, sit parandum à patre, & dominus subdendo manifestat dicens: *Petite & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* Ordo quippe sensus est: Petite ut gaudium vestrum sit plenum, & accipietis. Plenum ergo gaudium beatitudinem perpetuæ pacis appellat. Nã, ut carceris de gaudio reproborum quo sibi luctu mercantur æternum; habent sancti etiam in presenti gaudium de spe cælestium honorum, cum pro domino terrenis exercetur aduersus: habent gaudium cum amore fraternitatis suadente, discunt gaudere cum gaudetibus, & flere cum flentibus. Sed non est plenum gaudium, si quod flent variante miseretur. Plenum quippe gaudium sit, ubi nemine flente cum solis datur gaudere gaudetibus. Ait itaque, *Petite & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* Ac si patenter dicat: Non fluxa seculi gaudia, quæ & merore semper mixta, & certo sunt sine obnoxia, sed illud singulare gaudium à patre petite, cuius plenitudo nullo cuiuslibet inquietudinis attractu minuitur, æternitas nullo vniquam termino dissoluitur. Si enim perstiteritis in petendo, & proculdubio quæ petitis accipietis. De huius plenitudine gaudij Petrus fidelibus scribit, dicens: Credentes autem exultabitis læticia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei vestræ salutem animarum vestrarum. Petere autem huiusmodi gaudium est, non verbis tantummodo patriæ cælestis introitum flagitare, sed & digna operatione pro eius perceptione certare. Neque enim quippiã utilitatis adfert bene orando superna querere, qui non desistit peruerse vivendo infimam implicari. Hæc in proverbis locutus sum vobis. *Venit hora, cum iam non in proverbis loquar vobis, sed palam de patre annuntiabo vobis.* Illam nimirum horam significat, qua eis peracta sua passione ac resurrectione spiritus sancti erat gratiam daturus. Tunc etenim spiritaliter intus instructi, spiritali dilectione succensi, quo perfectius omnia quæ de agnitione diuinitatis mortalibus erant capienda, ceperat, eo ardentius sola, quæ ad eius visionem promerendam iuarent, petere ac desiderare curarent. Hoc est enim quod subiunxit: *Illo die in nomine meo petetis.* Possumus horam quam pollicetur in futura vita intelligere, in qua palam de patre annunciat, id est, palam patrem ostenderet electis, quando sicut Apostolus ait, videbimus eum facie ad faciem. De qua annunciatione dicit & Ioannes: *Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus.* Scimus enim quia cum apparuerit, similes ei erimus: videbimus enim eum sicuti est. Vbi veraciter in nomine Iesu petunt electi, dum pro nostra fragilitate intercedunt, quatenus ad suæ saluationis sortem pertingamus, à qua adhuc inter insidias hostium peregrinamur in terris, quam sanctorum petitionem aptissime in die futura promissit, illo, inquit, *die in nomine meo petetis.* In die etenim petunt, quia non inter tenebras pressurarum ut nostra in presenti, sed in luce sempiternæ pacis, & gloria beatorum spirituum pro nobis intercessio funditur. Possunt autem idem spi-

ritus electorum in illa cælesti ciuitate positi, etiam pro seipsis in nomine saluatoris petere intelligi, quia videlicet tempus vniuersalis iudicij & resurrectionis corporum, in quibus pro domino certare, venire desiderant. Unde & Ioannes ait: *Vidi sub altate Dei animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant.* Et clamabant voce magna, dicentes: *Vsq̃ quo domine sanctus & verus non iudicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra? Vbi continuo subinfertur: Et data sunt illis singulæ stolæ albe, & dictum est illis ut quiescerent tempus adhuc modicum donec implerentur conferui eorum, & fratres eorum. Singulas quippe stolas albas nunc habent animæ, cum sola sua felicitate fruuntur: binas tunc accipiunt cum impleto in fine numero fratrum corporum quoque immortalium receptione lætantur. *Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis.* Quia enim dominus nos Iesus Christus & Deus & homo est, modo summa deitatis, modo humanitatis humilia loquendo designat. Quod enim dicit non rogaturum se patrem, de discipulis propter consubstantiali patri diuinitatis suæ potentiam dicit, in qua non patrem ipse rogare, sed rogatam cum patre consuevit dare. Quod vero Petro ait, *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, Et de illo Ioannes, Aduocatum, inquit, habemus apud patrem Iesum Christum iustum, propter dispensationem dictum est asilum præ humanitatis, cuius cum triumphum patris ostendit oculis, pro nostra infirmitate propitius interuenit. Potest & ita non inconuenienter accipi quod ait, *Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis,* quia non de presenti rogo, sed de futuro tempore posuit rogabo, quod sanctis in æterna pace receptis non opus sit iam aliquid rogari de illis: quia nimirum tanta beatitudine donati sint, quæ amplior esse non potest. *Ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis qui à Deo exiit.* Non ita intelligendum est, quasi amor & credulitas discipulorum præcelleret amoris quo illos pater amaret, meritumque humanum prius sit muneribus gratiæ cælestis, cum apertissime dicat Apostolus, *At quis prior dedit illi, & retribuatur ei?* Quoniã ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia: sed ita potius, quia pater illos gratuito amore præuenerit, atque ad amandum credendumque filium amando sustulerit, & quia ipsi agnitam filij dilectionem ac fidem pio & sollicito corde seruauerint, maioribus eos donis paternæ dilectionis esse remuneratos. Non autem arbitrandum quia pater sine filio & spiritu sancto amare, vel amoris possit munera dare. Nec rursus æstimandum, quia filius sine patre & spiritu sancto valeat amari, vel credi. Quod ergo ait, *ipse enim pater amat vos,* intelligendum est vna cum filio & spiritu sancto amare, quos amore dignos iudicat. Et quod adiunxit, *quia vos me amastis,* eadem ratione sentiendum est: quia quicumque filium recte amat, hunc cum patre & amborum spiritu amet, quia quorum inseparabilis est natura diuinitatis, horum vna eademque sunt dona virtutis. *Exiit à patre, & venit in mundum. Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.* Exiit à patre & venit in mundum, quia mundo visibilis apparuit in humanitate, qui erat inuisibilis apud patrem in diuinitate. Exiit à patre, quia non in ea forma qua æqualis est patri, sed in assumpta creatura minor apparuit. Et venit in mundum, quia in for**

Apost. 2.

Lucæ 22.

1. Ioan. 2.

Rom. 11.

nus illi, & consubstantialis. *Et veni in mundum*, id est, videndum me præbui amatoribus mundi, qui eram inuisibilis apud patrem humanæ creaturæ, factus sum visibilis natus ex Maria virgine. Vel aliter: *Exiui à patre, & veni in mundum*. Id est, non mea forma, qua æqualis sum patri, apparui mundo, sed in ea, qua minor sum patre, id est, forma humanitatis. *Iterum relinquo mundum*. Id est, per absentiam corporis. Corpus humanum, quod de virgine sumpsi, subtrahō aspectibus mundi. *Et vado ad patrem* per gloriam ascensionis. *Dixerunt ei discipuli: Ecce nunc palam loqueris, & nullum proverbium dicis*. Proverbia appellantur parabola, vt parabola Salomonis filij David. Hæc verba loquutus est dominus paululum antepassionem suam, illa nocte, qua traditus est à discipulo. *Ecce nunc palam loqueris & proverbium nullum dicis*, id est, nullam obscuritatem profert in verbis tuis. Sancti apostoli non intelligentes verba domini, quia nondum habebant plenitudinem spiritus sancti, putabant se intelligere, quæ ignorabant, ideo dixerunt. *Ecce nunc palam*, id est, manifestè, loqueris, & proverbium nullum dicis, id est, nullam obscuritatem verborum inseris in cordibus nostris. *Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget*. Quandoquæque volebat sancti apostoli vt dominus loqueretur illis obscuris verbis, loquebatur obscurè, & quando manifestè, loquebatur illis manifestè, secundum qualitatem cordis illorum. Ideo dixerunt: *Nunc scimus quia scis omnia*, id est, omnia secreta cordium nostrorum inueneris. Indiciū deitatis est occulta hominum cognoscere, sicut Psalmista dicit: Dominus scit cogitationes hominum. Et Salomō. Tu solus nosti corda filiorum hominum. Et non est opus tibi, vt quis te interroget: quia antè quàm proferamus ore, quod cogitamus corde, antea tu loqueris secundum quod cogitamus. *In hoc credimus, quia à Deo existi*. In hoc quod secreta cordium nostrorum vidēs, & secundum desideria cordis nostri loqueris, antè quàm interrogemus, scimus, & credimus, quia à Deo existi, id est, à Deo patre es genitus verus Deus, & verus Dei filius.

Psal. 93.
3. Reg. 8.

INCERTI SVB NOMINE
Eusebii Episcopi Emisseni superioris
Euangelij expositio.

Si consideramus hæc verba quibus specialiter, & proprie dicantur, facilis est solutio, Apostolis enim loquebatur dominus, quos in nomine Christi Iesu cecos illuminasse, paralyticos curasse, mortuos suscitasse, & alia multa miracula fecisse legimus. Nihilque patrem in nomine filij eos petiisse audiuimus, quod non acceperunt. Vnde & quosdam malè petentes Iacobus Apostolus redarguens, ait, *Petitis, & non accipitis, eò quod malè petatis*. Itèrque, *Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei*. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Apparet igitur his verbis apostolum quoque ideo exauditum non esse, eò quod non in nomine Iesu, & non bene petisset. Si tamè exauditum dicamus, qui quasi melius exauditus, sed quod petebat non accepisse lætatur. Noluit enim exaudiri, postquam se malè petiisse cognouit. Atque in eo exauditus melius

est, quod de his, quæ petebat, exauditus nō est. Est enim exauditus non de his, quæ petebat, sed de his, quæ volebat. Nemo autè sic exauditur, sicut ille, qui vtiliter accipit, quod vult. Sequitur: *Vsq̄ modo non petistis quicquam in nomine meo*. Quid est hoc? legimus enim Christi discipulos prius etiam quàm hæc eis dominus diceret, in nomine Iesu Christi infirmos multos sanasse, & dæmonia eiecisse. Vnde & ad eum reuersi (vt Lucas ait) cum gaudio dicebant, domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Legimus etiam eos increpasse quendam, qui eos non sequebatur, eò quod in nomine Iesu dæmonia eiecisset. Quid est igitur, quod ait, *Vsq̄ modo non potestis quicquam in nomine meo, cum manifestū sit, eos in nomine Iesu tā multa petisse, dicis fortasse eos nō petisse in nomine Iesu, id est, nō petisse ea, quæ pertinet ad salutem, sic enim hoc quidā intelligere volunt. Sed nō est verū. Quid igitur dicemus? dicunt discipuli, Etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo: dicit magister, vsq̄ modo nō petistis quicquam in nomine meo. Tene igitur quod superius ait, *Si quid petieritis patrē in nomine meo, dabit vobis*: deinde iūge quod sequitur. *Vsq̄ modo non petistis quicquam* (subauditur à patre) *in nomine meo*. Quia enim non patrem sed filium videbant, ad filium solummodò respiciebant. Sed postquam filius celos ascendit, melius instructi, & à spiritu veritatis edocti, & patrem, & filium rogare cœperunt. Vult igitur filius, vt quod in nomine eius petitur, à patre petatur, semperque pater in filio honoretur. Sequitur adhuc de ipsa petitione. *Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum plenum sit*. Dixit vt peterent, & vt à patre peterent, & in suo nomine peterent: nunc autem eos docet quid petere debeant. *Petite*, ait, *Quid? Vultis audire quid? vt gaudium vestrum plenum sit*. Illud enim gaudium plenum est, quod perfectum, & integrum est, quod nunquam finitur, & æternum est. Hoc igitur petendum est, vt ad tale gaudium perueniatur. *Quæ verò ab isto gaudio hominem separant, ea petenda non sunt*. Sic igitur temporalia queramus, vt nostrum desiderium ab æterno gaudio non separetur: sic transcamus per bona temporalia, vt non amittamus æterna. Audiamus semper quod hic dicitur, *Petite, vt gaudium vestrum plenum sit, & accipietis, accipietis utique, sed nō modo accipietis, sed non in hac vita*. Hoc enim gaudiū nō accipitur, nisi post hanc vitam. *Quærite igitur primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis*. *Hæc in prouerbis loquutus sum vobis. Venit hora cum iam non in prouerbis loquar vobis*. Hoc est enim quod alius euangelista ait, *Quia in parabolis loquebatur Iesus, & sine parabolis non loquebatur eis*. In prouerbis enim aliud auditur, & aliud intelligitur. Per illam autem horam, qua non in prouerbis, sed palam se loquuturum de patre dicit, ab eius resurrectione omne tempus futurum significatur, siue per se visibiliter, siue per spiritum sanctum inuisibiliter eis loquatur. Adueniente nanque spiritu sancto, tunc palam, & manifestè nuntiatum & reuelatum est eis, quod prius de patre ignorabant. Neque fuit necessarium vt vterius dicerent, Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis videntes in patre filium, & in filio patrem, & in vtroque spiritum sanctum. *In illo die in nomine meo petetis*. In illo (inquit) die petetis in nomine meo, vt in virtutibus, quæ per vos fiēt,*

glorifi

glorificetur nomen meum, glorificetur & pater, quem vos petistis in nomine meo. Non enim dixit nomen meum, sed petetis in nomine meo, vt ostenderet nobis à quo, & in quo petere debeamus. Superius dixerat, In illo die me non rogabitis quicquam: nunc autem dicit, *In illo die in nomine meo petetis*, quod vtiq̄ cōtrarium esset, si de eodem die intelligeretur. Hic igitur dies huius seculi est, ille verò alterius seculi: hic ante iudicium, ille post iudicium. *Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis, ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia à Deo exiui*. Postquam (inquit) celos ascendero, nō dico me rogare patrem de vobis, sed vos ipsi rogare in nomine meo, & quod volueritis dabit vobis. Diligit enim vos, quia vos me amastis, & credidistis quia à Deo exiui. *Exiui à patre, & veni in mundum. Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem*. A patre exiuit, quia à patre genitus est, in mundum venit, quia per susceptionem humanitatem mundo se visibilem præbuit. Quomodo exiuit nescitur, quia quomodo genitus est ignoratur. Mundum verò relinquit & ad patrem vadit, non secundum diuinitatem, qua vbique est, sed secundum humanitatem, qua localis est. Dicit ei discipuli eius, *Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis*. *Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus tibi, vt quis te interroget*. Volebamus (inquiunt) te interrogare, quia illa quæ dicebas minimè intelligebamus, sed sine omni nostra interrogatione tu ipse nobis ea exposuisti, de quibus te interrogare volebamus. Vnde pro certo scimus quia scis omnia, & non est opus tibi vt quis te interroget. Et in hoc modo credimus quia à Deo existi.

THEOPHYLACTI EPI-
scopi Bulg. superioris Euang. expositio.

Amen dico vobis, quæcumque petieritis patrem sub nomine, &c. ostendit igitur hoc loco nominis sui virtutem, siquidem quum neque videatur, neque obsecratur, sed, cū nominatur solum, talia facit. *Hucusque*, inquit, *non petistis quicquam sub nomine meo*. Ex hoc autem tempore petite, & omnino recipietis: & ita expedit vobis, vt ego moriar: siquidem apud patrem maiorem quam nunc fiduciam inuenturi estis. Non enim, quod separor à vobis, exstimatē vos à me relictos, sed nomen meum maiorem vobis fiduciam dabit, & gaudium vestrum tunc erit plenissimum, quum accipietis omnes petitiones. Considera autem, quod ille sumit, qui sub nomine Christi petit. Nullus igitur ex iis, qui mundana petunt, ac animabus damnosa, in nomine Christi petit; ideo neque accipit. Nomen enim Christi diuinum est, ac salutare, quando autem quis petit, quæ ad perditionem animæ pertinent, quomodo dicemus illum in salutaris nomine petere? *Hæc per paræmias loquutus sum vobis, &c.* Paræmia est sermo oblique, & occulte ac per parabolas totum argumentum ostendens. Quia igitur dominus multa eis occulte dixerat, & parabolas narrarat de muliere, ac partu, dicit, *Hæc per paræmias nunc loquutus sum vobis, sed venit hora, quando non ultra in parabolis loquar, sed libere de patre annuntiabo vobis*. Post resurrectionem enim, quum se exhibuisset vitium per quadraginta dies, loquebatur eis de patre magis

mystica, & manifestiora. Prius enim sic putabant eius esse patrem Deum, sicut & noster est, gratia. Iterum autem dat eis fiduciam, quod habituri sint in tentationibus supernum adiutorium. *Sub nomine meo*, inquit, *petetis*: & in tantum vobis conseruabo amicum patrem, vt posthac neque me opus habeatis intercessore, nam ipsemet pater vos amat. Insuper, vt non resiliant à Christo quasi ipso non habeant opus, sed à patre absque mediatore diligantur, dicit: *Propterea amat vos pater, eò quod me dilexistis*. Quādo igitur excideritis à mea amicitia, tunc & à patris amicitia excideritis. Et quia multum eos consolatus fuit quia audiebant eum à patre exiuisse, & iterum ad patrem ire, propter ea continuo hoc versat: vnde & illi audiēdo hæc, vtilitate percepta respirantes aliquantulum dicunt. *Ecce nunc aperte loqueris, &c.* Quum audissent amicum illis futurum Deum, & patrē, neque indigere se illius intercessione, vt maxime familiares patri, exiisseque illum à Deo, dicunt: *Nunc scimus, quod scis*. Omnia, hoc est, cognoscis, quæ vniuscuiusque cor offendunt, & non opus habent vt ab aliquo discas ea: & in hoc credimus, quod à Deo exieris; Dei enim est, scire occulta cordis: *Vide autem, quomodo imperfecti fuerint dicentes: Nunc scimus*, qui enim tantas audierant doctrinas, dicunt, *nunc scimus*.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Quæcumque petieritis patrem, &c. Cuius autem nomen tanta potest, certissime Deus est. Ideo etiam David variis in locis illud laudans nunc quidem ait; Quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra: nunc vero; Exaltatum est nomen eius solius. Aduertendum est autem, quod interdum quidem dationem eorum, quæ petuntur, patri attribuit: Quandoque vero sibi ipsi sicut & alia sanè propter æqualitatem eademque potentiam: hic autem & patri, & sibi ipsi: Nam ait, *In nomine meo*. Et pari modo dicendum, vbicumque hoc adiunctum est.

† *Quæcumque conferunt, & vilia sunt.* †
Hactenus non petistis quicquam in nomine meo. Atqui, quādo eos misit, data potestate aduersus spiritus immundos, vt eiecissent illos, & curarent omnem morbum, & omnem languorem, in nomine ipsius operabantur. Verum tunc non petebant patrem in nomine ipsius. *Petite & accipietis vt gaudium vestrum sit impletum*. Vt, postquam cognoueritis, quanta possit nomen meum, gaudium habeatis perfectum, siue multum, aut copiosius. *Hæc per prouerbia dico vobis*. Hoc est, obumbrata, & non omnino manifesta, quia adhuc metu & timore affecti, iis, quæ dicuntur, nō potestis aduertere, aut amplius percipere. *Sed venit tempus, quando non iam per prouerbia loquar vobis, sed palam de patre annuntiabo vobis*. Instat tēpus resurrectionis meæ, videlicet, quādo aperte, ac manifeste docebo vos, iam in lætitia constitutos. Siquidem post resurrectionem per quadraginta dies apparebat eis, & docebat de regno Dei, sicut narrat liber Acto- rum. *In illo die in nomine meo petetis*. Die, & horam solet frequenter ipsum tempus appellare. Sæpius autem de petitione in nomine suo dicit: certiores eos reddens de ipsius virtute, & fiduciam iniciens.

Psal. 148.

Matth. 10.

Act. 1.

Et non dico vobis, quod ego rogabo patrem pro vobis. Et non dicam vobis tunc, Precabor patrem pro vobis. Ipse enim pater amat vos, &c. Nam ipse pater tunc vos amabit, sicut ego, permanetes videlicet in amore, ac fide erga me. Exiit a patre & venit in mundum, &c. Verba haec, Exiit & venit, Relinquo & vado, ac similia, demittendo se dicit, propter infirmitatem intelligentiae discipulorum, veluti frequenter diximus. Nam tanquam Deus & in patre erat, & in mundo: siquidem res loco non circumscripta est diuinitas. Itaque Exiit a patre, significat esse eum de substantia patris, siue legitimum patris filium. Veni in mundum, significatum est incarnationis ipsius: & similiter quod ait, Relinquo mundum. At illud, Vado ad patrem, demonstrat restitutionem prioris potentiae ac gloriae ipsius. Ecce nunc aperte loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc manifeste loqueris, & nihil obiectum dicitis: intelleximus enim, quae nunc dixisti. Nunc scimus, quod scis omnia, nec opus est tibi, &c. Hoc di-

cunt, consolatione non modica accepta ab iis, quos loquutus est, sermonibus, utpote intelligentes, quod rursus resurrecturus esset, rursusque eos docturus: & quod pater ipsos amaret. Illud siquidem auxilij spem praebat, hoc autem reuerae fidei certitudinem: nam tunc potissimum haec intellexerunt. Ait ergo, Nunc scimus quod scis omnia, etiam hominum arcana: nec opus est tibi, ut quis te interroget de his, quae discere voluerit, sed praeventis discipulis, quod quaerit. Nam & nobis conquiritibus, quid esset; Pusillo tempore non videbitis me, & rursus pusillo tempore & videbitis me, &c: non interrogatus interpretatus es ea, & quiescere fecisti mentem nostram. Per hoc credimus, quod a Deo existi, &c. Ipsi siquidem tanquam gratiam aliquam illi praestantes dixerunt, Ex hoc perfecte credimus, quod a Deo missus sis, quod filius Dei sis: ipse vero exprobrans eis imperfectam adhuc fidem, ait, Modo perfecte creditis. Necessum adhuc arguet enim, ac conuincet vos tempus, quod iam instat.

IN LITANIIS MAIORIBVS ATQVAE MINORIBVS.

L V C A E II.

N illo tempore dixit Iesus discipulis suis, Et ait ad illos: ^a Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicit illi: Amice commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum, Et ille de intus re-

spondens dicit: ^b Noli mihi molestus esse iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere & dare tibi. Et ille si ^c perseverauerit pulsans, dico vobis & si non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter ^d improbitatem tamen eius surget & dabit illi ^e quotquot habet necessarios. Et ego vobis dico: ^f Petite & dabitur vobis: ^g quaerite & inuenietis: ^h pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit: & qui quaerit inuenit: & pulsanti aperietur. ⁱ Quis autem ex vobis patrem petit panem: nunquid ^k lapidem dabit illi? Aut piscem: nunquid pro pisce ^l serpentem dabit illi? Aut si ^m petierit, ⁿ ouum nunquid porriget illi? ^o Scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali, nostris ^p bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester caelestis de caelo dabit spiritum bonum petentibus se?

^a Aliquis vel si quis.

^b Non deo precibus tuis inquietari, quia.

^c Non pudore perterritus, sed necessitate coactus.

^d Vel per se inspirando, vel doctorem mittendo.

^e Et si non quantum ille aliquando voluerit.

^f Orando.

^g Reaeviuendo.

^h Perseuerando.

ⁱ Si quis.

^k Rigorem odiorum.

^l Infidelitatem quam serpens primo homini inspirauit.

^m Spem.

ⁿ Desperationem.

^o Quia non vestra datur.

GLOSSA

GLOSSA ORDINARIA

in superius Euang.

Vis vestrum habet amicum. Postquam formam orationis rogantibus proposuit: instantiam etiam & frequentiam orandi illis iniungit, ut non solum diebus, sed etiam noctibus oratio deferatur, qui enim media nocte panes ab amico petit, & in petendi intentione persistit, non fraudatur orans. Mystice. Amicus ad quem nocte venit Deus est, qui corpus suum tradidit pro nobis: Cui in nocte tribulationis supplicare, & tres panes, id est, intelligentiam sanctae trinitatis, qua in praesentis vitae laboribus viuamus, efflagitare debemus. Hos panes, si dominum Deum tuum diligas, non solum tibi, sed etiam aliis poteris emereri, Amicus qui de via venit, ipse est nostrer animus, qui quotiens ad temporalia petenda euagatur, toties a nobis recedit. Rediit cum superna meditatur, & caelesti alimonia refecti desiderat. Cui quod proponat non habet, quia anima post tenebras ad Deum suspiranti, nil praeter ipsum cogitare vel loqui vel intueri libet, sed solum trinitatis gaudium quod recognouit, amplius intueri & ad hoc peruenire satagat. Noli mihi. Non aufert spem impetrandi, sed vehementius accendit desiderium orandi, ostensa difficultate consequendi. Iam ostium. Ostium quod Paulus sibi aperiri petiit ad loquendum mysterium Christi, & quod Iohannes sibi apertum vidit, intelligentia est diuini sermonis, quod est clausum tempore famis verbi Dei, cum intelligentia non datur. Et pueri, id est, illi qui euangelicam sapientiam tanquam panem erogantes per orbem terrarum praedicauerunt, iam cum domino sunt in aeterna quiete, & tamen orando efficitur, ut orans accipiat intellectum ab ipso domino, etiam si homo desit per quem sapientia praediceretur. Non possum surgere. Ambros. Nemo timet ne excitet dormientem, quem scit semper orare vigilantem. Propter improbitatem tamen eius, &c. Multae sunt inuidiae, & grauis corporis somnus: quia si dormire mens incipit, vigorem suae virtutis amittit. Excita ergo somnum tuum, ut pulses Christi ostium: ut cum intraueris aperiantur tibi thesauri absconditi, & tenebrosi in Christo Iesu. Petite & dabitur vobis. Si amicus homo surgit, & dat non amicitia: sed radio compulsus, quanto magis dat Deus qui sine radio largissime donat quod petitur? Ne ergo animus ab erroris vanitate conuersus spirituali inopia diutius taseat, petamus epulas verbi, quaramus amicum qui det, pulsemus ostium ubi seruantur abscondita. Magnam enim spem tribuit, qui promittendo non decipit. Omnis enim qui pe. ac. Opus est perseverantia, ut consequamur. Quod si petenti datur, & quarens inuenit, & pulsanti aperitur, cui ergo non datur: & qui non inuenit, & cui non aperitur: apparet quod non bene quaesierit, petierit & pulsauerit. Quaerite & inuenietis. Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, & voluntatem timentium se faciet. Alios qui non ita petunt redarguit Iacobus dicens. Petitis & non accipitis, eo quod male petatis: quia perseveratis in peccatis. Quis autem ex vob. Bed. Mystice, Panis signat charitatem propter maiorem appetitum & necessarium usum, quia

sicut sine pane mensa videtur inops, ita sine charitate, aliae virtutes nihil sunt, quae in sola charitate perficiuntur. Huic contraria duritia cordis, quam lapidi comparauit. Piscis, fides est inuisibilem. Sicut enim piscis sub tegumento aquarum nascitur, viuit, & alitur: sic fides, quae in Deum est, inuisibiliter in corde gignitur, inuisibili gratia spiritus per aquam baptismi consecratur, inuisibili auxilio diuinae protectionis ne deficiat nutritur, inuisibilium praemiorum intuitu quaeque valet bona operatur. Vel etiam ideo fides pisci comparatur, quia sicut ille crebris fluctibus maris tunditur nec perimitur: ita fides aduersitatibus non frangitur: cui contrarius est serpens, propter venenum infidelitatis. Per ouum spei nostrae certitudo figuratur, quia in ouo nondum factus perfectus cernitur, sed fouendo speratur. Contra spem scorpionem ponit, cuius aculeus venenatus retro est timendus, sicut spei contrarium est retro respicere, cum spes futurorum in ea, quae antea sunt, se extendat. Cum sitis mali. Malos vocat seculi amatores, qui dant illa quae secundum suum sensum iudicant bona, quae etiam in sua natura sunt bona, & ad usum infirmae vitae pertinentia. Vel, apostoli, qui merito electionis bonitatem humani generis exceleserant, intuitu supernae bonitatis adhuc sunt mali, quia nondum immunes, a delictis, maxime in verbis & in cogitatione: quae quotidianis orationibus iubentur curari. Vel malos vocat, quia omnis creatura in conspectu diuinae bonitatis est mala, quia nemo bonus nisi Deus, & tamen diuinae bonitatis participatione rationalis creatura bona fieri potest, domino ita promittente, dabit spiritum bonum pe. se, ut per participationem spiritus fiant boni qui erant mali, dum per gratiam spiritus: fidem, spem & charitatem & ceteras virtutes consequentur. Vnde Matthaeus non dixit, dabit spiritum. bo. pe. sed dabit bona petentibus se. Ostendens spiritum sanctum plenitudinem esse omnium bonorum, quia per eum omnia bona ministrantur. Quanto magis. Aperta comparatio. Si enim homo peccator adhuc fragili carne grauat, petentibus filiis temporalia dare non abnegat, multo magis pater caelestis filiis suo timore, & amore praeditis, non deficientia bona largitur in caelis.

Luc. 18.

Matth. 7.

CATENA AVREA in idem Euang.

ET ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, &c. Chryl. Docuerat supra saluator ad petitionem apostolorum qualiter oportet orare, poterat autem contingere eos, qui hoc salutare documentum receperant, effundere quidem preces iuxta traditam formam, sed negligenter & remissè hoc facere: deinde cum non exaudirentur per primam vel secundam orationem, desistebat ab orationibus. Itaque ne hoc paterebant, per modum parabola manifestat, quod pusillanimitas in orationibus damnosa est. Vtilissimum verò est in eis patientiam habere: vnde dicitur, Et ait ad illos, Quis vestrum habebit amicum? Theoph. Amicus iste Deus est, qui omnes amat, & omnes saluos vult fieri. Ambr. Quis etiam est nobis amicitior, quam qui pro nobis corpus suum tradidit? Datur autem nobis hic alius praecipi modus, ut Bibl. Hom. tom. 3. K 3 omnibus

Psal. 44.

omnibus momentis, non solum diebus sed etiam noctibus oratio deferatur. Sequitur enim, *Et ibit ad il. me. noct.* Sicut petiit Dauid quando dicebat, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Neque enim timuit excitare dormientem, quem scit semper esse vigilantem: nam si ille tam sanctus, & qui regni erat necessitarius occupatus, septies in die laudem domino dicebat, quid nos facere debemus? qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius carnis ac mentis fragilitate delinquimus: quod diligendo dominum Deum tuum non solum tibi, sed & aliis poteris emereri. Sequitur enim, *Et di. il. Amice commoda mihi tres panes, &c.* Aug. de ver. do. Quid autem sunt isti tres panes, nisi mysterij celestis alimentum: heri enim potest ut aliquis passus fuerit amicum aliquid interrogantem, quod respondere non possit: & tunc se inuenit non habere, quando coactus est dare. Venit ergo tibi amicus de via, id est vita huius seculi, in qua omnes velut peregrini transeunt: nec vllus quasi possessori manet, sed omni homini dicitur, Transi, da venturo locum: aut forte de via mala, hoc est de vita mala fatigatus nescio quis amicus tuus non inueniens veritatem, qua audita & percepta beatus fiat, venit ad te tanquam ad Christianum, & dicit: Redde mihi rationem. Et interrogat quoddam forte tu per simplicitatem fidei nesciebas, & non est vnde reficias esurientem, & compelleris quaerere in dominicis libris. Fortassis enim quod ille interrogavit, in libro positum est, sed obsecutum est, ipsum Paulum aut Petrum, aut aliquem prophetam interrogare non sineris. Iam enim requiescit familia ista cum domino isto suo, & seculi huius ignorantia valida est, hoc est vox media, & urget amicus esuriens, cui simplex fides non sufficit. Nunquid deserendus est? ergo ad ipsam Dominum cum quo familia requiescit, pulsa orando: de quo subditur, *Et il. dein. respon. di. Noli mihi molestus esse. Qui differt dare, vult ut amplius desideres dilatum, ne velle sciat citò datum.* Basil. Forsitan etiam ob hoc differt, quasi ingeminans tui assiduitate, & frequentiam erga se, ut cognoscas quid donum Dei sit: & in timore donata custodias. Quicquid enim aliquis multo labore acquirit, nititur custodire: ne cum illud perdidit, suum laborem amittat. Glos. Non ergo aufert impetrandi licentiam, sed vehementius accendit desiderium orandi, ostensa difficultate consequendi, Sequitur enim, *Iam ostium clausum est.* Amb. Hoc est ostium quod aperiri sibi etiam Paulus exposcit, non solum suis, sed etiam populi orationibus obsecrans se inuari, ut aperiat sibi ostium ad loquendum mysterium Christi. Et forsitan illud est ostium quod apertum vidit Ioannes, cui dictum est: Ascende huc & ostendam tibi quæ oportet fieri. Aug. de quæ. euang. Significatur ergo tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur: & illi qui apostolicam sapientiam tanquam panem erogantes per orbem terræ predicauerunt, iam sunt in secreta quiete cum domino. Et hoc est quod subditur: *Et pueri mei mecum sunt in cubili.* Greg. Nyl. Opportune eos qui per arma iustitiæ impassibilitatem vendicauerunt sibi, pueros appellat, docens quod bonum, quod per studia in nobis acquiritur, ab initio fuerat in natura repositum. nam quando aliquis abrenuntians carni, per rationem exercitio vitæ virtuosæ passionem confutavit, nunc quasi puer

insensibiliter se habet erga passiones. Cubile autem requiem intelligimus saluatorum. Glos. Et propter præmissa subdit: *Nō possum surgere & dare tibi:* quod est ad difficultatem impetrandi referendum. Aug. de quæ. euang. Vel aliter, Amicus ad quem venit media nocte, ut accomodaret tres panes, utique ad similitudinem ponitur secundum quam qui rogat Deum in media tribulatione constitutus, ut ei tribuat intelligentiam trinitatis, qua præsentis vitæ consoletur labores. Ipsa enim angustia media nox est, quam cogitur vehementer instare. In tribus autem panibus etiam illud significatur, vnius substantiæ esse trinitatem: amicus autem veniens de via, intelligitur hominis appetitus, qui debet rationi seruire. seruebat autem consuetudini temporali, & quam viam vocat propter omnia transeuntia. Conuerso autem homine ad Deum, etiam ille appetitus à consuetudine renouatur. Sed si non consoletur interius gaudium de doctrina spiritali, qua creatoris trinitas prædicatur, magna angustia sunt in homine quem premit ærumna mortalis, cum ex his quæ foris delectant præcipitur abstinencia, & intus non est refectio de lætitiæ doctrinæ spiritualis: & tamen orando efficitur ut accipiat, desiderans intellectum à domino: etiam si homo desit per quem sapientiæ prædicetur, Sequitur enim: *Et ille si perseverauerit, &c.* Comparatio est à minori. si enim amicus homo surgit de lecto, & dat non amicitia, sed tædio compulsus: quanto magis Deus dat, qui sine tædio largissime donat quod petitur? Aug. de ver. do. Cum autem perveneris ad tres panes, hoc est ad cibum: & intelligentiam trinitatis, habes & vnde viuas, & vnde pascas, ne timeas, ne finias: non enim panis ille finietur, sed indigentiam tuam finiet. dice, & doce: vive, & pasc. Theop. Vel ali. Media nox finis est vitæ, in quo multi ad Deum adveniunt. Amicus autem est angelus qui accipit animam. Vel media nox est profundum tentationum, in quo constitutus petit à Deo tres panes, necessitatem scilicet corporis, animæ & spiritus: per quem in tentationibus non periclitamur. Amicus autem qui de via venit, ipse Deus est, qui tentationibus nos probat, qui non habet quod apponat, qui in tentatione infirmatur. Quod autem dicit, *Et clausa est ianuam intelligendum est quod docet nos ante tentationes præparatos esse.* Postquam verò tentationi incidimus, præparationis ianuam clauditur: & imparati inveni, nisi Deus adiuuet periclitamur. *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis: quærite, &c.* Aug. de verb. domin. Posita similitudine adiunxit exhortationem dominus, & omnino stimulat nos quaerere, petere, pulsare, donec accipiamus quod petimus: vnde dicit, *Et ego dico vobis, petite & dabitur vobis.* Cyrillus, Quod dicit, *dico vobis,* vim habet iuramenti: Deus enim non mentitur. Quandocumque autem innuit audientibus aliquid cum iuramento, ostendit inexcusabilem nostræ fidei paritatem. Chryl. Per petitionem autem orationem ostendit, per inquisitionem verò studium & sollicitudinem, cum subdit: *Quærite & inuenietis:* quæ enim quaeruntur plurima cura indigent, quod maxime est in Deo. Plura namque sunt quæ sensum nostrum impediunt: sicut ergo aurum perditum quaerimus, sic Deum sollicitè perquiramus. Ostendit etiã quod quamuis non aperiat illic ianuam, tamen immorandum

dum est: vnde subdit, Pulsare, & aperietur vobis, quia si quaerens immoraberis, utique recipies: ob hoc reclusum est ostium, ut faciat te pulsare: ideo non mox annuit ut exposcas. Græcus, Vel per hoc quod dicit, *Pulsate:* forsitan insinuat petere cum effectu: pulsare enim aliquis manu. Boni autem operis signum est manus, vel hæc tria possunt aliter distingui: virtutis enim initium est petere notam fieri viam veritatis. Secundus verò gradus est quaerere qualiter oporteat transire per viam. Tertius gradus est, ut cum virtutes attingerit, pulset ad ostium, ut intret spaciosam cogitationem, quæ omnia orando aliquis acquirit. Vel petere quidem est orare, quaerere verò, per bona opera agere orationi condigna. Pulsare autem est orationi immorari nec desistere. Aug. de ver. do. Non autem nos tatum hortaretur ut peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia: plus vult ille dare quam nos accipere. Amb. Qui autem promittit aliquid, spem debet afferre promissi: ut mandatis obedientia deferat, promissis fides: & ideo subdit: *Omnis enim qui petit, accipit, &c.* Orig. Quæret autem aliquis, qualiter quidam orantes non exaudiantur? Ad quod dicendum, quod quicunque recto tramite ad quaerendum accedit, nihil omittens ex his quæ conferunt ad petitorem obtentum, accipiet reuera quod precatus est dari sibi. Si quis autem diuertens à proposito dicitur petitionis, cum non petat ut decet, non petit. Quo fit ut cum non recipiat, quod hic dicitur, non falsificetur. Nam & magistro dicente: Quicunque venit ad me, & sequetur disciplinam meam, & adire magistrum realiter accipimus, hoc est ut seruetur & diligenter vacet documentis ipsius: vnde & Iacobus dicit, *Petitis, & non accipitis:* eo quod male petatis, scilicet causa voluptatum vanarum. Sed dicit aliquis, imò cum aliqui rogant pro diuina noticia obtinenda, & recuperatione virtutum, non obtinent: cui dicendum quod non propter se bona petierunt accipere, sed ut commendentur per ea. Basil. Si quis etiam per torporem exhibeat se desideris & traditor sui fiat in manus hostium, hunc Deus nec adiuuat, nec exaudit, eo quod per peccatum alienum se fecit à Deo: decet ergo offerre quidem quicquid interest sua, clamare autem ad Deum ut adiuuet eum. Est autem diuinum subsidium implorandum non remissè, nec mente huc illucque vagante: eo quod talis non solum non impetrabit quod petit, sed magis dominum irritabit: nam si aliquis coram principe stans fixum habet intrinsecum & extrinsecum oculum, ne forsitan puniatur: quanto magis coram Deo attentum ac tremebundum oportet assistere? Si verò debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque portes te ipsum cohibeas, ut stando coram Deo ad eum dirigas intellectum: & Deus ignoscit, eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet assistere coram Deo. Si sic ergo te ipsum compellis, ne discedas, donec accipias. Ideo ergo quandoque petis & non accipis, quia perperam postulasti, vel infideliter, vel leuiter, vel non conferentia tibi, vel destitisti. Sæpius autem quidam obuiant dicentes: Quare oramus? an ignorat Deus quibus opus est nobis? Nouit quippe, & omnia spiritualia vberius dat nobis, & antequam postulemus, sed opera virtutis & regnum cælorum oportet prius optare,

optantem verò quaerere, ingentem per fidem & patientiam quicquid interest suam in nullo delicti redargutum à propria conscientia. Ambros. Ego præceptius locus frequenter oranti, spes est impetrandi: ratio ergo persuadendi prius fuit in præcepto, postea fit in exemplo, quod ostendit subdens: *Quis au. ex vobis, &c.* Cyril. In quo instruit nos saluator quiddam necessarium, frequenter enim inconsulto voluptatum impetu irruimus ad perniciosâ desideria. Cum igitur aliquid talium à Deo petimus, nequaquam impetrabimus: ad quod ostendendum vtrum patenti exemplo ex his quæ penes nos sunt. Cum enim filius tuus petit, panem gratanter propinas, quia cibum petit opportunum. Quando verò sensus penuria lapidem poscit ut comedat, non affers ei, sed potius prohibes eum à nociuo dēdetiō, ut sit sensus: *Quis au. ex vobis, pe. panem,* quem scilicet parat dar. *Nunquid lapidem dabit illi,* scilicet si petierit? Eadem quoque ratio est in serpente & pisce, de quo subdit: *Aut pis. num pro pis. ser. da. il.* Et similiter in ovo & scorpione, de quo subdit: *Aut si pe. oum, &c.* Orig. Tu tamen attende, si panis quidem est anima: cibis in cogitatione, sine quo non contingit saluari puta perspicax ratio vitæ debita. Pisce autem est amor disciplinæ: puta mundi constitutionem agnoscere, elementorum effectum, & quæcunque consequenter disserit sapientia. Itaque nec vice panis Deus propinat laudem, quem volebat diabolus à Christo manducari: nec vice piscis serpentem quem comedunt Æthiopes, indigni pisces comedere: nec simpliciter dat vitæ nutritiæ & vtilis non comestibilia & nociua, quod refertur ad scorpionem & ouam. August. de quæ. euang. Vel potius intelligatur charitas propter maiorem appetitum, tam necessarium ut sine illo cætera nihil sint, sicut sine panis mensa inops: cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparant. Pisces autem intelligitur fides inuisibilis, vel propter aquam baptismi, vel quia de inuisibilibus locis capitur. Quod etiam fides huius mundi fluctibus circumactata non frangitur, rectè pisci comparatur, cui contrarium posuit serpentem propter venena fallaciæ, quæ etiam primo homini malè suadendo præseminant. In ovo intelligitur spes. Ouum enim nodum est fetus perfectus, sed fouendo speratur. Cui contrarium posuit scorpionem, cuius aculeus venenatus retrò timendus est, sicut contrarium spei est retrò respicere: cum spes futurorum in illa quæ ante sunt se extendat. August. de ver. do. Quanta tibi loquitur mundus, quanta post dorsum strepit, ut retrò respicias? O munde immonde, quid strepis? quid aduertere conaris? tenebrisve peries, quid faceres si maneres? quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta mentitis? Cyril. Ex præmisso autem exemplo concludit: Si ergo vos cum sitis mali, id est, cum mentem susceptiuam prauitatis geratis, non autem uniformem & fixam in bono sicut Deus. Bada, vel malos vocat seculi amatores, qui dant illa quæ secundum sensum suum iudicant bona, quæ etiam in sua natura sunt bona, & ad vsum infirmæ vitæ pertinent, vnde subdit: *Nostis bona data date filiis vestris.* Apostoli etiam qui merito electionis bonitatem humani generis excesserant, supernæ bonitatis respectu mali esse dicuntur, quia nihil per semetipsum bonum nisi deitas sola. Quod verò subditur.

tur: Quanto magis, pa. ve. de cal. da. spiri. bo. pe. se? Pro quo Mathaeus posuit: dabit bona competentibus se-

S. AMBROSII EPISCOPI Mediolan. eiusdem Euang. expositio.

Quis vestrum habens amicum, &c. Alius praecipi locus est, ut omnibus momentis non solum diebus, sed etiam noctibus oratio deferatur. Vides enim, quod iste, qui media nocte perrexit, tres panes ab amico suo postulans, & in ipsa petendi intentione persistens, non defraudetur orans. Qui sunt isti tres panes, nisi mysterij caelestis alimentum? Quia si diligas dominum Deum tuum; non solum tibi sed etiam aliis poteris emereri. Quis autem amicitior nobis, quam qui pro nobis corpus suum tradidit? Petiit ab hoc media nocte panes David: petiit, & accepit. Petiit enim, quando dicebat; Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Ideo meruit hos panes, quos apposuit nobis edendos. Petiit, cum dicit; Lauabo per singulas noctes lectum meum. Neque enim timuit, ne excitaret dormientem, quem scit semper vigilantem. Et ideo scriptorum memores, noctibus, ac diebus orationi instantes, peccatis nostris veniam postulamus. Nam si ille tam sanctus, & qui regni erat necessitatibus occupatus, septies in die laudem domino dicebat, matutinis, & vespertinis sacrificiis semper intentus, quid nos facere oportet, qui eo amplius rogarere debemus quo frequentius carnis, ac mentis fragilitate delinquimus, vt de via lassus, & istius xui cursu, ac vitae huius anfractu grauiter fatigatus, panis refectionis decesse non possit: qui hominis cor confirmet? Nec solum media nocte dominus, sed omnibus prope docet vigilandum esse momentis. Venit enim & vespertina, secunda, & tertia vigilia: & pulsare consuevit. Beati itaque serui illi: quos cum venerit dominus inuenerit vigilantes. Si ergo desideras, vt virtus Dei praecingat te, & ministret tibi, vigilandum est semper. Multae enim insidiae sunt bonis, & gratis corporis somnus, eum, si dormire mens ceperit, vigore suae virtutis amittere. Excita igitur somnum tuum, vt pulses ostium Christi. Quod aperire etiam tibi Paulus exposcit, non solum suis sed etiam populi orationibus obsecrans se iuuari, vt aperiat ostium sibi ad loquendum mysterium Christi. Et fortasse illud est ostium, quod apertum vidit Ioannes. Vidit enim, & dixit, Post haec vidi, & ecce ostium apertum in caelo & vox prima, quam audiui tanquam ruba loquentem mecum, & discerentem, ascende huc, & ostendam tibi, quae oportet fieri. Apertum est igitur ostium Ioanni, apertum est ostium Paulo, vt nobis panes, quos ederemus, acciperet. Perseuerauit enim, ostium pulsans opportune, importune, vt gentes mundani tramitis labore vexatas alimonie caelestis recrearet vberta-

Psal. 118.

Psal. 6.

Psal. 118.

Apo. 4.

te. Ergo praecipuus locus frequenter orandi, spes impetrandi, oratio persuadendi, prius in praecipto, post in exemplo. Qui enim promittit aliquid, spem debet afferre promissum, vt monitis obedientia deferatur, promissis fides, quae humanae contemplatione pietatis in maius aeternae spem pietatis acquiri: si tantum aequa possantur, ne in peccatum vertatur oratio. Nec erubuit aliquid saepius postulare, ne vel diffidere de domini misericordia videretur, vel arroganter dolere, quod non prima prece aliquid impetraverit. Propter hoc, inquit, ter dominum rogavi: & ostendit, quod frequenter Deus ideo non concedat oratus, quod inuilia iudicet, quae nos profutura credamus.

2. Cor. 12.

S. AVGVST. EPISCOPI Hipponensis in superius Euang. Homil. 1.

Adiuuimus nos exhortatum dominum nostrum caelestem magistrum & fidelissimum consiliarium, eundem hortatorem, vt peramus & datorem cum petimus. Adiuuimus enim in euangelio hortantem nos eum petere instanter, & pulsare vsque ad similitudinem improbitatis. Proposuit enim nobis exempli gratia, si quis vestrum haberet amicum, ut quo nocte peteret tres panes, cum illi amicus de via venisset, & quod ei apponeret non haberet. Si autem ille respondeat iam se requiescere, & seruos suos secum, nec debere illius precibus inquietari, pulsando ille instet, & perseueret, nec pulsare territus abscedat, sed necessitate coactus imminet, surrecturum illum, & si non propter amicitiam, certe propter illius improbitatem, & daturum ei, quantos voluerit, Quantos autem voluerit? Nihil plus ille voluit quam tres. In hac ergo similitudine adiunxit hortationem dominus, & omnino stimulauit nos quaerere, petere, pulsare, donec accipiamus quod petimus, quod quaerimus, quod pulsamus, vsus exemplo a contrario: sicut de illo iudice, qui nec Deum timebat, nec homines reuerebatur, & tamen cum eum quaedam vidua interpellaret quotidie, radio victus dedit, quod non beneficio potuit inuitus. Dominus autem noster Iesus Christus inter nos petitor, cum patre dator, non vti que nos tantum hortaretur vt peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia, plus vult ille dare quam nos accipere. Plus vult ille misereri, quam nos a miseria liberari, & vti que si non liberati fuerimus, nos miseri remanebimus. Nam ille quod nos hortatur, propter nos hortatur. Eui-gilemus, & hortanti credamus, promittenti obsequamur vt ad dantem gaudeamus. Fortassis enim & nobis aliquando venit amicus de via, & non inuenimus quod ei apponeremus, & necessitatem passi sumus & accepimus & nobis, & illi. Fieri enim non potest, nisi vt aliquis passus fuerit amicum aliquid interrogantem quod respondere non possit, & tunc se inuenit non habere, quando coactus est dare. Venit amicus tibi de via, id est, de vita huius seculi, in qua omnes velut peregrini transeunt, nec vilius quasi possessor manet, sed omni homini dicitur, Reffectus transi, age iter, da venturo locum. Aut forte de via mala, hoc est, de vita mala fatigatus nescio quis amicus tuus, non inueniens veritatem, qua audita, & percepta, beatus

Ser. 29. de ver. domini.

*al. pudore.

Ecl. 29.

beatus fiat, sed lassatus in omni cupiditate & egestate seculi, venit ad te tanquam ad Christum, & dicit, Redde mihi rationem, fac me Christianum. Et interrogat forte quod tu per simplicitatem fidei nesciebas, Et non est vnde reficias esurientem, & te admonitus inuenis indigentem, & eum vis docere aliquid, cogaris dicere. Et dum erubescis eum, qui te interrogauit, quod quaerebar non in te inueniens, compelleris quaerere vt merearis inuenire. Et vbi quaeras? Vbi, nisi in dominiis libris? Fortassis quod ille interrogauit, in libro positum est, sed obsecrum est. Forte dixit hoc Apostolus in epistola sua. Sic dixit, vt intelligere possis, aut intelligere non possis, transire non permittetis. Viget enim interrogator ipsam Paulum aut Petrum, aut aliquem Prophetam interrogare non sineris. Iam enim requiescit familia ista cum domino suo, & seculi huius ignorantia valida est: hoc est, nox media; & vrger amicus esuriens. Tibi forte sufficiebat simplex fides, illi non sufficit. Nunc quid desiderandus est? Nunc quid de domo praetendendus est? Ergo ad ipsum dominum, ad ipsum cum quo familia requiescit, pulsa orando, pete, ista. Non quo modo amicus ille in similitudine positus, radio victus, siturget, & dabit, Dare vult, tu pulsans nondum accepisti, pulsa, dare vult, & quod dare vult, differt, vt amplitus desideres dilatare, ne vilescat cito datus. Cum autem peruenis ad tres panes: hoc est, ad cibum, & intelligentiam trinitatis, habes & vnde viuas, & vnde patreas. Ne peregrini ventem de via reformides, sed excipiendo cinem domesticum facies, nec timeas ne finias. Non panis ille finietur, sed indigentiam tuam finiet, Panis est, & panis est, & panis est, Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus. Aeternus pater, coaeternus filius, coaeternus spiritus sanctus. Incommutabilis pater, incommutabilis filius, incommutabilis spiritus sanctus, Creator & pater, & filius, & spiritus sanctus. Pater, & vitae dator, pater, & filius, & spiritus sanctus. Cibus & panis aeternus, & pater, & filius, & spiritus sanctus. Disce & doce, viue & pascere. Deus qui tibi dat, nihil melius quam se tibi dat. Auare, quid aliud quaerebas? Aut si aliud petas, quid tibi sufficit, cui Deus non sufficit? Sed opus est vt habeas charitatem, habeas fidem, habeas spem, vt possit tibi dulce esse quod datur. Et haec ipsa tria sunt, fides, spes, charitas. Et haec ipsa dona Dei sunt. Nam fidem ab ipso accepimus, sicut Deus, inquit, vni-cuique partitus est mensuram fidei, Et spem ab ipso accepimus, cum dicitur, In quo spem dedisti mihi. Et charitatem ab ipso accepimus, de qua dicitur, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Sed haec omnia itidem aliquantulum diuersa, sed omnia Dei dona. Manent enim tria haec, fides, spes, charitas. Maior autem horum est charitas, In illis panibus non est dictus aliquis panis maior aliis, sed simpliciter petite, & dat tres panes. Ecce alia tria. Quis est vestrum, a quo petit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? Aut quis est vestrum, a quo petit piscem, nunquid serpentem porriget ei? Aut a quo petit ouum, nunquid porriget ei scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali, nobis bona data dare filius vestris, quanto magis pater vester de caelo dabit bona petentibus? Tria ergo rursus ista contuleremus, ne forte ibi sint illa tria, fides, spes, charitas. Maior autem horum est charitas, Pone

*al. vt legere possit, intelligere non possit, & caetera.

Rom. 12. Psal. 118. Rom. 5.

1. Cor. 13.

*al. qui in ca. 11. est.

ergo tria panem, piscem, ouum. Maior horum panis, Ideo patrem bene intelligimus in his tribus charitatem. Propterea panem lapidem opposuit, quia duritia contraria est charitati. Piscem, fidem intelligamus. Dixit quidam sanctus, & nos dicere delectat. Piscis bonus, pia est fides. Viuit inter fluctus, nec frangitur, aut soluitur fluctibus. Viuit inter tentationes, tempestatetque huius seculi, pia fides. Sauius mundus, & integra est. Tantum contrarium fidei serpentem illum obserua. In fide enim desponsata est illa, cui dicitur in Canticis canticorum, Veni de Libano, sponsa mea, & desponsata, quia & desponsata initio fides est. Pro-mittitur enim ab ipso aliquid, & promissa fide detinetur. Opposuit autem dominus serpentem pisci, diabolum fidei. Propterea desponsata huic dicit Apostolus, Desponsasti vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Et timeo ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua, sic & vestri sensus corrumpantur a castitate, quae est in Christo, id est, quae est in fide Christi. Habitare enim inquit, Christum per fidem in cordibus vestris, Diabolus ergo non corrumpat fidem, ne deuoret piscem. Restat spes, quae, quantum mihi videtur, ouo comparatur. Spes enim nondum peruenit ad rem, Et ouum est aliquid, sed nondum est pullus. Quadrupes ergo parit filios, aues autem spem filiorum. Spes ergo ad hoc nos hortatur, vt praesentia contemnamus, futura expectemus, ea quae retro sunt, obliuiscetes, cum apostolo in anteriora extendamur. Sic enim dicit, Vnum autem quae retro oblitus in ea, quae ante sunt, extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernae vocationis Dei in Christo Iesu. Nihil ergo tam inimicum spei quam retro respicere, id est in eis rebus, quae praeterlabuntur & transeunt spem ponere, sed in his, quae nondum datae sunt sed dandae quandoque nunquam transibunt non sperare. Quando autem scaret tentationibus mundus velut pluuia Sodomae sulphurea, metuendum est exemplum vxoris Loth. Retro enim respexit, & vbi respexit, ibi remansit. In salem conuersa est, vt prudenter condiderit exemplo. Apostolus Paulus de hac spe ita loquitur, Spe enim saluti facti sumus. Spes autem, quae videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Quod enim videt quis, quid sperat? Ouum est. Est ouum, & nondum pullus est, & testudine reclinatum est, non videtur, quia operitur, cum patientia expectetur, feruescat vt viuifescat. Intende extendere in anteriora, obliuiscere praeterita. Quae enim videntur, temporalia sunt. Non respicientes, inquit, quae videntur, sed quae non videntur. Quae enim videntur, temporalia sunt, quae autem non videntur, aeterna. In illa ergo, quae non videntur, extendere spem, expecta, sustine, noli retro respicere. Ouum tuo scorpionem time. Vide quia de cauda percutit, quam retro habet, Non ergo scorpionis perimat ouum tuum, mundus iste spem tuam, vt ita dicam, veneno, ouo contrario: quod contrario? Quanta tibi loquitur mundus, quanta post dorsum strepit vt retro respicias: id est, vt in rebus praesentibus nec praesentibus, non enim dicenda sunt praesentia, nunquam stantia, spem tuam ponas, & ab eo quod promissit Christus & nondum dedit, sed quia fidelis est dabit, auertas animum tuum, & velis requiescere

Can. 4.

*al. desponsata.

2. Cor. 11.

2. Cor. 11.

Phil. 3.

Phil. 3.

Genes. 19.

Rom. 8.

Phil. 1.

1. Cor. 4.

te pulso, imò te pulso, tu es ianua, tu surge, da mihi misericordiam, qui non es designatus de luto limi formare viscera mea. Ministerio non indiges, quia omnia potes. Sed si pueri tui dormiunt, tu non dormis qui custodis Israël. Gratis peto, sub gratia mendico, non sub lege præsumo. Sed si lex & propheta usque ad Iohannem, sed tua gratia non habet finem. Quo euenerunt pueri tui, prophetae tui, & ego noui. Sed tu, domine, qui es initium, & finis, primus, & nouissimus, noli ad me rediari, nouissima hora noctis petentem, qui nocte media captiuam duxisti captiuitatem. Quid faciet paterfamilias tanti persequatoris voce constrictus? Non excitat prophetam, non immittit angelum, non archangelum, ipse surgit, & dabit illi, quantum desiderat. Bene pertinax ille petitor, & nocturnus mendicator ad hospitem proprium repedit, diues factus refecit, nec hospes ab hospite irrefectus discessit. Quis est iste hospes, rogo vos fratres, qui in nocte venit, & imparatum hospitem inuenit, imò ideo nocte venit hospes in perpetua, & deficiente paupertate? In nocte venit hospes, gratia in summa ignorantia, in magna egentia, immittit tristitiam, quando dicit nocturnus petitor, In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Et iterum, Multae tribulationes iustorum, & de omnibus his liberauit eos dominus, quoniam proximus est. Ideo hospes superuenit improuisus subito, cum quispiam tadio afficitur pressuratum. Superuenit illi orandi desiderium, flendi arripens votum. Illa hora hospes venit gratia, ut compungat conscientiam, ne in sua moriatur egentia, sed eat & petat ad diuitem, non suis meritis, sed meritis hospitis uenientis, & accipiat tres panes, ut in patre, & filio, & sancto spiritu possit & ipse pascere ceteros indigentes. Quicquid boni cogitauerit homo subito corde percussus, sciat quia hospes ille venit de caelo, & bene venit qui nocte venit. In tribulatione subuenit, non ingerens tedium, sed affectum.

Joan. 20. Et quia dominus Christus ad discipulos suos clausis ostiis in tribulatione venit, non speratus sed optatus, salutauit in pace, & hospes hospites suos refecit in pace. Nonne est iste hospes qui dicit, Ecce sto, & pulso, si quis aperuerit mihi, intra bo & cenabo cum illo ego & pater meus? Quam bona domus, ubi pater & filius ingreditur hospes amicus, qui & spiritus sanctus. Ipse ibi exhibet in domo pauperis, in hospicio puritatis diuersa pulmentaria, propter cenam dominicam, Quae sunt ista pulmentaria? Gaudium, longanimitas, continentia, fides, castitas. Tantummodo non pigeat hospitem suscipere dominum, ipse secum portat dulcedines deliciarum, ut pascat ibi latentes exercitus angelorum. Cum illo hospite pax est & iucunditas, qui venit ad hospitem suum, non torquere, sed pascere, non expoliare, sed vestire, non percutere sed sanare. Ipsum hospitem semper apertis cordis nostri ianuis suscipiamus, & nunquam nobis dominetur tyrannus inimicus, & in omnibus Christo donare eius madata seruemus.

S. MAXIMI EPISCOPI
Taurinensis in eisdem Homil.

Legimus in Prophetis cum Ninive ciuitati subuersio diuinitus immineret, & iuxta sen-

tentiam Dei, destruendi illam tempus ingrueret, consistentes in ea aliud non habuisse praesidium, nisi ut abiectis crapulosis epulis, ieiunia continuata susciperent, & diuitiarum ambitione seposita, humilitate se paupertatis induerent, scilicet, ut exinde remedium perciperent, unde iis perditio contingeret, hoc est, ut iram diuinitatis, quam luxuriando prouocauerant, abstinentia lenirent, & offensam, quam in eos superbia contraxerat, humilitas mitigaret. Dicitur enim in illa tribulatione ipse rex depolita imperiali purpura, regali ambitione submota, membra sua cilicio praecinxisset, atque in sacco se diebus, ac noctibus uoluit. Sapiens ergo rex, qui sciret quemadmodum aduersa sibi superare deberet. Hostes enim uirtute superabat, Deum autem humilitate vincebat. Sapiens plane rex, qui intelligeret, quibus armis ueretur pro temporis qualitate. Cum enim insidiantur illi homines, apprehendit arma bellica, cum irascitur ei Deus, corripit arma iustitiae. Sapiens inquam rex, qui pro salute ciuium peccatorem se magis consistere esse quam regem. Obliuiscitur enim se regem esse, ubi Deum regem omnium pertimescit, nec potentiae suae meminit, ubi potentiam diuinitatis agnoscit. Obliuiscitur ergo se regem esse, dum proijcit purpuram, dum diadema deponit, cilicio autem vestitur, & sacco, * ieiuniis perseuerat, orationibus immoratur. * Mira res, dum se regem hominum esse non meminit, rex incipit esse iustitiae. Religiosus igitur princeps non perdidit imperium, sed mutauit. Principatum enim ante militaris disciplina tenuit, nunc caelestium disciplinarum obtinet principatum: Non inquam perdidit imperium, quia sine ferro, sine iustitia pro ciuium salute primus inuigilat. Primus plane inuigilat, quia ut tota ciuitas ieiunaret, famem sibi rex primus indixit, & solus omnium causa prior cepit esurire quam miles. Necessse enim erat, ut qui potentior cunctis fuerat, deuotior fieret uniuersis. Exemplo igitur suo praeparat religioni exercitum, non armis, sed sola deuotione munitum, iubet omnem sexum, omnem aetatem ad diuinis epulis abstinere. Addit religio exercitui numerus, cum in tali deuotione etiam infantia militare compellitur. Pietas enim esse creditur in tali causa, paruulis quoque cibi substantiam denegare. Non enim sufficiebat ad placandum Deum peccantium satisfactio, nisi seniorum quoque peccata, paruulorum innocentia deploraret, & fletibus alienis delicta sua iuuentus ablueret. Ista autem, fratres, omnia in comonitionem nostri facta esse, nemo est qui nesciat, ut, quotienscunque tribulationibus perurgemur, ad haec praesidia concurramus, ut puta aduersarius imminet, inimicus in promptu est, ieiunemus, & vincamus. Solent quidam homines, quotienscunque necessitatem arduam nimis pariuntur, ad proximas gentes auxilij causa destinare legatos. Nos, quod est melius, legationem ad Deum per ieiunia destinemus: ab ipso imploremus auxilia, ad ipsum nos corde, & orationibus conferamus. Auxilium enim illi non aliunde rogando petierunt, sed de suis ieiunando uisceribus exegerunt. Cur ergo petat ab altero, qui intra se potest inuenire quod quaerit? Quanto enim Deo uiciniotes fuerimus, tanto aduersarij nostri a nobis longius repellentur. Oportet igitur proximos nos fieri Deo, quoniam dicit propheta:

Psal. 72. propheta: Ecce, qui elongat se a te, peribunt. Quod si a Deo qui longe sunt, peribunt, utique qui sunt proximi, saluabuntur. Aliter ergo proximi Deo esse non possumus, nisi ad eum ieiuniis, orationibus, & eleemosynis propinquemus. Deus enim ipse misericors, ieiunus, & sanctus est, atque ideo, qui uult proximus Deo esse, debet imitari hoc esse, quod Deus est. Tota igitur in tribulatione, Ninuitarum ciuitas ieiunauit. Bene dixi, tota. Non solum enim senes, iuuenes, & infantes, sed etiam pecudes legimus ieiunasse. Mira res, ieiunat pro ciuitatis peccato, quem peccati conditio non constringit. Unde & nos, fratres, temporum angustias sustinentes, omnes pariter ieiunare debemus, & misericordiam Dei cunctorum abstinentia deplorare. Nam quale sit hoc, Christianum pro salute sua non facere, quod pecudes pro hominum salute fecerunt, nisi quod stolidior pecude est, qui indico pro se a sacerdote ieiunio, non ieiunat. Nonne enim pecus est, qui non intelligit, quid illi imminet, quid incumbat? Et pecus quidem uident declinat foueam, cauet praecipitia; tu autem non vis ieiunandum periculum declinare, quod cernis. Desperationis enim genus est, tunc te manducare, cum abstinere debeas; tunc gaudere, cum debeas deplorare. De hac desperatione Apostolus dicit, quod a nobis auertat Deus. Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Ieiunemus ergo, fratres, sine intermissione, ut hostes nostros orationibus & abstinentia superare possimus.

HILARI A RELATEN-
sis Episcopi in eisdem Hom. 1.

Congruum ac ualde necessarium est, dilectissimi fratres, ut, sicut priori tempore fecistis, & publice priuata deuotio totum annum commendatura successit, ita etiam triuaniis supplicationibus uno animo, parique consensu feruentibus studiis praerangamur, dum adhuc de labore proximo impenerabili contritione psallimus, dum adhuc pingues ieiuniis sumus, dum adhuc recentibus caelemus officiis, dum adhuc petitionibus supplicantium adquisiti tunc sacro tempore fructus patrocinantur. Exoraturi enim sumus, ut dominus infirmitatibus, plagis, tribulationibus interdicat: malum pestilentia, hostilitates, grandines, siccitates repellat: caeli temperiem pro salute corporum, pro terrarum fecunditate componat elementorum pacem cum temporum tranquillitate concedat, peccata dimittat, flagella submoueat. Inter haec autem ille se ab oratione communi reddat alienum, qui se his periculis non sentit obnoxium. Sed ne forte aliquem cogitatio ista percuciat, ut intra se dicat: quid nobis profuit ante laborasse, & vires cordis nostri in gemitibus, & lachrymas profudisse? O homo, non bene ista dices, si in solum hostile transductus, de indulta tamen es salutem securus. Plurimum ei relinquitur, cui uita, quae omnibus terrenis bonis praeponderat, reseruetur. Nimum autem ingratus est liberatori, qui in patria degens loquitur dolore captiui, dicens ergo: Quid nobis profuit orasse, & tota spiritus contritione laborasse? Plusquam seruilis nequitia est, inter istus uerberum rebellare, & pro eo quod cum tali animo maiora merueris,

miseri cordiam parentis arguere, & libram diuinae seueritatis cur non totum pondus exereuerit, accusare. Ita dum contra Deum superbo corde audemus haec dicere, digna nos ostendimus pertulisse. Interrogemus conscientias nostras, si aliquem in nobis Deus perfectum post castigationem primae hostilitatis inuenit, si maiorem in nobis postmodum tenuit religio sollicitudinem, eleemosyna largitatem, oratio intentionem, continentia puritatem: si nihil in nobis postmodum iniquitas uulnerauit. Quod si his omnibus nos reos pro passionum diuersitate cognoscimus, hinc forsitan diuina possumus imputare iustitia, quod minora pertulimus quam ratio poscebat offensae. Quae cum ita sint, in prima nos gratia patienter admonuit, sed quia parum profecimus, in secunda misericorditer flagellauit. Videamus autem quid nobis in ipsa hostilitate, quid nobis contulerit oblata communium precum, & praesidia inuocata sanctorum, unde quasi praesens tempus illud ante oculos disponamus. Ecce omnis terra ad potentissimae gentis fremitum contremiscit, & tamen Romano ad te animo uenit, qui barbarus putabatur, & ex omni parte conclusa Romana barbaries, nec ad preces confugere nouit, quibus humiliter fortiorem, confessionem non sustinuit, ingestam a superiore pacem recusat impatiens, ingi rebellis ignaui. Quae hoc manus agit, quod magnificus dominus rerum, cum a nobis ad iracundiam uisibiliter prouocatur, inuisibiliter ad clementiam temperatur? Quis hoc miseris tribuit, quod furor nescit irasci, & nouo genere scit victor sine intercessore misereri? Inter ista miraris te, peccatis exigentibus, flagellari, cur potius innocentiam gladij, & patientiam non miraris armari? Expugnatoris tui ferrum quale producit ad pugnam, tale reconditur in uaginam, qualis est ante bellum, talis est post triumphum. Ac sic fortissimus tanti moderatoris exercitus vincere sciuit, hostis esse nesciuit. Itaque inter stupenda circa te beneficia Dei tui gratias tibi referat celebrerimus triumphator, ut apud arma uictoria quieti maneant uicti, & illa libertas, propter te doretur uictori incruenta felicitas. Aduerte circa te indulgentiam singularem domini Dei tui. Sub tantis malis non crudeliter derelictus, sed salubriter humiliatus es. Nunquid non plus est, periculum inter medias acies ignorasse, quam periculum non uidisse? Nunquid non uirtus Dei maior apparet, si quemquam domo procumbente, conclusum ruina non obruat, quam si in statu suo domus inconcussa, habitantem seruet illatum? Nunquid non maioris miraculi opus est, si quisquam inter tumentes fluctus, fractis gubernaculis, nauem iam nauifraga nullum discrimen incurrat, quam si in portu immobili tranquillitate requiescat? Nunquid non maius beneficij ecclestis opus est, aestuantibus quemquam immersum caminis, nullum omnino sensisse flammam furentis ardorem, quam ignitam penitus non intrasse fornacem? Nunquid non magis praedicabile diuinae miseracionis insigne est, si forte quemquam beatis traditum omnino contingere feritas impartis faucibus armata non audeat, quam si familiari umbone circumdatus ibi se intum videat, ubi occasionem periculi, causamque non videat? Ecce plane illam misericordiam Deum nobis dedisse respicimus, quam prophetis, ac patribus nostris

Et olim sacerdos ieiunium indicent.
Et olim sacerdos ieiunium indicent.
Et olim sacerdos ieiunium indicent.
Et olim sacerdos ieiunium indicent.

Et olim sacerdos ieiunium indicent.

stris in hostili solo mirabiliter præstitisse totius mundi præconiis celebratur. Nunquid non munificentior Dei gratia circa prophetam fuit, quod rege vsque ad lacum voris, & supplicationibus prosequente à leonibus honoratus est, quam si leonibus non fuisset ingessus? Adverte quod Deus nos probat suos in tribulationibus, non relinquit. Ecce hic beatus propheta hostibus seruebat, sed bestiis imperabat. Nunquid non præclarior fuit tribus pueris inter saeva incendia constitutis, ignem non solum membris, sed vestibus, & capillis seruasse reuerentiam, quam nullam subisse tentationibus iniuriam? Nemo se à Deo æstimet deseri, cum traditur tentationi. Ecce celebranda germanitas hosti poruit subdi, quæ in captiuitate imò in fornace meruit consecrari. Nemo miser putetur, qui in fide vel in animi virtute non læditur. E contrario autem qui in securitate vitii deditus est, in libertate captiuus est.

EIVSDEM IN EISDEM
de penitentia Ninivitarum,
Homilia 2.

DUm sacro volumine Ionæ propheta gesta replicantur, forsitan aliquis secum cogitat: & dicit: Triduo & Ninive subuertetur. Subnerretur planè, cum calcatis deterioribus studiis, ad meliora conuertetur, subuertitur, inquam, dum purpurâ in cilicium, affluentia in ieiunium, lætitia mutatur in fletum. Vbi sunt, qui negant remedia penitentia, qui eam vel accipiendam, vel communionem post labores meritos munerandam esse non credunt? Primo loco hic intelligamus quam sit accepta Deo satisfactionis oblatio, ad cuius medicinam vt confugere populus disceret, caelestis illa pronidentia offensæ suæ nuntium designauit. Dicit Nouatianus, penitentiam agere debeo, nõ accipere. Non ita est. Nam Deus erudiendis peccatoribus per prophetam adiutoria procurat. Neminem sibi per se sufficere posse confirmat. Errant itaque, qui inter dantem, & accipientem velut corporale interuenire arbitrantur officium. Quid est enim dare, nisi remedia demonstrare peccatis? Quid est accipere, nisi obedire præceptis, lachrymis, & ieiuniis interpellare milerationis auditum? Quam felix abstinentia, cuius prædicanda deuotio in illa plebe felicissima diuino semel quidem est approbata iudicio, sed quotidiano multiplicatur & celebratur exemplo? Specialem quondam prætulit fidem, nunc generalem operatur salutem. Nam quoties per lectionem profectus eius auditur, fructus illius dilatatur. Quam felix abstinentia, quæ actione temporaria fuit, & nunc vtilitate perpetua est? Tunc vni ciuitati profuisse memoratur, tunc vagitus infantium, pecorum balatus, armentorum mugitus, vno in loco sub dierum paucitate sonuerunt, nunc miseris omnem terram clamoribus replent, & vsque in finem seculi personabunt, inter fideles quisque non dubitet hostias precum, holocausta votorum, sacrificia lachrymarum ad diuinum familiariter ascendere posse cõspectum. Ecce ad aurem domini genitus etiam brutorum animalium perueniunt quidem, dum fidei hominum militant, cælum cum supplicatione hominum penetrantur. Videamus si eos contra hæ-

Deo accepta est satisfactio non oblatio.
** Id est confiteri peccata sacerdotibus, & rogare eos, ut mibi de gratia satisfactio imponant.*

reticam persuasionem post penitentia opus in cõmunionem recipere propiciata maiestas? Quod vtrique tunc dicimus impletum, quando sicut lectio docet, miserus est (inquit) dominus super malitiam, quam locutus est, vt faceret eis: & item, ego non parcam Ninivæ ciuitati magnæ? Tunc eis absque dubio communicauit, quando imminente coelitus iram remouit, gratia fuit cõmunicantis, indulgentia remittentis. Tunc eis communicauit, quando eorum vota suscepit. Remissio illa, reconciliatio, & communicatio fuit. Cum ergo ad prophetam ita dominus dicat: putasne bene irasceris tu? Num tibi videtur, quod errorem Nouatianorum dominus arguat in propheta vtrique Iona, qui inclinatum penitentia populum cum videat humiliari, nequaquam optat absolui? & ideo impugnat orocultus aperte beneficium negat, cuius interdicit officium: absque dubio rebus ipsis eam suscipiendam nõ esse pronunciat, quam perpetua obligatione substracta absolutio sine condemnat. Ergo Ninivæ penitentia atque abstinentia iræ desuper imminenti suspendenderunt ruinam, & paruuli ac pecora pariter abstinentes egressam à domino plagam, atque sententiam iam cadentem (vt sic dixerim) reuoluerunt. Tam manifestum iudicantes afflictionis remedium, vt sibi etiam animalium crederent profuturum esse ieiunium. Secundum hæc valde ad clementiam diuinæ seueritas inuitatur, quando videt aliquem fœdas peccatorum notas, & veteres maculas intemis animæ visceribus impressas, satisfactionis lachrymis & penitentia remedijs abluentem, quando videt aliquem delicta sua præoccupato iudice voluntaria districtione & animaduersione damnantem, & tanquam inimicum dico, quia nullus nobis tam occultus inimicus est, quam caro nostra. Quæ dum improbis cupiditatibus fatigat animum, in æternam vtriusque hominis pœnam Dei armat offensam, & spiritus generositatem seruituti exterioris addicit dominante peccato. Cui vtrique tantam vim nostro vitio ministramus, vt animam mori faciat, quam non potest facere mortalem. Beatus qui hic mala sua desere, qui hic debita sua festinat euoluere: & innocentiam, quam iam non potest reparare per baptismum, recuperare studeat per summum penitentia fructum. Qui placiturus est Deo, ipse sibi displicet, ipse sibi quodammodo sub priuata cognitionis sententia & testis, & accusator & index est. Ad tales merito ipse dominus loquitur: Non iudicabo bis in idipsum, id est, quod tu in te seuerus agnoscis, ego præpitius ignoscam: quod tu tristis accusas, ego lætus absoluiam: quod tu recordaris in publicum, ego obliuiscar in æternum. Et quia per penitentiam tuam præuenisti sententiam meam, recondam gladium meum, ac me tibi ad remunerationum tempora referuabo. Ergo, charissimi, vnusquisque respiciens se arguat intra se gesta improba, & ante se constituat peccata sua pronuntians cum propheta: Et delictum meum contra me est semper. Ante vos sit, vt contra vos esse non possit. Ita illud conuersatio obliuiscatur, vt compunctio recordetur. Ita illud reatus confessionis ostendat, vt virtus satisfactiois abscondat. Ita viuat in cõscientia, vt moriatur in vita.

Vide quomodo per penitentiam à Deo iustificamur.

Nota est, quod penitentiam per peccata.

B E A T I

BEATI ALCHIMI AVI-
ti, Viennensis Episcopi, de prima festi-
Rogationum institutione, habita ad po-
pulum Viennensem, Homilia.

Currit quidem tramite vitali non per Gallias cmodò, sed pene per orbem totù Rogationis obseruantia flumen irriguum, & infectam vitii terram vberi fluxu annuæ satisfactionis expurgat. Peculiarior tamen nobis in hac ipsa institutione festiuitatis & gaudij causa est: quia quod huic modo ad vtilitatem cunctorum defluit, ex nostro primitus fonte manauit, & forte nunc pertineat ad cuiuscunque priuilegij ornatum, sumptu primitus institutionis exordium. Cæterum quam ad huiusmodi vtilitatem ineffabilis necessitas rigida Viennensium corda perdomuit, sentiens Ecclesia nostra causam ægritudinis suæ, non sibi quasi maximè præ omnibus, sed quasi soli ex omnibus existimans esse opus instituenda obseruatione præsentis, sollicitius captauit remedium quam primatum. Et quidem terrorum temporis illius causas multos nostrù adhuc recolere scio: siquidem incædia crebra, terræ motus allidui, nocturni sonitus, euidam totius vrbis funeci prodigiosum quoddam minitabantur. Nam populosis hominum conuentibus domestica syluestrium ferarum species obseruabatur: Dens viderit an ludificans oculis, an adducta portentis. Quidquid tamen ex iis duobus foret, perinde monstruosum intelligebatur: seu sic veraciter immania bestiarum corda mansueti, seu tam horribiliter conspectibus terretorum falsæ visionis phantasmata posse coasungi. Inter hæc, diuersa vulgi sententia, dispariumque ordinù varis opiniones: alij quod sentiebant dissimulando quæ fletui nolebant dare, casu dabant. Alij spiritu salubriore abominabilia noua quæque congruis malorum proprietatis significationibus interpretabantur. Quis enim in crebris ignibus ignes Sodomiticis non timeret? Quis tremētibus elementis, aut decidua culminum, aut disupta terrarum imminere non crederet? Quis videns, certe videre se putans, pauidos naturaliter ceruos per angusta portarum vsque ad fori lata penetrantes, non imminente solitudinis sententiam formidaret? Quid multis tracta sunt hæc inter timores publicos & rumores priuatos vsque ad imminemem vigiliarum solennium noctem, qua celebrari festum dominicæ resurrectionis annua consuetudo posebat, siquidem hæc omnes laborum opem, malorum finem, metuentium securitatem, communibus animis operiebantur. Assuit igitur nox illa venerabilis, quæ ad spem publicæ absolutionis vortuum solenne patefecerat. Sed mox illic multo vehementior strepitus ictu flagelli grauius ferientis intonuit: vt pote quæ iam emensis gradibus superlatium nihil sequi aliud quam gladius intelligeretur. Ades nunquam publica, quam præcelfo ciuitatis Viennensium vertici sublimitas in immensum fastigiata prætulera, flammis terribilibus conflagrare crepusculo cepit. Interpellatur itaque nuncio discriminis incunctitas solennitatis: pleno timoribus populo Ecclesia vacuatur. Omnes nanque similem Ecclesiarum vel domibus propriis casum de quadam præeminenti incendij arce metuebant. Pæsistit tamen coram festiuis al-

taribus inuictus antistes sanctus Mamertus & calorem fidei suæ accendens flumine lachrymarum permissam ignibus potestatem incendio abscedente compescuit. Igitur desperatione deposita rediit ad Ecclesiam: & restincta flammarum luce, clarescit luminum pulchritudo. Nec sane vltorius trahitur arripiendo compunctionis medicamine mora: prædecessor nãque meus & spiritalis mihi à baptisino pater sanctus Mamertus sacerdos, cui ante paucos annos pater carnis meæ accepto sicut Deo visum est sacerdotio in tempore successit, totas in ea, quam supra diximus vigiliarum nocte sancto paschæ concepit animo rogationes: atque ibi cum Deo tacitus definiuit quidquid hoc die psalmis ac precibus mūdus inclamat. Reuoluta ergo solennitate paschali nõ iam quid, sed quando aut quo modo fieri debeat secreta prius collatione tractatur. Putabatur à quibusdã Viennensis senatus, cuius tunc numerosis illustribus curia florebat, inuentis non posse addici, quò vix adquiesceret legitimis inclinari. Sed pius ac sollicitus pastor sapientia salibus largus, manifestaciendarum ouium prius orando animum quam petorando mollituit auditum. Pæsistit igitur dispositionem, iudicij ordinem exponit, & viro tam religioso, quam solertis ingenij parum fuit, si obedientibus propositum tantummodo institutionis promeret: nisi inter initia etiã vinculum consuetudinis assignaret. Inspirante igitur compunctorum cordibus Deo, auditur à cunctis, confirmatur, attollitur, eligitur temporis triduum præsens, quod inter ascensionis sacræ cultum diemque dominicum quasi quodam opportunitatis propria limbo circumpositis solennitatibus marginaretur. Explorante autem episcopo festinorem inchoationis, & maximè verente ne ob tardam populi sequacitatem paucioribus eductis obseruatio ipsa confestim in sui nouitate renilesceret: ad Basilicam quæ nunc menibus vicinior erat ciuitatis, orationem primæ processionis indicit. Itur celebri alacritate, copiosa multitudine, & maxima compunctione, vt reuera populi lachrymis laboribusque breuis atque angusta processio videretur. Vbi vero sanctus sacerdos de minorum effectu maiorum indicia collegit, sequenti die institutum est quo nunc primo, id est, triduo si dominus annuit, die laboraturi sumus. Sequuntur sunt succiduo tempore quædam Ecclesiæ Galliarum rem tam probabilis exempli. Sic tamè quod hoc ipsum nõ apud omnes iisdem diebus quibus penes nos institutum fuerat, celebraretur. Nec porro magni intererat quod triduum eligeretur, dummodo psalmodum officia lachrymarum functionibus cernuis persoluerentur. Tamen cum dilectione rogationum etiam sacerdotum crescente concordia, ad vnum tempus, id est, ad præsentem dies vniuersalis obseruantia cura concessit. Porro autem eo attinuit ista præfari, vt seu recolentibus hæc seu ignorantibus forte retulimus, omnes tamen attendant quod Ecclesia, quæ misit aliis formam institutionis, multipliciter debitor est ostendendæ alacritatis: & prima debet esse compunctionis officio, quæ in re tam necessaria omnibus facta est mater exemplo. Vnde imminere si Deus annuit rogationum nostrarum operosissimam festiuitatem non quasi nescientibus indicimus, sed quasi expectantibus commendamus. Quia licet non absque labore constet seruanda

Nota processio annua vniuersalis.

Bibl. Hom. tom. 3. L 2 profes

professionis ipsius consuetudo, delectat tamen asperitas medicaminis, in quo frequenter inueniri probata est spes salutis: si dixerimus inquam, sicut ait Apostolus, quia peccatum nō habemus, nos ipsos seducimus. Et, si confiteri debemus affidue nos peccare, opus est confitendi officio, humilitate pœnitendi, præsertim quum plebis aduata compunctio sic ad incitamentum boni operis possit aptari, vt rebelles, conuenientius erubescant, si cunctæ multitudini propriæ mentis solitudine contradicentes peccata sua vel vitia cum populo flente non desinant. Necessaria est igitur boni operis conspiratio. Sumit alter ex altero aut de humilitate exemplum, aut in confessione solatium, periculosus agit singulari certamen, in quo vires altrinfecus experiri posse paucorum est. At vero quum contra hostem communem multitudinis pugnat assensus, trahit etiam timidum militem virtus aliena. Robustis bellantibus infirmitas delitescit, & quodam vnitatis suffragio laus sit inualidis in exercitu fortium computari. Denique quum victoria contigerit, omnibus adquiritur: & quum paucorum dextra pugnaverit, omnium gloria triumphauit. Hoc dico de infirmitate cōmuni, quæ si se rogantibus non subtrahat, etiã quum ipsa per se minus fecerit, non tamẽ a integrũ fructu carebit. In illa gloriosa & admodũ singulari historia Niniuitarũ cōtra exertum commotæ diuinitatis gaudium iuncta seniorum viribus etiam infantilis ætas pugnare compulsa est. Humani quoque mercedem & gratiã ieiunij peccorum fames adauxit. Quin & ipsa irrationabilis creatura, quæ offensam timere non potuit, quodammodo veniam postulauit: & quia homines in morem animalium viuendo peccauerant, rursus animalia sua quasi homines ieiunare cogebant. Propter hanc ergo discretionem in Euãgelio Dominus ait: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pullate & aperietur vobis. Petere enim docti est, quærere religiosi: Petit sciens, Quærit nesciens. Quum petis, vis accipere quod intelligis: quum quæris, adhuc conaris inuenire quod petas. Ideo qui iam superiores sunt, orãdo petant: qui infirmi, laborando quærant. Porro autem pullare commune est. Nullus quippe obstructum aditum vocibus pulsari: istud ad manus pertinet, & corporis actus est. Petat ergo scientia: quærat amor: pulset operatio: maximè in obseruatione præsentis. Festiuitas siquidem est, cuius iocunditas tota est serena granitas: cuius epulæ lachrymæ, cuius pastus esuries est, cuius principium ex necessitate, perseverantia in dilectione, actus in requie, requies in labore. Mecum enim tota ista obseruantia confessio pœnitendi pro culpa sit & rogandi pro venia. Etiam verò Euangelica lectio vtilitatem supplicationis exposuit: dum in nauis Dominum dormientem chorus discipulorũ sub tempestatis strepitu trepidus suscitaret. Neque porro aliud fuit in tanto repugnantium sibi inuicem fluctuum ventorumque conflictu, sopitum profundius dominum nostrum interterrita quiete iacuisse, nisi vt ad eum inter discrimina quæ patimur timoris nostri causa confugeret. Assiduo nos tempestas ista fatigat, impulsu terribili contra nos tonitruum sæculi clamat: scintillantibus ad punctum radiis mundana commotio non illuminat sed coruscet. Ecclesia est nauis quæ nos per varios casus velut inter marinos gurgites ducit, dũ res quidem no-

stras obrectationum & blasphemiarum stridor quasi laxata laterũ compage reuerberat, sed puppim veritatis soliditate cõstructam penetrare non potest quod fatigat. Et quia promisit dominus noster Ecclesiæ: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi, in nauis quidem est in qua sumus: sed meruere iam non potest quod timeamus. Post resurrectionem enim ascensionemque suam totus inter pericula nostra requiescit. Alienæ magis formidini opus est, vt qui securus iacebat euigilet. Clametur ergo vocibus supplicationis: & si ingrante periculo necdum audit, pulsetur manibus largitatis: & dicatur ei. Exurge, quare obdormis domine oblitus inopiæ, & tribulationis nostræ? Dicturus est quidem expergefactus. Cur timidi estis modicæ fidei? Reddat salutem, & increpet infirmitatem & si parua fides est, quia timeamus sæculum, tamen est aliquantula fides, si recurramus ad dominum. Non autem timeretur coram ipso, si ipse timeretur: sed minima cõscientia recti, maxima causa trepidandi est in nostra præcipue vita, cui criminum continuatio sit discriminum multitudinis. Quocirca si non diximus Christo, vigila nobiscum: saltem dicamus, euigila propter nos. Non rogamus ne discederet, obtineamus vt redeat: nec deserat cursum navigationis infirmis, donec vento & mari silentium inbeat, & furorem infantis sæculi celerissimo sine compescat: & fiat in retributione iudicij tranquillitas magna, quia in hoc mundo esse non potest. Quia si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret. Sed deuicto mundo perueniatur ad supernam quietem: vbi quoniam possibilitas pereundi aberit: nec periculi causa nascetur. Vbi semper nobiscum Dominus, semper cum illo si dederit, nos erimus: & qui hic aliquoties negligentibus dormit, illic perpetuo fruentibus sine fine vigilabit.

CAESARII EPISCOPI

Arelatensis de Litanis, Homil.

ECCE fratres dilectissimi, dies sancti ac spiritualis adueniunt, animæ nostræ medicinales. Et ideo quicunq; vult sanare peccatorum suorum vulnera, non despiciat medicamentum salubria. Ipse enim in his diebus non requirat medicum, qui se non sentit ægrotum. Et quis est (fratres dilectissimi) qui sic se in arena mundi istius gaudeat repugnare, vt nullum possit Diaboli vulnus excipere? Quis enim cõtra millia dæmonum die nocturneque ita stare potuit semper armatus, vt nunquam fuerit Diaboli calliditate percussus? Quis enim vel cogitare, nō dicam: verum nec numerare præualeat dolos, & insidias hostis antiqui, de quo scriptum est: Cui nomina mille, & mille nocendi artes. Et ideo, fratres charissimi, quomodo ipse ex omni parte nos semper vulnerare conatur, ita vnusquisque nostrum cum Dei adiutorio, contra illius insidias totis viribus præparetur. Et quia non solum per dura, sed etiam per blanda cõcedit elidere, & vulnera ab ipso insidiosa, non solum amara, sed (quod peius est) etiam dulcia frequenter excipimus, medicamenta spiritualia parata semper habere debemus. Audiamus ergo consilium beati Apostoli, & contra diaboli insidias armis nos spiritualibus muniamus: Sumite (inquit) scutum

scutum fidei, loriceam iustitiæ & galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Quid enim mali à diabolo sustinere poterit, qui se talibus armis instruxerit? Cum surrexerit ille cum infidelitate, tu confurge cum fide. Ille pugnat cum superbia, tu cum humilitate. Ille exhibet luxuriam, tu retine castitatem. Apprehendit ille nequitiam, tu iustitiam tuam. Ille ingerit iracundiam, tu sequare patientiam. Ille immittit auaritiam, tu exerce misericordiam, ille gulam, tu abstinentiam. Similiter & in cæteris rebus semper contraria aduersus nequitias diaboli studeamus arma proponere, & nunquam nos poterunt illius machinamenta decipere. Vt ergo hæc possimus (Deo auxiliante) complere, & hostem callidissimum (opitulante gratia diuina) reuincere, ieiuniorum, vigiliarum, vel orationum arma nobis debemus iugiter prouidere. Quæ licet omni tempore necessaria esse probentur, præcipue in istis tribus diebus, quos regulariter in toto mundo celebrat Ecclesia, nullus se à sancto conuentu subducatur: nullus Ecclesiam quasi cælestis medici scholam occupatus terrenis actibus, derelinquat: nullus castra spiritualia deserat. Scientes enim (fratres charissimi) quia qui terreno regi militat, si se de acie pugnaturus timore compellente subtraxerit, non solum gloriam vel præmia parata non accipiet, sed etiam præsentis vitæ periculum non euadit. Qualis ergo est ille, qui terreni regis exercitum deserit, sine dubio talis iudicandus est & ille, qui in istis tribus diebus Christi Ecclesiam derelinquit. Quicunq; ergo sine aliqua infirmitate, aut certa occupatione, in istis diebus Dei populum deseruerit, in illo cæleste regno non præmium, sed opprobrium, non gloriam sed ignominiam recepturum se esse nouerit. Et quidem talis quasi fugitiuus & desertor castrorum cælestium, æternam cõfusionem & dignum meritis suis supplicium sustinebit. Sed ab his (fratres charissimi) vt de vobis talia suspicemur: vnde timens hoc, potius quàm de vobis sinistrum aliquid credens, præsumo suggerere: Magis enim de vestra deuotione confidens credo, velut apes prudentissimas ad aluearium Christi fideliter festinare, vt dulcedinem spiritualis mellis ex diuinis lectionibus possitis accipere, & cum Propheta dicere: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua Domine, super mel & fauam ori meo. Et quia per totum annum (fratres charissimi) nobis peccatorum vulnera subrepunt, in istis tribus diebus fideliter ad ecclesiam curramus, & cõtrito corde vel humiliato corpore, Dei misericordiam deprecemur: vt omnium peccatorum nostrorum vulnera, isto triduo compunctionis medicamento ad sanitatem pristinam reuocemus. Nemo ergo sibi ex industria aliquas occupationes studeat prouidere, nemò se ociois fabulis occupare, ne inde sibi vulnera faciat, vnde sibi parare medicamenta potuerat. Nemo in istis tribus diebus aut sanguinè tollat, aut porionem accipiat: nisi fortè hoc infirmitas nimium periculosa compellat. Conuiuia nobis etiam quadragesimali ordine præparemus, & magis legendo, psallendo, vel orando, animabus nostris spiritualis epulas, quàm corporales delicias requiramus, vt ad integrum Deo vacantes, & misericordiam illius suppliciter exorantes, & à cunctis infirmitatibus sanari, & à peccatis omnibus erui, & de tam frequenti inundatione aquarum mereamur

per Dei misericordiam liberari. Pro certo enim credere debemus (fratres charissimi) quia si peccata nostra cessarent, statim flagella nobis debita, diuina misericordia remoueret. Sic enim ipse per Prophetam permittere dignatus est, dicens: Conuertimini ad me, & conuertatur ad vos: Et iterum: Cùm conuersus ingemueris, tunc saluus eris. Conuertamur ergo ad meliora, dum in nostra potestate remedia, & pius ac misericordem dominum, quem peccando irritauimus, bonis operibus ad misericordiam prouocemus: vt ipse secundum suam consuetudinem, & aduersarepelle, & prospera nobis dignetur pro sua pietate concedere. Iterum atque iterum rogo, vt qui ad Ecclesiæ aluearium (sicut iam dixi) quasi ad dulcissimi Christi fauam plena deuotione concurrunt, velut apes prudentissimæ, de diuersis diuinarum scripturarum floribus intrare cellulas præparent, vbi sancta & cælestia mella suscipiant. Qui verò & tardè veniunt, & citò discedunt, nec contenti sunt spectare, donec diuina Mysteria compleantur, non sunt inter Christi examina reputandi: quia non bonis moribus spiritualia mella conficiunt, sed per superbiam & contemptum & se impediunt & alios exemplo malæ conuersationis euertunt. Et ideo, fratres charissimi, quicunq; Dominum in veritate diligunt, & ad Ecclesiam citò veniunt, & tardè discedunt, perseverent in opere bono, & ociofas vel seculares fabulas velut venenum mortiferum respicientes, magis psallere & orare conentur: & cõtemnentes amaritudinem mundi, in Ecclesia requirant, vnde accipiant dulcedinem Christi. Qui verò negligentes sunt, & ad Ecclesiam non solum tardè veniunt, sed etiam priusquam diuina mysteria compleantur, abscedunt, & in ipsa Ecclesia ociois fabulis vacantes, nec ipsi psallunt, nec alios psallere vel orare permittunt: qui tales sunt, citò se corrigant: ne sibi in eo loco præparent mortem, vbi inuenire poterat vitam. Ego quod meum est, admono, qui despicit præconem, timeat iudicem. Dura quidem sunt medici ferramenta, sed sanos faciunt. Dulcia videntur mundi huius oblectamenta, sed malè decipiunt. Audite ergo me, fratres, rogaui, audite paterna pietate admonentem: vt vobis Deus & in hoc sæculo sanitatem corporum, vberatam fructuum, & peccatorum indulgentiam tribuat: & in futuro, ad æterna præmia feliciter peruenire concedat. Sic ergo diuina pietas moderetur actus nostros, & animas gubernare dignetur, vt cùm tempus retributionis aduenierit, & ego qui vos cum charitate admono, obtinere merear veniam, & charitas vestra pro benigna obedientia perueniat ad coronam, præstante domino nostro Iesu Christo, cui est honor & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

PETRI CHRYSOL. EPISCOPI

Rauenens. in superius Euang. de perseverantia orationis, Sermo.

PER se semper sibi diuina sufficiunt: sed ob hoc hominibus humanis frequenter infinuantur exemplis: quia cælestis prouidentia nō quid ipsa dicere, sed, quid auditor capere possit, attendit. Sic fons per tenues venarum primitus erumpit meatus, atque angustis sensim serpit in riuis, Bibl. Hom. tom. 3. L 3 donec

donec digno successu in totam se fluuorum latitudinem prorumpat, & valenter effundat. Et, vt vobis de nobis loquar, nato paruulo, mox coeuum pręparat succum natura, escam commutat in potum, & stupentes adhuc fauces, torpentę que interiorum meatus, ad vsum solidioris cibi longa lactis infusione cõponit: sic nos dominus ad capiendā diuinā, vernaculis erigit, & informat exemplis, dicendo; *Quis vestrum habebit amicum, &c.* O quā dare vult, qui se inquietari taliter, taliter patitur suscitari! O quā necessitatis esse suę, quod suę potestatis est, vult videri! O quā pulsanti iste gestiuo occurrere, qui sic secreti sui cubile ipsum collocauit ad ianuam! O quā negare noluit, qui sibi etiam neganti, qualiter extorqueretur, ostendit! O quā non ad ianuam tantum dominus, sed ipsa ianuā dominus fuit; Ego sum, inquit, ianuā; qui, dormientibus seruis, pulsantis necessitatem solus, & primus audiui! O quā pius, quā misericors, qui, quod mandatis docet, probat, & informat exemplis! Cūm facis, inquit, elemosynam, noli tuba canere. Et iterum, Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. *Quis vestrum habebit amicum, &c. ibi ad illum media nocte.* Parum est, quod facienti misericordiam nox velabatur, quod largitatem dantis, petentis obtegebat improbitas; nisi ad cumulum pietatis velandę, ascriberetur & somnus. Indicit in hac humanitate geminā necessitatis speciem petentis, & dormientis: vt illum petere hospes, dare cõpellat hunc somnus: vt pote qui propterea se daturum ei dicat in tempore, quod non occurrere amico, sed recurrere videatur ad somnum: & vt ei magis dormire liceat, quā dare libeat sic petenti. Quid plura? ecce pulsanti illi plus somnus quā somnus extitit suffragator. Nec otiosum reor esse, quod horam petendi sic aperit, sic designat, dicendo; *Quis vestrum habebit amicum, &c. ibi ad illum media nocte?* Quasi non & prima, & secunda, & tertia hora noctis, cūm se sopor blandus dormientibus primū fundit in corpora, & visceribus diurno labore fessis dulcis, ac totus illabatur, molesta, & aspera sit inquietantis improbitas. Sed hoc tempus est, quod deuotum, & iuge pernoctantis demonstrat iudicium: hoc tempus est, quo inter pręteritos, & futuros labores ardēs animus, sed ad diuinā, nil indulget corpori, nil quieti; sed, antequam finiat transacti diei opera, inchoat, & anticipat iam futuri. Ista satis hora est efficax impetrandi: hoc sciens Propheta, ipsum tempus suę supplicationis asserit extitisse, cantando; Media nocte surgebam ad confitendum tibi. In hac hora vigilantibus semper sponsus ille cęlestis occurrit, qui dicit; Media nocte clamor factus est: ecce sponsus venit. Non potuit nō impetrare, quod voluit, qui, vt reciperet hospitem, hospitem resciret, totam sibi requiem denegauit. Aut quomodo sic petenti, sic pulsanti, non responderet ille, qui se in hospite suscipi confitetur, cum dicit; Hospes fui, & suscepisti me. *Estimo hoc dixisse pulsantem, aut fortę taliter conuenisse; feci, quod iussisti; red de, quod promissisti; tibi credidi dicenti; Nolite solliciti esse in crastinum.* Vnde hesterni hospiti, quod apponerem, non reliqui: si tibi ego sic habenti molestus sum, quanto mihi ille extitit molestior non habenti? & tamen ego illi excusare non potui quia tibi obedire contendi. Plus hic iubentis, quā

Ioan. 10.

Matth. 6.

* Forte, amor vel aliquid sale.

Psal. 118.

Matth. 15.

Ibidem.

Matth. 6.

non habentis verecundia nunc laborat. Hospes in domo est, & tu dormis? immo tu dormis, qui non dormis. Ego suscepi hospitem, nisi dederis panem, panem hospiti tu negasti. Merito sic pulsanti, petenti taliter, quotquot necessarios habuit, Euangelicus ille fecerator largitus est panes. Quid faciunt, qui se non in cubili, sed ipso collocant in sepulchro? qui se non somno, sed morti tradunt? quos gallus non commonet, Lucifer non suscitatur, sol ipse non reuocat, & producit ad lucem? Isti & tempus supplicandi, & hospitis mercedem, & ipsa diei opera perdiderunt. Contristamur, fratres, quando nos diluculo statimus ante dominum, & nobiscum nostros filios non videmus. Ille noctis medio sic pulsauit, in cuius domo hospes venerat; rogo, tu quare non vel diluculo vigilas, cui est hospes in domo? quod ille gratiæ, tu tribue vel pigritiæ: quod ille humanitati, tu necessitati saltem, plus somni, quā tui amator, impende; certę vt possis vigilare ad vitam, qui dormis ad mortem. Quę sequuntur, ausculta; *Et ego dico, inquit, petite, & dabitur vobis, &c.* Sed dicis, esto, quod petere possim; pulsare quomodo potero cęlestis secretum? quemadmodum iterando preces, & expectando iudicium largioris, moras dantis patientissimę sustinendo; quia, quicunque, cūm semel pulsauerit, indignatur, mox si nō fuerit auditus, iste non est petitor simplex, sed est imperiosus exactor. Audi Prophetam dicentem; Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum. Et, si iterum distulerit in futurum, tu dominum tuum patienter expecta. Vbi autem quid querere debeas, vis nolle? sunt dititiæ in sinu pauperis, & regnum cęlorum intra te est: Intra vos est regnum cęlorum, dicit dominus; Quis sit autem amicus, qui dormit, & qui est amicus, qui de via venit, & qui sunt pueri, qui dormiunt, & quis est iste, qui pulsatur, & cur sub certo numero tres tantum postulat panes, cūm petiero, quærero, pulsauero, & peruigil inquietator accipere meruero, vobis amicis mei domini non negabo. Sed dicetis mihi, ecce amicus domini tui venit ad te: iste dare, non accipere consuevit: hanc denique siticam de viatici sui copia pastor auidus expleuit: vt de nostrę paupertatis vilissima preparatione gustaret, nec passus est intempesta nocte se sibi aliunde petere hospitium, locupletissimus quod habebat. Nec mirum, fratres, semper dare vult diues, ad pauperem cum declinat. Iste illius euangelici amici semper manet in ianuā in istius cubili ille cum pueris suis largitor euangelicus perseuerat: in cuius corde Pater, & filius, & spiritus sanctus faciunt semper, & collocant mansionem. Quid plura? Pater est; ab ipso petere, in ipso quærere, per ipsum pulsare me credidi, & ideo me vobis daturum, non incautus promissor asserui.

Psal. 126.

Luc. 7.

Digredimur in laudes eius. In epistola, qui ad se diuenerat. * Forte, per uisum.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang. expositio.

ET ait ad illos. *Quis vestrum habebit amicum, &c.* Rogatus a discipulis saluator non modo formam orationis, sed & instantiam frequentiamque tradit orandi. Amicus ergo, ad quem media nocte venit, ipse Deus intelligitur. Cur in media tribulatione supplicare, & tres panes, id est, intelligentiam

Ex comment. in Lucan.

gentiam Trinitatis, qua presentis vitę consolentur labores efflagitare debemus. Amicus, qui venit de via, ipse noster est animus, qui toties a nobis recedit, quoties ad appetenda terrena, & temporalia foris vagatur. Redit vero, cęlestiq; alimonia refici desiderat, cum in se reuersus superna ceperit, ac spiritalia meditari. De quo pulchre, qui petierat, adiungit, non se habere, quod ponat ante illum. Quoniam animę post sæculi tenebras Deum suspiranti, nil præter eum cogitare, nil loqui, nil liber intueri, solū quod recognouit summę trinitatis gaudium contemplari, atq; ad hoc plenius intuemum peruenire fatagit. *Et ille deinus dicit: Noli mihi molestus esse, &c.* Ostium amici, diuini est intelligentia sermonis, quod sibi Apostolus orat aperiri ad loquendum mysteriū Christi. Clausūque est tempore famis verbi, cum intelligentia non datur. Et illi, qui euangelicam sapientiam tanquam panem erogantes per orbem terrę predicauerunt, pueri patris familias iam sunt in secreta quiete cum domino. Et tamen orando efficitur, vt accipiat desiderans intellectum ab ipso Deo, etiam si homo desit, per quem sapientia prædicetur. *Et ille si perseuerauerit pulsans, &c.* Comparatio est a minore. Si enim amicus homo surgit de lecto, & dat non amicitia, sed tædio compulsus, quanto magis dat Deus, qui sine tædio largissime donat, quod petitur? Sed ad hoc se peti vult, vt capaces donorum eius fiant, qui petunt. Ne itaq; de via veniens amicus inedia dispercat, hoc est, ne nuper animus ab erroris sui vanitate resipiscens, desiderij spiritalia diutius inopia tabelleat, petamus epulas verbi quibus alatur, quæramus amicum, qui det, pulsemus ostium, quo seruatur abscondit. Magnam enim spem dedit & dat ille, qui promittendo non decipit. *Omnia enim (inquit) qui petit accipit, &c.* Ergo iuxta præmissam postulantis amici parabolam perseuerantia opus est vt accipiamus, quod petimus, & inueniamus, quod quærimus, & quod pulsamus, aperiat. Nam, si petenti datur, & quærrens inuenit, & pulsanti aperitur, ergo cui non datur, & qui non inuenit, & cui non aperitur, apparet, quod non bene petierit, quaesierit, pulsauerit. *Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? Panis intelligitur charitas propter maiorem appetitum, & tam necessarium, vt sine illa cętera nihil sint, sicut sine pane mensa inops. Cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparauit. Aut si piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Piscis est fides inuisibilem, vel propter aquam baptismi, vel quia de inuisibilibus locis capitur. Quod etiam fides huius mundi fluctibus circumlata non frangitur, recte pisci comparatur. Cui contrarium posuit serpentem, propter venena fallacię, quę etiam primo homini male suadendo præseminauit. Aut si petierit ouem, nunquid porriget illi scorpionem? In oue indicatur spes. Ouum enim nondum est factus perfectus, sed fouendo speratur. Cui contrarium posuit scorpionem, cuius aculeus venenatus retro timendus est, sicut spei contrarium est retro respicere, cum spes futurorum in ea, quę ante sunt, extendat. Si ergo vos cum sitis mali, &c.* Quomodo mali dant bona? sed malos appellauit dilectores adhuc sæculi huius, & peccatores. Bona vero, quę dant secundum eorum sensum bona dicenda sunt, quia hæc pro nobis habent, quan-

quam & in rerum natura ista bona sunt, sed temporalia, & ad istam vitam infirmam pertinentia, & quisquis ea malus dat, non de suo dat. Domini est enim terra, & plenitudo eius, qui fecit cęlum, & terram, mare, & omnia, quę in eis sunt. Quantum ergo sperandum est daturum Deum nobis bona petentibus, nec nos posse decipi vt accipiamus aliud pro alio, cum ab ipso petimus, quando nos etiam, cum simus mali, nouimus id dare, quod petimur? Non enim decipimus filios nostros, & qualiacunque bona damus, non de nostro, sed de ipsius damus. Aliter. Apostoli, qui electionis merito bonitatem generis humani multo exceleserant modis, supernę bonitatis intuitu mali esse dicuntur. Quia nihil est per semetipsum stabile, nihil immutabile, nihil bonum, nisi deitas sola. Omnes vero creaturę vt beatitudinem æternitatis, vel immutabilitatis obtineant, non hoc per suam naturam, sed per creatoris sui participationem, & gratiam consequuntur. Quod vero dicitur, *Quanto magis pater vester de calo dabit spiritum bonum petentibus se*, pro quo Mattheus posuit; Dabit bona petentibus se, ostendit spiritum sanctum plenitudinem esse bonorum Dei, & ea, quę diuinitus administrantur, non alia absq; ea subsistere. Quia omnes vtilitates quę ex donorum Dei gratia suscipiuntur, ex isto fonte emanant.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia.

Rogatus a discipulis saluator, non modo formam orationis, sed & instantiam frequentiamque tradit orandi. Amicus ergo, ad quem media nocte venit, ipse Deus intelligitur, cui in media tribulatione supplicare, & tres panes, id est, intelligentiam trinitatis, qua presentis vitę consolentur labores efflagitare debemus. Amicus qui venit de via, ipse noster est animus, qui toties a nobis recedit, quoties ad appetenda terrena & temporalia foris vagatur. Redit ergo cęlestique alimonia refici desiderat, cum in se reuersus superna ceperit ac spiritalia meditari. De quo pulchre qui petierat, adiungit, non se habere quod ponat ante illum, quoniam animę post sæculi tenebras Deum suspiranti nihil præter eum cogitare, nihil loqui liber, intueri solum quod recognouit, summę trinitatis gaudia contemplari, atque ad hoc plenius intuemum peruenire fatagit. *Et ille deintus respondens, dicit, noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi.* Ostium amici, diuini est intelligentia sermonis: quod sibi Apostolus orat aperiri ad loquendum mysterium Christi: clausūque est tempore famis, cum intelligentia verbi non datur. Et illi qui euangelicam sapientiam tanquam panem erogantes, per orbem terrę predicauerunt, pueri patris familias, iam sunt in secreta quiete cum domino, & tamen orando efficitur vt accipiat desiderans intellectum ab ipso Deo, etiam si homo desit, per quem sapientia prædicetur. *Et ille si perseuerauerit pulsans, dico vobis: & si non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate & aperietur vobis.*

Comparatio est à minore. Si ergo amicus homo surgit de lecto, & dat nō amicitia sed tædio compullus, quanto magis dat Deus qui sine tædio largissime donat quod petitur? Dominus etenim saluator noster ad cælestis regni gaudia nos peruenire desiderans, & nos eadem gaudia à se petere docuit, & nobis petentibus se hæc daturum esse promisit. *Petite, inquit, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis.* Quæ nobis sunt verba domini nostri, fratres charissimi, magnopere ac toto ex corde pensanda, quia videlicet regnum cælorum non ociosis & vacanti- bus, sed petentibus, quærentibus, & pulsantibus dandum, inueniendum, & aperiendum esse testatur. Petenda est ergo ianua regni orando, quærenda recte viuendo, pulsanda perseverando. Non enim sufficit verbis tantummodo dominum rogare, si non etiam quæserimus diligenti- us qualiter nobis sit viuendum, vt digni simus impetrare quæ poscimus, ipso attestante qui ait: Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Neque aliquid prodest bona inchoasse, si non quisque studeat ea quæ bene inchoauerat, vsque ad finem firmum perducere: quin imò melius erat nō cognoscere viam iustitiæ, quam post cognitionem retrorsum conuerti. Vnde necesse est, fratres mei, vt petamus seduli, sine intermissione oremus, procidamus ante Deum, plotemus coram domino qui fecit nos: & vt exauditi mereamur videamus solliciti qualiter nos viuere velit, quid nos facere iusserit, qui fecit nos. Quæramus dominum, & conformemur, quæramus faciem eius semper: & vt hunc inuenire ac videre mereamur, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, quia non nisi casti corpore in die resurrectionis ad cælos subleuari, non nisi mundi corde gloriam valent diuinæ maiestatis intueri. Palleamus infatigabili desiderio æternæ beatitudinis aures pij conditoris, nec deficiamus à cæptis, priusquam illo aperiente de carcere mortis huius mundi eripi ac portam mereamur cælestis patriæ ingredi. Nemo sibi blandiatur de innocentia, nullus suis fidens actibus quasi qui misericordia iusti iudicis non egeat à precibus cesset: quin potius etiã cum se aliquid boni quis egisse cognouerit, quia, quæ hic distractione iudicetur ignorat, tremens cum Propheta clamet: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et cum beato Iob: Si iustificare me volueris, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, prauum me comprobabit: memor semper illius apostolici sermonis, quia si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem facimus Deum, & verbum eius in nobis non est. Neque rursus quispiam considerata peccatorum suorum qualitate seu quantitate, à petenda veniam mentem desperando reuocet, neminem visa suorum putredo vulnerum, sui magnitudo languoris à salute quærenda retrahat. Præbeat magnam obtinendæ sanitatis fiduciam, quod ipse conditor noster, medicus nobis facti, ipse ad nos venire in carne, ipse infirmitates nostras suscipere vt sanaret; dolores nostros vt auferret portare digna-

Math. 11.

2. Pet. 1. Psal. 144.

Psal. 142.

Iob 9.

2. Ioan. 1.

Ibidem.

tus est, ipse suum pro nobis sanguinem fudit, suã pro vita nostra mortem obtulit, ipse magnis peccantium admittis magna penitentia remedia ostendit, dicens per præcursorem suum: *Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos penitentia.* Et paulo post inquit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat.* Ipse leuioribus quotidianisque nostris erratibus, sine quibus hæc vita transigi non potest, quotidiana confessionis & intercessionis mutua medicamenta concessit, dicens per apostolum Iacobum: *Constitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem vt saluemini.* Ipse rogari vt præstet amat; qui animos inopum ad se rogandum largus donator erigit. *Omnis, inquit, qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.* Non ergo dubitandum quod petentes accipimus, quærentes inuenimus, pulsantibus nobis aperietur, quia nimirum fallere nō potuit veritas, quæ promisit. Sed hoc est vigilantius in- tuendum, quia non omnes qui coram homini- bus orare videntur, in conspectu æterni arbitri petere vel quærere, vel cælestis regni aditum pulsare probantur. Neque enim Propheta diceret, *Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, si non aliquos dominum inuocare, sed non in veritate cognosceret.* Inuocant quippe dominum in veritate, qui in hoc quod oran- do dicunt, viuendo non contradicunt. Inuocant dominum in veritate, qui suas ei preces oblati, primo iussa illius implere satagunt, qui dicturi ei in oratione, Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, illud eius mandatum impleuerunt quod dicit: *Et cum ita- bitis ad orandum, remittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cælis est dimittat vobis peccata vestra.* Vnde & de talibus apte Propheta subiungit: *Voluntatem timentiu se faciet, & orationes eorum exaudiet, & saluos faciet eos.* Illi itaque in veritate dominum inuocant, qui cum timere comprobantur. Horum ipse cum clamauerint orationes exaudiat, horum cum ad se suspirauerint pia desideria perficit, hos cum de hac vita transierint, ad salutem sustollit æternam. At contra sunt qui dominum, sed non in veritate inuocant, quos redarguens Iacobus, ait: *Petitis & non accipitis, eo quod male petatis.* Male namque petunt, qui perseverantes in pec- catis pro eisdem peccatis quæ ipsi minime dimittunt, vt sibi à domino dimittantur impudenter exorant, quales ipse per Esaiam reprobat dicens: *Et cum extederitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis.* Et cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestra sanguine plene sunt. Quibus adhuc consulendo qua ratione possint impetrare, quæ poscerent, ostendit cum subdit: *Lauamini, mundi estote, auertete malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* Male petunt, qui vocem domini iubentis audire obtemperando contemnunt, & nihilominus do- minum suam vocem supplicantium exaudire ni- serando desunt. Quos ipse repellens in euan- gelio loquitur: *Quid autem vocatis me domine, domine, & non facitis quæ dico? De quibus & Salomon in prouerbis: Qui declinat, inquit, aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Male petunt, qui non supernæ mercedis intuitum,

Luc. 2.

Ibidem.

Iacob. 5.

Psal. 144.

Math. 6.

Mat. 11.

Psal. 144.

1. Iob. 4.

Esai. 1.

Ibidem.

Luc. 6.

Proverb.

intum, sed ad exemplum Phariseorum huma- nitate laudis, longis incumbant precibus. De- quis ipse testis & iudex terribiliter protestan- tur: *Quia receperunt mercedem suam.* Male pe- tu & illi, qui terrena magis in oratione, quam cælia bona requirunt, quorum preces Aposto- lum ipsa de qua loquimur sententia, specialiter reprehendit. Cum enim dixit, *Petitis & non ac- cipis, eo quod male petatis, adiunxit continuo, vt concupiscentis vestris infumatis.* Neque aut prohibentur ciues patriæ cælestis in terra pegrinantes, pro pace temporum, pro salute coorum, pro vbertate frugum, pro serenitate aurum, pro cæteris huius vitæ necessariis do- minum petere, si tamen hæc non nimie petan- tur, & si ob id solummodo petantur, vt abundan- teatico in præsentia, libentius ad futura dona tenatur. Sed quia sunt, qui temporalem quietem & prosperitatem à suo creatore requirunt, non quidem vt eidem creatori deuotioribus ani- mis bediant: sed vt abundantius comestationi- bus ebrietatibus vacent, & securius ac licen- tius is concupiscentis, suæ carnis seruiant il- leccetis, merito tales male petere dicuntur. Verum quia omnes huiuscemodi petitores, eo quod male petant, accipere non merentur, studeamus dilectissimi & bene petere, & digni obtinenda quæ petitur existere. Quod ita sit, si & ea quæ Deus iussiorando quærimus, & quales ipse nos fieri docuit, tales ad orandum procedimus, & intenti in precibus donec impetremus instimus. Si autem cire cupimus quæ ipse nos petere velit, au- diamus illud euangelicum: *Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adij- cietur vobis.* Regnum autem Dei & iustitiam eius peruenire, est cælestis patriæ dona desiderare, & quibus iustitiæ meritis ad hæc perueniri de- beat indefinenter inquirere: ne si à via forte quæ illud ducit, aberremus, peruenire quo nitimur mi- nimi queamus. Quod si verba Domini & salua- toris nostri, quibus nos de exemplo terreni pa- tris ad rogandum Deum patrem hortetur, dili- genter inspiciamus, citius agnoscimus quæ sit maxime iustitia, quæ iter nobis regni cælestis ape- riat. *Quis, inquit, ex vobis patrem petit panem, nun- quid lapidem dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouem, nunquid por- riget illi scorpionem?* Aperta etenim est comparatio hæc, & cunctis audientibus ad intelligendū facilis, quia si homo quilibet mortalis ac fragilis, & peccati adhuc carne grauatus, petentibus se filiis quos diligit, quæ habet bona quamuis ter- rena & fragilia dare non denegat, multo magis pater cælestis petitoribus suis suo timore & amo- re præditis, non deficiat in cælis bona largitur. Sed iuxta typicam intelligentiã panis dilectione significat, quia sicut ille principalis est cibus, ita vt sine eo mensa inops videatur, ita hæc princi- palis est virtus, ita vt sine illa virtute reliquæ spi- ritales virtutes esse nequeant. Quia nimirum quicquid boni agitur, in sola dilectione perficitur. Vnde dicit Apostolus, quia si linguis homi- num loqueretur & angelorum, & si haberet prop- hetiam, & nosset mysteria omnia, & omnem scientiam, & si haberet omnem fidem, ita vt mon- tes transferret, & si distribueret omnes facultates suas in cibos pauperum, & si traderet corpus suum ita vt arderet, charitatem autem non haberet, ni-

Math. 6.

Iacob. 4.

Math. 6.

1. Cor. 13.

hil ei prodesset. Charitas autem vera est, quæ do- minum ex toto corde, tota anima, tota virtute, & proximum tanquam nosipsum diligere præcipi- mur. Nec tantum proximis & amicis, verum etiã inimicis perfectus quisque beneficium dilectio- nis impendere debet, domino dicente: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Orate pro persequentibus & caluniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cælis est. In pisce autem fides nō ficta exprimitur. Quomodo enim piscis sub tegumento aquarum nascitur, viuunt, & alitur, sic & fides quæ in Deum est, quæ alterius vitæ gaudia per lamenta præsentia stetitque re- quirunt, inuisibiliter in corde gignitur, inuisibili gratia spiritus per aquam baptismatis consecra- tur, inuisibili auxilio diuinæ protectionis ne de- ficiat nutritur, inuisibilem præmiorum intuitu quæque valet bona operatur, memor illius Apo- stolici: *Quia quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem nō videntur, æterna sunt.* Possumus & hoc dicere, quia piscis in eo fidei typum teneat, quod sicut ille crebris maris fluctibus tunditur nec per- imitur, ita fides firma quantilibet aduersantis pressuris mundi impugnetur, inconuulsa persi- stat: imò etiam de certamine gloriosior existat, adiuuante illo qui missis ad predicanda eiusdem fidei dona discipulis ait: *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.* Porro per ouem, spei nostræ certitudo figuratur: quia in ouo nondum fetus cernitur, sed futuræ auis foc- tus speratur. Et fideles quique nec dum id præsen- ti supernæ patriæ gloriam quam credunt intuen- tur, sed futuram sperando præstolantur. Vnde di- cit Apostolus: *Si autem quod non videmus spe- ramus, per patientiam expectamus.* Hæc igitur sunt, fratres charissimi, bona quæ principaliter à domino petere, hæc iustitia regni Dei, quam ante omnia quærere debemus, fides videlicet, spes, & charitas, quia scriptum est: *Iustus ex fide viuunt.* Sperantes autem in domino misericordia circun- dabit, & plenitudo legis est dilectio. Omnis enim lex in vno sermone impletur. Diliges enim pro- ximum tuum sicut teipsum. Et iterum: *Dilectio proximi malum nō operatur.* Non est autem me- tuendum, ne si gratiam dilectionis à domino pia deuotione quæramus, si intimo ex corde dica- mus, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, ille cor nostrum rigore odiorum constringi permittat. Hunc etenim rigorem per duritiam la- pidis insinuat, cum dicit: *Quis autem ex vobis pa- trem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? Non est formidandum, ne si fortitudinem fidei cōtra ho- stis antiqui tentamenta precemur toto ex corde dicentes, Domine auge nobis fidem, ille nos infi- delitatis sinat interire venenis. Iure enim nomine serpentis virus infidelitatis, quod per ipsum ge- neri humano aspersum est, exprimitur, cum dicitur: *Aut si piscem petit, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Non est timendum, ne si spem celestium bonorum, per quam præsentia, aduersa simul & prospera contemnere possimus, à domino postu- lemus, ille auditum auertat, ac nos desperatione futurorum retro respicere, id est, ea quæ relinqui- mus, patriarum labentis seculi commoda virulen- ta requirere. Recte namque immutatio boni pro- positi nociva, & concupiscentiæ carnalis repeti- tio veneno scorpionis, quod retro, id est, in cauda gestat, comparatur cum dicitur: *Aut si petierit ouem,***

Deuter. 6. & Math. 12.

Math. 3.

1. Cor. 4.

Ioan. 16.

Rom. 8.

Psal. 31. Abac. 2.

Rom. 1. Rom. 13. Ibidem.

Luc. 17.

ad alium amicum, id est ad dominum orando, & rogemus illum, ut nobis tribuat tres panes, id est cogitationes sanctæ trinitatis, quia noster amicus, id est noster animus fatietur. Nihil enim amicus à Deo compunctus, postquam mundi tenebras despicit, & transitoria contemnit, nisi quæ ad eum pertinet, cogitare desiderat: solum quod cognoscere & credere cepit, contemplari satagit, id est sanctæ, & indiuiduæ trinitatis gaudium. Si enim statim non accipimus, quod petimus, non ideo ab oratione cessare debemus. Videmus quod sequitur. *Et ille deinde respondens dicit: Noli mihi molestus esse, iam ostium meum clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere, & dare tibi.* Per ostium amici signatur intelligentia verbi Dei. Quod ostium tunc clausum est, quando prædicatio diuina subtrahitur. Et tunc est apertum, quando conceditur. Ostium enim Paulus apostolus apertum ad loquendum Christi euangelium inuenire cupiebat. Per pueros verò, qui sunt in cubili cum domino, designantur apostoli, & sancti prædicatores. Isti pueri sunt in cubili, id est in celo. Non est modò præsens Petrus, qui nos doceat, non Paulus, non Ioannes, non Hieronymus, non Augustinus, non Gregorius, quia iam in cubili omnes isti pueri requiescunt. Forsitan hoc quod nos querimus, ipsi in suis libris scripserunt: sed clausum est, non intelligimus ipsum quod scriptum est. Quid facimus? Nunquid sic remanebimus sine intellectu, sine pabulo verbi? Audiamus quid dicat in sequentibus. *Et ille si perseverauerit pulsans, dico vobis, &c.* Comparatio est à minimo venire ad maius. Si amicus homo surgit de lecto, & donat amico suo, quod ille petit, non pro amicitia, sed pro tædio, quanto magis Deus, qui sine tædio donat semper nobis, quod petimus, dabit, si in nostra petitione perseverantes fuerimus? Ne igitur amicus noster fame intereat, id est animus noster ne diu ieiunus remaneat, à domino diuitias spirituales petamus. Queramus, pulsemus, ut nobis detur intelligentia verbi Dei, de qua intelligentia animas nostras pascere, & nutrire possumus. *Omnis enim, qui petit, accipit, & qui querit, inuenit, & pulsanti aperietur.* Secundum exemplum huius parabolæ, necessaria est valde perseverantia in oratione, ut accipiamus quod petimus, & inueniamus quod querimus, & quod pulsamus aperiat. Nam si petenti datur, & querens inuenit, & pulsanti aperitur: certum est, quod ille, qui non accipit, & qui non inuenit, & qui non aperitur, non bene petierit, quæsierit, & pulsauerit. Verax nanque est, qui nos hortatur ad querendum, non nos admonuisse dominus petere, nisi ipse dare voluisset. Erubescat nostra pigritia, plus vult ille dare, quam nos accipere, plus vult ille misereri, quam nos à miseria liberari. Certè si nos à miseria non fuerimus liberati, miseri remanebimus. *Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi?* Per panem intelligitur charitas, quia sicut panis super omnes diuitias, sic charitas maior est cæteris virtutibus. Charitas enim fundamentum est omnium virtutum, & sine illa virtus nulla, vel operatio hominem potest saluare. Huic contraria est duritia cordis, quæ designatur per lapidem. Qui enim duritia cordis habet, charitatem habere non potest. Nos verò si charitatem à domino petierimus, nequaquam ipse nobis duritiam cordis dabit. *Aut piscem, nunquid pro pisce*

serpentem dabit illi? Per piscem intelligitur fides, siue propter aquam baptismi, siue quia sicut piscis in undis, sic fides in persecutionibus crescit. Huic contrarius est serpens, per quem primus homo fuit deceptus. *Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem?* Per ouum intelligitur spes. Tenet homo ouum in manu, & sperat ex illo pullum, quem adhuc non videt: quapropter per ouum pulchrè spes intelligitur, quia sicut ex ouo pullus qui adhuc non est, sed fouendo speratur: sic à fidelibus vita beata speratur post mortem. Huic contrarius est scorpium, cuius aculeus retrò timendus est. Contrarium verò est spei retrò sperare, quia in illis rebus, quæ ante sunt, est spes dicenda. Querentibus igitur nobis panem, non dat nobis pater lapidem, neque querentibus ouum dat scorpionem, neque piscem desiderantibus dat serpentem. Piscem nobis donat, cum fidem ab illo accipimus. Ouum nobis donat, quando nobis speciem concedit habere. Panem nobis donat, quando nos charitate confirmat. *Si ergo vos, quum sitis mali, non sitis bona data dare filiis vestris: quamò magis pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se?* Querendum est, quomodo mali donent bona? Malos in hoc loco homines peccatores, & mundi amatores appellat: bona verò, quæ donauit secundum eorum sensum bona sunt dicenda, quia hæc necessaria nobis sunt. Bona nanque ideo dicuntur, quia per ipsa bona hæc vita constat transitoria, & infirma. Et quando mali ista bona dant (quia domini est terra, & plenitudo eius, ipse enim fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt) ergo mali homines, quando bona filiis suis donant, id est panem, ouum, piscem, carnem, vinum, lac, & cætera talia: non de suo illa donant, quia hæc omnia bona mortalibus à Deo donata sunt. Et si mali homines sciunt bona data dare filiis suis, cum ipsi sint mali, quanto magis debemus credere, & firmiter tenere, quod Deus, qui solus est bonus, solus est verax: nobis ad se clamantibus daturus sit bona. Potest hoc etiam quod dicit, *quamò magis vos cum sitis mali, & ad apostolos referri: qui cæteris hominibus comparati, boni erant à Deo verò comparati, mali erant.* Nihil enim est per se stabile, nihil bonum, nihil immutabile, nisi sola deitas. Solus Deus bonus est, & verax dicitur. Nam omnis homo mendax dicitur. Omnis verò caro, & creatura ut stabilis, & beata sit, non hoc à se, sed à Deo habet.

INCERTI SVB NOMINE

*Eusebij Episcopi Emisseni superioris
Euang. expositio.*

His enim verbis admonemur, ut spiritum sapientiae, & intellectus ab eo queramus, à quo est omnis sapientia, cum quo fuit semper, & est ante ænum: quatenus amicis nostris de via venientibus, & sanctarum scripturarum panem petentibus, cibum spirituales apponere valeamus. De hoc enim & Iacobus Apostolus ait, Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluentem, & non impropertat, & dabitur ei. Postulet autè in fide, nihil hæsitans. Quando enim subiecti nos de scripturis interrogant, tunc amici nostri veniunt de via ad nos, & tantò quidem de longiori via, quanto longius sunt ab intelligentia. Oportet igitur nos habere, quod

eis

eis apponamus, & vnde illorum mentes famelicæ reficiamus. Quod si non habemus, surgamus media nocte, (Hæc enim nox ignorantia est:) legamus, & scripturas perscrutemur, rogemus dominum ut oculos mentis nostræ aperiat, & tres panes illos nobilissimos nobis commodare dignetur. Tres enim istos panes legem, & prophetas, & euangelia intelligimus. De quibus Moyses metaphorice ait, Dominus de Sina venit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharam, & cum eo sanctorum millia. Tres isti montes, tres panes sunt, & tria modo dicta sanctarum scripturarum volumina. Sina enim legè significat, quia sibi lex data est: Seir prophetas, quia hispidus interpretatur. Prophetæ enim valde hispidi & asperi & difficiles sunt. At verò mons Pharam, qui frugifer dicitur, euangelia designat, cuius semina præ cunctis seminibus ubique gentium fructificasse cognouimus. Venit igitur dominus de Sina, quia eius aduentus pluribus in locis in lege (id est, in libris Moysi) annunciat, secundum illud, Prophetam vobis suscitabit dominus de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis. Ortus est autem & de Seir, quia eius ortus & natiuitas manifestissimè in prophetis inuenitur. Vnde Esaias, Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Apparuit autem de monte Pharam, quia eius natiuitas, passio, & resurrectio, quid egerit, & qualiter vixerit, in euangeliis declaratur. Hos igitur tres panes queramus, sine quibus anima non viuit, qui cunctis esurientibus sufficere possunt, queramus, & non deficiamus, pulsemus, & perseueremus, etiam si ille amicus noster vnicique nostrum dixerit, *Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, &c.* Hoc enim amicus noster, id est Deus, & dominus noster, qui intantum nos dilexit, ut mori pro nobis non dubitaret, hoc (inquam) ipse non dicit, dicere tamen videtur, cum post multum laborem, post multas preces, post multum intelligendi desiderium nos non exaudit. Quid enim sic orat, ut sancta desideria? Nisi enim desiderium oraret, Psalmista non diceret, Desiderium pauperum exaudiuit dominus. Tunc igitur bene oramus, quando bonum aliquod desideramus. Nemo autem est, qui sacras scripturas intelligere non desideret. Nemo igitur est, qui Deum pro his panibus non oret. Sed quia dominus iam cælos ascendit, & ostium clausit, id est à prædicatione quietuit, qui iam pueros suos, sanctos videlicet apostolos, in æternum quietis cubiculum secum collegit, iam ad nos docendum neque ipse, neque illi huc ulterius corporaliter redire possunt. Et hoc est quod ait, *Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, &c.* Nos tamen ab hac molestia, ab hac importunitate, & ab hac violentia non cessemus. Ipse enim dominus ait, Regnū calorū vim patitur, & violenti diripiunt illud. Bona est igitur hæc violentia, bona est hæc molestia, & improbitas, & intantum bona, ut panes, quos nobis dominus pro ipsa amicitia dare non vult, propter improbitatem tamen surgens det nobis ad sufficientiam, & necessitatem. Hoc est enim quod ait, *Et ille si perseverauerit pulsans, dico vobis, &c.* Vnde & adhuc subditur, *Et ego dico vobis, petite & dabitur vobis, querite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis.* Hac enim tanta verborum inculcatione manifestè dominus ostendit, quàm sollicitos, molestos,

importunos, violentos, & improbos ad petendum nos esse velit. Vnde & quidam ait, Labor improbus omnia vincit. Sed quomodo verum est, *Omnis enim, qui petit, accipit?* multi enim petunt, & non accipiunt quod petunt. Hoc autem de illa petitione intelligatur, de qua supra dixit, Querite primū regnum Dei & iustitiam eius, & omnia adiciuntur vobis. Nō enim in stultis petitionibus fideles suos Deus exaudit. Ipse enim scit quid nobis opus sit. In illis igitur nos exaudit, quæ nobis salutaria esse cognoscit. Omnis igitur qui petit accipit: si tamen ipsa petitione digna sit quæ exaudiatur. Aliam autem petitionem Deus non audit. Vnde & subditur: *Aut quis est ex vobis homo quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem, &c. ergo vos, cum sitis mali, non sitis bona data dare filiis vestris, quamò magis pater vester, qui in cælis est dabit bona petentibus se?* ac si diceret: Vos qui mali estis, non mala tamen, sed bona data datis filiis vestris: & Deus, qui naturaliter bonus est, bona data non dabit fidelibus suis? Dabit utique bona data, & non nisi bona dabit eis, etiam si inutilia querant, dum se sibi profutura querere sperant. Aliquando enim sancti non recipiēdo quod petunt magis exaudiuntur, quàm exaudirentur si illud reciperent. Plus enim non recipiēdo beatas Paulus exauditus est, quàm si illud recepisset pro quo (sicut ipse ait) ter dominum rogauerat, exauditus est igitur ne exaudiretur. Non enim nisi bona Apostolus quærebat, quamuis illud non bonum sibi esse non intelligebat. Exauditus est igitur, recipiēdo bonum, ne exaudiretur recipiēdo non bonum. Qui enim sibi bonum non querit, dum se sibi bonum querere putat, si id recipiat, quod querit, non exauditur: si non recipit, exauditur. Deus igitur, qui non aliud nisi querentis affectum considerat, bonum ei reddit, qui se bonum querere credit, etiam si sibi non sit bonum, quod querit. Videamus autem quid post panem, & piscem, & quid per lapidem, & serpentem significetur. Ego quidem in pane sanctarum scripturarum spirituales intelligentiam significari puto, literam verò in lapide, quoniam in tabulis lapideis scripta est. At verò in pisce dominum nostrum intelligo, qui in baptisimo flumine primus natus est, & ad piscis similitudinem sine coitu de virgine natus est. In serpente verò quis alius intelligatur, nisi ille, qui primum hominem in serpente decepit? Lucas verò euangelista præterea ouum quoque, & scorpionem posuit. In vno igitur resurrectionem intelligamus, in qua velut pulli de ouis, omnes sancti, & electi de sepulchris resurgentes sursum ad cælestia conuolabunt. In scorpione autem diabolum, vel antichristum, qui dum latenter homines decipiunt, quasi cauda eos percutiunt. Boni itaque filij, id est, Christiani, panem petunt, quia in lege & prophetis spirituales intelligentiam querunt. Petunt autem & piscem, quia Christi carne saluari desiderant. Petunt similiter & ouum, quia firmissima spe carnis expectant resurrectionem. At verò mali filij, id est, Indæi, lapidem petunt, quia in sacris voluminibus solam literam querunt. Petunt autem & serpentem, quia in veneno, & tortitudine diabolum imitantur. Petunt similiter & scorpionem, antichristum expectantes, quem Messiam vocat, ut qui in mundi exordio in primo homine occisi sunt à dracone, Bibl. Hom. tom. 3. M circa

circa mundi finem percutiantur à scorpione. Sic itaque bonis filiis bona data petentibus bonus pater bona data tribuit. Mali verò mala data petentes à malo patre mala data suscipiunt.

THEOPHYLACTI EPI- scopi Bulg. superioris Euang. expositio.

Et ait illis, Quis vestrum habebit amicum, &c. Parabola hanc, & exemplum dicit dominus erudiens nos, ne segniter oremus. Quid igitur vult parabola? Mediam noctem quidem inquit esse extremum vitæ, ad quod quum homines peruenierint, sensum boni accipiant, & ad Deum festinant: qui amicus est, omnes diligens, & omnes volens saluos fieri. Igitur multi accedunt in media nocte, hoc est in extrema vita, ad Deum, vt ad amicum: & dicunt ei; Da mihi tres panes, hoc est fidem in trinitatem. Amicus enim meus aduenit, hoc est, angelus, qui animã assumit. Amicus autẽ est omnis angelus, sicut & dominus dixit, quòd gaudium factum est in cælo de salute hominis. Pueri autem, qui in lecto quiescunt, sunt ij, qui conuersi sunt, & facti sunt pueri, & digni habiti sunt, qui quiescerent cum domino. Impudentiam autem, & improbitatem dicit orationem attentam cum sustinentia, Intellige & aliter, per mediam noctem, ingentem tentationem. Nox enim omnis tentatio: media autẽ nox, omnis tentationis feruor. Igitur cum quis in medias tentationes peruenierit, accedit ad Deum nos diligentem, & dicit; Commoda mihi tres panes, salutẽ corporis scilicet, & animæ, & spiritus. Timetur enim, ne tria hæc periclitentur. Quis autem amicus est, qui venit de via? Vel omnino dominus, qui probat nos, & audis est edendi de salute nostra, Non habet autem, quod apponat amico, qui in tentationes inciderat, & infirmus per se vt obstat illis, & curret ea, quæ sunt Dei. Claudii ianuam, signat, quòd oporteat ante tentationes nos esse præparatos. Quum autem inciderimus, clausa est præparationis ianna. Et qui inueniuntur impræparati, nisi Deus adiuuerit, periclitabuntur. Pueri autem (sicut prius dictum) ij sunt, qui per virtutem facti sunt filij Dei, & recumbunt, ac quiescunt cum Deo. Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis, &c. Videte verborum diligentiam. Non dixit, petetis, & dabitur: sed, petite, hoc est, continuo querite. Omnis enim, qui petit, accipit. Nunquid ergo & qui petit, quæ non expediunt, accipit? Non. Primò igitur rerum noxiarum petitio, non vocatur petitio apud Deum. Nã qui Deum orat, debet petere quæ ille dat. Quando autem quis noxia petit, non ad

1. Tim. 2. Infr. 15. Matth. 7. 13. Marc. 11. Ioan. 10. 14.

Deum petitionem facit. Ipse enim noxia non dat. Insuper audi etiam ipsum dominum, quomodo doceat nos petere, quæ oportet. Panem, inquit, & piscem, & ouum filius petit. Sicut igitur hæc hominis sunt cibis, ita & petitiones nostræ viles nobis esse debent. Intellige hic quòd panem petar omnis, qui fidem in trinitatem, & rectitudinem dogmatum reuelari sibi petit. Hæc enim cor sicut panis confirmant, At piscem petit, qui in mari vitæ huius est, & querit à Deo adiutorium, vt in mediis tentationibus non submergatur, sed viuat, & sicut piscis custodiatur. Quum autem petit, qui sibi virtuosarum animarum fructus dari petit. Quæ sanè animæ aibus conferuntur, quæ alas sumperant, & spiritu alleuiatæ super terræna sese extulerunt.

Psal. 103.

EVTHYMII ZIGABONI superioris Euang. expositio.

Quis vestrum habebit amicum, &c. Dicunt quidam, per amicum anagogicè Deum intelligi, hominum amatorem. Vadit autem ad ipsum media nocte, & petit tres panes, qui conuenienti tempore petit triplicem diuinum sermonem, patris videlicet, & filij, & spiritus sancti, vt apponet amico, qui ad se venit de instabili, ac concussa via, & huiusmodi indiget cibo. Carcerum Deus intus, siue inuisibiliter respondet, Noli mihi molestus esse, iam ostium diuini sermonis clausum est, nondum tempus est huiusmodi gratiæ, &c. etiam, quæ in parabola sequuntur, conati sunt quidam huc reducere, nec potuerunt suo aptare proposito: idcirco horum anagogen tâquam minus conuenientem præterij, videns, quòd ad emphasim composita sunt, vt rationalis videatur repulsiõ. Pater nanque, qui cum filiis suis dormit, rationabiliter recusat intempèstine surgere, ne illos expergeficiat. Apparet autem mihi tota hæc proposita parabola nihil aliud demonstrare, nisi petitionem esse maxime necessariam, & repulsiõne esse iustissimã: vt videatur propter perseuerantiam exauditus esse is, qui petit, & persuadibilis fiat admonitio. Dico vobis, et si non daturus sit illi surgens, &c. Hoc est, cuius gratia hæc parabola facta est. Improbitatem tamẽ, siue impudentiam vocat assiduitatem, ac perseuerantiam petitionis. Et ego vobis dico, Petite, & dabitur vobis, &c. Hæc similiter ipsis quoque duodecim præcepit, quemadmodum scripsit Mattheus. Si ergo vos quum sitis mali, &c. Malos vero eos, dixit, non solum propter alias causas, sed etiam propter humanam naturam, quæ malitiæ capax creata est.

Matth. 7.

I N

IN ASCENSIONE DOMINI MARCI 16.

¶ Vt omnes testes sint, & omnibus narrent quod communiter viderunt & audierunt. a Vt succedat credulitas. N illo tempore, recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem illorum & duritiam cordis: quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et dixit eis: b Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ. Qui c crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: In nomine meo dæmonia d eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt. Et dominus e Qui de cælo descendit. f Vnde venerat. quidem Iesus postquam loquutus est eis, assumptus est in f cælum, & sedet à dextris Dei. Illi autem g profecti prædicauerunt vbi que domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

GLOSSA ORDINARIA in superioris Euangelium.

¶ OVISSIME autem. Bed. Quadragésimo die quando erat iam ab eis recessurus in cælum, hoc eis maxime illo die exprobrare voluit: quia his qui viderant eum resurgentem non crediderunt, antequam eum ipsum viderent: cum post ascensionem eius prædicantibus illis euangelium gentes quæ non viderunt credituræ essent. Vnde statim adiungit Marcus, & dixit eis; Euntes in mundum vni. præd. euang. Duritiam cordis. Hier. vt succedat cor carneum charitate plenum. Hinc est quòd cateruæ martyrum mortem huius seculi libenter affectant, quia norunt pro temporali interitu perpetuò se esse victuros. Omni creaturæ. Omni nationi gentium. Ante enim dictum erat: In viam gentium ne abie. vt, scilicet apostolorum prius à Iudæa repulsa prædicatio tunc gentibus in adiutorium fieret. Hier. Omni generi humano, quod habet aliquid commune omni creaturæ, angelis, pecoribus, lignis, lapidibus, igni & aquæ, calido & frigido, humido & arido: quia minor mundus homo dicitur: Qui cre. Per alios paruuli credunt, sicut ex aliis ea quæ in baptismo eis remittuntur peccata contraxerunt. Signa autem. Nunquid si signa non faciamus, nõ credimus: Sed hæc in exordio necessaria fuerunt, vt fides miraculis nutretur: fide autem ecclesia iam confirmata non sunt necessaria. Dæmonia eiicient, &c. Hoc hodie spiritualiter facit ecclesia, cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponit, & malignos spiritus expellit. Linguis loquentur nouis. Hoc fit dum fideles veteris vitæ secularia verba relinquunt, &

Math. 10.

sancta mysteria insonant, & Dei laudes & potentiam quantum velent extollunt. Et si mortife. quid. Dum pestiferas persuasiones audiunt, nec ad operationes vsque perducunt, quòd inde eis non nocet si mortiferum bibunt. Super ægros. Dum proximos in bono opere confirmatos roborant exemplo bonæ operationis, super ægros manus imponunt, & bene habebunt. Hæc miracula tantò maiora quantò spiritualia, per hoc enim animæ suscitantur non corpora. In cæ. August. Nota, quòd aliquãdo cælos pluraliter & aliquando cælum singulariter inuenis: sed quo lammodo loquutionis abusivæ, singularia plurali numero dicimus, & pluralia singulari. Ad orientem verò quod Psalmista dicit, euangelista tacent, significat Hierusalem, quæ est in orientis partibus collocata. vnde apostolis videtibus ascendit: & terra multis plena miraculis vbi fidelium credulitas plus actibus quam loquutionibus eruditur. Et sedet à dex. Beda. Et nunc omnia iudicans, in fine omnium Iudex venturus est. Stephanus autem vidit eum stantem, quia in certamine habuit eum adiutorem. Illi autem. Beda. Nota quòd Marcus euangelium suum quanto inchoauit tardius tanto in longinquiora tempora scribendo porrexit. Neque enim de natiuitate ipsius domini aut præcursoris eius, neque de infantia, nec de pueritia cuiuslibet horum aliqua commemorans, nec de natiuitate saluatoris aliquid scribens: excepto quòd in capite euangelij sui filium Dei nominat. Ab initio euangelicæ prædicationis quod per Ioannem factum est narrando peruenit, quo apostoli idem euangelij verbum per totum orbem seminauerunt.

CATENA AVREA

in idem Euang.

Nouissime autem, recumbentibus illi vndecim apparuit, &c. Glo. Complectur euangelicam narrationem Marcus nouissimam apparitionem, qua Christus post resurrectionem discipulis apparuit, commemorat, dicens, *Nouissime autem, &c.* Greg. in ho. Notandum autem quid Lucas in Actibus referat, dicens: Connescens præcepit eis ab Hierosolymis ne descenderent, & post pauca. Videntibus illis eleuatus est. Comedit enim & ascendit, ut videlicet per effectum comestionis veritas patefceret carnis: vnde & hic dicitur quod recumbentibus illis nouissimè apparuit. Hiero. Apparuit autem vndecim simul congregatis, ut omnes testes sint & enarrent omnibus quod cõmuniter viderunt & audierunt. Sequitur, *Et exprobrauit incredulitatem eorum & duritiam cordis eorum: quia his, qui viderant eum resurrexisse non crediderunt.* August. de con. euang. Quomodo autem nouissimè hoc factum est? Nouissimū quippe illud est, quod dominum in terra apostoli viderunt, quod factum est. 40. die post resurrectionem eius. Nunquid nam tunc exprobraturus erat, quod non credidissent eis qui eum viderant resurrexisse, quando iam & ipsi post resurrectione tories eum viderant? Restat igitur ut intelligamus nunc Marcum breuiter commemorare voluisse, & iam dixisse, Nouissime, qui ipso die hoc nouissimum fuit iam incipiente nocturno tempore, posteaquam discipuli de castello redierunt in Hierusalem & inuenerunt, sicut dicit Lucas 11. & qui cum illis erant colloquentes de resurrectione domini. Sed erant ibi vtique non credentes. His (ergo sicut Matthæus dicit) discumbentibus, & adhuc inde (sicut dicit) loquentibus, stetit in medio eorum dominus, & ait illis: Pax vobis, sicut Lucas & Ioannes dicunt. Verbis itaque domini quæ tunc eum locutum esse discipulis Lucas Ioannèsq; dixerunt, interponitur & illa exprobratio de qua Marcus hic dicit. Sed hic rursus mouet, quomodo discumbentibus 11. dicit apparuisse Marcus, si illud tempus est diei dominici iam noctis initio? cum aperte Ioannes dicat non cum eis fuisse Thomam, quem credimus exiisse inde antequam dominus ad eos intraret posteaquam illi duo redeuntes de castello cum ipsis 11. collocuti sunt, sicut apud Lucam inuenitur. Sed Lucas in sua narratione dat locū, quo possit intelligi dum hæc loquerentur prius inde exiisse Thomam & postea dominū intrasse. Marcus autem qui dicit: *Nouissimè discumbentibus illis 11. apparuit:* Etiam Thomam illic fuisse cogit fateri: nisi forte quamuis vno absente, 11. tamen voluit appellare, quia eadem tunc apostolica societas hoc numero nuncupatur antequam Mathias in locum Iudæ subrogaretur. Aut si hoc durum est accipere, illud accipiamus, post multas demonstrationes eius eum nouissimè recumbentibus vndecim apparuisse, id est, ipso 40. die. Et quoniam iam erat ab eis ascensus in cælum, hoc eis illo die magis exprobrari voluisse, quia his qui audierant eum resurrexisse non crediderant, antequam ipsi eum viderent: cum vtique post ascensionem suam prædicantibus euangelium etiam gentes quæ non viderunt, fuerant

credituræ, post illam quippe exprobrationem ait idem Marcus & dixit eis, *Euntes in mundum vniuersum.* Et infra: *Qui verò non crediderit, cõdemnabitur.* Hoc ergo prædicaturi, nonne ipsi primitus fuerant obiurgandi, qui antequam dominum viderent, non crediderunt eis quibus prius apparuissent? Greg. in ho. Idcirco etiam tunc dominus discipulos increpauit eum corporaliter reliquit, verba quæ recedens diceret in corde audientium arctius impressa remanerent. Hic. Exprobrat autem incredulitatem, ut succedat credulitas. Exprobrat duritiam cordis lapidei, ut succedat carneum charitate plenum. Greg. in ho. Increpata igitur eorum duritia, quid admonendo dicat audiamus. Sequitur enim: *Euntes in mundum vniuersum prædicare euangelium omni creaturæ.* Omnis creaturæ nomine signatur homo. Omnis enim creaturæ aliquid habet homo: habet nanque commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Omni enim creaturæ prædicatur: quia ille videlicet docetur, propter quem in terra cuncta creata sunt: & quo omnia per quandam similitudinem alia non sunt. Potest etiam omnis creaturæ nomine, omnis natio gentium designari, ante enim dictum fuerat, In viam gentium ne abieritis. nunc autem dicitur: *Prædicare euangelium omni creaturæ.* vt, scilicet, prius à Iudæa apostolorum repulsa prædicatio, tunc nobis in adiutorium ferret, cū hanc illa ad damnationis sue testimonium superbe repulisset. The. *Vel omni creaturæ, id est, credenti & non credenti.* Sequitur: *Qui cre. &c.* Non enim sufficit credere, nam qui credit & nondum est baptizatus, sed catechumenus, nondum est perfecte salutem adeptus. Greg. in ho. Fortasse autem vnusquisque apud semetipsum dicat, Ego iam credidi, saluus ero, verum dicit, si fidem operibus teneat. Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit. Sequitur: *Qui re. non cre. con.* Beda, *Quid adhuc hic dicemus de paruulis, qui per aetatem adhuc credere non valent? nam de maioribus nulla quaestio est. In ecclesia enim saluatoris per alios paruuli credunt, sicut ex aliis ea quæ illis in baptismo peccata remittuntur pertraxerunt.* Sequitur: *Sign. an. eos qui cre. hæc sequuntur, In no. meo d. e. e. &c.* Theop. Hoc est, serpentes intellectualiales, sicut illud: *Calcabitis super serpentes & scorpiones: intellectualiter intelligitur.* Potest autem intelligi de sensibilibus serpentibus, sicut etiã Paulus à vipera nullum habuit nocumentum. Sequitur, *Et si mort. quid bib. non eis. no.* Multa talia facta in historiis legimus. Multos namque venena bibita Christi munita signaculo lædere non valebant. Sequitur. *Su. eg. ma. im. &c.* Greg. in ho. Nunquid autem quia signa ista non facimus, minimè credimus? Sed hæc necessaria in exordio ecclesie fuerunt, ut enim fides cresceret credentium, miraculis fuit nutrienda, quia & nos cum arbuta plantamus, tandiu eis aqua fundimus, quousque ea in terra conualuisse videamus: & si semel radicem fixerint à rigando cessamus. Habemus de his signis atq; virtutibus quæ adhuc subtilius cõsiderare debeamus. Sancta quippe ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc per apostolos corporaliter faciebat. Nam sacerdotes eius cū per exorcissimi gratiam manum credentibus imponunt, habitare malignos spiritus in eorum mentibus

Fides sine operibus non saluat.

tribus contradicunt: quid aliud faciunt, nisi damnationis ciuicium? Et fideles quique qui iam secularia verba derelinquunt, sancta aut mysteria insonant, linguis loquuntur nouis: qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt: & dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem prauam minimè pertrahuntur mortiferum est quod bibunt, sed non eis nocet: qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum exemplo suæ operationis illorum vitam roborant, super ægros manus imponunt ut bene habeant. Quæ nimirum miracula tãto maiora sunt, quanto spiritalia: & quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur. *Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, &c.* Hic. Dominus Iesus qui de cælo descendit ad liberandam infirmitatis nostræ naturam: ipse etiam super cælos ascendit, vnde, *Et dominus quidem, &c.* Aug. de con. euang. In quo satis videtur ostendere nouissimum cum illis in terra præmissum habuisse sermonem, quamuis non omnimoda ad id coarctati videatur. Non enim ait. Postquam hæc locutus est eis, vnde admittit si necessitas cogeret, nõ illam fuisse locutionem, sed ad omnia quæ cum eis omnibus illis diebus locutus est posse pertinere quod dictum est. *Postquam locutus est eis, assumptus est in cælum.* Sed quia ea quæ supra diximus magis suadent nouissimum diem fuisse, ideo post præmissam locutionem quam Marcus commemorauit, adiunctis etiam illis verbis quæ commemorantur in Actibus apostolorum, credendum est assumptum esse dominum in cælum. Greg. in ho. In veteri testamento cognouimus quod Elias sit raptus in cælum. Sed aliud est cælum æthereum, aliud cælum æreum. Cælum quippe æreum terræ est proximum. In cælum itaque æreum Elias subleuatus est, ut in secreta quadam regione terræ repente duceretur vbi in magna iam carnis & spiritus quiete viueret, quoad usque ad finem mundi redeat, & mortis debitum soluat. Notandum quoque est quod Elias in curru legitur ascendisse, ut videlicet aperte illis demonstraretur, quia homo purus adiutorio indigebat alieno. Redemptor autem noster non curru, non angelis subleuatus legitur, quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. Considerandum verò nobis est quod Marcus subdit. *Et sedet à dextris Dei:* cum Stephanus dicat, *Video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris, sed sedere indicantis est, stare verò pugnantis vel adiuuantis.* Stephanus ergo in laboris certamine positus stantem vidit, quem adiutorem habuit: sed hunc post assumptionis Marcus sedere describit, quia post assumptionem suæ gloriæ index in fine videbitur. Aug. de symbolo. Sessione igitur istam non accipiamus quasi sit in humanis membris positus, tanquam pater sedeat in sinistra, & filius sedeat à dextris: sed ipsã dexteram, intelligimus potestatem, quam accepit ille homo à Deo, ut veniat iudicaturus, qui primò venerat iudicandus. Sedere enim, habitare intelligitur: quomodo dicimus de quocunque homine, in illa patria sedet per tres annos. Sic ergo credere habitare Christum in dextera Dei patris. Beatus enim est & habitat in beatitudine, quæ dextera patris vocatur. Ibi enim omnis dextera est, quia nulla est ibi miseria. Sequitur, *Illi*

an. pro. prad. vbiq; &c. Bed. Nota quod Mar. euangelista euangelium suum quanto inchoauit tardius, tanto in longinqua tempora scribendo porrexit, ab initio enim euangelicæ prædicationis quod à Ioanne factum est cœpit, & ad illud vsque tempus narrando peruenit, quo apostoli idem euangelij verbum per totum orbem seminauerunt. Grego. in ho. Quid autem in his considerandum est nisi quod præceptum obedientia, obedientiam verò signa secuta sunt? Præceperat enim dominus: *Euntes in mundum vniuersum prædicare euangelium.* & in Actibus. *Eritis mihi testes vsque ad extremum terræ.* Aug. ad Hefych. Quo autem pacto ab apostolis est prædicatio ista completa, quando vsque adhuc sunt gentes, in quibus modò cœpit, & in quibus nondum cœpit impleri? Non vtique hoc à domino sic mandarū est apostolis, tanquam ipsi soli, quibus tunc loquebatur tantum munus fuerint impleri: sed sicut eis solis videtur dixisse, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi:* quo tamen eum vniuersæ ecclésiæ promississe, quæ aliis morientibus, aliis nascentibus, hic vsque in seculi consummationem futura est, quis non intelligat? Theoph. Sciendum est autem & hic, quod sermo per opera confirmatur, sicut in apostolis tunc operationes confirmabat sermonem sequentibus signis. Fiar autem ó Christe, ut nostri sermones, quos de virtute dicimus per opera cõfirmentur & actus, ut tandem sumus perfecti te cooperante in omnibus verbis & operibus, quia te decet, & sermonum & operum gloria.

S. CYPRIANI EPISCOPI Carthag. in eodem festo

Sermo.

Celebrata in cruce solenni victoria, cum iam templum corporis sui, quod persecutio Iudæorum effoderat, dominus reparasset, noluit statim ad patrem ascendere, & glorificati corporis præsentiam inferre cælestibus: sed necessaria dispensatione discipulorum infirmitati consulens vtiliter, distulit, & quadraginta diebus in terra conuersatus, & visus est sæpe & loquutus eum apostolis & mandauit & bibit, & vulnera, quæ ad dubietatem eorum tollendam, in corpore reseruauit, & videnda & palpanda exposuit, & impleta in se, quæ in scripturis erant prædicta, euidencia rerum edocuit. Ad hoc necessaria fuit huius temporis mora, ut recollectis, quos in fugam timor impegerat, quos supplicium crucis terruerat, in multis argumentis apprensos, metes quæ distidentia titubauerant, solidaret: nec esse phantasticum, sed verum corpus quod surrexerat, tam comestationibus, quam contrectationibus probaret. Ad hoc dilata est ascensionis gloria, ut sub hoc dierum interstitio præcedens doctrina affectibus firmaretur, imò ut discipulorum desideria recessionem eius corporalem ambirent: quia spiritualis præsentia plenitudo quamdiu conspectu carnis præsens aderat, aduertare non poterat: & paulatim in hoc conducti sunt, ut libenter consuetudine conuictus assueti carerent, cum inhabitator spiritus sanctus eorum anima possidens, inuisibili accessu synceriores eis affectus infunderet, & aperiret in teriores oculos ad intrudam intellectum puro patrem

trem luminum, & substantia rerum sperandarum propofita apparentia, sepeliret: nec incertitudinis scrupulus superesset, cum dominus, & magister, quem verum hominem probauerant, eis videntibus, caelum ascenderet: sed iam securi se crederent secuturos, nec esse impossibile, quin & ipsi in carne, & spiritu ad superos transferrentur. Omnibus itaque ad tam delectabile spectaculum aggregatis: Ascendo, inquit, ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Horum verborum autoritas cum iam eorum virtutem spiritus sanctus intimasset, omnem poterat excludere dissidentiam, & hilarescebant animi eorum paternitatis diuinae illustrati honore, & fraternitatis Christi honorati consortio, cum audirent, & crederent se filios Dei, & fratres Christi, in quo omnis excellentiae plenitudo, & sufficientia inerat: nec iam quasi idiotae, & hebetes huic verbo applaudebant carnaliter: sed subtilissime generationem, & dignitatem creaturae a voluntate, & nutu creatoris habuisse initium, & imaginem, & similitudinem Dei in interiori homine videbant: & dignoscebant intellectu potius, quam visu, quam affinitatem habeant inter se pater, & filius: & quia substantiuo, & naturali filio filij adoptiuo conformes a prima origine multa habeant ex natura, & multa ex gratia. Sanè huius generositatis consortium, secundum quam simul cum Christo filij Dei sumus, nobilitatem existentiae nostrae exponit, & intimat: in quo honore si manserimus non degeneres, constat omnino non posse ad paternitatem accessum: nec posse pati ad hereditatem possidendam dispositos in petitionibus diuinis repulsam, sed in quibuscunque filius filialiter genitorem appellauerit, necesse est bonitatem largitoris iuste supplicantis prosequi voluntatem: maxime cum ipse pater, qui largiter iusta suggerat peti, quae non differt benignè largiri. Et quidem paterna charitas bonis filiis, & haeredibus maxime delectatur: & hoc gloriae Christi vniuersi dilecti accumulatur, quod beatitudinis suae non patitur esse solitariam magnitudinem, sed addidit fratres: non qui minuant quasi diuisam in plures excellentiam, sed qui altitudinem diuitiarum eius exornent participes, & cōsortes. Quod cum ipsum qui pater est, cōstet esse Deum, & cum Deum nostrum sicut & suum, filius attestetur, in eo quod filij sumus ipse nos possidet, in eo quod noster est Deus, quod nostrum est, ipsum cuius proprii sumus, proprie possidemus. Dico igitur domino meo, Deus meus es tu: & dicit mihi Dominus meus; Ego Dominus Deus tuus. Homo cuius Deus est, quid amplius quaerit? Si sufficis tu Deo, sufficis tibi Deus. Bonorum tuorum Deus non indiget, nec conferre potes ei quippiā, nec auferre. Si esurierit, non dicet tibi. Eius est orbis, & plenitudo eius, & magnitudinem eius caeli caelorum non capiunt: non infirmatur, non eget indumento, vel cibo: omnia scit, omnia potest, omnia continet in ipso omnes viuimus, mouemur, & sumus: Quid tu ei quasi indigo conferes? te solum bonitate, non necessitate desiderat. Scriptum est, & ipso iubente tabulis insculptum lapideis, vt diligas cum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Dilige, & diligeris: prope est merces tua, in manibus portigatur praemium; esto tu Dei, & erit tuus Deus

Iam. 2. c.

Iam. 1. 7.

Deu. 6.

tuus. Impar sanè commercium, pretium inaequale: sed qui pro nobis triginta argenteis appetiatus, intelligi voluit, quanta fuerit in pretio, quod pro eo datum est, & in eo quod ipse dedit pro mundo, dissimilitudo, cum ipse exiguo argento, emptus, & venditus, tanto pretio damnatos redimeret, vt dubium esse non possit, quin pretij magnitudo superaret negotium: nec aequari posset damnum, quod omnino damnatio iusta meruerat, obedientiae Christi, quae gratis vsque ad mortem progressa est, & vltro soluit quod non debebat. His intellectis apostoli sicut filij prophetarum olim verum Heliam ascensurum sciebant, & horam illam praestolabantur gaudentes nec iam anxiebantur parturientes, sed exorta laetitia parati erant prosequi recedentem, minime dubitantes, quin & ipsi post modicum conuersationis huius, postquam de torrente passionis in via habebissent, exaltato capite, & erecto, se ad caelestia dominum secuturos. Eleuatis igitur manibus hereditariam eius benedictionem relinquens, non manufacto vehiculo, nec auxiliariis carpentis euectus est Christus, sed naturae diuinae propria vsus virtute carnem caelo intulit, & corpus glorificatum patris conspectibus praesentauit. Non indigni vectoribus angelis, qui offendicula tollentes e medio, ferrent eum in manibus, sed praecedentes, & subsequentes applaudebant victori, & concinētes in iubilatione modulabantur canticū nouum, & implebat caelos cōsonantiae illius harmonia thronis, & dominationibus parantibus filio iuxta patrem concessum, Cherubim, & Seraphim, pedes pacificos ambientibus, radiantibus vndique diuinis claritatibus, & splendoribus super caelestibus, quos nec ardor perseverans consumit, nec turbinis alicuius afflatus extinguit, nec interpolatio caliginis vllius abscondit. Celebrat tanti triumphi magnificentiam laetabundus caelestis exercitus, & qui descendenti coram pastoribus Berthehemiti decantauerunt in sublimi praeconia, modò expressioribus conatibus, & intensioribus iubilis reuertenti ad patrem solenniora obsequia impendebant, & festiuis affectibus venerabatur hominem supra se sublimatorem: quem gloria, & honore coronauerat pater, & ad dexteram suam collocatum, hoc dato ei privilegio singulari, vt in nomine eius omne genu flecteretur, & super omne nomē eius nomen excellentius coleretur. Quanta in eius susceptione in caelis incunditas fuerit, nemo sufficit enarrare: rei huius magnificentia omnem superat intellectum. Si linguis hominum, vel angelorum quis eloquatur, vel ad hoc cuiuslibet elaboret acumen ingenij, vt definire velit, quae patris in reditu filij hilaritas fuerit: aut si forte illud sempiternum gaudium aliquod tūc admiserit incrementum, si stabilitatis aeternae se aliquo modo mutare possit immobilis magnitudo: scrutator ille maiestatis operimetur a gloria, & verendū est, ne, dū vehementius exprimit verba quam oportet, sanguinē pro lacte emūgat. Arramen inuisibile Deum visibilem filium recepisse ad dexteram suam, manifestū est, & humilitatē carnis nostrae throno iudicari honoratam paternae complacuisse altitudini, duo genera gentium ciuitati supernae, de qua gloriosa dicta sunt deinceps assignare, & esse supra mansionarios homines, & angelos, & beatitudinis illius gloriam his duobus ordinibus in perpetuum frequen-

frequentari. Haec merces obedientiae Christi, haec crucis, & mortis stipendia, hic passionis labor promeruit vt corpus humilitatis nostrae fieret corpori claritatis Christi conforme, & mortale hoc indueret immortalitatem, & corruptibile incorruptionem: & fierent homines cum Christo in caelestibus iudices, qui cum eo iudicia pertulerant malignorum, & exiterant vsque ad mortem tribulationum cōsortes. Hac die primum inuenta est caelis haec nouitas inaudita, & gauisus est pater hereditate amplificata, sobole multiplicata, promissionibus, quas loquutus fuerat in prophetis, redditis, & completis. Solum ad haec, quae praedicta sunt restat iudicium, & examinationi vltimae adhuc referunt antiqua oracula locum. De iudicio quippe, & angustia Christo sublato, superest post misericordiae tempora quae ad finem festinant, vt iustitiam comiterur iudicium: & habeant singuli quod merentur, & honoretur honore dignus, & contemptor confandatur inglorius. Hoc & duo angeli Christo ascendente testati sunt, quia qui iudicatus abibat, iudex esset terribilis redditus, & videret collecta in vnum generalitas hominum quas foderat manus, quod terebrauerat latus, faciem quam conspuerat, & prolata in medium inflexibili sententia, occurrentibus saluatori electis, remaneant impij infinitis deputati tormentis. Quanta illud edictum sequentur lamenta illius vltimae tubae clangor quam horribilis erit: continuis erit, & superfluis illarum lacrymarum decursus, stridorem illum dentium flammam inextinguibiles agitabunt. Importales miseri viuent inter incendia, & inconsumptibiles flammam nudum corpus allambent.

Ardebit purpuratus diues, nec erit qui aestuanti linguae stillam aquae infundat. In proprio adipex frax libidines bullient, & inter sartagine flammearum miserabilia corpora cremabuntur, & omni tormento atrocis desperatio condemnatos affliget. Non miserebitur vltra Deus, & neque tunc audiet poenitentes, sera erit illa confessio, & cum clausa fuerit ianua, frustra referentis oleo acclamabunt exclusi. Nullum ibi refrigerium, nullum remedium: semel Christus descendit ad inferos, vltterius non descendet, non vltra videbunt Deum in tenebris sigillati, irrefragabilis erit illa sententia, & immutabile iudicium, & stabit damnationis huius immobile constitutum. Exultabunt sanè sancti in gloria, videbunt Deum & gaudebunt, laetabuntur, & delectabuntur, & fruuntur gloria, & in felicitate iocundabuntur aeterna. Ibi non gustabunt quam suavis sit Deus, sed implebuntur, & satiabuntur dulcedine mirifica; nihil eis deerit, nihil oberit, omne desiderium eorum Christus praesens implebit: non senescet, non tabescet, non putrescent amplius: perpetua sanitas, felix aeternitas, beatitudinis illis sufficientiam confirmabunt. Non erit concupiscentia in membris, non vltra vlla exurgeret rebellio carnis, sed totus hominis status pudicus & pacificus, sana ex integro natura, sine omni macula & ruga deinceps permanebit. Erit denique Deus omnia in omnibus, & illius praesentia omnes animae & corporis implebit appetitus, cessabuntque de cetero consummatis omnibus ministratori angeli carum virtutum discursus: & impleta, ordinataque omnino ciuitate Dei, nec innouabitur, nec mutabitur, vltra fixè & consummata beatitudi-

nis status: Ei igitur, ante cuius tribunal stabimus, qui nunc vultui Dei apparet pro nobis, cui de nobis tanta cura fuit, vt pro nobis vellet nasci, & mori, in praesenti quaesumus, vt si cura curandi nos, & nobis auctoritatem & potestatem iudicandi nosmetipsos, & corrigendi concedat, vt in illo terribili iudicio suo inter electos asciri & congregati, liberi a seruitute & captiuitate, caelestibus ciuibus coniungamur, & fruamur bonis, quae ipse diligentibus se repromisit, quae nec oculus vidit, nec auris audiuit.

S. EPIPHANII EPISCOPI Constantiae Cypri, de Domini nostri Iesu Christi Assumptione, Oratio.

Theodoro Peltano interprete.

Benedictus Deus.

Corporis ornamentum, est caput corpori impositum; at festorum decus, est festum hodiernum. Celebramus enim Christi Domini secundum carnem ascensum; quod sanè festum, inter dominica, fastigium obtinet. Vt enim caput totam corporis constitutionem exornat; ita hodierna solennitas diuinae economiae pulchritudinem, quasi colophonem illi imponens, mirifice illustrat. Verum multi magnitudinem illius ignorantes, haud ita magni illud faciunt; cum ipsa tamen rei natura, ceteris omnibus celebratibus illustrius esse conuincat: quemadmodum id ex orationis meae serie, si modò aequum huc animum attuleritis, perspicue cognoscere licebit. Velis proinde ante popularis contractus, sermonumque iugaciam fluctibus sedatis, vacuum, feriatumque aurem huc adferre, (Nam iuxta sapientem Salomonem, sapientium dicta per quietem capiuntur) & vestris me precibus adiuuate. Primum itaque inter festos, solennisque dies, locum sibi vendicat, venerandus, planèque admirabilis Christi Domini secundum carnem exortus. Qui enim summa veneratione, admirationeque dignus non videatur, summi Dei è caelis ad nos descendens; aut admirabilis potius eiusdem descendens: Quis non miretur omnium Dominum feruili forma sese vestire: Eumque, qui vniuersa continet absolute, è pauperula matre nasci dedignatum non esse? Hoc ordine consequuntur Theophania, siue festum Epiphaniae, quod contemplationis materiam primo illo offert sublimiorem: Quandoquidem in Christi natalis stella tantum diuini verbi exortum magis prodidit; in hac autem Epiphaniae celebritate Ioannes ad omnes inelamat; Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quod baptista testimonium Christo, Baptismo Ioannis iam tum initiato exhibitum, caelestis Patris voce publice confirmatum est; vox enim è caelo audita est, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Sed neque haec quoque solennitas, letitiam numeris omnibus perfectam complectitur. Constat namque mortale Christi corpus, per resurrectionis gloriam, immortalitatem per id tempus nondum induisse. Tertia inter anniuersarias Christi solennitates est dominica resurrectio: quae velati membrum eiusdem existens, salutarem Seruatoris perpeffionem proximè consequitur. Haec per aquam, & Spiritum

Festum decus
Christi ad cae-
los ascensum.

Primum inter
dominica festum
est Christi
ex vniuersa
natura.

Secundum inter
festos Christi
dies locum tenet
Theophania.

Greci in Natiuitate Christi celebrant
etiam Magni
baptismi aduentum,
in Epiphania autem
Christi baptis-
mi recollunt.

Mat. 3. 17.
2. Pet. 1.

tum sanctum viuificat: vitæque potitos per sanguinis Baptisma, fulguris in modum, lucidos reddit. Per hanc, mundum collapsum instaurauit, ipsumque Adamum, qui olim exciderat, æterna vita donauit. Ex ligno Adamus mortem hauserat, per crucis rursus lignum mundus vitam recuperat.

*Dominica re
surrectio eius
de ortum, &
apparitionem
excelsi.*

*Festum domi-
nicæ ascensio-
nis consumma-
tum gaudium
completitur.*

Quamobrem festum hoc duobus præcedentibus, veluti illustrius non iniuria antefertur. In hoc enim immortalis per mortem, mortem peremit, vitamque immortalem mortuis conciliauit. Sed neque illud quoque, quod Christum exsuscitatum in terris adhuc detineret, gaudium omni ex parte consummatum offerebat. Est sanè pentecostes legitima, in qua Apostolis Spiritus sanctus datus est, magna, imò verò maior, quam vlla omnino oratio allequi facile queat; sed nihil hæc ad huius diei, qua Dominus Iesus ad caelos assumptus est, celebritatem: Hæc enim omni parte, & modo est maxima. Hodie Christus Dominus sydereos, imitantésque luce caelos aperuit. Hodie subtilissimas aëris partes, veluti solidum pavementum calcauit. Hodie corpus è terra concretum supra cæli conuexa transtulit. Hodie vniuersæ Angelicæ naturæ immensum gaudium attulit. Hodie nouum, planèque peregrinum spectaculum mûdo ostendit; puta carnem nostram supra regium solium euectam. Vbi nunc sunt, qui Circensibus ludis, equorumque concursationibus capiuntur? Vbi qui insigni aurigarum celeritate oblectantur? Age dum venite, aurigamque per caelorum spatia admirabiliter gradientem cernite. Adeste, quæso, nouumque, & stupendum agitatore m spectate; nempe creaturæ opificem, humana natura quasi vehiculo vntem. Eia aurigam, non qui curru incompotitè in terra regat, conspice; sed qui nouo more, modòque, curru per caelos tenet, caelorumque fastigium quam primum occupare festinat, ac incursantem Belial potenter excutiat, euertatque. At verò Iudæi, qui inuidia obcæcati veritatis lucem non ferunt, dum Christum in caelos assumptum audiunt, stupendo illi, admirandòque Solis iustitiæ miraculo, tenebras offundere nituntur; aut enim: Quid vos Christiani gloriâmini, quod Christus vester ad caelos, vt dicitis, assumptus sit? An non Elias, cum homo esset, patrem consecutus est gloriâ? An non ipse quoque in caelum receptus est? Quibus nos eiusmodi oratione audacter obuiam imus: Cur, cæci Iudæi, sacros libros deprauatis? Cur, quæ clarè in illis exarata sunt, accuratè non expenditis? Cur legitis, & non intelligitis? Ecquid, quæso, diuina scriptura de Elia prodidit? nunquid assumptum esse in caelum? nequaquam: prodidit autem, cum aëris facta esset commotio, assumptum esse quasi in caelum. Atqui vò, quasi in caelum, negat verius quam affirmat: ast vò, in caelum, veritatem planè exponit. Quod autem neq; Elias, neque vllus alius in caelum ascenderit, sed is tantum, qui è caelo descendit: nempe vnigenitus Dei filius, hoc ipse de se ipso perspicuis verbis testatur facit; Nemo, ait, ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis, qui est in caelo. Nimirum Pastor ille bonus, qui nonaginta nouè ouibus, hoc est, Angelis in montibus caelestibus relictis, errabundam ouem quæsuu, inuentamque, atque humeris clementer impositam, ad caelestem portum adduxit; adductam autem caelesti Patri muneris loco obtulit, dicens; Pater, inueni errabundam ouem,

quam serpens, impostorque diabolus callidè, fraudulenterque circumuentam; in errorem pertraxerat, omnemque improbitatis viam edocuerat, ac diuinæ cognitionis puritate orbatam, idololatricæ ceno fardè cõtaminauerat. Cum itaque improba vite luto profus obratam vidissem, diuinitatis meæ dextera porrecta, celeriter eam crexi, cõmiserationumque mearum viscera larè diffundens, in Iordanis flumine ablui; ablutam tandem, & suauè olenti Spiritus sancti vnguento per resurrectionem inunxi. Quare præsto nuac sum, munusculum diuinitatis tua haud indignum obtulurus, ouem videlicet, mente, & ratione præditam. Hodie diabolus corpus nostrum in caelum subleuatum cernens, calamitatem suam deplorat. Hodie peccatum propter Iesum assumptum, veluti fumus dispersit. Hodie diabolus lugens, ploransque eiusmodi naniam edi. Quid faciam, infelix? omnes, quos à seculo vinctos detinebam, lapsu incitatissimo instar accipitris aduolans, mihi intercepti: meque desertum, omnique ex parte armis exutam, in terra deturbauit. Heu proculcauit me Mariæ filius. Ignorabam equidem Deum in humano corpore abditum laterè. Cernebam illum mortali corpore indutum, ratúsque hominem tantum esse, & aliud nihil, Iudæos flagitiosè aduersus illum concitauit, & quæ per me ipsum tentare non audebam, ea per illos confeci. Innumeras calumnias, & sycophantias adinuemi, omne contumeliarum genus contra illum excogitavi. Acetum per ariditatem, & spongiam illi propinasti; spinis caput illius coronasti; alapis eundem dehonestasti, clavis cruci affixi; morti denique subieci; & equam victoriam potitus, vnà cum Iudæis festum diem egi. At verò videns illum tertia die, prout prædixerat, à mortuis resurrexisse, repente veluti acuta cuspidè vndique traiectus, in terram concidi. Rursus aequè eum, ac antè comedere, & bibere cernens, aliam denuo crucem illi destinabam. Cæterum, dum hanc aduersus illum feridè commentor; En video eum non absque ingenti gloria, & maiestate in caelum, vnde ego cum magno probro, & dedecore excideram, subuolare. Quò Psalmista David spectas, è multo iam tempore ita clamabat; Omnes gentes, plaudite manibus: exultate Deo in voce exultationis. Quoniam Deus excelsus, terribilis, & Rex magnus super omnem terram. Et paucis interiectis; Ascendit Deus in iubilo, Dominus in voce tubæ. Volui ponè illum in seque, & ecce veluti plumbum deorsum deturbor. Volui illum detinere, & ecce vi, quæ sub aspectum non cadit, præpedior. Quid aggrediar miser: ex omni loco, & regione me abigit, proferibit, atque propellit. E caelo tanquam lapidem funda rotarum, impetuose in terram deiecit. In terram autem deiectus, in aquis occultare me volui, at in Iordanis flumine inuentum, comprehensumque, tanquam terram Draconem indignis modis flagris concidit. Studeo rursus vel in terris angulum aliquè obrinere, & omnes mox veluti Domini pascui custodes, sublatris vocibus, contra me insurgunt, altumque; Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo, vociferantur. Sanè terram Domini esse, grandis ille terramotus, satis manifestè ostendit. Terra etenim Dei, & Domini sui conspectum verita, nec non ob filiorum suorum peruersitatem immaniter cæsa, Christo patiente, ingenti

genti tremore cõcussa est. Eadem rursus hiatus, scissurasque, velut os aduersus elementa aperiens, occulti doloris magnitudinem, nõ sine graui rugitu contestata est. Nisi quis forsitan eo rugitu, orisque patefactione, vt piam matrem, quo filiorum suorum peccatis venia concederetur, suppliciter efflagitasse, dicere malit: Quis loqueretur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius. Domini est terra, & plenitudo eius. Christus nanque carnem è terra formatam sibi asciiuit, asciamque in caelis constituit. Arrepti subinde diabolus, per fornicationem eam contuminate contendens; at tu tanquam fidus custos animæ oculum vigilem semper, experrectumque habeas; neque latrone illum mentis tuæ lumina violare sinas; quò, plena tandem victoria potitus, audacter ad illum dicere queas; Dominicam possessionem, ò diabole, nõ prodidi: Domini enim est terra, & Ecclesia Christi, quæ vbique caelesti pluuia exculta, irrigataque, fructus varios, perpetuòque virentes Christo fundit: puta trigessimum, sexagesimum, & centesimum. Porro autem veræ pietatis præcones, postremum Domini aduentum omnibus palam denuntiantes, inter cætera depromebant; *Quemadmodum vidistis illum euntem in caelum, ita veniet.* Viri sunt enim duo, vni stola candida induti; duo quidem, quò veritati fidem faciât? Viri verò, quò animi robur discipulorum confirmet; In veste autem candida, quò auditorum mentes, & conscientias illustret. Ecquid autem viri illi, qui cernebantur, prædicabant? *Viri Galilæi, quid statis, aspicientes in caelum?* Quid caelum oculis defixis intuemini? eum potius, qui caelum condidit, mentis vestrae luminibus vsurpate, hymnificæ, & laudibus assumpti magnitudinem extollite; atque stupendam illius clementiam, animique demissionem summi miraculi loco ducite. Quandoquidem is ille est, qui hominem terrenum sibi consociauit, consociatumque inter cæli ciues ascripsit, caelorumque incolam constituit. Papæ quò humi iacentem euexit? *Quid statis aspicientes in caelum? hic Iesus, qui assumptus est à vobis in caelum, sic veniet.* Veniet enim corpore nostro vestitus; veniet clauorum vestigiis pulchrè insignitus; veniet, larus lancea dira perforatum, omnibus manifestè ostensurus, quò nimirum Iudæi videât, in quem olim pupugerunt. Nos autem digni habeamur, quò vultum illius cum fiducia conspiciamus, promissorumque bonorum participes efficiamur, gratia, & clementia Domini nostri Iesu Christi; cum quo Patri, & Spiritui sancto sit gloria, imperium, & honor, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN IDEM EUANG. HOMIL.

Nonisimè recumbentibus, &c. Vt omnes testes enarrarent omnibus, quò communiter viderunt, & audierunt, exprobrat incredulitatem, vt succedat credulitas, exprobrat duritiã cordis lapidei vt succedat cor carneum charitate plenum. Hinc est, quòd martyrum cateræ mortem huius seculi libenter affectant, quia noverunt pro isto temporali interitu perpetuò se esse victuros. *Enures in mundum, &c.* Nunc primum post acceptum spiritum, ac si vasa limosa per ignem confirmata:

*omni creatura, id est, omni gereti humano, quòd in se commune aliquid habet ab omni creatura, iubetur, id est, angelis, pecoribus, lignis, lapidibus, igni, aquæ, calido, & frigido, humido, & arido: quia mundus minor homo dicitur. Dominus vti que Iesus, qui de caelo descendit ad liberandam infirmitatis nostræ naturam, ipse etiam super caelorum caelos ascendit, qui sedet ad dexteram patris. Considerandum est autem, quò frequenter in scripturis diuinis plurali numero caelos dictos inuenies, dum legitur; In principio fecit Deus caelum, & terram, cum tamen pluraliter dicti cæli legantur, & terræ. Modus enim iste locutionis latius patet, vt abusive singularia numero plurali dicamus, & pluralia singulari. Ad oriẽtem vero quò Psalmista dicit, Euangelistæ tacent: Hierosolymam significant, quæ est in Oriẽtis partibus collocata. Vnde dominus Apostolis vidẽtibus ascendit ad caelos. Terra multis plena miraculis, vbi fidelium credulitas plus actibus, quam lectionibus, eruditur. *Qui crediderit vero, &c.* cccxxxv. capitulo, Marcus ligna credentium, cum Marthæo, & Luca concordans narrat.*

S. AVGVST. EPISCOPI HIPPON. IN FESTO ASCENSIONIS DOMINI HOMIL. I.

GLorificatio domini nostri Iesu Christi resurrexendo, & ascendendo completa est. Resurrectionem ipsius Paschæ dominicò celebravimus: Ascensionem hodie celebramus. Festus nobis dies vterque. Ideo enim resurrexit, vt nobis ex cælo resurrectionis ostenderet. Et ideo ascendit, vt nos desuper protegeret. Habemus ergo dominum, & saluatorem nostrum Iesum Christum prius pendentem in ligno, nunc sedentem in caelo. Pretium nostrum dedit, cum penderet in ligno, collegit, quòd emit, cum esset in caelo. Cum enim omnes collegerit, quos vti que per tempora collegit, in fine temporis veniet, & quomodo scriptum est, *Deus manifestus veniet: nõ quemadmodum primitus venit occultus, sed, sicut dictum est, manifestus: occultum enim oportebat eum venire, vt iudicaretur, manifestus autem veniet, vt iudicet.* Si enim prius manifestus venisset, iudicare manifestum quis auderet? *Quandoquidem dicit Apostolus Paulus, Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.* Sed si ille non occideretur, mors non moreretur. Trophæo suo diabolus victus est. Exultauit enim diabolus, quando hominem primum seducendo deiecit in mortem. Seducendo primum hominem occidit, occidendo nouissimum primum de laqueis perdidit. Facta est ergo victoria domini nostri Iesu Christi cum resurrexit, & ascendit in caelum, & impletum est quò audistis, cum Apocalypsis legeretur, *Vicit leo de tribu Iuda.* Ipse leo dictus est, ipse agnus occisus est, Leo propter fortitudinem, agnus propter innocentiam. Leo quia iniuctus, agnus quia mansuetus. Et ipse agnus occisus morte sua vicit leonem, qui circuit quærès quem deuoret, dictus est enim diabolus leo, feritate, non virtute. Apostolus quippe ait Petrus, *Vigilate vos oportet aduersus tẽtationes, quia aduersarius, inquit, vester diabolus circuit quærès quem deuoret.* Sed quomodo circuit, dixit, *Sicut leo rugiens*

rugiens circuit quærens quem deuoret. Quis non incurreret in dentes leonis huius, nisi vicisset leo tribu Iuda? Contra leonem leo, contra lupum agnus. Exultauit diabolus, quando mortuus est Christus, & ipsa morte Christi est diabolus victus, tanquam in muscipula escam accepit. Gaudebat ad mortem, quasi præpositus morti. A quo gaudebat, inde illi tensum est. Muscipula diaboli crux domini: esca, qua caperetur, mors domini. Et ecce surrexit dominus noster Iesus Christus; Vbi est mors, quæ pependit in ligno? Vbi est insultatio Iudæorum? Vbi est typhus, & superbia, caput ante crucem agitantium, & dicentium, Si filius Dei est descendat de cruce? Ecce plus fecit, quam illi insultando exigebant. Plus enim est de sepulchro resurgere, quam de ligno descendere. Iam verò quanta gloria est, quod ascendit in cælum, quod sedet ad dexteram patris; sed oculis non videmus quia nec pendentem in ligno vidimus. Totum hoc fide tenemus, oculis cordis intuemur. Hodie enim, sicut audistis, fratres, dominus Iesus Christus ascendit in cælum, ascendat cum illo & cor nostrum. Audiamus Apostolum dicentem, Si confurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedes. Quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terram. Sicut enim ille ascendit, nec recessit à nobis, sic & nos cum illo ibi iam sumus, quamuis nondum in corpore nostro factum sit quod promittitur nobis. Ille iam exaltatus est super cælos. Neque enim propterea nobis desperanda est perfecta & angelica cælestis habitatio, quia dixit, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo: sed hoc dictum est propter vnitatem, qua caput nostrum est, & nos corpus eius. Cum ascendit in cælum, nos ab illo non separamur. Qui de cælo descendit, non nobis inuider cælum, sed quodam modo clamat, Mea membra estote, si ascendere vultis in cælum. In hoc ergo ipsi interim roboremur in hoc votis omnibus ætuemus. Hoc meditemur in terris, quod computamur in cælis. Tunc exuturi carnem mortalitatis, nunc exuamus animi vetustatem. Facile corpus leuabitur in alta cælorum, si non premat spiritum sarcina peccatorum.

Math. 27.

Act. 1. Marc. 16.

Coloss. 3.

Ioan. 3.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Homil. 2.

Serm. 175. de temp.

Saluator noster, dilectissimi fratres, ascendit in cælum, nõ ergo turbemur in terra. Ibi sit mēs, & hic erit requies. Ascendamus cum Christo interim corde, cum dies eius promissus aduenerit, sequemur & corpore. Scire tamen debemus, fratres, quia cum Christo non ascendit superbia, non auaritia, non luxuria, nullum vitium nostrum ascendit cum medico nostro. Et ideo, si post medicum desideramus ascendere, debemus vitia vel peccata deponere. Omnes enim quasi quibusdam compedibus nos premunt, & peccatorum nos retibus ligare contendunt, & ideo cum Dei adiutorio, secundum quod ait Psalmista, Dirumpamus vincula eorum, vt securi possimus dicere domino, Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Resurrectio domini spes nostra est, ascensio domini glorificatio nostra est. Ascensionis hodie solennia celebramus. Si ergo

Psal. 2. Psal. 115.

rectè, si fideliter, si deuote, si sanctè, si piè ascensionem domini celebramus, ascendamus cum illo, & sursum corda habeamus. Ascendentes autem non extollamur, nec de nostris quasi de propriis meritis præsumamus. Sursum autem corda habere debemus ad dominum. Sursum enim cor ad dominum, non superbia vocatur. Sursum autem cor ad dominum refugium vocatur, Videte, fratres, magnum miraculum. Altus est Deus, erigite te, & fugit à te. Humilias te, & descendit ad te. Quare hoc? Quia excelsus est & humilia respicit, & alta de longè cognoscit, Humilia de proximo respicit vt attollat, alta, id est, superba de longè cognoscit, vt deprimat. Resurrexit enim Christus, vt spem nobis daret, quia surgit homo, qui moritur: ne morièdo desperaremus, & vitam nostram in morte finitam putaremus, secutos nos fecit. Soliciti enim eramus de ipsa anima, & ille nobis resurgendo de carnis resurrectione fiduciam dedit. Crede ergo, vt mideris. Prius te oportet credere, vt postea per fidem Deum merearis aspicere. Dum enim videre vis audi ipsum, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deū videbunt. Prius ergo cogita de corde mundando, quicquid ibi vides, quod displicet Deo, tolle. Venire ad te vult Deus: audi ipsum dicentem. Ego, & pater venimus, & mansionem apud eum faciemus. Ecce quid promittit Deus? Si ego qualiscunque fragilis homo venturum me ad domum tuam promitterem, sine dubio mundares eam, superflua proiiceres, quæ erant necessaria præparares: Deus ad cor tuum venire vult, & piger es, ei domum mandare? Omnia vitia inimica sunt Deo, & ideo ipso auxiliante proice illa, si vis excipere Deum. Non enim amat Deus habitare cum auaritia immunda, sordida, & infatigabili, cui infideles homines seruire volunt, & Deum videre cupiunt. Et tu ergo munda cor tuum. Si potes id age, id operare, vt Christus mundet vbi maneat: Roga, supplica, humiliare: audi scripturam dicentem, Deus superbis resistit. Esto humilis, vt in te requiescat Deus. Idem ipse Christus tibi est via & patria. Secundum hominem via, secundum Deum patria. Si fideliter curris, per ipsum vadis, & ad ipsum peruenies. Etenim tibi æterna via assumptis quod non erat, non amittit quod erat. Ipsi ergo misericordiam deprecemur, vt nobis fidem rectam & intellectum sibi placitum ad exercenda opera bona concedat: Quod ipse præstare dignetur, qui vult, & regnat per omnia, &c.

Psal. 137.

Math. 5.

Ioan. 14.

Ioan. 4. 2. Pet. 3.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Homil. 3.

Omnia, charissimi, quæ dominus Iesus Christus in hoc mundo sub fragilitate nostra miracula edidit, nobis proficiunt: qui, dum humanam conditionem syderibus importauit, credentibus cælum patere posse monstrauit, & dum victorem mortis in cælestia eleuauit, victoribus, quò sequantur, ostendit. Ascensio ergo domini, catholicæ fidei confirmatio fuit: vt securi in posterum crederemus miraculi illius donum, cuius iam in præsentis percepissemus effectum: & fidelis quisque cum iam tanta perceperit, per ea, quæ cognoscit præstita, discat sperare promissa, ac Dei sui præteritam, præsentemque bonitatem, quasi futurorum

Serm. 176. temp.

futurorum teneat cautionem, Super excelsa ergo cæli terrenum corpus imponitur, ossa intra sepulchri angustias paulò antè cõclusa angelorum cœtibus inferuntur, in gremium immortalitatis mortalis natura transfunditur, & ideo sacra Apostolicæ lectionis restatur historia. Cum hæc dixisset, inquit, videntibus illis, eleuatus est. Dum audis eleuatum, agnosce militia cælestis obsequium, Vnde hodierna festiuitas hominis nobis, & Dei sacramenta manifestauit. Sub vna eademque persona in eo, qui eleuat, diuinam potètiã, in eo autem, qui eleuatur, humanã cognosce substantiam. Ideoque omnimodis detestanda sunt venena Orientalis erroris, qui impia nouitate præsumit asserere filium Dei, ac filium hominis vnus esse naturæ. In alterutra enim parte vel qui solum hominem fuisse dixerit, negabit cõditoris gloriam, vel qui solum Deum, negabit misericordiam redemptoris. Quo genere non facile Arrianus euãgelicam poterit habere veritatem, vbi filium Dei nunc æqualem legimus, nunc minorem. Qui enim vnus naturæ saluatorem nostrum mortifera persuasione crediderit, solū hominem aut solum Deum cogetur dicere crucifixum. Sed non ita est. Mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset. Nos ergo nouerimus in Christo duplicem, geminamque substantiam. De patre cælestem, de matre terrenam. Quam vtranque in vno, eodèque redemptore suis promptum est testimonis explicare. Quasi homo dicebat, quia pater maior me est: sed idem quasi Deus pronuntiabat, Ego, & pater vnus sumus. Quasi homo dicebat, Tiliis est anima mea vsque ad mortem: sed quasi Deus fiducialiter loquebatur, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Quasi homo in cruce pendeat, sed quasi Deus regnum cæleste donabat. Arriani autem confusa mente distinctas substantias penitus nõ videntur, quæ erant hominis, ad Deum impie referuntur, credentes, quòd minor loqueretur diuinitas, vbi iuncta Deo hominis demonstrabatur infirmitas. Nullam itaque facientes inter cælestia, & terrena rationem, dum inter Deum, & hominem distinguere nesciunt, Dei substantiam diuiserunt, & dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum sine intellectus lumine perdidit. Nos verò, vt præfati sumus, Dei, & hominis duplicem substantiam, sed simplicem nouerimus esse personam. Ille etiam error valde refugiendus est, qui impiè asserit, quòd beata Maria solum Deum peperit, eo quòd sibi saluator noster celestem nescio quam carnem intra viscera maternã perfececit, & ita transierit per virginis uterum, quasi per corpus alienum. Sed cum dicat per Prophetam sermo diuinus, De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput: si non est corpus nostrum, quomodo est caput nostrum? Et cum alio loco Propheteta commemorat, Paruulus natus est nobis: Non nobis natus est, si nihil sumpsit ex nobis. Si nihil de nostro suscepit, nihil nobis præstitit. Proinde, charissimi, si non in nostra carne diabolum triumphauit, se exercuit, non nobis dicit. Si non in nostro corpore resurrexit, conditioni nostræ resurgendo nihil contulit. Hæc qui dicit, suscepit, & assumptæ carnis non intelligit rationem, confundit ordinem, euacuat vtilitatem: si non in nostra carne peregit medicinam, solam ergo ex

Act. 1. Inuit Euty-chus heresim, qui erro-res caput do-cere post mor-tem S. Augu-stini.

Ioan. 14. Ioan. 10. Math. 16. Lucæ 23.

Valentinus, & Apollinarij heresi.

Psal. 109.

Esaiæ 9.

homine nascendi elegit iniuriam. Recedat à sensibus nostris tam periculosa persuasio. De nostro est, quod appendit, de suo est, quod donauit. Meū testor esse, quod cecidit, vt meum sit, quod resurrexit. Meum testor esse, quod iacuit intra tumulum, vt meum sit, quod ascendit in cælum. In illo itaque nostri generis corpore nos Christi naors viuificauit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecrauit. In illo nostræ originis corpore cælestibus regnis arham nostræ conditionis imposuit. Elaboremus ergo, charissimi, vt quem admodum dominus in hac die nostro cum corpore ad superna conscendit: ita nos post illum quo modo possumus, spe ascendamus, & corde sequamur. Ipso affectu pariter, & profectu ascendamus post illum, & iam per vitia, ac passiones nostras, si vti que vnusquisque nostrum subdere eas sibi studeat, ac super eas stare cõsuecat, ex ipsis sibi gradum construit, quo possit ad superiora conscendere. Eleuabunt nos, si fuerint infra nos. De vitis nostris scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus. Nam cum bonitatis autore non ascendit malitia, nec cum filio virginis libido, atque luxuria. Non, inquam, ascendunt vitia post virtutum parentem, peccata post iustum, nec infirmitates, ac morbi possunt ire post medicum. Igitur si intrare ipsius medici regnum volumus, prius vulnera nostra curemus. Ordinemus, & custodiamus in nobis statum vtriusque substantiæ, ne animam nobiliorem vti que hominis portionem tartaro pars deuoluat inferior, sed secum potius cælo sanctificatum corpus acquirat natura gloriosior, ipso adiuuante, qui viuic, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM
festo Homilia 4.

Ascensionis domini nostri Iesu Christi factus, & solennis dies hodie illuxit, exultemus, & iocundemur in eo. Christus descendit, inferiora patuerunt. Christus ascendit, superiora claruerunt. Christus in sepulchro, mentiantur custodes. Christus in inferno, visitentur quiescentes. Christus in cælo, credant omnes gentes. Ipse ergo debet esse autor nostri sermonis, qui est largitor nostræ salutis. Nam de quo aliquid loquamur vobis nisi de illo, qui modo ex Evangelio loquebatur omnibus nobis. Ascensus enim ad patrem, dicebat discipulis suis. Hæc locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum. Paraclætus autè spiritus sanctus, quem mittit pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & commonebit vos omnia, quæcunque dixi. Non turbetur cor vestrum, neque formidet, Audistis quia dixi vobis, vado ad patrem meum, quia pater maior me est. Ascensurum enim se dixit ad patrem, & cõtristati sunt discipuli, quòd eos corporali forma desereret, & ait illis. Quia dixi vobis, vado ad patrem, trinititia impleuit cor vestrum? Si diligeretis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est: hoc est, ac si diceret, Ideo subtraho vestris oculis istam serui formam, in qua pater maior me est, vt ab oculis carnis serui forma remota dominum spiritualiter videre possitis. Ergo & propter veram formam serui, quam suscepit, verum dixit, Pater maior me est, quia vti que

Serm. 177. de temp.

Ioan. 14.

1. Ibi supra.

Ioan. 14.

vtique homine maior est Deus : & propter veram formam Dei in qua permanet cum patre : verum dixit, Ego, & pater vnum sumus. Ascendit ergo ad patrem per id quod homo erat, sed mansit in patre per id, quod Deus erat, quia in carne ad nos processit, & a patre non recessit. Ascendit, inquam, ad patrem verbum, quod caro factum est, vt habitaret in nobis, & suam presentiam repromisit dicens, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Secundum formam serui, dicit de illo Ioannes Apostolus, Ipse est verus Deus, & vita eterna. Secundum Dei formam dicit de illo Apostolus Paulus, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Secundum formam Dei ipse de se loquitur, Ego, & pater vnum sumus: secundum formam serui dicit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Vnde illa fiducia, vnde ista formido? Illa vtique vox ex proprietate substantiæ, ista vero ex participatione infirmitatis assumptæ. Hæc ergo, charissimi, prudenter intelligentes de scripturis sanctis, dum legimus discernamus, sed dum discernimus ne fortasse erremus, intellectum ab ipso domino postulemus, cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

Ioan. 10.
Mat. 28.
Philip. 2.
Ioan. 10.
Mat. 26.

EIVSDEM IN EODEM
festis, Homil. 5.

Sermo 178. de temp.

Ascensionis ergo dominicæ inclytum, & regale mysterium, quod Christus terram leuauit ad cælum, canit etiam totus mundus, & festis agit gaudiis triumphos domini sui, quia erexit a terra in opem: & de stercore exaltauit pauperem, eumque leuauit ad patrem. Quis igitur illuc potest ascendere, & aëreos demones transire, nisi ille solus, qui peccatum non potuit habere: Crux ergo illa non obfuit, sed profuit: quia & nobis Christus vicit, & ille in ea superari non potuit. Non sepulchra, non inferi victicem domuerunt carnem, expendit Deus pro homine, quod de creuerat, & rapuit, quem volebat. Videt hoc presentes Apostoli, & paulatim semetipsum ad superna tollentem, pectore pauidi, mente confusi, oculis trepidi cõsequuntur, donec vterque solutam nubem serena dies exciperet, & fulgore corusco vallatum humanis cõspectibus occultaret. Cum ergo eum discipuli tanto lumine perculli non viderent, & curiosos oculos iubar rubidum coruscis ictibus emicaret, confestim ex victoribus angeli directi duo, metu, & dolore prostratos Apostolos verbis talibus consolantur, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Ille Iesus, qui assumptus est a vobis in cælum, ita venit quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Sic veniet, inquit, manifestus, quemadmodum nunc extollitur super astra præclarus, & poli secreta suscipiunt, quem refundant, sanctificatur, diuino comitatu immensus aër, & omnis illa voluntas turba per auras Christo ascendente, transtringit, pauet omne cælum, mutantur astra, concurrunt confestim fulmineus ille militiæ cælestis exercitus: Vident regem suum viuæ carnis manubias reportare, atque hoste debellato, hominem in superna conscendere, agnoscunt in cicatricibus signa bellorum, adorant in carne vulnera iam sana-

Act. 1.

ta, vbi nihil peccati macula extinxerat, nec quippiam sua virulentia grauidus ille veneni draco vomuerat, Serpens enim vestigium in petra non figebat. Plaudunt agmina, tubæ sonant, lætis semiscencia blanda modulamina choris funduntur. Ecce confestim splendidus ille senatus cælestis ex regnis soluitur. Nanque in imis poli læta carminibus regia ampla Dei referatur, vndique syderei repagula cæli, atque astriferi orbis arcana soluta penitus compage patefcunt. Recessit in geminam arcem diuisus aër, & lati ardua cæli latera concisis marginibus dependenter. Fit vnus ibi sine cælo dies, & claris titubant fulgoribus, & tunc alternis inter se ita resonant obsequia læta carminibus, Tollite portas, principes, vestras & eleuamini, portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Ascendebat enim cruoris rubore perfusus a trophæis victricibus laureatus. Viderunt cælestes cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia castris tyrannicis reportata: & admirantes fulgentia diuinæ virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque lætantes. Quis est, inquit, iste rex gloriæ? Et aiunt, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Hic est ille candidus, & roseus compunctus a multitudine. Hic est ille, qui non habuit speciem, neque decorem, infirmus in laqueo, fortis in spolio, vilis in corpusculo, armatus in prælio, foedus in morte, pulcher in resurrectione, candidus ex virgine, rubicundus in cruce, fuscus in opprobrio, clarus in cælo. Quando id quispiam, fratres, nosset, vt Deus lateret in carne, maiestas habitaret in corpore, & ita in mundo gereret prælium, vt ipsum corpus post sepulchra mox leuaret ad cælum? Recepit igitur se intra velamina diuina cum carne maiestas, didicit cælum portare hominem, atque sub pedibus Christi famulancia æthera iacuerunt. Ecce iam porta patet, quam clauserat Adam, claustrum, quod cælo iniquitas infixerat, reparatum est. Si quis se ad Christum tenuerit, & vnus substantiæ patrem, & filium, & spiritum sanctum confessus fuerit, cæli ianuas per ipsum securus intrabit, Amen.

Psal. 23.
Esa. 55.

EIVSDEM IN EODEM
festis, Homilia 6.

Quantis ornatibus gaudiorum refulsit hodie aula cælorum? Angeli enim vota sua sperata diuinus receperunt, & hymnum dixerunt. In alleuatioue portarum lux in cælis, splendor in ianuis, quia Christus rursus ascendit, procedens de thalamo suo, ascensus in throno suo. Vnde sanctus Dauid posuit organum suum in foribus cælorum, cantans canticum nouum, Quoniam qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cælos. Lætoribus ergo fistulis organum tangens resultat, & dicit protophetæ æterni consulis cernens, non auro gemmisque decorum, sed nubium glacie candidatum. Qui ponit, inquit, nubem ascensum suum, qui ambulat super pennas ventorum. Iam enim super aspidem, & basiliscum ambulauit, & conculcauit leonem, & draconem: Pede mortis, planctu resurrectionis. Mirabilis in oculis nostris clarificatus cõruscet ascensionis virtutibus, sedes super nubem leuem, compluens Apostolos pacis hereditate, & testamentaria charitate: Pacem, inquit, meam do vobis, pacem relinquo vobis. Ad hanc

Serm. 179. temp.
Psal. 138.
Ephes. 4.
Psal. 103.
Psal. 90.
Ioan. 14.

hanc melodiam sonantium organorum ante aulam regiam cælorum inuitati sequuntur Apostoli, benedictionis gratiam petunt: gradiuntur cum domino filij sponsi, pignus accepturi spiritus sancti. Leuans autem manus suas benedixit eos, dedit eis arrham spõsalem muneris preciosam, non ex auro, gemmisque distinctam, sed charitatis anfulis contextam catenam, qua alligati sequantur eum ad sponsam agni Hierusalem patriam sempiternam. Domine, inquit, quare nos derelinquis ascendens, qui nos elegisti in ripa præcedens? Domine, quando sumus verba tua super mel, & fauuum eminus percepturi, & stillantis, rorantisque gratiæ balsamum de tuis labiis, ac faucibus libaturus? Aut instrue quod ascendis, ne deseras cum ascēdis: quasi scuto benignitatis tuæ remansimus in aperto nudati, tanquam pupilli matris amplectentis pennatæ velamini destituti. Quando venies ad nos, qui redemisti nos? Mors tua fuit peccatum nostrum, sit ascēsus tuus pignus nostrum, ne nimis absorpti mœreore mergamur, quos eleuasti de gemitibus inferorum. Ascendens ergo dominus alumnorum suorum trititiam excelsa de nube suspiciens, emittit consolatores mœroris, nuncios ascendens, & indices reuertentis. Viri, inquit, Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Sic veniet, vna erit euectio, vna læticia nubifera, vna species mansueta, sed iustis clarifica, & peccatoribus metuenda. Non vos terrebis aduentus, quos consolatur eius ascensus. Sic veniet, clauorum vulnera illasæ demonstrans, & foraminum cruenta monila. Vobis filijs sponsi cum coronam cælestis exhibebit imperij, crucis vulnera non mutabit, quia signum filij hominis fulgebis. Accepto ergo Apostoli ascendētis mandato, desuper venturo sancti spiritus pignore precioso, in templo erant vnanimis collaudantes dominum, vt vna eos inueniret corona ignea aduentantium gratiarum. In templo ergo, fratres, semper vnanimis demoremur, & in domo domini ambulantes cum concordia pacis eius speremus aduentum, & in templo eius omnes dicamus gloriam, vt etiam ignis gratiæ insudat super nos, Amen.

Act. 1.
Psal. 23.

EIVSDEM IN EODEM
festis, Homilia 7.

Delectat aspicere Christum dominum portatoris nubibus ascendente, cum resurgens a mortuis reuerti cepit ad cælum, vnde venerat saluare genus humanum. Qui sunt, qui expectant ascendente, qui viderunt resurgentem, fugerunt pendente, & sequuntur oculis ascendente? Timor in cruce, amor in nube visus delectabilis in aère. O dulcis descendens affectus, o delectabilis euolantis aspectus. Facit vale, & benedicit in pace. Illi se commendant, & ille benedictionis gratiam relinquit. Benedicit eos extensis manibus, & præparatis in occursum imponitur nubibus. Finit eloquium & iam repetit cælum. Candida enim subito apparuit nubis euectio parata in cælo. Apparuit nubes, intrauit in eam, qui educit nubes ab extremo terræ, vt oblectaret oculos eorum nubis amoenitas, & irroraret eos

Serm. 180. de temp.
Luc. 24.

ascendentis de cælo suauitas, ne sola desiderantium inanis remaneret anxietas. Ecce in clypeo Actuum Apostolorum penduntium viuunt picta lumina piscatorum, adest consolator qui ascendit saluator: Mittit continuè duos cælestes prætores, vt alumnos suos securos redderet metuentes, & in gaudium conuerteret lacrymantes. Operiebat enim cælestes mitti consolatores, ne remanerent trepidi piscatores. Nam & cum Imperator de vrbe transiret ad urbem, & eius nunciatur aduentus, non mittuntur nisi domestici prætores, ac palatini, vt nuncient provincialibus quod est regis aduentus, aut reditus: Ita & domino ascendente, prætorum cælestium turba respèdit decantantium, vt tanquam provincialium respirare facerent a timore corda pastorum. Quando etiam paritur, ac resurgit, domestici angeli destinantur, vt a nube, ac prætorio monumenti resurrexissent nunciarent dominum cæli: & nunc cum ascendit, de choro præcedentium potestatum, de multitudine cantantium in aère castrorum, duo palatini cælestis imperij diriguntur, vt & flebilis requiescerent lumina piscatorum, hymnum cælestem recitant: Piscatores viti, inquit, Galilæi, quid aspicitis in Iesum euntem in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Profectus est desiderabilis, non veniet vobis terribilis, nubes in occursum, nubes in reditu. Vulnera portauit, ipsa iterum reportabit. Crucem retulit cum triumpho, signum filij hominis vobis parebit in cælo: Sic veniet in ipso corpore, in ipsa nube, in ipsa veritate, vobis in amore, impletis in tremore. Beati quibus verè dicitur, Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Nunquid sic veniet oculis peccatorum? Ipsa erit veritas, sed non erit ipsa securitas. Dies erit tremendi iudicij, descensus angelorum, resurrectio mortuorum. Ascendent angeli & quodam digito tubæ sonantis, tangent sepulchra terra tremantis, vt pignora restituant throno igneo indicantis, Ascendent angeli ad sepulchra prophetarum & ipsorum Apostolorum omniumque sanctorum, & dicent eis, Ecce est, qui sic iterum redit, quomodo ascendit. Nos diximus, quia sic veniet, quomodo eum vidistis euntem in cælum: qui deduxistis euntem, suscipite redeuntem. Ista allocutio non est linguarum septuaginta, sed patenter nubes dicuntur pluuias, vt occurrant in rore, & refrigerosa amoenitate qui conscientia non continent quæstionem. Petamus ergo a domino Deo nostro, vt, sicut hodie ascensionis celebramus tempus, & diem, ita reuertentis incremunt matutinam suscipere pietatem, vt dicamus ei, Mane adorabo, domine, mane astabo tibi, & contemplantor te.

Psal. 34.
Act. 1.
Act. 1.

EIVSDEM IN IDEM
Euang. Homilia.

Avidistis quid dixerit dominus discipulis suis post resurrectionem, Misit eos ad Euangelium prædicandum, & factum est. Prædicatum est Euangelium, peruenit ad nos, Et ecce in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Ambulando & ambulando Euangelium peruenit ad nos, & ad fines terræ. Breuiter constituit nobis, loquens discipulis suis, Bibl. Hom. tom. 3. N quid

Ser. 5. lib. 17. Homil.

Pfal. 59.
Pfal. 35.

Pfal. 48.

quid faciamus, quid speremus, Ait enim sicut au-
ditis, quando loquebatur, *Qui crediderit & bap-
tizatus fuerit, saluus erit.* Exigitur à nobis fides, of-
feratur salus, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, sal-
uus erit.* Preciosum est, quod promittitur nobis:
gratis sit, quod iubetur, *Qui crediderit, & bap-
tizatus fuerit, saluus erit.* Quid enim? Qui hæc audie-
bant, salui non erant? Nonne multi salui credunt,
salui fiunt, & antequam credant? Salui planè, sed
vana salus hominum. Qualis est ista salus, quæ
tibi cum iumento tuo communis est? Verumta-
men etiam ipsa vnde nisi ab illo de quo scriptum
est, Homines, & iumenta saluos facies domine. Et
addidit, Secundum multitudinem misericordie
tuæ, Deus, Tanta est enim multitudo misericor-
diæ tuæ, vt veniat à te salus in istam carnem mor-
talem hominum; veniat & ad carnem pecorum.
Hæc est multitudo misericordie tuæ, filiis tuis
quid? Ecce homines & iumenta saluos facies do-
mine. Nihil nobis amplius? Quod hominibus
quibuscunque, quod pecoribus, hoc præstatur &
nobis? Non planè hoc. Sed quid? Audi, Filij autem
hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt:
Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & tor-
rente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud
te est fons vitæ; Christus est fons vitæ. Habeba-
mus salutem cum iumentis quousque veniret ad
nos fons vitæ; fons vitæ venit ad nos & fons vitæ
mortuus est propter nos. Negabit vitam suam,
qui nobis erogavit mortem suam? Ipsa est salus
quæ non est vana. Quare? Quia non transit. Bene
animaduertenda ista distinctio, homines & iu-
menta saluos facies domine. Homines, pertinen-
tes ad hominem; filij autem hominum, pertinen-
tes ad filium hominis, sub tegmine alarum tua-
rum sperabant. Constituite vobis ante oculos
duos homines. Erigite fidem, cuigilet cor ve-
strum, recordamini hominem in quo decepti su-
mus, recordamini hominem à quo redempti su-
mus. Ille homo nunquid filius hominis? Adam
homo erat, filius hominis non erat. Ideo dominus
Christus assidue se dicit filium hominis, vt faciat
nos recordari hominem, qui non fuit filius ho-
minis. Vt recordemur in illo mortem, in isto vi-
tam. In illo peccatum, in isto remissionem pecca-
torum. In illo vinculum, in isto libertatem. In illo
damnationem, in isto absolutionem. Duo ergo
isti homines significati sunt & in his verbis, ho-
mines & iumenta, &c. Homines pertinentes ad
hominem, & iumenta simul cum iumentis eos
saluos facies. Homo enim in honore positus non
intellexit, sicut scriptum est, Homo in honore
positus, non intellexit, comparatus est iumentis
insensatis, & similis factus est eis. Propterea ho-
mines, & iumenta, quibus similes facti sunt
homines, quia non intellexerunt. Et eis, qui-
bus dominari creati sunt, comparati sunt, sal-
uos facies. Nunquid ipsa est salus, de qua dictum
est, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit?*
Alia est illa salus, longe alia. Angeli hanc habent,
nolite eam quærere in terra. Magna est, sed non
est hic. Non est ista res de ista regione, non est hic
talis salus. Surfum cor. Quid hic quæris in ter-
ra salutem hanc? Ipsa salus hæc venit, & mor-
tem nostram hic inuenit. Nunquid dominus nos-
ter Iesus Christus quando venit ad nos in carne,
inuenit hic salutem istam in regione nostra. Ma-
gnam quid huc attulit mercator iste de regione

sua veniens, inuenit in regione nostra quod hic
abundat. Quid hic abundat? Nasci & mori. Plena
est terra his mercibus; natus est, & mortuus est.
Sed qua via natus est? Ad istam regionem venit,
sed non ea via qua & nos. De cælo enim venit à
patre, & tamè natus est mortalis. Natus est de spi-
ritu sancto ex Maria virgine. Nunquid nos sic de
Adam & Eva? Nos per concupiscentiam carnis,
ille autem non per ipsam: Maria enim virgo sine
virili amplexu, sine concupiscentiæ æstu, quoniam
ne pateretur hunc æstum ei dictum est, Spiritus
sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obū-
brabit te. Virgo ergo Maria nõ concubuit & con-
cepit, sed credidit & concepit. Natus est enim
mortalis mortalibus. Quare mortalis? Quia in si-
militudine carnis peccati, non in carne peccati,
sed in similitudine carnis peccati. Quid habet ca-
ro peccati? Mortem & peccatum. Quid habuit si-
militudo carnis peccati? Mortem sine peccato. Si
haberet peccatum, caro esset peccati, Si mortem
non haberet, non esset similitudo carnis peccati.
Talis venit, saluator venit, mortuus est, sed mor-
tem occidit, sicut in se quem timebamus, susce-
pit illam & occidit illam. Quo modo summus ve-
nator leonè cepit, & necauit, Vbi est mors? Qua-
re in Christo, iam non est, sed fuit & mortua est
ibi. O vita, mors mortis, bono animo estote, mori-
erietur & in nobis. Quod præcessit in capite, red-
detur in mēbris; morietur & in nobis mors. Sed
quando? In fine seculi, in resurrectione mortuo-
rum, quam credimus, & de qua non dubitamus.
*Qui enim crediderit & baptizatus fuerit, ipse saluus
erit.* Sequere quod timeas, *Qui autem non crediderit,
condemnabitur.* Ergo mors morietur in nobis, victu-
ra est in dānatis. Vbi mors nesciet mortem, sem-
piterna mors erit, quia æterna tormenta erunt. In
nobis morietur & non erit. Vultis nosse? Dico vo-
bis pauca verba triumphantium, vt habeatis quod
meditemini, quod corde canteris, quod toto ani-
mo speretis, quod fide & bono opere requiratis.
Audite verba triumphantium quando non erit
mors, quando & in nobis sicut & in capite nostro
moriatur mors, Paulus apostolus dicit, Oportet
corruptibile hoc induere incorruptionè, & mor-
tale hoc induere immortalitatem. Tunc fiet ser-
mo, qui scriptus est. Absorpta est mors in victo-
ria, Dixi vobis quia morietur mors in vobis, Ab-
sorpta est mors in victoria, Ista est mors mortis,
Absorbetur vt non appareat. Quid est vt nõ ap-
pareat? Vt non sit nec intus nec foris. Absorpta
est mors in victoria. Gaudeat triumphantes, gau-
deant, dicant quod sequitur, Vbi est mors victo-
ria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Vbi est? Cæpi-
sti, possidisti, vicisti, & tibi addixisti, percussisti, &
occidisti. Vbi est, mors, victoria tua? Vbi est, mors,
aculeus tuus? Nonne confregit illum dominus
meus? O mors, quando domino meo hæstisti, tunc
& mihi peristi. Ista salute saluus erit, qui credide-
rit, & baptizatus fuerit. Qui autem non credide-
rit, condemnabitur. Fugite condēnationem, ama-
te & sperate salutem æternam.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Homil.

Solennitate diei huius admonemus scientes,
Instruimus negligentēs. Ascensum domini in
cælum

Lucæ 1.

1. Cor. 15.

Ser. 6. lib. 17.
Homil.

Act. 1.

Apoc. 1.

1. Thess. 3.

1. Joh. 4. 1. 6.

cælum hodie solemniter celebramus. Dominus
enim saluator noster posito corpore, & recepto
corpore, posteaquam resurrexit à mortuis, exhi-
buit se discipulis viuentem, quem desperauerant
mortuam. Posteaquam se reddidit oculis inuen-
dum manibus contrectandum, ædificans fidem,
exhibendo veritatem: quoniam parum fuit hu-
manæ fragilitati, & infirmæ trepidationi tam ma-
gnum miraculum vno die exhibere, & inde sub-
trahere. Cõuersatus est cum eis in terra, sicut au-
diuimus, quum liber Actuum apostolorum lega-
retur. Conuersatus est cum eis in terra quadra-
ginta diebus intrans & exiens, manducans, & bi-
bens: vt exhiberet veritatem, non quòd haberet
necessitatem. Ipse ergo quadagesimo die, quem
hodie celebramus, eis videntibus, & videndo de-
ducentibus, ascendit in cælum. Tunc ergo postea-
quam id, quod videbant, ascendere mirabantur:
sursum tamen ire gaudebant, Capitis enim præ-
cessio spes membrorum est. Audierunt & angeli-
cam vocem, Viri Galilæi, quid statis aspicientes
in cælum? Hic Iesus sic venit quemadmodum
vidistis eum euntem in cælum. Quid est sic ve-
niet? In ea forma veniet, vt impleatur quod scri-
ptum est, Videbunt in quem pupugerunt, Sic ve-
niet, ad homines veniet, homo veniet, sed Deus
homo veniet, veniet verus homo & Deus, vt fa-
ciat homines Deos. Ascendit Iudex cæli, sonuit
præco cæli. Bonam causam habeamus vt futurum
iudicium non timeamus. Ascendit enim, viderunt
qui nobis nunciauerunt. Qui non viderunt cre-
diderunt, alij credentes irriserunt. Non enim om-
nium est fides. Et quia non omnium est fides, &
nouit dominus, qui sunt eius, quid disceptamus,
quod ascendit in cælum Deus? Miremur potius,
quia descendit in infernum Deus. Mortem Chri-
sti miremur, resurrectionem vero laudemus po-
tius quàm miremur. Perditio nostra, peccatum
nostrum, sanguis Christi precium nostrum, resur-
rectio Christi spes nostra, aduentus Christi res nos-
tra. Ille ergo, qui est ad dexteram patris expectan-
dus est, donec veniat. Dicat anima nostra stitens
illi, quādo veniet? Et, sicut anima mea ad Deum
uiuum, quando veniet? veniet. Sed quādo veniet?
Oportet vt veniat, vt inam paratum te inueniat. Ve-
runtamen ne putemus nos solos habere hoc de-
siderium de domino nostro, vt dicamus quando
veniet? Habuerunt hoc desiderium & discipuli
eius. Si possem vobis dicere inhiantibus, expe-
ctantibus, suspensis, nosse cupientibus quando
veniat dominus Deus noster, si possem vobis di-
cere, qualis vobis videret? Sed hoc ex me non vos
speratis audire posse? Qui si speratis, desipitis,
ipsum certe dominum Iesum Christum in corpo-
re præsentem, viuentem, loquentem, si ante o-
culos vestros, & ante manus vestras haberetis, scio
quia præ isto desiderio interrogaretis & diceretis
ei, Domine, quando venturus es? Discipuli ipsi
dominum Iesum Christum præsentem interro-
gauerunt, Non potestis interrogare, quod inter-
rogauerunt, audire quod audierunt. Etenim illi
tunc erant, nos nondum eramus. Quibus tamen
si credamus, & nobis interrogauerunt, & nobis
audierunt. Ergo discipuli Christi deducturi aspe-
ctu ascensurum Christum interrogauerunt & di-
xerunt ei, Domine si hoc tempore præsentaberis?
Cui dicebant? Quem præsentem videbant. Si hoc
tempore præsentaberis? Et quid est illud? Nonne

præsentem videbant, nonne præsentem audie-
bant, nonne præsentem etiam tangebant? Quid
est hoc si hoc tempore præsentaberis, nisi quia
nouerant præsentia Christi futurum iudicium, vt
videretur à suis & ab alienis? Nam quando resur-
rexit non est visus, nisi à suis. Hoc ergo sciebant,
& fide retinebant, futurum esse tempus, quando
iudicatus iudicaret, quando reprobatus proba-
ret, & reprobaret, quando cõspicius vtrique ho-
minum generi alios poneret ad dexteram, alios
ad sinistrā dicturus quod vtrique audirent, obla-
turus quod non vtrique acciperent, comminatu-
rus quod non vtrique pertinescerent. Sciebant
futurum, sed quando quærebant, si hoc tempore
præsentaberis? Non vtrique nobis. Nam & modo
videmus te, sed præsentaberis etiam his qui non
crediderunt in te, si hoc tempore præsentaberis
dic nobis, & quando regnum Israël: hoc quæsie-
runt, si hoc tempore præsentaberis, & quando re-
gnum Israël. Quod regnum? De quo dicimus, Ad-
ueniat regnum tuum. Quod regnum? De quo au-
dituri sunt ad dexteram positi, Venite benedicti
patris mei percipite regnū quod vobis paratum
est ab origine mundi. Quando dicturus est etiam
sinistris. Ire in ignem æternum, qui paratus est
diabolo, & angelis eius. Terribilis vox, tremenda
vox. Sed in memoria æterna erit iustus, ab auditu
malo non timebit. Istis hoc, illis illud, in vtroque
verax, quia in vtroque iustus. Sed quod quære-
bant, si audierunt, audiamus: si non audierunt,
quod audierunt teneamus, & quod vcturum est,
non timeamus. Domine, si hoc tempore præsen-
taberis? Et nos æstimantes nos præsentem videre
dominum in corpore constitutum, dicamus illi,
Domine, si hoc tempore præsentaberis, & quādo
regnum Israël? Quando regnum tuorum, quando
regnum humilium, quamdiu typhus superbo-
rū? Certe hoc est, quod quærebatis, hoc est, quod
audire desiderabatis. Videamus quid responde-
rit, Non dedignentur audire agni, quod audierunt
arietes, audiamus quid dicit ipse dominus, Qui-
bus? Petro, Ioanni, Andree, Iacobo, cæteris tantis,
& talibus, tã dignis. Sed quos inuenit indignos,
fecit dignos. Quid eis respondit dicentibus, si hoc
tempore præsentaberis, & quādo regnum Israël?
Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit
in sua potestate. Quid est hoc? Dicitur Petro, non
est vestrum: & dicit tu, meum est: Non est vestrum
scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate.
Quod creditis, bene creditis: quia venturum est.
Quando venturum sit quid ad te? Quando vene-
rit præpara te. Non est vestrum scire tempora,
quæ pater posuit in sua potestate. Curiositas ab-
cedat, pietas succedat. Quid ad te, quando veniet?
Sic viuere, quasi hodie venturum sit, & non time-
bis quum venerit. Videte autem ordinem & di-
sciplinam magistri boni, magistri singularis, ma-
gistri solius. Non dixit quod interrogauerunt, &
dixit quod non interrogauerunt. Sciebat enim
quod interrogauerunt non eis non expedire vt
nosset; quod autem sciebat eis expedire, etiam
non eis interrogantibus dixit, Non est vestrum
scire, inquit, tempora. Quò tibi tēpora? Hoc agi-
tur vt euadas tempora, & quæris tempora? Non
est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua
potestate. Et quasi diceretur ei, & quid est nostrū,
modo audiamus quid ad nos maxime pertineat.
modo audiamus. Quæsitum est quod non oportet
Bibl. Hom. tom. 3. N 2 teat

Matth. 6.
Matth. 25.

Pfal. 111.

Act. 1.

teat dici, Sed dictum est, quod oporteat audiri: Non est vestrum scire tempora, quae pater posuit in sua potestate. Sed quid est vestrum scire? Sed accipietis virtutem spiritus sancti superuenientem in vos, & eritis mihi testes. Vbi? In Hierusalem. Consequens erat vt audiremus, his enim verbis Ecclesia praedicatur, Ecclesia commendatur, vnitatis annunciat, diuisio accusatur. Apostolis dictum est, Et eritis mihi testes: fidelibus dicitur, Vasis Dei dicitur, vasis misericordiae dicitur. Eritis mihi testes? Vbi? In Hierusalem vbi occisus sum. Et in tota Iudaea & Samaria, & vsque in fines terrae. Ecce quod audite, ecce quod tenete. Sponsa estote & sponsum securi expectate. Sponsa Ecclesia est. Vbi futura praedicata est, quam illi testes annunciarunt vbi futura praedicata est? Multi enim dicturi sunt, Ecce hic est: Audirem si non & alius diceret, Ecce hic est. Quid tu dicis? Ecce hic est. Iam ibam, sed reuocat alius simili voce. Ecce hic est. Tu ex parte vna, Ecce hic est alius ex parte alia, Ecce hic est. Dominum interrogemus, dominum interpellemus. Sileant partes totum audiamus. Dicit vnus ex angulo vno. Ecce hic est: alius ex alio angulo, Non, sed ecce hic est. Tu, domine dic, tu asserere quam redemisti, ostende quam dilexisti. Ad nuptias tuas inuitati sumus, ostende sponsam tuam, ne vota tua litigando turbemus. Dicit plane, ostendit plane, non deserit inquirentes, non amat litigantes. Dicit discipulis suis, & non querentibus dicit, quia contententibus contradicit. Et ideo fortasse hoc ab Apostolis nondum querebatur, quia grex Christi nondum a latronibus diuidebatur. Nos experti dolores diuisionis, studiose coagulum quarimus vnitatis. Apostoli quaerunt tempus iudicij, & dominus respondet locum Ecclesiae. Non respondit quod quaerierunt, sed nostros praueidebat dolores. Erris, inquit, mihi testes in Hierusalem. Parum est, non pro hoc tantum precium dedisti, vt hoc solum emereres in Hierusalem. Dic adhuc, & vsque in fines terrae. Venisti ad fines. Quare contentiones non finis? Nemo mihi dicat iam. Ecce hic est. Non, sed ecce hic est. Sileat humana praesumptio, Audiatur diuina praedicatio. Teneatur vera promissio, in Hierusalem, & in tota Iudaea, & Samaria, & vsque in fines terrae. His dictis nubes suscepit eum: tam non opus erat vt aliquid adderetur ne aliunde cogitaretur. Fratres, pro magno audiri solent verba nouissima parentis ituri ad sepulchrum, & contemnuntur domini verba nouissima ascendens in caelum. Existimemus dominum nostrum testamentum scripsisse, & in testamento sua nouissima verba posuisse: praenidit enim malorum filiorum futura litigia, praenidit homines partes sibi conantes facere de possessione aliena. Quare enim non diuidant quod non emerunt? Quare non concidant quo pretium non dederunt? Sed ille tunicam desuper textam nusquam consutilem diuidi noluit forte prouenit in illa veste, charitas praedicata est: Ipsa est desuper texta, de terra est cupiditas, desuper charitas. Agite, fratres, testamentum scripsit dominus, nouissima verba posuit. Videte obsecro vos, & moueat vos quo modo & nos mouet, si fieri potest. Duae sunt glorificationes secundum suscepti hominis formam, Vna, qua surrexit a mortuis tertia die. Alia qua ascendit in caelum ante oculos discipulorum suorum. Duae sunt istae, quae commendantur glorifi-

Vbi supra.

cationes eius iam factae. Restat vna & ipsa in conspectu hominum, quum se iudicio praesentabit. De spiritu sancto hoc erat dictum per Ioannem euangelistam, Spiritus autem nondum fuerat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Spiritus autem nondum fuerat datus. Quare nondum fuerat datus? Quia Iesus nondum erat glorificatus. Expectabatur ergo vt glorificato Iesu daretur spiritus. Meritoque bis glorificatus, resurgendo & ascendendo bis dedit spiritum. Vnum dedit, & vnus dedit, vnitati dedit & tamē bis dedit. Primum postquam resurrexit, dixit discipulis suis, Accipite spiritum sanctum. Et insufflauit in facie eorum: habes semel. Deinde promittit adhuc se missurum spiritum sanctum, & dicit, Accipietis virtutem spiritus sancti superuenientem in vos. Et alio loco. In ciuitate sedete. Ego enim impleam promissionem patris, quam audistis, inquit, ex ore meo. Postquam ascendit decem diebus ibi factis misit spiritum sanctum, ipse est solennis futurus Pentecostes. Videte ergo, fratres mei. Quarat a me aliquis, quare bis dedit spiritum sanctum. Multi multa dixerunt, & sicut homines quae fierunt. Et aliqui dixerunt quod non est contra fidem. Alius hoc, alius illud. Vtrumque, quod non excederet regulam veritatis. Si dicam me scire, quare bis dederit, mentiar vobis. Nescio: qui se dicit scire quod nescit, temerarius est. Qui se negat scire, quod scit, ingratus est. Ergo fateor vobis, quare bis dederit dominus spiritum sanctum adhuc quaero, ad aliquid certius peruenire cupio. Adiuuet me dominus, orantibus vobis, vt quod donare dignatur, & vobis non taceatur. Ergo nescio. Quid tamen existimem nondum sciens, nondum pro certo tenens, sicut certissimum teneo dedisse, Quid ergo existimem, non tacebo. Si hoc est confirmet dominus: si aliud est quod verius appareat, donet dominus. Ergo arbitror, sed arbitror ideo bis datum esse spiritum sanctum, vt commendarentur duo praecipua charitatis. Duo sunt enim praecipua, & vna est charitas, & duo praecipua dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Et diliges proximum tuum tanquam teipsum, in his duobus praecipuis tota lex pendet & propheta. Vna charitas, & duo praecipua. Vnus spiritus, & duo data. Non enim alius datus, est prius, & alius datus est postea. Quia non alia charitas diligit proximum quam illa, quae diligit Deum. Non ergo alia charitas est. Qua charitate proximum ipsa charitate diligimus & Deum. Sed quia aliud est Deus, aliud proximus, vna charitate diliguntur, non sunt tamen vnum qui diliguntur. Quia ergo magna est primitus commendanda dilectio Dei, secunda dilectio proximi. A secunda autem incipitur vt ad primam perueniatur. Si enim fratrem, quem vides, non diligis, Deum, quem non vides, quo modo diligere poteris? Ideo forte informans nos ad dilectionem proximi, dedit in terra conspicuus, & proximis proximus spiritum sanctum insufflando in faciem eorum. Et ab hac maxime charitate, quae in caelis est, de caelo misit spiritum sanctum. Spiritum sanctum accipe in terra, & diligis fratrem. Accipe de caelo, & diligis Deum, quia & in terra quod accepisti de caelo est, in terra Christus dedit, sed de caelo est qui dedit. Ille enim dedit, qui de caelo descendit. Hic inuenit, cui daret, sed inde attulit, quod daret. Quid est ergo, fratres? An forte commemoro & hoc

Ioan. 7.

Ioan. 20. Luca 24. Act. 1.

Mat. 25.

Ioan. 10.

1. Cor. 1.

Luc. 12.

Deut. 6. Math. 23.

1. Ioan. 4.

Luc. 24.

2. Cor. 13.

& hoc quo modo charitas ad spiritum sanctum pertineat? Paulum audite. Non solum autem, inquit, sed & gloriamur in tribulationibus scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Vnde charitas Dei diffusa est in cordibus nostris? Vnde? Quid tibi dabis? Quid quasi de tuo praesumes? Quid enim habes, quod non accepisti? Ergo vnde nisi quod sequitur, Per spiritum sanctum, qui datus est nobis? Charitas ista non tenetur nisi in vnitatem Ecclesiae. Non illam habent diuisores, sicut dicit Apostolus Iudas, Hi sunt, qui seipsos segregant animales spiritum non habentes. Qui seipsos segregant? Quare segregant? Qui animales spiritum non habentes, ideo defluunt, quia coagulum non habent charitatis. Ipsa charitate plena est gallina illa propter pullos infirmata, cum pullis humilians vocem suam, extendens alas suas. Quotiens, inquit, volui colligere filio tuos? Colligere, non diuidere. Quia habeo, inquit, alias oues, quae non sunt ex hoc ouili. Oportet me & ipsas adducere, vt sit vnus grex, & vnus pastor. Merito non audiuit fratrem contra fratrem interpellantem, & dicentem, Domine, dic fratri meo, diuidat mecum hereditatem. Domine, inquit, dic fratri meo. Quid? Diuidat mecum hereditatem. Et dominus: Dic homo. Quare enim vis diuidere, nisi quia homo? Quum enim dicit alius, Ego sum Pauli, alius autem ego Apollo, nonne homines estis? Dic homo, Quis constituit me diuisorem hereditatis inter vos? Colligere veni non diuidere. Ideo, inquit, dico vobis caute ab omni cupiditate. Cupiditas enim cupit diuidere sicut charitas colligere. Quid est autem, caute ab omni cupiditate, nisi impleamini charitate? Nos charitatem pro captu nostro habentes interpellamus dominum contra fratrem, sicut & ille contra fratrem, sed non hac voce, non hac postulatione. Ille enim dixit, domine, dic fratri meo, diuidat mecum hereditatem. Nos dicimus, domine, dic fratri meo teneat mecum hereditatem. Videte ergo, fratres, quid maxime diligatis, quid fortiter teneatis. Glorificatus dominus resurgendo commendat Ecclesiam, glorificandus ascendendo commendat Ecclesiam, Spiritum sanctum mittens de caelis commendat Ecclesiam. Resurgens enim, quid dicit discipulis suis? Hac dicebam vobis, quum essem apud vos, quia oportebat impleri omnia, quae scripta sunt in lege, & prophetis, & Psalmis de me. Et tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertio die. Vbi est Ecclesiae commendatio? Et praedicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum? Et hoc vbi? Per omnes gentes incipientibus ab Hierusalem hac resurrectione glorificatus. Quid Ascensione glorificandus? Quod audistis, Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudaea & Samaria, & vsque in fines terrae. Quid ipso aduentu spiritus sancti? Venit spiritus sanctus, quos primum impleuit, linguis omnium gentium loquebantur. Vnusquisque homo loquens omnibus linguis, quid aliud significauit quam vnitatem in omnibus linguis? hoc tenentes, in hoc firmati, in hoc roborati, in hoc inconcussa charitate defixi, laudemus pueri

dominum & dicamus Halleluia, Sed in vna parte? Et vnde & quousque? A solis ortu vsque ad occasum laudate nomen domini.

Ipsil. 112.

S. LEONIS PAPAE
Sermo primus de Ascensione Domini.

Post beatam, & gloriosam resurrectionem domini nostri Iesu Christi, qua verum Dei templum, Iudaica impietate resolutum, diuina in tri-duo potentia suscitauit, quadragenarius hodie, dilectissimi, sanctorum dierum expletus est numerus, sacratissima ordinatione dispositus, & ad vtilitatem nostrae eruditionis impensus: vt, dum a domino in hoc spatio mora praesentiae corporalis extenditur, fides resurrectionis, documentis necessariis muniretur. Mors enim Christi, multum discipulorum corda turbauerat, & de supplicio crucis, de emissionem spiritus, de exanimati corporis sepultura, grauitatis moestitudine mentibus, quidam diffidentiae torpor obreperat. Nam, cum sanctae mulieres, sicut Euangelica pandit historia reuolutum a monumento lapidem, & sepulchrum corpore vacuum, & viuentis domini testes angelos nuntiarent, verba earum, Apostolis, aliisque discipulis deliramētis similia videbantur. Quam vtrique haesitationem humana infirmitate nutantem, nequaquam permisisset spiritus veritatis praedicatorum suorum inesse pectoribus, nisi illa trepida sollicitudo, & curiosa cunctatio, nostrae fidei fundamenta iccisset. Nostris igitur perturbacionibus, nostris periculis in Apostolis consulebatur. Nos in illis viris contra calumnias impiorum & contra terrenae argumenta sapientiae docebamur. Nos illorum instruxit aspectus, nos erudit inuitus, nos confirmauit attractus. Gratias agamus diuinam dispensationi, & sanctorum patrum necessariae tarditati. Dubitarum est ab illis, ne dubitaretur a nobis. Non ergo ij dies, dilectissimi, qui inter resurrectionem domini, ascensionemque fluxerunt, ociose transiere decursu, sed magna in eis confirmata sacramenta, magna sunt reuelata mysteria. In iis metus dirae mortis auferatur & non solum animae, sed etiam carnis immortalitas declaratur. In iis per insufflationem domini infunditur Apostolis omnibus spiritus sanctus, & beato Apostolo Petro, supra ceteros post regni clauas, ouilis dominici cura mandatur. In iis diebus, duobus discipulis tertius in via dominus iugitur comes, & ad omnem nostrae ambiguitatis caliginem deterendam, paucitiam, ac trepidantium tarditas increpatur. Flammam fidei illuminata corda concipiunt, & quae erat tepida, reserante scripturas domino, efficiuntur ardentia. In fractione quoque panis eduescentium aperitur obtutus, multo felicius eorum oculis patefactis, quibus naturae suae manifestata est glorificatio, quam illorum generis nostri principum, quibus praenaricationis suae est ingesta confusio. Inter haec autem, aliaque miracula, cum discipuli trepidis cogitationibus aetuaerent, & apparuissent in medio eorum dominus, dixissetque; Pax vobis, ne hoc remaneret in eorum opinionibus, quod voltabatur in cordibus, (putabant enim se spiritum videre, non carnem,) redarguit cogitationes a veritate discordes, ingerit dubitantium oculis manentibus

Marc. 16. Luca 24.

Ioan. 20. Petri praerogatiua. Luca 24.

Ibidem.

Ioan. 20.

ria in manibus suis, & pedibus crucis signa, & vt diligentius pertractetur, inuitat. Quia ad sananda infidelium cordium vulnera, clauorum & lanceæ erant seruata vestigia, vt non dubia fide, sed constantissima scientia teneretur, eam naturam in Dei patris consensuram throno, quæ iacuerat in sepulchro. Per omne ergo hoc tempus, dilectissimi, quod inter resurrectionem, & ascensionem domini exactum est, hoc prouidentia Dei curauit, hoc docuit, hoc suorum & oculis insinuauit, & cordibus, vt dominus Iesus verè agnosceretur resuscitatus, qui verè erat natus, & passus, & mortuus. Vnde beatissimi Apostoli, omnesque discipuli, qui & de exitu crucis fuerant trepidi, & de fide resurrectionis ambigui, ita sunt veritate perspicua roborati, vt domino in celorum eunte sublimia, non solù nulla afficerentur tristitia, sed etiam magno gaudio replerentur. Et reuera magna erat, & ineffabilis causa gaudendi, cum in conspectu sanctæ multitudinis super omnium creaturatum celestium dignitatem, humani generis natura confunderet, supergressura angelicos ordines, & ultra archangelorum altitudines eleuanda, nec vllis sublimitatibus modum suæ prouectionis habitura, nisi æterni patris recepta consensu, illius gloriæ sociaretur in throno, cuius natura copulabatur in filio. Quia igitur Christi ascensio, nostra est prouectio, & quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur & corporis, dignis, dilectissimi, exultemus gaudiis, & pia gratiarum actione lætemur. Hodie enim non solum paradisi possessores firmati sumus, sed etiam celorum in Christo superna penetrauimus, ampliora adepi per ineffabilem Christi gratiam, quam per diaboli amiseramus inuidiam. Nam quos virulentus inimicus, primi habitaculi felicitate deiecit, eos sibi incorporatos Dei filius ad dexteram patris collocavit: cum quo viuunt, & regnant in vnitatem spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum, Amen.

EIVSDEM SERMO II. de Ascensione Domini.

Sacramentum, dilectissimi, salutis nostræ, quam spreco sanguinis sui vniuersitatis cõditor æstimauit, à die corporalis ortus vsque ad exitum passionis, per dispensationem humilitatis impletum est. Et licet multa etiam in forma serui diuinitatis signa radiauerint, propriè tamen temporis illius actio ad demonstrandam suscepti hominis pertinuit veritatem. Post passionem verò ruptis mortis vinculis, quæ vim suam in eum, qui peccati erat nescius, incedendo perdidit, infirmitas in virtutem, mortalitas in immortalitatem, contumelia transfuit in gloriam: quam dominus Iesus Christus in multis, manifestisq; documentis, multorum declarauit aspectibus, donec triumphum victoriæ, quem reportarat à mortuis, inferret & cælis. Sicut ergo in solennitate paschali resurrectio domini fuit nobis causa lætandi: ita ascensio eius in cælos, præsentium nobis est materia gaudiorum, recolentibus illam diem & rite venerantibus, qua naturæ nostræ humilitas in Christo super omnem cæli militiam, super omnem ordinem angelorum, & ultra omnium altitudinem potestatum, ad Dei patris est prouecta cõfessum. Quo ordine operum diuinorum nos fun-

dati, nos ædificati sumus, vt mirabilior fieret gratia Dei, cum remotis à conspectu hominum, quæ merito reuerentiam sui sentiebantur indicere, fides non deficeret, spes non fluctuaret, charitas non teperet. Magnatum hic vigor est mentium, & valde fidelium lumèn est animarum incuncta niter credere, quæ corporeo non videntur intuitu, & ibi figere desiderium, quo nequeas inferre conspectum. Hæc autem pietas, vnde in nostris cordibus nasceretur, aut quomodo quisquam iustificaretur per fidem, si in iis tantum salus nostra consisteret, quæ obtutibus subiacerent? Vnde & illi viro, qui de resurrectione Christi videbatur ambigere, nisi in ipsius carne vestigia passionis & visu explorasset, & tactu, Quia vidisti me, inquit dominus, credidisti: beati, qui non viderunt, & crediderunt. Vt igitur huius beatitudinis, dilectissimi, capaces esse possemus, expletis omnibus, quæ Euangelicæ prædicationi, & noui testamenti mysteriis congruebant, dominus noster Iesus Christus, quadragesimo post resurrectionem die, coram discipulis eleuatus in cælum, corporalis præsentia modum fecit, mansurus in patris dextera, donec tempora multiplicandis Ecclesiæ filiis diuinitus præstituta peragantur, & ad iudicandos viuos, & mortuos in eadem carne, in qua ascendit, adueniat. Quod itaque redemptoris nostri conspectum fuit, in sacramenta transfuit, & vt fides excellentior esset, ac firmiter, visioni doctrina successit, cuius autoritatem supernis illuminata radiis, credentium corda sequerentur. Hanc fidem ascensione domini auctam, & spiritus sancti munere roboratam, non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus, ferarum, nec exquisita persequentium crudelitatibus supplicia terruerunt: Pro hac fide per vniuersum mundum, non solum viri, sed etiam teneræ virginis, vsque ad effusionem sui sanguinis decurrant. Hæc fides dæmonia eiecit, agnitudines depulit, mortuos suscitauit. Vnde & ipsi beati Apostoli, qui tot miraculis confirmati, tot sermonibus eruditi, atrocitatem tamen dominicæ passionis expauerant, & veritatem resurrectionis eius non sine hesitatione susceperant: tantum de Ascensione Domini profecerunt, vt, quicquid illis prius intulerat metum, verteretur in gaudium. Totam enim contemplationem animi, in diuinitatem ad patris dexteram considentis exererant, nec iam corporeæ visionis tardabantur obiectu, quo minus in id aciem mentis intenderent, quod nec à patre descendendo abfuerat, nec à discipulis ascendendo discesserat. Tunc igitur, dilectissimi, filius hominis Dei filius, excellentius, sacratiusque innouit, cum in paternæ maiestatis gloriam se recepit, & ineffabili modo cepit esse diuinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior. Tunc ad æqualem patri filium eruditior fides gressu cepit mentis accedere, & conrectatione in Christo corporeæ substantiæ, quæ patre minor est, non egere: quoniam glorificati corporis manente natura, eo fides credentium vocabatur, vbi non carnali manu, sed spiritali intellectu, par genitori vnigenitus tangere. Hinc illud est, quod post resurrectionem suam dominus Mariæ Magdalenæ personam Ecclesiæ generenti, cum ad contactum ipsius propere accedere, dicit, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem

partem meam: hoc est, nolo vt ad me corporaliter venias, nec vt me sensu carnis agnoscas. Ad sublimiora te differo, maiora tibi præparo: cum ad patrem ascendero, tunc me perfectius veriusque palpabis, apprehensura quod non tangis, & creditura quod non cernis. Cum autem ascendentem ad cælos dominum sequaces discipulorum oculi intenta admiratione suspicerent, adstiterunt ipsis angeli duo, mirabili vestium candore fulgètes, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Quibus verbis omnes Ecclesiæ filij docebantur, vt Iesus Christus in eadem, qua ascenderat, carne venturus visibilis crederetur, nec posset ambigi omnia, illi esse subiecta, cui ab iplo corporeæ naturæ exordio, famulatus seruisset angelicus. Sicut enim cõcipiendum Christum de spiritu sancto beatæ virgini angelum nunciavit, sic editum de virgine vox cælestium, pastoribus cecinit. Sicut resurrexisset à mortuis, supernorum nunciorum prima testimonia docuerunt, sic ad iudicandum mundum in ipsa carne venturum, angelorum officia prædicant, vt intelligeremus, quæ potestates sint ad futuram cum iudicaturis, cui tantæ ministrarunt etiam iudicando. Exultemus itaque, dilectissimi, gaudio spiritali, & digna apud Deum gratiarum actione lætantes, liberos cordis oculos ad illam altitudinem, in qua Christus est, erigamus. Sursum vocatos animos desideria terrena non deprimant, ad æterna prælectos peritura non occupent, viam veritatis ingressos fallaces illecebræ non retardent, & ita à fidelibus hæc temporalia decurrant, vt peregrinari se in hac mundi valle cognoscant, in qua etiam si quædam commoda blandiantur, non amplectenda nequit, sed transeunda sunt fortiter. Ad hanc enim nos deuotionem beatissimus Petrus Apostolus incitat, & secundum illam dilectionem, quam pascentis Christi ouibus trina dominici amoris professione concepit, obsecrans, dicit: Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militat aduersus animam. Cui autem, nisi diabolo, carnales militat voluptates, qui animas ad superna tendentes corruptibilium honorum delectationibus obligate, & ab illis sedibus, de quibus ille excidit, gaudet abducere? Contra cuius insidias sapienter debet fidelis quisque vigilare, vt inimicum suum, de eo quod tætar, possit elidere. Nihil autem validius est, dilectissimi, contra diaboli dolos, quam benignitas misericordiæ, & largitas charitatis, per quam omne peccatum aut declinatur, aut vincitur. Sed huius sublimitatis virtutis non prius apprehenditur, quam illud, quod ei aduersarium est, subruatur. Quid autem tam inimicum misericordiæ, & operibus charitatis, quam auaritia, de cuius radice omnium malorum germes emergit? Quæ nisi in suis fomitis enecetur, necesse est, vt in agro cordis illius, in quo huiusmodi planta conualuit, spinæ potius, tribulique vitiorum, quam vllum veræ virtutis semen oriatur. Restamus ergo, dilectissimi, huic tam pestifero malo, & charitatem, sine qua nulla virtus potest nitere, sectemur, vt per hanc, qua ad nos Christum descendit, dilectionis viam, etiam nos ad ipsum possimus ascendere, cui est cum Deo patre, &

sancto spiritu honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

HILARI A RELATEN- sis Episcopi in eodem festo, Hom. 1.

Sic debemus, charissimi, quod hodierna festiuitas non minor est illa, in qua natale domini publico honore suscepimus: non minor est illa celebritate, qua ad nos de sinu patris geminæ substantiæ redemptor noster per partum matris aduenit. Ille enim natiuitatis dies dominum, ac saluatorem nostrum terris dedit, hic cælo reddidit: in illo dominus verè hominè se esse in incarnatione confessus est, in hoc verè Deum se esse in ascensione testatus est: in illo gratiam dignantissimæ humilitatis, in hoc fidem manifestissimæ diuinitatis asseruit: in illo virginalis templi, in hoc cælestis regni secreta patefecit: in illo die descendit redempturus nos, in hoc ascendit glorificaturus: in illo salutis nostræ inchoatio, in hoc perfectio continetur: in illo cepit promissa, in hoc beneficia consummari: atque in hoc miracula non sunt minora, quam munera. In hac enim die arduas cæli sedes, quas ipsa hominis natura clauderat, Deus corporeus penetrauit. Sed in operibus domini saluatoris, non est hoc primum insignis virtutis. Non minus illud nouum est, quod inter ipsa adorandæ natiuitatis beata primordia per inuictam veniens matrem ita inuictabiliter sinum virginis pertransiuit, sicut reuerter implcuit. Vitium enim, quod non habuit in conceptu, non sensit in partu. Non minus illud nouum est, quod post gloriosæ passionis triumphum ad inferna descendens, portas æreas, & vectes ferreos dominantis auctoritate effringens, perueheret, atque in supernis sedibus collocaret: & germanam carnem vitæ huius administratione in omnibus sibi subditam, gaudens anima victricem carnem in illa die conspectibus retributoris offerret, & causam eius apud indulgentissimum remuneratorem commendaret, assereret, allegaret. Et quidem animarum æternitatem sapientes mundi, & summi quoque philosophi crediderunt pariter & docuerunt, Resurrectionem verè carnis, & ipsius carnis, quæ vixit, & mortua est, sapientia seculi prætermisso lumine veritatis, scire non potuit, hoc sibi insinuans, ac suis prædicans stulta persuasio. Totus (inquit) homo in animi intellectu, & sensus exercitio, & in mentis ratione, ac vigore consistit: nulla est enim carnis utilitas. Quid necessitatis est vt, quæ nihil per se agere potuit, rursum suscitetur in vitam? Videamus, charissimi, si nihil in hoc seculo egerunt, vel agunt iuncta spiritui suo carnis officia, vtriusque hominis inter se opera conferant, vt dicat fidelis spiritus in die retributionis auctori, & reparatori suo, Suscipe, domine, geminum animæ, carnisque seruitium. Te iubente, & adiuuante in illo seculo communem hostem communi intentione deuicimus, habet itaque, domine, speciales fructus & fragilitas corporis mei. Ego intellectu, discretionem, consilio spiritaliter contra aduersarios steri, caro hæc corporaliter operis sudore, sobrietate, & ieiuniis dimicauit. Ad me pertinuerunt sacrificia, & supplicationes, ad hanc studia, & merita castitatis. Ego quidem huic fidem, quam dederas, tradidi, sed contra im-

pugnantia blandimenta virtutem de eius abstinentia, & contritione mutuata sum. Dicat adhuc anima ad Deum suum, pro eruditione carnis suae, Domine Deus, dignante providentia tua caro hæc per me quidem animata, atque vegetata est, sed sola ipsa pro originali, & communi debito vim mortis experta est, vtriusque transgressio, vnius est facta damnatio: pro iure factoris ac reparatoris ad me viuificatio, ad illam pertinuit correctio. Tu hanc carnem, dum in ea salutem publicam militas, honorasti: tu quidem intrus in anima faciem similitudinis tuæ nobilitate decorasti, sed in huius substantia fel, acetum, spinas, clauos, lanceam pertulisti. Tu quantum ad conditionem meam spectat quam ex homine suscepisti, in carnis huius vulneribus de diabolo triumphasti, tu non de meo, sed de eius participatione sacrum pro hoc mundo sanguinem profudisti. Te in ea apostolus Thomas persolium conspiciens laus, & per clariorum signa carnalia Deum esse testatus est. Tu in deitate tua per huius agnitus cicatrices, in suo hominem corpore reparandum, & instaurandum esse docuisti, ego autem, nisi eam te suscitante recuperassem, ex inferis non redissem. In omnibus mandatis tuis ego imperium pretuli, illa famularum. In commune laborauimus, sit commune, quod tribues, quia sine illa non patitur me iustitia tua recipere, quod promittis. Agnoscamus ergo, fratres, causas, quibus anima iam in paradisi beatitudine constituta, resumere proprii corporis desideret indumentum: vt, qui simul defudaerunt in seculi huius peregrinatione, simul illic glorificentur in requie. Laborandum itaque, & totis vtriusque hominis viribus luctandum est, vt nobilior portio inferioris ad calorū secū excellā sustollat potius, quā vt inferior superiorē in inferni profunda demergat. Cū hæc ita sint, charissimi, opus est vt intelligamus quārum nitorem, quantum debeant habere munditiam, qui iustorum cupiunt intrare regionem, qui attingere optant Christi aulam & cæli regiam. Si aliquis ciuitatem magnam nobilibus & illustribus viris splendidam, immundis vestigiis, aut horridis adire præsumperit indumentis, si eam pannis oblitus ac seminudus intraret, si dilacerata facie, si vel liuore fœdata vel vulnere, quanta illum confusio pudoris operiret: quantum verecundia pondus obrueret? Nōne illum circumstantia venerandæ congregationis officia de conspectu reuerendi iudicis præcipitem proturbarent? & putamus, quōd animam peccatis horridam, & cœno fetidæ corruptionis infectam, præferentem luxuriæ fœditates, dedecorosas impudicitia cicatrices, putamus quōd eam capere poterit splendor cælestium mansionum, & non potius illam ex euangelio sententia damnationis excipiat, amice quomodo huc intrasti, non habes vestem nuptialem? Ligatis (inquit) manibus & pedibus, id est damnatis operibus & cursu totius vite, eiciat eum in tenebras exteriores. Satis ergo agamus, vt nihil in nobis iniustitiæ, nihil maculae, tempus metuendæ discussionis inueniat. Quādiū in hoc corpuseculo positi sumus, conceditur nobis scissa redintegrare, maculata diluere, vulnerata sanare. Quicquid autem hic non redemerimus, mortifera securitate decepti, integrum nobiscum insanabili cum dolore reportabimus ad sanctorum præsentiam, atque ad ipsam tremēdi iudicis maiestatem. Et quid de

nobis erit, si cum talibus ornamentis processuri sumus in illum conuentum omnium sanctorum? qui dies ille: quæ trepidatio: quæ terræ, & cæli spectatio erit, cum inter aliorum præclara gesta, & illustria merita aliorum probra, & dedecora proferentur? Et quid grauius? quid intolerabilius, quā si illo tempore malorum ignominia reueletur, quo bonorum gloria manifesta bitur? Multo enim inuidiosior, & dānabilior erit causa criminum, sub assistentiū comparatione virtutum. Quid erit terroris? quid miserie? quid mœroris, quando sub illo admirabili apostolorum, martyrumque concilio, sub illo angelorum sydero, ac præfulgente confesso, cum rubore veterum delictorum diuersis terra maculis anima produceretur? Quando latissimam iniquitatum suarum, confusibilemque vitæ totius historiam ante oculos suos videbit exponi, vt illam inaudita clamantium vox malorum conscientia obmutescente, & deficienter condāmet. Hæc omnia, quæ illic sanari non poterunt, hic redimi possunt. Totis itaque fidei viribus nitamur, vt, sicut dominus in hac die nostro cum corpore ad superna conscendit, ita nos quoque membra eius esse cœti, caput nostrum officiosis desideriis ac bonorum operum studiis iam sequamur. Ascendamus post eum compunctione, beneuolentia, concordia, charitate: ascendamus & per ipsarum, si placet, adminicula passionum. Quomodo autem post eum per passiones nostras possimus ascendere, si requirit, hoc vtrique modo: si vnusquisque nostrum subdere eas si bi studeat, & eminentia dominantis animi super eas stare consuecat, ex ipsis sibi gradum construat, quo ad superiora conscendat. Sublimabunt nos, si fuerint infra nos: de nostris etiam vitis scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus. Cæterum cum Christo, id est, cum humilitatis magistro non ascendit superbia, nec cum bonitatis auctore malitia, nec cū pacis amico discordia, nec cū filio virginis libido, atque luxuria. Nō vtrique ascendunt vitia post virtutum parentem, nec peccata post iustum, nec infirmitates possunt ire post medicum. Si apparere absoluti illic volumus, hic lachrymis, ac ieiuniis culpas, & crimina in nobis nostra dememus. Et proprio circa nos iudicio distingentes sententiam æterni iudicis præcurramus.

EIVSDEM IN EODEM

Homilia 2.

Omnia, quæ dominus in hoc mundo sub fragilitate posse monstrauit, & dum victorem mortis in cælestia eleuat, victoribus, quæ sequantur, ostendit. Ascensio ergo domini catholice fidei confirmatio fuit, vt securi in posterum credideremus miraculi illius donum, cuius iam tāta percipere: & per ea, quæ agnoscit præstita, discat sperare promissa: ac Dei sui præteritam, præsentemque bonitatem, quasi futurorum teneat cautionem. Super excellā ergo cæli, terrenum corpus imponitur, ossa inter sepulchri angustias paulo ante conclusa, angelorum catibus inferuntur, in gremiū immortalitatis mortalis natura transfunditur. Et ideo sacra apostolica lectionis testatur historia, Cum hæc dixisset (inquit) videntibus illis, eleuatus est, dum audis eleuatum, agnosce militiæ cælestis obsequium. Vnde hodie cœna festiuitas

Hinc apparet auctorem nō fuisse Orontium.

festiuitas, hominis nobis, & Dei sacramenta manifestat. In eo qui eleuat, diuinā potentiam: in eo autem qui eleuatur, humanā cognosce substantiam. Ideoque omnibus modis detestanda sunt venena orientalis erroris, qui impia nouitate præsumit asserere, filium Dei, ac filium hominis esse vnus naturæ, in alterutra enim parte, vel qui solū hominem fuisse dixerit, negabit conditoris gloriam vel qui solū Deum, negabit misericordiam conditoris. Quo genere non facile Arrianus euangelicam poterit aperire veritatem, vbi filium Dei nunc æqualem legimus, nunc minorem. Qui enim vnus naturæ saluatorem nostrum mortifera persuasionem crediderit: aut solū hominem de cælo missum, aut solū Deum cogitur dicere crucifixum, sed non ita est, mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset. Nos ergo nouerimus duplicem in Christo, geminamque substantiam, de patre cælestem, de matre terrenam. Quamquam vtramque in vno atque eodem redemptore suis promptum est testimonium explicare, Quasi homo dicebat, quia pater maior me est: sed quasi Deus pronuntiabat, ego & pater vnus sumus. Quasi homo dicebat, tristis est anima mea vsque ad mortem, sed quasi Deus fiducialiter loquebatur, potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Quasi homo in cruce pendeat, sed quasi Deus regnum cælestium donabat. Arriani autem consula mente distinctas substantias penitus non videntes, quæ erant hominis, ad Deum impie retulerunt, credentes quōd minor loqueretur diuinitas, vbi iuncta Deo hominis demonstrabatur infirmitas. Nullam itaque facientes inter cælestia, & terrena rationem, dum inter Deum, & hominem distinguere nesciunt, Dei substantiam diuiserunt. Et dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum sine intellectus lumine perdidit. Nos verò, vt præfati sumus, Dei, & hominis duplicem substantiam, sed simplicem nouerimus esse personam. Ille etiam error valde refugiendus est, qui impie asserit quōd beata Maria solū Deum pepererit, eo quōd sibi saluator noster cælestem nescio quam carnem intra viscera materna pepererit, & ita transierit per virginis vterum, quasi per corpus alienum. Sed cum dicat per prophetam sermo diuinus, de torrente in via bibit, propterea exaltabit caput, si non est corpus nostrum, quomodo est caput nostrum? Et cum alio loco propheta commemorat: paruulus natus est nobis, paruulus, inquam natus est nobis. Si nō nobis natus est, nihil sumpsit ex nobis, nihil de nostro suscepit, nihil nobis præstitit. Proinde, charissimi, si non in nostra carne diabolus triumphauit, se exercuit, non nobis vicit: si non in nostro corpore surrexit, conditioni nostræ resurgendo nihil contulit. Hæc qui dicit, susceptæ, & assumptæ carnis non intelligit rationem, confundit ordinem, euacuat vtilitatem. Si in nostra peregit carne medicinam, solam ergo ex homine nascendi elegit iniuriam. Recedat à sensibus nostris tam periculosa persuasio. De nostro est quod appendit, de suo est quod donauit. Meum testor esse quōd cecidit, vt meum sit quōd resurrexit; meum testor esse quōd iacuit intra tumulum, vt meum sit quōd ascendit in cælum. In illo itaque nostri generis homine nos Christi mors viuificauit, nos resurrectio erexit, nos ascen-

sio consecrauit. Et in illo nostræ originis corpore cælestibus regnis artham nostræ conditionis imposuit. Et laboremus ergo, charissimi, vt quemadmodum dominus nostro cum corpore ad superna conscendit, ita nos post illum, quomodo possumus, ascendamus, & corde sequamur ipsam affectu pariter, & profectu ascendamus post illum etiam per vitia, ac passiones nostras. Quomodo per passiones nostras? Si vtrique vnusquisque nostrum subdere eas sibi studeat, ac super eas stare consuecat: ex ipsis sibi gradum cōsuat, quo possit ad superiora conscendere. Eleuabunt nos, si fuerint infra nos: de vitis nostris scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcemus. Nam cum bonitatis auctore non ascendit malitia, nec cum magistro humilitatis superbia, nec cū filio virginis libido atque luxuria. Non inquam ascendunt vitia post virtutum parentem, nec peccata post iustum, nec infirmitates, ac morbi possunt ire post medicum. Si intrare ipsius medici regiam volumus, prius vulnera nostra curemus: hic ordinemus & custodiamus in nobis statum vtriusque substantiæ, ne animam nobiliorem vitæ hominis portionem tartaro pars deuoluat inferior, sed secum potius cælo sanctificatum corpus acquirat natura gloriosior.

PETRI CHRYSOL. EPI-

scopi Rauenensis. in superius Euang. de nona Christi manifestatione facta, recumbentibus vndecim discipulis, Serm.

Hodie beatus Euangelista sic retulit Apostolus in ipso crucis tempore mensis deditos, inhiantes epulis, conuiuuiis occupatos, Domini cæ passionis oblitos, Recumbentibus, inquit, illis vndecim, apparuit Dominus. Recumbentibus vbi? ad sepulchrum Domini, mox ad mensam serui? Hæc est seruorum fides: hæc discipulorum charitas: hic Petri ardor: hæc est Ioannis de ipso Christi pectore assumpta dilectio: hæc est tanto tempore, tantis donis, virtutibus tantis, affectio conquisita, vt in ipso articulo passionis, calente adhuc morte, recenti adhuc funere, exultantibus inimicis, insultante Iudæa tota, discipuli toto tori cultu, totaque discumbentium voluptate pranderent? Moyse mortuo assistit Angeli, agit sepulchri curam Deus ipse: Iudaica castra sistuntur, dissimulatur iter, horrida eremi statio duratur, indicitur triginta dierum plandus, & longo lamentationis obsequio seruire funus honoratur; & Christus verus * vnus Dominus creator rerum, redemptor omnium, post illam tragicam passionem, post mortem, & mortem crucis, triduans à discipulis lachrymas non meretur? Terra tremat, turbatur tartarus, scinduatur saxa, monumenta dissiliunt, Sol fugit, dies sepelitur, sit nox totum, & soli discipuli alto * sigmate, choro vno, toto orio, deliciis securi epulantur: & hoc, fratres, reuersus ab inferis ipse sic magister inuenit. Recumbentibus ergo illis vndecim apparuit dominus, &c. Ad hæc, Petre, fidelis, Petre deuotissime, quid dicemus? Recumbentibus illis. Nunquid prandentibus? Fratres, hoc non erat discumbere, sed iacere: nec conuiuij erat chorus ille, doloris erat ille conuentus: ibi panis non erat gaudij, sed mœroris,

Sermo. 83.

Deut. 34.

* Forte, non stur.

* Est nomen mensæ aut cæ nactis semivotandi.

Est Valentini & Apollinaris error.

toris : ibi crucis felle, non vini dulcedine pocula
 miscbantur. *Etiam*, inquit, *clausi propter meum Iu-*
daeorum. Si merentes, si clausi, certe non pran-
 dentes, & si non prandentes, non erat domus il-
 la, sed carcer: illud stigma non erat, sed sepulchri:
 tunc tota ad discipulos pœna dominicæ transie-
 rat passiois, & non solum lateribus eorum, sed
 & cordibus doloris lancea tota figebatur: tunc
 tristitiæ clausi affixæ manus eorum, pedesque
 tenebantur: tunc illis acetum, tunc fel amari-
 tudo Iudaica propinabat, tunc illis Sol occidit,
 dies fugit: tunc illorum mentes, animasque nox
 profundissima possidebat: tunc illos in perfidi-
 a scopulos, in naufragium fidei cogitationum
 tentatio læuissima collidebat: tunc desperatio, quæ
 est inter omnia mala peior, & in aduersis venit
 semper extrema, funereis illos sternebat sepul-
 chris: vnde, sicut diximus, non discumbentes, nõ
 epulantes eos dominus, sed iacetes inuenit, sed se-
 pulchros: & ideo exprobrat incredulitatem eorum;
 quia tantum crediderant desperationi, vt resur-
 rectioni prædictæ à domino nihil crederet, à ser-
 uis non crederent nunciatæ: atque in se nihil fi-
 dei relinquerent, & salutis; sed sæculo mortui, se-
 pulchri mundo, vnam domum illam, vnum sibi esse
 omnes crederent iam sepulchrum. Hinc est, quod
 eos dominus videns exemisse se mundo, ad mun-
 dum reuocat, remittit in mundum, dicens: *Ite in*
mundum vniuersum, prædicate Euangelium vniuersæ
creaturæ. Venite in mundum, vt, qui putatis vos in
 vno omnes domicilio iam iacere, subiaccere vobis
 omnem mundum repente videatis. *Venite in mun-*
dum vniuersum, prædicate Euangelium vniuersæ creaturæ.
 Hoc est dicere, estote vos spes omnibus, qui vo-
 bilitatis desperationis causa fuistis: & incredulitas
 vestra quæta sit tunc probate, cū videritis auditui
 vestro mundū credere, qui credere vestro visui nõ
 potuistis: & cordis vestri quanta sit duritia tunc
 scitote, cum senseritis, nõ viso me, orbe toto gen-
 tes ferocissimas me fateri, quem positum vestris
 in oculis vos negastis. Videbitis à terra diuinos,
 clausos insulis, pendentes rupibus, solitudine re-
 motos, Magorum sciolos, Græcorum * querulos,
 Romanorum peritos, fidem fide sola querere,
 quam manu, digito, sulcatis meis vulneribus vos
 quæstistis. Sed, quia meæ passionis, meæ mortis,
 meæ resurrectionis vos mitto testes, altius vos
 ista perferutatos esse concedo, dummodo cun-
 ctatio vestra fiat eis, qui vobis credituri sunt, fir-
 mamentum. *Qui crediderit*, inquit, *& baptizatus*
fuerit, saluus erit. Fratres, quod est anima corpori,
 hoc est baptizati fides: hinc est, quod, qui gene-
 ratur ex fonte, ex fide vivit: iustus, inquit, ex fide
 vivit. Moritur ergo omnis, quicumque fuerit sine fi-
 de, *Qui crediderit.* Quia trinitas Deus vnus est, quia
 in patre, & filio, & spiritu sancto vna est tota
 æqualitate maiestas, quia deitas Trinitate diuisa
 est, nõ est vnitate cõfusa, sed deitate vna est, est tri-
 na personis: quia Deus trinitatis nomen est, quia
 pater, & filius non recensendi sunt ordine, sed
 æstimandi sunt charitate, quod spiritus sanctus
 non est habendus inferior, plus, minusve, non vt
 exterior habendus est plus, minusve, quia nescit
 exteriora diuinitas: quia Christus sic vt homo fa-
 ctus est, vt, quod Deus est, permaneret: sic est
 mortuus, vt mortuos, totis sæculis sua resuscitaret
 ex morte: quod non sibi resurrexit ille, sed nobis:
 quod nos cælo intulit, dum se sustulit cælo: quod

* Fortes, quæ-
store.

Rom. 1.

sedet ad autoritatem iudicis, non ad requiem
 fatigati: quod veniet non loco, qui vbique est,
 admouendum, neque vt mundum suum teneat,
 qui totum possidet mundum: sed, vt mundus iam
 semper visionem sui mereatur authoris. Creadat
 homo etiam peccatorum remissionem, quia cæ-
 lestis regio, cum sit latissima, non capit peccato-
 rem: neque de suorum desperet homo magnitu-
 dine peccatorum, quia, si est, quod Deus donare
 non potest, omnipotens non est. Creadat & carnis
 resurrectionem, vt sit homo ipse: vt accipiat ipse,
 qui peccat, pœnam, ipse præmium, qui laborat.
 Creadat æternam vitam, ne locum habeat mors
 secunda. Quod autem de humanis corporibus
 demones, id est, hostes effingantur anti qui, quod
 ex vno ore variis effunditur sermo linguarum,
 quod tacti per Christum iesciunt sua venena ser-
 pentes, quod venenata pocula bibentes non va-
 lēt nocere per Christum, quod morbi corporum
 fugantur Christum prædicantis ad tactum, est,
 fratres, summum credulitatis indicium. *Signis*, in-
 quit, *credentes hæc sequentur, in nomine meo demonia*
ejicient, &c. Homo ergo esto tibi per fidem medi-
 cus, ne cogaris extraneis medicis tuo dispendio
 subiaccere, & carere, quod gratis possides, compa-
 rare. Orate, fratres, vt & in præsentem medicinam
 semper fidei sentiamus: & in expectatione Christi
 positi in aduentu eius securi de nostra conscien-
 tia gloriemur.

Cõprehendi-
tur Job articu-
lus fides, vt cre-
damus, homo-
nē ipsum, qui
laborat, pro-
mitti acceptu-
rum.

S. GREGORII PAPÆ
in superius Euangelium
Homil. 1.

Quod resurrectionem dominicam discipuli
 crediderunt, non tam illorum infirmi-
 tas, quam nostra, vt ita dicam, futura firmitas
 fuit. Ipsa nanque resurrectio illis dubitantibus
 per multa argumeta monstrata est, quæ dum nos
 legentes agnoscimus, quid aliud, quam de illo-
 rum dubitatione solidamur? Minus enim mihi
 Maria Magdalene præstitit, quæ citius credidit,
 quam Thomas, qui diu dubitauit. Ille enim du-
 bitando vulnerum cicatrices tetigit, & de nostro
 pectore dubietatis vulnus amputauit. Ad insu-
 nuandum quoque veritatem dominicæ resurre-
 ctionis, notandum nobis est, quid Lucas referat,
 dicens: Conuiescens præcepit eis, ab Hierosoly-
 mis ne discederent. Et post pauca: Videntibus
 illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis
 eorum. Notate verba, signate mysteria. Conue-
 scens eleuatus est. Comedit, & ascendit, vt vide-
 licet per effectum comestionis, veritas patesceret
 carnis. Marcus verò priusquam cælum Dominus
 ascenderet, illum de cordis, atque infidelitatis
 duritia increpasse discipulos memorat. Qua in re
 quid considerandum est, nisi quod idcirco Do-
 minus tunc discipulos increpauit, cum corpora-
 liter reliquit, vt verba, quæ recedens diceret, in
 corde audientium arctius impressa remanerent?
 Increpata igitur eorum duritia, quid admonen-
 do dicat, audiamus, *Entes in mundum vniuersum,*
prædicate euangelium omni creaturæ. Nunquid fra-
 tres mei, sanctum Euangelium vel infensatis re-
 bus, vel brutis animalibus fuerat prædicandum,
 vt de eo discipulis dicatur, *Prædicate omni creatu-
 re?* Sed omnis creaturæ nomine signatur homo.

Est hom. 49
in Enang.

Joan. 20.

Act. 1.
Ibidem.

Mar. 19.

Sunt nanque lapides, sed nõ viuunt, nec sentiunt.
 Sunt herbe, & arbuta, viuunt quidem, sed non
 sentiunt: viuunt dico non per animam, sed per
 viriditatem, quia & Paulus dicit, *Insipiēs, tu quod*
seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur. Vi-
 uit ergo, quod moritur, vt viuificetur. Lapides
 itaque sunt, sed non viuunt, Arbuta etiam sunt,
 & viuunt, sed non sentiunt. Bruta verò animalia
 sunt, viuunt, sentiunt, sed non discernunt. Angeli
 etenim sunt, viuunt, sentiunt, & discernunt. Omnis
 autem creaturæ aliquid habet homo. Habet nan-
 que commune esse cum lapidibus, viuere cum
 arboribus, sentire cū animalibus, intelligere cum
 angelis. Si ergo commune habet aliquid cum
 omni creatura homo, iuxta aliquid omnis crea-
 tura est homo. Omni ergo creaturæ prædicatur
 Euangelium, cum soli homini prædicatur: quia
 videlicet ille docetur, propter quē in terra omnia
 creata sunt, & à quo omnia per quamdam simili-
 tudinem aliena non sunt. Potest etiam omnis
 creaturæ nomine, omnis natio gentium designari.
 Antè enim dictum fuerat, *In viam gentium ne*
abieritis, nunc autem dicitur: Prædicate Euangelium
omni creaturæ, vt scilicet prius à Iudæa Apostolo-
 rum repulsa prædicatio, tunc nobis in adiutoriū
 fieret, cum hanc illa ad damnationis suæ testi-
 monium superba repulisset, Sed cum discipulos
 ad prædicandum veritas mittit, quid aliud in
 mundo facit, nisi grana seminis spargit? & pauca
 grana mittit in semine, vt multarum messium fru-
 ges recipiat ex nostra fide? Neque enim in vni-
 uerso mundo tanta fidelium messis exurgeret, si
 de manu Domini super rationalem terram illa
 electa grana prædicantium non venissent. Sequi-
 tur: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit:*
qui verò non crediderit, condemnabitur. Fortasse vnus-
 quisque apud semetipsum dicat: Ego iam credidi,
 saluus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet.
 Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis di-
 cit, moribus non cõtradicat. Hinc est enim, quod
 de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit: *Qui*
confitentur se nosse Deum, factis autem negant.
 Hinc Ioannes ait: *Qui dicit se nosse Deum, &*
mandata eius non custodit, mendax est. Quod
 cum ita sit, fidei nostræ veritatem in vitæ nostræ
 consideratione debemus agnoscere. Tunc enim
 veraciter fideles sumus, si quod verbis promitti-
 mus, operibus implemus. In die quippe baptis-
 matis omnibus nos antiqui hostis operibus at-
 que omnibus pompis abrenūciare promissimus.
 Itaque vnusquisque vestrum ad cõsiderationem
 suam mentis oculos reducat, & si feruat post ba-
 ptisimum, quod ante baptisimum sponndit: cer-
 tus iam, quia fidelis est, gaudeat. Sed ecce quod
 promisit, minimè seruauit: ad exercenda praua
 opera, ad concupiscendas mundi pompas dila-
 psus est: videamus si iam scit plangere, quod er-
 rauerit. Apud misericordem namque iudicem nec
 ille fallax habebitur, qui ad veritatem reuertitur
 etiam postquam mentitur: quia omnipotens
 Deus dum libenter nostram pœnitentiam suscipit,
 ipse suo iudicio hoc quod errauimus, abscondit.
Signa autem eos qui credituri sunt hæc sequentur:
in nomine meo demonia ejicient, &c. Nunquid nam,
 fratres mei, quia ista signa non facitis, minimè
 creditis? Sed hæc necessaria in exordio Ecclesiæ
 fuerunt. Vt enim ad fidem crederet, miraculis
 fuerat nutrienda quia & nos cum arbuta plan-

1. Cor. 15.

Math. 10.

Vera fides cū
operibus con-
sistit est.
Tit. 1.
1. Joan. 2.

tamus, tandiu eis aquam fundimus, quousque ea
 in terra iam conualuisse videamus. At si semel
 radicem in terra fixerint, irrigatio cessabit. Hinc
 est enim, quod Paulus dicit: *Lingua in signum*
 sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Habemus de
 his signis, atque virtutibus, quæ adhuc subtilius
 considerare debeamus. Sancta quippe Ecclesia
 quotidie spiritaliter facit, quod tunc per Aposto-
 los corporaliter faciebat. Nam sacerdotes eius
 cum per exorcismi gratiam manum credentibus
 imponunt, & habitare malignos spiritus in eo-
 rum mente contradicunt, quid aliud faciunt, nisi
 demonia eiciunt? Et fideles qui que, qui iam vitæ
 veteris secularia verba derelinquunt, sancta au-
 tem mysteria insonant, conditoris sui laudes, &
 potentiam, quantum prævalent, narrant: quid
 aliud faciunt, nisi nouis linguis loquuntur? Qui
 dum bonis suis exhortationibus malitiã de alie-
 nis cordibus auferunt, serpentes tollunt. Et dam-
 pestiferas persuasiones audiunt, sed tamè ad ope-
 rationem prauam minime pertrahuntur, morti-
 ferum quidem est, quod bibunt, sed non eis noc-
 cebit. Qui quoties proximos suos in bono ope-
 re infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute cõ-
 currunt, & exemplo suæ operationis illorum vi-
 tam roborant, qui in propria actione titubant,
 quid aliud faciunt, nisi super ægros manus im-
 ponunt, vt bene habeant? Quæ nimirum mira-
 cula tãto maiora sunt, quãto spiritalia: tãto ma-
 iora sunt, quanto per hæc non corpora, sed ani-
 mæ suscitantur. Hæc itaque signa, fratres charis-
 simi, authore Deo, si vultis, vos facitis. Ex illis
 enim exterioribus signis obtinere vita ab hæc
 operantibus non valet. Nam corporalia illa mi-
 racula ostendunt aliquando sanctitatem, non au-
 tem faciunt. Hæc verò spiritalia, quæ aguntur in
 mente, virtutem vitæ non ostendunt, sed faciunt.
 Illa habere & mali possunt, istis autem perfrui
 nisi boni non possunt. Vnde de quibusdam veritas
 dicit: *Multi dicent mihi in illa die; Domine,*
Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus,
& in nomine tuo demonia eiecimus, & in no-
mine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc con-
sitebor illis, quia nunquam noui vos: discedite à
me omnes, qui operamini iniquitatem. Nolite
ergo, fratres charissimi, amare signa, quæ possunt
cum reprobis haberi communia: sed hæc, quæ
modò diximus, charitatis, atque pietatis miracu-
la amate, quæ tanto securiora sunt, quanto &
occulta: & de quibus apud Dominum eò maior
fiet retributio, quod apud homines minor est glo-
ria. Sequitur, Et Dominus quidem Iesus postquam lo-
cutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris
Dei. In veteri testamento cognouimus, quod Elias
 raptus sit in cælum. Sed aliud est cælum æreum,
 aliud æthereum. Cælum quippe æreum terræ est
 proximum: vnde & aues cæli dicimus, quia eas
 volitare in aère videmus. In cælum itaque æreum
 Elias subleuatus est, vt in secretam quandam ter-
 ræ regionem repente duceretur: vbi in magna
 iam carnis, & spiritus quiete viueret, quousque
 ad finem mundi redeat, & mortis debitum sol-
 uat. Ille enim mortem distulit, non euasit. Redem-
 ptor autem noster, quia non distulit, superauit,
 eamque resurgendo consumpsit, & resurrectio-
 nis suæ gloriam ascendendo declarauit. Notan-
 dum quoque est, quod Elias legitur in curru ascē-
 disse, vt videlicet apertè monstraretur, quia purus
 homo

1. Cor. 14.

Exorcismi in
ecclesia vsus.

Math. 7.

4. Reg. 2.

homo adiutorio egebat alieno. Per angelos quippe facta illa, & ostensa sunt adiumenta, quia nec ad cælum quidem aëreum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas gravabat. Redemptor autem noster non curru, non angelis subleuatus legitur: quia is, qui fecerat omnia, nimirum super omnia sua virtute ferebatur. Illud etenim reuertebatur, ubi erat: & inde redibat, ubi remanebat: quia cum per humanitatem ascenderet in cælum, per diuinitatem suam & terram pariter continebat & cælum. Sicut autem Ioseph à fratribus venditus, vèditionem redemptoris nostri figurauit: sic Enoch translatus, atque ad cælum aëreum Elias subleuatus, Ascensionem Dominicam vterque designauit. Ascensionis ergo suæ Dominus prænuncios & testes habuit, vnum ante legem, alium sub lege, vt quandoque veniret ipse, qui veraciter cælos penetrare potuisset. Vnde & ipse ordo in eorum quoque vtrorumque subleuatione, per quædam incrementa distinguitur. Nam Enoch translatus, Elias verò ad cælum subuectus esse memoratur, vt veniret postmodum, qui nec translatus, nec subuectus, cælum æthereum sua virtute penetraret. Qui nobis in se credentibus, quia carnis suæ quoque mundiciam largiretur, & sub eo per incrementa temporum virtus castitatis exeresceret, in ipsa quoque eorum translatione, qui Ascensionem Dominicam, vt videlicet famuli designauerunt, & in seipso qui ad cælum ascendit, Dominus ostendit. Nam Enoch quidem uxorem, & filios habuit: Elias verò neque uxorem, neque filios legitur habuisse. Pensate ergo, quomodo per incrementa temporum creuerit munditia sanctitatis: quod & per translatus famulos, & per ascendentis Domini personam patenter ostenditur. Translatus nanque est Enoch, & per coitum genitus, & per coitum generans. Raptus est Elias, per coitum genitus, sed nõ per coitum generans. Assumptus verò est Dominus, neque per coitum generans, neque per coitum generatus. Considerandum verò nobis est, quid est, quod Marcus ait, Sedit à dextris Dei: & Stephanus dicit, Video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei. Quid est, quod hunc Marcus etiã Abacuc ait; Eleuatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo. Quis enim solis nomine, nisi dominus: & que lunæ nomine, nisi Ecclesia designatur? Quouisque enim Dominus ascendit ad cælos, sancta eius Ecclesia aduersa mundi omnimodo formidauit. At, postquam eius ascensione roborata est, aperte prædicauit, quod occulte credidit. Eleuatus est ergo sol, & luna stetit in ordine suo: quia cum Dominus cælum petiit, sancta eius Ecclesia in autoritate prædicationis excreuit. Hinc eiusdem Ecclesiæ voce per Salomonem dicitur; Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Considerant nanque tantorum operum culmina, & ait; Ecce iste venit saliens in montibus. Veniendo quippe ad redemptionem nostram, quosdam (vt ita dixerim) saltus dedit. Vultis, fratres charissimi, ipsos eius saltus cognoscere? De cælo venit in vterum virginis, de vtero venit in præsepe, de præsepio venit in crucem, de cruce venit in sepulchrum, de sepulchro rediit in cælum. Ecce vt nos post se currere faceret, quosdam pro nobis saltus manifestata per carnem veritas dedit, quia & exultauit vt gigas ad currendum viam, vt nos ei ex corde dice

geli in albis leguntur vestibus apparuisse. Sic etenim scriptum est; Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cùmque intuerentur in cælum eundem illum, ecce duo viri astitērunt iuxta illos in vestibus albis. In albis autem vestibus, gaudium & solennitas mentis attenditur. Quid est ergo, quod dicitur Domino nõ in albis vestibus, ascendente autem Domino in albis vestibus apparent, nisi quod magna tunc solennitas angelis facta est, cum cælum Deus homo penetravit? Quia nascente Domino videbatur diuinitas humiliata, ascendente autem Domino, est humanitas exaltata. Albæ etenim vestes exaltationi magis congruunt, quàm humilitationi. In assumptione ergo eius angeli in albis vestibus videri debuerunt, quia qui in natiuitate sua apparuit Deus humilis, in ascensione sua ostensus est homo sublimis. Sed hoc nobis magnopere, fratres charissimi, in hac solennitate penlandum est, quia delerit est hodierna die chirographum damnationis nostræ, mutata est sententia corruptionis nostræ. Illa enim natura, cui dicitur est; Terra es, & in terram ibis, hodie in cælum iuit. Pro hac ipsa nanque carnis nostræ subleuatione, per figuram beatus Iob Dominum auem vocat. Quia enim ascensionis eius mysterium Iudæam non intelligere conspexit, de infidelitate eius sententiam protulit, dicens; Semitam ignorauit auis. Auis enim recte appellatus est Dominus, quia corpus carneum ad æthera libratum. Cuius auis semitam ignorauit, quisquis eum ad cælum ascendisse non credit: De hac solennitate per Psalmistam dicitur; Eleuata est magnificentia tua super cælos. De hac rursus ait; Ascendit Deus in iubilatione, & Dominus in voce tubæ. De hac iterum dicit; Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Ascendens quippe in altum, captiuam duxit captiuitatē, quia corruptionem nostram virtute suæ incorruptionis absorbit. Dedit verò dona hominibus, quia misso desuper spiritu, alij sermonem sapientiæ, alij scientiam, alij gratiam virtutum, alij gratiam curationum, alij genera linguarum, alij interpretationē sermonum tribuit. Dedit ergo dona hominibus. De hac ascensionis eius gloria etiã Abacuc ait; Eleuatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo. Quis enim solis nomine, nisi dominus: & que lunæ nomine, nisi Ecclesia designatur? Quouisque enim Dominus ascendit ad cælos, sancta eius Ecclesia aduersa mundi omnimodo formidauit. At, postquam eius ascensione roborata est, aperte prædicauit, quod occulte credidit. Eleuatus est ergo sol, & luna stetit in ordine suo: quia cum Dominus cælum petiit, sancta eius Ecclesia in autoritate prædicationis excreuit. Hinc eiusdem Ecclesiæ voce per Salomonem dicitur; Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Considerant nanque tantorum operum culmina, & ait; Ecce iste venit saliens in montibus. Veniendo quippe ad redemptionem nostram, quosdam (vt ita dixerim) saltus dedit. Vultis, fratres charissimi, ipsos eius saltus cognoscere? De cælo venit in vterum virginis, de vtero venit in præsepe, de præsepio venit in crucem, de cruce venit in sepulchrum, de sepulchro rediit in cælum. Ecce vt nos post se currere faceret, quosdam pro nobis saltus manifestata per carnem veritas dedit, quia & exultauit vt gigas ad currendum viam, vt nos ei ex corde dice

de diceremus; Trahe me post te, curremus in odore vnguentorum tuorum. Vnde, fratres charissimi, oportet, vt illum sequamur corde, vbi eum corpore ascendisse credimus. Desideria terrena fugiamus: nihil nos iam delectet in infimis, qui patrem habemus in cælis. Et hoc nobis magnopere est perpendendum, quia is, qui placidus ascendit, terribilis rediit: & quicquid nobis cum māsuetudine præcepit, hoc à nobis cum districtione exigit. Nemo ergo indula pœnitentia tempora parvipendat, nemo curam sui dum valet agere, negligat: quia redemptor noster tanto tunc in iudicium districtior veniet, quanto nobis ante iudicium magnam patientiam prærogauit. Hęc itaque vobiscum, fratres, agite, hæc in mente sedula cogitatione versate. Quamuis adhuc rerum perurbationibus animus fluctet, iam tamen spei vestræ anchoram in æterna patria figite, intentionem mentis in vera luce solidate. Ecce ad cælum ascendisse Dominum audiimus: hoc ergo seruenus in meditatione quod credimus: etsi adhuc hic tenemur infirmitate corporis, sequamur tamē eum passibus amoris. Non autem deserit desiderium nostrum ipse, qui dedit, Iesus Christus Dominus noster: Qui vinit & regnat cum Deo patre in vnitare spiritus sancti Deus, per omnia sæcula seculorum, Amen.

BEDÆ VENERABILIS presbyteri eiusdem Euang. expositio.

Nouissime recumbentibus illis vndecim apparuit, &c. Quomodo nouissime, quasi iam ultra eum non viderint? Nouissimum quippe illud est, quod dominum Apostoli in terra viderunt quādo ascendit in cælum, quod factum est quadragesimo die post eius resurrectionem. Nunquidnam tunc exprobraturus erat, quod non credidissent eis, qui eum viderant resurrectisse, quādo iam & ipsi post resurrectionem toties eum viderant? Illud ergo accipiamus: post multas demonstrationes eius, quibus per dies quadraginta discipulis suis præsentatus est, eum etiam nouissime recumbentibus illis vndecim apparuisse, id est, ipso quadragesimo die. Et quoniam iam erat ab eis ascensus in cælum, hoc eis illo die maxime exprobrare voluisse, quia iis, qui viderant eum resurrectisse, non crediderant, antequam eum ipsi viderent, cum vtique post ascensionem suam prædicantibus illis euāgelium gentes, quæ non viderant, fuerant credituræ. Post illam quippe exprobrationem secutus ait idem Marcus; *Et dixit eis: Euntes in mundum vniuersum prædicate, &c.* Hoc ergo prædicaturi, quoniam, qui nõ crediderit eodem nabitur, cum id vtique non crediderit, quod non vidit, nõne ipsi primitus fuerant obiurgandi, quæ antequam dominum vidissent, non crediderint eis, quibus dominus apparuisset? Quod vero dixit eis; *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euāgelium omni creature*, nunquid sanctum Euāgelium vel insensatis rebus, vel brutis animalibus fuerat prædicandum, vt de eo discipulis dicatur, prædicate omni creature? Sed omnis creaturæ nomine, potest omnis natio gentium designari. Ante etenim dictum fuerat, In viam gentium ne abieritis: nunc autem dicitur, *prædicate omni creature*, vt scilicet prius à Iudæa Apostolorum repul-

sa prædicatio, tunc nobis in adiutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis suæ testimonium superba repulisset. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.* Fortasse vnusquisque apud semetipsum dicat. Ego iam credidi, saluus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc, quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc est enim, quod de quibusdā falsis fidelibus Paulus dicit; *Qui continentur se nosse Deum, factis autem negant.* Hinc Ioannes ait, *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est.* Cum autem dicatur; *Qui vero non crediderit, condemnabitur*, quid hic dicimus de paruulis qui per ætatem adhuc credere non valent? Nam de maioribus nulla quæstio est. In ecclesia ergo saluatori per alios paruuli credunt, sicut ex aliis ea, quæ illis in baptismo remittuntur, peccata traxerunt. *Signa autem eos, qui crediderint hæc sequentur, &c.* Nunquid quia ista signa non facimus, minime credimus? Sed hæc necessaria in exordio Ecclesiæ fuerunt. Vt enim ad fidem cresceret, miraculis fuerat nutrienda. Quia & nos cum arbuta plantamus, tandiu eis aquam fundimus, quousque ea in terra conualuisse videamus. At, si semel radicem fixerint, irrigatio cessabit. Hinc est enim, quod Paulus dicit; *Linguae in signum sunt non fidelibus sed infidelibus.* An non habemus de his signis, atque virtutibus, quæ adhuc subtrilius considerare debeamus, sancta quippe ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc per Apostolos corporaliter faciebat. Nam sacerdotes eius, quum per exorcismi gratiam manus credentibus imponunt, & habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt nisi demonia eiiciunt? Et fideles quique, qui iam vitæ veteris secularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes, & potentiam, quantum prævalent, narrant, quid aliud faciunt nisi nouis linguis loquuntur? Qui dum bonis suis exhortationibus malitiã de alicuius cordibus auferunt, serpentes tollunt. Et, dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem prauam minime pertrahunt, mortificorum quidem est quod bibunt, sed non eos nocet. Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, & exemplo suę operationis illorum vitam roborant, qui in propria actione titubant, quid aliud faciunt, nisi super egros manus imponunt, vt bene habeant? Quæ nimirum miracula tanto maiora sunt, quanto magis spiritalia. Tanto maiora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animę suscitantur. *Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, &c.* Considerandum nobis est, quid est quod Marcus ait; *Sedit à dextris Dei*, & Stephanus dicit, *Video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei.* Quid est, quod Marcus hunc sedentem, Stephanus vero stantem se videre testatur? Sed scimus, quia sedere iudicantis est, stare vero pugnantis, vel adiuuantis. Quia ergo redemptor noster assumptus, in cælum & nunc omnia iudicat, & ad extremum iudex omnium veniet, hunc post assumptionem Marcus sedere describit, quia post ascensionis suę gloriam iudex in fine videbitur. Stephanus vero in laboris certamine positus, stantem vidit, quem adiutorem habuit. Quia vt iste in terra persecutorum

infidelitatem vinceret, pro illo de celo illius gratia pugnavit. Sequitur; *illi autem profecti predicaverunt ubique domino cooperante, &c.* Quid in his considerandum est, quod memoriam commendandum, nisi quod præceptum obedientiam, obedientiam vero signa secuta sunt? Inter quæ notandum quod euangelium suum Marcus quanto tardius cæteris inchoavit: tanto in longiora scribendo tempora porrexit. Nam neq; de nativitate ipsius domini, aut præcursoris eius, neque de infantia, vel pueritia vtriuslibet eorum aliqua commemorans, neque de nativitate salvatoris altius scribens; excepto quod eum in capite euangelij sui filium Dei nominat, ab initio evangelicæ prædicationis, quod per Ioannem factum est, cepit: & ad illud usque tempus narrando pervenit: quo apostoli idem euangelij verbum totum prædicando disseminare per orbem. Restat sane questio non minima, quomodo scripserit idem euangelista, dixisse angelum mulieribus. Ite dicite discipulis eius, & Petro, quia præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. nec tamen ibi visum à discipulis dominum in vlllo post hæc euangelij sui loco retulerit. Et quidem Matheus abisse discipulos dicit in Galilæam, ibique dominum vidisse, & adorasse, & præceptum ab eo accepisse eundi, docendi, baptizandi omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Attamen inspecta aliorum scriptura euangelistarum docet eum sæpius antea visum discipulis: maxime ipso die resurrectionis eius in Hierosolymis, & in castello Emaus. Quare ergo specialiter se in Galilæam præcesserunt, & ibi à discipulis videndum prædixit eum neque ibi solum, neque ibi primò fuerit visus? Videamus ergo cuius mysterij gratia secundum Matheum, & Marcum resurgens ita mandaverit, Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis. Quod etsi completum est, tamen post multa completum est, cum mandatum sic sit (quanquam sine præiudicio necessitatis) ut aut hoc solum, aut hoc primum expectaretur fieri debuisset. Proculdubio ergo, quoniam vox est ista non euangelistæ narrantis quod ita factum sit, sed angeli ex mandato domini, & ipsius domini, Euangelistæ autem narrantis, sed ita ab angelo, & à domino dictum sit, propheticè dictum accipiendum est. Galilæa namque interpretatur vel transmigrationis, vel revelatio. Prius itaque secundum transmigrationis significationem, quid aliud occurrit intelligendum, Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixi vobis; nisi quia Christi gratia de populo Israel transmigrationis erat ad gentes, quibus apostoli prædicantes euangelium nullo modo crederentur, nisi eis ipse dominus viam in cordibus hominum prepararet? Et hoc intelligimus; Præcedet vos in Galilæam. Quod autem gaudentes mirantur, disruptis, & evictis difficultatibus aperiri sibi ostium in domino per illuminationem fidelium; hoc intelligitur. Ibi eum videbitis. id est, ibi membra eius ingenietis, ibi vivum corpus eius in eis, qui vos susceperint, agnosceris. Secundum illud autem quod Galilæa interpretatur revelatio, non iam in forma servi intelligendum est, sed in illa in qua equalis est patri, quæ promissit apud Ioannem dilectoribus suis cum diceret; Ego diligam eum, & ostendam illi me ipsum. Non vtiq; secudum id, quod iam videbant, & quod etiam resur-

gens cum cicatricibus non solum videndum, sed etiam tangendum postmodum ostendit: sed secundum illum ineffabilem lucem, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: secundum quam lucet in tenebris, & tenebræ eum non comprehenderunt. Illuc nos præcessit, unde ad nos veniens non recessit, & quo nos præcedens non deseruit. Illa erit revelatio tantquam vera Galilæa. cum similes ei erimus, ibi eum videbimus, sicuti est. Ipsa erit etiam beatorum transmigrationis ex isto seculo in illam eternitatem, si eius præcepta sic amplectamur, ut ad eius dexteram aggregari mereamur. Tunc enim ibunt sinistri in combustionem eternam, Iusti autem in viam eternam. Hinc illuc transmigrabunt, & ibi eum videbunt, quomodo non vident impij. Tolleret enim impius, ne videat claritatem domini, & impij lumen non videbunt. Hæc est autem vita eterna, ut cognoscant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum sicut in illa eternitate cognoscitur, quo suos perducet per formam servi, ut eum liberi contemplantur per formam domini.

HAYMONIS EPISCOPI

*Halberst. superioris Euang.
exp ositio.*

Recumbentibus undecim discipulis, apparuit illis Iesus. In textu euangelij habetur. *Novissimè recumbentibus.* Quare dixit, *novissimè*, quasi ultra non essent eum visuri? Novissimum tempus fuit, quo dominum apostoli in terra viderunt, qui à quadragesimo die resurrectionis illius qua ascendit in cælum, non viderunt eum corporaliter secum conuersantem in terra. Recumbere, est iacendo comedere. Bene undecim discipuli, quia iam Iudas perierat, & Mathias necdum in locum eius fuerat subrogatus. *Apparuit illis Iesus*, id est, subito visus est ab eis. Vbiunque legimus in sacra scriptura apparuit, subito enenisse necesse est ut intelligas. Legimus in Genesi apparuisse Abraham tres pueros, id est, subito visos ab eo. Apparuit Zachariæ angelus, id est, subito visus est ab eo. *Et exprobrauit*, id est, increpavit, redarguit, *incredulitatem illorum, & duritiam cordis.* Quæ fuit duritia cordis illorum, manifestat euangelista, cum subiungit, *quia his*, id est, mulieribus, & viris. *Qui viderunt eum resurrexissent à mortuis non crediderunt.* sicut cæteri. Venit Maria Magdal. nuncians sibi dominum apparuisse, non crediderunt ei. Venit eadè Maria, & altera eiusdem nominis mulier, non crediderunt eis. Venit Petrus dicens sibi dominum apparuisse, non crediderunt ei. Venerunt duo discipuli de castello nomine Emaus, non crediderunt eis, donec & ipsi viderent: propter hoc increpavit eos. Et quare voluit eos increpare die quo ascendit in cælum, de incredulitate resurrectionis sue? Ut omni tempore, quoad viverent, dolerent, & tristarentur, & poenitentiam agerent, quod increduli fuerunt ex resurrectione domini. More boni patris egit dominus, qui appropinquans morti, convocat filios suos, & dat eis præcepta, quæ omni tempore vitæ suæ retineant, & opere custodiant. Quod discipuli tardè crediderunt resurrectionem domini, non tam illorum infirmitas fuit, quam nostræ, ut ita dicam, fidei firmitas

mitas extitit. Plus enim profuit nobis dubitatio Thomæ ad fidem nostram corroborandam, quam fides beatæ Mariæ Magdalene, quæ citò credidit. Quia, dum Thomas vidit, reiguit cicatrices corporis domini, omnem infidelitatem, ac dubietatem à cordibus nostris repulit. *Et dixit eis. Euntes in universam mundum*, id est; ab oriente in occidentem, ab aquilone in meridiem, *prædicate euangelium.* Euangelium Græcè, Latine dicitur bona annuntiatio. Quæ est bona annuntiatio? Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnū cælorum, *omni creaturæ*: Quare dixit *omni creaturæ*? Nunquid sanctum euangelium brutis animalibus, & insensatis rebus prædicandum erat? Non. Sed omnis creaturæ nomine, omnem hominem vult intelligi. Sunt lapides tantummodo, sed nec viuunt, nec sentiunt, nec discernunt. Sunt arbuta, & herbe, viuunt per viriditatem, sed non sentiunt, neque discernunt. Sunt animalia, boues, equi: sentiunt, viuunt, sed non discernunt. Sunt angeli, viuunt, sentiunt, & discernunt. Habet namque homo commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, discernere cum angelis. Omni creaturæ prædicatur euangelium, quum soli homini prædicatur: quia ille docetur, propter quem omnis creatura visibilis facta est. Vel aliter. *Prædicate euangelium omni creaturæ*, id est, omni nationi. Ante passionem dixerat dominus discipulis suis: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorū, ne intraueritis. Post resurrectionem dixit illis: *Euntes in mundum.* Ac si diceret: Quia Iudæi vestram prædicationem non sunt suscepturi, sicut nec meam susceperunt, sed potius persequuturi vos, & interficentur sicut me: transte ad gentes, & prædicatè illis, ut gratiam meam; quæ Iudæi perdidit propter infidelitatem, gentiles percipiant per fidem. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit.* Primò posuit, *qui crediderit*, deinde, *qui baptizatus fuerit*: quia ille, qui baptizatus fuerit, si maioris ætatis est, antè debet à sacerdote instrui, qualiter credere debeat in sanctam trinitatem, scilicet patrè ingentum, filium genitum à patre, & spiritum sanctum ab utroque procedentem: & in his tribus viam substantiam, quod filius, qui ante omnia secula genitus est à patre, & in fine temporum natus est ex matre, quod passus est, quod resurrexisset à mortuis, quod ascendit ad cælos, & quod vtrurus est ad iudicium. Quum in his omnibus fuerit imbutus, tunc baptizetur in nomine sanctæ trinitatis. Apostoli nullum, antè quam taliter fuisset instructus, baptizabant. *Qui ergo crediderit, & credulitatè suam bonis operibus adornauerit, ut hoc quod se promissit in baptismo abrenunciaturum, iterum non repetat: saluus erit.* Quid promissum in baptismo? Promissum nos abrenunciaturum diabolo. Abrenunciare, est despiciere, respicere, & omnibus operibus eius. Quæ sunt opera diaboli? Homicidium, adulterium, furtum, &c. his similia. Si hoc post baptismi gratiam repetierimus, salui esse non possumus, nisi per poenitentiam lamentum. *Qui vero non crediderit, condemnabitur*, id est, peribit. *Quid dicendum est de parulis, qui quando baptizantur, non habent intellectum credendi, neque sensum respondendi? De maioribus nulla questio, quia ipsi pro se respondere sciunt. Facilis solutio est. Paruuli, qui necdum sciunt loqui, fide illorum, qui eos susci-*

piunt de sacro fonte, merentur remissionem peccatorum accipere. Et certè dignū est, ut, qui peccato carnalium parentum polluantur, fide spiritualium parentum saluentur. *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur.* Hæc signa, id est, miracula sequentur, id est, comitabuntur eos, qui in me crediderint. *In nomine meo demonia eiicient.* Hoc faciebant sancti Apostoli, & cæteri, qui per prædicationem apostolorum credebant. Vbiunque videbant hominem arreptum à dæmonio, dicebant: In nomine Iesu exi ab homine: & statim exhibit. *Linguis loquentur nouis.* Hoc fecerunt sancti apostoli in die Pentecostes, quando venit super eos spiritus sanctus in linguis igneis: & postmodum non solum ipsi, verum etiam & qui per eos credebant. *Serpentes tollent.* Sic legimus in Actibus apostolorum de B. Paulo, qui veniens in Mitilenam insulam, cum congregasset multitudinem sarrmentorū, supposuit igni, quia frigus erat: statim viperæ à calore ignis coactæ exiuit, & inuasit manum eius: ille exentiens manum proiecit in igne, & occidit eam. *Et si mortiferam quid biberint, non eis nocet.* Mortiferum verò venenum dicitur, quod infert mortem. Legimus B. Ioannem venenum bibisse in nomine domini, & nihil ei nocuisse. Et in libro Dialogorum de quodam episcopo, qui erat cæcus: cui cum archidiaconus suus transfussisset venenum per puerum suum, volens illum occidere, & loco eius in episcopatum succedere: adueniens puer, propinavit episcopo venenum. Dixit illi episcopus: Bibe tu. Cum ille non audens manifestare quid esset, deferret ad os vberiberet, dixit illi episcopus: Noli bibere, vade & dic archidiacono illi. Ego quidem venenū bibam in nomine domini, sed ille nō erit episcopus post me. Et vbi episcopus in nomine domini bibit venenum, statim archidiaconus in loco, vbi erat, mortuus est. Et de B. Benedicto legimus, quod cum esset abbas in quodam monasterio, transfussisset illi venenum monachi sui. Illo faciente signum crucis super vas, statim fractum est totū: & confestim recessit ab eis beatus Benedictus. *Super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Distantia est inter ægrotum, & ægrotum. Æger dicitur infirmus & anima, & corpore, qui languet. Ægrotus infirmus tantum corpore. *Super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Non solum apostoli hoc faciebant, verum etiam martyres, cōfessores, & virgines super infirmos ponebant manus, & sanabantur ab omni infirmitate. Forsitan dicit modò aliquis: Ego iam credidi, Christianus sum quare non facio eadem miracula, quæ sancti apostoli faciebant, & cæteri credentes videlicet ut dæmonia eiiciam, linguis loquar nouis, serpentes tollam? Cui respondendum est, quod hæc miracula in exordio fidei sanctæ ecclesiæ fuerunt necessaria. Videbant enim homines increduli multa miracula sanctos apostolos facientes, & credebant in dominum Iesum Christum. Postquam verò fides ecclesiæ creuit in toto mundo, miracula cessauerunt, sicut verbi gratia. Quando plantamus arbuta in nemoribus nostris, tandiu eis aquam infundimus, donec radicem eorum in terra conualuisse perspeximus, tunc. n. ab irrigatione cessamus. Sed quod tūc fecerunt apostoli carnaliter, modò agit sancta ecclesia spiritualiter. Dæmonia eiicit, quando baptizat credentes in nomine sanctæ trinitatis. Homo ab exordio na-

tiuitatis suæ vsquequo baptizetur, propter originale peccatum à diabolo possidetur. Cum autem à sacerdote, aut etiam à diacono intingitur aquis baptisimatis, continuo recedit diabolus. Et secū dum literam, sancta ecclesia, eiicit dæmones à corporibus hominum, quando dicit exorcismos super energumenos. Linguis loquentur nouis. Quando homo turpibus, & vanis sermonibus infectus, vetera verba loquitur: cum autem ad laudes Dei conuertitur, aut ad missarum solennia, aut ad Psalmos canendos dicens cum Psal. Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo, quasi linguis nouis loquitur. *Serpentes tollent.* Per serpentem designatur hic, malitia, vel odium. Quisquis malitiam vel de corde, aut de cordibus aliorū doctrina, vel exemplo aufert, quasi serpentes tollit, *Et si mortiferum quid biberint, non eis nocet.* Per mortiferū designatur, mala suasio. Si autem diabolus aut alius malus homo suaserit tibi, vt alterius vxorem poluas, alterius equum auferas, alterius substantiam diripias, aut aliud tale facias: & tu non consenseris illi, opera implendo, quæ suggerit, mortiferum quidem est, quod bibis audiendo, sed non tibi nocet, quia malam suasionem ad effectum operationis non perducis. *Super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Est modò aliquis titubans in bono opere, nō venit ad nocturnale officium, piger est in Dei seruitio: si quis talem flagellando, aut excommunicando, aut etiam verbo vel exemplo in Dei seruitio, deuorum fecerit, super ægrum manus imponit. *Et dominus quidem Iesus postquam loquutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei.* Et ista, quæ modo lecta sunt, & alia, quæ in euangelio continentur: *assumptus est in cælum.* venit nubes, & assumpsit eum. *Et sedet à dextris Dei,* non debemus ita intelligere, vt sic sedeat filius ad dexteram Dei patris, sicut iste sedet iuxta me, sed *sedet,* posuit pro habitat. *Sedet à dextris Dei,* id est, habitat in magnitudine honoris, & paternæ gloriæ. Hic oritur quæstio, quare dicit Marcus dominum post ascensionem ad cælum ad dexteram Dei sedere, & beatus Stephanus stare, sicut legimus in Actibus apostol. Video cælos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei. Sciendum est, quod federe iudicantis est, stare verò pugnantis, vel adiuantis est. Vt B. Marcus ostenderet, quia dominus Iesus Christus quadragesima die resurrectionis suæ cælos penetrans, modò omnia iudicat, & in die iudicij iudex omnium futurus est, ideo introduxit eum sedere. Vt autem B. Stephanus demonstraret, quia vt ille vinceret hostes suos in terra, perseverando in fide, domini gratia pugnabat, & iuuabat eum in cælo, ideo retulit eum stare. *illi autem profecti,* ab illo verbo; quod est proficiscor proficisceris, venit profectus: profecti participium est. *illi autem profecti,* id est ambulantes, *predicauerunt vbi que.* Preceptum domini obedientia discipulorum secuta est. Dominus præceperat, euntes in mundū vniuersum, illi iussa eius complentes, *profecti predicauerunt vbi que.* id est, in omnibus locis ab Hierusalem vsque in Indiam, vbi sol oritur, & vsque in Britanniam, vbi sol occidit, Antea defecit eis terra, quàm impletum est illis. In omnem terrā exiuit sonus eorum. *Dominus cooperante.* Dominus loquebatur per ora illorum. Ipse erat cooperato, quia quicquid illi operabantur, dominus opera-

Mosantiquus
recitandi exor-
cismos super
energumenos.

Psal. 18.

batur per illos: *et sermonem confirmante.* Quicquid illi dicebant verbis, dominus confirmabat miraculis. Petrus dicebat: In nomine Iesu surge à mortuis: dominus faciebat surgere. *Sequentibus signis,* id est, miraculis.

Act. 3.

INCERTI SVB NOMINE
*Eusebii Episcopi Emisseni superioris
Euangelij expositio.*

Venit ad discipulos suos dominus Iesus, inuenit eos recumbentes, inuenit eos manducantes, & bibentes: discubuit cum illis; manducavit, & bibit cum illis, vt se non phantasmaticū, sed verū corpus assumptū ostenderet, & sua eos præsentia roboraret. Redarguit eos de infidelitate sua, confirmauit eos colloquio suo. Et sicut scriptum est, conuescens præcepit eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris. Quicunque igitur es, qui sancti spiritus promissionem expectas, noli ab Ierosolymis discedere, noli ecclesiam relinquere, noli sanctorum consortium deserere: ibi expecta, ibi mane, quia nulli extra ecclesiam datur spiritus sanctus, & eos etiam, qui habent, si ab ea se separauerint, derelinquit. Redarguit autem eos propter duritiam suam, reprehendit eos de infidelitate cordis sui. Quauis enim Simon Petrus, & Maria Magdalena, & duo illi discipuli, quibus in specie peregrini dominus apparuerat, certissimè, firmissimè que nuntiarent dominum resurrexisse, & seque illum vidisse, ceteri tamen illis non credebant. Et quid mirum est, cum nec sibi ipsis nec suis oculis crederent, & eum videntes non viderent? Narrat enim Matthæus euangelista, quòd vndecim discipuli abierunt in Galileam, in montē, vbi constituerat Iesus illis, & videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Non enim verum corpus, sed spiritum se videre putabāt. Vnde ipse ait, Palpare, & videre, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et fortasse hæc tanta illorum dubitatio ex immenso amore procedebat. Non enim facilè credimus, quod multū desideramus: sicut econtrā quod timemus, leuiter posse accidere credimus. *Et dixit eis, Euntes in mundum vniuersum, predicatè euangelium omni creaturæ.* Prius enim dixerat, In vias gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Non enim sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israël. Nunc autem eos præcipit ire in vniuersum mundum. In quo Iudæorum abiectione, & Gentium electio apertissimè monstratur. Vnde & illi à patre dicitur, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Quod autem ait, *Predicatur euangelium omni creaturæ.* Alius euangelista exponit, dicens, Ite, docete omnes gentes. Idem enim per omnem creaturam, & per omnes gētes significatur. Sic enim Apostolus ait de charitate, quia omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: quod quidem verum non est, nisi aliter determinetur. Si enim charitas omnia credit, credit vtiq; Phariseis, & Sadduceis, aliis affirmantibus, aliis negantibus resurrectionem: quod fieri nō potest. Non igitur charitas omnia credit. Sic ergo determinetur, omnia credit, quæ credenda sunt. Similiter igitur & id, quod dicitur, *predicatur euangelium omni*

omni creaturæ. Determinandum est: vt sic dicitur, *Omni creaturæ predicatur euangelium,* cui prædicandum est. Non enim est euangelium prædicandum vel lapidibus, vel aliis quibuscunque rebus sensu, & ratione carentibus: Sunt autem, qui hæc subtilius intelligentes, ea quæ plana sunt, difficilia reddunt. Et multa quidem in prophetis & Apostolis & in verbis dominicis reperiantur, quibus hæc vna determinatio sufficere potest. Quale est illud, Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum: cui si addatur, quæ trahenda sunt, nihil erit inconueniens. Alio autem, quanta inconuenientia sequuntur, quis non intelligat? Valde enim pauca sunt ea, quæ illic trahuntur, ad comparationem illorum, quæ ad se dominus non trahet: siquidem solos homines, & ipse non omnes trahet ad se. His igitur, & similibus facile intelligitur, quid in eo significetur, quod dicitur, *Predicatur euangelium omni creaturæ.* Cui videlicet euangelio qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Dicit tibi euangelium, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo & proximum tuum sicut teipsum. Hoc enim cōsiliū si credideris, & feceris, saluus eris. Dicit autem & alia multa, quæ & salutem parant & vitam æternam. *Qui verò non crediderit, condemnabitur.* Quauis enim homo baptizatus sit, & omnia peccata in baptismo sint ei remissa, condemnabitur tamen quicūque est ille, nisi euangelio crediderit, eiusque consiliis assensum præbuerit. *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, &c.* Omnia enim hæc in primitiua ecclesia non solum Apostolos, sed & alios sanctos fecisse legimus. Neque enim aliter ab idolorum cultura homines infideles conuerterentur, nisi his tantis signis, & miraculis euangelica prædicatio firmaretur. Prædicabant enim Christi discipuli (vt Apostolus ait) Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Sed cum subito dæmonia eiicerent, linguis loquerentur nouis, serpētes solo verbo aut occiderent aut fugarent, venenum sine lesione biberent, & non solum tactu, verum etiam sui corporis vmbra ægros sanarent, mox in admirationem Gentiles conuersi clamabant, Vnus Deus, quem Apostoli prædicat, vnus dominus Iesus Christus, qui talia operatur. Nobis autem signa, & miracula iam nunc necessaria non sunt, quibus ea, quæ facta sunt solummodo legere, & audire sufficit. Credimus enim euangelio, credimus & scripturis ista narrantibus. Nemo modo in ecclesia dicit, non tibi credo nisi mortuos suscites, nisi cæcos illumines, & nisi hæc, & similia facias. Signa tamen in ecclesia quotidie fiunt, quæ si quis attendere velit, multo maiora esse cognoscit, quàm illa, quæ tunc ab illis corporaliter fiebant. Quotidie enim sacerdotes populum baptizando, & ad penitentiam vocando, dæmonia eiiciunt, quotidie linguis loquuntur nouis, diuinas scripturas exponentes, dum literæ vetustatem in spiritualis intelligentiæ nouitatem conuertunt. Serpentes verò tollunt, quia concupiscentias malas, quia vitia, & peccata sua admonitione à peccatorum cordibus auerunt. Bibunt autem mortiferum, sed non eis nocet, quia paganorum, & hereticorum libros legentes, & amara, & venenosa conuitia sibi illata sapienter audientes, sarda aure transeunt: & pro nihilo ducunt.

Super ægros verò manus imponunt, & bene habent, quia animas infirmas suis orationibus sanant, & Deo reconciliant. Eadem signa igitur, & nunc sancti Dei faciunt, quæ tunc eos dominus facturos esse promisit. *Et dominus quidem Iesus, postquam loquutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei.* Qualiter autem assumptus est, liber Actuum Apostolorum ostendit, dicens, Et cùm hæc dixisset, vidētibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. *illi autem profecti predicauerunt vbi que, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.* Et tunc quidem adimpleta est propheta, quæ ait, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

THEOPHYLACTI EPI-
scopi Bulg. superioris Euang. expositio.

Postea discumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit illis incredulitatem suam, &c. Vide mandatum domini; *Predicatur omni creaturæ.* Non dixit, predicatur iis, qui obtempérant, sed *omni creaturæ,* siue recipiant, siue non. *Qui crediderit.* Et non sufficit hoc sed, & *baptizatus fuerit.* Nam, qui crediderit, & non baptizatus fuerit, sed adhuc est catechumenus, non iam saluatus est. Signa verò, quæ sequuntur credentes, dicit dæmonia eiicere, linguis loqui nouis, serpētes tollere, hoc est abolerere serpētes, siue sensibiles, siue spirituales: sicut etiam dixit, Super serpentes, & scorpiones calcate, *Manth. 10. Lucæ 10. Act. 16. 22.* manifeste de spiritualibus intelligēs. Potest item & sic intelligi, *Serpentes tollent,* sicut Paulus viperam in manu sustulit, nihil ab illa offensus. *Etiam si mortale quiddam biberint, non nocet eis.* Sæpe autem hæc facta sunt, vt in historiis inuenimus. Mul ti enim & venenum bibentes, per signaculū crucis illæsi conseruari sunt. *Hæc autem quæ dixisset, assumptus est, & sedet à dextris Dei.* Illi autem predicauerunt vbi que, domino, inquit, cooperante & sermonem confirmante per sequentia signa. Vides vbi que nostra primum, deinde Dei adiutorium. Quam enim nos operamur, & principium dederimus, dominus cooperatur, ita si nos dederimus occasionem, non cooperatur. Considera autem & hoc, quia post sermonem, opera, & sermo, per opera confirmatur, sicut & in apostolis sermonem confirmabant opera, quæ subsequēbantur ac signa.

Signaculi enim
eis efficacem.

Cautè legentē
sapiat Pelagia
insimul: nam
gratia Dei
nos præuenit,
conuincit, &
sequitur, quæ
ne sit vacua,
nostri cooperato
ratione milti-
get.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Postea discumbentibus ipsis vndecim apparuit, &c. Postea: Posteaquam videlicet certiores facti fuerant à Petro, venerantque Cleopas, & comes eius, ac narrauerant, quæ sibi in via acciderant: & quomodo ab eis cognitus fuerat in fractione panis, sicut dixit Lucas. Ait enim ipse: Hæc illis loquentibus, ipse Iesus stetit in medio eorum, & ait illis: Pax vobis, &c. Hoc autem etiam in eiusdem diei vespere accidit. Scripsit enim & Ioannes; Quam serum esset die illo, qui erat vnus sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, stetitque in medio, & ait illis, Pax vobis. *Bibl. Hom. tom. 3. O 3 bis,*

Ioan. 20.

his, &c. Tunc enim exprobrauit incredulitatem eorum, cordiq; duritiem, siue imperua libilitatem: quia iis, qui viderant eum, postquam resurrexerat, non crediderant, puta Magdalena, & alteri Mariae, ac iis duobus, de quibus scripsit Marcus. Ita que Marcus dictam exprobrationem scripsit. Lucas vero, & Ioannes, hac praetermissa, aliarum rerum, quae tunc factae sunt, meminerunt. Et dixit eis: *Euntes in mundum vniuersum, &c.* Hoc est, in vniuersum orbem. Dixit autem illis hunc sermonem, non tunc sane, sed postmodum, quum profecti sunt in Galilaeam in montem, in quo constituit illis Iesus, veluti circa finem euangelij secundum Matthaeum scriptum est. Quae vero sequuntur Matthaeus quidem reliquit, horum narratione abbreviata. Marcus vero retulit dilatato de his sermone. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c.* Modo fidem, ac baptismum impolluta conseruauerit; aut post contractas sordes emundauerit, ac purificauerit. Intellegitur autem verbum hoc & alio modo; *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*: si ea, quae fidei sunt, per baptismum suscepta, demonstrauerit; illa vero sunt operatio mandatorum Dei, ac sui ipsius custodia. Non dixit autem; *Qui solum crediderit*; neque; *Qui baptizatus fuerit tantum*: sed vtrumque coniunxit: alterum enim sine altero non saluum facit hominem. *Signa vero eos, qui crediderint, hac prosequuntur. Eos, qui crediderint*: non simpliciter, sed sicut diximus. Deinde ponit & signa, siue miracula. *Linguis loquentur nouis*. Linguis peregrinis: idiomatis aliarum gentium. *Serpentes tollent*. Delebunt, occident, aut etiam in manibus absque periculo tenebunt. *Et, si mortiferum quippiam biberint, &c.* Multa talia plurimis contigerunt sanctis, semperque contingunt

Vide quomodo intelligenda sit fides Iuliane.

fidelibus, qui videlicet exercentur in euangelicis praecipis: nam fides sine operibus mortua est iuxta magnum illum Iacobum. *Super agros manus imponent, &c.* Per dicta signa, etiam ea innuit, quae praetermissa sunt. Dixit enim in praecedentibus, quod omnia possibilia sunt credenti. *Dominus itaque postquam loquutus est eis, &c.* Postquam loquutus est, non haec solum, sed & omnia verba, quot quot eis loquutus est à die resurrectionis suae, donec completi sunt quadraginta dies, in quibus apparebat discipulis, & conuersabatur cum eis. Dicitur autem de assumptione sua etiam in fine euangelij iuxta Matthaeum. *Et sedit à dextris Dei.* Atqui Deus, & pater eius, quum sit incorporeus, nequaquam dextram habet, aut sinistram: hi namque habitus sunt corporum. Reliquum est ergo, vt sedere ipsius, requiem manifestet, ac fruitionem diuini regni. Quod autem additur, *A dextris Dei*, familiaritatem denotat, ac aequalem cum patre honorem.
 † *Non tantum in dextris patris sedere dicitur filius, verum etiam stare: quemadmodum in libro Actuum dixit Stephanus: vt illud quidem requiem designet intransmutabilem, hoc autem firmam ac diuinam in bono confirmationem. Vnde nulla huiusmodi verborum immutatio redit aliquam sententiae diuersitatem. Præterea quum dixit stare filium, non dixit sedere patrem: ne ex hoc intelligamus differentiam dignitatis. Restat igitur, vt & consedere patri dicatur, & simul cum eo stare.*
 Illi vero egressi praedicauerunt vbique, &c. Sermone, praedicationis. Vtinam autem & sermo doctrinae nostrae confirmetur per subsequenda debita virtutis signa, vt in fine vitae nostrae perfecti inueniamur per gratiam, & benignitatem domini nostri Iesu Christi, Amen.

Iacobi 2.

Act. 1.

†

†

Act. 7.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euang.

VM autem. Nunc videntes opera oderunt gratis & me & patrem. Sed cum venerit paracletus, manifestiore testimonio conuincet eos qui viderunt & oderunt, sed & quosdam eorum compunctos de tanto scelere conuertet. *Quem ego.* Die Pentecostes venit spiritus sanctus in centum viginti homines congregatos, cum quibus erant omnes apostoli in domo vbi caena fuerat. *Qui à pa.* Spiritus procedit à patre & filio: sed filius dicitur à patre procedere, quia ad patrem solet referre: & quod ipsius est, de quo ipse est. A quo ergo habet vt sit, ab illo habet, vt de illo procedat spiritus. *Hac loquutus sum.* Postquam exemplo suo docuit ferre odia in quo sciunt quid debeant facere, sed non possunt postquam etiam promisit spiritum quo poterunt resistere, etiam addit: Haec loquutus sum de odio mei, quod est exemplum de spiritu qui confirmabit, vt ita charitate diffusa in cordibus vestris, sit vobis multa pax, & non scandalum.
 Rom. 5. Vnde enim scandalum? *Quid passuri.* *Abique synagogis,* id est extra synagogas facient vos: quia non erat alius populus Dei nisi Israel, si Christum reciperet, non esset alia ecclesia Christi, nec alia synagoga Israel. Sed quia isti semper volunt esse sine Christo, volentes constituere suam iustitiam, pellunt eos qui nunquam volunt esse sine Christo, iustitiae eius subiecti. Nec erubescunt pulsi, sicut illi qui credentes in Iesum, propter metum, non audebant confiteri, ne pellerentur de synagogis, diligentes gloriam hominum magis quam gloriae Dei. *Sed re.* Quod si pulsi ab eis tot acquireretis mihi (vnde vobis gaudendum) vt non satis sit eis vos pellere. Sed non sinant viuere, ne omnes acquiratis, vt à Iudaismo auertatis, in quo Deum Israel credunt deferri & sancta sua.

Rom. 5.

Rom. 10.

CATENA AVREA in idem Euang.

Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, &c. Chry. Pollent discipuli domino dicere. Si verba à te audierunt quae nullus dixit, si opera viderunt quae nullus alius fecit & tamen non profuerunt. Si oderunt & patre tuum & te cum eo, cuius gratia nos mittis: qualiter digni fide erimus? Ne igitur haec cogitantes turbentur, consolationem inducit dicens. *Cum autem re. paracletus quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Aug. Tanquam diceret, Odio me habuerunt & occiderunt videntes: sed tale de me testimonium paracletus perhibebit vt eos faciat in me credere non videntes, & quia ille perhibebit & vos perhibebitis, vnde sequitur, *Et testimonium perhibebitis.* Ille cordibus vestris inspirando, vos vocibus vestris sonando, vnde poteritis praedicare quod noctis. *Quia ab in. me. estis,* quod modo non facitis, quia illius spiritus plenitudo nondum adest vobis. Dabit enim vobis fiducia testimonium perhibendi charitas Dei diffusa in cordibus vestris per spiritum sanctum qui dabitur vobis. Ille quippe testimonium perhibens & testes fortissi-

mos faciens, abstulit amicis Christi timorem, & inimicorum odium conuertit in amorem. Didi, de spiritus sancto. Spiritum autem sanctum venientem consolatore dicit, ab operatione ei nomen imponens, quia non solum eos quos se dignos esse reperit ab omni perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium eis tribuit. Sempiterna quippe laetitia in eorum corde versatur, quorum spiritus sanctus habitator est. Iste spiritus consolator à filio mittitur, non secundum angelorum, aut prophetarum, aut apostolorum ministerium, sed vt mitti deest à sapientia & virtute spiritum Dei indiuisam habentem cum eadem sapientia & virtute naturam. Etenim filius missus à patre non separatur atque disiungitur ab eo: manens in illo, & habens illum in semetipso, qui spiritus sanctus supradicto modo missus à filio de patre egreditur non aliunde ad alia transmigrans. Quomodo enim pater non consistit in loco cum vltra omnem corporum sit naturam, ita & spiritus veritatis nequaquam locorum sine clauditur, cum sit incorporealis & excellens vniuersam creaturarum essentiam. Chry. Propterea vero non spiritus sanctum, sed spiritum veritatis eum vocauit, vt ostendat quod erit fide dignus, dicit autem quod à patre procedit omnia certissime nouit, quemadmodum ipse ait de seipso. Quoniam noui vnde venio & quo vado. Didi. Sed cum posset dicere à Deo siue omnipotente nihil horum tetigit, sed ait, A patre, non quod pater à Deo omnipotente sit alius, sed secundum proprietatem patris intellectum parientis, egredi ab eo dicitur spiritus veritatis. Mittente autem filio spiritum veritatis, simul mittit & pater, cum eadem voluntate patris & filij spiritus veniat. Theoph. Et alias quidem patrem dicit mittere spiritum, nunc autem cum se missurum dixit, equipollentiam denotat. Ne autem censeretur reniti contra patrem velut ab alia potestate transmittens spiritum, addidit, *A patre,* quasi acceptante patre, & pariter destinante. Cum autem audis quod procedit, ne intellegas processum missionem esse illatam extrinsecus, quae mittuntur administratorij spiritus, sed quoddam differens exceptae actionis proprium processum appellat vni principali spiritui attributum, originalis enim consistentia spiritus est processus, non ergo procedere promittere sumendum est, sed ex patre naturalem essentiam obtinere. Aug. Hic aliquis forsitan quaerit, vtrum & à filio procedat spiritus sanctus: filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater. Spiritus autem sanctus non est vnus eorum spiritus sed amborum, quandoquidem dicit ipse Christus. Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et dicit apostolus. Misit Deus spiritum filij sui in corda vestra. Nec ob aliud aestimo ipsum proprie vocari spiritum, cum etiam si de singulis interrogemur non possumus nisi & patrem & filium spiritum dicere, quod ergo communiter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum qui non est vnus eorum sed in quo communitas apparet eorum amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de filio procedat spiritus sanctus, cum filij quoque ipse sit spiritus? Si enim ab eo non procederet, nec post resurrectionem discipulis suis insufflasset, dicens. Accipite spiritum sanctum. De hac quoque virtute credendus est dicere euangelista. Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Si er-

DOMINICA INFRA OCTAVAS ASCENSIONIS.

IOAN. 15.

In illo tempore dixit Iesus discipulis suis, Cum a venerit b paracletus, quem ego c mitto vobis à patre spiritum veritatis, qui à d patre procedit, e ille testimonium f perhibebit de me. Et vos testimonium g perhibebitis, qui ab h initio mecum estis. Haec loquutus sum vobis, vt non scandalizemini. Abique synagogis facient vos, i Sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, k arbitretur obsequium se praestare Deo. Et haec facient vobis, quia non nouerunt l patrem, neque m me. Sed haec n loquutus sum vobis, vt cum venerit o hora eorum, p reminiscamini, quia ego dixi vobis.

a Sponte vt Deus. b Vt sit fiducia consolationis. c Ecce quod & filius mittit à patre à quo ipse est. d Vt sit fiducia praedicationis. Ecce quod pater mittit. e Manifestatione sui, quia tanto miraculo quod qui parabat mortuus resurrexisset & viuere probatus est. f Quod non modo, quia non adest plenitudo illius temporis. g Per eum. h Praedicationis meae ideo praedicare poteritis quod noctis. i Quasi dicat, sed ne timeatis solitudinem, quia tot acquiratis vt pro eis ad gloriam Dei videamini occidendi. k Zelum Dei habere, sed non secundum scientiam, sed ex stulta ignorantia. l Esse. m Filium. n Haec sicut: Sed ego praedixi: ne ignaros haec & impropria turbarent, sed praesula patienter ferantur. o Tenebrosa. Opportunitas. p Malorum. q Et cauetis vobis.

GLOS

O 4 go &

go & de patre & de filio procedat spiritus sanctus, cur filius dixit De patre procedit, nisi quæadmodum solent ad eum referre, quod & ipsius est de quo ipse est, unde illud est quod ait. Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Si igitur hæc intelligatur eius doctrina, quam tamen dixit non suam sed patris, quanto magis & intelligendus est & de ipso procedere spiritus sanctus, ubi sic ait. De patre procedit, ut non diceret. De me non procedit. A quo autem habet filius ut sit Deus, ab illo habet utique ut procedat ab eo spiritus sanctus. Hinc utique etiam illud intelligitur, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere spiritus sanctus, quoniam si & ipse filius diceretur amborum utique filius diceretur, quod absurdissimum est, filius quippe nullus est duorum nisi patris & matris. Absit autem ut inter Deum patrem & Deum filium tale aliquid suspicemur, quia nec filius hominum simul ex patre & ex matre procedit, sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit & ex matre. Spiritus autem sanctus non de patre procedit in filium & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit. Neque enim possumus dicere quod non sit vita spiritus sanctus cum vita patris, vita sit filius, ac per hoc sicut pater cum habeat vitam in semetipso, dedit & filio vitam habere in semetipso, sic ei dedit vitam procedere de illo sicut procedit & de seipso. *Hæc loquutus sum vobis, ut non scandalizemini, &c.* Aug. Merito promisso spiritus sancto quo in eis operante fierent testes eius subiunxit. *Hæc locutus sum vobis, ut non sciam.* Cum enim charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis sit pax multa diligentibus legem Dei, ut non sit illis scandalum. Deinde quæ passuri essent exprimens, ait. *Absitque synagogis factis.* Chry. Iam enim composuerat: ut si quis confessus fuerit Christum: extra synagogam fieret. Aug. Quid autem mali erat apostolis expelli de Iudaicis synagogis quasi non fuerint inde exiituri: etiam si eos nullus expelleret. Sed hoc voluit denunciare: quia Iudæi Christum non fuerant recepturi à quo isti non sperant recessuri. Nam quia non erat vllus alius populus Dei: quam illud semen Abraham si cognoscerent Christum: non aliter fierent ecclesie Christi: alia synagoga Iudeorum. Quod quia noluerunt quid restabat nisi ut remanentes extra Christum extra synagogam facerent eos qui non reliquerunt Christum? Deinde cum hoc eis dixisset adiecit. *Sed ve. ho. ut omnis qui interfici vos: arbitretur obsequium se præstare Deo.* Quæ verba ita subiecit tanquam ex hoc consolaretur eos: qui de synagogis Iudaicis pellerentur, an forte de synagogis illa separatio sic eos fuerat turbatura ut mori vellēt potius quam in hac vita sine Iudeorum congregationibus morari, ut sic turbarentur: qui Dei non hominum gloriam requirebant. Iste itaque sensus est in his verbis. *Extra synagogam facient vos:* sed nolite solitudinem formidare. Separati quippe à congregationibus eorum: tam multos in nomine meo congregabitis: ut illi metuentes ne templum quod erat apud eos: & omnia legis veteris sacramenta deserantur: sic interficient vos ut Deo arbitrentur se præstare obsequium: zelum Dei habentes: sed non secundum scientiam. Hoc enim de Iudæis dictum debemus accipere: de quibus dixerat, *Extra synagogam facient vos.* Nam testes, id est martyres Christi: etiam si occisi sunt à

gentilibus: non tamen illi arbitrati sunt Deo: sed diis suis falsis obsequium se præstare. Iudeorum autem omnis qui occidit prædicatores Christi: Deo se putavit præstare obsequium, credens quod desereret Deum Israel, quicumque conuenteretur ad Christum. Hinc ergo accensi & zelum Dei habentes: sed non secundum scientiam obsequium se Deo præstare credentes occidebant eos. Chry. Deinde consolationem inducit dicens. *Et hæc omnia facta sunt, quia non nouerunt me, neque me, quasi dicit: Sufficit vobis in consolationem propter me & patrem hæc pati.* Aug. Ne autem ignaros atque imperitos animos mala improbia, quamuis cito transitura turbarent hanc fuisse causam: ut hæc eis prænucciaret ostendit subdens. *Hæc lo. sum vobis, ut cum ve. ho. eo. reminiscamini, quia dixi vobis.* Hora eorum hora tenebrosa: hora nocturna: sed nox Iudeorum separatum à se diem Christianorum nulla confusione fuscavit. Chry. Sed & propter aliam causam hoc prædixit: ut non dicerent quoniam non præuidit futura, & hoc significat cum dicit, *Reminiscamini, quia ego dixi vobis.* & ut non possent dicere: quoniam blandiens nobis eam quæ ad gratiam dicebat solum, cuius autem gratia hoc à principio non dixit, ostendit dicens. *Hæc autem ab initio, non di. quia vobis.* erant: quia scilicet in custodia mea eratis: & licitum erat interrogare quando volebatis: & super me totum prælium vertebatur. Unde superfluum erat hoc à principio vobis dicere: non qui hæc tunc non nouerant propterea non dixi. Aug. Sed alij tres euangelistæ eum prædixisse ista demonstrant antequam ventum esset ad cenam: quæ peracta secundum Ioannem ista locutus est. An forte hinc ista soluitur quæstio: quia & illi cum narrant proximum fuisse passioni cum hoc diceret: non ergo ab initio quædo cum illis erat. Sed Mattheus non solum imminente passione: verum etiam ab initio hæc denunciata esse commemorat. Quid sibi ergo vult quod hic dicit, *hæc autem ab initio non di.* nisi quia ea quæ hic dicit de spiritus sancto: quod sit venturus ad eos & testimonium perhibiturus quando mala passuri sunt: hæc eis ab initio non dixit: quoniam cum ipsis erat: & eius præsentia consolabantur. Abscessurus autem oportebat ut diceret illum esse venturum per quem charitate diffusa in cordibus suis verbis Dei cum fiducia prædicaret. Chry. Vel prædixit quidem quoniam flagella patientur. Non autem quod mors eorum reputaretur ut Dei cultura: quod maxime poterat eos attonitos facere. Vel quia illic ea quæ à gentibus debebant pati dixit: hic autem & Iudaica adiecit.

S. IO. CHRYSOSTOMI Episcopi Constantin. in superius Euangel. Homil.

NE discipuli, superioribus auditis, perturbarentur, vide quam affert consolationem. *Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, &c.* Ille dignus fide erit, propterea non spiritum sanctum, sed veritatis appellauit. Illa autem particula: *Qui à patre procedit:* hoc est, qui omnia certè nouit, sed de seipso, inquit; Scio unde venio, & quod vado: & cum de veritate loqueretur, quem ego mittam. Ecce quod non pater solus, sed & filius spiritum mittit: & vos, qui mecum

cum fuistis, neque ab aliis audistis, adhibetis fidem: hinc Apostoli confirmati dicebant; Qui cum eo comedimus, & bibimus. Quod non ad gratiam dictum sit, spiritus dictis testimonium perhibet. *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini,* hoc est, cum multos incredulos & vos persequentes videritis. *Extra synagogam facient vos.* Iam enim hoc decreuerant, si quis Christum confiteretur. *Sed venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Si vos interficerent, rem piam, & Deo gratum facturos se existimabunt, inde iterum consolatur; *Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem, neque me.* Hoc vos satis consolatur, quod propter me, & patrem hoc patiemini. Hic iterum eos beatitudinis admonet, ut in principio; Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & vos persequuti fuerint, & dixerint omne malum aduersus vos, mentientes propter me: Gaudete, & exultate, quia merces vestra copiosa est in caelis. *Hæc locutus sum vobis, ut, cum hora uenerit, reminiscamini.* Itaque ex his & reliqua creditis. Neque dicere poteritis, me ad gratiam loqui, aut ut vos fallam. Neque enim decepturus, quæ mendacij argui possent prædiceret: ideo prædixi, ne in non expectata incidentes, perturbaremini, ac etiam ne non præuidisse futura diceretis. *Reminiscamini ergo, quia ego dixi vobis.* Etenim semper Iudæi umbra quadam persecuti sunt discipulos, ac si mali essent, non tamen turbati sunt, cum à magistro præficerent id futurum. Sufficiens namque causa fuit, quæ eos confirmaret. Ideo frequenter hoc meminit, quod non nouerunt me: & propter me facient, & propter nomen meum, & propter patrem, & primus passus sum, & non iusta causa, id ausi sunt. Horum & nos in tentationibus reminiscamur, cum à malis hominibus aliquid patimur, in principem nostrum, & fidei perfectorem inspiciamus, quod à malis, quod propter virtutem, quod propter Christum mala patimur. Quod si animo voluerimus, omnia facilia, omnia tolerabilia nobis videbuntur. Nam, si quis pro charissimis aliquid passus etiam gloriatur: si quis propter Deum quod tolerat, quam sentire molestiam putandum est? Si ipse crucem rem ignominiosam, & gloriam propter nos appellat, multo magis hoc in ipsam animo esse debemus. Etsi mala ita nobis, contemnenda sunt, multo magis pecuniæ, & cupiditates. Oportet enim in rebus grauibus, & molestis, non labores, sed præmia considerare. Quemadmodum enim mercatores non maris pericula, sed lucrum expectant: ita & nos cælum, & Dei præsentiam. Et si tibi diuitiæ dulces videntur, id Deum nolle tibi in mentem veniat, & continuo displicebunt. Rursus, si molestam est, pauperibus aliquid dare, noli impensam duntaxat intruere: sed transfer mentem ad feminis illius fructum. Et si graue erit alienæ uxoris amorem contemnere, præmium tibi succurrat, & æquo animo perferes. Quod si hominum metus ab indebitis nos rebus nonnunquam abducit, longè magis Christi desiderium. Difficilis virtus, sed magnas futurorum promissiones ei comparemus. Boni enim, & studiosi etiam sine præmij respectu, ipsius pulchritudinem intruunt, & propterea eam complectuntur: & ut Deo placeant, non propter mercedem rectè agunt, & magnificiunt continentiam: non ne puniantur, sed ne offendat Deum. Quod si quis imbecillior

etiam in præmium spectat: ita & nos in elemosyna faciamus, & gentiliū misereamur, neque fame confectos despiciamus. Quomodo enim non absurdum ut alij risu, & delitiis soluti, ad mensam saturentur, aliorum autem mendicantium eiulatus audiant, neque misericordia moueantur, sed agrè ferant, & deceptores appellent? Quid dicitis, homo? Propter unum panem quis decipit? Quid ni, inquis? Propter hoc ergo hæc tollenda est necessitas. Quod si dare nihil placet, noli tamen maledictis prosequi, si non vis naufragio liberare, noli in profundum demergere. Scias velim, cum accedentem pauperem expellis, qualiter tibi Deum affectū reddas. *Qua enim mensura mensurabitis, inquit, mensurabitur vobis.* Considera quo ille animo maledictus abeat, oculos in humum deiectos, conquerens vna cum paupertate plagam etiam ab iniuria accepisse. Nam, si mendicare maledictum putatis, qui petit si non modò non accipit, sed contumelia afficitur, considera quantum perturbetur. Quousque feris similes erimus, & naturam nostram propter cupiditatem ignorabimus? Multi his verbis dolent. Nollemus: sed ut penitus misericordiam complecterentur, animo volentes diem illum, quo Christi Iesu tribunali adstabis, cum ut nostri misereatur rogabimus, cum his in medium aduocatis Christus ad nos conuersus dicit, quod propter panem unum, & obolum tantis miseriis eorum animos affecterimus, quid dicemus? quid excusabimus? Quod enim illos in medium adducturus sit, audi quid dicat; *Quandiu nos fecistis vni de minoribus his, neque mihi fecistis. Neque enim illi quicquam nobis amplius dicent, sed Deus pro illis nos reprehendet.* Nam & Lazarus à diuite visus est, non tamen quicquam ei dixit, sed Abraham eius vices suscepit: ita & pauperibus eueniet, qui nunc à nobis contemnuntur. Neque enim supplices eorum manus, vel aliqua misericordie specie intuebimur, cum in gloria erunt, nos eorum speciem induemus, & vitam speciem tantum, & non longè grauius supplicium. Neque enim diues micis impleri illic desiderabat, sed ardebat, & cruciatur miserè, & audiuit; Recordare quia accepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nolimus ergo, ut magnū quiddam diuitias admirari: hæc namque viaticum erit nobis supplicij, nisi cauerimus, quemadmodum si cauerimus, paupertas & delictarum, & requiei erit incrementum. Abluentur enim peccata, si æquo animo tolerabimus, & apud Deum fidenter adesse poterimus. Nolimus ergo in hac vita otium querere, ut in cælo eo fruamur: sed labores pro virtute subeamus, superflua recidamus, & nihil aliud quæramus, quam in pauperes omnia nostra dispergere. Quæ nobis erit excusatio, cum ipse quidem nobis cælum pollicetur, nos ne patrem quidem ei exhibemus? Cum ipse tibi solem otiri facit, & omnis creaturæ ministerium tibi largitus est, tu nec nudum induis, neque ei domum communicas? Et quid ego solem, & creaturam memini? Corpus tibi suum tradidit, & pretiosissimum sanguinem, tu nec potum das: at semel dedisti, non est hæc elemosyna. Nisi enim, quousque habes, indigenti subuenieris, nunquam debitum impleueris. Nam & virgines habentes lampades, habebant oleum, sed non ad sufficientiam. Opus est enim etiam de tuo non tam parcum esse; sed,

Vides eos non improbandos, qui propter præmissa operantur bona.

Matth. 7.

Matth. 5.

Ibidem.

Matth. 25.

Luce. 16.

Ibidem.

Euangelista est corpus & sanguis Christi.

Sed non ait, & venit, cum tribulationem super tribulationem, non consolationem post tribulationem venturam illis esse prædicaret. An forte sic eos illa de synagoga separatio fuerat turbatura, vt mori mallet, quàm in hac vita sine Iudæorum cõgregationibus immorari? Absit vt sic turbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant. Quid ergo est, extra synagogas faciēt vos, sed venit hora? cum potius dicere debuisset videretur, & venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo? Neq; enim saltem dictum est, sed venit hora vt interficiant vos, quasi vt eis mors pro consolatione illius separationis accideret; sed venit hora, inquit, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Prorsus nõ mihi videtur aliud significare voluisse, nisi vt intelligerent, atq; gauderent tam multos se Christo acquisituros, cum de Iudæorum congregationibus pellerentur, vt eos quidem non sufficeret pellere, sed non sinerent viuere, ne omnes ad nomen Christi sua prædicatione conuerterent, & ab obseruatione Iudaismi, tanquam diuinę veritatis auerterent. Hoc enim de Iudæis dictum debemus accipere, de quibus dixerat, extra synagogas faciēt vos. Nam testes, id est, martyres Christi, etiam si occisi sunt à Gentilibus, non tamen illi arbitrati sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se præstare cum hæc facerent. Iudæorum autem omnis qui occidit prædicatores Christi, Deo se putauit præstare obsequium, credens quod desererent Deum Israel, quicumque conuerterentur ad Christum, vt enim & ipsum Christum occiderent, ista ratione commoti sunt, nam eorum de hac re etiam verba conscripta sunt, Videtis quia totus mundus post eum abiit, si dimiserimus eum viuere, venient Romani, & tollent nobis & locum & gætem; & quod Caiphas dixit, Expedi vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Et in hoc ergo sermone suo discipulos suos erexit exemplo, quibus dixerat, Si me percussit, & vos persequantur, vt quemadmodum illum occidendo, Deo se præstitisse obsequium putauerunt, sic etiam illos: iste itaque sensus est in his verbis, Extra synagogas faciēt vos, sed nolite solitudinem formidare: separati quippe à congregatione eorum, tam multos in nomine meo congregabitis, vt illi metuentes ne templum, quod erat apud eos, & omnia legis veteris sacramenta deserantur, interficiant vos, sic fundentes sanguinem vestrum, vt Deo se præstare arbitrentur obsequium: ecce est illud quod de his dixit Apostolus, Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam: obsequium se putant præstare Deo, interficiendo famulos Dei. O error horrendus, ita ne vt placeas Deo, percussis placentem Deo? & templum Dei viuura te feriente prosternitur, ne Dei templum lapideum deseratur: & execrabilis cecitas! sed ex parte in Israel facta est, vt plenitudo gentium intraret: ex parte, inquam facta est, non ex toto. Non enim omnes, sed aliqui ex ramis fracti sunt, vt infereretur oleaster, nam spiritu sancto implente discipulos Christi, cum linguis omnium gentium loquerentur, cum per eos diuina miracula frequerentur, & diuina eloquia spargerentur, etiã occisus ita dilectus est Christus, vt eius discipuli expulsi à congregationibus Iudæorum, ex ipsis quoque Iudæis ingentem multitu-

Joan. 11.

Rom. 10.

Rom. 11.

Act. 2.

dinem congregarent, & nullam solitudinem formidaret. Hinc ergo accensi ceteri reprobi, & cæci zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam, & obsequium se præstare Deo credentes, occidebant eos. Sed pro illis occisus colligebat eos, qui de his futuris antequam occideretur instruxerat eos, ne ignaros, atque imparatos animos mala inopinata, & improuisa, quamuis cito transitura turbarent, sed præcognita, & patienter accepta, ad bona sempiterna perducerent. Hanc enim fuisse causam, vt hæc eis prænunderet etiam ipse demonstrauit adiungens, Sed hæc locutus sum vobis, vt, cum venerit hora, eorum remissionem, quia ego dixi vobis. Hora eorum hora tenebrosa, hora nocturna: sed in die mandauit dominus misericordiam suam, & nocte declarauit, quando nox Iudæorum separatam à se diem Christianorum nulla confusione suscauit, & quando carnem occidere potuit, fidem tenebrare non potuit.

Rom. 10.

Psal. 41.

S. CYRILLI EPISCOPI
Alexand. superioris Euang.
expositio.

Cum autem venerit paracletus, &c. Cum odio gratis haberi dixerit, spiritus modo sancti mentionem facit, vt & personarum trinitatem sermo adimpleat, & spiritus vna cum patre, ac filio negligi doceatur. Ita Iudæorum delictum in naturam deitatis simpliciter ascendit. Quid enim tibi voluisti, o Iudæe, quipsia dicit; opera vidisti à Christo geri, que nullus alius fecit, vt & ipse dicit, & res docuit, Deinde tu Moysen (qui minister, non author miraculorum fuit) laudibus in caelum effers, & tantorum authorum miraculorum pariter pendere non erubescis, præsertim scriptis Moysis prænunderatum: Spiritus igitur mentionem fecit in dignitate patris, & sua cum collocans, & verum esse ostendens diligi patrem non posse ab eo, qui filium oderit. Quomodo autem? attende, quæso, diligenter. Nam, cum spiritum veritatis, id est, suum (ipse enim veritas est) paracletum appellauerit; ex patre ipsum procedere ait. Nam, sicut filij spiritus est, naturaliter in ipso manens, & per ipsum procedens, sic certe patris quoque spiritus est. Quibus autem spiritus communis est, ij profecto substantialiter disseparsi non possunt. Nemo enim impiorum nos ad ea, que intelligere nefas est, verbis suis impellere conetur. Nemo, inquam, spiritum patris per filium vt per ministrum mitti ad creaturas credat: nam etiam id nonnulli dicere ausi sunt. Credere namque debemus, quoniam spiritus sic proprius filij est, sicut sane ipsius quoque Dei patris. Idcirco ad sanctificationem suorum discipulorum ab eo mitti. Si vero non erubescunt ministrum mittendi spiritus à patre filium dicere; non erit incongruum ad eos dicere, fatui, ac cæci non sentitis, ad quemnam precipitia ruitis, vnigeniti gloriam minnentes, & frivolas rationes per imperitiam excogitantes. Si enim vt minister spiritum à patre filius largitur: quomodo non erit necesse alienum à substantia filij spiritum confiteri? nam, si ex patre, id est, ex substantia patris, spiritus secundum vos procedit, & filius ab eo alienus est, quia minister, superior natura filio spiritus videbitur. Quid igitur respon-

Adverte sed dum præfati Graecis, non esse discrimen inter procedere ex eis, vel per nam vnamque propositam indifferentem utitur. Solus centus Quod prænunderatum est negant spiritum procedere ex filio, & concedunt per filium esse procedere. Ioan. 10.

debimus, cum filius clare dicat; ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis; Præterea, si ministerio filij, patris, & non filij spiritus mittitur; cum spiritus natura sanctus sit, nõ secundum naturam, sed participatione, vt nos, filius sanctus erit. Dicunt enim ex imperitia impij, alienum esse à patris substantia filium: ex qua spiritus procedit, qui per eum præberetur. Possibile igitur erit, si proprius filij spiritus non est, sed forinsecus etiam ipse sicut creatura sanctificatur: hanc eum sanctificationem amittere. Quod enim exterius acquiritur, quomodo abesse nõ poterit? Sed quis hanc perueritatem dogmatum non effugiet? Nos ergo, quibus veritas, & ecclesiæ dogmata sequenda sunt; omnibus his contemptis, sanctorum patrum sequamur fidem, & spiritum sanctum proprium filij nõ extrinsecus aduenientem, neque aduentitium in ipso, sicut in iis, qui sanctitatis susceptibiles sunt, & ex nihilo produci, sed consubstantiali ei (sicut certe ipse etiam patrum) confiteamur. Hoc enim modo non in multorum fabulas deorum veritas ecclesiastici dogmatis exciderit, sed in vnam rationem deitatis trinitatis constringetur. Identitatem ergo substantiæ filij, ac patris ostendens, cum veritatis spiritum dixerit, à patre illum procedere asseruit, ita Christi hostem, Dei esse hostem comprobauit. Qui enim in filium insultat, illum non veneratur, vnde filius est. Quando igitur venerit paracletus, ait, spiritus veritatis, id est, meus, qui ex patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Quomodo autem perhibebit? magna in vobis, & per vos miracula faciens, diuinæ meæ potestatis, atque virtutis testis erit grauissimus. Spiritus enim meus est, qui operabitur in vobis. Sed sicut meus est, sic & Dei patris. Necessè autem est intelligere, omnes etiam, qui in persona Christi (in quo habitauit corporaliter plenitudo deitatis secundum Paulum) miracula per spiritum ad probationem fidei fecerunt, non minus iniuriis contemptu prædicationis affici, sed ad testificationem spiritus ait: vos quoque, qui mecum semper fuistis, & signa oculis vestris vidistis, testimonium perhibete. Hæc locutus sum vobis, &c. Iudæorum superbiam discipulis saluator exponens, pleraque siluit. Poterat enim aperte ad tantum illos impietatem venturos dicere, vt auribus penitus obstructis, nec quamuis duplici testimonio, diuino scilicet, atque humano veritas comprobetur, velint attendere. Sed, & si lex clamer, in voce duorum, aut trium testium stare oportere; resiliunt tamen, atque deridebunt. Sed hæc particularis dicere omisit, ne in desperatione discipuli caderent, & tam se quam paracletum contemptum iri audientes, nec minus patrem simul, ac filium, quamuis multa mirabiliter per spiritum agant, frustra se laboratos putaret, & silentium prædicationi præpouerent. Particularioribus igitur silentio traditis, ad ea orationem conuertit, quæ animos eorum poterat roborare. Nam quod non expectatum, præter opinionem subito irruit, magnos etiam plerumque animos turbat. Quod autem præuidimus, quamuis grauius inferatur, leuius tamen propter præmeditationem videtur. Sed illud puto etiam significari occultius. Si enim, inquit, vobis testibus tot, tantaque mirabilia feci, si paracletus quoque in vobis similia faciet, nec tamen Iudæi ad meliora reducentur; nolite conturbati, si oratione ve-

Colofa.

Dan. 19.

stra conuertere illos nõ poteritis. Sed memento te vbique sermonis mei; non esse discipulum super magistrum, sed nec seruum domino suo maiorem. Absque synagoga faciēt vos, &c. Summum periculorum omnium prædixit: non vt formidine ad ignauiam discipulorum reduceret animos (alienum enim hoc est ab eo, qui ad liberam prædicationem audientes hortabatur) sed vt maximus mortis pavor (quoniam prædicaretur) cõtempus, fortiores ad subeunda pericula redderet. Nam, qui maius contemnunt, ij quomodo minora timebunt? Vt ergo ad ferenda omnia paratiores sint, nec presentem corporis interitum timeant, minoribus prætermisissis, ad tantam crudelitatem Iudæos deuenturos prænunderat, vt gratos se Deo cæde illorum fieri arbitrentur. Quod autem etiam à synagoga diligentes Christum eiciebantur: euangelista docuit dicens, multos ex principibus credidisse in Christum, sed phariseorum metu confessos non fuisse, ne à synagoga pellerentur. Et rursus, iam enim sanxerunt scribere, ac pharisei, ait, vt, si quis ipsum Christum esse confiteretur, à synagoga detunderetur. Sed non hæc, inquit, aduersus vos solummodo faciēt; verum etiam ad tantum atrocitatis prorumpent, vt sacrificij vim in cæde vestra positam putet, quod in duobus, Stephano dico, atque Paulo verum fuisse satis erit ostendere. Stephanum enim lapidibus, quasi quippiam Deo gratum peragerent, temerario seruore interfecerunt: Paulum autem frendentes dentibus persequerentur, adeo vt nõnulli iurauerint non prius comedere atque bibere, quam eum interimerent; sic enim in actibus legimus. Vtilis ergo hæc prædictio fuit: formidinem malorum extenuans, & ad fortitudinem discipulos roborans. Magnitudo enim timoris, periculorum, cum præciamus, mirum quandam in modum imminuit. Et hæc faciēt vobis, &c. Iudæorum zelum non fuisse per cognitionem (vt etiam Paulus dicebat) ostendit: nimium enim à recta via errarunt, licet putarent Mosaicæ literæ defensione, legis largitorem Deum latari: Idcirco enim in prædicatores euangelij acerbe insurgabant. Sed nesciebant patrem nimium offendi; quando negligitur filius: imo vero quid pater sit, & quid filius, qui ab eo natus est, penitus ignorabant. Vnde Moysen quidem, qui legis minister fuit, ad astra laudibus extollebant; dominum vero nostrum Iesum Christum (qui patris ineffabile consilium interpretabatur, qui nihil à se facere, sed à patre mandatum accepisse, quid dicat, & quid loquatur, affirmabat) turpissima morte occidere non dubitarunt: nec miracula patris, aut sensibilem vocem, qua desuper testificabatur, dilectum sibi filium illum esse, veriti vilo modo fuerunt, Quare non est ambiguum, si quis Dei verbum prædicantes inuadit, eum in magna ignorantia sanctæ, ac consubstantialis trinitatis conuersari. Nullus enim naturam rerum attentius examinans, vnquam negabit cuncta per filium, qui consubstantialis patri est, ex voluntate patris, & dici, & geri: & vt conglorificatio vna est vtrisque, ita negligi alter non potest, altero non contempto. Sed apostolorum quoque vexatio in eum ascendit, qui illos in apostolatus apicem euexit. Sic enim etiam ad Samuelem de filiis Israël dictum esse didicimus; non te, inquit, sed me contempserunt, Periculosum igitur nimium est, contra

Ioan. 12.

Ioan. 9.

Act. 7.

Act. 13.

Act. 10.

Ioan. 11.

Matth. 3.

Regum 8.

uenientem honorem sanctis non attribuere, cum eorum contemptus in illum transeat, à quo missi sunt. *Sed hæc locutus sum vobis, &c.* Non illa hac, ait, causa dixi, vt vigor vestrae mentis eneruaretur & antequam pericula veniant, formidatis, sed primum vt recordati hæc à me vobis prædicta fuisse, magis admiremini, & in ipso tempore periculorum certior ab euentu rerum, stabiliorque in me fides efficiatur. Quomodo enim Deus natura non est, qui futura vt præsentia nouit? Deinde vt ventura pericula præmeditatione molliantur, & mens diutina magis cogitatione formetur (acerba enim valde, repentina videri solent: vnde psalmista quodque dicebat, paratus sum, & non sum turbatus) reminisci ergo iubet prædicta sibi omnia fuisse: vt etiam hinc verum esse Deum firmiter credant, ac facile posse à periculis per cum liberari, non dubitent.

Psalm. 118.

BEDÆ VENERABILIS
presbyteri in superioribus Euang.
expositio.

Ex comment. in Ioan.

Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis, &c. Quid hoc pertinet ad illud, quod dixerat, Nunc autem & oderunt & me, & patrem meum: sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est; Quia odio habuerunt me gratis? An quia paracletus quando venit, spiritus veritatis, eos, qui viderunt, & oderunt, testimonio manifestiore conuicit, immò verò etiam aliquos ex illis, qui viderant, & adhuc oderant, ad fidem, quæ per dilectionem operatur, sui manifestatione conuertit? Hoc vt intelligamus, ita factum esse recolimus. Venit enim die Pentecostes spiritus sanctus in centum viginti homines congregatos, in quibus Apostoli omnes erant; qui illo adimpleti, cum linguis omnium gentium loquerentur, plures ex iis, qui aderant, tanto miraculo stupefacti (quando qui dem viderunt loquente Petro tam magnum atque diuinum testimonium perhiberi de Christo, vt ille, qui occisus ab eis, inter mortuos deputabatur, resurrexisset, & viuere probaretur) compuncti corde, cõuersi sunt, & tanti sanguinis tam impie, atque inmaniter fusi indulgentiam ceperunt, ipso redempti sanguine, quem fuderunt. Christi enim sanguis sic in remissionem peccatorum omnium fusus est, vt ipsum etiam peccatum possit delere, quo fusus est. Hæc ergo intuens dominus dicebat, Odio habuerunt me gratis. *Cum autem venerit spiritus paracletus, ille testimonium perhibebit de me*, tanquam diceret; Odio me habuerunt, & occiderunt videntes: sed tale de me testimonium paracletus perhibebit, vt eos faciat in me credere non videntes. *Et vos*, inquit, *testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis*. Perhibebit spiritus sanctus, perhibebitis & vos. Quia enim ab initio mecum estis, potestis prædicare, quod nostis, quod vt modo non faciatis, illius spiritus plenitudo nondum adest vobis. Ille ergo testimonium perhibebit de me, vt vos perhibeatis. Dabit enim vobis fiduciam testimonium perhibendi charitas diffusa in cordibus vestris per spiritum sanctum, qui dabitur vobis. Quæ vtiq; Petro adhuc defuit, quando mulieris ancillæ interrogacione perterritus, non potuit verum testimonium perhibere, sed contra suam pollicita-

Act. 13.

Ioan. 18.

tionem timore magno compulsus est ter negare. *1. Ioan. 4.* Timor autem iste non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis. Itaque quia ille perhibebit, etiã vos perhibebitis. Ille in cordibus vestris, vos in vocibus vestris. Ille inspirando, vos sonando: vt possit impleri; In omnem terram exiit sonus eorum. *Psalm. 118.* Parum quippe fuerat eos adhortari exemplo suo, nisi impleret spiritu suo. Denique Apostolus Petrus cum id verba eius audisset vbi dixerat; Non est seruus maior domino suo: si me persecuti sunt, & vos persequetur: & hoc in illo iam videret impleri, in quo patientiam domini sui, si exemplum sufficeret, debuit imitari, succubuit, & negauit, non vtiq; ferens, quod illum ferre cernebat. Cum vero accepit donum spiritus sancti, quem negauerat prædicauit, & quem consiteri timuerat, non timuit profiteri. Prius enim exemplo fuerat edoctus, vt quod fieri conuenerat, nosset. Sed nondum fuerat virtute fultus, vt quod nouerat, faceret. Instructus erat vt staret, sed non erat firmatus, ne caderet, quod postea quam per spiritum sanctum factum est, annunciauit vsque ad mortem. Ideo subinfert dominus, *Hæc*, inquit, *locutus sum vobis, vt non scandalizemini*. Canitur quippe in psalmo; Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Merito itaque, promisso spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes eius, subiunxit; *Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini*. Cum enim charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, fit pax multa diligentibus legem Dei, vt non sit in eis scandalum. Deinde quæ passuri essent, iam exprimens ait, *Extra synagogas facient vos*. Quid autem mali erat Apostolis, expelli de Iudaicis synagogis, quasi non inde se fuerant separaturi, etiam si eo nullus expelleret? Sed nimis in hoc voluit denunciare, quia Iudæi Christum non fuerant recepturi: & ideo futurum erat, vt foras mitterentur cum illo, ab eis, qui esse nollent in illo, ij, qui esse non possent sine illo. Nam profecto quia non erat vllus alius populus Dei, quam illud semen Abraham: si agnoscerent, & reciperent Christum, tanquam rami naturales in olea permanerent, nec aliæ fierent Ecclesie Christi, aliæ synagogæ Iudæorum: eadem quippe essent, si in eodem esse voluissent: quod quia noluerunt, quid restabat nisi vt remanentes extra Christum, extra synagogas facerent eos, qui non relinquerent Christum? Accepto quippe spiritu sancto, testes eius effecti, non vtiq; tales essent, de quibus dicitur; Multi principes Iudæorum crediderunt in eum: sed propter merum Iudæorum, ne pellerentur de synagogis, non audebant confiteri eum. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam Dei. Crediderunt ergo in eum, sed non sic, quomodo volebat eos credere, qui dicebat, *Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem expectantes, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quaerentes?* Discipulis ergo sic in eum credentibus, illa congruit prophetia, quæ de ipsis innenitur impleta; Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exultabunt: quoniam gloria virtutis eorum tu es. Merito eis dicitur, *Extra synagogas faciet vos*. Illi scilicet qui zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Nec expulsi ab hominibus erubescunt

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Rom. 5.

Rom. 11.

Ioan. 11.

Ioan. 5.

Psalm. 88.

Rom. 10.

erubescunt, quoniam gloria virtutis eorum ipse est. Denique cum hoc eis dixisset, adiecit, *Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo, & hæc facient vobis, quia non cognouerunt patrem, neque me*: hoc est, non cognouerunt Deum, nec eius filium, cui se in vobis occidendis præstare arbitrantur obsequium. Quæ verba dominus ita subiecit, tanquam ex hoc consoleretur, qui de Synagogis Iudaicis pellerentur. Prænunciens enim quæ mala essent pro eius testimonio perpeffuri, *extra synagogas, inquit, facient vos*. Quid ergo ibi facit hoc verbum, quod ait; *Sed venit hora*, non ait, & venit: cum tribulationem super tribulationem, non consolationem post tribulationem venturam illis esse prædiceret? An forte sic eos illa de synagogis separatio terat turbatura, vt mori mallent, quam in hac vita sine Iudæorum congregationibus immorari? Absit vt sic turbarentur qui Dei non hominum gloriam requirebant. Quid ergo est, *extra synagogas faciet vos, sed venit hora*: cum potius dicere debuisset videatur, & venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo: Neque enim saltem dictum est, sed venit hora vt interficiant vos, quasi vt eis mors pro consolatione illius separationis accideret: sed venit, inquit, hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Profus non mihi videtur aliud significare voluisse, nisi vt intelligerent, atque gauderet tam multos se Christo acquisituros cum de Iudæorum congregationibus pellerentur, vt eos non sufficerent pellere, sed non sineret viuere, ne omnes ad nomen Christi sua prædicatione conuerterent, & ab obseruatione Iudaismi tanquam diuinæ veritatis auerterent. Hoc enim de Iudæis dictum debemus accipere, de quibus dixerit, *Extra synagogas facient vos*. Nam testes, id est martyres Christi, etiam si occisi sunt à gentibus, non tamen illi arbitrati sunt, Deo, sed diis suis falsis obsequium se præstare, cum hoc facerent. Iudæorum autem omnis, qui occidit prædicatores Christi, Deo se præstare putauit obsequium, credens quod desererent Deum Israel, quicumque conuerterentur ad Christum. Vt enim & ipsum Christum occiderent, ista ratione commoti sunt: nam eorum de hac re etiam verba conscripta sunt, *Videris quia totus mundus post eum abiit, si dimiserimus eum viuere, venient Romani, & tollent nobis & locum & gætem, & quod Cayphas dixit; Expedit vt vnus homo pro populo moriatur, & non tota gens pereat. Et in hoc ergo suo discipulos erexit exemplo, quibus dixerat; Si me persecuti sunt, & vos persequentur: vt, quemadmodum illi occidendo, Deo se præstasse obsequium putauerunt, sic etiam illos. Iste itaque sensus est in his verbis; *Extra synagogas facient vos*: sed nolite solitudinem formidare. Separati quippe à congregatione eorum, tam multos in meo nomine congregabitis, vt illi metuere ne templum quod erat apud eos, & omnia legis veteris sacramenta deserantur, interficiant vos, sic fundentes sanguinem vestrum, vt Deo se præstare arbitrentur obsequium. Ecce est illud, quod de illis dixit Apostolus, *Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam*. Obsequium se præstare putabant Deo, interficiendo famulos Dei. O error horrendus. Itane vt placeas Deo, percutis placentem Deo: & Dei templum viuum te feriente prosternitur, ne*

1. Cor. 11.

Rom. 10.

Dei templum lapideum deseratur? O execrabilis Rom. 11. cæcitas! sed ex parte in Israhel facta est, vt plenitudo gentium intraret. Sed pro illis occisus colligebat eos, qui de his futuris, antequam occiderentur, instruxerit eos, ne ignatos, atque imparatos animos mala inopinata, & impropria quamuis cito transitura turbarent, sed præcognita, & patienter accepta ad bona sempiterna perducerent: hanc enim fuisse causam vt hæc eis prænunciaret, etiam ipse demonstrat, adiungens; *Sed hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora eorum, &c.* Hora eorum, hora tenebrosa, hora nocturna. Sed in *Psalm. 41.* die mandauit dominus misericordiam suam, & nocte declarauit, quando nox Iudæorum separatam à se diem Christianorum in illa confusione suscauit, & quando carnem occidere potuit, si dem tenebrare non potuit.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia.

EX multis sancti euangelij locis inuenimus quia discipuli ante aduentum spiritus sancti minus capaces erant ad intelligenda arcana diuinæ sublimitatis, minus fortes ad toleranda aduersa humanæ prauitatis, sed eis adueniente spiritu cum augmento diuinæ cognitionis, data est etiam constantia vincendæ humanæ persecutionis. Vnde illis dominica promissione nunc dicitur: *Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis*. Notandum autem in primis quodd dominus spiritum veritatis & à se mittendum esse testatur, & eundem mox à patre procedere subiungit, non quia idem spiritus aliter à patre procedit quam à filio mittitur, aut alio tempore à patre procedit, quam cum à filio mittitur, sed ideo filius cum à se mitti, & à patre dicit procedere, vt aliam patris, aliam esse suam personam designet, atque in eadem distinctione personarum vnã esse operationem ac voluntatem suam cum patris voluntate & operatione denuntiet. Cum enim eiusdem spiritus gratia datur hominibus, mittitur profecto spiritus à patre, mittitur & à filio: procedit à patre, procedit & à filio: quia & eius missio ipsa processio est, quæ ex patre procedit & filio. Venit & sua sponte, quia sicut corqualis est patri & filio, ita eandem habet voluntatem cum patre & filio communem. Spiritus enim vbi vult spirat. Et sicut Apostolus enumeratis donis cælestibus ait, Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis pro vt vult. Adueniens autem spiritus testimonium perhibuit de domino, quia discipulorum cordibus aspirans, omnia quæ de illo erant scienda mortalibus, clara illis luce reuelauit: quod videlicet æqualis & consubstantialis erat patri ante secula, quod consubstantialis nobis factus est in fine seculorum, quod de virgine natus, sine peccato vixit in mundo, quod quando voluit, & qua voluit morte transiit de mundo, quod veraciter resurgendo mortem destruxit, veram, in qua passus & resurrexit, carnem ad cælos ascendendo leuauit, atque in paternæ gloriæ dextera constituit, quod omnia prophetarum scripta illi testimonium perhibent, quod confessio nominis eius vsque ad fines erat propaganda terrarum, cæteraque fidei

Ioan. 3. 2. Cor. 13.

stui sociabatur eorum cum de regno Dei loqueretur, ut terrenas inter eos epulas sumens, quibus ecclesie corpus monstrabat, arctius eos vinculis suae charitatis obligaret, atque illius temporis memoria roboraret, de quo eis ante passionem suam promittendo praedixerat; Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Merito ergo sacrosanctis diebus his nos quoque maioribus epulis atque hymnis caelestibus vacamus, ob reverentiam nimirum dominicae resurrectionis, ob memoriam dominici conuictus cum discipulis, simul ob spem futurae nostrae quietis ac vitae immortalis. Sed & genu in oratione minime iuxta morem flectimus, quia pro certo genuum inflexio poenitentiae & luctus indicium est. Quod etiam in omnibus dominicis diebus observandum propter eiusdem resurrectionis, vel dominicae vel nostrae sacramenta pariter instituerunt. De sacramento autem quinquagenarij vel quadragenarij numeri multipliciter a patribus disputatum est. Sed quia nos in longum duximus sermonem, breviter modo fraternitati vestrae dicere sat est, quod recte ieiuniorum ceremoniae quadragenario dierum numero observantur: ut scilicet per hoc insinuetur, quod toto huius vitae tempore pro aeternae vitae perceptione laborare debeamus. Quater enim deni quadraginta sunt, & vita praesens congrue quaternario numero figuratur, vel quia quatuor annis temporibus tota variatur, vel quia mundus ipse in quo vivimus, quatuor elementis subsistit, videlicet igne, aere, aqua & terra. Futurae autem vitae beatitudo denario numero non inconuenienter exprimitur. Hinc est enim quod dominus operarios vineae denario remuneratos esse perhibet. Operarij quippe vineae, cultores sunt sanctae Ecclesiae. Denarius autem vitae caelestis perfectionem designat, in qua gloriam Dei, summi videlicet regis, speculantes, in eandem imaginem transformamur, non solum in eo quod imaginem habet & inscriptionem, verum etiam in eo quod decem obolis, qui perfectus est numerus constat, unde & nomen accepit. Recte ergo quadragenario, hoc est, quater denario dierum numero, ieiunium annue celebramus, ut per hoc specialius admoneamur, quia quam diu vivimus in mundo, pro caelestium praemiorum adoptione semper laborare debeamus. Recte etiam quinquagenario dierum numero statum futurae nostrae beatitudinis in imagine veneramus, ieiunia videlicet relaxando, Alleluia canendo, stantes orando, quae sunt aptissima perpetuae quietis, resurrectionis, & laudis praesagia. Septies enim septem, quadraginta novem faciunt. Et quidem per septem saepe requiem designari luce clarius est. Septem vero septies ducta, eiusdem requiei perfectionem insinuant, quae nullo vnquam sine clauditur, nulla labe maculatur, sed ubi dies iudicij vniuersalis ac resurrectionis aduenierit, ampliori corporum receptorum gratia perficitur. Quod enim ad septem septimanas monas additur, id est, ipsa dies dominica Pentecostes, qua spiritum sanctum accepit ecclesia primitiva, & ita quinquagenarius numerus perfecte complebitur, ipsum iudicij & resurrectionis omnium tempus ostendit, quando sanctarum requies animarum, quae nunc in illa vita geritur, etiam corporum immor-

Luc. 22.

Matth. 20.

Operarij vineae. Denarius.

1. Cor. 3.

talium receptione geminabitur, & ille Apostoli sermo adimplebitur: Quod si spiritus eius qui suscitavit Iesum a mortuis, habitabit in vobis, qui suscitavit Iesum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum eius in vobis. Verum hoc quoque quod non statim peracta die quinquagesima genu ad adorandum curuamus, sed & illa adhuc septimana stantes domino supplicamus, & quamvis intermissa referentes ieiunia, tamen Alleluia quotidie personamus, nemo absque discretione apta & congrua ratione mysterij putet aditari. Quia enim spiritus sancti septiformis est gratia, iure solennitas aduentus eius per septem dies laude hymnorum debita, simul & missarum celebratione colitur. Quia tempore Pentecostes ecclesia toto orbe nonus semper Deo populos per aquam regenerationis aggregare consuevit, merito salutem eorum congaudentes, quousque albis induuntur stolis, & nitorem purificatae mentis splendore habitus praemonstrant, hymnum Deo deuotae laudis offerimus, iuxta praecipuum ipsius piissimi pastoris ac redemptoris nostri, quo ait; Congratulamini mihi, quia inveni oem meam quae perierat. Merito etiam tunc stantes oramus, ob significandam videlicet liberationis eorumdem, quia per donum spiritus sancti de morte animae ad vitam resuscitari ac resurgere meruerunt: cuius dominante gratia, etiam carnis immortalitate nos in nouissimo die vestiendos, atque ad gaudia beatae resurrectionis perducendos esse speramus, iuxta hoc quod paulo ante Apostolo teste docuimus. Quod vero inter haec ieiuniorum cogitatio repetitur, de ipsorum Apostolorum exemplo sumptum credere debemus, qui accepto spiritu quo perfectus noua caelestium bonorum suauitate sibiuebantur, eo altius mentem in memoria deliciarum abstulere terrestrium. Iam enim aduenerat tempus illud, de quo dominus praedixit, quia discipuli ipso secum conuersante ieiunare non possent, ablato autem eo ieiunaret. Nam cum interrogarent eum discipuli Ioannis, dicentes; Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? ait illis; Nunquid possunt filij sponsi lugere, quoadiu cum illis est sponsum? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsum, & tunc ieiunabunt. Quia ergo & ante passionem & post resurrectionem dominicam propter ipsius domini praesentiam lugere ac ieiunare nequiverant, constat profecto quia post ablationem eius spontaneis sese subdidere ieiuniis. Namque ubi sancti spiritus sunt acceptione recreati, sicut a ceteris mundialibus illecebris, sic & ab epularum appetitu mentem prorsus auerterant; animae potius quam corporis alimonia gaudentes, & praememoria patriae caelestis orationibus ac lachrymis insistentes salubribus. Denique Luca referente, cognouimus de illis tribus millibus virorum, qui ipso die Pentecostes Petro praedicante crediderunt, quam parco victu contenti fuerint, quam sobriam, caelestemque in terris egerint vitam. Et erant, inquit, perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Et paulo post: Quotidie quoque perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos praesentem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, collaudantes Deum & caetera huiusmodi. Ad quorum

Rom. 8.

Luc. 15.

Rom. 8.

Matth. 9.

Act. 2.

Ibidem.

quorum nos exemplum, vitam, moreque solenter aptare necesse est, quia perfectum vitae magisterium est, ecclesiae primitivae semper actus imitari: illamque aedificij spiritualis normam ad finem vsque seruare, quam ab ipsis Apostolis in fundamento fidei liquet esse propositam. Nec dubitandum, quia quorum nunc vestigia sequimur, ad eorum in futuro sumus praemia peruenturi. Et quidem, fratres mei, pulcherrimam etiam in praesenti futurae beatitudinis figuram gerimus, de qua modo aliquantula perstrinximus: sed ita nobis viuendum est, ut quae exterius in imagine colimus, ante interni arbitri oculos veraci corde seruemus. Perseueremus ergo & nos in doctrina sanctorum, ut videlicet discendo, & operibus exercendo quae docent, orationibus incubemus assiduis, dominici panis communionem digni satagamus existere, vnanimiter in ecclesia horis persistamus canonicis, panem indigenti proximo, vel quicquid valeamus pia consolationis porrigamus, & ita cibum corpori indulgeamus, ut memoria viui panis potius mentis in prima laetificet, simplicitate cordis in omnibus teneamus, quod est sola intentio supernae retributionis bona operari: & quod praesentia festa maxime decet, hymnum diuinae laudis consona voce simul & mente personemus. Sic enim solummodo Deo nostro iucunda sit laudatio, si quod ore canimus, non impugnamus opere: si cum labijs Alleluia proferimus, a turpi & maligna cogitatione praecordia casta gestamus. Ea tamen ratione suauis erit ei laudatio nostra, si non in rebus caducis & infimis, sed delectemur in domo. Quod ipse praestare dignetur, qui tanta nobis tamque praecleara beneficiorum pignora per paschalia sacramenta praerogauit Iesus Christus dominus noster, qui viuit & regnat cum patre in vnitae spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum, Amen.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang.
expofitio.

Cum venerit paracletus, quem ego mittam, etc. In multis lectionibus sancti Euangelij reperimus, quod sancti Apostoli ante aduentum spiritus sancti, minus fuerunt capaces ad intelligenda sacramenta sanctae trinitatis, & minus fortes ad toleranda aduersa huius seculi. Sed in eis adueniente spiritu sancto die Pentecostes, cum plenitudine scientiae data est etiam fortitudo animi. Unde bene spiritus sanctus, spiritus fortitudinis & sapientiae nuncupatur: quia quicquid boni intelligimus, per illius gratiam capimus, & ex hoc spiritus sapientiae appellatur. Etiam spiritus fortitudinis appellatur, quia omnem fortitudinem quam habuerunt sancti Apostoli & sancti Dei, & modo habent ab ipso acceperunt: qui est fons sapientiae & fortitudinis; & autor omnium bonorum. Quod sancti Apostoli postquam acceperunt spiritum sanctum in linguis igneis, fortiores fuerunt ad sufferendas passiones istius seculi pro Christi nomine, probari potest in Petro apostolorum principe, qui ante aduentum spiritus sancti tempore passionis domini imminente, ad vnus vocem ancilla negauit dominum. Postquam vero die Pentecostes spiritu sancto est confortatus,

Act. 2.

Esa. 11.

constanter, id est, perseveranter atque fiducialiter coram principibus Iudaeorum, & coram imperatore totius mundi Nerone, coram consulis & regibus gentium, non timuit confiteri & praedicare Christum. Quod de Petro dicimus, hoc de ceteris Apostolis est intelligendum, de quibus dicit Lucas in Actis Apostolorum, quia repleti spiritu sancto, loquebantur verbum Dei cum fiducia, id est, sine timore. Cum venerit paracletus: paracletus debemus legere, quia Graecus sermo est. Paracletus Graece, Latine dicitur consolator vel aduocatus. Quare consolator? Quia corda Apostolorum quae recessus domini ex parte mortificauerat, ipso adueniente laetificari meruerunt. Aduocatus vero dicitur, id est, postulator, quia eos quos repleuerit postulantes facit. Unde scriptum est. Ipse spiritus sanctus postulat pro nobis, id est, postulare facit, gemitibus inenarrabilibus. Quem spiritum scilicet sanctum. Ego mittam vobis a patre, procedentem, spiritum veritatis, quasi diceret, spiritum meum, quia Christus est veritas, iuxta quod ipse dicit: Ego sum via, veritas, & vita. Qui a patre procedit. Deus pater a nullo est, filius a solo patre est genitus, spiritus sanctus ab utroque procedit, id est, a patre, & a filio. Idem spiritus sanctus, qui tertia persona est in sancta trinitate, ideo dicitur a patre procedere, & a filio mitti, ut intelligamus, quia sicut patris, & filij vna est natura, vna omnipotentia, vna substantia, vna deitas: ita vna voluntas, & vna operatio. Cum enim datur a patre spiritus sanctus, datur & a filio, & cui datur a filio, datur & a patre. Venit etiam ipse spiritus sua sponte, id est, propria voluntate, iuxta quod de eo dicit dominus alicubi: Spiritus, ubi vult, spirat, id est, cuiuscunque hominis cor illuminare vult, illustrat. Et Paulus enumeratis donis eiusdem spiritus sancti, ad extremum intulit. Haec omnia operatur vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis, prout vult, quia vnus substantiae est cum patre, & filio. Ille testimonium perhibebit de me. Quale testimonium perhibuit spiritus sanctus Christo, replens corda Apostolorum: Tale testimonium perhibuit illi, quia docuit Apostolos, ut filii Dei, qui ante omnia secula genitus est a patre coaeternus illi, & nulla distantia temporis ab eo distans, crederent temporaliter natum ex Maria virgine salua eius virginitate, quod veraciter passus est secundum humanitatem deitate impassibilis manens, quod passio eius redemptio fuit generis humani, quod descensio eius in infernum in anima liberatio fuit electorum, quod veraciter resurrexit a mortuis, quod caelorum altitudinem penetravit, quod venturus est ad iudicium, ut reddat unicuique iuxta opera sua, iustis praemium, reprobis supplicium. Perhibuit etiam spiritus sanctus Christo testimonium, illuminando corda nostra. Et vos testimonium perhibebitis, praedicando euangelium per totum orbem: quia ab initio mecum estis, non ab initio mundi, sed ab initio praedicationis meae. Tricesimo anno natiuitatis suae baptizatus est dominus a Ioanne in Iordane, & post baptismum cepit praedicare, & baptizare, & eligere Apostolos. Multum profuit apostolis, quod cum domino fuerunt, quia videntes eius miracula, & audientes eius doctrinam, libere potuerunt postmodum praedicare, quae viderunt ab illo fieri & audierunt, dicentes cum Petro apostolo. Nos, qui

1. Ion. 14.

1. Cor. 12.

Matth. 16.

Luc. 2.

Act. 10.

Act. 1.

qui manducauimus, & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis, non possumus, quæ vidimus, & audiuimus, non loqui. Vnde & idem Petrus apostolus volens cōstituere in locum Iudæ alium, quia duodecim in numero apostolorum perierat, non elegit Neophytum, id est, nouiter uenientem ad fidem Christi, sed eum, qui aliquanto tempore fuerat cum domino conuersatus, & miraculæ eius uiderat, & doctrinam audierat, id est, Matthiam unum de septuaginta, dicens; Viri fratres, oportet ergo ex his uiris, qui nobiscum congregati sunt in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos dominus Iesus Christus, incipiens à baptismo Ioannis usque in diem, qua præcipiens nobis assumptus est, testem resurrectionis eius nobiscum fieri unum ex istis. Et stauerunt duos, Ioseph, qui uocatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam, & orantes dixerunt; Tu domine, qui corda nostri omnium, ostende, quem elegeris ex his duobus unum accipere locum ministerij huius, & apostolatus, de quo præuaricatus est Iudas, ut abiret in locum suum. Et dederunt fortes eis, & cecidit fors super Matthiam, & annumeratus est cum duodecim apostolis. *Hæc locutus sum uobis, ut non scandalizemini, scandalum Græcè, Latine dicitur ruina, offensio, uel impactio pedis. Hæc locutus sum uobis, id est, prædixi uobis persecutiones, quas passuri estis à Iudæis; ut, cum uenerit non scandalizemini, id est, non recedatis à fide mea. Absque synagogis facient uos, id est, eiciant uos de synagogis suis ueluti imundos. Sicut modò in sancta Ecclesia, qui faciunt adulterium, homicidium, sacrilegium, per iudicium sacerdotum eiciuntur ab ecclesia, donec per penitentiam lamentum purgentur: sic tunc Iudæi sanctos Apostolos eiciebant de synagogis suis ueluti peccatores. Synagoga Græcè, Latine dicitur congregatio. Hoc distat inter synagogam, & ecclesiam: quia antiquus ille populus, id est, Iudæicus synagoga simul, & ecclesia dicebatur. Sic habemus in libro Regum: Et conuertit Rex Salomon faciem suam, & benedixit omni ecclesie Israel. Sed placuit apostolis, & apostolicis uiris, & postmodum cæteris doctoribus sanctis, ut illi, qui in Christi ecclesia baptisimi gratia renascuntur, non synagoga, id est, congregatio: sed ecclesia, id est, conuocatio fidelium appellentur: quia possunt congregati lapides in unum, & ligna, & muta animalia: conuocari uero non possunt, nisi homines qui uocem emittunt, & uoces aliorum audiunt. Absque synagogis facient uos. Absque templo, & synagogis faciebant esse apostolos Iudæi, quando flagellabant eos, sicut legimus in Actis Apostolorum, quando ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt, pro nomine Iesu contumeliam pati. Nudos eos cadebant sicut latrones, quando interficiebant eos; sicut interfecerunt beatum Iacobum fratrem Ioannis gladio: lapidabant eos, sicut beatum Stephanum lapidauerunt: & quando priuabant eos à propriis facultatibus, sicut expoliauerunt Nicodemum. Et hæc omnia ob nullam aliam causam fecerunt, nisi quia filium Dei credebant. Quibus congruit illud, quod alibi dicitur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Uenit hora, ut omnis, qui interficit uos, arbitretur obsequium se prestare Deo.* Hora posuit hæc pro*

Act. 5.

tempore. *Uenit hora, id est, ueniet tempus: ut omnis Iudæus, qui interfecerit uos, pro eo quod est interficere de futuro arbitretur, id est, iudicet, existimet se obsequium, id est, ministerium obedientie prestare Deo. Obsequium aliquando signat cultum Dei, ut est illud Apostoli. Rationabile obsequium uestrum: obsequium posuit pro cultu Dei. Obsequium ponitur pro ministerio, & obedientia ut hic. *Uenit hora, id est, tempus ut omnis, qui interficit uos, arbitretur obsequium se prestare Deo; id est, obedientiam exhibere Deo. Hoc faciebant Iudæi, perquebantur sanctos Apostolos, flagellabant, & occidebant, & putabant hoc placere Deo: sicut Paulus putabat se obedientiam domino exhibere, quando beatum Stephanum lapidabat. Ipse enim lapidauit eum, quia omnium lapidantium uelimenta custodiuit. Sed quid postmodum dicit Iudæi? Zelum legis habetis, sed non secundum scientiam. Frustra enim legem defendit, quæ per Moysen seruam suam data est, qui gratiam sancti Euangelij, quæ per filium data est, respuit. *Et hæc facient uobis, id est, persequentur, affligendo, odio habebunt, quia non nouerunt patrem, neque me, id est, non cognouerunt per fidem. Vel, non nouerunt, id est, non dilexerunt patrem, neque me: quia pater est in filio, & filius in patre: iuxta quod ipse dixit: Ego, & pater unum sumus. Ideo qui nouit patrem per fidem, nouit & filium: & qui non diligit filium, non diligit patrem. Quicunque enim fidem filij Dei obstinata mente à se repellit, proculdubio & patrem à se repellit. *Hæc locutus sum uobis, ut, cum uenerit hora coram, tempus persecutionis illorum, reminiscamini, id est, recordemini, quia ego dixi uobis. Ego, qui pro uobis passurus sum, & proprio sanguine uos redempturus: prædixi uobis persecutiones, & mala, quæ inferentur uobis à Iudæis: & ego, qui prædico, ero in his persecutionibus uester adiutor, & post finitos huius uitæ labores: ero uestre patientiæ fidelissimus remunerator.****

Rom. 10.

ERICI IN IDEM

Euang. Homil.

Positus in Cena Dominus cum discipulis, postquam mysteria noui testamenti corporis, sanguinisque sui cōsecratione signauit, instante iam hora suæ traditionis, inter cætera quibus eos dignatus est erudire, monuit, ne impiorum contra se persecutione læuente terrentur, ne & festi cederent, sed in omnibus inuictum robur constantiæ tenerent: aduersus etiam spiritus sancti promisso, cuius gratia terreno timore priuarentur, & uirtutis cælestis robore fundarentur. Denique si diuinæ scripturæ oracula cōsulantur, aperte cognoscemus, quod sancti apostoli ante perceptionem sancti spiritus, qui die decimo post eius ascensionem in cælos super eos missus est, minus idonei, & capaces fuerant ad intelligenda mysteria diuinæ sublimitatis; minus etiam fortes ad toleranda aduersa illata persecutionis. Adueniente autem super eos spiritu sancto, cum augmento diuinæ cognitionis constantiam perciperunt ad perferenda tormenta passionis. Quod ut exempli gratia euidentius pateat, ipsum apostolice culminis uerticem beatum Petrum in medium deducamus, qui antequam spiritu sancto roboraretur, adeo

Math. 26.

Act. 13. Act. 4.

Ioan. 3.

adeo infirmus, & pauidæ mentis fuit, ut ad uocem unius ancillæ Dominum se uel nosse negauerit. Verum, postquam sancti spiritus ignis timore antè frigidum pectus accendit, tantam subito fortitudinem animo concepit, ut præ cunctis apostolis ad gloriam resurrectionis Christi publice prædicandam emicaret, atque principum terribiliter traheret, dicens; Obedite operet Deo magis quam hominibus. Et iterum; Non possumus quæ uisimus & audiuimus, non loqui. Admirerur ergo beatum Petrum prædicantem, quem dolueramus infirmum. Tanto enim spiritu sancti fulgore illustratus est, tantæ ueritatis auctoritate solidatus, ut ipse, qui paulò ante fuerat interfectores Christi, ita conuerteret, quod etiam mori uellent pro amore Christi. Proinde loquens Dominus discipulis, & promittens eis aduentum spiritus sancti, qui eos doceat scientiam diuinæ cognitionis, & corroboret ad fiduciam prædicationis, atque constantiam passionis, dicit; *Cum uenerit paracletus quem ego mittam uobis à patre, etc.* Ordo uerborum talis est; *Cum uenerit paracletus, ille testimonium perhibebit de me.* Paracletus nanque, hoc est spiritus sanctus, testimonium perhibuit de Domino Iesu Christo, quia cordibus apostolorum illapsus, plenissimam eis diuinitatis, & humanitatis Christi scientiam conualit: adeo ut quantum mortalitatis fragilitas patitur, quicquid de cōsentendum est, possent, qualiter uisus cum patre esset substantia, eiusdemque maiestatis: quod is, qui ante secula Deus erat apud Deum, homo inter homines apparuit in fine seculorum: quod de uirgine natus acceperit, ut idem homo, idem esset & Deus: quod sponte passus, sua uirtute à mortuis resurrexerit, atque in cælum ascenderet, in dextera patris sederit: postremum quod ipse in fine mundi æquus omnium iudex uenturus sit. Hæc omnia sancti apostoli de Christo spiritu sancti magisterio didicerunt. Nec solum illi uerumetiam omnes, qui rectè aliquid de Christo sentiunt, huius spiritus gratia hoc promeruisse credendi sunt. Perhibuit eua testimonium, quando apostolis constantiam, eam, quæ didicerant, prædicandi inspirauit. Vno enim, eodemque spiritu & scientia spiritalis dote, & uirtutis ad prædicandum ope donati sunt. Quod autem ait; *Quem ego mittam uobis à patre, spiritum ueritatis, qui à patre procedit*, per interpositionem dictum est, quæ figura Græcè dicitur parenthesis, quam sententiam idè interponere uoluit, ut aperte ostenderet in patre, & filio unam esse uoluntatem, & unam operationem cum distinctione personarum: ita uidelicet, ut intelligamus aliam quidem personam patris, aliam filij, aliam spiritus sancti, sed in tribus personis unam atque eandem potestatem maiestatis. Inueniendum uero, quod spiritum sanctum & à se mitti, & à patre procedere dicit, non quod separabilis sit patris, & filij operatio, sed ut distantia personarum patris, & filij manifestetur, in qua tamen personarum distinctione, una filij uoluntas atque operatio, cum patris uoluntate, & operatione concordat. Sicut ergo spiritus sanctus mittitur à filio, sic mittitur & à patre: & sic procedit à filio, quomodo, & à patre. Ipse spiritus sanctus, quia unius est uoluntatis, eiusdemque operationis cum patre, & filio, dicitur, quoque ipse sua sponte uenire. Quod patet in eo loco Domini, ubi ostendit, ubi ait; Spiritus ubi uult spirat. Et

Apostolus, enumeratis diuinarum charismatum distributionibus, subdit; Hæc omnia operatur unus, æque idem spiritus. Id ipsum quoque Dominus in hoc loco ostendit, dicens; Cum uenerit paracletus. Quia uero & à filio mittatur, subsequitur ipse filius, & dicit; *Quem ego mittam uobis.* Et ut ostendat à patre illum etiam procedere, subiungitur; *Spiritum ueritatis, qui à patre procedit.* Propterea quæstio indignum non est, cur spiritus sanctus non natus, non genitus, non ingenuus, sed potius procedens dicatur. Cui quæstioni hac ratione à patribus obuiatur: Spiritus enim sanctus de patre procedit, & filio, sed idè nõ dicitur genitus, ne duo in Trinitate filij suspicentur: idè non uocatur ingenuus, ne duo similiter in Trinitate patres credantur existere. Procedens autem dicitur testimonio Christi, dicens; *Spiritum ueritatis, qui à patre procedit.* Inter nascentem uero filium, & procedentem spiritum sanctum ista distantia est, quod filius ex uno nascitur, spiritus uero sanctus ex utroque procedit. Aduentu autem suo spiritus sanctus testimonium perhibuit de Domino, quia discipulorum mentibus infusus, omnia, quæ de eo moralibus erant cognoscenda, clara eis luce reuelauit, aperte uidelicet eis insinuans, quomodo sit pater, ingenuus, filius, genitus, spiritus sanctus neque genitus, neque ingenuus, sed ex utroque procedens, & in his tribus personis una maiestas atque una substantia. Et uos, inquit, testimonium perhibebitis. Testimonium perhibuerunt apostoli Domino Iesu Christo, quando die pentecostes spiritu sancto illustrati, quæ per illum aspirationem agnouerunt in uisceribus, hæc foris secus abiecto timore libere alijs prædicauerunt. Quia ab initio mecum estis. Quia enim ab initio prædicationis cum Domino fuerant, poterant alijs prædicare, quæ nouerant. Multum enim ad fidem prædicandam, & ad perhibendum testimonium de Christo apostolis profuit, quod ab initio dominicæ prædicationis cum eo conuersati sunt: quia & temporis quantitate, & sui assiduitate plenius cælestem disciplinam ceperunt, & (ut ita dictum sit) medullitus imbiberunt. Vnde, & ea, quæ ab ipso uiderunt, & audierunt, absque ambiguitate alijs prædicabant. Cui rei attestatur B. Petrus, qui in locum Iudæ proditoris alij substituere uolens, apostolum, non hunc neophytum, id est, rudem, sed longa conuersatione probatum, ex tempore uidelicet dominicæ prædicationis, eligere studuit, dicens; Viri, fratres, oportet ex iis uiris, qui nobiscum conuersati sunt in omni tempore, quo intrauit inter nos Dominus Iesus, & exiuit, restem fieri resurrectionis eius ad plebem, unum ex istis, Matthiam scilicet, qui fuit unus de septuaginta discipulis, quos Dominus in ipso prædicationis suæ exordio post apostolos elegit. Quanta etiam autoritate resurrectionem Domini prædicaret, alibi insinuat, ita de Christo dicens; *Quem Deus suscitauit à mortuis, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus à Deo præordinatis, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis. Hæc locutus sum uobis, ut non scandalizemini.* Præuidebat Dominus, quæ persecutio processit contra prædicantes Apostolos resurrectionis essent, ideoque prouide dignatus est eis post uentura prædicare, quo uentura facilius possent tolerare. Minus enim nos afficiunt mala

1. Cor. 11.

Act. 13.

Act. 10.

Ioan. 16.

mala, quæ prænoscentur, grauius vero improvisa perturbant. Et intuendum, quia, cum dixisset eos aduentu spiritus sancti illustrandos, & sibi testimonium reddituros, ilicò futuræ persecutionis aduersa subiunxit. Quanto enim amplius sancti ad virtutum sublimia enicuntur, eo maior contra eos diaboli inuidia oritur, quæ eorum profectibus resistere, & siue per se, siue per membra sua inchoati boni operis initia quærit radicibus extirpare. Ait ergo Dominus; Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini, ac si diceret: Idcirco vobis ventura postmodum innotescit, vt præscientiæ clypeo muniti, nequaquam à statu vestræ soliditatis deiiciamini. *Abiq; synagogis facient vos.* In euangelio inuenimus conspirasse ludæos, vt si quis confiteretur Christum, extra synagogam fieret. Quod nimirum apud illos pro magno piaculo deputabatur. Hanc apud ludæos olim viguisse consuetudinem nemo dubitauerit, vt eos, qui vel blasphemiam, vel alicuius sceletis arguebantur, extra conuentum suum expellerent. Sicut enim nunc homicidæ, vel incestuosi, vel capitalibus criminibus obnoxij, imperio canonum ab Ecclesiæ confortio, & altari detruduntur, ita nunc temporis nominis Christi confessores à synagoga eliminabantur. Quod passi sunt Nicodemus, & Gamaliel, multiq; alij, qui elegerunt ad tempus hominum societate priuari, vt Christo in perpetuum adhererent. Quod autem non solum à synagogis eicerentur, verumetiam morte à concubus suis perirentur, manifestat Dominus cum subiungit; *Sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Iudæi dum præcones sancti euangelij odiis, mortibusq; persecuerentur, obsequium se præstare Deo arbitrati sunt, putantes se per hoc legis exercere vindictam. Vnde & beatus Paulus testimonium illis reddidit, dicens; Aemulationem legis habent, sed non secundum scientiam. Vnde & hæc verba Domini, non de gentibus, sed de Iudæis singulariter oportet intelligi, ac si diceret; Tribulationes quidem à ciuibus gentis vestræ passuri estis, sed tanto eas perferte libentius, quanto non tam odio vestri, quàm paternæ legis emulacione vobis eas inferre tentabunt. Verum nihil prodest eis legem, quæ per seruum data est, defendere, qui gratiam euangelij, quæ per filium facta est, noluerit recipere. Quibus verbis non minimè apostoli consolantur, dum videlicet audiunt (vt diximus) non sui odio, sed zelo diuinæ legis persecutionis aduersum se rabiem concitari. *Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem, neque me.* Satis iam sanctæ Ecclesiæ fides accepit, patrem, & filium vnus esse deitatis, & potentiam, atque idèd notitiam patris sine filij cognitione haberi à nemine posse. Hinc idem Euangelista alibi dicit; Omnis, qui negat filium, nec patrem habet: qui confitetur filium, & patrem habet. Et alibi; Qui diligit eum, qui genuit, diligit & eum, qui genitus est ab eo. Frustrà ergo Iudæi de patris cognitione gloriantur, qui filium recipere obstinato corde renuerunt. Iactent se de cultu Dei patris quantum volunt, fidem nostram, quæ in Christo, & per Christum est irideant; nunquam certè Deo patri placere poterunt, nunquam ad notitiam illius peruenire valebunt, nisi Christum, in qua ianua ad patris scientiam perueniendi est, per fidem receperint,

& æqualem Deo patri per omnia crediderint. Quid verò utilitatis, quidve leuaminis hæc verba Domini apostolis conferrent, ilicò manifestatur cum subditur; *Sed hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora eorum, id est, malorum quæ passuri estis, reminiscamini, quia ego dixi vobis.* Ac si diceret; Idcirco vobis ea, quæ mei nominis causa passuri estis, prænotatio, vt cum venerit hora; hoc est, tempus eorum, quæ prædicta sunt, ad memoriã reducatu me illa vobis prædixisse, sicq; præsentia mala sufferatis, scientes quia ego, qui potui vobis prædicere, poterò, cum venerint, liberare. Magnū siquidem genus consolationis apostolis fuit cum reminiscerentur inter aduersa à magistro suo de talibus se fuisse præmonitos, à quo se pro laborū exercitiis sine dubio nouerant remunerandos. Magnoperè verò hæc verba Domini sunt ponderanda, & non ociose audienda, quibus ait, *Ego dixi vobis.* Ego videlicet Deus omnipotentissimus, ego qui pro vobis proque vestra salute sum moriturus, vosq; meo sanguine redempturus, qui in tribulatione vobis semper adiutorij ministrabo, & post tribulationes immortalibus præmiis vos victores remunerabo. *Ego prædixi vobis:* tanquam diceret; Cū ea quæ futura vobis prædixi adimpleta videritis, me filium Dei esse credatis, qui potui talia facere cum prædixissem, & prædicere antequam facerem. Norandum verò, quod ipse, qui hic persecutionem futuram prædixit, ipse post pauca in eadem persecutione fidelibus suis auxilium promittit, dicens; In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. Ipse quoque alibi eidem legitime certantibus præmium pollicetur, dicens; Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Qui & milites suos, ne vinci possint, adiuuare, & ne incassum vincant, immortalem soler post prælia palmam rependere Iesus Christus Dominus noster, qui cum patre & spiritu sancto viuit, & regnat Deus per æterna secula, Amen.

EVSEBII EPISCOPI Emisseni superioris Euang. expositio.

Semper saluator noster tristibus miscet læta, vt discipulorum corda mœrentia cõsolatur. *Cum* (inquit) *venerit paracletus,* qui cõsolator interpretatur, *ille testimonium perhibebit de me,* ille & vos & alios multos perfectissimè intelligere faciet, quis & qualis ego sum: ipse enim in vobis loquetur & per vos. Cum igitur steteritis ante reges & præfides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et ipse quidem testimonium perhibebit de me eiusque virtute, & inspiratione innumerabilis hominū multitudo conuertetur ad me. Et non solum ipse, sed vos quoq; testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Multa (quasi diceret) iam scitis, quæ ab initio me referente audistis, quoniam ex tunc mecum fuistis, in quibus testimonium mihi perhibebitis. Non enim habebant necessarium iterum discere, quæ ab ipsa sapientia didicerant, & memoriæ iam commendauerant. Vna enim eademque doctrina est & patris, & filij, & spiritus sancti.

Et

Et quamuis quædam personaliter agere videantur, vna tamen omnium trium est operatio. Quos igitur docet filius, docet pater, & spiritus sanctus: sic & in aliis. Vnum enim sunt, simul vbique & inseparabiles. Paucis enim verbis hoc in loco spiritus sanctus & se venire, & à patre, filioq; procedere ostenditur. In eo enim quod dicitur, *cum venerit,* à seipso ostenditur: in eo verò quod dominus ait, *quem ego mittam vobis à patre;* ab utroque procedere monstratur. Quid est enim, quem ego mittam vobis à patre, nisi quem pater, & ego mittam vobis? Ab utroque enim mittitur, quia ab utroque procedit. Sed quia pater à nullo, filius à patre, spiritus sanctus à patre, & filio, ideo dominus ait, *qui à patre procedit.* Et tale est ac si diceret, Ab illo procedit spiritus, à quo & ego genitus sum, à quo & ego exiui, & veni in mundum. Multa enim (vt in hoc libro apparet) habet filius cum patre communia, quæ tamen non ad se, sed ad patrem honorando refert. Quomodo autè & quando spiritus sanctus super Christi discipulos venerit, Lucas euangelista in Actibus Apostolorum plenissimè narrat. Ait enim, Cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco. Et factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit tota domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis seditque supra singulos eorum spiritus sanctus. Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & ceperunt loqui variis linguis, sicut spiritus sanctus dabat eloqui illis. Et meritò quidem die quinquagesimo venit spiritus sanctus, quia ipse est remissio omnium peccatorum. Annus enim quinquagesimus, qui hunc diem significabat, Iubilæus vocatur, id est annus remissionis: in quo & seruis datur libertas, & omnis hereditas ad proprios reuertebatur. Quod quidem tunc completum est, quando ecclesiæ duces in spiritu sancto baptizati ab omni vitiorum seruitute liberati sunt. Vnde ipse dominus ait, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini in spiritu sancto, non post multos hos dies. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei. Hæc igitur die & hereditas, & libertas reddita est nobis, quia ille, sine quo hereditas, & libertas haberi non potest, datus est nobis. Hereditas nostra regnum Dei est, in quod nõ intratur nisi per aquam, & spiritum sanctum. Hæc itaque die genus humanum venit ad iubilæum. Hæc die venit ad annum libertatis, & remissionis. Hoc anno ceperunt Apostoli clangere tubis, & loqui & prædicare omnibus linguis. Hæc enim tubas illæ tubæ significabant, quibus tunc incipiente iubilæo, tota illa tetra ad festiuitatem paratur. Apparit autem in ignem spiritus sanctus, vt manifestissimè intelligamus, quia eius præsentia mentis oculi illuminantur, peccata videntur. Sed quia ignis iste linguarum speciem habebat, ipsum qui in sanctis loquitur se ostendebat esse, & linguis quodammodo linguas tangebat, & sic ad loquendum Apostolos instruebat. Sequitur: *Hæc loquutus sum vobis, vt non scandalizemini.* Vnde? Vultis audire vnde? *Abiq; synagogis facient vos;* & quasi iniquos, & contra legem facientes à se repellent, & à synagogis eiciet. Vos autem verborum meorum memores non scan-

dalizemini, sed patienter & fiducialiter omnia sustinete. Dixi vobis quia absque synagogis facient vos: ecce plus dico: *Venit hora, vt omnis, quib interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Totus contra vos mundus cõiurabit, totus exercitus Satanæ contra vos armabitur. Hinc Iudæi, inde Gentiles: isti propter legis obseruationem, illi propter Deorum religionem. Et in tantum omnes abominabuntur vos, vt magnum obsequium arbitretur præstare Deo, quicumque interfecerit vos. *Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem, neque me.* Si enim patrem, & filium cognouissent, se errasse utique intellexissent, & sic errorem reliquissent, & ad fidem venissent. *Sed hæc loquutus sum vobis, vt, cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis.* Quare ergo, *reminiscamini?* Vt in ipsis tribulationibus & angustiis constantius firmisq; pugnetis, cum me omnia præcisse & prædixisse cognoscetis. *Hoc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.* Si enim cum eis semper corporaliter esset, hac tali consolatione eos præmunire necessarium non esset.

THEOPHYL. EPISCOPI Bulgar. superi oris Euang. expositio.

Cum autem venerit paracletus, &c. Dixerat discipulis, Persequuti sunt vos, sermonem vestrum non seruabunt. Vt igitur dicere non possint, Et nunc, o domine, quod mittis nos? quomodo digni fide erimus? quis ad nos attendet? quis persuadebitur? Ideo subdit, *Quum autem venerit paracletus, ille testabitur de me.* Fidelis, inquit, testis ille est, & ita redarguit à spiritu quod absque excusatione peccarint, prædicationem susceperint. *Et vos quoque testabimini, qui ab initio mecum estis,* quia & operibus, & sermonibus feci deesse vobis excusationem. Bono igitur animo sitis, prædicatione non caritura est testibus, sed & spiritus cum signis, & prodigiis meis testabitur, fidelisque testis erit. Est enim spiritus veritatis. Igitur spiritus veritatis vera testificabitur, nam à patre procedit, & omnia clare nouit. Est enim ex eo, à quo omnium scientia. Iam quod dicit, *Quem ego mittam,* æqualitatem erga patrem significat. Nam alio loco de patre dixit, quod mittam spiritum: hoc autem loco, quod ipse mittat, utique sanè æqualitatem significans. Vt autem ne videatur oblectari patri, quasi ab alia substantia mittat spiritum, addidit, *à patre.* Nam & ipse quidem mittam, sed à patre, hoc est approbante patre, & simul mittente. Non enim ex proprio sinu ipse prius mitto, sed à patre per me suppeditatur. Quum autem audieris, quod procedit: ne intelligas per processionem egressionem quali emittitur ministratorij spiritus, sed naturalis substantia spiritus est processio. Nam, nisi processionem sic intellexerimus, sed externam quandam missionem, incertum erit de quo spiritu dicat, innumeri enim sunt, qui in ministeriū mittuntur propter eos, qui hereditabant salutem. Cæterum hoc loco singularis quædam, & separata proprietas est procedere, vni proprio spiritui attributa. Non igitur intelligemus per processionem simplicem emissionem, sed naturalem spiritus substantiam. *Hic igitur spiritus testis est prædicationis, & vos quoque testabimini, quod nõ ex aliis audieritis, sed ipsi*

ipſi ab initio mecum eſtis. Non paruum autem eſt hoc teſtimonium, ab initio ſimul eſſe: quod & ipſi apoſtoli poſtea concionati ſunt dicentes, **Matth. 7.** **Qui ſimul comedimus, ſimulque bibimus cum eo.** Duplex igitur teſtimonium, à vobis, & à ſpiritu. Nam, licet vos ad gratiam teſtari videamini: at nõ item ad gratiam teſtabitur & ſpiritus. **Hæc loquutus ſum vobis, &c.** Dixi, inquit, vobis hæc, priuſquã fierent, vt ne poſtea offendamini, quum videritis multos non credere, & vos multa aſpera pari, ſed cogitate, quòd etiã antequam factum, dixerim vobis. Suſcipite poſthac à me conſolationem, quod neque in hoc decipiam vos, ſicut neque in prædicatione paſſionum. Nam & abſque ſynagogis facient vos, & excludent à cõſiliis, honeſtiſque conditionibus, & in ſumma à ſua communione ſeparabunt. Etenim iam cõſpirauerant, quòd, ſi quis conſiteretur Chriſtum, eiiceretur à ſynagoga. Non ſolum autem à ſynagoga vos alienos faciẽt, ſed & morte punient, mortẽque ignominioſiſſima vt pote ſeu pernicioſos, & vt inimicos Dei occidẽt vos. Et omnis, qui occiderit vos, tanto ſtudio occidet, vt videatur cultum Deo præſtare, hoc eſt, parabit ſe rem piam, Deo que gratam facturum. Subdit autem conſolationem, quæ ſufficere queat, **Hæc enim, inquit, facient, quia non nouerunt patrem, neque me.** Propter me enim, inquit, & patrem patiemini, igitur ſuſtinet. Beati enim eſtis, quum exprobrauerint, & perſequuti vos fuerint & dixerint omne malũ verbum contra vos propter me. Hæc beatitudo, veſtra conſolatio, quum eius fueritis recordati. Hæc autẽ loquutus ſum vobis, vt quando videritis moleſta illa eueniſſe, credatis & de reliquis. Nõ enim poteritis dicere, quod iucunda prædixerim vobis, decipere vos cupiens. Verum, ſicut annuncians triſtia non decepi, ita neque læta dicẽs, indignus fide fuerim. Inſuper vt ne ſitis minus præparati, ſed inſtructi, recordemini, quod ego vobis ea dixerim, & idcirco ſtetis fortiter contra aduerſa.

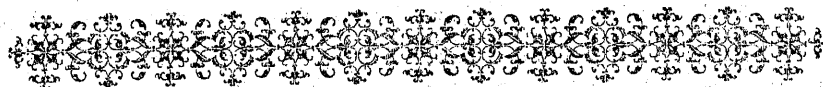
EVTHYMII ZIGABONI
ſuperioris Euang. expoſitio.

Qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. De mea diuinitate. Nam, quum pater teſtimonium perhibuerit de me, ſpiritus ſanctus quoque multifariam teſtimonium omnino perhibebit. Teſtificabitur autem lucens in cordibus veſtris ad maiorem certitudinem: & miracula operans ad nomẽ meum. Vide autem, quòd mittit quidem eum & filius, tanquam eiudem cum patre honoris: verum id à patre, puta procedentem. Procedit itaque à patre, tãquam de eius ſubſtantia. Ideo etiam omnia, quæ patris ſunt nouit, ſicut & filius. Quod ſi roget quis, cur etiam filius

Innuẽt Graecorum dogma de ſpiritus ſancti procedentia.

non dicitur ipſe ſpiritus, quum etiam ab eodem ſit patre, Dicemus quia non natus eſt quemadmodum filius, ſed alio modo procedit. Ideo Nati quidem vocabulum filio conuenit, Proecedentis vero ſpiritus. Rurſum, ſi pergat interrogans, quid ſit illa proceſſio, pergemus & nos dicentes, inuertendo paululum, quod ait Gregorius Theologus; Dic tu generationem filij, & nos naturam eloquemur proceſſionis ſpiritus: & ex æquo pugnabimus, in Dei myſteria tanquam per tranſennam proſpicientes. Quare autem filius, & ſpiritus non dicuntur fratres, quum eundem habeant patrem? quia non eodem modo ex illo ſunt: ſiquidem ille naſcitur, hic vero procedit. **Et vos teſtes eritis, quia ab initio mecum eſtis.** Teſtes ſermonum, & operum meorum, ac meæ diuinæ potẽtiæ: fide digni, quia ab initio prædicationis meorumque miraculorum mecum eſtis: & omnino multos ad fidem adducetis: neque enim omnes ſimiliter mali ſunt. **Hæc loquutus ſum vobis, ne quid offendamini.** Quum malos videritis perſequentes vos, ac iniuria afficientes, ſed cognoſcentes, quòd paracletus vobis auxilietur, bono ſitis animo, ac viriliter agatis. **Extra ſynagogas vos eiicient.** Prædictum eſt enim, quòd ſtatuẽrunt Iudæi, vt, ſi quis conſiteretur ipſum eſſe Chriſtum, extra ſynagogam eiiceretur. **Sed veniet tempus, vt, qui quis interfecerit vos, &c.** Sed procedente tempore, inquit, adeo inſanient, tantõque ſtudio veſtram affectabũt mortem, vt eum, qui vos occiderit, putent ſacrificium, ac victimam obruliſſe Deo, & opinentur coluiſſe eum magis, eique placuiſſe, vt qui ſeductores, ac peſtiferos occiderit. **Et hæc facient, quia non nouerunt patrem, neque me.** Propter quos hæc ſuſtinebitis: & fatiſ eſt vobis ad conſolationem, quod hæc propter nos patiamini. **Non nouerunt autẽ patrem, neque me,** idque voluntarie, ſponte videlicet deteriora ſectantes. **Sed hæc loquutus ſum vobis, vt quum tempus illud aduenerit, &c.** Vt, quum venerit tẽpus perſequentionis, ac mortis veſtræ, remiſcamini eorum, quæ videlicet loquutus ſum vobis: ſue vt recordemini, quòd ego prædixerim vobis omnia, tanquam vniuerſa cognoſcens: & vt à vera triſtium prænunciatione, fidelem me habeatis etiam in bonorum promiſſionibus. Nam deceptor non ea prædicat, quæ à deceptione abducunt, ſed ea tantum, quæ attrahunt. Hæc vero, & ſimilia frequenter eis inculcat, vt, dum paſſi fuerint, non turbẽtur, quum hoc præſcuerint: neque torpeſcant ſciẽtes, quòd propter Deum paſſuri ſint. Magnum ſiquidem remedium eſt iis, qui pro virtute decertant, cognoſcere, pro quo ſit certamen. Et nobis ergo pro honeſto patientibus conſolationi ſit, cognoſcere quòd pro honeſto patimur. Nam, ſi pro honeſto quis pati gaudet, multo magis pro Deo, & pro virtute.

IN

**IN VIGILIA PEN-
TECOSTES.**

I O A N. 14.

Nillo tempore: dixit Ieſus diſcipulis ſuis. Si diligitis me ^a mandata mea ſeruare. Et ego rogabo ^b Patrem & alium ^c paraclatum dabit vobis, vt ^d maneat vobiscum in æternũ, ^e quem ^f mundus non poteſt accipere, quia non ^g videt eum, nec ^h ſcit eum. Vos autem cognoſcetis eum: quia apud vos manebit, & in vobis erit. ⁱ Non relinquã vos orphanos, ^k veniam ^l ad vos. Adhuc ^m modicum & mundus me iam non videt. Vos autem videbitis me: quia ego viuo, & vos ⁿ viuẽtis. In illo die vos ^o cognoſcetis, quia ego ſum in ^p patre meo, & ^q vos in me, & ^r ego in vobis. ^s Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. Qui autem diligit me, ^t diligetur à ^u patre meo, & ego diligam eum, & ^x manifeſtabo ei meipſum.

GLOSSA ORDINARIA
in ſuperius Euang.

Si diligitis me. Quomodo monet diligere & ſeruare mandata, vt accipiant ſpiritus ſanctum, quem nũc habeat non poſſunt diligere & ſeruare. Sed quod habebant occultẽ, accepturi erant amplius & manifeſtẽ, vt eis innotefceret quod habebant. **Quia non videt.** Non habent ſpirituales: oculos mundi amatores quibus ſpiritus ſanctum videant. Nec verò carnalibus oculis poſſunt videre, quia ſpiritus ſanctus non apparuit indutus humanitate. **Et in vobis erit.** Erit in vobis vt maneat, non manebit vt ſit, quia prius eſt eſſe alicubi quam manere. Ne quis ergo putet ſic manere, vt hoſpes apud alium viſibiliter, ſed in eis eſt: & ideo ab eis cognoſci poteſt, non ab aliis. **Non relinquã vos orphanos.** Non ita dabitur ſpiritus pro me, vt ego etiam non ſim vobiscum. Orphani Græcè, Latine pupilli. **Adhuc modicum.** Sed mundus qui modo videt oculis carnis, poſt modicum non videbit, quia reſuſcitatus ſe eis non oſtendit, ſed totum tempus modicum eſt, quo finito auferetur impius, ne videat gloriam Dei quam iuſti videbunt. **Quia ego.** Præſenti vritur, quia vox futura eſt eius reſurrexio. Ad illos vritur futuro quorum in fine futura reſurrexio. **Et vos.** Hoc modo eſt, & cognoſcitur quodammodo per fidem: ſed tũc cognoſcetur per ſpeciem, quan-

do hæc coniunctio perficietur quẽ modo inchoatur. **Qui ha.** Non ſolum vos apoſtoli viuẽtis & cognoſcetis: ſed & quicumque habet in memoria, & ſeruat in vita. Vel, habet faciẽdo, ſeruat perſeruãdo. Vel, qui habet in ſermonibus, ſeruat in moribus. Vel, habet audiẽdo, ſeruat faciẽdo. **Et ego dili. eum.** Ad hoc diligam, vt manifeſtem, quia & nunc diligit, ſed non ad hoc, ſed potius vt credamus: & mandata ſeruẽmus, vt mereamur quòd poſt captamus. **Et manifeſtabo.** Qui habet meum mandatum, ille me cognoſcit. & hoc eſt ibi. **Manifeſtabo ei.** Sed præmittit cauſam mandati, quia diligit me, & qui me diligit, pater meus diligit eum, & quia pater tunc ego diligam eum, & inde eſt manifeſtatio.

CATENA AVREA
in idem Euang.

Si diligitis me, mandata mea ſeruare, & ego rogabo ^a Patrem, &c. Chry. Quia dominus dixerat: Quodcumque petieritis hoc faciam, vt non aſtiment omnem ſimpliciter petitionem valere: induxit, ſi di. me man. mea ſerua. quaſi dicat, tunc faciam quod petitis. Vel quia audientes quoniam ad patrem vado, conſequeus erat eos turbari: dicit, non eſt hoc me amare vt turbemini, ſed vt faciatis mandata mea. hoc eſt enim amor obedire & credere ei qui diligitur. Quia verò conſequeus erat eos veniẽtem. **Q**uoniam

Bibl. Hom. tom. 3.

hementer inquirere carnis presentiam: & illam habere consolationem quam prius habuerunt, subiungit: *Et ego rogabo. & alium para. da. vo.* August. In quo ostendit & seipsum esse paracletum. Paracletus autem Latine dicitur aduocatus: & dictum est de Christo, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Alcu. Vel paracletum, id est, consolatorem: habebant enim & tunc unum consolatorem qui miraculorum dulcedine & praedicatione eos erigere & confortare solebat. Dydimus de spiritu sancto: Sed spiritum sanctum alium paracletum nominavit, non iuxta naturae differentiam, sed iuxta operationis diuersitatem. Cum enim saluator mediatoris & legati personam habebat ex qua pontifex deprecetur pro peccatis nostris, spiritus sanctus secundum aliam significationem paracletus ab eo quod consolatur in tristitia positus nuncupatus est. Verum noli ex filij & spiritus sancti operatione diuersa varias aestimare naturas, siquidem in alio loco reperitur paracletus spiritus legati apud patrem persona fungit, ut ibi: Ipse spiritus interpellat pro nobis. Saluator quoque consolationem operatur in cordibus eorum quia indigent. Scriptum est enim, Et humiles populi sui consolatus est. Chry. Ait autem: Rogabo patrem ut fide dignum faciat eis sermonem: quoniam si dixisset: Ego mittam: non simpliciter credidissent. Aug. cont. Atrianos: Qui tamen ut inseparabilia sua & patris opera demonstraret, alibi ait: Cum abiero mittam eum ad vos. Chryso. Quid autem apostolis plus haberet, si patrem solum rogaret ut spiritum alij daret? quoniam illi multoties & sine oratione ostenduntur hoc facientes. Alcu. Rogabo igitur dicit ut inferior secundum humanitatem patrem meum, cui sum aequalis & consubstantialis secundum diuinam naturam. Chryso. Dicit autem, *ut maneat vobiscum in aeternum*, quoniam neque post mortem recedit, per hoc etiam occulte insinuat, quod spiritus sanctus non patietur mortem ut ipse neque abibit. Ne autem paracletum audientes rursus incarnationem aliam suspicerent, & oculis putarent eum videre, subiungit: *Spiritum veritatis quem mundus non potest accipere quia non videt eum, nec scit eum.* August. Hic est utique in trinitate spiritus sanctus quem patri & filio consubstantialis & coaeternum fides catholica profiteretur. Chry. Spiritum autem veritatis eum vocabat per hoc quod figuras veteris testamenti manifestat. Mundum autem hic malos dicit, visionem autem certissimam cognitionem dicit, quia visus est apertior sensus. Bed. Nota etiam quod cum spiritum sanctum, spiritum veritatis dicit, spiritum sanctum esse, spiritum suum ostendit. deinde cum a patre eum dari narrat, patris etiam eum spiritum esse declarat: ac per hoc spiritus sanctus a patre procedit & filio. Greg. 5. mo. Spiritus autem sanctus omnem quem repleuerit, ad desideranda inuisibilia accendit, & quoniam mundana corda solum visibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda inuisibilia non assurgit. Seculares etenim mentes quando se foras per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius finem cordis angustant. Aug. Sic autem mundum, id est mundi dilectores dicit non posse accipere spiritum sanctum, velut si dicamus: Iniustitia iusta esse non potest. Mundus ergo, id est mundi dilectores non potest eum accipere, quia non videt eum. Non enim ha-

bet inuisibiles oculos mundana dilectio, per quos videri spiritus sanctus nisi inuisibiliter non potest. Sequitur: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit.* Sed ne putarent quod dictum est, Apud vos manebit: ita dictum quemadmodum apud homines hospes visibiliter manere consuevit: adiecit: *In vobis erit.* Chryso. quasi dicat, Non ita apud vos manebit sicut ego, sed in vestris habitabit animabus. August. Prius autem est esse alicui, post manere. Sed exposuit quod dixerat, *Apud vos*: cum adiunxit, *In vobis*, Si enim non sit in vobis, non potest esse in vobis eius scientia, sic enim a vobis videtur in vobis & vestra scientia. Gregor. 2. mo. Si autem spiritus sanctus in discipulis manet quomodo iam singulare signum erit quod in mediatore permanet? secundum illud: *Supra quem videris spiritum descendentem & manentem*, hic est qui baptizat: quod tamen citius cognoscimus si dona eiusdem spiritus discernamus. In his enim donis sine quibus ad vitam perueniri non potest, spiritus sanctus in electis omnibus semper manet. In illis autem quibus non nostra vita seruatur, sed aliorum quaeritur, nequaquam semper manet. Aliquando enim se a signorum ostensionibus subtrahit, ut eo humiliter virtutes eius habeantur: Christus autem in cunctis eum & semper habet praesentem. Chry. Hic autem sermo oppositas haereseis velut vno ictu sustulit: nam dicere alium ostendit eius, id est spiritus hypostaseos differentiam: dicere vero paracletum, substantiae cognationem. Aug. conf. Arria. Consolatorem enim quod officium tanquam persona infimae, in trinitate spiritus sancto deputant, Deum dicit Apostolus, secundum illud: *Is qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus.* Deus est itaque spiritus sanctus qui consolatur humiles, aut si hoc de patre vel filio dictum ab Apostolo volunt accipi, desinant consolationis tanquam munere proprio separare a patre & filio spiritum sanctum. August. su. lo. Si cum charitas Dei diffusa sit in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, quomodo diligemus & mandata Christi seruabimus ut eum accipiamus? quem nisi habuerimus, diligere & mandata seruare non possumus: an forte praecedat in nobis charitas qua diligamus Christum? ut diligendo Christum eiusque faciendo mandata mereamur accipere spiritum sanctum, ut charitas Dei patris diffundatur in cordibus nostris, peruersa est ista sententia: *Qui enim se filium Dei diligere credit & patrem non diligit, profecto nec filium diligit: sed quod sibi ipsi videretur confirmat.* Restat ergo ut intelligamus spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus habeat, & plus habendo plus diligit. Iam itaque habebant spiritum discipuli quem dominus promittebat, sed dandus eis erat amplius: habebant occulte, accepturi erant manifeste, proinde non solum non habent, verum etiam habenti non incassum promittitur: non habenti quidem ut habeatur, habenti autem ut amplius habeatur. Chry. Quando igitur discipulos purgauerat per sacrificium passionis, & peccatum solutum erat, & ipsi ad pericula & agones mittebantur, oportebat spiritum sanctum venire abundanter. Non autem statim post resurrectionem, ut in multo eius constituti desiderio, cum multa eum suscipiant gratia. *Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos, &c.* August.

August. Ne quisquam putaret quod ita spiritum sanctum dominus daturus fuerat, velut per se ipsum non & ipse esset futurus cum eis: adiecit & ait, *Non relin. vos orph.* Orphani pupilli sunt. Illud enim est Graecum, hoc Latinum. Quamuis ergo nos filius Dei suo patri adoptauit filios, tamen in hoc etiam ipse erga nos paternum ostendit affectum. Et quidem a principio dixerat, *Venietis quod ego vado: sed quia hoc longum tempus erat, promisit spiritum.* Et quia nesciebant quid est hoc, promittit eis suam praesentiam quam maxime quaerebant cum dicit: *Veniam ad vos.* Ne tamen rursus eandem quaerant praesentiam qualem & prius habuerunt, occulte hoc excludit, cum subdit: *Adhuc modicum, &c.* ac si diceret: *Veniam quidem ad vos, non tamen ut prius vobiscum, per vnamquamque diem consistens.* Et ne dicant, *Qualiter igitur Iudaeis dixisti, A modo non videbitis me? soluit opinionem, dicens: Ad vos solos veniam.* Aug. Videbat enim tunc eum mundus carnis oculis in carne conspicuum: non autem videbat quod in carne verbum latebat, sed quoniam post resurrectionem etiam carnem suam quam non solum videndam, verum etiam edocendum demonstrauit suis, noluit demonstrare non suis: hinc dictum est: *Adhuc modicum & mundus iam me non videt, vos autem videbitis me.* Sed quoniam in iudicio eum mundus videbit, quo nomine significati sunt a regno eius alieni, melius intelligitur illud etiam tempus significare voluisse quando in fine saeculi auferetur ab oculis damnatorum ut eum de cetero videant diligentes. Modicum autem dixit, quia id quod prolixum videtur hominibus, breuissimum est ante oculos Dei. Sequi. *Quia ego vado & vos viueteis.* Theoph. quasi dicat. Et si mortem subiero, tamen resurgo: vos quoque viueteis, hoc est cum videritis me laetabimini, & tanquam mortui reuiuiscetis in apparitione mea. Chryso. Mihi autem videtur vitam non praesentem dicere, sed futuram: ac si dicat, *Mors crucis non distare faciet vos a me in finem, sed momento paruo occultabit me a vobis.* August. Cur autem de praesenti se dixerit viuere, illos autem de futuro esse victuros: nisi quia & vitam carnis resurgentibus qualis in ipso praecedebat, & illis est pollicitus securam? & quia ipsius mox futura erat resurrectio, praesentis temporis ponit verbum, propter significandam celeritatem. Illorum autem quoniam saeculi differunt in finem, non ait, viueteis, sed viueteis. Quia vero viuet ille, ideo & nos viuemus, per hominem quippe mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sequitur: *In illo die, de quo scilicet ait: Et vos viueteis.* Vos cognoscetis, contemplan-do: quamuis & nunc credendo nouerimus, quia ego sum in patre, & vos in me & ego in vobis, quia quando viuemus ea vita qua mors absorbetur, tunc perficitur hoc ipsum quod nunc inchoatum est iam per ipsum, ut sit in nobis & nos in ipso. Chryso. Vel in illo die cum resurgam, cognoscetis, quia cum viderunt eum resurrexisse & esse cum eis, tunc certissimam fidem didicerunt. Magna enim erat virtus spiritus sancti quae omnia eos docebat. Quod autem dictum est, *Ego sum in patre, humilitatis est & auxilij quod est a Deo.* Consequit enim scriptura multoties eisdem verbis in Deo, & hominibus positus non similiter

vti. Hil. 8. de tri. Vel hoc dicit ut cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos autem in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursus in nobis per sacramenti mysterium inesse crederetur. Ipse enim testatus est, qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum: in me manet & ego in eo. Alcu. Per dilectionem autem & obseruantiam mandatorum eius tunc perficeretur hoc ipsum quod nunc inchoatum est per ipsum ut sit in nobis & nos in ipso. Et ut omnibus, non tantum apostolis hanc beatitudinem promississe videatur, adiungit: *Qui habet mandata mea, &c.* August. Qui habet in memoria & seruat in vita, qui habet in sermonibus & seruat in operibus, qui habet audiendo & seruat faciendo, qui habet faciendo & seruat perseverando, ipse est qui diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. Theo. Aci dicat, vos putatis quod ex affectione quadam tristitiam de morte mea, sed ego signum dilectionis reputo mandata mea seruati. Qualem autem praerogatinam obtineat qui diligit ostendit subdens: *Qui autem diligit me, diligit patrem meum, & ego diligam eum.* August. Sed quid est diligam, tanquam nunc non diligat? exponit per id quod sequitur, *Et manifestabo ei meipsum*, id est ad hoc diligam ut manifestem, & ipsam visionem mercedem fidei capiamus. Nunc enim ad hoc nos dilexit ut credamus, tunc ad hoc ut videamus, quia & nos nunc diligimus credendo quod videbimus. Tunc autem diligemus videndo quod credidimus. August. ad Paulinam de videndo Deo: Sic autem promisit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum patre Deum unum, non quomodo in hoc seculo visus est in corpore & a malis. The. Vel quia post resurrectionem appariturus illis erat in corpore magis representante diuinitatem, ne credant ipsum spiritum fore seu phantasma, ob hoc praedixit illis, & tunc videntes illum non diffidant, sed reminiscantur quia propter mandatorum suorum custodiam apparet eis, atque ideo tenentur semper custodire illa ut perpetuo eis appareat.

S. I O. CHRYSOSTOMI Episcopi Constantinop. precedentis euang. explicatio.

Si diligitis me, mandata mea seruati. Semper nobis ^{Est hom. 74. in euang.} aliquid agendum est, semper operibus inuigilandum, neque verbis tantum dicere enim & promittere omnino facile, operari autem non itidem. Quorsum haec? Quoniam nunc multi sunt qui se Deum timere, & diligere profitentur, re autem contra omnino faciunt. Deus autem opere diligi quaerit, ideo ad discipulos dicebat: Si diligitis me, mandata mea seruare. Cum enim dixisset: *Quodcumque petieritis ego faciam: ne simplicem petitionem valere arbitrentur, addidit: si diligitis me tunc faciam.* Et cum credibile esset eos etiam audiendo, quod iret ad Patrem, perturbari, inquit, *Quod nunc perturbemini, non est amoris indicium, sed quod verbis meis fidem adhibetis.* Dedi vobis mandatum, ut diligeretis inuicem, & ita alter alteri faceretis, sicut ego feci vobis. Haec est dilectio credere, & parere dilectis. ^{Ioan. 13.} *Et ego rogabo Patrem.* Iterum ad audientium imbecillitatem descendit. Cum enim patet esse nodum ipsum intelligentes, vehementer illam inquirere ^{substan.} **Bibl. Hom. tom. 3. Q 2**

substantiam, verbi secundum carnem aduentum, & nullam abeuntis capere consolationem, inquit: Rogabo patrem, & alium paraclerum dabit vobis: hoc est, qualis ego sum. Pudeat Sabellianos, & qui de Spiritu non recte sentiunt: etenim hoc mirum est, quod diversas e regione hereses vno icu deicit. Dicendo enim, Alium, personae differentiam: dicendo, Paraclerum, substantiae cognationem demonstrat. Sed cur, inquit, rogabo patrem? Quoniam si dixisset mittam, non ita fidem adhibuissent, nunc autem id ei curae est, ut credant: postmodum ipse se eum mittere ait; Accipite Spiritum sanctum: hic patrem rogare, ut credibilem suam facit orationem. Nam & Ioannes de eo inquit; Quod de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quod autem habet, quomodo ab alio accipit? & iterum: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni. Quid autem amplius haberent quam Apostoli, si ad mittendum Spiritum esset Patrem rogaturus, quod illos non nunquam etiam sine precibus fecisse apparet: Quomodo autem si precum gratia a Patre mittitur, ipse a seipso infunditur? Quomodo ab alio mittitur, qui ubique adest, & diuidens propria vnicuique sicut vult? & sua ipsius autoritate dicit: Segregate mihi Saulum & Barnabam? Atqui Deo ministrabant ministri, tamen imperiose in proprium eos opus vocauit, non quod ad aliud opus aduocaret, sed ut suam ostenderet potestatem. Quid ergo sibi vult, rogabo patrem aduentus tempus significat. Quando enim eos per sacrificium mundauit tunc inspiratus est Spiritus sanctus. Et quid tandem cum ipsis non venit? quia nondum oblatum erat sacrificium: cum autem iam peccatum deletum esset, & ipsi ad pericula mitterentur: & certaminibus se accingerent, hortatorem mitri oportuit. Sed cur non statim post resurrectionem Spiritus venit? Ut expectationis desiderio maiori gratia eum acciperent. Quousque enim cum ipsis Christus versatus est, non afflictabantur eo abeunte, tanquam deserti formidantes, maiorem in modum eum accipere auebant. Ut vobiscum maneat hoc signat, quod neque post mortem abiit. Et ne audiendo paraclerum, aliam opinarentur incarnationem, & oculis eum cernere expectarent, inquit: Quem mundus non potest capere, quia non videt eum. Non enim ita vobiscum erit ut ego, sed in vestris animis habitabit: inquit enim, Et in vobis erit. Spiritum autem veritatis appellat, per hoc veteris testamenti figuras significans. Ut vobiscum sit, quod & ipse inquit, Quia ego vobiscum sum. Praeterea & aliud quiddam signat, non passurum quae ipse, neque discessurum. Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum. Quid enim, dic mihi, est ne alias visibilis? Minime: sed hic cognitionem dicit, addidit ergo; Neque cognoscit eum. Solet enim certam cognitionem visionem appellare. Cum enim sensum certissimum sit visus, per hunc semper veram adducit cognitionem Mundum autem hoc in loco malos appellat: & ut hoc discipulos consoletur, dando eis donum praecipuum. Vide quantopere verbis ipsum extollar. Dixit alium esse quam ipse, dixit non dimissurum eos; dixit ad eos tantum venire. Quem admodum ergo ego in vobis sum, inquit, & ipse erit: non tamen merorem ipsum abstulit. Ipsum enim adhuc ac eius consuetudinem quarebant: quod respiciens, inquit: Neque ego relinquam vos

orphanos, venit ad vos, nolite timere, inquit. Non propterea dixi alium paraclerum me missurum, & apud vos mansurum, tanquam in finem ad vos non rediturus, & vos non visurus. Nam ipse venit ad vos. Non relinquam vos orphanos. Cum superius filios appellasset, ideo orphanos non relicturum se pollicetur. A principio dixerat venturos quod iret, & in domo Patris mansiones multas esse: hic autem cum illud diu post esset futurum, dat Spiritum: sed cum quid diceret, non intelligerent, neque ideo multum consolarentur, non relicturum se eos orphanos dicit: quod illi magis querebant. Sed cum id verbum, Venio, praesentiam significaret, ne iterum eam requirerent, vide quomodo non quidem manifeste, sed tamen significauit. Cum enim dixerit, adhuc modicum, & mundus me iam non videt: subsequitur, Vos autem videbitis me: quasi dicat, veniam quidem ad vos, non tamen ut prius. Quotidie ego vobiscum semper ero, & ne dicerent, quomodo ergo Iudeis, dixisti: iam non videbitis me? hanc soluit obiectionem, quod cum ipsis tantum futurus sit. Nam & Spiritus talis est. Quia ego vinctus, & vos viuētis. Crux vos a me vsque ad finem non diuidet, sed ad breue me absconder. Vitam autem mihi dictam videtur, non praesentem solam, sed & futuram. In illa die cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. In patre enim substantia, in ipsis concordia, & auxilium est. Et quae nam hoc rationem habet, dic quae? Magna sane, & incomparabilis differentia Christi & discipulorum. Quod si ita verba iacent, noli admirari, solet enim isdem non nunquam verbis & in Deo, & hominibus, non eodem modo uti. Nam & dixi dicimini, inquit, & filij Dei. Quod verbum non eandem in nobis, quam in Deo vim habet. Et imago filius & gloria dicitur, atque etiam nos, sed longe aliter. Et iterum: Vos Christi, & Christus Dei: non similiter autem Dei Christus, & nos Dei. Quid autem hoc signat? Cum resurgam, inquit, tum me non alienum a patre, sed eiusdem potestatis esse cognoscetis, & me semper vobiscum esse, rebus ipsis meum in vos auxilium clamantibus, inimicis repressis, vobis audenter loquentibus, molestiis propulsatis, praedicatione in dies florente, omnibus pie doctrinae, & verae religioni parentibus. Sicut misit me Pater, & ego misi vos. Vides quod hoc in loco idem verbum non eandem vim habet? nam si hoc ita acciperemus, nihil inter Apostolos & Christum interesset. Sed quid, inquit, tunc cognoscetis: quia resurrexisset, & secum versari viderunt, tunc certo crediderunt. Magna enim erat Spiritus vis, omnia eos erudiens, qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. Non enim habere satis est, nisi diligenter seruentur. Sed quare idem saepe repetit? Nam superius: Si diligitis, inquit, me, mandata mea seruate: & nunc, Qui habet mandata mea, & seruat ea; & si quis sermonem meum audierit, & seruauerit eum, ille est, qui diligit me: qui non audierit sermones meos, non diligit me. Puto ex hoc eorum merorem significari: nam cum multa de morte disputasset inquit. Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam. & Nisi qui acceperit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus: & alia plura diciturus esset, exprobrans eis inquit, Putatis ex amore tristes esse: contra res se habet. Quod autem hoc semper intendat,

Inf. 20.

Supr. 1. Matth. 3.

Hic sup.

De tract. 74. in Ioh.

Inf. 18.

1. Cor. 3.

Inf. 18.

Hic sup.

Sup. 12. Matth. 10.

dat, id in sequentibus repetit. Si diligeretis me, inquit, gauderetis vti que: quia ad patrem vado: Nunc autem meru perturbationamini. Quod enim ita mortis formidine afficiamini, non est mandatum meum: oporteret enim vos crucifigi: si verè me diligeretis: ego enim vos admoceo ne timeatis qui corpus interficiunt. Tales pater diligit, talibus me ipsum manifestabo.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in superius Euang. expositio.

SI diligitis me, mandata mea seruate, &c. Audiuimus Strates cum euangelii legeretur dominum dicentem, Si diligitis me, &c. Multa sunt quae in istis paucis verbis domini requiruntur: Sed multum est ad nos, vel omnia quae hic quaerenda sunt quaerere, vel omnia quae hic quaerimus inuenire. Veruntamen quantum nobis dominus donare dignabitur, pro nostra & vestra capacitate, quid dicere debeamus, & quid audire debeatis, attendetes per nos charissimi quod possumus, sumite, & ab illo quod non possumus postulare. Spiritum paraclerum Christus promissit Apostolis: quo autem modo promissit aduertamus, si diligitis me (inquit) mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem & alium paraclerum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis. Hic est vti que in Trinitate Spiritus sanctus, quem patri & filio consubstantiali & coaeternum fides catholica confitetur. Ipse est de quo dicit Apostolus: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quomodo ergo dominus dicit: si diligitis me, mandata mea seruate & ego rogabo Patrem & alium paraclerum dabit vobis, cum hoc dicat de Spiritu sancto, quem nisi habeamus, nec diligere Deum possumus, nec eius mandata seruire? Quomodo diligitis, ut eum accipiamus quae nisi habeamus diligere non valeamus? Aut quomodo mandata seruiamus, ut eum accipiamus, quem nisi habemus, mandata seruire non possumus? An forte praecedit in nobis charitas, qua diligitis Christum, ut diligendo Christum eiusque mandata faciendo, mereamur accipere Spiritum sanctum, ut charitas non Christi, quae iam praecesserat, sed Dei patris diffundatur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis? Peruersa est ista sententia qui enim se filium diligere credit, & patrem non diligit, profecto nec filium diligit, sed quod sibi ipse confinxit. Deinde apostolica vox est: Nemo dicit dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Et quis dominum Iesum, nisi qui eum diligit dicit? Si eo modo dicit quo apostolus intelligi voluit, multi enim voce dicunt, corde autem & factis negant, sicut de talibus ait: Constitentur enim se nosse Deum, factis autem negant. Si negatur factis, proculdubio etiam dicitur fictis. Nemo itaque dicit dominus Iesus, animo, verbo, facto, corde, ore, opere: nemo dicit dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto, & nemo sic dicit, nisi qui diligit. Ita quoque Apostoli dicebant dominus Iesus, & si eo modo dicebant ut non fictis dicerent, ore consistentes, corde & factis non negantes. Prorsus si veraciter hoc dicebant, proculdubio diligebant. Quomodo igitur diligebant, nisi in Spiritu sancto? Et tamen eis prius imperatur ut diligant eum, & eius mandata con-

seruent, ut accipiant Spiritum sanctum quem nisi haberent, perfecte diligere & mandata seruire non possent. Restat ergo ut intelligamus Spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus habeat, & plus habendo plus diligit. Iam itaque habebant Spiritum discipuli, quem dominus promittebat, sine quo eum Dominum non dicebant, nec tamen eum adhuc habebant, sicut enim Dominus promittebat. Et habebant ergo, & non habebant, qui quantum habendus fuerat, nondum habebant. Habebant itaque minus, dandus erat eis amplius: habebant occulte, accepturi fuerant manifeste, quia & hoc ad maius donum sancti Spiritus pertinebat, ut eis innotesceret quod habebant: de quo munere loquens Apostolus ait: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis: nam & ipsam manifestam imperionem Spiritus sancti non semel, sed bis numero Dominus egit. Mox enim ut resurrexit a mortuis insufflans ait: Accipite Spiritum sanctum. Nunquid igitur quia tunc dedit, ideo non misteriam postea quem promissit? Aut non idem ipse est Spiritus sanctus, qui & tunc est insufflatus ab ipso, & postea ab ipso missus e caelo? Quapropter cur ipsa quae facta est euidenter donatio eius, bis facta fuerit, alia quaestio est: forsassis enim propter duo praeccepta dilectionis, hoc est, proximi & Dei, ut commendaretur ad Spiritum sanctum pertinere dilectio, haec eius gemina est in manifestatione facta donatio. Et si alia causa quaerenda est, non nunc eius inquisitione in longiorem quam oportet modum sermo iste mittendus est, dum tamen confiter sine Spiritu sancto Christum nos diligere, & mandata eius seruire non posse, & id nos posse atque agere tanto minus, quanto illum percipimus minus: tanto autem amplius, quanto illum percipimus amplius. Proinde non solum non habenti, verum etiam habenti non incassum promittitur, non habenti quidem, ut habeatur: habenti autem, ut amplius habeatur: nam nisi ab alio minus, ab alio amplius haberetur, sanctus Heliseus sancto Heliae non diceret: Spiritus qui est in te, duplex sit in me. Quando autem ait Ioannes Baptista: Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, de ipso Dei filio loquebatur, cui non est datus Spiritus ad mensuram, quia in illo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis. Neque enim sine gratia Spiritus sancti est mediator Dei & hominum homo Christus Iesus: nam & ipse dicit de se fuisse propheticum illud impletum: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me. Quod enim est vnigenitus, equalis patri, non est gratia, sed natura: quod autem in vnitate personae vnigeniti assumptus est homo, gratia est non naturae consistente Euangelio atque dicente, Puer autem crescebar, & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Ceteris autem ad mensuram datur, & datus additur, donec vniciue pro modo suae perfectionis propria mensura compleatur: Vnde & monet Apostolus non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, vnicuique sicut Deus partitus est mensuram fidei. Neque enim ipse diuiditur Spiritus, sed dona per Spiritum: nam diuisiones donationum sunt, idem autem Spiritus: quod vero ait, Rogabo patrem, & alium paraclerum dabit vobis. Ostendit & seipsum esse paraclerum. Paraclerus

1. Cor. 2.

Ioh. 20.

1. sent. dist. 17. ca. Vt autem certius.

4. Reg. 2.

Ioh. 3.

Coloss. 3.

1. Tim. 2.

Esai. 61.

Luca 4.

Luc. 2.

1. sent. dist. 17. ca. Ad quod dicimus.

Rom. 12.

1. Cor. 2.

Bibl. Hom. tom. 3. Q 3 enim

naturalibus deitatis bonis substantialiter filius communicet, eodem modo Spiritum habet quo pater habere intelligitur, nō adventitium neque deforis. Stultum enim atque furiosum est ita sentire, sed quemadmodum unusquisque nostrum, proprium in seipso spiritu convinct, & ab intimis visceribus ad exteriora profundit: propterea corporaliter. Christus sufflavit, ostendens hoc signo, quia quemadmodum ab ore humano corporaliter humanus spiritus procedit, sic ex divina substantia deitati congruenter Spiritus qui ab ea est profunditur. Quando igitur ipse Spiritus patris & filij est, quomodo pater atque filius vnam potestatem distincte simul atque coniunctim nō habebunt? Pater enim pater est & nō filius, & filius non pater sed filius, & tamen pater in filio & filius in patre est, & paraclētum, id est Spiritum sanctum non seorsum pater, & seorsum filius præbet, sed cum filius clarè dicatur, pater etiam ex quo unigenita sunt clarè intelligitur. Quod vero eiusdem cum patre atque filio substantiæ Spiritus est, quamvis, nemo rectè sentiens ambigat, ratione tamen etiam comprobatur. Nam si Spiritus substantialiter Deus non est, quomodo creatura eo accepto, Dei patris particeps efficitur? aut quomodo templum Dei erimus, creatum Spiritum ac non potius eum qui ex Deo est accipientes? Quomodo diuinæ naturæ (vt sancti viri testantur) participes sunt qui Spiritum acceperunt, si creaturis Spiritus connumeratur, nec à natura diuina procedit? Non igitur vt alienus inde ad nos venit: sed vt patri ac filio cōsubstantialis, Quare qui mūdāna sapiunt, & hæc terrena præponunt, capaces eius esse non possunt, sancti autem eius capaces sunt. Quamobrem? Quia illi sordibus inuoluti & quasi lippitudine oculorum animi laborantes, naturæ diuinæ splendorem non aspiciunt, & gratiam Spiritus suscipere nequeunt, cupiditatibus carnis omnino deuicti, prohi autē viri cum mundum possideant cor, paraclēti receptacula effecti (vt in hac vita hominibus possibile est) magna inauditaque consecuturos se præmia intelligunt. Sanctificabuntur enim à spiritu, & omnium bonorum participes efficiuntur, ac turpitudine seruitutis abiecta dignitate adoptionis filiorum Dei decorabuntur, quod Paulus ostēdit dicens. Quando autem estis filij, misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamātem Abba pater, *Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos.* Necessariū etiam nunc dominus noster sanctæ Trinitatis cōsubstantialitatem ostēdit, quod & in superioribus fecit, tam verbis quam rebus à Deo patre natum se naturaliter earundemque virtutum atque voluntatis demonstrans, hac enim causa modo dicebat: Quia ego à meipso non loquor, modo si non facio patris mei opera nolite credere mihi, si autem facio, & si mihi non creditis, operibus meis credite. Oportebat autem ad hæc rectam etiam nobis de spiritu fidem tradere, vt Christiani dogmatis integritas haberetur, quomodo igitur id facit, breuiter exponam. Alium à Deo patre paraclētum ad nos venturum mox dixit; verum ne quoniam alium dixit, de substantia naturæque Spiritus id intelligeretur, vt liquido monstraret in sola personali substantiā à patre ac à filio Spiritum alium esse (Spiritus enim est, non pater nec filius) cum venturum paraclētum asserat, seipsum venturum pollicetur, ita ostēdit Spiritum sanctum non esse

1. Cor. 3.

aliud quā ipse sit. Spiritus enim patris est, & ipse etiam filij Spiritus esse intelligitur, & mens eius idcirco nuncupatur. Quod Paulus quoque denotauit dicens: Nos autem mentē Christi habemus. Rectè igitur sentientes, & diuinam sequentes scripturam, non aliud à filio substantiā & naturā Spiritum esse prædicamus, in propria tamen subsistere persona profitemur. Propterea etiam Paulus (vt arbitror) Spiritum filio adiungit plerunque, Si quis ait spiritum Christi non habet, non est eius: & rursus si Christus in vobis: corpus quidem mortuum propter peccatum, spiritus vero vita propter iusticiam, audis quomodo manifestè haberi ab eis Christum dicit, qui Spiritum acceperit. Sæpenumerō etiam optat vt Christus in nobis per fidem habitet, eum tamen Spiritum sanctum suscipiamus, nec putet quisquam personarum distinctionem à nobis confundi, non ita confitemur, nec ista erat intentio Pauli: cognouit enim rectissime diuinus ille vir sanctæ trinitatis enumerationem, ac ideo singulas personas propriè atque distinctè subsistere docet, & tamen incommutabilem identitatē Trinitatis apertè prædicat: aliter enim quomodo Spiritus & esset & nominaretur Deus? Nescitis ait quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Sin autem templum Dei efficitur quia spiritus in nobis habitat, quomodo Spiritus ex Deo, id est ex substantiā Dei non est, cum ipso habitante in nobis, Deus in nobis habitet? vt ergo non alienum à natura deitatis Spiritum ostenderet, à patre mitti ad sanctos paraclētum dixit, & ipse veterum se pollicetur, ne tanquam parentum orbi diaboli laqueis, & huius mundi furiosis tentationibus capiuntur. Clypeus ergo infractus nostris animis à Patre Spiritus Christi datur, qui gratiam, præsentiam, & virtutem Patris atque filij implet in nobis: impossibile enim est quicquam boni à nobis peragi, nec perturbationes animi superari, nec acres diaboli laqueos euitari, nisi gratia Spiritus muniti ipsum hac de causa in nobis habeamus; huius rei causa gratissime ad Deum Psalmista clamabat Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Bonæ voluntatis scutum nihil aliud appellans, quā protegentem nos spiritum & ineffabili sua virtute ad id nos conuertentē, atque in eo conseruantē quod Deo penitus placet. Quis ergo in cælos postquā ex mortuis resurrexit Dominus ascēderit, vt Deo pro nobis iuxta Paulum appareat, adesse tamen semper per spiritum suum fidelibus pollicetur, *Adhuc modicum & mundus iam me non videt.* Cum in ianuis iam passio, instaret, quam assumptio consecuta est, inuisibile se mundo futurum dicit, id est omnibus qui temporalia perpetuis & terrena cælestibus antepōnunt. Superioribus igitur cōsequenter texentes, dicimus: paraclētum, id est Spiritum sanctum, à patre per filium dari, omnia enim ex patre per filium sunt. Quem quidem Spiritum, quantum ad locupletissimam dantis munificentiam atque gratiā pertinet, omnes acceperunt (essundam enim Prophetarum quidam ait de spiritu meo super omnem carnem) quisque autem sibi causa est, ne diuinitus hoc donum habeat; Nam qui mentem suam à prauitate non mūdant, qui huius mundi spontè capiuntur illecebris, ij diuina gratia nudj, Christum in seipsis non videbunt. Corda enim spiritu habentes vacua, & propterea orphanorum protecto

Rom. 8.

Ephes. 1.

1. Cor. 12.

Psal. 51.

Heb. 9.

1. Ioh. 14.

protectore priuati ab omni dæmonio aut turbatione animi, aut quauis alia cupiditate facile rapiantur, & ad peccandum impelluntur. Sanctis autem qui se (quantum fieri potest) ad suscipiendum spiritum præparant, meritō Christus dicebat: Non dimittam vos orphanos, venio ad vos. Inuisibilis ergo postquam hinc abiit terrena sapientibus est, visibilis autem sanctis: diuinum enim & intellectualem fulgorem, & cognitionē congruam in animis eorum spiritus inserit, & oculos cordis mirum in modum illuminat. Aut igitur hoc modo locum istum intelligemus, aut maximè quoniam istud adiungitur, quia ego vivo & vos viuetis, sic exponemus: cum per resurrectionem suam immortalitatem naturæ nostræ in corpore suo primum reparauerit, ascendit in cælos ad Patrem: & post aliqua temporā descendet rursus ad nos cū angelis in maiestate Patris, quando proportionaliter vniuique iuxta viuendi modum merita reddens, iis qui à sinistris erūt, id est qui terrena hæc concupierunt dicit: Recedite à me maledicti in ignem æternum, diabolo & angelis eius præparatum: iis vero qui à dextris erunt, id est sanctis & probis viris. Venite benedicti Patris mei possidere paratum vobis regnum à constitutione mundi. Contregnaturi enim cum Christo, cælestibus bonis fructur, conformesque facti resurrectionis eius & ab interitu omnino liberati, semper victuri cum Domino sunt. Quod autem fideles qui Christū secuti sunt cum Christo erunt, ineffabilem illam pulchritudinem perspicientes, Paulus ostendit dicens: Quia ipse Dominus in iussione, in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui in Christo resurgent primi, deinde nos viui qui residiui sumus, simul cum eis rapiemur in nubibus obuiam domino in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Et rursus ad eos qui affectus carnis extinguere studuerunt: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autē Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum Christo in gloria. Vt ergo breuiter repetamus, improbi quidem à vultu Domini deiecti, inferni loca perpetuo habitabūt: qui vero arthabonem Spiritus intemperatum conseruauerunt, viuēt semper cum Christo, ineffabile decus deitatis eius insipientes. Dominus enim erit tibi ait lux æterna: & Deus gloria tua. Non videbitur incongruum hanc rem dominum significare voluisse, cum dixerit; Adhuc modicum & mundus me iam non videt, vos autem videtis me, quia ego vivo & vos viuetis. Nec id falsum videbitur, quia modicum tempus interfuturum vsque ad reuelationem suam dixerit. Nam longissima etiā apud homines sæcula, nihil verè inueniuntur si ad Deū qui semper est conferas. Quod ostendit Psalmista dicens; Mille anni ante oculos tuos Domine: sicut dies hesternæ quæ præterit, & custodia in nocte. In illo die vos cognoscetis, quia ego in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Difficilis mihi videtur inuentu textus propositi sensus, ac ideo maiore vigilantia querendus est. Credo enim quia Christus qui veritas est, ad verum nos sensum dirigit. Nonnulli eorum etiam qui præse videtur, à substantiā Patris filium impiè depellentes, habitudinalē non naturalem coniunctionem significari asserūt, cum in Patre filius esse dicatur, itaque à seipsis non à spiritu sancto scribentes:

1. Ioh. 14.

Math. 25.

1. Ioh. 4.

Colos. 3.

Psal. 89.

quoniam (aiunt) Pater diligit filium & rursus ab eo diligitur, propterea scribitur in eo esse. Cuius impietatis siue quasi demonstrationem hoc ex loco sumete credunt. Dicunt enim arundineo se baculo defendentes, quod si nos in ipso sumus, & ipsum habemus in nobis, non substantiæ ratione coniuncti, sed amoris affectione cum amemus & redamemur, sic filius quque cum in patre hoc modo sit, ratione naturæ à patre disseparatur. Nos vero quoniam latius iam demonstrauimus in patre filium naturaliter esse, ac substantialiter illi coniungi, breuius nunc malignam eorum cauillationem redarguemus. Si solummodo quia diligit & diligitur, in Patre filius est, eadem ratione qua nos in ipso & ipse in nobis, nec aliud vinculum latet quo aut Patri filius aut nos in filio coniungamur: quamobrem dic quæso in illa die ait hoc mysterium cognoscetis: His enim verbis ostendit nondum nos illum probè cognoscere. An fortè ignoramus, quia Pater diligit filium & ab eo rursus diligitur? Quis autem non dicet nos ab eo amari, qui pro nobis acerbissimā pertulit passionem? Maiorem autem charitatem nemo habet: quā vt animam suam quis ponat pro amicis suis. Cur autem diligi à nobis manifestè petebat dicens: Si diligitis me, mandata mea seruate. Diligit igitur eum qui mandata sua (quantum in eo situm est) seruat. Si ergo non ignoramus amari à Patre filium, nosque ab ipso filio diligi, diligeretque cum mandata eius seruemus, necesse est alium quendam modum non dilectionis ratione nos intelligere, alium ergo modum manifestè induxit dicens; In illo die cognoscetis: quia ego in patre & vos in me, & ego in vobis. Sed dicent fortassis, ante passionis diem hæc à Nona canilatio. Christo dicta fuisse, nos autem post passionem resurrectionemque ipsius quoniam vincula mortis effregit, à Patre ipsum amari cognouimus & nos ab eo quoniam pro nobis passus est, itaque certiores hac dilectionis habitudine post resurrectionem facti sumus, quia ipse in patre & nos in eo. Friuola hæc omnino atque inania sunt. Considerate namque o generosi vos, non fuisse opus nobis post resurrectionem discere, quod verè vel ante resurrectionem sciebamus. Nam si ininus credebamus diligi à patre filium, & patrem à filio, resurrectio erat expectanda vt inde cognitionis consummationem consequeremur. Sin verò etiam ante resurrectionem grauissimus testis pater fuerit. Ipse est dicens Filius meus dilectus: & ipsa quoque veritas dixerit, Pater diligit filium, nec aliter quā perfecte diligere ipsum credere debeamus, cur falsis nos rationibus terretis? cur veritatem aspernamini à substantiā patris filium detrudentes? Cū igitur certiores essent discipuli, perfecte filium à patre & patrem à filio diligi, nec dubitarent se ab ipso diligi, ipsique sibi essent conscij quod eum diligerent: quomodo in aliud tempus huius rei cognitionem differri dicent, in illo die cognoscetis quia ego in patre, & vos in me, & ego in vobis? Valeant ergo, valeant, qui hæc nugantur. Nos autem Spiritus sancti gratiam inuocantes, ea dicamus quæ rectè sunt expositionis. Cum ergo prædixerit quia ego vivo & ipsi viuetis, statim subiicit. In illo die cognoscetis quia ego in patre meo & ego in vobis. Quis igitur apertè non videt diem cognitionis illum determinari, in quo reformati ad ipsum ad vitam æternam

Canil. 16.

1. Ioh. 15.

Nona canilatio.

Consultatio.

Math. 17.

1. Ioh. 3.

æternam

habeamus, nec diligere Deum possumus, nec eius mandata seruare: quomodo diligimus, ut eum accipiamus, quem nisi habeamus, diligere non valeamus? Quomodo mandata seruabimus, ut eum accipiamus, quem nisi habeamus, mandata seruare non possumus? Restat ergo ut intelligamus spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus habeat, & plus habendo plus diligit. Iam itaque habebant spiritum discipuli, quem dominus promittebat, sine quo eum dominum non dicebant: nec tamen eum adhuc sic habebant, sicut eum dominus promittebat. Et habebant ergo, & non habebant; qui quantum habendus fuerat, nondum habebant. Habebant itaque minus, dandus erat eis amplius. Habebant occulte, accepturi erant manifeste: quia & hoc ad maius donum sancti spiritus pertinebat, ut eis innotesceret quod habebant. De quo munere Apostolus loquens ait, Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Nam & ipsam manifestam impertitionem spiritus sancti non semel, sed bis dominus numero egit. Mox enim ut resurrexit à mortuis, insufflans ait; Accipite spiritum sanctum. Nunquid igitur qui tunc dedit, ideo non misit etiam postea quem promisit? Aut non idem ipse est spiritus sanctus, qui & tunc est insufflatus ex ipso, & post ab ipso missus è caelo? Quapropter cur ipsa quæ facta est euidenter donatio eius, bis facta fuerit, alia quæstio est. Fortassis enim propter duo præcepta dilectionis, proximi, & Dei, ut commendaretur ad spiritum sanctum pertinere. Quod vero ait: Rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis: ostendit & seipsum esse paraclitum. Paraclitus enim Latine dicitur aduocatus; & dictum est de Christo: Aduocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum. Sic autem mundum dixit non posse accipere spiritum sanctum, sicut etiam dictum est: Prudentia carnis inimica est in Deum: legi enim Dei non est subiecta: nec enim potest velut si dicamus, iniustitia, iustitia esse non potest. Mundum quippe ait hoc in loco significans dilectores mundi: quæ dilectio non est à patre: & ideo dilectioni huius mundi, de qua fatigamus ut minuat & consumatur in nobis, contraria est dilectio Dei, quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Mundus ergo eum accipere non potest. *Quia non videt eum, neque scit eum.* Non enim habet inuisibiles oculos mundana dilectio, per quos videri spiritus sanctus nisi inuisibiliter non potest. *Vos autem, inquit, cognoscetis eum, &c.* Erit in eis ut maneat, non manebit ut sit. Prius enim est esse alicui, quam manere. Sed ne putarent, quod dictum est, apud vos manebit, ita dictum, quemadmodum apud hominem homines visibilibus manere consuevit, exposuit quid dixerat apud vos, cum adiunxit & dixit, in vobis. Ergo inuisibiliter videtur: nec si non sit in nobis, potest esse in nobis eius scientia. Sic enim à nobis videtur in nobis & nostra conscientia, Nam faciem quidem videmus alterius, nostram non videmus: conscientiam vero nostram videmus, alterius non videmus. Sed conscientia nunquam est nisi in nobis, Spiritus autem sanctus potest esse etiam sine nobis. Datur quippe ut sit & in nobis. Sed videri & sciri quemadmodum videndum videndus est, & sciendus est, non potest à nobis,

1. Cor. 12.

1. Cor. 1.

1. Joan. 2.0.

1. Joan. 2.

Rom. 5.

1. Joan. 2.

1. Joan. 2.

1. Joan. 2.

bis, si non sit in nobis. *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Orphanus pupilli sunt. Illud enim Græcum eiusdem rei nomen est, hoc Latinum. Nam & in Psalmo ubi legimus: Pupillo tu eris adiutor, Græcus habet orphano. Quamuis ergo nos filius Dei suo patri adoptauerit filios, & eundem patrem nos voluerit habere per gratiam, qui eius pater est per naturam: tamen etiam ipse erga nos paternum quodammodo demonstrat affectum cum dicit, *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Hinc est quod etiam sponsi filios nos appellat, ubi dicit: Veniet hora ut auferatur ab eis sponfus, & tunc ieiunabunt filij sponfi. Quis autem sponfus, nisi dominus Christus? Deinde sequitur & dicit, *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt.* Quid enim? tunc non videbat eum mundus, quando quidem mundi nomine vult intelligi eos de quibus & superius locutus est dicens de spiritu sancto: *Quem mundus accipere non potest, quia non videt eum, neque cognoscit eum?* Videbat eum planè mundus oculis in carne conspicium: non autem videbat quod in carne verbum latebat. Videbat hominem, non videbat Deum. Videbat indumentum, non videbat indutum. Sed quoniam post resurrectionem etiam ipsam carnem suam, quam non solam videndam, verum etiam contrectandam demonstrauit suis, voluit demonstrare non suis, hinc fortasse intelligendum est esse dictum, *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt.* *Vos autem videtis me: quia ego vivo, & vos viuētis.* Cur de præsentī se dixit viuere, illos autem de futuro esse viuros nisi quia viatos autos ipsam carnem vita, utique resurgentis, qualis in ipso præcedebat, & illis est pollicitus securitatem: & quia ipsius mox futura fuerat resurrectio, præsentis posuit temporis verbum, propter significandam celeritatem: illorum autem quoniam seculi differretur in finem, non ait viuētis, sed viuētis. Duas ergo resurrectiones, suam scilicet mox futuram, & nostram in seculi fine venturam, duobus verbis præsentis temporis & futuri elegantiter breuiterque promisit, quia ego viuo, inquit, & vos viuētis. Quia viuit, ideo & nos viuemus. *Per hominem quippe mors, & per hominem resurrectio mortuorum.* Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: quoniam nemo ad mortem, nisi per illum: nemo ad vitam nisi per Christum. Quia nos vivimus, mortui sumus. Quia viuit ipse, viuemus nos. Mortui sumus illi, quando vivimus nobis. Quia vero mortuus est ille pro nobis, & sibi viuit, & nobis. Quia enim viuit ille, & nos viuemus. Nam sicut per nos mortem potuimus, non sic & vitam per nos habere possemus. *In illo die, inquit, Vos cognoscetis quia ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis.* In quo die, nisi de quo ait: *Et vos viuētis?* Tunc enim erit ut possimus videre quod credimus: nam & nunc est in nobis, & nos in illo. Sed hoc nunc credimus, tunc autem etiam cognoscemus, quamuis & nunc credendo nouerimus, sed tunc contemplando noscemus. In illo ergo die quando viuemus ea vita qua mors absorberetur, cognoscemus quia ipse in patre, & nos in ipso, & ipse in nobis: quia tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est iam per ipsam, ut sit in nobis, & nos in ipso. *Qui habet, inquit, mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me.* Qui habet in memoria, & seruat in vita: qui habet in sermonibus,

Eph. 5.

Luce. 1.

1. Cor. 13.

nibus, & seruat in moribus: qui habet audiendo, & seruat faciendo: aut qui habet faciendo, & seruat perseverando: ipse est, inquit, qui diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. *Et qui diligit me, inquit, diligetur à patre meo, &c.* Quid est, diligam: tanquam tunc dilecturus sit, & nunc non diligit? Absit. Quomodo enim nos pater sine filio, aut filius sine patre diligeret? Quomodo cum inseparabiliter operentur, separabiliter diligunt? Sed ad hoc dixit, diligam eum, addens quod sequitur, & manifestabo ei meipsum. Diligam, & manifestabo: id est, ad hoc diligam, ut manifestem. Nunc enim ad hoc dilexit, ut credamus, & mandatum fidei teneamus: tunc ad hoc diligit, ut videamus, & ipsam visionem mercedem fidei capiamus: quia & nos nunc diligimus credendo quod videbimus: tunc autem diligemus videndo quod credimus.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

Quid est quod dicit, quod diligentibus Deum & seruantibus mandata eius Spiritus paraclitus daretur, dum Deus non diligitur, & mandata eius seruati non possunt nisi per Spiritum sanctum. Quid aliud, nisi ut qui per Spiritum sanctum diligit Deum, meretur diligendo, ut plus habeat, & plus habendo, plus diligit; Paraclitus quippe consolator interpretatur. Et Spiritus sanctus rectè paraclitus vocatur quia corda fidelium ne inter huius seculi aduersa deficiant, cœlestis vitæ desiderii subleuat, ac reficit. *Et ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis.* Ostendit in hoc & seipsum esse paraclitum. Habebant enim & prius paraclitum, ipsum videlicet Dominum secum in carne commorantem, cum & miraculorum dulcedine, & opere predicationis, ne propter infidelium persecutionem scandalizari possent, erigi & confortari solebant. Rogabo dixit per humanitatem que cuncta dat cum Patre per diuinitatem. *Ut maneat vobiscum in æternum.* In æternum nanque manet cum sanctis, quos & in hac vita semper inuisibiliter intus illustrat, & in futuro ad contemplandum perpetuo speciem maiestatis introducit. *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum.* Mundum autem appellat, homines mundi huius amori datos. Mundus ergo eum accipere non potest: id est mundiales homines, quia non habent inuisibiles charitatis oculos, quibus solummodo Spiritus sanctus videri potest, & sciri, & sciendo intelligi. *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit & in vobis erit.* Erit, ut maneat in æternum. Dominum namque saluatorem & infideles ante passionem in carne viderunt, sed quia filius Dei esset, quia paraclitus à Deo missus in mundum, non nisi fideles scire poterunt. Spiritum autem sanctum neque oculis videre infideles, neque animo valebant cognoscere, quia non indutus humanitate discipulis apparuit: sed ita ad eos venit, ita apud eos maluit manere, ut in ipsius eorum cordibus gratissimam sibi sedem consecraret. Hoc est enim quod ait: *Vos autem cognoscetis eum quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Qui autem inuisibiliter in hac vita manet cum electis, visibiliter utique eis gratiam suæ cognitionis exhibet. *Non relinquam vos orphanos,*

veniam ad vos. Videbatur infidelibus, quia moriès in cruce ut Dominus discipulos relinqueret orphanos, sed non reliquit orphanos, quibus & præbuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis per dies quadraginta, & post dies decem assumptionis suæ Spiritus sancti illis de cœlo charismata donauit, ubi ipsum Christum ad eos venisse nullus ambigit, qui inseparabilè sanctæ Trinitatis naturam, veritatem, & operationem esse cognoscit. *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt.* Modicum erat usque ad tempus expletæ passionis, ex quo illum reprobi videre non valebant. Solum etenim iusti, qui morte illius erant contristati, gaudiū resurrectionis eius videre meruerunt. *Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos viuētis.* Quid est quod ego viuo, & vos viuētis? Cur de præsentī se dixit viuere, illos autem de futuro esse viuros, nisi etiam vita carnis, utique resurgētis, qualis in ipso præcedebat, & illis est pollicitus securitatem? Et quia ipsius mox futura erat resurrectio, præsentis posuit temporis verbum, propter significandam celeritatem: illorum autem, quæ in seculi differretur finem: non ait viuētis, sed viuētis. Duas enim resurrectiones, suam scilicet mox futuram, & nostram in fine seculi securitatem, duobus verbis præsentis temporis & futuri, elegantiter breuiterque promisit. *In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis.* In quo die, nisi de quo ait: *Et vos viuētis?* Nouerāt Apostoli tunc esse Christum in Patre, per unitatem in diuinitate diuinitatis, nouerāt se esse in Christo, per susceptionem fidei, & sacramentorum eius, qui nouerant veraciter viuere tunc, esse Christum in patre, in se esse Christum per dilectionem & obseruantiam mandatorum eius, nouerāt & hoc sancta Dei Ecclesia, sed longè meliùs & plenius in illa die, de qua dixit: *Et vos viuētis* in qua veraciter viuere incipiēs, hoc est in die resurrectionis, quando perfectius cuncta quæ scieda sunt scient, quando ipsum scientiæ fontem vicinius sine fine conspicient. Et quia omnibus huius promissionem beatitudinis promitteret, non solummodo Apostolis, mox subiungit *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me: Qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Vbi omni intentione considerandum est, quia Christum vere diligere, est non solum ipsam dilectionem confiteri, sed mandata Christi, quæ discendo habemus, operando seruare. *Qui habet (inquit) mea mandata, & seruat ea, ille est qui diligit me.* Qui habet in memoria, & seruat in vita, qui habet in sermonibus, & seruat in moribus, qui habet audiendo, & seruat faciendo. Aut, qui habet faciendo, & seruat ea perseverando: ipse est, inquit, qui diligit me. Notandum quia cum præsentis temporis verbo diceret, *qui autem diligit me*, adicit de futuro, *diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Diligit nanque etiam nunc dilectores suos cum Patre filius, sed nunc diligit ad hoc, ut rectè uiuant ex fide, quæ per dilectionem operatur, tunc ad hoc diligit, ut perueniant ad visionem veritatis, quam per fidem gestauerāt. Non autem frustra addidit, *Et manifestabo ei meipsum.* Si verò secundum humanitatem se cunctis in iudicio manifestabit, solis vero iustis & sanctis diuinitatis gloriam, in qua æqualis est Patri, & Spiritui sancto, ad æternam beatitudinem manifestaturus erit.

THEOPHYLACTI EPISCOPI *Bulgar. superioris Euang. expositio.*

SI diligitis me, praecepta mea servate, etc. Dixerat superius. Quaecunque petieritis, faciam: ostendit nunc quod non simpliciter oporteat petere, sed cum dilectione erga eum, & observatione mandatorum: tunc enim faciam, quum sic petieritis. Et aliter; Non hoc, inquit, est diligere me, tristari, & mesto esse vultu, sed credere his quae à me dicuntur. Mandatum enim dedi vobis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, atque ita si diligitis me, hoc observate, & posthac ne sitis tristes in morte mea. Nam tristitia affici, non est eius qui observat mandatum meum. Quomodo igitur non observantes mandatum meum, sed timentes mortem, dicitis, quod diligitis me? Insuper quia verisimile est dixisse illos ad haec, & quomodo non afficeremur tristitia privandi tanto solatio, & refocillatione, quam ex te habemus? inquit. Non erit hoc, non privabimini consolatione. Rogabo enim, hoc est obsecrabo patrem, & alium paraclētum mittet vobis, alium sicut me.

Quid si diligitur Deum.

Sabellius.

Macedonius.

Confundatur hoc loco & Sabellius, dicens; Unā personam patris & filij & spiritus sancti. Ecce enim audit. Alium paraclētum dabo, & ita aliam personam spiritus. Confundatur & Macedonius, qui dicit alterius substantiae esse spiritum, & minorem filio. Audi enim quod & ipse persona sit sicut filius. Eiusdem enim substantiae est cum filio, utique autem & cum patre: nam pater & filius eiusdem substantiae. Ne mireris autem quod dicit; Rogabo patrem, non enim ut servus orat, sed vult quod sufficientibus argumentis testetur discipulis quod omnino veniat super eos spiritus paraclētus, eiusque gratia condescendens illis dicit, rogabo patrem. Nam si dixisset: Mittam, non sic credidissent, nunc autem credibiliorem faciens sermonem, inquit, rogabo patrem. Et si opus fuerit patrocinio & oratione omnibus modis operam dabo: ut veniat super vos spiritus. Id quod & nos saepenumero dicere solemus. Animam meam ponam ut hoc fiat, quamvis parvo labore plerumque res egeat, attamen volentes ostendere quod non detrectemus studium, ita dicimus. Et aliter; Quia pro nobis Dominus semetipsum obtulit hostiam patri placens illum per suam mortem ut pontifex, deinde spiritus venit in nos, ut pote peccato soluto, & inimicitias sublatis: propterea dicit. Rogabo patrem, & paraclētum dabit vobis, hoc est placabo vobis patrem, & reconciliabo illum vobis, solutis propter peccatum inimicitias, & ita mittet vobis spiritum per me, pro vestra morte placatus & reconciliatus vobis. Quod autem dicit. Ut maneat vobiscum in aeternum, dixit consolans eos. Non enim ita; inquit, temporalis erit eius consuetudo vobiscum, ut mea, sed usque in aeternum durabit: neque deficiet, quum vos mortui fueritis, sed simul permanebit, & gloriosiores reddet: cumque omnibus sanctis semper est, & quum mortui fueritis, magis quanto scilicet sublimiores tunc corporalibus affectionibus. Spiritum autem veritatis, inquit, hoc est spiritum non veteris testamenti, nam illa figura est & umbra, sed nunc quod est veritas. Habebant igitur & ille qui in lege, spiritum, sed in figura est

Petrus 1. 12. mentum figuram, novum veritas.

& umbrosum, nunc veritas ipsa substantialiter venit cum discipulis, ut ita quis dicat. Ne autem quis opinetur, quod etiam spiritus sicut ipse incarnandus sit, inquit. Quem mundus non potest capere. Non, inquit, versabitur vobiscum sicut ego. Non enim mundus eum corporaliter capere potest, hoc est habitabit in ipsis animabus vestris. Et aliter. Non potest accipere mundus, hoc est populus ille promissus & sapiens quae huius mundi, quia non videt eum quod incomprehensibilis sit eius substantia. Contemplationem enim & visionem hoc loco mentis dicit: unde subdit: neque cognoscit eum. Vides quod & non videt, dicens; Non cognoscit, propterea solatur discipulos, dicens; Mundus non potest capere illum: vobis autem hoc donum egregium datum est, & manet apud vos: & deinde quod maius est, & in vobis erit. Apud vos enim extremum subsidium & vicinitatem; in vobis autem, internam habitudinem & corroboracionem significat. Posterius autem illud, quod & Deus sit spiritus, significat, quum dicit. Habitabo & ambulabo in eis. Igitur mundus quidem non potest accipere spiritum, quia non cognoscit eum, vos autem cognoscitis eum. Quare; Quia non estis ex hoc mundo, propterea capaces eius estis & manet nunc apud vos, sed & erit semper in vobis. Non relinquā vos orphanos, veniam ad vos. Ne metuatis, inquit, credentes, quia dixi vobis me alium paraclētum vobis missurum, quod me ultra non sitis visuri: non enim abero à vobis usque in finem. Veniam enim & non relinquam vos orphanos. Quia prius filios eos dixerat, nunc consequenter, inquit: Non relinquam vos orphanos. Ut autem non existiment, quod prius sit manifestandus & ipse, & omnibus in corpore, inquit. Mundus iam me non videt: vos enim, inquit, soli videbitis me, etiam post resurrectionem. Vivo enim, & quamvis mortem feram, resurgam: & vos quoque vivetis, hoc est quum videbitis me, laetabimini, & quasi occisi reviviscetis in mea manifestatione. Vel etiam sic. Quemadmodum, inquit, mors mea facta est ad vitam, ita etiam si vos moriamini, vivetis. Ne igitur estote tristes, vel propter me, qui morior vel propter vos: nam licet moriamini, vivetis in eternam vitam. Illa enim die scietis, quod ego in patre: hoc est, quum resurgam scietis quod non sum à patre separatus, sed eandem habeam potestatem. Et vos in me estis: quos ego custodio. Et ego in vobis, hoc est, vobiscum sum: vos eripiens ex periculis, miracula per vos operans, glorificansque vos per omnia. Et aliter: In vobis sum, ut caput in membris. Membra enim Christi, Apostoli, & vos in me, sicut membra in capite. Quando ergo resurrexit, manifestam de his omnibus scientiam tradidit. Gratia enim spiritus post resurrectionem omnia illa docuit eos. Quum autem audis quod ego in patre, & vos in me, & ego in vobis, ne similiter intelligas, nam filius quidem in patre, ut illi consubstantialis, in Apostolis autem, ut adiutor & cooperarius, & Apostoli in eo, ut qui adjuvantur & cooperatores habentes, & ab ipso foveantur. Quia & multa alia nomina de Deo & hominibus dicuntur, sed non similiter dicuntur. Dijenim dicuntur & nos, sed non ex aequo. Dicitur filius imago, & gloria patris, & homo quoque, sed non similiter. Ita haec quoque hic intelligenda sunt, sicut & hoc. Quemadmodum misit me

Mundus.

Levit. 16. 2. Cor. 6.

Psal. 81. Iam. 10.

me pater, & ego mitto vos. Num igitur sic debemus intelligere simpliciter. Igitur misit quidem filium suum pater, quum esset incorporeus, & deinde incarnatus est, & ex virgine natus est, ut & apostoli ex caelo sint, & incorporei, & deinde incarnari, & virginibusque nati sine? Sed ita exponere scripturas, manifeste delirare est. Qui habet mandata mea & servat ea, ille est qui me diligit. Sicut & superius diximus verbis huiusmodi tristitia illorum sedat, docens eos, quod ille diligit ipsum, non qui dolet in morte eius, quod & illi patientur, sed qui mandata eius & praecepta servat, de contentanda vita praesente, & ponenda anima pro Christo & virtute, quasi ita dicit eis. Vos quidem putatis quod praedilectione doleatis in morte mea, ego autem pro charitatis argumento habeo non dolere. Quod autem hoc dicat, manifestum est ex his quae postea dicit. Si diligeretis me gauderetis virgine, quod ad patrem eam. Qui ergo diligit me, habet mandata mea, & custodit ea, ne fur diabolus veniens rapiat thesaurum. Opus enim est diligentis custodiae, ut ne perdamus ea. Qui autem diligit me, quale praemium inueniet? Diligetur, inquit, à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo illi memetipsum. Quare hoc dixit, manifestabo illi memetipsum. Quia post resurrectionem se eis manifestaturus erat cum diviniore corpore: ut ne potent ipsum spiritum & phantasma esse, propterea praedicit eis hoc ut videntes eum non discedant, sed recordentur quod ea quae praedixerit ipsis, & quod propter mandatorum suorum observationem manifestetur eis: studeantque semper servare illa, ut & illis semper manifestetur.

EVTHYMI ZIGABONI *superioris Euang. expositio.*

SI diligitis me, praecepta mea servate. Nam dilectionis meae signum est observatio praecceptorum meorum: eorum vero observatio est completio aut operatio illorum. Quia autem verisimile erat corporalem eius conversationem, assuetaque colloquia eos expetere: adhuc consolatur illorum dolorem, dicens: Ego rogabo patrem & alium paraclētum dabit vobis. Hinc incipit discipulis notitiam dare de Spiritu sancto. Alium inquit paraclētum tanquam me, siue admonitorem ac praecceptorem in certaminibus virtutis: solatium ac subsidium in afflictionibus. Dicens itaque Alii ostendit personatum differentiam. Dicendo autem paraclētum siue consolatorem, docuit naturam identitatem, siquidem consolatores sunt & filius & Spiritus sanctus. Non tamen dixit Mittam, ne Dei aduersarius esse videretur, & quasi alicuius alterius virtute facere sermones: sed nunc quidem rogaturum se Patrem promisit, & propter dictam causam, & ut fide dignus haberetur. In sequentibus autem propriam ostendit dignitatem dicens; Si ego non abiero, paraclētus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam vobis eum. Et rursum accipite spiritum sanctum. Sed quomodo ab alio datur ac mittitur, qui vbiq; praesens est, inaque dividit singulis prout vult charismata? Non tanquam secus datur ac mittitur, sed tanquam eiusdem naturae, & eadem volens cum patre ac filio. Non enim sicut haec in creaturis significant, ita & in Trinitate increata. Et datur quidem à Patre,

Inf. 16. Inf. 20.

ut pote ab illo procedens, mittitur vero à filio quasi cooperans & non contrarius. Nunc itaque dari ac mitti ait Spiritum sanctum: in sequentibus autem etiam huius ostendit potestatem dicens: Quum autem venerit ille, & cetera.

† Tangit hic dogma Graecorum. †

† Ut maneat vobiscum in aeternum. Qui nec post mortem vestram separatur. Deinde etiam docet quis sit alius paraclētus. Spiritum veritatis. Hoc est verum siue praecipuum, quantum ad alios spiritus. Nam & angelus dicitur spiritus & anima & ventus ac pleraque alia. Ne autem aliam spiritum audientes, suspicentur etiam illum esse in carne, ac sensibilibus visibilem oculis, ait: Quem mundus non potest accipere. Non potest accipere sensibilibus. Quia non videt eum. Corporaliter, quum sit incorporealis. Nec cognoscit eum. Quum illum non videat. Intelligitur autem & aliter, quod is cui mundana cura sunt, non potest illum suscipere, quia non videt eum, siquidem excarnatus est oculis intellectualibus: nec cognoscit eum, quum nihil sublime possit intelligere. Vos autem cognoscitis eum. Propemodum illum cognoscitis. Nam post breve tempus descendet ac docebit vos. Vel: Cognoscitis eum ex mei cognitione. Sicut enim qui novit me, novit & Patrem: ita rursum qui novit me, novit & Spiritum sanctum. Nam tres unius sunt substantiae ac naturae, potentiae ac dignitatis. Quia apud vos manet. Sicut enim pater mecum est, ita & spiritus sanctus. Inseparabilis siquidem est beata Trinitas. Et in vobis erit. Non moriens sicut ego: neque enim incarnatus est sicut ego. Quia veid quum tam multa dixisset, nondum tristitia illorum repulerat: quia graviter adhuc ferebant ac mœrebant, ut qui iam orphani relinquerentur huiusmodi curat mœstitiam. Non relinquam vos orphanos. Paternae miserationis verbum est multam adferens consolationem ac oblationem. Nequaquam vos relinquam orphanos, qui filij mei estis. Veniam ad vos. Veniam rursum post tertij diei resurrectionem, quamquam non ut prius conuersans. Adhuc modicum & mundus iam me non videbit. Quum tanquam homo moriar. Vos autem videbitis me. Apparente vobis per intermissa tempora, conuersante semper vobiscum alio paraclēto. Quia ego vivam. Vivam rursum à mortuis resurgens. Et vos vivetis. Non statim mecum interfecisti, sed mea virtute multo adhuc tempore conuersari. Vel: Vos vivetis etiam post mortem vita beata. In illo die cognoscetis vos, quod ego in Patre meo sum. In illo die, resurrectionis meae videlicet cognoscetis quod ego à Patre meo indivisus sum, eadem potens cum illo. Et vos in me; & ego in vobis. Et quod vos etiam in me, custoditi ac roborati: & ego in vobis, custodiens ac roborans vos. Haec autem cognoscetis, repraesentis inimicis, vobisque liberè loquentibus, ac Euangelio in dies florente. Christus itaque in patre, ratione eiusdem potentiae: Apostoli vero in eo, & ipse in illis, ratione auxiliij. Siquidem novit frequenter scriptura eisdem verbis de Deo & homine positus, non similiter uti. Nā & Christus & nos filij Dei ac Dei dicimur, & imago ac gloria Dei: sed magna est differentia, & multa variis in locis similia inveniuntur. Qui habet praecepta mea, & servat ea, ille est qui diligit me. Neque eorum sufficit ea tantum habere, sed & facere illa oportet. Quum autem hoc primū dixisset, nunc rursum idem dicit, ostendens

Bibl. Hom. tom. 3. R. 2 quod

quod dilectionis ipsius signum non est, dolere de separatione eius: nam id timiditatis potius est, sed praecepta eius seruare. Qui vero diligit me, diligitur a patre meo, & ego diligam eum. Et ego tanquam post resurrectionem in pristinam restitutus dignitatem. Considera verò consequentiam admirabili-

lem. Qui seruat inquit praecepta mea, diligit me: qui autè diligit me, diligitur a Patre meo, quem verò pater dilexerit, & ego omnino diligam, vt pote ambobus eadem & volentibus & suscipiètib. Et manifestabo ei meipsum. Interdum quidem humano more, quādoque vero diuino splendore.

IN DIE SANCTO PENTECOSTES.

I O A N. 14.

In illo tempore: Dixit Iesus discipulis suis: Si quis diligit me,

^b sermonem meum seruabit & pater meus diliget eum, & ad eum ^c veniemus, & ^d mansionem apud eum faciemus. ^e Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermonem quem audistis non est meus,

^f sed eius qui misit me patris. Hæc loquutus sum vobis ^g apud vos manens. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ^h suggeret vobis omnia quaecunque dixerò vobis. ⁱ Pacem relinquo vobis, pacem meam ^j do vobis. ^k Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum neque ^l formidet. Audistis, quia ego ^m dixi vobis: ⁿ p vado, & ^o q venio ad vos, Si diligeretis me, gauderetis utique ^p quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Et nunc ^r dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit credatis. Iam non multa loquar vobiscum. ^s Venit enim ^t princeps ^u mundi huius, & in me non ^v habet ^w a quidquam. Sed vt cognoscat mundus, quia ^x diligo patrem: & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euang.

A Deum. Venit Deus ad hominem, dum homo venit ad Deum. Venit homo credendo, obediendo, intuendo, capièdo; Deus venit subueniendo, illuminando, implendo. Et mansionem. Caritas facit habitare in domo, in qua pater, & filius facit mansionem, vnde & dabit manifestationem de qua ille quæsierat. Hæc loquitur. Hæc de mansionem in dilectoribus suis, in quo significatur ecclesia futura spiritualis, in qua beati à quibus non recedit. Apud vos. Hic ecclesia præfens corporalis, in qua visitat liberando, & redit. Paracletus. Consola-

ri cum sit opus trinitatis, ad personam tamen maximè spiritus sancti pertinet, quia in scriptura nomine bonitatis, spiritus sanctus designatur, per bonitatem ergo Deus nos consolatur, per eam omnia bona sua nobis tribuit. Vnde cum ipse filius doctrina sit patris, de spiritu dicit: Ille vos. Quia & si filius doceat nos & reuelet patrem, hoc totum facit per suam bonitatem. Ille vos do. omnia. Docebit quæ dixerò, non quod dicat filius, & spiritus doceat: quia quod dicit & docet, & ipsa trinitas dicit & docet. Sed quia trinitas est, oportet singulas personas insinuari: quos nos distinctè audire, inseparabiliter intelligere debemus. Cum ergo dicimus, pater & filius & spiritus sanctus, non eos simul dicimus, cum non possint esse non simul. Pacem relin. vo. Iturus ad patrem. Pacem re-

Et re

^{1. Cor. 4.} ^{1. Eplos. 2.} Et repetès de eodem. Pacem me do. Et hoc est quod propheta dicit: Pacem super pacem. Pax est in hoc seculo, in qua manentes hostem vincimus, inuicem diligimus, & de occultis inuicem non iudicamus. Pax enim in futuro, cum sine hoste regnabimus, vbi alter ab altero non poterit dissentire, vbi omnia aperta, & laus vnicuique. In illo autem & ab illo est vtraque pax. Ipse enim est pax nostra, & eum credimus, quia est: & eum videbimus, sicuti est. Vnde quod dicit meà, à posteriori, etiam ad prius subaudiendum est. Vel pax in hoc seculo est nostra, quæ est aliqua & non plena: & ab illo in futuro sua est pax, vbi nihil repngnat qualiter ipse habet. Non turbetur. quia in pace vos relinquo, non turbetur cor vestrum de eo quod dixi vado: quasi pastoris absentia lupus inuadit, quia sicuti homo vado, vt Deus præfens sum. Si diligeretis. August. Hoc erat ire ad eum, & recedere à nobis: mutare atque immortalè facere, quod suscepit ex nobis mortale, & lenare in cælum, per quod fuit in terra pro nobis. Natura ergo humana gratulandum est, eo quod sic est assumpta à verbo, vt immortalis constitueretur in cælo: atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis federet ad dexteram patris. Gauderetis, &c. Quia humana natura congratulandum est, quæ leuatur ad dexteram patris, in quo idem sibi sperant ceteri. Credatis. Non quod factum videritis, quia non est laus vel meritum fidei: imo nec fides est de eo quod videtur, sed de eo quod non videtur. Sed credatis me filium Dei, non noua fide, quia etiam prius crediderat: sed aucta fide & refecta, quia & modo cum hæc diceret patris erat: & cum moreretur, nulla. Et in me non. Noluit dominus habere quod perderet: pauper venit, ne haberet diabolus, quod auferret.

CATENA AVREA in idem Euang.

Respondit Iesus & dixit eis, Si quis, &c. Gregor. in ho. Probatio enim dilectionis, exhibitio est operis, nunquam amor Dei est ociosus, operatur enim magna si est: si verò operari renuerit, amor non est. August. Dilectio autem sanctos discernit à mundo, quæ facit vnanimis habitare in domo, in qua facit pater & filius mansionem, qui donat & ipsam dilectionem, quibus in fine donabunt suam manifestationem. Est enim quedam Dei manifestatio interior, quam prorsus impij non nouerunt, quibus Dei patris & spiritus sancti manifestatio nulla est: filij verò esse potuit, sed in carne quæ nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest, sed ad modicum tempus: & hoc ad iudicium non ad gaudium, ad supplicium, non ad præmium: vnde sequitur: Et ad eum venie. Veniunt quidem ad nos, dum venimus ad eos: veniunt subueniendo, venimus obediendo: veniunt illuminando, venimus intuendo: veniunt implendo, venimus capiendo, vt sit nobis eorum non extranea visio, sed interna: & in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna: vnde sequitur: Et man. apud eum faci. Gregor. in ho. In quorundam etenim corda venit & mansionem non facit, qui per compunctionem quidem respectum Dei percipiunt, sed tentationis tempore hoc ipsum quod compuncti fuerunt, obliuiscuntur, sicque

ad perpetranda peccata redeunt, ac si hæc minime planxissent. Qui ergo Deum verè diligit, in eius corde dominus & venit & mansionem facit, quia sic eum diuinitatis amor penetrat, vt ab hoc amore tentationis tempore nõ recedat. Ille enim verè amat cuius mentem dilectio praua ex consensu non superat. August. An forte putabit mansionem in dilectore suo facientibus patre, & filio exclusus esse ab hac mansionem spiritus sanctus? Quid est ergo quod superius ait de spiritu sancto, apud vos manebit, & in vobis erit: nisi forte quisque sic absurdus est, vt arbitretur eum pater & filius venerint discessurum inde spiritum sanctum tanquam locum daturum maioribus? Sed & huic carnali cogitationi occurrit scriptura, cum dicit, Vt maneat nobiscum in æternum. In eadem ergo mansionem cum ipsis erit in æternum: quia nec ille sine ipsis venit, nec illi sine eo, sed propter insinuationem trinitatis, personis singulis nominatis dicuntur quædam, non tamen aliis separatis intelliguntur, propter eiusdem trinitatis substantiam. Gregor. in hom. Tandè autem quisque à superio amore disiungitur: quantò inferius delectatur: vnde subditur: Qui non diligit me, &c. De dilectione ergo conditoris lingua, mens, & vita requiritur. Chrysof. Vel aliter totum. Estimauit Iudas sicut mortuos videmus in somno, ita & se eum esse visuros: vnde quærit, Quid est quod debes te manifestare nobis & non mundo, quasi dicat, vobis quoniam morieris, & mortuus debes nobis assistere. Ne igitur hoc suspicetur dicit, Ego & pater ad eum veniemus, quasi dicat. Sicut pater manifestabit seipsum, ita & ego, & mansionem apud eum faciemus, quod somniorum non est. Sequitur: Et ser. quem au. non est meus, sed eius qui misit me patris, quasi dicat non me solum, sed neque patrem amat, qui hunc non audit sermonem. Dicit autem hoc, quoniam nihil extra patrem loquitur: neque præter id quod illi videtur. August. Et fortasse propter aliquam distinctionem, vbi suos dixit: pluraliter sermones dixit, dicens: Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Vbi autem sermonem, hoc est verbum, non suum esse dixit, sed patris seipsum intelligi voluit: non enim solum sed patris est verbum, quomodo nec sua imago sed patris: nec suus filius, sed patris. Rectè igitur authori tribuit quod facit æqualis à quo habet hoc ipsum: quod illi est indifferens æqualis. Chrysof. Quia verò eorum quæ dixerat, quædam manifesta erant, & quædam non intellexerunt vt non turbarentur, subiungit: Hæc lo. sum. vob. apud vos manens. August. Alia est illa mansio quam promissit futuram, alia verò hæc quam præsentem esse testatur: illa spiritualis est atque intrinsecus mentibus redditur: hæc corporalis forinsecus oculis atque mentibus adhibetur. Chrysof. Vt tamen eius corporalem recessum facilius sustinerent, præparat eos promittens quod eius recessus magnorum eis esset futura causa bonorum: quia donec ipse apud eos corporaliter manebat: & spiritus non venerat, nihil magnum poterant scire: vnde sequitur: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mihi pater in no. meo ille vos do. omni. & sug. vo. omnia quaecunque dixerò vobis. Gregor. Græca locutione paracletus: Latina aduocatus dicitur vel consolator: Qui idcirco aduocatus dicitur: quia pro errore delinquentium apud iustitiam patris interuenit, dum eos, quos repleuerit, errantes facit. Consola-

Bibl. Hom. tom. 3. R 3 tor

tor autem idem spiritus vocatur, quia de peccati perpetratoe merentibus dum spem venie preparat, ab afflictione tristitia mentem leuat. Chry. Continue autem eum paraclerum vocat propter continentes eos tribulationes. Dydimus de spiritu sancto: Spiritum autem sanctum a patre in suo mitti nomine saluator affirmat: cum proprie nomen saluatoris sit filius, siquidem nature consortium, & vt ita dicam proprietates personarum ex ista voce significatur: filij quippe tatummodo est in nomine patris venire, salua proprietate filij ad patrem, nullus autem alius venit in nomine patris: sed verbi gratia: In nomine domini Dei & omnipotentis. Quomodo igitur serui qui in nomine domini veniunt, per hoc ipsum quod subiecti sunt & seruiant indicant dominum, serui quippe sunt domini: sic & filius qui venit in nomine patris, portat eius nomen per hoc quod vnigenitus Dei filius approbatur. Quia ergo spiritus sanctus in nomine filij a patre mittitur: ostendit quia vnitate sit inunctus ad filium: vnde & filij dictus est spiritus per adoptionem suam, filios faciens eos, qui se recipere voluissent. Iste autem spiritus sanctus qui venit in nomine filij missus a patre docebat omnia eos qui in fide Christi perfecti sunt. Omnia autem illa que spiritalia sunt & intellectualia veritatis & sapientie sacramenta. Docebit verò non sicut qui artes aliquas & sapientiam studio, industriaque didicere, sed quasi ipsa ars, atque doctrina & sapientia, veritatis spiritus inuisibiliter menti insinuat scientiam diuinorum. Greg. Nisi autem idem spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris: nemo ergo docenti homini tribuat quod ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Sed & ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur: si eidem homini per vnctionem spiritus non loquatur. Aug. Nunquid autem dicit filius & docet spiritus sanctus: vt docente filio verba capiamus, docente autem spiritu sancto eadem verba intelligamus? Omnis igitur & dicit & docet Trinitas. Sed nisi etiam sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere vtcunque posset infirmitas. Gerg. Requiritur verò nobis est, cur de eodem spiritu dicatur, *Suggeret vobis omnia*, cum suggerere soleat esse minoris: sed quia suggerere aliquando dicimus subministrare, inuisibilis spiritus suggerere dicitur: non quod nobis scientiam ab imo inserat, sed ab occulto. Aug. Vel quod addit, *Suggeret vobis*. Id est, commemorabit vos, intelligere debemus etiam quod iubemur non obliuisci saluberrima monita ad gratiam pertinere, qua nos commemorat Christus. Theop. Spiritus itaque sanctus & docuit & commemoravit: docuit quidem quacunque non dixerat eis Christus, tamquam non valentibus portare. Commemoravit verò quacunque dominus dixerat, sed obscuritatis causa vel intellectus tarditate, commendare memorie nequiverunt. Chryf. Quia verò & hæc audientes turbabantur excogitantes odia & prælia sibi imminere post eius recessum, rursus eos consolatur dicens: *Pacem relinquo vobis, etc.* Aug. Pacem nobis reliquit in hoc seculo in quibus maneres hostem vicimus, & vt etiam hic inuicem diligamus, pacem suam nobis dabit in futuro seculo, quando sine hoste regnabimus vbi nunquam dissentire possumus. Pax autem no-

bis ipse est & cum credimus quia est, & cum videmus cum sicuti est. Sed quid est quod vbi dicit, *Pacem relinquo vobis*, non addit, *meam*: vbi verò ait, *Do vobis*, ibi dixit, *meam*, vtrum subaudiendum est *meam*, & vbi dictum non est: an forte & hic aliquid latet? Pacem enim suam eam voluit intelligi qualem habet ipse. Pax verò ista quam nobis reliquit in hoc seculo, nostra potius dicenda est, quam ipsius. Illi quippe nihil repugnat in seipso, quia nullum habet omnino peccatum, nos autem talem pacem nunc habemus in qua adhuc dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Itemque inter ipsos est nobis pax: quia inuicem nobis credimus quod inuicem diligamus. Sed nec ipsa plena est: quia cogitationes cordis nostri inuicem non videmus. Nec ignoro ista domini verba etiam sic accipi posse, vt eiusdem sententie repetitio videatur. Quod verò dominus adiunxit; *Non quomodo mundus dat ego, etc.* Quid est aliud, nisi non quomodo homines dant qui diligunt mundum? qui propterea sibi dant pacem, vt sine molestia persistant. Et quando iustis dant pacem, vt non eos persequantur: pax esse non potest vera, vbi non est vera concordia, quia disuncta sunt corda. Chryf. Pax etiam exterior ad malum sit multoties, & eis qui habent eam nihil prodest. Aug. de ver. do. Est autem pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Nec poterit ad hereditatem domini peruenire, qui testamentum pacis noluerit obseruare: nec potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum Christiano. *Non turbetur cor vestrum, neque formidet, etc.* Chry. Quia dixerat, *Pacem relinquo vobis*, quod erat recedentis: hoc poterat eos conturbare: ideo dicit, *non turbetur cor vestrum neque formidet*: quoniam hoc quidem ex dilectione: illa verò ex formidine patiebantur. Aug. Hinc autem turbari & formidare poterat cor illorum: quod ibat ab eis, quamuis veterus ad eos, ne forsitan grægem lupus hoc interuallo, inuaderet pastoris absentia. vnde sequitur. *Audistis quia ego dixi vobis, etc.* v. ad vos. Ibat autem per id quod homo erat: & manebat per id quod Deus erat. Cur itaque turbaretur & formidaret cor, quando sic deserebat oculos vt non desereret cor? Vt autem intelligerent secundum id quod homo erat eum dixisse, *Vado & venio*, ad hoc subiecit atque ait, *Si dilige me gaudere vti que, etc.* Per hoc ergo filius non est æqualis patri, per hoc erat iturus ad patrem, a quo & venturus iudicaturus viuos & mortuos. Per illud autem in quo est æqualis gignenti, nunquam recedit a patre, sed cum illo est vbi que totus pari diuinitate, quam nullus continet locus. Ipse ergo filius Dei æqualis patri in forma Dei: quia semetipsum exinanit, non formam Dei amittens, sed formam serui accipiens: maior est etiam seipso, quia maior est forma Dei quæ amissa non est, quam forma serui, quæ accepta est. Hæc igitur est forma serui in qua Dei filius minor est, non patre solo, sed etiam spiritu sancto: secundum hanc formam serui, puer Christus etiam parentibus minor erat, quando paruus maioribus, sicut Scripturam est, subditus erat. Agnoscamus igitur geminam substantiam Christi: diuinam, scilicet, qua æqualis est patri, & humanam qua maior est pater: vtrumque autem simul, non duo, sed vnus est Christus, ne sit quaternitas, sed trinitas Deus, ideo ergo dixit: *Si dilig-*

me.

S. CYPRIANI EPISCOPI

Carthage de Sancto Spiritu,

Sermo.

me. vti que, quia va ad patrem, quia natura humane gratulandum est, eo quod sic assumpta est a verbo vnigenito, vt immortalis constitueretur in celo: atque ita fieret in terra sublimis, vt incorruptibilis pulvis federet ad dexteram patris. Quis non hinc gaudeat, qui sic diligit Christum, vt suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque ipsum speret futurum esse per Christum? Hil. 9. de trin. vel aliter: Si donantis autoritate pater maior me est, nunquid per doni confessionem minor filius est? Maior itaque donans est: sed minor iam non est cui vnus esse donatur. Chryf. Vel aliter: Nondum nouerat apostoli quid sit resurrectio quam prædixerat, dicens: *Vado & venio ad vos*: neque qualem oportebat de eo opinionem habebant, patrem esse verò magnum esse æstimabant. Dicit igitur eis, *Esti de me formidatis vt non sufficiente mihi ipsi assistere, neque confiditis quod post crucem rursus vos videbo, tamen audientes quoniam ad patrem vado oportebat lætari, & de reliquo quoniam ad maiorem vado, & potentem omnia verba dissoluere. Hæc autem omnia ad imbecillitatem discipulorum dicebantur. Et ideo subdidit, *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum sue credatis.* Aug. Quid est hoc, cum magis credere homo debeat antequam fiat id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei si quod creditur non videtur. Nam & ille cui dictum est, *Quia vidisti credidisti: aliud vidit, aliud credidit: vidit hominem, credidit Deum.* Sed si dicuntur credi quæ videntur sicut vniuersis que oculis suis credidisse, non tamen ipse est quæ in nobis edificatur fides, sed ex rebus quæ videntur, acquiritur in nobis vt ea credantur quæ non videntur. Illud itaque dicit: *Cum factum fuerit, quod eum post mortem visuri erant uiuentem, & ad patrem ascendentem, quo viso fuerant credituri quod ipse esset Christus filius Dei, qui hoc potuit facere & prædicare antequam faceret.* Credituri autem hoc non fide noua, sed aucta, aut certe cum mortuus esset defecta, cum resurrexisset resecta. Hila. 9. de trin. Gloria autem resumenda meritum continent subiecit dicens: *Iam non multa loquar vobiscum.* Bed. Ideo dicebat, quoniam iam instabat tempus vt comprehenderetur, & ad mortem tradere-tur. *Veni enim princeps mundi huius.* Aug. Quis nisi diabolus? non autem creatorarum, sed peccatorum princeps est diabolus. Vnde Apostolus cum dixisset aduersus rectores mundi: *sequenti verbo exposuit quid dixisset mundi, cum subiungit tenebrarum harum, id est, hominum impiorum.* *Et in me non habet quicquam.* Quia neque cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine virgo pepererat. Et tanquam ei diceretur, *Cur ergo morieris si non habes peccatum cui debetur mortis supplicium?* continuo subiungit, *Sed vt cog. mundus quia dili. pa. & sicut man. de. mihi pater. sic facio.* Surgite eamus hinc. discumbens enim discumbentibus loquebatur. Eamus autem dixit ad illum locum, vnde fuerat tradendus ad mortem: qui nullum habebat meritum mortis, sed habebat vt moreretur madata patris. Aug. contra Arria. Quod autem voluntati & præcepto patris obediens est filius, nec in hominibus demonstrat diuersam imparitatemque naturam patris præcipientis, & filij obediens: huc accedit quod Christus non tantum Deus est, qua natura æqualis est patri: sed etiam homo, qua natura minor est patre.*

Non videtur esse Cyprianus.
Adesto, sancte spiritus, & paraclerum tuam expectantibus illabere cælitus, sanctifica templum corporis nostri, & consecra inhabitaculum tuum: desiderantes te animas tua presentia lætificata: digna te habitatore domum compone: adorna thalamum tuum, & quietis tuæ reclinatorium circunda varietatibus virtutum, sterne pauimenta pigmentis, piteat mansio tua carbunculis flammis, & gemmarum splendoribus, & omnium charismatum intrinsecus spirent odoramenta: affatim balsami liquor fragrantia sua cubiculum tuum imbuat, & abigens inde quicquid tabidum est, quicquid corruptelæ seminatum, stabile, & perpetuum hoc facias gaudium nostrum, & creationis tuæ renouationem in decore immarcescibili solidas in æternum. Interuimus sacre verbi infantie, & puerperio virginis obsequi sumus cum cælesti militia, gloriam decantauimus paruulo: confessi sumus omnipotentem, quem in cunabulis vidimus vagientem: circumcisions celebrauimus sacramenta, & truncato præputio voluptatum sanctimonie didicimus mancipari. Interuimus baptismati saluatoris, & audita patris voce de cælis, ad obediendum Christo traditi sumus, & instructi cælitus quomodo patrem, & filium dilectio iungat, & vnjat, ita vt in ipsis nominibus intimetur distinctio personarum, & nature vnitas euidentissime innoscat. Sed & spiritum sanctum in specie columbæ inter illa mysteria vidimus, & intelleximus, ex illa specie gemitus poenitentia & desideria contemplationis diuinæ, ex simplicitate cordis, & innocentia vite immaculata incessanter prodire: & neminem nisi spiritibus huiusmodi præcedentibus, & inspiratione diuina monente, posse ad cælestia aspirare: vt suspiratio, & inspiratio, & aspiratio a sancto spiritu & causam habeant, & effectum, & materiam, & prouentum. Sequuntur quoque sumus in æternum Dominum ieiunantem, & repulsa potenter diaboli vidimus tentamenta. Interuimus cæneæ, & de calice Domini bibimus, pedes lauimus, mortui sumus cum Christo, & ecce viuimus: profequimur ascendentem, & præstolamur promissum nobis spiritum sanctum, cuius vnctio nos de omnibus doceat, qui inuisibili magisterio nos doceat, & cælestibus instruat disciplinis, qui carnales hebetet sensus, & ceterat appetitus. Hic spiritus sanctus ab ipso mundi initio aquis legitur superflus, non materialibus aquis quasi vehiculo egens, quas potius ipse ferebat, & completentibus firmamentum dabat congruum motum, & limitem præfinitum. Huius sempiterna virtus, & diuinitas cum in propria natura ab inquisitoribus mundi antiquis philosophis proprie inuestigari non posset, subtilissimis tamen intuitu sunt coniecturis compositione mundi, compositionis, & distinctis elementorum affectibus præsentem omnibus animam affuisse, quæ secundum genus, & ordinem singulorum vitam præberet & motum, & intransgressibiles figeret metas, & stabilitatem assignaret, & usum. Hanc vitam, hunc motum, hanc rerum essentiam animam mundi philosophi vocauerunt: putantes cælestia corpo-

R. 4. ra,

ra, Solem dies, & Lunam, & Stellam, ipsūque firmamentum, huius animæ virtute moueri, & regi, & aquas, & terram, & aërem huius semine imprægnari: qui si spiritum & dominum, & creatorem, & viuificatorem, & nuptorem crederent, omnium, quæ sub ipso sunt, conuenientem haberent ad fidem accessum. Sed abscondita est à sapientibus, & prudentibus tantæ rei maiestas, nec potuit humani fastus ingenij secretis interesse cælestibus, & penetrare ad superessentialis naturæ altitudinem: & licet intelligerent quoddam verè esset creatrix, & gubernatrix rerum diuinitas, distinguere tamen nullo modo potuerunt quæ esset deitatis trinitas, vel quæ vnitas, vel quæ personarum proprietas. Superferebatur quidem elemento purificatorio spiritus sanctificator, iam tunc baptisimi virtutem enuntians. Iam tunc illa præfigurabatur tempora, quibus Noë aquis inuicta diluuij viri iusti familiam conseruauit illæsam, abolita generatione adultera, qui in filiabus hominum bestiali petulantia effrænes, impudenter se illis commiscuerat, nec diuinos, nec humanos in flagitijs publicis verebantur aspectus. Arcam illam, quæ typum gerebat ecclesiæ, spiritus sanctus & tunc regebat, & adhuc regit, extra quam quisquis perfidus euagatur, inuolutus fluctibus mergitur in profundum: & impossibile est eum viuere, cui non superfertur spiritus vitæ, cuius viuificus calor animat omnia, & fouet, & prouehit, & fecundat. Hic spiritus sanctus omnium uenturæ animæ largitate sua se omnibus abundanter infundit, vt habeant omnia rationabilia & irrationabilia secundum genus suum ex eo quoddam sunt, & quoddam in suo ordine suæ naturæ competentia agunt, non quoddam ipse sit substantialis anima singularis, & in se singulariter manens: de plenitudine sua distributor magnificus, proprias efficit singulis diuidit & largitur, & quasi sol omnia calefaciēs subiecta, omnia nutrit, & absq; vlla sui diminutione integritatem suam de inexhausta abundantia, quod satis est & sufficit omnibus, commodat & impartit. Hic spiritus rubri maris aquas siccavit, & suspensus hinc inde vehemētibus fluctibus, ab ollis carniū, & Ægypti pulmentarijs populū ad spiritualem eremi libertatem eduxit incolumem, & alimonijs cælestibus pavit, manna quasi rorem matutinum infundens graminibus, quod colligi iustum est ad mensuram. Aderat plena mensura per totam hebdomadam, vacante sabbati die, cui sexta præcedens dies consueti victus duplicans quantitatem octauæ præfigurabat quietem, in qua absque labore & solitudine in delicijs epulabuntur electi, & saturabuntur in terra sua duplicia possidentes, corporis, & animæ felici perennitate, & perenni felicitate ditati. Hic est spiritus sanctus, quem magi in Ægypto tertij signi ostensione conuicti, cum sua defecisse præstigia faterentur, Dei digitum appellauerunt, antiquis Philosophis eius intrinsecam præsentiam defuisse. Et licet de patre, & filio aliqua sensissent Platonicus, spiritus tamen tumidus, & humani appetitor fauoris sanctificationem intellectus diuini mereri non potuit, & vbi ad profunditatem sacramentorum ventum est, omnis eorum caligauit subtilitas, nec potuit infidelitas sanctitudini propinquare. Hic digitus Dei mundanæ iudex, & vindex perfidiarum, noui tempore testamenti potenter expellit dæmonia; nec

laborat agendo, sed solo nutu perficit omnia: quod dicit, facit: quod iubet, implet: secreta indicat, pandit occulta, reuelat ignota; hebetat acutos, & perspicaces confutat. Hoc digito in lapideis tabulis lex primū conscripta, quinquagesimo die post egressum Israel de Ægypto in monte Sina Moyse est commendata: sed populus nequam, & gens duræ ceruicis, à quorum animis terror ille recesserat, quem mons ardens, & flammea iuga, & clangor buccinæ, & lampades coruscæ, & horrenda tonitrua nuper incusserant, in apostasiam conuersi, & de Moyse reditu desperantes, lege diuinitus missa indigni iudicati sunt: quia in oculis eorum Moyse frangens tabulas, tam verba quàm instrumenta cōminuit, & deleuit. Quin etiam sceleris vltione patrata, reuersus in montem ad Dominum, quadraginta diebus ieiunans, & colloquens, tandem obtinuit vt ipse alias de saxo ad instar priorum excideret tabulas, in quibus eandem, quæ in primis fuerat scripturam insculperet, & formaret. Factūque est mirabili dispensatione superni iudicij, vt lex, quam sanctus scriperat spiritus, deleteretur: & quam manus humana restituit, in posterum teneretur. Quod ea ratione credi potest sic actum, vt populus prior secundum carnem ambulans, & viuens, diuini colloquij, & spiritualibus mandatis ostenderetur indignus: nec posse mentes perfidas sancta percipere, nec intelligere sacramenta, quæ exemplarium tegmine velabantur. Porro testamenti noui, quæ Christo euangelizante, patuit veritas verbo Christi prolata, indissolubilis permansit, & solida deinde stabilitatis perpetuæ autoritate solida est, eod quoddam oblatam gratiam humiles susceperunt, & quoddam filius inter pauperes spiritu inuenit sibi domum, in qua caput reclinarat, & merito reprobato visibiles tabulæ inuisibilis Dei iudicant contemptores, & ampliori dignos honore incarnati verbi credulos auditores, & deuotos veneratores. Lex igitur à paschalis agni immolatione die quinquagesimo datur, & Pentecostes nomen tantæ rei solennitas ex lege accepit, in ipso dierum numero sacramenti magni complicans rationem. Septenarius quippe numerus septies reuolutus, quinquagesimum efficit, addito nonade, qui presentis seculi meta, & futuri initium, perpetuitatem sub octauæ nomine continens, sic presentia terminat, vt nos ad perpetua introducat. Sacratu hic septenarius numerus à conditione mundi autoritatem obtinuit: quoniam in sex diebus prima Dei opera patrata sunt, & septima cōsecrata quieti, & quasi sancta, & sanctificans solennitate vocationis honorata, & spiritui sanctificatori attributa. Vnde & cessanti à seruilibus operibus populo iubetur vt die sabbati sanctificet, & spiritui rectitudinis, & sanctitudinis, & fortitudinis adscribat, quod directè, quoddam honestè, quoddam vilititer incedit: quia totum ex eius constat ducatu, quoddam deuij diriguntur, quoddam impij conuertuntur, quoddam debiles confirmantur. Spiritus rectus, spiritus sanctus, spiritus principalis regit, componit, consummat, & perficit, quas inhabitat mentes, & corda, quæ possidet: nec errare patitur, nec corrumpi, nec vinci, quos docuerit, quos possederit, quos gladio potentissimæ virtutis accinxerit. Septenarius iste ex quaternario, & ternario constans, cum in se propter prædictas causas honorabilis habeatur, habet

bet ex partibus suis excellentiam maximam: quia artificis, & materiam videtur exprimere, & distinguere primarias substantias, vt ternarius creatorum propter trinitatem enuntiet, & quaternarius creaturam propter quatuor elementa, quæ rerum omnium cause sunt, & semina, sub huius numeri breuitate concludat. Spiritus sanctus à patre procedens, à patre, & filio, quaternario superfertur, & conditor benignus opus suum amplectitur, & diligit quod plasmauit, & creaturam suam sanctus ipse sanctificat, & confociat sibi, & charitatis nexu statuit, & conquadrat. His, aliisque secretioribus rationibus, quas illustrium virorum subtiliora ingenia indagauerunt, septenarius numerus in scripturis sanctis sepe sacramentales causas complectitur, & simplex & multiplicatus necessarios ad intelligentiam diuinorum operum parturit intellectus. In hebdomadibus apud Hebræos dies septimus sabbatum idem requies appellatur, qui numerus non tam in septimanis, sed etiam obseruatur in annis, & annorum hebdomada consummata, septimus annus requiescit, & ipsi terre sabbatum imperatur: nec fas est cuiquam eo anno serere, vel merere quippiam, sed quæ sponte siue in terra, siue in vineis, vel in arboribus nascuntur, alimoniam pauperum deputantur. Annorum quoque septimanæ apud Hebræos quinquagesimum annum faciunt, quem iubilæum appellant, in quo decreto legis (vt supra dictum est) fit terra remissio, & seruatorum libertas, & restitutio possessionum, quas catenus distractio alienauerat, & cætera huiusmodi gratis ad hæreditatis ordinem reuertuntur. De numero septenario cum multa dicta sint, plura supersunt, quæ in lege & Euangelio præcipue commendantur. Quinquagesimus itaque annus perficit iubilæum, quinquagesimus dies à pascha Pentecosten facit, in quo verè spiritu sancto infuso apostolis, ad hæreditatem cælestem, à quo venundati sub peccato exulabant, quos diabolo Domino mendicitas, & egestas subiecerat, reuertuntur. Septem sacerdotibus clangentibus tubis, Hiericho corruit: septem petitionibus oradum patrem filius docuit. Remissio peccatorum duplicato septies septenario Petro mandatur. Leprosus septimi diei inspectione à sacerdote iudicatur: summi sacerdotis in septem diebus consecratio consummatur. Dominus Iesus Christus de septem panibus quinque millia hominum reficit: & iustus quisque Deo laudes per diem septies dicit. Ipse Dominus Iesus ab Adam secundum generationes, quas Lucas commemorat, septuagesimo septimo inuenitur, vt vltionem in Lamech septuagesimo septies promulgatam veniens terminaret. Septem diebus in pascha editur azyma, septem diebus mense septimo tabernaculorum solennitas celebratur. In septem annis templum à Salomone constructum, septem brachijs, & totidem luminibus candelabrum adornatur. Celebramus tam nos quàm Iudæi quinquagesimum diem, sed illi in typo: nos autem in veritate, non tam significamus, quàm agimus. Pentecosten igitur celebrantes commemorauimus, quæ olim sub Moyse in veteri testamento sunt acta, & quæ sub Christo facta sunt, post cuius ascensionem in cælos spiritus sanctus visibiliter super apostolos in linguis igneis apparuit, & ad instar prioris seculi vniuersitatem fidelium vnus labij esse voluit: vt quorum erat eor

num, & anima vna, vna esset & lingua, nec posset impedire intellectum credentium aliqua diuersitas verborum, sed Euangelica doctrina propria lingua prolata ad omnium auditum eandem efficientiam obtineret, vt Græcis, & barbaris omnibusque gentibus verbum Euangelij sic esset intelligibile, ac si in eorum auribus lingua, in qua nati erant, idiomata resonarent. Aderant Medi, & Elamitæ, Mesopotameni, & Arabes: hi omnes, dum Hebræa lingua Apostoli prædicarent, locutio Iudaica enuntiationis suæ articulos cursu consueto euoluens nullo exponebatur interprete, sed verbo eorum per spiritum sanctum inerat virtus, & gratia, vt habitantes Pontum, & Asiam, suam esse dicerent linguam, quam audiebant: quasi primitiæ lingue libertas ad antiquitatis reuersa originem confusions cōrumeliam euasisset. Nec tantum apostolis collata est hæc gratia, sed multitudini credentium idem spiritus superfusus est, intus ardentibus, extrâ loquentibus, & compledebantur se dilectio & verbum, & de calore spiritus sermo feruebat ignitus. Iam omni timore excluso, obedire, sed Deo magis quàm hominibus publice profitebantur: & videbatur eis gloria, si pro Christo iniuriam paterentur. Ad hunc modum olim Moyse iustum est, vt in viros septuaginta, quos ipsos presbyteros iudicaret, de spiritu suo partiretur, vt in negotijs partem gererent sollicitudinis: quibus cum imposuisset Moyse manus, requieuit in eis spiritus sanctus, qui non Moyse ablatus est, quasi ipse sine spiritu remaneret, vel idem spiritus secaretur in partes, sed secundum mensuram donationis diuinæ, quæ erat in Moyse, gratia singularis facta est multiplex, & communis, & data est multis in eo potestas, quod prius solius Moyse disponebat autoritas. Sic Heliz spiritum duplicem recepit Helisæus, nō quod in duas substantias idem spiritus sit diuisus, & duos Propheta sanctus habuerit spiritus, sed quod populo Christiano, cuius typum Helisæus gerebat, accepto spiritu sancto, data sit potestas in opere, & sermone, & ascendente Heliam, id est Christum pio desiderio prosequutus fide claruerit & intellectu, & vita, & signis, & miraculis fulserit, & exemplis. Hic sacrorum ordinum distributor reges creat, & principes, sacrat pontifices, eligit sacerdotes. Hic sapientia Salomonem, intellectu Daniele, Ioseph consilio, Samsonem fortitudine, Moysen scientia, Dauid pietate, Iob timore prosequitur, & sanctorum animas omnimodis fecundat virtutibus; in tantum affectus pacificos prouehens, vt iam in cælis nostra sit conuersatio, diffusa in nobis charitate per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hic in pudicis mentibus sibi statuit mansionem. Hic humiles, & cæcibes habet domesticos, abominatur ærarios, falsarios detestatur. Hic Giezi mercenarium lepra condemnat, & Ieroboam vendentem sacerdotia cum apostatis locat. Hic Simonem gratiæ Dei nūndinatorem à sanctorum consortio exhereditat, cuius detestabiles ausus vltix ruina confundit & quassat. Hic Balzam ad maledicendum conducto silentium imponit, & per asinam redargutum, colliso ad parietem pede, vacuum pecunia, contumelia oneratum, claudicantem ad propria remisit confusum. Hic omnibus ecclesiæ sacramentis interest, quæ ipse efficit, & consummat. Hic peccata diluit, hic iustificat impios, & ad vitam

Leuit. 13.

Matth. 14.

1. Pet. 1. 18.

Genes. 4.

Luc. 3.

Exod. 12.

Leuit. 23.

Act. 2.

Nom. 11.

4. Reg. 2.

4. Reg. 3.

3. Reg. 13.

Act. 8.

Nom. 22.

ad vitam reuocat mortuos. Hic discordes pacificat, & vinculo dilectionis astringit & ligat. Hic nos cælo inuehit, & à mundi huius vanitatibus auulso superni regni constituit hæredes, cuius summa est felicitas, quod corpus istud spiritali effectu cum Angelis conuersabitur, nec ultra erit carnis, & sanguinis aliquis appetitus, sed erit omnium plena sufficientia, cognoscibilis Deus, & inhabitator spiritus sanctus.

S. AMBROSII MEDIO-
lanensis Episcopi de eodem
Homilia 1.

Est sermo 61.

Nosse credo vos, fratres, quæ sit ratio, quod venerabilem hanc Pentecostes diem nõ minore læticia celebremus, quàm sanctum pascha curauimus, & quod eadem deuotione huius solennitatis obseruantiam decurrimus, sicut illius obsequia festiuitatis impleuimus. Tunc enim, sicut modo fecimus, ieiunauimus sabbato, vigiliis celebrauimus, orationibus pernoctanter infertimus: vnde necesse est similis obseruantia similem læticiam subsequatur. Est læticia plane consimilis: tunc enim ab inferis resurgentem suscepimus saluatorem: modo autem spiritum sanctum expectamus è cælis. Tunc anxij, vel solliciti Christi prædicabamus aduentum; modo trepidi, vel ieiuni paracleti desideramus aduentum. In omnibus enim Deus salutem pronidit humanæ. Tunc enim nobis ad resurgendum tartara saluator aperuit: modo nobis ad regnandum paracletus cælestia referauit: & quibusdam quasi profectum gradibus tunc de morte ad vitam didicimus remeare: modo autem de terris ad cælos meditamur ascendere. Hæc autem omnia operatur in nobis Christus dominus, qui prius quàm rediret ad cælos, promisit discipulis suis dicens; Cum autem ascendero, rogabo patrem meum, & mittet vobis alium paracletum, qui vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis. Vnde credendum est ad patrem peruenisse Christum, cum videmus ad Apostolos descendisse paracletum. Credendum, inquam est, sicut ait de saluatore David, in Dei dextera considere: quia cernimus spiritum sanctum, sicut promisit dominus, in discipulis exultare. Ait ergo propheticus Psalmorum; Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Secundum consuetudinem nostram illi confessus offertur, qui aliquo opere perfecto victor adueniens honore gratia promeretur, vt sedeat. Ita ergo & homo Iesus Christus passione sua diabolum superans resurrectione sua inferna referans tanquam perfecto opere ad cælos victor adueniens audit à Deo patre sede ad dexteram meam. Nec mirum, si vnus sedis offertur filio confessus à patre: qui vnus est substantiæ, & naturæ cum patre. Cur autem ad dexteram filius esse dicatur, moueat aliquem forasse. Licet enim dignitatis gradus non sit, vbi plenitudo diuinitatis est: tamen ideo, ad dexteram sedet filius, non quo præferatur patri, sed ne inferior esse credatur. Et ideo ad dexteram filius, quia secundum euangelistam ad dexteram ones, ad sinistram vero constituentur hædi. Necesse est ergo partem ouium primus agnus obtineat: & secuturo immaculato gregi locum dux immaculatus anticipet: sicut ait Ioannes in Apocalypsi di-

Ioan. 14.

Psal. 109.

Math. 25.

Apoc. 14.

dens; Hi sunt, qui sequuntur agnum, quocumque vadit: qui se cum mulieribus non coinquinauerunt. Refert ergo Propheta David; Dixit dominus domino meo: sede ad dexteram meam: hoc est, dominus pater domino Deo Christo filio throni sui offert sublimen confessum, & honoris gratia ad dexteram suam illi æterna sede constituit. Legimus autem in actibus Apostolorum dicente Beato Stephano, cum lapidaretur à Iudæis; Ecce video cælos apertos: & stantem dominum Iesum ad dexteram Dei. Videamus ergo, quæ sit ratio, quod idem dominus à David sedens Prophetatur, itans vero à Stephano prædicatur. Primo omnium Deus, qui incorporalis est, & inuisibilis: Est enim spiritus sicut ait dominus; Deus autem spiritus est: sedere aut stare quomodo potest? deinde aut quali subsellio sedeat Deus, qui infinitus est, & immensus; & intra se ipse magis creaturam cunctam contineat? Hæc autem propterea à sanctis viris dicta arbitror esse de domino: non quo sint contraria sibi, sed vt modo eius omnipotentia, modo misericordia describatur. Nam vtique pro potestate regis sedere dicitur, pro bonitate intercessoris stare suggeritur. Ait enim Beatus Apostolus; Quia aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Iudex ergo est Christus, cum residet: aduocatus esse, cum affurgit. Iudex plane Iudæis: aduocatus Christianis. Hic enim stans apud patrem Christianorum licet peccantium causas exorat: ibi residet cum patre Phariseorum persequetium peccata condemnans. Illis indignans vehementer vlciscitur: his interueniens leniter miseretur. Hic stat, vt suscipiat Stephani martyris spiritum: ibi residet, vt condemnet Iudæ proditoris admissum.

EIVSDEM DE EODEM
Homilia 2.

Scire debet sanctitas vestra, fratres, hanc sanctam Pentecostes diem, qua ratione curemus: vel cur instorum quinquaginta dierum numero sit nobis iugis, & continuata festiuitas: ita vt hoc omni tempore neque ad obseruandum indicamus ieiunia, neque ad exorandum Deum genibus succidamus: sed sicut dominica solemus facere, erecti, & feriaty resurrectionem domini celebramus. Dominica enim nobis, id est, venerabilis est, atque solennis, quia in ea saluator velut sol oriens, discussis infernorum tenebris, luce resurrectionis emicuit: ac propterea ipsa dies ab hominibus sæculi dies solis vocatur: quod ortus eam sol iustitiæ Christus illuminet. Instat ergo dominicæ tota quinquaginta dierum curricula celebrantur, & omnes isti dies velut dominici deputantur. Resurrectio enim dominica est. Nam in dominica resurgens saluator reuersus ad homines est: & post resurrectionem tota quinquagesima cum hominibus commoratus est. Aequalis ergo eorum, necessarium vt esset festiuitas, quorum æqualis esset, & sit quantitas. Sic enim disposuit dominus, vt, sicut eius passione in quadagesimæ ieiuniis contristaremur: ita eius resurrectione in quinquagesimæ festis lætatemur. Non igitur ieiunamus in quinquagesima, quia in his diebus nobiscum dominus commoratur. Non inquam ieiunamus, præsentem domino: quia ipse ait; Nunquid

quid

Luc. 5. quid possunt filij sponsi ieiunare, quando cum illis est sponsus? Cur enim abstineatur corpus à cibo, cum anima præsentia domini saginatur? Non potest enim esse ieiunus, qui reficitur gratia saluatoris. Societas enim Christi quodammodo esca est Christiani. Reficimur ergo in quinquagesima, nobiscum domino conuersante. Cum autem post hos dies ascendit ad cælum, iterum ieiunamus: sicut ait idem saluator dicens; Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus. Cum enim Christus ascendit ad cælum, nostris auferetur obtutibus, famem patimur non corporis sed amoris, & non tam cibi ieiunio quàm desiderio laboramus. Desideria enim quædam nostri sustinent oculi: dum non perspiciunt, quem requirunt: sicut ait Propheta; Defecerunt oculi mei, dum spero in Deo meo. Defecerunt enim Prophetæ oculi, quia nondum videbat, quem sperabat se esse visurum. Sic namque apostolorum defecerunt oculi, cum euntem ad cælum dominum nequeunt intueri: secundum quod ait Lucas dicens: Et videntibus illis, eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Strabant enim beati apostoli toto suspenssi corpore, & ascendentem ad cælum dominum: quia incessu pedum non poterant, oculis sequebantur: & licet ad deducendum saluatorem visio humana deficeret: fidei tamen deuotio non deficit. Vsq̄ue ad nubem enim Christum deducunt: vsque ad cælos autem cum Christo fidei deuotione comitantur. Vnde ait Apostolus: sciens fidem nostram in cælis esse cum domino: Nostra autem cõuersatio in cælis est. Nubes ergo ab oculis apostolorum suscepit saluatorem. Videamus ergo, quæ ista nubes sit, quam splendida, quam præclara, quæ lucem mundi Christum suscipere mereatur. Neque enim poterat obscura esse, ac tetra, vel tenebrosa: quia scriptum est; Et tenebræ eam non comprehenderunt. Tenebræ enim lucem gestare non poterant. Illa enim est nubes, quæ ascendentem suscipit Christum: quæ & testimonium Christo etiam in monte perhibuit: de qua ait euangelista; Vox in nube audita est dicens; Hic est filius meus dilectus: ipsum audite. Non igitur nubes suscepit Christum: sed Deus pater recepit filium: & occurso quodam pietatis ascendentem illum gremio molliore complectitur. Nam ideo pater dicitur suscipere filium nubis vmbraculo, vt ostendatur refrigerio quodam fouere eius vulnera passionis. Post crucem enim, post iniurias, post inferos non est maius Christo refrigerium: nisi quod virtute diuinitatis obumbraretur, sicut in natiuitate eius ad Mariam dicitur; Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Altissimus ergo pater, qui nascente Christo obumbravit in virtute Mariæ, ascendentem eum suscepit in nube. Semper enim Deus, quos post iniurias perducit ad requiem, protegit eos nubis vmbraculo, sicut filios Israël liberatos de Ægypto nubis columna protexit, & vt post multum laborem eos in terram repromissionis induceret, refrigerij fons vmbraculo, sicut ait propheta; Expandit nubem ad protegendum eos. Expandit enim nubem, ne siccitate eremi fatigaretur etiam solis ardore. Lætetur ergo in hac sancta die, sicut in pascha lætati sumus. Est enim in vtraque die similis, eademque solennitas. In pascha enim omnes gentes baptizari solent: In pentecoste autem apostoli baptizati sunt

sicut ait dominus discipulis suis ascensus ad cælum; Ioannes baptizauit aqua: vos autem spiritus sancto baptizabimini: quem accepturi estis non post multos hos dies. Et ideo dicit Lucas; Cum autem complerentur dies pentecostes, factus est subito sonus de cælo: & adueniens spiritus validi, seditque super singulos eorum.

EIVSDEM DE EODEM
Homil. 3.

Non incommode ante dies complures, sicut retinetis, fratres, prædicatio nostra processit: in qua descripsimus, quod caro domini rediuita velut in nitore floris de tumulo germinauerit: quem tumulum situm in hortulo euangelista testatus est: vnde non incongrue profectus sumus. Conueniens enim erat, vt flos preciosior in hortulo gigneretur: & bonæ frugis commendatum solo semen intra septa domestica tamen virentia salutem omnium pullularet: Christi enim resurrectio cūctorum est redemptio populorum. Ergo in hortulo saluator rediuitum corpus assumit, & inter florentes arbores, & candentia lilia carne iam mortua reflorescit: & ita germinat de sepulchro, vt germinantia, & nitentia cuncta reperiat. Sic enim post hyemalis rigoris frigidam quodammodo sepulturam pullulare elementa omnia festinant: vt resurgente domino, & ipsa cõsurgant. Nam vtique ex resurrectione Christi aer salubrior est, sol candidior, terra fecundior, ex eo furculus in fruticem, herba crescit in segetem, vinea pubescit in palmitem. Si igitur cum reflorescit Christi caro: omnia floribus vestimur, necesse est vt cum idem fructum affert, etiam vniuersa fructificent, sicut ait idem dominus; Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: cum autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Resloruit igitur dominus: cum resurrexit è tumulo: fructificat, cum ascendit ad cælum. Flos est cum de inferioribus terræ gignitur, fructus est, cum altissima sede reconditur. Granum est, sicut ipse ait, cum solus crucem patitur: fructus est, cum plurima apostolorum credulitate circundatur. His enim post resurrectionem quadraginta diebus cum discipulis conuersatus tota illos sapientia maturitatis edocuit: & ad bonam frugem eos omni disciplinarum fecunditate conuertit. Deinde ascendit ad cælum ad patrem, secum fructum carnis perferens, in discipulis iustitiæ semina derelinquens. Ascendit ergo ad patrem dominus. Meminit sanctitas vestra, quod aquilæ illi de psalterio, cuius inuouatam iuuentatem legimus, comparauerim saluatorem. Est enim similitudo non parua. Sicut enim aquila humilia deserit, alta petit, cælorum vicina conscendit: ita & saluator humilia inferni deseruit, paradisi altiora petit, cælorum fastigia penetrauit. Et sicut aquila relictis terrenis sordibus, sublime volas purioris aeris salubritate perfruitur: ita & dominus terrenorum fecerit deserens: peccatorum in sanctis suis volitans purioris vitæ simplicitate lætatur. Per omnia igitur aquilæ cõparatio conuenit saluatori. Sed quid facimus, quod aquila prædam facit frequenter in alienum, Nec in hoc tamen dissimilis est saluator: Prædam enim quodammodo sustulit, cum hominẽ, quem suscepit

Act. 1.

Ibidem.

Est sermo 61.

Ioan. 12.

Est sermo 61.

Math. 17.

Luc. 1.

Psal. 104.

suscipit, infetni raptum faucibus portauit ad caelum: & alienae dominationis, id est, diabolicae potestatis seruum de captiuitate erutum duxit ad altiora captiuum, sicut scriptum est in propheta; *Psal. 67.* Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quae sententia vtrique sic intelligitur: eo quod captiuitate hominis, quem sibi diabolus captiuauerat, illi eruendo sibi dominus captiuarit: & ipsam, sicut ait, captiuitatem captam ad caelorum alta sustulerit. Vtraque igitur captiuitas vno vocabulo nuncupatur: sed non aequalis vtraque est. Diaboli enim captiuitas seruituti subiicit: Christi autem captiuitas restituit libertati. Ascendit, inquit, in altum: captiuam duxit captiuitatem. Quia bene triumphum domini propheta describit. Solebat, sicut dicunt, regum triumphantium curru captiuorum pompa praecedere: Ecce dominum euntem ad caelos non praecedit, sed comitatur gloriosa captiuitas: non ante vehiculum ducitur, sed ipsa euehit saluatorem. Quodam enim mysterio dum filius Dei filium hominis sustulit ad caelum: ipsa captiuitas portatur, & portat. Quia autem ait; Dedit dona hominibus: hoc victoris insigne est. Post triumphum enim victor semper dona largitur, & proprio regno residens seruilorum gaudia muneratur. Sic Christus dominus victor diabolicum post triumphum residens ad dexteram patris hodierna die discipulis dona largitus est, non auri talenta, non argenti metalla, sed spiritus sancti caelestia munera: vt inter caetera apostoli etiam linguis variis loquerentur, hoc est, vt Hebraeae nationis homo Christi gloriam Romanae facundiae eloquentia pertinaret: & redemptionem generis humani peregrinae aures, quia iudaea praedicante lingua non caperent, propria loquela cognoscerent. Omnis lingua in praedicatione Christi resoluatur: vt maiestatem eius omnis loquela fateatur: sicut ait sanctus Dauid; Non sunt loquela, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Ne miremini autem, quod ad dexteram patris residere dixi filium. Ad dexteram enim residet: non quia maior patre, sed ne minor patre esse credatur, sicut haeretici blasphemare consueuerunt. Sicut enim diuinitas honorificentiae gradum nescit: ita scriptura sancta nouit obuiare blasphemis.

S. GREGORII NAZIANZENI in eodem festo, Oratio.

DE hoc festo pauca differamus, vt spirituali modo festum diem agitemus. Alius nanque alia festi celebrandi ratione oblectatur: at cultor Verbi sermone gaudet, eoque praefertim, qui temporum maxime congruit. Nec quicquam elegantem & honestum hominem perinde delectat, vt festi amantem spiritualis festorum celebratio. Quod vt perspicuum fiat, ita rem consideremus. Festos dies Iudaeus etiam agit, verum iuxta literam: Legem enim corpoream consecrans ad spiritualem legem non peruenit. Festos quoque dies Gentilis agit, verum iuxta corpus, deoque suos & demones: quorum alij obscenarum rerum effectores atque architecti sunt, quemadmodum ipsi met afferunt, alij ex obscenarum rebus honorem consecuti sunt, ac proinde sceda quoque & obscena est eo-

rum festi celebrandi ratio, vt hoc ipsum quod peccant, in Dei honorem cedat, ad quem vitium quasi res quaedam honesta & praedicanda confugit. Feriamur ipsi quoque, verum vt Spiritui gratum est. Gratum est porro eam ad nos ferendi rationem iniri, vt eorum, quae in rem sunt, vel aliquid dicamus vel agamus. Nec ferari nostrum quicquam est aliud, quam animae thesaurum aliquem earum rerum condere, quae firmatae sunt ac stabiles, & manibus tenentur, non autem suffugiunt & dilabuntur, leuiterque duntaxat sensum demulcent: magna autem ex parte, meo quidem iudicio, labefactant, noxamque inferunt. Sufficit enim corpori malitia sua. Quid flammata materia vberiore opus est, aut bellae copiosiore alimento, vt infolentius, effrenatiusque feratur, rationemque viribus superet? Quocirca nobis spiritualiter feriandum est. Orationis porro principium erit huiusmodi. Liceat enim hinc auspicari (erit ab instituto argumento disputatio haec non nihil digredi videatur) atque in studiosorum gratiam elaborare, vt velut condimentum quoddam huius diei solennitati admisceamus. Septenarium numerum ex legis Moisaicae praescripto in honore habet Hebraei, quemadmodum postea Pythagorei quaternarium, per quem insurandum concipiunt, atque octonarium & tricenarium, qui Simonis ac Marcionis doctrinam profitentur, quibus etiam & patrem Aeonum numerum assignant. Et quidem qua proportionis ratione, aut propter quam huius numeri vim ac potentiam eum honoratis, haud scio, sed honore tamen complectuntur. Quamquam ea perspicua causa afferri potest, quod cum Deus sex dierum spatium materiam produxisset & informasset, atque omnigenis speciebus commixtionibusque decorasset, mandumque hunc, quem nunc cernimus, condidisset, septimo die ab operibus conquieuit, velut ipsum quoque sabbati nomen indicat, quietem Hebraea lingua significans. Quod si circa haec sublimior quaedam est ratio, alij eam explicant. Porro hic honor apud eos non in diebus tantum est, sed ad annos quoque porrigitur. Ac dierum quidem honor sabbatum est, hoc inquam, quod apud illos assidue celebratur, cui etiam fermenti sublatio atque submotio pari dierum numero respondet. Annorum autem honor septenarius ille remissionis annus. Nec verum in hebdomadis solum, sed etiam in hebdomadarum hebdomadis in diebus iuxta atque annis. Enimvero dierum hebdomades Pentecosten pariunt, nobilem apud illos & sanctum diem: annorum autem septimanam Iubilaeum annum, sicut ipsi nominant, eam vim habentem, vt simul & terrae remissionem, & seruis libertatem afferat, & praediorum emptores possessione sua excedere cogat. Nam haec natio non modo frugum & primogenitorum, sed dierum etiam & annorum primitias Deo consecrat. Hic eximus septenarius Pentecosten honore inuenit. Septenarius enim in seipsum ductus quinquagenarium progignit vno die excepto, quae ex futuro seculo assumptus, Octauum eundem & primum, vel vt rectius loquar, vnum & sempiternum. Illic enim sabbatismus, qui animis nostris in hac vita contingit, desinat necesse est, vt detur pars septem atque adeo octo, quemadmodum iam nonnulli maiorum nostrorum hunc Salomonis locum exposuerunt. Quamquam autem de septenarij honore multa sint scripturae

pturae testimonia: nobis tamen pauca à multis producere satis erit. Septem itaque praecleari spiritus nominantur. Spiritus enim actiones, vt opinor, Esaiæ spiritum nomine appellare visum est. *Psal. 111.* Eloquia item Domini iuxta Dauidem septem purgata sunt. Atque iustus de necessitatibus sexies liberatur, in septimo autem ne leuiter quidem percutitur. Peccator autem non septies tantum, sed septuagies etiam septies noxa liberatur. Ac rursum ex aduersa parte (nam scelerum quoque poena laudanda est) facinus Cain septies vindicatur, hoc est fraternae caedis ab eo poena repetitur, scelus autem Lamech septuagesies septies: nempe quia lege iam & condemnatione promulgata caedem perpetravit. Eodem pertinet, quod de sceleratis vicinis scriptum est, eos septuplum in sinum suum recipere, quod etiam de septem columnis, quibus sapientiae domus nititur, quod de totidem oculis, quibus Zorobabelis lapis ornatur. Quin etiam septies in die laudatur Deus. Atque adeo sterilis septem filios, qui perfectus est numerus, parit, illa in qua imperfecta sobolis parit ex aduerso opposita. Quod si veteres etiam historiae expeditae sunt, animaduertito septimum inter primarios homines Enoch translationis honore affectum. Per spicio item vicesimum primum Abraham Patriarchatu ornatum mysterij maioris accessione. Septenarius enim ter in se ductus numerum hunc efficit. Ausc autem fortasse quispiam iuuenili animi impetu feruens ad nouum quoque Adamum venire, Deum in qua meum, & Dominum Iesum Christum, qui iuxta Lucae descriptionem à veteri & sub peccato constituto Adamo septuagesimo septimus numeratur. Tunc septem illas Iosue filij Naue buccinas mecum reputo, totidemque circuitus, & dies & sacerdotes à quibus muri Hiericho labefactantur ac deiciuntur. Cōsimili modo septenam Heliae Prophetae conuersionem, mysticamque illam triplicem insufflationem, qua Sarephthae viduae filio vita inspirata est, eiusdemque numero parem linguorum prolutionem, tum cum igni diuinitus immisso sacrificij absumptus, ignominieque prophetas, qui ab eo prouocati idem facere nequie-rant, obruncant. Quo etiam in genere ponenda est septenaria illa nubis speculatio puerulo imperata, & aequalis Elizaei circum Sunamitidis filium inflexio, qua vitalis halitus suscitatus est. Ad eandem quoque ni fallor, doctrinam pertinet (vt septem hastilibus & lucernis instructum templi eadelabrum praeteream) quod & sacerdos septem diebus consecratur, & septem diebus leprosus purgatur, ac totidem diebus templum dedicatur. Eodem denique referendum, quod septuagesimo anno populus ex captiuitate reducitur, vt qua vim in vnitatibus habet hic numerus, eadem quoque in decadibus habeat, ac perfectiori numero septenarij mysterium honoretur. Quid autem longinquae colligo? Iesus ipse qui pura perfectio est, quinque panibus in deserto quinque hominum millia aluit, ac rursus septem panibus quatuor millia. Atque expleta populi fame reliquiae collectae sunt, illic duodecim cophini, hic septem sportae: neutrum opinor temere, nec aliter quam Spiritu dignum erat. Quin per te quoque ipse Scripturas peruoluens, multos numeros obseruaueris, qui profundius aliquid habeant, quam quod prima fronte obliuiscuntur. Quod autem praesenti temporis commodissimum est, Job has fortasse rationes

vel his proximas, vel etiam sublimiores quasdam magisque diuinas, Pentecosten diem Hebraeorum more colimus: quemadmodum & alios nonnullos Hebraicos ritus obseruamus, apud illos quidem figura tenuis celebratos, à nobis autem mystice restitutos atque perfectos. Atque haec de die nobis dicta sunt: nunc ad ea, quae sequuntur, pergat oratio. Pentecosten celebramus, ac Spiritus aduentum, & praesinitum pollicitationis exequenda diem, speique impletionem. Ac Deus bone, quantum est hoc mysterium, quam magnum & venerandum! Corporea Christi finem habent, vel, vt rectius dicam, ea quae ad corpoream ipsius peregrinationem spectabant, vereor enim dicere res ad corpus pertinentes, quo ad mihi cuiusquam oratio persuaserit, praeclearius esse corpus exuisse atque excussisse. Spiritus autem actiones principium capiunt. Quoniam porro ea erant, quae ad Christum spectabant? Virgo, natiuitas, praesepe, fasciatio, angeli cum admiratione laudantes, pastores accurrentes, stellae cursus, Magorum adoratio, & munerum oblatio, ab Herode patrata puerorum caedes, ipse in Aegyptum fugiens, ex Aegypto rediens, circuncisus, Baptismi aqua perfusus, testimonio caelestis missio comprobatus, tentatus, lapidibus propter nos impetratus, vt pote quibus afflictionis pro fide ac recta doctrina subeunda exemplum dari oportebat, proditus, clavis affixus, humo conditus, vitae restitutus. Quorum nunc etiam plurima patitur, ab impijs quidem ea quae ignominiam habent, ac pro sua lenitate patienter fert: à pijs autem & Christi amore praeditus, ea quae cum honore coniuncta sunt. Atque vt illis istam, eodem modo nobis quoque benignitatem differt hoc fortasse consilio, vt & illis poenitentiae tempus concedat, & nostrum amorem cupiditatemque probet, atque exploret, an afflictionibus fragemur certaminibusque pietatis causa susceptis, quemadmodum iam olim diuina dispensationis & imperuestigabilium ipsius iudiciorum, quibus res nostras sapienter moderatur, est ratio. Atque huiusmodi quidem sunt, quae ad Christum pertinent, & quae postea sequuntur, gloriosiora spectabimus, vtrinqumque & ipsi spectemur. Ad Spiritus autem mysteria explicanda Spiritus ipse mihi adsit, tantamque mihi dicendi facultatem suppeditet, quantum cupio: aut si non tantam, at certe quae huic festi celebrati par sit. Ac profecto aderit heriliter, non seruiliter, nec iustum atque imperium, vt quibusdam videtur, expectans. Spiritus enim ubi vult, & super quos vult, & quando, & quantum. Sic nos Spiritu afflato & cogitamus & loquimur. Qui Spiritum sanctum in creaturarum ordinem deiciunt, contumeliosi sunt & sceleratissimi. Sceleratorum enim seruatorum est imperium aspernari, & aduersus dominationem insurgere, atque id quod liberum est, in eandem secum seruitutis classem redigere. Qui autem Deum cum censent, diuini profecto viri sunt, atque illustri mente praediti. Qui vero non modo existimant, sed etiam assentiant ac profitentur, siquidem apud aequos & probos auditores, sublimes & excelsi sunt: si autem apud abiectos & humi prouolutos, haud satis prudentes, vt pote qui luto margaritam, & imbecillae auri tonitruum sonum, & solem infirmis oculis, & lacte adhuc videntibus solidum cibum committant: cum eos paulatim ad vltiora promouere, *Bibl. Rom. tom. 3. S* atque

atque ad sublimiora prouehere conueniat, luminim impertiendo, ac veritati veritatem conciliando. Quocirca nos quoque perfectiori interm sermone misso facto, nondum enim tempus id postulat, ad hunc modum cura ipsis differemus. Siquidem, o viri, nec increatum, nec temporis expectem Spiritum sanctum creditis, spiritu aduersario haud dubie afflamini: dabit enim veniam si zelo permotus asperius aliquid verbum extulero: quod si hactenus saltem recte sentitis, ac bellè valentis, quia à manifesta impietate abhorretis, atque eum, qui nos quoque liberos efficit, à seruili ordine eximitis, quod sequitur, vnà eum Spiritu sancto ac nobis expendite. Vos quippe aliquatenus ipsius participes esse confido, ac iam velut cum iis qui à nostris partibus stant, simul rem considerabo. Aut mihi aliquid, quod inter seruilitatem & dominationem interiectum sit proferte, vt illic Spiritus dignitatem constituam: aut cum seruilitatis nomē fugiatis, non obscurum erit, quo loco atque ordine id quod exquiritur, collocetis. At syllabas auersamini, atque ad vocem impingitis, lapsisque offensionis & petra scandali hoc vobis efficitur, (nec mirum cum Christus quoque ipse nonnullis scandalo fuerit.) *Humanus is quidem affectus.* Verum spiritualiter inter nos hanc cōtrouersiam transigamus: fraternam potius charitatis studium, quam perditum nostri amorem prae nobis feramus. Vm diuinitatis ac potentiam nobis date, & nos vicissim diuinitatis vocem vobis cōcedemus. Naturam aliis vocibus, quibus plus tribuitis, cōfiteamini: ac vos vt infirmos curabimus, nonnulla vobis grata neque iucunda furrim elargientes. Quamquam enim vobis turpe est, turpe inquam, & per absurdum, cum animo optime valeatis, fordide circa vocis sonum litem create, ac thesaurum abditum habere, quasi aliis eum inuidentes, aut merentes, ne linguam quoque vestram sanctificetis: turpius tamen est nobis eodem vitio teneri quod vobis obicitur, & cum anxiam & fordidam de paruis rebus contentionem damnemus circa literas: tamen inepta cōtentione immorari. Trinitatem, viri boni, vnus diuinitatis esse fateamini, aut, si magis placet, vnus naturam: atque hanc vocem, Deus, à Spiritu vobis postulabimus. Dabit enim profectò secundum, qui primum dedit, idque potissimum, si conflictatio hanc vestra non à diabolica contradicendi libidine, sed à spirituali timidiitate proficiscatur. Atque, vt apertius & compendiosius loquar, sic inter nos agamus, vt nec vos sublimioris vocis ergo nos in crimen vocetis (nec enim inuidia & reprehensione premi debet huiusmodi ascensus) nec nos vicissim eam vocem, cuius adhuc capaces estis, vobis obijciemus: quādiu alio itinere ad idem diuersorum feremini. Non enim victoriam ambimus, sed vt fratres, quorum secessione distorquemur, ad nos redeant laboramus. Atque hanc ad vos dicta sunt: apud quos vitale quidpiam reperimus, quippe qui sanè atque integrè de Filio sentitis, quorum cum vitam mirifice probemus, doctrinam tamen non omni ex parte laudamus, qui cum ea, quae sunt Spiritus, habeatis, Spiritum quoque insuper assumite, vt nō solum certis, sed etiam legitime nam hinc coronae decus comparatur. Hoc vobis praeclarè vitæ primum deum, vt Spiritum plenè perfectè què cōfiteamini, ac nobiscum, immò etiā ante nos, quantum æquum est, prae dicetis. Atque

Modus disputandi est haereticis.

1. Tim. 2.

etiam maius quiddam vestra causa dice re, illudque Apostoli proloqui non dubitabo. Ad eod vos amplector atque exosculor, ad eod concinnam hanc vestram & compositam vestem reueor, & colorem eum, quem vobis vitæ frugalitas affert, & sacros hos carus, & augustam virginitatem ac purgationem, & in psalmorum cantillatione permutationem, & propensum in pauperes, & fratres, & hospites studium atque amorem, vt anathema etiam à Christo esse, ac nō nihil vt damnatus perper non recusem: modò nobiscum adiungamini, communibūque animis Trinitatem concelebremus. Nam quid de aliis dicam perspicue mortuis & extinctis (quos ad vitam reuocare Christi solus est, qui sua potentia mortuos viuificat) qui locorum spatia sceleratè distrahuntur, cum doctrinam vinculo restricti sint, tantumque inter se contendunt, quantum distorti oculi vnā eandemque rem cernentes, ac non obtutu, sed situ duntaxat inter se diffidentes: si tamen illis distortio ac peruersitas potius quam cernenda est. Postquam autem ad vos vtcunque disserui, agendum ad Spiritum iam ipsum redeamus: ac vos iam, vt opinor, dicere sequemini. Spiritus sanctus & semper erat, & est, & erit, nec vilo ortu generatus, nec finem habiturus, sed semper cum Patre & Filio coniunctus atque connumeratus: nec enim conueniebat, vt vel Pater Filium, vel Filius Spiritum sanctum aliquando desideraret. Maximam enim alioqui ignominiam perferret diuinitas, vt quae ad perfectionis cumulum velut ex poenitentia venisset. Erat igitur semper, participans non particeps: perficiens non ab alio perfectus: ex plēs non expletus: sanctificatus: diuinitatem afferens non accipiens: ipse semper, & secum, & cum iis, quibus adiunctus est, idem & æqualis: & inuisibilis, temporis expers, nullo spatio circumscriptus, immutabilis, qualitate, quantitate, forma & tactu carens, suo pte & sempiterno motu agitabilis, arbitrij libertatem & potestatem à se habens, omnipotens (tamest ad primariam causam, omnia quae spiritus sancti sunt, quemadmodum & quae vnigeniti, referuntur) vita & vitæ parens, lumen & luminis suppeditor, bonitas ipsa & fons bonitatis, Spiritus rectus, principalis dominus, mitrens, segregans, templum sibi extruens, viam prae monstrans, arbitratu suo afflans, gratiasque diuidens, Spiritus adoptionis, veritatis, sapientie, prudentiae, scientiae, pietatis, consilij, fortitudinis, timoris, quemadmodum superius commemorauimus, per quem Pater cognoscitur, & Filius celebratur, & à quibus solis ipse cognoscitur, vna classis, vna adoratio, potentia, perfectio, sanctitas. Quid pluribus verbis opus est? Omnia quaecunque Pater habet, sunt Filij, praeterquam quod ingenuus non est. Omnia quaecunque Filius, Spiritus sancti sunt, si generationem exceperis. Hanc portò nequaquam substantiam fecerunt, vt quidem ipse sentio, verum circa substantiam fecerunt. Partitis obiectiones: at ego orationis cursum. Diem Spiritui sacrum honori habet linguam paululum, si fieri potest, comprime. De aliis linguis oratio nobis instituta est: has reuere vel ex timefce, videlicet cum igne conspicuas. Hodie fidei dogma proponamus: cras argutè & artificiosè disseremus. Hodie festum agamus, vt Spiritum plenè honesto & decoro recedemus. Hanc mysticè, illa theatricè: hanc Ecclesis conueniant, illa foro: hanc sobriis,

Honorem dies sacri spiritus sancti.

sobriis, illa remulenti: hac serid agentibus, illa aduersus Spiritum ludentibus. Postquam autem alienos submouimus, age nostros instaurem. Primū igitur Spiritus sanctus in angelicis & caelestibus copiis, usque quae post Deum primae sunt, eumque circumstant, vim suam exercebat, neque enim aliunde perfectionem atque splendorem habent, eamque status praesentiam, vt ad malum nō facile, vel nullo prorsus modo moueri queant, quā à Spiritu sancto. Deinde in Prophetis, qui partim Deum per imaginem conspexerunt aut cognouerunt, partim etiam res futuras praesciuerunt, impressam nimirum per Spiritum sanctum principem animi partem habentes, & futura quasi praesentia cernentes. Huiusmodi quippe Spiritus vis est ac potentia. Tum in Christi discipulis (Christum enim praetermitto, cui nō vt afflator aderat, sed vt honore æqualem comitans) usque trifarum (prout ipsorum captus ferebat) tribusque temporibus, nempe ante quā Christus per passionem glorificatus esset, postquam per resurrectionem glorificatus fuit, ac denique post eius ad caelos ascensionem siue restitutionem, siue quocunque alio nomine res ea sit appellanda. Hoc autem perspicue ostendit tum prima illa morborum spirituūque depulsio, quae certè non absque Spiritus numine fiebat: tum illa post expletum salutis nostrae negotium inhalatio, quae diuinitatis proculdubio inspirationis specimen habebat, tū postremò praesens haec ignea rum linguarum diuisio, quam solenni festo celebramus. Verum obscurius primum in eis efficax erat, secundò expressius, nunc verò plenius, vt pote vt non iam actu praesens sit vt prius, sed essentia, vt sic loquar, adsit, simulque versetur. Nam cum Filius corpoream nobiscum consuetudinem habuisset, Spiritum quoque corporeo modo cerni conueniebat, & cum Christus ad sese reuersus esset, Spiritum quoque ad nos descendere, & quidem ita, vt & tanquam Dominus veniret, & tanquam Deo nequaquam oppositus mitteretur. Etenim huiusmodi voces nō minus concordiam declarant, quā naturam distrahunt. Idcirco post Christum quidem accedit, ne Paracletus nobis desit: alius autem, vt tu honoris æqualitatem cogites. Hanc enim dictio, Alius, alium mihi æqualem constituit. Hoc porò nomen patem imperij gradum indicat, non ignominiam. Vox enim, Alius, non de alienis, sed de iis, quorum eadem est substantia, praedicatur. Iam verò in linguis apparet propter cognationem eam, quam cum Verbo habet. Cur autem in linguis igneis? vtrum propter purgationem (Ignis enim purgantis Scriptura meminit, quemadmodum cuius volenti discere promptum est) an verò propter essentiam? Deus enim noster ignis est, & quidè ignis improbitatem absumens, discrucieris rursus licet, in eas angustias adductus, vt cum eiusdem cum Patre substantia esse tibi sit consistendum. Atque in dispersis quidem linguis apparet ob gratiarum diuersitatem: sedentibus autem, propter regiae dignitatis excellentiam, eiusque super sanctos requiescentem, quandoquidem Deus quoque pro throno Cherubinos habet. In cenaculo verò (nisi forte curiosius quā par sit, ista persequi videor) propter eorum, qui accepturi sunt, ascensionem atque à terra subuectionem: nam & cenacula quaedam diuinis aquis, à quibus Dei quoque lau-

des celebrantur, regi audinimus. Atque ipse Iesus cum sublimioribus mysteriis discipulos initiaret, sacramentum ipsis in cenaculo impertit, vt illud ostendatur, partim Deum ad nos descendere, quemadmodum olim in Mose contigisse scimus, partim nos ad eum subuehi, sicque inter Deum & homines consortium iniri, vtriusque videlicet dignitate inter se commixta. Quādiu autem & ille in sua specula, & homo in humilitate & depreffione sua manserit, nec bonitatem ipsius vilo modo miserit, nec beneficentiam cōmunicari posse: chaos enim vastū atq; imperuū interiectū esse, non modò diuitem à Lazaro & expecto illo *LUC. 16.* Abrahā sinu dirimens, verum etiam procreatam & fluxam atque caducam naturam ab increata & stabili. Hic à Prophetis promulgatus est, quemadmodum ex his Scripturae locis patet, Spiritus Domini super me, propterea vixit me. Et, Requiescent super eum Spiritus septem. Item, Descendit Spiritus domini, & deduxit eos. Ad hanc, Spiritus scientiae, à quo Beseleel tabernaculi architectus impletus est. Ac praeterea Spiritus ad iracundiam prouocatus. Insuper, Spiritus qui Heliam in curru extulit, ac duplex ab Eliseo postulatus est. Adde Spiritum bonum & principalem, quo David ducitur atque confirmatur. Promissus autem est, prius quidem à Ioēle in haec verba loquente. Et erit in nouissimis diebus, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, scilicet fide praeditam, & super filios vestros & super filias vestras, & quae sequuntur. Postea autem ab ipso quoque Iesu, qui vt à Spiritu glorificatur, ita vicissim quoque ipsum glorificat: quemadmodum & Patrem glorificat, & à Patre glorificatur. Et quidem quā largā & effusa promissio fore vt in aeternum permaneat, siue nunc cum his qui ad tempus digni erunt, siue in posteram cum his, qui alterius saeculi bonis digni habebuntur, posteaquam videlicet ipsum per honestam & praeclaram vitæ rationem integrum seruauerimus, ac non hactenus amiserimus, quatenus in peccatum prolapsi fuerimus. Hic Spiritus & cum Filio rerum creationem ac resurrectionem fabricatur, quemadmodum his Scripturae locis comprobatur: Verbo domini caeli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et, Spiritus diuinus, qui fecit me, status omnipotentis, qui docet me. Et rursus, Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terrae. Atque spiritualis regenerationis author est, Huius rei tibi fidem faciat, quod Christus ait, Neminem regnum videre aut accipere posse, nisi qui supernè per Spiritum progenitus fuerit, ac per dynam & loculentam creationem, qua per sese quisque fingitur, à priori generatione, qua nobis arcanum est, purificatus fuerit. Hic Spiritus vt pote sapientissimus atque hominum amatissimus, si pastorem nactus fuerit, citharodum facit peruersos, Spiritus, excantantem, atque Israelis regem designat: si caprarium moros vellicantem, Prophetam efficit, Davidem & Amos cogita, si adolescentem elegantem acceperit, presbyterorum iudicem constituit, idque supra quā aetatis ratio ferre videtur. Testis est Daniel, qui leones in laeu superauit. Si piscatores inuenerit, e verriculo gos ad Christum trahit orbem. Exemplo tibi sint Petrus & Andreas tonitruque filij, qui spiritualia intonerunt. *Bibl. Hom. tom. 3. S. 2. Si*

Si publicanos, ad discipulatum elucratur, animarumque negotiatores efficit. Testis Matthæus heri publicanus, hodie Euangelista. Si feroces persecutores, zelum commutat, ac Paulus pro Saulis facit, nec minus pios reddit, quam impios offendat. Hic & lenitatis est Spiritus: & tamē in eos qui peccant, incitatur. Proinde si eum lenem & clementem, ac non iracundum experiri volumus, dignitatem ipsius constreumur, caueamusque ne quid in illum conuicti blasphemiam que dicamus, nec nobis in mentem veniat, velle eum implacabiliter irascentem videre. Hic me hodierno die fortem & intrepidum cōcionatorem reddit. Quæ res siue quid grauius mihi allatura est, Deo sit gratia, siue nihil mali allatura, sic quoque Deo gratia: alterum quod hac ratione eos, qui nobis infesti sunt, à maleficio reprimat: alterum quod nos sanctificare ita velit, hunc videlicet sacræ Euangelicæ functionis fructum ferentes, vt vitam cum cruenta morte commutemus, martyrioque perfungamur. At verò linguis externis ac non vernaculis Apostoli loquebantur, singularique miraculo sermo ab his, qui non didicerant, proferebatur: signumque illud infidelibus erat, non fidelibus, vt infidelium accusator esset: sicut scriptum est. Quoniam in aliis linguis, & in labiis aliis loquar populo huic, ac ne sic quidem exaudient me dicit dominus. Audiebant autem. Verum hic Paulum cōsiste, atque addubita quo modo distinguenda sit oratio. Textus enim nonnullam ambiuitatem habet, puncto dirimendam. Vtrum enim audiebant sua quisque dialecto, ita vt, verbi gratia, vox quidem vna resonaret, ceterum multæ audirentur, sic videlicet pulsato ac perstrepe aëre, pluribusque vocibus, vt magis perspicue dicam, ex vna voce effectis: an potius in hoc verbo, Audiebant, punctum statuendum est, atque hæc verba, Loquentes suis linguis, cum his quæ sequuntur, iungenda sunt: vt sic legatur, Loquentes linguis, propriis scilicet audientium, hoc est, externis: qui sensus mihi magis aridet. Nam si priorem modum sequamur, eorum potius qui audiebant, quam qui verba faciebant, hoc miraculum fuerit: at iuxta posteriorem sensum, eorum qui loquebantur: qui etiam tumulentæ insimulantur, haud dubie quia ipsi Spiritus afflatu noui miraculi aliquid circa voces designabant. Quamquam autem præclara quoque ac laudabilis fuit vetus illa linguarum diuisio (cū scilicet nefarie impiæque inter se concordantes erant qui turrim extruebant, quemadmodum nūc quoque quidam facere non verentur) animorum enim & voluntatum cōsensus cum linguarum distinctione soluta susceptum negocium abruptit. præclariorem tamen laudabiliorque est ea, quæ nunc insigni miraculo patrat. Ab vno enim Spiritu in multos diffusa ad vnum concentum rursus contrahitur. Atque gratiarum diuersitas est alia gratia, opus habens ad discernendum quænam sit præstantior: quandoquidem nulla est, quæ laude careat. Quin præclara quoque illa diuisio dici possit, de qua loquitur Dauid, Præcipita Domine, & diuide linguas eorum. Quid ita? Quoniam distulerunt omnia verba præcipitationis, linguam dolosam: modò non apertis verbis huiusce loci ac tempestatis linguas accusans, quæ diuinitatem scindunt. Ac de his quidem hætenus. Quoniam autem habitantibus Hierusalem religiosissimis

Iudæis, Parthis, Medis & Elamitis, & Aegyptiis & Libycis, Cretenfibus & Arabibus, Mesopotamitis & Cappadocibus meis linguæ loquebantur, atque ex omni gente quæ sub celo est, Iudæis, illic (si cui intellectus hic placet) congregatis, operæ precium fuerit videre, tum quoniam hi erant, tum cuius captiuitatis. Nam illa Aegyptiaca & Babylonica præterquam quod circumscripta ac certo loco definita erat, iam etiam olim per captiuorum reditum soluta fuerat. Illa autem Romana, qua feceris ac vesanæ aduersus salutis auctorem audaciæ pœna ab ipsis expetebatur, nondum acciderat, sed imminebat. Relinquitur igitur, vt hanc captiuitatem Antiochenam esse censeamus, iis temporibus non multò antiquiorem. Quod si cui hæc expositio minus probatur, vt curiosus alieniusque petita (neque enim captiuitatem hanc veterem esse, neque in multis orbis partes diffusam) ac probabiliorē querit, illud fortasse rectius fuerit existimare, quod cum sæpe atque à multis hæc natio exilij causa solum vertere coacta sit, quemadmodum Esdras historiarum monumentis prodidit, aliæ quidem tribus in patriam restituta fuerint, aliæ verò in exilio relicta: quibus, vt verisimile est, in multas nationes dispersis, tum temporis quidam adfuerint, Apostolicæ miraculi participes exierint. Atque hæc à nobis perpensa & considerata sint, quæ etiam eiusmodi esse arbitramur, vt literarum studiosi, ea pro superfluis superuacaneisque nequam habituri sint. Quod si quis aliud quidpiam ad huius diei solennitatem cōtulerit, nobis quoque id collegerit. Sed iam conicio quidem soluenda est (satis enim longè se potest exoratio festi autem celebratio nunquā abrumpeunda. Quin potius festum agendum est, nunc quidem corporaliter quoque, paulò post autem profusus Spirituualiter. Illic nimirum, vbi rationes harum rerum purius apertiusque cognoscemus in ipso Verbo & Deo & Domino nostro Iesu Christo, vero eorum, qui salutem consequuntur, festo & exultatione, cum quo gloria & veneratio Patri cum sancto Spiritu nunc & in sæcula sæculorū, Amen.

S. IO. CHRYSOSTOMI

*Episcopi Constantinop. præcedentis
euang. explicatio.*

TVM Iudas; Quid factum est (inquit) quia manifestaturus es nobis teipsum? Ecce quanta formidine tenebantur: commotus enim, & perturbatus erat eorum animus, & vt mortuos in somniis, ita cum visuros se arbitrabantur. Ad quam suspicionem tollendam, audi quid respondeat; Si quis diligit me, sermonem meum seruiabit, &c. Tantum non dicens; Sicut pater manifestat seipsum, ita & ego: neque hoc tantum, sed dicendo; Mansionem apud eum faciemus. Aufert suspicionem non in somniis, se manifestaturum. Tu autem contemplantur perturbatum discipulum, neque apertè sententiam suam dicere audentem. Non enim dixit, vobis, quod mortuus nobis appariturus es: sed, Quid factum est, quod manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Dicit ergo se eos charos habere, quia mandata ipsius seruiant: vt enim visum postmodum phantasma non existimarent, ideo hæc prædicat & ne ita, vt dixi, sibi apparerentur

*Ex Hom. 7.
in 10m.*

rum putarent, affert etiam causam, quod ob mandatorum obseruationem spiritus ad eos venturus. *Matth. 14.* fit. Quod si tam diuturna consuetudine ipsius substantiam ferre, imò ne intelligere quidem possunt, quid nam futurum esset: si à principio ita eis apparuisset? Ideo cum his comedit, ne phantasma putaretur. Nam, si super aquis ambulantes videntes id opinari sunt, cum eum non multum distantem viderant, qui credi poterat, si repente resurgentem vidissent, quem captum viderant, & ligatum? Ideo frequenter eis se appariturum, & quare, & quomodo prædicat, ne phantasma existimaretur. *Qui non diligit me, sermones meos non seruiat, &c.* Itaque non me solum non diligit, sed ne patrem quidem, qui hæc verba non audit. Nam, si amoris indicium est, mea audire mandata, quæ patris mei sunt: qui audit, non filium solum, sed & patrem diligit. Et quomodo sermo hic tuus est, & non tuus? hoc est, quod nihil à patre loquor, neque aliquid, quàm quod illi placitum est. *Hæc loquitur sum vobis apud vos manens.* Cum hæc obscuriora essent, & parim non intelligerent, partim & plura dubitarent, ne iterum perturbarentur, & quæ mandata diceret sciscitarentur, hanc amouit sollicitudinem, inquit, *Paracletus autem, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit.* Fortasse quæ dixi, non intelligitis, sed ille manifestus magister erit. Illa autem particula, *Apud vos manebit*, signat quod ipse abeat, quare ne tristetur, ait, quousque ipse apud eos maneat & spiritus non veniat, nihil magnum, nihil alium poterunt intelligere. Quod dicit, vt ad ipsius abitum magno animo ferendum eos disponat, tanquam magnorum bonorum causam futurum. Frequenter autè paracleti meminit, propter eam, qua afficiebantur tristitiam; & cum his verbis perturbarentur intelligeret molestias, bella, magistrum discessum: vide quomodo iterum eos consolatur inquitens: *Pacem relinquo vobis.* Tantum non dicens; Quid mundi perturbationibus mouemini, cum pacem mecum habeatis? Neque enim huiusmodi est pax mundi, quæ in malo sit: penitiam, & nihil ipsam habentibus confert. Ego do pacem, vt inuicem eam habeatis, & vos fortiores efficiat. Sed cum iterum dixisset; *Relinquo: quod verbum discedentis est, & par esset eos perturbari, ideo rursus dixit; Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Ecce quod partim amore, partim metu mouebantur. *Audistis quia ego dixi vobis, vado, &c.* Et quòdnam gaudium hoc eis allaturum erat: quam consolationem? Quid hoc signat? Nondum resurrectionem intelligebant, neque debitam de eo habebant sententiam. Et quomodo poterant, cum nondum resurrexisset vidissent? Patrem autem magnum esse existimabant. Dicit ergo; Si mihi timeris, quod me defendere nequeam: neque cōfiditis, quod post mortem iterum vos videam: tamen audiendo, quod ad patrem vado, lætandum vobis est, quod ad maiorem vado, & qui omnia potest molesta dissoluere. *Vos audistis, quia ego dixi vobis.* Quare hoc posuit? quasi dicat, vt intelligatis, quantum verbis meis tribuam, cum prædicare non sim veritus. Hæc ergo, & quæ futura sunt, *Dixi vobis, priusquam fiant, vt, cum facta fuerint, credatis, quia ego sum.* Quasi dicat; Non scieris, nisi ego dicerem: neque dicerem, nisi mihi considerem. Vides sermonem imbecillitati accommodatum? *Matth. 26.* Etenim cum diceret; An putas, quia non possum

rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum? ad auditorum opinionem locutus est. Neque enim illud diceret quispiam, vel stultissimus crederet, quod sibi ipse auxilio esse non potuerit, sed angelorum egerit, veritatem cum eum tanquam hominem arbitrantur: ideo dixit, duodecim legiones angelorum. Atqui simpliciter Iudæos interrogans, reiecit retrosum. Quod si quis maiorem filio patrem, in quantum principium, diceret, neque hoc contradiceremus: non tamen hoc alterius facit filium esse substantia. Quod autem dicit, hoc est, quoad hunc sum, par est, vt vos arbitremini, quod nos periclitemur: si autem illuc abiero, confidite, quia securi sumus, illum enim nemo vincere potest. Quæ omnia ad discipulorum imbecillitatem dicta sunt: ipse enim confido, neque curo mortem, ideo inquit, *Hæc dixi vobis, priusquam fierent.* Cum enim nondum hunc sermonem capere possitis, à patre, quem magnum appellatis, vos consolor, inde etiam tristitia admiscet, *tam non multa loquor vobiscum.* Quare? *Venit enim princeps mundi huius, &c.* Principem mundi diabolum, & malos homines appellat. Non enim caelo, & terræ imperat, cum omnia strauisset, imperat autem iis, qui se ei in feruitatem tradunt, ideo & principem tenebrarum seculi, & tenebras opera appellat. Quid ergo diabolus te perdit? Minime, nihil enim in me habet. Cur ergo te Iudæi interficiunt? Quoniam volo, & vt cognoscat mundus quia diligo patrem, non enim quod sim reus mortis, atque ei obnoxius, sed ob meam in patrem dilectionem hoc patior: hoc ait, vt iterum eorum animos exciter, & intelligant non inuitum, sed vltro mortem subire, & diabolum contemnerent: neque contentus fuit dicere; Modicum vobiscum, sed id ipsum quod molestum erat, frequenter repetit, nec iniuria: quousque enim tristitiam eorum molliat, & faciliorem toleratu reddat, lætiora annectit, idcirco ait; Vado & venio, & vbi ego sum, & vos sitis: & non potestis me sequi modò, sequimini autem postea, & ad patrem vado: & pater maior me est: & priusquam fierent, dixi vobis. Et non necessariò hoc patior, sed propter patris dilectionem, vt cognoscant, quod nihil mali feci, nisi quod valde eum diligo, & qui diligitur, ita vult, ideo læta hæc tristioribus frequenter admiscet, eorum mentem aperiens. Nam quod dixit; Apud vos manebit: ostenditque vtilem suum fore discessum, eis cōsolandi gratia dixit, propterea multa de spiritu locutus est: Et in vobis erit, & mundus non potest accipere, & ille docebit omnia, & spiritum veritatis, & spiritum sanctum, & paracletum, & suggeret vobis omnia, ne ægrè ferrent, ac si parum possent proficere. Dicit autem, Suggester, ostendens se eos spirituales effecturum, vt vsu venisse nō ignoramus. Qui enim prius tremebant, & formidabant, post spiritus acceptionem in media pericula profuerunt, per ferrum, ignem, bestias, pelagus, & ad omnem calamitatem se intrepidi exposuerunt: & illiterati, & idiotæ audenter disputabant, vt auditores in admirationem adducerent, & stuporem: ex luteis ferreos, & in caelum erigens, nulli humano affectui subiectus reddidit spiritus. Talis illa gratia, quæ mœrorem soluit, malas cupiditates consumit, formidinem pellit, nec finit amplius hominem esse, quem afflat. Sed tanquam in idipsum

Infr. 28.

cælum translatus omnia, quæ illic sunt, contem-
platur. Quamobrem nemo aliquid suum propriū
dicebat. In orationibus, lætitia, simplicitate per-
fenerant: hoc maxime opus est spiritus sancti.
Fructus enim spiritus, lætitia, pax, fides, manufec-
tudo. Sed tristatur nonnunquam spiritales ho-
mines. Verum tristitia illa lætitia suavissima est:
nam & Cain tristatus, sed mundi tristitia: & Paulus,
sed Dei: Quicquid enim spiritale est, lucrum
habet maximum: ut mundana omnia maximum
dispendium. Imploremus ergo insuperabile spi-
ritus auxilium, seruemus mandata, neque erimus
angelis inferiores: neque enim illi, quoniam cor-
pus non habent, tales sunt: ita enim nullus eor-
um malus fuisset, sed voluntas omnium causa
est. Propterea ex iis, qui corpore carent, etiā bru-
tis peiores inuenti sunt, & ex corporeis illis etiam
incorporeis præstantiores: & omnes iusti, qui
terram habitant, qui corpori sociantur, rectè faci-
unt, quæ faciunt: tanquam enim hospites, &
peregrini terram habitant, cælum ut ciues. Noli
ergo, quod carnem habeas, de victoria, & labore
pro virtute subeunda desperare. Noli rerum opi-
ficem accusare: Si enim carnem ferre virtuti pro-
fus viam præcluderet nobis culpa non esset im-
putanda: quod autem id non faciat, sanctorum
cæcus ostendit: neque enim carnis natura Paulo
fuit impedimento, quin qualis fuit euaderet: non
Petro, ut cæli claus acciperet. Et Enoch in carne
translatus, nusquam apparuit, ita & Helias cum
carne raptus est, & Abraham, Isaac, & Iacob in
carne claruerunt. Ioseph in carne impudicæ mu-
lierem superauit. Et quid carnem dico? quam si
etiam catenis deuincias, nihil ei nocueris. Nam,
si ligatus sum, inquit Paulus, at sermo Dei non li-
gatur. Et quid vincula, quid catenas memini? Ad-
das & carcerem, & corpora, nihil horum vllum
affert virtuti impedimentum. Ita docet Paulus.
Vinculum animæ non ferrum, sed timor, & cupi-
ditas pecuniarum, & animæ passiones; hæc sunt
vincula, licet corpus solutum sit. Sed à corpore hæc
veniunt, inquit. Nugæ hæc, & mendacium: nam,
si ita esset, omnes iisdem subderemur affectibus:
Ut enim lassitudinem, somnum, famem, sitim
euitare non possumus, quoniam naturalia sunt:
ita & illa neminem immunem, & sibi non obno-
xium relinquerent. Quod si multi his non subij-
ciuntur: constat pigritiæ nostræ, quicquid perpe-
ram faciamus, adscribendum. Omnia igitur vitia
abscindamus, neque corpus accusamus, sed subij-
ciamus animæ gubernaculis, ut facillè sempiter-
na bona consequamur, gratiâ, & benignitate do-
mini nostri Iesu Christi, cum quo patri, simul &
spiritui sancto gloria, in secula seculorum, Amen.

S. AVGVST. EPISCOPI

Hippon. in superius Euang.

Homilia 1.

Esai. 76.
ps. Ioan.

Respondit Iesus & dixit ei, Si quis diligit me, ser-
monem meum seruabit, & pater meus diligit eum,
& ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.
Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Ecce ex-
posita est causa, quare se suis manifestaturus est,
non alienis, quos mundi nomine appellat, & ipsa
est causa, quod hi diligant, illi non diligant: ipsa
causa est de qua facer insonat Psalmus; Iudica

me, Deus, & discerne causam meam de gente nõ
sancta. Qui enim diligunt, quia diligunt, eliguntur:
qui vero non diligunt, si linguis hominum
loquantur & angelorum, sunt aramentum son-
nans, & cymbalum tinniens, & si habuerint pro-
phetiam, & scierint omnia sacramenta, & omnem
scientiam, & habuerint omnem fidem ut montes
transferant, nihil sunt: & si distribuerint omnem
substantiam suam, & tradiderint corpus suum, ut
ardeant, nihil eis prodest. Dilectio sanctos discer-
nit à mundo, quæ facit vnanimis habitare in do-
mo, in qua quo domo pater, & filius mansionem fa-
ciunt, qui donant & ipsam dilectionem, quibus
donent in fine etiam ipsam suam manifestatio-
nem. De qua discipulus magistrum interrogabat,
vt non solum illi, qui tunc audiebant per os eius,
sed etiam nos per Euangelium eius hoc nosse
possemus: quæsierat enim de Christi manifesta-
tione, & audiuit de dilectione, atque mansione.
Est ergo quedam Dei manifestatio interior, quæ
prorsus impij non nouerunt, quibus Dei patris, &
spiritus sancti manifestatio nulla est: filij vero po-
tuit esse, sed in carne, quæ nec talis est qualis illa,
nec semper illis adesse potest quilibetque sit,
sed ad modicum tempus, & hoc ad iudicium, non
ad gaudium: ad supplicium, non ad præmium.
Nunc est ergo vt intelligamus quantum aperite
ille dignatur, quomodo dictum sit; *Adhuc modicum
& mundus me iam non videt, vos autem videbitis
me.* Verum est quidem, quod post paululū etiam
corpus suum in quo poterant patre & impij ocu-
lis videre, oculis eorū fuerat subtracturus quan-
doquidem post resurrectionem nemo eorum vi-
dit illorum, sed quoniam dictum est restantibus
angelis, Sic veniet quemadmodum vidistis eum
euntem in cælum, nec aliud credimus quàm eum
in eodem corpore ad iudicium viuorum & mor-
tuorum esse venturum. Proculdubio tunc enim
videbit mundus, quo nomine significati sunt à
regno eius alieni: ac per hoc longè melius intel-
ligitur iam illud tempus significare voluisse in eo
quod ait; *Adhuc modicum & mundus me iam non vi-
det,* quādo in fine seculi auferetur ab oculis dam-
natorum, vt illi eum de cætero videāt apud quos
diligētes eum facit pater atque ipse mansionem.
Modicum autē dixit, quia & id quod prolixum
videtur hominibus, breuissimum est ante oculos
Dei: de hoc quippe modico iste ipse Ioannes, Fi-
lioli, inquit, nouissima hora est. Ne quis porro
existimet patrem tantummodo & filium sine spi-
ritu sancto apud dilectores suos facere mansio-
nem, recolat quod superius de spiritu sancto di-
ctum est, *Quem mundus nõ potest accipere,* quia
non videt eum, nec scit eum: vos autem cogno-
scetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis
erit. Ecce facit in sanctis cum patre & filio san-
ctus etiam spiritus mansionem, intus vti que tan-
quam Deus in templo suo. Deus trinitas pater, &
filius, & spiritus sanctus veniunt ad nos, dum ve-
nimus ad eos: veniunt subueniendo, venimus obe-
diendo: veniunt illuminando, venimus intuendo:
veniunt implendo, venimus capiendo, vt sit no-
bis eorum non extranea visio: sed interna, & in
nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna:
sic mundo non se filius manifestat. Mundus enim
dictus est hoc loco, de quibus continuo subiun-
xit atque ait, *Qui non diligit me, sermones meos non
seruat.* Hi sunt, qui patrem, & spiritum sanctum
nunquam

Psal. 41.

1. Cor. 13.

Psal. 67.

Act. 1.

1. Ioan. 5.

nunquam videt: filium autem non vt beatificen-
tur, sed vt iudicentur, ad modicum vident: nec
ipsum in forma Dei, vbi est cum patre, & spiritu
sancto pariter inuisibilis, sed in forma hominis,
vbi esse voluit mundo patiendū contemptibilis,
iudicando terribilis: quod vero adiunxit, *Et sermo
quem audistis non est meus, sed eius, qui misit me patris.*
Non miremur, non pauemur, non est minor pa-
ter, sed non est nisi à patre, non est impar ipso, sed
non est à seipso: neque enim mentitus est dicen-
do, *Qui non diligit me, sermones meos nõ seruat,*
ecce suos dixit esse sermones. Nunquid sibi ipse
est contrarius, vbi rursus dixit, *Et sermo quem au-
distis, non est meus?* Aut quia secundum hominem
non est suus? Et forsasse propter aliquam distin-
ctionem, vbi suos dixit, pluraliter dixit, hoc est
sermones: vbi autem sermonem, hoc est verbum,
non suum dixit esse, sed patris, seipsum intelli-
git voluit. In principio enim erat verbum, & verbum
erat apud Deum, & Deus erat verbum. Nõ itaque
suum, sed patris est verbum, quomodo nec sua
imago, sed patris est, nec suus filius idem ipse, sed
patris. Recte igitur tribuit auctori, quicquid fa-
cit æqualis, à quo habet hoc ipsum quod illi est
indifferenter æqualis.

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 2.

Ex tral. 77.
in Ioan.

In præcedenti lectione sancti Euangelij, quam
sequitur ista, quæ modo recitata est, dominus
Iesus dixerat se, & patrem ad dilectores suos esse
venturos, & apud eos mansionem esse facturos.
Iam verò & superius dixerat de spiritu sancto. Vos
autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit,
& in vobis erit, vnde intelleximus in sanctis tan-
quam in templo suo simul manere trinitatē Deū:
nunc autem dicit, *Hac locutus sum vobis, apud vos
manens.* Illa itaque mansio alia est, quam promisit
futuram: hæc verò alia, quam præsentem esse te-
stat. Illa spiritalis est, atque intrinsecus menti-
bus redditur: hæc corporalis forinsecus oculis, at-
que auribus exhibetur: illa in æternum beatificat
liberatos, hæc in tempore visitat liberandos, se-
cundum illam dominus à suis dilectoribus non
recedit, secundum hanc it, & redit. *Hæc,* inquit,
locutus sum vobis, apud vos manens, vti que præsentia
corporali, qua eū illis visibilis loquebatur. *Para-
cletus autē,* inquit, *spiritus sanctus, quem mittet pater
in nomine meo, ille vos docebit omnia, & commemorabit
vobis omnia quæcumque dixerō vobis.* Nunquid nam
dicit filius, & docet spiritus sanctus, vt dicente fi-
lio verba capiamus, docente autem spiritu san-
cto, eadem verba intelligamus? Quasi dicat filius
sine spiritu sancto, aut spiritus sanctus doceat si-
ne filio, aut verò non & filius doceat, & spiritus
sanctus dicat, & cum Deus aliquid dicit, & docet
trinitas ipsa dicat, & doceat: sed quoniam trinitas
est, oportebat eius singulas insinuare personas,
cæsq; nos distincte audire, inseparabiliter intel-
ligere: Audi patrem dicentem vbi legis, Dominus
dixit ad me, filius meus es tu: audi & docentem
vbi legis; Omnis qui audivit à patre, & didicit, ve-
nit ad me: filium vero dicentem modo audisti: de
se quippe ait, *Quæcumque dixerō vobis.* Quæ est
docentem vis nosse, magistrum recole, Vnus est,
inquit, magister vester Christus, Spiritum porro

Esai. 2.
Ioan. 6.
Matth. 23.

sanctum, quem modo audisti docentem, vbi di-
ctum est, *Ipse vos docebit omnia:* audi etiam dicentē,
vbi legis in Actibus Apostolorum, beato Petro di-
xisse spiritum sanctū, *Vade cū illis, quia ego misi
eos.* Omnis igitur & dicit & docet trinitas: sed ni-
si etiam sigillatim commendaretur, eam nullo mo-
do humana capere vtiunque possit infirmitas.
Cum ergo omnino sit inseparabilis, nunquam
trinitas esse sciretur, si semper inseparabiliter di-
ceretur: nam & cum dicimus patrem & filium &
spiritum sanctum, non eos vti que dicimus simul,
cum ipsi non possint esse nisi simul. Quod verò
addidit, *commemorabit vobis,* intelligere debemus
etiam, quod iubemur non obliuisci saluberrimos
monitus ad gratiam pertinere, quam nobis com-
memorat spiritus. *Pacem,* inquit, *relinquo vobis, pa-
cem meam do vobis.* Hoc autem est quod legitimus
apud Prophetam, *Pacem super pacem, pacem no-
bis relinquit iturus, pacem suam nobis dabit in
fine venturus, pacem nobis relinquit in hoc secu-
lo, pacē suam nobis dabit in futuro seculo, pacem
nobis relinquit, in qua manentes hostem vinci-
mus, pacem suam nobis dabit, quando sine hoste
regnabimus, pacem relinquit nobis, vt etiam hic
inuicem diligamus, pacem suam nobis dabit, vbi
nunquam dissentire possimus, pacem relinquit
nobis, ne de occultis nostris inuicem iudicemus,
cum in hoc sumus mundo, pacem suam dabit no-
bis, cum manifestabit cogitationes cordis, & tūc
laus erit vnici que à Deo in illo tamen atque ab
illo nobis est pax, siue quam nobis relinquit itur-
us ad patrem, siue quam nobis dabit nos perdu-
cturus ad patrem. Quid autem nobis relinquit
ascendens à nobis, nisi seipsum dum non recedit
à nobis? Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque
vnum. Pax ergo ipse nobis est, & cum credimus
quæ est, & cum videmus eū sicut est: si enim quā-
diu sumus in corpore corruptibili quod aggrauat
animam, cum per faciem ambulamus, non per spe-
ciem, non desunt peregrinantes à se, quanto ma-
gis cum ad ipsam speciem venerimus, nos imple-
bit ex se. Sed quid est quod vbi ait, *Pacem relinquo
vobis,* non addidit meam: vbi vero ait, *pacem do vobis,*
ibi dixit meam: Vtrinque subaudiendū est meam,
& vbi dictū non est, quia postea dictum est, potest
referri ad vtrūque etiam quod semel dictū est. An
forte & hic aliquid latet quod petendū est, & que
rendum, & ad quod pulsantibus aperiendū? Quid
si enim pacem suam eam voluit intelligi, qualem
habet ipse? Pax verò ista, quam nobis relinquit in
hoc seculo, nostra est potius dicenda quam ipsius.
Ille quippe nihil repugnat in seipso, qui nullam
habet omnino peccatū: nos autem talem pacem
nunc habemus, in qua adhuc dicamus, *Dimitte
nobis debita nostra.* Est ergo nobis pax aliqua,
quoniam condelectamur legi Dei secundum in-
teriorem hominem, sed non est plena, quia vide-
mus aliam legem in membris nostris, repugnan-
tem legi mentis nostræ. Itēque inter nos ipsos
est nobis pax, qua inuicem nobis credimus quod
inuicē diligamus: sed nec ipsa plena est, quia co-
gitationes cordis nostri inuicem non videmus &
quædam de nobis, quæ non sunt in nobis, vel in
melius inuicem, vel in deterius opinamur. Itaque
ista etiam si ab illo nobis relicta est, pax nostra est:
nisi enim ab illo non haberemus & talem, sed
ipse non habet talem. Si tenuerimus vsque in fi-
nem qualem accepimus, qualem habet habebi-
mus*

Act. 10.

1. Cor. 4.

Ephes. 2.
1. Ioan. 3.
2. Cor. 5.
Sup. 9.

1. Pet. 2.
Matth. 6.
Rom. 7.

mus, vbi nihil nobis repugnet ex nobis, & nihil nos iniucem lateat in cordibus nostris. Nec ignoro ista domini verba etiā sic accipi posse, vt eiusdē domini sententię repetitio videatur. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, vt quod dixerat, pacem, hoc repetierit dicens, *pacem meam*: & quod dixerat, *relinquo vobis*: hoc repetierit dicens, *do vobis*. Vt vollet quisque accipiat, me tamen delectat, credo & vos, fratres mei, delectet sic tenere istam pacem, vbi aduersarium concorditer vincamus, vt delideamus pacem, vbi aduersarium non habebimus. Quod vero dominus adiunxit, atque ait, *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*. Quid est aliud, nisi non quomodo homines dant, qui diligunt mundum, ita do vobis: Qui propterea dant sibi pacem, vt sine molestia litium, atque bellorum, non Deo, sed amico suo mundo perficiantur: & quando iustis dant pacem, vt non eos persequantur, pax nō potest esse vera, vbi non est vera concordia, quia disuncta sunt corda: quomodo enim consors dicitur, qui sortem iungit: ita ille concors dicens est, qui corda iungit. Nos ergo, charissimi, quibus Christus pacem relinquit, & pacem suam nobis dat, non sicut mundus, sed sicut ille, per quem factus est mundus, sed sicut ille, per quem factus est mundus, vt concordēs simus, iungamus iniucem corda, & cor vnum sursum habeamus, ne corrumpantur in terra.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 3.

Ex trakt. 78. in Ioan.

Accepimus, fratres, verba domini dicentis ad discipulos suos, *Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audiatis quia ego dixi vobis, & vado & venio ad vos. Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est*. Hinc ergo turbati, & formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamuis vēturus ad eos ne forsitan gregē lupus hoc intervallo inuaderet pastoris absentia, sed à quibus homo abcedebat, Deus non recedebat, & idem ipse Christus homo, & Deus. Ergo & ibat per id, quod homo erat, & manebat per id, quod Deus erat: ibat per id, quod vno loco erat, manebat per id, quod vbiq; erat. Cur itaque turbaretur, & formidaret cor, quando ita deserebat oculos, vt nō desereret cor? Quamuis Deus etiam qui nullo cōtinetur loco, discedat ab eorum cordibus, qui eum relinquunt motibus, non pedibus, & veniat ad eos, qui conuertuntur ad eum non facie, sed fide, & accedunt ad eum mente, non carne. Vt autem intelligerent secundum id, quod homo erat, eum dixisse, vado & venio ad vos: adiecit atque ait; *Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est*. Per quod ergo filius non est æqualis patri, per hoc iturus erat ad patrem, à quo venturus est viuos iudicaturus, & mortuos. Per illud autem in quo æqualis est gignenti vnigenitus, nunquam recedit à patre, sed cum illo est vbi que torus pari diuinitate, quam nullus continet locus. Cum enim in forma Dei esset, sicut Apostolus loquitur, non rapinam arbitratus est, esse æquali Deo: quomodo enim rapina possit esse natura, quæ non erat vsurpata, sed nata? Semetipsum autem exinaniuit, formam serui accipiens, non ergo amittens illam, sed accipiens istam, eo modo sed exinaniens, quo hic minor apparebat, quàm apud patrem manebat. For-

ma quippe serui accessit, non forma Dei recessit: hæc est allumpra, nō illa consumpta: propter hanc dicit, Pater maior: me est: propter illam vero, Ego, & pater vnum sumus. Hoc attendat Arrianus, & hac attentione sit sanus, non contentione sit vanus, aut quod est peius, infansus. Hęc est enim forma serui in qua Dei filius minor est, non patre solo, sed etiam spiritu sancto, neque id tantum, sed etiam seipso: quia idem ipse in forma Dei maior est seipso. Neque enim homo Christus non dicitur filius Dei, quod etiam sola caro eius in sepulchro meruit appellari: nam quid aliud confitemur cum dicimus credere nos in vnigenitum Dei filium, qui sub Pontio Pilato crucifixus est, & sepultus? Et quid eius nisi caro sepulta est sine anima? Ac per hoc cum credimus in Dei filium, qui sepultus est, profecto filium Dei dicimus & carnem, quæ sola sepulta est. Ipse ergo Christus filius Dei, æqualis patri in forma Dei, quia semetipsum exinaniuit nō formam Dei amittens, sed formam serui accipiens, maior est & seipso: quia maior est forma Dei, quæ amissa non est, quam serui, quæ accepta est. Quid itaque mirum, vel quid indignum, si secundum hanc formam serui loquens, ait Dei filius, *Pater maior me est*: & secundum Dei formam loquens, ait idem ipse filius, *Ego & pater vnum sumus*. Vnum sunt secundum id, quod Deus erat verbum: & maior est pater, secundum id, quod verbum caro factum est. Dicam etiam quod Arriani, & Eunomiani negare non possunt, secundum hanc formam serui puer Christus etiam parentibus suis minor erat quando paruulus maioribus, sicut scriptum est, subditus erat. Quid agitur, hæretice, cum Christus Deus sit, & homo, loquitur vt homo, & iam incalumniaris Deo? Ille in se naturam commendat humanam, tu in illo audes deformare diuinam? Infidelis, ingratus, ideone tu minus eum, qui fecit te, quia dicit ille, quid factus sit propter te? Æqualis enim pater filius, per quem factus est homo, vt minor esset patre factus est homo, quod nisi fieret, quid esset homo? Dicat planē dominus & magister noster: *Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est*. Cum discipulis audiamus verba doctoris nō cum alienis sequamur astutiam deceptoris. Agnoscamus geminam substantiam Christi, diuinam scilicet, qua æqualis est patri, humanam, qua maior est pater. Vtrumque autem simul non duo, sed vnus est Christus, ne sit quaternitas, nō Trinitas Deus: sicut enim vnus est homo anima rationalis & caro, sic vnus est Christus Deus, & homo: ac per hoc Christus est Deus, anima rationalis, & caro. Christum in his omnibus, Christum in singulis cōfitemur. Quis est ergo, per quem factus est mundus? Christus Iesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Iesus, sed in forma serui. Idem de singulis quibus homo cōstat. Quis non est detelictus in inferno? Christus Iesus, sed in anima sola: quis resurrexerit triduo iacuit in sepulchro? Christus Iesus, sed in carne sola. Dicitur ergo & in his singulis Christus. Verum hæc omnia non duo vel tres, sed vnus est Christus: ideo ergo dixit, *Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem*: quoniam naturæ humanæ gratulandum est, eō quod sic assumpta est à verbo vnigenito, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis

Ex trakt. 79. in Ioan.

3. sent. dist. 24. de quatuor.

Ioan. 10.

Luca 1.

Hebr. 11.

1. ad corinthios.

ad Gal. 4.

Ioan. 40.

3. sent. dist. 24. ca. 1. de quatuor.

puluis sederet ad dexteram patris: hoc enim modo se iturum dixit ad patrem: nam profecto ad illum ibat, qui cum illo erat: sed hoc erat ire ad eum & recedere à nobis, mutare atque immortale facere, quod mortale suscepit ex nobis, & leuare in cælum, per quod fuit in terra pro nobis. Quis non dehinc gaudeat, qui sic diligit Christū, vt & suam naturam iam immortalem grauletur in Christo, atque id se speret futurum esse per dominum Christum? Qui cum patre, & spiritu sancto viuit, & regnat Deus, per omnia secula seculorū, Amen.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 4.

Ex trakt. 79. in Ioan.

3. sent. dist. 24. de quatuor.

Ioan. 10.

Luca 1.

Hebr. 11.

1. ad corinthios.

ad Gal. 4.

Ioan. 40.

3. sent. dist. 24. ca. 1. de quatuor.

Dominus, & saluator noster Iesus Christus dixerat discipulis suis: *Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est*. Quod ex forma serui eum dixisse, non ex forma Dei in qua æqualis est patri, nouit fides, quæ religiosis est mentibus fixa, non à calumniosis, & dementibus facta: deinde subiunxit: *Et nunc dixi vobis priusquam fiat vt cū factum fuerit credatis*. Quid est hoc, cum magis homo credere debeat antequam fiat id quod credendum est? Hęc est enim laus fidei, si quod creditur non videtur: nam quid magnum est, si id creditur, quod videtur, secundum illam eiusdem domini sententiam, quando discipulum arguit dicens: *Quia vidisti me, credidisti, beati, qui non vident, & credunt?* Et nescio vtrum credere dicendus est quisque quod videt: nam ipsa fides in epistola: quæ scribitur ad Hebræos, ira est definita: *Est autem fides sperantium substantia, & cōiunctio rerum quæ non videntur*. Quapropter si fides est rerum, quæ creduntur, eadem quæ fides earum rerum est quæ non videntur, quid sibi vult quod dominus ait: *Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt cū factum fuerit credatis?* Nōne potius dicendum fuit, & nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt credatis, quid cum factum fuerit videatis? Nam & ille cui dictum est, *Quia vidisti, credidisti*: non hoc credidit quod vidit, sed aliud vidit, aliud credidit. Vidit enim hominem, credidit Deum: cernebat quippe atque tangebatur carnem viuentem, quam viderat morientem, & credebat Deum in carne ipsa latentem. Credebat ergo mente quod non videbat, per hoc quod sensibus corporeis apparebat: sed etsi dicuntur credi, quæ videntur, sicut dicit vnusquisque oculis suis se credidisse, non tamen ipsa est, quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus, quæ videntur, agitur in nobis, vt ea credantur quæ non videntur. Quocirca, dilectissimi, vnde nunc mihi sermo est, quod dominus ait: *Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt cū factum fuerit credatis*, illud vti que dicit, cum factum fuerit, quod eum visuri erant post mortem viuentem, & ad patrem ascendentem. Quo viso illud fuerant credituri, quod ipse esset Christus filius Dei viui, qui potuit hoc facere cū prædixisset, & prædicere antequam faceret. Creditur autem hoc nō fide noua, sed aucta, aut certe cum mortuus esset defecta: cum resurrexisset refecta: neque enim cum Dei filium non & antè credebant, sed cum in illo factum esset quod antè prædixit, fides illa quæ tunc quando illis loquebatur fuit parua, & cum moreretur penè iam nulla, & reuixit, & creuit: deinde quid dicit: *Iam non multa*

loquar vobiscum: venit enim princeps mundi huius. Quis nisi diabolus? Et in me non habet quicquam: nullum omnino scilicet peccatum: sic enim ostendit non creaturarum, sed peccatorum principem diabolum, quos nūc nomine mundi huius appellat. Et quotiescunque mundi nomen in mala significatione ponitur, nō ostendit nisi mundi istius amatores: de quibus alibi scriptum est, *Quicumque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur*. Absit ergo vt sic intelligatur diabolus princeps mūdi, tanquam gerat vniuersi mundi, id est, cæli, & terræ, atque omnium, quæ in eis sunt principatum: de quali mūdo dictum est, cum de Christo verbo sermo esset, *Et mundus per eum factus est*, vniuersus itaque mundus à summis cælis vsque ad infimam terram creatori est subditus, non defertori, redemptori, non interemptori, liberatori, non captiuatori, doctori, non deceptor: quemadmodum autem sit intelligendus princeps mundi diabolus, euidentius aperuit Paulus Apostolus, qui cum dixisset, *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, id est, aduersus homines: subiecit atque ait, sed aduersus principes, & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum*. Sequenti enim verbo exposuit quid dixisset, mundi: cum subiecit, *tenebrarum harum: ne quisquam mundi nomine intelligeret vniuersam creaturam, cuius nullo modo sunt rectores angeli desertores*. Tenebrarum, inquit, harum, id est, mundi istius amatorum, ex quibus tamen electi sunt, non per suum meritum, sed per Dei gratiam: quibus dicit, *Fuistis enim aliquando tenebræ, nūc autem lux in domino*. Omnes enim fuerunt sub rectoribus tenebrarum harum, id est, hominum impiorum, tanquam tenebræ sub tenebris, sed gratias Deo, qui eruit nos, sicut dicit idem Apostolus, de potestate tenebrarū, & transfuit in regnum filij claritatis suæ: In quo princeps huius mundi, hoc est, tenebrarum harum, non habebat quicquam, quia neq; cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccato propagine virgo pepererat. Et tāquam ei diceretur, cur ergo moreris si non habes peccatum, cui debetur mortis supplicium? continuo subiecit. *Sed vt cognoscat mundus, quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio, surgite eamus hinc*. Discumbens enim discumbentibus loquebatur, eamque autem dixit: quod nisi ad illum locum, vnde fuerat tradendus ad mortem, qui nullum habebat meritum mortis, sed habebat vt moreretur mandatum patris, tanquam ille, de quo prædictum erat: quæ non rapui, tunc exolebam mortem sine debito soluturus, & nos à morte debita redempturus. Rapuerat autem Adam peccatum, quando manum in arborem præsumptione deceptus extendit, vt incommunicabile nomen in concessa diuinitatis inuaderet, quam filio Dei natura contulerat, non rapina.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 5.

Domini vox est, fratres charissimi, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. De pace dicitur, prius quæ pacis sint commoda videamus. Est pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, cōfortium charitatis.

Jacob. 4.

Ioan. 1.

Ephes. 6.

Ephes. 5.

Coloss. 1.

1. ad cor.

Sermo 57. de ver. domini.

ritatis. Hæc est quæ simulates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles amat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita. Non quarit alienum, nihil deputat suum, docet amare quæ odisse non nouit. Nescit extolli, nescit inflari. Hanc ergo qui accepit reneat, qui perdidit repetat, qui amisit exquirat, quoniam qui in eadem non fuerit inuentus, abdicatur à patre, exheredatur à filio, nihilominus & à sancto spiritu alienus efficitur. Respuit enim munus oblatum, qui datæ legis contempserit bonum. Nec poterit ad hereditatem Dei peruenire, qui testamentum noluerit obseruare. Non potest concordiam habere cum Christo, qui discors uoluerit esse cum Christiano. Contumaciæ ergo crimen est, quod iuberet contemnere, quod præcipitur nolle, quod imperatum est declinare. Quid tibi commune cum discordia, Christiane? Quid simulates amas, quod auctori pacis placere non potuit? Quid exeres inimicitias, quas euadere non potuit, nec ille, qui eas primus inuenit? Initio nanque inimicitias in protoplastum, dum serpens exerit, interficitur, dum homini inuidet, ipse prosternitur. Dum Adam cupit decipere, ipse primitus iugulatur. Quare aut Christi charitatem amplectere, Christiane, aut discordiæ auctori de similitudine operum parem te esse cognosce.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 6.

Acepimus, fratres, verba domini dicentis ad discipulos suos, Non turbetur cor vestrum neque formidet. Audistis quia ergo dixi vobis, quia vado & venio ad vos. Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Hinc ergo turbare, & formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamuis venturus ad eos, ne forsitan gregem lupus hoc intervallo inuaderet pastoris absentia. Sed à quibus homo abscedebat, Deus non relinquebat, quia idem ipse Christus homo, & Deus. Ergo & ibat per id, quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat. Ibat per id quod vno loco erat, & manebat per id quod vbique erat. Cur itaque turbaretur, & formidaret cor, quando sic deserbat oculos, ut non desereret cor? Quamuis Deus etiam, qui nullo continetur loco, discedat ab eorum cordibus, qui eum relinquunt moribus, non pedibus, & veniat ad illos, qui conuertuntur ad eum, non facie, sed fide, & accedunt ad eum mente, non carne. Ut autem intelligerent secundum id, quod homo erat, eum dixisse, Vado, & venio ad vos, Adiecit atque ait, Si diligereis me, gauderetis vti que quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Per quod ergo filius non est æqualis patri, per hoc erat iturus ad patrem, à quo & venturus est viuos iudicaturus, & mortuos. Per illud autem in quo æqualis est gignenti vnigenitus, nunquam recedit à patre, sed cum illo est, vbique totus, patri diuinitate, quam nullus continet locus. Cui enim in forma Dei esset, sicut Apostolus loquitur, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Quo modo enim rapina possit esse natura, quæ nõ erat vsurpata sed nata? Semetipsum autem exinanijit, formam serui accipiens. Nõ ergo amittens illam, sed accipiens istam eo modo se exinaniens, quo hic minor apparebat, quam apud patrem manebat. Forma quippe serui accessit, non forma Dei re-

Sermo 58. de ver. domini.

Joan. 14.

Philipp. 2.

cessit. Hæc assumpta est, non illa consumpta. Propter hanc dicit, Pater maior me est, Propter illam vero, Ego & pater meus vnus sumus. Hoc attendat Arrianus, & hac attentione sit sanus, nec contentione remaneat insanus. Hæc est enim forma serui, in qua Dei filius minor est, non patre solo, sed etiam spiritu sancto. Neque id tantum, sed etiam seipso, quia idem ipse in forma Dei maior est seipso. Neque enim homo Christus non dicitur filius Dei, quod etiam sola caro eius in sepulchro meruit appellari. Nam quid aliud confitemur, cum dicimus credere nos in vnigenitum filium Dei, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus? Et quid eius sepulchrum est, nisi caro sine anima? Ac per hoc cum credimus in Dei filium, qui sepultus est, profecto filium Dei dicimus, & carnem, quæ sola sepulta est. Ipse ergo Christus filius Dei æqualis patri in forma Dei, quia semetipsum exinanijit, non formam Dei amittens; sed formam serui accipiens, maior est & seipso, quia maior est forma Dei, quæ amissa non est, quam serui, quæ accepta est. Quid itaque mirum, vel quid indignum, si secundum hanc formam serui loquens ait [Dei filius, Pater maior me est, & secundum Dei formam loquens ait] idem Dei filius, Ego & pater vnus sumus? Vnum enim sunt secundum id quod Deus erat verbum, & minor est patre secundum id quod Deus verbum caro factus est. Dicat etiam quod Arriani, & Eunomiani negare nõ possunt. Secundum hanc serui formam pater Iesus etiam parentibus suis minor erat, quando parans maioribus, sicut scriptum est, subditus erat. Quid igitur, hæretice, cum Christus sit Deus, & homo, loquitur ut homo, & calumniaris Deo? Ille in se naturam commendat humanam, tu in illo audes deformare diuinam? [Infidelis, ingrate, ideone tu minus æstimas eum qui fecit te, quia dicit ille quid factus est propter te? Æqualis enim patri filius, per quem factus est homo, [ut minor esset patre, factus est homo,] Quod nisi fieret, quid esset homo? Dicit planè dominus, & magister noster, Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Cum discipulis audiamus verba doctoris, non cum alienis sequamur astuciam deceptoris, Agnoscamus geminam substantiam Christi, diuinam scilicet, quæ æqualis est patri: humanam, quæ maior est patre. Vtrunque autem simul, non duo, sed vnus Christus, ne sit quaternitas, nõ trinitas Deus. Sicut enim vnus est homo anima rationalis, & caro, sic vnus est Christus Deus & homo. Ac per hoc Christus Deus & anima rationalis & caro. Christum enim in his omnibus, Christum in singulis confitemur. Quis est ergo, per quem factus est mundus? Christus Iesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Iesus, sed in forma serui. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Iesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus tri duo iacuit in sepulchro? Christus Iesus, sed in carne sola. Dicitur ergo & in his singulis Christus. Verum hæc omnia non duo, vel tres, sed vnus Christus. Ideo dixit, Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem. Quia natura humane gratulandum est, eo quod sic assumpta est à verbo vnigenito, ut immortalis constitueretur in celo, atque ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis puluis sederet ad dexteram patris: [hoc enim modo se iturum dixit ad patrem.] Nam profecto

Joan. 10.

1. sent. dist. 16. ca. No. 10. d. 10.

Mar. 17.

Phil. 2.

Joan. 10.

Joan. 1.

Enc. 1.

Joan. 14.

3. sent. dist. 21. hic quatuor.

Joan. 14.

profecto ad illum ibat, qui cum illo erat. Sed hoc erat ire ad eum, & recedere à nobis, mutare, atque immortale facere quod mortale suscepit ex nobis, & leuare in celum per quod fuit in terra pro nobis. Quis non hinc gaudeat? quis nõ sic diligat Christum, ut & suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque se speret futurum immortalem per Christum? Obiciunt nobis Arriani, creaturam Dei filium asserentes. Quid est quod Salomon ad hoc ex persona Christi consentit & dicit, Dominus creauit me, in principio viarum suarum in opera sua ante seculum fundauit me: in initio priusquam terram faceret, priusquam prodirent fontes aquarum, priusquam montes stabilirentur, ante omnes colles genuit me? Aduersus quos ita respondemus. Multi quidem doctissimi viri, hoc ex persona illius sapienciæ dictum asserunt, quam Salomon ad iudicandum, regendumque populum acceperat. Sed quia vos animo pertinaci hoc à nobis ex Christi persona dictum exigitis, nõ reluctamur, neque renitimur, sed ipsius veritatis auxilio roborati, quocumque duxeritis sequimur. Primo quia iam, ut superius diximus, licet vnã personam in Christo credamus, duas tamen substantias, id est, naturas færemur, diuinitatis scilicet, & humanitatis, assumpticis, & assumptæ, creatricis, & creatæ. Quæ tamen substantiæ non sunt confusæ, sed vnitæ, atque in vna, eadẽque persona inseparabiles, & in sua semper proprietate manentes. Quapropter vniciueque substantiæ propria vti que aptanda sunt, id est, infirmitates humanitati, quæ creata est, signa vero, vel mirabilia diuinitati, quæ creauit. In tantum enim hæ duæ naturæ sibi met vnitæ sunt, atque coniunctæ, ut idem Christus Deus, & homo, aliquando res aut agat, aut loquatur humanas, aliquando diuinas. Sicut illud est quod dormit in nauis, & imperat ventis, & mari: & quod esurierit, & quod quinq; millia hominum de quinque panibus & duobus piscibus saturarit. Postremo quod moritur, & quod Lazarum quatruiduanum auctoritate diuina iubeat à mortuis reuocari. Ex quo mirari non debes, si Christus de humanitate sua dixerit, Dominus creauit me in initio viarum suarum in opera sua: quia subsequens dictum, quod diuinitati conueniebat, priori præmissõ ostendit, dicens, Ante seculum fundauit me initio, priusquam terram faceret, & priusquam abyssos faceret, priusquam prodirent fontes aquarum, priusquam montes stabilirentur, ante autem omnes colles genuit me. Hoc est dicere, Licet creauerit me Deus, ut initia viarum, atque operum eius per Euangelium demonstrarem, sed ante seculum, id est, ante initium, antequam vel celum vel terra, vel tempora fierent, genuit me, hoc est, ut sine tempore & sine initio separatim genitum demonstraret. Nam, ut totum breuiter comprehendam, Christus filius Dei Deus & homo, secundum diuinitatem ante tempora sine initio inenarrabiliter à patre genitus est, sicut Esaias dicit, Generationem eius quis enarrabit? Nouissimo autem tempore secundum humanitatem creatus est. Adueniens enim diuinitas in verum virginis Mariæ, auctoritate illa, qua in paradiso Adam de limo formauit, carnem sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricauit, quam pro salute nostra suscipiens, & sibi coadunans natus est Deus, & homo. Quam generationem Mattheus

enarrat dicens, Christi autẽ generatio sic erat, &c. Item solẽ aduersum nos huiusmodi venenatum componere syllogismum dicentes. Si coæternum patri creditis filium, dicite, quæsumus, dum esset genitus est, an dum non esset? Si dum esset, duo ergo ingeniti ante fuerunt, & postmodum vnus aliũ generauit, aut si, ut ratio vera permittit, dum non esset, genitus est, erit vti que patre posterior. Ad quam rem nobis non aliud agendum est, nisi ut tam grandi hæreticorum maliciæ, exemplis Apostolicis resistamus, quibus facile sapientia secularis eliditur. Dum ergo nobis memorata superius obiecerint, dicimus. Nos sicut solum patrem semper, & sine initio ingenitum nouimus, ita filium semper & sine initio ex patre genitum confitemur. Nec alia aliqua causa est quæ diuisionem faciat personarum, nisi quod hic ingenitus est, & ille genitus, id est, hic pater est & ille filius: quia pater semper pater est, nunquam filius quia ut diximus non est genitus sed ipse genuit. Et filius semper filius est, nunquam pater, quia non genuit sed genitus est. Qua de re non alius quam Apostolus ipse in medio prouocandus est. Qui præuidens Eunomij & Arrij malitiam, exemplis rerum visibilibus, inuisibilem, & inenarrabilem, & incomprehensibilem rem, in quãrum potuit, vel res ipsa permisit explanare conatus est. Quid enim scribens ad Hebræos de filio dicit? Qui est, inquit, splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Videamus ergo quid causæ est, quod filium splendorem nominauit. Splendor enim, nisi fallor, non dicimus nisi aut solis, aut lunæ, aut cuiuslibet certis luminis. Quid ergo est? Nunquid tam insanimus, ut Apostolum purem in æthiabilem illam diuinitatis speciem, soli aut igni assimilasse? Absit. Sed ut exemplo illo intelligamus, quia sicut splendor ex substantia solis nascitur, ita & filium ex substantia patris genitum. Et sicut non est sol aut ignis prior splendore suo, licet ex illo nascatur: sic ex quo sol aut ignis processit, simul & cum eo splendor eius apparuit, nec dici potest splendor sole vel igne posterior, cum tamen, ut dixi, ex ipso nascatur, [sic agnoscamus non esse patrem filio priorem, aut filium patre posteriorem.] Si ergo in creaturis aliquid inuenitur quod & nascatur, & posterius non sit genitore suo, cur hoc, hæretice, à creatore fieri posse desperas? Accipe etiam huius rei aliam similitudinem. Sicut splendor ex sole natus, replet orbem terrarum, & tamen à genitore suo non absconditur aliquando nec recedit: ita & filius ex patre genitus vbique dum sit, in patre semper permanet: Et sicut substantialiter splendor in sole est, & sol in splendore: ita substantialiter pater in filio, & filius in patre est. Et sicut soli & splendori vna substantia dum sit, non tamen est vna persona: quia nec solem splendorem esse, nec splendorem dicimus solem, quia scimus quod sol genuit splendorem, splendor verò natus ex sole est: ita & pater & filius cum sint vnus essentiæ, non tamen sunt vnus persona, sicut iam superius ad plenum memorauimus. Et sicut sol per splendorem & calefacit, & illuminat, & siccit, & candidat, & denigrat, & omnia quæ ei à Deo iniuncta sunt operatur: ita & patrem per vnigenitum filium suum omnia legitimus fuisse operatũ. Creatum inquit esse filium à patre, non genitum. Ad quod breuiter respondendum est. Si creatus est, vti que & seruus, quia omne quod creatũ est, necesse est

Hebr. 1.

1. sent. dist. 16. ca. No. 10. d. 10.

Matth. 8. Matth. 4. Matth. 14. Joan. 11.

1. sent. dist. 21. hic quatuor.

1. sent. dist. 21. hic quatuor.

Esai. 53.

Luc. 2. Genes. 2.

ut crea

Philipp. 2. 3. sent. dist. 8. cap. 2.

vt creatori deseruiat. Et si seruus est filius quomodo in forma Dei constitutus formam serui accepit? Seruus enim serui formam accipere non potest. Idem dicunt, non natura esse Dei filium, sed creatum. Aduersus huiusmodi quaestiones solito respondendum est. Quia si natura Deus non est filius, sed creatura, nec colendus est omnino, nec vt Deus adorandus, Dicente Apostolo, Et coluerunt & seruiuerunt creaturae potius quam creatori, qui est benedictus in secula: Et ad Galatas, Sed tunc ignorantes Deum, his qui natura non sunt dii, seruebatis, Sed illi ad haec replicabunt & dicent: Quid quod carne eius, quam creaturam esse non negas, simul cum diuinitate adoras, atque ei non minus quam diuinitati deseruis? Ego dominicam carnem, imò perfectam in Christo humanitatem, propterea adoro, quòd à diuinitate suscepta, atque deitati vnita est, vt non aliud atque alium, sed vnum eundemque Deum & hominem Dei filium constiteat. Denique si hominem separaueris à Deo, vt Photinus, vel Paulus Samosatenus, illi ego nunquam credo, nec seruo. Velut si quis nostrum aut purpuram, aut diadema regale iacens inueniat, nunquid ea conabitur adorare? Cum vero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea simul cum rege quis adorare contempserit. Ita etiam in Christo domino humanitatem non solum aut nudam, sed diuinitati suae unitam, vnum Dei filium Deum verum & hominem verum qui adorare contempserit, aeternae mortis poenam patietur.

EIVSDEM IN FESTO Pentecostes, de missione Spiritus sancti, Homil. 7.

Serm. 183. de temp.

Sanctitati vestrae, charissimi, votorum iam nota debet esse festiuitas. Quid enim qua ratione curemus, ex ipsa annua celebritate condiscimus. Nam, cum in vestigia sua iterum reuoluitur tractata solennitas, doctiores efficitur, dum eam sapientius celebramus. Pentecosten ergo agamus hodie, hoc est, quinquagesimum diem à resurrectione dominica: non quòd hac die, sicut plerique putant, ad caelos Saluator ascendit. Nam post resurrectionem cum Apostolis conuersatus, quadagesima die ad Dei patris dexteram remeavit, sicut Lucas Euangelista ait, Quibus etiam exhibuit seipsum viuum post passionem suam, per dies quadraginta apparens eis. Quadraginta ergo temporum curriculo conuersationem suam discipulis suis saluator exhibuit, scilicet vt tanto numero resurrectionis eius gratia laetaremur, quanto & passionis eius iniurias fleueramus, totidemque temporum spatio eo resciceremur praesente, quo ieiunauimus absente. Nò igitur hodie Christus ascendit ad caelum, sed Christi spiritus descendit de caelo, sicut ipse dominus promittens ait, Cum autem ascendero ad patrem, mittam vobis paraclerum spiritum veritatis, & ipse vos docebit omnia. Magna planè gratia, duplex gaudium, quod abeuntem Christum non amisimus, & venientem spiritum possidemus. Nam illum retinemus fidei merito, hunc sanctificationis accessu. Cum abierit, inquit, ad patrem, mittam vobis paraclerum. Credimus enim ad patrem peruenisse filium, cum videmus ad Apostolos descendisse paraclerum.

Rom. 1.

Gal. 4.

Credimus nanque eum regnare in caelis, quem cernimus munera sancta donare in terris, sicut scriptum est per Prophetam, Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Victor vti que muneratur, victor dona largitur. Vnde & saluator victor diaboli, post triumphum discipulos, quos liberauit à captiuitate, etiam benedictione ditauit. Liberauit autem nos, cum ad resurgendum per seipsum tartara nobis aperuit: ditauit nos, cum ad regnandum per paraclerum nobis caelestia referauit. Quibusdam enim quasi profectum gradibus tunc de morte ad vitam didicimus remeare, modò autem de terris ad caelos docemur ascendere, sicut scriptum est, Ipse vos docebit omnia. Quid docet spiritus sanctus? Vti que hoc nouit docere quod sanctum est. Quid docet nos paraclerum? Illud vti que docet, quod dicit saluator, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: cum venerit ille spiritus veritatis, ipse vos docebit omnia. Bonus itaque magister est paraclerum, quia dicit, quae Christus dicenda seruaui. Hoc enim docet spiritus sanctus, quod dominus docendum habere se dicit. Bonus planè magister est, qui praceptorum executor est saluatoris. Necessè est igitur, vt vnus sit substantiae natura cum Christo, quem videmus vnus cum Christo esse doctrinæ. Et ideo, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, vt spiritum sanctum promereri, & accipere possimus. Si hunc mundum relinquimus, nos similem paraclerum, sicut Apostoli, id est, spiritum veritatis, quem mittit nobis pater, accipiemus. Quoniam non est personarum acceptio apud Deum patrem, sed promissa Apostolorum nobis proficiunt, si opera & desideria, & actus gerimus quos Apostoli fecerunt. Si vero legem domini immaculatam, & conuertentem animas implendo mandata eius perficiamus, nosmetipsos heredes domini, & cohæredes Christi ad hereditatem sempiternam, & ad commemorationem angelorum cum gratia Christi committimus, quod ipse praestare dignetur, qui viuus, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM festo, de missione Spiritus sancti, Homilia 8.

Discessurus è mundo isto, & ascensus in caelum dominus noster, atque saluator, fratres charissimi, promisit Apostolis suis quòd spiritum sanctum ad eos mitteret, quòd ad Deum patrem ipse remeasset. Sic enim vt nunc audistis ad discipulos suos locutus est dicens. Cum autem venerit paraclerum, quem ego mittam vobis, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Impleta est, charissimi fratres, promissio saluatoris, Ascendit dominus Iesus Christus, descendit spiritus sanctus. Superest vt vrunque hoc impleatur in vobis, id est, vt habeatis spiritum sanctum qui descendit, & per bonam vitam Christum sequamini qui ascendit. Misit ergo nobis saluator spiritum sanctum, sicut discipulis suis ipse promisit dicens, Expedi vobis vt ego vadam: si enim nò abiero, paraclerum non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Quod dixit, mittam eum, ne forte aliquis vestrum cogitet,

Psalm. 147.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Rom. 1.

Psalm. 147.

Serm. 184. temp.

Ioan. 15.

Ioan. 16.

cogiter, quòd quasi de inferiore dixerit mittam: vel sicut haeretici dicunt, quòd spiritus sanctus quasi subiectus, ac seruus Deo pareat imperanti. Absit à vobis ista suspicio. In trinitate enim nò minus aliquid aut maius, quia si in Deo aliquid minus dicitur, imperfecta diuinitas acclatur. Vnde obsecro vos, fratres charissimi, vt fide integra vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitatem credatis, ne pedes vestrorum sensuum claudicent, aut oculi parum videant, aut manus aridae fiant. Omnis enim qui fidem catholicam non bene sequitur, pedes debiles habet. Qui veritatis lucem non videt, oculorum caliginem patitur. Qui misericordiae fructum non habet, manuum ariditate siccatur. Id ergo agite, id elaborate, ne aliqua membrorum vestrorum portio hac debilitate vicietur, ne aut gula in vos horreat, aut auaritia displiceat, aut infidelitas langueat, vt emundati penitus, ac purificati, habitaculum Dei efficiamini, vt spiritus sanctus, qui descendit in Apostolos hodie legitur, in vobis semper esse dignetur, praesente domino nostro Iesu Christo, qui viuus, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM, de missione Spiritus sancti, Hom. 9.

Serm. 185. de temp.

Post illam singularem, insignemque victoriam, qua publicus propugnator mundo & militauit, & vicit, postquam fragilitatem conditionis nostrae, non solum de inferis eruit, sed etiam in regni sui excelsa subiecit, in hac die iuxta verbum suum sanctum spiritum donauit, de quo iam Apostolis suis dixerat, Et ego rogabo patrem, & alium paraclerum dabit vobis. Alium vti que non minorem, alium paraclerum, id est, similem gloriae, vel naturae, eiusdemque substantiae, vt discipulorum fides veridica sponcione ad expectationem tanti muneris praeparata, illum, quem sibi à domino in locum Dei promissum esse meminisset, verum Deum esse cognosceret. Et alium, inquit, paraclerum, maiestatis intellige socium, quem maiestatis proprietate comparat. Et ego rogabo, inquit, patrem, & alium paraclerum dabit vobis. Quam bene sub titulo promissionis, distinctionem applicuit trinitatis. Pater est qui indicatur rogandus, filius est qui intelligitur rogaturus, spiritus sanctus qui promittitur à patre mittendus. Quanta & quam ineffabilis pieras redemptoris? Hominem portauit ad caelum, & Deum misit ad terras. Quanta est auctori cura pro instauratione facturae suae? Ecce iterum nona de supernis medicina mittitur, ecce iterum infirmos suos per seipsum maiestas visitare dignatur. Ecce iterum humanis diuina miscentur, id est, vicarius redemptoris: vt beneficia, quae saluator dominus inchoauit, peculiari spiritus sancti virtute consummet, & quod ille redemit, iste sanctificet, quod ille acquisiuit, iste custodiat: ac sic vnitas deitatis per vnitatem gratiae ac muneris approbatur, vt spiritus sanctus Deus in substantia vnus, in persona alius, & equali miseratione vnicus, equali reuerentia sit colendus. Ergo spiritus sanctus in hac die ad praeparata sibi Apostolorum suorum templa, velut imber sanctificationis illapsus est. Non iam visitator subitus, sed perpetuus consolator, & cohabitator aeternus. Nam sicut de semetipso apostolis suis dixerat, Ec-

ce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi: ita etiam de spiritu sancto, paraclerum, inquit, dabit vobis pater, qui vobiscum sit in aeternum. Affuit ergo in hac die fidelibus suis nò iam per gratiam visitationis & operationis, sed per ipsam praesentiam maiestatis: atque in vasa non iam odor balsami, sed ipsa substantia sacri defluxit vnguenti, ex cuius fragrantia latitudo totius orbis impleteretur, & appropinquantes ad eorum doctrinam, Dei fierent capaces atque participes. Sedit ergo super singulos quasi ignis, de quo saluator noster testatur. Ignem veni mittere in terram. De quo dictum est, Deus noster ignis consumens est. Ipse itaque Apostolos suos vitae lucis fonte perfudit, vt ipsi postmodum vniuersum mundum tanquam duodecim solis radij ac totidem lampades veritatis illuminent, & inebriati nouo vino replent atque irrigent sitientia corda populorum. Inquiramus hoc loco post resurrectionem vel ascensionem domini, quid adhuc adici possit Apostolorum perfectioni per participationem spiritus sancti. Erat quidem in eis fides, sed fiduciae constantia deerat. Iam quidè Christum per vniuersa poterant praedicare, sed adhuc pro Christo vsque ad mortem certare non poterant, vsque adeo vt nullum ex discipulis coronauerit palma martyrij ante aduentum spiritus sancti. Praeterea iam recesserat ex oculis eorum dominus Iesus, qui eos praedicatione visibili os ad os loquens corroboraui, & virtutum miraculis instruebat, & dum cum eo erant, facile credebant quae videbant. Fides adiunabatur aspectibus, praesentibus confirmabatur operibus, signis, ac virtutibus pascebatur. Postquam verò dominus Iesus sublatus ex oculis eorum, recessit in caelum, non sufficiebant attonitae ac trepidae eorum mentes, non sufficiebant vt dignum erat caelestia, & aeterna cogitare: nec praeualebant adhuc portare angusta eorum pectora diuinorum sensuum magnitudinem vt possent intelligere Christum, quomodo erat verbum Deus apud Deum: sic vt eis ipse dominus adhuc in corpore constitutus euideret insinuat dicens, Multa habeo vobis dicere: sed nò potestis ea portare modo: cum autem venerit spiritus veritatis ipse vos docebit omnem veritatem. Vides quòd post discessionem adorandae, summæque virtutis discipulorum pectora dilatata sunt, ad sustinendam magnitudinem diuini luminis, & intelligentiam veritatis? Deus itaque est, qui potest post munificenciam suam accumulare gratiam, augere sapientiam, confirmare constantiam. Videamus ergo ante visitationem caelestis consolatoris, quatum eis de magnanimitate, quatum de perfectione defuerit. Nà primum eum supra tumercia maris dorsa viderunt substratis fluctibus ambulantem, & cum aquarum iter instabile sub diuinis solidaret vnda famula vestigijs turbati sunt dicentes, Phantasma est, & praetimore clamauerunt: Post infusionem vero spiritus sancti iam non dicunt, quia phantasma est, sed in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et iterum, Erat, inquit, lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et Apostolus dicit, Quia ipse est ante omnes, & omnia per ipsum constant. Vnus autem ex discipulis Thomas nondum huius muneris benedictione ditatus, cum in corpore iam glorificato, in corpore iam caelesti per carnis vulnera Deum quaereret, & ad credendam

Act. 2.

Luc. 12.

Deut. 4.

Act. 1.

Ioan. 1.

Math. 14.

Ioan. 14.

Ioan. 14.

Coloss. 1.

Ioan. 20. dam incorruptibilem diuinitatem fixuris clauorum & cicatricum testimonii indigeret, Nisi videro, inquit, in manibus eius fixuram clauorum; & mittam manum meam in latus eius non credam. Alius vero iam sancti spiritus eruditione repletus, confidenter exclamat, Quod erat ab initio, quod audiimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostrae palpauerunt, de verbo vitae, & annunciamus vobis vitam aeternam, quae erat apud patrem, & apparuit nobis, Et iterum alio loco Paulus Apostolus tantae maiestatis locupletatus illapsi, fiducialiter protestatur. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non notimus. Beatus Petrus domini passione iam proxima, nondum diuina paracliti inspiratione fundatus, nolens a se Christum corporaliter separari, in traditorem & gladiatores gladium stringit, & vim vi estimat repellendam: Stephanus autem plenus spiritu sancto, iam non in terra Christum requirit, sed aperto caelo vidit gloriam Dei, neque iam de vindicta cogitat, sed pro persecutoribus suis exorat & supplicat, Domine, ne statuas illis hoc peccatum.

Act. 7. Ante aduentum vero spiritus sancti sub ipso crucis dominicae tempore, alij ex discipulis effugantur, alij vnus ancillae voce terrentur, & metu corda trepida penetrante, dominum suum negare coguntur. Post illustrationem vero spiritus sancti & confirmationem, custodiis excruciat, verberibus afflicti, ibant gaudentes, quia digni essent pro Christi nomine contumeliam pati. Et qui ante negauerant cum iuramento, quia non noverimus hominem istum: nunc propter eum in suppliciis gloriantur, & operante in se spiritu sancto, parum putant esse quod pro Christi amore patiuntur. Et qui ante verbis deterrebantur, nunc poenis & cruciatibus roborantur, & Christum dominum non iam vocibus, sed moribus constituentur, ac dilectionis magnitudinem sanguinis effusione testantur. Et inter haec calefacti & accensi vero dominicae charitatis exclamant, Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Ergo beati Apostoli illo fidei igne feruentes, de quo ipse dominus dicit, Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut accendatur: ab impia multitudine putabantur ebrii & musto pleni. Et dicebant adiuuicem, quia musto pleni sunt isti. At vero nouo vino repleti erant, quia spiritu sancto iam fuerant innouati, & apparebat in eis quod ipse dominus dixerat, Nouum vinum in vres novos mittendum est. Istud vero nouum vinum non putemus solos tunc Apostolos suscepisse. Hoc musto inflammantur, & hoc praecelato poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium, & animae conuertentium. Quod frequenter fieri videmus, quando pro desiderio salutis suae parentes, & patriam suam fugiunt. Exeunt nullo compellente de terra & de cognatione sua, & mortui huic mundo, alios spiritualiter animarum inquirunt parentes, & liberi sub iugo veniunt, & paulo ante elati, atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, & cupiunt esse, quod ante despexerant, & odisse incipiunt, quod fuerant. Praesentium hospites futurorum appetitores, aeternam illam patriam, contempta temporalium falsitate, suspirant. Hoc itaque musto spirituales animae inebriatae, & penitus commutatæ, abstinentiam deliciis, vigiliis dulci-

bus somnis, paupertatem diuitiis anteponunt. Arduum contra vitia laborem, iocundissimam computant voluptatem, Dulcescunt eis vicia, & quae prius fuerant preciosa vilescunt. Diligunt inimicos suos, & benefaciunt his, qui se oderant, non conuincuntur indignantibus, non irritantur in opprobriis, non franguntur in iniuriis, profertus horum nihil sentiunt propter feruorem spiritus sancti, & propter aeternam retributionem. Hoc spiritali mero calebant martyres, quando abiicientes, & post se iactantes omnia seculi blandimenta, ibant ad passiones, oblitiscetes facultates & affectiones, patrimoniam, ac matrimonia sua, & vincentes armatam contra se paruulorum pignorum fletibus pietatem, vociferantes quidem parentes, puluerem mittentes in capita sua, & matres facies suas auius criminibus dilacerantes. Sed illi haec omnia tanquam ebrii non videbant, nec cognoscebant suos, quia infuso praecordis spiritu sancto ad dolores, ad supplicia, tanquam ad consolationes, & ad praemia festinabant. Itaque anniuersarium quidem diem celebramus de aduentu spiritus sancti, sed nos ita agamus, ut quotidie eum ad nos castis operibus, & castis pectoribus inuitemus. Ita enim puri, atque purgati sensibus, & cogitationibus esse debemus, ita nos oportet ori, & cordi adhibere custodiam, ut nos dignos eius visitatione, & illuminatione faciamus, & videamur liberi esse ab omni immunditia cogitationum, quia ut dixi, Peruersae cogitationes separant a Deo. Studeamus liberi esse ab omni obreductione, omnique malitia, quia in maleuolam animam non ingreditur sapientia, nec habitat in corpore subdito peccatis. Per iram ac superbiam, animae negligentium spiritus sancti custodia, & protectione nudantur. Non ergo per huiusmodi passiones contristemus spiritum sanctum, sed potius eum ad sedem cordis nostri per gratiam humilitatis, & pacis mansuetudinem erodemus, ac laetificemus eum operibus & profectibus nostris: quia ipse dicit, Super quem requiescam, nisi super humilem; & quietum, & trementem sermones meos? Si ergo promereri cupimus tanti visitatoris ingressum, mundemus primum domum animae nostrae ab indignis carnalis concupiscentiae passionibus, a superbiae dominatione, a fetore iactantiae, a temporis horrore: de quo ipse dominus dicit, Utinam, inquit, frigidus es, aut calidus: nunc vero, quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo: id est, ex visceribus mei intimi cordis expuere. Praeparemus itaque hanc domum quotidie ad sacri regis aduentum, camque diuersis probabilium morum floribus adornemus: Repleamur iucundis, pretiosisque odoribus castitatis, fidei, & compunctionis incenso, balsamo beneuolentiae, & thymiamate charitatis, ut amputatis vitiis, & virtutibus insertis, destructa in nobis habitatione diaboli, mutemur in templum Dei, ut tam beatus hospes nitido delectatus hospitio, stabilem, ac perpetuam in nobis faciat mansionem. Propter hoc enim ad nos ille descendit, ut nos ad illum possimus ascendere: cui est gloria cum patre, & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

EIVS

EIVSDEM IN EODEM die, de aduentu Spiritus sancti, Homilia 10.

Hodierni diei solennitas Domini Dei magni, & magnae gratiae, quae superfusa est super nos, recordationem facit. Deo enim solennitas celebratur, ne quod semel factum est, de memoria deleatur, Solennitas enim ab eo quod solet in anno, nomen accepit: quomodo perennitas fluminis dicitur, quia non siccatur aestate, sed per totum annum fluitat: perenne, id est, per annum, sic & solenne quod solet in anno celebrari. Celebramus hodie aduentum spiritus sancti. Dominus enim spiritum sanctum de caelo misit, quem in terra promisit, & quia sic promiserat de caelo esse missurum, Non potest ille venire, ait, nisi ego abiero, dum autem abiero mittam illum ad vos: Passus est, mortuus est, resurrexit, ascendit, restabat ut impleret quod promiserat. Hoc expectantes discipuli eius, animae, ut scriptum est, centum viginti decuplato numero Apostolorum, duodecim enim elegit, & centum viginti spiritum misit. Hoc ergo promissum expectantes in vna domo erant orantes, quia desiderabant iam ipsa fides, quod ipsa oratione, ipso spiritali desiderio: vres noui erant, vini nouum de caelo expectabant, & venit. Iam enim fuerat magnus botrus ille calcatus, & glorificatus. Legimus enim in Euangelio, Spiritus enim nondum erat datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Iam quid respondit, audistis, magnum miraculum, Omnes qui aderant, vnam linguam dederant. Venit spiritus sanctus, impleti sunt, ceperunt loqui linguis variis omnium gentium, quas non nouerant, nec didicerant, sed docebat ille, qui venerat intravit, impleri sunt, fudit. Et tunc hoc erat signum, quicunque aspicebat spiritum sanctum, subito impletus spiritu, linguis omnium loquebatur, non illi solum centum viginti. Docent nos literae ipsae, postea crediderunt homines, baptizati sunt, acceperunt spiritum sanctum, linguis omnium gentium locuti sunt. Expauerunt qui aderant, alij admirantes, alij iridentes: ita ut dicerent, Isti ebrii sunt, musto pleni sunt. Ridebant, & aliquid verum dicebant. Impleti enim erant vres nouo vino. Audistis cum Euangelium legeretur, Nemo mittit vinum nouum in vres veteres: spiritalia non capit carnalis. Carnalitas vetustas est, gratia nouitas est. Quotocumque homo in melius fuerit innouatus, tanto amplius capit, quod verum sapit: bulliebant musto, & musto bulliente lingue gentium profluiebant. Numquid modo fratres non datur spiritus sanctus? Quisquis hoc putat, non est dignus accipere. Datur & modo. Quare ergo nemo loquitur linguis omnium gentium, sicut loquebatur qui tunc spiritu sancto implebatur? Quare? Quia quod illud significabat impletum est. Quid est illud? Quando celebrauimus quadagesimam, recollite, quia commendauimus vobis dominum Iesum Christum Ecclesiam suam commendasse, & ascendisse. Querebant discipuli, quando erit finis seculi? Et ille, Non est vestrum scire tempora, vel momenta, quae pater posuit in sua potestate. Adhuc promittebat, quod hodie compleuit, Accipietis virtutem spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in

tota Iudaea, & Samaria, & vsque in fines terrae. Ecclesia tunc in vna domo erat, accepit spiritum sanctum, in hominibus paucis erat, in linguis totus orbis erat. Ecce quod praetendebat modo. Nam quod illa ecclesia parua linguis omnium gentium loquebatur: Quid est, quod ecclesia ista magna a solis ortu vsque ad occasum linguis omnium gentium loquitur? Modo impletur, quod tunc promittebatur. Audiuius, videmus. Audi filia, & vide: ipsi reginae dictum est, Audi filia, & vide. Audi promissum, vide completum, non te fecellit Deus tuus, non te fecellit spiritus tuus, non te fecellit, qui suo sanguine te dotauit, non te fecellit qui de se da pulchram, de immunda virgine fecit. Tu tibi promissa es, sed promissa in paucis, impleta in multis. Nemo ergo dicat, accepi spiritum sanctum. Quare non loquor linguis omnium gentium? Si vultis habere spiritum sanctum, intendite, fratres mei, spiritus noster, quo viuit omnis homo, anima vocatur, spiritus noster quo viuit singulus quisque homo, anima vocatur & videtis quid faciat anima in corpore. Omnia membra vegetat, per oculos videt, per aures audit, per nares olfacit, per linguam loquitur, per manus operatur, per pedes ambulat, omnibus simul adest membris ut viuatur, vitam dat omnibus, officia singulis. Non audit oculus, non videt, auris, non videt lingua, nec loquitur, auris & oculus, sed tamen viuit, viuit auris, viuit lingua, officia diuersa sunt, vita communis. Sic est ecclesia Dei, in aliis sanctis facit miracula, in aliis sanctis loquitur veritatem, in aliis sanctis custodit virginitatem, in aliis sanctis custodit pudicitiam conjugalem, in aliis hoc, in aliis illud, singuli propria operantur, sed pariter viuunt. Quod autem est anima corporis hominis, hoc est spiritus sanctus corporis Christi, quod est ecclesia: hoc agit spiritus sanctus in tota ecclesia, quod agit ecclesia in omnibus membris vnus corporis. Sed videte, quid caueatis, videte quid obseruetis, videte quid timeatis. Contingit ut in corpore humano, imo de corpore aliquod praecidatur membrum, manus, digitus, pes, nunquid praecisum sequitur anima? Cui in corpore esset viuebat, praecisum amittit vitam. Sic & homo Christianus catholicus est, dum in corpore viuit, praecisus haereticus factus est membrum amputatum, non sequitur spiritus. Si ergo vultis viuere de spiritu sancto, tenete charitatem, amate veritatem, desiderate vnitatem, ut perueniatis ad aeternitatem, Amen.

EIVSDEM DE EODEM festo, Homil. 11.

Dies nobis, fratres, gratus illuxit, quo sancta Ecclesia fidelium fulget aspectibus, feruet in cordibus. Celebramus quippe istum diem, quo dominus Iesus Christus post resurrectionem, ascensione glorificatus misit spiritum sanctum. Sic enim scriptum est in Euangelio cum diceret. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat, qui credit in me, flumina fluent de ventre eius aquae viuae. Euangelista secutus exponit & ait, Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Restabat ergo ut clarificato Iesu, cum resurrexit a mortuis Bibl. Hom. tom. 5. T 2 & ascen

Psal. 44.

Serm. 187. de temp.

Ioan. 7.

& ascendit ad caelos, iam daretur Spiritus sanctus ab eo missus, à quo promissus, sicut & factum est. Quadraginta enim Dominus post resurrectione diebus cum discipulis conuersatus, ascendit in caelum, & die quinquagesimo, quem hodie celebramus, misit Spiritum sanctum, sicut scriptum est, Factus est subito sonus de caelo quasi ferretur flatus vehemens, & vise sunt illis linguae diuisae sicut ignis, qui insedit super vnumquemque, & ceperunt linguis omnibus loqui, quomodo Spiritus dabat eis pronuntiare. Flatus ille à carnali palea corda mundabat, ignis ille foenum veteris concupiscentiae consumebar, lingua illa, quibus loquebatur à Spiritu sancto impleti per omnium gentium linguas futuram ecclesiam designabant. Sicut enim post diluuium impietas superba hominum turrim contra dominum aedificauit excelsam, quando per linguas diuersas diuidi meruit genus humanum, vt vnaquaeque gens lingua propria loqueretur, ne ab aliis intelligeretur: sic humilis fidelium pietas earum linguarum diuersitate Ecclesiae contulit vnitatem, vt, quod discordia dissipauerat, colligeret charitas, & humani generis tanquam vnus corporis membra dispersa ad vnum caput Christum copaginata redigeret, & in sancti corporis vnitatem dilectionis igne conflaret. Ab hoc itaque dono Spiritus sancti profusus alieni sunt, qui oderunt gratiam, qui societatem non retinent vnitatis. Licet enim etiam ipsi hodie solenniter congregentur, licet istas audiant lectiones, quibus Spiritus sanctus promissus, & missus est, ad iudicium audiunt, non ad praemium. Quid enim eis prodest percipere aures, quod cordibus respuunt, & eius diem celebrare, cuius lumen oderunt? Vos autem, fratres mei, membra corporis Christi, germina veritatis, filij pacis, hunc diem agite laeti, celebrate secuti. Hoc enim in vobis impletur, quod illis diebus, quando venit Spiritus sanctus, praesignabatur. Sicut enim tunc, qui Spiritum sanctum percipiebat, etiam vnus homo linguis omnibus loquebatur: sic & nunc per omnes gentes omnibus linguis ipsa veritas loquitur, in qua constituti Spiritum sanctum habetis, qui Christum Ecclesia loquente omnibus linguis à nobis schismate non dissidetis.

EIVSDEM IN EODEM
festo, de missione Spiritus sancti,
Homil. 12.

Serm. 188. de temp.
Fratres charissimi, hodierna die anniuersaria solennitas agitur, qua die dominus noster Iesus Christus Spiritum sanctum paraclerum misit, quem discipulis ante promissit. Dixerat enim: Non potest ille venire, nisi ego abiero. Quadragesimo itaque die post resurrectionem suam, cuius solennitatem ante decem dies egimus, ascendit in caelum, nec immemor pollicitationis suae hodie misit Spiritum sanctum, quo impleti sunt prius centum viginti, qui simul fuerant congregari eandemque domini promissionem fideliter expectabant. Scriptum est enim, Subito de caelo sonus factus est, quasi ferretur flatus vehemens, & vise sunt illis linguae diuisae sicut ignis, qui & insedit super vnumquemque illorum, & ceperunt linguis omnibus loqui, quomodo Spiritus sanctus dabat eis pronuntiare. Flatus ille à carna-

li palea corda mundabat, ignis ille foenum veteris concupiscentiae consumebar. Ita quippe tunc placuit Spiritus sancti significari praesentiam, vt qui eum accepissent, linguis omnibus loquerentur. Prius itaque videamus breuiter, quare dixit, quando eum promissit: non potest ipse venire, nisi ego abiero. Neque enim separabilis est à filio Dei Spiritus sanctus, aut impotens erat, eo praesente venire, à quo non potest omnino discedere. Sed quoniam discipulis adhuc infirmis formam serui dominus demonstrabat, in qua verbum caro factum est, & habitauit in nobis: causam vero serui, id est, carnem domini, etiam carnales poterant intueri: forma autem Dei, in qua non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, non potest nisi à spiritualibus cogitari, propterea dixit, Non potest ille venire, nisi ego abiero: tanquam diceret, quandiu circa carnem meam occupatur vester carnalis affectus, tandiu meam diuinitatem non suscipit spiritualis vester obtutus. Dono enim Spiritus sancti promiserat eos introducendos in omnem veritatem, sicut scriptum est, Fide mundans corda eorum. Beati autem mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Abscessit itaque corporalis forma domini à corporalibus oculis eorum, vt per Spiritum sanctum diuinitas domini insinuaretur cordibus eorum. Nunc deinde videamus, quare cum hoc erat signum praesentiae Spiritus sancti, vt, qui eum accepissent, linguis omnium loquerentur. Neque enim etiam nunc cum datur Spiritus sanctus, qui cum accipiunt, loquuntur linguis omnibus, quo euidenti miraculo se illo tempore demonstrabat. Hic intelligendum est, fratres charissimi, hunc esse Spiritum sanctum, quo charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, & quo Ecclesiam Dei congregatura fuerat toto orbe terrarum? & quod tunc etiam vnus homo poterat, vt Spiritum sanctum accipiens linguis omnium loqueretur, nunc Spiritu sancto congregata ipsa vnitas Ecclesiae linguis omnibus loquitur. Proinde si quisquam dixerit alicui nostrum, Accipisti Spiritum sanctum, quare non linguis omnibus loqueris? Respondere debet, Loquor omnibus linguis, quia in eo sum Christi corpore, hoc est in ecclesia qua loquitur omnibus linguis. Quid enim tunc aliud significat Deus per Spiritus sancti praesentiam, nisi ecclesiam suam linguis omnibus locuturam? Impletum est itaque quod promiserat dominus, Nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: sed vinum nouum in vtres novos mittit, & vtraque seruabuntur. Merito ergo, cum audirentur, linguis omnibus loqui, nonnulli dicebant, Hi musto pleni sunt. Iam enim facti fuerant vtres noui sanctitatis gratia renouati, vt vino nouo, hoc est, Spiritu sancto repleti linguis omnibus loquendo ferueret, & ecclesiam catholicam per omnium gentium linguas futuram euidentissimo illo miraculo praesignarent: ac per hoc recte creduntur haereticis Spiritum sanctum non habere qui diuiduntur à corpore, quod per omnes gentes linguis omnibus meruit personare. Hunc itaque diem dilectissimi sic celebrate tanquam membra vnitatis corporis Christi, Non enim frustra celebratis, si hoc estis quod celebratis, illi ecclesiae coherentes, quam dominus implens spiritu sancto toto mundo crescentem cognoscit suam & agnoscitur à sua, & tanquam sponsus sponfam non perdit propriam,

propriam, quia nemo supponit alienam. Vobis enim in omnibus gentibus constitutis, hoc est, ecclesiae Christi, membris corporis Christi, sponsae Christi, Apostolus dicit, Sufferentes inuicem in dilectione, stantes seruante vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Videte quia vbi praecipit vt sustineamus inuicem, ibi posuit dilectionem: vbi Spiritum nominauit vnitatis, ibi ostendit vinculum pacis. Haec est donus Dei de viuis lapidibus fabricata, in qua talem patrem familias delectat habitare, cuius oculos ruina diuisionis non debet offendere.

S. CYRIL. EPISCOPI
Alexandr. superioris Euang.
expositio.

Respondit Iesus, & dixit eis, si quis diligit me, &c. Cum non recte à discipulo intellecta verba sua Christus videret, repetit rursus, quod dixit, dilucideque docet, non solum cognitione ista communis amicis se suis manifestaturum sed excellentiore quodam fulgoris modo. Nam rudiores ab impio idolorum cultu ad cognitionem Dei vocati, solummodo per fidem discunt quod vnus Deus, qui nos creauit, colendus sit. Qui vero omni virtute mentem suam purgarunt, apti iam ad maiora facti Spiritus illuminatione recepta oculis animi habitantem in ipsis Deum videbunt. Non est ergo communis sanctorum cognitio sed eximia, & certa longaque à communiore illa differens. Ita vndique verbis Christi ad fidem, & virtutem iuamur. Primum enim breuiter definiuit: quomodo diligitur, vt ostenderet (vt ego arbitror) non omnibus concedi virtutem huius gratiae sed eis tantummodo, qui sic eum diligunt, vt mandata eius seruent. Deinde quomodo in ipsis fulgebit & quomodo inhabitabit, declarat dicens, pater meus diligit eum. Qui enim opere filij mandata seruando patrem, ex quo filius naturaliter est, honorabit, huius operationis fructum dilectionem patris habet. Vnde vide, quae so, quam eximia sequitur veritas, Ego enim, inquit, & pater venimus, & mansionem apud eum facimus. Cum enim in vobis Christus per Spiritum sanctum habitauerit, ibi & ipse pater necessario erit, Spiritus enim Christi etiam Spiritus patris est. Quapropter Paulus nunc patris, nunc filij Spiritum proprium appellat: nec sibi ipsi repugnat cum vtrumque verissimum sit. Qui enim, inquit, Iesum Christum è mortuis suscitauit, is mortalia etiam corpora vestra per Spiritum suum, qui habitat in vobis, viuificabit: & rursus, misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamantem abba pater. Vides, quia idem est Spiritus patris, ac filij. Cum igitur vnigenitus in cordibus nostris habitet, non abest inde pater, qui est in filio, & in quo filius naturaliter est. Sed fidei quidem vera, rectaque definitio haec est. Libenter autem interrogauerim eos, qui aduersus gloriam Spiritus linguam impie arant; quomodo, si Spiritus creatura est, & à substantia Dei (vt illi dicunt) alienus, per ipsum in nobis Deus habitet; quomodo Dei particeps, qui Spiritum accipit, efficitur? Nam, si possibile aliquo modo est, vt per creaturam Deo particeps, quid prohibebit non per Spiritum, sed per aliam creaturam nos sanctificari? Quod quia impossibile omnino est (Dei enim particeps effici nemo potest, nisi per

Spiritum) Deus omnino, & ex Deo Spiritus est, neque villo modo est inter creaturas connumerabilis. Praeterea quod aliquo vt meliore secundum substantiam, & excellentiore secundum naturam participat, aliud est naturaliter quam sit ipsum participatum: si ergo Spiritus creatura est, quomodo eo creatura participabit? Creati autem nos, Spiritu tanquam alio secundum naturam quam nos sumus, participamus. Quare, cum nihil praeter Deum, increatum sit, Spiritus Deus est, qui increatus est: quoniam, cum à creatura participetur, increatum ipsum esse necesse est. Procedit vero ineffabiliter ex Deo, & habitat in nobis, sicut & Deus, vnde est, proprius enim est substantiae eius. Sed de his quidem satis. Ad eos autem, qui aduersus filium insaniant illud necessario dicendum est; si quis me diligit, sermonem meum seruabit: & pater meus diligit eum, & ad eum venimus & mansionem apud eum faciemus. Quid igitur, o generosi, vos dicetis, si quis hoc modo interroget, vtrum duos deos in nobis habemus habitantes, patrem scilicet, atque filium, an vnum solummodo? Nam, si aliud natura filius, quam pater est, quomodo non duo dii in seruantibus mandata habitabunt? Sin vero, pater, ac filio in nobis habitante, vnus Dei templum sumus, quare ratione duae personae vnus erant Deus, si substantiae identitas locum non habeat? nisi coacti necessario dicatis verba Christi non esse vera, sed aut patrem, aut filium solum in nobis per Spiritum habitare. Sed haec omnino absurda, & impia sunt. Non est ergo alienus à substantia patris, qui ex eo, & in eo est vnigenitus, sicut in luce splendor lucis. Quare diuinus etiam ille Paulus non duorum nos deorum, sed vnus templum vocauit dicens, nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Percipis, quia non deorum, sed Dei templum hominem nuncupant, identitate substantiae, Trinitatem personarum, vnum Deum appellans. Cur ergo frivolis rationibus veritatem eueritis, & impietatis vestrae venenum imperitoribus immittere non veremini? Qui non diligit me, &c. Cum breuiter quinam ipsum diligant definiuerit, & praemia eorum quae sint, aperuerit, transitum modo ad illos facit, qui eum non diligunt. Vniuersalis enim intelligitur, quod sic de vno dici videtur. Consequenter autem valde ista connectuntur. Nam, si seruare mandata, diligere est, non seruasse mandata, odisse necessario est. Signum enim non diligendi, est mandata parvipendere, & praecipita, quasi iniuriam inferant, contemnere. Quomodo dum igitur in seruantibus mandata cum patre habitat, eodem certe modo à non seruantibus denolat. Vere namque Salomon dixit, quia non ingreditur in malignam animam sapientia, nec habitat in corpore peccatis addicto. Natura vero id fieri à nobis quoque ipsis videbis. Cum consentientibus enim, & idem volentibus, atque nolentibus, libentius vnusquisque cohabitatur, imo vero simile sibi, omne animal diligit, vt scriptum est: quare cum ita se habeant, quomodo multo magis sic in Deo fieri non putabimus? Nam, cum bonus natura, & fons, atque origo virtutis sit, virtutis amatores amplectitur, & impuros, atque sordidos depellit. Si, cum nos quoque ipsi ab omni sordem mundam habitare domum studemus, quomodo igitur Deus, qui sanctissimus est, sordibus deuolutam animam non abijciat? quomodo peccatis inuolutam non ab-

pernabitur? Quod autem, qui mandata non seruat, impurus, atque sordidus sit, ipsa theorematibus vis aperitissime docet: peccatum enim à contemptu mandatorum originem trahit. Nam, quemadmodum lucis privatio, cōtrarium, id est, tenebras efficit, sic improbitas, à non operandi probe voluntate originem habet. Nunquam enim in vno, eodémque subiecto cōtraria simul conspici possunt: virtus autem, atque vitium maxime inter se distant: quare, cum vnum à nobis ab sit (alterutri enim necessario semper subiecti sumus) alterutrum certe adest. Quare, si seruare mandata, virtus est, patet, quia ex non seruando, improbitas oritur: & sicut in seruante pater, & filius habitat, quæ res origo, & fundamentum supremæ gloriæ, ac beatitudinis est, sic in non seruante natura diuina nunquam habitat, quod nihil aliud est, quàm nullo vnquam bono participare. Quas ob res, si cui gloriosa, & optima res participatio Dei videtur, si quis optat patrem per filium in spiritu in abditi sui cordis habitare, is studeat iugiter omnem prauitatis maculam bene agendo detergere. Sic enim templum Dei constituetur, requiescētque in ipso Deus, & mansionem faciet, vt scribitur: nec erit similis illi legis doctore, qui, saluatoris gratia non expectata, magister, inquit, sequar te, quocunq; vadas. Ad quem dominus, ænigmatrice, atque in parabola, vulpes foueas habent, & volucres cæli nidus, filius autem hominis nō habet, vbi caput reclinet suum. Vulpeculas enim, & volucres cæli immundos, & malignos demones appellauit, & spiritus hos aëreos, atque mundanos, qui libidinosorum hominum corda inhabitantes, voluntatem suam consequuntur, ac implent, & miseroram animas sic exagitant, vt nullum in eis locum Deus inueniat, id enim est, non habet, vbi caput suum reclinet. Mundemus igitur ab omni sordide animas nostras, vt Deus in vobis habitet, & superiores omni suggestione diabolica faciat, & diuinæ naturæ participes, ac beatos constituat. Et sermonem, quem audistis, &c. Firmamentum rursus affert in medium, quo mētem audientium inuidio confirmet robore: vt, Iudæorum imperitia sprete, euāgelicam magno animo doctrinam sequantur. Quod autem volo dicere, latius aperiendum videtur. Vmbra quandam, atque figuram vsque ad emendationis tempora iuxta Paulum legalis continens disciplina, ad Christū, & ad veram pietatem nos præparabat: nec errabit quisquam, si veti, & spiritalis cultus præmeditationem, Mosaicam legem appellabit. Idcirco à lege nihil consummatum: dominus autem noster Iesus Christus non figuram, sed ipsam veritatem, consummatamque nobis virtutem descripsit. Disciplina ergo Christi figurarum in veritatem est transformatio. Quoniam igitur veritas splendere iam incipiebat, & vmbra imminuebatur, nec legali disciplina viuere Christus fideles volebat, idcirco moleste hanc rem Iudæi ferebant, cum putarent ad soluendam legem Christum venisse: quem tamen dicentem audiebant, non veni soluere legem, sed adimplere. Dico enim vobis, quia iota vnū, aut vnus apex non auferetur à lege, quousque omnia fiant. Adimpletio enim vmbra legalis vera, spiritalisque Christi doctrina est, vt modo dicebamus. Quoniam igitur furore non ratione legem defendētes, incredulitate sua Christum pellebant, propterea, ne quisquam putet

contra voluntatem Dei patris, mandata, legesque statuere, necessario subiunxit, quia sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me patris. Nullus ergo vestrum ætmet, inquit, aliquid à me dici, quod Deo patri nō placeat: ipsus enim patris, nec alterius hæc euāgelica est prædicatio: quæ non nuper inuenta est, sed in tempore opportuno ab inuolucris figurarum euoluitur. Qui enim per me prifeis locutus est, is etiam nunc ad vos hæc per me loquitur. Verbum enim Dei patris viuum sum, ineffabilis voluntatis eius interpretatiuum: propterea magni consilij angelus appellor. Et hic quidem vnus modus exponēdi huius loci est, quem aliter etiam intelligere possumus: Dei enim patris sermonem hunc esse asserit, vt sciant seruantes mandata sua, Deum, quia sibi crediderunt, honorare: contra etiam non seruantes intelligant, in ipsum se Deum peccare. Vnde dupliciter, qui hæc audiunt, firmantur. Aut enim honorare Deum volentes, aut offendere timētes, mandata Christi seruabunt. Cum autem dixerit, non esse suum sermonem, non in quantum verbum, ac Deus, sed in quantum serui formam habebat, hoc dictum est. Non enim humanum vult hunc sermonem videri, sed diuinum certe, ac regium: idcirco personæ patris illum attribuit, ne, si diuinitati suæ attribuisse, in duos se filios distinguere videretur, qui vnus & ante, & post incarnationem est: vnus enim Christus est, non duo, vt nonnulli improbe opinantur: verbum enim caro, factum est, non magratum in carne, sed templo naturæ nostræ à virgine assumptum. Ne igitur humanitas traditam euāgelij doctrinam arbitremur, neque à Deo hæc disciplinam separemus, sed Deo eam attribuamus, optimo dispensationis modo, quia in serui habitu cernebatur, diuinæ naturæ per personam patris sermonem attribuit, ex quo, & in quo secundum naturam est vt verbum, & splendor eius, & substantiæ eius perfectissimus character. Hæc locutus sum vobis, &c. Habet rursus hic sermo expressiorem humanitatis eius significationem. Quando enim nobiscum Christus ratione deitatis non manet, qui omnia replet, & à nulla re abest, qui terram, cælum, & ipsos abyssus recessus ineffabili sua virtute gubernat, & continet? Vt ab homine igitur dictum est, quia hæc locutus sum vobis, apud vos manē: iam enim hinc ad caelos secundum carnem abiturus erat. Verum exquisitam reuelationem mysterij per spiritum sanctum à patre missum futuram nobis affirmat. In nomine autem suo, id est, per se ipsum: spiritus enim filij est: ideo ait, quia ille vos docebit omnia, in memoriāque reducet, quæcumque ego vobis dixi. Spiritus enim, & mens eius cum sit, vt scribitur, non est aliud secundum naturam, quamuis in propria persona subsistat: propterea omnia scit, quæ filij sunt. Nullus enim, ait, ea, quæ sunt Dei, nouit, nisi spiritus Dei. Omnia igitur, quæ vnigeniti sunt, nouit, non disciplina quadam, ne minister filij esse intelligatur, sed vt spiritus eius, sicuti modo dictum est. Sine disciplina igitur omnia sciens, quæ sunt eius, ex quo, & in quo est, sanctis reuelat, sicuti vult. Quæ admodum mens omnia cognoscit, quæ in animo sunt, & prolacione sermonis ad exteriora quæcumque vult, profundit, nec est aliud natura, quæ anima sit; sed pars quædam eius ex ipsa; & in ipsa longe abest exemplum: nihil enim ad illam naturam

ram accedere potest. Perfecta ergo, quātum capere possumus, cognitio per spiritum in sanctis immittitur. Vnde Paulus quoque ait: Propterea & ego audiens, fidem vestram, quæ est in Christo Iesu, & dilectionem in omnes sanctos, nō cello gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis in cognitione eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis, quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hereditatis eius in sanctis, & quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credidimus, secundum operationem potentie virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus, supra omne principatum & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur nō solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Harum enim rerum reuelatione, quæ per spiritum in vobis ineffabiliter fit, incarnationis profunditatem, & abditi virtutem mysterij speculamur. Quod autem Christi præsentiam spiritus in sanctis habitas implet, & omnia docet, quæ illa locutus est; Paulus rursus declarat dicens; huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, & virtutem; corroborari per spiritum eius in interiori hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati, & fundati, vt possitis cōprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, & latitudo, & sublimitas, & profundum: scire etiā supereminētē scientiæ charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Cum igitur spiritus doctrinæ sanctos committat, non alij tradidit eos doctore quàm sibi ipsi, cum in spiritu suo animi oculus esse perspicitur. Pacem meam relinquo vobis, &c. Cum de suo recessu mentionem fecerit dixit enim; quia hæc locutus sum vobis, apud vos manēs vidit vt Deus non parua formidine, ac dolore animos illorum turbatos fuisse: quid enim maiorem potest inferre dolorem, quàm iocundissimam, amicissimamque rerum non speratam ablatio? Ad tranquillitatem ergo animos eorum reducit dicens; pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Sæpius iam, inquit, dixi, quia nō dimittā vos orphanos, nec ope mea priuari terram habitabitis; nam, etsi corpore abfuerō, præsens tamen ero vt Deus, ab omnibus malis vos liberans, vt nullo modo possit fortitudinem vestram hostium pernicia superare. Ita timor à vobis aberit, & diuina proteget virtus, quæ supra quàm mens hominum intelligere potest, tranquillo animo vestro mysteria reuelabit. Nunc vero pacem non simpliciter, neque quamlibet sed meam do vobis. Id autem nihil aliud est: quam spiritum eis dare, & per eum in eis habitare, Pax enim Christi, spiritus eius est, quod etsi longa oratione vt probetur non egeat: illud tamen liquido patet, ipsum filium Dei pacem esse, quomodo igitur spiritus eius pax non erit? Beatus etiā Paulus ait: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras. Nec certe de hac pace, quam vulgo intelligere solemus, ista dicuntur. Qualitas enim quædam est in animo habitu firmata, & non subsistens aliqua res tranquillitas huiusmodi animæ, quam pacem appellamus. Quomodo igitur talis pax, quæ per se

nihil est (non enim ipsa subsistit, sed secundum habitum animo accidit) omnem mentem, atque intellectum, nō dico hominum, verum etiam angelorum (quos & mentes, & intelligentias appellamus) excedere, ac superare videbitur? Pax ergo, quæ principatus, quæ dominationes, quæ thronos, quæ cherubim & seraphim excedit. Christi spiritus est, in quo Deo patri vniversa filius reconciliauit: qui nihil aliud vult, nihil aliud intelligit, nihil aliud operatur, nisi quæ filius. Nam quemadmodum vita, virtus, sapientia secundum naturam filius est, ac ideo spiritus eius vita, virtus, & sapientia nuncupatur; sic, quoniam ipse vera, & propria pax est, merito spiritus quoque eius, pax nominabatur. Hac de causa sibi ipsi propriam pacem, id est, spiritum suum attribuit, dicens; pacem meam do vobis. Sed pacem appellare spiritum etiam prophetas inuenimus. Dominus enim Deus noster (inquit Esaias) pacem dat nobis: omnia enim reddidit nobis; quoniam enim nihil per legē perfectum est (nam eius iustitia non potuit perfecte ad pietatem humani generis reducere) idcirco spiritum sanctū dari deprecamur, per quem reuocati à seruitute, ad quam transfugimus propter peccatum, Deo patri reconciliemur, omnia enim reddidit nobis, id est omnia tunc habebimus; nihil nobis tunc deerit, quādo nobis plenitudinem Christi spiritum præbebit. Quoniam igitur spiritus omnem formidinem, atque turbationem mentis sedare maxime potest, propterea eum se discipulis daturum pollicetur, dicens; pacem meam relinquo vobis: vado, & venio ad vos, non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis, quia ego dixi vobis, vado, &c. Non ab alio inquit sed à me ipso, qui mentiri nescio, audistis quia vado & venio ad vos. Quod si nunquam rediturum me dixissem, non iniuria ingenti dolore, atque formidine percussis essetis. Quoniam autem non abiturum solum, sed rediturum me affirmavi, cur, quod merorem afferre potest, animo voluitis, & quod lætitiæ causa est, non recordamini? Opponite dolori gaudiū: nō enim solum ascēsurum me ad patrem nuntiavi, sed rediturum rursus pollicitus sum. Hoc modo tanquam filiorum studiosissimus, atque amantissimus pater, si cum abire quopiam cogatur, dolorem, & lachrymas conspexerit, recessus emolumenta mentis, ac dolori opponēs, turbatos discipulorum animos in tranquillitate reducit. Non enim ignorabat, quamuis per spiritum semper in eis habitaturus esset, molestissimam tamē absentiam eius illis futuram: quod & charitatis, & sanctitatis magna non contemnendum est argumentum. Decet enim sanctos viros præsentiam Christi desiderare: quod Paulus ostendit dicens: cupere se resolui, & esse cum Christo. Quod nullo modo filius minor, sed æqualis secundum naturam patri est. Si diligeretis me, gauderetis utique, &c. Reprehendere videtur, quia non gaudent, cum ad patrem vadat, & quo illi dolebant, id lætitiæ causam magis esse affirmat, & simul docet oportere illos, qui vere aliquem diligunt, non solum modo suum, verum etiam amici commodū quærere. Propterea & Paulus ait, charitas non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærīt quæ sua sunt: Et rursus? non sua quærētes, sed ea, quæ sunt aliorum, dilectionis enim veræ opus est, non solum sibi, verum etiam dilectis providere: quo modo discipulis faciendam esse Christus asserit. Sed age in nobis tanquam in tabula theorematibus vi primum

descripta, ad Christi mysterium deinde gradu facto conscendamus. Exempla enim, & similitudines huiuscemodi quamvis minimæ sint, sæpenu-mero tamen maximas, supernaturalesque res clariores quodam modo faciunt. Iocundum verbi gratia fuit discipulis Pauli ut cum eo semper viueret; sed Paulo melius erat resolui, & esse cum Christo. Erat igitur officium eorum, si doctorem suum amabant, non commodum suum semper considerate, sed doctoris sui etiam conducibilia perspicere. Hæc obumbratio theorematum est; quam variis Christi mysterij coloribus depingentes, ipsam veritatem conspiciamus. Cum enim in forma Dei esset vnigenitus, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo; sed suo erga nos amore exinanivit seipsum, formam serui accipiens. Quod facere voluit, ut omnes ad veram pietatem, & virtutem cõduceret, ut miraculorum suorum splendore, & gloria potentiam deitatis suæ ostenderet. Sic enim lapsis persuadere poterat, à dementia cultorum idolorum ad orandum vnum Deum transire: nec isto tantum pacto, sed multis etiam aliis modis nobis homo factus opitulatus est: imperium enim mortis euerit, vim peccati destruxit, effecitque, ut supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem hostis virtutem ambulemus. Erat igitur iocundissimum nobis, aut sanctis discipulis simul semper esse cum tantorum largitore Christo & præsentem semper, coniuuentemque aspiciere. Sed non videbatur illi commodum esse qui propter nos humiliatus est, in hac humilitate longioribus temporibus vivere. Oportebat enim potius, dispensatione incarnationis ad exitum iam adducta, ad gloriã cum hominẽ, quem assumpsit & ad æqualitatem patris ascendere, quam non rapuit, sed ut proprium bonum natura possidebat. Sed cum ad humanam (vt ita dicam) ingloriam descenderit, ad gloriam rursus rediit suam. Nam, donec in terris vt homo erat et si Deus verus, ac dominus omnium esset, qui tamen gloriam eius ignorabant non meliorem cæteris hominibus arbitrabantur: ita spuis dedecoratus, caesus, & crucifixus & à sceleratis Iudæis impie detusus est, vah, dicentibus, qui destruit templum Dei salua te ipsum: sed post exitum horum omnium humilitatis tempore iam exacto, in caelos ad patrem ascendens à superioribus virtutibus vt Deus adorabatur, Non enim ignorauerunt angeli dominum suum; sed alius alium hortabatur, cum carne ascendente suscipere, & principibus portarum iubebat dicentes; Attollite portas, principes, vestras, & eluamini, portæ æternales; & introibit rex gloriæ; dominus fortis, & potens, dominus potens in prælio, dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Innotuit enim principibus, ac potestatibus varia admodum sapientia Dei, quam fecit in Christo, vt ait Paulus. Cum enim ad patrem redierit, qui maior idco ipso est, quia in eisdem semper mansit, ipse vero, sponte serui accepta forma, seipsum exinanivit, ad suam rursus gloriam ascendit, audiuitque sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellam pedum tuorum. Nam, ne quasi nolente patre honorem rapuisse videatur, ipse pater introducit dicens; sede à dextris meis, nec propter hoc, quia in dextris filius est; putare quispiam poterit minorem esse honorem patris. Sed illud vnusquisque non demens cogitabit, oportuisse magis dexterum, & nullius im-

Phil. 2.

Luc. 10.

Ne putes hic
dus personas
ab antioch
introducitur, sed lu
manitatem, quã
verbi assum-
pserat, intel-
lige.
Matth. 7.

Psal. 23.

1. Eph. 3.

Psal. 109.

minutionis suspectum locum non patri, sed filio propter exinanitionem attribui, ne, qui minor humanitate est, minor etiam deitate iis videretur qui mysteriũ incarnationis intelligere nequeunt. Ideo ergo à dextris sedet eius, quem nullus vnquam tanquam minorem inculcauit, vt æqualis ei omnino esse credatur. Sed iustus totum huius loci sensum ab initio repetentes dicamus; iocundissimum; & arquetatißimum esse cum Christo semper conuersari, qui propter nos ad seruilem habitum, & humanæ naturæ, in gloriam descendit. Sed non est ipsi hoc commodum, sed illud potius gloriosum, vt ad dignitatem, potestatem, ac gloriam deitatis aperte redeat, & à dextris patris sedeat, ipso quoque patre ita volente, qui proprium filium vt substantiæ suæ fructum diligit. Propterea, si diligereis me, inquit, gauderetis vti que, quia vado ad patrem. Et certe argumentum amoris discipulorum erga Christum fuisse, non dolere, ipso abeunte, sed meminisse potius à Iudæorum turba ad Deitatis gloriam illum redire; ac idco cum psalmista gaudere; qui cum spiritus gratia hæc prævideret, magna voce ad latitiam genus humanum hortatur dicens; Omnes gentes, plaudite manibus. Et causam exultationis huius, ac plausus assumptionem in caelos saluatoris fore ostendit; ascendit Deus, inquit, in iubilatione, & dominus in voce tubæ: iubilationem, & tubam alisonam, spiritus vocem nominans, qua superioribus iubeat virtutibus, vt portas tollerent, & dominum gaudentes suscipere. Et rursus de hoc ipso nunc ait; lætetur terra; quia dominus regnavit: nunc dominus regnavit, decorem indutus est; indutus est dominus fortitudinem, & præcinxit se: homo enim ille, qui ante crucem nobiscum conuersabatur, quando ad patrem ascendit, tunc decorem, proprium indutus, virtute se pristina cinxit, vna cum patre sedens, ac regnans. Quare gaudendum discipulis, amicisque eius magnopere est. Maiorem autem patrem appellat, non in quantum à dextris eius, vt Deus, sed et in quantum adhuc nobiscum erat, id est, secundum nos factus est: non aderat tempus, in quo deitatis dignitatem assumere debbat. Vnde, cum accerum, & tel siticri daretur in cruce, dixit postquam gustauit; consummatum est: tunc enim finem humilitatis tempus accepit. Crucifixus enim vt homo fuit, sed imperium mortis non vt homo, sed vt Deus deiecit. Maior igitur pater; quoniam adhuc in seruitute filius erat. Propterea Deum quoque suum patrem appellabat, humanitati suæ id etiam attribuens. Pater enim, quod à suprema excellentia ad seruilem descendit naturam, & ab æqualitate patris ad nostrum habitum, quorum nihil à patre factum esse credimus. Quare hac ratione maior est filio, qui se humiliavit, donec ad primam gloriam humilitatem suam rediret, Sed par esset; cum multa de æqualitate patris, ac filij dicta nobis in superioribus sint, expositionem euangelij, istis relictis, profequi. Verum, quoniam quidam hæreticorum etiam apud Iudæos sacrarum peritia litterarum illustis hunc locum exponens, intolerabiles in vnigenitũ scripsit blasphemias, mei officij pntani salutarẽ orationis eius arguere. Sed quædam de eius scriptis prius mihi transcribenda esse arbitror. Maiorẽ vero patrem, inquit, appellat, nõ solum ingratitude crimen effugiens, verum etiam fallam eorum opinionem arguens, qui eadem

Psal. 46.

Psal. 121.

Psal. 96.

Psal. 91.

1. Iam. 19.

eadem vtrique in esse arbitratur, & Sabellij simul opinionem exterminans. Et post pauca; ad hoc arrogantiæ quidam processerunt, inquit, vt nullo modo audire, patiantur patrem filio deitate maiorem esse, sed sola humanitate naturam patris excedere. Arbitrantur: qui nequeunt intelligere non posse, quæ diuersorum generum sunt, inter se comparari. Nemo quippe prudentiorem hominem dicit iumento, nec velociorem equum testudine, sed hominem homini, & equum equo conferunt omnes. Quæ cum ita sint, necesse est ipsos vel nolentes concedere patrem filio deitate maiorem esse. Nam, qui ad humanitatem vnigeniti hoc referri arbitrantur, quantum in eis est, dignitatem patris diminuit. Hæc nugæ illius sunt. Et considera, quæso quomodo, si nihil aliud, secum tamẽ pugnet oratio: laudat filium, quia gnatus erga patrem esse videatur, cum se minorem profiteatur, sed non cõsiderat, quãnam obrem theologicas modo sententias Christus tergit. Non enim parum est, congruo vniuersa tempore dicere. Quid igitur oportebat modo, mæstis hæc discipulis dicere? Quam enim consolationem dolentibus hæc potuissent afferre: quare autem quasi acerbe increpans ait; si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem, quia pater maior me est? An putas turbationem illos animi potuisse abiicere, quoniam eos relinqueret, & maiorem peteret? Quis in hoc sensu consolationis modus? Et certe, quando Philippus rogabat dicens; domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis; tunc oportune patrem in se, & seipsum rursus in patre esse affirmans, æqualitatem summam ostendebat, non cognouisti adhuc, Philippe, inquit, quod, qui vidit me, vidit & patrem? non credis, quia ego in patre, & pater in me est? ego, & pater vnus sumus. Sed tunc quidem oportune, vt diximus, æqualem se patri esse aperuit. Nunc vero qua ratione, cum discipulorum merorem lenire vellet, hoc remedium accomodari potest, gaudendum sibi potius esse, quia vadit ad patrem? nõne omnibus conspicuum erit, quoniam ad gloriam patris, vnde vltimo descendit, redibat, iure amicis suis iustissime, vt propter hoc gaudeant? sed hæc modo prætermittantur. Quod autem putant naturæ deitatis humanitatem nos Christi conferentes, cum exinanitum filium propter humanitatem fuisse dicamus, vana vti comparatione; vehementer errant. Minorem enim patre filium, in quantum factus est homo, credimus, & ad æqualitatem patris, posteaquam in caelos ascendit, reuertisse fateamur, non vt ad nouam, aut aduentitiam æqualitatem, ac gloriam, sed ad illam, in qua semper fuit vt Deus. Vnde doctor ille gæticum Paulus post resurrectionem, assumptionemque, conuenientem homini humilitatem non amplius ipsi attribuit. Si enim cognouimus Christum secundum carnem, inquit, sed modo non amplius cognoscimus. Et de seipso, Paulus, inquit, apostolus Iesu Christi, non ex hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum. Curnam, cum nos reformatum ita ad corpus gloriæ ipsius prædicaret, qui certe homines sumus, negat se ab homine, & à Iesu Christo concedit in apostolorum dignitate fuisse assumptum? Cur, ne cognoscere quidem nunc ipsum ait secundum carnem? an putas dominum à se negare nequaquam, sed, exacto iam tempore exinanitionis, atque humilitatis vnigeniti, non à

1. Iam. 14.

1. Iam. 10.

1. Cor. 5.

Galat. 1.

Phil. 3.

natura, qua se humiliavit, sed à dignitate, ac gloria, qua secundum naturam Deus est, & cognoscere, & prædicare Christum oportet. Cum enim cognitum, creditumque fuerit, quia homo factus est, illud oportet credentibus itidem inculcare, quia Deus etiam secundum naturam est. Hac de causa oratione vritur, Deo magis quam homini conueniente, Valde autem miror, quomodo non erubescit, deitate filio maiorem esse patrem dicere, idcirco quod confiteri nobis necesse est, quia sola, quæ sunt eiusdem generis, alteri alteri possit comparari: nec sentit, quam valde sibi repugnet oratio. Respondeat enim nobis, quæso, vndenam eorum, quæ vnus speciei sunt, comparationes sumantur? vtrum ab iis, quæ ratione naturæ communitate insunt, an ab iis, quæ accedunt, & abeunt, ac esse, & non esse propter alias causas possunt? Sed quod dico, exemplo eius clarius faciam: homini homo confertur. Si ergo communem substantiæ rationem aspicias, nullam inuenies differentiam: vna enim, & eadẽ in omnibus est. Nunquam enim homo distabit ab homine, in quantum animal rationale, mortale, ac disciplinæ capax est. Sed nec equus ab equo, ea ratione, quæ equus est. Differt autem homo ab homine, quia hic grammaticus, ille grammaticus non est. Sed hæc substantialia non sunt: equus etiam equo velocior, aut corpore maior est: sed hæc in ratione substantiali non continentur. Equaliter igitur omnibus naturalia insunt, quæ vero forinsecus accidunt, diuersitatem suscipiunt. Quoniam ergo sola quæ generis eiusdem sunt, inter se comparari possunt, confiteatur primum eiusdem generis, id est, eiusdem naturæ, atque substantiæ (sic enim genus hic intelligitur, quod exemplis eius patet) patrem, & filium esse. Deinde doceat, quam obrem deitate filio pater maior est: substantialiter enim, ac naturaliter maior esse non potest: non enim perfectius in vno quam in alio ratio naturæ vnquam inuenitur: sed æqualiter de omnibus indiuiduis prædicatur: quæ tamen accidentibus, quæ accedunt, & abeunt propter alias causas inter se comparantur: nulla enim inter hominẽ, & hominem, in quantum homines sunt, differentia est, sed alius pius, alius impius, & hic robustus, ille imbecillus est. Quorum omnium si quis causas rimari voluerit, nunquam naturæ rationem in medium afferet, sed corporis quibusdam, aut animæ passionibus causam attribuet. Cum igitur deitatis ratio (vel quomodocunque placet dicere, dum modo sciamus ab his inferioribus de superioribus verba fieri) vna, & eadem in patre, & filio sit (comparant enim, vt etiam ipse fateatur, sola quæ generis eiusdem, id est, substantiæ atque naturæ sunt) doceat, oro, quid effecit, vt filius patre minor esse videatur, quæ passio, quæ negligentia, quid aliud eorũ, quæ generabilibus accidere solent: sed quis ita delirus est, vt hæc audire patiatur? Quoniam igitur eiusdem cum patre vnigenitus est naturæ, & hæc, quæ diuersitatem faciunt, accidere illi substantiæ non possint; certe, cum patri conferant, æqualitatis collatione comparatur. Verum, quoniam ausus est deitate filio patrem aperte maiorem profiteri; age (ratione incarnationis silentio tradita) deitatem filij deitati patris (vt illi dicunt) conferamus. Illud ergo primum ab eo petimus, vtrum, cum Deum dicat vnigenitũ, naturam Deum intelligat, an nomine solo deitatis honorari optinetur,

1. Cor. 8. netur, sicut multi dicuntur in celo, multi etiam in terris dii, ac domini? Si enim vltimum dicitur, cur ergo (exclamabimus) si natura Deus non est, creaturam adoramus? nec solum nos id facimus, verum etiam virtutes celorum, & sancti omnes, qui Deum verum esse predicarunt, hoc crimine accusandi sunt, & precipue Ioannes euangelista, qui de ipso ait; scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt verum Deum cognoscamus, & simus in vero filio eius Iesu Christo, hic est verus Deus, & vita aeterna. Sin autem vniuersam scripturam veritas, Deum secum naturam proficitur, quomodo minor erit quam pater aut quomodo aium omnino Deum naturali habitu dine a patre penitus disseparatum predicare non videbitur? siquidem, cum in propria substantia, esse ipsum credat, alienum a patris substantia putet. Nam, si nihil prorsus maius, aut minus ipso est sed minus ad aliud maius minus & maius ad aliud minus maius est, quomodo non erit necesse duos deos secundum naturam & deos veros ita confiteri vt alter maior alter minor esse credatur? Nulla igitur est fides ecclesiae, cum non vnus Deus natura sed duo sint. Cuius ergo tempra sumus? an eius, qui spiritum suum in animos nostros immittit? sed, cum a sacra scriptura didicerimus patris, & filij spiritum esse, quid dicemus, quem depellemus, aut quem suscipiemus? Nam, si vtroque minorem scilicet, at maiorem in nobis per spiritus suos habitare dicamus, non Dei, sed deorum templa erimus. Quis haec audiens, non euomet? Sed forte, ne duos deos fateri cogatur, ad illud consuetum sibi, atque tritum confugiet, dicetque naturam filij huiusmodi esse, vt nec a creaturis omnino aliena sit, nec a Dei patris natura omnino excidat. Sic enim, qui creaturam esse filium contendunt, ad has fictas fabulas confugiunt. Cum igitur ita se habere naturam filij dicant, vt quasi media inter creatam, & incretam sit, interrogabimus, a quonam sanctorum ita loqui didicerunt? Nam, si a sacris literis id non acceperunt: confundantur, proprias in fidem sententias afferentes. Sed ab eo, quod ipse proposuit, hanc falsitatem redarguamus. Nam, si sola, quae speciei eiusdem sunt, inter se comparantur: comparatur autem filius patri, pater, inquit, maior me est: quomodo eius naturae filius esse negabitur, cuius pater est? quod si eiusdem naturae est, quomodo erit medius? cum nulla natura maior eo vt Deo esse inueniatur. Si vero, vt ipse vnigenitus dicit, patri comparatur (pater enim, inquit, maior me est) comparantur autem solummodo, quaecunque eiusdem generis, id est naturae sunt, quomodo filius patri consubstantialis non erit? Haec absurda, inaudita, & impia cum sequi a blasphemia, & ex cogitationibus vestris videatis, date hoc vnigenito, vt aequalem patri esse constitemini. Sic enim vnus erit Deus, a vobis, & nobis, & sanctis angelis in trinitate personarum adoratus. Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, &c. Stabile, firmumque deitatis suae pignus futurorum praedictio est, quo discipulorum animos inducit, vt ascensurum in caelos sicuti natura Deum, & ex Deo natum, non dubitent. Nolite enim, inquit, in prophetarum conditionem me ponere. Nam illi, quoniam nudi homines erant, a morte detenti sunt, ego vero, cum Deus sim secundum naturam, detineri a morte nequeor: vno enim semper, & vita natura-

liter sum. Mittam igitur paraclerum, & pacem meam dabo vobis, qua illuminati rerum periculo in horum memoriam verborum venietis, vt cum patre me in caelis sedere firmiter credatis. Quomodo enim haec facere potero, quae vobis pollicitus sum, nisi vna cum eo regnem? haec, vt praedixit, secuta re ipsa firmiorem credentium fidem effecerunt. *Iam non multa loquar vobiscum, &c.* Quoniam impia iudaeorum caterua cum principe suo, qui traditurus cum erat, ventura iam iam fuit, eum ad crucem tandem actura: idcirco breuitate temporis non multa cum discipulis loqui se posse asserit. Nam venit, inquit, mundi princeps, & in me non habet quicquam: moriar tamen libenter pro omnibus, quoniam voluntatem patris libenter facio. Hic quidem sensus perspicue patet, quem subtilius enodantes, dicimus, primum quidem Adam, quoniam praeccepta Dei contempnit, iure morti subiectum fuisse, secundum autem Adam, id est, dominum nostrum Iesum Christum, quoniam peccatum non fecit, nec inuentus est in eius ore dolus, nullam penitus causam mortis habuisse: sed, vt voluntatem patris ageret (diligit enim eum, & diligitur ab eo) pro redimenda vita omnium seipsum morti tradidisse. Voluit enim pater proprium filium pro nobis hominem fieri, & pro vita nostra mortem non erubescere, vt interitus imperium destrueret, & nos ad vitam reduceret. Idcirco ait breue modo reliquum esse tempus: venit enim princeps mundi huius, & non habet in me quicquam: id est, nulla mei causa moriar, nec quicquam de suis diabolus poterit in me inuenire. Peccatum enim, & peccati origo, diaboli sunt, Christus vero natura Deus, naturaeque immutabilis peccare non poterat. Sed ab historia etiam ipsa passionis hoc verum esse percipimus; Ego enim, dicebat Pilatus, nullam in eo inuenio causam. Sic enim Ioannes scriptum reliquit. *Matth. 27.* Matthaeus vero innocentiam Christi adeo miratum fuisse Pilatum ostendit, vt coram Iudaeis laueret manus, ac diceret, innocens ego sum a sanguine iusti huius. Et cum, ad pontifices fuit delatus, pontifices, inquit, & omne concilium querebant aduersus Christum falsa testimonia, vt eum morti traderent, & non inuenerunt. Cumque multi testes falsi accessissent, tamen non inuenerunt. Quae omnia etsi ab hominibus querebantur, tamen diabolus hominum ministerio vsus, falsum saltem aliquid inuenire in Christo conabatur. Nihil ergo de suo diabolus in Christo habebat: quem non ideo principem mundi appellat, quia eius vere dominus sit, sed quia tyrannice decepit, & rapuit eos, qui sui non erant. Subicit enim sibi delictis hominem, & ab oculi diuini distractum vi detinebat. Quare non iniuria a tyrannide sua deictus est: regnat enim iam in nobis Christus. Nunc enim (ait) princeps huius mundi foras eiecitur: & rursus, si exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum.

S. MAXIMI EPISCOPI
*Taurinensis in eodem festo,
Homilia 1.*

Nosse credo vos, fratres, quae sit ratio, quod venerabilem hanc Pentecostes diem non minote laetitia celebremus, quam sanctum pa-

cha intrauimus: & quod eadem deuotione huius solennitatis obseruantiam decurrimus, sicut illius obsequia festiuitatis impleuimus. Tunc enim, sicut modo fecimus, ieiunauimus sabbato, vigiliam celebrauimus, orationibus pernoctantes institimus, vnde necesse est similis obseruantia similes laetitiam subsequatur. Est laetitia plane consimilis, tunc enim ab inferis resurgentem suscepimus saluatorem, modo autem spiritum sanctum expectamus de caelis: tunc anxij, vel solliciti Christi praedicabamus aduentum, modo trepidi, vel ieiuni paracliti desideramus aduentum. In omnibus enim Deus saluti prouidit humanae. Tunc enim nobis ad resurgendum tartara saluator aperuit, modo nobis ad regnandum paraclerum caelestia referauit. Et quibusdam quasi profectuum gradibus, tunc de morte ad vitam didicimus remeare, modo autem de terris ad caelos meditamur ascendere. Haec autem omnia operatur in nobis Christus dominus, qui, priusquam rediret ad ad caelos, promisit discipulis suis dicens: Cum autem ascendero, rogabo patrem meum, & mitteret vobis alium paraclerum, qui vobiscum sit in aeternum, spiritum veritatis. Vnde credendum est ad patrem peruenisse Christum, cum videmus ad Apostolos descendisse paraclerum. Credendum, inquam, est, sicut ait de saluatore David, in Dei dextera considere, quia cernimus spiritum sanctum, sicut promisit dominus, in discipulis exultare. Ait ergo Propheta Psalmorum: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Secundum consuetudinem nostram illi confessus offertur, qui aliquo opere perfecto, vt sedeat. Ita ergo & homo Iesus Christus passione sua diabolum superans, resurrectione sua inferna referans, tanquam perfecto opere, ad caelos victor adueniens, audit a Deo patre, sede ad dexteram meam. Nec mirum, si vnus sedis offertur filio confessus a patre, qui ad dexteram filius esse dicatur, moueat aliquem fortasse. Licet enim dignitatis gradus non sit, vbi plenitudo diuinitatis est, tamen ideo ad dexteram sedet filius, non quo praefertur patri, sed ne inferior esse credatur. Et ideo ad dexteram filius, quia secundum Euangelistam ad dexteram ones, ad sinistram vero constituntur haedi. Necesse est ergo partem omniū primus agnus obtineat, & securum immaculato gregi locum dux immaculatus accipiet, sicut ait Ioannes in Apocalypsi dicens: Hi sunt, qui sequuntur agnum, quocumque vadit, qui se cum mulieribus non coinquauerunt. Refert ergo propheta David. Dixit dominus domino meo, sede a dextera mea. Hoc est, dominus pater domino Deo Christo filio throni sui offert sublimem coessum, & honoris gratia, ad dexteram suam illum aeterna sede constituit. Legimus autem in actibus Apostolorum, dicente beato Stephano, cum lapidaretur a Iudaeis. Ecce video caelos apertos, & stantem dominum Iesum ad dexteram Dei. Videamus ergo, quae sit ratio, quod idem dominus a David sedens prophetatur, stans vero a Stephano praedicatur. Primo omnium Deus, qui incorporalis est, & inuisibilis, (est enim spiritus, sicut ait dominus: Deus autem spiritus est) sedere, aut stare quomodo potest: deinde autem quasi subsellio sedeat Deus, qui infinitus est, & immensus, & intra se ipse magis creaturam cunctam contineat.

Haec autem propterea a sanctis viris dicta arbitror esse de domino, non quo sint contraria sibi, sed vt modo eius omnipotentia, modo misericordia describatur. Nam utique pro potestate regis sedere dicitur, pro bonitate intercessoris stare suggeritur. Ait enim beatus Apostolus: Quia aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Iudex ergo est Christus, cum resider, aduocatus est, cum assurgit. Iudex plane Iudaeis, aduocatus Christianis. Hic enim stans apud patrem, Christianorum licet peccantium causas exorat, ibi resider cum patre Phariseorum persequentiū peccata condemnans. Illis indignans vehementer ulciscitur, his interueniens leniter miseretur. Hic stat, vt suscipiat Stephani martyris spiritum, ibi resider vt condemnet Iudae proditoris admissum.

EIVSDEM IN EADEM
solennitate, Homil. 2.

Non incommode ante dies complures, sicut retinetis, fratres, praedicatio nostra praecessit, in qua descripsimus, quod caro domini rediitua velut in nitore floris de tumulo germinauerit, quem tumulam situm in hortulo Euangelista testatus est, vnde non incongrue profecti sumus. Conueniens enim erat vt flos preciosior in hortulo gigneretur, & bonae frugis commendatum solo semen, intra septa domestica tamen virentia salutem omnium pullularet. Christi enim resurrectio cunctorum est redemptio populorum. Ergo in hortulo saluator rediituum corpus assumit, & inter florentes arbores, & candentia lilia carne iam mortua reflorescit, & ita germinat de sepulchro, vt germinata, & nitentia cuncta reperiat. Sic enim post hyemalis rigoris frigidam quodammodo sepulchuram pullulare elementa omnia festinant, vt resurgente domino, & ipsa coesurgerent. Nam utique ex resurrectione Christi aetate salubrior est, sol candidior, terra fecundior, ex eo furculus virefcit in fruticem, herba crescit in segetem, vinca pubescit in palmitem. Si igitur cum reflorescit Christi caro, omnia floribus vestiuntur, necesse est, vt, cum idem fructum affert, etiam vniuersa fructificet, sicut ait idem dominus: Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; cum autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Resurrexit igitur dominus, cum resurrexit a tumulo, fructificat, cum ascendit ad caelum. Flos est, cum de inferioribus terrae gignitur, fructus est, cum altissima sede receditur. Granum est, sicut ipse ait, cum solus crucem patitur. Fructus est, cum plurima Apostolorum credulitate circundatur. His enim post resurrectionem quadraginta diebus cum discipulis conuersatus, tota illos sapientia maturitatis edocuit, & ad bonam frugem eos omni disciplinarum fecunditate conuertit. Deinde ascendit ad caelum, ad patrem scilicet fructum carnis praefrens, in discipulis iustitiae semina derelinquens. Ascendit ergo ad patrem dominus. Meminit sanctitas vestra, quod aquila illi de psalterio, cuius innotata iuuentute legimus, comparauerim saluatorem. Est enim similitudo non parua. Sicut enim aquila humilia deserit, alta petit, caelorum vicina conscendit, ita & saluator humilia inferni deseruit, paradisi altiora petiit, caelorum fastigia penetrauit. Et, sicut aquila relicta

schz

relicis terrenis sordibus, sublime volans purioris aëris salubritate perfuitur, ita & dominus terrenorum faciem deserens peccatorum, in sanctis suis voluntas purioris vitæ simplicitate lætatur. Per omnia igitur aquilæ comparatio conuenit saluatori. Sed quid facimus, quod aquila prædam frequenter diripit, tollit frequenter alienum? Nec in hoc tamen dissimilis est saluator. Prædam enim quodammodo sustulit, cum hominem, quem suscepit, inferni raprum faucibus portauit ad cælum, & alienæ dominationis, id est, diabolicæ potestatis seruum de captiuitate erutum duxit ad altiora captiuum, sicut scriptum est in propheta. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ sententia vtique sic intelligitur, eo quodd captiuitatem hominis, quem sibi diabolus captiuauerat illi eruendo, sibi dominus captiuarit, & ipsam, sicut ait, captiuitatem captam ad cælorum alta sustulerit. Vtraque igitur captiuitas vno vocabulo nuncupatur, sed non æqualis vtraque est. Diaboli enim captiuitas seruituti subiicit, Christi autem captiuitas restituit libertati. Ascendit, inquit, in altum, captiuam duxit captiuitatem. Quam bene triumphum domini propheta describit. Solebat, sicut dicunt, regum triumphantium currus, captiuorum pompa præcedere. Ecce dominum eūtem ad cælos non præcedit, sed comitatur gloriosa captiuitas, non ante vehiculum ducitur, sed ipsa euehit saluatorem. Quodam enim mysterio dum filius Dei filium hominis sustulit ad cælum, ipsa captiuitas portatur, & portat. Quod autem ait: Dedit dona hominibus, hoc victoris insigne est. Post triumphum enim victor semper dona largitur, & proprio regno residens seruulorum gaudia munerat. Sic Christus dominus victor diabolicum post triumphum residens ad dexteram patris, hodierna die discipulis dona largitus est, non auri talenta, non argenti metalla, sed spiritus sancti celestia munera, vt inter cæteras gratias Apostoli prædicante lingua nõ caperēt, propria loquela cognoscerent. Omnis lingua in prædicatione Christi resoluitur, vt maiestatem eius omnis loquela fateatur, sicut ait sanctus Dauid. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: ne miremini autē, quod ad dexteram patris residere diximus filium. Ad dexteram enim residet, non quia maior patre, sed ne minor patre esse credatur, sicut hæretici blasphemare consueuerunt. Sicut enim diuinitas honorificentia gradum nescit, ita scriptura sancta nouit obuiare blasphemias.

EIVSDEM DE EADEM Solemnitate, Homilia 3.

SCire debet sanctitas vestra, fratres, hanc sanctam Pentecostes diem qua ratione curemus, vel cur istorum quinquaginta dierum numero sit nobis iugis, & cõtinuata festiuitas, ita vt hoc omni tempore neque ad obseruandum indicamus ieiunia, neque ad exorandum Deum genibus succidamus, sed sicut dominica solemus facere, ere-

cti, & feriatu resurrectionem domini celebramus. Dominica enim nobis ideo venerabilis est, atque solennis, quia in ea saluator velut sol oriens, discussis infernorum tenebris, luce resurrectionis emicuit, ac propterea ipsa dies ab hominibus seculi dies Solis vocatur, quod ortus eam sol iustitiæ Christus illuminet. Instat ortus dominicæ tota quinquaginta dierum curricula celebrantur, & omnes isti dies velut dominici deputantur. Resurrectio enim dominica est. Nam in dominica resurgens saluator reuersus ad homines est, & post resurrectionem tota quinquagesima cum hominibus commoratus est. Æqualis ergo eorum, necessarius, vt esset festiuitas, quorum æqualis esset & sic quantitas. Sic enim disposuit dominus, vt sicut eius passione in quadagesimæ ieiuniis contristaremur, ita eius resurrectione in quinquagesimæ feriis lætaremur. Non igitur ieiunamus in quinquagesima, quia in iis diebus nobiscum dominus commoratur. Nõ, inquam, ieiunamus præsentem domino, quia ipse ait. Nunquid possunt filij sponsi ieiunare quamdiu cum illis est sponsus? Cur enim abstineat corpus à cibo, cum anima præsentia domini saginatur? Non potest enim esse ieiunus qui reficitur gratia saluatoris. Societas enim Christi quodammodo esca est Christiani. Resicimur ergo in quinquagesima, domino nobiscum conuertente. Cum autem post hos dies ascendit ad cælum, iterum ieiunamus, sicut ait idem saluator dicens, Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus & tunc ieiunabunt in illis diebus. Cum enim Christus ascendit ad cælum, nostris auferatur obrutibus: famem patimur non corporis, sed amoris, & non tam cibi ieiunio quàm desiderio laboramus. Desideria enim quædam nostri sustinent oculi, dum non perspicunt, quem requirunt, sicut ait propheta: Defecerunt oculi mei, dum spero in Deo meo. Defecerunt enim prophetæ oculi, quia nondum videbat, quem sperabat se esse visurum. Sic namque Apostolorum defecerunt oculi, cum euntem ad cælum dominum nequeunt intueri, secundum quod ait Lucas dicens: Et vidētibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Stabant enim beati Apostoli toto suspensi corpore, & ascendentem ad cælum dominum, quia incessu pedum nõ poterant, oculis sequebantur, & licet ad deducendum saluatorem visio humana deficeret, fidei tamen deuotio non deficit. Vsq̃ ad nubem enim Christum deducunt, vsque ad cælos autem cum Christo fidei deuotione comitantur. Vnde ait Apostolus sciens fidem nostram in cælis esse cum domino. Nostra autē cõuersatio in cælis est. Nubes ergo ab oculis Apostolorum suscepit saluatorem. Videamus ergo, quæ ista nubes sit, quàm splendida, quàm præclara, quæ lucem mundi Christum suscipere meretur. Neque enim poterat, obscura esse, ac terra, vel tenebrosa, quia scriptum est. Et tenebræ eam non comprehenderunt. Tenebræ enim lucem gestare non poterant. Illa enim est nubes, quæ ascendentem suscepit Christum, quæ & testimonium Christo etiã in monte perhibuit, de qua ait Euangelista. Vox in nube audita est dicens. Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Non igitur nubes suscepit Christum, sed Deus pater recepit filium, & occursum quodam pietatis ascendentem illum gremio molliore complectitur. Nam ideo pater dicitur suscipere filium nubis vmbraculo, vt ostē-

Psal. 67. Ephes. 4.

Ibidem.

Ibidem.

Act. 2.

Psal. 18.

Lucas.

Ibidem.

Psal. 118.

Act. 2.

Philipi.

Ioh. 1.

Marthæ.

datur refrigerio quodam fouere eius vulnera passionis. Post crucem enim, post iniurias, post inferos non est maius Christo refrigerium, nisi quod virtute diuinitatis obumbraretur, sicut in natiuitate eius ad Mariam dicitur. Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Altissimus ergo pater, qui nascente Christo obumbrabit in virtute Mariæ, ascendentem eum suscepit in nube. Semper enim Deus, quos post iniurias perducit ad requiem, protegit eos nubis vmbraculo, sicut filios Israel liberatos de Ægypto nubis columna protexit, & vt post multum laborem eos in terram reptomissionis induceret, refrigerij sicut vmbraculo, sicut ait propheta: Expandit nubem ad protegendum eos. Expandit enim nubem, ne siccitate eremi fatigaretur, etiam solis ardore. Lætetur ergo in hac sancta die, sicut in pascha lætati sumus. Est enim in vtraque die similis, eademque solennitas. In pascha enim omnes gentes baptizari solent. In Pentecoste autem Apostoli baptizati sunt, sicut ait dominus discipulis suis ascensus ad cælum. Ioannes baptizauit aqua, vos autem spiritu sancto baptizabimini, quem accepturi estis non post multos hos dies. Et ideo dicit Lucas: Cum autem complerentur dies Pentecostes, factus est subito sonus de cælo tanquam aduenientis spiritus validi, seditque super singulos eorum.

S. LEONIS PAPAE de Pentecoste, Sermo 1.

HOdiernam solēntatem, dilectissimi, in præcipuis festis esse venerandam, omnium Catholicorum corda cognoscunt. Nec dubium est, quanta huic diei reuerentia debeatur, quem spiritus sanctus excellentissimo sui munere miraculo consecrauit. Nam ab illo die, quo dominus super omnem altitudinem cælorum ad dexteram Dei patris confessorus ascendit, decimus iste est, qui ab eisdem resurrectione quinquagesimus nobis in eo, à quo cepit, illuxit, magna mysteria in se continens & veterum sacramentorum & novorum: quibus manifestissimè declaratur, gratiam prænuiciatam fuisse per legem, & legem impletam esse per gratiam. Sicut enim Hebræo quondam populo ab Ægyptiis liberato, quinquagesimo die post immolationem agni, lex data est in monte Sina: ita post passionem, qua verus Dei agnus occisus est, quinquagesimo à resurrectione eius die, in Apostolos, plebemque credentium, spiritus sanctus illapsus est, vt facile diligēs Christianus agnoscat initia veteris testamenti Euangelicis ministrasse principiis, & ab eodem spiritu conditum scēdus secundum, à quo primum fuerat institutum. Nam sicut Apostolica testatur historia, dum complerentur dies pentecostes, essentque omnes discipuli pariter in eodem loco, factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis: & repleuit totam domum, vbi erant sedentis. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ, tanquam ignis, seditque supra singulos eorum. Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & ceperunt loqui variis linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. O quam velox est sermo sapientia, & vbi Deus magister est, quicquid discitur, quod docetur. Non est adhibenda interpretatio ad audiendum non consuetudo ad

vsu, non tempus ad studium, sed spirante vbi voluit, spiritu veritatis, propria singularum gentium voces, facte sunt in Ecclesiæ ore communes. Ab hoc igitur die tuba Euangelicæ prædicationis intonuit, ab hoc die imbres charismatum, flumina benedictionum, omne desertum, & vnuerfam aridam rigauerunt: quoniam ad renouandam faciem terræ spiritus Dei ferebatur super aquas, & ad veteres tenebras abigendas, nonæ lucis fulgura coruscabant; cum micantium splendore linguarum, & verbum domini lucidum, & eloquiū conciperetur ignitum, cui ad creandum intellectum, consumendumque peccatū & efficacia illuminandi, & vis inesse vrendi. Quamuis autem, dilectissimi, valde fuerit ipsa rei gesta forma mirabilis, nec dubium sit, in illo omnium humanarum vocum exultante concentu, maiestatem spiritus sancti fuisse præsentem, nemo tamen exiit in eis, quæ corporeis visa sunt oculis, diuinam eius apparuisse substantiam. Natura enim inuisibilis, & patri, filioque communis, qualitatem muneris, atque operis sui, qua voluit significatione monstrauit. Proprietatem verò essentia suæ, in sua deitate continuit, quia sicut nec patrem, nec filium, ita nec spiritum sanctum humanus potest visus attingere. In trinitate enim diuina nihil dissimile, nihil impar est, & omnia quæ de illa possunt substantia cogitari, nec virtute, nec gloria, nec æternitate discreta sunt. Cumque in personarum proprietatibus alius sit pater, alius sit filius, alius spiritus sanctus: non tamen alia deitas, nec diuersa natura est. Siquidem cum & de patre sit filius vnigenitus, & spiritus sanctus patris, filijque sit spiritus, non sicut quæcunque creatura, quæ & patris, & filij est: sed sicut cum vtroque viuens, & potens, & sempiternus, & ex eo quod est pater, filijque subsistens. Vnde cum dominus ante passionis suæ diem discipulis suis sancti spiritus sponderet aduentū, Adhuc, inquit, multa habeo vobis dicere, sed non potestis modo illa portare. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur, & futura annunciat vobis. Omnia, quæ habet pater, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciat vobis. Non ergo alia sunt patris, alia filij, alia spiritus sancti: sed omnia, quæcunque habet pater, habet & filius, habet & spiritus sanctus, nec vnquam in illa trinitate defuit ista communio. Quia hoc est ibi omnia habere, quod semper existere, nulla ibi tempora, nulli gradus, nullæ differentia cogitentur, & si nemo de eo potest explicare, quod est, nemo audeat affirmare, quod non est. Excusabilis enim est de natura ineffabili non eloqui digna, quàm definite contraria. Quicquid itaque de sempiterna, & incommutabili gloria patris, pia possunt corda concipere, hoc simul & de filio, & de spiritu sancto, inseparabiliter, atque indifferenter intelligant. Ideo enim hanc beatam trinitatem, vnum consistemur Deum, quia in his tribus personis, nec substantia, nec potentia, nec voluntatis, nec operationis est vlla diuersitas. Sicut ergo detestatur Arrianos, qui inter patrem, & filium aliquam volunt esse distantiam, ita etiam Macedonios pariter detestamur, qui licet patri & filio tribuant æqualitatem, spiritum tamen sanctum inferioris putant esse nature, non confide-

Ioh. 3.

Genesi.

concentu.

Ioh. 10.

derantes in eam blasphemiam se incidere, quæ neque in presenti seculo neque in futuro sit remittenda iudicio, dicente Domino; Quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Permanens itaque in hac impietate, sine venia est, quia exclusit eum a se, per quem poterat confiteri. Nec unquam pervenit ad indulgentiæ remedium, qui patrocinatum sibi non habet advocatum. Ab ipso enim est invocatio patris, ab ipso sunt lachrymæ poenitentium, ab ipso sunt gemitus supplicantium. Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Cuius equalem cum patre, & filio omnipotentiam, vnamque deitatem evidentiſſimè prædicat Apostolus dicens; Divisiones autem gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et divisiones ministracionum sunt, idem autem dominus. Et divisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. His, dilectissimi, aliisque documentis, quibus innumerabiliter divinatorum eloquiorum corroboratur auctoritas, ad venerationem pentecostes unanimiter incitemur, exultantes in honorem sancti spiritus, per quem omnis Ecclesia catholica sanctificatur, omnis anima rationalis imbuitur. Qui inspirator fidei, doctor scientiæ, fons dilectionis, signaculum castitatis, & totius est causa virtutis. Gaudeant fidelium mentes, quod in toto mundo vnus Deus, pater, & filius, & spiritus sanctus, omnium linguarum confessione laudatur, quodque illa significatio, quæ in specie ignis apparuit, & opere perseverat, & munere. Ipse enim spiritus veritatis, facit domum gloriæ suæ luminis sui nitore fulgere, & in templo suo, nec tenebrorum aliquid vult esse, nec tepidum, de qua opes, atque doctrina etiam ieiuniorum nobis, atque elemosynarum est collata purgatio. Nam hunc venerabilem diem sequitur saluberrimæ observantiæ consuetudo, quam vtilissimam sibi omnes sancti semper experti sunt, & ad quam sedulo celebrandam, pastoralis vos sollicitudine cohortamur: ut, si quid macularum proximis diebus negligentia incauta contraxerit, id & ieiunij censura castiget, & deuotio pietatis emendet. Quarta igitur, & sexta feria ieiunemus, Sabbato autem in id ipsum consueta deuotio ne vigiliis celebremus, per Christum dominum nostrum, Amen.

EIVSDEM DE PENTECOSTE, Sermo 2.

Plenissimè quidem nobis, dilectissimi, causam atque rationem solennitatis hodiernæ divinatorum eloquiorum rextus ostendit, quo sanctum spiritum quinquagesimo post domini resurrectionem die, qui ab ascensione eius decimus est, infusum Christi discipulis, sicut promissus sperabatur, agnovimus. Sed ad novos Ecclesiæ filios instruendos, addendum est etiam nostri sermonis obsequium. Non enim timeamus, ut spirituales, & eruditi nota fastidiant, ad quorum fructum perit, ut quam plurimis insinuari velint, quod ipsi cum magna * sui vtilitate didicerunt. Fiat ergo per corda omnium, dispensatio munerum divinatorum, & seruitutem oris nostri, docti, indoctiq;

non spernant. Illi ut probent se amare, quod norunt, isti ut ostendant se desiderare, quod nesciunt. Huic enim præparationi nostræ aderit ipse largitas, de cuius loqui maiestate gestimus, ut ad profectum totius Ecclesiæ & vos capaces, & nos faciat abundantes. Cum igitur ad intelligendam dignitatem spiritus sancti aciem mentis intendimus, nihil diversum ab excellentia patris, & filij cogitemus, quia in nullo ab vnitatem sua discrepat diuinitatis essentia. Sempiternum est patri, consempiterni sibi filij sui esse genitorem. Sempiternum est filio, intemporaliter à patre esse progenitum. Sempiternum quoque est spiritui sancto, spiritum esse patris, & filij: ut nunquam pater sine filio, nunquam filius sine patre, nunquam pater, & filius fuerint sine spiritu sancto, & omnibus existentiæ gradibus exclusis, nulla ibi persona sit anterior, nulla posterior. Huius enim beate Trinitatis & incommutabilis Deitatis, vna est substantia, indiuisa in opere, & concors in voluntate, par in omnipotentia, æqualis in gloria. De qua cum sancta scriptura sic loquitur, ut aut in factis, aut in verbis aliquid assignet, quod singulis videatur conuenisse personis, non perturbatur fides catholica, sed docetur, ut per proprietatem aut vocis, aut operis insinuetur nobis veritas Trinitatis, & non diuidat intellectus, quos distinguit auditus. Ob hoc enim quadam siue sub patris, siue sub filij, siue sub spiritus sancti appellatione promuntur, ut confessio credentium in Trinitate non erret. Quæ cum sit inseparabilis, nunquam intelligeretur esse Trinitas, si semper inseparabiliter diceretur. Bene ergo ipsa difficultas loquendi cor nostrum ad intelligentiam trahit, & per infirmitatem nostram cælestis doctrina nos adiuvat, ut, quia in deitate patris, & filij, & spiritus sancti, nec singularitas est, nec diuersitas cogitanda, vera vnitatis, & vera Trinitas possit quidem aliquatenus mente sentiri, sed non possit simul ore proferri. Fundata igitur in cordibus nostris, dilectissimi, fide, qua salubriter credimus, quod simul tota trinitas vna virtus est, vna maiestas, vna substantia, indidicreta opere, inseparabilis dilectione, indifferens potestate, simul implens omnia, simul continens vniuersa. Quod enim est pater, hoc est & filius, hoc est & spiritus sanctus, & vera deitas, in nullo esse aut minor, aut maior potest: quæ sic in tribus consistenda est personis, ut & solitudinem non recipiat Trinitas, nec vnitatem seruet æqualitas. Hac, inquam, dilectissimi fratres, fide firmiter apprehensa, nō ambigamus, quod cum in die pentecostes discipulos domini spiritus sanctus impleuit, non fuit inchoatio muneris, sed adiectio largitatis: quoniam & patriarchæ, & propheta, & sacerdotes, omnesque sancti, qui prioribus fuere temporibus, eiusdem sunt spiritus sancti sanctificatione vegetati: & sine hac gratia, nulla unquam instituta sacramenta, nulla sunt celebrata mysteria: ut eadem semper fuerit virtus charismatum, quamuis non eadem fuerit mensura donorum. Ipsi quoque beati Apostoli ante passionem domini spiritu sancto non carebant, nec potentia huius virtutis aberat ab operibus saluatoris. Et cum discipulis daret infirmitatum curacionem, & eiciendorum demonum potestatem, eius vique spiritus largiebat effectum, in quo ipsum immundis spiritibus impetantem Iudæorum negabat impietas, & diuina beneficia diabolo deputabat.

rabat. Vnde taliter blasphemantes merito illam domini excepere sententiam, qua ait; Omne peccatum, & blasphemiam remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemiam non remittetur hominibus. Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Vnde manifestum est, peccatorum remissionem sine spiritus sancti * aduocatione non fieri, nec quencquam sine illo, sicut expedit, ingemiscere, aut sicut oportet, orare, dicente Apostolo; Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus, sed spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: quo vacuari nimis exitabile est, nimisque mortiferum, quia nunquam veniam meretur, qui ab intercessore deseritur. Omnes igitur, dilectissimi, qui in dominum Iesum crediderant, infusum sibi habebant spiritum sanctum, & remittendorum peccatorum iam tunc Apostoli acceperant potestatem, quando post resurrectionem suam dominus infusauit, & dixit; Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittentur eis, & quorum retinueritis, retinebuntur. Sed illi perfectioni, quæ erat discipulis conferenda, maior gratia, & abundantior inspiratio seruabatur, per quam & quæ nondum acceperant, sumerent, & excellentius possent habere, quæ sumperant. Propter quod dominus dicebat; Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cum autem venerit spiritus veritatis, ille diriget vos in omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæ audierit, loquetur, & futura annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Quid ergo est, quod dominus promittens discipulis spiritum sanctum, qui iam dixerat, omnia, quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: adhuc, inquit, multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Quam autem venerit spiritus veritatis, ille nos diriget in omnem veritatem? Nunquid sese dominus veritatis, inferioris scientiæ volebat intelligi, aut minus aliquid quam spiritum sanctum à patre didicisse? cum ipse sit veritas, & nihil pater dicere, nihil possit docere sine verbo, ideoque dictum sit; De meo accipiet, quoniam quod accipit spiritus, patre dante, dat filijs? Non itaq; alia erat insinuanda veritas, nec alia prædicanda doctrina, sed oportebat capacitatem eorum, qui docebantur, augeri, & multiplicari constantiam illius charitatis, quæ omnem formidinem foras mitteret, & furorem persequentium non timeret. Quod utique Apostoli, posteaquam spiritus sancti noua abundantia sunt repleti, ardentius velle, & efficacius posse ceperunt, * proficientes à præceptorum scientia ad tolerantiam passionum: ut sub nulla iam tempestate trepidantes, fluctus seculi, & elationes mundi, fide supergrediente, calcaret, & morte contempta, omnibus gentibus Euangelium veritatis inferrent. Quod verò addidit dominus dicens; Quæcumque audierit, loquetur, & futura annuntiabit vobis, non segni intellectu, dilectissimi, nec transitorio accipiamus auditu. Præter alias enim veritatis locutiones, quibus Manichæorum confutatur impietas, hac apertissimè sententia totum sacrilegæ falsitatis dogma prosternitur. Nam ut magnum quendam, & sub-

blimem videretur sequi autorem, in magistro suo Manichæo apparuisse spiritum sanctum crediderunt, promissumque à domino paracletum non prius venisse, quam hic infelicium deceptor oriretur, in quo ita spiritus sanctus manserit, ut non aliud fuerit Manichæus ipse, quam spiritus, qui per ministerium corporæ vocis, & linguæ, discipulos suos in omnem induceret veritatem, & nunquam cognita præteritorum secreta seculorum refereret. Quod quàm sit ridiculum, quàmque vanum, raderet ostendere, nisi adhuc quosdam non puderet hoc credere. Manichæus ergo magister falsitatis diabolicæ, & conditor superstitionis obsecræ, eo tempore dammandus innotuit, quo post resurrectionem domini ducentessimus, & sexagesimus annus impletus est, Probo imperatore, Paulinôque consule, cum octava iam in Christianos ebulliret persecutio, & innumera martyrum millia suis victoriis probauissent impletum esse, quod dominus promiserat, dicens; Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquamini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Non ergo potuit promissio domini tanta per ætatem interualla differri, nec ille spiritus veritatis, quem mundus non accepit impietum, ita septiformem illam donorum suorum cōtinuit largitatem, ut tot Ecclesiæ generationes, sapientia, & intellectu, consilio, & fortitudine, scientia, & pietate, atque ipso Dei timore fraudaret, donec prodigiosus turpium mendaciorum signifer nasceretur, cui nec hoc quidè tribui potest, quod vel exiguam diuinæ inspirationis acceperit portionem: quoniam & hic de illa mundi extitit parte, quæ non potest spiritum veritatis accipere. Repletus enim spiritu diaboli, spiritui resistit Christi, & cum sanctis Dei hoc paracleti doctrina conrulerit, ut futura predicerent, hic ne falsitatis eius ipse rerum processus argueret, ridendarum impudentiam fabularum in præteritis retorfit ætates. Et quasi nos nihil de sempiternitate creatoris, nihil de ordine creaturæ in vniuersum mundum bene lex sancta, & diuinitus inspirata prophetia docuisset, in contumeliâ Dei, & omnium iniuriam naturarum inexplicabiliū mendaciorum monstra cōtexuit. Quibus tandem suas insinuatoris insanias, nisi multum incestis, & nimium à lumine * veritatis auerſis, qui siue per ignorantia cæcitatem, * pietatis siue per turpitudinis appetitum, ad illa non sacra, sed execramenta perueniunt: quæ propter communem verecundiam non sunt nostro sermone promenda, cum iam abundantissimè ipsorum sint confessione patefacta. Nulli ergo vestrum, dilectissimi, suadeatur, quod tantæ impietatis autorem spiritus sanctus aliqua ex parte dignatus sit. Nihil ad istum profus de illa virtute peruenit, quam Ecclesiæ suæ Christus & promissit, & misit. Dicente enim Ioanne; Spiritus nondum fuerat datus, quia Iesus nondum fue-

1. Phil. 6.7. 2. Phil. 4.

1. Ieiunium post Pentecostem ex Apostolica traditioe manat.

tentes cum beato Paulo Apostolo, quod dominus Iesus Christus ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus: ut Euangelium Dei per omne humanae vocis eloquium praedicetur, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est Dei patris. Ad presentem autem solentiam etiam ista nobis est assumenda deuotio, ut ieiunium, quod ex Apostolica traditione subsequitur, sancta obseruantia celebremus: quia & hoc inter maxima sancti spiritus dona numerandum est, quod nobis aduersum illecebras carnis, & insidias diaboli, ieiuniorum sunt collata praesidia, quibus omnes tentationes, Deo adiuuante, vincamus. Quarta igitur, & sexta feria ieiunemus: Sabbato autem apud beatum Petrum Apostolum vigiliis celebremus, parrocinate eodem spiritu orationibus nostris, ut in omnibus misericordiam Dei obtinere mereamus, per eundem dominum nostrum Iesum Christum uiuentem, & regnantem cum patre, & eodem spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PENTECOSTE, Sermo 3.

Hodiernam, dilectissimi, festiuitate toto terrarum orbe venerabilem, ille sancti spiritus consecrauit aduentus, qui post resurrectionem domini quinquagesimo die in Apostolos, populumque credentium, sicut sperabatur, influxit. Sperabatur autem, quia illi dominus Iesus promiserat ad futurum, non ut tunc primum esse sanctorum habitator inciperet: sed ut sacra sibi peccata, & feruentius accenderet, & copiosius inundaret, cumplens sua dona, non inchoans, nec ideo nouus opere, quia ditior largitate. Numquam enim ab omnipotentia patris, & filij spiritus sancti est discreta maiestas, & quicquid in dispositione rerum omnium agit diuina moderatio, ex totius venit prouidentia Trinitatis. Vna est ibi benignitas misericordiae, vna censura iustitiae, nec aliquid est in actione diuinum, ubi nihil est in voluntate diuersum. Quae ergo illuminat patrem, illuminat filium, illuminat spiritus sanctus. Cunque alia sit persona missi, alia mittentis, alia promittentis, simul nobis & vnitas manifestatur, & Trinitas, ut essentia habens aequalitatem, & non recipiens solitudinem, & eiusdem substantiae, & non eiusdem intelligatur esse personae. Quod ergo salua cooperatione inseparabilis deitatis, quaedam pater, quaedam filius, quaedam proprie spiritus sanctus exequitur, nostrae dispositio redemptionis, nostrae salutis est ratio. Si enim homo ad imaginem, & similitudinem Dei factus, in suae honore naturae mansisset, nec diabolica fraude deceptus, a lege sibi posita per concupiscentiam deuisset, creator mundi creatura non fieret, neque aut sempiternus temporalitatem subiret, aut aequalis Deo patri filius: Deus, formam serui, & similitudinem carnis peccati assumeret. Sed, quia inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, & aliter solui captiuitas humana non potuit, nisi causam nostram ipse susciperet, qui sine maiestatis suae damno, & verus homo fieret, & solus peccati contagium non haberet, diuisit sibi opus nostrae reparationis misericordia Trinitatis, ut pater propi-

1. Act. 2.

1. Luc. 2. 4.

1. Act. 2.

1. Genes. 1.

1. Nota id contra quosdam, qui contrarium asserunt.

1. Sap. 2.

ciaretur, filius propiciaret, spiritus sanctus igniret. Oportebat enim, ut aliquid etiam saluandi pro se agerent, & conuersis ad redemptorem cordibus, ab inimici dominatione desciscerent. Quoniam sicut Apostolus ait; Misit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, Abba pater. Vbi autem Spiritus domini, ibi libertas. Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Si ergo duce gratia, dilectissimi, fideliter, sapienterque noscimus, quid patri, quid filio, quid Spiritui sancto in reparatione nostra proprium, quidue commune sit, ea, quae pro nobis humiliter, & corporaliter gesta sunt, ita proculdubio suscipiemus, ut nihil indignum de vna, atque eadem Trinitatis gloria sentiamus. Quamuis enim nulla mens ad cogitandum de Deo, nulla ad loquendum lingua sufficiat, tamen, quantumcunque illud est, quod humano intellectu de essentia paternae deitatis attingitur, nisi vnu, atque idem est, cum vel de vnigenito eius, vel de Spiritu sancto cogitatur, non pie sapitur, sed nimis carnaliter caligatur, & ipsum, quod de patre congruenter sentiri videbatur, amittitur: quia a tota Trinitate receditur, si in ea vnitas non tenetur. Nulla autem ratione vere est vnum, quod aliqua est inaequalitate diuersum. Quum igitur ad constituendum patrem, & filium, & Spiritum sanctum aciem mentis interdum, procul ab animo formas visibilium rerum, & aetates temporalium naturarum, procul corpora locorum, & loca corporum repellamus. Discedat a corde, quod spatio extenditur, quod sine concluditur, & quicquid nec semper vbique, nec totum est. Cogitatio de deitate Trinitatis concepta, nihil per distantiam intelligat, nihil per gradus quaerat. At si quid de Deo dignum senserit, nulli hoc ibi audeat negare personae, tanquam honorificentius patri ascribat, quod filio, spirituique non tribuat. Non est pietas vnigenito preferre genitorem: filij contumelia, patris est iniuria: quod vni demitur, vtrique detrahitur. Nam cum illis & sempiternitas sit communis, & deitas, nec omnipotens pater, nec incommutabilis estimatur, si aut minorem se genuit, aut quem non habuit, habendo profecit. Dicit quidem dominus Iesus discipulis suis, sicut Euangelica lectio ne recitatur est; Si diligeretis me, gauderetis vtrique, quia ad patrem vado, quia pater maior me est. Sed hoc illae aures, quae sapius audierunt; Ego, & pater vnum sumus, & Qui me videt, videt & patrem, sine deitatis accipiunt differentia, nec de illa hoc essentia intelligunt, quam sempiternam cum patre, & eiusdem naturae nonerunt esse firma ratione. Commendatur etiam sanctis Apostolis in incarnatione verbi dominici humana prouectio, & qui denunciatio sibi domini turbabantur abscellu, ad aeterna gaudia honoris sui incitantur augmento. Si diligeretis me, inquit, gauderetis vtrique, quia vado ad patrem, hoc est, si perfecta scientia videretis, quid vobis glorie confertur per hoc, quod ex Deo patre genitus, etiam ex homine matre sum natus, quod dñs aeternorum, vnus volui esse mortalium, quod visibilem me inuisibilis praebui, quod formam serui in forma Dei sempiternus accepi, gauderetis, quia vado ad patrem. Vobis enim praestatur haec ascensio, & super omnes caelos ad patris dexteram collocanda vestra in me humilitas eleuatur. Ego autem qui hoc sum cum patre, quod pater est, indi-

1. Galat. 4.

1. 2. Cor. 11.

1. Ioan. 14.

1. Ioan. 10.

1. Ioan. 14.

1. Ibidem.

1. Nota contra quosdam.

1. Nota confirmatio casus, & officium.

1. Eadem ad verbum habetur in epistola Decretali Melchisedis papae.

uiduus cum genitore permaneo, & sic ab illo, ad vos veniens, non recedo, quemadmodum & vos ad illum rediens, non relinquo. Gaudete ergo, quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Vniui enim vos mihi, & factus sum filius hominis, ut vos filij Dei esse possitis. Vnde licet vnus in vtroque sim, tamen quo vobis conformor, pater sum minor. Quod autem a patre non diuidor, etiam me ipso sum maior. Natura itaque, quae minor est patre, vadit ad patrem, ut ibi sit caro, ubi semper est verbum: & vna Ecclesiae catholicae fides, quem secundum humanitatem non difficitur minorem; secundum deitatem credat aequallem. Contemnatur igitur, dilectissimi, vana, & caeca versutia haeretice impietatis, quae sibi huius scientiae sua interpretatione blanditur, ac dicente domino; Omnia, quae habet pater, mea sunt, non intelligit se patri demere, quicquid filio audeat negare. Et ita in iis, quae humana sunt, despicit, ut putet, quod ideo vnigenito paternae defuerint, quia nostra suscepit. Non minuit in Deo misericordia potestatem, nec de late reconciliatio creaturae, sempiternae defectus est gloriae. Quae habet pater, habet filius, & quae habet pater, & filius habet, & Spiritus sanctus; quia tota simul Trinitas est vnus Deus. Hanc autem fidem terrena sapientia non reperit, nec opinio humana persequitur, sed ipse vnigenitus filius docuit, ipse Spiritus sanctus instruit, de quo nihil est aliter, quam de patre, & filio sentiendum. Quia licet non sit pater, non sit filius, non tamen est a patre, filioque diuisus, & sicut propriam habet in Trinitate personam, ita vnus habet in patris, & filij deitate substantiam, omnia implentem, omnia continentem, & cum patre, & filio vniuersa moderantem, per infinita secula seculorum, Amen.

HILARII ARELATENSIS Episcopi in eodem festo, Homil.

In illis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem. Aduertamus summam diuinitas bonitatis: quod nunc in confirmandis neophytis manus impositio tribuit singulis, hoc tunc spiritus sancti descensio in credentium populo donauit vniuersis. Sed quia diximus quoddam manus impositio, & confirmatio ei, qui iam renatus in Christo est, offerre aliquid possit, forte cogitat sibi aliquis: Quid mihi prodest post mysterium baptismatis, ministerium confirmantis? Aut quantum video non totum de fonte suscipimus, si post fontem adiectione noui generis indigemus. Non ita est, dilectissimi: attendat charitas vestra. Sic enim exigit militaris ordo, ut cum imperator quemcunque in militum receperit numerum, non solum signet receptum, sed etiam armis competetibus instruat pugnaturum. Ita in baptizato benedictio illa, munus est. Dediti militem, da ei adiumenta militiae. Nunquid prodest si quisquam parentum magnam paruulo conferat facultatem, nisi prouidere studeat & tutorem: ita paracletus regeneratis in Christo & consolator, & tutor est. Ideo dicit sermo diuinus: Nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam. Ergo spiritus sanctus qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsus, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirma-

tionem augmentum praestat ad gratiam. Quia hoc in mundo tota aetate victuris inter inuisibiles hostes, & pericula gradiendum est, in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam: in baptismo alimur, post baptismum roboramur. Ac sic continuo transituris sufficienti regenerationis beneficia, victuris autem necessaria sunt confirmationis auxilia. Regeneratio per se saluat mox in pace beati seculi recipiendos, confirmatio armat, & instruit ad agones mundi huius, & praelia seruandos. Qui autem post baptismum cum acquisita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, confirmatur morte: quia iam non potest peccare post mortem. Hic si forte illud etiam requirere velimus, post passionem, & resurrectionem Christi quid apostolis profuerit aduentus spiritus sancti, ipse dominus eis hoc euidenter exponit: Quae dico (inquit) vobis non potestis ea portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, ipse vos docebit omnem veritatem. Vides quia cum spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam dilatur. Itaque ante descensionem spiritus sancti usque ad negationem apostoli deterrentur, post visitationem vero eius usque ad martyrium contemptum salutis armanur. Secundum haec per Christum redimimur, per spiritum vero sanctum dono sapientiae spiritualis illuminamur, & discipulamur, erudimur, instrumur, consummamur, ut illam sancti spiritus vocem audire possimus: intellectum tibi dabo, & instruem te in via hac qua gradieris. De spiritu sancto accipimus, ut spirituales efficiamur, quia animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei. De spiritu sancto accipimus, ut sapiamus inter bonum, malumque discernere, iusta diligere, iniusta respicere: ut malitiae, ac superbiae repugnemus, ut luxuriae, ac diuersis illecebris & caedis, indignisque cupiditatibus resistamus. De spiritu sancto accipimus vitam amore & gloriae ardore succensam, ut erigere a terrenis mentem ad superna & diuina valeamus: ad hoc enim sensum rationabilem naturae munere & secundae naturae reparatione suscepimus, ut secundum apostolum magis quae sursum sunt, sapiamus, non quae super terram. Quia sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum. Quid autem suadet, charissimi, sapientia huius seculi, nisi nocitura querere, amare peritura, negligere salutaria, pro nihilo putare perpetua? Cupiditatem commendat, de qua dicitur: Radix omnium malorum est cupiditas. Quae in primis hoc malum habet, quod dum ingerit transitoria, abscondit aeterna: & dum a foris posita conspicit, intra se latentia non introspicit: & dum aliena quaerit, factori suo semetipsum reddit alienum. Ecce quid suadet seculi sapientia, viuere in deliciis, de quibus dicitur: Anima quae in deliciis est, viuens mortua est. Suadet ergo molissimis suauitatibus, peccatis, vitiis & flammis nutrire carnem, cibi & vini intemperantia animam premere, ac vitam spiritus intercludere, & contra se hosti suo de se gladium ministrare. Ecce quid suadet seculi sapientia, ut, qui boni facti sunt, mali esse malint: & per errorem mentis fieri etiam studeant peccatores: & non cogitent illam terribilem Dei vocem, cum exurentur peccatores sicut fennum. Quod audis sicut fennum, non hic sceleris supplicij putes esse compendium, non hic quasi penitus arsurum & in nihilum redigendum hominem dixit: sed peccatorem vili materiei comparauit.

parauit, cum existerent peccatores sicut scenum. Non hic intelligenda est in illo igne velocitas consumendi, sed violentia cocremandi. Non hic pœnæ terminum, sed flammæ voluit signare dominatum, & ideo cõta aduersa mala futura prospiciens beatus Apostolus dicit: Si quis inquit vult esse sapiens inter vos, stultus fiat, vt sit sapiens. Quid est hoc, stultus fiat, vt sit sapiens? An non videtur aliquantis stultus homo, quando amore salutaris suæ & cœlestis tremore iudicij, vitiis impletus diuersa vitæ huius oblectamenta quæ solebat ambire refugit, quæ solebat cõgregare conremnit, imo per sinus pauperum, semitantis more dispergit? Affluentia offenditur, inedia pascitur, ieiunij delectatur, corde humiliatur, habitu mutatur: affectorem prodigium despiciens, & spem audis sequens dimittit, quod possessione tenet, & querit cogitatione, quod non videt, animum celo inferens, quod amauit, odit, studet velle, quod noluit. Trahit enim post se cor illius eruditiones, & fidelium veridica promissa sanctorum, de quibus dictum est: vt seductores, & veraces. Quare seductores? Quia docent hominem despiciere quod habet, & sperare quod non habet. Quæ oculis exposita sunt auertis, & clausis sensibus præterire, & quæ ab oculis remota sunt inexplorabilibus desideriis explorare.

B. GREGORII PAPAE
in superioribus Euang. Homil.

Est homil. 30. in Euang.

Libet, fratres charissimi, Euangelicæ verba lectionis sub breuitate trãscrivere, vt post diutius liceat in cõtemplatione tantæ solennitatis immorari. Hodie namque Spiritus sanctus repentino sonitu super discipulos venit, mentesq; carnalium in sui amorem permutauit: & foris apparentibus linguis igneis, intus facta sunt corda flammantia: quia dum Deum ignis visione suscipiunt, per amorem suauiter arserunt. Ipse namque Spiritus sanctus amor est. Vnde & Ioannes dicit: Deus charitas est. Qui ergo mente integra Deum desiderat, profectò iam habet quem amat. Neque enim quisquam postulat Deum diligere, si eum quem diligit, non haberet. Sed ecce vnusquisque vestrum si requiratur an diligat Deum, tota fiducia, & secura mente responderet; Diligo. In ipso autem lectionis exordio audistis, quid veritas dicit. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Probatio ergo dilectionis, exhibitio est operis. Hinc in epistola idem Ioannes dicit; Qui dicit quia diligo Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Verè enim diligimus, si mandata eius seruamus. Verè diligimus, si à nostris nos voluptatibus coarctamus. Nam qui adhuc per illicita desideria distulit, profectò Deum non amat, quia ei in sua voluptate contradicit. *Et pater meus diligit eum: & ad eum venimus, & mansionem apud eum faciemus.* Pensate, fratres charissimi, quanta sit ista solennitas, habere in cordis hospitiu aduentu Dei. Certè si domum vestram quisquam diues, & præpotens amicus intraret, omni festinantia domus tota mundaretur, ne quid fortasse esset, quod oculos amici intrantis offenderet. Tergat ergo sordes prauis operis, qui Deo præparat domum mentis. Sed videte quid veritas dicat; *Venimus, & mansionem apud eum faciemus.* In quorundam etenim

1. Ioan. 4.

1. Ioan. 2.

corda venit, & mansionem non facit: quia per compunctionem quidem Dei respectum percipiunt, sed tentationis tempore, hoc ipsum quod compuncti fuerant obliuiscuntur, sicque ad perpetranda peccata redeunt, ac si hec minimè planxissent. Qui ergo Deum verè diligit, qui eius mandata custodit, in eius corde Dominus & venit, & mansionem facit: quia sic eum diuinitatis amor penetrat, vt ab hoc amore rorationis tempore, non recedat. Ille ergo verè amat, cuius videlicet mentem delectatio praua ex consensu non superat, nã tanto quisque à superno amore disungitur, quanto inferius delectatur. Vnde & adhuc subditur. *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Ad vosmetipsos ergo, fratres charissimi, introrsus redite; si Deum verè amatis, exquirite: nec tamen sibi aliquis credat, quicquid sibi animus sine operis attestazione responderit. De dilectione conditoris, lingua, mens, & vita requiratur. Nunquam est Dei amor ociosus, operatur enim magna, si est: si verò operari renuit, amor non est. *Et sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me pater.* Scitis, fratres charissimi, quia ipse, qui loquitur vnigenitus filius, verbum patris est: idè sermo, quem loquitur filius, non est filij, sed patris, quia ipse filius verbum est patris. *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* Quando non maneret apud eos, qui ascensurus cœlum, promittit dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Sed verbum incarnatum & mater, & recedit: recedit corpore, manet diuinitate. Apud eos ergo tunc se mansisse perhibet, quia is, qui inuisibili semper potestate præsens erat, corporali iam visione recedebat. *Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quacumque dixerit vobis.* Notis plurimi, fratres mei, quòd Græca locutione paracletus, Latina aduocatus dicitur, vel consolator. Qui idcirco aduocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud iustitiam patris interuenit. Qui vnus substantiæ cum patre, & filio exorare pro delinquentibus perhibetur, quia eos quos repleuerit, exorantes facit, vnde & Paulus dicit: Ipse enim Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Sed diceret quis; Minor est, qui postulat, quam qui postulatur. Quomodo ergo Spiritus postulare dicitur, qui minor non est? Sed ipse Spiritus postulat, quia ad postulandum eos, quos repleuerit, inflammat. Consolator autem idem Spiritus vocatur, quia de peccati perpetratione mœrentibus dum spem veniæ præparat, ab afflictione tristitiæ mentem lenat. De quo rectè promittitur: *ipse vos docebit omnia:* quia nisi idem Spiritus cordi adsit audientis, ociosus est sermo doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit: quia nisi intus sit, qui doceat, doctoris lingua exterioris in vacuum laborat. Ecce vnã loquentis vocem omnes pariter auditis, nec tamen pariter sensum audite vocis percipitis. Cùm ergo vox dispar non sit, cur in cordibus vestris dispar est vocis intelligentia, nisi quia per hoc, quod vox loquentis communiter admonet, est magister interior, qui de vocis intelligentia quosdam specialiter docet? De hac vnctione Spiritus rursus per Ioannem dicitur: Sicut vnctio eius docet vos de omnibus. Per vocem ergo non instruitur, quando mens per Spiritum non vngitur. Sed cur ista de doctrina hominum loquimur, quando

Math. 23.

Rom. 8.

1. Ioan. 2.

quando & ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem homini per vnctionem Spiritus non loquatur? Certè Caia priusquam fratricidium opere perpetraret, audiuit; Peccasti, quiesce. Sed quia culpis suis exigentibus, voce est admonitus, non vnctione, audire Dei verba potuit, sed seruare cõtempserit. Requiritur verò nobis est, cur de eodem Spiritu dicatur; *Et suggeret vobis omnia, cū suggerere esse soleat minoris?* Sed quia suggerere aliquando dicimus ministrare, inuisibilis Spiritus suggerere dicitur, non quòd nobis scientiam ab imo inferat, sed ab occulto. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Hic relinquo, illic do: sequentibus relinquo, peruenientibus do. Ecce, fratres charissimi, verba sacra lectionis sub breuitate discussimus, nunc ad cõtemplationem tantæ festiuitatis animum transferramus. Sed quia cum lectione Euangelica nobis est etiam actum Apostolorum lectio recitata, ex ea ergo aliquid in vsum nostræ cõtemplationis trahamus. Audistis enim, quia Spiritus sanctus super discipulos in igneis linguis apparuit, omniumq; linguarum scientiam dedit: quid scilicet hoc miraculo designas, nisi quòd sancta Ecclesia eodem Spiritu repleta, omnium gentium erat voce locutura? Qui verò contra Deum turrim edificare conati sunt, communionem vnus linguæ perdidertunt. In his autem qui Deum humiliter metuebant, linguæ omnes vnitæ sunt. Hic ergo humilitas virtutem meruit, illic superbia confusio. Sed quærendum nobis est, fratres dilectissimi, cur Spiritus sanctus patri, & filio cõternus, in igne apparuit, cur in igne simul, & linguis, cur aliquando in columba, aliquando verò in igne monstratur, cur super vnigenitum filium apparuit in specie columbæ, & super discipulos in igne, ita vt neque super Dominum veniret in igne, neque super discipulos monstraretur in columba? Per quatuor itaque hæc, quæ proposuimus, solvendo redeamus. Patri namque, & filio cõternus Spiritus in igne monstratur, quia incorporeus, inuisibilis, atque ineffabilis ignis est Deus, attestante Paulo; Deus noster ignis consumens est. Deus quippe ignis dicitur, quia per hunc peccatorum rubigo consumitur. De hoc igne veritas dicit; *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur?* Terra enim vocata sunt corda terrena, quæ dum semper infimas in se cogitationes congerunt, à malignis Spiritibus conculcantur. Sed ignem Dominus in terram mittit, quum afflatu sancti Spiritus corda carnalium inflammat: & terra ardet, cùm cor carnale in suis prauis voluptatibus frigidum, relinquit concupiscentias præsentis seculi, & incenditur ad amorem Dei. Bene ergo in igne apparuit Spiritus, quia ab omni corde, quod replet, torporem frigoris excutit, & hoc in desiderio suæ æternitatis accendit. In igneis autem linguis monstratus est, quia idem Spiritus cõternus est filio, & habet cognationem maximam lingua cum verbo. Verbum quippe patris est filius. Et quia vna est Spiritus, & verbi substantia, idem Spiritus debuit monstrari in lingua. Vel certè, quia per linguam procedit verbum, in linguis igneis apparuit Spiritus: quia quisquis Spiritu sancto tangitur, Dei verbum, id est, vnigenitum Dei filium confitetur, & negare Dei verbum non valet, quia iam sancti Spiritus linguam habet. Vel certè in linguis igneis appa-

Genes. 4.

Act. 2.

Genes. 4.

Hebr. 12.

Luc. 12.

ruit Spiritus: quia omnes, quos repleuerit, ardetes pariter, & loquentes facit. Linguas igneas doctorum habent, quia dum Deum amando prædicant, corda audientium inflammat. Nam & ociosus est sermo doctoris, si præbere non valet incendium amoris. Hoc doctrinæ incendium ab ipso veritatis ore conceperat, qui dicebant; Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Exaudito quippe sermone exardescit animus, torporis frigus recedit, fit mens in superno desiderio anxia, à concupiscentiis terrenis aliena. Amor verus, qui hanc repleuerit, in fletibus cruciat: sed dum tali ardore cruciatur, ipsis suis cruciatibus pascitur: audire ei liber præcepta cœlestia, & quot mandatis instruitur, quasi tot facibus inflammatur: & quæ torpebat prius per desideria, ardet postmodum per verba. Vnde bene per Moysen dicitur; In dextera eius ignea lex. Sinistra quippe reprobi, qui ad sinistram ponendi sunt: dextera autem Dei appellantur electi. In dextera ergo Dei ignea lex est, quia electi mandata cœlestia nequaquam frigido corde audiunt, sed ad hæc amoris intimi facibus inardescunt. Sermo ad autem ducitur, & mens illorum subimer itata, internæ dulcedinis flammâ concrematur. In columba verò Spiritus sanctus & in igne monstratus est, quia omnes, quos repleuerit, simplices, & ardentis facit: simplices puritate, ardentis æmulatione. Neque enim placet Deo aut simplicitas sine zelo, aut zelus sine simplicitate. Hinc ipsa veritas dicit; *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Qua in re notandum est, quòd discipulos suos nec de columba sine serpente, nec de serpente sine columba voluit Dominus admonere, quatenus & columbæ simplicitatem astutia serpentis accenderet, & serpentis astutiam columbæ simplicitas temperaret. Hinc Paulus ait; *Nolite pueri effici sensibus.* Ecce prudentiam serpentis audiuius, nunc de simplicitate columbæ moneamur. Sed malitia paruuli estote. Hinc de beato Iob dicitur; *Erat vir simplex, & rectus.* Quæ est autem rectitudo sine simplicitate, aut quæ simplicitas sine rectitudine? Quia ergo & rectitudinem docet iste Spiritus, & simplicitatem, & in igne monstrari debuit, & in columba: quatenus omne cor, quod eius gratia tangitur, & mansuetudinis lenitate tranquillum, & zelo iustitiæ accensum fiat. Ad extremum verò quærendum est, cur in ipso redemptore nostro, mediatore Dei, & hominum, per columbam apparuit, in discipulis verò per ignem. Certè vnigenitus Dei filius, iudex est generis humani: Sed quis eius iustitiam ferret, si priusquam nos per mansuetudinem colligeret, culpas nostras per zelum rectitudinis examinare voluisset? Homo ergo pro hominibus factus, mitem se hominibus præbuit: noluit peccatores ferire, sed colligere. Prius voluit mansuetè corripere, vt haberet, quos postmodum in iudicio saluaret. In columba ergo apparere super eum debuit Spiritus, qui non veniebat vt peccata iam per zelum percuteret, sed adhuc per mansuetudinem toleraret. At contra super discipulos in igne debuit Spiritus sanctus demonstrari, vt his, qui erant simplices homines, atque ideo peccatores, eos contra semetipsos spiritus feruor, accenderet, & peccata quæ Deus per mansuetudinem parceret, ipsi in se per penitentiam puniret.

Luc. 42.

Deuter. 33.

Math. 10.

1. Cor. 13.

Iob 1.

Nec ipsi quippe esse poterant sine peccato, qui adhærebant cælesti magisterio, Ioanne attestante, qui ait; si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est. In igne venit ergo in hominibus, in colūba verò apparuit in domino: quia peccata nostra, quæ piè dominus per mansuetudinem tolerat, nos per zelum rectitudinis, debemus cautè conspicerè, & ardore semper penitentiæ cremare. Igitur per columbam spiritus in redemptore monstratus est, per ignem verò in hominibus: quia quanto nobis nostri iudicis facta est severitas temperata, tanto erga se debet fieri nostra infirmitas accensâ. Quatuor itaque propositionum expleta ratione, ad eiusdem spiritus dona contemplanda transeamus. De isto quippe spiritu scriptum est;

Job 26. Spiritus eius ornauit cælos. Ornamenta enim cælorum, sunt virtutes prædicantium, quæ videlicet

1. Cor. 12. ornamenta Paulus enumerat dicens; Alij datur per spiritum sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum: alteri fides, in eodem spiritu: alij gratia sanctorum, in vno spiritu: alij operatio virtutum: alij prophetia: alij discretio spirituum: alij genera linguarum: alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Quot ergo sunt bona prædicantium, tot sunt ornamenta cælorum. Hinc rursus scriptum est; Verbo domini cæli firmari sunt. Verbum enim domini, filius est patris. Sed eosdem cælos, videlicet sanctos Apostolos, vt tota simul Trinitas ostendatur operata, cuius virtus firmauerit, repente de spiritu sancti diuinitate adiungitur: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Cælorum igitur virtus de spiritu sumpta est, quia mundi huius potestatibus contrariè non præsumerent, nisi eos spiritu sancti fortitudo solidasset. Quales nanque doctores sanctæ Ecclesiæ ante aduentum huius spiritus fuerint scimus, & post aduentum illius cuius fortitudinis sint facti aspicimus. Certè iste pastor Ecclesiæ, ad cuius sacratissimum corpus sedemus, quantæ debilitatis, quantæque formidinis ante aduentum spiritus fuerit, ancilla ostia requisita dicat. Vna enim mulieris voce percussus, dum moti timuit, vitam negauit. Et pensandum, quia eum comprehensum Petrus negauit in terra, quem suspensum latro confessus est in cruce. Sed vir iste tantæ formidinis, qualis post aduentum spiritus existat, audiamus. Fit cõuentus magistratus, atque seniorum, cæsis denunciatur apostolis, ne in nomine Iesu loqui debeant. Petrus magna autoritate respondet; Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Et rursus; Si iustum est in conspectu Dei vos potiùs audire quàm Deum, iudicate. Non enim possumus, quæ vidimus, & audiimus, non loqui. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habitus sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Ecce gaudet Petrus in verbis, qui antè in verbis timebat. Et qui priùs ancillæ voce requisitus timuit, post aduentum spiritus sancti vires principum cæsis premit. Liber oculos fidei in virtute opificis huius attollere, atque sparsim patres testamenti noui, ac veteris considerare. Ecce apertis eiusdem fidei oculis David, Amos, Daniel, Petrus, Paulus, Mattheum intueor, & sanctus iste spiritus qualis sit artifex considerare volo, sed in ipsa mea consideratione deficio. Implet

enim citharcedum puerum, & psalmistam facit. Implet pastorem armentarium sycamoros vellitantem, & prophetam facit. Implet abstinentem puerum, & iudicem senum facit. Implet piscatorem, & predicatorem facit. Implet persecutorem, & doctorem gentium facit. Implet publicanum, & Euangelistam facit. O qualis artifex est iste spiritus! Nulla ad descendendum mora agitur. In omne quod voluerit, mox vt tetigerit mentè, docet, solùmque tetigisse, docuisse est. Nam humanum animum subito vt illustrat, immutat: abnegat hinc repente quod erat, exhibet repèté quod non erat. Pensemus sanctos prædicatores nostros quales hodierna die reperit, quales fecit. Certè qui in vno conclauis propter Iudæorum metum residebant, natiuitatis suæ singuli linguam nouerant, & tamen nec ea ipsa lingua, quam nouerant, aperte Christum loqui præsumebant. Venit spiritus, & in ore eos per diuersitatem linguarum docuit, in mente autem ex autoritate roborauit. Cæperunt & in aliena Christum eloqui, qui de illo priùs & in sua lingua loqui metuebant. Inflammatum enim cor desepit tormenta corporis, quæ antè metuebant. Vicit vim carnalis formidinis, præ amore conditoris: & qui priùs suis aduersariis succumbebant formidine, eis iam præerant autoritate. Qui ergo in tantæ celsitudinis culmè erexit, quid aliud dixerim, nisi quod mères terrenorum hominum cælos fecit? Pensate, fratres charissimi, post incarnationem vnigeniti filij, qualis sit hodierna solennitas de aduentu spiritus sancti. Sicut enim illa, ita quoque & hæc est honorabilis. In illa quippe Deus in se permanens, suscepit hominem: in ista verò homines venientem desuper susceperunt Deum. In illa Deus naturaliter factus est homo, in ista homines facti sunt per adptionem dii. Si ergo remanere carnales in morte nolimus, hunc, fratres charissimi, viuificansem spiritum amemus. Sed quia caro spiritum nescit, dicat fortasse carnali cogitatione aliquis; Quomodo diligere valeo, quem ignoro? Hæc & nos concedimus, quia mens visibilis intenta, videre nescit inuisibilem. Nulla enim nisi visibilia cogitat, eaque cum non agit, eorum imagines introrsus trahit: dum que in imaginibus corporeis iacet, surgere ad incorporea non valet. Vnde fit, vt tanto deteriori creatorem nesciat, quanto in cogitatione sua familiaris creaturam corpoream portat. Sed cum Deum videre non possumus, habemus aliquid quod agamus, vnde iter fiat, quo ad eum nostræ intelligentiæ oculus veniat. Certè quem in se nullo modo videre valeamus, hunc in seruis suis iam videre possumus: quos natu mira conspiciamus agere, certum nobis sit in eorum mentibus Deum habitare. In re autem incorporea à rebus corporalibus vsus trahamus. Nemo etenim nostrum orientem clarè solem, in sphaeram illius intendendo, valet conspicerè, quia tensi in eius radiis oculi reuerberantur: sed sole illustratos montes aspicimus, & quia iam sol ortus est, videmus. Quia ergo solem iustitiæ in seipso videre non possumus, illustratos montes claritate illius videamus, sanctos videlicet apostolos, qui virtutibus emicant, miraculis coruscant, quos natu solis claritas petdidit, & cum in seipso inuisibilis sit, per eos nobis quasi per illustratos montes se visibilem præbuit. Virtus enim diuinitatis in se, quasi sol in cælo est:

virtus

virtus diuinitatis in hominibus, sol in terra. Solem ergo iustitiæ intueamur in terra, quem videre non possumus in cælo: vt dum inoffenso pede operis per hanc in terra gradimur, ad intueendum illuc à quadoque oculos & in cælum leuemus. Sed inoffenso pede iter nostrum in terra agitur, si Deus, ac proximus integra mentè diligatur. Nec enim Deus verè sine proximo, nec proximus verè diligitur sine Deo. Hinc est, quòd, sicut in alio sermone iam diximus, idem Spiritus secundò legitur discipulis datus: priùs à domino in terra degente, postea à domino cælo præsidente. In terra quippe datur, vt diligatur proximus: cælo verò, vt diligatur Deus. Sed cur priùs in terra, postmodum è cælo, nisi quòd patenter datur intelligi, quia iuxta Ioannis vocem, qui nõ diligit fratrem suum, quem videt; Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Diligamus ergo proximum, fratres, amemus eum, qui iuxta nos est, vt peruenire valeamus ad amorem illius, qui super nos est. Medietur mens in proximo, quod exhibeat Deo, vt perfectè mereatur in Deo gaudere cum proximo. Tunc ad illam supernæ frequentiæ lætitiæ perueniemus, de qua nunc sancti spiritus pignus accepimus. Ad istum finem toto amore tendamus, in quo sine fine lætabimur. Ibi supernorum ciuium societas sancta, ibi solennitas certa, ibi requies secunda, ibi pax vera, quæ iam nobis non relinquatur, sed datur per dominum nostrum Iesum Christum, qui viuunt & regnat in unitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

BEDAE VENERABILIS presbyteri in Superius Euang. expositio.

1. Cor. 13. **R**espondit ei Iesus, & dixit ei, Si quis diligit me, &c. Ecce exposita est causa, quare suis se manifestaturus est, non alienis, quos mundi nomine appellat: & ipsa causa est, quod hi diligant, illi non diligant. Ipsa est causa, de qua facit insonat psalmus, ludica me, Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Qui enim diliguntur: quia diligunt, diliguntur: qui vero non diligunt, si linguis hominum loquantur, & angelorum, sunt aramentum sonans, & cymbalum tinniens: & si habuerint prophetiam, & scierint omnia sacramenta, & omnem scientiam, & habuerint omnem fidem vt montes transferant, nihil sunt: & si distribuerint omnem substantiam suam, & tradiderint corpus suum, vt ardeat, nihil eis prodest. Dilectio sanctos discernit à mudo, quæ facit vnanimis habitare in domo. In qua domo facit pater, & filius mansionem, qui donant & ipsam dilectionem, quibus donent in fide etiam suam manifestationem: de qua discipulus interrogauit magistrum, vt non solum illi, qui tunc audiebant per os eius, sed etiam nos per Euangelium eius hoc nosse possemus. Quæ fuerat enim de Christi manifestatione, & adiuuit de dilectione, & mansionem. Est ergo quedam Dei manifestatio interior, quam prorsus impij non nouerunt, quibus Dei patris, & spiritus sancti manifestatio nulla est, filij vero esse potuit, sed in carne: quæ nec talis est, qualis illa: nec semper illis adesse potest, qualiscunque sit, sed ad modicum tempus, & hoc ad iu-

dicium, non ad gaudium: ad supplicium, non ad præmium. Nunc est ergo vt intelligamus, quàm apte aperire ipse dignatur, quomodo dictum sit; Adhuc modicum, & mundus me non videt: vos autem videtis me. Verum est quidè quòd post paululum etiam corpus suum, in quo eum poterant & impij videre, oculis eorum fuerat subtracturus: quandoquidem post resurrectionem nemo eum vidit illorum. Sed quoniam dictum est, restantibus angelis, sic veniet, quemadmodum eum vidistis euntem in cælum: nec aliud credimus, quàm illum in eodem corpore ad iudicium viuorum & mortuorum esse venturum: proculdubio tunc eum videbit mundus, quo nomine significati sunt à regno eius alieni. Ac per hoc longe melius intelligitur aliud iam tempus significare voluisse in eo quod ait; Adhuc modicum, & mundus me iam non videt, quando in fine seculi auferetur ab oculis damnatorum, vt illi eum de cætero videant apud quos diligentes eum facit pater atque ipse mansionem. Modicum autem dixit, quia & id quod prolixum videtur hominibus, breuissimum est ante oculos Dei. De hoc quippe modico iste ipse Ioannes Euangelista, Filiohi, inquit, nouissima hora est. Ne quis porro existimet patrem tantummodo, & filium sine spiritu sancto apud dilectores suos facere mansionem, recolat quòd superius de spiritu sancto dictum est; Quem mundus nõ potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Ecce facit in sanctis cum patre, & filio sanctus etiam spiritus mansionem: intus vtique, tanquam Deus in templo suo. Deus trinitas, pater, & filius, & spiritus sanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos. Veniunt subueniendo, venimus obediendo. Veniunt illuminando, venimus intuendo. Veniunt implendo, venimus capiendo: vt sit nobis eorum non extranea visio, sed interna: & in nobis nõ transitoria mansio, sed æterna. Sic mundo non se filius manifestat. Mundus enim est dictus hoc loco, de quibus continuo subiunxit atque ait; Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Hi sunt, qui patrem, & spiritum sanctum nunquam vident: filium autem, non vt beatificentur, sed vt iudicentur, ad modicum vident: nec ipsum in forma Dei, vbi est cum patre, & spiritu sancto inuisibilis, sed in forma hominis, vbi esse in mundo voluit patiendo cõtempribilis, iudicando terribilis. Quod vero adiunxit; Et sermo, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me patris: non miremur, non paueamus: non est minor pater, sed non est nisi à patre: non est impar ipso, sed non est à se ipso. Neque enim mentius est dicendo; Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Ecce suos dixit esse sermones. Nunquid sibi est ipse contrarius vbi rursus dixit; Et sermo quem audistis non est meus? Et fortasse propter aliquam distinctionem vbi suos dixit, pluraliter dixit, hoc est, sermones. Vbi autem sermonem, hoc est verbum, non suum dixit esse, sed patris, seipsum intelligi voluit. In principio enim verbum, & verbum apud Deum, & Deus verbum, non vtique suum, sed patris est verbum: quomodo nec sua imago, sed patris: nec suus filius idem ipse, sed patris. Recte igitur actori tribuit, quicquid facit æqualis, à quo habet hoc ipsum quòd illi est indifferenter æqualis. Hæc locutus sum vobis apud vos in mens. Illa vtique mansio

sio alia est, quam promissit futuram: hæc vero alia, quam presentem esse testatur. Illa spiritalis est, atque intrinsecus mentibus redditur, hæc corporalis extrinsecus oculis atque auribus exhibetur. Illa in æternum beatificat liberatos, hæc in tempore visitat liberandos. Secundum illam dominus à suis dilectoribus non recedit, secundum hanc it & redit. *Hæc, inquit, locutus sum vobis, apud vos manens*, utique presentia corporali, qua cum illis visibilis loquebatur. *Paracletus autem, inquit, spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, &c.* Nunquidnam dicit filius, & docet spiritus sanctus, ut dicente filio, verba capiamus, docente autem spiritu sancto eadē verba intelligamus? quasi dicat filius sine spiritu sancto, aut spiritus sanctus doceat sine filio? Aut vero non & filius doceat, & spiritus sanctus dicat? & cum Deus aliquid dicit, & docet, trinitas ipsa dicat, & doceat? Sed quoniam Trinitas est, oportebat eius singulas insinuare personas, eamque nos distincte audire, inseparabiliter intelligere. Audi patrē dicentem vbi legis; Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Audi & docentem vbi legis; Omnis, qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Filium vero dicentem modo audisti: de se quippe ait; *Quicumque dixerit vobis, quem & si docentem vis nosse, magistrum recole.* Vnus est, inquit, magister vester Christus. Spiritum porro factum, quem modo audisti docentem, vbi dictum est; *Ipse vos docebit omnia*: audi etiam dicentem, vbi legis in Actibus Apostolorum beato Petro dixisse spiritum sanctum; *Vade cum illis, quia ego misi eos.* Omnis igitur & dicit, & docet Trinitas. Sed nisi etiam sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere vtrunque posset infirmitas. Cum ergo sit omnino inseparabilis, nunquam Trinitas esse sciretur, si semper inseparabiliter diceretur. Nam & cum dicimus patrem, & filium & spiritum sanctum, non eos vtrique dicimus simul, cum ipsi non possint esse non simul. Quod vero addidit, *commemorabit vobis*, intelligere debemus etiam quod iubemur non obliuisci saluberrimos monitus ad gratiam pertinere, qua nos commemorat Christus. *Pacem, inquit, relinquo vobis. pacem meā do vobis.* Hoc est quod legimus apud prophetam, *Pacem super pacem.* Pacem nobis relinquit iturus, pacem suam nobis dabit in fine venturus. Pacem nobis relinquit in hoc seculo, pacē suam nobis dabit in futuro seculo. Pacem nobis relinquit, in qua manentes, hostem vincimus: pacem suam nobis dabit, quando sine hoste regnabimus, quid autem nobis relinquit ascendens à nobis, nisi seipsum, dum non recedit à nobis? Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Pax ergo ipse nobis est, & cum credimus quia est, & cum videmus eum, securi est. Sed quid est quod vbi ait; *Pacem relinquo vobis*, non addit, *meam*: vbi vero ait, *do vobis*, ibi dicit *meam*? Vtrum subaudiendum est *meam*, & vbi dictum non est, quia postea dictum est; & potest referri ad vtrunque etiam quod semel dictum est? An forte & hic aliquid later, quod perendum est, & querendum, & ad quod pulsantibus aperiendum? Quid enim si pacem suam eam voluit intelligi, qualem habet ipse? Pax vero ista, quam nobis relinquit in hoc seculo, nostra potius est dicenda quam ipsius. Illi quippe nihil repugnat in seipso, quia nullum habet omnino peccatum. Nos autem talem pacem

Phil. 2.
Joan. 6.
Math. 23.
Act. 10.
Ephes. 12.

nunc habemus, in qua adhuc dicantur; Dimitte nobis debita nostra. Est ergo nobis pax aliqua, quoniam condelectamur legi Dei secundum interiorem hominem: sed non est plena, quia videmus aliam legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostræ. Itēque inter nos ipse est nobis pax, quia inuicē nobis credimus, quod inuicem diligamus. Sed nec ista plena est, quia cogitationes cordis nostri inuicem non videmus: & quædam de nobis, quæ non sunt in nobis, vel in melius inuicem, vel in deterius opinamur. Itaque ista etiam si ab illo nobis relicta est pax, nostra est. Nisi enim ab illo, non haberemus & talem: sed ipse non habet talem. Si tenerimus vltimam in finem qualem accepimus, qualem habet, habebimus, vbi nihil nobis repugnet ex nobis, & nihil nos inuicem lateat in cordibus nostris. Nec ignoro ista domini verba etiam sic accipi posse, ut eiusdem sententiæ repetitio videatur. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*: ut quod dixerat, *pacem*, hoc repetuerit, dicens, *pacem meam*: & quod dixerat, *relinquo vobis*, hoc repetuerit dicens, *do vobis*. Ut volent quiscumque accipiat: me tamen delectat (credo quod & vos, fratres mei dilecti) sic tenerem istam pacem, vbi aduersarium concorditer vincimus, ut desideremus pacē, vbi aduersarium non habebimus. Quod vero dominus adiunxit, atque ait, *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*: Quid est aliud, nisi, quomodo homines dant, qui diligunt mundum, ita do vobis? quia propterea sibi dant pacem, ut sine molestia litium atque bellorum, non Deo, sed amico suo mundo persuadant: & quando iusti dant pacē, ut non eos persequantur, pax esse non potest vera, vbi non est vera concordia: quia disuncta sunt corda. Quomodo enim consors dicitur, qui forte iungitur ita ille consors dicens est, qui cor iungit. Nos ergo, charissimi, quibus Christus pacem reliquit, & pacem suam non nobis dat sicut mundus, sed sicut ille, per quem factus est mundus, sed concordēs simus, iungamus inuicem corda, & cor nostrum futurum habeamus, ne corrumpatur in terra. *Non turbetur cor vestrum, neque formidetis, &c.* Hinc ergo turbati, & formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamuis venturus ad eos, ne forsitan gregem lupus hoc interuallo inuaderet pastoris absentia. Sed à quibus homo abscedebat, Deus non relinquebat, idem ipse Christus, homo, & Deus. Et ergo & ibat per id quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat. Ibat per id, quod vno loco erat, manebat per quod vbiq; erat. Cur itaque turbarentur, & formidarent, quando sic deseruabat oculos, ut non desereret cor? quamuis Deus etiā qui nullo continetur loco, discedat ab eorum cordibus, qui eum relinquunt moribus, non pedibus: & veniat ad illos qui cōuertuntur ad eum non facie, sed fide: & accedunt ad eum mente, non carne. Ut autem intelligerent secundum id, quod homo erat, cum dixisset; *Vado & venio ad vos*, adiecit atque ait; *Si diligereis me, gauderetis vtrique, quia vado ad patrem quia pater maior est.* Per quod ergo filius non est æqualis patri, per hoc erat iturus ad patrem, à quo & vtriusque est iudicaturus viuos, & mortuos. Ipse ergo Christus filius Dei, æqualis patri in forma Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam serui accipiens, maior est & seipso, quia maior est forma Dei, quæ amissa non est, quam serui, quæ accep-

Math. 6.
Rom. 7.
10. 10.
Luc. 2.
10. 20.
Heb. 11.
Phil.

pta est. Quid itaque mirum, vel indignum, si secandum hanc serui formam loquens ait Dei filius, *Pater maior me est*? & secundum Dei formam loquens ait idem ipse Dei filius. Ego, & pater vnum sumus: Vnum sunt enim secundum id quod Deus erat verbum: & maior est pater secundum id quod verbum caro factum est. Secundum hanc serui formam pater Christus etiam parentibus suis minor erat, quando paruus maioribus, sicut scriptum est, subditus erat. Æqualis enim patri filius, per quem factus est homo, ut minor esset patre, factus est homo. Quod nisi fieret, quid est homo? Dicit plane dominus & magister noster; *Si diligereis me, gauderetis vtrique, quia vado ad patrem, quia pater maior me est.* Agnoscamus geminā substantiam Christi, diuinā scilicet, quæ æqualis est patri: humanā, quæ maior est pater: vtrūq; autē simul, nō duo, sed vnus Christus, ne sit quaternitas, non trinitas Deus. Sicut enim vnus est homo anima rationalis, & caro, sic vnus est Christus Deus, & homo. Ac per hoc Christus est Deus, anima rationalis, & caro Christus in his omnibus: & Christum in singulis confitemur. Quis est ergo per quem factus est mundus? Christus Iesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Iesus, sed in forma serui. Item de singulis, quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Iesus, sed in anima sola. Quis resurrexerat triduo iacuit in sepulchro? Christus Iesus, sed in carne sola. Dicitur ergo & in his singulis Christus Iesus: verum hæc omnia non duo, vel tres, sed vnus est Christus. Ideo ergo dixit; *Si diligereis me, gauderetis vtrique, quia vado ad patrem*: Quoniam, naturæ humanæ gratulandū est eo quod sic assumpta est à verbo vngenuito, ut immortalis constitueretur in cælo: atque ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis puluis sederet ad dexteram patris. Hoc enim modo se iturum dixit ad patrem, nam profecto ad illum ibat qui cum illo erat. Sed hoc erat ire ad eum, & recedere à nobis, mutare atque immortale facere, quod mortale suscepit ex nobis, & leuare in cælum per quod fuit in terra pro nobis. Quis non hinc gaudeat, qui sic diligit Christum, ut suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque id speret futuram esse per Christum? *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis.* Quid est hoc, ut magis credere homo debeat ante quam fiat id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur, non videtur. Nam quid magnum est, si creditur, quod videtur? Secundum illam eiusdem domini sententiam, quando discipulum arguit, dicens, *Quia vidisti, credidisti: beati, qui non vident, & credent.* Et nescio vtrum credere dicendum est quisquam, quod videt. Nam ipsa fides in epistola, quæ scribitur ad Hebræos, ita est definita; *Est autem fides, sperandorum substantia, coniunctio rerum, quæ non videntur.* Quapropter si fides est rerum, quæ creduntur, eademque fides earum rerum est, quæ non videntur, quid sibi vult, quod dominus ait; *Et nunc dixi vobis, prius quam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis?* Nonne potius dicendum fuit; *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, quod cum factum fuerit, videatis.* Nam & ille, cui dictum est; *Quia vidisti, credidisti*: non hoc credit quod vidit, sed aliud vidit, aliud credit. Vidit enim hominem, credidit Deum. Sed & si dicuntur credi,

quæ videntur, sicut dicit vnusquisque oculis suis se credidisse: non tamen ipsa est, quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus, quæ videntur, agitur nobis ut ea credantur, quæ non videntur. Quocirca, dilectissimi, vnde nunc sermo est, quod dominus ait; *Et nunc dixi vobis, prius quam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis*: Illud vtrique dicit, cum factum fuerit, quod eum post mortem visari erāt viuentem, & ad patrem ascendentem: quo viso illud fuerant credituri, quod ipse esset Christus filius Dei, qui portuit hoc & facere cum prædixisset, & prædicere, antequam faceret: credituri autem hoc non fide noua, sed aucta, aut certe cum mortuus esset defecta, cum resurrexisset resecta. Neque enim eum filium Dei non & ante credebant: sed cum in illo factum esset quod ante prædixit, fides illa, quæ tunc quando illis loquebatur, fuit parua, & cum moreretur, pene iam nulla, & reuixit, & creuit. Deinde quid dicit? *Iam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps mundi huius.* Quis, nisi diabolus? *Et in me non habet quicquam*: Nullum scilicet omnino peccatum. Sic enim ostendit non creaturarum sed peccatorum principem diabolum, quos nunc nomine mundi huius appellat. Et quotiescunque mundi nomen in mali significatione ponitur, non ostendit nisi mundi istius amatores: de quibus alibi scriptum est, *Quicumque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur.* Absit ergo ut sic intelligatur diabolus princeps mundi, tanquam gerat vniuersi mundi, id est, cæli, & terræ, atque omnium, quæ in eis sunt, principatum: de quali mundo dictum est, *cum de Christo verbo sermo esset; Et mundus per eum factus est.* Vniuersus itaque mundus à summis cælis vsque ad infimam terram creatori est subditus, non desertori: redemptori, non interemptori: liberatori, non captiuatori: doctori, non deceptor. Quemadmodum autem sic intelligendus princeps mundi diabolus, euidētius aperuit Apostolus Paulus, qui cum dixisset; *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, id est aduersus homines, subiecit, atque ait; Sed aduersus principes, & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum.* Sequenti enim verbo exposuit quid dixisset mundi, cum subiecit, *tenebrarum harum*: ne quisquam mundi nomine intelligeret vniuersam creaturam, cuius nullo modo sunt rectores angeli desertores. Tenebrarum, inquit, harum, id est, mundi istius amatorum. Ex quibus tamen electi non sunt, non per suum meritum, sed per Dei gratiam: quibus dicit; *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.* Omnes ergo fuerunt sub rectoribus tenebrarum harum, id est, hominum impiorum, tanquam tenebræ sub tenebris. Sed gratias Deo, qui eruit nos, sicut dicit idem Apostolus, de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ: in quo princeps huius mundi, hoc est tenebrarum harum, nō habebat quicquam: quia neque cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine virgo pepererat, & tanquam ei diceretur; *Cur ergo moreris, si non habes peccatum, cui debeat mortis supplicium?* continuo subiecit; *Sed ut cognoscat mundus, quia diligo patrem, &c.* Discumbens enim discumbentibus loquebatur, *eamus* autem dicit, *Quo*? nisi ad illum locum vnde fuerat tradendus ad mortem,

Iaco. 4.
Joan. 5.
Ephes. 6.
Ephes. 5.

rem, qui nullum habebat meritū mortis, sed habebat, ut moreretur, mandatum, patris tanquam ille, de quo prædictum erat: Quæ non rapui, tunc exolvebam: mortem sine dubio soluturus, & nos à morte debita redempturus.

EIVSDEM IN EODEM

Homil.

Quia sancti spiritus hodie, fratres charissimi, celebramus aduentum, debemus ipsi congruere solemnitati quam colimus. Hoc etenim ordine tantum festivitatis huius digne gaudia celebramus, si nos quoque domino opitulante aptos reddiderimus, ad quos spiritus sanctus advenire, & in quibus habitare dignetur. Ea autem solummodo ratione aduentu & illustratione sancti spiritus apti existimus, si & corda nostra diuino amore repleta, & corpora sint dominicis mancipata præceptis. Vnde in exordio lectionis huius euangelicæ discipulis veritas ait: *Si diligitis me, mandata mea seruate. Et ego rogabo patrem, & alium paraclætum dabit vobis.* Paraclætus quippe consolator interpretatur. Et spiritus sanctus recte paraclætus vocatur, quia corda fidelium ne inter huius sæculi aduersa deficient, celestis vitæ desideris subleuat ac reficit. Vnde in actibus Apostolorum crescente sancta ecclesia dicitur: *Et edificabatur ambulans in timore domini, & consolatione sancti spiritus replebatur.* Quod ergo ait, *Si diligitis me, mandata mea seruate. Et ego rogabo patrem, & alium paraclætum dabit vobis,* In ipsis quidem discipulis, qui eum vere dilexissent, vere mandatis eius obedisse non dubitantur, hodierna die completum est, quando illis in cenaculo orantibus, repente spiritus sanctus in igneis linguis apparuit, eosque & in ore per diuersitatem linguarum docuit, & in corde per amoris sui consolationem roborauit. Habebat autem & prius paraclætum, ipsam videlicet dominum secum in carne commorantem, cuius & miraculorum dulcedine, & ope prædicationis, ne infidelium persecutione scandalizati possent, erigi & confortari solebant. Verum quia ille post resurrectionem ascendens in caelum eos corporaliter deseruit, quibus tamen diuinæ præsentia maiestatis nunquam absuit, recte de hoc paraclæto, id est, spiritu sancto subiunxit: *Ut maneat vobiscum in æternum.* In æternum namque manet cum sanctis quos & in hac vita semper inuisibiliter intus illustrat, & in futuro ad contemplandum perpetuo speciem suæ maiestatis introducit. Sed & nos, fratres charissimi, si Christum perfecte diligimus, ita vt eiusdem dilectionis veritatem mandatorum eius obseruatione probemus, rogabit etiam pro nobis patrem, & alium paraclætum dabit nobis pater. Rogabit patrem per humanitatem qui dabit cum patre per diuinitatem. Neque enim putandum est, quia ante passionem suam tantummodo pro ecclesia rogauerit, & non etiam nunc post ascensionem roget, cum dicat de illo Apostolus: *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Habemus autem & nos paraclætum dominum nostrum Iesum Christum, quem & si corporaliter videre nequimus, ea tamen quæ in corpore gessit & docuit, in euangelicis scripta tenemus. Et si his audiendis, legendis, in-

uicem conferendis, corde & opere conseruandis curam impendimus, constat nimirum quòd eternas seculi facillime, quasi domino nobiscum perpetuo commorante ac nos consolante, vincamus. Si ergo hunc paraclætum diligimus, eiusque mandata seruamus, rogabit patrem, & alium paraclætum dabit nobis, id est, spiritus sui gratiam nostris cordibus clementer infunder, quæ nos inter aduersa præsentis exilij, patriæ celestis expectatione lætificet, ita vt cum Propheta possimus dicere: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo paraclætus, id est, consolationes tuæ domine lætificauerunt animam meam.* Alium ergo, inquit, paraclætum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum. Et addidit: *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere.* Mundum autem appellat homines mundi huius amori deditos, sicut econtra sancti qui cælesti desiderio flagrant, cæli recte vocantur, dicente Psalmista: *Et annuntiabunt cæli iustitiam eius populo qui natuscitur, quod est aperte dicere: annuntiabunt excelsi mente, voce, actione, doctores iustitiam eius populo qui ad fidem veniendo nuper in illo nasci desiderat.* Quisquis igitur consolationem foris in mundi rebus inquirat, hic diuinæ consolationis munere intus reformari non valet. Quisquis infimis delectationibus inhiat, non potest accipere spiritum veritatis. Fugit enim spiritus veritatis cor quod vanitatis subditum cernit, solosque hos quos mandata veritatis per dilectionem operari conspicit, aduentus sui luce reficit. Vnde bene cum diceret, quem mundus non potest accipere, mox addidit dicens: *Quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Dominum namque saluatorem, & infideles ante passionem in carne viderunt, sed quia Dei filius esset, quia paraclætus à Deo missus in mundum, non nisi fideles scire potuerunt. Spiritum autem sanctum neque oculis videre infideles, neque animo valebant cognoscere, quia non indurus humanitate discipulis apparuit, sed ita ad eos venire, ita apud eos maluit manere, vt in ipsis eorum cordibus gratissimam sibi sedem consecraret. Hoc est enim quod ait, *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Qui autem inuisibiliter in hac vita manet cum electis, inuisibiliter vtique, eis gratiam suæ cognitionis exhibet. *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Videbatur infidelibus quia moriens in cruce dominus discipulos relinqueret orphanos, sed non reliquit orphanos, quibus & præbuit viuum post passionem suam in multis argumentis per dies quadraginta, & post dies decem assumptionis suæ, hoc est, hodierna die, spiritus sancti illos de caelo charismate donauit. Vbi ipsum Christum ad eos venisse nullus ambigit, qui inseparabilem sanctæ trinitatis naturam, virtutem, & operationem esse cognouit. Quod ipsum latius exequens, quantum causa illorum de gente non sancta sit discreta denanciat. *Adhuc modicum, & mundum me iam non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos viuētis.* Nam quia hæc ad passionem iterum loquebatur, modicum erat vsque ad tempus expletæ passionis, ex quo illum reprobi nunquam videre valebant. Soli etenim iusti qui morte illius erant contristati, gaudium resurrectionis eius videre meruerunt. At qui vitam morte eius exultabant, nequaquam ipsi visa eius resurrectione lætari,

tari, sed audita conturbati ac dolere prout decebat habebant. *Vos autem videtis me, inquit, quia ego vivo, & vos viuētis. Ego vivo.* Præsentis temporis verbo posuit, & vos viuētis futuri, quia nimirum in proximo esse cernebat: ideoque quasi præsentem nominabat horam, in qua ipse morte destructa in æternum resurgeret vitam: illorum vero vitam in futurum nouerat esse differendam, quos & vsque ad præfinitum mortis suæ tempus singulos pro ingressu vitæ perennis agonizari, & vsque ad finem seculi resurrectionem sui corporis expectare oportebat. Ait ergo: *Adhuc modicum, & mundum me iam non videt: vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos viuētis.* Ac si aperte dicat: *Adhuc modicum, & mundi amatores mortalem ultra videre desistunt, resurgentem vero à mortuis cernere nequeunt: quia illi nesciunt vitam, cuius soli amatores gloriam meæ resurrectionis merentur intueri.* Vos autem ideo me post hæc videre valetis, quia & ego vivo resuscitatus à mortuis, & vos digni estis meæ resurrectionis exemplo confortari, qui & ipsi ad perpetuam vitam, & beatæ resurrectionis estis gaudia venturi. *In illo die vos cognoscetis, quia ego in patre meo, & vos in me, & ego in vobis.* Nouerat etiam tunc Apostoli Christum esse in patre per vnitatem indiuiduæ diuinitatis, nouerat se esse in Christo per susceptionem fidei & sacramentorum eius, nouerat in se esse Christum per dilectionem & obseruantiam mandatorum eius. Dixit enim eis ipse: *Si quis diligit me sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Hæc vtique & tunc imbuti à Christo nouerant Apostoli, & nunc apostolicis imbuta literis, nouit omnis ecclesia Christi. Sed in illo nimirum die quo veraciter viuere incipiunt, longe melius ea iusti cognoscunt, hoc est, in die resurrectionis, quando eo perfectius cuncta quæ scienda sunt sciunt, quo ipsum scientiæ fontem vicinius sine fine conspiciunt. Quod etiam de quibusdam perfectioribus sanctis, & ante tempus resurrectionis fieri dubium non est, illis videlicet, qui fiducia bonorum operum dicere cum Apostolo valent: *Cupio dissolui, & esse cum Christo: mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum.* Hæc quidem omnia dominus quasi Apostolis specialiter dicere videtur, sed ne putaremus eum illis solummodo & non etiam nobis, si illorum exempla sequeremur, beatitudinem diuinæ cognitionis polliceri, generalem post hæc sententiam subiungit, & omnibus se diligentibus eadem suæ visionis & cognitionis præmia promittit, dicens: *Qui habet mandata mea, & seruat ea: ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Vbi omni intentione considerandum, quia Christum vere diligere est non ipsam dilectionem labii profiteri, sed mandata Christi quæ discendo habemus, operando seruare. Vnde & Iohannes admonens ait: *Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Omni gaudio amplectendum est, quia merces veræ nostræ dilectionis illa erit, qua esse maior nulla poterit, nos scilicet à patre, & filio diligi, nobis contemplandum perpetuo filij Dei gloriam reuelari. Non autem dubitandum, quia quibus gloria filij reuelabitur, eisdem quoque patris, & spiritus sancti liceat adesse conspe-*

qui: quia quorum vna est diuinitas, vna vtique & inseparabilis visio est. Hinc etenim dicit: *Qui me videt, videt & patrem.* Et notandum, quia cum præsentis temporis verbo diceret, *qui autem diligit me, adiecit de futuro, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Diligit namque etiam nunc dilectores suos cum patre filius, sed nunc diligit ad hoc vt recte viuant ex fide, quæ per dilectionem operatur: tunc ad hoc diligit, vt perueniant ad visionem veritatis quam per fidem gustauerant, & pro qua ad mortem vsque certauerant. Non autem frustra cum addimento ait, & manifestabo ei meipsum. Se enim cunctis hominibus, seipsum vero solis manifestabit electis. Nam & reprobi in iudicio Christum videbunt, sed sicut scriptum est, videbunt in quem transfixerunt, soli autem regem in decore suo videbunt oculi iustorum. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Hæc de lectione euangelicæ fraternitati vestræ, charissimi, prout dominus dedit, exponendo diximus. Videtur autem opportunum de solemnitate adhuc hodierna breuiter aliqua differere. In primis autem sciendum est, quòd hæc solemnitas non euangelicis tantum consecrata charismatibus, verum etiam iam olim legalibus præsignata est mysterijs, ac domino iubente per omnes annos sacris obseruata ceremonijs. Hodierna etenim die vt nouimus, positus in cenaculo discipulis, factus est repente de caelo sonus, & spiritus sanctus in visione ignis apprensus, scientiam illis omnium linguarum tradidit. Facta autem hac voce, conuenere viri religiosi, qui de diuersis nationibus Hierosolymam paschalis festiuitatis gratia confluxerant, stupebantque mirantes, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes magnalia Dei. Exponentibus autem discipulis quia spiritus sancti esset gratia, quam cernebant, olim quidem voce prophetarum promissa, tunc autem Christi munere missa, crediderunt ex eis tria millia virorum, & baptizati acceperunt etiam ipsi donum spiritus sancti. Hæc est diei huius annua celebratio, hæc gratiæ celestis semper grata festiuitas. Ob huius memoriam fidelium cordibus arctius imprimendam pulcherrimus sanctæ Ecclesiæ mos inoleuit, vt annis singulis in ea baptismatis mysteria celebrentur, ablutisque fonte salutari cædentibus, superuenienti spiritu sancto templum venerabile paretur. Ac per hoc non solum veteris facti recordatio, verum etiam in nouos adoptionis filios nouus in ea spiritus sancti celebratur aduentus. Attendat ergo charitas vestra, fratres mei, qualiter huic nostræ festiuitati legalis festi typus & figura concinat. Liberati de Ægyptiaca seruitute filij Israel, per immolationem agni paschalis exierunt in desertum, vt venirent ad terram repromissionis, peruenieruntque ad motem Sinai: & descendens dominus in igne super montem, comitante sonitu buccinæ, tonitruis ac fulgoribus quinquagesimo die peracti pascha, legis decalogum eis aperta voce disposuit, atque in memoriam datæ legis statuit, eodem die per annos singulos sacrificium sibi nouum de frugibus eiusdem anni, panes videlicet primitiarum quos ad altare deferri. Quæ autem sit agni paschalis immolatio, quæ Ægyptiæ seruitutis absolutio, cunctis legentibus liquet, quia videlicet pascha nostrum immolatus est Christus: & ipse verus est

agnus, qui abstulit peccata mundi, qui sui sanguinis pretio nos à peccatorum seruitute redemit, suæ resurrectionis exēplo nobis spem vitæ & perpetuæ libertatis ostendit. Quinquagesimo vero die post occisionem agni data est lex, descendente domino super mōtem in igne, & quinquagesima quæ die post resurrectionem nostri redemptoris, quæ est hodie, data est gratia spiritus sancti discipulis in cenaculo constitutis, quæ apparente foris igne visibili, inuisibiliter eorum pectora luce scientiæ irradiavit, ac inextinguibili charitatis ardore succedit. Et hic autem altitudo cenaculi, & ibi cacumen montis, sublimitatem præceptorū, & donorum indicat caelestium: & quia nemo infimis adhuc desideriis inhærens, vel diuinis obtemperare mandatis, vel supernis possit dignis existere donis, sed hic in maioris signū perfectionis omnes qui accipiebant spiritum, in cenaculo erant positi: illic ad designanda infirmorum corda auditorū, populus quidem omnis infra montem stabat, at pauci seniorū montis partem conscenderant. Solus autem Moyses in ipsum eius verticem, ubi in igne, & caligine diuina maiestas præfulgebat ascendit: quia nimirum altiora & inima legis arcana perfectiores solem capere & seruate nouerunt, populus vero carnalis literæ superficie contentus, quasi exterius & infra positus verbi caelestis astabat auditui: at nunc data latius gratia sancti spiritus, ad intelligenda sublimius simul & implenda perfectius sancti Euangelij dicta, fidelium corda subleuatur. Ibi inter flammam ignium & micantia fulgura, fragor quoque tonitruorum, & clangor sonabat buccinæ: hic cum ignearum visione linguarum sonitus pariter de caelo tanquam spiritus vehemens aduenit. Sed cum in vtraque datione, & legis videlicet & gratiæ, foris audiretur sonitus, hic tamen ampliori miraculo cum auditu sonitus adfuit virtus doni caelestis, quæ intus sine sonitu discipulorum corda doceret. Ibi auditus legalibus edictis, respondet omnis populus vna voce, dicens: Omnia verba, quæ locutus est dominus, & audiemus & faciemus. Hic accepta illustratione spiritus nascentis ecclesiæ, cæteris omnium nationum linguis Dei magnalia loquebatur, certe vtiq; discretionis gratia: quia legis obseruatio vni tantum genti Iudææ data sit, verbum vero Euangelij cunctis per orbem gentibus prædicandum, cunctorum linguis populorū Christianæ fidei essent præconia dicenda, impleta propheta quæ dixit: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini, excelsus super omnes gētes dominus. Sed & hoc quoddam in venerationem acceptæ legis omnibus annis sacrificiū nouum domino die Pentecostes offerri iustum est, in nostra quoque festiuitate spiritualiter agi ex acceptæ gratiæ tempore nunquam desit. Nouum quippe in ea sacrificiū offert ecclesia, cum sabbato incipientis sanctæ Pentecostes, nouum adoptionis populum per baptismum domino consecratu vere decentissimo, sicut & supra monuimus, vt non solum populus Christianis veteris facti memoria innouetur, sed & in nouam renatorum sobolem, noua paracliti à patre missio celebretur. Nouum in ea sacrificiū dominus ipsi quoque apostoli, mox accepto dono spiritus obtulerunt, cum euangelizantes his, qui conuenerant, plurimos conuenerunt ad fidem, & hos fonte baptismatis renatos, ac spiritus gra-

Exod. 19.
24.

Psal. 112.

Leuit. 23.

tia sanctificatos viuas vtiq; noui testamenti primitias ad communionem dominici altaris obtulerunt. Bene autem duo panes primitiarum de nouis frugibus iubeantur offerri, quia nimirum ecclesia de vtroque populo, Iudæorum scilicet & gentium colligit, quos in nouam suo redemptori familiam conficit. Inter hæc vero soleret inueniendum est, quod nō sine magno mysterio quinquagenarius numerus in datione vel legis, vel gratiæ obseruatus est. Nam quinquagesima die paschæ & illa in monte populo data, & hæc discipulis in cenaculo missa est. Sed hoc nimirum numero perpetuitas futuræ quietis ostenditur, in quo recte vel legis decalogus mādatur, vel spiritus sancti gratia datur hominibus, vt aperte monstratur quia quicumque diuinæ legis iussa iuuante spiritus gratia perficiunt, ad veram profecto quietem tendunt. Quia enim quinquagesimus annus in lege Iubilæus, id est, dimittens siue mutata appellari iustus est, in quo populus ab omni operatione quiesceret, omniū debita laxarentur, serui liberi redirent, annus ipse maioribus solenniis ac laudibus diuinis eminentior cæteris existeret, merito per hunc numerum illa summæ pacis tranquillitas indicatur: quando, sicut Apostolus ait, canente nouissima tuba mortui resurgent, & nos immutabimur in gloriam: vbi cessantibus huius seculi laboribus & ærumnis, dimissis omnium culparum debitis, in sola diuinæ visionis contemplatione cunctis electorum populus in æternum gaudebit, impleto illo desiderabili domini ac saluatoris nostri mandato, vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Ad quam profecto vacationem, & visionem incommutabilis veritatis, quia non nisi per obseruantiam præceptorum caelestium ac spiritus sancti donum pertingitur, recte & legem decalogi, & eiusdem spiritus gratiam in eo dierum numero, qui quietem designaret dari decebat. Neque hoc prætereundum, quoddam ideo numerus quinquagenarius significationi internæ quietis aptatur, quia ex septem septimanis & monade perficitur. Sex quippe diebus in lege populus operari, septima quiescere, sex annis arare & metere, septimo iustus est cessare: quia & dominus sex diebus mundi ornatum perfecit, septimo ab opere suo cessauerit. Quibus omnibus mysticè admonemur, quoddam hi, qui in hoc seculo, quod sex ætatibus constat, bonis operibus pro domino instant, in sabbatum in futuro, id est, in quietem à domino inducuntur æternam. Quod autem septem dies vel anni septies ducuntur, multiplicem eiusdem quieti abundantiæ designant, in qua præmium illud sublimis datur electis, de quo Apostolus ait, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Cuius præmij cognitionem quia in cor hominis, id est, humana adhuc sapientis ascendere nō posse testatur, aperit subsequenter vnde hoc diligentibus Deum possit ostendi: Nobis autem, inquit, reuelauit Deus per spiritum suum. Per spiritum ergo reuelatur præmij magnitudo perennis, quia dum ipse corda quæ implet appetitu inuisibilem inflamat, eadem bona inuisibilia quàm sint præclara, quàm terrenis omnibus præferenda manifestat. Vnde bene eiusdem spiritus gratia septiformis à propheta describitur, quia nimirum & per eius inspirationem ad quietem peruenitur, &

Leuit. 25.

1. Cor. 13.

Psal. 45.

Exod. 34.

Genes. 1.

Esa. 64.

1. Cor. 2.

Ibidem.

Esa. 11.

in eius

in eius plena perceptione ac visione requies vera possidetur. Porro ipse dies vel annus quinquagesimus, qui septem septimanis superest, & maiore præ cæteris erat solennitate venerabilis, tempus futuræ resurrectionis indicat, in quo illa requies qua nunc animæ fruuntur electorum, corporum quoque receptorum gloria cumulabitur. Vbi sollicitus intruendum est, fratres mei, quia spiritus sanctus non solum in futuro perfectam, sed & in præfenti maximam iustis quietem tribuit, cum eorum mentes caelesti igne charitas accendit. Dicit namque Apostolus: Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et hæc est vera, imò hæc est sola in hac vita requies animarum, diuina dilectione repleti, spe supernæ retributionis prospera mundi simul & aduersa contemnere, terrena à se desideria funditus extirpare, concupiscentiis renunciare secularibus, illatis pro Christo cōtumeliis & persecutionibus gaudere, & cum Apostolo dicere posse: Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei: non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Nam qui in rerum mundanarum delectationibus, & opulentiæ se requiescere posse confidit, fallitur: etenim & creberrimis eiusdem mundi perturbationibus, & ipso sine conuincitur, quia super arenam fundamentum suæ quietis posuerit. At quicumque sancto afflato spiritu, suauissimum illud dominicæ dilectionis iugum super se leuauerint, atque exemplo illius mites esse & humiles corde didicerint, nonnulla etiam in præfenti futuræ quietis imagine fruuntur, dum à conturbatione hominum secularium tota mente secreti, vultum sui conditoris semper reminisci gaudent, atque ad perfectam eius contemplationem pertingere siliunt, dicentes sibi cum apostolo Ioanne: Scimus quia eū apparuerit, similes ei erimus, videbimus enim eum sicuti est. Ad cuius præmium visionis si peruenire desideramus, oportet, fratres charissimi, vt huius euangelicæ lectionis perpetuo memores, à mundi nos illecebris immunes exhibeamus, quatenus ad percipiendam spiritus sancti gratiam, quam mundus non potest accipere, digni existere valeamus. Diligamus Christum, eiusque mādata quæ habemus incipiendo, seruemus perseuerando. Fit enim iusta mercede, vt illum diligendo diligere amplius mereamur à patre, sed & ipse maiorem dilectionis suæ gratiam præstare dignetur in futurum. Dat enim nunc diligendo nos vt videamus eum facie ad faciem, manifestabitque seipsum nobis, hoc est in claritate, quam habuit priusquam mundus esset apud patrem, cum quo viuunt & regnat Deus in vnitate spiritus sancti, per omnia secula seculorum, Amen.

Rom. 5.

Rom. 5.

1. Ioh. 3.

HAYMONIS EPISCOPI Hälberst. superioris Euang. expositio.

Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. De dilectione Dei omnipotentis requirenda est mens, lingua & opus. Siquis diligit me, id est, si quis amat me sermonem meum seruabit. Sermonem filij Dei debemus hic intelligere textum euangelij, quia ipse loquutus est ea quæ in euangelio continentur.

Possimus & intelligere eius sermonem, epistolas Petri, Pauli & cæterorum apostolorum, dicta legis & prophetarum. Quia ipse loquutus est euangelio, ipse loquutus est per prophetas, & per apostolos. Vnde Paulus dicit: An experimētum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Et propheta: Hæc dicit dominus. Siquis diligit me sermonem meum seruabit. Id est, præcepta noui & veteris testamenti custodiet. Probatio dilectionis est exhibitio operis. Tunc enim verè Deum diligimus: si præcepta eius fide, ore & opere custodimus. Et pater meus diligit eum. Nunquid pater diligit aliquem sine filio & spiritu sancto? Non. Quia quorum est vna substantia & vna natura, horum est & inseparabilis dilectio. Quemcunque enim diligit pater, hunc & filius diligit cum spiritu sancto. Et pater meus diligit in præfenti vt custodiat, diligit in futuro vt remuneret. Et ad eum. Qui præcepta mea custodit, veniemus ego & pater cum spiritu sancto & mansionem apud eum faciemus. In hoc loco dat B. Gregorius comparationem. Si aliquis hominum deberet potentem aut diuitem recipere in domum suam, tota festinatione ipsa domus mundaretur: ne aliquid ibi posset inueniri, quod oculos amici intrantis offenderet. Si homo homini ita præparat domum suam mundam, quanto magis Deo omnipotenti præparandum est hospitium cordis, vt Deus omnipotens dignetur in eo habitare? Certè multo magis. Sunt tales in sancta ecclesia, qui quando audiunt verbum Dei, reminiscuntur peccatorum suorum præteritorum, & compunguntur vsque ad lachrymas: sed cum tempus tentationis aduenit, continuo redeunt ad pristinas iniquitates. In talium corda venit dominus per inspirationem compunctionis, sed non facit ibi mansionem propter prauitatem operis, quam repetunt post compunctionem cordis. E contra sunt boni, ad quorum corda dominus venit, & mansionem facit: quia & præcepta corde diligunt, & ore consentunt, & opere implent. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Diligo dicitur de omnibus eligo, qui non diligit me, id est, non amat me, sermones meos non seruat, id est, nō custodit. Qui sunt qui non diligunt Deum? Pagani, Iudæi, hæretici, & falsi Christiani. Hi tales videbunt dominum venientem ad iudicium: non ad suam remunerationem, sed potius ad suam damnationem. Videbunt eum venientem in forma humanitatis, quia iudicatus est iniuste, vt iudicet iuste, non in forma deitatis qua æqualis est patri, quia scriptum est, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, patris. Superius vbi dicit: Qui non diligit me, sermones meos non seruat, sermones meos intelligit doctrinam euangelicam. Hic autem vbi dicit, & sermo, quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me, patris, seipsum vult intelligi: qui non est sermo suus, neque verbum suum, sed verbum patris est, iuxta quod Ioan. de eo dicit istius libri compositor: In principio erat verbum. Et sermonem, quem audistis. Ac si diceret, Ego, quem loquentem audistis, nō sum meus sermo, nec meus filius, sed filius patris: non sum à meipso, sed à patre sum genitus. Omnem gloriam suam, & posse suum, totum ad laudem Dei patris referebat, dans nobis exemplum, vt, quicquid boni agimus, quicquid scimus, quicquid possumus, non ad nostram, sed ad gloriam, & honorem Dei omnipotentis referamus, Bibl. Hom. tom. 3. X 2 iuxta

Math. 5.

iuxta quod alibi dicit: Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. *Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.* Superius vbi dixit: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus, de spiritali mansione dixit, qua semper manet cum electis. Hic autem cum dixit: *Hæc locutus sum vobis, apud vos manens,* de presentia corporali dixit, qua erat ab eis recessurus. Quando enim hæc loquebatur, pridie videlicet quam pateretur, cum illis manebat corporaliter. Quando non maneret cum eis, qui ascensus in cælum, promisit eis: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi? Sed verbum Dei incarnatum & manet, & recedit. Manet deitate, qua æqualis est Deo patri: recedit humanitate, qua minor est patre nascendo de virgine Maria. Diuinitas verbi omnia implet, & cælum, & terram, & omnia, quæ in eis sunt. Per hanc plenitudinem deitatis, nunquam recessit ab apostolis, *Paracletus autem, quem mittet pater in nomine meo.* Paracletus Græcè, Latine dicitur consolator. Quare? Quia corda apostolorum, quæ recessus domini mœstificauerat, per illius aduentum lætificari meruerunt. Vel ideo dicitur consolator, qui corda electorum, ne deficiant in presenti seculo, spe regni cælestis consolari dignatur. Vel paracletus dicitur aduocatus. Quare aduocatus, id est, postulator? quia pro erroribus delinquentium interuenit apud Deum patrem. Et quare dicitur postulare spiritus sanctus cum vnus substantiæ sit cum patre, & filio? Sed postulare dicitur, quia eos, quos repleuerit, postulantes facit. Est & spiritus sanctus in te orans pro salute tua, & pro salute aliorum. *Quem mittet pater in nomine meo,* id est, vice mei, & vice nominis mei. *Ille vos docebit omnia.* Bene dicit, *illem vos docebit omnia:* quia nisi spiritus sanctus cordi adsit audientis, in vanum laborat exterior lingua docentis. Et hoc est quod Psalmista dicit: Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Multa loquutus est dominus Iudæis, quæ non valuerunt in cordibus eorum inuenire locum. Quare? quia non docuit eos spiritus sanctus interius, vt intelligerent corde, quæ dominus proferebat ore. Multa etiam loquitur quotidie per doctores suos, quæ non possunt capi ab auditoribus. Quare? quia gratia spiritus sancti non adest illis. Et quid mirum, si dicamus hoc de doctrina hominum, cum ipse conditor noster aliquando loquatur, & non ad vtilitatem auditorum, nisi spiritus sanctus adfuerit? Legimus in Genesi quod dixerat dominus Cain, antequam occiderit fratrem suum Abel: *Quare concidit facies tua?* Nunquid si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus tuis peccatum tuum aderit? Sed subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, Cain iam peccauerat voluntate, sed tamen nondum malam cogitationem ad effectum perduxerat: ideo redarguit eum dominus. Sed ipse non audiuit eum, quia vnctio sancti spiritus non adfuit illi, *Et suggeret vobis omnia.* Suggestere dicimus subministrare. Quicquid mortalibus sciendum fuit de Deo omnipotente, totum spiritus sanctus adueniens die Pentecostes in linguis igneis suggestit apostolis, id est, subministravit, vt intelligerent dominum Iesum Christum ante omnia secula genitum à patre, & coæternum illi, quod veram carnem suscepit in fi-

Psal. 110.

ne temporum ex virgine Maria, quod passus est, quod felle, & aceto potatus est, &c. Vel suggerere dicitur commemorare. Quicquid dominus Iesus Christus egit ante passionem, vel quicquid loquutus est: omnia ad memoriam reduxit apostolis spiritus sanctus quinquagesimo die. Quomodo enim tanta miracula, & tanta verba à domino prolata potuissent corde retinere, nisi à spiritu sancto edocti fuissent? *Quæcumque dixerit vobis.* Loquitur spiritus sanctus, pater & filius loquitur, quia vnus substantiæ est cum patre & filio. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Quid est, quod in natiuitate domini, & eius passione appropinquante, ac peracta resurrectione, pax oblata est generi humano? Nato domino in Berlechem, angeli astiterunt pastoribus, & dixerunt: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus. Ipse dominus appropinquans passioni pacem discipulis commendauit dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis,* sicut hic legitur. Resurrexit à mortuis, iterum pacem obtulit eis, dicens: Pax vobis. Quid designatur per hoc? Mystice innuit nobis in hoc facto, quia ideo natus est temporaliter ex virgine Maria, ideo passus est pro nobis, id est, crucifixus & mortuus, ideo resurrexit à mortuis, vt nos reconciliaret Deo patri, iuxta quod apostolus Paulus dicit: Ipse est pax nostra: cuius inimici facti eramus peccando. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Pacem relinquit dominus nobis in presenti, vt inuicem diligamus nos, caueamus odium & discordiam & tranquillitatem mentis erga fratres teneamus. Pacem suam dabit nobis in futuro, vbi nihil abinuicem dissentire poterimus, quia vera concordia erit in nobis. *Querendum est, quomodo dominus primò dixerit: Pacem relinquo vobis, quare non dixit meam, sicut fecit subiungens, pacem meam do vobis.* Quia aliter habuit veram pacem, quia neque peccatum loquutionis, neque peccatum mali operis illi resistit. Et si tentari potuit hoc modo per suggestionem, sicut legimus, quando tentauit eum diabolus in deserto, tamen delectatio peccati mentem illius non momordit, atque ideo omnis illa tentatio diabolica foris non intus fuit. Electi verò, qui fide, & opere Deum sequuntur, quando in presenti seculo sunt, semper prælia gerunt, cum vitis scilicet, cum dæmonibus, cum malis hominibus, cum immundis desiderijs, cum voluptate carnis: quæ omnia volunt eos à statu rectitudinis suæ mouere, & ad peccatum trahere. Ideo dixit dominus primò: *pacem relinquo vobis,* in sequentibus addidit, *pacem meam do vobis,* pro eo quod est dabo. Vt demonstraret quod pacem, quam ipse habuit, qui neque cogitatione, neque loquutione, neque opere deliquit, eandem pacem habebunt sancti Dei post generalem resurrectionem, quum immortales, & incorruptibiles fuerint corpore, & immutabiles in anima: vt iam illis, neque in cogitatione, neque in loquutione, neque in opere aliquid resistat: *Non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Mündus hic in malam significationem accipitur, id est, in significationem reproborum. Iam diximus in alio euangelio, quod tripliciter accipitur mündus in sacra scriptura. Dicitur mundus vniuersitas, quæ consistit ex celo, & terra. Vnde scriptum est Genesim primo. In sex diebus fecit Deus mundum, id est, cælum, & terram, & quæ in eis sunt. Ponitur mundus pro electis, vt ibi, sic Deus dilexit mundum, id est, electos.

ctos. Hic autem pro reprobis ponitur mundus. *Non quomodo mundus dat, id est, mundi amatores. Qui sunt mundi amatores? Adulteri, rapaces, homicidæ, latrones, & ceteris vitis seruientes, qui plus amant mundum quam creatorem mundi.* Hic tales dant sibi pacem adinuicem, sed illorum pax polluta est. De qua pace dicit dominus alibi: Non veni pacem mittere, sed gladiu, id est, diuisionem inter bonos, & malos. *Non quomodo mündus dat, subauditur pacem, ego do vobis,* pro eo quod est dabo, id est, non dabo vobis illam pacem, quam mundus, id est, mundi amatores habent inter se, qui concordant in malitia sua: homicidæ cum homicidis, adulteri cum adulteris: sed illam pacem dabo vobis, in qua nihil abinuicè dissentire poteritis. Vbi erit pax illa? In numero sanctoru noui, & veteris testamenti in cælesti beatitudine, vbi erit pax, & vera pax, & vera tranquillitas: quia nihil in electis, neq; in cogitatione, neque in loquutione, neq; in opete Deo resistit. *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Poterit sancti apostoli turbari, quum viderit dominum Iesum Christum flagellari, aceto, & felle potari, crucifigi, mori, & sepeliri. Ne forte eo mortuo inuaderet lupus, id est, diabolus gregem Christi, & auferret fidem à cordibus illorum: ideo antea vult dominus eos confortare, dicens: Non turbetur cor vestrum de mea morte, id est, intellectus vester non recedat à mea fide: neque formideis diabololum, quia si mortuus fuero vt homo, resurgam vt Deus. *Audistis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos.* Vado ad mortem per passionem, & reuertar ad vos per resurrectionem, Vel vado, id est, ascendo in cælum, & reuertar ad vos cum spiritu sancto. Vel vado ad dexteram patris, & veniam ad vos in die iudicij, vt reddam præmium labori vestro. *Si diligereis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem.* Quomodo iuit filius Dei ad patrem, qui vnus substantiæ est cum patre, ipse dicente: Ego, & pater vnus sumus. Resurgendo à mortuis, & illud, quod mortale erat, id est, corpus humanum immortale faciendo, & ad dexteram patris collocando, taliter iuit ad patrem: *Quia pater maior me est.* Per hoc quod filius Dei minor est patre, id est, per humanitatem, de qua dicit Psalmista, Minuisti eum paulominus ab angelis, per hoc reuersus est ad patrem, per hoc verò quod æqualis est patri, id est, per naturam deitatis, fuit semper cum patre, Nec quando reuersus est ad patrem, deseruit nos, quia vbique est per plenitudinem deitatis suæ, iuxta quod sapientissimus hominum Salomon dicit de eo: Sapietia, id est, Christus, pertingit à fine vsque ad finem fortiter. A fine vsque ad finem, id est, ab oriente vsque ad occidentem, ab altitudine cæli vsque in abyssum. Cælo præsidet, & sustinet terram, totum mundum implet, & totum mundum circumdat. Præsidendo mundum sustinet, & sustinendo præsidet, circumdando implet, & implendo circumdat. *Ecce nunc dixi vobis, prius quam fiat, id est, prædixi vobis meam passionem, meam mortem, meam resurrectionem, meam ascensionem ad cælum, aduentum spiritus sancti ad vos. Vt, quum factum fuerit, credatis.* quia ego sum verus filius Dei, qui potui futura prædicere, & ea quæ prædixi, opere complere. Si dominus mortuus fuisset, sicuti & fuit secundum humanitatem, & non resurrexisset à mortuis, potuissent de eo dubitare, quod filius Dei esset: sed vt omnis ambiguitas tolleretur de cordibus eorum, prædixit eis dominus quod re-

surrecturus esset: & hoc quod prædixit ore, adimpleuit opere. *Iam non multa loquar vobiscum.* Manifestum est, quod dicit, *iám non multa loquar vobiscum:* quia ea nocte, qua tradendus erat à discipulo Iudæa, loquutus est & hæc verba, & superiora multa. Completo hoc sermone, perrexit ad comprehensionis locum. *Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* Principem mundi appellat diabololum, non principem cæli, aut maris: sed principem mundi, id est, amatorum mundi. De quo principe dicit Paulus apostolus: Non est nobis coluctatio aduersus carnem, & sanguinem, id est, aduersus homines: sed aduersus principes, & potestates, id est, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, id est, peccatores, qui in tenebris manent iniquitatis. Ille est princeps hereticorum, Iudæorum, paganoru & prauorum Christianorum, quia principatum tener in cordibus & operibus illorum. *Venit princeps mundi huius, id est, diabolus tempore passionis domini imminente volens illius animam auferre, & ad societatem illius perducere.* Sed nihil in eo inuenit, nullum scilicet omnino peccatum, neque peccatum cogitationis, neque loquutionis, neque prauis operis. Dicamus & aliter: Princeps mundi potest hic intelligi Pilatus, qui princeps mündi fuit, id est, amatorum mundi Iudæorum. Venit Pilatus tempore passionis domini, & discutens verba accusatoru Christi, nihil inuenit in eo dignum morte de omnibus in quibus accusabat eum, vnde & dixit. Ego nullam causam mortis inuenio in eo. Poterat aliquis domino dicere: O domine, si princeps mundi, id est, diabolus, non potuit vllum in te reperire peccatum, neque Pilatus: quare pergis sponte ad mortem, quum mors peccato debeatur, non iustitiæ, quia mors propter peccatum illata est generi humano? Quasi huic interrogationi respondit dominus, quum subiunxit: *Sed vt cognoscat mundus, quia diligo patrem,* Mündus hic in bonam significationem accipitur, id est, pro electis, de quibus alibi dicitur: Sic Deus dilexit mundum, id est, electos, Sed vt cognoscat mundus. Ac si diceret dominus. Ideo vado ad passionem, ideo tendo ad mortem pro salute generis humani vt cognoscat mundus, id est, electi quia diligo patrem. *Et sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.* Mandatum Dei patris fuit ad filium, vt moreretur pro peccatoribus, qui mortui erant peccato, & sua morte renouaret eos ad vitam. Et post hæc ait: *Surgite camus hinc.* Quod nisi ad locum vbi erat comprehendendus. Ac si diceret dominus: Non nos inueniant retardantes, non trepidantes: vltro pergamus ad passionem, vt videant confidentiam nostram, &c.

INCERTI AVTHORIS

sub nomine Eusebij Episcopi Emiffeni
superioris Euangelij expositio.

Dominus & saluator noster paulò superius discipulis loquitur, dicens, Qui habet mandata mea, & seruat ea, ipse est, qui diligit me. Et mox quo structu, quæve mercede hoc faciat, subdens manifestat. *Qui autem diligit me, diligitur à patre meo.* Et quid inde? *Et ego diligam eum.* Quia vtilitate? *Et manifestabo ei meipsum.* Si ergo non sufficit tibi vt diligaris à patre, si non sufficit tibi vt te filius diligat, sufficiat tibi quod ille qui sapientia est, qui veritas est, qui iustitia est, manifestabit se.
Bibl. Hom. tom. 3. X 3 ipsum

ipsum tibi. In his enim omnis animæ beatitudo consistit. Hoc solum desiderabat Moyses, cum domino diceret, Si inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam ut videam te. Hinc & Psalmista ait, Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor dum manifestabitur gloria tua. Satiabor, inquit, satis mihi erit, nihil amplius queram, postquam te ipsum mihi manifestabis. Beatus igitur ille, cui ille manifestabitur, quo manifestato, nihil deest ad beatitudinem. Scimus enim, quia, cum apparuerit, & reuelabitur nobis, similes ei erimus, quia videbimus eum, sicut est. Sed cui non sufficit, ut sit similis filio Dei? Similis autem eius est, qui videt eum, sicuti est. Sufficiat ergo nobis hoc, quod se ipsum manifestabit nobis, *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c.* Magna quaestio, magnæque quaestionis nobilissima solutio. Ideo (inquit) mundo, id est, mundi amatoribus me non manifesto, quia me non diligunt. Quod ex eo quidem apertissime probatur, quia sermonem meum non seruant. Mei autem discipuli & fideles, quia diligunt me, & quia mandata mea custodiunt, digni sunt quibus me ipsum manifestare debeam: ut cognita sapientia sint sapientes, cognita iustitia sint iusti, cognita veritate sint veraces, & vita cognita in æternum uiuant. Hæc enim omnia Christus est, omnia hæc manifestantur in Christo. Et non solum hæc (inquit) habebit ille qui diligit me, sed & pater meus diligit eum. Quanta dilectione? Vis audire quanta? Et ad eum veniemus. Et non tantum veniemus, sed mansionem quoque apud eum faciemus. In illis enim mansionem dominus facit, in quibus veniens manet, & à quibus postquam venit non recedit. Venit enim dominus in eos, sed mansionem non facit in eis, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Sequitur: *Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me patris.* Hoc est enim quod alibi ait, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. In hoc enim apertissime monstrat, omnia hæc verba, quæ discipulis audientibus loquutus est, non humanitatis, sed diuinitatis esse. Et eius igitur erat sermo iste secundum diuinitatem, & eius non erat secundum humanitatem. Potest autem & aliter intelligi, ut sic dicatur, *Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me, patris:* id est, ego non sum à meipso, sed à patre qui misit me, cuius utique verbum, & sermo, & sapientia ego sum. Me igitur loquente, quid audistis nisi verbum patris, quod in principio erat verbum, & sermonem, & sapientiam patris? Verbum autem, sermo, & sapientia, non à se, sed ab alio sunt. Sermo igitur, quem audistis, non est meus: quia ego non sum à meipso. *Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.* Hæc (inquit) omnia verba loquutus sum ego verbum: mea sunt igitur hæc verba, sed ego non sum meum verbum. Cuius ergo illius, de quo dicitur, Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. *Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quaecumque dixerit vobis.* Doletis (inquit) quia non semper vobiscum corporaliter maneo, & quia hæc mea verba, meæque carnis præsentiam subtraho vobis: sed nolite contristari, quia mea vice, & in meo nomine magnus consolator, & doctor sapientissimus dabitur vobis. Ille vos consolabitur, ille vos docebit, ille vobis omnia suggeret, &

ministrabit, quaecumque dixerit vobis. *Tacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: sed non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Mundus enim non dat pacem nisi his, à quibus accipit pacem. Sed quid dicit Apostolus? Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem, &c. Et Psalmista, Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Et talem quidem pacem dedit Iesus discipulis suis, dicens eis, Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. Hanc autem pacem debemus habere cum malis, non ut eis in malitia consentiamus, sed ut ab iniquitate eos ad iustitiam viam trahamus. Inde est enim quod dominus ait, Nolite putare, quia veni pacem mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. *Non turbetur cor vestrum neque formidet: audistis quia ego dixi vobis, vado, & venio ad vos.* Non turbetur cor vestrum de morte mea, neque formidet de absentia mea. Estote semper memores quia ego dixi vobis, vado & venio ad vos. Non dixi solummodo vado, sed vado, & venio. Sicut igitur turbamini quia dixi vado, ita confortamini quia dixi venio. Ad patrem vado, sed vos non relinquo: maior est diuinitas quæ vobiscum remanet, quam humanitas quæ cælos ascendet. Iam enim & illius imbecillitatem & huius potentiam cognouistis. Vadit igitur Christus ad patrem per humanitatem, qui ubique est per diuinitatem. Quomodo ergo venit? Ipse utrunque dicit, & vado & venio. Venit enim, & inuisibiliter venit, præbendo auxilium, dando solatium, corroborando fidem, & confirmando charitatem. Sic enim dominus ad apostolum venerat, qui ait, An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Hoc autem modo non solum filius, sed pater quoque vadit, & venit. Vnde & modo superius, Ad eum (inquit) veniemus, & mansionem apud eum faciemus. *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia ad patrem vado, quia pater maior me est.* Diligebant enim eum apostoli, sed nondum spirituali, perfectoque amore, dum solam carnis præsentiam se amittere dolebant. Hoc enim non fecit Iohannes Baptista: neque corporaliter cum eo conuersatus est, quem secundum diuinitatem apud se semper habebat, semperque mentis oculis inspiciebat. Si diligeretis me (inquit) sicut me diligere debetis, & sicut post aduentum spiritus sancti diligetis, vnde vos modo doletis, inde utique gauderetis. Doletis igitur quia ad patrem vado, quia portas paradisi aperio, quia cæli ianuam pando, quia vitæ semitam vobis ostendo, & spiritum paraclæti vobis mando. *Nisi enim ego abiero, paraclæti non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Vado igitur ad patrem, quia pater maior me est: id est, secundum hoc vado ad patrem, secundum quod maior est pater. Aequalis est enim patri secundum diuinitatem, minor verò secundum humanitatem. *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut cum factum fuerit credatis.* Quid credatis? Quaecumque vobis dixi & credere iussi. Iam non multa loquar vobiscum. Quare? Vultis audire quare? Quia iam passioni appropinquo, iam cum satellitibus suis princeps mundi huius ad prædam occurrit. Et hoc est quod ait, *Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* Venit aduersum me, scilicet & fremit contra me, sed nihil habet in me. Potestatem enim habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.

eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Considera modò quid in aliorum exitu facit, qui contra ipsum mundi saluatorem, & dominum venire præsumpsit. Sed quare princeps mundi dicitur diabolus? quare, huius? non enim sine causa dictum est, *huius*: aliquid enim determinatur dum dicitur, *huius*, non enim diceretur princeps mundi huius, si totius mundi princeps esset. Est igitur princeps mundi huius: huius nequam, & præsentis, & Christum occidere cupientis. Est denique princeps mundi huius, id est omnium illorum, qui non habent curam alterius nisi seculi huius. Et quasi aliquid diceret, si princeps mundi huius non habet quicquam in te, & si nihil potest aduersum te, quare te non defendis? quare te occidi permittis? ait, *Sed ut cognoscatur mundus, quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.* Amor (inquit) est impotentia, non est defectus, sed obedientia, poteram enim me defendere, si voluissem, nunquam moterer, si noluissem. Sed ut cognoscatur mundus quia diligo patrem, & cognoscendo me imiteretur, factus sum obediens patri usque ad mortem, & sicut mandatorum dedit mihi pater, sic facio: sicut voluit pater, sic facio. Ipsum enim voluisse, mādasse fuit, quoniam vna eadēque voluntas est in utroque. *Surgite, camus hinc.* Non est hic locus nostræ habitationis, cælum attendite, quia inde originem habetis.

THEOPHYLACTI EPISCOPI Bulgar. superioris Euang. expositio.

Respondit Iesus, & dixit ei, si quis diligit me, sermonem meum, &c. Iudas quidem præ multa formidine existimabat, quod mortuus dominus spectrum se exhibiturus esset eis, vnde & interrogabat, sicut dictum est. Dominus autem refellens eius suspensionem, inquit; Sicut pater manifestat seipsum, ita & ego manifestabo memetipsum. Ego enim (inquit) & pater veniemus ad eos, qui custodiunt sermones meos: atque ita non in somniis manifestabimur vobis; sed, quia cum patre venturus sum, ut par est patrem manifestari, ita fiet & mea manifestatio, qua vobis manifestabor. At dicendo, *Mansionem apud eum faciemus, subuertit Iudæ suspensionem.* Non enim somnia manent, inquit. Ego autem quum manifestabor, maneo cum patre: non igitur quasi in somnio erit visitatio mea. Prædicat autem eis (ut dixi) se manifestandum, ut ne phantasma ipsum putent: & iterum exhortatur eos ad seruandum mandata sua, scientes, quod seruantibus illa manifestandus sit & pater. Sic quoque ab eo, qui non seruat mandata, discedit & ipse pater, tanquam à non diligente. Nam, qui non diligit me (inquit) sermones meos non seruat. Atque ita neque patrem diligit, qui non diligit filium. Nam sermo filij, & patris est. Qui igitur non custodit sermonem filij, vel patris: sicut odit filium, ita & patrem. Vos igitur discipuli custodite sermones meos, ita enim declarabit dilectionem tam erga me, quam erga patrem. Quidam autem dicunt Iudam discipulum non ex formidine, sed misericordie mente dixisse. Quare manifestaturus es te nobis, & non mundo? Volebat enim non solos discipulos, sed

& totum mundum: utilitatem ex manifestatione eius percipere. At saluator ostendit non omnes talia consequi, sed nos duntaxat, qui mandata sua seruamus, digni videbimur sua manifestatione, patrisque dilectione. In eo autem, qui custodit mandata, est Deus, & pater, & non sicut in filio, ita & in hoc. In filio quidem natura est, in homine autem secundum habitudinem quandam. *Hæc locutus sum vobis apud vos manens, &c.* Quoniam obscura erant discipulis, quæ dicebantur, & alia quidem non intelligebant, & de aliis multum dubitabant: ut ne iterum interrogent eum, & dicant: *Quæ mandata seruare debemus? liberat eos à turbatione, dicens; Paraclæti obscura, & intellectu difficilia, cognita vobis faciet.* Nam, hæc, quæ vobis videntur obscura, dixi quum manerem, & essem apud vos. Si autem abiero, de omnibus docebimini. Igitur de discessu non oportet vos esse tristes, qui tanta vobis bona, tantamque sapientiam afferet. Quandiu enim ego apud vos maneo, & spiritus non venit, nihil magnum, neque sublime intelligere potestis. Subinde autem paraclæti nominat, propter cōtinuas ipsorum afflictiones, bono illos animo esse faciens, quod ab illo refocillandi essent. Quod autem dicit, *In nomine meo, veniet paraclæti, hoc vult, quod nihil alienum à me docturus sit vos, neque propriam opinionem sibi vindicabit: sed in nomine meo veniet, hoc est, in gloriam mei nominis, non sui: id quod faciunt contraria docentes, auditoribus suis proprium nomen commendantes.* Quidam autem intelligunt, *in nomine meo, nomen Christi, paraclæti.* Habemus enim (inquit) paraclæti Iesum Christum. Quia igitur & spiritus, qui venit ad discipulos, paraclæti factus est, mœstis illorum consolaturus, in nomine Christi venit, paraclæti enim & ipse sicut Christus, sed & Christum Paulus nominauit spiritum, dum dicit, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in vobis: si autem quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Deinde subdit, Si autem Christus in vobis. Vides quomodo supra dicens spiritum Dei habitare in eis, deinde subdat, Christus in vobis, Christum scilicet spiritum nominans? Quia igitur spiritus Christus nominatur, ita debes intelligere, In nomine meo mittet eum pater, hoc est, & ipse nominabitur Christus. Igitur & spiritus sanctus & docuit, & suggestit. Docuit quidem, quaecumque non dixerat eis Christus, utpote portare non valentes. Suggestit vero, quaecumque dixerat quidem dominus, sed obscurius, vel quæ propter imbecillitatem rationis memoria comprehendere non valuerunt Apostoli. *Pacem relinquo vobis, &c.* Iterum in mœrore erant discipuli, audientes dominum dicentem, Ego quidem discedo, spiritus autem veniet. Ideo videns turbati cor eorum, & maxime propter afflictiones immittentes, & certamina, dixit; *Pacem relinquo vobis, quasi ita dicens, Quid nocent vobis mundi turbationes, quum mecum pacem habeatis? Non enim talis est pax mea, qualis mundi, quæ sæpe in malo fit, & planè stulta est: sed talem ego do, ut & inter vos pacem habeatis, & vnum corpus sitis.* Hoc autem fortissimos omnium vos faciet: etiam si multi contra vos insurrexerint, nihil tamen patiemini, concordia, paceque mutua muniti. Deinde, quia iterum dixit, *relinquo*, id quod recedentis erat, &

fatis eos turbare poterat, subdit; *Ne turbetur cor vestrum, neque formidet.* Igitur turbationem patiebantur: ex affectu amoris & dilectione erga illum, quod illo priuandi essent: timebat autem, eo quod euentura erant illis mala post mortem eius. Ipse igitur neque turbationem ex amore, neque timorem ab afflictionibus absque medicamine relinquit: sed vtraque sedat, dicens, *Ne turbetur cor vestrum, neque formidet.* Audistis quod ego dixi vobis, *Vado, &c.* Quia vidit dominus Apostolos non plene resurrectionem suam sperare, neque scire quid esset, & propterea valde merere, & turbari vi se priuandos, attemperans se illorum infirmitati, dicit; *Quia ego dixi vobis, vado, & iterum veniam,* adhuc tamen & tristes estis, & mihi non fiditis: quamuis enim moriar etiam, in afflictionibus non relinquam vos. Nunc ergo, quum audiueritis, quod ad patrem meum vado, qui magnus, & me maior videtur: deberetis gaudere, quod ad illum eam, qui me maior & omnia dura poterit auferre. Vides consequentiam sententiae? Quomodo quum dicit; *Pater meus maior me est,* vt consoletur discipulos dixerit? Nam, quia illi tristes erant, quasi non posset eos iuuare Christus, dicit; *Quamuis ego non possem, saltem pater meus, quem vos me maiorem putatis, non tantus habitus est, qui vos iuuat?* sicut & alio loco dicit; *Ne existimetis quod non possum orare patrem meum, & exhibebit mihi duodecim legiones angelorum.* Non enim hoc loco quasi non possit, hoc dicit. Quomodo enim, qui sola interrogatione Iudaeos collectos prostravit, retroque cedere fecit? Verum, quia de eo vt homine habebant opinionem, ea propter haec inquit; Ita igitur pater maior me est. Dixit enim hoc iuxta illorum sententiam, credentium ipsum quidem infirmum, patrem autem posse in tempore afflictionis sufficere. *Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt, quum factum fuerit, credatis,* hoc est, ita bene fido, mortemque non timeo, neque tristis sum, vt & praedicam, & gaudere vos iubeam, vt, quando factum fuerit, credatis mihi, quod, sicut sciu afflictiones vobis obuenturas, & praedixerim eas non mentiens, ita neque de aduentu paracliti, & consolationis praedicens mentiar, sed omnia vobis iucunda occurrerent. Quidam autem patrem, secundum quod principium, & causa est filij, intelligunt maiorem esse. Maior enim me est, inquit, pater, secundum quod principium, & causa mea est. Ex ipso enim natus sum. At maiorem ipso esse patrem, non facit ipsum alterius substantiae. Nam, quamuis in his (vt ita dicam) maior sit pater filio, sed non iam alterius naturae est. Dein dicant haeretici, secundum quid venit ad patrem Christus: secundum quod Deus, vel secundum quod homo? Quia secundum quod Deus semper in caelis erat, & inseparatus a patre: secundum humanam igitur naturam maior eo dicitur esse pater. *Posthaec non multa loquar vobis, &c.* Quum consolatus esset discipulos per ea, quae supra dicta sunt, iterum dicit de morte sua, *Venit enim, inquit, princeps huius mundi,* hoc est diabolus. Principem autem hunc intellige mundi, non creature, sed mundi consulis, & mundana sapientis. Non enim caelum gubernat, ac terram, quia omnia eueritisset, & conturbasset, sed ea, quae sponte se illi tradidit: ideo & princeps tenebrarum dicitur. Per tenebras intellige praua opera. Et, quia verisimile erat, quosdam suspicari, nam & Christus propter peccata esset morti traditus, propterea subdit: *In me non habet*

Math. 26.
Ioh. 18.

Receptor
est hac expo-
sitis, qua su-
perior, lucet &
ea sancti si-
mos patres ha-
bent asserto-
res.

quicquam, quum non obnoxius sim morti, neque quicquam debeat diabolo: sed propter dilectionem erga patrem, voluntarius sustineo passionem. Continuo autem repetit sermones de morte, illis adiungens & quae ad consequentiam pertinebant, vt credibilior illis faceret. Audientes enim, quod moriatur, discant & quod voluntarius, & quod contemnat diabolus, & quod propter charitatem erga patrem moritur. Si igitur perniciofa fuisset passio, & non salutaria quomodo approbasset pater, qui diligebat? quomodo item filius, qui diligebatur, obiisset eam? Quomodo autem intelligemus, quod propter amorem erga patrem moriatur? Pater, inquit, qui diligit mundum, exposuit me pro illorum morte. Ego quoque patrem diligens, voluntatem eius approbo, & ostendo, quod diligam patrem, per hoc quod mandatum ab eo, hoc est, quod complacitum illi, & decretum ab eo suscipio, & perficio: dicit, *Arrianista,* Si seruus fuit filius, non dixisset, Propter dilectionem erga patrem morior. Seruus enim, non quia diligit dominum suum, facit voluntatem eius, sed quia seruus est, & timet supplicia. Dominus autem Iesus, quia vt diligens facit voluntatem Dei, non seruus est, neque creatura, sed reuera filius, patris implet voluntatem. Quum igitur audieritis, quod mandauit mihi pater, non propter hoc, quod mandatum dedit, mancipium facias dominum, vt subditum: sed quia pater, cognoscat quod ipse filius sit eiusdem substantiae patri: mandatum dedit, hoc est voluit, dixit, approbavit, decreuit.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Si quis diligit me, sermonem, &c. Ad eum, qui me diligit, ego, & pater veniemus, hoc est, ita apparebimus sicut pater meus, & non sicut mortui: & mansionem apud eum faciemus, more diuino in eo inhabitantes, quod formiorum non est. *Qui non diligit me sermones meos non seruat, &c.* Ostendit, quod is, qui sermones suos non seruat, nec se, nec patrem diligit: Ait enim; *Qui non diligit me, sermones meos non seruat:* quae autem dico non mea sunt, sed patris mei. Itaque qui meos non seruat sermones, nec patris seruat sermones: qui vero patris non seruat sermones, neque patrem diligit, si quidem dilectionis signum est observatio praceptorum. Quomodo autem sermo, quem loquitur, sit eius, & non sit eius, iam praediximus. Verum quia sciebat, eos quaedam non intelligere, in quibusdam autem etiam dubitare: promittit & eorum, quae ignorabant, & eorum, de quibus ambigebant, intelligentiam, *Haec loquutus sum vobis, apud vos manens.* Haec, quae obscura videntur. Addidit autem *apud vos manens:* etiam hinc ostendens, quod paulo post abiret ad patrem. *Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater nomine meo, ille vos docebit omnia.* Quae videlicet ad vos spectant. *Nomine meo autem,* id est, vt hic me referat, & meis fungatur vicibus. Nam, quia ipse, completa dispensatione ascendit ad patrem, reliquum erat, vt loco eius descenderet spiritus sanctus, ne paracletus, siue exhortator nobis deficeret, sicut ait Gregorius Theologus. Et quare tunc non docuit quae ad illos pertinebant? Quia amplius ferre non poterant, sicut dicit in sequentibus. *Et suggeret vobis omnia, quae dixi vobis.* Perfe

Perfectius ad memoriam reducet, nam verisimile est eos quaedam obliuioni tradidisse. *Pacem relinquo vobis.* Alij quidem homines morientes pecunias, ac possessiones domesticas relinquunt: Christus vero pacem suis relinquit pacem, cuius & res, & nomen dulce. *Pacem, inquit, relinquo vobis,* vt pacifici erga vos mutuo sitis & erga me, & ita vobis nulla mundi turbatio quicquam nocebit, neque impedimento erit. *Pacem meam do vobis, Quae à me amatur, quae propter illa, quae animae profunt, conceditur, non mundi pacem, quae ob ea, quae nocent animae, seruatur. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Si quidem mundus, siue mundana sapientes, pacem mutuo dant mali causa: ego vero pacem do vobis boni causa. Aut aliter: mundus pecunias, ac possessiones suis largitur: ego vero pacem do vobis, qui mei estis. Quia autem dicendo; *Pacem relinquo vobis, quo separationem indicabat, maiorem eis iniecerat turbationem, ait; Ne turbetur cor vestrum, neque formidet.* Vides, quod non tantum amoris magnitudine mouebantur, quantum formidine: putantes se discerpandos ab illius inimicis: *Vado, & venio ad vos.* Non solum dixi quod vado, sed etiam quod venio ad vos. Quid ergo formidatis? *Si diligeretis me, gauderetis vti que, quod dixerim, Vado ad patrem.* Quia de mea nondum certiores facti estis potentia: & quia morior, putatis me post mortem non posse vos conseruare, debetis tamen gaudere quod dixerim; *Vado ad patrem, qui potens est, vos ab omnibus inuidijs eripere, cognoscentes quod omnino legatione fungar pro vobis. Quia pater meus maior me est. Ma-*

ior me est, vt vos putatis, tanquam manifestus in scripturis promulgatus. Haec autem omnia dicit indulgens suspicioni, ac imbecillitati illorum, & ex ipsa non recta eorum opinione arguens illos. Nam in veritate pater maior quidem est, at non potetia, sed solo principij modo, quia filio principium est generationis: siquidem ex patre est filius. *Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt, quum factum fuerit, credatis.* Dixi vobis, quae sunt de mea professione, ac rursum de meo reditu, & de alio paraclito, vt quum fieri videritis, credatis quod omnia & nouerim, & possim. Ita consolatur eos, rursum tristitia dicit: horum frequentia illos exercens ne periculorum tempore turbarentur: siquidem quod expectatum est, leuius ferri solet. *Tam non multa loquar vobis, venit enim princeps mundi.* Mundum appellat hic malitiam, principem vero diabolus: non enim caelo, ac terrae dominatur, sed malitiae, quod omnia strauerit ac peruerterit. Ipse autem dicitur etiam princeps tenebrarum, siue peccati. Ait ergo; *Venit aduersum me diabolus cum peruersis Iudaeis, data sibi à supernis potestate.* Nam & apud Lucam dixit ad eos, qui se comprehēdebant: *Haec est hora vestra, & potestas tenebrarum.* *Et in me non habet quicquam.* In alijs quidem hominibus peccatum est causa mortis: nullus siquidem peccati expers est, ideo nullus immortalis: in me vero non habet vllam mortis causam. *Sed vt cognoscat mundus, quod diligam patrem.* Sed morior, vt cognoscat omnes, quod diligam patrem obediens illius voluntati: voluntas autem eius est, vt moriatur pro salute hominum, *Et sicut praecipit mihi pater, sic facio.* Vt cognoscat, quod praecipit eius mortis adimpleam.

Luc. 22.

FERIA II. POST PEN-
TECOSTEN.

IOAN. 3.

In illo tempore: Dixit Iesus Nicodemo. Sic dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius: quia in Deo facta sunt.

a Id est, humanam naturam.
b In mortem, vt omnis aspiciens in eius morte non periret, sed ha. vi. aeter.
c Verè salus per filium Dei: Non enim alia causa venit, nisi vt saluet, non vt iudicet, id est, damnet.
d In humanam naturam.
e Vnde Saluator mundi dicitur.
f Quia per fidem dimittuntur peccata pro quibus damnaretur.
g Ne dicam iudicabitur.
h Cur.
i In quo solo est salus, non habet multos filios Deus, per quos saluet.
k Causa damnationis.
l Verbum in carnem.
m Hoc est ius damnationis.
n Carnales.
o Peccata quae habebant.
p Peccata arguentem.
q Quae ex se.
r Cur: Ideo.
s Qui est in intentione mali, & cui placet malum.
t Quae aperit mala. Non coniungitur luci, sed fugit eam.
x Id est, bona opera quae veritas iubet.

GLOSSA

GLOSSA ORDINARIA

in superius Euang.

ET quia dixerat de filio hominis, ne hoc solum putet Nicodemus, subdit eundem etiam esse filium Dei. *Sic enim dile. &c.* Aperit causam humanæ salutis, scilicet dilectionem Dei patris, ex quo omnis restauratio est per filium suum in spiritu sancto. *Mundum.* Cosmos Græcè, quod Latine mundus interpretatur, ornatus dicitur. Per mundum igitur humana natura significatur, non quoddam secundum corpus ex quatuor elementis constet, sed quia secundum animam à Deo est ornata, & ad imaginem Dei est facta, quia ad hoc diligit Deus ut eam æternam faciat. *Vt filium.* Ecce idem dicit de filio Dei quod supra de filio hominis, ut per quem in deitate conditi sumus, per eundem in homine restauramur. *Vt in.* Nondum apparuit iudicium, sed iam factum est iudicium. Nouit dominus qui sunt eius. Nihil enim aliud est iudicium, id est, æterna damnatio, quam non cognoscere, & non credere in filium Dei: sicut nihil aliud est beatitudo & vita, nisi credere & cognoscere filium Dei. vnde dicitur: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* *Sed ut saluetur, &c.* Ex eo saluatur homo, non iudicatur: sed si iudicatur ex se habuit, quia non eredit. *Hoc est autem in.* Cur qui non credit iudicatur? quia lux venit quæ excitat homines & admonet cognoscere sua mala, in quibus omnes sunt sed alij oderunt admonentem lucem, & fugiunt, ne arguantur eorum mala quæ diligunt. Alij admoniti per lucem accusant sua mala, quod est facere veritatem & sic illuminantur. *Erant enim eorum.* Qui est in tenebris, & diligit lucem, non est malus, sed ille dicitur malus, & opera eius mala, qui postquam lux venit odit lucem & diligit mala. Et hoc est quod dicit: *Erant enim opera eorum mala.* Opera, id est impietas, & incredulitas, & odium æternæ lucis & nolle eam aspiciere, sed velle in tenebris peccatorum remanere. *Qui autem fa.* Ostensio qua iustitia damnetur qui non credit, ostendit qua iustitia saluetur qui credit. Qui autem fa. id est, cui displicent mala sua & accusat, non sibi ignoscit, non sibi parcit, sed venit ad lucem. Et incipit agere cum Deo, qui mala accusat: quia initium boni est accusatio mali, ergo opera eius hæc, scilicet quod se accusat, sicut Deus accusat, manifestat, quia in Deo sunt facta, nisi enim Dei lux sibi lucret, sibi non displiceret.

CATENA AVREA

in idem Euang.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum, &c. *Chry.* Quia dixerat, oportet exaltari filium hominis, quo mortem occultè significavit, ne auditor tristis ab his fieret verbis humanum quid de eo suspicans: & mortem eius æstimans non esse salutarem, hoc ad rectitudinem reducit, filium Dei dicens eum qui datur ad mortem, & mortem eius causam esse vitæ æternæ. vnde dicit: *Sic enim Deus dile. mun. &c.* quasi dicat, Ne mireris, quoniam ego debeo exaltari ut vos saluemini: etenim & patri hoc videtur qui ita nos

dilexit, ut pro seruis indeuotis filium dederit: dicendo autem, Sic Deus dile. mun. multam indicat amoris intensiorem. Multa enim est & infinita distantia, qui enim immortalis, qui sine principio, qui magnitudo infinita, eos qui sunt ex terra & cinere infinitis plenis peccatis dilexit. Sed & ea quæ post hoc ponit, ostensiuæ sunt magni amoris. non enim seruum, non angelum, non archangelum dedit, sed filium suum. Rursus si filios plures habuisset, & dedisset unum: hoc etiam esset maximum. Nunc verò filium unigenitum dedit: vnde subdit, *Unigenitum.* *Hyl.* 6. de tri. Sed si dilectionis hinc fides est creaturam creaturæ præstitisse, non facit magni meriti fidem vilis & sperneda iactura. Preciosa autem sunt quæ commendant charitatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundum filium non adoptiuum, sed filium & unigenitum dedit, hinc proprietatis est, natiuitas est, veritas est. Non creatio est, non adoptio est, non falsitas est, hinc dilectionis & charitatis fides est, & ut ad mundi salutem & filium suum & unigenitum præstitisset. *Theo.* Videtur autem mihi quod sicut superius dixit, quod filius hominis descendit de celo, cum caro de calis non descendere: sed propter unam personam in Christo quæ Dei sunt attribuit homini: sed & nunc econuerso quæ sunt hominis, verbo Dei appropriat. etenim Dei filius impassibilis mansit, sed quia vnus erat secundum hypostasim Dei filius & homo qui passionem sustinuit, filius dari dicitur in mortem, qui passibiliter patiebatur, non natura propria, sed carne propria. Est autem maxima vtilitas consecuta ex huiusmodi datione mentem excedens humanam. Sequitur enim: *Vt om. qui cre. in eum, &c.* Vetus nanque testamentum his qui seruabant illud dierum longitudo promittebat, euangelium verò æternam & insolubilem vitam. *Aug.* Notandum verò quod eadem de filio Dei unigenito replicat, quæ de filio hominis in cruce exaltato præmiserat dicens: *Vt omnis qui credit in eum, quia idem redemptor & conditor noster filius Dei ante secula existens, filius hominis factus est in fine seculorum: ut qui per diuinitatis suæ potentiam nos creauerat ad perfuendam beatitudinem perennis vitæ, ipse per fragilitatem humanitatis nos restauraret & ad percipiendam quam perdidimus vitam.* *Alcu.* Verè autem per filium Dei habebit mundus vitam, quia non alia de causa venit in mundum nisi ut saluet mundum. vnde sequitur: *Non enim misit Deus filium suum, &c.* *Aug.* Quare enim saluator mundi dicitur est, nisi ut saluet mundum? ergo quantum in medico est sanare venit ægrotum. Ipse se interim, qui præcepta medici seruare non vult aut contemnit. *Chry.* Sed quia hoc dicit, multi pigrorum & peccatorum magnitudine & negligentia superabundantia, Dei abutentes misericordia dicunt, non est gehenna, non est supplicium, omnia nobis Deus peccata dimittit. Sed considerandum quod duo sunt Christi aduentus: qui iam factus est, & qui futurus est. Et prior quidem factus est, non ut iudicet quæ facta sunt à nobis, sed ut dimittat. Secundus autem non ut dimittat, sed ut iudicet. De prior igitur ait: *Non veni ut iudicem mundum, quia enim clemens est, non facit iudicium: sed interim remissionem omnium peccatorum per baptismum primò, & postea per penitentiam: quia si hoc modo non fecisset, vniuersi simul perditii essent.*

essent. Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei. Ne igitur aliquis crederet se impunè peccare, subdit de pœna non credentis: *Qui credit in eum, non iudicatur, qui credit inquit non qui inuestigat. quid igitur si immundam habeat vitam? maxime quidem Paulus tales non fideles esse dicit.* *Constituntur inquit se nosse Deum, factis autem negant: sed hoc illud significat, quia secundum hoc qui credit non iudicatur, sed operum quidem grauiorem sustinebit pœnam: infidelitatis autem causa non torquetur.* *Alcuin.* Vel quia credit in eum & adhæret ei ut membrum capit, non iudicabitur. *Aug.* Quid autem dicitur sperabas de eo qui non credit: nisi quod iudicatur? Sed vide quid dicit: *Qui autem non credit, iam iudicatus est.* Nondum apparuit iudicium: sed iam factum est iudicium. Nouit enim dominus qui sunt eius: nouit qui permaneant ad coronam, & qui permaneant ad flammam. *Chry.* Aut hoc dicit quia ipsum discredere, impœnitentis supplicium est: esse enim extra lumen, etiam secundum se maximum supplicium est: vel quod futurum est prænuuntiat. Sicut enim qui occidit hominem, etiam nondum sententia iudicantis condemnatus sit, rei tamen natura condemnatus est: ita & qui incredulus est, sicut & Adam quæ die comedit de ligno mortuus est. *Greg. 7. mor.* Vel aliter: In extremo iudicio aliqui non iudicantur & pereunt, de quibus hic dicitur: *Qui non credit, iam iudicatus est.* Non enim eorum tunc causa discutitur, qui à conspectu stricti iudicis iam cum damnatione suæ infidelitatis abscedunt, professionem verò fidei retinentes, sed professionis opera non habentes redarguntur ut pereant. *Qui verò nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt, quia præiudicati infidelitatis suæ tenebris eius quem desperat inuectione argui non merentur.* Princeps nanque terrenam rempublicam regens aliter punit ciuem interius delinquentem, aliter hostem exterius rebellantem. In illo iura sua consulit, contra hostem verò bella mouet, dignaque eius malitiæ tormenta retribuit, de malo verò eius quid lex habeat non requirit: neque enim lege necesse est perimere, qui lege nunquam potuit teneri. *Alcuin.* Quare autem iudicatus est qui non credit, causam assignat, dicens: quia non credit in nomine unigeniti filij Dei. In hoc enim solo nomine est salus. Non habet Deus multos filios qui possint saluare, hunc habet unigenitum per quem saluat. *Augustinus de bapt. paruulorum.* Vbi ergo paruulos ponimus baptizatos nisi inter eos qui crediderunt? hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, & offerentium responsionem: ac per hoc eos qui baptizati non sunt, inter eos qui non crediderunt, ita tuimus. *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, &c.* *Alcuin.* Reddit causam quare non crediderunt, & quare iuste damnantur, dicens: *Hoc est autem iudicium, &c.* *Chry.* Quasi dicat, nunquid ipsi eam quæsterunt vel laborauerunt ut inueniret ipsa lux venit ad eos nec ei occurrerunt. vnde sequitur: *Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Hic de reliquo omni eos priuat excusatione, venit enim eripere à tenebris & ad lucem ducere. Quis ergo eius qui non vult ad lucem accedere miseretur? *Beda.* Lucem seipsam appellat, de qua supra euangelista dixit: *Erat lux vera.* Tenebras verò appellat pec-

cata. Deinde quia videbatur multis esse incredibile quod dictum est, nullus enim tenebras præhonorat luci, subdit causam quare hæc passi sunt, dicens: *Erant enim eorum opera mala.* Et si quidem in iudicium venisset, haberet hoc aliquam rationem. *Qui enim malorum sibi conscius est, fugere iudicem conuenit: parcenti verò qui deliquerunt, occurrunt, dicens igitur, Erat mos qui multorum sibi ipsi erant conscij peccatorum, maxime Christo ad ignoscendum venienti occurrere, quod & in multis factum est.* Etenim publicani & peccatores venientes recumbebant cum Iesu. *Quia verò quidam sunt ita molles ad eos qui pro virtute sunt labores, ut vsque ad vltimum velint adhærere malitiæ, in horum iniuriam subdit: Omnis enim qui malè agit, odit lucem.* Quod quidem dictum est de his qui eligunt in malitia manere. *Alc.* Quia omnis qui malè agit, odit lucem, id est, qui est in intentione peccandi, cui placet peccatum, odit lucem quæ detegit peccatum. *Aug. 10. con.* Quia enim falli noluit & fallere volunt, amat eam cum seipsam indicat, & oderunt eam cum eos ipsa lux indicat, inde retribuetur eis ut eos nolentes manifestet, & eis ipsa non sit manifesta. *Amant ergo veritatem lucentem, oderunt eam redarguentem: vnde sequitur: Et non vult ad lu. &c.* *Chry.* Eum enim qui in paganismo viuit, nullus redarguit: quia Deus tales habet, & digna dogmatibus opera demonstrat. *Qui verò Christi sunt malè viuentes, ab omnibus rectis accusantur.* Si autem gentiles sunt rectè viuentes, hoc manifestè non noui. *Non enim mihi dicas eos qui à natura sunt mites & honesti: non enim est hoc virtus: sed eum dic qui à passionibus sustinet violentiam, & sapienter viuit: sed non utique habes.* Si enim regni enunciatio & gehenna minæ & alia tanta documenta vix detinent homines in virtute, nullo horum persuasi pertransibunt virtutem: si verò hypocrisis fingunt, gloriæ gratia hoc faciunt: vnde cum potuerint latere, non omitterent uti malis desiderijs: quæ etiam vilitas est, cum aliquis sobrius sit & non rapit, sit verò vanæ gloriæ seruus, hoc enim non est rectè viuere. *Inanis enim gloriæ fornicatio non minor est, multo enim plura & grauiora operatur.* Si autem quidam rectè sunt viuentes in gentilibus, non hoc aduersatur huic sermone, quia non frequenter conringit, sed raro. *Beda.* Moraliter etiam illi magis tenebras quam lucem diligunt, qui suos prædicatores bene docentes odus & detractionibus insequuntur: sequitur: *Qui au. fa. verit. &c.* *Chry.* Non autem de his qui ab initio facti sunt Christiani hoc dicit, sed tantum de his qui ex Gentibus vel Iudeis ad rectam disponendi erant fidem: ostendit enim quoniam nullus utique eligit in errore viuens ad fidem venire, nisi prius inscribat sibi ipsi viam rectam. *August. de bapt. par.* In Deo autem facta dicitur opera eius qui venit ad lucem, quia intelligit iustificationem suam non ad sua merita, sed ad Dei gratiam pertinere. *August. su. Ioan.* Sed si omnia opera Deus mala inuenit, quomodo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem, id est, ad Christum? Sed dilexerunt inquit supra) tenebras magis quam lucem, ibi posuit vim. Multi dilexerunt peccata sua, multi ea confessi sunt. *Accusat Deus peccata tua, si & tu accuses, ad iugis Deo: oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei.* Initium operum bonorum, confessio est

est operum malorum: & tunc facis veritatem, quia non te palpas, non tibi blandiris. Venis autem ad lucem, quia hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret, & eius veritas tibi ostenderet. Facit autem aliquis veritatem confessionis & venit ad lucem in operibus bonis, etiam propter illa quae videntur minuta esse peccata linguae, aut cogitationum, aut immorationis in rebus concessis, quoniam minuta plura peccata, si negligantur, occidunt. Minuta sunt guttae quae flumen implent, minuta sunt grana arenae, sed si multa arena imponatur, arena premit atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluxus irruens paulatim per sentinam intrat, sed diu intrando & non exhauriendo mergit nauem. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere ne obruant peccata, gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoscendo?

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constant. in superius
Euang. Homil. 1.

Ex homil. 26. in Ioan.

Rom. 5.

Sic enim dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum, &c. Quod autem dicit, huiusmodi est. Ne mireris, quod exaltari debeam, ut saluemini, ita enim patri videtur, qui ad eos dilexit, ut pro feruis, & quidem ingratis, filium daret. Atqui neque pro amico, neque pro iusto sponte quisquam id fecit, quod Paulus his verbis ostendit; Vix enim pro iusto quis moritur. Sed longiori hic sermone usus est, quoniam fideles alloquebatur; Christus breui, quoniam Nicodemum, verum significanti. Etenim singula verba magnam vim habent. Nam illud verbum; Sic dilexit: & illud, Deus mundum; immensam amoris significant vehementiam. Magna enim inter haec differentia est, & minime conferenda. Qui enim immortalis est, & nullo sine comprehenditur, qui potentissimus ex terra, & cinere factus, & innumeris peccatis obnoxios, & male de se meritos, & ingratos dilexit. Quae praeterea sequuntur, magnam vim habent; Ut filium suum unigenitum, inquit, daret. Non seruum, non angelum, non archangelum. Nemo unquam pro filio tantam praese tulit charitatem, quam pro seruis, & ingratis seruis Deus. Passionem itaque non aperte, sed in umbra praedicat. Ex ea autem emolumentum manifestius enarrat. Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Et cum ea particula; Exaltari oportet: moriturum se significaret, ne Nicodemus humanis affectibus perturbaretur; & omnino interitum putaret, vide quo pacto auferat dubitationem. Nam, cum Dei filium datum dicat, & vitae, & sempiternae vitae auctorem eum esse profiteretur; & profecto qui morte sua vitam aliis largitur, perpetua in morte minime est futurus. Nam, si credentes in crucifixum, non pereunt, multo minus ipse crucifixus, qui alios ab interitu, longe magis seipsum vindicat. Qui vitam aliis, eam sibi potius elargitur. Animaduertis semper fide opus esse. Fontem vitae crucifixum dixit, hoc non facile humanae menti persuadetur, ut ex gentilibus apparet, qui adhuc eum irridet, & contemnunt. Verum in numero fides perquam facile humanae mentis imbecillitatem superans ad credendum nos illuminat. Vnde autem tantopere dilexit Deus mundum? Sola charitate. Et igitur dilectionem ne con-

temnamus. Pudeat tam immensa non respondere dilectioni. Ipse ne unigenito quidem filio nostri gratia pepercit; nos pecuniis in nostrum parimus detrimentum. Ipse dilectissimum filium pro nobis obtulit, nos pro eo, imo pro nobis argentum offerre nolumus: & quam hanc veniam digna sunt? Si hominum quempiam pericula, & mortem nostri gratia subeuntem videmus, eum omnibus praefereamus, in primis amicum adueneramus, & omnia nostra ei credimus, neque adhuc eius nos meritis respondere arbitramur. Erga Christum autem eum gratitudinis modum minime seruamus. Sed ipse animam pro nobis posuit, & preciosum sanguinem fudit, neque propterea nos sibi conciliare potuit, qui neque pro nobis pecunias erogamus, sed ipsum nudum, & hospitem pro nobis mortuum contemnimus: & quisnam, quae so, a futuro nos supplicio liberabit? Nam, si non Deus nos, sed nosmetipsos damnamus, nonne contra nos sententiam ferimus: nonne gehennam in nos prouocamus, cum, qui pro nobis animam posuit, eum fame pereuntem contemnimus? Et quid ego pecunias memoro, cum, etiam si innumeram animam nobis essent, omnes pro eo ponere oporteret, neque etiam sic pro acceptis beneficiis gratiam retulisset. Nam, qui prior beneficiis est, maximum praese fert bonitatis indicium. Qui beneficium accipit, quandoque reddit, non gratiam inquit, & maxime cum qui primum exhibuit, inimicos beneficiis profectus sit: qui vero accepit, gratiam refert, rursusque accipit. Sed minime his mouemur in gratissimis, seruos, mulos, equos auro exornamus, dominum nudum, errantem, ostiatim mendicantem despiciamus, & toro nonnunquam oculo indignamur. Atqui propter nos ea libenter mala tolerat. Esuriit, ut deliciis perfruaris: nudus erat, ut incorruptionis vestem induaris: nihil tamen exhiberis, sed vestimenta vestra partim a teneis corroduntur, partim arcae oneri sunt, & superflua cura possessoribus. Ille & haec, & alia vobis metuens, nudum se exhibet: sed vos non in arca vestes receditis, sed induimini, ut ornati appareatis: cur, nisi ut vulgus vos admireretur? Verum non tam his indutos vestibus, quam sua indigentibus erogantem, multitudo admiratur. Si igitur in admiratione haberi cupis, nudos vesti, ita etiam innumeri te plausus prosequantur. Tunc & Deus te, & homines laudabunt, vestibus autem conspicuum, nemo inuidebit potius omnes, cum corpus ornatum, animam neglectam intuebuntur. Huiusmodi cultus corporis meretricis excolant: quibus vestimenta quam anima chariora sunt, ornamenta animae virtutis duntaxat amici amplectantur. Haec ego frequenter repero, repetamque, nec cessabo, non tam pauperum quam vestiarum animarum gratiam. Illi enim, & si nihil a nobis, aliu de ramen aliquid adiumenti consequantur. Et si nullum consequantur, sed fame pereant, non multum capiunt detrimentum. Quid enim nocuit Lazaro paupertas? quid famines? Vos autem nemo a gehenna estipiet, nisi pauperum elemosynae optulerentur, sed cum diuite perpetuis cruciatibus damnabimini. Verum absit, ut quisquam tam diuam audiat sententiam, sed in sinu Abrahae omnes recipiamur, gratiam, & benignitate domini nostri Iesu Christi per quem, & cum quo patri, & spiritui sancto gloria, in secula seculorum, Amen.

E I V S

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 2.

Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, &c. Magna peccantium pars in secleris sordibus diuina abutens clementia, nullam gehennam, nullum esse supplicium, omnia Deum peccata dimittere assenerat, quorum os Sapiens verbis obstruit; Ne dicas, misertatio eius magna, multitudinis peccatorum meorum miserebitur: misericordia enim, & ira ab illo cito proximat. In peccatores respicit ira eius, & secundum magnitudinem misericordiae eius multa reprehensio eius. Vbi igitur Dei clementia est, si pro peccatorum nostrorum meritis accipiemus? Quod autem ira se res habeat, audi prophetam, & Paulum dicentem, alterum quidem; Tu retribuere unicuique secundum opera eius: alterum vero; qui reddet unicuique secundum opera eius. Quod autem in hoc multa Dei clementia ostendatur: hinc constat. Duas vobis vitas Deus constituit, praesentem, & futuram. Praesentem in certamen posuit; futuram in certaminis praemium. Quam ratione? Multa, & graua commissimus, neque a pueris in vltimam usque senectutem abstinuimus, quin innumeris animam sceleribus coinquinarem, nullam eorum a nobis rationem exegit, sed per regenerationis lauacrum his nos absoluit, iustitiam, & sanctificationem largitus est: quid ergo dices, qui a cunabulis diuini mysterii initiatus, deinde multa in peccata prolapsus est? Is profecto maioris reus est supplicij: ex ipsis namque peccatis post mysteriorum initiationem longe grauius affligimur, quod Paulus his verbis significauit; Iratam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto magis puratis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiae contumeliam fecerit? Maiori igitur supplicio hic obnoxios, veruntamen etiam huic poenitentiae portas aperuit, & multas abluendi peccati vias praebuit. Considera, quae so, quanta haec sint benignitatis exempla, ut post lapsum a gratia peccanti, & reo non supplicium, sed emendationis spacium diuina largiatur clementia. Propterea inquit, Christus Nicodemo; Non misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Duo enim sunt Christi aduentus, & praeteritus, & futurus, sed non iisdem de causis sed praeteritus non ut iudicaret, sed ut dimitteret; futurus contra, non ut dimitteret, sed iudicaret. Propterea de praeterito inquit; Non veni ut iudicem mundum, sed ut saluum faciam mundum. De futuro; Quum venerit filius in gloria patris sui, statuet oues quidem a dextris, haec autem a sinistris: & alias, quas in hanc sententiam parabolas locutus est. Atqui & prior aduentus iudicij erat secundum iustitiae rationem. Quamobrem? Quoniam ante ipsum naturalis lex fuit, & prophetae: propterea lex scripta, & doctrinae, signa, & alia plura, quae nos admonuisse poterant: quorum raro non iniuria fuisset exigenda, sed immensa benignitate sua haec non inquit, sed parcat: nam, si peccata indicasset, omnes repete perissent. Omnes enim peccauerunt, inquit, & egerit gloria Dei. Vides summam Dei clementiam? Atqui, si tunc

non venit, ut iudicaret mundum: quo pacto, qui non credit, iam iudicatus est, si nondum adest iudicij tempus? Aut igitur, inquit, ipsam incredulitatem sine poenitentia supplicium (si quidem priuatio lucis per se supplicium maximum est) aut futurum praenunciat. Nam, quemadmodum homicida, et si iudicij sententia sit indamnatus, damnatur tamen ipsius rei natura, ita & incredulus: si quidem & Adam, qua die comedit de ligno, mortuus est, ea enim lata est sententia, in quacunque die comederitis de ligno, morte moriemini. At qui viuerebat, quomodo igitur mortuus est? Diuina sententia, & rei natura: quippe qui seipsum supplicio facit obnoxios, sub supplicio est; si non re, tamen sententia. Sed, ne quis, quum audiret eum non venire, ut iudicaret mundum, impunitum peccatum arbitraretur, & pigrior fieret, hanc tollit opinionem, inquit, tam iudicatus est. Nam, cum multo post tempore futurum sit iudicium, eius iam formidinem incutit, quod incredibilem ipsius praese fert humanitatem: quod non solum filium daret, sed iudicij quoque tempus differret in longum, ut abluendi criminis potestas fieret peccatoribus, & infidelibus. Qui credit in filium, non iudicatur. Qui credit, non curiosius inuestigat, non percutatur diligentius. Quid igitur, si immundam vitam videret, si non recte operaretur? hinc verum quidem fideles esse Paulus inquit; Confitentur se scire nomen Deum, factis autem negant: Veruntamen in hac vita propter hoc ipsum non iudicari, sed operum grauius postmodum supplicium daturum dicit, infidelitatis autem causa, eo quod semel credidit, non punitur. Vides quo pacto ab horrendis principiis in eandem rursus rationem descendit? Primum inquit; Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non introibit in regnum Dei: nunc autem; Qui non credit in filium, iam iudicatus est. Noli, inquit, arbitrari quicquam ei dilationem conferre. Iam reus est, nisi mutet sententiam, nihil autem meliori conditione erit infidelis, quam qui iam damnatus est, & supplicio affectus. Hoc est autem iudicium; Quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Cuius particulae haec est sententia; Idcirco plebuntur, quod tenebras dimittere, luci obuiam fieri noluerunt. His verbis omnem auferit infidelibus excusationem. Nam, si ad operum rationem exigendam, & errata puniendam venissem, possent sane excusari, si me non sequerentur: sin vero ad diuidendam lucem a tenebris, quisnam eius miserebitur, qui, cognita luce, in tenebris potius degere perseuerat? Quum enim nulla in re nos excusare possint, sed innumera a nobis accepissent beneficia, resiliunt tamen, quod alibi significauit; Oderunt, inquit, me gratis. Et rursus; Si non venissem, & locutus non fuisset eis, peccatum non haberent. Siquidem, qui in tenebris versatur, deficiente lumine, aliqua fortassis venia dignus est: qui vero, adueniente luce, tenebras seclatur, mali profecto, prauique animi praese fert argumentum. Sed quum multis hoc incredibile videatur, ut quisquam luci tenebras praeferat, adducit causam, quare ita affecti sint: Erant, inquit, eorum mala opera, &c. Et profecto non ad iudicandum, neque ad inquirendum venit, sed ad dimittenda peccata, & salutem per fidem largiendam. Qua igitur ratione fugerunt? Si iudicatum venisset, aliquid habuissent excusationis. Qui enim alicui sibi

Bibl. Hom. rom. 3. Y culpae

Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, &c. Magna peccantium pars in secleris sordibus diuina abutens clementia, nullam gehennam, nullum esse supplicium, omnia Deum peccata dimittere assenerat, quorum os Sapiens verbis obstruit; Ne dicas, misertatio eius magna, multitudinis peccatorum meorum miserebitur: misericordia enim, & ira ab illo cito proximat. In peccatores respicit ira eius, & secundum magnitudinem misericordiae eius multa reprehensio eius. Vbi igitur Dei clementia est, si pro peccatorum nostrorum meritis accipiemus? Quod autem ira se res habeat, audi prophetam, & Paulum dicentem, alterum quidem; Tu retribuere unicuique secundum opera eius: alterum vero; qui reddet unicuique secundum opera eius. Quod autem in hoc multa Dei clementia ostendatur: hinc constat. Duas vobis vitas Deus constituit, praesentem, & futuram. Praesentem in certamen posuit; futuram in certaminis praemium. Quam ratione? Multa, & graua commissimus, neque a pueris in vltimam usque senectutem abstinuimus, quin innumeris animam sceleribus coinquinarem, nullam eorum a nobis rationem exegit, sed per regenerationis lauacrum his nos absoluit, iustitiam, & sanctificationem largitus est: quid ergo dices, qui a cunabulis diuini mysterii initiatus, deinde multa in peccata prolapsus est? Is profecto maioris reus est supplicij: ex ipsis namque peccatis post mysteriorum initiationem longe grauius affligimur, quod Paulus his verbis significauit; Iratam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto magis puratis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiae contumeliam fecerit? Maiori igitur supplicio hic obnoxios, veruntamen etiam huic poenitentiae portas aperuit, & multas abluendi peccati vias praebuit. Considera, quae so, quanta haec sint benignitatis exempla, ut post lapsum a gratia peccanti, & reo non supplicium, sed emendationis spacium diuina largiatur clementia. Propterea inquit, Christus Nicodemo; Non misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Duo enim sunt Christi aduentus, & praeteritus, & futurus, sed non iisdem de causis sed praeteritus non ut iudicaret, sed ut dimitteret; futurus contra, non ut dimitteret, sed iudicaret. Propterea de praeterito inquit; Non veni ut iudicem mundum, sed ut saluum faciam mundum. De futuro; Quum venerit filius in gloria patris sui, statuet oues quidem a dextris, haec autem a sinistris: & alias, quas in hanc sententiam parabolas locutus est. Atqui & prior aduentus iudicij erat secundum iustitiae rationem. Quamobrem? Quoniam ante ipsum naturalis lex fuit, & prophetae: propterea lex scripta, & doctrinae, signa, & alia plura, quae nos admonuisse poterant: quorum raro non iniuria fuisset exigenda, sed immensa benignitate sua haec non inquit, sed parcat: nam, si peccata indicasset, omnes repete perissent. Omnes enim peccauerunt, inquit, & egerit gloria Dei. Vides summam Dei clementiam? Atqui, si tunc

Genes. 2.

Vides posse fieri ut aliquis sit vere fidelis, et tamen propter praesentem operum damnetur.

Matth. 23. 68. Infr. 15.

culpæ conscius est, iudicem fugere solet: indulgenti autem errantes quoque obuiam fiunt: quod si ad indulgendum venit, consentaneum erat, ut plurimorum criminum conscij prompto animo se exhiberent, quod multi fecerunt: etenim publicani, & peccatores Iesum sequebatur. Quid ergo his verbis significauit? qui semper in malitia perseverant. Ipse idcirco venit, ut vetera peccata dimitteret, & in posteram cautiorem hominem redderet: verum, quum nonnulli ita ad virtutis labores tolerandos fluxi sint, & imbecilles, ut ad mortem vsque maliciæ studeant, nunquam se absoluerunt curates, eos hoc in loco Christus significauit. Nam, cum Christi assertor, ad doctrinæ rectitudinem vitam etiam sanctam addat, ideo ad me venire formidant, inquit, quoniam à recta formidant vita. Qui enim gentilium errores sectatur, à nemine liberè reprehenditur: quippe qui eiusmodi deos colunt, & ipsis turpes, & ridiculos, quales ipsi sunt, honores exhibent, non aliena à doctrina sua opera præ se ferunt: qui autem Dei sunt, & desidiosè viuunt, omnes & expositulant eos, & accusant: tantæ etiam apud inimicos admirationi est veritas. Vide igitur quàm diligenter omne persequitur. Non enim, inquit, qui malè facit, non venit ad lucem: sed, qui in malis perseverat operibus, hoc est, qui semper in perditionis vitiorum lato versatur, neque vult meis subiici legibus: sed, his præuaticis, fornicatur licenter, & cetera, quæ prohibentur, exequitur: huc enim tanquam in lucem prodiens, fur manifestus deprehenditur, idcirco sub ditionem meam venire recusat. Multi gentilium inueniuntur, qui ideo Christianæ religioni se inhære non posse causantur, quoniam ab ebrietate, fornicatione, & cæteris huiusmodi affectibus nequeant abstinere. Quid igitur? Nonne & Christiani malæ, & perditæ vitæ, gentiles veræ philosophiæ studiosissimi inueniuntur? Quod multi Christiani perditè viuunt, non ignoto: quod autem Gentiles rectè faciant, hoc adhuc mihi non satis constat: neque tu mihi natura ipsa mansuetos, & modestos adduxeris, hoc enim non est virtus: sed eos, qui, cum affectibus trahuntur, fortiter resistunt, hos tamen non habes. Futurorum bonorum spes, & gehennæ metus, & alia huiusmodi vix hominem in virtute continent: quibus enim nihil horum persuadent, hi minimè virtutem amplectuntur: si qui autem simulant, gloriæ causa simulant: & qui ita affectus est, cum latere opera sua posse confidet, minimè à prauis cupiditatibus abstinere. Verum, ne cuiuspiam contentiosi esse videamur, concedamus ex Gentibus esse, qui rectè viuunt, neque hoc positioni nostræ contradicit. Quod enim frequenter, non quod rarè contingit, intelligendum est. Considera autem quo pacto aliunde etiam omnem aufert Gentilibus excusationem. In mundum lucem venisse dicit: num eam quæsierunt, inquit? num laborarunt, num adnixi sunt, ut eam inuenirent? Venit ad eos lux, neque obuiam facti sunt: quod si Christianorum nonnulli malè viuunt, respondebimus non de his intelligi, qui Christiani nati sunt, & à maioribus suis pietatem didicerunt, licet hi sæpenumero doctrina vitiosa vitam mutauerint: sed de iis, ut arbitror, qui, Gentilium, vel Iudeorum professione contempta, veram fidem complectuntur. Ostendit etiam errantium neminem fidei se subiecturum, nisi prius rectam sibi

Ergo non omnia infidelium opera sunt peccata.

vitam persuadeat, & neminem, nisi prorsus malitiæ deditum in incredulitate persistere: neque mihi dixeris, eum neque incontinentem esse, neque raptorem: non enim hæc sola virtus est. Quid hæc illi profunt, si inanis gloriæ seruus sit, & amicorum sodalitatem veritus, in errore permaneat? Hoc non est rectè viuere: neque enim gloriæ seruus minus peccat quàm fornicator, imò longè plura, & graviora comittit: sed da mihi apud Gentiles aliquem omnibus affectibus, & malitia liberum: non inuenies. Nam, qui apud eos magni habentur, & pecunias, & ventri dediti: ut inquit, maximè omnium hominum gloriæ seruiunt: quæ malorum omnium est causa. Hinc & Iudei in perfidia manserunt, quos arguens Christus inquit: Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Et qui tandem à Nathanaël, cui etiam veritatem testatus est, hæc verba non habuit, neque longiori sermone vsus est? Quoniam nõ eo studio venerat: hic enim hoc sibi faciendum cõstituerat, & quod alij quieti, hic auditioni tempus exhibuit: ille ab alio persuasus, non tamen quin admoneret, præterit. Siquidem inquit: Amè amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis. Huic nihil tale, sed de generatione, & vita æterna, diuerso sermone secundum subiectam materiam locutus est. Nam, cum ille prophetarum dicta procul dubio crederet, tantum audire satis habuit: hic autem, cum adhuc dubitaret, non quidem manifestè omnia ei Christus aperuit: sed eius mouit mentem, ut in timore timorem eiiceret, cum non credentem iudicari, & non credere à praua cõscientia proficisci diceret. Humanam namque gloriam magni faciebat, & plus quàm supplicium. Multi enim, inquit, ex principibus crediderunt in eum, sed propter Iudæos non confitebantur: præterea eum coarguit, cum dicat nulla alia ratione hominem non credere, quàm quod vitam immundam viuunt: & in sequentibus inquit: Ego sum lux: hic autem, Venit lux in mundum. Principis enim obscurus, inde apertius locutus est. Verum tamen Nicodemus multitudinis gloria mulcebatur: quam obrem debitam fiduciam habere non poterat. Fugiamus igitur inanem gloriam, quæ cæteris est affectibus violentior: hinc auaritia, hinc pecuniarum amor, hinc odium, bella, pugna. Quippe, qui plura amat, minimè constare poterit, amat autem nullam aliam ob rem, quam inanem gloriam. Et quanam gratia, dic, quæso, eunuchorum, & mancipiorum gregibus, & huiusmodi rebus friuolis, & inanibus multi stipari volunt: non necessitatis gratia, sed ut importuni huius affectus obuios omnes testes habeant, horum caput est inanis gloria, quod si abscindemus, reliqua malitiæ membra interibunt, & nil prohibuerit, quin terram ut cælum incolamus: neque ad malitiam tantum, quos capit animos, impellit inanis gloria, sed & virtutibus se insinuat: à quibus cum nos abstrahere non possit, in ea maiorem in modum nos offendit, multis nos laboribus subiicit, quorum omnem fructum penitus aufert. Siquidem, qui inani gloria mulcet, ieiuniorum, orationum, misericordiæ omnem mercedem amittit. Quid hoc damno miserius, cum frustra verberemur, & ridiculi siamus, & superba excidamus gloria? Neque enim vtrunque & desiderare, & cõsequi possumus: sed, si vnam optauerimus,

Infr.

Supra.

Infr.

rimus, cælorum videlicet gloriam, vtrunque consequemur. Quamobrem, si gloriam volumus, humanam fugiamus gloriam, & diuinam duntaxat prosequamur: hoc pacto & hæc, & illam adipiscemur, gratia, & benignitate domini nostri Iesu Christi, per quem & cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto in secula seculorum, Amen.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in superioribus Euang.
Homilia

Extr. 12.

Infr.

Non enim misit Deus filium suum ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotorum. Ipse se interimit, qui præcepta medici obseruare non vult. Venit saluator ad mundum. Quare saluator dictus est mundi, nisi ut saluet mundum, non ut iudicet mundum? Saluari non vis ab ipso ex teipso iudicaberis. Et quid dicam iudicaberis? Vide quid ait: Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit. Quid dicitur sperabas, nisi iudicatur? Quod addit, Iam, inquit, indicatus est. Nondum apparuit iudicium, & iam factum est iudicium: mouit enim dominus qui sunt eius, nouit, qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam. Nouit in area sua triticum, nouit & paleam, nouit & legetem, nouit & zizaniam, iam iudicatus est qui non credit. Quare iudicatus est? Quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem? erant enim mala opera eorum. Fratres mei, quorum opera bona inuenit dominus? Nullorum. Omnia enim opera mala inuenit. Quomodo ergo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem? Et hoc enim sequitur: Qui autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Quomodo quidam opus bonum fecerunt, ut venirent ad lucem, id est, ad Christum? Et quomodo quidam dilexerunt tenebras? Si enim omnes peccatores inuenit, & omnes à peccato sanat, & serpens ille, in quo figurata est mors domini, eos sanat, qui mors fuerant, & propter morsum serpentis erectus est serpens, id est, mors domini, propter mortales homines, quos inuenit iniustos: quomodo intelligitur, Hoc est iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim mala opera eorum? Quid est hoc? Quorum enim erant bona opera? Nonne venisti, ut iustifices impios, sed dilexerunt, inquit, tenebras magis quàm lucem: ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, & multi confessi sunt peccata sua: quia qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, iam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua: & si tu accuses, coniungeris Deo. Quasi duæ res sunt, homo, & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit: dele quod fecisti, ut Deus saluet quod fecit. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Cum autem ceperit tibi displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium operum bonorum, confessio est operum malorum. Facis veritatem, & venis ad lucem: quid est, facis veritatem? Non te palpas, non tibi blandiris, non tibi adularis, non dicis, iustus sum

cum sis iniquus, & incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem, ut manifestentur opera tua, quia in Deo sunt facta: quia & hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret, & eius veritas tibi ostenderet. Sed qui etiam admonitus diligit peccata sua, Odit admomentem lucem, & fugit eam, ut non appareant opera eius mala, quæ diligit: qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua, non sibi parcat, non sibi ignoscit ut Deus ignoscat: quia quod vult ut Deus ignoscat, ipse agnoscat & venit ad lucem: cui gratias agit, quod ille quid in se odisset, ostenderit. Dicit Deo: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Et qua fronte dicit, nisi iterum dicat: Quoniam facinus meum ego cognosco, & peccatum meum coram me est semper: Sit ante te quod non vis esse ante Deum: Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquet illud tibi Deus ante oculos tuos, & tunc retorquet, quando iam poenitentia fructus nullus erit. Currite, ne tenebræ vos comprehendant. Fratres mei, euigilate ad salutem vestram, euigilate, dum tempus est, nullus retardetur à templo Dei, nullus retardetur ab opere domini, nullus auocetur ab oratione cõtinua, nullus à solita deuotione fraudetur. Euigilate cum dies est, lucet dies: Christus est dies, paratus est ignoscere reis, sed agnoscantibus: punire autem defendentes se, & iustos se iactantes & putantes se esse aliquid cum nihil sint. In dilectione autem eius & in misericordia eius qui ambulat, etià liberatus ab illis lethalibus, & grandibus peccatis, qualia sunt facinora hominum, homicidia, furta, adulteria, præter illa, quæ minuta videntur esse peccata, linguæ aut cogitationum, aut immoderationis in rebus concessis, facit veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis. Quomodo minuta plura peccata si negligantur, occidunt? Minuta sunt guttæ quæ flumina implent, minuta sunt grana arenæ: sed si multa arena imponatur, premit, atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens. Paulatim per sentinam intrat, sed diu intrando, & non exhauriendo, mergit nauim. Quid est autè exhaurire nisi bonis operibus agere, ut non obruat peccata, gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoscendo: iter autem huius seculi molestum est, plenum est tétationibus, in rebus prosperis ne extollat, in rebus aduersis ne frangat. Qui tibi dedit felicitatem huius seculi, ad consolationem tuam dedit, non ad corruptionem: Rursus qui te flagellat in isto seculo, ad emendationem, non ad damnationem facit. Ferro patrem erudientem, ne sentias iudicem punientem. Hæc quotidie dicimus vobis, & sæpe dicenda sunt, quia bona & salutaria sunt.

* al. arguantur.

Psal. 50.

Ioan. 12.

Nota differtiam lethalium, & venialium peccatorum.

Vide satisfactoria, & expurgatoria opera peccatorum.

S. CYRIL. EPISCOPI
Alexandr. superioribus Euang.
expositio.

It enim dilexit Deus mundum, &c. Plane his verbis Deum se natura esse significat; Siquidem necesse est filium Dei vnigenitum, patris similem, Deum esse, qui non de foris filiationis (ut nos) habeat dignitatem, sed illud ipsum vere sit, quod dicitur. Charitatis autem erga homines Dei patris, mentionem opportune fecit, ut Nicodemi durities Bibl. Hom. tom. 3. Y 2 aut

aut molliatur, aut apertius pateat. Quid enim aliud est Deo prædicanti non credere, quam veritatem mendacij crimine accusare? Præterea, cum se datum pro vita mundi affirmet, magna supplicia impendere monet omnibus, qui arrogantia sua tantam Dei patris gratiam negligunt. Sic enim Deus dilexit mundum: ut filium suum unigenitum daret. Audiant hæc, quæso, rursus omnes, qui Christo aduersantur, nobisque petentibus explicent; quid magni Dei patris habet secundum ipsos dilectio, aut quomodo ipsam merito admirabimur? Respondentibus, ut puto, mirandam esse Dei patris erga nos charitatem, quia filium suum pro nobis tradidit, & filium unigenitum, ut ergo mirabilis sit hæc Dei patris charitas, filius datus non creatura esse credatur, filium autem eum dico, qui, cum ex substantia patris sit, genitori est consubstantialis, & verus profecto Deus, Nam, si ut vos dicitis, ex substantia Dei patris non est, non poterit secundum naturam filius Dei esse. Ita mirabilis illa charitas patris nulla esse videbitur. Creaturam enim pro creaturis, non vere filium dedit. Et ad hæc frustra nos apostolus terret, cum dicat.

Heb. 10. Si qui duobus, aut tribus testibus legem Mosaicam spernit, morte puniatur, quanto peiore putatis dignum supplicio eum, qui filium Dei conculcauit? Conculcat enim, qui spernit. cur igitur, si filius verus non est, sed Moysis cõseruus (cognata enim est creaturæ creatura creationis ratione, etiam si quadam præstantia dignitatem alterius superare videatur) maiora supplicia luet, qui eum spernit, quam qui legem Moyses cõtempnit? quia videlicet non in creaturam, neque in Moysis cõseruum peccauit, ingens igitur, atque admirabilis charitas Dei patris est: qui filium suum (qui ex substantia eius est) pro mundi vita misericorditer tradidit. *Non enim misit Deus filium suum, &c.* Quoniam filium Dei se liquido nuncupauit: idcirco à qualitate, magnitudinẽque rerum quasi firmissimo quodam testimonio id comprobatur. Nõ enim inquit missus sum, ut lege orbem terrarũ, quem admodum Moses, damnem, nec ut mandata in reargutionem peccatorum tradam, nec ut seruilis ministerio fungar; verum ut per misericordiam Deo conuenientem, tanquam filius, ac hæres patris à seruitute homines vendicem, damnante lege in iustificantem gratiam commutata, & sic à peccatorum vinculis genus humanum eripiam. Ad saluandum ergo, non ad damnandum veni. Nam, ut decens erat, inquit, damnantis legis Moysen (qui seruus erat) ministrum fuisse: sic me decet (cum sum filius Dei) à maledictione legis orbem liberare, & misericordiæ cumulo ægritudinem mundi curare. Quod si iustificans gratia, damnante mandato legis præstantior est; quomodo non intelligetur consequenter seruilis conditionem omnino excedere, qui potestate diuina ut Deus à peccatorum vinculis hominem liberat? Et hæc quidem vna horum euangelij verborum ratio est. Altera superioribus affinis, atque coniuncta, perspiciebat Nicodemum saluator Mosaisis nimium inhærere mädatis, & regenerationem spiritalem horrescere, ac euãgelicam viuendi disciplinam ideo asperrari, quia difficiliorem mandatis legalibus futuram putaret. Hæc veluti Deus nequaquam ignorãs, hominis imperiti formidinem vnica ratione dissoluit: onerosam nimium legem esse ostendens, quæ mundum non

Heb. 10.

Rom. 7.

1. Cor. 3.

liberet, sed damnet; se vero gratiæ, ac misericordiæ largitorem. *Non enim* (inquit) *Deus filium suum misit in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in filium, &c.* Cum rebus ipsis filium se Dei esse approbasset, sublimiorẽque gratiã mundo præberi à se dixerit, quam Mosaisca lex contulerit (Melius enim, atque alius est, gratia iustificari, quam lege condemnari) mirabilem quandam aliam ut Deus viam comperit, qua ad suscipiendam salutem homines impellit. Credenti enim, singulare, diuinumque proposuit præmium: minime ipsum in iudicium peruenturum affirmans. Non credenti autem certa imminere supplicia dicit: ad vnam, eandemque viam utrosque compellens, illos enim cupiditate laudabili gratiæ istos terrore cruciatus ad fidem misericorditer conuocat. Magnum autem crimen esse incredulitatis ostendit: quoniam unigenitus ipse sit Dei filius. Nam quanto præstantius est, quod contemnitur; tanto maioribus, qui spernit, supplicis subiacebit iudicium vero iam ait esse incredulum: quod ipse in seipsum (quoniam largitorem indemnationis non suscepit) condemnationis intulit sententiã. *Hoc autem est iudicium, &c.* Causas condemnationis incredulorum attulit: ostenditque probe admodum in proverbiis dici, non iniuria volucris retia tenduntur, si enim, cum ad lucem venire poterant, in tenebris iacere maluerunt: quomodo non sunt ipsi condemnandi: qui prauo sibi iudicio cruciatus asciscunt, peiora melioribus, & tenebras luci anteferentes: liberum etiam iudicium hominis his verbis ostendit; qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium, potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bene agimus; & contrarium, si mala committimus, inuenimus: hoc per prophetam etiam quendam dixit; si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis; quod si nolueritis, neque audieritis me; gladius vos deuorabit. *Omnis enim, qui male agit, &c.* Latius exponit, quod dixerat, ostendens idcirco segnitie homines impediri, ne bona consequantur, quoniam praua diligant. Segnitici autem radices sunt: quod discere, ac perpendere illa nolint, quibus bonus quisque, ac sapiens fuerit. Recusat enim (inquit) omnis, qui male agit, lucis illuminationem: nõ, quia malorum eum pudeat, pigeatque (saluaretur enim, si id esset) sed, quia ignorare meliora manul, ne conscientie stimulis quotidie peccans exagretur: & quoniam putat, maiora sese supplicia subiturum, si, cum exquisitiorem bonorum cognitionem teneat, voluntatem Dei agere nolit. *Qui autem facit veritatem, &c.* Qui veritatem facit, spiritalem illuminationem non spernit, per ipsam maxime ad eam cognitionem perductus, ut intelligere possit, an omnia secundum diuina peregerit præcepta, nec voluntatem Dei transgressus sit. Certissimum igitur infrenatæ libidinis signum est, si quis ea recuset discere, quibus possit ad meliora renouari: virtutis autem, atque pietatis, si quis eam vitam Deo placere arbitretur, quæ secundum præcepta eius peragitur, quod ita se habere non ignorat Psalmista, cum dicat. Lex domini immaculata, conuertens animas; testimonium domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Iustitiæ domini rectæ, lætificantes corda; præceptum domini lucidum illuminans oculos.

BEDÆ

BEDÆ VENERABILIS presbyteri in superius Euang. expositio.

Sic enim dilexit Deus mundum, &c. Vnde notandum, quod eadem de filio Dei unigenito replicat, quæ de filio hominis in cruce exaltato præmisserat, dicens; *Et omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quia profecto idem redemptor, & conditor noster filius Dei ante secula existens, filius hominis factus est in fine seculorũ: ut qui per diuinitatis suæ potentiã nos creauerat ad perfructum vite beatitudinis perennis, ipse per fragilitatem humanitatis nostræ nos restauraret ad recipendam, quam perdidimus vitam. Sequitur autem; *Non enim misit Deus filium suum in mundum, &c.* Ergo quantum in medico est, sanare venit agrotum: se interemit, qui præcepta medici obseruare non vult. Venit saluator ad mundum. Quare saluator dicitur mundi? nisi ut saluet mundum, non ut iudicet mundum. Saluari non vis ab ipso: Ex te iudicaberis. Et quid dicam, iudicaberis? Videre quid ait; *Qui credit in eum, non iudicatur, &c.* Quid dicitur sperabas, nisi iudicatus? iam, inquit, iudicatus est. Nondum apparuit iudicium, sed iam factum est iudicium. Nouit enim dominus, qui sunt eius. Nouit qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam. Nouit in area sua triticum suum, nouit & paleam: nouit & segetem, nouit zizaniã. *Iam iudicatus est, qui non credit.* Quare iudicatus? quia non credit in nomine unigeniti filij Dei. *Hoc est autem iudicium, &c.* Fratres mei, quorum opera bona inuenit dominus? Nullorum. Omnia enim mala opera inuenit. Quomodo ergo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem? Hoc enim sequitur; *Qui autem facit veritatem, &c.* Quomodo ergo quidam bonum opus fecerunt, ut venirent ad lucem, id est ad Christum? & quomodo quidam dilexerunt tenebras, si omnes peccatores inuenit, & omnes à peccato sanat; Et serpens ille, in quo figurata est mors domini, eos sanabat qui mori fuerant, & propter mortuum serpentem erectus est serpens, id est, mors domini propter mortales homines, quos inuenit iniustos. Quomodo intelligitur hoc iudicium, quoniam lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim mala opera eorum. Quid est enim hoc? Quorum enim erant bona opera? Nonne venisti ut iustifices impios? Sed dilexerunt, inquit, magis tenebras quam lucem: quia ipsi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua: ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, & accusat peccata sua, iam enim Deo facit. Accusat Deus peccata tua: si & tu accuses, coniungeris Deo. Quasi duæ res sunt, homo, & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, ut Deus saluet quod fecit. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Cum autem ceperit tibi displicere, quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium bonorum operum, cõfessio est operum malorum. Facis veritatem, & venis ad lucem. Quid est facis veritatem? Non te palpas, non tibi blandiris. Non te adulas. Non dicit, iustus sum, cum sis iniquus: & incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem, ut manifestetur opera tua, quia in Deo

Ex conu. 1. Joan.

1. Tim. 2.

Liberum est, ut iudicetur, si iudicatus est, qui non credit. Quare iudicatus? quia non credit in nomine unigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium, &c.

facta sunt, quia & hoc ipsum, quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret, & eius veritas te tibi ostenderet. Sed qui etiam admonitus diligit peccata sua, odit admomentem lucem, & fugit eam, ut non arguantur opera eius mala, quæ diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua: non sibi parcit, non sibi ignoscit, ut Deus ignoscat: ipse agnoscit, & venit ad lucem: cui gratias agit, quod ille quid in se odisset ostenderet: dicit domino; Auerte faciem tuam à peccatis meis. Et qua fronte dicit, nisi iterum dicat, quoniam facinus meum ego agnosco, & peccatum meum contra me est semper. Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquet tibi illud Deus ante oculos tuos: & tunc retorquet, quando iam poenitentia fructus nullus erit. Currite, ne tenebræ vos comprehendant.

1. Ioh. 10.

HAYMONIS EPISCOPI Halberst. superioris Euang. expositio.

Vnde notandum, quod eadem de filio Dei unigenito replicat, quæ de filio hominis in cruce exaltato promiserat dicens. Ut omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam æternam. Quia profecto idem redemptor & conditor noster filius Dei ante secula existens filius hominis factus est in fine seculorum ut qui nos per diuinitatis suæ potentiã creauerat, ad perfructum vite beatitudinis perennis, ipse per fragilitatem humanitatis nostræ nos restauraret, ad recipendam quam perdidimus vitam: sequitur: *Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum.* Ergo quantum in medico est, sanare venit agrotum, sed interimitur qui præcepta medici seruare non vult. Venit saluare mundum. Quare saluator dicitur mundi, nisi ut saluet mundum, non ut iudicet mundum? saluari non vis ab ipso, ex te ipso iudicaberis. Et quid dicam iudicaberis? Videre quid ait *Qui credit in eum non iudicabitur. Qui autem non credit. Quid dicitur sperabas, nisi iudicetur. Iam, inquit, iudicatus est.* Nondum apparuit iudicium, sed iam factum est iudicium. Nouit dominus qui sunt eius, nouit qui permaneant ad coronam, & qui permaneant ad flammam, nouit in area sua triticum suum, nouit & paleam, nouit & segetem, nouit zizaniã. Iam diiudicatus est qui nõ credit. Quare iudicatus est? *Quia non credit in nomine unigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Erant enim eorum mala opera.* Fratres mei, quorum opera bona inuenit dominus? Nullorum. Omnia enim opera mala inuenit. Quomodo ergo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem? Hoc sequitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo facta sunt.* Quomodo ergo quidam bonum opus fecerunt, ut venirent ad lucem, id est, ad Christum? Et quomodo quidam dilexerunt tenebras. Si enim omnes peccatores inuenit, & omnes à peccato sanat, & serpens ille in quo figurata est mors domini eos sanabat, qui mori fuerant & propter mortuum serpentis erectus est serpens, id est, mors domini propter mortales homines, quos inuenit iniustos, quomodo intelligitur, Hoc est iudicium, quoniam lux venit in mundum, & dilexerunt homi-

Bibl. Hom. tom. 3. Y 3 nes

nes magis tenebras quam lucem: Erant enim eorum mala opera. Quid est hoc? Quorum enim erant opera bona. Nonne venisti ut iustifices impios. Sed dilexerit (inquit) magis tenebras quam lucem. Ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, multi confessi sunt peccata sua, quia qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, tam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua, si & tu cum accusas, cõiungis Deo. Quali duæ res sint, & homo & peccator. Quod audis homo, Deus fecit, quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, ut Deus saluet quod fecit. Oporteret ut oderis opus tuum in te & ames in te opus Dei. Cum autem cõperit tibi displicere quod fecisti inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium honorum operum tuorum, confessio est operum malorum. Fac veritatem, & venis ad lucem, Quid est facere veritatem? Non te palpes, non tibi blandiaris, non tibi aduleris, non dicas iustus sum, cum sis iniquus & incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem, ut manifestetur opera tua, quia in Deo sunt facta. Quia & hoc ipsum quod tibi displicet peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret, & eius veritas tibi ostenderet. Sed qui etiam admonitus diligit peccata sua odit admonentem lucem, & fugit eam, ut non arguantur opera eius mala, quæ diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua, non sibi parcat, nõ sibi ignoscit, ut Deus ignoscat. Quia quod vult ut Deus ignoscat, ipse agnoscit, & venit ad lucem, cui gratias agit, quod illi quid in se odisset, ostendit & dicit Deo. Domine averte faciem tuam à peccatis meis. Et quia frustra dicit, nisi iterum dicat, quoniam facinus meum ego agnosco & peccatum meum contra est semper. Sit ante te, quod non vis esse ante Deum. Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquet tibi Deus illud ante oculos tuos, & tunc retorquet, quando iam pœnitentiæ fructus nullus erit.

Psal. 50.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris euangelyj
expositio.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium, &c. Mira Dei erga mundum dilectio, & tanta, ut non dederit vel prophetam, vel angelum, sed filium suum, atque illum vnigenitum, Angelum siquidem dedit, non erat res parva, eò quod angelus quidem minister eius fidelis, & seruus, nõ autem inimici, & apostatæ: nunc autem, dato filio, quanto excellentiorem dedit charitatem? Item, si multos habes filios, vnum dedit, & hoc maximum fuisse, nunc vero vnigenitum dedit. Igitur bonitas digne laudanda est. Arriani autè dicunt quod vnigenitus dicatur eo, quod solus ipse factus sit, & conditus à Deo, omnia autem alia ab illo. Quibus simpliciter respondemus, Si quidem vnigenitus dictus fuisset, quom non esset filius, haberet rationem impudens vestri commentum: ar nunc, quom nõ solum vnigenitus, sed & filius dicatur, non permittit sic intelligere, sed vult illum solum ex patre natum. Vide autem, oro, quod sicut supra dixit filii hominis descendisse de celo, quamuis non descenderit caro de celo, sed propter vnâ personam, & vnâ hypostasin, ea, quæ Dei sunt,

attribuit hominibus & hoc loco, ea quæ hominis sunt, attribuit verbo Deo. Dedit enim (inquit) Deus filium suum in mortem: quamuis impassibilis permanferit Deus: tamen quia vnus, & idè fuit per hypostasin, & qui verbum Dei, & homo, qui pro nobis patiens, filius dicitur esse, datus esse, in quantum & vere passus, non in sua natura, sed in sua carne. Quod autem lucrum, dari filium? O magnum, & supra humanam mentem, ut omnis, qui credit in illum, duo illa lucratur: vnum quidem, quod non perit, alterum, quod vitam habet, atque vitam æternam! Verus enim lex promittebat eos, qui in illa Deo placebant, impledos longitudine dierum: Evangelium autem nou temporariam vitam largitur, sed æternam, & indissolubilem. Quia enim duo sunt aduentus Christi, & ille, qui fuit, & ille, qui venturus est: de priorè aduenta dicit, quod non missus sit filius, ut condemnet mundum (quia si propter hoc venisset, condemnati fuissent vtiq; omnes: omnes enim peccauerunt, sicut & Paulus dicit) sed primum ad hoc venit, ut mundum seruariet, atque hæc intentio eius fuit: per accidens autem iudicat eos, qui non crediderunt. Lex enim Mosaica præcessit, ut reprehederet peccatum, & condemnaret præuaticam. Nulli enim ignoscit, sed simul atque inuenerit peccantem in aliquo, pœnam infert. Itaque primus aduentus non propter iudicium factus, nisi per accidens, iudicans eos, qui non crediderunt, qui iam iudicati sunt. Secundus vero erit, ut omnes iudicet, & vnicique secundum opera sua faciat. Qui credit in filium, non iudicatur: qui vero non credit, &c. Quid est, qui credit in filium, non iudicatur? Nunquid, si immundam egerit vitam, non iudicatur? maxime quidem: non enim vere fideles sunt eiusmodi, ut Paulus dicit. Deum enim, inquit, fatentur se scire, operibus autem negant. Verum tamen hoc loco dicit, quod propter ipsum credere nõ iudicatur, dabit autem pœnas graues malorum operum: propter incredulitatem autem, quam non habet, non punietur: semel enim credidit: qui non credidit, iam iudicatus est. Quomodo? Primum quidem quoniam & ipsa incredulitas condemnatio est. Ellè enim extra lucem, per se maximum supplicium est. Deinde, quamuis non hic gehennæ traditus sit, sed congregauit hic futuri supplicij occasiones, sicut & homicida, tamen si non sententia iudicis condemnatur, natura tamen rei condemnatus est. Et Adam die, quo comedit de ligno, mortuus est: & quamuis viueret, sententia tamen, & natura rei mortuus fuit. Omnis igitur incredulus condemnatus est, quod hinc migrans mox supplicio tradendus est, & non in iudicium producendus: iuxta illud; Non resurgent impij in iudicio. Indigni enim habentur, ut rationem dent impij, sicut & diabolus. In iudicium igitur non resurgent, sed in condemnatione. Ita & in Evangelio dicit dominus, quod princeps huius mundi iam iudicatus sit, & non solum, quod ipse nõ crediderit, sed quod & Iudam proditorem fecerit, & alijs perditionis fuerit author. Quamuis autem dominus in parabolis adducat puniendos quasi eos, à quibus sumatur ratio, ne mireris. Primum quidem eo ipso; quia parabolæ sunt ea, quæ dicuntur, non oportet omnia, quæ in parabolis dicuntur, quasi canones, ac leges assumere. In die enim illo vnusquisque conscientiam habens pro iudicio,

Rom. 9.

Exod. 10. Dent. 17. 31.

Non intelligitur per via mundum dignitatem fidei amittit, sed huiusmodi Deum filium, ut iudicet.

Genes. 1.

Psal. 11.

Ioan. 12.

iudicio, quod falli nequeat, non opus habebit alio, qui reprehendat, sed semetipsum quisque confutabit, ac abibit. Deinde dominus non inducit incredulos, quod mereantur ut rationem reddant: sed credentes quidam, ac immisericordes. Nos autè de impijs, & incredulis loquimur. Aliud autem est impius, ac infidelis: & aliud immisericors, & peccator. Hoc est iudicium, quia lux venit in mundum. Ostendit hoc loco infideles omni excusatione destitutos. Ista enim condemnatio est, inquit, quia venit ad eos lux, & neque sic ad illam accesserunt. Non enim in hoc solo peccarunt, quod ipsi nõ quæsiuerunt lucem, sed hoc pessimum est, quod lux ad illos venit, & illam nõ susceperunt: propterea & condemnati sunt. Nam siquidem non venisset lux, potuissent homines prætere ignoraſſe se quid esset bonum: verum, quia venit quidem Deus verbum, & deditque verbum suum ut illuminaret, non susceperunt autem illi, omni excusatione posthac carent. Ut autem nullus dicat, Nemo præfert tenebras luci, ponit causam, propter quam tenebris adhæserint homines; Erant enim, inquit, opera illorum mala. Quia enim Christianismus non solum recta dogmata, sed & honestam vitam exigit: ipsi autem voluerunt luto peccati inuolui, ideo nolunt improbi ad lucem Christianismi venire, & se meis subijcere legibus. Porro qui facit veritatem, & contendit & aspirat ad vitam, quæ Deo placeat, is ad Christianismum veluti ad lucem accedit: quod magis in bono proficiat, & appareat eius opera secundum Deum facta. Qui talis est cum fide recta, & vitam quoque honestam instituit, lucetque omnibus hominibus in illo glorificatur Deus. Et ita Gentilibus incredulitatis causa facta est immunditia vitæ. Sed forte dixerit quis, Quid igitur non sunt & Christiani improbi, & Gentiles honestæ vitæ? Fateor & ipse quidem improbus Christianos: ar bonos Gentiles inueniri non asseuerauerim, Et natura quidem mæueti, & boni repeririur quidam, sed non virtute. Nam exercitatione, & meditatione boni nullus inuenietur: & quamuis boni quidam habitati sint, omnia tamen ad vanam gloriam fecerunt. Qui autem bonus propter gloriam, & non propter bonum ipsum, si quando tempus inuenerit, malis indulget concupiscentiis. Nam, si apud nos interminatio gehennæ, & omne aliud studium, & vitæ innumerabiliu sanctorum vix conseruant homines in virtute: quo pacto nunc Gentiliu illos in bono continebunt? Magna quoque res fuerit si non & pessimos redderint.

Si tenet ali- quod iudicium, ipse & in ge- nibus vniuersi- moralis re- pendi: illud quidem cer- tum, ab illi- dupa opera non dicitur bo- ni esse posse: tuncque est, qui afferunt, omnia infide- lum opera ef- peccata.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Nam Deus sic dilexit mundum, &c. Deus sic dilexit mundum: siue adeo homines amat, ut pro hominibus filium suum dilectum in mortem tradiderit: ut omnis, qui credit in eum, viuat perenniter vita beata, quæ sanctis congruit. Ostendit ergo, quod de mente sua sicut & patris fuerit crucifixio: Vna siquidem, eademque voluntas est patris, & filij, ac spiritus sancti. Rursum quod additur; *Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, confirmatio verbi est. Sed quam ob causam dilexit Deus mundum? plane ob aliud ni-

hil, quàm propter immensam bonitatem suam. Erubescamus igitur intuentes eius dilectionem: Nam ipse neque filio suo vnigenito pepercit propter nos, ar nos etiam pecunijs parcimus, ne eas propter ipsum expendamus: quod certe omnem excedit ingratitudinem, ut opus eius immensæ sit bonitatis, nostrum vero immensæ ingratitudinis. Erga filium quoque simili vrimur perfidia. Homini namque, qui se pro nobis exposuit periculo, prompte omnem tradimus substantiam: Christo verò, qui pro nobis mortuus est, neque hanc beneuolentię mensuram exhibemus: sed fratres eius minimos despiciamus eluantes, aliæque plurima sustinentes: magis autem ipsum, qui mala illorum per compassionem pro suis ducit. Non enim misit Deus filium suum in mundum, &c. Aliam quoque Dei ostendit humanitatem, ac ineffabilem quam erga nos gerit curam. Neque enim solum dedit filium suum vnigenitum, sed & iudicium reiecit, ac in secundum eius distulit aduentum. Duo siquidem Christi sunt aduentus, qui iam factus est, & qui futurus est. Non sunt autem hi duo ad eodẽm fines: Est enim primus non ut inquirat, sed ut remittat, quæ ab hominibus perpetrata sunt: Secū- dus verò non ut remittat, sed ut inquirat. Hic ergo de primo loquitur. Atqui etiam primus condemnationis erat, si, quod verum est, fateri volumus: nam ante hunc lex naturalis erat, & lex scripta, ac propheta, doctrina, & signorum exhibitiones, aliæque multa, quæ vitæ instituta cõr- rigerent: & cõsequens erat, ut omnium transgressiones punirentur. Sed quom admodum humanus esset, nõ statim de malis inquirebat, sed ignoscebat: nam si inquisisset, omnes simul abrepti essent: omnes siquidem peccauerant. Nunc ergo venit ut de præteritis veniam tribuat, & de futuris securos reddat. Postmodum autem veniet ut condemnet, & de iis, qui non crediderunt, vltionem sumat. Si non venissem, inquit, & loquutus eis fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui credit in eum, non condemnatur. Qui legitime credit. Vel qui seruat etiam eius præcepta. Nam de his, qui tales non sunt ait Apostolus; Confitentur se scire Deum, factis autem negant. Qui autem non credit, iam condemnatus est, &c. Nam, sicut illum fides exem- nit cõdemnationi, ita hunc incredulitas ante iudicium condemnauit. homicida enim, & quicun- que delinquit, ex natura peccati statim condem- natus est, sed postmodum sententiã principis. Alio quoque modo. Quia iudicium non erat præsens, sed futurum, condemnationis timorem prope ad- duxit. In nomen autem, hoc est, in ipsum: nam & hoc idioma est scripturæ Hebraicæ, vbi de Deo loquuntur, capere nomen eius pro ipso, religionis gratia. Hæc est autem condemnatio, quia venit lux in mundum, &c. Hæc est infidelium cõdemnatio: propter hoc condemnantur, quia, veniente ad eos luce scientiæ, ac veritatis (dicit autem hoc de seipso) dilexerunt magis tenebras ignorantie, ac mendacij, quàm lucem. Nam, qui, absente luce, manet in tenebris, excusationem fortassis aliquam habebit: quanquam & hunc oportuit non ita se habere, sed lucem quærere: qui verò veniente ad se luce, adhuc in tenebris residet, omni priuatur excusatione: auertit enim animum ad lucem claudit, & voluntariè tenebris offunditur: nec solum ad lucem non venit, sed e diuerso quom magis lux

Ioan. 15.

Tit. 1.

ad se veniat, fugit, & à sua auertitur salute. Deinde etiam causam ponit propter quam dilexerunt tenebras. Erant enim mala eorum opera. Ideo ergo lucem fugerunt, ne ea manifestaret. Atqui non venit ut inquirat, sed potius ut ignoscat: & ideo accedere magis oportebat. Nam omnis, qui male agit, odit lucem. Quamdiu mala operatus fuerit, quamdiu in his permanserit. Et non venit ad lucem, ne manifestentur opera eius. Timens videlicet. Qui autem operatur

veritatem, venit ad lucem. Qui operatur, quod rectum est, qui recte conuersatur, venit ad lucem, amat lucem. Et manifestentur opera eius. A luce: neque enim erubescit, aut veretur ea. Quod per Deum sunt facta. Quod secundum Deum sunt, quod Deo placencia. Quod autem dictum est: Et manifestentur, non est intelligendum quasi hoc in facto suo querat, sed tanquam rei consequentia hoc faciente: solum namque lux manifestare, quæ proxima sunt.

FERIA III. POST PENTECOSTEN.

IOAN. 10.

Nillo tempore: Dixit Iesus discipulis suis. Amē amē dico vobis, qui

a Id est, in catholicam ecclesiam in consortium fidelium. b Casurus ex alto humilis intrat. c Quoquo modo præter Christum, vel non bene de eo sentiendo, vel non eius gloriam, sed suam querendo.

non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille

d Id est, qui recte sentit de Christo, & non sua, sed quæ Christi sunt querit. e Prædestinatus ad vitam.

fur est, & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.

f Prædestinati ad vitam. g In quocumque sonat vox verbi Dei. h Obediendū. i Quia habet nomina scripta in libro vitæ: vnde & dicitur, Nouit dominus qui sunt eius.

Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt. Et proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emisserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed effugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbum dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amē amen dico vobis: quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot venerunt fures sunt & latrones, sed non audierunt eos. Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur: & ingreditur, & egredietur, & pascua inueniet, Fur non venit, nisi ut furetur & macet & perdat. Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant.

k Quasi de Ægypto in doctrinam vel regnum. l De tenebris ad lucem, dum ante eas vadit, quasi in columnā nubis & ignis. m Exemplum eis faciens quod docuit vel ad regnum præcedit.

n Quocumque iterit. Perseuerando vsque in finem. o In quo non est vox Christi, etiam si bonus videatur.

p Exercet obsecutus, pascit manifestus, dum exponit. q Quia iactant se videre. r In quo conuincuntur cæci esse.

s Ut credens quæ dixit & pascuas intelligat. t Per me ergo intrat qui intrat.

v Præter me, prophetæ præmissi cum eo, id est, cum veritate.

x Verè. y Sed. z Non falsus. a Perseuerando. b Intus bene cogitando. Vel, ingreditur credendo, operando. Egredietur ad pugnam contra hæreticos.

c Bene operando. d Autem.

e Et ideo non audiunt eum oues. f Hic iustus ex fide viuit. g De hac vita transmigrando. h In futuro.

c Bene operando. d Autem.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euangelium.

MEN amen di. Quia Pharisei iactabant se videre, quod possent, si oues Christi essent, dominus contra eorum arrogantiam de grege suo, & de ostio quo intratur in ouile similitudinem proponit: ostendens quod nec sapientia, nec obseruatio legis, nec bona vita quidquam valet nisi per eum: sine eo nihil sunt in quocumque Iudæo, vel gentili & philosopho vel Phariseo qui docent beatè viuere, vel hæretico sub nomine Christi: nec tamen in Christo prædicante, sed omnes sine eo rapiunt & occidunt. Per ostium. Id est per me, ut post expo-

nit. Hæc ianua est humilis qui per hanc vult intrare, oportet ut se humiliet, ne si erectus est, offendat in humilem ianua. Fur. Quia quod alienum est suum dicit, id est, oues Dei suas facit latro, quia quod furatus est occidit. Sed omnes qui veritatem tenet & docent in Christo pastore, sunt vnus pastor. Past. est o. Christus proprie pastor est secundum officium pascendi oues: ut ipse post exponit, qui per se ostium intrat in ouile ouium. Sed quia alij cum participes sunt ei pastoralis officij: quæ de eo proprie dicuntur, etiam eis suo modo congruunt. Ostium est quo intratur Christus: ergo pastor per se ostium, & quicunque sub eo pastor, per ipsum ostium intrat in corda ouium: quia si aliud prædicat, non audiunt oues: si Christum, oues Christi hanc vocem agnoscunt. Quod ostium est

est Christus sibi soli tenuit: quia non est alius qui prædicetur ouibus, vel in quem credatur: non est alius per quem prædicans intrat ad corda ouium, vel per quem oues intrant ad Deum. Quod pastor est communicat suis. Pastor autem intrat per ostium, quia & ipse se Christum prædicat, ut lumen, & alia: & se ostendit: intellectus & alia & se intelligit: & alij pastores similiter Christum prædicant. Huic ostii. Ostiarius, id est, Christus qui se aperit, vel scriptura, quæ ducit ad Christum, vel spiritus sanctus qui docet omnem veritatem. Et oues vo. &c. August. Aliqui sunt veræ oues, quia nouit dominus qui sunt eius, siue iam cœperit, siue nondum: & tamen sunt errantes foris, audientes vocem alienorum in multis. Contra lupi sunt intus, & audiunt vocem pastoris in multis. Sed est quædam propria vox pastoralis, scilicet. Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Hanc nullus proprius contemnit, nullus alienus audit. Illi au. non cog. prædestinata oues ad tempus se nesciunt, nec vocem pastoris audiunt: sed in fine perseuerant: contra lupi ad tempus audiunt & intrant, sed retro abeunt. Omnes quo. Fur est qui per simoniam vel aliquo alio modo contra Christum intrat, & postquam intrauerit malo exemplo occidit: & sic aperit latro. Nec talis dicendus est mercenarius: id est lupo veniente non resistit, sed pro mercede cedit. Si lupo violenter distrahent non resistit, mercedem hanc recipit, quod non distrahitur cum ouibus: sed postea malè viuendo oues corrumpit, & iam in aliam partem relapsus fit fur vel latro, nomen mercenarij amittens. Si quis. Hic euidenter ostendit, non solum pastorem, sed & oues intrare per ostium. Et ingreditur. Intus bene cogitando, egredietur extra exemplo aliorum bene operando. Vel, ingreditur in ecclesiam, ut hic viuat per fidem. Vnde post dicit: ut vitam habeat: & egredietur de ista vita: ut in æternam viuat. Vnde post: & abundantius habeat vitam, & pascua inueniet, ingrediens & egrediens. Nisi ut furetur, &c. Furetur, alienam rem sibi vsurpando, macet, à fide retrahendo, perdat in æternam damnationem.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, &c. Chry. Quia dominus de cæcitate Iudæorum dispartauerat, ne dicant: Non est ex nostra cæcitate, quod ad te non accedimus, sed à te auertimur, ut erroneum fugientes, vult ostendere quod non est erroneus, sed pastor, ponens signa latronis & pastoris. Et primò ostendit quis est erroneus & fur, dicens: Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille est fur & latro. Hoc autem & eos qui ante eum fuerunt, occultè insinuat, & eos qui post eum futuri sunt Antichristum & pseudochristos: ostium autem scripturas vocauit, hæc enim Dei cognitionem aperit, hæc oues custodiunt & lupos superuenire non permittunt, hæreticis introitum præcludentes: Qui ergo non scripturis vitæ sed aliunde ascendit, hoc est, aliam sibi & non legitimam viam facit, hic fur est: dicit autem, Ascendit & non intrat, ad similitudinem furis maceriam transcendere volentis, & periculosè omnia agen-

tis, dicens autem, Aliunde: etiam scribas occultè insinuat; qui docebant mandata & doctrinas hominum, & legem præuaricabant. Si autem infra seipsum ostium dicit, non oportet turbari, etenim pastorem seipsum & ouem differenter prædicat: quia enim adducit nos patri, ostium se dicit: quia verò procurat, pastorem. Aug. Vel aliter: Multi sunt qui secundum quandam vitæ huius consuetudinem dicuntur boni homines, qui ea quæ in lege mandata sunt, quasi obseruant & Christiani non sunt: & plerumque se iactant sicut pharisei, nunquid & nos cæci sumus: quia verò omnia ista quæ faciunt, & nesciunt ad quem finem referant, inaniter faciunt dominus de grege suo & ostio quo intratur ad ouile similitudinem posuit, dicens: Amen, amen, &c. Dicant ergo Pagani, vel Iudæi, vel hæretici, bene viuimus, si per ostium non intrant, quid eis prodest? Ad hoc enim debet vniciquique prodesse bene viuere, ut detur illi semper viuere: quia nec bene viuere dicendi sunt, qui finem bene viuendi, vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnant. Non est autem cuiquam spes vera semper viuendi, nisi cognoscat vitam, quod est Christus: & per hanc ianuam intret in ouile. Quicunque ergo vult intrare ad ouile, per ostium intret: non solum Christum prædicet, sed Christi gloriam querat, non suam. Humilis autem ianua est Christus, qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem esse, ut sano capite possit intrare. Qui autem se non humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere ideo exaltatur ut cadat. Querunt ergo plerumque tales homines etiam persuadere hominibus ut bene viuant, & Christiani non sint: per aliam partem volunt ascendere, rapere, & occidere. Tales ergo fures sunt, quia quod alienum est, suum dicunt. Latrones, quia quod furantur, occidunt. Chry. Vidisti qualiter descripsit latronem, intrare & pastoris diffinitionem. Sequitur enim: Qui autem intrat per, &c. Aug. de ver. do. Intrat per ostium qui intrat per Christum, qui imitatur passionem Christi, qui cognoscit humilitatem Christi: ut cum Deus factus sit homo pro nobis, cognoscat se homo non esse Deum, sed hominem. Qui enim vult Deus videri cum sit homo, non imitatur illum qui cum Deus esset, homo factus est: Tibi autem non dicitur, Esto aliquid minus quam es, sed agnosce quid es. Sequitur: Huic ostiarius aperit. Chry. Nihil prohibet ostiarius vocare Moysen, ille enim est cui eloquia Dei credita sunt. Vel spiritus sanctus est ostiarius, per quem scripturæ referat nobis indicat Christum. Aug. Vel aliter: Ostiarius ipsum dominum debemus accipere: multò sunt enim maius inter se diuersa in rebus humanis pastor & ostium, quam ostiarius & ostium: & tamen dominus & pastorem se dicit, & ostium. Cur ergo non intelligamus ipsum ostiarius? ipse enim se aperit, qui seipsum exponit. Si aliam personam queris ostiarij, vide ostiarius fortè spiritum sanctum: de quo dominus dicit, Ipse vos docebit omnem veritatem: ostium est Christus, qui est veritas: quis aperit ostium, nisi qui docet veritatem? Capendum tamen est, ne maior æstimetur ostiarius esse quam ostium, quia in domibus hominum ostiarius ostio, non ostium præponitur ostiario. Chry. Quia verò dicebant eum esse deceptorè, & hoc ex infidelitate sui ipsorum certificabant, dicentes: quis principum

pum credit in eum? ostendit nunc quod ex hoc non attendunt ei, ex ordine ouium excluduntur. vnde sequi. *Oves vocem eius audiunt.* Si enim pastoris est per legitimum intrare ostium per quod ipse intravit, ab ouium congregatione se abstrahunt qui ipsum non audiunt. Sequi. *Et proprias oves vocat nominatim.* Aug. Nouit enim nomina prædestinatorum, vnde discipulis ait: Gaudere quoniam nomina vestra scripta sunt in celo. Sequitur: *Et educit eas.* Chry. Oves educit, quando eas mittebat, non extra lupos, sed in medio lporum. Videtur autem & de cæco occultè insinuare. Etenim illum eduxit vocans ex medio Iudæorum. Aug. Sed & quis alius oves emittit, nisi qui earum peccata dimittit? ut eum sequi duris liberatè vinculis possint. Sequitur enim: *Et cum proprias oves emisit, ante eas vadit.* Glos. Emittit siquidem eas de tenebris ignorantia ad lucem, dum ante eas vadit, quasi in columna nubis & ignis. Chry. Nimirum pastores contrarium faciunt oves sequentes, sed ipse ostendit se contrarium facere, quoniam oves deducit ad veritatem. Aug. Et quis est qui oves præcessit, nisi qui surgens à mortuis iam non moritur? & patri dixit: Quos dedisti mihi, volo ut vbi ego sum & ipsi sint mecum? Sequitur: *Et oves illum sequuntur.* &c. Chry. Alienos dicit eos qui circa Theudam & Iudam, aut eos qui post hæc alios debent decipere pseudoapostolos: ut enim non dicatur vnus illorum esse, per multa se ab eis separat. Primò quidem, per doctrinam scripturarum, per quas Christus ad se homines adducebat: Illi verò ab eis homines abstrahant. Secundò, per ouium obedientiam. Nam in eum quidem non solum viuentem, sed etiam mortuum homines crediderunt, illos autem confessim reliquerunt. Theo. Significat etiam antichristum qui paululum decipiens non obtineat sequaces post eius mortem. Aug. Sed quomodo soluerit ista quæstio? Audiunt vocem Christi quandoque non oves: audiunt enim Iudas, sed lupus erat: & non audiunt oves, aliqui enim eorum qui Christum crucifixerunt non audierunt, sed oves erant. Sed dicit aliquis, quando non audiebant, oves non erant: vox audita eos mutauit, & ex lupis oves fecit. Me autem adhuc mouet quod per Ezechielem obiurgat dominus pastores, & dicit inter cætera de ouibus: Erratem non reuocatis, & errantem dicit, & ouem appellat. Non erraret, si vocem pastoris audiret: sed ideo errauit, quia vocem alieni audiuit: Dico ergo: Nouit dominus qui sunt eius: nouit præcitos: nouit prædestinatos. Ipsi sunt oves, aliquando se ipsi nesciunt, sed pastor nouit eas. Multæ enim oves foris sunt, & multi lupi intus. De prædestinatis ergo loquitur. Est autem aliqua vox pastoris in qua oves non audiunt alienos: in qua non oves non audiunt Christum. Quæ est ista vox? Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus. Sequi. *Hoc prouer. di. eis se. Illi au. non cogn. quid lo. eis.* Pascit enim dominus manifestis, exercet obscuris. Cum autè duo audiunt verba euangelij: vnus impius, alter pius: & talia fortè sunt, ut ambo non intelligant. Vnus dicit, Verum est quod dixit, & bonum est quod dixit, sed nos non intelligimus. Ille quia credit, iam pulsatur, dignus est cui aperiatur, si pulsare persistat. Alius dicit, Nihil dixit quia adhuc audit, Nisi credideritis,

non intelligetis. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium, &c. Chry. Dominus attentiores volens Iudæos facere, manifestat quod supra dixerat. vnde dicitur. Dixit iterum eis Iesus, Amen amen dico vobis, &c. Aug. Ecce quod clausum posuerat aperuit: ipse est ostium intramus, & nos intrasse gaudemus. Sequitur: *Omnes quotquot uene. fures sunt & latrones.* Chry. Non de prophetis hoc dicit, sicut hæretici dicunt: sed de seditiosis. vnde & laudans oves subiungit. *Sed non audierunt eos oves.* Nusquã autè videtur laudare eos qui non obediunt prophetis: sed eis detrahit vehementer. Aug. Intellige ergo: Quotquot uenerunt præter me: non autè præter illum prophetæ uenerunt, quia cū illo uenerunt qui cum verbo Dei uenerunt: qui ueraces fuerunt, quia ipse uerbum & ueritas uenturus præcones mittebat: sed eorum corda, quos miserat, possidebat: carnem quippe ipse accepit ex tempore qui est semper. In principio erat uerbum. Ante aduentum autem eius quo humilis uenit in carne præcesserunt iusti, sic eum credentes uenturum, quomodo nos credimus in eum qui uenit: tempora uariata sunt nõ fides. Eadem enim fides utroque coniungit, & eos qui uenturum esse, & eos qui uenisse, crediderunt. Quotquot ergo præter illum uenerunt, fures fuerunt & latrones, id est, ad furandum & occidendum uenerunt. *Sed non audierunt eos oves,* illi scilicet, de quibus dictum est: Nouit dominus qui sunt eius. Eos ergo non audierunt oves, in quibus non erat vox Christi: errantes, uana fingentes, miseros seducentes. quare autem se ostium dixerit, aperit subdens: *Ego sum ostium, per me si quis intro. saluabitur.* Alcu. quasi dicat, Illos non audiunt oves, sed me audiunt, quia ego sum ostium, & qui per me non fictus, sed uerus introierit perseuerando, saluabitur. Theop. Educit autè ad pascua dominus oves per ostium, vnde sequitur. *Et ingreditur & egredietur.* &c. Quæ sunt autem hæc pascua nisi delectatio futura & requies in quam nos dominus introducit? Aug. Sed quid est quod dicit, *Ingreditur & egredietur?* Ingredi quippe in ecclesiam per ostium ipsum, ualde bonum est, exire autem de ecclesia, non est bonum. Potest ergo dici ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus: egredi autem, quando exterius aliquid operamur: secundum illud, Exiit homo ad opus suum. The. Vel ingredi dicitur, cui est cura homo interior: egredi uerò, qui hominem exteriorem, id est, membra quæ sunt super terram in Christo mortificat, hic enim pascua in futuro reperiet seculo. Chr. Vel hoc dicitur propter apostolos, qui cum otio introierunt & exierunt, ut totius orbis terrarum facti domini, & nullus eos eicere uoluit, & nutrimentum habuerunt. Aug. Sed plus me delectat quod ipse quodammodo nos admonuit, cum secutus adiunxit: *Fur non uenit, nisi ut furetur.* Alcu. quasi dicat, Meritò oves, non audiunt uocem furis, quia non uenit fur nisi ut furetur, alienam rem sibi usurpando, non de præceptis Christi suos sectatores instruens, sed suis exemplis eos uinere suadens. vnde subditur: *Et mallet, mala doctrina retrahendo à fide. Et perdat, in æterna damnatione.* illi ergo furantur & occidunt. *Ego ueni, &c. Au.* Videtur mihi dixisse ut vitam habeant ingredientibus, hoc est per fidem quæ per dilectionem operatur, per quam fidem in ouile ingrediuntur ut uiuant, quia iustus ex fide uiuit. *Et abundantius habeant,* scilicet egredientes, scilicet quando

quando ueri fideles moriuntur: & abundantius habeant vitam, ubi nunquam deinde moriantur. Quamuis ergo & hic in ipso ouili non desint pascua, inuenient tamen pascua ubi furetur, quæ illa inuenit cui dictum est, Hodie mecum eris in paradiso. Greg. su. Eze. in ho. 13. Ingreditur ergo ad fidem, egredietur ad spem, pascua uerò inuenit in æterna satietate. Chry. Quod autem dicit, *Fur non uenit nisi ut furetur & mactet & perdat.* de seditiosis dicit, quod ad literam est factum omnibus occisis & perditis, qui eos sequebantur, & sic etiam præsentis uitæ eos priuauerunt. Ego autem ueni pro salute ouium ut vitam habeant, & abundantius habeant in regno celorum, & hæc est terra differentia, qua se discernit à pseudopropheta. The. Mysticè autem fur diabolus est, qui uenit tentando ut furetur per cogitationes illicitas, & mactet per consensum, & deinde per opera destruat.

S. I O. CHRYSOSTOMI Episcopi Constantinop. in superius Euang. Homilia.

Vnde ergo non deceptorem, sed pastorem, probat, adducendo utriusque indicia, & sic eis rei ueritatem inquirendam relinquit. Et primum quis deceptor, & fur sit, demonstrat inueniens; *Amen amen dico uobis, qui non ingreditur per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro.* Ecce latronis signa: primum palam non ingreditur, neque audeat: inde non per scripturarum testimonium, quod per ostium significat, hic & qui fuerunt, & qui futuri sunt notat, & Antichristum, & falsos Christos, & Iudam, & Theudam, & alios huiusmodi. Meritò autem ostium scripturas appellat, quoniam nos ad Deum ducunt, & eius nobis cognitionem aperiant, ipsæ oves faciunt, ipsæ custodiunt, neque lupos irumpere permittunt. Tanquam enim ostium firmissimum hæreticos arcent, & in tuto constituunt, neque nos, modò uelimus, aberrare unquam sinent. Et nisi hoc ostium instringamus, nunquam nos inimici nostri poterunt expugnare. Per hoc ostium & pastores, & alij omnes ingrediemur, in ouile autem, hoc est, ad oves & earum curam. Qui enim sacra non uisur scriptura, sed ascendit aliunde, id est, non concessa uia, is fur est. Ecce cum patre conuenientiam, cum scripturas in medium proferat. Ideo Iudæis dicebat: Scrutamini scripturas. Et Moysen, & prophetas omnes adducit in testimonium. Omnes inquit, qui audiunt ex prophetis, uenient ad me. Et, si credideritis mihi: hic idem per translationem ponit, Hac autè particula, *Ascendit aliunde,* & scribas significat, quia docebant præcepta, doctrinas hominum, & ipsi legem transgrediebantur, quod ipse exprobrauit dicens; Nemo uestrum facit legem. Et rectè inquit, *ascendit,* & non ingreditur, nam furis est sepem, uel parietem ascendere, & cum periculo omnia moliri. Ecce quo pacto descripsit latronem. Considera pastoris signa; *Qui ingreditur per ostium hic est pastor ouium, &c.* Hæc pastoris, & furis differentia. Videamus quo pacto sequentia conueniant; *Fur non ingreditur, ostiarius aperit.* Mansit in translatione ut significantiùs loqueretur. Quod si ad uerba parabolam

vis accommodare, nihil prohibet hoc in loco per ostiarius Moysen significari, cui eloquia Dei credita sunt, cuius uocem oves audiunt. *Et proprias uocat nominatim.* Cum enim frequenter eum deceptorem uocarent, idque ex incredulitate sua confirmarent, dicentes; *Quis principum credidit in eum: non ex ipsorum pertinacia, sed illos deceptores purandos: quod sibi non crederent, & meritò ab ouium numero expellendos ostendit.* Nam, si pastoris est, per solitum ingredi ostium, ipse per hoc ingressus est, & omnes secuti poterunt oves esse: qui inde se auerterunt: non ipsos pastor, sed ipsi se ab ouium numero abdicarunt. Quod autem se ostium appellat, nemo perturbetur: siquidem & pastorem se, & ouem dicit: & uariè suam prædicat dispensationem. Quando nos patri offert, ostium: quam nostram curam gerit, pastorem se profitetur. Ne uel ut ipsum patri tantum offerre non putes, etiam se pastorem dicit. Et oves uocem eius audiunt, & proprias oves uocat, & educit eas, & ipse ante eas vadit. At contrarium pastores faciunt, sequuntur, non præcedunt, sed, ut se omnium ad ueritatem inueniendam ducem ostendat, contrarium pastoribus morem seruat: quemadmodum, cum oves per orbem dimisit, non extra, sed in medio lporum misit. Longe enim admirabilior ars nostra pastoralis est. Videtur autem & cæcus hoc in loco significari, quem à medio Iudæorum uocauit, & audiuit uocem eius, & cognouit. *Alienum oves non sequuntur, quoniam eius uocem nesciunt.* Sine de Theudæ, & Iudæ assertoribus hic loquitur. Omnes, inquit, qui in eos credunt, dispersi sunt: siue de futuris, qui à pseudochristis decipiendi erant. Et ne dicerent ipsum unum illorum esse, plurimum se ab illis diuersum ostendit, & primum à doctrina scripturarum, quibus eos adducit, illi aliunde: inde ab ouium obedientia, quæ omnes ipsi non uiuenti tantum, sed & mortuo paruerunt, illos quam primum dimiserunt. Præterea, quod non paruum est, illi tanquam tyranni per seditionem omnia faciebant: à qua suspicione tantum hic aberat, ut, cum uellet ipsum regem facere, recusaret: & cum rogarent, an liceret censum dari Cæsari, afferri præciperet, ut numisma cognosceret. Ad hæc ipse pro ouium salute uenit, ut vitam haberent, & abundantius haberent: illi autem præsentis uitæ priuauerunt, qui etiam tradiderunt sibi commissos, & fugarunt. Hic adeo generose perstitit, ut animam traderet; illi inuiti, coacti, fugientes, quæ passi sunt, pertulerunt, hic sponte omnia subiuit. *Hoc prouerbum dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt, quid loqueretur eis.* Et qua gratia obscurius locutus est? Ut attentiores redderet: quod mox exponit, inueniens; *Ego sum ostium: per me si quis introierit, &c.* Hoc est, securus erit, & liber. Pascua autem, & pabulum, ouium potestatem atque libertatè signat, hoc est, nemo inde eum expellit: quod & Apostolis uisum uenit, qui audenter ingressi sunt, & egressi, tanquam uniuersi orbis domini, & à nemine eiici potuerunt. *Omnes quotquot ante me uenerunt, fures sunt, &c.* Non de prophetis hoc intelligendum, ut aiunt hæretici: illos enim audierunt, & per eos Christo crediderunt, sed de Theudæ, & Iudæ, & alijs seditiosis. Illud præterea uerbum, *non audierunt,* in ouium laudem dictum est, quod contra esset, si prophetas non audissent, fuissent enim maximè reprehendendi. *Fur non uenit, nisi ut furetur,*

fructus, & mallet, & perdat. Ut tunc vsu venit, siquidem omnes mactati sunt, & deperditi. Ego autem veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant. Et quid, quæso, vita abundantius? Regnum cælorum, sed adhuc vitæ nomine, tanquam eis noto contentus est.

S. AVGVST. EPISCOPI

Hippon. in superius Euang.

Homilia.

Tract. 45. in 209m.

DE illuminato illo, qui cæcus natus est sermo ad Iudæos domini exortus est. Huic itaque lectioni hodiernam esse contextam, scire debuit, & commoneri charitas vestra. Cum enim dominus dixisset; In iudicium enim ego veni in hunc mundum: ut qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant: quod eo tempore, quâdo lectum est, ut potuimus exposuimus, quidam ex Pharisæis dixerunt; Nunquid & nos cæci sumus: Quibus respondit dominus; Si cæci essetis, non haberetis peccatum: Nunc autem dicitis, quia videmus, peccatum vestrum manet. His verbis subiunxit ea, quæ hodie cū recitarentur, audiuius, Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. Dixerunt enim se cæcos non esse, videre autem tunc possent, si oves Christi essent. Vnde sibi usurpabant lumen, qui furebant contra diem. Propter illorum ergo vanam, & superbam, & insanabilem arrogantiam dominus Iesus ista contexuit, in quibus salubriter nos, si aduertamus, admonuit. Multi enim sunt, qui secundum quandam vitæ huius consuetudinem dicuntur boni homines, boni viri, bonæ sceminae, innocentes, & quasi observantes ea, quæ in lege præcepta sunt deferentes honorem parentibus suis, non inebriantes, non homicidium perpetrantes, non furum facientes, nõ falsum testimonium aduersus quenquam perhibentes, & cætera, quæ in lege mandata sunt, velut observantes: Christiani non sunt, & plerumque se iactant, quomodo isti: nõquid & nos cæci sumus? Quia vero ista omnia, quæ faciunt, & nesciunt ad quem finem referant, inaniter faciunt. Dominus de grege suo, & de ostio, qua intratur ad ovile, similitudinem proposuit in hodierna lectione: dicant ergo Pagani, Bene vivimus. Si per ostium non intrant, quid prodest eis? vnde gloriantur? Ad hoc enim debet unicuique prodesse vivere, ut detur illi semper vivere: nam cui non datur semper vivere, quid prodest bene vivere? Quia nec bene vivere dicendi sunt, qui finem bene vivendi vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnunt. Non est autem cuiquam spes vera, & certa semper vivendi, nisi agnoscat vitam, quod est Christus, & per ianuam intret in ovile. Quærant ergo plerumque tales homines etiam per suadere hominibus ut bene vivant, & Christiani non sint. Per aliam partem volunt ascendere, raptare, & occidere, non ut bonus pastor conseruare atque salvare. Fuerunt ergo quidam Philosophi, de virtutibus, & vitiis subtilia multa tractantes, diuidentes, definiens, ratiocinationes acutissimas concludentes, libros implentes, suâ sapientiam buccis crepantibus ventilantes qui etiam dicere auderet hominibus, nos sequimini, se etiam nostram tenete, si vultis beatè vivere. Sed nõ

intrabant per ostium, perdere volebant, mactare & occidere: Quid de istis dicam? Ecce ipsi Pharisæi legebant, & in eo quod legebant, Christum sonabant, venturum sperabant, & presentem non agnoscebant, iactabant se etiam ipsi inter videntes, hoc est, inter sapientes, & negabant Christum, & non intrabant per ostium. Ergo & ipsi si quos forte seducerent, mactandos, & occidendos, non liberandos seduceret. Et hos dimittamus, videamus illos si forte ipsi intrant per ostium, qui ipsius Christi nomine gloriantur. Innumerabiles enim sunt, qui se videntes non solum iactant, sed à Christo illuminatos videri volunt: sunt autem hæretici. Forte ipsi per ianuam intraverunt? Absit. Sabellius dicit, Qui filius est, ipse est pater: sed filius non est pater. Non intrat per ostium qui filium dicit patrem. Arrius dicit, Aliud est pater, aliud est filius. Recte diceret, si diceret, alius, non aliud: Quando enim dicit aliud, ei contradicit à quo audit, Ego & pater vnus sumus. Nec ipse ergo per ostium intrat: prædicat enim Christum, qualem sibi fingit, non qualem veritas dicit: nomen habes, rem non habes. Alicuius rei nomen est Christus, tene ipsam rem, si vis prodesse tibi nomẽ: alius, nescio vnde sit, sicut Photinus, Christus homo est, inquit, Deus non est: nec ipse intrat per ostium, quia Christus homo & Deus est, Et quid opus est multa percurrere, & multa vana hæresum enumerare? Hoc tenete, ovile Christi esse catholicam Ecclesiam. Quicumque vult intrare ad ovile, per ostium intret, Christum verum prædicet, non solum Christum verum prædicet, sed Christi gloriam querat, non suam: nam multi querendo gloriam suam, oves Christi sparserunt potius, quàm congregaverunt: humilis est enim ianuam Christus dominus: qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem esse, ut sano corpore possit intrare: qui autem se non humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere: qui autem per maceriam ascendit, ideo exaltatur ut cadat. Tecte tamen adhuc loquitur dominus Iesus, nondum intelligitur: nominat ostium, nominat ovile, nominat oves: commendat hæc omnia, sed nõdum exponit. Legamus ergo, quia venturus est ad ea verba, in quibus nobis aliqua, quæ dixit dignetur exponere, ex quorum expositione dabit nobis fortasse etiam illa, quæ non exposuit intelligere: pascit enim manifestis, exercet obscuris. Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, vae misero, quia casurus est. Sit ergo humilis, per ostium intret, plano pede veniat, & nõ offendet. Ille, inquit, fur est & latro, qui oves suas vult dicere oves alienas, ad hoc suas, id est, furto ablatas, ut non saluet, sed ut occidat. Ergo fur est, quia quod alienum est, suum dicit: latro, quia & quod est furatus occidit. Qui autem intrat per ostium pastor est ovium: huic ostiarum aperit. De ostiario isto tunc queramus, quando ab ipso domino audierimus quod sit ostium, & qui sit pastor. Et oves vocem eius audiunt, & proprias oves vocat nominatim. Habet enim nomina eorum scripta in libro vitæ. Proprias oves vocat nominatim: hinc dicit Apostolus, Novit dominus, qui sunt eius. Et adducit eas, & cum proprias oves emiserit, ante eas vadit, & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienam autem non sequuntur: sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Tecta sunt verba hæc, plena questionibus, grævida sacramentis. Sequamur ergo, & audiamus

1. Tim. 4.

audiamus magistrum ex his obscuris aliquid apertum, & per id quod aperit, nos forte intrare facientem. Hoc proverbium dixit illis Iesus, illi autem non cognoverunt, quid loqueretur eis. Forte nec nos. Quid ergo interest inter illos, & nos, antequam ista verba agnoscamus & nos? Quia nos pulsamus ut aperiant nobis, illi autem Christum negando nolabant intrare servandi, sed foris manere perdendi. Quod ergo nos audimus hæc pie, quod antequam illa intelligamus, credimus vera esse, atque diuina, magna ab istis diuersitate distans. Cum enim duo audiunt verba Evangelij, vnus impius, alter pius, & talia sunt, ut forte ambo non intelligant, vnus dicit, nihil dixit: alius dicit, verum dixit, & bonum est, quod dixit, sed nos non intelligimus: iste quia credit, iam pulsat, & dignus est, cui aperiat, si pulsare persistat, ille vero adhuc audiat, Nisi credideritis, non intelligetis. Quare ista commendo? quia etiam cum verba hæc obscura, sicut possunt, exposuerim, aut quia valde sunt abdita, vel ego eorum non apprehendero intelligentiam, vel explicandi quod intelligo non habuero facultatem, vel tam fuerit quisque tardus, ut etiam exponentem non sequatur, non de se desperet: maneat in fide, ambulet in via, audiat Apostolum dicentem; Et si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit veritatem in quod peruenimus, in eo ambulemus: incipiamus ergo audire exponentem, quem audiuius proponentem. Dixit ergo iterum eis Iesus, Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. Ecce ipsum ostium quod clausum posuerat aperuit. Ipse est ostium, agnouimus, intremus: ut nos intrasse gaudeamus. Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones. Quid est hoc, domine. Omnes quotquot venerunt? Quid enim? Tu non venisti? sed intellige: Omnes quotquot venerunt, dixit utique præter me. Recolamus ergo. Ante aduentum ipsius venerunt Prophetæ, nunquid fures, & latrones fuerunt? Absit, non præter illum venerunt, quia cum illo venerunt. Venturus præcones mittebat, sed eorum corda quos miserat, possidebat. Vultis nosse quia cum illo venerunt? Qui est ipse semper, carnem quippe accepit ex tempore. Quid est ergo semper? In principio erat verbum. Cum illo ergo venerunt, qui cum verbo Dei venerunt. Ego iam, inquit, via, & veritas, & vita. Si ipse est veritas, cum illo venerunt qui veraces fuerunt: quotquot ergo præter illum, fures sunt & latrones, id est, ad furandum & occidendum: Sed non audierunt eos oves. Maior hæc questio est, non audierunt eos oves. Ante aduentum domini nostri Iesu Christi, quo humilis venit in carne, præcesserunt iustitiam in eum credentes venturum, quomodo nos credimus in eum, qui venit. Tempora variata sunt, nõ fides, quia & ipsa verba pro tempore variantur, cum varie declinantur, Alium sensum habet, venturus est: alium sonum habet venit: mutans est sonus, venturus est, & venit: eadẽ tamẽ fides vtrorsq; cõiungit, & eos qui venturum esse, & eos, qui eum venisse crediderunt: diuersis quidem temporibus sed vtrorsq; per vnũ fidei ostium, hoc est per Christum, videmus ingressos. Nos credimus dominum nostrum natum ex virgine, venisse in carne, passum esse, resurrexisse, in cælum ascendisse, totum hoc sicut verba auditis præteriti temporis impletum esse iã credimus: in eius sunt fidei societate nobiscum & illi patres, qui crediderunt de vir-

1. Cor. 4.

1. Cor. 10.

1. Tim. 4.

gine nasciturum, passurum, resurrectorum, in cælum ascensurum, illos enim ostendit Apostolus ubi ait; Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & lequimur. Prophetæ dixit, Credidi, propter quod locutus sum. Apostolus dicit, Et nos credimus, propter quod & loquimur: ut scias autem quod vna sit fides, audi dicentem; Habentes eundem spiritum fidei & nos credimus: sic & alio loco. Nolo enim vos, inquit, ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Mare rubrum significat baptismum, Moyse ductor per mare rubrum significat Christum, populus transiens significat fideles, mors Ægyptiorum significat abolitionem peccatorum. In signis diuersis eadem fides, sic in signis diuersis quomodo in verbis diuersis, quia verba sonos mutant per tempora, & vtrique nihil aliud sunt verba quam signa? significando enim verba sunt, tolle significationem verbo, strepitus inanis est. Significata sunt ergo omnia: nunquid non eadem credebant, per quos hæc signa ministrabantur, per quos eadem quæ credimus, prophetata prænunciabantur? vtrique credebant: sed illi ventura esse, nos autem venisse: ideo & sic ait; Eundem potum spiritalem biberunt: si spiritalem eundem, nam corporalem non eundem. Quid enim illi bibebant? Bibebant enim de spiritali sequente petra: petra autem erat Christus: videte ergo fide manente, signa variata. Ibi petra Christus nobis Christus quod in altari Dei ponitur, & illi pro magno sacramento eiusdem Christi biberunt aquam fluentem de petra, nos quid bibamus, norunt fideles, Si speciem visibilem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritalem biberunt. Quotquot ergo illo tempore crediderunt vel Abraham, vel Isaac, vel Iacob, vel Moyse, vel aliis Patriarchis, aliisque prophetis Christum prænunciantibus, oves erant, & Christum audierunt, non alienam vocem sed ipsius audierunt. Iudex fuerat in præcone, quia & quâdo iudex loquitur per præconem, exceptor nõ facit, præco non dixit, sed iudex dixit. Alij sunt ergo, quos non audierunt oves, in quibus non erat vox Christi, errantes, falsa dicentes, inania garrientes, vana fingentes, miseros seducetes. Quid est ergo quod dixit? Maior hæc questio est, quid habet obscurum & ad intelligendum difficile: audite obsecro: ecce dominus ipse Iesus Christus venit, prædicavit, vtrique multo magis vox pastoris erat, expressa ipso ore pastoris: si enim per Prophetas proferebat lingua ipsa pastoris: non omnes audierant. Sed quid putamus? Qui audierunt oves erant? Ecce audiuit Iudas, & lupus erat: sequebatur, sed pelle ovina tectus, pastoris insidiabatur. Aliqui vero eorum, qui Christum crucifixerunt, non audiebant, & oves erant: ipsos enim videbat in turba, quando dicebat, Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Quomodo ista soluitur questio? Audiunt non oves, & non audiunt oves: sequuntur vocem pastoris quidam lupi, & ei quædam contradicunt oves, postremo pastorem occidunt oves. Soluitur questio: respon-

2. Cor. 4.

1. Cor. 10.

Volens interpretari: dicit enim cum dicit in ter se, non nolens.

Intelligit de fructu sacramenti.

1. Tim. 8.

sapientiam buccis crepantibus ventilabant, & vitam beatam suis sectatoribus promittebant, verumetiam plurimi, qui Christiano nomine censebantur, & illuminatos à Christo se esse iactabant, fingentes sibi noua quæque nomina de Christo, eaque fidei catholice contraria, sicut innumerabiles hæretici faciebant, existimantes se falso nomine per ianuam quæ Christus est, intrare. Sabellius dicit; Qui filius est, ipse est pater, sed filius non est pater. Non intrat per ostium, qui filium dicit patrem. Arrius dicit; Aliud est pater, aliud filius. Recte diceret, si diceret, alius, non aliud: quando enim dicit aliud, ei contradicit, à quo audit; Ego & pater vnum sumus. Nec ipse ergo intrat per ostium. Prædicat enim Christum, qualem sibi pingit, non qualem veritas habet. Photinus dicit; Christus homo est tantum, non Deus. Nec ipse intrat per ostium, quia Christus & homo, & Deus est. Huic enim noua hæresis, quæ nostris temporibus orta est, consentire videtur, id est, affirmando & prædicando, Christus, sicut quilibet sanctorum, nuncupariis est Deus, & non verus. Quid opus est multa percurrere, & multa vana hæresum dinumerare? Hoc tenete, ouile Christi, Ecclesiam catholicam esse credite. Quicumque vult intrare ad ouile, per ostium intret, id est, per Christum, & Christum verum Deum, & verum filium Dei prædicet. Nec solum Christum prædicet, sed Christi quoque gloriam quærat, non suam. Nam multi quærendo gloriam suam, oues Christi sparserunt potius quam congregauerunt. Humilis est enim ianua Christus dominus Deus noster, qui ait; Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Qui intrat per hanc ianuam, oportet humiliet se, vt sano capite possit intrare. Hi sunt, qui vocem veri pastoris audiunt. Hi sunt, quos proprias oues nominatim verus pastor vocat: de his dictum est; Gaudete & exultate, quoniam nomina vestra scripta sunt in cælis. Hinc enim eas vocat nominatim. Et quis alius eas emittit, nisi qui peccata dimittit, vt eum sequi, duris liberata vinculis possint? Et quis eas præcedit, quo eum sequantur, nisi qui resurgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur? Has vero educit à fide ad speciem: & ante istas vadit, quia prior omnium ascendit in cælum: & quæ sunt oues suæ, illum sequuntur, quia sciunt vocem doctrinæ suæ. Alienos vero ductores non sequuntur, sed fugiunt ab eis, quia non nouerunt vocem, id est doctrinam alienorum. Sed loquente domino Iesu, non intellexerunt, qui audierunt. In crassatum enim habuerunt cor, & grauitè audierunt. Nominat ostium, nominat ouile, nominat oues, commendat hæc omnia, sed nondum exponit. Legamus ergo, quia venturus est ad ea verba, in quibus nobis aliqua, quæ dixit, dignetur exponere; ex quorum expositione dabit nobis fortasse etiam illa, quæ non exposuit, intelligere. Pascit enim manifestis, exercet obscuris. Audiamus exponentem, qui audiuius præponentem. Dicit ergo eis iterum Iesus, Amen amē dico vobis, quia ego sum ostium ouium. Ecce ipsum ostium, quod clauum posuerat, aperuit. Ipse est ostium. Agnouimus, intremus, vt nos iustitiam gaudeamus. Omnes quotquot venerunt fures sunt & latrones. Quid est hoc, domine? Omnes quotquot venerunt. Quid enim? venisti. Sed intellige, omnes quotquot venerunt, dixit, vtique præter me. Recolamus ergo. Ante aduentum ipsius vene-

Orta autē est circa tempora Caroli Magni.

Math. 11.

Luc. 10.

Mat. 6. Act. 2.

runt propheta: nunquid fures fuerūt, & latrones? Absit. Non præter illum venerunt, sed cum illo venerunt. Cum illo inquam venerunt, quia venturus præcones mittebat: & eorum corda quos miserat, possidebat. Cum illo ergo venerunt, quia cum verbo Dei venerunt. Ego sum, inquit, via, veritas, & vita. Ipse est veritas. Cum illo venerunt, quia veraces fuerūt, & veritatem prædicauerunt. Quotquot autem præter illum venerunt, fures sunt, & latrones. Per se venerunt, quia per eum missi non fuerunt, dicente Apostolo; Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Et quia per se venerunt, & non sunt ab eo missi, fures sunt, & latrones. Nam ante aduentum Christi falsi fuerūt in populo Dei propheta, falsi doctores, sicut post aduentum illius sub nomine Christiano quæ plurimi falsi fuerunt doctores, nec doctores, sed seductores: non prædicatores, sed prædicatores: latrocinia exercetes, non sana doctrinā inhaerentes, sed falsa: de quibus dictum est; Fures sunt, & latrones, id est, ad furandum & occidendum venerunt. Sed non audierunt eos illæ, quæ veræ sunt oues, non sub pelle ouina lupinum cor abscondentes. Igitur qui ante aduentum Christi prædicauerunt, eodem spiritu prædicauerunt, quo Apostoli & sancti doctores, qui post aduentum Christi veritatis viam mūdo ostenderunt. Quotquot autem illo tempore crediderunt, vel Abraham, vel Isaac, vel Iacob, vel Moysi, vel aliis patriarchis, aliisque prophetis Christum prædicantibus, oues erant, & Christum crediderunt, non alienam vocem, sed ipsius Christi audierunt. Nam iudex clamabat in præcone, dum præco iudicem annunciabat venturum. Alij sunt ergo, quos non audierūt oues, in quibus non erat vox Christi, errantes: falsa doctores, inania garrientes, vana fingentes, miseros seducetes, sicut pseudopropheta, sicut Scriba & Pharisei temporibus ipsius domini. Hi sunt, qui venerunt per se, & non sunt à iudice missi. His vero cum doctrinis suis procul expulsis, videamus quo nos pastor bonus vocat. Dicit enim; Ego sum ostium: per me si quis introierit, &c. Et per hoc euidenter ostendit, non solum pastorem, sed etiam oues intrare per ostium. Sed quid est, ingrediatur & egredietur, & pascua inueniet; Ingredi quippe in ecclesiam per ostium Christum, valde bonum est. Exire autem de ecclesia, sicut ait ipse Ioannes. Euangelista in epistola sua; Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: non est vtiq; bonum. Talis ergo egressus non potest à bono pastore laudari, vt diceret; Et ingrediatur & egredietur, & pascua inueniet. Est ergo aliquis non solum ingressus, verumetiam egressus bonus per ostium bonum, quod est Christus. Sed quis est ille laudabilis, & beatus egressus? Possim quidem dicere ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus: egredi autem, quando exterius aliquid operamur: & quoniam, sicut dicit Apostolus, per fidem habitat Christus in cordibus nostris egredi per Christum, esse secundum ipsam fidem etiam foris, id est, coram hominibus operari. vnde & in Psalmo dicitur, Exiet homo ad opus suum: & ipse dominus dicit, Luceant opera vestra coram hominibus. Sed plus me delectat quod ipsa veritas, tanquam pastor bonus, & ideo doctor bonus, quodammodo nos admonuit secundum quem modum intelligere debeamus quod ait; Ingrediatur & egredietur, & pascua inueniet: cum sequens adiūxit; Fur non venit nisi vt furetur & mactet, & perdat: ego veni,

Joan. 4.

Rom. 10.

1. Joan.

Eph. 3.

Ps. 109. Math. 5.

veni, &c. Videtur enim dixisse, vt vitam habeant ingredientibus. Non autem potest quisquam per ostium, id est per Christum egredi ad æternam vitam, quæ erit in specie, nisi per ipsam ostium: hoc est per eundem Christum, in ecclesiam eius, quod est ouile eius, intrauerit ad vitam temporalem, quæ est in fide: ideo ait; Ego veni vt vitam habeant, hoc est, fidem, quæ per dilectionem operatur: per quam fidem in ouile ingrediuntur, vt viuunt, quia iustus ex fide uiuit. Et abundantius habebunt vitam, veniendo, quo pastor ille præcessit, vbi nunquam deinde moriantur. Quamuis ergo & hic in ipso ouili non desint pascua (quoniam ad vtrunq; possumus intelligere, quod dictum est, & pascua inueniet, id est, & ad ingressum, & egressum) tamen verè pascua inuenient vbi saturantur qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Quidam pascua inuenit, cui dictum est; Hodie mecum eris in paradiso.

HAYMONIS EPISCOPI Halberst. superioris Euang. expositio.

A Men amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, &c. Propter Phariseorum qui se videre iactabant, cum cæci erant, venenatam, & superbam, & insanabilem atrogantiam Dominus Iesus ista contexit quæ in hac parabola leguntur, quam ipse illis non intelligentibus exponere dignatus est. In qua nos salubriter (si aduertamus) admonuit non gloriari in sapientia humana, non in morum dignitate, sed in humilitate fidei catholice, quæ in Christum non desit. Multi enim sunt pagani, qui secundum quandam vitæ huius consuetudinem dicuntur boni homines, innocentes, & quasi obseruantes ea quæ in lege præcepta sunt, deseretes honorem parentibus suis, non mœchantes, non homicidium perpetrantes, non furum facientes, non falsum aduersus quenquam testimonium perhibentes, non concupiscentes domum proximi sui, non desiderantes aut vxorem, aut seruū, aut ancillam proximi, & cætera talia quæ in lege madata sunt, velut obseruant Christiani, & Christiani non sunt, & plerunque se iactant quomodo isti Pharisei dicentes: Nunquid & nos cæci sumus? Sed hæc omnia inaniter faciunt, quia non intrant per ostium, sed aliunde tumidi fastu, quasi per seiplos ascendere quærunt. Quapropter Dominus similitudinè proposuit de grege suo, & de ostio quo ingrediatur ad ouile. Quid enim prodest vana iactantium de benè viuendo inflatio, dum ad finem perpetu aliter benè viuendi vita eorum non perueniat. Ad hoc enim debet vnicuique prodesse benè viuere, vt detur illi semper bene viuere. Nā si cui non datur semper bene viuere, quid prodest ei benè viuere ad tempus? Igitur nec benè viuere dicendi sunt, qui finem viuendi, vel exercitate nesciunt, vel inflatione contemnunt. Non est autem cuiquam spes vera vel certa semper viuendi, nisi agnoscatur vitam quæ est Christus, & per ianuam intret in ouile. Sunt enim quidam homines, qui in suis glorianur moribus, & alios post se trahere quærunt non de Christi præceptis instructes

suos sectatores, sed suis exemplis viuere eos suadentes. De quibus alio loco ipsa veritas ait: Docentes doctrinas hominum, & mandata Dei contemnentes. Hi per aliam partem ascendere quærunt, rapere, & occidere: non vt pastor saluare atque conseruare. De talibus hic dictum est; Sed qui ascendit aliunde ille fur est & latro. Nō solum verò tales inueniuntur doctores inter eos qui sine nomine Christi sunt, sicut multi Philosophorum, qui suam sapientiam buccis crepantibus ventilabant, & vitam beatam suis sectatoribus promiserunt; Verum etiam plurimi qui Christiano nomine censebantur, & illuminatos à Christo se esse iactabant, fingentes sibi noua quæque nomina de Christo, & fidei catholice contraria, sicut innumerabiles hæretici faciebant, æstimantes se falso nomine per ianuam, quæ Christus est, intrare. Sabellius dicit: Qui filius est, ipse est pater, sed filius non est pater. Non intrat per ostium, qui filium dicit patrem. Arrius dicit: Aliud est pater, aliud filius. Recte diceret si diceret alius, non aliud. Quando enim dicit aliud, ei contradicit, à quo audit: Ego & pater vnum sumus. Nec ipse ego intrat per ostium. Prædicat ergo Christum, qualem sibi pingit, non qualem veritas habet. Photinus dicit; Christus homo est tantum, non Deus. Nec ipse ergo intrat per ostium, quia Christus, & homo & Deus est. Huic enim noua hæresis, quæ nostris temporibus orta est consentire videtur, affirmando & prædicando: Christus, sicut quilibet suorum, nuncupariis Deus est, & non verus. Quid opus est multa percurrere, & multa vana hæresis dinumerare? Hoc tenete, ouile Christi, Ecclesiam catholicam esse credite. Quicumque intrare vult in ouile per ostium, intret, id est, per Christum, & Christum verum Deum, & verum filium Dei prædicet. Non solum Christum verum prædicet, sed Christi gloriam quærat, non suam. Nam multi quærendo gloriam suam, oues Christi sparserunt potius, quam congregauerunt. Humilis est enim ianua Christus dominus noster. Qui intrat per hanc ianuam oportet vt humiliet se, vt sano capite possit intrare. Hi sunt qui veri pastoris vocem audiunt. Hi sunt, quos proprias oues nominatim verus pastor vocat: de his dictum est; Gaudete & exultate, quoniam nomina vestra scripta sunt in cælis, hinc enim eas vocat nominatim. Et quis alius emittit, nisi qui peccata dimittit, vt eum sequi duris liberari vinculis possint. Et quis eas præcessit, quo eum sequantur, nisi qui resurgens à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur? Has vero educit à fide ad speciem, & ante istos vadit, quia prior omnium ascendit in cælum, & quæ sunt oues suæ illum sequuntur, quia sciunt vocem doctrinæ suæ. Alienos vero doctores non sequuntur, sed fugiunt ab eis, quia non nouerunt vocem, id est doctrinam alienorum. Sed loquente domino Iesu, non intellexerunt quid audierunt. In crassatum enim habuerunt cor, & grauitè audierunt. Nominat ostium, nominat ouile, nominat oues, commendat hæc, sed nō dum exponit. Legamus ergo quia venturus est ad ea verba, in quibus nos aliqua quæ dixit dignetur exponere, ex quorum expositione dabit nobis fortasse etiam illa, quæ non exposuit, intelligere. Pascit enim manifestis, exercet obscuris. Audiamus exponentem, quem audiuius proponentem. Dicit ergo eis Iesus. Amen

Math. 15. Mar. 7.

Joan. 14.

Math. 5.

Dom. 21.

amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium. Ecce ipsum ostium, quod clausum posuerat, aperuit. Ipse est ostium ouium. Agnouimus intremus, ut nos intrasse gaudeamus. *Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones.* Quid est hoc domine, [omnes quotquot venerunt?] Quid enim, tu non venisti? Sed intellige, omnes quotquot venerunt dixerunt, utique prater me. Recolamus ergo. Ante aduentum ipsius venerunt prophetae, nunquid fuerunt fures & latrones? Absit. Non prater illum venerunt, quia cum illo venerunt. Venturus precesones mittebat, sed eorum corda quos miserat possidebat. Cum illo ergo venerunt, quia cum verbo Dei venerunt. Ego sum (inquit) via, veritas, & vita. Si ipse est veritas, cum illo venerunt, quia veraces fuerunt, & veritatem predicauerunt. Quotquot autem prater illum venerunt, fures sunt & latrones. Per se venerunt, quia per eum missi non fuerunt, dicente Apostolo: Quomodo predicabunt nisi mittantur? Et quia per se venerunt, & non sunt ab eo missi, fures sunt & latrones. Nam ante aduentum Christi falsi fuerunt in populo Dei prophetae, & falsi doctores, sicut post aduentum illius sub nomine Christiano quam plurimi falsi fuerunt doctores, nec doctores, sed seductores. Non praedicatores, sed praedatores: latrocinia exercentes, non sanae doctrinae inhaerentes, de quibus dictum est. *Fures sunt & latrones, id est ad furandum & occidendum venerunt.* [Sed non audierunt eos oues] Illae quae verae sunt oues, non sub pelle ouina lupinum cor abscondentes. Igitur qui ante aduentum Christi predicauerunt, eodem spiritu predicauerunt quo Apostoli & sancti doctores, qui post aduentum Christi veritatis viam mundo ostenderunt. Quotquot autem illo tempore crediderunt, vel Abrahama, vel Isaac, vel Iacob, vel Moyse, vel aliis patriarchis & prophetis Christum praenuntiantibus, oues erant, & Christum audierunt: non alienam vocem, sed ipsius Christi audierunt. Nam iudex clamat in pracone, dum praeco iudicem annuntiat venturum. Alij sunt ergo quos non audierunt oues in quibus non erat vox Christi, errantes, falsa dicentes, inania garrientes, vana fingentes, miseros seducetes, sicut pseudoprophetae, sicut scribae & pharisaei temporibus ipsius domini. Hi sunt qui venerunt per se, & non sunt a iudice missi. His vero cum doctrinis suis procul expulsis, videamus quo nos pastor bonus vocat. Dicit enim: *Ego sum ostium ouium. Per me si quis introierit.* Et hoc euidenter ostendit, non solum pastorem, sed etiam oues intrare per ostium. Sed quid est. *Ingreditur & egredietur, & pascua inueniet?* Ingredi quippe in Ecclesiam Christi per ostium valde bonum est, exire autem de Ecclesia (sicut ait ipse Ioannes euangelista in epistola sua. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis) non est utique bonum. Talis ergo egressus non potest a bono pastore laudari, ut diceret. *Et ingreditur.* Est ergo aliquis non solum ingressus verum etiam egressus bonus, per ostium bonum, quod est Christus. Sed quis est ille laudabilis & beatus egressus? Possum quidem dicere ingredi nos quando interius aliquid cogitamus, egredi autem quando exterius operamur. Ex quo patet (sicut dicit Apostolus, per fidem habitat Christus in cordibus nostris) ingredi per Christum esse secundum ipsam fidem cogitare, egredi autem per Christum, secundum ipsam fidem etiam

foris, id est, coram hominibus operari. Vnde & in Psalmo dicitur: *Exibit homo ad opus suum.* Et ipse dominus dicit: *Luceant opera vestra coram hominibus.* Sed plus me delectat quod ipsa veritas tanquam pastor bonus & ideo doctor bonus, quodammodo nos admonuit, quemadmodum intelligere debeamus, quod ait; *Ingreditur, & egredietur, & pascua inueniet, cum secutus adiunxit; Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.* Videtur enim dixisse, ut vitam habeant ingredientibus, & abundantius habeant egredientes. Non autem potest quisque per ostium, id est per Christum egredi ad aeternam vitam, quae erit in specie, nisi per ipsum ostium, hoc est per eundem Christum in ecclesiam eius, quod est ouile eius, intrauerit ad vitam temporalem, quae est in fide. Ideo ait: *[Ego veni ut vitam habeant] hoc est, si- dem, quae per dilectionem operatur, per quam iudem in ouile ingrediuntur ut viuant, quia iustum ex fide viuunt.* [Et abundantius habeant,] quia perseuerando vsque in finem, per illud ostium, id est per fidem Christi egrediuntur. Quoniam viri fideles moriuntur, & abundantius habebunt vitam, veniendo quo pastor ille praecessit, ubi nunquam deinde moriantur. Quamuis ergo & hic in ipso ouili non desint pascua, quoniam ad vtrun- que possunt intelligere quod dictum est. *Et pascua inueniet, id est ad ingressum & ad egressum, tamen tunc vera pascua inuenient, ubi saturantur, qui esuriunt & sitiunt iustitiam: qualia pascua inuenit, cui dictum: Hodie mecum eris in paradiso.*

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris euangelij
expositio.

Amen dico vobis: qui non intrat per ostium in stabulum ouium, &c. Postquam illis incredulitatem obiecit, dicens, Vere caeci estis secundum animam propter incredulitatis morbum: ut ne possint dicere, non auersamur quasi caeci, sed ut seductorem te fugimus, de hoc nunc facit prolixum sermonem: & quid facit? Indicia ponit veri pastoris, & lupi perniciosi, & sic seipsum ostendit a patre bonorum esse, testimonium ab operibus sumens. Et prius indicia ponit perniciosi. Ille enim (inquit) non ingreditur per ostium, hoc est, per scripturas. Non enim vtitur scripturis testibus, neque prophetis. Nam profecto scripturae ostium sunt, per quas adducimur ad Deum, illae lupos non permittunt intrare. Prohibent autem haereticos, ut nos securi simus: & de omnibus rationem dant, de quibus voluerimus. Fur igitur est, qui non per scripturas ingreditur in stabulum ouium, & ita per illas deprehenditur: sed ascendit aliunde, hoc est, aliam sibi viam, & insolitam parat, sicut & corrupti sunt. Talis erit Antichristus. Non enim ex scripturis illius testimonia. Insuper & scribas notat. Nam hi quidem mandata legis paruifaciebant, mandata autem hominum, & traditiones docebant diligenter. Dicit, *qui ascendit, id quod furis est, sepem transilientis, & omnia cum periculo facientis.* Vidisti indicia latronis? vide & quae sint pastoris. Pastor enim per scripturas ingreditur, & ei ostiarius aperit. Ostiarius autem vel Moysen intelligit, cui diuina eloquia concedita

ra fuerunt. Aperit autem Moyses domino de ipso omnino dicens, sicut & ipse dicit, Si crederetis est ostiarius. Nam, quia in spiritu sancto intelliguntur, & aperiuntur scripturae, quae ostendunt nobis Christum, merito ostiarius dicitur spiritus sanctus, in quo ut spiritu sapientiae, & scientiae scripturae aperiuntur, per quas ingreditur dominus ad nostri curam, & per quas ostenditur pastor. Vocem autem eius pastoris audiunt oues. Nam, quia illi saepe eum dicebant deceptorem, & hoc ex incredulitate confirmabant, dicentes; Num quis principum creditur in illum? ostendit Christus, quod non oporteat haberi se pro damno, ed quod illi non credant, sed ipsos abiiciendos esse ex ouium genere. Nam, si ego quidem (inquit) per istam ingredi, manifestum, quod vere sum pastor. Vos autem, qui non secuti estis, videmini non esse oues. Vnde autem educit oues proprias? Vel ex medio infidelium, sicut & caecum de medio Iudaeorum, qui & audiuit eum, & agnouit eum. *Et ante oues quoque vadit, quamuis secus sit cum corporalis ouibus, post illas enim vadunt pastores.* Sed illo loco ostendit, quod omnes ducatur ad veritatem: quia & discipulos quasi oues, in medium luporum mittit: sic igitur rarior est pastoralis cura Christi. *Alienum autem non sequitur: cognoscunt enim alienorum vocem.* Iterum hoc loco Theudas, & Iudas notat, quos non secuta sunt oues. Nam paucos quosdam suffurati sunt: & hi post mortem illorum discesserunt. Post Christum autem videntem, & mortuum maxime totus mundus est secutus. Notat autem & Antichristum. Hic enim, quum seduxerit ad paruum tempus, non habebit eos, qui sequantur suam perditionem. Nam, quod non sequantur, hoc manifestat; quia post mortem, seducendum non erit, qui attendat, vel sequatur. Ianua quidem scriptura est. Educit autem ad pascua dominus oues per ianuam hanc. Quod autem pabulum? Vel futurae deliciae, vel sedes, in quam nos introducit dominus. Quamuis autem & alio loco seipsum ostium nominat, non est mirandum. Quum enim curam suam vult demonstrare erga nos, pastorem se nominat: quando autem ostendere vult, quod ipse sit ille, qui ducat ad patrem, tunc ianuam se dicit: quia ipse iuxta alium, & alium sensum ouis est, & pastor. Insuper, si quidem sermones diuinarum scripturarum sunt ostium, & dominus ipse esse dicitur sermo, merito vocatur & ostium. *Hanc paralam dixit eis Iesus, illi autem non cognouerunt, &c.* *Hanc (inquit) paralam, hoc est paralam, dixit eis Iesus, obsecrare illis loquens, ut attentiores illos faceret.* Postquam igitur hoc docuit, soluit nunc obscuritatem: sic dicens, *Ego sum ostium.* Quod autem dicit, *Omnes, qui venerunt, non de prophetis dicit, sicut Manichei delirant.* Nam illi volentes ostendere veteris testamentum non esse a Deo, & prophetas non esse missos a Deo, vtuntur hoc dicto; *Omnes, qui venerunt ante me, fures sunt, & latrones.* Non igitur de prophetis hoc dicit, sed de aliis seditiosis. Quod autem de his dicat, manifestum. *Non audierunt enim (inquit) illos oues.* Seditiosos enim illos non audierunt oues, prophetas autem audierunt, & per illos crediderunt. Et aliter, *Non audierunt illos oues, laudans dixit.* Nusquam autem videtur laudare inobedientes prophetas, sed e diverso vehementer accusat, & per-

sequitur. Insuper diligenter attende verbum ipsum; *Quicumque venerunt* (inquit) non, quicumque missi sunt. Nam prophetae quidem missi aduenerunt: pseudoprophetae autem, quales & seditiosi illi dicit, a nullo missi venerunt, sicut & dominus dicit, *Currebant, & ego non mittebam eos.* *Ego sum ostium.* Qui ingressus, inquit, per meum ostium, & oblatas patri, & ouis illius factus fuerit, saluabitur: & non solum saluabitur, sed & sicut dominus, magnam habebit securitatem. Hoc enim significat per hoc, quod dicit, *Et ingreditur, & egredietur, sicut & Apostoli ingrediebantur, & egrediebantur coram tyrannis libere loquentes: nam & eieci, lati erant, & inuicti.* *Et pascua, inquit, inueniet, hoc est, copiosum cibum, & aliter; Quia duplex est noster homo, internus, & externus, vt dicitur a Paulo: ingreditur quidem ille, dixerit quis, qui curam gerit interni hominis: & egredietur iterum, qui mortificat membra super terram, & opera corporis, in Christo. Talis igitur pascua inueniet & in futuro seculo, secundum quod dicit propheta, Dominus regit me, & nihil mihi deerit, &c.* *Fur non venit, nisi ut furetur, &c.* Quoniam Theudas, & Iudas etiam cum ceteris apostolis abducti, occisi fuerunt, & perierunt: propterea subdit dicens; *Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet, ac perdat.* Illos, & similes eis fures vocas; ego autem, inquit, veni ut vitam habeant, sancti spiritus communionem per quam & regnum caelorum intelligere oportet. Habent igitur omnes fidem in Christo. Omnes enim resurgent, & uiuent, sed iusti quid amplius habent: regnum scilicet caelorum.

EVTHYMIJ ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Amen dico vobis, qui non intrat per ostium, &c. Anagogice hic per ostium intelligimus leges, sive scripturas, eo quod ad Dei cognitionem inducant, & transitum omnem, qui aduersus diuinum cultum est, haereticis, ac Gentibus excludant populumque a daemonum infidiis custodiant. Causas vero curam, ac prouidentiam ouium. Oues autem Israelitas, populum Dei. Nos autem inquit, populus eius, & oues pascuae eius. Qui ergo non per scripturas ad curam populi Dei ingreditur, vt pote non vtens eis, nec iuxta illas gubernans, sed ascendens aliunde, quasi ostium transiliens, aut per alium irrumpens introitum, ille non pastor, sed fur est, & latro: fur quidem tanquam volens ea ad se deriuare quae non conueniunt: latro autem tanquam deuians. Huiusmodi fuerunt ante eum Iudas, & Theudas: post eum vero pseudochristi, & Antichristus, & si qui sunt alij seductores. Attingit quoque scribas, ac phariseos qui docebant doctrinas praecipua hominum, legem autem transgrediebantur. Vidisti quomodo furem, latronem, ac seductorem descriperit? considera etiam pastoris insignia, quibus dignosci possit. *Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.* Qualis ipse erat vt pote scripturis vtens, & secundum eas gubernans: quanquam enim etiam in sabbato operaretur, ea tamen diuina erant opera quum lex prohiberet humana, sive temporalia,

ac secularia. *Hic ostiarius aperit.* Ostiarius iuxta anagogem Moyses erat, vt cui conceditur sunt diuinae leges. Tali ergo Moyses aperit, & ad ouium curam admittit, vt pote cognoscens eum. Scripsit enim vt eum audirent. *Et oues vocem eius audiunt.* Obediunt, parent, ac sequuntur; agnoscunt enim illam. Oues autem dixit, eos videlicet, qui vere oues sunt, digni vt pascantur. Nam, sicut, qui per ostium intrat, hic pastor est: ita & qui vocem eius audiunt, vt dictum est, hi oues sunt: qui vero non ita se habent, ab ouium ordine aulsi sunt. *Et proprias oues vocat nominatim.* Etiam hoc pastoris signum est; Cuiusque ouis diligentem ostendere curam: neque enim illas vocat nominatim, qui singulas diligenter non agnoscit, ob summam de vnaquaque curam. *Et eduxit eas.* Ad pascua: pascua autem rationalium ouium, doctrina est diuinorum sermonum, quae animam nutrit, ac pascit. *Et, quum proprias oues emisserit, ante eas vadit.* Recto eas tramite deducens; & pro eis pugnans. Atqui pastores contrario modo faciunt, sequentes oues, quarum habent curam. Verum pascendi ars huius pastoris maxime admiranda est: nam & oues sunt rationales. Siquidem etiam quando discipulos emittebat, dicebat, *Ecce ego mitto vos tanquam oues in medio luporum: pastores vero extra lupos mittunt oues.* Vadit autem ante eas, & tanquam is, qui primus conuersationis viam calcavit, & sicut qui ea fecit, quae docet. *Et oues eum sequuntur.* Per vestigia eum sequuntur, eadem incedentes via, ipsiusque legibus parentes. *Quia nouerunt vocem eius.* Quae est ex scripturis, quibus assuetae sunt, ex cognitis vocibus. *Alienum autem non sequuntur, &c.* Alieni sunt, qui non intrant per ostium. Non nouerunt autem vocem illorum oues, vt quae non fit a scripturis, quibus assuetae sunt, vt dictum est, sed a ventre ipsorum. *Hoc prouerbiū dixit illis Iesus.* Hanc parabolam. *Illi vero non cognouerunt: quae essent ea, quae loquebatur ipsis.* Obscure enim loquebatur, attentiores eos reddens. Deinde alio modo seipsum & ianuam vocat, & pastorem. *Amen amen dico vobis, ego sum ostium ouium.* Per quod ingrediuntur oues ad supernam man-

sionem. Neque enim quisquam aliter ingreditur nisi per ipsum, & per fidem, quae in ipsum est, ac per eius doctrinam: *Omnes, quotquot venerunt sines sunt, & latrones.* Quotquot a seipsis venerunt, quotquot venerunt non per praedictum ostium, vt Iudas, & Theudas, & si quis alius huiusmodi: prophetae namque non a seipsis venerunt, sed a Deo missi sunt: nec aliunde, sed per ostium intraverunt. Scire enim oportet, quod frequenter scriptura vniuersalem repraesentans formam, particularem insinuat intelligentiam. Nam quod nunc dicit *Omnes, nō simpliciter significat omnes, qui ipsum praecesserunt.* Simile etiam est, quod ait David, *Omnes declinauerunt, simul inuites facti sunt: tales siquidem non erant qui etiam tunc Deum colebant.* Et illud Solomonis; *Omnia sunt vanitas: neque enim talis est virtus.* Est autem vbi *Omnis, idem significat, quod nullus, vt in dicto illo Saluatoris; Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, id est, nulla caro.* In illo quoque Dauidico versu; *Et non dominetur mihi omnis iniustitia, hoc est, nulla.* Multa quoque sunt similia. *Sed non audierunt eos oues.* Qui vere erant oues. Et hinc manifestum est, quod non comprehenderat etiam prophetas: nam hoc audierunt. *Ego sum ostium.* Verbi repetitione sermonem confirmat. *Per me si quis introierit, saluabitur.* Per mea praeccepta si quis ambulauerit, saluabitur ascendens in supernam mansionem. *Et ingreditur & egredietur.* Ad omnem mundi locum: quod de Apostolis factum est. *Et pascua inueniet.* Non spiritualia solum, sed & temporalia: nam omnia, quae sunt credentium, eis data sunt. *Pur non venit nisi vt furetur, &c.* Non venit propter salutem ouium, sed tantum ad furandum, macandū, ac perdendum. Nam & ij, qui furto ablati sunt a Theuda, & Iuda, iugulati sunt, & continuo perierunt. *Ego veni, vt vitam habeant, &c.* *Vitam:* hic quidem, eam, quae secundum Deum est; quae abundantior est regni caelorum: ibi verò beatam, quibus abundantiora sunt, quae oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascēderunt: aut etiam perfecta sanctae trinitatis cognitio.

vobis, qui credit in ^d me, habet vitam aeternam. Ego sum panis vitae. Patres veteri manducauerunt manna in deserto, & ^e mortui sunt. Hic est panis de caelo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non ^f moriatur. Ego sum ^g panis viuus qui de caelo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, ⁱ viuus in aeternum. Et panis quem ego dabo caro mea est, pro mundi vita.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euang.

Nemo potest veni ad me. Alibi dicitur: Nemo cognoscit patrem nisi per filium quod contrarium videtur huic dicto: *Ne. po. ve. ad me.* Sed non est, quia pater reuelat trahit, & c. per filium. *Nisi pater.* Illum pater trahit ad filium, qui ideo credit in filium, quia cogitat patrem esse Deum, id est, qui credit aequali patri genitum. Tractio haec non est violentiae, nec necessitatis nec est inuiti: sed voluntatis & desiderij. vnde dicitur: *Trahit vnūquemque sua voluptas.* Si ergo in his in quibus non est vera dilectio, trahitur homo amore, & desiderio, quanto magis trahitur aliquis vehementi delectatione, cui pater reuelat panem qui est vita & beatitudo & omne bonum? In quo commendatur magna gratia. *Et ego resuscitatus.* Ego aequalis patri faciam eum videre quod credit, manducare quod esurit, habere quod amauit & desiderauit: quod non potest esse in praesenti, vbi tantum trahitur. *Est scriptum.* Verè nemo venit ad me nisi pater docuerit, quia ita testantur prophetiae. Omnes homines regni illius, id est, Christianae fidei: erunt docti. Dei: quia & si homines foris loquuntur, tamen Deus solus intus sensum aperit, intus instruit veritatis cognitione & amore: ita quicunque audit & discit a patre, venit ad me. Et ne quis excuset se di. Nūquam vidi patrem, quomodo disco ab eo? Subdit ratio quia pater visibilis sit alicui, & tamen nemo credit nisi ipse docuerit, quomodo ergo docet? Dum audis verbū eius, id est, mei, dum ego homo verbum eius coaeternum. factus homo vobis loquor, & hoc est: Is qui est a Deo, id est, filius vidit patrem, id est, nouit & vos docet, & ideo me audite. *In prophetis.* Prophetis, dicit pluraliter: quia omnes prophetae vno & eodem spiritu repleti, licet diuersa prophetarant, tamen ad idem tendebant: quapropter cum quouis eorum omnes alij concordabant, sicut in Ioel, qui dicit: *Et erunt omnes docibiles Dei.* *Non quia patrem, &c.* id est, ego noui patrem, quia ab illo sum: & ideo credite quia qui credit in me, habet vitam aeternam. Potuit dicere: *habet me, sed reuelat quod ipse sit vita aeterna, quia verbum est vita hominum quod & carni suae quam susceperat, cui interuenit mors vt mortem tolleret, dat vitam in resurrectione: sic & aliis credentibus in se.* *Ego sum panis vitae.* *Patres ve, Manna de quo superbitis, patribus murmuratoribus quorum estis filij murmurando, non fuit panis vitae: quia non intellexerunt in eo spiritualem cibū, sic & vos qui me auditis, non spiritualiter intelligitis.* Vixit autem Moyses & alij electi de manna, quia spiritualiter manducauerunt: Sic & qui mo-

do verba mea spiritualiter accipiunt. *Ego sum pa. vi.* Ecce sacramentum verbis tegit, vt Iudaei & etiam aliqui discipuli non credentes verbis illius magis scandalizentur, & humiles apostoli humiliter credentes probentur. vnde Petrus: *Verba vitae aeternae habes. Et panis quem.* Quomodo sit panis determinat non solum secundum verbum quo viuunt omnia, sed etiam secundum carnem assumptam pro mundi vita. Humana enim caro quae erat peccato obnoxia, & ideo mortua, carni eius mundae vnita, incorporata, vnū cum illo effecta, viuunt de spiritu eius, sicut viuunt corpus de suo spiritu: qui verò non est de corpore Christi, non viuunt de spiritu Christi. Qui autē Iudaei non erant huius vnitatis, litigabant: nec talibus exponitur quomodo dominus carnem suam det ad manducandum, sed audiunt, vnde magis moueantur.

CATENA AVREA in idem Euang.

Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit illum. August. Magna gratiae commendatio, nemo venit nisi tractus: quem trahat, & quem non trahat: quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare: semel accipe & intellige: si non traheris, ora vt traharis. Chrys. Hic autem insiliunt Manichaei dicentes, quoniam nihil in nobis est positum: sed hoc non quod in nobis est destruit, sed ostendit nos diuino auxilio indigentes: ostendit enim hic non eum qui inuitus venit, sed eum qui multā patitur oppugnationem. August. Si enim inuiti trahimur ad Christum, ergo inuiti credimus, ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur: sed intrare quisquam ecclesiam potest nolens, credere non potest nisi volens: corde enim creditur ad iustitiam: si ergo inuitus venit qui trahitur, non credit: si non credit, nō venit: non enim ad Christum ambulando currimus, sed credendo: nec motu corporis, sed voluntate cordis accedimus, ergo voluntate traheris. Quid est autem trahi voluntate? delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quaedam voluptas cordis, cui dulcis est panis ille caelestis. Porro si potest dicere licuit, Trahit sua quemque voluptas, quanto fortius nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, beatitudine, iustitia, sempiterna vita: quod totum Christus est. An non habent corporis sensus voluptates suas, & animus, deseritur a voluptatibus suis? Da amantem, da desiderantem, feruentem, fonti aeternae patriae suspirantem: & scit quid dicam. Sed quare voluit dicere, quem traxerit pater: si trahendi sumus, ab illo trahamur, cui dicit quaedam quae diligit,

F E R I A I I I I . Q V A T V O R T E M P O R V M P E N T E C O S T E S .

I O A N . 6 .

Nillo tempore: Dixit Iesus turbis Iudaeorum, Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui ^a audiuit a patre & didicit, venit ad me. Nō quia patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo, hic vidit patrem. Amen amen dico vobis,

^a Credere in me, nisi gratia eum praeuenierit, nisi pater eum reuelauerit, quae reuelatio est attractio.
^b Qui facile docentur a Deo. Quod non Iudaei.
^c Quod est trahi a patre.

ligit, Trahe me post te. Sed quid intelligi voluit, advertamus. Trahit pater ad filium eos, qui propterea credunt in filium, quia eum cogitant patrem habere Deum. Deus enim pater æqualem sibi genuit filium: & qui cogitat atque in fide sua sentit ac ruminat æqualem esse patri eum in quæ credit: ipsum trahit pater ad filium. Arius creditur creaturam, non eum traxit pater. Photinus dicit; Homo solus est Christus: qui sic credit, non eum pater trahit: traxit Petrum qui dixit, Tu es Christus filius Dei viui: unde ei dictum est, Non tibi revelavit caro. Ista revelatio ipsa attractio est. Si enim qui inter delicias terrenas revelantur amantibus trahunt, nõ trahet revelatus Christus à patre: Quid enim fortius desiderat anima quàm veritatem? sed hic homines esuriunt, ibi saturabuntur. Ideo subiecit: *Et ego, &c.* Quasi dicat: Saturabitur, eo quod & hic fuit in resurrectione mortuorum, quoniam ego resuscitabo eum. Aug. de quæ. no. & vet. test. Vel attrahit pater ad filium per opera quæ faciebat per illum. Chry. Non parva dignitas filij, si pater adducit, & ipse suscitatur: non diuidens ad patrem opera, sed ostendens parilitatem virtutis: deinde ostendit modum secundum quæ pater trahit, dicens: *Scriptum est in proph. Et erunt om. docil. Dei.* Vides fidei dignitatem: quoniam non ab hominibus neque homines, sed ab ipso Deo eam debeant addicere. Magister enim prædicit omnibus paratus existens sua tribuere, ad omnes suam doctrinam effundens. Si autem omnes docibiles Dei: qualiter quidam non credunt? quia hoc de pluribus dictum est: siue quoniam omnes qui volunt. Aug. de prædest. san. Vel aliter. Sicut integrè loquimur cum de aliquo literarum magistro, qui in civitate solus est dicimus, omnes iste hic literas docet: non quia omnes discunt, sed quia nemo nisi ab illo discit quicumque ibi literas discit. Ita rectè dicimus, Omnes Deus docet venire ad Christum, non quia omnes veniunt, sed quia nemo aliter venit. Aug. su. Ioan. Vel aliter. Omnes regni illius homines docibiles erunt Dei, non ab hominibus audient: et hic ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt intus datur: strepitum verborum ingero auribus vestris nisi revelet ille qui intus est, quomodo ergo õ Iudæi me potestis agnoscere, quos pater non docuit? Beda. Dicit autem pluraliter, *In prophetis* quia omnes propheta, vno eodemque spiritu repleti, licet diversimodè prophetarent, tamen ad idem tendebat: quapropter cum quous eorum omnes alij concordabant, sicut cum loçle Propheta qui dicit: *Erunt omnes do. Dei.* Glof. Hoc in loçle non inuenitur, sed aliquid simile dicitur enim ibi: Filij Sion exultate & lætamini in domino Deo nostro, quia dedit vobis doctorem. Expressius tamè est in Esaia ubi dicitur: Ponam vniuersos filios tuos doctos à domino. Chry. Quod quidem præcipuum est, quia ante per homines discabant quæ Dei sunt, nunc autem per vnicum filium Dei & spiritum sanctum. Aug. de prædest. san. Omnes autem docibiles Dei veniunt ad filium, quoniam audierunt & didicerunt à patre per filium: unde subditur, *Omnes qui audiunt à patre & didicerunt, venit ad me.* Si autem omnis qui audiuit à patre & didicit, venit: profecto omnis qui non venit, non audit à patre nec didicit. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua pater auditur & docet, vt veniatur ad filium: nec agit hoc cum

carnis aure, sed cordis, ubi est & ipse filius: quia ipse est verbum eius per quod pater sic docet, simul est & spiritus sanctus. Inseparabilia enim dicimus esse opera trinitatis, sed patri hoc potissimum est attributum, quia de ipso procedit & filius & spiritus sanctus. Itaque gratia quæ occultè & humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur: ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum? nisi quia eos quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet: si autem dixerimus quod volunt discere quos non docet: respõdèbitur nobis, Et ubi est quod ei dicitur: Deus tu conuertens viuificabis nos? aut si non facit volentes ex nõlebimus Deus, vt quid orat ecclesia secundum præceptum domini pro persecutoribus suis: nõ enim quisquam dicere potest credidi, vt sic vocaret: præuenit quippe eum misericordia Dei, quia sic est vocatus vt crederet. Aug. su. Ioan. Ecce ergo quomodo trahit pater docendo de veritate, non necessitatem imponendo: trahere enim Dei est. Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me: quid igitur Christus nihil docuit? quid quod patrem magistrum homines non viderunt, filium viderunt? filius ergo dicebat, sed pater docebat. Si ego homo cum sim illum doceo qui audiuit verbum meum, illum docet & pater qui audiuit verbum eius. Exponit autem hoc ipse & ostendit nobis quid dixerat, continendõ subiungens: *Non quia pater vi. qui quæ, &c.* quasi dicat, Ne fortè cõ dico vobis: *omnis qui audiuit à patre & didicit*, dicatis apud vos: Nunquam vidimus patrem, quomodo ab eo discere poterimus? à me ipso audite. Ego noui patrem, ab illo sum, quomodo verbum est ab illo cuius est verbum: non quod sonat & transit, sed quod manet cum dicente, & trahit audientem. Chry. Omnes quidem à Deo sumus. Id verò quod est præcipuum filij & proprium, hæc nõ posuit propter auditorum imbecillitatem. *Amen amena dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.* Aug. Reuelare voluit se dominus quid esset, vnde dicit: Amen amen di. vo. &c. quasi dicat, Qui credit in me, habet me. quid est autem habere me? habere vitam æternam. vita enim æterna est verbũ quod in principio erat apud Deum, & vita erat lux hominum: assumpsit vita mortem, vt vita accideret mortem. Chry. Quia verò turbæ instabant cibum corporalem petentes, & eius cibi qui patribus eorum datus erat reminiscens: vt ostendat quod omnia illa figura erant huius veritatis præsentis, mentionem de cibo spirituali facit dicens: *Ego sum panis vitæ.* Panem quidem vitæ se ipsum vocat, quoniam vitam nostram continet & hanc & futuram. Aug. Sed quia illi de manna superbiebant, subiungit: *Patres vestri manducauerunt manna in deserto & mortui sunt.* Ideo patres vestri, quia similes estis illorum, murmuratores patres murmuratorum filiorum. Nam de nulla re magis Deum offendisse ille populus dictus est, quam contra Deum murmurando. Ideo autè mortui sunt, quia quod videbant, credebant, quod non videbant, nõ credebant neque intelligebant. Chry. Non autem sine causa addit, *In deserto*, sed occultè insinuans quoniam non lógum tempus fuit, quo, scilicet, manna datum est, neque simul cum venit in terram promissionis, sed quia videbát panem datum à Christo minus esse illo quod patribus datum erat, in

eo quod illud desuper descendebat. Miraculum verò panis inferius gerebatur: propterea subiungit, *hic est panis de celo descendens.* Aug. Huc panem significauit manna, hunc panem significabat altare Dei. Sacramenta hæc sunt, & illa fuerunt. In signis diuersa sunt, in re quæ significatur, paria sunt. Apostolum audi: Omnes eandem escam spirituales manducauerunt. Chry. Deinde ostendit quod maxime eos poterat persuadere quoniam ipsi patribus suis multè digniores effecti sunt, qui manna manducantes sunt mortui, & ideo subdit: *Pater si quis ex ipso manducauerit, non morietur.* A fine vniuersi cibi ostendit differentiam: panem autem hic dogmata salutaria dicit, & fidem quæ in ipsum est, aut corpus suum, hæc enim conseruant animam. Aug. Sed nunquid nos non morimur, qui manducauimus panem descendente de celo? sic illi sunt mortui quemadmodum & nos sumus morituri, quantum attinet ad mortem huius corporis visibilem atque carnalem: quantum autem pertinet ad mortem spirituales, qua patres istorum mortui sunt, manducauit manna Moyses, & multi qui domino placuerunt, & mortui non sunt: quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter gustauerunt vt spiritualiter facerentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibum, sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti: quoniam multi de altari accipiunt, & accipiendo moriuntur: unde Apo. Iudicium sibi manducat & bibit, panem ergo caelestem spirituales manducare, est innocentiam ad altare apportare: peccata etsi sint quotidiana, non sint mortifera: antequam ad altare accedatis, attendite quid dicatis. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, si dimittitis, dimittentur tibi, securus accede, panis est, non venenum: si quis ergo ex hoc pane manducauerit, non morietur. Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat, scilicet, intus, non foris. Alc. Ideo in qua, non moritur qui comedit hunc panem, quia ego sum panis viuus qui de celo descendi. Theoph. Per hoc, scilicet quod incarnatus est: non ergo prius solus fuit homo, & postmodum assumpsit diuinitatem, vt Nestorius fabulatur. Aug. De celo descendit & manna, sed manna umbra erat, ista veritas est. Alc. Est autem mea vita viuificans: unde sequitur, *Si quis man. ex hoc pa. viuet*, non tantum in præsentia per fidem & iustitiam, sed in æternam. *Et panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita.* Aug. Determinat consequenter dominus quomodo se panem dicat non tantum secundum diuinitatem quæ pascit omnia, sed etiam secundum humanam naturam quæ est assumpta à verbo Dei, cum subdit: *Et panis quem ego dabo, &c.* Bed. Hunc panem tunc dominus dedit quando mysterium corporis & sanguinis sui discipulis tradidit, & quando semetipsum Deo patri obtulit in ara crucis, quod verò dicit, *Pro mundi vita*: non debemus intelligere pro elementis, sed pro omnibus qui mundi nomine designantur. Theoph. In hoc quod dicit, *Quem ego dabo*: potestatem suam demonstrat, quod non sicut seruus minor patre quæsius est, sed voluntarie: nam etsi à patre dari diceatur, tamen seipsum tradidit ipse. Attende autem quod panis qui in mysteriis à nobis assumitur, non solum figuram gerit carnis Christi, sed ipse est vera caro Christi:

non enim dixit, Panis quem ego dabo figuram carnis meæ gerit, sed caro mea est. Transmutatur autem inenarrabilibus verbis iste panis per mysticam benedictionem & habitationem spiritus sancti in carnem Christi. Sed quare non videmus carnem? quia si caro videretur, horror nos in eius assumptione inuaderet: unde vt nostræ infirmitati condescendatur talis nobis videtur mysticus cibus, secundum quod nostræ consuetudini competebar: pro mundi autem vita carnem suam tradidit, quia moriendo mortem soluit. Ego etiam intelligo pro mundi vita resurrectionem: nam domini mors vniuersalem resurrectionem toti generi humano ministravit: fortè autem & vitam quæ in sanctificatione, & beatificatione consistit & spiritu, mundi vitam dixit: quamuis enim non omnes susceperint vitam quæ est in sanctificatione & spiritu, tamè dominus seipsum pro mundo tradidit, & quantum in eo est, totus mundus sanctificatur. Aug. Quando autè caperet, caro, quod dixit, panem, carnem, norunt autem fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligant, sicut corpus Christi, si volunt viuere de spiritu Christi. De spiritu enim Christi non viuunt, nisi corpus Christi: nunquid enim corpus meum viuunt de spiritu tuo? Hunc panem exponit Apost. dicens: Vnum corpus multi sumus. O sacramentum pietatis, õ signum vnitatis, õ vinculum charitatis, qui vult viuere accedat, credat, incorporetur vt viuificetur.

S. IO. CHRYSOSTOMI Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil. 1.

Sed quid murmurantibus illis Christus? Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Hic insurgunt Manichæi, nihil nos ex nobis ipsis posse huius particula testimonio contententes. Sed plane nos posse, quæ volumus, per hoc ostenditur: inquit enim, Si quis venit ad eum, quid opus est vt trahatur? Verum hoc nostrum nõ tollit arbitrium, sed diuino egere auxilio ostendit: & non inuitum, sed omni conatu contendente venire. Inde quo pacto trahat, ne quid sensibile de eo suspicaretur: his verbis prosequitur. *Nõ quia patre vidit quæsius, nisi is, qui est à Deo, hic vidit patre.* Quomodo trahat, inquit, hoc propheta prædixerat, quod erunt omnes docibiles Dei. Vides fidei dignitatem, quod nõ ab hominibus, neque per hominem, sed per ipsum Deum ea imbuendi sunt? Idcirco vt fidem verbis suis comparet, eos ad prophetas relegat. Nam, si erunt omnes docibiles Dei, quare aliqui non credunt? Quoniam hoc de pluribus dictum est, Et præterea illud propheticum omnes volentes significat. Magister enim omnibus proponitur paratus ad docendum, & communicandum doctrinam suam. *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Non parua hoc in loco filij dignitas. Siquidè pater trahit, & hic resuscitat. Neque diuidit patris, & filij opera. Quoniam enim pacto, sed potestatis æqualitatem ostendit: vt in illo loco; Et qui misit me pater, testimonium perhibet de me. Quod ne rogando insisterent, ad scripturas relegauit: ita hoc in loco, ne quid suspicarentur, ad prophetas, frequenter ostendens se patri

patri non esse contrarium. Quid autem qui ante hac fuerunt, nunquid non docibiles erant Dei? Quid hoc in loco eximium est: quod tunc homines per res diuinas docebantur; nunc per vnigenitum, & spiritum sanctum: deinde inquit, Non quia patrem vidit quisquam, nisi is qui a Deo est. Non secundum causam rationem hic loquitur, sed secundum modum substantiam. Nam si diceret, Omnes a Deo sumus: vbi presentia, & differentia filij? Sed quare non apertius dixit? Propter illorum imbecillitatem. Etenim, si dicendo, de caelo descendit, tantum scandalizati sunt: quidnam fecissent, si id addidisset? Panem autem vitam se ipsum appellat, quoniam vitam nostram & hanc & futuram corroborat. Et inquit, Si quis manducauerit ex hoc pane vivet in aeternum. Panem vero, siue doctrinam hoc in loco, & salutem, & fidem in se, siue corpus suum dicit. Vtrumque enim animam fortiore reddidit. Atqui alibi dixit; Si quis sermonem meum audierit, mortem non gustabit, & perturbati sunt: hic non idem, quia iam ob panis miraculum eum reuerbatur. Animaduerte autem quam faciat huius panis, & manna differentiam, ab vtriusque scilicet sine. Quod enim manna nihil magnum praeberet, addidit; Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Inde subdit maximam persuasionem, quod longè pluris, maioribus illis patribus Mose, & claris illorum temporum viris ipsi habiti sint. Quum enim dixisset mortuos, qui manna comedisent, profectus est; Hic est panis de caelo descendens: ut si quis ex ipso manducauerit, &c. Illa praeterea particula, In deserto: manna non diu durasse, neque in terram promissionis venisse significat. Hic autem panis non est eiusmodi. Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Merito hoc in loco dubitare quisquam possit, cur haec nunc Christus loqueretur, quum nihil proficeret, nihil edificaret, imò esset edificatio nocuimento? Ex hoc enim (inquit) multi ex discipulis suis retrò abierunt, &c. Erant igitur haec solis discipulis communicanda, ut Matthaeus priuatum cum ipsis loquitur. Quid ad hoc dicemus? Quanam horum verborum utilitas? Magna quidem, & necessaria, Quum enim in petendo cibo instarent, & patribus suis datum memorarent, & manna tanquam magnum quiddam laudarent, omnia illa figuram, & vmbra fuisse, rerum autem veritatem praesentem ostendit. Ideo spiritualis cibi meminit. Sed erat, inquit, dicendum; Patres vestri manducauerunt manna in deserto, ego autem vobis panem praebui. Sed magna sane differentia: minus enim hoc, quam illud visum esset: propterea quod manna ex alto laboretur, panem autem miraculum inferne gestum esset. Quum ergo de caelo cibum quarentes ideo frequenter de caelo se descendisse testatur. Quod si quis percontaretur, cur mysteriorum sermonem adduxerit? Respondemus quod horum nunc maximè tempus erat. Obscurius enim dictum semper auditorem erigit, & attentiorè reddit. Non ergo perturbari debebant, sed interrogare, & quaerere. Sed abierunt. Quod si prophetam eum arbitrabatur, credere eius verbis oportebat. Itaque stultitia sua, non sermonis Christi obscuritate perturbabatur: tu autem considera, quomodo eos ad se paulatim trahit. Nam se, non patrem dedisse dicit, Quam ego dabo pro mundi vita. Sed aliena quadam doctrina erat, inquit, & di-

Eucharistia animam fortiore reddidit.

uersa. Atqui Ioannes superius hoc significat, agnum ipsum appellans, sed non intellexerunt. Non me latet, sed neque discipuli sciebant. Nam si de resurrectione nondum quicquam norant, & propterea ignorabant, quid sibi vellent, Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud: multo magis, quae hic dicuntur, quae obscuriora sunt. Quod enim prophetae suscitassent, norant, quauis non tam manifestè locuta sint scripturae: quod autem carnem quis comederit, nunquam quisquam illorum dixerat. Verumtamen persuasi sunt, & sequebantur, & habere cum verba vitam constabant. Hoc discipuli est; quae magister asserit, non curiosius inuestigare, sed audire, & credere, & idoneum solutionis tempus expectare. Quid igitur aiunt contrarium accidisse? Abierunt retrò: Hoc propter eorum stultitiam. Quando enim subit quaestio quomodo aliquid fiat, simul subit & incredulitas. Ita & Nicodemus perturbatus est inquit; Quomodo potest homo in ventrem matris suae iterad introire? Itidem & hi nunc; Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Nam, si hoc inquit, cur non idem in quinque panum miraculo dixisti, quomodo eos intantum auxit? Quia tunc tantum saturari curabant, non considerare miraculum: sed res ipsa tunc docuit, inquit, Ergo ex eo & haec credere oportuit ei facilia factu esse. Propterea id prius fecit miraculum, ut per illud non essent amplius increduli, is, quae post modum diceret. Illi quidem tunc temporis nihil ex his dictis, nos ipsius beneficii utilitatem cepimus. Quare necessariò dicendum quam admittenda mysteria, & cur data sint, & quam eorum utilitas. Vnum corpus sumus, & membra ex carne, & ossibus eius. Initiati autem, ea, quae dicuntur, diligenter considerent, & sequantur. Quare initiati eius praecipit parere debent. Ut autem non solum per dilectionem, sed re ipsa in illam carnem conuertamur: per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Quum enim suum in nos amorem indicare vellent, per corpus suum se nobis commisit, & in vnum nobiscum redigat, ut corpus cum capite vniretur. Hoc enim amantium maximè est. Hoc Iob significabat de seruis, a quibus maxime amabatur, qui suum amorem praeseferentes dicebant; Quis daret nobis, ut eius carnibus implemur? Quod Christus fecit, ut maiori nos charitate adstringeret, & ut suum in nos ostenderet desiderium, non se tantum videri permittens desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suae insigi, & desiderio sui omnes impleri. Ab illa igitur mensa tanquam Leones ignem spirantes surgamus, diabolo formidolosi, & caput nostrum intelligamus, & quam in nos praese tulit charitatem. Parentes saepenumero liberos suos aliis alendos dederunt: ego autem mea carne alo, me his exhibeo, omnibus faueo, omnibus optimam de futuris spem praebeco. Qui in hac vita ita se nobis exhibet, multo magis in futura. Vester ego frater esse volui, & communicavi carnem propter vos, & sanguinem: & per quae vobis coniunctus sum, ea rursus vobis exhibui. Hic sanguis facit, ut imago in nobis regia floreat: hic sanguis pulchritudinem, atque nobilitatem animae, quam semper irrigat, & nutrit, languescere non sinit. Sanguis enim a cibo non fit repente, sed prius aliud quiddam: hic quam primum irrigat animam, eamque

Vides hic Eucharistia esse carnem Christi, quae nobis immiscetur, & vna se vnumque, quae transfiguratio sine est intelligenda, ut quae nisi corporalis, & substantialis, se ipsam non

vi quadam magna imbut. Hic mysticus sanguis daemones procul pellit, angelos, & angelorum dominum ad nos allicit. Daemones enim, quum dominicum sanguinem in nobis vident, in fugam vertuntur, angeli autem procurant. Hic sanguis abditus, & sancta sanctorum purgabat. Quod si eius figura tantam habuit vim in templo Hebraeorum, in medio Aegypto liminibus aspersus: longè magis veritas. Hic sanguis autem altare significauit. Sine hoc princeps sacerdotum in penetralia ingredi non audebat. Hic sanguis sacerdotum faciebat, hic sanguis in figura peccata purgabat, in qua si tantam habuit vim, si vmbra ita mors horruit, quanto per quae ipsam formidabit veritatem? Hic nostrarum animarum salus est, hoc lauatur anima, hoc ornatur, hoc incenditur, hic igne clariorem nostram mentem reddit, & auro splendidiorem: Huius sanguinis effusio caelum peruium fecit. Admiranda sane ecclesiae mysteria, admirabile sacrarium. Ex paradiso fons scaturit, a quo sensibiles fluij emanant. A mensa hac prodit fons, qui fluuios spirituales diffundit: iuxta hunc fontem non steriles salices germinant, sed arbores caelum ipsum attingentes, quae fructus tempestiuos, & solidos semper produunt: nisi quis aetuat, ad hunc fontem se conferat, & recreabitur. Mūdat squalorem, & sordes, aestus mitigat, non solares, sed quos ignitae sagittae imprimunt. Etenim ortum suum superne habet, inde radicem, vnde irrigatur. Multi huius fontis riuu, quos paraclitus diffundit, & filius arbiter est, neque bidente, aut ligone viam facit: sed auiros nostros aperit. Hic fons lucis est fons diffusens radios veritatis, huic supernae adstiterunt virtutes, fluctuum eius pulchritudine insipientes. Nā manifestus quam nos illa propositorum virtutes, & fulgorem inaccessibilem inuentur. Quem admodum enim, si quis liquefacto auro manum, vel linguam iniicit, quam primum deauratur: ita haec nobis proposita animam auream reddunt. Resurgit enim vehemens igne fluius, neque incendit, sed abluit tantum, quicquid comprehendit: Hic sanguis praefiguratus est semper in altaribus, in iustorum cordibus: Hic orbis terrarum decus est, hic est, quo Christus emit, quo vniuersam ornauit ecclesiam. Ut enim homo seruos auro emit, & ornat: ita nos sanguine suo Christus. Qui huius sanguinis sunt participes, cum angelis, & archangelis, & supernis virtutibus commorantur: ipsam regiam Christi stolam induiti, spiritualibus armis muniti. Sed nihil dixi, imò ipsum induiti sunt regem, sed sicut magnum est, & admirabile: ita, si purè accesseris, ad salutem accessisti: sin praua conscientia, ad poenam, & supplicium. Qui enim manducat, & bibit indignè sanguinem Domini, iudicium sibi manducat, & bibit. Nam, si qui regiam purpuram coinquant, haud secus, quam qui sciunt, puniuntur, quid mirum, si qui immunda conscientia Christi corpus accipiunt, idem supplicium subeant quod qui eum clavis cruci affixerunt? Vide quam formidandam poenam his minetur Paulus; Irritam, quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pol-

Eucharistia vis mero, & eorum vngi, ad suum hōmilia.

Exod. 24.

Sanguis Christi quae nos suam non est, sed vna

Ibid.

Vides hic Eucharistia esse carnem Christi, quae nobis immiscetur, & vna se vnumque, quae transfiguratio sine est intelligenda, ut quae nisi corporalis, & substantialis, se ipsam non

1 Cor. 11.

Deut. 17. Hebr. 10.

lutum duxerit, in quo sanctificatus est? Consideremus igitur rem nostram, dilectissimi, cum tantis fruamur bonis, & cum turpe aliquod animum subit, cum ira, vel re, vel verbis rapimur: quid mereamur, quem spiritu acceperimus, nobiscum reputemus, & irrationabiles nostros cohibeamus affectus. Haec cogitatio nostra sit. Quousque rebus praesentibus incumbemus? Quousque non excitabimur? Quousque nullam salutem nostram curam adhibebimus? Intellegamus quot in nos beneficia contulit Christus, Gratas habeamus, glorificemus, non fide tantum, sed & operibus, ut futura bona consequamur: gratia, & benignitate domini nostri Iesu Christi, per quem, & cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto, in secula seculorum, Amen.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in superius Euang.
Homilia.

Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Magnae gratiae commendatio. Nemo venit nisi tractus. Quem trahat, & quem non trahat: quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare: semel accipe, & intellige. Non traheris: ora ut traharis. Quid hic dicimus, fratres? si trahimur ad Christum ergo inuiti credimus, ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur? Intuere quisquam Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest sacramentum nolens, credere non potest nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus: sed non corpore creditur ad iustitiam. Apostolum audi dicentem; Corde creditur ad iustitiam. Et quid sequitur? Ore autem confessio fit ad salutem. De radice cordis surgit ista confessio. Aliquando audis contententem, & nescis ardentem: vocas contententem, & nescis credentem. Sed nec debes vocare contententem, quem iudicas non credentem: hoc est enim confiteri dicere, quod habes in corde. Si autem aliud in corde habes, aliud dicis, loqueris, non confiteris. Cum ergo in Christum corde credamus, quod nemo inuitus facit inuitus: qui autem trahitur, tanquam inuitus cogi videretur, quomodo istam soluimus quaestionem: Nemo venit ad me, nisi pater qui me misit, traxerit eum? Si trahitur, ait aliquis, inuitus venit: si inuitus venit, nec credit: si non credit, nec venit. Non enim ad Christum ambulando currimus, sed credendo: nec motu corporis, sed voluntate cordis accedimus. Ideo illa mulier, quae simoniam tetigit, magis tetigit quam turba, quae praesens sit. Ideo dominus dixit, Quis me tetigit? & mirantes discipuli dixerunt, Turba te comprimit, & dicis, quis me tetigit? Et ille repetiuit, Tetigit me aliquis. Illa tangit, turba premit: quid est, tetigit, nisi credidit? Vnde & mulieri illi post resurrectionem dixit volenti se mittere ad pedes eius, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem: quod vides hoc solum me esse putas. Noli me tangere, quid est? Hoc me solum esse putas, quod tibi appareo. Noli me sic credere, hoc est, noli me tangere; nondum enim ascendi ad patrem meum: tibi non admodum ascendi, nam inde nunquam recessi. In terra non tangebatur stantem, & quomodo tangeret ad patrem ascendentem? Sic tamen sic se tan-

1. 1. 26. in Ioan.

2. sen. dist. 1. 2. cap. non est tamen.

Rom. 10.

Luc. 8.

Ioan. 20.

givoluit, sic tangitur ab eis, à quibus bene tangitur, ascendens ad patrem, manens cū patre, æqualis patri. Inde & hic si advertis; Nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit, noli te cogitare inquitum trahi. Trahitur animus & amore. Nec timere debemus, ne ab hominibus qui verba perpendunt, & à rebus maxime diuinis intelligendis longe remoti sunt, in hoc scripturarum sanctarum euangelico verbo forsitan reprehendantur, & dicatur nobis; Quomodo volūate credo, si trahor? Ego dico; Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectate in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cælestis. Porro si pater dicitur; Trahit sua quemque voluptas: non necessitas, sed voluptas: non obligatio, sed delectatio; quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitiā, delectatur sempiterna vita, quod eorum Christus est? An vero habent corporis sensus voluptates suas, & animus deserit ad voluptatibus suis? Si animus non habet voluptates suas, vnde dicitur; Filij autem hominum, sub regimine alarum tuarum sperabunt. Inebriantur ab vbertate domus tuæ, & torrete voluptatis delectarum tuarum potabis eos: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen? Da amantem, & sentit quod dico, da desiderantē, da esuriētē, da in ista solitudine peregrinantem, atque sitientem, & fontem æternæ patriæ suspirantem, da talem, & scit quid dicam: si autem frigidus loquor, nescit quid loquor. Tales erant isti, qui inuicem murmurabāt. Pater, inquit, quem traxerit, venit ad me. Quid est autē, Pater quem traxerit, cum ipse Christus trahat? Quare voluit dicere, pater quem traxerit? Si trahendi sumus, ab illo trahimur, cui dicit quædam, quæ diligit; Post odorem vnguentorum tuorum curtemus. Sed quid intelligi voluit, aduertamus, fratres, & quantum possumus capiamus. Trahit pater ad filium eos, qui propterea credunt in filium, quia eum cogitant patrem habere Deum. Deus enim pater æqualem sibi genuit filium, & qui cogitat, atque in fide sua sentit, & ruminat æqualem esse patri ei, in quem credidit; ipsum trahit pater ad filium. Atius credidit creaturam, non eum traxit pater, quia non considerat patrem, qui filium nō credit æqualem. Quid dicit, o Atti, quid dicit, hæretice, quid loqueris? Quid est Christus? Non, inquit, Deus verus; sed quem fecit Deus verus. Non te traxit pater, non intellexisti patrem, cuius filium negas. Aliud cogitas, non est ipse filius; nec à patre traheris, nec ad filium traheris. Aliud est enim filius, aliud quod tu dicit. Photinus dicit? Homo solus est Christus, non est & Deus: Qui sic credit, non pater eum trahit. Quem trahit pater? Illum qui dicit; Tu es Christus filius Dei viui, non sicut Propheta, non sicut Ioānes, non sicut aliquis magnus iustus, sed sicut vnicus; sicut æqualis. Tu es Christus filius Dei viui, ait. Vide quia tractus est, & à patre tractus est. Et dominus quid? Beatus es, Simon Bar-jona, quia nō tibi reuelauit caro, & sanguis, sed pater meus, qui in cælis est. Ista est reuelatio, ipsa est attractio. Ramum viridem ostendis oui, & trahit illam. Nuces puero demonstrantur, & trahitur, & quod currit trahitur, amando trahitur, sine læsione corporis trahitur; cordis vin-

Psal. 36.

Virg. in epla.

Psal. 35.

Can. 1.

Matth. 16.

culo trahitur. Si ergo ista que inter delicias, & voluptates terrenas reuelantur amantibus, trahunt, quoniam verum est; Trahit sua queque voluptas; non trahit reuelatus Christus à patre? Quid enim fortius desiderat anima, quam veritatem? Quod audas fauces habere debet, vnde optare, vt sanū sit intus palatum vera iudicandi, nisi vt manducet & bibat sapientiam, iustitiam, veritatem, æternitatem? Vbi autem hoc? Ibi melius, verius ibi, planius ibi: nam hic facilius possumus esurire, & hoc si bonā spem habemus, quam saturari: Beati enim inquit, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, sed hic, quoniam saturabuntur, sed ibi. Ideo cū dixisset, Nemo venit ad me nisi pater qui misit me; traxerit eū: quid subiecit? Et ego resuscitabo eū in nouissimo die. Reddo illi, quod amat, reddo, quod sperat. Videbit quod adhuc non videndo credidit: manducabit quod esuriit: satiabitur eo quod sitit. Vbi? In resurrectione mortuorum? quia ego resuscitabo eum in nouissimo die. Scriptum est enim in prophetis. Exterum omnes docibiles Dei. Quare hoc dixi, o Iudei? Pater vos nō docuit, quomodo potestis me agnoscere? Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt, non ab hominibus audient: & si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, intus datur, intus coruscatur, intus reuelatur. Quid faciunt homines forinsecus annūciantes? Quid facio modo ego, cum loquor? Strepitum verborum ingero autibus vestris. Nisi ergo reueler ille, qui intus est, quid dico, quid loquor? Exterior cultor arboris: interior est creator. Qui plantat, & qui rigat, exterior operatur: hoc facimus nos. Sed neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: hoc est, erunt omnes docibiles Dei. Qui omnes: Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Videte, quomodo trahit pater: docendo delectat, non necessitatem imponendo. Ecce quomodo trahit, erūt omnes docibiles Dei. Trahere Dei est. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me: trahere enim Dei est. Quid igitur, fratres? Si omnis, qui audiuit à patre, & didicit, ipse venit ad Christū, Christus nihil hic docuit. Quid quod patrem magistrum homines non viderūt filium viderunt? Filius dicebat, sed pater docebat. Ego cum homo sim, quem doceo? Quem, fratres, nisi eum, qui audit verbum meum? Si ego cum homo sim, illum doceo, qui audit verbum meum: illū docet pater, qui audit verbū eius. Si illum docet pater, qui audit verbum eius, quare quid sit Christus, & inuenies verbum eius. In principio erat verbum. Non in principio fecit Deus verbum, quomodo in principio fecit Deus cælum, & terram: ecce quia non est creatura. Disce trahi ad filium à patre, doceat te pater, audi verbum eius. Quod verbum, inquires audio? In principio erat verbum. Non factum est, sed erat, & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbum. Quomodo homines in carne constituti audiant tale verbum? Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Exponit hoc & ipse, & ostendit nobis quid dixerit, qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Continuo subiecit, quod cogitare possumus; Non quia patre vidit quisquam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit patrem. Quid est, quod ait; Ego vidi patrem, vos non vidistis patrem, & tamen non venistis ad me, nisi trahamini à patre? Quid est autem nobis trahi à patre, nisi discere à patre? Quid est discere à patre, nisi audire à patre? Quid est audi-

Matth.

1. Cor.

1. Cor.

1. Cor. 11.
De off. dist. 2.
u. & sancta.
& cap. sicut
indat.
De off. dist. 2.
cap. Panem de
chari.
Matth. 6.

re à patre, nisi audire verbum patris, id est, me? Ne forte ergo cum dico vobis; Omnis qui audiuit à patre, & didicit, dicatis apud vos, sed nunquam vidimus patrem, quomodo ergo discere potuimus à patre? A me ipso audite; Non quia patrem vidit quisquam, sed qui est à Deo, hic vidit patrem: ego noui patrem, ab illo sum, & quomodo verbum ab illo, cuius est verbum, non quod sonat, & transit, sed quod manet cum dicente, & trahit audientem: ad moneat quod sequitur; Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Reuelare se voluit quid esset: nam compendio dicere potuit, qui credit in me, habet me: ipse enim Christus verus Deus est, & vita æterna? Qui ergo credit in me, inquit, it in me: & qui it in me, habet me. Quid est autē habere me? Habere vitā æternam: vita æterna mortem assumpsit, vita æterna mori voluit: sed de tuo, non de suo accepit à te, vbi moreretur pro te: ab hominibus enim carnem assumpsit sed nō more hominum. Nam patrem habens in cælo, matrem elegit in terra, & illic natus sine matre, & hic sine patre. Assumpsit ergo vita mortem: vt vita occideret mortem. Nam qui in me credit, inquit, habet vitam æternam non quod pater, sed quod later. Vita enim æterna verbum, in principio erat apud Deum, & Deus erat verbum, & vita erat lux hominum. Ipse vita æterna, dedit & carni susceptæ vitam æternam. Mori voluit, sed die tertio resurrexit. Inter verbum susceptus, & carnem resurgentem, mors media consumpta est. Ego sum, inquit, panis vitæ. Et vnde illi superbiebant? Patres vestri, inquit, manducauerunt in deserto manna, & mortui sunt. Quid est vnde superbitis? Manducauerunt manna, & mortui sunt. Quare manducauerunt, & mortui sunt? Quia quod videbant crederebant, quod non videbant, non intelligebant: ideo patres vestri, quia similes estis illorum. Nam quantum pertinet, fratres mei, ad mortem istam visibilem, & corporalem, nunquid nos non morimur, qui manducamus panem de cælo descendentem? Sic filii mortui & illi, quemadmodum & nos sumus morituri, quantum attinet, vt dixi, ad mortem huius corporis visibilem, atque carnalem. Quantum autem pertinet ad illam mortem, de qua terret dominus, quia mortui sunt patres istorum. Manducauit manna & Moyses, manducauit manna & Aaron, manducauit manna & Phinees, manducauerunt ibi multi, qui domino placuerunt, & mortui nō sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud est virtus sacramenti. Quam multi de altari accipiunt, & moriuntur, & accipiendo moriuntur: vnde dicit Apostolus; Iudicium sibi manducat & bibit. Nōne buccella dominica venenū fuit Iudæ: & tamen accepit, & cum accepit, in eum inimicus intrauit, non quia malum accepit, sed quia bonum male malus accepit. Videte ergo, fratres, panem caelestem spiritualiter manducante, innocentiam ad altare apportate. Peccata & si sunt quotidiana, vel non sint mortifera, antequam ad altare accedatis, attendite quod dicatis; Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis, dimitteretur tibi: securus accede, panis est, non venenum. Sed vide si dimittis: nam, si non dimittis, mentiris, & ei men-

tiris, quem non fallis; mentiri Deo potes; Deum fallere non potes. Nouit ille quid agas, intus te videt, intus te examinat, intus inspicit, intus iudicat, intus aut damnat, aut coronat. Patres ergo istorum, id est, mali patres malorum, infideles patres infidelium, murmuratores patres murmuratorum. Nam de nulla re magis dominum offendisse ille populus dictus est, quam contra Deum murmurando. Ideo & dominus volens ostendere eos talium filios, hinc ad eos cæpit. Quid murmuratis in inuicem murmuratores, filij murmuratorum? Patres vestri manna manducauerunt, & mortui sunt, non quia malum erat manna, sed quia male manducauerunt. Hic est panis, qui de cælo descendit. Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare Dei. Sacramenta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, sed in re, quæ significatur, paria sunt. Apostolum audi; Nolo enim vos, inquit, ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerūt, & omnes mare transierūt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes hñdem escam spiritalem manducauerunt. Spiritalem vtique eadem, nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud: spiritalem vero quam nos, sed patres nostri, non patres illorum, quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. Et adiungit; Et omnes eadem potum spiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos: sed specie visibili quidem, tamen hoc idem significante virtute spirituali. Quomodo enim eundem potum? Bibebāt, inquit, de spiritali, sequente petra: petra autem erat Christus. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in verbo, & in carne. Et quomodo biberunt? Percussa est petra de virga bis. Gemina percussio, duo ligna crucis significat. Hic est ergo panis, qui de cælo descendit. Vt, si quis manducauerit e & ipso, non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutē sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum. Qui manducat intus, nō foris, qui manducat in corde, non qui premit dente. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendit. Ideo viuus, quia de cælo descendit. De cælo descendit & manna: sed manna vmbra erat, iste veritas est. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? Vocatur caro, quod non capit caro. Et ideo magis non capit caro, quia vocatur caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc ad se multum esse dixerunt, hoc non posse fieri putauerunt. Caro mea est, inquit, pro mundi vita. Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi non negligant esse. Fiant corpus Christi, si volunt viuere de spiritu Christi. De spiritu Christi non viuunt, nisi corpus Christi. Intelligite, fratres mei, quid dixerim, Homo es, & spiritum habes, & corpus habes. Spiritum dico, quæ anima vocatur, qua constas, quod homo es: constas enim ex anima, & corpore. Habes enim spiritum inuisibilem, corpus visibile. Dic mihi quid ex quo viuatur? Spiritus tuus viuunt ex corpore tuo, an corpus tuum ex spiritu tuo? Respondet omnis, qui viuunt, qui autem hoc non potest respondere, nescio si viuunt. Quid respondet omnis qui viuunt? Corpus vtique mentis viuunt de spiritu meo: vis ergo & tu viuere de spiritu Christi, in corpore esto Christi. Nunquid enim corpus meum viuunt de spiritu tuo? Meum viuunt de spiritu meo, & tuum de spiritu tuo. Non potest viuere

1. Cor. 10.

De cons. dist. 2. c. Inquit.
Volūta inter-
pretatio: non enim Aposto-
lus dicit eadē
nos eū illis, sed
illos inter se.

Nom. 20.

corpus Christi nisi de spiritu Christi. Inde est, quod exponens nobis Apostolus Paulus hunc panem; Vnus panis, inquit, vnum corpus multi sumus. O sacramentum pietatis, & signum unitatis, & vinculum charitatis. Qui vult viuere, habet vbi viuat, habet vnde viuat, accedat, credat, incorporetur vt viuificetur. Non abhorreat à compage membrorum, non sit putre membrum quod resecari mereatur, non sit distortum, de quo erubescatur: sit pulchrum, sit aptum, sit sanum: hæreat corpori, viuat Deo de Deo, nunc laboret in terra, vt postea regnet in celo.

1. Cor. 10.
De corpore Christi.
Hoc est sacramentum.

S. CYRILLI EPISCOPI

Alex. superioris Euang. expositio.

Respondit ergo Iesus, & dixit eis, nolite murmurare inuicem. Nemo potest venire ad me, &c. Paruifaciunt Iudæi Iesum, cælestis eius patrem ignorantes, & terrestrem matrem solummodo, & Ioseph, qui pater videbatur, cognoscetes: propterea illis acrius respondit, & statim ad rem, quæ solius Dei est, insiliit. Nam, cum inter se illi de ipso murmurarent, patefecit Iesus animum suum, vt ipsi se intelligant procul à veritate excedere. Nam, qui corda hominum nouit, & animorum consilia non ignorat: quomodo tantum hominibus non præstabit, quàm terrestribus natura Deus excellit? hac de causa mentem eorum aperiens, primo ait; nolite murmurare inuicem, Deinde gratia Dei cognitionem sui haberi ostendit, cum dicat; neminem ad se venire posse, qui patris monitionibus non trahatur. ita eis persuadet poenitentia, & lachrymis veniam de iis, quæ fecerunt, & dixerunt, à Deo patre postulare: vt per fidem in seipsum consilio patris, atque auxilio, meliore itinere facto, quod ipsi peccando exasperauerant, ad salutem reuocentur. Suscitaturum autem à mortuis se credentes affirmat, deitatem suam hinc iterum ostendens. Deus enim solummodo potest, quod morte corruptum est, ad vitam reducere. Nam, qui naturaliter vita est, non qui ab alio viuendi gratiam consequitur, efficere illud potest. Scriptum est in prophetis, &c. Arrogantiam Iudæorum non ignorans, vt Deus, testimonio prophetarum firmavit, quod dixerat, ita & ignorantiam eorum denudat, & ora obstruit; non enim poterant etiam vocibus prophetarum se opponere: qui prædixerunt à Deo patre dignis hominibus ineffabili doctrina filium reuelatum iri. Non enim, cum dicat, neminem posse ad se venire, nisi pater traxerit eum; vi quadam cogi, trahiq; credentes putandum est, sed monitione, doctrina, reuelatione ineffabiliter facta, vt ille solus nouit, qui dignos cognouit. vnde intulit. Omnis qui audiuit à patre, &c. Vbi enim auditus disciplina, doctrinæque adeit, ibi fides non vi, sed persuasione oritur, patrociniò igitur Dei patris, quod ex charitate dignis præstatur, non vi Christum fideles agnoscunt. Non enim possumus secundum ecclesiæ, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis (quod liberum arbitrium appellamus) vilo modo negare. Ita iusti quidem premiis propter iustitiam afficiuntur, qui vero male vixerunt, non iniuria puniuntur. Scire autem oportet, quando Christi mysterium pater dignis reuelare affirmatur, non absque filio, sed per filium

Gratia Dei
cognitio Christi
sibi habetur.

Nota quomodo
diuinus trahit
sibi intellegendus, ne
cum nouatori
bus erret.

Ecclesiæ veri
tatisque dogma
est, hominem
esse libero arbitrio præditi
per quod aut
panem, aut præ
mii dignum
reddat.

vt per sapientiam eius id ab eo fieri. Absurdum enim est, absque sapientia cognitionem aliquam factam esse putare, patris autem sapientia, filius est, quare per filium huiusmodi reuelationem dignis in hominibus pater efficit, & vt simpliciter, & vere dicam, omnia, quæ Deus pater velle, aut facere dicitur, filius quoque ac spiritus sanctus similiter patri & velle, & facere profecto dicuntur. Idcirco, cum Deus pater reuelare fidelibus suum filium scribatur, ipse quoque, filius, & spiritus sanctus id facere scribuntur, Petro enim constantissime cõsistenti, quia tu es Christus filius Dei, beatus, inquit, es tu, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui est in cælis. Paulus autem, non ab homine hoc ego accepi ministerium, inquit, sed per reuelationem Iesu christi, sed spiritus quoque sanctus non minus id facit. Ioannes enim in epistola scribit; Et vos vnctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis, & non necesse habetis, vt aliquis doceat vos, sed, sicut vnctio eius docet vos de omnibus: ipse quoque saluator de spiritu dicit; Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis: ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis, Cum enim spiritus veritatis sit, non poterit non deducere ad veritatem omnes, ad quos pertinerit. Hæc dicimus, non sciendentes, aut diuidentes patrem à filio, aut spiritum à filio, atque patre, sed diffinientes, quia vna deitas est: ideo omne consilium, & operationem, quamuis vni personæ accommodetur, æqualiter tamen toti (vt sic dicam) trinitati necessario attribui, non enim diuini operatur natura diuina, quamuis proprie vnæqueque trinitatis persona subsistere vere credatur: pater enim id ipsum quod dicitur pater est, & filius similiter, ac spiritus sanctus. Ad hæc illud mihi dicendum videtur, quæ quodammodo ad aliquid se habeant: hæc ita se habent, vt alterum ab altero cognoscatur, quare necesse est: vt à patre filius, & à filio pater reueletur. Nam, si quis Deum vt patrem natura intelligat: is & filium eius ex Deo natum necessario intelliget: & si quis filium confiteatur, is patrem ignorare non potest: propterea saluator ait; manifestauit nomen tuum hominibus. Nam, quia filius Dei esse cognitus est: patris hinc vere nomen cognitum esse asserit. Cognitionem autem sui filij non sono, aut voce pater nobis immittit: sed illuminatione mentis, qua recte diuinas scripturas percipimus, quæ illustratio animi à filio quoque fieri dicitur. Scribitur enim, quia tunc adaperuit oculos eorum, vt scripturæ inuolucra possent intelligere. Non quia patrem vidit quisque, &c. Cum vt Deus præuiderit non recepturos illos doctrinam spiritus, nec de superna illustratione quicquam cogitatos, credentes ex imperitia non posse à Deo se doceri, nisi Deum oculis cernant, auribusque audiant, vt temporibus Moysi factum fuisse putabant, quasi fræno quodam connectit, hortaturq; ne adeo rudes sint, vt oculis posse. vnquam cerni naturam deitatis arbitrentur. Nullis enim, inquit, patrem vnquam vidit, videret autem occulte de Deo dicere: quem Iudæi putabant, quoniam in montem ascendit, & in tenebras ingressus fuit ipsam

Matth. 16.

Galat. 1.

1. Ioan. 2.

1. Ioan. 16.

1. Ioan. 16.

1. Ioan. 17.

1. Ioan. 24.

Exod. 14.

ipsam ineffabilem Dei naturam oculis suis vididit; verum ne turbarentur, non de ipso determinata, sed de omnibus vniuersaliter dixit, non quia patrem vidit quisquam, nolite, inquit, quæ naturam excedunt, percipere: vel quod omni creaturæ impossibile est, ad illud rursus cogitatione delabi, nullus enim Deum vidit, præter filium, qui vltra omnia est. Quomodo igitur, si cum nullus patrem vidit, & nihil id penitus posse præter filium intelligimus, non erit vltra omnem creaturam filius? quomodo, si omnia sint ex Deo (vt ait Paulus) nec quicquam præter filium, patrem videat, non erit ipse quodam alio modo ex Deo quam creaturæ, id est, ex substantia ipsius patris? Si enim ita non est, quamnam ob rem, cum omnia sint ex Deo, ipse solus idcirco, quia ex Deo est, patrem videt? Pater igitur per creationem cætera, filium autem altiore quodam, & veriore modo ex Deo esse, quia ex Deo naturaliter: propterea cæteris non connumeratur, quia creatura non est, sed tãquam patri consubstantialis videbit profecto eum, ex quo est, quomodo autem aut ipse patrem videt, aut pater eum: lingua hominum dici non potest, intelligere tamen id debemus, vt deitatem decet. Amen amen dico vobis, qui credit in me, &c. Audi audi, inquam, atque attende, Ianua, & via in vitam fides est, & recursus quidam, atq; reductio à corruptione in immortalitatem. Mirari autem decet dispensationem erigit, qua in his verbis vitur. Nam, quoniam insensatos omnino esse videt, & prophetarum etiam verbis parum ex imperitia credentes, imbecillitatem eorum ad fidem quasi iureiurando erigit, præmia credentibus præcipua, quibus ad se trahat, proponens: ita nolentes firma præmij spe ad fidem impellit; quid enim melius, aut suauis mortem, & corruptionem timentibus, quam vita æterna? Cum autem ipse sit vita, & vita æterna, seipsum credentibus daturum pollicetur, quod est, vt in cordibus nostris per fidem inhabitet. Ego sum panis vita, &c. Liquido in istis videre licet, quod ab Esaiâ prædictum est, apparui non querentibus me, inuentum sum à non inuestigantibus me; dixi ecce ecce ego ad gentem, quæ non inuocabat nomen meum; expandi manus meas tota die ad populum incredulum, & contradicentem: omnibus enim orationis velaminibus remotis, aperte seipsum ostendit dicens, ego sum panis vita, vt discerent, si mortem effugere vellent, necesse esse illo pane participare, qui mortem solus, & interitum potest destrueret, Id enim opus proprium vitæ est, verum, quoniam mâna de celo patribus suis pluisse contententes, panem verum, qui de celo descendit, id est, filium Dei non suscipiebant, necessario figuræ ad veritatem collationem subiecit; vt hinc discant non illum, sed eum esse panem de celo, quem periculo rerum ita iure & esse, & appellari percipimus. Nam vestri maiores, ait, quamuis manna comedisent, naturæ tamen concesserunt, breue, corporalèq; alimentum inde consequentes: quo nihil aliud fiebat, nisi ne fame morerentur: quod certum argumentum est, nequaquam in immortalitatem transformatos fuisse, qui manna comederunt: contra vero id ipsum vestigium est, quod panis vitæ vere filius est, quia, qui eo participant, à vinculis mortis omnino liberantur. Imaginem autem, atque vmbra panis veri manna fuisse, & nobis in superioribus dictum est latius,

& Psalmista in spiritu clamat; panem de celo dedit eis: panem angelorum manducauit homo. Videtur enim hæc de maioribus suis dixisse; vere autem non de illis, sed de nobis potius dicit, furoris enim penitus plenus est, angelos (qui natura incorporei sunt) rudiore vti alimento putare, patrociniòq; indigere cibi, quemadmodum animata hæc, & terrestria corpora: pater enim, quia spiritus sunt, naturæque intellectus, spiritali quoque illos, ac intellectuuali frui alimento: quomodo igitur maiores Iudæorum panem hunc angelorum spiritalem comederunt? Conspicuum igitur est, quoniam Christi, qui vniuersa continet, atque nutrit, figura quædam erat manna sensibile, idcirco, quod vmbra veritatis erat, veritatis nomine in spiritu appellauit, & eo quod angeli terrestri participare cibo nequeunt, vel nolentes ad veritatem à figura impellit auditores: & ad Christum, qui etiam ipsorum angelorum panis est, ænigmatica oratione reducit. Mortui ergo sunt, inquit, qui manna manducauerunt: quia nullam inde vitæ perpetuæ virtutem acceperunt. Non enim viuificabat, sed famem solummodo corporalem remouebat, & figura erat veritatis: qui vero panem vitæ suscipiunt, immortalitatem consequentur, & omnia interitus mala effugiet, cum Christo æternaliter viuent. Nihil autem verbis nostris officit, nec idcirco mētiri videbimur, quia fideles, qui Christo participarunt, corpore moriuntur. Nam, etsi hac communi omnium morte cadere videantur, viuunt tamen Deo, vt Paulus ait. Ego sum panis viuus, &c. Eadem ad vos dicere, Paulus ait, & vobis tutum, & mihi non molestum, ab ipsis, vt puto, Christi verbis ita perdoctus; Nam, quemadmodum cruditati vulnerum, non vnum, sed varia vicissim remedia conferuntur, neque semel, sed frequenter appositis remediis molliuntur: sic duro animo varia quædam, & frequens accommodanda doctrina est, vt, si prima parum profecerit, secunda saltem, aut tertia, vel eisdem verbis allata, permulcere, atque attrahere possit. Quapropter saluator varia oratione modo ænigmatice, atque obscure, modo dilucide, atque aperte eandem rem Iudæis proposuit, vt excelsari nequeant, si resisterint: sed mali male perdentur, tanquam manu propria in animam suam gladium immittentes: iterum igitur plane clamat. Ego sum panis, qui de celo descendit. Ille figura, imago, vmbraque solummodo fuit. Audiatis hoc dilucide dictum; ego sum panis viuus: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Non obdurefcamus igitur, toties à Christo veritatem audientes, Non est enim ambigendum, quin summa supplicia subituri sint, qui sapius hæc à Christo iterata non capiunt: propterea etiam de Iudæis dicit, Si non venissem, locutusque ipsis non essem, peccatum non haberent: nunc autem non habent exculationem de peccato eorum. Nam, qui nihil audierunt, mitiorem forsitan inuenient iudicem, nihil se audisse contententes: quamuis, quoniam non quæsiuerunt, relaturi rationem sint: qui autem sepius eadem doctrina monentur, qui seipsum sponte obdurant, maiore cruciatu vexabuntur, nihil habentes, quo iudex placari possit. Quod Christi corpus viuificat. Et panis, quem ego dabo, &c. Morior, inquit, pro omnibus, vt per me ipsum omnes viuificem, & caro meâ omnium redemptio fiat: movietur enim mors morte mea: & si

1. Pal. 77.

Rom. 6.

Philip. 3.

Matth. 22.

1. Ioan. 15.

mulmecum natura hominum resurget. Factus enim homo sum ex semine Abraham, ut in omnibus fratribus similitis sum. Quod cum recte intellexerit beatus ille Paulus, ait, quia ergo pueri communicauerunt carni, & sanguini, & similiter ille participauit eidem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolium. Non enim poterat mors aliter destrui, & mortis princeps deponi, nisi Christus seipsum in redemptionem pro nobis tradidisset: propterea in Psalmis immaculatam quasi hostiam patri se offerens, ait, sacrificium, & oblationem noluit, aures autem perfecisti mihi: holocausta & de peccato tibi non placuerunt, tunc dixi, ecce venio: in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui. Nam, quoniam taurorum, hircorumque sanguis, & iuuenearum cinis ad peccatorum oblationem non sufficiebat, nec brutorum vnquam animalium cædes mortem posset deicere, ipse Christus, ipse, inquam, vnus, & pænas pro omnibus luit. Liore nanque ipsius sanati sumus, & delicta nostra ipse corpore suo in lignum tulit: crucifixus autem est pro omnibus, ut morte vnus in ipso omnes viuamus; non enim fuit amplius possibile à morte, atque interitu vitam nostram derineri. Quod autem pro vita mundi carnem suam obtulit, verbis eius cognoscemus; Pater, inquit, sancte, conserua eos: & rursus; pro eis ego sanctifico meipsum. Sanctificare autem seipsum dicit, non quia mundior ipse animo feret, ut nos, nec quia spiritu sancto participaret, quippe in quo spiritus naturaliter est, atque ideo sanctus semper est, sed, quia se offert quasi hostiam immaculatam in odore suauitatis, sanctificare seipsum dicit. Sanctificabatur enim, id est, sanctum secundum legem appellabatur, quod ad altare adducebatur. Dedit igitur pro vita omnium corpus suum dominus: & per illud rursus vitam in nobis immitit, & quomodo, dicam breuiter pro viribus meis. Nam, cum viuificans Dei filius in carne habitauerit, ad suum bonum eam, id est, ad vitam reformauit, & totus (ut ita dicam) toti, ineffabili modo vnionis coniunctus, viuificantem ipsam effecit, quia natura viuificans est, propterea participantes hæc caro viuificat, cæcit enim mortem ab eis, & interitum penitus expellit. Sed obicit fortasse quispiam, ad dormientium exsuscitationem mentis oculus dirigens; Nonne, qui Christi etiam fidem non susceperunt, ac ipsius corporis participes facti non sunt, resurrectionis tempore reuiuifcent? Nonne vnuerfum humanum genus, quod in mortem cecidit, ad vitam recurret? Omnino ita futurum respondebimus, resurgent enim mortui, propheta dixit: & ad omnem naturam humanam resurrectionis Christi mysterium peruenire credimus, & in ipso primo totum humanum genus ab interitu liberatum didicimus; omnes enim resurgent propter eum, qui primus resurrexit, & omnes ut homo in seipso continebat, & sicut in primo homine omnes mortui sumus, sic rursus in eo, qui primogenitus propter nos, & mortuus est, omnes reuiuifcent; sed, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, ut scribitur; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij, morte autem ipsa ego puto acerbius, ad cruciatu æternos resurgere, vitam igitur proprie illam, quæ in Christo est, intelligere debemus, quæ beatitudine continetur æterna, quam euangeli-

Heb. 1.

Psal. 36.

1. Petr. 2.

Ioan. 17.

No quod humanitas in diuinitate sit conuersa, iuxta Eutychemis interpretationem, sed propter unitatem hypostaticam, & idiomaton communem.

Esa. 26.

Joan. 5.

sta recte cognouit dicens; Qui credit in filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum. Ecce enim, ecce inquam, non viuos vitam incredulos affirmat; quamuis per resurrectionem omnes reuiuifcent; quare patet præparatam sanctis gloriosissimam vitam, sic à saluatore appellatam fuisse: ad quam per participationem viuificantis carnis, certe perueniemus. Verum, quoniam sapius se Christus panem appellauit, consideremus, si hoc vocabulo vsipiam à scriptura nominetur. Scriptum est ergo in numeris; Locutus est dominus ad Moysen, dicens, loquere filiis Israel, & dices ad eos; Cum veneritis in terram, quam ego dabo vobis, & comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias domino de pensendis panibus vestris, sicut de area primitias separabitis, ita & de pulmentis dabit primitiuam domino. Enigmatice, atque obscure nimum per figuram ista fiebant, quibus velut de celo panis, id est, Christus obumbrabitur. Recordari enim oportet, quod homo propter nos factus, & ad similitudinem nostram quasi primitia quadam, ac separatim nostræ massæ (ut scribitur) Deo patri oblatu est, primogenitus ex mortuis factus, & primitia resurrectionis hominum, ad caelum vsque ascendentes. Cæpit enim à nobis hominem, ut scribitur, quia semet Abraham apprehendit, oblatuque est vnus ex omnibus, & pro omnibus, ut omnes viuificaret, sicut ex area primus manipulus Deo patri offerri solebat: & quemadmodum, cum ipse sit vera lux, hæc rem discipulis quoque gratia attribuit, vos enim, inquit, estis lux mundi. Sic, cum ipse sit panis viuus, qui omnia viuificat, continetque, ut fiat, similitudine, atque vmbra legali per duodecim panes facrum apostolorum præfigurauit consortium. Legitur enim in Leuitico, & locutus est dominus ad Moysen dicens; Præcipe filiis Israel, ut offerant tibi oleum de oliuis purum, ac lucidum ad concinnandas lucernas iugiter extra velum testimonij in tabernaculo fœderis. Accipietis etiam simulam, & coquetis ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas, quorum senos altaris super mensam purissimam coram Deo statueritis, & ponetis super eos thus lucidissimum, & salem: ut sint panes in monumentum oblationis domini. Lucernam igitur, quæ in sancto tabernaculo, & extra velum posita locum illuminabat, beatum esse Baptistam, in superius diximus, Oleo autem purissimo ardere dicitur, illuminatione scilicet spiritus sancti. Extra velum autem lucebat; quoniam doctrina eius præparabat, non perficiebat; præparate, inquit, viam domini, & rectas facite semitas Dei nostri. Non enim, quæ intra velum erant, id est, reconditum Christi mysterium aperte denudauit. Ego, inquit, baptizo vos ad poenitentiam in aqua, qui vero post me venit, fortior quam ego est, cuius ego calciamenta nequeo portare. Ipse vos baptizabit in spiritu, & igne, vides quomodo simpliciore doctrina lucet ad poenitentiam vocans, & interiora velaminis denudanda illi relinquens, qui spiritu, & igne baptizatus hæc latius tunc diximus; quando ille propositus locus erat; ille erat lucerna ardens, & lucens. Nunc vero terigimus, ut ordine à Ioanne ad apostolos descenderemus. Hæc enim (ut ego arbitror) de causa, cum de lucerna scriptura dixerit, duo

Ioan. 1.

Numeri.

Col. 1.

1. Cor. 15.

Heb. 1.

Leuit. 24.

Math. 23.

Leuit. 24.

Esa. 40.

Math. 23.

Ioan. 5.

rit, duodecim nobis cõtemplationes panum tradidit; Facietis, inquit, panes duodecim, qui singuli habebant duas decimas. Soler scriptura denarium numerum quasi plenum semper accipere; numerorum enim omnium deinceps ordo anfractum quendam, & reuolutionem denarij numeri continet; duabus igitur decimis vnusquaque panum constare iubet, ut perfectionem duabus rebus eorum consideres, in actiua, scilicet virtute, atque contemplatiua. Altriussecus autem ponere bipartitos iussit, ut statione ipsam ostenderet, consueuisse nanque discipulos credendum est in medio sui semper Christum habere, & quasi ad doctorem semper circumfundi. Ut autem diceremus, Christi eos odorem factos, ac Deo patri oblatos, ut Paulus ait, thus imponi super panes imperauit; sale autem spargi, quia ipsi sunt sal terra: die quoque sabbati hæc affectus lex voluit; quia vltimis seculis apparuerunt: vltimus enim dies hebdomadæ, sabbatum est, neque id solum, verum etiam, quia saluatoris aduentu spiritaliter sabbatizamus, ocium peccati agentes; quo tempore sancti ad nos apostoli missi sunt, quorum diuina scriptura ad vitam, & sanctificationem nos alunt, idcirco die sabbati duodecim illos panes in altari, id est, in ecclesia Christi ponere lex iubebat. Significatur enim sæpe à parte totum, ut panis igitur in lege saluator figurabatur: panes autem rursus etiam discipuli similitudine ipsius dicuntur. Panis enim verus, Christus est, similitudine autem ipsius, per gratiam etiam in discipulos, ac in discipulorum successores appellatio ista transit.

Leuit. 24.

1. Cor. 15.

Math. 23.

1. Cor. 15.

Heb. 1.

Leuit. 24.

Math. 23.

Leuit. 24.

Esa. 40.

Math. 23.

Ioan. 5.

S. LEONIS PAPAE de ieiunio Pentecostes, Sermo 1.

Hodiernam, dilectissimi, festiuitatem sequentur, ut nostis, solenne ieiunium, quod animis, corporibusque curandis salubriter institutum, deuota nobis est obseruantia celebrandum. Repletis namque apostolis virtute promissæ, & in corda eorum spiritu veritatis ingresso, non ambigimus inter cætera cælestis sacramenta doctrinæ, hanc spiritalis continentia disciplinam de paracliti magisterio primitus fuisse conceptam, ut sanctificata ieiunio mentes conferendis sibi charismatibus fierent aptiores. Aderat quippe Christi discipulis protectio omnipotentis auxilij, & principibus nascentis Ecclesiæ tota patris, filijque diuinitas, in præsentia sancti spiritus præsidebat. Sed contra instantes impetus persequentium, contra minaces fremitus impiorum, non corporis fortitudine, nec canis erat saturitate certandum, cum hoc maximè hominis interiora corrumperet, quod exteriora delectat, & tæto fiat rationalis anima purgator, quanto fuerit substantia carnis afflictior. Itaque doctores, qui exemplis, & traditionibus suis omnes Ecclesiæ filios imbuerunt, tyrocinium militia Christianæ sanctis ieiuniis inchoarunt, ut contra spirituales nequitias pugnaturi, abstinentiæ arma taperent, quibus inuentura victorum truncarent. Inuisibiles enim aduersarij, & incorporales hostes, non erunt contra nos validi, si nullis carnalibus desiderijs fuerimus immergi. Cupiditas quidem nocendi in tentatore perpetua est,

sed inermis, atque inefficax erit, si nihil in nobis, unde contra nos pugnet, inuenerit. Quis autem hac fragili carne circumdatus, & in isto mortis corpore constitutus, etiam qui multum, validèque profecerit, ita iam de sua salute securus sit, ut ab omni se illecebrarum periculo credat alienum? donet licet sanctis suis quotidianam gratia diuina victoriam, non aufert tamen dimicandi materiam. Quia & hoc ipsum de misericordia protegentis est, qui naturæ mutabili, ne de confecto prælio superbiat, semper voluit superesse quod vinceret. Igitur post sanctæ dies lætitiæ, quos in honorem domini à mortuis resurgentis, ac deinde in caelos ascendentis, exegimus, postque perceptum sancti spiritus donum, salubriter, & necessariè consuetudo est ordinata ieiunij, ut, si quid fortè inter ipsa festiuitatum gaudia, negligens libertas, & licentia inordinata præsumpsit, hoc religiosæ abstinentiæ censura castiget. Quæ ob hoc quoque studiosus exequenda est, ut illa in nobis, quæ hac die Ecclesiæ diuinitus sunt collata, permaneant. Templum enim facti spiritus sancti, & maiore quam vnquam cõpta diuini fluminis irrigati, nullis debemus concupiscentiis vincij, nullis vitis possideri, ut virtutis habitaculum, nulla sit contaminatione pollutum. Quod vtique regente, atque adiuuante domino omnibus obtinere possibile est, si per ieiunij purificationem, ac per misericordie largitatè studeamus, & peccatorum sordibus liberati, & charitatis fructibus esse fecundi. Quicquid enim in cibis patitur, in curationes debillum, in prætia captiuorum, & in quælibet opera pietatis impenditur, non minuitur, sed augetur, nec vnquam apud Deum perire poterit, quod fidelis benignitas erogarit, dum, quodcunque tribuit ad subsidiu, id sibi recondit ad præmiu. Beati enim misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus; neque delictorum memoria erit, vbi testimonium pietatis adfuerit. Quarta igitur, & sexta feria ieiunemus. Sabbato autem apud beatissimum Petrum Apostolum vigiliis celebremus, cuius nos orationibus, & à spiritalibus inimicis, & à corporeis hostibus cõsidimus liberari, per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuat, & regnat in vnitatem spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum, Amen.

Ieiunio, & elemosina peccata purgantur.

Math. 5.

Intercessionem sanctorum efficaciam.

EIVSDEM DE IEIUNIO Pentecostes, Sermo 2.

Vbitandum non est, dilectissimi, omnem obseruantiam Christianam, eruditionis esse diuinæ, & quicquid ab Ecclesia in consuetudinem est deuotionis receptum, de traditione apostolica, & de sancti spiritus prodire doctrina, qui nunc quoque cordibus fidelium suis præsidet institutis, ut ea omnes & obedienter custodiant, & sapienter intelligant. Nam, cum in die Pentecostes, quem à pascha Domini quinquagesimum celebramus, promissus à domino spiritus sanctus, expectantium mentes maiori quam vnquam copia, & clariore præsentia suæ maiestatis impleuerit, manifestissimè patet inter cætera Dei munera, ieiuniorum quoque gratiam, quæ hodiernam festiuitatem indiuisa subsequitur, tunc fuisse donatam, ut, sicut fuit concupiscentia initium peccatorum,

Traditionis Apostolicæ autoritas.

catorum, ita sit continentia origo virtutum. In exercendo autem hoc Dei munere, non ideo se- gniores esse debemus, quia & Iudaei, & haeretici saepe ab edendi libertate se continent, & apud ipsos paganos sunt quaedam vana ieiunia. Aliud enim agit sub veritate ratio, aliud sub falsitate deceptio. Apud nos fides etiam sanctificat manducantem, apud illos infidelitas polluit ieiunantem. Vnde quia extra Ecclesiam catholicam nihil est integrum, nihil castum, dicitur Apostolo; Omne quod non est ex fide, peccatum est, cum diuisis ab unitate corporis Christi, nulla similitudine comparatur, nulla communione miscemur, quod utique nobis saluberrimum maximumque ieiunium est. Ad virtutem enim continentiae nihil prius pertinet, quam ab erroribus abstinere, quia tunc demum bene ambulatur, cum per viam veritatis inceditur. Nam quia angusta, & ardua declinantes, procliuia, & lata sectando, cito in perditionem deveniunt, melior est gradus lentior per iter rectum, quam velocitas festina per devium. Agnoscat ergo catholicus Christianus fructus ieiunij sui, quod etiam inter maximas largitates sterilissimum erit, nisi de sancti spiritus rigatione processerit. Cum enim dicat Apostolus, nullas sibi virtutes sine charitate prodesse, idemque dicat, charitatem Dei diffusam esse in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, cauendum est, ne bona, quae facere sine bonitate non possumus, elatione perdamus. Nam omni se merito laude dispoliat, qui de studiis industriae suae in se magis quam in domino gloriatur, cum beatus David doceat in sanctorum operibus Deum esse laudandum, dicens; Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suae. Et iterum; Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum est tu. Et ideo, dilectissimi, secundum eruditionem spiritus sancti, per quem Ecclesiae Dei, omnium virtutum collata sunt dona, suscipiamus alacri fide solenne ieiunium, & in mandatis, quae poterimus efficere, contineamus nos ab inflatione iactantiae, ad Dei gloriam cuncta referentes, qui & bonarum est inspirator voluntatum, & bonarum est auctor actionum, dicente domino; Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & magnificent patrem vestrum, qui in caelis est, qui vivit, & regnat per omnia secula seculorum, Amen.

Rom. 14. Intelligendum apud eos nihil esse meritorium vita aeterna: alioquin salsum est, omnia eorum opera esse peccata, ut declarat Concilium Tridentinum.

1. Cor. 13.

Rom. 5.

1. Cor. 1.

2. Cor. 10.

Hierem. 9.

Psal. 67.

Psal. 88.

Matth. 5.

EIVSDEM DE IEIUNIO Pentecostes, Sermo 3.

Sanctarum solennitatum, dilectissimi, ordine scelebrato, & spiritalis laetitiae devotione completa, oportet nos ad salubritatem recurrere parcitatis, remediumque ieiunij & exercendis mentibus, & castigandis adhibere corporibus, ut, quia nos satis de hoc & divina monita, & propria experimenta docuerunt, primum per sacrorum dierum recursum divinae pietati gratias referamus, quum sanctas continentiae delicias appetentes, aliquantulum nobis de terrenorum ciborum abundantia subtrahamus, ita proficiat eleemosynis, quod non impenditur mensis. Tunc enim demum ad animae curationem proficit medicina ieiunij, cum abstinentia ieiunantis esuriam reficit indigentibus. Quia ergo scimus apud misericordem Deum ieiunij procellere eleemosynae largitate, dicente ipso domino; Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, si animas nostras a peccatorum sordibus cupimus emundari, in eleemosynam pauperibus non negemus, ut in die retributionis ad promerendam Dei misericordiam, misericordiae operibus adiuvemur, per Christum dominum nostrum, Amen.

indigentibus. Quia ergo scimus apud misericordem Deum ieiunij procellere eleemosynae largitate, dicente ipso domino; Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, si animas nostras a peccatorum sordibus cupimus emundari, in eleemosynam pauperibus non negemus, ut in die retributionis ad promerendam Dei misericordiam, misericordiae operibus adiuvemur, per Christum dominum nostrum, Amen.

EIVSDEM DE IEIUNIO Pentecostes, Sermo 4.

Inter omnia, dilectissimi, Apostolicae instituta doctrinae, quae ex divinae institutionis fonte manant, dubium non est, influente in Ecclesiae principes spiritu sancto, hanc primam ab eis observantiam fuisse conceptam, ut sancti observatione ieiunij, omnium virtutum regulas inchoarent, quia multum ad praeparationem Dei exequentia prodesset, si Christiana militum contra incentiva omnia vitiorum, continentiae se sanctificatione muniret. Cum enim per illecebram cibi irrepresserit prima causa peccati, quo salubriore Dei munere vitium redempta libertas, quam ut noverit abstinere a coeosis, quae frenare se nesciunt a veteris? Omnis quidem creatura Dei bona est, & nihil est abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sed non ad hoc creati sumus, ut sceda, & impudenti aviditate omnes mundi copias experiamus, tamquam, quod licet sumi, non liceat pretermitti. Laude tur Deus, qui hominum usui tam multa donavit, sed agnoscat rationalis animus, maiores delicias menti datas esse quam carni. Est cum audit sibi per spiritum sanctum dici, post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua auertere, intelligat sibi contra omnia, quae sensibus corporeis blandiuntur, temperantiae sectandam esse virtutem, per quam, dum exterioris hominis voluntas minuitur, sapientia interioris augetur. Non enim idem vigor cordis est sub onere cibi, qui sub lenitate ieiunij, nec eundem sensum potest fatigare generare, & quem parcitas. Quia quum caro concupiscentias aduersus spiritum, spiritali cupiditate superatur, libera obtinetur sanitas, & sana libertas, ut & caro mentis iudicio, & mens Dei regatur auxilio. Ad hanc ergo utilitatem nos, dilectissimi, praesens tempus inuitat, ut a resurrectione domini usque ad aduentum spiritus sancti quinquaginta diebus emensis, quos in laetitia praecipue festiuitatis exegimus, ad ieiuniorum remedia recurramus, ne forte per occasionem licentiae blandioris, aliquas negligentiae culpas delectabili usus incidere. Terra enim carnis nostrae nisi assiduus fuerit subacta cultus, cito de segete spinas, tribulorumque producit, & partu degeneri dabit fructum non horreis inferendum, sed ignibus concremandum, dicente Domino; Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus caelestis, eradicabitur. Custodienda igitur nobis omnium germinum, seminumque generositas, quam ex summi agricolae plantatione concepimus, & vigili sollicitudine prouidendum, ne Dei munera aliqua inuidens inimici fraude violentur, & in paradiso virtutum non crescat sylva vitiorum. Ad declinandam autem hoc malum nihil est potentius eleemosynis, atque ieiuniis, dum & carnales

Lucan.

1. Tim. 4.

Loco facti

tra Luther.

ius, qui sui

prodesta ubi

stima liberta

tas, ieiunij

alios par si

feruntur

temonit

Excl. 18.

Galat.

Matth.

nales cupiditates continentia necat, & desideriorum spiritualium fructus, misericordiae cura multiplicat. Vnde charitatem vestram solemniter admonemus, ut per castigationem corporis, & per opera pietatis, mundari ab omnium peccatorum sordibus curemus. Quarta igitur, & sexta feria ieiunemus: Sabatho autem apud beatissimum Petrum apostolum vigiliis celebremus, cuius meritis, & orationibus ita nos per omnia credimus adiuuandos, ut misericordia Dei & ieiuniis nostris adsit, & votis per Christum dominum nostrum, Amen.

Comperit, cogitatio membra adhibere peccatorum

BEDAE VENERABILIS presbyteri in superius Euang. expositio.

Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Ille venit, quem gratia Dei praeparauit: cui cum propheta dicamus, Misericordia eius praenuniet me. & iterum, Misericordia eius subsequetur me. Praeuenit velle, subsequitur perficere. Trahit pater ad filium eos, qui propterea credunt in filium, quia eum cogitant patrem habere Deum, Deus enim pater aequalem sibi genuit filium & qui cogitat, atque in fide sua sentit, & ruminat aequalem esse patri eum, in quem credidit, ipsum pater trahit ad filium. Qui enim de Christo dicit; Non est Deus verus, non trahit eum pater, sed peruersa cogitatio trahit eum veritati non consentire. Ille tractus est a patre, qui ait; Tu es Christus filius Dei viui. Qui dominus inquit; Beatus es, Simon Bar-jona, cui caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in caelis est. Ista reuelatio, ipsa est attractio. Dum enim dixit, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, attraxerit eum: continuo subiunxit; Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Reddam quod sperat, videbit, quod adhuc non videndo credidit. Manducabit quod esurit, satiabitur eo, quod sitit. Vbi in resurrectione mortuorum, quia ego resuscitabo eum in nouissimo die. Scriptum est enim in prophetis; Et erunt omnes docibiles Dei. Quare hoc dixit? O Iudaei, pater vos non docuit, quomodo potestis me cognoscere? Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt. Non ab hominibus audient: & si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, intus datur, intus cornuscat, intus reuelatur. Homines foris verbum sonare possunt, sed in vanum laborant, nisi intus Deus docens aperiat sensus. Ille est Dei docibilis, quem Deus intus veritatis instruit agnitione, & amore. Omnia qui audit a patre, & didicit venit ad me. Quomodo trahit pater? Docendo delectat, non necessitate cogendo: quia nemo necessitate credit, sed voluntate. Filius docebat, pater docebat, homo qui videbatur, loquebatur, sed ut Deus in corde audientis interioris docebat. Ideo subiunxit, Non quia patrem vidit quisquam, &c. Ego sum a patre, & ideo patrem video: Quid est doceri a patre, nisi audire verbum patris, id est me? Ne forte ergo cum dico vobis; Omnia qui audit a patre, & didicit, dicatis apud vos; Sed nunquam vidimus patrem, quomodo ergo discere potuimus a patre? A me ipso audite: non quia patrem vidit quisquam: sed qui est a Deo, hic vidit patrem. Ego noui patrem, ab illo sum. Sed quomodo? Verbum ab illo, cuius

est verbum: non quod sonat, & transit, sed manet in dicente, & trahit audientem. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam. Reuelare se voluit quid esset, nam compendio dicere potuit, Qui credit in me, habet me. Ipse enim Christus verus est Deus, & vita aeterna. Qui ergo credit in me, inquit, venit ad me: & qui venit ad me, habet me. Quid est autem habere me? habere vitam aeternam. Mortem assumpsit vita aeterna, morti voluit: sed de tuo homo, non de suo. Accepit a te, unde moreretur pro te. Assumpsit ergo vitam aeternam, ut vita occideret mortem. Nam qui credit, inquit, habet vitam aeternam, non quod patet, sed quod latet. Vita enim aeterna verbi in principio erat apud Deum, & Deus erat verbum, & erat lux vita hominum. Mori venit, sed die tertia resurrexit, Ego sum, inquit, panis vitae. Et vnde illi superbiebant? Patres, inquit, vestri manducauerunt manna, & mortui sunt. Quare manducauerunt, & mortui sunt? Quia quod videbant, credebant: quod non videbant, non intelligebant. Ideo patres vestri, quia similes estis illorum. Manducauerunt Moyses, & Aaron, & caeteri sancti, qui fuerunt in populo, manna, & non sunt mortui, quia non spiritualiter visibilem cibum intellexerunt, spiritualiter esurierunt. Alij vero manducauerunt, & permanserunt in infidelitate: sicut Iudaei audierunt loquentem Christum, sed non spiritualiter verba eius intellexerunt. Ideo dixit eis; Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Qua morte, nisi infidelitatis? Nam communi morte mortui sunt & sancti qui fuerunt inter eos. Ideo signauit dominus Iesus his verbis mortem spirituales, non carnales. Patres ergo istorum, id est, mali patres malorum, infideles patres infidelium, murmuratores patres murmuratorum, nam de nulla re magis Deum offendisse ille populus dictus est, quam contra Deum murmurando. Ideo & dominus volens ostendere talium filios, hinc ad eos cepit; Quid murmuratis inuicem, murmuratores, filij murmuratorum? Patres vestri manna manducauerunt, & mortui sunt, non quia malum erat manna, sed quia male manducauerunt. Hic est panis qui de caelo descendit. Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare Dei. Sacramenta illa fuerunt in signis: diuersa sunt in re, quae significantur, paria sunt. Apostolum audi; Nolo enim vos, inquit, ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt, & omnes in Moysse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt. Spirituales utique, non corporales. Alteram illi, quia manna, nos aliud, spirituales vero eandem quam nos, sed patres nostri, non patres illorum, quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. Hic est ergo panis de caelo descendens: ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente. Ego sum panis viuus, qui de caelo descendit. Ideo viuus, quia de caelo descendit. De caelo descendit & manna: sed manna umbra erat, iste veritas est. Si quis manducauerit: ex hoc panem, &c. Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? Vocatur caro, quod non capit caro: & ideo magis non capit caro, quia vocatur caro hoc

10007.

1. Cor. 10.

Nō dicit Apostolus Iudaeos, in deserto comulisse eandem escam ac nos, sed omnes aequaliter come disse de manna quod spiritua luer Christi exprimebat.

hoc enim exhorruerunt, hoc ad simulatum esse dixerunt: hoc non posse fieri putauerunt. Caro mea est, inquit, pro mundi vita. Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligunt, fiant corpus Christi, si volunt viuere de spiritu Christi. De spiritu Christi non viuunt nisi corpus Christi. Quisquis viuere vult, credat in Christum, manducet spiritualiter spirituale cibum. Incorporaretur corpori Christi, & non sit putridum membrum, quod refecari mereatur, sit pulchrum, sit sanum, sit aptum capiti suo.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang. expositio.

Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me attraxerit eum, &c. Quid est nemo potest venire ad me, nisi quia nemo potest credere in me, nisi Pater qui misit me attraxerit eum? Ille venit, quem Pater 12. gratia Dei praeuenit, cui cum propheta dicamus: Misericordia eius praeueniet me. Et iterum: Misericordia eius subsequetur me. Praeueniet velle, subsequetur perficere. Trahit autem pater ad filium eos, qui propterea credunt in filium, quia eum cogitant Patrem habere Deum. Deus enim pater aequalem sibi genuit filium, & qui cogitat, atque in fide sua sentit & ruminat, aequalem esse patri eum in quem credidit, ipsum trahit pater ad filium. Qui enim Christo dicit: Non est Deus verus, non trahit eum pater, sed sua peruersa cogitatio trahit eum veritati non consentire. Ille tractus est à patre qui ait. Tu es Christus, filius Dei viui. Cui dominus inquit: Beatus es Simon Bar-jona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in caelis est. Ipsa reuelatio, ipsa est attractio. Dū enim dixit. Nemo potest venire ad me: continuo subiunxit. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Reddit quod sperat, videbit quod adhuc non videndo credidit, manducabit quod esurit, satiabitur eo quod sitit. Vbi? in resurrectione mortuorum, quia Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Quare hoc dixit o Iudaei: pater vos non docuit, quomodo potestis me cognoscere? Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt, non ab hominibus audiet. Et si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, intus datur, intus coruscatur, intus reuelatur, Homines foras verbum sonare possunt, sed in vanum laborant, nisi intus Deus docens aperit sensus. Ille est Deus docibilis, quem Deus intus veritatis instruit agnitione & amore. Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Quomodo trahit pater docendo & delectat, non necessitatem ponendo? Quia nemo necessitate credidit sed voluntate. Filius discibat, pater docebat. Homo qui videbatur, loquebatur, sed Deus in corde audientis interioris docebat. Ideo subiungit. Non quia patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo, hic videt patrem. Ego sum à patre, & ideo patrem video. Quid est autem trahi à patre, nisi discere à patre? Quid est discere à patre, nisi audire patrem, nisi audire verbum patris, id est me. Ne forte ergo cum dico vobis. Omnis qui audiuit à patre & didicit. Dicatis apud vos: Sed nunquam vidimus patrem, quomodo autem discere potuimus à patre? Me ipso audite. Non quia patrem vidit quisquam, sed qui est à Deo, hic vidit patrem. Ego noui patrem, ab illo sum, sed quomodo verbum

ab illo cuius est verbum non quod sonat & transit, sed quod manet cum dicente, & trahit audientem. Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam aeternam. Reuelare se voluit dominus quid esset. Nam compendio dicere potuit, Qui credit in me, habet me. Ipse enim Christus verus Deus, & vita aeterna. Qui ergo credit in me, venit ad me, & qui venit ad me, habet me. Quid est autem habere me? Habere vitam aeternam. Mortem assumpsit vita aeterna, mori voluit, sed de tuo o homo, non de suo: Accipit à te, vt moreretur pro te, Assumpsit ergo vita mortem, vt vita occideret mortem. Nam qui credit, inquit, habet vitam aeternam, non quod patet, sed quod later. Vita enim aeterna est verbum quod in principio erat apud Deum, & Deus erat verbum, & vita erat lux hominum. Mori venit, sed tertia die resurrexit. Ego sum, inquit, panis vitae. Et vnde superbiebant: Patres vestri, inquit, manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt? Quare manducauerunt, & mortui sunt? Quia quod videbant, credebant: quod non videbant, non intelligebat. Ideo patres vestri, quia similes estis illorum murmuratores patres murmuratorum filiorum. Manducauerunt Moyses & Aaron, & ceteri sancti qui fuerunt in populo manna manducauerunt, & non mortui sunt, quia spiritualiter visibilem cibum intellexerunt, spiritualiter esurientes. Alij manducauerunt, & permanserunt in infidelitate, sicut Iudaei audierunt loquentem Christum, sed non spiritualiter verba eius intellexerunt, ideo dixit eis. Patres vestri manducauerunt manna in deserto & mortui sunt. Qua morte, nisi infidelitatis? Nam in communi morte mortui sunt, & sancti, qui fuerunt inter eos. Ideo signauit dominus his verbis mortem spiritalem, non carnalem. Patres ergo istorum, id est mali patres malorum, infideles patres infidelium, murmuratores patres murmuratorum; Nam de nulla re magis Deum offendisse ille populus dictus est, quam contra Deum murmurando. Ideo dominus volens offendere talium filios hinc ad eos cepit. Quid murmuratis inuicem murmuratores, filij murmuratorum? Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Non quia mali erant, sed quia male manducauerunt. Hic est panis, qui de caelo descendit. Hunc panem signauit altare Dei. Sacramenta haec sunt, & illa fuerunt, in signis diuersa sunt, in re quae significatur paria sunt. Apostoli audi. Nolo autem vos (inquit) ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moysen baptizati sunt, in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt. Spiritalem vtique, non corporalem escam: quia illi manna, nos alium spiritalem, sed patres nostri, non patres illorum quibus nos similes sumus, non quibus illi, similes fuerunt. Hic est ergo panis de caelo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum, qui manducat intus, non foris: qui manducat in corde, non qui premit dente. Ego sum panis viuus qui de caelo descendit. Ideo viuus, quia de caelo descendit. De caelo descendit, & manna: sed manna umbra erat, iste veritas est. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in aeternum. Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem. Vocatur caro, quod non capit caro. Et ideo magis non capit caro, quia vocatur caro. Hoc enim exhor-

ruerunt, hoc assimilatum esse dixerunt, hoc non posse fieri putauerunt. Caro mea est (inquit) pro mundi vita. Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligunt. Fiant corpus Christi, si volunt viuere de spiritu Christi. De spiritu Christi non viuunt, nisi corpus Christi. Quisquis viuere vult, credat in Christum, manducet spiritualiter spiritalem cibum, incorporetur corpori Christi, & non sit putridum membrum quod refecari mereatur, sit pulchrum, sit sanum, sit aptum capiti suo.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euangelij

expositio.

Nemo potest venire ad me, nisi pater, &c. Quia non capax fuit mens Iudaeorum natiuitatis secundum carnem, multo minus eius, quae est ante seculum ex patre. Quid autem responderet eis? Nul- lus potest venire ad me, nisi pater traxerit eum. Hoc autem dicit, non vt libertatem tollat arbitrij: absit, sed vt ostendat, quod multa habeat opus cooperatione à Deo is, qui crediturus est. Et aliter, illos trahit pater, qui habent voluntatis apertitudinem: eos autem, qui seipos non faciunt idoneos, non trahit ad fidem: nam, sicut magnes non omnia, sed solum ferrum attrahit: ita & Deus ad omnes quidem appropriat, eos autem, qui magis idonei, & familiaritatem erga ipsum patrem se ferunt, trahit. Igitur pater quidem trahit, & adducit ad filium; filius autem resuscitat, & viuificat, in bonis vitam, & spirationem: hoc est, spiritum sanctum tribuens. Itaque sancta Trinitas beneficit iis, qui credunt, & non pater solus, vel filius solus: sed, sicut vna natura, ita vna operatio beneficentiae patris adducens, filij viuificantis, spiritus sancti, qui fit iis, qui viuificantur, pro spiratione: omnis enim, qui viuuit, etiam spirationem habet: vide autem auctoritatem filij, Ego, inquit, suscitabo: non enim dicit: Pater meus suscitabit, sed, ego: Non enim omnia humilia loquitur, sed nonnumquam sublimia suae deitatis detegit. Est scriptum in prophetis, &c. Dixit superius, quod is, quem pater traxerit, ad me veniet: volens autem hoc docere, & confirmare, in prophetas refert sermonem: Est enim, inquit, scriptum in prophetis, erant omnes docti à Deo: omnes autem, qui voluerint, videlicet, communis enim doctor pater per reuelationem notum facit dignis filium suum: tangit enim corda simplicium, & dolo carentium, sicut & Petro reuelauit se. Igitur, qui audit à patre, hoc est, qui patris reuelationem accipit, hic venit ad me, & discipulus illius vere efficitur, & reuelationem suscipit, hic venit ad me. Vide autem quomodo cum diligentia loquitur omnia. Non enim dixit, qui audit à patre, ille venit ad me: sed addit, & didicerit. Non enim sufficit audire, sed oportet audisse, & discere. Quid igitur? nunquid in veteri non fuerunt docti à Deo? Fuerunt quidem, sed non sic. Hic enim excellentia est, in nouo dico testamento. Nam quidam discabant per homines de Deo. Nunc autem, vnigenito incarnato, ab ipso patre in sancto spiritu scientia fit, vt ita impleatur propheticum dictum, In lumine tuo, patris, scilicet, hoc est spiritus, videbimus lumen, quod est filius. Merito nunc omnes docti sumus à Deo, qui

fidem in Christum, suscepimus. Quia autem dixit, qui audit à patre, ille venit ad me: vt ne quis suspiceret, quod de carnali patre dicat, inquit, Non hoc dico, quod videat quis patrem, nisi filius, qui vere ex illo est, & natus ex substantia illius. Non omnes quidem ex Deo sumus, sed proprie filius vnus est, qui & patrem nouit. Ego sum panis ille vitae, &c. Comparat cum manna alimoniam, quam ipse dat. Nam ego quidem, inquit, sum panis vitae. Verum, qui comederunt manna, mortui sunt. Non absque causa autem addit, in solitudine, sed volens monstrare, quod non valde diu datum fuit patribus manna, sed tantum in solitudine, & non contigerit eis in terra promissionis. Verum hic panis non est talis, sed perpetuo durans, & ita Iudaei multo plura bona accepturi erant, siquidem voluissent, quam patres sui. Quomodo autem non maiora, quae dantur à Christo? Nam, et si quis gustauerit mortem, viuuit tamē propter spem reurrectionis. Manifeste autem nobis hoc loco de mystica communionem corporis sui dicit. Nam panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Porro potestatem suam indicans, quod non vt seruus, & minor patre crucifigendus sit, sed voluntarie, inquit, ego dabo carnem meam pro mundi vita. Nam, quamuis & à patre dicatur esse traditus, attamen & seipsum tradidisse dicitur: & illud quidem est vt discamus eius cum patre concordiam: hoc autem, vt liberam voluntatem filij non ignoremus. Attende autem, quod panis, qui à nobis in mysterijs manducatur, non est tantum figuratio quaedam carnis domini, sed ipsa caro domini. Non enim dixit, panis, quem ego dabo, figura est carnis: sed, caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti spiritus; in carnem domini. Et ne quem conturbet, quod credendus sit panis caro. Etenim, & in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille, qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctae eius carni, & in augmentum, & sustentationem conferebat iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem domini mutatur. Et quomodo (inquit) non apparet nobis caro, sed panis? Vt non abhorreamus ab eius esu. Nam, siquidem caro apparuisset, insuauiter affecti essemus erga communionem. Nunc autem, condescendente domino nostrae infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus. Pro mundi autem vita carnem suam ad mortem dedit. moriens enim mortem soluit. Intellege autem per vitam mundi etiam resurrectionem. Mors enim domini generalem resurrectionem toti hominum generi operata est. Fortassis autem & in sanctificatione, & in beatitudine vitam, mundi vitam nominauit. Nam, quamuis non omnes acceperint sanctificationem, & vitam in spiritu, dominus tamen seipsum pro mundo dedit, & quantum in ipso erat, mundus seruatus, naturaque sanctificata est, eo quod accepit virtutem vincendi peccatum per vnum hominem dominum nostrum Iesum Christum, sicut & per vnum peccatum Adam ceciderat.

Christiani multo plura bona acceperunt à Christo, per eucharistiam, quam olim Iudaei pro manna.

Hic Christus loquitur de se christus.

Panis qui in sacris editur mysterijs, non tantum figura est, sed caro domini.

Panis per mysticam benedictionem trahitur in carnem domini, quod a prophetis sumis rudine demonstrat, quod copiose exponit Salomonis episcopus.

Rom. 5.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

Nemo potest venire ad me, &c. Accessum ad se dicit non qualemcumque; siquidem & illi, & multi alij ad ipsum veniebant, sed eum, qui ex fide est. Quod autem dicit hoc est: Merito non creditis mihi, neque enim attracti estis à patre, ut pote indigni; nemo enim potest venire ad me, siue credere in me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Nam & superius dixit: Omne, quod dat mihi pater, ad me veniet: & illius dicti lege enarrationem, quin etiam ad propositum verbum conferat. Et ego resuscitabo eum in novissimo die. Eum videlicet, qui ad me venerit, vel in me crediderit. Rursum ergo repetens, & ego resuscitabo eum, propriam demonstrat dignitatem, & per talium sermonum frequentiam, carpit illorum insensibilitatem. Scriptum est enim in prophetis, Et erunt omnes edociti à Deo. Addidit hoc confirmans, quod pater illos attrahat, qui ad se veniunt. Omnes (inquit) puta ad eum venientes, & in eum credentes, ac volentes: siquidem nullum attrahit nolentem. Omnis ergo qui audivit à patre, & didicit, venit ad me. Qui audivit intellectuali modo. Ne enim suspicarentur ipsi rudes & crassi, quod sensuali modo audiat quisquam à patre, videns eum humano modo, ait, Non quod patrem quisquam viderit. Ut sensibilibiter ab eo audire possit: Deum enim nemo vidit unquam. Nisi is, qui est à Deo. Nisi is, qui natus est à Deo. Hoc enim nunc significat esse à Deo. Et quare id non posuit manifestius? Propter illorum insensibilitatem: si enim, quum dixisset: De caelo descendit, ostendiculum passi sunt, quidnam illis accidisset, si id etiam planius dixisset? Hic vidit patrem. Ut pote eiusdem naturæ, substantiæ, & scientiæ, & qui est in sinu patris. Atqui etiam spiritus sanctus videt eum, tanquam & ipse eiusdem naturæ, substantiæ, & scientiæ, & qui est in patre: sed nondum tempus erat, ut de spiritu sancto doceret: nam, qui de filio adhuc non crediderant, nequaquam de spiritu sancto credidissent. Amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Hoc etiam superius dixit, quum ait, Ut omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Ego sum panis vitæ. Præterea & hoc in superioribus dixit. Est autem panis vitæ tanquam doctrina nutriens animas vitamque conservans,

Sup. eod. m.

Jerem. 31.

Sup. 7.

Sup. eod. m.

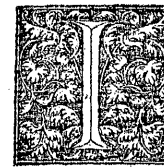
& hanc æternam. Paulatim autem hos adducit, ac leniter quæ ad divinitatem suam spectant, aperit. Patres vestri comederunt manna in deserto, & mortui sunt. Quia in superioribus dixerat: Patres nostri manna comederunt in deserto, nunc cõparationem facit inter illud manna, & hunc panem, qui videlicet de caelo descendit, & est panis vitæ. Hic est panis qui de caelo descendit, &c. Qui de caelo descendit, ut nutriat, ac immortales reddat. Deinde sermonem explanat, & docet quis sit panis, quem dicit. Ego sum panis vitæ. Semper vivens, ac vitam præbens. Qui de caelo descendit. Quo ad divinitatem. Superius quoque idem de seipso variis in locis dixit, iteratione excitans eos, ut interrogarent, quomodo esset panis vivus, seu vivificans, & quonam modo de caelo descendisset. Verum illi solam ventris curam spectantes, cætera omnia superflua ducebant, quemadmodum prædiximus. Si quis comederit ex hoc pane, vivet in æternum. Si quis doctrinæ illius particeps fuerit. Nam, qui eam participat ex eo comedit: siquidem & ipsa cibus est animam nutriens. Vivet in æternum, siue semper, utpote nunquam moriturus morte animæ: mors autem animæ est separatio à Deo; quemadmodum etiam mors corporis est ipsius ab anima separatio: nam ipsa anima corpus vivificat, animam vero Deus. Atqui plures perierunt, qui doctrinæ Christi fuerunt participes: sed illi tali participatione male vti sunt: nunc autem de iis est sermo, qui ea bene vti sunt, non de illis, qui eam pravorum commixtione dogmatum, aut conversationis prauitate corruerunt. Ostendit ergo quod præstantiorem illis cibum tribuat, quam fuerit manna, quod comederunt patres eorum in deserto: illi siquidem, postquam comederunt mortui sunt: qui vero ex hoc edunt, vivunt in æternum. Et panis, quem ego dabo, caro mea est. Duobus modis Christus dicitur esse panis, secundum divinitatem videlicet, & humanitatem. Postquam ergo docuit de modo, qui secundum divinitatem est, nunc etiam docet de modo, qui est secundum humanitatem. Non autem dixit, Quem do, sed, Quem dabo: daturus nanque erat in ultima cœna, quando sumptum panem, actis gratiis, fecit, deditque discipulis, & ait, Accipite, comedite: hoc est corpus meum. Quam ego dabo pro mundi vita. Dabo in mortem. Hic enim crucifixionem suam præsignat. Dicens autem, Quam ego dabo, vltro neam fuisse significat huiusmodi passionem.

FERIA

FERIA V. POST PENTECOSTEN.

L V C. 9.

In illo tempore: Conuocatis Iesus duodecim apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia dæmonia, & ut lægures curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habetis. Et in quacumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circuabant per castella, euangelizantes, & curantes vbique.

GLOSSA ORDINARIA in superioris Euangelium.

prædicabant, ut poenitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & ungebant oleo multos ægros & sanabant.

CATENA AVREA

in idem Euang.

Convocatis autem Iesus duodecim apostolis, dedit illis virtutem, &c. Cyril. Decebat institutos ministros sacrarum doctrinarum posse mira peragere, & per ipsos effectus credi quod essent Dei ministri: vnde sequitur, Conuocatis Iesus duodecim apostolis, &c. In quo elatum supercilium diaboli hæcbit, qui dicebat aliquando: Non est qui contradicere valeat. Euseb. Et ut per eos venietur genus humanum, non solum dat eis ut prauis spiritus pellat, sed etiam quamlibet infirmitatem sanent ex eius imperio: vnde sequitur, Et, ut lægures. Cyril. Attendas hic diuinam filij potestatem naturæ corporali non conuenientem; agere namque miracula aderat, sanatis, non natura, sed participatio: ne spiritus sancti. Super hoc autem alius concedere potestatem prius alienum erat ab eorum virtute. Qualiter enim posset natura creata super spiritus dona possidere dominium? At dominus noster Iesus Christus tanquam naturaliter Deus existens, impartitur huiusmodi gratiam quibus vult, non inuocans in eos alienam virtutem, sed infundens ex promptuariis propriis: Chryl. Postquam autem satis confortati fuerant ex eius comitibus, & competens nacti sunt argumentum virtutis eius, miris eos: vnde sequitur, Et misit. præ. &c. Vbi consideranda quod non committitur eis aliud quod sensibile dicere, sicut Moyses & Prophete qui terram & bona terrenam promittebant. Hi vero regnum cælorum, & quæcumque continentur in eo. Gregor. Nazian. Mittens autem discipulos ad prædicandum dominus multa eis iniunxit, quorum summa est: sic eos virtuosos esse, sic con-

ficorum & fidem verbis daret virtus: ostensa; & nova facerent qui noua prædicarent. Nihil tu. In Marco legitur, ut nihil tollerent in via nisi virgam tantum. Sed sciendum est: quia hæc debentur præceptorum est à domino, ut nihil nisi virgam ferrent, & ut nec virgam ferrent. Non ferre virgam, est non esse sollicitum de his quæ necessaria sunt humanæ sustentationi: quia hæc debentur prædicatoribus ab his quibus prædicant: quando sine scandalo possunt accipi. Nihil ferre nisi virgam, est ut illa potestate accipiendi necessaria quæ data est prædicatoribus. Duas tunicas. Simplex vestimentum est, quicquid est necessarium alicui secundum qualitatem loci vel temporis. Duplex est: quod vltra necessitatem est. Allego in duabus tunicis, dupliciter prohibet. Ibi manete. Ne excursatis per domos & inuolabilis hospitij iura mutetis. Vnde secundum Mattheum domus in qua manere debeant prius eligenda est, ut murandi hospitij necessitas auferatur. Puluerem pe. Puluis excutitur in testimonium laboris sui: quod ingressi sunt in ciuitatem, & vsque ad illos prædicatio peruenit. Vel, excutitur ut nihil ab eis accipiant qui euangelium spreuerunt, nec etiam necessaria vitæ. Allego. Ne communitatis manibus verbis & gestis perfidoram, quæ pulueri comparanda sunt ne castæ mentis vestigium polluantur. Puluerem verò fidelis populi qui humana fragilitate colligitur, debet prædicator euangelij abolere, & quasi suum in se suscipere. Vnde Apostolus: Quis instruat, & ego non infirmor? Quis scandalizatur? & ego non vror? Egressi aut. In Marco legitur: Exeuntes

1. Cor. 11. Marc. 6.

stantes atque modestos, & vt breuiter loquar, caelestes, vt non minus propter eorum modum viuendi, quam propter verbum Evangelica doctrina propagarentur; Et ideo cum æris & baculi carentia, & amictus singularitate mitrebantur. Et ideo subdit; *Et ait ad illos. Nil. vlt. in via, neque virgam, neque, &c.* Chryf. Plurima quidem per hoc constituebatur; primò quidem inspectos reddens discipulos; secundò sequestrans eos à qualibet cura, vt totum studium adhiberent verbo; tertio docens eos propriam virtutem. Sed forsitan dicit aliquis; cætera quidem habere rationem, sed non habere peram in via, nec duas tunicas, nec baculum, cuius rei causa præcipit? Volens scilicet excitare eos in qualibet diligentia. Et vt ita loquar ex hominibus angelos faciebat eos, dirimens à qualibet cura vitæ, vt vna sola cura derineantur doctrinæ. Euseb. Volens igitur eos carere cupidine rerum in sollicitudinibus vitæ protestatus est hæc, sumebat enim experimentum fidei & animositatis eorum, qui habito in mandatis extreme vitam ducere paupertatis, non effugiunt quæ iubentur; decebat enim eos quoddam commercium facere, & recipientes salubres viuites recompensare obedientia madorum, & cum milites eos faceret regni Dei, accingit eos ad pugnam in hostes monens colere paupertatem. Nullus enim militans Deo implicat se vitæ secularis negotiis. Ambros. Qualis ergo esse debeat qui euangelizat regnum Dei, præceptis euangelicis designatur, hoc est vt subsidij secularis adminicula non requirat, fideique totus inhærens putet quo minus ista requirat, magis posse suppetere. Theo. Sic enim ipsos mendicos mittit, quod neque panes ipsos portare vult, nec aliquid aliud quibus indigent multi. Aug. de con. euang. Vel dominus hæc possidere discipulos ac ferre noluit, nõ quod necessaria non sint sustentationi huius vitæ, sed quia sic eos mittebat, vt eis hæc debere monstraret, ab illis, quibus euangelium credentibus nunciarent, vt sic securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit secundum Marcum nisi virgã ostendens à fidelibus suis omnia debere ministris suis, nulla superflua requirentibus. Hanc autem potestatem virgæ nomine significauit, cum diceret: Ne quid tolletis in via, nisi virgam tantum. Ambros. Possunt etiam qui volunt hoc ad eum deducere tractatum, vt spirituale tantummodo locus iste firmare videatur affectum, qui velut indumentum quoddam videatur corporis exuisse, non solum potestate reiecta contemptisque diuitiis, sed etiam carnis ipsius illecebris abdicatis. Theoph. Quidam etiam Apostolos non portare peram, neque baculum aut duas tunicas sic intelligunt, quod non thesaurizent; hoc enim pera innuit congregans, multa; neque sint iracundi & tribulati spiritus, quod significat baculus; neque sint ficti & duplici corde, quod significat tunica duplex. Cyril. Sed diceret aliquis: vnde eis necessaria erunt? Et ideo subdit; *Et in quam. do. mt. ibi ma. & in. ne exe.* Quasi dicat: sufficiat vobis discipulorum fructus, qui recipientis à vobis spiritualia vos procurabunt. Inuit autem eos in vna domo manere, vt nec hospitem grauent eum, scilicet dimittendo, nec ipsi gulostratis & leuitatis suspensionem incurrant, Ambr. Alienum namque à prædicatore regni caelestis asserit cursitare per

domos, & inuolabilis hospitij iura mutare. Sed vt hospitij gratia deferenda censetur, ita etiam si non recipiantur excutiendum puluerem, egrediendumque de ciuitate madorum, cum sequitur, *Et quicumque non rece. vos, &c.* Puluis excutitur de pedibus Apostolorum in testimonium laboris sui, quod ingressi in ciuitatem, & prædicatio apostolica ad illos vsque peruenit: siue excutitur puluis, cum nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessarium, qui euangelium spreuerunt. Chryf. Nam improbable valde est contemnentem sermonem & parrem familiam, se famulis benignos ostendere, vel benedictiones eorum exigere. Ambros. Vel mediocri etiam boni remuneratio docetur hospitij, vt non solum pacem tribuamus hospitibus, verumetiam si qua eos terrenæ obumbrant delicta leuitatis, receptis apostolicæ prædicationis vestigiis auferantur. Bed. Qui vero perfida negligentia, vel etiã studio verbum Dei contemnunt, horum vitanda communio est, excutiendus puluis pedum, ne gestis inanibus pulueri comparandis mentis castæ vestigium polluarur. Euseb. Cum autem præcinxisset dominus discipulos suos tanquam milites Dei diuini virtutibus & sapientia monitis, mittens eos Iudeis, vt doctores & medicos ipsi secundum hoc procedant: vnde sequitur, *Egred. an. cir. per cast. euang. & cur. vbi que.* Quasi doctores quidem euangelizantes, sed quasi medici præstantes remedia, & verba miraculis comprobantes.

S. AMBROSII MEDIO-
lanensis Episcopi superioris Euang.
expositio.

Convocatis autem Iesus, &c. Qualis debeat esse, qui euangelizat regnum Dei, præceptis euangelicis designatur: vt sine virga, sine pera, sine calcamento, sine pecunia, hoc est, subsidij secularis adminicula non requirens; fideque tutus, putet sibi, quo minus ea requirat, magis posse suppetere: Quæ possunt qui volunt ad eum deriuare tractatum: vt spirituale tantummodo locus iste formare videatur affectum: qui velut indumentum quoddam videatur corporis exuisse, non solum potestate reiecta, contemptisque diuitiis, sed etiam carnis ipsius illecebris abdicatis. Quibus primo omnium datur pacis, atque constantiæ generale mandatum: vt pacem ferant, constantiam seruent, hospitalis necessitudinis iura custodiant, alienum à prædicatore regni caelestis astruens, cursitare per domos, & inuolabilis hospitij iura mutare. Sed, vt hospitij gratia deferenda censetur, ita etiam, si non recipiant, excutiendum puluerem, & egrediendum de ciuitate mandatur. Quo mandato non mediocri boni remuneratio docetur hospitij: vt non solum pacem tribuamus hospitibus, verumetiam, si qua eos terrenæ obumbrant delicta leuitatis, receptis apostolicæ prædicationis vestigiis, auferantur. Nec otiose secundum Matthæum domus, quam ingrediantur apostoli, eligenda decernitur, vt mutandi hospitij, necessitudinisque violandæ causa non suppetat. Non tamen eadem cautio receptorum mandatur hospitij: ne, dum hospes eligitur, hospitalitas ipsa minuat. Sed hæc vt secundum litteram de hospitij religione venerabilis est forma præcepti: ita etiam de my

Nam dicitur spiritus in quem habet

Matth.

de mysterio sententia caelestis arridet. Etenim cum domus eligitur, dignus hospes inquiritur: Videamus, ne forte ecclesia præferenda designetur, & Christus. Quæ enim dignior domus apostolicæ prædicationis ingressu quam sancta ecclesia? Aut quis præferendus magis omnibus videtur esse quæ Christus, qui pedes suis lauate consuevit hospitibus; & noscuntque sua receperit domo, pollutis non patiatur habitare vestigiis, sed maculos licet vitæ prioris, in reliquum tamen dignetur mutare processus? Hic est igitur solus, quem nemo deserere debet, nemo mutare. *1. ioh. 6.* Cui bene dicitur: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes: & nos credimus. Vides executorem caelestium præceptorum; qui, quoniam non mutauit hospitium, caelestis consortium consecrationis emeruit. Fides igitur in primis ecclesiæ quærenda mandatur: in qua si Christus habitator sit, haud dubie sit legenda. Sin vero populus perfidus, aut præceptor hereticus deformet habitaculum, vitanda hæreticorum communio, fugienda synagoga censetur. Excutiendus pedum puluis; ne, fatiscientibus perfidæ sterilitas siccitibus, tanquam humi arido, arenosoque mentis tuæ vestigium polluarur. Nam, sicut corporeas infirmitates populi fidelis suscipere in se debet euangelij prædicator, & tanquam propriis inania gesta pulueri comparanda alleuare, atque abolere vestigiis, iuxta quod scriptum est; *1. Cor. 11.* Quis infirmatur, & ego non infirmor? ita si qua est ecclesia, quæ fidem respuat, nec apostolicæ prædicationis fundamenta possideat, ne quam labem perfidæ possit aspergere, deserenda est. Quod apostolus quoque euidenter asseruit dicit; *1. Tim. 6.* Hæreticum hominem post vnam, & secundam correptionem deuita.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in idem Euang.
expositio.

Convocatis autem Iesus duodecim apostolis, &c. Concessa primum potestate signorum, misit prædicare regnum Dei, vt promissorum magnitudini attestaretur etiam magnitudo factorum, fidemque verbis daret virtus ostensa, & noua faceret, qui noua prædicarent. Vnde nunc quoque cum fidelium numerositas excreuit, intra sanctam ecclesiam multi sunt, qui vitam virtutum tenent, & signa virtutum non habent. Quia frustra miraculum foris ostenditur, si deest, quod intus operetur. Nam iuxta magistrum gentium vocem, lingue in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. *1. ioh. 6.* *Et ait ad illos. Nihil tuleritis in via, &c.* Solet quæri, quomodo Matthæus, & Lucas commemorauerint dixisse dominum discipulis vt nec virgam ferrent, cum dicat Marcus, & præcepit eis, ne quid tolletis in via, nisi virgam tantum. Quod ita soluitur, vt intelligamus sub alia significatione dictã virgam, quæ secundum Marcum ferenda est, & sub alia illam, quæ secundum Matthæum, & Lucam non est ferenda. Sicut sub alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictum est; Deus neminem tentat, & sub alia, de qua dictum est; Tentat vos dominus Deus vester, vt sciat, si diligitis eum. Illa seductionis est, hæc probationis. Vtrunque ergo accipiendum est à domino apostolis dictum,

De comment. h. lucan.

& vt nec virgam ferrent, & vt non nisi virgam ferrent. Cum enim secundum Matthæum diceret eis; Nolite possidere aurum, neque argentum, &c. continuo subiicit; Dignus est enim operarius cibo suo. Vnde satis ostendit, cur eos hæc possideret, ac ferre noluerit. Non quo necessaria non sint sustentationi huius vitæ, sed quia sic eos mittebat, vt eis hæc debere monstraret ab illis, quibus euangelium credentibus adnunciarent. Claret autem hæc non ita præcepisse dominum, tanquam euangelistæ viuere aliunde non debeant, quam eis præsentibus, quibus adnunciant euangelium: Alioquin, contra hoc præceptum fecit apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebar, ne cuiquam grauis esset, sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista debere. Cum autem à domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est. Cum autem potestas datur, licet cuique non vri, & tanquam de suo iure cedere. Hoc ergo ordinans dominus, quod cum ordinasse dicit apostolus, iis, qui euangelium adnunciant de euangelio viuere, illa apostolis loquebatur, vt securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit nec virgam, ostendens à fidelibus suis omnia debere ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo; Dignus est enim operarius cibo suo, prorsus aperuit & illustrauit, vnde hæc omnia loqueretur. Hanc ergo potestatem virgæ nomine significauit, cum dicit, ne quid tolletis in via, nisi virgam tantum. Vt intelligatur, quia per potestatem à domino acceptam, quæ virgæ nomine significata est, etiam quæ non portantur, non deerunt. Hoc & de duabus tunicis intelligendum est; ne quisquam eorum præter eam, quam esset indurus, aliam portandam putaret, sollicitus ne opus esset, cum ex illa potestate posset accipere. Quod vero secundum Marcum nõ portari, vel haberi duas tunicas, sed expressius indui prohibet dicens; Et ne induerentur duabus tunicis, quid eos monet, nisi non dupliciter sed simpliciter ambulare? Aliter. In duabus tunicis, videtur mihi duplex ostendere vestimentum. Nõ quo in locis Scythiæ, & glaciali niue rigentibus vna quis tunica debeat esse contentus, sed quo in tunica, vestimentum intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futurorum timore seruemus. *Et in quancumque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis.* Dat constantiæ generale mandatum, vt hospitalis necessitudinis iura custodiant, alienum à prædicatore regni caelestis astruens cursitare per domos, & inuolabilis hospitij iura mutare. Nec otiose secundum Matthæum domus, quam ingrediantur apostoli, eligenda decernitur, vt mutandi hospitij, necessitudinisque violandæ causa non suppetat. *Et quicumque non receperint vos, &c.* Puluis excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod ingressi sint in ciuitatem, & prædicatio apostolica ad illos vsque peruenit. Siue excutitur puluis, vt nihil ab eis accipiant, ne ad victum quidem necessarium, qui euangelium spreuerint. Allegorice autem qui verbo humiliter intedunt, si quibus vt homines terrenæ leuitatis nequis obsecrantur, per ea mox, quæ recipiunt euangelicæ prædicationis vestigia purgantur. Qui vero perfidia, vel negligentia, vel etiã studio contemnunt, horum vitanda communio, fugienda synagoga censetur, excutiendus pedum puluis, ne gestis

Medicare nõ esse necesse prædicantibus.

*Vnclio extre-
ma ex aposto-
lica traditio-
ne derivat.*

inanibus, & pulveri comparandis, mentis castæ vestigium polluatur. *Egressi autem circumbant per castella, &c.* Quid euangelizarent, vel quomodo curarent Apostoli, Marcus exponit plenius; Prædicabant, inquit, ut penitentiam agerent, & vnguebant oleo multos ægros, & sanabant. Dicit & Iacobus; Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros ecclesie, & orent super ipsum, vngentes eum oleo in nomine domini. Et, si in peccatis sit, dimittentur ei. Vnde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctæ ecclesie morem esse contrarium, ut pontificali benedictione consecrato oleo, perungantur ægroti. Prædicabant autem ut penitentiam agerent, & supra; Misit illos, inquit, euangelizare regnum Dei. Quia videlicet vtrunque, iuxta Ioannis Baptiste, vel ipsius saluatoris exemplum prædicabant. Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Regni enim cælorum ianuis propinquare est, de iis quemque, quibus ab eo discesserat, penitere.

HAYMONIS EPISCOPI
*Halberst. superioris Euang.
expositio.*

Convocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutem & potestatem super omnia demonia, &c. Concessa potestate primo signorum, misit eos prædicare regnum Dei, ut promissorum magnitudinem attestaretur etiam magnitudo factorum fidemque verbis daret virtus ostensa: & noua facerent, qui noua prædicarent. Vnde nunc quoque, cum fidelium numerositas excreuit intra sanctam ecclesiam multi sunt qui vitam virtutum tenent, & signa virtutum non habent. Quia frustra miraculum foras ostenditur, si deest quod intus operetur. Nam iuxta vocem Magistri gentium: Lingue in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus. *Et ait ad illos. Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram.* Solet quæri, quomodo Matthæus & Lucas commemorauerint dixisse dominum discipulis, ut nec virgam ferrent, cum dicat Marcus: Et præcepit eis: ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum? Quod ita soluitur, ut intelligamus sub alia significatione dictam virgã, quæ secundum Marcum ferenda est: & sub alia illam, quæ secundum Matthæum & Lucam non est ferenda. Sicut sub alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictum est. Deus neminem tentat. & sub alia, de qua dictum est. Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat, si diligitis Deum, illa, seductionis est, hæc, probationis. Vtrumque ergo accipiendum est à Domino Apostolis dictum, & ut nec virgam ferrent, & ut non nisi virgam ferrent. Cum enim secundum Matthæum diceret eis. *Nolite possidere aurum, neque argentum, &c.* continuo subiicit. *Dignus est enim operarius cibo suo.* Vnde satis ostendit, cur eos hæc possidere ac ferre noluerit, non quod necessaria non sunt sustentatione huius vitæ, sed quia sic eos mittebat, ut eis hæc debere monstraret, ab illis quibus euangelium credentibus annuntiarent. Clare autem, hoc non ita præcepisse Dominum, tanquam euangelistæ viuere aliunde non debeant, quam eis præbentibus, quibus annunciant euangelium, alioquin, contra hoc præceptum fecit Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus trāsigebat, ne cui-

*1. Cor. 9.
1. Tim. 5.*

quam grauis esset, sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista debere. Cum autem à Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est, cum autem potestas datur, licet cuique non vni, & tanquam de suo iure recedere. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum ordinasse dicit Apostolus iis qui euangelium annuntiant, de euangelio viuere. Illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent huius vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit, nec virgam, ostendens à fidelibus suis omnia debere ministris suis, nulla superflua requirerentibus, ac per hoc addedo. *Dignus est enim operarius cibo suo.* prorsus aperuit & illustrauit, vnde hæc omnia loqueretur. Hanc enim potestatem virgæ nomine significauit, cum dicit. *Ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum.* Vt intelligatur quia per potestatem à Domino acceptam, quam virgæ nomine significauit etiam quæ non portantur, non decerunt, hoc & de duabus tunicis intelligendum est, ut ne quisquam eorum, præter eam qua esset indutus, aliam portantam putaret, sollicitus ne opus esset, cum ex illa potestate posset accipere. Quod vero se secundum Marcum non portari vel haberi duas tunicas, sed expressius indui perhibet dicens. *Et ne induerentur duabus tunicis,* quid eos monet, nisi non dupliciter: sed simpliciter ambulare? Aliter. In duabus tunicis videtur mihi duplex ostendere vestimentum. Non quod in locis Scythiæ & glaciali niue rigentibus, vna quis tunica debeat esse contentus, sed quod in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futurorum timore seruemus. *Et in quacumque domum intraueritis ibi manete, & inde ne exeatis.* Dat constantiæ generale mandatū, ut hospitalis necessitudinis iura custodiant. Alienum namque à prædicatore regni cælestis astruit cursitare per domus, & iniolabilis hospitij iura mutare. Nec otiose secundum Matthæum domus, quã ingrediatur Apostoli, eligenda decernitur, ut mutandi hospitij necessitudinifque violandæ causa non superet. *Et quicumque non receperit vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos.* Puluis excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod ingressi sunt in ciuitatem, & prædicatio apostolica ad illos vsque peruenit. Siue excutitur puluis, ut nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessarium, qui euangelium spreuerint. Allegorice autem, qui verbo humiliter intendunt si aliquibus ut homines terrenæ leuitatis nœuis obscurantur, per ea mox quæ recipiunt euangelicæ prædicationis vestigia purgatur. Qui vero perfidia, vel negligentia vel etiam studio contemnunt, horum vitanda communio fugienda synagoga censetur. Excutiendus pedum puluis, ne gestis inanibus & pulveri comparandis mentis castæ vestigium polluatur. *Egressi autem circumbant per castella euangelizantes & curantes vbi que.* Quid euangelizarent, vel quomodo curarent Apostoli, Marcus exponit plenius: *Prædicabant inquit, ut penitentiam agerent & demonia multa eiecerunt, & vngiebant oleo multos ægros, & sanabant.* Dicit & Iacobus. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesie & orent super ipsum, vngentes eum oleo sancto in nomine Domini, & si in peccatis sit, dimittentur ei. Vnde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctæ ecclesie morem esse traditum, ut pontificali benedictione consecrato

1. Cor. 9.

Iacob. 5.

crato oleo perungatur ægrotus. Prædicabant autem ut penitentiam agerent, &c. Misit illos (inquit) euangelizare regnum Dei, quia videlicet vtrunque iuxta Ioannis Baptiste, vel ipsius saluatoris exemplum prædicabant. Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Regnum enim cælorum ianuis propinquare est de his quemque, quibus ab eo discesserat, penitere.

THEOPHYLACTI EPISCOPI
*Bulgar. superioris Euang.
expositio.*

Quam autem conuocasset duodecim, dedit illis potestatem, &c. Ex hoc loco ostenditur excellentia deitatis Iesu, non enim ipse tantum miracula facit, sed & discipulis hoc concedit. Vtique hoc non hominis, sed Dei fuerit tanta, ac talia dona præstare suis amicis. Dans autem eis potestatem contra malos spiritus, non illo contentus fuit, sed iussit etiam euangelium prædicare. Docet enim ut is, cui concedita est doctrina, & prædicare, & miracula agere debeat. Tunc enim prædicatio per miracula confirmatur, miracula autem per prædicationem, multi enim multa miracula per dæmones fecerunt, quorum prædicatio sana non fuit, & miracula eorum ex Deo non fuerunt. Ita autem ab omni re superflua nudat, ut neque panem eos ferre velit, neque aliud quid quæ plerique secum tollunt. Porro præcipit eis & hoc, ne à loco in locum transfiliant, sed in quacumque domum intrauerint, in illa maneat, ut ne videantur inconstantes, & mobiles. Puluerem verò excutiendum dicit, si non receperint vos, in testimonium illis, hoc est, in reprehensionem ipsorum, ac condemnationem, ostendentes eis, quod multam itineris propter eos cõfecerint, nullumque inde lucrum habuerint. Quidam autem sic intelligunt apostolos non gestare vel virgam vel peram, & nec tunicas duas habere: Ne thesaurizetis, cuius symbolum pera, quæ multa congregat: neque virgam gesteris: hoc est, ne sitis importuni, & ad verberandum proni: neque duas tunicas habeatis, hoc est, ne sitis duplices, ac varij moribus.

EVTHYMI ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Et accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus, &c. Quomodo ergo quum pauci essent discipuli, non addidit etiam dignitatem? Addidit vti que illis: at non in numero, sed in virtute. Dedit, inquit, eis potestatem, ita ut paucos etiam dixerit illos, non secundum defectum virtutis, sed numeri. Primum ergo constituit eos medicos corporum, postmodum, quod maius est etiam committit, curã videlicet animarum. Eiciebant autem dæmonia & morbos curabant, per nomen Christi. *Nihil tuleritis, &c.* Moris enim erat his qui per viam gradiebantur, crumenas ferre zonis appensas, in quibus æreos nummos habebant. Dat autem primum discipulis legem perfectæ inopiz, volens ut non solum sine suspitione, sed etiam in admiratione sint. Nihil enim ita admirandos reddit, sicut vita frugalis ac

*Dignitas est
ex ipso hac
excepit 10.
Nihil quo
habet hoc
Zigaboni
fuit erat.*

quibuslibet obuiis contenta. Deinde omni eos cura liberat, quæ frequenter impedimento esse solet: suamque vult ostendere potentiam, quæ eis ad omnia sufficiat. Ideoque postmodum dicebat. Quando misit vos sine loculis & pera, num aliquid defuit vobis?

Luc. 22.

† *Hæc dicit saluator Apostolis: nolens ut sub hoc prætextu facultates congregent. Neque ergo aurum, vel argentum, aut es, neque panem, neque peram nos habere vult, neque calceamenta, neque vestem, neque baculum vsus causa, aut opum cupiditate per viam accipere: non ad zonam es, neque ut duabus induamur tunicis, sed per viam omnia facillime & frugalissime accipiamus.*

† *At qui loculos ipse ferebat: non tamen quasi peccunia cupidus, sed quasi dispensator eorum quæ offerbantur: possidens potius hæc ad necessitatem suam & discipulorum ac pauperum.*

Neque peram ad viam, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque baculum. Quia regnum cælorum annuntiabant, oportebat eos quasi angelos de cælo descendentes, leues ac expeditos incedere, omni terrena cura liberos, & ad solū ministerium sibi commissum respicientes. Peram autem dicit marsupium, quod ad iter immittendo pani utebantur. Dignum est autem ut quæramus, quomodo Matthæus & Lucas dicunt iussisse, ut illi neque calceamenta, neque baculum haberent. Marcus vero ait sola hæc eis permisisse. Quid ergo dicendum est? Quod primum quidem ita iusserit, sicut Matthæus & Lucas dixerunt: postmodum autem permisit eis, ut calcearentur tantum sandaliis, & retinerent baculum ad pedum custodiam & sustentamentum corporis, demittens se ad imbecillitatem eorum, propter laborem qui ab itinere protenit. Lucas vero pro eo quod est, Nolite possidere: habet, Nolite portare: sicut etiam refert Marcus. Ne autem dicant, Vnde alemur si nihil tulerimus. Ideo dicit. *Dignus est enim operarius cibo suo.* Nullo, inquit, vobis opus est vitatico: digni enim estis qui alimini ab his, qui à vobis iuantur, apud quos operamini apud quos laboratis: Nam hoc non donum, sed merces est operis vestri, ac necessarium tanquam debitum.

Luc. 10.

Matth. 6.

In quacumque ciuitate aut vicum intraueritis, inquire quis in ea dignus sit, & ibi manete donec exeatis. Ne putent quod omnium qui ab eis iuauerentur ianuas ingredi debeant, iubet ut in quacumque ciuitate & vico, quærant vnum dignum, qui eos suscipiat, videlicet honestum Dei cultorem: & apud eum maneat, donec de ciuitate exeant: ne domum in domum permutantes, & eum qui se susceperat contristent, & gastrimargiæ suspitionem incurrant. *Ingressi autem in domum, salutate illam.* Salutate, hoc est, pacem illi precamini. Hæc enim postmodum septuaginta discipulis præcipiens, dixit: In quacumque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. *Et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super illam: si autem indigna fuerit, pax vestra ad vos conuertatur.* Quia is qui suscipit, sepius digni nomen habet, vitam autem indignam, ideo dicit: Si quidem fuerit, domus digna, veniat super illam pax qua à vobis datur, id est, operetur in illam, fruaturque pace & tranquillitate: si vero fuerit indigna, pax vestra ad vos conuertatur, siue nihil operetur: sed hæc vobiscum sumpta, exite. Vide quod non dederit eis præcognitionem digni & indigni: ut re maxime necessaria destituti, sese deprimant tan-

Luc. 10.

quam imperfecti. Admirandum est autem, quomodo postquam omnibus eos nudavit, rursus illis omnia submisit. Quis enim læta fronte non suscipiat hospitio quibuslibet obuiis contentos, ac solitudine carentes, fulgentes non verborum tantum & miraculis, verum etiam quod magis est, bona vita? Et quicumque non susceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes de domo aut civitate

illa, excutite pulverem pedum vestrorum. Marcus dixit. Excutite pulverem qui est sub pedibus vestris, in testimonium illis, siue ad redargutionem illorum. Manifestabant enim per talem excussionem quod non solum nihil inde acceperant, sed etiam pulverem qui inde adhæsisset, à pedibus suis excuterent, tanquam propter illos impium.

FERIA VI QVATVOR TEMPORVM PENTECOSTES.

L V C. 5.

In illo tempore, Factum est in vna dierum, & Iesus sedebat docens: Et erant Pharisei sedentes, & legisdoctores qui venerant ex omni castello Galilææ & Iudææ & Hierusalem, & virtus domini erat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inuenientes quæ parte illum inferrent præ turba, ascendunt supra tectum, & per tegulas submiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum. Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisei dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Ut autem cognouit Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere: dimittuntur tibi peccata: an dicere: surge & ambula? Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et confestim con surgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat: & abiit in domum suam magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore dicentes: quia vidimus mirabilia hodie.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euang.

Ubi sedens docuerit Lucas breuiandi gratia præterit, sed Matthæus in ciuitate sua, Marcus in Capharnaum hoc eum fecisse testatur. Sed ciuitas Christi dicitur Galilæa, in qua erat Nazareth & Capharnaum, ad distinctionem regionis transmarinæ Gerasenorum de qua transfretando venerat Galilæam, sicut Matthæus scribit. Vel ipsa Capharnaû ciuitas Christi est, quam non nascendo, sed virtutibus illustrando suam fecerat. Et erant Pha. Amb. Inter cæterorum remedia

debilium, conuenientibus ex omni parte doctoribus hæc paralytici sanatio describitur, ut magna & magnæ rei significatiua. vnde orasse præmittitur, non propter suffragium sed propter dandum exemplum, id est, quo docetur vnusquisque æger petendæ salutis precatores adhibere, per quos vitæ nostræ compago resoluta, actuumque nostrorum clauda vestigia verbi cælestis remedio reformantur. Viri portantes. Allego. id est, erigentes ad superiora animum hominum: quamuis exterioris hominis debilitate torpescit, quorum rursus admuniculis, & attollere & humiliare, se facilius ante Iesum locetur, dominico dignus videri aspectu, Humilitatem enim respicit Deus. Et quærebant, etc. Bed. Desiderant offerre, sed turba interposita

posita tectum duntaxat: quia sæpe anima post infirmi corporis desideria ad Deum respiciens, & diuinâ gratia innouari desiderans, pristinæ cõuersationis obstaculo retardatur. Sæpe dum cum Deo in orationibus colloquitur, turba cogitationum interueniens, aciem mentis ne Christus videatur intercludit. Sed non est exterius in infimis, vbi turbæ tumultuantur remanendum: sed tectum domus in qua Christus docet ascendendum, id est, sacra scripturæ sublimitas est appetenda, & lex Dei nocte dieque meditanda: quia in custodiendo sermones Dei corrigit iunior viam suam. Et patefacto tecto, id est, referatis scripturis, æger submittitur: quia ad Christi humilitatem fidei pietate descenditur, & ad Christi notitiam venit. Et per regu. Bed. Domus Iesu tegulis tecta describitur, quia sub contemptibili litterarum velamine, si assit doctor, qui referet diuina, spiritualis gratiæ virtus inuenitur. Quod cum lecto deponitur, significat ab homine adhuc in ista carne confixito Christum debere cognosci. Quorum si. Bed. Multum valet fides propria cuiusque, cum per alienam fidem homo interius & exterius sit saluatus. Bed. Hæc curatio paralytici significat saluationem animæ suspirantis ad Deum de diuturna illocebra carnalis inertie, quæ indiget bonis doctoribus qui eum subleuent: & Christo offerant, & pro ea intercedant. Qui apud Marcum quatuor fuisse leguntur, propter quatuor euangeliorum libros, seu propter quatuor virtutes, quibus ad promerendam sospitatem mentis fiducia erigitur, quæ sunt, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. Homo remittuntur, etc. Tu homo peccator: ego Deus qui peccata remitto, qui aliorum merito tibi peccata relaxo. Qui ergo peccatis grauatur, adhibeat ecclesiam quæ pro eo precetur. Quia pro culpa animæ etiam corpus infirmabatur: ideo sanaturus corpus prius sanat animam. Quis potest dimittere, etc. Nemo dimittit peccata nisi Deus, qui per eos quoque dimittit quibus potestatem dimittendi dedit. Cum ergo Christus dimittat, verè Deus probatur. Verum testimonium Deo reddunt, sed personam Christi negando falluntur. Perfidia enim confiteri potest, credere non potest. Itaque testimonium non deest diuinitati, fides deest saluti. Deus autem volens saluos facere peccatores, & occultorum cognitione se Deum esse demonstrat, & admiratione factorum illis respondens: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Eadem maiestate & potentia qua cogitationes vestras intueor, possum hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite quid paralyticus consequatur. Sed quia spiritualem gratiam non cognoscitis, nec creditis quod interius factum est, probetur signo visibili quod non minoris constet esse potentie, ut in filio hominis latentem cognoscatis potentiam maiestatis, qua potest peccata dimittere ut Deus. Et autem co. etc. Ambr. Magnus sacerdos lepram videbat in cordibus Iudæorum, & peiores ostendit illo leproso cui purgato iussit se offerre sacerdoti. Sed hos summus sacerdos repudiât, ne alios quoque eorum lepra contaminet. Tibi dico sur. Bed. Surge, est animam à carnalibus desideriis abstrahere. Lectum tollere, carnem à terrenis desideriis ad voluntatem spiritus attollere. Domum ire, ad paradisum redire, vel ad internam sui custodiam, ne iterum peccet. Ecce per remissionem pœnæ, re-

missionem culpæ intellige. Et su. Amb. Spectant surgentem increduli, mirantur abeuntem, & diuini operis miracula maluit timere, quam credere. Nam si crederent, non timerent, sed diligenter. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem.

CATENA AVREA

in idem Euangelium.

Et factum est in vna dierum, etc. ipse sedebat docens, etc. erant Pharisei sedentes, etc. legisdoctores, etc. Cyril. Scribæ & Pharisei qui facti fuerant prodigiorum Christi visores, audiebant ipsum quoque docentem: vnde dicitur, Et factum est in vna die, etc. Non quasi murgo acciperet potestatem alterius, sed quasi Deus & dominus propria operabatur virtute: sunt autem homines sæpe donorum spiritualium digni, sed plerumque deficiunt ea ratione quam nouit donorum largitor, quod in Christo non accidit: affluebat enim in præstâdis remediis virtus diuina. Quia verò necessarium erat vbi tanta scribarum & Phariseorum turba conuenerat, aliquid fieri ex his quæ virtuti attestarentur ipsius, coram eis qui eum paruipendebat, factum est quoddam miraculum in paralytico: in quo quia defecisse videbatur medicinalis ars, portabatur à proximis ad supernum & cælestem medicum: vnde sequitur, Et c. vi. etc. Chryso. Mirandi verò sunt qui paralyticum adduxerunt, qualiter cum nequissent intrare per ostium, nouum aliquid & alienum attentauerunt: vnde sequitur, Et non inu. etc. Detegentes autem tectum deponunt grabatum & ponunt in medio paralyticum: vnde sequitur, Et per teg. etc. Dicit aliquis dimissum fuisse locum, à quo per tegulas deposuerunt paralytici lectum. Bed. Hominem autem dominus à paralyti curaturus primò peccatorum vincula dissoluit, ut ostenderet eum ob nexus culparum artuum dissolutione damnari, nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari: vnde sequitur, Quorum fil. vi. etc. Magnus dominus qui aliorum merito ignoscit aliis, & dum alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te homo colliga non valeat, cum apud Deum seruas & interueniendi meritum & ius habeat impetrandi? si granium peccatorum diffidis veniam, adhibe peccatores, adhibe ecclesiam quæ pro te precetur, cuius contemplatione quod tibi dominus negare possit, ignoscat. Chryso. Occurrebat autem & in hoc ipsius patientis fides: non enim sustinisset se inferius submitti, nisi credidisset. Aug. de con. euan. Quod autem dicit, Homo dimittuntur tibi peccata, ad hoc insinuandum valet, quia homini dimittebantur peccata, qui eo ipso quod homo erat, non posset dicere, Non peccauit. Simul etiam ut ille qui homini dimittebat, intelligeretur. Chryso. Nos autem si corporaliter patimur, fatagimus nocium abicere: cum verò malè sit animæ, differimus, atque ideo nec à corporis nocuius curamur. Abscindamus igitur fontem malorum, & cessabunt agritudinum fluxus. Metu autem multitudinis suam intentionem aperire Pharisei non audebant, sed solum in cordibus suis meditabantur: vnde sequitur, Et cor. etc. Cyr. In quo mortis præcipitant sententiam. Erat enim mandatum in lege, quod quicumque blasphemaret in Deum, morte puniretur. Ambr. Itaque ab ipsis ex operibus suis Dei filius accipit testimo-

nium. Nam & validus est ad fidem quoddam confitentur inuiti, & perniciosus ad culpam quoddam negant qui suis assertionibus relinquuntur: unde sequitur, *Quis potest pecc. &c.* Magna in fide plebis amentia, ut cum confessus fuerit solius Dei esse donare peccata, non credat Deo peccata donanti. Bed. Verum enim dicunt quia nemo peccata dimittit nisi Deus potest, qui per eos quoque dimittit quibus dimittendi tribuit potestatem. Et ideo Christus verè Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. Amb. Dominus autem saluos volens facere peccatores, ex occultorum cognitione Deum se esse demonstrat. unde sequitur, *Et au. cog. &c.* Cyril. quasi dicat. O Pharisei quia dicitis, Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus? Respondeo vobis, Quis potest secreta cordis scrutari, nisi solus Deus? qui per prophetas dicit: Ego dominus scrutans corda & probans renes. Cyril. Si ergo increduli estis erga primum, scilicet remissionem peccati, ecce aliud adiicio dum intima vestra patefacio: quoniam etiam aliud dum paralytici corpus solido: unde subdit, *Quid est facit. &c.* Palam quidem est, quia consolidare corpus facilius est: quanto nanque nobilior est anima corpore, tanto est excellentior absolutio criminum: verum quia illud non creditis eo quod lateat, adiiciam quod minus est, aperit tamen, quatenus quod est magis occultum per hoc demonstratur. Et quidem cum allocutus est infirmantem, non dixit dimitto tibi peccata, propriam exprimens potestatem, sed remittuntur tibi peccata. Cogentibus autem illis evidentius propriam declarat potestatem, dicens: *Et autem sciat, &c.* The. Vide quoddam in te. di. pec. Dum enim sumus in terra peccata nostra delere possumus. Postquam verò à terra tollimur, non valebimus confiteri, clauditur enim ianua. Chrysol. Demonstrat autem peccatorum veniam per corporis sanationem: unde sequitur, *Sit par. di. Sur.* Ipsam verò corporis sanitatem demonstrat per lecti portationem, ut sic non reputetur fantasia quod factum est: unde sequitur, *Tol. gra. tumm.* Quasi dicat. Ego volebam per tuam passionem curare illos qui sani videntur, infirmantur autem in anima: sed quia nolunt, vade tuam correcturus familiam. Amb. Nec mora vlla sanitatis interuenit, vnum dictorum remediiorumque momentum est. unde sequitur, *Et con. su. &c.* Cyril. Quo facto patuit, quoddam filius hominis potest in terra relaxare peccata, quod pro se & pro nobis dixerat: ipse nanque ut Deus factus homo tanquam dominus legis peccata dimittit. Sortiti sumus etiam nos ab eo tam mirabilem gratiam. Dictum est enim discipulis, Quorum remisistis peccata remittuntur eis. Quomodo autem non magis ipse peccata dimittit, qui de cæteris potestatem faciendi hoc tradidit Chrysol. Reges autem terreni & principes homicidas absoluentes à pœna præsentis liberant, à criminibus autem expiare non possunt. Ambr. Spectant autem surgentem increduli, mirantur abeuntem: unde sequitur, *Et stupor, &c.* Chrysol. Paulatim serpunt Iudæi magnificantes Deum, non tamen putant eum Deum esse, obstabat enim eis caro, nec tamen erat modicum æstimare eum præcipuum esse mortalium & à Deo processisse. Ambr. Diuini autem operis miracula malunt timere quam credere: unde sequitur, *Et rep. sunt timore, &c.* Si autem credidissent non

timuissent vti que sed dilexissent, perfecta enim dilectio foras timorem excludit. Non otiosa autem huius paralytici nec angusta medicina est, quoniam orasse præmittitur, non propter suffragium, sed propter exemplum. Angust. de q. euang. De paralytico enim potest intelligi animam dissolutam membris, hoc est operationibus Christum querere, id est, voluntatem verbi Dei. Impediti autem à turbis, scilicet cogitationum, id est, operata scripturarum aperiat, & per hoc ad notitiam Christi perueniat, hoc est ad eius humilitatem fidei pietate descendat. Bed. Bene domus Iesu regulis contexta describitur, quia sub contemptibili literarum velamine spiritualis gratie virtus inuenitur. Ambros. Vnusquisque autem æger petendo prædicatores salutis debet adhibere, per quos nostræ vitæ compago resoluta, actuumque nostrorum clauda vestigia verbi cælestis remedio reformentur. Sint igitur aliqui monitores mentis, qui animam hominis, quauis exterioris corporis debilitate torpentem ad superiora erigant, quorum rursus adminiculis & attollere, & humiliare se facilius ante Iesum locetur, dominico videri digno aspectu: humilitatem enim respicit dominus. August. de q. euang. Hi ergo à quibus deponitur, bonos doctores ecclesie possunt significare: quoddam autem cum lecto deponitur, signat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci. Ambr. Dominus autem plenam spem resurrectionis ostendens, peccata donat, animorum debilitatem carnis excludit: hoc est enim totum hominem esse curatum. Quauis igitur magnum sit hominibus peccata dimittere, tamè multo diuinius est resurrectionem donare corporibus: quoniam quidem Deus resurrectio est: lectus autem qui tolli iubetur, nihil aliud est quam corpus humanum, Aug. de quaest. euang. Ut non iam in carnalibus gaudiis tanquam in lecto requiescat infirmitas animæ, sed magis ipsa contineat affectiones carnales & tendat ad domum suam, id est, requiem secretorum cordis sui. Ambr. Vel domum repetere suam, hoc est ad paradisum redire: ea enim est vera domus quæ hominem prima suscepta, sed fraudata. Merito ergo restituitur, quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret iusque reformaret.

S. AMBROSII MEDIO- lanensis Episcopi superioris Euang. expofitio.

ET factum est in vna dierum, &c. Non otiosa huius paralytici, nec angusta medicina est, quando dominus & orasse præmittitur: non vti que propter suffragium, sed propter exemplum. Imitandi enim speciem dedit, non præcædi ambitum requisit. Et conuenientibus ex omni Galilæa, & Iudæa, & Hierosalem legis doctoribus, inter cæterorum remedia debilius, paralytici istius medicina describitur. Primum omnium, quod ante diximus, vnusquisque æger petendæ precatores salutis debet adhibere, per quos nostræ vitæ compago resoluta, actuumque nostrorum clauda vestigia verbi cælestis remedio reformentur. Sint igitur aliqui monitores mentis, qui animam hominis, quauis exterioris corporis debilitate torpentem ad superiora erigant. Quorum rursus admini

adminiculis & attollere, & humiliare se facilius ante Iesum locetur, dominico videri digno aspectu. Humilitatem enim respicit dominus, quia respexit humilitatem ancillæ suæ. *Quorum fidem* (inquit) *vt vidit.* Magnus dominus, qui aliorum merito ignoscit aliis, & dum alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te homo collega non valeat, cum apud Deum seruus & interueniendi meritum, & ius habeat impetrandi? Disce, qui iudicis, ignoscere: disce, qui eger es, impetrare. Si gratium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe ecclesiam, quæ pro te precetur, cuius contemplatione, quod tibi dominus negare possit, ignoscitur. Et quauis historiam fidem debemus nō omittere, vt vere paralytici istius corpus credamus esse sanatum, cognosce tamen interioris hominis sanitatem, cui peccata donantur. Quæ cum Iudæi afferunt à solo Deo posse concedi, Deum vti que confitentur, subque iudicio perfidiam suam produunt: vt opus astruant, personam negent. Itaque ab ipsis & operis sui Dei filius accepit testimonium, & vocis suffragium non requirit. Perfidia enim confiteri potest, credere non potest. Itaque testimonium non deest diuinitati, fides deest salutem. Nam & validus est ad fidem, quod confitentur inuiti, & perniciosus ad culpam, quod negant, qui suis assertionibus reuincuntur. Magna itaque infidæ plebis amentia, vt cum confessus fuerit, solius Dei esse, donare peccata, non credat Deo peccata donanti. Dominus autem saluos volens facere peccatores, & occultorum cognitione Deum se esse demonstrat, & admiratione factorum adiciens ait: *Quid est facilius dicere: Dimissa, &c.* Quo loco plenam speciem resurrectionis ostendit, qui mentis vulneribus, corporisque sanatis, peccata donat animorum, debilitatem carnis excludit: hoc est enim, totum hominem esse curatum. Quis igitur magnum sit hominibus peccata dimittere. (Quis enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus, qui per eos quoque dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem) tamen multo diuinius est, resurrectionem donare corporibus, quadoquidem ipse dominus resurrectio est. Hic lectus, qui tolli iubetur, quid est aliud, nisi quia humanum iubetur corpus attolli: ipse est, qui per singulas noctes lauatur à Dauid lectus doloris, in quo anima nostra graui conscientie ægrâ cruciatu iacebat. Sed, si quis secundum Christi præcepta se gesserit: iam non lectus doloris est, sed quietus. Misericordie etenim domini cepit quietes esse, quod mors erat, qui nobis soporem mortis vertit in gratiam voluptatis. Nec solum leuare lectum, sed etiam domum suam repetere, hoc est, ad paradisum redire censetur. Ea est enim vera domus, quæ hominem prima suscipit, non iure amissa, sed fraude. Merito ergo restituitur domus, quoniam venerat, qui nexum fraudis aboleret, ius reformaret. Nec mora vlla sanitatis interuenit: vnum dictorum, remediiorumque momentum est. Spectant surgentem increduli, mirantur abeuntem, & diuini operis miracula malunt timere, quam credere. Nam, si credidissent, non timuissent vti que, sed dilexissent. Perfecta enim dilectio timorem excludit foras. Et ideo isti, quia non diligebant, calumniabantur. Perfecta enim dilectio timorem excludit foras. Et ideo isti, quia non diligebant, calumniabantur. Calumniantibus autem dicit: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quis hoc dicit? Sacerdos magnus, qui lepram videbat in cordibus Iudæorum,*

ostendit eos peiores esse leproso. Ille sacerdos est se iustus offerre purgatus: hos sacerdotes repudiat, ne alios quoque lepra eorum contaminet.

BEDAE VENERABILIS presbyteri in superioris Euang. expofitio.

ET factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens, &c. *Ex comment. in Ioh.* Vbi dominus sedens docuerit quando scribis, & Phariseis confidentibus paralyticum curauit, Lucas breuiandi gratia præterit, sed Matthæus, & Marcus, qui narrant quæstionem facere videntur. Quoniam quidem Matthæus in ciuitate sua, Marcus in Capharnaum hoc eum fecisse testatur. Quæ difficultas solueretur, si Matthæus etiam Nazareth nominaret. Nunc vero vel ipsa Galilæa, in qua erat Nazareth, intelligenda est dicta ciuitas Christi, ad distinctionem videlicet regionis transmarinæ Gerasenorum, de qua transferendo sicut Matthæus scribit venerat Galilæam. Vel certe ipsa Capharnaum ciuitas Christi est dicta, quam non nascendo, sed virtutibus illustrando suam ipse fecerat. *Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, &c.* Curatio paralytici huius, animæ post diuturnam illecebræ carnalis inertiam ad Christum suspirantis indicat saluationem. Quæ primo omnium ministris qui ea sublenent, & Christo adferant, id est, bonis doctoribus, qui spem sanationis, opemque intercessionis suggerant, indiget. Qui bene Marco narrante, quatuor fuisse reputantur, siue quia quatuor Euangelij libris omnis prædicantium virtus, omnis sermo firmatur, seu quia quatuor sunt virtutes, quibus ad promerendam sospitatem fiducia mentis erigitur. De quibus in æternæ sapientiæ laude dicitur, Sobrietatem enim, & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Quas nonnulli veris nominibus, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iustitiam appellant. *Et non inuenientes quæ patre illum inferrent, &c.* Desiderant paralyticum Christo offerre sed turba interposita, ab omni parte recluduntur. Quia sæpe anima post infimi corporis desidia ad Deum respiciens, superæque gratiæ remedio cupiens innouari, præcæ consuetudinis obstaculo retardatur. Sæpe inter ipsas orationis secretæ dulcedines, & quasi suaue cum domino colloquium, turba cogitationum interueniens aciem mentis ne Christus videatur intercludit. Et quid inter hæc agendum? non vti que in infimis exterius quæ turbæ tumultuantur remanendum, sed rectum domus, in qua Christus docet, ascendendum, id est, sacræ scripturæ sublimitas est appetenda, lexque domini cum Psalmista die, nocteque meditanda. In quo enim corrigi iunior viam suam? in custodiendo, inquit, sermones tuos. *Et submitterunt illum cum lecto in medium ante Iesum.* Patefacto lecto, æger ante Iesum submititur, quia referatis scripturarum mysteriis, ad notitiam Christi peruenitur, hoc est ad eius humilitatem fidei pietate descenditur. Et bene domus Iesu regulis contexta describitur, quia sub contemptibili literarum velamine si adsit, qui referet doctor, diuina spiritualis gratiæ virtus inuenitur. Quod autem cum lecto deponitur, significat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci. *Quorum fidem*

fidem ut vidit dixit. Homo, remittuntur tibi peccata tua. Hominem dominus à paralyti curaturus primo peccatorum vincula dissoluit, ut ostenderet eum ob nexus culparum artuum dissolutione daminari, nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari, Sic & illi paralytico, qui iuxta probaticam piscinam diu motum aquæ frustra præstolabatur, sanato à domino dicitur; Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Et bene is, cui peccata dimittentur, homo vocatur, qui hoc ipso, quod homo erat, non posset dicere, non peccaui, simul etiã ut ille, qui homini dimittebat, intelligeretur Deus. Intuendum sane quanti propria cuiusque fides apud Deum valeat, ubi tanti valuit aliena, ut totus homo repente, id est, exterius, interiusque iam saluatus exurgeret, aliorumque merito, aliis laxarentur errata. *Et cæperunt cogitare scribæ, & Pharisæi, &c.* Verum dicunt scribæ, quia nemo dimittere peccata nisi Deus potest, qui per eos quoque dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem. Et ideo Christus vere Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. Verum Deo testimonium reddunt, sed personam Christi negando falluntur. Errant itaque Iudæi, qui, cum Christum & Deum esse, & peccata dimittere posse credant, Iesum tamen Christum esse non credunt. Sed multo dementius errat Arriani, qui cum Iesum, & Christum esse, & peccata posse dimittere Evangelij verbis deiviti negare non audeant, nihilominus tamen Deum negare non timent. At ipse perfidos saluare desiderans, & oculorum cognitione, & virtute operum, Deum se esse manifestat. *Respondens enim, dixit ad illos. Quid cogitatis? Eide namq; Deo, qui dicit; Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas, sapientissimus orator ait; Tu enim solus nosti corda omnium filiorum hominum.* Eadem ergo, inquit, maiestate, & potentia qua cogitationes vestras intueor; possum & hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite, quid paralyticus consequatur. *Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata, &c.* Vtrum sint paralytico peccata dimissa solus nouerat, qui dimittebat *Surge autem, & ambula,* tam ille, qui surgebat, quam is, qui surgentem videbant, approbare poterant. Fit igitur carnale signum, ut probeatur spirituale. *Et autem sciatis, quia filius hominis, &c.* Si & Deus est iuxta memoratū Esaïæ testimoniū, qui deler iniquitates nostras, & filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata, ergo idem ipse & Deus, & filius hominis est, ut & homo Christus per diuinitatis suæ potentiam dimittere peccata possit, & idem Deus Christus per humanitatis suæ fragilitatem pro peccatoribus mori. *Ait paralytico: Tibi dico, &c.* Spiritualiter de lecto surgere est animam se à carnalibus desideriis, ubi ægra quiescebat, abstrahere. Lectum verò tollere est, ipsam quoque carnem per continentia frena correptam, spe cælestium præmiorum deliciis priuare terrenis. Ipse est enim lectus qui per singulas noctes lauatur à Dauid; id est, pro vniuersiusque noxæ maculis digno poenitentia flumine castigatur. Sublato autem lecto, domum ire, ad paradysum redire est. Ipsa est enim vera domus, quæ hominem prima suscepit, non iure amissa, sed fraude, tandemque restituta per eum, qui fraudulentum hosti nihil debuit. Aliter. Sanus qui laqueabat, lectum reportat domum,

cum anima peccatorum remissione accepta, ad internam sui custodiam cum ipso se corpore refert, ne post veniam quid, vnde iterum iuste feriatur admittat. *Et confestim surgens coram illis, &c.* Mira diuinæ potentia virtus, ubi nulla temporis interueniente morula, iuxta saluatoris salus festina comitarur. Merito qui adfuerant, damnatis blasphemiarum iaculis ad laudem tantæ maiestatis stupentia corda conuertunt.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangel. expositio.

ET factum est quodam die, & ipse docebat: et antequam Pharisei, &c. Oportebat dominum rarius quodam coram inimicis facere miraculum: proinde sanat hominem difficillimi morbi, ut sanando tantum morbum, sanaret & mirabilem Pharisæorum insaniam. Primum igitur animam sanat, dicens; *Remittuntur tibi peccata:* ut discamus multas infirmitates à peccatis nasci: deinde & corpus sanat, visa afferentium fide. Sæpe enim alios propter aliorum seruat fidem. Porro Pharisei dicunt, *Cur ille loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?* Hæc autem dicit mortis reum condemnantes. Lege enim statutum, ut blasphemans in Deum morte puniretur. Dominus igitur monstrans eis se verum Deum, & non arrogantia illud à se dictum, alio signo illis suadet. Sciebat enim, quid illi cogitarent. Vnde omnino liquidum, cum esse Deum. Dei enim est videre cor: propterea dixit; *Quid vobis videtur? Facilius ne remittere peccatum, vel sanare corpus?* Omnino iuxta vestram sententiã videtur facilius remittere peccata, ut obsecrum, & non reprehensibile, quam vis difficilior sit: sanare autem corpus, difficilior (ut apparet) videtur: quamuis natura facilius, attamen ego & hoc & illud faciam: & ideo sanabo corpus, quæ res vobis difficilior videtur, ut credibilem vobis faciam & animæ sanationem, quæ reuera difficilior est, quamuis vobis (quia non videtur) facilis videatur. Vide autem, quod super terram remittantur peccata. Quamdiu enim super terram sumus, poterimus delere peccata nostra: at postquã è terra migrauerimus, nõ vltra nobis ipsis poterimus per confessionem: clausa enim est ianua.

EVTHYMI ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

ET ipse erat docens. In hac oratione, & abundat. Hebraicæ autem linguæ hoc peculiare est, & sæpius apud Lucam. Marcus vero etiam addidit, ubi tunc erat docens, nempe in domo. *Qui venerant ab omni vico, &c.* Qui vndique aduenerant propter famam eius. *Et virtus domini erat ad sanandum eos.* Virtus Dei erat cum eo ad sanandum turbas. Virtutem autem domini dixit ob continuam, & autoritatis plenam sanationem. *Quum non inuenissent, qua illum inferret.* Qua via, per quem ingressam. *Impletique sunt timore, dicentes, &c.* Admiranda quippe timorem solent immittere peccatoribus; ne quo modo patiantur aliquid mali propter peccata sua.

Amplioem euangelij huius explicationem, plurimamque autorum allegationem, require in Dominica 18. post Pentecosten, infra eodem tomo.

SABBATHO QUATVOR
TEMPORVM IN OCTAVIS
PENTECOSTES,

Euangelium exide supra tomo 2. Sabbatho post feriam IIII. Cinerum.

FESTO SS. TRINITATIS

Require supra tomo 2. feria VI. post Pascha.

DOMINICA PRIMA POST
PENTECOSTEN.

L V C. 6.

Nillo tempore dixit Iesus discipulis suis. Estote misericordes sicut & pater vester misericors est. ^a Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite cõdemnare & non condemnabimini. ^b Dimittite & ^c dimittetur vobis. ^d Date & ^e dabitur vobis. Mensuram ^f bonam, & ^g conferam, & ^h coagitatam, & superfluentem ⁱ dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis remetietur vobis. Dicebat autem illis similitudinem. Nunquid non potest ^k cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foueam cadunt? Non est ^l discipulus super ^m magistrum. Perfectus autem erit omnis, si sit sicut magister eius. Quid autem vides? ⁿ festucam in oculo fratris tui, ^o trabem autem quæ in ^p oculo tuo est? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo & tunc ^r perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

NOTE misericordes. Pluit super malos, terra malis prouentum haud negat, idem sol bonos & malos illuminat. Mysticè: Populum Iudæorū propheticis pluuiis irrigat, & non merentibus radius

æterni Solis refulsit. Si ergo illi crediderint, esto te ergo eis misericordes docendo & exhortando, & nolite temere iudicare, ne quis conscius sui delicti, in alterum cogatur ferre sententiã. *Nolite iudicare.* Sunt quædam media & incerta, quo animo fiant: quia bene & male possunt fieri. Nescimus etiam, qualis futurus est, qui nunc apparet malus: de cuius correctione desperare, eumque quasi abiectum reprehendere temerarium est. De

Math. 7.

De apertis quæ bono animo fieri non possunt permittitur nobis iudicare. *Eadem quippe.* Generaliter potest accipi de omnibus, quæ mente, manu, lingua, aguntur, quia secundum opera singulorum reddet Deus. *Eadem quippe.* Ambrosius. Non iniqua mensura respondet Deus, sed est acsi dicat: Ipsa temeritas iudicandi & iniqua mensura tibi nocet, te punit, & sapere non illum, de quo hoc agis. Vel si recte iudicas & metiris tibi prodest, te saluat, etsi aliquando non illum, cui hæc impendit. *Dicebat autem illis similitud.* Per quam inuitat ad eleemosynam dandam & ad dimittendam iniuriam. *Nunquid potest.* Si contra violentiam ira te cæcauerit. Si contra petentem te auarus eris, nunquid vitiosa mente tua, vitium eius curare poteris? Nec solum qui tibi iniuriam fecit, sed etiam tu qui ferre nefcis reus eris. Sed si improbitas illius te tranquillum inuenit, & ille pœnitebit, & tu de patientia coronaberis: quia cæcum vidente oculo, id est, sereno corde ad lumen ducere curasti. *Sicut magister eius.* Deus non suas vlciscitur iniurias, sed tolerando persecutores mitiores redgere voluit: discipuli qui homines sunt, hanc regulam perfectionis debent imitari. *Quid autem.* verè peccatis peccantem castigare nõ valet, quia qui superbia vel odio, vel alio vitio præuenit, lenia hæc vel nulla iudicantes, grauer incerpant illos, quos à statu mentis vident, vel ira, vel aliquo leui peccato: hi tales amant magis vituperare & condemnare, quam corrigere & emendare. *Non consideras?* Aperus oculus malè videt. Scilicet, iactantiam sui, dum alij vult mederi: sed cæcus se non valet intrueri dum in hoc deterius cadit. *Hypocrita.* Si quem vis reprehendere, primum vide si similis eius sis. Quod si es pariter ingemisce, & noli eum tibi obtemperare, sed pariter conari mone. Quod si non es similis, tamen quia olim fuisti, vel esse potuisti condescende, & non ex odio, sed misericordia argue. Raro ergo non sine magna necessitate sunt obiurgationes adhibendæ: & non nisi respectu Dei, remota ob oculo trabe. Hi enim odio vel liuore omni accusare suscipiunt, & volunt videti consultores, sine exemplo suæ emendationis. Sed prius debet auferre trabem inuidiæ, vel malitiæ vel simulationis de oculo sui cordis, ut valeant eicere festinam iræ vel alicuius liuoris culpæ de oculo fratris.

CATENA AVREA
in idem Euangelium.

Estote misericordes, &c. Athanasius. Ut scilicet aspicientes beneficia eius, bona quæ facimus non hominum sed eius intuitu faciamus: quatenus à Deo, non ab hominibus præmia consequamur. *Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c.* Ambrosius. Ad didit dominus non temere iudicandum, ne cuius conscius ipse delicti in alterum cogaris ferre sententiam: unde dicit, *Noli iudic.* Chrysostomus. Non iudices præcedentes te, id est, qui discipulus es magistrum, peccator innocentem, quos non oportet increpare, sed monere & charitatiuè corrigere, nec etiam iudicandum est in incertis & qualibuscunque, quæ nec similitudinem habent peccati, aut quæ non sunt grania sue prohibita. Cyrilus. Sed dat ergo hic pessimam passionem nostram conscientiarum contemptus principum, quamuis enim

deceat aliquos se circumspicere & secundum Deum conuersari, hoc non faciunt, sed examinant aliena. Et si videant aliquos infirmari, tanquam propriarum passionum obliui, faciunt hoc detractio nis materia. Chrysostomus. Nec facile reperies quemquam, neque patrem familias, neque claustralem expertem huius erroris. Sunt autem & hæc diabolicæ tentationis insidias, nam qui seuerè discutit aliena, nunquam propriorum reatum merebitur veniam: unde sequitur: *Et non iudicabit.* Sicut enim pius & mitis reprimat peccatorum timorem: sic seuerus & durus adicit criminibus propriis. Gregorius Nisus. Non igitur cum acrimonia præcipiteris in seruos sententiam, ne similia patiamini, vocat enim iudicium asperiores damnationem: unde sequitur: *Nolite con. & non cond.* Non enim iudicium cum venia prohibet. Beda. Breui autem sententia cuncta quæ de conuersando cum inimicis mandauerat, comprehendendo concludit, dicens, *Dimitt. & di. ro. &c.* Vbi dimittere nos iniurias, & dare beneficia iubet, vt & nobis peccata dimittantur, & vita detur æterna. Cyrillus. Quod autem ampliori manu recompensationem accipiemus à Deo, qui largitus donat diligentibus eum, ostendit subdicens: *mensuram bonam & conferam, &c.* Theophylactus. Quasi dicat. Sicut si farinam sine paritate mensurare velles, conferres eam, cogitares & supereffunderes abundè: sic dominus mensuram magnam, & supereffluentem dabit in sinum vestrum. Augustinus de con. euang. Dicit autem, *Dabunt:* quia per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli dederunt, mercedem cælestem recipere merebuntur. Sequitur: *Eadem quip. &c.* Basilus. Quia enim mensura vnusquisque vestrum mensurat ipse bene operando aut peccando, eadem vel præmia vel pœnas feret. Theophylactus. Interrogabit autem fortassis aliquis subtilis: Si enim supereffluenter redditur, quomodo eadem est mensura? Ad quod dicitur quod non dixit, in tanta mensura remeritur vobis, sed in eadem. Qui enim bene fecit, bene fiet ei, quod est remeriri eadem mensura. Sed supereffluentem mensuram dicit, quia millies bene fiet ei. Sic & in iudicando. Qui enim iudicat, & deinde iudicatur, accipit eandem mensuram: secundum verò quod ad plus diudicabatur, quia sibi simile iudicauit, secundum hoc supereffluens est mensura. Cyrillus. Hoc autem soluit Apostolus dicens. *Qui parce seminat hoc est modicè & manu tenaci, parce & metet, hoc est non copiosè: & qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus & metet, hoc est copiosè. Si quis autem non habet, si non faciat, non delinquit: in eo enim quod habet acceptatur, non in eo quo caret.* *Dicebat autem illis & similitudinem: Nunquid potest cæcus cæcum ducere?* Cyrillus. Addidit dominus prædictis parabolam valde necessariam: unde dicitur, *Dice. an. ill. & similit.* Erant enim eius discipuli futuri mundi doctores, unde docebare eos scire viam conuersionis honestæ, quasi illustratam mentem habentes diuino fulgore, ne cæci cæcos ducerent: & ideo subdit, *Nun. po. ca. &c.* At si contingat aliquos hoc attingere, vt æqualem virtutem docentium virtuti possideant, sistant in mensura docentium, & illorum sequantur vestigia: unde sequitur, *Non est dis. &c.* unde & Paulus dicit, *Imitatores mei estote sicut & ego Christi.* Christus ergo non iudicante eum, tu iudicas? neque enim venit iudicare mundum sed misereri

misereri. Theophylactus. Vel aliter, Si tu alium iudicas, & ipse in eisdem peccatis, nõne assimilaris cæco cæcum ducenti? quomodo enim ille à te ducetur ad bonum, cum & tu peccas? Non est enim discipulus super magistrum. Si igitur tu peccas qui te magistrum & ductorem putas, ubi erit qui à te disciplinatur & ducitur? Perfectus enim erit discipulus, si sit sicut magister eius. Beda. Vel sensus huius sententiæ pender ex superioribus, ubi danda eleemosyna & iniuria dimittendi præcipitur. Si te, inquit, irascuntur violentum, & contra potentem avaritia cæcauerit, nunquid tu mente vitiosa, vitium eius curare poteris? Si etiam magister Christus qui quasi Deus ponit suas vlcisci iniurias, maluit persecutores patiendè reddere mitiores, eandem necesse est quod discipuli qui puri homines sunt regulam perfectionis sequantur. Augustinus de quæst. euang. Vel quod dicit, *Nunquid potest cæcus cæcum ducere,* ideo subiungit, vt non sperarent à leuitis se accepturos mensuram illam, de qua dicit, *Dabunt in sinum vestrum:* quoniam decimas dabunt eis, quos cæcos dixit, quia euangelium non teneant, vt illam remuneratione per discipulos domini potius plebs inciperet iam sperare, quos imitatores suos volens ostendere addidit: *Nõ est discipulus super magistrum.* Theophylactus. Inducit autem dominus & aliam parabolam de eodem subdicens, *Quid autem vides festucam, id est modicum criminis in oculo fratris tui. Trabem autem quæ in oculo tuo est, &c.* id est peccatum tuum maximum non consideras. Beda. Hoc autem ad superiorem sententiam respicit, ubi cæcum à cæco ducere, id est peccantem à peccatore castigari non posse præmonuit: unde dicitur, *Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine oculo tuo, &c.* Cyrillus: *Quasi dicat. Qui grauibus obnoxius est peccatis, trabem vocat, qualiter damnat eum qui pauca vel quandoque nihil mali commisit? hoc enim festuca significat.* Theophylactus. Conuenit autem hoc omnibus, & maxime doctoribus, qui subditorum cum minima peccata puniant, propria impunita relinquunt: propter hoc eos dominus hypocritas vocat, qui ex hoc aliorum peccata iudicant vt iusti videantur: unde sequitur, *Hypocrita eijce primum, &c.* Cyrilus. Videlicet te ipsum primum mundum ostendas à magnis peccatis, consequenter cõsules proximo modica committenti. Basilus. Videtur enim reuera cognitio sui ipsius grauisimum omnium: neque enim solus oculus exteriora videns super se visum non vitur, sed & ipse noster intellectus cum alienum velociter coniectat peccatum, lentus est erga propriorum perceptionem defectuum.

S. AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis in superius Euang.
expositio.

Estote misericordes, &c. Quanta misericordiam emerces, quæ in ius diuinæ adoptionis adsciscitur. Sequere igitur misericordiam, vt merearis gratiam. Late patet benignitas Dei, Super ingratus pluit, malis fecunda non negat terra prouentus. Idem mundus sol, sacrilegos religiosisque pariter illuminat. Aut vt mystice ista pendamus, prophetis populum Iudeorum Dominus pluuiis irrigauit, & solis æterni resulsit radiis, etiam

non merentibus. Sed quoniam illi mundano rone maduerunt, Ecclesia Dei ad cæleste lumen aduiscitur: ita tamen vt illis quoque misericordiam, si credant, prærogatiua seruetur. *Nolite ergo iudicare, &c.* Addit non temere iudicandum, ne cum sis tui conscius ipse delicti, dum alterum iudicas, in te ipsum cogaris ferre sententiam. Grane est. Unde etiam scriptum est: *Nolite iudicare, &c.* Cum enim vnusquisque sit suorum conscius peccatorum, quomodo potest de alterius iudicare peccato? Iudicet de alterius errore, qui nõ habet quod in seipso condemnet. Iudicet ille qui non agit eadem quæ in alio perauerit: præmendanda: ne cum de alio iudicat, in se ferat ipse sententiam. Iudicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offensione, nulla leuitate ducatur. Audisti hodie quid iudex verus & iustus locutus sit: Non possum, inquit, ego à me facere quidquam. Nonnulli hæretici solebant hinc facere quæstiones, quasi infirmus esset filius, qui à se nihil faceret, quasi secundum diuinitatem quoque subditus, & pater non subiectus imperio: nec aduertunt quod hoc quoque magis potestatis diuinæ vnitas comprobetur, ubi putant inter patrem & filium esse distantiam potestatis. Nihil à se facit filius, quia per vnitate operationis nec filius sine patre facit, nec sine filio pater. Denique pater dicit ad filium: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: communem asserens operationem esse, ubi commune consilium est, Quid sine sapientia facit, qui omnia in sapientia fecit? vt lectum est: Omnia in sapientia fecisti.* Denique sapientia dixit: *Quomodo faceret calos; cum illo eram, & ego eram cui applaudebat.* Et Euangelista ait: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. vt doceret non solum operatorem omnium filium, sed etiam patrem operationis consortem esse.* Ego tamen arbitrator quod hic locus ad iudicij formam videatur esse referendus. Euangelium etenim non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium, & speculum iustæ conuersationis. Inuenio in Euangelio quod Dominus Iesus multorum affectus & officia suscepit, vt doceret quomodo nos in his conuersari oporteret officiis. Suscepit personam pastoris, & ait: *Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis.* Ideoque pro rationabili grege seipsum passioni corporis non negauit, vt ouem lassam crucis suæ humeris superponens, pij oneris functione recrearet. Suscepit aduocati personam. Ipsum enim aduocatum habemus apud patrem. Pernoctabat in oratione pro nobis, vt nos suo informaret exemplo quemadmodum veniam nostris debeamus exorare peccatis. Non enim ideo pernoctauit, quasi qui aliter patrem nobis reconciliare non posset, sed vt qualis aduocatus esse debeat demonstraret, qualis sacerdos, vt non solum diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat precator assistere. An impetrandi egebat auxilio, qui facere ipse poterat. quod rogabat, quemadmodum ipse dicebat: *Ego ad patrem vado: & quodcumque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam; Denique alibi ait, cum Lazarum resuscitaret: Sciebam quod semper me audis. Hic quasi infirmus pernoctabat, qui sciebat quod semper audiret, & clamauit: Lazare veni foras. Locuta est resurrexio, mors recessit. Suscepit etiam affectum rei, & stetit ante iudicem quasi reus, nec*

dedignatus est Dominus omnium præsidis vilitatem. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, nec in forensis assertionem patrocini, sed in conscientia integritate esse innocentia defensionem: nec salutem corporis ambiendam, sed animi puritatem. Denique qui Sufannam absoluit tacentem, se obtulit morti. In illa causam ostendit, ut nemo desperaret in hac, ut redimenda vniuersitatis sacrificium non negaret. Cæsus postremo, non conuiciatus est, non percussit: & Dominus cæli atque terrarum studium deposuit vltionis, vocem humilitatis emisit, dicens: Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Quasi infirmus, cædis deplorat iniuriam: & cum se posset vlcisci, queri maluit quàm vindicare. Ergo & hic personam iudicis propositumque suscepit, dicens: Non possum à me facere quidquam. Bonus enim iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis: sed iuxta leges & iura pronuntiat, statutis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & mediatum domo defert: sed sicut audit, ita iudicat; & sicut se habet negotij natura, decernit. Obsequatur legibus, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. Discite iudices sæculi, quem in iudicando tenere debeatis affectum, quàm sobrietatem, quàm sinceritatem. Dominus omnium dicit: Non possum ego à me facere quidquam. Alibi lego: Negare semetipsum non potest. Non potest vtiq; non per infirmitatem, sed per integritatem: non per impossibilitatem faciendi, sed per obseruantiam iudicandi. Quid non potest qui omnia potest, nisi quod posse nolit? Non vult posse quod damnet, non vult posse aduersus fidem, non vult posse aduersus veritatem. Audi postremo ipsum dicentem cur non possit à se facere quidquam: Sicut audio, inquit, iudico, hoc est, nõ ex mea potestate decerno quod libitum, sed ex iudicandi religione quod iustum est: & ideo iudicium meum verum, quia non voluntati meæ, indulgeo, sed æquitati. Audite quid iudex dicat cælestis: Non possum à me facere quidquam, sed sicut audio, iudico. Et Pilatus dicebat ad Dominum Iesum: Potestatem habeo dimitte te, & potestatem habeo crucifigendi te. Vt superas o homo, potestatem quam non habes, cum Dominus neget se habere, qui habet super omnia potestatem? Audi quid iustitia dicat: Non possum à me facere quidquam. Audite quid iudex æquitatis asserat: Sicut audio, ita & iudico. Audite quid iudex iniquitatis loquatur: Potestatem habeo dimitte te, & potestatem habeo crucifigendi te. Tua Pilate voce constringeris, tua damnaris sententia. Pro potestate igitur, non pro æquitate crucifigendum Dominum tradidisti: per potestatem absoluisi latronem, auctorem verò vitæ interfecisti. Sed nec istam à te habuisti, quam habere te asseris: potestatem. Denique dicit tibi Dominus Iesus: Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi data tibi esset desuper. Mala potestas posse quod non liceat. Potestas ista tenebrarum est, verum non videre, sed spernere. Audite quid verus iudex loquatur: Non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Quasi homo loquitur, quasi iudex docet: quoniam qui iudicat, non voluntati suæ obtemperare debet, sed tenere quod legum est. Constitue iudicem de hoc sæculo: num-

quid potest aduersum imperialis formam venire reſcripti? Numquid potest normam augustæ definitionis excedere? Quæto magis diuinam formam debemus seruire iudicij? Christus dicit: Nõ quero voluntatem meam: hoc est, hominis, quæ vel odio dirigitur, vel studio intenditur, vel gratia inflectitur, vel aliorum mendacio deprauatur. Omnis enim homo mendax: Sed voluntatem, inquit, eius qui me misit: hoc est, diuinæ cognitionis formam veni docere, ut in iudicando magis cordi sit veritatis custodia, quàm obedientiæ voluntatis. Non ergo hic quoque infirmitas poterit, sed forma est expressa iustitiæ. Iustum igitur est iudicium filij Dei, quia est secundum voluntatem Dei, nõ secundum hominis affectum. Deus enim misericordia plenus est, & misericordia eius cum iudicio, & iudicium cum misericordia: Neque enim sine iudicio iudicetur, neque sine misericordia iudicatur. Denique scriptum est: Misericordia eius in stateras. Filij autem hominum mendaces in stateris, ut decipiant. Examinat ergo & trutinat Deus merita singulorum, & quemadmodum per mensuram dat gratiam, ne supra mensuram sit, ita per mensuram dat misericordiam. Vnde ait: Mensuram bonam, confertam, commotam, superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem verò mensura qua mensi fueritis, reddetur vobis. Similiter in statera singulorum operam perſantur, ut si bona malis præponderent, remuneratio præmij deferatur: si peccata virtutibus, tristis reum pena constringat. quod expressum habes ad Timotheum, dicente: Apostolo Paulus: Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdã autem & sublequantur. Similiter & facta bona manifesta sunt & quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Omnia ergo à Domino Deo nostro mensura quadam & pondere sunt. Quis posuit, inquit, rupes in statera? Et supra: Quis mensus est manu aquæ, & cælum palmo? Qui nostra examinat, sua vtiq; examinata largitur, & saluo omnia decernit examine. Ponderat misericordiam, ponderat vltionem: in vtroque certum pondus, habili que mensura est. Vnde & David ait: Et potum dabis illis in lachrymæ ad iudicium, ne sine moderatione mensuræ poenæ cumulo grauarentur, & sustinere non possent. Et alibi idem ait Propheta: Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto. Et inclinavit ex hoc in hoc, verum tamen fæx eius nõ est exinanita. Et Hieremias ait: Calix aureus Babylon in manu Domini, à quo inebriatæ sunt gentes: hoc est, poena à nationibus persoluta est, ne diutius insultarent, quod Dei populum acerbissima populatione vexauerint. Sensus igitur versus Davidici hic est: Parata & plena est poena quæ debetur impiis, quam Dominus declinat in perfidos: sed tamen miseratione sua non vsque ad fæcem dignatur effundere, ne plenitudinem supplicij ferre nõ possent. Inclinat ergo calicem, non euacuat, misericordiam. Ergo iudicium quodque misericordia temperat Dominus Deus noster. Quis enim nostrum sine diuina potest misericordie subſistere? Quid possumus dignum præmiis facere cælestibus? Quis nostrum ita allurgit in hoc corpore, ut animum suum eleuet, quò iugiter adhæreat Christo? Quo tandem hominum merito deferunt, ut hæc corruptibilis caro induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem?

talitatem? Quibus laboribus, quibus iniuriis possumus nostra leuare peccata? Indigna sunt passionis huius temporis ad superuicuum gloriam. Non ergo secundum meritum nostrum, sed secundum misericordiam Dei cælestium decretorum in homines forma procedit.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantinop. in idem
Euang. Homilia.

Nolite iudicare, ut ne iudicemini, &c. Quid hunc locum secundum huiusmodi sensum exponunt, dicentes: quia dominus hoc mandato non prohibet Christianos ex beneuolentia corripere alios Christianos dignos correptione: sed ne aut per iactantiam iustitiæ suæ Christianos despiciat peccatores, derogantes. frequenter de multis, & ex solis plerumque suspicionibus, odientes ceteros & condemnantes, & sub specie pietatis proprium odium exequentes. Et ut ne sic quidem Christiani corripiant Christianos, conuenit sermo, qui dicit: Nolite iudicare. Si autem corripuerint, vtrum conueniat illud quod dicit: Ve non iudicemini, nescio. Nunquid propter illud solum, si sic corripuerint peccatores, consequenter indulgentiam peccatorum suorum, secundum quod dictum est: Et non iudicabimini? Si enim iudicantes, sicut iudicare nõ decet, malè faciunt: sine dubio non iudicantur, veniam peccatorum priorum ex hoc non consequentur, quia non iudicauerunt malè. Quis enim consequitur indulgentiam mali sui prioris, quia non addidit & alterum malum? Certè si in se peccantes non iudicauerint, nec ipsi iudicabuntur à Deo pro suo peccato. Hæc diximus, volentes ostendere, quia hic sermo non est positus de proximis non iudicandis, qui peccant in Deo, sed qui in nos peccant. Quid ergo est? Vsque nunc exposuit consequentiam ad iustitiam elemosynæ pertinentem, nunc autem incipit exponere consequentiam ad iustitiã orationis respicientem. Est doctrina hæc quodammodo pars ipsius orationis. Ut sit talis ordo narrationis: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Nolite iudicare, ut ne iudicemini. Qui enim non iudicat proximum suum propter peccatum quod fecit in ipsum, illi nec Deus iudicat propter peccatum quod fecit in ipsum: sed dimittit Deus debitum eius, sicut & ipse dimittit debitoribus suis. Sicut autem cætera vniuersa mandata generaliter cunctis mandauit, tam sacerdotibus quàm laicis, præcipuè tamen doctoribus, qui quanto maiores sunt in ordine, tanto perfectiores esse debent in disciplina. Sic & hoc mandat de proximis non iudicandis, ad omnes quidem pertinet: præcipuè tamen ad doctores. Vnde quædam sunt mandatorum istorum, quæ si diligenter aspicias, penè nec conueniunt laicis, nisi forte patrum, doctoribus autè omnino conueniunt. Quale est hoc ipsum, quod sequitur. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, &c. Videre enim festucam in oculo fratris omnium est, eijcere illam posse non est omnium, sed tantum doctorum, qui per doctrinam, vel increpatione secundum Deum, possunt eijcere de mente fratris sui peccatum vel

magnum vel modicum. Sicut & illud quod dicit: Nolite sanctorum dare canibus, neque margaritas vestras miseris aut porcis. Habere enim vel sancta, vel margaritas, & posse dispensare: vel bona, vel mala, & discernere: qui hominum sunt canes, qui porci, nõ est omnium hominum, sed sanctorum. Vult ergo Dominus doctores Christianorum, sicut in omni iustitia, sic & hoc primùm facere, deinde docere, ut doctrinam suam bonam meliori vita committent, ut bene docendo scientiam inferant, melius autem viuendo timorem: quia tales sales sunt terræ, cõdientes omnes suæ vitæ exemplo, & lucis sunt, doctrinis illuminantes. Quis audiat illum docentem, qui seipsum non audit? Ideo dicit ad omnes, præcipuè ad doctores. Nolite iudicare, ut non iudicemini. Quoniam si doctor memor sit iniuriæ & doloris, & memoriam malitiæ seruet in anima sua, soluitur totus Ecclesiæ status, siue ad tempus respicias Apostolorum, siue ad nostrum. Tunc enim, sicut legimus, difficile aliquos conuertebant ad fidem Christi, nisi multa prius paterentur ab ipsis: Nam quasi lassato diabolo & deuicto per sustentiam eorum nimiam vsque ad mortem, & relinquente corda infidelium, & iam non habente virtutem amplius eos armare, accedente gratia Dei conuertebantur ad Christum: Si ergo memores fuissent iniuriarum, quas fuerant passi ab eis, nunquam postmodum eos in charitate docuissent, nõquam eos libèter ad fidem Christi postmodum recepissent: sed & nunc quum frequenter doctores offendantur à laicis, siue iuste siue iniuste, diabolo seminante occasiones, si memores sint iniuriæ & doloris, totam soluunt Ecclesiam. Nam vbi recordatio iniuriæ aut doloris in medio est, nec doctor beneuolenter docet laicum, nec libenter eum laicus auscultat: & doctor forsitan vel inuitus aperit os suum ad docendum: laicus autem quum sit omnino sine timore Dei, nec vsque ad faciem contentus est eum audire: sed conuerso egreditur dorso, & illum spernens & se, & amplius se quàm illum, & non sentit animæ suæ dispendium effertatus, sicut nec bestia irritata vulnus in se fixurum. Hoc caput Lucas Euangelista late prosequitur, dicens: Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini: Dimittite, & dimittimini: date, & dabitur vobis. Mensuram bonam & confertam, & commotam, & effluentem dabunt in sinum vestrum: Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Et quis sit ille, qui nec iudicat: quis autem qui iudicat quidem, & non condemnat: & quis est qui condemnat quidem, & tamen dimittit: & quis est qui dat, exposuimus ibi. * Et quoniam superflua quidem mensura datur ei, qui nec iudicat: commota autem ei, qui iudicat quidem, non autem condemnat: bona autem ei qui condemnat, sed dimittit. Quoniam sicut maior est superflua mensura quàm commota, & commota maior est, quàm bona & iusta: sic perfectior est ille qui nec iudicat, quàm ille qui iudicat & non condemnat: & ille qui iudicat, & nõ condemnat, melior est illo, qui condemnat. & dimittit. Hic autem Matthæus omnia illa breui sermone conclusit, dicens: Nolite iudicare, ut non iudicemini. In quocunque enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis. Intelligens quoniam iudicij sermo ad omnia pertinet illa. Nam qui iudicat tantum peccantem in

Rom. 8.
Hic hominibus est ex parte in Mat. hominibus.

1. Cor. 1.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

Luc. 6.

Hic testatur autors se in Lucam scripsisse.

* ibi.

se, & non condemnat, iudicat: & qui non solum iudicat, sed etiam condemnat iudicat: hoc ipsum enim iudicare condemnare est. Ergo pro illo quod Lucas dixit: Nolite iudicare, aut iudicantes nolite condemnare, iste dixit: In quocunque iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis: id est, si iudicaveritis, & non condemnaveritis, simili iudicio & vos quidem iudicabimini a Deo, sed non condemnavimini: si autem iudicantes condemnaveritis, simili iudicio & vos iudicabimini; & condemnavimini. Et quidem ille dixit, Dimittite, & dimittimini: date, & dabitur vobis. Iste dixit, in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis; hoc est, si non rogati dimiseritis peccatum proximis vestris: sed solo respectu Dei, & Deus ex se prius quam rogetur a vobis, dimittet vobis. Si autem rogati veniam dederitis, & Deus tunc dabit vobis veniam: quum dignis precibus & congrua lamentatione eum rogaveritis. Quoniam ergo dixerat precipue, sicut dixi doctoribus, nolite iudicare, ut non iudicemini: obvenienter addidit & dicit: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem vero in oculo tuo non vides?* Id est, qui trabem in oculo tuo non vides: ut quid vides festucam in oculo fratris tui? Ac si dicat: Melius est docere, nec reprehendere laicum, quam docere & reprehendere, & seipsum in reprehensione consistere: quoniam talis doctrina doctoris non est laudabilis, sed derisibilis. Propter quod omnis sacerdos, si vult docere populum, prius seipsum doceat: si autem seipsum non vult docere de omni quod docet, nec ipsum arguere de omni quod arguit, nec alios doceat, nec arguat quendam: ut si iudicium Dei non evadit, vel hominum opprobrium non patitur. Aut quomodo dicis fratri tuo: *Sine etiam festucam de oculo tuo, ecce trabs in oculo tuo?* Id est, cum qua facie arguis peccatum laici fratris tui, ipse in eodem, aut in maiore peccato existens? non times, ne audias ex diverso: *Medice cura teipsum?* Si medico opprobrium est, qui nec alterius sanitatem habet in potestate, nec suam, si alios velit curare, & ipse debilis sit, quasi testimonium imperitiæ suæ portat in corpore suo: propriam passionem: quomodo doctori? si opprobrium alios velle erudire a peccato, & ipsum in maioribus esse peccatis, dum possit amplius seipsum erudire a peccato, quam alios? Aut ita, *Quomodo fratri tuo dicis: id est, quo proposito putas ex charitate cordis dicis, ut salves proximum tuum?* Non, sed ut te similes iustum. Si autem verè ex charitate cordis argueres proximum tuum, ut saluares, teipsum ante saluares. Nunquid possibile est, ut benevolentior sis alteri, quam tibi? Ut quid quam teipsum nolis saluare, alterum velis? Omnis ergo doctor qui alterum in quocunque reprehendit delicto, & ipse in eodem constitutus, non se prius expurgat, certum est, quia loquens in Ecclesia non alios vult saluare, sed per bonam doctrinam, malos actus suos celare, & scientiæ laudem ab hominibus querit, non ædificationis mercedem a Deo, & est hypocrita. Ideo competenter addidit, & dicit: *Hypocrita, eijce primum trabem, &c.* Hypocrita est enim omnis doctor, qui non prius facit bona & postea docet. Dum enim bona docet, proficitur se iustum coram hominibus: dum autem male agit, peccatorem se constituit infra se. Hoc ergo dicit: Vis liberè & fiducialiter reprehendere

Qui populi docere desiderat, seipsum prius doceat.

* non.

laicum, & eijcere de oculo mentis eius peccatum: Prius tuam ipsius mentem purga ab omni malo, ut quam tu argueris laicum pro peccatis eius, & diverso laicus non habeat unde redarguat te pro peccato tuo. Nam incipit timere in se, quum non inveniatur quod condemnet in te. Omne autem peccatum non secundum actum suum diiudicatur, an modicum sit, aut magnum, sed secundum peccantis personam. Laicus enim est magnum fecerit peccatum, modicum est: & festuca, quantum ad sacerdotis dico peccatum, quia laicus est: doctor autem, & si modicum fecerit peccatum: magnum est, & trabs est: quantum ad laici dico peccatum, quia doctor est.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in Superius Euang.

Sermo 1.

AVdiimus evangelistam dicentem, fratres charissimi, Nolite iudicare, ut non iudicemini. Quid est hoc fratres, cum ipse Dominus in alio loco Evangelij dixerit, Nolite secundum faciem iudicare, sed iustum iudicium iudicare. Et alibi dicitur, Iudicium verum iudicate: Non enim sibi divina lectio contraria esse potest, sed intellectum sobrium querit. In conversatione humana dilectissimi fratres sunt aliqua quæ rationabiliter reprehenduntur: Sunt verò quedam, quæ non sine peccato iudicantur. Aperta enim mala & iudicari & argui debent. Illa verò, quæ ignoramus, & verum bono an malo animo fiant, scire non possumus, iudicare penitus non debemus. Verbi gratia: Vides hominem frequenter ieiunantem, congaude & noli nimis laudare, quia potest hoc & pro humana gloria fieri. Sed & noli vituperare, quia potest & pro Deo & pro animæ remedio ieiunare. Vidisti alium in dicto publico ieiunio vel le prandere, cum dilectione ad more. Si dixerit pro stomachi lassitudine se ieiunare non posse, crede, & noli iudicare, quia virumque potest fieri, ut per gulam vel luxuriam prandere velit, & præ infirmitate ieiunare non possit. Vidisti alterum subditis suis cum severitate disciplinam imponere, & indulgentiam tardius dare, noli iudicare crudeliter, quia forsitan non hoc facit modo iracundia, sed zelo discipline & amore iustitiæ: propter illud quod scriptum est, *Zelus domus tuæ comedit me.* Fortè aliquis vicinus aut amicus tuus dum animum suum habet in rebus satis sibi necessariis occupatum, tardius te salutaverit, aut tardius occurrerit quam debuit, noli eam superbum iudicare, noli malignum credere, sed magis hoc aut per oblivionem aut per negligentiam, quam per despectum vel superbiam factum crede: quia fortè & tibi hoc, ut est humana fragilitas frequenter evenit, ut in rebus aliis nimis intèrus, aliquid minus cautè ac minus sollicitè fecisse videaris, & tamè noluisse te pro hac re malo animo iudicari. In istis ergo & in similibus quæ verum bono an malo animo fiant scire non possumus, melius est ut ad partem dexteram nostrum animum declinemus: quia tolerabilis est nos in hoc præsumere, ut eos qui mali sunt bonos esse credamus, quam ex consuetudine iudicandi etiam de bonis quod malum est suspicemur. De istis ergo quæ sunt Deo nota & nobis incognita, periculose

Peccatum secundum personam iudicatur.

Ex sermone de tempore.

Joan. 7.

Zach. 7.

Psalm. 6.

Math. 7.

1. Tim. 4.

Joan. 7.

Eccl. 11.

culose nostros proximos iudicamus. De ipsis enim dominus dixit, Nolite iudicare, ut non iudicemini. De illis vero quæ aperta sunt & publica mala, iudicare & redarguere cum charitate tamè & amore & possumus & debemus, odio habentes non hominem, sed peccatum, non vitiosum sed vitium detestantes morbum potius quam ægrotum. Nam publicus adulter, raptor, assidue ebriosus, proditor, superbus; si iudicati vel castigati non fuerint, implebitur in eis illud quod beatissimus martyr Cyprianus de talibus dixit: Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccati fomitem subministrat. Ad hac rem pertinet, fratres charissimi, etiam illud, quod in hac ipsa evangelica lectione audivimus. Quid enim vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Vidisti hominem subito irasci, noli continuo iudicare, sed expecta paululum, forsitan quam velociter irascitur, tam celeriter mitigatur. Quid tamen festuca, quid trabs significet videamus. Subita enim iracundia festuca est, ira verò quæ in longum tempus protrahitur, dum per odium falsis suspicionibus nutritur, trabs efficitur. Citò ergo irasci, & citò placari, festuca est iracundiam diu in corde tenentem ac servatam, trabs est. Ergo iracundia inueterata conquiritur ad trabem. Et qua fronte ille, qui odium servat in corde illum iudicare præsumit, in cuius oculo non trabem sed festucam esse cognoscit? Nam cordis oculum festuca turbat, trabs excæcat. Quod dixi charissimi, scripturarum deo testimonio approbare. Quomodo ira cordis oculum turbat, audi Psalmistam dicentem, Turbatus est, inquit, præ ira oculus meus. Quomodo autè odium oculum cordis excæcat, Ioannes Evangelista testatur, Qui, inquit, odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò vadat, quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos eius. Secundum hæc ergo per subitanè iram cordis oculus turbatur, per odium lumen charitatis extinguitur. Ergo, fratres charissimi, capitula vobis quedam & indicula qualiter hæc intelligere & accipere debeatis insinuo. Nam vos Deo propitio melius capere & observare potestis. Ut hæc, quæ dixi, tenacius vestris cordibus inserantur, brevitè repeto quod suggesti. In his enim rebus, sicut iam supra dixi, periculose alios iudicamus, de his quæ dubium est verum bono vel malo animo fiant, id est, ieiunare, vigilare, elemosynas facere, a vino & carnibus vel abstinere vel non abstinere, & reliqua his similia, quæ & pro Deo & pro humana gloria fieri possunt. Et quia ignoramus quo animo fiant, iudicare penitus non debemus. Propterea hæc dicit dominus, Nolite iudicare, ut non iudicemini. Propter apertam verò iniquitatè dictum est: Argue, obsecra, increpa, cum omni patientia & doctri. Et illud quod supra memoravimus, Iustum iudicium iudicate. Hæc enim, fratres charissimi, si diligenter sicut credimus considerare & cum grandi sollicitudine Deo donante observare volumus, non de parvo peccato cum Dei adiutorio liberamur. Maxima enim patris generis humani indiscretio iudicio ad reprehendendum prompta & parata esse probatur, eum tamen non ita se velit ab aliis iudicari, quomodo vult alios iudicare. Propter hoc scriptura divina admonet dicēs: Prius quam interrogares, ne vitaperes quendam, & cum interrogaveris, corripe iustè. Om-

nis homo prius se vult interrogari, & postea si reus est, patienter tolerat reprehendi. Er quicquid nobis omnes volumus ab aliis fieri, iustum est ut hoc in aliis studeamus implere. Prius cū patientia interrogemus, & solliciti simus, & cum aliquid certius agnovimus, tunc aut si mala sunt reprehendere, aut si bona defendere valeamus: propter illud quod scriptum est, Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Hæc est enim lex & Prophetæ. Et ideo conuersi ad dominum, eius imploremus auxilium, ut ipse nobis & veram discretionem & perfectam charitatem præstare pro sua pietate dignetur: cui est gloria & imperium cum patre & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN IDEM
Sermo 2.

INter omnia, quibus humana indiget fragilitas, maxime necessaria est misericordia: quia quanto fragilior est corrupta natura, tanto maiore indiget providentia beneficij. Et ideo fratres, quia sine hac vita nostra subsistere non potest, discamus quomodo in nos primùm divinam provocemus clementiam, ut secundum multitudinem miserationum suarum, nostræ miseriæ subvenire dignetur, quatenus in præsentis vitæ cursu vitemus nostræ salutis damnum, & in futuro interitum possimus evadere perpetuum. Ad hoc enim impetrandum dilectissimi, sicut nobis scriptura sacra ostendit, præcipuè est misericordiæ bonum: de qua ipse Saluator ait, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Non potest peccator misericordiam a Deo sperare, qui misericordiam non facit peccantibus in se. Ergo dimittat homo temporale debitum, ut mereatur recipere æternale bonum. Si animas nostras cupimus peccatorum sordibus emundari, misericordiam in nos peccantibus non negemus, ut in die retributionis ad promerendam Dei misericordiam, misericordiæ operibus adiuvemur. Quomodo misericordiam a Deo expectat vel sperat, qui crudelis est in conferuos suos? Si quis cupiat Deum sibi misereri, ita & misereatur debitoribus suis. Certissimè indulgentiam spectare poterit, qui aliis indulgere novit. Ad misericordiæ opus optimè nos in Evangelio dominus exemplo roboravit: ubi ait, Estote ergo misericordes sicut pater vester cælestis misericors est, Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Omnis misericordia facit locum unicuique secundum meritum operum suorum. Qui facit misericordiam, Deo offert sacrificium satis placabile. In iudice misericordia & disciplina debet esse, quia vna sine altera bene esse non poterit. Misericordia sola si fuerit, securitatem faciet peccandi subiectis. Iterum si disciplina semper aderit, vertitur animus delinquentis in desperationem, & iudex non merebitur a Deo misericordiam, sed hanc misericordiam a seipso debet homo incipere. Quomodo in aliis est misericors, qui in seipso crudelis est? In seipso crudelis est, qui sibi perpetuas peccatis suis præparat flammæ. Bene misericors est, qui a seipso incipit, & se diligenter custodit, ne puniatur cum diabolo, & sic aliis præstet quod sibi bonum esse prospicit. Per

Math. 7.

Est Ser. 203.

Math. 5.

Luc. 6.

Math. 5.

Luc. 6. Matth. 6.

indulgentiam autem docuit nos dominus, quomodo possimus impetrare misericordiam ab illo, cura in Evangelio ait, Dimitte & dimittetur vobis. Item si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater celestis peccata vestra: Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester celestis dimittet vobis peccata vestra. Hæc quoque vera sententia, magnam super nos misericordiam sonat his, qui eam rectè intelligere possunt. Igitur ex nostro iudicio iudicat nos Deus. Quodam modo in potestate nostra est, quomodo iudicemur à iudice. Si misericorditer iudicemus in nos delinquentibus, misericorditer iudicat Deus de nobis in se peccantibus. Intendamus ergo in exemplum illius: sicut doctor gentium nos admonens ait, *Col. 3.* Donate vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut Deus in Christo donauit vobis, ita & vos facite: hoc est, quomodo Deus in Christo nobis peccata donauit, sic etiam nos, qui in nos peccat, dimitramus. Item alibi idem Apostolus ait, *Rom. 12.* Nulli malum pro malo reddentes. Et alio loco, Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Sciendum est certissimè, quòd vnusquisque talem indulgentiam accepturus est à Deo, qualem & ipse dederit proximo suo. Tunc oratio nostra pro peccatis nostris ad aures omnipotentis Dei citò perueniet, si delinquentium preces in nostris auribus acceptabiles erunt. Qui clementer peccantibus ignoscere nouit, clementiam diuinæ pietatis certissimè accipiet. Vnde & scriptum est, *Qui pronus est ad misericordiam, benedictus à domino.* Sic enim remittitur nobis, vt nos remiserimus eis qui nobis quacunq; malignitate nocuerunt. Multa itaque genera sunt miserationum, quæ cum facimus adiuuamur, vt dimittantur nobis nostra peccata. Sed ea nihil est maius, qua ex corde dimitimus quod quisque peccauit. Non solum enim qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinantibus hospitium, & cetera huiusmodi, verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat: Et qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina: & tamen peccatum eius, qui ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat vt ei dimittatur: non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit, & aliqua emendatoria poena plectit, eleemosynam dat, quia misericordiam præstat. Proinde fratres, obsecro, vt ante omnia misericordiam operam detis, & in quibuscunq; possitis proximos vestros adiuuatis. Ad indulgendum quoque proximis vestris delicta eorum proprii sitis, vt peccatorum vestrorum veniam pro hoc ab omnipotente iudice adipisci valeatis, & vitam æternam cum sanctis omnibus in cælesti regno perpetua-liter habere mereamini, præstante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre, & spiritu sancto viuunt & regnant Deus per omnia secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN IDEM

Sermo 3.

Ex ser. 15. de verbis domini in Matth. Misericordiam non opera.

Dimitte & dimittetur vobis, Date, &c. Duo sunt opera misericordiam, quæ nos liberant, quæ breuiter Iesus posuit in Evangelio. Dimitte & dimittetur, &c. Dimitte ad ignoscendum pertinet. Date & dabitur vobis ad præstandum beneficiu

perinet. Quod ait ignoscendo, & Deus tibi ignoscit quod peccas, & habes aliu, cui tu possis ignoscere. Rursum quod pertinet ad tribuendum beneficium, petit te mendicus, & tu es Dei mendicus. Omnes enim quando oramus Dei mendicimus, ante inquam magni patrisfamilias stamus. Imo etiã prosterimur, supplices ingemiscimus, aliquid volentes accipere, & ipsum aliquid ipse Deus est. Quid à te petit mendicus? Panem. Et tu quid petis à Deo, nisi Christum qui dicit: Ego sum panis viuus qui de cælo descendit? Ignosci vultis, ignoscite: Remittite & remittetur vobis. Accipere vultis: date & dabitur vobis.

EIVSDEM IN IDEM

Sermo 4.

Admonet nos dominus noster non negligere inuicem peccata nostra, non querendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas. Eius quippe dixit acutum oculum ad eiciendam festucam de oculo fratris tui, qui trabem in oculo suo non habet. Quid autem hoc sit, breuiter in sinu charitatis vestra. Festuca in oculo ira est, Trabes in oculo odium est. Quando ergo qui odit reprehendit irascentem, festucam vult de oculo fratris tollere, sed trabe impeditur quam ipse portat in oculo suo. Festuca initium trabis est. Nam trabes quãdò nascitur, prius festuca est. Rigando festucam perducis ad trabem, Alendo iram, malis suspicionibus perducis ad odium. Multum autem interest inter peccatum irascentis, & crudelitatem odio habentis. Nam & filius nostris quandoque irascimur. Odisse vero filios quis inuenitur? In ipsis quoque peccoribus mater aliquando buccula lugetem vitulum tædio quodam auerit irascens, sed visceribus amplectitur matris. Quasi tædium facit cum impingit, queritur tamen si deest, Nec damus aliter filius disciplinam, nisi aliquantum irascendo & indignando, nec tamen daremus disciplinam, nisi amando. Vtique adeo nõ omnis qui irascitur odit, vt aliquando magis odisse cõuincatur qui nõ irascitur. Fac enim pueri velle in aqua fluminis ludere, cuius imperu pereat, tu si vides & patienter permittis, odisti. Tua patientia illius mors est. Quanto melius est si irasceris & corrigis, quàm si nõ irascendo interire permittis? Odium ergo ante omnia vitandum est, trabes de oculo eicienda est. Multum quippe aliud est quando quisque irascens in aliquo verbi modũ excedit quod postea deleat peccitudo, & aliud est seruare insidias inclusas in corde. Multum postremo interest inter hæc verba scripturæ, Turbatus est præ ira oculus meus. De illo autem quid dictum est? Qui odit fratrem suum homicida est. Multum interest inter turbatũ oculum & extinctum. Festuca turbat, trabes extinguit. Hoc ergo primum nobis persuadendum; vt quod hodie admoniti sumus bene facere atque implere possimus, ante omnia non odisse. Tunc enim quando trabs nõ est in oculo tuo, vides recte quicquid fuerit in oculo fratris tui, & vim patris donec eicias de oculo fratris tui, quod vides nocere oculo fratris tui. Lumen quod in te est, non te permittit negligere lumen fratris tui, Nam & si odisti, & vis corripere, quomodo emendas lumen qui perdidisti lumen? Dixit enim & hoc aperte eadem scriptura, vbi dictum est: Qui odit fratrem suum homicida est,

da est. Qui odit, inquit, fratrem suum in tenebris est usque adhuc. Odium tenebræ sunt. Non potest aut fieri, vt qui odit alterũ, non sibi prius noceat. Illum enim qui lædere conatur extrinsecus se vastat intrinsecus. Quãtum autem animus noster corpore maior est, tantum ei prospicere debemus, ne ipse lædatur. Lædit autem animũ suum, qui odit alterum. Et quid facturus est ei quem odit? Quid facturus? Tollit pecuniam, nunquid fidem? Lædit famam, nunquid conscientiam? Quicquid nocet, forinsecus nocet. Sibi attende: quid noceat. Intus enim sibi ipse inimicus est, qui odit alterum. Sed quia non sentit quid sibi malificat, in alterum sequit, eo periculosius viuens: quoniam non sentit quid secum malit agat, quia & sciendo seipsum perdit. Seuisi in inimicum tuum, te sciens, ille nudatus est: tu iniquus es. Multũ interest inter nudum & iniquum. Ille perdidit pecuniam, tu innocentiam. Quare quis grauius damnus perpessus est? Ille perdit rem perituram, tu factus es periturus. Ideo debemus amando corripere, non nocendi auaritate, sed studio corrigendi.

B. GREGORII PAPAE in superius Euang. Homil.

1. Th. 22. 2. Th. 7.

Dimitte & dimittetur vobis, &c. Dare ad res pertinet, quas exterius habemus: dimittere autem, ad relaxandum dolorem, quem interius ex aliena culpa contrahimus. Sed sciendum est, quia omnino dimittit & non dat, & si non plenè operatus est, meliorem tamen partem misericordiam tenuit. Qui autem dat & minimè dimittit, omnino nullam misericordiam facit: quia ab omnipotente Deo, munus ex manu nõ accipitur, quod corde obligato in malitia profertur. Mundari etenim prius debet animus qui eleemosynam præbet: quia omne quod datur Deo, ex dantis mente pensatur. Cuncta itaque malitiæ macula, ab interiori nostro homine, cogitationis immutatione tergeda est: quia iram iudicis placare nescit obligatio, nisi ex munditia placet offerentis. Vnde scriptum est: Respexit ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem & ad munera eius non respexit. Sed prius ait: Quia respexit ad Abel: ac deinde subiunxit. Et ad munera eius. Et rursum dicit, quia non respexit ad Cain: ac deinde subdidit: Nec ad munera eius. Ex dantis quippe corde, id quod datur accipitur. Idcirco non Abel ex muneribus: sed ex Abel munera oblata placuerunt. Prius namque ad eum legitur respexisse qui dabat, quam ad illa quæ dabat.

BEDAE VENERABILIS presbyteri in superius Euang. expositio.

Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta quæ dubium enim quo animo fiant, in meliorem partè interpretemur. Quod enim scriptum est. Ex fructibus eorum cognoscetis eos, de manifestis dictum est quæ non possunt bono animo fieri, sicuti sunt supra, vel blasphemia, vel furta, vel ebrietas, & si qua sunt talia, de quibus nobis iudicare permittitur. De genere autem ciborum,

quia possunt bono animo & simplici corde, sine vitio concupiscentiæ, quicunq; fiant: sibi indifferentes sumi: prohibet Apostolus iudicari eos qui carnibus vescuntur, & vinum bibebant, ab eis qui se ab huiusmodi alimentis temperabant. Qui manducat, inquit, non manducantem non spernat. Et qui non manducat, manducantem non iudicat. Ad hoc pertinet etiam illud, quod alio loco dicit. Nolite ante tempus quicquam iudicare, quòd ad quæ veniat dominus & illuminer abscondita testarum, & manifestabit cogitationes cordis. Sunt ergo quedam facta media, quæ ignoramus quò animo fiant, quæ bono & malo fieri possunt: de quibus temerarium est iudicare, maxime vt condemnemus. Horum autem veniet tempus vt iudicentur, cum dominus illuminabit abscondita: tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis. Duo sunt autem, in quibus temerarium iudicatur cauere debemus, cum iudicatum est quò animo quidque factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel malus vel bonus apparet. Dimitte & dimittemini, &c. Dimittere nos iniurias, dare beneficia iubet, vt & nobis peccata dimittantur, & vita deũ æterna. Quia sententia breui, sed eximia, cuncta quæ latissime de conuersando cum inimicis mandauerat, comprehendendo concludit. Mensuram bonam conferatam, &c. Huic simile est quòd alibi dicit, Vt & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula. Non enim pauperes ipsi, sed Christus mercede his qui elemosynam fecere, redditurus est. Quam tamen in sinum dare dicuntur, quia promerenda illius occasionem dedere, cum vel egentes miserè, vel improbè sciens foris sunt, & tolerati patientia, & beneficentia sustentati, & ad ipsam aliquoties fidè dulci gratia prouocati. Eadem quippe mensura, &c. Et Apostolus ad elemosynam Corinthiis hortans, inter alia dicit. Hoc autem dico, qui parce seminat, parce & metet: Et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Potest autem & de omnibus quæ mente, manu, lingua gerimus, accipi. Quia tu reddes singulis, inquit, secundum opera eorum. Dicebat autem illis & similitudinem. Nunquid potest cæcum cæcum ducere? &c. Sæuis huiusce sententiæ pendet ex superioribus, vbi de danda elemosyna, & iniuria dimittenda præcipitur. Si te (inquit) ira contra violentum, & contra petentem philargyria cæcauerit, nunquid tua mente vitata vitium eius curare poteris? aut ille solus qui iniuriam fecit, & non tu etiam qui ferre nesciebas reus deputaberis? At si mitem te tranquillique peccatoris eius improbitas inuenierit, & ille ad penitentiam mouebitur, & tu patientia præmio donaberis, quia cæcum vidente oculo, hoc est corde sereno, ducere curabas ad lumen. Non est discipulus super magistrum. Si magister, qui utique quasi Deus potuit, non suas vltum ire iniurias, sed ipsos maluit persecutores patiendo reddere mitiores, eadem necesse est discipuli qui pari homines sunt, regulam perfectionis sequantur. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, &c. Et hoc ad superiora respicit, vbi cæcum à cæco duci, id est peccatorem à peccatore castigari non posse præmonuit: Multi enim superbi, vel odio, philargyria, vel auaritia, vel alio quolibet crimine præuenti, lenia hæc aut nulla iudicantes, accerrime corripunt eos quos subita viderint ira turbatos, oculum mentis à solito puritatis statu quasi festuca

Rom. 14. 2. Cor. 5.

Lucæ 16.

2. Cor. 9.

cantu in se dimittere non vult vanè & superflue à
 Mar. 6. Domino postulat, sicut ipse dicit. Si non dimiseris
 hominibus peccata eorum, nec pater vester
 caelestis dimittet vobis peccata vestra. Vnde & Sa-
 lomoni; Homo homini seruat iram. Et iterum; Di-
 mitte proximo nocenti re. Et alibi. De precanti te
 dimitte ei, & peccata soluentur. Qui enim pro Deo
 in presenti vita maiorem laborem assumpserit, &
 huberiores elemosynas tribuerit, maiorem re-
 muneracionem in aeterna vita recipiet teste Apo-
 stolo, qui ait: Qui parce seminat, parce & metet. Et
 qui seminat in benedictionibus de benedictionibus
 metet vitam aeternam. Dicebat autem illis & si-
 militudinem. In hac similitudine Dominus scribas
 & Phariseos specialiter percipit, qui locum magis-
 terij indignè usurpant, Dominum deserentes, vt
 Matth. 15. Dominus alibi ait: Mandatum Dei transgredimini
 propter traditiones vestras. Qui cum caeci es-
 sent, ita vt se caecos esse nescirent, magistri in po-
 pulo fieri non erubescerant, non lucrum anima-
 rum querentes, sed suae iactantiae & cupiditati consu-
 lentes, nò vt populo prodesse, sed vt honorabili-
 ores & doctores in eo apparerent. Amantes pri-
 mos recubitus in caenis, & primas cathedras in
 synagogis, salutationes in foro & vocari ab ho-
 minibus rabbi. Quia enim illum videbant, qui di-
 xit. Ego sum lux mundi, & non eum agnoscebant,
 proculdubio caeci erant, sicut Dominus dicit.
 Joan. 8. Stinate illos, caeci sunt, & duces caecorum. Cunque
 populum docerent quod nesciebant, & ipsi caeci
 caecis ducatum praebentes, vtrique in foueam ca-
 debant, sicut Dominus alibi exprobat eis, dicens.
 Vae vobis scribae & pharisaei legisperiti, qui tulistis
 clauem scientiae. Et alio loco sic, Vae vobis scribae
 & pharisaei hypocritae, qui clauditis regnum cae-
 lorum ante homines, vos enim non intratis, nec
 alios intrare sinitis. Sed cauendum nobis est, ne
 vitia scribarum & pharisaeorum ad nos transeant,
 vt quod in illis reprehendimus, in nobis inuenia-
 tur. Sunt enim nonnulli qui antequam discipuli
 fiant, magistri fieri appetunt, & quibus non est san-
 ctitas in moribus, nec maturitas in aetate, neque
 doctrina in sermonibus suffragatur, inuerecundè
 locum regiminis appetunt, & ideo magistri erro-
 ris fiunt, quia discipuli veritatis esse noluerunt.
 Cum enim aliquis per se viuens docendi offi-
 cium indignè suscipit, & quasi caecus caeco ducatum
 praebere praesumat, & ideo ambo in foueam
 cadunt, quia & ille indignè praestit, & iste ma-
 lum exemplum sequitur, ac per hoc vterque in er-
 rorem incidit. Inde Iacobus dicit. Nolite fieri plu-
 res magistri. Omnis enim qui viam veritatis ostē-
 dere desiderat, cautissime cauere debet ne aliter
 viuat quā doceat, nisi qualiter vixit Christus & do-
 cuit. Vnde & subditur. Nō est discipulus super magi-
 strum. Solet namque in humanis disciplinis contingere,
 vt discipulus per acumē mentis antecellat magi-
 strum. Magister ergo in hoc loco ille intelligitur,
 qui alibi ait. Vos vocatis me magister & domine,
 & benedicitis. Et item. Nec vocemini magistri,
 vnus enim magister vester, qui in caelis est.
 Quae sententia à superioribus pendet, vbi dictum
 est. Dimittite, & dimittetur vobis. Date & dabitur
 vobis. Ac si diceret. Si magister vester, cum possit
 vt Deus, suas noluit vindicare iniurias, & vos per-
 fecti esse poteritis discipuli, si inter persecutiones
 non iniurias rependatis, sed patientiam exhibea-
 tis. Non quod ita perfecti esse possimus, sicut ipse

ait, sed pro modulo nostrae capacitatis humilita-
 tem & mansuetudinem illius imitari debemus,
 illius veri magistri exemplum sequentes, qui ait;
 Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.
 Sunt aliqui, qui in aliorum vitiis corrigendis
 duriores & districtiores apparent, cum in suis
 blandiores & leniores existant. Vnde & subditur.
 Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, &c.
 Quantū inter festucam & trabem, tantum inter peccatum,
 maius & minus distat. Quod vt manifestius in-
 telligatur, vnus è cunctis in medium profera-
 mus, verbi gratia, ira subitanea, festuca est, inue-
 terata autem trabs efficitur. Et ira quidem subita
 nea oculum mentis perturbat, sicut per prophe-
 tam dicitur: Turbarus est praer ira oculus meus.
 Odium autem mentem excæcat, teste Ioanne
 Apostolo, qui ait: Qui odit fratrem suum in tene-
 bris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo va-
 dat, quoniam tenebrae excæcauerunt oculos eius.
 Qui enim odium in corde seruauit, fratrem subitò
 irascentem duritius reprehendit, & diiudicat, quasi
 de alterius oculo festucam eiecere nititur, in suo
 trabem non videns. Sed quia cuius vita despici-
 tur, illius praedicatio contemnitur, rectè subiungit-
 ur, Et quomodo potes dicere fratri tuo, &c. Qui enim
 alterius minima peccata vult corrigere, necesse
 est, vt primum sua corrigat, & emendet, ne quan-
 do dicat illi Deus: Quare tu enarras iustitias
 meas, & assumis testamentum meum per os tuum?
 Tu vero audisti disciplinam, & proiecasti sermo-
 nes meos retrorsum. Qui enim alterius vitam di-
 scutare debet, purum oculum mentis necesse est
 vt habeat, sicut Apostolus ad Timotheum scribit.
 Oportet episcopum irreprehensibilem esse, & quam
 Dei dispensatorem. Vnde dominus adhuc admo-
 nendo subiungit, dicens: Hypocrita eiece primum
 trabem de oculo tuo, & tunc perspicias, vt edu-
 cas festucam de oculo fratris tui. Hypocrita Grae-
 cè, Latine simulator dicitur vel subauratus, quo
 nomine illi censentur, qui aliud ostendunt exte-
 rius & aliud seruant interiori. Tales dominus in
 euangelio increpat, dicens. Vae vobis scribae &
 pharisaei hypocritae, quoniam similes estis sepul-
 chris dealbatis, quae à foris apparent hominibus
 spetiosa, intus vero plena sunt ossibus mortuo-
 rum, & omni spurcicia. Sic & vos quidem à foris
 apparetis hominibus iusti, intus autē pleni estis
 hypocritis & iniquitate. Quam graue namque vi-
 tium sit hypocritis, beatus Iob ostendit, cum ait;
 Non enim veniet in conspectu domini omnis
 hypocrita. Et iterum. Congregatio hypocritarum
 sterilis. Et sicut Salomoni ait. Simulatores, &
 adulteri prouocant iram Dei. Et iterum Simula-
 tor ore decipit amicum suum. Pessimus quippe
 genus est hypocritarum, qui hoc seculo carnem
 macerant & in futuro mercede priuantur, quia
 sicut dominus ait: Receperunt mercedem suam.
 Sunt enim nonnulli, qui cum serui sint vitiorum
 vt appareant hominibus iusti aliena peccata acriter
 corripiant. De quibus scriptura dicit. Est
 correptio mendax in ore contumeliosus. Talibus
 conuenit, quod dominus ait. Hypocrita, eiece pri-
 mum trabem de oculo tuo, & tunc perspicias, vt edu-
 cas festucam de oculo fratris tui. Neque hæc dicentes ali-
 quem à fraterna correptione prohibemus, maxi-
 mè cum sicut Iacobus apostolus ait. Qui con-
 uerti fuerit peccatorem ab errore viae suae, salua-
 bit animam eius à morte, & operit multitudinē
 peccatorum

peccatorum. Sed quotiescunque fratrem peccare
 videmus nostrae fragilitatis memores, benignè &
 leuiter corrigere debemus, monente Paulo Apo-
 stolo. Fratres, si praecoccupatus fuerit homo in
 aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmo-
 di instruite in spiritu lenitatis, considerans re-
 ipsum, ne & turpenteris. Cum autem aliquem in-
 corrigibiliter vitiis inhærere conspiciamus, zelo
 rectitudinis accensi durius increpare debemus,
 exemplo illius, qui ait. Vidi praeparantes & ra-
 bescebam. Et iterum, Nonne qui oderunt te do-
 mine, oderam? Perfecto odio oderam illos. Tunc
 enim sine culpa irasci videmur, quando talem
 asperitatem non ira sed zelus format, in exem-
 plum Moysi, qui exiit à Pharaone iratus nimis:
 quia eius nequitiam incorrigibilem vidit.

INCERTI AVTHORIS

sub nomine Eusebii Episcopi Emissemi
 superioris Euangelij expositio.

Estote (inquit) misericordes: sed quomodo? Si-
 cut pater vester misericors est. Ipse est enim,
 qui solem suum ortiri facit super bonos & malos
 & pluit super iustos & iniustos. Ipse non solum
 misericors, sed ipsa quoque misericordia est. Ipse
 est qui neminem vult perire, sed omnes vult sal-
 uos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sic
 igitur & vos estote misericordes, hanc misericor-
 diae regulam tenete. Magna est virtus misericor-
 diae, omnibus aliis virtutibus superior est. Vnde
 & per prophetam dicitur, Suavis dominus vni-
 uersis, & miserationes eius super omnia opera
 eius. Vnde & bene apud Graecos oleum vocatur.
 Sicut enim in liquoribus oleum, ita & in bonis
 operibus misericordia superior est. Quocumque
 enim liquorem in oleum fundas, oleum semper
 desuper natat: oleo baptismi sanctificatur, oleo
 ecclesiae consecratur. Nos quoque ideo oleo to-
 ties sumus inuncti, vt semper misericordiae me-
 mores simus, & nunquam pietatis & misericor-
 diae obliuiscamur. Hinc est etiam quod dominus
 ait; Misericordiam volo, & non sacrificium. Sunt
 autem & alia multa quae de misericordia dici
 possunt, siquidem misericordia domini plena est
 terra. Sed quis sapiens & custodiens hæc, & in-
 telligit misericordias domini? Estote ergo mise-
 ricordes, & ita misericordes sicut & pater vester
 misericors est. Omnes diligite, neminem odio ha-
 beat. Orate pro persecutoribus & calumniati-
 vobis, vt sitis filij patris vestri qui in caelis
 est. Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c. Quare
 ergo iudices constituti sunt; quare & leges positae
 sunt; gaudeant igitur homicidae, latentur adulte-
 ri, exultent sacrilegi: nihil eis vltius timendum
 est, si iam neque iudicandi neque damnandi sunt.
 Quare ergo scriptum est; Maledictus omnis qui
 prohibet gladium suum à sanguine? quare lau-
 dantur filij Leui, qui zelo iustitiae nec ipsis suis
 parentibus pepercerunt? Quare Dei sapientia di-
 cit, Diligite iustitiam qui iudicatis terram: Qua-
 re & Psalmista ait, Iudicatio egeno & pupillo,
 humilem & pauperem iustificat? quare in lege
 toties praecipitur, Si quis fecerit hoc vel illud,
 morte moriatur? Aliter igitur intelligendum est.
 Non iudicandi licentia aufertur, nò iustitia pro-
 hibetur: meritas tollitur, ambitio vetatur, &

crudelitas interdicitur. Tale est igitur ac si dice-
 ret, Nolite iudicare sine misericordia, vbi miseri-
 cordia haberi & custodiri potest. Nolite condem-
 nare, nolite in danda sententia esse praecipites:
 expectate dum ira transeat, sustinete dum mens à
 furore conquiescat. Non in voluntate, sed in ius-
 titia sit iudicium vestrum: non secundum volun-
 tatem iudicetis, sed diu deliberate sententiam,
 tandem nocentes & impios condemnate. Sic
 enim facit pater vester, qui in caelis est, sicut facit
 ille qui plenus est misericordia, qui etiam dam-
 nando impio nunquam recedit à misericordia.
 Ille (inquam) hoc facit qui non vult mortem pec-
 catoris, sed vt conuertatur & viuat. Quare ergo
 eos occidit? quare eos damnat & iudicat? Non
 vult quidem vt moriantur, sic tamen si conuer-
 tantur, si peruerse agere quiescant, & ad poeniten-
 tiam redeant. Hoc autem si feceritis, & si ius-
 dicaueritis, neque iudicabimini, neque condem-
 nabimini. Iudicate iniquos, damnate superbos
 & impios: eos videlicet superbos & impios, qui
 neque ad poenitentiam redeunt, neque à sua ini-
 quitate quiescunt. In propriis autem causis, & in
 quibus iudices constituti non estis, omnibus di-
 mitte, omnibus veniam date, vt non plus contra
 vos fratres vestri, valeant peccare, quam vos eis
 peccata dimittere. Si enim dimiseritis hominibus
 peccata eorum, & pater vester dimittet vobis pec-
 cata vestra. Contra verò, nisi dimiseritis homini-
 bus peccata eorum, nec pater vester dimittet vo-
 bis peccata vestra. Mensuram bonae & conferiam, &c.
 His autem verbis quid aliud significatur, nisi quia
 omnibus bonis, omni laetitia, omni dignitate,
 omnique beatitudine abundabitis, si & in vos
 peccantium dimiseritis, & à pietate & misericor-
 dia non recesseritis. Vnde & subditur, Nunquid
 potest caecus caecum ducere? nonne ambo in foueam ca-
 dunt? Ac si dicat. Non omnium est iudicare, non
 omnium est condemnare, non ad omnes pertinet
 de peccatis sententiam dare. Hoc solummodo iu-
 dicum est, hoc solummodo praetorum est. Caeci
 igitur sunt, & mentis oculos amiserunt, quicun-
 que id quidem quod sui officij non est, & quod
 eis interdictum est, agere praesumunt. Tales autem
 dum temeritate quadam alios quamuis iniquos
 damnant & iudicant, simul cum eis in foueam ca-
 dunt: in foueam vtrique damnationis aeternae. Et
 illi quidem propter peccata sua, isti vero propter
 temeraria & iniqua iudicia sua. Non est discipulus
 super magistrum. Hoc autem ad superiora respicit:
 & tale est ac si dicat; Dixi vobis: Estote miseri-
 cordes, & ita misericordes, sicut & pater vester, sicut
 dominus & magister vester misericors est. Non
 est discipulus super magistrum: perfectus autem
 omnis erit, si sit sicut magister eius. Illum sequi-
 mini, illum imitami, illius formam & exem-
 plum tenete, ad illius exemplum & formam vi-
 uite. Quid enim vides festucam in oculo fratris tui, &c.
 Nolite (inquit) iudicare, & non iudicabimini. Iu-
 dica prius teipsum quicunque es, damna prius
 & corrige peccata tua. Eiece prius trabem de oculo
 tuo. Hoc enim interest inter festucam & trabem,
 quod interest inter peccata & crimen. Apostolus
 autem loquitur dicens; Tu quis es qui iudicas
 alienum seruum? domino suo stat aut cadit, stabit
 autem: potens est enim Deus statuere illum. No-
 lite itaque ante tempus iudicare, quoadusque
 veniat dominus & illuminabit abscondita tene-
 brarum,

brarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo, qui vivit & regnat, &c.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Evangelij expositio.

State misericordes, sicut & pater vester misericors est. Quoniam Apostoli ad prædicandum mittendi erant, & expectabantur multi persecutores & insidiatores, si igitur Apostoli in persecutione sua dolentes, ad vindicandum eos qui se offenderant, conuersi fuissent, siluissentque & non docuissent, extinctus utique fuisset sol euangelij. Propterea Dominus anticipas admonet discipulos, ne vindictam de inimicis sumant, sed omnia quæ eueniunt, fortiter ferant; quamuis quidam iniuria afficiant, quamuis irreligiosè insidiantur, sicut ipse in cruce faciebat, dicens; Pater dimitte eis, nesciunt enim quid faciunt: Deinde ne Apostoli dicere possint, impossibile esse præceptum diligendi inimicos, dicit; Quod tibi vis fieri, hoc & aliis facito, & esto talis aliis, quales alios tibi esse vis. Si quidem durus, & impatientes, & iracundos nolueris esse tibi inimicos, esto & tu talis: si illos volueris esse bonos, & patientes, & iniuriarum immemores, ne impossibile credas esse, quod & tu talis fias. Vides legem naturalem in cordibus nostris inscriptam? Sic & dominus dixit. In diebus illis, dans leges meas in mentem illorum, & in cor illorum inscribam.

1. Inf. 13.

1. Titum 31.

1. Math. 7.

1. Suspicio maiorum.

1. Rom. 2.

Postea & alia necessitate nos urget. Sin diligitis eos qui vobis benefaciunt, similes estis peccatoribus & gentibus. Sin diligitis eos qui vobis malefaciunt, similes estis Deo, qui est bonus ingratis & malis. Vtrum igitur Deo vel peccatoribus similes fieri vultis? Vides diuinam doctrinam? Primum à naturali lege te docuit: Nam quod tu tibi vis fieri, hoc etiam alteri fac. Deinde & à fine ac mercede, mercedem enim pollicetur vobis, quod similes fiat Deo. Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c. Omnem morbum difficilem ab animabus nostris amouet dominus: radicem dico suspicionis; Nam qui seipsum non considerat & solum attendit res proximi, illasque taxare vult, certum quod suspicionem capitur, & obliuiscitur sui. Omnino enim de se quod non peccet, sentit, & propterea alios peccantes reprehendit. Igitur si vis in condemnatus esse, ne condemnes alios. Dic enim, quælo, quare condemnas alium vt præuaricantem diuinas leges? Au non & tu præuaricaris diuinam legem? Vt taceam de aliis peccatis; certe in illo ipso quod alios iudicas, peccas. Et enim diuina lex præcipit tibi, ne iudices fratrem. Et ita etiam tu præuaricaris legem. Et quum præuaricator es, non debes iudicare alium vt præuaricatorem. Iudicem enim superiorem esse oportet natura peccante. Remitte igitur, & remittetur tibi: da, & dabitur tibi. Mensuram enim bonam, confertam, & concussam, & exundantem dabunt in sinum vestrum. Non enim parè remittetur Dominus, sed opulenti. Sicut igitur mensuras sitinam accumulatas, concutis, exundareque facis, siquidem absque parsimonia metiri vis, ita & Dominus mensuram magnam & exundantem dabit tibi. Hic forte acutior quispiam quaerit. Quomodo postquam dixit, quæ mensura metiri-

mini, metientur vobis & alij, iterum dicit, quod mensura exundet? quomodo mensura hæc eadem est? Dicimus itaque non esse dictum, quod tanta mensura metientur vobis & alij, sed eadem: siquidem dixisset tanta mensura, tunc non defuisset difficultas & contrarietas sermoni. Dicit igitur Dominus; quod si benefeceritis; benefiet etiam tibi, sicut & in condemnatione dixit. Qui enim condemnat & postea condemnatur, eandem mensuram recipit: qui autem plus condemnatur quàm condemnauit; iuxta illud exundantem habet mensuram. Hæc autem dixit Dominus, à condemnatione nos prohibens. Dicit autem & parabolam nobis, hoc est exemplum. Dic enim quælo, inquit, nonne alterum iudicans, & ipse eadem peccans, compatatus est cæco, eadem ducenti? Nam si alium condemnas, & ipse in eadem incidis peccata, utique cæci estis: & videtis quidem illi dux esse ad bonum, eo quod condemnas, non es autem dux. Quomodo enim ille à te ad bonum inducetur, quum & tu labaris? Non est enim discipulus super magistrum. Si igitur tu qui videris esse & dux laberis, omnibus modis cader etiam qui docetur ac ducitur. Elaboratus enim discipulus, hoc est, perfectus erit, sicut magister eius. Hæc dixit etiam vt ne condemnentur hi qui inferiores nobis si videantur peccare. Subdit quoque & aliud eiusdem argumenti. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo proprio est, non animaduertis? &c. Quid autem vides, inquit, festucam, hoc est paruam peccatorum fratris tui: trabem autem magnum peccatum tuum non aduertis. Hoc autem omnibus dici potest, & maximè doctoribus & principibus, qui subditorum peccata, quamuis parua, puniunt: sua autem, etiam maxima, impunita sinunt. Idcirco illos & hypocritas vocat dominus. Sicut alij quidem apparentes, dum aliorum peccata puniunt: in hoc enim iusti apparent. Alij autem sunt, ex eo quod & ipsi grauius peccent.

1. Iam 13.

1. Math. 18.

1. Cor. 11.

EVTHYMI ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

State misericordes. Nolite iudicare vt non iudicemini. Iudicium hoc loco pro condemnatione accipite. Sic enim interpretatur Lucas, dicens: Nolite condemnare, &c. Verum nisi condemnet quis eum, qui peccauerit: veluti is qui præest subditum, pater filium, aut dominus seruum: augeruntur omnino vitia, eritque rerum confusio. Sed hic non loquitur de huiusmodi condemnatione, quæ bonum amat, aut quod prauum est corrigit. In sequentibus enim iubet etiam arguere, hoc modo ac ligare: Abi (inquit) argue eum, &c. Et rursum: quæcunque ligaueritis super terram, erit ligata & in cælo. Hic autem sermo, non ad eos qui præsumunt dirigitur, sed ad subditos: monens ne qui propria debet inspicere, ac seipsum diiudicare, inspiciant aliena, ac diiudicent alios. Nam Paulus Apostolus dicit: si nos ipsos diiudicauerimus, nequaquam diiudicauerimur. Dirigit quoque sermo & ad eos, qui quum in maioribus offendant, condemnant eos qui in paruis labuntur. Dicit enim statim in sequentibus. Quid inspicis festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideras? &c. autem (quod vertit interpretres

1. Desumpta est hæc interpretatio ex 1. cap. 7.

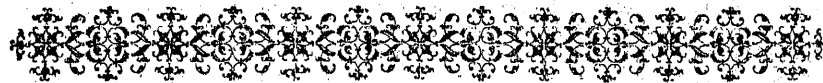
1. Math. 18.

1. Cor. 11.

terpres festucam aut stipulam) proprie ligni particula breuissima est, & pulchre trabi opponitur. Dicit Chrysostomus in expositione epistolæ ad Hebræos illud: Nolite iudicare ne iudicemini, de vita dicit, non de fide. Date & dabitur vobis. Date ac præstare omne genus beneficij. Mensuram bonam, confertam, & concussam, ac super exundantem dabunt in sinum vestrum. Metaphorica loquutio est. Solent enim qui triticum benè metiuntur, superpositis modio manibus, deorsum illud premere, concutere vt descendat, & adiacere donec supereffundatur. Reddent autem huiusmodi mensuram beneficij, ij sane qui beneficio affecti sunt, Deo enim pro ipsis rependente, ipsi rependere videntur. Hanc vero illis reddent, qui liberaliter eis mutuum dederunt. Eadem enim mensura qua metimini, metientur alij vobis. Eadem beneficij mensura qua metimini, mutuo illud dantes his qui indigent. Eadem mensura. Et mensura qua curiosa exactione metiris, puta quod

tua vtilitatis debuisset habere respectum aut cauere ne te offenderet: eadem mensura remittentur & tibi tuam conuersionem. Vult autem sermo, quod quædam expertis ab eo exactionem, tantam & Deus expectet à te. Aduertere autem oportet, quid quemadmodum si remiserimus debitoribus nostris, remittet & nobis Deus: Ita si fratrem non condemnauerimus, neque Deus nos condemnabit. O admiranda præceptorum virtus, quæ facilia sunt ad exequendum, magnam tamen nobis conciliant salutem. Quid igitur, si frater fornicatus fuerit, aut aliud tale quippiam commiserit, an huc non corrigam, sed tacebo? Corrige sanè, salubriter, & quasi medicus. Neque enim dixit: Ne cohibeas delinquentem, sed: Ne iudices. Dixit autem & Paulus: Tu cur iudicas fratrem tuum, aut cur spernis fratrem tuum? Et certe non subditum condemnare, animæ est Pharisæicæ & seipsum iustificantis.

1. Rom. 14. Luca 18.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

IOAN. 6.

Id est, societas sanctorum, ubi pax & vnitatis erit perfecta.

In illo tempore: dixit Iesus turbis Iudæorum, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit, non sicut manducauerunt patres vestri manna & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuuet in æternum.

Non sic morientur in anima qui me cælestem panem dignè manducant: sicut patres vestri in deserto manna, & mortui sunt. Sed potius. I. me qui sum vita.

GLOSSA ORDINARIA in superioribus Euang.

Caro mea, &c. Verè viuuet anima & corpus ex hoc cibo quia caro mea verè est cibus: qui solus facit immortalis, vt neque esuriat neque sitiât, alius cibus hoc non præstat, etiam si in eo hoc apperatur. Qui manducat. Iam exponit quomodo fiat quod dixit, & quid sit manducare carnem, & bibere sanguinè: hoc est manere in Christo, & Christum habere in se manentem. Qui verò non manet in Christo, & in quo non manet Christus: non manducat spiritualiter, & sic sacramentum sibi sumit in iudicium corporaliter. Sicut in me. Me æqualem sibi misit, id est, hominem fecit, & inde est vt ad eum referam vitam meam quasi ad maiorem. Et ipse vi. Vt vitam ex patre, mea exinanitio facit: vt

homo viuat ex me, participatio facit quæ me manducat. Hic est pa. Et ita constat quod hic est verè panis de cælo, non manna, quia illud manducantes patres vobis similes mortui sunt in æternum: huc panem homo qui vitam non habebat manducans, viuuet in æternum. Suprà dixerat: Ego sum panis qui de cælo descendit: hic dicit: Hic, id est, filius hominis ad esum cuius carnis inuito, est ille panis qui de cælo descendit ergo idem est filius hominis & filius Dei.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, &c. Bed. Dixerat superius: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & vt ostenderet quanta distà-

Bibl. Hom. tom. 3. D d tia

tia sit inter corporalem cibum & potum, & spirituale mysterium corporis & sanguinis sui, adiecit: *Caro enim mea verè est cibus, &c.* Chrys. Hoc autem dicit aut ut credant his quæ dicta sunt, ut non æstiment enigma & parabolam esse, sed sciât quoniam omnino oportet manducare corpus Christi; aut vult dicere quod verus cibus est hic qui animam saluat. Aug. Vel ali. Cum cibo & potu id appetant homines ut non esuriant, neque sitiant: hoc veraciter non præstat nisi iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur immortales & incorruptibiles facit, id est, societas ipsa sanctorum, ubi pax erit & vnitas plena atque perfecta: propterea dominus noster corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. namque aliud, scilicet panis ex multis granis in vnum constat: aliud, scilicet vinum ex multis acinis confluit. Deinde iam exponit quid sit manducare corpus eius, & sanguinem bibere, dicens: *Qui man. meam car. &c.* Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum: in Christo manere, & Christum in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat eius carnem, nec bibit eius sanguinem, sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit. Chry. Vel aliter continuatur, quia promiserat se manducatis vitam æternam: ut ergo hoc confiteri induxit, *Qui man. meam car. &c.* Aug. de ver. do. Multi quidem qui vel corde ficto carnem illam manducant, & sanguinem bibunt: vel cum manducauerint apostatæ fiunt, nunquid manent in Christo, & Christus in eis: Sed est profectò quidam modus manducandi illam carnem, & bibendi illum sanguinem: quomodo qui manducauerit & biberit, in Christo manet & Christus in eo. Aug. 12. de ciui. Dei. Hoc est illi qui non sacramentum tenus tantum, sed reuera corpus Christi manducant, & sanguinem bibunt. Chry. Et quia ego vino manifestum est quod ipse viuere: & ad hoc ostendendum subiungit, *Sicut misit me viuens pater, &c.* Ac si dicat: *Vino ego sicut pater, & ne ingenui æstimemus, adiecit: Propter patrem, patrem sibi esse principium occultè insinuat: quod autem dicit: Qui manducat me, & ipse viuere propter me: non de vita simpliciter hoc dicit, sed de approbata. Etenim etiam infideles viuunt non manducantes de carne illa: sed neque de resurrectione communi hoc dicit, etenim omnes suscitabuntur, sed de gloriosa & mercedem habente. Aug. Non autem ait, Sicut manduco patrem & ego vino propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuere propter me: Non enim filius participatione patris fit melior, sicut participatione filij per vnitatem corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio & potatio significat nos efficiamur meliores. Si ergo ita dictum est: *Vino propter patrem*, quia ipse de illo est, sine detrimento æqualitatis dictum est: nec tamen eadem nostram & suam æqualitatem significat, sed gratiam mediatoris ostendit. Si autem secundum id accipimus: *Vino propter patrem*, quod alibi ait: *Pater maior me est, hæc verba ita dicit: Sicut misit me pater.* Ac si diceret: ut ego vitam propter patrem, id est, ad illum tanquam ad maiorem referam vitam meam, exinanitio mea facit in qua me misit: ut autem quisquam viuere propter me, participatio facit: quia manducat me. Hyl. 8. de tri. De veritate igitur carnis & sanguinis*

Christi, non relictus est ambigendi locus, nunc enim ex ipsius domini professione & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est, hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum ea conditione qua viuere ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam carnis suæ adepti: quomodo nõ naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem? per patrem autem viuere, dum natiuitas non alienam ei iungit diuersamque naturam. Aug. Vt autem illi panem manducando viuamus, qui æternam vitam ex nobis habere non possumus, de celo descendit: unde sequitur: *Hic est pater, qui de, &c.* Hyl. 10. de tri. Se panem hic dicitur ne verbi virtus atque natura defecisse existimaretur in carnem, panem carnem suam esse dixit: ut per hoc qui descendens de celis panis est, non ex humana conceptione origo esse corporis eius existimaretur, dum caeleste esse corpus ostenditur: at verò cum panis est, assumpti per verbum corporis est professio. Theo. Nõ enim purum Deum comedimus, nam & impalpabilis & incorporeus est: neque enim hominis panem carnem comedimus, quæ nihil posset proficere. Sed quia Deus carnem sibi vnium, caro eius viuificatiua existit: non quod in Dei naturam transierit, sed secundum quandam igniti ferri consuetudinem (quod & ferrum manet & ignis) actum ostendit: sic & caro domini viuificatiua est, tanquam caro verbi Dei. Beda, Et ut ostenderet distantiam vmbra & lacis, typi & veritatis, subiunxit: *Non sicut manduca. pat. vestri, &c.* Aug. Quod autem illi mortui sunt, ita vult intelligi ut non viuant in æternum. Nam temporaliter & hi profecto morientur qui Christum manducant, sed viuunt in æternum, quia Christus est vita æterna. Chry. Si enim possibile fuit sine messe & frumero & aliis huiusmodi quadraginta annis illorum vitam conseruare: multo magis nunc cibo spirituali hoc facere poterit, cuius illa erant figura: frequenter autem vitam reprobantur, quia nihil est ita delectabile hominibus: unde & in veteri testamento longitudo vitæ promittebatur, hic autem vita finem non habens. Simul etiam per hoc ostendere vult, quoniam sententiam mortis tradentem pro peccato nunc soluit, vitam æternam contrariò promittens.

S. IO. CHRYSOSTOMI

*Episcopi Constantin. in superius
Euang. Homil.*

Quid autem signat; *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus?* Aut quod is est verus cibus, qui saluat animam, aut ut eos in prædictis confirmet, ne obscure locutionem in parabolis arbitrentur: inde inquit; *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet:* quod dicit, ut cum ipso se adinueri ostendat. Quod autem sequitur, non bene superioribus iungi videtur. Quæramus igitur quoniam hæc sit cõsequentiã. Quum dixisset; *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet:* non absurdè prosequitur; *Sicut misit me viuens pater, & ego vino propter patrem.* Nã, quum sæpe repetisset vitam æternam, ad id confirmandum addidit; *In me manet.* Si in me manet, & ego vivo: qui me sumit, & victurum per spi

perficuum est. Inde, inquit; *Sicut misit me viuens pater, & ego vivo propter patrem.* Hæc comparatio est, & similitudo, hoc est, vino ego, & pater. Et ne ingentium arbitraretis, addidit; *Propter Patrem:* non quod operationis alicuius necessitatem ad vitam habeat, superius enim eam amouit suspicionem. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Quod si operatione indigeret, inuenietur aut pater nõ ita dedisse, & falsa esset oratio: aut, si ita dedit, nullo alio indigebat auxilio. Quid ergo signat, propter patrem? Causam tantum. Sicut viuere pater, ita & ego. Et qui manducat me, & ipse viuere propter me. Vitam autem in hoc loco non qualemcunque, sed probatam dicit: quod inde constat, quod & infideles omnes, & non initiati, & qui eius carnem non manducant, viuunt tamẽ. Quare minime dubium est, quin illam intelligat. Dicit ergo; *Qui manducat carnem meam, in morte non peribit, neque damnabitur.* Sed non de communi dicit resurrectione (siquidem omnes resurgent) sed de clara illa, & gloriosa, quæ præmium meretur. *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, viuere in æternum.* Frequenter idem repetit, ut auditorum animis imprimatur. Vltima enim hæc erat doctrina, ut resurrectionis & æternæ vitæ fidem confirmaret. Quocirca post vitæ æternæ promissionem, resurrectionem proponit, postquam illam futuram ostendit. Et unde hoc constat? A scripturis, ad quas eos semper relegat, ut inde erudiantur. Quum autem dare vitam mundo dicit, in emulationem eos adducit: ut, si aliorum bono mouentur, nolint ipsi excludi. Frequenter autem manna meminit, & differentiam conferendo ad fidem allicit. Nam, si possibile fuit, ut quadraginta annos sine messibus, & frumento, & aliis ad victum necessariis viuere, longè magis nunc, quum ad maiora venerint. Nam, si in illis figuris sine labore expositum colligebant: nunc profectò magis, ubi nulla mors, & verè vitæ fructio. Vitæ autem ubique meminit: nam eius trahimur cupiditate, & nihil suauius quàm non mori. Etenim in veteri testamento longa vita, & multi dies promittebantur: nunc verò non simpliciter vitæ longitudo, sed vita sine fine promittitur. Simul & ostendere vult, quod ex peccato supplicium: nunc reuocat & sententiam illum mortis soluendo, & vitæ sempiternæ inducendo, contra superiorum temporum institutionem.

S. AVGVST. EPISCOPI

*Hippon. in superius Euang.
Homilia 1.*

Caro enim mea, inquit, verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Cum enim cibo, & potu id appetant homines, ut neque esuriant, neque sitiant: hoc veraciter non præstat nisi iste cibus, & potus, qui eos, à quibus sumitur immortales & incorruptibiles facit, id est, societas ipsa sanctorum, ubi pax erit, & vnitas plena, atque perfecta. Propterea quippe sicut etiam ante nos hoc intellexerunt homines Dei, dominus noster Iesus Christus corpus, & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in vnum ex multis granis

conficitur & constat: aliud in vnum ex multis acinis confluit. Denique iam exponit quomodo id fiat quod loquitur, & quid sit manducare corpus eius, & sanguinem eius bibere. *Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter, & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis, & sanguinis Christi; sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ aliquis non digne sumit, nisi qui mundus est? de quibus dicitur; *Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt.* Sicut, inquit, *misit me viuens pater, & ego vivo propter patrem, & qui manducat me, ipse viuere propter me.* Non ait, sicut manduco patrem, & ego vivo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuere propter me. Non enim filius participatione patris fit melior, qui est natus æqualis, sicut participatione filij per vnitatem corporis eius, & sanguinis, quod illa manducatio, potatioque significat, nos efficiamur meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est, ipsum accipientes æternam vitam, quam non habebamus ex nobis: viuere autem ipse propter patrem, missus ab eo, quia semetipsum exinanitum factus obediens usque ad mortem crucis. Si enim secundum id accipimus, *vino propter patrem*, quod alibi ait; *Pater maior me est: sicut & nos viuimus propter ipsum, qui maior est nobis, hoc ex eo, quod missus est, factum est missio quippe eius exinanitio sui metipsum est, & formæ seruilis acceptio, quod rectè intelligitur, seruata etiam filij cum patre æqualitate naturæ. Maior enim est pater homine filio, sed æqualis ei habet Deum filium, cum idem sit & Deus, & homo, Dei filius, & hominis filius vnus Christus. In qua sententia si rectè accipiuntur hæc verba, ita dicit; *Sicut me misit viuens pater, & ego vivo propter patrem.* Et qui manducat me, & ipse viuere propter me: ac si diceret, ut ego vitam propter patrem, id est, ad illam tanquam ad maiorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit in qua me misit. Ut autem quisquam viuere propter me, participatio facit, qua manducat me. Ego itaque humiliatus viuere propter patrem, ille erectus viuere propter me. Si autem ita dictum est, *vino propter patrem*: quia ipse de illo, non ille de ipso est, sine detrimento æqualitatis dictum est. Nec tamen dicendo, & qui manducat me, ipse viuere propter me, eandem suam & nostram æqualitatem significauit, sed gratiam mediatoris ostendit. *Hic est panis qui de celo descendit.* Ut illum manducando viuamus, quia æternam vitam ex nobis habere non possumus. *Non sicut, inquit, manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuere in æternum.* Quod ergo illi mortui sunt ita vult intelligi, ut non viuant in æternum: nam temporaliter & hi profecto moriuntur, qui Christum manducant, sed viuunt in æternum, quia Christus est vita æterna.*

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 2.

Sermo 46. de ver. domini.

Sicut audivimus, cum sanctum Euangelium legeretur dominus Iesus Christus exhortatus est promissione vitæ æternæ ad manducandam carnem suam, & bibendum sanguinem suum. Qui audistis hæc, nondum omnes intellexistis. Qui enim baptizati & fideles estis, quid dixerit nostis. Qui autem inter vos adhuc catechumeni, vel audientes vocantur, potuerunt esse cum legeretur audientes, nunquid & intelligentes? Ergo sermo noster ad utrosque dirigitur. Qui iam manducant carnem domini, & bibunt sanguinem eius, cogitent quid mādūcent, & quid bibāt, ne, sicut Apostolus dicit, iudicium sibi manducant, & bibant. Qui autem nondum manducant, & nondum bibunt, ad tales epulas inuitati festinent. Per istos dies magistrati pascunt, Christus quotidie pascit, mensa ipsius est illa in medio constituta. Quid causæ est, o audientes, ut mensam videatis, & ad epulas nō accedatis? Et forte modo cum Euangelium legeretur dixistis in cordibus vestris, Putamus quid est quod dicit, Caro mea vera est, & sanguis meus vere potus est. Quomodo manducatur caro domini, & bibit sanguis domini? Putamus quid dicit? Quis contra te clausit ut hoc nescias? Velatū est. Sed si volueris, erit reuelatum. Accede ad professionem, & soluis questionem. Quid enim dixit dominus Iesus, iam fideles noverunt. Tu autem catechumenus diceris, audiens & surdus es. Aures enim corporis patentes habes quia verba, quæ dicta sunt, audis, sed aures cordis adhuc clausas habes, quia quod dictum est non intelligis. Disputo, non dissero. Ecce pascha est, da nomen ad baptismum. Si non te excitat festiuitas, ducat ipsa curiositas, ut scias quid dictum sit, Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo, ut scias quid dictum sit, pulsa, & aperietur tibi. Et ut tibi dico, pulsa, & aperietur tibi, ita & ego pulso, aperi mihi. Aures perfono, & ad pectus pulso. Sed si catechumeni exhortandi sunt, fratres mei, ut ad tantam gratiam regenerationis accedere non morentur, quanta nobis cura esse debet in ædificandis fidelibus, ut proficiant, quod accedunt, ne sibi tales epulas in iudicium manducant, & bibant? Ut autem non in iudicium manducant, & bibant bene viuant. Exhortatores estote non sermonibus, sed moribus vestris, ut illi, qui non sunt baptizati, sic vos sequi festinent, ut non pereant imitando vos. Qui coniugati estis, fidem thori seruare coniugibus vestris. Reddite quod exigitis. Vir à femina exigit castitatem, præbe illi exemplum, non verbum. Tu es caput, quæ is, videt. Hac enim debes ire, quæ illi nō sit periculosum sequi, immo tu ipse quæ vis eam sequi, illuc debes ambulare. Ab imbecilliori sexu exigit fortitudinem, carnis concupiscentiam ambo habetis, Qui fortior est prior vincat. Et tamen quod dolendum est, multi viri à feminis vincuntur. Seruant femina castitatem, quam viri seruare nolunt, & in eo quod non seruant, se viros videri volunt, quasi propterea sit fortior sexus, ut eum facilius subingeret inimicus. Lucta est, prælium est, pugna est. Vir fortior femina, vit caput est femina. Femina pugnat, & vincit, tu hosti succumbis? Stat corpus, & caput

Ephes. 5.

iacet. Qui autem vxores nondum habetis, & tamen ad mensam dominicam iam acceditis, & carnem Christi manducatis, & sanguinem bibitis, si ducturi estis vxores, seruate vos vxoribus vestris. Quales eas vultis ad vos venire, tales & vos debent ipsæ inuenire. Quis iuuenis est, qui non castam velit ducere vxorem? Et si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? Intactam quæris intactus esto. Puram quæris, noli esse impurus. Non enim illa potest, & tu non potes. Si fieri non posset, nec illa posset. Quia vero illa potest doceat te quia fieri potest. Et illam ut possit, Deus regit. Sed tu gloriosior eris, si feceris. Quare gloriosior? Illam premit parentum custodia, refrænat infirmioris sexus ipsa vercundia. Postremo leges times, quas tu non times. Ideo ergo gloriosior eris, si feceris, quia tu si feceris, Deum times. Habet illa multa, quæ timeat præter Deum, tu solum Deum times. Sed tu quem times, maior est omnibus. Ipse timendus est in publico, ipse in secreto. Proceas, videris intras, videris, Lucerna ardet, videt te: lucerna extincta est, videt te. In cubile intras, videt te. In corde versaris, videt te. Ipsum time, illum cui cura est ut videat te, & vel timendo castus esto. Aut si peccare vis, quare vbi te non videat, & fac quod vis. Qui vero iam noveritis, corpus arctius castigate, & concupiscentiæ frænos nec ad ipsa quæ permissa sunt pariamini relaxare, ut non solum à concubitu illicito diuertatis, sed etiam licitum contemptis aspectum. Mementote in quocunque sexu sitis, siue mares siue feminae, angelorum vitam ducere vos in terra. Angeli enim non nubunt, neque vxores ducunt, Hoc crimus cum resurrexerimus. Quanto vos meliores, qui id quod erunt homines post resurrectionem, hoc vos incipitis esse ante mortem? Seruate gradus vestros, seruat enim Deus honores vestros. Comparata est resurrectio mortuorum, stellis in cælo constitutis. Stella enim ab stella differt in gloria, ut Apostolus dicit, Sic & resurrectio mortuorum. Aliter ibi lucebit virginitas, aliter lucebit castitas coniugalis, aliter ibi lucebit sancta viduitas. Diuersæ lucebunt, sed omnes ibi erunt. Splendor dispar cælum commune. Cogitantes ergo gradus vestros, seruantes & professionem vestram, accedite ad carnem domini. Qui se scit aliter esse, non accedat. Compungimini magis sermone meo. Congratiantur enim, qui sciunt seruare coniugibus quoddam à coniugibus exigunt, qui sciunt seruare omni modo continentiam, si hanc Deo vouerunt. Qui vero audiunt dicentem me, Quicunque non seruatis castitatem, nolite accedere ad illum panem, contristantur. Et ego nollem hoc dicere. Sed quid facio? Timebo hominem & taceam veritatem? Ergo si illi serui non timent Deum, etiam ego non timeam, quasi non sciam dictum esse, Serue nequam, & piger, tu dares, & ego exigerem. Ecce dedi domine Deus meus, ecce in conspectu tuo, & angelorum tuorum, & in conspectu ipsius plebis tuæ erogavi pecuniam tuam. Timeo enim iudicium tuum. Ego dedi, tu exige, Et si non dicam, facturus es. Ergo hoc potius dico, Ego dedi, tu conuerte, tu parce. Fac pudicos qui fuerunt impudici, ut simul in tuo conspectu cum iudicium venerit, gaudeamus, & qui erogauit, & cui erogatum est. Placeat hoc? Placeat. Quicunque impudici estis, corrigite vos, dum viuitis. Ego enim verbum Dei loqui

2. Cor. 6. cap. Si dicitur.

Math. 11.

1. Cor. 13.

Continetia & alii Deo voueri solent.

Math. 23.

possum, impudicos autem, & in nequitia perferentes, de iudicio Dei, & damnatione liberare non possum.

EIVSDEM IN FESTVM corporis Christi, Homil.

In 2. de ver. Ap. 1.

Joan. 6.

Ibidem.

Audivimus veracem magistrum, diuinum redemptorem, humanum saluatorem commendantem nobis precium nostrum, sanguinem suum. Locutus est enim nobis de corpore & sanguine suo, quod corpus dixit escam, sanguinem potum, sacramentum fidelium. Agnoscunt fideles. Audientes autem quid aliud quam vitam audiunt? Cum ergo commendans escam, & talem potum diceret, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis: & hoc diceret de vita: quis alius quam ipsa vita? erit autem illi homini mors non vita, qui mendacem putauerit vitam: scandalizati sunt discipuli eius, non quidem omnes, sed plures, dicentes apud semetipsos, Durus est hic sermo, quis cum potest audire? Cum autem hoc dominus apud semetipsum cognouisset, & murmur ac cogitationes audisset, cogitantibus nec sonantibus voce respondit, ut se auditos esse cognoscerent, & talia cogitare desinerent. Quid ergo respondit? Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius. Quid sibi vult, hoc vos scandalizat? Putastis quia de hoc corpore quod videtis partes facturus sum, & membra mea concisurus & vobis daturus: Quid si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius: Certe qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo & de corpore ac de sanguine suo dedit nobis salutem refectioem, & tam magnam breuiter soluit de sua integritate questionem. Manducant ergo qui manducant, & bibant qui bibunt, esuriant & sitiant, vitam manducant, vitam bibant. Illud manducare rescis est, sed sic rescicis, ut non deficiat vnde rescicis. Illud bibere quid est nisi viuere? Manduca vitam, bibe vitam, habebis vitam, & integra est vita. Tunc autem hoc erit, id est, vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi: si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritaliter manducetur, spiritaliter bibatur. Audivimus enim ipsum dominum dicentem, Spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam. Verba, quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt, inquit, quidam, qui non credunt, ipsi dicebant, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Durus est, sed duris, id est incredulis, sed incredulis. Sed ut doceret nos etiã ipsum credere doni esse nō meriti, Sicut, inquit, dixi vobis, nemo venit ad me, nisi cui datum fuerit à patre meo. Vbi autem hoc dominus dixerit, si superiora Euangelij recolamus, inueniemus eum dixisse, Nemo venit ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Non dixit, duxerit, sed traxerit. Ista violentia cordi sit, non carni. Quid ergo miraris? Crede, & venis, ama, & traheris. Ne arbitreris istam asperam, molestamque violentiam, dulcis est, suavis est, ipsa suauitas te trahit. Nonne ouis trahitur, cum esurienti herba monstratur? Et puto, quia non corpore impellitur, sed desiderio colligatur: sic & tu veni ad Christum, noli longa itinera meditari. Vbi

credis, ibi venis. Ad illum enim, qui vbiq̄ue est, amando venitur, non nauigando. Sed quoniam etiam in tali itinere abundant fluctus, & tempestates diuersarum tentationum: in crucifixum crede, ut fides tua lignum possit ascendere. Non mergeris, sed ligno portaberis. Sic sic in huius seculi fluctibus nauigabat ille, qui dicebat, Mihi Galat. 6. autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Mirum est autem quod prædicato Christo crucifixo, audiunt duo, vnus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit imputet sibi, qui ascendit, non arroget sibi. Audiuit enim à veraci magistro, Nemo venit ad me, nisi datum fuerit ei à patre. Gaudeat, quia datum est, gratias agat danti corde humili, non arroganti, ne quod humilis meruit, superbus amittat. Nam etiam qui iam in ipsa via iusti ambulant, si sibi eam tribuerint & viribus suis, pereunt de illa. Ideo humilitatem docens nos sancta scriptura, per Apostolum dicit, Cum timore, & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Et ne sibi aliquid inde darent quia dixit operamini, continuo subiunxit, Deus enim est qui operatur in vobis, & velle, & operari pro bona voluntate. Deus est qui operatur in vobis, ideo cum timore & tremore vallem facite, imbrem suscipite, depressa implentur, alta siccantur. Gratia pluuia est. Quid ergo miraris, si Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam? Ideo cum timore, & tremore, id est, cum humilitate. Noli altum sapere, sed time. Time ut implearis, noli altum sapere, ne siccetis. Sed iam, inquis, ambulo viam istam, opus erat ut discerem, opus erat ut per doctrinam legis scirem quid agerem. Habeo liberum voluntatis arbitrium, quis me ab ista via separabit? Si legas diligenter, inuenies quendam de sua quadam abundantia quam tamen acceperat, extollere se cepisse, dominum autem misericordem ut doceret humilitatem, quod dederat abstulisse: illum vero subito inopem remansisse, & misericordiam Dei recollectione confessum dixisse, Ego dixi in abundantia mea, non mouebo in æternum. Ego dixi in abundantia mea. Sed ego dixi, homo dixi, Omnis homo mendax. Ego dixi, Ego dixi in abundantia mea. Tanta erat abundantia ut hoc dicere auderem, Non mouebo in æternum. Quid deinde? Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem, Auertisti autem faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Ostendisti, inquit, mihi, quia illud quo abundabam de tuo erat. Ostendisti mihi vnde peterem, cui retribuere quod acceperam, cui gratias agere deberem, ad quem currerem, sitiens vnde impletur, & quo impletus essem ad quem custodirem. Fortitudinem enim meam ad te custodiam. Quod te largiente impleam, te seruatore non perdam. Fortitudinem meam ad te custodiam. Hoc ut ostenderes mihi, auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus, Conturbatus, quia siccatus: siccatus, quia exaltatus. Dic ergo siccus, & aridus, ut rursus implearis. Anima mea velut terra sine aqua tibi. Dic anima mea velut terra sine aqua tibi. Tu enim dixeras, non dominus dixerat, Non mouebo in æternum, Tu dixeras præsumens de te, sed non de tuo, & quasi putabas de tuo. Quid ergo dominus dicit? Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Sic Apostolus, Cum timore, & tremore, vestram ipsorum salutem operamini. Deus est enim, Bibl. Hom. tom. 3. D d 3 qui

Philip. 2.

1. Cor. 4.

Rom. 11.

Psal. 29.

Psal. 115.

Psal. 29.

Psal. 58.

Psal. 142.

Psal. 29.

Psal. 1.

Philip. 1.

qui operatur in vobis. Ergo exultate cum tremore, ne quando irascatur dominus. Video quia clamando praeuenitis. Quid enim dicitur. *Sim scitis, clamando praeuenitis.* Et hoc vnde habetis, nisi quia docuit ad quem credendo venistis: Hoc ergo dicit, audite quod nostis, non doceo, sed commemoro praedicando, immo nec doceo, quia nostis; nec commemoro quia meministis, sed simul dicamus quod nobiscum tenetis. Hoc dominus dicit, Apprehendite disciplinam, & exultate, sed cum tremore, vt semper humiles teneatis quod accepistis, ne quando irascatur dominus, vtique superbis sibi quod habent tribuentibus, non illi à quo habent gratias agentibus. Ne quando irascatur dominus, & pereatis de via iusta. Nunquid dixit, ne quando irascatur dominus, & non veniatis ad viam iustam. Nunquid ne quando irascatur dominus, & non vos perducatur ad viam iustam, aut non vos admittat ad viam iustam? Iam in illa ambulatis, nolite superbire, ne etiam de illa pereatis. Et pereatis, inquit, de via iusta, cum exarserit in breui ira eius super vos. Non in longum, Vbi superbis, ibi quod acceperas perdis. His territus homo quasi diceret, Quid ergo faciam? Sequitur, Beati omnes qui confidunt in eum, non in se, sed in eum. Gratia salvi facti sumus, non ex nobis, sed Dei donum est. Forte dicatis, Quid sibi vult quod hoc saepe dicit? Iterum hoc, & tertio hoc, & prope nunquam loquitur nisi quando dicit, Vtinam non sine causa dicam. Sunt enim homines ingrati gratiae, multam tribuentes inopi fauciaeque naturae. Verum est, magnas arbitrii liberi vires homo, cum conderetur, accepit, sed peccato amisit. In mortem lapsus est, infirmus factus est, à latronibus semivivus in via relictus est, in iumentum suum leuauit eum transiens Samaritanus, quod interpretatur custos, ad stabulum adhuc perducitur. Quid extollitur? Adhuc curatur, Sed sufficit, inquit, mihi, quod in baptismo accepi remissionem omnium peccatorum. Nunquid quia deleta est iniquitas, sanita est infirmitas? Accepi, inquit, remissionem omnium peccatorum. Prorsus verum est, deleta sunt cuncta peccata in sacramento baptismatis, cuncta prorsus dicta, facta, cogitata, cuncta deleta sunt. Sed hoc est quod infusum est in via, oleum, & vinum. Retinetis, semivivus in via ille à latronibus fauciatus, quomodo sit consolatus, accipies oleum, & vinum vulneribus suis. Iam vtique errori eius indultum fuit, & tamen sanatur languor in stabulo. Stabulum si agnoscitis, Ecclesia est. Stabulum modo qui viuendo transimus, domus erit, vnde nunquam migrabimus, cum ad regnum caelorum sani peruenerimus. Interim in stabulo libenter curemur, non adhuc languidi de sanitate gloriemur, ne nihil aliud superbiendo faciamus, nisi vt nunquam curando sanemur. Benedic, anima mea, dominum, dic, anima mea, dic, Adhuc in hac vita es, adhuc carnem fragilem portas, adhuc corpus quod corrumpitur aggrauat animam: adhuc post integritatem resurrectionis * accepisti remedium orationis; adhuc vtique dicis, donec sanetur languores tui, Dimitte nobis debita nostra. Dic ergo anima tua, humilis vallis, non erectus collis, dic anima tua, Benedic anima mea dominum, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Quas retributiones? Dic, enumera, gratias age, Quas retributiones? Qui propicius sit omnibus iniquitati-

1. Gal. 2.

Ephes. 2.

Luc. 10.

Psal. 102.

Sap. 9.

* Al. remissionis.

Matth. 6.

Psal. 102.

bus tuis. Hoc factum est in baptismo. Quid fit modo? Qui sanat omnes languores tuos. Hoc fit modo, Agnosco. Sed quando hic sum, corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Dic ergo & quod sequitur, Qui redimit de corruptione vitam tuam. Post redemptionem de corruptione quid restat? Quando corruptibile hoc induerit in corruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors contentio tua? Vbi restet. Vbi est mors aculeus tuus? Quæris locum & non inuenies. Quid est aculeus mortis? Quid est, vbi est mors aculeus tuus? Vbi est peccatum? Quæris, & nusquam est, Aculeus enim mortis est peccatum: Apostoli, non mea verba sunt. Tunc dicitur, Vbi est mors aculeus tuus? Nusquam erit peccatum, nec quod te capiat, nec quod te impugnet, nec quod conscientiam tuam titillet. Tunc non dicitur, Debita nostra dimitte nobis: sed quid dicitur? Domine Deus, noster pacem da nobis, omnia enim reddidisti nobis. Denique post redemptionem ab omni corruptione quid restat nisi corona iustitiae? Ipsa certe restat, sed etiam in ipsa vel sub ipsa non sit caput turgidum, vt recipiat coronam. Audi, attēde Psalmum quam nolit corona illa turgidum caput. Cum dixisset, Qui redimit de corruptione vitam tuam, qui coronat te, inquit, iam hic dicitur eras, Coronat te, merita mea fatentur, virtus mea fecit hoc, debitum redditur, non donatur. Audi potius Psalmum, nam & hoc tu dicis: Omnis homo mendax. Audi Deus quid dicat, Qui coronat te in miseratione & misericordia. De misericordia te coronat: de miseratione te coronat. Non enim dignus fuisti quem vocaret, & vocatum iustificaret, & iustificatum glorificaret. Reliquiae per electionem gratiae saluae factae sunt. Si autem gratia, non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Nam ei qui operatur, merces non imputabitur secundum gratiam, sed secundum debitum. Apostolus loquitur, Non secundum gratiam, sed secundum debitum. Te autem coronat in miseratione & misericordia: & si tua merita praecesserunt, dicit tibi Deus, Discute bona merita tua, & videbis quia dona sunt mea. Hac est iustitia Dei. Quomodo dicitur, Domini est salus non qua saluus est dominus, sed quam dat eis quos saluos facit: sic & Dei gratia per Iesum Christum dominum nostrum, iustitia Dei dicitur, non qua iustus est dominus, sed qua iustificat eos quos ex impiis iustos facit, Quidam vero, quoniam aliquando Iudaei & Christianos se dici volunt & adhuc ignorantēs Dei iustitiam, suam volunt constituere, etiā temporibus nostris, temporibus aperta gratiae, temporibus nunc reuelatae, prius occultatae gratiae, nunc in area manifestae gratiae quae aliquando latebat in vellere: paucos intellexisse video, plures non intellexisse nequaquam tacēdo fraudabo. Quidam de antiquis iustis Gedeō petiuit à domino signum & dixit, Peto, domine, vt vellus, quod in area pono, complatur, & area sicca fit. Factum est, complatum est vellus, area tota sicca erat. Expressit manē vellus in peluim, quoniam humilibus datur gratia, & in pelui dominus nostris quid fecerit discipulis suis. Item petiuit alterum signum, Volo, inquit, domine, vt vellus siccum sit, area compluta. Et hoc factum est. Repete tempus veteris testamenti, gratia occultata est in nube

Sap. 9.

1. Cor. 15.

Matth. 6. Eph. 2.

2. Tim. 4.

Rom. 11.

Rom. 4.

Rom. 10.

Indic. 6.

1. Cor. 4.

Indic. 6.

nube tanquam imber in vellere. Attēde modo tempus noui testamenti, discute gentem Iudaeorum, quasi vellus siccum inuenies, orbis vero totus tanquam illa area plenus est gratia, non occultata, sed manifesta. Vnde multum plangere cogimur fratres nostros, qui non contra occultam, sed contra apertam gratiam, manifestamque contendunt. Ignoscitur Iudaeis, Quid Christiani? Quare inimici gratiae Christi? Quare de vobis praesumentes? Quare ingrati? Quare enim Christus venit? Nunquid natura hic non erat? Natura non erat, quam multum laudando decipitis? Nunquid lex hic non erat? Sed ait Apostolus, Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Quod ait Apostolus de lege, hoc nos istis dicimus de natura. Si per naturam iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Quod ergo dictum est de Iudaeis, hoc omnino in istis videmus. Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Quid est non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiae Dei non sunt subiecti. Fratres mei, compatimini mecum. Vbi tales inuenieritis occultare nolite, non sit in vobis peruersa misericordia: prorsus vbi tales inuenieritis occultare nolite. Redarguite contradicentes, & resistetes ad nos perducite. Iam enim de hac causa duo consilia missa sunt ad sedem apostolicam, inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est, vtinam aliquando finiatur error. Ergo vt aduertant monemus, vt instruantur docemus, vt mutantur oremus. Conuersi ad dominum.

S. CYRILLI EPISCOPI
Alex. superioris Euang.
expositio.

Caro enim mea vere est cibus, &c. Distinguit rursus inter mysticam benedictionem, & manna, & aquarum fluentia ex lapide, & calicis sancti communicationem. ita iterum eadem repetit; ne magis mannae miraculum admirentur, sed ipsum potius suscipiant, qui caelestis panis est, & aeternae vitae largitor; patres enim, inquit, vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis, qui de caelo descendit; vt aliquis ex ipso comedat, & non moriatur. mannae namque alimentum non aeternam vitam, sed breue famis remedium afferbat. Non ergo erat cibus verus, id est, panis de caelo. Sanctum vero Christi Corpus ad immortalitatem, & vitam aeternam nutrens cibus est, ita inquit, sed aquam illi ex petra biberunt: quid igitur inde lucrati sunt, qui mortui fuerunt? non erat igitur potus ille verus, sed verus potus est sanguis Christi, quo radicatus mors eueritur, atque destruitur. Non enim hominis simpliciter sanguis est; sed eius, qui naturali vita coniunctus, vita effectus est. Propterea corpus, & membra Christi sumus; quia per hanc benedictionem mysterij, ipsum filium Dei suscipimus. Qui manducat meam carnem, &c. Quoniam res ardua est, & fide magis, quam alio modo recipitur; ideo multis, atque variis modis mirabilem eius vilitatem exponit, fundamentum, & basim fidem esse confirmans: qui manducat, inquit, carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo. Sicut enim, si quis liquefactae cerae aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat, necesse est, si quis

carnem, & sanguinem domini recipit, cum ipso ita coniugatur, vt Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur. Simile quodammodo apud Mattheum comperies; Simile est, inquit, regnum caelorum fermento, quod acceptum abscondit mulier in farinae satis tribus. Quid igitur femina sit, & quae farorum trinitas, aut omnino farum quid sit, loco suo dicitur. Nunc autem de fermento solum dicamus. Sicut parum (vt Paulus ait) fermenti totam massam fermentat, sic paruula benedictio totum hominem in seipsum attrahit, & sua gratia replet, & hoc modo in nobis Christus manet, & nos in Christo. Verè enim totum fermentum in totam massam pertransit, sed sensus quidem loci huius hic est. Nos verò, si vitam aeternam consequi volumus, si largitorem immortalitatis habere in nobis desideramus, ad recipiendam benedictionem libenter concurramus; caueamusque; ne loco laquei damnosam religionem diabolus nobis praetendat. Rectè, inquit, dicis scripta tamen esse non ignoramus; iudicium sibi comedere, atque bibere illum, qui de pane comedit, & de calice bibit indigne. Ego igitur probo me ipsum, & indignum inuenio. quando igitur, quicumque tu es, qui ista dicis, dignus eris? quando Christo te ipsum offeres? Nam, si peccando indignus es, & peccare non desinis (quis enim delicta intelligit secundum psalmistam) expers omnino eris viuificae huius sanctificationis. Quare pius, quæso, cogitationes suscipias, studiosè, sancteque viuas, & benedictione participes; quæ (mihi crede) non mortem solum; verum etiam morbos omnes depellit: sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sanientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit; nec in quibus sumus peccatis, confidat; sed aegrotos curat, collisos redintegrat; & sicut pastor bonus, qui animam suam pro omnibus posuit, ab omni nos erigit casu. Quod aliena vita filius particeps non est sed ipse secundum naturam vita est. Sicut misit me viuens pater, &c. Latet sensus horum verborum, nec ita facile querentibus appareat; qui tamen cum fide quaerunt, facile ipsum inuenient. Cum igitur missum se esse filius dicit, tunc incarnatum se esse, & nihil præter hoc aliud denorat, incarnatum autem verbum Dei cum dicimus, totum se hominem assumpsisse intelligimus: quem admodum igitur (inquit) homo factus sum voluntate patris, qui è naturali vita emanauit, & homo factus viuo, corpusque meum vita repleui; non aliter, qui carnem meam manducat, propter me viuet. Mortalem enim carnem assumpti: sed, quia naturaliter vita existens, habito in ipsa, totam ad vitam meam reformauit non enim sum victus interitum carnis, sed vt Deus, omnem interitum, & mortem ipse superauit. vt igitur (non enim grauior iterum dicere) quamuis me pater misit, id est, homo factus sum, viuo tamen propter patrem, id est, genitoris naturam ad vnguem conferuo: sic, qui manducatione carnis meae me recipiet, viuet profecto totus ad me reformatus, qui viuificare possumus quoniam ex viuo patre sum. A patre autem se carnem factum esse affirmat, cum scriptum sit, spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obambrauit tibi: vt rursus intelligas, quia vna patris, & filij, & spiritus sancti natura sit: ideo non esse diuinas operationes, sed, quod ab vna persona factum dicitur, id opus trinitatis totius est. Cum

Matth. 13.

1. Cor. 5.

1. Cor. 11.

Psal. 18.

Mirabile Eu. ch. aristia eff. 111.

Luc. 1.

enim consubstantialitate vnum sit trinitas: vna profecto est virtus eius, atque potentia, omnia enim ex patre per filium in spiritu sunt. Sed dicamus rursum, quod sapius diximus; nam, etsi aures auditorum eadem dicentes obtundimus; tamen esse non sumus nescij. cōsuevit Christus, quæ vim humanam excedunt, ea patri attribueret: humiliavit enim seipsum factus homo; & ideo conuenientem homini mensuram non recusat: pater, inquit, qui in me manet, ipse facit opera: patri ergo etiam incarnationis operatione, quoniam virtutem excedit humanam, vt solet, accommodat. Sed clamabunt rursum aduersarij Christi, ac dicent; Et quomodo aliter naturam suam filius, aut quomodo magis aperte maiorem esse patrem postere ostendere, quam si diceret, propter patrem se viuere? Nam, si pater filio vitam largitur, quis adeo mente captus est, vt non videat non esse idem natura vitam, & quod vita participat? Hæc illi. Nos autem stulta dici à stultis dicimus, & cor eorum inania intelligere, & seductionem, ac errorem in verbis eorum habitare non ambigimus. Quomodo enim hæc vltima seductio non est: quæ à viuificante Christo alienare multos non effubescunt, vitæ participem ipsum prædicantes, sicut & creaturas? an etiam animal dicitur esse filium? quoniam omne animal non ipsum vita, sed vitæ particeps est. Aliud enim animal, est, aliud vita, quæ in ipso est. Nã, si idem esset animal, & vita, omne animal profecto vita diceretur: quod nemo mentis compos vnquam cogitauit. Vnigenitus ergo animal non est, sed vita secundum naturam. Aliter verum illud non esset; ego sum resurrectio, & vita: vita porro illud est, quod viuificat, non quod ab alio viuificatur; sicut & sapientia, quod sapientem facit, non quod sapiens sit. Vita autem Christus est; Ego, inquit, sum vita, & psalmista de ipso ad patrem dicit; Quia fons vitæ apud te: & Ioannes in epistolis, quod erat ab initio, quod audiuius, quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ palparunt de verbo vitæ: & vita manifesta est, & vidimus, & testimoniū perhibemus: & annuncio vobis vitam æternam, quæ apud patrem erat, & manifesta est: vides latius hic illud psalmistæ exponi: quoniam apud te fons vitæ. Erat enim & est fons vitæ filius apud patrem. Sed ipsum Ioannem rursum audiamus; Et scimus, ait, quia filius Dei venit; & dedit nobis mentem, vt cognoscamus verum, & scimus in vero filio eius Iesu Christo: hic est verus Deus, & vita æterna. Quis igitur patietur has nugas? Quis merito istos impios non appellabit, qui cum scriptura clamer, verum Deum & fontem vitæ, & vitam æternam filium esse, vitæ Christum participem audeant dicere? quomodo autem erit verus Deus, aut fons vitæ, qui vita indigens ab alio eam consequitur? Sed vitam, iniquiunt, dicimus filium: quia, cum patrem, qui vita est, in se habeat, ipse quoque viuificare potest. Magni animi hæc oratio est, cum enim idcirco vitam appellari filium dicitis, quoniam, cum in se patrem habeat, potest indigentia vitæ viuificare: quomodo non immensam hic sermo parturit malitiam? an ignoratis, quid secundum naturam sit, quid ex eo, quod sit secundum naturam, & quasi compositum? veluti calidum natura ignem putamus: calida vero etiam alia sunt, ex igne ita facta, vt puta ferrum, aut lignum; non tamen, quia ignita sunt, propterea ignis erunt: alienam enim, non

Ioan. 14.

Esai. 32.

Ioan. 11.

Ioan. 14.

Psal. 35.

1. Ioan. 1.

1. Ioan. 5.

naturalem caliditatem retinent: & Grammatica, vel Geometria, scientia quædam est; qui vero scit, non est Grammatica, sed ab ea Grammaticus, vel Geometricus denominatur. Eodem modo & vita secundum naturam aliud profecto est, quam ea, quæ ad ipsam transformantur. Cum igitur in filio patre, qui naturaliter vita est, esse asseratis, atque ideo viuificare filium posse contendatis, non recte affirmatis, filium esse vitam, cum vitæ magis particeps sit; siquidem in eo vita vt in materia secundum vos est; & sic habitudine quadam, non substantialiter ad dignitatem viuificantis patris ascendit: & quemadmodum nullus recte, quamuis ab ignito ferro calefaciat, ab igne se calefcere dicit; nemoque non insanus, quia Geometras docendo quispiam facit, Geometriam eum appellabit: eodem certe pacto, si filius naturaliter vita non sit, sed propter inhabitantem patrem; non recte, quoniam alios viuificat, vita poterit appellari. Propterea quid prohibebit vnum de hominum numero, corruptibilis filium naturæ opinari, si propter patrem viuuit, id est, ab eo vita donatur, vt isti sentiunt? Corrumperetur enim, nisi viuentem patrem in ipso haberet. Et, si verax ipse est, sicut certe est, sicut ipse in se patrem habet, qui naturaliter vita est; sic ipse quoque in patre est, qui substantialiter secundum vos vita non est. Ego enim, inquit, in patre & pater in me est, & tacebo impietatem, quæ sequitur, imo dicam in redargutionem ipsius impietatis. Erit enim pater vita prius cum in se habeat naturam corruptibilem. hæc nos & cogitare, & scribere, peruicacia vestra cogimur, impellimur enim exquisitius ad vtilitatem legentium ista scribere, Nam, si vitam secundum naturam patrem esse cõceditis probe id quidem, sed vita etiam secundum naturam filius est. Id enim ex verbis etiã vestris sequitur: Quid enim in filio, cum in ipso sit, pater operabitur? An suam vitam tanquam indigenti, nec à se habenti ei donabit? & quomodo non erit absque vita naturaliter filius? Quod autem à se ipso vitam non habet, quomodo corruptibile non erit? sed non largitur vitam filio pater, vitam enim genuit: atque ideo ipse filius vita per seipsum est. Quomodo igitur ideo vita erit: quia patrem in se ipso habet? Nam, si absque patre viuere intelligitur, non viuuit propter patrem, id est, non habet vitam participatione. Quod si propter patrem ita viuuit vt ipsi intelligunt, non habebit ipse propriam vitam sed mutuo ab alio accipit, & vt dicebamus, corruptibilis potius est naturæ & animal magis quã vita. Quomodo igitur seipsum vitam appellat? An tibi quoque licebit dicere: ego sum vita? Quod si non licebit sicuti certe creaturæ non licet, filius certe, qui hoc de se vere dicit nouit se vitam naturaliter esse, aliter quomodo erit character hypostaseos genitoris? Quomodo imago, figura & similitudo exquisita? Quomodo non recte dicebar Philippus, ostende nobis patrem, & sufficit nobis? Sicuti enim vos dicitis: poterit aliquis vidisse filium, qui patrem non vidit. siquidem pater secundum vos substantialiter vita est, filius autem vitæ particeps. Nemo enim vnquam in viuificato viuificantē cõspiciet: nec per indigentem non indigentem recte intelliget, ita falso illud dixerit necesse esse. Qui me videt, videt & patrem. Qui ergo immaculata ecclesiæ dogmata sequitur, fugiat ab istis, & ad simplicem veritatis pulchritudinem vias dirigat suas, & sicuti

Ioan. 10.

Ioan. 14.

& sicuti patrem, vitam esse naturaliter credit: sic filium quoque vitam esse substantialiter non dubitet: vt enim lumen de lumine est, sic & vita de vita: & quemadmodum, quæ luce indigent per filium pater illuminat, & sapientes per eum facit; sic quæ vita egent, per filium vt per vitam suam, quæ ex ipso emanat, viuificat. Quando igitur ipse dicit, *viuo propter patrem*; noli cogitare, ideo ipsum viuere quoniam à patre vitæ recipiat, sed quoniam ex viuo naturaliter patre natus est: propterea se quoque viuere naturaliter videlicet confirmat. Non enim potest non viuere: qui ex viuo vere natus est patre; vt, si quidam diceret rationalem se hominem esse, quia ex rationali natus est; sic & vnigenitus Dei filius, viuo, inquit, propter patrem. Nam, quoniam vita secundum naturam genitor meus est & quia ego naturaliter eius filius sum, hanc naturæ eius proprietatem, id est, vitam naturaliter mecum habeo. Cum igitur vnus ex vno intelligatur (ex patre enim filius est) vere, ac proprie perfectionibus patris glorificatur. *Hic est panis, qui de celo, etc.* Magna certe vita, quæ à magnis aguntur, ideo quæ à Deo nobis præbentur, digna profecto diuina magnificentia sunt. Si enim credis de celo panem descendisse quod quidem quam maximum est: cur non credis æternam ab eo vitam credentibus immitti? Hic enim effectus profecto demonstrabit de celo, id est, ex Deo esse hunc panem. decet enim æterna esse, quæ ab æterno donantur. Non enim prudenter quæ ad breue tempus sufficiunt, hoc nomine appellabuntur: nec panis erat ex Deo, quem maiores Iudeorum comederunt & mortui sunt. Nam, si de celo, & ex Deo fuisset, liberasset à morte participantes; contra vero corpus Christi panis de celo est, quia æternam comedentibus vitam largitur. Magnum certe signum deitatis in hoc corpore naturæ habitare, quoniam illa hiic donantur quæ certam omnem naturam excedunt, atque ideo à rudioribus minus creduntur. sed diuina illa natura summas largitur diuitias, quas Paulus quoque admiratus clamat, non vidit oculus, non audiuit auris, non ascenderit in cor hominis, quæ Deus diligens se preparauit, sed lex ista vt magna in paruis figurata: vmbra enim, atque imago nem futurorū bonorum non ipsarum rerum veritatem habebat. ita in alimento mannae benedictio hæc Christi figurabatur, & futura denotabatur.

1. Cor. 2. Hic et.

S. GAUDENTII EPISCOPI Brixienfis Tractatus, A regressu fonte neophytis, de ratione Sacramentorum, quæ catechumenos audire non congruit: licet eadem scripta in Euangelijis patere omnibus videantur.

Ep. secundus de iudicij, qui habetur in 7. Bibl. ss. Panem.

Resurgente Christo à mortuis, vitio in Aegyptios per sacramentum Baptismi facta est, pauescentibus inferis, ipse ad suscitationem sui corporis reuerente, inimici Dei, hostes quippe populi eius, extincti sunt. Clamat enim, spiritus Prophetalis; Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant, qui oderunt eum, à facie eius; sicut defecit fumus, deficiant: Sicut liquefcit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei, & sicuti epulentur. Redemptionem misit pius pater

Psal. 67.

populo suo, memor testamenti sancti sui, quod disposuit Patribus nostris, Abraham, & semini eius in sæcula. Potens enim Deus suscitauit de lapidibus istis, quondam durissimis Gentibus, filios Abraham. Nunc dicant omnes, qui redimuntur à Domino, quos redemit de manu inimicorum, de regionibus congregauit eos, à solis ortu, & occasu, ab aquilone, & mari: Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. Nam in exitu illius Israel de Aegypto, domus Iacob de populo Barbaro, Iudæa tantum facta est sanctificatio eius: nunc autem beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius, Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum repta sunt peccata. Non enim est distinctio Iudæi, & Græci. Idem namque Dominus, diues in omnes, qui inuocant illum. Quia, sicut scriptum est; Omnis, quicumque inuocat nomen Domini, saluus erit. Quotquot igitur inuocantes Dominum salutem recipimus, extinctis Aegyptiis, discamus manducare Pascha, non sicut insipientes Iudæi, qui post aduentū veritatis adhuc vmbra sequuntur, quem quisque per vnquamq; domum, quartadecima die mensis primi occidens, & comedens. Ex quo enim venit, cuius vmbra fuerat ista ovis (verus ille Agnus Dei, Dominus Iesus, qui tollit peccata mundi, & dixit; Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis meū sanguinem, non habebitis vitam in vobis ipsis) frustra iam Iudæi carnaliter exercent, quod nisi nobiscum spiritualiter fecerint, habere in se vitam non poterunt. Lex enim spiritualis est, vt ait Apostolus: & Pascha nostrum immolatus est Christus. Quæ verò virtutes præfigurata sunt spirituales in ipsa historia Exodi, vbi celebratio Paschæ narratur, qui sit decimus dies, qui quartadecimus, quæ immolatio perfecti, masculi, aniculi agni ad vesperam, qui sanguis liniendus in postibus, quæ conuocatio vicinorum, quæ calcamenta, qui baculi, quod fermentum, quæ azyma, necesse est vt, adiuuante Domino, à die crastina incipiamus exponere. Modò autem ea solū de ipsa lectione carpenda sunt, quæ præsentibus Catechumenis, explanari non possunt, & necessariò tamen sunt aperienda Neophytis. In vmbra illius legalis Paschæ non vnus agnus occidebatur sed plures. Singuli enim occidebantur per domos: nam sufficere vnus non poterat vniuersis, quoniam figura erat, non proprietas Dominicæ passionis, Figura etenim non est veritas, sed imitatio veritatis. Nam & homo ad imaginem Dei factus est. Nec tamen idcirco Deus est: Tametsi ea ratione, quæ imago Dei dicitur, dicatur & Deus, quomodo natura vnus Deus est, positione plures. Ergo in hac veritate, qua sumus, vnus pro omnibus mortuus est. Et idem per singulas Ecclesiarū domos in mysterio panis, ac vini reficit immolatus, viuificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus. Hæc agni caro, Hic sanguis est. Panis enim, qui de celo descendit, ait; Panis, quem ego dabo, caro mea est pro sæculi vita. Rectè etiam vini specie rum sanguis eius exprimitur, quia cū ipse in Euangelio dicit; Ego sum vitis vera: satis declarat, sanguinē suum esse omne vinum, quod in figura Passionis eius offertur: vnde beatissimus Patriarcha Iacob de Christo prophetauerat dicens; Lanabit in vino stolam suam, & in sanguine vuz amictum suum. Stolam quippe nostri corporis

Luc. 1.

Math. 3.

Luc. 3.

Psal. 106.

Psal. 113.

Psal. 31.

Rom. 10.

Ioan. 1. 6.

Rom. 7.

1. Cor. 5.

Exod. 12.

Idem Agnus per singulas Ecclesias consecratus, immolatur. Ioan. 6.

Sanguis Christi in specie vini exprimitur, & offertur. Gen. 49.

poris indumentum suo proprio erat sanguine abluiturus. Ipse igitur naturam creator, & Dominus qui producit de terra panem, de pane rursus (quia & potest, & promisit) efficit proprium corpus. Et qui de aqua vinum fecit, & de vino sanguinem suum. Qualiter itaque in aducari debeat Agnus iste, ex ipsa lectione debemus advertere. Non edetis quid ab eo erudum, neque coctum in aqua, sed assatum igni. Caput cum pedibus, & interaneis. Duæ sunt spirituales intelligentiæ in his dictis, quarum si unam sequaris, ambas noveris. Omne corpus divinæ scripturæ, tam veteris quàm novi testamenti, filium Dei continet, vel venturum promittens in hominem, vel iam venisse declarans. Vnde B. Philippus inuentus à Christo, inuenit Nathanael, & dicit ei, Quæ scripsit Moyses in lege, & prophetis, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. & quid plura, charissimi? in ipso continetur omnis lex, & verus, & noua: & sic dixerim, Ipse est anima legis. Ipse enim per Moysen loquutus est, cum dixit illi, Ego aperiam os tuum, & inspirabo, quæ debeas loqui. Ipse & per Prophetas, cum dicit; Qui loquebar in Prophetis, Ecce adsum. Ipse etiã per Apostolos, cum dicit Paulus; An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Has igitur immaculati Agni carnes, id est, doctrinæ eius viscera, neque eruda sine interpretatione sumi oportet, neque cocta in aqua, id est, eorum differtione dissoluta, atque decocta, qui velut aqua deorsum fluunt, nihil supernum sentientes, sed assata, inquit, igni, id est, spiritu Diuino solidata; atque tosta. Ignis enim sursum versum tendit. Vnde dicebat Dominus Iudæis; Vos de inferioribus estis, ego de supernis sum. Ergo, quoniam membra Agni Dei scripturæ eius diximus, videamus quid est caput cum pedibus, & interaneis, videlicet ut in capite Diuinitatem accipias, in quatuor Euangelistarum testimonio: pedes ad incorporationem sumimus circa finem seculi celebratam. Pedes enim extremæ partes sunt corporis: in interaneis autem percipias occulta mysteria. Et non relinquitis, inquit, ex eo vsque in mane, & os non cõstringetis ex eo. Quæ autem superferunt ex eo vsque in mane, igne cremabitur: hoc est, si qua mysteriorum supera uerint, in mane illius futura Resurrectionis manifestanda: quæ capere modò non possumus, Modò enim scio ex parte, inquit, Apostolus, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Hæc igni cremanda sunt: id est, diuino tradenda spiritu: ut ea, quorum rationem modò non capimus, ardentis fidei spiritu cõsumantur. Quod autem dixit; Os non conteretis ex eo: hoc præcipit, ut omne, quod est in scripturis robustius, atque validius, non comminatur, neque quassetur, sed solidum maneat, quod præceptum non custodientes, merito Væ excipiunt ab eo, cuius ossa comminuunt. Væ vobis, inquit, Scribæ, & Pharisei, hypocritæ, qui decimatis mentam, & anetum & cyminum, & reliquistis quæ fortiora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem. Hæc sunt ossa Agni. Et alibi ad ipsos; irritum facitis, inquit, verbum Dei, ut traditiones vestras statuat. Adicit verò Deus in Exodo superioribus dictis, hæc; Sic autem comedetis illum agnum, videlicet, lûbi vestræ præcincti, & calciamenta vestra in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris, & edetis illud festinâter: Pascha enim est Domini. De calciamentis, &

Christus de pane efficit proprium corpus, quia potest, & promisit.

Sane intelligendus est aduentus verbi in hominibus pro ipsamet incarnatione.

Esa. 52.

1. Cor. 13.

1. Ioh. 7.

Exod. 12.

1. Cor. 13.

Matth. 23.

& baculis longa ratio est, quæ alio tempore disferetur. De præcinctiõne lumborum, quod frequenter à me latius dictum est, breuiter nunc dicetur. Scribitur in Hieremia; Et tu præcinge lumbos tuos, & dices ad populum, &c. Et ad sanctum Iob; Præcinge tanquam vir lumbos tuos: interrogabo autem te, tu verò respondeas mihi: Vbi eras, cum ego fundarem terram? & reliqua. Apostoli quoque audiunt; sint lumbi vestri præcincti, & cur istud tantopere inbeatur, in Ioanne Baptista cognoscitur, qui zona pellicea præcinctus erat circa lumbos suos. Lumborum ratio quæ sit, significat Apostolus ad Hebræos; Adhuc, inquit, in lumbis Patris erat Leni: id est, sacerdotali genere, quando occurrit illi Melchisedech. Illi; Cui? Sancto utique; Abrahæ. Zona ergo pellicea circa lumbos, mortificationem significat vitiorum. Pellis enim, quæ aptatur in vsum, non nisi mortui animantis est. Oportet ergo nos ex præcepto Dei mortificare prius concupiscentias carnis, & sic accipere corpus Christi, qui pro nobis seruientibus in Agypto, est immolatus. Propter quod probet se homo, ut ait Apostolus, & sic de isto pane manducet, & de calice bibat. Quod autem dicitur cum festinatione illud manducandum: præcipit, ne lento corde, & ore languido, Sacramentum Domini corporis sumamus, & sanguinis: sed cum omni auditate animi, quasi verè esurientes, & sitientes iustitiam. Beati enim (Dicit Dominus Iesus) qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Concludens autem proposita lectio præclara, quæ dixerat, sine dignissimo; Pascha est enim Domini. O altitudinè diuinitarum, & sapientiæ & scientiæ Dei! Pascha est, inquit, Domini: hoc est, transitus Domini, ne terrenum putes, quod cœlestis effectum est, per eum, qui transit in illud, & fecit illud suum corpus, & sanguinem. Nam quod supra generaliter exposuimus edenda de carne Agni, specialiter in degustandis seruandum est iisdem mysteriis Dominicæ passionis: ut neque erudam carnem, erudamque sanguinem, sicut Iudæus, esse putes, & respuas dicēs; Quomodo potest iste dare carnem suam manducare? neque in olla cordis carni, humoribus per naturam semper obnoxij, ipsum decoquas sacramentum, commune illud, ac terrenum esse existimans. Sed ut per ignem diuini Spiritus id effectum, quod annunciatum est, credas: quia, quod accipis, corpus est illius panis cœlestis, & sanguis est illius sacræ vitis. Nam, cum panem consecratum, & vinum discipulis suis porrigeret, sic ait; Hoc est corpus meum, hic est, sanguis meus. Credamus quæso, cui credidimus. Nescit medicum Veritas. Idem, cum de corpore suo manducando, & sanguine suo bibendo turbis loqueretur stupentibus, ac mussitantibus; Durus est hic sermo, & quis eum potest audire? ut abstergeret per ignem cœlestem eas cogitationes, quas vitandas esse prædixit, sic adiecit; Spiritus est, qui viuificat, nam caro nihil prodest. Verba, quæ ego locutus sum vobis, Spiritus, & vita sunt. Et idcirco caput Diuinitatis eius, cum pedibus incorporationis, & interioribus simul iubemur manducare mysteriis: ut pariter vniuersa, quemadmodum tradita sunt, credamus, non infringentes os ipsius illud solidissimum, Hoc est corpus meum, hic est, sanguis meus. Si quid autem superferuerit, etiam nunc in viuificatusque sensu, quod expositione ista

Hier. 1.

Iob. 38. 42.

Luc. 11.

Luc. 7.

Heb. 7.

1. Cor. 11.

Matth. 5.

Rom. 1.

Pan. 1. 1.

Ioh. 6.

Vides quomodo aperte agitur veritas carnis & sanguinis Christi in Eucharistia.

Ioh. 6.

HILARII ARELATENSIS EPISCOPI IN EODEM FESTO, HOMILIA.

Magnitudo celestium beneficiorum angustias humanæ mentis excedit, & propterea ita ordinavit diuina prouidentia, ut quod capere in nobis ratio rerum mole victa non poterat, fides deuota conciperet, & intellectum credulitas robusta nutrebat. Cum ergo per primam transgressionem, quæ per Adâm originem, & morte teneremur obnoxij, prospiciens ex alto Deus, in quo essemus generi debitores iuxta qualitatem captiuitatis separauit munus redemptionis, id est, ut pro debita morte offerret in debitâ, quia nec nos habebamus vnde viueremus, nec ille vnde moreretur Materiam de nostra mortalitate suscepit; ut de suo immortalitate collata mori posset vita pro mortuis. Et ideo, quia corpus assumptum ablatum erat ex oculis nostris, & sideribus illatum; necessarium erat ut nobis in hac die sacramentum corporis, & sanguinis sui consecraret, ut cõleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium, ut quia quotidiana, & indefessa eurrebat pro hominum salute redemptio; perpetua esset etiam redemptionis oblatio, & perennis illa victima viueret in memoria, & semper præfens esset in gratia. Verè vnica & perfecta hostia, fide æstimanda, non specie, nec exteriori cõfensâ visâ, sed interiori affectu. Vnde merito celestis cõfirmat auctoritas: *Quia caro mea verè est vobis, & sanguis meus verè est potus.* Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem quæ auctor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam inuisibilis sacerdos, visibilis creaturas in substantia corporis, & sanguinis; seruis panis conuerti in verum Christi corpus, & verè sanctificatione repetita: recipite, & bibite; hic est sanguis meus. Ergo sicut ad nutum præcipientis, itaque per seruum domini repente ex nihilo subititerunt excelsa cælestium potentiam. In exteriori nihil additum est, & totus in interiore homine mutatus est, ac sic homo Christi filius effectus, & Christus in hominis mente formatus est. Sicut ergo sine corporali sensu, præterita vilitate deposita, subito nouam indutus es dignitatem, & sicut hoc, quod in te Deus Iesû curauit, infecta diluit, maculata detexit, non oculis, sed sensibus tuis credis, ita & tu cum ad reuerendum altare salutari cibo, potuque reficiendus accedis, sacrum Dei tui corpus & san-

Ex homil. 5. de Pascha.

Vides hic afles creaturas in substantia corporis, & sanguinis; seruis panis conuerti in verum Christi corpus, & verè sanctificatione repetita: recipite, & bibite; hic est sanguis meus.

Hier. 11.

Eucharistia est sacrificium ad Christum.

Ioh. 6.

Christus suos appetit, & ab eis accipit.

1. Cor. 11.

Christus in hominibus sumit.

Matth. 5.

Christus in his facit.

ista non ceperit, ardore fidei concremeret: quoniam Deus noster ignis consumens est, purgans, erudiens, & illuminans corda nostra ad intelligentiam diuinorum: ut & ipsus à Christo instituti sacrificij celestis causam, rationemque noscamus inenarrabili dono eius, sine fine gratias relaturi. Nam vere istud est hæreditarium munus testamenti eius noui, quod vobis ea nocte, qua tradebatur crucifigendus, tanquam pignus suæ præsentis dereliquit. Hoc illud est viaticum nostri itineris, quo in hac via vitæ alimur, ac nutrimur, donec ad ipsum pergamus, de hoc seculo recedentes. Vnde dicebat idem Dominus; Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis ipsis. Voluit enim beneficia sua permanere apud nos; voluit animas precioso sanguine suo semper sanctificari per imaginem propriæ Passionis, & ideo discipulis fidelibus, mandat, quòs primos, & Ecclesiæ suæ constituit Sacerdotes, ut indefinenter ista vitæ æternæ mysteria exercerent; quæ necesse est à cunctis sacerdotibus per singulas rotas orbis Ecclesiæ celebrari, vsque quo iterum Christus de calis adueniat, quo & ipsi Sacerdotes; & omnes pariter fidelium populi exemplar passionis Christi ante oculos habentes quotidie, & gerentes in manibus, ore etiam fumentes, ac pectore, redemptionis nostræ in debili memoria teneamus, & contra venena Diaboli dulcem medicinam sempiterni tutaminis consequamur. Sicut Spiritus sanctus hortatur; Gustate, & videte quoniam suavis Dominus. Quòd autem sacramenta corporis sui, & sanguinis in specie panis, & vini offerenda constituit; duplex ratio est. Primum, ut immaculatus Dei agnus hostiam mundam mundato populo traderet celebrandam, sine vitione, sine sanguine, sine brodio, id est, iure carni, & quæ omnibus ad offerendum prompta esset, ac facilis. Deinde quomodo panem de multis tritici granis in pollinem redactis per aquam cõfici, & per ignem necesse est consummari: rationabiliter in eo figura accipitur corporis Christi, qui nouimus ex multitudine totius humani generis vnum esse corpus effectum, per ignem sancti Spiritus cõsummarum. Natus est enim de Spiritu sancto, qui super eum in figura columbæ descenderat, inde ab Iordane regreditur, testante Euangelista; Iesus autem plenus Spiritu sancto, & quoniam sic eum decebat implere omnem iustitiam, aquas Baptismi, ut consecraret ingreditur, & exinde plenus Spiritu sancto regreditur est ab Iordane. Similiter & sanguinis eius vinum ex pluribus acinis, id est, vuis vineæ ab ipso plantatæ collectum, in torculari Crucis exprimitur, & per capacia vasa fidei corde fumentium propria virtute feruescit. Hoc sacrificium Paschæ Saluatoris, omnes de potestate Agypti, & Pharaonis Diaboli exeuntes, tota nobiscum religiosi cordis audiditate percipite, ut ab ipso Domino nostro Iesu Christo, quem sacramentis suis inesse credimus, viscerum nostrorum sanctificentur interna: cuius virtus inestimabilis permanet in omnia sæcula.

& sanguinem fide respice, honore mirare, mente continge, cordis manu suscipe, & maxime haustu interiore assume. Quod illius legis manna de quo legitur: pluit illis manna ut ederent, hoc vnicuique sapiebat quod desideratis concupisset, aliud erat quod sumebatur, aliud quod videbatur, & inuisibiliter sapor ille in singulorum sensibus formabatur. Ergo illud legis manna coelitus illapsum, per multimodas suauitates naturæ suæ meritum, & generis sui excedebat intuitum, & cum creaturam suam dispensatio largitoris multiplici diuersitate cõdideret, præbebat gustus quod ignorabat aspectus. Iuxta percipiētis desiderium esse illi nouitas & dignitas nascebatur: vnumquemque variis & alienis saporibus reficiebat mellissimum pluuiæ illius donū, & multiplex siccis imbris obsequium. Quæ cum ita sint, quod illic auditas faciebat, hic fides faciat, & si in corpore eibus sapiebat, in pectore Deus credulitate proficiat, sicut legitur: Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Ideo quod ibi delectatio obtimebat in faucibus, hic benedictio operetur in sensibus. Ad cognoscendum & percipiendum sacrificium veri corporis, ipsa te roborat potentia consecrantis. Qui tunc latuit præfiguratus in manna, sit tibi manifestatus in gratia. Ipsum autem fuisse in manna illius specie præsignatum, etiam Propheta euidenter ostendit, dicens; Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo. Et quis panis angelorum est, nisi Christus, qui eos cibo suæ charitatis, & lumine suæ claritatis exsatiat. Hunc panem, dicente Propheta, sexta die duplum colliges: dum à primo, id est dominico die in lege tribuitur, & in solo sabbato denegatur, iam tunc Christus ab ecclesia, cui dominicum diem resurrectionis consecrauit, recipiendus ostenditur, & synagogæ, ad quam cultus fabricari pertinebat, negandum esse prædicatur, dum dies iste septimus cælestis panis fraude multatur. De quo pane vetus narrat historia, nec qui plus collegerat, amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus, eo quod Eucharistiæ sacra perceptio, non in quantitate, sed in virtute consistat. Quod corpus sacerdote dispensante, tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto, quod cum ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in vniuersis, ita integrum esse probatur in singulis. De quo sensu apostolica sententia deriuata est, dicens; Qui multa, non abundabit, & qui modicum, non minorabit. Si forte panes esurientibus apponere, non ex toto perueniret ad singulos, quia particularim, & minutatim pro portione sua vnus quisque præsumeret. De hoc vero pane cum assumitur, nihilominus habent singuli quàm vniuersi, totum vnus, totum duo, totum plures sine diminutione percipiunt, quia benedictio huius sacramenti scit distribui, nescit distributione consumi. Sacramenti huius itaque formam etiam in Iudæorum paginis inuenimus expressam. Nam de Melchisedech in Genesi legitur: Et Melchisedech rex Salem protulit panem & vinum, & benedixit Abraham. Melchisedech autem fuit sacerdos Dei summi, dum à præputio, id est, à gentili circuncisio futura benedicatur, ecclesiæ gloria prædicatur, & synagogæ infideli plebs ex gentibus aduersa præponitur. Hic ergo Melchisedech, cuius genealogia vel origo notitiam illius temporis latuit, oblatione panis & vini hoc Christi

Vides Melchisedech Deum Abrahamæ panem, & vinum obtulisse.

sti sacrificium præsignauit. De quo Propheta pronunciat: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Nam & beatus Moyses de eo mysterio loquens, vinum & sanguinem sub vna appellatione significat, in benedictione patriarchæ, dominicam passionem multo antè demonstrans, ita inquit: Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vultus pallium suum. Aduerte quàm euidenter vini creaturam Christi sanguine indicat nuncupandam. Quid adhuc de hac duplici specie inquirere debeas, ipso domino attestante cognosce. Nisi, inquit, manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Quod testimonium, contra Pelagij blasphemias euidentissimum, atque validissimum est, qui asserere arrepta impietate præsumit, non propter vitam, sed propter regnum cælorum, baptismum paruulis conferendum. Sub his enim Dei verbis, quibus Euangelista pronunciat: non habebitis vitam in vobis, aperte intelligenda est omnis anima munere baptismi vacua, non solum gloria carere, sed vita. Hoc itaque dominici sanguinis vinum aqua esse miscendum, non solum traditione dominus, sed etiam genere passionis ostendit, ex cuius sacro latere sanguis, & aqua lanceæ illusione profluxit, sicut & Propheta multo antè præcinnit, dicens; Percussit petram, & fluxerunt aquæ, & Apostolus: Bibebant de consequente eos petra, petra autem erat Christus. Bibebant, inquit, de consequente eos petra. Vides quod qui de Christi biberit gratia, sequitur eum Christi misericordia. Sed & in Salomone de ipso Deo prædictum legitur: Sapientia, inquit, ædificauit sibi domum, id est, corpus hominis assumpsit, in quo habitauit plenitudo diuinitatis, & subdidit columnas septem, quia illum benedictio spiritus sancti gratia septiformi impleuit, mactauit hostias suas, miscuit in cratera vinum suum, & parauit mensam suam. Et in sequenti: venite & edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. Admixtum ergo aqua vinum legitur. Nunc causam quare vtrumque dominus misceri voluerit inquiramus. Quando in Iudæorum conuincio nuptiale vinum, id est, fides in eis deficiebat, vinum inquam deficiebat, quia vinea fructu negabat, de qua dicitur: Expectaui ut faceret vvas, fecit autem spinas: vnde & setum spineum capiti redemptoris imposuit. Quando dominus nuptiali tempore, id est, quando sponsus ecclesiæ suæ paschali exultatione iungendus aquas in vna conuertit, manifestè præfigurabat multitudines gentium de sanguinis sui gratia esse venturas. Per aquas enim populos significari sacris aperitur eloquiis, sicut legitur: Aquæ istæ quas vidisti populi sunt, & gentes, & linguæ. Aduertimus in aquis figuram gentium demonstrari, in vino autem dominicæ passionis ostendi. Ac sic dum in sacramentis vino aqua miscetur, Christo fidelis populus incorporatur & iungitur, & quadam ei copula perfectæ charitatis vnitur, ut possit dicere cum Apostolo; Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio? & reliqua. Deus autem homini suscepta sanctificatione miscetur, quando fides in ipso pectore, affectu iustitiæ, misericordiæ, pietatis infunditur. Etiam in hoc ipso quod numerosis tritici granis confici nouimus, vnitatem cõstat assignari populorum. Sicut enim frumentum quod solita purgantis solitudine

Ad Eucharistiam vinum aqua miscendum.

in his locis conuincitur.

licitudine præparatum in cãdidam speciem molarum labore perficitur, ac per aquam & ignem in vnus panis substantiam congregatur, sic variæ gentes, diuersaque nationes in vnã fidem conuenientes, vnus de se Christi corpus efficiunt, & Christianus populus quasi tritici innumerabilia grana à sacrilegis nationibus fide purgante, atque cribatè discernitur, & in vnum quasi insidelium lolio pertransiente colligitur, & duorum testamentorum instructione, velut frumentum gemino molarum opere curatur, nitescit, & in illam primæ originis dignitatem natiuo candore macatur, ac per aquam baptismi, vel per ignem spiritus sancti, æterni illius panis corpus efficitur. Sicut ergo separari grana ab illius confecti panis adunatione non possunt, & sicut aqua ad propriã redire substantiam vino permixta iam nõ potest: sic & fideles quique, atque sapientes, qui redemptos se Christi sanguine, & passione cognoscunt, ita debent quasi inseparabilia membra capiti suo fidei conseruatione, & ardentissima religione sociari, vt ab eo non voluntate, non necessitate se iungant, non vlla terrenæ spei ambitione, non denique ipsa possint morte diuelli. Nec dubitet quisquam primarias creaturas, nutu potetia, presentia maiestatis in dominici corporis transire posse naturam, cum ipsum hominem videat artificis cælestis misericordiæ Christi corpus effectum. Sicut autem quicumque qui ad fidem veniens ante verba baptismi adhuc in vinculo est veteris debiti, his vero commemoratis, mox exiit omni fæce peccati: ita quando benedicendæ verbis cælestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis & vini: post verba autem Christi corpus, & sanguis est Christi, Quid mirum autem est si ea, quæ verbo creare potuit, possit creata conuertere: imò iam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscerit condidisse, iam conditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit visibilia, & inuisibilia voluntatis imperio suscitare: cui facile fuit hominem de limi materia figuratum, imaginem etiam suæ diuinitatis indocere: cui promptum est eum rursum reuocare de inferis, restituere de perditione, reparare de puluere, de terra in cælum leuare, de homine angelum facere: corpus humanum conforme corpori claritatis suæ reddere, & signum suum in regni sui consortio sublimare: vt, qui corpus nostræ fragilitatis assumpserat, nos in corpus suæ immortalitatis assumat. Ad quam gloriosam resurrectionem piis vobis operibus præparare dignetur, qui regnat in secula seculorum, Amen.

BEDAE VENERABILIS presbyteri in superius Euang. expositio.

Caro enim mea, inquit, vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Cum enim cibo, & potu id appetant homines, vt non eluriant, neque stiant, hoc veraciter non præstat nisi iste cibus, & potus, qui eos, à quibus sumitur, immortales, & incorruptibiles facit, id est societas ipsa sanctorum, vbi pax erit, & vnitas plena, atque perfecta: propterea quippe, sicut etiã hoc ante nos intellexerunt homines, dominus noster Iesus Christus corpus, & sanguinẽ suũ in eis rebus cõmendauit,

quæ ad vnũ aliquid rediguntur ex multis: namque aliud in vnũ ex multis granis cõficitur, aliud in vnũ ex multis acinis confluit. Denique iam exponit quomodo id fiat, quod loquitur, & quid sit manducare corpus eius, & sanguinem bibere. Et qui manducat carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc qui nõ manet in Christo, & in quo nõ manet Christus proculdubio nec manducat spiritualiter eius carnem, licet carnaliter, & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi: sed magis tanta rei sacramentum ad iudicium sibi manducat, & bibit, quia immundus præsumit ad Christi accedere sacramenta, quæ alius non digne sumit, nisi qui mundus est: de quibus dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Sicut misit me, inquit, viuens pater, &c. Non enim filius participatione patris fit melior, qui est natus æqualis, sicut participatio filij per vnitatem corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio, potatioque significat, efficit nos meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est ipsum accipientes æternam vitam, quam non habemus ex nobis. Viuit autem ipse propter patrem, missus ab eo, quia semetipsum exinanituit factus obediens vsque ad lignum crucis. Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, &c. Ac si diceret, Et ego viuo propter patrem, id est, ad illam tanquam ad maiorem refero vitam meam: quod exinanitio mea fecit, in qua me misit. Vt autem quisque viuat propter me, participatio facit, quæ manducat me. Ego itaque humiliatus viuo propter patrem, ille creatus viuat propter me. Nõ de ea natura dixit, quæ semper est æqualis patri, sed de ea, in qua minor factus est pater. Qui etiam superius dixit: Sicut pater habet vitam in semetipso, ita dedit filio vitam habere in semetipso, id est, genuit filium vitam habentem in semetipso. Itic est panis qui de cælo descendit. Vt illum manducando viuamus, qui æternam vitam ex nobis habere non possumus. Non sicut manducauerunt, inquit, patres vestri manna, &c. Quod ergo illi mortui sunt, ita vult intelligi, vt non viuant in æternum. Nam temporaliter profecto & hi moriuntur, qui Christum manducant: sed viuunt in æternum, quia Christus est vita æterna. Signum quia manducauit, & bibit, hoc si manet, & manetur: si habitat, & inhabitatur: sic erit, vt non deseratur. Hoc ergo nos docuit, & admonuit mysticis verbis, vt simus in eius corpore sub ipso capite in membris eius, edentes carnem eius, non relinquentes vnitatem eius.

THEOPHYLACTI EPISCOPI Bulgar. superioris Euang. expositio.

Caro enim mea vere est cibus, &c. Ista caro vere est cibus, eo quod non ad paruũ tempus duret, neque corrumpatur sicut corruptibilis cibus, sed æternæ vitæ sit subsidium. Similiter & potus sanguinis domini vere est potus: quia non ad tempus sufficit siti, sed semper absque siti conseruat, nec indigere permittit bibentem: sicut & ad Samaritanã dicebat, Qui bibit ex aqua, quam ego dabo, non sitiet. Nam, quisquis gratiam san-

Certe lege, propter eos, & ex his modis locis conuincitur in dubium reuocari corpus Christi.

Philip. 2.

1007.4.

Bibl. Hom. tom. 3. Ec Et

Et spiritus per assumptionem diuinorum mysteriorum susceperit, neque famem spirituales, neque sitim patieretur, qualē increduli. *Qui edit meam carnem, &c.* Hoc loco discimus sacramentum communionis. Nam, qui edit, & bibit carnem, & sanguinem domini, in ipso manet domino, & dominus in ipso. Contemperatio enim sit noua, & super rationem ita ut sit Deus in nobis, & nos in Deo. Non audis terribilem auditum, non Deum nudum manducamus: tangi enim nequit, & incorporeus est, & neque oculis, neque manibus apprehendi potest. Iterum nudi hominis caro nihil prodesse potest: sed, quia Deus uniuert sibi carnem secundum ineffabilem contemperationem, uiuifica est & caro, non quod in Dei naturā transierit, absit, sed ad similitudinem candentis ferri, quod & ferrum manet, & ignis ostendit operationem. Sic igitur & domini caro manens caro uiuifica est, sicut Dei caro. Igitur, *quemadmodum ego, inquit, uiuo propter patrem*, hoc est, sicut natus sum ex patre, qui est vita: ita, *et qui manducat me, uiuit propter me*, dum quodammodo miscetur mihi, & transelementatur in me, qui uiuificare possum. Quando autem audis, *Ego uiuo*, ne existimes eum iuxta participationem uitę uiuere, alioqui animal diceretur Deus: sed non est, neque enim Deus animal nominatur, neque creatura quędam uocabitur. Sępe autem & multum in ore uersat. *Patres uestri comederunt manna in solitudine*, ut persuadeat hominibus. Nam, si possibile quadraginta annis sine messe, & semente pasci homines, & conseruari illorum uitam: multo magis nūc conseruabit nostram spirituales meliori pane domini carne sua, quę absque femine uiri ex uirgine est constituta. Vbiq; autem uitę meminit, & crebro hoc nomen addidit, quia nihil ita suauē hominibus, ut res illa. Igitur & tu potes non solum secundum mysticam communionem comedere, & bibere carnē, & sanguinem domini, sed & alio quodam modo. Etenim & carnem quidem manducat aliquis, quando per practicem incedit. Caro enim operatiua est, sicut & practicę laboriosa. Sanguinē uero bibit ut uinum, quo cor contemplatiui latificatur. Labore enim caret contemplatio, immo & laborum requies est, & po-

Same intelligenda sunt hec uerba, nō enim proprie homo transmutatur in Christū, sed indicit mutationē quędam admirabilem, spirituales tuas, qualē Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, Bernardus, & alij multum mirā in modum exag- gerant.

tui simularur, quia & potus minori labore eger quā cibus.

EVTHYMI ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Caro enim mea, uerus est cibus, &c. Verus est cibus, siue aptissimus, utpote animam, quę propriissima hominis pars est, nutriens: & similiter de sanguine. Aut hoc dixit, confirmans quod non ænigmatice, neque parabolice loqueretur. *Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, &c.* In me manet, unicit mihi per transumptionem, & communicationem meę carnis, meique sanguinis, & unum corpus mecum efficitur, ac particeps uitę, quę in me est: quod si ille in me est, utique & ego in illo. *Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem.* † Sicut, qui semper uiuit pater, misit me, ita & ego immutabiliter uiuo, eo quod à uiuente patre natus sim.

† *In cognitionem nos inducit, quod principium habet, & non sit absque principio sicut pater. Aut etiam alio modo: propter patrem: id est, quia pater uiuit: nisi enim ille uiueret, neque ego uiuerem: quia uero ille uiuit, & ego uiuo: & nisi ille haberet quęcumque habet, neque ego haberem quęcumque habeo. Siquidem nobis omnia sunt eadem, exceptis personalibus proprietatibus.*

Et qui edit me, ipse quoque uiuet propter me. Quemadmodum ego uiuo, quia natus sum à uiuente patre, ita & qui edit me, ipse quoque uiuet, eo quod me, qui uita sum, ederit, uitamque participauerit. *Hic est panis, qui de celo descendit.* Hic, putata qui uitam præstat sempiternam. *Non sicut comederunt patres uestri manna, & mortui sunt.* Non mortui sunt, qui illum ederunt, uidelicet sicut patres uestri comederunt manna, & mortui sunt. Verum sicut ij, qui manna illud comederunt, carne mortui sunt, ita & qui panem hunc edunt, carne moriuntur. Sed hi soli quum in spe uitę æternę moriantur, non uidentur mori, sed obdormire. *Qui edit hunc panem, uiuet in æternum.* Merito sermone de pane, ac de uita immortalis est, sciens illum quidem necessarium, hanc uero dulcem hominibus: panem sane torporalem corporalibus, spirituales autem spiritualibus: similiter & uitā corporalem corporalibus, spirituales uero spiritualibus.

c Magna labore acquisiti, uel precio fidei, quam in Deo habeo hæc recepi. f Ab interna contemplatione. g Torum studium ad eam applicat. h Ora pro me, quia peccator sum.
xit ei: *c Villam emi, & necesse habeo f exire, & s uidere illam? h Rogo te habe me excusatum.* Et alter dixit: *Iuga bouum emi quinque, & eo probare illa: Rogo te habe me excusatum.* Et alius dixit: *i Vxorem duxi, & ideo non possum uenire.* Et regressus seruus nunciauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit seruo suo. *Exi cito in plateas & vicos ciuitatis, & k pauperes ac l debiles & m cęcos & n claudos introduc huc.* Et ait *o seruus: domine factum est ut imperasti, & adhuc locus est.* Et ait dominus seruo: *Exi in uias & sepes, & compelle intra re, ut p impleatur domus mea.* Dico autem uobis, quod nemo *q uirorum illorum qui uocati sunt, r gustabit cenam meam.*

GLOSSA ORDINARIA
in superioris Euangelium.

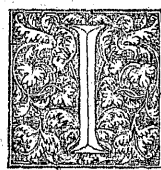
M O m o quidam. Verbum incarnatum factietatem internę dulcedinis multis præparauit: sed pauci ueniunt, quia multi qui per fidem ei subiiciuntur, malē uiuendo ei continuo contradicunt. *Cenam magnam.* Hoc conuiuium, non ptandum sed cœna dicitur: quia post prandium de quo Mattheus agit, cœna restat: post cœnam nullum conuiuium restat: de prædio multi, & de cœna nullus eicitur. *Et mi, seruum ho. cœna.* Hora cœnæ finis seculi: unde Apostolus. Nos sumus in quos fines seculorum deuenerunt. In hoc fine mittitur seruus, id est, ordo prædicatorum ad inuitatos per legem & prophetas, ut repulso fastidio ad gustandam cœnam se præparent: quia omnia iam sunt parata. Christo enim immolato, introitus regni patet. *Et cę. &c.* Ideo excusant: quia nemini intercluditur regnum: nisi quem suę uocis professio excluderit. Excusat autem se omnis qui plus terrena quam cœlestia diligit, etiam si ad cœlestia se tendere dicat. *Villam emi.* Villa, id est, terrena substantia. Exit ergo uidere villam, qui sola exteriora cogitat propter substantiam: & hoc est quod ab amatoribus mundi prius queritur, scilicet substantia corporis. August. In empta villa, dominatio notatur & superbia. Habere enim villam, possidere, homines sibi subdere, uicium malum, uicium primum. Primus enim homo dominari uoluit qui habere dominum noluit. Primus ergo inuenta superbia uenire noluit. Secundus ostendit quinque iuga, id est, quinque sensus corporis: quia nihil inuestigandū intelligit, nisi quod per hos administratur: & ideo inuitantes ad cœnam æternorum non sequitur. Hęc iuga bouum dicuntur, quia per hos terrena requiruntur: boues enim uersant terram. Et bene iuga dicuntur. Duę enim sunt aures, duo oculi, duę nares. In gustu enim duo instrumenta lingua & palatum. In tactu gemina uoluntas carnis: interior & exterior. Tertius uxorem ducit: quia uoluptas carnis multos impedit. Amor rerum terrenarū uiscus est spiritualiū pēnarum. *Rogo te.* Dum dicit: *Rogo te, habe me excu.* Humilitas sonat in uocem uenire contemnit superbia in actione. *Iuga bo.* Quinque iuga boui, quinque corporis sensus, qui rectē iuga dicuntur, qui in utroque sexu geminan-

tur: qui quoniam non interna, sed sola exteriora cognoscunt & tangunt, rectē per eos curiositas designatur, quę dum exterius inuestigat uitam proximi, sua intima nescit. Et curiosi animus quanto est peritus alieni, tanto ignarus sui. Nec discrepāt uerba excusantis à significatione sui uitij: dum dicit: *Eo probare illa.* quia probatio ad curiositatem solet pertinere. *Vxorem duxi.* quia multi non propter fecunditatem: sed propter desideria carnis uxores ducunt. ideo per rem istam carnis uoluptas designatur, propter quam ad cœnam Dei fastidiosus uenire recusat. Tria genera hominum à magna cœna uidentur excludi. Gentiles propter immoderatum affectum temporalium. Iudæi qui Christum respicientes iugum legis ceruicibus suis imponunt. ubi sunt quinque iuga decem uerborum, uel quinque libri ueteris legis. Hæretici, qui uelut Eua femineo affectu contant rigorem fidei: & lubrica facilitate prolabant, lenocinia falsis decoris affectant: membra am negligentes pulchritudinem ueritatis. Itaque post diuinitum fastidia conferi se dominus ad gentes. Introdicit bonos, & malos, ut bonos augeat. malorum affectus in melius mutet. Inuita pauperes ac debiles, cęcos & claudos, ostendens quod debilitas corporis nullum excludit à regno: rarusque delinquit, cui desit illecebra peccandi: & citius ad dominum conuertatur, qui non habet in mundo unde delectetur. *Exi cito.* Moraliter. Mittit ad plateas cum peccatores de latioribus uis uocat ad angustam, que ducit ad uiam. Mittit ad vicos, cum illos uocat quos temporalium rerum coarctat inopia. Mittit ad uias, cum illos uocat qui iā in quodam bonę uoluntatis tramite constituti sunt nullis cupiditatibus temporalium occupati. Mittit ad sepes, cum eos uocat, qui culta ab inculis secernunt, & incurfus arcent bestiarum, id est, bona à malis distinguunt, & munimenta fidei aduersus diaboli tentamenta obtinent. Cum de uicis & plateis uocat, Iudæos significat qui tenere legem sub uerbana conuersatione nouerant. Cum de uis & sepibus uocat: agrestem populum gentium significat. *Factum est.* Multos tales ex Iudæis ad cœnam tuam collegimus: sed isti locum conuiuij tui non implent super est locus ubi gentium numerositas suscipiatur: unde subditur. *Exi in uias & sepes, &c.* Nota quod in hac tertia inuitatione non dicitur inuita, sed compelle intrare. Qui enim huius mundi aduersitatibus fracti, ad Dei amorem redeunt, Bibl. Hom. tom. 3. Ee 2 atque

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.

L V C. 14.

N illo tempore: dixit Iesus discipulis suis parabolam hanc: *a Quasi dicat. Vere beati qui comedent: sed dediti terrenis uel curiositati uel uoluptatibus huius mundi non comedent.* *b Homo quidam fecit cœnam magnam, & uocauit multos: Et misit c seruum suum hora c Cœnæ dicere inuitatis, ut uenirent: d Qui uenire noluerunt.* quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes d excusare. Primus dixit

atque à presentis vitæ desiderijs corriguntur, illi non nisi compulsu intrant. Quidam autem vocantur & contemnunt, qui donum intellectus accipiunt, sed opere non implent. Quidam vocantur & veniunt, qui acceptam intelligentiam opere adimplent. Notandum quod sicut peccatores fuerunt qui venire noluerunt, ita peccatores sunt qui veniunt, sed superbi peccatores reperiuntur, humiles eliguntur.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Christus dedit nobis proprium corpus ad comedendum.

AT ille dixit ei, Homo quidam fecit cenam, &c. Cyril. Homo ille Deus pater est, secundum quod imagines ad similitudinem veritatis figurantur. Chry. Quoties enim punitivam suam virtutem indicare vult Deus, Vrsa, Pardus, Leo, & huiusmodi nuncupatur: quando vero misericordiam exprimit vult, dicitur homo. Cyril. Hic ergo conditor omnium, atque glorie pater paravit cenam magnam in Christo perfecta. In novissimis enim temporibus & quasi in occasu nostri seculi illuxit nobis Dei filius, & mortem pro nobis sustinens, dedit nobis proprium corpus comedere, vnde & sacrificium: merito igitur cena dictum est paratum in Christo coniuium. Greg. in ho. *Vel fecit cenam magnam*, quia satisfactionem nobis dulcedinis æternæ præparavit: qui vocavit multos, sed pauci veniunt: quia nonnunquam ipsi, qui ei per fidem subiecti sunt, æterno eius coniuium vivendo contradicunt. Hoc autem distare inter delicias corporis, & cordis solet, quod corporales deliciae cum non habentur, graue in se desiderium accendunt: cum vero habitæ eduntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt. At contra spirituales deliciae, cum non habentur, in fastidio sunt: cum vero habentur, in desiderio. Sed superna pietas contempnas illas delicias ad memoriam nostræ oculis reuocat: atque ut fastidium nostrum repellere debeamus inuitat. vnde sequitur: *Et misit seruum suum*, &c. Cyillus. Iste seruus qui missus est, ipse Christus est, qui cum esset naturaliter Deus & verus Dei filius, exinanivit seipsum formam serui accipiens. Missus est autem hora cœnæ, non enim à principio verbum patris nostram naturam suscepit, sed in nouissimo tempore. Subdit autem: *Quia parata sunt omnia*. Paravit enim pater in Christo bona collata mundo per ipsum, peccatorum amotionem, spiritus sancti participationem, adoptionis splendorem, ad hoc vocavit Christus per euangelica documenta. Aug. de ver. do. Vel ali. Homo iste mediator est Dei & hominis Christus Iesus. Misit vt venirent, id est, per missos vocati prophetas, qui olim inuitabant ad cenam Christi sæpe missi sunt ad populum Israel, sæpe vocauerunt vt ad horam cœnæ venirent. Illi inuitantes acceperunt, cenam repudiarent, prophetas legerunt, & Christum occiderunt, & tunc nobis cenam nescientes parauerunt. Parata iam cœna, id est, immolato Christo missi sunt apostoli ad quos missi fuerant ante prophetas. Greg. in ho. Per hunc ergo seruum qui à patre familiaris ad inuitandum mittitur, prædicatorum ordo significatur, sæpe autem solet euenire, vt persona potens famulum habeat despectum, cumque per eum dominus aliquid

mandat, non despicitur per sona loquentis serui, quia seruatur in corde mittentis reuerentia domini. Offert ergo Deus quod rogari debuit non rogare, dare vult quod vix sperari poterat, & tamen simul omnes excusant. Sequitur enim: *Et cepit, si. om. excu.* Ecce homo diues inuitat, & pauperes occurrere festinant: ad Dei inuitamur conuiuium, & nos excusamus. Aug. de ver. do. Tres autem fuerunt excusationes de quibus subditur: *Primus di. ci. P. il. emi.*, &c. In villa empti dominatio notatur, ergo superbia castigatur vitium primum: primus enim homo dominari voluit, qui dominum habere noluit. Greg. in ho. Vel per villam terrena substantia designatur. Exit ergo videre illam qui sola exteriora cogitat propter substantiam. Amb. Sic igitur emeritque militie viro contemnendæ stipendium præscribitur facultatum, quod neque ille qui studiis intentus inferioribus, possessiones sibi terrenas comit, regnum cæli possit adipisci, cum dominus dicat: *Vende omnia tua & sequere me.* Sequitur: *Et alter di. iuga boum.*, &c. Aug. de ver. do. Quinque iuga boum, sensus carnis huius quinque numerantur. In oculis visus est, in auribus auditus, in naribus odoratus, in faucibus gustus, in omnibus membris tactus. Sed quia iuga sunt in tribus prioribus sensibus facilius apparet. Duo sunt oculi, duæ aures, geminæ nates: Ecce tria iuga: & in faucibus, id est, sensus gustandi geminatio quædam inuenitur: quia nihil gustando sapit, nisi lingua & palato tãgatur. Voluptas carnis quæ ad tactum pertinet occultè geminatur, est & fornicus & intrinsecus. Dicantur autem iuga boum, quia per sensus istos carnis terrena requiruntur. Boves enim terram versantur, homines autem remoti à fide terrenis dediti nolunt credere aliquid nisi ad quod sensu corporis perueniunt quinq; partito. Nô (inquit) credo, nisi quod video. Si taha cogitaremus, quinque illis ingis boum, à cœna non impediremur. vt noueritis autem istorum quinque sensuum nô delectatione que mulcet, & ingerit voluptatè, sed curiositatè quædam notatã fuisse, non ait: quinque iuga boum emi, eo pascere illa, sed eo probare illa. Greg. in ho. Corporales etiã sensus, quia interna comprehendere nequeunt, sed sola exteriora agnoscunt, rectè per eos curiositas designatur: quæ dum alienam querit vitam discutere super sua intima, nesciens studet exteriora cogitare. Sed notandum quod is qui propter villam & is qui propter probada iuga boum à cœna sui inuitatoris se excusat, humilitatis verba permisceat: dum enim dicit, *Rogo, & venite cõtemnite: humilitas sonat in voce, superbia in actione.* sequitur: *Alius dixit, Vxorem duxi, & ideo.*, &c. Aug. de ver. do. Ista est voluptas carnis, quæ multos impedit, vti nam foris & non intus. Qui enim dixit, *Vxorem duxi*, carnem amplexatur, carnis voluptatibus iocundatur, à cœna excusatur: obferuet ne fame interna moriatur. Basil. Dicit autè, *Non possum venire*, eo quod intellectus humanus vergens ad mundanas illecebras debilis est ad agendum diuina. Greg. in ho. Quamuis autem bonum sit cõiugium, atque ad propagandam sobolem diuina providentia constitutum, nonnulli tamen per hoc non fecerunt proles, sed desideria expetunt voluptatis. Et idcirco per rem iustam significari potest nô incongrue res iniusta. Ambro. Vel cõiugium non reprehenditur, sed ad maiorem honorem vocatur integritas: quoniam mulier innupta cogitat, quæ sunt domini, vt

ni, vt sit sancta corpore & spiritu: quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi. Aug. de ver. do. Ioannes autem dicens, Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi: inde cepit vbi euangelium terminum posuit. Concupiscentia carnis vxorem duxi, concupiscentia oculorum quinque iuga boum emi, ambitio seculi villam emi. A parte enia in totum commemorati sunt quinque sensus per solos oculos, quorum est in quinque sensibus principatus: propterea cum proprie ad oculos pertineat visus, ipsum videre per omnes quinque sensus solemus appellare. Cyril. Quos autem intelligemus fuisse hos, qui reuerunt prædicatorum causa venire, nisi prædices Iudæorum, quos per totam sacrã paginam de his redargutos esse videmus: Orig. Vel aliter. Hi qui villam emerunt, & refutant cœnam, sunt qui receperunt alia dogmata diuinitatis, nec experti sunt verbum quod possidebant. Is autem qui quinque paria boum emi, est qui naturam intellectualem cõtemnit, & sensibilia sequitur: vnde incorpoream naturam cõprehendere nõ potest. Qui autem vxorem duxit, est qui cõiunctus est carni, voluptatum magis amator quàm Dei. Amb. Vel tria genera hominum à consortio istius cœnæ æstimemus excludi: gentiliū, Iudæorum, & hæreticorum. Iudæi corporali mysterio iuga sibi legis imponunt. Quinque autem iuga sunt verborum decem, vel quinque libri veteris legis. At verò hæresis velut Ena femineo rigore fidei tentat affectum. Et Apo. dicit auaritiã esse fugiendam, ne impedit more gentili ad regnum Christi peruenire nequeamus; ergo & ille qui villam emi alienus à regno est, & ille qui iugum potius legis quàm gratiæ munus elegit, & ille qui se propter ducendam excusat vxorem. Sequitur: *Et re. fer. num. &c.* Aug. quinto futuro Gene. ad literam. Non propter inferiorum scientiam Deus nuntijs indiget, quasi per eos fiat scietior: sed nouit omnia stabiliter, atque incommutabiliter. Habet autem nuntios, propter nos & propter ipsos, quia illo modo Deo parere & assistere, vt eum de inferioribus consulant eiusque supernis iussis obtemperant, bonum est eis in ordine propriæ nature. Cyril. Iudæorum autem primatibus vocationem renuentibus, sicut ipsi dicebant. Nūquid aliquis principum credidit in eum? indignatus est paterfamilias, quasi eis dignis indignatione & ira. vnde sequitur: *Tunc ira. paterfamilias.* Bed. Non quod ira passio diuinæ substantiæ accidat, sed talis operatio, quæ in nobis ab ira fit, Dei ira & indignatio dicitur. Cyril. Sic ergo indignatus dicitur paterfamilias in principes Iudæorum, & vocati sunt loco eorum, qui erant de multitudinè Iudæorum fragilem & impotentem mentem habentes. Loquente enim Petro, primo quidem tria millia, deinde quinque millia crediderunt & postmodum plurimus populus. vnde dicitur: *Dixit ser. suo: Exi citò in pla. &c.* Ambr. Inuitat autem pauperes, debiles & cæcos, vt ostendatur quod nullum debilitas corporis excludit à regno, rariisque delinquat, cui de sit illecebra peccandi: vel quod infirmitas peccatorum, per misericordiam domini remittatur. Vnde mittit ad plateas, vt de latioribus vitis ad angustam veniret viam. Greg. in ho. Quia ergo venire superbi reuunt, pauperes eliguntur. dicuntur enim debiles, & qui iudicio suo apud semetipsos infirmi sunt. nam paupe-

res & quasi fortes sunt, qui positi in paupertate superbiunt: cæci sunt, qui nullius ingenij lumè habent: claudi sunt, qui rectos gressus in operatione non habent. Sed dñ horum vitia in membrorum debilitate significantur, sicut illi peccatores fuerunt, qui vocati venire noluerunt, ita hi quoque qui inuitantur & veniunt: sed peccatores superbi respuuntur, humiles eliguntur. Hos itaque eligit Deus, quos despicit mundus: quia plerumque ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum. Et tãtò celerius vocem Dei aliqui audiunt, quanto in hoc mundo non habent vnde delectentur. Cum ergo de vicis & plateis ad cenam quosdam dominus vocat, illum populum designat, qui tenere legis vrbanam conuersationem nouerat. Sed multitudine quæ ex Israël populo creditur, locum superni coniuij non impleuit. vnde sequitur: *Et ait seruus, Domine, &c.* Intrauit enim iam frequentia Iudæorum, sed adhuc locus vacat in regno vbi suscipi debeat numerositas gentium. vnde subditur: *Et ait do. ser. Exi in. &c.* Cum conuiuas suos colligi ex viis & sepibus præcepit, agrestem populum, id est gentilem querit. Amb. Vel mittit ad vias & circa sepes, quia hi apri sunt in regno cælorum, qui nullis præsentium cupiditatibus occupati, ad futura festinant in quodam bonæ voluntatis tramite constituti, & qui modo sepes quæ ab inculcatis culta secernat, & incurfus arceat bestiarum, norit bona malaque distinguere, & aduersus tentamenta nequitie spiritualis fidei munimè prætere. August. de ver. domi. Veniunt de plateis & vicis gentes, veniunt de sepibus hæretici. Nam sepes qui construunt, diuisiones querunt, abstrahuntur à sepibus, euellantur à spinis: sed cogi nolunt, voluntate iniquiunt nostra intremus. Non hoc dominus imperauit. *coge* (inquit) *intrare.* foris inueniatur necessitas, nascitur inde voluntas. Gregorius in homelia: Qui ergo huius mundi aduersitatibus fracti ad Dei amorem redeunt, compelluntur intrare. Sed valde tremenda est sententia quæ subinfertur, *Dico autem vobis quod nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit cenam meam.* Nemo ergo contemnat, nedum vocatus excusat, cum voluntatem habuerit intrare non valeat.

S. AMBROSII MEDIO- lanensis Episcopi superioris Euang. expositio.

Homo quidam fecit cenam magnam, &c. Postremo iam quasi emeritque militie viro, contemnedorum stipendium præscribitur facultatum: quod neque ille, qui studiis intentus inferioribus, possessiones sibi terrenas comit, regnum cæli possit adipisci; cum dominus dicat: *Vende omnia tua,* & sequere me. Nec ille, qui emat boues; cum Helisæus occiderit, & populo dimiserit, quos habebat. Et ille, qui duxit vxorem, cogitet, quæ mundi sunt, non quæ Dei. Non quo coniugium reprehendatur; sed quia ad maiorem honorem vocetur integritas: quoniam mulier innupta, & vidua cogitat, quæ sunt domini, vt sit sancta corpore, & spiritu. Nam, quæ nupta est, cogitat, quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Sed, vt in gratiam vt supra cum viduis, ita nunc etiam cum coniugibus reuertamur; non refugimus opinionem, quam sequuntur plerique, vt tria genera hominum
Bibl. Hom. tom. 3. Ee 3 num

num à confortio magnæ illius cœnæ æstimemus excludi, gentiliū, Iudæorum, hæreticorum. Et ideo Apostolus auaritiā dicit esse fugiendam; ne impediti more gentili iniquitate, malitia, impudicia, auaricia, ad regnum Christi peruenire nequeamus. Omnis enim immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei. Iudæi autem corporali ministerio iuga sibi legis imponunt: & ideo secundum prophetam; Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum. Christum enim recipimus, qui ceruicibus nostris pietatis suæ iugum mite suspendit. Quinque autem iuga sunt verborum decem: vel quinque libri veteris legis, de quibus in euangelio videtur Samaritanæ dicere; Quinque enim viros habuisti. At vero hæresis velut Eua fœmineo rigore fidei tentat affectum; & lubrica facilitate prolabens, lenocinia falsi decoris affectat, intemperatam negligentiam pulchritudinem veritatis. Ideo igitur excusant; quia nemini intercluditur regnum, nisi ei, quem suæ professio vocis excluderit. Dominus autem omnes clementer inuitat: sed nos aut desidia nostra, aut error auerit. Ergo & ille, qui villam emit, alienus à regno est. Ementes enim, atque vendentes Noe, vt legisti, tempore diluuii forbuerrunt. Et ille, qui iugum potius legis, quàm gratiæ munus elegit; & ille, qui propter ducendam excusat uxorem. Post diuitiū resupina fastidia, contulit se ad gentes: iubet bonos, & malos introire, vt bonos augeat; malorum affectum in meliora commutat: vt completeretur illud, quod hodie lectum est; Tunc lupi, & agni simul pascentur. Inuitat pauperes, debiles, cæcos, quo ostenditur nobis: vel quodd nullum debilitas corporis excludat à regno; rariusque delinquat, cui desit illecebra peccandi; vel quodd infirmitas peccatorum per misericordiam domini remittatur: vt non ex operibus, sed ex fide redemptus à crimine, si gloriatur, in domino gloriatur. Mittit itaque ad exitus viarum; prudentia etenim in exitu canitur. Mittit ad plateas; quia misit ad peccatores, vt de latioribus viis ad angustam viam venirent, quæ ducit ad vitam. Mittit ad vias, & circa sepes; quodd ij videlicet apti sint regno cælorum, qui nullis præsentium cupiditatibus occupati, ad futura festinent, in quodam bonæ voluntatis tramite constituti; & qui modo sepi, quæ ab incultis culta scernat, & incurfus arceat bestiarū, nouerint bona, malæque distinguere, & aduersus tentamenta nequitie spiritualis fidei munimen obtendere. Denique dominus vt vineam suam ostenderet fuisse munitam; Et sæpe, inquit, circumdedi, & circumfodi eam. Et apostolus medium parietem sepiis dicit esse sublatum, qui cōtinuationem munitiois irruerat. Fides igitur, & ratio quaritur; & quaritur in plateis, hoc est, in meatibus interioris affectus: quia scriptum est; In plateis tuis fundantur aquæ tuæ. Nec hoc tamen plenum est, vt aliquis vocatus adueniat, nisi vestem habeat nuptialem, hoc est, fidem habeat, & charitatem. Et ideo, qui pacem, & charitatem non detulerit ad Christi altaria, tolletur pedibus, & manibus, & mittetur in tenebras exteriores: Ibi erit fletus, & stridor dentium. Quæ sunt tenebræ exteriores? Nunquid illie quoque carcer aliquis, latumque subeundæ sunt? Minime: Sed, quicunque extra promissa sunt cælestium mandatorum, in tene-

Ephes. 5.

Psal. 2.

Ioan. 4.

Esai. 65.

Matth. 21.

Prover. 5.

bris exterioribus sunt; quia mandata Dei lumen sunt. Et quicunque sine Christo est, in tenebris est; quia lumen in tenebris est Christus. Ergo neque corporalium stridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarū corporalium, neque vermis est corporalis. Sed hæc ideo; quia, sicut ex multa cruditate & febres nascuntur, & vermes; ita, si quis non decoquat peccata sua, velut quadam interposita sobrietate abstinentia, sed miscendo peccata peccatis, tanquam cruditatem quandam cōtrahat veterum, & recentiam delictorum, igne aduretur proprio, & suis vermibus consumatur. Vnde & Esaias ait, Ambulate in lumine ignis vestri, & flamma, quam accendistis. Ignis est, quem generat mesticia delictorum. Vermis est; eo quodd irrationabilia animarū peccata mentem rei, sensumque compungunt, & quædam exedunt viscera conscientie: quæ tanquam vermes ex vno quoque nascuntur, tanquam ex corpore peccatoris. Denique dominus id per Esaiam declarauit dicens; Et videbunt membra hominum præuaricantium in me; & vermes eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Stridor quoque dentium prodit indignantis affectum, eo quodd i sero vnumquemque poeniteat; sero ingemiscat; sero irascatur sibi; quodd tam per uicaci improbitate deliquerit.

Esai. 50.

Esai. 66.

S. TITI BOSTRORVM

Episcopi eiusdem euang. expositio.

Christus iis, qui tum præsentibus aderant, parabolam contexit; quæ œconomiam totius mundi causâ suscepit, admodum appositè conuenienterque ob oculos ponit. Est autè ea eiusmodi: Homo quidam fecit cœnam magnam. Per hunc hominem Deum patrem, denotatum existimare licet. Imagines namque ita ad veritatem exprimendam effinguntur, vt tamen non sint ipsa veritas. Hic ergo vniuersorum opifex, gloriæq; Dominus fecit cœnam magnam; hoc est, vniuersalem toto terrarum orbe, propter Christi œconomiam, solennitatè instituit. Vocat autem festum hoc cœnam, non prandium; quia in nouissimis seculi diebus, & quasi ad æui nostri occasum, Dei Filius apparuit nobis. Quo etiam tempore mortem nostri causa subiit, suamq; carnem in cibum nobis proposuit. Et vocauit multos, nempe totam Iudæorum multitudinem. Et quisnam ille erat, inquis, quem pater misit, quem suum quoque seruum appellat? Ipsemet Christus. Hic enim, cum Deus esset natura, verusque & naturalis Dei Filius, forma serui accepta, se ipsum exinanauit. Quia parata sunt omnia. Ecquænam sunt ferenla illa, quæ ad cœnam vocatis parata denunciatur? Quæ alia, quàm peccatorum remissio, Spiritus sancti communicatio, adoptionis gratia, regnū cælestis, aliæque eiusmodi. Ad hæc omnia enim Christus Dominus per Euangelica oracula inuitauit omnes, præ cæteris vocat Israel. Et ceperunt simul omnes excusare. Hoc est, vniuersi, quasi ex condito, communique pacto, vocationem spreuere. Cur ita? quia mente excussa villis, agriculturæ, liberorum procreatio- ni, aliisque id genus terrenis rebus perdidit affixi hærebant. Cæterum per eos, qui atnicè accersiti, venire detrectarunt, seseque malè excusarunt, Iudaicæ Synagoge proceres, haud incommode accepe-

ceperis. Erat hi enim præ cæteris pecunia, & auaritiæ dediti, totique in vnum hoc intenti: quo etiam nomine graniter passim in diuinis literis perstringitur. Hoc itaque morbo infecti, duræque & infracta incredulitate acti, extra hoc festum manserunt, magnamque hanc cœnam, in conuicia versi, turpiter aspernati sunt. Exi autè in plateas, &c. Phariseorum procerumque Iudæorum loco vocati sunt, qui ægri, abiectiq; in vicis & plateis iacebant, hoc est, illi, qui ex Iudaica multitudine habebantur infirmiores, mentemque, vsque ad illud tempus, obtinebant claudam, magnaque caligine obcuratam; Nam paulo post, per fidem in Christum sani, robustique effecti sunt. Etenim lumine diuino intra se recepto, recta vestigia figure edocti sunt. Quod autem quam plurimi ex Iudæorum plebe crediderint, hoc quiniis facile, si sanctorum Apostolorum acta percurrerit, cognoscere quiuerit. Exi in vias, & sepes. Cum sua natura benignus & bonus sit Deus, in publicas quoque vias, & sepes emittit vocatores. Significatur hoc autem, post Israelitas per fidem introductos, gentium quoque populū fuisse vocatum: Siquidem Iudæis intro iam receptis, seruus ait: Domine factum est, vt imperasti, & adhuc locus est. Porro autem, qui ex gentibus vocati, ad cœnam hanc venere, illi mente erant agresti, animoque efferrato, quasi extra vrbes, absque vlla profus ciuilitate nati & educati. Neque enim vllis omnino bonis legibus, aut moribus utebatur: Verum peccudum more, in magna quadam rationis caligine & amentia versabantur. Et compelle intrare. Bonus hic pater gentes, non simpliciter ad cœnam vocati, sed compelli quoque iult. At dicitis: Cum credere vniciuique sit liberū; unde verò cum donum hoc nõ sine precibus à Deo obtineri soleat; quippe quod inter cætera charismata, quæ nobis ab illo obueniunt, præcipuum ferè existat, quomodo dicit; compelle intrare? Quadam orationis figura istud dicitur. Quia enim gentes intoleranda quadam errorum seruitute tenebantur, diabolo subdita, Dei autem, diuinæque cognitionis profus erant ignaræ, propterea validiori quadam vocatione egebat; tali nimirum, quæ aliquam compulsionis speciem præ se ferret; quod vel hac ratione tandem aliquando ad eum respicerent, defertisque antiquis erroribus, aliquem doctrinæ cælestis gustum caperent, atque è diaboli vnguib; quibus antè constringebantur, euadere quandoque possent.

S. AVGVST. EPISCOPI

Hippon. in superius Euang.

Homilia.

Lectioes sanctæ proposiæ sunt, & quas audiemus & de quibus aliquid sermonis, adiuuante domino, proferamus. In lectione Apostolica gratiæ aguntur Deo de fide gentium, vtique ideo quia ipse fecit: In Psalmo diximus, Deus virtutum conuertere nos, & ostende faciem tuam & salui erimus. In euangelio, ad cœnam vocati sumus, imò alij vocati, nos nõ vocati sed ducti: Non solum ducti, sed etia coacti. Sic enim audiuius, quia homo quidam fecit cœnam magnam. Quis est iste homo, nisi mediator Dei & hominū, homo Christus Iesus? Misit vt venirent inuitati, quia hora iam

anno 31. de v. Domini.

psal. 79.

Luc. 14.

1 Timot. 2.

erat vt venirent. Qui sunt inuitati, nisi per præmissos vocati Prophetæ? Quia olim ex quo mittuntur Prophetæ & inuitant ad cœnam Christi: Mittuntur ergo ad populum Israel. Sæpe missi sunt, sæpe vocauerunt vt ad horam cœnæ venirent. Illi autem inuitantes acceperunt, cœnam repudiarunt. Quid est inuitantes acceperunt, cœnam repudiarunt? Prophetas legunt, & Christum occiderunt. Sed quando occiderunt, tunc nobis cœnam nescientes præparauerunt, Parata iam cœna, immolato Christo, post resurrectionem Christi commendata quam sciūt fideles cœna Domini, eiusque manibus & ore firmata, missi sunt Apostoli ad quos missi antè fuerant Prophetæ. Venite ad cœnam. Excusauerunt qui venire noluerunt, Quomodo? Tres fuerunt excusationes, Vnus dixit, Villam emi, eo videre illam, habe me excusatum. Alius dixit, iuga boum emi quinque, ea volo probare, habe me excusatum. Tertius dixit, uxorem duxi, habe me excusatum, non possum venire. Præterea non istæ sunt excusationes, quæ impediunt omnes homines, qui ad istam cœnam venire detrectant? Quæramus eas, discutiamus, inueniamus, sed vt caueamus. In villa empta dominatio notatur, ergo superbia castigatur: Habere enim villam, tenere, possidere, homines sibi in illa subdere & dominari delectat. Vitium malum, vitium primum. Primus enim homo dominari voluit, qui dominum habere noluit. Quid est dominari, nisi propria potestate gaudere? Est maior potestas, illi subdamur vt tuti esse valeamus. Villam emi, habe me excusatum. Inuenta superbia; venire noluit: alius dixit, Quinque iuga boum emi: Nonne sufficeret boues emi? Aliquid proculdubio est quodd nos ad quærendum & intelligendum obscuritate sui prouocat. Et quia clausum est, vt pulsemus hortatur. Quinq; iuga bouū, sensus huius carnis quinque numerantur. Sensus carnis huius, quod omnibus notum est, & qui forte non aduertunt, commoniti sine dubio recognoscunt. Sensus ergo carnis huius quinque inueniuntur; In oculis visus est, auditus in auribus, odoratus in naribus, gustus in faucibus, tactus in omnibus membris. Alba & nigra & quoquo modo colorata, lucida & obscura sentimus videndo. Rauca & canora, audiendo sentimus. Suauis olentia & graue olentia, odorando sentimus. Dulcia, & amara, gustando sentimus. Dura, & mollia, lenia, & aspera, calida, & frigida, grauias, & leuia, tangendo sentimus. Quinque sunt, & iuga sunt, Sed quia iuga sunt, in tribus prioribus sensibus facilius apparet. Duo sunt oculi, duæ sunt aures, geminæ nates. Ecce tria iuga. In faucibus, id est, sensu gustandi, geminatio quædam inuenitur, quia nihil gustando sapit nisi lingua, & palato tangatur. Voluptas carnis, quæ ad tactum pertinet, in occultis geminatur. Est enim & forinsecus, & intrinsecus, ergo & ipsa gemina est. Quare boum dicuntur iuga? Quia per sensus istos carnis terrena requiruntur. Boves enim terram versant. Sunt autem homines temoti à fide, terrenis dediti, carnalibus occupati, nolūt credere aliquid nisi ad quod sui corporis sensu quinque partito perueniunt. In eis quinque sensibus totius voluntatis sibi regulas ponūt, Non, inquit, credo ego, nisi quod video. Ecce quod noui, ecce quod scio. Album est, nigrum est, rotundum est, quadratum est, sic vel sic coloratum est, noui, sentio, teneo, natura

Joan. 20.

Joan. 22.

1. Cor. 11.

Luc. 14.

Joan. 6.

Inan. 20.

ra ipsa me docet. Non cogor credere, quod mihi non potes ostendere. Vox est, sentio, quia vox est. Bene cantat, male canat, suavis est, rauca est, novus, scio, pervenit ad me. Bene olet, male solet, scio, sentio. Hoc dulce est, hoc amarum, hoc falsum, hoc insulsum: Quid mihi plus dicas nescio. Tangendo noti quod durum est, quid molle sit, quid leve sit, quid asperum sit, quid caleat, quid frigeat: Quid mihi plus monstraturus es? Tali impedimento tenebatur Apostolus noster Thomas, qui de domino Christo, id est, de Christi resurrectione nec solis oculis credere voluit, Nisi misero, inquit, digitos meos in clavorum, & vulnerum loca, & nisi manum meam in latus eius misero, non credam. Et dominus qui possit sine villo signo vulneris resurgere, servavit cicatrices, quae a dubitante tangerentur, & cordis vulnera sanarentur: Et tamen vocaturus ad cenam contra excusationem quinque iugorum bouum, Beati, inquit, qui non vident, & credunt. Nos, fratres mei, ad cenam vocati, ab istis quinque iugis non sumus impediti. Non enim carnis faciem domini videre in hoc tempore concupivimus, aut vocem ex ore carnis illius procedentem auribus admittere desideravimus, nullum in illo temporalem odorem quæsiimus. Perfudit enim eum quaedam mulier pretiosissimo unguento, domus illa odore impleta est, sed nos ibi non fuimus, & non olfecimus, & credimus. Cenam manibus suis consecratam discipulis dedit, sed nos in illo conuivio non discubimus, & tamen ipsam cenam fide quotidie manducamus. Nec magnum putetis in illa cena quam suis manibus dedit sine fide interfuisse, melior exitit fides postea quam tunc perfidia. Non ibi fuit Paulus qui credidit, ibi fuit Iudas qui tradidit. Quam multi & modo in ipsa cena quamvis illam tunc mentem non viderint, nec panem, quem dominus gestavit in manibus, oculis suis non aspexerint, vel faucibus gustaverint, tamen, quia ipsa nunc preparatur, quam multi etiam nunc in ipsa cena iudicium sibi manducant, & bibunt. Vnde autem tanquam occasio nata est domino, ut de ista cena loqueretur, dixerat vnus de discumbentibus, in conuivio enim erat quo fuerat inuitatus, Beati qui manducant in regno Dei panem: quasi in longinqua iste suspirabat, & ipse panis ante illum discumbebat. Quis est panis de regno Dei, nisi qui dicit, Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi? Nolite parare fauces sed cor. Inde commendata est ista cena, Ecce credimus in Christum, cum fide accipimus. In accipiendo novimus quid cogitemus. Modicum accipimus, & in corde saginamur, Non ergo quod videtur, sed quod creditur percipit. Non ergo etiam sensum illum externum quæsiimus, nec diximus, Crediderint qui dominum ipsum resurgentem si verum est quod dicitur, viderunt oculis, manibus palpauerunt, nos non tangimus, quare credimus? Si talia cogitavimus, quinque illis iugis bouum ad cenam impediremur. Ut noueritis, fratres, istorum quinque sensuum non delectationem quæ permulcet, & ingerit voluptatem, sed curiositatem quandam notatam fuisse: non ait, *Quinque iuga bouum emi, eo pacere illa: sed, eo probare illa.* Qui vult probare, per iuga bouum non vult dubitare, quomodo sanctus Thomas per iuga noluit dubitare. Videam, tangam, digitos mittam, Ecce, inquit, Digitos tuos mitte per latus meum, & noli esse

incredulus. Occisus sum propter te, per locum quem vis tangere, sanguinem fudi, ut redimerem te, & adhuc dubitas de me, nisi tetigeris me? Ecce & hoc præsto, ecce & hoc exhibeo, Tange & crede, inveni locum vulneris, sana vulnus dubitationis. Tertius dixit, *Vxorem duxi.* Ista voluptas carnis quæ multos impedit, vitam foris, & non intus. Sunt homines qui dicunt, Non est homini bene, nisi cui assunt carnis deliciae: ipsi sunt, quos notat Apostolus dicentes, Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Quis inde huc surrexit? Quis nobis quod ibi agitur dixit? Hoc nobiscum tollimus, quod in hoc tempore bene est nobis. Qui hoc dicit, vxorem duxit, carnem amplectatur, carnis voluptatibus iocundatur, a cena excusatur, obseruet ne fame interiore moriatur: attendite sanctum Ioannem apostolum & Euangelistam, Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. O qui ad cenam Domini venitis, nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt: non dixit, Nolite habere, sed, nolite diligere. Habuisti, possidisti, dilexisti. Amor rerum terrenarum, viscum est spirituum pennarum. Ecce concupisti, hæcisti, Quis dabit tibi penas ut columbae? Quando volabis, vbi vere requiescas, quando hic, vbi male hæcisti, peruersè requiescere voluisti? Nolite diligere mundum, tuba diuina est. Continuo huius tubæ verbis, orbi terrarum, & vniuerso dicitur mundo, Nolite diligere mundum, nec ea, quæ in mundo sunt. Quisquis dilexerit mundum: non est charitas patris in illo. Quoniam omnia, quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis sunt, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi. Ab vno cœpit, quo Euangelium terminauit. Inde ille cœpit, vbi Euangelium terminum posuit. Concupiscentia carnis, vxorem duxi. Concupiscentia oculorum, quinque iuga bouum emi. Ambitio seculi, villam emi. Ideo autem à parte seculi per * solos oculos commemorati sunt isti * al. à parte sensus, quia oculorum est in quinque sensibus principatus. Propterea cum proprie ad oculos pertineat visus, ipsum videre personnes quinque sensus solemus appellare. Quomodo? Primo quod ad ipsos oculos pertinet dicis, vide quàm candidum est, intende & vide quàm candidum est, hoc ad oculos pertinet. Audi & vide quàm canotum est. Nunquid conuersim potes dicere, Audi & vide quàm candidum est? Hoc quod dicitur, vide, per omnes sensus currit, [ceterorum autem sensuum proprietates non per se recurrit.] Intende & vide quàm canotum est: odora & vide quàm suauis est. Gusta & vide quàm dulce est. Tange & vide quàm molle est. Vtique quoniam sunt sensus, sic potius diceremus, Audi & senti quàm canotum est. Odora & senti quàm suauis est. Gusta & senti quàm dulce est. Tange & senti quàm calidum est. Palpa & senti quàm leue est. Palpa & senti quàm molle est. Nihil horum. Nam ipse dominus post resurrectionem cum apparuit discipulis suis, cumque cernentes adhuc titubarent in fide præstantes se spiritum videre, Quid, inquit, dubitatis, & quare cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas & pedes meos. Et parum est videre, tangite & palpate, inquit. Intendite & videte, palpate & videte, in solis oculis videte, in omnibus sensibus videte. Quia interiorem sensum fidei quærebat, exterioribus corporis sensibus adiacebat. Nos nihil ab istis exterioribus

1. Cor. 11.

1. Joan. 1.

Psal. 54.

1. Joan. 1.

De cur. 11.

Dom. 11.

1. Cor. 11.

* al. à parte

sensu per. 11.

Luc. 24.

Psal. 33.

bus sensibus in domino carpsimus, auditu audiuimus, corde credidimus, & ipsum auditum non ab illius ore, sed ab ore prædicatorum eius, ab ore illorum qui iam cœnabant & nos ructando inuitabant. Tollamus ergo de medio excusationes vanas, & malas, & veniamus ad cenam, qua inuincibilis saginemur. Non nos impediatur extolentia superbiæ, non nos extollat, vel non nos terreat curiositas illicita & auertat à Deo. Non nos impediatur voluptas carnis à voluptate cordis. Veniamus & saginemur. Et qui venerunt nisi mendici, debiles, claudi & cæci? Illi autem non venerunt diuites, sani, quasi bene ambulantes, & acutere cernentes, multum de se præsumentes, & ideo desperatiores, quanto superbiores. Veniant mendici, quia ille inuitat, qui propter nos pauper factus est, cum diues esset, ut illius paupertate mendici ditaremur. Veniant debiles, quia non est opus sanis medico, sed male habentibus. Veniant claudi, qui ei dicant, Compone gressus meos in semitis tuis. Veniant cæci, qui dicant, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte. Tales venerunt ad horam. Illis prius inuitatis, sua excusatione reprobat, venerant ad horam, intrauerunt de plateis & vicis ciuitatis. Et respondit seruus, qui missus erat, Domine factum est quod iussisti, & adhuc locus est. Exi, inquit, in vias & sepes, & quos inuenieris coge intrare. Quos inuenieris ut dignentur noli expectare, coge intrare. Magnam cenam, magnam domum parauit, non ibi patior locum vacare. Venerunt de plateis, & de vicis gentes, veniant de sepibus hæretici, hic inueniunt pacem. Nam qui construunt sepes, diuisiones quærent. Trahantur à sepibus, euellantur à spinis. In sepibus hæserunt, cogi nolunt. Voluntate, inquit, nostra intemus. Non hoc dominus imperauit? Coge, inquit, intrare. Foris inueniatur necessitas, nascitur intus voluntas.

S. GREGORII PAPAE
in superius Euang. Homil.

Hoc distare, fratres charissimi, inter delicias corporis & cordis solet, quod corporales deliciae cum non habentur, graue in se desiderium accendunt: cum verò habitæ edantur, comedentem protinus in fastidium per fatietatem vertunt. At contra spirituales deliciae cum non habentur, in fastidio sunt: cum verò habentur, in desiderio: tantòque à comedente amplius esuriunt, quanto ab esuriente amplius comeduntur. In illis appetitus placet, experientia displicet: in istis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat: in istis appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spirituales deliciae desiderium in mente dum fatiant, quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur, quod auidius ametur. Et idcirco non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur. Quis enim amare valeat, quod ignorat? Proinde Psalmista nos admonet, dicens, Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus. Ac si aperit dicat, Suauitatem eius non agnoscitis, si hanc minime gustatis: sed cibum vitæ ex palato cordis tangite, ut probantes eius dulcedinè amare valeatis. Has autem homo delicias tunc amittit, cum in paradiso pec-

cavit: extrà exiit, cum os à cibo aternæ dulcedinis clausit. Vnde nos quoque nati in huius peregrinationis erumna, huc fastidiosi iam venimus, nescimus quid desiderare debeamus: tantòque se amplius fastidij nostri morbus exaggerat, quanto se magis ab esu illius dulcedinis animas elongat: & eo iam interinas delicias non appetit, quo eas comedere diu longèque distulit. Fastidio ergo nostro tabescimus, & longa inedia peste fatigamur. Et quia gustare intus nolumus paratam dulcedinem, amamus foris miseri famè nostram. Sed superna nos pietas nec se deserentes deserit. Contemptas enim illas delicias ad memoria nostræ oculos reuocat, easque nobis proponit: in promissione torporem excutit, atque ut fastidium nostrum repellere debeamus, inuitat. Ait nanque; *Homo quidam fecit cenam magnam, & vocauit multos.* Quis iste homo est, nisi ille, de quo per prophetam dicitur; Et homo est, & quis cognoscit eum? Qui fecit cenam magnam, quia fatietatem nobis dulcedinis internæ præparauit. Qui vocauit multos, sed pauci veniunt, quia nonnunquam ipsi, qui ei per fidem subiecti sunt, æterno eius conuivio malè viuendo contradicunt. *Misit autem seruum suum hora cenæ dicere inuitatis, ut venirent.* Quid hora cenæ, nisi huius est mundi? In quo nimirum nos sumus, sicut iam dudum Paulus testatur, dicens; *In quos fines seculorum denenerunt.* Si ergo hora cenæ iam est cum vocatur, tantò minus nos debemus excusare à conuivio Dei, quanto appropinquasse iam cernimus finem seculi. Quo enim pensamus, quia nihil est quod restat, eo debemus pertimescere, ne tempus gratiæ, quod præstid est, pereat. Idcirco autem hoc conuivium Dei non prandium, sed cena nominatur, quia post prandium cena restat, post cenam verò conuivium nullum restat. Et quia æternum Dei conuivium nobis in extremo præparabitur, rectum fuit ut hoc non prandium, sed cena vocaretur. Sed quis per hunc seruum, qui à patrefamilias ad inuitandum mittitur, nisi prædicatorum ordo signatur: De quo videlicet ordine, quamuis adhuc indigni existimus, quamuis peccatorum nostrorum ponderibus grauamur, & nos tamen in istis diebus sumus, & cū de ædificatione vestra vobis aliquid loquor, hoc est quod ago. *Seruus enim sum summi patrisfamilias: cum vos admoneo ad contemptum seculi, inuitare vos venio ad cenam Dei.* Nemo me propter me hoc in loco despiciat. Et si ad inuitandum nequaquam dignus appareo, sed tamen magnæ sunt deliciae, quas promitto. Sæpè solet, fratres mei, euenire, quod dico, ut persona potens famulum habeat despectum: cumque per eum suis fortè vel extraneis aliquod responsum mandat, non despicitur persona loquentis serui, quia seruatur in corde reuerentia mittentis domini: nec pensant, qui audiunt, per quem, sed quid vel à quo audiant. Ita ergo, fratres, ita vos agite, & si nos forsan dignè despicitis, in mente tamen vestra vocantis Domini reuerentiam seruate. Conuivium fieri summi patrisfamilias libenter obedite, corda vestra discutate, atque ex eis mortale fastidium pellite. Ad repellendum nanque fastidium vestrum iam parata sunt omnia. Sed, si adhuc carnales estis, fortasse epulas carnales inquititis. Ecce ipsæ carnales epulæ in spirituale vobis alimentum conuersæ sunt. Ad abstergendum nanque mentis vestræ fastidium, in cena Dei ille vobis

1. Cor. 10.

singula

lingularis agnus occisus est. Sed quid agimus, qui hoc quod subiungitur, adhuc fieri à multis videmus? *Et caperunt omnes simul excusare.* Offert Deus, quod rogari debuit: non rogatus dare vult, quod vix sperari poterat, quia dignaretur largiri postulat, & tamen contemnitur. Cōtemporibus verò paratas delicias refectionis æternæ denunciat, & tamen simul omnes excusant. Ponamus ante oculos mentis minima, ut possimus dignè pensare maiora. Si quispiã potens ad inuitadum quemlibet pauperem mitteret, quid, fratres, rogo, quid pauper ille faceret, nisi de eadem sua inuitatione gauderet, respōsum humile redderet, vestem mutaret, ire quanto citius festinaret, ne prior se ad potentis conuiuium alter occurreret? Homo ergo diues inuitat, & pauper occurrere festinat. Ad Dei inuitamur conuiuium, & excusamus. Sed ecce inter hæc æstimare possum, quid sibi corda vestra respondeant. Occultis enim fortasse sibi met cogitationibus dicunt; Excusare nolumus. Ad illud enim supernæ refectionis conuiuium & vocari & peruenire gratulamur. Loquentes vobis talia mentes vestrae verum dicunt, si non plus terrena quam cælestia diligunt, si nō amplius rebus corporalibus quam spiritalibus occupantur. Vnde hic quoque ipsa excusantium causa subiungitur, cum protinus subinfertur; *Primus dixit: Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam: rogo te, habe me excusatum.* Quid per villam, nisi terrena substantia designatur? Exit ergo videre villam, qui sola exteriora cogitat propter substantiam. *Alter dixit: Iuga bouum emi quinque, & eo probare illa: rogo te, habe me excusatum.* Quid in quinque iugis bouum, nisi quinque sensus corporis accipimus? Qui rectè quoque iuga bouum vocata sunt, quia in vitroque sexu geminantur. Qui videlicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciunt, sed sola exteriora cognoscunt, & deserentes intima, ea quæ extrà sunt tangunt, rectè per eos curiositas designatur, quæ dum alienam vitam quærit discutere, semper sua intima nesciēs, studet exteriora cogitare. Graue nanque est curiositatis vitium, quæ dum cuiuslibet mentem ad inuestigandam vitam proximæ exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, ut aliena sciēs, se nesciat: & curiosi animus quanto peritus fuerit alieni meriti, tanto fatignatus sui. Propter hoc nanque & de eisdem quinque iugis bouum dicitur; *Eo probare illa: rogo te, habe me excusatum.* Ipsa enim excusantis verba à vitij sui significatione non discrepant, dū dicit; *Eo probare illa:* quia videlicet aliquando per eunere probatio ad curiositatem solet. Sed notandum, quod & is, qui propter villam, & is, qui propter probanda iuga bouum à cœna sui inuitatoris excusat, humilitatis verba permiscet, dicens; *Rogo te, habe me excusatum.* Dum enim dicit; *Rogo,* & tamen venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione. Et ecce hæc diiudicat prauus quisque cum audit: nec tamen ea, quæ diiudicat, agere desistit. Nam dum cuiuslibet peruersè agenti dicimus, *Conuertere, Deum sequere, mundum relinque,* vbi hūc nisi ad dominicam cœnam vocamus? Sed cum respondeat; *Oratio pro me, quia peccator sum, hoc facere nō possum: quid aliud agit, nisi & roga, & excusat?* Dicens nanque; *Peccator sum,* humilitatem insinuat: subiungens autem, *Conuertere nō possum,* superbiam demonstrat. Rogatio ergo excusat, qui & humilitatem super-

ducit in voce, & superbiam exercet in actione. *Alius autem dixit, Vxorē duxi, & idē nō possum venire.* Quid per vxorem, nisi voluptas carnis accipitur? Nam quauis bonum sit coniugium, atque ad propagandam sobolem diuina providentia constitutum, nonnulli tamen nō per hoc fecunditatem prolis, sed desideria expectant voluptatis: & idcirco per rem iustam significari potest non incongruè res iniusta. Ad cœnam ergo nos æterni conuiuij summus paterfamilias inuitat, sed dum alius auaritiæ, alius curiositati, alius voluptati carnis est deditus, nimirum reprobi simul omnes excusant. Dum hunc terrena cura occupat, illum alieni actus sagax cogitatio deuiat, alterius etiam mentem voluptas carnis inquinat, fastidiosus quisque ad æternæ vitæ epulas nō festinat. Sequitur; *Reuerfus seruus, nunciavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit seruo suo: Exi citharæ in plateas, &c.* Ecce qui terrenæ substantiæ plus iusto incubat, venire ad dominicam cœnam recusat: qui labori curiositatis insudat, præparata vitæ alimenta fastidit: qui carnalibus desideriis inferuit, spiritalis conuiuij epulas respuit. Quia ergo venire superbi renuunt, pauperes eliguntur. Cur hoc? Quia iuxta Pauli vocem, *Infirmi mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* Sed notandum nobis est, quomodo describantur qui ad cœnam vocantur, & veniunt pauperes, & debiles dicuntur, qui iudicio suo apud semetipsos infirmi sunt. Nam pauperes & quasi fores sunt, qui & positi in paupertate superbiunt. Cæci verò sunt, qui nullum ingenij lumen habent. Claudi quoque sunt, qui rectos gressus in operatione non habent. Sed dum morum vitia in membrorum debilitate signantur, profectò liquet, quia sicut illi peccatores fuerūt, qui vocati venire noluerūt: ita hi quoque peccatores sunt, qui inuitantur, & veniunt. Sed peccatores superbi respuunt, ut peccatores humiles eligantur. Hos itaque elegit Dominus, quos despiciunt mundi: quia plerumque ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum. Is enim qui patrem reliquit, & partem substantiæ quam perceperat, prodigè expendit, postquam elurire cœpit, in se reuersus dixit: *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus? Longè quippe à se discesserat, quando peccabat, & si nō elurisset, in semetipsum minimè redisset: quia, postquam terrenis rebus indiguit, tunc cogitare cœpit, quid de spiritalibus amisit. Pauperes ergo, & debiles, cæci, & claudi vocantur, & veniunt, quia infirmi quique, atque in hoc mundo despecti plerumque tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto & in hoc mundo non habent, vbi delectentur. Quod benè Amalechitarum puer ille Ægyptius designat, qui Amalechitis prædantibus, atque currētibz æger remansit in via, & fame, sitique aruit. Quem tamen Dauid inuenit, & ei cibum potumque præbuit. Qui illic conualescens, dux Dauid factus est, conuiuantes Amalechitas reperit, & eos, qui se debilem reliquerant, cum magna fortitudine prostravit. Amalechita quippe, populus lambens vocatur. Et quid per lambentem populum, nisi mentes secularium designantur, quæ terrena citharā ambiendo quasi lambunt, dum solis temporalibus delectantur? Quasi enim populus lambēs prædam facit, dum terrena diligentes, lucra de alienis damnis exaggerant. Sed puer Ægyptius æger*

æger in via relinquitur: quia peccator quisque dum infirmari ab huius mundi statu cœperit, mox secularibus mentibus in despectum venit. Quem tamen Dauid inuenit, etique cibum, & potum præbet: quia manu fortis Dominus abiecta mundi non despiciat, & plerumque eos, qui sequi mundum minimè valentes, quasi in via remanent, ad amoris sui gratiam conuertit, eisque verbi sui cibum, potumque porrigit, & quasi duces sibi in via eligit, dum suos etiã prædicatores facit. Dum enim Christum peccatorum cordibus inferunt, quasi Dauid super hostes ducunt. Qui conuiuantes Amalechitas velut Dauid gladio feriunt, quia superbos quoque, qui se in mundo despectat, Domini virtute prosternunt. Puer ergo Ægyptius, qui in via remansit, Amalechitas interfecit: quia plerumque ipsi mentes secularium prædicando superant, qui prius cum secularibus in hoc mundo currere non valebant. Sed deductis ad cœnam pauperibus, quid puer subiungat, audiamus: *Domine factum est ut imperasisti, & adhuc locus est.* Multi tales ad cœnam dominicam ex iudæa collecti sunt, sed multitudo, quæ ex Israhelico populo credidit, locum superni conuiuij non impleuit. Intrauit iam frequentia iudæorum, sed adhuc vacat locus in regno, vbi suscipi debeat numerositas gentium. Vnde & eidem seruo dicitur; *Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea, &c.* Cum de vicis & plateis ad cœnam quodam Dominus inuitat, illum videlicet populum designat, qui tenere legem sub vrbana conuersatione nouerat. Cum verò conuiuas suos colligi ex viis, & sepibus, præcipit, nimirum agrestem populum colligere, id est, gētilem quærit. De cuius significatione per Psalmistam dicitur; *Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum ante faciem Domini, quoniam venit.* Ligna enim sylvarum gentes vocati sunt, quia in infidelitate sua tora, & infructuosa semper fuerunt. Qui ergo ex illo agresti vfu conuersi sunt, ad cœnam dominicam, quasi ex sepibus venerunt. Notandum verò est, quod in tertia hac inuitatione non dicitur; *Inuita; sed, Compelle intrare.* Alij enim vocantur, & venire contemnantur: alij vocantur, & veniunt: alij autem nequaquam dicitur, quia vocantur, sed compellantur ut intrent. Vocantur, & venire contemnantur, qui donum quidem intellectus accipiunt, sed eundem intellectum operibus non sequuntur. Vocantur & veniunt, qui acceptam intellectus gratiam operando perficiunt. Quidam verò sic vocantur, ut etiam compellantur. Nam sunt nonnulli, qui bona faciendâ intelligunt, sed hæc facere desistunt: vident quæ facere debeant, sed hæc ex desiderio nō sequuntur. His, ut superius diximus, plerumque contingit, ut eos in carnalibus desideriis suis mundi huius aduersitate feriat, apprehendere temporalem gloriam conentur, & nequeant: & dum per alta pelagi, quasi ad gradiores curas huius seculi nauigare proponant, semper aduersis flatibus ad deiectionis suæ litora repellantur. Cūque se frangi in desideriis suis aduersante mundo conspicunt, quid de se authori suo debeant, commemorat, ita ut ad eum erubescentes redeant, qui eum superbiens pro amore mundi deserebant. Sæpe namque nonnulli ad temporalem gloriam proficere volentes, aut longa ægritudine tabescunt, aut afflicti iniurijs concidunt, aut percussis grauibz damnis affliguntur,

in mundi dolore vident, quia nihil confidere de eius voluptate debuerunt, seque ipsos in suis desideriis reprehendentes, ad Deum corda conuertunt. De his quippe Dominus per prophetam dicit; *Ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & semitas suas non inueniet: & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: quæret, & non inueniet eos, & dicit; Vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia benè mihi tunc erat magis, quàm nunc.* Vir vnus cuiusque fidelis animæ, Deus est, quia hæc videlicet ei est coniuncta per fidem. Sed illa, quæ coniuncta fuerat Deo anima, amatores suos sequitur, quando mēs quæ iam per fidem credidit, adhuc se immundis spiritibus in operatione subternit, mundi gloriam quærit, carnali delectatione pascitur, exquisitis voluptatibus nutritur. Sed plerumque omnipotens Deus talem animam misericorditer respicit, & eius voluptatibus amaritudines permiscet, vnde dicit; *Ecce ego sepiam vias tuas spinis.* Viæ etenim nostræ spinis sepiæ sunt, quando in hoc, quod malè cupimus, dolorū punctiones inuenimus. Et sepiam eam maceria, & semitas suas non inueniet. Viæ nostræ maceria sepiuntur, cum desideriis nostris duræ in hoc mundo obiectiones resistunt. Et semitas nostras inuenire non possumus, quia hoc, quod malè quærimus, adipisci prohibemur. Et sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: quæret, & non inueniet eos: quia malignos spiritus, quibus se in suis desideriis anima subdit, ad desideriorum suorum effectum minimè comprehendit. Sed de hac salubri aduersitate quanta utilitas nascatur, adiungit cum subditur; *Et dicit; Vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia benè mihi erat tunc magis, quàm nunc.* Postquam ergo vias suas spinis sepias inuenit, postquam amatores suos apprehendere non valet, ad amorem viri prioris redit, quia plerumque postquam in hoc mundo non possumus obtinere, quæ volumus, postquam in terrenis desideriis de impossibilitate lassamur, tunc ad mentem Deum reducimus, tunc placere incipit, qui displicebat, & is, cuius nobis amara fuerant præcepta, repente dulcescit in memoria, & peccatrix anima, quæ aduultera conata est esse, nec tamen aperto opere potuit, decernit esse fidelis coniunx. Qui ergo huius mundi aduersitatibus fracti, ad Dei amorem redeunt, atque à præsentis vitæ desideriis cortiguntur, quid isti, fratres charissimi, nisi compellantur, ut intrent? Sed valde tremenda est sententia, quæ protinus subinfertur. Intenta hanc cordis aure percipite, fratres, & domini mei: in quantum peccatores, fratres mei: in quantum iusti, domini mei: intenta hanc aure percipite, ut tanto eam minis sentiat in examine, quanto nunc auditis formidolosius in prædicatione. Air enim; *Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit carnem meam.* Ecce vocat per se, vocat per angelos, vocat per patres, vocat per prophetas, vocat per Apostolos, vocat per pastores, vocat etiam per nos, vocat plerumque per miracula, vocat plerumque per flagella, vocat aliquando per mundi huius prospera, vocat aliquando per aduersa. Nemo contemnat, ne, dum vocatus excusat, cū voluerit, intrare non valeat. Audite quid sapientia per Salomonem dicat; *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: manè confurgent, & non inuenient*

Math. 25.

nient me. Hinc est, quod fatuæ virgines tardè venientes clamant: Domine Domine, aperi nobis. Sed iam tunc aditum querētibus, dicit: Amen dico vobis, nescio vos. Quid inter hæc, fratres charissimi, nisi relinquere omnia debemus, curas mundi postponere, solis desiderijs æternis inhiare? Sed hæc paucis data sunt. Admonere vos volo, ut relinquatis omnia, sed non præsumo. Si ergo cuncta mundi relinquere non potestis, sic tenete, quæ huius mundi sunt, ut tamen per ea non teneamini in mundo: ut terrena res possideatur, non possideat: ut sub mentis vestra sit dominio quod habetis: ne si mēs vestra terrenarum rerum amore vincitur, à rebus suis magis ipsa possideatur. Sit ergo res temporalis in vsu, æterna in desiderio: sit res temporalis in itinere, desideretur æterna in peruentione. Quasi ex latere respiciatur, quicquid in hoc mundo agitur: ante nos autem tendant mentis oculi, dum tota intentione illa conspiciunt, ad quæ perueniemus. Extirpentur funditus vitia, non solum ab actu operis, sed etiam à cogitatione cordis euulsa. Non nos voluptas carnis, non sollicitudo curiositatis, non æstus ambitionis à dominica cœna præpediat: sed ipsa quoque, quæ honesta in mundo agimus, quasi ex quodam mentis latere tangamus, ut terrena quælibet sic nostro corpori inseruiant quatenus cordi minimè obstant. Non ergo, fratres, audeamus vobis dicere, ut omnia relinquatis: sed tamen, si vultis, omnia etiam retinendo relinquitis, si sic temporalia geritis, ut tamen tota mente ad æterna tendatis. Hinc etenim Paulus

1. Cor. 7.

Apostolus dicit: Tempus breue est: reliquum est, ut, qui habent uxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam non possidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. Uxorem namque habet, sed quasi non habens, qui sic scit carnis debita exoluere, ut tamen per ea mundo tota mente non cogatur inhære. Nam cum idem rursum egregius prædicator dicat: Qui habet uxorem, cogitat quæ sunt huius mundi, quomodo placeat vxori: ille vxorē habet quasi non habens, qui sic studet placere coniugi, ut tamen non displiceat conditori. Flet quoque sed tanquam non fleat, qui sic temporalibus damnis affligitur, ut tamen de æternis lucris semper animū consoletur. Gaudet verò, sed tanquam non gaudeat, qui sic temporalibus bonis hilarescit, ut tamen semper perpetua tormenta consideret, & in hoc quod mentem gaudio subleuat, hæc cōtinuò pondere prouidi timoris premar. Emit autem, sed quasi non possidens, qui ad vsu terrena preparat, & tamen tanta cogitatione præuidet, quod hæc citius relinquat. Mundo quoque vtitur, sed quasi, non vtatur, qui & necessaria cuncta exterius ad vitæ suæ ministerium redigit, & tamen hæc eadem nõ sinit suæ mēti dominari: ut subiecta foris seruiant, & nunquā intentione animi ad alta tendēris frangant. Quicumque igitur tales sunt, eis profectò terrena omnia non ad desiderij, sed ad vsu assunt: quia rebus quidem necessarijs vtuntur, sed nihil habere cū peccato cupiunt. De ipsis quoque rebus habitis quodammodo mercedis acquirunt, & plus gaudent bono opere, quam bona possessione. Ac ne aliquibus ista difficilia esse videantur, rem de persona refe-

ro, quam multi vestram mecum nouerunt, quam videlicet rem ipse ante triennium in Centumcellensi vrbe à personis fidelibus didici. Nuper namque in eadem ciuitate Theophanius comes fuit, vir misericordiaz actibus deditus, bonis operibus intentus, hospitalitati præcipuè studens. Exercendi comitatus actibus occupatus, agebat terrena & temporalia, sed vt post ex sine eius clariuit, magis ex debito, quam ex intentione. Nam cum propinquante mortis eius tempore gravissima acris tempestas obstitit, ne ad sepeliendum duci potuisset, eumque coniunx sua cum flentu vehementissimo inquirens, dicens: Quid faciam, quomodo te ad sepeliendum eicio, quæ ostium domus huius egredi præ tempestate nimia non possum? Tunc ille respondit: Noli mulier flere, quia mox vt ego defunctus fuero, serenitas acris redit. Cuius pronus & vocem mors, & mortem serenitas est secuta. Cuius manus, & pedes podagræ humore tumescētes, & versi in vlnibus fuerant, & profluente sanie putebāt. Sed cum corpus illius ex more ad lauandum fuisset detectum, ita sanum repertum est, ac si vnquam vulneris nihil habuisset. Ductus itaque, ac sepultus est, eiusque coniugi visum est, vt quarto die in sepulchro illius marmor, quod superimpositum erat mutari debuisset. Quod videlicet marmor corpori eius superimpositum, dum fuisset ablatum, tanta ex eius corpore fragrantia odoris emanauit, ac si ex putrescente carne illius pro vermibus atomata feruisset: Hæc igitur dixi, vt è vicino exemplo ostendere possem, nonnullos & secularem habitum gerere, & secularem animum non habere. Quos enim talis in mundo necessitas ligat, vt ex omni parte exni à mundo non possint, sic cæ, quæ mundi sunt, debent tenere, ut tamen eis nesciant ex mentis fractione succumbere. Hæc ergo cogitate, & cum relinquere cuncta, quæ mundi sunt non potestis, exteriora exterius benè agite, sed ardentè interiori ad æterna festinate. Nihil sit, quod desiderium mentis vestra retardet, nullius vos rei in hoc mundo delectatio implicet. Si bonum diligitur, mens in bonis melioribus, id est, in cælestibus delectetur: si malum meruitur, mala animo æterna proponantur, ut dum illic esse conspicit & amplius quod diligit, & amplius quod pertimescat, hic omnino non hæreat. Ad hæc agenda habemus mediatorum Dei, & hominum adiutorem nostrum, per quem citius cuncta obtinebimus, si ad illum vero amore flagramus: qui uiuit, & regnat cum patre, &c.

BEDAE VENERABILIS

presbyteri in idem Euang.
expofitio.

AT ipse dixit ei. Homo quidam fecit cenam magnam, & vocauit multos. Quis iste est homo, nisi ille, de quo per prophetam dicitur: Et homo est, & quis cognoscit eum? Qui fecit cenam magnam, quia satietatem nobis interna dulcedinis præparauit. Qui vocat multos, sed pauci veniunt, quia nonnunquam ipsi qui ei per fidem subiecti sunt, æterno eius conuiuio male viuendo contradicunt. Et misit seruum suum hora cœna, &c. Quid hora cœna, nisi finis est mundi? in quo nimirum nos sumus, sicut iam dudum Paulus testatur dicēs: Nos sumus,

sumus, in quos fines sæculorum deuenerunt. Si ergo iam hora cœna est cum vocamur, tanto minus debemus excusare conuiuio Dei, quanto propinquasse iam cernimus finem sæculi. Idcirco autem hoc conuiuio Dei, non prandium, sed cœna nominatur, quia post prandium cœna restat, post cœnam vero, conuiuium nullum restat. Et quia æternum Dei conuiuium nobis in extremo præparabitur, rectum fuit, ut hoc non prandium, sed cœna vocaretur. Sed quis per hanc seruum, qui à patrefamilias ad inuitandum mittitur, nisi prædicatorum ordo signatur? Ad repellendum autem fastidium nostrum, iam parata sunt omnia, quia ad abstergendum mentis nostræ teporem, in cœna Dei ille nobis singularis agnus occisus est, qui tulit peccata mundi. Et ceperunt simul omnes excusare. Offert Deus quod rogari debuit, non rogatus dare vult quod vix sperari poterat. Quia dignaretur largiri postularis, contemnitur vero paratus, delicias refectionis æternæ denunciat, & tamen simul omnes excusant. Sed dicunt aliqui, excusare nolumus. Ad illud enim supernæ refectionis conuiuium & vocari, & peruenire gratulamur. Qui verum profectò dicunt, si non plus terrena quam cælestia diligunt, si non amplius rebus corporalibus quam spiritalibus occupantur. Vnde hic quoque ipsa excusantium causa subiungitur, cum protinus subiungitur: *Primus dixit ei: Villam emi, &c.* Quid per villam nisi terrena substantia designatur? Exit ergo videre villam, qui sola exteriora cogitat propter substantiam. Et alter dixit: *Iuga bouum emi quinque, &c.* Quid in quinque iugis bouum, nisi quinque corporis sensus accipimus? Qui recte quoque iuga vocati sunt, quia in vtroque sexu geminantur. Qui videlicet corporales sensus, quia comprehendere nesciunt interna, sed sola exteriora cognoscunt, & deserentes intima, ea, quæ extra sunt tangunt, recte per eos curiositas designatur. Graue namque curiositatis est vitium, quæ, dum cuiuslibet mentem ad inuestigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit. Propter hoc namque & de eisdem quinque iugis bouum dicitur: *Eo probare illa, quia videlicet aliquando pertinere probatio ad curiositatem solet.* Sed notandum, quod & is, qui propter villam, & is, qui propter probanda iuga bouum à cœna sui inuitatoris excusat, verba humilitatis permiscet dicēs, *Rogo te, habe me excusatum.* Dum enim dicit, *rogo*, & tamen venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione. Et ecce hoc diiudicat prauus quisque, cum audit, nec tamen ea, quæ diiudicat, agere desistit. Nam, dum cuiuslibet peruerse agenti dicimus, conuerrere, Deum sequere, mundum relinque, vbi hunc nisi ad dominicam cœnam vocamus? Sed, cum responderet, ora pro me, quia peccator sum, hoc facere non possum, quid aliud agit, nisi rogat, & excusat: Dicens namque, peccator sum, humilitatem insinuat, subiungens autem, conuerti non possum, superbia demonstrat. Et alius dixit: *Uxorem duxi, &c.* Quid per uxorem, nisi voluptas carnis accipitur? Nam, quamuis bonum sit coniugium, atque ad propagandam sobolem prouidentia diuina constitutum, nonnulli tamen non per hoc seculum prolix, sed desideria expetunt voluptatis, Et ideo per rem iustam significari potest non incongrue res iniusta. Ad cœnam nos ergo æterni conuiuij summus paterfamilias inuitat;

sed dum hanc terrena cura occupat, illum alieni actus sagax cogitatio deaffectat, alterius etiā mentem voluptas carnalis inquinat: fastidiosus quisque ad æternæ vitæ epulas non festinat. Et reuersus nunciavit hæc domino suo, &c. Ecce qui terrenæ substantiæ plus iusto incumbat, venire ad dominicam cœnam recusat, qui labori curiositatis infundat, præparata vitæ alimenta fastidit, qui carnalibus desiderijs inhæret, spiritalis conuiuij epulas respuit. Quia ergo venire superbi renuunt, pauperes eliguntur. Cur hoc? quia iuxta Pauli vocem, infirma mundi eligit Deus, ut confundat fortia. Pauperes autem, & debiles dicuntur, qui iudicio suo apud semetipsos infirmi sunt. Nam pauperes, & quasi fortes sunt, qui & positi in paupertate superbiunt. Cæci vero sunt, qui nullum ingenij lumen habent. Claudij quoque, qui rectos gressus in operatione non habent. Sed, dum morum vitia in membrorum debilitate signantur, profecto liquet, quia sicut illi peccatores fuerunt, qui vocati venire noluerunt, ita hi quoque peccatores sunt, qui inuitantur, & veniunt, sed peccatores superbi respuunt, & peccatores humiles eliguntur. Hos itaque eligit, quos despicit mundus, quia plerumque ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum. Pauperes, & debiles, cæci, & claudij vocantur quod veniunt, quia infirmi quique, atque in hoc mundo despecti plerumque tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto & in hoc mundo non habent, vbi delectentur. Sed ductis ad cœnam pauperibus quid puer subiungat audiamus; *Dominus, factum est vt imperasit, &c.* Multi tales ad dominicam cœnam ex Iudæa collecti sunt, sed multitudo, quæ ex Israelitico populo credidit, locum superni conuiuij non impleuit. Intrauit iam frequentia Iudæorum, sed adhuc locus vacat in regno, vbi suscipi debeat numerositas gentium. Vnde & eisdem seruo dicitur: *Exi in vias & sepes, &c.* Cum de vicis, & plateis ad cœnam dominus inuitat, illum videlicet populum designat, qui tenere legem sub urbana conuersatione nouerat. Cum vero conuiuias suos colligi ex viis, & sepibus præcipit, nimirum agrestem populum colligere, id est, gentilem querit. Notandum vero, quod in hac inuitatione tertia, non dicitur, inuita, sed, *compelle intrare.* Nam sunt nonnulli, qui bona facienda intelligunt, sed hæc facere desistunt. His, vt superius diximus, plerumque contingit, ut eos in carnalibus desiderijs suis mundi huius aduersitas separet. Sæpe namque aut longa ægritudine tabescunt, aut afflicti iniurijs concidunt, aut percussis grauioribus damnis affliguntur seque ipsos in suis desiderijs reprehendentes ad dominū corda conuertunt. Qui ergo huius mundi aduersitatibus fracti, ad Dei amorem redeunt, atque à præsentis vitæ desiderijs corriguntur, quid isti nisi compelluntur vt intrent? Sed valde est tremenda sententia quæ protinus subinfertur. Ait enim, *Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum, &c.* Ecce per se vocat, per angelos vocat, per patres vocat, per prophetas vocat, per Apostolos vocat, per pastores vocat, plerumque per miracula vocat, plerumque per flagella vocat, aliquando per mundi huius prospera vocat, aliquando per aduersa, nemo contemnat. Ne, dum vocatus excusat, cum voluerit intrare non valeat.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang. expositio.

Homo quidam. Omnipotens Deus in exordio mundanae formationis, ad se cognoscendum, seque perpetually laudandum, duas rationabiles creaturas: angelicam scilicet & humanam, condidit. Sed quia angelica magna ex parte, per superbiam lapsa est, humanae naturae stanti invidit, eamque ad lapsum peccandi traxit, atque paradisi delictis priuavit, unde scriptum est: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Has delicias primus homo amisit quando in paradiso praecipua vitae contempserit. Expulso autem a paradiso, tam longe ab eius delictis peccando effectus est, ut vix eas nominatas, recordari possit; atque spirituales paratas tangere, nisi per similitudines, & parabolas. Quia hoc inter carnales & spirituales delicias distat; quoniam carnales deliciae cum habentur in fastidio sunt, cum vero non habentur, in desiderio. At contra spirituales deliciae, tunc in fastidio sunt, cum non habentur, cum vero habentur eduntur, & quanto magis degustantur, tacito amplius desiderantur. Hinc Psalmista ait: gustate & videte quoniam suavis est dominus. Primum dixit, gustate, deinde dixit, videte: Ac si diceret: Eius dulcedinem percipere non potestis, si hanc minime gustastis. De quo & Apostolus Petrus dicit: Si enim gustastis quoniam dulcis est dominus. Quia ergo ab earum degustatione homo peccando longe recesserat, pius & misericors Deus, nolens humanam naturam, quae aliquid fragile, ad delinquendum habuerat, perire perpetuo: internum poenitentibus, has delicias preparauit, atque ad earum saporem, hominibus denuntiandum, seruum misit. Nam (ut supra retulit Euang.) cum diceret dominus Pharisaeo a quo fuerat inuitatus: cum facis prandium, aut cenam, noli inuitare eos qui te iterum reuident, & fiat tibi retributio, sed voca pauperes, ac debiles, & beatus eris, quia non habent unde tibi retribuatur. Retribuetur enim tibi in retributione iustorum. Quidam de circumstantibus dixerunt: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Et dominus ad illos: Homo quidam scilicet. Spiritually homo iste, Deus est intelligendus, de quo scriptum est: Homo est & cognoscit eum? scilicet secundum deitatem. Et iterum: Homo natus & in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Qui vero homo vocatur ab humanitate, quia benignissimam largitatem quotidie generi humano exhibet. Nullus. Sanè audientes hominem, caueamus haereticum Antropomorphitarum, qui dicunt Deum lineamentis corporeis compactum, cum eum veraciter credere debemus inuisibilem. *Quis fecit cenam magnam.* Quia sapientiam aeternae beatitudinis ante mundi constitutionem preparauit electis, quibus dicturus est in die iudicii: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Et ibunt in vitam aeternam haec erit cena sanctorum. Cœnon Græcè, Latine dicitur cœmune. Et dicitur cœna à communionem vescentium, quia antiqui semel in die comedebant, hora videlicet nona. Et illa cœmestio vocabatur prandium simul, & cœna. Prandium, quia ibi saturabantur. Cœna, quia ipsi bis eo die non fumebant cibum. Et quia post prandium cœna restat, post

Matth. 23.

cœnam verò nullum conuiuui restat, dignum fuit, ut beatitudo aeterna, quae in fine dabitur electis, non prandium sed cœna vocaretur, de qua cœna dicit in Apoc. Beatus, & sanctus qui ad cœnam nuptiarum agni vocatus est, & vocauit multos. Multos vocauit Deus omnipotens ad cœnam suam, id est, ad patriam caelestem, & Iudeos, & gentiles vocauit per Prophetas, per patriarchas, per apostolos. Vocat etiam quotidie per semetipsum clamans in euang. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Et discite à me omnes, quia mitis sum, & humilis corde, iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Et multi veniunt per fidem, & gratiam baptisimatis, & pauci sunt, qui ipsam fidem quam percipiunt in baptisimato, bonis operibus exornant. De quibus dominus alibi dicit: Multi sunt vocati per fidem, sed pauci electi per operationem. *Et misit seruum suum hora cœnae.* Quid designatur nobis per istum seruum nisi ordo doctorum, apostoli videlicet, & martyres, confessores, & ceteri doctores sanctae ecclesiae, qui nos inuitant ad regnum caelorum: Huic ordini praedicatorum dixit dominus eo die quo ascendit in caelum. Euntes in vniuersum mundum praedicate euangelium omni creaturae. *Hora cœnae.* Quid per horam cœnae, nisi nouissima aetas seculi intelligitur, in qua nos sumus modò positi? De qua Paulus apost. Nos sumus, in quos fines seculorum deueniunt. Et Ioan. euang. Filioli, nouissima hora est, id est, nouissima aetas seculi. In qua dominus ad iudicandum venturus est genus humanum. *Dicere inuitatis, ut venirent.* Qui sunt isti inuitati? Iudaei, qui fuerunt inuitati in Abraham, Isaac, & Iacob, per legislatorem Moysen, per Psal. & semper venire contempserunt, nolentes in filium Dei credere, ideo damnati sunt, & damnabuntur. Si aliquis diues vocaret pauperem ad prandium suum, quid faceret pauper? Ablueret corpus suum aqua, mutaret vestimenta sua, & calcamenta, & quantum ad conuiuium properaret diuitis, ut nullus cederet eum, si homo pauper ita festinanter veniret ad conuiuium diuitis, quanto magis nos debemus ad conuiuium Dei omnipotentis, id est, ad vitam aeternam tota nisi mentis, ac corporis festinare, relinquendo malum, & faciendo bonum? Multo magis. *Quia iam parata sunt omnia.* id est, omnia gaudia patriae caelestis in praesentia Dei omnipotentis iam parata sunt omnia. Si praepararet se aliquis ad ea percipienda, illa iam parata sunt omnia. *Et coeperunt omnes simul se excusare.* Offert Deus sponte, quod à nobis rogari debuerat. Nos, qui euangelium audiuimus, reprehendimus eos, qui ad dominicam cœnam vocati venire contempserunt, sed quod in illis reprehendimus, nos ipsi quando agere non desistimus. Nam quando episcopus, aut presbyter, aut aliquis doctor ecclesiae dicit alicui peccatori in seculari habitu constituto: relinque seculum, sequere Christum, peccata tua elemosinis, & poenitentia dilue, quò, nisi ad cœnam dominicam inuitat? Sed cum ille responderet, homo peccator sum, ora pro me, non possum facere quod dicis, uxorem habeo, filios, vasallos, & beneficijs terrenis abundo, non possum omnia relinquere, humilitatem praeredit, & superbiam demonstrat se habere. Dū enim dicit homo peccator, ora pro me, humilitatem praeredit in voce, dū autem subiungit, non possum facere, quae mihi praedicas, & superbiam ostendit in operatione.

Matth. 23.

Matth. 23.

1. Ioan. 1.

Luc. 15.

Luc. 15.

Primus dixit illi: villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam, rogo te, habe me excusatum. Per villam designatur terrena substantia. Consideremus quid agitur in villa. Exarantur arua, vt reddant fruges; excoluntur vineae vt bibatur vinum illarum, inferuntur arbores, vt colligantur poma ab inferoribus, nutriuntur pecora, vt comedantur lac, & carnes eorum, & ideo non inconuenienter per villam designatur terrena substantia. Villam igitur emit, & exit videre illam, qui semper terrena cogitat, terrena diligit, & amplectitur propter sustentationem vitae praesentis. Ille talis dum vilis iusto temporalia requirit, venire ad cœnam dominicam renuit. *Et alter dicit: Iuga bouum emi quinque.* Quid in quinque iugis bouum nisi quinque sensus corporis debemus intelligere, visum, auditum, gustum, olfactum, & tactum? Qui ideo iuga vocantur, quia in vtroque sexu geminantur, in viris videlicet, & foeminis. Habent viri visum in oculis, auditum in auribus, odoratum in naribus, gustum in ore, tactum in manibus, vel in reliquo corpore, habent & mulieres. Per istos quinque sensus solummodo exteriora comprehendimus, quae videntur, & audiuntur. Interna verò, id est, sacramenta spiritualia non comprehenduntur, nisi mentis rationalitate, & ideo non incongruè per quinque iuga bouum designatur curiositas, unde dicitur, eo probare illa, quia probatio saepe ad curiositatem pertinet. Curiositas dicitur cura superflua, cura inanis, quando homo alterius peccata scrutatur & perquirat, & sua obliuiscitur. Graue enim vitium est curiositas, quia quòd magis homo vi tam alterius exquirat, tantò magis quibus suam negligit. Non dicimus hoc de illis, qui quibus cura animarum imposita est, sicut sunt presbyteri, & praelari ecclesiae sanctae, quibus dicitur per Ezechiel. prophetam à domino: Speculatorem dedi te domui Israel. Et per Hie. Probatorem dedi te, vt probes facta singulorum. Sed de illis dicimus, qui principatu carent, & tamen semper volunt esse conficij peccati alieni, propter hoc ad cœnam dominicam venire recusant. *Et alius dicit: Vxorem dixi.* In his tribus multi designantur. *Vxorem dixi.* Per vxorem designatur hic carnalis voluptas. Deus omnipotens ideo dedit primo homini vxorem, vt amore filiorum ductus coiret cum illa. Sed cum coniugium sit à Deo institutum propter propaginè filiorum: nonnulli tamen propter amorem libidinis accipiunt vxores. Et ideo per rem iustam, id est per coniugium licitum, designatur res iniusta, id est, libidinosas voluptas. Quilibet enim vxorem non amore sobolis procreandae, sed amore libidinis actus ducit, vt die, noctuque vacet libidini, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus, ad cœnam dominicam festinare distimulat. *Et reuersus seruus nuntiauit hac domino suo.* Ille seruus, sicut superius diximus, signat ordinem sanctorum doctorum, apostolos, & apostolicos viros, qui omne bonum, quod agunt, Deo renunciant, quia non suis meritis, sed gratiae Dei illud deputant. *Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo.* Si per istum hominem sicut superius diximus, designatur dominus Iesus, cur dicitur iratus fuisse, cum ita in Deum omnipotentem non cadat, iuxta quod scriptum est de eo? Tu autem cum tranquillitate omnia iudicas. Deus omnipotens immutabilis est, non potest mutari à laetitia in tristitiam, sed ira Dei vindicta eius intelligitur. Sicut verbi gratia. Rex, aut iudex ira-

tus videtur reo esse; quando iusto iudicio eum condemnat, licet in sua tranquillitate maneat. Sic Deus omnipotens iratus nobis videtur esse: cum peccatis nostris vindictam reddere compellitur. Quae fuit ira Dei contra eos, qui vocati ad cœnam venire noluerunt; in subsequens demonstratur, cum dicitur, *Dico autem vobis, quòd nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit cenam meam,* id est, nullus gustabit de gloria aeterna. *Exi cito in plateas, & in rivos ciuitatis.* Populus Israeliticus accepit à domino legem, quam custodire debuisset in ciuitatibus, in vicis, & plateis. Et ideo haec verba proprie ad Iudeos pertinent. *Ed pauperes, & debiles introducite hic.* Congruit iste sermo cum superiori, vbi dictum est. Cum facis prandium, aut cenam, noli vocare amicos potentes, atque nobiles. Videamus spiritualiter, qui sunt pauperes. Pauperes, & debiles sunt, qui neque diuitijs terrenis abundant, suis virtutibus confidunt, sed suo iudicio infirmi sunt, & peccatores. Cæci sunt, quia nullum ingenij lumen habent, & non habent doctrinam noui, & veteris testamenti, quia verbum Dei illuminatio est, iuxta quod Psalmus dicit, lucerna pedibus meis, verbum tuum domine, & lumen semitis meis. Cædi sunt, quia licet lumen scientiae habeant, gressus tamen, id est, incessum bonae operationis non possident, & ideo datur nobis hic intelligi, quia, sicut superius dictum est, peccatores fuerunt, qui inuitati venerunt, sed peccatores superbi respuuntur, peccatores humiles colliguntur. Cur hoc? Quia iuxta Apostoli Pauli vocè, infirma mundi elegit Deus, vt fortia quae confunderet: quos despicit mundus, hos eligit Deus. *Tunc ait seruus, domine factum est, vt imperasti,* id est, multi, ex Iudaeis collecti sunt ad cœnam. *Sed adhuc vacuus est locus,* id est, regnum caelorum, vbi possit recipi numerositas gentium. *Et ait dominus seruo: Exi in vias, & sepes.* Populus gentilis in sepiibus erat. Ligna sepium tortuosa sunt, & infructuosa. Similiter & gentiles tortuosi erant, quia idola pro Deo colebant, infecundi erant, quia bonis operibus carebant. De his lignis dicit Psalmista: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum à facie Domini quia venit. De illo aduentu filij Dei dicitur. Veniens in mundum per incarnationis mysterium, & mittens Apostolos praedicare gentibus verbum Dei, exultauerunt ligna, id est, gentiles, & effecti sunt recti per fidem, qui antea erant tortuosi propter infidelitatem, effecti sunt etiam fructuosi bonis operibus, qui antea erant steriles, & infecundi. *Exi in vias, & sepes,* id est, transi ad populum nationum. Apostolis dicitur, hoc est, quod alibi eis praecipit post resurrectionem suam. Euntes in vniuersum mundum praedicate euangelium omni creaturae qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur. Notandum autè quod in hac tertia inuitatione, non dicitur: *Voca, sed Cōpelle intrare.* Sunt enim plerique qui non facile ad Deum conuertuntur, nisi prius aut infirmitate, aut paupertate, aut aliqua necessitate cōstricti fuerint. Quod illa parabola Euangelica, de filio prodigo ostendit: qui cum egere coepisset, ad se reuersus dixit: *Quanti mercenarij, in domo patris mei abundant panibus hic autem fame peteo. Surgam & ibo ad patrem meum & dicam illi: pater peccavi in caelum & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnum de*

1. Cor. 7.

Psal. 95.

Marc. 16.

Luc. 15.

mercenariis tuis. Et de talibus ait Psalmista: Cum occideret eos, tunc inquirebant eum. Et per Prophetam: Tantummodo sola vexatio dat intellectum auditui. Nonnulli enim electi post carnis desideria currere desiderant, cum amatoribus mundi, communem vitam ducere, sed oculus diuinæ misericordiæ, eorum impias actiones præueniēs, alios infirmitate affligit, alios paupertate arternat, alios necessitatibus variis coangustat. Cumque post flagella ad Deum conuertuntur, quos ad conuiuium eius, intrare compelluntur. Talibus per Prophetam dicitur: Virga & flagello, castigaberis filia Syon, vt non discedat zelus meus à te. Tales significauit puer ille Amalachites, de quo in Regnorum libris legitur: qui sociis fugiētibus, infirmus in via remansit, quem Dauid persequēs, reperit, cumque cibo & potu refocillauit, atque duce[m] sui itineris fecit, & ipse postea cum Dauid Amalachitas percussit, à quorum consortio infirmus in via remansit. Amalachites enim qui lambens populus interpretatur, mundi amatores significat qui de aliorum facultatibus ditari desiderant. Sunt enim nonnulli electi, qui cum talibus communem vitam ducere optant, sed cum misericordia Dei præueniente, aut infirmitate, aut necessitate præpediuntur quasi infirmi in via remanent. Quos Dauid, id est, manu fortis, Dominus scilicet Iesus Christus reprensens spiritali cibo & potu refocillat, atque illorum mentes ad cælestia sitienda accendit. Et solet contingere, vt ipsi postea ad Deum conuersi, amatores mundi, spiritali gladio increpandos feriant, cum quibus prius communem vitam, in seculo ducere desiderabant: quilibus per Osæ Prophetam piè comminatur, dicens; Ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & sequeris amatores tuos, & non apprehendes eos, quæres & non inuenies eos, & dices; Reuertar ad virum meum priorem, quia benè mihi erat tunc magis quam nunc. Valde autem terribile est, quod in conclusione huius parabolæ dicitur: Dico autem vobis quod nemo virorum, &c. Scimus quod omnes vocati sumus: vtrum autem ad æternam beatitudinem degustandam peruenturi, adhuc ignoramus. Multis enim modis vocat nos Deus; per fidem, per baptismum, per exempla patrum, per prospera & aduersa, per somnia & reuelationes. Quia ergo inexcusabiles sumus de vocatione, solliciti debemus esse, necesse est, in bona operatione. Ne tempore iudicij, à conuiuio Dei exclusi, cum fatuis virginibus, fame pereuntes, & clamantes: Domine domine aperi nobis, audiamus. Amen dico vobis, nescio vos: Sed potius cum prudentibus virginibus, in æternam societatem de visione conditoris, iugiter epulemur, Amen.

INCERTI AVTHORIS
sub nomine Eusebij Episcopi Emisseni
superioris Euangelij expositio.

Hic enim homo, ipse est qui hæc loquitur, Iesus Christus dominus noster. Magna autem eius cœna, hæc euangelia sunt, quæ ipse quidem nobis præparauit, quæ & nos quotidie legimus, legēdo comedimus, & mentem reficimus. Magna quidem est hæc cœna, cunctisque deliciis plena, quæ omnibus etiam sufficienter administrat. Ad

hanc autem cœnam vocauit dominus multos, Iudæos scilicet, & Gētiles, sed Iudæos primum, deinde Gētiles. Quia enim Iudæi venire noluerunt, Gētiles vocati sunt. Vnde & subditur, *Et misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt omnes simul excusare.* Tunc enim primum seruos suos dominus misit, quando suis discipulis ait, in vias gentiū ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues, quæ perierunt domus Israel: Euntes autem prædicare, dicentes quia appropinquauit regnum cœlorū. Hoc est enim, quod hic dicitur, *Quia iam parata sunt omnia.* Mortuos suscitare, leprosos mundare, demones eiicere gratis accepistis, gratis date. *Emtes igitur serui dixerunt inuitatis vt venirent. At illi cœperunt omnes simul excusare.* Ad hanc enim cœnam iam ante Christi incarnationem omnes Iudæi inuitati fuerant, ad hanc & patriarchæ & prophetæ eos inuitauerant. Illi autem venire noluerunt, sed cœperunt omnes simul excusare. *Primus dixit ei, Villam emi, & necesse habeo exire, &c.* In illo enim, qui villam emit, avaritiam: in illo, qui emit quinque iuga boum, falsam religionē: in illo verò, qui vxorē duxit, luxuriam, & carnis voluptates cognoscimus. Multos enim hæc tria separant à regno Dei. Villam enim emit, qui huius mundi possessiones, diuitias, honores, & dignitates querit. Ad hanc autem villam ille exire, semperque videre eam desiderat, qui in his multum delectatur, omnemque suam spem in eis ponit. Talibus autem si quando Episcopi, & sacerdotes meliora persuadent, promittunt se facere, quod eis præcipitur, sed impedimenta obiciunt, excusationes inueniunt, & vt ipsi pro eis Deum deprecantur exorant. Hoc autem quid est aliud dicere, nisi, *rogo te habere me excusatiū?* Quinque autem iuga boum, quinque sunt libri Moyſi. Hos autem Iudæi emerunt, pro his circuncisi sunt, pro his decimas & primitias & sacrificia offerunt. Hos tamē nondum probatos habet, quia nondum eos intelligunt. Si enim eos intellexissent, nulla esset excusatio, quin ad hanc cœnam iam venissent. Sed quia eos non intelligunt, dum eos venerari se simulant, suam iustitiam querentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vt enim apostolus ait, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. His autem & si excusationem querant, excusatio tamen nulla erit. Sic enim ait dominus, Si non venissem, & loquutus eis non fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Bene autem non per quinque boues, sed per quinque iuga boum, hi quinque libri significatur: quoniam dupliciter intellecti (id est, secundum literam, & secundum spiritualementem intelligentiam) quinque iuga faciūt. Qui verò sic eos coniunxerit, confidenter cum eis in agro dominico laborare, & arare potest, quorum quidem labor inutilis est, si abinuitem separati fuerint. Iudæi enim, qui alterum bouē, id est, intellectum spiritualementem non habent, in altero bouē, id est, in sola litera laborare volentes, nullum de labore fructum suscipiunt. Illi verò vxorem ducunt, qui se luxuriæ carnisque voluptatibus per omnia subiciunt. Inter quos illi computari non debent, quibus apostolus ait, *Qui habet vxores, tanquam non habetes sint.* Et isti quidem excusari nō querunt, quia solam hanc vitam diligentes, aliam pro nihilo ducunt. Congitant enim (vt apostolus ait) de his

his solummodo, quæ mundi sunt quomodo placeant vxori. *Et reuersus seruus nuntiavit hæc domino suo.* Vnde Esaias, Domine, quis credit auditui nostro? *Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo, Exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, cæcos & claudos introduce huc.* Quia enim Iudæi ad cœnam venire & credere noluerunt, ad Gentes apostoli mittuntur. Vnde apostolus, Vobis (inquit) primum oportebat prædicari verbum Dei: sed quia repulstis illud, & indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Pauperes enim, debiles, cæci, & claudi erant Gētiles, quia nec legis diuitias, nec virtutum fortitudinem, nec scientiæ lumen habebant, nec in via mandatorum Dei rectis pedibus incedebant. Inuitati tamen ad conuiuium Christi, diuites, & fortes facti sunt, & interiori illuminationi iam in via non errant, sed recto tramite gradiuntur. *Et ait seruus, Domine, factum est vt imperasti, & adhuc locus est.* Iste enim locus tunc complebitur, quando hæc vita finiatur. Adhuc enim quotidie mittuntur serui, adhuc ad hanc cœnam veniant fideles, aliis per baptismum, aliis per penitentiam festinantibus. Iam neque vie, neque sepes, neque locus vllus siue abditus siue manifestus relictus est, ad quem Christi serui scrutandum non perueniunt. Qui igitur huic cœnæ defuerint, non seruatorum negligentie, sed sue hoc inobedienciæ deputent. Sequitur: *Dico autem vobis quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.* Nemo enim illorum, qui vocati sunt, & venire noluerunt, Christi cœnam gustabit, nemo eorum simul cum sanctis ad æterni conuiuij epulas intrabit.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangelij
expositio.

At ipse dixit ei, *Homo quidam apparauerat cœnam magnam, &c.* Quum dixisset is, qui simul accubuerat, beatum eum, qui comedit prandium in regno Dei, dominus docet eum latius, quomodo oporteat nos intelligere conuiuium Dei, & parabolam hanc dicit: hominem quidem nominans misericordem suum patrem. Quando enim vindictinam Dei virtutem scriptura significat, pantheram, & vrsū, & pardū eum vocat: quando autem misericordiā vult insinuare, hominem inducit: sicut & nunc misericordissimam eius dispensationem intelligens, quam operatur in nobis, qua nos facit participes carnis filij sui, hominem eum nominat. Cœnam enim magnam vocauit dispensationem hanc. Cœnam quidem, eo quod in nouissimis temporibus, etenim ad vesperam seculi venit dominus. Magna autem cœna hæc, quoniam ex confesso magnum est salutis nostre mysterium. Et misit seruum suum hora cœnæ. Quis est seruus ille? Is, qui, forma serui assumpta, filius Dei homo factus, & vt homo missus esse dicitur. Attende quomodo non dixerit seruum, sed eum articulo, *seruum illum suum.* Illum proprie dixit, qui iuxta formam humanam ei placuit, & seruiuit. Non enim vt filius, & Deus tantum beneplacitus est patri, sed & sicut homo ipse solus sine peccato, omnibus paternis consiliis, & mandatis ministravit, & paruit: & implens omnem iustitiam, seruire dicitur Deo, & patri: id eo

& ipse solus proprie seruus Dei dicitur. Hora autem cœnæ missus est, hoc est definitio, & opportuno tempore. Nō enim aliud tempus commodius fuit salutis nostræ, quam quo regnabat Cæsar Augustus, quum in summo esset malitia, quæ destrui oportebat. Sicut enim medici sinunt in seui morbi vlceribus humorem colligi, & deinde remedia apponunt: ita & peccatū oportebat omnes species suas indicare, & deinde magnū medicum imponere pharmaca. Et propterea expectauit Christus, donec diabolus malitiæ mensuram impleret, & tunc demum incarnatus est, & omne genus malitiæ per sanctam vitam suam sanauit. Missus est igitur in tempore, hoc est, opportuno, & commodo tempore, sicut & Dauid dicit, *Accingere gladio tuo super femur tuum potenter tempestiuitate tua.* Omnino enim gladius verbum Dei, per femur autem natiuitas in carne significatur. Tempestiuitas autem fuit, hoc est, opportuno tempus. Missus vero est, vt diceret inuitatis. Qui sunt ij, qui vocati sunt? Fortassis omnes homines. Omnes enim vocauit Deus ad sui agnitionem, partim per ordinatam inuisibilibus constitutionem, partim per naturalem legem, fortassis enim magis proprie Istaclitas, qui per legem, & prophetas vocati fuerunt. Ad illos igitur missus est primum dominus, vt ad oues domus Israel. Ipse enim dicebat, *Venite, quia parata iam sunt omnia.* Prope enim esse regnum Dei, omnibus euangelizabat dominus, & intra nos. At illi cœperunt simul omnes excusare. Omnes enim principes Iudæorum detrectabant Iesum habere regem, & cœnam non mernerunt: & alius quidem propter diuitiarum cupiditatem, alius autem propter voluptatem. Nam ille quidē villam emerat, & alius iuga boum, qui signant diuitiarum cupidos. At alius, qui vxorem duxerat, voluptarius erat. Insuper & is villam comparat, qui propter mundanam sapientiā non accipit mysterium. Villa enim est & mundus hic & natura simpliciter. Qui autem naturam obseruat, non recipit hoc, quod super naturam est. Igitur phariseus, qui villam forte comparauerat, hoc est, qui respexerat ad naturæ leges, non recipit virginem parere Deum, quod super naturam est: sed & omnes, qui in externa sapientiā gloriantur, propter villam hanc, hoc est, naturam, ignorauerunt eum, qui condiderat, & innouerat naturæ ordinem, Iesum. Porro, qui iuga boum quinque emit, vt probaret, signat carnalem hominem, qui quinque sensus animæ corporalibus coniunxit, & animam carnem fecit: & propter hoc, vt pote circa terrena occupatus, non vult spiritualis cœnæ particeps esse. Dicit enim Sapiens; *Quid calumniatur, qui alteri præualeat?* At qui propter vxorē excidit, voluptarius utique fuerit, qui carni vt coniugi animæ alligatus est, & quum est in illa, quasi ei adhaerens, Deo placere non potest. Intelligas autem hæc omnia & iuxta literam. Etenim excidimus à Deo & propter villas, & propter iuga boum, & propter nuptias. Adhaerentes enim illis, & totam vitam in ea impendentes, & vsque ad sanguinem vexati, & excoriatii, nullum diuinum vel sensum, vel verbum cogitamus, vel attendimus. *Et veniens seruus ille renuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, &c.* Nam abiecti sunt principes Iudæorum, & nullus ex illis credidit Christo: & ipsi gloriabantur in malitia, vt dicit, Num quis principum credidit in

Isa. 44.

Deus omnes vocat, sed alios alios modis.

Matth. 22.

Prover. 14.

Ioan. 7. Hier. 8.

enim: Proinde docti in lege, ac scribæ (vt propheta dicit) infatuati, gratiam amiserunt, idiotæ autem, & Iudæi, qui cæcis, & claudis, & debilibus comparantur, & stulti sunt huius mundi, & mirè contempti, hi vocati sunt. Turbæ enim admirabantur super gratia, quæ de ore Iesu procedebat, & gaudebant in doctrina. Postquam autem intrauerunt Israëlitz, electi inquam, quos in gloriam suam prædestinarat Deus, quales fuerunt Petrus, & filij Zebedei, & multa alia millia eorum, qui crediderunt, benignitas Dei etiam in gentes diffusa est. Per hos enim, qui in via, & apud sepes, gentes intelligendæ sunt. Israëlitz enim fuerunt intra ciuitatem, vt ij, qui legem susceperant, & ciuiliorem vitam fortiti. Gentiles vero à testamentis, & à lege Dei alieni erant, & non facti ciues sanctorum, nec in vna, sed in multis iniquitatibus, & rusticitate magna versabatur: & apud sepes, peccata dico. Peccatū enim magna sepes est, & interstitium diuidens nos à Deo. Per vias itaque, pecuniam gentiliū vitam, & in multas dissectam opiniones, per sepes vero intelligit vitam illorū in peccatis. Non simpliciter autem iubet illos vocare: sed, *compelle*, inquit: quamuis voluntarium sit omnibus credere. Cæterum, vt sciamus magnæ virtutis Dei esse, credidisse gentes in tanta versantes ignorantia, ideo dixit, *compelle*. Nisi enim magna prædicaretur virtus, & magna esset verbi veritas, quomodo persuasi essent homines in idolorum cultu infantes, & cæca operantes, vt repente agnoscerent verum Deum, & spiritualem diligere vitam? Igitur admirabilem translationem significare volens, necessitate nominauit, quasi diceret quis, Gentiles etiam idola, & delicias relinquere nolentes, à prædicatione tamen veritatis & ea relinquere coacti sunt. Vel aliter, Virtus signorum magnam afferebat necessitatem, vt transferrentur ad fidem Christi. Et quotidie cæna illa præparatur, & vocamur omnes ad regnum, quod Deus præparauit ante mundi originem hominibus: sed alij quidem propter sapientiæ curiositatem, alij vero propter rerum terrenarum cupiditatem, alij autem propter carnalitatem, non meremur illud. At Dei misericordia aliis peccatoribus hoc largitur, qui cæci mentalibus oculis sunt, & non intelligunt, quæ sit voluntas Dei, vel intelligunt quidem, sed claudi sunt, & ad operandum tardi, ac immobiles, & omnino debiles ac pauperes, eo quod superna gloria exciderint, neque immaculata vita conspicui fuerint. Illis igitur peccatoribus in latis, ac spaciolis peccatorum viis errantibus, mittit pater filium suum, ad cœnam inuitant, qui secundū carnem seruus fuit, qui nō venit vt vocet iustos, sed peccatores, inuitatq; illos liberaliter præ doctis illis, & diuitibus, & carni indulgētib. Multos autem morbos & pericula immittēdo, facit eos etiam inuoluntarios renunciare huic vitæ: quibus iudiciis solet inducere illos ad cœnam suam, necessitatem illis faciens periclitationem: & huius exempla multa sunt. Docet autem parabola hæc nos simplicius pauperibus, & debilibus potius dandum, quam diuitibus, id quod & paulo antea admonerat: propterea istud videtur parabola dicere, per hoc credibilis faciens pauperes vocandos, discimus & aliud, debere nos esse alacres & liberales ad pauperum suscepcionem, atque etiam ita nolentes cogamus eos vt participes fiant nostro-

Supr. 14.

Ephes. 2. Colos. 1.

Vides huc auctorem agnoscere sicut licet sit voluntaria, esse tamen inuoluntaria diuina virtutis usus.

Matth. 9.

Non, quod reuera coacte operetur, sed, quod aliquando solet inducere illos ad cœnam suam, necessitatem illis faciens periclitationem: & huius exempla multa sunt. Docet autem parabola hæc nos simplicius pauperibus, & debilibus potius dandum, quam diuitibus, id quod & paulo antea admonerat: propterea istud videtur parabola dicere, per hoc credibilis faciens pauperes vocandos, discimus & aliud, debere nos esse alacres & liberales ad pauperum suscepcionem, atque etiam ita nolentes cogamus eos vt participes fiant nostro-

rum honorum. Hoc & Magistri admoneantur, quod operæ precium sit, discipulos etiam nolentes docere.

E V T H Y M I I Z I G A B O N I
superioris Euang. expositio.

Homo quidam. Parabolam subinfert, quod nullus qui ei, non obedierit, fruatur regno Dei. Hominem itaque vocauit Deum patrem, tãquam humanum ac hominem amatorem. Cœnam vero magnam, ineffabilem regni Dei fruitionem, quam ideo cœnam vocauit, quod finem nesciat: quam iuxta Matthæum prandium appellauit. Et vocauit multos, puta duodecim tribus Israël: ipsæ enim, ante omnes vocatæ erant, vt pote populus à Deo electus.

Vniuersorum creator & Pater Deus fecit cœnã, hoc est dispensationem euangelicam, ad quam omnes conuenirent. Cœnam autem vocat non prandium, quia in presentis temporibus, & ad vespertinam seculi. Parauit ergo peccatorum depositionem, spiritus sancti participationem, adoptionis splendorem, regnum celorum, ac ratiōnia euangeliorum.

Et misit seruum illum suum, &c. Seruum patris dicit seipsum, eo quod serui formam acceperit: non tamen simpliciter seruum, sed cum articulo, seruum illum, qui secundum humanitatem ad Iudæos missus est, vt eos ad prædictam fruitionem vocaret per euāgelium. Et ceperunt omnes simul excusare. *Ab vna, puta pactione, vel cedere: hoc est, in vnum, & communiter (nos simul veritatis). Primus dixit ei, Villam emi, &c.* Diuersæ excusationes nihil aliud in dicant, quam varios animi morbos, & affectiones, propter quas dicta fruitione priuari sunt: Nam hic quidem ista detentus, alter autem illa, tertius vero alia, euāgelium repulerunt, per quod hanc oportebat assequi fruitionem, tãquam propositis, & electionibus suis contrarium. Et hic *propterea* non interrogo significat, sed obsecro. *Et reuersus seruus ille, renunciauit hæc domino suo.* Hæc dixit, non quod pater reuelationem illorum ignoraret, sed propter parabolæ consequentiam: moris enim iis est, qui ad vocandum aliquos emissi sunt, reuerti, ac renuciare de illis. *Tunc inuitus pater familias dixit seruo suo, &c.* Qui recusauerunt, erant pontifices, & scribæ, ac Pharisæi, & quique honoratiores populi: hi vero, qui loco illorum introducti sunt, communes, & abiecti, ac plebei: qui iudicantur à prioribus pauperes, ac debiles, claudi, & cæci, vt pote incompositi, & indocti, qui potius Christo docente obedierunt. Vel etiam de iis, qui sensibilibus huiusmodi affectionibus erant obnoxij intellige: qui ab eis liberati per fidem, introducti sunt ad dictam fruitionem. *Et ait seruus: Domine factū est, vt imperasti, &c.* Humanus, ac benignus sermo est, suggerēs etiam de gentibus. *Dixitque dominus ad seruum: Exi in vias, &c.* Viæ sunt habitationes gentium, vt pote non munitæ lege, ac diuina custodia, seu visitatione, sicut habitatio Iudæorum: vel tanquam à dæmonibus conculcatæ. Similiter & sepes, tanquam peccatorum spinis stipatæ: vel tanquam circuitum igne dignum habentes. Cogi vero iussit eos, qui ex Gentibus erant, non quod violentiam inferri præceperit, sed subindicans, quod vehementiorem, ac constantiorem adhiberi prædicatio-

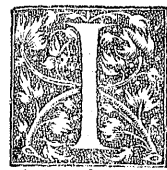
cationem eis oporteat, vt pote fortiter à dæmonibus detentis, & in profundis erroris tenebris dormientibus, vt impleatur domus mea. Vult enim omnes introduci proter immensas suæ bonitatis diuitias. *Dico enim vobis, quod nullus virorū illorum, &c.*

Vt qui inobedientes fuerunt, ac vocationem, siue prædicationem spreuerunt. Ob hunc ergo sermonem tota parabola composita est, quemadmodum in principio eius diximus.

DOMINICA III. POST
PENTECOSTEN.

L V C. 15.

Nillo tempore, Erant appropinquantes ei ^a Publicani & peccatores vt audirent illum: ^b & murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes: quia hic ^c peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo qui habet centum oues, & si perdidit vnã ex illis, ^d nonne dimittit ^e nonaginta-nouem in ^f deserto, & ^g vadit ad illam quæ perierat, donec ^h inueniat illam. Et cum inuenit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum conuocat amicos & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi: quia inueni ouem meam quæ perierat: Dico vobis, quod ita ⁱ gaudium erit in cælo super vno peccatore ^k pœnitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia. Aut quæ mulier habens ^l drachmas decem, si perdidit drachmam vnã, nonne accendit lucernam, & euertit domum, & quærit diligenter donec inueniat eam? Et cum inuenit, conuocat amicas & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiã agente.

^a Qui publica vestigalia exigunt vel conducunt, & qui lucra seculi per negocia sectantur.
^b Dupliciter erant: quia & se iustos putant cum sint superbi, & illos eos cum iam pœniteant.
^c Quasi dicat, contrarius est legi quæ hoc prohibet.

^d Dives pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus. ^e Angelicam naturam in summa beatitudine existentem quasi relinquit, dum seipsum exinanuit.
^f Id est, in cælo, quod desertum est ab homine peccante. ^g Dum per prædicationem vocat. ^h Inuenit dum conuertitur aliquis.
ⁱ Vel coram angelis Dei.
^k Pœnitentiam agere, est perpetrata mala plangere & plangenda non peccare.

GLOSSA ORDINARIA
in superioris Euang.

RANT. Quia non solum iustus per inertiam peccare, sed & peccator per solertiam potest respicere: post eiectionem infatuati salis cohors pœnitentium intus admissa describitur, qui ad audiendum verbum Dei propinquantes non solum ad colloquendum, sed etiam ad conuiscendum receperunt. Vnde dedignantur Pharisæi, quia falsa iustitia nō compassionem sed dedignationem habet. Sed quia ægri erant, ita vt se esse ægros nescirent, quatenus quod erant agnoscerent: celestis medicus paradigmate obijcit, quo in eorum corde vulneris tumorem premit, dicens: *Quis ex vobis.* Diceret in superioribus abnegare negligentiam, vitare arrogatiam, deuotionem sumere, seculari-

bus occupationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis. Sed quia fragilitas humana firmū nequit in tanto seculi lubrico tenere vestigium. etiam aduersus errorem, remedium tibi medicus demonstrat, scilicet iudex sp̄s veniæ non negat. Vnde sanctus Lucas tres ex ordine parabolas ponit, ouis, drachmæ, filij. *Centum oues*, quia centenarius numerus perfectus est. Deus centum oues, id est, perfectum numerum habuit, cū angelorum & hominum substantiam creauit. sed vna periit, quando homo pascua vitæ peccando dereliquit, ergo quia rationalis creaturæ numerus pereunte homine erat diminutus, quærit in terra hominem vt summa integretur. *Nome dī*, quasi dicat, murmuratis, quia peccatores recipio, sed ego non veni nisi vt aberrantes colligam, sicut vnusquisque vestrum aberrantem ouem reducere laborat. *Impo. in hu. 1. Pet. 2.* Ouem in humeris posuit, qui humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portauit. vnde hu-

meri Christi crucis brachia sunt, illic peccata nostra depoluit, in illa nobilis patibuli cervice requieuit. *Et ve.* Reparato homine ad cælum redit pastor, ibi angelorum choros inuenit. Qui amici, quia in stabilitate sua voluntate eius cõtinuè custodiunt, qui & vicini, quia claritate visionis eius fruuntur. Et nota, quod nõ dicit: Congratulamini oui inuentæ, sed mihi quia gaudium eius est vita nostra. *Dico vobis.* In nonaginta nouem, iustorum numerus intelligitur: in vna oue peccatorum. vnde a libi: Non veni vo. in. sed pec. Dicit ergo: Maius gau. erit in cæ. su. vno pec. pcc. agen. quam su. no. no. in. qui non in. p. Quia vt quotidie experimur, qui illicita non commiserunt, in rebus licitis sepe sibi vsum præbent, ad cælestia anxie non anhelat. Et quia securi sunt, ad bona agenda pigri remanent. E contra autem peccator plerique facit. Maius ergo gaudium de eo quam de stante iusto, vri dux in prælio, plus eum militem diligit, qui post fugam reuersus hostem fortiter premit, quam eum qui nõquam fugit, nec vnquam fortiter egit. Sed & sunt quidam iusti, de quibus tantum gaudium est, vt eis nullus pccatoris præponi possit: qui & si non sint sibi malorũ conscij, tamen licita respicit: in omnibus se humiliant, quantum ergo gaudium est, si humiliter plangit iustus: cum gaudium sit, si quod malè gessit plangit iniustus. *Gaudium.* Angeli, quia rationales, gaudet de reconciliato sibi homine, quod incendit nos ad probitatem, vt agamus quod illis gratum sit: quorum & affectare patrociniũ, & offensam timere debemus. *Quam super.* Si in nonaginta nouem iustis qui non errauerunt nec indigent pccnitentia, angeli intelliguntur, maius videtur impios iustificare quàm iustos creare & conseruare quia si vtrique æqualis potest, hic maioris misericordie & maioris gaudij. *Aut qua.* Mulier, id est, Dei sapientia, decem drachmas habuit, cum homines & angelos ad imaginem suam creauit, Sed vnam perdidit, cum homo à similitudine Creatoris recessit. Sed Dei sapientia lucernam ad quærendum accendit, cum in carne apparuit: quia lucerna est lux in testa, id est, verbum in carne. Quod vbi inter homines claruit, domum euertit: quia conscientias hominũ de reatu suo perturbauit, & sic drachma reperitur, dum in homine similitudo conditoris reparatur. *Habens dra.* Angelorũ & hominum naturam, quam ad æternitatem dominus consistere voluit, ad suam similitudinem creauit. Decem ergo drachmas mulier habuit, cum nouem ordinibus angelorum additus est homo, vt completeretur decimus electorum numerus, qui nec post culpam à creatore petijt: quia cum sapientia Dei per carnem miraculis coruscans ex lumine testæ reparauit. *Conuocat.* Amicæ & vicinæ supernæ potestates, quæ tantò Deo iuxta sunt, quantò eum vicini cõtemplantur. Quas vocat, dum per exhibitionem gratiæ hominibus impensæ ad amorem sui vehemētius accendit. Tres parabolæ nõ ociose proponuntur, ouis, drachmæ, filij: vt triplici remedio prouocari vulnera nostra curemus. Christus pastor ouem reuehit, cuius peccata in suo corpore suscepit. Mulier, id est, ecclesia quasi mater drachmam requirit, & suffragatur. Deus pater reconciliatum recipit & vestit. Eadem diuini operis misericordia, sed diuersa pro meritis nostris gratia. Ouis à pastore lapsa reuocatur, drachma quæ perierat inuenitur: filius ad patrem propriis

vestigis redit & à patre honoratur. Ouis sumus, petamus pasca. drachma sumus, habeamus precium. filij sumus, festinemus ad patrem.

CATENA AVREA.

in idem Euang.

Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores, vt audirent illum, &c. Amb. Didiceras in superioribus, secularibus occupationibus non teneri, caduca non præferre perperis. Sed quia fragilitas humana firmum nequit in tanto seculi lubrico tenere vestigium, etiam aduersus errorem remedia tibi bonus medicus demonstrauit, spem veniæ iudex misericors non negauit, vnde subditur: *Erant autem appropinquantes ei, qui publica exigunt vectigalia vel conducunt, & qui lucra seculi per negocia sectantur.* Theo. Hoc enim exequabatur cuius causa carnem susceperat, admittens peccatores, sicut medicus ægrotantes, Sed pharisæi verè criminiosi huic pietati murmurare cõpensabant, vnde sequitur: *Et mur. phari. &c.* Greg. in ho. Ex qua te colligitur, quia vera iustitia compassionem habet, falsa indignationem, quam uis & iusti soleant rectè peccatoribus indignari, sed aliud est quod agitur typo superbix, aliud quod zelo disciplinæ, quia iusti & si fors incipitationes per disciplinam exaggerat, intus tamen dulcedinem per charitatem seruant. Præponunt sibi in animo ipsos plerunque quos corrigunt, quod agentes per disciplinam subditos & per humilitatem custodiunt semetipsos. At contra hi qui de falsa iustitia superbire solent, ceteros quosque despiciunt, nulla infirmitatibus misericordia condescendunt. Et quo se peccatores esse non credunt, eo deterius peccatores sunt: de quorum numero pharisæi erant, qui diuidicantes dominũ quod peccatores susceperat, a retri corde ipsum fontem misericordie reprehendebant. Sed quia ægri erant ita vt ægros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerent, cælestis medicus blandis eos fomentis curat. Sequitur enim: *Et ait ad il. para. istam dicens. Quis ex vobis homo?* Similitudinem dedit, quam in se homo recognosceret, & tamen ad auctorem hominum pertineret: quia enim centenarius perfectus est numerus, ipse centum oues habuit cum sanctorum angelorum & hominum naturam possedit, vnde subdit: *Qui habet centum oues.* Cyril. Hinc percipe latitudinem regni saluatoris nostri. Dicit enim oues esse ceterum, referens numerum subiectarum sibi rationalium naturarum ad integram multitudinem. Est enim centenarius numerus perfectus ex decem decadibus constitutus. Sed ex his vna oberrauit, scilicet genus humanum quod terram colit. Amb. Diues pastor cuius nos omnes centesima portio sumus, vnde sequitur: *Et si perdidit vnam ex illis.* Grego. Vna ouis tunc perit, quando peccando homo pasca vitæ reliquit. In deserto autem nonaginta nouem remanserant quia rationalis creature numerus, angelorum videlicet & hominum, qui ad videndum Deum conditus fuerat, pereunte homine erat imminutus, vnde sequitur: *Nõne dimittit nonaginta nouem in deserto, quia, scilicet, angelorum choros reliquit in cælo.* Tunc autem homo cælum deseruit, cum peccauit. Et vt perfecta summa ouium integraretur in cælo, homo perdi

perditus quærebatur in terra, vnde sequitur: *Et vadit ad illum, &c.* Cyril. Nunquid autem sciens in reliquis motus est pietate vnus? nequaquam. Sunt enim illæ in tuto, circumspiciente illas potentissima dextera: sed magis oportebat misereri pereuntis, ne imperfecta videretur residua multitudo. Vna enim reducta sortitur centenarius propriam speciem. Aug. de qu. euang. Vel illas nonaginta nouem dixit quas reliquit in deserto, superbos significans tanquam sollicitudinem gerentes in animo dum solos se videti volunt, quibus ad perfectionem vnitas deest, cum enim quisque à vera vnitatem diuellitur, superbe diuellitur, suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur vnũ quod est Deus, vni autem deputat omnes per pccnitentiam reconciliatos quæ humilitate obtingunt. Grego. Nis. Cum autem pastor inuenisset ouem, non puniuit, non duxit ad grægem vt gædo, sed superponens humero & portans clementer annumerauit gregi, vnde sequitur: *Et cum inuenisset ouem, imponit in humeros suos gaudens.* Greg. in ho. Quem humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens peccata nostra ipse portauit. Inuenta autem oue ad domum redit, quia pastor noster reparato homine ad regnũ cæleste rediit, vnde sequitur: *Et veniens domum conuocat amicos & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi quia inueni ouem meam quæ perierat.* Amicos & vicinos vocat angelorum choros, quia amici eius sunt, quia voluntatem eius continuè in sua stabilitate custodiunt. Vicini quoque eius sunt quia claritatem visionis illius sua assiduitate perseruant. Thé. Supernæ igitur virtutes oues dicuntur, in eò, quod omnis natura creata aspectu Dei bestialis est. In eo vero quod rationalis est, amici & vicini dicuntur. Greg. in ho. Et notandum quod nõ dicit, Congratulamini inuentæ oui, sed mihi, quia videlicet eius est gaudium vita nostra, & cum nos ad cælum reducimur, solennitatem lætitiæ illius implemus. Amb. Angeli autem quæritia sunt rationales non immeritò hominum redemptione lætantur, vnde sequitur: *Dico vo. quod ita gaudium, &c.* Hoc proficiat ad incentiua probitatis si vnusquisque conuersionem suam gratam fore credat ceteris angelorum, aut quorum affectare patrociniũ aut vereri debet offensam. Gregor. in ho. Plus autem de conuersis peccatoribus quam de stantibus iustis in cælo gaudium esse fatetur, quia plerunque, hi, qui nullis se oppressos peccatorum molibus sciunt, stant quidem in via iustitiæ, sed tamen ad cælestem patriam anxie non anhelant, & plerunque pigri remanent ad exercenda bona præcipua, quia securi sibi sunt quod nulla commiserint mala grauiora. At cõtrà nonnunquam hi qui aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti ad amorem Dei inardescunt. Et quia errasse se à Deo considerant, damna præcedentia lucris sequentibus recompensant. Maius ergo gaudium fit in cælo, quia & dux in prælio plus eum militem diligit, qui post fugam reuersus hostem fortiter premit, quam eum, qui nunquam terga præbuit & nunquam aliquid fortiter fecit. Sic agricola illam amplius terram amat, quæ post spinas vberes fruges profert, quàm eam, quæ nunquam spinas habuit, & nunquam fertilem messem producit, sed inter hoc sciendum est, quia sunt plerique iusti, in quorum vita tantum est gaudium, vt eis

qualibet peccatorum pccnitentia præponi nullatenus possit. Hinc ergo colligendum quantum Deo gaudium faciat quando humiliter plangit iustus, si facit in cælo gaudium quando hoc quod malè gessit, per pccnitentiam damnat iniustus. *Aut qua mulier habens drachmas decem: si perdidit drachmam vnam, &c.* Cyril. Per præcedentem parabolam in qua genus humanum dicebatur ouis erratica, docebamur nos fore creatura sublimis Dei qui fecit nos & non ipsi nos, cuius pasceat oues sumus: subiungitur secunda parabola, quæ genus humanum comparatur drachmæ quæ perierit. Per quam ostendit nos ad similitudinem & imaginem regiam factos esse, scilicet summi Dei. Nam drachma nummus est impressam habens regiam figuram: vnde dicitur: *Aut qua mulier habens decem drachmas.* Greg. in ho. Qui signatur per pastorem, ipse per mulierem, ipse enim Deus, ipse & Dei sapientia. Angelorum autem & hominum naturam ad cognoscendum se dominus condidit, & ad similitudinem suam creauit. Decem ergo drachmas habuit, quia nouem sunt ordines angelorum: sed vt completeretur electorum numerus, homo decimus est creatus. Aug. de quæst. euang. Vel nouem drachmis, sicut & in nonaginta nouem ouibus ponit eorum significationem, qui de se præsumentes, peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt: vnus enim deest & à nouem vt decem sint, & à nonaginta nouem vt centum sint, cui vni deputat omnes per pccnitentiam reconciliatos. Greg. in ho. Et quia imago exprimitur in drachma mulier drachmã perdidit quod homo qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando à similitudine sui conditoris recessit. Et hoc est quod subditur: *Si perdidit drachmam vnam, nõne accendit lucernam?* Accendit mulier lucernã, quia Dei sapientia apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in testa est, lumen verò in testa est diuinitas in carne. Accensa autem lucerna sequitur: *Et euertit domum.* Quia scilicet mox vt eius diuinitas per carnem claruit, omnis se nostra conscientia concussit, quia euerisionis sermo non discrepat in eo quod in aliis codicibus legitur. *Emundat:* quia praua mens si non prius præ timore euetritur, ab assuetis vitiis non mundatur: euerfa autem domo inuenitur drachma. Sequitur enim: *Et querit diligenter donec inueniat:* quia, scilicet cum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. Gregor. Nazian. Inuenta autem drachma, cælestes virtutes facit participes gaudij, quas ministras dispensationes fecit, vnde sequitur: *Et cum inuenit, conuocat amicos, &c.* Greg. in ho. Supernæ enim virtutes tantò diuinæ sapientiæ iuxta sunt, quantò ei per gratiam continuæ visionis appropinquant. Theo. Vel amicæ sunt vt exequentes voluntatem ipsius, vicinæ verò vt incorporæ: vel fortè amicæ ipsius sunt omnes supernæ virtutes, vicinæ verò sunt propinquiores, scilicet throni & Cherubin & Seraphin. Greg. Nis. Vel aliter: Hoc reor dominũ nobis proponere in inquisitione perditæ drachmæ, quia nulla nobis à ceteris virtutibus utilitas prouenit, quas drachmas vocat, quamuis præsto sint omnes vna sola deficiente animæ viduitate qua scilicet diuinæ similitudinis nitorem sortitur, propter quod primo quidem iubet lucernam accendere, scilicet verbum diuinum quod absconditã patefacit. Vel forsã pccnitentiæ lampadem, sed in do

mo propria, id est, in seipso & in sua conscientia oportet perquirere drachmam perditam, id est, regis imaginem: quæ non penitus deperit, sed est recta sub limbo, qui significat carnis contagia, quibus studiosè abstergis, id est, dilutis per solertiam vite elucefcit quod quæritur: unde oportet ipsam quæ inuenit gratulari: necnon ad participia gaudij vocare vicinas, id est, cõubernales virtutes, id est, rationalem & concupiscibilem, & innatum iracundiæ affectum. Et si quæ sint tales vires circa animam considerate: quas docet gaudere in domino, deinde concludens parabolam subdit: *Ita dico vobis, gaudium erit angelis super vno peccatore penitentiam agente.* Greg. in hoc. Penitentiam agere per præterita mala plangere, & plangenda non perpetrare: nam qui sic alia deplorat, vt tamè alia committat, adhuc penitentiam agere aut ignorat aut dissimulat. Cogitandum est etiam vt per hoc cõditori suo satisfaciatur, vt qui commisit prohibita, sibi abscondere debeat etiam concessa: & se reprehendat in minimis, qui se meminit in maximis deliquisse.

S. AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis in Superius Euang.
expositio.

Erant autem appropinquantes, &c. Didiceras in superioribus abdicare negligentiam, vitare arrogantiam, deuotionem sumere, secularibus occupationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis. Sed, quia fragilitas humana firmum nequit in tanto sæculi lubrico tenere vestigium, etiam aduersus errorem remedia tibi bonus medicus demonstrauit, spem veniæ iudex misericors non negauit. Itaque non otiose sanctus Lucas ex ordines tres paraboles posuit; ouis, quæ perierat, & inuenta est; drachmæ, quæ perierat, & inuenta est; filij, qui erat mortuus, & reuixit; vt triplici remedio pronocati, vulnera nostra curemus. Spatum enim triplex nõ corrumpitur. Qui sunt isti? pater, pastor, & mulier. Nonne Deus pater, Christus, & ecclesia Christus te suo corpore vehit, qui tua in se peccata suscepit. Quærit te ecclesia, recipit pater. Quasi pastor reuehit, quasi mater inquit, quasi pater vestit. Prima misericordia, secunda suffragatio, tertia reconciliatio. Singula singulis quadrant. Redemptor subuenit, ecclesia suffragatur, auctor reconciliatur. Eadem diuini operis misericordia, sed diuersa pro meritis nostris gratia. Quis à pastore lassus reuocatur; drachma, quæ perierat, inuenitur; ad patrem filius suis vestigiis redit, & plena condemnati erroris regreditur penitentia. Vnde bene scriptum est; homines, & iumenta saluos facies, domine. Quæ sunt ista iumenta? dixit Propheta; Semen Israel in semen hominum, & Iuda in semen animalium. Itaque quasi Israel homo seruatur; quasi ouis Iuda colligitur. Malo ergo filius esse, quàm ouis. Ouis enim à pastore reperitur, à patre filius honoratur. Gaudeamus igitur, quoniam ouis illa, quæ perierat in Adam, leuatur in Christo. Humeri Christi crucis brachia sunt. Illic peccata mea deposui, in illa patibuli nobilis ceruice requieui. Ouis illa genere est vna, non specie. Vnum enim omnes corpus sumus, sed multa membra. Et ideo scriptum est; Vos autem corpus estis Christi, & mem-

Psal. 35.
Hier. 31.

En a gnoscit
peccatum
mala.

1. Cor. 12.

bra ex membris eius. Venit itaque filius hominis saluum facere, quod perierat, omnes scilicet: quia, sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Diues igitur pastor, cuius omnes nos centesima portio sumus: habet angelorum, habet archangelorum, dominationum, potestatum, thronorum, aliorumque innumerabiles greges, quos in montibus deliquit. Qui, quoniam sunt rationabiles, non in meritò hominum redemptione lætatur. Quandoquidem hoc quoque proficiat ad incentiuam probitatis, si vnus quisque conuersionem suam gratam fore credat ceteribus angelorum; quorum aut affectare patri- ciniū, aut vereri debet offensam. Et tu igitur esto angelis lætitiæ, gaudeant de reditu tuo. Nõ otiosum etiam, quod mulier illa drachma læta: inuenta. Non mediocris hæc drachma est, in qua principis est figura. Et ideo imago regis, census ecclesiæ est. Oues sumus: oremus, vt super aquam refectionis nos collocare dignetur. Oues, inquam, sumus petamus pascuam: drachmæ sumus; habeamus precium: filij sumus; festinemus ad patrem.

Nobis efficit
dit. et pan.
cuius Angeli
vnu.

S. TITI BOSTRORVM
Episcopi eiusdem Euang. expositio.

Quæ mulier habens drachmas decem, &c. De hac drachma, Gregorius theologus scribit ad huc modum: Christus Deus noster accedit lucernam, hoc est, suam ipsius carnem, mundumque, quæ domus illius est, euertit, hoc est, à peccatis expiavit, & drachmam, quæ regia quidem imagine insignita erat, verum perturbatum cæno pœnitentis delecta.

PETRI CHRYSOL.
Episcopi Rauen. in Superius Euang.
De parabola centum ouium, Serm. 1.

Sicut profunda maris ingredi, & liquentis viæ scalas inuios transire, artifex viator inuenit: ita de Dei dictis aliquid audire, & ad diuini sensus penetrare secretum, dedit, & docuit lex diuina. Hinc est, quod ratem nostræ mentis carnis è litore soluentes, in pelagus Euangelici sermonis intramus, credentes quod, flante Spiritu sancto, cælestis intelligentiæ perueniamus ad portum. Dominus noster hodie spem peccatorum promouit ad veniam, & superborum murmur piissimo compressit exemplo. Erant, inquit, appropinquantes domino publicani & peccatores, vt audirent illum. & murmurabant Pharisæi, &c. Nõ minus inuidi, quàm superbi malitiam de dominica bonitate capiebant; de pietate Dei impij reddebantur; fiebant de Christi miseratione crudeles; sumebat de cælesti curatione languorem; & pœnitentium veniam vertebat iudicis in reatum. Peccatores recipit, & manducat cum illis: Sic videt inuidus, sic superbus sentit, aarus sic sapit, intelligit sic malignus. Peccatores recipit. Nõ dicunt, suscipit. * Quid amiserat, qui recipit? Donat culpas, iram vertit in gaudium, dolorem mutat in gratiam, quicumque inuenit quod amisit. Peccatores recipit. Recipit peccatores Deus; sed Deus peccatores esse non sinit, quos recipit: peccator Deum non violat, appropinquans Deus peccato

* Fortis illi
quid amiserat,
quis recipit.

peccatore sanctificat, cum propinquat, Pharisæus, Christus peccata non recipit, cum recipit peccatorem: quia Deus nõ criminis, sed hominis est receptor. Vnde Pharisæus non quales venerant, sed quales redibant, videre debuit peccatores. Certè Paulum quem persecutorem miserant, prædicatorem videant mox redisse. Sed iã Deus gaudium suum de reditu peccatoris comparatione qua, quæ similitudine in finiet, audiamus. *Et ait ad illos parabolam; Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, &c.* Semper quidem, cum perdita reperimus, nouum capimus cumulum gaudiorum, & est iucundius nobis, inuenisse perdita, quàm nõ perdidisse seruata. Sed hæc parabola plus diuinæ pietatis, quàm consuetudinis humanæ loquitur, & exprimit veritatem. Magna relinquere, amare minora, Dei potestatis est, non est cupiditatis humanæ, quia Deus & quæ non sunt, facit esse: & perdita sic sequitur, vt teneat, quæ reliquit: & amissa sic inuenit, vt quæ seruata sunt, non amittat. Ergo nõ terrenus pastor iste est, sed cælestis, & parabola hæc tota non figurata est laboribus humanis, sed diuinis est obumbrata misterijs: sicut ex ipso numero mox lucefcit, cum dicit: *Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, &c. si perdidit ex eis vnã.* Quare non quinquaginta, quare non ducentas, sed centum? quare non quatuor, quare non quinque, sed vnã? Vt ostenderet non ex damno fuisse, sed ex numero plus dolorem. Namque amissio vnus totum dissipauerat centenarium numerum & totum de dextera redegerat ad sinistram, vt dispendio vnus & sinistra clauderet omnes, & dextera nihil haberet. Nonagesimus & nonus numerus, in sinistra later clausus, contractus hæret, teneatur oppressus: qui tamen, vbi vnus perceperit, & senserit augmentum, mox dexteræ transit ad palmam, mox centenarij numeri peruenit ad coronam, & si non habuisset centenarium numerum doloris est, cuius doloris est perdidisse? Videtis, quia per vnus ouis amissionem pastor iste totum gregem cecidisse de dextera, & totum in sinistram doluerat recidisse; & ideo, relictis nonagintanovem, vnã sequitur, vnã quærit, vt inueniret in vna omnes, redintegraret omnes in vna. Sed iam cælestis parabole pandamus secretum. Homo habens oues centum Christus est. Pastor bonus, pastor pius, qui in vna oue, hoc est, in Adam, posuerat totum gregem generis humani: hanc inter amœna paradisi, hanc in regione vitalis pascuæ collocarat: sed illa vocem pastoris obliua, dum lupinis vlulatus credit, & caulas perdidit salutare, & tota lethaliibus sanciat vulneribus. Hæc ergo Christus veniens quætere in mundum, in vtero virginæ regionis inuenit. Venit suæ natiuitatis in carne, & in crucem leuans humeris suæ imposuit passionis, & gaudes toto resurrectionis gaudio per ascensum ad cælestem tulit, & pertulit mansionem. *Et vocauit amicos, & vicinos.* Hoc est, Angelos. *Dicens illis; Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat.* Congratulantur, & congaudent Christo Angeli super ouis dominicæ reditu, nec indignantur in toto sibi præsidere solio maiestatis, quia de cælestibus inuidia cum diabolo fuerat iam fugata: nec poterat per agnũ, qui peccatum mundi tulerat, in superna amplius inuidia penetrare peccati. Fratres, ille nos quæsiuit in terra, nos illum quæramus in cælis: ille nos portauit suæ diuinitatis ad gloriã, nos illum

sanctitate tota nostro portemus in corpore. Glorificate, inquit Apostolus, & portate Deum in corpore vestro. Ille Deum in corpore suo portat, 1. Cor. 6. qui nullum portat in suæ carnis operatione peccatorum.

EIVSDEM IN IDEM
De parabola drachmæ perditæ,
Sermo 2.

Per omnes Euangelicas lectiones latere mysticos sensus, & cælestis intelligentiæ manere secreta, notunt soli, quicumque diuini spiritus gratiam perceperit. Ecce, postquam pastor superius perditam centenarij gregis ouem perquisiuit, inuenit, & angelorum lætitiã totam cælestem iam retulit ad ouile, mulier Euangelica producit in figuram, quæ lumine accenso, de decem drachmis vnã drachmam perditam sic requirit, vt inuenta hac, de lucro suo, de suo gaudio, causam pariat cælestium gaudiorum, sic enim dicit: *Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdidit drachmam vnã, &c.* Putasne mulier ista, communis est, aut habuisse eam decem drachmas humano putatur * excessu, aut vnã casu creditur perdidisse mundano, aut simpliciter contigit, quod eam nocturno requirit in tempore, aut lucernam de nostri vsus more succendit, aut consuetum, quod eam perdidit, & inuenit intra domum, aut familiare, quod amicas ad lætitiã conuocat, & vicinas, quas perdens conuocasse non legitur ad merorem? Nouum damni genus, & quod drachmam non ablatã patefaciat, sed dilapsam; & quod eam domesticis absconditam tenebris, & non defossam dolis loquatur extraneis. Videtis quàm singularare sit totum, quàm morem transeat, & supergrediatur humanum, quàm diuinum spiret, & redoleat sensum: quàm attollat ad cælum mentis intellectum, quàm collocet in supernis, quàm cogat superni cordis accendere lucernam, & instar Euangelicæ mulieris per dominicæ lectionis obscura drachmam quærere scientiæ salutatis. Antequam Christus ad ouem veniret errantem, & miserandis discursibus attritam misericordibus humeris subleuaret ad cælum, & onustus pecore pio inaccessas lupis perueniret ad caulas, mulier habens decem drachmas tenebras diuinas sustinebat, & non solum drachmam perditam deslebat vnã, sed ipsas nouem drachmas sibi residuas non videbat. Nox ei erat iugis, erat ei profunda, & perseveras caligo, cui lucerna sine diuino igne ad noctis solatium non lucebat: sed, postquam superis ignis, ignis spiritus sancti flammeo se super Apostolos imbre diffudit, & non minus frigidã, quàm terrea mortalium corda tota ignis sui calore succendit. Mulier, id est, ecclesia, accendit lucernam suam, id est, internum illum sui cordis obtutum: hoc est, illuminatos, vt inquit Apostolus, oculos cordis vestri. Accendit ergo lucernam suam, & illam Iudaicam domum, ignorantie cæcam tenebris, euertit Apostolicum post laborem, donec iam de decem drachmis, hoc est, decalogo legis drachmam perditam reperiret in Christo. Christus est plenum deitatis numisma, Christus est drachma nostræ redemptionis, & pretij, Christus est, qui & erat in legis decalogo & latebat, Christus est, quem habebat & synagoga, & tenebris

Ser. 169.

* Fortis, ex
cessu.

Ephes. 1.

bris impugnantibus, non videbat. Decem drachmas, decem legis diximus verba, ex quibus verbum perdidit synagoga vnum. Quod vnum? Illud, quod, in Ecclesia primus (quia lucerna ardens erat) Ioannes inuenit, dicente domino; ille erat lucerna ardens: dicente Euangelista; In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc fuisse in decalogo iam patefecit; Audi, inquit, Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus est. Hoc synagoga, dum non videt in filio, amittit in patre; dum non credit in Christo, Christum lethaliter crucifigit: cui meritò per decalogum consequenter dicitur; Non occides. Si quidem, dum Iudæus ipsam mandatorum seriem capite detruncat, antè Christi, quàm legis extitit homicida; vnde & totum corpus reoritur in Christum: Non occides, non mœchaberis, damnata est synagoga, quæ iuncta diis gentium, repulit Christum: qui, seposita potestate dominantis, coniugis ad eam descendit affectu. Non furtum facies. Furata est dominicam resurrectionem, quæ pretium militibus dedit, vt resurrectionis infoderet, & occuleret veritatem. Non falsum testimonium dices. Hæc est, quæ cõquisiuit falsos testes, vt impleret illud; Exurgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me. Et re vera aliter tradere non poterat veritatis auctorem, quia semper sola impugnat falsitas veritatem. Sic ruit, sic per gradus cadit, qui de scalis labitur, & corrui præceptorum. Nam, si dominum Deum, credidisset vnum, ad hoc ruinarum barachrum nõ venisset. Sed nos lucernam matris Ecclesiæ iam sequamur, & ambulantes in lumine dominici vultus Christi perueniamus ad drachmam, atque amicas, & vicinas, id est, Ecclesias gentium connoceamus, ne matrem nostram, drachmam suam nesciant inuenisse, & dicamus cum Propheta; Parauit lucernam Christo meo. Et quid lucerna profuerit audiamus; Ecce audiuius eam in Ephrata, inuenimus eam in campis sylvæ. Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Ecce quod per distentos campos, & nemora diffusa quærebamus in domino, hoc matris inuenimus ad lucernam. Super hoc lætetur & cælum, quia in vno peccatore pœnitentiã agente totius Christiani populi claruit pœnitudo, & tota deitatis forma Christi nostram resulsit in drachmam.

BEDÆ VENERABILIS
presbyteri in idem Euang.
expositio.

Erant autem appropinquantes ei publicani, &c. Quia non solum iustus peccare per inertiam, sed & peccator respiscere per sollicitiam potest, postquam sal infaratum foras mitti debere narratum est, mox pœnitentium cohors intus admissa describitur, qui ad audiendum Dei verbum appropinquantes non solum ad colloquendum, sed etiam ad conuiscendum recepti sunt. Quod videntes Pharisei, dedignati sunt, quia vera iustitia compassionem habet, & falsa iustitia dedignationem, quamuis & iusti soleant recte peccatoribus indignari. Sed aliud est quod agitur typho superbia; aliud quod zelo disciplina. Sed qui ægri erant, ita vt egros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerent, cælestis eos medicus blâdis fomen-

tis curat, benignum paradigma obicit, & in eorum corde vulneris tumore premit. Ait nanque; *Quis ex vobis homo, qui habet centum oves, &c.* Ecce mira dispensatione pietatis similitudinem veritas dedit, quam & in se ipse homo recognosceret, & tamen hæc specialiter ad ipsum auctorem hominum pertineret. Quia enim centenarius numerus est perfectus, ipse centum oves habuit, cum angelorum substantiam, & hominum creauit. Sed vna ovis tunc periit, quando peccando homo pascua vitæ dereliquit. Dimisit autem nonagintanovem oves in deserto, quia illos summos angelorum choros reliquit in cælo. Cur autem cælum desertum vocatur, nisi quòd desertum dicitur derelictum? Tunc autem cælum homo deseruit, cum peccauit. In deserto autem nonagintanovem oves remanserant, quòd in terra dominus vnam quærebat, quia rationalis creaturæ numerus angelorum videlicet, & hominum, quæ ad videntium Deum cõdita fuerat, pereunte homine, erat imminutus, & vt perfecta summa ouium integraretur in cælo, homo perditus quærebat in terra. *Et cum inuenit illam, imponit in humeros suos gaudens.* Ouem in humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portauit. *Et veniens domum, conuocat amicos, &c.* Inuenta oue, ad domum rediit, quia pastor noster reparato homine, ad regnum cælestis rediit. Ibi amicos, & vicinos inuenit, illos videlicet angelorum choros. Qui amici eius sunt, quia voluntatem eius continue in sua stabilitate custodiunt. Vicini quoque eius sunt, quia claritate visionis illius sua assiduitate perfruuntur. Et notandum quod non dicat, congratulamini ouii inuentæ, sed, *mibi*, quia videlicet eius est gaudium vita nostra, & cum nos ad cælum reducimur, solennitatem lætitiæ illius implemus. *Dico vobis quòd ita gaudium erit in cælo, &c.* Plus de conuersis peccatoribus quam de stantibus iustis gaudium erit in cælo, quia plerumque ij, qui nullis se oppressos peccatorum molibus sciunt, stant quidem in via iustitiæ, nulla illicita perpetrant, sed tamen ad cælestem patriam anxie non anhelant, tantòque sibi in rebus licitis vnum præbent, quanto se perpetrasse illicita nulla meminerunt, & plerumque pigri remanent ad exercenda bona præcipua, quia valde securi sunt, quòd nulla commiserint mala grauiora. At contra nonnunquam ij, qui se aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti inardescunt ad amorem Dei, seseque in magnis virtutibus exercent. Maius ergo de peccatore conuerso, quàm de stante iusto gaudium fit in cælo, quia & dux in prælio plus eum militem diligit, qui post fugam reuersus hostem fortiter premit, quam illum, qui nunquã terga præbuit, & nunquam aliquid fortiter fecit. Sed inter hæc sciendum est, quia sunt plerique iusti, in quorum vita tantum est gaudium, vt eis quælibet peccatorum pœnitentia præponi nullatenus possit. Nam multi & nullorum sibi malorum sunt conscij, & tamè in tanti ardoris afflictione se exerunt, ac si peccatis omnibus angustentur, cuncta etiam licita respuunt, ad despectum mundi sublimiter accinguntur, lamentis gaudent, in cunctis semetipsos humiliant, & sicut nonnulli peccata operum, sic ipsi peccata cogitationum deplorant. Hinc ergo colligendum est, quantum Deo gaudium faciat, quando humiliter plangit iustus, si

facit in cælo gaudium quando hoc, quod male gessit, per pœnitentiam damnat iniustus. *Aut quæ mulier habens drachmas decem, &c.* Qui signatur per pastorem, ipse & per mulierem. Ipse enim Deus, ipse & Dei sapientia. Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdidit, quòd homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando à similitudine sui conditoris recessit. Sed accendit mulier lucernam, quia sapientia Dei apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in testa est. Lumen vero in testa est diuinitas in carne. Accensa autem lucerna, euertit domum, quia mox vt eius diuinitas per carnem claruit, omnis se nostra consciencia concussit. Domus namque euertitur, cum consideratione reatus sui humana conscientia perturbatur: euersa vero domo, inuenitur drachma, quia dum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. *Et cum inuenit, conuocat amicos, &c.* Quæ amice vel vicini sunt nisi illæ potestates cælestes iam superius dictæ? quæ tanto superiorem sapientiam iuxta sunt, quanto ei per gratiam continentis visionis appropinquant. Sed intendum, cur ista mulier decem drachmas habuisse perhibetur. Angelorum quippe, & hominum naturam ad cognoscendum se dominus condidit, quam dum consistere ad æternitatem voluit, eam proculdubio ad suam similitudinem creauit. Decem vero drachmas habuit mulier, quia nouem sunt ordines angelorum, sed vt completetur electorū numerus, homo decimus creatus est, qui à conditore suo nec post culpam periit, quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis coruscans ex lumine testæ reparauit. *Ita dico vobis, gaudium erit eorum Angelis, &c.* Pœnitentiam agere est & perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare. Nam qui sic alia deplorat, vt tamen alia committat, adhuc pœnitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat. Quid enim prodest si peccata quis luxuriam defecat, & tamen adhuc auaritiæ æstibus anhelet? aut quid prodest, si iræ culpas iam lugeat, & tamen adhuc inuidiæ facibus tabescat? Sed minus est valde, quod dicimus, vt qui peccata deplorat, ploranda minime committat. Nam cogitandum summopere est, vt qui se illicita meminit commississe à quibusdam etiam licitis studeat abstinerere, quatenus per hoc conditori suo satisfaciatur, vt qui commisit prohibita, sibi metipsum abscondere debeat etiam permissa.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang.
expositio.

Erant appropinquantes ad Iesum publicani & peccatores vt audiverunt illum. Eo tempore quo dominus & redemptor noster predicabat euangelium in mundo Iudæis, multi publicani & peccatores audientes eius doctrinam & videntes eius miracula quæ faciebat, credebant in eum, & pœnitentiam agebant de præteritis peccatis, iuxta quod ab eo audierant, pœnitentiam agite: Ideo non solum ad colloquendum ab eo suscipiebatur, sed etiam ad conuiscendum. Quod videntes pharisei, dedignabantur, quia falsa iustitia dedignationem habet, vera iustitia compassionem circa peccatores. Publicani dicebantur tunc temporis,

sicut sunt publicanis negotiis inferuebant, sicut sunt thelonarij qui præsumunt mercatis, & raptores existunt, quia substantiam aliorum iniuste sibi vendicant. Et sicut sunt negotiatores, qui de regionibus in regiones transeunt, maria, & flumina transmeantes, vt aut diuitias, quas non habent, acquirant, aut si habent, accumulent. Vel publicani dicuntur, qui publice peccant, qui non verecundantur in præsentia hominum peccare. Vel certe publicani dicuntur, qui phiscis regum præsumunt. Illi publicani, qui domino adhærebant, ita renunciabant pristinis vitis, vt iam nullo modo reuerterentur ad ea, sicut beatus Matth. nec Zachæus fecerunt. *Et murmurabant scribæ, & pharisei.* Scribæ dicebantur, quia legem Dei habebant scriptam in tabulis suis, Pharisei erant legis doctores, de quibus dominus alibi dicit: Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisei, id est, doctores legis. Omnia, quæcunque dixerint vobis, subauditur bona, seruate in corde, & facite opere secundum verò opera eorum nolite facere. Illi cum essent peccatores, æstimabant se esse iustos. Peccatores erant, quia in filium Dei credere nolebant. Peccatores erant, quia superbi erant, & ideo medicinam Dei omnipotentis nõ requirebant, sed potius conuersos ad dominum peccatores despiciabant. Ideo cælestis medicus benignum paradigma eis obicit, & tumorem vulneris in corde eorum premit, dicens: *Quis ex vobis homo, qui habet centum oves?* Homo iste Deus omnipotens intelligitur. Centenarius numerus pro summa perfectione ponitur hic. Deus omnipotens centum oves habuit, cum angelorum numerum & hominum ad se perpetuò laudandū creauit. Sed tunc vna ovis periit, cum homo peccando pascua vitæ dereliquit. Quid fecit dominus? Nonagintanovem oves dimisit in deserto, quia illos summos choros angelorum reliquit in cælo. Desertum dicitur derelictum. Et quare dicitur cælum derelictum? Quia tunc homo deseruit cælum, cum peccauit. Nisi enim peccasset, sine morte corporis, sine infirmitate, sine senectute, completo numero electorum, de paradiso terreno transiret ad paradysum cælestem. Matth. euang. dicit, quòd nonagintanovem oves in montibus relictæ sunt, quia illa agmina angelorum, quæ non peccauerunt, in sublimibus locis morabantur. Et vt ouis perditæ, id est, homo restauraretur ad vitam, descendens de cælis dominus Iesus, venit in mundum, per incarnationis mysterium, quæsiuit hominem, id est, genus humanum prædicando, miracula patrando, & ouem inuentam imposuit humeris suis, quia peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum crucis cuius liuore, id est, plaga sanati sumus. In carne humana nostram naturam suscepit, & in ipsa carne crucis patibulum sustinuit, vt iustificaret peccatores. Sicut verbi gratia Medicus quando suscipit infirmum sanandum, illius infirmitatem non trahit in semetipsum: sic dominus Iesus Christus carnem humanam assumens, non traxit peccata nostra in suum corpus, sed per medicamentum suum, id est, per incarnationem, & passionem suam salutem geri humano restituit. Reparato genere humano, venit domum, id est, rediit in cælum, vnde venerat, cum multitudine electorum, de quibus dicitur in cantico cantico-rum: Comedi fauum cum melle meo. Per fauum *Com. 5.*
Bibl. Hom. tom. 3. Gg designat

designantur hi, qui cum corporibus, & animabus ascenderunt in cælum cum domino, per mel illi, qui in solis animabus. Rediens dominus ad cælum, inuenit ibi amicos, & vicinos suos, id est, angelicos spiritus, qui amici eius sunt, quia assidue voluntati eius obtemperant. Vicini illius sunt, quia ingiter contemplatione illius perficiuntur. Quid dicit illis: *Congratulamini mihi*, id est, congaudere mecum. *Quia inueni ouem, quæ perierat*. Non dicit congratulamini inuentæ oui, sed, *mihi*; quia salus nostra gaudium omnipotentis Dei est. Dum enim nos ad cælestem patriam reducimur, gaudium angelorum, & Christi implemus. *Quia inueni ouem, quæ perierat*, id est, inueni genus humanum mea prædicatione & passione. *Dico vobis, maius gaudium est angelis Dei super vno peccatore penitentia agente, quam super nonagintanovem iustis, qui non indigent penitentia*. Per nonagintanovem iustos designantur scribæ, & pharisæi. Per peccatorem penitentiam agentem, publicani; plus gaudet Deus omnipotens, & angeli eius in cælo de publicanis peccatoribus conuersis ad penitentiam, quam de nonagintanovem iustis, id est, scribis, & pharisæis, qui putabant se esse iustos, & non erant. *Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo coram angelis Dei*. Sicut angeli gauisi sunt de reparatione generis humani, quæ facta est per domini incarnationem, & passionem, ita quotidie gaudent, & lætantur, quando peccatores conuertuntur a vitiis ad penitentiam. Sunt nonnulli, qui post adulteria, post falsa testimonia, post cætera facinora peccata, conuertuntur ad penitentiam lamentum, carne, & vino se abstinent, linum deponunt, pompas istius seculi relinquunt, secreta monasterij petunt: & in omni oratione, ac ieiuniorum, & vigiliarum obseruantia acriter se affligunt, vt veniam à domino consequi mereantur. E contra sunt iusti, qui valde securi sunt, quia nulla peccata grauiora se commisisse recognoscunt, & ideo anxie ad patriam cælestem non anhelant. Maius gaudium fit angelis Dei in cælo de peccatoribus, qui post multa errata acriter se affligunt in ieiunijs, & vigilijs, quam fit de stantibus iustis, quia peccata grauiora non perpetraverunt, & nihil se affligunt. Quia & dux plus cum militem diligit, qui primò terga vertit, deinde conuersus fortiter hostem premit, quam illum, qui neque fugam inijt, neque aliquid fortiter fecit. Et agricola plus amat illam terram, quæ post spinas bonam messem profert, quam illam, quæ nec spinas habet, nec fertilem messem facit. Plus enim dominus illum amat, qui peccauit, & conuersus ardentè laborat in eius seruitio, quam illos, qui non sic peccauerunt, & ideo in securitate positi remanent pigri. Faciamus & tertium gaudium. Sunt etiam iusti perfecti, sicut beatus Gregorius, Augustinus, Hieronymus, & multi alij, qui ita deplorant peccata cogitationum, & locutionum, sicut alij peccata operum. Cuncta istius seculi luctra, & emolumenta postponunt, toto cordis, & corporis desiderio ad patriam cælestem tendunt. Si angelis Dei gaudium faciunt peccatores conuersi: quantum gaudium speras isti faciunt, qui ita se in omnibus affligunt & cruciantur in præfenti seculo, quasi omnibus peccatis sint polluti? *Aut quæ mulier habens drachmas decem?* Qui designatur superius per pastorem, id est, filius Dei, ipse exprimitur per mulierem, non quo sexus sit in diuinitatis natura, sed quia spiritualiter per mulie-

Mos vetustus penitentia per agende.

rem designatur ipsa Dei patris sapientia, id est, filius, qui dicit per Salomonem: Ego sapientia ex ore altissimi prodij, ante omnem creaturam primogenita. Per hanc sapientiam, id est, per filium fecit Deus omnia, & cælestia, & terrestria, iuxta quod Psal. dicit ei: Omnia in sapientia, id est, in filio creasti. Tunc decem drachmas filius Dei habuit, quum angelorum simul, & hominum naturam creauit. Sed tunc vna natura perit, quum homo in paradiso positus peccauit. Nouem sunt ordines angelorum: Angeli, qui minima nunciant: Archangeli, summi nuncijs, sicut Gabriel, qui domini nostri Iesu Christi natiuitatem nuntiavit: Virtutes, per quos miracula sunt in mundo: Potestates, qui maioris potestatis sunt quam virtutes: Principatus, dominationes, throni. Thronus dicitur sedes, quia Deus per illos iudicia sua exercet in hominibus. Cherubim, in quibus est plenitudo scientiæ, Seraphin, ardentès vel incendentes, quia semper ardent in amore Dei. Hi sunt viciniore Deo omnipotenti, quam cæteri spiritus angelorum. Decimus est homo creatus, qui designatur per drachmam perditam. Dragma, genus est nummi, duos denarios, & dimidium in se continens. In dragma imago Cæsatis exprimitur. Et Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam condidit, sicut dicit Moses in Genesi primo: Et creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Imago est in sanctitate, & similitudo in eternitate. Rectè homo vbi peccauit, imaginem, & similitudinem perdidit Dei. Et qui antea erat immortalis, factus est mortalis: qui antea erat iustus, factus est iniustus. Dicit in hoc loco beatus Gregorius, quòd tot electi ascendunt ad patriam cælestem, quot angeli ibi remanserunt lapsi angelis malignis, sicut scriptum est. Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei. Sed accendit mulier lucernam, & drachmam inuenit: quia sapientia Dei patris, quæ est filius Dei in carne apparet, genus humanum reparauit. Lucerna verò lumè in testa, ista id est, diuinitas in carne corrupta verbis & miraculis. De hac testa Psal. dicit ex persona filij: Aruit tanquam testa virtus mea. Virtus quippe domini Iesu Christi tanquam testa exaruit, quia caro humana quæ ante passionem infirma erat, ita solidata est per resurrectionis gloriam, vt nullo modo valeret mori, sicut Paulus dicit, Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra nõ dominabitur. *Et euertit totam domum*. Per domum intelligitur hic mens. Prædicante domino in mundo, & dicente, Penitentiam agite, appropinquabit regnum cælorum, mentes hominum coccussæ sunt ad penitentiam. Et euersa domo, inuenitur drachma: quia dum mens hominum compungitur ad penitentiam, imago Dei in illa restauratur. *Et quem inuenit, conuocat amicas & vicinas*. Angelicas videlicet potestates, quæ amicæ eius sunt, quia semper voluntati illius obediens existunt. Vicinæ, quia in contemplatione eius assidue manent. *Dicit illis: Congratulamini mihi*. Quia gaudium Dei omnipotentis est, restauratio generis humani, quia inueni genus humanum, quod perierat suo vicio. *Ita dico vobis, gaudium est coram angelis Dei, super vno peccatore penitentiam agente*. Angeli, qui nobis præfunt, de penitentia nostra gaudent. Dicamus quid sit penitentiam agere. Penitentiam agere, est præterita peccata deplangere, & plangenda iterum non committere. Nam, qui sic alia deplorat, vt tamen alia

commit

committat, aut penitentiam agere nescit, aut dissimulat. Quid ergo mihi prodest, si peccatum homicidij deploro, & tamen odium in corde tenco, quum scriptum sit: Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et quid mihi prodest peccatū adulterij flere, si aestibus auaritiæ anhelos? Sicut de adulteris, ita de auaris dicitur. Neque avari regnū Dei possidebunt. Necesse est, vt, qui ad cælum ascendere volunt, hic angelorum officia, in quantum possunt, imitari studeant. Quia sicut agmina angelorum in cælo sunt dicta, ita conuersationes hominum in terra distinetæ. Quapropter sciendum est nobis, quòd vnusquisque quem ordinem angelorum imitatur in hac vita, ipso sociabitur post hæc vitam. Sunt enim multi, qui parua, quæ intelligunt, fratribus suis piè annuntiant, isti tales post hanc vitam, consortium habebunt cum angelis. Et sunt multi, qui magna, & summa intelligunt, & hæc, in quantum possunt, aliis cum humilitate annuntiant, isti tales post hanc vitam inter archangelos deputabuntur. Et sunt multi, qui mira faciunt, & signa operantur, & isti tales inter virtutes annumerantur. Et sunt multi, qui de hominibus demonia eiiciunt, & per suas orationes potestatem demonum refrænant, & isti tales inter potestates computantur. Et sunt multi, qui sic Deo adiuuante, viuunt, vt bonis hominibus sint meliores: & ideo bonis & electis fratribus principantur, id est, bonos regunt: & isti tales inter principatus computantur. Et sunt multi, qui sic in se mortificant omnia vitia, & sic student viuere, vt propter suam valde optimam vitam diu vocentur, vnde ad Moysen dicitur est, Ecce constituit te Deum Pharaonis. Isti tales inter dominationes computantur. Et sunt multi, in quorū mentibus semper præstè est contemplatio, & hoc ideo accipiunt, vt alios rectè iudicare possint. In his quasi in throno suo dominus præsidet, aliorū facta examinat. Isti tales throni sunt Dei, & inter thronos computantur. Et sunt multi, qui per hoc etiam Cherubim vocentur. Cherubim, plenitudo scientiæ dicitur, & plenitudo legis est charitas. Ergo illi, qui pleni sunt Dei, & proximi charitate, inter Cherubim computantur. Et sunt multi, qui tam in amore cælestis patriæ accensi sunt, vt omnia transitoria, omnia visibilia despiciant, & solū modò, quæ cælestia sunt, cogitant, amant, & ardent, & amando ardent, loquendo alios accendunt in Dei amore. Et quia Seraphin ardentès interpretantur, isti tales, qui plus cæteris in contemplatione ardent, inter Seraphin computantur. Hæc nos audientes, redeamus intus ad conscientias nostras, & videamus si officia angelorum imitamur. Videamus si inter angelos deputati sumus. Væ enim animæ, quæ de his, quæ supra dicta sunt, in se aliquid non recognoscit. Et aliud væ illico veniet, si malum in se recognoscit, & non emendauerit. Quando talem videmus aliquem fratrem nostrum, gemere ipsum debemus, quia ipse non gemit. Pensemus dona Dei, quæ accepimus, & in quâtu possumus, in eius seruitio laborare curemus. Simus angeli, ipsum paratū, quod intelligimus, fratribus nostris nunciando. Simus Seraphin in contemplatione Dei assidue persistendo. Hæc meditetur, hæc meditari curemus, vt in hac vita, dum viuimus, angelorum officia imitemur, post huius discessum mereamur illorum habere consortium, domino ad-

iuante, qui viuunt & regnat Deus per omnia secula seculorum, Amen.

AVTHORIS INCERTI

*sub nomine Eusebij episcopi Emissemi
superioris euang. expositio.*

Apostolus enim Corinthiis scribens ait, Si quis frater nominatur, & est fornicator, aut auarus, aut idolis seruientis, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nolite cibum sumere. Cum talibus igitur dominus cibum sumit, cum quibus apostolus præcipit cibum non sumere. Et dominus quidem vt conuerterat, apostolus verò vt terreat, iste terret suos, ille vocat extraneos. Vtrunque igitur bonum est, & terrore proximos, & mulcere extraneos, illos mulcemus, vt conuertantur, istos terremus vt erubescant & à malo quiescant. Errant igitur Pharisæi, peccatores penitus abominantes, non enim abominandi, sed vocandi sunt. Vocandi autem, aut blanditibus aut minis. Vocat eos dominus blandiendo, & manducando cum illis: vocat eos Apostolus terrendo, nolens cibum sumere cum illis. Sequitur: *Et ait ad illos parabolam istam, dicens, Quis ex vobis homo, qui, &c. Congratulamini, quia inueni ouem meam quæ perierat*. Hoc autem quid significet, ipse subinferens ait, *Dico vobis, quòd ita gaudium erit in cælo super vno peccatore penitentiam agente, quam supra nonagintanovem iustis qui non indigent penitentia*. Dicedum est igitur quid homo iste, quid euerit oues, quid vna perditæ, & quid desertum significet: vt illud quoque scire possimus, quid significet nonagintanovem iusti, & vnus peccator, qui penitentiam agit. Centum enim oues; tota angelorum, & hominum multitudo intelligitur. Ex his autem vna errauit, quando primus homo peccauit. Vnde Psal. ait, Errauit sicut ouis, quæ perierat: requirere seruum tuum, domine, quia mandata tua non sum oblitus. Remanserunt igitur nonaginta & nouem, per quas nouem angelorum ordines figurantur, siquidem totus hic numerus ex nouenis. Pro hac itaque vna saluator nofter de cælis descendit, nonaginta & nouem (de quibus modò diximus) ibi derelictis: ibi (inquam) derelictis, vnde & cælum hoc in loco dicitur desertum. Quodam enim modo cælum dominus deseruisse videbatur, quando inter homines corporaliter conuersabatur. Hanc enim vnam ouem imponens in humeros suos (ibi enim onera feruntur) gaudens domum rediit, cælos ascendit, vicinis, & amicis, id est, angelis, & archangelis, lætitiā fecit: & tantam lætitiā, quantam pro omnibus iustis, qui nunquam peccauerunt, nunquam habuerunt. Vitarissimum etenim est, vt, quamuis eum plus non diligamus, maiorem tamen de illo lætitiā faciamus, quem de maiori periculo diuinitus liberari videmus. Sequitur: *Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdidit drachmam vnam, &c.* Hæc autem similitudo eadem est quæ superioridem enim significant decem drachmæ, quod centum oues; vna quoque drachma & vna ouis perditæ idem significant: nouem verò, quæ restant, nouem ordines angelorum sunt. Quoniam autem regis imago in drachma exprimitur, non immeritò per drachmam homo figuratur: quoniam ad sui regis imaginem factus est homo. Hanc igitur drach-

Bibl. Hom. tom. 3. Gg 2 mam

mam (Dei sapientia enim sic vocatur) Christus querere venit, lucernam sui corporis accendit (diuinitas enim in capite, lumen est in lucerna) & huius mundi amplissimam domum euerit: Sicut ipse ait, Nolite putare, quia veni pacem mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. Ex hoc enim erunt quinque in domo vna, duo in tres, & tres diuidentur in duos. Sic igitur ut hanc drachmam inueniret, hanc domum, id est, hanc mundum dominus euerit, inter filium, & partem, inter matrem, & filiam, inter sp̄ritum, & narum discordiam ponens, aliis fidem, & iustitiam impugnantibus, aliis defendentibus. Nemo enim prius pro fide pugnabat, cunctis in errore concordantibus. Hanc autem malam concordiam dominus dissipauit, domum euerit, & drachmam reperit. Vnde & Apostolus ait, Oportet hæreses esse, ut hi, qui probati sunt, manifesti fiant. Pro huius igitur inuentione, omnes vicinæ, & amicæ, omnes virtutes, & dominationes simul cum Dei sapientia in cælestibus gratulantur. Cessent igitur murmurare Scribæ, & Pharisei, non dicant, nec inuidiose reprehendant, quia hic peccatores recipit, & māducat cum illis. Venit enim dominus querere, & saluare quod perierat: & non venit vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euangel. expositio.

Accedebant autem ad eum omnes publicani, & peccatores, &c. Dominus quidem illud faciebat, cuius gratia incarnatus est, accedens publicanos, & peccatores, tanquam medicus infirmos. Qui autem reuera peccatores erant, obmurmurationem tantæ humanitati rependebant. Abominabiles enim censebant publicanos, ipsi autem domos viduarum, & orphanorū comedebant. Quid igitur dominus? Sicut misericors erat erga publicanos, ita & erga illos, qui suam calumniabantur misericordiam. Non enim auerfatur eos tanquam insipientes & obmurmurantes, sed mansuete sanatur, parabolam hanc de ouibus dicens, & de manifestis & certis eis persuadet, & confutat ita, ne ægre ferant tantam bonitatis effusionem. Nam, si in oue vna irrationali, & quæ ad imaginem Dei non est facta, si, quum errauerit, fuerit inuenta, gaudium sit tantum: quantum verisimile est fieri in homine rationali ad imaginem Dei condito? Manifeste igitur parabola hac iustos dicit per oues nonagintanouem, & peccatorem vnum. Dicunt autem nonnulli centum oues omnem creaturam rationalem: vnam autem ouem, rationalis naturæ hominem, quem errantem requisit pastor bonus, relictis nonagintanouem solitudine, hoc est, in superno loco cælesti. Solitudo enim est cælum, & à mundano tumultu sequestratum, plenumque omni tranquillitate, ac pace. Dominus vero ut inuenit illam, quæ errauerat, imposuit in humeros. Infirmi enim nostras, & peccata nostra ipse portauit, & omnia onera nostra non grauatim ipse suscepit, per solutis omnibus, quæ debebamus: & nos sponte, ac libenter portauit vsque in domum nostram, hoc est, in cælum, & conuocat amicos, & vicinos, fortassis angelos, quos & oues diximus esse iuxta aliã, & aliã relationem. Nam secundum quod omnis creatu-

ra condita ad Deum cõfertur, pecuina est, & bruta, & secundum hoc dicuntur etiam supernæ virtutes oues: at, si ad alias creaturas conferuntur rationales, dicuntur amici, & vicini, angelicarum virtutum chori. Et per mulierẽ intelligas sapientiam, & virtutem Dei & patris, Iesum ipsum, qui perdidit vnam drachmam, ex rationalibus, & ad imaginem Dei conditis creaturam, hominem inquam, & accendit lucernam suam carnem. Sicut enim lucerna quamuis sit ex terra; illuminat tenebrosã per lucem, quam recipit: ita & caro domini, licet terrena esset, similisque nobis, lumine deitatis suæ, quam in se recepit, apparuit, quum incarnatus esset; & domus, hoc est omnis mundus, repurgata est à peccato. Christus enim abstulit peccatum mundi. Et plane inuenta drachma, gaudium fuit & Christo, & supernis virtutibus, quæ amicæ eius, & vicinæ sunt. Amicæ quidem, quia voluntatem eius faciunt: vicinæ vero, quia incorporæ. Quid autem si amicæ sint omnes supernæ virtutes: vicinæ autem, quæ propiores ei, ut throni, & Cherubim? Dicendo enim amicas, & vicinas, duo genera manifestauit. Quamuis hoc curiosius videatur.

EVTHYMI ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

Appropinquabant autem ad eum omnes, &c. Etiam apud Matthæum dixerunt discipulis eius: quare cum publicanis, & peccatoribus cibum capit magister vester? Dixit autem eis parabolam, &c. Parabolice os illis ocludit, docens quod non propter iustos humanitatem assumpserit, sed propter peccatores. Hanc autem parabolam scripsit & Matthæus. Quumque inueniret, imponit in humeros suos gaudens. Euidens signum dilectionis est, ac providentiæ, quam habebat erga genus nostrum. Et veniens in domum conuocat amicos, &c. Domum eius intellige cælum, qui habitas, inquit, in cælis. Amicos autem, ac vicinos dicit angelos: amicos, tanquam ea diligentes, quæ ille diligit: vicinos, tanquam illi propinquos. Hec autem per parabolam nunc significat, ostendens quod in tali inuentione etiam angeli Dei congaudent, ut pote & ipsi benigni erga homines. Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo, &c. Ita: Quomodo? Sicut docuit parabola. Perdatur itaque rationalis ouis, quum à diuinis præceptis lóge separatur; inuenitur autem, quum per penitentiam respicit, & in illis reponitur. Deinde alterã quoque adducit parabolam, de gaudio, quod de eius, qui perierat, inuentione exortitur. Aut qua mulier habens drachmas decem, &c. Sicut prædicta facit mulier, ita fecit & filij Dei humanitas, siue benignitas. Perdidit enim drachmã vnã, puta humanam naturam, quum affectionibus obruta esset. Accendit lucernam: hoc est, ostendit in mundo suam carnem, iuxta Gregorium Theologum splendens non solum fulgure diuinitatis, verumetiam lumine puritatis, & illuminantem eos, qui errore obtenebrati erant. Verrit domum, siue purgavit hominum habitaculum, puta mundum, quum diffusas in eo peccati tenebras abegit, iacētēque affectionum sordes extulit. Et querendo diligēter, circumeundo ciuitates, ac vicos, & mittendo discipulos in mundum vniuersum, inuenit, quod querebat: & conuocauit amicas, ac vicinas,

vicinas, puta administratorios exercitus, ad communionē huiusmodi gaudij. Ita dico vobis gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore respiciente. Gaudium erit non solum super multis, sed etiam super vno. Id autem ostendit Deum vehementer scire cuiusvis peccatoris poenitentiam. Drachmas autem nominauit ordines, ut pore Dei regis characterem habentes, ac imaginem. Quidam itaque centum esse omnes ordines senserunt, ad parabolam centum ouium attendentes: quidam vero alteram decem drachmarum parabolam in patrociniū assumentes, decem hos esse dicunt: nouem quidem cælestes iuxta Dionysium Areopagitam:

Thronos, Cherubim, Seraphim, Dominationes, Potestates, Virtutes, Principatus, Archangelos, & Angelos: decimum vero terrenum, puta homines. Ego vero opinor & Centum, & Decem in his parabolis non significare numerorum diuersitates, sed tantum multitudinem ordinum perfectam: est enim perfecta multitudo & centum, & decem: Multitudinem autem ordinum perfectam esse dicimus: quia tot sunt, quot esse oportuit. Sed quomodo dixit, Inueni drachmam, quam perdideram, quum non omne genus respiceret? Dicimus quod quantumcunq; fuit, quod inuenit, id drachma erat perditum: hoc enim merito drachmã perditã appellauit.

DOMINICA IIII. POST PENTECOSTEN.

L V C. 5.

Nillo tempore, Cum^a turbæ irruerent in Iesum, ut audirent verbum Dei: & ipse stabat secus^b stagnum Genesareth. Et vidit duas naues stantes secus^c stagnum: piscatores autem^d descenderant, & lauabant retia. Ascēdens autem in vnam nauim quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere pufillum. Et sedens docebat de nauicula turbas. Ut cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in^e altum, & laxate^f retia vestra in caputuram. Et respondens^g Simon dixit illi: præceptor per totam^h noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluderuntⁱ piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum, & annuerunt sociis, qui erant in alia naui, ut venirent & adiuuarent eos. Et venerunt & impleuerunt^k ambas nauiculas, ita ut pene mergerentur. Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi à me domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circundederat eum, & omnes, qui cum illo erant in captura piscium, quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis. Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere: Ex hoc iam^l eris homines capiens. Et subductis ad^m terram nauibus relictis omnibus sequuti sunt eum.

^a Conuentus turbarum, fidem designat populorum.
^b Qui magna fecit in terra, transit ad mare, ut & ibi faciat, & dominus maris terræque apparcat.
^c Legem.
^d Legem.
^e A nauis litus.
^f Ab amore terrenorum.
^g Ad Christum ascendentem in altum.
^h Quia boni & gentiles parati erant accipere legem.
ⁱ Sicuthumilis.
^k Per veterem legem laborantes nullum duximus ad vitam.
^l Pisces sunt qui hanc vitam enauigant.
^m Moraliter. Rumpitur qui diuitias & paupertates non sustinet.
ⁿ Quia ecclesiam & synagogam conuertit.

GLOSSA ORDINARIA

in superioribus Euang.

V *M turba.* Nec tempore nec loco turba à studio sanandi cohibetur: vesper incumbit, & tamen sequitur: stagnum occurrit, & turba vrget: & ideo ascendit in nauim Petri. *Secus sta.* Bed. Stagnum, præfens seculum designat. Dominus autem iam non in stagno quasi iam non in carne passibili, sed secus stagnum: quia in ea carne in qua passus est, stabilitatem perpetuæ quietis adiit. *Geneareth.* A proprietate loci, quasi generans auram, quia crispantibus aquis de se auram emittit. *Vidit duas naues.* Bed. Duæ naues, circuncisio & præputium: quas videt, quia in vtroque populo nouit qui sunt eius, quorum corda à fluctibus seculi ad futuræ vitæ tranquillitatem, quasi ad litus misericorditer videndo prouehit. *Piscatores.* Doctores ecclesiæ retribus fidei comprehensos, & de profundo ad lumen elatos, terra viuientium quasi littori pisces ingerunt. *Lauabant re.* Lota retia plicat, qui intermisso prædicandi officio, quod alios docuit, ipse implere satagit. *Quæ erat si.* Nauis Simonis, primitiua ecclesiæ circuncisio, de cuius autoritate docet gentes vsque hodie. *Quæ benè vna,* quia multitudinis credentium, erat cor vnum & anima vna. *Hæc nauis apud Matthæum fluctuat,* in quo attenditur principium ecclesiæ, quando trepidantibus discipulis, Christus adhuc dormit, quando Petrus suis meritis firmus, alienis turbatur, quando Iudas proditor adhuc est immixtus. Lucas dicit piscibus repleti, quia ad finem ecclesiæ respexit, ubi fructus exuberat, ubi perfectis in fide Christus vigilat, ubi perfidia proditoris cessat, ubi perfecta dilectio. *Rogauit eum.* Bed. Quod primo rogat nauim à terra reduci pusillum, significat vel temperatè vtendum verbo ad turbas, vt nec terrena eis præcipiantur, nec à terrenis in profunda sacramentorum recedat, vt ea penitus non intelligant. Vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum. Sed dum dicitur Petro: *Duc in altum,* ad remotiores gètes quibus postea prædicatū est pertinet. *Duc in altum.* Ambro. Et si aliis inperatur vt laxent retia, soli Petro dicitur: *Duc in altum.* id est in profundum disputationū: vt quando de æterna verbi generatione differitur, quæ non visu sed sola fide attingitur: vel quando de virtute resurrectionis: vel de spiritu sancti profluentibus donis instruitur ecclesiæ & armatur. *Laxate retia.* Bed. Retia sunt verborum complexiones & quasi quidam orationis sinus & disputationū recessus, qui quos capiunt non amittunt. vnde & retia quasi retinentia sunt vocata, quæ captos non perimunt, sed reseruant. *In verbo autem tuo.* Be. Nisi in verbo gratiæ laxata fuerint instrumenta disputationum, frustra prædicator vocis sue iaculum mittit, quia fides populorum non in sapientia verbi cõpositi, sed diuinæ vocationis munere prouenit. O vacua præsumptio! O humilitas fructuosa! Qui nihil ante ceperant magnam in verbo cõcludunt multitudinem. Rumpitur rete præ multitudine piscium, quia modo cū electis tot reprobi intrant, qui ipsam ecclesiam hæresibus scindant. Rumpitur rete, sed nõ labitur piscis, quia dominus suos seruat, etiam inter persequentium scandala. *Rumpitur.* In ecclesiæ circuncisio rumpitur rete,

quia non tot intrant de Iudæis quot apud Deum ad vitam erant præordinati. Alia ergo nauis, id est, ecclesiæ de gentibus succedit, quæ electos ad salutem colligit. *Qui non intrant nisi rupto reti:* quando ante Iudas proditor, ante Simon magus, ante Ananias, & Saphira, ante multi quos Ioannes antichristos vocat, abierunt retrorsum, quàm Paulo vel Barnabæ cõmittatur apostolatus gentium. *Et impleuerunt.* Beda. Hæc impletio vsque in finem seculi crescit. Sed impletæ merguntur, id est, in submersione premuntur, non tamen periclitantur sic vt mergantur. Mergi enim est homines ad prauitatem seculi, de qua elati fuerant redire. *Quales etiam Petrus adhuc in infirmitate positus hoc loco demonstrat.* vnde sequitur: *Quod cum vidisset Si. Pe.* quia carnales in ecclesiæ spiritualibus rectoribus, in quibus persona Christi eminet, honorem quidem exterius deferunt, & specietenus humiliantur sub illis: Sed tamè moribus non voce contradicunt, & nolunt ab illis gubernari, quorum vita & prædicatio ipsorum contraria est voluntari. *Stupor enim cre.* Excusat Petrum, non studio malitiæ sed ex humano defectu hoc dixisse. Admirabatur autem diuina dona, & quod plus meruerat, hoc præsumebat minus: & talis humilitas meretur piam domini consolationem. *Noluit.* Bed. Non recedit, sed ad litus producit, & viuificandi potestatem tribuit. In quo significatur, quod spirituales viri & si peccatis turbati commoti, non tamen debent habere voluntatem dimittendi ecclesiasticum munus vt securius & tranquillius uiuant. Nemo de suæ conscientia culpæ tremens, vel de aliorum innocentia stupens, sanctitatis iter formidet aggredi. *Ex hoc iam.* Bed. Hoc ad ipsum Petrum specialiter pertinet cui exponitur quid captura significet piscium. Sed sicur tunc per retia pisces, sic per verba aliquando capiet homines, in quo Petro est Typus totius ecclesiæ. *Relictis omnibus.* Bed. Mysticè finem seculi significat, quo ab huius mundi salo qui Christo inhaerent, penitus sunt recessuri.

CATENA AVREA

in idem Euangelium.

F *Altum est autem cum turba irruerent in eum vt au-* *direrent verbum Dei.* Ambr. Vbi dominus impartiuit multis varia genera sanitarum, nec tempore nec loco cepit à studio sanandi turba cohiberi: vespera incubuit, sequebantur: stagnum occurrit, & turba vrgebant. vnde dicitur, *Fa. est aut. cum.* Chry. Erant ei connexi diligentes eum & mirantes, tenere cupientes. *Quis enim discessisset dum huiusmodi miracula faciebat? quis nolisset solâ prospicere faciem & os talia loquens? neque enim in agendo miracula solum admirabilis erat, sed visus eius abundabat plurima gratia: vnde loquentem eum audiunt in silentio, seriem locutionis non interrompentes.* dicitur enim, *Vt au. ver. Dei.* Be. Stagnum Geneareth idem dicunt esse quod mare Galilææ vel mare Tyberiadis, sed mare Galilææ ab adiacente prouincia dicitur, mare autem Tyberiadis à proxima ciuitate. Porro Geneareth à loci ipsius natura, quæ crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo quasi generans sibi auram dicitur. Neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed

sed frequentibus auris spirantibus agitur: hantū dulcis & ad portadum habilis. Sed Hebræe linguæ consuetudine omnis aqum congregatio siue dulcis siue falsa, mare nuncupatur. The. Fugit autem dominus gloriam, quantò magis ipsa cum sequebatur: & ideo à turbis se separans ascendit in nauem. *Et vidit duas naues.* Chry. Quod signum erat vocationis. Secundum verò Mat. inuenit eos resicientes retia: tantus enim erat paupertatis excessus, vt laniata repararet, noua nequeat habere. Volens autem diligenter congregare spectaculum, vt nemo remaneret post tergum, sed omnes facie ad faciem cernerent, ascendit in nauim. vnde dicitur, *Ascendens autem in.* Chry. Theo. Vide autem Christi mansuetudinem, quomodo rogat Petrum: & Petri obedientiam, quomodo in omnibus fuit obediens. Chr. Postquam verò multa peregerat miracula, iterū doctrinam proponit: & existens in mari, piscatur existentes in terra. vnde sequitur, *Et se. doc. tur. de na. Gre. Naz.* Cunctis condescendens, vt à profundis extrahat piscem, hominem scilicet natantem in mobilibus rebus & amaris huius vitæ procellis. Bed. Mysticè autem duæ naues circuncisioem & præputium figurat, quas videt dominus, quia in vtroque populo nouit qui sunt eius, & ad futuræ vitæ tranquillitatem quasi ad litus videndo, hoc est misericorditer visitando prouehit. Piscatores sunt ecclesiæ doctores, qui nos per rete fidei cõprehendunt, & quasi littori, sic terræ viuentiū aduehunt. Sed hæc retia modò laxantur in capturam, modò lota plicantur: quia non omne tempus est habile doctrinæ, sed nunc exercenda est lingua doctoris, & nunc suimet cura gerenda. Nauis Simonis est ecclesiæ primitiua, de qua Paulus dicit, *Qui operatus est Petro in apostolatū circuncisioem:* bene vna dicta, quia multitudinis circuncisio erat cor vnum & anima vna. Au. de con. euan. De qua docebat turbas, quia de autoritate ecclesiæ docet gentes: quod autem dominus ascendens: in nauim rogat eum à terra reducere pusillum, significat temperatè vtendum verbo ad turbas, vt nec terrena eis præcipiatur, nec à terrenis in profunda sacramentorum recedatur. Vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, vt quod postea dicit, *Duc in altum,* ad remotiores gètes postea prædicandum præcipiat. *Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum.* Chry. Postquam sufficienter populum docuerat, regreditur iterum ad magnificentias proprias, & per piscatoria ministeria piscatur discipulos. vnde sequitur, *Vt au. cessa. lo. etc.* Chry. Condescendens enim hominibus sicut magos per sydas vocauit, sic & piscatores per piscatoriam artem. The. Petrus autem non distulit. vnde sequitur, *Et resp. si. di. il. Præ. etc.* Non autem addidi, Non te audiam, ne secundis laboribus me exponam, sed magis subdit: *In ver. au. etc.* Quia vero turbam de nauicula dominus instruxerat, non sine mercede nauiculæ dominū dereliquit, dupliciter beneficians ipsum, quia primò dedit ei multitudinem piscium, & deinde discipulum ipsum fecit. vnde sequitur, *Et cum hoc se. etc.* Tot autem pisces cepit, vt nõ posset eos foras educere, sed à sociis auxilium peteret. vnde sequitur, *Rum. au. re. co. etc.* Per nutum ipsos vocat, quia ex stupore propter capturam piscium loqui nõ poterat: sequitur de eorum auxilio cum dicitur, *Et re. etc.* Aug. de con. euan. Ioannes qui

dem videtur simile miraculum dicere, sed illud longè aliud est quod factum est post resurrectionem domini ad mare Tyberiadis: ibi enim non solum ipsum tẽpus valde diuersum est, sed etiam res ipsa plurimum distat: nam retia illic in dextram partem missa, centumquinquagintatres pisces ceperunt, magnos quidem, sed pertinuit ad euangelisiam dicere, quod cum tam magni essent, retia non sunt dirupta: respicientem, scilicet ad hoc factum quod Lucas commemorat, ubi præ multitudine piscium retia rumpebantur. Amb. Mysticè autem nauis Petri secundum Matth. fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus, vt & principia ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis agnoscat. Non turbatur ista quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Iudæa habet: in vtraque Petrus, sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Cauemus igitur proditorem ne per vnum plurimi fluctuemus. Illic turbatio ubi modica fides, hic securitas ubi perfecta dilectio. Denique est aliis imperatur vt laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, *Duc in altum,* hoc est, in profundum disputationum. Quid est tam altum quàm scire Dei filium? Quæ sunt autem apostolorum quæ laxari iubentur retia, nisi verborum complexiones, & quasi quidem rationis sinus & disputationum recessus, qui eos quos ceperint non amittant? Et bene apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quæ non captos perimunt sed reseruant, & fluctuantes de infimis ad superna transducunt. Dicit autem, *Præ. per. to. no. lab. ut. ce.* quia non hoc humane faciendū opus, sed supernæ vocationis est munus. *Qui autem ante nihil ceperant,* magnam in verbo domini cõcludunt piscium multitudinem. Cyri. Hoc autem fuit figura futuri, non enim in cassum laborabunt euangelicæ doctrine rete tendentes, sed greges gentium aggregabunt. Aug. de con. euan. Quod autem retia rumpebantur, & piscium copia nauiculæ impletæ sunt, ita vt penè mergerentur, significat hominū carnalium multitudinem tantam futuram in ecclesiæ, vt etiam disruptione pacis per hæreses & schismata scinderentur. Bed. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos dominus inter persequentium scandala seruat. Ambr. Alia autem nauis est Iudæa ex qua Ioannes & Iacobus eliguntur. Hi igitur de synagoga ad nauim Petri, hoc ad ecclesiam cõuenerunt vt impleverint ambas nauiculas: omnes enim in nomine Iesu genua flectunt, siue Iudæus, siue Græcus. Bed. Vel alia nauis est ecclesiæ gentium, quæ & ipsa vna nauicula non sufficiente piscibus impletur electis. Quia nouit dominus qui sunt eius, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum: dumque tot in Iudæa credituros nõ inuenit, quot ad fidem vitamque prædestinatos nouit æternam, quasi alterius nauis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque gentium fidei gratia replet, Et bene, rupto reti loca nauis aduocatur, quado Iudas proditor, Simon Magnus, Ananias & Saphira, & multi discipulorum abierunt retro, ac deinde Barnabas & Paulus ad gentium sunt apostolatū sequebatur. Amb. Possumus tamen & aliam ecclesiam intelligere nauim alterius: ab vna enim plures ecclesiæ deriuantur. Cyr. Innuit autem sociis vt auxiliarentur eis. Multi enim sequuntur apostolorum labores, & prius qui illi qui euangeliorum ediderunt scripturas, post quos alij præfides &

populorum pastores, & in veritatis doctrina periti. Bed. Harum autem impletio nauium in fines seculi crescit: sed quod impletur merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim sunt submersa, sed periclitata) Apostolus exponit, dicens: In nouissimis diebus erunt tempora periculosa, & erunt homines scriptos amantes, &c. Nam mergi naues, est homines in seculo ex quo electi per fidem fuerant, morum prauitate relabi. *Quod enim videret Simon Petrus, prociat ad genua Iesu, dicens, &c.* Amb. Admirabatur Petrus dona diuina, & quo plus metuerat, praeuerebat magis. vnde dicitur, *Quod cum vi. Si. Pet. pro. ad. ge. te. di. Exi a me domine, &c.* Cyri. Reducens enim ad conscientiam patrata delicta, tremis & trepidat, & velut immundus mundum non credit se posse suscipere: acceperat enim a lege, distinguendum esse inter maculatum & sanctum. Grego. Nis. Cum enim mandasset demergere retia, tanta copia piscium capta est, quantam ipse maris dominus & terrae voluerat. Vox enim verbi semper est vox virtutis, cuius praecepto in origine mundi lux & ceterae creaturae prodibant. In his admiratur Petrus. vnde sequitur, *Stu. enim cir. eum, & om. qui cum il. er. &c.* Aug. de con. eu. Andream non nominat, qui tamen intelligitur in ea naui fuisse secundum Matthaei, & Marci narrationem. *Et ait ad Sim. Ie. No. tim.* Amb. Dic & tu, *Exi a me domine quia homo peccator sum.* Vt respondeat Deus, *Noli timere.* Indulgenti domino peccati fatere. Vides quam bonus dominus, qui tantum tribuit hominibus, vt viuificandi habeant potestatem. vnde sequitur, *Ex hoc eris iam homi. ca.* Bed. Hoc ad ipsum Petrum specialiter pertinet: exponit enim ei dominus quid haec captura piscium significet: quod scilicet ipse sicut nunc per retia pisces, sic aliquando per verba sit capturus homines: totusq; facti huius ordo quid in ecclesia, cuius ipse typum tenet, quotidie geratur, ostendit. Chry. Considerat autem eorum fidem & obedientiam: habentes enim opus prae manibus appetibilis piscationis, cum audissent mandantem, non distulerunt, sed relictis omnibus sequebantur. Talem enim obedientiam requirit a nobis Christus, vt eam non praetermittamus, etiam si aliquid valde necessarium vrgeat. Vnde & sequitur: *Et sub. ad. ter. &c.* Aug. de con. euan. Matth. & Marcus breuiter hoc perstringunt quemadmodum gestum sit quod Lucas hic apertius explicauit. Hoc tamen videtur distare, quod tantum Petro a domino dictum commemorat, Ex hoc iam homines eris capiens, quod illi ambobus fratribus dictum esse narrauerunt. Sed potuit utique prius hoc Petro dici, cum de captura ingenti multitudine piscium miraretur: quod Lucas insinuauit: & ambobus postea, quod illi duo commemorauerunt: vel intelligendum est hoc primò fuisse factum quod Lucas commemorat: nec tunc eos a domino vocatos, sed tantum fuisse praedictum Petro, quod homines esset capturus: non autè quod nunquam pisces esset capturus. vnde datur locus intelligere, eos ad capturam piscium remeasse, vt postea fieret quod Matth. & Marcus narrant, tunc non subductis ad terram nauibus tanquam cura redeundi, sed ita eum secuti sunt, tanquam vocantem aut iubentem, sed si secundum Ioannem iuxta Iordanem secuti sunt eum Petrus & Andreas, quomodo ab aliis euangelistis dicitur, quod eos in Galilea piscantes in-

uenit, & ad discipulatum vocauit: nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse dominum iuxta Iordanem vt ei inseparabiliter cohaerent, sed tantum cognouisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse. Amb. Mistic autem quos Petrus in verbo capit, in verbo credidisse negat suam praedam, negat suum munus. *Exi inquit a me domine.* Noli timere & tu quae tua sunt domino deferre, quia quae sua, nobis ille concessit. Aug. de con. euan. Vel aliter, Ex persona ecclesiae carnalibus hominibus plenè Petrus dicit, *Exi a me, quia homo peccator sum:* tanquam ecclesia turbis carnalium impleta, & eorum moribus penè submersa, regnum spirituum in quibus maximè persona Christi eminet, a se quodammodo repellit. Non enim hoc voce linguae dicunt homines bonis ministris Dei vt eos a se repellant, sed voce morum & actuum suadent a se recedi, ne per bonos mergantur: & eo vehementius, quod deserunt eis honorem, vt honorificentiam eorum significauerit Petrus, cadens ad pedes domini: mores autem, in eo quod dixit, *Exi a me.* Bed. Confortat autem dominus timorem carnalium, ne quis vel de sua conscientia culpae tremens, vel de aliorum innocentia stupeas sanctitatis iter formidet ingredi. Aug. de qu. euan. Dominus autem dum non recessit ab eis, significat in bonis & spiritualibus viris non esse oportere hanc voluntatem, vt peccatis turbamur commoti quo quasi securitum tranquilliusque viuunt, munus ecclesiasticum deserant. Quod autem subductis ad terram nauibus relictis omnibus secuti sunt eum, potest significare finem temporis, quo ab huiusmodi salo, qui Christo inhaerunt, penitus recessuri sunt.

S. AMBROSII MEDIO-
lanensis Episcopi superioris Euang.
expositio.

Factum est autem, cum turba, &c. Vbi dominus multis impartit varia genera sanitarum; nec tempore, nec loco potuit ab studio sanandi turba cohiberi. Vespere incubuit: sequebantur, stagni occurrit, vrgebat: Et ideo ascendit in Petri nauem. Haec est adhuc illa nauis, quae fluctuat adhuc secundum Matthaeum, secundum Lucam repletur piscibus: vt & principia ecclesiae fluctuantis, & posteriora exuberantis cognoscas. Pisces enim sunt, qui hanc enauigant vitam. Ibi autem discipulis Christus dormit: hic praecipit: dormit enim tepidis: perfectus vigilat. Sed quemadmodum dormiat Christus, audisti dicentem in propheta; Ego dormio, & cor meum vigilat. Et sanctus Matthaeus recte non praetermittendum putauit aeternae iudicium potestatis: vbi imperat ventis. Non enim humana doctrina, sicut audisti Iudaeos dicere; Verbo imperat spiritibus; sed caelestis maiestatis insigne. Quod turbatum sedatur mare, & diuinae vocis imperio obsequuntur elementa: atque insensibilia sensum accipiunt obsequendi: diuinae mysterium gratiae reuelatur. Qui fluctus mitescit seculi, verbo immundus spiritus conuiescit: non alterum altero resellit, sed vtrūque celebratur. habes miraculum in elementis, habes documentum in mysteriis. Ergo quia sanctus Matthaeus illam praescribit, sanctus Lucas eam sibi nauim in qua Christus piscaretur, elegit. Non turbatur ista,

ista, quae Petrum habet: turbatur illa, quae Iudam habet. Et si multa illic discipulorum merita nauigabant; tamen ea adhuc perfidia proditoris agitabat. In vtraque Petrus, sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caueamus igitur perfidum: caueamus proditorem: ne per vnum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur haec nauis in qua prudentia nauigat, abest perfidia, fides aspirat. Quemadmodum enim turbari poterat, cui praeerat is, in quo ecclesiae firmamentum est: Illic ergo turbatio, vbi modica fides: hic securitas, vbi perfecta dilectio. Denique & si aliis imperatur, vt laxent retia sua: soli tamè Petro dicitur, *Duc in altum:* hoc est in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem diuitiarum videre, scire Dei filium, & professionem diuinae generationis assumere? Quam licet mens non queat humana plenè rationis inuestigatione comprehendere; fidei tamen plenitudo complectitur. Nam, etsi non licet mihi scire, quemadmodum natus sit; non licet tamè nescire, quod natus sit. Seriem generationis ignoro, sed auctorem generationis agnosco. Nō interfuimus, cum ex patre Dei filius nasceretur. Sed interfuimus, cum a Patre Dei filius diceretur. Si Deo nō credimus, cui credemus? Omnia enim, quae credimus, vel visu credimus, vel auditu. Visu saepe fallimur; auditus in fide est. An asserentis persona discutitur? Si viri boni dicerent; nefas putarem non credere: Deus asserit; probat filius; refugiens sol fatetur; tremens terra testatur. In hoc altum disputationis ecclesiae a Petro ducitur, vt videat hinc resurgente Dei filium, inde sanctum spiritum profluentem. Quae sunt autem apostolorum, quae laxari iubentur retia, nisi verborum complexiones, & quasi quidam orationis sinus, & disputationum recessus, qui eos, quos acceperint, non amittant. Er bene Apostolica instrumenta piscandi retia sunt: quae non captos perimunt, sed reseruant, & de profundo ad lumen extrahunt, & fluctuantes de infernis ad superna perducunt. Est & aliud apostolicum piscandi genus, quo genere solum Petrum piscari dominus iubet dicens; Mittere hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle. Magnum quidem est, & spiritale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionem regis terreni putet esse soluendam. Si enim censum Dei filius soluit, qui: tu tantus es, qui non putes esse soluendum? Et ille censum soluit, qui nihil possidebat; tu autem, qui saeculi sequeris lucrum; cur saeculi obsequium non recognoscas? Cur te supra saeculum quadam animi arrogancia feras: cum saeculo sis misera cupiditate subiectus? Penditur igitur didrachma, quod erat precium nostrae redemptionis & corporis in lege promissum, in euangelio persolutum, non otiose in ore piscis inuentum: Ex ore enim tuo iustificaberis. Etenim precium immortalitatis est nobis nostra confessio; quia, sicut scriptum est, Ore confessio fit ad salutem. Et fortasse primus hic piscis primus, est martyr, in ore habes didrachma, hoc est, precium census. Didrachma nostrum Christus est. Habebat igitur primus ille martyr, Stephanus scilicet, in ore thesaurum, cum Christum in passione loqueretur. Sed reuertamur ad propositum locum, & discamus apostolicam humilitatem. *Præceptor* (inquit) *per totam noctem, &c.* Et ego, domine, scio,

quia nox mihi est, quando non imperas. Nemo adhuc nomen suum dedit: adhuc noctem habeo. Mihi iaculum vocis per Epiphaniam: & adhuc nihil cepi. Mihi per dies expecto vt iubeas: in verbo tuo laxabo retia. O vacua praesumptio! O humilitas fructuosa, qui nihil ante ceperant, magnam in verbo domini concludunt piscium multitudinem! Non hoc humanae facundiae opus, sed supernae vocationis est munus. Cedunt disputationes hominum; fide sua plebs credit, Rumpuntur retia; nec labitur piscis: vocantur ad adiumentum socij, qui erant in alia naui. Quae est illa alia nauis, nisi forte Iudaea, ex qua Ioannes, & Iacobus eliguntur? Facta est enim Iudaea significatio eius. Hic igitur de synagoga ad nauem Petri, hoc est, ad ecclesiam conuenerunt: vt impleverent ambas nauiculas. Omnes enim in nomine Iesu genu flectunt, siue Iudaeus, siue Graecus, omnia, & in omnibus Christus. Sed mihi cumulus iste suspectus est, ne plenitudine sui naues pene mergantur. Oportet enim & haereses esse, vt probentur boni. Possumus tamen & aliam ecclesiam intelligere nauem alterius. Ab vna enim plures ecclesiae deriuantur. Ecce alia sollicitudo Petri: cui sua iam praeda suspecta est. Sed nouit perfectus, quemadmodum seruari possit capere dispersos. Quos in verbo capit, verbo credit, negat suam praedam, negat suum munus. *Exi, inquit, a me domine, quia homo peccator sum.* Admirabatur enim dona diuina; & quod plus meruerat, hoc praesumebat minus. Dic & tu; *Exi a me domine: quia homo peccator sum:* vt respondeat tibi dominus; *noli timere.* Indulgenti domino peccatum fatere. Noli timere etiam, quae tua sunt, domino deferre: quia, quae sua sunt, nobis ille concessit. Nescit inuidere; nescit eripere; nescit auferre. Vides quam bonus dominus, qui tantum tribuit hominibus, vt viuificandi habeant potestatem.

S. TITI BOSTRORVM
Episcopi eiusdem Euang. expositio.

Concluserunt piscium multitudinem copiosam. De hac piscium captura, Cyrillus Alexandrinus scribit in hunc modum: Dominus per munia piscatoria, piscatur discipulos piscatores; vt hinc discant voluntatem habere omnipotentem, vniuersamque creaturam nutibus illius ad nutum obsequi; tum rursus quod per euidens hoc miraculum, veluti per typum vel imaginem quampiam admoniti edocitque, cerèd apud se statuunt, operam, quam Evangelicae doctrinae rete laxantes, insumpturi essent, sua mercede & fructu nequaquam frustratum iri: vt qui citra vllam controuersiam gentium greges per illud sint collecturi. Quin aliud quoque obseruare hic licet: nempe cum Simon, & qui cum illo erant, rete subducere nō possent, eiusdem piscationis socios nutu (nam cum praesupore, & metu loqui non auderent, nutibus vti sunt) aduocasse; eosdemque vt vnà operi incumberent, praedamque captam conferuare adiunxerunt hortatos esse. Designabat hoc enim mysticè multos fuisse, & esse, olimque futuros esse, quibus hic piscandi labor, cum Apostolis communis esset, inter quos primas facile tenent, qui sacrorum Euangeliorum volumina conscripserunt,

Nam olim in festo Epiphaniae Iohannis baptistae celebrabatur.

Psalm.

Ergo bonorum operum meritis huiusmodi rebus praesentibus non deest.

In Petro ecclesiae firmamentum.

Matth. 17.

Attulit, qui Christiani li tenent a suis principibus vobis obsequium.

Rom. 10.

Caith.

perunt, & in lucem ediderunt. Secundum hos autem ceteri pastores, & doctores, populorumque duces, & candidi dogmatum veritatis interpretes. Iacitur enim etiamnum Evangelij rete, Christo domino illud implente, eoque, qui in profundo pelago, hoc est, in mundi huius commotione & fluctibus, ut scriptum est, versantur, ad conversionem vocante.

BEDÆ VENERABILIS

presbyteri in idem Euang.
expositio.

Ex comment.
in Lucam.

Factum est autem cum turba irruerent in eum, &c. Stagnum Genesareth, idem dicunt esse, quod mare Galilææ, vel mare Tyberiadis. Sed mare Galilææ ab adiacente prouincia dictum, mare Tyberiadis à proxima ciuitate, quæ olim Chennereth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in in honore Tyberij Cæsaris Tyberias est appellata. Porro Genesar à lacu ipsius natura, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo, quasi generans fibrarum dicitur. Neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed frequentibus auris spirantibus agitur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ consuetudine, omnis aquarum congregatio siue dulcis, siue salsa, mare nuncupatur. Qui lacus interfluente Iordane, centum quadraginta stadiis in longitudinem, & quadraginta extenditur in latitudinem. Quia ergo stagnum, siue mare præfens sæculum designat, dominus secus mare stat, postquam vite labentis mortalitatem deuincens, in ea qua passus est carne, stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Turbarum cogentus ad eum, gentium in fide concurrentium typus est. De quibus Esaias; Et fluent inquit ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent; Venite, & ascendamus ad montem domini. Et vidit duas naues stantes secus stagnum. Duæ naues secus stagnum positæ, circumcisionem, & præputium figurant. Quas bene Iesus vidisse perhibetur, quia in utroque populo nouit dominus, qui sunt eius. Eorumque cor à fluctibus sæculi huius, ad futuræ vitæ tranquillitatem quasi ad soliditatem litonis videndo, hoc est misericorditer visitando prouehit. *Piscatores autem descenderunt, & lauabant retia.* Piscatores sunt ecclesiæ doctores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lumen elatos, quasi pisces litoni, sic terræ viuientium aduehant. Quasi enim quædam retia piscantium sunt complexæ prædicationum dictiones, quæ eos, quos cepit in fide, non amittant. Vnde & retia, quasi retinentia sunt vocata. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur, quia non omne tempus est habile doctrinæ, sed nunc exercenda lingua doctori, nunc suimet cura gerenda. *Ascendens autem in vnâ nauem, quæ erat Simonis, &c.* Nauis Simonis, est Ecclesiæ primitiua, de qua Paulus ait; Qui enim operatus est Petro in Apostolorum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes. Bene vna dicta, quia multitudinis credentium erat cor, & anima vna. De qua docebat turbas, quia de auctoritate ecclesiæ docet vsque hodie gentes. *Et cessauit autem loqui, dixit ad Simonem; Duc in alium, &c.* Quod primo rogauit Simonem nauem à terra reducere pusillum, significat

cat vel temperate vtendum verbo ad turbas, vt nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profunda sacramentorum recedatur, vt ea penitus non intelligant, vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, vt quod dicit item Petrus; *Duc in alium, & laxate retia vestra in capturam,* ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat. *Et respondens Simon dixit illi, &c.* Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Nisi dominus cor illustrauerit auditorum, doctor in nocte laborat. Nisi in verbo gratiæ supernæ laxata fuerint instrumenta disputationum, frustra vocis suæ prædicator iaculum mittit. Quia fides populorum non sapientia verbi compositi, sed diuinæ vocationis munere prouenit. *Et cum hoc fecisset, concluderunt piscium, &c.* Præ multitudine piscium rete rumpebatur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobis tanti intrant, qui ipsam quoque ecclesiam hæresibus scindant. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos dominus etiam inter persequentium scandala seruat. *Et auerunt socijs, qui erant in alia naui, &c.* Alia nauis (vt prædiximus) est ecclesia de gentibus, quæ & ipsa non sufficiente vna nauicula piscibus impletur electis, quia nouit dominus, qui sunt eius, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum. Cùmque tot in Iudæa credituros non inuenit, quot ad fidem, vitamque prædestinatos nouit æternam, quasi alia nauis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque gentium fidei gratia replet. Et bene rupto rete locia nauis aduocatur, quoniam ante Iudas proditor, ante Simon Magus pisces nequissimi capti sunt, ante Ananias, & Saphira fidei rete subdole tentabant ingredi, ante vt Ioannes testatur, multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. Ac deinde Barnabas, & Paulus ad gentium sunt Apostolatū segregati. *Et uenerunt & impleuerunt, &c.* Harum impletio nauium, vsque in finem sæculi crescit. Sed quod impletæ merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim submersæ, sed tamen sunt periclitatæ) Apostolus exponit dicens; In nouissimis diebus erunt tempora periculosa, & erunt homines seipso amantes, & cetera. Nam mergi naues est, homines in sæculum, ex quo elati per fidem fuerant, morum prauitate relabi. Quales & ipse Petrus adhuc in infirmitate positus, hoc loco demonstrat. Vnde sequitur *Quod cum videret Simon Petrus, &c.* Quia carnales quique in ecclesia regimen spirituum, in quibus maxime Christi persona eminet, à se quodammodo repellunt. Non enim hoc voce linguæ dicunt bonis ministris Dei, vt eos à se repellant, sed voce morum, & actuum suorum suadent à se recedi, ne per bonos regantur, & eo vehementius quo deserunt eis honorem, & tamen factis suis à se recedere admoneant. Vt honorificentiam eorum significauerit Petrus, cadens ad pedes domini; Mores autem in eo quod ait; *Exi à me domine, quia peccator homo sum.* Quod tamen quia non fecit dominus non enim recessit ab eis, sed eos subductis nauibus ad litus perduxit, significat in bonis, & spiritualibus viris non esse oportere hanc voluntatem vt peccatis turbatum commoti, quo quasi securius, tranquilliusque uiuant, munus Ecclesiasticum deserant. *Et ait ad Simonem Iesus; Noli timere.* Confortat dominus timorem carnalium, ani

animosque fragilium consolando erigit, ne quis vel de suæ conscientia culpæ tremens, vel de aliorum innocentia stupens, sanctitatis iter formidet aggredi. Quod autem sequitur. *Ex hoc iam homines eris capiens.* Ad ipsum Petrum specialiter pertinet. Exponit enim ei dominus, quid hæc captura piscium significet. Quod videlicet ipse sicut nunc per retia pisces, sic aliquando per verba sit capturus homines. Totusque facti huius ordo, quid in Ecclesia, cuius ipse typum tenet, quotidie generatur ostendat. Quod vero subiungitur; *Et subductis ad terram nauibus, velictis omnibus, secuti sunt eum.* Potest significare finem temporis, quo ab huiusmodi salo, qui Christo inhaeserit penitus recessuri sunt. Sciendum est autem hanc eandem non esse lectionem qua Matthæus, & Marcus binos de nauiculis piscatores, primo Petrum, & Andream, deinde filios Zebedæi à domino narrant esse vocatos. Non enim eos Lucas nunc à domino vocatos sed tantum Petro fuisse prædictum quod homines esset capturus inquit. Quod non ita dictum est, quasi iam pisces nunquam esset capturus. Nam & post resurrectionem domini legitur eos esse piscatos. Vnde datur intelligi, eos ad capturam piscium ex more reuicasse, vt postea fieret quod Matthæus, & Marcus narrant, quando eos binos vocauit. Tunc enim non subductis ad terram nauibus, tanquam cura redeundi, sed ita eum secuti sunt, tanquam vocantem, ac iubentem vt sequerentur.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang. expositio.

Cum turba irruerent ad Iesum vt audirent verbum Dei. *Cum turba irruerent*, id est, cum festinatione properarent ad Iesum, vt audirent verbum, id est, verbum prædicationis ex ore eius, & ipse stabat secus stagnum Genesareth. Stagnum Genesareth idem dicunt esse, quod & mare Galilææ, & mare Tyberiadis. Istud stagnum diuersis nominibus nuncupatur, propter diuersa loca adiacentia sibi. Appellatur mare Tyberiadis, propter Tyberiadem ciuitatem, quæ in litore eius posita est, quæ olim vocabatur Cyneret, quam Herodes tetrarcha restaurauit in meliorem statum, & in honorem Tyberij Cæsaris, appellauit eam Tyberiadem, sub quo passus est dominus. Vocatur stagnum Genesareth, eo quod generet sibi auram. More itaque; maris, de fementis tempestatem excitare perhibetur. Et habet istud stagnum in longitudine centum, & quadraginta stadia. In latitudine sexaginta interfluente Iordane. Iordanis currit per mediū, & vadit in mare mortuum, vbi fuit quoddam Sodoma, & Gomorra, ibique perdit suas laudabiles aquas. Habet etiam iuxta hoc stagnum calidas aquas, quæ magnam utilitatem præstant vicinis suis, quia hiemali tempore abluunt se in eis. Sed merito queritur, cur istum stagnum mare appellatur, cum dulces habeat aquas, & habile sit ad potandum. Mare enim ab amaritudine accipit nomen, vel à meando. Consuetudo Hebrææ linguæ est, vt omnis collectio aquarum, siue dulces sint aquæ, siue amaræ, mare nuncupetur, iuxta quod scriptum est in Genesi; Congregationesque aquarum, appellauit Maria, hoc secundum literam. Cæterum secundum spiritualem intelligentiam, mare signat præfens sæculum, id est, istam mortalem, & caducam vitam, quam habemus, quia sicut mare in fluctuatione est, ita & hæc vita corruptibilis semper in fluctuatione videtur esse. Aliquando est enim in prosperitate, aliquando in aduersitate, aliquando in gaudio, aliquando in tristitia, aliquando in abundantia rerum, aliquando in penuria, aliquando in pace, aliquando in bello. Sratio domini in litore erat. Litus significat gloriam immortalitatis, quam habuit dominus post resurrectionem, de qua immortalitate dicit Paulus apostolus; Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Modò stat dominus in litore, id est, in gloria immortalitatis suæ, in stabilitate æternæ quietis. Turba quæ ad eius prædicationem vndique confluxebat, signant multitudinem gentium quæ post resurrectionem Christi per prædicationem apostolorum venturæ erant ad fidem, & credituræ in eum. De quibus dicit Esaias; Et fluent ad eum omnes gentes, & dicent; Venite ascendamus ad montem, id est, credamus in Christum, & ad domum eius Iacob, id est, ad ecclesiam, & ambulabimus in semitis eius: quia de Syon exhibit lex, & verbū Domini de Hierusalem. Quotidie concurrunt ex omni parte populi ad ecclesiam, vt audiant Christum prædicantem. Quando episcopus prædicat Euangelium aut aliquis alius doctor ecclesiæ Christus prædicat. *Et vidit duas naues stantes secus, id est, iuxta stagnum.* Duæ naues duas ecclesias in plebe fidelium designant, Iudæorum videlicet, & gentilium. Quas bene Iesus vidisse perhibetur, quia in utroque populo nouit qui sunt eius, & apud ipsum est certus numerus electorum suorum. Videre namque Dei est eligere, vnde & nos videre eos dicimus, quos diligimus, quos verò odio habemus, ab illis oculos auertimus. Vidit ergo dominus electos suos in presenti seculo laborantes, & videndo gubernat eos, vt ad litus, id est, ad soliditatem patriæ cælestis peruenire possint, *piscatores autem descendentes*, piscatores intelliguntur ecclesiæ doctores, Apostoli videlicet, & apostolici viri, qui nos per rete fidei, & per rete prædicationis suæ à profunditate huius sæculi eleuant, & ad litus, id est, ad perpetuam quietis beatitudinem semper inuitant verbo, & exemplo. Retia intelliguntur prædicamenta. Et dicuntur retia quasi retinentia, quia pisces, quos capiunt, tenent. Similiter & prædicatio diuina quos capit ad fidem, tenet, & ad litus, id est, æternam quietem festinat perducere. Rete in quibusdam locis est clausum, & in quibusdam apertum. Similiter & sermo diuini eloquij in quibusdam locis legitibus patet: & in quibusdam est obscurus. *Piscatores autem descenderunt, & lauabant retia.* Post officium prædicationis lauant retia piscatores, quando prædicatores sanctæ Ecclesiæ post expletam prædicationem lachrymis abluunt, quod in prædicatione aut fortè per iactantiam, aut negligentiam deliquerunt. Quod bene in facto domini declaratur, *Ioan. 13.* qui postquam misit discipulos suos ad prædicandum, lauit pedes eorum. Quare? vt in ipsa ablutione pedum, quicquid in prædicatione excesserat, totum purgaretur. Tunc est enim audire verbum Dei quam loqui, quia ille, qui audit, sine peccato potest percipere illud; qui verò loquitur, aliquando quodam puluere iactantiæ fœdatur, id est, coinquinatur. Ideo necesse est, vt prædicatione

Rom. 10.

Ioan. 13.

Genes.

ne ex

ne expleta, abluatur quod inquinatum est in eo. *Ascendens autem in nauiculam vnam, quae erat Simonis.* Nautis Simonis signat primitiuam Ecclesiam ex Iudæis, quae beato Petro commissa est, de qua dicit beatus Paulus apostolus: Qui operatus est Petro in apostolorum circumfisionis: operatus est & mihi inter gentes, id est, qui Petrum fecit principem Iudæorum credentium, ipse me constituit magistrum, & doctorem omnium gentium. Quae bene vna dicitur fuisse: quia multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. *Rogauit à terra reducere pusillum.* Ideo rogauit, quia adhuc non erat eius discipulus. Quantum ad literam est. Ideo rogauit, vt paululum nauim à terra reduceret in aquam, ne fatigaretur, id est, ne opprimeretur à multitudine turbarum. Vel ideo, quia melius auditur vox hominis loquentis in aqua quam in terra. Miror hoc. Secundum spirituales intelligentiam, ideo rogauit Petrum nauim à terra reducere pusillum, vt mysticè inueneret, quia praedicator ecclesiae temperatè debet loqui verbum Dei, maximè coniugatis, & actibus istius seculi implicatis, vt neque tota terrena illis praedictet, neque profunditatem caelestium sacramentorum committat. Non debet illis exponere: In principio erat verbum, ne terrenis actibus inhaereant, quia non sunt capaces ad hoc percipiendum. Sed quid debet agere? A terra, id est, à terrenis actibus debet illos sua praedicatione remouere, dicens: Non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui. Vel aliter. In hoc quod Petrum rogauit, vt paululum à terra nauim, demonstrauit, quod ipse Petrus, & ceteri Apostoli, primò deberent Euangelium praedicare Iudæis vicinis suis, iuxta quod alibi dicit: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues, quae perierunt domus Israel. Quod verò peracta praedicatione subiunxit, *duc in altum*, ad remotiores gentes pertinere, de quibus dixit eis apostolus die ascensionis suae: Euntes in mundum vniuersum, praedicate Euangelium omni creaturae, id est, omnibus gentibus. Tale est illud in actibus Apostolorum: Et eritis mihi testes in Hierusalè & in omni Iudæa. Hoc est, quod Petrum rogauit, vt à terra nauim reduceret pusillum. Et vsque ad vltimum terrae: hoc est quod dixit, duc in altum. Et sedens docebat eos. Sessio domini dignitatem magistratus designat: quia magistrorum est sedendo docere. De nauicula Petri, id est, de autoritate Petri, hoc est ecclesiae, vsque hodie gentes docet. Sicut illi crediderunt, sic credimus & nos, instructi verbis, & scriptis illorum, omnia bona, quae habemus post dominum ab Apostolis accepimus. Quando etenim euangelium Matthaei, Marci, Lucae, & Ioannis praedicatur in sancta Ecclesia, aut ab ipso episcopo, aut presbytero, aut leuita: Christus docet de autoritate, id est, de magisterio primitiuæ ecclesiae. *Vt cessauit autem loqui*, id est, cessauit à praedicationis officio. *Dixit ad Simonem, duc in altum*, id est, duc in profundum maris: Altum commune nomen est, & celsitudinem signat, & profunditatè, vt illud Salomonis: Verba sapientium vt stimuli, & quasi clauis in altum delixi, id est, in profundum. *Et laxate retia vestra in capturam.* Respondens autem Simon, dixit illi: Per totam noctem laborantes, nihil cepimus, in verbo autem tuo laxabo rete. Quidam doctor dicit, quod

praedicatorum, qui aduentum filij Dei praesseferunt, id est, Prophetarum, & ceteri, qui multitudinè populi ad fidem Christi conuertere non valuerunt: quasi in nocte laborauerunt, & ad comparationem illorum hominum, qui post aduentum Domini per praedicationem Apostolorum capti sunt ad fidem, nihil fuit illud, quod captum est ab eis. Dicamus aliter. Doctor in nocte laborat, quando gratia spiritus sancti non adest illi, quia nisi dominus illustrauerit cor auditorum: doctoris lingua exterius in vanum laborat. Hoc est quod Psalmista dicit: Nisi dominus edificauerit domum, *Psalm.* in vanum laborauerunt, qui edificat eam. Nisi dominus auxiliu praestiterit doctori: vt hoc, quod ipse loquitur exterius in auribus auditorum, dominus loquatur interius in cordibus illorum, doctor quasi in nocte laborat. *In verbo autem tuo laxabo rete*, in praeecepto tuo. Per rete sicut superius diximus, designatur praedicatione. Rete diuersis malis textitur. Similiter & sermo praedicationis diuersis sententiis adornatur. Rete extenditur ad capiendos pisces similiter & sermo praedicationis extendi debet, vt capiantur animae, id est, homines ad salutem. *Et cum hoc fecissent*, id est, ad praeeceptum domini laxassent retia sua in mare. *Concluserunt multitudinem piscium copiosam.* Id est, multitudinem copiosam. Vnam rem dupliciter posuit, sicut Paulus apostolus: In quo clamamus abba pater. Quod abba: hoc est pater. Bis legimus in sancto Euangelio quod ad domini praeeceptum missa sunt retia ad piscandum. Primò ante vocationem discipulorum, sicut praesens lectio manifestat. Deinde post resurrectionem Domini, ante quam caelos ascenderet. In hac piscatione non est iussu in quam partem nauigij mitteretur rete, an in dexteram, an in sinistram. In alia autem piscatione iussu est, vt in dexteram nauigij partem mitteretur, dicente domino: Mittite in dexteram nauigij rete. Per dexteram designantur boni, per sinistram mali. Per has duas piscationes designatur duplex ecclesiae praesens, & ecclesiae, quae regnatura est cum Christo. In ista piscatione, quae modò legitur, non est à domino praeeceptum, vtrum in dexteram, aut in sinistram partem mitti deberet rete. Quia hic praesens ecclesia bonos simul, & malos indiscretè recepit, neque eligit quos colligat, quia & quos eligere debeat, ignorat. *Et auerunt socijs, qui erant in alia naui.* Prima nauis sicut diximus, est ecclesia primitiuam ex Iudæis, alia nauis ecclesia gentium. De quibus duabus nauibus loquitur spiritualiter Paulus apostolus: Qui operatus est Petro in apostolorum circumfisionis, operatus est & mihi inter gentes. Secundum litteram socij Simonis erant Ioannes, & Iacobus. Secundum spirituales intelligentiam socij Petri in praedicatione fuerunt Paulus, & Barnabas, qui missi sunt ad gentes euangelium praedicare, dicente spiritu sancto credentibus. Segregare mihi Paulum, & Barnabam in opus, ad quod assumpsit eos. Dum multi ex Iudæis collecti essent ad fidem, tam per praedicationem redemptoris, quam per praedicationem Petri apostoli, de quo dicitur in actibus Apostolorum, quod vna die crediderunt quinque millia hominum, alia die tria millia, & sic deinceps multa, & rete fuisse ruptum in malis, id est, Iuda, in Simone, in Arrio, in ceteris multis, de quibus dicitur per Ioannem: Multi discipulorum abierunt retrò, & non iam cum illo ambulabant.

bant. Adhibita est nauis, id est, ecclesia gentium per praedicationem Pauli, & Barnabae, vt quia ex Iudæis non sunt tot collecti, quot sunt praedicationi ad vitam eternam, illi, qui ex gentibus crediderunt locum electorum in caelo replerent. *Et impleuerunt ambas nauiculas.* Harum impletio nauium vsque in finem seculi crescit, quia quotidie per praedicationem Apostolorum, & ceterorum doctorum ab oriente in occidentem, Septentrione, & Meridie veniunt ad fidem Christi. *Ita vt peremergerentur.* Non dixit vt submergerentur, sed, vt mergerentur, id est, periclitarentur, vt in submersione premerentur. *Quod cum videret Simon Petrus*, miraculum, scilicet à domino factum, in captione piscium multorum. *Procidit ad genua Iesu dicens: Exi à me, domine*, id est, recede à me. *Quia homo peccator sum.* Ne tua iustitia grauetur mea iniquitas. *Sinor enim*, id est, admiratio; *apprehenderat Petrus, & qui cum ipso erant in captiva piscium, quam ceperant.* In hoc loco beatus Petrus typum gerit infirmorum hominum secularium, videlicet peccatorum, qui à se spirituales doctores repellere volunt, ne ab eis de suis peccatis increpentur. Seculares homines, qui considerantes peccata sua; & sanctitatem prelatorum suorum, honorificentiam illis praestant, & tamen dicunt, non voce linguae sed voce malorum operum, recedite à nobis. Vt istorum honorificentiam designaret Petrus, procidit ad pedes Iesu, vt autem mores signaret, dixit: *Exi à me*, Sed quid fecit dominus? Non deseruit Petrus, vsque dum ad litus eum perduceret. Similiter & in bonis prelati non debet esse voluntas, vt relinquunt populum, id est, munus ecclesiasticum, licet peccatores sint, sibi à domino commissum, vt transeant ad tranquilliora loca. Verbi gratia, dicamus etiam ad monasterium, vbi securius, & liberius sine strepitu turbarum possint viuere. Sed tam diu debet praesse populo subiecto, & verbo, & exemplo, donec eum ad litus auxiliante Deo, hoc est ad aeternae beatitudinis soliditatem perducere valeat. *Et ait illi Iesus: Noli timere*, ac si diceret: Quia te cognoscis peccatorem, noli desperare salutem, saluaberis. *Ex hoc iam homines eris capiens.* Non ita dictum est, quasi iam pisces, nunquam esset capturus, nam & post resurrectionem legimus eum piscatum cum socijs suis, sed potius per hoc quod dixit, *ex hoc*, subauditur tempore, homines eris capiens, voluit demonstrare quid mysticè illa captura piscium monstraret, ac si diceret: Sicut hactenus cepisti pisces per retia corporea: sic amodo capies homines ad salutem per praedicationem diuinam. *Et subductis nauibus ad terram, relictis omnibus, sequenti sunt eum.* Sciendum est, quod haec lectio non est illa, quam secundum Matthæum, Marcumque legimus, vbi dominus binos, & binos vocauit, vt se sequerentur, id est, vt illi perpetualiter adhererent, quando & Petrus dixit, & Andrea, venite post me, faciam vos fieri pisces hominum. Similiter Iacobum, & Ioannem: ibi enim non dicitur subductis ad terram nauibus, quasi cura redeundi sequenti fuerint eum sicuti hic. Sed ita intelligendum est in hac piscatione, quod Lucas scripsit, audientes eius praedicationem, & videntes miraculum, quod fecit in multitudine piscium sequenti sunt eum, manducauerunt eum eo, manserunt cum illo per aliquot horas, aut per aliquot dies, deinde ad piscationis officium reuersi sunt. Postmodò autem cum am-

bularet dominus iuxta illud mare Galilæae, vocauit eos, & tunc perpetualiter illi adherentes, vltimè non sunt reuersi ad propria. Vnde & dominus dixit eis tempore passionis imminente: Vos estis, qui permanistis mecum in tentationibus meis. B. Gregor. dicit, quod, antè quàm discipuli à domino vocarentur, nullum miraculum antea ab eo fieri viderunt. Sed nos non audeamus beatum Gregorium reprehendere, tamen ex hac lectione euangelica possumus confirmare, quia & eius praedicationem antea audierunt, iuxta quod hic dicitur: *Et sedens docebat de nauicula turbas*, & miraculum fieri ab eo viderunt, quia ad eius sermonem multitudine piscium capta est. Quibus, id est, praedicatione, & miraculo edocti sunt Apostoli, postmodum ab eo vocati, absque vlla mora sequenti sunt eum. *Et subductis ad terram nauibus, relictis omnibus, sequenti sunt eum.* Hic per Petram designatur ordo doctorum, quia vna res multas significationes habet. Per litus designatur finis seculi. Modò piscatur Petrus, & Andreas, quotidie trahunt doctores ecclesiae homines de infidelitate ad dem, de profunditate vitiarum ad eulmen virtutum. Quamdiu facient hoc: vsque ad finem seculi. Cum finis seculi aduenerit, omnes praedicatorum qui Christo inhaerunt, cum plebibus sibi subiectis, relictis cura praedicationis, transibunt ad patriam caelestem, dicente sibi domino: Venite benedicti patris mei, & cetera. Postea non necesse erit, vt praedictet Petrus, vel alius doctor.

INCERTI AVTHORIS

Sub nomine Eusebii Episcopi Emissemi superioris Euangelij expositio.

STagnu Genzareth ipsum est, quod mare Galilæae: vnde & Matthæus hac eadem scribens, ait, Ambulas autem Iesus factus mare Galilæae, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius mittentes rete in mare: (erant enim piscatores.) & vocauit eos. Matthæus itaque alijs omnibus, quae in hoc euangelio narrantur, praetermissis, solam vocationem apostolorum scribit. Lucas autem non solum apostolorum vocationem, sed alia quae tunc temporis dominus egit, latius narrat. Nemo hic narrationis ordinem quaerat, vbi ea, quae posterius scribuntur, tempore priora inueniuntur. *Et vidit duas naues stantes secus stagnum, piscatores autem descenderant, & lauabant retia.* Duae naues, duo populi sunt, Iudæorum scilicet & Gentilium. Piscatores autem, vtriusque populi doctores & rectores intelliguntur. Et in altera quidem pontifices & sacerdotes, in altera vero philosophi, & poëtae piscari solebant. Retia autem lauare est, suae praedicationis sententias exponere & dilucidare. *Ascendens autem in vnam nauim quae erat Simonis, rogauit eum à terra reducere pusillum, & sedens docebat de nauicula turbas.* In nauiculam Simonis dominus ascendit, quia synagogam, & Iudæorum populum praedicare venit. Vnde ipse ait, Non sum missus nisi ad oues, quae petierunt dominus Israel. De hac enim Simonis nauicula apostolus dicit, Qui operatus est Petro in apostolorum circumfisionis, operatus est & mihi inter gentes. Simonis igitur nauicula, Synagoga est, in qua dominus residens turbas docebat, quia ibi euangelium praedicauit, vbi omnes gentes docentur, &

ad fidem vocatur. *Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem, duc in altum, & laxate retia vestra in captivam.* Tunc enim dominus loqui cessavit, quando post passionem suam à prædicatione quievit. Et tunc quidem præcepit Simoni aliisque apostolis omnibus, ut nauiculam in altum ducerent, & retia in captivam laxarent, dicens eis, Ite in uniuersum mundum, prædicate euangelium omni creaturæ. Itaque, Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Mare igitur est mundus. Vnde Psalmista, Hoc mare magnum & spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus. De cuius etiam altitudine & profundo sic ait, Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis: propterea nõ timebimus dum conturbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. Retia uero euangelia sunt quorum sententiis fideles animæ capiuntur & illaqueantur. Multa enim retia, multoque piscatores habet ecclesia. *Et respondens Simon dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Sic enim & synagoga, quamuis multum laborasset, retia misisset, scripturas exposuisset, legem & prophetas prædicasset, tamen quia hoc in nocte, id est, in tenebris ignorantie faciebat, siquidem quid diceret non intelligebat, valde paucos ex Gentili populo capere & ad se conuertere potuit. *In verbo autem tuo laxabo rete.* Et cum hoc fecissent, conuenerunt piscium multitudinem copiosam. Hoc est enim quod per Psalmistam dicitur, Annuntiaui & loquutus sum, multiplicati sunt super numerum. itaque, Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum: dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. *Rumpcbatur autem rete eorum: & annuerunt sociis, qui erant in alia naui, ut ueniret, & adiuuarent eos.* Et uenerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita ut mergerentur. Tunc enim ecclesia & apostolorum rete rumpitur, quando Iudæi, hæretici, & infideles uolentibus argumentationibus euangelicæ prædicationi contradicunt. Vnde apostolus, Ostium mihi magnum apertum est, & euident, & aduersarij multi. Veniunt igitur his in adiutorium socij de alia naui, quia ex aliis omnibus ecclesijs episcopi, & sacerdotes yndique in unum conueniunt ueritatem aperiant, hæreticos damnant, & eos, quos illi fraudulenter deceperant, ad fidem, & ecclesiam reuocant. *Quod quum uideret Simon Petrus, prociuit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum domine, &c.* Apostolus enim dicit, quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut perdat sapientia: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ea quæ nõ sunt, ut ea quæ sunt destrueret. itaque, Quia non agnouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultos prædicatores saluos facere credentes. Quis igitur non obstupescat? quis non miretur per tales prædicatores mundum conuersum, philosophos superatos, mundi sapientiam destructam, & intra fidei retia atque in ecclesiæ nauiculam, tantam piscium multitudinem esse collectam, præsertim quum prædicaret Christum crucifixum, Iudæis quidem scâdalum, Gentibus autem stultitiam? Sed quid significat quod Simon Petrus ait, *Exi à me, domine, quia homo peccator sum,* nisi hoc quod in Canticis Canticorum ecclesia dicit, Fuge, dilecte mi, fuge, assimilare capere, hinculque seruorum super mōtes aromati? Vnde & ipse Iudæis dominus loquitur, dicēs,

Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Diximus enim nauiculam Simonis synagogam significare. Hanc igitur domum relinquit Petrus significabat, quando ut à se exiret, eum rogabat. *Et ait ad Simonem Iesus, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens.* Ne timeas (inquit) ne obstupescas, sed potius gaude & crede, quia maiori piscationi prædestinatus es. Usque modò pisces cepisti, amodò homines eris capiens alia nauis & alia retia dantur tibi. *Et subductis ad terram nauibus, relictis omnibus, sequuti sunt eum.*

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangelij
expositio.

Factum est autem, cum turba immineret ei, ut audiret uerbum Dei, &c. Fugit dominus gloriam, quæ eum ob hoc magis sequebatur. Igitur, urgente turba, in nauim ingreditur, ut uel à nauē doceat in littore stantes, omnibus è regione comparantibus, & nullo à tergo ueniente. Postquam autem turbam à naui docuit, dominum uis non reliquit irremuneratum, sed bifariam ei benefecit, quia & multitudinem piscium ei donauit, & discipulum suum fecit. Admirare igitur domini dispensationem, quomodo per propria, & familiaria sua quemque attrahit. sicut magos per stellam, ita & piscatores per pisces. Porro Christi mansuetudinem uide, quomodo obsecrat Petrum, ut à terra abducat. Rogauit enim, idem est, quod obsecrauit, sed & quomodo Petrus morigerus fuerit, ita ut hominem, quem non uiderat, in nauim suam susceperit, & ei in omnibus obediens. Nam, ut dixit ei, quod abduceret in profundum, non abnuuit, neque dixit; Per totam noctem laboraui, & nihil consecutus sum: nunc tibi parerem, & aliis fatigandus laboribus incumberem? Sed ait, *In uerbo tuo laxabo rete.* A deo feruebat fide etiã ante fidem: uide & tantos pisces comprehendit, ut illos non potuerit trahere, & annuerit sociis, hoc est, participibus in alia naui. Nutu autem illos uocat, quia propter stuporem magnum loqui nequibat. Porro multa reuerentia Petrus rogat Iesum, ut naui excedat, peccatorem seipsum dicens, & indignum illius conuersatione. Hæc etiam per anagogiam, si uis, intelligas. Nauis est Iudæorum synagoga, & Petrus gerit typtum doctorum legis. Laborauerunt autem per totam noctem doctores qui ante Christum fuerunt. Tempus enim ante eius aduentum, nox erat, & nihil comprehenderunt: postquam autem uenit Christus, dies que factus est, Apostoli in locum legis doctorum surrogati, in uerbo eius, hoc est, in præcepto eius laxant rete euangelij, & multitudinem hominum uenantur. Soli autem Apostoli non possunt trahere rete piscium, annuntique sociis suis, & communicant, & cum eis trahunt. Hi autem sunt pastores, & doctores Ecclesiarum in singulis temporibus: qui interpretantur, & docent Apostolica, trahuntque cum Apostolis, ut piscentur homines. Animaduerte item & dictionem; *Laxate rete.* Euangelium enim est rete, orationem habens humilem, & pedestrem, ad auditorum infirmitatem se artemperantem; & idcirco dicit laxari. Si cui autem & sensuum profunditas significari uideatur per laxationem retis, neque

neque ipsum à uero abludit. Impletur enim & hoc propheta, qui dicit, Ecce ego mitto piscatores multos, dicit dominus, & postea mittam alios uenatores, & uenabuntur illos, piscatores quidem sanctos apostolos uocans: uenatores autem eos, qui temporibus sequentibus habitati sunt doctores.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

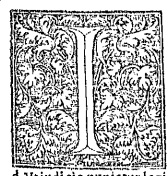
Factum est autem, quum turba immineret ei, ut audiret sermonem eius, &c. Vna quidem erat Simonis, & Andree, altera uero Iacobi, & Ioannis: hi siquidem socij in piscatione erant, prout in sequentibus inueniemus. *Piscatores autem descendebant ex illis, &c.* Nempe Simon & Andreas, Iacobus, & Ioannes. Atqui Matthæus ait hos in principio prædicationis reliquisse piscatoria omnia, & sequutos esse Christum. Verum die quidem sequebantur Christum, nocte uero piscatoria exercebant: nondum ingenue in Christi familiam asciti: eo quod propria detinerent uerecundia. Verisimile est autem id uia nocte factum, aut duabus, & non amplius. *Ingressus autem in unam nauim que erat Simonis, insit, &c.* Verbum ἰσθρῶν, nec hic significat interrogauit, sed iussit. *Et sedens docebat de naui turbas.* Docebat de naui, ne in eum docentem irruerent: uideretque omnes coram facie stantes. Hoc autem alijs etiam fecit, ueluti dixit Matthæus, *ut autem cessauit loqui, dixit ad Simonem, &c.* Sciens, quod tota nocte nihil ceperant, adhortabatur ut nunc laxarent retia: quod, cognita firmiter eius potentia, maiorem de eo fidem conciperent: relictæque dei neceps capturæ magnitu-

dine, continue eum sequerentur. *Et annuerunt socijs, qui erant in altera naui, &c.* Nutu eos uocauerit quum præ stupore, & timore loqui non possent. *Uidens autem Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, &c.* Intellexit, quod præceptum eius admirando modo operatum erat, quodque diuinus, ac supernaturalis homo esset: & magna illius reuerentia, suiq; correptione repressus, indignum sese ducebat. Eius itaque deuicabat præsentiam, timens, ne quando periclitaretur, eo quod talis talem ausus fuisset suscipere. Stupor enim circumdederat eum, &c. Verisimile enim est, non solum fratrem Andream secum habuisse, uerum etiam mercenarios: sicut etiam de Iacobo, & Ioanne docuit Marcus. *Noli timere: posthac homines captabis,* Abundans captura piscium, typtus erat copiosæ hominum capturæ, ac præsignatio magnæ illorum multitudinis, qui ab Apostolis irretiendi erant, quorum sensibilem capturam ad intellectualem transtulit Christus. *Posthac, inquit, mutata tibi piscatione, homines captabis.* Considerandum autem & iuxta anagogen, quæ ad præsens faciunt propositum. Ante Christi sane peregrinationem, nox erat erroris, & ignorantie rectæ fidei: in qua propheta laborantes nullum obedientem acceperant: eo quod essent facinorosi rationales illi pisces, & fugerent. Quando autem ortus est sol iustitiæ, hominum illuminans animas: tunc ab Apostolis laxata sunt retia doctrinæ prædicationis euangelicæ: & conuenerunt multitudinem copiosam rationalium piscium, greges uidelicet gentium. Participes uero ac socij capturæ apostolicæ sunt episcopi, ac magistri singularum ecclesiarum, qui suo labore cooperantur Apostolis. *Et deducentes nauigia in terram, relictis omnibus, sequuti sunt eum.* Nunc perfecte sequuti sunt eum.

DOMINICA V. POST
PENTECOSTEN.

MATTH. 5.

N illo tempore: dixit Iesus discipulis suis, ^a Dico uobis: quia nisi ^b abundauerit ^c iusticia uestra plusquam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: Qui autem occiderit reus erit ^d iudicio. ^e Ego autem dico uobis: quia omnis qui irascitur ^f fratri suo, ^g reus erit ^h iudicio. ⁱ Qui autem dixerit fratri suo ^k racha, reus erit ^l concilio. Qui autem dixerit, ^m fatue, reus erit ⁿ gehennæ ignis: Si ^o ergo offers ^p munus tuum ad altare,

^a Quomodo ergo faciendum? ^b Quod sit spiritus consilij, & gratia misericordie Dei. ^c Quæ est in præceptis uiræ inchoatiuis, & mysticis luxa literarum. ^d Vt iudicio puniatur legis. Accusatione legis. ^e Plus impono non irasci. ^f Non fratri irascitur, qui peccato irascitur. ^g Id est, dignus accusatione. ^h Quod supra de homicidio. ⁱ Qui de motu prorumpit in uocem indignationis. ^k Interiectio indignationem exprimens. ^l Consensu iudicum de danda sententia in eum. ^m Qui usque ad conuicta procefferit. ⁿ Aque in Deum credenti quem Deus saltem uocat. ^o Quia non licet irasci: ergo, multo minus odio habere. ^p Boni operis sacrificium.

^q In fide, vel ad Christum ad quem nisi per fidem attingat, nemo digne offert. ^r Quem læstisti.

^q altare, & ibi recordatus fueris, quia ^r frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ^s ibi munus tuum ante altare, & vade prius ^t reconciliari fratri tuo: & tunc ^v veniens ^x offeres munus tuum.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euang.

Dico autem vobis. Cum ait, dico, magnam vim & profundam intelligentiam cogitandi incussit: ostendit quomodo superaddit: Et non quæ prius mandauerat, absoluit. Plus etiam est diligere inimicos quam non odisse: non cupere, quam non adulterari: non irasci, quam non occidere. *Nisi*: id est, non solum minima legis præcepta impleueritis, sed & ea quæ addo: quia dum sunt addita ad perfectionem, etiam hæc plenius aguntur quæ præmissa sunt ad inchoationem: quia qui non videt mulierem ad concupiscendum eam, nec fornicatur: nec occidit qui non irascitur. *Iusti*. Iustitiam Phariseorum vocat omnia illa ad cultum Dei actualiter præcepta: seu figuram mysticam tantum ad literam instituta. Iustitia illorum, mandata Moysi impleto illorum, iusticia Christi. Illa à pœna liberant, ista saluant. Quidam in hac expositione laborant, volentes notare superabundantiam esse in nouo, quæ non obseruaretur in veteri Testamento, cum & in illo mali actus & mala concupiscentia prohiberentur. Sed non secundum hoc hic agitur, immo in hoc abundantia maior quàm Scribarum, & Phariseorum ostenditur: quia illi secundum opera magis iusti appellari, quam secundum voluntatem affectabant. *Audistis*. Exponit quæ est iusticia Phariseorum, quam qui adimplet non statim magnus, sed aliquem gradum cõscendit. *Ego autem*. Perfectionem quam venit implere incipit explanare, & quomodo iusticia eorum debeat superabundare. *Omnis qui irascitur*. Quia nesciebant homicidium esse nisi peremptione: aperit omnem motum animi ad nocendum, in homicidium computari. Mandatum Christi nõ est contrarium legi, sed latius legem in se continens. Qui non irascitur, non occidit. Sed non e contra, licentia irascendi causa homicidij. Tolle iram, & homicidium non fit. Super: additio Christi non irasci, non concupiscere, a quibus difficile est abstinere & ideo magna sunt in remuneratione. Ira est omnis malus motus ad nocendum. Subitus autem motus cui non consentitur propassio est. Accedente consensu, passio est & mors in domo. *Omnis qui irascitur*. Gradus sunt in istis peccatis. Primo est irasci: & hunc motum animo retinere: plus est si vocem commotio ipsa extorsit, qua ferriatur ille cui irascitur plus etiam, si certa vituperatio increpuit. Similiter gradus sunt in pœna: nam minus est iudicium, quando adhuc cum reo agitur: & est defensionis locus. Plus est concilium, quando iudices inter se conferunt, quo supplicio damnet, quem constat esse dammandum. Plus est etiam gehenna, vbi nulla sententiæ dilatio. Et ita quod propriis, & certis modis exprimi nõ potuit, quibusdã similitudinibus distinctum est. His enim tribus iudicio, concilio, gehenna, diuersæ man-

siones in æterna damnatione pro modo peccati signanter exprimuntur. *Qui irascitur*. Addunt quidam, sine causa, sicut & ad dicere racha, vel fatue quia naturale est irasci: ita tamẽ ne sine causa fiat. Cui sensui videtur aptari: Irascimini, & nolite peccare. Sed omnis occasio iræ tollitur, dum inimicos diligere iubemur. Qui non irascitur, non soluit legem sed implet: vt intus sicut extra feruetur innocentia. Ira proprie est commotio passionis. Ira quæ ex causa & non ex passione est, iudicium est non commotio illicita. Omnis occasio iræ infirmis scilicet auferitur vel tollitur. Si enim cum causa, non fratri irascitur sed vitio. Iusta mater est disciplinæ. Et ira quæ est cum causa, iudicium est, non ira. *Racha*. Vel racha verbum Hebræum, & interpretatur *uultus*, id est, vacuus, quod dicimus sine cerebro, quod est magna contumelia. Qui ergo hæc dicit fratri, qui spiritu sancto plenus est, iustus est cõtemeliarum spiritus sancti iudicio sanctorum iudicium. Non enim modicus furor est, quem Deus sale sapientiæ condidit infatuatum dicere, & salienti Deo derogare. *Si ergo offeres munus tuum ad altare* & ibi recordatus fueris quia frater tuus. Explanat ampliore iusticiam ostendendo, quod si non licet fratri irasci, multò minus in animo retinere quod in odium queat cõuerteri. Si quidquam mali contra proximum in animo habemus, Deo placitè offerre non possumus. *Si ergo offeres*. secundum literam hoc absurdum est. Est ergo in interiori tẽplo altare id est fides, cui quodlibet munus, id est, psalmus, hymnus, oratio, & huiusmodi, nisi sit innixum non est Deo placiturum. *Et ibi*, id est, cõ in corde (quod est templum interius) tale munus oblatum est, si in mentè venerit quod frater tuus habet aliquid aduersum te, quem tu læstisti. Si enim ipse te læst, non ipse, sed tu habes aduersum eum: nec tunc oportet te veniam petere, sed dare sicut vis tibi dimitti. *Relinque ibi*. Non ait refer: quia quod rectè offertur immutari nõ licet. Sed relinque, donec placabilis offeras: non enim munus repellit, sed charitatem proximi quærit sine qua nemo ad charitatem Dei peruenit. Vnde: Prius charitatem proximo exoluat, qui munus suum Deo placere optat. *Vade*. Non pedibus, sed animo humiliter ei prosternas in cõspectu illius, cui oblatum es. Vel petendo veniam, si præsens est. *Offeres*. Hoc ex spiritu pietatis, quo mitis fit, & diuinum verbum piè intelligit, intelligendo obedit, & ad implendum cor erigit.

CATENA AVREA in idem Euang.

Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum, &c. Hila. Pulcherrimo ingressu opus legis cepit excedere, aditum in cælum apostolis, nisi iustitiam Phariseorum anteissent denuntians non futurum, & hoc est quod dicit: Dico enim vobis. Chryf. super Matth. Iusti

Iustitiam autem hic dicit vniuersalem virtutem, intende autem gratiæ additamentum. Discipulos enim suos adhuc rudes, magistris qui in veteri testamento erant vult esse meliores. Scribas autem ac Phariseos non dixit iniquos, quia non dixisset eos habere iustitiam. Vide etiam quoniam hic vetus testamentum confirmat, comparationem faciens eius ad nouum. plus enim & minus eiusdem generis est: scribarum autem & Phariseorum iustitiæ, sunt mandata Moysi: per impletiones autem illorum mandatorum sunt mandata Christi. Hoc est ergo quod dicit: Nisi quis supra legis mandata etiam hæc mea præcepta, & quæ apud illos minima existimabantur, impleuerit, non intrat in regnum cælorum, quoniam illa de pœna liberant, quæ scilicet transgressoribus legis debentur, non autem in regnum inducunt: hæc autem & de pœna liberant, & in regnum inducunt. Cum autem sit idem soluere minima mandata & non custodire, quare supra de solente dicit quod minimum vocabitur in regno Dei: hic autem de nõ conseruante, non introibit in regnum cælorum? Sed vide quia minimum esse in regno, idem est & non intrare in regnum. Esse autem aliquem in regno, non est regnare cum Christo, sed esse tantum in populo Christi: tanquam si dicat de solente, quod inter Christianos quidem erit, tamen minimum Christianus. Qui autem intrat in regnum, fit particeps regni cum Christo. Consequenter & iste qui non intrat in regnum cælorum, gloriam quidem non habebit cum Christo, erit tamen in regno cælorum, id est in numero eorum, super quos Christus cælorum rex regnat. Aug. 9. de ciuit. Dei. Vel aliter: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & Phariseorum, id est, super eos qui soluunt quod docent, quia de his alibi dictum est: Dicunt enim & non faciunt, ac si dicat: Nisi ita abundauerit iustitia vestra vt vos nõ soluatis, sed faciatis potius quod doceris, non intrabitis in regnum cælorum. Alio ergo modo intelligendum est regnum cælorum, vbi ambo sunt, & ille scilicet qui soluit quod docet, & ille qui facit: sed ille minimus, hic magnus: quod quidem regnum cælorum est ecclesia præsens. Alio autem modo regnum cælorum dicitur quo non intrat, nisi ille qui facit: & hoc est ecclesia, qualis in futuro erit. Aug. cõtra Faustum: Hoc autem nomen regni cælorum, quod tam crebro nominat dominus: nescio vtrum in libris veteris testamenti quifquam inueniat, proprie enim pertinet ad reuelationem noui testamenti, quod ori eius etiam nominandum seruabatur, quem regem ad regedum seruos suos verus testamentum præfigurabat. Hic ergo finis, quo præcepta referenda sunt, oculus erat in veteri testamento, quamuis secundum eum etiam tunc viuerent sancti, qui futuram eius reuelationem videbant. Glos. Vel hoc quod dicit nisi abundauerit, referendum est ad intellectum Phariseorum & scribarum, non ad continentiam veteris testamenti. Aug. contra Faustum: Penè enim omnia, quæ monuit, vel præcepit dominus, vbi adiungebat. *Ego autem dico vobis*, inueniuntur & in illis veteribus libris: sed quia non intelligebant homicidium nisi peremptione corporis humani, aperuit dominus omnem iniquum mortu ad nocendum fratri in homicidij genere deputari: vnde subdit, *Audistis quia dictum est antiquis, non occides*.

Chry. super Matth. Volens Christus ostendere, quia ipse Deus qui aliquando locutus est in lege, & qui nunc mandat in gratia, illud mandatum quod ponitur in lege ante omnia, scilicet prohibitiua, quæ sunt contra proximum, & nunc ponit in principio mandatorum suorum. Aug. 1. de ciuit. Dei. Non autem quoddã audiuius, Non occides, virgultum vellere nefas ducimus secundum Manichæorum errorem, nec de irrationabilibus animalibus dictum intelligimus, quia iustissima ordinatione creatoris, vita & mors eorum nostris vibus subditur: vnde restat quoddã de homine intelligamus quod dictum est: Non occides, non alterum ergo, nec te. Neque enim qui se occidit, aliud quàm hominem occidit, nequaquam autem contra hoc præceptum fecerit qui auctore Deo bella gesserunt, ac personam gerentes publicæ potestatis iustissimæ rationis imperio sceleratos morte punierunt, & Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium obedienter occidere. Hi ergo excipiuntur quos Deus occidi iubet: siue lege data, siue ad personam protempore, expressa iussione: non autem ipse occidit, qui ministerium dat iubenti: sicut adminiculum gladius vtenti: nec Samson aliter excusatur quod seipsum cum hostibus turina domus oppressit, nisi quod latenter spiritus hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat. Chry. in homel. Per hoc autem, quod dicit: Dictum est antiquis, ostendit multum tempus esse, ex quo mandatum hoc acceperant. Hoc ergo dicit, vt pronocet tardos auditores ad altiora præcepta: sicut si magister pauperum pigritantem ad excellentiorem doctrinam prouocans, dicat: Multum tempus consumpsisti in syllabicando, & ideo subdit: *Ego autem dico vobis quoniam omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. In quo considera legislatoris potestatem, nullus enim antiquorum ita locutus est, sed sic: Hæc dicit dominus, quia illi vt serui ea quæ sunt domini annuntiabant: hic autem vt filius ea quæ sunt patris, quæ etiam sua sunt. Et illi conseruis prædicabant, hic autem suis seruis legem ponebat. Aug. 9. de ciuitate Dei, Dux quidem sunt sententiæ Philosophorum de animi passionibus: Stoicis enim non placet huiusmodi passionibus cadere in sapientem: Peripatetici verò has passiones in sapientem cadere dicunt, sed moderatas rationique subiectas: sicut cum ita præbetur misericordia, vt iustitia conseruetur. In disciplina autem Christiana non tam quæritur vtrum prius animus irascatur aut tristetur, sed vnde Chryfost. super Matth. Qui enim sine causa irascitur, reus erit: qui verò cum causa, non erit reus: nam si ita non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur. Itaque qui cõ causa non irascitur, peccat: patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit: & non solum malos, sed etiam bonos inuitat ad malum. Hiero. In quibusdam ergo codicibus additur, *sine causa*: ceterum in veris definita sententia est, & ita penitus tollitur. Si enim iubemur orare pro persequentibus, omnis iræ occasio tollitur, irascendum ergo non est sine causa, quia ira viri iustitiam Dei non operatur. Chryfost. super Matth. Sed ramen iracundia quæ cum causa est, non est iracundia, sed iudicium: iracundia enim proprie intelligitur commotio passionis: qui au-

tem cum causa irascitur, ira illius non est ex passione, ideo iudicare dicitur non irasci. Aug. in lib. retræ. Illud etiam dicimus intuendum, quid sit irasci fratri suo, quoniam non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur. Qui ergo fratri, non peccato irascitur, sine causa irascitur. Aug. 14. de civitate Dei: Irasci autem fratri ut corrigatur, nullus sanæ mentis reprehendit: huiusmodi enim motus de amore boni, & de sancta charitate venientes, vitia dicenda non sunt cum rectam rationem sequantur. Chry. super Matth. Puto autem non de iracundia carnis loquitur Christus, sed de iracundia animæ: caro enim non potest obedire ut non conturbetur. Quando ergo homo irascitur, & non vult facere quod ira compellit: caro eius irata est, animus autem eius non est iratus. Aug. Sic ergo in hoc primo est ymnus, id est ira sola: in secundo autem sunt duo, scilicet ira, & vox quæ iram signat: unde sequitur: *Qui autem dixit fra. suo rha. reus erit concilii.* Nonnulli de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannosum dici rhaca, quoniam Græcè dicitur pannus rhacos. Probabilis autem est non esse vocem significantem aliquid, sed indignantis animi motum exprimentem. Has autem voces grammatici interiectiones vocant, velut cum dicitur à dolente. heu. Chry. in ho. Vel rhaca est verbum contemptus & vilipensionis. Sicut enim nos vel famulis, vel iunioribus iniungentes dicimus: Vade tu, dic illi tu: ita & qui Syrorum utuntur lingua, rhaca dicunt pro tu. Dominus enim & quæ parvissima sunt evellit, & cum honore nobis iniucem ut iuber. Hiero. Vel rhaca Hebraicum verbum est, & dicitur inanis aut vacuus, quem nos possumus vulgata iniuria, absque cerebro nuncupare. Signanter autem addidit, *Qui dixerit fratri suo.* Frater enim noster nullus est, nisi qui eundem nobiscum habet patrem. Chry. super Matth. Indignum autem dicere hominem vacuum, qui habet in se spiritum sanctum. Aug. In tertio autem significantur tria: ira, & vox quæ iram significat, & in voce vituperationis expressio, unde dicitur: *Qui autem dixerit fra. re. erit gehennæ ignis.* Aug. Gradus itaque sunt in istis peccatis, primò ut unusquisque irascatur, & motum retineat corde conceptum. Iam si extorli vocem non significantem aliquid, sed animi motum ipsa eruptione testantem, plus est quam si ira surgens silentio premeretur. Sed adhuc plus est si etiam verbum proferatur, quod iam certam vituperationem designat. Chry. super Matth. Sicut autem nemo est vacuus qui habet spiritum sanctum: ita nemo est fatuus qui Christum cognoscit, sed si rhaca id est quod vacuus, quantum ad sensum verbi, vnus est dicere fatue & rhaca, sed differunt quantum ad dicentis propositum: rhaca enim verbum vulgare erat apud Iudæos, quod non ex ira, neque odio, sed ex aliquo motu vano dicebant, magis fiducia causa, quam iracundia: sed si iracundia causa non dicitur, quare peccatum est? quia contentionis causa dicitur, non edificacionis: si enim nec bonum verbum dicere debemus, nisi pro edificacione, quanto magis illud quod in se naturaliter malum est? Aug. Videt etiam nunc tres reatus: iudicij, concilij, & gehennæ ignis: in quibus quosdam gradus factos admonet à leuioribus ad grauiora: nam in iudicio adhuc defensionis locus datur, ad concilium autem pertinere videtur sententiæ prola-

rio; quando inter se iudices conferunt, quo supplicio damnari oporteat: in gehenna verò ignis certa est damnatio & pœna damnati: unde patet quantum inter sit inter iustitiam Phariseorum & Christi: tibi enim occidentem reum facit iudicio, hic autem iratum facit reum iudicio, quod horum trium est leuissimum. Raba. Gehennam hic saluator inferni cruciatum nominat, quam nomen iraxisse putant à valle idolis consecrata, quæ est iuxta Hierusalem repleta olim cadaveribus, quam & Iosiam contaminasse in libro Regum legimus. Chry. in ho. Hic autem primum gehennæ nomen posuit, postquam de regno calorum supra dixerat: ostendens quòd illud dare, est ex suo amore: hoc autem ex nostra desidia. Multis autem hoc graue videtur, si pro solo verbo tantam patiemur pœnam: propter quod quidam dicunt: hoc hyperbolicè dictum esse. Sed timeo ne verbis hic nosmetipsos decipientes, illic opere vitium patiamur supplicium. Non ergo æstimes hoc esse onerosum: plures enim pœnarum & peccatorum à verbis habent principium, etenim parua verba multoties homicidium pepererunt, & ciuitates integras euerterunt. Nec enim parum æstimes fratrem stultum vocare, auferens ei prudentiam & intellectum quo homines sumus, & ab irrationabilibus distamus. Chry. super Matth. *Vel reus erit concilio,* id est, ut sit vnus ex concilio eorum, qui aduersus Christum fuerint, sicut Apostoli in suis canonibus interpretantur. Hila. Vel qui spiritu sancto plenum conuitio vacuitatis insinuatur, sit reus concilio sanctorum: contumeliam spiritus sancti sanctorum iudicium animaduersione luiturus. Aug. Quisquis autem dixerit quo grauiori supplicio punitur homicidium, si gehennæ ignis punitur conuitio: cogit intelligi esse differentiam gehennarum. Chry. in ho. Vel iudicium & concilium sunt pœnæ in presenti, gehenna autem pœna futura. Ideo autem ira iudicium apposuit, ut ostendat quòd non est possibile hominem totaliter esse sine passionibus, sed referre eas possibile est: & propterea determinatam pœnam non appoluit, ne videretur totaliter iam prohibere. Consilium autem posuit nunc pro iudicio Iudæorum, ne videatur semper noua inducere. Aug. in istis autem tribus sententijs subauditio verborum intuenda est: habet enim prima sententia omnia verba necessaria, ut nihil subaudiatur. *Qui irascitur,* inquit, *fratri suo sine causa secundum quosdam.* In secunda verò cum ait: *Qui autem dixerit fratri suo rhaca, subauditur sine causa.* Nam in tertia ut ait: *Qui autem dixerit fatue,* duo subaudiuntur, *fratri suo, & sine causa.* & hoc est: unde defenditur quòd Apostolus Galatas vocat stultos, quos etiam fratres nominat: non enim id facit sine causa. Si ergo offers munus tuum ad altare, &c. Aug. Si irasci non est fas fratri, aut dicere rhaca, aut fatue, multominus in animo tenere aliquid ut in odium indignatio conuertatur. & ideo subdit: *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te.* Hic. Non dixit: Si tu habes aliquid aduersus fratrem tuum, sed, *si frater tuus habet aliquid aduersum te,* ut durior tibi reconciliacionis imponatur necessitas. Aug. Tunc enim ipse habet aduersus nos, si nos eum in aliquo læsimus: nam nos aduersus illum habemus, si ille nos læserit, vbi non est opus pergere ad reconciliacionem: non enim veniam postulabis ab eo qui tibi

tibi fecit iniuriam, sed tatum dimittas, sicut tibi à domino dimitti cupis, quod ipse commiseris. Chry. super Mat. Si autem ille te læserit, & prius rogaueris, magnam habebis mercedem. Chry. in ho. Sed si aliquis propter amorem proximi ei reconciliati non curat, ad hoc eum inducit, ut saltem eius opus non remaneat imperfectum, & præcipue in loco sacro. unde subdit: *Relinque ibi munus tuum ante altare, & valde prius reconciliari fratri tuo.* Chry. super Mar. Ecce à discordantibus accipere non vult sacrificium. Hinc ergo perpendite quatum sit malum discordia, propter quod & illud abiicitur, pœna quod culpa relaxatur. Vide autem misericordiam Dei, quomodo hominum vititates amplius aspiciat quam suos honores: plus enim diligit concordiam fidelium quam munera, quandiu enim fideles homines aliquam diffensionem habuerint, manus eorum non suscipitur, oratio enim non exauditur. Nemo enim inter duos inimicos potest esse fidelis amicus amborum: ideo & Deus non vult esse amicus fidelium, quoad inter se fuerint inimici. Et nos ergo fidem Deo non seruamus, si inimicos eius diligimus, & amicos eius odimus. Qualis autem præcessit offensio, talis debet sequi reconciliatio: si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare: si verbis offendisti, verbis reconciliare: si operibus offendisti, operibus reconciliare. Omne enim peccatum quo modo committitur, eo modo de ipso poenitentia agitur. Hil. Reconciliata autem humana pace reueri in diuinam iubet, in Dei charitatem de charitate hominum transiituro. & ideo sequitur: *Et tunc veniens offeres munus tuum.* Aug. Si autem quod hic dicitur, accipiatur ad literam, fortasse aliquis credit ita fieri oportere si frater sit præsens: non enim diutius differri potest cum munus tuum relinquere ante altare iubeatis. Si verò absente, & quòd fieri potest etiam trās mare constituto aliquid tale veniat in mentem, absurdum est credere ante altare munus relinquendum, quod post terras, & maria pererrata offeras Deo. & ideo protinus intro ad spiritualia refugere cogimur, ut quod dictum est, sine absurditate possit intelligi. Altare itaque spiritualiter fidem accipere possumus. Munus enim quod offerimus Deo, siue doctrina, siue oratio, vel quicquid aliud, Deo acceptum esse non potest, nisi fide fulciatur. Si ergo fratrem in aliquo læsimus, pergendum est ad reconciliacionem, non pedibus corporis, sed motibus animi, vbi te humili affectu prosternas fratri in conspectu eius cui munus es oblaturus. Ita enim acsi præsens sit, poteris eum non simulato animo lenire veniam postulando, atque inde veniens, id est, intentionem reuocans ad id quod agere cœperas, offeras munus tuum.

S. HILARII PICTAVIENSIS EPISCOPI SUPERIORIS EUANG. EXPOSITIO.

Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum calorum. Pulcherrimo ingressu opus legis cepit excedere, ut non dissolueret eam, sed profectu potiore præcelleret: aditum apostolis in cælum, nisi iustitiam Phariseorum æquitate antecessent denunciatis non futurum. Propositis igitur his, quæ in lege præscripta sunt, profectu ea,

non abolitione transgreditur: lex vetuit occidere, reatu homicidij venenitate iudicij expiatura: sed malè in alterum commota: mentis affectio, idem in euangelis habet pœna: & ex præcepto fidei non minus rea ira est sine ratione suscepta, quam in operibus legis homicidium. *Et qui dixerit fratri suo racha, reus erit concilio.* Racha, vacuitatis opprobrium est: Et qui spiritu sancto plenum conuitio vacuitatis insinuat, sic reus concilio sanctorum: contumeliam spiritus sancti sanctorum iudicium animaduersione luiturus, *Qui autem fatuum dixerit reus erit gehennæ ignis.* Piaculi magni periculi est, quem salem Deus nuncupauerit, cum contumelia infamati sensus lacessere: & stultorum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto. Istiusmodi igitur, æterni ignis erit pabulum. Ita quicquid lex in ipsis quidem operibus damnavit, euangeliorum fides pro contumeliosa tantum verborum facilitate condemnat. Mutua igitur vniversos charitate deuincens, nullam impacifice orationis fieri precem patitur: sed altari munera offerentes, si recorderentur habere se cum fratribus aliquid simulatum, reconciliata humana pace, reueri in diuinam pacem iubet, in Dei charitatem de charitate hominum transiituros. Et quia nullum tempus vacuum affectu placabilis esse permittit, cito in omni vitæ nostræ via reconciliari nos aduersario benignitate præcipit: ne increditu gratiæ morosi in mortis tempus, non inita pace veniamus, nonque aduersarius iudici tradat, & index ministro, & in carcerem mittamur, & non exeamus inde, donec reddamus nouissimum quadrantem. In præceptis dominicæ orationis remitti nobis peccata nostra oramus exemplo: & data aduersariis conditione veniæ, ipsi veniam deprecamur: Hæc itaque negabitur nobis, si aliis negetur à nobis: nostroque ipsi iudicio rei sumus, si in iudicij tempus non remissis simultatibus transeamus, aduersario tradete nos iudici, quia manens in eum simultatis nostræ ira non arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum nostrorum ambitiosa ad Deum patrona est: nouissimum pœnæ quadrantem soluemus, nisi pretio ipsius aliquantum criminum culpa redimatur. Quid autem à pluribus in hoc capite sensum sit, non putauit esse tractandum. Hoc enim quod aduersario reconciliari beneuolentia iubemur, ad corporis & spiritus aduersantium sibi cœcordiam retulerunt: sed nos ordinem doctrinæ tenentes, & opus legis euangelicis profectibus excedentes, non putauimus intelligentiæ continuationem oportere conuelli.

CHROMATII EPISCOPI Aquilegiens. in superius Euang. Serm.

Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Phariseorum, quia non fidem promissionis diuinæ, sed humanam laudem, & seculi gloriam quærebant, sicuti habemus exemplum de illo Pharisæo superbo, & elato, qui sibi videbatur, iustitiæ suæ merita præferens, impudenter se elato animo, ac superbis vocibus, in conspectu Dei iactabat. Retinebant ergo speciem iustitiæ Scribæ, & Pharisei, non ut Deo placerent, sed ut famam humanæ gloriæ quærent, ut luca terrena, & temporalia

non ita loquitur & filius. Illi enim domini verba, hic verò patris annūtiat. Cū autem dico patris, sua utique dico. Mea, inquit, tua sunt, & tua mea. Et illi conferuis suis loquebantur, hic seruis. Interrogemus igitur eos, qui veterem legem penitus explodunt. Non irasci contrariū est eius præcepto, quo prohibemur occidere, an potius absolutio, & supplementum, per quod illud quoque ipsum custodiri queat? haud dubium quin hoc illius sit supplementum, propterea que perfectius. Qui enim in iracundiam non effertur, quanto longius ab homicidio abstinere? Et qui animi indignationem refrenat, quāto magis manus suas innoxias continebit? Radix quippe homicidii iracundia est. Qui igitur radicem abscindit ipsam, multò facilius ramos eius poterit amputare, imò ne germinare quidem illos omnino poterit. Non igitur in legis interitum, sed ad maiorem eius profecto custodiam ista præcepta sunt. Quid enim lex volebat efficere, quum ista mandaret? Nonne, ut ne quis occideret proximum? Igitur impugnatores legis homicidia oportuerat imperare. Occidere enim, & non occidere, duo sunt absque ambiguitate contraria. Sin verò ne irasci quidem sinit: hoc utique statuit, & perfectius statuit, quod etiam lex volebat. Nō enim similiter auerfatur homicidium, qui tantummodo non occidere meditatur, & qui iram quoque ipsam prorsus interemit, satis enim procul ab huiusmodi recessit audacia. Ut autem illos etiam aliunde capiamur cuncta, quæ solent dicere proferamus in medium. Quænam ergo sunt illa, quæ dicuntur. Deus, inquit, qui fecit hunc mundum, qui Solem suum facit oriri super bonos, & malos, & qui pluit super iustos, & iniustos, malus est. Qui verò ex illis quasi modestiores videntur, istud quidem repudiant: iustum verò illum esse dicentes, boni tamen appellatione defraudant. Alterum verò quædam, qui certè omnino non est, nec eorum, quæ sunt, qui quæquam creant, partem attribuant Christo, & illum quidem non bonum in suis manere dicunt, suamque seruare: bonum verò in aliena irruere, eorumque, quorum non sit creator, subito velle fieri saluatorem. Vidisti diaboli certè filios, quemadmodum de fonte ipso patris loquatur, alienantes à Deo creaturas eius: cū B. Iohannes è regis clame; in propria venit, & mundus per ipsum factus est. Deinde legem discutientes priorem, quæ oculum pro oculo, & dentem pro dente ei iubeat, insilunt continuò dicentes; Et quemadmodum esse bonus potest, qui tam dura præcepit? Quid igitur ad ista referemus? quia, scilicet, maximam misericordiam spem præcepta continent: non enim, ut nobis vicissim erueremus oculos, sanxit hanc legem, sed ut metu, quo ab alio istud timeamus pati, ipsi quoque tale quippiam in alios caueremus admittere. Sicut enim Niniuitis euerfionem minatus est, non ut eos interficeret (si enim voluisset istud, nihil potius oportuerat, quam tacere) sed ut eos faceret timore meliores, iramque compesceret: sic etiam temerè in alienos insilientibus oculos, poenam statuit, ut, & si ipso voluntatis bono nolent à crudelitate desinere, saltem metu cogentur oculis parcere proximorum. Si verò illud crudele dicitur, & homicidium, & adulterium arceri crudele dicatur, sed insipientium omnino ista verba sunt, & extremo furore dementium. Ego enim

ad eò metuo dicere hæc esse crudelia, ut his contraria etiam iniqua perdoceam, quòd certè communis quoque ratio deprehendit. Qui enim dicit, quia oculus pro oculo iussit auferri: idcirco crudelis: ego autem refero, quia, nisi præcepisset istud, tunc verè apud plurimos talis fuisset, qualem tu eum falso conquereris. Dentem sermone fingamus omnem legem esse resolutam, nec quempiam pro huiusmodi factis formidare supplicium, sed cunctis prorsus malignis licere vi moribus suis, & adulteris, & homicidis, & furibus, & periuris, & partibus, nonne sub hac licentia omnia pariter vicia committunt, atque terrore, vix tamen voluntates cohibentur malignæ, si etiam hoc præsidium defuisset quānam possit malitia ratione frenari, aut quæ non in vitam hominum pestis irrueret? Nec tamen solum istud crudele est, permittere scilicet malis agere, quæ velint, sed aliud quoque istò certè nihilominus, id est, læsum, & immerito afflictum, negligere, atque despiciere. Dic enim mihi, si quis ferus homines, ac semper malignos in vnum colligens gladiis armaret, totamque circumire ciuitatem iuberet, atque obuios sibi quosque confodere: quid tādè hoc esset immanius? At, si alius eos quidè, qui ab illo armati essent, ligaret: violentèque confringeret: eos verò, qui interimendi erant, ab iniquis illis manibus liberaret, quid è regione isto inueniretur humanius? Hæc igitur etiā ad legem transfer exemplum. Quæ enim oculum pro oculo effodi præcepit, timorem quasi carnicum pectoribus immitens, illius similis inuenitur, qui illos, quos dixit, cohibuit armatos. Qui verò nullam omnino poenam decreuit nocenti, nonne armasse tibi iniquitatem videret, eumque imitatus fuisse, qui sceleratos illos gladiis instruxit, inque totius ciuitatis misit exitium? Videtur quemadmodum non solum nullus crudelitas, verum etiā maximè pietatis sint illa præcepta? Si verò propter ista importabilem legem statorem vocas, ac prorsus onerosum: quid est, dic mihi, laboriosus, non occidere solummodo, aut ne irasci quidem? Quis iudex seuerior, atque districtior, qui de homicidio, an qui etiam de ira exigit ultionem? Qui adulterium post commissum opus poenæ subijcit, an qui etiā pro sola concupiscentia iubeat subire supplicium sempiternum? Perspicite igitur etiam in contrarium illorum conuersum esse sermonem. Nam veteris quidem legis Deus, quem dicunt illi esse crudellem, inuenitur esse mansuetus, ac mitis; nouæ autem, quem bonum fatentur, onerosus, ac durus, secundum stultitiam illorum duntaxat errorem. Nos verò vnum, atque eundem vtriusque testamenti asserimus conditorem, qui ad varia hominum utilitates omnia dispensat, & diuersitati temporum diuersitatem vtriusque legis aptauerit. Igitur nec illa præcepta crudelia, nec ista onerosa sunt, atque molesta, sed vnius, eiusdemque omnia prouidentia. Quòd enim etiam veterem ipse condiderit, audi propheta loquentem, imò ipsum magis Deum per Prophetam. Disponam vobis testamentum, quod disposui patribus vestris. Si verò ista non suscipit, qui Manichæorum tabe infectus ægrotat, audiat Paulum eadem rursum

istis dicentem, Abraham enim duos filios habuit, vnum de ancilla, alium de libera. Hæc autem sunt duo testamenta: sicut ergo diuersa ibi sunt quidem sexa, sed vir vnus vtriusque: sic etiam ibi duo testamenta, vnus verò vtriusque legis est conditor. Atque, ut discas vnam, eandemque in vtroque mansuetudinem contineri: ibi quidem dicit, oculus pro oculo: hic verò, si quis te, inquit, percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram. Sicut enim ibi alienus timor ad modestiam ducit nocentem, ita hic quoque, dum commēdat læso patientiam, lædentem multò maiore ultione deterrēt. Et, quemadmodum, inquit, ille terribitur, quum hic alteram præbere iubeatur? Et quid tandem huiusmodi cōficere gestit obiectio? Non enim ideo hoc præcepit, ut resoluere percussoris timorem, sed ut hunc, quem præbere iusserat, ad omnem tolerantiam præpararet. Nec dixit, quòd impunè ille inferret iniuriam, sed tu ne referas: duo pariter efficiens, & percussorem scilicet supplicio maiore terrendo, & eum, qui percutitur, de ipsa quoque patientia virtute solando. Sed hæc velut in transitu de mandatis omnibus quasi generaliter dixerimus. Necessarium verò est ad incertum reuerti, & consuetudinem eorum, quæ prius sunt dicta, contexere. Qui irascitur, inquit, fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Non enim omnino istum extinxit affectum. Primò quidem: quia impossibile est, hominem passionibus liberari. Nam ut regere illas possumus, ita absque illis per omnia esse non possumus. Deinde quia etiā multis vitis est affectus iste, si illo videlicet opportune, ac scienter vtatur. Itaque considera quàm ampla quondam bona operata sit ira Pauli: hanc enim ille aduersus Corinthios exercendo, à maxima illis errorum pestilentia liberauit. Per hanc etiam Galatarum gentem, quæ ferè à Christo iam exciderat, reformauit, aliòque his plures illius iræ censura correxit. Quòdnam igitur opportunum est tempus iræ? quando nō scilicet nosmet ipsos vlciscimur, sed, cūm reprimimus erga alios insolentes, quumque desides increpatione conuertimus. Quod verò importunum est tempus iræ: cum scilicet, ut nosmet ipsos vindicemus, irascimur: quod Paulus quoque prohibendo dicebat: Non vosmet ipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Quando etiam de pecuniis litigamus. Nam hoc est, quod idem pagister omnino destruxit, dicendo; Quare non magis fraudem patiimini? Sicut enim hinc irasci, superfluum, & inutile est: ita illa & necessaria est, & commodissima. Sed plurimi è contrario efferuntur quidem, quum ipsi aliquid patiuntur iniuriæ. Resoluntur verò, & omnino mollescunt, quum alios vel maximam afflictionem viderint sustinere: quod certè vtrunque Euangelij verbis repugnat. Non ergo ipsum irasci malum est, sed importunè, ac leuiter irasci. Propterea etiam Propheta dicebat; Irascimini, & nolite peccare. Qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit iudicio. Concilium hic, iudicium Hebræorum vocant: quod ideo nunc posuit, ne noua vbique videretur docere, atque peregrina. Racha verò non grandis alicuius est sermo conuicti, sed magis de cōtemptu veniens, impatientiaque dicentis, ut ipsi nonnunquam vel seruulis, vel inferioribus quibusque alicuius imperantes dicimus; vade tu, dic illi. Sed etiam qui lingua vtuntur Syrorum, Racha pro eo quod est,

tu, dicere solent. Sed misericors dominus, cum maioribus etiam minima quæque delicta pariter euellit, præcipiēs ut mutuo nobismet ipsi & honorabilius vtamur, & cauti, ut per hæc maiora quoque peccata moriantur. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Multi hoc graue, atque onerosum putant esse mandatum, ut scilicet pro vno, nudòque sermone tāta nobis poena subeunda sit. Vnde quidam istud exaggeratione magis dictum esse voluerunt. Sed vereor, ne vosmet ipsos his verbis omnino frivolis, vel potius infidelibus seducētes, ibi rebus ipsis supplicia extrema soluamus. Sed cur, quæso, mandatum istud videtur onerosum? An fortè nescis, quia plurima pars culparum, atque poenarū à sermonibus sumat exordium? Nam & blasphemia per verba, & Dei negatio per verba, inde & maledicta, & iniuriæ, atque periuriæ, & falsa testimonia, & ipsa frequenter homicidia. Noli igitur aspiciere, quòd vnus hic sermo sit, sed quantum periculum habeat, expendere. An ignoras inimicitiarum tempore, incan descende ira, animòque profus ardēt, etiam minimum aliquid magnum videri? Tunc quippe, & quod non valde iniuriosum est, nimis tamen putatur onerosum. Nam hæc ipsa paruula & homicidia sæpe pepererunt, & vrbes crebrò integras subruerunt. Sicut enim, manente amicitia, etiam quæ molesta sunt, leuia dicuntur: sic, inimicitia obortis, leuia quæque pro grauissimis audiuntur. Nam, etsi simpliciter aliqua dicantur, de malo tamen animo prolata creduntur, atque ut in igne cum scintilla exigua est, etiam si plurimū lignorum admoqueas, non ea facile comprehendit, si verò satis in excelsum flamma confurgat, non iam ligna, sed & saxa & omnem prorsus incidentem materiam sibi vendicat, & per quæ extingui solet, per ea ipsa potius accenditur: quidam quippe aiunt, quòd huiusmodi flammam non ligna tantum, & stippa, aliæque ignis alimenta, sed aqua etiā maiori impetu iactata, magis, magisque succendat: ita accidere etiā in ira solet. Quicquid aliquis dixerit, continuò pabulum pessimi huius efficietur incendij. Quæ omnia Christus ante iam comprimens, eum quidem, qui sine causa irascitur, iudicio condemnat: & idcirco dixit, Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Eum verò, qui dixerit, racha reum pronunciat esse concilio. Sed adhuc ista non magna sunt. Huius enim sculi sunt poenæ. Quocirca eum, qui fratri, fatue, dixisset, gehennæ ignibus deputatur: modo certè primum nomen gehennæ cōmemorans. Quum enim prius de regno multa dixisset, nunc istius intulit mentionem, ostendens quoniā illud quidem illius voluntatis sit, atque pietatis: hæc verò nostræ profectò desidia. Vide autem, quemadmodum gradatim faciat augmenta poenarum, quodammodo excusans se tibi, atque demonstrans, quoniam ipse quidem nihil velit tale minari, nos verò illum ad huiusmodi denunciations pertrahamus. Id ipsum itaque diligenter expende: Dixi, inquit, noli irasci sine causa: quoniā reus erit iudicio. Contempisti fratrem. Vide quid peperit iracundia, ad iracundiā te continuò prouocari. Racha enim fratrem vocasti, cui rursus culpe, poenam concilij comminatur. Quòd si ista quoque despiciens, ad maius volueris promoueri conuictum, non iam vltra his in mediocribus vindicabo, sed immortalī illo gehennæ supplicio, ne iam

ne iam etiam ad homicidium forte prosilias. Non est omnino, non est intolerabilis aliquid iniuriis, quodque possit magis hominis animam remordere. Quod si sermo ipse pauld fuerit austerior, duplex constat incendium. Ne igitur leue aliquid existimes, fatuum fratrem vocare. Quando vero isto quo ab irrationalibus separantur, & quo maxime homines sumus, intellectu scilicet, atque prudentia fratrem spoliis, omni illum nobilitate priuasti. Non ergo verborum tantummodo sonum simpliciter audiamus, sed in res ingredientibus ipsas, & vim illam conuicij ponderantes, consideremus, quatenus sermo iste operatur dolorem, atque ad quantum malum sepe perueniat. Propterea igitur & Paulus non ad alteros solum, & malefactorum concubitores, verum etiam maledicos a regno Dei excludit, & merito. Conuicator quippe bonum charitatis omnino corrumpit, & mille proximum inuoluit incommodis, ac iuges inimicitias frequenter operatur, & Christi membra discerpit, ac desiderabile Deo pacem singulis quibusque diebus exagitat, amplissimam diabolo viam per conuicia parans, eumque efficiens fortiozem. Propterea etiam Christus neruus potentie eius excindens, induxit hanc legem. Est quippe illi cura maxima charitatis. Omnium enim mater bonorum, hoc certum, an discipulus Christi sis, experimentum, & ea, quae in nobis sunt bona, cuncta complectens. Haec est praecipua ex cunctis omnino virtutibus. Igitur consequenter radices inimicitiarum, ipsosque fontes, per quos charitas necari solet, multa cum vehementia Christus intercipit. Ne igitur haec dicta cuiusdam exaggerationis existimes, sed intelligas ea, quae ex his saepe gignuntur, legum statutatum mansuetudinem demerare. Nihil enim ita studet Deus, ut nos mutuis charitatis nexibus colligare. Propterea & per semetipsum, & per discipulos suos, tam in nouo, quam in veteri testamento plurimo hoc mandatum sermone commendat. Et vehemens animaduersor, atque punitor est eorum, qui praecipuum tale contempnunt. Nihil quippe est, quod ita omnem malitiam & pariat, & firmit, ut interemptio charitatis. Nam & dominus idcirco dicebat: Quoniam abundantius iniquitas, refrigeret charitas multorum. Sic etiam Cain est fratricida factus: sic Esau, & patri obstat, & fratri minatur interitum. Sic etiam contra Ioseph sanctum fremuit male coniurata germanitas: Sic mille alia pullulauere mala, hac virtute subtracta. Propterea & Christus omnia incommoda nra charitati, diligenter interimit. Neque enim haec tantummodo, quae posuimus, dixisse contentus, alia quoque plura subiungit, per quae quantum illorum curam habeat, ostendit. Comminatus enim per concilia; atque iudicium, comminatus etiam per gehennam; intulit rursus & caetera, quae prioribus consonant, dicens; *Quum offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, &c.* O admirabilem benignitatem, acque ineffabilem erga homines amorem Dei! Honorem suum despicit, dum in proximo charitatem requirit ostendens quonia nec priora, quae etiam comminatus est, odio aliquo hominum, vel de cupiditate inferendi supplicij comminatur, sed amore praecipuo. Quid enim his verbis mitius esse possit? quid lenius? Interrumpatur, inquit, ministerium meum, ut tua charitas integretur. Sacrificium mihi est fratrum reconciliatio. Propter-

ea quippe non dixit, postquam obtuleris: aut, priusquam offeras: sed munere ipso iam posito, & inchoante sacrificio, reconciliandum mittit ad fratrem: & neque proposita etiam munera, auferri iubet, neque, priusquam offerantur, id memorat: sed, proposito palam sacrificio, illuc currere imperat offerentem. Quam igitur ob causam istud fieri iubet? Duo sunt, ut certe ego arbitror, quae per ista designat, & conficit. Vnum quidem, quod vtrique iam dixi, ostendere scilicet volens, quod honoret maxime charitatem, & hanc acceptissimum sacrificium ducat: absque ista vero nec illud profectus suscipiat. Aliud vero quod irrefutabilem quandam necessitatem reconciliationis imponat. Qui enim iussit, non prius munus offerri, quam reconcilietur offensio; etiam si non ob proximi charitatem, saltem ne sacrificium maneat imperfectum, currere ad contristatum iubet, inimicitiasque dissoluere: Propterea & disertè cuncta memorauit, terrens illum videlicet, ac suscitans. Quum enim dicitur, *relinque munus tuum*, non ibi restitit: sed intulit, *ante altare*, rursus horrorem iniiciens, & *vade*: non tantum dicit, *vade*: sed adiunxit, *primò*: *et tunc veniens offer munus tuum*: per omnia ista significas, quia per aliquas inter se inimicitias dissidentes, nequaquam mensa illi suscipiat. Audiant ij, qui sacris certe mysteriis initiati, cum inimicitias ad communionem altaris accedunt. Audiant etiam illi, qui nodum initiati sunt. Nam ad istos quoque habet aliquid sermo iste commune. Offerunt namque & ipsi munus, & hostiam orationem dico, & eleemosynam. Quia enim & haec sacrificij instar obtineant, audi prophetam loquentem; Sacrificium laudis honorificabit me. Et rursus; immola Deo sacrificium laudis: & Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Itaque, etiam si orationem cum tali offeras voluntate melius est orationem relinquere, & ad reconciliationem fratris excurrere, & tunc orationem consequenter offerre. Propter hoc enim facta sunt omnia. Idcirco & verus homo factus est, atque omnia illa gessit, ut nos in vnum sine dubio congregaret. Et ibi quidem eum, qui laetit, adducit, ac sibi vtrumque conciliat. Nam ibi quidem dixit, Dimitte hominibus debita eorum: hic vero iussit; Si frater tuus habet aliquid aduersus te, vade ad eum prius: imò hic quoque mihi videtur laetum remittere: & idcirco non dixit; reconcilia tibi fratrem tuum: sed, *reconciliare fratri tuo*, & videtur quidem super eo, qui contristauerit, esse sermo: totum vero de contristato potius dicitur. Si enim illi, inquit, reconciliatus fueris, per illam, quam in eum ostenderis charitatem: me quoque incipies habere placabilem: cumque multa fiducia poteris munus offerre. Si vero adhuc indignaris, ac times, respice quia & ego libenter mea iubeo contemni, ut amicitia vestra renouetur. Atque, ut tibi ad consolationem maximam haec ipsa proficiant, non dixit quum primum scriberis, tunc reconciliare: sed cum extenuatione. Si aliquid frater tuus habet aduersus te: nec addidit, si tamen iuste, nec sic quippe inimicitias oportet extendi. Nam & Christus iustissime nobis poterat irasci, sed tamen semetipsum pro nobis dedit, tanta certe illa peccata non imputans. Propterea igitur & Paulus alio modo de reconciliacione dicebat; Sol non occidat super iracundiam vestram. Sicut enim hic dominus de sacrificio, ita ibi ad ipso

ipso ad pacem Paulus impellit. Secretum enim noctis veretur, ne forte solum excipiens saucia manus profecto vulnus efficiat. In die namque multi sunt aduocantes, atque retrahentes: in nocte vero quia solus relinquatur, intraque semetipsum cogitationum aestibus huc illucque iactatur, in immensum verticem minarum fluctus tumescunt, sitque maior, sauiorque tempestas. Idcirco praueiciens Paulus vult iam reconciliatum nocti tradere, ne saltem vnam occasionem de solitudine diabolus inueniat, per quam iracundiae fornacem possit accendere, eamque efficere sauiorem. Sic etiam Christus non concedit, ne paululum quidem omnino differre, ne huiusmodi anima, impleto absque reconciliacione sacrificio, desidia maiore capiatur, quotidie dissimulet in pacem reuerti. Nonit enim talem esse huiusmodi passionem, quae satis velocem curationis indigeat. Et, sicut sapiens quisquam medicus non modò imminentes morbos praueiciantibus remediis excludit, verum etiam iam tenentes alio medendi genere iam repellit: ita etiam Christus facit. Nam, fatuum quidem vocaret prohibendo aduersus inimicitias auditorum corda praemunire. Reconciliacionem vero post inimicitias imperando, vim morbi iam obtinentis è medio tollit. Et considera quam vehementer, verèque ponatur. Ibi enim gehennam est comminatus, hic vero munus, nisi praecedente reconciliacione, non suscipit. Maximam sanè per haec omnia indicas iracundiae pertinaciam, atque idcirco & radicem eius interimit, & fructum. Et primò quidem: Nolite, inquit, irasci, postea vero ait, nolite maledicere. Siquidem vtrumque istud ex alterutro augeri solet, ex inimicitias scilicet maledictio, & ex maledictione rursus inimicitias. Et ideo primò quidem malum ipsa nasci vetat, deinde, si importunissime pullularit, & noxium germen attulerit, vndique illud exurit.

AVTHORIS DICTI IMPERF. IN MATTH. CIUSD. EUANG. EXPOSITIO.

Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Scribarum, & pharisaeorum iustitiae, sunt mandata Moysi: impletiones autem mandatorum illorum, sunt mandata Christi. Hoc est ergo quod dicit: Nisi quis supra legis mandata, & haec mea praecipua, quae apud illos minima existimabatur, impleuerit, non intrabit in regnum caelorum: quoniam illa, sicut diximus de poena quidem liberant, quae scilicet transgressoribus legis debetur, non autem introducunt in regnum: haec autem & de poena liberant, & in regnum introducunt. Quum autem sit id ipsum soluere minima haec mandata, & non custodire, quare supra quidem de solute dicit: Qui soluerit vnum de minimis istis, minimus vocabitur in regno Dei: ostendens eum etiam minimum esse, tamen in regno esse: hic autem de non conseruante dicit. Nisi abundauerit iustitia hominis Christiani plusquam scribarum, & pharisaeorum, non intrabit in regnum caelorum: qui enim non intrabit in regnum caelorum, extra regnum erit. Sed vide, quia minimum esse in regno, id ipsum est, & non intrare in regnum. Esse enim aliquem

in regno, non est regnare cum Christo, sed esse tantum in populo Christi. Tanquam si dicat: Qui soluerit, & docuerit sic, inter Christianos qui dem erit: tamen minimus Christianus, vel cum minimis Christianis. Qui autem intrat in regnum, fit particeps regni cum Christo, sicut & alibi dicitur bono seruo: Intra in gaudium domini tui: hoc est, ut simul gaudeas cum domino tuo. Consequenter & iste qui non intrat in regnum caelorum, gloriam quidem regni caelorum non habebit cum Christo: erit tamen in regno caelorum, id est, in numero eorum, super quos Christus caelorum rex regnat. Nunc iam incipit ostendere, & docere quae sunt minima ista, quorum solutionem praedixerat esse periculosam. *Scitis, inquit, quia dictum est antiquis, non occides: ego autem dico, si quis iratus fuerit fratri suo sine causa reus erit iudicio.* Haec impletio legis secundum modum viuendi secunda facta est, facies enim haec Christus, & docens, impleuit legem, non soluit. Non enim est Christi mandatorum contrarium legis, sed latius quam lex. Mandatum Christi legem in se tenet inclusam, lex autem non tenet Christi mandatum. Qui ergo implet Christi mandata, tacite in eis implet & leges. Nam qui non irascitur, multo magis nec occidit: qui autem implet legis mandatum, non omnino implet & Christi. Frequenter enim & homo non quidem occidit propter timorem vindictae, tamen irascitur. Vides ergo quia lex impleta est per gratiam, non sublata? Deinde sine mandatis his Christi nec possunt stare legis mandata. Nam, si concedatur licentia irascendi, datur & causa homicidij faciendi. Ex ira enim homicidium generatur. Tolle autem iram, & homicidium non fit. Omnis enim, qui irascitur sine causa, quantum ad voluntatem suam homicidium facit, etiam si non facit propter metum. Ideo dolor quidem non est talis, quemadmodum si factum fuisset, peccatum autem tale est irascens. Ideo Ioannes in Canonica sua epistola dicit: Qui odit fratrem suum sine causa, homicida est. Vide sapientiam Christi. Volens ostendere, quia ipse est Deus, qui aliquando locutus est in lege, & qui nunc mandat in gratia, illud mandatum quod ante omnia mandata posuit in lege, illud ipsum mandatum posuit, & nunc in principio mandatorum suorum. In primis scriptum est in lege, non occides. Ideo hic statim ab homicidio cepit, ut per concordiam mandatorum, ipse inueniatur dictator fuisse legis, & gratiae, *Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio.* Ergo qui cum causa irascitur, non erit reus. Nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur. Iusta ergo ira mater est disciplinae. Itaque non solum peccant, qui cum causa irascuntur: sed è contra, nisi irati fuerint, peccant, quia patientia irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit: & non solum malos, sed etiam bonos inuitat ad malum: quia malus quidem, quamuis incorruptus fuerit, non emendatur: bonus autem nisi correptus fuerit, perit: quia in corpore magis praeualet malum quam bonum. Iracundia, quae cum causa, non est iracundia, sed iudicium. Iracundia enim proprie intelligitur commotio passionis. Qui autem cum causa irascitur, ira illius iam non ex passione est, sed ex causa. Ideo iudicare dicitur, non irasci. Puto autem, quod non de iracundia carnis loquitur Christus, sed de spiritu. Nec ad carnem loquitur, sed ad animam: si-

via, siue castiges ne aberremus a via. Domine, refugium tu factus es nobis.

CHRISTIANI DRVTHMARI eiusdem Euang. expositio.

Dico autem vobis. Modo incipit legem adimplere. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Iustitia pharisaeorum est non occidere, non adulterare, non facere furtum, decimas, & primitias dare ex omnibus quae possident. Iustitia christi & omnium christianorum est, non odire: non concupiscere, proximum propter Deum amare, persequentes ex animo diligere. Sensus igitur talis est. Pharisaei homicidia, furta, pro crimine habent: discipuli mei etiam cogitationes, & verba iniqua deivent. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Subauditur mortis. Audiatis quia dictum est antiquis, non occides. Ecce iustitia pharisaeorum. Ego autem dico vobis. Ego nouus homo, noua praeccepta vobis pono. Quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ecce iustitia christianorum. Ea poena reus habetur in euangelio, qui fratrem suum odit, qua in veteri habetur, qui occidebat aliquem. Et sciendum vbi in hoc libro positum est antiquis, subauditur patribus: illud approbat Deus: & vult ut illud custodiatur: donec transeat caelum, & terra. Illud vero vbi non est additum antiquis: non praecipit Deus: sed Moyses concessit populo adhuc rudi & carnali: quibus si illud praecipisset: intellexit non esse facturum, sicut dicit dominus de muliere dimittenda. Moyses enim ad duriciam cordis vestri scripsit vobis: ab initio autem non fuit sic: qui autem dixerit fratri suo racha: reus erit consilio. Totum est istud iustitia christianorum: modo tulit iram absconditam de corde: modo auferit sub maiori poena iram cum voce. Racha interiectio est apud Hebraeos: & tantum modo iratum amicum demonstrat: & potest dici inanis seu absque cerebro: quam iniuriam in vulgata locutione in usu habemus: quia qui cerebrum non habet, & non est sana mentis: quasi dicat, quemcumque ita commouerit ira, ut in voce eam ostendat proximo suo plus est peccendus, quam ille, qui in corde iratus non protulit in voce. Et ideo iam consilium de illo est habendum, qua poena peccendus sit. Sicut creuit ira sic creuit & poena. In primo ira abscondita, & mors cum gladio cito finienda. In secundo, ira cum voce: iam excogitatio generis est tormenti, quomodo moriatur ille. In tertio ira cum improperio, & diffinitio quot poenis infernalibus tradendus sit. Rachus quoque Graece pannosus dicitur: sed superior intellectus melior. Qui autem dixerit fatue. Subauditur sicut in superioribus, fratri suo. Nullus enim alius nobis frater est: nisi qui eundem patrem nobiscum in caelis se confitetur habere: hoc est omnis christianus. Reus erit gehennae ignis. Iam de isto qui cum ira in vicium fratris prorupit non tenetur consilium: sed aperta sententia vltimis flammis deputatur. Et qua ratione fatui nomen imponitur fratri: quia similiter credit in Deum, sicut & nos & spiritum sanctum se habere confidit: qui enim non honorificat fratrem suum iniuriam facit spiritui sancto, qui in illo habitat sicut Petrus ad Annaniam loquitur: non es mentitus hominibus

sed Deo. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris: quia frater tuus habet aliquid aduersum te. Munus hoc in loco non solum de sacrificio: sed & de omni oratione accipitur. Quia & in ipsa oratione dicimus: dimitte nobis, sicut & nos dimittimus. Quod vero ait, quia frater tuus habet aliquid aduersum te: hoc est, si habet aliquid iustae quae relae aduersum te: quod tu laesis eum in aliquo. Relinque ibi munus tuum ante altare: & vade prius reconciliari fratri tuo. Si prope fuerit pedibus corporis eundem est: si autem longe fuerit: animo eundem, & domino promittendum: quia ut citius poteris, & corpore eundem sit, & emendandum quodcumque ei malum intuleras. Et tamen multi verbo veniam petunt: & malum, quod ei intulerunt, non emendant: non est talis venia Deo accepta, quia sicut Beatus Hieronymus dicit de Inda. Quia si opus non destruit homo, vel non emendat: frustra postulat poenitentiam: peccatum ipsum creuit quotidie: licet ipse sit mortuus, & ille vult habere veniam. Verbi gratia quidam acquisiuit hominem iniuste, vel tulit aliodium alicuius, & venit ad confessionem, & dicit mea culpa, peccavi in tali facto, da mihi poenitentiam: & dicit illi. Abstine tanto tempore a vino & carne. O quam aperta seductio: nepotes illius seruiunt omni die, & in fine mundi: aut centum aut ducenti erant serui de illo vno: Et iste seductor dicit illi, saluus eris. Aliodium & aurum, quod tulit ipse habet: & abstinet a suo vino: vnde accipiet cras solidos plures quam si bibisset. O diabole confessor, si nescis illum saluare, ut quod seis te ipsum perdere? Debueras dicere: destrue opus, & accipe tunc poenitentiam: quare plus amasti aurum quam dominum, qui tibi ista prohibuit: nonne diabolus quando anima eius egreditur a corpore in malo erat, & adhuc malum creuit: nonne dicit Iohannes: peccatum vsque ad mortem: non dico vt roget quis pro eo? Stulte lignum in quam partem ceciderit, ibi manebit. Vtrumque autem possumus dicere, & reconciliari fratrem tuum, hoc est, ad te illum reducere in pace: & reconciliari fratri tuo, hoc est, te illi reconciliari.

HAYMONIS EPISCOPI Halberst. superioris Euang. expositio.

Amen dico vobis, nisi abundauerit iustitia. Sensus electionis huius ex superioribus domini verbis pender, quibus dicit: Non veni legem solvere, id est, destruere, sed adimplere. Quod duobus modis intelligendum est. Veniens filius Dei in mundum, quicquid in lege & prophetis de eo dictum erat verbis, & praefiguratum mysteriis, totum ipse impleuit. Quomodo? Nascendo de virgine, sicut Esaias praedixit: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, Praedicando namque, miracula faciendo, moriendo, ad caelos ascendendo, ad inferna descendendo, a mortuis resurgendo, spiritum sanctum apostolis mittendo, iuxta quod ipse praedixerat per Iohannem: Effundam de spiritu meo super omnem carnem: Quicquid lex & prophetae de eo praedixerant, siue de eius nativitate, siue de eius passione, sicut superius diximus, totum ipse adueniens compleuit, vnde approprians morti dixit: consummatum est. Ac si diceret: Quicquid in me oportebat impleri ante mortem, consum-

Nota: non nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum.

matum est. Et alibi cum pergeret ad passionem. Ecce ascendimus Hierosolimam, & consummabuntur omnia quae scripta sunt de filio hominis per prophetas. Et alibi: Non veni legem solvere, sed adimplere, id est, ea quae dominus inuenit in lege & prophetis scripta, confirmavit: quae vero minus erant, suppleuit, verbi gratia. In lege puniatur adulterium, dicente lege: Non adulterabis. Concupiscentia vero adulterij, non puniatur ibi. In euangelio autem non solum adulterium damnatur, verum etiam qui concupiscit mulierem, dicente domino: Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mechatus est eam in corde suo. In lege dicitur: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. In euangelio autem: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. In lege puniatur homicidium, non ira. In euangelio autem non solum puniatur ille qui homicidium facit, & perpetrat iniuste, sed etiam qui irascitur fratri suo sine causa. Inde dicit dominus nobis, & ceteris in se credentibus, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Scribae, & pharisaei in hoc se putabant ituros in regnum caelorum, si solummodo hominem innocentem non occiderint: licet ceteris peccatis fuissent maculati. Sed quid dicit dominus nobis contra eos? Nisi abundauerit, id est, nisi vicerit, nisi superauerit iustitia vestra iustitiam scribarum, & pharisaeorum, vt non solum non occidatis, verum etiam ne irascamini, non intrabitis in regnum caelorum. Aliter: Scribae, & pharisaei scientiam legis, & prophetarum habebant, bene docebant & male vivebant. De quibus dominus alibi dicit: Super cathedram Moysi sederunt scribae, & pharisaei, omnia, quae cumque dixerint vobis, seruate, & facite, secundum opera vero illorum nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. In hoc namque putabant se iustificari, si bona solummodo docuissent: licet non fecissent. Sed quid dicit dominus? Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum: non solum bona doceatis, verum etiam faciatis, non intrabitis in regnum caelorum, iuxta quod dominus in superioribus dixerat: Qui soluerit vnum de mandatis istis, & docuerit sic homines, id est, qui bene docuerit, & illud male viuendo destruxerit, minimus vocabitur in regno caelorum. Qui vero fecerit, & docuerit sic, id est, qui bene docuerit, & bene vixerit, maximus vocabitur in regno caelorum. Audiatis quia dictum est antiquis. Patribus populo videlicet Israelitico in monte Synai per legem, Non occides, innocentem. Qui autem occiderit, innocentem hominem, reus, id est, culpabilis erit iudicio legis, id est, vt similiter & ipse occidatur. Quod lex praecipit, vt talio pro talione redderetur, id est, aequalitas, vt si quis occideret aliquem iniuste, & ipse similiter, oculus pro oculo, dente pro dente. Ego autem dico vobis, ego nouus homo, vobis nouis effectis per gratiam baptismatis noua praeccepta do vobis. Quia omnis, qui irascitur fratri suo: Addendum est sine causa. Reus erit iudicio euangelij. Sicut in iudicio legis reus erat, qui innocentem interfecerat, sic & modo qui irascitur fratri suo, qui credit in Christum, vt ipse credit: iudicio euangelij reus efficitur, nisi poenitentiae remedium subuenierit illi. Qui dixerit fratri suo: racha. Racha vt dicit B. August. interiectio est apud Hebraeos, motum animi exprimens, sicut sunt interiectiones apud Latinos: Cum dicitur a dolente heu, ab admirante papae, ab irascente hem. Beatus vero Hieronymus dicit, quod racha sermo Hebraeorum sit, qui Graece dicitur caenos, latine interpretatur inanis, & vacuus: quem nos possumus dicere absque cerebro, id est, sine sensu, & sine intellectu. Qui dixerit fratri suo racha. Frater noster nullus alius hic intelligitur, nisi qui eundem patrem habet in caelis Deum, quem & nos habemus, qui dicit nobiscum in oratione. Pater noster, qui est in caelis: qui sacro baptismate est renatus, & spiritu septiformi confirmatus. Qui dixerit fratri suo, id est, Christianus Christiano racha, id est, inane, & vacuum appellauerit, cum plenitudinem fidei habeat in sanctam trinitatem. Reus erit consilio. sanctorum, hoc est in iudicio sanctorum damnabitur. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis. Hoc nomen quod est gehenna, primum in euangelio reperitur, sed videamus vnde veniat, hoc nomen. Dicit B. Hieronymus, quod sit quaedam vallis iuxta Hierusalem, quae vocata est Gehennon, id est, vallis filiorum Hennon, a quodam homine, qui ibi habuit possessionem suam. Ge hebraice, interpretatur vallis, Gehennon vallis gratuita, fuit enim vallis nemorosa, id est, syluosa, & delectabilis, per quam discurrunt aquae fontis Sylo. Idcirco filij Israel propter amoenitatem illius loci, relinquentes templum Dei, & altare, quod erat in Hierusalem in monte, aedificabant in illa valle altaria, & immolabant ibi filios suos Baal, & ceteris idolis. Ob hanc causam postmodum interfecti sunt ibi, primum ab Assyris, deinde a Chaldeis, deinceps a Romanis. A nomine illius vallis, quae vocata est gehennon, venit compositum nomen gehenna, ex ge, & henna. Et dicitur gehenna duplex poena, quia illi, qui in valle illa occisi sunt, siue a patribus, siue a latronibus, siue ab hostibus, dupliciter perierunt, & vitam praesentem amiserunt, & futuram. Qui autem dixerit: fatue. Dominus dicit in euangelio: Vos estis sal terrae. Sicut sal condimentum praestat cibo, sic praedicator ecclesiae condimentum debet praestare suis subiectis verbo, & exemplo. Si eum, quem dominus appellat salem, eod quod cibis sibi fit, & aliis condimentum sit fidei & bonae operationis, eum appellaueris farum, id est, a sapore sapientiae alienum. Reus erit gehennae ignis, id est, dignus eris vt dupliciter puniaris, & in anima, & in corpore. Vel sicut beatus Isidorus dicit: Dignus eris, vt duplici poena puniaris, id est, a calore & frigore in igne purgatorio. De qua duplici poena dicit B. Iob. Ab aquis niuium transibunt ad calorem nimium. Dominus dicit alibi: De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij. Si de omni verbo otioso rationem reddiduri sumus, quanto magis de contumelia fratri illata? Si dixerimus ei racha vel fatue, id est, inspiens. Et si de verbis contumelie puniendi sumus in examine districti iudicij, quanto magis de criminalibus peccatis, adulterio, homicidio, furto, falso testimonio, rapacitate, & ceteris his similibus, de quibus dicit Paulus, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. De his omnibus, quae modo diximus, id est, de ira contra fratrem, & de racha, possumus vtcunque inuenire consilium. Qui fratri suo irascitur, ster iudicio vnius sacerdotis, ear ad sacerdotem, & confiteatur ei iram

Math. 23. Euid. 40. Dent. 5. Math. 5. Leuit. 19.

Purgatorius ignis. Iob 24. Math. 12.

Confessio facta sacerdoti, & opera satisfactoria ab eo imposta.

ei iram quam habuit contra fratrem suum, & secundum iudicium illius agat poenitentiam. Qui vero dixerit fratri suo racha, id est, inanem, & vacuum eum appellauerit, cum similiter credat in dominum, id est, Christum, & Dei patris nonerit sapietiam, reus, id est, culpabilis sit iudicio sacerdotum. Conuocet unum, aut duos sacerdotes, & confiteatur illis peccatum, quod in fratrem gessit, appellando eum racha, & secundum illorum iudicium agat poenitentiam. Si vero eum, quem dominus saltem appellat, vocauerit fatuum à sapore sapientiae alienum, reus fiat gehennae, ignis, id est, duplicem poenitentiam habeat in corpore, & anima. In corpore per ieiunium, & orationem, in anima per dolorem, & tristitiam: *Si offers minus tuum ad altare.* Superius dixit dominus: qui irascitur fratri suo, qui dixerit racha, qui dixerit fatue, reus erit iudicio. Sed quomodo istum terrorem, ipso auxiliante, fugere debeamus, ipse dat in subsequentiis consilium dicens: *Si offers minus tuum*, aut aurum, aut argentum, aut panem, aut vinum, aut aliquod ornamentum ecclesiae, aut panem, aut vinum, aut quicquid Deo offerendum est. *Et recordatus fueris*, id est in mentem tibi venerit. *Quia frater tuus habet aliquid aduersum te.* Tunc habet frater tuus aliquid aduersum te, si tu in aliquo læsisti eum, aut irascendo illi, aut conuitiando illum, aut contumeliam verborum ingerendo, vocando illum racha, aut fatuum. Si horum fueris recordatus, quando vis offerre Deo aliquid, relinque ibi munus tuum, id est differ illud in oblatione, noli illud continuo offerre, sed vade prius, & postula veniam fratri tuo: si fuerit praesens corpore. *Quia & ille necesse habet, vt dimittat tibi, si sibi vult à domino dimitti, quae contra illius praecipuum gessit, vt libere possit dicere in oratione, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Cum autem fratrem tuum habueris reconciliatum, & in pacem rediitum, tunc vade, & perface, quod cœperas, offer munus tuum Deo, quia tunc erit illi acceptabile. Si vero frater tuus absens est corpore, vt nullo modo possis eum inuenire, prosterne te in praesentia Dei omnipotentis, qui te, & illum vider, & dic illi in animo tuo: *Deus omnipotens, tu nosti omnia, tu scis, quia, si frater meus adesset, postularem illi veniam, idcirco precor te, qui pius, & misericors es, & qui fratrem meum, ac me corde humiliatum conspicias, vt mihi tribuas veniam.* Si autem frater tuus inclemens fuerit, & noluerit tibi veniam deprecanti indulgere, oblatio illius non debet in sacrificio recipi, id est in altari, nec in gazophylatio, hoc est, in thesauro ecclesiae, neque in cæteris vti-bus ecclesiae, nec pacem debet facere cum Christiano, neque communicari corpore, & sanguine domini. Aliter: *Si offers minus tuum ad altare.* Spiritualiter domus Dei est ipse homo. Vnde dicit *1. Cor. 3.* Paulus apostolus: *Templum domini sanctum est: quod estis vos. Et dominus per prophetam: Inhabitabo in illis, & inambulabo. Es bonus, Deus habitat in te. Altare istius templi est fides recta, quae ponitur à Deo in anima, sicut altare ponitur in ecclesia, quod est munus, quod debemus offerre domino? Missarum celebratio, munda oratio, prophetica doctrina, hymnus, Psalmus, charitas, castitas, eleemosyna, & cætera his similia bona, quae in altari, hoc est, in fide recta Deo offeri-*

1. Cor. 3.

Leuit. 26.

2. Cor. 6.

Missarum celebratio gratia munus Deo.

mus, quia sine fide impossibile est placere Deo, Deo offerenda sunt, vt credat se vnusquisque homo, qui hæc facit, pro his à Deo remunerandum, & auditurum ab eo in die iudicii. Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi, quandiu fecistis vni ex his minimis meis, mihi fecistis. Cùmque hæc, quae superius diximus, volueris Deo offerre, & venerit tibi in memoriam, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, id est, si tu in aliquo contristasti eum, aut conuiciando illum, aut gratiam senioris sui tollendo, aut sua auferendo, equum, bouem, asinum, seruum, ancillam, aut aliquod aliud, relinque ibi munus tuum, id est noli illud statim offerre, sed vade prius: & si potes, redde fratri tuo in quadruplum, sicut Zachæus fecit, qui dixit domino: Si aliquem defraudauit, in quadruplum restituo. Si vero nihil habes, vnde possis reddere, saltem veniam illi postula. Et tunc, id est placato fratre tuo, offer munus tuum, quia tunc erit illi acceptabile.

AVTHORIS INCERTI

sub nomine Eusebii episcopi Emisseni superioris Euang. expositio.

Scribarum enim, & Phariseorum iustitia fuit, vt bene prædicarent, & bene populum admonerent, non tamen ea faciebant, quae prædicabant, & admocebant. Vnde alibi dominus ait, Super cathedram Moysi sederunt scribae, & Pharisei: omnia ergo quae dixerint vobis facite, secundum opera eorum nolite facere. Quare hoc? Dicunt enim, & non faciunt. Erat igitur eorum iustitia dicere, & non facere, legem soluere & non adimplere. Hæc autem ad calorum regnum properantibus non sufficiunt. *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides, qui autem occiderit, &c.* Non (inquirit) vobis sufficiunt, ad iustitiam ea quae scribae & Pharisei sibi sufficere non bene cogitabant. Maiora nouis quam antiquis præcepta dantur: illis dicitur ne occidant, istis dicitur ne irascantur: illi ab homicidio, isti ab ira, & odio coërcentur. Sed quid est quod dominus ait, *Qui autem occiderit, reus erit iudicio?* Non enim omnis, qui occidit, reus mortis in iudicio iudicatur: neque verò lex omnes damnat, qui occidunt, quoniam & ipsa multos occidere iubet. Determinandus est igitur locus iste, sicut & cætera, quae breuiter dicta, minus aliquid habere videntur. Dicit enim lex, Quicumque sponte vel per odium, & insidias hominem occiderit, ipse quoque occidatur. Cæteris verò tres ciuitates constituit, ad quas fugiant ne moriantur. Quod quid significet, non est huius loci exponere. Videamus quod sequitur. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* In quo iudicio? In hoc enim quod in ecclesia fit, non tenetur ita. In illo verò districto iudicio, si omnis, qui irascitur damnabitur, aut nulli, aut pauci saluari poterunt. Quis enim tam quietæ mentis est, vt aliquando non irascatur? Determinandum est igitur & istud, vt non de omni ira, sed de instanti, & perseveranti intelligatur, quae iam alio nomine odium vocatur. Ira enim inueterata, odium dicitur. Vnde & bene non præterito, vel futuro, sed instanti tempore vtitur, dicens, *Omnis qui irascitur.* Et hoc quidem manifestum est, quia sic damnatur ille,

tur ille, qui fratrem suum odit, sicut & ille, qui occidit: vterque enim homicida vocatur. Hoc enim Ioannes Apostolus dicit, Omnis, qui odit fratrem suum homicida est: & scitis quod omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. Sic igitur omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo Rhaca, reus erit concilio. Rhaca enim mentis affectum cum indignatione & irratione significat: velut quum irridendo inflatis faucibus aliquem insufflamus. Dicitur quod Rhaca interpretatur vanus. Sed nūquid tam magnū peccatum est dicere Rhaca, id est, aliquem quolibet sono vocis irridere, vt quicumque hoc dixerit, reus in concilio habeatur? Magnum enim peccatum est omnis iniuria. Dicitur ergo, Si quis dixerit fratri suo Rhaca, & eum irridendo qui irratione dignus non est, ad indignationem, & iram pronocauerit, in concilio episcoporum reus, & culpabilis iudicabitur. Sæpe ex parua iniuria magnæ lites concitantur: quæ omnes in illius caput redundant, qui principalis causa earum exitit: secundum illud, *Qui effundit aquas, caput est iugiorum.* Vnde & in lege præcipitur, Si egressus ignis inuenerit spicas, & comprehenderit aceruos frugum, sine stantes fegetes in agris, reddet damnatum, qui ignem fuccenderit. Nam & ipse dominus ait, *Vae illi, per quem scādalum venit.* Si enim de verbo otioso rationem reddidit sumus, quantum magis de iniuriis, & contumeliis? *Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis.* Quid est hoc, o domine? quid est hoc, o magister veritatis? quid enim si hoc dixerit, & poenitentiam egerit? Scimus enim multos sanctorum non solum fatuos, sed hereticos alios dicere non timuisse, eosque de hæresibus accusatos, vitiosque damnasse. Nam & apostolus Paulus scribens ad Galatas, insensatos, & stultos eos vocauit: quod quidem non minoris iniuriæ est, quam si fatuos dixisset. Ait enim, O insensati Galatae, quis vos fascinauit non obedire veritati? Et paulò post, Sic stulti facti estis, vt, quū spiritu cœperitis, nunc carne consummamini. Sic igitur dicamus: Qui superbie spiritu inflatus, non corrigendi gratia, sed inuidiose, & malitiose fratrem suum fatuum vocasti, eumque contra se ad indignationem & odium pronocare non timuerit, tandiu gehennae ignis reus erit, donec poenitentia ductus, eum, quem iniuste commouerat, quolibet modo, quantum in se est, sibi reconciliet. Vt autem ipsum dominum hoc sensisse intellegas, audi quod sequitur. *Si ergo offers minus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, &c.* Ac si dicat, Fratrem tuum fatuum vocasti, iratus est tibi, iustam causam habet aduersum te, eius indignatio tuum peccatum est: non te recipio, vade prius, & reconcilia fratri tuo. Et fortasse ideo has, quas prædiximus, iniurias nominatim dominus posuit, quia tunc temporis magis in vsu habebantur, & aut paruum, aut nullum peccatum esse videbantur. Dedit igitur nobis regulam, nouamque legem constituit, vt nullum peccatum negligamus: quoniam etiam illa quae minima esse putantur, nisi rescata fuerint, animas perdunt & damnant. Neque verò quasi parua negligenda sunt, pro quibus Deus offensus, manera iam ante altare posita recipere dedignatur. Sequitur: *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & index tradat te ministro, & in carcerem mittaris.* Hoc autem tale est ac si diceret,

Audisti quid dixerim. Hæc verba vitæ sunt & salutis, esto igitur consentiens eis. Hic est enim aduersarius tuus. Quis enim sic aduersatur homini, vt sermo diuinus? Vult enim iste occidere: dicit ille, *Nō occides, vult iste mœchari: dicit ille, Non mœchaberis, vult iste furari: dicit ille, Non furaberis.* Et tandem vno sermone penè omnia comprehendens, ait, *Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris.* Esto igitur consentiens huic aduersario tuo. Hoc autem citò, interim dum es in via cum eo, citò enim hæc via finitur: pauca sunt miliaria. Tanta est hæc via, quanta est vita vnusquisque. Quamuis enim aliis longior, aliisque breuior sit, nulli tamen valde proluxa est. Postquam verò via completa fuerit, & vita finita, iam nihil proderit consentire velle. Quid igitur? Accusabit enim te aduersarius tuus, tradet te iudici. Cur non dicis, optime domine, Tradetque te mihi? Tu es enim qui constitutus es à Deo iudex viuorum, & mortuorum. Sed quid sequitur? *Et index tradet te ministro.* O quam iniquo ministro ad cruciandum traditur, qui bono consiliario consentire nō potest! Postea verò quid fiet? *Et in carcerem mittaris.* Carcer iste, infernus est. Qualis minister, talis & carcer. Ille enim est crudelior omnibus, iste formidolosior & horribilior vniuersis, in quo tenebrae nūquam deficiunt, in quo ignis nunquam extinguitur, in quo vermis nunquam moritur. *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrante.* Magnum est hoc debitum, infinita & innumerabilis est pecunia ista, ad cuius nouissimum quadrantem nunquam venitur, qui semper soluitur, nunquam finitur.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euangel. expositio.

Dico autem vobis, quod nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Iustitia dicit omnem virtutem: sicut & cum dicitur, Iustus erat Iob, pius, irreprehensibilis. Horrefce homo animaduertens quanta à nobis repetantur. Deinde docet nos quomodo abundemus, & enumerat virtutes. *Audistis, quod dictum sit priscis, Non occides. Quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio.* Hoc à certo quodam esse dictum non dicit. Si enim dixisset, quod pater meus dixerit priscis, ego autem dico vobis: videri posset diuersam à patre legem ponere. Iterum autem, si dixisset, Ego dixi priscis, ægre acceptus fuisset sermo. Indefinite igitur dixit, *Dictum est antiquis.* quoniam autem vetera nunc antiquata sunt, & ferme abolita, oportet omitti illis, currere ad noua. *Ego autem dico.* Prophetæ dicturi futura dicebāt. Hæc dicit dominus: Christus autem, *Ego dico*, ostendens diuinam substantiam. Illi enim serui erāt, ipse autem filius, omnia, quae sunt patris, in se possidens. Qui irascitur fratri suo temere, ille condemnatur: Si autem quis irascitur ratione iusta motus, & vt alium erudiat, & spiritali zelo, non condemnabitur. Vnde & Paulus verba ira loquutus est ad Elymam magum, & ad pontificem: non temere quidem, sed zelo. Tunc autem temere irascimur, quando propter opes, vel gloriam, *Quicumque vero dixerit fratri suo Rhaca, obnoxius erit concilio.* Rhaca significat idem, quod Tu: vt quum ad aliquem contempnum nobis dicimus, Abi tu. Volēs igitur nos & de

Exod. 20.

& de parnis sollicitos esse, & mutuū venerari, ad-
monet horum. Quidam dicunt thaca Syriace, &
indignarium, & respituum quiddam signare.
Quisquis igitur iniuria affecerit fratrem suum, cō-
tumelia inuadens, obnoxius erit concilio sancto-
rum apostolorum, quando sedebant iudicantes
duodecim tribus Israel. *Quicunque autem dixerit, sul-*
re reus erit gehenna incendio. Multi hoc graue, & du-
rum esse putant, non est autem. Nam qui fratrem
suum ratione, & prudentia priuat: facit que vt à
nulla differat bestia, quomodo nō dignus gehen-
na? Etenim qui scommatis, & contumeliis perse-
quitur, charitatem destruit, qua destructa, simul
omnes tolluntur virtutes: sicut omnes cōseruan-
tur, ea salua. Dissoluit igitur omnes virtutes, qui
contumelia proximum afficit, dum charitatem
dilacerat: & proinde ignis incendio dignus fuerit.
Si obruleris manus tuam ad altare, &c. Cōtēnit Deus
propriam honorem, tantum vt nos diligamus. Si
autem habuerit aliquid contra te frater tuus, ni-
hil aliud appofuit. Sive enim iuste, sive iniuste ha-
beat, reconciliare. Et non dixit, si habes tu contra
illum, sed si habet ille contra te, conare vt ipsum
ad amicitiam reducas. Apponit autem dimitten-
dum donum, vt tibi necessitatem imponat recon-
ciliandi; & tu, si volueris offerre donum, cogaris
reconciliari. Docet etiam interim charitatem esse
sacrificium.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Dico enim vobis: Nisi abundauerit iustitia vestra
plusquam Scribarum & Phariseorum, &c. Illi si-
quidem docent, & nō faciunt: vitam viuentes do-
ctrinā contrariam: vos autem & docere, & facere
deberis, vt verbis facta concordent. Aut etiā aliter
hoc intelliges. Illi quidem peccatorum fines ob-
seruant: vos autem principia quoque obseruare
debetis. Scribas nanque & Phariseos hic recte
operantes, & non transgredientes accipito. Iusti-
tiam vero simpliciter dixit omnem virtutem. Cō-
sidera autem quomodo & per præsētia verba, &
per ea, quæ superius dicta sunt, non calumnetur
legem veterem, sed ipsam potius augeat. Verum, si
illa irreprehensibilis est, cur saluos non facit illos,
qui ipsam seruāt? Vsq̄ue ad Christi quidem aduē-
tū saluos eos faciebat, qui gnauiter ipsam custo-
diebāt: postea verò, quum infantia in virilem iam
profecerit ætatē, & copiosa gratia hominibus da-
ta sit: maximāque proposita sint præmia pro bo-
norum retributione operum (Neque enim am-
plius possessio terræ promittitur, aut bonorum
terrenorum, neque prolis fecunditas, aut longa
vita, seu victoria de inimicis, sed cæli hæreditas,
honorūque cælestiū, & Dei ad optatio, ac frater-
nitas cum vnigenito eius, victoria quoque contra
dæmōnes, & perpetui regni communicatio) meri-
to sane magna exiguntur certamina, ab omnibus
qui huiusmodi præmia forte sunt accepturi: & his
certaminibus supposita sunt Christi præcepta,
qui prædicta promisit præmia: magnitudinē enim
laborum ad magnitudinē opposuit præmiorum.
Audistis quod dicitur est antiquis. Non occides, &c.
Postquam corda ipsorū beatitudinibus præmol-
liuit, & ad virtutem exacuit, maiora deinceps ad-
dir præcepta. Incipit autem ab effectibus, qui na-

*Sine instam-
no miniam
cōtra nos, qui
causam habue-
rit, debemus ei
reconciliari.*

*sed & adhuc
fides quæcū-
que in medi-
tationem requi-
ratur.*

turaliores sunt, puta ira & concupiscentia. Et pri-
mum de ira disserit, deinde etiam de concupiscentia
tractat. Dignū est autem vt inquiramus, qua-
re nō ab eo incoeperit, quod in lege primum erat
positum præceptum. Quia quum illud de diuini-
tate loqueretur, oportebat quidem illud etiam
cōplere, & aliquid de sui ipsius dignitate manife-
ste addere. Nōdum autem tempus erat. Etenim, si
etiam post doctrinam, atque signa, dæmonium di-
cebant eum habere, quū tamen nihil de ipsa ma-
nifeste diceret; quid, obsecro, non dixissent, atque
fecissent, si ante hæc omnia, tale quippiam loqui
tentasset? Cur autem manifeste non dixit se Deum
esse? Quia ex hoc turbandi erant auditores. Si
enim discipuli ipsum cognoscentes, & ab eo quo-
tidie edocti, videntes quoque mirabilia operan-
tem, ac rebus ineffabilibus communicantes, tanta
etiam ab eo accepta virtute, vt & mortuos susci-
tarent, nequam tamen, priusquam spiritus sanctus
adueniret, omnia ferre poterant: quomodo
populus insipiens, tantæque expertis virtutis, po-
terat non turbari, aut nō putare ipsum magis esse
Deo contrarium, cuiusque honorem sibi impuden-
ter vindicare? Ideo sapienter, ac dispensatorio mo-
do, quādoque Deo proprias, & admittibiles actio-
nes operatur, hæcque relinquunt, vt se Deum esse
prædicent: quandoque vero doctrinæ suæ verba
admisceat, quæ suam indicent diuinitatem. Mani-
feste autem & vt plurimum humilia de seipso lo-
quitur, propter auditorum imbecillitatē: sciebat
enim, quōd postmodum sua ipsum manifestarent
opera qualia nullus alius fecerat. Arrogantis enim
est, nec suspitione caret, magna quædam de seipso
dicere. Sed ad propositum redeuntēs, videamus
quomodo legem non soluat, sed compleat potius
tanquam imperfectam. Ait enim; Dicitur est à
legislatore veteribus Hebræis; Non occides, o ho-
mo, alterum tui generis. Quicumque autem occi-
derit, obnoxius erit condemnationi, vt pœnam
cædi conuenientem luat. Ego autem dico vobis,
quōd omnis, qui irascitur fratri suo incaustum, nec
congruo tempore: hæc enim indicat dictio
(quam nos, temere, verimus) obnoxius erit con-
demnationi. Addens autem temere, non omni-
modam abstulit iram, sed in tempestiuam tantum
abiecit: quæ enim opportuna est, vtilis est. Dicitur
autem ira opportuna, quæ sumitur aduersus eos,
qui contra Dei præcepta viuunt: quando non ad
vindictam nos, sed ad vtilitatem eorum, qui
male viuunt, ex dilectione, & amore fraterno ira-
scimur, cum congrua honestate. Irascimini enim,
inquit, & nolite peccare, hoc est, ne in irascendo
erretis, ira male vtentes. Nos quoque fratres inter
nos inuicē vocauit, vt pote eundē habētes Deum,
eundēque primū parentem, eandem naturā, &
eandem fidem, eadem præcepta, & eadē promissa
præmiorum. Vide autem quid addiderit. Radicem
sane cædis incidit: qui enim ita nō irascitur, nun-
quam ad cædem perueniet: sicut neque is, qui ra-
dicem amputat, ramum vnquam germinare sinet.
† *In libro Exodi dicitur: Non occides: & post multa, Si
quis aliquem percusserit, morte moriatur, &c.*
† *Quicumque autem dixerit fratri suo racha, & reus erit
concilio.* Superius quidem eum, qui leuiter irasce-
batur, condemnauit: hic autem eum, qui ad verba
vsque procedit. R. hæc autē vox est Hebraica, idē
significās quod, Tu. Quia enim irascitur quisquam
in alterum, ex nomine ipsum nolens appellare, quasi

Exod. 10.

Ioan. 7. 4.

Ioan. 16.

Exod. 10.

Psal. 4.

quasi nomine indignum, loco nominis ponit, Tu,
in signum iræ, & abominationis. Hūc autem con-
demnauit, veluti communem naturā abominan-
tem: & seniorum populi cōcilio reum ipsum con-
stituit, vt ab eis obiurgetur.
† *Vide quā miserum est, in aliena versari lingua: nam
a racha spuit, sit rā rec, quod vacuum significat, vel
temporalibus rebus, vel intellectu. vnde 2. Reg. 6. וַיִּרְרָה
hachem, habemus translatum, scurra. Sanctus vero Pa-
ginius translulit fatuum. וַיִּרְרָה Gehemom ad verbum
sonat Vallis hinom. Nam erat locus prope Hierusalem
in prædio cuiuspiam, qui Hinom dicebatur, in quo pri-
mum Israelitæ filios suos viuos cremabant idolo Moloch.
De quo Iere. 7. & 4. Reg. 23. vbi dicitur, Iosias locū hunc
contaminasse proiciendo in eum cadauera fetida, & alias
quasque immunditias, & huic vsui deinceps deputa-
tus est.*
Quicumque vero dixerit, Fatue, &c. Hunc magis
condemnauit, vt pote auferentem à fratre men-
tem, qua ab irrationalibus distamus: vel potius
tanquam iniuriosum contra fidem. Si enim fide-
lis frater fatuus est, vt ille dicit, fatua est fides eius.
Hic autem primum manifestatur nomen gehennæ
ignis. Hanc vero gehennam vocari dicit quid-
dam, quasi semper γεένωσθαι id est, generantem
ignem. Alij vero Hebraicum nomen dicūt, huius-
modi supplicium significans. Si igitur has, quæ à
nobis leues iudicantur, iniurias ita puniuit, qua
condemnatione digni sumus, qui graues contra
fratres incessanter effundimus? Eas itaque, quæ
leues videntur, propter graues puniuit, vt illas
timendas iudicantes, ducamus has formidabilio-

res. Tum etiam, quia iratis non magnæ solum ini-
uriæ sed & paræ frequenter ad cædes prouo-
cant, iram ad scintillæ modum accedentes. *Si
ergo obtuleris manus tuam ad altare, &c.* Omnia,
quæ superius dixit, & quæ nunc dicit, quæ-
que postea diciturus est, de dilectione sunt, quam
frequenter ponit, ac diuersimode laudat, sicut in
progressu sæpius inueniemus. Quum enim esset
Deus, nostri amore homo factus est, omniaque
passus, vt & nos Deum ac nos inuicem amemus
& per dilectionem nobis mutuō colligamur,
vnumque corpus efficeremur, caput habentes
Christum. Ideoque pugnæ neruos præcidens, quæ
dilectionem corrumpunt, aufert. Considera ergo
amoris erga homines magnitudinē. Despiciat ergo
honorem, qui sibi exhibetur præ amore erga fratrem,
tantum non dicens; Auferatur seruitus mea, vt tu
fratri reconcilieris: Nam sacrificium etiam est, er-
ga fratrem reconciliatio: neque illam absque hac
suscipit. Restat igitur, vt, siue laudes Deo reddas,
siue orationē (si quidem etiam hæc sacrificia sunt)
siue aliud quodcunque, ne proferas illa, fratri tuo
irreconciliatus, sciens quōd nihil horum sit susce-
pturus, nisi prius reconcilieris. Ferrū autem in-
differenter sermo, & ad eum qui affectus est iniu-
ria, & ad eum, qui iniuriam irrogauit, Et si quidem
male passus es, iniuriam illi remitte, & paties esto:
quōd si iniuriam irrogasti, medere iniuriæ, nihil-
que relinquant eorum, quæ ad reconciliationem
faciunt. Docuit igitur, quōd, cuius sacrificiū pro-
pter inimicitiam non suscipitur, huius quōque vi-
ta omnis Deo est abominabilis.

DOMINICA VI. POST
PENTECOSTEN.

M A R C. 8.

Millo tempore: Cum turba multa esset cum Iesu, nec haberet quod
a Materiam miraculi præmittit. b Scilicet suis.
manducarent, conuocatis c discipulis ait illis: Misereor super tur-
bam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod mandu-
c. Ideo. d Iudæi de prope lege & prophetis edocti, gentes de longe veniunt ad Christum: nullis doctoribus de eius
fide præmonitæ.
cent: & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via. d Quidam
enim ex eis de longè venerunt. Et responderunt ei discipuli sui: vnde istos quis
poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogabat eos: Quot panes ha-
betis? Qui dixerunt: Septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et
e Hieron. septem dona spiritus sancti. f Ostendit quantum gaudeat de salute nostra. Et nos docet gratias agere de carnali & spirituali
refectione. g Sacramenta aperuit. h Quia spirituales scientiam tradidit eis, & per eos aliis.
accipiens e septem panes f gratias agens, g fregit, & h dabat discipulis suis, vt
i Libros noui testamenti.
apponerent: & apposuerunt turbæ: & habebant i pisciculos paucos: & ipsos be-
nedixit, & iussit apponi. Et k manducauerunt & l saturati sunt, & m fustulerunt
quod

e Hieron. septem dona spiritus sancti.

f Ostendit quantum gaudeat de salute nostra.

g Sacramenta aperuit.

h Quia spirituales scientiam tradidit eis, & per eos aliis.

i Libros noui testamenti.

k Attente audiendo.

l Edent pauperes & saturabuntur.

m Plene persiciendo.

n Mysticus intellectus.

o Primas ecclesias.

quod n̄ superauerat de fragmentis septem o sportas. Erant autem qui manducauerant quasi p̄ quatuor millia & dimisit eos.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euangelium.

MISEREROR super tur. Quia verus homo miseretur & cōpatiur affectu humane fragilitatis. Quod de septē panibus & paucis pisciculis quatuor millia hominum satiavit, diuinæ potentie opus est, contra Euthycetis errorē. *Triduo sustinent.* Quare triduo sustinerent Matthæus dicit sic: Et ascendens in montem sedebat ibi, & accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos. Turba triduo dominum sustinet propter sanationem infirmorum suorum, cum electi quique fide sanctæ trinitatis lucidi, domino pro suis suorumque peccatis, animæ peccatis, scilicet languoribus instanter supplicent. Item Turba multa triduo dominum sustinet, cum multitudo fidelium peccata sua per pœnitentiam declinans ad dominum se in opere in locutione & cogitatione conuertit. Bed. Mystice. Hoc miraculo designatur, quod viam præsentis seculi, aliter incolumes transire nequimus, nisi alimento verbi sui Christus nos reficiat. Hoc verò typicè inter hanc refectiōnem, & illam quinque panum & duorum piscium distat, quod ibi litera ve. te. spiritali gratia plenè designatur: hic noui testamenti veritas & gratia ministranda monstratur. Vtraque autem refectio in monte celebrata est, vt aliorum euangelistarum narratio declarat: quia vtraque scriptura rectè intellecta prædicat altitudinem cælestiū præceptorum & præmiorum, & altitudinem Christi qui est mons in vertice montium. Ipse enim ædificatam super se ciuitatem, id est, ecclesiam in alta bonorum operum extollit, & cunctis manifestat. Ipse ab infimis delectationibus abstractam pane cæli reficit, atque ad appetitum supernæ suauitatis cibi spiritualis dato pignore accendit. *Si di. eos.* quia cōuersi peccatores in præsentis vitæ via deficiunt, si in sua conscientia sine doctrinæ pabulis dimittantur. *De longè. Mora.* Qui nihil carnalis corruptionis expertus, ad seruitutem Dei festinat, de longinquo non venit, qui etiam nulla impudicitia, nullis flagitiis inquinatus, solum aperiendum expertus, nec iste de longinquo. Alij post multa flagitia veniunt: & ideo de longinquo. *Septem.* Bed. Mysterium est noui testamenti, in quo septiformis spiritus gratia plenius creditur & datur. Nec sunt panes hordeacei, sicut illi quinque, de quibus quinque millia hominum satiata sunt, ne sicut in lege, vitalis animæ alimentum corporalibus sacramentis tegetur. Hordei enim medulla tenacissima tegitur palea. Hierony. Septem panes, septem dona spiritus sancti. Quatuor millia, annus noui testamenti: cum quatuor temporibus. Septem sportæ: septem primæ ecclesie. Fragmenta panum mystici intellectus primæ septimanæ sunt. Pisciculi benedicti: libri noui testamenti: quomodo piscis assi partem resurgens postulat, & piscem superpositum prunis discipuli

in captura piscium porrigit. *Super ter. Bed.* In refectiōne quinque panum turba supra fœnum discubuit: quæ autem septem panibus reficienda est, super terram discumbere præcipitur: quia per legem carnis desiderium calcare iubemur quæ est fœnum. Omnis caro fœnū. In nouo autem testamento ipsam quoque & facultates temporales relinquere iubemur. Vel quia mons in quo fit refectio, Christi altitudinem significat: ibi supra fœnum, hic supra terram reficitur: quia Christi celsitudo ibi propter carnales homines & Hierusalem terrenam carnali spe & desiderio regitur: hic autem remota omni cupiditate carnali conuiuias noui testamenti spei permanentis firmamentum tanquam ipsius montis soliditas nullo fœno interposito cōtinet. *Piscium.* Bed. Sanctos illius temporis, per quos eadem condita est scriptura: vel quorum ipsa scriptura: fidem, vitam & passiones continet, qui de fluctibus seculi crepti, & diuina benedictione consecrati refectiōnem nobis, ne in huius mudi excursu deficiamus vitæ suæ & mortis suæ exemplo, præbuere. *Manducauerunt.* Bed. Sunt multi qui quamuis omnia sua relinquere, & altiora huius mundi nequeant implere, tamen esurientes & sitientes iustitiam satrantur, cum audientes mandata Dei ad vitā perueniunt æternam. *Quod su.* Bed. Altiora præcepta vel exhortamenta, & consilia, quæ generalis fidelium multitudo nequit attingere sicut hic: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ ha. &c. *Septem spor.* Septem sportæ, spiritus sancti gratia septiformi repleti. Fiunt enim sportæ de iunco, & palmarum foliis. Iuncus nascitur super aquas, palma victorem coronat. Sancti quoque ne ab humore æternitatis arescant, in ipso vitæ fonte se collocant, & æternæ retributionis palmam expectant.

CATENA AVREA
in idem Euangelium.

IN diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, conuocatis discipulis, ait illis, Misereor super turbam, &c. Theoph. Postquam dominus superius miraculum de multiplicatione panum perpetrasset, nunc iterum occasione habita congruenti adducit simile miraculum operari. vnde dicitur, *In die ille cum tur. &c.* Non enim semper circa alimenta miracula faciebat, ne propter cibum, ipsum sequerentur. Et nunc igitur hoc miraculum non fecisset, nisi quia videbat turbis periculum imminere: vnde sequitur, *Et si di. eos, &c.* Quidam enim, &c. Bed. Quare triduo sustinent de longè venientes? Matth. plenius dicit sic, Et ascendens in montem sedebat, & accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes multos infirmos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos. Theoph. Discipuli adhuc non intelligebat, nec virtuti eius propter priora miracula credebant: vnde sequitur, *Et respon. ei disc. &c.* Ipse autem dominus non eos vituperat: ex hoc instruens nos quod non debemus ignorantibus & non intelligentibus grauiter irasci, sed eorum ignorantia

re compati: vnde sequitur, *Et inter eos, Quot panes ha. Qui dixerunt, septem.* Rem. super Mar. Non ideo interrogauit, quia ignoret quod haberent: sed vt dum illi responderet septem, quo pauciores essent, eo magis miraculum diffamaretur, & notius fieret. Sequitur, *Et præ. tur. disc. super ter.* In superioribus refectiōne supra fœnum discubuisse dicitur: hic verò super terram. Sequitur, *Et ac. sep. pa. gra. agens fre.* In eo quod gratias egit, nobis reliquit exemplum, vt de omnibus donis nobis cælitus collatis illi gratias referamus. Et notandum quia dominus panes non dedit turbæ, sed discipulis: discipuli autem dederunt turbis: sequitur enim, *Et da. disc. &c.* Non solum panes, sed & discipulos benedicens iussit apponere. Sequitur enim, *Et habebant pisciculos pau. &c.* Bed. In hac ergo lectione consideranda est in vno eodemque redemptore nostro distincta operatio diuinitatis & humanitatis: atque Euthycetis error, qui vnam tantam in Christo operationem dogmatizare præsumit, & procul à Christianis finibus expellendus. Quis enim non videat hoc quod super turbam miseretur dominus, affectum esse & cōpassionem humane fragilitatis? Quod autem septem panibus & pisciculis paucis quatuor millia hominum satiavit, diuinæ opus est virtutis. Sequitur, *Et su. quod su. &c.* Theoph. Turbæ comedentes & saturatæ nō secum tollunt panum reliquias, sed ipsas discipuli sustulerunt, sicut & superius cophinos. In quo secundum historiam dicimus, quoniam oportet nos his quæ sufficere esse contentos, & non quærere vltra. Deinde numerus manducantium describitur, cum dicitur, *Erant autem quimam. quasi quatuor millia, &c.* Vbi cōsiderandum est quod Christus neminem ieiunium dimittit, omnes enim vult sua gratia enutrire. Bed. Hoc verò typicè inter hanc refectiōnem, & illam quinque panum & duorum piscium distat, quod ibi litera ver. resta. spiritali gratia plena significata est, hic autem veritas & gratia noui test. fidelibus ministranda monstrata est. Turba autem triduo dominum sustinet propter sanationem infirmorum, vt Matth. narrat. cum electi in fide sanctæ trinitatis pro peccatis perseveranti instantia supplicent. Vel quia ad dominum se opere, locutione atque cogitatione conuertunt. Theoph. Vel per eos qui per triduum expectant, signat baptizatos. Baptismus enim illuminatio dicitur, & trina submersione perficitur. Gregor. .i. mot. Non vult autem eos ieiunos dimittere, ne deficiant in via: oportet enim quod in prædicatione verbum consolationis accipiant, ne à veritatis pabulo ieiuni remanentes in huius vitæ labore succumbant. Ambros. super Luc. Bonus quidem dominus studia exigit, vires ministrat, non vult ieiunos dimittere ne deficiant in via, hoc est vel in istius cursu vite, vel antequam ad caput vite perueniant, scilicet ad patrem, & intelligant quod ex patre Christus est: ne forte cum acceperint quod natus ex virgine est, incipiant non Dei virtutem, sed hominis æstimare. Diuidit ergo escas dominus Iesus, & ille quidem vult dare omnibus, negat nemini, dispensator est omnium: sed cum ille panes frangat vt det discipulis, si tu manus tuas non extendas vt accipias tibi escas, deficiet in via, nec poteris in eum culpam referre qui miseretur & diuidit. Bed. Qui verò post carnis flagitia, post furta, & violentias, & homicidia ad pœnitentiam redeunt, ad

dominum de longinquo veniunt. Quam enim quisque plus in prauo opere errauit tantò ab omnipotente Deo longius recessit. Credentes de genibus de longè venerunt ad Christum, Iudæi verò de propè, qui legis & prophetarum erant literis edocti ex illo. Suprà autem in refectiōne quinque panum turbæ super fœnum vnde discumbebat, hic autem super terram: quia per scripturam legis desideria carnis comprimere iubentur. In no. autem test. ipsam quoque terram, ac facultates temporales relinquere præcipimur. Theoph. Septem autem panes sunt spirituales sermōnes, nam septenarius numerus spiritus sancti significatiuus est, qui perficit omnino: in septenario enim numero dierum, nostra vita perficitur. Hierony. Vel septem panes dona sunt spiritus sancti, fragmenta panum mystici intellectus sunt huius septimanæ. Beda. Quod enim dominus panes fregit, apertionem significat sacramentorum: quod gratias egit, ostendit quantum de salute humani generis congaudeat: quod panes discipulis dedit vt turbæ apponerent, significat quia spiritualis dona scientiæ tribuit apostolis, & per eorum ministerium voluit ecclesiæ suæ vitæ cibaria distribui. Hieron. Pisciculi benedicti libri sunt noui test. quoniam piscis assi partem dominus resurgens postulat: vel in pisciculis sanctos accepimus, quorum scriptura no. test. fidem, vitam, & passiones continet, qui è turbulentis huius seculi fluctibus erepti, refectiōnem nobis internam exemplo suo præbuerunt. Bed. Quod autem turbis saturatis supererat, apostoli tollunt: quia altiora perfectionis præcepta, quæ turba nequit attingere, ad illos pertinent qui generalem populi Dei conuersionem transcendant: & tamen turba saturata esse memoratur, quia etsi sua relinquere nequeant neque explere quod de virginibus dicitur, tamen audiendo mandata legis Dei, ad vitam perueniunt æternam. Hierony. Septem autem sportæ, septem ecclesie. Quatuor millia, annus est no. test. cum quatuor temporibus. Bene etiam quatuor millia sunt, vt in ipso numero doceret euangelicis se pastos esse cibariis. Theoph. Vel quatuor millia sunt, id est, quatuor virtutibus perfecti: & propter hoc velati fortiores plura comedentes, pauciora reliquerunt. In isto enim miraculo septem sportæ remanent, in miraculo autem quinque panum duodecim cophini: quia quinque millia erant, id est, quinque sensibus seruientes, & propter hoc non poterunt comedere, sed paucis contenti multæ superabundant reliquiarum fragmentorum.

S. HIERONYMI PRESBYTERI in idem Euang. expositio.

IN diebus illis iterum cum turba, &c. Vnde cum virtute septē panes quatuor ieiunis millibus franguntur, & parui pisciculi benedicti, & de fragmentis septem sportæ plenæ sustolluntur. Septem panes dona sunt septem spiritus sancti. Quatuor millia annus est noui testamenti cum quatuor temporibus. Septem sportæ primæ septem ecclesie. Fragmenta panum mystici intellectus primæ septimanæ sunt. Pisciculi benedicti libri sunt noui testamenti: quoniam piscis assi partem Dominus resurgens postulat & piscem superpositum primis discipulis in captura piscium porrigit.

Bibl. Hom. tom. 3. K k S. I O.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantinop. in idem
Euang. Homilia.

Homil. 8. in
Marc.
Non est Chry-
sostomi, sed po-
tius Latini ali-
cuius.
Homilia hac
desideratur.

Joan. 6.

Matth. 20.

Intelligit for-
te Episcopum
nam priores
partes Episco-
po cedebantur,
reliqua perso-
nibus pres-
byteris, ut est
apud Clemen-
tem.

In diebus illis, cum turba multa esset cum Iesu, nec ha-
beret quod manducaret, &c. In superiori parte le-
gimus, quonia dominus pauerit de quinque pa-
nibus quinque millia hominum. Et de reliquiis
lenati sunt duodecim cophini fragmentorum. In
illa parabola, quicquid visum fuerat, illo tempore
disputauimus. Hec vero historia, quae nunc le-
cta est, & alia est, & ipsa est. Ex parte enim similis
est, & ex parte dissimilis. In illa historia legimus,
quod, qui pasti sunt, pasti sunt in deserto; in ista
vero legimus, quod, qui pasti sunt, in monte pa-
sti sunt. Primum volo dicere, quid sit dissimile.
Debemus enim scire venas ipsas, carnesque scri-
pturarum, ut, cum intellexerimus ipsam scriptu-
ram, postea sensum videre possimus. Ibi legimus,
quia quinque millia fuerunt, qui pasti sunt, hic ve-
ro legimus, quod quatuor millia fuerunt. Ibi legi-
mus, quod quinque panes fuerint: hic legimus,
quod septem panes fuerint. Ibi legimus secun-
dum euangelium Ioannis, quod quinque panes
hordeacei fuerint: hic vero legimus, quod isti pa-
nes septem frumentarii sunt, videtis ne differen-
tiam, videtis, quia ipsum est, & non ipsum est. Non
debemus igitur scripturas negligenter legere, hoc
solum est dissimile, nihil est aliud. Videamus quid
scriptura dicat: Ibi legimus, quonia populus, qui
pascitur, vna die tantum fuit cum Iesu: & pascun-
tur, non ad meridiem, sed ad vespeream, declinan-
te sole. Isti vero, hoc est, quatuor millia, qui septem
panibus pascuntur frumentitiis: quid dicit de il-
lis ipse Iesus, non Apostoli, sicut in superiori? Ibi
enim Apostoli dicunt: Ecce die tota expectant te:
hic vero ipse saluator loquitur: *Ecce iam triduo sus-
tinuit me.* Vide quae sit differentia inter vnum diem,
& tres, Ibi ab Apostolis dominus rogatur, ut pas-
cat: hic apostolos commonet dominus, ut pascat.
Hic quid dicit: *Si dimisero eos ieiunos in domum suam,
deficient.* Digni erant sollicitudine domini, qui tri-
bus diebus expectauerant dominum. Deinde vi-
deamus & alia. Quinque millia hominum quin-
que panes comedunt: & de quinque panum reli-
quiis implentur duodecim cophini. Hic quatuor
millia hominum: minor quidem est numerus, Ibi
enim quinque millia, hic quatuor. Quatuor mil-
lia ergo hominum comedunt septem panes: mi-
nor scilicet numerus plus comedit. Multi enim
sunt vocati, pauci vero electi. Videte quid dicat:
Quatuor millia hominum comedunt septem panes:
de quinque panibus implentur duodecim
cophini. De septem panibus implentur septem
sportes: de minori numero minus remanet, de ma-
iori numero plus remanet. Isti enim quatuor mil-
lia, minor quidem in numero: ceterum maior in
fide. Quia maior in fide, plus comedit: & quia
plus comedit, minus ei remanet. Vtinam & nos
panes frumentitios de scripturis plus comedere
possimus, & minus nobis remaneat in scientia.
Multae sunt, quae dicantur. Ceterum, quia in prioribus
parabola iam explicata sunt, tantum volumus
differentiam parabolarum dicere. Etenim sensus
in prioribus dictus est. Sequamur autem vestigia san-
cti presbyteri. Et quoniam ipse de principio Psal-
mi plenius disputauit, nos reliqua percurramus:

praestante domino, qui vivit, & regnat in secula
seculorum, Amen.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in superius Euang.
Homilia.

Alitudinem diuinitatis suae, & misericordiam
humanitatis multis & variis modis in scri-
pturis sanctis dominus noster Iesus Christus
ostendit, quemadmodum solet in mysteriis, & sa-
cramentis, ut & petentes accipiant, & quarentes
inueniant, & pulsantibus aperitur. Omnia enim
quae in hoc mundo sub fragilitate nostra exhibuit
miracula, nobis proficiunt. Non utique sine cau-
sa faciebat ea dominus, vel quasi frustra, & ina-
niter. Verbum Dei est Christus, qui non solum
sonis, sed etiam factis loquitur hominibus. Hoc
enim etiam, quod hodie de sancto Euangelio le-
ctum est, quaerit intellectorem, & cum fuerit in-
tellectum, spirituale facit gaudium. Et in hac le-
ctione simul consideranda est in vno, eodemque
redemptore nostro disiecta operatio diuinitatis,
& humanitatis, atque omnimodis detestandus
error Eutychetis, qui vnam tantum in Christo
dogmatizare praesumit operationem. In alterutra
enim parte vel qui solum hominem fuisse dixerit,
gloriam negabit conditoris, vel qui solum Deum,
negabit misericordiam redemptoris. Nempe quod
super turbam miseretur dominus, ne vel inedia,
vel longioris viae deficiat labore, nouerimus af-
fectum esse, atque compassionem humanae fragi-
litate. Quod autem de septem panibus, & pau-
cis piscibus satiauit quatuor millia hominum, cre-
dimus diuinae opus esse virtutis. Attendat ergo
sanctitas vestra, quia hoc nobis propositum est,
quod cum vestra charitate tractemus, quid sibi
velit huius rei tantum mysterium, quod eo mo-
do se Deum discipulis demonstrasse sancta testa-
tur scriptura, quomodo Euangelium narrat. Ait
enim Euangelista in hodierna lectione, *Cum milia
turba esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent,
conuocatis discipulis ait illis, Misereor turbam hanc.* Sed
requiramus quod ait superius. In illis diebus cum
turba multa esset, superius enim accesserunt Iu-
dae ad Saluatorem, accusantes discipulos eius, et
quod non lotis manibus manducaret. Quos do-
minus redarguit, quia quae de corde mala proce-
dunt, ea potius hominem coinquinarent. Et reli-
ctis illis, venit in sinibus gentium, ubi mulier Cha-
nanæ, quae est mater gentilium, pro filia sua, id
est, Ecclesia dominum deprecatur. Quae tandiu
postulauit, donec acciperet quod petebat. Post
haec iterum curauit mutum & surdum. Ergo in
his diebus cum multitudo populi concurrisset,
nec haberet quod manducaret, Turbas enim
hic omnes gentis significare creaturas intelli-
mus, pro quibus ipse dominus misericordia com-
mouetur, quod non haberent, quod manduca-
rent. Hic spiritualiter debemus intelligere, quod
ideo non habebant, quod manducarent, quia
gentes legem non habebant, id est, quinque li-
bros Moysi, non Prophetas, non praedicationem
sancti Ioannis, quia gentes non per legem, sed
per fidem venerunt ad redemptorem. Ideo triduo
perseuerant, hoc est, in nativitate, in passione, in
resurrectione domini, sive in patre, & in filio, &
in spiritu

Sermo 103.
de temp.

Ab hic post 5.
Aug. in mo-
tem suam he
refin. inter-
duxi.

Mar. 7.

Ibidem
Mar. 8.

in spiritu sancto. Perseuerate enim permanere
est in confessione, sicut ipse dominus ait, *Qui autem
perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.*
Dicit ergo dominus, Non habent quod mandu-
cent. Quia legem non habent, & dimittere eos
ieiunos nolo, ne deficient in via: ut qui per fidem
Christi crediderunt, per fidem Christi saluetur.
Quidam autem ex his de longe venerunt. Longe
enim erant gentes à Deo, errando per idola. Et
modò omnis qui peccat, longe est à Deo. Dicunt
discipuli eius: Vnde istos quis poterit saturare
panibus in solitudine? Adhuc Apostolos tenebat
incredulitas, donec mysteria reuelarentur, nec re-
cordabantur quod fecerat de quinque panibus,
& duobus piscibus. *Et interrogauit eos Iesus, quot
panes haberent. Qui dixerunt, septem. Et praecipit turba
ut discumberent super terram. Et accipiens panes gra-
tias egit, & dedit discipulis suis, ut apponerent. Et pisces
similiter benedixit, & posuit ante illos. Et manducauerunt
& saturati sunt, & susulerunt septem sportas plenas.*
*Erant autem qui manducauerunt quasi quatuor millia
extra mulieres & infantes.* Et virtutes quidem do-
mini manifestissimè credimus esse factas in praesenti,
sed quid lateat in mysterio, ipsius gratia do-
nante requiramus. In superiori enim lectione de
quinque panibus, & duobus piscibus quinque
milia hominum satiauit: hic septem panibus satu-
rauit quatuor millia hominum: Ibi discipuli sug-
gerunt domino dicentes, *Locus desertus est, &
hora praeteriit, dimitte turbas ut euntes in castel-
la emant sibi escas.* Hic penitus tacent discipuli,
sed ipse dominus pro eis sollicitus est. Videamus
quare tacent. Quia necdum missi fuerant praedi-
care gentibus, sed potius ad ones perditas domus
Israël. Prior ergo illa parabola pertinet ad Iu-
daeos, ista vero ad gentes. Ibi quinque panes fue-
runt, hoc est quinque libri Moysi. Hic vero septem
panes, qui sunt septiformis spiritus dona, sicut ait
sanctus Esaias Propheta, Spiritus sapientiae, & in-
tellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus
scientiae, & pietatis, & replebit eum spiritus ti-
moris domini. Ibi duodecim cophini pleni spi-
ritu sancto, hic septem Ecclesiae sive septem can-
delabra aurea. Ibi duo pisces, qui sunt duo testa-
menta, sive vnus liber omnium prophetarum, vel
sancti Ioannis praedicatoris: hic indefinitus nume-
rus ponitur, quae sunt dona gratiarum, sicut ait
Apostolus, Alij per spiritum datur sermo sapien-
tiae, alij sermo scientiae, alij prophetia, alij genera-
linguarum, alij interpretatio sermonum, omnia
vero haec operatur vnus, atque idem spiritus. Ibi
super saenum recumbunt, & hic super terram.
Vtrinque vna conuersatio, vna gratia, vna virtus,
vna deitas. Ibi super saenum discumbunt, hoc est,
mottificata opera carnis: quia, Omnis caro saenum
ait Propheta. Hic super terram discumbunt, id est,
opera terrena conculcant. Ibi quinque millia re-
fecti, qui numerus pertinet ad Iudaeos. Nam post
ascensionem domini loquente sancto Petro, quin-
que millia sunt baptizati. Hic autem quatuor mil-
lia, hoc est, de tota terra omnes gentes à quatuor
cardinibus caeli, de septiformi sancti spiritus
gratia esse repletas in vitam aeternam. Et ideo, di-
lectissimi, nos, qui non per legem, sed per fidem
credimus in domino nostro Iesu Christo, qui non
ex operibus, sed ipsius gratia sumus redempti,
qui non ex quinque panibus, id est, ex quinque
libris Moysi, sed ex septiformi gratia spiritus

sancti sumus repleti, sicut beatus Esaias prophe-
tauerat dicens, Spiritus sapientiae & intellectus,
spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiae
& pietatis, & replebit illum spiritus timoris do-
mini. In hac ergo septiformi spiritus sancti gra-
tia maneamus, in qua vocati sumus, repleti do-
no spiritus sancti, per dominum nostrum Iesum
Christum, qui vivit, & regnat in vnitrate eius-
dem spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum,
Amen.

VICTORIS ANTIO-
cheni eiusdem Euang. expositio.

Vt dominus, iam ante, quo hac via & ratione
populum ad fidem alliceret, escas multipli-
cauerat; ita nunc denuò idem signum instaurat:
vtrouique commoda occasione, quae se offerebat,
ad hoc vsus. Ea autem praesenti loco erat, inuicta
plebis, quae cum sequebatur, perseuerantia. Nam
triduo ut hic scribitur, illum iam sustinuerant.
Etenim, cum panes non haberent, neque com-
modè in deserto habere possent citra detrimenti
cuiuspiam periculum, impransè dimitti non po-
terant. Quod si eiusmodi necessitas non vrsisset,
seruator vtrique consuetam miraculorum virtu-
tem hic non ostendisset: siquidem turbæ non se-
ctabantur illum propter corporalem annonam:
sed propter spiritalem escam, & si interim ex to-
to numero non deessent, qui huc quoque scopum
praefixum haberent; notum est enim illud Chri-
sti: *Quaeritis me, non quia vidistis signa, sed quia
manducauistis ex panibus, & saturati estis.* Quos
proinde ad maioris momenti res perquirendas
exhortatur: *nempe ad fidem in ipsum: Nam ex
vna hac non tempoream, sed sempiternam vi-
tam, & vtilitatem haurire licebat.* Facta namque
inter temporalem & mysticum cibum compara-
tione, & ad hunc magis, quam ad illum inqui-
rendum impellens: *Operamini, inquit, non
cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam aeter-
nam. Vnde illos quis poterit hic saturare panibus? Apo-
stoli miraculum, quod fidei conciliandae causa
Dominus in panis multiplicatione denuò repe-
tere constitutum habebat, non intelligentes, Vnde,
aiebant, illos quis poterit hic saturare panibus in soli-
tudine? Etenim humanae rationis iudicium con-
sulescentes, rem illam fieri omnino non posse existi-
mabant. Et interrogauit eos, quot panes habetis? Non
ignarus, quid in parato erat, interrogat: verum
quod hac ratione discipulorum animos in virtus
suae considerationem exciter. Et praecipit turba di-
scumbere. Tanta potentiae Christi vis & prompti-
tudo erat, ut audito tantum panum numero, mul-
titudinem statim ad epulandum accumbere in-
ferret, certus, apparatus illum, tametsi exiguum,
in omnes abundè futurum satis. Et accipiens septem
panes gratias agens fregit. Quasi ceterorum homi-
num more, virtutem & energiam circa id, quod
propositum erat, à Deo accipiat, gratias illi agit,
cum tamen eiusmodi vim non aliunde, ut sancti
viri solent; sed à seipso peteret; huc enim ea Euā-
gelistae Lucae oratio spectat: *Virtus de illo exibat,
& sanabat omnes. Et dabat discipulis, ut apponerent.*
Ut alibi semper; ita hic quoque Dominus deco-
rum seruat. Veitur namque discipulorum opera
ad ministerium: Quandoquidem aliis ministra-
Bibl. Hom. tom. 3. K k 2 re,*

Esai. 11.

Joan. 6.

Joan. 6.

re, secundum discipularum rationem Apostolis ex instituto incumbere. Sed & paucos illos pisciculos quoque, quos habebant, benedixit, & apponi iussit. *Et manducaverunt, & saturati sunt.* Omni ex parte miraculum fit manifestum: Primum quidem ex eorum saturitate, qui epulari fuerat: mox vero ex escarum copia, quae superfluerant: Postremo autem ex eorum multitudine, qui ad saturitatem usque manducaverant. Ceterum hactenus tantum benefactoris munere uti sunt conuivae, quatenus necessitas postulabat. Nam etsi magna reliquiarum vis superfuisset, nihil tamen inde seculum asportarunt. Admonemur autem exemplo hoc per commode, rerum usum ex necessitate spectandum, & merendum esse: nihil autem unquam, gratiori necessitate seclusa, propter habendi studium subducendum.

BEDÆ VENERABILIS

presbyteri in superioribus Euang. expositio.

*Ex comment.
in Marcum.*

In illis diebus iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis ait illis: *Misereor super turbam, &c.* Et in hac lectione consideranda est in vno, eodemque redemptore nostro distincta operatio diuinitatis, & humanitatis: atque error Eutychetis, qui vnam tantum in Christo operationem dogmatizate praesumpsit, procul à Christianis finibus expellendus. Quis enim non videat hoc, quod super turbam miseretur dominus, ne vel inedia, vel viae longioris labore deficiat, affectum esse, & compassionem humanam fragilitatis? Quod vero de septem panibus, & pisciculis paucis, quatuor hominum millia saturauit, diuinae opus esse virtutis? Mystice autem hoc miraculo designatur, quod viam seculi praesentis aliter incolentes transire nequimus, nisi nos gratia redemptoris nostri alimento verbi sui reficiat. Hoc vero typice inter hanc refectioem, & illam quinque panum, ac duorum piscium distat, quod ibi littera veteris instrumenti spiritali gratia plena esse signata est, hic autem noui veritas, ac gratia testamenti fidelibus ministranda monstrata est. Sane vtraque refectio in monte celebrata est, ut aliorum euangelistarum narratio declarat: quia vtriusque scriptura testamenti recte intellecta altitudinem nobis caelestium & praecceptorum mandat, & praemiorum: vtraque altitudinem Christi, qui est mons domus domini in vertice montium consona voce praedicat. Qui enim edificatam super se ciuitatem, siue domum domini, id est, ecclesiam in altum honorum extollit operum, & cunctis manifestam genibus exhibet, ipse hanc ab infimis delectationibus abstractam panem caeli reficit, atque ad appetitum supernae suauitatis, dato pignore cibi spiritalis, accendit. *Misereor*, inquit, *super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducarent.* Quare triduo turba dominum sustinuerit, Matthaeus exponit plenius, qui ait: Et ascendens in montem sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbae multae habentes secum, mutos, caecos, claudos, debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos. Turba ergo triduo dominum propter sanationem infirmorum suorum sustinet, cum electi quique fide sanctae trinitatis lucidi domino pro suis, suorumque peccatis, animae videlicet languoribus,

perseueranti instantia supplicant. Item turba triduo dominum sustinet, quando multitudo fidelium peccata, quae perpetravit per poenitentiam declinans, ad dominum se in opere, in locutione, atque in cogitatione conuertit. Quos dimittere ieiunos in domum suam dominus non vult, ne deficiant in via: quia videlicet conuersi peccatores in praesenti viae deficiunt si in sua conscientia sine doctrinae sanctae pabulo dimittantur. Ne ergo lassentur in huius peregrinationis itinere, pascendi sunt sacra admonitione. Valde autem pensanda est pia sententia, quae processit ex ore veritatis, quae dicitur. *Quidam enim ex eis de longe venerunt.* Est enim, qui nihil fraudis, & nihil carnalis corruptionis expertus ad omnipotentis Dei seruitium festinauit. Ille de longinquo non venit, quia per incorruptionem, & innocentiam proximus fuit. Alius nulla impudicitia, nullis flagitijs inquinatus, solum autem coniugium expertus, ad ministerium spirituale conuersus est. Neque iste venit de longinquo, quia, vsus coniunctione concessa, per illicita non errauit. Alij vero post carnis flagitia, alij post falsa testimonia, alij post facta furta, alij post illatas iniurias, & violentias, alij post perpetrata homicidia, ad poenitentiam redeunt, atque ad omnipotentis Dei seruitium conuertuntur. Hi videlicet ad dominum de longinquo veniunt. Quato etenim quisque plus in prauo opere errauit, tato ab omnipotente domino longius recessit. Dentur ergo alimenta eis etiam, qui de longinquo veniunt, quia conuersi peccatoribus doctrinae sanctae cibi praebendi sunt, ut in Deum vires reparent, quas in flagitijs amiserunt. Item Iudaei quicumque in Christo crediderunt, de prope ad illum venerunt, quia legis, & prophetarum erat literis edocti de illo. Credentes vero ex gentibus de longe vtrique venerunt ad Christum, quia nullis paginarum sanctarum monumentis de eius erant fide praemoniti. *Et interrogauit eos. Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem.* Bene septem panes in mysterio noui testamenti ponuntur, in quo septiformis gratia spiritus sancti plenius fidelibus cunctis & credenda reuelatur, & credita datur. Neque hordeacei fuisse produntur sicut illi quinque, de quibus quinq; sunt hominum millia saturata, ne iterum sicut in lege vitale animae alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur. Hordeij etenim medulla tenacissima palea tegitur. *Et praecipit turbae discumbere super terram.* Supra in refectioem quinque panum turba super foenum vitide discumbebat, nunc ubi septem panibus reficienda est, supra terram discumbere praecipitur, quia per scripturam legis carnis desideria calcare, & comprimere iubemur. Omnis enim caro foenum, & omnis gloria eius tanquam flos foeni. In nouo autem testamento ipsam quoque terram, ac facultates temporales derelinquere praecipimur. Vel certe quia mons, in quo turba dominicis panibus reficiebatur, altitudinem (ut supra diximus) redemptoris nostri significat, ibi super foenum, hic super terram reficitur. Ibi enim celsitudo Christi propter carnales homines, & Hierusalem terrenam, carnali spe, & desiderio regitur: hic autem, remota omni cupiditate carnali, conuiuas noui testamenti spei permanentis firmamentum tanquam ipsius montis soliditas nullo saeuo interposito, continebat. *Et accipiens septem panes gratias agens, &c.* Dominus accipiens panes, dabat discipulis, ut ipsi acceptos turbae

turbae apponerent, quia spiritalis dona scientiae tribuens apostolis, per eorum ministerium voluit ecclesiae suae per orbem vitae cibaria distribui. Quod autem fregit panes, quos discipulis daret, aperitionem designat sacramentorum, quibus ad perpetuam salutem nutriendus erat mundus. Cum enim ait ipse dominus: Et nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare, quid nisi panem vitae nobis per se aperendum demonstrauit, ad cuius interiora euenienda per nos ipsos penetrare nequimus? Cui contra propheta miserabilem quorundam famem deplorans aiebat: Parnuli petierunt panem, nec erat qui stangeret eis. Quod est alijs uerbis dicere: Indocti quaesierunt pabulum uerbi Dei, quod ad virtutem bonae operationis conualescerent refici, nec erat, magistris deficietibus, qui eis scripturarum arcana patefacerent, eosque ad viam veritatis instituerent. Acceptis autem ad frangendum panibus, dominus gratias agit, ut & ipse quantum de salute generis humani congaudeat ostendat, & nos ad agendas semper Deo gratias informet, cum vel terreno pane carnis, vel animam caelesti, superna gratia largiente, reficimus. *Et habebant pisciculos paucos, & ipsos benedixit, & iussit apponi:* Si in panibus septem scriptura noui testamenti designatur, in cuius lectione per gratiam sancti spiritus internas mentium epulas inuenimus, quid in pisciculis, quos benedicens pariter dominus turbam iussit apponi, nisi sanctos accipimus illius temporis, quo eadem est condita scriptura, vel quorum ipsa scriptura fidem, vitam, & passiones continet? Qui de turbulenti huius seculi fluctibus erepti, ac diuina benedictione consecrati, refectioem nobis internam, ne in huius mundi transeuntis excursum deficiamus, exempla suae uiae praebuerit, vel mortis. *Et manducauerunt & saturati sunt.* Manducant de panibus domini, ac piscibus, & saturantur, qui audientes uerba Dei, & exempla intuentes ad profectum uiae correptionis per haec excitari, atque assurgere festinant. Quibus apte congruit illud Psalmistae: Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum, qui requirunt eum. Viuet cor eorum in seculum seculi. Quod est aperte dicere: audiet humiles uerbum Dei, & facient, & ad laudem non sua, sed superni largitoris cuncta, quae bene gerunt, referent. Vnde merito ad vitam interioris hominis aeternam utpote pane uiae saturati perueniunt. Cui contra tardis auditoribus per prophetam exprobat: Manducastis, & non estis saturati. Manducant nanque, & non saturantur, qui panem uerbi Dei audiendo degustant, sed non faciendo, quae audiunt, nihil ex his internae dulcedinis, quo cor ipsorum confirmetur, in ueteris memoriae recipiunt. *Et sustulerunt quod superauerat de fragmentis, septem sportas.* Quod turbis saturatis supererat, Apostoli iustolunt, & septem sportas implent, quia sunt altiora perfectionis praeccepta, vel potius exhortamenta, & consilia, quae generalis fidelium multitudo nequit seruando, & implendo attingere. Quorum executio illos proprie respicit, qui maiore sancti spiritus gratia pleni, generalem populi Dei conuersionem operantur, atque operis sublimitate transcendunt. Quilibet dicitur: Si vis perfectus esse, uade, uende omnia, quae habes, &c. Vnde bene sportae, quibus dominorum sunt condita fragmenta ciborum, propter

septiformem spiritus gratiam, septem fuisse memorantur. Nam, quia sportae iunco, & palmarum folijs solent contexti, merito in sanctorum significatione ponuntur. Iucus quippe super aquas nasci consuevit, palma uero uictorie ornat manum. Et iuncois uasis recte comparantur electi, cum radicem cordis ne forte ab amore aeternitatis arefcant, in ipso uiae fonte collocant. Assimilantur & eis, quae de palmarum sunt folijs contexta, cum indefectiuam aeternae retributionis memoriae puro in corde retinet. Et bene turba, quamuis reliquias dominicis prandij non caperet, manducasse tamen, & saturata esse narratur. Quia sunt nonnulli, qui, etsi omnia sua relinquere nequeunt, neque explere hoc, quod de uirginibus dicitur: Qui potest capere capiat, ceteraque huiusmodi, tamen esurientes, & sitientes iustitiam saturantur, cum audiendo mandata legis Dei, ad vitam perueniunt aeternam. *Erant autem qui manducauerunt quasi quatuor millia: & dimisit eos.* Bene quatuor millia, ut ipse etiam numero docerent euangelicis se pastos esse cibariis.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang. expositio.

Cum turba multa esset cum Iesu, &c. Vbiunque in sacro euangelio nomen turbae audimus: diuersas uoluntates intelligere debemus. Non enim vnus uoluntatis erant qui ad Iesum confluxerant quidam sequebatur eum causa dilectionis & fidei, sicut scilicet apostoli, ut audientes praedicationem ex ore eius crederent in illum, & saluarentur saluatione perpetua. Alij sequebantur eum ut sanarentur a languoribus suis, caeci ut illuminarentur, surdi ut reciperent auditum, muti loquelam, claudi gressum, debiles manuum sanitatem. Alij sequebantur eum, ut alimoniam reciperent ab eo, sicut ista turba. Alij ut potuissent eum in aliquo reprehendere: sicut scribae & Pharisei. Alij causa curiositatis ueniebant ad eum, ut reuertentes ad propria, potuissent dicere, uidimus mirabilia hodie. Et quia ista uarietas animorum erat in illis, ideo turbae uocabulo censentur. In hac lectione uerunque naturam suae personae dominus demonstrauit, diuinam scilicet & humanam. Per hoc quod misericordiam habuit erga turbas, affectum humanae compassionis & pietatem humanitatis patefecit, quia enim homo erat misericordia motus est. Per hoc uero quod ex septem panibus & paucis pisciculis tantam multitudinem populi refecit, diuinitatis suae potentiam aperuit, quia nisi deus esset, tot millia hominum ex paucis panibus ac pisciculis satiare nequaquam potuisset. Sed uideamus mystice, quid interest inter istam refectioem: quae de septem panibus fuit facta, & inter illam, quae de quinque panibus secundum Ioannem. Illa fuit primum facta, deinde ista. Hoc distat quod illa pertinet ad uetus testamentum propter quinque libros Moysi, uide & ipsi panes ordeacei fuisse referuntur. Ordeij enim medulla tenacissima palea tegitur, similiter & lex ueteris test. paleam habet, id est litteram. Sed, si aliquis ad eius medullam uenerit, satiatur, & reficitur, sicut homines satiatur de medulla ordeij. Haec autem refectio, quae de septem panibus facta est, pertinet ad nouum Testamentum propter

septem dona spiritus sancti, quæ quotidie dantur fidelibus, quando baptizantur, & quando constituntur ab episcopis, Et utraque refectio in monte est celebrata: quia utraque scriptura veteris, & novi Testamenti & alta nobis precepta proponit ad observandam, & alta præmia promittit ad possidendum. Vel certe per montem designatur Christus, propter culmina virtutum, quæ in eo sunt, de quo monte dicit Psalmist. Hic est mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Et de quo Esaias. Venite ascendamus in montem domini, id est, credamus in Christum. In monte est utraque refectio facta, quia verus testamentum & novum, altitudinem filij Dei prædicat, cuius potentia sit. Illa turba, quæ à domino in monte est refecta, signat sanctam ecclesiam, quæ super montem, id est, super Christum est fundata, quotidie verbo Dei refici indiget, ne in peregrinatione huius vitæ deficiat. De qua ecclesia dominus alibi dicit: Non potest civitas abscondi supra montem posita, id est, Ecclesia supra Christum fundata. Quomodo est super Christum fundata? Per gratiam baptismatis, per fidem, per dilectionem, & operationem bonam, per hoc quod dominus illam turbam noluit ieiunam dimittere, ne deficeret in via, sed refecit illam, designatur, quia viam præsentis seculi aliter incolumes transire nequimus, nisi gratia divina, pabulo verbi sui nos refecerit. *Convocatis discipulis.* Quare convocavit discipulos suos? Nunquid sine consilio illorum poterat? Poterat utique. Sed ideo convocavit, ut daret exemplum Regibus, Comitibus, Episcopis, & cæteris potestatibus huius seculi, ne despiciant subiectos suos in suo consilio, quia sepe reuelat dominus iuniori quod melius est. *Miseror super turbam,* quia ecce id triduum sustinent me. Secundum literam. Quare turba per triduum cum domino mansit, Marcus tacet, cum cæteri euang. testantur. Dicit namque Matth. quod videns dominus turbas, ascenderit in montem, ubi turbæ sequentes adduxerunt multitudinem infirmorum suorum secum, & proiecerunt eos ante pedes eius, ut, paralyticos, leprosos, cæcos, claudos, & cæteris infirmitatibus comprehesos, quos illico sanavit dominus. Hoc fuit primo die, secundo die docuit eos, tertia die expleta sanatione, & sua prædicatione, quid aliud restabat, nisi ut pasceret eos? Nam defecerat eis cibus. Inde dixit discipulis suis dominus. *Miseror,* id est, compatior *super turbam,* hoc est, misericordiam habet animus meus erga turbas, ut pascat eas, quia iam triduum sustinent me, id est, per tres dies expectant me. *Nec habent quod manducant,* quia iam defecit illud, quod secum derulerunt. *Et si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficiet in via.* Id est, fatigabuntur, & lassabuntur in via. Quare quia quidam ex eis de longè venerunt. Alij venerunt de vna leuca, alij de duabus, alij de viginti. Secundum spirituales intelligentiam, turba, quæ triduo sustinet dominum, signat multitudinem fidelium, quæ fide sanctæ trinitatis lucida Deo adheret, & tam pro se quam pro aliis peccatis quam etiam pro aliorum infirmitatibus animæ, Dei misericordiam supplicare non desinit. Item turba dominum triduo sustinet, quando multitudo fidelium peccata, quæ perpetravit, per penitentiam declinans corde, ore, & opere ad Deum se convertit, ut ei placere possit, & vires in illum repararet, quas in flagitiis amisit. Quæ turba conuertens se

ad dominum toto corde ne deficiat in itinere præsentis vitæ, pascenda est assidue sacra admonitione. Debent enim prædicatores dicere: Penitentiam agite, &c. *Quidam ex eis de longè venerunt,* Illi, qui de prope venerunt signant Iudæos, qui proximi fuerunt Deo per legem, per prophetas, per Psal. & per cæteras veteris testamenti scripturas, in quibus & notitiam Dei omnipotentis didicerunt, & promissionem de adventu filij Dei inuenerunt, sicut sancti apostoli, & cæteri, quorum vnus, scilicet Philippus dicit Nathanaeli: Quem scripserat Moses in lege, & prophetis, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Illi, qui de longè venerunt, signant gentiles, qui longè recesserant à Deo, per culturam idolorum non corpore, sed mente. Et merid nos de longè venimus, quia patres nostri pagani, & gentiles fuerunt, non habuerunt notitiam Dei veri, sed idola adorauerunt, & seruierunt potius creaturæ quam creatori. Sed quid dicit de illis Paulus? Vos gentes, qui eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi. Dicamus & secundum morale intellectum. Sunt multi in sancta ecclesia, qui ab ipsis infantia suæ cunabulis mancipantur in seruitio Dei, & omni tempore vitæ suæ immaculatè Deo seruire student sive in monasterio, sive in Canonicatu. Isti tales de propè veniunt, quia per illicita non errauerunt. Et sunt multi, qui post experta coniugia à Deo sibi concessa, iuxta quod dominus dicit: Crescite, & multiplicamini, & qui post diuitias huius seculi bene dispensatas relinquunt seculum, & veniunt ad seruitium Dei: sed non veniunt de longinquo, quia legitimo coniugio vsi sunt. Sunt etiã multi, qui post homicidia, & adulteria, post sacrilegia, ac periuria, & rapacitates, post ebrietates innumeras, & post cætera huius seculi flagitia peccata, relinquunt omnia mala, & conuertuntur ad Deum in factis, & cogitationibus. Isti tales de longinquo veniunt, quia quantum amplius peccant, tantò longius à Deo recedunt: non corpore sed mète, quia Deus vbique est præsens. Hi tales considerantes magnitudinem peccatorum, ne deficiant in consideratione peccatorum suorum, pascendi sunt iugiter verbo Dei. *Et responderunt ei discipuli sui: Vnde istos poterit quis hic saturare panibus in solitudine?* Illo adhuc tempore quando ista dicebat, apostoli carnales erant & nondum perfectam fidem habebant, quam habituri erant post domini resurrectionem, & post aduentum spiritus sancti: idcirco dubitabant de potentia Dei. Si enim perfecte credidissent, utique scirent quia ille, qui condidit mundum ex nihilo, qui quotidie pascit genus humanum de frugibus, & producit panem de terra, & vinum quod lactificat cor hominis, si vellet de paucissimis panibus tantam multitudinem populi satiari posset. *Et interrogauit eos, quot panes habetis?* Quare interrogauit coram populo quot panes haberet, nunquid ipse hoc ignorabat, qui omnia nouit, antè quàm fiant, cui veraciter dictum est: Domine tu omnia nosti? Non utique ignorabat, sed ideo interrogauit, ut illud miraculum manifestius fieret, ut dum audiunt turbæ dominum interrogantem de numero panum, & discipulos respondentès septem, intelligant in sua saturitate potentiam saluatoris nostri. Per septem panes intelliguntur libri novi testamenti quatuor Euang. Act. Apo. & Apoc. Et quare comprehenduntur septenarius numero

mero? Propter septiformem spiritum, per quem intelligentiam illorum capimus. Per hunc spiritum remissionem peccatorum consequuti sumus, tempore baptismatis. Per hunc confirmati sumus, & illuminamur quotidie corde ad intelligenda mysteria noui testamenti pertinentia ad cognitionem Christi, cuius spiritus sancti dona enumerat Esaias propheta, dicens: Requieuit super eum, id est super Christum spiritus domini, id est, spiritus sanctus, quod factum est, quando descendit super eum tempore baptismatis in specie columbæ, spiritus sapientiæ, & intellectus. *Et præcepit turbæ discumbere super terram.* In alia refectio, quæ de quinque panibus, & duobus piscibus facta est, super foenum legitur discubuisse turbam, ista autem, quæ de septem panibus est peccata, dicit euangelista, quod super terram discubuerit. Quid mysterij continetur in hoc facto; iam diximus, quod illa refectio pertinet ad verum testamentum propter quinque libros Moysi. Ista autem pertinet ad nouum propter septem dona spiritus sancti, quæ quotidie percipiunt fideles. Per seenum intelligitur voluptas carnalis maxime libido. In refectioe quinque panum turba super seenum recubuit, quia lex veteris testamenti carnales voluptates refrenare ac calcare præcipit, dicens: Non adulterabis, non concupisces uxorem proximi tui, nec vi optimes eam. In ista refectioe de septem panibus discubuit turba super terram, quia gratia sancti euangelij non solum concupiscentiam carnis iubet reprimere, sed etiam ipsam terram, id est, omnes facultates terrenas pro Christi amore mandat relinquere, dicente domino: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Inter omnia, intellige terram, quæ mater est omnium corruptibilium rerum, *Et accipiens septem panes gratias agens.* Refecturus dominus turbas gratias egit, id est laudes Deo patri retulit, ut ostenderet, quia semper gaudet de nostra spirituali passione. Quando cunque enim nos reficimur verbo Dei mente, gaudet inde, & lætatur filius Dei cum angelis suis. Vel ideo gratias egit Deo, ut daret nobis exemplum, quia quotienscunque reficimur mente cibo spirituali, aut pascimur corpore cibo corporali semper illi gratias referre debemus, à quo omne bonum procedit, iuxta quod Iacobus Apostolus dicit: Omne datum optimum, &c. Si omne datum optimum, & omne donum perfectum à Deo est, utique in omnibus illi gratias referre debemus. *Fregit.* Per fractionem panum quid aliud nisi refectionem diuinorum eloquiorum debemus intelligere? Quando panis frangitur, interiora illius cernuntur, Dominus panem frangit, quando secreta mysteriorum noui, & veteris testamenti nobis aperit. Cùm enim ipse dicat: Nemo nouit patrem nisi filius, & cui filius voluerit reuelare, quid aliud facit, nisi apertionem diuinorum eloquiorum à se fieri ostendit? hoc manifestat Hier. propheta cum dicit: Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret illis. Quod est aliis verbis dicere. In docti quæ fuerunt scientiam, qua instruerentur, & non erant magistri, qui eis aperirent diuina eloquia. *Et dabit discipulis suis.* Panes fractos dedit dominus discipulis suis, quia post resurrectionem suam aperuit illis sensum, ut intelligerent omnes scripturas, quæ de eo scriptæ erant. Ipsis patefecit doctrinam suam, & ipsis pa-

rabolas suas exposuit dicens: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Discipuli apposuerunt turbis, quando, percepto à domino intellectu, perfecti prædicauerunt vbique iuxta quod eis præceperat, dicens: Euntes in mundum vniuersum, &c. *Et habebant pisciculos paucos, & ipsos benedixit, &c.* Si per septem panes intelligimus noui testamenti libros, quorum intelligentiam per septiformem spiritum capimus, quid debemus intelligere in paucis pisciculis à domino benedictis, & populo traditis, nisi sanctos, qui vel nouum testamentum conscripserunt, vel quorum ortum, fidem, doctrinam, & operationem, & obitum, ipsa sacra scriptura noui testamenti nobis patefecit, & ad imitandum proponit? Videamus vnum piscem, Ioannem scilicet Baptistam, cuius ortus, prædicatio, vita, & obitus in euangelio continentur. Videamus & alium piscem Matth. Euang. qui primum fuit publicanus, & rapax: postmodum vocatus à domino in gratia illius permansit. Videamus & alium piscem B. Stephanum, cuius fidem, prædicationem, & obitum in Actibus Apostolorum legimus, qui inter manus lapidatum positus dominum exorauit pro illis, dicens: Domine Iesu, ne statuas illis hoc peccatum. Isti sunt pisciculi à vitis huius seculi abstracti à domino, & benedictione illius consecrati, & ad utilitatem nostram per sacram scripturam producti, ut sicut illi Deo placuerunt, ita & nos studeamus Deo placere. *Et manducauerunt, & saturati sunt.* Manducata de panibus domini, & est saturatus qui verbum Dei cum auiditate percipit, & intelligit, & in corde recondit ne auferatur à dæmonibus, & in operationem conuertit, & in ipso bono opere permanendo ad gaudia æterna peruenit. Talibus comestoribus conuenit id quod Psal. dicit: Edent pauperes, id est humiles, & saturabuntur. Econtra manducat, & non saturatur, qui verbum Dei, quod audit, intelligit: sed tamen ad operationis effectum non perducit. Talibus congruit, quod dominus per prophetam dicit: Manducastis, & non estis saturati. *Et sustulerunt, quod superauerat de fragmentis, septem sportas.* Turba pasta fragmenta, quæ illis supersunt, discipuli colligunt. Per fragmenta intelligunt alta mysteria, imò consilia, vel hortamenta redemptoris nostri, quæ generalis multitudine fidelium capere non valent intelligendo, nec opere implendo. Ponamus vnum: Dominus dicit in Euang. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Ipse etiam alibi de virginitate non præcipiens eam, sed laudans dicit: Beati, qui se castrauerunt propter regnum cælorum. Quid subiungitur? Non omnes capiunt verbum istud, ut abstineant se ab vxoribus. Et B. Paulus: De virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do, melius est ut sic permaneant in virginitate, sicut ego sum virgo. Hoc non potest obseruare multitudo fidelium generaliter, videlicet, ut omnes ab vxoribus abstineant, & seculum relinquunt secundum domini consilium, quia multi sunt cupidi, & auari. Sed sicut turba, licet fragmenta panum domini comedere nequiuissent, tamen satiata est. Sic generalis multitudo fidelium, licet non possit capere altiora mysteria sacre scripturæ intelligendo, nec opere perficiendo: tamen satiatur inde, quia dum ex verbo Dei fidem in corde concipit, & ipsam fidem bonis operibus exornat, ad patriam celestem

Math. 3.

Marc. 6.

Luc. 1.

stem petuenit. Per septem sportas, quæ fragmentis impletæ sunt, intelliguntur perfecti, qui altiora noui ac veteris testamēti mysteria intelligunt, qui perfectè seculo renūciāt, & castitatem mentis & corporis seruant, adiuti gratia spiritus sancti, qui septiformis dicitur. Sporta est vasculum, quod textitur iunco, & foliis palmarum, quod congruit electis. Iuncus super fontem nasci consuevit. Et rectè his iunceis vasis comparantur electi, quia radicem, id est intentionem cordis super fontem, id est super Christū, qui est fons omnium bonorum, figunt, ne ab amore illius atescant. Palma ornata victricem manum, quia apud antiquos, qui victor hostium existerat, dabatur illi palma aurea ob signum victoriæ. Et electi ideo victores existunt in præsentī seculo vitiorum, vt immarcescibilem coronam percipiant à domino in regno cælorum. Erant autem qui manducauerant quasi quatuor millia, & dimisit eos. In quaternario numero cōprehenduntur omnes electi, qui quatuor libros sancti euangelij, fide, prædicatione, & opere custodiunt. Hic non comprehenduntur mulieres, neque infantes, quorum multitudo ibi fuisse credenda est iuxta quod alius Euang. ait Matthæus, Erant (inquit) qui mādūcauerunt quatuor millia hominum exceptis paruulis, & mulieribus. Quare non numerantur nisi viri? quia consuetudo est sacra scripturæ vt virorum numerum ponat, sicut legimus in libro Numerorū vbi solum viri numerantur. De talibus dicit dominus per Psal. Annunciāui, id est prædicāui, & loquutus sum: multiplicati sunt super numerum electorum. Mulieres igitur, & infantes non numerantur. Hic ponit B. August. quæstionem quare de paucioribus panibus sariauit dominus plures, & de pluribus pauciores, id est, quatuor millia. Pauciores dico ad comparationem quinque millium.

Matth. 15.

INCERTI AVTHORIS
sub nomine Eusebij Episcopi Emisseni superioris Euangelij expositio.

Legitur superius, quum venisset Iesus secus mare Galilææ, ascendens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbae multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos, ita vt turba mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, & cæcos videntes, & magnificabant Deum Israel. Merito enim Iesus in montem ascendit tanta & talia miracula factururus, vt in montem in quem ascendit, eius potestatis altitudo, & in miraculis quæ fecit eius diuinitatis virtus appareat. Sequantur igitur eum super montes aromatum, quicunque illum imitari & sanari desiderant. De quibus montibus ecclesia dicit, Fuge, dilecte mi, assimilare capreæ, hinnuloque ceruorum, super montes aromatum. Iesus autem vocatis suis discipulis dixit, Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent, quod manducant. Tres enim dies, tria seculi tempora sunt ante legem scilicet, sub lege, & sub gratia. Tribus igitur diebus turba cum domino perseuerat, quia toris his tribus temporibus viri sancti spiritu Dei pleni in Christum credunt, Christum expectant, eiusque panibus, & doctrina magno desiderio reſci cupiunt: & non habent quod

manducarent, quia panis vitus qui de celo descendit, nondum eis appositus fuerat, nondum leo de tribu Iuda librū aperuerat, neque septem signacula eius soluerat. Tercio igitur die, id est, hoc tertio suæ incarnationis tempore turbas reficit, neque vterius eas fame petire patitur. Vnde & dicit, *Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.* Omnes enim in via sumus, omnes ad patriam tendimus. De hac enim via Psalmita ait, Viam mandatorum tuorum cucurri. Itēque, Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini. In hac autē via deficiunt ieiuni, per hanc viam curere non possunt, qui Christi pane non sunt refecti, præsertim si de longè venerint. Longè est enim à peccatoribus salus. Sicut enim hæc via breuis & facilis est bonis, ita longa & difficilis est malis. *Et dicunt ei discipuli, Vnde istos poterit quis hic saturare panibus in solitudine?* Fortasse immemores erāt Christi discipuli, quod dominus ex quinque panibus quinque milla hominum iam superius sariauerat. *Et ait illis Iesus, Quot panes habetis? At illi dixerūt, Septem, & paucos pisciculos.* Septem enim panes, septem libri sunt veteris testamenti, quos Hebræeuchum vocamus: siue etiam septem gratiæ spiritus sancti. Pauci verò pisciculi, pauci libri noui testamenti. Valde enim pauci sunt libri noui testamenti comparatione veteris. Isti tamen pauci si illis septem panibus coniungantur, cunctis hominibus ad animarum refectionem sufficiunt. Sine illis enim neque comedi possunt, neque saturantur, vel fortitudinem comedentibus tribuunt. Sunt enim illi septem panes, sapientia, & intellectus, consilium, & fortitudo, scientia, & pietas, & timor Domini. Sed quis sine sapientia sapiat? quis sine intelligentia intelligat? quis sine consilio prouidat? quis sine fortitudine fortis? quis denique sine scientia sciens? sine pietate pius? & sine Dei timore fidelis? Non igitur isti pisces, cum illis panibus comedi possunt. Et merito pisces libri isti dicuntur, quoniam in nouo fonte natant: de quo scriptum est, Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. *Et præcepit turbae vt discumberent super terram.* Super terram enim discumbunt, quicunque terram, & puluerem se esse cognoscunt. Vnde & dicitur, *Quid superbis, puluis, & cinis?* *Et accipiens Iesus septem panes, & pisces, gratias agens fregit, & dedit discipulis suis.* Frangit autem dominus & panes, & pisces, quoniam prout vult, & sancti spiritus gratias vnicuique tribuit, & profunda sanctorum scripturarum mysteria pandit. Sed quibus dat, nisi discipulis suis? quibus hæc prædicanda largitur, nisi episcopis, & sacerdotibus? Isti enim sunt, quos constituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore. Isti cæteros pascunt, isti pane diuini eloquij totam ecclesiam turbam reficiunt. *Et comederunt omnes, & saturati sunt.* Comedamus igitur & nos, vt satureremur, legamus vt intelligamus. Hunc enim cibum qui plus comedit, plus comedere appetit. Hic cibum mentem exhilarat, & quanto plus comeditur, tanto amplius crescit. Vnde & subditur, *Et quod superfluit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.* Plura sunt fragmenta, quàm panes: quia plures sunt, qui nunc fragmenta suscipiunt, quàm illi, qui tunc illos panes, & pisces comederunt. Nōne vides quanta librorum volumina ex his quatuor Euangelij multiplicata sunt? Sed quid per septem sportas, nisi

nisi septem ecclesiarum significantur, per quas omnes aliæ ecclesiarum intelliguntur? Vnde & Ioannes Euangelista septem ecclesiis scribit. Vnde & Esaias ait, Apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicentes, panem nostrum comedemus. Panem nobis modò datum, panem quo repletæ, & refectæ sumus. Et quasi dicerent, Nos enim sumus illæ septem sportæ, quas plenas fragmentis olim in deserto Apostoli sustulerunt. Quia igitur panem habemus, panem nostrum comedamus. Erant autem, qui manducauerunt, quatuor millia hominum, extra paruulos, & mulieres. Quare autem paruuli & mulieres non numerantur, nisi quia in Dei populo computari digni non sunt, qui vel paruulos in stultitia & fatuitate, vel mulieres in mollitie, & debilitate imitantur? Vnde Apostolus, Nolite (inquit) pueri effici sensibus, sed matritia paruuli estote.

credentes virtutes illius ex prioribus signis. Ipse autem non reprehendit, docens & nos, ne morosiores, & austeriores erga indoctos simus, sed sunt quæ illis oportet ignoscere vt in ipsiētibus. Considera autem & hoc, quod Christus nullum vult dimittere ieiunium: omnes enim vult delictis suorum donorum alere, & maxime eos, qui triduo apud se manent, hoc est baptizatos. Illuminatio enim dicitur baptisima. Quia autem baptisimus in tribus mersionibus fit, ita & triduo manent, qui per baptismum illuminantur. Accepit septem panes, spirituales inquam sermones. Numerus enim septenarius, spiritus sancti symbolum est, qui perficit omnia. Septenario enim numero perficitur vita hæc, & hoc seculum. Comedunt autem illuminati, & saturantur, & reliquæ superfluit. Neque omnes sensus diuinos edere valent. Verum, sicut in illo quinque panum miraculo, duodecim cophini sunt, & plures reliquæ: erat enim quinque millia, hoc est, quinque sensibus seruiebant, & propterea non potuerunt multa edere, sed paucis contenti fuerunt, & ideo plures sunt reliquæ: ita hic septem sunt sportæ, & pauciora residua, eo quod quatuor millia fuerūt, hoc est, quatuor virtutibus exercitati, & propterea vt sint potentiores, plura comederunt, & pauciora reliquerunt. Illa enim sola non potuerunt comedere, quæ fuerunt magis spiritualia, & profundiora, vnde & per septem sportas designantur. Disce & hoc iuxta historiam, quod debemus iis, quibus indigemus, contenti esse, & nihil amplius querere. Ecce enim turba quæ comederunt, & saturata fuerunt, non acceperunt secum reliquias panum, sed discipuli has gestarunt: sic igitur & nos vsu nobis congruo esse contentos decet.

Matth. 14. Luca. 9. Ioh. 6.

Matth. 16. Hebr. 13.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangelij expositio.

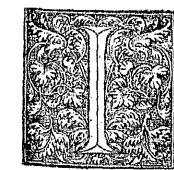
In diebus illis cum turba admodum multa esset, &c. Etiam antea tale quoddam miraculū fecit dominus, & nunc idem denuo operatur sumpta occasione iusta, nempe, quod tres dies māserat turba, & absorpta erat omnium viatica. Non enim semper miraculū facit in alimentis, vt ne putent, quod propter cibos populus illum sequatur, & nunc nisi periculum ex ciborum penuria fuisset, nequiquam fecisset miraculum. Vide autem & discipulos quàm inſipienter se habeant, nondum

DOMINICA VII. POST PENTECOSTEN.

MATTH. 7.

Lillo tempore: dixit Iesus discipulis suis, ^a Attendite à fallis ^b Quid ergo ab illis vbi necesse. Qui in humilitate ambulat ex falsa religione. ^c Et ideo caute, ne vos dilanent blanditiis & simulationibus. ^d Quomodo illi dignoscuntur? ^e Et si super eas pendeat vites, non tamen de eis: quia non sunt in vite. ^f Non. ^g Vt de spinis non colliguntur vites. ^h Voluntas bona. ⁱ Voluntas mala. ^k Non enim aliter. ^l Dum bona est. ^m Quia radice, fructus arboris pullulat. ⁿ Dum mala est. ^o Si non impune. ^p Anima. ^q De numero fidelium separabitur. ^r Qui paratus est diabolo & angelis eius. ^s Quæ non facit fructum bonum, & in ignem mittetur.

^a Diligenter caute.

^b Quid ergo ab illis vbi necesse. Qui in humilitate ambulat ex falsa religione. ^c Et ideo caute, ne vos dilanent blanditiis & simulationibus.

^d Quomodo illi dignoscuntur? ^e Et si super eas pendeat vites, non tamen de eis: quia non sunt in vite. ^f Non. ^g Vt de spinis non colliguntur vites.

^h Voluntas bona. ⁱ Voluntas mala. ^k Non enim aliter.

^l Dum bona est. ^m Quia radice, fructus arboris pullulat. ⁿ Dum mala est.

^o Si non impune. ^p Anima. ^q De numero fidelium separabitur. ^r Qui paratus est diabolo & angelis eius.

^s Quæ non facit fructum bonum, & in ignem mittetur.

mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum caelorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum.

GLOSSA ORDINARIA in Superius Euang.

ATTENDITE. Cum dixisset arctam viam a paucis inueniri, ne forte sui implicarentur erroribus pseudoprophetarum, adiecit: *Attendite. Attendite.* Quod supra latam portam dixit, falsos prophetas aperius dicit. *Attendite.* Licet hoc de omnibus qui aliud habitu & sermone, aliud opere ostendunt, possit accipi tamen specialiter de haereticis qui quadam pietatis veste tecti, venenato animo & intentione nocendi lupi sunt rapaces vel exterius si copia datur persequendo, vel interius corrupendo. *Ad vos in.* In conspectu hominum similes ministris iusticie dum ieiunant, orant, elemosynas dant: sed non sunt eorum fructus, quia pro vicio eis reputatur. *A fructibus eo.* Hiero. Non a veste, sed ab operibus quod de manifestis accipitur. Quomodo ab eis? quia ut spina non facit uiam: sic bona arbor bonum fructum, mala malum, & non econuerso. *A fructibus eorum.* quia fideles opprimunt: Deum si non verbis, factis blasphemant. Maxime autem per impatientiam discernuntur in tempore aduersitatis. Ieiunia enim & orationes sunt simulatis sicut & bonis sed non debent oues pelles suas deponere, & si aliquando eis lupi se contendant. *Nunquid.* Allego. Spinae & tribuli sunt haeretici, a quibus nullus sapientum sanctitatem vel veritatem poterit inuenire: sed conscindunt & creuantur approximantes. Vel spinae & tribuli, curae sunt seculi, punctioesque vitiorum. Vna & ficus, dulcedo nouae conuersationis quam Christus in nobis effudit, & feruor dilectionis, qui laetificat cor hominis. Non ergo de spinis, & tribulis vna, & ficus: quia mens adhuc veteris hominis consuetudine pressa, potest simulare, non ferre fructus noui hominis. Quod si aliquando dicta vel facta malorum profunt bonis, non hoc faciunt mali, sed fit de illis consilio Dei: quia non eorum fructus est sed vitis quae super spinas aliquando exuberat. Sed carpendus est botrus, spina cauenda. Vitis Christus. Sui palmites, qui ferunt uvas, id est, opera spiritus quae inebriant mentem. Sic id est, secundum praedictam impossibilitatem: quia de mala radice non potest fructus suauitatis erumpere. Expectandi sunt boni fructus de bona arbore. Arbor bona, vel mala, non natura, quae in omnibus bona, a Deo est creata, sed voluntas bona, vel mala. Fructus, opera, quae nec bona malae voluntatis possunt esse, nec mala bonae voluntatis. Fructus bonae arboris gaudium, pax, patientia, longanimitas, &c. Quos fructus non nisi bona voluntas parurit. Sic econtrario malos mala intentio nutrit. *Non potest.* Non ait: non potest mala arbor bona fieri, vel bona mala: quia Paulus de persequutore factus apostolus, & anima, manente integra natura, affectu voluntatis corrumpitur; vel in melius mutatur. Voluntas vniscuiusque arbor bo-

na vel mala. Et sicut arbor radicitur in terra, sic voluntas in anima. Fructus malae arboris sunt opera carnis, scilicet, fornicatio, immundicia, luxuria. *Omnis arbor.* Hac sententia hypocritas, & pseudoprophetas damnat, & quod supra docuit de cordis mūdicia, hoc exemplo confirmat, quod nemo de mala intentione fructum bonum percipit, nec de bona nisi bonum meret. *Igitur ex fructibus eos cognoscite.* *Ex fructibus.* Quia licet dicant: Domine, domine, non continuo sunt credendi. Hoc autem dicunt, ut a vobis recipiantur. Verè dicere dominus Iesus, est in corde credere, ore confiteri, operibus attestari: nam vnus sine altero, negare est. *Non omnis qui dicit.* Sicut canendi sunt, qui habent speciem bonae vitae propter dogma nequitiae, sic & hi econtrario, qui cum integra fidei, & doctrina sint, turpiter viuunt. Vtrumque enim necesse est, ut & opus sermone, & sermo operibus comprobetur. *Qui dicit do.* Iter regni Dei est obedientia, non nominis nūcupatio. Non est hoc illud verè, & propriè dicere, vbi prolatio discordat a voluntate, de quo Apostolus ait: *Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in sp. sancto.*

* CATENA AVREA in idem Euang.

ATtendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, &c. Chryl. super Matth. Supra mandauerat apostolis dominus, ne elemosynas, orationes & ieiunia coram hominibus sicut hypocritae faciant, & ideo ad cognoscendum quia haec omnia in hypocritis fieri possunt, loquitur dicens: *Attendite a falsis prophetis.* Aug. de ser. do. Vel aliter: Cum dixisset dominus paucos esse qui inueniunt angustam portam & arctam viam, ne haeretici qui plerumque se sub nomine paucitatis commendant, se nobis supponant, statim subiicit dicens: *attendite a falsis prophetis.* Chryl. in ho. Vel aliter: Quia dictum est quod angusta est porta, sed & multi sunt qui peruertunt eam quae illuc fert viam: ideoque induxit: *Atten. a fals. proph.* In quo ut maiorem solitudinem habeant, meminit eorum quae in patribus eorum facta sunt, falsos prophetas vocans: etenim tunc talia contigerunt. Chryl. super Matth. Quod autem scriptum est infra: *Quia lex & prophetae usque ad Ioannem dixerunt, quia propheta de Christo non erat futura post eum.* Propheta autem fuerunt & sunt, sed non qui prophetarent de Christo: sed qui interpretarentur ea, quae de Christo ab antiquis fuerant prophetata, id est, doctores ecclesiarum, nec enim potest quis propheticos interpretari sensus, nisi per spiritum prophetiae. Sciens ergo dominus futuros esse falsos doctores haeresum diuersarum, admonet, dicens: *Attendite a falsis prophetis.* Quia enim non erant futuri manifesti Gentiles, sed absconditi sub nomine Christiano, non dixit: *Aspicite, sed Attendite.* vbi

vbi enim res certa est, aspicitur, id est, simpliciter videtur: vbi autem incerta, attenditur, id est, caute consideratur. Item dicit: *Attendite,* quia firma tutela salutis, est scire quem fugias. Non autem sic admonet: *Attendite,* quasi inuito Deo diabolus haereses introducat, sed eo permittente, quia enim non sine iudicio vult seruos suos habere, ideo permittit tetatione: quia verò non vult eos per ignorantiam perire, ideo praemonet. Ne autem aliquis haereticus doctor dicat: quia non dixit vos falsos prophetas, sed Gentilium & Iudeorum doctores, ideo addidit dicens: *Qui ve. ad vos in vestim. ouium.* Oves enim Christiani dicuntur, vestimentum autem ouium, est species Christianitatis, & simulatae religionis: nulla autem res sic exterminat bonum sicut simulatio. Nam malum sub specie boni celatur, dum non cognoscitur, non cauerit. Et ne adhuc dicat haereticus: quia de veris doctoribus loquitur, qui tamen peccatores sunt, ideo addit: *Intrinssecus autem sunt lupi rapaces.* Catholici autem doctores & si fuerint peccatores, serui quidem carnis dicuntur, non tamen lupi rapaces: quia non habent propositum perdere Christianos. Manifestè ergo de haereticis doctoribus dicit, quia eo proposito speciem Christianorum suscipiunt, ut Christianos iniquo seditionis mortu dilanent. de quibus dixit Apostolus: *Scio quia post discessum meum intrabunt in vos lupi graues, non parcentes gregi.* Chr. in ho. Sed tamen videtur falsos prophetas hic non haereticos insinuare, sed eos quidem, qui vitae sunt corruptae, sed facie quidem virtutis induuntur, vnde dicit: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Apud haereticos enim est multoties & vitam inuenire, apud hos autem quos dixi nequaquam. Aug. de ser. do. Vnde rectissime quaeritur, quos fructus nos attendere voluerit: multi enim quaedam in fructibus deputant, quae ad vestitum ouium pertinent, & hoc modo de lupis decipiuntur: secuti enim sunt vel ieiunia, vel elemosynas, vel orationes, quae praetendunt hominibus, placere cupientes eis, quibus ista difficilia videntur. Hi ergo non sunt fructus, de quibus cognosci istos monet. Ista enim, quae cum bono animo fiunt, sunt propriè omnibus vestes: cum autem malo in errore, non aliud quam lupos tegunt, sed non ideo debent oues odisse vestimentum suum, quod plerumque illo se occultat lupi. Qui sunt ergo fructus, quibus cognoscamus arborem malam, dicit Apostolus: *Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia.* Qui verò sunt fructus, quibus cognoscamus arborem bonam, idem Apostolus ostendit, dicens: *Fructus autem spiritus sunt, charitas, gaudium, pax.* Chryl. super Matth. Fructus etiam eius ouis, est confessio eius fidei, qui enim secundum Deum vocem humilitatis, & verae confessionis emittit, ouis est: qui autem contra veritatem blasphemis vlulat contra Deum, lupus est. Hic. Et sic ergo potest de omnibus intelligi, quod hic de falsis prophetis dicitur: qui aliud habitu ac sermone promittunt, aliud opere demonstrant, specialiter de haereticis intelligendū videtur, qui videntur continentia ac ieiunio quasi quadam pietatis veste se circūdat: intrinssecus autem habentes animū venenatum, simpliciorum scaturum corda decipiunt. Aug. de ser. do. in mon. Sed ex operibus comici potest, vtrum exteriorē cultum ambitione aliqua faciant. Cum enim coeperint aliquibus tentationi-

bus ea ipsa vel subtrahi, vel negari, quae isto velamine vel consecuti sunt, vel consequi cupierunt: tunc necesse est ut appareat vtrum lupus in ouina pelle sit, an ouis in sua. Gregor. 3. Mora. Hypocrita etiam sanctae ecclesiae pace praemittitur, ideo ante oculos nostros religione vestitur. Si qua verò fidei tentatio erumpat, statim lupi mēs rabida, habitu se ouinae pellis expoliat, quātūmq; contra bonos seuiat, persequens demonstrat. Chryl. in ho. Facile etiam hypocritae capiuntur: via enim quam iussi sunt ambulare laboriosa est, hypocrita autem laborare non vitae eligit. Deinde ut non dicas, quoniam impossibile est cognoscere talē: rursum rationem ab humano exemplo ponit, dicens: *Nunquid colligent de spinis uvas, aut de tribulis ficus?* Chryl. super Mat. Vna in se mysterium Christi habet: sicut enim botrus multa in se grana ligno mediante suspendit, sic & Christus multos sibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. Ficus autem est ecclesia, quae multos fideles tenet dulci quodam charitatis amplexu, sicut ficus multa grana vno regmine tenet inclusa. Sunt ergo ficus signa haec: charitatis quidem in dulcedine, vnitatis autem in coniunctione granorum. In vna autem patientiae quidem signum est, quia in torcular mittitur: gaudij autem, quia vinum laetificat cor hominis: sinceritatis, quia non est aqua permixtum: suauitatis autem in delectatione. Spinae autē & tribuli sunt haeretici: sicut ergo spina, vel tribulus ex quacūq; parte habet aculeos, sic & seruos diaboli ex quacūq; parte considerauerimus, iniquitatis pleni sunt. Non possunt ergo huiusmodi spinae, & tribuli ecclesiasticos fructus proferre. Quod autem particulariter sub similitudine ficus, & vitis, spinae & tribuli dixerat, ostendit consequenter vniuersaliter esse verum, cum dicit: *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fructus malos facit.* Aug. de ser. do. In hoc autem loco illorum error cauendus est, qui de duabus arboribus duas naturas opinantur esse: quarum vna sit Dei, altera verò non. Non autem eos adiuuare duas istas arbores dicendum est, quia de hominibus eum dicere planum est, si quis praecedentia & sequentia legerit. Aug. 1. 2. de ciui. Dei. Nominibus autem praedictis ipsa naturae displicent, non eas considerantibus secundum vtilitatem suam: non autem ex commodo vel incommodo oratio, sed per se ipsam considerata natura dat artificii suo gloria. Naturae igitur omnes quoniam sunt, & ideo habent modum suum, spem suam, & quandam seculum pacem suam, profectō bonae sunt. Chryl. in ho. Ut autem nullus dicat quoniam mala arbor fert quidem fructus malos, fert autem & bonos: & sic difficilis sit cognitio duplici probatione existente, ideo subiungit: *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Aug. de ser. do. hoc verbo putant Manichaei, neque animam malam fieri posse ut in melius commutetur, neque bonam in deterius: quasi dictum sit, Non potest arbor bona mala fieri, neque mala bona fieri: sed ita dictum est, Non potest arbor bona fructus malos facere, nec econuerso. Arbor quippe est ipsa anima, id est, ipse homo: fructus verò, opera hominis. Non ergo potest malus homo bona operari, neque bonus mala. Ergo si vult malus bona operari, prius bonus fiat. *Quandiu autem quisquis malus est, non potest*

est facere fructus bonos. Sicut enim potest fieri ut quod fuit nix, non sit, non autem ut nix sit calida: sic potest fieri ut qui malus fuit, non sit malus: non tamen fieri potest ut malus bene faciat, quia & si aliquando utilis est, non hoc ipse facit, sed fit de illo divina providentia procurante. Raba. Homo autem ipse arbor bona, vel mala dicitur propter voluntatem bonam vel malam. Fructus autem sunt opera quæ nec bona male voluntatis esse possunt, nec mala bonæ voluntatis. Aug. contra Iulia. Sicut autem manifestum est ex voluntate mala, tanquam ex arbore mala fructus eius fieri omnia opera mala: sic ipsam voluntatem malam, unde dices esse exortam, nisi quia voluntas mala angeli ex angelo, ex nomine hominis orta est? Quid autem erant hæc duo, antequam in eis ista mala orirentur, nisi bonum opus Dei, & bona atque laudanda natura? Ecce ergo ex bono oritur malum, nec fuit omnino unde otiri possit, nisi ex bono, ipsam dico voluntatē malā: quoniam nullum malū præcessit, nō opera mala, quæ non sunt nisi ex voluntate mala, tanquā ex arbore mala: nec ideo tanquam ex bono potuit otiri voluntas mala, quia bonum factum est à Deo bono: sed quia de nihilo factum est, non de Deo. Hieron. Queramus autem ab hæreticis, qui duas in se contrarias dicunt esse naturas, si iuxta intelligentiam eorum arbor bona malos fructus facere non potest, quomodo Moyses arbor bona peccaverit ad aquam contradictionis. Petrus quoque in passione dominum negaverit, dicens: Nescio hominem? Aut qua consequentia fecerit Moysi arbor mala, qui in Deum Israel non credebatur, dedit consilium bonum? Chrysost. in hom. Quia verò punire non iusserat falsos prophetas, ideo terret eos secundum pœnam, quæ est à Deo, dicens: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: quibus verbis & Iudæos insinuate videtur: ideoque verborum Ioannis Baptistæ meminit, per eadem verba pœnam eis subscribens. Etenim & ille hoc dixit ad Iudæos, securim, & arborem incisam, & ignem inextinguibilem commemorans. Si quis autem diligenter investigabit, duæ pœnæ sunt, & excidi, & comburi: qui enim comburitur, & à regno exciditur, omnino quæ pœna difficilior est? Mali autem gehennam solum abhorrent, ego autem casum illius gloriæ multo amariorem pœnam gehenna esse dico. Quod enim parvum vel magnum malum non susciperet pater, ut videat & potiatur dulcissimo filio? hoc itaque in gloria illa putemus: non enim aliquis filius ita suavis est patri, ut illorum bonorum requies dissolui & esse cum Christo: intolerabilis quidem pœna est & gehenna, sed si quis decem mille ponat gehennas: nihil tale dicit, quale est à beata gloria illa excidere, & odio haberi à Christo. Glos. Ex præmissa autem similitudine concludit quod supra iam dixerat quasi manifestum, dicens: *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.*

ORIGENIS PRESBYTERI in idem Euang. Homilia.

Habetur in libro hom. Marcini Taurinensis Episcopi sub nomine Origenis.

Quod paulo superius spatiosam, & latam viam nominavit, hoc nunc apertius falsos prophetas ostendit, per quos multi in perditionem abominabilem abierunt. Qui primo in Iudæa multi

apparuerunt, & modo perfidia totum replerunt mundum. Sed illi prius falsi propheta fuerunt. Verissimosque domini prophetas vsque ad mortem persecuti sunt, sicut Hieremiā, & Micheā, aliosque multos. Isti autē nūc falsi prophetae, & falsi Christiani qui sunt, veraces Christianos sine misericordia persequuntur, & opprimunt. Aliquando si detur copia etiam gladijs sine intermissione autem suis pravis moribus, & exemplis. Idcirco omnes præveniēns dominus adhortatus est dicens, *Attendite ad falsos prophetas.* Attendite diligentius, observate cautius, ut non seducamini, ut non circumveniamini, ut non fallamini. Attendite ergo, hoc est, considerate, quia non sunt oves, sed lupi in vestimento ovium, quia non sunt religiosi, sed irreligiosi in figura religiositatis, quod non sunt Christiani, sed veritate vacui, Christianorum persequutores. *Attendite ad falsos prophetas, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Ipsos & beatus Apostolus ad Ephesios loquens designabat dicens. Scio enim, quia post discessum meum introibunt in vos lupi graues, lupi rapaces. Lupi vero graues nominantur omnes infideles hæretici, qui graviter sanctam ecclesiam opprimunt & persequuntur, vel molestare frequentant, qui sine misericordia rapere & coferuare non desunt. Aliquando pecuniæ irruunt alienæ, aliquando in ipsos pecuniarum dominos multo magis etiam satagunt animas rapere, & secum miserabiliter in perditionem deducere, & vestitum ovium habere dicuntur, quod nomen habeant Christianitatis, vel quia assimulant se ministris iustitiæ figuram religiositatis mentientes. Per Christianum itaque nomen multos seducere nituntur, dulcibus sermonibus multis scandalum inferentes. Isti sunt de quibus iterum ait Apostolus. Per suos dulces sermones, & blandos seducunt corda innocentium. *Sed ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Nolite ad vultum attendere, sed ad opera, nolite vestimentum considerare, sed inspicite figuram fallaciæ, apostolos prædicant, sed apostolis contraria annuntiant. Martyres magnificant, sed martyrum persequutores probantur. Apostoli, & martyres sancti non persequutionem fecerunt, sed persequutionem pertulerunt. Non maledixerunt, sed maledicta sustinuerunt. Non blasphemaverunt Deum, sed à blasphematoribus interfecti sunt. Isti autem omnia iniquissima, omnia irreligiosa implere cupiunt, sanctos persequuntur, fideles opprimunt, Deum etiam si non verbis, moribus blasphemant. *Propterea à fructibus eorum cognoscetis eos.* Nunquid colligunt de spinis vnas, aut de tribulis ficus? Manifeste dominus per hanc similitudinem declaravit, quia nullus prudentium ad spinas pergens, vuarum exinde dulcedinem querit aut super tribulos incedens, exinde ficorum colligat suavitatem. Ita ergo nullus sapientium, vel prudentium ab inanibus veritate hæreticis, aut irreligiosis, aut infidelibus exinde sanctitatis dulcedinem vel flagrantiam, aut veritatis suavitatem poterit invenire, sed pessima apud illos, & maligna reperiet. Sicut enim spinæ, & tribuli omnia, quæcunque capere possunt, attrahunt, detinent, & conscindunt, ita omnes infideles hæretici, & præterea male viuentes, etiam qui rectam fidem videntur tenere, per humanam potentiam, & corruptibile principatum, per iniquos mores, & prava exempla, omnes, quicquid apprehendere possunt,

sunt, conscindunt, attrahunt, atque diripiunt. Quantos hi tales sibi socios acciterunt, quantos alienos labores abstulerunt, quantas animas post se in perditionem deprædant sunt. Merito itaque dominus eos tribulos, & spinas appellavit in asperitate, in stimulis, in amaritudine, in læsione, in malignitate, in impietate. Omnia enim ista in spinis inveniuntur, omnia hæc ab infidelibus hæreticis, & falso nomine Christianis, consummantur. Quis ad spinas, & tribulos mittens manum, vel approximans ibi non dilaceretur, aut non conscindatur, aut eandem manum non crucientatam inueniat? Quis ergo hæreticis manum porrigens, aut caput humilians, in eo scissus à spiritu sancto, aut incruentus ab animæ vulnere inueniatur? Quis se iniquorum factis accommodans, non ab eorum iniquationibus peccati aculeo perforetur? Tales enim antiquitus & Iudæi fuerunt, qui cum deberent vnas adferre, protulerunt spinas, & qui debuerant suavitatem ostendere, in amaritudinem à semetipsis conuersti sunt. Quomodo conuersa es, inquit dominus, in amaritudinem vitis alienæ? Expectavit enim ut faceres vnas, & fecisti spinas. *Sic ergo omnia arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit.* Arborea hic nominans dominus, non arbores vere significat istas in terra fixas, non de arboribus his talibus loquitur. Istæ enim sunt sine spiritu, sine anima, sine vita, nec benignæ, neque imbenignæ, nec omnino intelligunt quid sint, aut quomodo sint, sed per eorum figuram homines significat, & de hominibus loquitur, qui propria voluntate seu bonum fructum, seu malum proferunt. Nō potest ergo infidelis, audax, asper, amarus, dulcissimos fidei fructus efficere, quia nec vult, nec cupit, nec potest. Iterum fidelis, religiosus, dulcissimus, benignus, infidelium asperos, & malos facere fructus nō potest: quia nec vult, nec cupit, scit enim, quod non sit bonum hoc. Propter quod in sequentibus dicens dominus ait. *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Non potest malus vsque quo est imbenignus, & infidelis religiositatis, & benignitatis, & fidei fructum ostendere, ita & bonus, benignus, fidelis, irreligiositatis, & infidelitatis fructum non potest facere in fide, & timore Dei permanens. Agnosce & considera quemadmodum loquitur dominus. Non dixit enim, non potest iste malus conuerti, & effici bonus, sed vsque quo est malus, vsque hoc bonum fructum non potest facere. Fornicator, vsque quo fornicatur, vsque hoc castitatis fructum non adferet. Ille infidelis, vsque quo in infidelitate permanens, fidei fructum non potest facere. Ita mundus, castus, vsque quo caste, & mundo vivit, vsque eo ipse ab immunditiæ fructu alienus est. Similiter fidelis, religiosus, vsque quo fidem servat, vsque quo religiositatem perficit, vsque eo ab omni infidelitate, & irreligiositate infractionosus est. In voluntate est ergo hominum, & in potestate unicuiusque eligere siue bonum, siue malum. Propterea utique docentur homines à lege, & prophetis, ab euangelistis, & Apostolis, ab ipso etiam domino, & ab his, qui ecclesiæ doctores sunt, ut malum derelinquant, & ad bonum sese conuertant, ut infidelitatem deserant, & fidem custodiant, ut faciant, & proferant non spinas, & tribulos ut malæ & infructuosæ arbores, sed flagrantes sanctitatis fructum portantes, qua-

In voluntate hominis est bonum siue malum.

renus venientes angeli sicut aves cæli, super natiuos nostros fructus tanquam super ramulos opacissimos requiescant: non suam lassitudinem rescipientes, sed nostræ sanctitati inhaerentes. Talis arbor fuit bona, & benigna ille, qui ait: Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei. Et, Iustus sicut palma florebit. Talis arbor fuit Iudas vsque dum in apostolica vocatione permanisset, vsque dum in apostolico steterit ministerio. Quando autem propria voluntate velut in cubili cordis sui malum accepit diabolum, tunc ipse tortuosus effectus est voluntate sua, insuauem, & malum adferens fructum dominum, & saluatorem tradedo. Mala arbor fuit prius Manasses, quando templum Dei idolis adimpleuit, quando Hierusalem innocentium sanguine maculavit, sed iterum propria voluntate effectus est bonus, quando bonæ penitentia attulit fructum. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Hoc & ab hominibus fit, ut nullus prudentium arborem fructiferam excidat, & in ignem mittat, sed infructifera, & spinosa excidant arbores, ut in ignem mittant, quanto magis ipse omnium scientiarum Deus, omniumque cognitor dominus non bonos, & benignos, & fructiferos operarios abscondit, neque in ignem mittit, sed malos, & infideles, spinosos, & asperos, & iniquos, atque inutiles, qui ab omni opere bono reprobi sunt, istos abscondit, & in illum inextinguibilem ignem mittit. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum, & non tantum fructum, sed & bonum fructum. Multæ quidem arbores fructum ferunt, sed malum, & inutile fructum. Sic & multi homines malum irreligiositatis, & infidelitatis, & peruersitatis fructum adferunt. Ob hoc clare demonstravit dominus, quia omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Omnis arbor*, id est, omnis homo, siue rex, siue subregulus, siue princeps, siue sub principe, siue senior, siue sub seniore, nulli parciat, nulli honor deferatur, sed omnis arbor, siue diues, siue pauper, siue seruus, siue liber, siue iuuenis, siue senior, omnis arbor infructifera non ferens fructum, absconditur. Talis arbor fuit Nabuchodonosor, quando ait; Quis est Deus, qui vos liberet non potest manibus meis, ideo dictum fuit de eo, abscondite hanc arborem, & euellite eam. Sed enim cum conuersus fuisset, ait, ego Nabuchodonosor oculos meos ad cælum leuaui, & hunc viuentem in æternum laudavi, & magnificavi, tunc ramusculus radicis eius confirmatus est, & in melius restitutus est, & tunc super regnum suum stabilitus est. Talis arbor infructifera fuit filius eius Balthasar, propterea in eadem nocte mox abscessus deperit. Talis arbor fuit & ille diues, qui abscessus in ignem missus est, in quo igne sine misericordia constitutus, & gemens ait; Crucior in hac flamma. Ita ergo omnis arbor non ferens fructum bonum, excidetur à secantibus angelis. Si messores, vel secantes angeli sunt secundum domini dictum, necesse est, quia hi abscondentes idem ipsi angeli sint. Aut adhuc absconditur à iudicio dextrali. Iam enim ait Ioannes: Securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Non ideo ut ligni more ardeat, & deficiat, sed in ignem mittetur ille, de quo ait dominus. *Ita maledicti in ignem æternum, qui præparatus est* *Bibl. Rom. tom. 3. L1 diabo*

Psal. 51. Psal. 91.

Ioan. 13.

1. Reg. 21. 2. Paral. 33.

Dan. 3. & 4.

Daniel. 5.

Luc. 16.

Matth. 13.

Matth. 3.

Matth. 25.

diabolo & angelis eius. Attēdamus, o filij Dei, instanter, agamus omnibus viribus nostris, vt non similes efficiamur, neque his talibus appropie- mus, neque in aliquo iugum cum infidelibus, seu iniqua gerentibus ducamus. Propterea nos do- minus ita omnia docet per arborum parabolas instruens, vt nos ab infidelibus longius separe- mus, vt iniquitatis operariis moribus segrege- mur. De quibus adhuc in sequentibus dicit. *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Tu, ait, o homo, si porrigas, vel deprimas manum supra spinam, si calces supra tribulum, si respicias oculo ad infru- ctuosam arborē, sentis, & intelligis quid est, quod tangis, aut quod calcas, aut quod vides, & auerteris, & non ibi appropias. Quare non intelligis & inimicos Dei hæreticos? Quare non auerteris ab iniustis veritatis aduersariis? Quare non odio habes irreligiosos idolorum doctores, & falsos Chri- stianos? Cur non separaris actū ab omnibus ini- que agentibus? Quare non cognoscis eos secun- dum fructum eorum? Aliquando sicut spinæ de- pannant, dirumpunt, & conuellūt ecclesiam, ali- quando iterum sicut tribuli sub pedibus occulte supungunt, & euertunt, quos possunt per infi- delitatis doctrinam fallitatis stimulos immitten- tes, per exploratorum malorum acumina incau- torum pectora sauciantes, sed secundum fructum eorum cognoscetis eos. Habete prudentiam, habe- te & intelligentiam, secundum fructum eorum cognoscetis eos. Habetis doctores, habetis prin- cipes, obaudite illis, auertrite vos ab infidelibus, non appropinquetis irreligiosis, & à veritate alienis. Non commisceamini mente tenebrarum o- perariis, vt in æternum cum eis non condemne- mini in ignem. In his similiter adhuc dominus loquens & de hoc ipso errore manifestus, atque clarius disputans ait. *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, domine, intrabit in regnum calorum.* Audiāt hoc hi, qui dubitant de fide, audiant hoc mobiles, & nutantes isti, qui duplici sunt corde, illi, qui Chri- stum nominant nomine, sed abnegant substan- tiam, nominant nomine, sed negant in virtute, nolentes eum vere ex Deo Deum genitum con- siteri, propterea & regni eius expertes sicut. *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, domine, intrabit in regnum calorum.* Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Non in nomine solo satisfacis domino, sed in inuocatione dilectionis, & charitatis, in confessione, emendatione, & in assertionem veraci, in obseruatione mandatorum eius, & operibus bonis. *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, domine, intra- bit in regnum calorum,* sed qui facit, sed qui opera- tur, sed qui adimplet voluntatem patris mei, qui in cælis est. Et quomodo efficitur voluntas pa- tris, ita vt credatur filio eius, ita vt consiteatur vnigenitus eius ex patris substantia natus? Hoc est enim opus Dei, vt credatis ei, quem misit ille, ait Dominus; *Sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est.* Prima voluntas Dei hæc est vt crea- tur filius, vt vnigenitus consiteatur, adoretur vt creator omnium genitus cõsistens in sinu patris, in vna substantia cum patre. Qui sic facit volun- tatem patris, iste introibit in regnum calorum. Sed infideles hæretici non intrabunt, quoniam sic non credunt, quia sic nõ consentunt, quia sic non faciunt voluntatem patris: ideoque nihil eos iuuat Christianum nomen, quatenus fidem non haberet Christianorum, nihil eos iuuat nomen

1. Cor. 4.

Joan. 6.

domini, quatenus non inuocant sicut debent in veritate dominus inuocari. *Non omnis ergo, qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum calorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est.* Audite, desides, audite, negligētes, audite, inutiles, qui sic speratis, quod in hoc salutarī possitis, quod Chri- stiani appellamini, qui Christianorum opus non facitis, vt Christiani vocemini, nec mores Christi- anorum impletis. Ad vos, qui estis in ecclesia, hoc verbum, ad vos, fideles, hæc allocutio. Non te iuuat, o homo, quod dicitis domine, nisi in timore seruieris domino, nisi alacriter mandata eius im- pleueris, nisi omnem eius feceris voluntatem, nisi ab omni te immunditia, & irreligiositate absti- nueris, nisi ab omni crudelitate auerteris, omnem que iniquitatem deposueris, atque impietatem omnē depexeris. Gratis clamās, vociferas, gratis exaltas vocem tuam, dicēs, domine, domine. Tes- tem inobedientiae tuæ vocas eum, dominum nominans, non timens sicut dominum, neque in tremore ei seruens. Hoc enim manifestus offen- dens dominus ait: *Non omnis, qui me domini no- mine tantum honorificat, non omnis qui sine fa- cto, sed tantum ore me dominum appellat, intro- ibit in regnum cælorum: sed qui opera digna meo nomine facit, & conuersationem dignam mea sanctificatione adimplet.* Hæc est enim, o fratres charissimi, voluntas patris, sanctificatio vestra, castitas vestra, immaculatio vestra, fides vestra, religiositas vestra. Hæc est voluntas patris, vt vos operibus demonstreris, qui sitis, & cuius sitis, præstante, & adiuuante ipso domino nostro Iesu Christo, cui est cum deo patre, & sancto spiritu, honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum, Amen.

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN IDEM EUANGELIUM.

Attēditē à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, &c. Et de omnibus qui- dem intelligi potest: qui aliud habitu, ac sermone præmittunt, aliud opere demonstrant. Sed specia- liter de hæreticis intelligendum est: qui videntur continentia, castitate, ieiunio, quasi quadam pie- tatis se veste circundare: intrinsecus vero habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. Ex fructibus ergo animæ, qui- bus innocentiam ad ruinam trahunt, lupis rapaci- bus comparantur. *Non potest arbor bona, fructus malos facere: neque arbor mala fructus bonos fac. &c.* Quæramus ab hæreticis, qui duas inter se contra- rias dicunt esse naturas: si iuxta intelligentiam eorum, arbor bona malos fructus facere nõquam potest: quomodo Moyses arbor bona peccauerit ad aquam contradictionis, & Dauid Vria interfe- cto, cum Bethsabeæ concubuerit: Petrus quoque in passione domini negarit dicens: *Nescio homi- nem: aut qua consequentia Ietro socer Moysi ar- bor mala, qui vtrique in Deum Israel non crede- bat: dederit consilium Moysi bonum: & Achior ad Holofernem aliquid vile sit locutus: & Co- micus dixerit, quod bene dictum Apostolus com- probauit: Corruptum mores bonos, colloquia mala. Et cum non inuenerint quid respondeant, nos inferemus & Iudam arborem quondam bonam, fecisse fructus malos postquam tradiderit*

Deut. 32.

2. Reg. 15.

Matth. 16.

Exod. 18.

Judith 9.

1. Cor. 5.

Joan. 15.

Salua

Philip. 3. Ath. 9.

Faciunt hec

contra Luth.

vanos affen-

tes fidem. 12.

uere, non spe-

ra.

1. Cor. 12.

1. Tim. 3.

Thi. 1.

saluatorem: & Saulum arborem malam eo tem- pore quo persequebatur ecclesiam Christi, fecisse postea fructus bonos, quando in vas electionis de- peratore translatas est. Tandiu ergo bona ar- bor fructus non facit malos quandiu in bonitatis studio perseuerat: & mala arbor tandiu manet in fructibus peccatorum, quandiu ad penitentiam non conuertitur. Nemo enim permanens in eo quod fuit incipit id esse quod necdum coeperit. *Non omnis qui dicit mihi, domine, domine intrabit in regnum calorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, &c.* Sicut supra dixerat eos qui haberēt vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dog- matum nequitiam: ita nunc econtrario asserit, ne his quidem accommodandam fidem, qui cum pollicentur integritatem fidei, turpiter viuunt, & do- ctinæ integritatem malis operibus destruunt. Vtrunque enim Dei seruis necessarium est: vt & opus sermone, & sermo operibus comprobetur. Huic sententiæ potest illud videri contrarium: Nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Sed moris est scripturarum, dicta pro fa- ctis accipere, vt statim in consequentibus appro- batur refutari eos qui iactant sine operibus ha- bere scientiam domini, & audiunt à saluatore: *Dis- cedite à me operarij iniquitatis, nescio vos.* Et Apostolus in hunc sensum loquitur: *Consententur se nosse Deum: factis autem negant.*

S. HILARII PICTA- uentis Episcopi superioris Euang. expositio.

Attēditē à pseudopropheta, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, & reliqua. Blādimentā ver- borum & mansuetudinis simulationem admonet fructu operationis expēdi oportere: vt non qua- lem quis verbis referat, sed qualem seribus effi- ciat spectemus: quia in multis vestitu ouium ra- bies lupina contegitur. Ergo, vt spinæ vuas, vt tri- buli ficus non generant, & iniquæ arbores vilia poma non afferunt: ita ne in istis quidem confi- dere docet boni operis effectum, & idcirco om- nes cognoscendos esse de fructibus. Regnū enim cælorum sola verborum officia non obtinent: neque qui dixerit. Domine Domine, hæres il- lius erit. Quid enim meriti est Domino dicere, Domine? Nunquid Dominus non erit, nisi fuerit dictus à nobis? Et quæ officij sanctitas est nomi- nis nuncupatio, cum cælestis regni iter obedi- entia potius voluntatis Dei, non nuncupatio reper- tura sit, *Non omnis, &c.* Etiam nūc pseudoprophe- tarum fraudulentiam & hypocritarum simula- menta condemnat: qui gloriam sibi ex verbi vir- tute præsumunt, in doctrinæ prophetia & demo- niorū fuga, & istiusmodi operū virtutibus. Atque hinc sibi regnum cælorum pollicentur: quasi ver- rō eorum aliquid proprium sit, quæ loquuntur aut faciunt, & non omnia virtus Dei inuocata perficiat: cum doctrinæ scientiam læstio afferat, dæmonia Christi nomen exagitet. De nostro igi- tur est beata illa æternitas promerenda: præstan- dumque est aliquid ex proprio, vt bonum veli- mus, malum omne vitemus, totōque affectu præ- ceptis cælestibus obtemperemus, actualibus offi- ciis cogniti Deo simus, agamusque potius quod vult, quam quod potest gloriemur, repudians eos

ac repellens, quos à cognitione sua opera iniqui- tatis auertent.

S. IO. CHRYSOSTOMI Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil. 1.

Qum ipsa via arcta sit, tum etiam plurimi sunt iter facientium, qui ab eius nos excludere conantur ingressu, propter quod intulit; *Attēditē à falsis prophetis: veniunt enim ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Ecce cum canibus, ac porcis, aliud quo- que insidiarum genus multo illis profecto effi- cacious ad nocendum. Illi quippe professi sunt, & omnino manifesti: isti verò fraudulenter obiecti & idcirco ab illis quidē imperat abstineri, istos verò etiam diligenter examinari, atque discerni, quasi omnino difficile sit ad primum illos intel- ligere congressum, propter quod dixit; *Attēditē,* vt nos ad eos excutiendos redderet aciores. De- inde, ne, quum audissent, arctam, atq; angustam viam; & quia illos, multis aduersantibus, per eam oporteret incedere, porcos quoque, & canes esse cauendos: cumque istis aliud quoque malitiosius genus luporum: ne, inquam, tot tristium rerum aggestione conciderent, ac satis durum putarent, tam multis insidiaribus iter tale conficere, & de omnibus mandatis præterea esse sollicitos, malo- rum quoque illos, quæ sub patribus eorum sunt facta, cõmonuit, huiusmodi homines falsos pro- phetas vocando: nam & ante talia contrigerunt. Nolite, inquit, omnino terri, nihil profus vobis nouum accidet, nihilque peregrinum, semperque diabolus ad oppugnationem veritatis subornat errorem per pseudopphetas. Hic autem non mihi significare videtur hæreticos, sed eos, qui quum sint vitæ prauitate corrupti, speciem ta- men virtutis induti sunt, qui vulgo impostores vocari solent, propter quod intulit, dicens; *Ex operibus eorum cognoscetis eos.* Nam apud hæreti- cos quidem saltem vita honesta frequēter osten- ditur, apud hos verò nec vita. Quid ergo, inquis, si etiam mores singant honestos? sed facile depre- henduntur, atque capiuntur. Talis quippe est na- tura istius vitæ, quam vos conficere præcepi, la- boriosa profus, ac dura: virtutis vero simulator recusat laborem, solamque sui ostentationem requirit, propter quod etiam de simulatione con- uincitur. Quia vero dixerat; *Pauci sunt, qui inue- niunt eam.* Sanctam proculdubio paucitatem ab eis secernit, qui, quum non inueniant iter illud angustum tamen se inuenire simulant. Et cæteris præcepit, vt non ad eos, qui virtutis specie tegun- tur, aspiciant, sed potius ad eos, qui illam viam in veritate concelebrant. Et cuius, inquis, rei gratia non eos facit esse manifestos, sed nobis po- rius curam huiusmodi examinationis imponit? Vt profecto vigilemus, simus absq; intermissio- ne solliciti, non ab apertis modo, sed ab occultis quoque inimicis cauendo, quos significat & Pau- lus, dicens; *Et per dulces sermones seducunt cor- da innocentium.* Nequaquam ergo turbemur, cum huiusmodi homines nostræ ætate pluri- mos videmus. Nam hos quoque Christus paulo antè prædixit. Et considera lenitatem, non ait, punite tales, sed tantummodo, ne ab eis ledami- Bibl. Hom. tom. 3. L 1 2 ni,

ni, præcaute, & ne incircumspecti, atque immuniti in eorum insidias incidatis. Deinde, ne diceres impossibile esse huiusmodi homines deprehendi, rursus similitudinem à communi hominum ponit exemplo. *Nunquid colligunt de spinis vnam, &c.* Quod vero dicit, huiusmodi, nihil habent mite, vel dulce, qui oves vsque ad superficiem mentiuntur, propter quod omnino facilis discretio est. Et, ne vel in exiguo quidem de eorum malitia hæstites, naturalibus iam necessitatibus comparat ea, quæ ab illis non aliter sunt futura, quo more loquebatur & Paulus; Sapiencia, inquit, carnis, mors est: legi enim Dei non subicitur, nec enim potest. Quod & idipsum ponit secundo, nõ est superflua repetitio verborum. Sed, ne quispiam diceret, arbor mala affert quidem fructus malos, affert tamen etiam bonos, fitque ex duplici fructuum qualitate discretio ipsa difficilis. Non est hoc, inquit, omnino: malos vero tantummodo affert, bonos vero nequaquam poterit afferre. Sicut & arbor bona nõ nisi iuxta suam naturam fructificare solet. Quid igitur? Nunquam ne homo bonus in malum versus est, aut malus rursus in bonum? atqui multo rum omnino in diuersa mutatio talia nobis abundè ministrat exempla, Christus autem non dixit impossibile esse malum ad meliora conuertere, nec bonum negat in deterius posse transire, sed, quia, quando malitia affixus est, bonum vtique fructum non possit afferre. Nam transire quidem ad virtutem, etiam quum sit malus potest: sed nõquam bonum affert fructum, quando in malitia perseverat. Quid ergo? David, nõne, quum bonus esset, malum attulit fructum? Imò non permanens bonus, sed vtique mutatus. Cæterum, si qualis erat, continuò perseverasset, nequaquam talem fructum tulisset, neque permanens in cepto virtutis vsu fecisset illa, quæ fecit. Hæc autem idcirco præcipuè dicebat, vt eorum quoque, qui temerè obloqui etiam innocentibus solent, linguam reprimeret, passimque accusantium ora frenaret. Quia enim plurimi bonos quoque de malorum ingeniis aestimant, vt omni eos excusatione pudaret, hoc intulit: Non enim, inquit, potest dicere; Circumuentus sum, atque deceptus. Siquidero manifestam tibi discretio-nem ex operibus ostendit, & vt etiam discuteret eorum opera, præcepit, ne scilicet temerè cuncta confunderes. Deinde quia eos puniri nõ iusserat, sed tantum cauerti, hos quidem consolatur, qui eorum pariebantur insidias; illos vero deterret, & si nolint ad meliora conuertere, quasi quodam muro, ita supplicij eos comminatione concludit: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Deinde, vt sermonem ipsum aliquantulum temperaret, intulit, *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Non enim certam illam, & iam iamque complendam comminationem videretur inducere, sed eam, quæ consilij vicè, atque admonitionis impleret, hæc eorum animos interminatione, atque examinatione excussit. Quo quidem loco mihi etiam Iudæos videtur notare, huiusmodi fructus sæpe monstrantes. Propterea etiam Ioannis verbis vt maluit, per eadem scilicet rerum vocabula illis supplicium comminando, Talia quippe etiam ille dicebat, cum instantem securim, & excidendam arborem, ignemque inextinguibile nominaret. Et videtur

Roma. 8.

quidem vna tantummodo pœna esse conburi. Si vero aliquis diligenter expendat, duplex hoc inuenit esse supplicium. Qui enim in gehenna virtutis, & celorum regnum profusus amittit, quæ certe pœna maior est, quam craciatus ille flammarum. Noui autem, quia plurimi pertimescant gehennam, ego tamen illius gloriæ amissionem multò amarius, quàm ipsius gehennæ dico esse supplicium. Si vero id nõ possum sermone monstrare, nihil est omnino mirandum. Neque enim nouimus illorum beatitudinem præmiorum, vt infelicitatem quoque de eorum amissione scire possimus. Cæterum Paulus, qui ista cõparat, certissime nouit, quoniam excidere à Dei gratia omnium sit profectò miserum. Nos autem hoc tunc abique dubio discemus, quum experimento cœperimus doceri. Sed istud vt ne patiamur faxi, ò vni genite fili Dei, neque experiamur intolerabile istud, horrédumque supplicium quàm grande sit; Nam quàm malum illorum bonorum portione priuari, apertè quidem exprimi non potest, tamen, prout mihi possibile fuerit, conabor, atque contendam per exempla vobis illud facere vel ex parte manifestum. Ponamus igitur adolescentem aliquem esse mirabilem, eundemque & cunctis florere virtutibus, & totius tenere orbis imperium, tamque in omnibus esse perfectum, vt vniuersos erga se homines patrio ardere faciat affectu. Quid non ergo istius patrem pati existimatis libenti animo, ne talis filij priuenter alloquio? quod vero vel exiguum, vel grande malum non esse subiturum, modò vt illum etiam videat, atque illius præsentia persuatur? Hoc igitur de futura quoque gloria cogitemus. Neque enim sic filius patri, etiam si virtutibus mille decoretur, desiderabilis est, atque mirabilis, vt cælestium fructus bonorum, ac resolu, & esse cum Christo. Intolerabilis quidem res est etiam gehenna (quis nesciat), & supplicij illud horribile. Tamè, si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicitur est, quale est, à beatè illius gloriæ honore repellit, exosumque esse Christo, & audire ab illo; Non noni vos, atque argui, quòd esurienti, & sitienti negauerimus cibum, & potum. Est enim satius mille fulmina sustinere, quàm vultum illum mansuetudinis, pietatisque plenum, nos tamen aersantem videre, & illos totius tranquillitatis oculos, nequaquam nos aspiciere sustinentes. Si enim ille me, cum ei inimicus existerem, eumque odissem, atque auerfaret, ita est tamen sequutus, vt ne sibi quidem parceret, seseque ipsum in mortem traderet, quando post illa omnia esurientem illum ne pane quidem duco dignum, quibus iam illum potero oculis intueri? sed hoc etiam illius considera loco lenitatem. Neque enim beneficia sua imputando commemorat, nec, quia illi eum despiciant, quibus tãta præstitit: nec enim dicit, te, qui quum non esses, esse te præstiti, & tibi inspiravi animam: qui te supra ea, quæ in terra sunt, cuncta constituti, propter te & celos, & aërem, & pelagus, & terram, & omnia, quæ existunt, creauit: qui à te inhonoratus sum, & diabolo ipso vilior existimatus: qui nec sic quidem destitit, sed innumera tibi beneficia etiam post ista donauit, qui ob tuam salutem fieri seruus elegeri: qui palmis ora temeratus, & faciem sputaminibus aspersus, & seruilis supplicio deputatus: vt te de morte redimerem, crucis mortem ipse sustinui: qui pro te etiam

etiam in celo interpellò patrem, qui spiritum sanctum tibi dono, qui te ad regnum inuito celorum; qui tibi etiam tanta promissi; qui & caput tuum esse volui, & sponsum, & velis, & domus, & radix, & pascus, & potus, & pastor, & frater; qui te hæredem, cohæredemque delegi; qui de tenebris in lumen te duxit: cum hæc enim, hisque plura proferre posset, nihil horum omnino commemorat. Sed quid? solum ipsum profectò peccatum, hic quoque charitatem, ac desiderium quod erga te habet, ostendens. Neque enim dixit; Ite in ignem paratum vobis, sed paratum diabolo. Et prius dicit, quenam illi peccauerint. Et ne tunc quidem cuncta, sed pauca, & ante hos illos, qui mandata eius implerint, in regnum vocat, vt ex hoc quoque ostendat iuste se culpate, quos damnat. Quoniam ergo supplicio non sunt verba eiusmodi seiora? Si enim hominem aliquis, à quo beneficiis affectus est, esurientem minime despiciat; sed, etsi fortasse despiciat, certè, quum ei ille exprobrare beneficia sua cœperit, eligit magis in veram omnino demergi, quàm coram duobus, tribusve amicis tale aliquid audire: quid nos patiemur, pendente, qui toto iam teste mudo, hæc, quæ memorata sunt, audiemus, quæ ne dominus quidem diceret, nisi & æquitatè propriæ vellet declarare sententiã? Quòd enim haud exprobrat ea proferret, sed quasi satisfaciens, & ostendens, quia nõ eis frustra, nec absque certa iustitiæ ratione dicitur sit, discedite à me: ipsa satis beneficiorum, quæ eis ante contulerat, liberalitate patefecit. Si vero exprobrare voluisset, omnia illa, quæ dixi, adduceret in medium: nunc autem dicit sola illa, quæ passus est. Timeamus igitur, dilectissimi, huiusmodi tunc audire sermones. Nõ est lusus hæc vitæ: imò est quidam præfens vitæ lusus, sed non est lusus etiam futura. Nunc autem non tam lusus est vita nostra, quàm aliquid fortè deterius. Non enim tendit ad risum, sed intolerabilem quoque portabit dolorem eis, qui mores suos non maturè, ac diligenter instituunt. Quo enim distamus à pueris, ludèdè gratia casulas ædificatibus, nos, qui ampla prætoria, & clara construimus? Quæ autem dissimilitudo est inter eorum prandiola ad ludum parata, & nostra hæc splendèdè, ac delicatè apparatus cõuiuia? Nulla plane, nisi quòd ea nos ad supplicium nostrum sæpe faciamus, quæ illi imitantur ad ludum. Quòd si necdum perspiciamus eorum, quæ agimus, vilitatem, non est profectò mirandum. Nondum enim venimus ad maturitatem virosum, quòd cum venerimus, intelligemus hæc omnia esse puerilia. Nam & illos, cum ad virilem transimus ætatem, ridere consueuimus, ob ea certè ipsa, quæ, cum pueri essemus, etiam studiosè credebamus esse faciendã. Nam & testas aliquando, & lutum sapius aggerentes, non minus gloriabamur, quàm ij, qui certatim amplas porticus, & triclinia gaudent superba construere, sed tamen peribant illa, & continuò corruerant. Verum ne stantia quidem vilita nobis esse potuissent, sicut ne iste quidè splendèdè domus, quæ certè iam cæli cinem capere nõ possunt. Sed neque iste in illis se habitare patietur, qui patriam expectat æternam. Verum, vt nos pœdibus ludica illa ædificioli plerumque destruiamus, ita hæc sapienti ille mente subuerit, & sicut nos paruos de illa stantes destructione tideamus, sic isti quoque viri nobis de hac subuersione

mœrentibus, nõ modò ridet, sed etiam flent. Si quidem & eorum viscera compassione plena sunt, & nobis ingentia hinc nascuntur incommoda. Iam igitur in viros transeamus aliquando, quando diu terræ profusus affligimur, de lignis, ac lapidibus gloriantes? Quousque lufibus occupamur, ac salutem nostram ipsi despiciamus; ac prodimus? Nam vt pueri cum, neglectis literis, ad huiusmodi nugas sua studia cõuerterint, durissimis verbis subiacent, sic nos quoque, qui in his rebus studium omne consumimus, quum à nobis spiritualium exigetur operum disciplina, nisi quæ reddenda erit, habuerimus parata, horrenda illa supplicia perferemus. Nec erit vllus omnino, qui liberet, etiam si pater, etiam si frater, vel quilibet alius assistat. Sed hæc quidem, quibus nunc dediti sumus, cuncta pariter euanescent, quæ vero ex istis pœna colligitur, immortalis erit, atque perpetua. Quod quidem accidere consuevit in paruulis, quorum puerilis illa constructio à patre rota subruitur, ipsi etiam verberati post lusus conuertuntur ad lachrymas. Atque, vt hæc ita se habere discas, illud ipsum, erga quod maximum studium videtur esse ponendum, id est, diuitias, in medium proferamus, & constituamus quamlibet è regione virtutem, & tunc præcipuè illarum perspicias vtilitatem. Duos igitur homines esse ponamus, nec de auaritiæ opibus sermo sit, sed de honestis adhuc, iustisque diuitiis. Duo ergo taliu opum domini fingantur, quorum vnus quidem ad pecunias congregandas maria nauiget, terras excolat, multaque alia reperiat genera lucrandi; quanquam ignoro, si hæc faciens iuste patrimonium possit augere. Verum concedatur istud; & constituarur interim lucra illum iusta conquire. Iste igitur & agros cõmat, & seruos, & quantacumque sunt talia, nullaque ad hæc iniquitate ducatur: alter vero æqualiter locuples vendat agros, vendat domos, vasa quoque argentea, & aurea, atque aurum omnium pretium indigentibus largiatur, curet ægrotos, in necessitate positos absoluat, alios vinculis eximat, alios eripiat de metallis, alios egestatis impatientia ad laqueum conuolantes, in vitæ amorem reducat, liberet de seruitute, ac morte captiuos; de cuius vos tandè esse parte malletis? Et certè nondum futura diximus, sed interim ista præsentia. Cuius, inquam, similes esse malletis? cõgregantis aurum, an plurimorum pericula submouentis? ementis agros, an hominibus diuersa calamitatù tempestate vexatis, semetipsum portam paratissimò auro argenti que circumdanti, an mille laudibus coronati? Nõne enim hic quidem videtur angeli alicuius similis, qui de celo ad cõsolationem hominum, emédationemque descenderit? Alter vero nec homini cõferendus, sed cuiuspiam paruulo vanè cuncta, & inaniter congreganti. Sin autem pronuntiat huiusmodi hominem esse ridiculum, extremaque vecordia: quando etiam iniquè opes cõgregat, quid eo potest infelicitus iudicari? Si enim tanta illius sola denisio est quum addita fuerit & gehenna, & regni cælestis amissio, quibus lachrymis, quibus tandem lamentationibus prosequendus est & viuus, & mortuus? Sed alteram quoque, si placet, virtutis partem eiusque cõtrarium pöderemus. Alium igitur rursus hominem proferamus, in summa potentia constitutum, omnibus imperantem, ingenti prorsus honore conspicuum, præclara præconij

Author, & re-
tes fore om-
nes patres ad-
modum infu-
si sunt diti-
scenibus, præ-
serim vero ue-
gotiaribus.

sui voce terrificum, cinctum baltheo potestatis gemino, ac longo præcuntium ordine gloriâtem, multorum officiorum stipatum caterua nonne magnum hoc esse quiddam creditur, ac beatum? Age igitur, contra hunc quoque alium è regione ponamus splendens virtute patientiæ, humilitate, ac mansuetudine resurgens: & hic tamen patitur iniurias, atque etiam verberetur, cunctaque hæc facillè portet, ac fortiter, eosque, à quibus iniurias accepit, benedictionibus prosequatur: responde, quæso, quis magis horum tibi admirandus videtur? Ille inflatus, & tumidus, an iste pressus, ac placidus? Nonne rursus hic quidem caelestibus est virtutibus comparandus, quæ maxima impassibilitate potiuntur: ille verò homini morbo hydropsis, & plurimo profusus tumore turgens? & hic quidem medico spiritali, ille autem inflatus, ac resupinus? Quid tibi, arrogas homo, quia sublimi curru veheris, quia te trahunt mularum quadrigæ? Et quale istud est? Nam & saxa ita plerumque, & ligna gestantur. Sed speciosa veste circumdatis? Sed & respice pro cultu vestium, virtutum decore fulgentem, & videbis te, quidem putrefacto iam sceno esse simillimum; illum verò arbori admirabiles fructus ferenti, maximam præbenti cernentibus voluptatem. Tu quippe circumfers passum vermium, atque tinearum, quæ, cum tibi incubuerint, celeriter te huiusmodi ornatu nudum relinquent. Nam vestimentum, & aurum, aliud quidem vermium cibus est, aliud verò terra, & cinis, & iterum terra, & præterea nihil: at verò ille, qui virtutum decore circumdatus est, talem profectò habet stolam, quam non modo tinea, sed ne mors quidem valeat ipsa corrumpere. Siquidem istæ virtutes animi nequaquam à terra fortitantur exordium: fructus quippe sunt spiritus, propterea neque vermium dentibus deputantur. In cælo nanque huiusmodi vestimenta texuntur, ubi non est tinea, non vermis, nec huiusmodi quicquam aliud omnino. Quid igitur est melius, responde, quæso, sublimari potentia, an potius inhonoratum iacere? Splendere diuitiis, an squalere pauperie? abundare delictis, an fame, atque egestate cruciari? Proculdubio melius, atque optabilius in honore esse, & in diuitiis, atque delictis. Si ergo bona eligis magis ipsa, quam nomina, relinque terras, & transgredere totus ad cælum. Siquidem præsentia ista vmbra sunt, & quædam vanitates imaginum: futura autem veritas rerum immobilis profusus, ac solida, nec ab vilo tibi aliquando rapienda. Hæc nos igitur omnium studio diligamus, ut ex horum, quæ hic sunt, liberemur tumultu, & ad portum illum tranquillissimum nauigantes, multa onusti merce veniamus, & ineffabilibus misericordiæ operibus redundemus: quibus nos omnes contingat potiri, gratiâ, & misericordia Domini nostri Iesu Christi, cui gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 2.

Ex Hom. 2.
in Matth.

Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, &c. Cuius rei gratia non ait, sed, qui facit voluntatem meam? Quia hoc interim poterant amabilius audire, quod di-

xit, citiusque suscipere: illud autem ad eorum infirmitatem nimis erat grande, quod tacuit. Aliter verò id ipsum, quod reticuisse visus est, istud dicendo signavit. Præterea hoc quoque possumus dicere expressum esse manifestè, quia non sit in patris, ac filij voluntate diuersitas. Mihi autem videtur Iudæorum hic propriè conscientias verberare, omnem profus religionem in dogmatum ratione ponentium, de sancta verò conversatione nihil omnino curantium: unde illos etiam Paulus coarguit, dicens; Cognominaris Iudæus, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius: verum nihil tibi ex ea accedit quicquam, nisi eadem vitæ integritate declares.

AVTHORIS DICTI IM-

perf. in Matth. eiusdem Ewang.
expositio.

Atendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoscetis eos, &c. Suprà mandans Apostolis suis dominus, ne eleemosynas faciant coram hominibus, ut videantur ab eis, sicut hypocritæ: & ne orent, ut ab hominibus videantur, sicut hypocritæ: & ut ne ieiunent coram hominibus se ostendentes, sicut faciunt hypocritæ: & docuit illos ut ne faciant sic, & instruxit eos, quia possibile est in hypocritæ & eleemosynas facere, & orare, & ieiunare: propter quod quasi iam ad cognoscendum, quia hæc omnia in hypocritæ fieri possunt, loquitur dicens. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, ab intus autem sunt lupi rapaces. Quæ sunt vestimenta ovilia? Species videlicet simulata religionis. Eleemosyna simulata vestimentum ovile est, non opus ovile: ieiunium simulatum, vestimentum ovile est, non opus ovile: & cæteræ species pietatis, quibus se vestiunt lupi rapaces. Nulla autem res sic exterminat bonum, quemadmodum simulatum bonum. Nam manifestum malum, quasi malum fugit & cauetur: malum autem sub specie boni cælatur, dum non cognoscitur nec cauetur: sed quasi bonum suscipitur, & ideo coniunctum bono, exterminat bonum. Sic serui diaboli tunc pessimè Christianitatem corrumpunt, quando se simulant Christianos: de quibus admonet discipulos suos Christus, magis autem nos omnes per illos, dicens: Attendite à falsis prophetis quia magna virtus est hominum cognoscere malum, & firma tutela salutis est scire quem fugias. Hæresis quidem periculosa res est, sed utilis valde. Periculosa quidem, quia multi seducuntur per eam, & pereunt: utilis autem est, quia tentantur fideles per eam, & ab infidelibus segregantur. Qui murmurat de periculo tentationis, murmurat necesse est de premio probationis. In nullo enim negotio potest requies inveniri, nisi præcesserit labor: quanto magis in spiritualibus rebus, nisi præcesserit tentatio, non potest esse probatio? Attendite à falsis prophetis. Primum scire oportet, quia sunt omnino falsi. Nulla res perdet viros Christianos magis quam hoc: quia quoscunque viderint dici Christianos, quasi Christianos eos æstimant. Si enim constat, quia sunt

sunt falsi Christiani, aut ille est falsus Christianus, aut tu. Si non tu, ille: si tu, non ille. Si ille, ut quid illum Christianum æstimas, de quo tibi Christus mandavit, quia Christianus non est. Quem Deus suum non cõfiteretur filium, tu quomodo tibi æstimas fratrem? Sed forte dicis. Quomodo dicere illum possum non esse Christianum, quem video Christum confitentem, altare habentem, sacrificium corporis, & sanguinis Christi offerentem, baptizatam, scripturas sanctorum legentem, omnem ordinem sacerdotij habentem? Vir sapiens, si non confiteretur Christum, & manifesta esset gentilitas illius, & si seducebaris per eam, insania erat, qua seducebaris: nunc autem qui confiteretur Christum, sed non sic quemadmodum mandavit Christus, negligentia tua est, si ab eo seduceris. Qui enim in occultam foueam cadit, negligens esse dicitur, quia non caute prospicit: qui autem in manifestam foueam cadit, non negligens dicitur, sed insanus. Quæ autem de similitudine ecclesiasticorum mysteriorum dixi, hic audi responsum. Quoniam & simia hominis habet membra, & per omnia hominem imitatur, nõ quid propterea dicenda est homo: Sic & hæresis omnia ecclesiæ habet, & imitatur mysteria, sed non sunt ecclesiæ. Deinde sciens dominus quia non erant manifesti Gentiles, sed absconditi sub nomine Christiano: ideo non dixit, Aspiciate, sed, attendite. Aspiciere enim est simpliciter videre: attendere autem est caute considerare. Vbi enim certa res est & indubitabilis, aspicitur: ubi autem incerta & dubitabilis, attenditur. Sciens ergo Christus, quia est in illis aliquid quod aliis non videbatur: aliud desuper positum, aliud intus inclusum: ideo dixit, Attendite ut scias quia non corporali aspectu attendendum est, sed vigilantia spirituali. Si enim corporaliter illos aspicias, cognoscere non potes, quia schemata Christianitatis habent. Nam homines passibiles potestis videre mendacia veritatis velamine cooperta? Primum ergo attendendum est per opera bona. Si enim opera iustitiae facimus, & à nullo errore decipimur, & ipsi omnem sentimus errorem. Nam ipsa res facit errare, quæ facit alterius errorem non cognoscere. Nam qui non cognoscit mendacium alterius, suam non intelligit veritatem. Ergo quædiu bona operatu facimus, ipsum lumen iustitiæ ante oculos nostros adaperit veritatem. Sic & peccata peccantium sensus tenebescere faciunt, ut nõ videntes mendacium, cadant in illud. Vide enim ab initio, ex quo inter homines seminatus est error fidei, non error diabolicus fecit homines malos, sed homines mali diabolicum sibi fecerunt errorem. Si error fecisset homines malos, culpa erat Dei, qui tales homines fecit, ut ab erroribus seducantur: nunc autem culpa est hominis qui voluntariè elegit errorem: quia non possunt errores prævalere in homines, nisi peccata præcesserint. Prius enim peccatis plurimis excæcatur homo, & sic diaboli seductione seducitur, & cadit in mortem. Quemadmodum enim sole manente non prævaleret nox, quum antea accessisset ad occasum, tunc occupat mundum: sic quædiu lumen iustitiæ in homine fuerit, tenebra erroris eum non apprehendit. Ergo bonis operibus vigilantum est, quia non error generat peccata, sed peccata errorem. Sicut dicit Sapientia: Impietas trahit hominem ad errorem. Attendite sicut admonet: attendite,

quasi de inuito diabolus hæres introducat: non de inuito, sed permittente. Si enim Gentes non credidissent in Christum, intelligebamus virtutem fuisse diaboli, qui Gentes credere non permisit. Nam si diabolus aliquid potuisset, ab initio credere non permisisset: nunc autem ex eo quod omnes Gentes crediderunt, sed postea ex creditibus factæ sunt hæreses: manifestum est, quia nõ fuit virtus diaboli, sed permissio Dei. Et quare sic admonet quasi qui noluerit fieri? Quia non sine iudicio vult seruos suos habere, ideo misit tentationem. Quoniam autem non vult per ignorantiam eos perire, ideo admonet. Ideo tentationem mittit, ne mali cum bonis coronentur. Ideo autem admonet, ne boni cum malis pereant. Attendite vobis à falsis prophetis. Scriptum est: Omnis lex, & propheta usque ad Ioannem: non quia futuri nõ erant post Ioannem. Fuerunt enim & Agabus & Silas, & multi. Sed quia propheta de Christo non erat ventura post eum. Ergo post Ioannem propheta quid de Christo futuro cessavit, propheta autem & fuerunt, & sunt: sed non qui prophetarent de Christo, sed qui interpretarentur ea quæ de Christo ab antiquis fuerant prophetata, id est, doctores ecclesiarum. Sed & omnes Christiani propheta dicuntur, qui in regnum, & in sacerdotium, & in prophetiam vnguntur. Nec enim potest quis propheticos interpretari sensus, nisi habeat spiritum prophetiæ. Hæc autem diximus, ut ostendamus, quia propheta, de quibus loquitur Christus, doctores dicuntur. Sciens ergo dominus futuros esse falsos doctores hæresum diuersarum, contra veros doctores, qui scripturas Propheticas, & Apostolicas per se ipsa interpretatione confunderent: ideo per Apostolos suos omnium ecclesiarum doctores admonet: dicens, Attendite vobis à falsis prophetis. Et ne forte dicat aliquis hæreticus doctor, quia non dixit nos falsos prophetas, sed Gentilium, & Iudæorum doctores: ideo addidit, dicens: Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium. Quamvis & de Iudæis quidem falsis Apostolis, & prophetis ista prædicat, tamen de illis Iudæis, qui in Christum quidem fuerant credituri ex eis, peruersa autem loquentes secundum suggestionem maligni spiritus, ad corruptionem Christianorum fuerant locuturi, de quibus canendis in omni Epistola sua sollicitè monet Apostolus: quorum filij sunt & hæretici modò. Ones enim propriè Christiani dicuntur: vestimentum autem ovile, est species Christianitatis. Vides quia de hæreticis Christianis loquitur Christus fugiendis, qui à foris ia schemate Christiani videntur, ab intus autem confessionis efficacitate Gentiles. Et isti multò periculosiores sunt quam illi Iudæi: quia illi quidem reieci ab Apostolis, & vocati extra conuentum Christianorum erratici vagabantur, hæretici, & fortim quosdam corrumpébant incautos. Isti autem quasi fundati Christiani, & ecclesias suas habentes. Et quid dico: ecclesias etiam regentes, palam cum libertate subuertunt: & se multiplicati sunt ex diuerso, ut Christiani vagi potius videantur quam illi. Et quomodo non sint periculosi, aut quomodo suadent multis? Et ne adhuc dicat hæreticus, quia de veris Christianis doctoribus loquitur, qui Christiani quidem sunt, tamè peccatores sunt, Omnis enim Christianus qui facit peccatū, falsus dicitur Christianus: & verè quidem est, quia Christianus qui

facit peccatum, nec peeniter de peccato, falsus est Christianus. Tamen ut scias, quia non de Christianis peccatoribus, sed de hæreticis doctoribus loquatur: non tantum dixit, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium: sed addidit, Ab intus autem sunt lupi rapaces, Christiani enim doctores, & si fuerint peccatores, serui quidem carnis dicuntur, quia vincuntur à carne, tamen propositum non habent perdere Christianos, & ideo non dicuntur lupi rapaces. Vides ergo, quia manifestè de hæreticis doctoribus dicat, qui eo proposito schemata Christianorum susceperunt, providente diabolo, ut Christianos iniquo seductionis mortu dilaniet.

Math. 23. De qualibus lupis ad Ephesios dicebat Apostolus: Scio quia post discessum meum intrabunt lupi graues in vos, non parentes gregi, & ex vestris exient perueria loquentes, ut abducant discipulos post se. Audi ergo qui doctus ab hæreticis, putas te eruditum: & baptizatus ab eis, putas te Christianum factum. Vide doctores hæreticos, qui lupi dicuntur à Christo. Si ergo eruditus es ab hæreticis, raptus es, non eruditus, non pastus. Si baptizatus ab eis es, deuoratus es, non saluatus. Nam luporum deuorare est, non pascere.

Cautè lego. Quid ergo est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos? Fructus enim hominis est confessio fidei eius, & opera conuersationis ipsius. Si ergo videris hominem Christianum, statim considera: si confessio eius conueniat cum scripturis, verus est Christianus: si autem non est, quemadmodum Christus mandauit, falsus est. Sic enim & Ioannes, quum de hæreticis scripsisset epistolam, non dixit: Si quis venerit ad vos non habens nomen Christi, nec aue ei dixeritis: sed si quis non attulerit istam doctrinam. Iudicium Christianitatis non ad nomen Christi reulit, sed ad confessionem: quia non nomen solum Christi Christianum facit, sed etiam veritas Christi: quia in nomine Christi multi ambulant, in veritate autem eius pauci. Deinde vide, Nunquid ouis lupum persequitur aliquando: non, sed lupus ouem. Sic enim & Cain persecutus est Abel, non Isaac Ismael. Sic & Esau Iacob, non Iacob Esau. Iudæi Christum, non Christum Iudæos: Hæretici Christianos, non Christiani hæreticos. Ergo ex fructibus eorum cognoscetis eos. Si quis lupum cooperiat pelle ouina, quomodo cognoscit illum, nisi aut per vocem, aut per actum? Ouis inclinata deorsum balat, lupus in aëra conuertit caput suum contra cælum, & sic ululat. Qui ergo secundum Deum vocem humilitatis & confessionis emittit, ouis est: qui verò aduersus veritatem turpiter blasphemias ululat contra Deum, lupus est: sicut dicit propheta de illis: Iniquitatem in excelso locuti sunt, posuerunt in cælum os suum. Ouis herbam manducat, lupus carnibus delectatur. Quem videris ergo de pratis scripturarum herbas floridas iustitiae colligentem, ouis est: quem videris autem in sanguine persecutionis gaudentem, lupus est. Adhuc autem considera virtutes quas facit, vtilis sunt aut inutiles. Vtilis sunt, quæ mirabiliter fiunt, & ad salutem proficiunt, ut puta infirmos sanare, & alia huiusmodi, quæ fecit Christus. Vacuæ autem sunt, quæ admirationem quidem faciunt videntibus, vtilitatem autem afferunt nullam: ut puta volare per aërem, sicut & dominum diabolus horatatur, statuens super pinnam templi: ambulare,

Math. 23.

Cautè lego.
Nam videtur
venire in du-
bium baptisma
ab hæreticis
collatum.

2. Ioan. 1.

Genes. 4.
Galat. 4.

Psal. 72.

aut commiseri flammæ, & non comburi, & alia qualia Simo fecit. Nam plena opera ex Deo sunt, quia & ipse est plenus: vacua autem ex diabolo, sicut & ipse est vacuus, & vanus. Nam quia quædam mirabilia sunt ex Deo, quædam autem ex diabolo, demonstrat Nicodemus. Non enim dixit, Nemo facit signa, nisi sit Deus cum illo, sed, Nemo facit hæc signa, quæ tu facis, nisi sit Deus cum illo. Et antea quidem ex hoc solo cognoscantur falsi prophetae & veri, si vilia aut inutilia facerent signa. Nunc autem quia futurum est, ut etiam ex parte bona faciendorum signorum diabolo detur potestas, etiam aliud querere debemus. Si necessarium est secundum tempus, aut non est necessarium. Si enim mirabilia Christus propter confirmationem infidelium faciebat, non propter ipsos, quos sanabat: ipsos enim in fide sanare poterat, non in signo: manifestum est, quia modo quum nullus sit infidelis, faciendorum miraculorum necessitas non est. Ergo si inutile fecerit signum falsus propheta est: quia non facit ut alium ædificet in fide, sed ut se ostendat in opere. Nunquid colligunt de spinis vna, aut de tribulis ficus? Vna mysterium habet in se Christi. Sicut enim botrus multa in se grana ligno mediante suspēdit, sic & Christus multos sibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. Similiter & sicut ficus multa grana vno tegmine tenet inclusa, sic & multos fideles quodam dulci charitatis amplexu vna tenet ecclesia. Et sunt in sicu signa hæc, Charitatis quidem in dulcedine, vnitatis autē in coniunctione granorum, sicut scriptum est: Deus, qui inhabitare facit vnanimes in domo. In vna quidem est patientiæ signum, quia in torcular mittitur: gaudij autem in spe: Quia vinum lætificat cor hominis. Sinceritas, quia nō est aqua permixtum, & delectatio suauitatis. De his scriptum est: Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, aduersus huiusmodi non est lex. Spinæ autem sunt hæretici, sicut sermo ipse demonstrat superius, dicens: *Attendite à falsis prophetis.* Ergo non possunt spinæ, & tribuli ecclesiasticos fructus proferre. Sed quid proferunt? Vulnura, tribulationes, & cætera mala. Quemadmodum spina, vel tribulus ex quacunque parte illam conspexeris, habet aculeos: sic & seruos diaboli ex quacunque parte consideraueris, iniquitatibus pleni sunt. Si loquitur, in dolo loquitur: si tacet, malè cogitat: si irascitur, insanit: si patienter agit, tempus expectat nocendi, & oportunitatem considerat quando noceat. Si male agit non erubescit: si bene facit, ad vanam gloriam propter homines facit. Quomodo proferat bonum fructum, cuius radix diabolus est? Sub arbore bona, & bestia & animalia requiescunt: sub spinis autem nullum animal requiescere potest, nisi tantummodo serpentes. Sic iuxta fidelem hominem, & boni, & mali homines pacem habere, ac se capere possunt: iuxta autem infideles homines nemo potest pacem habere, neque requiescere in eis, nisi tantummodo serpentes, id est demones qui habent cubilia in pectoribus eorum: fructus eorum nulli procedunt ad vsum. Umbra refrigerij non est in eis. Et verum est quidem, quia spinas, & tribulos omnes iniquos hæreticos appellauit: tamen forsitan sciens dominus hanc hætesim præualitutam præ omnibus, tribulos eos appellauit,

Hinc apparet
Latini fuisse
authores, non
que Averani:
quare cautè
legendum.

appellauit, quasi trinitatis professores, & triangulam impietate in sua perfidia baiulantes. *Nō potest arbor bona fructus malos facere: & nō potest arbor mala facere bonum fructum.* Non dixit, arbor mala non potest fieri bona, neque arbor bona mala. Alioqui qui malus est, à Deo esset, quod malus est: & qui bonus est, à Deo esset, quod bonus est. Nunc autem sic dicitur, malus non potest facere fructus bonos, id est quandiu malus est. Si verò factus fuerit bonus, potest: ut vnusquisque quod malus est, aut bonus, voluntatis eius sit, non naturæ. Nam si volebat, & non poterat fructus bonos proferre, naturæ erat: si autem potest, & non vult arbitrij est, non naturæ. Ergo seruus Dei non potest facere malum. Et si videtur tibi aliquando quod malè fecit, considera cautè ipsum malum eius, & inuenies eum ab intus esse bonum. Nam ex proposito bono, etiam quod videtur malum, bonum est: quia propositum bonū malum opus excusat. Malum autem opus, bonum propositum non condemnat. Vidisti Moysen homicidium facientem, sed non propter suam iniuriam, sed propter seruorum Dei vindictam. Vidisti Iacob aliud loquentem in lingua, aliudque habentem in corde, quum diceret ad Esau. Quia vidi faciem tuam, sicut qui viderat faciem Dei: sed non ut eum deiceret, sed ut comperceret: Similiter malus non potest facere bonum: & si videtur tibi facere bonum, considera cautè ipsum bonum, & inuenies illud ab intus esse malum. Nam quod ex proposito malo fit, etiam bonum, malum est. Nam bonum opus malum propositum non excusat, malum autem propositum bonum opus cōdemnat. Si videris infidelem humilem, aut mansuetum, scito quia subdolos est in corde. De talibus enim dicit propheta: Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Si videris eum bona opera facientem, intellige, quia propter homines facit. De illis enim dicit dominus: Omnia faciunt ut ab hominibus videantur. Sicut ergo bonorum hominum omnia opera etiam mala, bona sunt: sic malorum hominum omnia opera etiam bona mala sunt. Si ergo videris aliquem Deum in veritate non coleantem, quasi bonum, ne credas oculis tuis, ut & dicas bonæ vitæ illum: sed crede magis Deo quam tibi, qui dixit: *Nō potest arbor mala facere fructum bonum.* Si autem dicis illum bonum, mendacem fecisti Christum. Tu enim vides, quæ sunt in facie, Deus autem quæ sunt in corde. Sicut enim in horto sunt multæ arbores fructum inutilem facientes, in syluis autem non inuenitur bonum faciens. Si autem faciunt, aut inspidum faciunt, aut acerbum. Sic in ecclesia, quæ hortus est Christi (Salomone dicente: Hortus conclusus, fons signatus, soror mea, paradysus cum fructu pomorum) multi sunt mali. In ecclesiis autem hæresum, quæ sunt syluæ desertæ, nemo est bonus, quia & si aliquis bonus, propter homines est bonus: non propter Deum. Hæc secundum fidem dixi: quæ sunt autem secundum rationem, audi. Quicunque facit aliquid propter nihil. Qui pugnat propter prædam, aut propter gloriam victoriæ pugnat: qui nauigat, propter necessitatem, & propter lucrum nauigat. Sicut, nihil potest sine radice nasci, sic nihil potest fieri sine causa. Sic qui bonum facit, aut propter retributionem regni cœlestis facit, aut propter iudi-

cium pœnæ. Intertogo ergo te, infidelis propter quid faciat bonum? propter iudicium pœnæ dicis. Sed non timet Deum. Quomodo autem timeat Deum, ne peccet in opere, qui non timet Deum, ne peccet in fide: quum sit peius male credere, quàm male agere? Propter retributionem dicis. Sed non sperat in Deum, qui non curat, vtrum mendaciter credat, an vere, quum sit melius bene credere, quàm bene agere: quoniam fides sine operibus aliquid est, etsi mortua est: opus autem sine fide nihil est. Ut quid ergo facit bonum? Ut videatur ab hominibus, & laudetur: *Iacob. 2.* & ideo bonum illius malum est. Si enim sine labore poterat homo bonum facere in hoc mundo, credibile erat ut infidelis bonum faceret propter hoc ipsum bonum: quia bonum facere bonum est. Nunc autem cum hominibus in carne viuentibus sic contrarium bonum facere sit difficile, & propè impossibile, ut neque magni illi sancti perfectè potuerint explere quod bonum est, quomodo infidelis faciat bonum cum tanto lutamine nullam spem habes retributionis præ oculis suis? Quis agonem suscipit sic periculosum, vnde palmam non sperat? Quid ergo? Sine dubio sperat aliquid, ideo facit bonum. Quid illud? Ut mercetur ab hominibus gloriam vanam. Nam multam dat virtutem homini ad laborandum concupiscentia vanæ gloriæ, & si cum indulgentia possum dicere, maiorem dat virtutem homini hypocritæ concupiscentia vanæ gloriæ, quàm fidelibus spes regni cœlestis. Et hæc est ratio. Contra spem regni cœlestis aduersatur natura carnis: concupiscentia autem vanæ gloriæ ex carne est, & ideo consistit ex * carnis natura. Ideo ergo dicit: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum: quia & mala arbor videtur facere iustitiam, sed non bonam, nec ad vsum proficientem.* Nam qui propter Deum facit iustitiam, Deus illam mandauit: * qui autem propter vanam gloriam facit bonum, diabolus illud facit, & ideo diabolus delectatur in eo. Falsos ergo Christianos, quos Deus in ignem mittendos promittit, quomodo tu putas participes gloriæ tuæ. *Nom omnis qui dicit mihi: Domine domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei.* Falsos prophetas, de quibus cauendum erat, locutus, non alios esse, quam falsos Christianos, & falsos Christianorum prædicatores, his verbis manifestè demonstrat. Gentiles enim, aut Iudæi priusquam credant, nō dicunt Christo: Domine, domine: sed illi soli, qui tam ex Iudæis quàm ex Gentibus visi sunt quidē credidisse in Christum, conuersantes autem, & prædicantes contra voluntatem Dei, & Christi præceptum, facti sunt falsi prædicatores. Item quoniam falsos prophetas, & veros ex fructibus eorum docuit esse discernendos, hic iam manifestius docet, qui sunt fructus, qui discernuntur, probi doctores, & reprobi. Qui enim dicunt tantummodo Christo, Domine domine, & non faciunt Dei voluntatem, reprobi sunt: qui autem & dicunt Christo: Domine domine, & faciunt voluntatem Dei, illi soli probabiles sunt. Quæ autem est voluntas Dei, ipse dominus docet, Hæc est voluntas eius, qui misit me, ut omnis, qui videt filium hominis, & credit in eum, habeat vitam æternam. Ergo voluntatem Dei facere, hoc est credere in Christum. Sicut & alibi Iudæis interrogantibus, quid faciemus, ut operemur ope-

* *consensit ei.*

* *facit.*

Ioan. 6.

Ibidem.

ra Dei? respondit, hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem ille misit. Credulitatis autem sermo & ad confessionem respicit, & ad actum. Qui ergo sic confitetur Christum, sicut ipse docuit, ille credit Christo: qui autem non sic confitetur, quomodo docuit ille, non credit. Et si conuersatur quomodo mandauit ille, credit Christo, & qui non sic conuersatur, quomodo ille mandauit, non credit Christo. Credere enim Christo, obedire est Christo: qui autem non confitetur, aut non conuersatur secundum verbum eius, ille nec obaudit Christo, nec credit: propterea tam ille quam iste non intrabunt in regnum cælorum.

S. AVGVST. EPISCOPI

Hippon. in superius Euang.

Homilia.

Ex libr. 2. de serm. Domini in monte.

Hic ergo illi, qui promittunt sapientiam, cognitionemque veritatis, quam non habent, præcipue cauendi sunt, sicut sunt hæretici, qui se plerumque paucitate commendant. Et ideo cum dixisset, paucos esse, qui inueniunt angustam portam, & arctam viam, ne se illi supponant nomine paucitatis, statim subiecit. *Cauete à pseudopropheta qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Sed isti non fallunt oculum simplicem, qui arborem dignoscere ex fructibus nouit. Ait enim, *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Deinde similitudines adiungit, *Nunquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autem arbor, malos fructus facit, &c.* Quo loco illorum error maxime cauendus est, qui de ipsis duabus arboribus duas naturas opinantur esse: quarum vna sit Dei, altera vero neque Dei, neque ex Deo. De quo errore & aliis libris disputarum est vberius, & si adhuc parum est, disputabitur. Nunc autem, non eos adiuvare duas istas arbores, docendum est. Primum, quia de hominibus eum dicere tam clarum est, ut quisquis præcedentia, & sequentia legerit, miretur eorum cæcitatem. Deinde attendunt quod dictum est, *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Et ideo putant neque animam malam fieri posse ut in melius commutetur, neque in deterius bonam: quasi dictum sit, Non potest arbor bona mala fieri, neque arbor mala bona fieri: sed dictum est, *Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.* Arbor est quippe ipsa anima, id est, ipse homo, fructus vero opera hominis. Nō ergo potest malus homo bona operari, neque bonus mala. Malus ergo, si vult bona operari, prius bonus fiat. Sic alio loco euidentiùs dicit ipse dominus, *Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut arborem malam & fructus eius malos.* Quod si duas naturas istorum, his duabus arboribus figuraret, non diceret, *facite.* Quis enim hominum potest facere naturam? Deinde etiam ibi, cum ipsarum duarum arborum mentionem fecisset, subiecit, *Hypocrita, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?* *Quandiu ergo quisque malus est, non potest facere fructus bonos.* Si enim bonos fructus fecerit, iam malus non erit. Sic verissime dici potuit, non potest esse nix calida: cum enim calida esse ceperit, non iam niuem, sed a-

Matth. 12.

quam vocamus. Potest ergo fieri, ut, quæ nix fuit, non sit: non autem potest fieri, ut nix calida sit. Sic potest fieri, ut qui malus fuit, non sit malus, non tamen fieri potest, ut malus bene faciat. Qui etiam si aliquando vilis sit, non hoc ipse facit, sed fit de illo diuina prouidentia procurante, sicut de Phariseis dicit, *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite.* Hoc ipsum quod bona dicebant, & ea, quæ dicebant, vitiliter audiebantur, & fiebant, non erat ipsorum, Cathedram enim, inquit, Moysi sedent. Per diuinam ergo prouidentiam legem Dei prædicantes, possunt esse audientibus vitiles, cum ipsi sibi non essent. De talibus alio loco per Prophetam dictum est, *Seminastis triticum, & spinas metetis: quia bona præcipiunt & mala faciunt.* Non ergo, qui eos audiebant, & faciebant, quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant uuas, sed per spinas de vite legebat uuas: tanquam si manum aliquis per sepe mittat, aut certe de vite, quæ sepi fuerit inuoluta, uua legat, non spinarum est fructus iste, sed vitis. Reuerentissime sane quæritur, quos fructus nos attendere voluerit, quibus cognoscere arborē possimus. Multi enim quædam in fructibus deputant, quæ ad vestitum ouium pertinent, & hoc modo à lupis decipiuntur: sicut sunt vel ieiunia, vel orationes, vel elemosynæ: quæ omnia nisi fieri etiam ab hypocritis possent, non superius diceret. Cauete iustitiam vestram facere coram hominibus, ut videamini ab eis. Quia sententia præposita, ipsa tria exequitur, elemosynam, orationem, ieiunium. Multi enim multa pauperibus, non misericordia, sed ambitione largiuntur. Et multi orant vel potius videntur orare, non intuentes Deum, sed hominibus placere cupientes. Et multi ieiunant, & mirabilem abstinentiam præterdunt eis quibus ista difficilia videtur, & honore digna existimantur: & huiuscemodi dolis eos capiunt, dum aliud ostentant ad decipiendum, aliud exerunt ad prædandum, vel interficiendum eos, qui sub vestitu ouino lupos videre non possunt. Hi ergo nō sunt fructus de quibus cognosci arborem monet. Ista enim cum bono animo in veritate fiunt, propria sunt omnibus vestes: cum autem malo in errore, non aliud quam lupos tegunt. Sed non ideo debent oues odisse vestimentum suum, quia plerumque illo se occultant lupi. Qui sunt ergo fructus, quibus inuentis cognoscamus arborem malam? dicit Apostolus. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur. Et qui sunt fructus, per quos cognoscimus arborem bonam, idem ipse Apostolus consequenter dicit; Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Sanè sciendum est, hic gaudium proprie positum, mali enim homines non gaudent, sed gestire dicuntur proprie: sicut superius diximus voluntatem proprie positam, quam non habent mali, ubi dictum est, *Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & reliqua.* Ex ista proprietate verbi quæ gaudium non dicitur nisi in bonis, etiam propheta loquitur dicens, *Non est gaudere impiis dicit dominus:*

Matth. 23.

Hieron. 13.

Col. 2.

Matth. 23.

Matth. 23.

Galat. 5.

Matth. 23.

Esai. 57.

CHRISTIANI DRVTH-

mari eiusdem Euang. expositio.

dominus: Ita quoque posita est fides, non quæcunque vique sed vera fides, & cætera, quæ hic posita sunt, habet quædam imagines suas in malis hominibus & deceptoribus: ut omnino fallat, nisi quisque iam mundum oculum & simplicem habuerit, quo ista cognoscat. Optimo itaque ordine primo actus est de mundando oculo, & deinde dicta sunt, quæ cauerentur. Sed quoniam quamuis quisque oculo mudo sit, id est, simplici & sincero corde viuat: non potest tamē cor alterius intueri: quæcunque ergo in factis vel dictis apparere non potuerit, tentationibus aperiuntur. Tentatio autem duplex est, aut in spe adipiscendi aliquid comodum temporale, aut in terrore amittendi. Et maxime cauendum est, ne tendentes ad sapientiam, quæ in solo Christo inueniri potest, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, Cauendum, inquam, est ne pro Christi nomine ab hæreticis vel quibuslibet malè intelligentibus & seculi huius amatoribus decipiamur. Nam ideo sequitur & monet dicens, *Non omnis, qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cælorum, &c.* Ne putemus ad illos fructus pertinere, si quis domino nostro dicat domine domine, & ex eo nobis arbor bona videatur. Sed illi sunt fructus, facere voluntatem patris qui est in cælis, cuius faciendæ seipsum exemplum præbere dignatus est. Sed merito potest moueri, quo modo huic sententiæ conueniat illud Apostoli ubi ait, *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesum: & nemo potest dicere dominus Iesus nisi in spiritu sancto: quia neque aliquos habentes spiritum sanctum possunt dicere non introituros in regnum cælorum si perseuerauerint usque in finem: neque illos, qui dicunt domine domine, & tamen non intrant in regnum cælorum, possunt dicere habere spiritum sanctum.* Quomodo ergo nemo dicit dominus Iesus nisi in spiritu sancto, nisi quia proprie Apostolus posuit verbum quod est, dicit, ut significet voluntatem, atque intellectum dicentis? Dominus vero generaliter posuit verbum quod ait, *Non omnis qui dicit, &c.* Videtur enim dicere etiam ille qui nec vult nec intelligit quod dicit: sed ille proprie dicit, qui voluntatem, ac mentem suam sono vocis enunciat, sicut paulo ante quod dictum est, gaudium in fructibus spiritus sancti, proprie dictum est, non eo modo quo alibi dicit idem Apostolus, *Non gaudet super iniquitatem: quasi quisquam possit super iniquitatem gaudere: quia illa elatio est animi turbidè gestientis, non gaudium: nam hoc soli boni habent.* Ergo dicere videntur etiam illi, qui non hoc quod sonant dicere videntur, & intellectu cernunt, & voluntate agunt, sed voce tantum sonant, secundum quem modum dominus ait, *Non omnis qui dicit, &c.* Vere autē ac proprie illi dicunt, à quorum voluntate ac mente non abhorret prolatio sermonis sui, secundum quam significationem dicit Apostolus, *Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in spiritu sancto.* Atque illud ad rem maxime pertinet ne decipiamur tēdentes ad contemplationem veritatis, non solum nomine Christi, per eos qui nomen habent & facta non agunt, sed etiam quibusdam factis atque miraculis: qualia propter infideles cum fecerint, dominus monuit tamen, ne talibus decipiamur, arbitantes ibi esse inuisibilem sapientiam, ubi miraculum visibile viderimus.

Atendite à falsis prophetis. Attendite caute, obseruate. In tribus locis in hoc libro istud verbum est & semper eūdem sensum habet. Multi prophete falsi apparuerunt in illa gente etiā post aduentum domini, sicut fuit Theodas, & Iudas Galileus, sicut in actibus apostolorum legimus. Et de his præcepit apostolis, ne sequerentur eos & perirent, sicut illi, qui eos secuti sunt. Post vero de omnibus falsis Christianis potest accipi: qui aliud ore, aliud opere agunt. Nam fuerunt pagani, qui dixerūt se Christianos esse, ut possent eorum habitum explorare, & tradere ad mortem ut Torqueatus. Sed & de hæreticis potest accipi. *Qui veniunt ad vos in vestimentis ouium.* Oves molle pecus, corpus inerme, animo placidum. Sic iussit Christus esse suos, mites, nō resistentes malo, cum omnibus hominibus pacem habere, de vestimentis suis & cibis alios alere. Omnia ista Christianitatis sunt opera: & vestimenta ouium. Qui ista non facit, lupus est. Lupus Grece λέων dicitur, & habet à moribus etymologiam: eo quod rapacitati sit semper deditus & cruori. Similes sunt: qui semper alios Christianos cupiunt deprædare aut per violentiam, aut etiam quasi per legem mundanam. Si sunt de eius beneficio: aut etiam serui: vel si habent ministerium super illos, quærūt occasionem ut quasi per legem possint eos expoliare, non cogitant quod de vna progenie sunt, & de vno patre: sed peius quam suos canes eos tractāt: non considerant quod vno modo Deus illos condidit: & vno sanguine redemit. Quod ipse dedit imperatori intranti in mundum: dedit & mendico similiter exeunti: Nihil in hūc mundum intulimus: sed nec auferre quid possumus, nisi opera nostra. Non erit in alia vita discretio domini, & serui, nisi per merita. Multi Christiani dicuntur: sed actione lupi sunt multi, non solū laici, sed & clerici lupi moribus sunt: qui in ouili domini inter ones videntur: sed lupi sunt etiam & rapaces. Quicumque cū rapace consortiū habet, similis est illi. Quia Paulus dicit, *Si quis frater nominatur, & est auarus, aut rapax, &c.* cum huiusmodi nec cibum sumere. Qui pauperum annonas, pecunias prae deuorāt, lupi rapaces sunt. Sequitur, *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Dicit in beneficio mei sunt: secundum legem accipio quod accipio. Deus dixit, *Recogita si ita velles tibi fieri: tunc facis bene.* Sin aliter: veniet tempus quando ipse erit in gloria: tu in inferno. Fructus hominum, sunt opera aut bona aut mala. Si bona sunt, ouis: si mala lupus. *Nunquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus.* Per spinas, illi qui superius lupi vocati sunt: per tribulos quoque quæ similiter spinosa est arbor, quæ est rubus, ipsi designantur. Per vnas & ficus, digna Deo opera. *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit.* Sicut enim vnaquæque arbor ex fructu cognoscitur, & vel laudatur ex ipso: sic omnis homo ex opere suo, quod est fructus eius, aut remunerabitur, aut cōdemnabitur. Et est allegoria parabole comparatio de inferiori ad superiorem hortatis. Vnas debuit facere Israel, & fecit labruscas: & debuit proferre ficus dulcedinis, & fecit ficus amaritudinis. Vitis dicta, quod vim habeat radicandi. Ficus à fecunditate dicitur: eo quod ter

ter in anno fructum ferat. Non potest arbor bona fructus malos facere: neque arbor mala fructus bonos facere. Si arbor bona non potest fructus malos facere: quomodo Moyses arbor bona, ad aquam contradictionis peccauit: & Dauid adulterium, & homicidium commisit: & Petrus dominum negauit: vel quomodo Iethro, & Achior arbores malæ consilium vile dederunt: Sed sciendum, quod tam diu arbor bona appellatur homo, quando opera bona facit. Si vero mala cœperit facere: mala arbor appellatur. Sic Manasses mala arbor extitit dum per multa scelera oblitus dominum fuit. Sed dum egit penitentiam de malo in bonum, in bonam arborem conuersus est. Deus de presentibus unumquemque iudicabit: & si in bono opere inuentus fuerit in die iudicij, de bono iudicabitur. Si autem in criminali peccato inuentus fuerit: in malo iudicatus erit. Sicut in Ezechielie plenius habetur. Et Salomon dicit. Lignum in quam partem ceciderit, ibi manebit. hoc est, peccator si in malo occubuerit, de malo condemnabitur: & cum ipso punietur. Si autem auerit se à malo: & in bono fuerit inuentus, ante diem infirmitatis: cum illo bono liberabitur. De his namque qui in infirmitate conuertuntur: dicit beatus Hieronymus in versu Psalmi: Quoniam non est in morte, qui memor sit tui: & in morte & in inferno vtrumque agendam penitentiam denegauit. *Omnis arbor que non facit fructum bonum excidetur.* Omnis homo Christianus, siue paganus, si non fructum facit etiam bonum, excidetur: eradicabitur anima eius à corpore: non se liberabit de ignorantia: quia non licet ignorare. *In ignem mittetur.* qui in sempiternum non extinguetur. *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Quia cognoscetis eos ideo dico: attendite ab illis. *Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum celorum.* Non se confidat aliquis quod Christianus est: si non facit opera Christianitatis, non intrabit in vitam eternam. *Quia qui dicit se nosse Deum & mandata eius non custodit: mendax est.* Etenim & illud quod Paulus dicit nemo potest dicere dominus Iesus: nisi in spiritu sancto. Dicitur hic profecto accipimus: & in credulitate cantamus, & qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam: qui vero mala, in ignem eternum. Et eternus erit ille ignis unicuique, si ut Deus dixit. Ite in ignem eternum: quia semel qui infernum introierit: ulterius non exiit. Licet recipiat corpus: absque iudicio & mota reuertetur vbi erat deputatus.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang. expositio.

Atendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, &c. Sicut fuerunt in veteri testamento falsi & Pseudoprophetae, qui populum Israëliticum à cultura Dei omnipotentis auertere conabantur, dicentes: Hæc dicit dominus, cum dominus non misisset eos: ita etiam fuerunt in nouo testamento falsi & peruersi Christiani, hoc est hæretici, utpote Ariani, & alij multi qui populum Christianum à cultu Dei omnipotentis, suis dogmatibus auertere conati sunt, quos cauendos præmonet dominus, dicens: *Attendite à falsis prophetis, id est cauere, prouidete ne decipiamini ab eorum fallacijs. Qui veniunt ad vos in vesti-*

mentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Per oues possumus intelligere sanctos & innocentes, Quis enim mitissimum est animal & innocen-
tissimum: ideoque designat sanctos, & innocentes. Vestimenta autem harum ouium sunt bonæ operationes, id est ie. unum, vigilia, orationes, & his similia, quibus sancti velut pulchris vestibus adornantur. Quas etiam nonnunquam sibi hæretici falsò usurpant, vt videlicet facilius irretite possint corda aliquorum hominum. Videntur enim ieiunare, ieiunant & illi, orant isti, orant & illi. Sed quamuis hoc faciant, intrinsecus tamen venenatum & promptissimum ad decipiendum habent animum, agentes more veneficorum, qui prima calicis melle liniunt, in fundo autem mortis poculum ponunt, vt dum dulcedo mellis intenditur, facilius mortis poculum capiatur. Sed quia mens simplicium in talium cogitatione dubitare poterat, modò dominus ostendit quomodo eorum fallacia comprobada sit. Dicit namque: *A fructibus eorum cognoscetis eos*, qui sunt fructus bonorum, siue malorum hominum Beatus Paulus ostendit, dicens: Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, & his similia, de quibus in conclusione dicitur, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autem spiritus sunt pax, bonitas, longanimitas, & his similia, vsque dum dicit: *Aduersus huiusmodi non est lex.* His ergo fructibus cognoscuntur boni, & mali. *Nunquid colligunt de spinis vnas, aut de tribulis ficus?* Omnibus in promptu est, quia nec botrus de spinis, nec dulcedo ficorum de tribulis carpitur. Sed solet botrus pendere in spinam, ita vt à stultis putetur quod de radice spinæ ortus sit. Sed si diligenter attendatur, non radix spinæ portat botrum, sed radix vitis. Dicit ergo B. August. quia, si vis eius dulcedine frui, spinam caue, botrum carpe. Hoc mysticè est. Si vides aliquem hæreticum bonum opus agere, sic bonum, quod in eo est, accipe, vt malum, quod in eo latet, vitare possis. Mysticè autem per spinas, & tribulos, punctiones, & aculeos possumus intelligere, de quibus primo homini dictum est peccanti. Terra tua, spinas, & tribulos germinabit ibi, id est caro tua punctiones, & aculeos vitiorum tibi gignere non desistet. *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fructus malos facit. Non potest arbor bona, fructus malos facere, nec arbor mala fructus bonos facere.* Arborem malam appellat dominus hominem bonum, fructum vero illius opus bonum, siue malum. Sed mirum est, cur dicat arborem bonam non posse facere fructum malum, cum legamus in veteri testamento bonas arbores extitisse, sed malum fructum fecisse. Nunquid enim B. Dauid bona arbor non erat qui erat electus à Deo propheta & plenus spiritu sancto, & vnctioem diuinitatis habens, sed tamen tunc malum fructum fecit, quando vxorem Vriæ Ethæi concupuit, & vno eodémque tempore duo perpetravit, homicidium videlicet, & adulterium? B. Petrus bona arbor non erat, qui ante dominum clara voce confessus fuerat dicens: Tu es Christus filius Dei viui? Sed tamen tunc malum fructum fecit, quando ad vocem vnus mulieris teritus trina vice dominum negauit. Iethro cognatus Mosi mala arbor extitit, quia idola colebat, sed tamen tunc bonum fructum fecit, quando cognato suo Mosi consilium dedit, vt

constitueret

constitueret super populum domini centenarios, & quaternarios, & decanos: & pentecorarios, qui eum à face populi subleuarent. Sed sciendum est, quia primo mutatur homo, deinde intentio, primum enim mutatur arbor, deinde fructus. Primum enim mutatur Dauid per concupiscentiam, deinde vt faceret adulterium, & homicidium. Similiter Beatus Petrus primum mutatus est per timorem, deinde vt negaret dominum. Ietro etiam cognatus Mosi primum mutatus est à sua malitia, deinde vt faceret bonum. *Omnis arbor, que non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Hæc sententia unicuique homini pertimescenda est. *Omnis arbor*, id est omnis homo, quæ non facit fructum, excidetur, hic per mortem carnis, & mittetur in ignem eternæ damnationis. Excidetur enim illa securi, de qua Ioan. dicit. Iam securis ad radicem arboris est. *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Repetitio sermonis, confirmatio operis. *Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum.* Quia sicut quidam, qui verbo tenus dominum confitentur, sed moribus fugiunt, de talibus dicitur. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Et factes sine operibus mortua est. Notandum quod hæc sententia huic contraria videtur, quia idem dicit apostolus: *Quia quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit.* Sed sciendum est, quia verba domini non discrepant à verbis sancti apostoli. Solet in scriptura verbum pro facto poni: sicut est in hoc loco. Nos ergo non in hoc confidere debemus, quod Christiani sumus, & vnda baptisimatis regenerati, sed fidem quam accepimus, bonis operibus adornare studeamus, quatenus præmia vitæ eternæ percipere valeamus.

INCERTI AVTHORIS

sub nomine Eusebii Episcopi Emissemi superioris Euangelij expositio.

Atendite (inquit) & caute vobis à falsis prophetis, à malis sacerdotibus, & episcopis, accedite à simoniacijs, & hæreticis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. Oium simplicitatem simulant, ouium innocentiam fingunt, & ouium pietatiam mentiuntur. Quos quidem si interius videretis, si sub vestibus cerneretis, aliud ibi quàm ouem esse, cognoscetis. Latet enim lupus sub ouina pelle: & quos exterius oues esse putatis, intrinsecus sint lupi rapaces. Lupi enim rapaces sunt, qui ad hoc non venerunt vt gregem custodiant, sed ad hoc vt furentur & rapiant, mactent & perdant. Quomodo autem eos cognoscere possitis, audite. Sicut enim vnaquæque arbor à fructu suo cognoscitur, ita vnusquisque homo in operibus suis cognosci potest. Ideoque non dixit à folijs eorum, sed, à fructibus eorum cognoscetis eos. Si enim verba attendamus, non faciliè boni discernuntur à malis. Vnde & alibi dominus ait, Super cathedram Moyse sederunt Scribæ, & Pharisæi: quæcunque dixerint vobis facite, secundum opera eorum nolite facere. In quo apertissimè eos bene dicere, & male facere ostendit. Qui igitur in verbis non discernuntur, in operibus comprehenduntur. Prædicent igitur quicquid velint, vos autem opera considerate: si fideles sunt, si mites,

si patientes, si misericordes, si humiles, si pacifici, si casti, si beneuoli, si auaritiã oderint, si pecuniam non abscondunt, & similia, quæ enumerare longum est. Isti sunt fructus bonæ arboris: horum laudes, folia sunt. Qui enim laudant hæc, & non agunt, folia tantum, & non fructus ostendunt. Sic igitur à fructibus eorum cognoscetis eos, Nã & spinæ & tribuli à fructibus suis cognoscuntur: quoniam neque in spinis vna, neque in tribulis ficus colliguntur. *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Verum est enim quod omnis arbor bona facit fructum bonum, & omnis arbor mala facit fructum malum. Sed quomodo illud verum est, quod verum esse veritas dicit, vt nulla bona faciat malum, & nulla mala faciat bonum? Nemo enim tam iustus, qui aliquando non peccet. Hoc enim Ioannes Apostolus ait, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Omne autem peccatum, malus fructus est. Malus igitur fructus etiam in bona arbore reperitur. Similiter autem nemo tam iniquus, qui aliquando bonum non agat. Neque enim fieri potest, vt saltem verum aliquando non dicat. Verum autem dicere, bonum est. Inuenitur igitur bonus fructus & in arbore mala. Quid igitur? quomodo verum esse probabimus, quod verum esse non dubitamus? Veritas enim mentiri non potuit. Verum est itaque, quod nulla arbor bona malos fructus facit, & nulla arbor mala fructus bonos facit. Verum vtique est, sed cum determinatione verum est. Dicatur ergo: Nulla bona arbor, secundum hoc quod bona est, fructus malos facit. Nullum enim contrarium suum contrarium generat. Nam neque dulce facit amarum, neque sanitas ægritudinem, neque frigus calorem, neque veritas falsitatem. Non igitur bonum facit malum, neque malum bonum, contraria enim sunt. Omnis enim arbor secundum suam naturam bona est, & bonos fructus facit. Secundum corruptionem vero mala est, & malos fructus facit. Quid autem in arbore significetur intelligis. Arbor enim ista, homo est. Sed vis videre quia non hominis natura, quæ vtique bona est, facit fructum malum, sed eius corruptio, & peccatum? Audi quid Apostolus dicat, Nô enim quod volo, hoc ago, sed quod nolo malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inde igitur dicitur arbor mala, non quod secundum se mala sit, sed quia in ea est corruptio mali. Et si parum quidem corrupta est, quasi iam à corruptione sana, non mala, sed bona vocatur. Si vero multum corrupta est, mala, & non bona vocatur. Ab eo enim suscipit nomen, quod magis in ea abundat. Cognoscitur igitur falsi prophetae à fructibus suis: quoniam et si aliquando bonum aliquid facere videantur, tamen quia vel pro lucro, vel pro laude faciunt, eorum simulatio diu celari non potest. Quia enim omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus, ipsum quoque quod bonum esse videtur, bonum non est. Sequitur: *Omnis arbor, que non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Tunc enim arbores exciduntur, quando homines moriuntur. In ignem vero tunc mittentur, quando dicitur eis, Ite maledicti in ignem eternum. Bibl. Hom. tom. 3. M m num.

num. Non omnis, qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum calorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum calorum. Dicere enim, domine domine, adulatio est: seruire autem ei sicut domino, amor est, dilectionis que probatio, & patris, filii que voluntas. Tantum autem intere est inter dicere & facere, quantum inter folia & fructus. Hæc igitur ad superiora spectant, ubi ait; *A fructibus eorum cognoscetis eos.*

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangelij
expositio.

Attendite à falsis prophetis. Vastri, & impostores hæretici, propterea dicit, attendite, hoc est, caute. Blandiloquentiam enim prætexunt, & vitam simulat sanctam, sed intrinsecus latet aculeus. Indumentum autem ouis est, & mansuetudo, quam vsurpant, dum adulantur, & decipiunt. A fructu autem cognoscuntur, hoc est, operum, & vitæ. Nam, licet ad tempus similes, sed produntur successu temporis. *Nunquid colligunt à spinis vnam, vel à tribulis ficus?* Spinæ, & tribuli sunt hypocritæ. Spinæ, vt occultè carpentes: tribuli, vt vastri, & versatiles. Arbor autem putris, omnis qui tristis, & dissoluta vita putrescit. *Non potest arbor bona fructus malos facere, &c.* Quamdiu est putris, non potest, ubi autem conuertitur, potest. Vide enim, quod non dixit, non poterit: sed quatenus est putris, bona non parit. *Omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, & in ignem mittitur.* His Iudæos perstringit, nam & Ioannes talia eis dicebat. Arbori autem confert hominem, eod quod potest à sterili peccato in virtutem inferi. *Non omnis, qui dicit mihi, domine, domine, &c.* Hoc loco ostendit seipsum dominum, quando quidem dicit, domine, domine, nam ita se & Deum dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil nobis eam profuturâ. Nam dicendo, qui facit voluntatem, non dicit qui semel fecit, sed qui vsque ad mortem facit. Et non dixit voluntatem meam, ne offenderet auditores, sed, patris mei. Omnino vna, eademque voluntas est patris, & filij, nisi degens sit filius.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Cauete à falsis prophetis, &c. Postquam de via dixit, addit & de iis, quæ per viam in insidiis ponuntur, vt attentiores, ac vigilantiores simus. Et in præcedentibus quidem, de canibus, ac porcis docuit: hic verò aliud quoque genus periculosius inducit, luporum videlicet ouina pelle contentorum: quia illi certe manifesti, hi autem absconditi sunt, & occulti. Dicunt ergo quidam hos esse prodigiosa, & falsa loquentes, ac homines quosdam sine Deo, qui fallendo plurimos, obambulant: nuncupari vero falsos prophetas, vt potest futura subindicantes, ac prædicentes: venire autem in vestimentis ouium, tanquam in figura rationalium ouium, quæ sub Christo pastore procedunt, esse vero lupos rapaces, hoc est, tacite, & clanculo simplicium animas fallentes, & in perditionem surripientes. Chrysostrmus autem hos

dicit esse Christianos, vitam quidem habentes nociuam, ac perniciosam, simulantes autem bonitatem, ac pietatem, quorum colloquia corrumpunt mores bonos. Exprimens itaque Christus differentiam à prædictis canibus, ac porcis iussit illis quidem mystica dogmata non concedere: ab his autem cauere, ne perniciem ipsorum participemus, tanquam à feris venenatis. Ne turbentur autem auditores, eo quod non facile cognoscantur huiusmodi homines, docet etiam quo pacto ipsos cognoscant, dicens; *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Quamquam, inquit, latere videantur, attamen facile arguentur. Ea enim via, qua meos discipulos incedere iussit, laboriosa est, ac difficilis, nec possunt hypocritæ per eam incedere. Quomodo enim bona, ac generosa arbor, non à floribus, sed à fructu cognoscitur: ita sane & hos non à sermonibus, sed ab operibus eorum cognoscemus. De quibus & Paulus Apostolus dixit, quod per dulces sermones decipiunt corda simplicium. Deinde ponit etiam considerationem ab exemplo, vt hi facilius dignoscantur. *Nunquid colligunt de spinis vnam, &c. qui te, nunquid, id est, vtrum, modo interrogatiuo. Dicit ergo; Vtrum colligunt homines de spinis vnam? &c.* Est autem & tribulus spinarum genus. *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, &c.* Vbi rem præter naturam, factumque impossibilem interrogasset: subdit, quod sicut illud fieri non potest, eo quod spina, ac tribuli inutilia sint, hoc est, inepta ad ferendum fructum, qui sit aptus esui: vna autem, ac ficus ad cibum conueniunt. Ita quoque. *Omnis arbor bona fructus bonos facit, &c.* *ὁσπύ* (pro quo vulgata editio hebet malum, & potius marcidum significat, aut putridum) non solum dicitur putridum, verum etiam quicquid vitiosum est, & inutile. Nunc ergo vocat arbores marcidas, aut vitiosas prædictos hypocritas, quorum fructus, hoc est, actiones æquales sunt marcedini, aut inutilitati ipsorum. *Nō potest arbor bona, &c.* Ne quis suspicaretur, quod posset bona arbor malos quoque fructus, aut inutiles producere, & arbor vitiosa bonos; manifestat, quod hoc fieri non possit. Verum Dauid, quem bona esset arbor, quomodo fructus malos produxit, adulterium videlicet, ac homicidium: Paulus autem, quem vitiosa esset arbor, fructus bonos promittit, effectus Christo vas electum? Quo modo? Quia mutati sunt, hic quidem à prauitate ad virtutem, ille vero à virtute ad prauitatem. Donec autem manserunt Dauid quidem in virtute, Paulus vero in prauitate, non potuerunt huiusmodi fructus producere. Dixit ergo hoc esse impossibile in iis, qui immutati permanerent. *Omnis arbor, quæ non facit, &c.* Illos quidem punire non iussit, sed tantum ab eis cauere. Ipsi tamen metum incussit atrocissimæ ex hac vita excisionis impendentis, ac supplicij ignis inextinguibilis: simul quidem illos, qui male ab eis accipiuntur consolando, & simul ipsos exterrendo. *Itaque ex fructibus eorum cognoscetis eos. & parè itaque, vtique, sane, confirmatiuum est, ac si diceretur, omnino. Positis enim exemplorum considerationibus, ac demonstrato quo modo tales cognoscendi essent, subdit; Omnino, sicut prius demonstratum est, cognoscetis ipsos à prauis actionibus eorum. Non omnis, qui dicit mihi domine domine, &c. Vide quid nunc dicat. Non omnis, qui credit in me, ingredietur ad bonorum cælestium fruitionem*

Supra 3. tnr. His Iudæos perstringit, nam & Ioannes talia eis dicebat. Arbori autem confert hominem, eod quod potest à sterili peccato in virtutem inferi. Non omnis, qui dicit mihi, domine, domine, &c. Hoc loco ostendit seipsum dominum, quando quidem dicit, domine, domine, nam ita se & Deum dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil nobis eam profuturâ. Nam dicendo, qui facit voluntatem, non dicit qui semel fecit, sed qui vsque ad mortem facit. Et non dixit voluntatem meam, ne offenderet auditores, sed, patris mei. Omnino vna, eademque voluntas est patris, & filij, nisi degens sit filius.

Fides sine operibus nō prodest.

Roma. 16.

2. Reg. 11.

Act. 1.

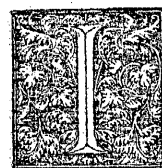
Fides solum sufficit ad salutem, sed & opera requiruntur: sicut nec opera absque recta fide saluantur.

fruitionem, nisi etiam fecerit, quæ dico: ita quippe addidit Lucas. Neque enim sola fides ad salutem sufficit, nisi & vita fide digna adiungatur: neque vita solum virtuti conformis, si non etiam fide ditescamus: sed vtrunque simul adiunxit, vt non separetur alterum ab altero. Nam ipsum

appellare dominum, fidei tantum est. Quomodo autem nō dixit: Sed qui facit voluntatem meam? Vt patrem honoraret: & quia non alia est patris voluntas ab ea, quæ filij est: voluntas autem patris, filij præcepta sunt.

DOMINICA VIII POST
PENTECOSTEN.

L V C. 16.

In illo tempore: dixit Iesus discipulis suis parabolam hanc, Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illū, quasi dispasset bona illius, & vocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare.

Ait autem villicus intra se: Quid faciam: quia dominus meus aufert à me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubescō. Scio quid faciam, vt cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, & sede citò, scribe quinquaginta. Deinde alij dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum choros tritici. Ait illi: Accipe literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset, quia filij huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

GLOSSA ORDINARIA
in superioris Euang.

DICEBAT aut. Postquã tribus parabolis murmurantes de pœnitentium receptione redarguit: supponit duas parabolas de danda elemosyna & sequenda parsimonia. Et congruè post pœnitentiam de elemosyna subditur: Iuste enim à Deo pœnitentis misericordiam expectat: qui indigenti fratri misericordiam præstat. Monet ergo apostolos ad clementiam, quasi dicat, Dimitte & dimittetur vobis: date & dabitur vobis. Ad disci.

Quia Pharisæi superbi & avari sicut petentibus veniam, ita egentibus pecuniam negabant: ideo saluator nunc ad illos, nunc illis audientibus ad discipulos de pietate verba facit. Homo quidam. Villicus proprie, villæ custos: sed ponitur hic pro economo, id est, dispensatore, qui vniuersam substantiam domus dispensat. In hoc quippe dispensatore non omnia ad imitandum debemus sumere, scilicet vt fraudulenter erga Deum agamus. Sed econtrario istæ similitudines dantur, vt intelligamus: si laudari potuit à domino, qui fraudem faciebat: quanto magis placet Deo, qui secundum eius præceptum opera illa facit. Nec reprehenditur villicus, in quo discimus, non ipsi esse

Bibl. Hom. tom. 3. Mm 2 domi

domini, sed potius alienarum dispensatores facultatum. Et ideo licet peccaverit: tamen quia sibi in posterum ex indulgentia rerum domini quaerunt auxilia, praedicatur. Allegoricè. Villicus est, cui Deus aliquas pecunias ad erogandum pauperibus commisit. Qui si cogitat talem villicationem cum vita illa finiendam, magis de amicis acquirendis, quam de congregandis diuitiis pertractat. Intelligens finita vita ista non esse ei locum, ut terram suam deuota compunctione fodiat ad ferendum fructum. Et ibi etiam confusibile erit mendicare, eo modo quo mendicabant fatuae virgines. *Centum cados.* Cadus Graecè, amphora dicitur, Latine continens tres vinas, Chorus modis triginta impletur. Simpliciter sic potest accipi. Quisquis indigentiam pauperis vel ex dimidia, vel ex quinta parte alleviat misericordiae suae mercede donandus est. Vel sic accipiatur, ut cum Iudaei decimas dederint sacerdotibus & Levitis suis, super iustitiam eorum abundet iustitia ecclesiae Christi. Et cum illi decimas, isti dent dimidias; sicut Zachaeus fecit de bonis suis, vel duplicent illorum decimas dando quintas. *Et lau.* Si dispensator iniqui mammonae domini voce laudatur, quod de re iniqua sibi iustitiam praeparavit, & passus dispendium, tamen laudat prudentiam eius, non quod adversum dominum fraudulenter egerit, sed quod pro se prudenter fecerit: quanto magis Christus, qui nullum damnum sustinere potest, & pronus est ad clementiam, laudabit discipulos, si in sibi creditos misericordes fuerint. *Quia si.* Cuius quisque opera agit, eius & filius dicitur. vnde: *Filius hu.* Id est, tenebrarum: & filij lucis aeternae vitae. *Facite vobis.* Mammona lingua Syrorum diuitiarum iniquitatis, quia de iniquitate collectae sunt: Si ergo iniquitas bene dispensata vertitur in iustitiam, quanto magis epulae diuini sermonis in quo nulla est iniquitas, bonum dispensatorem leuant in caelum.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives qui habebat villicum, &c. Bed. Postquam murmurantes de poenitentium receptione tribus parabolis saluator redarguit, quartam mox quintamque de elemosyna danda & parsimonia sequenda subiungit: quia & ordo praedicandi aptissimus est, ut post poenitentiam elemosyna subiungatur, vnde dicitur: *Dicebat autem ad discipulos.* *Homo quidam,* &c. Chrysofost. Opinio quaedam erronea aggravata mortalibus auget crimina, minuit bona. Ea verò est opinio, quod ea quaecumque possidemus in usu vitae possideamus ut domini, & ideo etiam opportunè ea apprehendimus tanquam bona praecipua. Sed contrarium est, non enim nos ut domini in vita praesenti collocati sumus in propria domo: sed tanquam hospites & advenae quo nolimus ducimur, & quo tempore non putamus: qui nunc locuples est, in breui sit mendicus. Ergo quicunque sis, noueris te esse dispensatorem alienorum, & transitorij usus & breuis tibi iura concessa sunt. Abiecto ergo ab anima dominij factu, sumas humilitatem & modestiam villici. Bed. Villicus quippe villae gubernator est:

vnde & à villa nomen accepit. Oeconomus autem tam pecunia quam frugum, & omnium quae habet dominus dispensator est. Ambrosius. Ex hoc ergo dicimus non ipsos esse dominos, sed potius villicos alienarum facultatum. Theophilus. Deinde quod cum non exercemus dispensationem opum ad libitum domini, sed ad proprias illecebras commissis abutimur, criminosi villici sumus: vnde sequitur, *Et hic diffama est apud,* &c. Chrysofost. Interea euulsus à villicatione eripitur: sequitur enim: *Et vocavit illum,* & ait ei: *Quid hoc audio de te? Reddet rationem villicationis tuae. Iam enim non poteris villicare.* Quotidie talia nobis per effectus exclamatur dominus, ostendens nobis fruementum in merdibus. Inspirate, priusquam vesperascat exanimem: & alium inter prandia expirantem, & diuersimodè ab hac villicatione discedimus. Sed fidelis dispensator, qui de propria dispensatione confidit, desiderat cum Paulo dissolui, & esse cum Christo. Is autem cuius sunt vota terrena, anxietur in exitu: vnde de hoc villico subditur. *Ait autem villicus intra se.* *Quid facia. Quia do. meus auferet à me villicationem? Fodere non valeo; mendicare erubescio.* Impotentem esse in opere criminis est vitae inertis. Non enim timeret, si consueuisset affectare labores. Quod si secundum allegoriam accipiamus parabolam, post transgressionem hinc factam non est tempus operandi. Vita praesens habet exercitium mandatorum, futura verò solatium. Si nihil operatus es hic, frustra in futurum curas, sed nec mendicando proficies: huius iudicium sunt virgines fatuae, quae imprudenter à prudentibus mendicauerunt, sed reuerse sunt vacuae: quilibet enim suam conuersionem ut tunicam induit: non est autem eam exuere, nec ambire cum alio. Sed debitorum remissionem ingeniatu est nequitiae villicus, stans sibi malorum remedium in conseruis. Sequitur enim: *Scio quid faciam, ut cum amotus fuerò à villica, recit me in do. suas.* Quoties enim quis exitum suum percipiens, leuat beneficio sarcinam peccatorum vel relaxando debita debitori, vel tribuens inopibus copiam, ea quae sunt domini largiens, multos amicos conciliat praebituros sibi coram iudice testimonium veritatis, non vocibus, sed bonorum operum ostensione: quinetiam paraturos per testimonium refrigerij mansionem. Nihil autem est nostrum, sed omnia sunt ditionis Dei: vnde sequitur: *Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui dicebat primo: Quantum debes do. meo? At illi.* *Centum cados olei.* Bed. Cadus Graecè est amphora continens vinas tres. Sequitur: *Dixitque illi, Accipe cautionem tuam et sede cito, et scribe quinquaginta,* dimidiam ei partem dimittens. Sequitur: *Deinde alij dixerunt, Tu verò quantum debes? Ait: centum coros tritici.* Corus modis xxx. completur. *Ait illi.* *Accipe literas tuas, et scribe lxxx.* Quintam partem ei dimittens. Simpliciter ergo sic potest accipi: Quisquis indigentiam pauperis vel ex dimidia, vel ex quinta alleviat parte: misericordiae suae mercedè donandus est. Augustinus de quaest. euang. Vel quod de centum cadis olei quinquaginta fecit scribi à debitore, & de centum coris tritici octoginta ad hoc valere arbitrator, ut ea quae in sacerdotes atque Levitas Iudaeus quisque operatur in ecclesia Christi abundet, ut cum illi decimas darent, isti dimidias dent: sicut de bonis suis fecit Zachaeus, aut certe duas decimas dando, id est vnam quintam superent impendia Iudaeorum. *Et laudant dominus*

minus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset, &c. Augustinus de quaest. euang. Villicum quem dominus eiciebat à villicatu laudauit dominus, eo quod in futurum sibi prospexerit: vnde dicitur. *Et lau. do. vil. iniqui. quia prud. egit.* Non tamen omnia debemus ad imitandum sumere: non enim domino nostro facienda est in aliquo fraus, ut de ipsa fraude elemosynas faciamus. Orig. Verum quia gentiles dicunt prudentiam esse virtutem, & diffinunt eam peritiam bonorum, malorum & neutrorum, vel cognitionem agendorum & non agendorum: considerandum est utrum haec dictio plura aut vnum significet: dicitur enim quod Deus parauit caelos prudentia, constat bonam esse prudentiam, qua dominus caelos parauit. Dicitur etiam in Genes. secundum lxx. quod serpens prudentissimus erat, ubi prudentiam non virtutem dicit, sed astutiam ad mala inclinationem habentem, & secundum hoc dicitur: quod dominus laudauit villicum, quia prudenter egisset, hoc est, callidè & perperam. Et forsitan quod dicitur, *Laudauit,* non secundum veram commendationem, sed abusuè dictum est, ut cum dicimus aliquem commendari in mediocribus, & differentibus rebus, & quodammodo mirandos esse concursus & acumen, quibus vigor mentis elicitur. Aug. de quaest. euang. E contrario dicuntur istae similitudines, ut intelligamus si laudari potuit ipse à domino, qui fraudem faciebat, quantum amplius placeant Deo, qui secundum eius praecipuum opera illa faciunt. Orig. Filij quoque huius seculi non sapientiores, sed prudentiores dicuntur lucis filiis: & hoc non absolutè & simpliciter, sed in genere suo. Sequitur: *Quia filij huius seculi, &c.* Bed. Filij lucis & filij huius seculi vocantur, quomodo filij regni & filij perditionis: cuius enim vnusquisque agit opera, eius cognominatur & filius. Theoph. Filios ergo huius seculi vocat cogitationes, quae sibi commoda sunt in terra, filios verò lucis spirituales opes tractantes intuitu diuini amoris. Inuenimur autem in humanis quidem administrationibus prudenter omnia disponentes, & summo opere fatigantes: ut si deserimus ab administratione habeamus vitae refugium: cum verò dispensare debemus diuina, non praemediamur quae nobis postmodum sunt profutura. Gregorius 18. mor. Ut ergo in sua manu homines post mortem quicquam inueniant, ante mortem, diuitias suas in pauperum manibus ponant: vnde sequitur, *Et ego dico vobis, facite, &c.* Augustinus de ver. do. Quod Hebraei vocant mammona, Latine diuitiae vocantur, ac si diceret: *Facite vobis amicos de diuitiis iniquitatis.* Hoc autem quidam malè intelligendo rapiunt aliena, & inde aliquid pauperibus largiuntur & putant se facere quod praecipuum est. Intellectus iste corrigendus est. De iustis laboribus elemosynas facite, non enim corrupturi estis iudicem Christum, si de praeda inopis dares aliquid iudici ut pro te iudicaret, si iudex ille pro te iudicabit, tanta vis est iustitiae, ut etiam tibi displiceat. Noli tibi pingere talem Deum, fons iustitiae est. Noli ergo elemosynas facere de fenore & vlturis, fidelibus dico quibus corpus Christi erogamus: sed si pecunias tales habetis, de malo est quod habetis. Iam nolite malum facere. Zachaeus dixit: Dimidium rerum mearum do pauperibus. Ecce quomodo currit, qui currit facere amicos de mammona iniquitatis, & ne reus aliunde teneretur. Si cui ali-

quid tuli, quadruplum reddam. Est & alius intellectus, Mammonae iniquitatis diuitiae seculi sunt omnes vndecunquè sint. Si enim veras diuitias quaeris, aliae sunt quibus Iob nudus abundabat, quando in Deum cor plenum habebat. Ista enim ab iniquitate appellantur diuitiae quia verae non sunt, paupertate enim plenae sunt, & semper obnoxiae casibus. Si enim verae diuitiae essent, securitatem tibi darent. Augustinus de quaest. euang. Vel diuitiae iniquitatis dicuntur, quia non sunt istae diuitiae nisi iniquis, & qui in eis constituunt spem atque copiam suae beatitudinis. A iustis verò cum hic possidentur, est quidem ista pecunia, sed non sunt illis diuitiae nisi caelestes & spirituales. Ambrosius. Vel iniquum mammona dixit: quia variis diuitiarum illecebris nostras auaritas tenet affectus, ut velimus seruire diuitiis. Basilus. Vel si successeris patrimonio, ab iniustis congregata cepisti: in pluribus enim praedecessoribus necesse est aliquem reperiri qui iniuste usurpauerit aliena. Ponatur autem ut nec pater exegerit, sed aurum vnde habes? Siquidem dicis à me, ignarus Dei es, non habens notitiam creatoris: si verò à Deo, dic nobis rationem propter quam eas accepisti? annon Dei est terra & plenitudo eius? ergo si communis domini nostra sunt, erunt & conseruorum nostrorum. Theoph. Illae ergo dicuntur opes nequitiae, quaecumque dominus dedit ad impendia necessitatis fratrum ac conseruorum nostrorum, nos verò tenemus nobis. Decebat igitur à principio omnia pauperibus tradi, verum quia iniquitatis sumus villici nequiter retinentes quod deputatum est ad aliorum opus, non est omnino manendum in hac crudelitate, sed impartendum est pauperibus ut recipiamur ab eis in caelestibus tabernaculis. Sequitur enim: *Ut cum defeceritis, recipiant vos in aet. tab.* Gregorius 22. moral. Si autem eorum amicitias aeterna tabernacula acquirimus, dantes pensare debemus: quia patronis potius munera offerimus quam egenis dona largimur. Augustinus de ver. do. Qui sunt enim qui habebunt tabernacula aeterna nisi sancti Dei? Et qui sunt, qui ab ipsis accipendi sunt in tabernacula aeterna, nisi qui indigentiae seruiunt, & quod eis opus est, hilariter subministrant? Isti sunt minimi Christi, qui omnia sua dimiserunt, & secuti sunt eum, & quicquid habuerunt pauperibus distribuerunt, ut Deo sine seculari compede expediti seruirent, & ab oneribus mundi liberatos, velut pennatos sursum humeros tollerent. Augustinus de quaest. euang. Non ergo eos à quibus re ipsi volumus in tabernacula aeterna tanquam debitores Dei fas est intelligi, cum iusti & sancti significentur hoc loco qui eos introducant, qui necessariis suis terrena bona communicauerunt. Ambrosius. Vel aliter: *Facite vobis amicos de in. mam.* ut largiendo pauperibus angelorum ceterorumque sanctorum gratiam comparemus. Chrysofost. Attende etiam quod non dixit, ut suscipiant vos in suis mansionibus, non enim ipsi sunt qui suscipiunt: vnde cum dixisset: *Facite vobis amicos de in. mam.* ostendens quod non simpliciter eorum amicitia nobis patrocinabitur nisi bona opera nos comitentur, nisi euacuemus iuste diuitias congestas iniuste. Ars igitur arrium peritissima est elemosyna, non enim nobis domos fabricat leueas, sed vitam perennem impendit. Singularum artium alia alterius adminiculo indiget. Cum autem misereri oportet, nullius al-

terius sed solius voluntatis est opus. Cyril. Sic igitur docebat Christus affluentes diuitiis summo-
pere diligere amicitiam pauperum, & thesauriza-
re in caelis. Nouerat autem humanae mentis desi-
dium: quomodo ambientes diuitias nullum cha-
ritatiuum opus impendant egentibus.

S. AMBROSII MEDIO-
lanensis Episcopi superioris Euang.
expositio.

Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, &c.
Ait dominus: facite vobis amicos de iniquo ma-
mona; Vt largiendo pauperibus angelorum nobis,
ceterorumque sanctorum gratiam comparemus.
Nec reprehenditur villicus, in quo discimus, non
ipsi esse domini, sed potius alienarum villici fa-
cultatum. Et ideo, licet peccauerit, tamen, quia si-
bi in posterum ex indulgentia domini quaesuit
auxilia, praedicatur. Pulchre autem iniquum mam-
monam dixit; quia variis diuitiarum illecebris
nostros auaritia tentat affectus, vt velimus seruire
diuitiis.

TITI BOSTRORVM
Episcopi eiusdem Euang.
expositio.

Homo quidam erat diues, qui habebat villicum. Sco-
pus & mens parabola hinc proposita, vt ei-
dem Cyrillo placet, eiusmodi est: Vniuersorum
Deus & Dominus nihil aequè desiderat, atque vt
totis animi neruis virtutù studiis incumbamus,
illisque omnibus, quae animos nostros in hac vita
distrahere, & disturbare solita sunt, nütium mit-
tamus, quò nimirum quietè, pacatèque assiduo
ipsi seruiamus. Vacate, clamat per Dauidem, & vi-
dete quia ego sum Deus, & pere seipsum rursus:
Vendite quae possidetis, & date eleemosynam. Er-
quidem lex haec diuinæ volütatis citra vllam con-
trouersiam est utilis & salutaris: Verùm humana
mens est admodù infirma, & ad res terrenas plus
fatis semper similitudinem, hoc loco propositam, fa-
cilem expeditamque salutis viam nobis ostendit:
tätüm non eiusmodi oratione omnes compelläs.
Si quis ex vobis sunt, qui omnibus omnino, quas
in terra possident, opibus, simul & semel desertis,
sublimem illam vitæ conuersationem capeffere
non volunt: minimum ex eo, quod à necessario
sumptu reddat, pauperum æconomi sint; quò
nimirum vel hac qualicumque facultatum sua-
rum communicatione, multis amicis, multisque
misericordiae testibus hinc cõparatis, quando olim
è caduca hac, terrenaque vita excedent, in eorum
tabernaculis tum locum aliquem inueniant, qui-
bus in hoc seculo benignè quandoque fecerant.
Quod si verò ne hoc quidem facere in animum
induxerint; verùm omnia, quae gratis à Domino
acceperunt, suis tantùm sumpibus, & voluptari-
bus cõsecrare, aut in momentaneos honores con-
uertere perrexerint, oblitii Dei dicentis: Aperi-
do aperies viscera tua fratri tuo egeno, aliorum-
que omnium, quae diuina scriptura de subleuan-
da miserorum inopia passim praecipit, morte iam
illis insultante, & ab omnibus, quae in bonis ha-

bebant, ipsos vel inuitos submouente, & extra-
hente, à sua villicatione omnino amouebuntur.
Et quod his grauius est, propter inclementem il-
lam, duramque, & inhumanam in pauperes volü-
tatè, æternorum tabernaculorum loco, æternum
inextinguibilemque ignem fortientur.

S. GAUDENTII EPI-
scopi Brixiani, de villico iniqui-
tatis ad Germinium Sermo.

Sermo Christi Germinio Gaudentius Episcopus.

Sapientem virum semper cõuenit dicta sapien-
tiae cogitare, hisque intelligendis omne acu-
men ingenij, omnem vigorem mentis intendere,
& idcirco tu qui & mūdanz sapientiæ literis eru-
ditus es, & veram Dei sapientiam per sacras lite-
ras didicisti: operam nauare non desinis ad per-
quiritendos interiores sensus verborum Christi,
quem Dei esse virtutem, Deique sapientiam do-
cente Apostolo, non ignoras. Nam inter cætera
Diuinæ legis eloquia, quorum dispersionem fre-
quenter exigit, hoc etiam specialiter postulasti, vt
parabolam de villico iniquitatis valde difficilem,
cuius nemo nostrum tibi idoneus videtur inter-
pres, ego scriptis proprijs explanarem. Explana-
tionem verò ipsam literis tradi, ideo forsitan vis,
vt Chyrographum teneas responsionis meae, de
capitulo, vt ipse fateris obscurissimo: sed non for-
midabo vel eloqui interrogatus, vel etiam scribere
pro pusillitate sensus mei, salua fidei ratione,
quid sentiat. Ac primùm, charissimi, ipsius lectio-
nis verba ponenda sunt. Ita demum ratio est ape-
rièda dictorum. Refert in Euangelij sui libro bea-
tus Lucas. Dicebat, inquit, Dominus Iesus ad di-
scipulos suos parabolam: Homo quidam erat di-
ues, qui habebat villicum, & hic delatus est, quasi
disparet facultates eius. Et vocato eo, ait illi:
Quid hoc audio de te? Redde rationem villicatio-
nis tuæ, iam enim non poteris villicare: Ait autem
villicus intra se: Quid faciat? quia Dominus meus
aufert à me villicationem, fodere non valeo, mē-
dicare erubescio, scio quid faciam, vt cum amotus
fuero de villicatione recipiant me in domos suas.
Et conuocans vnumquemque debitorem Domi-
ni sui, dicebat primo, quantum debes Domino
meo? At ille dixit centum batos olei. Et ait illi: Ac-
cipe literas tuas, & sedens citò scribe quinquaginta.
Deinde alij dixit: Tu vero quantum debes?
At ille ait. Centum coros tritici. Et ait illi: Accipe
literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit Do-
minus villicum iniquitatis, quia prudenter fecit:
quoniam filij huius seculi prudentiores quam filij
lucis in regeneratione sua sunt. Et ego vobis di-
co, facite vobis amicos de Mammona iniquitatis,
vt cum defeceritis recipiant vos in æterna taber-
nacula. Qui fidelis est in minimo, & in multo fi-
delis est, & qui in minimo iniquus, est, & in multo
iniquus est. Si ergo in iniquo Mammona fideles
non fuistis, quod vestrum est, quis crederet vobis?
Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum
est, quis dabit vobis? Nemo potest seruus duobus
Dominis seruire, aut enim vnum oderit, & alte-
rum patietur, aut alterum contemnet. Non pote-
stis Deo seruire & Mammonæ. Perfecti doctotis
est ad erudiendos discipulos similitudines earum
rerum

Christus ad
eleemosynas
exercendas
possumit

rerum proponeret, quæ in conuersione humani
generis frequentatur, vt auditor idoneus ad ope-
randi studium comparationis magisterio infor-
metur, nec dubitet hoc opus aggredi, quod possi-
bile ac necessarium esse parabola imago mōstra-
uerit: Et idcirco Dominus Iesus salutarium man-
datorum verus magister discipulos suos, vel tunc
Apostolos, vel nunc vniuersos credentes inuitare
volens ad eleemosynas fideliter exercendas, simi-
litudinem proposuit villici: vt exemplo huius per-
sonæ nihil nostrum in seculo isto signaret, sed dis-
pensationem nobis creditam facultatem Domi-
ni nostri, vel ad vtendum ex eis sufficienter, cum
gratiarum actione, vel ad distribuendum confer-
ris, prout cuique opus est, nec licere nobis passim
facultatibus abuti commissis, aut expensas vsur-
pare superfluas, cum sit erogationis ratio Domi-
no venienti reddenda. Denique post finem para-
bolæ, sic adiecit. Et ego dico vobis: Facite vobis
amicos de Mammona iniquitatis, vt cum defeceritis,
recipiant vos in æterna tabernacula, id est,
amicos vobis pauperes facite de terrenis facultati-
bus, quas iniquitas humanae auaritiæ, sibi ven-
dicat, ne hominibus Dei & eius rebus quicquam
impertiat. Mammona enim sermone Syro, pecu-
niæ sine diuitiæ nuncupantur. Facite ergo vobis,
inquit, amicos pauperes de Mammona iniquita-
tis, vt cum defeceritis, eadem substantia in pau-
perum necessitates erogata atque consumpta, reci-
piat vos in æterna tabernacula, Idem videlicet
pauperes amici, conciliandæ salutis, in quibus
Christus remunerator æternus se huius humani-
tatis fatebitur officia percipisse. Recipient ergo
vos, nō ipsi omnino pauperes per semetipsos, sed
per eum qui in illis obedientiæ ac fidei nostræ
fructu reficitur, suscepturus ministris pietatis
huius in æterna tabernacula regni caelestis. Dicit
enim: Venite benedicti patris mei, possidete reg-
num, quod vobis paratum est ab origine mun-
di: refurui enim & dedistis mihi manducare, scitui
& dedistis mihi bibere, peregrinus eram, & col-
legistis me, nudus & cooperuistis me, infirmus &
visitatis me, in carcere eram, & venistis ad me.
Quibus verècundè ac reuenter excusantibus,
Domine quando te vidimus in his necessitatibus
& ministravimus tibi? respondet dicens: Amen
dico vobis, cum fecistis vni ex minimis istis, mihi
fecistis. Nulli itaque absurdum videatur, quod il-
li nos dicantur suscipere quorù causa suscipimur,
cum & ipse susceptor noster Dominus Iesus, qui
necessitatibus humanis non subiacet, se in illis
esurisse, & sitisse, & peregrinum, & nudum, & in-
firmum, & incarceratum fuisse perhibeat. Facite
ergo vobis ait, amicos de Mammona iniquitatis,
vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna taber-
nacula. Et post pauca, si in iniquo Mammona fi-
deles nō fuistis, quod vestrum est quis crederet vo-
bis? Enimverò, dilectissime, quis ei qui terrenas
facultates iniquitatis plerunque materia sugges-
tentes, dispensare fideliter nesciat, committendas
putet esse veras caelestium rerum diuitias; quibus
fidelis distributor ac iustus ritè meritòq; perfuitur?
Nā gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia
eius manet in seculum seculi. Statim denique ser-
mo ille Dominicus ita coniungitur. Et si in alieno
fideles non fuistis, quod vestri est, quis dabit vo-
bis? Profecò enim quicquid in hoc seculo est,
alienum nobis est, qui retributionem futuram

spèrantes, velut hospites & peregrini in hoc mun-
do conuersari iubemur, vt vni quisque nostrum
securus Domino audeat cõfiteri: Aduena ego sum
& peregrinus, sicut omnes patres mei. Propria
verò credentibus & æterna possessio est illa caele-
stis vbi esse cor & thesaurum nostrum nouimus:
Vbi iam toto affectu mentis per fidem nobis ha-
bitare praesumimus. Quoniam iuxta Beati Pauli
doctrinā conuersatio nostra in caelis est. Nostrum
est igitur caelorum regnum, si pollicenti Domino
in humilitate cordis & spiritus mansuetudine,
seruiamus: Beati enim pauperes spiritu, quoniam
ipsum est regnum caelorum. Quod utique re-
gnum nō potest adipisci omnis, qui in alieno hu-
ius seculi patrimonio temporariè sibi credito,
idoneus ac fidelis dispensator non fuerit. vnde
alio in loco dicebat Dominus. Quam difficile,
qui pecunias habent, intrabunt in regnum Dei. Et
in fine lectionis huius ait: Non potestis Deo &
Mammonæ seruire: Dei enim Christi seruos atque
discipulos imperare oportet pecuniæ, non seruire:
ne dum cupiditati eius obedimus, à charitate
seruitutis eius, dominante pecunia separemur.
Dispergendæ sunt, ergo pecuniæ indigentibus se-
cundum præceptū Creatoris omnium Dei: quonia-
m neque nostræ sunt, neque illas sine iniqui-
tate ac sui pernicie auarus quisquā detinet. Nam
iuxta sententiam Saluatoris aditum regni caelo-
rum suis retentatoribus, intercludunt, & facilius
est camelum per foramen acus transire, quam di-
nitum intrare in regnum Dei: illum nempe diui-
tem, qui sit ob horrorem turpis auaritiæ camelo
infirmitior. Grauis pecuniarum sarcina est, quæ re-
naciunt sui mentes auaritiæ pondere ad terram
deprimit, nec emergere ad superna, caelumq; sus-
picere, vbi vita nostra est, omnino permittit, cum
doceat Beatus Apostolus: Si confurrexistis cum
Christo, quæ sursum sunt, quaerite, vbi Christus
est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite,
non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita
vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum
Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos appa-
rebitis cum ipso in gloria. Quoniam verò arcta &
angusta via est, quæ ducit ad vitam, oneratos di-
uitiarum terrestrium, fascibus ingredi per illam
non capit. Expeditos quaerit ac tenues omni-
que continentia castigatos (& vt ita dixerim) filo gra-
cili similes, qui etiam per foramen illius mysticæ
acus, facile transeant, spirituales effecti: Hæc est &
ratio & utilitas parabola huius, cui primùm, iux-
ta quod iubetur, parandum est. Et ita intellectus
secretior, si reperiri valeat, inquirendus est. Quia
non in sermone est regnum Dei, sed in virtute: Et
non auditores tantum, sed factores legis iustifica-
buntur apud Deum: nec aliquis liquido compre-
hendere interiorem scientiā diuini eloquij Apo-
stolo protestante: O altitudo diuitiarum & sa-
pientiæ & scientiæ Dei, quam imperscrutabilia
sunt iudicia eius, inuestigabiles viæ eius! Quis
enim cognouit sensum Domini, aut quis consi-
liarius eius fuit? Et alio in loco, cum de Adam &
Eua sacramentum Diuini sermonis nimirum gran-
de sentiret, & loqui illud digne non posset, ait:
Mysterium hoc grande est: Ego autem dico in
Christo & in Ecclesia. Vis autem nosse quod ad
æternam vitam non per notitiam secretorum, sed
per operum bonorum efficientiam, peruenitur?
Dominus in Euangelio interroganti cuidam di-
uiti,

niti, sic respondit. Si vis ad vitam venire, serua mandata. Quae cum se ille omnia custodisse iactaret, extorqueri tamen ab eo ad praefens vnum mandatum non potuit, ut misericors esset in pauperes, & thesaurum suum transferret ad caelum. Nam statim audito hoc sermone, abcessit tristis. Nec immerito tristis, quia gaudium caelestis thesauri malo auaritia possessus, possidere non poterat. Profecto radix omnium malorum est amor pecuniae, ut ingemiscit Apostolus, quam quidam appetentes errauerunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. Nam preciosa fidei errorem patitur & inserit se doloribus multis, qui amore terrestrium, sicut adolescens iste discedit a Christo: dum mandatum eius subterfugit, dum a conspectu Domini tristis ac lugens ad poenas auaris & contemptoribus praeparatas, spontanea caecitate deducitur. In sinistra enim parte infructuositatis merito constitutus dicitur: Discedite a me in ignem aeternum, quem parauit pater meus Diabolo & Angelis eius. Quia cum non fecistis misericordiam indigentibus, nec mihi fecistis. Venio nunc ad illud, quod tantopere a me exegisti, & quid super eo sentiam, qua potero breuitate narrabo: nulli prauidicaturus, qualiter interpretari voluerit, modo ut explanatio eius traditionem fidei Apostolica non infringat. Iniquitatis villicum Diabolum puto esse, qui idcirco ob correptionem generis humani saeculo isto dimissus est, ut immanitatem crudelissimi huius villici fugientes, ad pietatem Dei suppliciter concurramus: cuius misericordia atque virtute contra omnes infestationes eius defensi esse possimus. Quandoquidem & ipse villicus sub potestate constitutus est Domini Dei illius vere diuitis, qui sicut docet Apostolus, diues est in omnes, & super omnes, qui inuocant eum. Omnis enim, qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Dissipat autem Diabolus facultatem Domini sui, quando in perniciem generis humani grassatur, id est, in nostram necem, qui possessio Dei sumus, sicut ipse Dei filius, Patris sui dicta per Prophetam referendo testatur. Postula a me, & dabo tibi Gentes haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. Et iterum. Quoniam elegit sibi Dominus, Iacob & Israel in possessionem sibi: Videns ergo Deus in tantum Daemonis audaciam prorupisse, ut quos correctionis causa tentare solum permissus fuerat, vsurpauerit & necate comminatur: illi expulsionem, ut immanitas eius metu vltionis interminata frangatur. At ille nequissimus, hominum mortem questum suum computas, astuat anxius, quod Dominus ei & potestate dominandi ablaturus esset & quoniam nec operari bonum vult & petere misericordiam poenitens erubescit, argumentatur, quomodo praeualeat debitorum Domini sui, id est peccatorum debitis inuolutos, non tantum apertis praedio persequi, sed etiam sub praetextu fallacis beneuolentiae blanda fraude decipere, quo magis eum in domos suas fallax benignitate seducti recipiant, cum ipso in perpetuum iudicandi: Magnum siquidem supplicis suis diabolus putat hoc esse remedium, si poenarum socios multos acquirat. Nam callidus hostis adueniente & comminante Christo turbatus, excogitauit venenato consilio, qualiter hi etiam, qui illum persequentem fugiebant, cedentem sequantur: Felicitat enim nouis artibus, variisque tenta-

1. Tim. 6.
 Math. 25.
 Luc. 16.
 Villicus iniquitatis Diabolus.
 Rom. 10.
 Facultates Domini, genus humani.
 Psal. 137.

tionum generibus supplantat homines, a quorum dominatu in fine saeculi submoendū se penitus esse cognoscit. Nam post aduentum Christi duplicato contra hominum genus furore succenditur, sciens quia modicum tempus habet, sicut scriptum de illo est. Debita conseruorum suorum, quae in potestate Domini sunt, relaxare se falso promittit, dum vanā vel in fide, vel in opere peccantibus indulgentiam pollicetur, dum persuadet non imputari ad peccatum ea scelera, quae ipsi etiam, qui committunt, grauiā esse crimina non ignorant. Nam consententur sui debiti quantitate, cum ex integro obnoxios se esse Deo, & pro fide contempta, & pro opere neglecto, negare non possunt. Qui autem reddunt, quae Dei sunt, Deo iam debitores non sunt. Nec mireris, si debitorum remissionem taliter metiatur hominibus, quos hac parte subtilius conatur occidere, qui Christo rerum omnium conditori ausus est regna mundi promittere, sua illa esse impudenter asserendo. Haec omnia mea sunt, inquit, & cui volo, do illa: tu itaque si proci des adoraueris me, erunt tua omnia. O inenarrabilis Christi patientia, quae idcirco tentatorem loqui permittit, ut suscepto homini artem praediandi atque vincendi, in semetipso demonstraret! O effrena diaboli mendacis audacia, Deum sentit & tentat, Dominum nouit vniuersae creaturae cui sua esse mundi regna mentitur, & ei se largiturum possessionem creabilium pollicetur, per quem creata esse omnia non ignorat! Ab initio enim, sicut scriptum est, homicida fuit diabolus, & in veritate non stetit, quia veritas non est in eo. Sed iam ad ipsas, de quibus quaeritur, species veniamus. Triticum, sicut, supra tetigimus, fides Christi est vitae humanae principium. Hic enim est panis viuus, qui de caelo descendit, & vitam dat huic mundo. Et iterum dicit ipse: Qui credit in me etiam si mortuus fuerit, viuet. Oleum verò bona sunt opera, quae non habentes illi virgines fatuae extinctis animarum suarum lampadibus, in tenebris remanserunt, à thalamo regni caelestis exclusae. Animas enim nostras non solum virgines esse in fide oportet, atque integras: verum etiam totius boni operis oleum portare secum semper in vasis suis, ne ipse in nobis fidei lampades defectu operum extinguantur. Nam sicut caro sine anima: ita fides sine operibus mortua est, secundum Iacobi sancti sententiam. Lumen quippe fidei tunc erit iuge atque perpetuum, si actum bonorum operum pinguedine illuminetur. Circūuenit ergo diabolus hominum genus pollicitationibus falsis, ut debitum fidei & operum non cognoscant, donec sententia Domini iudicis in inferni carcerem retrudantur, vsque ad nouissimum quadratē per supplicia exigendi. Quod autem centum vasa olei, id est, operis persuadet in quinquaginta transcribi, & centum choros tritici, id est, fidei cogit in octoginta transferri, occultior ista fraus est multumque subtilis circumuentio inimici, dum retractos ab idololatria homines variis perniciosorum dogmatum inuoluit erroribus summam salutaris fidei minuendo, & ab iniquis artibus remotos, bonisque operibus insistere cupientes, pestifero iactantiae, amore supplantat. Nam conatur fidem nostram, & opera nostra, à ceterario numero profecto scilicet, & in dextera constituto, ad sinistram partis dolosa compendia deprauare, Apostolicam fidem

Apostolus.
 Math. 5.
 Math. 6.
 Luc. 11.
 Luc. 12.
 Math. 5.
 Luc. 12.

dem sinistro haereticae persuasionis sensu pervertens, & merita bonorum operum, dextrorumque factorum, ad sinistros mores plerūque deducens. Quantos enim diabolus a dexterae partis vigore, sinistris monitis in vitia voluptatum carnalium relaxauit? Quantos debita spiritalia religiosis operibus persolvere gestientes, à mercede caelesti illectos gloria humanae cupiditatis priuauit? Vt dexterae partis praemia promissa non capiant, dum in ipsis bonis operibus non Deo, sed hominibus placere festinant. Vnde filius Dei Christus Dominus discipulos suos monens, ut iustitiam & eleemosynas, & ieiunia, & preces suas non studerent coram hominibus celebrare, ne per vitium iactantiae, quod sinistrae parti deputatur, mercedem dexterae partis amitterent, ait. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Clarè pater ergo quam venenata prudentia ille iniquitatis villicus debita religionis officia de dextera parte in sinistram commutet. Nec illud ociosum est quod maior numerus deperit Domino, cui debitorum sumus ex operibus oleo figuratis, quam ex tritico ad vitalis fidei specimen comparato. Minus enim turpis est, qui à fide recedat, quam qui ab operibus cogruis diaboli fraude subtrahitur. Saluatore testante. Quid mihi dicitis: Domine Domine, & non facitis, quae dico vobis? Laudat verò Dominus, non bonitatem, non pietatem, non aequitatem, sed astutiam & callidam prudentiam villici iniquitatis, quod dolum suum subtili nequitia concinnasset. Laudat autem minaciter simul & prudenter. Minaciter quidem, dum ipso iniquitatis vocabulo pessimam diaboli prudentiam damnat: prudenter autem dum contra argumentorum eius consilia discipulos audientes informat, ut omni cautela atque prudentia, tam callido, tam nequiter prudenti inimico repugnent; Ipse enim serpens erat in Paradiso prudentior omnibus bestiis, qui protoplastos homines venenato mortis seductionis occidit. Cuius serpentis tortuosa ingenia beatus Apostolus deprehendens ait: Non enim astutias eius ignoramus. Vnde & Saluator, Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, & simplices vt columbae, quod aliis verbis Apostolus Paulus edisserit, cum dicit: Malitia paruuli estote, vt sensibus perfecti sitis. Prudentes nos esse Christus praecipit, non venenatos: sapientes non noxios: sed qui veterem peccati tunicam, vt coluber deponentes, in nouum hominem reformemur, caput nostrum, qui est Christus, omni diligentia conseruantes, & pro eo membra omnia persequutoribus laceranda tradentes, vt fides Dei, quae caput salutis, ac vitae nostrae est, sana & inuulnerata permaneat. Quapropter, dilectissimi, imitemur prudentiam Villici huius non perfidiam: amulemur astutiam eius, non sectemur nequitiam: quantum ille in opere iniquitatis suae nocendi peritus est, tantum nos studiis salutaribus eruditi & omni prudētia instructi atque armari esse debemus: induentes nos ipsos loricae fidei, & galeam salutis, & gladium spiritus, & scutum inexpugnabile aequitatis, in quo possumus, (vt hortatur Apostolus) omnia iacula nequissimi ardentia extinguere: ne nos incautos suggestionum suarum spiculis, vbicunq; configat, ne inermes opprimat, ne interficiat dormientes, ne & vigilantes & armatos, si usum belligerandi nesciamus, interimat. Prudentes enim reperintur interdum Spiritus

Math. 5.
 Math. 6.
 Luc. 11.
 Luc. 12.
 Math. 5.
 Luc. 12.
 Eph. 6.

immundi, quos filios saeculi, id est, tenebrarum filios Dominus nuncupat, quam filij lucis, quos Deus, qui lux est, in adoptionem filiorum vocari dignatur, per lauacri caelestis sacramenta renatos. Vale in Christo, charissime fili.

S. AVGVST. EPISCOPI
 Hippo. in superius Euang.
 Homilia.

Quod admonemur, admonere debemus. Recens Euangelica lectio admonuit facere amicos de mammona iniquitatis, vt eos, qui faciunt, recipiant & ipsi in aeterna tabernacula. Qui sunt qui habebunt tabernacula aeterna, nisi sancti Dei? Et qui sunt qui ab ipsis accipiendi sunt in tabernacula aeterna, nisi qui eorum indigentia seruiunt, & quod eis opus est, hilariter subministrant? Recordemur ergo in nouissimo iudicio dominum esse dicturum eis qui stabant ad dexteram eius: Esuriui, & dedistis mihi manducare, & cetera quae nostis. Et cum illi quaerent quando ei obsequia ista praebuissent, respondit, Quando vni ex minimis meis fecistis. Isti minimi sunt qui recipiuntur in aeterna tabernacula. Hoc dixit dextris qui fecerunt, hoc dixit sinistris, quia facere noluerunt. Sed dextri qui fecerunt quid acceperunt, vel potius quid accepturi sunt? Venite, inquit, benedicti patris mei, possidere paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi manducare. Quando vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Minimi ergo qui sunt Christi: Hi illi sunt, qui omnia sua dimiserunt, & secuti sunt eum, & quicquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, vt Deo sine seculari copepede expediti seruirent, & ab oneribus mundi liberatos, vult pennatos sulcum humeros tollerent. Hi sunt minimi. Quare minimi? Quia humiles, quia non elati, non superbi. Appende minimos istos, & graue pondus inuenies. Sed quid est quod ait eos esse amicos de mammona iniquitatis? Quid est mammona iniquitatis? Primum quid est mammona? Verbum est enim quod Latinum non est. Hebraeum verbum est, cognatum linguae Punicae. Ista enim lingua sibi significationis quadam vicinitate sociatur. Quod Punici dicunt mammon, Latine lucrum vocatur. Quod Hebraei dicunt mammona, Latine diuitiae vocantur. Vt ergo Latine totum dicamus, hoc ait dominus noster Iesus Christus, Facite vobis amicos de diuitiis iniquitatis. Hoc quidam male intelligendo rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant se facere quod praecipit. Dicunt enim: rapere res alienas, mammona est iniquitatis: erogare inde aliquid maxime egentibus sanctis hoc ita est facere amicos de mammona iniquitatis. Intellectus iste corrigendus est, imò de tabulis cordis vestri omnino delendus est. Nolo sic intelligatis. De iustis laboribus facite eleemosynas, ex eo quod recte habetis, date. Non enim corrupturi estis iudicem Christum, vt non vos audiat cum pauperibus, quibus tollitis. Si enim depraedaretis aliquem inualidum, tu validior, & potentior, & veniret tecum ad iudicem hominem quemlibet in hac terra, habentem iudicandi aliquam potestatem; vellēque tecum causam dicere, si tu de praeda, & spoliacione illa inopis dares aliquid iudici, vt pro te iudicaret iudex

Ex ser. 35. de verbis domini.
 Math. 25.
 Vbi supra.
 Concor. 14. quesi. 5. ca. Forte.

iudex ille, vel tibi placeret? Nempe pro te iudicavit, & tamē tanta vis est iusticiæ, vt & tibi displiceat? Noli tibi talem pingere Deum, noli collocare in templo cordis tui tale idolum. Non est talis Deus tuus, qualis non debes esse nec tu. Si tu non sic iudices, sed iuste iudices, etiam sic melior est te Deus tuus, non est inferior, iustior est fons iusticiæ. Quicquid boni fecisti, inde sumpsisti, & quicquid boni eructasti, inde bibisti. Laudas vas, quia habet inde aliquid, & vituperas fontē? Noli velle cleemofynas facere de fenore, & vsuris. Fidelibus dico, eis quibus corpus Christi erogamus dico. Timete, corrigite vos, ne dicā postea, tu facis, & tu facis. Et puto quia si fecero, non mihi debetis irasci, sed vobis vt corrigamini, ad hoc enim valet, quod dictū est, in Psal. Irascimini, & nolite peccare. Volo vos irasci, sed nō vt peccetis, vt autē nō peccetis, quibus habetis irasci nisi vobis: Quid est enim homo pœnitēs, nisi homo iratus sibi? Vt accipiat veniam, de seipso exigit pœnam, & rectē dicit Deo, Auerte faciem tuam à peccatis meis, quoniam peccatum meum ego agnosco. Si tu agnoscis, & ille ignoscet, quæ faciebatis, nolite facere. Non licet. Sed iam si fecistis, & pecunias tales habetis, & inde sacellos implestis, inde thesaurizabitis. De malo est, quod habetis, iam nolite malum facere, & facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Nunquid Zachæus de bono habebat? Legite, & videte. Maior erat publicanorum, id est, cui vectigalia publica conferebant. Inde habebat diuitias: Multos preferat, multis abstulerat, multa congeserat. Intrauit domum eius Christus, & venit salus super domum eius: sic enim ait ipse dominus, Hodie salus huic domui facta est. Sed ipsam salutem videte. Primo desiderabat dominum videre, quia statura pusillus erat, sed turba impediēte ascendit in arborem sycomorum & vidit transeūtem, ille autem aspexit eum & ait, Zachæe, descende, apud te oportet me manere, Tu pendes, sed non te suspendo, hoc est, non te differo. Volebas videre transeūtem, hodie me apud te inuenies habitantem. Ingressus est ad eū dominus, repletus ille gaudio ait: Dimidium rerū mearū do pauperibus. Ecce quomodo currit qui currit facere, amicos de mammona iniquitatis. Et ne reus aliunde teneretur: Si cui aliquid ruli, ait, quadruplum reddam. Infixit sibi condemnationem, ne incurreret damnationem. Ergo qui habetis de malo, facite inde bonum. Qui non habetis de malo, nolite acquirere de malo. Esto bonus tu qui bonum facis de malo, & cum cœperis boni aliquid facere de malo, noli remanere tu malus. Nummi tui conuertuntur in bonum, tu autem remanes malus? Est quidem & alius intellectus, nec ipsum tacebo. Mammona iniquitatis, diuitiæ sunt seculi omnes vndecunque sint. Vndecunque congregentur, mammona iniquitatis est, id est, diuitiæ sunt iniquitatis. Quid est diuitiæ sunt iniquitatis? Pecunia est, quam nomine diuitiarum appellat iniquitas. Si enim veras diuitias queris, alię sunt. Talibus Iob nudus abundabat, quando in Deum cor plenum habebat: & laudes Deo perditis omnibus rebus tanquam gemmas preciosissimas proferebat. De quo thesauro si nihil habebat, ipsa sunt veræ diuitiæ, istæ autem ab iniquitate appellantur diuitiæ. Habes illas, non reprehendo, hereditas venit, pater tuus diues fuit & dimisit tibi.

24. quæst. 5. cap. 5.

Psal. 4.

Psal. 50.

Luce 19.

Vbi supra.

24. quæst. 5. c. 5. in habitis.

Iob. 1.

Honestē acquisisti, de iustis laboribus plenā domum habes, non reprehendo. Tamen etiā si non illas dicis diuitias: Nam si dicis illas diuitias, amabis illas. Et si amaueris illas: peribis cum illis. Perde ne pereas, dona vt acquiras, femina vt metas. Has diuitias noli appellare, quia veræ non sunt. Paupertate plenæ sunt, & semper obnoxie casibus. Quales diuitiæ sunt, propter quas latronem times, propter quas times seruum tuum, ne te occiso auferat & fugiat? Si veræ diuitiæ essent, securitatem tibi darent. Ergo illæ sunt veræ diuitiæ, quas cum habuerimus, perdere nō possumus. Et ne forte propter illas furem timeas, ibi erunt vbi nullus auferet: Audi dominū tuum, Thesau- ritate vobis thesauros in cælo, quod fur non accedat. Tunc erunt diuitiæ, quando eas migraueris. Quandiū in terra sunt, diuitiæ non sunt: sed diuitias vocat illas mundus, iniquitatis vocat Deus: ideo mammona iniquitatis, quia diuitias vocat iniquitas: audi Psalmum, Domine, libera me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextra eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouellæ stabilitæ à iuuentute sua. Filiæ eorum ornatae, circumornatae vt similitudo templi. Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Boves eorum crasse, oues eorum fecundæ, multiplicatæ in itineribus suis. Non est ruina maceratiæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Vidisti Psalmum qualem felicitatem descripsit, sed audi quid sit, quos proposuit filios iniquitatis. Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Ipsos proposuit, & dixit felicitatem eorum tantum super terram: & quid adiunxit? Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Sed qui dixerunt? Filij alieni, alienigenæ, & non pertinentes ad semē Abrahæ. Ipsi dixerunt populum beatū, cui hæc sunt. Qui dixerunt? Quorum os locutum est vanitatem. Ergo vanum est, dicere beatos esse eos quibus hæc sunt, & tamen dicitur ab eis, quorum os locutum est vanitatem. Ab ipsis dicuntur istæ diuitiæ, quæ vocantur mammona iniquitatis. Tu autem quid dicis? Quia illi filij alieni, quia illi quorum os locutum est vanitatem, dixerunt beatum esse populum cui hæc sunt, tu quid dicis? Falsæ sunt istæ diuitiæ, da mihi veras. Reprehendis istas, ostēde quod laudas. Vis vt contemnam hoc, ostēde quid præferam. Dicat ipse Psalmus, Qui enim dixit, beatum dixerunt populum cui hæc sunt, tale nobis dat responsum, quasi diceremus illi, id est, ipsi Psalmo, Ecce hoc nobis tulisti, & nihil nobis dedisti. Ecce ista contemnimus, vnde viuimus, vnde beati erimus? Quia qui locuti sunt, ipsi de ipsis recipiant. Omnes enim diuitias habentes beatos esse dixerunt: Tu quid dicis? Respondet quasi sic interrogatus & dicit, Illi dicunt diuites beatos, ego dico, beatus populus cuius est dominus Deus eius. Audistis veras diuitias, fac amicos de mammona iniquitatis, & eris beatus populus cuius est dominus Deus ipsius. Aliquando transimus viā, & videmus amantissimos & vberes fundos, & dicimus; Cuius est ille fundus? Afferitur illius, & nos dicimus, Beatus homo: vanitatem loquimur, Beatus est, cuius illa domus, beatus est, cuius ille fundus, beatus est, cuius illud pecus, beatus est, cuius ille seruus, beatus est, cuius illa famula: Tolle vanitatem, si vis audire veritatem. Beatus est, cuius est domi- nus

Matth. 6.

Psal. 144.

Psal. 144.

Matth. 23.

Psal. 144.

Matth. 23.

Psal. 144.

Matth. 23.

nus Deus ipse. Non enim cuius est fundus iste beatus est, sed ille cuius est Deus. Sed vt apertissime beatitudinem rerum anuncies, dicis, quod beatum te fecit fundus tuus. Quare? Quia inde viuus. Nam quando laudas pro magno fundum tuum hoc dicis, Ille pascit me inde viuo, Attende vnde viuas. Ille est vnde viuus, cui dicis, Apud te est est fons vitæ, Beatus populus, cuius est dominus Deus ipse. O domine Deus meus, o domine Deus noster, vt veniamus ad te, fac nos beatos de te. Nolumus de auro, neque de argento, nec de fundis: Nolumus de terrenis istis, & vanissimis, & de caducæ vitæ transitoriis. Non loquatur os nostrum vanitatem: Fac nos beatos de te, quia non perdimus te. Cum tenerimus te, nec te perdimus, nec nos perimus. Fac nos beatos de te, quia beatus populus, cuius est dominus Deus ipse. Nec irascitur autem si dixerimus de Deo, fundus noster. Legimus enim, Dominus pars hereditatis meæ. Magna res, fratres, & hereditas ipse sumus, & hereditas nostra est, quia & colimus eum & colit nos. Nulla est iniuria illi, quia colit nos. Quia si nos colimus illum, vt Deum nostrum, ille colit nos vt agrum suum. Et vt sciatis quia colit nos, audite eum quem misit nobis, Ego sum, inquit, vitis, vos estis palmites, pater meus agricola est. Ergo colit nos, sed si fructum reddamus, parat horreum. Si autem sub tanto custode stirpes esse voluerimus, & pro frumento spinas proferimus, nolo dicere quod sequitur, ad gaudium finiamus.

Psal. 51.

Psal. 51.

Matth. 23.

Matth. 23.

Matth. 23.

Matth. 23.

Matth. 23.

Matth. 23.

PETRI CHRYSOL.
Episcopi Raven. in superius Euang.
de villico iniquo, Sermo 1.

Omniū quidem ciborū sal salubre est condimentum, si mensura non desit: alioqui sine modo & ipsum perit, & quod salierit, perdit: amarum enim nimietas, quod poterat cōdare mensura. Sic, qui in nobis est sensus, si teneat modū, dat saporem, intellectum parit, prudentiam generat, cor dilatat, auget ingenium, maturat dicenda, audienda componit, fitque sibi dulcis, fit degustantibus tota dulcedinis plenitudo: & planē erit ille melleus sensus, qui ore proferet nil amarum. Hoc præmisiimus, vt sit nobis in Euangelicis sensibus nostri sensus constringenda mensura: quatenus vitalem cibum, diuinū pastum, cælestem saporem non violet, sed cautissima nobis sobrietate custodiat, iuxta illud Apostoli; Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Sed iam, quid dominus dixerit, audiamus: Homo quidam erat diues. Et quis erat homo iste, nisi Christus? Quis diues, nisi ipse, qui in paupertate nostra rotas creaturæ diuitias possidebat? Homo quidam erat diues. Hoc Iudæi sapius inculcabat, vt intelligerent, quod inesse ei locuples deitas, cui erat humana paupertas. Erat diues. Erat in maiestate sua diues, qui oculis Iudæorum erat pauper. Et quomodo diues non erat, cui ministrabant angeli? virtutes parebant? elementa seruebant? & quæ non erant, fiebant in illa, vocata veniebat. Homo quidam erat diues: & habebat villicum. Quem nisi hominem, cui ad colendū mundum tota fuerat commissā possessio. Et hic diffamatus est apud illum. Quasi non præscierit, quasi

non præviderit, cui occulta nota sunt, cuius oculis etiam illa nuda sunt, quæ reguntur. Et hic diffamatus est apud illum. Ergo ille famæ credidit? fama nūciante, cognouit? Absit: Sed, quia illa, quæ nouerat, quæ pietate velabat, quærere tūc cœpit, quando accusabat terra. Vox sanguinis fratris tui clamor de terra: clamabat terra, clamabat cælum, dolebant Angeli, quando iam tota sæculi fama loquebatur. Et hic diffamatus est apud illum, quod dissipasset substantiam eius. Filius iunior ante istius hominis lectus est substantiam dissipasse, nunc ipse bona villicus dissipasse perhibetur. Sicut idem Deus, & homo Christus, idem paterfamilias, & pater: sic hunc eundem esse & villicū constat, & filium: est hic causarum diuersitas, est mutatio nominum; non est varietas personarum. Et vocauit eum. Vocauit per Euangelium. Et ait illi. Et quid per Euangelium nō agit? Per quod mores arguit, occulta nudat, conscientiam pandit, commissa castigat, dinumerat mala, & in his præsistenti minatur pœnam, quamuis conuersio veniam repromittit. Et ait illi: Quid hoc audio de te? Cognita velut audita imputat, quia in reum non vult accelerare sententiam: non est conuictum penes se, velut accusatum conuenit, qui iudicium gestit venia sic præire. Redde rationem villicationis tuæ, iam enim non poteris villicare. Tam piis tam seuera cur iungit? cur ante à villicatione submouet, quam rationem cognoscat? Redde rationem. Rationem modō instat hominis expetit: modō sicut Deus instantia denunciat, & futura. Redde rationem. Rationem petit, non vt exigit, sed relaxat: petit, vt petatur: petit hūc, ne petat ibi: petit in seculo, ne petat in iudicio: petit cito, ne pœnarum tempus, tempus satisfactionis excludat. Redde rationem villicationis tuæ, iam enim non poteris villicare. Quare? Quia venit finis vitæ, tempus mortis, iam te apparitio superna constringit, iam iudicium vocat. Festina ergo, ne satisfactionis tempus perdas: qui tempus operis perdidisti. Redde rationem. Hoc est dicere, compone rationem, compone tuam, ne reddas mea: compones autem, si iam desines dissipare: priora debita suscepi ego, cum te suscepi; solui ego, cum te absolui: ego cognitor pro te cognitori audiendus astiti: iudicium intraui iudex; rei mei reus factus sum, à pœnalibus suscepi pœnas; à damnatis sententiam non refugi, mortis perditior mortem excepi, penetraui inferos destructor inferni, vt te per ista non modō subducerem tuæ pœnæ, sed & meæ consortem facerem dignitatis. Age ergo, vt te, quem tempus tuæ villicationis excludit, perpetuas meæ donationis includat. Sed villicus quid responderit iam perscrutemur. Ait, inquit, intra se quid faciam? Quid faciam modō, semper homo bona facere tunc cupit, quando mors faciendi tempus ademit. Ait, inquit, intra se. Quærat, inquit, intra se consilium, qui foris, vnde sibi iam succurreret, non habebat. Ait intra se. Pungit cor suum, stimulat mentem suam, & omnia vexat interna, vt à se pœnitentiam, quam pro se dare possit, extorqueat. Fodere non valeo. Nō vires isti, sed tempora defecerant ad laborem. Fodere non valeo: mendicare erubescio. Confusionem futuri iudicij pertimescit, in quo iam non pœnitendi tempus est, sed pœnarum, & vbi reus plus de conscientia, quam de gehennæ erubescit incendio. Mendicare erubescio. Et quis non erubescit in cælestibus mendicare? Miser, quem temporalitas habuit.

Genes. 4.

habuit diuitem, mendicum sempiternitas possidebit: & habebit hunc nudum tartarus, quem locupletem suscipere cælum potuit, & tenere. Præfens figura tendit ad populum, sed bonum nobis, bonum nimis, si ad nos illa aptemus singuli, si ad nos ista referamus, qui in terra nos debemus sentire villicos, dominos non putare: protogationis temporariæ ministerium suscepisse, non inuenisse ius perpetuum possidendi: cauere, ne ad patrem familias fama veræ substantiæ nos præcedat, iuxta illud Apostoli; Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium, quorundam autem & subsequuntur. Non peruenit ad statutum terminum vitæ, qui villicationis amittit tēpus: quem * sonarit, credita dissipasse. Hinc, hinc est immaturus exitus, hinc est ante diem mors, hinc est vocatio amara, hinc est seipsa acerbius redhibitio, sicut Propheta lamentatur, clamans. Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Sed vitam, quando nos de vocatione commonet ægritudo, quando febris à villicatione inclementer excludit, quando vis doloris ad reddendam villicationem properare compellit, præsentis villici factum, sensumque; sequeremur, conuerteremur ad animæ consilium, ad compunctionem cordis ad mentis, penitentiam, ad misericordiæ suffragium, ad pietatis patrocinium, ad confessionis aduocationem, certè peteremus dominicorum chirographa debitorum, & si non tota, vel media, sicut iste villicus, ad nostram veniam soluēremus: vt, qui bona credita dissipando iniquitatis vocamur villici, in nouissimis pia fraude ipsius laudem iudicis consequamur. Et laudauit, inquit, villicum iniquitatis. Et quia Euangelici factum villici nō paruam generat quæstionem, qui reus de multis, vnam legitur placuisse per fraudem; quare placuerit sic, vel quis sit iste, sequenti per Deum plenus sermone pandemus.

EIVSDEM DE EODEM

Sermo 2.

Quam sit commodum, quam lucrosam debitorum nodos soluere, cautionum vincla laxare, præsentis villici nos edocet, & informat exemplum, qui, dum chirographorum cumulos pio moderatur assensu, non modò euasit certissimas discussionis angustias, sed etiam disculoris laudem mansuram sæculis conquisiuit. Et nos, fratres, quod de presenti lectione vobis fecit promissio me debere, auditu piissimo temperate; ne me, vosque simul oneret seuera discussio, quos intelligencia poterit benigne releuare. Vnde, quæ supersunt lectionis iam sequamur: & consilium villicus, quod inuenit, audiamus. *Ait*, inquit, *intra se: Quid faciam, &c.* Vel nunc liquet in euangelicis lectionibus obscuratas mysteriis diuinis, supernis velatas sensibus contineri, quamplurimas quæstiones: nec facile humano intellectui subiacere, quod ore Christi de caelestibus profertur arcanis. Et laudauit, inquit, *dominus villicum iniquitatis, quod prudenter fecisset.* Rogo quid hoc loco mundanus capit animus? quid hic communis capit, & recipit auditus? vbi villicum, & dominicos debitores versutæ fraudis laudatur inuentio: vbi debitoris honestas tollitur, aufertur pudor, violatur innocentia, verecundia tota se-

pelitur: vbi villicus reddendæ rationis tempore plus ardet in fraude, quam tempore villicationis anhelauit in luxu: in articulo discussionis ipsa dominicum plus in dispendium sæuit, quam diebus suæ fudit, & disperdidit actionis: & qui antè, substantiam vacuauerat dissipando, vacuando chirographa, quod remanserat, plus euerit: nec curat, vnde possit sarcire, quod deerat, sed quod remansit, quemadmodum minorare possit, excoGITAT. *Dicebat debitori; Quantum debes domino meo?* Non dicebat, quantum debes mihi. Conueniebat conscientiam, testabatur debitoris animum, sic dicendo. Et quid est, quod sine respectu domini debitor ad tantam fraudem villico cōspirauerat? *Quantum debes domino meo? Dicit ille, Centum cados olei.* Accipe cautionem tuam, & scribe quinquaginta. Ad tantam fraudem villicus conspirabat, & agebat, vt totam fidē perderet, dum mediat cautionem. *Quantum debes domino meo? Sciebat ambo, quia præfens erat vbiq; & semper superius creditor nec poterat fraudē præueniri, sed neque in oculis dominicis desinit, semel cœperit qui furari. Esto tamen sit humani moris, vt debitor quærat compendia fraudulenta, & villicus sibi consulat, sic furado. Dominus iterum quare probat fraudem furta collaudat? prædicat falsitatem? Quod est nequitia, prudentiam dicit: & hoc pium iudicat, quod multis pessimum falsitatis præstat exemplum? Sapiat ita carnalibus sensibus, spiritualibus, quod est diuini luminis, iam luceat. Iterata est parabola per villicum, quæ fuerat iuniorum prælibata per filium. Villicus iniquitatis à mammona iniquo gentium populus nuncupatur. Facite vobis, inquit, amicos de mammona iniquitatis, qui relicto creatore, totum se mammonæ tradiderat seruituti. Quisquis est ab huius mammonæ captiuitate liber, & pecuniæ iam crudeli pondere non grauat, consistat in specula cælesti, & inde despectet mammonam, mundo, & mundanis tyrannico furore dominantem. Imperat gentibus, iubet regnis, bella mandat, comparat belatores, sanguinem vendit, agit mortes, prodit patias, vrbes destruit, subdit populos, arces vrget, vexat ciues, foro præsidet, ius delet, fas, nefasque confundit, & ad mortes vique tendendo: fidem tentat, violat veritatem, famam carpit, honestatem dissipat, soluit affectus, innocentiam tollit, pietatem sepelit, necessitudinem scindit, amicitia subruit. Et quid plura? Hoc est in mammona, dominus iniquitatis, qui inique humanis, & corpōribus dominatur, & mentibus. Huius ergo mammonæ villicus, hoc est, gentilis populus dissipat taliter substantiæ reus à Domino per Euangeliū conuenitur, vt reddat rationem villicationis suæ, id est, naturalis boni. Cui tunc dicitur, *Iam non poteris villicare.* Quando ei finis seculi nunciatur. Credit denique iuxta Apostolum, figuram præterire mundi, transire tempora villicationis humanæ: & intra se, in se reuersus, quid facere deberet interrogat. *Ait*, inquit, *intra se, Quid faciam?* In gemuit cor, doluit mens, respondit fides, credulitas dedit consilium salutare, vt villicus ad verum dominum iam rediret: & erogado mammonam, sæuum dominum suæ victor subderet seruituti, vt fieret salutis occasio, quod perditionis exterrat instrumentum. Pergit ergo villicus gentilis quondam, iam Christianus, ad primum debitorem domini sui. *Quem? Iudæum interrogat debi-**

BEDAE VENERABILIS

presbyteri in idem Euang.
expositio.

corem: quid, quātūmque interrogat, quasi nesciat modum debiti: porritor cautionis nouerat iam per Euangeliū, sed interrogando confessionem taliter requirebat, denique & qualitatem, & quantitatem debiti confiteretur, dicens: *Centum cados olei.* Quare non argenti, vel auri pondus? quare non centum decem, aut nonaginta, sed centum? Vt & de debito, & de numero caeleste luceat sacramentum. Debebat Iudæus oleum, quod chirographo legis ad vnguendo Reges, Prophetas, & Sacerdotes, Christiani christum acceperat in figuram, donec ad ipsum Regem, & Prophetarum, & Sacerdotum principem perueniret, cui tota reddenda, & infundenda erat centenaria christi plenitudo. Sed, quia, contra cautionis fidem debitor, ne debitum redderet, occidit impius creditorem; legalis ipsa cautio peruenit ad Gentes, hoc est lex: vt Iudæus conuictus per Gentilem quia debitum, conuerit in crimen, penitentia soluat vsuram. Vides ergo, quia villicus non fraudem, sed penitentiam suadet: sollicitat ad acquirendam misericordiam; non impellit ad fallum, cum dicit, *Accipe cautionem tuam: sede cito, & scribe quinquaginta.* Quinquagesimum numerum ad misericordiam pertinere, David pandit, cum psallit, *Deus secundum magnam misericordiam tuam. Quinquagesimus numerus perfecit misericordiam, dum quinquagesimum annū, qui est inubileus, lex debitorum omnium, omnium cōtractū delere, & soluere ligamenta perferibit.* Villicus ergo agit iste, vt per misericordiam Christi idoneus sit Iudæus, qui per cautionem legis insolubilibus confusus debitis tenebatur. Debet Iudæus oleum, qui iuxta Apostolum, feracis in se oliuæ pinguedinem, inere dulcitate sterilitate sicauerat. Vnde & Euangelicæ fidei calore iam tota redit in ramos, Christiano totam reuiuiscit in gratiam. *Deinde alij dicebat; Tu verd quantum debes? Qui ait; Centum coros tritici.* Posteaquam granum tritici, quod est Christus, sarum est in terra nostræ carnis, & ad vbertatem supernam per dominicā fecundatum est sepulturam, factum est, vt homo centesimum fructum suo iam debeat auctori: Nihil inquit, granum frumēti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Videns ergo villicus satis prouidet, cum dicit, *Accipe cautionem tuam, & scribe octoginta.* Quia sicut quinquagesimus misericordiam confert, ita octogiesimus totam fidem præfiguratur, & gratiam. Hic est numerus, in quo decalogum legis esse, & ogdoadē gratiæ satis gnarus legis, satis studiosus Euangelij lector intelligit. Itaque villicus cum dicit, *scribe octoginta, id agit, vt per gratiam soluat, quod reddere non poterat per naturam.* Bene ergo iste villicus meruit laudem domini sui, qui in chirographis non fraudem molitus est, sed salutē: quod autem dixit: *Prudentiores sunt filij seculi in generatione sua, quam filij lucis.* Ita intelligendum est, quia, qui erant filij seculi quondam, id est, gentiles, nunc electi sunt Dei, & qui erant filij Dei, hoc est, Iudæi, nunc in filiis seculi sunt relictī. *In generatione sua.* Quia renati sunt, non qua nati sunt. Altera hęc est generatio quærentium dominum. Deus autem scientiæ, & illuminationis illuminet corda vestra, & totam scientiæ suæ plenitudinem in vestra mentis infundat arcanum.

Postquam murmurantes de peccatorum, vel ^{Ex comment. in Lucam.} potius penitentium receptione eos, qui sibi iusti videbantur tribus continuis parabolis; de quibus supra disputatum est Saluator redarguit, docens salutem respicientium Deo quidem, & angelis gratissimam, sed inuidis hominibus esse grauissimam, quartam mox, quātūmque de elemosyna danda, & parsimonia sequenda subiungens, pia, iustaque discretionē manifestat eos, qui bona terrena disperferint dederintque pauperibus, ab illis in æterna tabernacula recipiendos. Illos autem, qui in his soli luxuriari desiderant, in inferno sepeliendos, & nec stilam aquæ per modicam, qua perennes tormentorum ardores vel ad momentum refrigerare queant, esse nacturos. Quia videlicet & ordo prædicandi aptissimus est, vt post penitentiam elemosyna, id est, opus misericordiæ suggeratur. Ille enim iuste à Deo penitens vt sui miseretur impetrat, qui proximi indigentem quantum valet ipse miser non tardat. At qui auerit autem suam, ne audiat pauperem oratio eius erit execrabilis. Vnde & Ioannes Baptista, cum turbis suaderet, ne merito suæ sterilitatis in ignem mitterentur, dignos penitentia fructus esse faciendos, mox consilium salutis suæ quærentibus adiunxit, atque ait; Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat. Et iidem Pharisei, ac Scribæ, non minus auaritiæ, quam superbæ peste languentes, sicut penitentibus veniam, sic & egentibus pecuniam dare negabant. Verum ille, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, nunc ad eos, nunc eis audientibus ad discipulos suos verba faciendo cōsuetæ pietatis dona benignus impendere non cessat. Sed veniam us ad textum. *Dicebat autem & ad discipulos suos. Homo quidam erat diues, &c.* In villico hoc, quem dominus eiciebat de villicatu, & laudauit eum, quod in futurum sibi prospexerit, non omnia debemus ad imitandum sumere. Nō enim aut domino nostro faciendā est in aliquo fraus, vt de ipsa fraude elemosynas faciamus, aut eos, à quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tanquam debitores Dei, & domini nostri fas est intelligi, cum iusti, & sancti significantur hoc loco, qui eos introducant in tabernacula æterna, qui necessitati- bus suis terrena bona communicauerint. De quibus etiam dicit, quod si quis alicui eorum calicem aquæ frigidæ dederit tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Sed etiam econtrario dicuntur istæ similitudines, vt intelligamus, si laudari potuit ille à domino, cui fraudem faciebat, quanto amplius placeant domino Deo, qui secundum eius præceptum illa opera faciunt. Sicut etiam de iudice iniquitatis, qui interpellabatur à vidua, comparisonem duxit ad iudicem Deum, cui nulla ex parte iudex iniquus conferendus est. Villici sane vocabulo discimus eos, qui pecunias habent, non iam dominos suæ, sed aliene potius rei dispensatores esse putandos. Qui si iuxta huius serui exemplum sedulo finienda villicationis, ac rationis reddendæ tēpus prænderint, facile terrenorum omnium delectatione

nos dimitimus debitoribus nostris. Verè prudenter egit, qui Deum molitur facere debitorem suum, ut exigat ab eo debitam remissionem, quia remisit. Prudenter egit, quia cui erat obnoxius, ipsum sibi facit obnoxium: & quem habebat durum exactorem, nunc pium habet debitorem, ut fiducialiter dicat; Dimitte, quia dimisi: redde quã debes veniam, quia ego dedi veniam. *Quia filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt.* Filij lucis laborant, & vix merentur preciũ: currunt, & vix ad brauium perveniunt: parturiunt, & vix euadunt. Filij seculi post fraudes & illecebras ac illicitos mores, solummodò dimittunt, & Deum debitorem tenent: parcunt, & parcutur eis, condonant, & donantur. Ideò prudentiores sunt filij seculi filijs lucis in generatione sua, id est, quando regenerantur Deo, & renouantur spiritali vita. *Et ego dico vobis: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Mammona, id est, diuitiæ, quæ iniquitatis dicuntur, quia sine iniquitate non captantur, & quia iniquum est eas renouare in proprios vsus, quas creauit communes dominus. Vnde scriptum est: Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, id est, pro diuitiis captãdis vidi homines factos tabernacula nigredinis, id est, vitiorum & dæmonum, ut qui poterant esse tabernacula virtutum sectando paupertatem, facti sint vitiorum tentoria pro iniquitate congreganda. Quis non videat multos periuria incurrere, homicidia facere, dolos machinari cõtra proximos, rerum domesticarum & dominorum proditores esse propter diuitias? Hi sunt pro iniquitate tentoria Æthiopiæ. Sed cũ villicus dixerit superius & de spiritalibus & de corporalibus, cur dominus finem concludit parabola suæ de solis corporalibus? Citiùs dimitimus iniuriam factam, quam præstitam pecuniam: faciliùs damus fidem, quàm possessionem: proniores sumus dimittere odia, quàm expendere nostra. Ideò dominus parabola nobis ad misericordiam instructis, in ea parte misericordiam concludit sermonem, quam nouit esse apud homines difficiliorem: & ad eam nos enixius hortatur in fine, ad quam videt nos difficiliùs inclinari, quia melior est finis orationis, quàm principium. Faciamus ergo de diuitiis iniquitatis amicos, pauperibus eas distribuendo, & debitoribus atque his qui eas abstulerint dimittendo. Sed quia iniquitatis diuitiæ aliæ paterna possidentur successione, aliæ iusto conquiritur labore, aliæ vsurpantur ex scelere vel impietate: de his certè amici non sunt, quæ de scelere vel impietate veniunt. Nec putet quisquam ex his adiutores quærere salutis, quas ex mercimonio corrasit iniquitatis. Scriptum est enim: Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere. Et immolantis ex iniquo, oblatio est maculata. Et: Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Cùm ergo præcipitur fieri amicos de mammona iniquitatis, discernendum est, ut eas intelligamus, quæ de successione vel iusto labore proveniunt. Quæ tamen & ipsæ iniquitatis dicuntur, quasi inæqualitatis: quia cùm eas in proprietate tenemus, æqualitatem cum aliis hominibus non seruamus. Sunt ergo illæ, de quibus amicos facere præcipimur, diuitiæ & iniquitatis, & iustitiæ. Iniquitatis quidem, quantum ad Deum, qui omnia communibus creat vsibus: Iustitiæ verò

quantum ad seculum, quia iustitia seculari possidentur ab hominibus. Diuitiæ ergo quæ iustè possidentur in terra, & iniustæ sunt quantum ad diuinam iustitiam, & iustæ sunt quantum ad terrenam. Diuina iustitia cuiuslibet, proprietates alicuius possessionem defendit. Per terrenam iustitiam homines propria colligunt, per diuinam iustitiam sua communia faciunt. Diuitiæ verò quæ sunt ex scelere, omnino sunt iniustæ, nec illas iustitia diuina comprobatur, quas etiam terrena condemnat. Et istæ Deo nullo modo sunt offerendæ, quæ de scelere sunt acquisitæ. Et citò tamen reddendæ sunt, immò proiciendæ, ne malefactor inueniatur in malo ccepto perseuerare. *Ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Exponit hic quod dixerat. Recipiant vos in domos suas. Mansiones enim æternæ domus sunt eorum, quibus impenditur misericordia. Domus, inquam, eorum non possessione, sed causa. Non possessione, quòd eas possideant, quas forsitan non possidebunt: sed causa, quòd scilicet causa sunt suis benefactoribus possidendi. In suas ergo domos nos recipiunt, quando in æternas mansiones nos ire faciunt. Suas enim reputamus, quas non nisi per eos accipimus. Quas nobis quasi retribuunt propter beneficia quæ receperunt: & propter misericordias quas acceperunt temporalium, æternorum retributores existunt, per eum qui pro ipsis reddidit quod debuerunt, Dominum nostrum Iesum Christum, qui viuunt & regnat per omnia secula seculorum, Amen.

HAYMONIS EPISCOPI

*Halberst. superioris Euang.
expositio.*

Homo quidam erat diues, & habebat, &c. Frequenter solitus erat dominus loqui parabolicè ad turbas, agens more suæ terræ. Conseruato nanque est Palæstinis, ut suis dictis parabolas annectant, ut quæ simpliciter prolata minimè intelligere poterant, annectiõne parabolarum faciliùs intelligerentur. Ait ergo dominus loquens parabolam: *Homo quidam erat diues qui habebat villicum.* Villicus dicitur, qui villis rei custos est, vel villæ custos, quia ad comparationem illarum rerum quæ in vrribus seruantur, auri scilicet & argenti, preciosorum lapidum: viles res sunt quæ in villis seruantur. Homo iste Deus omnipotens intelligitur, quo nihil est ditius, qui omnes diuitias spirituales & terrenas in manu sua habet. Qui dicit angelos in cælo sua claritate, & homines in terra, spe, fide, & charitate. *Qui habuit villicum.* In Græco nõ scribitur villicus, sed œconomus, qui dispensator intelligitur, qui nimirum substantiam domini sui secundum voluntatem eius disponit. Quem nullum melius quam Paulum, ut accipiamus necesse est, qui villicus dicitur, non spiritaliter legem intelligens, sed carnaliter eam obseruans. *Qui diffamatus est apud dominum suum:* quando persequendo Christianos, ab eis accusabatur, ex quibus vnus erat Ananias, qui apparente sibi domino, dixit: Domine, audiui à multis de viro hoc, quanta mala sanctis tuis fecerit in Hierusalem, &c. Vocatus est autem à domino suo, quando eo pergente Damascum, circumfulsit eum lux de cælo, & cum luce simul vox de cælo emissa est, dicens:

cens: Saule, Saule, quid me persequeris? *Quid hoc audio de te,* id est, quare tam nequiter agis, persequendo seruos meos? *Iam non poteris villicare,* hoc est, in lege proficere. *Ait autem villicus intra se: Quid faciam quia dominus aufert à me villicationem?* Videns se B. Paulus à lege subtrahi, & prædicationem Euangelij subrogari, aiebat: *Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem?* *Fodere non valeo, mendicare erubescio.* Scio quid faciam, ut quum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas. Ut qui antea fui magister Iudæorum, nunc incipiam esse discipulus Christianorũ: & qui hætenus fuit legis doctor, nunc incipiam esse piscatoris auditor. *Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo. Quantum debes domino meo?* *Ait ille dixit: Centum cados olei.* Cados, est Græca mensura, continens vnas tres. *Dixitq; illi: Accipe cautionem tuam, & sede, citò scribe quinquaginta.* Deinde alij dixit: *Tu verò quantum debes?* *Qui ait: Centum coros tritici.* *Ait illi: Accipe literas tuas, & scribe octoginta.* Coros verò tringinta modis impletur. Per hos autem debitores, vtrumque populum Iudaicum, atque gentilem intellige. Per illum, qui debebat centum coros tritici, Iudaicum qui titulo legis pascabatur, cui iussit scribere octoginta, quia sanctus Paulus Iudæos resurrectionem credendam docuit, ad quam olim Salomon eundem populum admonerat, dicens: Da partes septem, nec non & octo. Septem propter sabbatum, octo propter mysterium dominicæ resurrectionis, quæ octauo die celebratur. Per illum verò, qui debebat centum cados olei, gentiles intelliguntur, qui populus ut ab idolorum cultura eriperetur, magna misericordia domini indigebat. Oleum ad misericordiam pertinet, quia oleos Græcè, dicitur misericordia. Quinquagenarius numerus ad penitentiam pertinet. Vnde & quinquagesimus psalmus in penitentia canitur, & quinquagesimus Iubileus annus, hoc est, remissionis dicitur. Cui iussit scribere quinquaginta, quia gentibus de præteritis sceleribus penitentiam indixit. *Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* Laudauit dominus villicum, hoc est, Paulum apostolum, quando dixit Ananias: Vade, quoniam vas electionis est mihi, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus, & filiis Israël. Prudenter autem fecit, quando vtrumque populum lucrificauit, sicut ipse ait: Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, ut Iudæos lucrarer, &c. Et omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrarer. Possimus quoque hoc ad vnumquemque diuitem referre, qui villicus dicitur, quia corporales diuitiæ æternitati comparatæ, quasi viles, & nullius pretij habentur. Nam omnia, quæ in præsentia lectione dicuntur, sicut hic sonant, ad imitationem sunt sumenda. Non enim fraudem facere debemus dominis nostris, ut inde elemosynam faciamus, sed potius per contrarietatem accipiendum est. Quia si ille meruit laudari à domino, cui fraudem faciebat, multò magis laude digni erunt, qui de suis facultatibus pauperes sibi patronos prouiderint. Villicus autem, id est, diues quilibet vocatur à domino, cùm per ægritudinẽ carnis ad mortem vsque perducitur. Diffamatur autem apud illum, quando inclemens, & immisericos existens, ab angelis vniuersiuiusque facta Deo renunciantibus, apud domini præsentiam accusatur. Vnde dicitur in Apocal. de malignis spiritibus: Hic est accusator

stratum nostrorum. Et dicitur ei. *Iam non poteris villicare,* id est, vltra non poteris in præsentia, & transitoria vita proficere. *Ait autem villicus intra se, &c.* Ablata quippe villicatione, fodere non valeo, quia post quàm ab hac vita discesserimus, in quantum licet operari, mentes nostras ligone conuersionis exarare non valeamus. *Mendicare erubescio.* Mendicare confusionis genus est, illo videlicet pessimo genere mendicando, quo referuntur illæ fatuæ virgines mendicasse, quæ deficiente oleo, sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro. Et vnde Salomon: Propter frigus piger arare noluit, mendicabit autem æstate, & non dabitur ei, id est, propter aduersitatem istius seculi bona opera agere distulit. Mendicabit æstate, id est, cùm lux Christus inclaruerit, vitam æternam, & non dabitur ei. Quòd autem ex centum cados olei, quinquaginta scribi iussit, & ex centum coris tritici, octoginta. Sicut Hierony. dicit, ad nihil aliud valet, nisi ut iustitia Christianorum superexcellat iustitiam scribarum, & Pharisæorum: & non solum decimas, sed etiã duas decimas, insuper etiam dimidium bonorum nostrorum Deo offerre debemus ad imitationem illius Zachæi, qui conuersus ad Deum dixit: Ecce, domine dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si aliquid defraudaui, reddo quadruplum. *Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* Laudat dominus villicum iniquitatis, cò quòd per fraudem sibi in futurum prouiderit. *Quia filij huius seculi, prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt.* Filios huius seculi appellat dominus potentes, diuites filios lucis, electos, hoc est filios Dei, de qua luce dicitur: Erat lux vera, &c. Prudentiores autẽ filij huius seculi sunt filij lucis in generatione sua, quia nonnunquam quamplurimi homines eos in negotiis secularibus superexcellere videntur, qui Deo seruire noscuntur. *Et ego vobis dico. Quare dominus hanc parabolam apposuerat, siuere nus ostendit cùm dicit. Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c.* Mammona Syrum nomen, Latine sonat diuitias. Quare diuitiæ dicuntur iniquitatis: quia non possunt acquiri sine iniquitate, quoniam sicut B. Gregor. dicit: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui. Diuitiæ dicuntur à delectando. Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarũ suarum gloriantur, illi sunt diuitiæ. Isti tales sunt fures, & latrones: Quare? Quia Deus in commune dedit, ipsi in proprios vsus conuertunt. Sol omnibus in commune lucet, sicut regi ita mendico: pluuia sicut cadit super bonos, ita & super malos, terram & nobiles & ignobiles calcant, sic omnibus frugibus, quæ terra profert, in communi deberet vti genus humanum. At iusti si habent diuitias temporales, non sunt illis diuitiæ, sed solummodò pecunia, quia expleta sua necessitate, & suorum, quod superest in pauperum vsus expendunt, iuxta quod dominus dicit: Date elemosynam, & omnia munda sunt vobis. Infortum ergo diuitiæ sunt spirituales, id est fides, spes, charitas, castitas, doctrina veteris testamenti, & noui. De quibus diuitiis dicit Propheta: Diuitiæ salutis sapientia, timor domini. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,* id est, de temporalibus bonis, nudos tegedo, esurientes reficiendo, sitientes potando, infirmos visitando, mortuos sepeliendo, & in cæteris positis in indigentis subueniendo. *Et, quum defeceritis*

à præfenti vita per mortem temporalem, recipiant vos ipsi pauperes, in æterna tabernacula. Vel in mansiones patriæ celestis. Mansiones dico, diuersas qualitates meritorum, de quibus dominus alibi dicit: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quomodo recipient pauperes benefactores suos in æternam gloriam? Christus recipit vice illorum: quia quod pauperibus datur in terra, à Christo recipitur in celo. Ipse enim dicit: Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

AVTHORIS INCERTI

sub nomine Eusebij episcopi Emissemi
superioris Euang. expositio.

Hæc autem secundum literam plana sunt, & per singula exponere non est necesse. Dicat tamen ipse dominus ad quid hanc similitudinem dederit. Quia, inquit, filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Non enim villici iniquitatem, sed prudentiam dominus laudat. Hic autem dominus, qui villicum iniquitatis laudat, non dominus omnium, sed dominus villici intelligi debet. Non laudat eum de fraude quam fecit, sed de ingenio, quod sibi in futurum prospexit. Nesciens enim quomodo viueret, (si quidem fodere non valebat, mendicare erubescerat:) hoc singulare inuenit præsidium, ut, qui prius domini sui bona dissipauerat, hanc in finem fraudem committeret. Laudatur igitur non de bonitate aliqua, sed de calliditate & fraudandi astutia, ut, qui bona domini sui iam furando rapere non poterat, celando, & abscondendo subtraheret. Cui prudentiæ non solum dominus villici, sed & dominus omnium applaudere videtur, dum dicit. Quia filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Prudentiores sunt illi in malo, quam isti in bono. Vix enim inueniuntur aliqui sancti, qui tantam prudentiam habeant in acquirendis bonis æternis, quam calliditatem isti habent in acquirendis bonis temporalibus, & fugitiuis. Pro his enim die, noctuque vigilant, laborant, angustiantur, & per fraudes, rapinas, furta, proditioes, periuria, homicidia, & his similia, has tales diuitias coaceruare non cessant. Denique quis dicere valeat, quantam se vicissim decipiendo huius seculi prudentiam, & calliditatem habeant? Audiant igitur hæc filij lucis, & à filiis huius seculi vinci erubescant. Ideo enim hæc scripta sunt, ut audiendo prudentiores fiant, non autem ut iniquitatis villicum imitando, fraudem in aliquo vel iniustitiam agant. Vnde & subditur, Et ego vobis dico, facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Facite, inquit, vobis amicos de mammona iniquitatis, sed non eo modo, quo fecit villicus iniquitatis. Non fraudando aliena, sed largiendo vestra. Sicur igitur villicus iniquitatis, qui domini sui bona dissipauerat, sciens quia iam ulterius villicare non posset, fecit sibi amicos ad quorum auxiliu post villicatione confugeret: ita & vos facite de mammona iniquitatis, & diuitiis domini vestri, quas dissipastis, quia auare eas retinuitis, & secundum eius voluntatem non expendistis. Eas igitur pauperibus erogate, de his vobis amicos facite: ut, quum defeceritis, in æterna recipiant vos tabernacula. Quæ diuitiæ quum sua natura bonæ sint, vestra

tenacitate iniquæ sunt. Omnes enim diuitiæ iniquæ sunt, quæ auare retentæ propriis dominis nocent, vel quæ ex æqualitate non expenduntur. Tunc enim ex æqualitate eas expendis, si & tibitantum reserues quantum sufficere possit, & cætera indigentibus largiaris. Vnde Apostolus, Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præfenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestra inopiæ sit supplementum. In quo manifestè ostenditur, quia non necessaria, sed superabundantia dare iubemur. Non enim vult Apostolus, ut sic in dando prodigi simus, ut ipsi postea penuria tribulemur. Diuitiæ igitur, quæ per se quidem iniquæ sunt, si sic diuidantur, æternos vobis amicos & æterna tabernacula pariunt. Per se quidem diuitiæ iniquæ sunt, quia nisi diuidantur, quæ non sunt. Diuitiæ autem iam non sunt, iniquæ igitur sunt, quando sunt. Non enim dicuntur diuitiæ, quæ non ad superfluitatem, sed ad necessitatem referuntur. Si igitur tollas ab eis superfluitatem, tolles & nomen iniquitatis. Sequitur; Qui fidelis est in minimo, & in maiore fidelis est: & qui in modico iniquus est, & in maiore iniquus est. Hæc enim specialiter de Apostolis, & per eos de cæteris ecclesiæ dispensatoribus, & prælatis dicuntur. Vnde & in huius euangelij principio dicitur, quod hæc dominus direxerit ad discipulos suos. Maiora igitur Ecclesiæ negotia eis committenda, & credenda non sunt, qui in vita priuata fideles non extiterunt, & de illo modico, quod habebant, pietatis, & misericordiarum opera non fecerunt. At verò illos in prioratu fore fideles dubitare non debemus, quos de modico quod possident, libet aliis subuenire videmus. Hic enim Apostolus præcepit Episcopos non cupidos esse, nec turpis lucri sectatores. Valde igitur considerandum est in electione præpositorum, quales in modico fuerint, & quid pietatis & misericordiarum habuerint: quoniam qui in modico fideles non sunt, in magnis quoque fideles non sunt. Vnde & subditur; Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod vestrum est, quis credet vobis? Si de diuitiis, quæ fugitiuæ, & fallaces, & transitorie sunt, misericordiam non fecistis, quis Ecclesiæ dispensationem, & regimen, quod verum, æquum, & sanctum est, & sine dolo dispensari debet, vobis credere, & committere audeat? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Illa enim aliena sunt, & non nostra, quæ sic possidemus, ut semper amittere timeamus. Nostra verò sunt, de quibus securi sumus, & nunquam amittere timeamus. Temporales igitur diuitiæ alienæ sunt, nostra verò æternæ, si boni fuerimus & in his temporalibus spem non habuerimus. Sed illa quæ nostra sunt, & nobis prædestinata sunt, nobis non dabuntur, si in hoc alieno fideles non fuerimus, quoniam sub ea conditione & data & prædestinata sunt nobis, si huius fidelitatis virtus inueniatur in nobis.

THEOPHYLACTI EPI- scopi Bulgar. superioris Euang. expositio.

Homo quidam erat diues, qui habebat dispensato-
res, &c. Omnis parabola oblique, & figurato
modo rerum quarundam naturam manifestat, non
per omnia rebus illis assimilata, propter quas
assumpta

assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarum partes curiosius inquirere, sed quatenus apparent proposito viles, reliquæ enim sinendæ sunt quasi parabola contextentes, & nihil ad propositum conducentes, quomodo & in proposita parabola faciendum. Nam, si per renes particulas omnes exponere tentauero quis dispensator, quis dispensatoris dominus, & à quo delatus sit, & qui debitor, & propter quæ causam ille quidem oleum, alius autem triticum, & qua de causa centum debere dicantur, & si alia omnia perquisierimus, obscurum, & molestum sermonem faciemus; & fortassis, si valde hæstrauerimus, etiã ridiculi erimus. Igitur tantum vtilitatis ex præfenti parabola capere oportet, quantum possibile est. Et, ut aliquid dicam, dominus hoc loco vult nos docere, ut bene dispensentur creditæ nobis diuitiæ. Et primum hoc discimus, quod non sumus domini diuitiarum. Nihil enim habeamus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ à domino nobis concredita sunt, ut illas bene dispensemus sicut ipse imperat. At, si concreditas diuitias non expendimus iuxta mentem domini, & abusi fuerimus illis in nostrum luxum, accusabimur. Etenim voluntas domini est, datis vti in vltus conferuorum, non in proprias delicias. Porro qui accusantur, & destituuntur à dispensatione diuitiarum, hi sunt, qui ex hac vita emigrant, quando scilicet & rationem dabimus de dispensatione, quum destituti fuerimus. Si itaque prudentes essemus, vel tarde sentiremus quid factum opus, & faceremus nobis amicos ex diuitiis iniustitiæ. Dicuntur autem diuitiæ iniustitiæ, quas nobis dominus in vltus stratum, & conferuorum infundendas dedit; nos autem nobis depositas tenemus. Verum vel tarde sentiamus quod feramur, & quod quum dies illa venerit, neque laborare poterimus. Non enim tunc erit operandi tempus neque tunc honestum erit mendicare. Stultæ enim virgines dicuntur quæ mendicant. Quid igitur reliquum, quam ut harum diuitiarum fructus participes faciamus, ut, quado hinc defecerimus, hoc est, ex hac vita excesserimus, accipiant nos pauperes in æterna tabernacula? Æterna enim tabernacula constituta sunt, in quæ possint recipere eos, qui hinc ipse amice de bonis, quæ sunt dominica, largiuntur. Pauperibus enim primum debemus dare: nam illi debitorum sunt, secundum hoc quod dictum est; Tota die miseretur & commodat iustus, & iterum; Qui miseretur pauperi, generatur Deo. Oportet igitur primum dare bonis illis debitoribus, qui centupla reddunt. Verum, quia dispensatores iniustitiæ inuenimur, iniuste retinentes, quæ aliis seposita sunt: non semper manendum erit in hac infidelitate, sed communicandum pauperibus, ut ab ipsis suscipiamur in æterna tabernacula. Sic igitur nobis exponentibus parabolam, nihil vel superfluum, vel curiosum, vel somniculosum enarrando occurret. Videtur autem & alienum quiddam significare, dicens; Filij huius seculi prudentiores sunt, &c. Non autem male cohæret, neque alienum est. Filios enim huius seculi dicit eos, qui laudant eos, qui debent pie spirituales diuitias communicare. Hoc igitur dicit, quia homines humanis dispensationibus præfati, omnibus modis curam habent, & prouident, ut quum destituti fue-

rint à dispensationis munere, consolationem habeant. Filij autem lucis ordinantur, hoc est, quibus concredita est spiritualis rerum dispensatio, non cogitant quomodo post hanc vitam commodum percipiant. Filij itaque seculi huius, quibus humanæ dispensationes concredita sunt, & in generatione sua, hoc est, in vita hac prudenter res suas dispensant. Filij verò lucis, qui pecunias receperunt, ut illas in pios vsus dispensent. Inuenimur itaque in humanis dispensationibus res nostras prudenter dispensare, ut etiam si administratione exciderimus, habeamus quoddam refugium vitæ: in his autem rebus, quæ debent secundum Deum dispensari, nullam videmus gerere curam, quomodo rationem dispensationis reddamus, ex hac vita educti, ne inueniamur ab omni consolatione destituti. Ideo & insipientes vocamur, non sapientes ea, quæ nobis posthac sint profutura, & quomodo faciamus nobis pauperes amicos, communicatis diuitiis iniustitiæ, hoc est, iis, quæ data sunt nobis à Deo, ut sint arma iustitiæ, sed à nobis detinentur, & propterea ad iniustitiam pertinent. Si autem diuitiæ, quæ iustis modis partæ sunt, quado non bene dispensantur, & dantur pauperibus, iniustitiæ, & mammona reputantur: quæ ex iniustitiâ, multo magis. Ex ipsis igitur faciamus nobis amicos, ut, quando defecerimus, & ex hac vita emigrauerimus; vel etiam aliter, quando pusillo animo sumus, & illic condemnamur, accipiant nos in æterna tabernacula.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

Homo quidam erat diues, &c. Parabola hæc Christianis attributa est, qui non volunt omnino possessiones, ac pecunias despiciere: admodum illos, ut in pauperes sint benefici. Dicta est autem ad discipulos, quia etiam sunt dispensatores. Repræsentat etiam hominem diuitem, puta Deum humanum, nulloque indigentem: a conomum vero, huc dispensatorem, omnem, qui possidet diuitias: tales enim non sunt domini, sed dispensatores. Dicit namque Deus; Meum est aurum, meum est argentum. Delatus est autem apud Deum mammona dispensator de mala dispensatione, ut qui dissiparet, quæ Dei cran, in ea, quæ non oportuit, nec superflua pauperibus distribueret. Quid hoc audio de te; redde rationem dispensationis tuæ. Hæc illi per diuinas dixit scripturas, quæ de futuro docent iudicio, & de redditione rationis. Neque enim posthac poteris dispensare. Morte propemodum te transferente. An autem dispensator intra se; Quid faciam, &c. Post mortem enim nemo poterit operari: nã præfens tempus operationis est, futurum vero retributionis, & deprecari erit inutile. Scio quid faciam. Eruditus à scripturis. Et quum amotus fuero à dispensatione, recipiat me in domos suas. i quos scio, & quos nunc diciturus est. Et, aduocato vnoquoque debitorum domini sui, &c. Quisnam debitor sit olei, & quis tritici, qui uel vnusquisque debitor, & quæ cautio debiti, & quare prior scripsit quinquaginta, posterior vero octoginta, ac similia, quæ in præfenti reperiuntur parabola, superfluum est inquirere: si quidem ad nihil aliud efficta sunt, quam ut ostendatur, quod dicitur dispensator, dum dispensatio-

nis tempus habuit, prudenter domini rebus ad suum commodum abusus est, & per eas in futurum suam salutem procuravit, ut hinc discant, qui habet diuitias, quod oporteat eos, quum illarum dispensatores constituti sint, dum vitæ tempus habent, prudenter Dei rebus ad suum abuti commodum: & per illas, pauperibus benefaciendo, in futurum salutem sibi acquirere. Barus itaque mensura erat olei, corus vero tritici mensura. *Et laudauit dominus dispensatorem iniquum, &c.* Quid manifeste consequatur auditoribus reliquit cogitandum. Nam, si dominus iniustitia affectus laudauit iniquum dispensatorem, qui videlicet suam ipsius salutem ex iniustitia procurauerat: multo magis Deus, qui in nullo iniustitia afficitur, laudabit iustum, siue iustitiæ dispensatorem, qui videlicet suam ipsius salutem ex iustitia dispensauerit: id enim habet iustitia, ut superflua pauperibus diuidantur. *Quia filij huius seculi prudentiores sunt, &c.* Filios huius se-

culi dicit mundo adherentes: seculum enim nunc mundum appellauit: filios autem lucis vocat eos, qui seipso a mundo separauerunt. Et dicit illos prudentiores esse istis in hoc hoc solo, quod de futuro illis cura est, sicut dicti dispensatoris exemplum demonstrauit. Exhortatur autem sermo eos, qui de futuro negligentes sunt. *Facite vobis amicos de iniquo mammona.* Mammona apud Hebræos diuitiæ dicuntur. Iniquum autem dixit, siue iniquitatis, quod ex iniquitate recondatur: quæ in hoc est, quia superflua pauperibus non diuiduntur. Quum ergo, inquit, hæcenus male dispensaueritis, & concreditis vobis iniquitatis diuitias male expenditis: vel tandem sero facite vobis ab ipsis amicis pauperes, ad imitationem modo dictæ parabolæ. *Ut quum deserueritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Vt, quum per mortem hinc demigraueritis, præparent vobis locum ad æterna tabernacula, ipsi prius hospites ibi facti.

**DOMINICA IX. POST
PENTECOSTEN.**

L V C. 19.

In illo tempore: Cum appropinquaret Iesus Hierusalem, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coangustabunt te vndique: & ad terram prosterrent te, & filios tuos qui in te sunt. Et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Et ingressus in templum cœpit eiecere vendentes & ementes, dicens illis: Scriptum est: Quia domus mea domus orationis est: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euangelium.

It ut appropinquauit. Quod dominus secundum historiam semel fecit, hoc quotidie per electos suos in ecclesia agit: Plangit reprobos, qui nesciunt cur planguntur: sed exultant in rebus pessimis, qui si damnationem suam præuiderent, seipso cum electorum lachrymis plangeret: Qui in peruersitate sua diem suum hic habent: in qua & pacem habent, ex abundantia temporalium, & supplicia nunc absconduntur ab oculis eorum, qui refugiant futura præuidere, quæ temporalem læ-

titiam perturbent. Sed venient dies quando animas exeuntes a corporibus demones inimici circundabunt vallo trahentes eas ad societatem suæ damnationis: Et vndique circundabunt: & coangustabunt: quando non solum operis, sed etiam loquutionis & cogitationis iniquitates ante oculos eorum replicabunt. Et ad terram prosterrent, cum caro in puluerem redigeretur. Filij etiam carnis, cum in illa die peribunt omnes cogitationes eorum: quæ cogitationes etiam per lapides signantur, cum subditur: *Et non relin. l. f. la.* Peruersus enim cum peruersæ cogitationis peruersiorem adicit, quasi lapidem super lapidem struit. Sed cum anima ad vltionem rapitur, talis cogitationum constructio dissipatur: & hoc ideo, quia non cog.

cog. t. Peruersam enim animam Deus visitat, aliquando præcepto, aliquando flagello, aliquando miraculo: Sed quia superbiens contemnit, nec de malis suis erubescit, in extremo inimicis tradetur: cum quibus in æterno iudicio damnationis societate colligatur. *Ad pacem, &c.* Dum carnem das voluptatibus mala ventura non prospiciens, habes bona præsentia quæ ad pacem possunt esse temporalem: Et cur hoc, subdit, scilicet quia non præuidet mala quæ ei euentura sunt. Si enim præuideret in præsentibus prosperis læta non fuisset. *Et non relinquent.* Cum Hierusalem modo sic constructa extra portam, vbi dominus crucifixus erat, apparet illam Hierusalem ex toto fuisse destructam. Cui vnde euerfio contigerit, subditur: *Eo quod non cog. id est, aduentum filij Dei in carne. Et ingressus.* Post enumerata mala, ingressus templum eiecit vendentes & ementes: per hoc innuens, quod ruina populi, maxime ex sacerdotum culpa fuit, dum enim vendentes & ementes percutit, ostendit vnde radix perditionis processit. Moraliter. Sicut in ciuitate est templum: sic in plebe fidei vita religionis. Sed multi dum pro religionis habitu sacrorum ordinum locum percipiunt, religionis officium in mercimonium terrenæ negotiationis conuertunt. In templo vendit, qui hoc quod quibusdam iure competit, ad præmium largitur. Iustitiam vendit, qui hæc pro præmij acceptione seruat. Emit in templo: quia dum hoc quod proximo iure debet, negat, dato patronis præmio, emit peccatum. Quibus dicitur: *Fecistis domum meam domum latronum.* Quia dum peruersi locum tenent religionis, ibi per malitiam occidunt, vbi per orationem viuificare debuerunt. Sed quia contra peruersa per sacras paginas nos indefinenter instruit, rectè subditur: *Et e. do. quo in t.* Domus Dei est conscientia fidelium, quam facit speluncam latronum qui relicta simplicitate sanctitatis, illud meditatur agere, vnde proximum innocentem possit lædere. Sed contra dominus mentes fidelium ad cauenda mala erudit, Et erat do. &c.

CATENA AVREA
in idem Euang.

Et ut appropinquauit videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses, &c. Orige. Omnes beatitudines, quas locutus est Iesus in Euangelio suo, firmat exemplo: sicut dixerat, Beati mites, probat, dicens: Discite a me, quia mitis sum. Et quia dixerat. Beati fletus, ipse quoque fleuit super ciuitatem: vnde dicitur: *Et cum ap. &c.* Cyrillus. Miserebatur enim eorum Christus qui omnes homines vult saluari, quod nobis non patuisset nisi per aliquod humanum fieret euidentis. Effusæ enim lachrymæ sunt signa tristitiæ. Gregor. in ho. Fleuit igitur pius redemptor ruinam perfidie ciuitatis, quam ipsa ciuitas sibi non cognoscebat esse venturam: vnde subditur: dicens, *Quia si cog. & tu,* subaudi fletus: quæ modò quia nescis quod imminet, exultas: vnde subditur, *Et quidem in hac die tua, &c.* Cum enim carnis se voluptatibus daret in die sua, quæ ad pacem ei esse poterant habebat. Cur verò bona præsentia ad pacem habuerit, manifestatur cum subditur: *Nunc au. abscon. &c.* Si enim a cordis eius oculis mala quæ imminerent abscondita non essent, læta in præ-

sentibus prosperis non fuissent: vnde mox eius pena quæ imminebat adiuncta est, cum sequitur: *Quia ve. dies in te.* Cyril. Vel aliter: *Quia si cognouisses & tu.* Non enim erant digni percipere diuinitus inspiratas scripturas, quæ narrant Christi mysterium. Quoties enim legitur Moyses, velamen obnubilat cor eorum. Et quia non sunt intuiti veritatem, indignos se fecerunt salute quæ manat à Christo: vnde sequitur, *Et quidem in hac die, &c.* Euseb. Vbi notat suum aduentum ad pacem totius mundi factum fuisse, venit enim ad hoc ut pacem prædicaret propinquis & longinquis: sed quia annunciatam sibi pacem recipere noluerit, hoc eos latebat. vnde subditur: *Nunc au. abscon. &c.* Et ideo obsidionem quæ in breui erat ei superuentura expressissimè prænunciatur, subdens: *Quia ve. dies in te, &c.* Grego. Vbi Romani principes denunciantur. Illa enim Hierosolymorum subuersio describitur, quæ à Vespasiano & Tito Romanis principibus facta est. vnde subditur: *Et circum. da. te, &c.* Euseb. Quomodo autem hæc completa sunt ex his quæ tradita sunt à Iosepho colligere possumus, qui cum esset Iudæus, singula quoque gesta narrauit cõsona his quæ sunt à Christo prædicta. Gregor. Hoc quoque quod additur, *Et non relin. in te, &c.* Et ipsa iam eiusdem ciuitas transmigratione testatur: quia dum nunc in eo loco constructa est, vbi extra portam dominus fuerat crucifixus, prior illa (vt dicitur) Hierusalem funditus est euerfisa. Cui ex qua culpa euerfisionis pena fuerit illata subiungitur: *Eo quod non cognoueris, &c.* Theod. id est, mei aduentus, veni enim visurus & saluaturus te. *Quod si cognosceres, & in me crederes, esses pacata Romanis, & ex omnibus exempta periculis, sicut omnes qui crediderunt in Christum euaserunt.* Orig. Non nego igitur & illam Hierusalem propter habitatorum scelera fuisse destructam, sed quæro ne forte ad hanc Hierusalem fletus iste pertineat. Si enim post mysteria veritatis aliquis peccauerit, plangetur. Nemo enim gentilis fletur, sed ille qui fuerit Hierusalem, & esse cessauit. Gregor. Redemptor enim noster per electos suos plangere non cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos peruenisse considerat, qui si damnationem suam quæ eis imminet agnouissent, semetipsos cum lachrymis electorum plangerent. Suam autem diem hic habet anima peruersa, quæ transitorio gaudet in tempore. Cui ea quæ ad pacem sunt, dum ex rebus temporalibus lætatur: hæc præuidere futura refugit, quæ præsentem lætitiã perturbabant. vnde sequitur: *Nunc au. abscon. &c.* Orig. Fletur autem & nostra Hierusalem, quod post peccata circundant eius inimici, id est, spiritus nequam, & immittunt in circuitum eius vallum, ut obsideant eam & lapidem super lapidem non relinquant: maxime si post multam continentiam, si post aliquot annos castitatis victus quis fuerit & blandimentis carnis illectus, patientiam pudicitiamque amiserit: si fuerit fornicatus, lapidè super lapidem non relinquent in eo, secundum illud: *Nec recordabor primatum iustitiarum eius.* Greg. Vel aliter: Maligni spiritus animam à corpore exeuntem obsident, quam in carnis amore positam deceptoris delationibus fouet: qui vallo circundant, quia ante mentis eius oculos reductis iniquitatibus quas perpetravit, hanc societate suæ damnationis coarctant, vt ipsa extremitate vitæ deprehensa, & à quibus

quibus hostibus circumclusa sit videat, & tamen euadendi aditum inuenire non possit, quia operari iam non potest bona, quæ cum licuit agere contempsit: vndique etiam animam coangustât, quando ei non solû operis, verumetiam locutionis atq; cogitationis iniquitates replicant: vt quæ prius se per multa dilatauit in scelere, in extremû de omnibus angustetur in retributione. Tunc autem anima per conditionem reatus sui ad terram conternitur, cum caro quam viam suam credidit, redire ad puluerem vrgetur. Tunc in morte filij illius cadunt, cum cogitationes illicitæ quæ modò ex illa prodeunt in extrema vitæ vltione dissipantur, quæ etiam cogitationes per lapides significari valent. Peruersa enim mens cum peruersæ cogitationi peruersionem adiicit, quasi lapidem supra lapidem ponit: sed cum ad vltionem suam anima ducitur, omnis cogitationum constructio dissipatur. Præquam autem animam Deus assidue visitat præcepto, aliquando flagello, aliquando autem miraculo, vt vera quæ nesciebat audiat, & ea contemnens à dolore compuncta redeat, aut beneficiis deuicta malum quod fecit, erubescat. Sed quia visitationis suæ tempus non cognoscit, in extremo vitæ traditur suis inimicis. *Et ingressus in templum, cepit eijcere vendentes in illo,* &c. Gregor. in hom. Quia narrauerat mala ventura, protinus templum ingressus est: vt de illo vendentes & ementes eiiceret, ostendens quòd ruina populi maximè ex culpa sacerdotum fuit: vnde dicitur: *Et ingre. in tem. &c.* Ambr. Deus enim templû suû non mercatoris vult esse diuersorium sed domicilium sanctitatis: nec vendibili religionis officio, sed obsequio gratuito vsu ministerij sacerdotalis informat. Cyril. Erat autem in templo multitudo mercatorum qui vendebant animalia ritu legis mactanda in hostiis, sed iam aderat tempus desinendi vmbra, resurgendi verò Christi veritatem: ob hoc Christus qui cum patre simul colebatur in templo, iussit ritus corrigi legis, fieri verò templum orationis domum. vnde subditur: *Dicens illis, script. est quia domus, &c.* Greg. Qui enim ad accipienda munera in templo residebant, quia quibusdam non dantibus læsiones exquirent, dubium non erat. Theop. Hoc etiam dominus fecit in principio prædicationis suæ, vt narrat Ioannes, & nunc iterum illud fecit, quia ad maius crimen ludæorum redundat, qui non fuerunt ex priori admonitione castigati. August. de quæst. euang. Mysticè autem templum ipsum hominem Christum intelligas vel etiam adiucto corpore eius quod est ecclesia: secundum autem id quod est caput ecclesiæ dictû est. Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud: secundum id verò quod est adiucta ecclesia, intelligitur templum de quo videtur dixisse, *Auferte ista hinc: significauit enim futuros in ecclesia, qui sua negotia potius agerent, vel receptacula ibi haberent ad occultanda scelera sua, quàm vt charitatem Christi sequerentur, & peccatorum confessione accepta venia corrigerentur.* Greg. in ho. Redemptor verò noster prædicationis verba, nec indignis, nec ingratis subtrahit: vnde postquam rigorem disciplinæ eiiciendo peruersos tenuit, donum his gratiæ ostendit: nam subditur, *Et erat docens, &c.* Cyril. Decebat autem ex his quæ Christus dixerat & fecerat, eû adorare vt Deû, sed ipsi nequaquã hoc facientes, querebant eû occidere.

ORIGENIS PRESBYTERI in idem Euang. Homilia.

Cum appropinquasset Hierusalem dominus non sicut, videns eam fletit, & dixit, Si cognosceres & tu in die ista quæ ad pacem sunt tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Sacramenta sunt quæ dicuntur, & speramus pandere Deo aperti posse, quod latitat: Primum ergo de fletu eius videndum. Omnes beatitudines, quas locutus est in Euangelio Iesus, suo firmat exemplo, & quod docuit pro testimonio probat. Beati, inquit, mites. Huic simile est de semetipso. Discite à me, quoniam mitis sum. Beati pacifici. Et quis alius ita pacificus vt dominus meus Iesus, qui est pax nostra: qui soluit inimicitiam, & in sua eam carne destruxit? Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Nemo sic persecutionem passus est propter iustitiam vt dominus Iesus, qui pro peccatis nostris crucifixus est. Omnes igitur beatitudines in semetipso dominus ostendit. Ad quam similitudinem etiam illud quod dixerat, Beati fientes, ipse fletit, vt huius quoque beatitudinis iaceret fundamenta. Fletit autem super Hierusalem dicens. Si cognouisses & tu in die ista quæ ad pacem sunt tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, & reliqua. Dicit aliquis auditorû: Manifesta sunt quæ dicuntur, & opere completa de Hierusalem. Circumdedit enim eam Romanus exercitus, & ad internicionem vsque vastauit, tempûsque veniet quando lapis super lapidem non relinquetur super eam. Non nego & illam quidem Hierusalem propter habitatorum scelera fuisse destructam: sed quero an ad hanc nostrâ Hierusale fletus iste pertineat. Nos enim sumus Hierusalem, quæ defletur, qui nobis videmur intuitum habere maiorem. Quod si post mysteria veritatis, post sermonem euangelij, post doctrinam ecclesiæ, post visionem sacramentorum eius, aliquis è nobis peccauerit: plangitur, atque fletur. Nemo enim gentilis fletur, sed ille, qui fuit de Hierusalem, quòd post peccata circumdant eam inimici: contrariæ videlicet fortitudines, spiritus nequam, & immitant in circuitu eius vallum, & obsideant eam, & lapidem super lapidem non relinquunt: maximè si post multam continentiam, post aliquot annos castitatis, victus quis fuerit, blandimentisque carnis illectus patientiam, pudicitiamque amiserit. Si fueris fornicatus, lapidem super lapidem non relinquent super te. Ait enim in alio loco, Non recordabor priorum iniquitatum eius in peccato suo, in quo deprehensus fuerit, in ipso iudicabo eum. Hæc est ergo, quæ dessetur Hierusalem. Post quæ dicitur, *ingressus est templum.* Quod cum fuisset ingressus, eiecit eos qui vendebat columbas. Non eiecit ementes: qui enim emunt, & quod emerint possident. Illos eiecit de templo patris Iesus, qui vendunt, & abiiciunt quod habuerant: in similitudinem illius luxuriosi filij, qui substantiam suam accepit à patre, & vniuersa perdidit nimie potando. Si quis ergo vendit, eiicitur, præcipue si vendat columbas. Quare alias aues non posuit nisi columbas? Hoc animal simplex est, & decorum. Vereor ne & in nobis vitium istiusmodi deprehendatur. Si enim ea quæ mihi à sancto spiritu reuelata sunt & credita vt in vulgus efferrem, precio vendidero, & absque mercede non docuero:

docuero: quid aliud facio nisi columbas, id est, spiritum sanctum vendo? Quem cum vendidero, eicior de templo Dei. Quapropter rogemus dominum, vt omnes emantius potius quam vendamus. Si enim non vendiderimus, cognoscimus & intelligimus salutem nostram: alioquin inimici circumdabunt vrbem nostram. Quasi dicat, Si semel nos exercitus hostilis cinxerit, lachrymas Dei non merebimur. Surgamus ergo diluculo, & obsecremus dominum, vt saltem micæ, quæ de mensa eius cadunt comedere possimus. Miratur scriptura reginam Saba venisse ab extremo terræ audire sapientiam Salomonis: quæ cum vidisset prandium, & supellestem, & ministeria domus eius; obstupuit, & tota in miraculo fuit. Nos si tantas domini nostri opes, tantam sermonis supellestem & abundantiam doctrinarum non libenter amplectimur, si non comedimus panem vitæ: si non carnibus Christi vescimur, & creore potamur: si contemnimus dapes Saluatoris nostri: scire debemus quòd habeat Deus & benignitatem, & seueritatem. E quibus benignitatem eius magis orare debemus, in Christo Iesu domino nostro: Cui est gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

S. AMBROSII MEDIO- lanensis Episcopi superioris Euang. expositio.

Et vt appropinquauit videns ciuitatem, &c. Sed Deus templum suum: non mercatoris vult esse diuersorium: sed domicilium sanctitatis: nec vendibili religionis officio sed obsequio gratuito vsu ministerij sacerdotalis informat. Considera igitur quid tibi ad exemplum viuendi: dominica gesta præscribat, sequitur enim, *Et eiiciebat omnes vendentes, &c.* Generaliter supra docuit, sæculares à Dei templo abesse debere contractus; specialiter autem nummularios pepulit. Qui sunt nummularij, nisi qui de pecunia domini lucrum quarunt; nec bona, malaque discernunt? Pecunia enim domini scriptura diuina est. Nam & denarios seruis distribuit profecturus, & talenta diuisit; & pro sanitate hominis vulnerati duo æra tabulatio dereliquit. Duobus enim testamentis vulnera nostra curantur. Sed tu quasi bonus nummularius eloquia domini, eloquia casta, argenteum igne examinatum reconde, purgatum spiritu sepiiformi, nec adulteram imaginem regis (quia & satanas transfiguratur se in angelum lucis) impia commutatione suscipias: nec imminutam principis tui figuram Ariana fraude perfidias thesauro tuo misceas; nec pecuniæ sono aures tentes fidelium: vt religiosarum audientiam scripturarum tinnitus æris excludat: vel religiosi affectibus habendi cupiditas inferatur. Non ergo omnes excludantur nummularij. Sunt enim & boni. Denique pecuniam meani, inquit, dedisses nummularijs, & ego veniens cum vsuris recepissem eam. Quòd si nummus est scriptura, & vlura est scripturarum. Cathedras autem vendentium columbas: cur euerterit, secundum literam non intelligo. Neque enim nundinatores auium vendicare sibi poterant honorati alicuius in nundinis solij dignitatem: nam quæ prærogatiua dignitatis est in columbis? Admonet tamen dominici forma

baptismatis, quando descendit spiritus sanctus in columbæ typo, eiectionum de templo huiusmodi mercatorum; in ecclesia Dei confortium eos non posse habere, qui sancti spiritus gratiam nudiatur. Gratis, inquit, accepistis: gratis date. Denique Simoni qui sanctificandi munus precio in se putauit posse conferri, respondit Petrus; Pecunia, inquit, tua tecum sit in interitum; quoniam gratiam Dei putas te pecunia consequi posse: non est tibi pars, neque sors in hac fide. Venditores quoque ouium, & bouum eos puto, qui de labore alieno, vel simplicitate sædi auctionatores quosdam nundinas aucupantur. Aut, quia oues eiiciuntur, & boues, columbæ inuentur auferri, populus videtur Iudæus excludi. E frem enim sicut columba: quod eorû dominus & successiones oderit, & labores. Æs effunditur, vt gratia colligatur. Mensa nummulariorum eueritur, vt domini subrogetur. Ara deiicitur, vt erigantur altaria. Atque hoc non aliqua succinctus manu, diuitisque faciebat; sed flagello de restibus cædebat turbas: & nullus resistere audebat. Et nunc virga vitæ, nunc flagello. Virga enim recta est, virga regni tui. Virga vt corrigat; flagello vt sualear. Recta illic, hic inflexa præceptio, qua peccatoris conscientia velut lento verbere flagellatur. Alij sunt enim terrores prophetici; aliæ apostolicæ suasiones. In vtroque tamen vnus verbi est disciplina. Et ideo flagellum de restibus fecit; quia funes ceciderunt inquit, mihi in præclatis: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes enim dicuntur, quibus agrimensores metiendorum limites partiuntur agrorum. Et ideo tanquam bonus agrimensor synagogæ terminos distinguebat, & ecclesiæ sacrilegos de templo iubebat exire. Nouus enim venerat feracium metator animarum: qui agrorum genera, non spacia metiretur. Pulchre tamen non extensis funibus modus aliquis possessionis includitur: nec quasi definita densitate rei, limites fidei terminantur; sed flagello in immensum libero fines ecclesiæ porrigitur: eliminantur Iudæi, non in præscripto aliquo exilio; sed in termino, vt nusquam synagogæ locus in orbe remaneret.

S. TITI BOSTRORVM Episcopi eiusdem Euang. expositio.

Et vt appropinquauit ciuitati, &c. Fletit super Hierusalem hominum amator Dominus, vt hinc discamus vero doloris sensu eius causa tactû fuisse; si ei tamen, qui est Deus super omnia, dolorem tribuere fas est. At fas est, nam qua ratione sceleratorum hominum miseria affici cognosceremus, nisi per opus humanû, planquam illud nobis faceret? Quare non statim quoque, sed trigesimo demum quinto anno post Christi Seruatoris ad cælos ascensum Hierosolymorum ciuitas capta est: benignissimo Deo tanto annorum intervallo promeritam pœnâ differente; patienterque, vt per sanctorum Apostolorum prædicationem ab errore ad sanam mentem, veramque fidei cognitionem se recipere, expectante: eaque ratione ab ira, quæ super filios diffidentia ventura est, liberarentur. Quare etiam omnes illi cladem euaserunt, qui ex illis in Christum crediderunt, cæteri verò, qui in perfidia perstiterunt, miserè interierunt.

ierunt. Quia si cognouisses & tu es quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi est. Hoc est, si cognosceres, quænam sint illa, quæ & vilia, & planè necessaria sunt, vt pacem cum Deo inuas (cuiusmodi inter cætera sunt fides in Christum, & obedientia, cessatio à typis, & ymbriis, cultuque legali) non tantæ te miseræ & cruce exciperent : verum sunt isthæc ab oculis tuis abscondita. De industria enim scire, hoc est, Scripturas, quæ economiæ mez Sacramenta produunt, intelligere noluit. Tempus visitationis tuæ. Visitationis tempus illud vocat, quo ipse è cælo dilapsus, eam visitauit; multaque inter visitandum diuina documenta tradidit, ac plurima tandem stupenda miracula in ea patrauit.

S. GREGORII PAPÆ in superius Euang. Homil.

Est Hom. 39. in Euang.

LECTIONEM breuem sancti Euangelij, breni, si possim, volo sermone percurrere, vt illis in ea prolixior detur intentio, qui sciunt ex paucis multa cogitare. Quæ si fletu Domino, illa Hierosolymorum subuersio describatur, quæ à Vespasiano, & Tito Romanis principibus facta est, nullus qui historia euerfionis eiusdem legit, ignorat. Romani enim principes denunciantur, cum dicitur: Quia venient dies in te, &c. Hoc quoque quod additur; Et non relinquent in te lapidem super lapidem, etiã ipsa iam eiusdem ciuitatis transmigratio attestatur: quia, dum nunc in eo loco constructa est, vbi extra portam fuit Dominus crucifixus, prior illa Hierusalem, vt dicitur, funditus est euerfa. Cui ex qua culpa euerfionis suæ pena fuerit illata, subiungitur; Et quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Creator quippe omnium per incarnationis suæ mysterium hanc visitare dignatus est, sed ipsa timoris, & amoris illius recordata non est. Vnde etiam per prophetam in increpatione cordis humani, & aues cæli ad testimonium deducuntur, cum dicitur; Miluus in cælo cognouit tempus suum, turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicij Domini. Sed quærendum prius est, quid sit quod dicitur: Videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses, & tu. Fleuit enim prius redemptor ruinam perfidæ ciuitatis, quam ipsa sibi ciuitas non cognoscebat esse venturam. Cui à fiente Domino rectè dicitur; Quia si cognouisses, & tu, subaudi feres, quæ modò, quia nescis quod imminet, exultas. Vnde & subditur. Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. Cum enim carnis se voluptatibus daret, & ventura mala non prospiceret, in die sua quæ ad pacem ei esse poterant, habebat. Cur verò bona præsentia ad pacem habuerit, manifestatur cum subditur; Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Si enim à cordis eius oculis mala, quæ imminebant, abscondita non essent, læta in præsentibus prosperis non fuisset. Cuius mox etiam pena, quæ de Romanis, sicut prædixi, principibus imminerebat, adiuncta est. Quæ descripta, quid dominus fecerit subditur: Quia ingressus templum, cepit eijcere vendentes de illo, &c. Qui enim narrauit mala ventura, & protinus templum ingressus est, vt de illo vendentes, & ementes eijceret, profectò innotuit, quia ruina populi maximè ex culpa sacerdotum fuit. Euer-

21. 2.

tionem quippe describens, sed vendentes in templo, & ementes feriens, in ipso effectu sui operis ostendit, vnde radix prodijt perditionis. Sicut autem Euangelista alio teste didicimus, in templo columbæ vendebantur. Et quid per columbas, nisi spiritus sancti donum accipitur? Sed vendentes & ementes è templo eliminat, quia vel eos qui promunere impositionem manuum tribuunt, vel eos qui donum spiritus sancti emere nituntur, damnat. De quo templo mox subditur; Domus mea, domus orationis est: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Qui enim ad accipièda munera in templo residebant, profectò quia à quibusdam non dantibus lésiones exquirent, dubium non erat. Domus ergo orationis, spelunca latronum facta fuerat: quia ad hoc in templo assistere nouerant, vt aut non dantes munera studeant corporaliter persequi, aut dantes spiritaliter necare. Quia verò redemptor noster prædicationis verba nec indignis, & ingratis subtrahit, postquam disciplinæ vigorem eijciendo, peruersos tenuit, donum gratiæ mox ostendit. Nam subditur, Et erat docens quotidie in templo. Hæc iuxta historiam breuiter tractando transcurrimus. Sed quia euerfam iam Hierusalem nouimus, atque euerfionem suam in melius commutatam, quia expulsi latrones è templo, atque ipsum iam templum erutum scimus: debemus ex rebus exterioribus introrsus aliquã similitudinem trahere, atque ex euerfis ædificiis parietum, morum ruinam timere. Videns enim ciuitatem fleuit super illam, dicens: Quia si non cognouisses, & tu. Hoc semel egit, cum perituram ciuitatem esse nunciavit. Hoc quotidie redemptor noster per electos suos agere nullatenus cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos peruenisse considerat. Plangit enim eos, qui nesciunt cur plangentur, qui iuxta Salomonis verba lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pestimis. Qui si damnatione suam, quæ eis imminet agnouissent, semetipsos cum lachrymis electorum plangerent. Bene ergo perituræ animæ sententia quæ subditur, conuenit; Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Suã hic diem habet anima peruersa, quia transitorio gaudet in tempore: cui ea, quæ ad sunt, ad pacem sunt, quia dum ex rebus temporalibus lætatur, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluptate resoluitur, dum nulla vêturæ pœnæ formidine terretur, pacem habet in die sua, quæ graue damnationis suæ scandalum in die habebit aliena. Ibi enim affligenda est, vbi iusti lætabuntur, & cuncta, quæ modò ei ad pacem sunt, tunc in amaritudinem rixæ vertentur: quia rixari secum incipit, cur damnationem, quam patitur, non expauit cur à prospiciendis malis sequentibus oculos mentis clausit. Vnde ei dicitur; Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Peruersa quippe anima rebus presentibus dedita, in terrenis voluptatibus resoluta, abscondit sibi mala sequentia, qui præuide-re futura refugit, quæ præsentè lætitiã perturbent: dumque in præsentis vitæ oblectatione se deserit, quid aliud quàm oculis clausis ad ignem vadit. Vnde bene scriptum est; In die bonorum neminemor sis malorū. Et vnde per Paulum dicitur: Qui gaudent, tanquam non gaudentes sint: quia & si qua est præsentis temporis, ita est agenda lætitiã, vt nunquam amaritudo sequentis iudicij recedat à memoria: quatenus, dum mens pauida

Maubai.

Prout.

Ex illi.

extre

extremæ vltionis timore transfigitur, quantum nunc præfens lætitiã, tantum post ita subsequens temperetur. Hanc namque scriptum est; Beatus homo, qui semper est pauidus; qui verò mentis est duræ, corruet in malum. Sequentis enim ira iudicij tanto tunc d. stricior portabitur, quanto nunc & inter culpas minimè timetur. Sequitur: Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo. Qui vquam sunt humanæ animæ maiores inimici, quàm maligni spiritus, qui hanc à corpore exeuntem obident, quam in carnis amore positam, deceptorijs delectationibus fouent? Quam vallo circumdant, quia ante mentis eius oculos reductis iniquitatibus, quas perpetravit, hanc ad societatem suæ damnationis coarctant, vt in ipsa iam extremitate vitæ deprehensa, & à quibus hostibus circumclusa sit, videat, & tamen euadendi aditum ingenitè non possit: quia operari iam bona non licet, quæ eum licet agere contempit. De quibus adhuc apud quod sequitur, intelligi valet; Circumdabunt te, & coangulabunt te vndique. Maligni quippe spiritus vndique animam coangulant, quando ei non solum operis, verum etiam locutionis, atque insuper cogitationis iniquitates replicant, vt quæ prius se per multa dilatauit in scelere, ad extremum de omnibus angustetur in retributione. Sequitur; Et ad terram profertent te, & filios tuos qui in te sunt. Tunc anima per cogitationem reatus sui ad terram consternitur, cum caro, quam vitam suam credidit, redite cadunt, cum cogitationes illicitæ, quæ modò ex illa prodeunt, in extrema vitæ vltione dissipantur, sicut scriptum est; In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Quæ scilicet duræ cogitationes intelligi etiam per lapidum significationem valent. Nam sequitur; Et non relinquent in te lapidem super lapidem. Peruersa etenim mens cum peruersa cogitationi adhuc peruersiorem addicit, quid aliud quàm lapidem super lapidem ponit? Sed in destructa ciuitate super lapidem lapis non rehnquitur, quia dum ad vltionem suã anima ducitur, omnis ab illa cogitationū suarū constructio dissipatur. Quæ cur hoc pariat, adiungitur; Et quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Piauã quæque animam omnipotens Deus multis modis visitare cõsuevit. Nam assidue hanc visitat præcepto, aliquando autem flagello, aliquando verò miraculo, vt & vera, quæ nesciebat, audiat, & tamen adhuc superbiens, atque contemnens, aut dolore compuncta redeat, aut beneficiis deuicta, malum, quod fecit, erubescat. Sed quia visitationis suæ tempus minimè cognoscit, illis in extremo vitæ inimicis traditur, cum quibus in æterno iudicio damnationis perpetuæ societate colligatur, sicut scriptum est; Cum vadis cum aduersario tuo ad priuicipem in via, da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Aduersarius quippe noster in via, est sermo Dei, contrarius nostris carnalibus desiderijs in præsentis vitæ: quo ipse liberatur, qui præceptis eius humiliter subditur. Alioquin aduersarius iudicij, & iudex tradet exactori: quia ex sermone Domini contempto, reus peccator tenetur in examine iudicis: quem iudex exactori tradet, quia hunc maligno spiritui ad vltionem trahere permittet, vt compulsum animam ipse ad pœnam de corpore exigat, quæ ei ad culpam sponte cõsensit. Exactor mittit in carcerem,

Prout.

21. 2.

21. 2.

quia per malignum spiritum in inferno retrudatur, quousque dies iudicij adueniat, ex quo iam in inferni ignibus simul & ipse crucietur. Expleta igitur perditione ciuitatis, quam nos ad peruentis animæ similitudinem traximus, protinus subditur; Et ingressus templum, cepit eijcere vendentes, & ementes in illo. Sicut Dei templum in ciuitate est, ita in plebe fideli vita religiosorum. Et læpe nonnulli religionis habitum assumunt, & dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis trahunt. Vendentes quippe in templo sunt, qui hoc, quod quibusdam iure comperit, ad præmij largiuntur. Iustitiam enim vendere est, hanc pro præmij acceptione seruare. Ementes verò in templo sunt, qui dum hoc perfoluere proximo, quod iustum est nolunt, dumque rem iure debitam facere contemnunt, dato patronis præmio, emunt peccatum. Quibus bene dicitur; Domus mea, domus orationis est: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Quia dum nonnonquam peruersi homines locum religionis, tenent, ubi malitia suæ gladijs occidunt, vbi viuificare proximum orationis suæ intercessione debuerunt. Templum quoque, & domus Dei, est ipsa mens, atque conscientia fidelium. Quæ si quando in læsione proximæ peruersas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident, & simpliciter gradientes interficiunt, quando in eos, qui in nullo rei sunt, læsionis gladios desigunt. Mens enim fidelium non iam domus orationis, sed spelunca latronum est, quando relicta innocentia, & simplicitate sanctitatis, illud conatur agere, vnde valeat proximis nocere. Sed quia contra peruersa hæc omnia verbis redemptoris nostri, per sacras paginas indefinenter instrumur, nunc vsque hoc agit, quod factum fuisse perhibetur, cum dicitur; Et erat quotidie docens in templo. Cum enim mentem fidelium ad cauenda mala subtiliter erudit, quot die veritas in templo docet. Sed sciendum nobis est quia veritatis verbis veraciter erudimur, si extrema nostra formidolose, & indefinenter aspiciamus, iuxta hoc quod per quendam sapientem dicitur; In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Pensare quippe quotidie debemus, quod ex eiusdem voce nostri redemptoris audiuimus. Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Dum enim districtus iudex sustinet, & adhuc manum non exerit in percussione, dum à retributione vltionis vltimæ esse quædam temporis securitas videtur, debemus penitente malum quod sequitur, penitentes gemere, gementes vitare: ea, quæ commissimus peccata, indefinenter aspiciere, aspicientes flere, flentes abstergere. Nulla nos prosperitatis transitoria lætitiã dissoluat, nec mentis nostræ oculos ea, quæ sunt transitoria, obstruant, ne cæcos ad ignem ducant. Si enim districtè pensetur, cuius sit ponderis improprium, ex ore veritatis agnoscitur, cum negligenti, & futura non prospicienti dicit; Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Nam cogitandum valde est, quantum nobis erit terribilis hora nostræ resolutionis, qui pauor metis, quanta tunc omnium malorum memoria, quæ obliuio transactæ felicitatis, quæ formido, & cõsideratio iudicis. Quid ergo esse nobis de præsentibus ad delectationem debet, quãdo cunctis simul transeuntibus, non valet transire quod im-

Eccl. 7.

minet? quando & hoc funditus finitur, quod diligitur, & illud incipitur, ubi dolor nunquam finitur? Tunc maligni spiritus egrediente anima, sua opera requirunt: tunc mala, quae susceperunt, replicant, ut sociam ad tormenta trahant. Sed cur hoc de peruersa solummodo anima dicimus, cum ad electos quoque egredientes veniant, & suum in illis, si praeualeant, aliquid requirant? Vnus autem in hominibus extitit, qui ante passionem suam libera voce dixit; Iam non multa loquat vobis: venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Quia enim hunc mortalem hominem vidit, suum in illo princeps mundi aliquid inuenire se posse credidit. Sed si hic villo peccato a mundi corruptione exiit, qui sine peccato ad mundum venit. Hoc de se contra mundi principem nec Petrus dicere praesumpsit, qui audire meruit; Quaecumque ligaueris super terram, erunt ligata & in caelis; & quodcumque solueris super terram, solutum erit & in caelis. Hoc nec Paulus dicere praesumpsit, qui priusquam mortis debitum solueret, ad caeli terrij secreta peruenit. Hoc nec Ioannes dicere ausus est, qui pro amore praecipuo in redemptoris sui peccatore in caena recubuit. Nam cum propheta dicat; Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea: sine culpa esse in mundo non potuit, qui in mundum cum culpa venit. Hinc namque idem propheta ait; Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Hinc Salomon ait; Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Hinc Ioannes dicit; Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Hinc Iacobus ait; In multis offendimus omnes. Constat enim quia omnes, qui de carnis delectatione concepti sunt, in eorum proculdubio vel actione, vel locutione, vel cogitatione aliquid suum princeps mundi huius habuit. Sed idcirco illos vel post rapere, vel prius tenere non potuit, quia eos ille a debitis suis eripuit, qui pro nobis sine debito mortis debitum soluit, ut nos idem sub iure hostis nostri debita nostra non teneant, quia pro nobis mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus gratuita reddidit, quod non debebat. Qui enim pro nobis mortem carnis indebitam reddidit, nos a debita animae morte liberauit. Ait ergo; Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Vnde curandum nobis est, & cum magnis quotidie fletibus cogitandum, quam leuis, quam terribilis sua in nobis opera requirit in die nostri exitus princeps huius mundi veniat, si etiam ad Deum carne morientem veniat, & in illo aliquid quaesierit, in quo inuenire nihil potuit. Quid itaque nos miseri dicturi, quid acturi sumus, qui innumera mala commisimus? Quid requirenti aduersario, & multa sua in nobis inuenienti dicemus, nisi solum quod nobis est certum refugium, & solida spes, quia unum cum illo facti sumus, in quo princeps huius mundi & suum aliquid requisierit, & inuenire non potuit, quoniam solus est inter mortuos liber, & a peccati iam seruitio veraci libertate soluitur, quia ei, qui verus liber est, ynimum? Constat enim, nec negare possumus, sed veraciter fateamur, quia princeps huius mundi habet in nobis multa: sed tamen mortis nostrae tempore iam nos rapere non valet, quia eius membra effecti sumus, in quo non

1. Ioan. 1.4.
Matth. 16.
1. Cor. 12.
Ioan. 13.
1. Sal. 50.
1. Sal. 142.
Eccles. 7.
1. Ioan. 1.
Iacob. 3.
Ioan. 14.

habet quicquam. Sed quid prodest, quod eidem redemptori nostro per fidem iungimur, si ab eorum disungamur? Ipse etenim dicit; Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum. Recta ergo opera, fidei recta iungenda sunt. Mala quae fecimus, per quotidiana lamenta diluamus; transactas nequicias nostras, surgentia ab amore Dei, & proximi recta opera superent; nulla quae possumus fratribus impendere bona recusamus. Neque enim aliter redemptoris nostri membra efficiamur, nisi inherendo Deo, & compatiendo proximo. Sed quia ad amorem Dei, & proximi plerumque corda audientium plus exempla quam verba excitant, charitatis vestrae indicare studeo, quod is, qui praesto est filius meus Epiphanius diaconus, in Iauria prouincia exortus, in vicina factum terra Lycaoniae solet narrare miraculum. Ait enim, quod in ea quidam Martyrius nomine, vitae valde venerabilis monachus fuit, qui ex suo monasterio visitationis gratia ad aliud monasterium tendebat, cui spiritualis pater praerarat. Pergens itaque, leprosum quendam, quem densis vulneribus elephatinus morbus per membra foedauerat, inuenit in via, volentem ad suum hospitium redire, sed praelassitudine non valentem. In ipso vero itinere se habere perhibebat hospitium, quod idem Martyrius monachus iure festinabat. Vir autem Dei, eiusdem leprosi lassitudinis miseratus, pallium, quo vestiebat, in terram protinus proiecit & expedit, ac desuper leprosum posuit, eumque pallio suo vndique constrictum, super humerum lenauit, secumque reuerens detulit. Cumque iam monasterij foribus propinquaret, spiritualis pater eiusdem monasterij magnis clamare vocibus cepit; Currite, ianuas monasterij citius aperite, quia frater Martyrius venit, Dominum portans. Statim vero ut Martyrius ad monasterij aditum peruenit, is, qui leprosus esse putabatur, de collo eius exiliens, & in ea specie apprensus, qua recognosci solet ab hominibus redemptor humani generis, Deus homo Christus Iesus, ad caelum Martyrio aspiciente rediit, eique ascendens dixit; Martyri, tu me non erubuiti super terram, ego te non erubescam super caelos. Qui sanctus vir mox ut est monasterium ingressus, ei pater monasterij dixit; Frater Martyri, ubi est, quem portabas? Cui ille respondit, dicens; Ego si scissem quis esset, pedes illius tenuissem. Tunc idem Martyrius narrabat, quia cum eum portasset, pondus eius minimè sensisset. Nec mirum. Quomodo enim pondus sentire poterat, qui portantem portabat? Qua in repensandum nobis est, quantum fraterna compassio valeat, quantum nos omnipotenti Deo misericordiae viscera coniungant. Inde enim ei, qui est super omnia, propinquamus, vnde nos per compassionem proximi etiam sub nosmetipsos deponimus. In rebus corporalibus nemo alta tangit, nisi qui tenditur: in rebus vero spiritualibus certum est, quia quanto plus per compassionem attrahimur, tanto altius verius appropinquamus. Ecce autem redemptori generis humani ad edificationem nostram minimè sufficit, quod in extremo iudicio dicturum se esse perhibuit; Quandiu fecistis vni de fratribus meis minimis, mihi fecistis: nisi & ante iudicium hoc in se ostenderit, quod dixisset: ut videlicet demonstraret, quia quisquis nunc bona opera indigen-

Fides sine op
ribus non pro
dest
Matth. 7.

Ma. 11. 25

tibus exhibet, ei hoc specialiter impendit, cuius haec amore exhibuerit: & tanto plus quisque maiorem mercedem recipit, quanto nec cum despiciat, qui amplius despiciendus videtur. Quid enim in humana carne sublimius carne Christi, quae est super angelos exaltata? Et quid in humana carne abiectius carne leprosi, quae tumescitibus vulneribus scinditur, & exhalantibus fetoribus impletur? Sed ecce in specie leprosi apparuit, & is qui est reuerendus super omnia, videri despectus infra omnia designatus non est. Cur hoc, nisi ut nos sensu tardiores admoneret, quatenus quisquis ei, qui in caelo est, festinat assistere, humiliari in terra & compari etiam abiectis & despiciabilibus fratribus non recuset? Loqui charitati vestrae sub breuitate decreueram: sed quia non est in homine via eius, decurrens sermo retineri non potest, quem disponit ipse de quo loquimur: qui viuit & regnat cum patre in vnitatem spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang. expositio.

ET ut appropinquauit videns ciuitatem fleuit super illam, &c. Quod, fletente domino, illa Hierosolymorum subuersio describitur, quae a Vespasiano, & Tito Romanis principibus facta est, nullus qui Historiam euerfionis eiusdem legit, ignorat. Sed quaerendum prius est, quid sit quod dicitur: Videns ciuitatem fleuit super illam dicens, &c. Fleuit etenim pius redemptor ruinam perfida ciuitatis, quam ipsa sibi ciuitas non cognoscebat esse venturam. Cui a fletente domino recte dicitur, Quia si cognouisses & tu, subaudis, fletes, quae modo, quia nescis, quod imminet, exultas. Vnde & subditur; Et quidem in hac die tua quae ad pacem tibi. Cum enim carnis voluptatibus se daret, ventura mala non prospiceret, in die sua quae ad pacem ei esse poterant habebat. Cur vero bona praesentia ad pacem habuerit, manifestatur cum subditur; Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Si enim cordis eius oculis mala, quae imminerent, abscondita non essent, laeta in praesentibus prosperis non fuisset. Cuius mox etiam poena, quae de Romanis, sicut praedixi, principibus imminerebat, adiuncta est cum dicitur; Quia venient dies in te, &c. Hoc quoque, quod additur; Et non relinquent in te lapidem super lapidem. Etiam ipsa iam eiusdem ciuitatis transmigratione testatur, quia, dum nunc in eo loco constructa est, ubi extra portam dominus crucifixus fuerat, prior illa Hierusalem funditus est euerfa. Cui ex qua culpa euerfionis suae poena fuerit illata, subiungitur. Eo quod non cognoueris tempus visitationis tuae. Creator quippe omnium per incarnationis mysterium hanc visitare dignatus est, sed ipsa timoris, & amoris illius recordata non est. Vnde etiam per prophetam increpatione cordis humani aues caeli ad testimonium deducuntur dum dicitur; Miluus in caelo cognouit tempus suum, turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium domini. Et ingressus in templum cepit eicere vendentes in illo, &c. Qui enarrauit mala ventura, & protinus templum ingressus est, ut de illo vendentes, & ementes eiceret, profecto innotuit, quia ruina populi maximè ex cul-

Incognit.
Incognit.

pa sacerdotum fuit. Euerfionem quippe describens, sed vendentes & ementes in templo feriēs, in ipso effectu sui operis ostendit, vnde radix prodit perditionis. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Qui ad accipienda munera in templo residebant, profecto quia quibusdam non dantibus laesiones exquirent dubium non erat. Dominus ergo orationis spelunca latronum facta fuerat, quia ad hoc in tempo adfiteri nouerant, ut aut non dantes munera studeant corporaliter persequi, aut dantes spiritualiter necare. Quia vero redemptor noster praedicationis verba nec indignis, & ingratis subtrahit, postquam disciplinae vigorem eiciendo peruersos tenuit, donum mox gratiae ostendit: nam subditur; Et erat docens quotidie in templo. Hec iuxta historiam breuiter tractando transcurrimus, nunc eadem morali intellectu discutienda repetamus. Videns ciuitatem fleuit super illam, &c. Hoc semel egit, cum perituram ciuitatem esse nunciavit. Hoc quotidie redemptor noster per electos suos agere nullatenus cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos peruenisse considerat. Plangit enim eos, qui nesciunt cur plangantur, quia iuxta Salomonis verba, laetantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Qui si damnationem suam, quae eis imminet, agnouissent, semetipsos cum lacrymis delectorum plangerent. Et quidem in hac die tua quae ad pacem tibi. Suam hic diem habet anima peruersa, quae transitorio gaudet in tempore. Cui ea, quae adfuit, ad pacem sunt, quia, dum ex rebus temporalibus laetatur, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluptate resoluitur, dum nulla venturae poenae formidine terretur, pacem habet in die sua, quae graue damnationis suae scandalum in die habebit aliena. Ibi enim affligenda est, ubi instillabuntur. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Peruersa anima, rebus praesentibus dedita, in terrenis voluptatibus resoluta, abscondit sibi mala sequentia, quia prauidere futura refugit, quae praesentem laetitiam perturbent. Dumque in praesentis vitae oblectatione se deserit, quid aliud quam clausis oculis ad ignem vadit? Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo. Qui vnquam sunt humanae animae maiores inimici quam maligni spiritus? qui hanc a corpore exeuntem obfident, quam in carnis amore positam deceptoris delectationibus fouent. Quam vallo circumdant, quia ante mentis eius oculos reductis iniquitatibus, quas perpetravit, hanc ad societatem suae damnationis trahentes coarctant. Et circumdabunt te, & coangustabunt te vndique. Maligni spiritus vndique animam coangustant, quando ei non solum operis, verum etiam locutionis, atque insuper cogitationis iniquitates replicant, ut, quae prius se per multa dilatauit in scelere, ad extremum de omnibus angustetur in retributione. Et ad terram consterneat te, & filios tuos qui in te sunt. Tunc anima per cognitionem reatus sui ad terram consterneatur, cum caro, quam vitam suam credidit, redire ad puluerem vrgetur. Tunc in morte filij illius cadunt, cum cogitationes illicitae, quae modo ex illa prodeunt, in extrema vitae vltione dissipantur, sicut scriptum est, In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Quae scilicet durae cogitationes intelligi etiam per lapidum significationem valent. Nam sequitur; Et non relinquent in te lapidem super lapidem. Peruerfa etenim mecum cum

peruersæ cogitationi adhuc peruersiorem adjicit, quid aliud quam lapidem super lapidem ponit. Sed in destructa ciuitate super lapidem lapis non relinquitur, quia cū ad vltionem suam anima deducitur omnis ab illa cogitationum suarum constructio dissipatur. *Eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.* Peruersam quoque animam omnipotens Deus modis multis visitare consuevit. Nam assidue hanc visitat præcepto, aliquando autem flagello, aliquando vero miraculo, vt & vera, quæ nesciebat, audiat, & tamen adhuc superbiens, atque contēnens, aut dolore compūcta redeat, aut beneficijs deuicta malum, quod fecit, erubescat. Sed, quia visitationis suæ tempus minime cognoscit, illis in extremo vitæ inimicis traditur, cum quibus in æterno iudicio, damnationis suæ societate colligatur. *Et ingressus in templum, cepit eiecere vendentes in illo & ementes.* Sicut templū Dei in ciuitate est, ita in plebe fideli vita religiosorum. Et sepe nonnulli religionis habitum sumunt, sed, dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis tribuunt. Vendentes quippe in templo sunt, qui hoc, quod quibusdam iure cōperit, ad præmij largiuntur. Iustitiam enim vendere est, hanc pro præmij acceptione seruare. Ementes verd in templo sunt, qui dum hæc perfoluere proximo, quod iustum est, nolunt, dūmq̄ rem iure debitam facere contemnunt, dato patronis præmio, emunt peccatum. Quibus bene dicitur; *Domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Quia, dum nonnunquam peruersi homines locum religionis tenent, ibi malitiæ suæ gladijs occidunt, vbi viuificare proximos orationis suæ intercessione debuerūt. Templum quoque, & domus Dei est ipsa mens, atque conscientia fidelium, quæ si quando in læsione proximi peruersas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident, & simpliciter gradientes interficiunt, quando in eos, qui in nullo rei sunt, læsionis gladios defigunt. Mens enim fidelium non iam domus orationis, sed spelunca latronis est, quando, relicta innocentia, & simplicitate sanctitatis, illud conatur agere, vnde valeat proximis nocere.

HAYMONIS EPISCOPI Halberst. superioris Euang. expositio.

Cum appropinquaret Iesus Hierusalem, &c. Cū legitimus in sacro euangelio motus & diuersos affectus domini, nō debemus credere in eum necessitatem aut fragilitatem corporis, sed potius ea fide accipiendum est, vt credamus eum hæc omnia pro nobis sustinuisse, simulque, vt ostenderet se pro nobis veram carnem assumpsisse. Dicit ergo sanctus euangelista. *Cum appropinquaret dominus Hierusalem, videns ciuitatem fleuit super illam dicens:* Metonymicè loquitur dominum fleuisse super Hierusalem. Non enim fleuit ædificia murorum, aut pulchritudinem templi, sed potius populum qui inhabitabat. *Quia si cognouisset & tu.* Ac si dixisset, si cognosceres imminetia tibi mala, sicut ego cognosco, steres vtique sicut & ego defleo, quæ quia nescis quæ tibi imminet, ideo exultas. *Et quidem in hac die tuæ ad pacem tibi nunc abscondita sunt ab oculis tuis.* Iudaicus populus ea quæ habere poterat in die sua

ad pacem illi erant, quia scilicet prosperis deditus imminetia sibi mala non prospiciebat. Sed & si quis diceret ei, non credebat. *Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te vndique.* Hic etiam aperte subuersio ciuitatis illius declaratur, quæ à principibus Romanis facta est, sicut Historiographi Iudæorum narrant. Dicunt enim Iosephus & Egesippus, quia congregatis ex omni regno Iudæis in Hierusalem in solemnitate pascale, superueniente Romano exercitu intra septa suæ ciuitatis conclusi sunt, vt ne vnus quidem euadere posset, vallo sunt circumdati, quæ est sepes munitio, & sit ex fossa, & palis. In qua munitione sicut ijdem Historiographi narrant, decies centena millia gladio perierunt, totidem fame perierūt, totidem in captiuitatem ducti sunt. *Et ad terram prosternerent te, & filios tuos, qui in te sunt.* Quomodo ipsa ciuitas sit penitus exterminata, testatur illa, quæ ab Helio Adriano reaedificata est, cum statum mutauit, & nomē. Nam antea Hierusalem est dicta, nunc Helia vocatur. Et in illa priori ciuitate dominus extra portā legitur passus: hæc autem ita ædificata est, vt in medio sui locum dominicæ passionis contineat. *Et non relinquent in te lapidem super lapidē, eod quod non cognoueris tēpus visitationis tuæ.* Narrat supradicti Historici, quia reuertētes iterū fugitiui Iudæi, & qui hostium manus effugere poterant, iterum ciuitatem reaedificare conati sunt, sed tamen non eodem spiritu. Veniens autem supradictus princeps, non solum penitus eam exterminauit, sed & fundamenta muroꝝ exarare præcepit, vt adimpleretur canticū Prophetæ dicentis: Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem in acerum lapidum erit. *Eod quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.* Multis modis visitauit dominus plebē Iudaicam. Primò per patriarchas, deinde per prophetas, ad vltimū per semetipsum. Sed illa plebs non cognouit tempus visitationis suæ, quia videns eum, quem à prophetis prædictum habebat mortalem ac fragile corpus habere, in eum credere respuit. Vnde & aues cæli in testimoniu illis trahuntur, dicente propheta: Miluus in cælo cognouit tempus suum, turtur, & hirundo custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium domini sui. *Et ingressus in templum cepit eiecere vendentes & ementes de illo.* Quod dominus post prædictam ruinam perfidæ ciuitatis in templum ingressus, inde vendentes, & ementes eicit, signat, quia ruina illius ciuitatis maximè ex culpa sacerdotum accidit. Qui ad hoc in templo residere nouerant, vt aut dantes spiritualiter necarent, aut non dantes mortaliter persequerentur. Alius euangelista dicit: Et vendebantur ibi boues, & oves, & columbæ. Præcipiebat lex, vt ter in anno appareret omne masculinum in conspectu Dei, dicens: Non apparebis in conspectu domini tui vacuus. Causa autem auaritiæ habebant ibi sacerdotes diuersa animalia nutrita in templo, quæ venientibus de longinquo vendebant, acquirentes sic duplex commercium, id est, quod dabant, & quod accipiebant. Et vt non viderentur vsuram facere, quam prohibet lex, habebant ipsi sacerdotes numularios in templo, vt de longinquo venientibus peregrinis illis accommodarent. Sed ne hoc manifestaretur, inuenierant illi malefici & aliam materiam dicētes sceneratoribus suis, vt quæ

quæque vilia sua darent illis, à quibus erant munera accepturi. Quapropter dabant illis vnā passam, fruxum, cicer, legumina, & cætera talia. Dicit beatus Hieron. quia ex omnibus miraculis domini istud specialius fuit. Sed hoc iuxta litteram dominus semel egit, quod quotidie in sancta ecclesia agere non desistit per membra sua, cum viderit à recta fide recedere, plangit enim eos, qui nesciunt, cur plangantur, & qui iuxta Salomonem lætantur, cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Nam hæc peccatrix ciuitas designat peccatricem animam grauidam suis facinoribus. Et quidè peruersa anima dum rebus temporalibus lætatur, dum honoribus extollitur, dum carnali voluptate resoluitur, ea, quæ habet in die sua ad pacem habet, quia mala sua imminetia nequaquam cauere præcogitat. *Quia venient dies in te, id est, veniet tempus mortis tuæ.* *Et circumdabunt te inimici tui vallo.* Inimicos nullos melius quàm malignos spiritus possamus intelligere, qui animam vallo circumdant, quando videlicet ea à corpore exeunte omnia mala, quæ in hoc seculo egit, ante oculos illi reponunt recogitata. Tunc anima ad terrā prosterneritur, quando caro, quam vitam suam credidit, redire in puluerem vrgetur. *Et filios tuos, qui in te sunt.* Filij peruersæ animæ præuæ cogitationes intelliguntur, quæ simul anima pereunte, pereunt. Quia sicut Psalmista ait: In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. *Et non relinquent in te lapidem super lapidē, &c.* Peccator cum peccatum peccato alicij, quasi lapidem super lapidē ponit. Sed tunc pariter destruentur, quando in illo examine ditrici iudicij, non solum facta operum, sed etiam facta cogitationum destruentur. *Eod quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.* Multis modis visitat dominus animam peruersam, Visitat enim eam aliquando aduersis, aliquando prosperis, aliquando miraculo, aliquando terrore. *Et ingressus templum cepit eiecere vendentes, & ementes de illo.* Quod dominus post prædictam ruinam perfidæ ciuitatis in templum ingressus est, signat, vt, quando terrena exercere desistimus, ad locum religionis pergamus. Sicut enim in ciuitate pulchrius est omnibus ædificiis templum domini, ita in plebe fidelium, vita religiosorum. Iuxta aliam euangelistam vendebantur ibi oves, & boues, & columbæ. Per boues sancti doctores designantur, qui vomere diuini verbi corda auditorum irrigant. Boues autem vendunt, qui propter prædicationem munera accipiunt. Per oves possumus intelligere sanctos innocentes. Ovis enim mitissimus, & innocentissimus est animal. Oves autem vendunt, qui ideo simplicitatem custodiunt, vt laudes ab hominibus acquirant. Per columbas possumus intelligere spiritum sanctum, qui in specie columbæ super dominum apparuit. Columbas autem vendunt, qui propter manus impositionem munera accipiunt. Vendentes autem & ementes sunt hi, qui etiam hoc, quod illis debetur, non nisi precio largiuntur. Canones Symoniacam hæresim damnant. Symon pecuniam dare voluit Petro, & Ioanni pro spiritu sancto, dicens: Date mihi potestatem, vt, cuiusque manus imposuerit, accipiat spiritum sanctum. Cui dictum est à Petro: Pecunia tua tecum sit in perditionem, id est, ad perditionem tibi proueniat. Si ergo Symon, qui dare voluit pecuniam pro acci-

piendo spiritu sancto, & nō dedit, damnationem euadere non potuit, quid illi facient, qui dant, & accipiunt, & mediatores fiunt: Certè damnabuntur. *Scriptum est, quia domus mea domus orationis est.* Domus Dei sancta ecclesia est, sicut supra diximus. Sicut ergo domus Dei in ciuitate aliis dominibus eminet, ita & in plebe fidelium vita religiosorum præcellere debet. *Vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Domus ergo Dei spelunca latronum est, quia mens fidelium hoc hodie certat in cogitatione, vnde valeat proximis nocere. *Et erat quotidie docens in templo.* Quotidie docet dominus in templo, quando euangelium recitatur in sancta ecclesia. Quando ergo Deus spiritualiter suggerit in cordibus nostris, quid vitandum, quidve ageadum sit, vt relinquamus mala, & sectemur virtutes, quotidie veritas in templo docetur. Sed tunc veraciter docemur, cum in omnibus actibus nostris diem nouissimum cogitamus, iuxta Salomonis vocem, qui dicit: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Insistamus igitur præceptis, & mandatis Dei, & opere impleamus, vt adueniente die mortis nostræ, vel die iudicij, consortes regni cælorum effici mereamur.

INCERTI AVTHORIS

sub nomine Eusebij Episcopi Emissemi
superioris Euangelij expositio.

Resuscitato nanque Lazaro, veniens dominus Hierosolymam, sedens super pūllum asinæ, quum iam appropinquaret ad descensum montis Oliueti, cæperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare eum voce magna, dicentes: Benedictus, qui venit in nomine domini. Et quidam Pharisæorum de turba dixerunt ad illum, Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait, Dico vobis, quia si isti tacuerint, lapides clamabunt. Lapidem enim Gentiles diuntur, qui dari, steriles, & infructuosi erant, & ligna & lapides adorabant. Isti autem modò clamant, & Christi virtutes laudare non cessant. Vt igitur appropinquauit videns ipsam ciuitatem in suam necem conspirantem, non de sua morte, quam illa machinabatur, sed de illius ruina, & perditione fleuit, dicens, *Quia si cognouisset & tu.* Sicut (inquit) ego fleo, qui omnia video, & futura cuncta cognosco, sic & tu steres, si nunc ventura videres. Nobis fratres, nobis istæ lachrymæ sunt, vt magistrum iri-remur, & ab hoc tanto præceptore nostro discamus, quid de nostrorum inimicorum morte, & ruina agere debeamus. Vnde & ipse ait, Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vobis. *Et quidem in hac die tuæ, quæ ad pacem tibi nunc abscondita sunt ab oculis tuis.* In hac (inquit) die, in hoc tempore tua sunt, quæ ad pacem tibi, breui tempore data sunt. Nunc abscondita sunt ab oculis tuis ea mala, quæ subitò venient tibi in diebus tuis. Et hoc exponit. *Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, &c.* Hæc autem omnia sub Vespasiano, & Tito filio eius completa sunt, sicut Iosephus plenissime narrat: quando ex dura, & longa obsidione tanta calamitas Iudæos oppressit, vt ipsæ matres filios deuorarent. Et hoc ideo, quia non cognouerunt tempus visitationis suæ, quando visitauit eos oriens ex alto.

De qua visitatione Zacharias ait, Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suae. Quod autem ait, *Non relinquens in te lapidem super lapidem*, hyperbolicè dictum est. Siue lapis super lapidem relictus non est, quo vel ipsa ciuitas vel aliquis in tota ciuitate defendi potuisset. Prius enim ciuitas ipsa, deinde turris, quae Antonia dicebatur, postmodum verò templum illud nobilissimū, super quod aliquanti confugerant, magna vi captum, & destructum est. Qui si se hostibus tradidissent, templum destructum non fuisset. In quod, quum iam incenderetur, Titus intrasse, multumque illud laudasse dicitur. Huius autem ciuitatis destructio, cuiuslibet animae perditionem significare potest, in qua, fide corrupta, & virtutum populo deficiente, malignorum spirituum, vitiorumque exercitus eam aggreditur, incendit, & dissipat. De tali autem anima, Domini nostri Iesu Christi exempla sequentes, nos quoque flere debemus: & tantò amplius flere, quanto ipsa de se ipsa flere ignorat. Si enim suas infirmitates intelligeret, & calamitates quae ei superentur: sunt cognouisset, fleret utique & ipsa. *Nunc autem abscondita sunt ab oculis eius.* Non enim muros ciuitatis, quam s post modicum periturae, sed animarum ruinam & perditionem flebat Iesus: nobisque exemplum dabat, quid in tali te facere debeamus, quum peccatorem aliquem in aeternam perditionem ruere videmus. Capta est autem ciuitas Hierusalem post quadraginta & duos annos à Christi passione. Quod bene quidem Eliseus significauit, qui ascendens Bethel, quum pueri ipsius loci illuderent ei, dicens, *Ascende, calue, ascende, calue, maledixit eis in nomine domini.* Et statim egredi sunt duo viri de saltu, & occiderunt quadraginta duos ex illis. Ideo enim post quadraginta & duos annos à duobus viris, Tito videlicet, & Vespasiano, Iudaei interfecti sunt, quia Christo illudentes, in Caluariae montem eum duxerunt, ibique eum crucifixerunt. Sequitur: *Et ingressus templum, cepit eicere vendentes in illo & ementes.* Vnde & Matthaeus ait, *Et intravit Iesus in templum Dei, & eiecit omnes vendentes & ementes in templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euerit.* Audite haec Simoniaci, audite nefandi negotiatores, aut cessate à negotiis, aut exite de templo. Non enim vnum vel duos, sed indifferenter omnes & vendentes, & ementes dominus templi eiecit de templo. Ipse & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euerit. Vos nummularij estis, vos columbas venditis, vos sine numo, & pretio nihil agitis. Columbas enim vendunt, quicumque vel ecclesias, vel sancti spiritus gratias pretio largiuntur. Horum autem cathedras dominus euerit, vt per hoc eos non esse Episcopos intelligamus. Et dicit eis, Scriptum est quòd domus mea, domus orationis est, vos autem fecistis eam speluncam latronum. Latrones enim vos estis, quia per ostium non intrastis, qui enim non intrat per ostium in ouile ouipum, fur est & latro. Ostium enim Christus est, qui, quoniam per eum non intrastis, vestras cathedras euerit. Per hoc enim ostium illi soli intrat, qui secundum canonum instituta Episcopi constituntur. Exite igitur de domo orationis: quae, quoniam vos in ea habitatis, facta est spelunca latronum. Nusquam alibi corporaliter dominus restitisse,

alios impulsisse, vel eiecisse narratur. Si igitur eum in hoc quoque imitari velimus, si aliter non possumus, violenter Simoniacos ab ecclesia pellere debemus, si tamen vires suppetunt, quibus hoc sine ecclesiae detrimento facere valeamus.

THEOPHYL. EPISCOPI Bulgar. superioris Euangelij expositio.

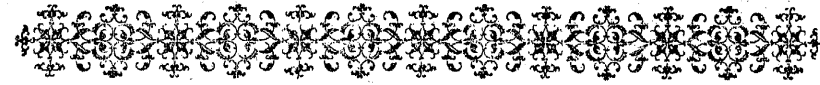
Et vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens, &c. Plorat super ciuitate vt misericors, nolens perdi eos, qui in illa, propter facinus contra se. Ostendit itaque viscera misericordiae per fletum. Quòd enim miserebatur eis, & non solum ante crucem, sed & post crucem etiam conuersionem eorum stitabat, manifestum est ex eo, quòd post trigintaquinque annos Romanis traditi sunt. Nam propter nihil aliud distulit supplicium, quam quod cupiebat eos conuerti. Hoc est, si cognouisset quae nunc tibi conferunt, ac pacem, & quietem afferunt, nempe fidem erga me, & cessationem à persequendo me. Nunc autem sunt abscondita ab oculis tuis, quòd propter me, quem tu reprobas, innumera mala te apprehendent, patierisque haec, ac illa, eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuae, hoc est, mei aduentus, quando veni, vt inuiderem te, & saluarem. Oportebat igitur scire te, quae ad pacem tuam, vt in me crederes, & habuisses utique pacem à Romanis, & omnis malitiae liberationem. Etenim omnes, qui crediderunt Christo, à captiuitate fuerunt secuti: & ita si omnes credidissent, nullus fuisset captus. *Et ingressus in templum, cepit eicere vendentes in illo & ementes, &c.* Iesus gloriosè Hierusalem ingressus, suae auctoritatis indicium facit, repurgando domum patris sui à negociatoribus: quauis & in principio praedicationis hoc fecerit, sicut Ioannes dicit: & iterum nunc secundo facit: id quod ad maiorem Iudaeorum accusationem pertinet, quòd primo suo aduentu non fuerint facti emendatiores, & manserint ipsi negociatores, illum Dei aduersarium dicentes, qui patrem, & Deum maximè coleret, ita vt & domum illius à negociatoribus repurgatam voluerit. Idcirco & Esaiam inducit, qui eos arguat, dicentem, *Domus mea domus praedicationis vocabitur.*

EVTHYMII ZIGABONI superioris Euang. expositio.

Et postquam appropinquauit, intuens ciuitatem fleuit, &c. Sciens illam propter immensa vitia destrucendam humano modo ipsam praemensa sua bonitate desert, etiam hinc ostendens, qualia haberet erga ingratos Iudaeos vis era, dicens: *Si cognouissetis & tu. Et quidem in isto die tuo quae ad pacem tuam.* Defectiuus sermo est: deficit enim: Nequaquam perires. Consueuerunt enim flentes verba praefectus uelentia abrumperere. Quod autem ait, tantum est, ac si diceret: Si cognosceres & tu in die hoc, id est in hoc tempore, quo ego hic conuersor: tuum enim est, quia propter te potissimum humanitatem assumpsit, & peregrinus effectus sum. Si cognosceres, inquam, quae ad pacem tuam pertinent, quae te erga Deum pacifi-

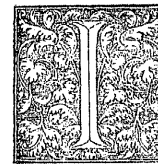
cant, quae sunt aut fides in me filii eius, aut meae praedicationis susceptio, nequaquam perires. Quod autem interponitur, *Et quidem*, superfluum est tantum proprietatis Hebraicae compositionis. *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Abscondita sunt haec ab oculis animae tuae: siue contempta, neglecta. *Quod uenit dies in te, & circumdabant te inimici tui rabbo.* Haec tanquam ab exordio proprie legenda sunt. Nam ipsum *Quod*, propheticum est hic, & narratiuum. Dies itaque dicit obfessionis:

inimicos vero illius, Romanos, qui postmodum in eam sauerunt. *Et filios tuos in te*, videlicet solo profertent. *Nec relinquens in te lapidem super lapidem.* Hoc est, lapidum compositionem siue strueturam. *Ed quòd non cognoueris tempus visitationis tuae.* Quia non agnouisti tempus curae tuae, tempus nanque peregrinationis meae erat tempus curae salutis meae. *Et ingressus in templum cepit eicere vendentes in eo, &c.* Laus de his scripsit Matthaeus.

DOMINICA X. POST PENTECOSTEN.

L V C. 18.

N illo tempore: dixit Iesus ad quosdam qui in se confidebant a Cum tamen parus bona facerent.
a tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens: b Duo homines ascenderunt in templum, vt orarent, vnus Phariseus, & alter Publicanus. Phariseus stans haec apud se orabat: Deus c gratias ago tibi, quia non sum sicut d ceteri homines, raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic e Publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas domini, quae possideo. Et Publicanus à longe stans nolebat nec oculos ad caelum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit hic f iustificatus in domum suam g Plus quam ille. h Quare? i Ante iuinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur.
h Quia omnis qui se i exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.

GLOSSA ORDINARIA in superioris Euang.

Duo ho. Quia parabolam qua ad orandum inuitauit, ita conclusit, vt diceret ueniente iudice, difficile fidem in terra repertendam. Ne quis sibi de superuacua fidei cognitione vel etiam confessione blandiretur, in hac parabola diligentius ostendit à Deo non fidei uerba, sed opera examinanda: inter quae maximè regnat humilitas, quam quia non habent superbi, de sua iusticia praesumentes, & infirmos despicientes, quasi vacui fide, cum orant, non exaudiuntur. *Deus g.* Quatuor sunt species timoris: Cum vel quis bonum quod habet, à se habere aestimat: Aut si datum à Deo eredit, pro meritis datum putat: Aut cum iactat se habere quòd non habet: Aut cum despectis ceteris appetit singulariter uideri habere quae habet. Haec Phariseus peste laborabat, qui ideo non iustificatus descendit, quia merita bonorum ope-

rum sibi singulariter tribuens, publicano se praerulit. *Ieiuno bis.* Ecce Phariseus ad exhibendam abstinentiam, ad impetrandam misericordiam, ad referendas Deo gratias oculum habet, ad humilitatis custodiam non habet. Et quid prodest si tota ciuitas custodiatur, & vnum foramen per quod hostes intrent relinquatur? *Et pu.* Sicut humilis, non audeat appropinquare, vt ad eum Deus appropinquet. Non aspicit vt aspiciatur: Premit conscientiam, sed spem subleuat: Percutit pectus, poenas de se exigit, vt Deus parcat: constititur vt Deus ignoscat, ignoscit Deus quod ille agnoscat. *Deus propi.* Publicanus humiliter orans ad illos pertinet, de quibus dicitur: Deus non faciet vindictam electorum ad se clamantium. Phariseus merita iactans, ad illos de quibus subditur: Filius hominis ueniens, putas inueniet fidem in terra? *Quia.* Posita Pharisei & publicani cotrouersia, ponitur iudicis sententia, vt caueatur superbia. Typicè. Phariseus, populum Iudaeorum designat, qui ex iustificationibus legis extollit merita sua, & superbiendo recedit: Humiliatus. Publicanus

Gentilem, qui longè à Deo positus peccata confiteretur & lamentando appropinquat Deo & exaltatur.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant tanquam iusti, &c. Aug. de ver. do. Quia fides non est superborum, sed humilium, præmissis subiicit parabolam de humilitate, & contra superbiam, vnde dicitur: *Dixit au. ad. &c. Theo.* Quia enim superbia plusquam aliæ passiones vexat hominum mentes, ideo crebrius de hac monet. Est autem superbia Dei contemptus, quoties enim aliquis non Deo, sed sibi ascribit bona quæ facit, quid est aliud quam Dei negatio? causa igitur confidentium in seipsis, non autem totum attribuentium Deo, sed ob hoc etiam cæteros contemnentium parabolam proponit, ostendens quod iustitia quamvis hominem approximet Deo, si ramè assumat superbiam ad infimum deiicit hominem, vnde sequitur: *Duo hom. ascen. in tem. &c. Græc.* Diligentiam quidem orationis docuit nos per viduam & iudicem, hic autem per pharisæum & publicanum docet nos, quomodo sint ei dirigenda precamina, ne sit infructuosum orationis negotium. Condemnatus est autem pharisæus cum incaute oraret, nam sequitur: *Phari. autem stans, &c. Theo.* Per hoc quod dicit, stans: elatum eius animum notat; ipso enim habitu superbissimus videbatur. *Basi.* Dicit autem, *Apud se orabat,* quasi non apud Deum, quia ad seipsum redibat per peccatum superbiam. Sequitur enim: *Deus græ. ago tibi.* Aug. de ver. do. Non reprehenditur quia Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Ergo iam plenus es, iam abundas, non est quare dicas: Demitte nobis debita nostra. Quis est igitur qui impudè oppugnat gratiam, si reprehenditur qui superbe agit gratias? Audiant qui dicunt: Deus me hominem fecit, ego me iustum facio. O peior & detestabilior pharisæo, qui superbe iustum se dicebat, sed tamen inde gratias Deo agebat. *The.* Attende autem seriem orationis pharisæi. Primò nanque dixit quæ ei aberant, deinde subiungit quæ habebat, sequitur enim: *Quia non sum sicut cæ. ho. &c. Aug.* de ver. do. Diceret saltem sicut multi homines. Quid est cæteri homines nisi omnes præter ipsum? Ego (inquit) iustus sum, cæteri peccatores. *Gre. 24. mo.* Quatuor quippe sunt species quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonum aut à semetipsis habere se æstimant, aut sibi datum de super credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant, aut certè cum iactant se habere quod nõ habent: aut despectis cæteri singulariter videri appetunt habere quod habent, vnde & pharisæus hic bonorum operũ merita singulariter tribuit. *Aug. de verb. do.* Ecce autem ex vicino publicano maioris erat ei tumoris occasio, sequitur enim: *Velut etiam hic publica.* Quasi dicat, Ego sum solus. Iste de cæteris est. *Chry.* Non enim fatiuerat contemptum eius tota humana natura, sed & publicanum aggressus est: moderatus autem peccasset, si publicanum excepiisset. Nunc autem vno verbo & absentes inuadit, & vulnera presentis lacessit. Non est autem gratiarum actio inu-

ctiua aliorum. Si regratiaris Deo, ipse tibi tantum sufficias, nec te ad homines transferas, nec proximum condemnes. *Basil.* Discrepat autem elatus à conuitiatore sola habitudine. Is enim in alios vitur conuitiis, hic autem se mentis temeritate extollit. *Chry.* Qui autem aliis conuitiatur, sibi & aliis multa mala facit. Primò enim audientem reddit peiorem, quia si sit peccator, sit lætior criminis inuento collega: si sit iustus, extollitur per aliena crimina inductus de se magna putare. Secundò communicatatem ecclesiæ lædit: non enim omnes audientes vituperant eum solum qui peccauit, sed ritu Christiano contumelias inneant. Tertiò Dei gloriam blasphemare facit, sicut enim rectè agentibus nomen Dei glorificatur, sic nobis peccantibus blasphematur. Quartò eum qui audiuit opprobria confundit imprudentiorem eum & aduersarium faciens. Quintò statuit se pœnæ obnoxium, rebus prolati quæ sibi non conueniunt. *The.* Expedi autem non solum declinare à malo, sed etiam agere bonum. Et ideo cum dixisset: *Non sum sicut adulteri,* subiungit per oppositum: *Ieiuno bis in sabbato.* Sabbatum hi dicebant hebdomadam ab vltima die quietis. Ieiunabant enim pharisæi secunda & quinta feria: sic igitur ieiunia obiecti contra passionem adulterij, nam ex voluptate est lasciuia. Rapacibus verò & iniustis opposuit decimarum solutionem. Sequitur enim: *Decimas do omnium, &c.* Adeo rapinas & nequitias refugio, vt etiam mea contribuam. *Grego. 29. mo.* Ecce, ciuitatem cordis sui insidiantibus hostibus per elationem aperuit, quam frustra per ieiunium, & orationem clausit. Incausum munita sunt cætera, cum locus vnus de quo hosti patet aditio munitus non est. *Aug. de ver. do.* Quere autem in verbis eius, nihil inuenies quod Deũ rogauerit: ascēdit quidè orare, noluit Deũ rogare, sed se laudare, & rogati insultare; publicanũ autem cordis cõscientia remouebat, sed pietas applicabat, vnde sequitur: *Et publicanus à longè stans, &c. Theoph.* Quamuis autem publicanus stetit dicatur, distabat autem à Pharisæo tam verbis quam habitu, nec non & corde contrito. Nam verbebarur oculos leuare in cælum, censens indignos visionis supernæ eos qui maluerunt bona terrena spectare & querere: nec non & peccata tondebat. vnde sequitur; *Sed per. au. pe. suum,* cor quodammodo pungens causa cogitationum prauarum, nec non & excitans vt dormitans. vnde non aliud quam Deum propitiatorem petebat. sequitur enim: *Dicens, Deus propitius, &c.* *Chry.* Audiuit quia non sum velut hic publicanus, nec indignatus sed compunctus detexit ille vulnus, querit hic medicinam. Nemo igitur illud frigidum proferat verbum, Non audeo, pudor-sus sum, non possum aperire os. Talis reuerentia est diabolica, vult tibi diabolus obserare fores accessus ad Deum. *Aug. de ver. do.* Quid igitur miraris si Deus ignoscit, quando ipse agnoscat? de longinquo stabat, Deo tamè appropinquabat, & eum dominus de prope autè debeat. Excelsus enim dominus, & humilia respicit, nec oculos ad cælũ leuabat vt respiceret, tremebat conscientia, spes subleuabat: percutiebat peccata sua, pœnas de seipso exigebat, propterea dominus contenti parcebat. Audiisti superbium accusatorem, audiisti humilem reum. Audi nunc iudicem dicentem: *Amen dico vobis, Descendit hic iustifi. in do. suam ab illo.* *Chry.*

Chry. Geminos aurigas, & duas bigas in stadio positas sermo præfens proponit: in altera quidem iustitiam cū superbia, in altera peccatũ & humilitatem: & vides bigæ peccati superare iustitiã, non propriis virtutibus, sed humilitatis coniunctæ. Illam verò deuictam non fragilitate iustitiæ, sed mole & tumore superbigæ: nam sicut humilitas per sui eminentiam peccati pondus superat, & saliens attingit Deum: sic superbia ob sui molem de facili iustitiam deprimit, si ergo plura facta strenuè geras, putas autem te posse presumere, tota caruisti oratione. Si verò mille seras in conscientia factes reatum, & hoc solum de te credas, quod es infimus omnium, multam obtinebis ante Deum fiduciam. Et ideo suæ sententiæ causam assignans subdit: *Quia omnis qui se exal. humi. & qui se hu. exal.* Humilitatis nomen multiplex est. Est enim quædam virtus humilitas, secundum illud: *Cor contri. & humi. Deus non despiciet.* Est & humilitas ab æruginis, iuxta illud: *Humiliauit in terra vitam meam.* Est & humilitas à peccatis & superbia & infatigabile diuitiarum. Quid enim humilium his qui se submitunt in diuitiis & potentatu? & hæc reputant magna. *Basil.* Similiter etiam & exaltari laudabiliter contingit, quando, scilicet non humilia cogitas, sed mens tua est per magnanimitatem in virtute erecta. Talis autem animi celsitudo est eminentia in tristitiis terrenorum contemptus, cõuersatio in cælis: & videtur huiusmodi mentis sublimitas eandem habere differetiam ad elationem quam arrogantia parit, quam habet corpulentia corporis bene dispositi ad inflationem carnis cum ex hydropisi tumet. *Chry.* Hæc igitur factus inflatio ab ipsis cælis potest deprimeri non cauentem, humilitas verò & ab ipsa abyssu reatum hominem sublimare: hæc enim præ Pharisæo publicanum saluauit, latronem ante apostolos in paradysum duxit: illa verò etiam incorpoream ingressa est potestatem. Cæterum si iuxta delicta humilitas tam facile currit vt superbiam iustitiæ transeat, si iustitiæ cõiunxeris eam, quomodo non ibit? assistet ipsa tribunali diuino in medio angelorum cum fiducia multa. Rursus si factus coniunctus iustitiæ eam deprimeri potuisset, si coniunctus sit peccato, in quandam gehennam detruet. Hoc dico non vt negligamus iustitiam, sed vt factum vitemus. *Theo.* Sed forsitan mirabitur aliquis, quomodo Pharisæus cum pauca verba suæ laudis protulerit, condemnetur, Iob verò cum plurima fuderit, coronatur. Eò, scilicet quod Pharisæus talia dicebat criminando alios nulla ratione cogente, Iob verò vrgentibus eum amicis & pressuris prementibus coactus est proprias virtutes referre ad Dei gloriam, ne homines desisterent à profectu virtutis. *Bed.* Typicè autem Pharisæus est populus Iudæorum qui ex iustificationibus legis extollit merita sua, publicanus verò gentilis est, qui longè à Deo positus consistet peccata sua: quorum vnus superbiendo recessit humilatus, alter lamentando appropinquare meruit exaltatus.

S. I. O. CHRYSOSTOMI Episcopi Constantin. in Superius Euang. De Publicano & Pharisæo. Concio: Ioa- chimo Perionio Benedictino Corma- riaceno interprete.

Principium videtur deesse.

Quemadmodum enim nubium concursus principio quidem caliginosum aera facit, postquam autem se inter se contigerunt nubes, deposita omni pluuia, totum cælum, mundumque tranquillum, & lætum reddit: sic etiam inertia, & desidia, quando intus in animo versatur, rationi, mentique nostræ tenebras offundit: postea verò quam orationis verbis, & lachrymis, quæ illius sunt comites, expellitur, & foras eicitur, magnam infundit alacritatem in animum, Dei præsidio, quasi radio quodam relicto in mente eius, qui precatur. Sed aliquis frigidus dicit: Nõ audeo multis verbis orare: pudore, cuius plenus sum, prohibeor: neque os aperire possum. Ab hoste proficiscitur hæc religio, & metus: desidia sunt istæ excusationes. Fores enim aditus ad Deũ tibi vult Diabolus occludere. Non audeo, inquit, loqui. Magna quidem certè est fiducia, te ipsum non audeo loqui existimare: quæ admodum summus pudor est, & condemnatio, existimare te habere fiduciam. Si enim multa in te rectè facta sint, nec vllius sceleris te angat conscientia, & te fiduciam habere putas, omnem salutem amisisti. Et, si innumerabilibus peccatis te inquinatum esse scias, atque hoc vnum tibi persuadeas, te potestremum esse omnium, magna tibi apud Deum est fiducia. Atqui non est hoc humilitas, eum, qui peccator sit, peccatorem se esse profiteri. Humilitas & modestia est, cum aliquis sciens in se multa, & magna præclare facta inesse, nihil magnum de se ipse sentit. Neque enim eos modo, qui demisso animo sunt, sed eos etiam, qui peccata sua ex animo, atque simpliciter enumerant, recipit, & probat Deus, estque propitiis, & clemens ijs, qui hoc sunt animo cõstituti. Vt autem discas quanta virtus sit, nihil magnum de se sentire, duos mihi aurigas constitue, qui ratione ad curriculum venierint, currusque iugauerint, & coniunxerint, alterum iustitiam, & superbiam, alterum peccatum, & modestiam: tum videbis peccati iugum iustitiam vincere, non vi sua, sed vi paris suæ, modestiæ: contraque illud superatum non iustitiæ imbecillitate, sed pondere, ac mole arrogantia. Vt enim modestia præstati sua lenitate peccati grauitatem, & pondus superat, & ad Deum properat ascendere: sic arrogantia magno suo pòdere summam grauitatè vincere potest, sed que facile deorsum trahere. Atque vt hoc iugum illo crassius intelligas, age verba Euangelij, quæ modo à nobis recitata sunt, proponamus. *Homines duo ascenderunt in templum, vt orarent, vnus Pharisæus, alter Publicanus.* Aurigæ duo in stadium peruenerunt: Pharisæus iustitiam, siue virtutem cum superbia coniunxit, Publicanus peccatum cum modestia. Orabat Pharisæus hæc dicens: *Deus, gratias ago tibi, quod non sum vt cæteri homines, raptores, iniusti, aut etiam vt hic Publicanus.* O amentiam! ò summam arrogantiam! ò exuperantem iactationem! Nõ fati-

Habetur in li-
bello separa-
tim excuso.

trahit eius infaniam, & amentiam omnis natura hominum ad probra obijcienda, sed in publicanum etiam, qui in propinquo erat, cum magna dementia inuasit. Quid igitur ille; propulsauitne probra: non acerbè tulit accusationem, sed maledictum, quod iactatum est, æquo animo accepit: ex inimici telo medicinam, ex vituperatione laudem, ex accusatione coronam consequutus est. *Deus, gratias ago tibi, quod non sum qualis sum multi homines, vel etiam qualis hic publicanus. Teiuno bis sabbato: decimam de eorum, quæ possideo. Quid miser loqueris? Gloriaris in ieiunio, & non sentis tantam morborum contemptioem? Arrogantiæ tuæ immodicæ magnitudinem non vides? Culicem excolas, & camelum deuoras: & cum legis te dicis discipulum, quod scriptum est, ignoras, Laudet te proximus, non os tuum: alienus, non labia tua. Publicanus autem à longè stans, nolebat etiam oculos leuare in caelum, sed percutiebat pectus suam, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Audiuit humanitatis plenus Deus humilia, abiecitque verba; statimque coronam illum donauit. Dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam. Tantum est bonum modestiæ: tantum est lucrum, non morderi aliorum conuicijs, nec efferrari ad contumelias proximorum. Licet enim tibi etiam magnum, generosumque fructum, qui etiam publicano euenit, decerpere. Accepit enim probra peccata deposuit, & eluit, & cum dixisset, Propitius esto mihi peccatori, descendit iustificatus in domum suam ab illo: sermoque facta superauit, & actionem verba vicerunt. Ille enim iustitia amictus erat, & ieiunijs, atque decimis: hic autem nudus, verbum protulit, & peccata deleuit omnia. Neque enim verba tantum Deus audiuit, sed etiam mentem, ex qua hæc promebatur: inuentaque mente, quæ abiecit, contritæque esset, miserus est, humanumque se præbuit. Hæc autem non ed dico, vt peccemus, sed vt demisso animo simus. Si enim publicanus homo, audito summo improbitatis genere, cum non solum se summis gestisset, verum etiam æquo animo peccata dixisset, atque id, quod erat, professus esset, tantam à Deo beneuolentiam, studiumque impetravit: quantum præsidium, & auxiliū iij, qui magna, præclaræque facinora perfecerunt, nihilque magnum de se sentiunt, ab eodem accipiunt? Itaque admoneo, vt assidue confiteare. Neque enim te ad theatrum duco conseruorum tuorum: nec te ego peccata tua hominibus enuntiare: conscientiam tuam Deo expone: ei ostende facta & vulnera, & ab eo medicinam pete. ostende te non exprobranti, sed curanti. Vt enim taceas, tamen scit ille omnia. Dic ergo, vt lucrifacias: dic, vt deposita sarcina, illuc liber, atque solutus à peccatis abeas, & ab illa publicatione intolerabili liberere. Pueri tres in fornace vinebant, vitamque pro Domini confessione profuderant, & tamen post tor, & talia facinora dicunt: Non est nostrum os aperire: pudor, & probrum seruos tuos oppresserunt. Os igitur nostrum aperiamus, vt hoc ipsum dicamus, non esse nostrum aperire os, atque hoc ipso Dominum attrahamus. Vis precum vim ignis restinxit; leonem furorem represent, bella sedauit, pugnas diremit, tempestates mitigauit, dæmones expulit, cæli portas aperuit, mortis vincula dirupit, morbos profligauit, calumnias dissoluit, ciuitates motibus agitata constituit, & plagas atque mala, quæ ex superio-*

Hæc de confessione publicani intelliguntur.

re loco delabuntur, & hominum insidias, mala denique omnia sustulit. Orationem rursus dico, non eam, quæ omnino ore profertur, sed eam, quæ ex imo pectore mittitur. Vt enim arbores omnes, quæ altas radices egerunt, si etiam mille ventorum imperus recipiant, nõ franguntur, nec euelluntur, quod radices tuto terræ altitudine coercentur: sic etiam preces, quæ deorsum ex imo pectore emissæ sunt, nixæ fibris, tuto ad superiora contendunt, nec villo cogitationis incursum defleunt. Itaque Propheta ait; De profundis clamaui ad te, Domine. Hæc dico non modo vt lauderis, sed vt etiam in operibus speciem vestri edatis. Si enim hominibus suarum calamitatum enunciatio, & malorum, quæ oppresserunt, deploratio, iis, qui in dolore sunt, quandam affert consolationem, quod oratione ipsa quasi quædam respiratio paritur: quantum magis si cum Domino tuo animi tui morbos communicaueris, oblectationem quandam capies, magnamque alacritatem. Nam homo quidem eum, qui secum dolet, atque lamentatur, offendit, dolorumque eius auget, & pellitur: Deus autem non ita facit, sed admittit, & allicit: ac si totos dies cum eo miserias, malaque tua communicaueris, tum magis gaudet, & annuit precibus tuis. Hoc igitur Christus ipse ostendens, dicebat; Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Vocat, ne surdos nos præbeamus; allicit, ne discadamus. Vt enim sexcentis peccatis, sceleribusque contaminati simus, tamen facilius, atque ocyus accurramus, præsertim cū tales vocet. Non enim veni, inquit, vocatum iustus, sed peccatores ad poenitentiam. Vocat eos, qui roto corde, & ex animo dicunt; *Deus, propitius esto mihi peccatori*: atque hic eos, qui onusti sunt, eos, qui laborant, eos, qui ex immensitate peccatorum laborant. Deus consolationis dicitur, Deus misericordiarum. Quoniam hoc semper eius officium est, eos, qui doloribus afficiuntur, consolari, etiam si mille peccatis inquinati sint, tantum nos promoueamus, tantum ad eum confugiamus, nec discadamus: tum denique eorum, quæ dicta sunt, re ipsa veritatem intellegimus, neque res vlla nobis dolorem, atque tristitiam poterit afferre, si contentam, & diligentem, accuratamque orationem habeamus: quod si accesserit, nõ facile ea duce repellimur. Ecquid mirum, si mala, & pericula, quæ homines opprimunt, vis orationis solet tollere, cum etiam peccatorum naturam facile conficiat, & delet? Quapropter, vt facile huius vitæ cursum conficiamus, omniaque ea peccata, quæ contraximus, deponamus, & abijciamus, atque cum fiducia stemus pro tribunali Christi: hanc quasi medicinam semper, & assidue nobis paremus, eamque conficiamus, & condiamus lachrymis, studio, continuatione, & perseverantia. Sic enim semper saluamur, quæ vti nam nos omnes assequamur Domini nostri Iesu Christi munere, & humanitate, cum quo & Patri, & Spiritui sancto, & nunc, & semper ad omnem æternitatem gloria tribuatur, Amen.

S. TITI

S. TITI BOSTRORVM
Episcopi superioris Euangel.
expositio.

Dixit autem ad quosdam, qui in se confidebant, &c. Per parabolam de Publicano & Pharisæo, qui vnus ex eorum numero erat, qui in se confidebant, tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, benignus Deus, & dominus noster Iesus Christus nos docet, qua ratione hominem orare oporteat, ne orando frustraneam operam sumat, hoc est, ne per ea, per quæ rem se facturum existimabat, eum contra se concitet, à quo omnia celestia charismata, tanquam à fonte dimanant. Scriptum est enim: est iustus, qui in iustitia sua perit. Nam & Pharisæus quoque, hoc loco ea de causa condemnatur, quod orationem instituisse nimis insulam, nimisque inscitam, & imprudentem. Multa enim errata ex illa, contra illum de promi possunt. Nec enim ipse tantum se ipsum admiratur, id quod stultorum proprium est; sed multos præterea vnâ cum ipso Publicano condemnabat, scelerumque reos prænuñciabat. At verò Publicanus ab ipso condemnatus, ne oculos quidem ad caelum tollere audebat; verum omni propemodum animi fiducia destitutus; conscientiaque stimulis grauiter agitata (vt qui Dei leges nullo ferè loco sese habuisse non ignoraret) vel in diuinum solum conspectum prodire nefas ducebat. Suum igitur pectus tundens, quæque admiserat delicta, humiliter confitens, & animi morbum Deo tanquam medico pandens, ad misericordiam illum prouocabat, & inclinabat. Quamobrem, vt iustus iudex testatur, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo. Hæc itaque audientes, prudenter virtutum studia exerceamus; Nemo autem harum rerum causa in superbiam, & fastum efferatur. Quin ea potius merte recolat, quæ Christus dominus sanctis Apostolis alicubi prædicat, Cum, inquit, omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite: serui inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus, & ante hunc locum, Omnis, qui se exultat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. At stupore, inquit, & admiratione dignum est, quomodo Pharisæus, dum gradia quadam de se iactat, impegit: Iob verò, qui multo plura, multoque maiora de se deprompserat, laudem promeruerit? Audi breuiter. Pharisæus nemine profus instigante, vel irritante, magna de se fundens, vniuersoque terrarum orbi sese anteponeus, merito offendit, vt qui superbiæ morbo sese laborare manifestis argumentis prodiderit; Iob verò, quousque probabatur, suas virtutes & prærogatiuas omnino occultas habebat. At verò cum iniuste accusabatur, ea coactus in mediū attulit, quæ ad depellenda crimina falsè ipsi imposita, facere videbantur. Quod ergo celebris Iob fecit, hoc ab omni noxa alienum fuit, tota nimirum culpa penes illos residente, qui iniquè illum accusauerant. Hæc Pelusiotæ.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in idem Euang. expositio.

Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant tanquam iusti, &c. Quia parabolam dominus, qua

semper orare, & non deficere docebat, ita conclusit vt diceret veniente iudice, difficile fidem in terra reperendam, ne quis sibi forte de superuacua fidei cognitione vel etiam confessione blandiretur, mox altera iuncta parabola diligentius ostendit à Deo fidei non verba examinanda, sed opera. Inter quæ nimirum opera, maxime regnat humilitas. Vnde & supra cum fidem grano sinapis minuto quidem, sed ex contritione flagranti compararet, quasi exponendo subiunxit; Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus. Cui contra superbi cum nequaquam omnia, sed modicum quid eorum, quæ præcepta sunt faciant, non solum mox de sua iustitia præsumunt, sed & infirmos quosque despiciunt, atque ideo quasi fide vacui cum orauerint non exaudiuntur. Duo homines ascenderunt in templum vt orarent, &c. Publicanus humiliter orans, ad illam præfatæ viduæ; hoc est, Ecclesiæ membra pertinet, de quibus supra dicitur; Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se: Pharisæus autem merita iactans, ad ea, de quibus terribilis in conclusione sententia subditur; Verumtamen filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra: Pharisæus stans, hæc apud se orabat, &c. Quatuor sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonum aut à semetipsis habere se existimant, aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant, aut certe cum iactant se habere, quod non habent, aut, despectis ceteris, singulariter videri appetunt habere, quod habent. Quia Pharisæus iste iactantiæ peste laborasse deprehenditur, qui idcirco de templo absque iustificatione descendit, quia bonorum operum merita sibi quasi singulariter tribuens, oranti publicano se prætulit. Teiuno bis in sabbato, &c. Iezechiel Propheta de ostensis sibi cæli animalibus scribit; Et torum corpus plenum oculis, in circuitu ipsorum quatuor. Corpora quippe animalium idcirco plena oculis describuntur, quia sanctorum actio ab omni parte circumspecta est, bona desiderabiliter providens, mala solerter cauens. Sed nos sæpe, dum aliis rebus interdum, sit vt alia negligamus. Et vbi negleximus, ibi proculdubio, oculos non habemus. Nam ecce Pharisæus ad exhibendam abstinentiam, ad impendendam misericordiam, ad referendas Deo gratias oculum habuerat, sed ad humilitatis custodiam non habebat. Et quid prodest quod contra hostium insidias pene tota ciuitas caute custoditur, si vnum foramen apertum relinquitur, vnde ab hostibus intrerit? Et publicanus à longè stans, &c. Quantam veniæ fiduciam digne poenitentibus præbet, quod publicanus, qui reatum suæ nequitie perfecte cognouit, fleuit, confessus est, & si iniustus ad templum venit, iustificatus à templo rediit. Typice autem Pharisæus Iudæorum est populus, qui ex iustificationibus legis extollit merita sua. Publicanus vero gentilis est, qui longe à Deo positus confitetur peccata sua, quorum vnus superbiendo recessit humiliatus, alter lamentando appropinquare meruit exaltatus. Quia omnis qui se exultat humiliabitur, &c. Et de vtroque populo præfate, & de omni superbo, vel humili recte potest intelligi, sicut & illud, quod alibi legimus; Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur. Quapropter & de verbis elati Pharisæi, quibus humiliari meruit, possumus

sumus ex diuerso formam humilitatis, qua sublimemur, adsumere, vt sicut ille consideratis & peiorum vitis, & suis virtutibus est elatus ad ruinam, ita nos non nostra solum pigritia, sed & meliorum virtutibus inspectis, humiliemur ad gloriam, quatenus vnusquisque nostrum hæc apud se supplex, ac summissus obsecret; Deus omnipotens, miserere supplici tuo, quia non sum sicut innumeris serui tui, contemptu sæculi sublimes, iustitiæ merito gloriosi, castitatis laude angelici, velut etiam multi illorum, qui post flagitia publica penitendo tibi meruerunt esse deuoti. Qui etiam si quid boni tua gratia largiente fecero, quo sine hoc faciam quæ uæ te distractione penetur, ignoro.

ERICI IN SVPERIVS
Euang. Homil.

LUC. 18. Sensus huius lectionis heret per omnia superioribus, ubi dominus discipulos ad instantiam orationis prouocat, iudicis Deum non timentis, & viduę inclamantis introducta parabola, quàmque hoc modo terminauit: Veruntamen filius hominis ueniens, putas inueniet fidem in terra? Ne uerò sibi quisquam improbè de fide applauderet, humilitatis illic documenta subiunxit, eam inter cuncta bonorum operum exercitia plus ualere, matrémque uirtutum esse demonstrans, sicut constat superbiam uitorum omnium caput existere. Ad huius ergo singulare meritum declarandum usus est comparatione duorum hominum, in altero quidem humilitatem laudans, in altero superbiam reprobans. Duo, in quibus, homines ascenderunt in templum, ut orarent, &c. Videns Dominus quosdam Iudæorum de ficta se sanctitate extollere, ad per hoc quasi excellentioris meriti essent cæteris præferre, hanc parabolam deduxit in medium, in qua & uirtus humilitatis præcipuè commendatur, & præsumptiua superbia quàm sit cauenda ostenditur. Dixit autem, inquit euangelista, ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, &c. Nobile illud templum & toto orbe famosum, quoddam à Salomone Hierosolymis affluentissimis sumptibus fuerat ædificatum, in eminentiore ipsius ciuitatis parte situm fuerat, in monte uidelicet Moria. Pulchre igitur dictum est, ascenderunt, quia ciuitas Hierusalem in cliuo montis, hoc est, in descensu sita ex parte erat in monte, & ex parte in valle: templum autem Domini, ut diximus, in eminentiori loco ipsius ciuitatis fuit collocatum: & qui ad illud uenire cupiebat, necesse erat ut illuc ascendendo perueniret. Vnde & in sequentibus legitur; Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo, hoc est, templum: uel descendit iustificatus publicanus ab illo, id est, ex comparatione Pharisæi. Et in alio euangelio homo legitur descendisse ab Hierusalem in Iericho, & incidisse in latrones. Causa quoque ascensionis eorum subditur; Et orarent. Ad hoc enim illud templum constat ædificatum, ut ibi populus tum primitiua sua, & reliqua quæ in lege præcipiebantur, offerret: tum etiam pro se, sui que regni statu, certis temporibus postularet. Ex his autem duobus hominibus, qui ascenderunt in templum ut orarent; unus erat Pharisæus, & alter publicanus. Pharisæi, clerici, & presbyteri erant Iudæorum, qui pro

eo quod à cæteris se diuidebāt, tanquā sanctioris, ac potioris meriti, diuini interpretantur, à Phares filio Iudæ uocabulo. E quibus iste fuisse deprehenditur, qui arrogantiæ tumens, in templum ascendit, non tam Deum oraturus, quàm se laudaturus. Publicani autem dicebantur, uel qui publicis flagitiis incumbant, uel qui publicis negotiis inferuebant, uel ægalia reipublicæ perfoluentes, id est, telonarij, uel etiam omnes qui per fas, & nefas diuitias sibi accumulabant. Deinde publicanus iste ad membra supradictæ pertinet mulieris, sanctæ Ecclesiæ, de quibus supra dicitur; Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se? Pharisæus uerò ad illos, de quibus formidabilis in conclusione sententia subditur; Veruntamen filius hominis ueniens, putas inueniet fidem in terra? Pharisæus stans, hæc apud se orabat. Quod stans pharisæus hic ostendit perhibetur, ad morem illius populi refertur, qui ad templum Domini uenientes, non solo prostrati, sed toto corpore erecti orare consueuerant, quod gestus corporis attestatur. Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri hominum. Quatuor species à sanctis doctoribus numerantur, quibus omnis tumor arrogantium deprehenditur. Prima quidem species est, cum homo putat se habere bonum, quod non habet; quem sententia Apostoli ex obliquo repercutit, dicens; Si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Secunda species est, cum aliquis bonum quod habet, à seipso se arbitratur habere, diabolus profecto imitans, qui per elationem dixit; Nescio dominum. Et; Ego feci meisum, quem redarguit Apostoli sententia, dicens; Quid enim habes, quod non accepisti? Tertia uerò est, cum quilibet est bonum quidem quod habet, cælitus sibi datum nouit, sed tamen hoc pro suis meritis se accepisse confidit, contrarius Apostolo Paulo dicenti, Quis prior dedit illi, & retribuatur ei? Quarta nihilominus est, cum singulariter se aliquis bonum putat habere, & cæteris despectis, specialiter bonus uideri appetit. Quo morbo pharisæus iste potissimum laborasse probatur, qui sub quadam generalitate, omnibus infra se positus, suaque præponderans merita, etiam publicano orati se prætulit. Deus, inquit, gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, uel etiam hic publicanus. Raptores sunt, qui per vim aliena diripiunt: iniusti, qui legem Dei, quæ summæ, perfectæque iustitiæ index est, non custodiunt: adulteri, qui alienum thorum violant. Ieiunio bis in sabbato. Si quem mouet, cur se bis in sabbato ieiunasse iactet, huiusmodi quæstio sub tali citius sensu dissoluetur: Iudges omnes dies suos à sabbato computasse manifestissimum est, hoc modo: Prima sabbati, secunda sabbati, sicque reliqui à sabbato dies noncupabantur usque sabbatum: sicut & nos primam, & secundam feriam dicere constat. Non incongruè hoc loco nomine sabbati tota hebdomada intelligitur, quæ sabbato clauditur, Nemo enim tam demens esse potest, qui hunc in vna die bis, quod utique impossibile est, ieiunasse putet. Bis ergo in sabbato, id est, duobus diebus in hebdomada ieiunasse se perhibet. Decimas de omnibus quæ possideo. Lege præcipiebatur, ut filij Israel annuatim omnium rerum suarum Domino decimas darent. Sed scribæ, & pharisæi, ut cæteris decimas dantibus sanctiores appare

apparerent, non modò reditus frugū, uerum etiam minima queque olerum decimabant. Vnde & dignè alibi à Domino redarguuntur, cum dicitur; Væ uobis, scribæ, & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam, & anethum, & cuminum, & relinquitis quæ grauiora sunt legis, hoc est, altiora præcepta legis, dilectionem uidelicet Dei, & proximi, uel iudicium, & misericordiam. Hoc loco breuiter commemorandum, quoddam Ezechiel propheta in mysticissima uisione, quam refert sibi apparuisse iuxta fluum Chobar, inter reliqua dicit se uidisse quatuor animalia plena oculis ante, & retrò. Quæ cum multiplicibus sint referta mysteriorum sensibus, speciatim sanctorum symbolū præferunt. Hęc ergo animalia rectè undique oculata esse dicuntur, quia sanctorum actio undique magna uigilantiæ cura circumspecta est. Ita enim bona desiderabiliter prouident, ut mala quæque solerter caueat. Sic denique terrenorum sese impendunt actibus officiorum, ut à cælestibus non secernant animum. Sic postmodò nouerunt frui temporalibus, ut semper intendant æternis: tantoque etiam in bonis, quæ agunt, solliciti, & prudētes sunt, quāto hostis uersutissimi fraudes etiam in bonis subrepere solere non nesciunt. At hi, quos minima uel nulla sui cura exercet, dum aliis intendunt, frequenter alia negligunt: multumque hic sanctis dissimiles animalibus, circūspectiouis oculum prouidè ad cuncta non porrigunt. Quod huic Pharisæo accidisse deprehenditur, qui ad Deo gratias agendas, ad eleemosynam dandam, ad ieiunia faciendā sagaci oculo intēdit, sed ad humilitatis obseruantiam negligenter torpuit, & quasi omnes suæ ciuitatis aditus diligenter emunens, superbiæ cicatricem reliquit, per quam feroci hostium deprædationi subiacuit. Quemadmodum enim nihil prodest, quoddam tora ciuitas contra hostium custoditur incursum, si unum in ea foramen relinquatur, per quod ab hostibus intraret: sic nihil inuat, quoddam multas uirtutes conragamus: si unum nobis uitium relinquimus, per quod à diabolo capiamur, Et publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum. Quot in pharisæo signa præcessere superbiæ, tot consequenter in publicano humilitatis indicia describuntur. Ille enim sua merita prædicat, aliis se potiore ostendere: econtrā iste suorum confessione peccatorum, demissione luminum, pectoris insuper uerberatione diuinitatem sibi conciliat. A longè stabat, quia se & peccatorem, & prophano ueraciter intelligens, sanctuario appropinquare non audebat. A longè utique stabat, quia peccato se longè à Deo recessisse nouerat. Oculos ad cælum leuare nolebat, quia sciebat se illum, qui in cælis est, grauius offendisse illicite conspiciendo: indignum certè existimans iisdem obutibus Deum uel Dei templum aspiciere, quibus ad concupiscendum illicita plucima fuerat cōspicatus: necdumque eorum numero se sociare audebat, qui de peccatorum indulgentia fisci, cum Psalmista dicunt; Ad te leuauit oculos meos, qui habitas in cælis. Pectus quoque suum percutiebat, quoniam se nouerat plurima ibi cogitasse nefanda, unde Deum offenderat, & quasi supplicium sibi de seipso exigens, ueniam scelerum non tam impetrabat, quàm extorquebat à domino. Deus, inquit, propitijs esto mihi peccatori. Magna precis breuitas, sed mira, robu-

staque deuotione commendata, quæ & iudicis sententiam permutaret, & ex iniusto iustificatum derepentè publicanum efficeret. Vnde sequitur; Dico uobis descendit hic iustificatus in domum suam ab illo. Maxima fiducia sub exemplo istius publicani dignè penitentibus prærogatur: Qui quoniam culpas præteritas humiliter defleuit, quamuis iniustus ad templum uenerit, iustificatus tamen à templo recessit. Quod uerò dicit; Ab illo, dupliciter authores exponunt, uel ab illo scilicet templo: uel ab illo, subaudiendū, pharisæo, id est, plusquam ille. Hęc quia ad literam per se eminent, si quid mysterij superest, requiramus. Duo isti homines, duorum est typus populorum. Pharisæus quidem de meritorum excellentia inaniter se effertens, Iudaicum populum figuratè exprimit, qui de acceptæ legis obseruantia tumuit, & redemptoris sui ad se in humilitate ueniens aduentum superba mente recipere detrectauit: cum inter cætera, quæ culparum immanitas exposcebat, illic recto satis ordine peruenit, ut qui olim in prioribus patribus angelos hospitio receperat, iam secum ulterius habitare nolentes, in templo clamantes audiret: Recedamus ab his sedibus. Per publicanum uerò, qui se humiliando, suæque peccata confitendo exaltari meruit, gentilis equè designatus est populus, qui Apostolicæ prædicationis ueritate percepta, falsorum numinum portenta deseruit, suumque creatorem cōdigna penitudine sibi propitiare contendit: cuius dignè satis exaltationi contigit, ut qui pridem fuerat mancipium diaboli, efficeretur filius Dei. Qui quoniam ad Deum conuersus, peccata sua recognouit, & scelerum suorum perfectè penituit, solum ueniam, sed etiam ut populum Iudæorum fidei dignitate præcederet, accepit. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hęc sententia & de utroque populo ualere intelligi, Iudaico scilicet, atque gentili: quorum alter, ut dictum est, de diuinis beneficiis superbiens, humiliari: alter uerò deuotè se in confessione peccatorum humilians, meruit exaltari: Et de omni superbo, & humili potest conuenientissimè accipi, concordante super hoc Salomonis sententia; Ante ruinam exaltatur cor hominis, & ante gloriam humiliatur. At uideamus multos honoribus, & diuitiis huius sæculi florere, & in eis usque ad finem perseuerare: cernimus econtrā nonnullos paupertate, & inopia laborare, & in eadem egestate usque ad exitum uitæ permanere. Cum ergo isti in inchoata felicitate, & illi in pristina paupertate usque ad terminum uitæ permaneant: quomodo uerum esse constat, quod dominus dicit, omnem hominem exaltatum humiliari, atque humiliatum exaltari? Sed quoniam ueritas falli non potest, sciendum quia si non in præsentī hoc semper adimpleri uideretur, in futuro tamen complendum non dubitamus. Omnis enim qui in præsentī uita se exaltat, ut diuinis præceptis se subdere contemnat, hic in die iudicij cum superbis & impijs sociatus, humiliari cogetur, à Domino auditurus; Ite in ignem æternum. Qui autem amore diuino hic se humiliare studuerit, imitans illum qui dicit; Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde; ipse in futuro iudicio à Domino exaltabitur, cum oprabilem uocè audire meruerit; Venite benedicti patris mei. Nos autem non solum ex humilitate publicani

exemplum humilitatis colligere debemus, verum è diuerso & de verbis elati pharisei formam humilitatis assumere. Ille enim considerauit aliorum mala, & cepit iactanter sua proferre bona: nos econtra nostra mala debemus pendere, & aliorum bona considerare. Vt sicut ille ceteris se præferens, ex eo quod alios despexit, humilitas est ad ruinam: ita nos bonis fidelibus impares iudicantes, ex eorum imitatione exaltati, proficiamus ad gloriam. Cùmque huiusmodi deuotionis formam assecuti fuerimus, in quotidianis precibus hanc orationem à beato Beda editam, breuem quidem, sed omninò saluberrimam frequentando recitare studeamus:

Deus Omnipotens, miserere supplici tuo, quia non sum sicut immersi serui tui, contemptu seculi sublimes, iustitiam merito gloriosus, castitatis laude angelici, velut etiam multi illorum, qui post flagitia publica penitendo tibi meruerunt esse deuoti: qui etiam si quid boni tua gratia largiente fecero, quo sine hoc faciam, quod à te distributione pensetur, ignoro.

HAYMONIS EPISCOPI

*Halb. superioris Euang.
expositio.*

Duo homines ascenderunt in templum, &c. In textu euangelij legitur, quod hanc parabolam dominus ad eos dixerit, qui de sua iustitia præsumebant, & alios despiciebant. Quia quidam erant in populo Iudæorum, qui aspernabantur, id est despiciebant ceteros putantes se sanctiores esse, & meliores omnibus, quibus proponit dominus parabolam istam, dicens: *Duo homines ascenderunt in templum, vt orarent.* Ascendisse ideo dicuntur, quia templum Dei Hierosolymis constitutum in monte Syon erat. Ipsa domus, domus orationis erat, vnde scriptum est: *Domus mea domus orationis est.* Ad hoc enim constructum erat, vt ibi vota, & preces suas domino commendaret, sacrificiaque, & victimas domino offerrent. *Vnus Phariseus, & alter publicanus.* Pharisei legis doctores erant in populo Iudæorum, quia legem habebat, & vnum Deum credebant. Vnde dominus alibi dicit: *Supra cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisei.* A Phares filio Iudæ appellantur Pharisei, & interpretantur diuisi, quia se gregabant se à cætero populo, sanctitatis sibi priuilegium vendicantes. De quorū numero iste Phariseus fuit, qui ascendens in templum, extollens se de meritis suis à templo rediit iniustus. Publicani dicuntur, qui publicis negotiis inserviunt, qui de vna provincia transeunt ad aliam, vectigalia publica administrantes, vt possint diuitias auertere. Vel publicani dicuntur, qui filicis regalibus vel mercatis præsumunt, & publicè peccant. Per istos duos possumus intelligere duos populos, per Phariseum populum Iudaicum, per publicanum, populum gentilem. Qui ascenderunt ad templum, id est ad societatem sanctæ ecclesiæ & ad fidem venerunt. *Sed Phariseus, id est populus Iudaicus, qui semper superbus & tumidus, extollens se iustificationibus legis, à domino non meruit iustificari.* Publicanus autem, id est populus gentilis qui ad templum ascendit iniustus, humiliter cōfessio peccata sua à templo rediit iustificatus. *Phariseus stans.* Morem antiquum tangit, quia orantes non se

terre prosternebant, sed erecti extensis manibus precabantur. *Hæc apud se orabat.* Non inclinatio capite, vt humilis, sed erecta ceruice vt superbus. *Deus gratias ago tibi, id est refero tibi, quia non sum sicut ceteri hominum raptores, aliena rapientes, iniusti, qui iustitiam Dei contemunt, adulteri, qui alienum violant thorum, velut etiam hic publicanus.* Quatuor species sunt, quibus omnis tumor superbiæ dignoscitur. Prima species superbiæ est, quum homo bonum, quod habet, à semetipso, & non à Deo, existimat habere. Contra quem Paulus Apostolus. *Quid habes, quod non accepisti? Si habet caritatem, aut sobrietatem, si sapientiam, omnia à se habere putat, & non à Deo, qui dicit: Sine me nihil potestis facere.* Secunda species superbiæ est, quum homo bonum, quod habet, à Deo accepisse se credit, & hoc suis meritis. Contra quem A post. Paul. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Tertia species est, quum homo estimat se habere, quod non habet, putat se esse castum, cum sit luxuriosus: putat se sobrium cum sit ebrius: putat se esse contemptorem mundi, cum sit amator mundi. Contra egregius prædicator dicit: *Qui dicit se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.* Quarta species est, cum homo bonum singulariter sibi videri appetit habere quod habet, spreto ceteris. In qua peste superbiæ iste Phariseus laborabat, qui iactando se de meritis suis oranti publicano se prætulit. *Ieiunio bis in Sabbato, decimas do omnium, quæ possideo.* Quomodo potest homo bis ieiunare in sabbato? Iudæi omnes dies suos à sabbato computant, dicentes primam sabbati, &c. sicut nos primam feriam. Sed sabbatum pro tota hebdomada posuit. *Ieiunio bis in sabbato, id est in hebdomada, quæ sabbato concluditur.* *Decimas do omnium, quæ possideo.* Scribæ, & Pharisei, vt sanctiores viderentur esse, etiam de minutis oleibus Deo decimas dabant. Quibus improprietat dominus: *Væ vobis, scribæ, & Pharisei, qui decimatis Mentam & Cyminum, & Anethum, & relinquitis ea, quæ grauiora sunt legis, id est iustitiam, & iudicium non facitis.* Ezechiel propheta dicit se visionem quatuor animalium vidisse secundum fluium Chobar, plena oculis ante, & retrò: quæ licet plura significant, specialiter tamen doctores designant ecclesiæ. Qui oculati vndique dicuntur, quia actio sanctorum ex omni parte debet esse circumspicienda, bona desiderabiliter prouidens, & mala solerter cauens. Sed nos dum aliis rebus intendimus, fit vt alia negligamus, & vbi negligimus, illic proculdubio oculum mentis non habemus. In hoc loco oculum pro mente posuit. Iste ergo Phariseus oculum habuit ad Deo gratias referendas, ad eleemosynas faciendas, & ad ieiunium, sed ad humilitatis custodiam oculum non habuit. *Quid nanque prodest, vt dicit Gregorius, si tota ciuitas muniatur, vnum tamen foramen relinquatur, per quod ab hostibus intretur, & verba capiatur? Idem. Quid prodest, si anima ceteras virtutes habuerit, vnam tamen reliquerit vnde à diabolo ad mortem capi possit? Et publicanus à longè stans, nolebat oculos ad cælum leuare.* Phariseus iste prope altare erat, sed publicanus longè erat ab altari positus, & appropriare non audebat. Oculos suos non audebat ad cælum leuare, quia sciebat se illum offendisse, qui in cælis habitabat. *Qui per prophetam dicit: Cælum mihi sedes est. Sed percutiebat pectus suum.* Tuncio pectoris, penitentiæ

indicium est. Ideo percutiebat pectus suum, quia sciebat se in pectore flagitia cogitasse diuersa, per quæ Deum offenderat. In pectore enim versantur mala cogitationes. *Deus propitius esto mihi peccatori.* Qui dicit, *propitius esto mihi,* ipse venia habere se demonstrat. Quod autem subdit: *Mihi peccatori, ostendit se de meritis suis non confidere.* *Amen amen dico vobis, descendit, id est publicanus, iustificatus in domum suam ab illo, id est, plus quàm ille Phariseus, vel ab illo templo.* Hoc & de vtroque populo, id est Iudaico & Gentili, & de omni superbo, & humili intelligi potest. *Quia omnis, qui se humiliat exaltabitur.* Totam istam similitudinem dominus sub vno comprehendit cum dicit. *Omnis, qui se exaltat humiliabitur.* Quæstio hic oritur cur dominus dicat: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur,* cum quotidie videamus homines ab infantia vsque ad decrepitam ætatem semper exaltati, nunquam humiliari, & videamus etiam homines ab infantia vsque ad terminum vitæ humiliari, & nunquam exaltari. Ad quod respondendum est. Quia non dixit dominus, de presenti humiliatur, & exaltatur, sed, de futuro, humiliabitur, & exaltabitur. Quasi dixisset. *Omnis, qui se exaltat, id est qui incaute de meritis suis præsumit, sicut iste Phariseus fecit, & si non humiliatur ab hominibus in presenti, humiliabitur autem in futuro à domino, quando traderet diabolo, & angelis eius in ignem æternum, dicente ipso domino: Ite in ignem æternum. Qui autem se humiliauerit, id est humiliter confessus fuerit peccata sua, & si non exaltatur ab hominibus in presenti, exaltabitur autem in domino in futuro, quãdo æternæ beatitudinis præmium recipiet & audire merebitur ab ipso domino: Engere serue bone, & fidelis, intra in gaudium domini tui.*

AVTHORIS INCERTI

*sub nomine Eusebij episcopi Emissemi
superioris Euang. expositio.*

Nunquam arrogantia placuit Deo, nunquam superbia iustificata est. Vnde & de his, qui omnia opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus, alibi dominus ait: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Tales erant & isti, quibus hæc verba dominus loquebatur, qui se coram hominibus iustificantes, ceteros quasi peccatores abijciebant & aspernabantur. Dominus autem, qui non venit vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam, neminem repellebat, sed cum Publicanis, & peccatoribus manducabat. *Duo, inquit, homines ascenderunt in templum vt orarent, vnus Phariseus, & alter publicanus.* Dominus Phariseis loquebatur, qui inde etiam Pharisei dicuntur, inde diuisi, quoniam se præ cæteris meliores esse putabant. Hic autem vnum Phariseum apposuit, in quo quasi in speculo ceteri se, quales erant, videre potuissent. Et fortasse idem ipse ibi erat, de quo dominus ista dicebat. *Phariseus stans hæc apud se orabat, dicens: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, &c.* Nihil horum reprehensibile est. Nam & Deo pro beneficiis gratias agere, & bis in hebdomada ieiunare, & de omnibus decimas dare, bonum valde, & laudabile est. Aliud est igitur, pro quo Phariseus iste damnatur. Hoc

autem intus est, in corde est, in intentione est, quod quidem nisi à Deo videri non potest. Deus enim non quid, sed qua intentione aliquid dicamus, considerat. Non oris, sed vocem attendit cordis: non ad riuos, sed ad fontem respicit. Vnde manifestum est, Phariseum istum per superbiam, & arrogantiam cuncta dixisse. Atque in his quæ faciebat, magis hominibus, quàm Deo placere volebat. Stultus qui pro tanto, talique seruitio nihil nisi vanam gloriam pro mercede recipit. Sequitur: *Et publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori.* A longè stabat publicanus: qualis erat, talem se ostendebat. Inde enim dicuntur publicani, siue quia nec publicè peccare erubescabant, siue quia publica vectigalia colligebant. Ex his enim fuit Matthæus publicanus, quem de teloneo dominus vocauit. Merito ergo de publicanis ad Phariseos dominus ait: *Publicani, & peccatores præcedent vos in regnum Dei.* Stabat igitur à longè publicanus: & quia peccatorem se esse sciebat, propius accedere timebat. Nolebat autem nec oculos ad cælum leuare, ne in eo ipso dominum offenderet, quod ad superiora, & ad sedem Dei, de limo profundi, & de tanta voragine peccatorum respicere præsumpisset. *Sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori.* Merito autem pectus percutiebat, quia ibi peccauerat, ibi erat fons, & fouea, & origo mali. Ibi enim est cor, bonorum omnium, atque malorum secretarium, inde omnia bona, & omnia mala procedunt. Ex corde enim (ait dominus) exeunt cogitationes male, homicidia, furta, peruria, adulteria, & similia. Hoc igitur publicanus percutiebat, & percutiendo se de seipso quodammodo vindicabat. Ideo enim Psalmista dicit: *Cor mundum crea in me, Deus.* Quoniam si cor mundum fuerit, à quo consiliario omnia nostra consilia suscipimus, malum facere non poterimus, nisi fortasse tale aliquid quod ignorantia imputetur: si tamen illud cor mundum dici possit, quod ignorantia maculatur. Propter hoc enim solis sacerdotibus pectusculum semper de sacrificiis datur, quia in eis torius populi cor, & consilium, omnisque doctrina & scientia continetur, vt bene cordari, & peccatorum semper sufficienter habeant: quod vnicuique interroganti respondeant. Percutiebat igitur iste pectus suum, & dicebat: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Non attendas huius cordis praua consilia, dele peccata, & propitius esto. Nihil in me est, vnde tibi placere, & veniam consequi debeam, quoniam corde & corpore, cogitationibus & operationibus tibi peccavi. Omnibus iniquior ego sum, & nisi per misericordiam tuam saluari non possum: ideoque propitius esto mihi peccatori. Sic igitur non minus iste se accusabat, quàm ille Phariseus se iustificabat. Sed quo fructu? qua mercede? Sequitur: *Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo.* A quo illo? à templo, an à Deo? à templo vtique, & à Deo. A templo enim descendit, sed à Deo iustificatus. Quare hoc? *Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* Sicut igitur publicanus se humiliando exaltatus est, ita & Phariseus se exaltando humiliatus est. Radix omnium malorum superbia, custos omnium virtutum humilitas.

THEOPHYLACTI EPISCOPI *Bulgar. superioris Euang. expositio.*

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, &c. Non cessat dominus pluribus argumentis repurgare superbiam vitium. Plus enim aliis vitiis mentem humanam turbat, propterea saepe, & multum de hac docet. Denique & nunc peiorem eius speciem purgat. Multa enim sunt philantia germina. Opinio de se magna, arrogancia, & inanis gloria cupiditas ab hac pullulant. Perniciosior autem omnibus aliis est superbia, quae abominatio apud Deum est, quum quis non Deo, sed sibi sua bona opera tribuit, quid hoc aliud quam negare Deum est, & ei aduersari: Hoc igitur vitium cui dominus ita aduersatur, ut inimicus inimico, hac parabola medicari dominus pollicetur. Propter hoc enim, quod confidunt in seipsis, & non totum Deo tribuunt, sed alios per hoc exinanunt, haec dicit: ostendit quod iniustitia, quamvis aliqui sit mirabilis, & hominem Deo proximum constituat, quum superbiam adhaerit, hominem in locum infirmum reiciat, & daemone reddat, qui iam se aequalem Deo fecerat. Similia itaque sunt verba pharisaei ab initio, grati hominis sermonibus. *Gratias enim habeo tibi, inquit, Deus:* at cetera quanta referta sunt arrogancia? Non enim dixit, fecisti me abstinere ab iniustitia, & a rapina: sed quomodo? *Non sum.* Sibi ipsi attribuit bonum opus, & suo robori. At alios iudicare, quomodo est hominis scientis, quod a Deo habeat, quae habet? *Omnino enim, si credidisset, quod per gratiam haberet aliena bona, non contempnisset alios considerans, quod etiam ipse aequae nudus esset, quantum ad suam virtute attinebat. Gratis enim indutus est propter misericordiam: propterea superbus pharisaeus, tanquam propria adscribens potentiae ea, quae dicta sunt, inde eo progressus est, ut & alios iudicaret. Ostendit autem dominus & per stationem, superbiam eius; & humilitatis inopiam. Humilis enim viri est, & aspectu humiliari, hic autem & habitu, & gestu superbus agnoscebat. Quamuis autem & de publicano dictum sit, quod steterit, tamen vide & quae sequuntur, quod neque oculos in caelum voluerit extollere, unde statio eius incuruata erat. Illius autem & oculi in caelum extollebantur, & cor simul extollebatur. Vide autem & in oratione pharisaei ordinem quid indicet nobis: primum quidem quod dixerit id, quod erat, & tunc enumeravit quae erant. Dixit enim; *Non sum sicut multi hominum.* Illa autem, & illa apposuit, quae virtutis erat, ut ieiunare bis in sabbato, & decimas dare de omnibus, quae possidebat. Oportet enim non solum declinare a malo, sed & facere bonum. Et prius oportet abstinere a malo, & postea virtutem aggredi: quemadmodum & fonte turbato, ut aqua pura defluat, prius lutum expurgandum, ut haurias puram aquam. Considera autem & hoc, quomodo non arripuerit paruum verbum, ut singulari nomine diceret; sed plurali numero in multos haec expuerat, dicendo: quia non sum ut adulteri apposuit, & dixit, *Ieiuno bis in sabbato*, hoc est bis in hebdomada. Sabbatum enim hebdomada est, quae a consummatione, & quieto die nominatur. Sabet enim, quies, Sabbata autem hebdomadam dixit plurali numero. Unde & vnam sabbatorum*

Ecce author pie sentit de diuina ope, quae nobis ad vitam declinanda, & virtutes exercendas est necessaria.

primam diem hebdomadae, quae apud nos est dominica, vocabant. Apud Hebraeos enim vnum, & primum idem signat. Est & alius profundior sermo. Nam contra adulterium gloriabatur de ieiunio: a deliciis enim petulantia. Ipse igitur corpus propter ieiunium compefcens, a multis eiusmodi affectionibus liber erat. Ieiunabat autem pharisaei secunda, & quinta. Contra rapinam, & iniustitiam proferebat donationem decimarum omnium, quae possidebat. Tantum, inquit, contrarius sum rapinae, & iniustitiae, ut etiam, quae mea sunt, expendam: Decimarum enim datio videtur quibusdam simpliciter, & semel de lege praedicari: iis autem, qui profundius scrutantur, occurrunt tres decimarum donationes, quas introducit id, quod ex Deuteronomio discis, si diligenter intuearis. Et haec quidem pharisaeus. At publicanus diuersa. Longe enim stabat a pharisaeo, & gestibus, & sermone, & compunctione cordis distabat ab illo, non tantum loco. Verebatur enim oculos in caelum attollere, indignos iudicans, qui sursum spectarent, qui voluerant videre bona terrena, & illis frui. Et percussit peccus suum, cor videlicet propter malas cogitationes, & ut exciter, quod dormierat: & nihil aliud dicebat, quam, *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et propter haec omnia, descendit iustificatus in domum suam, magis quam ille. Immundus enim apud dominum omnis superbus corde. Et domus eius, & in his superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: Verum admirabitur quis, quomodo superbus, quum pauca verba humilitatis pronunciauerit, condemnatur: Iob autem, quum multa de se magnifice dicat, coronatur: *Quia pharisaeus quidem, nullo cogente, stat talia nugans, & condemnans, alio nullo usu urgente: Iob vero, prementibus se amicis, & grauius incumbentibus quam calamitas ipsa, dicentibusque, quod propter peccata illa sit passus, compulsus est enumerare sua opera, idque propter gloriam Dei, ne scilicet homines a recto virtutum cursu exciderent. Nam, si comperissent homines peccata fuisse, quae fecerat Iob, & propter illa passum, cauisset, ne eadem facerent, factique insuper fuissent osiores hospitum, & inhospitalis, immisericoordes, & iniusti. Haec enim erant opera Iob. Igitur, ne multi inde incommodarentur, eius gratia bona opera enumerat. Et causa quidem Iob tales fuere, ut ne dicamus quod & in iis, quae grandiloquentiam quandam sonant, non omnis refulget humilitas. Quis enim me dabit, inquit, iuxta menses dierum pristinatorum, quando Deus me custodiebat? Vides quod omne Deo obtulerit, & non condemnet alios, sed ipse ab amicis condemnatur, pharisaeo omnia in se, & non in Deum referenti, & absque necessitate condemnati alios, merito condemnationis ascribitur. Omnis enim, qui se exultat, humiliabitur, Deo illum condemnante: qui autem se condemnando humiliat, exaltabitur a Deo iustificante. Dic igitur tu prior peccata tua, ut iustificeris.*

EVTHYMII ZIGABONI *superioris Euang. expositio.*

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, &c. *Pro homines ascenderunt in templum, ut precarentur, & pharisaeus, &c. Aperte vnum proposuit phari*

pharisaeum, & alterum publicanum: pharisaei siquidem iusti videbantur, & publicani peccatores. *Deus, gratias tibi ago quod non sum sicut ceteri homines, &c.* Talia oras nihil aliud agebat, quam quod seipsum laudabat, ceteros vero homines, ac publicanum spernebat. Atqui scriptum est; *Laudet te vicinus, & non os tuum, alienus, & non labia tua. Ieiuno bis in sabbato.* Sabbatum dicit hic tota hebdomadam. *Decimas de omnium, quae possideo.* Pauperum gratia. *Et publicanus procul stans, nec oculos in caelum volebat attollere.* Non solum indignum se iudicans, ut prope staret, verum etiam ut in caelum intenderet. *Sed percutiebat pectus suum, & dicens, &c.* Spretus a pharisaeo sese magis hinc contemnebat, & percutiebat pectus suum, ostendens, quod plags dignus esset. *† Verberans enim pectus crimina confitetur, & tanquam morbum medico manifestans, precatur sibi misericordiam exhiberi.*

Dico vobis; Descendit hic iustificatus in domum suam potius quam ille. Hoc est, & non ille. Siquidem, qui sese adeo iustificauerat, a Deo condemnatus est: & qui sese adeo condemnauerat, a Deo iustificatus est: & illius quidem eminentias omnes, seu bona opera euacuauit iactancia: huius autem omnes defectus repleuit humilitas, siue propria deiectione. Vide ergo quomodo breui tempore cordis affectus, & oris sermo, illius quidem multorum annorum iustitias, huius vero multorum annorum iniustitias corruerunt. Hinc itaque discamus & nos, quomodo precari oporteat, & a miserabili statione, & ab habitu miseratione digno, & a verbis placantibus potius stamus, nec iritemus Deum horum contrariis. Quia omnis, qui sese extollit, deiicietur, &c. Haec omnino manifesta sunt.

DOMINICA XI. POST PENTECOSTEN.

MARC. 7.

In illo tempore: Exiens Iesus de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos, & adducunt eum surdum & mutum. Et deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum seorsum de turba misit digitos suos in auriculas eius, & expuens tetigit linguam eius, & suspiciens in caelum ingemuit, & ait illi: Effeta quod est adaperire. Et statim apertae sunt aures eius, & solutum est vinculum linguae eius, & loquebatur recte. Et praecipit illis, ne cui dicerent. Quantò autem eis praecipiebat, tantò magis plus praedicabant, & eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

GLOSSA ORDINARIA *in superioris Euangelium.*

In i. Hieron. Tyrus angustia, significans Iudaeam, cui dominus. Coangustatum est stratum, breue est pallium tuum: utrunque aperire non potest, ut transferat se ad alias gentes: Sidonem. Hieron. Sidon, venatio, fera indomita, nostra regio vel natio est. Decapoleos. Bed. Regio decem urbium trans Iordanem ad Orientem. Quod autem dicitur: *Ve-*

nit ad mare Gal. inter med. fin. Decap. Non ipsos eum intrasse significat, neque enim mare transiisse dicitur, sed usque ad mare venisse: atque ad locum qui medios fines Decapoleos longe trans mare positos respiciebat. Hieron. Saluator ad saluandas gentes ab Apostolis deducitur, & docet quod adolescenti interroganti respondit: Nosti mandata, haec fac & viues. Surdum & mutum. Bed. Qui scilicet nec aures verbis Dei audiebat, nec os proloquendis aperit. Quales necesse est, ut hi qui audire & loqui verbum Dei longo usu didicerunt, domino sanandos offerant, ut eos, quos humana Bibl. Hom. tom. 3. Pp 3 fragi

fragilitas nequit, gratia dextera saluet. Hierony. Genus humanum tanquam vnus homo varia peste absumptus in protoplasto, cæcatur, dum videt, surdus fit, dum audit, dum odoratur, emungitur, obmutescit, dum loquitur, mancus fit, dum manus erigit, incuruatur, dum erigitur, hydropticus fit, dum concupiscit, claudus, dum progreditur, lepra suffunditur, dum mundatur, dæmone impletur, dum diuinitatem appetit, moritur morte, dum audacter excusat. *Et deprecabatur.* Incarnationem Domini propheta & patriarcha cupiebant. *Et apprehendens eum, &c.* Seorsum à turbulentis cogitationibus & actibus inordinatis sermonibusque incompotis educitur qui sanari meretur. Digni, qui in aures mittuntur, verba spiritus sancti, de quo dicitur, Dignus Dei est hic. Et, opera digitorum tuorum sunt cæli. *Tetigit linguam, &c.* Spuma de carne Domini, diuina sapientia, quæ soluit ignorantiam humani generis, vt dicat; Credo in Deum patrem omnipotentem, &c. *Seorsum de tur.* Bed. Prima salutis via est de turba educi. De turba educit dominus infirmum, cum mentem peccatis languidam visitando illustrat, & à consuetæ conuersationis moribus aduocat, & ad sequenda præcepta sua prouocat. Dignus autem in auriculas mittit, cum per dona spiritus sancti aures cordis ad intelligenda & suscipienda verba salutis aperit. Et quia cognitionem veritatis debet sequi confessio. Sequitur: *Et expuens te.* Cum scilicet ad confessionem fidei ora catechizatorum instruit. Sputum namque Domini est sapor sapientiæ quæ dicit: Ego ex ore altissimi prodij primogenita. *Vnde, sputo eius terræ commixto cæcus illuminatur.* Sputum enim quod ex capite domini descendit, diuinam eius naturam exprimit, quæ ex Deo est. Portio terræ, cui sputum immixtum est, humanam significat naturam. Sic ergo ex sputo ac terra composito medicamēto oculos cæci nati aperuit quia genus humanum per confessionem virtutis suæ naturæ ab ingenitis errorum tenebris eruit. Expuens ergo linguam muti, vt loqui valeat tangit, cum ora diu bruta ad verba sapientiæ proferenda, contactu suæ pietatis informat. *Et suspiciens, &c.* Hieron. *Ingemuit.* Gemere nos docuit, & in cælum thesaurum nostri cordis erigere, quod per compunctionem cordis à friuola carnis lætitiâ purgatur, vt dicitur; *Rugiebam à ge. cordis mei; Domine, ante te omne desiderium meum, &c.* *Et ait illi: Effeta, quod est adaperire.* Corde creditur ad iusti. &c. *Et statim aperta, &c.* Aures apertæ sunt ad hymnos & cantica, & psalmos, soluitur lingua, vt eructet verbum bonum: quod nõ possunt nec minæ nec verba cohibere vel prohibere. *Vnde Paulus.* Ego vincens sum, sed verbum Dei non est alligatum in me. *Et præcepit illis ne cui dice.* Non in virtutibus gloriandum esse docuit, sed in cruce & in humilitatione. *Quanto autem eis præcipi.* *Et ciuitas in monte posita vndique circumspicua abscondi non potest; humilitas semper præcedit gloriam.* *Adaperire.* Ad aures proprie. Aures enim ad audiendum aperiendæ lingua vt loqui possit erat soluenda. *Vnde sequitur: Statim aperta, &c.* *Et loquebatur re.* Bed. Ille solus recte loquitur vel dominum confitendo, vel aliis predicando: Cuius auditum vt cælestibus possit, auscultare, & obsecundare mandatis diuina gratia referat: Cuius linguam dominus tactu sapientiæ, quæ ipse est ad loquendum instruit. Hic talis dicere potest:

Exod. 8. Psal. 8.

Eccl. 14.

Rem. 10.

2. Tim. 2. Math. 15.

Psal. 5.

Domine labia mea aperies, &c. *Quanto autem.* Sciebat ille, qui omnia nouit, antequam fiant, quod magis prædicarent, & hoc præcipiendo pigris voluit ostendere, quanto studiosius quantoque * frequentius prædicare debeant, quibus iubet, vt prædicarent: quando illi qui prohibentur tacere non poterant.

CATENA AVREA
in idem Euang.

Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos, &c. Theoph. In gentiliū locis moram dominus facere non volebat: ne occasione Iudæis daret, vt transgressorem legis eum æstimaret quod se gentibus admiscebat, & ideo confestim reuertitur. vnde dicitur, *Et iterum exiens, &c.* Bed. Decapolis est regio x. urbium trans Iordanem ad orientem contra Galilæam. Quod ergo dicitur quod dominus venit ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos, non ipsos fines Decapolis intrasse significat, neque enim mare nauigasse dicitur, sed potius ad mare vsque venisse, atque ad ipsum peruenisse locum, qui medios fines Decapolis longè trans mare positos respiciebat. Sequitur, *Et adducunt ei surdum, &c.* Theoph. Quod redè post demoniaci liberationem ponitur: ex demonio enim talis passio erat. Sequitur, *Et apprehendens eum, &c.* Chryl. Seorsum à turba oblatum surdum & mutum apprehendit vt diuina miracula non faceret manifestè instruens nos vanam gloriam eiciere & tumorem: nihil enim est ex quo aliquis sic miracula operetur, sicut si humilitatem colat, & modestiam sequatur. Misit verd digitos in auriculam potens verbo sanare, vt ostenderet quod diuina virtute dicatur erat corpus diuinitati vnirum, & operatio eius. Quia enim propter transgressionem Adæ, natura humana multâ incurerat passionem, ac membrorum & sensuum læsionem, veniens Christus in seipso perfectionem demonstrauit humanæ nature, & propter hoc digitis aures aperuit & sputo loquelam dedit. vnde sequitur, *Et expu. te. ling. eius.* Theoph. Vt, scilicet ostenderet quod omnia membra sacri corporis eius diuina existunt & sancta, sicut & sputum quod vinculum linguæ dissoluit. Etenim omne sputum superfluitas est, sed in domino omnia diuina fuerunt. Sequitur, *Et suspi. in cæl. inge. &c.* Bed. Suspexit quidè in cælum: vt inde mutis loquelâ, inde auditum suis, inde cunctis infirmatibus medelam doceret esse querendam. Ingemuit autè: non quia ipsi opus esset cum gemitu aliquid petere à patre, qui cuncta petentibus donat cū patre: sed vt nobis gemedi daret exempla, cum vel pro nostri, vel pro nostrorum erroribus proximorum supernæ pietatis præsidia inuocamus. Chryl. Simul etiam ingemuit nostram causam suscipiens in seipso, & naturæ miseris humanæ, videns miseriam in quam humanum genus inciderat. Bed. Quod autem ait, *Hebhetaph,* id est, *adaperire,* ad aures proprie pertinet: aures enim ad audiendum aperiendæ, lingua verd vt loqui possit: retinaculis erat suæ rarditatis soluenda. vnde sequitur, *Et statim aperta sunt au. &c.* Vbi vtraque natura vnus & eiusdem Christi manifestè distincta est. Suspiciens quidem in cælum, quasi homo, Deum deprecatur, ingemuit: sed

sed mox vno sermone, quasi potens diuina maiestare curauit. Sequitur, *Et præ eis ne cui dice.* Hiero. Per quod non in virtutibus gloriandum esse docuit, sed in cruce & humilitatione. Chryl. Præcepit etiam miraculum occultare, ne ante tempus accenderet Iudæos ad homicidium per inuidiam perpetrandum. Hierony. Ciuitas autem in monte posita vndique circumspicua abscondi non potest, & humilitas semper præcedit gloriam. vnde sequitur: *Quanto autem eis, &c.* Theop. Docemur autem ex hoc, cum alicui beneficia elargimur, minime applausus, & laudes petere: cum verd accipimus beneficia, benefactores prædicare & laudare, quamuis nolint. August. de con. euang. Si autem sciebat eos, sicut ille qui notas habebat, & præsentis & futuras hominum voluntates tantò magis prædicaturus, quanto magis ne prædicarent eis præcipiebat, vt quid hoc præcipiebat nisi pigris volebat ostendere quod gaudiosius, quanto feruentius eum prædicare debeant, quibus iubet vt prædicent, quando illi qui prohibebantur, tacere non poterant. Glo. Ex prædicatione autem saluatorum à Christo, crescebat admiratio turbarum & confessio beneficiorum Christi. vnde sequitur, *Et eo amp. ad. di. Bene omnia fecit: hoc scilicet surdos fecit audire, & mutos loqui.* Hierony. Mystice autem Tyrus interpretatur angustia, & signat Iudæam, cui dominus dicit. Coangustatum est stratum, à qua transfert se ad gentes alias. Sidon, venatio interpretatur. Fera autem indomita, nostra natio est, & mare, quod fluctuosa volubilitas est. Inter medios autem fines Decapoleos, quod interpretatur decalogi mandata, saluator ad saluandas gentes venit. Genus autem humanum per multa membra, quasi vnus homo varia peste absumptus enumeratur in protoplasto, cæcatur dum malè videt, surdus fit cum audit, obmutescit cum loquitur. Deprecatur autem eum vt imponat illi manum, quia incarnatum fore dominum multi iusti & patriarcha cupiebant & optabant. Bed. Vel surdus & mutus est, qui nec aures audiendi verba Dei habet, nec os aperit pro loquendis, quales necesse est, vt hi qui loqui iam & audire diuina eloquia didicerunt, domino sanandos offerant. Hierony. Seorsum autem semper à turbulentis cogitationibus & actibus inordinatis sermonibusque incompotis educitur, qui sanari meretur. Digni autem qui in aures mittuntur, verba vel dona spiritus sunt, de quo dicitur, Dignus Dei est hic. Sputum autem diuina sapientia est, quæ soluit vinculum labiorum humani generis, vt dicat, Credo in Deum patrem omnipotentem, & reliqua. Suspiciens autem in cælum ingemuit, id est, gemere nos docuit, & in cælum thesauros nostri cordis erigere: quia per gemitum compunctionis intimæ friuola lætitiâ carnis purgatur. Apertæ sunt autem aures ad hymnos, ad cantica & psalmos. Soluitur lingua, vt eructet verbum bonum, quod non possunt nec verbera cohibere.

S. HIERONYMI PRESBYTERI in idem Euang. expositio.

Et iterum exiens de finibus Tyri, &c. Et hic proprie narrat Marcus decimam virtutem. Tyrus interpretatur angustia significans Iudæam: cui do-

Vnde non Hieron.

minus dicit: Coangustatum est stratum, breue est pallium, vtrunque operire non potest, vt transferat se ad gentes alias. Sidon vero venatio interpretatur, quæ fera indomitaque nostra natio est: & venit ad mare Galilææ, quod fluctuosa volubilitas est, inter medios fines Decapoleos, quod interpretatur decalogi mandata. Saluator ad saluandas gentes ab Apostolis ducitur, qui interroganti se adolecenti quid faceret, respondit: Nosti mandata? *Et addu. &c.* Genus humanum per multa membra, ac si vnus homo varia peste absumptus enumeratur, in protoplasto cæcatur, cum videt. Surdus fit, dum audit: dum odoratur, emungitur. Obmutescit, dum loquitur. Mancus fit dum manum extendit. Incuruatur, dum erigitur. Hydropticus fit, dum concupiscit. Claudus fit, dum progreditur. Lepra suffunditur, dum nudatur. Dæmone impletur, dum diuinitatem appetit. Morte moritur, dum audacter excusat quod inobedienter commisit. *Et deprecabatur eum, &c.* Incarnati fore dominum; multi iusti & patriarcha cupiebant & optabant. *Apprehendens eum.* Seorsum semper à turbulentis cogitationibus, & actibus inordinatis, sermonibusque incompotis ducitur, qui sanari meretur. Digni qui in aures eius mittuntur, verba spiritus sunt, de quo dicitur; Dignus Dei hic est. Et: Opera digitorum tuorum sunt cæli. *Et expuens, &c.* Spuma de carne domini, est diuina sapientia, quæ soluit vinculum labiorum humani generis, vt dicat; Credo in Deum patrem omnipotentem, &c. *Et suspiciens in cælum inge. &c.* Id est, nos gemere docuit, & in cælum thesaurum cordis nostri erigere, quod per gemitum compunctionis intimæ, friuola lætitiâ carnis purgatur, vt dicitur; *Rugiebam à gemitu cordis mei. Et ait illi: Effeta, quod, &c.* Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. *Et statim aperte sunt au. &c.* Apertæ sunt aures eius ad hymnos, & cantica, & psalmos: soluitur lingua, vt eructet verbum bonum quod nõ possunt minæ nec verbera cohibere, vt ait Apostolus Paulus; Ego vincus, sed non est alligatum in me verbum Dei. *Et præcepit illis, ne cui dicerent.* Non in virtutibus gloriandum esse docuit, sed in cruce & in humilitatione. *Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis prædicabant.* Ciuitas in monte posita vndique circumspicua abscondi non potest, humilitas semper præcedit gloriam.

Exod. 8. Psal. 8.

Psal. 37.

S. AMBROSII MEDIO-LANENSIS Episcopi superioris Euang. expositio.

Effeta quod est adaperire. De sacramentis quæ accepistis, sermonem adorior cuius rationem non putavi ante præmitti. In Christiano enim viro prima est fides. Ideo Romæ fideles dicuntur qui baptizati sunt, & pater noster Abraham ex fide iustificatus est, non ex operibus. Ergo accepistis baptismum, credidistis. Nefas est enim me aliud æstimare. Neque enim vocatus es ad gratiam, nisi dignum te Christus sua gratia iudicasset. Ergo quid egimus sabbato? Nempe apertionem. Quæ mysteria celebrata sunt apertionis, quando tibi aures tetigit sacerdos & nates. Quod significat in Euangelio Dominus noster Iesus Christus cum ei oblatas esset surdus & mutus, & tetigit aures

Ex tom. 4. lib. 1. de sacramentis cap. 1.

^{2. Cor. 7.} res eius, & os eius. Aures, quia surdus erat: os, quia mutus. Et ait: Effeta, quod Hebraicum verbum est, & Latine dicitur adaperire. Ideo ergo tibi sacerdos aures tetigit, ut aperirentur aures tuæ ad sermonem & ad eloquium sacerdotis. Sed dicis mihi, quare nares? Quia mutus erat, os tetigit: ut quia loqui non poterat sacramenta caelestia, vocem acciperet à Christo. Et ibi quia viri, hinc quia mulieres baptizantur, & non eadem puritas serui, quanta & Domini. Cum ille peccata concedat, huic peccata donentur, quæ potest esse comparatio? Ideo propter gratiam operis & muneris non os tetigit episcopus, sed nares. Quare nares? Ut bonum odorem accipias pietatis æternæ, ut dicas: ^{1. Cor. 2.} Christi enim bonus odor sumus Deo: quemadmodum dixit Apostolus sanctus. Et sit in te fidei deuotionisque plena fragrantia.

VICTORIS ANTI- CHENI EIUSDEM EUANG. EXPOSITIO.

ET apprehēdens eum à turba seorsum. Dominus non sicut Iesus Christus, non ita ad suam dignitatem spectare videtur, sicut ad nostram salutem: neque ad eum curare, ut magnum aliquid sonet; atque ut illud deponat, quo nos ad se pertrahere queat. Quamobrem sublimibus illius dictis factisque, per multa passim tenuia, & humilia interfertur. Quamobrem surdum, & mutum, quem obtulerant, seorsum accipit, quantumque res sinit, à turba se iungit: tum ne ad ostentationem diuina signa perficere videatur; tum maxime, quod nos hoc facto admoneat, ut animi candorem, laudatamque ab omni fastu vacuitatem studiosè semper confectemur. Maioris enim facit illos, qui animi modestiam, morumque grauitatem impigrè confectantur, quam qui virtutes & signa operantur. *Misit digitos suos in aurículas eius.* Infert digitos in aures eius, cum solo verbo miraculum patrare valuerit: quod corpus, modo qui verbis exprimi nequit, ipsi vnitum, animaque intelligenti, & rationali informatum, diuinæ virtutis vim & energiam obtinere commouet. *Et expuens, tetigit linguam eius.* Eiusmodi quiddam, ut Ioannes exponit, in homine à natiuitate cæco obseruatum est quoque. Etenim cum per Adami præuagationem, multa incommoda, nuntæque pestes, & membrorum ægrotudines humanæ naturæ acciderint: (Quæ quidem corporis incommoda & vitia, præter alia, ostendunt in quantam miseriam, & infirmitatem eadem illa mortalium natura per peccatum prolapsa sit.) Christus Dominus in mundum hinc ingressus, naturam illam læsam & quassatam admirabili modo sibi adiunxit; perque adiunctam, ac quasi de integro in se ipso reformatam, partium sibi cõsubstantialium ægrotudines, & morbos curauit, & in integram restituit. Ob hoc ergo digitus in illas insertus, muti & surdi aures aperuit, sandique facultatem per saluam linguam impertiuit. *Et suspiciens in cælum, ingemuit.* Cælum respicit, partim quidem ea, quæ faciebat, ad cælestem Patrem, tanquam ad primarium auctorem referens; partim verò humanæ naturæ causam dolore & commiseratione prosequens. Expenebat enim, in quantam calamitatem & miseriam omnis bonæ honestæque actionis hostis diabolus, primorumque parentum incuria & la-

psus, illam deiecessit. *Et ait illi, Effeta, quod est adaperire.* Hæc dixit, vnaque cum verbo miraculum in opus abiit: Statim namque aperta sunt aures eius, & locutus est rectè. Quomodo enim nõ rectè loqueretur, rectèque audiret, cum natura opes id expleret, quod naturæ deerat? *Et præcepit, ne cui diceret.* Hinc denuo modestiam & humilitatem nos docet: Siquidem ipsi, qui sanitatis beneficium cõsecuti fuerant, ut rem tacitam apud se contineant, grauitè iniungit. Fecit hoc quoque ea de causa, ne ludæorum animos in eadem accensos, ante tempus contra se inflammaret, & concitaret; etiam si certò sciret, eos opus vsque adeò admirabile & inusitatum minimè tacituros; sed passim inuulgaturos.

S. AVGVST. EPISCOPI Hippon. in superius Euang. Homilia.

MODO aures corporis surdæ non aperiuntur. Sed quàm multi habent clausas cordis aures quæ tamen verbo Dei penetrante patefcunt, ut credant qui non credebant & bene viuant qui male vivebant, & obediant qui non obediabant. Et dicimus ille credit ac miramur quem audimus de his quos aliquando datos noueramus. Cur ergo nunc miraris credentem, innocentem, Deo feruientem, nisi quia conspicias videntem quem noueras cæcum: conspicias viuentem quem noueras mortuū, conspicias audientem quem noueras surdum? Nam videte: taliter mortuos de quibus dicebat dominus quidam, ideo tardant ne dominum sequeretur, quia patrem sepelire volebat. Sine, inquit, mortuos sepelire mortuos suos. Certe mortui sepulchros non sint corpore mortui, quia si hoc essent, mortua corpora sepelire non possent. Tamen dominus mortuos eos vocat, ubi nisi intus & in anima. Sicut enim in domo etiam plerumque visibiliter integra & salua dominus eiusdem domus mortuus iacet, sic in corpore integro multi habent animam mortuam. Et hos sic excitat Apostolus, Surge qui dormis & exurge à mortuis & illuminabit te Christus. Ipse illuminat excæcatum qui excitat mortuum, Voce enim eius clamatur per Apostolum ad mortuum, Surge qui dormis, Cæcus luce illuminabitur quem resurrexerit. Surdos autè quàm multos ante oculos suos dominus intuebatur quum diceret, Qui habet aures audiendi audiat, Quis enim ante illum sine corporis auribus stabat? Quas ergo alias aures nisi interioris hominis requirebat? Hoc dico fratres ne forte simus strepentes vocibus & muti moribus. A malis corde semper desungimini, ad tempus caute corpore copulamini. Nec tamen negligentes stis in corrigendis vestris ad curam, scilicet vestram quodam modo pertinentibus monendo, docendo, hortando, terrendo. Quibuscunque modis potestis agite, ne quæ inuenitis in scripturis & exemplis sanctorum, siue qui ante, siue qui post aduentum domini fuerant in hac vita quod mali bonos in vnitatem nõ maculant; efficiamini pigri ad corrigendos malos. Duobus modis non te maculat malus, si non consentias, Et si redarguas: hoc est non communicare, non consentire. Communicatur quippe quando facto eius consortium voluntatis, vel approbationis adiungitur. Hoc ergo nos admonens Apostolus ait, Nolite communicare operibus infirmos tenebrarum. Et quia parum erat non consentire, si sequeretur negligentia disciplina, magis autem, inquit, & redarguite, Videte quemadmodum vtrunque complexus est, Nolite communicare, magis autem & redarguite. Quid est nolite communicare? Nolite consentire, nolite laudare, nolite approbare. Quid est magis autem & redarguite? Reprehēdite, corripite, coërcete. Deinde in ipsa coërcitione vel correptione aliorum peccatorum cauendum est, ne se extollat qui alterum corripit, & apostolica illa sententia cogitanda est, Quapropter qui putat se stare, videat ne cadat: fortis terribiliter perfonet increpatio, intus lenitatis teneatur dilectio.

^{Ephe. 5.} luntatis, vel approbationis adiungitur. Hoc ergo nos admonens Apostolus ait, Nolite communicare operibus infirmos tenebrarum. Et quia parum erat non consentire, si sequeretur negligentia disciplina, magis autem, inquit, & redarguite, Videte quemadmodum vtrunque complexus est, Nolite communicare, magis autem & redarguite. Quid est nolite communicare? Nolite consentire, nolite laudare, nolite approbare. Quid est magis autem & redarguite? Reprehēdite, corripite, coërcete. Deinde in ipsa coërcitione vel correptione aliorum peccatorum cauendum est, ne se extollat qui alterum corripit, & apostolica illa sententia cogitanda est, Quapropter qui putat se stare, videat ne cadat: fortis terribiliter perfonet increpatio, intus lenitatis teneatur dilectio.

BEDAE VENERABILIS presbyteri in idem Euang. Homilia 1.

EXIENS DE FINIBUS TYRI, &c. Decapolis est (ut ipso nomine probatur) regio decem vrbium trans Iordanem ad orientem circa Hippum & Pellam & Gadaram contra Galilæam. Quod ergo dicitur quod dominus venit ad mare Galilææ inter medios fines decapoleos, non ipsos sine decapolis eum intrasse significat. Neque enim mare trans nauigasse dicitur, sed potius ad mare vsque venisse, atque ad ipsum peruenisse locum qui medios fines decapolis longe trans mare positos respiciebat. *Et adducunt ei surdum & mutum, &c.* Surdus & mutus est qui nec aures audiendis Dei verbis, nec os aperit proloquēdis: quales necesse est ut hi qui loqui iam & audire diuina eloquia longo vsu didicerunt, domino sanandis offerant: quatenus eos quos humana fragilitas nequit, ipse gratiæ suæ dextera saluet. *Et apprehendens eum de turba seorsum misit digitos suos in aurículas.* Prima salutis ianua est infirmum apprehendere domino de turba seorsum educi. Apprehendens namque infirmum de turba seorsum educit, cum mentem peccatis languidam visitatione suæ pietatis illustrans, à consuetis humanæ conuersationis moribus auocat, atque ad sequenda præceptorū suorum itinera prouocat. Misit digitos suos in aurículas, cum per dona sancti spiritus aures cordis ad intelligenda ac suscipienda verba salutis aperit. Namque digitum Dei appellari spiritum sanctum testatur ipse dominus cum dicit Iudæis. Si ego in digito Dei eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Quod exponens alius euangelista dicit. Si ego in spiritu Dei eiicio dæmonia. Quo nimirum digito & magi in Ægypto superari sunt à Moysè dicentes. Digito Dei est hic, & lex in tabulis scripta est lapideis, quia per donum sancti spiritus & ab insidiis defendimur hominum siue spirituum malignorum, & in agnitione diuinæ voluntatis erudimur. Digito ergo Dei in aurículas missi eius qui sanandus erat, dona sunt sancti spiritus quibus corda quæ à via veritatis aberrauerant, ad scientiam salutis audiendam, discendamque reuelat. Et quia cognitæ veritatis lucem sequi confessio debet, apte subiungitur. *Et expuens tetigit linguam eius.* Expuens quippe dominus linguam tetigit ægroti, cum ad confessionem fidei oratione catechizatorum instruit. Sputum namque do-

mini saporem designat sapientiæ, quæ teste viro sapiente loquitur. Ego ex ore altissimi prodium primogenita. Vnde & alibi sputo eius terræ commixto, cæcus natus illuminatur. Sputum etenim quod ex capite domini descendit, diuinam eius naturam quæ ex Deo est, portio terræ cui idem sputum immiscuit, humanam quæ ex hominibus assumpta est, designat. Et per medicamentum ex sputo suo ac terra compositum, oculos cæci nati aperuit, quia genus humanum per confessionem virtutis suæ naturæ ab ingenitis errorum suorum tenebris eruit. Expuens ergo dominus linguam muti ut loqui valeat tangit, cum ora diu bruta ad verba sapientiæ profertenda contactu suæ pietatis informat. Bene autem subditur. *Et suspiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Effeta, quod est adaperire.* Suspexit namque in cælum, ut inde mutis loquelam, inde surdis auditum, inde cunctis infirmitatibus medelam doceret esse querendam. Ingemuit autem nõ quia ipsi opus esset cum gemitu aliquid petere à patre, qui cuncta petentibus donat cum patre, sed ut nobis gemendi daret exemplum cū vel pro nostris vel pro nostrorum erratibus proximorum supernæ pietatis præfidia inuocamus. Quod autem ait, Effeta, id est adaperire, ad aures proprie pertinet. Aures etenim ad audiendum aperiendæ, lingua vero ut loqui posset à retinaculis erat suæ tarditatis soluenda. Vnde & subditur. *Et statim aperta sunt aures, &c.* Vbi vtraque vnus eiusdemque mediatoris Dei & hominum natura manifeste distincta est. Suscipiens enim in cælum quasi homo Deum precaturus ingemuit, sed mox vno sermone quasi diuina potens maiestate curauit. Bene autem dicitur de eo cuius dominus aperuit aures, ac linguæ vinculum soluit, quia loquebatur rectè. Ille etenim solus rectè loquitur, siue Deum confitendo, seu aliis predicando, cuius auditum ut cælestibus possit auscultare & obsecundare mandatis, diuina gratia referat, cuius linguam dominus tactu sapientiæ, quæ ipse est, ad loquendum instituit. Talis autem merito potest dicere cum Psalmista. Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Et cū Esaia. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aures, ut audiam quasi magistrum. *Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat tanto magis plus prædicabant, & eo amplius admirabantur dicentes: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.* Si sciebat eos, sicut ille qui notas habebat & præfentes & futuras hominum voluntates, tanto magis prædicaturos quanto magis ne prædicarent eis præcipiebat, ut quid hoc præcipiebat, nisi quia pigri volebat ostendere, quato studiosius, quantoque feruentius eum prædicare debeant, quibus inbet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere non poterant?

EIUSDEM IN IDEM Homil. 2.

SVRDUS ille & mutus, quem mirabiliter curatum à domino modo cum euangelium legeretur audiuius, genus designat humanum, in his qui ab errore diabolicæ deceptionis diuina merentur gratia liberari. Obscuruit namque ho-

raliter surdus est, qui verbum Dei non audit ad utilitatem sui. Mutus est, qui laudem sui creatoris non habet in ore. Istos tales necesse est, ut hi, qui longo usu & audire verbum Dei didicerint, & loqui domino, sanandos offerant, quatenus quos humana fragilitas sanare nequit, diuina gratia sanet, & illuminet. *Et apprehendens eum de turba seorsum.* Seorsum eduxit dominus surdum, & mutum de turba, quia gentilem populum à turba dæmonum, & à cultura idolorum separauit, & ad credulitatem suam perduxit, ad fidem per gratiam baptismi, & per confirmationem spiritus sancti. *Misit digitos suos in aurículas eius.* In nullis aliis membris nostris ita apparet partitio velut in digitis, & ideo non inconuenienter designantur per digitos dona spiritus sancti, quæ enumerans Paulus dicit: Alij datur per spiritum sanctum sermo sapientie, &c. vsquequo subiungit. Hæc operatur omnia vnus, atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Quod per digitum designetur spiritus sanctus, manifestat dominus in alio euangelio, quum dicit. Si ego in digito Dei eicio dæmonia, profectò peruenit ad vos regnum Dei. Iste est digitus, quo superati Magi à Moïse in Ægypto dixerunt ad Pharaonem: digitus Dei est hic, id est, spiritus sanctus operatur in homine isto. Et hoc digito scriptæ sunt tabulæ lapideæ in monte Synai. Si ergo dominus per spiritum sanctum eiciebat dæmones, & magi opere spiritus sancti superati sunt, & lex in tabulis à spiritu sancto dictata est, datur nobis intelligi, quia neque tentationes dæmonum superare valeamus sine adiutorio spiritus sancti, neque veritas prauorum hominum vitare, neque cognitione diuinæ legis possumus scire, nisi gratia spiritus sancti nobis affuerit. Misit ergo dominus digitos in aurículas surdi, quia dona spiritus sancti infudit cordibus gentiliū, ut haberent veram fidem in corde, & veram confessione in ore, & per hoc saluarentur, iuxta quod Apostolus dicit: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. *Et expuens tetigit linguam eius.* Nunquid non poterat sine sputo ei loquelam reddere? Poterat vtique, sed ideo expuit, & tetigit linguam eius, ut facta sua mysteriū haberet. Sputum ex ore profluit, & ideo per sputum hic possumus intelligere doctrinam Euangelicam, quæ ex ore Dei prodit. Et sputo suo namque dominus mutò loquelam restituit: quia per doctrinam Euangelicam populum gentilem ad lumen fidei perduxit. Tale quid legimus secundum Ioannem, vbi dominus sanaturus cæcum à natiuitate, expuit in terram, & fecit lutum de sputo, & de puluere terræ liniuit oculos cæci, dixitque illi: Vade ad natatorium Syloë, & laua. Et abiit, & lauit, & vidit. Postquam dominus liniuit oculos cæci de luto, misit eum ad Syloë, quod interpretatur missus: quia homo cum percipit fidem qualiter credere debeat, baptizatur à spiritu sancto. Quod postmodum erat dominus facturus in genere humano, hoc tunc præfigurare voluit in illo loco. Superius intellexit per spiritum Domini doctrinam Euangelicam, quæ ex ore eius procedit, modo per spiritum intellige sapientiam Dei patris, quæ est filius Dei qui dicit Salomon. Ego sapientia ex ore altissimi prodij ante omnem creaturam primogenita. Sputum ergo domini mixtum est puluere terræ, quia diuinitas verbi Dei, quod à patre processit, assumpsit carnem humanam,

iuxta quod Ioannes Euangelista dicit: Verbum caro factum est. Et de luto factum ex sputo, & puluere illuminatus est cæcus, quia per fidem dominicæ incarnationis, qui Deus est, & homo illuminatur ad fidem, & saluatur. *Et suspiciens in cælum.* Specio verbum fuit apud antiquos, sed modò simplex non habetur in usu. Componuntur tamè ex eo aspicio, & suspicio. *Et suspiciens in cælum.* Sanaturus dominus surdum, & mutum suspexit in cælum, ut daret nobis exemplum, quotienscunque pro infirmitatibus corporum, vel animarum, hoc est, pro peccatis minuendis exorare dominum volumus, intuitum mentis nostræ illuc, id est, in cælum dirigamus, vbi ille habitat, qui dicit: Cælum mihi sedes est. Ab illo petamus medelam corporum, & animarum, qui est fons omnium bonorum, iuxta quod Iacobus dicit: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. *Ingemuit.* Quare ingemuit dominus, in cuius potestate omnia sunt, quæ vult facere? Ut demonstraret, quia quotiens aut pro infirmitate corporea, siue nostra, siue proximorum, aut pro erratibus nostris Dei misericordiam supplicamus, cum gemitu hoc debemus facere. Vel etiam si possumus eum lachrymis, ut facilius Dei misericordiam in nos pronocemus. *Et ait illi: Effeta, quod est adaperire.* Effeta Hebræus sermo est. Quid sit Effeta, manifestat Euangelist. quum subiungit, *adaperire.* Aperiendæ erant aures surdi ad audiendum, & lingua à retinaculis suæ tarditatis soluenda, ut loqui posset, ideo dixit dñs: Effeta, id est, adaperire. Ex hoc loco inoleuit mos in sancta ecclesia, ut presbyteri dicat Carechuminis, quando tangunt aures illorum de sputo, Effeta. *Et statim aperit aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius.* Nulla mora inter verbum domini, & opus eius, quia in verbo illius, ibi constat operatio eius, iuxta quod dicit de eo: Ipse dixit, & facta sunt. Vbi dixit, adaperire statim, *aperit aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè, sine impedimento balbutiendi: Ille rectè loquitur siue Deum laudando, in missarum celebrationibus, in Psalmis, & in responsoriis siue aliis prædicando gloriam Dei cuius aures cordis per gratiam sancti spiritus, dominus aperit ad intelligenda eloquia sua. Et cuius linguam dominus soluit, ut se laudare possit, meritò talis potest dicere cum propheta Esa. Dominus aperuit mihi aurem, ut audiam eum quasi magistrum. Et cum Psal. Domine, labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Aperiens dixit, pro aperi, Futurum indicatiui pro imperatiuo ponens. *Et praecepit illis, ne cui dicerent.* Alibi dicit dominus. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Si ergo opera bona coram hominibus iuber fieri ad edificationem, quare opus suum vult taceri, quod surdo, & mutò restituit sanitatem, nisi ut demonstraret beneficia nostra non vulganda esse, sed premdenda? Vt vbiunque aliquid boni agimus, non solum à pecunia mercede abstinemus, verum etiam à gratia laudis humanæ, ne dicatur nobis in die iudicij: Receptistis mercedem vestram. Debent namque bona opera nostra & lucere in conspectu hominum, ut edificentur alij exemplo nostro, ita tamen occultari, ut ea intentione faciamus, quæ soli Deo placere valeamus non hominibus. Ita fit opus nostrum in publico, ut recta intentio*

tio maneat in occulto. *Quòd autem eis præcipiebat, ut tacerent, tantò magis prædicabant, &c.* Nunquid factum est, quod dominus noluit? Non. Quia ipse qui exterius præcipiebat, ut tacerent, ipse interius instigabat, ut prædicaret. In hoc dedit exemplum pignus prædicatoribus, quibus officium prædicandi in sancta ecclesia commissum, ut non cessent prædicare. Quibus dicitur per proph. Esa. Clama, ne cesses. Et do. in euang. Ite in mundum vni. &c. Et alibi: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicare super terra. Ac si diceret dominus talibus: Si illis, quibus ego præcepit, ut tacerent, non potuerit tacere, sed potius huic illucque prædicauerunt gloriæ meam, tantò magis vos, o prædicatores ecclesiæ, debetis prædicare populis verbum Dei, & vitam æternam, de qua poenitentiam agentes exhilarentur? *Et cò amplius admirabantur, dicens: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.* Superius in hoc euang. de vno solummodo surdo, & mutò sit mentio: hic autem pluralem numerum posuit euang. dicens: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Et ideo datur nobis intelligi, quia non solummodo vnus surdus, & mutus, sed plures à domino sanati sunt. Hoc impletum est in populo gentili. Gentilis populus ante incarnationem filij Dei surdus erat, & mutus. Surdus, quia non audiebat Dei verbum. Mutus, quia laudem creatoris non habebat in ore, sed ea minima poetarum, paganorum, & laudes Iouis, Mercurij, & Apollinis. Sed postquã venit ad dominum per predicationem apostolorum, percepit rectam fidem in corde, & rectam confessionem in ore. Moraliter omnis homo, qui seculariter viuunt, qui verba turpia, & risui apta sectantur, & qui carminibus meretricum, aures libenter accommodat, surdus, & mutus est, sed, si per domini gratiam corporatus ad audienda libenter Dei verba se conuertit, & dominum laudare in Psal. in hymnis, & ceteris canticis spiritualibus cæperit, completur in illo, quod hic dicit: Bene omnia fecit Iesus, quia in talibus operatur Iesus. *Surdos fecit audire, & mutos loqui.* Qui antea de secularibus loquebantur, videlicet de suis canibus, vel de suis accipitribus, fecit eos se laudare, & benedicere.

INCERTI AVTHORIS

*sub nomine Eusebij Episcopi Emissemi
superioris Euangelij expositio.*

Describit euangelista per quam viam in Galileam dominus redierit. Sicut autem pentapolis in quinque, ita decapolis à decem ciuitatibus nominatur: *Et adducunt ei surdum & mutum, & deprecabantur eum ut imponat illi manum.* Qui sunt isti qui surdum & mutum domino adducunt? Isti enim sunt apostoli & doctores, isti sunt episcopi & sacerdotes, isti sunt, quicumque alios sanare desiderant, & ad fidem peruenire persuadent. Surdus est enim omnis homo, qui audiendi aures non habet, & qui euangelij verba audire contemnit. Surdi etiam illi, quibus dominus dicebat, Qui est ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. De talibus & Psalmista ait, Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdus, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, &

veneficia quæ incantantur à sapiente. Mutus vero est, qui Deum non laudat, qui Christum non confitetur, qui iustitiam non defendit, & qui iniustitiam non damnat. Tales illi sunt, de quibus dicitur, Canes muti, non valentes larrare. Hos igitur debemus ducere ad Iesum, & pro eis rogare, ut eis manum imponat. Sanatur enim, quem tangit Iesus, sanatur, quem tangit Saluator, quia ipsa est salus, & vita. Non aliunde quærit herbas, ipse est medicus, & medicina, tangit, & sanat: respicit & medetur. Vnde & subditur. *Et apprehendens à turba seorsum, misit digitos suos in aurículas eius, & expuens tetigit linguam eius, & suspiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Epphata, quod est adaperire.* Cognoscimus hic ecclesiæ sacramenta, hæc nouiter ad fidem venientibus sacerdotes facere videmus. Dicitur Epphata, quod est adaperire, non ut exterioris hominis sensus, qui clausi non sunt, sed potius ut interioris hominis aures aperiant, & linguam soluant, quatenus & verba vitæ diligenter intelligant, & intellecta aliis fideliter nuncient. Nisi enim aliud hoc significaret, hunc tantum laborem in hoc nomine sanando dominus non suscepisset. Poterat enim eum solo verbo sanare, sicut multos alios sanare consueuerat. Hoc tamen non fecit: Sed quid fecit? De turba eum traxit, digitos ei in aurículas misit, expuit, & linguam tetigit, in cælum suspiciens ingemuit, & ait illi Epphata, quod est adaperire. hæc enim turba, de qua hic homo à domino trahitur, victorum est multitudo, & malignorum spirituum turbulentus exercitus. Qui enim de hac turba non trahitur, à domino non sanatur. Meritò igitur dominus de turba eum traxit, quem sanare volebat. *Et misit digitos suos in aurículas eius,* quia in illius auditum sancti spiritus gratiam infudit, ut haberet spiritum sapientiæ & intellectus, sine quibus aures cordis non aperiantur. De hoc enim digito ipse quoque alibi ait, Si ego in digito Dei eicio dæmonia, quod Matthæus exponens, ait, Si ego in spiritu Dei eicio dæmones, profectò peruenit in vos regnum Dei. Expuit autem, & tangit linguam eius, ut per hoc eum doceat superflua cuncta abiicere, si linguam vult habere solutam, & ad loquendum idoneam. Sæpe enim sputum ad loquendum linguæ facit impedimentum. Est enim sputum superfluitas quædam, & stomachi, capitisque purgatio. Qui igitur vult bene loqui, qui vult ut Deo, & hominibus verba sua placeant, omni superfluo humore omnique impedimento & stomachum releuet, & mentem, quam per caput intelligimus. Possumus autem & per sputum Christi quod ex capite quidem descendit, eius diuinitatis dulcedinem intelligere. Christi namque caput (ait Apostolus) Deus est. Hæc autem dulcedo, hæc salua nostri redemptoris, linguas infantum fecit disertas, quas olim vetiti pomi amaritudo ligauerat. De hac autem dulcedine ait Psalmista, Gustate, & videte, quoniam suavis est dominus: beatus vir, qui sperat in eo. Itémq; dulcis, & rectus dominus. Et Petrus Apostolus, Deponetes (inquit) omnem malitiam & omnem dolū, & simulationes, & inuidias, & detractiones, sicut modò geniti infantes rationabiles lac sine dolo cõcupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamè gustatis quàm dulcis est dominus. Hæc igitur dulcedo, hæc salua Christi pellit antiquum venenum, omnemque amaritudinem de lingua fidelium. Hæc autem salua illorum lin-

guas non tetigit, qui Christum non consententur, & qui de fide interrogat, se credere non respondent. Si videas hominem mendacem, litigiosum, maledicum, malè loquentem, malè suadentem, & vaniloquius vacantem, dic illius linguam non esse baptizatam, neque Christi saluam eam tetigisse. Si verò videas aliquem veracem, sapientem, bene loquentem, bene prædicantem, & Dei laudibus & orationibus vacantem, huius linguam Christi saluam non dubites esse infusam. Sequitur, *Et suspiciens in cælum ingemuit.* In cælum nanque dominus suspexit, quia secundum humanitatem pro nobis ad patrem interpellat. Sed quare ingemuit, nisi quia hominem, quæ ad imaginem suam creauerat, nunc surdum, & mutum, & per omnia infelicem esse videbat, quem etiam per multas tribulationes, & angustias ad pristinam dignitatem redire oportebat? Post hæc autem omnia ait illi, *Epphata, quod est adaperire,* quia non prius sensus nostri Deo aperiuntur, non prius eius doctrinæ plurius fecundantur, quam à Christo de turba trahamur, eiusque manu tangamur, & ipsius saluæ dulcedine omni amaritudine mundemur, atque sanemur. Vnde & hic dicitur, *Et statim aperta sunt aures eius, & solutum est vinculum lingue eius, & loquebatur rectè.* Non enim nisi rectè loqui poterat, quem Dei virtus, & sapientia sic tangendo, & medendo sanauerat. *Et præcepit illis ne cui dicerent, &c.* Quid est hoc? quare eis dominus hoc præcipiebat, vnde eos inobedientes fore sciebat? Nobis, fratres, nobis sunt ista, ad nos respiciunt, & ad nostram iactantiam inclinât: qui si aliquid dignum laude aliquando fecerimus, hoc non ad vulgi fauorem extollere & prædicare, imò humiliter abscondere & celare debemus. Et hoc in contrarium vertitur: quia plus laudantur illi, qui facta sua abscondere volunt, quam illi, qui ea pro vana gloria manifestare contendunt. Vnde beatus Iob dixit, quod laus hypocritæ ad instar puncti. De sanctis verò dicitur, Rex verò lætabitur in domino, & laudabuntur omnes, qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

THEOPHYL. EPISCOPI

*Bulgar. superioris Euangelij
expositio.*

ET rursus egressus de finibus Tyri, ac Sidonis, &c. Non moratur diu in Gentilium locis, sed statim transit, ne daret occasionem Iudæis dicendi quod præuaricaretur legem, Gentilibus se miscens. Secedens igitur à finibus Tyri, & Sidonis, vadit in Galilæam. Porro surdum, & impeditæ lingue illum sanat. Erat autem morbus ille à dæmone. Iam quod de turba seorsum apprehendit illum, ideo factum: quod non erat arrogantia sectator, qui se humiliarat vsque ad nostram inopiam: & ut plurimum noluit coram multis miracula facere, nisi forte propter videntium vtilitatem, Quum

vero expuisset, tetigit linguam illius, vt ostenderet omnes partes carnis suæ sanctas ac diuinas esse, adeo vt & spiritum solueret lingue vinculum: tamen si superfluitas sit omne spiritum, sed in domino admirabilia erant, ac diuina omnia. Vt autem suspexit in cælum, ingemuit, fortassis & oras patrem, quo misericordia dignaretur hominem: & nos docens, quando facturi sumus miraculum, inde petendam miraculorum virtutem: fortassis etiam misericordia erga humanam naturam tactus, quo pacto sic tradita esset diabolo, qui illi sic illuderet, & à quo tanta pateretur. Vnde & qui sanatur, à sanatis prædicatur; tamen illis ipse interdicere, ac prohibere, ne quid dicerent. Docemur & item hoc loco, quod quado benefacturi sumus ne plausus, vel celebritates ex beneficijs quaramus.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

Quoniam rursus existet de finibus Tyri, &c. Non immeratur in finibus gentilium, ne à Iudæis accusaretur, quod gentibus commisceretur. *Et adferunt ei surdum, ac impeditæ lingue, &c.* Apprehendit eum à turba seorsum, hoc est assumpsit, separauit ne miracula videretur spectaculo exponere, & maxime cognoscens multitudini quosdam immixtos esse, qui reprehenderent. Præterea quadoque miracula coram multis operabatur, propter spectantium vtilitatem; interdum vero separatim, vt laudem fugeret, tanquam generatiuam superbiæ. Misit autem digitos suos in aures eius: vnū quidem dextræ manns in dextram aurem, vnumque sinistræ in sinistram, propter angustiam, ac profunditatem auditus, vt hinc acuat. Poterat quoque & alio modo huc curare; sed ita curauit, vt sciremus omnem partem sancti corporis ipsius diuina plenam esse virtute. Ecce enim spiritum etiam immaculati oris sui, quo linguam tetigit impeditam, diuinam quoque participabat virtutem, ac omnino excrementa diuini corporis omnia sancta erant, vtpote talis corporis: solum autem operabantur, dum veller. Præterea alibi, sputo etiam vsus est ad cæci curationem. Ad hæc, quando cæcum à natiuitate curauit. Hoc autem agebat, vt fidem faceret vnice sibi diuinitatis: quo enim pacto hæc operaretur, nisi Deus esset? *Et suspiciens in cælum ingemuit, & ait ei, Epphata &c.* Suspexit in cælum, & docēs eos, qui alios erant sanaturi, ad Deum aspicere; & virtutem ab eo petere. Ingemuit autem, motus hominis afflictionibus, ac humanæ misertus naturæ, quæ tum à dæmonibus, tum ab infirmitatibus adeo impeditur propter præcepti transgressionem.

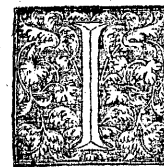
† *ΑΠΕΤΑΧ ΑΠΕΡΤΟΣ ΕΣΤΟ, ΙΜΠΕΡΑΤΙΟΥΣ ΠΑΘΙΜΟΣ* est prime Chaldæorum coniugationis.

Et præcepit eis, vt nemini dicerent, &c. Causam, ob quam tacere præcipiebat, varijs in locis diximus.

DOMI

DOMINICA XII. POST PENTECOSTEN.

L V C. IO.

In illo tempore: dixit Iesus discipulis suis, Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens, dixit: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua: & proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi: Rectè respondiisti: Hoc fac & viues. Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Suspiciens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt eum, & plagis impositis, abierunt, semiuiuo relicto. Accidit autem, vt sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso illo præteriiuit. Similiter & leuita cum esset secus locum, & videret eum, pertransiit. Samaritanus autem quidam iter faciens venit secus eum, & videns eum misericordia motus est: Et appropiās alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum, & imponens illum in iumentum suum duxit in stabulum, & curam eius egit: Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habe: & quodcunque supererogaueris, ego cum reddero reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus: Vade & tu fac similiter.

GLOSSA ORDINARIA
in superioris Euang.

Quod multi prophete. Prophete & iusti à longe domini gloriam viderunt per speculum in ænigmate, sed apostoli præsentem dominum habentes, & ab ipso quæ volebant interrogantes, non per angelos vel varias visionum species docebantur. *Legisperitus surrexit.* Legisperitus qui sine fide in lege iacebat, surgit vt iter: Stat dum magistrum vocat, sed & statim tentat, Deum tacendo quod erat. *Tentans illum.* Legisperitus occasionem tentandi accipit ex verbis domini: vbi

ait: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis: sed ipse in sua tentatione monstrat quam vera sit confessio domini, qua patrem laudans dicit: Abscondisti hæc à sapientibus & potentibus, & reuelasti ea paruulis. *Ille respondens dixit.* Dixit quod legerat, sed non impleuit quod scriptum erat: quia in præsentia habebat dominum quem diligere debebat: sed hunc magistrum non Deum vocat. *Rectè respondiisti.* Perfectum iter vitæ cælestis ostendit, dum legisperito de dilectione Dei & proximi scripta proponenti respondit: Rectè respondiisti: hoc fac & viues, & finita parabola adiecit. *Vade & tu fac similiter.* In quo ostendit, quod per solam dilectionem venit ad vitam æternam: sed ille proximum non habebat qui nunquam

Bibl. Hom. tom. 3.

Q 2 forsi

forſitam miſericordiam fecerat, & ideo ignora-
 bat. *Hoc ſc.* Ex primo legis capitulo docetur legis
 ignarum, probans quod lex in principio ſtatim
 patrem & filium prædicauerit, & incarnationem
 filij annunciauert dicens: *Diligens dominum Deum
 tuum, & diligens proximum tuum ſicut teipſum.* Vnde & ad-
 dit: *Hoc ſc.* Sed ille qui cum nesciret proximum,
 quia non credebat in Christum reſpondit. *Quis
 eſt meus proxi.* Ita qui Christum nescit, & legem
 nescit. Quomodo enim poteſt ſcire legem, cum
 veritatem ignoret, cum lex annunciet veritatem?
Ille autem volens. Legiſperitus vt ſapienter reſpon-
 diſſe dicatur, primum ſe legis fatetur ignorare
 mandatum: quia humiliari recuſans, & ſcipſum
 iuſtificare volens, arcana non poteſt videre quæ
 reuelantur paruulis Christi, cui Christus ita re-
 ſpoſum temperat, vt & omnis qui miſericordiam
 facit, proximus intelligatur, & ſpecialiter ipſe Dei
 filius qui nobis per humanitatem proximus fa-
 ctus eſt designetur. *Quis eſt meus.* Nemo proximior
 homini quam Deus, qui intrinſecus & extrinſe-
 cus nouit, & omnia curare poteſt: ſed omnis in-
 credulus vel tentator nec Deum non largi-
 proximum habet. *Homo quidam, &c.* Homo iſte
 Adā intelligitur in genere humano: Quia à bea-
 titudine cæleſtis Hieruſalē, præuaricationis pro-
 lapſione ad miſerias, & defectum huius vitæ mu-
 tabilis & erroneæ deſcendit, cum intumeſcere
 cœpit. Et per hoc etiam incidit in latrones, id eſt, in
 poteſtatem angelorum noctis, qui ſe tranſfigu-
 rant in angelos lucis: ſed perſeuerare nõ poſſunt.
 In quos non incideret, niſi eius mandati cæleſtis
 denique ſe feciſſet obnoxium. Qui etiā indumenta
 gratiæ ſpiritualis, immortalitatis ſcilicet & inno-
 centiæ auferunt, & ſic vulnera inferunt, id eſt, pec-
 cata, quibus humanæ naturæ integritas violatur,
 & mors quaſi foſſis viſceribus inducitur. Qui ſer-
 uat in temerata, quæ ſumpſit indumenta, non po-
 teſt ſentire latronum plagas. *Abierunt,* nõ ceſſan-
 do ab inſidiis, ſe occultando inſidias. *Seminio re-
 liſſo,* quia immortalitatē exuere ſed rationis ſen-
 ſum abolere non poſſunt: qui in hoc ſapere, &
 Deum poſſit cognoſcere. Sacerdos & leuita qui
 tranſeunt, ſacerdotium & miniſterium veteris ſi-
 gurant teſtamenti, vbi vulnera languentis mundi
 monſtrantur, ſed non curantur. Samaritanus, qui
 cuſtos interpretatur, dominus eſt, qui propter
 nos: homo factus, vitæ præſentis iter arripuit, &
 venit ſecus vulneratum. In ſimilitudinē homi-
 num factus, & h. in. v. h. compaſſionis noſtræ ſu-
 ſceptione ſinitimus, & miſericordiæ collatione
 vicinus. Alligauit vul. eius peccata redarguendo
 cohibuit. Infundit oleum, dum pœnitentibus tri-
 buit ſpem dicens: Pœnitentiam agite, quia ap-
 propinquabit regnum cælorum. Infundit vinum
 dum peccantibus terrorem pœnæ incutit domi-
 nus dicens: Omnis arbor quæ non facit fructum
 bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Iumen-
 tum, caro ipſius eſt: in qua ad nos venit, in qua
 ſaucium imponit, quia peccata noſtra portauit in
 corpore ſuo. Imponitur verd qui ipſam incarna-
 tionem credit. Stabulum eſt præſens eccleſia, vbi
 reſciantur viatores in æternam patriam redeun-
 tes. Impoſitus ſumero, in ſtabulum ducitur, quia
 nemo niſi baptizatus, niſi corpori Christi aduna-
 tus eccleſiam intrauit. Et curam egi: ne eger præ-
 cepta quæ acceperat dimitteret. Sed non vacat
 Samaritano diu in terris degere, redeundum erat

Philip. 2.

Matth. 3.

Ibidem

1. Pet. 2.

vnde deſcenderat. Itaque altero die, id eſt, poſt
 reſurrectionem ſuam quando amplior æternæ lu-
 cis ſplendor, quam ante paſſionē eſſuſſit in mun-
 do, proutit duos denarios, duo teſtamēta, in qui-
 bus æterni regis nomen & imago continetur, ſta-
 bulario, id eſt, apoſtoliſ dedit, quia tunc illis ſen-
 ſum aperuit, vt intelligerent ſcripturas ad regen-
 dum populum. Quodcunque ſupererogaueris.
 Supererogato Apoſtoli� cum dicit: De virginibus
 præceptum domini non habeo, conſilium autem
 Supererogato, cum non vitur poteſtate acci-
 piendi neceſſaria. Rediens in iudicio reddet di-
 cens. Quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa
 te conſtituam, intra in gaudium domini tui. *Quis
 horum.* Iuxta literam patet, quod alienigena Iero-
 ſolymita, cui miſericordiam impendens, proxi-
 mior fuit quam ſacerdos vel leuita eiufdem gen-
 tis. *Accidit autem, &c.* Sacerdos Dei legem annun-
 ciat: Deſcendit quidem lux per Moſen in mun-
 dum, & nullam ſanitatē contulit huiusmodi.
 Deſcendit Leuita, qui typum oſtendit propheta-
 rum: ſed & hic nullum ſanat: quia lex peccata ar-
 guit, ſed peccantem, quia indulgentiam non largi-
 tur. *Miſericordia motus.* Hoc de ſacerdote & leuita
 non eſt dictū: quia lex non habet miſericordiā: ſed
 iudiciū & vindictam. *Ducit in ſta.* Non domum,
 ſed ſtabulum vocat, quo nomine miſerias, & fe-
 tores huius vitæ ſignat, ne homo in hoc exilio
 tanquam in patria gaudeat. *Qui fecit.* Cognatio
 non facit proximum, ſed miſericordia, quæ miſe-
 ricordia eſt ſecundum naturam. Nihil enim tam
 ſecundum naturam quam naturæ iuuare confor-
 tem. Allego. Nemo propinquior quam qui noſtra
 vulnera curauit, qui vnus eſt caput cum mem-
 bris. Diligamus ergo eum, vt Deum & dominum.
 Diligamus quaſi proximum, diligamus etiam
 eum qui imitator Christi eſt. Vnde ſequitur: *Fac
 ſimiliter,* id eſt, verè te proximum ſicut teipſum
 diligere manifeſtes, quidquid vales in eius cor-
 porali vel ſpirituali neceſſitate ſubleuanda de-
 uotus operare.

Supererogato
nis opera Deo
grata.
1. Cor. 7.

Matth. 23.

CATENA AVREA

in idem Euangelium.

ET conuerſus ad diſcipulos ſuos, dixit: *Beati oculi
 qui vident quæ vos videris.* The. Quia ſuperius
 dixerat, Nemo nouit quid ſit pater, niſi filius, &
 cui voluerit filius reuelare, beatificat diſcipulos
 quibus pater eum reuelatur. vnde dicitur. *Et con. ad
 diſ. ſu. di. Bea. ocn. &c.* Cyr. Conuertitur quidem ad
 eos, quia repellens Iudæos ſurdos cœcam mentem
 gerentes nec videre volentes, totum ſe præbebat
 diligentibus eum, & beatos aſſerit oculos viden-
 tes quæ prius alijs ipſi videbant. Illud tamen ſcire
 conuenit, quia videre non ſignificat actum ocu-
 lorum, ſed mentis recreationem in præſentis bene-
 ficis: puta ſi quis dicat, Ille vidit bona tempora,
 id eſt, gauſus eſt in bonis temporibus: ſecundum
 illud, videas bona Hieruſalem. Multi enim Iu-
 dæorum viderunt Christum diuinè operantem,
 corporali, ſcilicet, intuitu, nec tamen omnibus
 beatificatio conuenit, non enim crediderunt, ſed
 neque viderunt gloriā Dei oculis mentis. Beati-
 ficati ſunt ergo oculi noſtri, in hoc quod fide vi-
 dimus verbum pro nobis hominem factum im-
 primens nobis decorem ſui numinis, vt nos ſibi
 con

conformes faciat per ſanctificationem atque iu-
 ſtitiam. Theoph. Beatificat autem eos & omnes
 ſimpliciter qui eum fide reſpiciunt, ex hoc quod
 antiqui prophetae & reges Deum in carne videre
 & audire optauerunt. vnde ſequitur: Dico enim
 vobis, quod multi prophetae, &c. Beda, Marthæus
 aperius prophetas & iuſtos appellat: ipſi enim
 ſunt reges magni, quia tentationum ſuarum moti-
 bus non conſentiendo ſuccubere, ſed regendo
 præſeſe voluerunt. Chry. Ex hoc autem dicto plu-
 res exiſtimant prophetas caruiſſe Christi notitia:
 ſed ſi optauerunt videre quæ viderunt apoſtoli,
 nouerunt illum venturum ad homines, & diſpen-
 ſaturum quæ diſpenſauit. Nullus enim habet hor-
 rum appetitum quæ mente non concepit: nouer-
 rant ergo filium Dei. vnde non ſimpliciter dicit,
 Voluerunt videre me, ſed, *quæ vos videris:* nec au-
 dire me, ſed, *quæ vos auditis,* Viderant enim ipſum
 non tamen iam incarnatum, nec ſic cum homini-
 bus cõuerſantem, nec tanta maiestate eis loquen-
 tem. Beda, Illi enim à longè inſpicientes, per ſpe-
 culum & in ænigmatè viderunt. Apoſtoli autem
 in præſentiarum habentes dominum, quæcunque
 voluiſſent interrogando diſcentes, nequaquam
 per angelos aut alias viſionum ſpecies opus ha-
 bebant doceri. Orig. Sed quare dicit perloſque
 prophetas optaſſe, non autem omnes? quia de
 Abraham dicitur quod vidit diem Christi, & læ-
 tatus eſt, quam viſionem non plures imò pauci
 contingerunt: fuerunt autem alij prophetae & iuſti
 nõ cauti vt viſionem Abraham & peritiam apoſto-
 lorum attingerent. Et hos dicit non vidiſſe, ſed
 optaſſe. *Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit, tentans
 illum, &c.* Bed. Dixerat ſuperius dominus quod no-
 mina eorum ſcripta ſunt in cœlis, vnde vt putō
 occaſionem tentandi dominum Legiſperitus aſ-
 ſumpſit. vnde dicitur. *Et ec. qui legiſ. ſur. ten. illum.*
 Cyril. Erant enim quidam verboſi circumeuntes
 totam regionem Iudæorū incuſantes Christum,
 & dicentes quod præceptum Moſi inutile dice-
 ret, ipſe autem quædam nouas doctrinas prome-
 ret: volens ergo legiſperitus ſeducere Christum
 vt aliquid contra Moſen loqueretur, a deſt ten-
 tans ipſum, magiſtrum vocans, doceri non patiens.
 Et quia dominus ſolitus erat his qui veniebant
 ad eum loqui de vita æterna, vtitur legiſperitus
 eius eloquijs. Et quod tentabat aſtute nihil aliud
 audit niſi quæ per Moſen edita ſunt: ſequitur
 enim. *At il. dix. ad eum: In lege qu. ſcrip. eſt? quomodo
 legiſ?* Amb. Erat enim ex his qui ſibi legiſperiti vi-
 dentur qui verba legis tenent, vim legis ignorant:
 & ex ipſo legis capitulo docet eſſe legis ignaros,
 probans quod in principio ſtatim lex patrem &
 filium prædicauerit, & incarnationis dominicæ
 annunciauert ſacramentum. Sequitur enim, *Ille
 reſ. di. Dil. do. &c.* Baſil. Quod dicitur: *Tota mente
 tua:* in cætera non recipit ſectionem. Nam quan-
 tancunque dilectionem in infirmis expendis,
 hoc tibi neceſſariò à toto deſiciet. Sicut enim in
 vaſe aliquo pleno liquore quantum emanat fo-
 ras, tantum neceſſe eſt plenitudine derogari: ſic &
 in anima in quantum emanauerit ab ipſius dile-
 ctione ad illicita, in tantum minui neceſſarium
 eſt amorem ad Deum. Gre. Niſe. In tria autē quæ-
 dam animæ viſiſcitur. Hæc enim eſt augmē-
 tatiua ſolum & nutritiua, quæ etiam in plantis re-
 peritur. Alia eſt quæ ſenſualiter diſponitur: quæ
 ſaluatur in natura irrationalium animalium. Per-

fecta autem viſiſcitur animæ eſt irrationalis, quæ in na-
 tura humana conſpicitur. Dicendo ergo cor, ſub-
 ſtantiam corporalem ſignificauit, ſcilicet, nutri-
 tiuam: dicendo verd animā, mediocrem, id eſt, ſen-
 ſitiuam: dicendo verd mentem, altiore naturā,
 id eſt, intellectuam & cõſideratiuam potentiam.
 Theo. Hic igitur intelligendum eſt, quod oportet
 nos omnem virtutem animæ amori diuino ſubi-
 cere: & hoc viriliter & non remiſſe, vnde additur:
Et ex om. viribus tuis. Max. Cum hac igitur inten-
 tione trinam ad Deum dilectionē lex pertractat,
 vt euellat nos à trina mundi habitudine, qua re-
 ſpicitur ad poſſeſſiones, ad gloriā, & ad volu-
 ptates, in quibus etiam tentatus eſt Chriſtus. Ba-
 ſil. Si quis autem quærat, quo pacto diuina dile-
 ctio poterit obtineri, dicemus quoniam indocilis
 eſt diuina dilectio, nam nec lucis gaudere præ-
 ſentia, nec vitam amplecti ab alio didicimus, vel
 amare parentes aut alumnos, & multò magis di-
 uinæ dilectionis doctrina. Sed ſeminalis quædam
 ratio nobis inſita eſt, intrinſecus habens cauſas vt
 homo Deo adhæreat, quam rationem accipiens
 doctrina diuinorum præceptorū colere diligen-
 ter, cautèque fouere, & ad perfectionem diuinæ
 gratiæ perducere conſuevit. Naturaliter enim
 bonum amamus, amamus etiam proprium & co-
 gnatum necnon & benefactoribus ſponte affe-
 ctionem totam profundimus. Si igitur bonus eſt
 Deus, omnia verd bonum deſiderant, quod vol-
 untariè perſecitur, naturaliter bonis inest: quem
 etſi per bonitatem minimè nouiſſemus, ex hoc
 ipſo tamen quod ab ipſo proceſſimus tenemur
 ipſum ultra modum amare, tanquam ſcilicet no-
 bis cognatum. Maior etiam eſt & benefactor
 omnibus qui naturaliter diliguntur. Eſt igitur
 primum & præcipuum mandatum diuinæ dile-
 ctionis: ſecundum autem primi completiuum &
 ab eo completum, quo monemur diligere proxi-
 mum. vnde ſequitur, *Et prox. tuum, &c.* Sortimur
 autem à Deo potentiam ad huius executionem
 mandati. Quis autem non nouit quoniam man-
 ſuetum & communicatiuum animal eſt homo,
 non autem ſolitarium & ſylueſtre? Nihil enim
 tam proprium eſt noſtræ naturæ, ſicut ad nuicem
 communicare, & mutuo indigere, & cognatum
 diligere. Quorum ergo conueniens nobis tradi-
 dit ſemina, horum conſequenter fructus requirit.
 Chryſ. Tu tamen attende qualiter ſerè cum eo-
 dem exceſſu poſtulat vtrunque præceptum: de
 Deo enim ait: *Toto corde tuo:* de proximo, *Sicut ſe-
 ipſum.* Quod ſi diligenter obſeruarietur, nec ſeruus
 eſſet nec liber, nec victor nec victus, nec diues
 nec pauper, nec notus vnquā eſſet diabolus. Po-
 tius enim paleæ ignis ſuſtineret immiſſionē quam
 ſeruore charitatis, diabolus adeo cuncta ſupe-
 rat dilectionis conſtantia. Greg. 29. Mor. Cum au-
 tem dicatur, *Diligens proximum tuum ſicut teipſum:*
 quomodo alteri miſerando pius eſt, qui adhuc in-
 iuſtè vinendo ſit impius ſibi metipſi? Chry. Cum
 autem legiſperitus reſpondiſſet quæ contineban-
 tur in lege: Chriſtus cui nota ſunt omnia ſcindit
 fallaciæ eius retia. ſequitur enim, *Dixitque il. ve-
 reſpon. hoc ſic & vives.* Orig. Ex his indubitanter
 colligitur, quod vita quæ prædicatur ſecundum
 mundi creatorem Deum & antiquas ſcripturas
 ab eo tradita, vita perpetua eſt. Atteſtatur enim
 dominus ſumentis ex Deutero, quidem illud, *Dili-
 ges dominum Deum tuum:* ex Leuitico verd il-
 lud, *Bibl. Hom. tom. 3. Q9 3 lud*

Sed quando reuertetur domine nisi iudicij die? Nam licet vbique sis semper, & stans in medio nostrum, non cerneris à nobis, erit tamen tempus quo vniuersa caro te respiciet reuertentem. Reddes ergo quod debes beatis, quibus es debitor. Vtinam nos simus idonei debitores, vt quod accepimus, possimus exoluere. Cyril. His ergo præmissis, opportune iam dominus legisperitum interrogat subdens: *Quis horum trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones?* At ille dixit, qui fecit misericordiam in illum. Neque enim sacerdos, neque Leuita factus fuit proximus patientis, sed ille qui est eius miserus. Inutilis est enim sacerdotij dignitas & legis scientia, nisi per bona opera confirmetur, vnde sequitur, *Et ait il. Iesus, &c.* Chrysoft. quasi dicat. Si quem vides oppressum, non dicas, vtique nequam est: sed siue gentilis sit, siue Iudæus & ope indigeat, non cauilleris auxiliari quæcunque mala fuerit passus. Aug. de doct. Christ. Ex hoc intelligimus eum esse proximum, cui vel exhibendum est officium misericordiae si indiget: & exhibendum esset si indigeret. Ex quo iam consequens est, vt etiam ille à quo nobis vicissim exhibendum est, proximus noster sit: proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse cui misericordiae denegeretur officium, quis non videat? Dicente domino, benefacite his qui vos oderunt, vnde manifestum est hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos angelos contineri, à quibus tanta nobis misericordiae impenduntur officia, ex quo & ipse dominus proximum nostrum se dici voluit, significans se opitulatum esse seminiuo iacenti in via. Ambr. Non enim cognatio facit proximum sed misericordia, quia misericordia est secundum naturam, nihil enim tam secundum naturam, quam inuare consortem naturæ.

ORIGENIS PRESBYTERI
in idem Euang. Homilia.

Est Hom. 34. in Lucam.

Cum multa in lege præcepta sint, hæc tatum saluator in euangelio posuit quæ quodam compendio ad æterna obedientes ducerent. Ad id enim respicit quod legis doctor interrogauerat eum dicens. *Magister quid faciens, vitam æternam possi deo?* Quæ lectio secundum Lucam hodie vobis recitata est. Respondit, In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota virtute tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum tanquam teipsum. Ac deinde, *Bene (ait) respondiisti: hoc fac & viues.* Haud dubium quin sempiternam vitam hoc faciendo accepturus sis, de qua & legis doctor interrogauerat. Simulque perspicue docemur in legis præcepto, vt diligamus Deum. In Deuteronomio scriptum est. Audi (inquit) Israël, dominus Deus tuus, Deus vnus est. Et diliges dominum Deum tuum ex tota mente tua, & reliqua, & proximum quasi teipsum. Et saluator super his testatus est dicens, In his duobus mandatis tota lex pender, & propheta. Volente autem doctore legis iustificare semetipsum & ostendere quoddam nemo sibi esset proximus atque dicente, *Quis est proximus meus?* intulit dominus parabolam cuius exordium est: *Homo quidam descen-*

debat de Hierusalem in Hiericho, & reliqua: & docet nullius fuisse proximum descendente, nisi illius, qui voluerit custodire præcepta, & præparare se, vt sit proximus omni homini, qui auxilio indiget. Hoc enim est, quod post parabolam in fine ponitur. Quis de his tribus videtur tibi proximus esse eius qui in latrones incidit? Nec enim sacerdos, nec Leuites proximi eius fuerit, sed vt ipse quoque legis doctor respondit, Ille qui fecit misericordiam proximo eius fuit. Vnde & à saluatore dicitur. Vade, & tu fac similiter. Aiebat quidam de presbyteris volens parabolam interpretari, hominem, qui descendit, esse Adam: Hierusalem, paradysum: Hiericho, mundum: latrones, contrarias fortitudines: sacerdotem, legem: leuitem, prophetas: Samariten, Christum: vulnera vero, inobedientiam: animal, corpus domini: Pandochium, id est, stabulum, quod vniuersos volentes introire suscipiat, ecclesiam interpretari. Porro duos denarios, patrem, & filium intelligi: Stabularium, ecclesiam præsidem, cui dispensatio credita sit. De eo verò, quod Samaritanes reuersurum se esse promittit, secundum saluatoris figurabat aduentum. Hæc cum rationabiliter, pulchreque dicantur, non est tamen existimandum, quod ad omnem hominem pertineant. Neque enim omnis homo descendit de Hierusalem in Hiericho, nec vniuersi propterea in præsentem seculo commorantur, licet ille, qui missus est, propter perditas oues venerit domus Israël. Homo igitur, qui de Hierusalem descendit in Hiericho, quia voluit ipse & descendere, propterea in latrones incidit. Latrones autem nulli sunt alij, nisi de quibus saluator ait, Omnes, qui ante me venerunt, fures fuerunt, & latrones. Verum tamen non incidit in fures, sed in multo furibus nequiores latrones, qui descendente eum de Hierusalem cum incidisset in illos spoliauerunt, & imposuerunt ei plagas. Quæ sunt plagæ? quæ vulnera quibus vulneratus est homo? Vitia, atque peccata. Deinde quia latrones qui nudauerant eum, & vulnerauerant, non assident nudo, sed plagis rursus impositis, relinquunt eum, idcirco scriptum est, Spoliantes eum, & vulnera apponentes abierunt eo non mortuo, sed seminece. Factum est autem, vt in eadem via primus sacerdos, deinde leuites descenderent: qui forsitan aliis hominibus bona quædam fecerant, non tamen huic, qui descenderat ab Hierusalem in Hiericho. Hunc enim vidit sacerdos, puto lex vidit: leuites, vt reor, sermo propheticus. Et cum vidissent reliquerunt, & transierunt. Seruabat quippe seminecem prouidentia ei, qui fortior erat lege & prophetis, Samaritano videlicet, qui interpretatur custos. Ille est, qui non dormitat, neque dormit custodiens Israël: propter seminecem profectus est iste Samaritanus, non de Hierusalem in Hiericho, sicut sacerdos, & leuita descendens: aut si descendit, idcirco descendit vt saluaret, custodiretque moriturum. Ad quem locuti sunt Iudæi, Samaritanus es tu & demonium habes. Qui cum negasset se habere demonium, Samaritan negare se noluit. Sciebat enim se custodem. Itaque cum venisset ad seminecem, & vidisset eum in suo sanguine volutari: miserus accessit ad eum, vt fieret eius proximus. Ligauit vulnera, infudit oleum vino mixtum: neque dixit quod in propheta legitur. Non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas. Iste est Samaritanus,

Samaritanus, cuius cura, & auxilio omnes, qui male habent, indigent. Huius vel maxime Samaritani indigebant auxilio, qui de Hierusalem descendens inciderat in latrones: & vulneratus ab eis, semianimis fuerat derelictus. Vt autem scias, quod iuxta prouidentiam Dei Samaritanus iste descendit vt curaret eum, qui incidit in latrones: manifeste doceberis ex eo quod secum habebat alligaturas, secum oleum, secum vinum. Quæ quidem ego puto non propter istum vnum seminecem, sed propter alios quoque, qui ob varias causas fuerant vulnerati, & indigebant alligaturis, & oleo, & vino, secum portasse Samaritanem. Habebat oleum, de quo scriptum est, Vt exhilaret faciem in oleo. Haud dubium quin eius, qui curatus fuerat, oleo etiam tumores vulnerum sedarentur. Sed & vino mundat vulnera, asperitatis aliquid admiscens: eumque qui fuerat vulneratus imposuit iamento, id est, proprio corpori, iuxta id quod est hominem dignatus assumere. Iste Samaritanus peccata nostra portat, & pro nobis dolet, portat seminecem, inducit in Pandochion, id est, in ecclesiam, quæ omnes suscipit, & nulli auxilium suum denegat: ad quam cunctos prouocat Iesus dicens; Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Et postquam induxit eum, non statim recedit: sed vno die in stabulo cum seminece perseuerat, & curat vulnera non solum in die, verum etiam in nocte, reliquam sollicitudinem suam, & industriam tribuens. Cùmque vellet mane proficisci, de probato argento suo, de probata pecunia sua tollit duos denarios, & onerat stabularium, haud dubium quin angelum ecclesiam, cui præcipit vt diligenter curet eum, & ad sanitatem vsque perducat, quem pro angustia temporis etiam ipse curauerat. Duo denarij notitia mihi videtur esse patris, & filij, & scientia sacramenti quomodo pater in filio, & filius in patre sit, qui velut mercedes donantur angelo, vt diligentius curet sibi hominem commendatum: & promittitur ei quicquid de suo in medelam seminecis expendit, illico esse reddendum. Vere lege & prophetia custos animarum iste vicinior, qui fecit misericordiam ei, qui incidit in latrones, & proximus eius apparuit non tam sermone, quam opere. Quia ergo possibile est iuxta illud quod sequitur, imitari nos Christum, & misereri eorum qui inciderant in latrones, accedere ad eos, ligare vulnera, infundere oleum & vinum, imponere super proprium iumentum, & ferre onera ipsorum: propterea ad talia nos cohortans filius Dei: non tam doctori teque nobis quoque omnibus loquitur. *Vade & tu fac similiter. Quæ si similiter fecerimus, vitam consequemur æternam in Christo Iesu: Cui est gloria & imperium in secula seculorum, Amen.*

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantinopolitani in superius
Euang. de eo qui incidit
in latrones, Sermo.

Tunc dixit dominus similitudinem istam ad eos: *Homo quidam descendens ab Hierusalem in Hiericho, incidit in latrones, &c.* Primum hominis istius statum intellige, qui inermis ac destitutus in latrones in-

cidit, qui que improvidens, incautusque eam viam elegerit, qua euadere prædonum manus nequiverit. Non enim posset inermis armatus, improvidus pessimos, incautus nocuos effugere (quippe cum malitia semper armata sit dolis, crudelitate septa, munita fallacia, & ad nocendi leuitiam præparata) cum improvidus nec vnquam possit oblitescere, nec eius iacula declinare. Est igitur iste homo, quæ diximus, Adam protoplastus: cuius figuram in isto loco posuit dominus, in quem nocendi fallaciam in exordio mundi serpens operatus est diabolus, in quem fallendi virus exercuit, & malitiæ suæ perniciem dedicauit. Hunc itaque immortalitate nudatum, & cælesti dignitate priuarum, spoliandum tradidit suis: vt, quem latro ipse nudauerat, latronibus, id est, apostaticis angelis spoliandum penitus tradidisset: & quem gladio transgressionis ipse transfixerat, vulnerandum suis & pene exanimem latro ipse latronibus sociis commendauerit, inuadendum. Hic itaque homo, id est, Adam iacebat destitutus salutis auxilio: iacebat confossus vulneribus delictorum, & squalenti corpore, fluentique tabo cruentus, & marcens, vix exiguum partem animæ, spiritusque trahebat. Cui nec sacerdos Aaron transiens sacrificio potuit profuisse: nec eius frater Moyses Leuita per legem potuit subuenire. Samaritanus autem quidam transiens solus, dissimulare non potuit, quia propter eum à Deo patre missus aduenit. Hic est Samaritanus dominus Christus, cui hoc nomen sceleratus Iudæorum imposuit populus. Hic, inquam, dominus iacentem, vulneratumque accessit, vinum oleumque vulneribus infudit: vinum, inquam, id est sanguinem passionis, & oleum charismatis, quibus & delictorum vulnera curantur, & sanctificationis tutela præstat, vt indulgentia daretur per sanguinem, sanctificatio conferretur per charismatis vnctione. Iam reguntur vulnera, quæ fuerant ante denudata. Iam à cælesti medico cõfossa loca ligantur: vt intra semetipsa retinentia medicinam, operante medicamine, pristinae sanitati reddantur. Infuso itaque vino, & oleo, ligatisque vulneribus, *imposuit*, inquit, *eum super iumentum suum*, id est, corpori suo eum imposuit: quia Adam protoplastum (vt omnibus notum est) Christus ipse portauit. Mox enim ad stabulum adduxit, atque illum stabulario commendauit. Stabulum ecclesiam accipimus: stabularium, episcopum confirmamus. Est, inquam, stabulum, ecclesia: quæ itinere mundi lassatos, & peccatorum sarcinis defessos suscipit venientes: vbi post æstuantis animi perniciosos ardores, & squalentis vitæ desperata solatia, refrigeria blanda, & auræ delectabiles sentiuntur: vbi, deposito onere peccatorum, viator lassus reficitur, & refectus salubri pascua reparatur: vbi stabularius salubres exhibet cibos, & defessis viatoribus vtilis tribuit potus: vbi nec flagrantis solis molestus ardor sentitur, nec hyemis importunum frigus metuitur, sed aut temperies verina blanditur, aut spirans autumnitas reiciendis hospitibus procuratur. Totum enim quicquid contrarium, nocens, & malum est, foris est: quia intra stabulum, requies omnis, salubritasque inclusa est. Vt enim extra stabulum latrones pessimi, prædonesque horrendi, & lupi graues, & immanes bellæ deuorandis miseris, inuadendisque grassantur: intra stabulum innocens agnorum copia, & ouium multi

ius Latini ali
cuius.

Ioan. 8.

Sanctificatio
conferretur per
Christum in syn
chionem.

Vide quam sit
boni is, qui
intra ecclesiam
continetur, &
contra quam
malum ex-
tra degetibus.

multiplex innocentia commoratur. Vbi si forte aut bestia noens, aut lupus latens sub velamento um esse detegitur: extra stabulum confestim abiectus cū sui similibus, publicatus abiicitur, & abiectus extra stabuli tegmina religatur. Ad hoc ergo stabulum adduxit Samaritanus hominem à latronibus vulneratum, atque eum stabulario commendans, protulit duos denarios, dicens; *Attende*, inquit, *illi*: *et si quid plus erogaueris, reuersus cum fuero, ego tibi restituam*. Duo itaque denarii, duo legis testamenta sunt, id est, vetus, & nouum, lex, & Euangelium. Alterum per Moysen in præteritum datum: alterum per Christum in Euangelio consignatum. Hi sunt igitur duo denarii, quos stabularius acceptos semper debeat erogare. Hi sunt, inquam, per quos confirmantur sani, & eriguntur lapsi, curantur egroti, & sanantur per medicū vulnerati. Quos ita stabularius apud se non debeat occultare, ut prolatos qui audierit, non debeat reculare. Ut enim erogare iustus est, qui accepit ita libenter sumere debet, qui sanari promeruit. *Attende*, inquit dominus, *illi*: *et si quid plus erogaueris, reuersus cum fuero, ego tibi restituam*. Videamus igitur quid à duobus denariis, id est, à duobus testamentis ecclesiæ rector plus possit impendere, quid amplius possit in Dei populum erogare, in quo se ei dominus promisit debitorem existeret. Nam, cum addi ad duo testamenta nihil possit, nec quicquam augmenti, detrimentive lex sancta suscipiat: quid est ergo, quod possit plus erogare rector, quam accipit, nisi illud, quod est proprii officij, in quo debet eniti, ut credita erogat, accepta dispenset, aperiat obscura, reuelat occulta, inuoluta pandat, quaestiones in lucem deducat, insinuat fortiter, perseveret instanter? Meminerit se speculatorem esse cunctorum, ut ouibus pascuas salubres tribuat, agnis puri fontis vndas exhibeat: exterminet ab ouibus lupos, ab agnis nociuas bestias excludat, vulneratos curet, errantes reuocet, ignaros instruat, erigat lapsos, generaliter omnes, specialiter singulos doceat, suę vitę prouocet vniuersos exemplo. Sit eius doctrina duplex, ut verbis facta conueniant, actus doctrinæ respondeant, in nullo sit minor, qui cunctis est potior. Charismatibus fulgeat, splendescat officijs. Sit cum autoritate humilis, cum humilitate sublimis. Nec ideo sit melior, quia maior: sed ideo maior, quia melior. Multiplicet populos, & eos docendo meliores faciat, quam accepit. Sic sit, ut dum hominibus seruenter insinuat, dominum sibi constituat debitorem. Sed iam ut stabulum in ecclesiæ nomen conuertam, & de figura proprietatem iam faciam, ad te, quisquis es, o Christiane, conuertor, qui sanitatem iactas, & te vulneratum fuisse dissimulas: quia integritate gaudes, & te ægrotum fuisse non mores: qui te destitutum iacuisse non respicis, sed erectum in ecclesia gloriaris. Ama Christum, qui te à prædonibus liberauit: dilige dominum, qui te prostratum, iacentemque erexit. Dilige, inquam, dominum, qui te in ecclesiæ stabulum per semetipsum inuexit, qui rectori stabulario commédauit: qui duos denarios, hoc est, legem, & euangelium in eruditionem tuam erogati præcepit. Dilige, inquam, dominum, qui tibi dicit; *Ecce sanus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat*. Erogauit tibi summam legis, & euangelij, libenter amplectere: impendi propter te duorum denariorum quanti-

Joan. 5.
Ibidem.

tatem, deuotione anida suscipe, Dominica summa tui causa deposita in lucra tuæ salutis proficiat: fors propter te credita, vsuris cumulata consistat. Dominus enim charam tuam salutem habet: qui propter te in seculū venit, & te à nefandis latronibus liberauit. Nec difficile est iam curato dare præmia, cui difficile non fuit curando tribuere medicinam: per Christum dominum nostrum, Amen.

S. TITI BOSTRORVM Episcopi eiusdem Euang. expositio.

Ille autem volens seipsum iustificare, &c. Iureconsultus hic à Domino laudatus, in superbiam & arrogantiam prorumpit: ponit namque, se nullum habere proximum, hoc est, nullum extare, qui se eundem exactam iustitię rationem cum illo conferri queat. Hoc enim insinuat Euangelista dum ait: *Ille autem volens seipsum iustificare, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus?* Hic legisperitus, scribit Pelusiota, solum iustum iusto proximum iudicat. Eum autem ille tantum iustum censebat, qui ad virtutum fastigiū pervenerat. Neque enim hominum inter se cognationem, aut excellentiam ex natura, aut naturæ similitudine spectandam putabat, sed ex dignitate, & actione. Seipsum proinde iustificare, hoc est, iustum demonstrare, quantoque in virtutibus, aut iuris sapientia progressus haberet, ostentare volens, aiebat: *Et quis est meus proximus?* quasi dicat: ostēde mihi aliquem tantum, quantum sum ego? Dominus autem, tanquam rerum omnium opifex (ipse enim paruum formauit & magnum) propinquitatem hanc non ex dignitate, vel præclara aliqua actione æstimari vult; sed ex naturæ conditione. Hominem itaque tantum non ita cõpellat: Nolo nunc dicere, quod cæteris nihil præstes; neque, quod falsò opinaris, studeo hęc resutare; ne verè studiosi fortè autem, charitatem vitæ que integritatem proximo nihil debere; verum detur, quod de virtute & dignitate persuasum habes, ratione niti: at tu interim operam da, ut egenti posthac proximus fias, non spatio, aut loco tantum, sed pia animi affectione, diligentique eiusdem cura præcipue; huc enim exemplum, quod de Samaritano hoc loco adfertur, pertinet. Cum ergo cognatio, de qua hic sermo est, non ex virtute, aut dignitate, ut dictum est, æstimanda sit; sed ex natura, commiserationisque & curationis ratione; tute illum potissimum tibi proximum iudicato, qui opera tua maxime indiget, adeoque ut opem illi feras, ne tantisper, dum voceris, expectes; sed vltro occurras, manumque porrigas. *Suspiciens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho. Quando Christus Dominus hominem ab Hierosolymis Hierichonta versum descendisse asserit, eius è supernis ad inferna descensum tacite exprimit. Qui quidem descensus, per Adæ præuaricationem contigit. Hic enim è sublimi illa, paratæque, & diuina paradisi habitatione (que Hierusalem, quæ Dei pacem denotat, haud incommodè appellatur) ad cauam illam, humilēque, & ardore præfocam Hierichonta prono lapsu decidit. Hiericho namque mundi huius vitam, miseris & perturbantibus, quæ à Deo seingunt, plenam, significat. Et incidit in latrones. Latronum*

tronum nomine agrestes, & suauisq; dæmonum acies designat. Qui quidem dæmones hominem illum fortitudine, temperantia, cæterisque virtutum indumentis & ornamentis miserè exutum, peccatorumque vulneribus dirè fauciatum, semivivum reliquerunt, & abierunt. Neque enim facile est illis, lethalia vulnera prius alicui inferre, quam virtutum prædiis & munimentis ipsum despoliarint. At verò vbi primum virtutum arma abstulerunt, statim citra intermissionem cædunt & sæuiunt; neque antè cædendi & sæuiendi finem faciunt, quam mortem intulerint. Neque enim contenti sunt solo virtutum spolio, verum totū in hoc sunt, ut homini vitam adimant. *Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem via. Quandoquidem lex Leuiticū sacerdotium inducit; Dominus per sacerdotem & Leuitam legis imbecillitatem, eiusdemque inutilitatem explanat. Neque enim plagas, illi qui in latrones incidit illatas, sanare valebat. Impossibile est enim, per taurorum & hircorum sanguinem deferi peccata. Et quidem sacerdos fauciatum defixis oculis aspexit, verum robore destitutus; neque perfectæ sanitati ægrum restituere; neque prostratū erigere potuit. Quod enim præterisse scribitur, id ita inde digressum subindicat, ut tamen vulneratum conserui non omiserit. Constitit enim, & iacentem contemplatus est: imò verò sanandi animo eundem cõpescit, verum cum se ad præstandam sanitatem impotentē animaduerteter, plagarum, hoc est, perturbationū magnitudine victus exterritusque, retrorsum abiit, pedemque retrulit, hoc enim significatur vocabulo illo *et non respicitur*. At verò vbi ille, qui per massæ nostræ primitias, vniuersam naturam humanam induerat (in ea enim cuiusque generis, hoc est, Iudæi, Samaritani, Græci, & ut paucis dicam, omnium hominum pars quædam inerat) corpore, quod iumentū vice ipsi erat, loco hominis fauciati affecto, afflictoque sese applicuit, omnis mox vulnerum dolor, & sanies è medio facessuit. Verè hic enim erat, qui ibat, sed non præteribat: quinimò studio ob id iter isthac faciebat, quod eos inuiseret, propter quos è cælo in terram descenderat; & apud quos rursus veluti hospes diuerteter. Neque enim posteaquam citra villam profus sui mutationem, aut falsæ imaginis speciem, hominem semel induit, ab hominibus tantum visus est; sed verè etiam inter homines conuersatus est. Enimvero legitimum, benèque affectorum medicorum proprium est, familiariter cum ægris versari; neque prius eos deserere, quam integram sanitatem recuperauerint. *Infudit oleum & vinum*. Vinum oleo temperatum, hoc est, doctrinam informandis animis idoneum, in ægri vulnera infudit; siquidem vulnus graue, & morbus quodammodo insanabilis, non ferebat illud purum, hoc est, excedentem illam astrictiōnem & acrimoniam. Quare cum publicanis quoque & peccatoribus accumbat, cibumque cum illis sumebat, *Imponens illum in iumentum suum*; hoc est in seipsum. Ipse enim veluti propria corporis sui membra nos portat, *Duxit in stabulum*. Hoc est in Ecclesiam; hæc enim cum omnium capax existat, omnes intra gremium suum cõplectitur. Neque enim nūc amplius iuxta legalis vmbra, typicque cultus angustias, audimus; Non introibit in Ecclesiam Dei Moabites, aut Amonites, audimus*

Dicitur.

autem: *Euntes docentes omnes gentes, &c.* rursum: In omni gente, quæ timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. *Et curam eius egit*. Quomodo peculiarem illius curam habuit? Quia Christus ipse in Ecclesia ex gentibus, quæ in idololatriæ fordibus sepultæ iacebant, congregata, versatus est, iuxta illud: *Habitabo & ambulabo in eis, omnemque spiritalem gratiam illi imperitus est*. *Dedit duos denarios stabulario*. Stabularij typum gerunt Apostoli, & qui illos secuti sunt, doctores & pastores. Iis enim Christus Dominus ad cælum ascensus, obtulit duos denarios, mandatum dans, ut diligentem curam ægro impendant; certoque promittens, vbi redierit, se id totum cumulatè resursum, quodcunque supererogatum fuerit. Cæterum per duos denarios, duo testamenta designat, vetus nimirum & nouum; vtrunque enim Dei est; & vtrunque, ut legitima numismata solent, vnam eandemque Regis vnius imaginem & inscriptionem præ se fert; & eundem tandem per diuina eloquia, regni characterem cordibus nostris imprimit inducitque. His ergo denariis acceptis, propriæque industria auctis, (eius enim naturæ est argentum spiritale.) Domino ad vltimum diem reuertenti, singuli dicunt: *Domine duos denarios tradidisti mihi; ecce propriam industriam in medium conferens, eandemque hisce adiungens, lucratus sum alios duos; siquidem gregem tuum auxi. Quibus Dominus responsurus est: Euge serue bone & fidelis. Deinde Domino ex legisperito sciscitante; *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?* illoque respondente, *qui fecit misericordiam in illum*, mox audiam: *vade, & tu fac similiter*. Quasi dicat, & sacerdotij dignitas, & titulus rursum, nomenque iureconsulti, res sunt, quæ paruam vtilitatem sacerdotibus & iurisperitis adferunt, nisi bonis operibus illa probet, & exornent. Cernis hinc ergo regni coronam iis contextam & præparatam, qui proximum diligunt.*

S. AVGVST. EPISCOPI Hipp. in superius Euang. Homilia.

Gaudere nos apostolus præcipit, sed in domino non in seculo. Quicumque enim voluerit amicus esse huius seculi, sicut scriptura dicit, inimicus Dei reputabitur. Sicut autem non potest homo duobus dominis seruire, sic & nemo in hoc seculo potest gaudere & in domino. Multum inter se hæc duo gaudia differunt, suntque omnino contraria. Quando gaudetur in seculo, non gaudetur in domino. Quando gaudetur in domino, non gaudetur in seculo. Vincat gaudium in domino, donec finiatur gaudium in seculo. Gaudium in domino semper augeatur, gaudium in seculo semper minuatur, donec finiatur. Non ideo ista dicuntur, quia in hoc seculo cum sumus, gaudere non debemus, sed etiam in hoc seculo constituti iam in domino gaudeamus. Sed ait aliquis, In hoc seculo sum, utique si gaudeo, ibi gaudeo vbi sum. Quid enim? Quia es in seculo, in domino non es: audi eundem Apostolum ad Athenienses loquentem, & in Actibus Apostolorum dicentem de Deo, & de domino creatore nostro, In illo viuimus, mouemur, & sumus. Qui enim vbiq;

Math. 18.
Act. 10.

Ser. 37. de ver.
Domini.
Philp. 4.
Iacob. 4.
Math. 6.

Act. 17.

vbi que est, vbi non est? Nonne ad hoc nos exhortabatur, Dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis? Magnum est hoc quod ascendit super omnes celos, & proximus est eis, qui adhuc versantur in terris. Quis est iste longinquus, & proximus nisi qui nobis misericordia factus est proximus? Totum enim genus humanum est homo ille, qui iacebat in via semivivus a latronibus relictus, quem contempserat transiens sacerdos, & leuites, & accessit ad eum curandum, eique opitulandum transiens Samaritanus. Vt autem narraret hoc vnde causa descendit, quaedam quarentem quae sunt optima praecipua, & summa in lege, admonuit haec duo esse, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum sicut teipsum. Ille autem, Et quis est meus proximus? Et narrauit dominus, Homo quidam descendit ab Hierusalem in Hierico. Ostendit illi quodam modo Israelitam. Et incidit in latrones. Quem cum expoliasset, & plagas ei graues irrogasset, dimiserunt eum semivivum in via. Transiit sacerdos, vti que genere proximus, praeteriit iacetem, transiit leuites, & hic genere proximus, iacentem etiam ipse contempserat. Transiit Samaritanus, genere longinquus, misericordia proximus, fecit quod noitis. In quo Samaritano se voluit intelligi dominus noster Iesus Christus. Samaritanus enim cultus interpretatur. Ideo resurgens a mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur, quia non dormit, neque dormitat, qui custodit Israel. Denique quando conuicij tantis blasphemabant Iudaei, dixerunt illi, Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es, & demonium habes? Cum ergo duo essent conuiciosa obiecta domino, dictumque illi esset, Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es, & demonium habes: poterat respondere, Nec Samaritanus sum, nec demonium habeo: respondit autem, Ego demonium non habeo. Quod respondit, refutauit, quod tacuit, confirmavit. Negauit se habere demonium, qui se nouerat demoniorum excluderem, non se negauit infirmi custodem. Ergo dominus in proximo est, quia dominus nobis factus est in proximo. Quid tam longinquum, quid tam remotum quam Deum ab hominibus, immortalem a mortalibus, iustum a peccatoribus? Non loco longe, sed dissimilitudine. Nam solemus etiam ita loqui, cum de duobus hominibus dicimus, quando diuersi sunt mores. Ille longe est ab illo. Etiam si iuxta steterint, etiam si vicinius inhabitent, etiam si vna catena colligentur, longe est pius ab impio, longe est innocens a reo, longe est iustus ab iniusto. Si hoc de duobus hominibus dicitur, quid de Deo, & hominibus? Cum ergo longe a nobis esset immortalis, & iustus tanquam a mortalibus, & peccatoribus, descendit ad nos ut fieret nobis proximus ille longinquus. Et quid fecit, cum haberet ipse duo bona, & nos duo mala? Ille duo bona, iustitiam & immortalitatem; nos duo mala, iniquitatem & mortalitatem. Si vtrumque malum nostrum suscepisset, pater noster factus esset, & liberatore nobiscum opus haberet. Quid ergo fecit ut esset proximus nobis? Proximus, non hoc quod nos, sed prope nos. Duo attende, iustus est, immortalis est. In duobus tuis malis, vna est culpa, altera est poena. Culpa est, quod iniustus es, poena est, quia mortalis es. Ille ut esset proximus suscepit poenam tuam, non suscepit culpam tuam. Et si suscepit, de-

lendam suscepit non faciendam, iustus & immortalis, longe ab iniustus & mortalibus. Peccator mortalis, longe eras a iusto immortalis. Non est factus ille peccator quod tu, sed factus est mortalis quod tu. Mepens iustus, factus est mortalis. Suscipiendo poenam & non suscipiendo culpam, & culpam deleuit & poenam, dominus ergo in proximo est, nihil solliciti fueritis. Et si super omnes celos ascendit corpore, non recessit maiestate. Vbi que praesens est qui fecit omnia. Gaudete in domino semper. In seculo gaudium quod est? Gaudere de iniquitate, gaudere de turpitudine, gaudere de decore, de deformitate. De his ergo omnibus us gaudet seculum. Quae omnia non essent, nisi homines voluissent. Alia sunt quae faciunt homines, alia sunt quae patiuntur, & si nolunt, ferunt. Quid ergo est hoc seculum, & quod est gaudium seculi? Dico, fratres, breuiter quantum possum. quantum Deus adiuuat, festinanter, breuiter dico. Seculi laetitia, est impunita nequitia: Luxuriantur homines, fornicentur, in spectaculis nugentur, ebriofitate ingurgitentur, turpitudine fudentur, nihil mali patientur, & vident seculi gaudium. Ista mala, quae commemoravi, non castigat fames, non belli timor, non aliquis timor, non aliquis morbus, non vlla aduersitas, sed sunt omnia in rerum abundantia, in pace carnis, in securitate malae mentis, ecce vnde seculi gaudium. Sed non cogitat Deus sicut homo. Alia est Dei cogitatio, alia hominis. Magna misericordia est, nequitia impunitatem non relinquere, & ne cogatur in extremo gehennae damnare, modo flagello dignatur castigare. Nam vis posse nulla poena quanta sit poena, non tamen iusto, sed peccatori, cui est temporalis poena, ne succedat aeterna: Vis ergo posse nulla poena quanta sit poena? Psalmum interroga, Irritauit dominum peccator, Exclamauit vehementer, attendit, considerauit, exclamauit, Irritauit dominum peccator. Quare obsecro? Quid vidisti? Qui autem hoc exclamauit, vidit peccatorem impunere luxuriantem, male facientem, bonis abundantem, & exclamauit, Irritauit dominum peccator. Quare hoc dixisti? Quid enim vidisti? Prae magnitudine irae suae non requirit. Intelligite fratres Christiani misericordiam Dei, quando castigat mundum, non vult damnare mundum. Prae magnitudine irae suae non exquirit. Ideo non exquirit, quia multum irascitur. Magna est ira eius. Parca loquitur, sed iuste loquitur. Est enim seueritas, quasi seua veritas. Si ergo aliquando seuit parcendo, bonum est nobis ut subueniat castigando. Et tamen si facta generis humani consideremus, quid patitur? Non secundum peccata nostra fecit nobis. Filij eius sumus. Vnde hoc probamus? Mortuus est pro nobis vnicus, ne remaneret vnus. Noluit esse vnus, qui mortuus est vnus. Multos enim filios Dei fecit vnicus filius Deo. Emit sibi fratres sanguine suo: Probauit reprobos, redemit venditos, honorauit iniuriatos, viuificauit occisos. * Dubitas quod dabit tibi bona sua, qui non dedignatus est suscipere mala tua? Ergo, fratres, gaudete in domino non in seculo, id est, gaudete in veritate, non in iniquitate. Gaudete in spe aeternitatis, non in flore vanitatis. Ita gaudete & vbi que, & quandiu cum que hic fueritis, dominus in proximo est nihil solliciti sitis.

BEDAE

BEDAE VENERABILIS presbyteri in superius Euang. expositio.

Et conuersus ad discipulos suos dixit. Beati oculi, qui vident quae videtis, &c. Non oculi scribarum, & Pharisaeorum, qui corpus tantum domini videre, sed illi beati oculi, qui eius possunt cognoscere sacramenta, de quibus dicitur; Et reuelasti ea paruulis. Beati oculi paruulorum, quibus & se, & patrem filius reuelare dignatur. Dico enim vobis, quod multi prophetae, &c. Abraham exultauit ut videret diem Christi, & vidit, & gauisus est. Esaias quoque, & Micheas, & multi alij prophetae viderunt gloriam domini, qui & propterea videntes sunt appellati, Sed hi omnes a longe aspicientes, & saluantes per speculum, & in aenigmate viderunt, Apostoli autem impraesentiarum habentes dominum conuescentemque ei, & quaecumque voluissent, interrogando discerentes, nequaquam per angelos, aut varias visionum species opus habebant doceri. Quos vero Lucas multos prophetas, & reges dicit, Matthaeus apertius prophetas, & iustos appellat. Ipsi sunt enim reges magni, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo praesente nouerunt. Et ecce quidam legisperitus surrexit, &c. Legisperitus qui de vita aeterna dominum tentans interrogat, occasione ut reor tentandi de ipsis domini sermonibus sumpsit, vbi ait; Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in caelis. Sed ipsa sua tentatione declarat, quam vera sit illa domini confessio, qua patri loquitur. Quod abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. At ille dixit ad eum. In lege quid scriptum est? &c. Dum legisperito responderet perfectum nobis Saluator iter vitae caelestis ostendit. Cui primo de dilectione Dei, & proximi legis scripta proponenti dicit. Recte respondisti. Hoc fac, & viues. Deinde post inductam parabolam respondentem illum fuisse proximum vulnerato, qui fecit misericordiam in illum, adicit, Vade & tu fac similiter, id est, tali misericordiae studio proximum tuum necesse habentem diligere, & sustentare memento. Apertissime declarans solam esse dilectionem, & ipsam nouerbo tenus ostentatam, sed operis executione probatam, quae perpetuam ducat ad vitam. Ille autem volens iustificare seipsum, &c. Quanta inanis gloriae dementia! Legisperitus ob vulgi fauorem captandum, quo sapienter respondisse iactaretur, primum se legis fatetur ignorare mandatum, vnde iuxta Saluatoris sententiam, sapiens, & prudens in lege. sed quia non humiliari cum paruulis Christi, sed seipsum iustificare desiderat, beatos oculos columbarum innocentiae lacte lotarum, quibus Christi, arcana videre posset, accipere recusans. Cui profecto dominus ita responsum temperauit suum, ut omnem, qui misericordiam faceret cuilibet, proximum doceret, & tamen haec eadem parabola, specialiter ipsorum Dei filium, qui nobis per humanitatem proximus fieri dignatus est designaret. Neque enim ita proximum, quem sicut nos diligere iubemur, super Christo interpretari debemus, ut moralia mutae fraternitatis instituta sub allegoriae regulis extenuare, & auferre conemur. Sufficiens autem Iesus, dixit. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico. Homo iste, Adam intelligitur in genere humano. Hierusalem ciui-

tas pacis illa caelestis, a cuius beatitudine lapsus in hanc mortalem, miseramque vitam deuenit. Quam bene Hierico, quae luna interpretatur, significat, variis videlicet defectuum laboribus, erroribusque semper incertam. Et incidit in latrones. Latrones, diabolum & angelos eius intellige, in quos quia descendeat, incidit. Nam nisi prius intumesceret, foris tentatus tam facile non caderet, Vera est enim satis sententia, quae dicit; Ante ruinam enim exaltatur cor. Qui etiam despoliauerunt eum. Gloria videlicet immortalitatis, & innocentiae veste priuarunt. Haec est enim prima stola, quam iuxta aliam parabolam luxuriosus filius per poenitentiam rediens ornatur, & qua protoplasti amissa, cognouerunt esse se nudos, tunicaeque pellicias naturae mortalis induti sunt. Et plagis impositis, abierunt semiviuo relicto. Plagae, peccata sunt, quibus naturae humanae integritatem violando, seminarium quoddam (ut ita dicam) augenda mortis, fessis indidere visceribus. Abierunt autem, non ab insidiis aliquatenus cessando, sed earundem insidiarum fraudes occultando. Semiviuum reliquerunt, quia beatitudinem vitae immortalitatis exuere, sed non sensum rationis abolere valuerunt. Ex qua enim parte sapere, & cognoscere Deum potest, viuus est homo. Ex qua vero peccatis contrahescit, & miseria deficit, mortuus idem, leuiterque est vulnere sedatus. Accidit autem, ut sacerdos quidam, &c. Sacerdos, & Leuita, qui, viso saucio, transierunt, sacerdotium, & ministerium veteris testamenti est, vbi per legis decreta mundi languentis vulnera monstrari tantum, non autem curari poterant, quia impossibile erat (ut Apostolus ait) sanguine vitulorum, & agnorum, & hircorum auferri peccata. Samaritanus autem quidam, &c. Samaritanus, qui interpretatur custos, dominum significat, cui rectissime propheta ne hos latrones possit incurrere supplicat, Custodi me, inquit, a laqueo, quem statuerunt mihi, & ab scandalis operibus iniquitatis. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendens de caelo, vitam praesentis iter arripuit, & venit secus eum, qui vulneribus tabescebat inflicto, id est, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, compassionis nostrae susceptione finitimus, & misericordiae factus est consolatione vicinior. Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum, & vinum. Peccata, quae in hominibus inueniunt redarguendo cohibuit, spem veniae poenitentibus, terrorem poenae peccantibus inueniens. Alligat enim vulnera, dum praecipit, Poenitentiam agite, infundite oleum, dum addit; Appropinquauit enim regnum caelorum. Infundit & vinum dum dicit; Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Et imponens illum in iumentum suum, &c. Iumentum eius est caro, in qua ad nos venire dignatus est. In quo saucium imposuit, quia peccata nostra ipse portauit in corpore suo super lignum, & iuxta aliam parabolam, inuentam, quae errauerat, ouem, humeris suis impositam reportauit ad gregem. Itaque imponi iumento est, in ipsam incarnationem Christi credere, eiusque mysterijs initiari, simul & ab hostis incurfione tutari. Stabulum autem est ecclesia praesens, vbi reficiuntur viatores, de peregrinatione hac in aeternam patriam redeuntes. Et bene iam cito impositum duxit in stabulum, quia nemo nisi baptizatus, nisi corpori Christi ad-

Bibl. Hom. tom. 3. R r natus

natus, ecclesiam intrabit. *Et altera die protulit duos denarios, &c.* Altera dies est post domini resurrectionem. Nam & ante quidem per euangelij sui gratiam illuminauerat iis, qui in tenebris, & in umbra mortis sedebant, sed potior resurrectione celebrata, perpetuæ lucis splendor effulsit. Duo denarii sunt duo testamenta, in quibus æterni regis nomen & imago continetur. Finis enim legis Christus. Qui altera die prolatus dantur stabulario, quia tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Altera die stabularius denarios, quorum precio vulneratum curaret accepit, quia spiritus sanctus adueniens docuit Apostolos omnem veritatem, quo gentibus erudiendis instare, atque Euangelium prædicare sufficerent. *Et quodcumque supererogaueris, &c.* Supererogat stabularius, quod in duobus denariis non accepit, cum dicit Apostolus, De virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do. *Itemque;* Et dominus ordinauit iis, qui euangelium adnunciant, de euangelio viuere. Sed non vti sumus hac potestate, ne quem vestrum grauaremus. Cui rediens, quod promiserat debitor reddet, quia veniens in iudicio dominus dicit; Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Intra in gaudium domini tui. *Quis horum trium videtur tibi proximus, &c.* Iuxta litteram, manifesta est domini sententia, nullum nobis amplius quam qui miseratur esse proximum, si Hierosolymitæ ciui non sacerdos, non Leuita ex eadem gente, immo in eadem vrbe nati, & nutriti, sed exteræ gentis accola, quia magis miserus est, factus est proximus. Sacratiore autem intellectu, quoniam nemo magis proximus quam qui vulnera nostra curauit, diligamus eum quasi dominum Deum nostrum, diligamus quasi proximum. Nihil enim tam proximum, quam caput membris. Diligamus etiam eum, qui imitator est Christi. Hoc est enim, quod sequitur; *Et ait illi Iesus. Vade & tu fac similiter.* Id est, vt vere te proximum sicut teipsum diligere manifestes, quicquid vales in eius, vel corporali, vel spiritali necessitate subleuanda, deuotus operare.

ERICI IN SVPERIIS
Euang. Homil.

Familare & quodammodo proprium est diuinæ scripturæ, sequentia precedentibus iungere, & ex præmissorum scientia ad sensum eorum, quæ sequuntur, recto ordine se inornare. Vnde oportet ad huius lectionis seriem pernoscendam paulò superius dicta sancti euangelistæ retexere, vbi legitur, quod reuersis de officio prædicationis discipulis, & vt moris est hominum, exultantibus, quod etiã dæmonia ei subiicerentur, ait eis Dominus; Nolite gaudere, quia dæmonia vobis subiiciuntur, sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Et paucis interpositis, conuersus ad discipulos, ait; *Beati oculi qui vident, quæ vos videtis.* In quibus verbis illud quam maximè queri debet, vtrum omnium, qui Christum hominem videre poterant oculi, ad hanc credantur beatitudinem pertinere, cum non solum boni quique & fideles, verumetiam mali, & infideles possent eum videre; nec modò ad videndum eum, sed & ad iniurias irrogandas expositum haberent; Et vt

Opera supererogationis diuina Deo gratia.

Matth. 10.

scrupulus huius quæstionis elucidetur, necesse est, vt vtriusque visionis modus distinctè in Domino consideretur. Aliter enim apostolis spiritalibus; aliter scribis, & pharisæis, seu turbis carnalibus apparebat. Apostoli, & ceteri fideles hominem esse cernentes, verum quoque Deum esse non dubitabant: quod manifestat Petrus Apostolus, qui pro omnibus respondit Domino, dicens; Tu es Christus filius Dei viui. Pharisæi vero illud, quod videbant, hoc solummodo credebant. Videbant eum oculis corporeis, & tantum purum hominem esse credebant: Credebant dico, quia ab hominibus hoc credi volebant: alioquin lege, & prophetis edocti, Christum illum esse non dubitabant: sed propter gloriam humanam, quam perdere timebant, Christum illum confiteri metuebant. Vel ita: Pharisæi verò solo visu corporis Dominum metientes, nihil in eo diuinum cæca mente intelligebant. Vnde nec eum persequi, & iniuriis vel contumeliis, ac probris insectari metuebant. Non ergo horum oculi beatificauerunt, qui eum hominem solummodo esse putabant: sed oculi Apostolorum & fidelium beati, qui Christum in decore suæ diuinitatis cernere merebantur: hoc est, qui illum & verum Deum, & verum hominem esse credebant, de quibus ipse superius ad patrem loquens, dicebat; *Gratias ago tibi, pater, Domine cæli, & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, scribis videlicet, & pharisæis: & reuelasti ea paruulis, id est, humilibus, & mansuetis Apostolis: qui & si illum viderunt communi infirmitate circumdatum, crediderunt tamen, & intellexerunt in homine latentem vnum cum patre Deum. Felices etiam eorum oculi, & huius sine dubio beatitudinis cum Apostolis conscij, qui omni vitiorum effusione deterfa, & omni labis humore ad purum excocto, purgatissima mentis acie Deum contemplari merentur: qui non solum cum multis Dominum per fidem cognoscere, sed eius insuper diuinitatis naturam quantum ipse permittit, sapienter ratione intueri festinant. Dico enim vobis, quod multi propheta, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Reges, sanctos & iustos appellat, qui omnes corporis motus, omnes animi appetitus iuxta sui conditoris voluntatem regere, & disponere nouerunt, animi imperio, corporis videntes seruitio. Sed cum constet Deum à patribus patris temporibus visum, quid sibi vult quod dicitur; *Multi propheta, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt?* Abraham siquidem Deum vidit, quem toties apparentem in tribus etiam angelorum personis hospitio recepit. Moyses quoque, vt testatur scriptura, solitus erat cum Deo loqui facie ad faciem, sicut loquitur homo ad amicum suum. Sed & magnæ vocis Esaias; Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum. Sic Michæas, multi que alij prophetae verissimè sibi Deum apparuisse confirmant. Vnde & videntes sunt appellati: & penè cuncta scriptura relecta, patres antiquos ferè omnes Deum vidisse demonstrat. Si ergo sancti patres, & prophetae Deum viderunt, vt scriptura testatur, quid est quod Dominus dicit; *Multi propheta, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis?* Sed aliud est videre per fidem, aliud per speciem. Viderunt siquidem præmemorati sancti Deum omnipotentem, sed

Matth. 16.

Zac. 10.

Gen. 18.

Exod. 33.

Esai. 6.

1. Par. 18.

sed per speculum, & per imagines, & in subiecta creatura. Omnes enim manifestationes, quæ in veteri testamento ad patres factæ fuisset memorantur, per inferiores creaturas, hoc est, per angelos peractæ à doctoribus affirmantur. Si enim in sua diuinitate vt est, absque vllis imaginibus Deum videbant sancti, quid est, quod faciem, vt iam dictum est, cum Domino facie ad faciem loquebatur, tamen obnoxè Dominum obsecrabat, dicens; Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi teipsum manifestè, vt videam te. Quem enim manifestè videre quærebant, vtique vsque ad illud tempus per imagines, & figuras vidisse declarabat. Et beatus Stephanus de eodem Moysè dicit; *Hic est Moyses, qui fuit cum Angelo, qui apparuit ei in rubo.* Verum sancti Apostoli Dominum semper præsentem habebant, & cum in omni familiaritate, tum etiam in conuictu illi familiarissimè adherentes, quicquid cognoscere voluissent, non per speculum, nõ per ænigma, sed per ipsum Dominum interrogando discabant. Vnde meritò omnibus, retro sanctis lege beatitudinis præferuntur, audientes à Domino; *Multi reges, & prophetae voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Nam illi, qui in veteri Testamento Deum vidisse narrantur, iuxta fidem defuncti sunt omnes, non acceptis re promissionibus, sed à longè eas aspicientes, & saluantes: Sciendum verò per incrementa temporum eruiisse diuinæ cognitionis augmentum. Apparuit enim Deus Abraham, sed longè post Moysi visus dicit; Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, & nomen meum Adonai non indicaui eis. Quibus verbis plus aliquid de Deo Moyses, quam præcedentes patres, cognouisse ostenditur. Beatus etiam David multis post sæculi temporibus natus, manifestè clamar, dicens; Super senes intellexi. Quod est aperte dicere; Præ cunctis, qui ante me fuerunt, patriarchis, & prophetis, subtilius aliquid de Dei maiestate cognoui. Quid verò de sanctis iam dicatur apostolis, qui ab ipsa, & per ipsam Dei sapientiam eruditi, cuncta, quæ de cælestibus, & diuinis humana poterat sufferre scientia, plenissimè didicerunt? Quod enim antiqui sancti maximum desiderium habuerunt, vt Deum viderent in carne præsentem, quod hinc ipse eos intueri desiderasse asseuerat, ipsorum verba testantur, quibus se Dei filium incarnatum videre totis affectibus concupuisse declarant. Hinc Esaias magno, & incōparabili Deum videndi seruens desiderio, clamabat; *Vtinam dirumpères cælos, & descenderes.* Hinc David patri cupiditate exarsuans; aiebat; Domine, inclina cælos tuos, & descende. Optabant enim singuli, si fieri posset, vt suo quisque tempore Dei filium incarnatum videret. Notandum autem, quia quos Lucas in præsentis lectionis prophetas, & reges dicit, Matthæus alibi distinctus loquens, prophetas, & iustos appellat. Ipsi sunt enim reges magni, qui & iusti, qui tentationum suarum moribus non cōsentiendo succumbere, sed regendo præesse nouerunt. *Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans eum, & dicens; Magister, quid faciendo, vitam æternam possidebor?* Iste legisperitus, id est, legis doctor, vt Dominum quæstione tentaret, ex ipsius Domini verbis materiam sumpsit, quæ ad discipulos superius specialiter dicta fuerant; Gaudete quod nomina ve-

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

Matth. 16.

stra scripta sunt in cælis. Hoc iste audies, & suum quoque nomen in cælo assignari cupiens, percontatus est, quid facere deberet, vt vitam æternam possideret. Intellexerat enim, quia in cælo scribi, nihil aliud est, quam in æternitatis memoria titulati. Verum quia à legisperito Dominus interrogatus fuerat, consequens erat, vt eum ad legis scientiam mitteret, vt suis verbis sibi ipsi satisficeret. Vnde sequitur; *Ait illi Iesus: In lege quid scriptum est? & quomodo legis?* Quia ipse legis doctor erat, vt dictum est, ideo de ipsa lege eum interrogat. Sed ille non tam Domino respondit, quam sibi quæstionis obiectæ nodum aperit; *Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, id est, ex toto intellectu: & ex tota anima tua, id est, ex tota voluntate tua, vel ex omni quod viuus, & sapiens: & ex omnibus viribus tuis, hoc est, ex omni fortitudine: & ex tota mente tua, id est, ex omni memoria, vel ratione. Et proximum tuum sicut teipsum.* Post dilectionem Dei, iure secundo loco ponitur dilectio proximi, quæ iam quadam certa determinatur mensura: cum sicut nos, ita proximum diligere præcipimur. Namque in dilectione Dei nullus modus constituitur, sed omnibus simul mentis & corporis officiis diligi mandatur. Ait enim Apostolus Paulus; *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Dum ergo Dominus legisperito se tentanti respondere dignatur, nostram ignorantiam eruditum qua responsione iter patriæ cælestis nobis ostendit. Cum enim suo tentatori mandatum dilectionis exponenti dicit; *Recède respondisti, hoc fac, & viues:* aperte nobis declarat, quia per solam dilectionem ad vitam æternam peruenire possumus, si hanc non verbo tantum, sed opere seruamus: scilicet vt diligamus Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus, & ex tota mente. Tunc etiam diligimus proximum tanquam nosmetipsos, si omnia, quæ nobis à proximis fieri volumus, eadè & nos proximis faciamus. Sciendum præterea, omnem illum decalogum, in quo totius diuinæ legis perfectio constat, his duabus charitatis completi sententiis. In decalogo enim tria sunt præcepta ad dilectionem Dei pertinentia, & septem, quibus fraternæ dilectionis mos instruitur. Hinc Dominus dicit; Quia in his duobus mandatis vnica lex pendet, & Propheta. Nulli ergo iam de ignorantia excusandi locus conceditur, nulli de implendis mandatis Dei impossibilitatis argumentum relinquatur. Omnia enim legis, & euangelij præcepta charitatem commendant. Hæc in singulis sola, in omnibus tota præcipitur. Hæc quisquis eo, quo in Deum, & secundum Deum seruanda est, ordine tenuerit, omnem profectò legis, & euangelij summam, quæ ex hac pendet, implebit. Sola enim charitas virtutes inchoat, sola prouehit, sola perficit, vt meritò de hac per Psalmistam dictum sit; *Ibant sancti de virtute in virtutem.* *Ait illi Iesus: Recède respondisti, hoc fac, & viues.* Dum legisperiti Dominus responsionem approbat, & obiectæ quæstionis nodum soluit, & nobis, qua vitæ æternæ iter sequi debeamus, ostendit. Sed ille Domini se ore laudatum videns, maioris adhuc fauoris audis, iteratò quem suum proximum scire deberet, interrogat, hoc est, quod Euangelium ait; *Ille autem volens iustificare seipsum, hoc est, iustum, & sapientem ostendere. Neque enim dignus erat numero eorum, de quibus supra*

Rom. 15.

Matth. 12.

Psal. 83.

oleo. *Infundens oleum, & vinum.* Vinum plagis infusum mordet, oleum verò lenit & mollit. Per vinum autem aspera, & acerbata inuectio peccati accipitur; per oleum verò lenis, & blanda curatio designatur. Vinum enim putridas carnes refecat. Et quodammodo vinum infudit, dum peccantes, & non penitentes pœnarum seueritate perterruit, dicens; Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Oleum nihilominus infudit, cum spem veniæ pœnitentibus repromisit, dicens; pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. *Et imponens illum in iumentum suum.* Iumentum accipitur caro saluatoris. Iumentum enim à iuuando dicitur. Et caro domini iumentum fuit, quia nobis vt ad vitã repareremur æternam, adiumentum præstitit. Imposuit ergo saucium in iumentum, quãdo peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Et mira Deus dignatione iumentum factus est, vt homo iumentum, fieret Deus. Iumenta enim irrationabilia erant homines, quibus dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus. Vnde & quasi iumenta in stabulum inducitur. De hac humanitatis assumptione loquens propheta, dicit; Ecce dominus ascendet super nubem leuem: hoc est, assumet corpus pondere peccatorum nequaquam grauatum. Hoc autem est, quod hic dicitur vulneratum iumento suo imposuisse, quod & in alia parabola significatur, in qua pastor bonus inuentam ouem humeris suis imposuit, & sic reportauit ad gregem. Moraliter autem tunc quilibet super iumentum domini imponitur, & in stabulum ducitur, cum ad baptismum veniens, fidem sanctæ Trinitatis percipit, & in societate sanctæ Ecclesiæ collocatur. Nam sequitur: *Duxit in stabulum.* Stabulum autem in quod illum duxit, præfens sancta Ecclesia accipitur, in qua sancta Dei animalia, hoc est, fideles, frumento verbi Dei iugiter truntur, & sacratissimo diuini corporis pane confirmantur, de quibus dictum est; Animalia tua habitabunt in ea. Stabularius autem ordinem prædicatorum designat, quibus sancta Ecclesia commissa est à Christo, vt pabulo verbi diuini eam reficere audeant. Stabulo etiam viatores fessi succedere solent, & sancti qui que tumultuosos, seculi actionibus defatigati, intra Ecclesiam quieti consistunt. *Et curam illius egit.* Non enim suffecit domino quod peccata prohibuit, quod vitæ præcepta proposuit, nisi etiam agerrimo generi humano conferret, vt prohibita vitaret, & præcepta impleteret. Sed non vacabat Samaritano huic diutius in tertis morari, redeundum erat illuc, vnde venerat. *Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habe.* Prima dies, est tempus dominicæ incarnationis, quando, sicut scriptum est, *sedentibus in tenebris & vmbra mortis, lux orta est eis.* Altera verò dies, est post domini resurrectionem, in qua splendor lucis æternæ cum claritate euangelij cunctis per orbem gentibus radiauit. Duo verò denarij, duo testamenta significant, vetus scilicet, & nouum in quibus æterni regis nomen, & imago, hoc est, cognitio, & contemplatio continetur. Altera igitur die dominus duos denarios protulit, & dedit stabulario, quia resurgens ex mortuis aperuit discipulis sensum, & vtriusque testamenti mysteria ad eruditionem omnium gentium illis patefecit. Stabularius verò, vt præmissum est, ordo intelligitur

prædicatorum, è quibus vnus est eximius Paulus apostolus, qui legis denarium in curam saucij expendens, dicebat; Hæc omnia contemno, & arbitror vt stercora. Duos ergo denarios stabularius accepit, quando apostolus vtriusque testamenti scientia collata est, & ad prædicationem quasi ad curationem humani generis directi sunt. *Quid enim est aliud dicere? Curam illius habe, nisi, Ite in mundum vniuersum, & prædicate euangelium omni creaturæ? Et quodcumque supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi.* Videamus quid supererogauerunt stabularij, id est, sancti prædicatores. Supererogauerunt apostoli, quando super euangelij præcepta, dictis suis, & epistolis saluti hominum conduxerunt. Impleuit hoc magister gentium, qui fuit vnus sanctæ Ecclesiæ stabularius, qui super eam, quam accepit rationem, aliquid erogauit, quando moderatum mandatum domini propè immoderato labore executus est, quando etiam de his, de quibus præceptum non acceperat, concilium dabat, dicens; De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do. Et rursus: dominus ordinauit his qui euangelium annunciant, de euangelio viuere. Nos autem non vsi sumus hac potestate inter vos, ne quem vestrum grauauerimus. Cui cum venerit, hoc est, cum in fine seculi vniuersæ carni apparuerit, supererogata restituet, quia iuxta aliam euangelij parabolam, super omnia bona sua illum constituet. Magni ergo meriti est hic stabularius, cui debitor est Christus. Quis enim non gaudeat saltem idoneus debitor esse Christi? Quantus est ergo iste, cuius ille est debitor, qui omnes habet debitores? Hinc ipse certus gloriatur, dicens; Non negabit debitum, qui donauit indebitum. Perducto verò hucusque similitudinis huius tenore, id quod susceperat conclusurus, legisperitum interrogat, quis horum trium illi, qui in latrones inciderat, proximus fuisse videretur: vtrum videlicet sacerdos, & Leuita, qui genere proximi, misericordia fuerant extraneian Samaritanus, qui natione externus, compassione fuerat vicinus. At ille, quod ratio persuadebat respondit, illum scilicet magis illi fuisse proximum, qui fecit misericordiam in illum. Et dominus ad similem eum pietatis operam prouocans, *Vade, inquit, & tu fac similiter.* Quod est dicere; Vt ostendas te veraciter diligere proximum sicut teipsum, vade, & quicquid vales in vtilitate illius, vel corporali, vel spiritali promptus operare. Imitare huius prædicabile Samaritani exemplum, & cuiusque poteris misericordiam munus impartire. Tali argumento omnem hominem nostrum esse proximum & cognoscendo diligamus, & diligendo inopia ipsius affinitatis intuitu compatiatur. Plus enim misericordia quam cognatio proximum facit, quia misericordia res est nature. Quid enim magis secundum naturam, quam iuuare conforsem naturæ? Spiritualliter verò proximus noster nullus amplius est quam Christus, qui vulnera nostra curauit. Proximus vtrique nobis est per diuinitatem, quia non longè est ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Proximus etiam nobis fieri dignatus est ex humanitate, quia cum esset longè à nobis, vt potè immortalis à mortalibus, iustus à peccatoribus, descendit ad nos, vt nobis fieret proximus, qui erat antè longinquus. Veneremur ergo

ergo eum quasi dominum, & Deum nostrum, diligamus & quasi proximum, quia ipse est caput nostrum. Et constat, quia nihil est proximius quam caput membris. Hunc semper quasi membra fidelissima caput respectemus eiusque misericordiam iam de cætero securi poscimus. Non enim poterit non misereri subditis, qui sese proximum præbere dignatus est indenotus. Diligentes ergo se diliget, & ad contemplationem suã patrique introducet Iesus Christus Dominus noster.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang. expositio.

Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Vertex huius lectionis sacra perplexam, & valde difficile mouet quæstionem, quare dicit dominus: Beati oculi qui vident quæ vos videtis, cum Lucas superius natter quod designauit dominus septuaginta duos discipulos mittens illos binos ad prædicandum in omnem locum & ciuitatem, quo erat ipse venturus. Et post prædicationis officium completum, reuersi ad eum dixerunt: Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiiciuntur. Ille autem respondens, dixit eis: Nolite gaudere si in nomine meo vobis dæmonia subiiciuntur, sed potius in hoc quod nomina vestra scripta sunt in cælis. Et statim exultauit in spiritu sancto, dicens: Constitute tibi pater domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc, id est mysteria incarnationis meæ sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis, hoc est, apostolis meis. Et post paululum conuersus ad discipulos dixit. *Beati oculi, qui vident quæ vos videtis.* Non oculi scribarum, & Phariseorum fuerunt beati, quia viderunt dominum hominem, nõ tamen crediderunt verum Deum, & hominem, nec crediderunt verum Deum esse. Beati ergo fuerunt oculi apost. corporis, & metis, quia viderunt dominum corporalibus oculis corporaliter ambulantem, & mente crediderunt verum Deum esse in sua maiestate manentem. Ideoque oculi ipsorum beatificauerunt, illorum verò hæc beatitudine priuantur. *Dico enim vobis, quod multi prophetae, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & audire, quæ vos auditis, id est euangelium ex ore meo. Et non audierunt.* Quos hic Lucas appellat reges, Mattheus vocat iustos. Rex dicitur à regendo, quia vnusquisque homo, qui rectè credit, & iuste viuunt, rex est. Omnes prophetae, & patriarchæ, & reges, qui aduentum domini præcesserunt, omni desiderio desiderauerunt videre dominum secundum carnem & non viderunt. Abraham, vt ipse dominus in alio loco testatur, exultauit vt videret diem Christi, & vidit, & gaudius est. Esaias vidit dominum sedentem in habitu regnantis, & agmina Cherubim dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus. Michæas vidit dominum sedentem in habitu regnantis. David Psalm. dicit: Excita, domine, potentiam tuam, & veni. Et, domine Deus virtutum, contere nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Esaias quoque dicit: Vrinam dirumpes cætos, & descenderes, & defluerent montes à facie tua. Sed omnes isti à longè, & per speculum viderunt, & in ænigmate. Sed quod isti spiritualibus oculis videre meruerunt. Impræsentiarum enim domi-

num habentes, cum illo manducabant, & bibebant, in conspectu illius dormiebant, & quicquid interrogare volebant, ab illo interrogando disciebant. Per momenta enim temporum fit diuinæ cognitionis augmentum. Plus quoque sciuerunt prophetae de Christo, quàm patriarchæ. Hinc est, quod dicitur Moysi: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, & nomen A donai non indicauit eis, id est, patriarchis. David autem dicit: Super senes intellexi, id est, super patriarchas, & prophetas. A postoli autem processu temporis nati, non solum plus quàm patriarchæ & prophetae, verumetiam omnia, quæ de Christo mortalibus noscenda erant, aperta reuelatione didicerunt. Quibus dicitur: Omnia, quæ audiuisti à patre meo, nota feci vobis. *Et ecce quidam legisperitus, hoc est legis doctor, legem sciens, surrexit de folio suo: tentans illum.* Vbi accepit occasionem tentandi dominum? Ex verbis superius prælibatis, quibus dixerat discipulis suis: Nolite gaudere, quod in nomine meo dæmonia vobis subiiciuntur, sed potius in hoc gaudere, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Hoc audiens, ideoque volens nomen suum ascribi in cælo, venit ad dominum. Cur ergo dicit, *tentans eum*, cum ei dominus dicat: Non es longe à regno Dei. Poterat siquidem fieri, vt primum causa tentandi veniret, sed, audita domini verissima, & saluberrima responsione, in eum credit, in tantum vt hac beatitudine dignus habitus sit. *Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo, id est quid operis operabor, vt vitam æternam possideam, & vt nomen meum scribatur in cælis? At ille dixit: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Quia sciebat eum legisperitum, idcirco ex ipis suis verbis vult eum instruere. Ille autem respondens dixit: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, id est ex tota mente: ex tota anima tua, id est ex voluntate. Et ex omnibus viribus, id est ex omni fortitudine: & ex omni mente tua, id est ex tota memoria, & ratione. Et proximum tuum sicut teipsum, id est vnunquenque hominem. In dilectione Dei non est modus ponendus, in dilectione autem fratris est exhibendus. Nam Deus in omnia, & super omnia est diligendus, fratres verò vt nosmetipsos: & quod nobis fieri volumus, æquè illis faciamus. *Dixitque illi: Rectè respondisti, de vita æterna, hoc fac & viues: Ille autem volens iustificare seipsum, id est volens iustus haberi à populo, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Suspicions autem Iesus, verba illius ad disputanda, id est respondens ad hæc, quæ ille prætulera, ira suum temperauit sermonem, vt quæstioni illius satisfacere, & hanc demonstraret parabolam specialiter ad ipsum mediatorem Dei, & hominum pertinere, dicens: *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho.* Homo iste specialiter Adam intelligitur in genere humano. Hierusalem, quæ intelligitur visio pacis, illam signat vitam, in qua primus homo conditus à Deo positus est. Primus homo ad hoc creatus fuit, vt, nisi peccasset, completo numero electorum, de paradiso terreno transiret ad paradysum cælestem sine morte corporis, id est ad Hierusalem supernam quæ est patria æternæ beatitudinis, in qua angeli, & sancti in pace constituti semper Deum facie ad faciem contemplantur. Vbi peccauit manducando de cibo vetito contra præceptum domini, de cælesti Hierusalem eiectus est, & missus in Hiericho, id est in hanc mortalem**

vitam. Hiericho nanque interpretatur luna. Luna in sacro eloquio pro defectu carnis ponitur, id est pro mortalitate: quia sicut luna mensuris momentis crescit, & decrescit, ita homines crescunt per naturam, & decrescunt per mortem: crescunt per abundantiam, decrescunt per inopiam: crescunt per lætitiā, decrescunt per tristitiā. *Et incidit in latrones.* Latrones diaboli, & angelos eius intelligit, in quo faucius incidit: quia nisi intus intumisset, exterius tentatus non tam citò caderet, quia demones quādo ad nos veniunt, occultè suadent ad malum. *Qui etiam despoliaverunt eum,* id est demones genus humanum: quia veste innocentie, & immortalitatis priuauerunt eum. *Et plagis impositis, abierunt: seminiuo relicto.* Per plagas intelliguntur peccata. Sicut enim corpus plagis fauciatur, sic peccatis anima cruentatur. Quomodo plagauit diabolus hominem? Quando suauit ad peccandum, dicens: Cur precepit vobis dominus Deus vester, ne comederetis de ligno scientie boni, & mali? Scit enim dominus Deus, quia in quacunque die comederetis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum, & malum. *Abierunt.* Quare dicuntur demones abire, cum nullo temporis spatio cessent ab impugnatione? Sed abire eorum est, nō ab insidiis aliquatenus cessando, sed ipsas fraudes insidiarum suarum occultando, *seminiuo relicto.* Seminiuum reliquerunt demones genus humanum, quia licet peccare fecerint, tamen rationem scientie ab eo auferre non potuerūt. Ex ea enim parte, qua peccamus, morimur, ex qua rationabiles sumus, viuimus. *Accidit autem, ut sacerdos quidam, videlicet Aaron descenderet eadem via.* Per hunc sacerdotem intelligitur Aaron, qui per Moysen fratrem suum, electus fuit in sacerdotio, & omnes ministri veteris testamenti, qui vsque ad aduentum domini fuerunt. Accidit ergo, ut sacerdos Aaron descenderet eadem via, qua primus homo descendit: quia peccauit primus homo, peccauit & ipse, quando fecit vitulum in Oreb, ut adorarent filij Israël. *Et videns eum pertransiit.* Vidēs sacerdos genus humanum tabescēs peccatis, nō potuit soluere eum ab illis. *Quare? Quia & ipse peccator erat.* Similiter & leuita cum esset secus locum, & videns eum pertransiit. Per hunc leuitā intelligitur Moyses. Similiter & leuita Moyses descendit eadē via, qua primus homo descendit, quia peccauit primus homo, peccauit & ipse ad aquas contradictionis. *Et videns eum pertransiit.* Vidit ergo sacerdos, vidit & leuita vulneratum hominem, & pertransierunt, quia viderūt genus humanum plenum peccatis, & non potuerunt liberare eum. *Quare? Quia peccatores erant: donec veniret ille, qui nullum peccatum omnino habuit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Munde debent esse manus, quæ tergere debent sordes alterius coinquinacionis. Non enim manus sordes tergere valent, quæ lutum tenent. *Samaritanus autem quidam iter faciens.* Samaritanus interpretatur custos, & signat Christum, qui custos est humani generis, quem deprecatur Psal. ne inter hos latrones, id est, demones possit incurrere, dicens: Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi. Et de quo idem Psal. Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israël. Ad quem clamat populus ex Seir. id est, ex desertis gentium. Custos quid de nocte, id est, tu es ille custos, qui de nocte infidelitatis liberās populū tuū. Vel aliter. Custos quid

Psal. 140. &
120.

de nocte, custos quid de nocte, subauditur peccatorū cogitas: Quomodo fecit dominus iter suum? De sinu patris descendit in vterum virginis, de vtero venit in præsepe, de præsepio prædicando ascendit in crucem, de cruce descendit in sepulchrum, de sepulchro in anima sola descendit in infernum, & iterum rediit in sepulchrum, de sepulchro ascendit ad cælum. Hoc fuit iter domini: *Venit secus eum.* Venit dominus secus primum hominem vulneratum, quia propter nos, & propter nostram salutem descendit de cælis, & factus est homo inter homines, sicut Paulus dicit: In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, *miser cordia motus est.* Non pro nostro, sed gratuito munere miseratus est nostri. *Et appropians alligauit vulnera eius.* Appropiauit dominus generi humano, quādo carnem assumpsit, & qui antea erat inuisibilis Deus per diuinitatem, factus est visibilis per humanitatem, ut Ioan. dicit: Verbum caro factum est, *alligauit vulnera eius.* quādo dicit: *pœnitentiam agite, infundens oleum, & vinum.* Oleum lenis fomenti blandimentum præstat, vinum verò austeritatem. Infundit oleum cum ait: Appropinquabit enim regnum cælorum. Infundit & vinum, cum subiungit: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Quando dominus prædicauit de regno cælorum, quasi tunc infudit oleum: & quādo de pœnis inferni quasi tunc infudit vinum. *Et imponens illum in iumentum suum.* Iumentum nempe dicitur quasi adiumentum, eò quòd corpora nostra fessa subleuet, & adiuet. Per iumentū etenim ipsa caro mediatoris Dei, & hominū domini nostri Iesu Christi signatur. Imponi itaque in iumentum, est incarnationē Christi credere, & resurrectionē, & ascensionē. *duxit in stabulum, & curam eius egit.* Per stabulum designatur sancta ecclesia, in qua pia animalia ruminant diuinarū pabula scripturarum. Redemit dominus genus humanum proprio sanguine, & adduxit in stabulum, id est, in societatem sanctę ecclesie. Quia sicut in stabulo reficiūtur animalia, ut melius possint iter suum peragere: ita & nos reficimur corpore & sanguine Christi in ecclesia, ut melius possimus ad regnum cælorum peruenire. Et curam eius egit: & per se, & per apostolos suos. *Et altera die protulit duos denarios.* Altera dies est post domini resurrectionem, nam prima die ante passionem suam illuminauerat eos, qui in tenebris & in umbra mortis sedebant, per prædicationem. Duodenarij sunt duo testamenta, in quibus regis nomen, & imago continebatur. Protulit dominus noster duos denarios, id est, duo testamenta: quando aperuit discipulis suis omnia, quæ scripta erant in lege & prophetis, & psalmis de eo & dedit stabulario, & ait: Per stabularium designantur ordo doctorum, episcopi, & presbyteri, & omnes prælati ecclesie. *Curam illius habe.* Curam habuit dominus noster de genere humano, quando misit discipulos suos prædicare in mundo, dicens: Euntes in mundum vnuersum, &c. *Et quodcumque supererogaueris, ego, cum rediero, reddam tibi.* Supererogatur stabularius quod in duobus denariis non accepit, id est, duobus testamentis, cum dicit B. Paul. De virginibus præceptum non habeo, consilium autem do, quia melius est ut perseuerent in virginitate sua, sicut & ego perseuero. Et dominus in alio loco dicit per Paulum. Omnes, qui euangelium prædicant, de euan

Phil. 2.

Ioan. 1.

Matth. 7.

Ioan. 1.

Matth. 16.

1. Cor. 7.
Opera suam
rogationi gr
da Deo.

de euan

de euangelio viuant, sed nos non sumus vsi hac potestate, ne quem vestrum granaremus. *Quis hominum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones, id est, ex itis tribus, ex sacerdote qui cuius illius fuit, vel ex leuita eiusdem gentis, vel ex Samaritano extere gentis, proximus tibi videtur esse vulnerato illi, qui incidit in latrones? At illa dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Vnde & tu fac similiter, id est, ostende te proximum esse vnicuique homini, ac si diceret: Quicquid vales in necessitate proximi tui tam spiritualis quàm carnalis subleuando, deuotus operare. Si ergo ex illis tribus nemo fuit proximus vulnerato, nisi qui miseratus est illucere nemo est tam proximus noster quam dominus Iesus, qui proprio sanguine nos redemit qui est caput omnium electorum. Nihil enim tam proximū membris, quàm caput. Ergo diligamus Deum ut caput nostrum, diligamus eum ut proximum, diligamus etiam illum, qui imitator est eius: ut ad regnum æternum valeamus peruenire.*

AVTHORIS INCERTI

sub nomine Eusebij episcopi Emissemi
superioris Euang. expositio.

SVrrexit (inquit) legisperitus legis conditorem reprehendere volens: sed nō est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Deum. Peritus quidem erat, quem ipse Dei filius peritum fuisse testatur. Sed quæ peritia, vel sapientia ad diuinę sapientie mensuram se extendere valeat? In hoc enim quod ait *venans eum,* manifestè ostendit, quia non ad hoc vt vitam æternam possideret, sed vt in aliquo eum reprehendere si posset, eum interrogabat. At ille dixit ad eum, *In lege quid scriptum est? quomodo legis?* Si (inquit) legisperitus es, & legem nosti, viue quid de vita æterna lex dicat intelligis: dic ergo quid de hoc in lege scriptum sit. *Ille respondens dixit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Ecce quomodo dominus comprehendit sapientes in astutiis eorum. Ipse legisperitus suam intentionem reuelat, & ad quid dominum interrogauerit manifestat. Ipse interrogat, ipse respondet, ipse sui ipsius & magister, & discipulus factus est. Sciebat enim quid in lege scriptum erat: hoc enim dominus eum fateri cōegit. Cur ergo interrogabat quod sciebat? Ideo vtique, quia dominum reprehendere volebat. Dominus tamen eum non reprehedit, sed rectè eum respondisse ait, *Ille autem volens seipsum iustificare, dixit ad Iesum, Et quis est proximus meus? Quia enim Deum, & proximum diligere ad iustitiam, & vitam æternam possidendam sufficere posse audierat, illico seipsum iustum ostendere voluit, quasi qui Deum, & proximum dilexisset, nisi forte aliter quàm ipse quis sit eius proximus, dominus intelligeret. Vnde & ait, *Et quis est meus proximus?* Putabat enim fortasse illum solum sibi esse proximum, qui vel amore, vel carnis coniunctione sibi præ cæteris propinquior erat. Sed non est ita, dicente domino, Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nōne & publicani hoc faciunt? *Suspiciens autem Iesus dixit, Homo quidam descendebat ab Hierusalem Iericho, &c.* Quid enim homo iste, nisi genus humanum? Quid Hierusalem, nisi paradisi? Quid Iericho, nisi mundus iste intelligitur? Iericho. nanque interpreta-*

tur luna, quæ tantæ mutabilitati subdita est, vt nunquam in eodem statu, nunc crescendo, nunc minuendo, permaneat. Vnde & non immerito, hunc mundū significat, cuius mutabilitas perpetua est, & nisi mutationibus stare non potest. Vt enim de cælo, & tempore, de diebus, & mensibus, & annis taceamus, quæ semper voluūt, & in se replicantur: neque aer, neque terra, neque mare, neque ipsi homines suam perpetuò seruant figuram. Quorum omnium mutationes longum est narrare per singula. Tunc igitur genus humanum ab Hierusalem descendit in Iericho, quando in hunc mundum primus homo de paradiso eiectus est. Totum enim humanum genus simul erat in eo: totum igitur simul descendit cum eo. *Et incidit in latrones:* latrones isti, maligni spiritus sunt, qui furim, & per latrocinium, animarum thesaurum cunctis diuitiis excellentiorem, virtutes scilicet & bona opera, nobis subripiunt. *Qui etiam despoliauerunt eum,* nimirum illa tunica immortalitatis, qua primus homo exutus, nudum se intelligens, domino interroganti vbi esset, respondit, dicens, *Audini, domine, vocem tuam, & abscondi me, eò quòd nudus essem. Et plagis impositis, abierunt, seminiuo relicto.* Tot enim plagas vnicuique homini diabolus imponit, quot vitiis eum seruire compellit. Alios enim per superbiam, alios per auaritiā, alios per luxuriā, atque alios aliis modis vulnerat & occidit. *Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso illo, præterierunt.* Quis est iste sacerdos, nisi Aaron cum filiis suis totūque ille ordo sacerdotalis, quos pro cæteris orare dominus iusserat? Ille autem eadem via descendebat, quia ipse morti, & corruptioni subditus erat. Vnde & viso eo, præterierunt, quia eum liberare non potuit. *Similiter & leuita, quum esset secus locum, & videret eum, pertransiit.* Leuita enim non solum Moyses, sed & tota Leuitica intelligitur. Quamuis enim soli filij Aaron sacerdotio fungerentur, tota tamen tribus Leui orationibus instabat, quoniam de decimis & elemosynis viuebat. Pertransiit igitur & leuita, quia neque isti genus humanum à mortis periculo eripere potuerunt. *Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum, & videns eum, motus est misericordia.* Seipsum Samaritanū dominus dicit, quod nomen inimici sui Iudæi imposuerunt ei, dicentes, *Nōne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & demonium habes?* Samaritanus autem interpretatur custos. Quo nomine ille quidē dignus est, cui per prophetam dicitur, Custos qui de nocte, custos qui de nocte, & psalmista, Nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant, qui custodiunt eam. Hic autem iter faciens, & sicut cæteri homines ad finem tendens, sua misericordia hominem liberauit, & suo sanguine redemit. Vnde & subditur: *Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum, & vinum.* Qua in re dominus docuit, qualiter infirmis & ad pœnitentiam venientibus mederi debeamus. Vulnera enim ligamus, quando hominem à peccato cessare iubemus, quando tempore vulnera soluta, & aperta habet. Oleum autem infundimus, quando misericorditer consolando indulgentiam peccatori promittimus. Infundimus insuper & vinū, quando asperè redarguendo ieiunare, & carnem macerare iubemus. Non sit igitur sine vino oleum, nec oleum

oleum sine vino. Vnde Apostolus, Argue, inquit, obsecra in sta opportune, importune. Obsecrando enim oleum, & increpando vulneribus vinum infundimus. *Et imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, & curam eius egit.* Iumentum Christi eius humanitas est. Hoc enim ferimur, hoc ad stabulum & ad ecclesiam ducimur. De quo ipse, Vt iumentum, inquit, factus sum apud te: & propheta, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Christi enim humanitas nos docuit, nos redemit, nos in vnam fidem, & in vnam ecclesiam collegit. Ibi curam nostri agit, ibi nos quotidie sanat, & alit. *Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario: & ait, Curam illius habe, & quodcumque supererogaueris, ego, quum rediero, reddam tibi.* Duo nanque dies, duo tempora sunt. Primus dies ab Adam vsque ad Christum, secundus verò vsque ad finem seculi. Hoc igitur secundo die, id est, postquam dominus in mundum venit, duos denarios protulit, eosque stabulario dedit. Duo nanque denarii, duo sunt testamenta. Primo itaque die vnus tantum denarius datur, quia alter denarius nondum composurus erat: nunc autem duo denarii dantur, qui cunctis languentibus ad ecclesiam venientibus ad omnem expensam sufficere possunt. Stabulum enim, ecclesia est: vnde & in stabulo dominus natus est, & stabularius, episcopus: ipse enim stabulum custodit, ecclesiam regit, & Dei animalia diuini eloquij pabulo reficit. Bonus stabularius, beatus Paulus: qui & duos denarios sibi à domino commissos fideliter distribuit, & magnum aliquid de suo supererogauit. Ait enim, De virginibus præceptum domini non habeo, cõsiliu autem do. Audiamus igitur consiliu, quod supererogando Apostolus ait: Existimo (inquit) hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse: alligatus es vxori? Noli querere solutionem: solutus es ab vxore? noli querere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit. Hoc Apostolus supererogauit, hoc in duobus denariis non accepit. Supererogauit autem & multa alia. Quum enim ei de euangelio viuere liceret, de euangelio tamen viuere volebat, sed laborem labori supererogabat. Possumus autem per hanc supererogationem, ipsam quoque bonam operationem intelligere. Qui enim testamentorum verba exponit, denarios expendit: qui verò agit quod exponit, etiam super denarios aliquid erogat. Cuius erogationis mercedem dominus se tunc redditurum esse promittit: quando ad iudicium reuertetur. Sequitur: *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? Et ille dixit, Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus. Vade & tu fac similiter.* Ille enim proximus est tibi, cui miserendo appropinquas. Qui verò nulli miseretur, nullum proximum habet. Magna est igitur misericordia, quæ ignotis etiam, & extraneis nos proximos facit: magna est igitur misericordia, per quam vita possidetur æterna.

Opera supererogationis statuantur.

THEOPHYL. EPISCOPI Bulgar. superioris Euangel. expositio.

ET conuersus ad discipulos seorsum dixit, Beati oculi, &c. Conuersus vero ad discipulos, beatos

illos dicit, & omnes quoque, qui cum fide ipsum in carne ambulatē vident, & miracula operantem. Etenim propheta: prisci, & reges desiderauerunt quidem in carne videre dominum, & audire eum, sed non contigit eis. Et aliter, quia supra dixit, Cui filius reuelauerit, ille scit patrem: beatos nunc dicit discipulos, quod sua reuelatione ista eis contingat. Reuelauit enim eis patrem per se. Ipsum enim videns, videt patrem: quod bonum nullus ex sanctis, qui ante incarnationē eius fuerunt, obtinuit, quia non viderunt dominum in carne, per quem pater cognosceretur. vnde neque patrem sic viderūt vt apostoli. *Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, &c.* Arrogans quidam legisperitus fuit, immo superbus, vt ex iis, quæ sequuntur, manifestum est: in super & dolosus. Accedit itaque tentas dominum. Opinebatur enim, quod ex responsis supplantare dominum posset. Sed dominus illum ad legem ducit, in qua mirè gloriabatur. Vide autem, quanto studio iubeat lex Deum amare. Homo animalium omnium perfectissimum est, & particeps naturæ omnium, & præterea quiddam sublimius habens: vt exempli gratia quid dicam; Particeps est naturæ lapidis: habet enim capillos, & vngues, quæ insensata sunt, quemadmodum lapis. Particeps est & naturæ plantarum, secundum quod creëtur, & nutritur, & simile generat, sicut & plantæ. Particeps est & naturæ brutorum, secundum quod habet sensus, & ita scitur, & concipiscit. Particeps est autem & Dei iuxta rationalem animam, supra omnia alia animantia. Itaque lex ostendere volens, quod homo debeat sese totum tradere Deo, & omnes animales virtutes infumere in dilectionem Dei, eo quod dicit, *ex toto corde, crassiore, & plantis propriam declarauit virtutem: Dicendo autem, ex tota anima, medium ostendit, & sensatis congruentem.* Per hoc autem quod dicit, *ex tota mente*, homini maxime propriam vim significauit, animam rationalem. Porro quod dicit, *ex tota fortitudine*, ad omnia hæc trahendum. Oportet enim nos & naturalem, ac vegetatiuam virtutem subicere dilectioni Christi. Sed quomodo? Fortiter, & non dissolue. Et sensitiuam, atque illam fortiter. Denique & rationalem, atque illam ex tota virtute. Atque ita debemus nos totos dare Deo, subiicereque & nutritiuam, & sensitiuam, & rationalem nostram virtutem dilectioni Dei. *Et proximum tuum sicut teipsum.* Lex nõdum valens perfecta docere ob auditorum puerilitatem, proximum diligere hortatur vt seipsum. Christus autem & plus quam seipsum diligere proximum docuit. Maiorem enim hac dilectionē, inquit, nemo exhibere potest, quam vt animam suam ponat quis pro amico suo. Dicit igitur ad legisperitum, *Rede respondiisti.* Quia enim (dicere vult) legi adhuc subiectus es, rectè respondiisti: iuxta legem enim lapis. *Ille autem volens iustificare seipsum, &c.* Laudatus à saluatore legisperitus, prodidit insolentiam animi, dixit enim, *Et quis est meus proximus?* Existimabat enim se iustum esse, nullumque habere sibi similem, & proximum virtute: putans solum iustum iusto proximum esse. Proinde volens iustificare seipsum, & extolli super omnes homines, insolens inquit, *Et quis est proximus meus?* Saluator autem quoniam conditor ipse erat sciens nos omnes vnam creaturam, nõ operibus, neque dignitatibus, sed natura desinit proximum. Ne

1000.5

Ne igitur putes, inquit, quia iustus es, quod nullus tibi similis sit. Omnes enim, qui eiusdem naturæ sunt, proximi tui sunt. Sis igitur vicissim & tu illis proximus: non loco, sed affectione & studio erga illos. Idcirco & Samaritanum introduxit in exemplum, vt tibi monstraret, quod licet hic vita excelluerat, proximus tamen ei erat, qui miseratione dignus. Sic & tu compassionem proximum te illi exhibe, & sponte, ac non vocatus in illius subsidium curre. Docemur igitur & hoc loco per parabolam, vt parati simus ad misericordiam, & conemur esse proximi iis, qui indigent nostro subsidio. Docet autem & quanta Dei bonitas erga homines, Descendebat enim humana natura à Hierusalem, hoc est, à tranquilla, & pacifica vita. Hierusalem enim interpretatur visio pacis. Quo autem descendit? In Hiericho humilem, & æstu suffocantem, hoc est, vitam affectionibus plenam. Vide autem, quod non dixerit, descendit, sed, *descendebat*; Semper enim humana natura ad inferiora procliuus est, non semel, sed semper vitæ affectionibus deditæ vacans. *Incidit autem in latrones*, hoc est, demones. Nisi quis à cogitationibus sublimibus deciderit, non incidit in demones, qui, exuto homini, & spoliato vestibus virtutum, plagas inferunt peccati. Primum enim denudant nos omni bona cogitatione, & visitatione Dei: deinde plagas peccati inferunt. Porro naturam humanam semimortuam reliquerunt: vel quod anima immortalis, corpus autem mortale, & ita dimidium hominis morti subditum est: vel quod non omnino desperata est humana natura. In Christo enim salutem se habere sperauit: & ita neque moriatur omnino, sed propter ruinam Adæ, mors in mundum intrauit: propter Christum autem iustificationem mors abolenda est. Per sacerdotem vero, & leuitam, legem intellige, & prophetas. Illi enim volebant iustificare humanam naturam, sed non potuerunt. Impossibile enim, inquit Paulus, sanguinem taurorum, & hircorum tollere peccatum. Miseri itaque sunt hominis, & de eius sanitate cogitarunt. Deinde plagarum magnitudine victi, ad posteriora iterum regressi sunt. Hoc enim significat *αὐτὴν ἄναθεμα*. Venit enim (inquit) lex, & astitit iacenti: deinde non valens sanare, reuersa est. Attende item, quod verbum *accidit*, sensum quendam habet. Nam reuera legem non data opera inueniunt, sed propter humanam infirmitatem, quæ nõ potuit ab initio sacramentum Christi suscipere, data est. Propterea dicit, *accidit quod sacerdos*, hoc est, lex (ita enim dicere solemus de iis, quæ fortuito obueniunt, & citra operam nostrā) venit vt sanaret hominem: sed dominus, & Deus noster, qui propter nos factus est maledictum, & vocatus Samaritanus, iter faciens, hoc est, hanc potissimum sui itineris causam esse volens, & hunc scopum obseruās: vt nos sanaret: non præteriens, & obiter nos visitans venit ad nos, sed conuersatus nobiscum, & locutus non apparenter, sed vere. Proinde statim obligat vulnera, neque permittit malitiam amplius laxari, sed obligat eam. Infundit oleum, ac vinum: oleum, hoc est, sermonem doctrinæ, qui per suauita nos adhortatur, vinum vero, sermonem, qui per austeriora inducit ad virtutem. Exempli gratia, quando audis dominum dicentem; Venite ad me, & ego refocillabo vos: hoc oleu hilaritatem & quietem ostendit, & iterum, Venite, hæredita-

1000.4

1000.3

1000.2

1000.1

1000.0

te preparatum vobis regnum. Quando autem dicitur, Ite in tenebras: vinu est, hoc est austerior doctrina. Intelligere potes & aliter. Oleum humanam significat conuersationem, vinum diuinam, vt tale quid dicam, Dominus alia humano more operabatur, alia autem diuino. Humanum erat comedere, & bibere, & vitam laxiorem sectari, & non austeritatem præ se ferre, vt Ioannes: atque hoc fuerit oleum. Ieiunium vero mirabile, & ambulatio in mari, & aliæ diuinæ virtutes, vinum sunt. Vno enim assimilata est deitas, quam meracam sustinere, ac ferre nullus posset, nisi & oleum adesset: hoc est, humanior conuersatio. Et proinde quia per vtraque nos seruauit, diuinitatem inquam, & humanitatem: propterea dicit vinum, & oleum infudisse, Et quotidie, qui baptizantur, liberantur à vulneribus animæ, oleo quidem vnguenti vncti: statim autem communicantes, & diuini sanguinis participes fiunt. Porro dominus imposuit sanctorum naturam naturam super proprium iumentum, hoc est, super corpus suum. Membra enim sua nos fecit, & participes sui corporis: nõsque in summo loco sitos posuit in dignitatem illam, vt & eiusdem corporis videamur esse. Diuersorium autem ecclesia est, quæ omnes suscipit, lex enim non omnes suscipiebat. Moabita enim, dicit, & Ammonita nõ intrabunt in ecclesiam Dei. Nunc autem in omni gente, qui timer Deum, acceptus est ei, modo veli credere, & pars fieri ecclesiæ, quæ omnes peccatores, & publicanos suscipit. Vide item & diligentiam, quomodo ducens, inquit, in diuersorium, curam eius egerit. Nam prius quàm in hoc duceret, solum obligauit vulnera. Quid igitur est, quod dico? Quia, quum constituta est ecclesia, & factum est diuersorium, hoc est ex omnibus ferme gentibus aucta, tunc fuerunt & spiritus sancti dona, & dilatata est gratia Dei: id quod ex actis Apostolorum dices. Tenet autem figuram hospitis, omnis apostolus; & doctor, & pastor: quibus dedit dominus duos denarios, duo testamenta, vetus, & nouum. Vnius enim regis imaginē vtraque tenent, nempe quod eloquia Dei sint. Itaque denarios illos dominus in cælum ascendens reliquit apostolis, & episcopis aliis, atque doctoribus. Dixit autem: *Quisquid ex tuo insumperis, ego dabo tibi.* Reuera enim de suo apostoli multa insumperunt, multum laborantes, & omnem doctrinam seminantes. Sed & doctores, qui explanant veterem, & nouam, multa è suo insumunt, pro quibus mercedem accipient domino reddituro in secundo aduentu. Tunc enim singuli dicent ei, Domine, duos denarios dedisti mihi, ecce alios duos præterea impendi. Cui dicit & ipse; Euge, serue bone, & fidelis, &c.

Baptizati oleo vnguntur.

Deut. 23. Act. 10.

Opera supererogationis meretur apud Deum.

Marc. 13.

EVTHYMII ZIGABONI superioris Euang. expositio.

ET conuersus ad discipulos seorsum dixit: Beati oculi, &c. Hæc quoque dixit apud Mattheum vbi dicitur, Vestri autem beati oculi. Hæc autē auiditate captus est David propheta. simul & rex: ideo etiam dixit; Ostende nobis domine misericordiam tuam: saluatoris videlicet incarnationem appellans misericordiam, vt pote propter hominum misericordiam factam. Verū obserua, quod ad discipulos saluator conuertitur, & ipsis seorsum

Psal. 84.

sim loquitur, ab iis, qui discipuli non sunt, auer-
sus. Ideo & nos quoque, si discipuli eius fueri-
mus, per obedientiam mandatorum ipsius, & ani-
mæ simul & corporis habuerimus oculos recte
inuentes, aut res recte audientes, ad nos etiam
omnino couertetur, & mysteriis à vulgo abscon-
ditis dignabitur. *Et ecce legisperitus quidam surrexit
tentans eum, &c.* Illaqueare putabat Christum, si
quippiam legi contrarium vlllo pacto doceret. Di-
cit ergo; *Quid faciendo, vitam æternam possidebo, quam
populo annuntias? Cognita autem illius versutia,
saluator ad legem ipsum remittit: simul quidem
conatum illius repellens, simul etiam arguens il-
lum, quod sese pro virtutis cultore gereret quum
non esset, veluti finis indicabit parabola. Ipse ve-
ro dixit ad eum: In lege quod scriptum est? Maius præ-
ceptum †.*

† Ex hoc auctoris scholio videtur iuxta mentem eius
legendum in litera. Quod, vt pro substantiuo habeat, præ-
ceptum, quod facile subauditur. Nam Græci eadem distio-
ne τὴν ἐφεύρουν, Quid, & quod.

Quomodo legis? Maiora legis præcepta: de maio-
ribus nanque ipsum interrogauit. At ille respon-
dens ait, *Diligens dominum Deum tuum, &c.* Recte il-
lum respondisse dixit: vt qui duo recitauerit præ-
cepta, quæ ad se inuicem connectuntur. Alius au-
tè erat hic legisperitus ab eo, de quo à Matthæo,
& Marco facta est mentio. *Hoc fac, & viues.* Hoc,
quod nunc recitasti, hoc, inquam, fac, & viues vi-
ta æterna, qua viuunt iusti, qui hæc præcepta ser-
uauerunt. Docuit siquidem apud Matthæum, quod

Matth. 22.

in his duobus præceptis vniuersa lex, & prophete
pendent. At ille volens iustificare seipsum, &c. Co-
nari suo frustratus, effudit quem apud se occul-
tabat tumorem. Putabat enim se cunctis esse præ-
stantiorem: Nam lex proximū † nominauit eum,
qui alterius egeret auxilio: ipse vero illum dici
opinabatur, qui virtute æqualis esset: ideo etiam
volens seipsum iustificare, siue aliis præponere,
interrogat, *Quis mihi est æqualis?* Deinde Chri-
stus per parabolam demonstrat illum esse prox-
imum, qui alterius indiget auxilio.

† Proximus dicitur omnis homo, quod omnes inter nos
propinqui sumus secundum naturæ communicationem.
Suscipiens autem Iesus dixit. Suscipiens, hoc est,
excipiens sermonem. Homo quidam descendebat ab
Hierusalē in Iericho. Parabola hæc, etsi efficta sit, vt
ostendat quis sit proximus: paucis tamen verbis
ostendit humanam, & benignam saluatoris no-
stri gubernationem. Hominem siquidem intel-
ligimus Adam, & qui ab Adam descenderunt
vniuersos: descensum autem ab Hierusalem
in Iericho, viam à virtute ad vitium, & ab obe-
dientia ad inobedientiam, & à sublimi vitæ
instituto ad terrenam conuersationem: est enim
Hierusalem sublimis, Iericho vero humilis. Et
incidit in latrones. Id est demones, qui in via re-
sistebant. Qui etiam exuerunt eum. Vestimentis
virtutis, timore Dei, quo in modum vestis cir-
cundatus erat. Et, vulneribus inflicto, abierunt. Ani-
mæ plagis, vulneribus peccatorum. Relinquentes
semimortuum. Ex dimidio factum mortalem: iuxta
animam enim mansit immortalis, corpore vero
mortuus est. Quod autem dicitur, Abierunt, & Re-

Eccle agnoscit
peccati Ori-
ginale.

linguentes, non est de hoc curiose scrutandum pro-
pter normam parabola. Casu autem sacerdos quidam
via illa descendebat. Sacerdos, hoc est, lex data per
Mosen, vt pote de sacrificiis disputans. *Viditque illo,
præterit.* Pertransiit illum, quum ita male affectus
esset. *Similiter Levites, quum iret iuxta locum, &c.* Per
Leuiten hoc loco accipiendus est sermo prophete-
tarum, vt pote Dei iussionibus subministrans. Sa-
maritanus vero quidam iter faciens, &c. Samaritanus
intelligitur nunc Christus, vt pote ab incredulis
Iudæis Samaritanus appellatus. Vel etiam nō In-
dæorum tantum, sed & cunctarum gentium na-
turam per carnis assumptionem amplectens. Sa-
maritani enim sunt quædam natio gentium. Et
accedens obligauit vulnera eius. Vinculo doctrine. In-
fundens oleum, & vinum. Lenitatem, ac mordacita-
tem. Doctrina enim eius alibi quidem mansuete
procedit, & exhilarat: interdum vero perstringit,
ac mordet: & ita pulchre temperata est, ac vindi-
que iuuat. Et imponens illum in iumentum suum. In
propriū corpus, quod occidendum erat †: hoc †
est, portans infirmitates eius per assumptam hu-
manitatem.

† Nam vt dicitur, pro quo hic habemus iumentum, di-
citur à τὸν καὶ ἐνεδύξεν, id est occidit quia pecus, siue iumē-
tum mactationi nascitur: vel mactari, & immolari solet.
Duxit in diuersorium. Diuersorium est ecclesia, quæ
omne genus hominum recipit. Et curam illius egit.
Rationem eius habuit, & de eo prouidit. Ac post-
ero die egressus. Post aliquod tempus mortuus, & de
mundo egressus. Depromptos duos denarios dedit ho-
spiti, &c. Donec viuebat, ipse curam habebat infir-
morum: vbi vero mortuus est, ac resurrexit, & ad
peregrinandum in cælum diuertit, hanc curam
Apostolis commisit: hospes enim est, quisquis ec-
clesiæ præest, puta omnis episcopus, vel quisquis
Apostolorum successor est: Duo vero denarii sunt
nouum, ac vetus testamentum, quæ infirmis me-
dicinam suppeditant. Dixit enim apud Matthæum.
Omnis scriba edoctus ad regnum cælorum, simili-
lis est homini patrifamilias, qui depromit de
thesauro suo noua, & vetera. Vel, duo denarii dæ-
sunt interpretationes scripturæ euangelicæ, aut
etiam omnis diuinæ: illa videlicet, quæ iuxta hi-
storiam est, & quæ iuxta anagogen. Et quodcumque
præterea insumpseris, &c. Si etiam de tuo quippiam
insumpseris, quod in eius cedat utilitatem. Nam
de suo quoque præceptores apponunt, dilatantes
diuinorum sermonum interpretationes. A duo-
bus siquidem testamentis sumunt quidem argu-
mentum: propriis autem sermonibus abundan-
tiores curam exhibent laborantibus. Reuersio
vero Christi, secundus est aduentus eius, in quo
perfoluet omnibus retributiones. Qui fecit miseri-
cordiam cum illo. Cum illo, hoc est in illum. Dixit er-
go ei Iesus, *Vade & tu fac similiter.* Curam eius habe,
qui auxilio indiget. Qui enim hoc non facit, non
diligit proximum suum, sicut seipsum: qui vero
proximum non diligit tanquam seipsum, neque
Deum diligit ex toto corde suo, & ex tota anima
sua, & ex tota fortitudine sua, & ex tota men-
te sua, quæ dilectionis vehementiam, ac intensio-
nem manifestant.

DOMI

DOMINICA XIII. POST PENTECOSTEN.

L V C. 17.

N illo tempore: Dum iret Iesus in Hierusalem, trāsibat per mediam
Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur quoddam castellum,
occurrerunt ei decem viri leprosi. Qui steterunt à longè, & leuaue-
runt vocem dicentes: Iesu præceptor miserere nostri. Quos vt vidit,
dixit: Ite ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt.
Vnus autem ex illis, vt vidit, quia mundatus est, regressus est cum magna voce
magnificans Deum. Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens. Et hic
erat Samaritanus. Respondens autem Iesus dixit: Nōnne decem mundati sunt:
& nouem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi
hic alienigena. Et ait illis: Surge, vade quia fides tua te saluum fecit.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euang.

ET factum est. Post parabolam qua inui-
tat ad humilitatem & perseuerantiam
in diuersis officiis Dei, reprehendun-
tur ingrati de impensis beneficiis. Oc-
curreunt. Leprosi sunt hæretici, qui quasi varios
colores habentes in eodem corpore, varias sectas,
nunc salutaris, nunc veritatis permiscunt in ea-
dem prædicatione. Hæ autem quia vitantur & ab
ecclesia remouentur longè, necesse habent, vt
magno clamore interpellent: vnde sequitur: *Qui
stete. à lon.* Qui contra decalogum peccauerant,
nec amando Deum (de quo malè sentiunt) nec
proximum, à quo diuiduntur: sub denario ad
Deum clamant & sanantur, dum in ecclesiæ so-
cietate doctrinam integram veramque assequun-
tur, & omnia secundum catholicæ fidei regulam
differunt, & varietate mendaciorum quasi lepra
cauent. Sed vnus gratias agit, id est, qui in vni-
tate ecclesiæ per humilitatem remanent. Qui vero
per superbiam elaci mandatori sunt ingrati, no-
uem sunt: quia per vnitatem à perfectione dena-
rij deficient: vnde Apostolus: *Qui cum Deum co-
gnouissent, non sicut Deum glorificauit, aut gr.e.
sed e. in co. suis. Et le. ro. di.* Quia in verbis Salua-
toris se errasse cognoscunt, saluandi præceptorem
vocant: & per cognitionem præceptoris redeunt
ad formam salutis. *Ite ostendite vos sacerdotibus. Et
fact.* Quisquis hæretica prauitate vel Gentili su-
perbitione, vel Iudaica perfidia, vel fraterno
Schismate per Dei gratiam mundatus caruerit,
necesse est vt ad ecclesiam veniat, coloremque fi-
dei verum aliis similem ostendat. Vnde Paulus ad
Ananiam, Cornelius ad Petrum mittitur. Cætera

vitia dominus in conscientia per seipsum corrigit
& sanat. *Vnus au. ex. il.* Vnus autem regressus signi-
ficat vnus ecclesiæ deuotam in Christo humili-
tatem, qui cadens ad pedes eius gratias agens,
quia repressis præsumptionis cogitationibus,
quam sit infirmus videt: nihil virtutis sibi tribuit,
bona quæ agit de misericordia intelligit. Vnde &
Samaritanus, id est, custos cognominatur, qui ita
bona quæ accepit Deo tribuit, vt cum Psal. dicere
possit: *Fortitudinem meam ad te custodiam. Et Psal. 38.
ceci. in. fa.* Cedit in faciem, qui de perpetratis malis
erubescit. Ibi enim cadit homo, vbi confunditur.
Qui in faciem cadit, videt quo cadat: qui retro
cadit, non videt. Boni ergo in faciem cadunt, quia
humiliant se in his visibilibus: vt ad inuisibilia
erigantur. Mali retro cadunt quia cadunt in inuisi-
bilibus, vbi non vident quid eos sequatur. *Surge.*
Qui infirmitatem suam agnoscens humiliter ante
Deum iacuit, diuina consolatione surgere ad forti-
ora opera, & ire crescendo vsque ad perfectio-
ra iubetur. *Fides tua.* Fides quæ ad agendas gra-
tias inclinauit, e contra perfidia illos damnat,
qui de acceptis beneficiis sunt ingrati. *Te saluum
fa.* In superiori parabola decernitur, fidem per
humilitatem debere augeri. In ista rebus ipsis
manifestè ostenditur, non fidei tantum agnitam
rationem, sed fidei executam operationem esse,
quæ saluum faciat credentem.

CATENA AVREA in idem Euang.

A Mbr. Post prædictam parabolam reprehen-
datur ingrati, dicitur enim: *Et factum est dum, &c.*
Tit. Vt ostendat quod Samaritani quidem bene-
uoli, Iudæi vero prædictis beneficiis sunt ingrati.
Bibl. Hom. tom. 3. S s erat

erat enim discordia inter Samaritanos & Iudæos, quam ipse pacificans inter utroque transit, ut utroque compingat in vnum nomen hominis. Cyril. Deinde suam gloriam saluator manifestat, attrahens ad fidem Israël. vnde sequitur: *Et cum ingre. quod. cast. oc. ei. &c. ab vrbibus & oppidis expulsi & quasi immundi ritu legis Moisaicæ. Tit. Conuersabantur autem adinucem, quia fecerat eos vnanimis communitas passionis, & prestolabantur transitum Iesu solliciti donec aduenientem Christum viderent. vnde sequitur: Qui steterunt à longè, eo quod lex Iudæorum lepram immundam iudicat. Lex autem euangelica non extremam, sed internam asserit esse immundam. Theo. A longè ergo stant quasi verecundantes de immunditia quæ eis imputabatur: putabant enim quod Christus eos fastidiret ad modum aliorum: sic ergo abstiterunt loco, sed facti sunt proximi deprecando: propè enim est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. vnde sequitur: *Et leua. 10. di. Ie. pra. &c. Tit. Dicunt nomen Iesu, & lucrificiunt rem. Nam Iesus interpretatur saluator. Dicunt, miserere nobis: propter experientiam virtutis eius, neque argentum petentes, neque aurum, sed ut aspectum corporis sanum obtineant. Theo. Nec simpliciter obsecrant eum, nec rogant eum ut mortalem. Vocant enim eum præceptorem, id est dominum: quo penè videtur hunc opinari Deum. At ipse iubet illis, ut ostenderent se sacerdotibus. Ipsi enim experiebantur, si mundati forent à lepra vel non. Cyril. Lex etiam mundatos à lepra iubebat se ostendere sacerdotibus offerre sacrificium causa purgationis. Theo. Iubere ergo eis ut irent ad sacerdotes, nihil aliud innuebat nisi quod debebat curari. vnde sequitur: *Et fa. est. &c. Cyril. In quo Iudæorum pontifices æmulis gloriæ eius cognoscere poterant quod inopinatè & mirificè sanati sunt, cõcedente Christo eis salutem. Theo. Cùm autem decem essent, nonem qui Israëlita erant ingrati fuerunt, sed alienigena Samaritanus reuersus voces emittebat benignas. vnde sequitur: *Vnus autem ex illis, &c. Tit. Dedit autem ei appropinquandi fiduciam suscepta purgatio. vnde sequitur: Et cecidit in fa. suam ante pe. eius gra. agens. Ex procubitu & supplicatione fidem suam simul eum beneuolentia pandens. Sequitur: Et hic erat Samaritanus. Theo. Hinc poterit quisque cõnoscere, quod nihil impedit quenquam placere Deo & si de genere prophano processerit, dummodo bonum gerat propositum. Nullus etiam natus ex sanctis superbiat, nouè enim qui Israëlita erant, ingrati fuerunt. vnde sequitur: *Respondens autem Iesus dixit, nōme decem, &c. Titus, Per hoc ostenditur quod promptiores ad fidem erant, alienigenæ, lentus enim erat ad fidem Israël. vnde subditur: *Et ait illi, Surge, vade: quia fides tua te saluum fecit. Aug. de quæst. euang. Mysticè autem leprosi intelligi possunt, qui sententiam veræ fidei non habentes varias doctrinas profitentur erroris. Non enim abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, & iactantiam sermonis ostendunt. Coloris quippe vitium lepra est: vera ergo falsis inordinate permixta in vna disputatione vel narratione hominis tanquam in vnus corporis colore apparentia, significat lepram, tanquam veris falsisque colorum locis humana corpora variatè atque maculantè. Hi autem tã vitandi sunt ecclesiæ, vt si fieri potest lon-******

gius remoti magno clamore Christum interpellent. Quod autem præceptorem eum inuocauerunt, satis puto verè lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor abstergat. Nullum autem eorum quibus hæc corporalia beneficia dominus præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes nisi leproso. Sacerdotium enim Iudæorum figura fuit sacerdotij quod est in ecclesia. Cætera autem vitia per seipsum interius in conscientia dominus sanat & corrigit. Doctrina verò vel imbuendi per sacramenta, vel catechizandi per sermonem potestas ecclesiæ tributa est. Qui dum irent, mundati sunt, quia gẽtiles ad quos venerat Petrus nondum accepto baptismatis sacramento, per quod spiritualiter ad sacerdotes peruenitur, infusione spiritus sancti declarantur. Quisquis ergo in ecclesiæ societate doctrinam integram veramque assequatur: eo quod manifestatur varietate mendaciorum, tanquam lepra caruisse, hic tamen ingratus Deo mūdatori suo, gratiarum agendarum pia humilitate non prosternitur, similis est illis de quibus dicit Apost. quod deum cognouissent, non vt Deum magnificauerunt, aut gratias egerunt, ideo tales in nouenario numero tanquam imperfecti remanebunt. Nouem enim indigent vno, vt quadam vnitate forma coagulentur vt x. sint. Ille autem qui gratias egit vnica ecclesiæ significatione approbatus est. Et quia illi erant Iudæi, amississe per superbiam declarati sunt regnum cælorum, vbi maximè vnitas custoditur. Iste verò qui erat Samaritanus, quod interpretatur cultos, illi à quo accepit tribuēs quod accepit secundum illud: Fortitudinem meam ad te custodiam, vnitatem regni humili deuotione seruauit. Bed. Cecidit autem in faciem, quia ex malis quæ se perpetraste minimè erubescit: qui surgere & ire præcipitur, quia qui infirmitatem suam cognoscentis humiliter iacet, per diuini verbi consolationem ad fortia opera proficere iubetur: si autem fides saluum fecit eum qui se ad agendas gratias inclinavit, ergo perfidia perdit eos qui de acceptis beneficiis Deo dare gloriam neglexerunt. Quapropter fidem per humilitatem augeti debere, sicut in parabola superiori decernitur, ita hic ipsis rebus ostenditur.

S. TITI BOSTRORVM Episcopi superioris Euangel. expositio.

Rursum seruator noster Iesus Christus, illustris miraculi opere, gloriam suam pandit, quod, vel hac ratione, excordem amenitè que Israël ad fidem pertrahat: Verum vt ex leproso quorundam sanatione clarè cognoscere licet, perstitit ille in sua obstinatione, & infidelitate æquè atque ante. Hi enim secundum Moisaicæ legis præscriptum, è ciuitatibus & castellis, tanquam immundi, exclusi, Christo iter facienti obuiam venerunt, eundemque, vt à morbo, quo tenebantur, sese liberaret, enixè rogaerunt. Is autem, cum benignus & clemens esset, fortis illorum miseratus, lepram profiganit. E quorum numero nouem erant Iudæi, vnus autem Samaritanus. Cùm autem abirent, Sacerdotibus, vt iussi erant, sese ostensuri inter eundem sanitate potiti sunt. Et quidem nouem in ingratam obliuionem lapsi,

lapi, non sunt reuersi, vt darent gloriam Deo: vnus autem solus, & ille quidem alienigena, debitam gratiarum actionem obtulit. Promptiores namque propensioresque fuerunt hi semper ad fidem amplectendam, quam ingrati Iudæi. Quare dominus, nōme, inquit, decem mundati sunt, & nouem vbi sunt?

BEDAE VENERABILIS presbyteri in idem Euang. expositio.

Et factum est dum iret in Hierusalem, transibat per mediam Samaritaniam, &c. Leprosi, non absurdè intelligi possunt, qui scientiam veræ fidei non habentes varias doctrinas profitentur erroris. Non enim vel abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, & iactantiam sermonis ostentant. Nulla porro falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermiscet. Vera ergo falsis inordinate permixta, in vna disputatione vel narratione hominis, tanquam in vnus corporis colore apparentia, significat lepram tanquam veris, falsisque colorum locis humana corpora variatè, atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt ecclesiæ, vt, si fieri potest, longius remoti, magno clamore Christum interpellent. Vnde & aptè subiungitur; *Qui steterunt à longè, & leuauerunt, &c. Et bene vt saluentur, Iesum præceptorem nominant. Quia enim in eius verbis se errasse significant hunc saluandi humiliter præceptorem vocant, cùmque ad cognitionem præceptoris redeunt, mox ad formam salutis recurrunt. Nam sequitur; Quos vt vidit dixit. Ite ostendite vos sacerdotibus, &c. Nullum dominus eorum, quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes nisi leproso, quia videlicet sacerdotium Iudæorum figura erat futuri sacerdotij regalis, quod est in ecclesia, quo consecrantur omnes pertinètes ad corpus Christi summi, & veri principis sacerdotum. Et quisquis vel heretica prauitate, vel superstitione gentili, vel Iudaica perfidia, vel etiam schismate fraterno, quasi vario colore per Domini gratiam caruerit, necesse est ad ecclesiam veniat, colorèque fidei verum, quem accepit, ostendat. Cætera vero vitia tanquam valitudinis, & quasi membrorum animæ, atque sensuum, per seipsum interius in conscientia & intellectu dominus sanat, & corrigit. Denique & Paulus voce domini audita; Quid me persequeris, & ego sum Iesus, quem tu persequeris, ad Ananiam tamen missus est, vt illo sacerdotio quid in ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus eius adprobaretur color: non quia non potest per seipsum dominus omnia facere (nam quis alius hæc facit etiam in ecclesia?) sed vt ipsa societas congregatorum fidelium adprobando in inuicem, atque communicando verè fidei doctrinam, in omnibus, quæ dicuntur verbis, vel signantur sacramentis, tanquam vnã speciem veri coloris obducatur. Cornelius etiam, cum & eleemosynæ eius acceptæ, & preces eius audita; illi ab angelo nunciatur, propter doctrinam tamen, sacramentorumque vnitatem ad Petrum iubetur mittere, tanquam illi, & suis diceretur; ite ostendite vos sacerdotibus; nam & cum irent, mundati sunt. Jam*

enim ad eos venerat Petrus, sed tamen ipsi, nondum accepto baptismatis sacramento, nondum spiritualiter ad sacerdotes peruenierant, & tamen infusione spiritus sancti, & admiratione linguarum, eorum mundatio declarata est. *Vnus autem ex illis vt vidit, quia mundatus est, &c. Vnus iste, qui magnificans Deum regressus est; vnus ecclesiæ deuotam Christo humilitatem significat. Qui bene cadens ante pedes Domini gratias egit. Ille enim vere Deo gratias agit, qui repressis præsumptionis suæ cogitationibus, quam in semetipso infirmus sit, humiliter videt, qui nihil sibi virtutis tribuit: qui bona, quæ agit, esse de misericordiã conditoris agnoscit. Vnde & recte subiungitur; Et hic erat Samaritanus. Samaritanus quippe interpretatur cultos. Quo nomine ille populus aptissime significatur, qui gratias agendo ei, à quo accepit tribuit omne, quod accepit, quodam modo cantans illud de Psalmo; Fortitudinem meam ad te custodiam, quia tu Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordiã eius præueniet me. Cedit autem in faciem, quia ex malis, quæ se perpetraste meminit, erubescit. Ibi enim cedit homo vbi confunditur. Vnde & Paulus quasi quibusdam in facie iacentibus dicebat; Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? At contra de ascensore equi, id est, de eo, qui in huius mundi gloria clarus est, dicitur; Vt cadat ascensor eius retro. Rursumque de persecutoribus domini scriptum est; Abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Quid est hoc quod electi in faciem, & reprobi retrorsum cadunt, nisi quod omnis, qui post se cadit, vbi proculdubio cadit, vbi non videt, qui vero ante se ceciderit, ibi cecidit vbi videt? Iniqui ergo quia in inuisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt vbi quid eos tunc sequatur modo videre non possunt. Iusti vero, quia istis visibilibus semetipsos sponte deiciunt, vt in inuisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. *Respondens autem Iesus dixit; Nōme decem mundati sunt, &c. Vnum si addatur ad nouem, quædam effigies vnitatis impletur. Quo fit tanta complexio, vt vltra non progrediatur numerus nisi rursus ad vnum redeatur, & hæc per infinitatem numeri regulam custodiatur. Nouem itaque indigent vno, vt quadam vnitate forma coagulentur, & decem sint. Vnum autem non eis indiget, vt custodiat vnitatem. Quamobrem vt vnus ille, qui gratias egit, vnica ecclesiæ significatione approbatus, atque laudatus est, ita illi nouem, qui gratias non egerunt, reprobi effecti, à consortio vnitatis exclusi sunt. Ideoque tales in nouenario numero tanquam imperfecti remanebunt. Et merito eos saluator quasi ignotos vbi sunt inquirat. Scire enim Dei eligere, nescire, reprobare est. *Non est inuentus qui rediret, &c. Secundum corpus quidem facile est videre, posse hominem non habere lepram, & tamen animi esse non boni: secundum significationem autem huius miraculi, conturbat considerantem, quomodo mūdus dici possit ingratus. Sed iam facile est etiam illud videre, fieri posse vt quisque in ecclesiæ societate doctrinam integram, veramque assequatur, & omnia secundum catholicam regulam disserat, distinguat à creatore creaturam, eoque manifestetur varietate mendaciorum tanquam lepra caruisse, & tamen ingratus***

fit Deo, & domino mundatori suo, quia elatus superbia, gratiarum agendarum pia humilitate non sternitur, similisque efficitur eis, de quibus dicit Apostolus; Qui cum cognouissent Deum, non ut Deum magnificauerunt, aut gratias egerunt. Quod enim dicit eos Deum cognouisse, ostendit quidem à lepra fuisse mundatos, sed tamen statim accusat ingratos. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit. Qui deuotus ante dominum cecidit, surgere, & ire præcipitur, quia qui infirmitatem suam subtiliter cognoscens humiliter iacet, per diuini verbi consolationem surgere & fortia opera: & crescentibus quotidie meritis, ad perfectiora passim proficere iubetur. Si autem fides saluum fecit eum, quem ad agendas saluatori & emundatori suo gratias inclinauit, ergo perfidia perdidit eos, qui de acceptis beneficiis Deo gloriam dare neglexerunt. Quapropter & hæc lectio superiori ea ratione coniungitur, quod ibi fidem per humilitatem augeri debere parabola data discernitur, hic autem manifestus ipsis rebus ostenditur non fidei tantum agnitam rationem, sed executionem fidei operationem esse, quæ saluum faciat credentem, detque gloriam patri, qui est in cælis.

ERICI IN IDEM
Euang. Homil.

Tinera Domini, & saluatoris nostri, tum miraculis, tum etiam mysteriis plena semper fuisse sanctorum euangelistarum euidentissima declarat assertio. Neque enim locali tantum ambulatione explebatur necessitudo, verum etiam per hoc salutem aliquid prouidebatur humanæ. Ambulabat enim de loco transiens ad locum, ut omnibus adesset, omnibus subueniret, occurreret singulis, concurreret vniuersis: hos miraculis, illos prædicationibus ad fidem cogeret. Qui & idcirco cum diuinitate impleteret omnia humanitate loco voluit circumscribi, ut assumendo quod eramus, suæ nos diuinitatis participes esse donaret. Verum non satis est, si hoc iter Domini solummodo carnaliter acceperimus, & non etiam si forte aliquid mysterij lateat, inuestigauerimus. Iter ergo Domini transitus est de terris ad cælum. Ibat enim, quia mox impleta passione, transito mundo, festinat ad patrem repedabat. Ibat, quia de mortalitate ad immortalitatem, de pena ad gloriam, de contemptu ad regnum festinabat. Dum ergo iret in Hierusalem, transibat per mediam Samariam. Memor Dominus salutis humanæ, ob quæ restaurandam cælitus aduenerat, instante iam suæ passionis articulo, ibat in Hierusalem ciuitatem, non reformidans gentem quamlibet atrocem, quamlibet sui effusionem sanguinis anxie sitientem. In Hierusalem enim erat templum Domini, ibi sacerdotium Iudæorum, ibi erat cultus sacræ religionis, ibi etiam ter in anno apparebat omne masculinum Iudæorum secundum præceptum legale: & idcirco Dominus sæpè adibat illam ciuitatem, cupiens ibi pluribus annuntiare verba salutis, & sua ostendere miracula. Ut ergo nec iter illius à miraculorum præconiis alienum, atque immune videretur, Transiente illo per mediam Samariam, & Galilæam, & ingrediente quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, ita ut erant legis decreto à communi domorum, vel urbium cohabi-

tatione discreti. Samaria nanque ciuitas vel regio fuerat, in qua olim regnum decem viguerat tribuum, antequam à cultura Dei deficientes, captiuitatem Assyriorum experirentur. Illis ergo à solo proprio in exilium ductis, terras eorum misse gentes ab Assyriis incolebāt. Galilæa verò maxima pars erat Iudaici regni, in qua & Nazareth fuit, patria (si dici fas est) Domini. Pergens ergo Dominus in Hierusalem, ad passionem, quæ è vestigio implenda erat, properans, has quoque prouincias in transitu visitabat, & miraculorum insignibus illustrabat. Et dum ingrederetur quoddam castellum. Pulchre sanctus euangelista castelli huius vocabulū nominatim exprimit, ut ostenderet hos, qui Domino occurrere, leprosos nullam cum hominibus habere societatem, nusquam certum consistendi locum. Legis enim decreto sequestrati fuerant à consortio communis habitationis. Notandum autem, quia non legitur occurrisse istos leprosos Domino in vico, aut in castello, vel ciuitate, sed potius in itinere, quia lex præcipiebat, ut quisquis leprosus esset, per ministerium sacerdotis ab omni plebe separaretur: & idcirco isti à communi consortio segregati, non occurrerunt Domino in vico, aut in castello, sed potius in itinere. Ingredientis Domini castellum, occurrerunt, quia è vicino sanandi erant. Vnde & auspiciatō Dominum præceptorem inclamant, à quo cum salute corporis vitæ æternæ præcepta suscipiebant. Sed Dominus ut doceret diuinæ legi semper esse parendum, legis à se constitutæ mandatum executus, eos ad sacerdotes direxit, dicens: Ite ostendite vos sacerdotibus. Præcipiebat enim lex, ut, si quis lepræ maculam incurrisset, ad sacerdotem duceretur, & eius iudicio mundus, vel immundus iudicaretur. Prouida ergo dispensatione Dominus leprosos ad sacerdotes mittebat, multas ob causas. Primò quidem, ut eis aditum calumniandi obstrueret, illis magis parcens, qui eorum garrula obloquia curabant. Secundò, ut videntes à Domino leprosos mundatos, quos ipsi per sacerdotium, & legem curare nequiuissent, aut crederent, & saluarentur: aut, si non crederent, inexcusabiles de eius aduentu redderentur. Terriò, ut per hoc sanctæ Ecclesiæ sacerdotium altius commendaret. Si enim illud sacerdotium, quod in typo, & figura agebatur, ad eò venerabile suo tempore exiit, ut ab ipso Domino honoraretur, multo magis hoc, quod nunc iam non in figura, sed in veritate administratur, reuerendum, & omni sit honore colendum, aliter; Quos ut vidit dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Inter omnes, quos Dominus à diuersis infirmitatibus multipliciter curasse narratur, neminè illorum, quibus curam impendit, præter leprosos ad sacerdotes mittere voluit. Cuius rei quidem ad literam facilis est intellectus, quia patet illum idcirco hoc egisse, ne calumniantibus sibi aduersarijs, aduersum se iacula videretur ministrare, dum querentur illum sacerdotibus suis debitum honorem, ac reuerentiam non deferre, præsertim cum leprosoꝝ curatio specialiter à sacerdotibus esset discernenda. Si verò spiritualis in hoc facto intelligentia requiratur, constat quia illud sacerdotiū Iudæorum, typus erat sacerdotij regalis & Christiani, quod nunc per Dei gratiam in Ecclesia manet, quo etiā emundantur & consecrantur omnes, ad veri sacerdotis

cerdotis membra pertinentes. Et factum est, dum iret mundati sunt. Velocem obedientiam, aprè festina fanitas est subsecuta. Et magna gestum prouidentia, ut, antequam ad sacerdotes venirent, mundarentur, ne, si in eorum præsentia mundari eos contigisset, arbitrarentur se fortassis eorum ministerio, & non virtute mitteris fuisse curatos. Sed hæc, quæ ad literam cursim exequimur, plena sacramentorum esse, ipse rerum ordo manifestat. Miracula enim Domini hoc sibi specialiter priuilegium vendicant, ut iuxta historiam veraciter facta credantur, & spiritualiter excussa, interiorum reconditam mysteriorum aperiant suauitatem. Quod quando agunt, quid aliud quam abstractis fauorum intimis mella producant? Leprosi ergo isti hæreticos non incongruè designare possunt. Lepra nanque eiusmodi est natura, ut cutem, quam infecerit, diuersis coloribus respergat. Sic & hæretici, ut verum se dicere mentiantur, vera falsis permiscet, & quasi vnus coloris dogma mendaciorum superducta varietate intertingunt: quia, si semper vera prosequerentur, hæretici non essent: si autem semper falsa dicerent, nullus eis nisi dementissimus crederet. Permiscet ergo, ut dictum est, vera falsis, ut, dum veritas superducta recipitur, latens intrinsecus falsitatis morbus irrepit, more eorum, qui venena propinantes, ora calicis melle liniunt, ut dum mellis dulcedo intendit, virtus poculi auidius infumatur. Aliter; Sed quia lepra in vna, eademque cute diuersis permixta coloribus fecundum hominem reddit, non incongruè iuxta significationem spiritualium leprosoꝝ nomine signantur hæretici, qui vnitatem fidei non habentes, diuersis inficiuntur erroribus. Sciendum verò est, nullā prorsus esse falsam doctrinam, quæ non aliqua sit veritate permixta: ne, si aut aperit mendax fuerit, non recipiatur: aut, si ex toto vera, hæretica non sit. Quemadmodum autem vulnere in vnus corporis cute apparentia, diuersis coloribus carnem obducunt: ita in vnus cuiusque hæretici doctrina, falsa veris resperguntur, ut sub obtentu veritatis, falsitatis inimica præualeat. Nam & qui venena potrigunt, prius ora calicis melle liniunt, ut per gustum dulcedinis perueniatur ad poculum mortis. Huiusmodi autem pestes, authoritate principum Ecclesiæ ita sunt propellendæ, ut authores earum à totius Christianitatis societate deiecti, magnis Dominum Iesum vocibus pro salute recipienda necessario interpellare cogantur. Et attendendum, quod sanctus euangelista ipsum quoque numerum signanter expresserit, cum quot fuerint, indicare curauit. Ait enim; Occurrerunt ei decem viri leprosi. Pulchra quidem quantitate commendabiles, sed obsecra cute deformes. Ergo hæretici intra denariam quodammodo perfectionem sese iactant comprehensos, dum diuinoꝝ, quæ decalogo accipiuntur, mandatorum impletores se esse confirmant, & Christianæ fidei professores se asseuerant. Delectat numerus, sed offendit sinistra dogmatis insinceritas. Hoc est, quod Apostolus de talibus ait, Habentes quidem speciem sanctitatis, virtutem autem eius abnegantes. Hi tales à cohabitatione ciuitatis Dei, hoc est, à communionem vniuersalis Ecclesiæ prouocati sunt, ut saltè damnati, & ab omni consortio sequestrati, tandem longo suæ eliminationis tædio fatigati, Christi magnis vocibus incla-

mate, & cum veritatis præceptorē fateri cogantur. Hoc enim est, quod euangelista ait: Steterunt à longè & leuauerunt vocē, dicentes, Iesu præceptor, miserere nostri. Idcirco à longè steterunt, nec Domino appropinquarunt, quia, ut iam dictum est, à communi consortio separati erant. Et à longè stantes leprosi vocem ad Dominum extollunt, ne tumal tuantis turbæ strepitu possent aliquatenus impediri. Et meritò præceptorem iam sanandi vocat, in cuius fide, ac doctrina se errasse considerant. Sed & in parte spiritualis intelligentiæ quàm congruè Iesum præceptorem hæretici vocant, in cuius verbis se recollunt deliquisse, dumque ad eius magisterij regulam studiosè festinant recurrere, mox merentur optatæ salutis beneficia inuenire. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum iret, mundati sunt. Lepra quatuor habet differentias significationum. Delignat enim infidelitatem paganorum, perfidiam Iudæoꝝ, errorum hæreticoꝝ, & maculas grauium peccatoꝝ. Ab hac tam multiplice lepra quicunque expiari desiderat, necesse est Ecclesiam adeat, sacerdotes requirat, ut per eorum ministeriū exui valeat maculis peccatoꝝ, sine quibus constat neminem ab huiusmodi valetudine posse curari. Quod autem ad sacerdotes leprosi missi sunt, significat quia conuersi hæretici sacerdotibus, vel magistris sanctæ Ecclesiæ sese offerre debent, & prauis dogmatis errorem, quasi morbide cutis varietatem ad examinandum pandere, sicque ab eis fidei catholice regulis instructi, pristinæ munditiæ, & pulchritudini restituantur. Quāuis enim Dominus, qui summus pontifex, verusque magister est, interna sui cruditione quid tenendum sit, valeat inspirare, magna tamen dispensatione vult doctoribus obsequi, ut per hoc qui docendi sunt, profunda humilitate solidentur, humiliati verò ad capiendā fidei sacramenta potiores efficiantur. Sic etenim beatus Paulus, qui diuinis cælitus reuelationibus fuerat instructus, quique se dicit euangelium non ab homine, neque per hominem accepisse, sed per reuelationem Iesu Christi, tamen missus est ad Ananiam, ut ab eo fidei veritatem acciperet, & reliqua, quæ ordo ecclesiasticus exposcit, impleteret. Quid verò sibi vult, quod antequam ad sacerdotes venissent, mandati sunt? Fortè illud præsignat, quod multi fide seruentes, dum pro recuperanda animarum salute doctores sanctos expeterent, tanta sunt præuenientis Dei gratia donati, ut, antequam per baptismi lauacrum animæ lepram deponerent, spiritus sancti illapsu ab originalibus peccatis emundari promeruerint. Hoc in Cornelio, eiusque, qui cum eo erant, impletum est, de quibus legitur, Quia disputante diu Petro, cecidit spiritus sanctus super eos, qui audiebant verbum. Et beatus Petrus, Quis, inquit, aquam prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui spiritum sanctum acceperunt, credentes sicut & nos? Multiplex enim Dei misericordia hanc præteritis Ecclesiæ sacerdotibus potestatem contulit, ut & contentibus penitentia sanctionem darent, & eadē salubri satisfactione purgatos, ad ianuam reconciliationis admitterent, sic diuinæ voluntatis præsidis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Vnus autem ex illis ut vidit, quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum. Magni meriti, Bibl. Hom. tom. 3. Ss 3 ingen

2. Tim. 17.
L. 17.

L. 17.

ibid.

Sacerdotes no
u testamēti
digniores quā
reterii.

Hæretici à
propheta
indignis ex
spectati.

2. Tim.

Sine sacerdo
um ministerio
nemo potest à peccatis
mundari.

Gal. 1.

Act. 9.

Act. 10.

ibid.

Cōfessio & satisfactio neces
saria ad peccatoꝝ remissionem consequendam.

ingentisque fidei istum vnū fuisse, ex hoc vel maximè conici datur, quòd cæteris ingratissimis remanentibus, ipse solus mundatori suo gratias acturus rediit, sacerdotum, ad quos missus fuerat, conspectibus sese ostendere paripendens, vero sacerdoti Christo, qui est sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, quique pontifex pontificum, & sacerdos est sacerdotum, sua ora studuit præsentare. Vnus iste, qui cæteris ingratis abeuntibus, solus rediit, saluatori gratias agens, vnus Ecclesiæ deuotam Deo humilitatem significat, quæ verè Deo quotidie gratias exoluit: quia repressis præsumptionis suæ cogitationibus infirmitatem suam humiliter aspicit, de bonis, quæ agit, nihil sibi tribuit, sed omnia à diuina clementia procedere confitetur. Pulchrè autem dicitur, quia regressus est cum magna voce. Cum magna voce rediit, quia magnam erga se Dei misericordiam mente persensit. Rectè magna voce Deum magnificans reuersus est, cuius omnipotentiam in tam subita sui restauratione expertus est. Quo in facto membrum se præcipuum sanctæ Ecclesiæ esse ostendit, quæ quotidie Christum inter blasphemias hæreticorum, & Iudæorum voces collaudare, eique gratias agere non desistit. De quo adhuc rectè subditur: *Quia occidit in facie suam gratias agens.* Casus iste propriè electorum est. Reproborum autem retrorsum semper est cadere, iuxta quod de Domini persecutoribus scriptum est, quia dicente Domino, Ego sum, abierunt, & ceciderunt retrorsum. Et de sequacibus Anrichristi sub figura Dan Iacob dicit: *Fiat Dan coluber in via, cæcates in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retrò. Qui enim retrò cadit, ibi cadit, vbi quid doli lateat nescit. Qui verò in faciem cadit, ibi vtrique cadit, vbi cuncta, quæ fuerint, aspicit. Reprobi enim retrò cadunt, quia, dum mala præterita modò ante mentis oculos ducere negligunt, postmodum retrò, hoc est, ad supplicia æterna, quæ præuidere noluerunt, infeliciter deuoluuntur. In faciem verò cadere, est de iis, quæ per ignorantiam seu per negligentiam commissa sunt, erubescere. Taliter namque in faciem cadentibus, Paulus apostolus loquitur; *Quem ergo fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? Quod verò sanctus Euangelista de suo tam studiosè interposuit, dicens; Et hic erat Samaritanus, non ex superfluo, aut ociosè additum reperimus, si nominis mysterium consideremus. Samaritanus enim interpretatur custos. Quo nomine aptissimè declaratur is, qui perceptæ dona sospitatis, humilis, & gratus maluit custodire, quam tumens, & ingratus amittere. Ideoque veri illius Samaritani, qui saucij vulnera curauit, cognomine beatificari meruit. Et hic erat Samaritanus, id est, alienigena. Sæpe legimus in Euangelio, quia gentiles venientes ad Dominum, vt eum audirent, & sanarentur ab eo, sanitate percepta, gratias Deo referre studuerunt. Iudei verò ingiter eius miracula videntes, & ab eo emundationem percipientes, semper ingrati persistierunt. Spirituualiter Samaritanus, qui interpretatur custos, significat vniuersitatem populi gentilis per fidem ad Deum conuersi, qui custodiam habet ad humilitatem conseruandam. Dum enim gentilis populus ad Deum conuersus, omne bonum, quod habet, ei tribuit, à quo accepit, profecto beneficia diuinitus sibi collata vigilanter**

Psalm. 109.

Ioan. 18. Gen. 49.

Rom. 6.

Luc. 10.

custodit, decantans eum Psalmista: Fortitudinem meam ad te custodiam, &c. Respondens autem Iesus dixit: *Nomine decem mundati sunt, & nouem vbi sunt?* Merito saluator eos qui ingrati persistierunt, quasi ignotos requirit cum dicit, *Nouem vbi sunt?* Sicut enim eos, quos eligit, scire comprobatur: ita eos, quos reprobat, non incongruè nescire dicitur. Vnde & quibusdam in fine dicitur est: *Nescio vos, vnde sicis, discedite à me operari iniquitatis: non quòd Deum aliquid lateat, sed quia impiorum vias, quorum figuram isti præterunt leprosi, quasi ignotos reprobat. Sic & mentiri nescire vir verax dicitur, qui loqui per mendacium indignatur: non quòd si mentiri velit nesciat, sed quia falsa loqui veritatis amore contemnat. Loquens ergo Dominus, dicit: *Nomine decem mundati sunt, & nouem vbi sunt?* Nouenarius numerus, si vnum in augmentum sui percipiat, quandam formulam vnitatis explet, & in denarium surgit. Quo numero, id est, denario tanta fit completio, vt ultra illum alius numerus non excrecat, nisi hic idem denarius repetatur à capite, hoc est, ab vnitatem. Vnum ergo ad vnitatem suam custodiendam non indiget nouem, nouem verò indiget vno, vt quædam effigies vnitatis compleatur, id est, denarius. Similiter & illi, qui intra vnitatem sanctæ Ecclesiæ sunt collocati, qui designantur per vnum, non indigent auxilio eorum, qui extra sunt positi per infidelitatem: illi verò, qui foris sunt, indigent adiutorio electorum, vt per eorum ministerium atque intercessionem mereatur sanctæ Ecclesiæ incorporari, quoniam aliter saluari non possunt. Adhuc quoque de illis, qui ingrati remanserunt, subditur: *Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* Suprà decem mundatos asseruit, nunc autem neminem dicit inuentum, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi illum alienigenam. Iuxta literam facile est hominem videri corpore sanatum, & tamen persistere ingratum. Spirituualiter autem mirum est, cur istos dicat esse sanatos, qui gratia Dei de infidelitate ad fidem conuertuntur, & tamen permanere ingratos. Si enim perfectè mundus est aliquis per fidem, & baptismum, quomodò est Deo ingratus, cuius misericordia ab infidelitate adductus est ad fidem? Et si ingratus, quomodò mundus? Sed sciendum, quia sunt quidam in congregatione fidelium, qui mundantur quidem per fidem, & baptismum, ingrati verò persistunt per bonam operationem. De quibus dicit Apostolus Paulus; *Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt. Cum enim dicit eos Dominum cognouisse, ostendit mundatos esse à lepra infidelitatis per baptismum: cum verò addit non glorificasse eos Deum, nec illi gratias egisse, accusatur ingrati. Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo. Qua sententia & duriciam Iudæorum clam percutit, & gentium ad credendum facilitatem collaudat. Penè enim in omnibus sancti euangelij locis, & Iudæos ad fidem tardos, & gentiles ad credendum impigros, immò paratissimos fuisse inuenimus. Hoc in illo beato centurione, de quo dictum est, *Nō inueni tantam fidem in Israël: hoc in gentilibus, qui circa passionem Christum videre desiderabant, considerari apertissime potest. Ait ergo; Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* Tāquam diceret: Cites me oderunt, alienigenæ complectuntur. Iudei**

Psalm. 31.

Luc. 11.

Rom. 1.

Ioan. 11.

Matth. 8.

dæi persequuntur, gentes ambiunt, & venerantur. Hi laborant, vt post tot beneficia perimant: illi certant, vt de perceptis gratias agentes, maioribus digni existant. *Et ait illi Iesus: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit. Surge, videlicet à vitis peccatorum, & vade ad operationem virtutum. Iacètem, & suppliciter se adorantem laudat dominus, eumque, vt surgat, diuini oris affam animat, & quòd perfectè credens perfectè saluari meruit, approbat. Nihilominus & quid illi, qui redire vt gratias agerent decretauerunt, metuerint indicat: quia si istum fides sua saluauit, illos profectò sua infidelitas damnauit. Sed & illis, qui iam de perpetratis peccatis erubescere cœperunt, surgendum primò, deinde indicitur ambulandum. Prius enim quasi surgimus, cum à peccatis respicimus, cum malæ vitæ consuetudini resistimus, cum nobis ipsi quòd tales fuimus displicemus. Ambulamus verò, cum in via mandatorum Dei, boni operis gressum ponimus, cum virtutum studiis desuetum iam & quasi ignauium animum exercemus. Spirituualiter quoque postsumus intelligere, quoniam si illos, qui intra sanctam Ecclesiam consistunt, fides illorum saluos facit, proculdubio eos, qui extra manent, infidelitas eorum damnat. Illud etiam in isto, qui iacens ante pedes Domini surgere iubetur, nobis innuit, quia qui fidem rectam cum humilitatis obseruatione tenent, atque conditori suo se humiliter subdunt, quorum figuram iste præterit, qui mundatus ad gratias Deo agendas rediit, per diuini verbi consolationem à peccatis resurgere, & ad opera virtutum exercenda iubentur accedere, donec crescentibus quotidie virtutum incrementis, ad illam perfectionem sublimentur, in qua Deum deorum in Sion perpetuò contemplari mereantur, qui viuunt, & regnant.*

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

Cum iret Iesus in Hierusalem, &c. Studium domini ac saluatoris nostri erga reparationem generis humani ostenditur, dum crebrè de loco ad locum transire, officiumque prædicationis implere perhibetur. Ait enim sanctus euangelista: *Dum iret Iesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam & Galilæam.* Hierusalem Metropolis fuit illius populi ciuitas, in qua erat templum famosissimum, & toto orbe sanctus. Samaria namque caput extitit decè tribuù, sed illis propter sua facinora in captiuitate ductis, ab incolis gèntium tenebatur. Galilæa verò pars septentrionalis tribu Iudæ, dicta autem eò quòd ibi candidiores homines præ cæteris populis turbæ Iudæorum nascantur. Pergens verò dominus Hierusalem, vt more solito doceret, transibat per mediam Samariam & Galilæam, vt inter eundem ab officio prædicationis minimè cessaret. *Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurserunt decem viri leprosi.* Hi læprosi obuiam domino venientes non in ciuitate, aut castello seu in oppido occurserunt, sed potius in via posito, & hoc secundum legis edictum. Lex enim præcipiebat, vt si quis macula læpræ contaminaretur, à consortio communis habitationis fecerneretur. Læpra enim huiusmodi morbus est, vt cutem quam occupauerit variis coloribus in-

terstinguat. Signat non immeritò hæreticos, qui variis coloribus scinduntur & quodammodo resperguntur. Hi tales eliminandi sunt ab ecclesia, quousque dominum magnis vocibus exclamare eiusque misericordiæ expetere cogatur. Vnde iure Iesum nō saluatore, sed præceptorè vocat, in cuius verbis se errasse cognoscant Magistrū dicunt, per cuius doctrinā ab erronea infidelitate ad viā salutis venite, desiderant. *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* Ex omnibus, quos dominus sanauit, neminē legimus ad sacerdotes missum, nisi leprosos. Quoniā lex præcipiebat, vt, si quis contagione huius morbi viciaretur, mitteretur ad sacerdotes, & illorum iudicio mundus, aut immundus decerneretur. Ideo misit, ne daret occasionem suis calumniatoribus reprehendendi, & dicendi. In hūc nolimus credere, quia solutor est legis. Vel idcirco, vt demonstraret, quoniam, si sacerdotiū typicum ad eò erat venerandum, vt à domino honoraretur, multò magis sacrificium spirituale, quod in ecclesia tenetur in veritate, venerandum, honorabilissimumque foret. Vel etiam misit, vt videntes illi per virtutem domini sanatos, quos illi per legis ministerium sanare nequiuissent, aut crederent, aut inexcusabiles fierent. *Et factum est, dum irent, mundati sunt.* Diuinitus actum est, vt in itinere sanarentur, ne illi putarent se per legis ministerium curatos, & non per virtutem domini sanatos. *Vnus autem vt vidit, quia mundatus est.* Iste vnus vnitatem ecclesiæ signat. Nā vnus si addatur ad nouem, denarius efficitur, & tanta fit complexio vnitatis, vt ultra non numeretur, nisi ad vnum reudeatur. Qui Samaritanus dicitur, demonstrans multitudinem gentium ad fidem Christi coadunatam. Quia virtutes, quas habet & si quod bonum cælitus percipit, non sibi sed mundatori suo tribuit, cupiens ab eo custodiri atque saluari dicens cum Psal. Fortitudinem meam ad te custodiam: Et misericordia eius præueniet me. Nam in faciem dicitur cecidisse. In faciem cadere electorum est, retrò reproborum. Qui enim retrò cadit, ibi cadit, vbi nō videt. Retrò cadere est in laqueū damnationis diaboli ruere. Vnde dictum est de ascensore equi, vt cadat ascensor eius retrò. Et de persecutoribus domini. Abierunt retrò, & ceciderunt in terram. In faciem verò cadere est de peccatis præteritis erubescere. De quibus Paul. *Quem ergo fructum habuistis tūc in illis, in quibus nunc erubescitis? Respondens Iesus ait: Nomine decem mundati sunt, & nouem vbi sunt?* Vnus ergo si addatur ad nouem, quædam effigies vnitatis completur. Siquidem fideles per vnum, per nouem verò omnes reprobi in ecclesia figurantur, qui sacro baptisate curati, à laude sui creatoris cessant, & in pristinis virtutibus permanent. De quibus Paul. *Qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obsecatum est insipiens cor eorum.* Dicit enim. *Nomine decem mundati sunt?* Requirit dominus quasi nesciens. Nescire enim illius reprobare est, vnde in fine dicitur est: *Nescio vos.* Sicut econtra scire eligere est. Vnde Moyse dicitur: *Novi te ex nomine.* Et nouit dominus, qui sunt eius. *Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* Hic apertissimè reprobat Iudæorum, & collectio gentium notatur, cum ait: *Surge, vade. Iacenti, ac se adoranti dominus, vt surgat, imperat. Surge dicitur,*

Sacrificiū eep- per virtutem domini sanatos, quos illi per legis ministerium sanare nequiuissent, aut crederent, aut inexcusabiles fierent. Et factum est, dum irent, mundati sunt.

& cessa à vitiis. Quod quotidie agitur in sancta ecclesia, dum dicit Deus peccatori. Surge de vitiis ad virtutes, à malo ad bonum, de bono ad optimum, vt proficiendo merearis videre Deum deorum in Syon. Fides tua te saluum fecit, fides saluat, infidelitas perdit. Si istum fides saluauit, ergo infidelitas illos perdidit. Nos ergo studeamus ne donis spiritualibus ingrati simus, vt non cum in gratis damnatis, sed cum gratias agentibus, & dona Dei recipientibus dignè mereamur remunerari.

INCERTI AVTHORIS sub nomine Eusebij Episcopi Emisseni superioris Euangelij expositio.

Omnes in via sumus, omnes ad patriam festinamus: alij quidem ad caelestem Hierusalem, alij verò ad terram miseræ, & tenebrarum. Nulla mora est in itinere, quotidie illuc quo tendimus appropinquamus. Hanc autem viam dominus, & saluator noster currere non est dignatus. Vnde ipse quoque alibi ait, Exiui à patre, & vado ad patrem. Hanc autem viam quam dominus teneret, quum mundum relinqueret, & ad patrem iret, transibat per mediam Samariam, & Galilæam. Sed quid per Galilæam, nisi Iudæos: & quid per Samariam, nisi Gentiles intelligimus? Inde est enim quod dicitur, Non contantur Iudæi Samaritanis. Per medium autem illorū transibat Iesus, quia hos, & illos vocabat, hos, & illos prædicabat, hos, & illos sanabat, & ad fidem conuertebat. Quum autem hoc faceret, accidit, vt ingrederetur quoddam castellum: per quod videlicet sanctam ecclesiam intelligimus. Tunc enim prius in eam ingressus est, quando eam prædicando & baptizando construere cœpit. Vnde ipse ait, Ego sto ad ostium, & pulso: & si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cenabo cum ipso, & ipse mecum. Cur autem castellum ecclesia dicitur, multæ rationes reddi possunt. Sed qui sunt decem viri leprosi, nisi omnes peccatores? Quia enim hic numerus omnes in se numeros continet, frequenter decem pro omnibus ponuntur. Vnde & de sanctis dicitur in Apocalypsi, Ecce missurus est ex vobis diabolus in carcerem, vt tentemini, & habeatis tribulationem diebus decem, id est, diebus omnibus. Omnis enim, qui numerat, postquam ad decem venit, nisi iterum à capite incipiat, quid dicat nō habet. Vnde manifestum est, quod idem sunt decem, quod omnes. Quantum enim ad animam, Christo domino veniente, omnes homines leprosi erant: quantum verò ad corpus, non omnes. Omnis fornicator, adulter, homicida, periurus, & sacrilegus, secundum animam leprosus est. De leprosis autem præcipit Moyses, vt eiiciantur extra castra. Cum adulteris verò, & fornicatoribus, dicit Apostolus, nec cibum sumere. Quos enim pro suis iniquitatibus excommunicamus, quasi leprosos extra castra eiiciamus. Valde enim deterior est lepra animæ, quam lepra corporis. Sed videamus quod sequitur: Qui steterunt à longe, & leuauerunt vocem, dicentes, Iesu præceptor, miserere nostri. A longe enim stabant, quia tales viri propius accedere non audebant. Similiter autem, & nos tandiu à longe sta-

mus, quandiu in peccatis perseueramus. Vt igitur sanemur, & à peccatorum nostroium lepra curemur, clamemus magna voce, & dicamus, Iesu præceptor, miserere nostri. Clamemus autem non ore, sed corde: cordis enim vox altior est, clamor cordis caelos penetrat, & ante thronum Dei sublimis eleuatur. Quos vt vidit, dixit, Ite, ostendite vos sacerdotibus. Respiciere namque Dei, misereri est. Vidit igitur eos, & mox misertus eorum ad sacerdotes ire præcepit. Nō vt sacerdotes eos mundarent, sed vt mundos eos esse iudicarent. Præcipit enim lex, vt, si plaga lepræ in homine appareat, ducatur ad sacerdotem, & secundum eius arbitrium separetur septem diebus. Deinde sacerdos contempletur: & si viderit lepram non creuisse, mundum iudicabit. Omnia autè hæc (vt ait Apostolus) in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram. Nam & nos peccatores multis modis separamus: alios quidem à cibis, quos prius licitè vrebantur, alios à corpore, & sanguine Christi, alios à ecclesiæ introitu, atque alios à nostra communionem: & alios quidem septem, alios plures vel pauciores & dies, & annos separamus. In quibus si viderimus lepram non creuisse, mundos eos iudicamus, & ecclesiæ reconciliamus. Hæc est igitur causa quare dominus ad sacerdotes hos leprosos ire præcepit. Et factum est, dum irent, mandati sunt. Hoc peccatores audiant, diligenterque intelligant. Facile est, domino, peccata dimittere. Prius enim multoties peccatori debita remittuntur, quam veniat ad sacerdotem. Vna enim eademque hora & poenitet, & saluatur. Peccator enim quacuque hora conuersus fuerit, vita viuet, & non morietur. Videat tamen quomodo poenitet, videat quomodo conuertatur. Audiat quid dominus dicat: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Intrus igitur in corde conuertatur, quia cor contritum, & humiliatum Deus non spernit. Sed vide cuius obedientiæ fuerint isti leprosi. Ad sacerdotes eos ire dominus iussit: adhuc se leprosos esse videbāt, adhuc ægritudinem sentiebant, tamen ad sacerdotes pergebant, quia non frustra hoc eis dominum iussisse credebant. Non tantæ obedientiæ fuit Naaman princeps malitiæ regis Syriæ: cui quum Elifæus præcepisset, vt septies se lauaret in Iordane, acquiescere nolebat, sed potius indignatus abibat, donec saniori accepto consilio fecit quod ei propheta imperauerat, lauit & mundatus est. Et hoc fortasse isti audierant, eiusque exemplo admoniti, quid fides, & obedientia possit, intelligebant. Vnus autem ex illis vt vidit, quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum, & cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens, & hic erat Samaritanus. Per hunc enim omnes illi figurantur, qui postquam aqua baptismatis mundati sunt, aut per poenitentiam curati, iam non diabolum sequuntur, sed Christum imitantur, post eum vadunt, eum magnificant, eum adorant, illi gratias agunt, & ab eius seruitio non recedunt. Respondens autem Iesus, dixit, Nōne decem mundati sunt, & nouem vbi sunt? Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Hoc est enim quod alibi ait, Quia multi sunt vocati, pauci verò electi. Multi enim sunt baptizati, multi à peccatorum lepra mundati, qui quoniam non Christum sequuntur, & iterum ad peccata

peccata reuertuntur, in electorum numero non computabuntur. Valde enim pauci sunt boni, ad malorum comparationem. Sed quia iste alienigena fuit, plures ex Gentibus quam ex Iudæis saluandos esse significatur. Et ait illi, Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit. Magna est igitur virtus fidei, sine qua (vt Apostolus ait) impossibile est placere Deo. Credidit enim Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Fides igitur saluat, fides iustificat, fides interius, & exterius hominē satiat.

THEOPHYL. EPISCOPI Bulgar. superioris Euangelij expositio.

Et factum est, dum iret Hierosolimam, & ipse transibat, &c. Et hinc discere quis potest, quod nihil cuiquam abest ad hoc, vt Deo placeat, etiā si maledicti generis sit, modo bonam voluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerunt Iesu in ciuitatem quandam ingressuro: occurrerunt autem extra ciuitatem. Non enim licebat eis, qui habebantur maledicti, in ciuitatibus versari. Procul igitur stabant, vt potest propter immunditiam, quæ in eis apparebat, erubescerent: & neque audebant appropiare, putantes quod abominabiles ei essent, sicut & aliis. Extollunt igitur vocē suam, & orant. Et loco quidam procul stant, oratione autem appropiant, prope enim est dominus omnibus inuocantibus se in veritate, Et non simpliciter orant vt hominem, sed vt eum, qui supra hominem. Præceptorem enim eum nominant, hoc est, dominum, curatorem: id quod est putare illum prope Deum. At ille præcipit eis, vt ostendat se sacerdotibus. Nam sacerdotes probant tales, & ab aliis sententiam accipiebant, an mundi essent, vel non. Habebant enim sacerdotes signa, per quæ insanabilem lepram inuestigabant. Sed & quando lepra quis infectus, postea sanitatem assequutus erat, eum sacerdotes probabāt, & donum offerebatur in lege præceptum. Hoc autem loco, quum ex confesso essent leprosi, quid opus erat se ostendere sacerdotibus, nisi omnino fuissent mundandi? Nam quod præcipiebat eis, vt ad sacerdotes abirent, nihil aliud indicabat, quam quod mundi futuri essent: idcirco & dicit, quod inter eundem mundati fuerunt. At vide hoc, vt in principio diximus, quod, quum decem essent, nouem quidem, quamuis Israëlita, ingrati apparuerunt: at Samaritanus, quum esset generis alterius, reuersus est, & vocem gratitudinis emisit. Assyrii enim erant Samaritani: vt nullus gentilis desperet, & nullus de sanctis parentibus gloriatur. Insinuat hoc miraculum etiam communem totius humani generis salutem fieri. Decem enim leprosi, omne genus hominum signant lepra mali-

tiæ infectum, ac turpitudinem peccati circumferens, & extra regni caelorum ciuitatem propter immunditiam constitutum, proculq; à Deo stans. Et istud ipsum procul stare, supplicandi speciem habet. Misericordiam enim, & volenti omnibus benefacere, magna occasio est ad miserendum, videre in nullo participem suæ bonitatis: propter hoc enim reuelauit se, vt sanaret eos, qui tam male habebant. Quamuis etiam omnem naturam sanauerit lepra infectam, pro omnibus & incarnatus, & mortuus: attamen Iudæi, quāuis à domino mundati fuissent ab immunditias leprosi peccati, ingrati fuerunt: & non reuersi sunt à via vanitatis suæ, ita vt darent gloriā ei, qui saluos eos fecerat: hoc est, vt crederet ei, quod, quum Deus esset, extremam passionem tulerit. Hæc enim est gloria Dei, caro, & crux. Hi igitur incarnatus, & crucifixum dominum gloriæ non sunt confessi. Alienus autem populus gentilium, agnouit eum, qui mundauerat, & glorificauit eum credendo, quod tam misericors, & tam potens sit dominus, vt & propter nos vilissima tulerit, id quod est misericordiae: & quum pertulerit, nihil inde incommodi acceperit, id quod potentiae est.

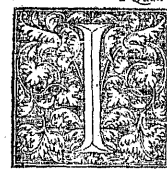
EVTHYMI ZIGABONI superioris Euang. expositio.

Occurrerunt ei decem leprosi. Nouem quidem erant Iudæi, vnus autem Samaritanus: morbi vero communicatio tunc eos adunauerat, audito quod petraſſeret Christus. Qui steterunt procul, Tanquam immundi. Et eleuata voce dixerunt, Iesu præceptor, &c. Iniqua, hoc est, domine, præceptor, aut magister. Quos vt vidit, dixit illis, Ite ostendite vos sacerdotibus. Nondum mundauit eos, sed mittit sacerdotibus manifestandos, vt inter eundem mundarentur. Hoc autem fecit probans fidē illorum. Illi vero credendo, quod eundo posset illos mundare, ibant non diiudicantes de eius præcepto. Manifestabantur autem sacerdotibus, qui mundati erant, vt ab illis mundi dicerentur: & tunc iuxta legem hostiam offerebāt. Vnus autem ex illis, vt vidit, quod mundatus esset, regressus est cum magna voce glorificans Deum. Magnum quendam, ac magnæ potentiae credens esse Christum, nondum tamen natura Deum. Et prociat in faciem ad pedes eius, gratias illi agens. Quum enim mundatus esset, iam appropinquabat. Et hic erat Samaritanus, &c. Hinc ostēdit, quod magis grati sunt gentiles, quam Iudæi: hi enim beneficium continuo obliuioni tradentes, ingrati & erga patrem, & erga filium apparebant. Et ait illi, Surge, vade, fides tua te saluum fecit. Atqui etiam illos fides eorum saluos effecerat: sed fideles quidem decem fuerunt, solus autem hio gratus fuit.

DOMINI

DOMINICA XIII. POST PENTECOSTEN.

M A T T H.

Nillo tempore dixit Iesus discipulis suis, ^a Nemo potest ^b duobus dominis seruire: Aut enim vnum ^c odio habebit, & ^e alterum diliget: aut ^d vnum sustinebit, & ^f alterum contemnet. ^h Non potestis Deo ⁱ seruire, & ^j mammonæ: ^k Ideo dico vobis, ne solliciti sitis

^m animæ vestræ, quid manducetis: neque corpori vestro quid induamini: Nonne ⁿ anima plus est, quam esca: & corpus plus quam vestimentum? Respicite ^o volatilia cæli: quoniam ^p non serunt, nec metunt, neque congregant in horrea: & ^q pater vester ^r cælestis pascit illa. ^s Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum ^t cogitans potest adiciere ad staturam suam cubitum vnum? Et de ^v vestimentis, quid ^x solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt. Non ^y laborant, neque ^z nent. Dico ^a autem vobis, quoniam nec Salomon in omni ^b gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis. Si enim scœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic ^c vestit, & ^d quanto magis ^e vos modicæ fidei. ^f Nolite ergo ^g solliciti esse, dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt: Scit enim ^h pater vester, quia his omnibus ⁱ indigetis. ^j Querite ergo ^k primum regnum Dei & ^l iustitiam eius, & hæc ^m omnia ⁿ adicientur vobis.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euangelium.

Nemo potest. Quasi dicat, non poteritis ad oculum hominū bona agere, & ex his Deo placere. Non simul in cælo & in terra thesaurizare, nec & vitis & virtutibus deseruire. Quidquid facis, vel ex amore Dei, vel seruitute diaboli. Cum regnum Dei & diaboli dissident inter se, in vtroque nemo potest simul militare: vnde qui baptizantur, diabolo

abrenunciant & operibus eius. *Aut enim vnum odio.* Nihil est medium. Quidquid enim facis, aut ex amore Dei, vel ex seruitute diaboli. Aug. Diabolus enim semper est odio habendus: Deus vero diligendus. Nec enim aperte aliquis vnquam Deum odio habuit: sed omnes se eum amare fatentur, & diaboli nomen execrantur, quamuis vitiosi eum quasi tyrannum super se dominantem sustineant: Deum vero odio non habent, sed contemnant, victi concupiscentia sua, & persuasione diabolica. *Aut vnum sustinebit.* Aug. Non quidem diligit: nemo enim diabolum diligit, sed sua cupiditate

piditate implicatus patitur cum: vt si quis ancillæ alienæ coniunctus propter suam cupiditatem duram patitur seruitutem: etsi nō amet illum cuius ancillam diligit. *Alterum contemnet.* Non quidem odio habebit: nullus enim conscientia Deum potest odisse. Idem in retractatione rei eiusdem. Non video fuisse dicendum: Multi enim sunt de quibus scriptum est: Superbia eorum qui te oderunt, &c. *Et mammonæ.* Mammona Syra lingua, diuitiæ, quibus seruire, Deum negare est. Non dicit, habere: quod fieri licet, vt bene dispense, sed seruire quod est auari. Dicitur hoc nomen esse dæmonis qui præest diuitiis, non quod in eius dirione sint: sed quod his vitur ad decipiendum, irretiendo laqueis diuitiarū. *Ideo dico vobis.* Quia non potestis Deo seruire & mammonæ. Ne sitis solliciti, quod est seruire diuitiis. Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto sermone præcepit, dum & mala sustinere & non vlscisci, & inimicos diligere iussit, & humanam gloriam fugere. Nunc vult confirmare per fidem in spe æternorum, quia plures sunt, quos amor præsentium, & desperatio futurorum torpentes facit. In sudore vultus paratur panis, sed labor est exercendus, sollicitudo tollenda est, quæ mentem perturbat: dum timeret ne aut possessa dispareant, aut elaborata non contingant. *Animæ vestræ.* Id est animalitati, cui hæc necessaria sunt. Totā spem Deo committite, quia nihil nisi quod decreuerit ille potestis acquirere, vel retinere. Anima hinc ponitur pro vita, quæ cibo sustentatur vt ibi: Qui amat anima suam, perdet eam. Animalitas cibo alitur: & ponitur hic pro vita, vni cum pecoribus: quam qui perdit propter Christum, inueniet eam spiritualem in vitam æternam. *Nōne anima.* Non vita propter escā, nec corpus propter vestimētum, sed econtra. Ideo nō sit sollicitus animus, vt percipiat quod propter se creatum est. Quasi dicat, qui dedit maiora, id est, vitam & corpus, dabit & maiora, id est, victum, & vestes. In his promissis veritatis nemo dubitet: Sic homo quod esse debet, mox adduntur ei omnia, propter quæ sunt facta. *Respicite.* Hoc ad escam. Sancti merito comparantur auibus, quia cælum petunt, & quidam ita remoti sunt a mundo, vt iam in terris nil agāt, sed sola contemplatione iam in cælo degunt. De quibus dicitur: Qui sunt hi, qui vt nubes volant, &c. Hæc exempla non prohibent prouidentiam, ne labore, sed sollicitudinem, vt tota fiducia vestra sit in Deo, cum & aues sine cura viuunt. *Et pater vester.* Exaggerat fiduciam filiorum & confirmat: quia si bonitas patris etiam ad illa se extendit, quanto magis ad filios adoptionis: *Quis autem vestrum, &c.* Illi autem curam regendi corporis relinquit, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire. *Et de vestimentis.* Non quod laborare & providere hoc non deceat, sed omnis sollicitudo abijcienda est, & spes in Deo habenda est. *Considerate lilia agri.* Exhortationem de indumento factis congruo confirmat exemplo. *Quo nec Salomon in omni, &c.* Quæ purpura regum, quæ pictura texturum potest floribus comparari? Ipse color dicitur operimentum florum, sicut dicimus: operuit istum rubor. *Si enim fenem agri.* Si ista, quæ ad vsum sunt temporis tantum, & cito decidua igne cremabuntur, Deus tam venuste adornat. Cras ^{Exaudiet me cras iustitia mea. In clibanum mittitur.}

Alij libri habent, in ignem, vel in aceruum; qui habet speciem clibanī. *Quanto magis vos, scilicet vestier.* Et ideo omnis fiducia in eo habēda. Quod si nec de his fidentes sumus, quomodo inuisibilia spernamus? Permodica fides est, quæ nec de minimis certa est. Ideo & de æternis ingerit fiduciā, & condemnat infidelitatem. *Modicæ fidei.* Quicumque in aliqua promissione dubitat, modicus est fidei, & quanto plus dubitat, tanto minus inuenit ea pro quibus sollicitus fuit. *Nolite ergo solliciti, &c.* Plenius inculcat & reuoluit, quod à principio sermonis docuit, vt absque sollicitudine viuamus. *Nolite ergo solliciti esse.* Hic videntur argui hi, qui spreto victu, vel vestitu communi, lautiora sibi, vel austeriora præ his, cum quibus viuunt alimenta querunt, vel indumenta. *Solliciti esse.* Sollicitudo suffocat verbum Dei, ne fructum referat: & facit similem gentili, id est infidelem. *Hæc enim om.* Quid ergo amplius habet à gentili: cuius infidelitas animum sollicitat, & curis vitæ huius fatigat? *Gentes.* Quibus de futuris cura non est, sed filiorum est querere regnum. *Scit e.* Prouisa sunt hæc à Deo, qui nonit nobis hæc in via sua esse necessaria. *Pater vester.* Sic filios de bonitate & prouidentia patris securos reddit, absque cura seculi. *Querite er. p.* Hic aperte ostendit ista non esse petenda tanquam bona nostra, etsi necessaria. Regnum autem Dei petendum est & in eo finis noster est ponendus, propter quem omnia faciamus, verbi gratia: Manducemus vt euāgelizemus: non euāgelizemus, vt manducemus. Cum dicit primum, significat hoc posterius, non tempore sed dignitate. Illud enim petendum est, hoc propter illud necessarium: ergo primum querite regnum Dei, id est, præponite omnibus rebus cæteris. Vt autem hoc queratis, non debet subesse sollicitudo, ne illa desint: Scit enim (vt dixit) pater vester, quia his indigetis: & ideo non subdit, deinde ista querite: sed ait, hæc apponentur, id est, consequentur sine vllō impedimento, si illa queritis. Nec ait, illa dabuntur: sed apponentur, quia aliud est quod principaliter datur, aliud quod superadditur, quia in intentione æternitas, in vſu debet esse temporalitas: & illud datur, hoc superadditur. Regnum Dei queramus, sectando iustitiam eius. Iustitia vero regni est, omnia quæ Christus docuit obseruare. Regnum querere, est ipsam iustitiam operibus implere: ideo tantum vt Deus glorificetur, & vt nos ei per omnia placeamus. Regnum Dei summum bonum est: & ideo querendum. Queritur autem fide, spe, & charitate. *Et hæc omnia.* Quia omnia sunt filiorum: & ideo hæc omnia adijciuntur, etiam non querentibus, quibus si subtrahuntur, ad probationem est: si dantur, ad gratiarum actionem: quia omnia cooperantur in bonum.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Nemo potest duobus dominis seruire. Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammonæ. Chryl. super Matt. Superius dixerat dominus quod qui habet mentem spiritualem, ille potest corpus suum seruire sine peccato: qui autem non habet, non potest: cuius rationē subiungit,

git, dicens: *Nemo potest, &c.* Glo. Vel aliter: Quod dictum est supra quod propter intentionem temporalium, bona mala sunt. vnde potest aliquis dicere: Ego faciam bona, & propter temporalia & propter caelestia. Contra quod dominus ait: *Nemo potest, duo. do. ser.* Chry. in ho. Vel aliter: In anterioribus auaritia compressit tyrannidem per multa & magna, sed adhuc alia apponit ampliora. Nō enim in hoc solum nobis nocent diuitiae quod latrones aduersus nos armant, & quod intellectum obtenebrant, sed etiam a seruitute Dei nos expellunt. & hoc probat a cōmunibus conceptionibus, dicens: *Nemo potest, duo. do. ser.* Duos autem dicit, qui contraria iniungit. Concordia enim multos vnum facit, quod ostenditur per hoc quod subdit: Aut enim vnum odio habebit. Ideo autem duo ponit, vt monstrat facilem esse transmutationem ad melius. Si enim dicas: Seruus factus sum pecuniarum, amando scilicet eas, monstrat quod possibile est ad aliud venire, scilicet non sustinendo seruitutem, sed contemnendo. Glo. Vel duo tangere videtur seruitutem genera: quidam enim seruiunt liberaliter ex amore, quidam seruiliter ex timore. Si ergo aliquis ex amore seruiat vni contrariorum dominorum, necesse est, vt alterum odio habeat. Si verò ex timore seruiat, necesse est vt dum vnum sustinet, alterum contemnat. Res autem terrena vel Deus, si in corde hominis dominetur, ad contraria ex vtroque trahitur homo: nam Deus trahit ad superiora sibi seruientē, res verò terrena ad inferiora: & ideo quasi concludēs subdit: *Non pote. Deo ser. & mam.* Hier. Mammonae sermone Syriaco diuitias nuncupantur. Audiatur ergo hoc auarus, qui censetur vocabulo Christiano, non posse simul diuitias Christi & que seruire, & tamen non dixit: Qui habet diuitias, sed qui seruit diuitiis. Qui enim diuitiarum seruus est, diuitias custodit vt seruus: qui autem seruitutis excussit iugum, tribuit eas vt dominus. Glo. Per mammona etiam intelligitur diabolus, qui praest diuitiis: non quod vbi eas dare nisi quando Deus permittit, sed quia per eas homines fallit. Aug. de ser. do. in monte. Qui enim seruit mammonae, id est, diuitiis, illi vtique seruit, qui rebus istis terrenis merito suae peruersitatis praepositus princeps huius seculi a domino dicitur. Vel aliter, qui sunt duo domini ostendit cum dicitur: *Nō pote. Deo ser. & mam.* scilicet Deo, & diabolo. *Aut ergo hūc odio habe.* hoc est, diabolū: & *alt. dili.* id est, Deū. *Aut enim vnum, &c.* Partitur enim durum dominum quisquis seruit mammonae, sua enim cupiditate implicatus subditur diabolo, & non eum diligit. Sicut qui ancillae alienae coniunctus est propter concupiscentiam, durā patitur seruitutē, et si non diligit eam, cuius ancillā diligit. Dixit autem, *alterum contemnet*, non odio habebit: nullus etiam vera conscientia Deum potest odisse. *Contemnit autem*, id est non timet eum, cum quasi de eius bonitate securus est. *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis anima vestra, &c.* Aug. de ser. do. in mon. Quia superius docuerat dominus quod quisquis vult diligere Deum & cauere ne offendant, non se arbitretur duobus dominis posse seruire: ne forte quamuis iam superflua non quarantur, propter ipsa tamen necessaria cor duplicetur, & ad ea deflectenda torqueatur intentio, subiungit dicens: *Ideo dico vobis, &c.* Chry. in ho. Non hoc dicit quod anima cibo indigeat (incorporea est enim) sed se-

cundum communem locutus est cōsuetudinem: aliter enim non potest morari in corpore, nisi eo cibato. Aug. Vel animam in hoc loco pro animali vita positam nouerimus. Hic. In nonnullis codicibus additum est, neque quid bibatis. Ergo quod omnibus natura tribuit, & iumentis & bestiis hominibusque commune est, huius cura penitus liberamur. Quod autem hic dicitur, de carnali cibo & vestimento accipiamus. Ceterum de spiritualibus cibis & vestimentis semper debemus esse solliciti. Aug. de hære. Dicuntur autem Eucharistia quidam haeretici opinantes monacho non licere sustentandae vitae suae causa aliquid operari, atque ita seipos profiteri, vt omnino ab operibus vacent. Aug. de operibus mona. Inquit enim de hoc opere corporali, in quo vel agricolae vel opifices laborant, praecipit Apostolus, cum dixit: Qui non vult operari, non manducet. Neque euangelio potest omnino esse cōtrarius vbi ait dominus: *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis.* In verbo ergo apostoli predicto spiritualia opera debemus accipere, de quibus alibi dicitur: Ego plantavi, Apollo rigauit, & ita se arbitrantur apostolicæ & euangelicæ temperate sententiae, cum euangelium credunt de non curanda corporali huius vitae indigentia praecipisse, & apostolum de opere & cibo spirituali dixisse: Qui non vult opere, non manducet. Prius ergo demonstramus apostolum opera corporalia seruos Dei operari voluisse. Praemisera enim dicens: Ipsi scitis quomodo oporteat nos imitari, quia non inquieti fuimus inter vos, neque panem ab aliquo gratis manducauimus: sed in labore & fatigatione die ac nocte laborantes, ne quem vestrum grauaremus: non quia non habuimus potestatem, sed vt nosipos formam daremus vobis, qua nos imitaremini. Nam & cum esseimus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, non manducet. Quid ad hoc dici potest, quando exemplo suo docuit quid praecipere, scilicet corporaliter operari? Nam quod corporaliter operaretur, ostenditur in Act. vbi dicitur, quod mātr cum Aquila & vxore eius Priscilla opus faciendo apud illos: erant enim tabernaculorum artifices, & tamē Apostolo tanquam praedicatori euangelij, militi Christi, plantatori vineae, pastori gregis constituerat dominus, vt de Euangelio viueret; qui tamē stipendium sibi debitum non exegit, vt se formam daret eis, qui exigere indebita cupiebant. Audiatur ergo, qui non habent hanc potestatem, quam ille habebat, vt tantummodo spiritualiter operantes manducant panem a corporali labore gratuitum. Si autem euangelistae sunt, si ministri altaris, dispensatores sacramentorum, habent hanc potestatem, si saltem habebant aliquid in seculo, quo facile sine officio sustentarent hanc vitam, quod conuersi ad Deum indigentibus dispartiti sunt, & credenda est eorum infirmitas, & ferēda. Nec attendendum in quo loco hoc quod habebant impenderint, cum omnium Christianorum sit vna respublica. Sed qui veniunt ad professionem seruitutis Dei ex vita rusticana, & opificio exercitio, & plebeo labore, si quo minus operentur, excusari nō possunt. Nullo enim modo decet vt in ea vita, vbi seruatorum sunt laboriosi, ibi fiant opifices otiosi: & quo veniunt relictiis deliciis suis, qui fuerunt praedicatorum domini, ibi sint rustici delicati. At cum dominus ait: *Nolite solliciti esse*, non hoc dicit vt ista

non

non procurent, quantum necessitatis est, vnde honeste poterunt: sed vt ista intueatur, & propter ista faciant quicquid in euangelij praedicatione facere iubentur, eam namque intentionem paulo superius oculum vocauerat. Chr. in ho. Vel potest aliter continuari. Cum enim docuisset dominus pecuniam despiciere: ne aliqui dicerent qualiter poterimus viuere, si omnia proiecerimus? subiungit, dicens: *Ideo dico vobis.* Glo. id est, cura temporalis ne retrahamini ab aeternis. Hiero. Praecipitur ergo nobis ne solliciti simus quid comedamus, quia in sudore vultus praeparamus nobis panem. Ergo, labor exercendus est, sollicitudo tollenda. Chry. super Matth. Non enim sollicitudinibus spiritualibus, sed laboribus corporalibus acquirendus est panis: qui laborantibus pro praemio diligentiae Deo praestante abundat, & negligentibus pro poena Deo faciente subducitur. Confirmatur autem spes nostram dominus, & primò de maiori ad minus descendit, dicens: *Nōne anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum?* Hic. Qui maiora praestitit, vti que & minora praestabit. Chry. super Matth. Nisi enim voluisset cōseruari quod erat, non creasset: quod autem sic creauit vt per escam seruetur, necesse est vt det escam quod diu vult esse quod fecit. Hil. vel aliter: Quia corruptus circa futurorum curam ipsideliū sensus est calumniantium quae in resurrectione corporum species sit futura, quae in substantia aeternitatis alimonia. Ideo subsequenter dicitur: *Nōne anima plus est quam esca?* Non enim patitur spes nostram futuri in resurrectione cibi & potus & vestitus sollicitudine demorari, ne in redempti corpus atque animam cōtumelia in non efficiendis leuioribus inferatur. *Respicite volatilia caeli quoniam non serunt neque metunt, &c.* Chr. super Matth. Postquam confirmauit spes nostram de maiori ad minus descendens, deinde confirmat de minori ad maius ascendens, cum dicit: *Respicite caeli quia non se. neque me.* Aug. de operibus mona. Quidam se dicunt propterea operari non debere, quia nec volucres caeli seminant neque metunt. Cur ergo nō attendunt quod sequitur? *Neque congregant in horrea.* Cur ergo isti manus otiosas, & plena repositoria volūt habere? cur denique molunt, & coquant? haec enim aues non faciunt, aut si reperiri quibus hoc persuadeant, vt eis per singulos dies escas afferant praeparatas, saltem sibi de fontibus aquam afferunt, & reponunt, quod volatilia non faciunt. Sed si nec aqua sibi vasa coguntur implere, & iam illos qui tunc erant Hierosolymae nō gradu instiuae supergressi sunt, qui de missō sibi ex gratia frumento panem fecerunt, aut facere curauerunt, quod aues non faciunt. Non possunt autem ista seruare, vt scilicet nihil in crastinum reponant, qui per multos dies a conspectu hominum separatos, & nulli ad se praesentes accessum includunt seipos, viuentes in magna intentione orationum. An forte quod sunt sanctiores, eō sunt volucribus dissimiliores? Quod ergo dicit de volatilibus caeli ad hoc dicit, ne quisquam putet Deum seruorum suorum necessaria non curare, cum eius prouidentia vsque ad ista gubernanda perueniat. Neque enim non ipse pascit eos qui manibus operantur, neque etiā quia Deus dixit: Inuoca me in die tribulationis, & eruat te: non debuit fugere Apostolus, sed expectare vt comprehenderetur, & eum Deus, sicut

tres pueros, de mediis ignibus liberaret. Sicut enim qui fugientibus sanctis huiusmodi quaestione obiceret, responderent non se oportuisse tentare Deum, sed tunc talia Deum, si vellet, esse facturum, vt eos liberaret, sicut Daniele a leonibus, & Petrum a vinculis, cum ipsi quid facerent, non haberent. Cum verò eis fugam in potestatem dedisset, etiam si liberarentur per illam, non nisi ab ipso liberari: sic seruis Dei valentibus manibus suis victum transigere, si ex euangelio mouerit quaestionem de volatilibus caeli, quae non seminant neque metunt, facile respōdebant: Si nos per aliquam infirmitatem vel occupationem non possumus operari, ille nos pascet sicut oues quae nihil operantur. Cum autem possumus, non debemus tentare Deum: quia haec quae possumus, eius munere possumus. Et cum hic viuimus, illo largiente viuimus, qui largitus est vt possumus: & ille nos pascit a quo aues pascuntur, sicut dicitur: *Et pater vester caelestis pascit illa, nōne vos magis, &c.* Aug. de ser. do. in mon. Id est carius vos valetis, quia rationale animal, sicut est homo, sublimius ordinatur in rerum natura quam irrationalia, sicut sunt aues. Aug. 2. de ci. Dei. Plerumque tamen carius comparatur equus quam seruus, & gemma quam famula, non ratione considerantis, sed necessitate indigentis, seu voluptate cupientis. Chr. super Matth. Omnia enim animalia Deus propter hominem fecit, hominem autem propter se: quāto ergo pretiosior est hominis creatio, tantō maior est Dei sollicitudo de ipso. Si ergo aues non laborantes inveniunt escas, homo non inueniet, cui Deus dedit & operandi scientiam & fructificandi spem. Hic. Sunt autē quidam, qui dum volunt terminos patrum excedere, & ad alta volitare, in ima merguntur. Volatilia caeli angelos esse volunt, ceterasque in Dei ministerio fortitudines, quae absque cura, Dei sui alantur prouidentia. Si hoc ita est vt intelligi volunt, quomodo sequitur dictum ad homines: *Nōne vos magis, plu. estis illis?* Simpliciter ergo accipiunt, quod si volatilia absque cura & ærumnis, Dei alantur prouidentia, quae hodie sunt & cras non erunt: quāto magis homines, quibus aeternitas repromittitur? Hil. Potest autem dici quod sub nomine volucrum, exemplo nos immundorum spirituum hortatur, quibus sine aliquo negotio quærendi & congregandi, viuendi tamen tribuitur de aeterni consilij potestate substantia: atque vt ad immundos istud spiritus referatur, opportunē adiecit: *Nōne vos magis plura estis illis?* De comparationis praesentia, differentiam nequitiae & sanctitatis ostendens. Glo. Non solum autem exemplo animum, sed experimento docet, quod ad hoc quod sumus & viuimus nostra cura nō sufficit, sed diuina prouidentia operatur, dicens: *Quis autem vestrum cogitans potest adiacere, ad staturam suam cubitum vnum?* Chr. super Matth. Deus enim est qui per singulos dies incrementa corporis tui facit, te non intelligente. Si ergo in teipso quotidie Dei prouidentia operatur, quomodo in necessariis tuis cessabis? Si autem vos cogitando modicam partem corpori vestro addere nō potestis, quomodo cogitando saluandi estis in toto? Aug. de ser. do. in mon. Vel potest referri ad consequentia, ac si diceret: Non esse cura nostra factum, vt ad hanc staturam veniret corpus nostrum: ex hoc intelligi potest, quod si velletis adiacere vnum cubitum, non possitis. Illi

Bibl. Hom. tom. 3.

T t ergo

ergo tegendi corporis curam relinquit, cuius cura factum est, ut esset tanta statura. Hila. Vel aliter: Sicut fides vitalis substantiæ nostræ de documento spirituum seruauit, ita opinionem futuri habitus iudicio communis intelligentiæ dereliquit. Cum enim vniuersorum corporum quæ vitam hauserunt, diuersitatem in vnum perfectum virum sit excitaturus, solus qui potens sit ad vniuersumque proceritatem cubitum vnum, & alterum, tertiumve præstare, de vestitu, id est de specie corporum cum eius contumelia ambigimus, qui ut æqualem omnem hominē efficiat, tantum mensuræ est humanis corporibus additurus. Aug. ult. de ciu. Dei. Sed si Christus in ea mensura corporis, in quo mortuus est, resurrexit, nefas est dicere cum resurrectionis omnium tempus venerit, accessuram corpori eius eam magnitudinem, quam non habuit, quando in ea discipulis, in qua notus erat, apparuit: ut longissimis fieri possit æqualis. Si autē dixerimus ad dominici corporis modum etiam minorum maiorumque corpora redigenda, peribit de multorum corporibus plurimum, cum ipse nec capillum periturum esse promiserit. Restat ergo ut quisque recipiat suam mensuram, quam vel habuit in iuuentute, si senex est mortuus: vel fuerat habiturus, si est ante defunctus. Et Deo non est dictum ab Apostolo, in mensuram staturæ, sed in mensuram ætatis plenitudinis Christi: quia resurgent corpora mortuorum in iuuenili ætate & robore, ad quam Christum peruenisse cognouimus. *Et de vestimentis quid solliciti estis? Considerate lilia agri, &c.* Chr. in ho. Postquam monstrauit quod non oportet nos pro cibo esse sollicitos, ad id quod leuius est pertransit. Neque enim ita necessarium est indumentum, sicut cibus. vnde dicit: *Et de vesti. quid solliciti estis?* Non autem hinc vitur exemplo volucrum ut induceret pauonem, & cygnum, à quibus erat familia exempla accipere: sed vitur exemplo liliorum, dicens: *Considerate lilia agri.* Vult ex duobus demonstrare superabundantiam, scilicet à magnificentia pulchritudinis, & à vilitate participantium tali decore. Aug. de ser. do. in mon. Ipsa autem documenta non sic allegoricè discutienda sunt, ut quæramus quid significant aues cæli aut lilia agri: posita sunt enim ut rebus minoribus maiora persuadeantur. Chr. super Marth. Lilia enim statuto tempore formantur in frondibus, vestiuntur candore, implentur odoribus. Et quod terra radici nõ dederat, Deus inuisibili operatione largitur. In omnibus autem eadem plenitudo seruatur, ut non ab euentu facta putentur, sed Dei prouidentia intelligantur esse disposita. Dicendo autem, *Non laborant*, viros confortat. Dicendo verò, *Neque nent*, mulieres. Chry. in ho. Hæc autem dicens nõ opus prohibuit, sed sollicitudinem, sicut & supra, cum de seminatione loqueretur. Chry. Et ut magis Dei prouidentiam in ipsis commendat, quæ omnem superat humanam industriam, subdit: *Dico autem vo. quoniam neque Salomon, &c.* Hier. Reuera enim quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilius? Violæ verò purpuram nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis indicium est. Chr. in ho. Quantum enim veritatis ad mendacium, tantum vestimentorum & florum differentia est. Si ergo Salomon à floribus superatus est, qui omnibus

regibus fuit præclarior, quando tu vestimentis poteris vincere florum decorem? Est autem Salomon superatus à floribus decore, non semel tantum neque bis, sed per totum tempus sui regni. Et hoc est quod dicit. *In omni gloria sua*, qui nec in vno die ita decoratus est ut flores. Chr. super Marth. Vel hoc dicit, quia Salomon etsi non laborabat, quid vestiretur tamen iubebat. Vbi autem iussio, illic & ministrantium offensa, & iubentis ita frequenter inuenitur: hunc autem quando nesciunt, sic ornantur. Hil. Vel lilia intelligenda sunt angelorum cælestium claritates quibus à Deo gloriæ candor indutus est. Non laborant autem neque nent, quia virtutes angelorum ex ea, quam adeptæ sunt originis suæ forte, ut sint semper accipiunt, & cum in resurrectione similes homines angelis erunt, sperare cælestis gloriæ voluit operimentum, exemplo angelicæ claritatis. Chr. super Marth. Si autem floribus terrenis sic succurrit Deus, qui nati sunt ut tantummodo videantur & pereant, homines negliget, quos sic creatur, ut non pro tempore videantur, sed ut perpetuo sint. Et hoc est quod dicit: *Si autem fœnum agri quod hodie est & cras in clybanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei?* Hier. Cras autē in scripturis futurū tēpus intelligitur, dicit Iacob: *Exaudiat me cras iustitia mea.* Gl. Alij libri habent in ignem, vel in aceruū, qui habet speciem clybani. Chry. in ho. Nõ autem lilia iam ea vocat, sed fœnū agri, ut eorum vilitatem ostēdat. Sed & aliam vilitatem apponit, dicens, quæ hodie sunt: & non dixit, Cras non erunt, sed quod est multū deficientius, quia in clybanum mittitur. Quod autem dicit, *Quantò magis vos occulte insinuat* humani generis honor, ac si diceret: Vos quibus animam dedit, corpus plasmauit, prophetas misit, & vniuersum filiū tradidit. Dicit autem, *Modicæ fidei*, quia modica est fides, quæ nec de minimis certa est. Hil. Vel sub fœni nomine gentes nuncupantur. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternitatis corporalis ut mox igni iudicij destinentur, quam prophanum est sanctos de gloria æternitatis ambigere, cum iniquis æternitatis opus præstetur ad pœnam? Remi. Spiritualiter autem per volatilia, sancti viri designantur: qui ex aqua sacri baptismatis renascuntur, & deuotione terrena despiciunt, & cælestia petunt: quibus plures dicuntur esse apostoli, quia principes sunt omnium sanctorum. Per lilia etiam sancti viri intelliguntur, qui absque labore legalium cerimonialium sola fide Deo placuerunt: de quibus dicitur: *Dilectus meus mihi pascitur inter lilia.* Sancta etiam ecclesia per liliū intelligitur, propter candorem fidei, & odorem bonæ conuersationis: de qua dicitur, *Sicut liliū inter spinas.* Per fœnum designantur infideles, de quibus dicitur. *Aruit fœnum, & flos eius cecidit.* Per clybanum æterna damnatio, ut sit sensus: *Si Deus infidelibus tribuit bona temporalia, quãtò magis tribuet nobis æterna?* Nolite ergo solliciti esse, dicentes. *Quid manducabimus, &c.* Glo. Postquam sigillatim de victu & de vestitu sollicitudinem excluderat, argumento ab inferioribus sumpto, hinc consequenter vtrumque excludit, dicens: *Nolite er. sol. esse. dicen. quid man. aut quid bi. aut quo ope.* Remi. Ideo autem hoc dominus reperiuit, ut ostenderet hanc rem esse pernecessariam, ut rectius eius in cordibus nostris inculcasset. Raba. Notandum verò quòd non ait: *Nolite*

quarere.

quarere, aut solliciti esse de cibo, aut potu, aut indumento, sed, *quid manducetis, aut quid bibatis, aut quid vestiamini.* vbi mihi videtur argui qui pro victu, vel vestimento communi, lautiora sibi vel austeriora his, cum quibus vitam ducant alimenta, vel indumenta requirunt. Glo. Est etiam alia sollicitudo superflua ex vitio hominum, quãdo fructus & pecuniam plusquam necesse est reseruant, & dimissis spiritualibus, illis intenti sunt quasi de bonitate Dei desperantes: & hoc prohibetur. vnde dicitur: *Hæc enim omnia gentes requirunt.* Chry. super. Mar. Quia in rebus humanis fortunam credunt esse non prouidentiam, neque iudicio Dei vitas suas gubernari æstimant, sed incerto duci euentu. Et ideo merito timent, & desperant, quasi qui neminem habent gubernatorem. Qui autem credit se Dei iudicio gubernari, escã quidem suam in manu Dei committit, vnde sequitur, *Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis.* Chry. in ho. Non autem dixit, *Scit Deus, sed scit pater vester*, ut eos in maiorem spem ducat: si enim pater est, nõ poterit despiciere filios, cum nec homines patres hoc sustineant. Dicit autem, *Quoniam his omnibus indigetis*, ut magis sollicitudinem abiciatis, quia necessaria sunt. Qualiter enim est pater qui sustinet etiam necessaria filiis nõ dare? Si autem essent superflua, nõ ita oporteret considerare. Aug. 1. de tri. Non autem ista ex aliquo tempore cognouit Deus, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid & quando ab illo petitur eramus, si ne initio ante præsciuit. Aug. 1. de ciu. Dei. Quòd autem dicitur quidam, hæc Dei scientia non posse comprehendere, quia infinita sunt: res eas eis dicere, quòd nõ omnes numeros Deus nouerit, quos infinitos esse certissimum est. Infinitas autem numeri non est incomprehensibilis ei, cuius intelligentia non est numerus. Quapropter si quicquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur, profectò omnis infinitas quodam ineffabili modo Deo finita est, quia eius scientia incomprehensibilis non est. Greg. Nicenus in lib. de homine. Quoniam autem eius prouidentia per huiusmodi signa demonstratur: permanentia enim vniuersorum, & maxime eorum quæ sunt in generatione, & corruptione: & positio & ordo eorum quæ sunt semper custoditur secundum eundem modum, qualiter vterque perficeretur nullo prouidente? Sed quidam dicunt, Deo curam esse existentium permanentiã in vniuersali: & huius solius prouidentiam habere. Singularia verò fieri ut contigerit. Tres autem causas solas vitique quis dicit non fieri prouidentiam singulariū. Aut enim hoc quod est ignorare Deum, quoniam bonum est particularium diligentiam habere, aut non velle, aut non posse. Sed ignorantia omnino aliena est à beata substantia. Qualiter enim latebit Deum quòd nec homo sapiens ignorabit, quòd singularibus destructis vniuersalia destruentur? Nihil autem prohibet omnia indiuidua perire, nulla procurante potentia. Si autem non vult, propter duas sit causas: aut propter pigritiam, aut propter indecentiam. Pigritia autem à duobus generatur: aut enim voluptate aliqua attracti pigritamur, aut propter timorem desistimus, quorum neutrum fas est cogitare de Deo. Si autem dicant non decere Deum: indignum enim esse rãtã beatitudinis parvis condescendere: qualiter non inconueniens est artificem quidẽ procu-

rãtem vniuersalia, nihil particularium neque parvissimum dereliquente sine procuratore, scientem quo ad totum proficit pars: conditorem verò Deum artificibus enuntiare indoctiorem? Si autem non potest, imbecillus est Deus, & impotens benefacere. Si verò incomprehensibilis nobis est singularium prouidentia ratio, non propterea oportet dicere quia non est prouidentia, ita enim diceret, quia numerum hominum ignoramus, neque homines esse. Chry. super. Mar. Sic ergo qui credit se Dei iudicio gubernari, escam suam in manu Dei committat: cogitet autē de bono & malo, de quo nisi sollicitus fuerit, neque malum fugiet neque bonum apprehendet: & ideo subditur: *Quarite autem primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Regnum Dei est retributio bonorum operū. Iustitia autem eius, via pietatis per quam itur ad regnum. Si ergo cogites qualis erit gloria sanctorum, necesse est aut propter timorem pœnæ recedas à malo, aut propter desiderium gloriæ festines ad bonum. Et si cogitaueris quæ sit Dei iustitia, quid scilicet odit Deus & quod amat: iustitia ipsa ostendit tibi vias suas, quæ amantes se sequitur. Non autem datur sumus rationem si pauperes sumus aut diuites, sed si bene vel malè egerimus, quod est in nostro arbitrio. Glo. Vel dicit iustitiam eius, quasi dicat, ut per eum, non per vos iusti sitis. Chry. super. Mar. Terra autem etiam propter peccata hominum maledictura, ut non germinet, secundum illud, *Maledicta terra in opere tuo: benedicatur autem, cum bona fecerimus.* Quæ ergo iustitiam, & non dedit tibi panis. vnde sequitur: *Et hæc omnia adiucient vobis.* Aug. de ser. do. in mon. scilicet temporalia, quæ manifestè hinc ostendit non esse talia bona nostra, propter quæ benefacere debeamus, sed tamen necessaria esse. Regnum verò Dei, & iustitia eius bonum nostrum est: vbi finis constituendus est. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum peruenire possimus: quæ vita sine his necessariis agi nõ potest, apponitur inquit hæc vobis. Cum autem dixit illud primum, significauit quia hoc posterius querendum est non tempore, sed dignitate: illud itaquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium est. Neque enim (verbi gratia) debemus euangelizare ut manducemus, quia sic vilius haberemus euangelium quam cibum: sed ideo manducare, ut euangelizemus. Quærentibus autem primum regnum Dei, & iustitiam eius, id est, hoc præponentibus cæteris rebus, ut hoc propter cætera queramus, non debet subesse sollicitudo ne necessaria desint, & ideo ait: *Hæc omnia adiucient vobis*, id est, consequentur sine vilo vestro impedimento, ne cum ista queritis, illinc auertamini, aut duos fines constituatis. Chry. in ho. Et non dixit dabuntur, sed, *apponentur*, ut dicas quia præsentia nihil sunt ad magnitudinem futurorum. Aug. de ser. do. in mon. Cum autem legimus in fame & siti apostolum laborasse, non existimemus hinc domini promissa turbasse, quandoquidem ista sunt adiutoria. Medicus iste cui nos toros commissimus, nouit quando apponat, & quãdo detrahat, sicut nobis iudicat expedire. Si enim nobis aliquid quando defuerint (quod plerunque propter nostram exercitationem Deus finit) non debilitat propositum nostrum, sed examinatum confirmat.

S. HILARII PICTAVIENSIS EPISCOPI SUPERIORIS EUANG. EXPOSITIO.

Nemo potest duobus dominis servire, &c. Duum dominorum infidele seruitium est, nec per eiusdem potest esse ad seculum atque ad Deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diuersae dominorum non conueniat voluntati, nec pauperes spiritu Deo placentes ambitiose seculi eius possint apti esse iactantiae. Ideo dico vobis, ne cogitatis in corde vestro, quid manducetis: neque corpori vestro, quid vestiat. Nonne anima vestra plura est quam esca, & corpus plura est quam vestimentum? Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone praeceperat. Nam cum ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad vltionem negligentes, & ad diligendum promissuos, & ad humanam gloriam incuriosos; confirmare nos in spem bonorum aeternorum laborat. Plures enim & amor praesentium, & desperatio futurorum incertos facit: & aut illecebris capit, aut infidelitate confundit. Ergo regnum caelorum, quod prophetae nunciauerunt, Ioannes praedicauit. Dominus noster in se esse positum est professus, vult sine aliqua incertae voluntatis ambiguitate sperari: alioquin iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. Igitur curam nullam esse vestitus & sibi praecipit, dicens & escis animam, & cibo corpus esse preciosius. Et quidem pulchrum est, praesentium rerum contemptu curam tantum diuinis rebus impedire: sed alius sermo descendit, & in caelestis dei intelligentiam verbis subiecta ratio extenditur. Thesaurum Dominus condidit in caelo, & ex oculi lumine corpori quoque splendorem spondit, & dominis duobus neminem placere posse testatus est, & post haec ait: Ideo dico vobis, ne cogitatis in corde vestro quid manducetis, neque corpori vestro quid induatis. Quae consequuntur, non satis propositio-nibus congruunt. Nunquid & vnus domini seruus, non possit circa vestem esse cibumque sollicitus? Nunquid per aduersam valetudinem hebetato oculi lumine obscurabitur corpus? aut quod corporis lumen esse possit ex oculo? Nunquid thesaurizare in caelis sola nuditas ac fames poterit? Sed quia corruptus circa futurorum curam infidelium sensus est, calumniantium quae in resurrectione corporum species sit futura, quae in substantia aeternitatis alimonia: & cum ex difficultatibus questionum inutilium quaedam vtendarum praesentium voluptatum ratio quaesita est, inutili metu circa Dei reuerentiam demorantes in seculi gaudia transeunt, atque ita est, vt duobus dominis vnus infidele seruitium sit. Igitur ex summo pietatis affectu, grauissimoque diffidentiae periculo ante praedictio, ita admonet: Nonne anima plura est quam esca, & corpus plura est quam vestimentum? In dictis Dei veritas est, & rerum creandarum efficientia omnis in verbo est: itaque nec quod spondit ambiguum est, nec inefficax quod loquutus est. Nihil est quod non in substantia sua & creatione corporeum sit: & omnium siue in caelo, siue in terra, siue visibiliu, siue invisibilium elementa formata sunt. Nam & animalium species, siue obtinentium corpora, siue corporibus

exultantium, corpoream tamen naturae suae substantiam sortiuntur: quia omne quod creatum est, in aliquo sit necesse est. Atque ideo inertiorem inutilissimam quaestioni Deus arguens, non patitur, anima & corpore in aeternitatis substantia collocandis, spem nostram futuri in resurrectione cibi & vestitus sollicitudine demorari: ne tanto preciosiora reddenti, corpus scilicet atque animam, contumelia in non efficiendis leuioribus inferatur. Respicite volatilia caeli quoniam non seruiunt, neque congregant in horrea: & pater vester caelestis illa pascit. Nonne vos magis plura estis illis? Sub nomine volucrum exemplo nos immundorum spirituum adhortatur: quibus sine aliquo negotio quaerendi & congregandi, viuendi tamen tribuitur de aeterni consilii potestate substantia. Atque vt ad immundos istud spiritus referri oportere monstraret, adiecit: Nonne vos magis plura estis illis? De comparationis praestantia, discrimen nequitiae & sanctitatis ostendens. Quis autem vestrum potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Et de vestimento quid solliciti estis? Fidem vitalis substantiae nostrae documento spirituum firmavit: opinionem autem habitus futuri, iudicio communis intelligentiae dereliquit. Cum enim vniuersorum corporum quae vitam hauserint, diuersitatem in vnum consummatum virum perfectumque sit excitaturus, solusque potens sit ad vniuersumque proceditatem cubitum vnum & alterum tertiumve praestare: de vestitu, id est de specie corporum, cum tanta eius contumelia ambigemus, qui vt aequalem atque vniuersam omnem hominem efficiat, tantum mensura sit humanis corporibus additurus. Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis, &c. Lilia non laborant, neque nent: & Salomon coopertus eorum gloria non fuit, propheta magnus, & merito dilectae sapientiae Deo charus. Sed lilia nascuntur potius quam operiuntur. Cooperatio autem velamentum est corporis, non corpus ipsum. Quod si ad sensum humanae intelligentiae referatur, colorem lilij velamenti candor potuerat aemulari. Sed lilia non laborant, neque nent: & sapientia significari intelligenda sunt, vt angelorum caelestium claritates, quibus extra humanae scientiae eruditionem, sui que operis mercedem a Deo gloriae candor indultus est: ne quid ex proprio labore aut arte existimarentur habuisse. Et cum in resurrectione similes omnes angelis erunt, sperare nos caelestis gloriae voluit operimentum, exemplo angelicae claritatis. Est autem in natura istius germinis, vt aptissime caelestibus angelorum substantiis comparetur. Hoc enim efflorescens, cum a stirpe detentae humi radicis auellitur naturae suae virtutem licet aruisse putetur, occultat, & redeunte tempore rursus lilij sui honore vestitur. Ex se igitur efflorescit ac redditur, & quod est, nec radici potest debere, nec terrae: cum ille qui se subeat succus, ex se sit. Atque ita annuae licet huius vitiditatis exemplo, virtutem caelestis substantiae aemulatur: cum ex eo tantum quod intra se acceptum habeat, alatur in florem. Ideo ergo lilia non laborant, neque nent: quia virtutes angelorum ex ea quam adeptae sunt originis suae sorte, vt sint semper accipiunt. Si enim seruum agri quod hodie est, & cras in ignem mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicae fidei? Fidei nostrae inuolabilem

labilem confidentiam exemplorum antoritate confirmat: vt tanto maioris periculi res sit ambigere, quanto impensiore cura omnem occasionem infidelitatis abstulerit. Foenum non idcirco nascitur, vt detur igni, neque ideo vestimenti eius peculiarius Deo cura est vt cremetur: sed sub foeni nomine nuncupatas esse a Deo gentes crebro inuenimus. Germen autem illud est, quod virtutis suae flore dilapso, ad calorem solis arefcit. Igitur requies nulla gentibus, neque mortis, vt volunt, compendio quies dabitur: sed corporalis & ipsis aeternitas destinabitur, vt ignis aeterni in ipsis sit aeterna materies, & in vniuersis sempiternis exercetur vltio sempiterna. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur aeternitas corporalis, vt mox igni iudicij destinentur: quam profanum est, sanctos de gloria aeternitatis ambigere? cum iniuris aeternitatis opus praestetur ad poenam. Omnem igitur expectationem nostram in fide reprobationem & virtutis suae potestate exegit: collocari: vt cura rerum quibus indigemus ommissa, ab eo potius omnia a quo ipsi vitale exordium sumpsimus, expectamus, regnumque Dei vitae nostrae stipendiis quaeramus. Et haec recte perfectaeque vituentium merces est: vt in nouam caelestemque substantiam ex hac corruptibilis corporis materia transferantur, & corruptio terrena caelesti incorruptione mutetur. Gentium igitur est infidelitatis istius vnum angustibus seculi amore detentis, & corporis gaudiis occupatis, nullum per fidem & confessionem Dei in caeleste regnum iter quaeritur & optatur.

CHROMATII EPISCOPI
AQUILEGIENSIS IN SUPERIORIS EUANG. SERM.

Nemo potest duobus dominis, &c. Non posse vnumquemque nostrum duobus dominis seruire, id est, Deo, & diabolo, dominus manifeste declarat. Et Deus quidem quamuis dominus omnium sit, quia omnia ab ipso creata sunt, & in omnibus ipse dominatur potestate, virtute, natura: horum tamen praecipue dominus esse dignatur, qui dominum, ac Deum suum conditorem vniuersitatis cognoscentes, praecipua eius fideli seruitute custodiunt. Diabolus vero horum tantum dominus intelligitur, quos a vero domino, ac parente seducens per peccatum, nequissimae suae subiugat seruituti, & quibus per iniquitatis suae operam illicito iure dominatur. Hac ergo de causa & ipse suo loco dominus appellatur, quia huiusmodi stultis hominibus per peccatum dominatur. Et idcirco scriptum est: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Sed, quia iam per Dei misericordiam visitati, liberati de diaboli dominatione, verum dominum recognouimus, a quo creati, & redempti sumus, priori domino, id est, diabolo, qui nobis more tyrannico dominabatur, seruire prohibemur. Vel potius avaritiae, & cupiditati, quam mammonam nuncupat, quae interdum etiam religiofas mentes captiuare consuevit: vnde fugere, ac vitare debemus cupiditatem pecuniae, avaritiam seculi, ne nos indignae seruituti eius, vel diabolo, qui autor est avaritiae, subiugemus, & hoc est, quod ait dominus: Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odiet, & alterum amabit: aut vnum patietur, & alterum contemnet. Quia, qui

quique ex toto corde dominum, ac Deum suum diligit necesse est diabolum cum suis actibus odere, quia in dilectione manifestum est diabolum semper in execratione haberi. Verum, qui per iniqua opera peccatorum, mammonam, vel diabolum diligit, faciendo ipsius voluntatem, Deum amare non potest, cuius praecipua contemnit: & ideo, qui Deum diligit, seruus diaboli non potest nuncupari, cui iam ipse per fidem caelestis gratiae dominatur. Similiter & qui peccatis deseruiens, dominationi se diabolicae subdit, huiusmodi Deum habere dominum non meretur. Et ideo ait dominus: Non potestis Deo seruire, & mammonae. ostendens nos non posse & Deo seruire & diabolo, id est, Deo misericordiae, auroti, & diabolo, mammonae, & avaritiae dominatori. Hoc & Apostolus ostendit, cum dicit: Quae societas lucis ad tenebras? Mammona, id est, diabolus, qui autor est mammonae. Ille nos ad misericordiam prouocat, hic ad avaritiam; ille ad vitam, hic ad mortem; ille ad salutem, hic ad perditionem: cui de duobus obtemperare debemus: ei vtique, qui nos ad vitam inuitat, non ei, qui nos tradit ad mortem.*

*Reliqua desiderantur.

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN IDEM EUANG. EXPOSITIO.

Non potestis Deo seruire & mammonae. Mammona sermone Syriaco, diuitiae nuncupatur. Non potestis Deo seruire & mammonae. Audiat hoc avarus: audiat qui censetur vocabulo Christiano, non posse se simul diuitiis Christoque seruire. Et tamen non dixit: qui habet diuitias, sed qui seruit diuitiis. Qui enim diuitiarum seruus est, diuitias custodit vt seruus: qui autem seruitutis excussit iugum, distribuit eas vt dominus. Ideo dico vobis: Ne solliciti sitis anima vestra, quid manducetis: neque corpori vestro. In nonnullis codicibus additum est, neque quid bibatis. Ergo quod omnibus natura tribuit, & iumentis ac bestiis hominibusque commune est, huius cura non penitus liberamur. Sed praecipitur nobis ne solliciti simus quid comedamus, quia in sudore vultus praeparamus nobis panem. Labor exercendus est, sollicitudo tollenda. Hoc quod dicitur: Ne solliciti sitis anima vestra quid comedatis, neque corpori vestro quid induamini, de carnali cibo & vestimento accipiamus. Caeterum de spiritualibus cibis & vestimentis semper debemus esse solliciti. Nonne anima plura est quam esca, &c. Quod dicit istiusmodi est: Qui maiora praestitit, vtique & minora praestabit. Respicite volatilia caeli, &c. Apostolus praecipit, ne plus sapiamus, quam oportet sapere. Istud testimonium & in presenti capitulo conseruandum est. Sunt enim quidam qui dum volunt terminos patrum excedere, & ad alta volitare, in ima merguntur: volatilia dicentes caeli, angelos esse, caeteraque in Dei ministerio fortitudines, quae absque cura sui Dei alantur prouidentia. Si hoc ita est, vt intelligi volunt: quomodo sequitur dictum ad homines: Nonne vos magis plura estis illis? Simpliciter ergo accipiendum, quod si volatilia absque cura & arumnis Dei aluntur prouidentia: quae hodie sunt, & cras non erunt, quorum anima mortalis est, & cum esse cessauerint, semper non erunt: quanto magis homines

Rom. ix.

quibus æternitas promittitur, Dei reguntur arbitrio: *Quis autem vestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum unum, &c.* Sicut animam plus esse quam cibum, comparatione auium demonstravit: sic corpus plus esse quam vestem, ex consequentibus rebus ostendit, dicens; *Considerate lilia agri, quomodo crescunt, &c.* Et reuera quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura texturicum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? Quid ita candet ut liliū? Violæ verò purpuram, nullo superari murice, oculorum magis, quam sermonis indicium est. *Nolite ergo solliciti esse, &c.* De presentibus ergo concessit debere esse sollicitos, qui futura prohibet cogitare. Vnde & Apostolus: Nocte & die, inquit, manibus nostris operantes: ne quem vestrum grauaremus. Cras in scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob; Et exaudiet me cras iustitia mea. Et in Samuelis phantasmate, Phitonissa loquitur ad Saulem: cras eris mecum.

1. Thes. 1.

Genes. 3. 1. Reg. 2.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantinop. in idem
Euang. Homilia 1.

Ex Hom. 22. in Matth.

Nemo potest duobus dominis seruire, &c. Vides ut paulatim à presentibus auditorè rebus abducatur, perque multa sermonem de contemptu habendi inferens, tyrannidem cupiditatis extinguat. Neque enim ea, quæ superius ait, dixisse contentus, & certè quum multa alia, & magna sint: sed alia quoque plura, & terribiliora subiungit. Quid enim iis, quæ nunc dicta sunt, ad vtrumque excitandum mentis affectum cumulatus profertur? Quidve terribilius est, quam, si propter pecunias, Christi etiam seruitio dicamur excidere; vel desiderabilius, quam, si despectu pecuniarum tota illi possimus mente, & dilectione coniungi? Quod enim dicere semper soleo, id nunc rursus admoneo, quod scilicet auditorem ad eorum, quæ dicit, obedientiam etiam per aduersa compellat, non solum scilicet per ista, quæ profunt, verum etiam per illa, quæ lædunt: sicut optimas quispiam medicus, qui & ex intemperantia aggritudinem ostendat esse securam, & ex obedientia sospitatem. Considera igitur quantum hic lucrum tursus ostēdat, & quemadmodum utilitatem de aduersariorum vituperatione cōficiat. Non, inquit, hoc solo vobis diuitiæ nocent modo, quo contra vos latrocinantium armant manus, nec quia magno cum cumulo intellectum vestræ mentis obtenebrant: verum etiam quod vos à seruitute Dei diuellunt, & rei mortuæ, pecuniarum scilicet captiuos efficiunt; satis proculdubio ex vtroque ludentes, dum & eorum seruitio subiungant, in quas oportuerat exerceri dominatum, & ab eius vos obsequio excludunt, cui supra omnes profectò seruire & necessarium est etiam vobis, pariter & commodum. Sicut enim duplex damnum esse perdocuit, hic quidem recondere, vbi erugo & tinea demolitur: tibi verò non reponere, vbi incorruptibilis thesaurus manebit. Itaque hic quoque geminum in auaritia posuit detrimentum, & hoc scilicet, per quod à Deo retrahit, & illud, per quod sub iugo mammonæ premit. Nec statim apertè illud posuit, ac nudè, sed primò de comunium illud sensum assertionem construxit, ait

quippe. *Nemo potest duobus dominis seruire.* Duos hic esse dicens contraria imperantes, quod nisi intelligas, ne duo quidem sint. Nam & illius, quæ in Christum crederat multitudo, erat cor vnū, & anima vna. Et certè, quum in corpora illi essent multa diuisi, sed concordia tamen vnū fecit ex plurimis. Deinde, ut quod dicit, cumulet, non solum, inquit, non seruiet, sed auerfabitur, & habebit exolum. *Aut enim, inquit, vnū odierit, & alterum diliget, aut, vnū patietur, & alterum contemnet.* Et videtur quidè id ipsum esse repetitū, sed nequaquā aut otiosè, aut redundanter hoc posuit: verumtamen, ut ostēderet, quia facilis est ad meliōta mutatio. Ne enim diceret; Semel iam sum seruitio subiungatus, & tyrannide pecuniarum grauitè oppressus: ostendit non impossibile esse conuerti, & quemadmodum inde huc vèrum est, ita hinc quoque illuc posse rediri. Quum hoc igitur sine vilius dixisset significatione personæ, quo videlicet auditori facilius persuaderet, æquum ad ea, quæ dicerentur, afferre iudicium: postquam illum ad sibi consentiendum parauit, tum demum etiam se reuelat, intulit quippe: *Non potestis Deo seruire, & mammonæ.* Hoc loco & animo prorsus toto perhorrescamus, & corpore, intelligentes istud, quod Christum dixisse memorauimus, ex aduerso scilicet Deum, aurumque consistere. Si igitur istud sono quoque sermonis horribile est, quantum est horribilius, quum ipsis operibus tyrannis auri Dei timori præferatur? Quid ergo apud veteres sanctos: nonne hic ipse auri potentatus vigebat? Nequaquam, ais enim; Quomodo Abraham, quomodo etiam Iacob placuerunt Deo? At noli tu mihi contra hanc sententiā proferrè diuites, sed diuitiis seruientes. Alioqui Iob erat quidem diues, non tamen pecuniæ seruiet, sed habebat diuitias, eisque, ut cognuit, imperabat: nec erat famulus earum profectò, sed dominus: sicut enim alieni patrimonij dispensator, ita illa omnia possidebat, non modo aliena non rapiens, sed propria quoque indigentibus largiens, quodque his maius est, nec habere se illa gaudebat, quod hinc intelligitur. Si lætatus sum, inquit, quia mihi essent multæ diuitiæ. Vnde etiā consequenter, quia gaudium de possessione non habuit, dolorem de amissione non perulit. At non tales nostra sunt ætate locupletes, sed captiuus omnibus deterius effecti: & sicut inuiti cuidam tyranno tributa pendentes, non quiescunt à miseriā seruitutis. Quasi enim arcem quandam, ita eorum mentem amor auri infedit. Vnde per dies singulos præcepta eis plena iniquitatis imponit, nec est omnino aliquis, cui non obediat imperanti. Noli igitur ex superfluo argumentari: semel siquidem pronuntiauit Deus, impossibile esse dicēs, vtrumque hoc simul esse seruitium. Ne ergo tu dixeris, hoc esse possibile. Quando enim te vnus dominus proptiis quoque exui iubet, alter verò etiam aliena diripere: quando ille tibi imperat castitatem, iste luxuriam: quando hic tibi castigationem ventris indicit, ille ebrietatem, atque delicias: quando te alter omnia iubet despiciere, alter verò inherere, atque inherere presentibus. Quum hic quidem præcipit lecta marmora, parietes pictos, & laquearia deaurata mirari: ille verò inhorescere huiusmodi omnia, & veræ philosophiæ pulchritudinem, ac morum oramenta suspicere: quemadmodum possibile est, tam contraria hæc pariter

Act. 4.

Gen. 17. Gen. 31. Iob. 1. & 21.

Iob. 37.

ter conuenite? Dominum hic autem mammonam, id est, pecuniam nuncupauit, non ob propriam ipsius vtique naturam, sed ob eorum miseriam, qui se ad illius inclinare seruitium. Sic etiam ventrè apostolus vocat Deum, non vtique à dignitate dominantis, sed ab infelicitate famulantium. Quod supplicio certè omni etiam maius est, satisque idoneum, etiam ante pœnam punire captiuum. Quibus enim captiuus non infeliciores putandi sunt, qui, quum dominum habeant Deum; ab illo rege mitissimo recedentes, tyranno se huic, famulio dederunt, & hoc quum nobis etiam in presentia ista res noceat? Nam & dāna per hanc causam ineffabilia cōtingunt, & lites frequentes, & calūniæ, atque certamina, & assidui dolores, & cœcitas mentis, quodque est grauius, etiā honorū nobis cœlestiū per hæc infertur amissio, quæ solo certè possumus Dei seruitio promereri. Quum igitur ex his omnibus ostendisset, quā esset vtilis despectus pecuniarū, atque ad custodiā, & animæ voluptatem, & ad virtutem tenendam, & ad pietatem, quæ erga Deum est, munimentum, cōficiat iam possibile esse, quod præcepit. Hoc est quippe optima legis insigne, non vtilia tantummodo, verum etiam possibilia sancire: propter quod intulit dicens; *Nolite cogitare animæ vestræ quid manducetis.* Ne ergo dicerent, quid ergo, si abiciamus omnia? Idcirco huic contradictioni opportunè rursus occurrit. Sicut enim si inter principia ipsa dixisset, Nolite de cibo esse solliciti: sermo absque dubio esset onerosus. Ita, postquam ostendit miseriam, distentionemque animi de pecuniæ amore nascentem, coarctationem suam reddidit faciliorem: propter quod nerum quidem simpliciter ait, Nolite esse solliciti: sed prius adiecit & causam, sicque illud vtique præcepit. Postquam enim dixit; *Non potestis Deo seruire, & mammonæ.* intulit: *propterea dico vobis, Nolite solliciti esse.* Per quod ostendit ineffabile detrimentum. Non solum enim noxam in pecuniis, inquit, verum etiam plagam in rebus, & quidem principalibus sentietis, ac propriæ etiam subuersionem salutis. Si quidem vos excludunt à Deo, qui vos creauit, & reuertur, & diligit: propterea dico vobis, nolite solliciti esse. Quia enim inestimabilem esse noxam monstrauerat, consequentissimè præceptum quoque ipsum, quo aduersus illam armemur, ostendit. Neque enim tantummodo ea, quæ parua sunt abici iubet, verum ne super necessario quidem cibo esse sollicitos, dicens, *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis:* non quia anima indigeat cibo, quum sit incorporea profectò, sed iuxta communem, hoc est morem loquutus. Est enim alimentis ipsa non indigeat, nō tamen potest permanere in corpore, nisi vtique alimenta fument. Quum igitur de cibo eos curate veruisset, nequaquam illud inexplerum reliquit, sed magis adhuc, ac magis animos commouet audientium: tum quidem iis, quæ in nobismet ipsis gerimus, tum verò illis, quæ sunt exterius exemplis. Et de iis quidem, quæ in nobis sunt, ita distulens; *Nōne anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum?* Qui igitur hoc, quod magis est, tribuit, quomodo non etiam, quod minus est, largietur? Qui formauit eam, quæ tali indiget carne, quomodo non alimenta præstabit? Propter quod non simpliciter ait: *Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid induamini:* sed omnino signan-

ter animæ inquit, & corpori: quia ex ipsis erat vtique probaturus superfluum esse de victu, vestitūque curare. Et idcirco sermonem suū vtriusque substantiæ munuit exemplo. Sed animam quidem, qualem semel dedi, talis & permanet: corpus verò vsque ad sui mensuram quotidianis diebus augetur. Deinde proprium indicans vtriusque naturæ, & vnus immortalis asserens, alterius temporale, intulit dicens; *Quis ex vobis potest addere ad staturam suam cubitum vnū?* Nam de anima quidem conticuit, ut pote quæ incrementa non caperet, de corpore autem solo disputauit. Ex quo etiam istud ostendit, quia corpus ipsum non tam alimonia sui crescat, quam prouidentia conditoris. Quod etiam per alia demonstrans Paulus, *1. Cor. 3.* aiebat; Igitur neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementū dat, Deus. Ab iis igitur, quæ sunt in nobis, ita est cohortatus, ab aliis vero exemplis: *Aspicite,* inquit, *volatilia cæli.* Ne quis enim diceret, prodest nobis esse sollicitos: & ex maioribus, & ex minoribus à sollicitudine dehortatur. A maiorum quidem parte, quum & animi eos, & corporis admonuit, à minorum verò, quum ad auium misit eos exemplum. Si enim etiam longè inferiorum tantam se ostendit Deus habere curam: quemadmodum, inquit, vobis necessaria ista non tribuet? Et ad istos quidem hoc modo, erat enim vulgus auditor, diabolo huic contradicenti opponit: *Non in pane solo,* inquit, *Matth. 4.* viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. His verò etiam volucrum exemplum, & maxima quidem cum increpatione proposuit, quod certè in cohortationis ratione validissimū est. Sed in tantum quidem impiorum processere dementiæ, ut hoc ipsum reprehendere non vereantur exemplum. Est inquit, prorsus incongruum, ut ille, qui voluntatem in audientibus suscitabat, naturalium ad hoc rerū exempla proferreret, quibus quippe hoc inest natura. Quid igitur ad ista dicemus? quia videlicet & si illis hoc iuxta naturam inest, nobis tamen id ipsum possibile est per studium voluntatis. Non enim dixit respicite, quia volant aues, quod nobis certè impossibile est prorsus imitari; sed quia absque sollicitudinis suæ præparatione pascantur, quod nos quoque si volumus, facile quimus implere. Et hoc illi ostendunt profectò, qui istud operibus executi sunt, propter quod dignum est docente sapientia, magis, magisque mirari. Qui cum hominum proponere posset exempla, & Moysen, Heliam, Ioannem, cæterosque proferre, qui eorum similes de victu non fuerunt solliciti, ut magis audientium conscientias verberaret, de irrationalium illos securitate commouit. Si enim iustos illos memorare voluisset, dicturi isti cōtinuò fuissent, nec dum ad eorum virtutis cacumen ascendimus. Nunc verò istos quidem reticens, & cæli eis volatilia proponens, omnem prorsus occasionē huiusmodi contradictionis incidit. In hoc quoque legem imitatus antiquam. Nam vetus quoque lex & ad apem homines, & ad formicam remittit, sed ad turturum aliquando, & ad hirundinem. Verum hoc quoque grande documentum est, ad honorem, qui in libertate est hominis, exprimendum, quandoquidem, quod illa habent lege naturæ, hoc nos assequi possumus voluntate. Si enim etiam illorum, quæ propter nos vtique creauit, tantam Deus curam gerit, quanto potius nostri,

1. Cor. 3.

Matth. 4.

Exod. 34. Deut. 19. 3. Reg. 19. Matth. 3. Marc. 1.

Ind. 14. Prou. 6. Eccl. 11. & 30. Hier. 8. Esai. 8.

verò de vilibus, necessariisque rebus non oportet esse sollicitos: qua tandem digni venia iudicandi sunt: qui curam suam multo pretio coëmptis, & superfluis omnino rebus impendunt, imò qua erunt venia digni, qui nec somnum quidem capiunt, dum aliena diripiunt? Nolite ergo, inquit, esse solliciti, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Vidisti nempe quemadmodum eos rursus, & amplius increparit, & manifestius docuerit, & qui nihil vel onerosum præceperit, vel molestum. Sicut enim paulò antè cum diceret: Si diligitis diligentes vos, nihil amplius facitis: nam & gentes hoc faciunt, commemoratione gentiliū eos ad id, quod erat perfectius, incitavit: ita nūc quoque eosdem adducit in medium, corripit, & ostendens necessarium se à nobis debitum flagitare. Si enim amplius nos quàm eam scribas, atque Pharisæos oportet efficere; qua pœna videbimur esse digni, qui non solum illos non vincimus, sed in vilitate quoque gentiū permanemus, eosque paritate dilectionis imitamur? Verum non vsque ad correptionem tantummodo sermone progressus est, sed, quum eos saevius castigasset, perque hoc etiam suscitasset, plurimumque in eis succendisset pudorem, consequenter illos aliunde solatur; Nouit, inquit, pater vester celestis, quia his omnibus indigetis. Non dixit, nouit Deus, sed, nouit pater vester, ut eos profectò ad spem certiorē vocaret. Si ergo & pater vester, & talis pater, nequaquam profectò parietur despici à se filios, mala vltima sustinentes, quando ne homines quidem patres hoc aliquando patiuntur. Sed aliū quoque præter hunc intulit sensum dicendo; Quomiam his omnibus indigetis. Quod verò dicit eiusmodi est; Nunquid superflua ista sunt, vel vos ea despicit requirerentes? Et certè herbas quoque ne in superfluo quidem despexit ornatu: nunc autè ista necessaria sunt. Quam ergo tu opinaris causam tibi esse curandi, hanc ego idoneam esse dico; quæ te ab omni liberet intentione curarum. Si enim dixeris, propterea me oportet esse sollicitum, quia sunt necessaria: ego è regione respòdeo, propterea non oportet te esse sollicitum, quia sunt vtique necessaria. Si enim essent superflua, non ita deberes de eorum præstatione còsiderare; nunc verò, quia necessaria sunt, potius non oportet ambigere. Quis enim pater inuenitur aliquando, qui liberis suis necessaria quidem se non præstare patiatur? Igitur ob hoc quoque proculdubio Deus ista præstabit, quia naturæ creator ipse est, & satis plene, quorū illa indigeat, agnoscit. Nam ne hoc quidem potris opponere, quod sit quidem pater, sint etiam necessaria, quæ à filiis requiruntur: ignoret autem ille, quia in eorum sint indigentia constituti. Est enim omnino clarum, quòd Deus, qui naturā ipsam nouit, & eius creator existit, quique illam talem creando formauit, indigentiam quoque eius magis profectò prospiciat, quàm tu certè ipse, qui huiusmodi necessitatibus coarctaris. Nam ipsi vtique sic placuit, vt hanc indigentiam natura pateretur. Nequaquam erit ergo contrarius in iis, quibus ei opus esse decreuit, nec ille, qui in tanta illam indigentia necessitate còstituit, necessarium eam rerum perceptione fraudabit. Nihil horum itaque curemus, neque enim curando quicquam amplius consequemur, nisi quòd nosmetipsos sollicitudinū an-

gore distendimus. Cùm enim etiam nobis non curantibus præstat, imò tunc magis, quòd nihil hinc omnino curamus: quid tibi amplius sollicitudo præstabit, nisi quòd superflua à te exigit vltionem? Neque enim quisquam ad conuiuium iturus opulētum, de ipsius diei cibo se curare patietur. Nec ad fontem aliquis accedens, sollicitudinem de sitis necessitate perperietur. Nequaquam ergo etiam nos, cùm habemus liberalitatem, & prouidentiam Dei cunctis omnino fontibus affluentiorē, inopes nos putemus. Nam post illa, quæ dixi, rursus alium quoque sensum super eiusmodi rebus fiduciam suggerentem imponit, ac dicit; Quærite autem primum regnum Dei, & iustitiā eius, & hæc omnia adijciuntur vobis. Postquam enim animos audientium onere curarum leuauit, tunc eos etiam de cæli regione commouit. Venit quippe vetera solutus, & ad meliorem, veramque patriam vocaturus: idcirco igitur cuncta perficit, vt nos à superfluis liberet, atque à terrena eximat passione. Propterea etiam Ethnicorum meminit, dicens; Quomiam hæc omnia gentes inquirunt, quorū videlicet, erga præsentem vitam studium omne consumitur, quibus nulla prorsus cura est futurorum, nec cogitatio alia de cælo; nobis autem ista non sunt principaliter requirenda, sed alia profectò. Neque propterea creati sumus, vt ederemus, atque biberemus, vesteq; teneremur, sed vt placerem⁹ Deo, & bonis potiremur futuris. Sicut ergo in vsu ipso hæc transitorie sunt habenda, ita etiā in oratione transitorie postulanda. Quærite autem primum regnum Dei, & iustitiā eius, & hæc omnia adijciuntur vobis. Non dixit, dabūtur, sed, adijciuntur, vt scilicet disceretis horum, quæ in præsentia dantur, nihil esse omnino magnum, si futurorum magnitudini comparentur. Et idcirco nec peti illa quidem iussit, sed alia quidem sollicitè postulari, illa verò his adijcienda esse præsumi. Quærite igitur tantum futura. Sic enim etiam optimè præsentia còsequeris, noli quærere, quæ videntur, & ea absque ambiguitate percipies. Est quippe prorsus indignum, vt super eiusmodi rebus inretelles Deum. Qui enim omne studiū, totamque curam pro illis ineffabilibus gerere debes bonis, satis te ipse depretias atque confundis, qui erga cupiditatem rerum mundanarum semper fluetium temeripsum impendis. Quemadmodum igitur panem petere præcepit: sed addidit quotidianum: & cùm dixisset, da nobis hodie, signanter adiecit, hodie; sic etiam hoc fecit loco. Non enim dixit: nolite esse solliciti: sed, nolite, inquit, solliciti esse in crastinum. per quod certè & nobis libertatem donauit petendi & animam nostram magis necessariis rebus affixit. Nam & illa ideo peti præcepit, non quia Deus nostrarū precum indigeret admonitu, sed vt absque dubio disceremus, quòd cum illius auxilio faciamus bona cūcta, quæ faciamus, vt & ipsa assiduitate poscendi ei nos propriè deberemus. Còsiderasti certè quemadmodum etiam per ista susserit, quòd præsentia quoque ab ipso absque dubitatione percipiant. Qui enim maiora præstat, multò magis tribuit & minora. Non enim propterea, inquit, dixi, nolite, ista deposcere, vt vel fame deficiatis vel nuditate deformes sitis: sed vt abundè vobis etiam necessaria ista suppetere: quod certè omnium maximè idoneum erat, vt illos possit attrahere. Nam sicut in eleemosyna dehortans eos sese hominibus ostentare, hæc illis præ-

præcipiè ratione suadebat, qua decebat multò eis maiorem gloriam esse tribuendam, si eam ipsi vltra non quærerent. pater enim, inquit, tuus, qui videri in occulto, in conspicuo reddet tibi: ita hic quoque abstrahens eos ab inquisitione præsentium, hoc eis maximè suadet modo, quo non requirerentibus multò abundantiùs dandum esse promittit. Propterea, inquit, iubeo ista non quærere, non ne accipias, sed vt abundanter accipias. Cùmque ea, quæ tibi competit, vilitate etiam præsentia consequaris, ne sollicitudinibus afflictus, & curarum moribus sæpe discerptus, non modò istis, verè etiam spiritalibus bonis te facias indignum, ne & superfluum patiaris ærumnam, & quod est amplius, propositam tibi amittas coronam.

AVTHORIS DICTI IMPERF. IN MATTH. EIUSDEM EVANG. EXPOSITIO.

Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odio habebit, & alterum diligit, aut vnum sustinebit & alterum contemnet. Videamus in primis quomodo dicta præcedentia sublequantur verba præsentia. Superius præcepit eleemosynas facere, dicens: Thesaurizate vobis thesauros in cælo, quoniam qui thesaurizauerit thesauros sibi in cælo, ille cor habet in cælo, & spem ad Deum, ille habet oculum animæ simplicem, id est mentem mundam, & spiritualem, & semper nõ terrena, sed cælestia meditantem. Qui autem habet mentem mundam, & spiritualem, ille potest corpus suum seruire lucidum, id est, sine peccato. Qui autem non facit eleemosynas, nec cor habet in cælo, nec spem in Deum, nec mentem mundam, & spiritualement: neque potest corpus suum seruire lucidum, ac sine peccato. Quia nemo potest duobus dominis seruire, Deo, & Mammonæ, id est, diuitiis. Mammonæ enim Syriaca lingua diuitiis appellatur. Sicut ergo qui duos dominos habet, necesse est, vt vnum amet, & alterum odiat: vnum contemnat, & alteri obediat: sic & qui vult Deum amare, necesse est vt odiat diuitias: quæ autè voluerit amare diuitias, necesse est vt odiat Deum: & qui vult mandata Dei facere, necesse est vt odiat diuitias, & qui vult mandatis Dei obedire, necesse est vt contemnat auaritiæ mandata facere: & qui voluerit auaritiæ mandata facere, necesse est vt contemnat Dei mandata. Còsidera autem, non dixit, nemo potest habere Deum, & diuitias: sed nemo potest Dei esse seruus, & diuitiarū. Aliud est enim habere diuitias, aliud inferuire diuitiis. Si habes diuitias, & diuitiæ illæ non te faciunt superbum aut violentum, sed secundum quod potes das impotentibus, dominus es diuitiarum tuarum, non seruus, quia nõ te diuitiæ tuæ tenent, sed tu diuitias. Si autem diuitiæ tuæ superbum te faciunt, aut violentum, & constrictus auaritia nemini aliquid præstas, tunc seruus es diuitiarum tuarum, non dominus, quia diuitiæ tuæ te tenent, non tu diuitias tuas. Nunc iam docet, vt ne timor inopiæ impediatur ab eleemosynis voluntate, dicens. Ideo dico vobis ne solliciti sitis in cordibus vestris quid manducetis. Nam sollicitudo desperationis est filia, quia desperatio sollicitudinem generat. Quid est quod dicit, ideo dico vobis? Et quid: Vt eleemosynas faciatis, vt thesaurizantes in cælo cor mun-

dum habeatis sperantes in Deum? Qui autem sperat in Deum, ille non est sollicitus quid manducet, aut quo vestiatur: quoniam nulla res est, quæ facit homines desperare in aliqua necessitate, nisi ista res, quia non habet spem in Deum. Ne ergo mihi dicas, nunquid nolo esse sollicitus: sed ipsa res cogit. Nūquid nolo sperare in Deum, sed non possum. Cor enim meum non audit. Nescis quid pateris, languens, & tamen causam tui languoris ignoras. Vis ostendam tibi causam, vt in omni necessitate nunquam desperes? Fac bene, & operare iustitiam, & spem habeas apud Deum, & non desperabis in terra. Bona enim opera sunt, quæ sperare faciunt, & mala opera desperare compellunt. Propterea non dixit propheta: Spera in Deo, & inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius: sed, Spera in Deo, & fac bonitatem, & inhabita terram.

Ne solliciti sitis quid manducetis. Non dixit, nolite laborare: sed, nolite solliciti esse. Ergo solliciti esse veramur, laborare autem iubemur. Sic enim & dominus loquens ad Adam, nõ dixit cum sollicitudine facies tibi panem, sed cum labore, & sudore facies tui. Ergo non sollicitudinibus spiritalibus, sed laboribus corporalibus acquirendus est panis. Sicut laborantibus enim pro præmio diligentia, Deo præstante, panis abundat, sic dormientibus, & negligentibus pro pœna negligentia: Deo faciente, subducitur. Nōme anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum? Confirmat spem nostram primum de maiore ad minus descendens, deinde à minore ad maius ascendens. Quomodo si animam dedit, escam non dabit? Si corpus plasmauit, vestimentum non prouidebit? Nisi voluisset esse quod est, non crearet. Quod autem sic creauit vt per escam seruetur, necesse est vt det ei escam, quòd vult esse quod fecit. Quid est à minore ad maius? Videte volatilia cæli, neque seminant, neque metunt. Si auibis præstat alimētum: hominibus nõ præstabit alitū? Si illi non laborantes inueniūt escas, homo non inueniet, cui Deus dedit & operandi * sapiētiam, & fructificandi spem: Omnia enim animalia Deus propter homines fecit, hominem autem propter se. Si ergo animalibus, ministrat propter hominem, hominibus non ministrabit propter seipsum? Omnia Deus in sapientia fecit, hominem autem non solum in sapientia, sed etiam secundum sapientiam suam. Quanto ergo præciosior hominis creatio quàm animalium, tanto maior sollicitudo Dei de hominibus, quàm de animalibus. Omnia Deus animalia fecit, vt tandiu sint, quandiu sunt: quum verò mortua fuerint, fiant tanquam quæ non fuerunt: hominem autem vt non solum ante mortem, sed etiam post mortem viuat: magis autem post mortem, quàm ante mortem: quoniam ante mortem in tentatione viuat, post mortem autem in gloria. Si ergo illis occurrit, quos sic creauit, vt tantummodo videantur: * hominibus non occurret, quos fecit, vt in perpetuo viuant: Quis vestrum cogitando potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum?

Si ergo cogitando modicam partem corpori vestro adhibere * non potestis, quomodo cogitando saluādi estis in toto? Deus qui te ex nihilo formauit in vtero, & de periculo cum periculo nascētem de vtero matris eripuit, te non solum non cogitante, sed neque sciente. Deus qui per singulos dies incrementa corporis tui dat, & sapientiæ facit te non intelligente. Si ergo in teipso quoti-

Vides ex bonis operibus consequere nos per se fiduciam et ga Deum.

1. sal. 39.

Gen. 3.

* scientiam.

* viuant.

* addere.

dic

die providentiam operatur, quomodo in necessariis tuis cessabit: Considerate lilia agri, quomodo in tempore opportuno crescunt, tempore flatu formantur. In frondibus vestiuntur candore, implentur odoribus, & quod terra radici non debeat, neque radici illi: inuisibili operatione Deus largitur, neque plus istis, & minus aliis: sed in omnibus eadem providentiæ plenitudo servatur, ut non à seipsis nata, neque euentu facta purentur, sed Dei providentia intelligantur esse disposita.

** laborant.* Numquid laborant? numquid nent? Dicendo non ** seminant*, viros confortat: dicendo autem, *neque nent*, mulieres: quoniam virorum vita seminationibus, mulierum lanificio sustentatur. *Neque Salomon omni gloria sua sic vestiebatur.* Quia Salomon etsi non laborabat, neque sollicitus erat, quid vestiret, tamen vel iubebat, vel disponebat, vel sciebat. Vbi autem iustus, & dispositio, illic & ministrantium offensa frequenter invenitur, & iubentis iracundia excitatur: hæc autem nesciunt quomodo sic ** coronantur.* Illis homines ministrabant, istis Deus. *Si enim fenum agri, quod hodie est, & cras in libanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modice fidei?* Si ergo floribus sic occurrit, qui sic nati sunt, ut tantummodo videatur, & pereant: homines negliget, quos sic creavit, ut non pro tempore videantur, sed ut in perpetuo sint? Qui intelligit quid est homo, non desperat de Deo: qui autem desperat de Deo, nescit quid est: quoniam homo in Deo, & Deus in homine est. *Nolite ergo solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus?* Deus enim hæc in natura creavit, quasi

** vestiuntur armantur.*

Gen. 1. regulam terræ mandans: Producat terra herbam pabuli: deo vult, aut non vult, bonis, & malis germinat: quia terra ministrare iussa est, non iudicare. Bonum autem, & malum non in natura creavit, sed in arbitrio nostro posuit, ut quod volumus, sumus. Ideo bonis palma proponitur, malis autem pœna. Quæ est ergo sapientia, de eo esse sollicitum, quod & si sollicitus non fueris, habebis & de illo non esse sollicitum, de quo si sollicitus non fueris, perdes? Nam escam, & si sollicitus non fueris de ea, invenies: iustitiam autem, nisi sollicitus fueris, non apprehendes: *Hæc enim omnia gentes quaerunt.* Quia in rebus humanis fortunam esse credunt, non providentiam, neque iudicio Dei vitas suas gubernari æstimant, sed incerto duci euentu, ideo merito timent, merito solliciti sunt, & desperant, quasi qui neminem habeant gubernantem. Qui autem credit se iudicio Dei gubernari, non incerto duci euentu, escam quidem suam in manu Dei committit, sciens quia neminem sine voluntate, & iudicio Dei famæ, aut nuditas occidit. Cogitat autem de bono & malo, sciens quia nisi sollicitus fuerit, nec malum fugiet, nec bonum apprehendet: ideo dicit, *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Regnum Dei est retributio bonorum operum, & malorum, iustitia autem est via pietatis, per quam itur ad regnum. Si ergo die, ac nocte cogitas qualis erit gloria sanctorum, vel qualis erit interitus impiorum & peccatorum: necesse est, ut aut propter timorem pœnæ terribus recedas à malo, aut propter desiderium gloriæ excitatus festines ad bonum. Et si quotidie cogitaveris quæ sit iustitia Dei, & quid odit, quidve amat, ipsa iustitia ostendet tibi vias suas. Nam iustitia sicut odieris se fugit, sic amantem se sequitur. Nec enim datu sumus rationem,

Liberi arbitrium adferunt.

utrum pauperes fuerimus, aut divites, quia nec fuit hoc in nostra potestate: sed si bene egimus, aut male: quod in nostro iacet arbitrio. Dicitur est ad hominem: *Maledicta terra in operibus tuis.* Vides quia propter peccata hominum maledicitur terra, ut non germinat: benedicetur autem, quum bona opera fecerimus. Tu ergo quære iustitiam, & non tibi deerit panis: quoniam sicut propter mala opera fructus terræ subducitur, sic propter bona abundat. Propterea dicit, *Quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis.* Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Iam diximus, quoniam quod dicit hodie, hoc solum significat, quod opus habemus in vita nostra presentem. Quod autem dicit cras, quod superfluum est supra necessitatem ostendit. Nihil ergo curetis superfluum habere, quàm necessarium est vobis in vita presentem ad vitam quotidianam. Quod autem superfluum fuerit, quod est cras, curabit serax si dicat: Superflua quantacunque congregaveris, illa se ipsa curabunt. Te quidem non eis fruente, ipsa autem inveniunt dominos multos, qui ea procurant, sicut placuerit ipsis. Quid ergo curas de illis, quorum potestatem aliis es dimissurus? *Sufficit enim dici malitia sua, ac si dicat, Sufficit tibi labor & miseria, quam pateris in vita propter vici quotidianos, quos necessarios habes.* Noli superflue pro superfluis laborare, ne labor quidam fiat reus, fructio autem alterius. Malitiam autem dicit, ipsam afflictionem appellat, sollicitudinem presentium & laborum: non sicut Manichæi dicunt, malam esse ipsam creaturam Dei.

S. AVGVST. EPISCOPI Hippon. in superius Euang. Homilia.

Quod autem sequitur & dicit, *Nemo potest duobus dominis servire:* ad hanc ipsam intentionem referendum est: quod consequenter exponit, dicens, *Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut alterum patietur, & alterum contemnet.* Quæ verba diligenter consideranda sunt: nam qui sunt duo domini, deinceps ostendit, cum dicit, *Non potestis Deo servire, & mammonæ.* Mammona apud Hebræos divitiæ appellari dicuntur. Congruit & Punicum nomen: nam lucrum Punice mammon dicitur. Sed qui servit mammonæ, illi utique servit, qui rebus istis terrenis merito suæ peruersitatis præpositus, magistratus huius seculi à domino dicitur. *Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget homo:* id est, Deum: aut alterum patietur, & alterum contemnet. Patietur enim durum, & perniciosum dominum, quisquis servit mammonæ: sua enim cupiditate implicatus, subditur diabolo: & non cum diligit, quis enim est qui diligit diabolum? sed tamen patitur. Sic in maiore aliqua domo, qui ancillæ alienæ coniunctus est, propter cupiditatem suam duram patitur servitutum, etiam si non diligit eum; cuius ancillam diligit. *Alterum autem contemnet, dicit, non odio habebit.* Nullius enim festè conscientia Deum odisse potest: cõtemnit autem, id est, non timet eum; qui quasi de eius bonitate securus est. Ab hac negligentia & perniciose securitate reuocat nos spiritus sanctus, cum per Prophetam dicit, *Fili, ne adicias peccatum super peccatum, & dicas, Misericordia Dei magna est:* Ignoras

1. Retrac. 19. Erel. 5. Rom. 2. Rom. 11. ras

ras quia patientia Dei ad pœnitentiam te inuitat: Cuius enim tanta misericordia commendari potest, quàm eius qui omnia donat peccata conuersis: & oleastrum facit participem pinguedinis oliuæ: Et cuius tanta severitas, quàm eius qui naturalibus ramis non pepercit, sed propter infidelitatem fregit illos: Sed quisquis vult diligere Deum, & cauere ne offendant, non se arbitretur duobus dominis posse seruire, & intentionem cordis sui rectam ab omni duplicitate explicet. Ita enim sentiens de Deo, in bonitate, & in simplicitate cordis quære illum. *Ideo, inquit, dico vobis, non habere sollicitudinem animæ vestræ quid edatis, neque corpori vestro quid induatis.* Ne forte, quamuis iam superflua non quaeratur, propter ipsa necessaria cor duplicetur: & ad ipsa conquirenda nostra detorqueatur intentio, cum aliquid quasi misericorditer operamur: id est, ut cum consulere alij videri volumus, nostrum emolumentum ibi potius, quàm illius utilitatem attendamus. Et ideo nobis non videamur peccare, quia non superflua, sed necessaria sunt, quæ consequi volumus. Dominus autem admonet, ut meminerimus multo amplius nobis Deum dedisse, quando nos fecit & composuit ex anima & corpore, quàm est alimentum atque tegumentum, quorum cura nos duplicare cor non vult. *Nõme, inquit, anima plus est quàm esca:* Ut tu intelligas eum, qui dedit animam, multo facilius escam esse daturum: *Et corpus quàm vestimentum:* id est, plus est: ut similiter intelligas, eum, qui corpus dedit, multo facilius daturum esse vestimentum. Quo loco quæri solet, utrum & ad animam cibus iste pertineat, cum anima incorporea sit, iste autem cibus corporeus. Sed animam hoc loco pro ista vita postquam nouerimus, cuius retinaculum est alimentum istud corporeum. Secundum hanc significationem dictum est etiam illud, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Quod nisi de hac vita acceperimus, quam oportet pro regno Dei perdere, quod potuisse martyres ciarunt, contrarium hoc præceptum erit illi sententia, qua dictum est, *Quid prodest homini, si totum mundum laetetur, animæ autem suæ detrimentum faciat?* Respicite, inquit, *volatilia celi, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester celestis pastus illa.* Nõme vos pluris estis illis: id est, carius vos valetis? Quia utique rationale animal, sicuti est homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quàm irrationabilia, sicut sunt oves. *Quis autem vestrum curans, inquit, potest adicere ad staturam suam cubitum unum?* Et de vestimento quid solliciti estis? id est, cuius potestate atque dominatu factum est, ut ad hanc staturam corpus vestrum produceretur, eius providentia etiam vestiri potest. Non autem vestra cura factum esse, ut ad hanc staturam veniret corpus vestrum ex hoc intelligi potest, quod si curetis, & velitis adicere unum cubitum huic staturæ, non potestis. Illi ergo iam tegendi corporis curam relinquit, cuius videtis cura factum esse, ut tantæ staturæ corpus habeatis. Dandum autem erat etiam documentum propter vestimentum, sicut datum est propter alimentum. Itaque sequitur & dicit, *Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neque nent: & reliqua usque, Quanto ergo vos modice fidei?* Sed ista documenta non sic allegorice discutienda sunt, ut quaeramus quid significant aues celi, aut lilia agri. Posita sunt enim, ut de rebus

Sapient.

1. Cor. 9.

2. Cor. 11.

1. Cor. 9.

minoribus maiora persuaderentur: sicuti illud est de iudice, qui nec Deum timebat, nec hominem reuerabatur: & tamen sæpe interpellanti viduæ cessit, ut eius causam consideraret: non propter pietatem, aut humanitatem, sed ne tedium pateretur. Nõ enim villo modo ille iniustus iudex personam domini allegorice sustinet, sed tamen quantum Deus, qui bonus est & iustus, curet deprecantes se, hinc conici dominus voluit: quia nec iniustus homo eos, qui illum assiduis precibus tundunt, vel propter tedium deuitandum, potest contemnere. *Nolite ergo, inquit, solliciti esse dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus? & reliqua.* Hic manifestissime ostendit, non hæc esse appetenda, tanquam talia bona nostra, ut propter ea ipsa debeamus bene facere, si quid facimus, sed tamen esse necessaria. Quid enim interfit inter bonum quod appetendum est, & necessarium quod sumendum est, hac sententia declaratur, cum ait, *Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis.* Regnum ergo & iustitia Dei bonum nostrum est: hoc appetendum, & ibi finis constituendus, propter quod omnia facimus, quacunque facimus. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum peruenire possimus, quæ vita sine his necessariis agi non potest, *Apponentur vobis hæc, inquit, sed vos regnum Dei, & iustitiam eius primum quaerite.* Cum enim dicit illud primum, significauit quod hoc posterius quaerendum est, non tempore, sed dignitate. Illud tanquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium nostrum: necessarium autem propter illud bonum. Neque enim, verbi gratia, ideo debemus euangelizare, ut manducemus: sed ideo manducare, ut euangelizemus: nam, si propterea euangelizamus, ut manducemus, vilius habemus euangelium quàm cibum: & erit iam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in euangelizando. Quod etiam Apostolus prohibet, cum dicit, licere sibi quidem, & permissum esse à domino, ut, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuunt: id est, de Euangelio habeant ea, quæ huic vitæ sunt necessaria: sed tamen se non esse ab usum hac potestate. Erant enim multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi, & vendendi Euangelium, quibus eam volens amputare, Apostolus manibus victum suum tolerauit. *De his enim alio loco dicit, Ut amputet occasionem, iis, qui quaerunt occasionem.* Quanquam etiam si ut ceteri boni Apostoli permissio domini de Euangelio viveret, non in eo victu constitueret finem euangelizandi, sed magis ipsius victus sui finem in Euangelio collocaret: id est, ut superius dixi, non ideo euangelizaret, ut perueniret ad cibum, & si qua sunt alia necessaria: sed ideo ista sumeret, ut illud impleteret, ne non volens, sed necessitate euangelizaret. Hoc enim improbat, cum dicit, *Nescitis quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt edunt, & qui altario deseruiunt, altario compatiuntur.* Sic & dominus ordinauit iis, qui euangelium annunciant, de Euangelio viuere: ego autem nullius horum usus sum. Hic ostendit permissum esse, non iussum; alioquin contra præceptum domini fecisse tenebitur. Deinde sequitur & dicit, *Non autem scripsi hæc, ut ita fiat in me.* Bonum est mihi magis mori, quam gloriam meam quisque inanem faciat. Hoc dixit, quia iam statuerat propter quosdam occasionem

Bibl. Hom. tom. 3. V v quæren

quærentes manibus suis victum transigere. Si enim euangelizauero, inquit, non est mihi gloria: id est, si euangelizauero, ut illa perueniã, & sine euangelij in cibo & potu & vestitu collocauero, sed quare nõ est ei gloria? Necessitas enim, inquit, mihi incumbit: id est, ut ideo euangelizẽ, quia vnde viũ nõ habeo, aut ut acquirã temporalem fructũ de prædicatione æternorũ. Sic enim iã necessitas erit in euangelio non voluntas. Vã enim mihi est, inquit, si non euangelizauero: scilicet quoniam debet euangelizare sic, vt in ipso Euangelio & in regno Dei ponat mercedem: ita enim potest non coactus euangelizare, sed volens. Si enim volens, inquit, hoc facio, mercedem habeo. Si autem inuitus, hæc dispensatio mihi credita est: id est, si coactus inopia earum rerum, quæ temporali vitæ sunt necessariæ, prædico Euangelium, alij per me habebũt mercedem Euangelij, qui Euangelium ipsum me prædicante diligunt: ego autem non habeo, quia non ipsum Euangelium diligo, sed eius precium in illis temporalibus constitutum. Quod nefas est fieri, vt non tanquam filius ministrẽ quisque Euangelium, sed tanquam seruus cui dispensatio credita est: vt tanquam alienum: erogat, nihil inde ipse accipiat præter cibaria, quæ non de participatione regni, sed ad sustentaculum miseræ seruitutis dantur extrinsecus. Quamquam alio loco dispensatorẽ se dicat, potest enim & seruus in filiorum numerum adoptatus, eam rem, in qua cohæredis sortem meruit, fideliter dispensare participibus suis, sed nunc vbi ait, Si autem inuitus, hæc dispensatio mihi tunc credita est: talem dispensatorem intelligi voluit, qui alienum dispensat vnde ipse nihil accipit. Ergo quæcunque res propter aliud aliquid quæritur, sine dubio inferior est, quàm id propter quod quæritur: & ideo illud primum est, propter quod istam rem quæris, non ista res, quam propter aliud quæris. Quapropter si Euangelium, & regnum Dei propter cibum quærimus, priorem facimus cibum, & posterius Euangelium, id est, regnum Dei: ita vt si non desit cibum, non quæramus regnum Dei. Hoc est ergo primum quætere cibum, & deinde regnum Dei, id est, hoc priore loco ponere, illud posteriore. Si autem ideo quæramus cibum: vt habeamus regnum Dei, facimus quod dictum est, *Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis.* Quærentibus enim primum regnum Dei & iustitiam eius, id est, hæc præponentibus cæteris rebus, vt propter hæc cætera quæramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desint, quæ huic vitæ propter regnum Dei sunt necessaria. Dixit enim superior, *Scit pater vester quod horum omnium indigetis.* Et ideo cum dixisset, *Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius:* non dixit, deinde ista quærite, quamuis sint necessaria: sed ait, *hæc omnia apponentur vobis,* id est, consequentur, si illa quæritis, sine vilo vestro impedimento: ne cum ista quæritis, illinc auertamini: aut ne duos fines constituatis, vt & regnum Dei propter se appetatis, & ista necessaria, sed hæc potius propter illud. Ita vobis non deerunt, quia duobus dominis seruire non potestis. Duobus autem dominis seruire conatur, qui regnum Dei pro magno bono appetit, & hæc omnia temporalia. Non poterit autem simplicem habere oculum & vni domino seruire, nisi quæ-

cunque sunt cætera, si sunt necessaria, propter hoc vnum assumat, id est, propter regnum Dei. Sicut autem omnes militantes accipiunt annonam, & stipendium, sic omnes euangelizantes accipiunt victum, & tegumentum. Sed non omnes propter salutem reipublicæ militant, sed propter illa, quæ accipiunt: sic & non omnes propter salutem Ecclesiæ ministrant Deo, sed propter hæc temporalia, quæ tanquam annonam, & stipendia consequantur, aut propter hoc, & propter illud. Sed supra iam dictum est, *Non potestis duobus dominis seruire.* Ergo simplici corde tantummodo propter regnum Dei debemus operari bonum ad omnes. Non autem in hac operatione, vel solam, vel cum regno Dei mercedem temporalem cogitare, quorum omnium temporalium nomine crastinum posuit dicẽs, *Nolite cogitare de crastino.* Non enim dicitur crastinus dies, nisi in tempore vbi præterito succedit futurum. Ergo cum aliquid boni operamur non temporalia sed æterna cogitemus, tunc erit illud bonum, & perfectum opus. *Crastinus enim dies,* inquit, *solicitus erit sibi ipse,* id est, vt cum oportuerit sumas cibum vel potum vel indumentum, cum ipsa scilicet necessitas vrgere cæperit, Aderunt enim hæc, quia nouit pater vester quod horum omnium indigetis. *Sufficit enim,* inquit, *diesi malitia sua,* id est, sufficit quod sumere vrgebit necessitas ipsa. Quam propterea malitiam nominatam arbitror, quia pœnalis est nobis. Pertinet enim ad hanc fragilitatem & mortalitatem quam peccando meruimus. Huic ergo pœnæ temporalis necessitatis noli addere aliquid grauius, vt nõ solum patiaris harum rerum indigentiam, sed etiam propter hanc explendam milites Deo. Hoc autẽ loco vehementer cauendum est, ne forte, cum viderimus aliquẽ seruũ Dei prouidere, ne ista necessaria desint, vel sibi, vel eis, quorum sibi cura commissã est, iudicemus eum contra præceptum domini facere, & de crastino esse sollicitum. Nam & ipse dominus, cui ministrabant angeli, tamen propter exemplum, ne quis postea scandalum pateretur, cum aliquem seruorum eius animaduertisset ista necessaria procurare, loculos habere dignatus est cum pecunia, vnde vñibus necessariis quicquid opus fuisset præberetur: quorum loculorum custos & fur, sicut scriptum est, Iudas fuit, qui eum tradidit. Sicut & Apostolus Paulus potest videri de crastino cogitasse, cum dicit, De collectis autem in sanctos, sicut ordinaui Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite secundum vnam sabbati vnusquisque vestrum apud se ponat thesaurizans, quod sibi placuerit: vt non cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem aduenero, quoscũque approbaueritis per Epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quod si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. Ventam autem ad vos, cum Macedoniam transiero, nam Macedoniam pertransibo: apud vos autem forsitan remanebo: vel etiam hyemabo, vt vos me deducatis quocũque iero. Nolo autem vos nunc in transitu videre: spero enim me aliquod temporis manere apud vos, si permiserit dominus. Permanebo autem Ephesũ usque ad Pentecostẽ. Item in actibus Apostolorum scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria, procurata esse in futurum propter imminentem famem. Sic enim legimus, In illis diebus descenderunt ab Hierosolymis Prophætæ Antiochiam

CHRISTIANI DRVTH-
mari eiusdem Euang. expositio.

Nemo potest duobus dominis seruire. Et quomodo potest: cum ipse alio loco dicat: Non veni ministrari, sed ministrare: Et Paulus dicat: per charitatem seruire inuicem in vinculo pacis. Sed tamen sciendum quia (sicut superius diximus) est seruitium quod soli Deo debet impendi, & nulli alij mortali, vt Deum credere certa fide, & illum adorare: Alienum Deum non habere, nomen Dei in vanum non assumere: diligere illum ex toto corde, & totis visceribus: hostias illi offerre: omnia bona ab ipso sperare; Alia autem seruitia, & Deo & homini possumus secundum præcepta ipsius impendere: videlicet omnia bona, quæ nobis volumus impendi ab aliis, faciamus proximis nostris: est autem discretio in Græca lingua de ipsis duobus seruitiis. Nam illud seruitium quod soli Deo impenditur, *ἀσπορως*, dicitur: illud vero quod ad homines, *δουλοσως*, appellatur, Et hoc est quod Paulus dicit seruire inuicem, in Græco habet, *δουλοσως*; Aut enim vnum odio habebit, hoc est diabolus: & alterum diligit, id est, Deum, vt dignum, & iustum est. Aut vnum sustinebit, id est diabolus, quia nullus amat diabolus: sed ad modicum tempus sustinet illum propter suas voluptates perficiendas, & alterum contemnet, id est Deum. Non dixit, odiet, quia nullus potest odire Deum. Contemnunt autem multi: & abutuntur Dei patientia. Vnde & ad Samuel dominus dixit. Qui honorificauerint me, glorificabo eos: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles: Qui autem sint isti duo domini, quibus in simul seruire non possumus, sequitur dicens, *Non potestis Deo seruire & mammona:* Mammona Syra lingua diuitiæ dicuntur; Aliud est habere diuitias, aliud seruire diuitiis, Qui seruit diuitiis, non potest Deo seruire: non dixit qui habet diuitias. Qui enim habet diuitias, & distribuit eas, vt dominus dixit, ad eos qui eum hic recipiunt, quod recipiuntur in æterna tabernacula, & qui habent intelligentiam super egenum & pauperem, erunt in alia vita cum Iob, Abraham, David, atque aliis, qui & in hoc seculo diuitias habuerunt, & vitam æternam sibi mercati sunt: Qui autem seruiunt diuitiis: & nulli bona largiuntur ex ipsis diuitiis, nisi à quibus possunt recipere in hoc seculo, sepeliuntur cum diuite sepultura æterna, vt illic indigeant omnibus bonis: Mammona quoque, nomen dæmonis Iudæi esse dicunt, qui diuitiis præest. Tradunt enim, super quodque vitium habere dæmones præpositos & alios sub se positos, qui seducant homines ad illa vel illa vicia: Atque inde dictum, spiritu fornicationis seducti sunt. Exceptis illis, habere vnumquemque hominem duos angelos custodes sui, vnum bonum, alterum malum. Ideo dico vobis. Subauditur, si me habetis electum dominum, & alium reiectum. Ne solliciti sitis animæ vestræ, id est, vitæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quod induamini. Ego feci animam, ministrabo victum, quod possit subsistere vsque ad tempus præfinitum. Neque corpori vestro, quid induamini, Quia ego creauit corpus in tali statura quæ nunc est: & ego vestiam, si tamen meis obediatis præceptis, quia cuius opera facitis, eius filij siue serui vocabimini. Nomen anima plus est quam esca. Qui

chiam, erantque magna exultatio. Congregatis autem nobis, surgens vnus ex illis nomine Agabus, significauit per spiritum, famem magnam futuram in vniuerso orbe, quæ & facta est sub Claudio Casare. Descendentium autem vt quisque abudabat, statuerunt vnusquisque eorum in ministerium mittere presbyteris habitantibus in Iudæa Sauli. Et quia nauiganti eidem Apostolo Paulo imposta sunt vtensilia, quæ offerebantur, non ad vnum tantum diem videtur victus esse procuratus. Et quod idem scripsit, Qui furabatur, iam nõ foretur: magis autem labore operando manibus suis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus est quod bonum est, Male intelligentibus non videtur seruare præceptum domini, quo ait, *Rospicite,* inquit, *voluntatem celi, quoniam non seruit, neque metuit, neque congregat in horrea: & considerate lilia agri quomodo cresunt, non laborant neque metunt:* cum istis præcipit vt laborent, operantes manibus suis, ita vt habeat quod etiam aliis possint tribuere: & quod sæpe de seipso dicit, quod manibus operatus est, ne quem grauaret. Et de illo scriptum est, quod coniuuenerit se Aquilæ propter artis similitudinem, vt simul operarentur vnde victum tranfigerent, non videtur imitatus aues cæli & lilia agri. His & huiusmodi scripturarum locis, satis apparet dominum nostrum nõ hoc improbare, si quis humano more ista procuret: sed si quis propter ista Deo militet, vt in operibus suis non regnum Dei, sed istorum inquisitionem intueatur. Ad hæc ergo regulam hoc totum præceptum dirigitur, vt etiam in istorum prouisione regnum Dei cogitemus, in militia vero regni Dei ista nõ cogitemus. Ista enim etiam si aliquando defuerint, quod plerumque propter exercitationem nostram Deus finit, non solum nõ debilitat propositum nostrum, sed etiam examinatum probatumque confirmat. Gloriamur enim, inquit, in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes vero non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. In commemoratione autem tribulationum ac laborum suorum idem Apostolus non tatum in carceribus & naufragiis, atque huiusmodi molestiis, sed etiam in fame & siti, in frigore & nuditate se laborasse commemorat. Quod cum legimus, non æstimemus Deum promissio titubasse, vt famem ac sitim & nuditatem patereur Apostolus, quærens regnum & iustitiam Dei, cum dictum sit nobis, *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Quandoquidẽ ista sicut adiutoria nouit ille medicus, cui semel nos totos commisimus, & à quo habemus promissionem vitæ præsentis & futuræ, quando apponat, quando detrahat, sicut nobis indicat expedire: quod consolandos & exercendos in hac vita, & post hanc vitam in perpetua requie stabiliendos atque firmandos gubernat ac dirigit. Non enim & homo cum plerumque iumento suo cibaria detrahit, defecit illud cura sua, ac non potius curando hæc facit.

dedit animam immortalem, & rationabilem, dabit victum. *Plus*, id est, plus valet & preciosior est: quia immortalis & rationalis. Et qui dedit corpus decorum sursum erectum, ad omnia agenda paratum, & intellectuale, multo excellentius quam bestia habeant, vestiet illud. Hæc omnia dicit, ut timorem tollat de animabus nostris, & sollicitudinem: quasi moriamur fame, aut frigore, si voluntatem ipsius fecerimus. Nam opus debemus exercere, unde vivamus, & vestiamur quoniam sic dictum est primo homini. In sudore vultus tui vescere panem tuum. Et Paulus præcipit dicens, Magis autem laboret unusquisque manibus suis quod bonum est: ut habeat unde tribuat necessitatem patientibus. *Respiciere volatilia cæli, quomodo non serunt*, id est seminant, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cælestis pascit illa. In hoc iubet respicere volatilia: ut habeamus fiduciam quod ille, qui volatilibus dat escam, daturus sit nobis: quia illi irrationabiles, & mortales, & ad nostrum usum creati, non autem in hoc ut ocioosi simus & non laboremus ferendo, & merendo: sed ne pro timore thesauros condamus temporalium rerum: & non potrigamus manum egentibus: timentes indigentiam habere, si in nomine domini largiti fuerimus. *Nomine vos magis pluris estis illis*, hoc est plus valetis, & ipsi hodie sunt, cras non erunt. Vos autem semper eritis, siue ad bonum siue ad malum. *Plus* ad pondus refertur, hoc est plus precij, pluris autem comparatiuus est gradus de multo positivo, & ad numerum refertur. *Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?* Sicut adicere quis non potest aliquid ad staturam suam, & tamen Deus omnipotens fecit vos crescere, quales estis: utique qui maius dedit sine vestro conamine, minus etiam dabit, id est cibum & potum. *Et de vestimento, quid solliciti estis?* Sicut tulit timorem de cibo: similiter aufert de vestimento ex rebus consequentibus. *Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent*. Nent dicitur filant, ab eo verbo quod est neo: dicit ut videamus qualiter vestita sunt lilia candore, sine ipsorum labore, vel rose: quia nullum linteum comparari potest candori lilij: neque vllum dirodinum roseo color: neque vlla purpura tincturæ violæ. Propterea si Deus sic vestit viles herbas, quas nos in focum soliti sumus mittere, cum aruerint: quanto magis vos vestiet, quos ad similitudinē suā creavit. *Dico autem vobis: quia nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex istis*. De Salomone dicit Iudæis exemplum: quia ipsi ditiozem regem non habuerunt. Fuerunt autem multi ditiores, ut Nabuchodonosor, Aſuerus, Octavianus, & sequaces eorum: sed tamen non nouerant eos Iudæi, sicut Salomonem. Dicit ergo, quod Salomon non fuit coopertus cum tora gloria sua de tam candenti linteo: nec de speciosiori pallio: quam præfatæ herbæ. *Si autem fenum agri, quod hodie est*. Fœnum agri appellat ipsas herbas. *Hodie est*, hoc est: non multum durant. *Et cras in clibanum mittitur*. Cras hoc est in futuro cum siccatæ fuerint. *In clibanum*, hoc est, in furnum mittuntur. Deus tali decore vestit: quanto magis vos qui aliquid fidei habetis, quod ipsa non habent, quia insensibilia sunt. Cras autem in scriptura pro futuro tempore accipitur: ut Iacob dicit, exaudiat me cras iustitia mea. *Nolite ergo solliciti, &c.* Per omnia sollicitudi-

nem vult auferre à nobis, & opus exerceri. De spiritali vero cibo & indumeto, semper debemus esse solliciti, & esuriam pati: quia beati, qui esuriunt iustitiam. *Hæc enim omnia gentes inquirunt*. Hoc est sollicitudinem de his rebus habent: quia non adorant Deum verum. *Sicut enim pater vester, quia his omnibus indigetis*. Propterea curabit de nobis: si nos eius voluntatem fecerimus, quoniam scit omnia necessaria nostra, ante quam petamus eum: quod & sequitur. *Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adicientur vobis*. Hoc est facite voluntatem Dei in his, quæ vobis præcepit, & hæc, subauditur necessaria, adicientur, id est, adangebuntur vobis. Ad necessitatem, non ad superfluitatem, quia nullus Christianus ad aliud debet quærere subsidium temporalis vitæ, nisi ad necessitatem.

ERICI IN IDEM
Euang. Homil.

Dominus ad hoc homo factus est, ut nos de potestate tenebrarum eriperet, & regnum Deo patri nos faceret: Ait enim ipse in quodam Euangelij loco parabolicas loquens, quod homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum. Quibus verbis nullū alium quàm seipsum intelligi voluit, qui ad hoc de cælestibus in hanc ærumnarum, ac mortis regionem venire dignatus est, ut imperium diaboli, quod fœdere quodam peccati, mortisque æternæ pacto persuaserat, dissiparet, & regnum suum iustitiæ, ac mansuetudinis legibus exaltaret. Cùm ergo iam multi à regno diaboli deficerent, & edictis cælestibus parætes, fidei signa prompta deuotione subirent, hac oratione eos rex ille victoriosissimus alloquitur: *Nemo potest duobus dominis seruire*. Ac si verbis aliis ad spiritalis militiæ disciplinam exhortans, dicat: Si perfectè mei imperij ius eligitis, oportet ut per omnia prioris domini seruitium abnuatis. Neque enim simul vtriusque obtemperari potest, cùm cõtraria sibi sint, quæ ego, & quæ ille præcipimus. Ego denique, quæ sanctitatis, atque honestatis sunt, iubeo impleri, ille turpia omnia, atque honestati repugnantia præcipit exerceri. Ego virtutum arma meum militem pro mansuetudine, humilitatēque seruanda alacriter excipere, ille cogit suos pro superbia mortem infontibus irrogare. Quomodò ergo potest ambolus par exhiberi famulatus, quorum dispas est dominatus? Hæc verba redemptoris nostri ad curas istius seculi euitandas nos instruunt, & ut contemnere temporalia, & cælestia studeamus semper appetere, exhortatur: *Nemo (inquit) potest duobus dominis seruire*. Quæ sententia iuxta literam apertissimè etiam non exposita claret, quia nemo scilicet duobus dominis carnalibus ita potest seruire, ut ambolus æqualiter placeat, vtriusque æqualiter obsequatur. unde subditur: *Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut unum sustinebit, & alterum contemnet*. Spirituali verò intellectu qui sint isti duo domini, subsequenter ostendit, cùm subdit: *Non potestis Deo seruire & mammonæ*: id est, Christo, & diabolo. Quæ enim participatio Christi, & diabolo? aut luci ad tenebras? Adhuc verò de duobus dominis sequitur: *Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut unum sustinebit, & alterum*

unum contemnet. Vnū odio habebit, si diabolum, qui odio habendus est, non per hoc, quod substantia, sed per hoc, quod malus est, oderit: & alterū diliget, id est, Christū, qui velut mansuetus Dominus solūmodò se diligit, solūmodò ex affectu præcipit amari: Diliges, inquit, Dominum Deū tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua: Aut unum sustinebit, id est, diabolum tanquam durum, & immitè dominum. Ipse enim durissimis imperiis amatores seculi quatit, & postquam semel hominum dominari potuerit, etiam nolentem, inuitumque ad malè agendum compellit: nec sine grauissimis laboribus imperata peragunt. Frequenter enim exilia, naufragia, & rei familiaris damna, ipsam postremò mortem horum gratia perferunt. De talibus scriptura dicit: *Ut malè agerent, laborauerunt*. Hunc ergo talem dominum sustinent potius inuiti, quàm seruiunt subditi: quia postquam semel eius super se dominium spontè susceperunt, nunquam de cætero suis viribus, nisi sola Dei validissima manu eripi possunt. *Et alterum (inquit) contemnet*, hoc est, Deum. Et notanda proprietas verborum dominicorum. Cùm enim præmisisset dominus, dicens: *Aut unum odio habebit, & alterum diliget*: nō est subsecutus eodèrè, ut diceret: *Aut unum diliget, id est, diabolū, & alterum odio habebit*, hoc est, Deū: quia nullius cõscientia quatiuis peruersissima ad hoc potest erumpere, ut dicat se Deum odio habere, aut diabolum diligere. *Contemnet* verò, id est, non timebit. Contemnitur enim Deus ab illis, qui peccantes sibi de impunitate scelerum blandiuntur, putantes aut nescire sua scelera Deum, aut vilia statim indulgere: qui nesciūt quod dissimulando eos diuina bonitas ad pœnitentiam pronocet, dicente Apostolo, An nescis, quia patientia Dei ad pœnitentiā te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei. Aliter; Conuenienter autem addidit, aut unum sustinendum, hoc est, diabolum, aut alterum contemnendum, videlicet Deum. Contemnit enim Deum, sed tamè non odit, quifquis præcepta illius contradicendo despicit. Sustinet verò diabolum, tanquam si quis durum, & crudelem habeat dominum, sed tamen non diligit, quicunque per cupiditatem diuitiarum illi se subdit, qui princeps huius mundi habetur, dicente domino: *Venit princeps huius mundi, & in me non habet quicquam*. Sed licet illum sustineat tãquam crudelem dominum, non tamè diligit. Vcrib gratia: Si quis in maiori aliqua domo, ancillæ cuiuslibet hominis potentis copulatur, etiam si non diligit eum cuius ancillam diligit, propter vim tamen suæ cupidinis durā sustinet seruitutem, subiciendo se illi, cuius ancillam sibi coniunctam diligit. Sic & homo diligens diuitias, seruus diaboli est, qui caput, & princeps est amatorum mundi. Diuitias enim possidere, indifferens opus est. Nam nec diuiti obfunt opes, si eis benè vtatur: nec pauperem egestas commendabiliorem facit, si interiores & inopiam peccata non caueat. *Non potestis Deo seruire & Mammonæ*. Mammona apud Hebræos vel Syrios, diuitiæ interpretatur Latine: Punicè autem Mammo lucrum dicitur: vtriusque autem ad vnum finem pertinet. Et rectè auaritiā specialiter posuit, ut ostenderet manifestè diuitiarum seruos, diaboli quoque seruos existe-

re. Nam & Apostolus auaritiā idolorum seruitutem vocare non dubitauit, dicens: *Et auaritiā, quæ est idolorum seruitus*. Quo loco solerter notandum, quia non dicitur: Non potestis Deo seruire, & diuitias possidere: sed, *Non potestis Deo seruire, & mammonæ*, id est, diuitiis. Multos enim sanctorum patrum legimus temporaliter & diuitias habuisse, & nihilominus Deo deservisse. Abraham nanque ditissimus fuit, qui cum trecentis decem, & octo vernaculis reges quinque bellica expeditione superauit, & Loth fratrem suum à captiuitate exemit. Iob quoque ille maximum exemplum patientiæ, inter omnes orientales diuitiis afflixisset, scripturæ testimonio declaratur. Quid de sanctissimo dicemus, cui & diuitiarum copia, & imperij magnificentia suppeditabat, eique à subiectis per circuitum nationibus munera deferebantur? Sed isti quamuis habuerunt diuitias, non seruerunt diuitiis, sed Deo: quia nequaquam spem suam diuitiis commiserunt, nec custodierunt eas vt serui, sed ingenue dispensauerunt vt domini, tenentes eas in vsu, non in desiderio, & tanquam ex latere sibi datas vtiliter disponentes. Hinc Beatus David quamuis in regni folio constitutus, quod nihil in fallacibus diuitiis fideret ostendebat, dicens; *Egeus sum & pauper*, sicut omnes patres mei. Diuites etiam vel qui erant, vel qui esse poterant, alloquens dicebat; Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Quifquis ergo custodit diuitias vt seruus, & non distribuit vt dominus, seruus est diuitiarum: & seruendo diuitiis, compellitur seruire diabolo, quia cupiditate diuitiarum implicatus, diabolo se subdit, qui merito suæ prauitatis terrenis rebus præpositus est, & à Domino princeps huius seculi appellatur. Quapropter audiant ista diuites: & eligant magis Christi esse serui, quàm mancipia diuitiarum. Discant non innitendum præsentibus, sed spem omnem inferendam perennibus, solūque ad hoc velle habere diuitias, vt sit vnde pauperum indigentia expleri, unde possint peccata redimi. *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ, quid māducetis, neque corpori vestro quid induamini*. Tanquam dicat; Quia Deo simul, & cupiditatibus mundi seruire non potestis, qui in incerto diuitiarū confidere non debetis, ideo dico vobis, ne solliciti sitis in aggregandis diuitiis, quibus mēs implicita alienetur ab amore sui creatoris. *Quæri verò potest: vtrum cibus iste corporeus ad animam, an ad corpus pertineat, cùm constet animam incorpoream, cibum verò esse corporeum*. Sed animæ nomine in scriptura sacra, vita præsens signari solet, iuxta quod Dominus alibi ait; *Qui amat animam suam, hoc est, vitam suam, perdet eam*. Et Apostolus Paulus; *Non facio, inquit, animam meam preciosiore quam me*. Ergo & hic anima hoc sensu accipienda est, vt per animam præsens vita intelligatur, quæ alimentis, ac vestibus retinetur, cuius vinculum atque conciliatio quædam est cibus iste corporeus, cuius causa labor exercendus est ad eam sustentandam: sollicitudo autem tollenda, vt habentes victum, & vestitum, his contenti sumus. Siue anima pro ipso corpore, quo continetur, est posita, à parte videlicet rotundum, sicut legimus Iacob descendisse in Ægyptum in animabus septuaginta, cùm animas non absque corporibus descendisse manifestum sit. *Bibl. Hom. tom. 3. V v 3 Cate*

Cæterum de spiritali cibo, ac vestimento valde nos oportet esse sollicitos. Adhuc tamen ipsa verba Domini ponderatius perpendenda sunt. Non enim ait, Ne queratis quid manducetis, aut quo induamini; sed, *Ne solliciti sitis*, ac propterea non labor, sed sollicitudo prohibita est. Sed cum primo homini dictum sit; In sudore vultus tui vesceris pane tuo: quid est, quod nunc discipulis, immo eunctis fidelibus præcipit, ne solliciti sint, quid manducare, vel bibere, vel induere debeant? Nunquid prohibet hominem laborare, qui prius iussit in sudore vultus panem comedere? Nequaquam. Cui etiam ob hoc exercendi ruit, & proficiendi agri peritiam data est, ut labore proprio aleretur, & vestiretur. Sed in his præceptis dominicis illa differentia est attendenda, ut ea, quæ ad cibum, vel indumentum corporis sunt necessaria, unusquisque procurare studeat, ne deficientibus his quæ naturalis fragilitas expetit, ut potè sine quibus non valet subsistere, etiam ipsa vita genuino adiutorio priuata deficiat. Sollicitudinem autem in his adhibere vetat; quod intelligitur cura superflua. Vnde pulchre hanc veteres ita definerunt, ut dicerent sollicitudinem esse ægritudinem animi cum immoderata cogitatione. Sollicitudo ergo quasi res superflua, & plus iusto anxia tollitur: labor verò quasi res necessaria exerceri permittitur. In tantum denique laboris usus minime prohibetur, ut Psalmista beatum dicat, qui suis laboribus paciscitur: & Apostolus laborandum manibus, quod bonum est, dicit, ut quis habeat unde tribuat necessitatem patientibus. Quapropter labor exercendus est, ut necessitas elucetur: sollicitudo tollenda, qua non necessitati, sed cupiditati consulitur. *Nōne anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum?* Ex his duabus substantiis constat homo, anima videlicet, & corpore. Omne, quod appetimus, aut propter se, aut propter aliud appetimus. Propter se enim sapientia, quæ Deus est, appetenda est: propter aliud verò, si quis (verbi gratia) emplastra habere cupiat, non ut emplastra possideat, sed ut ex eis sanitas corpori prouideatur. Nemo verò dubitat maius esse illud, quod propter se, quam illud quod propter aliud queritur. Datur ergo hic intelligi, animam plus esse quam escam, quod ad hoc esca requiritur, ut vita præfens illa sustentetur. Corpus quoque plus quam vestimentum, quod idcirco requiritur, ut nuditas illo tegatur. Admonet ergo nos Dominus hac sententia, ut meminerimus multo amplius nobis Deū dedisse in eo quod nos cum non essemus, composuit ex anima & corpore, quam sit alimentum & tegumentum, ut sit sensus: Quia maiora nobis præstitit, id est, corpus & animam, præstabit utique & minora, victum videlicet, & vestitū. Quare ergo de minoribus solliciti sumus, qui maiora percepimus? *Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vestes cælestis paciscit illa.* Volatilia cæli, aues per hunc aërem discursantes appellat. Quicquid cælo vicinior est, cælum in scripturis nuncupari cōsuevit. Ducit nos Dominus ad consideranda minora opera, quatenus ex rebus minoribus maiora nobis facilius persuaderi possint. Nulli enim dubium est, quod homo maius sit, quam aliquod volatile. Homo ad Dei imaginem, & similitudinem factus est, volatile verò creatura quidem est,

Gen. 3.

Ita ferè Cice- ro 4. Tusc.

Psal. 127.

Ephef. 4.

sed tamen irrationalis, & cum moritur, corpore, & anima moritur: homo verò quauis moriatur corpore, anima tamen viuunt Deo. Ait ergo, *Respicite*, id est, considerate *volatilia cæli, quoniam non serunt, id est, non seminant, neque metunt*, hoc est, non colligunt, *neque congregant in horrea*, videlicet in granaria, & pater vestes cælestis paciscit illa, id est, nutu Dei aluntur. Si ergo volatilia, quorum mortalitas est anima, prouidentia Dei creatoris aluntur, multo magis homines, quibus æternitas re-promittitur, illius munificentia gubernantur. Quidam plus appetentes sapere quam oportet, voluerunt hunc locum allegorica interpretatione discutere, dicentes per volatilia cæli angelos designari, qui absque vlla cura viuentes, perpetua securitate, & quiete potiuntur; non attendentes quod sequitur; *Nōne vos magis pluris estis illis?* Si ergo his volatilibus, quibus nulla colendi terras industria, nullus de segetum fecunditate prouentus est, indigentem diuina prouidentia sufficit alimoniam, turpe est homines causa sollicitudinis fatigari, quibus & elementorum temperies, & terræ fecunditas famularatur. Et merito talium imprudentia exemplo irrationabilium auium coërcetur, quia aues nil sibi speciale vendicant, nesciunt aliis inuidere: hi verò propria defendunt, qui communia miserunt. Ad suam proinde intruendam dignitatem, ad considerandam originem reuocantur, cum subditur; *Nōne vos magis pluris estis illis?* Non dicit; Plures estis, quia plures ad numerum pertinet: sed *pluris*, ad dignitatem respiciens, id est, carioris precij estis vos, & plus quam illa valeatis. Illa enim irrationabilia sunt, nullo se intellectu regentia, quæ cum moriuntur, corpore intereunt, & animas vos autè ad imaginem Dei conditi, & ad æternitatem predestinati, ac sublimius in rerum natura compositi estis. Debetis ergo quid suis recolere, ne dum nimis terrenis dediti estis, in terrena, & infima deficiatis. *Quis autem vestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum?* Ut facilius persuaderet nobis possibilia sine sollicitudine, dedit etiam de impossibilibus exemplum: *Quis, inquit, vestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum?* Quasi dicat; Si est aliquis vestrum, qui ad staturam suam vnum cubitum adijcere possit, ut vel longior, vel latior videatur: cogitet, & elaboret, qui eiusmodi est, qualiter illud pascat, & vestiat, quod ipse sibi adiecit. Cæterum quod Deus creauit, etiam sine vestra sollicitudine vestire, ac pascere procurabit, Nunc ergo quia neque quod Deo minimum est, implere potestis, illius prouidentie curam tegendi, & alendi corporis relinquit, qui fecit, ut ad hanc staturam vestrum corpus perduceretur. Sed, quia de alimentis datum fuerat documentum ex comparatione volatilium cæli, dandum etiam erat & de vestimentis exemplum collatione liliorum agri. Vnde sequitur, *Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt. Non laborant in crescendo, neque metunt, id est, non filant, ut suo labore operiantur.* Quo morali præcepto persuademur, quia si etiam ea, quæ sunt sensu, & ratione carètia, sic Dei prouidentia vestiuntur, ut nullo usu vel ad gratiam egeant, vel ad ornatum: multo magis credas rationabilem hominem, si omnem sui spem in Deo collocet, nunquam posse egere, eo quod præsumperit de fauore diuino. Notandum verò, quod lilia

lia agri pro omnibus herbis agri Dominus possunt, quæ non laborant in crescendo, neque metunt, id est, fila non contorquent, ut pulchra sibi indumenta coarcent. De quibus sequitur, *Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est, sicut vnum ex istis.* Speciali nota pro generali usus est, quod in sequentibus aperitur, ubi seruum agri euidentiissime ponitur, Nec illud omittendum, quod quidam doctorum asserunt, nos hic angelorum exemplo esse præmonitos. Dicunt enim non ociosè accipiendum, quod flos homini, vel certè plus quam homini in Salomone confertur, qui pro sui excellentia plus aliquid fuit quam homo, adeo ut templum Deo conderet, & verum Salomonem, hoc est, Christum, in mysterio figuraret. Ergo per lilia, angelorum celsitiam expressa est gloria, quorum & claritate ornatur, & angelice sanctitatis delectatur. Hæc ergo lilia, angelica scilicet illa agmina, nulla sollicitudine præpediuntur, nullo laboris usu exercentur, sed diuina libertatis gratiam, & cælestis seruant dona naturæ. Addendum etiam, quod lilia nullum requirant cultum, nec erga generationem huius floris, sicut erga prouentum fructuum cæterorum, redeat ad us in orbem sollicitis labor agricolis. Et licet demisso flore, id quod extrinsecus est, videatur arefcere, interius tamen radicis virtute alitur, & mox verni temporis prouocata blanditiis, floribus sui honore vestitur. Sic & angelicæ dignitates ex ea, quam adeptæ sunt originis sue sorte, ut sint semper accipiunt. His ergo floribus Salomon, quanquam magno decore circumdatus, componi non potest, quia licet infirmitatem naturæ corporeæ virtute quadam mentis, & operum gloria exornaret, nullatenus angelicæ potuit comparari celsitudini, quæ humana fragilitatis expers, incorruptæ bonitatis ornatum seruaret. Hanc immortalitatis pulchritudinem, hunc incorruptibilem habitum, in resurrectione se Dominus electis daturum repromittit dicens, *Erunt sicut angeli Dei in cælo.* Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est, sicut vnum ex istis. Inter omnes reges Israelitarum Salomonem diuinitus fuisse, regum narrat historia. Qui inter reliquas dignitatum diuitias, præcipue decore vestium, ac diuersitate cum preciositate pollebat, adeo ut singula ministrantium officia, cum omnibus sibi subiectis, propriis, ac singularibus vterentur indumentis. Vnde & de regina Saba, quæ à finibus terræ venerat audire sapientiam eius, legitur; Quia videns ordinem ministrorum, & vestes, quibus in ministerio utebantur, non habebat vltra spiritum. Sed quamuis tanto honore, ac splendore vestium fuerit decoratus, non est tamen tanta pulchritudine cooperatus, sicut vnum ex istis, subauditur, liliis. Et reuera quæ textura, aut pictura texturum mulierum, valet florum pulchritudini coarquare? Quid enim sic rubet ut rosa? Quid ita candet ut lilium? Iam verò violæ colorem pulcherrimum, nulla purpura superare, nulla valet tinctura supergredi. Quod autem ait; *Nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut vnum ex istis: in omni gloria dicit, id est, in magnitudine regni, in pulchritudine deliciarum, vel, ut diximus, in distinctione, & varietate vestium.* Cur autem hanc de delictis similitudinem præmiserit, subdando manifestat; *Si autem seruum agri, quod hodie est, & cras in cli-*

Matth. 22.

Matth. 10.

banum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos minima fidei? Fœnum agri idem appellat, quod & superius lilia agri, omnes scilicet herbas pulchris coloribus decoratas. Hoc autem aduerbiū quod est, *cras*, non semper profucenti die, sed aliquando etiam pro futuro tempore in scripturis poni solet, iuxta illud quod Samuel à pythionissa excitatus, Saul ait; *Cras tu, & filij tui mecum eritis.* Et Iacob, Exaudiet, inquit, me cras iustitia mea. Sic ergo & hic quod dicitur; *Cras in clibanum mittitur*, de futuro tempore intelligi debet, & est sensus; Si Deus ea, quæ citò decidunt, & marcescunt, fœnum videlicet, quod hodie est in sua viriditate, & cras in clibanum, id est, ignem mittitur, tanto decore circumdat; quanto impensiore diligentia ea, quæ vobis necessaria sunt, prouidebit, qui ad æternam hereditatem præparati estis. Quod quia non ut oportet creditis, sed adhuc ambigitis, idcirco minima fidei estis. Minimos autem fide appellat Apostolos, qui necdum fidei perfectæ culmen subierant. Vnde & Dominus dicebant, *Auge nobis fidem. Nolite ergo solliciti esse dicentes; Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operietur?* Notandum, quod non ait; Nolite querere, vel solliciti esse de cibo, aut potu, sed, *quid, inquit, manducetis, aut bibatis.* Vbi illi proprie notatur, qui in congregationibus constituti, sprete communiq; aliorum, qui sub vno præposito generaliter aluntur, aut vestiuntur, lautiora, vel austeriora præcæteris, cum quibus habitant, alimenta, vel indumenta requirunt, ut per hoc vel potentiores cæteris, vel fortiores æstimantur. Vtrumque sane reprehensibile, vtrumque notabile: quia & de nimis superbo habitu elatio gignitur, & de nimis abiecto, & inculto vestitu, quasi ex religiosa specie, laus, & appetendi fauoris materies ministratur. Inter vtrumque proinde regia via gradiendum, ut nec vestis pretiosa designet elatum, nec vilis noter plus iusto religiosum. Quibus verò cibi, & vestitus sollicitudo conueniat, inrimatur cum subinfertur; *Hæc enim omnia gentes inquirunt.* Exceptis paucis Iudæis, qui legem habentes Deum cæli venerabantur, reliquæ per vniuersum orbem nationes idolis seruientes, gentes appellabantur. De quibus hic loquens Dominus, dicit; *Hæc omnia gentes inquirunt.* Illi scilicet, qui ignorant, qui nesciunt alia cogitare quam terrena, quorum est proprie mundanis angustis, quibus nulla futurorum spes est, nullus laborum respectus, sed tantum presentibus delectantur. Comparati enim sunt inuentis insipientibus, & similes facti sunt illis. Vos autem aliter instruti, & ad cælestem compositi dignitatem, de spiritualibus, & perpetuis cogitate. Nec timendum, quia ista agentibus temporalium desit usus bonorum, nec de Dei potentia diffidendum, qui & melius quam nos ipsi nouit quibus indigeamus, & multo salubrius nobis prospicit, quam nos ipsi prouidere sciamus. Vnde & subditur; *Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis.* Hinc quidam superflue dogmatizantes obijciunt: Si Deus (aiunt) antequam petamus scit, quibus indigemus, quid necesse est, ut eum pro nostris necessitatibus exoremus? Ergo frustra scienti loquimur. Quibus respondendum est, quia non sumus narratores, sed potius rogatores. Aliud est enim nescienti narrare, aliud scientem humiliter exorare. Vult ergo se peti à nobis, qui etiam nouit ea, quæ petere debemus,

1. Reg. 28. Genef 30.

Luc. 17.

Psal. 48.

HAYMONIS EPISCOPI

*Halberst. Superioris Euang.
expositio.*

Math. 13

Math. 21

Math. 3

Luc. 17

hemus, ut nostra petitio premium consequatur. Quid vero nobis precipuo mentis appetitu, summoque studio sit requirendum, subiecta sententia perdoceatur. *Quarite autem primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Primum, non ponitur hoc loco pro numero, sed potius pro quantitate. Primum, id est, ante omnia, & super omnia querite regnum Dei. Regnum autem Dei in sanctis scripturis quatuor modis accipitur. Aliquando enim significat presentem Ecclesiam, ut illud; Omnis scriba doctus in regno caelorum, hoc est, in presenti Ecclesia, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera. Aliquando sanctam scripturam, ut illud; Auferetur a vobis regnum Dei, id est, intelligentia diuinarum scripturarum. Aliquando caelestem patriam, ut Ioannes dicit; Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Aliquando vero significat ipsum Dominum Iesum Christum, sicut ipse loquitur ad Iudaeos; Regnum Dei intra vos, id est, Christus per humanitatem intra homines habitat. Et sicut in presenti lectione dicit; *Quarite primum regnum Dei, & iustitiam eius*: siue regnum Dei supernae illius ciuitatis gaudia nuncupat, vbi summa pax, veraque tranquillitas, vbi fructus certaminum, & laborum praemia sanctis debentur. Hoc regnum Dei vitae nostrae stipendiis quaeramus, ad illud continuo suspiramus, & pro eius perceptione quaeramus & iustitiam eius. Iustitia enim regni Dei, impletio est mandatorum Dei. Iustitia regni Dei, est omnia caduca, & transitoria spernere, iacturam rerum praesentium lucra sequentium reputare. Ille nimirum iustitiam Dei quaerit, qui bona opera exercens, dictis, & praecipis illius in omnibus obtemperat. Ita ergo nobis regnum Dei, & iustitiam eius requirentibus, illa quidem summa, & vera bona dabuntur; haec vero quasi minima adijciuntur. Quae licet in presenti bona videantur, media sunt, & ad illa vera bona si comparentur, iam nec bona dicenda sunt. Dantur vero sanctis in presenti adhuc peregrinatione desudantibus, ut his quasi quodam viatico releuari, ad ea, quae in patria sunt percepturi bona perueniant. Debet enim in vsu haberi temporalitas, in voto aeternitas. Nec, si adsint bona praesentia, his est animus occupandus, ne nimis ingesta onerent, & quasi ne ad patriam perueniantur, quodam pondere mentem grauent. Sic ergo parce, & honeste bonis praesentibus vti debemus, quatenus excursis longae huius exilij spatii, sempiternis perfrui valeamus. Aliter; *Et haec omnia adijciuntur vobis.* Quia adhuc in hac vita manentes, absque alimentis, & indumentis illam transire non possumus, cum praemississet; *Primum quarite regnum Dei, & iustitiam eius*, statim addidit; *Et haec omnia* (subaudiendum, bona temporalia) *adijciuntur vobis.* Vbi notandum, quod idem iubentur maiora queri, id est, regnum Dei, & iustitia eius, ut minora possint consequi, id est, bona vitae praesentis. De quibus non dixit; Dabuntur, sed; *Adijciuntur*, tanquam videlicet necessaria, quibus non fruamur, sed quasi in itinere positi vtamur.

Nemo potest duobus dominis seruire. Diuina lectio supra memorauit, qualiter docuerit dominus fideles suos cupiditatibus huius seculi abrenunciare, & thesaurum indeficientem atque aeternum in caelis thesaurizare: dicens: Thesaurizate vobis thesauros in caelo, vbi nec erugo nec tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Demum annectit quod diuitijs huius seculi seruire, & praecipia Christi obseruare simul non possunt. Cum vero ad vnus Dei culturam, atque seruitutem suos prouocaret, ostendens non posse simul vitijs & virtutibus seruire, ait inter caetera: *Nemo potest duobus dominis seruire.* Duo domini, Deus & diabolus intelliguntur. Dominus à dominatu dicitur quod nomen congruere illi videtur, qui omnia regit, gubernat, & dominatur, cui per Prophetam dicitur: Tu enim fecisti caelum & terram, & vniuersa quae caeli ambitu continentur, dominus vniuersorum tu es. Deus à timore dicitur, quod nomen recte illi congruit, quem omnis creatura metuit. De quo quidam ait: Primus in orbe fecit dominus timorem. De quo etiam & sapientissimus Salomon ait: Deum time, & mandata eius custodi. Diabolus vero abusu dicitur, & non proprie dicitur dominus super illos, scilicet qui voluntati eius obediunt & eius desyderijs. Iis ergo duobus vpus idemque homo seruire non valet, quia contraria sunt quae dominus praecipit, & diabolus persuadet. Aliud enim est quod dominus praecipit, aliud quod diabolus suggerit. Dominus praecipit castitatem, diabolus libidinem; dominus humilitatem, diabolus superbiam; dominus charitatem, diabolus discordias, & dissensiones diffeminat. Et ideo vno, eodemque tempore, vnus, idemque homo, simul Deo, & diabolo seruire non potest. Neque enim humana mens tam ampla esse potest, ut utrosque dominos capere valeat, quia sicut per beatum Iob dicitur: Nemo est, qui vtrunque valeat arguere, & mittere manum suam in ambobus. Unde dominus per prophetam: Vt peccatori terram ingrediendi duabus viis. Hinc namque per Paulum dicitur: Quae conuentio Christi ad Belial, aut quae societas lucis ad tenebras, vel quae pars fidelis cum infidelis subauditur, nulla. Nec putandum est, iuxta Nouatianum nobis peccatoribus veniam esse negandam, quia, sicut superius diximus, nemo est vnus, idemque homo, qui vno, eodemque tempore simul bonum, & malum operari possit. Quare autem homo istis duobus dominis seruire non possit, manifestatur cum subditur. *Aut enim vnum odio habebit, & alterum diligit: aut vnum sustinebit, & alterum contempnet.* Contempnat ergo diabolum, adhæreat domino. Nemo enim tam peruersa mentis est, ut publica voce Deum se odire dicat. Sed odire dicitur non diligere, id est, praecipis illius non obtemperare. Sicut enim, qui diligunt, praecipia illius custodiunt, ita quoque qui non custodiunt, non diligere se manifestant, sicut alibi discipulis suis dicit: Si quis diligit me, sermones meos seruabit. Et iterum: Qui habet verba mea, & seruat ea, ipse est, qui diligit me. At vero Deum non diligentibus dominus dicit: Et viderunt, & oderunt me,

me, & patrem meum. Qui autem isti duo domini sunt, manifestatur, cum subditur. *Non potestis Deo seruire, & mammona.* Mammon quippe Syriace Latine interpretatur diuitiae, punice autem mammon lucrum dicitur. Ac si diceret. Non potestis Deo seruire, & diuitijs, quia dum in acquirendo diuitias, vel in acquiratarum custodia quis mentem occupat, profecto à Dei seruitio vacat. Notandum vero, quod non ait: Non potestis Deo seruire, & habere diuitias, sed seruire diuitijs, qui enim diuitijs seruit, seruus est diuitiarum, quia non distribuit eas vt dominus, sed custodit, vt seruus: Quibus dominus in euangelio dicit. *Vt vobis diuitijs, qui habetis consolationem vestram.* Et item. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei. De quorum introitu Iac. apo. dicit: *Agite nunc diuites, plorantes, & vlulantes in miseris quae aduenient vobis, diuitiae vestrae putrefactae sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt.* Caeterum fuerunt nonnulli, qui plurimas diuitias habuerunt, & serui diuitiarum non fuerunt, sed domini: quia legitime eis videntes, non custodierunt vt serui, sed distribuerunt vt domini sicut Abraham, Isaac, & Iacob & duodecim patriarchae, necnon & Dauid, Esaias, Ezechias, qui plurimas diuitias habuerunt, & bene eas distribuerunt. Taliter quoque B. Iob dominus diuitiarum exstitit, qui dixit: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit: ita factum est. *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae, quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* In hoc itaque loco duas sollicitudines attendere debemus, bonam scilicet, & malam. Nisi enim bona sollicitudo esset, nequaquam apost. Paulus diceret. Solliciti seruate vnitatem spiritus in vinculo pacis, & sollicitudine non pign. Et Petrus: Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Et nisi esset mala sollicitudo, nequaquam dominus in euang. diceret, qui à sollicitudinibus, & voluptatibus huius seculi semen verbi Dei suffocatur, vt non ferat fructum. Et sicut in hoc loco cum dicit: *Dico vobis ne solliciti sitis animae vestrae.* Neque enim aestimandum est, quod dominus necessarium laborem abstulerit, sed superfluum cogitationem interdixit. Alioquin contrarium videretur esse, quod primo homini dictum est: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Unde & per Salom. dicitur: *Mane semina semen tuum.* Et B. Iob. Homo nascitur ad laborem, & auis ad volandum. Labor ergo exercendus est, sollicitudo tollenda. Sicut enim sollicitudo superflua nocet: ita quoque ocio sitas inimica est animae. Hinc & Paulus apo. quosdam inordinatè ambulantes, & de alieno labore viuere cupientes redarguit, dicens: qui non laborat, non manducet. *Nomne anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum?* Ac si diceret: Quid de minimis subditas? qui maiora praestiterit, etiam minora subministrabit. Qui enim dedit animam, & corpus, quod maius est, vtique cibum, & vestimentum, quod minimum est, vnde corpus sustentetur, tribuet. Et ne ad intelligenda haec, humana mens pigra remaneret, ex rebus visibilibus dominus similitudinem proposuit dicens: *Respicite volatilia caeli, quoniam non seruum neque metum.* Ac si diceret: Si volatilia caeli, quae Deus ad humanos vsus creauit, sic pascit, cum necdum habeant horrea, vel cellaria, quanto magis hominem quem ad imaginem, & similitudi-

nem suam creauit, fame perire non permittet. Unde & alius euang. pro volatilibus coruos posuit dicens: *Respicite coruos.* Tradunt namque naturam esse coruorum, vt, quando pullos ediderint tam diu à parentibus negliguntur, quoad vsque nigrescendo similitudinem eorum in se expressam habuerint. Vnde, & per B. Iob. dicitur, *Qui praeparat coruo escam, quando pulli eius ad Deum clamant vocantes, ed quod non habeant cibos.* Et Psal. *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis cornuorum inuocantibus eam.* Sed postquam nigrescentibus plumis, similitudinem parentum in se expressam habuerint, tunc solliciti ab eis aluntur, quanto antea neglecti fuerint. Dicit ergo: *Respicite coruos.* Ac si diceret: Si Deus tam vilia volatilia sic pascit, multo magis hominem quem ad laudem & gloriam nominis sui formauit, fame perire non permittet. Vnde Psalmista ait, *Iunior fui, etenim serui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quaerens panem.* Quo passu Psalmista satiari desiderans aiebat: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit.* *Nomne vos magis pluris estis illis?* Pluris in hoc loco non pro numero, sed pro dignitate ponitur. Ac si diceret, *Nonne vos meliores estis illis? Quis vestrum cogitans potest adiacere ad staturam suam cubitum vnum?* Haec non affirmando, sed abnegando intulit. Non solum enim ad staturam suam cubitum vnum adiacere non potest, sed nec parum aliquid. Nam sicut dominus alibi ait. *Nec vnum capillum album, & alterum nigrum quis facere valet, quia causator, & formator omnium, omnia ex nihilo potentialiter fecit, quando voluit, & qualiter voluit, formam, & staturam corporis vnicuique dedit.* *Et de vestimento quid solliciti estis?* Ergo qui dedit corpus, & animam, quod maius est, vtique dabit vestimentum, quod minimum est. *Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent.* Lilia agri dicit omne genus herbarum, siue arborum, quanquam solis liliis posset referri, tamen generaliter his iubet dominus attendere. Ipsa enim non laborat, neque nent, & absque sollicitudine sunt, sed Dei prouidentia crescunt, & decore pulchritudinis induuntur. Dat etiam dominus similitudinem de herbis terrae, quae sine labore crescunt, & sine aliqua arte, vel ingenio, quod nullus hominum excogitare potest, vt ad illorum comparisonem aliquam vestem componere possit dicens: *Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua vestiebat sicut vnum ex istis, videlicet liliis.* Sed queritur, quare dominus caeteros reges praetermisit, qui plus potentes Salomone fuerunt. Salomone proposuit dicens: *Quia nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis.* Ipse enim non amplius quam vnam gentem tenuit, regnum videlicet in populo Iudaeorum: alij vero non solum vnam gentem sicut Antiochus, & Octavianus, & c. tales verum etiam in pluribus gentibus principatum tenuerunt. Sed sciendum est, quia non pro potestate sed pro sapientia Salomonem in hoc loco posuit. Ipse enim pra caeteris plus sapiens fuit, sicut ei dixit dominus: *Sapientiam quoque, & scientiam dedi tibi.* Si ergo ipse in omni sapientia sua tale vestimentum excogitare non potuit, sic candidum quomodo d d lilium, tam tubeum vt rosa, sic purpureum vt viola, nos de preciosis vestimentis quid solliciti sumus? Quod enim terrenus Salomon habere non potuit, hoc noster

Salomon pacificus videlicet, dominus noster Iesus Christus habuit. Qui habet liliam in virginibus, rosam in martyribus, violam in cōfessoribus. Si autem fenum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos minima fidei? Ex hoc loco nanque cognoscimus, quod liliam nō pro folis liliis sed pro omni genere herbarum ponitur, cum dicitur, Si autem fenum agri, fenum agri omne genus herbarum nominat. Quod hodie est. Hodie nanque pro æstatis tempore posuit, cras autem pro hyeme. Quasi enim fenum agri hodie esse dicitur, quando æstatis tempore videamus arbores foliis vestiri, pomis ornari, atque herbæ terram viriditate indui, sed cras acsi in clibanum mittuntur, id est hyemis tempore adueniente mox arbores folia & poma amittunt. Aliter hodie præsentem tempore ponitur, vt illud: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Psal. 94.

Gen. 30.

Cras autem pro futuro, sicut in Genesi legitur. Cras audiet me iustitia mea, Deus sic vestit, acsi diceret: Si enim Deus omnipotēs hoc, quod ad vltus nostros condidit, sic vestit absque vllō labore, & solitudine, quanto magis nos, qui pluris, hoc est cariōres sumus? Vnde & subditur: Quanto magis vos minima fidei? Minima fidei dicit illos, qui non sunt perfecti in fide. Perfecta nanque fides perfectorum est. Ille ergo minima fidei est, qui licet Deum credat, tamen non perfectē. Qui enim ex toto corde nō credit, infidelis est, qui autem perfectē crediderit, fidelissimus est: qui verō ex parte credit, & ex parte dubitat, minima est fidei non habens perfectā fidem, quam dominus discipulis habere præcipit, dicens: Si habueritis fidem vt granum sinapis, &c. Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc omnia gentes inquirunt, finita similitudine, quam dominus de volatilibus cæli atque de liliis posuit, ait qualiter solliciti de victu & vestitu esse non debeamus. Nunc verō addendo, atque imperando admonet dicens: Nolite solliciti esse. Notandum autem quia cum superius dominus de cibo, & vestimento nos sollicitos esse prohibuit, potum prætermisit. Illud potum, generale intelligi voluit, quod generaliter omnibus attributum est. Quod verō hic tria posuit, illud potum, ostendit, vnde homo inebrietur, & ingurgitetur. Hæc ergo si sunt, cum gratiarū actione sunt sumenda, quantum corpori sunt necessaria, tamen absque crapula. Si verō non sunt, qualiter sint, solliciti esse non debemus. Hæc autem omnia gentes inquirunt. Gentes dicit Barbaras nationes, quæ à cætu fidelium segregatæ sunt. Ipsæ quotidie cibum inquirunt, vnde incrassentur, & impingentur, Potum vnde inebrientur, preciosa vestimenta, vnde decorentur. Nos autem quorum cura, & sollicitudo Deus est, ista omnia respicere debemus, & ad illud tendere, de quo scriptum est: Iacta super dominum curam tuam. Et iterum: Non affliget dominus animam iusti fame. Scit enim pater vester: quia his omnibus indigetis. Quæritur quare dicit: Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis, cum alibi ad petendum inuitat nos importune dicens: Petite, & accipietis. Ad quod dicendū est, quod pater noster cælestis scit, quid nobis, id est corpori nostro necesse sit, sed hoc, quod nobis spōte tribuit, nostris petitionibus vult largiri. Quia ergo superius prohibuit, ne solliciti simus de cibo, & vestimento, nunc quod solliciti esse debemus, manifestè

adiungit dicens. Primum quærite regnum Dei. Quod enim primum dicit, ostendit inter omnia secularia, & super omnia regnum Dei esse quærendum, deinde temporalia vnde subsistere valeamus, quia sine illius adiutorio, nec ipsa bona temporalia habere possumus, de quo dicit apo. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendēs à patre luminū. Si enim quis totum mundum haberet, & cunctis delectabilibus eius cum lætitia perfrueretur, & regnum Dei non haberet, illud, scilicet de quo dicit Apost. Regnum Dei intra vos est: nihil ei prodesset, quia sicut dominus dicit: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verō suæ detrimentum patiarur? Notandum autem, quia non ait dabuntur, sed, adiciuntur vobis: quia ad comparationem patriæ cælestis, ista omnia quasi superflua, & penē non necessaria esse videntur. Nos ergo primum quæramus regnum Dei, & hæc omnia adiciuntur nobis, hoc est & in præsentem accipiemus bona, & in futuro vitam æternam. Et tunc percipiemus quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit diligentibus se.

INCERTI AVTHORIS

Sub nomine Eusebii Episcopi Emisseni
superioris Euangelij expositio.

Modo enim saluator noster superius de thesauro loquutus est: quem etiam quo in loco reponere debeamus ostendit, dicens, Thesaurizate vobis thesaurum in cælo, vbi neque ærugo, neque rinea demolitur, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Nunc autem dicit, quia non possumus duobus dominis seruire, Deo scilicet, & mammonæ. Mammonæ nanque diuitiæ interpretantur. Reponat igitur in cælo diuitias suas, qui Deo familiariter seruire desiderat. Qui enim diuitiis seruit, eius seruitium Deus nō recipit. Facilius est camelum per foramen acus trāsire, quam diuitem in regnum cælorum introire. Diuitiis autem seruire est, subiectionem quandam eis exhibere, & pro necessitate, vel vtilitate eas expendere timere. Aliud igitur est seruire diuitiis, aliud habere diuitias. Ille enim diues à paupere non multum distat, qui in diuitiis spem non ponit, easque vtiliter, largitèrque distribuit. Hoc autem si ad literam non intelligatur, vt simplex sermo dicere videtur, non solum duobus dominis, sed & multis dominis non est impossibile seruire. Ideoque de quibus dominis hoc intelligere debeamus, confestim subdidit, dicens, Non potestis Deo seruire, & mammonæ. Istis enim duobus nemo simul seruire potest. Quis enim seruit mammonæ, nisi auarus? Auarus igitur Deum contemnit & odio habet. Vnde hoc: Quia idolis seruit. Sic enim Apostolus ait, Hoc autem scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei. De auaritia nanque Zacharias propheta loquebatur, quum diceret se vidisse amphoram egredientem, in qua mulier inclusa erat, quæ impietas vocabatur, cuius os ne egredi potuisset, massa plumbea claudabatur. Et ecce duæ mulieres, quæ habebant alas sicut milui, ferebant amphoram in terram Sanaam, vt ponerent eam

eam sibi super basim suam. Hæc autem superius exposuimus in eo euangelio vbi saluator noster loquitur, dicens, Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Sequitur: Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Hæc enim specialiter dicuntur Apostolis, eorumque successoribus, cæterisque omnibus, qui ad summum perfectionis culmen attingere cupiunt. Talibus enim nulla terrenorum bonorum est sollicitudo, qui habentes victum, & vestimentum, his contenti sunt. Facile quidem & sine omni solitudine his abundant, qui totam spem suam in Deum ponunt. Vnde Psalmista, Iacta, inquit, cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. Itemque, Non vidi iustum derelictum, nec semen eius egens pane. Nōne anima plus est quàm esca? & corpus plus quàm vestimentum? Noli (inquit) quicumque es qui mudi gloriam spreuisti, & Deo seruire, & contemplationi vacare decreuisti, noli sollicitus esse animæ tuæ, id est vitæ tuæ, quia qui dedit vitam, dabit vel vnde regatur vita. Plus est enim anima, quàm esca: plus est vita, quàm regimen vitæ. Qui igitur dedit, quod maius est, & illud vtiq; dabit, quod minus est. Valde enim hæc verba Apostolis erant necessaria, qui sine sacculo, & pera vbique terrarum erant ituri. Quibus & dominus ait, Ecce ego mitto vos sicut oves inter lupos. His autem (vt Apostolus ait) constituit dominus, vt de euangelio viuerent. Dignus est enim operarius mercede sua. Respicite volatilia cæli, quomodo non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cælestis pascit illa: Nōne vos pluris estis illis? Nulli enim animal in hoc mundo Deus creauit, quod pluri amoris & dilectionis, & pluri pretij, & honoris sit apud Deum, quàm homo. Si igitur ea, quæ propter hominem facta sunt, & quæ ad ipsius comparationem aut parua, aut nulla sunt, sine labore, & solitudine omnipotens Deus pascit, quanto magis eos non derelinquet qui ad eius imaginem facti, eius gratia sunt reconciliati? Quis autem vestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Hoc autem tale est, ac si diceret, Quod vos quidem nec solitudine, nec cogitatione, nec arte, nec ingenio, nec labore facere potestis, vt videlicet ad staturam vestram vnum cubitum adiciatis, hoc sine vestra cogitatione & solitudine Deus in vobis operatur, quos de matris utero tam paruos egredientes ad integram mensuram perfecti hominis prouexit. Ergone pascere non poterit, qui create, viuificare, & hæc incrementa dare potuit? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut vnum ex istis. Putatis (inquit) quod vos sine labore, & solitudine vestire non possit, qui agros vestit floribus, & lilia distinguit coloribus? Quomodo enim crescunt lilia? quomodo tam pulchris operimentis induuntur? Nam neque laborare neque filare nouerunt: insensibilia enim sunt: verum tamen fati excellentius ipso quoque Salomone induta sunt, qui & diuitiis, & sapientia cæteris illius gentis regibus excellentior fuit. Nemō enim vel arte vel sapientia Dei operationis pulchritudinem imitari potest. Si autem fenum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos minima fidei? Si de his, quæ infra

vos sunt, hanc curam habet, quam curam de vobis cum habere putatis? Nolite solliciti esse, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Quoniam ille nihilo indiget, qui vobis, si fidem habeatis, sufficere omnia ministrabit. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Vos autem hæc quærere non est necesse. Quærere (inquam) cum labore, & solitudine. Ideoque dominus non ait, nolite quærere: sed, nolite solliciti esse. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Vnde Apostolus Petrus in epistolis suis loquitur, dicens, Omnem solitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adicientur vobis. Quærite (inquit) primum regnum Dei, quærite vitam æternam, quærite vt ecclesia crescat, orate vt regnum Dei eueniat, suamque nobis iustitiam tribuat, vt qui omnium indices facti estis, omnes in iustitia, & æquitate iudicare possitis: & hæc omnia adicientur vobis. Hoc est enim quod alibi dicit, Centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis. Nolite solliciti esse in crastinum. Crastinum enim pro futuro posuit. Non enim vult dominus de futuro nos esse sollicitos, qui neque de præsentem certi & securi sumus. Et in eo quidem quod nos in crastinum sollicitos esse prohibet, præsentium quodammodo solitudinem concedere videtur. Vnde & beatus Paulus, quasi de præsentem sollicitus, manibus suis laborabat, quod ei ad victum quotidianum sufficere posset. Hæc enim solitudine otiositas tollitur, nec tamen diuitiis seruitur. Cur autem de crastino solliciti esse non debeamus, adiunxit: Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipse. Ac si dicat, Sicut hodiernam solitudinem non interdicō, ita neque crastinam, postquam crastinus dies aduenit. Sit igitur hodiernus dies de se sollicitus, & non de alio: similiter & crastinus, & cæteri per ordinem. Sufficit enim diei malitia sua. Sufficit tibi si huius præsentis diei malitiam transire valeas. Cur ergo malitiam malitiæ, laborem labori, angustiam angustis, fatigationem fatigationi superaddere velis? Non enim pro malo, hoc in loco malitia ponitur, sed pro fatigatione & labore. Sic enim dicere solemus, Multa mala hodie passi sumus, quando aliquo magno labore fatigamur. Hoc autem alicui inconueniens esse videtur, nisi forte de solis Apostolis & similibus intelligamus. Ad quid enim oves, & boues, & cætera animalia, quæ hodie necessaria habuimus, cōpleto die teneamus, & custodiamus, si omnino de crastino solitudinem non habeamus? Ad quid præterea agros, & vineas colimus, eorumque fructus in cellaria recondimus? Pateat, & alia multa, quæ simili modo contra hæc dicere possumus. De illis igitur hæc intelligantur, quibus præter corporis necessaria, nihil in hoc mundo possidere placet. Tales enim Propheta & Apostoli fuerunt, tales & multos alios fuisse legimus. Si enim omnes homines tales esse vellent, nō desset Deo, vnde eos pasceret.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euangelij
expositio.

Nus potest duobus dominis seruire. Duos dominos dicit contraria præcipientes: exempli gratia,

Christus non prohibet nos operari in futurum tempus victu nostru.

gratia, vt Deus, & mammon. Nos autem facimus dominum nostrum diabolum, sicut & ventrem Deu. Natura enim est verè dominus Deus: Mammona autem est iniustitia. Non potestis Deo seruire & mammona. Vides quod non potest diues, & iniustus Deo seruire. Abijcit enim diuitiarum amor à Deo. Propterea dico vobis, &c. Quod est & propterea? A Deo eijci propter opes. Non comedit autem anima, incorporea enim est: sed iuxta communem consuetudinem locutus est. Videtur autem anima nõ posse esse in corpore, nisi pascatur caro. Non explodit autem operari, sed seiplos totos curis tradere, & negligere Deu, hoc est, quod prohibet, quoniam & agros colere oportet, & vitæ curam habere. Nõne anima plurius est quam cibus, & corpus quam indumentum? Hoc est, qui maius dedit animæ, formans scilicet corpus, non dabit & alimentum, & indumentum. Aspicite ad volatilia celi, &c. Potuisset afferre in exemplum Heliam, & Ioannem, & meminit auium: vt admoneat nos etiam illis brutiores esse. Pascit autem eas Deus, qui indidit eis naturalem scientiam ad colligendas eas. Quis autem ex vobis sollicitus potest apponere ad statum suam cubitu vnum? Hoc inquit, quod licet sollicitus sis, nihil poteris, non volente Deo: cur igitur in vanum crucias te ipsum? Considerate lilia agri, &c. Non solum per aues ratione carentes nos admonet, sed & per lilia, quæ maturescunt. Nam, si Deus illa ornauit, quamuis nulla necessitas exigat, quanto magis penuriam nostram in vestibus supplebit? Ostendit autem, quod licet multum sollicitus sis, non poteris tamen ornari sicut lilia: quandoquidem neque Salomon prudentissimus, & delicatissimus in omni regno suo potuit ornari vt vnum ex illis. Quod si gramen agri, &c. Discimus hoc loco, quod nullus curare debet ornatum. Hoc enim caducorum florum est, & quod ornatur, fœnum est. Vos autem dixit, rationales, quibus Deus animam, & corpus formauit. Parum fidunt autem omnes solliciti. Nam, si perfectam in Deum haberent fidem, non tam vacillanter solliciti essent. Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiamur? &c. Comedere, & bibere non prohibet, dicere autem, quid comedemus? prohibet: sicut dicunt diuites vesperi, Quid comedemus mane? Vides quod delicias, & luxum prohibet. Querite autem primum regnum Dei, &c. Regnũ Dei, bonorum fructu est: Ma autem per iustitiam contingit. Omni igitur quærenti spiritalia, adduntur etiam corporalia, liberalitate Dei.

EVTHYMII ZIGABONI superioris Euang. expositio.

Aliam præterea consideratione adducit formidabiliorem, vt fortius ab amore temporalium rerum auertamur: ostendens huc Dei expellere seruitutem, & in diuitiarum reducere seruitutem. Simpliciter autem, & absque nomine duos dicit dominos, vt auditores dicti cogat veritatem confiteri. Deinde nominatum illos ponit, de quibus erat sermo, Duos vero dominos dicit contraria iubentes. Adhærebit autem, hoc est, parebit. Non potestis Deo seruire & mammona. Ecce eos nominatum duos quoque prædictos dominos manifestat. Mammona autem ab Hebræis diuitiæ dicuntur, quas etiam dominum appellauit, pro-

pter imbecillitatem illorum, qui earum sustinent dominium. Quid igitur nõne Abraham diues erat? nõne Iob, aliique similes? Vtique diuites quidem erant: at non seruebant, sed dominabantur diuitiis: & ipsas in egenos insumebant. Non potestis Deo seruire, & mammonæ: quia Deus non modo iubet ab alienis abstinere, sed & propria largiri: Mammona vero contrarium, nõ modo videlicet propria non largiui, sed nec ab alienis abstinere: & ille dominus ventrem iubet astringere, iste vero ventri indulgere: ille continentem esse, hic autem scortari, aliique similia. ¶ Mammona Chaldaicum potius est, & diuitias significat.

Propterea dico vobis, ne solliciti sitis, &c. Postquam locum absoluit de non recondendo super terram thesauro, & ea, quæ contigerunt, pauperibus distribuere suauit: docet deinceps de necessario vsu non esse sollicitum. Ait enim; Ne sitis solliciti animæ vestræ, id est, propter animam vestram, quid edatis, aut quid bibatis. Quamquam enim anima neque edat, neque bibit, propter animam tamen edunt, ac bibunt homines, quæ corpus inhabitare non potest, quod non comedit, & bibit, donec ipsum quoque corpus incorruptibile reddatur. Alio quoque modo id aptari potest: quod quum homines interdum in anima anxij sint, quandoque autem sola mente solliciti: quandoque vero in corpore: aliquando & ad possessiones, quas in animo habent, hoc extendunt: & ab hac, & ab illa cura, dominus illos abstrahens, dixit; Ne anxij sitis, neque in anima vestra, neque in corpore, de cibo, & potu, ac vestimento. Nõne anima plus est quam alimentum, & corpus plusquam vestimentum? Hoc dixit manifestas, quod is, qui, quod amplius est, præstat nobis, vtique & quod minus est, præstabit. Plus, autem dixit, hoc est, pretiosius. Aspicite volatilia celi, &c. Ne quis dicit; Quomodo autem viuemus, de rebus necessariis non curantes? Soluit huiusmodi obiectionem ab exemplo auium: quas, quum nihil sollicitæ sint, pascit Deus. Possit autem & ab hominibus exemplum sumere, & dicere, quod Elias, & Ioannes, aliique similes, nihil tale curabant. Verum id non fecit, sed ab auibus potius dictam reprobationem obiectionem, omnè prætextum maiori confusione arguens, ac tollens; Nam & veter scriptura, volens homines amplius sese deijcere, ad apem, ac formicam, cæteraque animantia mittit. Aues ergo eodem statu, quo à principio fuerunt, permanentes, cibo, qui eis iuxta naturam cõuenit, etiam abundant: homo vero à Deo auersus, eo priuatur. Verum tamen, quæ abstulit alienatio à Deo, hæc rursum reddit reuersio. Iubet itaque, ne horum curam habeamus, sed ad Deum peculiari modo reuertamur. Nõne vos longe præcellitis illa? Nõne vos longe meliores estis auibus? Quod si viliora alit Deus, multo magis eos, qui meliores sunt. Qui enim corpus cibo indigens vobis aptauit, ipsius quoque alimentum omnino præbebit. Quid ergo, neque seminare licitum erit? Non dixit; Ne seminatis: sed, Ne solliciti sitis. Perfectorum siquidem est, non seminare, sed operari cibum, qui non petit: dico sane virtutes, sicut Apostoli, horumque vitam imitantes, ac petere à Deo alimentum. Panem, inquit, nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Mediocrium vero est, seminare quidem, at non anxios esse, & seiplos totos in huiusmodi curas deijcere, vt ob-

4. Reg. 17. supra 1. Eccl. 5. 1. Prov. 6.

has animæ curam negligant. Ideoque seminare neque prohibuit, neque concessit, sed in vniuersumque voluntate illud reliquit. Neque enim id de auibus dixit, vt seminare prohiberet, sed id tantum demonstrare voluit, quod illas Deus alit. Nam quid tibi proderit, si te ita curis conficias? quamquam enim tu millies solum a dhibeas, nõ dabis ramen pluuiam, aut fœdem, flatuque ventorum, quibus semen fructum proferat. Nam hæc solus Deus tribuit. Ita ergo & de indumento, aliisque similibus. Quomodo autem potest quisquam viuere, qui talia non curat? Quomodo? Sicut prædicti viuere sancti. Neque enim propriam imbecillitatem faciamus præcepti impossibilitatem. Nihil siquidem impossibile præcepit Deus: nouit enim possibilitatis humanæ mensuram: non solum vt creator ipse, sed tanquam is quoque, qui eam in se suscepit. Verum illis quidem facile erat præceptum, quasi separatis à mundo, omnique habitu corporeo: nobis autem impossibile videtur, eo quod ab ipso non sumus auulsi. Aues vero nutrit Deus, immittens illis naturalem instinctu, vnde cibum colligant. Quis autem vestrum sollicitus cogitando, &c. Nullus Sicut ergo hoc, studio vestro assequi non potestis ita nec cibum congregare, nisi Deo annuente. Quamquam enim millies studium adhibeamus, nihil tamen absque eius prouidentia proficiemus. Et certè neque palmum, neque digitum addere potest. Dixit tamen cubitum, quia propria mensura staturæ est cubitus. Considerate lilia agri, &c. Lilia hoc loco flores omnes nominauit, quod ex eo manifestum est, quia dixit, Sicut vnum horum. Quum autem esset sermo de indumento, quomodo facit mentionem de cremeto? Quia dictionem illam, Crescant, propter folia dixit eorum, quæ horum vnicuique sunt indumenta. Considerate, inquit, lilia agri quomodo crescunt in folijs, quæ, quatum crescunt, tantu decorem ostendunt. Dico tamen vobis, quod neque Salomon, &c. Quare non rursus à volucris duxit exemplum, aut ab alijs animalibus? Poterat enim multa ponere adornata, ac pulcherrima: Quia vult hic & vilitatem herbæ ostendere, quæ sic à Deo adornatur, & decorem pulchritudinis aded vili herbæ datæ. Et nota, quod liliorum adaugens vilitatem, herbam in progressu ea vocauit: magisque, quum addit; Quæ hodie est, & cras in clibanum mittitur: quæ ambo ad augendam vilitatem dicta sunt. Decorem quoque pulchritudinis ipsorum similiter amplificans, non dixit simpliciter, quod ea Deus vestiat, sed quod sic vestiat. Nam dictio, Sic, hoc loco cremetum denotat pulchritudinis. Solomonem autem posuit, tanquam pulchritudinis amatorem, & ad illam cognoscendam sapientem. Clibanus vero locus est ad coquendum panem. Pronomen, vos, vt honoris demonstratiuum sit, accipito. Nam amantis amore loquitur, ac si dicat: Nonne longe magis vos, qui estis preciosa eius possessio, quibus corpus, animam, ac mentem gratis contulit, propter quos mundum formauit, propter quos prophetas misit, propter quos vniuersum quoque filium suum tradidit. O homines modice fidei. Inrepatium est hoc. Postquam enim ostendit, quod volebat, deinceps ipsos obiurgat, Parum fidentes appellans: vt pote qui nõ absque ambiguitate crederent, quod Deus ipsorum curam haberet, & idcirco solliciti essent. Ita obiur-

gans, eos confundit, ac fidentiores reddit. Docuit quoque dicto exemplo non insolescere de preciosis vestibus, quibus longe preciosiores sunt, magisque decori herbarum flores. Quemadmodum autem, quum superius de auibus diceret, quod non seminant, non prohibuit seminare, sicut ibidem diximus: ita neque hic laborare, aut neres: sed ita loquutus est, volens tantum ostendere, quod Deus illa vestiat. Quare autem tanto decore flores amicit? Quia vult, vt ex hoc discas sapientiam, ac potentiam suæ magnitudinem. Si ergo lilia, quæ propter te facta sunt, preciose induit: quo modo non multo magis te vestiet: propter quem illa formauit? Et licet filius ipse omnium sic creator, ac prouisor: ad patrem tamen, creationem, ac prouidentiam refert: ostendens hinc eandem cum illo sibi esse scientiam, ac prouidentiam. Nondum enim tempus erat, suam manifeste detegere diuinitatem, quemadmodum declarauimus, exponentes partem illam; Audistis quod dictum sit antiquis, Non occides. Ne sitis igitur solliciti, dicentes, &c. Rursum iterauit de sollicitudine sermonem, propter curæ violentiam quæ vix abijci potest. Tu vero considera, quod, si nobis iustum est, ne de rebus etiam necessariis sumus solliciti: quam sperabimus veniam, quum de his etiam, quæ necessaria non sunt, anxij sumus? Omnia enim hæc Gentes inquirunt. Inquirunt, hoc est solliciti sunt de his. Considera: Gentes irrationalium more, solo mouentur voluptatum amore. Quando ergo neque gentibus præstantiores sumus, quibus iustum est, vt & scribis, & Phariseis virtute sumus eminentiores, quo supplicio digni nõ erimus? Scit enim pater vester celestis, quod his omnibus indigeatis. Postquam satis ipsos corripuit, rursus alium de eos adhortatur. Est enim præceptoris officium, & obiurgare; dum expedit, & consolari, ac vtrunque excitare. Non dixit autem, Scit Deus: sed, Scit pater vester: quo maximam habeant fiduciam. Ex quo enim pater est, & talis pater, filios despiciere nõ poterit, & pati, vt rerum necessarium indigentia deficiat, quum neque terreni patres id sustineant. Et, quia omnibus his scit vos indigere, dabit vtique. Non sunt enim superflua edere, bibere, aut vestiri, vt posset negligere, sed corpori vtilia, atque naturæ ipsius necessaria. Itaque quam tibi existimas esse causam sollicitudinis, magis causa est securitatis. Quia enim hæc necessaria sunt, idèd magis cõsidere oportet. Quis enim pater, etiam necessaria filijs denegabit? Querite autem primum regnum Dei, &c. Primum, hoc est, ante ea, quæ corpori sunt necessaria, vel precipue, siue maxime. Regnum vero Dei vocat hic bonorum æternorum fructione. Iustitiam autem eius, hoc est, iustificationem, quæ à Deo est, vt vos ipse iustificet. ¶ Si enim hæc petieritis, quæ sunt animæ necessaria, etiam ea dabit, & adjiciet, quæ corpori necessaria sunt. Nam superius quoque, vbi docuit, quomodo orare oporteat, primum super. 6. quidem dicere præcepit; Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomẽ tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua sicut in cælo, sic & in terra. Deinde vero; Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Neque enim ad hoc facti sumus, vt edamus, & bibamus, ac vestiamur: sed vt illi complacentes, æternis fruamur bonis: & ad hoc maxime cõuenit viuere, idque magis postulare. Nisi enim hoc petierimus, nequaquam dabit: Bibl. Hom. tom. 3. X x ea

ea vero, quæ corpori necessaria sunt, & petentes, & non petentes accipimus, propter corporis sustentationem, quemadmodum & gētes incredulæ. Nam idcirco dixit, *Adjiciuntur*. Nō ergo de hoc sollicitum esse oportet, quod etiam absque solitudine fumus accepturi, sed de altero priori ac potiori. Verum, si ea quæ corpori sunt necessaria,

nobis etiam non petentibus præbet, quare ergo iussit, ut panem petamus supersubstantialem? Nō aliam ob causam, quam ut tali petitione fateamur ipsum esse, qui nos alatur: utque hoc confitentibus, tali animi gratitudine familiares efficiamur. † *Vel operationem iustitiæ, sive virtutis uniuersalis, per quam iustificamur.*

DOMINICA XV. POST PENTECOSTEN.

Euang. Vide feria V. post Domin. IIII. Quadr.

DOMINICA XVI. POST PENTECOSTEN.

L V C. 14.

In illo tempore: cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis Phariseorum sabbato manducare panem, & ^a ipsi ^b obseruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. ^c Et respondens Iesus dixit ad ^d legisperitos & Phariseos, dicens: ^e Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse verò apprehensum sanauit eum, ac ^f dimisit. Et respondens ad illos, dixit: ^g Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, & non continuò ^h extrahet illum die sabbati? ⁱ Et non poterant ad hæc respondere illi. Dicebat autem & ad ^k inuitatos ^l parabolam, ^m intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: ⁿ Cum inuitatus fueris ad ^o nuptias, non discumbas in primo loco, ^p ne forte ^q honoratior te sit inuitatus ab eo, & ^r veniens is qui te & illum ^s vocauit, dicat tibi: ^t Da huic locum, & tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, ^u recumbes in nouissimo loco: ut cum ^v venerit qui te inuitauit, dicat tibi: ^x Amice, ^y ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul ^z discumbentibus: quia omnis qui se ^a exaltat, ^b humiliabitur: & qui se ^c humiliat, ^d exaltabitur.

^a Pharisei. ^b Si sabbatum solueret. ^c Inuidiosus obseruatoribus. ^d A legisperitis, legis iudicium querit. ^e Opera charitatis facere: vt non soluatur sabbatum. ^f Abire corporaliter sanatum, vt se transferret ad salutem animarum. ^g Omnes in hac avaritia similes estis. ^h Non animal, sed fuit avaritiæ consulens. ⁱ Non intelligens in hoc Violationem sabbati. ^k Ab ipso principe. ^l Aliud mystice significantem. ^m Intelligens quomodo illi de primis accubitus laborarent, vnde reprimuntur. ⁿ Nuptiæ Christi & ecclesiæ coniunctio. ^o Quia potest contingere. ^p Gratiostior inuitatori, & si aliis occultus. ^q Per gratiam suam, te & illum ostendens. ^r Deus qui corda singulorum nouit. ^s Intellige te minorem. ^t Quanto maior es, humilia te in omnibus. ^u Ad iudicium: vel, quot die augendo humilibus gratiam, quam aufert à superbis. ^x Ex humilitate te amicum recognoscat, qui ex præsumptione postponeris. ^y Ad maius premium æternæ gloriæ: vel hic, ad maiora dona sancti spiritus recipiendum. ^z In eadem beatitudine. ^a Incante de meritis alleuat. ^b A Deo, & si non coram hominibus. ^c Proinde de beneficiis. ^d A Deo.

GLOSSA

GLOSSA ORDINARIA in superius Euangelium.

Et factum est. Hydropicus erat. Hydor aqua: inde hydropis, morbus aquosus subcutaneus, de vicio vesicæ natus cū inflatione turgente & anhelium festido: Et est proprium hydropici, quāto plus bibit, tanto plus sinit: & ideo comparatur ei, quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggranat, comparaturque diuiti anaro. *Si licet sabb.* Sabbatis præcipue docet & operatur Iesus, non solum propter spirituale sabbatum, sed & propter populi celebriorem conuentum, quærens salutem omnium. *At illata.* Merito tacent, qui contra se dicturum quiddid dixerat vident. Si enim licet, cur obseruant? Si non licet, cur pecora curant? *Ipse vero.* Ideo ante Phariseos hydropicum sanat, & mox contra auariciam disputat, vt ipsos auaritiæ arguat, per quam sabbatum violat, & legem male interpretantur. In sabbato enim non à bonis, sed à malis operibus feriandum est. vnde dicitur: *Omne opus seruire non facieris in eo, id est, peccatū.* Sic in æterna requie à malis tantum feriabitur, non à bonis. Viciū, quod iste in corpore, Pharisæi gestabant in mente & ideo coram ipsis curatur corporaliter, vt hoc exemplo discant spiritualibus curari. *Cuius ve.* Competenti exemplo soluit quæstionem, vt ostēdat eos sabbatum violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguūt in opere charitatis. *Bos in pu.* Congruè animali quod decidit in puteum hydropicum comparat, quia noxio humore peribat. Et bene bouem & asinum nominat, vt vel sapientes vel hebetes, vel vtrumque populum signat, scilicet Iudæū presum iugo legis, & gentilem nulla ratione domitum: sed stolidum & brutum: quos omnes à puteo concupiscentiæ demersos extrahit: Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei. *Dicebat au.* Postquam conuincerat illos de auaritia & violatione sabbati, incipit docere de euangelica gratia illos qui aderant idonei, inuitans illos ad humilitatem contra tumorem quem habebant in lege pharisæi: vel intendens in doctrina sua quomodo debeant accubitus in ecclesia eligere. *Cum inuitatus fue.* Cum per gratiam fidei vocatus à prædicatore, membris ecclesiæ te iunxeris, non te de meritis gloriando, quasi cæteris sublimior extollas. *Ne forte bo.* Honoratori post inuitato locum dat, qui de suæ conuersationis confidentia securior factus, cito illorum qui se in Christo secuti sunt agilitate præritur: Et cum rubore nouissimum locum teneret, &c. cum de aliis meliora cognoscens, quiddid de sua operatione altum senserant humiliat, dicens cum propheta: *Exaltatus autem humiliatus sum & confusus. Et tunc, &c.* Et tunc erubescens quod de te aliquādo maiora præsumpsisti, incipies ad penitentiam humiliari, & te minoris cognoscere meriti. Ne nunc incipias querere quod tibi seruat in fine: quia hereditas ad quam festinatur in principio, in nouissima benedictione deficiet. *Tunc erit tibi gloria coram, &c.* Quotidie dominus dum conuincit suos visitat, & ditudicat, tanta spiritus sui humilibus dona præstat, vt eos cæteris fidelium cum admiratione glorificet, stupensque in autoris sui laudem profiliat dicens: *Mihi autem nimis honorificati*

sunt amici tui, Deus. *Dicebat autem.* Secundum ordinem literæ. Postquam monuit inuitatos qualiter debeant accubere, monet & inuitatorē quos debeat inuitare, ne temporalis expētio bonorum quam facit, cedat in vacuum, vel forsitan augmētet peccatum: sed ita expendat temporalia, vt per hæc pateat via ad æterna.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Et factum est cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis Phariseorum sabbato manducare panem, &c. Cyril. Quauis dominus malitiam pharisæorum cognosceret, tamen eorum fiebat conuina, vel prodesset præsentibus per verba & miracula, vnde subditur: *Et factum est cum intro. in do. &c.* Si scilicet, reuerentiam legis contemneret: & an quicquam prohibitorum faceret in die sabbati. Itaque hydropico veniente in medium, interrogacione reprehendit insolentiam pharisæorum, eum arguere volentium, vnde dicitur: *Et ecce homo quiddid hydrop. &c. Et respon. Iesus, &c.* Bed. Quod dicitur respondisse Iesus ad hoc respicit quod præmissum est, *Et ipsi obser. eum.* Dominus enim nouit cogitationes hominum. Theo. In sua autem interrogacione dender eos sicut amētes, Deo enim benedicente sabbatum, ipsi prohibent operari bona in eo: dies autem quæ bonorum opera non admittit, maledicta est. Beda. Sed merito interrogati tacent, quia contra se dictam quicquid dixerit vident, Nam si licet sabbato curare, quare saluatorem an curet obseruant? non licet, quare ipso sabbato pecora curant? vnde sequitur: *At illi tacuerunt.* Cyril. Neglectis igitur Iudæorum insidiis liberat à morbo hydropicum, qui metu pharisæorum remedia non postulabat propter sabbatum, sed solum astabat vt ex aspectu miseris eius saluaret eum. Quod dominus cognoscens, non postulat ab eo si veller saluus fieri, sed protinus eum sanauit. vnde sequitur: *Ipse ve. appre. sana. eum ac dimisit.* Theo. In quo non hoc prolepit dominus, ne scandalizaret pharisæos, sed vt beneficiat egenti remedii. Decet enim nos cum magna resultat vtilitas non curare si stulti scandalizentur. Cyril. Sed quia pharisæi ineptè tacuerunt, soluit Christus inflexibilem eorum imprudentiam considerationibus seriis ad hoc vtens. vnde sequitur: *Et respon. ad ill. dixit. Cu. &c. The.* Quasi dicat, Si prohibuit lex misereri in sabbato, ne curam habeas filij tui periclitantis in sabbato, seu quid dico filij, quando nec bouem præteris si periclitantem videris: Bed. In quo sic obseruatores suos pharisæos conuincit, vt eisdem etiam auaritiæ condemnet, qui in liberatione animalis suæ auaritiæ consulebant. Quandò ergo magis Christus hominem, qui multo melior est peccore, debuit liberare? Ang. de con. euang. Congruenter autem hydropicum animali quod cecidit in puteum, comparauit: humore enim laborabat: sicut illam mulierē quam alligatam dixerat & ipse soluebat, comparauit iumento, quod soluitur, vt ad aquam ducatur. Bed. Competenti ergo exemplo soluit quæstionem, vt ostēdat eos violare sabbatum in opere cupiditatis qui eum violare arguerunt in opere charitatis. vnde sequitur: *Et non pa. ad hoc respon. illi.* Mytilicè autem hydropicum comparatur ei quem fluxus

carnalium voluptatum exuberans aggrauat, hydropticus enim morbus ab aquoso humore vocabulum trahit. Aug. de quæ. euan. Vel hydropticum rectè comparamus diuiti avaro: sicut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius fitit: sic & iste quanto est copiosior diuitiis quibus non bene vititur, tanto ardentius talia concupiscit. Gre. 14. moral. Rectè ergo hydropticus ante pharisæum curatur, quia per alterius ægritudinem corporis in altero exprimitur languor seu ægritudo cordis & mentis. Bed. Bene autem in exemplo bouem & asinum nominat, vt vel sapientes & hebetes, vel vtrumque populum significet scilicet Iudæum in quo legis pressum, & gentilem nulla ratione domitum: omnes enim à puteo concupiscentiæ demerfos dominus extrahit. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, &c. Ambros. Prius curatus est hydropticus in quo fluxus carnis exuberans animæ grauabat officia, spiritus extinguebat ardorem. Deinde docetur humilitas dum in conuiuio nuptiali appetentia loci superioris arceatur. vnde dicitur: Dicebat au. & ad in. par. ab. &c. Cyril. Profilere enim promptè ad honores qui nobis non conueniunt, indicat nos temerarios esse, & nostra facta vituperio replet. vnde sequitur: Ne forte honoratior te, &c. Chylosto. Et sic quod concupiuit, nequaquam obtinuit ambitiosus honoris, sed passus est repulsam: & fatagens qualiter abundat honoribus non honoratur, & quia nihil est æquipollens modestiæ, auditorem ad oppositum ducit. Non solum prohibet ambire primatum, sed & venari vltima. vnde sequitur: Sed cum vo. su. &c. Greg. Si enim aliquis non vult alius prælocari, nanciscetur hoc ex diuina sententia. vnde sequitur: Et cum venerit, &c. Hæc dicens non grauit obringat, sed leniter iniungit: sufficit enim monitio apud discretos, & si pro humilitate aliquis coronatur honore. vnde sequitur: Tunc erit tibi gloria, &c. Basil. Occupare igitur locum vltimum in conuiuio iuxta mandatum dominicum conueniens est: sed rursus in hanc ceterosè irruere reprobatum, tanquã interemprium ordinis & causatum tumultus, & de comota contentio æquiparabit vos litigantibus de primatu. Quapropter sicut hic dominus dicit, expedit conuiuium facienti committere accubitus ordinem, sic & in patientia nos mutuo sustinebimus honestè & secundum ordinem omnia prosequentes, non ad apparentiam plurium: nec videbimur humilitatem pertractare per vehementem contradictionem, magis autem per humilitatem patientiam obtinebimus. Maius est enim ex repugnantia superbiæ indicium, quam ex primo accubitu quando cum imperio obtinebimus. Theo. Nemo autè putet præmissam Christi doctrinam modicam esse & indignam culminis Dei verbi, non enim pium dices esse medicum pollicitem sanare podagram, ictum verò digiti vel dentis dolorem nolentem curare. Porro quomodo praua passio vanæ gloriæ quæ versabat primos perquirentes accubitus? Decebat igitur humilitatis magistrum omnem ramum prauæ radicis amputare: sed & illud considera, quia præsto cœna & passio primatus coram saluatore vexate miseros opportunitatem habebat monitio. Cyril. Ostensio igitur tam modico exemplo ambitiosorum contemptum, & non ambitiosorum

exaltationem, adiecit magnum paruo, generalem sententiam proferens cum subditur: Quia om. qui se. &c. Quod dicitur secundum diuinum iudicium, non secundum humanam consuetudinem, secundum quam plures concupiscentias honorem consequuntur, alij verò se humiliantes in gloriam remanent. The. Porro non finaliter nec omnibus hominibus est reuerendus qui se honoribus ingerit, sed dum à quibusdam honoratur, alij detrahunt ei, & quandoque etiam ipsi honorantes. Bed. Sed quoniam hanc admonitionem euangelista parabolam vocat, breuiter intuentium quid mysticè significet. Quisquis nuptias Christi & ecclesiæ inuitatus adierit, membris ecclesiæ per fidem cõiunctus non se extollat, quasi sublimior ceteris demeritis gloriano. Dabit enim locum honoratiori post inuitato, cum illorum qui se in Christo secuti sunt agilitate prætur: & cum robore nouissimum locum tenet, quando de ceteris meliora cognoscens quicquid de sua operatione celsum sentiebat, humiliat. Sed recumbit aliquis in nouissimo loco secundum illud: Quando magnus es, humilia te in omnibus, veniens autem dominus quem humilem inuenit, amici nomine beatificans ascendere superius præcipiet. Quicumque enim humiliauerit se sicut paruulus, hic est maior in regno cælorum, pulchre autem dicitur: Tunc erit tibi gloria, ne nunc quætere incipias quod tibi seruetur in fine. Potest etiam & hoc in hac vita intelligi, quia quotidie dominus suas nuptias intrat superbos despiciens, & humilibus sæpe tanta sui spiritus onera præstans, vt discumbentium, id est, fidelium cœtus eos admirando glorificet. Ex conclusione verò generali quæ subditur manifestè claret præcedentem domini sermonem typicè intelligendum. Neque enim omnis qui se coram hominibus exaltat, humiliabitur, aut qui se in conspectu hominum humiliat exaltatur ab eis: sed qui se in meritis eleuat, humiliabitur à domino: & qui se de beneficiis humiliat, exaltabitur ab eo.

S. AMBROSII MEDIO- lanensis Episcopi superioris Euang. expositio.

ET factum est cum intraret, &c. Ideo primo ab hunc loco curatur hydropticus, in quo fluxus carnis exuberans animæ grauabantur officia, spiritus extinguebat ardorem. Deinde docetur humilitas, dum in illo conuiuio nuptiali, appetentia loci superioris arceatur. Clementer tamen, vt persuasionis humanitas asperitatem coercionis excluderet, ratio proficeret ad persuasionis effectum & correctio emendaret affectum.

S. TITI BOSTRORVM Episcopi superioris Euangel. expositio.

ET factum est cum intrasset Iesus in domum cuiusdam principis. Dominus noster Iesus Christus à Pharisæo, qui inter sui ordinis homines principem locum obtinebat, Sabbato denuo inuitatus, peruersitatem illorum nihil moratus, accedere non detrectat. Imo verò quò aliquam utilitatem

is adferat, familiarem & quasi domesticum se illis exhibet, nempe vt virtutis simul & gloriæ illius omni humana maioris spectatores effecti, eum, qui ad nostram similitudinem sese demiserat, ab eo interim, quod erat, non discendens, verum Dei filium esse credant. Et ipsi obseruabant eum. Obseruabant, ne legis reuerentia contempta, aliquid die Sabbati patraret, quod per legem fas non erat. Christus autem dominus magis intentus, vt nonnullis benignè faciat, quam vt stultam illorum reprehensionem depellat, aut declinet; consilium illorum, qui parati aderant illum in ius vocare, si quod forte beneficium die Sabbati in aliquem cõtulisset, vana sunt esse palam ostensurus, percunctatur ex illis; Sabbato curare liceret. (Nam, vt Euangelista scribit, homo quidam hydropticus iacebat ante illum.) cum illi verò callide, malignèque tacerent, dominus præfectam illorum impudentiam euidentibus, planèque necessariis rationibus impetit. Eius autem ratio huc tendit: Si lex inhihet misericordiam præstare Sabbato; cur tu Pharisæe eius misereris, qui in puteum decidit; neque, siue puer sit, quod in id periculum deuenit; siue aliud quoddam istiusmodi, Sabbato inde extrahere veteris? Nuncio proinde Pharisæicæ inuidiæ missò, eum, qui aqua intercute laborabat, è vestigio à morbo liberat. Cum inuitatus fueris ad nuptias, &c. Quòd Dominus de inuitatis hoc loco dicit, obseruans, quomodo primos accubitus ambiebant; leue fortè paruique momenti quibusdam videri queat. Verum qui mentis oculum accuratè in illud desiguit, is demum quanto probò dedecoreque. hominem liberet, quantumque decus & ornamentum eidem conciliet, animaduertit. Constat namque, manifestè amentis indicium esse, honores nullo iusto titulo debitos temerè ambire. Pertracta tecum, quanta cum turpitudine coniuncta res sit; quando honoratior quopiam adueniente, is, qui vtrumque inuitat, illi, qui in primam sedem inuaferrat, dicit: faceffe hinc, da huic locum. Ille porro cordatus, summaque admiratione dignus censendus est, qui cum primæ sedis honorem iure promereatur; at tamen ne ambitionis morbo teneri videatur, aded illum non affectat, vt vitro quoque alius deserat. Talis enim delatum honorem quasi debitum recipit, omnique iure; Amice ascende, audit. Quapropter magnum præclarumque bonum est, animus modestus, suaque sorte contentus. Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Hæc ad diuinum iudicium referenda sunt; siquidem in humanis, non semper id locum habet. Competunt enim non raro, qui ambitum mundi honorem adipiscantur. Verum hic honos, res est nullius ferè ponderis.

BEDAE VENERABILIS presbyteri in idem Euang. expositio.

ET factum est cum intraret in domum cuiusdam principis Pharisæorum, &c. Hydropticus morbus, ab aquoso humore vocabulum trahit. Græcè enim id aqua vocatur. Est autè humor subcutaneus de vitio vesicæ natus, cum inflatione surgente, & anhelitu foetido. Propriumque est hydroptici, quanto magis abundat humore inordinato, tanto

amplius fitire. Et ideo rectè comparatur ei, quem fluxus carnalium voluptatum exuberans adgrauat. Comparatur diuiti avaro, qui quanto est copiosior diuitiis, quibus non bene vititur, tanto ardentius talia concupiscit. Et respondens Iesus, dixit ad legisperitos, &c. Quod dicitur respondisse Iesus, ad hoc respicit quod præmissum est. Et ipsi obseruabant eum. Dominus enim nouit cogitationes hominum. Sed merito interrogati tacet, qui contra se dictum, quicquid dixerint vident. Nam, si licet sabbato curare, quare saluatorem an cureret obseruanti non licet, quare ipsi sabbato pecora curant? Ipse vero adprehensum sanauit, ac dimisit. Pro uida dispensatione dominus ante legisperitos, & Pharisæos hydropticum curat, & mox cõtra avaritiam disputat, vt videlicet per huius ægritudinem corporis, in illis exprimeretur ægritudo cordis. Denique post multa disputationis eius hortamenta, subiunctum est; Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant auari, & deridebant illum. Hydropticus quippe, quo amplius biberit, amplius fitit. Et omnis auarus, fitim multiplicat: qui cum ea, quæ appetit, adeptus fuerit, ad appetenda alia, amplius anhelat. Et respondens ad illos, dixit, Cuius vestrum asinus, &c. Sic obseruatores sui Pharisæos conuincit, vt eosdem etiam avaritiæ condemnent. Si vos, inquit, in sabbato asinum, aut bouem, aut aliquod quodlibet, animal in puteum decidens eripere festinatis, non animal, sed vestræ avaritiæ consulentes, quanto magis ego hominem, qui multo melior est pecore, debeo liberare? Congruentèque hydropticum animal, quod cecidit in puteum, comparauit: humore enim laborabat. Sicut illam mulierem, quam decem, & octo annis alligatam dixerat, & ab eadem alligatione soluebat, comparauit iumento, quod soluitur vt ad aquam ducatur. Et bene vtroque loco bouem posuit, & asinum, quia siue sapientes quosque, & hebetes, siue, vt supra dictum est, vtrumque populum eos significare sentiamus, eum videlicet, cuius ceruicè iugum legis attriuit, atque eum, quem quilibet seductor reperit quasi brutum animal, & nulla ratione renitens, quo voluit errore subtraxit, omnes Saluator adueniens, Satanæ vinculis adstrictos, omnes in imo concupiscentiæ puteo demerfos inuenit. Non est enim distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quæ est in Christo Iesu. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, &c. A petra quidem ad litteram est hæc admonitio saluatoris, docens humilitatem, non solum apud Deum, sed etiam apud homines esse laudabilem, sed quoniam hæc Euangelista non frustra parabolam vocat, breuiter intuentium quid etiam mystice signet. Nuptias appellari, Christi & ecclesiæ coniunctionem, multis locis apparet: E quibus vnus est; Nunquid possunt filij nuptiarum quandiu sponsus cum illis est, ieiunare? Aliud. Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias. Hæc ergo nuptias quisquis inuitatus adierit, id est, ecclesiæ se membris fidei gratia coniunxerit, non discumbat in primo loco, hoc est, non se de meritis gloriano, quasi ceteris sublimior extollat. Et quidem studeat iuxta alterius loci parabolam, veste nuptiali vestitus, hoc est, virtutum fulgore coruscus apparere, sed ipsarum

habitu virtutum loco deuote humilitatis ad-
ner. Ne forte honoratio te sit inuitatus ab eo, &c. Ho-
noratio post inuitato locum dat ille, qui de lon-
ge suæ conuersationis cōfidentia securior factus,
circa illorum, qui se in Christo secuti sunt, agilitate
præritur. Et cum rubore nouissimum locum tener,
quando de aliis meliora cognoscens, quicquid de
sua operatione celsum sentiebat, humiliat dicens
cum propheta; Egens sum ego, & in laboribus à
iuuentute mea, exaltatus autem humiliatus sum,
& confusus. Sed cum vocatus fueris, vade recumbe in
nouissimo loco. Quanto magnus es, inquit, humilia
te in omnibus. Et Psalmista gloriatur; Humiliatus
sum vsque quaque domine, viuifica me secundum
verbum tuum; Manifeste significans ita se à do-
mino posse viuificari, si de suis ipse virtutibus hu-
milia sentiret. Et cum venerit qui te inuitauit, dicat ti-
bi, amice ascende superius. Veniens dominus, quem
humilem innenerit, amici nomine beatificans,
superius ascendere præcipit. Quicumque enim
humiliauerit se sicut paruulus, hic est maior in
regno cælorum. Tunc erit tibi gloria coram simul dis-
cumbentibus. Pulchre dicitur; Tunc erit tibi gloria, ne
nunc quærere incipias, quod tibi seruatur in fine:
quia, sicut Salomon ait, hæreditas, ad quam festi-
natur in principio, in nouissimo benedictione
carebit. Potest autem & in hac vita intelligi, qui
in nouissimo loco recumbens inuenitur, domino
veniente sublimatus, quia quotidie dominus suas
nuptias intrat, quotidie mores, sedes, habitus cō-
nuuantium diiudicat, & superbos despiciens hu-
milibus sæpe tanta sui spiritus munera præstat, vt
eos merito simul discumbentium, hoc est, in fide
quiescentium cæcis vnanimam admiratione glo-
rificet, stupensque, in auctoris sui laudationem
proflinat dicens; Mihi autem nimis honorificati
sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est prin-
cipatus eorum. Quia omnia qui se exaltat, humiliabi-
tur, &c. Et ex hac conclusione manifeste claret,
præcedentem domini sermonem typice intelli-
gendum. Neque enim mox omnis, qui se coram
hominibus exaltat, humiliabitur, aut qui se in
conspectu hominum humiliat, exaltabitur ab eis,
sed è contrario nonnunquam qui se vel in apice
dignitatis, vel in alia qualibet acquirenda gloria
subleuat, vsque in finem exaltari non cessat. Si-
militer & humilis quilibet, ac verecundus in sua
qua contentus est, vsque ad vitæ terminum me-
diocritate perseverat. Et ideo, quia iuxta veritatis
sententiam, omnis qui se incaute de meritis adle-
uat, humiliabitur à domino, & qui prouide se de
benefactis humiliat, exaltabitur ab eo, in eundem
proculdubio sensum præmissus sermo redem-
ptoris, quo primos in nuptiis accubitus quæri
vetat, congruit.

ERICI IN SVPERIUS

Euang. Homil.

Aternus atque inuisibilis rerum conditor,
humanum genus, quod per longa seculi
transseuntis spatia mortis perpetuæ legibus atri-
ctum erat, saluare disponens, nouissimis tempori-
bus homo fieri dignatus est mirabili ordine, mi-
rabili prorsus & nauitate, vt homines quos iu-
stitia censente damnauerat, clementia dictante
redimeret. Et vt maiore circa nos suæ pietatis al-

legaret instantiam, nõ solùm homo, verum etiam
pauper, & humilis homo factus est: vt nostræ cõ-
descendendo paupertati, suarum nos diuitiarum
particeps esse donaret. Denique instantium pauper
pauper pro nobis factus est, vt ne turgrum qui-
dem ad subeundum haberet, iuxta quod ipse ali-
bi ait; Vulpes foueas habent, & volucres cæli ni-
dos, filius autem hominis non habet, vbi caput
suu reclinet. Hac de causa dignabatur hominum
adire conuiuia, non quod affectaret epulas mortali
manu apparatus, sed quo salutem doceret, fidem-
que requireret. Ad hoc sese festus hominum facile
vocatus impertiebat, vt & cõuiuas miraculis illu-
straret, & familie que intra dominorũ aedes serui-
tio occupatæ erant, nec liberam accedendi ad eum
copiam habebant, per hanc occasionem verbum
salutis audirent, & auctoritæ suæ saluationis agno-
scerent. Nullam enim conditionem spernit, aut
sua misericordia indignam ducit: quia miseretur
omnium, & nihil odit eorum, quæ fecit, similitè-
que de omnibus illa cura est. Irè aliud exordium.
Adibat Dominus carnalia hominum conuiuia;
non tam vt exterioribus ministrantium epulis
vesceretur, quàm vt ipse, qui est panis de cælo de-
scendens, auditoribus suis dapes superni conuiuij
erogaret. Quod inde verum esse probatur, quia
vbicumque pransurus refedit, aut docuit aliquid,
aut signa patrauit. Quod factum in hoc constat
conuiuio, de quo præfens lectio textitur, in quo &
miraculum patrauit, & prædicationem exhibuit.
Agebat etiam hoc clementissimo pietatis affectu,
vt familia, quæ seruitute dominorum semper oc-
cupata, liberè ad illum vbicumque esset, confluere
nequibat, ipso ad habitacula dominorum dignè
ter veniente, præsentia illius communiter suu, &
doctrinis refici, & miraculis posse lætificari. Si-
mul etiam noui testamenti futuris prædicatori-
bus auctoritatem præferbat, quatenus verbum
salutis dominis & subiectis, liberis & seruis, supe-
rioribus & inferioribus, omnibus absque diffi-
rentia personarum impartirent, & ab his quibus
verbum vitæ nunciabant, humanitatis obsequia
non refugerent exhiberi sibi digno commercio,
vt quibus spiritualia feminant, eorum carnalia
metant. Vt ergo dominus suæ dispensationis im-
pleret officium, intrauit in domum principis pharisæo-
rum sabbato manducare panem. Dies sabbati sacerri-
mus, & ritu veteri celeberrimus habebatur, in
quo ab omni opere cessantes, meditationibus, &
conuiujs indulgebant. Cuius obseruationem
mos Christianus ad diem dominicam competen-
tius transtulit, ob reuerentiam dominicæ resurre-
ctionis. Quod autem vocato ad principis conui-
uium Domino dicitur; Et ipsi obseruabant eum, de
scribis, & pharisæis subintelligendum est, qui ad
hoc aderant, vt eum potius potuissent reprehen-
dere, duplici videlicet malignitate: Vt siue curaret
hydropicum, damnarent illum quasi legis con-
tempotem, & sabbati violatorem: siue non cura-
ret, arguerent eum impietatis, vel impossibilitatis.
Sicut enim boni Dominum sequebantur, vt
eius prædicationem audirent, & miracula vide-
rent: sic e contra scribæ, & pharisæi aderant, vt eum
in suis actibus potuissent calumniari. Obseruare
dicimus, honestè, & vigilanter custodire. Obser-
uabant ergo eum, hoc est, quod callidè reprehen-
sionis eius intendebant. Quare verò eum obserua-
rent; ex eo, quod sequitur; animaduerti potest. Et
ecce,

ecce, inquit, homo hydropicus erat ante illum. Quia
enim sabbatum erat, considerabant vtrum lan-
guidum eo die curaret, necne. Et si quidem cura-
ret, dicitur erant; Non est hic homo à Deo, qui
sabbatum non custodit. Si verò eum curare nol-
let, infamarèt eum de impossibilitate. *Ecce* (inquit
euāgelista) homo hydropicus erat ante illum. Hydrops
morbis, quem Latine veterum nūcupamus, ab
aqua trahit originem nominis quia Græcè aqua
ἵδωρ dicitur. Est verò intercutaneus morbus, ex
interruptione vesicæ natus, tumorem ventris, &
anhelitus fætorum faciens: Habètque hoc pro-
prium, vt quo amplius biberit, eo magis noxiam
in se sitim excitet. *Et respondens, dixit ad illos; Si licet
sabbato curare? At illi tacerunt. Ipse verò apprehensum
sanauit eum, ac dimisit.* Quod respondisse dicitur ad
eos, qui nihil dixerant, ad illud respicit, quod præ-
missum est, *Et ipsi obseruabant eum.* Qui enim non
minùs cogitatus quam opera intuetur, non im-
meritò sic ad cogitata quasi ad dicta vel facta re-
spondit. Interrogatur, non quo eorum Dominus
spectaret sententiam, sed vt ex sua meliùs respon-
sione vel taciturnitate confutetur. Vnde & illi
vndique conclusos se aspicientes, meritò interro-
gari tacerunt. Quicquid enim dixissent, contra
se dictũ videbant. Si dicerent, Licet, audituri erant;
Quare ergo me obseruatis? Si autem dicerent; Nõ
licet, nec sic euadere poterant. Nam diceret illis
Dominus, quod & subinde eis obiecit; Quare vos
vestra pecora curatis sabbato? Sua ergo eos con-
scientia repercussos, & tacentes insipientes, appre-
hensum ægrum sanauit, ac dimisit. Ideò sanauit
Dominus hydropicum ante præsentiam scriba-
rum, ac pharisæorum, vt ostenderet eis, quia sicut
ille sanatus est corpore, ita illi si in eũ credere vel-
lēt, in anima sanari potuissent. Prudētĩ sanè dispõ-
satione Dominus ante legisperitos & pharisæos
hydropicũ curat, & mox cõtra auaritiã disputat, vt
per illã egritudine, quã iste patiebatur in corpore,
designaret illorum infirmitatem, qua tabesce-
bant in mēte. Mysticè verò hydropicus iste, ipsum
Iudæorũ significat populũ, qui pessimo quodam
veterno auaritiæ, & libidinis prægrauatus erat,
Nihil enim auarius gente Iudæorum fuit, nihil ad
libidinem pronius. Hoc morbo assuetos eos Bala-
am hariolus præcognouerat, quando Balach
huiusmodi consilium dederat, vt eos per mu-
lierum pulchritudinem idololatricæ prostitueret.
Quid verò de spiritali dicimus fornicatione, cui
ad eadẽ plebs inseruiuit, vt meretricis pro-
cacis, & adulteræ mulieris nomine per prophe-
tam appelleretur? Hydropicus verò, qui sanatur, sy-
nagogam præfiguratur, in qua pars illius populi fi-
de à noxiõ auaritiæ, & libidinis humore liberata
est, ad eũ vt post Christi ascensionem, quotquot
ex eis domorum, vel agrorum possessores erant,
vendentes, quæ habere poterant, precium ante
pedes apostolorum deferrent, & causa amoris
Christi vxoribus, & omnibus seculi affectibus re-
nuntiarent. Sed & moraliter hydropicus iste
quemlibet designat auarum, vel luxuriosum. Si-
cut enim hydropici sitis est inextinguibilis, ita om-
nis auarus quandam sitim multiplicat: qui quo
ampliora acquisierit, eo plura per fas & nefas ac-
quirere laborat. Vnde Salomon ait; Auarus non
impletur pecunia. Quia sitis eius nec inopia mi-
nuitur, nec copia expletur, illa super hoc concor-
dante sententia, qua dicitur; Semper auarus eget.

Pari modo luxuriosus quisque quo magis volu-
ptatem carnis expleuerit; eo quoque ad peiora
accenditur perpetranda: sicque fit vt vnde ad ho-
ram libidinis incendium extinguitur, inde mox
deterius inflammetur. Diximus enim morbo hy-
dropici auaritiã significari, quod sicut ille aquam,
ita iste sitit pecuniam. Quo vitio Pharisæos la-
borasse euāgelista manifestat, eum post nonnul-
las parabolas subiungit, dicens; Audiebant enim
hæc Pharisæi, qui erant auari, & deridebant illum.
Et respondens dixit ad illos. Cum nullius interroga-
tio præcesserit, quid vult, quod tam sæpè respon-
disse dicitur ad legisperitos, & Pharisæos? Sed hæc
locutio in sacris voluminibus habetur vsitata.
Solet enim scriptura nullo interrogante, hoc mo-
do respondentis voce proferre sententiam. Vnde
est illud, quod alibi in euangelio legimus; In illo
tempore respondens Iesus, dixit; Confiteor tibi,
pater domine cæli, & terræ. Et certè illo in loco
nulla vel patris, vel alicuius interrogatio præces-
serat, vt eum respondisse sancta illa auctoritas
testaretur. Hinc est etiã, quod sanctis mulieribus
ad sepulchrum domini stentibus, nihilque inter-
rogantibus, de angelo, qui perennem Christi re-
surrectionem nuntiare venerat, dicitur; Respon-
dens autem angelus, dixit mulieribus; Nolite ti-
mere vos. Sanato verò, ac dimisso hydropico, in-
uehitur mox in auaritiã calumniatorum syo-
rum: Nam sequitur, *Et ait illis: cuius vestrum asinus
aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum
die sabbati?* His verbis sic dominus sibi calumnian-
tes coarguit, vt eos auaritiæ studere conuincat.
Ac si aliis verbis loqueretur; Si vos, inquit, ve-
stra animalia in die sanctificato, si fortè in pu-
teum casu ceciderint, eripere etiam cum labore
festinatis, non ipsis animalibus consulentes, sed
auaritiæ vestræ operam dantes: quare me repre-
henditis, cur hominem ad imaginem Dei condi-
tum, multoque animali præstantiorem, in die
sabbati curem? Et pulchra ratione hydropicum
animali in puteum decideti comparat, quia ani-
mal in puteum labens, aquæ humore laborat,
quemadmodum humore grauatur hydropicus.
Sicut & in alio loco mulierem curuam, quam de-
cem & octo annis alligauerat satanas, iumento
comparauit, quod soluitur vt aquatum ducatur.
Verum in apertissimis historiarum verbis intima re-
dolet suauitas allegoriæ. Nam per bouem, & as-
inum vterque populus, Iudæorum videlicet &
gentium, intelligitur. Per bouem quidem, cuius
ceruix iugo teritur, cuiusque labore proficilla ter-
ra versatur, Iudaicus conuenientissimè accipitur
populus, qui legis iugum durissimum traxerat:
cuius superbiã legis pòdus premebat, quique ob
terrenam felicitatem, & rerum labentium copiam,
Deo seruebat. Graue enim iugum Iudæis fuit cir-
cūcisionem sufferre, festiuitates tabernaculorum
sub diuo, hoc est, sub asperitate imbrium, atque
calore solis celebrare, ocium sabbatorum seu fe-
stiuitatum custodire, & cætera legis onera gra-
uissima, in quibus retrò cunctis temporibus iam
seruierunt, obseruare. Per asinum verò, animal ni-
mis irrationale, & præ cæteris animalibus ma-
gis oneriferum, gentilis populum figuratur, qui
peccatorum pondere, & malè insitæ sibi consue-
tudinis mole præpediti, nequaquam respirare,
aut imponentibus resistere valebant, ad simula-
cta muta prout ducebantur, incedentes. Possunt
X x 4 quoque

quoque hæc animalia, duo hominum genera designare. Bos enim, qui prouentui frugum insudat, sapientes exprimit. Agnus uero ignobile animal, & insipidum; stultos quosque, & uerbi ratione carentes, per typum ostendit. Rectè igitur Dominus in utroque loco bouem, & agnum in parem labentes, uel a præsepio solatos, sub significatione Iudaici populi atque gentilis posuit: quia adueniens ipse mediator Dei & hominum in hunc mundum, omnes siue Iudæos siue gentiles, seu sapientes siue hebetes, durissimis peccatorum uinculis irretitos inuenit, atque in imo uoluptatis, & concupiscentiæ carnalis, tanquam in profunditate putei demersos reperit. Scriprum namque est; Vinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur. Et Apostolus, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: Apertè uero de insultatoribus domini sequitur; Quia non poterant ad hæc respondere illi. Splendidißima namque luce ueritatis euanescere uidebant omnes tenebras falsitatis. Verum dominus cum uideret eos respondere non posse, & tamen à malitia, & inuidia nolle cessare, ad eorum quidem, qui inuitati fuerat, exhortationem, qui fortassis ex eius prædicatione proficere poterant, sermonem conuertit. Intendebat enim non probò eos studio primos accubitus affectare. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, &c. Hæc admonitio saluatoris ad literam uiliter intellecta, salutiferum cunctis documentum exhibet, humilitatem præcipue commendans, & non solum apud Deum, uerum etiam apud homines laudabilem esse declarat. Sed non ab re est, quod sanctus euangelista hanc euangelicam lectionem parabolam uoluit nuncupare. Parabola enim Græcè, Latine similitudo dicitur. In similitudine uero aliud est quod prædicitur per figuram, aliud quod innuitur per ueritatem. Quod per nuptias coniunctio Christi Ecclesiæque signetur, pluribus ex locis sancti euangelij conijci datur. Ait enim; Nunquid possunt filij nuptiarum ieiunare, quando cum illis est sponsus? Alibi quoque parabolicè loquens: Simile est, inquit, regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Deus enim pater filio suo nuptias fecit, quando per incarnationis mysterium sanctam ei Ecclesiam fidei & dilectionis dote coniunxit. In nuptiis namque sponsus sponsæ coniungitur, ut filij procreari possint. Ita unigenitus Dei filius sponsam sibi de gentibus sanctam Ecclesiam coniunxit, & multos filios sibi spirituales per adoptionem effecit. Cuius sponsi thalamus, uetus uirginis Mariæ fuit, in quo diuinitatem suam humanitati nostræ per suam incarnationem dignanter sociauit. Ad has nuptias omnes inuitati sumus, quicunque Christianitatis titulo insignimur, quicunque crucis stigmata præmunimur. Quisquis ergo has nuptias uocatus adierit, hoc est, quicunque per gratiam fidei Ecclesiæ mæbris se coniunxerit, non disceumbat in primo loco, hoc est, non de suis meritis gloriano, quasi de singulari priuilegio meritum cæteris præferatur, sed semper humilia de se sentire studeat. Nescit enim, si forte alius honoratior ab illo inuitatus sit. Honoratori post se inuitato locum dat ille, qui securus de confidentia pristina suæ conuersationis, uidet se præci in bono opere cita agilitate ab illis, qui post se uocati sunt. Verbi gratia, Qui ab ipsis ætatis tenetæ incrementis ad diuinum seruitium conuertitur, ple-

runque enim in bonis operibus illi præcedunt, qui nouiter de seculi actibus reuertentes, in sanctis actionibus fortes inueniuntur. Hi ergo & post inuitantur, & primi accumbunt, quia etsi ad religionis exercitium serò ueniunt, fortius tam se inuitati, & sanctitatis læce edocet, & quod minus habent ex tẽpore, ex studij uiacitate compensant. Et cum rubore nouissimum locum tenere incipit, cum de aliis quam de se meliora cogno scens, quicquid prius in sua actione magnum putabat, ex comparatione alieni meriti infimum, humillimumque diiudicat, cum Propheta dicens; Pauper sum ego, & in laboribus à iuuetute mea: exaltatus autem, humiliatus sum, & confusus. Quid uero nobis agendum, seu qualiter in Ecclesia conuersandum sit, præceptor disciplinae cælestis mox aperire curauit. Cum, inquit, uocatus fueris ad nuptias, id est, cum ueneris in societatem sanctæ Ecclesiæ, recumbe in nouissimo loco, id est, humilia de te sentire cura, iuxta quod scriptum est: Quanto magis es, humilia te in omnibus: Et noli de tuis gloriari uirtutibus, sed omnes tibi æstima superiores, minimum te omnium iudica, inferiorem cunctis deputa. Tanto enim tuis in Dei oculis preciosior, quanto fueris in tuis oculis despectior: quantoque amplius tibi uilueris, tanto magis Deo placebis. Ut cum ueneris, qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende superius. Quam sententiam etiam in præsentem constat impleri. Quotidie enim Dominus nuptiarum, nuptias Ecclesiæ ingreditur: habitus, confessus, moreque diiudicat conuuantium: & eum quem in humilitate inuenit fundatum, amici nomine sublimat beatificat, dicens illi, Amice, ascende superius: & qui locum uidebatur habere inferiorem, ad summam ecclesiasticam culminis promouet dignitatem: ut simul discumbentes, hoc est, in fide quiescentes, magna admiratione glorificent, & stupentes cum Psalmista dicant; Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus. Veniens ergo Dominus Iesus Christus ad iudicium, quemcumque humilem inuenit, glorificabit, & exaltabit, atque ad superiora ascendere præcipiet: quia scilicet illos sublimabit in æterna beatitudine, quos in hac uita de suis uirtutibus humilia sentire perpexit, iuxta quod Petrus Apostolus suos auditores exhortatur, dicens; Humiliamini sub potenti manu Dei, ut uos exaltet in die uisitationis. Unde & benè subditur; Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. Tunc, id est, in fine mundi erit tibi gloria. Verum, quia non de præsentem, sed de futuro dicitur; Tunc erit, ad illam, quæ in fine mundi omnibus dabitur electis, beatitudinem referendum est, quando Deum quisque uidebit sicuti est. Benè autem dicitur; Tunc, ne uideat si quid boni agimus, laudem ab hominibus in præsentem requiramus: sed tunc, id est, in futura uita à Deo remunerationem expectemus. Scriptum namque est, Hæreditas, ad quam festinat in principio, in nouissimo benedictione carebit. Quisquis enim gloria uitæ præsentis fuerit delectatus, & summam gloriæ, quæ in futurum debetur, in præsentem possidere desiderauerit, illa absque dubio æterna beatitudine carebit, quæ electis ad supernam patriam tendentibus referuatur. Quæ sententia euangelica potest & in hac uita iuxta literam ueraciter intelligi. Qui enim in nouissimo loco recumbens inuenitur, ueniente patre familias altius sublimatur: quia quotidie dominus

minus in consortium electorum spiritualiter atque inuisibiliter ueniens, suas nuptias intrat, quia quotidie, ut diximus, habitus moreque fidelium considerat, & superbis resistens, eos quos humiles inuenit, sæpe aliis præfert, ac tantis muneribus specialium donorum glorificat, ut tales illi qui simul discumbunt, hoc est, qui in eadem fide quiescunt, concordiam admiratione efferant, proclamantes cum Psalmista; Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, &c. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hæc subiecta conclusio euangelicæ lectionis, docet præcedere quoque parabolam debere mysticè intelligi. Patet enim, quod non omnis, qui se coram hominibus exaltat, mox in hac uita humiliatur: aut qui se in conspectu hominum humiliat, exaltatur: cum è contrario nonnunquam contingere solet, ut is, qui in aliquo dignitatis apice sublimari incipit, usque ad finem uitæ exaltari nõ desinat: Et rursus is, qui humilis, ac uerecundus esse inchoat, in ipsa sua mediocritate usque in terminum uitæ perdetur. Ergo quia Deus falli non potest, cæuis uerba sunt ista, & si hoc in præsentem uita non impletur, restat ut in futuro sine dubio impleatur, tunc scilicet, quando impij, & superbi humiliantur cum diabolo in inferno, audientes à Domino; Ite in ignem æternum: iusti autem, & humiles exaltantur à Domino, percipientes ab eo uocem exoptabilem; Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. Quam ut audire mereamur, ipse nobis largiri dignetur, qui cum patre & spiritu sancto uiuit & regnat Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang.
expositio.

Cum intraret Iesus in domum cuiusdam, &c. Pergebat dominus ad conuicia hominum, non quod cibis corporalibus indigeret qui dominus erat creator, sed ut daret exemplum suis prædicatoribus, ut quibus ministrarent dona spiritualia, id est, prædicationem regni cælestis, ab ipsis recipere terrena alimenta, id est, cibum & potum, iuxta quod ipse alibi dicit; Dignus est operarius mercede sua. Et de quo Paulus Apostolus: Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant, de euangelio uiuere. Vel aliter. Ideo ueniebat dominus ad conuicia hominum, ut serui & ancillæ & ministri principum, qui non habebant liberam facultatem sequendi dominum per ciuitates & castella & solitudines, audire doctrinam illius, & uidentes eius miracula crederent in eum, & saluarentur. More piscatorum & more aucupum & venatorum faciebat dominus. Sicut enim piscatores, uenatores, & aucupes ibi tendunt retia sua, ubi sciunt multitudinem auium esse & multitudinem ferarum & piscium: Ita & dominus faciebat. Per dies quoque sabbatorum quando populus Iudaicus uacabat à rurali opere, id est, à terreno, quia rus dicitur terra, iuxta quod illis erat præceptum. Sex diebus operaberis, septimo die requiesces ab omnibus operibus tuis. Et ideo dominus maxime diebus sabbatorum ueniebat in templum quod erat Hierosolymis, & in syna-

gogis quæ erant per singulas ciuitates constituta, necnon etiam ad domos principum, & faciebat ibi miracula, ac uerbum prædicationis popularis impendebat, ut liberius & tranquillo corde perciperent uerbum ex ore eius. Manducare panem. Per panem intelligitur totum cibum, sicut per aquam potum. Et ipsi obseruabant eum. Obseruare tres sensus habet. Obseruare est imitari, cauere uel insidiari. Quomodo obseruare sit imitari, Paulus apostolus demonstrat dicens; Obseruare eos, id est, imitamini qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Obseruare etiam est cauere, sicut idem Paulus; Obseruare eos, id est, cauete, qui dissensiones & offendicula, id est, scandala feminant. Vel obseruare, id est, insidiari, sicut hic. Et ipsi obseruabant eum, id est, insidias tendebant ei mente, si uiderent eum die sabbati aliquid miraculum facere. Et ecce homo quidam hydropticus erat ante illum. Hydropticus morbus est, qui morbus ab aquoso humore uocabulum trahit. Aqua enim Græcè hydor dicitur, hydropticus dicitur aquaticus, id est, aquæ plenus. Hæc infirmitas nascitur à uicio uesicæ, uitiatur enim uesica in ventre hominis, & dum non ualeat suscipere humorem cibi, ac potus, extenditur ipse humor per omnia membra hominis, maxime inter carnem, & cutem, & efficit corpus hominis miserum, tumidum, & infirmum. Proprium est enim hydroptici, ut quod amplius biberit, eo amplius sriat. Et ideo rectè comparatur diuiti avaro, & luxurioso. Auarus enim, quo magis diuitiis abundat, quibus non benè utitur, eo magis in appetendis alijs exardescit. Et sicut hydropticus quo amplius bibit, eo amplius sitim patitur, ita luxuriosus quo amplius libidinem suam explet, polluendo se: tanto amplius libidine delectatur. Unde quidam Satyrus dicit; Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. Et respondens Iesus dixit ad legisperitos, & Pharisæos. Responsio ad præmissam interrogationem pertinet. Quare ergo dicit Euangelista dominum respondisse, cum superius non legatur interrogatus? Sed hæc responsio ad superiora pertinet, scilicet & ipsi obseruabant eum, id est, insidias tendebant erga Deum in corde, ut potuissent eum reprehendere, si die sabbati sanaret hominem à languore suo. Ut ergo dominus uideret (qui cogitationes hominum solus nouit) quod insidias tendebant ei mente, ad cogitationes eorum dicit; Si licet sabbato curare? Licet peruersi essent, tamen rationales erant, & intelligibiles. Dicite mihi, si est licitum ut cutem hominem à languore suo die sabbati? At illi tacuerunt. Quare tacuerunt? quia quicquid dicturi erant, contrarium sibi uidebant. Cum enim dominus dixit; Si licet sabbato curare? Si illi dixissent licet, respondisset dominus, quare ergo me obseruatis, id est, insidias reprehensionis in me tenditis? Et, si dixissent, non licet, respondisset dominus; Quare uos pecora uestra curatis die sabbati? Ipse uero apprehensum sanauit eum, ac dimisit. Vbi dominus tetigit hydropticum, statim sanus factus est. Quamobrem uoluit dominus hydropticum curare ante Scribas, & Pharisæos, & Legisperitos? Ut per ægritudinem illius corporis exprimeretur in illis ægritudo mentis. Quoniam sicut ille hydropticus erat corpore, ita & illi hydroptici erant mente, quia auari erant, & insatiabiles. Unde & post multa domini dicta Euangelista subinfert dicens: Audientes hæc omnia Pharisæi, qui erant

erant avari, deridebant eum. Ac si diceret dominus Scribis & Phariseis non verbis sed factis. Si enim isti hydropico virtute diuinitatis meae pristinam sanitate restituo, ita & vobis peccata vestra dimittere potero, si meis obedieritis mandatis, & de mammona vobis feceritis amicos pauperes, à quibus excipi mereamini in aeterna tabernacula. Sed illi non sunt sanati ab eo. Quare? Quia noluerunt credere in eum, ideoque aeternaliter perierunt, sicut dominus in sequentibus dicit: Ego vado, & quaeritis me, & in peccato vestro moriemini. In peccato suo moritur, qui non est renatus ex aqua, & spiritu sancto. *Et respondens Iesus ad illos dixit; Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadit, & non continuo extrahet illum die sabbati?* Sic alloquitur dominus Scribas & Phariseos, vt ostendat eos auaros, & cupidos. Quasi diceret illis: Si vos cupiditate ducti asinum, aut bouem in puteum cadentem eripere festinatis die sabbati, quanto magis ego, qui dominus, & creator hominum sum, debeo hominem sanare die sabbati, qui multo melior est pecore? Multo magis. Et bene hic duo animalia ponuntur, bos scilicet & asinus. Bos iugum trahit. Et per bouem designatur populus Iudaicus, cuius cervicem iugum legis attraxit. Asinus lasciuum & immundum est animal, & onus portat: & signat populum gentilem qui immundus fuit, id est, originali peccato, & actuali pollutus, qui poterat dicere cum Psal. Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum, & sicut onus graue grauatae sunt super me. Vel aliter. Per bouem, qui terram exarat, designantur sapientes, per asinum insipientes, & simplices. Sed quid factum est? Veniens dominus Iesus in mundum per incarnationis mysterium, omnes & Iudaeos, & gentiles vinculis carnis inuenit attrictos, & in puteo concupiscentiae, id est, carnalibus desiderijs inuenit mersos. Nulla distantia erat inter Iudaeos & gentiles: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, id est, misericordia Dei. Omnes peccauerunt, quia nec Iudaei legem datam sibi à domino custodierunt neque naturalem legem seruauerunt. Gentiles similiter naturalem legem contempserunt. Quae est naturalis lex? Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Sed omnes homines, qui in eum credere voluerunt, tam ex Iudaeis quam ex gentibus, per gratiam baptismi mundauit, & pristinam sanitate restituit, quam habuit primus homo Adam in paradiso, antequam peccasset. *Et non poterant ad haec respondere illi. Quare? Quia quicquid dicere volebant, quasi iam contra se dictum esse videbant. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, &c.* In his verbis Domini discimus, quia humilitas non solum apud Deum, sed etiam apud homines est laudabilis. Sed considerare debemus quid haec parabola Domini mystice signet. Parabola namque Graece, Latine dicitur similitudo, eo quod aliud sonat exterius, & aliud contineat interius. Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, &c. Nuptias coniunctionem Christi, & ecclesiae esse in multis locis inuenimus. E quibus illud. Simile factum est regnum caelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias. Et alibi; Non possunt filij sponsi ieiunare, quando cum illis est sponsus, veniet autem tempus, quando auferetur ab eis spon-

Psal. 37.

Rom. 3.

Matth. 7.

Luc. 16.

Matth. 22.

Marc. 2.

Matth. 9.

sus, & tunc ieiunabunt. Sponsus Christus est, Sponsa sancta Ecclesia, de quo beatus Ioannes; Qui habet sponsam, sponsus est. Quisquis ergo iunctus fuerit membris Ecclesiae sanctae per fidem rectam, per operationem bonam, per dilectionem veram, per gratiam baptismi, & per acceptionem corporis, & sanguinis Christi, per infusionem sancti spiritus, non debet discumbere in primo loco, id est, non debet se praefere aliis hominibus, qui praecesserunt eum in fide Christi, vel qui sequuntur sunt. Ille ergo discumbit in primo loco, qui meliore se estimat praeter ceteris hominibus. Aperta est haec sententia redemptoris nostri, humilitatem quidem esse non solum apud Deum, sed etiam apud homines laudabilem, quia qui humiliat se in praesenti seculo corde, & opere apud Deum, & apud homines laudabilis existit. Qui autem erigit se in superbiam, & in praesenti seculo solet contumeliam pati, & in futuro meretur damnationem à Deo. *Sed cum vocatus fueris ad nuptias, id est, ad fidem Christi, vade, & recumbe in nouissimo loco, id est, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, iuxta quod quidam sapiens dicit: Quanto maior es, humilia te in omnibus. Non ergo debes te extollere de tuis operibus. Quotidie inuitat nos Deus ad gloriam suam, siue ad prandium suum, dicens: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & inuenietis requiem animabus vestris, iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Ne forte honorator te, id est, melior sit inuitatus ab illo, id est, à Christo, qui fide, & opere te praecedat, licet enim posterior te sit tempore, tamen est melior fide, & dignitate. *Et veniens is, qui te, & illum inuitauit, dicat tibi. Da huic locum, id est, meliora intellige illius opera, quam tua sunt. Et tunc incipias, id est, cum meliora senseris de alio quam de te. cum rubore, id est, cum verecundia, nouissimum locum tenere, id est, inferioriorem te esse estimabis erubescens inde, quia meliorem vides illum, qui te subsequutus est in fide Christi, quam tu sis. Ille cum rubore nouissimum locum tenet, qui meliora de aliis sentit quam de se. Apostoli in nouissimo loco recubuerunt, quia humilitate semper seruare studuerunt, & ideo principes constituti sunt super omnem terram, Dicente Psal. 44. Constitues eos principes super omnem terram. *Et cum venerit Christus qui te inuitauit ad fidem suam, in hac praesenti vita faciat te episcopum, faciat etiam abbatem. Quomodo venit Christus, qui vbi que praesens est? Sed venire dicitur, cum opus misericordiae suae impedit fidelibus suis. Quotidie dominus ad suas nuptias intrat, quotidie mores nostros, & actus confyderat, & eos, quos inuenit humiles, in tantum glorificat, vt ceteri electi, qui viderint eos exaltatos, dicant: Nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Taliter sunt exaltati apostoli, qui studuerunt humilitatem seruare, ideo principes totius mundi à domino constituti sunt. De quibus dicit Psal. Ecclesiae. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, id est, pro patriarchis, & prophetis, nati sunt tibi Apostolice constituit eos principes super omnem terram: vel aliter. *Et cum venerit Christus, qui te inuitauit ad fidem suam, vel in die mortis, vel in die iudicij. Dicat tibi. Amice, ascende superius, id est, de vilitate mundana, transi ad patriam caelestem accipere regnum, quod****

quod tibi paratum est ab origine mundi. *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus, vel in hoc loco coram sanctis hominibus, vel in futuro coram sanctis angelis. Bene dicit tunc, ne nunc quaerere incipias, quod tibi in fine vitae referatur. Quia omnis qui se exultat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.*

AVTHORIS INCERTI
sub nomine Eusebij episcopi Emissemi
superioris Euang. expositio.

IN eo enim quod ad panem manducandum in idomum principis Phariseorum dominum intrasse Euangelista scribit, eum solis necessariis contentum, & non deliciosis cibis inhiasse ostendit. Praesertim quum neque in ipsius principis domo aliud manducasse dicitur. In pane tamen, qui in omnibus principatum cibus tenet, omnia ciborum genera intelligere possumus. Vnde & de ecclesia dicitur, quia panem otiosa non comedit. *Et ipsi (inquit) obseruabant eum, id est, insidiabantur ei, vt vel in verbis eius aliquid audirent, vel in eius actionibus aliquid viderent vnde eum reprehendere, & accusare potuissent. Quorum iniquam voluntatem dominus cognoscens, eisdem ipsis materiam dabat, in qua suae intentionis iniquitatem declararent. Hoc enim sequentia manifestant. *Et ecce quidam hydropicus erat ante illum. Haec est enim materia, qua & Christi virtus, & Phariseorum perfidia manifestetur. *Et respondens Iesus dixit ad legisperitos, & ad Phariseos, Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensam sanauit eum, ac dimisit. Respondit vtrique Iesus, sed cogitationibus respondit. Cogitabant enim Pharisei, & intra se dicebant, Ecce hydropicus adest, & sabbatum est, videamus quid iste agat. His enim cogitationibus respondens dominus, ait, Si licet sabbato curare? At illi vtrouique timentes tacuerunt. Si enim dixissent quia licet, iam non erat in quo eum reprehendere possent. Si vero dixissent, quia non licet, timebant sibi, quia & ipsi multa in sabbato operabantur. Tacuerunt igitur. Ipse vero sanauit eum, ac dimisit. Et quia iam insultare, & eum reprehendere cogitabant, vt pote qui contra legem fecisset & sabbatum violare non timuisset, praecipit eos, & respondens dixit, Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadit, &c. *Et non poterant ad haec respondere illi. Quid enim responderent; qui se tam evidenti syllogismo conclusos esse videbant? Sed videamus quid hydropicus iste significet: significat enim aliquid. Hydropicus enim ab aqua dicitur infirmitas. Hydropicus autem quamuis aqua plenus sit, semper sitiens bibendo satiari non potest. Vnde & non immerito auaros designat: quia quanto plus habent, tanto plus habere desiderant. Neque vero habendo satiatur, quia insatiabilis amor habendi auaritia definitur. Hos tamen, si ad Christi conuiuium veniant, & ibi abstinentiam discant, & quid appetere & quid abiicere debeant intelligant, sanati Iesus. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens, quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos, Cum inuitatus fueris ad nuptias, &c. Haec autem subinferens exponit, dicens, Quia omnis, qui se exultat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Inuitatus enim dominus ad conuiuium, considerans & intendens quomodo digniores & primos accubitus omnes eligerent, & quomodo singuli se cate-****

ris anteferre, & exaltare desiderarent, hanc eis parabolam dixit, quae ad literam quoque intellecta, cunctis honestatem diligentibus valde vtilis, & necessaria est. Dar enim & minoribus gratiam, & maioribus reuerentiam. Sed quia parabola dicitur, aliquid aliud praeter literam significatur. Videamus igitur, quae sunt istae nuptiae, qui sunt & illi, qui ad nuptias inuitantur. Ista enim nuptiae quotidie in ecclesia sunt: quotidie dominus nuptias facit, quia quotidie dominus fideles animas sibi coniungit, aliis ad baptismum venientibus, aliis hinc ad caelestia regna migrantibus. Ad has enim nuptias omnes nos inuitari sumus, quicquid Christi fidem, & signaculum suscepimus. Hic illa mensa nobis apponitur, de qua dicitur, Paraesti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. Hic panis propositionis, hic vitulus saginatus, hic agnus qui tollit peccata mundi, hic panis viuus qui de caelo descendit, hic calix noui testamenti apponitur nobis. Hic & euangelia & Apostolorum epistolae, hic Moysi & Prophetarum libri, quasi quaedam fercula deliciis omnibus refferta apponuntur nobis. Quid igitur amplius quaerimus? quid primos accubitus eligimus? Vbiunque enim sedemus, omnibus abundamus & nihilo indigemus. Veruntamen hic si accubitus quaeris, vade & recumbe in nouissimo loco, non te superbia eleuet, non scientia inflet, non nobilitas extollat: sed quanto maior es, in omnibus te humilia, & coram Deo inuenies gratiam: vt suo tempore tibi dicatur, *Amice, ascende superius, & tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus.* In nouissimo quidem loco, quantum ad se, recumbebat Moyses: quem quum dominus ad locum superiorem inuisset, & ad filios Israel mittere voluisset, respondit, Obsecro, domine, mitte, quem misurus es. Non enim sum eloquens, neque tanti (ac si dicat) officij dignus. Saul quoque quum humilis esset in oculis suis, rex à domino constitutus est. Sic & Ieremias in primum locum ascendere timens, dicebat, A à domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Similiter autem & Paulus Apostolus, qui dicebat, Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Dei. Primus igitur accubitus, primus in Ecclesia locus, non ambitione, sed humilitate, non nummis, sed virtutibus quaerendus est. Ad hunc igitur & pueri, & loqui nescientes, ad hunc indocti, & in disciplinati ascendere timeant, ne forte dicatur eis, *Da huic locum, & tunc cum rubore tenere incipiant nouissimum locum. Omnis enim, qui se exultat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

THEOPHYLACTI EPISCOPI
Bulgo superioris Euang. expositio.

ET factum est, cum introiret in domum cuiusdam principis Phariseorum, &c. Dominus satis sciens Phariseorum mortuositatem, ingreditur in eorum domos. Curae enim ei erat animarum vtilitas, & propterea ingressus est. Potuissent enim vel ex doctrina, & sermone, vel ex ostensione miraculorum vilitatem percipisse, siquidem voluissent. Porro, quum in medium venisset hydropicus; non hoc considerauit dominus, quomodo non offenderet multos,

ros, sed quomodo sanaret eos, qui cura sua indigebant. Oportet enim nos, ubi magna prospectat utilitas, non curare insipientes, qui scandalizantur. Arguit autem insipientiam eorum, qui reprehensuri erant, ideoque interrogat; *Licetne sabbato sanare?* Nonne manifeste irridet eos ut insipientes? Si quidem, quum Deus sabbatum benedixerit ipsi benefacere prohibent in eo, & per hoc faciunt omnino maledictum. Non enim benedictus est dies, in quo nihil boni fieri soleat. At, quum hi scientes, quo tenderet interrogatio, sicerent; Iesus, quod suum erat, facit, & contactu sanat hominem: deinde etiam Phariseos admonet, quasi talia diceret eis; Si prohibuisset lex misereri in sabbato, non cure tibi fuisset, si filius tuus periclitatus fuisset in sabbato? Et quid dico filius? neque bonum reliquisses absque adiutorio, si periclitantem vidisses. Quomodo igitur non stultum fuerit, quod observatis sanationem hydropici in sabbato? Hydropicus est omnis, qui per dissolutam vitam, & lubricam anima sua graviter ægrotat, qui & Christo indiget: & sanabitur plane, si ante Christum fuerit. Nam, qui ante Christum fuerit, cogitans semper, quomodo ab ipso videatur, minime peccabit. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, &c. Vides cenas Christi, quales sunt, nempe in utilitatem anime, & non in satietatem ventris vertuntur. Ecce enim sanavit hydropicum, docuit Phariseos, quod bonum sit in sabbato benefacere. Et postea videt eos de primo accubitu tumultuari, sanat & hanc affectionem, quæ non à parua, sed magna, & vix effugabili causa incipit, inani inquam gloria. Et, ne quis existimet, hoc dicere, minus, & indignum esse magnificentia verbi Dei, immo maxime: quia medicus, qui pollicetur sanare podagræ, omnemque morbos memoratu dignos, neque digitorum attritiones, vel dentis dolorem sanare detrectat. Deinde quomodo parvus inanis gloriae morbus, quo omnino turbantur, qui primos accubitus querunt? Oportebat igitur humilitatis doctorem, & principem, & consummatorem Christum omnes ramos inanis gloriae amputare. Et hoc quoque expende, si non fuisset tempus mensæ, & de hoc differuisset dominus, relicto de aliis rebus sermone, esset forte reprehensionis locus: nunc autem, quia hora cenæ, & ambitionis morbus ante oculos saluatoris versabatur, tempus erat admonitionis. Vide enim & aliter quomodo à culpa hominem liberet, & quomodo ipsum civilem faciat. Quanta enim confusione plenus, quum requisieris locum te indignum, & deinde quum superuenierit dignior, is, qui te vocavit, dicat, Da huic locum, idque saepe descendes enim tu, illi autem primum locum occupabunt. Contra, quanta laude dignus, quando prima sella dignus, principio sedet in humili loco, & postea præ aliis federe comperitur. Num igitur parua tibi videtur illa admonitio domini, quæ maximam virtutum humilitatem docet, & in auditorum animabus collocat, & ad honestam vitæ observationem ducit: id quod Christi dilectus discipulus Paulus postea dixit, Omnia honeste, & secundum ordinem, inquit, fiant. Quo pacto igitur hoc fieri? Nullus querat, quod suum est, sed unusquisque, quod alterius. Vides discipulum eadem loqui, quæ magister eius. *Omnis, qui seipsum exultat, humiliabitur*; quo pacto intelligam? Etenim multi in vita hac se exaltantes, honore fruuntur. Igitur hoc

1. Cor. 13.

quidem humiliari est, quando quis fruatur magno honore in mundo, miserque, & humilis sit apud Deum. Insuper non vivit ad finem, neque apud omnes in tali honore est, sed quantum à quibusdam observatur, tantum ab aliis irridetur, & nunquam ab iis, à quibus honoratur. Vera igitur est sententia. Et omnis indignus hanc sibi sublimitatem vendicans, humiliabitur, & apud Deum quidem, quando ultimum iudicium, in vita vero hac maxime. Natura enim omnis homo indignus sublimitate. Nullus igitur extollatur, ut ne extreme humilietur.

EVTHYMI ZIGABONI
in superius Euang. Homil.

ET factum est quum introisset in domum, &c. Et hic Phariseus tanquam prophetam vocavit eum ad conuiuium, opinionem venari cupiens, quod ipsi non invideret. Erant enim quidam inter phariseos semimali, & qui ceteris erant præstantiores. Sequitur est autem & hic Christus occasionem utilitatis pharisei, faciens in domo eius prandium. Carteri vero observabant eum, an faceret quippiam in sabbato quod præter legem esset. *Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.* Erat scias, nec audens petere curatio nem propter sabbatum, & phariseos: solum autem apparet, ut, quum ille vidisset, miseratione moueretur erga ipsum, ac hydropici liberaret. *Et respondens Iesus ait ad legisperitos, ac phariseos; Qui etiam ibi simul erant inuitati. Illi tacerunt.* Etiam alibi simile quid interrogati obmutuerunt: neque enim dicere poterant quod prohibuisset lex benefacere in sabbato. *Ipsa vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.* Apprehendit, hoc est, tergit eum. *Et respondens illis dixit: Cuius vestrum asinus, &c.* Hoc enim lex permittebat. Quod si irrationale animal à periculo extrahi non prohibebat in sabbato, multo magis rationale, cuius commodo vivebat irrationale. O profundam sapientiam quomodo variis temporibus sabbato tribuens sanitates, diuersis ad id usus est responsionibus, omnibusque insolubilibus, docens quod à corporalibus operibus iubebat lex quiescere, non à spiritalibus. *Et non poterant ad hæc respondere illi.* Quum manifesta esset veritas. *Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, &c.* Intendens, id est, obiurgans; aut indignans, quia primos accubitus eligebant: tunc enim eos hoc facere videbat. *Dicens ad eos. Ad vnūquemque illorum. Quum ab aliquo inuitatus fueris ad nuptias, &c.* Admonet, ne se honoratioribus præponant, neque ante alios sese collocent. Per parabolam autem admonitionem contexens, absque inuidia eos redarguit: nam huiusmodi sunt parabolicæ admonitiones: Per nuptias vero omnem prandium, omnemque cenam significauit: inuitari enim ad nuptias honorificentius videbatur, quam ad prandium, aut cenam vocari. *Sed quando inuitatus fueris, vade ac cumba, &c.* Dilatat sermonem ostendens & confusionem ab impudentia nasci, & gloriam à veracūdia: & vtrinque ad modestiam adhortatur. Deinde infert etiam vniuersalem sententiarum collectionem ad confirmationem adhortationis, dicens: *Omnis enim, qui sese extollit, deicietur, &c.* Ille qui dem deicietur. Hic autem extollitur, non tantum apud homines recte iudicantes, verum etiam multo magis apud Deum.

DOMINI

DOMINICA XVII POST
PENTECOSTEN.

MATH. 22.

In illo tempore Accefferunt ad Iesum Pharisei, & interrogauit eum vnus ex eis legisdoctor tentans eum. Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo: & in tota anima tua: & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & propheta. Congregatis autem Phariseis, interrogauit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo, Cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

SI LENTIVM. Nota venena inuidiæ superari posse, sed difficile conquiescere. Conuenerunt, ut multitudine vincerent quem non poterant ratione. In tentando conueniunt, qui in doctrina contrarij sunt. Iam confutati erant in ostensione denarij, iam viderant etiam Sadducæos obmutescere, sed tamen malevolentia & liuor nutrit impudentiam. *Tentans eum.* Marcus ait, quod ei sapienter respondenti dominus dixerit: Non longè est à regno Dei. Potuit enim fieri, ut qui tentans venit responso dominico conuersus sit. Vel tentatio non est mala quasi volentis decipere, sed cauta volentis amplius experiri ignotum. *Diliges dominum Deum tuum.* Fictam conscientiam interrogantis dominus primo responso percutit. Deus tuus vnus est. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Obserua diem sabbati. Hæc tria ad dilectionem Dei pertinent. Cuius cogites vnitatem, veritatem, voluntatem. *Ex toto corde.* Integritas fidei exprimitur.

In tota anima, perfecta obedientia exigitur: In tota mente, perseverantia ostenditur. *In his duo.* Nam ideo duæ tabule legis datæ sunt, in quibus erant decem præcepta legis, quæ sunt: deca-chordum psalterium. Tria in vna quæ sunt ad Deum, septem in altera, quæ sunt ad proximum. In prima primum est: Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti. Non habebis Deos alienos: quia Christus cum patre & filio & spiritu sancto vnus est Deus. Secundum: Non assumes nomen Dei tui in vanum, id est, nomen Christi non debet in vanum accipi, ut putemus eum factum, per quem omnia facta sunt. Quia vero vnus Deus est pater & filius & spiritus sanctus. In spiritu sancto id est, in dono Dei requies nobis promittitur. Vnde tertium sequitur: Memento, ut diem sabbati sanctifices: in eo non facies omne opus. In altera tabula. Honora patrem & matrem. Et Non occides: Non mœchaberis: Non furaberis: Non falsum testimonium dices: Non concupisces uxorem proximi tui: Non concupisces rem proximi tui. De Christo. siue venit, siue futurum creditis, quem purum hominem asseritis. *Dixit.* Istud dicere est æqualem sibi filium generare. *Bibl. Hom. tom. 3. Y y Domino.*

Mar. 12.

Exod. 20.

Ibidem.

Deut. 5.

Exod. 20.

Ibidem.

Ibidem.

Domino. Non secundum quod de eo natus, sed quod de patre semper fuit. Quomodo. Repugnancia sunt hæc secundum vestrum intellectum. Et nemo poterat, &c. Nota venena invidia superari posse sed difficile conquirere.

CATENA AVREA in idem Euang.

Pharisei autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in vnum, &c. Hiero. Quod supra pharisei in ostensionem denarij fuerant confutati, & aduersa partis viderant factionem subrutam: debuerat ex hoc moueri, ne vltra molirentur infidias, sed malenolentia & liuor nutrit impudentiam, vnde dicitur: *Pharisei autem au. quod, &c.* Orige. Silentium autem Sadducæis imposuit Iesus, volens ostendere, quoniam mendacij vocem obmutescere facit claritas veritatis. Sicut enim proprium iusti est tacere, cum sit tempus tacendi: & loqui, cum sit tempus loquendi, non tamen obmutescere: sic proprium est omnium qui mendacij sunt doctores, obmutescere quidem quantum ad rem, non autem tacere. Hiero. Pharisei ergo & Sadducei qui inter se contrarij sunt, ad tentandum Iesum pari mente consentiunt. Chry. super Matth. Vel conuenerunt in vnum pharisei vt multitudine vincerent, quem rationibus superare non poterant: à veritate se nudos professi sunt, qui multitudine se armauerunt. Dicebant enim apud se: Vnus loquatur pro omnibus, & omnes loquamur per vnum, vt si quidem vicerit, omnes videamur vicisse: si autem conuictus fuerit, vel solus videatur confusus, & ideo sequitur: *Et interrogauit eum vnus, &c.* Orig. Omnem ergo qui non discendi, sed tentandi causa interrogat aliquem doctorem, estimare debemus illius pharisei fratrem, secundum illud: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* August. de con. euang. Non moueat autem quod Mattheus hic dicit tentatum fuisse, à quo dominus Iesus interrogatus est: Marcus autem hoc tacet, & in fine ita concludit, quod ei dominus sapienter respondenti dixerit: Non longe es à regno Dei. Fieri enim potest, vt quauis tentans accesserit, domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentationem, de qua loquitur Iacob, non accipiamus malam, tanquam decipere volentis inimicum; sed causa potius tanquam expetiti amplius volentis ignorum, neque frustra scriptum est, *Qui facile credit, leuis est corde, quid autem interroget, subditur: Magister, quod est mandatum in le. &c.* Origen. Tentans dicebat: *Magister, quoniam non in quantum discipulus Christi proferebat hanc vocem. Si quis ergo non discit aliquid à verbo, nec tradit se ex toto animo suo: dicit autem ei magister, frater pharisei est Christum tentantis.* Cum ergo ante saluatoris aduentum legeretur lex, forsitan quærebatur quod est mandatum magnum in ea. Neque enim interrogasset hoc phariseus, nisi diu apud illos de hoc quaeritum fuisset, & non inuentum, donec veniens Iesus hoc doceret. Chry. super Matth. De magno tamen mandato interrogat, qui nec minimum obseruabat, ille debet interrogare de maiore iustitia qui iam minorem compleuit. Hiero. Vel non de mandatis interrogat, sed quod sit primum man-

datum magnūque: vt cum omnia quæ Deus mandauerit magna sint, quicquid ille respondeat occasionem habeat calumniandi. Chryl. super Matth. Dominus autem sic ei respondit, vt interrogationis eius fictam conscientiam statim primo responso percuteret. vnde sequitur: *Ait illi Iesus, Diliges Dominum Deum tuum, &c.* Diliges, inquit, non timore: quia diligere magis est quam timere, timere enim seruorum est: diligere, filiorum. Timor, sub necessitate est: dilectio, in libertate. Qui in timore seruit Deo, pœnam quidem euadit, mercedem verò iustitiæ non habet: quia inuitus fecit bonum, propter timorem. Non vult ergo Deus vt timeatur seruuliter ab hominibus, quasi dominus: sed vt diligatur, quasi pater: quia adoptionis spiritum donauit hominibus. Diligere autem Deum ex toto corde, est vt cor tuum non sit inclinatum ad alicuius rei dilectionem magis quam Dei. Diligere autem Deum in tota anima, est certissimum animum habere in veritate, & firmum esse in fide. Alius est enim amor cordis, & alius est amor animæ. Amor cordis quodammodo carnalis est, vt etiam carnaliter diligamus Deum: quod facere non possumus, nisi recedamus ab amore carnalium rerum. Cordis ergo amor sentitur in corde, amor verò animæ non sentitur, sed intelligitur: quia in iudicio animæ consistit. Qui enim credit apud Deum esse omne bonum, & nihil boni esse extra ipsum: hic diligit Deum in tota anima. Tota verò mente diligere Deum, est vt omnes sensus Deo vacent. Cuius enim intellectus Deo ministrat, cuius sapientia circa Deum est, cuius cogitatio ea quæ Dei sunt tractat, cuius memoria quæ bona sunt recordatur: tota mente diligit Deum. Aug. de doct. Christ. Vel aliter: Dum ex toto corde diligere præcipitur, vt omnes cogitationes tuas: Ex tota anima, vt omneru vitam tuam: Ex tota mente tua, vt omnem intellectum tuum, in illum conferas, à quo habes ea quæ confers. Nullam ergo vitam nostram partem reliquit, quæ vacare debeat, & quasi locum dare, vt alia re velit frui. Sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quò totus dilectionis, impetus currit. Tunc enim est optimus homo, cum tota vita sua pergit in incommutabile bonum. Glo. Vel ex toto corde, id est, intellectu: *Anima, id est, voluntate: Mente, id est, memoria: vt nihil ei contrarium velis, sentias, aut recorderis.* Orig. Vel aliter: *Ex toto corde, id est, secundum totam recordationem, & operationem, & cogitationem: Ex tota anima, id est, vt parati sint cum ponere pro pietate Dei: In tota mente, nihil aliud scilicet proferentes, nisi quæ Dei sunt.* Et vide, si potes, cor quidem accipere pro intellectu, quo intelligibilia speculantur: mentem autem ad proferendas res. Mente enim proferimus singulas res, & per vnum quodque quod significatur, quasi mente nostra inambulamus atque proferimus. Si autem tentanti phariseo dominus non respondisset: estimare possemus non esse vnum mandatum maius altero. Sed Dominus respondens, subdit: *Hoc est maximum & primum mandatum, vbi discimus sententiam de mandatis, quod est magnum, & sunt inferiora vsque ad minima.* Respondet autem dominus non solum quod est magnum mandatum, sed etiam primum: non pro ordine scripturæ, sed pro dignitate virtutis. Hi autem soli huius mandati in se suscipiunt magnitudinem & primatum, qui

qui non solum diligunt Dominum Deum suum, sed etiam illa tria susceperint, scilicet: *ex toto corde, &c.* Docuit autem quod non solum est magnum & primum, sed etiam quod esset secundum simile priori. vnde sequitur: *Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Si autem qui diligit iniquitatem, odit animam suam: manifestum quod non diligit proximum sicut seipsum, cum nec seipsum diligit. Aug. i. de doct. Christ. Manifestum est autem omnem hominem proximum esse putandum: quia erga neminem operandum est malum. Iam verò si vel cui præbendum, vel à quo præbendum est nobis officium misericordie recte proximus dicitur: manifestum est hoc præcepto, quo tenemur diligere proximum: etiam sanctos angelos contineri, à quibus nobis tanta misericordia impediunt officia, quanta nobis in scripturis animaduertere facile est, ex quo ipse dominus noster, proximum se nobis dici voluit: quoniam seipsum Dominus Iesus Christus significat opitulatum esse semiuino iacenti in via. Aug. 8. de trin. Qui autem amat homines, aut qui iusti sunt, aut vt iusti sint amare debet. Sic enim & seipsum amare debet, aut quia iustus est, aut iustus sit: sic enim diligit proximum sicut seipsum sine vilo periculo. Aug. i. de doct. Christ. Si autem teipsum non propter te debes diligere, sed propter illum vbi dilectionis tuæ rectissimus finis est: non succenseat aliquis homo, si & ipsum propter Deum diligit. Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipse toto corde diligat Deum. Chry. super Matth. Qui autem hominem amat, simile est sicut qui Deum amat: quia imago Dei est homo, in quo Deus diligitur, sicut rex in sua imagine honoratur. Et propter hoc, dicitur hoc mandatum simile esse primo. Orig. Vel aliter: Quod mandatum sequens, primo est simile: significat idem esse officij & meriti in vtroque. Neque enim aut Dei sine Christo, aut Christi sine Deo potest vtilis esse dilectio ad salutem. Sequitur: *In his duobus mandatis tota lex pendet & propheta.* Aug. de quaest. euang. Pendet dicit, id est illuc fertur vbi habet finem. Raba. Ad duo enim hæc præcepta pertinet totus decalogus. Præcepta quidem primæ tabulæ ad dilectionem Dei: præcepta secundæ, ad dilectionem proximi. Orig. Vel quia omnia qui impleuit quæ scripta sunt de Dei dilectione & proximi, dignus est magnas gratias à Deo percipere, vt intelligat omnem legem & prophetas. Aug. 7. de tri. Cum autem sint duo præcepta in quibus pendet lex & propheta, dilectione Dei & proximi, non immerito scriptura plerumque pro vtroque vnum ponit: siue dilectionem Dei, sicut est illud: *Scimus enim quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: siue dilectionem proximi, sicut est illud: Omnis lex in vno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Sed hoc ideo, quia qui proximum diligit, consequens est vt Deum diligat. Ex vna eademque charitate Deum proximumque diligimus: sed Deum propter Deum, nos autem & proximum propter Deum. Aug. de doct. Christ. Sed tamen quoniam excellentior & supra nostram naturam est diuina substantia, præceptum quo diligimus Deum, à proximi dilectione distinctum est: quod si te totum intelligas, id est animam & corpus, & proximum tuum, id est animam & corpus, nullum diligendarum rerum genus in his

duobus præceptis prætermisum est. Cum enim præcurrit dilectio Dei, sequitur dilectio proximi, eiusque dilectionis modus prescriptus sit, vt eum sicut teipsum diligas simul, & tui abs te dilectio prætermisum non est. *Congregatis autem Phariseis interrogauit eos Iesus, dicens: Quid vobis, &c.* Chry. in ho. Iudæi estimantes Christum esse hominem purum, eum tentabant: nec eum tentassent, si filium Dei credidissent. Volens ergo Christus ostendere quod agnoscebant fallaciam cordis eorum: & quia Deus erat, nec manifestè voluit vincere veritatem, ne occasionem blasphemie inuenientes Iudæi amplius insanirent: nec omnino tacere, quia ad vos venerat vt veritatem annunciarer, ideo talem interrogationem eis proposuit, vt ipsa interrogatio eis ostenderet quis esset. vnde dicitur: *Congregatis autem Phariseis, interrogauit eos Iesus, &c.* Chry. in hom. Discipulos quidem primum interrogauit quid alij diceret de Christo, & tunc quid ipsi dicerent: hoc autem non ita. Profectum enim seductorem eum dixissent, & malum: existimabant autem, quoniam Christus purus homo erat, & ideo dixerunt eum esse filium Dauid. Et hoc est quod subditur: *Dicit ei, Dauid.* Ipse autem reprehendens, inducit prophetam dominationem eius & proprietatem filiationis, & cohonorationem, quæ est ad patrem testantem. vnde subditur: *Ait illis, Quomodo ergo Dauid, &c.* Hiero. Testimonium de 109. Psal. sumptum est. Dominus ergo filius Dauid vocatur, non secundum id quod de eo natus est, sed iuxta id quod natus ex patre semper fuit, præueniens ipsum carnis suæ patrem: vocat autem eum dominum suum, non errore incerto, nec propria voluntate, sed spiritu sancto. Remi. Quod autem dicit: *Sede à dextris meis,* non intelligendum est, quod Deus corporeus sit, vt dexteram vel sinistram habeat, sed à dextris Dei sedere, est in honore & æqualitate paternæ dignitatis manere. Chry. super Mattheum. Puto autem hanc interrogationem non solum contra Phariseos, sed etiam contra hæreticos posuit: nam secundum carnem verè filius erat Dauid: Dominus autem secundum diuinitatem. Chry. in ho. Non autem in hoc stat, sed vt timeant, subdit, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,* vt saltem ita eos inducat. Orig. Deus etiam non ad perditionem solum ponit scabellum pedum Christi inimicos ipsius, sed & ad eorum salutem. Rem. Donec autem pro infinito ponitur, vt sit sensus, Sed semper, & inimici tui in sempiternum subijciuntur pedibus tuis. Glo. Quod autem à parte inimici subijciuntur filio, non infirmitatem filij, sed vnitatem naturæ significat: nam & filius subijcit inimicos patri, quia patrem clarificat super terram. Et ex hac autoritate concludit, Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Hiero. Interrogatio hæc nobis proficit, vsque hodie contra Iudæos. Et hi qui consentunt Christum esse venturum, hominem simplicem & sanctum virum asserunt de genere Dauid. Interrogemus ergo eos docti à domino, si simplex homo est, & tantum filius Dauid, quomodo Dauid vocat eum dominum suum? Iudæi autem ad diluendam interrogationis veritatem, friuola multa confingunt, vernaculum Abraham asserentes, cuius filius fuerit Damascus Eliezer: & ex ipso persona scriptum psalmum, quod post sedem quinque regum dominus Deus, domino suo Abraham. Bibl. Hom. tom. 3. Y y 2 ham

ham dixerit. *Sede ad dexteram meam, donec ponam, &c.* Quos interrogemus quomodo dixerit Abraham ea quæ sequuntur; & respondere cogamus quomodo Abraham ante Luciferum genitus sit, & quomodo sacerdos fuerit secundum ordinem Melchisedech, pro quo Melchisedech obtulerit panem & vinum, & à quo decimas prædæ accepit. Chryl. in ho. Hoc tantum imposuit finem ipsorum disputationibus quasi magnum & sufficiens præcludere eorum ora. vnde sequitur, *Et nemo potest respondere ei verbum, neque ausus est, &c.* Siluerunt enim extrinsecus non volentes, sed non habendo aliquid dicere. Ori. Si autem interrogatio eorum fuisset ex voluntate discendi, nunquam eis talia proponeretur, ut amplius non essent ausi eum interrogare. Raban. Ex hoc intelligimus venena inuidiæ superari posse, sed difficile quietescere.

ORIGENIS PRESBYTERI in idem Euang. Homilia.

Est Hom. 23.
in Matth.

Cum Dominus ad interrogationem Sadducæorum esse resurrectionem audire nolentibus demonstrasset legis exemplo (sicut dixit Matthæus) silentium Sadducæis imposuit Iesus: volens ostendere, quod amaram, & nociuam mendacij vocem obmutescere fecit claritas veritatis. Sicut ergo Saluator verbo doctrinæ suæ silentium imposuit Sadducæis, & falsum dogma quod apud illos veritas putabatur conuicit: fiducialiter sic faciet & Christi imitatores exemplis scripturarum, quibus oportet secundum sanam doctrinam omnem vocem obmutescere Pharaonis, in qua glorians dicit, *Mea sunt flumina, & ego feci ea: sicut scriptum est apud Ezechielem. Sadducæi ergo, qui dicunt resurrectionem non esse, interrogauerunt Saluatorem ea, quæ scripta sunt existimantes silentium imponere ei. Sed nec Iesus, nec dilecti discipuli eius aliquando obstruuntur ab impijs. Proprium est enim ut Sadducæis silentium imponatur à Christo. Iustus enim tacet quidem sciens tempus tacendi, & tempus loquendi: non autem obmutescit. Et sicut proprium est iusti tacere, non autem obmutescere: sic proprium est Sadducæorum vel omnium, qui mendacij sunt doctores, obmutescere quidem, non autem tacere. Nam etsi obmutescunt quantum ad rem, non tamen tacet. Ideo & dominus non homini dixit, sed mari: tace, & obmutescit: increpans illud cum turbaretur. Tamen Pharisei, qui resurrectionem consentiunt audientes, quod silentium imposuit Sadducæis: conuenerunt in vnum, videlicet resurrectionis dogmate præualente, & congregati sunt qui non congregabantur quandiu Sadducæis silentium non imponeretur. Nihilominus tamen & si congregati fuerint, propterea quod tenuit resurrectionis probatio, tamen vnus ex eis interrogauit, non quasi volens ab eo discere quæ interrogabat, sed tentans dominum Deum. Omnem ergo hominem, qui non discendi gratia, sed tentandi causa, neque ex affectu simplici interrogat aliquem doctorum de qualicūque capitulo, existimare debemus fratrem Pharisei illius, qui Saluatorem interrogatione sua tentabat. Omnia enim, quæ sunt in sanctos Christi siue ab insidiatoribus, siue à diligentibus, in se suscipit vniuersa. Secundum ea enim, quæ scripta sunt, tractare debemus & ea, quæ scri-*

pta non sunt. Scriptum est enim propter esurientes, & sitientes eum dixisse, *Esuri & sitiui: & propter nudos, & peregrinos, & egrotantes, & in carcere positos: Nudus fui, & hospes fui, & in carcere fui, & infirmus fui.* Secundum consequentiam similitudinis addamus & nos: iniurias passus sum, cæsus sum, & tentatus sum, & omnia. Et sicut in illis, quæ scripta sunt, verus est sermo domini dicentis, *Quando vnus ex minimis istis feceritis, mihi feceritis: sic cum iniuriam passus fuerit iustus, vel blasphematus, vel aliquid tale passus, pone Christum in eos, qui fecerunt dicentem eis, Quando vnus ex minimis istis feceritis iniuriam, me tentatis, me blasphemastis.* Videamus nunc propositionem tentantis. *Magister* (inquit) *quod est mandatum maius in lege?* Tentans dicebat, *magister*, quoniam non quasi discipulus Christi proferebat hanc vocem. Hoc autem manifestius erit ab exemplo quod dicimus. Puta pater filij sui pater est, & nemo eum proprie potest dicere patrem nisi filius eius: & mater filij suæ mater est, & nulla eam potest dicere matrem, nisi sola filia eius. Sic & magister discipuli sui magister est, & discipulus magistri sui discipulus est. Propterea nemo potest dicere bene magister, nisi discipulus. Et vide nisi propter hoc, quia non omnes, qui dicunt eum magistrum, bene discunt, sed hi soli, qui habent discendi voluntatem ab eo, dicebat ad discipulos suos. Vos vocatis me magistrum, & dominum, & bene dicitis: sum etenim. Bene ergo discipuli Christi vocant eum magistrum, & seruientes verbo ipsius bene illum dominum vocant. Vnde bene dicebat Apostolus, *Nobis autem vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Et illud considera quod ait, *Satis est discipulo, ut fiat non simpliciter sicut magister, sed sicut magister eius.* Si quis ergo aliquid non discit à verbo, nec tradit se ex toto animo suo, ut fiat dilecta prælatio eius, dicit autem ei, *Magister*: frater est Pharisei tentantis Christum, & dicentis ei, *Magister.* Sic & omnis qui dicit, *Pater noster*, qui es in cælis: non debet habere spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum: Qui autem non spiritum adoptionis filiorum habet, & dicit, *Pater noster*, qui es in cælis; mentitur, cum non sit filius Dei, Deum patrem suum appellans. Interrogatio autem ipsa est talis. *Quod est magnum mandatum in lege?* In quo dignum est ut de mandatorum differentia aliquid exponamus. Quædam enim mandata sunt magna: quædam autem subsequencia: & sic per ordinem vsque ad minima mandata est requirendum. Si enim tentanti phariseo, & dicenti, *Quod est maius mandatum in lege,* non respondisset: consequenter existimabamus non esse mandatum maius altero mandato. Nunc autem cum respondens dicit, *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, hoc est magnum mandatum & primum:* necessariam discimus sententiam de mandatis, quod & sunt magna, & sunt inferiora, vsque ad minima. Adhuc autem & illud attende, quod Phariseus interrogauit quod est magnum mandatum in lege: dominus autem respondens ei docet nos, quod non solum magnum est mandatum diligere dominum; sed etiam primum. Primum autem non ordine scripturæ, sed dignitate virtutis. Et hoc quasi conueniens huic loco est attendendum, quod quasi multis mandatis constitutus: ita nunc magnum hoc & primum dixit

dixit mandatum: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* Secundum & simile est priori, & propter similitudinem magnum. *Diliges proximum tuum sicut teipsum:* ut secundum hoc intelligamus & aliud esse quod sit magnitudine & ordine tertium, aliud vero quartum: & sic per ordinem dinumerans legis mandata, accipiens à Deo sapientiam ordinet ea quis vsque ad minimum. Quod opus nullius alterius est nisi Christi solius qui est Dei virtus & Dei sapientia. A temporibus igitur Moyli vsque ad Saluatoris aduentum cum legeretur lex, forsitan quærebatur quod esset magnum mandatum in ea. Nec enim interrogasset hoc Phariseus, nisi diu apud illos de hoc quæsitum fuisset, & non inuentum, donec veniens Iesus docuit, non solum quod esset magnum, sed etiam primum & quod esset secundum simile priori. Ipsius ergo est opus inuenire & tertium, & quartum, & reliqua. *Quæres autem, si est aliquod mandatum non habens vtrumque, id est ut & primum sit & magnum sed vnum ex eis.* Et puto tale aliquid dicit Apostolus ad Ephesios, *Honora patrem tuum, & matrem, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, & eris longæuus super terram.* Ergo primum quidem, non autem & magnum. *Honora patrem tuum & matrem:* & si est aliquid magnum quidem, non autem & primum quætes differentiam magnitudinis mandatorum. Et quia ad comparisonem quidem mandatorum sunt alia minima: vile est ad exemplum proferre quod ipse dominus ait, *Si quis soluerit vnum de mandatis his pusillis, & docuerit sic homines: minimus vocabitur in regno Dei.* Et Saluator quidem tradens quod esset magnum mandatum, & primum, ad interrogationem Pharisei tentantis: adiciens autem & secundum simile priori, quod erat, *Diliges proximum tuum sicut teipsum:* addit dicens, *In his duobus mandatis, omnis lex & prophetæ pendet:* A postolus autem ad Romanos dicit, *Non mœchaberis, non occides, non furtum facies, & si quod est aliud mandatum in hoc verbo recapitulatur.* Diliges proximum tuum sicut teipsum. Videamus ergo vtrum aliud est pendere omnem legem, & prophetas in his duobus mandatis de dilectione Dei & proximi: aliud autem, recapitulati omne mandatum in hoc mandato, *Diliges proximum tuum sicut teipsum:* aut omnia mandata & pendet, & recapitulatur in vtroque mandato. Dicit ergo aliquis pendere à mandatis mandata: & à primo quidem, & magno pendere secundum & simile primo, à secundo autem tertium, & sic deinceps omnia quæ sunt post secundum, pendere à præcedentibus. Et Apostolum quidem secundum considerationem rei dixisse pendere omne mandatum à mandato: *Diliges proximum tuum sicut teipsum:* Saluatorem autem docuisse, quod dominationem habent omnium mandatorum hæc duo mandata. Alter autem discutiens quæret, quomodo dictum est illud, *Non mœchaberis, non occides, non furtum facies, & si quod aliud est mandatum in lege, in hoc verbo recapitulatur.* Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dicit ergo, & illud mandatum: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua,* recapitulatur in eo mandato, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Quomodo autem verum sit quod ait, *Et si quod aliud est mandatum, in hoc verbo recapitulatur: nisi & mandatum*

quod positum est de dilectione Dei, recapitulatur in secundo, & simili priori: Et si primum mandatum recapitulatur in secundo: necesse est maius esse secundum priore. Recapitulatur ergo omne mandatum: sed & primum illud & magnum in hoc secundo, *Diliges proximum tuum sicut teipsum:* quoniam diligentes nosmetipsos si quid fecerimus: & ipsum diligimus Deum qui factus est autor dilectionis nostræ, ut alterutrum diligamus, & diligamur ab invicem. Gratas enim agentes in eo quod rationabiles sumus, & vocati sumus ad Dei agnitionem, & consequimur beneficia eius, & gratiam: recapitulamus Dei dilectionem in secundo, & simili priori. Magnum ergo & primum mandatum in lege est hoc, *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente.* Et forsitan omnes qui diligunt Deum, & dominum suum, nisi & sequentes partes impleuerint, & ex toto corde dilexerint, & ex tota anima, & ex tota mente: ex parte seruant mandatum. Hi autem soli magnitudinem eius in se suscipiunt, & primum, qui non solum diligunt dominum Deum suum: sed etiã tria illa susceperint: id est ut ex toto corde suo apud se illam totam recedant, & operationes eius, & cogitationes eius, & ex tota anima sua, id est, ut parati sint ponere eam pro pietate Dei qui vniuersa creauit, quando utilitas exegerit verbi: ex eo quod ex tota anima diligit Deum: ita ut nulla pars animæ euellatur ad aliquam rem, quæ à fide est aliena: & in tota mente nostra nihil aliud cogitantes vel proferentes nisi ea, quæ Dei sunt. Et vide, si potes cor quidem accipere pro intellectu, qui est in intelligibilibus specularis, & ostendens fontem, & principium eorum, quod est Deus: mentem autem ad proferendas res. Mente enim proferimus singulas res, & per vnum quodque significatū quasi mente nostra inambulamus, atque proferimus. Et si quis ingeniose intelligat mandatum, quod de dilectione positum est in omnibus illis tribus, quæ sunt nominata, & considerauerit in singulis quibusque fidelibus Dei dilectionem inuenit forsitan totum mandatum aut apud vnum forsitan, vel secundum, vel tertium: & hoc si fuerit datum in omnibus, aut Dei dilectionem minus habentem, vel modicum, vel amplius, aut ex eo quod dicit ex toto corde: aut ex eo quod ait, *ex tota anima aut ex tota mente.* Simile est & secundum mandatum priori, quoniam est dilectio hominis qui factus est secundum imaginem Dei, forsitan & secundum similitudinem. In expositione autem mandati, quod est de dilectione proximi positum, etiam hæc sunt discenda. Quoniam secundum quod dictum est in decimo psalmo, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam:* & secundum quod in Proverbijs dicitur, *Qui repellit disciplinam, odit seipsum: manifestum est, quod nemo diligens iniquitatem diligit proximum suum sicut seipsum, cum nec seipsum diligit: & nemo repellens disciplinam, diligit proximum suum sicut seipsum: quippe qui nec ipsum se diligit. Et ita sit, ut, qui diligit iniquitatem, & odit animam suam: nec possit seruare secundum mandatum. Similiter & qui repellit disciplinam, peccatum diligit: deo & qui repellit aliquod verbum disciplinæ Dei odit animam suam. Post hæc quæres quomodo omnis lex, & prophetæ pendet in duobus istis mandatis. Videtur enim textus ostendere quod omnia quæcunque sunt scripta,*

vel in Exodo, vel in Leuitico, vel in numeris, vel in Deuteronomio, pendeant in his duobus mandatis. Quomodo autem lex, quæ posita est de leprosis, vel de fluxum sanguinis patientibus, vel de menstruatibus mulieribus, pendeat in istis mandatis? at huc autem quomodo & prophetia quæ de Hierusalem captanda posita est, vel visio Ægypti apud Esaiam cæterisque prophetas, quomodo & visio Tyri, vel quæcunque prophetantur de Tyro, vel de principe Tyri, quomodo etiam visio quadripedum in deserto apud Esaiam pendeant in duobus istis mandatis? Quod autem videtur mihi in hoc loco, huiusmodi est. Qui omnia adimpleuit, quæ scripta sunt de Dei dilectione, & proximi, dignus est maximas gratias à Deo percipere: quibus præpositus est sapientiæ sermo per spiritum sanctum, per quem sermo scientiæ qui secundum spiritum est. Dignus autem constitutus his omnibus donis exultat in sapientia Dei, plenum habens cor de Dei dilectione, & totam animam lumine scientiæ illustratam & totam mentem verbo Dei. Consecutus autem huiusmodi dona ex Deo, profecto intelligit omnem legem, & prophetas, partem aliquam esse ex omni sapientia, & scientia Dei: & intelligit omnem legem, & prophetas pendere, & adherere à principio dilectionis domini Dei & proximi. Et quoniam perfectio pietatis in dilectione consistit sufficientia quidem sunt & ista quæ diximus: tamen ad demonstrationem magnitudinis eius nihilominus conuenit & ista subiungere. Caritas patiens est, benigna est. Caritas non inflatur, non agit perperam, non est ambiciosa, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, caritas nunquã excidit. Nemo enim pusillanimitas constitutus caritatem habet, nec contrarium aliquid faciens benignitati, neque zelans zelum, quem habuerunt patriarchæ aduersus Ioseph, vel Aaron ex Maria contra Moysen. Et nemo inflatus habet dilectionem, neque perpetam aliquid agens, nec qui in iracundiam excitatur. Item nemo cogitans malum, caritatem habet in corde coinquinatus: Qui caritatem habet, nunquã de aliqua re iniusta gaudet, sed semper veritati congaudet. Qui caritatem habet, omnia accidentia sustinet mala, & non pro parte credit, sed omnia credit: & non ex parte sperat, sed omnia sperat, nec est quod non sustinet dilectio, sed omnia sustinet. Et quoniam caritas nunquam excidit, confidens apostolus totam eam se suscepisse, dicebat. Quis nos separabit à charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est, Quoniam propter te mortificamur tota die, existimati sumus vt oues occisionis. Propter dilectionem enim dicebat, Sed in his omnibus superaramus propter eum, qui dilexit nos. Ex caritate enim nunquam excidente erant illæ voces dicentis, Confido enim quod neque mors neque vita, neque angeli, neque principatus, neque presentia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque alia aliqua creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Et quoniam habebat duo apostolus dilectionis mandata, Dei, & proximi: ideo habebat in se totius legis & prophetarum manifestata mysteria, vt intelligens ea

diceret, quod omnis lex & prophetæ in his duobus mandatis pendunt. *Congregatis autem Pharisæis interrogauit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo, cuius est filius? Dicunt ei, Dauid, &c.* Verba quidem ipsa posita sunt in psalmo centesimo nono, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quasi consentientibus autem Pharisæis, quod qui dixit quidem est dominus Deus, ad quem autem dixit secundus dominus Christus: interrogat eos saluator dicens, *Quid vobis videtur de Christo, cuius est filius? & ad responsum eorum, qui dixerunt Dauid: addit dicens, Si Dauid dominum eum vocat, quomodo filius eius est?* Digna est ergo res, vt videamus quid volens proponat saluator Pharisæis quæstionem de Christo, vt responderet quid eis videretur, & quæ fuit causa vt non possint ei dare responsum. Et simplicior aliquis ex discutentibus ista dicit, quod voluntas saluatoris fuit hæc, vt compesceret Pharisæorum audaciam, multas propositiones proponentium eius: similiter & Sadducæorum, qui proposuerat ei de septem fratribus, & vna vxore eorum. Quoniam ergo multa proponentes Pharisæi & Sadducæi aliquid dicere videbantur, & hoc facientes non quasi discipuli discere cupiebant, sed tentabant Christum, & videbantur legis esse doctores cum non essent: ideo fuit & dominum interrogatorem proponere eis necessarium, profitentibus legis habere se scientiam, vt coram populo argueret eos, cum responsum ad interrogata non dederint, ipse ad omnia responderet: quoniam ipse quidem idoneus erat secundum professionem doctoribus condocentem manifestare & trahere doctrinam diuinam: illi autem, nec ipsum prophetam qui erat fastigium prophetarum sciebant. Adhuc autem cui hæc expositio placet adiciens dicit, Propterea & sic adiicit scriptura euangelij, dicens, *Et nemo poterat respondere ei verbum, nec ausus est quisquam ex illa hora interrogare eum verbum.* Causa autem vt non essent ausi interrogare eum postmodum verbum, hæc fuit, quia interrogati respondere ei non potuerunt. Si enim interrogati eorum fuisset ex voluntate discendi, nunquam talia eis proposuisset, vt postmodum non essent ausi interrogare. Sed tentantes interrogabant, ideo obstruere eos voluit interrogatione sua, vt erubescerent quiescant ab audacia sua, & postmodum nihil interroget eum. Hæc secundum intellectum simplicis interpretatoris sumus locuti. Nos autem dicimus, quod cognoscebat seipsum saluator & dominus noster, factum quidem ex semine Dauid secundum carnem, prædestinatum autem filium Dei in virtute, Et quoniam hæc omnia erat, quæ ipse de se docens dicebat, Ego sum via, veritas, & vita; ego sum ianua, ego sum resurrectio, ego sum panis viuus, qui de cælo descendit: & sciens esse se ante natiuitatem etiam ipsius Abraham, propter quod & dicebat, Ante Abraham ego sum: & sciens quod sapientia erat, & verbum viuum: sapientia quidem quæ Deus creauit principium viarum suarum in opera sua: verbum autem quod erat in principio apud Deum, Deus verbum: hæc omnia de seipso cognoscens, & videns, Pharisæos quod illud quidem quod secundum dispensationem humanam & propter homines erat vt capere possint, sciebant ex diuinis scripturis, quod de semine erat Dauid secundum carnem

carnem, forsitan autem quoniam & omnino eum arbitrabantur filium esse Dauid: videns autem longe eos esse ab intellectu diuinitatis suæ secundum quod principium erat vniuersæ creaturæ, nullius filius constitutus nisi Dei, qui super omnia est: arguere titubantem existimationem eorum de se, & prouocare eos sermonibus suis, vt velint ascendere verbo & videre secundum quod Deus verbum erat, qui erat in principio apud Deum, in primis quidem dixit, *Quid vobis videtur de Christo, cuius est filius?* Ita respondentibus, & dicentibus, *Dauid: iterum eis respondit, manifestans sublimitatem diuinitatis suæ, quæ demonstrabat in ipso principio Psalms dicens, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:* vt etiam tunc ei responderet non possent, tamen occasione acciperent ex verbis ipsius, vt totum Psalmum considerantes, aliquid amplius sentirent de Christo: qui non solum excedens erat humanam naturam, sed etiam cæteras genitas, secundum quod ait. In splendoribus sanctorum ex vtero ante luciferum genui te. Non enim specialiter designauit in splendoribus aliquorum sanctorum, sed generaliter de omnibus sanctis, id est, non solum hominum, sed etiam angelorum, dicens: In splendoribus sanctorum ex vtero ante luciferum genui te. Et si quidem sapienter considerauerint & illud, Iurauit dominus, nec eum penitebit, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: subiecissent vtique se sicut discipuli tali saluatori nostro, qui à Deo erat transfusus magister, atque sacerdos. Sed causa fuit propter quam Pharisæi non potuerunt respondere sermonibus Christi ista, quoniam nihil magnū de Christo in sanctis scripturis posuit scribere, sed tantummodo de dispensatione eius humana, sed nec ipsam digne diuinam dispensationem. Puto enim quod nec illud sciebant, quod dixit, Ecce virgo in vtero concipiet, & vocabitur nomen eius Emmanuel: nec illud, Ecce orietur stella ex Iacob, de natiuitate videlicet Christi. Hoc autem ipsum quod dicit in Psalmo, *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:* opportunius quidem exponet quis, cum ipsum sibi exponere proposuerit Psalmum. Et num tam sensum eius leuiter degustemus. Nec tibi describas sensibiles sessiones, & duas cathedras, & sedentes super eas humano schemate patris, & filii, sed intellige hæc moraliter dici de regno Dei, & de regno filij, quod à patre est stabilis, & est semper ad dexteram patris. Si quis autem hæc moraliter intelligi non vult, exponat quomodo & hoc sit verum quod ait, *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis:* & illud quod alibi dicit, *Sedere autem ad dexteram meam, & ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo.* Cogendus est ergo dicere, qui non vult hæc intelligere digne, secundum magnitudinem sensus Christi, quod aliquando quidem ad dexteram sedet patris, aliquando autem dignitatem huiusmodi derelinquens sedendi ad dexteram patris, priuatim sedet cum eis, quibus parauit pater vt sedent ad dexteram eius, vel ad sinistram. Item adhuc cogendus est dicere, quod ad dexteram quidem sedēs patris, adhuc inimicos habet. Tandem enim sedet iuxta eum, donec ponantur à patre scabellum pedum Christi. Cum vero desierit

sedere ad dexteram patris, tunc iam non habebit inimicos, cum sedere ad dexteram eius, vel sinistram cœperint secundum ordinationem patris, qui prius fuerant scabellum pedum ipsius. Et ita fit, vt sedentium aliqui in loco priori sedent patris. His autem quid magis ridiculum potest esse? Deinde corporalem volēs intelligere sessionem, inuenies in eodem Psalmo, quod & filius ad dexteram sedet patris, secundum quod ait, *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis:* & pater sedet ad dexteram filij, secundum quod in sequentibus declaratur, dicens, dominus à dextris est tuis, constringet in die iræ suæ reges. Nos autem dicimus non esse necesse corporalem considerationem introducere in his quæ spiritualiter sunt intelligenda. Nam moraliter & filius ad dexteram patris est: & pater ad dexteram filij semper. Quomodo & inimici saluatoris ponuntur à patre scabellum pedum eius, congruum est videre digne, secundum benignitatem Dei ponentis inimicos eius scabellum pedum ipsius. Nec enim est existimandum similiter ponere Deum inimicos Christi scabellum pedum eius, quem admodum ponuntur inimici sub pedibus regum terrenorum exterminantiū proprios inimicos. Nonne illi sine misericordia conculcant aduersarios proprios? Deus autem non ad perditionem ponit inimicos Christi scabellum pedum eius sed ad salutem ipsorum, sicut proferemus scripturarum sanctarum exempla id ipsum significata. Scriptum est enim in lamentationibus Hieremie in secundo Aleph, Quomodo conturbauit dominus in ira sua filiam Sion, deiecit de cælo in terram gloriam Israel, & non fuit memor scabelli pedum ipsorum. Et vide quod quando quidem erat Israel scabellum pedum Dei, in cælo erat gloriosus: postquam autem est deiectus vt non sit scabellum pedum eius, deiecit esse in cælo. Attende enim diligenter quod ait, *Deiecit de cælo in terram gloriam Israel,* & non fuit memor scabelli pedum suorum. Item & illud, Cælum mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorum: non ignominiam, sed gloriam significat terræ, quæ de Deo modicam aliquam & nouissimam intelligit partem, quæ moraliter appellatur pedes eius: Sic & ecclesia super terram in initiis quidem culturæ Dei & notitiæ Dei scabellum pedum eius, sicut & penitentiam agens mulier illa peccatrix ad pedes erat Iesus in principiis penitentiarum suarum: nec enim poterat vnguentum odoris actuum suorum bonorum effundere super caput Christi. Optabile enim erat velut secus pedes domini stare, & vngere. Et vnusquisque nostrum se intelligens esse quod dicit apostolus. Eramus & nos aliquando sine intellectu, increduli, errantes & seruientes desiderijs, & voluptatibus variis: videbit quomodo quandoquid talis erat, priusquam lauaretur ab illis: inimicus fuerat Christi, inimicus iustitiæ, veritatis, sapientiæ, pacis. Postquã autem benignitas apparuit Saluatoris nostri Dei, primū factus est scabellum pedum Christi. Et ego cōfitemur quod iste est sensus scripturæ, non dubito affirmare quod sic dicit filio pater, *Sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Et Apostolus in prima ad Corinthios talem introducit sensum scripturæ, vt ad subiectionem intelligamus eorum, qui aliquando fuerant inimici, fieri eos scabellum pedum Christi: hoc modo dicens. Nunc autem Christus

resurrexit à mortuis: primitiæ dormitiæ factus est: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine: initio Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt, deinde finis, cum tradiderit regnum Deo, & patri, cum euacuaerit omnem principatum, & potestatem, & uirtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat inimicos eius sub pedibus eius. Nouissima autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat, quod omnia subiecta sunt ei, manifeste præter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui sibi subdidit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Horum quidem omnium manifestationem fecimus in proprio loco. Vide tamen quomodo in omnibus istis nomen subiectionis ad salutem ponitur subiectorum.

S. HILARII PICTA-
wiensis Episcopi superioris Euang.
expositio.

Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, congregati sunt aduersus eum, & interrogauit eum vnus ex his legis doctor, & reliqua. Succedunt Sadducæis tentantibus Pharisei. Et illis quidem, congruenter fuerat de resurrectione responsum: ut in lege ipsa ex qua erant profecti, contineri sperandæ resurrectionis fidem conuincerentur. Pharisei uero habere se scientiam legis gloriabantur: quæ ad futurorum speciem prælata, imaginem consecuturæ ueritatis continebat. Quæruunt autem quod mandatum potissimum esset in lege: non cõtuentes meditationem legis in Christo fuisse perfectam. Et quidem insolentium ignorantia legis ipsius uerbis responsum est, quæ responsio omnem in se ueritatis est complexa doctrinam. Proprii enim Domini nostri Iesu Christi officium est, cognitionem Dei asserere: & intelligentiam nominis eius potestatisque præstare. Missus enim uenerat: & ex æternitate deductus, his quæ erant Deo placita perfungebatur. Respondit itaque primum esse mandatum: Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Non enim aliud ille efficiebat, quam quod lex continebat: quia præcepta legis, eorum quæ gesturus ipse erat formam complectebatur. Admonet igitur cognitionis eius quam habere se gloriabantur in lege: Deum omnipotentem cum omni affectu mentis, cordis, animæ, diligendū: ut admonitionem suâ præmissa legis mandata firmaret. Deinde adiecit: Hoc est magnum & primum mandatum. Secundum uero simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Sed mandatum sequens & simile, significat idē esse & officij & meriti in utroque. Neque enim aut Dei sine Christo, aut Christi sine Deo potest uilis esse dilectio. Alterum igitur sine altero, nullum ad salutem nostram affert profectum. Et ideo in his duobus mandatis tota lex pedit & propheta. Quia lex & propheta omnis Christi deputabatur aduentui: & aduentus eius per supplementum eorum cognoscendi Dei intelligentiam præstabat. Nam de proximo, fre-

quenter admonuimus, non alium intelligendum esse quam Christum. Cum enim patrem, matrem, filios, charitati Dei præponere inhibeamur: quomodo dilectio proximi, diligendi Dei simile mandatum est? Aut relinquatur aliquid quod amor Dei possit æquari: nisi quia similitudo præcepti parem charitatem diligendi patrem & filium exigebat? Atque ut legis ipsius uerbis argui possent, & de proximo manifestior intelligentia panderetur requirit, Quid illis uideretur, Christus cuiusnam filius futurus esset. Qui responderunt: Dauid. Quibusque ait: Quomodo in spiritu Dominus à Dauid nuncuparetur, qui eius filius futurus esset? Et quomodo ab eo dictum esset: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Erat quidem uerum, Christum ex Dauid femine procreandum: sed similitudo nominis quia Dominus Domino dicebat, & qua à dextris collocabar, donec omnes inimicos subderet pedibus ipsius, significabat & de consortio nominis substantiæ ueritatem, & de assidendi inuitatione iudicium, & de uinculorum subiectione uirtutem: ut meminissent in eo qui ex Dauid oriebatur, æternæ uirtutis, & originis substantiam contineri, & Deum in homine mansurum.

S. HIERONYMI PRES-
byteri in idem Euang. expositio.

Pharisei audito quod silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in unum, &c. Quod de Herode & Pontio Pilato legimus in Domini nece fecisse concordiam: hoc etiam nunc de Phariseis cernimus & Sadducæis, qui inter se contrarij sunt: sed ad tentandum Iesum pari mente consentiunt. Qui ergo iam supra in ostensione denarij fuerant confutati, & aduerse partis factionem uiderant subrutam, debuerant exemplo moneri ne ultra moliretur insidias: sed maleuolentia & liuor nutrit impudentiam. Interrogat vnus ex legis doctoribus non scire desiderans, sed tentans, an interrogatus nosset quod interrogabatur, quod sit maius mandatum: non de mandatis interrogans, sed quod sit primum magnūque mandatum: ut cū omnia quæ Deus mandauerit magna sint: quicquid ille responderit, occasionem habeat calumniandi: aliud asserens magnum esse de pluribus. Quicumque igitur nouit & interrogat non uoto discendi, sed studio cognoscendi, an nouerit ille qui responsurus est: in similitudinem Phariseorum non quasi discipulus, sed quasi tentator accedit. Congregatis autem Phariseis, interrogauit eos Iesus dicens: Quid uobis uidetur de Christo, cuius filius est? Qui ad tentandum Iesum fuerant congregati, & ueritatem fraudulenta interrogatione capere nitentur: occasione præbuerunt confutationis suæ. Interroganturque de Christo cuius filius sit. Interrogatio Iesu nobis proficit usque hodie contra Iudæos. Et hi enim qui consententur Christum esse uenerunt, hominem simplicem & sanctum uirum asserunt de genere Dauid. Interrogemus ergo eos docti à domino: si simplex homo est, & filius tantum Dauid: quomodo Dauid uocet eum dominum suum: non erroris incerto, nec propria uoluntate, sed in spiritu sancto. Testimonium autem quod posuit, de centesimo nono Psalmo

Psalmo sumptum est. Dominus igitur Dauid uocatur, non secundum id quod de eo natus est: sed iuxta id quod natus ex patre semper fuit præueniens ipsum carnis suæ patrem. Iudæi ad deludendam interrogationis ueritatem, stitula multa confingunt: uernaculum Abraham asserentes, cuius fuerit filius Damascus Eliezer: & ex ipsius persona scriptum Psalmo: quod post eadem quinque regum, dominus Deus domino suo dixerit Abraham, sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quos interrogamus: quomodo Deus dixerit Abraham ea quæ sequuntur: Tecum principium in die uirtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. Et: Iurauit dominus & non poenitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Et respondere cogamus: quomodo Abraham ante luciferum genitus sit, & sacerdos fuerit secundum ordinem Melchisedec, pro quo Melchisedec obtulerit panem & uinum, & à quo decimas prædæ acceperit. Et nemo poterat ei respondere uerbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die cum amplius interrogare. Pharisei & Sadducæi quærentes occasionem calumniæ, & uerbum aliquod inuenire quod pareret insidias, quia in sermonibus confutati sunt, utro non interrogant sed apertissime comprehensum, Romanæ tradunt potestati. Ex quo intelligimus uenena inuidiæ posse quidem superari, sed difficile conuincere.

S. I O. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantinop. in idem
Euang. Homilia.

Pharisei autem cum audissent, quia ora Sadducæorum obstruxerit, &c. Rursus causam Euangelista posuit, quam ob rem filere debuissent, atque illinc temeritatem eorum ostentat: quo pacto? Quia, illis confutatis, isti rursus aggrediuntur, cumque quiescere oporteret, decertare uoluerunt, & legis peritiam profitentem præmittunt, non discere, sed tentate cupientes: ac ita interrogant: quodnam primum mandatum in lege sit. Nam, cum primum illud sit, Diliges dominum Deum tuum, putantes causas sibi allaturum ad mandatum hoc corrigendum, aliquid addendo, quoniam Deum se faciebat: hoc modo interrogant. Quid igitur Chriftus? Ut ostendat idcirco ad hæc eos deuenisse, quia nulla in eis esset charitas, sed inuidiæ liuore tabescerent; Diliges, inquit, dominum Deum tuum: hoc primum, &c. Quam autem ob rem simile est huic? Quoniam hoc illud inducit, & ab illo rursus uenit: Quicumque enim male agit, odio habet lucem, & non uenit ad lucem: & rursus; Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: deinde sequitur; Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, & iterum; Radix omnium malorum auaritia est: quam quidem apperentes, errauerunt à fide: & Qui diligit me, mandata mea seruabit, quorum caput & radix est; Diliges proximum tuum sicut teipsum. Si ergo diliger Deum, diliger proximum est. Nā, si diligit me, dicit Petrus, inquit, pasce oues meas: Si etiam dilectio proximi facti, ut mandata curdodias, merito ait in hoc totā legem, & prophetas pendere. Et, quemadmodum in superioribus, cum de resurrectione interrogaretur, plus docuit

quam tentantes petebant: sic in hoc loco de primo interrogatus mandato, secundum etiam non multo quam primum inferius, sponte attulit. Secundum enim est primo simile. Ita occultius insinuauit, odio illos ad quærendum incitari. Charitas enim, inquit, non zelatur. Sed cuius rei gratia; Mathæus quidem aperte ait, tentando illum quæsiisse: Marcus autem e contra: Sciens, inquit, Iesus, quia sapienter respondit, dixit ei; Non longe es à regno Dei. Nulla certe inter euangelistas discrepantia est, sed magna etiam consonantia: tentando enim incepit, sed, cum à responsione Christi non nihil utilitatis perceperit, iure laudatur: Non enim incipiens statim laudes audiuit: sed quando dixit, maius esse diligere proximum, quam holocausta offerre, tunc ei dicitur; Non es procul à regno Dei. Humilia enim, & abiecta despiciens, initium uirtutis percipit, cuius causa & sabata, & reliqua huiusmodi omnia inueta sunt, nec tamen consummata ipsum laude honorauit, sed non nihil ei deesse ostendit. Nā, si procul abest, abest tamen: quare defectus ille ipsi erat supplendus? Noli autē mirari, si cum unum esse Deum dixit, & præter eum alium non esse, laudatus est: sed hinc etiam perdisce; ad mentem accedentium solere ipsum plerumque respondere: nam, & si mille indigna gloriæ Christi asserant, illud tamen dicere non audent, quia omnino Deus non sit. Quam ob rem autem illum laudauit, qui præter patrem non esse alium Deum dixerit? Non certe, quia non esse se Deum uoluit significare, absit hoc enim: sed, quia nondum tempus aderat suæ deitatis reuelandæ, idcirco in priore dogmate illius: permanere dimittit, cæque probè uetera tenentem laudauit, ut idoneum ad noui testamenti doctrinam faceret; quam opportuno tempore manifestus erat introducturus: quauis etiam quādo in scriptura siue ueteri; siue noua dicitur unū esse Deum, & præter eum alium non esse, non ad distinctionem filij, sed exclusionem dictum sit idolorum. Quare hac sententia uoluntatem istius laudatam exultimato. Cum igitur responsum dederint, ipse quoque interrogat; Quid uobis uidetur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei, Dauid. Considera diligenter, atque perpende, quia post multa miracula, & signa, post multa responsa utroque data, post argumenta equalitatis cum patre complura, post doctrinam uerbo, & opere rutilantem, post laudem istius, qui unum esse Deum asseruit, tandem interrogat. Nam, ne dicere possent, miracula quidem ab eo facta fuisse, legi autem contrarium extitisse, idcirco post tot, tantaque interrogat: occultius eos inducens, ut se Deum profiterentur. Et discipulos quidem primum, quid alij de se, deinde, quid ipsi dicerent, interrogauit: istos uero non eo pacto, sed uocatore enim profecto, & perditum uirum dicere non dubitarent. Quare sententiam eorum de Christo inquit. Nam, quoniam ad passionem iam iturus erat, eam prophetiam in medium producere uoluit, quæ aperitissimè dominum esse ipsam prædicat: non tamen principaliter, neque temere, sed ex causa rationabili ad istud peruenit: Nam, quoniam interrogati primo, non uerba de ipso dicebant, hominem esse nudum asserentes, ad refutationem erroris ipsorum Dauid illum deitatis suæ prædicatorem citauit. Nam, quoniam nudum hominem opinabantur, ideo Dauid esse filium respondebant, quod emendans ipse

ipse Prophetam hunc inducit, & quia dominus sit, & quia propriè patris filius, quia patri æqualis confirmantem: nec id ei sufficit, verum, vt etiam tererentur, quæ sequuntur, subiunxit; *Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum?* Ita omnibus modis ad fidem eos inuitabat: ne autem dicere possent, adulationis causa, & humano consilio sic à Propheta scriptum fuisse; *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* Respice quemadmodum submisit opinionem Prophetæ, atque sententiam de se recitauit. Primum, cuius esse filium arbitrentur. Deinde, postquam illi, Dauid respondere, non dixit; Atqui Dauid sic de Christo prophetauit: sed rursus interrogandi ordine; *quomodo igitur Dauid in spiritu dixit?* quod facit, ne his verbis conturbentur. Ideo, nō, quid vobis de me videtur; sed, *quid de Christo videtur,* interrogauit. Sic & Apostoli remisse diserebant, dicentes; Licet liberè dicere de patriarcha Dauid, quia mortuus, & sepultus est. Similiter igitur & ipse interrogando, atque ratiocinando dogma hoc de se introducit, dicens; *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Si ergo Dauid dominum ipsum vocat, quomodo filius eius est? hoc ratiocinatur, non quia velit ostendere Dauid filium Christum non esse (non enim Petrus hac de causa increpasset) sed vt falsam opinionem eorum in melius reducat. Quare, quando infert, *quomodo igitur filius eius est?* non sic esse filium, vt illi putabat, affirmat: illi enim filium solummodo, non autem etiam dominum arbitrabantur. Ita post recitatum testimonium, quiete, atque remisse infert; *Si ergo Dauid dominum ipsum vocat, quomodo filius eius est?* Hæc illi audientes nihil respondebant: non enim discendi, sed tentandi causa interrogabant. Ideo ipse intulit: sed, quoniam paruam ei fidem habebant, prophetam quoque secum accepit, quod maximè considerantes, quando remissum quid, atque humile de ipso dicitur, non scandalizabimur: ad multas enim alias causas præcipua hæc accedit, quod illos condescendens alloquitur. Qua de causa interrogando dogmata modo sanxit, ac dignitatem suam occultius ostendit. Non enim æquale videbatur, Dauid, & Iudæorum dominum dicere. Tu autem opportunitatem etiam expède. Cum enim vnus esse dominum dictum sit, tunc de se quoque dixit, quia dominus est: quod non opetibus solum, sed Prophetæ autoritate confirmauit, qua demonstrat, quia pater ipse sibi propugnat, *Donec enim ponam inimicos tuos,* inquit, *scabellum pedum tuorum.* Ita & magnum honorem sibi à patre, & se patri concordem esse ostendit. Hic fuit finis disputationum, atque interrogationum omnium, præclarus quidem, atque sublimis adeo, vt ora eorum facile confluere. Conticuerunt enim ex illo tempore non sponte, sed, quia ita lethali fuerant perfossi vulnere, vt nō ausi fuerint eum amplius aggredi. Nullus enim, ait, ausus fuit ab illo die interrogare eum. Hæc res non parum vulgò conducebat: ac ideo, repulsis iam lupis, insidiisque illorum detectis, ad multitudinem orationem conuertit. Nihil enim amplius illi inanis gloriæ cupidi, & graui hac passione superati acquirere poterant. Grauis enim, atque multiceps certè ista passio est: alij enim principatu, alij diuitiis, alij robore corporis gloriantur, & progredientes quasi ordine quo-

dam ad eleemosynam, ieiunium, orationes, doctrinamque veniunt: ita multa sunt huius bellæ capita. Verum non est mirabile inani gloria propter alias res commoueri, ieiunio autem, atque oratione iactare, mirabile simul, & lachrymis dignum est. Sed, ne solum criminemur, agè modum etiam quandam exponamus, quo tam truculentam poterimus effugere bestiam. Quos igitur primo aggrediamur? eosne, qui diuitiis, an eos, qui doctrina, aut arte quadam, aut robore corporis, aut forma, aut ornatu iactant? eosne, qui atrocitate, an eos, qui humanitate, & eleemosyna, aut veruita, aut morte, aut iis, quæ post mortem consequuntur, tumescunt? Multos enim hæc passio riuos possidet, & vltra vitam nostram progreditur. Mortuus enim est ille, ac ille, inquit: & vt mirabilis quidem fuisse videatur, talia, & talia testamentum iussit fieri: hac ratione ille inops est, ait, ille autem diues. Nam, quod acerbum est, à contrariis etiam hæc fera constat: quos igitur primos acie petemus? non enim aduersus omnes vna ratio congruit: vultis ne illos inuadamus, qui eleemosyna gloriantur? Mihi certè ita videtur: doleo enim, cum inanem considero gloriam rei, quam vehementer quasi pestem infidere, & quasi nutricem regis puellam insidiantem. Alit enim eam, sed ad impudicitiam, & infamiam. Nam patrem contemnere iubet, & vt scelestis, ac perditis iuuenibus placeat, impudico expolit ornatus, ac tali quadam corrupto lasciuia scilicet, ac petulantia pleno, nō qualem pater desiderat. Age igitur aduersus hos enses stringamus. Fiat ergo à quodam eleemosyna cumulatè ad ostentationem: sic igitur à thalamo paterno primum eam educit, cumque pater iubeat, ne sinistra quidem eam apparere, ipsa seruis notis, atque ignotis, & quibuscunque obnoxiis ipsam ostentat. Vides à qua lena hoc scorum ad amores turpes hominum impellitur, & quemadmodum ipsi iubeat, ita ornetur. Vis videre quomodo non meretrix simpliciter, sed furiosa meretrix huiusmodi anima efficitur? quasi mente prædita sit, discere studeas. Quid enim furiosius est, quàm omisso cælo, post seruos fugitiuos, & perditos homines per vicos, & angiportus currere ad inquirendos inimicos, atque amplectendos? Nemo quippe maiore odio multitudini est, quàm qui falsam gloriam ab ea quouis modo aucupatur: mille namque criminationes in huiusmodi hominem constringunt, nec aliter sit, quàm si quis puellam regiam à solio regali depulsam, adulteris vitis, & despuentibus eam tradat. Isti ergo, quanto magis eos amplecteris, tanto te magis auertuntur: Deus autem, si ab eo gloriam quæras, amplectitur te, atque laudat, & magna retribuere paratus est. Ad hæc, si detrimentum huius iactantiz melius perdiscere velis, si quando ad ostentationem te, & laudem dederis, considera quomodo mætor confestim surrepat, & continuus permaneat, præceptumque Christi clamantis in mentem veniat, omnem te mercedem perdidisse. Vbiq; ac semper inanis gloria vituperatur: illa verò turpissima est, quæ nimium inflatur. Quippe cum extremæ crudelitatis esse videatur, alienas clades quasi præconio efferre, quasi paupertatem exprobrare. Nam, si beneficij commemoratio, quasi exprobratio est: quid dicemus eum facere, qui beneficia libenter mult-

tis ostentat? Quomodo igitur hoc venenum effugiemus? Certè si diligenter considerabimus, à quibus quærimus gloriam. Dic enim, quæso, quemnam eleemosynæ opificem esse putas? eum videlicet, qui rem ipsam adinuenit, qui optimè omnium id facere nouit, & sine termino facit. Age igitur responde, si luctas exercitatorias disceres, ad quosnam spectares, aut quibus te in palæstra ostenderes? oletane ac pisces vendentibus, an huius luctationis principi, atque magistro? Et certè illi quidem multi sunt, hic verò vnus. Nonne igitur, si hic te admiratur, illis deridentibus, tu quoque vna cum magistro illos iridebis? Quid porro, si cæstibus certare disceres, nonne similiter professorem eius certaminis, atque magistrum spectares? sin autem eloquentiz artibus præstare velles, nonne, si à præcipuis oratoribus laudaris, multitudinis verba contemneres? Quomodo igitur turpe non est, in cæteris quidem artificijs, ac certaminibus ad magistrum te duntaxat respicere, hac verò in re contrarium penitus facere, præsertim cum æquale detrimentum non sit? Nam, si ad voluntatem multorum, non ad iudicium magistri lucteris, in ea re solummodo damnum est: sin verò te ostentatione iactas, vitam æternam perdidisti. Si ergo misericorditer dando, similis Deo factus es, diligenter stude, vt in contemnenda etiam ostentatione similis ei efficiaris, qui morbos hominum curans præcipiebat, ne alicui dicerent. Sed misericors forsitan, ac liberalis ab hominibus vocari desideras: quam ob rem? Nonne nullum est huius rei lucrum, damnum autem inestimabile? Ipsi enim, quos ad testimoniū tuæ benignitatis citas, latrones abs te constituuntur, qui te regno cælorum spoliunt: imò verò non ab ipsis hoc patimur, sed à nobis, non ab alijs superiore gloria pellimur. O nouæ calamitatis genus! ô furiosam hanc turbationem! quæ tinea corrodere non potest, nec fur violare, ea inanis gloria omnino dispergit. Hæc est tinea cælestis thesauri, hic est fur, qui æterna regna furatur, qui immarcescibiles à nobis diuitias aufert, qui tanquam contagiosus morbus omnia corrumpit. Ita, quoniam prospexit diabolus tam latronibus, & veribus, quàm alijs machinis inexpugnabile illud esse præsidium, per inanem illud gloriam expugnat. Sed gloriæ, inquires, cupidus sum. Nonne fati habes à conscientia eius, cui beneficium collatum est, & ab ipso Deo laudari? Sed apud reliquos etiam homines te ostentate cupis. Caue ne contrarium eueniat, & aliquis non liberalitate, ac benefico animo, sed ambitiosè te id facere credat, intolerabilique superbia, quod alienas libenter efferas clades. Nam eleemosyna mysterium est: concludendæ igitur ianux sunt, ne quis aspiciat, quæ videre nephas est. Et certè mysteria nostra, eleemosyna maximè, ac charitas sunt. Ineffabili enim sua misericordia nostri miserus est. Et prima, quæ in Eucharistia dicitur oratio, qua pro demoniacis precamur; misericordiæ suæ commemoratione plena est. Secunda, qua pro iis oramus, qui penitentiam agunt, misericordiam humiliter quæritat. Tertia etiam, quam pro nobis ipsis fundimus, vel infantes adducit, Deum ad misericordiam lachrymis inflectentes. Nam, quoniam ipsi peccata nostra cognouimus, pro alijs, qui peccarunt, quique peccare possunt, ipsi clamamus: pro nobis autem ipsis infantes, quorum imitato-

res cælorum regnum expectant. Hac enim oratione significatur, quod, qui simplicitatè paruulorum sequuntur, hi maxime pro reis Deum deprecari possunt. Ipsum autem Eucharistia mysterium quanta misericordia plenum sit, initiati solummodo nouerunt. Quare tu quoque cum eleemosyna vteris, ianuas claudere: ipse qui recipit, solus conscius sit: imò, si possibile est, nec ipse quidem percipiat, vnde erogatum sibi beneficiū est. Quas quidem ianuas si aperueris, & hoc mysterium tuum edideris, in mentem tibi veniat, quia etiam ille ipse, à quo gloriam aucuparis, tãquam vanum omnino condemnabit. Ita contraria tibi eueniunt, quàm desideras. Tu quidem maxime cupis, vt te admiras, ille misericors, ille humanus, ille benignus, dicat; Ipse autem, ille inanis gloriæ cupidus, prædicabit, ille, qui omnibus quouis modo placere hominibus studet, cæteræque his deteriora. Sin vero tu celabis, tunc exclamabit, ô misericordem illū, atque humanum! Non enim grande aliquid, atque præcipuum occultari diuitius Deus patitur: sed, si tu celabis, ille manifestabit: ita & mirabilior eris, & maiora lucraberis. Quare ad acquirendam gloriam cõtraria est omnino ostentatio. Nam ad quod festinanter pergitur, ad illud impedimento solet maximo esse. Non enim beneficentiæ gloriæ solam amittimus, sed contrarium quoque acquirimus, & ad hæc non paruis nos incommodis subiiciemus. Horum igitur omnium gratia inanem gloriam contemnamus, & à Deo solummodo lucrari cupiamus. Hoc enim modo & præsentis, & futura gloria potiemur, gratia & misericordia Domini nostri Iesu Christi, &c. Amen.

AVTHORIS DICTI IMPERF. IN MATTH. EIVSDEM EVANG. EXPOSITIO.

Conuenerunt in vnum, & interrogauit eum vnus ex
 vnum, vt multitudine vincerent, quem ratione
 vincere non poterat: à veritate nudos se esse pro-
 fessi sunt, qui multitudine se armauerunt. Dice-
 bant enim apud se vnus loquatur pro omnibus,
 & omnes loquamur per vnum; vt siquidem vice-
 rit, omnes videamur victores: si autem victus fue-
 rit, vel solus videatur confusus. O Pharisei, qui
 omnia propter homines cogitatis & facitis. Pri-
 mum quidem venientes cum vno, vincendi estis,
 per vnum: tamen pone quia vno victo homines
 non intelligunt omnes vos esse victos: nunquid
 conscientia vestra consentiunt se esse confusas?
 Leuis enim est consolatio, vt qui in seipso confu-
 sus est, quod ab alijs ignoratur. Magister, quod est
 mandatum magnum in lege? Magistrum vocat, cuius
 non vult esse discipulus. Simplicissimus interro-
 gator, & malignantissimus insidiator. De magno
 mandato interrogat, qui nec minimum obseruat.
 Ille enim debet interrogare de maiori iustitia, qui
 iam minorem compleuit. Dominus autem sic ei
 respondit, vt interrogationis eius fictam conscien-
 tiam primo responso petenteret, dicens; *Diliges
 dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Id est, non
 sicut tu, qui deuotionem ostendis in ore, & frau-
 dem meditaris in corde. Magnum autem & mini-
 mum mandatum dicimus, quantum ad dignita-
 tem

Vides quanta
 reuerentia
 profertur
 Eucharistia
 sacramentum,
 cui de illo ne-
 quis esse ducere
 verba sa-
 cere corā non-
 dum baptiza-
 tis.

Quæ
 est
 causa
 istius
 interrogatio-
 nis?

tem mandatorum, non quantum ad utilitatem. Alioquin utilitas omnium mandatorum vna est, & omnia mandata quasi vnum videtur esse mandatum: quia ita sibi coherent, vt alterum sine altero esse non possit. Vt puta, si interroget te aliquis in edificatione domus, quæ pars est melior? dicis, fundamentum. Sed quemadmodum edificatio non potest esse, nisi fuerit fundamentum: ita nec fundamentum esse potest nisi edificatio fuerit subsecuta, nec dicitur fundamentum nisi sit edificatio, cuius fundamentum dicatur. Ergo fundamentum in edificatione dignius est, nõ vtilius. Sic & caput dignius est quàm mēbra, quum nec membra sine capite, nec caput sine membris esse potest. Sic digniores sunt sacerdotes quàm populus; non tamen vtiliores: quia nec populus sine sacerdotibus, nec sacerdotes sine populo esse possunt. Ita & dignius est hoc mandatum: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, quàm illud: Non occides: Non concupisces; tamen utilitas vna est: nam qui diligit Deum, ille non occidit, nec concupiscit: qui autem occidit, aut concupiscit, ille non diligit dominum Deum suum. Esse autem minora mandata dominus manifestat, dicens: Si quis vnum ex minimis mandatis istis soluerit, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. Diliges, inquit, non dicit, Timebis, quia diligere maius est quàm timere. Inchoatio enim cultus Dei habet timorē, perfectio autem dilectionem, dicente Ioanne: Perfecta dilectio foras mittit timorem. Donec enim homo timeret Deum, non eum diligit, quum autem diligere cœperit, iam non eum tantummodo timeret, sed etiam amplius diligit. Timere enim feruor est, diligere autem filiorum: timor sub necessitate est, dilectio in libertate. Qui in timore seruit Deo, pœnam quidem euadit, mercedem autem iustitiæ non habet, quia inuitus facit bonum propter timorem. Non vult ergo Deus, vt timeatur ab hominibus quasi dominus, sed vt diligatur quasi pater, qui adoptionis spiritum donauit hominibus. Nam, si consideramus ab initio creati hominis causam, intelligimus, quia Deus, magis se patrem voluit esse hominū quàm dominum. Non enim dixit tantummodo: Faciamus hominem, sed faciamus hominem secundum imaginem, & similitudinem nostram. Similare autem filiis conuenit ad partes, non enim seruis ad dominos suos. Quid est diligere Deum ex toto corde? Id est, vt cor tuum non sit inclinatum ad vilius rei dilectionem amplius quàm ad Dei, nec delecteris in aliqua specie mundi amplius quàm in Deo, non in honoribus, non in auro, vel in argento, non in possessionibus, aut vineis, non in animalibus aut mancipiis, non in ornamentis aut vestibus, non in filiis aut parentibus, aut amicis, sed hæc omnia existimes tibi esse in Deo, vt præ his omnibus Deum ames. Si autem in aliquo horum amor cordis tui fuerit occupatus, iam ex toto corde non amas Deum: pro quanta enim parte cor tuum fuerit ad aliquam rem amandam inclinatum, pro tanta parte minus est ad Deum. Ecce si vir habeat vxorem, quomodo cognoscitur vxoris plena dilectio? Vxor neminem debet sapienterem reputare, quàm virum suum, & si sit alter sapientior, tamen illa sapienterem alteram intelligere non debet. Vxor neminem fortierem debet putare, quàm virum suum;

Matth. 5.

1. Ioan. 4.

Cautè nã præter gehennam & regnũ cælorum, seruit locum salutariõnis conseruatiõis videtur.

& si alter fortior sit, tamen illa intelligere non debet alterum fortierem. Vxor neminem formosior debet putare, quàm virum: si sit alter formosior, tamen coram oculis eius alter formosior non debet apparere. Perfectum enim odium, & perfectus amor iudicium rectum non cognoscit: vt puta, si perfecte odias aliquem, qualiacunque fuerint apud illum, omnia tibi displicent, siue quæ dicit, siue quæ agit: etsi verè bona sunt, tamen tibi mala videntur. Sic & si perfecte aliquem amas, quæcunque sunt apud eum, placent tibi, siue quæ loquitur, siue quæ agit: & si mala sunt, tamen tibi bona videntur. Ergo & vxor si videns aliquem dixerit, quàm sapiens vir, vti nam vir meus talis esset, iam amor eius minus habet de perfecto amore: & pro quanta parte amplius aliquid laudauerit in altero viro quàm in suo, tanto dilectio eius minor est ad virum suum. Sic ergo & omnis anima Christiana, quæ sponsa est Christi, ita diligere debet Deum vt nihil sit in mundo: quod amplius amet quàm Deum, aut in tantum, Pro quanta autem parte plus amauerit, pro tanta parte minus amat Deum. Quid est in tota anima diligere Deum? id est, certissimum animum habere in veritate, & firmum esse in fide. Alius est enim amor cordis, & alius est amor animæ: Amor cordis quodammodo carnalis est, vt etiam carnaliter Deum amemus, quod facere non possumus, nisi receperimus ab amore mundalium rerum. Sicut enim casta mulier, quæ virum suum amat, nullum amat alium: si autem alterum amauerit, iam non amat virum suum. Ita & homo, si Deum amat, mundum non amat: si autem mundum amauerit, iam Deum ex toto corde non amat. Ergo cordis amor non intelligitur sed sentitur in corde, quia quodammodo carnalis est. Amor autem animæ nõ sentitur in corde, sed intelligitur, quia amor animæ iudicium eius est. Puta si didicisti vnum Deum, ex quo omnia, & vnum Deum, per quem omnia: si iterum intellectus tuus per alicuius doctrinæ seductionem percussus, cœperit dubitare de substantia Dei, in tota anima non diligis Deum. Item qui putat incartationes aliquid posse, aut auguria aliquid intelligere, aut diuinationes aliquid nunciare, non ille in tota anima diligit Deum. Quis autem diligit Deum? qui omne bonum credit apud Deum, & omne bonum credit esse Deum, & extra Deum non credit esse bonum. Qui omnem virtutem, & sapientiam credit esse Deum, & extra Deum non credit esse aliquam sapientiam, neque virtutem. Qui credit Deum omnia facere, & sine Deo nihil fieri posse, ille in tota anima diligit Deum. Quid est in tota mente diligere Deum? Id est, vt omnes sensus tui qui pertinent ad te, Deo vacent, cuius intellectus Deo ministrat, cuius sapientia circa Deum est, cuius cogitatio ea quæ sunt Dei tractat, cuius memoria quæ sunt bona recordatur, tota mente diligit Deum, sicut ait Apostolus, Psallam spiritu, psallam & mente. Cuius autem intellectus quæ sunt Dei nõ intelligit, aut non secundum Deum sapit, aut scientia illius vana est & secularis: singularis autē recordatio eius non est bona, aut cogitatio displicens Deo, ille non tota mente diligit Deum. Hoc est primum, & maximum mandatum, secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Videtur Christus non ad interrogationem respondere. Ille enim interro-

1. Cor. 14.

2. ad. 10.

Matth. 23.

Matth. 23.

1. Ioan. 4.

1. Ioan. 17.

Galat. 5.

interrogat quid est mandatum? puta dixit, diliges dominum? Si voluit & alterum mandatum inducere, debuit minimum dicere, non secundum. Nam contra magnum minimum est, non secundum. Secundum autem ad primum respicit. Sed vide quid voluit ostendere. Diliges dominum, & magnum est: diliges autem & proximum, magnū quidem est, primum autem non est: & ideo dixit, simile est. Considera ergo mysterium. Quis est proximus noster? Christus, qui suscipiens carnem nostram, factus est proximus nobis, sicut in parabola illa Christus ostendit, quum interrogat pharisæus: Et quis est meus proximus? Introducit hominem vulneratum à latronibus, & à sacerdotibus despectum: à Samaritanis autem receptum, qui est ipse Christus. Ergo primum mandatum est magnum, Deum patrem diligere, secundum autem & simile est, Dei filium diligere, id est, cognoscere: ergo filius Dei magnus est, sicut pater. Quicquid enim pater potest, & filius potest. Pater enim diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Sed quia omnia filius, dante patre, potest sicut pater, ideo pater magnus Deus & primus. Filius quid enim pater potest, & filius potest. Sicut ait Apostolus: Expectantes aduentum magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Vt autē simpliciter intelligamus proximum nostrum omnem hominem esse fidelem, qui hominem amat fidelem, simile est sicut qui amat Deum, quia imago Dei est homo. Sicut in imagine sua rex honoratur vel contemnitur, sic & Deus in homine vel diligitur vel oditur. Non potest hominem odire, qui Deum amat: non potest Deum amare, qui hominem odit, sicut ait Ioannes Apostolus: Qui dicit se Deum diligere, fratrem autem non diligit, mentitur. Si enim fratrem (quem vides) non diligis, Deum (quem non vides) quomodo potes diligere? Quis enim honorat regem, & contemnit imaginem eius? Aut quis honorat imaginem, & authorem contemnit imaginis? Aut ait: quoniam Pharisæi quidem sciebant, quod est magnū mandatum in lege, sed tentantes interrogabant, voleas eis ostendere, quia non sufficiebat ei solius Dei patris agnitio ad salutem, ideo non solum dixit: Diliges dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua: Sed addidit, diliges proximum tuum sicut teipsum, qui erat ipse. Alioqui si ad solam interrogationem eorum respondisset, sufficeret dicere: Diliges dominum Deum, & non adde- re, & proximum tuum sicut teipsum, secundum quod & alibi dicitur: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Et vide quia non dixit, Cognosces dominum Deum tuum: sed, diliges, quoniam cognoscere vnum Deum, proprium est humanæ naturæ: diligere autem Deum, religiosi cordis, & recti. Et quicquid dilexerit Deum ex toto corde, non est possibile vt non perueniat ad filij eius agnitionem, id est, proximi. Ipsa enim dilectio Dei, quæ in eo habetur, illuminans eum, præstat ei ducatum, vt post patrem cognoscat & filium. In his duobus mandatis tota lex pendet & propheta. Qui proximum suum diligit, nec falsum testimonium dicit de eo, quem diligit, nec occidit, nec mentitur illi, quem diligit, nec concupiscit rem illius, quem diligit, nec mulierem eius inuadit, Sicut odium omne malum suggerit, sic dilectio omne bonum. Vnde ait Apostolus: Est fides, quæ per

charitatem operatur. Aut ita: Quoniam de patre, & filio omnis Prophetarum, & legis prædicatio existerat, per quos prophetas agnoscens quis proximum suum, hoc est filium Dei, ad primum vel maximum mandatum perueniebat, vt diligere dominum Deum, melius cognoscens eum per ipsum. Congregatis autem pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Responderunt, David. Et dixit eis: Quomodo ergo David in spiritu dominum eum vocat, si filius eius est? Iudæi altimantes hominem Christum tentabant, nec enim tentassent eum, si filium Dei credidissent. Volens ergo eis Christus ostendere, quia cognoscebat fallaciam cordis eorum, & quia non erat homo, qui tentabatur, sed Deus, quem nemo poterat tentare. Nec dicere poterat manifestè veritatem de se, nec tacere: Dicere enim non poterat, ne maiorem occasionem blasphemie inuenientes Iudæi, insanirent amplius. Tacere autem non poterat veritatem, qui ad hoc venerat, vt veritatem annūciaret. Ideo talem interrogationem eis proposuit, vt eo tacente, ipsa eius interrogatio ostenderet eis, quia non erat homo, sed Deus, dicens: Et quomodo David eum in spiritu dominum vocat? Nunquid poterat dominus eius esse, quæ ex eo fuerat nasciturus? Puto hanc interrogationem non solum contra Pharisæos, sed etiam contra hæreticos posuit. Nam secundum carnem filius erat David, dominus autem secundum diuinitatem. Si ergo secundum carnem dixerunt Christum, dominum David, aut secundum carnem iussus est sedere ad patris dextram, sicut hæretici putant æqualitatis mendacium componere festinantes: nunquid Christus David se filium denegasset, nisi quia post David futurus esset? Nam filius potest nobis esse, qui post nos futurus est. Dominus autem non potest esse, nisi qui aut nobiscum est, aut ante nos est. Christus ergo secundum carnem post David est, secundum diuinitatem autem ante David. Ergo illum significabat dominum suum, illum significabat iubedum sedere, qui iam tunc erat vnigenitus Dei. Et nemo poterat respondere ei verbum, neque ausus est quisquam ex illa hora eum amplius interrogare. Consilio multorum, facta fuerat disciplina cunctorum. Nam, si credimus, quia omnia ibi secundum Dei prouidentiam agebantur, & dicebantur, intelligimus, quoniam non illis definitibus interrogare, Christus desit docere: sed Christus desierat eos ita ulterius velle docere, ideo & illi desierunt ausi esse interrogare. Nam qui mari terminum posuit, ipse audaciæ diaboli aduersus se agentis, quando voluit, tunc finem posuit.

1. Ioh. 10.

S. AVGVST. EPISCOPI
 Hipponensis in superius Euang.
 Homilia 1.

Interrogati Iudæi, sicut nunc ex Evangelio, cum recitaretur, audiuimus quomodo esset dominus noster Iesus Christus filius David, quem dominum suum dixerit ipse David respondere non potuerunt. Hoc enim in domino nouerant, quod videbant. Apparebat enim eis filius hominis, occultus autem erat filius Dei. Hinc est, quod eum & superari posse crediderunt, & ligno suspensum irriserunt, dicentes, Si filius Dei est, descendat Bibli. Hom. tom. 3. Z z scendat

Serm. 234. de temp.

Matth. 27.

1. Cor. 2. scendat de cruce, & credimus in eum. Aliud videbant, aliud non cognoscebant. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Sciebant tamen Christum filium David. Nam etiam nunc ipsum sperant esse venturum. Latet eos quod venerit, sed volentes latet. Neque enim si pendente non agnouerunt, & regnantem agnoscere non debuerunt. In cuius enim nomine vocatur, & benedicuntur omnes gentes, nisi in eius, quem putant Christum non fuisse? Ipse enim filius David, utiq; ex semine David secundum carnem filius est Abraham. Si autem dictum est ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes, & vident iam in Christo nostro benedici omnes gentes, quid expectant quod iam non venit, & non timent quod venturum est? Lapidem enim se dixit ipse dominus noster Iesus Christus, prophético ad se afferendum utens eloquio. Lapidem autem talem, ut, si quis in eum offenderit, conuassetur, super quem autem lapis ille venerit, conterat eum. Quando enim in eum offenderit, humilis iacet, iacendo humilis quassat offendentem, veniendo excelsus conterit superbientem. Iam ergo Iudæi illa offensione quassati sunt, restat, ut eius præclaro aduentu etiam conterantur, nisi forte cum viuunt agnouerint ne moriantur. Patiens enim est Deus, & illos quotidie inuitat ad fidem. Sed cum Iudæi respondere non possent domino proponenti quæstionem & dicenti, Cuius filium dicerent Christum, atque illi responderent, filium David: addenti & proponenti, quomodo ergo David in spiritu vocat eum dominum, dicens, Dixit dominus domino meo sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo David, inquit, in spiritu dicit eum dominum, quomodo est filius eius? Non dixit, non est filius eius, sed, quomodo est filius eius? Quomodo cum dicit, verbum quærentis est non negantis, tanquam si hoc eis diceret, Bene quidem dicitis Christum filium David, sed ipse David dominum cum dicit. Quem dicit ille dominum, quomodo est filius? Dicerent Iudæi, si instructi essent fide Christiana, quam nos tenemus, si contra Euangelium corda non clauderent, si vitam spiritalem in se habere voluissent, responderent huic quæstioni & dicerent, Quoniam in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ecce quomodo est dominus David. Sed quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis: ecce quomodo est filius David. Sed nescientes obmutuerunt, ne ore saltem clauso aures aperuerunt, ut quod respondere non potuerunt interrogati, nosset edocti. Sed quia magnum est, nosse mysterium, quomodo sit dominus David & filius David, quomodo sit vna persona homo, & Deus, quomodo sit in forma hominis minor patre, in forma Dei æqualis patri, quomodo iterum dicit, Et pater maior me est, & Ego & pater vnum sumus: quia magnum est sacramentum, ut capi possit, mores informandi sunt. Indignis enim clausum est, promerentibus aperitur. Nec lapides, nec vectes, nec pugni, nec calces sunt quibus pulsamus ad dominum. Vita pulsatur, vitæ aperitur. Corde petitur, corde queritur, corde pulsatur, cordi aperitur. Cor autem hoc quod recte petit, recteque pulsatur, & querit, pium esse debet: Primo amare Deum gratis. Hæc est enim pietas: nec sibi extra illum ponere mercedem, quam expectet ex illo. Illo enim melius

est nihil. Et quid charti perit à Deo, cui ipse Deus vilis est? Terræ dat, & gaudes, amator terræ, & factus terra. Si gaudes quando dat terram, quâto amplius gaudere debes, cui seipsum dat tibi, qui fecit cælum & terram? Gratis ergo amandus est Deus. Nam diabolus hoc sancto Iob nesciens quod in illo intus ageretur, magnam crimen obiecit dicens, Nunquid gratis colit Iob Deum? Ergo, si aduersarius hoc obiecit, timere debemus ne hoc nobis obiciatur. Cui magno enim calumioso habemus negotium. Si querit fingere quod non est, quâto magis obicere quod est? Gaudeamus tamen, quia talis est iudex qui falli ab accusatore nostro non potest. Nam, si hominem haberemus iudicem, huic quicquid vellet, fingeret inimicus. Nemo est enim diabolus astutior falsa crimina ad confingendum. Nam & nunc omnia falsa crimina de sanctis ipse confingit. Scit suas criminationes valere non posse apud Deum, inter homines illas spargit. Et hoc ei, quid prodest, cum dicat Apostolus, Gloria nostra hæc est testimonium conscientiarum nostrarum. Putatis tamen quia ille falsa crimina nulla astutia confingit? Nouit quid inde mali agat, nisi ei resistat vigilantia fidei. Ideo enim & de bonis mala spargit, ut infirmi non putent aliquos esse bonos, & tradat se rapiendos libidinibus, & dissipandos, dicentes apud se ipsos, Quis est enim, qui seruat mandatum Dei, aut quis est qui seruat castitatem? Dum putat quia nemo, ipse sit nemo. Hoc ergo agit diabolus. Sed talis erat vir Iob, de quo nihil posset confingere. Nota enim erat & nimis clara vita eius. Sed quia multas habebat diuitias, hoc obiecit. Quod & si esset, in corde esse posset, in moribus apparere non posset. Colebat Deum, faciebat elemosynas, & quod corde faciebat, nemo sciebat, nec ipse diabolus, sed Deus nouerat, Perhibet Deus testimonium seruo suo: diabolus calumniatur seruo Dei. Permittitur ille tentari, probatur Iob, confunditur diabolus. Inuenitur Iob gratis colere Deum, gratis diligere. Non quia aliquid, sed quia seipsum non abstulit. Air enim, Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Ignis tentationis accessit, sed aurum, non stipulam inuenit. Abstulit & sordes, non conuertit in cinerem. Quia ergo ad sacramentum Dei intelligendum, quomodo Christus & homo, & Deus sit, cor mundandum est. Mundatur autem moribus, vita, castitate, sanctitate, dilectione, & fide quæ per dilectionem operatur. Hoc autem quod loquor, totum tanquam arbor est quæ radicem habet in corde. Neque enim facta procedunt nisi de cordis radice, ubi si plantaueris cupiditatem, spinæ procedunt. Statim Dominus post istam quæstionem propositam Iudæis, illis respondere non valentibus, subiecit de moribus loqui, ut ostenderet quare illi indigni fuerint intelligere quod interrogauit. Miseri enim, superbi, cum respondere non possent, utique debuerunt respondere: Nescimus nos, Magister dic nobis. Obmutuerunt in propositione, nec os aperuerunt ad inquisitionem. Et statim Dominus de superbia illorum, Canete, inquit, à scribis, qui amant præsidere in synagogis, & diligunt primum locum in conuiuio. Non quia accipiunt, sed quia diligunt. Hic enim cor eorum accusauit: Accusator cordis autem esse non posset, nisi cordis inspector. Oportet enim ut seruo Dei habenti aliquem honorem in ecclesia deferatur primus locus

Genes. 22.

Psal. 117.

Psal. 109.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13. 1. Cor. 10.

Iob 1.

1. Cor. 13.

Iob 1.

Cor mundetur non solum fide, sed moribus, vita, castitate, dilectione, & ceteris huiusmodi.

Math. 23. Luc. 20.

locus, quia si non deferatur, malum est illi, qui non deserit, non tamen bonum est illi, cui deseritur. Oportet ergo ut in congregatione Christianorum præpositi plebis eminentius sedeant, ut in ipsa sede distinguantur, & eorum officium satis appareat, non tamen ut insentur de sede, sed ut cogitent facinram unde redditi sunt rationem. Quis autem nouit, utrum hoc amet an non amet? Res ista cordis est, iudicem habere non potest, nisi Deum. Ipse autem Dominus admonet bar suos, ne incidenter in tale fermentum: quod alio loco dicit, Canete à fermento Phariseorum: & Sadduceorum. Et cum putarent illi propterea hoc enim dicere, quia panes non intulerant: respondit eis, Excidit vobis quot milia saturati sunt ex quinque panibus? Tunc intellexerunt, inquit, quia fermentum doctrinam eorum dicebat. Amabat enim illi ista temporalia, æterna vero nec timebant mala, nec diligebant bona. Clauso corde intelligere non poterant quod Dominus interrogauit. Quid autem faciat Dei ecclesia ut possit intelligere quod prima meruit credere? Faciat capacem animum ad recipiendum, quod dabitur. Quod ut fieret, id est, ut capax animus esset, Dominus Deus noster suspendit promissa, non abstulit. Ideo suspendit, ut nos extendamus. Ideo nos extendimus, ut crescamus. Ideo crescimus, ut attingamus. Vide Apostolum Paulum in suspensa extensum, Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sum: Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Vnum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Ille in terra currebat, sed in spiritu ascendebat. Vide ergo extentum, vide ad suspensa pendentem. Sequor, inquit, ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Ambulandum ergo est, nec pedes vngedi, nec inuenta querenda, nec naus providenda. Affectu curre, amore ambula, charitate ascende. Quid queris? Viâ. Inhere Christo, qui descendendo & ascendendo seipsum fecit viam. Vis ascendere? Ascendete tene. Tu enim per teipsum leuare te non potes, quia nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo. Si nemo ascendit, nisi qui descendit: ipse autem est filius hominis Dominus noster Iesus, vis & tu ascendere, membrum ipsius esto, qui solus ascendit. Etenim ille caput cum cæteris membris, vnus homo est. Et cum ascendere nemo potest, nisi qui in eius corpore membrum ipsius factus fuerit, impletur quia nemo ascendit nisi qui descendit. Non enim potes dicere, ecce quare ascendit, verbi gratia, Petrus, quare ascendit Paulus, quare ascenderunt Apostoli, si nemo ascendit, nisi qui descendit? Respondetur tibi, Petrus, Paulus, cæteri Apostoli, & omnes fideles, qui audiunt ab Apostolo? Vos autem estis corpus Christi, & membra ex parte. Si ergo corpus Christi, & membra sunt, noli facere duos. Reliquit enim ille patrem & matrem, & adhæsit uxori suæ ut essent duo in carne vna. Reliquit patrem, quia non hic se ostendit se æqualem patri, Semetipsum enim exinaniuit, formam serui accipiens. Reliquit & matrem synagogam, de qua carnaliter natus est. Adhæsit uxori suæ, id est, ecclesiæ suæ. Quod testimonium & ipse cum commemoraret quod separari non liceret coniugium, demonstrauit, Non legitis, inquit, quia Deus qui fecit ab initio masculum & feminam fecit eos?

Math. 16.

Philip. 3.

Iuan. 3.

1. Cor. 12. Ephes. 5.

Philip. 2.

Math. 19.

Erunt duo, inquit, in carne vna. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et quidem duo in carne vna. Sequitur & dicit, Igitur iam non duo, sed vna caro. Nemo ascendit, nisi qui descendit. Nam ut noueritis quia vnus homo est sponfus & sponsa secundum carnem Christi, non secundum diuinitatem: nam secundum diuinitatem quod est ille, nos esse non possumus, quia ille creator, nos creatura, ille effector, nos facti, ille conditor, nos conditi: sed ut essemus cum vno vnus in illo, caput nostrum esse voluit accipiendo carnem ex nobis in qua moreretur pro nobis. Ut noueritis ergo quia hoc totum vnus est Christus, per Esaiam dixit, Sicut sponso alligauit mihi mitram, & sicut sponsam induit me ornamento. Ipse sponfus, ipse sponsa, Ipse planè sponfus in capite, sponsa in corpore. Erunt, inquit, duo in carne vna. Et non iam duo, sed vna caro est. Itaque ad membra ipsius pertinentes, ut hoc sacramentum intelligamus, ut dixi, fratres, pie viuamus, Deum gratis diligamus. Ipse autem qui ostendit peregrinantis formam serui, seruat peruenientibus formam Dei. De forma serui strauit viam, de forma Dei condidit patriam. Quia ergo multum est ad nos capere hoc, sed non est multum credere hoc. Nisi enim credideritis, ait Esaias, non intelligetis: ambulemus per fidem, quando peregrinamur à domino, donec ad speciem perueniamus, vbi videbimus faciem ad faciem. Et ambulantes per fidem, bene operemur. In bonis operibus grauata sit dilectio Dei, benefica sit dilectio proximi. Deo enim quod præstemus non habemus: sed quia proximo habemus quod præstemus, præstando indigenti promerebimur abundantem. Inde vnusquisque quod habet præster alteri. Quicquid plus habet plus largiatur inopi. Alius habet pecuniam, pascat pauperem, vestiatur nudum, ædificet ecclesiam, operetur de pecunia quicquid boni potest. Alius habet consilium, rogat proximum, pellat tenebras dubitationis luce pectoris. Alius habet doctrinam, erogat de cellario domini, ministret conuersis cibaria, confortet fideles, reuocet errantes, quærat perditos, quantum potest faciat. Est quod sibi pauperes etiam erogent, alius claudo pedes accommoder, alius cæco suos oculos duces præbeat. Alius visitet infirmum, alius sepeliat mortuum. Sunt ista in omnibus, ut profusè difficile inueniatur aliquis qui non habeat unde alteri aliquid præster. Et illud extremum & magnum quod ait Apostolus, Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi.

Iuan. 3.

Esai. 61.

Ephes. 5.

Esai. 7. 1. Cor. 5. 1. Cor. 13.

Mortuum sepelire, nisi uis cordis opus.

Gal. 6.

Serm. 23. de temp.

EIVSDEM IN IDEM Homil. 2.

Quæstionem propositam Iudæis, debent solvere Christiani. Dominus enim Iesus Christus qui eam Iudæis proposuit, ipse non soluit Iudæis, nobis autem soluit. Et commemorabo charitatem vestram, & inuenietis quia soluit, primo nodum videte quæstionis. Quæsiuit à Iudæis quid eis videretur de Christo, cuius esset filius, quia & ipsi sperant Christum. In Prophetis legerunt, venturum expectauerunt, presentem occiderunt: quia ubi legebant venturum Christum, ibi legebant quia occiduri erant Christum. Sed illius futurum aduentum sperabant in Prophetis: Bibl. Hom. tom. 3. Z z 2 nam

nam futurum suum facinus non videbant. Sic ergo eos interrogavit de Christo, non quasi de incognito, aut cuius nomen nunquam audissent, aut cuius aduentum nunquam sperassent. Nam quoniam adhuc eum sperant ideo errant. Equidem & nos speramus eum, sed veterum iudicem, non venturum iudicandum. Propheta autem sancti utrunque prophetaerunt. Venturum eum iniuste prius iudicandum, venturum postea iuste iudicaturum. *Quid ergo, inquit, vobis videtur de Christo cuius filius esse? Responderunt illi: David. Prorsus de scripturis. Quomodo David in spiritu vocat eum dominum: dicens, Dixit dominus domino meo sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si ergo David in spiritu vocat eum dominum, quomodo filius eius est?* Hic cavendum est, ne putetur Christus se negasse filium esse David. Non se filium David negavit, sed modum quaesivit. Dixit filium esse David, non nego: sed si ille eum dominum vocat, dicite mihi quomodo sit filius, qui est dominus: Dicite quomodo? Illi non dixerunt, tacuerunt. Dicamus & nos, exponente ipso Christo, Vbi? Per Apostolum suum. Prius inde probemus, quia ipse Christus exposuit, Apostolus dicit, An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Ergo per Apostolum istam dignatus est solvere quaestionem. Primum per Apostolum loquens Christus, qui dixit ad Timotheum: Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum. Ecce Christus filius est David: Quomodo est & dominus David? Dic Apostole, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo. Agnosce dominum David. Si agnoscis dominum David, dominum angelorum, aequalem Deo in forma Dei, Si agnoscis unde filius David, attende quod sequitur. Apostolus dominum David tibi ostender dicendo, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo, Filius David unde? Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: Propter quod & Deus illum exaltavit. Resurrexit Christus ex semine David, filius David, quia exinanivit se. Quomodo exinanivit? Sumendo quod non erat, non perdendo quod erat. Exinanivit se, humiliavit se. Cum esset Deus, homo apparuit. Contemptus est in terra ambulans qui caelum fecit. Contemptus est quasi homo, quasi nullius virtutis. Non solum contemptus, sed insuper & occisus. Lapis erat iacens offenderunt in eum Iudaei, & quassati sunt. *Quid autem ait ipse? Qui offenderit in lapidem istum, conquassabitur. Super quem venerit lapis iste, conteret eum. Prius iacuit & offenderunt. Venier de super, & conteret quassatos. Accepistis & filium David, & dominum David. Dominum David semper filium David ex tempore. Dominum David natum de substantia patris: filium David natum ex Maria virgine, conceptum de spiritu sancto. Vtrunque tenemus. Vnum horum nobis erit habitatio aeterna, alterum horum nobis est a peregrinatione liberatio. Dominus enim noster Iesus Christus nisi dignatus esset fieri homo, perisset homo. Factus est quod fecit, ne periret quod fecit. Homo verus,*

Deus verus. Deus & homo totus Christus. Haec est catholica fides. Qui negat dominum Christum? Fotinianus. Qui negat hominem Christum? Manichaeus. Qui confitetur dominum aequalem patri Christum & hominem verum, passum vere, sanguinem fuisse verum, Non enim veritas nos liberaret, si falsum precium pro nobis daret. Vtrunque qui confitetur, catholicus est. Habet patriam, habet viam. Habet patriam, in principio erat verbum. Habet patriam cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo. Habet viam, Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. Ipse patria quod imus, ipse via qua imus. Per ipsum ad ipsum eamus, & non erramus.

CHRISTIANI DRVTHMARI eiusdem Euang. expositio.

Pharisaei autem audientes quod silentium imposuisset Iesus Sadducis, conuenerunt in vnum. Et iterum conuenerunt in vnum: & elegerunt sapientissimum de suis. *Et interrogavit eum vnus ex eis legis doctor tentans eum, & dicens: Magister, quod est mandatum magnum in lege. Quia discere volebat, ob hoc magistrum vocabat: quia sic est consuetudo discipulorum. Quod est mandatum magnum in lege. Dicam vnde & ite hoc voluerit interrogare. Erat autem inter Iudaeos quaestio: quia sacerdotes, qui volebant holocausta recipere, frequenter dicebant quod nulla actio tam grata esset Deo, quam sacrificium ei offerre. Illi vero, qui sapientes erant, considerabat quod sine oblationibus hostiarum multi patriarchae placuerunt Deo: & a propheta edocti, malle Deum scientiam sui vnumquemque habere, quam holocausta. Nemo autem vnquam absque fide & dilectione per holocausta sola Deo placuisse inuenitur. In qua sententia se fuisse declaravit. Hac de re iste interrogat, quod sit maximum & praecipuum mandatum, & quod Deus plus delectetur. *Ait illi Iesus: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.* Primum ergo omnium & maximum mandatum est cognitio, atque confessio diuinae unitatis, cum executione bonae operationis. Nec nobis ponitur modus aut mensura in Dei dilectione, sed ex toto corde, quantum capere potest anima, & quantum cogitare cor, atque mens suggerere, in cogitatione, in locutione, opere absque vilius comparatione Deum diligamus. *Hoc est maximum & primum mandatum.* Nunc apertius ostendit, quid ille interrogauerit: hoc est ante omnia & super omnia mandata, istud collocandum fundamentum pietatis. *Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet & propheta.* Adiungit dominus ad hoc quod interrogatus fuerat: quia illud primum non potest fieri sine isto, quia ipse Deus praecipit diligere proximum sicut seipsum. Illud maximum & praecipuum est, istud tamen prius, quia qui non diligit proximum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Per dilectionem proximi peruenitur ad dilectionem Dei. Et qui ista duo praeccepta adimplet, omnia, quae lex, & prophetae mandauerunt adimplet. Qui enim diligit Deum, non adorat deos, non assumit nomen Domini in vanum, & reliqua, quae ad cultum Dei pertinent. Qui diligit proximum, non occidit, nec*

maechatur, non furatur, non dicit falsum testimonium, non concupiscit rem proximi sui, quia omnia ista in proximis committuntur, & tali modo seruat in charitas. Et de hoc dictum est per Prophetam. Verbum breuiatum faciet Dominus super terram. *Congregatis autem Pharisaeis interrogavit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Quia Pharisaei semper parati erant ad commouendas quaestiones, cognouerunt aliquando, quod & soluere omnia poterat: & etiam proponere, quae ipsi soluere nequebant. Interrogat ipse dominus de illo, quem dicebant venturum (quia praesentem nolebant credere) cuius filius esse debeat. Si potuissent scire sequentia, dixissent sicut dixerunt de Iohanne, quod nescient. *Dicunt ei, David.* Quia habent scriptum dictum domini ad eum, De fructu ventris tui, ponam super sedem meam: idcirco nouerant. *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum dominum.* In spiritu sancto, non erroris incerto, nec propria voluntate: sed in spiritu sancto prophetado vocat eum dominum suum, dicens; *Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis.* Prophetavit David de ascensione Domini Christi quod is, qui de sancta Maria natus est, supra angelos, & omnem creaturam eleuatus ad dexteram patris collocatus est, & deitatis honorem, quem ante habuit per diuinitatem, habere cepit per humanitatem. Et quia Iudaei dedignabantur credere Christum Deum, & hominem; propterea intelligere nequibant. Quod autem a patre inimici subijciuntur, non infirmitas filij ostenditur, sed vnitas naturae demonstratur. Nam & filius subijcit patri inimicos, qui patrem clarificat super terram. *Sede a dextris meis.* Gloriam & stabilitatem debemus accipere in ista sessione. Quia enim filius assumptus de sancta Maria, patris fecit voluntatem, recte ei in ascensione a patre dicitur. *Sede a dextris meis.* Victor in gloria. *A dextris,* non locum significat, sed aequalitatem. *Donec,* hic pro semper ponitur: ut illud donec senescatis, ego sum Deus. Quasi diceret. *Sede, quia subijciuntur inimici sub pedibus tuis.* Pedes enim Domini vel incarnatio, vel apostoli intelliguntur. *Et nemo poterat respondere ei verbum.* Tunc nequiter confusi sunt: quia nec Psalmi verbum dissoluere quieuerunt, post Domini vero ascensum, cum similiter alij de ipso verbo confutarentur, inuenerunt quod Melchisedech dixisset hoc ad Abraham reuerso de bello. *Quod non potest ita intelligi: quia sequens versiculus contradicit. Tecum principium in die virtutis tuae, & reliqua. Neque ausus fuit quisquam ex illa die amplius eum interrogare.* Nunc pro certo agnouerunt Iudaei, quod verbis nullus posset eum capere: quia sicut fons sapientiae loquebatur: & comprehendebat sapientes in astutia eorum. Iam in reliquo corruerunt discipulum illius pecunia: ut proderet eum sine turbis. Et comprehendentes eum, cum vi traderent Romanae potestati: ex quo intelligitur venena inuidiae posse superari, sed difficile conquiscescere.*

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang. expositio.

Pharisaei autem audientes quod silentium imposuisset Iesus Sadducis, conuenerunt in vnum. Pharisaei dicuntur

tur diuisi, quia vindicabant sibi scientiam legis, & scientiam scripturarum, & aestimantes se meliores, & sanctiores omnibus. Ideo diuidebant se à generalitate populi, & dicebantur diuisi, à Pharisaeis, qui dicitur diuisio. Quomodo imposuit illis silentium? Illi non credebant resurrectionem neque aeternitatem animarum, dominus autem vtrunque ostendit. Conuenerunt in vnum, id est, in consensum, in vnam voluntatem, ut pari mente dominum tentarent. Tale quid legimus in passione domini de Herode, & Pilato. Nā ante passionem domini inimici erant adiuuicem, tempore passionis imminente, facti sunt amici. Similiter Scribae, & Pharisaei ante quam dominum tentarent, inimici erant adiuuicem. Quia quoddam Sadduczi denegabant Pharisaei confitebantur, In tentatione autem domini facti sunt amici. *Et interrogabat eum vnus ex eis legis doctor, tentans eum.* Eo tempore, quo Dominus ista loquebatur, magna contentio erat inter illos, quod esset maximum, & primum mandatum. Quidam dicebant maximum, & primum mandatum esse: Decimas Deo dare, & sacrificia, & oblationes. Alij dicebant primum mandatum esse fidem, quae per dilectionem Dei operatur. Sicut multi sancti patres fuerunt, qui per fidem bonae, & operationem, & dilectionem veram Deo placuerunt, ut Abel, Melchisedech, & multi alij. Dum autem haec altercatio esset in eis, accessit vnus legis doctor tentans eum. *Magister, quod est magnum mandatum in lege?* Magnum posuit pro eo, quod est maximum, ait illi Iesus: *Diliges dominum Deum tuum.* Dilectio dicitur, eod quod est vnus liget: *Diliges,* dixit pro eo, quod est dilige, futurum indicatum ponens pro imperatiuo praesentis, *Ac si diceret dominus: Diliges dominum Deum tuum,* id est, ama in toto corde, quia intellectus hominis in corde est, id est, in intellectu: & tota anima tua, id est, in tota voluntate tua: & in tota mente tua, id est, in omni memoria tua. *Hoc est maximum, & primum mandatum.* *Secundum autem simile est huic,* id est, sicut mandatum superius dictum obtinet principatum inter omnia mandata ad proximum pertinentia. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* In hoc loco non debemus solummodo intelligere patrem, & matrem, sed vnumquemque hominem, qui de stirpe Adae descenderunt nascendo sicut & nos. *In his duobus mandatis,* id est, in dilectione Dei, & proximi, *vnica lex pendet, & prophetae,* id est, omnia quae scripta sunt in lege, & Psalmis, in his duobus mandatis pendunt, quia ad haec mandata referuntur. *Congregatis autem Pharisaeis, interrogavit eos Iesus.* Pharisaei proposuerunt quaestionem quod esset maximum mandatum, soluit dominus eandem quaestionem, & insuper reddidit illis vicem, proponendo de se quaestionem, dicens: *Quid vobis videtur, id est, quid aestimatis de Christo, cuius filius esse? Dicunt ei, David.* Non dixit de futuro, cuius filius erit, sed de praesenti, *cuius filius est:* quia iam venerat ex utero virginis Mariae. Non reprehenduntur in hoc, quia filium Dei dixerunt, sed in hoc damnabuntur, quia filium Dei ipsum non crediderunt. Tunc temporis non credebant eum esse, sicut nec posterum illorum faciunt, sed credebant esse venturum, & de semine David nasciturum, & sanctum, & virum iustum, & excellentiorem cunctis mortalibus futurum, & per eum indicandam terram in aequitate, & tamen non credebant esse filium Dei. Et bene filium David

appellauerunt, quia multo tempore ante quam nasceretur ex virgine Maria, prædixerat dominus per Nathan prophetam, dicens: Cum dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum, quod egredietur de lumbis tuis, & firmabo regnum eius in sempiternum. Ipse ædificabit domum nomini meo, id est, ecclesiam, & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem: ipse inuocabit me, pater meus es tu. *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si dominus Iesus Christus filius est David, ut dicitis, quomodo ergo David in spiritu, id est, per spiritum sanctum illuminatus, non errore seductus, sicut ipse dicit in Psalmo: Audiam quid loquatur in me dominus meus, quia per os David loquebatur dominus, sicut per ora prophetarum vocauit eum dominum: Dixit dominus, id est, pater, domino meo, Iesu Christo filio suo, sede à dextris meis, id est, habita mecum in honore dignitatis. Et post laborem passionis dicit: Sede à dextris meis, id est, esto mihi æqualis in beatitudine perpetua, quia semper subijcientur tibi inimici tui. Inimici filij Dei sunt dæmones, Paganis, Iudæi heretici, falsi Christiani, qui eius voluntati, quantum prævalent, resistunt. Ideo inimici sunt isti. Isti inimici duobus modis subijciuntur potestati domini, aut sponte in præsentem seculo, aut coacti in die iudicij. Spõte, quando quis Iudæus, aut Paganus venit ad fidem. Coacti, dæmones, & reprobi, qui in præsentem vitam sponte, id est, propria voluntate noluerunt se subdere Deo per fidem, & bonam operationem, in die iudicij inuiti subijciuntur domino filio Dei, quia secundum iudicium eius damnabuntur, cum dixerit: Ite maledicti in ignem æternum. *Si ergo filius eius est, quare dominum vocat? Conuersio est humana, ut filij patres suos dominos vocent, nisi fortè hoc eueniret sicut B. August. dicit, ut ille, qui filius est per misericordiam Dei, sublimetur ad episcopalem dignitatem, & efficiatur episcopus, & tunc poterit esse pater, & filius, & dominus propter honorem dignitatis. Beatus nanque propheta David cognouit eum, quia de sua progenie erat nasciturus secundum carnem, ante omnia secula genitum ex patre coequali illi, ideo vocauit eum dominum. Illi Iudæi, qui in præsentia redemptoris nostri erant, purum hominem credebant, & simpliciter dominum Iesum credebant, ex semine David nasciturum, & sanctum etiam & iustum, & excellentiorem cunctis mortalibus & iudicem omnium futurum, non tamen credebant Dei filium. Nos autem quomodo credere debemus? Debemus credere quod & dominus David est, & filius David. Dominus David, quia creator ante omnia secula nascendo ex patre, & filius David in fine temporum nascendo ex matre virgine: Dominus David, quia creator David. *Et nemo poterat respondere ei verbis, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare. Pharisei confutati, & conuicti sermonibus domini, non sunt ausi eum amplius interrogare, sed apertissime comprehensum sine ratione potestati tradunt ad crucifigendum, Quærendum est quare dicit euang. Nemo ausus fuit ex illa die eum amplius interrogare, cum legimus in passione interrogatū esse à principe sacerdotum Caiapha. Sed notandū est vsque ad passionem. Tempore passionis imminente, in-***

terrogauit eum princeps sacerdotum, dicens: Adiuuro te per Deum viuum, ut dicas nobis, si tu es Christus Dei. Dicit ei Iesus: Tu dicis.

AUTHORIS INCERTI

Sub nomine Eusebij episcopi Emisseni superioris Euang. expositio.

Pharisei autem audientes, quod silentium imposuissent Sadducæis, conuenerunt in vnum. Recedentibus Phariseis veniunt Sadducæi. Iterum recedentibus Sadducæis veniunt Pharisei. Nunc isti, tunc illi eum tentant: & quia rationibus eum capere, & tenere non possunt, frequenti cōgressu eum mouere, & fatigare conantur. Ipse tamen omnibus respondens, aliis satisfecit, alios sapientissime concludit. *Et interrogauit eum vnus ex eis legis doctor, tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in lege? Omnes eum tentant, omnes eum magistrum vocant: non tamen quasi à magistro veritatem ab eo volunt discere, sed potius (si fieri possit) eum quasi incautum in aliquo sermone capere desiderant. Sed quid eis prodest: nihil enim sapientia ignorat. Quid autem responderit dominus audiamus. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & prophetia. Hæc est igitur causa, quare hæc duo mandata prima dicantur, & maxima, quia tantum possunt hæc duo, quantum & cætera omnia. Aliiter enim hæc mandata neque prima, neque secunda sunt, quoniam in tabulis lapideis scripta non sunt. Decem enim sunt verba legis, quorum primum est, Non habebis deos alienos coram me. Primum igitur dicitur hoc mandatum, non quod in ordine scripturæ primum sit, sed quod in virtute significationis principale, & maximum sit. Huic autem secundum, & simile est, Diliges proximum tuum sicut teipsum: quoniam secundas & similes vires habet post ipsum. Vnde Ioannes Apostolus ait, Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Qui enim Deum non diligit, neque seipsum neque fratrem diligit. Primum est igitur ut Deum diligit, deinde seipsum, postmodum verò fratrem suum tanquam seipsum. Qui enim seipsum odit, si fratrem suum diligit sicut seipsum, & fratrem suum odit. Omnis enim qui diligit iniquitatem, odit animam suam: odit igitur & animam fratris sui, si fratrem suum diligit sicut seipsum. Nulli igitur alij dicitur ut diligit fratrem suum sicut seipsum, nisi illi, qui diligit seipsum. Nemo autem seipsum diligit, nisi ille, qui Deum diligit. Sic igitur primum mandatum est diligere Deum, deinde verò proximum propter Deum. Modus autem dilectionis hic est, ut ex toto corde, tota anima, tota mente, & cunctis viribus Deum diligamus: proximum autem tanquam nos ipsos. Plus est enim si ex toto corde aliquem diligas, quam ut sicut teipsum eum diligas, quia potest fieri ut teipsum nõ diligas: quem ex toto corde & tota anima diligis. Si vis igitur teipsum diligere, prius dilige Deum ex toto corde. Deinde verò quia iam diligis teipsum*

ipsum, dilige proximum tuum sicut teipsum. Toto enim corde, tota mente, & cunctis viribus sancti Apostoli, & Martyres Deum dilexerunt, qui occidi quidem potuerunt, ab eius tamen amore, & dilectione separari nullo modo potuerunt. Et isti quidem bene dilexerunt seipsos, quia vitam æternam, gloriam, & honorem, omnemque felicitatem adepti sunt sibi ipsis. Dilixerunt autem & proximos suos sicut seipsos, quoniam hanc eandem gloriam, & beatitudinem desiderauerunt illis, tanquam sibi ipsis. *In his enim duobus mandatis vniuersa lex pendet, & propheta.* Omnis enim, qui peccat, aut in Deum, aut in seipsum, aut in proximum peccat. Qui verò prædicto dilectionis modo Deum, & proximum diligit, quomodo eos offender quos tantopere diligit? Nam & in seipso peccare timet, ne in hoc quoque Deum offendat. Si igitur in his duobus mandatis charitas adimpletur, & omnia peccata tolluntur, manifestum est, quod in eis vniuersa lex pendet, & prophetæ. Quid enim aliud lex, & prophetæ præcipiunt, nisi ut Deum, & proximum diligamus, & à vitiiis, & peccatis, cunctisque offensionibus nos abstinemus? Congregatis autem Phariseis interrogauit eos Iesus, dicens, *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, David, &c.* Idem enim ipse & filius est, & dominus David: filius quidem secundum humanitatem, dominus autem secundum diuinitatem. De stirpe nanque David secundum carnem natus est Christus. Hoc autem Pharisei non intelligebant, sed sicut cæteros hominem tantum, & non Deum, Christum, quem ipsi Messiam vocant, fore credebant. Hac igitur interrogatione seipsum Deum, & hominem, omniumque creaturarum regem, & principem esse ostendit. Quia enim filius est David, homo est: Deus verò, quia eius dominus est, & ad patris dexteram sedet. In eo autem quod omnes inimici illius pedibus sunt subiecti, omnium dominus esse ostenditur. David enim in spiritu sancto videns Christum dominum nostrum post resurrectionem suam ad patrem reuertentem, illa quæ ibi agebantur secreta intelligens ait, Dixit dominus pater domino meo filio suo, sede à dextris meis, ut sicut in vna sede sedemus, ita æquales ab omnibus habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Qui enim Deum non diligit, neque seipsum neque fratrem diligit. Primum est igitur ut Deum diligit, deinde seipsum, postmodum verò fratrem suum tanquam seipsum. Qui enim seipsum odit, si fratrem suum diligit sicut seipsum, & fratrem suum odit. Omnis enim qui diligit iniquitatem, odit animam suam: odit igitur & animam fratris sui, si fratrem suum diligit sicut seipsum. Nulli igitur alij dicitur ut diligit fratrem suum sicut seipsum, nisi illi, qui diligit seipsum. Nemo autem seipsum diligit, nisi ille, qui Deum diligit. Sic igitur primum mandatum est diligere Deum, deinde verò proximum propter Deum. Modus autem dilectionis hic est, ut ex toto corde, tota anima, tota mente, & cunctis viribus Deum diligamus: proximum autem tanquam nos ipsos. Plus est enim si ex toto corde aliquem diligas, quam ut sicut teipsum eum diligas, quia potest fieri ut teipsum nõ diligas: quem ex toto corde & tota anima diligis. Si vis igitur teipsum diligere, prius dilige Deum ex toto corde. Deinde verò quia iam diligis teipsum

rales in anima discimus esse vires, plantatiuum, animale, & rationale. Secundum quod creascit, & nutritur, & simile generat, plantis affimilatur, secundum quod irascitur, & concupiscit, brutis comparatur: secundum quod intelligit, rationalis dicitur. Vide igitur hoc loco quid illa tria significant: *Diliges Deum tuum in toto corde tuo, hæc est brutalis animæ pars, & in tota anima tua, hæc est plantatiua virtus, animatæ enim sunt plantæ, & in tota mente tua, hæc est vis rationalis.* Et sic oportet Deum diligere tota anima, hoc est, omnibus partibus, & virtutibus animæ ei adherere. Hoc est primum, & magnum mandatum, ad pietatem nos exercens. Secundum autem simile est illi, quod nos excitat ad faciendum, quæ sunt iusta homini. Duo enim nos in interitum ducunt, mala doctrina, & corrupta vita. Ut igitur non incidamus in impia dogmata, diligendus est Deus. Ne autem sit vita peruersa, diligendus est proximus. Qui enim diligit proximum, omnia mandata implet: & qui implet mandata, diligit Deum, atque ita duo illa mandata inter se coherent, & copulantur, & continent omnia alia mandata. Quis enim diligens Deum & proximum, vel furatur, vel vindictæ audis est, vel adulterium committit, vel scortatur, vel occidit? Hic autem legis peritus principio quidem venit tentans, deinde responso Dei emendator factus, laudatus est, sicut Marcus inquit, quod spectans eum, amplexatus sit illum, & dixit ei: Nõ longe es à regno Dei. *Interrogauit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? &c.* Quoniam purum hominem Christum esse putabant, subuertit eorum opinionem, & docet veritatem per David prophetam, diuinitatem suam prædicans. Dicentibus enim Phariseis, filius est David Christus, hoc est, homo purus, dicit, *Quomodo igitur David dominum eum nominat? & non simpliciter eum nominat dominum, sed in spiritu, hoc est, per spiritus gratiam ipsum reuelauit? Non negans autem filium David esse hoc dicendo, monstrat quod non sit purus homo ex solo Davidico semine descendens. Hæc autem interrogat dominus, ut, si dicant se nescire, interrogent, ac discant: vel si dicant veritatem, credant: vel si nihil possint dicere, confundantur, & secedant, non audentes ultra interrogare illum.*

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euangelij expositio.

Interrogauit eum vnus ex eis legislator quispiam, tentans eum, &c. Ex immodica inuidia accedit tentans. Quia enim viderant Sadducæos confusos, & laudatum dominum, accedunt tentantes, si apponat aliquid mandato primo, quasi legem corrigens, ut inueniant contra ipsum ansam. Dominus autem inuulgans illius malitiam, quod non ad discendum venisset, sed vacuus charitate inuideat, & emuletur, ostendit charitatem inrer mandata præcellere, quod non ex parte oportet diligere Deum, sed nos totos dare Deo. Tres enim

Pharisei autem, quum audissent, quod silentium imposuissent Sadducæis, conuenerunt in vnum, & interrogauit vnus ex eis legis doctor tentans eum, &c. Silentio illis imposto, rursus irruit hi, ac legis doctorem proferunt: non discere volentes, sed dolose agentes. Quia enim id erat primum præceptum; Diliges Dominum Deum tuum, &c. opinati sunt, quod aliquid etiam de seipso additurus esset, eo quod se quoque Deum diceret, & ita tanquam blasphemus, occasionem ipsis calumniandi præberet. Iesus autem ait illi, *Diliges dominum Deum tuum, &c.* Secundum autem simile est huic, &c. Cognita eorum malitia, respondit quidem irreprehensibiliter, quod interrogabatur, sed addidit & secundum præceptum, per hoc illos obiurgans, ut pote qui se non amabant, se inuidia, ac insidiis prosequantur.

bantur: & que sine etiam nunc rogabant: nam, si diligenter, non tentarent. Simile autem primo dixit secundum quo ad magnitudinem: magnum est enim & hoc. Nam sibi mutuo haerent, ac se inuicem ferunt haec duo praecipua. Siquidem, qui Deum diligit, etiam proximum diligit, seruans illius praecipuum, qui autem proximum non diligit, nec Deum diligit, transgrediens eius praecipuum.

† Secundum non ordine legislationis, sed virtute. In alia enim parte ponitur hoc praecipuum.

In his duobus praecipuis vniuersa lex, & propheta pendunt. Sed apud Mattheum tentator dicitur hic legifidoctor: apud Marcum vero potius laude dignus habetur. Quare? Quia primum certe tentauit, vt dictum est, a Phariseis directus: animaduersa autem responsione, suscepit eam, & conuersus, rem ita se habere confessus est: & deinde Iesus intuitus eum, quod, adhibita mentis ratione, responderet, ait illi; Non longe es a regno Dei, hoc est, approximas fidei, qui veritatem confessus es: hoc autem dixit adhortans illum ad perfectam fidem. Et haec apud Marcum inuenies. Congregatis autem phariseis, &c. De Christo inquit, qui annunciatu est a prophetis, nondum autem aduenit, vt vos dicitis, sed expectatur a vobis. Et vide sapientiam. Purabant illi, vt dictum est, Christum additurum quippiam & de seipso in primo praecipuo, vt se quoque Deum esse demonstraret. Hoc autem ipse non fecit, vt euitaret illorum vanitatem, sed seorsum de sua disputat diuinitate, nec id ex manifesto, sed oblique, vt omni careret suspitione: & quantum ad id, quod apparet, de Christo, qui expectabatur, & interrogat, & enunciat: in rei veritate autem haec de seipso dicit. Dicunt ei,

David. A prophetis sermonibus hoc cognoscere. Simpliciter autem filium David, sine nudum hominem Christum suspicabatur: quum tamen, propheta hunc non simpliciter filium David, sed & Deum praedicarent. Ait illis; Quomodo ergo David in spiritu, &c. In spiritu videlicet sancto, sicut dixit Marcus, & non a seipso. Si ergo David vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Hoc dixit non tollens Christum filium esse David, sed erroneam illorum arguens opinionem, quia non est eius filius talis, qualem ipsi suspicabantur: hoc est, nudus homo: sed & Dominus eius. Dicitur enim filius eius, vt pote ex radice eius, iuxta humanitatem generatus: Dominus autem eius tanquam Deus illius. Ob id itaque vsus est Davidi eo verbo ad Phariseorum confutationem, ostendens quod non solum filius esset David, sed & Dominus eius. Nos vero etiam hoc interpretari oportet. Ait enim David; Dixit Dominus pater Domino meo filio suo Christo, post assumptionem in caelum: sede a dextris meis, siue fructu meo regno, pari in throno, pari in honore mecum permanens. Inimici autem Christi inter sensibiles quidem primi sunt Iudaei, deinde Gentes, ac haeretici. Intelligentes vero sunt daemones. Marcus autem ait, quod hoc dixerit docens in templo, & quod multa turba libenter eum audiebat. Verisimile est enim de hoc primum interrogasse Phariseos: deinde etiam de hoc in templo docuisse turbam. Et nemo poterat ei respondere quicquam, &c. Ad mortem enim appropinquans de perfectis discernit eum illis, nec solum os eis obturauit, sed & timorem in futuram ipsis inculsit.

FERIA III. QVATVOR TEMPORVM SEPTEMBRIS.

M A R C . 9 .

In illo tempore: Respondens vnus de turba dixit ad Iesum: ^a Magister attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum, qui vbicunque eum apprehenderit, allidit illum, & ^b spumat, & ^c stridet, & ^d arefcit. Et dixi discipulis tuis vt eijcerent illum, & non potuerunt. Qui respondens dixit: ^e O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? ^f Quamdiu vos patiar? ^g Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim Spiritus conturbauit eum & elisus in terra volutabatur spumans. Et ^h interrogauit patrem eius: ⁱ Quantum temporis est, ex quo hoc ei accidit? At ille ab infantia. Et frequenter eum in ^k ignem, & in ^l aquam misit, vt eum perderet. Sed si quid

^a Deprecando per conuersionem, exponit incommodum filij.
^b Hieronymus. Allego. Peccatorum spumat stulticia. ^c Iracundia.
^d Ignauia.
^e Incredulitas vestra impedit salutem.
^f Puerum non daemone vt ostendat illum daemone traditum propter peccatum suum, vel parentum suorum.
^g Non quasi ignorans interrogauit, sed vt diuinitatis infirmitatis ostensa, curationem gratiorem faciat.
^h Moraliter. Ita vel libidinibus. ⁱ Cupiditatis.

^k Libertatem arbitrij indicat.

si quid potes adiuua nos miseris nostris. Iesus autem ait illi: Si ^k potes credere ^l omnia possibilia sunt credenti. Et continuo exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat: Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Et cum vidisset Iesum ^m concurrentem turbam, ⁿ comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus ego ^o praecipio tibi exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et clamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est, sicut mortuus, ita vt multi dicerent, quia ^p mortuus est. Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum, & surrexit. Et cum introisset in domum, discipuli eius secretim interrogabant eum: Quare non potuimus eijcere eum? Et dixit illis. Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & ieiunio.

GLOSSA ORDINARIA CATENA AVREA in superius Euangelium. in idem Euangelium.

In interrogauit, &c. Hieronymus. Scit & interrogat, vt confessio pariat salutem, & murmur cordis nostri sermonibus soluat prius, vt est: Dic iniquitates tuas prius, vt iustificeris. Et dixi discipulis eius, &c. latenter culpam obliquat in discipulos, cum sepe curatio non curantur, sed curandorum impediatur vitio. ^o generatio. Non homini irascitur sed vitio. Non taedio affectus hoc dicit, sed vt medicus aegro contra praecipua agentis. Et arguit per hoc vnum Iudaeos incredulitatis. ^o statim spiritus. Quia dum post peccatum ad dominum conuertivolumus, magis a diabolo impugnamur, vel vt excutiat virtutem, vel vindicet suam expulsiorem. ^{Ab infantia}. Hieronymus. Significat gentilem populum, cui a natiuitate ^o increuit cultus idolorum vt stultè immolaret filios suos daemoneis. Vnde sequitur. ^{Et frequenter eum in ignem & in aquam, &c.} Alij enim ignem, alij aquam venerabantur. ^{Adiuua nos miseris nostris}. Hieronymus: Credulitas nostra, vt rastata lingua infirma est, nisi innixa adiutorio Dei. Fides cum lachrymis optata vota capit, vt est: fiat tibi secundum fidem quam. ^{Surde & mute}. Spiritui imputat, quod homini praestat, dum ille audit, neque loqueretur, quod peccator poenitens audit & loquitur. ^{Exi ab eo & amplius ne introeas, &c.} Exiens ab homine nunquam reuertitur, si cor suum serauerit clavis humilitatis, & ostium obdormerit homo munitatis, vnde: Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. ^{Discerpens eum}. Hieronymus. Discerpi diabolus appropinquans ad salutem, quod est ei esca dilecta, quos in ventrem suum trahere desiderat per terrores & damna vt B. Iob. ^{Factus est sicut mortuus}. Ildorus & Rabanus. Sanatis enim dicitur: Mortui enim estis & vita vestra abscondita est cum Christo Iesu. Vnde infirmitas Christianorum non est mors sed mortis similitudo. ^{Hoc genus}. Hieronymus. Stulticia ad luxuriam carnis pertinet, & ieiunio sanatur. Ita & ignauia oratione depellitur. Medicina cuiusque vulneris adhibenda est ei. Non sanat oculum quod calcaneum, ieiunio passionis corporis, oratione sanantur pestes mentis.

Respondens vnus de turba, dixit ad Iesum; Magister, &c. Hunc hominem scriptura infirmum in fide ostendit, ex hoc quod Christus dixit, O generatio incredula, & per hoc quod subdit; Si potes credere. Sed est infidelitas eius occasio exiit terit daemone non pellendi, inculat tamen discipulos: vnde subditur, ^{Et di discipulis, &c.} Vide autem istius insipientiam. Iesum in medio turbarum precatur discipulos inculans: vnde dominus coram plebe, multo magis hoc ei imputat, non solum in personam eius accusationem intendens, sed in personam omnium Iudaeorum: probabile enim est multos praesentiu scandalizatos, ea quae non conueniebant de discipulis cogitare: vnde sequitur; ^{Qui eis res dixit, O gene. incre. quamdiu apud vos ero?} In quo ostendit, & mortem se desiderare, & graue ei esse cum illis conuersari. Bed. In tantum autem non est homini iratus sed vitio, vt statim intulerit; ^{Afferte illum ad me, &c.} Chryso: Hoc autem Dominus permisit propter patrem pueri, vt cum vexantem daemone videret, ad fidem futuro miraculo traheretur. Theoph. Permittit etiam vexari puerum, vt ex hoc iciremus daemone impietate, qui occidisset eum nisi fuisset a Domino adiutus. Sequitur, ^{Et in pa. eius, Quantum temporis, &c.} Bed. Erubescat Iulianus qui dicere audeat omnes homines absque peccati contagione nasci in carne, tanquam innocentes per omnia, vt fuit Adam quando creatus est. Quid enim habuit iste puer, vt ab infantia daemone vexaretur acerbissimo, si nullo originalis peccati vinculo tenebatur? quia constat illi adhuc proprium non habere potuisse peccatum. Glos. Exprimat autem in verbis suae petitionis fidei defectum: vnde subdit, ^{Sed si quid potes, &c.} Cum enim dicit; Si quid potes, manifestat se de eius potentia dubitare, quia viderat filium suum a discipulis Christi curatum non esse. Dicit autem; ^{Miseris nostris, vt designaret miseriam filij qui patiebatur, & patris qui compatiebatur.} Sequitur, ^{Iesus au. ait il. Si po. cre. &c.} Hierony. Libertatem arbitrij hoc loco indicat quod dicit, Si potes. ^{Quae autem sunt omnia quae possibilia sunt credenti, nisi quae in nomine Iesu, id est, saluatoris salutis postulantiur cum lachrymis?} Bed. Aprum autem responsum

sum Dominus dedit petenti. Ipse enim ait, Si quid potes, adiuua nos. Et Dominus; Si potes inquit credere. At contra leprosus qui fideliter clamabat; Domine, si vis potes me mundare, congruū suæ fidei accepit responsum. Volo mundare. Chr. Quod autē dicit, tale est, Tanta est virtutis apud me superabundantia, vt non solum hoc possim, sed & alios hoc faciam operari, quare si crederis vt oportet, & hunc ipse curare poteris, & alios multos. Sic ergo eum ad fidem reducebat, qui adhuc de infidelitate loquitur: vnde sequitur, *Et con. ex. pater, &c.* Sed si crederat, dicens; Credo, quomodo subdit, Adiuua incredulitatem meam? Dicamus igitur quoniam multiplex est fides: introductoria scilicet, & perfecta: hic autem incipiens credere saluatorem deprecabatur, vt apponeret reliquum ad virtutē suam. Bed. Nemo enim repente fit summus, sed in bona conuersatione à minimis quisque inchoat, vt ad magna perueniat. Alia namque sunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Quia igitur per occultam inspirationem gratiæ meritorum suorum gradibus fides crescit, vno eodemque tempore is qui necdum perfectē crediderat, simul & credebat, & incredulus erat. Hieron. Per hoc etiam monstratur quod credulitas nostra infima est, nisi innixa subsistat adiutorio subsidij Dei. Fides autem cum lachrymis, optata vota caput: vnde sequitur, *Et cum vi. te. concur. tur. com. &c.* Theoph. Ideo autem cum videret turbam concurrere, comminatus est spiritui immundo: nolebat enim coram turba curare, vt ostentationem fugere doceret. Chr. Quod autem comminatur, & dixit; Ego tibi præcipio, diuinæ attribuitur potestati. Quod verò dicit non solum, *Exi. ab eo;* sed etiam amplius, noli introire in eum: ostendit quia ad reintandum promptus erat, quia ille nondum erat in fide perfectus, sed hoc Domini iussu inhibebat. Sequitur, *Et exi. & mul. &c.* Non enim voluit mortem diaboli imponere propter verā vitæ aduentum. Bed. Quem autem hostis impius morti similem reddidit, hunc pius saluator piæ dextræ tactu saluauit: vnde sequitur, *Iesus ante. manum, &c.* Ex quo sicut verum se esse Deum potentia saluandi docuit, ita & in veram se habuisse carnis naturam more tactus humani declarauit. Negat namque Manichæus infans, veraciter eum carne indutū fuisse, sed ipse cum tot languētes suo tactu erexit, mundauit, illuminauit, hæresim illius, antequam nata esset damnavit. Sequitur, *Et cum in do. &c.* Chry. Timebant enim ne fortē collatam sibi gratiam amississent: receperant enim potestatem iam spirituum immundorum. Sequitur, *Et di. il. Hoc genus, &c.* Theoph. Scilicet lunaticorum, vel simpliciter omnium dæmoniorum genus. Oportet namque ieiunare eum qui curari debet, & illum qui curat. Sic enim vera oratio perficitur, cum coniungitur orationi ieiunij, quando non grauat qui orat ex sumptione ciborum, sed sobrius est. Bed. Mystice autem dominus sursum discipulis mysteria regni referat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobrat, & spiritus malos ab his qui vexantur, expellit. Nam carnales adhuc & insipientes confortat, docet, castigat, & perfectionem liberius de æternis instruit. Theoph. Dæmon autem iste surdus & mutus est: surdus, in quantum non vult Dei sermones audire: mutus verò, in quantum non vult alios, quod condecens est, docere. Chry.

Peccator autem spumat stultitia, stridet iracundia, arefcit ignauia. Discipit autem spiritus appropinquantem ad salutem, & similiter quos in ventrem suum trahere desiderat, discipit per terrores & damna vt fecit Iob. Bed. Sæpē enim dum conuerti ad Deum post peccata conamur, maioribus nouisque antiqui hostis pulsamur insidiis, quod facit, vt vel odium virtutis incutiat, vel expulsiōnis suæ vindicet iniuriam. Greg. 10. mor. Velut mortuus autem ostenditur, qui à maligni spiritus potestate liberatur, quia quisquis iam terrena desideria subegit, vitam in se carnalis conuersationis extinguit: & modò mortuus apparet, quem multi mortuum dicunt: quia qui spirituali-ter viuere nesciunt, eum qui carnalia bona non sequitur, extinctum funditus arbitrantur. Hieron. Post hoc autem quod ab infantia vexatus est, significatur gētilis populus, cuius à natiuitate creuit cultus inutilis idolorum, vt stultè immolaret filios suos dæmonis: vnde dicitur, *Quod in ignem & aquam eum misit.* Alij enim de genitibus ignem venerabantur, alij aquam. Bed. Vel in hoc dæmoniaco significantur, qui originalis culpæ reatu astricti veniunt in mundum rei, secundum gratiā saluandi. Ignis autem ad feruorem iracundiæ reatu referendus est, aqua ad voluptates carnis quæ dissoluere mentem per delicias solent. Non autem puero qui vim patiebatur, sed dæmoni qui inferebat comminatus est: quia qui peccatē emendare desiderat, vitium vti que increpando & exacerando debet exterminare, sed hominem amado resouere. Hieron. Imputat autem dominus spiritui quod homini præstat, dicens; Surde & mute spiritus, quia ille nunquam audiet nec loquetur, quæ peccator penitens audit & loquitur. Exiens autem dæmon ab homine, nunquam reuertitur, si homo cor suum seruauerit clauibus humilitatis & charitatis, & ostium obtinuerit munitionis. Factus est homo sanatus vel mortuus. Sanatis etenim dicitur, Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Theoph. Sed si Iesus, id est, euangelicus sermo, teneat manum, id est, virtutem actuum, tunc è dæmone liberabimur. Vide etiam quod primò Deus non iuuat, deinde requiritur à nobis quod bonum operemur. Vnde dicitur quod Iesus eleuauit illum, in quo monstratur hominis studium. Bed. Dum autem docet dominus apostolos quomodo dæmon nequissimus debeat expelli, omnes instituit ad vitam, vt scilicet nouerimus grauiora quæque vel immundorum spirituum, vel hominum tentamenta, ieiuniis & orationibus esse superada. Iram quoque domini cum in ultionem scelerum nostrorum fuerit accensa, hoc remedio singulari posse placari. Ieiunium autem generale est non solum ab eis, sed & à cunctis illecebris abstinere carnalibus, imò ab omnibus vitiorum passionibus. Sic & oratio generalis non solum in verbis est quibus diuinam clementiam inuocamus, verum etiam in omnibus quæ in obsequium nostri conditoris fidei deuotione gerimus, teste Apostolo qui ait, Sine intermissione orate. Hieron. Vel stultitia quæ ad luxuriam carnis pertinet, sanatur. Ira & ignauia oratione depellitur. Medicina cuiusque vulneris adhibenda est ei. Non sanat oculum, quod calcaneo adhibetur. Ieiunio passiones corporis, & oratione pestes sanandæ sunt mentis.

FERIA III. QUATVOR TEMP. SEPTEMBR.
S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in Feria quarta Quatuor temp. Septemb. Sermo.

Dominus ac redemptor noster in euangelio suo loquitur dicens. Cum dormirent homines venit inimicus & superfeminavit zizania. Inimicus, in figura homo dicitur est, Audi Apostolum dicentem, Fuitis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Audi homo, Non enim ille dedit tibi tenebras, qui dedit tibi lucem. Quod vadis homo, quo traheris? Quid concupiscentias carnales sectaris, quando audis. Spiritu ambulate & concupiscentias carnis nolite perficere? Audi potius dominum dicentem, Conuertimini ad me & conuertat ad vos. Accedite ad eum & illuminamini, & facies vestra non erubescunt. Audi homo. Si recesseris à Deo non effugies manum eius. Si autem ad eum accesseris, illico habebis eum, quia nusquam recedit. Audi Prophetam dicentem, Si ascendero in cælum tu illic es, si descendero ad infernum ades. Vbi ergo non est Deus quem tu fugis? Malus es tu, qui bonum fugis. Mors es tu, qui vitam fugis. Inuoluere te vis tenebris, vbi te abscondas, sed illum latere non potes, cuius oculi omnia vident. Ait autem Apostolus, Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Sequitur vox iudicis dicens, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratos est diabolo & angelis eius. Ergo qui fugit dominum & recedit à Deo, ille confunditur & perit in sua impietate. Vt ergo non pereat tunc, nunc reuertatur ad dominum & illuminabitur, & vultus eius non erubescet. Dicam tamen fratres mei quod sentio, & quod dixerō intelligite. Inter vos segetes Dei sunt mista zizania, id est, amatores mundi, amatores pecuniæ, amatores deliciarum, consultores nugarum, omnes quærentes quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. In ecclesia Christi sicut in trantes, promittentes & non facientes, vouentes & non reddentes, renuntiantes malo & iterum idem facientes, hæc amantes, zizania sunt. Non amant illi Christum, qui aliquid plus amant, quam Christum. Audi homo vocem domini Dei tui, Qui diligit, inquit, patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut filias, aut fratres, aut agros super me, non est me dignus. Si vis tenere quod non habes, dimitte quod habes, vt amor Christi sit in corde tuo. Ecce petis à Deo, & dicis, domine, da mihi, Quid tibi dabit, qui aliunde manus tuas videt occupatas? Ecce dominus vult dare quæ sua sunt, & non habet vbi ponat. Vide ergo, Dimitte quod tenes, & accipies quod quæris. Dimitte temporalia & caduca, & accipies æternam & perpetuam vitam. Dimitte terrena, & accipies cælestia. Ait autem quidam ad Iesum, Magister bone quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Vti que qui dicebat, quid boni faciam, vitam æternam desiderabat, sed plus amabat quod tenebat. Vidit dominus occupatas manus, dare vult, & non habet vbi ponat. Occupatæ sunt manus accipientium. Dicit enim tibi dominus, Vade, vende omnia, & da pauperibus, & pone illa in cælo, quia in terra impediunt. Quid times ô homo dare pauperibus? Non perdes ea, sed seruantur tibi in cælo. Non vt perdas iussi, dicit dominus, sed vbi ponas suggesti. Post hæc habebis ho-

mo thesaurum non in terra perituum, sed in cælo permanens. Aliquando venit homini tribulatio, venit timor damni. Times ô homo, vt non pecuniam tuam perdas, times ne argentum tuum perdas, times ne possessionem tuam perdas, & nō times ne tuispe totus pereas? Pro hoc dicitur falsum testimonium, pro hoc mentiris & rapis aliena, pro hoc iuras & periuras, quod omnino lex vetat. Nōne cum hæc omnia facis, totus scenum es, totus stipula, totus palea, & non times ne totus ardeas? Semper turbata est anima tua amoribus sculi. Dic, Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Auarus pro auro suo habet tristitiam, patitur tribulationem, habet pericula seruorum, pericula latronum. Auarus amat aurum plus quā animam suam, Tu Christiane ama Christum plus quā omnia tua. Ille feruet in amore auri, tu Christiane ferue in amore Christi, & eris beatus in regno Christi. Audi ô homo: Aurum: Aurum in terra est, & ex terra est, & terra, & pars terræ est. Impius dum diligit creaturam, offendit creatorem, & amittit eum qui creauit ex nihilo omnia. Audi ô homo non tu perdis Deum, sed ipse peris à Deo. Ille est redemptor animæ, quem vis amittere. Quid enim proderit tibi, si totum mundum lucretis, animæ verò tuæ detrimentum patiaris? Expergiscere aliquando ô homo, & ama Christum. Hæc est enim sapientia vera, id est, amare Christum. Multi enim dicunt, & scire volunt, quare illum vocat ad se dominus, & illum non vocat: vni subuenit, & vni non: hunc dignum habet, & illum indignum: istum honorat, & illum cruciat & affligit. Audi ô homo. Hunc dignum habet pro bonis operibus suis, illum habet indignum pro operibus suis malis: quia debitor est dominus, & reddet bonis bona, & malis mala. Dicitur es forsitan, Quare ille sic? Respondet tibi dominus Deus tuus, quia bonum non denegauit, sed dixi prius, Lauamini, mundi estote. Quid volebas? Quid quærebas? Quid cupiebas? Gratiam Dei. Ergo si gratiam Dei quæris, aufer primū nequitiam ab anima tua, & à cōspectu oculorum meorum. Iam cessa à malo, & fac bonum, inquire pacem, & sequere eam totis viribus tuis. Et cum hæc feceris, & gratiam meam percipies: & oculi mei super te erunt, & aures meæ ad preces tuas, & priusquam me inquiseris, dicam, Assum. Faciamus bona, fratres charissimi, vt mereamur in futuro seculo inuenire requiem, quam nobis dominus noster promisit dicens. Beati misericordes, quia ipsi misericordiam cōsequuntur. Et cum Propheta à domino exultantes dicamus, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine, Misericordiam inueniunt, qui sunt misericordes. Iudicium timeant contemptores, qui nec sibi parcūt nec miserentur aliis, qui dicūt, Peccemus, & parceret nobis Deus, quia misericors est & bonus. Omnino misericors & bonus est Deus: sed qui modò parcerit, in futuro non parceret. Iudicium paratum habent sine misericordia impij, intelligamus fratres, & videamus vbi spem nostram ponere debeamus. Misericordia illi, qui fecit misericordiam. Beati misericordes, quia ipsi miserebuntur Deo. Spes est in Dei misericordia, si ab opere misericordiæ nos non fuerimus aridi. O homo quid quæris à Deo misericordiam si ipse non es misericors? Quid quæris à Deo indulgentiā peccatorum tuorum, cum ipse tibi simili non indulges?

33. serm. 233. de tempore
m. tamē ser-
uati ad Enau-
lij explican-
tione.
Math. 13.
Ephes. 5.
Gal. 5.
Zachar. 1.
Psal. 33.
Psal. 138.
Rom. 6.
Math. 5.
Philipp. 2.
Math. 10.
Math. 19.

Psal. 41.

Math. 16.

Eph. 2.

Psal. 33.

Math. 5.

Psal. 100.

Jacob. 2.

Math. 5.

Luc. 6. ges? Audi homo, audi vocem domini Dei tui, vbi dicit ipse, Date & dabitur vobis. Dimittite, & dimittetur vobis. Audi iterum vbi ipse dicit, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si enim tu non dimiseris aduersario tuo, ipse tibi prius eris aduersarius. Ille te læsit auferendo pecuniam tuam, tu te lædis non indulgendo aduersario tuo. Forsitan dicitur es, Nō illi parcam, quia me læsit multum, & sanguinem meum quæsiuit. Tu si non illi indulges, perditionem animæ tuæ habebis. Insuper adhuc dicit, Non illi parcam, quia aduersarius mihi fuit. Crede mihi homo, peior tibi eris aduersarius, si non illi parcas. Dicit tu, ille me non rogat. Si te ille non rogat, tu pro illo roga, vt ei a domino dimittatur quod in te deliquit. Nam si tu dicit, non illi parcam, litigare vis, nō dimittere. Et qua fronte, aut qua fiducia dicitur es domino tuo, Dimittite, quia ego dimisi? Considera o homo & vide aliam legem in membris tuis repugnantem legi mentis tuæ, & captiuam te in legem peccati. Iam ipse captiuus traheris, & expoliator irasceris? Nemo nobis imputet, fratres mei, si per vos dominicam pecuniam duplicare nō potuerimus. Mali serui erimus, si non fecerimus quod nobis præceptum est. Si autem fecerimus, boni serui erimus, & cum domino sine fine lætābimur. Illum omnes amemus, per quem facti sumus. Illum diligamus, per quem redempti sumus. Pro illo nos inuicem diligamus in hoc seculo, vt cum eo gaudere mereamur pariter in futuro, quoniam sic placuit domino Deo nostro de nobis, vt hic constituti cum vestra charitate cantemus ei. Laudemus dominum, fratres, lingua, corde, ore, & voce. Sic enim sibi vult dici laudem, vt non sit inter nos discordia, sed vult esse in nobis concordiam vocibus & moribus. O felix laus in cælo, vbi templum Dei angeli sunt. Ibi est concordia summa laudantium, vbi nulla lex in membris nostris repugnat. Ibi non est rixa, nec vlla cupiditas. Hic ergo cantemus domino laudem solliciti, vt illic possimus esse securi. Quare autem hic sumus solliciti fratres mei? Audite quare, Quia tentatio est vita humana. Sic nanque nos dominus exhortatur suo eloquio dicens, Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Non vis esse sollicitus, quando videris dicere, Dimittite nobis debita nostra? Quomodo es securus, qui quotidie videris petere remissionem peccatorum? Quomodo es securus, quando adhuc dicitis, Dimittite mihi peccata mea, & iterum dicitis, Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo? Quomodo ergo videris clamare, Libera nos à malo: si securus es? Audi homo, audi. Tu es malus, quando te Deus liberat à teipso malo. Vides aliam legem in membris tuis repugnantem legi mentis tuæ, & captiuam te in lege peccati. Audi quid sumus nos, quid nobiscum portamus? Quandiu in corpore mortis huius continemur, vitium nobiscum portamus. Audi iterum Prophetam dicentem, Dominus educ de carcere animam meam. Carcer meus est, vti quædā in corpore mortis fuero. Nam quando fuero de hoc corpore liberatus, terra terræ red dicitur, spiritus cælo recipitur. Vado ergo, dimitto terram, quia quandiu hic sum, mente seruo legi Dei, carne autem legi peccati. Dicit aliquis perfidiorum. Ergo cum fueris ab hac carne liberatus, iam non eris tu nisi spiritus. Audi ergo hæretice.

Carnem quam dico, non in æternum pono, sed hic depono. Respondet incredulus, Ergo rediturus es ad corpus mortis? Et vnde tam piam vocem clamasti? Educ de carcere animam meam? Audi imperite, & contra quotidianas lectiones furde, Redeo ad corpus non mortis huius, quia corruptibile hoc induitur incorruptione, & mortale hoc induetur immortalitate. Modò est animale, tunc erit spiritale. Nemo potest accipere æternale, nisi prius temporale dimiserit. Ergo dimittite temporale hoc malum, vt accipias æternale illud bonū. Audite fratres & caute. Hic enim iter agimus, & in itinere positi sumus, nondum in patriam peruenimus. Cauemus eos, qui in itinere nobis insidiantur, quia hic agunt aduersus nos ne ad patriam nostram, id est, ad paradysum reuertamur. Terra autem ista morientium est: illa verò viuentium est, de qua Propheta dicebat, Credo videre bona domini in terra viuentium. In illa autem terra semper viuetur, & nunquam morietur. Lucet terra illa plus quam species argenti, vbi ciues iustorum angeli sunt. Illi in terra illa gaudent, nos in terra ista lugeamus, vt ad illorum gaudia peruenire mereamur. Videte, fratres: Ecce hic in itinere positi sumus insidiator noster diabolus aduersatur in via, nobis querit nocere, ne in terram viuentium reuertamur. Duo enim sunt præcepta dilectissimi, quæ nobis omnino sunt obseruanda, id est, diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet & Propheta. Quicumque enim in his duobus præceptis ambulauerit, festinet in via, & perueniet ad patriam paradisi, vbi lætantur omnes sancti in gloria redemptoris sui, & laudem dicunt nomini sancto eius, qui erepti sunt de hac peregrinationis ærumna, & viuunt semper in læticia sempiterna.

S. LEONIS PAPAЕ DE Ieiunio septimi mensis, id est, Quatuor temporum Septembris, Serm. 1.

Obseruantiam quidem vestram, dilectissimi, ita nouimus esse deuotam, vt animas vestras non solum legitimis, sed etiam volūtariis Ieiuniis excolatis. Veruntamen adicienda est huic studio etiam nostræ admonitionis exhortatio, vt si qui sunt in hoc exercitio tardiores: in his saltem diebus communi abstinentiæ se obedienter adiungant, in quibus nos oportet sacratissimam consuetudinem attentius celebrare, vt per humilitatem Ieiunij, contra omnes hostes nostros, diuinum mereamur auxilium. Res enim est præcipui operis, quam & ex autoritate indicimus, & ex charitate suademus: vt paululum edendi libertate compressa, castigationi corporum & pauperum studeamus alimoniam, quos qui reficit, animam suam pascit, & temporales epulas in deliciis mutat æternas. In locū igitur malarum cupiditarum, sanctorum desideriorum incrementa succedant. Cesset iniquitas, sed non sit ociosa iustitia. Quem nullus patitur opprimere, sentiat aliquis adiuuantem. Parum est enim non auferre aliena, nisi largiatis & propria. Sub oculis iusti iudicis sumus, qui nouit quantam unicuique bene operandi dederit facultatē: non vult ociosa esse mura-

nera sua, qui seruis suis sic mensuras mysticorum distribuit talentorum, vt credidit qui liberaliter erogasset, augeter, qui sterilitè seruasset, amitteret. Et ideo, dilectissimi, quia septimi mensis Ieiunium celebrare nos conuenit, sanctitatem vestram monemus, vt quarta & sexta Feria ieiunemus; Sabbato verò apud beatum Petrum Apostolum pariter vigilemus, cuius suffragantibus meritis ab omnibus tribulationibus mereamur absolui, Per Christum dominū nostrum, Amen.

EIVSDEM DE IEIUNIO Septimi mensis, Serm. 2.

Deus humani generis Conditor & Redemptor, qui nos ad promissiones vitæ æternæ per semitas vult ambulare iustitiæ, de futura tentatione, quæ nobis in itinere virtutum insidiosis aduersaretur occurrere, multis nos præfidiis, dilectissimi, in quibus laqueos diaboli obtereremus, instruxit: inter quæ hoc famulis suis saluberrimum contulit, vt contra omnes inimici dolos fortitudine se continentia & operibus pietatis arment. Ille enim, qui ab initio primis hominibus interdixit cibi inseruit appetitum, & male credulis per illecebram edendi, omnium concupiscentiarum virus infudit, eandem fraudes tractare non desinit, & in natura, quam seic suis seminibus esse vitiatam & corruptam, sationis suæ germen inquit, vt ad labefactanda studia virtutis, desiderium voluptatis accendat. Quoniam enim ipsius, est proectio Christiana: nec potest æra animos aliquo modo lædere qui nouerunt auxiliante Domino in sua carne regnare. Rationabili ergo moderazione sanctoque proposito, stentanda sunt rebelles cupiditates, necessitandum est vt castis & spiritalibus desideriis corporales concupiscentiæ relictentur. Agnoscat interior homo, exterioris sui se esse rectorem, vt mens diuino gubernata dominatu, terrenam substantiam in bonæ voluntatis cogat obsequium. Nec enim deest nobis ad hunc ordinem obseruandum, misericordissimi regis auxilium, qui nos saluberrimæ obseruantia ratione informauit, præficiens nobis per temporum recursus, quosdam ieiuniorum dies, in quibus castigatione corporum virtus roboraretur animorum. Huius autem remedij munus, dilectissimi, etiam in isto, qui septimus est, mense dispositum est, quod nos prompta conuenit alacritate suscipere, vt præter abstinentiam qua quisque se peculiariter atque priuatum, secundum modum suæ possibilitatis exercet, hæc ipsa, quæ omnibus simul inducitur, animosus celebraretur. Nam in omni agone certaminis Christiani, vtilitas continentia plurimum valet, ita vt quidam sanctissimorum spiritus demonum, qui ab obsessis corporibus nullis exorcizantium fugantur imperiis, sola ieiuniorum & orationum virtute pellantur, dicente Domino: Hoc genus demoniorum non eiecit, nisi in ieiunio & oratione. Grata ergo est Deo, & terribilis diabolo ieiunantis oratio: nec latet, quantum acquirit salutis suæ, quæ tantum præstat aliena. In hac sanè obseruantia, dilectissimi, quamuis omnes nos vnanimiter oporteat esse deuotos, si qui tamen sunt, quorum voluntati aliqua obstat infirmitas, laborem qui supra vires est corporum, redimant im-

pendiis facultatum. Multa enim sunt opera pietatis, quæ ipsam edendi necessitatem merito ampliore commendent, si ieiunantium purificationem studio benignitatis acquirunt. Nam cum ij, qui nihil omittunt de humilitatione ieiunij, sub sterili fatigatione desudent, nisi se Eleemosynarum, qua possunt, erogatione sanctificet: dignum est, vt in alimoniam pauperum abundantior sit eorum largitio, quorum ad abstinentiam minor est fortitudo. Quod ergo quis in sua sibi infirmitate non denegat, alienæ inopie libetè impedit: & propria necessitatem faciat sibi cum indigente communiem. Nō culpatur infirmus ieiunium soluens, à quo cibum accipit pauper eliciens: nec escam sumendo pollutur, qui eleemosynam impertiendo mundatur, dicente Domino: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. In quo opere, dilectissimi, etiam ij, qui ab epularum delectatione se continent, fructus sibi debent misericorditer comparare, vt qui abundantius seminauerint, copiosius metant. Non enim vnquam agricolæ suo leges istamentitur, aut incertam spem habet operis cultura pietatis. Quicquid hoc modo ferentis manu spargitur, non æstus vitæ, non torrens trahit, non grādo proferunt. Incolumes semper sunt omnes pietatis expensa, nec solum integre manent, sed etiam modo augentur, & qualitate mutantur. De terrenis caelestia procedunt, de paruis magna gignuntur, & temporale donum in præmium transit æternum. Quisquis igitur diuitias amat, quisquis multiplicari quæ possides, concupiscit, in hæc lucra accedere, in hæc retum tuarum augmēta suspirat: de quibus nihil fur abripit, nihil tinea corrumpit, nihil rubigo cōsumit. Noli desperare de fenore, noli de accipientē diffidere. Quod vni horum fecistis, mihi fecistis, quis dicat, intellige, & apud quem opes tuas colloces, perspicacius fidei oculis securus agnosce. Non dubitet de receptione, cui Christus debitor est. Non sit anxia liberalitas nec triste ieiunium; Hilaritè enim datorem diligit Deus: qui fidelis est in verbis suis, & abundanter largita retribuit, quæ benignè largienda donauit.

EIVSDEM DE IEIUNIO Septimi mensis, Serm. 3.

Ad exoradam, dilectissimi, misericordiam Dei, & ad renouandum statum fragilitatis humanæ, quantum valeat religiosa ieiunia, sanctorum prophetarum prædicatione cognoscimus: qui diuinæ iustitiæ commotionem, quam frequenter populus Israel merito iniquitatis inciderat, non nisi ieiunio protestantur posse placari. Vnde & Isaiel propheta admonet dicens: Hæc dicit Dominus Deus noster, Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & in plāctu, & distumpe corda vestra & nō vestimenta vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum quia misericors est, & patiens, & magnanimus & multam misericors. Et iterum: Sanctificate ieiunium, prædicate curacionem; cōgregate plebem, sanctificate ecclesiam. Quæ cohortatio, dilectissimi, nostris quoque est amplectēda temporibus; quia huius curacionis remedia, etiam à nobis sunt necessariè prædicanda: vt in obseruantia sanctificationis antiquæ, quod perdidit Iudaicæ præparatio, acquirat

Luc. 6.
Math. 6.
Rem. 7.
Job. 7.
Math. 26.
Rom. 7.
Psal. 141.

Math. 25.
Luc. 9.
1. Cor. 13.
Psal. 16.
Mat. 22.
Gen. 3.
Mat. 6.
Math. 25.
2. Cor. 9.
1. Tim. 4.
1. Tim. 2.
1. Tim. 3.
1. Tim. 4.
1. Tim. 5.
1. Tim. 6.
1. Tim. 7.
1. Tim. 8.
1. Tim. 9.
1. Tim. 10.
1. Tim. 11.
1. Tim. 12.
1. Tim. 13.
1. Tim. 14.
1. Tim. 15.
1. Tim. 16.
1. Tim. 17.
1. Tim. 18.
1. Tim. 19.
1. Tim. 20.
1. Tim. 21.
1. Tim. 22.
1. Tim. 23.
1. Tim. 24.
1. Tim. 25.
1. Tim. 26.
1. Tim. 27.
1. Tim. 28.
1. Tim. 29.
1. Tim. 30.
1. Tim. 31.
1. Tim. 32.
1. Tim. 33.
1. Tim. 34.
1. Tim. 35.
1. Tim. 36.
1. Tim. 37.
1. Tim. 38.
1. Tim. 39.
1. Tim. 40.
1. Tim. 41.
1. Tim. 42.
1. Tim. 43.
1. Tim. 44.
1. Tim. 45.
1. Tim. 46.
1. Tim. 47.
1. Tim. 48.
1. Tim. 49.
1. Tim. 50.
1. Tim. 51.
1. Tim. 52.
1. Tim. 53.
1. Tim. 54.
1. Tim. 55.
1. Tim. 56.
1. Tim. 57.
1. Tim. 58.
1. Tim. 59.
1. Tim. 60.
1. Tim. 61.
1. Tim. 62.
1. Tim. 63.
1. Tim. 64.
1. Tim. 65.
1. Tim. 66.
1. Tim. 67.
1. Tim. 68.
1. Tim. 69.
1. Tim. 70.
1. Tim. 71.
1. Tim. 72.
1. Tim. 73.
1. Tim. 74.
1. Tim. 75.
1. Tim. 76.
1. Tim. 77.
1. Tim. 78.
1. Tim. 79.
1. Tim. 80.
1. Tim. 81.
1. Tim. 82.
1. Tim. 83.
1. Tim. 84.
1. Tim. 85.
1. Tim. 86.
1. Tim. 87.
1. Tim. 88.
1. Tim. 89.
1. Tim. 90.
1. Tim. 91.
1. Tim. 92.
1. Tim. 93.
1. Tim. 94.
1. Tim. 95.
1. Tim. 96.
1. Tim. 97.
1. Tim. 98.
1. Tim. 99.
1. Tim. 100.

Luc. 11.
Eleemosynarum commenda.
2. Cor. 9.
Mat. 6.
Math. 25.
2. Cor. 9.
1. Tim. 2.
1. Tim. 3.
1. Tim. 4.
1. Tim. 5.
1. Tim. 6.
1. Tim. 7.
1. Tim. 8.
1. Tim. 9.
1. Tim. 10.
1. Tim. 11.
1. Tim. 12.
1. Tim. 13.
1. Tim. 14.
1. Tim. 15.
1. Tim. 16.
1. Tim. 17.
1. Tim. 18.
1. Tim. 19.
1. Tim. 20.
1. Tim. 21.
1. Tim. 22.
1. Tim. 23.
1. Tim. 24.
1. Tim. 25.
1. Tim. 26.
1. Tim. 27.
1. Tim. 28.
1. Tim. 29.
1. Tim. 30.
1. Tim. 31.
1. Tim. 32.
1. Tim. 33.
1. Tim. 34.
1. Tim. 35.
1. Tim. 36.
1. Tim. 37.
1. Tim. 38.
1. Tim. 39.
1. Tim. 40.
1. Tim. 41.
1. Tim. 42.
1. Tim. 43.
1. Tim. 44.
1. Tim. 45.
1. Tim. 46.
1. Tim. 47.
1. Tim. 48.
1. Tim. 49.
1. Tim. 50.
1. Tim. 51.
1. Tim. 52.
1. Tim. 53.
1. Tim. 54.
1. Tim. 55.
1. Tim. 56.
1. Tim. 57.
1. Tim. 58.
1. Tim. 59.
1. Tim. 60.
1. Tim. 61.
1. Tim. 62.
1. Tim. 63.
1. Tim. 64.
1. Tim. 65.
1. Tim. 66.
1. Tim. 67.
1. Tim. 68.
1. Tim. 69.
1. Tim. 70.
1. Tim. 71.
1. Tim. 72.
1. Tim. 73.
1. Tim. 74.
1. Tim. 75.
1. Tim. 76.
1. Tim. 77.
1. Tim. 78.
1. Tim. 79.
1. Tim. 80.
1. Tim. 81.
1. Tim. 82.
1. Tim. 83.
1. Tim. 84.
1. Tim. 85.
1. Tim. 86.
1. Tim. 87.
1. Tim. 88.
1. Tim. 89.
1. Tim. 90.
1. Tim. 91.
1. Tim. 92.
1. Tim. 93.
1. Tim. 94.
1. Tim. 95.
1. Tim. 96.
1. Tim. 97.
1. Tim. 98.
1. Tim. 99.
1. Tim. 100.

quirit Christiano deuotio. Diuinarum namque
 feuerētia sanctionum, inter quælibet spontaneæ
 obseruatiæ studia, habet semper priuilegiū suum:
 ut sacratius sit quod publica lege celebratur,
 quam quod priuata institutione depēditur. Exer-
 citatio enim cōtinentiæ, quam sibi quisque pro-
 prio arbitrio indicit, ad utilitatem cuiusdam per-
 tinet portiois: Ieiunium vero quod vniuersa Ec-
 clesia suscipit, neminem à generali purificatione
 seiuungit: & tunc sit potentissimus Dei populus,
 quando in vnitatem sanctæ obediētiz, omnium
 fidelium corda conueniūt, & in castris militiæ
 Christianæ, similis ex omni parte præparatio, &
 eadem est vbique munitio. Fremat licet cruenti
 hostis pertugil furor, & latebras vndique præ-
 tendat insidias: neminem tamē capere, neminem
 poterit vulnerare: si nullum inermem, nullum de-
 sidem, nullum inuenerit ab opere pietatis exor-
 tem. Ad huius ergo inuictæ pietatis portiam, di-
 lectissimi, etiam hoc nos solenne Ieiunium septi-
 mi mensis inuitat: ut à curis secularibus actibū-
 que terrenis liberos ad Dominum animos eriga-
 mus. Et quia hanc intencionem semper necessariam
 non omnes possumus habere perpetuam, sapiū-
 que per humanam fragilitatem à superenis in ter-
 rena recidimus: istis saltem diebus, qui nobis ad
 saluberrima sunt remedia præstituti, mudanis nos
 occupationibus subtrahamus, & aliquid tempo-
 ris, quod profit ad bona æterna, furemur. In mul-
 tis enim licet scriptum est, offendimus omnes. Et
 licet quotidiano Dei munere, à diuersis cōtami-
 nationibus emūdemur: inharere tamen incautus
 animis plerunque macula crassiores, quas oportet
 diligentiori cura abluī, & impēdio maiore de-
 leri. Plenissima autem peccatorū obtinetur aboli-
 tio, quando totius ecclesiæ vna est oratio, & vna
 confessio. Si enim duorum vel triū sanctorū pio
 cōsensu omnia quæ poposcerint, Dominus præ-
 standa promittit: quid negabitur multorum mil-
 lium plebi, vnam obseruantiam pariter exequen-
 ti, & per vnum spiritum concorditer supplicanti?
 Magnum est in conspectu Domini, dilectissimi,
 valdeque preciosum, cum totus Christi populus,
 eisdem simul instat officiis, & in vtroque sexu,
 omnes gradus, omnesque ordines eodem coop-
 rantur affectu: cum in declinādo malo ac facien-
 do bono, per cūctorum & vna sententia est, cum
 in operibus seruorum suorum glorificatur Deus,
 & totius pietatis auctori in multarum gratiarum
 actione benedicatur. Alūtur esurientes, vestiuntur
 nudi, visitantur infirmi, & nemo quod suum est,
 quærit, sed quod alterius, dum ad releuādā alie-
 nam miseriam, vnicuique mensura sua sufficit, &
 facile est inuenire hilarem datorem, vbi modum
 operis ratio temperat facultatis. Per hanc autem
 Dei gratiam, quæ operatur omnia in omnibus,
 communis fidelium fructus & commune sit me-
 ritum: Quoniam quidem potest & eorum par esse
 animus, quorum impar est census, & cum alter de
 alterius lætatur largitate, cui æquari non potuit
 impendio, æquatur affectu. Nihil in tali populo
 inordinatum, nihilque diuersum est, vbi ad vnum
 pietatis vigore, omnia sibi totius corporis mem-
 bra consentiunt, nec de sua tenuitate confundit-
 ur, qui de aliorum opulentiā gloriatur. Decus
 enim vniuersitatis, est excellentia portiois, &
 cum Dei spiritu omnes agimur: non solum illa
 nostra sunt, quæ ipsi gerimus, sed etiam illa, de

Jacob. 3.

Matth. 18.

1. Cor. 12.

Rom. 8.

quibus in aliorum actione gaudemus. Amplectamur
 igitur, dilectissimi, beatam istam sacratissimę
 vnitatis soliditatem, & solenne ieiunium concor-
 dante proposito bonæ voluntatis ineamus. Nihil
 à quoquam arduum, nihil asperum quaritur, nec
 aliquid nobis, quod vires nostras excedat, indicit-
 ur: siue in abstinentiæ castigatione, siue in ele-
 mosynæ largitate. Sciunt singuli, quid possint,
 quidve non possint. Ipsi modulum suum pendāt,
 ipsi iusta & rationabili taxatione se censcant: ut
 sacrificium misericordiæ, nō cum tristitia offeratur
 nec inter damna numeretur. Hoc pio impendatur
 operi, quod cor iustificet, quod cōscientiam lauet,
 quod denique & accipienti proffit, & danti.
 Felix quidem ille est animus, multumque mira-
 bilis, qui facultatum defectiōnem, benefaciendi
 amore non metuit, & daturum sibi eroganda non
 diffidit, à quo quod erogaret, accepit. Sed quia
 cum magnanimitas ista paucorum est, plenum
 etiam pietatis est, ut suorum curam quisque non
 deserat: nos perfectioribus non præiudicantes, ea
 vos regula generaliter cohortamur, ut mādaturam
 Dei secundum possibilitatis vestrę mensuram ope-
 remini. Hilarem enim beneuolentiam esse decet,
 quæ sic suam temperet largitatem: ut de illa &
 pauperum refectio gaudeat, & domestica suffi-
 cientia nō labore. Qui autem ministrat semen
 seminanti, & panem ad manducandum præstabit
 & multiplicabit semen vestrum, & augebit in-
 crementa frugum iustitiæ vestrę. Quarta igitur
 & sexta feria ieiunemus: Sabbato autem apud
 beatissimum Petrum Apostolum patiter vigiliis
 celebremus, cuius meritis & orationibus confi-
 dimus nobis per omnia misericordiam Dei nos-
 tri esse præstandam: Per Dominum nostrum Ie-
 sum Christum, qui viuūt & regnat in secula secu-
 lorum, Amen.

2. Cor. 9.

Sanctissimi
viri & omni-
ni.

EIVSDEM DE IEIVNIO

Septimi mensis, Sermo 4.

PRædicationem nostram, dilectissimi, familiaris
 vobis adiuvat consuetudo, & ratio temporis
 commēdat officium sacerdotis: ne aut onerosum
 videatur aut arduum, quod & præceptum exigit
 legis, & deuotio temperat voluntatis. Quæ cum
 in vnum gratia Dei auxiliante conueniunt, non
 litera occidit, sed spiritus viuificat. Vbi autem
 spiritus Dei, ibi libertas, quæ legem non timore
 exequitur, sed amore. Obedientia enim mollit
 imperium, nec dura ibi necessitate seruitur, vbi
 diligitur, quod iubetur. Cum ergo vos, dilectissi-
 mi, ad quædam quæ etiam in veteri testamento
 instituta sunt, cohortamur: non Iudaicæ vos ob-
 seruantiæ iugo subdimus, nec consuetudinem
 vobis populi carnalis indigimus. Excellit super
 illorum ieiunia continentia Christiana: & si quid
 nobis atque illis commune est in temporibus,
 non concordat in moribus. Habeant illi nudi pe-
 dalia sua, & in tristitia vultuum ostendant ociosa
 ieiunia: nos in nullo ad habitum nostri honesta-
 tem dissimiles, nec à iustis & necessariis operibus
 abstinentes, edendi licentiam simplici parcitate
 cohibemus: ut in vsu ciborum modus eligatur,
 non creatura damnetur. Quamuis autem vnicui-
 que nostrum liberum sit voluntariis castigationi-
 bus proprium corpus afficere, & nunc moderatius,

Matth. 6.

tius, nunc verò districtius, repugnantes spiritui
 carnales concupiscentias edomare: quibusdam
 tamen diebus ab omnibus oportet pariter cele-
 brare generale ieiunium, & tunc est efficacior san-
 ctiorque deuotio, quando in operibus pietatis,
 totius Ecclesiæ vnus animus & vnus est sensus.
 Publica enim præferenda sunt propriis: & ibi in-
 telligenda est præcipua ratio utilitatis, vbi vigilat
 cura communis. Teneat igitur diligentiam suam
 obseruantia singulorum, & contra nequitie spi-
 ritualis insidias, implorato diuinæ protectionis au-
 xilio, cælestia quisque arma arripiat. Sed Eccle-
 siasticus miles, etiam si specialibus præliis possit
 fortiter facere, tutius tamen & felicitius dimica-
 bit, si contra hostem palam in acie steterit: vbi
 non suis tantum viribus certamen ineat, sed sub
 inuicti regis imperio, fraternalis confociatione agmi-
 nibus, bellum vniuersale conficiat. Minore enim
 discrimine plures configunt cum hoste, quam
 singuli: nec facile patet vulnere, quem opposito
 scuto fidei, non sua tantum, sed etiam aliorum
 fortitudo defendit: ut vbi est vna omnium causa,
 sit vna victoria. Quia igitur aduersarius noster in-
 sidiari nobis diuersa tentationum arte non desi-
 nit, & hæc est vna vestularum eius intentio, ut
 redemptos Christi sanguine, à mandatis Dei pos-
 sit abducere: omni diligentia præcauendum est,
 ut nullis inimici iaculis vulneremur. Tela enim
 ipsius non sunt aperta corporis sensibus, sed ni-
 mium carni, ut animæ noceant, blandiuntur. Tra-
 hunt oculos ad varias cupiditates, ut de mundi
 pulchritudine, aut concupiscentiæ accendantur
 faces, aut superstitionum gignantur errores. Insi-
 diose etiam sono mollibus ictibus pulsatur au-
 ditus, ut animi soliditas illecebrosa modulatione
 soluatur, & lethali consuetudine suauitatem,
 incauta & parum sobria corda capiantur. Sed hos
 diaboli dolos inefficaces & irritos faciunt diuinę
 præsidia gratiæ, & Evangelicę præcepta doctri-
 nę. Quoniam qui acceperunt Spiritum sanctum, &
 à quibus timor domini nō de pœnæ formidine, sed
 de Dei charitate conceptus est: illaso fidei pede
 laqueos talium conterunt captionum, ut creatu-
 rarum omnium pulchritudine, ad gloriam & lau-
 dem sui vtantur auctoris eumque diligant super
 omnia, per quem facta sunt omnia. In huius ad-
 mirationem, dilectissimi, omnium fidelium ten-
 dat affectio, de hoc sibi delectationes non corru-
 ptibiles, sed æternas, sapiens continentia petat, &
 in amorem boni, sine quo nullus est bonus, in-
 contaminata castitas inardescat. Ad hoc enim
 nobis tradita sunt exercitia Christiana: ut refecta
 omni illicita voluptate, in sanctas & spirituales
 delicias æstuemus. Et cum nos oporteat semper
 studere virtutibus, quidam tamen dies ideo sunt
 ad castigationem communis obseruantia conse-
 crati: ut anima, quæ terrenis adhuc desideris im-
 plicatur, & curis secularibus impeditur, ex inter-
 uallo saltem, ad diuinam respiret. Et quia portio di-
 uini agri est, dignos cælestibus hortis adferat
 fructus. Ibi enim spes est metendi, vbi fuerit dili-
 gentia seminandi. His, dilectissimi, ad profectum
 vestrum pro temporis occasione perstrictis, ieiunium
 vobis septimi mensis indicimus, in quo vos
 non solum de ciborum abstinentia, sed etiam de
 pietatis operibus commonemus: ut quod vestris
 vibus religiosa parcitate subtrahitis, in alimo-
 niam pauperum & in cibos debiliū transfera-

2. Tim. 2.

tis: omnibus quidem indigentibus generali bene-
 uolentia consulentes, sed maxime eorum me-
 mores, qui sunt de membris corporis Christi, &
 nobis vnitatem Catholicæ fidei copulantur. Plus
 enim debemus nostris pro cōsortio gratiæ, quam
 alienis pro communionem naturæ. Abundet ergo
 in vobis, dilectissimi, benignitas Christiana: & si-
 cut recurrentia anni tempora desideratis ut plena
 sint fructibus, ita & corda vestra pascendis sint
 fecunda pauperibus. Quibus utique porrit Deus,
 cuius sunt omnia necessaria conferre substantiam,
 & tales eis tribuere facultates, ut in nullo
 vestris largitionibus indigerent: sed & illis & vo-
 bis multa virtutum materia defuisset, si nec illos
 ad patientiæ coronam inopia exerceret, nec vos
 ad misericordię gloriam copia prouocaret. Mira-
 biliter autem ptoidentia diuina disposuit, ut es-
 sent in ecclesia & sancti pauperes & diuites boni:
 qui inuicem sibi ex ipsa diuersitate prodescent,
 cum ad æterna & incorrupta præmia promerenda
 Deo gratias agerent accipientes, & Deo gratias
 agerent largientes: quoniam sicut scriptum est,
 & Patientia pauperum non peribit in æternum,
 & Hilarem datorem diligit Deus, Quarta
 igitur & sexta feria ieiunemus: Sabbato verò
 apud beatissimum Petrum Apostolum vigiliis ce-
 lebremus, sperantes nos ita ipsius orationibus
 adiuuandos, ut Deus misericordiarum ieiunij
 nostri sacrificio placatus exaudiat, Per Christum
 dominum nostrum, Amen.

Psal. 9.
1. Cor. 9.

EIVSDEM DE IEIV-

nio Septimi mensis, Sermo 5.

SACRATUM, dilectissimi, in septimo mense ieiunium,
 ad communis deuotionis exercitia prædicamus,
 fidenter vos paternis cohortationibus incitantes,
 ut quod fuit ante Iudaicum, vestra fiat
 obseruantia Christianum. Est enim omni tempo-
 re aptum & testamento vtrique conueniens, ut
 per castigationem mentis & corporis, misericordia
 diuina queratur: quia nihil est efficacius ad
 exorandum Deum, quam ut homo ipse se iudicet,
 & nunquam desinat à veniā postulanda, qui se
 scit nunquam esse sine culpa. Habet enim hoc in
 se generaliter humana natura, non à creatore in-
 situm, sed à præuaricatore contractum, & in pos-
 teros generali lege transfusum: ut de corruptibili
 corpore, etiam quod animam corrumpere possit
 oriatur. Hinc interior homo, si tamen iam in
 Christo regeneratus, & à vinculis captiuitatis est
 erutus, assiduos habet cum carne conflictus: &
 dum cohibet concupiscentem, patitur repugnan-
 tem. In qua discordia non facile obrinetur tam
 perfecta victoria, ut etiam quæ sunt abrumpenda,
 non illigent, & quæ sunt interficienda, non vul-
 nerent: quantumlibet sapienter & prouidè in ex
 animus suis exterioribus præsit, inter ipsas tamen
 curas atque mensuras regendæ carnis & alendæ,
 nimis ei semper vicina tentatio est. Quia enim
 ita se aut à voluptate corporis aut à dolore seiungit,
 ut ad ipsam mentem non pertineat, quod extrinsecus
 aut blanditur, aut cruciat: Indiuisum est
 gaudium, indiscreta tristitia: nihil in hominem
 iracundia non accendit, nihil lætitia non resoluunt,
 nihil ægritudo non afficit. Et quæ illic declinatio
 potest esse peccati, vbi vna passio est regentis &
 Bibli. Hom. tom. 3. Aaa 2 subditi

Matth. 26. subditi, Merito Dominus protestatur, quod spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et ne, usque ad inertem desidiam desperatione ducamur, quæ impossibilia sunt homini ex imbecillitate propria, possibilia spõdet ex virtute diuina.

Matth. 7. Angusta enim & arcta est via, quæ ducit ad vitam, & nemo in eam gressum inferret, nemo vestigium promoueret, nisi difficiles aditus ipse se Christus viam faciendo referret: vt author itineris fiat possibilitas ambulantis, quia idem & introducit ad laborem & perducit ad requiem. In quo ergo nobis spes est æternæ vitæ in eodem est & forma patientiæ. Si enim compatimur, & conregnabimus, quoniam vt Apostolus ait. Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Alioqui falsæ professionis imagine vtimur, si cuius nomine gloriamur, eius instituta nõ sequimur. Quæ vtiq; nobis onerosa non essent, & ab omnibus nos periculis liberarent, si nihil aliud quàm quod amandum iubetur, amaremus. Duo nanque amores sunt, ex quibus omnes prodeunt volũtates, ita diuersæ qualitibus, sicut diuiduntur authoribus. Rationabilis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, aut Dei amator est, aut mundi. In dilectione Dei, nulla nimia in dilectione autem mundi, cuncta sunt noxia. Et ideo æternis bonis inseparabiliter inhærendum, temporalibus verò transeũter vtendum est: vt peregrinantibus nobis, & ad patriam redire properantibus, quicquid de prosperitatibus mundi huius occurrerit, viaticum sit itineris, non illecebra mansionis. Ideo beatus Apostolus prædicat dicens: Tempus breue est, reliquum est, vt qui habent uxores, tanquam non habentes sint, & qui flent, tanquam nõ flentes, & qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui emunt, tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. Sed quod de specie, de copia, de varietate blanditur, non facile declinatur, nisi in illa visibili pulchritudine Creator potius quàm creatura diligatur. Qui cum dicit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua, in nullo nos vult ab amoris sui vinculis relaxari. Et cum huic præcepto, proximi quoque copulat charitatem, imitationem nobis suæ bonitatis indicit: vt quod diligit, diligamus, & quod operatur, operemur. Quænis enim Dei agricultura simus, & Dei ædificatio, & neque qui plantat sit aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: in omnibus tamen exigit nostri ministerij seruitutem, & nos dispensatores suorum vult esse donorum, vt qui fert Dei imaginem, Dei faciat voluntatem. Propter quod in Oratione Dominica sacratissimè dicimus: Adueniat regnum tuum, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Quibus verbis quid aliud postulamus, quam vt Deus, quem necdum sibi subdidit, subdat, & sicut in cælo angelos, ita & in terra homines ministros suæ faciat voluntatis? Hoc autem petentes amamus Deum, amamus & proximum, & non diuersa in nobis, sed vna dilectio est: quando & seruum seruire, & dominum cupimus imperare. Hic igitur affectus, dilectissimi, quo amor terrenus excluditur, bonorum operum consuetudine roboratur, quia necesse est, vt bonis actibus conscientia delectetur, & libenter faciat, quod fecisse se gaudeat. Assumitur igitur

ieiunium, multiplicatur largitio, iustitia custoditur, frequentatur oratio, sitque vt singulorum desiderium, sit vnum omnium votum. Nutrit patientiam labor, mansuetudo extinguit iram, benevolentia calcat inuidiam, immundæ cupiditates sanctis desideriis enecantur, auaritia liberalitate depellitur, & onera diuitiarum fiunt instrumenta virtutum. Sed quia insidiæ diaboli etiam inter talia studia nõ quiescunt, rectissimè in quibusdam articulis temporum, vigoris est nostri reparatio instituta: vt ibi de clementia cæli & vbertate agri potest mens præsentium bonorum auda gloriari, & in ampla horrea fructibus congregatis, animæ suæ dicere, Habes multa bona, epulante, ibi quandam increpationem diuinæ vocis accipiat, audiâtque dicentem, Stulte hac nocte repositum animam tuam à te, quæ autem præparasti, cuius erunt? Hæc sollicitissima meditatio debet esse sapientis, vt quoniam breues dies istius vitæ & incerta sunt spacia, nunquam sit mors improuisa morituro, nec inordinatũ incidat finem, qui se nouit esse mortalem. Quod itaque vt & sanctificationi corporũ & reparationi proficit animarum, quarta & sexta Feria ieiunemus: Sabbato autem apud beatissimum Petrum Apostolum vigiliis celebremus, eius orationibus adiuuandi, vt sanctorum desideriorum consequamur effectum, Per Christum dominum nostrum, Amen.

EIVSDEM DE IEIUNIO
Septimi mensis, Sermo 6.

De uotionem fidelium, dilectissimi, nihil est in quo prouidentia diuina non adiuuet: Si quidem exercendis ad sanctimoniam mentibus atque corporibus, ipsa quoque mundi elementa famulantur, dum dierum ac mensium distinctè variata reuoluit, quædam nobis paginas aperit præceptorum, vt quod sacra admonent instituta, hoc quodammodo loquantur & tempora. Vnde cum septimum mensum nobis anni recursus attulerit, non ignoro obseruantiam vestram ad celebrandum solenne ieiunium spiritaliter incitari: quoniam experiendo didicistis, quantum hæc præparatio, & exteriora & interiora hominum purificet, vt cum à licitis abstinetur, facilius illicitis resistatur. Continentiæ autem ratio, dilectissimi, non in sola castigatione corporum, nec in diminutione tantum habetur elcarum. Maiora enim virtutis istius bona ad illam animæ pertinent castitatem, quæ non solum carnis concupiscentias conterit: sed etiam mundanæ sapientiæ vana contemnit, dicente Apostolo: Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum. Continendum ergo est à cibis, sed multo magis ab erroribus ieiunandum: vt mens nulli carnali dedita voluptati, nullius sit captiua mendacij, quia sicut in præteritis, ita etiam in nostris diebus non desunt veritatis inimici: qui inter Catholicam Ecclesiam mouere audeant bella ciuilia, vt in cõsensum impiorum dogmatum imperitos quosque ducentes sibi gloriantur accrescere, quos à Christi corpore potuerint separare. Quid enim tam aduersatur prophetis, tam repugnat Euangelis, tam denique est Apostolicis rebelle doctrinis, quàm in domino Iesu Christo ex Maria virgine genito, & sempiterno

Rom. 8.

1. Ioan. 2.

1. Cor. 7.

Matth. 22.

1. Cor. 3.

Matth. 6.

Luc. 11.

Joan. 1.

1. Ioan. 6.

Uoluit Cor. in Eucharistia.

2. ad. 40.

Matth. 5.

Philip. 2.

Colos. 2.

piterno patri intemporaliter coæterno, vnam & singularem prædicare naturam? Quia si hominis tantum intelligenda est, vbi est, quæ saluat deitas? si tantummodo Dei, vbi est, quæ saluatur humanitas? Fides autem Catholica, quæ omnibus resistit erroribus, etiam simul istas impietates refutat, damnans Nestorium, diuina ab homine diuidentem: detestans Eutychem, in diuinis humana vacuantem, quoniam veri Dei Filius Deus verus, vnitatem & æqualitatem habens cum Patre & Spiritu sancto, idem verus homo esse dignatus est, nec conceptu virginis matris est se iunctus à carne, nec partu: sic humanitatem sibi vniens, vt Deus incommutabiliter permaneret, sic deitatem homini impartiens, vt eum glorificatione non confumeret, sed auget. Qui enim est factus forma serui, forma Dei esse nõ desistit, nec alter eum altero, sed vnus in vtroque est: vt ex quo Verbum caro factum est, nullis dispensationum varietatibus fides nostra turbetur, sed sine in miraculis virtutum, sine in cõtumulis passionum, & Deum qui homo est, & hominem credamus esse, qui Deus est. Hanc confessionem, dilectissimi, toto corde promentes, impia hereticorum commenta respuit: vt Ieiunia & Eleemosynæ vestrae nullius erroris contagione polluantur. Tunc enim & sacrificij munda est oblatio, & misericordiæ sancta largitio, quando ij, qui ista dependunt, quid operentur, intelligunt. Nam dicente domino, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate Corporis Christi & Sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur: & frustra ab illis Amen responderetur, à quibus contra id quod accipitur, disputatur. Dicente autem Propheta, Beatus qui intelligit suum egenum & pauperem, ille circa pauperes vestimentorum & ciborum laudabilis distributor est, qui se Christum in indigentibus & vestire nouit & pascere: quoniam vt ipse ait, Quandiu fecistis vni de fratribus his meis, mihi fecistis. Verus itaque Deus & verus homo vnus est Christus, diues in suis, pauper in nostris, dona accipiens & dona diffundens, particeps mortalium & viuificationis mortuorum: vt in nomine Iesu Christi omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris, viuens & regnans cum sancto Spiritu in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE IEIUNIO
Septimi mensis, Sermo 7.

Apostolica institutio, dilectissimi, quæ dominum Iesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum nouerat, vt legem non solueret, sed impleret, ita veteris testamenti decreta distinguit: vt quædam ex eis, sicut erant condita Euangelicæ eruditioni profutura decerneret, & quæ dudum fuerant consuetudinis Iudaicæ, fierent obseruantia Christianæ. Quamuis enim varietates hostiarum, differentiæ baptismatum, & ocia sabbatorum, cum ipsa carnis circumscriptione cessauerint: manent tamen ex ipsis voluminibus etiam apud nos plurima præcepta moralia. Et cum inde dica-

tur, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & diliges proximum tuum sicut teipsum, Christo domino dicente cognouimus, quod in his duobus mandatis tota lex pendet & propheta. Tantæque est sub huius geminæ charitatis edicto virtusque copula testamenti, vt sine istarum connexionione virtutum, nec lex quenquam inueniatur iustificasse nec gratia. Illa quoque partes legalium mandatorum, ex quibus quædam præcipiuntur, vt fiant, quædam interdiciuntur, vt non fiant, antiquæ autoritatis retinent firmitatem. Nec ideo eis Euangelica putanda est aduersa perfectio, quia & virtutum studia ad voluntaria incitantur augmenta, & vitiones criminum, penitentia remediis relaxantur. Dicit enim dominus: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. Quomodo ergo abundauit iustitia, nisi superexaltet misericordia? Et quid tam æquum, quidque tam dignum est, quàm vt ætatura ad imaginem & similitudinẽ Dei condita suum imitetur authorem, qui reparationem sanctificationemque credentium, in peccatorum remissione constituit, vt remota seueritate vindictæ, omniq; cessante supplicio, reus innocentie redderetur, & criminum finis fieret origo virtutum? Quod igitur, dilectissimi, ex veteris prædicatione doctrinæ ad purificationem animalium corporum, quæ nostrorum ieiunium septimi mensis allumimus: non legalibus nos oneribus subiicimus, sed vilitatem continentia, quæ Christi Euangelio seruit, amplectimur. Quia in hoc potest super Scribas & Phariseos Christiana abundare iustitia non euacuando legem, sed intelligentiam resutando carnalem. Nec enim nostra talia debent esse ieiunia, qualia erant illorum, quibus Esaias Propheta spiritu sancto in se loquente, dicebat: Neomenias vestras, & sabbata, & diem magnum non sustinco, ieiunium, & ferias, & dies festos vestros odit anima mea. Vnde dominus ieiunandi formam discipulis tradens, Cum ieiunatis, inquit, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Quam mercedem, nisi laudis humanæ? propter cuius cupiditatem, iustitiæ species plerumq; præterditur, & vbi nulla est cura conscientia, auatur falsitas famæ, vt iniquitas, quæ occultatione arguitur, mendacij opinione læretur. Rationabile itaque sanctumque ieiunium nulla laudis ostentationisque iactantia polluat, nec bonum summa quisquam fidelium de humanis velit pendere iudiciis. Diligenti Deum, sufficit ei placere, quem ratio, quàm ipsa dilectio. Sic enim charitas ex Deo est, vt Deus ipse sit charitas. Quod vtiq; pius & castus ita gaudet animus implere, vt in nulla extra illum cupiat delectari. Vnsum nanque est quod dicit dominus: Vbi est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Quis autem est thesaurus hominis, nisi quædam fructuum eius congregatio laborumque collectio? Quod enim seminauerit quis, hoc & metet, & quale cuiusque opus, talis est & quæstus: & vbi oblectatio fruendi constituitur, ibi cura cordis obstringitur. Sed cum multa sint genera diuitiarum, dissimilisque materiarum gaudiorum, thesaurus cuique est suæ cupiditatis affectus, qui si de appetitu est terrenorum, Bibl. Hom. tom. 3. A a a 3 non

Matth. 22.

Matth. 5.

Ecclesia cur staret ieiunia obseruet.

Esa. 60.

Matth. 6.

Vana glori in velle factis nonuda.

Matth. 6.

Galat. 6.

non beatos facit sui participatione, sed miseros. *Coloss. 3.* Hi vero, qui ea quae sursum sunt, sapiunt, non quae super terram, nec perituris intenti sunt, sed aeternis, in illo habent incorruptibiles reconditas facultates, de quo dicit Propheta: *Theaurus & salus nostra aduenit, sapientia & disciplina & pietas a domino.* Hi sunt thesauri iustitiae, per quos auxiliante Dei gratia, etiam terrena bona in caelestia transferuntur: dum multi diuitiis aut iuste sibi relictis, aut aliter acquisitis, ad instrumentum pietatis vtuntur. Cumque ad sustentationem pauperum, quae possunt exuberare distribuunt, congregant sibi inanimibiles facultates, vt quod abiderunt elemosynis, nullis possit subiacere dispendiis, & dignè ibi habeant cor, vbi habent thesaurum suum, quia tales diuitias suas dignum & beatissimum est exercere vt crescant, & non timere ne pereant. Operantes igitur, dilectissimi, quod bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei, septimum mensis ab initio mysticum, propter septiformem spiritum, & ipso sui ordinis numero consecratum, continentiae fructibus deputantes, quarta & sexta feria ieiunemus: Sabbato autem apud B. Petrum vigiliis celebremus, cuius nobis orationes suffragabuntur & merita, vt quantumcunque fidelibus tribuitur bonum velle, tantum donetur & posse. Per dominum nostrum Iesum Christum, qui cum Patre & Spiritu sancto viuunt & regnat in saecula saeculorum, Amen.

EIVSDEM DE IEIUNIO
Septimi mensis, Sermo 8.

OMnis, dilectissimi, diuinorum eruditio praecipuum hoc maxime agit apud corda credentium: vt amor prauus recto amore superetur, & delectatione iustitiae, peccandi cupiditas destruat, dicente scriptura: *Post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua auertere.* Cum autem sint in animis hominum multae bonae concupiscentiae, & laudabiles voluntates, quid est quod iubetur, vt nostris non consentiamus affectibus: nisi quod ab illa concupiscentia prohibemur, & ab illa voluntate reuocamur, cuius ortus ex nobis est, & ideo mala pronunciat, quia nostra esse conuincitur. Ad distinctiones igitur concupiscentiarum quae sunt ex Deo, bene homini dictum est: *Post concupiscentias tuas non eas, vt quas cognouerit proprias, sciat esse vitandas.* Merito ergo Dominus noluit in oratione, quam tradidit, nos ad Deum dicere, *Fiat voluntas nostra, sed fiat voluntas tua:* hoc est non illa quam caro incitat, sed quam spiritus sanctus inspirat. Vnde autem hoc desiderium conceptum sit, cui semper debeat repugnari, non difficulter intelligunt, qui se filios Adae esse nouerunt, & peccante humani generis patre, non dubitant in propagine vitiatum esse, quod est in radice corruptum. Quamuis autem per gratiam Domini nostri Iesu Christi, in nouam creaturam transferimus ex veteri, & imaginem nos terreni hominis homo caelestis exuerit: donec tamen corpus mortale gestamus, necesse est, vt contra carnis desideria dimicemus. Bonum est enim animae Deo subditae, timere ne cadat, & habere quod vincat: quoniam virtus in infirmitate perficitur, & quod nos exercet conti-

nentia, hoc perducit ad gloriam. Abstinentium est itaque, dilectissimi, ab his quae nobis noxiè blandiuntur, & lex peccati, quae est in membris nostris, Dei lege superanda est: vt licet per omnes sensus corporis multa insidientur illecebrae, animus tamen, cui summum bonum & verum gaudium Deus est, inter castas spiritalisque delicias in sapientiae latitudine, & in veritate luce versetur. Si enim seipsum sibi rationalis homo compareret, omnesque suorum actuum qualitates vera inspectione diiudicaret, nunquid in intimis conscientiae suae hoc delectationis inueniet de iniquitate commissa, quod de aequitate seruata? aut tantum ei iucunditatis carnalis voluptas, quantum spiritalis pariet appetitus? Nihil proferens de virtutum splendore attingit, nihil de pietatis suavitate gustat, qui magis vult fordescere in iis quae immunda sunt, quam in iis splendere, quae sancta sunt. Non finit ratio, vt cordibus non visqueque captiuus, ita placeat satiata ira, vt remissa vindicta, aut tantum generent gaudium mala quaesita de alieno, quantum bona expensa de proprio. Felicius semper est parca temperantia, quam profusa luxuria, maiorque est lux humilibus, quam superbis, & sublimior mens quae inter prohibita atque permessa certius habet sperare caelestia, quam amare terrena. Vt autem in hoc propectu animus religiosus excellat, & ius suae dominationis obtineat, subigendo corpori castigatio est adhibenda ieiunij. Quod licet generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, proprie tamen ad edendi diminutionem refertur: vt profit nunc voluntate non fumere, quod ab initio contra veritatem nocuit vsurpasse, vt sicut illic concupiscentia vulneri, ita hic abstinentia sit saluti. Cui medicinae, dilectissimi, quum tempus omne sit congruum, hoc tamen habemus apertissimum, quod & Apostolicis & legalibus institutis videmus electum: vt sicut in aliis anni diebus, ita in mense septimo, spiritalibus nos purificationibus emundemus. Conuenientibus enim in vnum propositum tribus studiis, Oratione scilicet & elemosyna atque ieiunio, praestabitur nobis a misericorde Deo & cohibito cupiditatum, & exauditio precum, & remissio peccatorum, Per Dominum nostrum Iesum Christum, qui viuunt & regnat in saecula saeculorum, Amen.

EIVSDEM DE IEIUNIO
Septimi mensis, Sermo 9.

SCIO quidem, dilectissimi, plurimos vestrum sita in iis, quae ad obseruantiam Christianae fidei pertinent, esse deuotos: vt nostris cohortationibus non indigeant admoneri. Quod enim dudum & traditio decreuit & consuetudo firmavit: nec eruditio ignorat, nec pietas praetermittit. Sed quia sacerdotalis officij est, erga omnes Ecclesiae filios curam habere communem, in id quod & rudibus proferit & doctis, quos simul diligimus, pariter incitamus: vt ieiunium quod nobis septimi mensis recursus indicit, fide alacri per castigationem animi & corporis celebremus. Quamuis enim diminutio cibi carnem proprie videatur afficere: nihil tamen corporeis sensibus vel conceditur, vel negatur, quod non sicut id seruientem, ita pertineat ad iubentem. Cum itaque vnusquis-

que homo duplicem in se legem habeat continentiae, nihilque actionum nostrarum ad solum corpus, multa autem ad solum referenda sint animum: prudenter debemus aduertere, quam indecens quamque iniustum sit, si quod a superiore indicitur, ab inferiore negligatur. Vt autem mens rationalis salubriter exteriora castiget, debet etiam propria exercere ieiunia: quia non solum carnis desiderijs, sed etiam animi cupiditatibus conuenit repugnare, dicente scriptura, *Post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua auertere.* Ieiunans ergo ab iis, quae caro appetit, ieiunet & ab iis quae male interior substantia concupiscit. Pessimus enim animae cibus est, velle quod non licet: & noxia cordis delectatio est, quae aut turpi lucro pascitur, aut superbia extollitur, aut adulatione laetatur. Quamuis enim his affectibus motus quoque corporis seruiant, aut originem tamen suam cuncta respiciunt, & ibi censetur qualitas actionis, vbi inuenitur initium voluntatis, quam reuocare a prauis desiderijs, optimum maximumque ieiunium est: quia tunc est edendi abstinentia fructuosa, quando exterior parcitas a temperantia interiore procedit. Celebraturi igitur, dilectissimi, verum & spirituale ieiunium, quod & corpus & animum sui puritate sanctificet, cordis nostri secreta rimemur: & quibus rebus aut contristentur aut gaudeant, iusto discutiamus examine. Ac si quis amor vanae gloriae, si qua radix auaritia, si quod inest virus inuidiae, nihil talium animam maculat: sed virtutum intenta delitiis, caelestes epulas terrenae praefert voluptati. Agnoscat homo sui generis dignitatem, factumque se ad imaginem & similitudinem sui creatoris intelligat: nec ita de miserijs, quas per peccatum illud maximum & commune incidit, expauescat, vt non se ad misericordiam sui reparatoris attollat. Ipse enim dicit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum:* hoc est, me diligite, & ab iis, quae mihi displicent, abstinete. Facite, quod amo: amate, quod facio. Et cum videtur esse difficile, quod iubeo, ad iubentem recurrere: vt vnde datur praecipuum, praestetur auxilium. Non negabo operam, qui tribui voluntatem: ieiunare ab aduersis, abstinete a contrariis. Ego sum cibus vestri & potus: nemo quae mea sunt ineffaciter concupiscit. Qui enim ad me tendit, ex mei participatione me quaerit. His, dilectissimi, cohortationibus, quibus nos ad bona incommutabilia & ad gaudia inuitat aeterna, plenae sunt omnes diuinarum paginae literarum, & hoc nobiscum agit testamenti vtriusque doctrina, vt inhaereamus veris, & contineamus a vanis. Non enim apprehendi potest quod promittitur, nisi custoditum fuerit, quod iubetur. Quid iustus, quam vt homo, cuius fert imaginem, faciat voluntatem, & per abstinentiam cibi ieiunet a lege peccati? Ideo enim ipsa continentiae obseruantia, quatuor est assignata temporibus: vt in idipsum totius anni redeunte decursu, cognosceremus nos indefinenter purificationibus indigere, semperque esse nitendum, dum huius vitae varietate iactamur, vt peccatum, quod fragilitate carnis & cupiditatum pollutione contrahitur, ieiuniis atque elemosynis deleatur. Esuriamus paululum, dilectissimi, & aliquantulum quod iuuantis possit prodesse pauperibus, nostrae conscientiae subtrahamus. Delectetur conscientia benignorum fructibus largitatis, & gaudia tribuens,

quo es laetificandus, accipies. Dilectio proximi, dilectio Dei est, qui plenitudinem legis & prophetarum, in hac geminae charitatis vnitate constituit: vt nemo ambigeret, Deo se offerre, quod homini contulisset, dicente Domino saluatore, cum de alendis iuuandisque pauperibus loqueretur, *Quod vni eorum fecistis, mihi fecistis.* Quarta igitur & sexta feria ieiunemus: Sabbato vero apud beatum Petrum Apostolum vigiliis celebremus, cuius nos meritis & orationibus credimus adiuuandos, vt misericordi Deo ieiunio nostro & deuotione placeamus, Per Dominum nostrum Iesum Christum, qui cum patre & spiritu sancto viuunt & regnat Deus in saecula saeculorum, Amen.

S. GREGORII PAPAE
in idem Euangelium.

CLAMANS & multum discerpens, &c. Sciendum quoque est, quod plerumque eis, quos ceperit, tunc grauiore culpas ingerit, cum praesentis vitae termino illos propinquare cognoscit, & quo se consummaturum tentationem considerat, eo eis iniquitatum pondera grauiora coaceruat. Daemon igitur caudam suam quasi cedrum stringit, quia quos per praua initia ceperit, ad finem deteriores reddit: vt tentamenta eius quo citius cessatura sunt, eo valentius compleantur. Quia enim suis poenis eorum saragit aequare supplicium, in eis ardentius ante mortem nititur omne exaggerare peccatum. Plerumque vero daemon iste iam cor male subditum possidet, sed tamen diuina illi gratia repellit: & manus misericordiae eijcit, quem ad se captiua voluntas introduxit. Cumque a corde expellitur, aciores infigere iniquitatum stimulos conatur, vt eos tentationum fluctus mens ab illo impugnata sentiat, quos etiam possessa nesciebat. Quod bene in Euangelio exprimitur, cum exire ab homine immundus spiritus domino iubente narratur. Nam cum daemniacus puer fuisset oblatus, scriptum est: *Communiatus est Iesus spiritui immundo, dicens: Surde & mute spiritus, ego tibi praecipio, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum: & exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo.* Ecce enim non discerpserat eum tenebat, exiens discerpit: quia nimirum tunc peius cogitationes mentis dilaniat, cum iam termino egressus sui diuina virtute compulsum appropinquat. Et quem mutus possederat, cum clamoribus deferebat: quia plerumque cum possidet, minora tentamenta irrogat: cum vero de corde pellitur, aciori infestatione perturbat. Bene itaque dicitur: *Stringit caudam suam quasi cedrum: quia & cor possidens semper in malitia ex posterioribus crescit, & cor deserens vehementioribus cogitationum stimulis percutit.*

PETRI CHRYSOLOGI
Episcopi Rauennensis, in superius
Euangelium, Sermo 1.

Quia solito plus sese terris aestus infuderat, diu tacui, ne compressio quae ex desiderio nascitur audiendi, ipsa nobis cynocamatum generaret incendium: nunc vbi aërem temperies

Marc. 9.

mitigauit autumnus, dominicum, iuuante domino, reuocatur ad verbum. Cum filium suum quidam surdi & muti spiritus furore possessum ingereret domino curandum, dominum præter motum patientiæ suæ Euangelista sic retulit fuisse commotum, ut antè in patris vulnus ipse inueneretur, quam ad filij moueretur curam. *Respondens inquit, vnus de turba, dixit, Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum, &c.* Respondens vnus de turba, quid est quod vno interrogante feriuntur multi? quid est quod conquerente vno, incredulitatis nocentur omnes? quid est quod ad vnus vocè tota generatio superba perfidia nuncupatur? quid est quia iste non ad Deum venerat, sed ad magistrum venerat: curam non à virtute exigens, sed ab arte: tarditatem curæ non causæ deputans, sed curanti impossibilitatem discipulorum magistri imperitiæ assignans: Iudæico liuori, inuidiæ scribarum talem satisfaciens per clamorem. *Et dixi discipulis tuis, ut eijcerent eum, & non potuerunt.* Hoc est dicere, esse diabolum, qui Christo non cederet: esse dæmonem, qui parui possit Christi nominis habere virtutem. Discipuli non suo, sed Christi nomine dæmones de obsessis corporibus effugabant. Quod ergo dæmon discipulis imperantibus non cedebat: iste ad infirmitatem Christi nominis, non discipulorum trahebat ad culpam. Vidēs ergo dominus Iudæorum sic circumstantes sapere cateruas: in filiis patrum perfidiam sic inurit, & in genitoribus germina sic venenosa percellit. *O generatio incredula, Veniens inquit, dominus ad discipulos suos, vidit circa illos turbam magnam, & scribas conquærentes eum illis: & confesum omnis populus videns Iesum stupefactus est & exauerunt.* Timentes vtique ne quod insultauerant discipulis, veniente magistro hoc perderent: & tãto dæmone fugato ipsa fieret discipulis causa gloriæ, quæ fuerat confusionis occasio. Hinc est quod dominus vno omnibus interrogante respondit, *O generatio incredula, quando apud vos ero?* Quorum incredulitate neque vnus dæmon captiuo fugatur ex corpore. *Quando apud vos ero?* Et non ad gentes mittam? vbi ad vnus discipuli mei vocem templa corruunt, simulacra fugiunt, consumuntur aræ, cadunt idola, ceduntur luci, tota dæmonum potestas antiquis & veterosis sedibus suis gemens & tremens, & ciulās effugatur: commutantur in ecclesias delubra, in altaria vertuntur aræ, pecorum victimæ mortuorum in viuam cordis hostiam transferuntur, auguria, diuinationes, somnia, in solo Dei nutu, in Dei tantum constituuntur arbitrium. *Quando apud vos ero? quando patiar vos?* Paritur patientia, non timore: non necessitate, sed misericordia: expectatione, non metu hos patitur, portat, expectat, qui redire vult impium, non perire. *Afferre illum ad me, quasi longè positum curare non possit, sed afferre vos incredulitatis vestræ causam, infidelitatis titulum, perfidiæ documentum. Afferre illum.* Vt qui salutem docenti Deo noluit credere, vel dæmone confitente credaris, & sentiaris vos ipso diabolo nequiores, cum videritis illum confitenti, tremere sui mox præsentia cognitoris. *Et attulerunt eum, & cum vidisset eum, statim spiritu conturbauit illum.* Voluebat homo, sed diabolus torquebatur: inuasum vexabat cura, sed inuasorem maiestatis iudicis arguebat: sistebatur captus, sed puniebatur hostis, diaboli pœna cruciatus humani corporis

apparebat. Opus est fratres, opus est Dei lumine, ne in opere Dei oculi sic fallantur humani. *Et interrogauit patrem eius, quantum temporis est, ex quo hoc accidit ei? ait ille, ab infantia.* Requirit passionis tempus auctor temporis, medicus passionis tempus requirit: non vt nescius, sed vt sciens nescientibus prodar: denique interrogatione tali tempus aperit, gratiam pandit, reuoluit infantiam, vt tanti mali causa non tangat sobolem, sed parentem: quia à Deo sibi datum pignus ad diaboli gratiam dæmonum retulit ad honorem: dicente scriptura. Et obtulerunt filios suos & filias suas dæmonis. Infantia vt in se diabolo locū faceret, quid criminis admiserat? quid reatus? sed replentur dæmone paruuli, quando à parentibus suis offerantur diabolo, dæmonum ducuntur ad curam. Denique patris fide soluitur, quem patris infidelitas alligat. Patris vox est, *Si quid potes, adiua nos miseris nostris.* Hoc est, nos adiuua, miserere nobis, quorum reatus aggrauat innocentem, ad quorum pœnam infantis periculum sic redundat. Et bene dominus à parente fidem reperit, dicens, *Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.* Et pater, *Credo domine, adiua incredulitatem meam.* Pater credit: & sicut diximus, patris liberatur fide, qui patris fuerit infidelitate damnatus. Nam cui genitoris fides profuit quomodo ei genitoris perfidia potuit non obesse? Quomodo autem sanatus sit, vel quare discipuli, qui multos eiecerant dæmones, hunc nequiuertint effugare, iuuante domino secuturo sermone pandemus.

EIVSDEM IN IDEM
Euangelium Sermo 2.

DOCTORIS officium est lecta differere, & mysticis obcurata sensibus lucido astruere, & demonstrare sermone, ne minor intelligentia inde perniciem generet auditori: vnde scientiam conferre debuit, & potuit salutarem. Hæc est igitur hodiernæ consonantia lectionis. *Et respondens vnus de turba, dixit, Magister, attuli filium meum habentem spiritum surdum & mutum.* Non dixit, attuli filium meum surdum & mutum, sed attuli filium meum habentem spiritum surdum & mutum. Nunquid nequitia spiritalis humanis distinguitur nebris, & sensibus angustatur humanis, vt debilitates nostras, nostras perferat passiones: nec videre possit, nisi fenestris oculorum, & foraminibus aurium capere auditum, sermonem linguæ, aut oris officio proferre: & per hoc surdi, mutique statum miserabilem sustinere, cum tenuis & aërea natura carnem nesciat, refutet ossa, velut aura spirans orbem totum temporis transeat in momento: diuersas species assumat, varias mutetur in formas, corda penetret, illudat animas, inspiret impias & turpissimas cogitationes: nec vnde veniat, aut quo redeat, sentiatur: ac si innocuas mentes, velut iaculum volans, lethali vulneret, & tota facilitate transuerberet? Parum esset si hoc parer solus sua supplicatione dixisset: cum dicit, *Attuli filium meum habentem spiritum surdum & mutum.* Nisi dominus ipse immundum spiritum tali increpatione depulisset. *Surde & mute spiritus ego precipio tibi, exi ab eo.* Sed iam quæ ad solutionem quæstionis pertinent, prosequamur. Deus qui dæmones est perpetuo crematurus incendio, qui iam eos, & in præsen-

præsentia astringit vinculis, angit cruciatibus, vterget pœnis: potest & cum iusserit tota debilitate truncare, atque eo modo quo videtur, quo audiuit, quo loquuntur cæcos reddere, surdos & mutos facere ne loquantur. Sed in hoc loco quid diabolus homini fecerit declaretur. Antiquus refuga, vbi Deum terris reperit aduenisse, obstruxit aures hominum, vinxit linguam, & oberatis humani sensus foribus speluncæ suæ latebram pectus fecit & parauit humanum: æstimans quod illic auditus verbi, virtus diuini nominis non veniret: simul vt est dolosus, & callidus patrem capere, parentemque tali se credidit decipere figmento: vt desperare curati posse eum, qui audire nec poterat, nec fari & vt quod erat diabolici operis, esse crederent debilitatis humanæ, deputaret pignori, ascriberent naturæ quod intulerat hostis inclusus. Denique sicut Matthæus de eodem refert, & alia simulatione istius miseri fefellerat patrem, nam ibi sic supplicat, Domine, miserere filij mei, quia lunaticus est, & male torquetur. Aut humanæ naturæ, aut cælestis elementi dæmon, quod suæ artis fuerat, voluit tunc videri aptans lunæ cursibus hominis passiones, vexabat corpus lunatibus incrementis: vt esse lunæ crederent, quod erat diabolici criminis & furoris. Sic homines illufit, circumuenit gnaros, infamauit apud desideres creaturam, quæ luminis tantum condita lædere nescit, homines quos continua magis iuuare cogitur seruitute. Verum posteaquam venit occultorum cognitor, inspector validissimus secretorum, cui latentia diaboli non poterunt obuiare figmenta, adducitur puer sanandus præceptione diuina: vt quicquid diabolus vinxerat, solueretur à Christo. Egit, egit inimicus vt hoc quod videbatur, esset naturæ. Sed quare discipuli non potuerunt eiecerit eum? Quia hic homo gentilis populi producit in figuram: siquidem gentilis populus, iuxta Apostolum, habebat spiritum aëris huius. Aëris, inquit, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentia. Hic ergo erat surdus & mutus, qui nec audire legem poterat: nec Deum poterat confiteri, sed in igne gehennæ, & per aquas amari semper gurgitis iactabatur: nec poterat à discipulis, vel villo homine sanari, quia Christus olim auditus fidei, confessio salutis, gentium redemptio dicebatur: & vita. Denique vbi imperio Christi fugatus est diabolus, patefecit clausa, vincula soluantur, sermo redditur, auditus redit, homo reparatur & solus diabolus defert diuturna se possessione detrusum. Hinc est quod veniens ex gentibus impositione manus, & exorcismis antè à dæmone purgatur, & aperitionem aurium percipit, vt fidei capere possit auditum, vt possit ad salutem prosequente domino peruenire.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in idem Euang.
expositio.

ET respondens vnus de turba dixit. Magister attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: qui vbiunque eum apprehenderit, allidit eum, & spumat, & stridet dentibus, & ardet. Et dixi discipulis tuis vt eijcerent illum, & non potuerunt. Notandum autem quod semper loca rebus congruunt. In monte dominus orat, transformatur,

discipulis arcana suæ maiestatis aperit. In inferiora descendens turbæ occursum excipitur, miserorum fletu pulsatur. Sursum discipulis mysteria regni referat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobrat. Sursum patris vocem iis qui sequi se poterant, pandit deorsum spiritus malos ab his qui vexabantur expellit. Qui etiam nunc pro qualitate meritorum aliis ascendere, aliis vero non desistit descendere. Nam carnales adhuc & incipientes, quasi ima petens confortat, docet castigat. Perfectos autem quorum conuersatio in cælis est, sublimius extollendo glorificat, liberius de æternis instruit, & sæpe quæ à turbis ne audiri quidem valeant, docet. Dæmoniacum autem hinc quem descendens de monte dominus sanauit, Marcus quidem surdum mutumque, Matthæus vero lunaticum fuisse commemorat. Significat autem eos de quibus scriptum est. Stultus vt luna mutatur. Qui nunquam in eodem statu permanentes, nunc ad hæc, nunc ad illa vitia mutati, crescunt atque deerescunt. Qui muti sunt non confitendo fidem, surdi nec ipsam aliquatenus veritatis audiendo sermonem. Spumant autem, cum stultitia tabescunt. Stultorum nanque & languentium atque hebetum est spumas salutarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cum iracundiæ furore flammescunt. Ardescunt cum otio torpenti languescunt, & nulla virtutis industria confortati, eneruiter viuunt. Quod autem ait, Et dixi discipulis tuis vt eijcerent illum, & non potuerunt: latenter apostolos accusat, cum impossibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum qui curandi sunt fidem referatur, dicente domino: Fiat tibi secundum fidem tuam. *Qui respondens eis dixit. O generatio incredula, &c.* Non quod tædio superatus sit, mansuetus ac mitis, qui non aperuit sicut agnus coram rondente os suum, nec in verba furoris etipuit: sed quo in similitudinem medici si ægrotum videat contra sua præcepta se gerere, dicat. Vtque quo accedam ad domum tuam: quousque artis meæ perdam industriam, me aliquid iubente & te aliud perpetrante? Intantum autem nõ est iratus homini sed vitio, & per vnum hominem Iudæos arguit infidelitatis, vt statim intulerit. *Afferte illum ad me. Et attulerunt inquit eum, &c.* Attatum domino puerum spiritus conturbat & elidit, quia sæpe dum conuerti ad dominum post peccata conamur, maioribus nouisque antiqui hostis pulsamur insidiis. Quod ob id vtique callidus facit aduersarius, vt vel odium virtutis incuriat, vel expulsionis suæ vindicet iniuriam. Hinc est enim (vt de specie transeamus ad genus) quod ecclesiæ sanctæ primordiis tot grauissima inferebat certamina persecutionum, quod suo regno dolebat subito animarum illata fuisse dispendia. *Et interrogauit patrem eius. Quantum temporis est, ex quo hoc ei accidit? &c.* Erubescat Iulianus, qui dicere audeat omnes homines absque vlla peccati contagione nasci in carne, tamque innocetes per omnia, quam fuit Adam quando creatus est. Quid enim habuit iste puer vt ab infantia dæmonio vexaretur acerbissimo, si non villo originalis peccati vinculo tenebatur, quem constar nullum adhuc proprium poruisse habere peccatum? Confiteatur catholicus, quia nemo immunis à noxa primæ præuaricationis nascitur, & inuocet gratiam Dei, qua liberetur de corpore mortis per Iesum Christum dominum

Psal. 105.

Matth. 27.

Es. ord. 17.

Ephe. 2.

In comment. in Marc.

dominum nostrum. Intelligat scriba doctus in regno celorum, in hoc dæmoniaco à domino curato, saluationem omnium fidelium esse designatam, qui originalis culpæ reatu astructi veniunt in mundum, nec nisi vnus redemptoris Iesu Christi fide sunt & gratia saluandi. Quod autem dictum est. Et frequenter eum & in ignem & in aquas misit, maxima humanæ recordiæ facinora designat. Ignis namque ardor ad feruorem iracundiæ referendus est. Aqua ad voluptates carnis, quæ dissoluere mentem per delicias solent. Vel certe in ignem fertur dæmoniacus, quo adulterantium corda succensa sunt, & in aquas quæ solent extinguere charitatem. Sed si quid potes adiuua nos, miserus nostri, &c. Aptus dominus responsum reddit petenti. Ipse enim ait. Si quid potes adiuua nos. Et dominus. Si potes (inquit) credere, possum vos miserus adiuuare, quia fides non ficta omnia quæ salubriter petit, impetrare meretur. Cui contra leprosus qui fideliter clamabat, Domine si vis, potes me mundare, congruum suæ fidei accepit responsum. Volo, mundare. Et continuo exclamans pater pueri cum lachrymis aiebat. Credo domine, &c. Nemo repente fit summus: sed in bona conuersatione à minimis quisque inchoat ut ad magna perueniat. Alia namque sunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Si enim & ipsa fides ad perfectionem suam non quibusdam gradibus duceretur: iste interrogatus an crederet, non responderet. Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Si enim credebat, cur incredulitatem dicebat? Si vero incredulitatem habere se nouerat, quomodo credebat? Sed quia per occultam inspirationem gratiæ meritum suorum gradibus fides crescit: vno eodemque tempore is qui necdum perfecte crediderat, simul & credebat, & incredulus erat. Et cum videret Iesus concurrentem turbam, &c. Comminatio domini, diuini est virtus impetij. Non autem puero qui vim patiebatur, sed dæmoni qui inferebat comminatus est. Quia qui peccantem emendare desiderat, vitium vti que increpando & execrando debet exterminare, sed hominem amando refouere. Bene autem dominus qui spiritum immundum pellit ab homine, simul ne amplius in eum ingrediatur imperat. Quia ille veraciter à dæmoniaca dominatione liberatur, qui ad peccata à quibus semel pœnitendo mundatus est, vitat male viuendo reuertit. Et exclamans & multum discernens eum, exiit ab eo. Exiturus ab homine spiritus immundus discerpit eum, ac furenti clamore terruit intruentes. Quia plerumque diabolus dum de corde expellitur, aciores in eo tentationes generat quam prius excitauerat, quando hoc quietus possidebat. Et factus est sicut mortuus: ita ut multi dicerent, quia mortuus est, &c. Quem hostis impius iam fugere compulsius strauit, ac mortuo similem reddidit, huc pius Saluator miti suæ dextere tactu leuauit. Qui sicut verum se esse Deum potentia saluandi docuit, ita etiam veram se habuisse carnis naturam more tactus humani declarauit. Negat namque Manichæus infans veraciter eum carne indutum fuisse: sed ipse cum tot languentes suo tactu erexit, mundauit, illuminauit, hæresim illius & antequam nata esset damnauit. Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum. Quare nos non potuimus eicere eum? &c. Dum docet Apostolos quomodo dæmon nequissimus debeat expelli,

omnes instituit ad vitam, vt scilicet nouerimus grauissima quæque vel immundorum spirituum vel hominum tentamenta, ieiuniis & orationibus esse superanda. Iram quoque domini cum in vltionem nostrorum scelorum fuerit accensa, hoc remedio singulari posse placari. Ieiunium autem generale est non solum ab escis, sed & à cunctis illecebris abstinere carnalibus, immo ab omnibus vitiorum continere passionibus. Sic & oratio generalis non in verbis solum est, quibus diuinam clementiam inuocamus, verum etiam in omnibus quæ in obsequium nostri conditoris fidei deuotione gerimus, teste Apostolo qui ait: Sæpe gaudentes, sine intermissione orate. Quomodo enim quis omnibus horis atque momentis sine intermissione Deum potest inuocare sermonibus? Sed tunc sine intermissione oramus: cum ea solum opera gerimus quæ nos pietati nostri commendat auctoris. Quo nimirum ieiunio, & qua oratione, iuuante domino cunctas antiqui hostis debellabimus ac propulsabimus insidias.

EIVSDEM IN IDEM Homilia.

Respondens vnus de turba, &c. Narratur in præcedenti sancti huius euangelij capitulo, quia veniens ad discipulos suos Dominus, vidit turbam multam circa eos, & scribas conquirentes cum illis. Et cõfessim omnis populus videns eum stupefactus est, & expauerunt, & occurrentes salutabant eum. Notanda est in omnibus locis distantia mētis scribarum & turbæ. Erat autem cum discipulis turba, erāt & scribæ, sed adueniente domino mox omnis turba stupefacta expanit, eumque salutis occurrit, scribæ nihil deuotionis, fidei, humilitatis & reuerentiæ ei exhibuisse narrantur. Quid autem cum discipulis Domini turbæ siue scribæ cõquirerent, euangelista non dicit. Potest vero, ni fallor, apte intelligi de hoc quæstionem fuisse motam, quare ipsi cum essent discipuli saluatoris, saluare dæmoniacum qui in medio erat positus, non possent, quod ex sequentibus euangelij verbis potest conjici dum dicitur. Et interrogauit eos: Quid inter vos conquiritis? Et respondens vnus de turba dixit: Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum. Notandum autem quod semper loca rebus congruunt. In monte dominus orat, transformatur, discipulis arcana suæ maiestatis aperit: in inferiora descendens turbæ occursum excipitur, miserorum steru pulsatur: sursum discipulis mysteria regni reuerat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobat, sursum patris vocem iis qui sequi se poterant pãdit, deorsum spiritus malos ab his qui vexabantur expellit. Qui etiam nunc pro qualitate meritum alius ascendere, aliis vero nõ desinit descendere. Nam carnales adhuc & incipientes, quasi irra petens cõfortat, docet, castigat. Perfectos autem quorum conuersatio in cælis est, sublimius extollendo glorificat, liberius de æternis instruit, & sæpe quæ à turbis ne audiri quidem valeat, docet. Dæmoniacum autem hunc quem descendens de monte Dominus sanauit, Marcus quidem surdum mutumque. Matthæus vero l-

Matth. 17. Eccl. 27. Qui

Qui nõquam in eodem statu permanentes nunc ad hæc, nunc ad illa vitia mutati, crescut atque decrescut. Qui muri sunt nõ confitendo fidem, surdi nec ipsum aliquatenus veritatis audiendo sermonem. Spumant autem, cum stulticia tabescut. Stultorum namque & læguentium atque hebetum est spumas saluarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cum iracundiæ furore flammescut. Arescut cum orio torpente læguescut, & nulla virtutis industria cõfortati, eneruitis inuuit. Quod autem ait, Et dixi discipulis tuis, vt eicerent illum, & nõ potuerunt, latenter apostolos accusat, cum impossibilitas curadi, interdum non ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum qui curandi sunt fidem referatur, dicente domino: Fiat tibi secundum fidem tuam. Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quandiu apud vos ero? Non quo tædio superatus sit mansuetus ac mitis qui non aperuit sicut agnus coram tendente os suum, nec in verba furoris erupit, sed quo in similitudinem medici si ægrotum videat, contra sua præcepta se gerere, dicat: Vsq̄quo accedam ad domum tuam? quousque artis meæ perdam industriam, me aliud iubente, & te aliud perpetrãte? In tantum autem non est iratus homini sed vitio, & per vnum hominem Iudæos arguit infidelitatis, vt statim intulerit. Asserte illi ad me, &c. Allatum Domino puerum spiritus conturbat & elidit, quia sæpe dum conuerti ad dominum post peccata conamur, maioribus nouisque antiqui hostis pulsamur insidiis. Quod ob id vti que callidus facit aduersarius, vt vel odium virtutis incurrat, vel expulsiõnis suæ vindicet iniuriam. Hinc est enim (vt de specie transeamus ad genus) quod ecclesiæ sanctæ primordiis tot grauissima inferebat certamina persecutionum, quot suo regno dolebat subito animarum illata fuisse dispedia. Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis est, ex quo hoc ei accidit? Erubescat Iulianus, qui dicere audeat omnes homines absque vlla peccati cõtatione nasci in carne tanquam innocentes per omnia quàm fuit Adam quando creatus est. Quid enim habuit iste puer, vt ab infantia dæmonio vexaretur acerbissimo, si non vilo originalis peccati vinculo tenebatur, quem constat nullum adhuc proprium prouisse habere peccatum? Confiteatur catholicus, quia nemo immunis à noxa primæ præuaricationis nascitur, & inuocet gratiam Dei qua liberetur de corpore mortis per Iesum Christum dominum nostrum. Intelligat scriba doctus in regno celorum, in hoc dæmoniaco à domino curato saluationem omnium fidelium esse designatam, qui originalis culpæ reatu astructi veniunt in mundum, nec nisi vnus redemptoris Iesu Christi fide sunt & gratia saluandi. Quod autem dictum est, & frequenter eum & in ignem & in aquas misit, maxima humanæ recordiæ facinora designat. Ignis namque ardor ad feruorem iracundiæ referendus est: aqua ad voluptates carnis, quæ dissoluere mentem per delicias solent. Vel certe in ignem fertur dæmoniacus, quo adulterantium corda succensa sunt, & in aquas quæ solent extinguere charitatem. Sed si quid potes, adiuua nos, miserus nostri, Iesus autem ait illi, &c. Aptus dominus responsum reddit petenti. Ipse enim ait: Si quid potes, adiuua nos. Et dominus: Si potes, inquit, credere, possum vos miserus adiuuare: quia fides non ficta omnia quæ salubriter petit impetrare meretur. Cui con-

tra leprosus qui fideliter clamabat, Domine si vis, potes me mundare, congruum suæ fidei accepit responsum. Volo, mundare. Et continuo exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat. Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Nemo repente summus, sed in bona conuersatione à minimis quisque inchoat, vt ad magna perueniat. Alia namque sunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Si enim & ipsa fides ad perfectionem suam nõ quibusdam gradibus duceretur, iste interrogatus an crederet non responderet. Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Si enim credebat, cur incredulitatem dicebat? Si vero incredulitatem habere se nouerat, quomodo credebat? Sed quia per occultam inspirationem gratiæ meritum suorum gradibus fides crescit, vno eodemque tempore is qui necdum perfecte crediderat, simul & credebat & incredulus erat. Et cum videret Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritum immundo, dicens illi: Surge & mute spiritus, ego tibi præcipio, exi ab eo, & amplius ne introcas in eum. Comminatio domini diuini est virtus impetij. Nõ autem puero qui vim patiebatur, sed dæmoni qui inferebat comminatus est. Quia qui peccantem emendare desiderat, vitium vti que increpando & execrando debet exterminare, sed hominem amando refouere. Bene autem Dominus qui spiritum immundum pellit ab homine, simul ne amplius in eum ingrediatur imperat. Quia ille veraciter à dæmoniaca dominatione liberatur, qui ad peccata à quibus semel pœnitendo mundatus est, vitat male viuendo reuertit. Et exclamans, & multum discernens eum, exiit ab eo. Exiturus ab homine spiritus immundus discerpit eum, ac furenti clamore terruit intruentes. Quia plerumque diabolus dum de corde expellitur, aciores in eo tentationes generat, quàm prius excitauerat quando hoc quietus possidebat. Et factus est sicut mortuus, &c. Quem hostis impius iam fugere compulsius strauit, ac mortuo similem reddidit, hunc pius saluator miti suæ dextere tactu leuauit. Qui sicut verum se esse Deum potentia saluandi docuit, ita etiam veram se habuisse carnis naturam more tactus humani declarauit. Negat namque Manichæus infans veraciter eum carne indutum fuisse, sed ipse cum tot languentes suo tactu erexit, mundauit, illuminauit, hæresim illius & antequam nata esset damnauit. Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eicere eum? Dum docet Apostolos quomodo dæmon nequissimus debeat expelli, omnes instituit ad vitam: vt scilicet nouerimus grauissima quæque vel immundorum spirituum vel hominum tentamenta ieiuniis & orationibus esse superanda. Iram quoque domini cum in vltionem nostrorum scelorum fuerit accensa, hoc remedio singulari posse placari. Ieiunium autem generale est non solum ab escis, sed à cunctis illecebris abstinere carnalibus: imò ab omnibus vitiorum continere passionibus. Sic & oratio generalis non in verbis solum est quibus diuinam clementiam inuocamus, verum etiam in omnibus quæ in obsequium nostri conditoris fidei deuotione gerimus, teste Apostolo qui ait: Sæpe gaudentes sine intermissione orate. Quomodo enim quis omnibus horis atque momentis sine intermissione Deum potest inuocare sermonibus? Sed tunc sine intermissione oramus, cum ea solum opera gerimus, quæ nos pietati nostri commendat autoris.

Matth. 8.

Fidei incrementa.

1. Thess. 5.

authoris. Quo nimirum ieiunio, & qua oratione iuuante domino cunctas antiqui hostis debellabimus ac propulsabimus insidias.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangelij
expositio.

ET respondens vnus è turba, dixit. Præceptor adduxi filium meum, &c. Quum venisset ad discipulos, nouem videlicet, qui non ascenderant secum, vidit disceptantes eos cum pharisæis. Pharisæi autem freti absentia Iesu, molesti erant discipulis. At turbæ repente viso illo, desiderabant enim illum videre, quasi à longinqua peregrinatione aduentantem salutant. Quidam autem dicunt, quod facies eius facta à luce transfigurationis formosior, ad salutationem populum inuitarit. Porro respondens vnus è turba dicit. Infirmæ fidei homo ille erat, sicut & dominum testatur, dicens. O generatio incredula: & iterum. Credenti omnia sunt possibilia. Et ille ipse, succurre incredulitati meæ. Taxat autem discipulos tanquam incredulos. Etenim oportebat ipsum non coram omnibus illos accusasse, sed seorsim. At ille respondens ei, dicit. O natio incredula, quousque apud vos ero? &c. Ille quidem qui accesserat ad dominum arguit discipulos, quod non possent sanare: Christus autem in ipsum crimen regebat quasi ita dicens. Tu quia incredulus es in causa fuisti quod non sanatus sit filius tuus. Verum hoc non illi soli dicit, sed generalem ad omnes sermonem vertit, & Iudæos omnes simul ob incredulitatem obiurgat. Verisimile enim erat multos exstantibus fuisse scandalizatos. Ostendit autem desiderabilem sibi esse mortem: eo quod dicit. Vsq̄quo ero vobiscum cum? hoc est affligor, versans cum vobis incredulis. Non tamen subsistit in hoc, quod eos reprehendit, sed etiam medicinam addit, non vt se ostentaret, sed magis vt cum summa modestia sanaret puerum. Vide autem quomodo non suæ virtuti, sed illius fidei sanitatem tribuas, dicens. Omnia possibilia credenti. Sed & iterum, quum vidisset congregari turbam, increpauit spiritum: nolebat enim coram turba sanare, & ostentare se vt arrogantem. Quum increpasset autem & dixisset. Egredere, & ne ultra ingrediaris. Insinuat quod propter hominis incredulitatem ingressurus iterum, in eum esset dæmonium; nisi suo prohiberetur fuisset præcepto. Permittit autem discerpi filiam, vt omnes sciant dæmonii insidias, & quod accidisset hominem, nisi diuina manu refrenatus & retractus fuisset. Sæpe enim in ignem quis à dæmone proicitur concupiscentiæ & iræ, & in aquam secularium negotiorum procellis vndantem. Porro dæmon hic mutus erat & surdus. Surdus quidem vt audire nolens diuina eloquia, mutus vero, vt qui neque alios docere valens quod oportebat. At vbi Iesus; hoc est, sermo Evangelicus manum apprehendit, operatiuam dico virtutem, tunc liberamur ad hoc dæmone. Vide autē, quod Deus quidem adiuvat nos, deinde à nobis bona opera exiguntur. Dixit enim, erexit illum Iesus, hoc erat Dei adiutorium, & surrexit, hoc est, illius in bonis studium. Et quum ingressus esset domum, discipuli illius interrogabant eum seorsim. Cur nos non po-

tuimus eicere illum? Timebant discipuli, ne forte amiserant gratiam, quam eis dederat dominus, & propterea nõ potuissent eicere dæmonium. Vide autem & reuerentiam eorum, quomodo seorsim ad illum accedunt. Hoc enim genus. Quales? Vel lunaticorum, vel omne dæmoniorum genus non egreditur alio quodammodo, nisi precatione & ieiunio. Oportet enim ieiunare eum, qui dæmonem patitur, & qui sanaturus est: & vtriusque necessarium est ieiunium, magis autem illius qui dæmonem patitur, ieiunium exigit sermo. Oportet autem non ieiunare solum, sed & orare, neque solum orare, sed & ieiunare. Sic enim veræ preces fiunt, si non solum oratur, sed & ieiunetur, vt ne grauetur qui orat ciborum vaporibus, sed expeditus sit & leuis.

EVTHYMI ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

ET respondens vnus de turba dixit, Magister, &c. Matrem dixit spiritum, vtpote impediens filij sui loquelam: nec id tantum, sed & auditum eius, sicuti postea declarabitur. Lacerat autem, hoc est deicit in terram. Arescit, id est, sine sensu est. Matheus vero ait ipsum dixisse, domine miserere filij mei, quia lunaticus est & miserè affligitur. Verisimile ergo est, & hoc & illud ipsum dixisse. Et attulerunt ipsum ad eum. Permisit hæc ipsum pati, vt viderent qui præsentibus erant, à quibus calamitatibus liberandus esset, vtque postquam vidisset pater eius dæmonium viso Christo turbari, ad fiduciam de eius virtute induceretur. Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis est ex quo hoc ei accidit? Interrogauit vt illo respondente cognoscerent audientes, quod iam olim perdidisset eum, nisi diuinitus fuisset cohibitus. Sed si quid potes adiuua nos miserum nostrum. Vides quod fidem non habeat indubitatam. Iesus autem dixit ei. Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Potentiam in fide illius reperitur: hinc quidem dirigens eum ad fidem: illinc vero de seipso modeste sapiens ac loquens. Statimque exclamans pater pueri cum lacrymis dixit: Credo domine, auxiliare incredulitati meæ. Quod hætenus fuit. Quum vidisset autem Iesus accurrentem simul turbam. Statim expulit dæmonem, ne diutius ille vexaretur. Dicens ei, Mute & surde spiritus ego tibi præcipio, exi ab eo. Ego quem nosti, tibi præcipio. Et amplius in eum ne ingrediaris. Hoc dixit præuidens quod futurum erat vt dignus esset propter suam incredulitatem, vt rursus ad eum reuenteretur. Prohibet ergo eum, ne eniquam videatur quod prius non fuerit eiectus. Et quum clamasset spiritus, multumque eum discerpisset. Clamauit, significans quod violenter expelleretur. Quumque ingressus esset domum, interrogabant eum discipuli eius seorsim. Quare nos non potuimus eicere illum? & nunc significat. Quare ita enim dixit Matheus. Aut ἐπιπέσει ἀβύσσῳ, capi potest, ac si dicas, Dicebant ei. Multa siquidem huiusmodi imprietates apud Marcum reperiuntur, & ὄρι significat quod, vel abundat quod frequens est apud

Græcos.

SABBATHO

SABBATHO QVATVOR
TEMPORVM SEPTEMBRIS.

L V C. 13.

IN illo tempore: Dicebat Iesus turbis similitudinem hanc. Arborum fici habebat quidam plantatam in vinea sua: & venit quærens fructum in illa & non inuenit. Dixit autem ad cultores vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac & non inuenio. Succide ergo illam, vt quid terram occupat? At ille respondens dixit ei: Domine dimitte illam & hoc anno vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercorea. Et si quidem fecerit fructum, sin autem in futurum succides eam. Erat autem docens in synagoga eorum sabbathis. Et ecce mulier quæ habebat ritum infirmitatis annis decem & octo. Et erat inclinata nec omnino poterat sursum respicere. Quam cum vidisset Iesus, vocauit ad se & ait illi: Mulier dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus & confestim erecta est, & glorificabat Deum. Respondens autem Archisynagogus indignans, quia sabbatho curasset Iesus: dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari. In his ergo venite, & curamini, & non in die sabbathi. Respondens autem dominus ad illum dixit: Hypocritæ vnusquisque vestrum sabbatho non soluit bouem suum, aut asinum, à præsepio, & ducit ad aquam? Hanc autem filiam Abraham, quam alligauit satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbathi? Et cum hæc diceret, erubescerant omnes aduersarij eius, & omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriosè fiebant ab eo.

GLOSSA ORDINARIA
in superioris Euang.

DICEBAT Iesus, &c. Similitudo infructuosæ arboris, cui isti similes, nisi pœniteant, cito sunt perituri & eradicandi. Cum ergo ficulnea alibi generaliter omnium, hic specialiter synagoga gestat typum. Sicut sterilis ficus folijs exuberans spe fructus, possessorem deserit: sic doctores synagogæ operibus infecundis, iam in vmbra legis gloriantes, subiectis nullum operis boni exemplum ministrant. In sicu loco floris quidam fructus crescunt, qui aliis succrescentibus decidant: remanent tamen quidam de illis qui clementiori auro, siquidem animum, prioris succi exeuntes, ceteris specie & maturitate præferuntur: sit antiquus synagogæ corrui populus, cuius loco de

antiquæ religionis pinguedine, nouus Ecclesiæ emergit populus: remanserunt tamen ex populo Israel Apostoli qui cæteris præstiterunt. Arborem fici. In origine generis humani Adam & Eva cum peccassent de folijs ficulneæ succinctoria sibi fecerunt. Per folia ergo ficulneæ, intelliguntur peccata. Erant autem sub arbore fici, tanquam sub vmbra mortis, de quibus dictum est: Qui sedebat in vmbra mortis lux orta est eis. Quod Adam & Eva fici folijs se tegentes, presentiam domini declinabant, transgressionis conscij, significat quod populus Iudæorum in aduentu saluatoris, qui eos vocaturus venerat, exutum se virtutibus cognoscens, probra conscientie formidans à domino recessurus erat, confusus verborum fluentium velut foliorum velaminibus adoperus. Quærens fructum. Vineam domini sabbath, domus Israel est, in qua domo synagoga condita est, sicut ficus in vinea. Sed qui in vinea peccantem à viatoribus Bibl. Hom. tom. 3. Bbb permisit

permisit diripi, hanc etiam ficum iussit excidi, in qua quærit fructum, non quia deesse nesciret, sed ostendit in figura, quia in synagoga fructum habere deberet. Nec ante tempus quærit, qui per triennium venit. Qui per Moysen synagogam instituit, ipse in carne appetens in synagoga crebris docet, fructum fidei quærit sed in Pharisæis non reperit. *Dixit autem ad cultorem vineæ.* Cultores vineæ doctores sunt & apostoli, quorum precibus & monitis, assidua Dei cura suggeritur: quibus dominus sapè de infructuosa gente conqueritur, quod per tres annos suæ visitationis, id est, in legalibus edictis, prophetis contestationibus, euangelij gratia, negligens extiterit. *Eccc anni tres.* Nullus in synagoga per tres annos esse potuit, quia neque tempore circumcisionis purificari poterant, qui circumcisionem animi non quærebant. Nec per legem sanctificabantur qui carnalia in lege tantum sequebantur. Neque in gratia iustificabantur, qui de peccatis poenitere volebant. Cum ergo merito essent excidendi, quod factum est per Romanos, iubetur illis qui in circumcisione laborabant, vt succisionis cladem annunciando poenitentiam suggerant. Sed Apostoli intelligentes etiam aliquos de populo Iudæorum, sua vocatione posse vocari, orant vt differatur vltio dominicæ crucis. *Pt quid etiam, &c.* Potest per terram sterili sicu occupatam, Iudaica plebs significari, quæ noxia præpositorum umbra premitur, ne lumen veritatis videat, & exemplis eorum impeditur, ne sole dilectionis caleseat, vnde: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi qui clauem regni cælorum, &c.* ante homines. Terram occupat, qui locum quem tenet, bonis operibus non exercet, qui exemplo prauitatis impedimentum præstat cæteris. *Vique dum fodiam.* Donec radicem infructuosæ mentis humilem, & præsentium pressurarum, & æternæ damnationis incutiendo metum. Fossa quippe in imo est, & increpatio, dum mentem sibi demonstrat humiliat. Nouit cultor terram excolere, qui nouit vitia deprehendere. Intellexit duritiam & superbiam Iudæorum causam esse sterilitatis. Pollicetur dura corda apostolicis ligonibus esse fodienda, & superbia ad humilitatem reuocanda. *Mittam stercora.* Id est, malorum quæ fecit abominationem ad animum reducam, & compunctionis gratiam, cum fructibus boni operis, quasi de pinguedine stercoris exuscitabo. Peccata enim carnis stercora dicuntur, quæ immittuntur ad radicem arboris, quædo prauitatis conscientia tangitur cogitationis memoria, & dum inde poenitet, quasi per tactum stercoris redit ad fecunditatem operis. *Et si quidem se fructum.* Et cum poenitentia ordo exigeret, vt apponeret, reseruetur vel aliquid tale: nihil tamè subiunxit, sed suspendit sententiam: cum vero adiungit: *Sin autem in futurum succides eam.* Id est, si autem fecerit fructum, continud iudicium venturæ damnationis annexit: quia procliuiores ad negandum quam ad credendum videbat. *Erat autem do.* Hanc similitudinem de ficulnea, dicitur dominus docuisse in synagoga, vt innotet ad ipsam synagogam pertinuisse parabolam. Quod enim fructum quærit in ficulnea, hec inuenit, significat quod verbum conuenit synagoga, nec illa recipit, quam tamen non ex toto extripandam, sed reliquias per fidem salvandas intelligens, mox ibidem primitiua ecclesiæ sanatio, sub specie incuriæ mulieris suble-

quitur. Idem enim significat ficulnea reseruata, quod mulier erecta. *Sabbathis, &c.* Sabbathis docet, & curuam erigit, quia per verbum prædicationis, a temporalibus ad æterna erectos, ad quiete resurrectionis perducit. *Eccc mulier.* Hæc mulier non nisi per decem & octo annos erigi potuit, quia humana natura, hanc corruptionem deponere, & ad induendam incorruptionem æternæ beatitudinis, erigi non poterit, nisi prius impleuerit legem, quæ in decem præceptis continetur, & gratiam in qua Christi resurrectio facta est & nostra expectatur. *Annis decem & octo.* Senarius in quo mundi creatura perfecta est, & operum perfectionem significat, qui per tres multiplicatus decem & octo reddit: & signat eos, qui in tribus temporibus dominicæ visitationis, scilicet ante legem, sub lege, & sub gratia perfectionem operum habent. Hoc ergo tempore Iudæa ad rectitudinem suæ mentis curuata fuit, quæ magis terrena, quam cælestia nouerat, operatur. *Vocauit.* Quos prædestinavit, hos & vocauit, & quos vocauit hos & iustificauit. Quos iustificauit, illos & magnificauit. *Quia sabbatho, &c.* Deus sabbatho ab operibus mundi requiritur. Vnde & Moyses sabbatho à seruilis & noxia actione feriandum præcepit: præfigurans tempus, quo nostra secularia opera, non verò religiosa, id est, laudandi Deum cessabunt. In signum huius rei, etiam sabbatho dominus curat. Hoc autem non intelligens Archisynagogus, fallitur & fallit: quia lex in sabbatho, non hominem curare, sed seruilis opera facere, id est, peccatis grauati prohibuit. *Hypocritæ.* Merito hypocritas, id est, simulatores vocat, qui cum magistri plebis videri appetunt, sanationem hominis non reuerentur postponere curæ pecoris. *Non soluit bonem suum.* Mystice. Bos qui cognouit pelfessorem suum, & asinus qui nouit præsepe domini sui, Iudaicum & Gentilem populum significat, qui vterque peccati vinculis absolutus, sitim estumque huius mundi, per haustum dominici fontis deposuit. In his ergo duobus animalibus, vocationem duorum populorum, aduersantibus Iudæis prænuunt dominus. *Hanc autem filiam Abraham.* Filia Abraham quæque fidelis anima: Filia Abraham Ecclesia de vtroque populo collecta, quæ tempore legis & dominicæ resurrectionis impleto, per septiformem gratiam spiritus sancti, vincula longæ captiuitatis eripit: & sic idem est bouem vel asinum, à præsepio solutos, ad potum agi, quod est filiam Abraham à vinculo noxiæ inclinationis erigi. *Erubescant omnes aduersarij eius.* Qui de dictis saluatoris erubescunt, ficulneæ sterili se similes ostendunt. Qui ergo gaudent de miraculis, pertinent ad filiam Abraham, id est, Ecclesiam, Deum de erectione glorificantes.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Dicebat autem & hanc similitudinem. *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, &c.* Titus, lactabant se Iudæi ex eo quod 10. & 8. perierant, ipsi verò omnes remanserunt illæsi, vnde proponit eis fici parabolam. Dicit enim: Dicebat autem hanc similitudinem, arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua. Ambr. Vineæ domini

mini sabaoth erat: quam dedit in rapinam gentium. Aptæ autem Synagoga arboris istius comparatio est; quia sicut iste arbor redundat folijs fluentibus, spem possessoribus suis casta speratorum prouectuum expectatione destituit: ita etiam in synagoga dum doctores eius operibus infecundi, verbis tamen velut folijs redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat. Hæc etiã sola arbor ab initio germinat poma pro floribus, & poma decidunt vt poma succedant, manent tamen aliqua priorū parata nec decidunt. Etenim primum Synagoga populus velut inutilis decidit fructus, vt de pinguedine religionis antiquæ nouus ecclesiæ populus emergeret, primi tamen ex Israel grossi maturentis exemplo pulcherrimorum gratia fructum cæteris præstiterunt, quibus dicitur: *Sedebitis super 12. thronos.* nonnulli tamen sicum istam non Synagoga, sed malitiæ & improbitatis figuram putant. Hi tamen in nullo distat, nisi quod pro specie genus eligit. Beda, Ipse autem dominus Synagogæ per Moysen instituit, in carne natus apparuit, & crebris in synagoga docens fructum fidei quæruit, sed in Pharisæorum mente non inuenit. vnde sequitur, *Et venit fruct. quærens in illa, & non inuenit.* Ambr. Quærebat autem dominus, non quia fructum ficulneæ deesse nesciret: sed vt ostenderet in figura, quia fructum Synagoga iam habere deberet. Denique ex sequentiis docet non se ante tempus venisse, qui per triennium venit. Sic enim habes; *Dixit autem ad cultorem vineæ,* *Eccc anni tres sunt ex quo venio* quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Venit ad Abraham, venit ad Moysen, venit ad Mariam, hoc est venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore: aduentum eius ex beneficiis recognoscimus. Alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi iustificatio est. Circumcisio purificauit, lex sanctificauit, gratia iustificauit: ergo populus Iudæorum neque purificari potuit, quia circumcisionem corporis non animi habuit: neque sanctificari, quia virtutem legis ignorans carnalia magis quam spiritualia sequebatur: neque iustificari, quia delictorum suorum poenitentiam non gerens, gratiam nesciebat. Merito ergo nullus fructus in Synagoga inuentus est, & ideo iubetur excidi. Sequitur enim: *Succi. ergo illam, vt quid etiam terram occupat?* Bonus autem cultor, & foras illi in quo Ecclesiæ fundamentum est, prælagiens alterum ad gentes, se autem ad eos qui ex circumcisione sunt esse mittendum, religiosè ne excidat, interuenit, fretus vocatione sua, etiam populum Iudæorum per ecclesiam posse saluari. vnde sequitur: *At ille respondens dixit illi, domine, dimitte illam & hoc anno.* Citò duritiam superbiamque Iudæorum causas esse sterilitatis agnouit. Itaque venit excolere, qui nouit vitia reprehendere. vnde subdit: *Vique dum fodiam circa illam.* Pollicetur dura cordis eorum apostolicis ligonibus esse fodienda; ne radicem sapientiæ terrarum aceruus obruat & abscondat. Subdit autem, & mittam stercora, id est humilitatis affectum per quem in Euangelium Christi etiam Iudæus forte existimatur fructuosus. Vnde subdit: *Et si quidem fecerit fructum,* bene, scilicet erit: *Sin autem, in futurum succides illam.* Béd. Quod quidem per Romanos factum est, à quibus gens Iudæa succisa, & à terra promissionis expulsa est. Aug. de verb. dom. Vel aliter, Totum

arbor ficulnea genus humanum est. Primus enim homo qui peccauit, folijs ficulneæ pudenda velaui, hoc est membra, vnde nati sumus. Theop. Sed & quisque nostrum ficus est in vinea Dei, hoc est in ecclesia vel in hoc mundo plantata. Gregor. in homil. Tertio autem Dominus ad ficulneam venit, quia naturam generis humani ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando, requisit. Sed tamen in tribus annis fructum se non inuenisse conqueritur, quia quorundam prauorum mentes nec inspirata lex naturalis corrigit, nec præcepta erudiunt, nec incarnationis eius miracula conuertunt. Theop. Tertio autem natura nostra fructum petita non tribuit: semel quidem cum in paradiso præuicati sumus præceptum: secundò cum in lege vitulum confluauerunt: tertio cum saluatorem reuerunt. Sed id triennium intelligendum est pro tribus atibus, puerili, virili, & senili. Greg. in hom. Sed cum magno timore audiendum est quod dicitur, *Succi. ergo il. vt quid etiam terram occupat?* Vnusquisque enim iuxta modum suum, in quantum locum vitæ præsentis tenet, si fructum bonæ operationis non exhibet, velut infructuosa arbor terram occupat: quia in eo loco in quo ipse est, & aliis operadi occasio negat. Basil. Proprius enim est diuinæ propitiationi non sileter poenas infligere, sed præmittere minas reuocandæ ad poenitentiam: sicut Ninuitis fecit, & nunc cultori, dicens: *Succide eam,* prouocans quidem ipsum ad curam eius, suscitans verò sterilem animam ad producendos debitos fructus. Gregor. Nazian. Igitur nec nos feriamus subitò, sed præualeamus misericordia, ne fecerimus ficum potentem adhuc fructum facere, quam forsitan curabit periti custodis studium. Vnde & hic subditur: *At ille respondens dixit illi, dimitte, &c.* Gregor. in homil. Per cultorem vineæ, præpositorum ordo exprimitur: qui præ sunt Ecclesiæ, dominicæ vineæ curam gerunt. Theoph. Vel paterfamilias Deus pater est, cultor verò Christus, qui ficum amputari vt sterilem non permittit, quasi ad patrem diceret: *Si per legem & prophetas fructum poenitentiae non dederunt, meis eos irrigabo passionibus & doctrinis, & forsitan dabunt obedientiæ fructum.* Aug. de verb. domi. Vel colonus qui intercedit est omnis sanctus qui intra ecclesiam orat pro eis qui sunt extra Ecclesiam, dicens, *Domine, dimitte illam hoc anno,* id est, tempore isto sub gratia: *vique dum fodiam circa illam.* Circumfodere est humilitatem & patientiam docere. Fossa enim est humilis terra, stercus autem in bono intellige, sordes sunt sed fructum dant: sordes cultoris, dolor est peccatoris. Qui autem agunt poenitentiam in sordibus agant, & veraciter agant. Greg. in homil. Vel peccata carnis stercora vocantur, ex stercore igitur ad fructum reuiscit arbor, quia de consideratione peccati ad bona se opera resuscitat animus. Sed sunt pleriq; qui increpationes audiunt, & tamen ad poenitentiam redire contemnunt, propter quod subditur: *Et si quidem fecerit fructum.* Aug. de verb. domi. Bene, scilicet erit. Sin autem in futurum succides eam, quando, scilicet in iudicio venies iudicare viuos & mortuos, interim modò parcitur. Gre. in ho. Qui autem non vult ad fecunditatem pinguescere per increpationem, illic cadit vnde iam resurgere per poenitentiam non valet. *Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis, &c.* Ambr. Citò quòd Bibl. Hom. tom. 3. Bbb 2 de

de Synagoga dixerat indicavit, ad ipsam utique arborem venisse se monstrat, qui in eadem prædicabat. unde dicitur, *Erat autē docens in Synagoga eorum sabbathis.* Cyril. Docet quidem non seorium, sed in synagoga securē in nullo dubitans, nec aliquid contra legem Moyſi statuens: sabbatho autem quia tunc Iudæi legi vacabant. Chry. Ad expugnationem autē corruptionis & mortis & invidiæ diaboli contra nos, prodiit incarnatio verbi, & hoc apparet ex ipsis eventibus. Sequitur enim, *Et ecce mulier quæ habebat, &c.* Dixit autem spiritum infirmitatis quia mulier hæc patiebatur atrocitate diaboli, derelicta Deo propter propria criminia vel propter transgressionem Adæ, ob quā humana corpora infirmitatem & mortem incurserunt. Dat autem super hoc Deus diabolo potestatem, ut homines mole aduersitatis depressi velint ad meliora transire. Genus autem infirmitatis ostendit, dicens: *Et erat inclina. nec omnino poterat sursum respicere.* Basil. Brutorum siquidem caput humi deflexum est, terra cernit. Caput hominis erectum est in cælum, oculi superna conspiciunt: conuenit enim quærere superna, transcedere terrena intuitu. Cyril. Ostendit autem dominus aduentum suum in hęc mundum dissolutionem esse humanarum passionum, mulierem sanauit, unde sequitur: *Quam cum vidisset Iesus, vocauit eam ad se & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.* Vox aptissima Deo, plena maiestatis superna. Fugit enim morbum imperatorio motu, qui etiam manus illi imponit. Sequitur enim: *Imposuit illi manus, &c.* In quo oportet perpendere sacram carnem induisse virtutem diuinam, erat enim ipſius Dei caro, non autem alicuius alterius quasi separarim existente filio hominis à filio Dei, sicut falsò aliquibus visum est. Sed ingrata Synagoga præful, postquam vidit fœminam humi repētem solo tactu erectam, & diuina referentem magnalia ardens domini gloria irritatur inuidia, arguitque miraculum quasi videretur sollicitari pro sabbatho. unde sequitur: *Respondens autem archisynag. indi. quia sabbatho curas. Iesus, &c.* Hortatur cæteris diebus dispersos & propriis vacantes operibus non sabbatho videre & mirari prodigia domini, ne forte credant. Sed dic, lex prohibuit ab opere manuali die sabbathi abstinere, nunquid & ab eo quod verbo & ore fit? Cesset ergo comedere & potare ac loqui & psallere in sabbatho. Et si nec legem legis, cur tibi sabbathum? Cæterum si manuale opus lex prohibuit, quomodo manuale opus est fœminam verbo erigere? Ambr. Denique & Deus ab operibus mundi quieuit, non ab operibus quibus sempiterna & iugis operatio est, sicut filius ait; Pater meus vsque modò operatur, & ego operor: ut ad similitudinem Dei secularia nostra opera non religiosa cessarent. unde dominus specialiter ei respondit. Sequitur enim; *Respondit autē ad illum dominus, & dixit: Hypocrita vnusquisque, &c.* Bed. Hypocrita est qui in theatro assumit alienam personam, sic & in vita præsentis quidam alia gerūt in corde, & alia superficialiter ostendunt hominibus. Chryſ. Benè igitur dicit hypocritā principem Synagoga: quia faciem habebat legis cultoris, mens verò eius erat versuti & inuidi, non enim turbatur propter sabbathum, quia violatur, sed propter Christum quia glorificatur, Tu tamen attende quòd vbi quidem opus fieri iussit, sicut cum paralytico iussit grabatū

tollere, transtulit sermonem ad manus, cōuincens eos per dignitatem Patris cum dicit: Pater meus vsque modò operatur & ego operor: hinc autem vt totum faciēs verbo, nihil aliud adjicit, ex his quæ ipsi faciebant calumniam soluit. Cyril. Arguitur autem archisynagogus vt hypocrita, dum bruta quidem adquat in sabbatho, mulierem verò non magis genere quàm fide filiam Abrahamæ non dignam putat solui ab ægritudinis vinculo. Vnde subdit: *Hanc autem filiam Abrahamæ quam alligauit satanas ecce 10. & 8. annis non oportuit solui à vinculo isto die sabbathis?* Malebat siquidem mulierem tãquam quadripedia cernere terram, quàm hominū staturam recipere, dummodò Christus non manifestaretur. Non autem erat eis quid responderent, sed ipsi sibi ipsi erant irrefragabilis reprehensio, unde sequitur: *Et cum hæc diceret, om. aduer. eius: sed populus quasi commoda ex miraculis consequens lætabatur de signis. unde sequitur: Et omnia populus gaudebat, &c.* Nam claritas operum omnem quæstionem soluebat apud eos, qui non quærebant mentibus peruersis. Greg. in Hom. Myſticè autem hoc significat ficulnea instructuosa, quòd mulier inclinata: humana enim natura ad peccatum ex voluntate corruens, quia fructum obedientiæ ferre noluit, statum rectitudinis amisit: & hoc significat ficulnea referuata, quòd mulier erecta. Ambr. Vel ficus Synagoga figurat. Denique in muliere infirma quasi Ecclesiæ figura succedit, quæ cum mensuram legis & resurrectionis impleuerit, in illa quiete perpetua in sublime erecta fastidium, inclinationem nostræ infirmitatis sentire non potuit, nec aliter curari potuisset hæc mulier, nisi quia legem impleuit & gratiam: nam in decem verbis legis perfectio est, in octauo numero resurrectionis plenitudo. Greg. in Hom. Vel aliter: Sexto die homo factus est, atque eodem sexto die opera cuncta domini perfecta sunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus, 10. & 8. facit, quia ergo homo qui sexto die factus est perfecta opera habere noluit, sed ante legem, sub lege atque in exordio inchoantis gratiæ infirmus extitit, 10. & 8. annis mulier curua fuit. Aug. de verb. do. Quod ergo significauit triennium in arbore, hoc 10. & 8. anni in illa muliere: quia ter feni, 10. & 8. faciūt. Curua autem erat, sursum aspiciere non poterat, quia sursum corda sine causa audiebat. Grego. in hom. Omnis enim peccator terrena cogitans cælestia non requirens, sursum respicere non valet: quia dum desideria inferiora sequitur, à mētis suæ rectitudine curuatur, & hoc semper videt, & sine intermissione cogitat. Vocauit eam dominus, & erexit, quia illuminauit & audiuit. Vocat enim quandoque, sed non erigit, quia plerunque videmus quæ agenda sunt, sed opera non implemus. vſitata enim culpa obligat mentem, vt nequaquam surgere possit ad rectitudinem. Conatur & labitur, quia vbi diu spōte persistit, ibi cum noluerit cadit. Ambr. Opus autem sabbathi signum futuri est, quòd vnusquisque perfundus lege & gratia per misericordiam Dei corporeæ fragilitatis molestiis exuerit. Cur autem aliud animal indicauit, nisi vt ostēderet futurum, vt Iudæicus & gentilis populus sitim corporis, & huius mundi huius dominici fontis vberitate deponat: & sic per euocationem duorum populorum Ecclesiam saluam futuram. Beda: Filia autem Abrahamæ est anima quæcunque fidelis, vel Ec-

clesia

clesia de vtroque populo ad fidei vnitatem collecta. Idem ergo mysticè est bouem vel asinum solutum à præsepio potum duci, quod est filiam Abrahamæ à vinculo nostræ inclinationis erigi.

S. AMBROSII MEDIO-
lanensis Episcopi superioris Euang.
expositio.

*D*icebat autem illis & hanc similitudinem: *Arborem fici habebat quidā plantatam in vinea sua, &c.* Quid sibi vult quòd in Euangelio suo dominus fici parabolam frequenter inducit? Habes enim alibi, quòd iussu domini, viriditas omnis huius ligni frondentis auerit. Vnde intelligimus omnium creatorem, qui potest imperare naturis, vt vel areſcant subito, vel vireſcant. Alibi ex teneritudine arboris huius & foliis commemorat congiungi solere ætatis aduentum, vtroque significans, & Iudaicæ plebis inanem quam prætedebat gloriam velut florē aduſtu domini decidisse, quia ab operibus instructuosa durabat: & iudicij diem velut ætatis aduentum, quo adulti fructus terrarum omnium reconduntur, ex plenitudine Ecclesiæ in quam Iudæi quoque credituri sunt, esse metiendū. Hinc ergo alioris sensus aliquod etiam quæramus arcanum. Ficus in vinea est. Erat autem vinea domini Sabaoth, quā dedit in rapinam gentibus. Itaque qui vineam suam diripi fecit, hic etiam ficum iussit excidi. Aptæ autem synagoga arboris istius comparatio est, quia sicut ista arbor foliis redundans fluentibus spem possessoris suæ casta speratorum prouentuum expectatione destituit: ita etiam in synagoga dum doctores eius operibus infæcundi, verbis tantum velut foliis redundantibus gloriantur, inanis vmbra legis exuberat, spes autem falsi expectata prouentus, populi vota credentis illudit. Est etiam in natura arboris quòd magis credas synagoga speciei comparatione huius exprēssam. Etenim si diligenter inquiras, discretam ab vſu arborum cæterarum consuetudinem naturæ huius inuenies. Namque aliæ flores ferunt antequam fructum, pomæque ventura prænuntio sui flore designant: hæc sola ab initio germinat poma pro floribus. In aliis flos decutitur, & poma nascuntur: in hac poma decidunt, vt poma succedant. Ergo priora illa casta fructuum, vice floris emergunt. Ita præcoci quodam nascendi vſu, quæ ordinem naturæ nesciunt, beneficium naturæ seruare non possunt. Etenim qua se medio trudere de cortice gemma consuevit, ea munificissima quæque huius generis poma prorumpunt. De quibus legitur in Canticis canticorum: Ficus produxit grossos suos. Itaque cæteris albenibus primo vere virgultis, sola ficus proprio nescit flore canescere, eo fortasse quòd nullus istis maturior sit vſus in pomis. Namque succedentibus aliis hæc quasi degenerantia respiciuntur, & areni infirma radice, renouatis quibus sit succus vtilior exuruntur. Manent tamen aliqua perrara, nec decidunt, quibus hic prouentus arripit: vt de medio duarum virgarum clauicula breui erumpente promergant, quo geminis recta præſidiis tanquam naturæ parentis gremio, fecti fotu plenioris inoleſcant. Ea clementioris auræ prouocata temperie, & prolixioribus adultæ temporibus, vbi siluestrem animum succi prio-

ris exuerint, specie cæteris & maturitatis gratia præferuntur. Specta nunc cultus & animos Iudæorum, qui quasi primi fructus malè feracis synagoga, grossi labentis similitudine corruerunt, vt mansura supra æuum nostri generis poma succederent. Etenim primus synagoga populus quasi radice operum infirmus areni, vberitatem sapientiæ naturalis haurire non potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, vt quasi ex iisdem clauiculis arboris fructuosæ de pinguedine religionis antiquæ, nouus Ecclesiæ populus emergeret. Ergo ille qui erat, esse desinit, vt iste inciperet qui non erat. Primi tamen ex Israel, quos naturæ validioris ramus extulerat, sub vmbra legis & crucis, in vtriusque sinu, succo gemino colorati, grossi matureſcentis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuum cæteris præstiterunt, quibus dicitur, *Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel.* Nec illud alienum quòd Adam atque Eua primi illi nostri vt generis ita erroris parentes, qui huius arboris texere se foliis, paradisi exules esse meruerunt, cum domini deambulantis præſentiam transgressionis suæ conscij declinarent; quòd significarent futurum vt populus Iudæorum sub domini saluatoris aduentu, qui eos vocaturus aduenit, exutum se virtutibus per diaboli tentamenta cognoscens, & in tecta cōscientiæ probra formidans, à religione deuus, præuaricatione confusus esset à domino recessurus, verborum fluentium velut foliorum velaminibus adopertus pudenda gestorum. Ergo illi qui ficulnea non poma carperunt, eliminati sunt à Dei regno. Erant enim in animam viuētem. Venit secundus Adam, & iam non folia sed poma quærebat. Erat enim in spiritu viuificentem. In spiritu autem fructus virtutis acquiritur, Dominus adoratur. Quærebat autem dominus, non quia fructū ficulneæ deesse nesciret, sed vt ostēderet in figura, quia fructum synagoga iam habere deberet. Denique ex sequentibus docet non se ante tempus venisse, qui post triennium venit. Sic enim habes, *Dixit autem ad cultorem vineæ, Ecce ami tres sunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & non inueni, &c.* Venit ad Abraham, venit ad ad Moysem, venit ad Mariam, hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore. Aduentum eius ex beneficiis recognoscimus. Alibi purificationis, alibi sanctificationis, alibi iustificationis est. Circumcisio purificauit, sanctificauit lex, iustificauit gratia. Vnus in omnibus, & in vno omnia. Nemo enim mundari potest, nisi qui metuit dominum. Nemo legem meretur accipere, nisi purificatus à culpa. Nemo accedit ad gratiam, nisi noverit legem. Ergo populus Iudæorum neque purificari potuit, quia circumcisionem non animi sed corporis habuit; neque sanctificari, quia virtutem legis ignorauit, qui carnalia magis quàm spiritualia sequebatur, (lex autem spiritualis est,) neque iustificari, qui dilectorum suorum penitentiam non gerebat, & ideo gratiam nesciebat. Meritò ergo nullus in synagoga fructus inuentus est, & ideo iubetur excidi. Sed bonus cultor, & fortasse ille in quo Ecclesiæ fundamentum est, præſagiens alterum ad gentes, se autem ad eos qui ex circumcisione sunt esse mittendum, religiosè ne excidatur interuenit, fretus vocatione sua etiam populum Iudæorum in Ecclesia posse saluari. *At ille respondens dicit illi, Domine, dimitte illum & hoc*

Bibl. Hom. tom. 3. Bbb ; anno,

1. lib. 7. c. 11. in Luc.
Math. 2. 1.
Math. 2. 4.
Esa. 4. 0.
Rom. 11.
Esa. 5.
Hierem. 8.
Math. 15.
Cantic. 2.

Math. 19.
Genes. 3.
1. Cor. 15.
Ioan. 4.
Rom. 4.
1. Cor. 7.
Exod. 19.
Coloss. 1.
Galat. 3.
Rom. 7.
Galat. 2.

anno, usque dum fodiam circa illam, &c. Quam cito duritiam Iudæorum superbiāq; causas esse sterilitatis agnovit. Itaque novit excolere, qui novit vitia deprehendere. Pollicetur dura cordis eorum Apostolicis ligonibus esse fodienda, ut longo incultu situm mentis obductum sermo bis acutus inuerrat, & corde proficillo excitet sensum aëreo spiramine iam vigentem, ne radicem sapientiæ terrarum acervus obruat & abscondat. Cophinum quoque stercoris dicit esse mittendum. Magna profecto vis stercoris, quæ tanta est, ut de infecundis fecunda, de arentibus virentia, de sterilibus faciat fructuosa. In quo sedit Iob cum tentaretur, & vinci nequirit. Et Paulus æstimat stercora, ut Christum lucrifaciat. Deniq; cum ante Iob plurima perdidisset, posteaquam sedit in stercore, non habuit quod ei diabolus posset auferre. Bonia ergo terra quæ foditur, bonum stercus quod mittitur. Denique dominus de terra suscitavit inopem, & de stercore erigit pauperem. Itaque per intellectus exercitium spiritualis, & humilitatis affectum etiam Iudæos in Evangelium Christi cultor ille bonus fore æstimat fructuosos. Meminerat enim quia per Aggæum dominus locutus est: Quarto & vicesimo noni mensis, à die quo fundarum est templum domini, vineam, & ficus, & malogranata, & ligna oliuæ, quæ non afferunt fructum, ex hac die benedicam, quo reuelatur sub ipsum anni vertentis occasum, hoc est fæculi iam senescentis, sanctum Dei templum (quod est Ecclesia) esse cõdendum, cuius gratia per sanctificationem lauari, Iudæorum nationūque populi fructum suorum possint habere meritum. Ergo per huius naturam arboris synagoga species indicatur, secundis proventibus fructuosa. Nos enim ex patrum semine. Meritoque Iudæi grossis labentibus comparantur, quod in crasso corde & prædura ceruice ad perennitatem sui peruenire non possunt. Qui si moriantur, & quasi decidunt huic mundo, ut in interiori hominem per lauacri gratiam renascantur, erunt utique fructuosi. Perfidia autem hominum pertinacium synagogam inutilem fecit, & ideo quasi sterilis iubetur excidi. Quod de Iudæis dictum, omnibus cavendum arbitror, & nobis maxime, ne secundum Ecclesiæ locum vacui meritis occupemus, qui quasi malogranata benedicti, fructus ferre debemus internos, fructus pudoris, fructus coniunctionis, fructus mutuæ charitatis & amoris, sub vno vtero Ecclesiæ matris inclusi, ne aura noccat, ne grandæ decutiat, ne æstus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat. Nonnulli tamen sicum istam per allegoriam non synagogam sed malitiæ & improbitatis figuram putant; hi tamen in nullo distant, nisi quod pro specie genus eligunt. Id cauere se dicunt, quia dominus dixit ad sicum, Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternū: cum utique plurimos ex Iudæis credidisse, & credituros esse nouerimus. Sed qui credit, non synagogam fructus est, sed Ecclesiæ: nec ex synagoga nascitur qui renascitur in Ecclesia. Sicut enim sunt qui ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, si enim ex nobis essent, nobiscum mansissent; sic de his qui ex Iudæis credunt, dicimus; quia si ex synagoga essent, in synagoga manerent: sed propterea exierunt de synagoga, ut ex synagoga non fuisse credantur. Denique pro malicia interueniret aliquis, & diceret excolendam ut fructum af-

ferret, cum ideo venerit dominus, ut semina improbitatis aboleret. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, &c. Quam cito quod de synagoga diceret indicauit. Ad ipsam utiq; venisse se monstrat, qui in eadem prædicabat. Deinde in muliere infirma quasi Ecclesiæ figura succedit, quæ cum mensuram legis & resurrectionis impleuerit, in illa quiete perpetua in sublime erecta fastidium, inclinationem nostræ infirmitatis sentire non poterit. Nec aliter curari potuisset hæc mulier, nisi quia legem impleuit & gratiam. Legem in præceptis, in lauacro gratiam, per quæ mortui sæculo resurgimus Christo. Nam in decem verbis, legis perfectio est in octavo numero, resurrectionis est plenitudo. Opus ergo sabbati signum futuri est, quod vnusquisque lege perfundus & gratia, per misericordiam Christi corporeæ fragilitatis molestiis exuerit. Et ideo in signo ante legi per Moysen præmissa est sanctificatio, ut esset exercitium futuræ sanctificationis, & obseruantia spiritualis, à secularibus operibus abstinendo. Denique & Deus ab operibus mundi quiescit, sed non ab operibus sanctis, cuius semper eterna & iugis operatio est, sicut filius ait, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor: ut ad similitudinem Dei secularia nostra opera, non religiosa cessarent. Respondens autem archisynagogus, indignans quod sabbato curasset Iesus, &c. Hoc autem non intelligens archisynagogus, prohibebat quæquam curari sabbato, cum sabbatum futurarum typus sit feriarum. Et ideo non operis boni sed mali feriae sunt, eoque præscriptum sit ut nullam ferentes sarcinam delictorum, nec bonorum ieiuniorum operum sabbata post mortem futura celebremus. Vnde Dominus spiritaliter videtur respondere. Sic enim habes. Respondens autem ad illum Dominus, dixit, Hypocrite, vnusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum aut asinum, &c. Cur non aliud animal indicauit, nisi ut ostenderet, aduersantibus licet synagoga principibus, futurum tamen ut Iudæis & Gentilibus sitim corporis æstimque mundi istius dominici fontis vberitate deponat. Agnouit enim hos possessorem suum, & alius prælepe Domini sui. Itaque ille populus qui antea fœni vilis, quod priusquam euellatur arefcit, alimonia pascebat, panem illum qui de celo descendit, accepit. Et ideo per vocationem duorum populorum Ecclesiam dicit saluam futuram, quæ tempore legis impleto, & dominicæ resurrectionis ætate, tempus suæ abolitionis accepit. Quam clemens ergo Dominus, quam pius in vtroque, cum aut miseretur, aut vindicat! In synagoga typo arborem excidi iubet, in typo Ecclesiæ fœminam saluat. Quam dulcis parabola: facilis autem solutio. Vinculum vinculo comparat, ut infimulatio Iudæorum actu ipsorum redarguatur. Nam cum ipsi animalibus sabbato soluant vincula, reprehedunt Dominum qui homines à peccatorum vinculis liberauit.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippo. in superius Euang.
Sermo.

DE arbore ficulnea, quæ triennium habebat, & fructum non afferbat, & de muliere quæ decem

decem & octo annos habebat in infirmitate, quod dominus donauerit audite. Arbor ficulnea genus humanum est. Triennium autem tria sunt tempora, vnum ante legem, alterum sub lege, tertium sub gratia. Non est autem importunum, ut arbor ficulnea intelligatur genus humanum. Primus enim homo quado peccauit, foliis ficulneis pudenda velauit. Hæc velauit, vnde nati sumus, membra. Quæ enim ante peccatum fuerant gloriosa, post peccatum pudenda sunt facta. Denique antea nudi erant, & non confundebantur. Non enim erat vnde erubescerent, quado peccatum non præcesserat, nec poterant de sui creatoris operibus erubescere, qui operibus sui creatoris bonis nullum adhuc malum opus suum miserant, Nondum enim manducauerat de ligno scientiæ boni & mali, vnde manducare prohibiti erant. Postea ergo quàm manducauerunt & peccauerunt, natum est de illis genus humanum, id est, homo de homine, obnoxius de debitore, mortalis de mortali, peccator de peccatore. Hos ergo appellat in hac arbore, qui per omne tempus fructum dare noluerunt, & propter hoc imminebat securis radicibus arboris infructuosa. Intercedit colonus, differtur supplicium, ut adhibeatur auxilium. Qui autem intercedit colonus, est omnis sanctus, qui intra ecclesiam orat pro eis qui sunt extra Ecclesiam. Et quid orat? Domine dimitte illam & hoc anno, id est, tempore isto sub gratia, parce peccatoribus, parce infidelibus, parce sterilibus, parce infructuosis. Circumfodio eam, & adhibeo cophinum stercoris. Si fecerit fructum, bene, sin autem minus, venies & amputabis eam. Venies, quando? In iudicio venies, quando venturus es iudicare viuos & mortuos, Interim modo parcius. Quid est autem fossa, quid est circūfodere, nisi humilitatem, pœnitentiam & patientiam docere? Fossa enim humilis terra est. Cophinum stercoris, in bono intellige, Sordes sunt, sed fructum dant. Sordes cultoris, dolor est peccatoris. Qui agunt pœnitentiam, in sordibus agunt, si tamen intelligant, & veraciter agunt. Huic ergo arbori dicitur, Agite pœnitentiam, appropinquet enim regnum cælorum. Quid illa mulier decem & octo annos habens in infirmitate? Sex diebus Deus perfecit opera sua. Ter seni, decem & octo faciunt. Quod ergo significauit triennium in arbore, hoc decem & octo anni in illa muliere. Curua erat, & sursum aspicere non poterat, quia sursum cor, sine causa audiebat. Sed erexit eam dominus. Est ergo spes, sed filius, Quousque veniat dies iudicij, multum sibi dat homo. Er Et quid est homo? Iustus homo, magnum aliquid est homo, sed tamen iustus homo. Gratia Dei iustus est homo. Nam quid est homo, nisi quod memor es eius? Vis videre quid est homo? Omnis homo mendax. Cantauimus, Exurge domine, non præualeat homo. Quid est non præualeat homo? Nonne Apostoli erant homines? Nonne martyres homines erant? Ipse dominus Iesus Deus esse non desistens, homo esse dignatus est. Quid est ergo? Exurge domine, non præualeat homo? Si omnis homo mendax, exurge veritas, non præualeat falsitas. Homo ergo, si vult esse aliquid boni, non sit de suo proprio. Si enim de suo esse voluerit, mendax erit. Si verax esse voluerit, de Dei, non de suo erit. Exurge ergo domine, non præualeat homo. Tantum valuit mendacium ante

diluuium, ut post diluuium octo remansissent homines. Per ipsos terra rursus impleta est hominibus mendacibus, & electus est populus Dei. Facta sunt miracula multa, prærogata diuina beneficia, Ad terram promissionibus perductus est, ab Ægyptiorum seruitute liberatus, Propheta in illo excitati sunt, Templum accepit, sacerdotium accepit, vnctionem accepit, legem accepit, Sed de ipso postea dictum est, Filij alieni mentiti sunt mihi. Ad extremum missus est ille per prophetas ante promissus, Non præualeat homo, vel quia Deus factus est homo, sed etiam ipse faciens diuina contemptus est, præstans tam multa beneficia pressus est, flagellatus est, suspensus est. Hucusque præualuit homo Dei filium prendere, Dei filium flagellare, Dei filium spinis coronare, Dei filium ligno suspendere. Tantum præualuit homo. Sed quousque, nisi quousque de ligno depositus, positus est in sepulchro? Si tibi remansisset, vere homo præualuisset. Sed Propheta iste etiam ipsam dominum Iesum alloquitur, dicens, Exurge domine, non præualeat homo. Domine in carne venite dignatus, verbum caro factus, verbum super nos, caro inter nos, verbum caro inter Deum & hominem, virginem vnde nacereris secundum carnem elegisti, virginem concipiendus inuenisti, natus virginem reliquisti, sed non agnoscebaris. Apparebas & latebas. Apparebat infirmitas, latebar potestas. Hoc totum factum est, ut sanguinem funderes, quod est precij nostrum. Fecisti miracula tanta, valetudinibus ægrotorum sanitatem tribuisti, beneficia multa præstitisti, & recepisti mala pro nobis. Insultatum est tibi, pependisti in ligno, agitatum est ante te caput ab impiis, & dictum est, Si filius Dei es, descende de cruce. Ita ne tu perdideras potentiam, an potius demonstrabas patientiam? Et tamen illi insultauerunt, & tamen illi riserunt, tamen illi te occiso quasi victores discesserunt. Ecce in sepulchro iaces, Exurge domine, non præualeat homo. Non præualeat impius inimicus, non præualeat cæcus Iudæus, Cum enim crucifigeris, præualuisse sibi visus est Iudæus cæcus. Exurge domine, non præualeat homo. Factum est, omnino factum est, Et quid restat, nisi ut iudicetur gentes in conspectu tuo? Resurrexit enim, sicut nobis, ascendit in cælum, inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Eia arbor infructuosa non derideas quia parcius tibi, dilata est securis, noli esse secura, veniet, & amputaberis. Crede quia venturus est. Ista omnia quæ vides non erant, Christianus populus toto orbe terrarum aliquando non erat. In prophetia legebatur, in terra non videbatur, modo autem & legitur & videtur. Ipsa ecclesia sic est completa. Non ei dictum est, Vide filia & audi: sed, audi & vide. Audi prædicta, vide completa. Quomodo ergo, fratres charissimi, non erat Christus natus de virgine, promissus est, & natus est, Non fecerat miracula, promissa sunt & fecit, Non dum erat passus, promissum est & factum est, Non resurrexerat, prædictum est & impletum est. Nomen eius per totum mundum non erat, prædictum est & impletum est, idola deleta & fracta non erant, prædictum est & impletum est. Hæretici impugnantes Ecclesiam non erant, prædictum est & impletum est: Sic & dies iudicij nondum est, sed quia prædictus est, impletur. An fieri potest ut qui in tantis verax apparuit de die iudicij mendax

dax sit: Promissorum suorum nobis chirographū fecit. Non debendo, sed promittendo debitorem se Deus fecit, id est, non mutuo accipiendo. Non possumus ergo ei dicere, Redde quod accepisti. **Rom. 11.** Quoniam quis prior dedit illi & retribuetur ei: Non possumus dicere, Redde quod accepisti, sed planè dicimus, Redde quod promissisti. Inde namque est quod audemus dicere quotidie, Adueniat regnum tuum: ut adueniente regno eius, & nos cum illo regnemus. Quod nobis in his verbis promissum est, Tunc dicam illis, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Sed planè, si fecerimus quod ibi sequitur, Efuturi enim, & dedistis mihi manducare, &c. Promisit patribus nostris, sed cautionem fecit quam legeremus & nos. Si faciat nobiscum rationem qui dignatus est facere cautionem, & dicat, legite debita mea, hoc est, debita promissionū mearum, & computate quæ reddidi, computate etiam quæ debeo, ecce quam multa reddidi, modicū est quod debeo: pro modico quod restat, infidelem me promissorem esse putabitis? quid respōdemus cōtra manifestissimā veritatem? Ergo qui sterilis est agat pœnitentiam, & faciat fructum dignū pœnitentiæ. Qui curuus est, ut terrā intueatur, terrena fœlicitate lætatur, istam solam putat esse vitam beatam vbi beatus esse possit, aliam non credit. Quicumque tam curuus est erigatur, si per seipsum non potest, inuocet dominum. Nunquid enim & mulier illa per seipsam erecta est: Væ illi esset, si manum ille non porrexisset.

Rom. 11.

Matth. 6.

Matth. 25.

Matth. 13. Luc. 13.

S. GREGORII PAPÆ
in superius Euangelium
Homil.

Est Homil. 31. in Euangelii. Tom. 2.

Dicebat Iesus, &c. Arborem fici, &c. Dominus ac redemptor noster per Euangelii suum aliquando verbis, aliquando rebus loquitur: aliquando aliud verbis atque aliud rebus, aliquando autē hoc verbis, quod rebus. Duas etenim res ex Euangelio fratres audistis, ficulneā infructuosam, & mulierē curuā, & vtrique rei est pietas impensa. Illud autē dixit per similitudinem, istud egit per exhibitionem. Sed hoc significat ficulnea infructuosa, quod mulier inclinata, & hoc ficulnea reseruat, quod mulier erecta. Dominus vineæ terriū venit ad ficulneam, & fructum minime inuenit: & mulier quæ erecta est decem & octo annis fuerat curua. Hoc autem decem & octo annorum numero signatur, quod terriū Dominus vineæ ad ficulneam infructuosam venisse perhibetur. Quia ergo præmittendo summam totum perstrinximus, iam per lectionis ordinem singula differamus. *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit.* Quid arbor fici, nisi humanam naturam designat? Quid mulier inclinata, nisi eādē naturam significādo denunciat? Quæ & bene plantata est sicut ficus, & bene *** Erecta.** creata sicut mulier: sed in culpam propria spē lapsa, neque fructum seruat operationis, neque statum rectitudinis. Ad peccatum quippe ex voluntate corruens, quia fructum obedientiæ ferre noluit, statum rectitudinis amisit. Quæ ad Dei similitudinem condita, dum in sua dignitate non persistit, quod plantata vel creata fuerat, seruare

contempsit. Terriū Dominus vineæ ad ficulneam venit: quia naturam generis humani ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando requisit. *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio fructum quærens in ficulnea hac, & non inueni.* Venit ante legem: quia per naturalem intellectum quid vnuiusque exemplo sui, qualiter erga proximum agere debuisset, innotuit. Venit in lege: quia præcipiēdo docuit. Venit post legem per gratiam: quia pietatis suæ presentiam exhibendo monstrauit. Sed tamen in tribus annis fructum se non inuenisse conqueritur: quia quorūdam prauiorum mentes nec inspirata lex naturalis corrigit, nec præcepta eruditionis, nec incarnationis eius miracula cōuertunt. Quid verò per cultorem vineæ, nisi præpositorū ordo exprimitur? Qui dū præsumt ecclesiæ, nimirū dominicæ vineæ curam gerunt. Huius enim vineæ primus cultor Petrus Apostolus exitit. Hūc nos indigni sequimur, inquam pro eruditione vestra, docendo, deprecando, increpando laboramus. Sed cum magno iam timore audiēdum est, quod cultori vineæ de infructuosa arbore dicitur: *Succide eam, ut quid etiam terram occupat?* Vnuiusque iuxta modum suum, in quantum locum vitæ præsentis tenet, si fructum bonæ operationis non exhibet, velut infructuosa arbor terram occupat: quia in eo loco in quo ipse est, & aliis operādi occasionem negat. Sed in hoc seculo potens quilibet si fructū nō habet operationis bonæ, etiam impedimentum præstat cæteris: quia quicumque sub ipso sunt, exemplo prauitatis illius, quasi vmbra peruersitatis eius premuntur. Stat desuper arbor infructuosa, & subter terra sterilis iacet. Infructuosa arboris desuper vmbra densatur, & Solis radius ad terram descendere nequaquam permittitur: quia dum subiecti quilibet, pattoni peruersi peruersa exempla conspiciunt, ipsi quoque infructuosi remanentes, veritatis lumine priuantur. Et pressi vmbra, calorem Solis non accipiunt: quia inde remanent in Deo frigidi, vnde in hoc seculo malè proteguntur. Sed de hoc peruerso quolibet & potente, penè iam requisitio Deo non est. Postquam enim se perdidit, querendum solummodo est, cur & alios premar. Vnde bene eiusdē vineæ dominus dicit: *Ut quid etiam terram occupat?* Terram quippe occupat, qui mentes alienas granat. Terram occupat, qui locum quem tenet, in bonis operibus non exercet. Sed tamen nostrum est pro talibus deprecari. Nam cultor vineæ quid dicat, audiamus. *Domine, dimitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam.* Quid est circa ficulneam fodere, nisi infructuosas mentes increpare? Omnis quippe fossa in imo est. Et nimirum increpatio dum mētem sibi demonstrat, humiliat. Quoties ergo aliquem de peccato suo corripimus, quasi ex cultura debito circa infructuosam arborem fodimus. Post fossionem verò quid dicatur, audiamus: *Et mittam cophinum stercoris.* Quid est cophinus stercoris, nisi memoria peccatorum? Peccata etenim carnis, stercora vocantur. Vnde & per prophetam dicitur: *Computruerunt iumenta in stercore suo, iumenta quippe in stercore suo computrescere, est carnales quosque in fetore luxuriæ vitam finire.* Nos itaque quoties carnales mentem de suis peccatis increpamus, quoties ad eius memoriam vitia antea facta reducimus, quasi infructuosæ arbori cophinum

Dominus venit ante legem, in lege, & post legem.

Arbori infra classe comparatur qui bone operis nisi fructum non exhibet.

Prælatum peruersa est, plus subditis corrumpunt.

Iob. 1. Iumenta in stercore putrescere quid est.

phinum stercoris versamus: ut malorum quæ egit, memoriam recolat, & ad compunctiōnis gratiam quasi de fetore pinguescat. Mittitur ergo cophinus stercoris ad radicem arboris, quando prauitatis suæ consciētia tangitur memoria cogitationis. Cūque se per pœnitentiam ad lamenta mens excitat, & ad bonæ operationis gratiam reformatur, quasi per tactū stercoris redit ad fecunditatem operis radix cordis. Plangit quod fecisse se meminit. Displicet sibi qualem fuisse se recolit. Intentionem contra se dirigit, atque ad meliora animum accendit. Ex fetore ergo ad fructum reuiuiscit arbor: quia de consideratione peccati ad bona se opera resuscitat animum. Et sunt plerique qui increpationes audiunt, & tamen ad pœnitentiam redire contemnunt, & infructuosi Deo, in hoc seculo virides stant. Sed audiamus quid ficulneæ cultor adiungat: *Si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam:* quia profectō qui hic non vult ad fecunditatem pinguescere per increpationem, illic cadet vnde iam resurgere per pœnitentiam non valet: & in futurum succidetur, quamuis hic sine fructu viridis stare videatur. *Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier, &c.* Paulò antè iam diximus, quia hoc erat trinus aduentus Domini ad infructuosam ficulneam, quod decem & octo annorum numerus ad curuam mulierem signat. Sexto enim die homo factus est, atque eodem sexto die opera Domini cuncta perfecta sunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus, decem & octo facit. Quia ergo homo qui sexta die factus est, perfecta opera habere noluit, sed ante legem, sub lege, atque in exordio inchoantis gratiæ infirmus extitit, decem & octo annis curua mulier fuit: *Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.* Omnis peccator terrena cogitans, cælestia non requirens, sursum respicere non valet: quia dum desideria inferiora sequitur, à mètis suæ rectitudine curuatur: & hoc semper videt, quod sine cessatione cogitat. Ad corda vestra fratres charissimi redire, quid horis omnibus in cogitationibus vestris voluatis, semper aspiciate. Alius de honoribus, alius de pecuniis, alius de prædiorum ambitu cogitat. Hæc cuncta in imo sunt, & quando mens talibus implicatur, ab status sui rectitudine flectitur. Et quia ad cælestē desiderii nō assurgit, quasi mulier inclinata sursum respicere nequaquam potest. Sequitur: *Hanc cum vidisset Iesus, vocauit ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua, & imposuisti illi manum, & confestim erecta est.* Vocauit & erexit: quia illuminauit ipsam mulierem, & adiuuit. Vocat, sed non erigit, quando per eius gratiam illuminamur, sed exigentibus nostris meritis adiuuati non possumus. Plerumque enim videmus quæ agenda sunt, sed opere nō implemus. Nitimur & infirmamur. Mentis iudicium rectitudinem conspiciat, sed ad hanc operis fortitudo succumbit: quia nimirum iam de pœna peccati est, vt ex dono quidem possit bonum conspici, sed tamen ab eo quod aspiciatur, cōtingat per meritum repelli. Vicitata etenim culpa obligat mentem, vt nequaquam surgere possit ad rectitudinem. Conatur, & labitur: quia vbi spē diu perstitit, sibi & cūm noluerit, cōacta cadit. Bene de hac nostra incarnatione ex typo humani generis per Psalmistam dicitur: *Incuruatus sum, & humiliatus sum vsque quaque.* Contemplatus namque quòd ad supernam lucem in-

Arbor reuiuiscit ad fructum ex se ipso.

Homo sexto in factus est.

Terrena effinitus annis.

Psalmista.

ruendam homo conditus fuerat, sed peccatis exigentibus foras missus, mètis suæ tenebras secum portat, superna non appetit, infimis intendit, cælestia nequaquam desiderat, terrena semper in animo versat: hoc quod de suo genere doluit, in seipso exclamauit, dicens: *Incuruatus sum, & humiliatus sum vsque quaque.* Contemplationem namque cælestium perdens, si sola carnis necessaria homo cogitaret, incuruatus & humiliatus esset, sed tamen vsque quaque non esset. Quem ergo à supernis cogitationibus non solum necessitas deiicit, sed etiam voluptas illicita sternit, nō solum incuruatus, sed vsque quaque incuruatus est. Hinc alius propheta de immundis spiritibus dicit: *Qui dixerūt animæ tuæ, incuruare, vt transeamus.* Recta quippe stat anima, cūm superna desiderat, & nequaquam flectitur ad ima. Sed maligni spiritus cūm hanc in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt. Transire namque eorum, est immunda illi desideria spargere. Dicunt ergo, incuruare vt transeamus: quia si ipsa se ad ima appetenda non deiicit, contra hanc illorum peruersitatem nullatenus conualescit. Et transire per eam nequeunt, quam contra se rigidā in superna intentione pertimescunt. Nos ergo, fratres charissimi, nos viam malignis in nobis spiritibus damus, cum terrena concupiscimus, cū ad tēporalia appetēda curuamur. Pudeat ergo terrena concupiscere, & dorsa mètium ascendentibus aduersariis præbere. Terram semper intuetur qui curuus est, & quo præmio sit redemptus, non meminit, qui ima quærit. Hinc etiam per Moysen dicitur, vt qui gibbo præmitur, nequaquam ad sacerdotium prouehatur. Et quotquot Christi sanguine redempti sumus, membra eiusdem summi sacerdotis efficiuntur. Vnde & nobis per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium.* Sed qui gibbum tolerat, ima semper intuetur. A sacerdotio ergo repellitur: quia quisquis solis terrenis intentus est, ipse sibi testis est, quòd membrum summi sacerdotis non est. Hinc rursus pisces qui pennulas non habent, ab esu fidelis populi prohibentur. Pisces quippe qui pennulas squamarum habent, dare etiam saltus super aquas solent. Quid ergo pennatis piscibus nisi electæ animæ figurantur? Quæ profectō solæ in cælestis Ecclesiæ corpus transeunt. Quæ modò virtutum pennulis fulcra, saltus dare per cælestē desiderium sciunt, vt superna pœ contemplationem appetant, quamuis in seipsis iterum ex mortali carne relabantur. Si ergo iam bona cælestis patriæ agnouimus, displiceat nobis, fratres charissimi, quòd curui sumus. Ponatur ante oculos mulier curua, & arbor infructuosa. Reminiscamur malorum quæ fecimus, mittamus ad radicem cordis cophinum stercoris, vt tunc in retributionis fructu pinguescat quod nobis hic per pœnitentiam fœtebat. Et si virtutum summa operari non possumus, ipse Deus nostro gaudet laimento. Ex ipsa enim ei iustitiæ inchoatione placebimus, qui iniusta quæ fecimus punimus. Nec mora erit in fletibus: quia tergent citius transeuntes lachrymas mansura gaudia, Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Esai. 15.

Anima quædogue dicitur esse recta, quædogue curua.

Curuus semper terram intuetur. Leuit. 11.

1. Pet. 2.

Leuit. 11.

PETRI CHRYSOLOGO
Episcopi Ravennensis in superius
Evangelium, Sermo 1.

Est ordinis
206.

Sicut petrus magister ad audiendum rudes, ad
intelligendum tardos discipulorum sensus vario
genere doctrinæ pulsatur, fuscitatur, accendit in-
genium: ita dominus similitudinibus variis di-
versis comparationibus populorum pigros, tar-
dosque animos ad evangelicum conuocat & in-
uitat auditum: nam que hodie sic cepit, *Arborem
fici habebat quidam plantatam in vinea sua, &c.* Rogo
quid tam planum, quid tam lucidum, quid tam
commune, quid rusticis sic vernaculū, quid pro-
prium sic peritis, quam propostæ similitudinis
forma? Quæ de generali vfu veniens omnes &
verbo instruit & conuertit exemplo. Infructuosa
arbor intricat cespitem, necat spatia, exhaurit ter-
ræ vires, cultorem conficit damno, afficit tædio
possidentem: ac sic excidere istam lucrum est, est
istam commodum non habere. Sic homo vti que
qui nature donum, munus animæ, rationis bene-
ficiū, excellentiam sensus, iudicium mentis, ar-
tis industriam, culturæ bonum, per steriles atque
inopes actus euerit, occupat, mergit, auctori fru-
ctum, cultori gratiam negat, sicut arbor è terra, sic
iste è vita meretur excidi. Et sicut infœcunda ar-
bor si fuerit in vinea, dum fundit mortiferam sub-
iectis vitibus umbram, inimica non sibi soli, sed
etiam palmitibus sit fecundis: ita homo defes,
ignauus, si præsit populis, non sibi soli sit noxius,
sed multis: dum sequentes se suo vitiat & perdit
exemplo. Sed hanc similitudinem quare dominus
dixerit, audiamus: Arbor ficus, brumali tempore
transacta dum grossos producit in florem, & si-
mulat suum suis floribus fructum, decipit incau-
tos, illudit ignaros. Nam que mox projicit gros-
sos, pigrum proficit & porumpit in germen: &
fit posterior cæteris fructu, quæ videbatur cæte-
ris, anteisse. Merito ergo à domino synagoga ar-
bori fici comparatur, quæ calefacta tempore lega-
li tēporaliter ecclesiastici fructus floruit in figura.
Patriarcharum namque radice solidata, sacerdo-
tali exaltata culmine, propheticis dilatata ramis.
Indicæ obseruationis repleta grossis florebat,
tunc spe sola fructum datura per Christum, imò
ipsum Christum datura post fructum: dicente
Psalmissa, De fructu ventris tui ponam super se-
dem tuam. Vnde sancti scientes hæc, spem fructus
ex flore capiebant, & solabantur præsentia de fu-
turis: videntes iam iamque succedere terna mor-
talibus, perpetua caducis, legi gratiam, Synagoge
ecclesiam, cælestia terrenis, humanis diuina, om-
nibus Christum: quem quia venturum longa pa-
tience sustinebant, venisse fidei gaudio sunt ga-
uisti. Ex istis erat Simcon ille, cui promissum erat
vt non videret mortem, donec videret Christum
domini, quem in vlnas habens, talem prorupit in
vocem, Nunc dimittis seruum tuum domine, se-
cundam verbum tuum in pace, Quia viderunt
oculi mei salutare tuum. Ignari verò diu fiduciam
gerunt in lege tota, neque sunt de Christi expec-
tatione solliciti, neque suscipere Christum, neque
agnoscere meruerunt, & ita sunt legalibus dece-
pti flosculis, sicut nescios grossis suis decipit ficus.
Hinc est quod dominus aduentus sui tempora
scire cupientes mittit ad ficum, dicens, Videte fi-

Luc. 13.

Est ordinis
206.

Luc. 2.

Luc. 21.

culneam, & omnes arbores cum producent iam
fructum scitis quia propè est ætas, ita & vos cum
videritis hæc fieri, scitote quia propè est regnum
Dei. Videris quia ficus non signat præsentia, sed
indicat sic futura. Sed iam per ordinem propostū
prosequamur exemplum. *Arborem fici habebat qui-
dam plantatam in vinea sua.* Synagoga est arbor fi-
cus, possessor arboris Christus, vinea in qua refer-
tur plantata arbor ista, Israëliticus est populus
Esaia propheta sic dicente, Vineam domini sabaoth
domus Israël est. *Veni, inquit, quare fructum in illa,
& non inuenit.* Venit Christus, & in synagoga fru-
ctum fidei reperit nullū: quia tota doli erat in-
umbrata perfructu. Ad ficulneam venit Christus, ad
quam legitur Adam nudus fugisse post culpam:
dicente Geneseos libro, Et cognouerunt quia nudi
sunt: & consuerunt folia fici, & fecerunt sibi suc-
cinctoria. Venit ergo ad ficum Christus, vt inue-
nirer Adam, vt nudum tegeret pio suo corporis
indumento: cuius ficus non velabat, sed stimula-
bat pudorem: cuius ficus ista, id est synagoga cir-
cuncisionibus suis nudabat partem verecundi cor-
poris, non tegebat. *Veni, inquit, quare fructum, &
non inuenit.* Cultor vineæ qui infructuosam ficum
inbutur excidere, est præsul synagoge, angelus,
qui sterilitatem, quia non potest excusare, indu-
cas impetrat supplicando. Sed illud prætereun-
dum nõ est quod dixit, *Ecce anni tres sunt.* Tres anni
tria sunt tempora per quæ Christus ad synago-
gæ fructum quæsturus aduenit: id est, per legem,
per prophetas, per ipsam sui præsentiam corpora-
lem: vt infructuosa ficus, quæ iam diuinitati fru-
ctus velut non necessarios denegabat, vel homi-
ni, vel esurienti, vel manducatorum Christo cibos
necessarios non negaret. Sed nunc, quid cultor
vineæ responderit, audiamus. *Domine, dimitte illam
& hoc anno.* Cultor vineæ cõcedi adhuc euangeli-
ci temporis precatur annum: de quo Esaia dicit,
Prædicare annum domini acceptum, & diem re-
tributionis. Vt quid? *Vique dum fodiam circa illam.*
Vult eam apostolico vomere perfodere, quia le-
galis cultri non valuit sentire culturam. *Et mittam
stercora.* Tætax radice necessaria, quæ pro tanta pin-
guedine cespitis sancti tota cælesti imbre nõ me-
ruit esse fecunda. Ficus sterilis, synagoga misera
miseratione gentium stercoretur, vt vilissimis ad-
iuta fomentis redeat ad fructum, quæ tanto &
precioso vberè decessit ad fructum: quæ si post
hæc in eadem sterilitate permanserit, iam nõ cul-
toris falce, sed ipsius dominantis securi desperata
& inutilis succidetur. Et ideo non dixit in futuro
succidam eam, sed succides eam: iuxta illud Isaia-
nis, iam securis ad radicem arborum posita est.
Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum,
excidetur, & in ignem mittetur. Quia post euan-
gelici cultum temporis infructuosas arbores se-
curis iudicii succidet, & nouissimum suscipiet &
cremabit incendium.

Est ordinis
206.

Luc. 13.

Est ordinis
206.

Luc. 21.

EIVSDEM IN IDEM
Evangelium Sermo 2.

Hodie cura Christi, & diuina virtutis dedit
mirabile documentum, & diabolicæ fraudis
nudauit astutiam, & absoluit mulierem longo &
obscuro vulnere sanciatam: sicut ait Euangelista:
*Erat Iesus docens in synagoga sabbathis, & ecce mulier
quæ*

Est ordinis
206.

Luc. 13.

Luc. 21.

quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo.
Habebat spiritum infirmitatis, & erat inclinata: pate-
bat vulnus, sed auctor vulneris nõ patebat: lan-
guorẽ videbãt cuncti, sed languoris materiã non
videbãt: erat in aperto pœna, sed in ipsa pœna car-
nifex latebat inclusus: corpus aspicietur incuru-
u, sed nõ aspicietur incurui corporis pondus:
in medio cuius portabat mulier hostis suũ, sed ho-
stis cines vt propelleret, non videbãt. Ars nequif-
simi spiritus, corporis necessitas credebatur: vt
prædo callidus teneret captinã dolo, quam tenere
viribus non valebat. Diabolus nihil esset, si essent
soliciores homines & cautiore. Aut quid in
homine vnquam prævaluit ille virtute, nisi arte,
mendacio, insidiis, fraude, dolo, nequitia, vitiorũ
ministerio, furore criminũ: Ille voluntates homi-
num semper explorat, & bonas quidem volunta-
tes refugit: malis autem voluntatibus obsecundat,
vt sit minister scelerum, criminum leno, parasitus
ipse vitiorum. Et quia potestate non potest, do-
minatur turpissimis mentibus turpissima feru-
tute. Sic mendacio deceptam Euam, sic cupiditate
laqueauit Iudam: sic Iudæos cæcavit inuidia, sic
gentes idolorum caligauit errore, sic cõfudit po-
pulos pompa rerum, sic paruulos vanitate ne sa-
na saperent, occupauit. Denique quid circa præ-
sentem mulierem molitus sit, audiamus, *Et ecce,
inquit, mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis
annis decem & octo.* Videtis quia hæc mulier depressa
nequissimi spiritus onere suspirabat, qui semper
oneribus peccatorum deprimit homines, & in-
clinat ad terrã: ne cælum videat, ne aspera sapiant,
ne Deum asperant, ne ad libertatem suam per-
fuge reuertantur auctorem: sed inclinato capite
defixis oculis, prono vultu, captiuũ sub ingo sem-
per hostis teneantur antiqui. Sic premebatur pu-
blicanus ille, qui oculos suos ad cælũ tollere non
valebat, sed percutiebat peccati conscium pectus,
& quia negandi locus non erat, locum misericor-
dię perquirebat, dicendo, Deus propitijs esto mi-
hi peccatori. Hoc sustinens propheta beatissimus
sic canebat, Iniquitates meę superposuerunt ca-
put meum, & sicut onus graue grauatę sunt super
me. Et vt sui operis aperiret auctorem, alibi sic
profatur, Verticem capilli perambulantiũ in deli-
ctis suis quia qui nõ resistunt delictis, sed peram-
bulant in eis, eorum diabolus equitat, & percur-
rit in verticem: vt qui ad mala suo vadunt studio,
ad peiora diaboli ducantur impulsu: Apostolo
dicente, Tanquam euntes ducebamini. Sed quid
in hac historia spiritualis intelligentię maneat,
perferretur. *Et ecce mulier, &c.* Quæ est ista
infirmitatis etiam tempora describuntur: Quæ est
ista, cui ferre de terra, sed inclinare, aut languor
calidus sic studebat? Quæ est? Hęc quæ modo est
sanctorum genitrix Ecclesia sancta filiorũ: quam,
sicut dicit Apostolus, spiritus aëris huius, spiritus
dissidentię, spiritus erroris, spiritali vexabat in-
commodo: atque ita ponderibus diuersis pro-
nam dabat & deponebat ad terram: vt ad cælum
nunquã ublenaretur aspectu. Sed quid est quod
hec quæ Ecclesię typum portat, in synagoga sic
reperitur incurua? Quid est? Quia dum fugit gen-
tium sacrilegia, & declinat sarcinas idolorũ gra-
uora incurrit, & portauit pœdera synagoge: pro-
bante domino: cum dicit, Vt vobis Scribæ & Pha-
risei, qui alligatis onera gratiã, & imponitis su-
per humeros hominum: ipsi autem nec vel mini-

Est ordinis
206.

Luc. 13.

Est ordinis
206.

Luc. 13.

Luc. 13.

Est ordinis
206.

Luc. 13.

mo digito ea vultis monere. Vnde & beatus Pe-
trus, Nunc ergo quid tētatis Deũ, inquit, imponere
iugũ super ceruices discipulorũ, quod neque nos,
neque patres nostri portare potuimus? Hinc est
quod Christus ab his oneribus homines cupiens
alleuiare, clamat, Venite ad me omnes qui labora-
tis & onerati estis, & ego reficiã vos: tollite iugũ
meum super vos, quia leuare est. Cum dicit omnes
& Iudæos vti que vocat, & gentes. Sed quare per
decem & octo annos mulieris huius trahitur agri-
tudo? Quia nisi decalogus legis ogdoadis venisset
ad gratiam, nunquam sancta Ecclesia, nunquam
mulier hæc ad plenitudinem tēporis, ad diem
salutis, ad tempus acceptum, ad sui saluatoris
præsentiam peruenisset. Hanc autem mulierem
gessisse ecclesiã sic figuram, ipsius qualitas cura-
tionis assignat. *Vocauit, inquit, ad se illam, & imposuit
illi manus.* Sic curare semper ecclesiam satis nouit,
qui fieri Christianus meruit, & quotidie fieri cõ-
spicit Christianos. Nam que vt incuruus peccatis
erigatur gentilis ad cælum, prius à gentili per im-
positionem manuum nequam spiritus effugatur.
Nam qui solo verbo fugat dæmones, & infir-
mitates omnes sola sanauerat iussione: quare su-
per hanc mulierem suas imponit manus? Quare
circa istam curandi ordinem nouat, nisi quia iam
runc in vna sanat omnes: imò quia non ante susci-
pit ecclesiam, nisi eam per impositionem ma-
nuum suarum purget à diabolo, & faciat Chri-
stianam: & amplius faciendorum Christianorum
curam præsentis curæ formet & instituat sacra-
mento? Sed Archisynagogus indignatur, quare
Christus sabbathis curet, hodie que Iudæus in Ec-
clesiã cura zeli furore torquetur: dum cælestis
sensus intelligetia tērrena præuoluit, ac putat sab-
bathum iumentis, non hominibus consecratum,
qui periclitanti boui, vel asino sabbatho festiuus
occurrit, hominũque morienti sabbatho pietatis
quicquam, miserationis quicquam non indulget.
Et hoc facit excors, vt in pectore violet sabbathũ
& in homine ipsam violet sanctitatem, ac sic Deo
Dei lege præscribit: & obseruãdo sabbathum Deo
sabbathũ sic refundit, quod Deus Iudæo pro labore
terreno & opere carnis clemeter indulget. Et cõ-
uersi sunt in arcum peruersum, qui in dominũ le-
gis, legis præcepta rectissima sic retorquet. Iudæi,
qui te ab humanis, vt vel vno die, vel sabbatho, sa-
lutis tuæ curatione cessares. Deest quippiã. Et tu
Christiane diem domino dominicum serua, si vis
illam videre domini diem; si vis quicquid est do-
minicum per dominum possidere.

Est ordinis
206.

Luc. 13.

Est ordinis
206.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang. expositio.

Icebat autem hanc similitudinem: Arborem fici
habebat quidam plantatam in vinea sua. Potest
quidem hæc arbor fici generis humani designare
naturam. Quæ benè plantata, hoc est, ad auctoris
sui similitudinem creata est. Sed Deo quærente
per triennium fructum dare negauit, quia ante
legem, sub lege, sub gratia obedire despexit. Ve-
rum si ad superiora respexeris, animaduertes
eam, & si generaliter omnium specialiter tamẽ
synagoga typum portare. Nam cum præmissa
illa terribili remendãque sententia; Si non pœ-
nitentiam egeritis, omnes similiter peribitis;
mox

mox de infœcunda atque eradicanda arbore parabolam subiungit, apertissime docet eos quibus loquebatur, instar infructuosæ fici, si non pœnituerint esse succidendos. Vineam ergo domini Sabaoth, domus Israël est, Vt Esaiæ cantico docemur. Synagoga autem in eadem domo condita, fici est arbor in vinea. Sed qui vineam suam permisit à viatoribus detipi, hic etiam ficum iussit excidi. *Et venit querens fructum in illa, & non inuenit.* Ipse qui synagogam per Moysen instituit, dominus in carne natus apparuit, & crebrius in synagoga docens, fructum fidei quæsiuit, sed in pharisæorum mente non inuenit. *Dixit autem ad cultorem vineæ. Ecce anni tres sunt, &c.* Per cultorem vineæ, Apostolorum doctorumque ordo exprimitur, quorum precibus ac monitis assidua plebi Dei cura suggeritur. His etenim dominus sæpissime de infructuosa Iudæorum gente querebatur, quod per tres annos suæ visitationis, hoc est in legalibus edictis, in prophetis contestationibus, & in ipsa coruscantis Euangelij gratia negligens extiterit. *Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat?* Non ab Apostolis, sed à Romanis gens Iudæa succisa, & à terra repromissionis eiecta est. Sed succide (inquit) illam, succisionis ei venturæ cladem pœnitentiam suadèdo propone. Quæ iusto iudicio terram cum regno perdidit, pro cuius amore cæli ciues persequi, ipsamque cæli & terræ regem occidere non metuit, dicens per suos pontifices & pharisæos. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent nostrum, & locum, & gentem. Potest etiam per terram sterili ficu occupatâ Iudæicæ plebis turba figurari, quæ noxia præpositorum umbra ne veritatis lumen recipere posset pressa, & ne supernæ dilectionis sole calefieret, exemplo est eorû prauitatis impedita. Iuxta quod eisdem alibi Saluator. Væ (inquit) vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum celorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare. *At ille respondens dixit illi, Domine dimitte illam & hoc anno, &c.* Vox Apostolorum est, qui post passionem domini pro Iudæis summopere precabantur ne ab impœnitentibus dominicæ crucis ultio peteretur. Vsq; dum fodiam (inquit) circa illam, id est radicem infructuosæ mentis ligonibus acutæ inuentionis humilem, & præsentium videlicet pressurarum, & horrorem perpetuæ damnationis incutiens. Omnis quippe fossa in imo est. Et nimirum increpatio dum mentem sibi demonstrat, humiliat. *Et mittam stercora.* Id est, malorum quæ fecit abominatio ad animum reducam, & compunctionis gratiam quasi de putredine stercoris exsulcitem. *Et si quidem fecerit fructum. Sin autem, in futurum succides eam.* Cum diceret, Et si quidem fecerit fructum, non subiunxit aliquid, sed suspēdit sententiam. Cum vero adderet, Sin autem, continuo iudicium venturæ damnationis adnexuit dicens, In futurum succides eam, quia videlicet multo procliuorem ad negandum quam ad confitendum Deum synagogam videbat. Vnde & alibi rebus eandem figuram quam hic. verbis agens, infœcundam ficum æternæ sterilitatis maledictione damnauit, ostendens videlicet eam & si fodiant Apostoli corripiendo, & si stercus aduehant peccata impropere, nulla tamen pœnitentiæ fruge cumulandam, sed districtæ bipennis

2049.11.

Matth. 23.

seueritate tollendam. *Erat autem docens in synagoga, &c.* Dicta de ficu parabola, Dominus in synagoga docuisse narratur, vt videlicet intimeretur nō aliō parabolam tendere, sed hoc esse fructum in ficulnea querere & non inuenire, verbum synagogæ commodare, nec recipi. Quam tamen ne totam funditus ob culpam sterilitatis expiādam putares, sed reliquias per electionem gratiæ scires esse saluandas, mox ibidem Ecclesiæ primitiue sanatio sub incuruæ mulieris specie subsequitur. Quæ bene decem & octo annis fuit curuata, qui numerus ternario sexies ducto perficitur, quia videlicet eam quæ in testimonio legis, in vaticinio prophetiæ, & in reuelatione gratiæ per infirma opera langueret ostendit. Senarius enim numerus, in quo mundi est creatura perfecta, operum perfectionem significat. Tria vero sunt vt dixi tempora dominicæ visitationis, in quibus Iudæa quia terrena magis quam cælestia nouerat operari, quasi decem & octo annis à suæ mentis erat rectitudine curuata. *Et erat inclinata, nec, &c.* Quia terrena sapiens, infirma requirens, cælestia cogitare nondum faciebat; audiens per prophetam: Si volueritis & audieritis me, bona terræ manducabitis. Cui contra membrum Ecclesiæ dicit Apostolus. *Quæ sursum sunt sapite non quæ super terram. Quam cum vidisset Iesus, vocauit ad se, & ait illi. Mulier dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim crepta est, & glorificabat Deum.* Vidit prædestinando per gratiam, vocauit illustrando per doctrinam, imposuit manus spiritalibus donis adiuuando, crexit ad glorificandum Deum, in operibus bonis vsque in finem firmam prouehendo. Quos (inquit) Apostolus) prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, quos autem iustificauit, illos & magnificauit. *Respondens autem archisynagogus indignans quia sabbato curasset Iesus, &c.* Sabbato curauit Iesus, ostendens iam esse tempus vt secundum Prophetiam Cantici Cantorum aspiraret dies, & remoueretur umbra. Sed neciebat archisynagogus vel hoc vel illud multo excellentius sacramentum, quod sabbato curando dominus intimabat, quia scilicet post sex sæculi huius ætates perpetua vitæ immortalis erat gaudia daturus. In cuius figuram Moses sabbato non à bona, sed à seruilis, hoc est noxia præcepti actione feriandū, illud vitæ tempus præfigurans, quo secularia nostra opera non autem religiosa, hoc est, Deum laudandi acta cessarent. Fallitur ergo & fallit archisynagogus, quia lex in sabbato non hominem curare, sed onera ferre, hoc est, peccatis gravari prohibuit. *Respondens autem ad illum dominus dixit, Hypocrite, &c.* Infidelitatis quidem arguit principes synagogæ, & merito hypocritarum, id est, simulatorum nomine notat, quos cum magistri plebium videri appeterent, hominis sanationem pecoris curæ postponere non puderet: Sed altiori sensu bonis & asini voebulo, Iudæorum Græcismque significat. De quorū vocatione scriptum est; *Bos cognouit possessorem suum, & asinus præsepæ domini sui, Qui vterque peccati vinculis absolutus, sitim æstusque mundi huius dominici fontis haustu deposuit. Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Satanæ, ecce decem & octo annis, &c.* Filia Abrahæ est anima quæque fidelis, filia Abrahæ Ecclesia de vtroque populo ad fidei vnitatem collecta, quæ tempore legis & dominicæ

Col. 4.

Rom. 8.

Esai. 5.

cæ resurrectionis impleto per gratiam Spiritus sancti septiformem vincula longæ captiuitatis erupit. Nam & hoc modo fortasse mysteriū fabari, decemque & octo annorum potest non inconuenienter intelligi. Idem est ergo mysticè bovem vel asinum solutos à præsepio potum agi, quod est filiam Abrahæ à vinculo noxiæ inclinationis erigi, ecclesiam videlicet ex Iudæis genibusque congregatam laqueis peccatorum per aquam baptismatis absolui, atque ad cælestia speranda sublimari. Notandum sanè quod infandissima hæresis ex eo quod dominus ait: Mulierem alligatam à Satanâ, conatur astruere corporum humanorum vitia non ad Deum auctorem, sed potius ad diabolum pertinere, quasi diabolus cū habeat semper cupiditatem nocendi nocere cuiquam possit nisi ab omnipotente acceperit potestatem. Nam quid aliud non solum in libro beati Iob quem memorata hæresis cum cateris veteris testamenti libris, & cum ipso Deo qui dedit quasi maligno mundo principe væsanus exufflat, sed etiam in Euangelio declarat, vbi dæmonia nec in porcos irent, nisi hoc illis ipse concederet, sicut & supra docuimus. *Et cum hæc diceret, erubescerant omnes aduersarij eius, &c.* Qui de deis Saluatoris erubescunt, ficulneæ sterili se iure comparandos ostendunt. Qui gaudent de miraculis eius, ad filiam Abrahæ Deum de sua erectione glorificantem, hoc est ad ecclesiam fidei pietate se pertinere declarant.

Diabolus non potest nisi quod nomen permittit.

EIVSDEM IN IDEM Homilia.

Dicebat Iesus turbis similitudinem hanc: *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, &c.* Potest quidem hæc arbor fici generis humani designare naturam, quæ bene plantata, hoc est, ad autoris sui similitudinē creata est. Sed Deo quærente per triennium fructum dare negavit, quia ante legem, sub lege, sub gratia obedire despexit. Verum si ad superiora respexeris, animaduertes eam & si generaliter omnium, specialiter tamen synagogæ typum portare. Nam cum præmissa illa terribili tremendaque sententia, si non pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis, mox de infœcunda atque eradicanda arbore parabolam subiungit, apertissime docet eos quibus loquebatur instar infructuosæ fici, si non pœnituerint esse succidendos. Vineam ergo domini Sabaoth, domus Israël est, vt Esaiæ cantico docemur: synagoga autem in eadem domo condita, fici est arbor in vinea. Sed qui vineam suam permisit à viatoribus deripi, hic etiam ficum iussit excidi. *Et venit querens fructum in illa, & non inuenit.* Ipse qui synagogam per Moysen instituit, dominus in carne natus apparuit, & crebrius in synagoga docens, fructum fidei quæsiuit, sed in pharisæorum mente non inuenit. *Dixit autem ad cultorem vineæ. Ecce anni tres sunt, &c.* Per cultorem vineæ Apostolorum doctorumque ordo exprimitur, quorum precibus ac monitis assidua plebi Dei cura suggeritur. His etenim dominus sæpissime de infructuosa Iudæorum gente querebatur, quod per tres annos suæ visitationis, hoc est in legalibus edictis, in prophetis contestationibus, & in ipsa coruscantis euangelij gratia negligens extiterit. *Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat?* Non ab Apostolis, sed à Romanis gens Iudæa succisa, & à terra repromissionis eiecta est. Sed succide (inquit) illam, succisionis ei venturæ cladem pœnitentiam suadèdo propone. Quæ iusto iudicio terram cum regno perdidit, pro cuius amore cæli ciues persequi, ipsamque cæli & terræ regem occidere non metuit, dicens per suos pontifices & pharisæos. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent nostrum, & locum, & gentem. Potest etiam per terram sterili ficu occupatâ Iudæicæ plebis turba figurari, quæ noxia præpositorum umbra ne veritatis lumen recipere posset pressa, & ne supernæ dilectionis sole calefieret, exemplo est eorû prauitatis impedita. Iuxta quod eisdem alibi Saluator. Væ (inquit) vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum celorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare. *At ille respondens dixit illi, Domine dimitte illam & hoc anno, &c.* Vox Apostolorum est, qui post passionem domini pro Iudæis summopere precabantur ne ab impœnitentibus dominicæ crucis ultio peteretur. Vsq; dum fodiam (inquit) circa illam, id est radicem infructuosæ mentis ligone bis acutæ inuentionis humilem, & præsentium videlicet pressurarum, & horrorem perpetuæ damnationis incutiens. Omnis quippe fossa in imo est. Et nimirum increpatio dum mentem sibi demonstrat, humiliat. *Et mittam stercora.* Id est, malorum quæ fecit abominationem ad animum reducam, & compunctionis gratiam quasi de putredine stercoris exsulcitem. *Et si quidem fecerit fructum. Sin autem, in futurum succides eam.* Cum diceret, Et si quidem fecerit fructum, non subiunxit aliquid, sed suspēdit sententiam. Cum vero adderet, Sin autem, continuo iudicium venturæ damnationis adnexuit dicens: In futurum succides eam, quia videlicet multo procliuorem ad negandum quam ad confitendum Deum synagogam videbat. Vnde & alibi rebus eandem figuram quam hic. verbis agens, infœcundam ficum æternæ sterilitatis maledictione damnauit, ostendens videlicet eam & si fodiant Apostoli corripiendo, & si stercus aduehant peccata impropere, nulla tamen pœnitentiæ fruge cumulandam, sed districtæ bipennis

Luc. 13.

Esai. 5.

de ergo illam, vt quid etiam terram occupat? Non ab Apostolis sed à Romanis gens Iudæa succisa, & à terra repromissionis eiecta est. Sed succide, inquit, illam, succisionis ei venturæ cladem pœnitentiam suadendo propone. Quæ iusto iudicio terram cum regno perdidit, pro cuius amore cæli ciues persequi, ipsamque cæli & terræ regem occidere non metuit, dicens per suos pontifices & pharisæos: Si dimittimus eum, sic omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum & locum & gentem. Potest etiam per terram sterili ficu occupatam Iudæicæ plebis turba figurari, quæ noxia præpositorum umbra ne veritatis lumen recipere posset pressa, & ne supernæ dilectionis sole calefieret, exemplo est eorum prauitatis impedita, iuxta quod eisdem alibi Saluator: Væ, inquit, vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum celorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare. *At ille respondens, dixit illi: Domine dimitte illam & hoc anno vsque dum fodiam circa illam.* Vox Apostolorum est qui post passionem domini pro Iudæis summopere precabantur, ne ab impœnitentibus dominicæ crucis ultio peteretur. Vsq; dum fodiam, inquit, circa illam, id est, radicem infructuosæ mentis ligone bis acutæ inuentionis humilem, & præsentium videlicet pressurarum, & horrorem perpetuæ damnationis incutiens. Omnis quippe fossa in imo est. Et nimirum increpatio dum mentem sibi demonstrat, humiliat. *Et mittam stercora.* Id est, malorum quæ fecit abominationem ad animum reducam, & compunctionis gratiam quasi de putredine stercoris exsulcitem. *Et si quidem fecerit fructum. Sin autem, in futurum succides eam.* Cum diceret, Et si quidem fecerit fructum, non subiunxit aliquid, sed suspēdit sententiam. Cum vero adderet, Sin autem, continuo iudicium venturæ damnationis adnexuit dicens: In futurum succides eam, quia videlicet multo procliuorem ad negandum quam ad confitendum Deum synagogam videbat. Vnde & alibi rebus eandem figuram quam hic. verbis agens, infœcundam ficum æternæ sterilitatis maledictione damnauit, ostendens videlicet eam & si fodiant Apostoli corripiendo, & si stercus aduehant peccata impropere, nulla tamen pœnitentiæ fruge cumulandam, sed districtæ bipennis

Ioan. 12.

Matth. 23.

Matth. 23.

Maro. 11.

ne curuata. *Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.* Quia terrena sapiens, infirma requirens, caelestia cogitare nondum sciebat, audiens per prophetam, Si volueritis & audieritis me, bona terrae manducabitis. Cui contra membrum ecclesiae dicit Apostolus: Quae sursum sunt sapite, non quae super terram. *Quam cum vidisset Iesus, vocavit ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi, &c.* Vidit praedestinando per gratiam, vocavit illustrando per doctrinam, imposuit manus spiritalibus donis adiuvando, erexit ad glorificandum Deum, in operibus bonis usque in finem firmam provehendo. Quos, inquit, praedestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & iustificavit: quos autem iustificavit, illos & magnificavit. *Respondens autem archisynagogus indignans quia sabbatho curasset Iesus, dicebat turba: Sex dies sunt, &c. Sabbatho curavit Iesus, ostendens iam esse tempus ut secundum prophetiam Cantici Cantorum aspiraret dies, & remouerentur umbræ. Sed nesciebat archisynagogus vel hoc vel illud multo excellentius sacramentum, quod sabbatho curando dominus intimabat: quia scilicet post sex seculi huius ætates perpetua vitæ immortalis erat gaudia daturus. In cuius figuram Moses sabbatho non à bona, sed à seruilis, hoc est, noxia præcepit actione feriandum: illud vtiq; eius tempus præfigurans, quo secularia nostra opera non autem religiosa, hoc est, Deum laudandi acta cessarent. Fallitur ergo & fallit archisynagogus, quia lex in sabbatho non hominem curare sed onera ferre, hoc est, peccatis gravari prohibuit. Respondens autem ad illum dominus, dixit: Hypocrite, vnusquisque vestrum sabbatho non soluit bonum suum aut asinum à præsepio, & ducit adquare? Infidelitatis quidem arguit principes synagogæ, & merito hypocritarum, id est, simulatorum nomine notat, quos cum magistri plebium videri appeterent, hominis sanationem pecoris curæ postponere non puderet. Sed altiori sensu bonis & asini vocabulo Iudæum Græcūmq; significat. De quorum vocatione scriptum est: Bos cognouit possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Qui vterque peccati vinculis absolutus, sitim æstūmq; mundi huius dominici fontis haustu depouit. Hanc autem filiam Abraham, quam alligauit satanas ecce decem & octo annis, &c. Filia Abraham est anima quæque fidelis, filia Abraham ecclesia de vtroque populo ad fidei vnitatem collecta, quæ tempore legis & dominicæ resurrectionis impleto per gratiam spiritus sancti septiformem vincula longæ captiuitatis erupit. Nam & hoc modo fortasse mysterium sabbathi, decemque & octo annorum potest non inconuenienter intelligi. Idem est ergo mystice bonum vel asinum solutos à præsepio potum agi, quod est filiam Abraham à vinculo noxiæ inclinationis erigi, ecclesiam videlicet ex Iudæis gentibusque congregatam laqueis peccatorum per aquam baptismatis absolui, atque ad caelestia speranda sublimari. Notandum sane quod infandissima hæresis ex eo quod dominus ait, Mulierem alligatam à satana, conatur alstruere corporum humanorum vitia non ad Deum autorem, sed potius ad diabolum pertinere: quasi diabolus cum habeat semper cupiditatē nocendi, nocere cuiquam possit, nisi ab omnipotente acceperit potestatem. Nam quid aliud non solum in libro beati Iob, quem memorata hæresis cum cæteris veteris in-*

Esa. 1.
Colof. 3.
Rom. 8.
Exod. 23.
Cant. 2.

strumenti libris, & cum ipso Deo qui dedit, quasi maligno mundo principe vastans exufflat, sed etiam in Euangelio declaratur, ubi dæmonia nec in porcos irent, nisi hoc illis ipse concederet, sicut & supra docuimus. *Et cum hæc diceret, erubescerent omnes aduersarij eius, & omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo.* Qui de dictis saluatoris erubescunt, ficulneæ sterili se iure comparandos ostendunt. Qui gaudent de miraculis eius, ad filiam Abraham Deum de sua erectione glorificantem, hoc est, ad ecclesiam fidei pietate se pertinere declarant.

AVTHORIS INCERTI
sub nomine Eusebij episcopi Emisseni
superioris Euang. expositio.

IN hac ergo similitudine quanta sit Dei sapientia, quanta sit & hominis negligentia manifestatur. Dei enim ager & vinea, mundus dicitur: cuius arbores & vites, homines sunt. Et aliæ quidem fructuosæ, aliæ verò infructuosæ. Huius autem vineæ cultores, episcopi sunt & sacerdotes. Tres autem anni, tria tempora sunt, ante legem, sub lege, & sub gratia. Toties enim ad vineam suam dominus venit, toties in eius arboribus fructum quærit, quoties hominem respicere & visitare dignatur. Est igitur ficulnea infructuosa, humana natura secundum partem malorum, id est vnusquisque iniquus & infidelis. Per tres igitur annos ad hanc ficulneam dominus venit, & fructum in ea non inuenit: quoniam tales arbores neque ante legem, neque sub lege, neque sub gratia in hac vinea defuerunt. Sæpe enim plus ficulneis infructuosis, quam arboribus fructiferis huius mundi vinea abundare videtur. Pauci enim sunt boni ad comparationem malorum. Multi enim sunt vocati, (vt dominus ait,) pauci verò electi. Sequitur: *Succide ergo illam.* Quia (inquit) infructuosa est, quia inutilis est, quia boni operis fructum non reddit, succide illam. Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, exciderit & in ignem mittetur, *Vt quid etiam terram occupat?* Tales enim arbores inutiles terram occupant, cæterisque impedimentum faciunt, & horum vmbra nociua cæteræ arbores circūpositæ corrumpunt. Vna enim (vt dici solet) ab vmbra trahit liuorem, & vna ouis morbida totum gregem dissipat, & modicum fermentum totam massam corrumpit, & qui terigerit picem, inquinabitur ab ea. *At ille respondens, dixit illi, domine dimitte illam & hoc anno, &c.* Sic autem & Samuel pro arbore infructuosa ne succideretur orabat, lugens Saulem cunctis diebus. Fodit enim episcopus circa ficulneam, quando peccatoris facta omnemque eius vitam & prauitatem per illius confessionem diligentissimè inuestigat. Deinde verò & circa illam stercora mittit, dum illius peccata quàm turpia, quàm inhonestæ & foecida fuerint ostendit: Stercora enim circa ficulneam posuerat Apostolus, qui dicebat; *Quem ergo fructum habuistis tunc in quibus nunc erubescitis?* Vnde & Dauid horum stercorem fetorem sentiens, ait, *Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ: à facie insipientiæ meæ. Neque enim aliter peccator sanari potest, nisi prius suorum vulnerum fetorem sentiat & sentiendo abhorreat.* *Erat autem docens in synagoga*

Mar. 9.
Matth. 20.
Rom. 6.
Psal. 17.

goga eorum Sabbathis, & ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, &c. Hoc enim quod in muliere curua, dominus egit, expositio eorum est quæ de ficulnea infructuosa dicta sunt. Vnum enim idemque significat & mulier curua & ficulnea infructuosa. Ille etenim homo curuus est, qui terrenis voluptatibus deditus, sola terrena & transitoria diligit, ad caelestia contemplanda mentis oculos non erigit, & æternæ felicitatis diuitias non requirit. Hunc autem si dominus tangat, & suæ misericordiæ manum super eum ponat, statim erigitur, & terrenorum oblitus caelestia contempletur. Tales autē significabat Moyses, quum illa animalia immunda esse dicebat, quæcumque super manus suas gradiuntur, quorum morticina qui tetigisset, immundum eum usque ad vesperam esse præcepit. Illa enim animalia quæ gradiuntur super manus suas, non respiciendo ad superiora, faciem & oculos ad terram premunt. Omnes igitur illi immundi sunt, quicumque caelestia spernentes, sola terrena & transitoria contemplantur & diligunt. Horum autem morticina illi tangunt, qui eorum opera iniqua mortua & foecida imitantur & agunt. Tales igitur immundi sunt usque ad vesperam, id est usque ad ipsius peccati occasum & defecionem. Vesperam enim hoc in loco non diei, sed peccati intellige. Habet enim peccatum quoque & ortum & vesperam, ortum quidem, prauæ cogitationis initium, vesperam autem, malæ actionis occasum & finem. Sequitur: *Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbatho Iesus curasset, &c.* Male ergo archisynagogus legem intelligebat, qui pietatis & misericordiæ operam in sabbatho fieri volebat. Lex enim non liberalis, sed seruilis opus in sabbatho fieri prohibet. Bonum enim opus omni die fieri licet, malum autem nullo: *Respondens ad illum dominus dixit, Hypocrite, &c.* Si (inquit) in sabbatho operari non licet, quare ergo vos in sabbatho bonum & asinū ad potum ducitis? Hoc enim opus seruilis est, quod si ad literam intelligatur, omnimodo in sabbatho lege fieri prohibetur. Meritò igitur hypocrita vocatur, qui non in his quibus debet, sed in his quibus non debet, sabbathum veneratur, mala consentiens, & bona reprehendens. Vobis (inquit) hypocrite, vobis bonum & asinum in sabbatho à præsepio soluere & adquare licet, mihi autem hanc filiam Abraham, quam alligauit Satanas ecce decem & octo annis, à vinculo isto soluere non licuit? Quod valet in minori, valet & in maiori, quod si etiam in minori non valuisset, in maiori tamē reprehendi nō potuisset. Quis enim reprehendat quod dominus agit? Id ipsum autem per hos decem & octo annos, & per tres annos superius positos significatur. Ter enim sex, vel sexies tres decē & octo sunt. Ponamus igitur sex annos ante legē, & sex sub lege, & sub gratia sex, & erūt decē & octo. In his enim omnibus nec ficulnea infructuosa defuit, nec mulier curua quam sanaret Iesus. Hanc autē mulierē quam Satanas alligasse dicitur, propter peccata sua hanc ægritudinem incurrisse intelligere possumus, sicut & ille cui dominus ait, *Vade, & iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Et quū hæc diceret, erubescerent omnes aduersarij eius. Et omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo.* Et illi quidem erubescerent, quia se victos esse videbant. Isti verò gaudebant, quia & in

verbis & in miraculis Christi virtutem & gloriam cognoscebant.

THEOPHYLACTI EPISCOPI BULGARICI SUPERIORIS EUANGELII EXPOSITIO.

Dicebat & hanc similitudinem: *Arborem ficu habebat quidam plantatam in vinea sua, &c.* Bona consequentia parabolam hanc iungit, postquam dixit, nisi respueritis, peribitis, meritò & istam parabolam adjicit. Est igitur ficus, Iudæorum generatio, folia tantum amara faciens, & nullum fructum proferens. In vinea autem Dei, stetit Iudaica vita. Paterfamilias autem Christus, venit & quæsiuit fructum fidei, bonorumque operum in ea, ac non inuenit. Tribus autem annis venit, per Moysen, per prophetas, & per seipsum, & quia non pœnituerunt, à dilectione Dei eos absecuit: non vltra enim gens domini & populus sanctus vocetur. In locum autem eius introductæ sunt gentes quæ fructum facere valent. Intelligitur & per ficum totum humanū genus: per patremfamilias, pater & Deus: per cultorem vineæ filius Dei, qui nobiscum peregrinatus est, vt coleret, & purgaret vineam. Christus autem ficum illam, vt sterilem exsecari non sinit, dicens. Sine illam & hoc anno. Licet enim per legem & prophetas non fuerint facti meliores, neque pœnitentiæ fructum fecerint: attamen me irrigante meis doctrinis & passionibus, fortassis facient fructum obedientiæ. Sin minus, in posterum exsecabis illā, exsecabis illis à iustorum regione. Ex anno autem tertio, quæsitum in se fructum natura nostra non dedit. Primum enim in paradiso mandatum præuaricati sumus: deinde, quum daretur lex, vitulo facta, mutata est gloria Dei in similitudinem vituli comedentis scenum: tertio, dominus & saluator abnegatus est à dicentibus. Non habemus regem nisi Cæsarem. Et vnusquisque nostrum ficus est, in vinea domini, in ecclesia scilicet, vel simpliciter dicendo in mundo hoc plantata. Venit igitur Deus quærens fructum, & si inuenit te absque fructu, iubet vt vel ex hac vita exseceris: at cultor vineæ supplicat, vt tibi parcat, *Quis autem ille cultor vineæ? Vel suus cuiusque cultus angelus vel etiam homo ipse, suæ enim vineæ quisque cultor est.* Sæpe igitur quum in lethales morbos vel alia pericula incidimus. Sine, ô domine, dicimus, etiam hoc anno & pœnitentiam agemus. Hoc enim significat fodere & mittere circa illam stercus. Foditur quippe anima, quando decutitur temporalium curarum puluis & alleuiatur ipsa. Stercus vero circumponi signat feruorem & seueritatem in via viliori, pœnitentiæ scilicet, quæ ab omnibus contemnitur. Quando enim quis à gloria in vitam in gloriam se dimittit propter salutem animæ, stercus circa animam mittere dicitur ad hoc vt fructum faciat. Siquidem fecerimus fructum: sin minus, non vltra relinquit nos in vinea illa, sed execat à mundo, vt ne frustra occupemus locum. Peccatorem enim quis videns diu differentem, offenditur, & peior fit: & sic inuenitur peccator, neque ipse fructum faciens, & alium quoque impediens, ne fructum faciat. Quod si exsecerit in hac vita, fortassis hi qui exsecrati videbunt hoc animo secum perpendentes, mutabuntur & fructum facient. Tribus autem annis dicitur paterfamilias. Ccc 2 terfa

Gen. 3.
Exod. 32.
Psal. 103.
Luce 11. plex.

terfamilias venire ad ficum, fortassis propter tres leges, quas nobis dedit dominus: quæ sunt naturalis, legalis, & spiritalis. Oportebat sane nos naturali legi communitos fructum facere: nam natura docet, quid facere oporteat: at quia in nobis naturalem inuenit vilem, dedit & Mosaicam legem naturæ adiutricem, quæ quum & ipsa inuenta est infrugifera propter nostram desidiam, addidit & spiritualem. Vbi igitur tres illæ non meliorem reddiderint cuiuspiam animam neque longanimitatem & misericordiam Dei sit emendatior, tunc postea mouere non ultra finitur: non enim Deus sæpè procrastinationibus illuditur. Quid autem si per tres ætatum status intelligas, Pueritiam, hoc est, adolescentiam octo & decem annorum, virilem, & tertiam eorum qui iam incipiunt fieri vetuli? Quando igitur in tertio anno, hoc est senecta non damus fructus, & adhuc permittimur viuere, vt adjiciamus stercus, vilem peccitentiam vitam propter Christum accipientes, & deinde si etiam tunc mentiemur, non vltra nobis parcet Dominus, vt ne frustra occupemus terram, & alios offendamus. Et hæc expositio proposito textui consona mihi videtur. *Docebat autem in vna synagoga sabbatis: & ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, &c.* Morbus ille mulieri diabolo assilente acciderat, sicut & Dominus dicit, quam alligauit satanas decem & octo annis. Nam fortassis propter peccata derelictam à Deo puniuit satanas. Omnia enim mala humanis corporibus satan infert, quando ei à domino permittitur. Quandoquidem nobis & ab initio author fuit: vt ab incorruptione, in qua conditi fuimus, excideremus & infirmo passionumque capaci corpori alligati essemus. Hoc enim per pelliceas tunicas intelligimus. At dominus voce Deo dignissimus potestateque plena, mulieris istius morbum fugat. Imponit autem ei & manus, vt discamus quod Dei sermonem, virtutemque & operationem sancta caro habuerit. Sua enim propria erat, & non alterius cuiuspiam sibi assistentis, & proprietate personæ separati: sicut impio Nestorio videtur. Igitur tanta quidem domini benignitas, vt proprio figmento misericors esset. Satanas vero qui prius mulierem alligauerat, morbi solutionem dolens, & eam amplius affligere cupiens, alligat principem synagogæ inuidia, & per os eius miraculum calumniatur: more enim suo bonis vbique imponit. Indignatur ergo quod in sabbato sanatur, quem dominus pulcherrimis exemplis brutorum animalium arguit. Vnde non ipse tantum talibus sermonibus, sed & omnes alij qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Magnæ enim stultitiæ erat prohibere hominem sanari in sabbato, propter otium quod aliqua ex parte in sabbato lex præceperat. Igitur qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Turbæ autem gaudebant in operibus, sicut illi operibus non gaudebant, sed insaniebant Christo faciente miracula. At turbæ ex miraculis vilitatem percipientes gaudebant, maximè quod sanationibus fruerebantur. Intelligas autem oro miraculum istud etiam de interno homine. Incuruatur anima quando ad terrenas tantum curas vergit, & nihil cæleste vel diuinum secum concipit. Idecirco decem & octo annis ægrotate dicitur. Quando enim quis in obseruatione mandatorum diuinæ legis, quæ sunt decem, & in spe octauum seculi infirmus fuerit de-

Gen. 3.

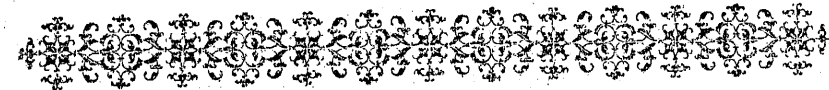
cem & octo annis dicitur obstippus esse. Nonne qui terrenis addictus, & peccat semper, mandata reprobat, & futurum seculum non expectat? Sed dominus in sabbato & synagoga sanat talem animam. Quando enim quis in seipso colligit confessionis cogitationes, Iudas enim confessio dicitur, & sabbatum tenet, hoc est feriatur malis, tunc eum sanat Iesus, non sermone tantum dicens ei, Liberatus esto ab infirmitate tua, sed & manus imponens. Opus enim est nobis, vt ad operandum opera virtutis suscipiamus: & diuinarum manuum cooperationem, & non per solum verbum & instructiones erudire contentos putare nos sanitatem consequituros.

EVTHYMII ZIGABONI
Superioris Euang. expositio.

Dixit autem parabolam hanc: Ficum habebat quidam in vinea sua plantatam, &c. Per ficum infrugiferam indicat synagoga Iudæorum, folijs quidem lasciuientem ac virentem, verbis videlicet legalibus ac propheticis, sed fructum non ferentem, puta virtutem. Vineam autem mundus est, vt pote plantatus vt fructum Deo profertur: iucundissimum: cultor vero vineæ Christus, curam scilicet gerens huiusmodi vineæ, ac plantator fidelium: habere autem ficum dicitur pater: hunc namque solum fatetur Iudæorum synagoga dominum suum. Tres vero anni, tres sunt Iudæorum gubernationes, ea videlicet qua sub iudicibus regebantur, ea qua sub regibus, & ea qua sub pontificibus. Ait ergo: Succide illam, vt quid etiam terram reddidit otiosam? *Ait ille respondens ait ei: Domine sine eam & hoc anno, donec fodiam circa illam, & mittam stercora.* Precatur pro Iudæis, vt qui ex Iudæis humanitatem assumpsit: & pro cognatis iuxta carnem obsecrat, vt vel hoc anno relinquatur, videlicet tempore quo docebat: donec effoderet duritiam, quæ in anima eorum erat instrumento admonitionis, & mitteret stercora impinguantia, hoc est doctrinam quæ ad fructificationem pinguem reddit. *Et si fecerit fructum.* Defectiua oratio est: deficit enim, Bene se habet res, vel bene quidem. *Sin minus, in futurum succides illam.* In futurum tempus, significat autem tempus quo Iudæam obfederunt Romani: tunc enim generaliter synagogam Iudæorum excidit à terra illa: ac loco eius Christianorum Ecclesiam plantauit, quæ fructum semper affert. Quod si quis dicat: Non semper infrugifera erat synagoga Iudæorum in prædictis tribus gubernationibus: quidam enim inter eos fructum artulerunt etiam tempore quo docebat Christus. Dicemus quod multorum malitia, paucorum occultat virtutem: & ex eo quod in ipso abundat quiduis iudicatur. *Docebat autem in vna synagoga sabbatis, &c.* Dæmonium imbecillitatis non finens illam viuere cum salute. *Erantque contracta, &c.* Misericordia motus vocauit illam. *Et ait illi: Mulier liberata es ab infirmitate tua, &c.* Creditura erat mulier & grata futura. Siquidem etiam propter ipsum venerat, & sanata gratias agit. Ideo velociter eam enauit: verbo quidem vt Deus, manuum vero impositione tanquam homo. Figurabat hæc mulier communem humanitatem, satanæ insulibus debilitatam, & ab affectibus in terram inclinatam, ac humi ad terrena contractam: nec

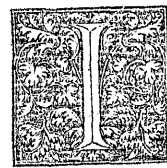
nec omnino potentem ad cælestia diuina ac intelligibilia caput sursum erigere: cuius ita misere habentis, miserus est qui eam formauerat & per euangelium ad se vocauit ac erexit: vt iam quæ in cælum ducit recta transiret. *Respondens autem princeps synagogæ, admodum ægre ferens quod sabbato curauerat Iesus, &c.* Christo nihil dixit, veritas enim eius virtutem. *Respondit ergo illi dominus: Hypocritæ unusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum aut asinum à præsepe & ducit aquatum?* Hypocritas nominauit eos qui cum principe synagogæ erant: vt ipse fingentes se legem sabbati honorare, sed hoc prætextu suam inuidiam defendentes,

ac sanitatem quæ sabbatis daretur prohibentes: quia sabbato potissimum curabat, ideo quod tunc concursus esset turbarum: & tunc vehementer admirationi habebatur. Aut hypocritas dixit quia fingebant se scire legem, eius autem intellectum ignorabant: si enim curam irrationalis iumentum permittebat, multo magis rationalis, quam longe pretiosior sit homo iumento. *Quinque hæc diceret, erubescerent omnes aduersarij eius.* Propter reprehensionem cui contradicere non poterant. *Et omnis turba gaudebat super vniuersis rebus gloria plenius quæ fiebant ab eo.* Tanquam ab inuidia libera, & tanquam ab ipso affecta beneficio.

DOMINICA XVIII. POST
PENTECOSTEN.

M A T T H. 9.

In illo tempore, Ascendens Iesus in nauiculam a transfretauit, & venit in b Nazareth, seu Galilæam intellige. c Animam illecebris carnis resolutam. iacentem in d lecto. Videns autem Iesus e fidem illorum; dixit paralytico: f Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se: g Hic blasphematur. Et cum h vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit: i Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere: k dimittantur tibi peccata tua: an dicere, l surge & ambula? m Quia idem est filius hominis & Deus. n Non ait blasphemantes, sed ad discipulos: & sunt verba Marthæ vel Christi. Vt autem sciatis, quoniam o filius hominis habet p potestatem dimittendi peccata in q terra, tunc ait paralytico: p Surge, tolle lectum tuum, & q vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam: Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt r Deum, qui dedit s potestatem talem hominibus.

GLOSSA ORDINARIA
in idem Euangelium.

In ciuita. Ne putes hanc esse Nazareth: quia Marcus dicit hoc esse factum in Capharnaum. Sed cum Nazareth sit in Galilæa, in quocunque oppido Galilææ sit dicitur esse in sua ciuitate. Sicut regnum in tot ciuitatibus constitutum dicitur Romana ciuitas, ita Galilæa dicitur ciuitas Christi, in qua est Capharnaum quasi metropolis. *Offere.* Doctores sunt, qui subleuant & offerunt Christo moriendo & intercedendo. *Fidem.* Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem sic valet

aliena, vt intus & extra sanaret hominem. *Confi.* Lucas dicit homo, quasi dicat qui peccasti. Ego Deus qui dimitto. Et vtrumque dixit Iesus quod vterque euangelista restatur. Humilis dominus filium vocat, quem sacerdotes dedignarentur tangere. Vel modo dimissis peccatis suis filius. Prius sanatur anima, nec gratias agit, qui plus desiderauit curam corporis. Ecce modus curationis prius dimittit peccata tollens causam morbi, post curat corpus. *Quid est.* Nota infirmitates aliquando contingere propter peccata: & ideo prius dimittantur, vt salus restituatur. Quinque modis infirmitates contingunt: vel vt iustis merita per patientiam augeantur, vt Iob: vel ad custodiam virtutum, ne superbia tentet, vt Paulo: vel ad corrigenda

Bibl. Hom. tom. 3. Ccc 3 da

Num. 12.
Joan. 9.
Ibidem. 17.
Act. 12.
Hier. 17.

da peccata, sicut Mariæ lepra, & huic paralytico: vel ad gloriam Dei vt de cæco nato & Lazaro: vel ad initium pœnæ, vt Hærodi: quatenus hic videatur, quid in inferno sequatur, vnde: Duplici contritione conteret eos dominus. Bed. *Quid est facilius.* Sed quoniam hoc spirituale non creditis, probetur signo visibili quod non minoris constar esse potentia, vt in filio hominis latentem cognoscatis potentiam maiestatis, quæ potest dimittere peccata vt Deus. *Tunc ait para.* Ecce per remissionem pœnæ, dimissionem culpæ intellige. *Surge.* Surgere, est animam à carnalibus desideriis abstrahere. Lectum tollere, est carnem à terrenis desideriis ad voluntatem spiritus attollere. Domum ire, est ad paradysum redire, vel ad internam sui custodiam, ne iterum peccet. *Tolle.* Vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis. *Et surrexit.* Magna virtus, vbi sine mora imperium salus comitatur. Vnde merito, qui aderant relictis blasphemis stupentes, ad laudem conuertuntur tantæ maiestatis.

CATENA AVREA in idem Euang.

Et ascendens Iesus in nauiculam, transfretauit, &c. Chryl. in ho. Monstrat superius Christus suam virtutem per doctrinam, quando docuit eos vt potestatem habens: per leprosum, quando dixit: Volo, mundare: per Centurionem, qui dixit: dic verbo, & sanabitur puer meus: per mare, quod verbo refranauit: per demones, qui eum confitebantur. Hic autem rursus alio maiori modo inimicos eius cogit confiteri æqualitatem honoris ad patrem: vnde ad hoc ostendendum subditur: *Et ascen. in na. transfre. & ve. in ciui. suam.* Nauigium autem intrans pertransit, qui pede mare poterat pertransire: non enim semper mirabilia volebat facere, ne incarnationis noceat rationi. Ioan. episcopus. Creator autem rerum, orbis terræ dominus, postquam se propter nos nostra angustauit in carne, cœpit habere humanam patriam, cœpit ciuitatis Iudaicæ esse cuius, parentes habere cœpit, patrum omnium ipse parens: vt atraheret charitas, quos dispererat metus. Chryl. in ho. Ciuitatem autem suam hic Capharnaum dicit: alia enim eum susceperat nascentem, scilicet Bethlechem: alia eum nutriuit, scilicet Nazareth: alia autem habuit continuè habitantem, scilicet Capharnaum. Aug. de con. euan. Vel aliter: Quod Marthæus hic scribit de ciuitate domini, Marcus autem de Capharnaum, difficilius solueretur, si Marthæus Nazareth nominaret: nunc verò cum potuerit ipsa Galilæa dici ciuitas Christi, quia in Galilæa erat Nazareth, sicut vniuersum regnum Romanum in tot ciuitatibus constitutum dicitur modò Romana ciuitas. Quis dubitauerit vt veniens in Galilæa dominus rectè diceretur venisse in ciuitatem suam, in quocunque esset oppido Galilæa: præsertim quia ipsa Capharnaum extollebatur in Galilæa vt tanquam metropolis haberetur? Hier. Vel ciuitatem eius non aliam intelligamus, quam Nazareth: vnde & Nazareus appellatus est. Aug. de con. euang. Et secundum hoc dicimus Marthæum prætermisisse, quæ gesta sunt postquam Iesus venit in ciuitatem suam, donec veniret Capharnaum, & hic adiun-

xisse de sanato paralytico, sicut in multis faciunt prætermittentes media, tanquam hoc continuè sequatur, quod sine vlla prætermisionis significatione subiungunt, & hoc modo hic subditur: *Et ecce offe. ei paraly. in lecto.* Chryl. in ho. Paralyticus autem hic alter est præter eum qui in Ioanne ponitur. Ille quidem in natoris iacebat, hic autem in Capharnaum: & ille famulis carebat, hic autem habebat eos qui sui curam habebant: qui & portantes eum attulerunt. Hier. Obrulerunt ei iacentem in lecto, quia ipse ingredi non valebat. Chryl. in ho. Non autem vbique ab ægris solum querit fidem, puta cum insaniant, vel aliter ab ægritudine in excessu fuerint mentis. Vnde subditur: *Videns autem Iesus fidem illorum.* Hier. Non eius qui offerebatur, sed eorum qui offerebant. Chryl. in ho. Quia igitur tantam ostendit fidem, monstrat & ipse suam virtutem, cum omni potestate soluens peccata: vnde sequitur: *Dixit paraly. Conf. fili, remitt. tibi peccata.* Ioan. episcopus, Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem sic valet aliena, vt intus & extra sanaret hominem. Audit veniam, & tacet paralyticus, nec vllam respondet gratiam: quia plus corporis quam animæ tendebat ad curam. Meritò ergo Christus offerentium recepit fidem, non verècundiam iacentis. Chryl. Vel erat magna fides etiam huius infirmi: non enim permisit se submitti (vt alius euangelista dicit) per rectum, non credens. Hier. O mira humilitas, despectum & debilem, totis membrorum compaginibus dissolutum, filium vocat: quem sacerdotes non dignantur attingere, aut certè ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua: vbi datur nobis intelligentia, propter peccata pleraque euenire corporum debilitates. Et idcirco forsitan prius dimittuntur peccata, vt causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. Chryl. in ho. Scribæ autem differre volentes, etiam nolentes fecerunt clare quod factum est: eorū enim æmulatione ad signi ostensionem visus est Christus. Hoc enim est superabundantia eius sapientiæ, quod sua per inimicos manifestat. vnde sequitur: *Et ecce quidam de scri. dixit. intra se: Hic blasphemiat.* Hiero. Legimus in prophetia: Ego sum, qui deleo omnes iniquitates tuas. Consequenter ergo scribæ, quia hominem putabant, & verba Dei non intelligebant, arguunt eum vitio blasphemie. Videns autem cogitationes eorū ostendit se Deum qui potest cordis occulta cognoscere, & quodammodo tacens loquitur. Eadem potentia, qua cogitationes vestras intueor, possum & hominibus delicta dimittere. Et vos intelligite, quid paralyticus consequatur: vnde sequitur: *Et cum vi. te. cog. eo. dixit: Vt quid cogi. ma. in. cor. restit. is?* Chryl. in ho. Non quidem eorum destruxit suspicionem, qua, scilicet cogitabant eum predicta dixisse vt Deum. Si enim nõ esset equalis Deo patri, oportebat eum dicere, longè sum ab hac potestate, scilicet dimittendi peccata: nunc autem contrarium firmavit sua voce, & miraculi ostensione: vnde subdit: *Quid est faci. dice. dimit. tibi pec. tua, an dice. surge & ambula?* Quam quidè anima corpore potior est, tantò peccatum dimittere maius est quam corpus sanare. Sed quia illud quidem non manifestum, hoc autem manifestum: facit minus quod est manifestum, vt demonstrat maius & non manifestum. Hiero. Virum non sint paralytico peccata dimissa, solus nouerat. qui dimitte-

mittebat. *Surge autem & ambula,* tam ille qui surgebat, quam hi qui surgentem videbant, poterant approbare: quamquam eiusdem virtutis sit, & corporis & anime vitia delectatur. Inter dicere tamen & facere multa distantia est: sit ergo carnale signum, vt probetur spirituale: vnde sequitur: *Vt autem sciatis, quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata.* Chryl. in ho. Suprà quidem paralytico non dixit: dimitto tibi peccata, sed dimittuntur tibi peccata: quia verò scribæ resistebant, altiore suam potentiam demonstret, dicens: quia filius hominis habet potestatem dimittendi peccata. Et vt ostendat se patri æqualem, non dixit quòd filius hominis indiget aliquo ad dimittendum peccata, sed quoniam habet. Glof. Hæc autem verba vt sciatis possunt esse Christi vel euangelistæ, quasi euangelista diceret: Ipsi dubitabant eum peccata dimittere, sed vt sciatis quoniam filius hominis habet potestatem, ait paralytico. Si autem Christus dicatur pronuntiasse hæc verba, sic intelligetur: Vos dubitatis me posse peccata dimittere, sed vt sciatis quoniam filius hominis, &c. quæ quidem oratio imperfecta est, sed subditur actus loco cõsequenti vnde dicitur: *Ait paraly. Surge & tol. lect. tuum.* Ioan. episcopus: Vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis. Et vade in domum tuam Christiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorū. Chryl. in ho. Hoc autem præcepit vt non æstimetur fantasia esse quod factum est: vnde ad veritatem facti ostendendam subditur: *Et surge. & abiit in domum.* Sed tamen astantes homines adhuc deorsum trahuntur: vnde sequitur: *Videntes autem turbæ, &c.* Si enim bene cogitasset apud se, cognouissent quia filius Dei erat. Interim enim non parum erat æstimare omnibus hominibus maiorem, & à Deo venire. Hilar. Mysticè autem à Iudæa repudiatus in ciuitatem suam reuertitur. Dei ciuitas fidelium plebs est: in hanc ergo introiit per nauim, id est, ecclesiam vestræ. Ioan. episcopus. Non autem Christus indiget nauis, sed nauis Christo, quia sine cælesti gubernatione nauis ecclesiæ per mundanum pelagus ad cælestem portum non valet peruenire. Hila. In paralytico autem Gentium vniuersitas offertur mendanda: hic itaque angelis ministrandus offertur, hic filius nuncupatur, quia Dei opus est: huic remittuntur animæ peccata, quæ lex laxare non poterat: fides enim sola iustificat. Deinde virtutem resurrectionis ostendit, cum sublacione lectuli infirmitatem corporibus docuit desururam: Hieronymus: Luxta tropologiam autem interdum anima iacens in corpore suo virtutibus dissolutis à perfecto doctore domino offertur curanda: vnusquisque enim æger petendæ salutis monitores debet adhibere, per quos actuum nostrorum clauda vestigia, verbi cælestis remedio reformentur. Sūt igitur monitores mentis, qui animū auditoris ad superiora erigunt, quamuis exterioris corporis debilitate torquentem. Ioan. episcopus. Dominus autem in hoc seculo insipientium volūta-tes non querit, sed respicit ad alterius fidem, nec medicus languentium respicit voluntatem, cum cõtraria requirit infirmus. Raba. Surgere autem, est animam à carnalibus desideriis abstrahere. Lectum tollere, est carnem à terrenis desideriis ad voluntatem spiritus attollere. Domum ire, est paradysum redire, vel ad internam sui custodiam, ne

iterum peccet. Greg. 23. Mor. Vel per lectum voluptas corporis designatur: iubetur itaque vt hoc sanus portet, vbi infirmus iacuerat: quia omnis qui adhuc vitii delectatur, infirmus iacet in voluptatibus carnis: sed sanatus hoc portat, quia eiusdem carnis contumelias postmodum tolerat, quod intus prius desiderii requefesebat. Hilar. *Videntes autem turbæ timuerunt.* Magni enim timoris res est, non dimissis à Christo peccatis in mortem resolu, quia nullus est in domum eternam reditus, si cui indulta non fuerit venia delictorum. Cessante autem timore, honor Deo redditur, quòd potestas hominibus hac via data sit per verbum eius, & peccatorum remissionis, & corporum resurrectionis, & reuersionis in cælum.

S. HILARII PICTAVIENSIS Episcopi superioris Euang. expositio.

Et ascendens Iesus in nauiculam transfretauit, &c. In hanc igitur nauim, id est ecclesiã, introiit. Iamque in paralytico gentiū vniuersitas offertur medèda, & curationis ipsius verba sunt contuenda. Non dicitur paralytico: Sanus esto, non dicitur: surge & ambula, sed dicitur. *Constans esto, fili, remissa sunt tibi peccata tua, &c.* In Adamo vno peccata vniuersis gentibus remittuntur. Hic itaque angelis ministrandus offertur, hic filius nuncupatur, qui primum Dei opus est: huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ transgressionis ex venia est. Non enim paralyticum peccasse aliquid accepimus: cum præsertim alio in loco idem Dominus dixerit, cæcitatē à natiuitate non ex peccato aut proprio aut paterno fuisse contractam. Veritatis deinde ordo succedit in gestis, quamuis futuri species expleatur in dictis. Mouet scribas remissum ab homine peccatum. Hominem enim tantum in Iesu Christo contuebantur: & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Deinde murmurationem eorum Dominus introspicit, dicitque facile esse filio hominis in terra peccata dimittere. Verum enim nemo potest dimittere peccata, nisi solus Deus: ergo qui remittit Deus est, quia nemo remittit nisi Deus, Deus in homine manens curationem homini præstabat: & nulla ei agendi aut loquedi erat difficultas, cui subest totum posse quod loquitur. Porro autem vt ipse in corpore positus, intelligi posset esse, qui & animis peccata dimitteret, & resurrectione corporibus præstaret, ait: *Vt sciatis quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait. paralytico: Surge, tolle lectum tuum.* Satis fuerat dixisse, *Surge,* sed quia omnis erat perficiendi operis ratio explicanda, adiecit: *Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.* Primum remissionem tribuit peccati, dehinc virtutem resurrectionis ostendit: tum sublacione lectuli, infirmitatem ac dolorem corporibus docuit absurrurum: postremò reditum in domum propriam, ter in paradysum crederentibus esse redhibendum, ex quo Adam parens vniuersorum peccati labe dissolutus excelsit. *Videntes autem turbæ timuerunt.* Opus istud admiratio potius consequi, nõ metus debuit: sed manet etiam num ordo mysterij, vt veritati præsentium futurorum species adiecta sit dictorum & factorum. Domini virtutem turbæ timent. Magni enim ti-

S. IO. CHRYSOSTOMI

Episcopi Constantinop. in idem Euang. Homilia.

moris res est, non dimissis a Christo peccatis in mortem resoluuntur...

S. HIERONYMI PRESBYTERI in idem Euang. expositio.

ET ascendens Iesus in nauiculam, transfretavit: & venit in civitatem suam, &c. Civitatem eius non aliam intelligimus quam Nazareth...

ET ascendens in nauiculam transfretavit, & venit in civitatem suam, &c. Propriam hic civitatem eius Capernaum appellavit...

vidua eorum multo magis signa apparerent. Videamus igitur posteaquam illi turbati dixerunt...

quam potestatem ostendit. Ait enim: ut sciatis quia potestatem habet filius hominis in terra peccata dimittere...

Hom. 30. in Math. Iuan. 6. Iuan. 9. Mar. 2. Luc. 5. Iuan. 8. & 2. Iuan. 6. Iuan. 9. Mar. 2. Luc. 5. Iuan. 8. & 2. Iuan. 6. Iuan. 9.

Iuan. 1. Iuan. 9. Mar. 5. Mar. 5.

vt oportet, exhortemur ceteros ad virtutē, quieto animo admoneamus, nulla ira, nulla ferocitate moueamur. Nec enim Deo nocuisti, si blasphemasti iratus, sed gladium in te ipsum conuertisti: quare ingemisce, lachryma: lachrymis enim dignus est, qui peccat; præterea nullum lachrymis melius remedium est ad hæc peccatorum vulnera: humilitas enim atque contritio cordis omnem vim superat. Et considera, quoniam ipse Deus nobis tam veteri, quam noua scriptura tunc loquitur, cum videatur contumeliis fuisse iratus. In veteri enim scribitur: Popule meus, quid feci tibi? In noua verò, Saule, Saule, quid me persequeris? Paulus enim cum omni mansuetudine iubet aduersarios alloqui, sed & ipse Christus cum accessissent discipuli, rogassentque, vt ignem de celo demitteret, vehementer ipsos increpauit dicens; Nescitis cuius spiritus estis vos. Hic quoque non dixit, quid cogitatis scelesti, inuidi, & salutis humanæ hostes? sed, *Cur mala in cordibus vestris cogitatis?* Oportet ergo clementer ægritudines animi remouere, nam qui humano timore melior factus est, ad prauitatem rursus cito redit, propterea zizania iussit mitti, vt penitentiae tempus præberetur. Multi certò tanta penitentia computrati sunt, vt, cū antea peruersi essent, electissimi postea inuenirentur: vt Paulus, & publicanus, vt latro, qui cum prius zizania essent, in optimum triticum mutati sunt, quæ quidem mutatio in seminibus impossibilis est, at in voluntate facilis, atque procliuia. Non enim naturæ terminis ad bonum, aut malum voluntas dissipatur, sed libero honoratur arbitrio. Quare cum inimicum veritatis aliquem videris, omni studio, atque cura conare ad virtutum reducere, primum viuendi exemplis, deinde orationis grauitate, ac postremum patrocinij & auxilij copia. Non graueris omnia emendationis genera percurrere. Imitandi sunt enim boni medici, qui non vno curationis modo vtuntur, sed, quem viderint primis remediis non esse depressum morbum, alia, atque alia rursus excogitant, & aliquando quidem ligantes membra, doloribus dolores excutiant, aliquando verò incidunt, ita multis variisque medendi generibus tandem corpus ad sanitatem reducant. Quare pariter etiam tu animarum medicus factus, omni curationis modo secundum leges Christi vtaris, & vt operum tuorum, & aliorum salutis mercedem accipias. Nam qui hæc in gloriam Dei facit, ipse quoque gloriam consequetur. Glorificabo enim, inquit, eos, qui me glorificant. Quare omnia ad gloriam Dei agamus, vt æternam requiem adipiscamur. Ad quam omnes vtinam perueniamus, gratia, & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, simul atque spiritu sancto gloria, imperium, honor nunc, & semper, in secula seculorum, Amen.

PETRI CHRYSOLOGI

Episcopi Raven. in superius Euang.
de paralytico, Sermo.

Chrīstum in humanis actibus diuina gessisse mysteria, & in rebus visibilibus inuisibilia exercuisse negotia, lectio hodierna monstrauit. *Ascendit, inquit, in nauiculam, &c.* Nonne ipse est, qui, fugatis fluctibus, matris profunda nudauit, vt

Israeliticus populus inter stupentes vndas sicco vestigio, velut montium concaua pertranstret? Nonne hic est, qui Petri pedibus marinos vertices inclinauit, vt iter liquidum humanis gressibus solidum præberet obsequium? Et quid est, quod sibi maris sic denegat feruitutem, vt breuisissimi lacus transitum sub merce nautica transtretaret? *Ascendit, inquit, in nauiculam, & transiecit.* Et quid mirum, fratres: Christus venit suscipere infirmitates nostras, & suas nobis conferre virtutes; humana quætere; præstare diuina; accipere iniurias, reddere dignitates; ferre lædicia, referre sanitates: quia medicus, qui non fert infirmitates, curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem. Christus ergo, si in suis mansisset virtutibus, commune cum hominibus nil haberet: & nisi impleisset carnis ordinem, carnis in illò esset otiosa susceptio. Sustinuit ergo has necessitates, vt homo verus humanis necessitatibus probaretur. *Ascendit, inquit, in nauiculam.* Christus ecclesie suæ nauem, sæculi fluctus semper mitigaturus; ascendit, vt credentes in se ad cælestem patriam tranquilla navigatione perducatur, & municipes ciuitatis suæ faciat, quos humanitatis suæ fecit esse confortes. Non ergo Christus indiget nauis: sed nauis indiget Christo: quia sine cælesti gubernatore nauis ecclesie per mundanum pelagus tali, & tanto discrimine ad cælestem portum non valeret peruenire. Hæc diximus, fratres, quantum ad intelligentiam pertinet spiritualem: verum nunc ipsius historie ordinem prosequamur. *Ascendit, inquit, in nauiculam, & transiecit.* *Et venit in ciuitatem suam.* Creator rerum, orbis dominus, postquam se propter nos nostra angustauit in carne, cepit habere humanam patriam, cepit ciuitatis Iudaicæ esse cuius, parentes habere cepit, parentum omnium ipse parens, vt inuicaret amor, attraheret charitas, vinciret affectio, suaderet humanitas, quos fugarat dominatio, metus disperferat, feceratius potestatis extorres. *Eccè offerebant ei paralyticum iacentem in lecto, &c.* Audit veniam, & tacet paralyticus, nec vllam rependit gratiā, quia plus corporis quam animæ tendebat ad curam, & temporales ærumnas resoluti corporis sic desolebat, vt æternas poenas resolutionis animæ non desleret: gratiorem sibi præsentem vitam indicās, quam futuram. Merito Christus operantium fidem respicit, & recordiam respicit sic iacentis, vt fidei alienæ suffragio paralytici anima antè curaretur, quam corpus. *Respiciens, inquit, fidem illorum.* Cernitis in hoc loco, fratres, Deum non quætere insipientium voluntates, non expectare ignorantium fidem, non infirmorum stulta desideria perscrutari, sed ad alterius fidem subuenire, quod per solam gratiam conferebat, eum, quicquid diuinæ voluntatis est, non negaret. Et re vera, fratres, quando medicus languentium aut quærit, aut respicit voluntates, cum semper contraria desideret, & requirit infirmus: hinc est, quod nunc ferrum, nunc ignem, nunc amara pocula ingerit, & apponit inuitis, vt curam sani sentiant, quam non poterant sentire ægotantes. Et si homo iniurias despicit, maledicta contemnit, vt sauciatis morbo sponte vitam conferat & salutem, quantum magis Christus medicus bonitate diuina morbis saucios peccatorum, & phrenesi criminum laborantes, ad salutem etiam inuitos attrahit, & no-

lentes

lentes? O si velimus, fratres, o si velimus omnem mentis nostræ paralytin peruidere, animam nostram virtutibus destitutā iacere in viciorum stratis cerneremus; luceret nobis quemadmodum Christus, & nostras quotidie noxias respicit voluntates, & ad salutaria nos remedia pertrahit, & perurget inuitos. *Fili, inquit, remittuntur tibi peccata tua.* Hæc dicens, Deum se volebant intelligi, qui per hominem oculis adhuc latebat humanis: virtutibus enim, & signis comparabatur Prophetis, qui per ipsum fecerant & ipsi virtutes: peccatis autem dare veniam, quia penes hominem nõ est, & est singulare deitatis insigne, Deū illum peccatoribus inferebat humanis. Probat hoc Pharisaicus liuor; nam cum dixisset; *Remittuntur tibi peccata tua.* Responderunt Pharisei: *Hic blasphematur: quis enim potest peccata remittere nisi solus Deus?* Phariseæ, qui sciendo nescis, confitendo negas, cum testaris, impugnas; si Deus est, qui remittit peccata, cur tibi Christus Deus non est, qui vnus indulgentiæ suæ munere totius mundi probatur abstulisse peccata? *Eccè, inquit, agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Vt autem possis maiora, cape eius diuinitatis insignia: audi eum peccatoris tui penetrasse secretum: aspice eum ad cogitationum tuarum latebras peruenisse: intellige eum cordis tui tacita nudare consilia. *Et cum vidisset, inquit, Iesus cogitationes eorum, &c.* Scrutator animarum præuenit mentium maligna consilia, & deitatis suæ potentiam operis attestatone monstrauit, dum dissipari corporis membra cõponit, nervos stringit, iungit ossa, complet viscera, firmat artus, & gressus ad cursum suscitavit in viuo cadauere iam sepultos. *Tolle lectum tuum.* Hoc est, porta portan-tem omnes; muta vices: vt, quod est infirmitatis testimonium, sit probatio sanitatis: vt lectus doloris tui sit meæ curationis indicium, vt receptæ fortitudinis magnitudinem ponderis asserat magnitudo. *Vade, inquit, in domum tuam.* Ne, Christiana fide curatus, in viis Iudaicæ perfidie iam moreris.

CHRISTIANI DRVTH- mari eiusdem Euang. expositio.

ET ascendens in nauiculam transiecit. De regione Gerazænorum iterum transit stagnum, & reuertitur in Galilæam. *Et venit in ciuitatem suam.* Ciuitas sua dicitur Nazareth: non ob aliam causam nisi quia ibi nutritus fuerat. Dominus & saluator noster exemplum præbuit prædicatoribus, vt omni instantia verbum vite populis adnunciarent. Vnde nunc in Gerazæ, nunc in Nazareth, nunc in Capharnaum: & tamen nunquam cessat. *Et ecce offerebant ei paralyticum.* Alius Euangelista dicit, hoc gestum in Capharnaum. Nil tamen obstat ita intelligi: quia cum Dominus ascendit de freto, transit per Nazareth: & venit in Capharnaum: & conuenit ad eum innumera multitudo populitita, vt per ostium iste paralyticus non potuisset inferri: sed nudato tecto à tegulis submiserunt illum ante Iesum. Paralyticus vel paralytis Græcum nomen est, & dicitur Latine dissolutio membrorum, vel dissolutio membris. Dicunt autem medici, quia pro nimia abundantia sanguinis hoc eueniat. Sed non æstimo ego ita fore: quia ista passio, vix ante quadragenariū annum hominem

debilitat, & scimus quia tunc iam incipit sanguis in vnoquoque homine imminui: & illa pars, quæ à paralyti debilitatur, quasi mortua habetur: puto ergo quia sanguis ibi emoritur. Si enim pro abundantia sanguinis hoc eueniret, iuuenibus in quibus sanguis crescit, & feruet, eueniret. Nunc vero semper in senibus fit, & si sanguis abundaret, profecto viuerent membra. Sed cum sanguis deficit, quia est sedes animæ, deserit anima membra, & contrahit se vbi sanguis est. Patet virtus iuxta litteram. Moraliter homo iste peccatorem quemlibet mole peccatorum prægrauatum & desperatum designat, qui ob nimiam enormitatem scelerum nec veniam postulat peccatorum. Quem si boni viri susceperint, & ad Deum quasi reportauerint per exhortationem, & Deum supplicauerint, sanitati restituent. Vnde sequitur, *Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico.* Videns fidem offerentium; non illi qui desperatus est miseretur dominus: quia si peccare quis desierit, & boni homines pro ipso orauerint, exaudientur. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Filium vocat, quia dimittuntur sibi peccata. Tamen ostendit hic dominus quod multi pro peccatis suis infirmitates decidunt. Inuenimus enim in scriptura diuina quod tribus causis infirmitates eueniunt hominibus: quas quidam in quinque extenuant. Dicamus ipsas quinque, quæ eadem sunt. Aut enim pro augendis meritis infirmitas datur, vt Iob, & Tobie. Aut pro custodia virtutum, vt beato Paulo, cui datus fuerat stimulus carnis, angelus fati- næ: Aut pro gloria Dei manifestanda, vt Lazaro, & cæco nato. De quibusdam dicitur quod pro gloria Dei manifestanda eis eueniret: Quæ omnia vnum esse dico, quia omnibus aucta sunt merita pro ipsis infirmitatibus, licet alij tres computentur. Aut pro peccatis grauantur homines, vt iste paralyticus: & illi qui audiunt ab Apostolo, quod multi infirmi, & dormiunt multi, & Herodes & Antiochus pro suis peccatis damnati sunt, & in præsentem, & in futuro, & innumerati multi. Aliquando autem remittuntur eis peccata in præsentem: & sanatur in corpore, vt isti, & Maria in eremo. Aliquando de præsentem poena transeunt ad futuram, vt Herodes & Antiochus. Istud vnum in duo diuidunt, qui quinque dicunt. Tertium adicio in-temperantiam, cum quis non custodit corpus suū iuxta naturā suam, & rationem: quam solam medici mederi possunt aliquando. Nam alias non potest mederi, nisi ille solus, qui permisit dominari. *Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se. Hic blasphemauit.* Quia scribæ purum hominem putabant, & legerant in Propheta ex persona Dei dicente: ego sum qui deleo iniquitates tuas, idcirco blasphemie arguebant. *Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit eis.* Ad cogitationes eorum respondit dominus, quasi dixisset, si legistis quia nullus potest dimittere peccata, nisi solus Deus: similiter legistis quod nullus potest cogitationes hominum scire, nisi solus Deus, dicente Salomone. Tu enim solus cognoscis corda hominum: intelligite ergo, quia qui agnosco cogitationes vestras, possum etiam peccata dimittere. *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris?* quod non possum scilicet peccata dimittere. *Quid est facilius dicere, dimituntur tibi peccata: aut dicere, surge & ambula?* Quid vos lenius aut quid grauius æstimatis? Forsitan surge

tore mirabiliter patrata, iuxta literam manifesta est. Sed quia in humanis actibus Christi diuina semper latent mysteria, considerandum, quid transfretatio domini in suam ciuitatem allegoricè significet. Ait enim euangelista, *Ascendens Iesus in nauiculam transfretauit, & venit in ciuitatem suam.*

Matth. 8. Superius sanctus Mattheus narrauit quia dominus, postquam in mari dormiuit, atque excitatus tempestates sedauit, venit in regionem Gerasenorum, ubi hominem curauit, quem legio demonum inuaserat: moxque, sicut præsens lectio narrat, adiungitur, quia ascensa navi transfretauit, & venit in ciuitatem suam. Allegoricè per nauiculam, quam dominus ascendit, significatur crux dominice passionis, in quam dominus ipse ascendit: vel ipsum corpus dominicum, quod in ea pendit: vel specialiter anima uniuersiusque fidelis, siue generaliter uniuersa sancta ecclesia. Per mare autem, quod dominus transfretauit, designatur præsens seculum, quod frequentissimis tribulationum angustiis quasi quibusdam procellis commouetur. Per Nazareth uero ciuitatem, in qua dominus conceptus, & nutritus fuit, & interpretatur flos, siue custodia, non immeritò designatur sancta ecclesia, hoc est multitudo electorum, quæ ne florem fidei, & boni operis fructum amittat, gratia Dei mundatur à sordibus uitiorum, & custoditur ab incurfu insidiantium demonum. Quod ergo dominus, postquam in mari dormiuit, regionem Gerasenorum adiit, atque inde reuertens in patriam suam remeauit, significat, quia resurgens à somno mortis ad populum gentium, ab incurfu demonum curandum, per apostolos transiit. Sed cum intrauerit plenitudo gentium, mox ad ciues suos Iudæos per illius temporis prædicatores reuerteretur. Ibi curabit paralyticum, populum scilicet Iudæorum à peccatis, tam originalibus quam actualibus, emundando omnes, qui præordinati sunt ad vitam æternam. Item alio modo; *Ascendens dominus in nauim, transfretauit, & venit in ciuitatem suam.* Quia ascendens in crucem, quæ designatur per nauim, post deuictos, & calcatos fluctus perurbationum istius seculi, *uenit in ciuitatem suam*, id est Ecclesiam, quæ testante Psalmista, ciuitas Dei appellatur. Gloriosa (inquit) dicta sunt de te ciuitas Dei. In quo loco nomine ciuitatis ecclesia, hoc est, multitudo electorum significatur. Tunc autem dominus in ciuitatem suam, id est, ecclesiam, venit, cum per prædicationem apostolorum in cordibus electorum ascendit. Cum enim sancti Apostoli auditores suos ad hanc fidem sua prædicatione perducebant, ut crederent diuinitatem filij Dei in uero uirginis humanæ infirmitati sociatam, & in eadem carne natum, crucifixum, atque sepultum, & tertia die resurrexisset, ac idem corpus ad cælos assumptum, & in eo ad dexteram patris in cælestibus confedere, atque in ipso rediturum in fine seculi ad iudicandos uiuos, & mortuos: tunc Christus in sancta ecclesia, hoc est, in cordibus credentium per fidem ascendit. *Et ecce offerebant ei paralyticum.* Paralyticus iste in lecto iacens, moraliter significat animam infelicem, quæ in delectatione peccati tãquã in lecto quodã miserabiliter requiescit. Cuius paralytici curatio, designat curationem, ac reparationem eiusdem languentis anime; quæ post longum errorem carnalis voluptatis, ad creatorem suum reuerti desiderat. Sed & anima

ut saluari queat, propriis indiget portitoribus, hoc est, bonis doctoribus, qui sua doctrina spem salutis ei subministrerent, & sua sanctitate operum intercessionis coram Domino impendant. Qui benè, ut Marcus ostendit, quatuor fuisse reperiuntur, propter quatuor uidelicet libros euangeliorum, quibus constat fundamentum totius doctrine: siue propter quatuor principales virtutes, quibus sanitas uniuersiusque constat anime, prudentiam scilicet, fortitudinem, temperantiam, atque iustitiam, quæ ab aliis nominantur sobrietas, sapientia, fortitudo, atque iustitia, quibus uilius nihil est in uita humana. Quæcunque enim anima doctrina quatuor euangeliorum fuerit imbuta, & his quatuor uirtutibus suffulta, citò merebitur à Domino integram sanitatem recipere, ad eò ut surgat, lectum suum tollat, & ad domum redeat. Vnde & subditur, *Surge, tolle lectum tuum, & uade in domum tuam.* Per lectum designatur corpus uniuersiusque hominis. Sic enim anima in corpore, quemadmodum corpus in stratu suo requiescit. Vel certè per lectum proximus nosse intelligitur, ad quem tempore tribulationis & angustie tanquam ad repaandum securi recurritur. *Et surrexit, & abiit in domum suam, magnificans Deum.* Fecit Dominus signum hoc tunc in paralytico corporaliter, facit & hoc quotidie in sancta ecclesia spiritualiter. Sicut enim tunc præcepit paralytico, ut surgeret, & portaret lectum suum, à quo portatus fuerat: ita quotidie nobis in uitiis carnalibus tanquam delectabiliter in lecto iacentibus, iubet diuinitus, ut surgamus. Et postquam à peccatis surrexerimus, imperat ut infirmitates quoque aliorum siue corporum, siue morum portare curemus, quemadmodum & nos tempore nostræ infirmitatis à fratribus portati sumus. Et quoniam per lectum carnem etiam corporis nostri significari diximus, imperat etiam surgentibus, ut lectulum nostrum portemus, hoc est, ut carnem nostram, quæ nos portauit ad uitia, nos reportare studeamus ad uirtutem continentie, ut quæ nos læta traxit ad culpam, afflicta reducat ad ueniam. Imperat autem hoc nobis Dominus quotidie per semetipsum, hoc est, per annuntiationem euangelij, per dicta prophetarum, & per uaria, ac diuersa sanctorum exempla. Ait ergo Dominus paralytico, *Surge, tolle lectum tuum:* Ac si anime dicat in peccatis iacenti; *Surge, de uitiis scilicet carnis, ad uirtutes spirituales, & porta lectum tuum, hoc est, carnem corporis tui, quæ te portauit ad peccatum & culpam reporta ad ueniam. Vel, porta lectum tuum, id est, fratrem tuum, à quo & tu portatus es: & uade in domum tuam, id est, qui per diuersa uitiorum flagitia aberrasti, reuertere ad custodiam tui. Domum quippe redire, est unumquemque errantem ad custodiam sui reuerti, & semetipsum in mandatis sui creatoris constringere, ut totus homo, interior uidelicet & exterior, Deo possit placere. Domus etiam nostra intelligitur paradysus, à quo quia per incontinentiam cecidimus, necesse est, ut per continentiam redeamus. Sed dum talis anima, quæ peccatis langueret, recurrit ad ueniam, fit plerumque, ut multi hoc uidentes, in Dei laude exardescant. Vnde & hic subditur, *Quia uidentes turba, timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.* Hominibus dicit, uel paralytico, scilicet qui debilitate corporis contractus, ad iussionem Christi statim resurgere*

resurgere potuit, & lectum portare: uel potius Domino Iesu Christo, qui solo sermone sanitatem anime simul & corporis homini membris dissoluto restituere ualuit. Simili modo & in anima hominis languentis spiritualiter fit. Nam dum is, qui diuinitus in peccatis iacuerat, ad ueniam recurrere conspicitur, multi fidelium glorificat Deum, qui dat potestatem talem hominibus, ut post longam uitiorum calamitatem resurgere ualeat ad salutem animarum. Nam quæcunque sanitas, siue in corpore, siue in anima alicui accedit, ab ipso tribuitur. Vnde & ipse Iesus, id est, saluator uocatur, quoniam ipse saluum facit populum suum à peccatis eorum: Qui uiuit, & regnat cum patre & spiritu sancto per omnia secula seculorum, Amc.

HAYMONIS EPISCOPI Halberst. superioris Euang. expositio.

Ascendens Iesus in nauiculam transfretauit, & uenit in ciuitatem suam. Superius sermo euangelicus narrat, quod abiit dominus ultra stagnum Genesar in regione Gerasenorum, & sanauit ibi duos homines à legione demonum. Quo opere expleto, *ascendens in nauiculam transfretauit*, id est, transfretum abiit, & uenit in ciuitatem suam. Fretum dicitur mare à feruendo, id est, à calore: quia nullo tempore gelu stringitur, sed semper in motu est. Istud mare signat stagnum Genesar propter multitudinem aquarum, & uenit in ciuitatem suam. Propriè ciuitas domini Nazareth dicitur, ubi fuit conceptus & nutritus, uel Bethlehẽm ubi fuit natus. Marcus dicit hoc miraculum factum in Capharnaum. Capharnaum Metropolis est ciuitas Galilæe prouincie. Mattheus dicit factum in ciuitate sua, quæ est Nazareth. Ciuitatem domini totam Galilæam possumus intelligere, sicut totum regnum Iudæorũ una domus dicitur, iuxta quod est illud propheta: Domus Iacob, uenite, & ambulemus in lumine domini. Et sicut sancta ecclesia per uniuersum mundum dilatata una ciuitas dicitur, iuxta illud Psalmi. Gloriosa dicta, scilicet de te, ciuitas Dei: ita ciuitas Dei tota Galilæa dicitur. Siue ergo fuisset hoc miraculum factum in Capharnaum, siue in Nazareth, siue in aliquo oppido, in ciuitate domini fuit factum. Si spiritualiter uolumus intelligere, per nauim designatur sancta ecclesia. Quotidie ascendit dominus nauim suam, id est, corda electorum quibus præsidet, & ducit illos in ciuitatem suam, id est, ad patriam cælestem. Quomodo pergit ista nauis per medios fluctus incedens, & tendit ad litus: ita & sancta ecclesia, inter aduersa huius seculi posita in ter Iudæos, paganos, & falsos Christianos tendit ad portum, id est, ad æternam beatitudinem. *Et ecce offerebant illi paralyticum iacentem in lecto.* Paralysis Græcè, Latine dicitur dissolutio membrorum. Hæc infirmitas aliquando solet occupare membrum hominis sicut est lingua, aliquando medietatem corporis, aliquando totum corpus debile reddit, ut nec loqui, nec operari, nec ambulare ualeat. Iste paralyticus totis uiribus sui corporis dissolutus erat, & ideo per se non ualebat ire ad dominum: necesse enim erat, ut illi, qui sanerant, deferrent eum domino. Secundum Marcum quatuor fuisse referuntur, qui paralyticum

portabant. Et benè quatuor propter doctores sanctæ ecclesiæ, qui quatuor libros sancti euangelicorū credunt, & opere custodiunt. Vel qui quatuor uirtutibus principalibus sunt ornat, uel dicitur, prudentia, temperantia, fortitudo, & iustitia. Prudentia dicitur in appetendis bonis, ac uitandis malis. Prudentes esse debemus ut appetamus bona, & fugiamus mala. Temperantia est, quæ alio modo uocatur sobrietas, quando scilicet in omnibus actibus nostris modum seruamus: fortitudo dicitur ut omnia aduersa istius seculi æquanimitè toleremus, ut nec prospera in superbiam nos eleuent, nec aduersa dejiciant. Iustitia est, quando reddimus unicuique secundum quod suum est. Isti ergo tales, qui ita sunt ornat, apti sunt tam pro se quam pro aliis dominum interpellare. Per paralyticum designatur anima peccatrix, per lectum corpus humanum. Iste paralyticus, qui in lecto iacebat, signat animam peccatricem iacentem in corpore subdito peccatis. In hoc quod in lecto iacebat, & potentiam Dei in sua sanitate cognouit, datur nobis intelligi, ut uniuersus quisque homo, quando in corpore est, debet cognoscere creatorem suum, à quo creatus est. *Et uidens Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Non dicit euangelista dominum respexisse ad fidem illius, qui offerebatur, sed ad fidem illorum, qui offerebant, quia illi credebant dominum potuisse eum sanare ab infirmitate. Ultra fidem illorum sanauit dominus interius à peccatis & exterius in corpore à paralyti, dicens: *Fili, remittuntur tibi peccata tua.* Mira humilitas redemptoris nostri in hoc paralytico fuit, quia quem Scribæ, & Pharisei non dignabantur tangere, dominus non dedignatus est filium appellare. Et bene filium, quia dimissa fuerant ei peccata multa. Ille uerè filius Dei est, cui peccata dimittuntur. Vbi ergo considerandum est, quantum ualeat uniuersiusque fides ad promerendum salutem: si tantum ualuit fides aliena, ut dominus totum hominem interius, exteriusque sanaret. Curaturus dominus hominem à paralyti, primum dimisit ei peccata. Quare? Ut demonstraret propter peccata præterita esse percussum in infirmitate corporali. Sed tamen non est intelligendum, quod semper percutit dominus hominem corporaliter propter peccata præterita. Sed aliquando percutit, ut per patientiam meritum illius augeatur, sicut Iob & Tob. Aliquando etiam percutit homines infirmitate corporali propter custodiam uirtutum, sicut B. Paulum qui dicit: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphiset, id est, percutiat.* Aliquando etiam percutit Deus homines infirmitate corporali, ut manifestetur gloria Dei per eos tam per se, quam per sanctos suos, sicut fecit cæco à natiuitate, de quo interrogauerunt discipuli: Magister quis peccauit, hic, aut parentes eius, ut cæcus nasceretur? Respondit eis, & dixit: Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo. Et sicut de Lazaro ait: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per eam. Aliquando uero percutit propter peccata præterita, sicut istum paralyticum, & alium, qui triginta & octo annos iacebat in porticu piscinæ. Cui ait: *Vade, ecce iã sanus factus es, iã noli peccare, ne deterius tibi aliquid*

effugium queram, vt non reprehendar. Ego igitur & ex corporis cura fidem vobis facio, quod animas sanem: per rem minorem quidem, sed quae difficilius videatur, confirmans & peccatorum remissionem, quae magna quidem est, sed facilius vobis videtur, eod quod minor appareat. Surge, & tolle lectum tuum. Iniunxit ei vt lectum gestaret, vt ne phantasia videatur, & vt turbae simul videant miraculum, maximum enim omnium existimabant purum quendam hominem.

EVTHYMI ZIGABONI superioris Euang. expositio.

ET ingressus nauem Iesus traiecit, &c. Ciuitatem suam dicit Capernaum. Si quidem Bethlehem ipsum protulit; Nazareth ipsum enutriuit; Capernaum deinceps incolam habuit. Et ecce offerebant ei paralyticum, &c. Dictionem, Ecce, scriptura Hebraica frequenter ponit, taquam linguae idioma, sicut & alia multa. Dicendum est autem, alium esse huc paralyticum ab eo cuius meminit Ioannes: nam ille ad Bethseda decumbebat, hic autem Capernaum: & ille quidem triginta, & octo annos morbo tenebatur; de hoc vero nihil tale scriptum est: praeterea ille non habebat hominem: hic autem baiulos habebat: huic quoque ait; Remissa sunt tibi peccata tua, illi vero; Vis sanus fieri? Ad haec, illum sabbatho curauit, vnde etiam murmurabant Iudaei, hunc autem alio die, ideoque racuerunt. Intuitus autem Iesus fidem illorum, &c. Sicut enim dicunt Marcus, & Lucas, quum ingredi non possent propter eorum multitudinem, qui congregati erant, ascenderunt in tectum domus, in qua docebat Iesus: eoque perfollo, per ipsum demiserunt grabbatum, in quo iacebat paralyticus: quae omnia magna fidei erant: haec namque illis ne desperarent, persuasit, vtque omnia & facerent, & paterentur, quo ipsum conspectui Saluatoris praesentarent, credentes continuo illum assequuturum esse sanitatem. Fidem, inquit, eorum: non solum dimittentium, sed eius quoque, qui demissus erat. Neque enim se demitti sustinuisset, nisi salutem consequi sperasset. Intuitus autem Iesus tantam illorum fidem, primum quidem languido peccata remittit, deinde vero corpus sanat: simul docens, plurimos morbos a peccatis oriri, & prius oportere causam curare: Vnde etiam paralytico, de quo scribit Ioannes, dixit, Ecce sanus factus es; non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat: simul quoque Deum se esse ostendens. Corporeas siquidem curare infirmitates, etiam sanctorum est: peccata vero remittere, solius Dei. Ideo etiam scribae turbabantur. Et ecce quidam de scribis dicebat intra sese: Hic blasphematur, Marcus manifestius dixit; Erant quidam Scribarum ibi sedentes & cogitantes in cordibus suis; Quid

hie ita loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata praeter vnum, nempe Deum? Offendebantur autem praer inuidia, & malitia. Nam frequenter eum viderant etiam cum autoritate morbos fugantem, daemones eicientem, vento, marique imperantem: & haec omnia modo humanas vires superante, factitantem. Sed hi proprias viscifcentes affectiones, Dei videbantur iniuriam vlscisci. Quumque vidisset Iesus cogitationes illorum, &c. Hoc aliud quique suae diuinitatis, & ad patrem aequalitatis signum ostendit, cui contradici non possit, cognoscendo videlicet cogitationes cordium ipsorum, quod similiter solius erat Dei. Scriptum est enim; Tu nosti corda solus omnium. Et rursus; Scrutans corda, & renes Deus. Et alibi; Homo videbit in faciem, Deus autem intuebitur in corda. Nam, quia illud, quum sibi videretur impossibile, non recipiebant, inducit hoc tanquam indubitatum, per hoc probans etiam illud, ac quodammodo dicens; vere nullus potest remittere peccata, nisi vnus, qui intuetur cogitationes hominum. Vtrum enim est facilius dicere, &c. Quandoquidem, inquit, blasphemus vobis videor, vt pote remittens peccata, & aequalem faciens meipsum Deo: respondete mihi; Vtrum est facilius vt opere perficiatur, an dicere hoc, vel dicere illud? Erant autem ambo, de quibus interrogabatur, Deo quidem possibilia, hominibus vero impossibilia. Nam & remittere peccata solius Dei erat: & similiter sua autoritate erigere, ac confirmare paralyticum. Quum autem illi tacerent, eo quod neutrum altero facilius dicere poterant, ait ipse; Vt autem sciatis, quod potestatem, &c. Defectiuus est hic loquendi modus. Deficit enim; Respicite. Vt, inquit, cognoscatis, quod, qui vobis apparet homo potestatem habeat taquam Deus, respicite. Quod autem addit in terra, simplici sensu ponitur: aut valet tantundem ac si dicatur; In conuersatione, quam habet in terra. Dicebat itaque hoc de seipso. Tunc ait paralytico; Surge, &c. Quia remittere peccata, latentem habebat demonstrationem: ad erigendum autem sua autoritate paralyticum, manifesta opus erat demonstratione: facitque quod manifestum est in signum eius, quod erat occultum: & per hoc, & per illud plenam facit fidem, quod & hoc possit, & illud. Ad confirmationem autem quod corpus robustum relinqueretur, iussit vt tolleretur grabbatum suum, ne phantastico quodam modo fieri videretur, dimittit etiam illum in domum suam: tum ne praesens, ac visus, laudem sibi conciliaret; tum etiam, vt sanitatis testes haberet, quibus contradici non possit: ipsos namque, qui morbi testes erant, vtque ipsi fieret fidei occasio. Quum vidissent autem turbam, &c. Admirabantur quidem, quod quasi Deus miraculum operatus erat, hominem tamen eum esse opinabantur, habentem potestatem super hominem.

DOMIN

DOMINICA XIX. POST PENTECOSTEN.

MATTH. 23.

N illo tempore, loquebatur Iesus principibus sacerdotum & Pharisaeis in parabolis, dicens, Simile factum est regnum caelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias: & volebant venire. Iterum misit alios seruos, dicens;

Dicite inuitatis: ecce prandium meum parauit: tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia parata, venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negociationem suam. Reliqui vero tenuerunt seruos eius, & contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est: & misit exercitus suos, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis: Nuptiae quidem paratae sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias. Et egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes quos inuenerunt malos & bonos: & impletae sunt nuptiae discumbentium: intrauit autem rex, vt videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali, & ait illi: Amice, quomodo huc intraisti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris: Ligatis manibus, & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor. Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.

GLOSSA ORDINARIA in superioris Euang.

IMILE factum. Iterum arguit per parabolas: no tacer, quia exasperati sunt: sed peiorem iram Dei, per aliam parabolam dicit eis esse veteram. Nuptias. Nuptiarum thalamus, est virginis vterus. De inuitatis ad nuptias solus Mattheus narrat. Aliud simile ex parte Lucas dicit de coena, id est, aeterno

conuiuio, de quo nemo ingressus repellitur, sicut de praesenti ecclesia. Tauri. Quia prius prophetae, & post apostoli ab infidelibus passi sunt: qui vobis modo sunt in exemplum, quid sit vobis credendum. Venite fide, caeteris concordando. Tauri sunt patres veteris Testamenti, quibus indulta est licentia inimicos quasi cornu ferendi. Altilia ab alendo, id est, pingua interna charitate, noui Testamenti pracones, contemplationis penna superna petentes. Occisa, vel ab eo quod fuerant, vel per mortem carnis iam in requie positi. Alius in villam.

inuentus est ubi requiescat. vnde subditur, *Tunc ait seruis suis*. Origenes, Id est apostolis aut angelis, qui praepositi erant in vocatione gentium. *Nuptiae quidem paratae sunt*. Remi. Id est omne sacramentum humanae dispensationis iam peractum atque completum est. *Sed qui inuitati erant*, id est Iudaei, non fuerunt digni: quia Dei iustitiam ignorant & suam statuere volentes, indignos se iudicauerunt aeternae vitae. Reprobato ergo Iudaico populo, ad has nuptias gentilis populus est susceptus. vnde sequitur, *Ite ergo ad exitus viarum, &c.* Hiero. Gentilium enim populus non erat in viis, sed in exitibus viarum. Remi. Qui sunt errores gentilium: Chry. super Matth. Vel vię sunt omnes professiones huius mundi, ut puta Philosophiae, malitiae, & huiusmodi. Dicit ergo, *Ite ad exitus viarum*, vt cuiuslibet conditionis homines vocent ad fidem. Adhuc sicut castitas via est quae ducit ad Deum, sic fornicatio via est quae ducit ad diabolum, & sicut de aliis virtutibus & vitiis. Iubet ergo vt cuiuscunque conuersationis vel conditionis homines inuitent ad fidem. Hila. Per viam etiam tempus seculi intelligendum est: atque ideo ad exitus viarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. Grego. Vel aliter: In scriptura sacra vias, actiones accipimus: exitus viarum, intelligimus defectus actionum, quia illi plerumque facile ad Deum veniunt, quos in terrenis actionibus prospera nulla comitantur. Orige. Vel aliter: Puto hanc primam vocationem fuisse ad nuptias aliquarum ingenuarum animarum. Principaliter enim Deus vult venire ad epulationem diuini eloquii eos, qui ad intelligendum sunt ingeniosiores: & quoniam huiusmodi sunt, nolunt ad istam vocationem venire: transmittuntur alij serui pro-uocantes eos, & promittentes quod si venerint, percipient prandium paratum a rege. Sicut enim in corporalibus alia est quae nubet sponsa, alij inuitatores, alij qui inuitantur ad nuptias: sic Deus scit diuersos ordines animarum, earumque virtutes & causas ob quas hi quidem in constitutione sponsae accipiuntur, alij in ordine seruorum vocantur, alij in numero inuitatorum ad nuptias. Sed qui principaliter quidem fuerant inuitati, primos inuitatores quasi pauperes sensu neglexerunt, & abierunt sua sequentes: in quibus magis sunt delectati, quam in his qui rex per seruos suos promittebat: sed hi leuiiores sunt his, qui seruis transmissis iniuriantur, & interficiunt: qui scilicet praeparatione contentiosorum verborum aut sunt tenuisse seruos missos: qui non sunt praeparati ad soluendas quaestiones eorum veritas, & contumelias afficiuntur vel interficiuntur ab eis. Sequitur, *Et egressi serui eius in vias, &c.* Orige. Egredientes serui siue de Iudaea & Hierusalem apostoli Christi, siue ab interioribus angeli sancti: & venientes ad vias diuersas diuersorum morum, congregauerunt quoscunque inuenerunt. Et non curant vtrum aliquando ante vocationem mali fuerint, aut boni, bonos autem intelligere hic simpliciter. conuenit humiliores & rectiores ex eis, qui veniebant ad cultum Dei, quibus conueniebat quod Apostolus ait: Cum gentes, quae legem non habent ea, quae legis sunt, faciunt, ipsi sibi sunt lex. Hiero. Inter ipsos enim gentiles infinita est diuersitas: cum alios sciamus esse procliuiores ad vitia, alios ad honestatem motum virtutibus deditos. Grego. Vel hoc dicit: quia in hac

ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt, bonus autem non fuit, qui malos tollerare recusauit. Sequitur, *Et impletae sunt nuptiae*. Orig. Nuptiae, scilicet Christi & ecclesiae sunt impletae, dum restituti Deo qui ab apostolis sunt inuenti recubuerunt ad epulandum in nuptiis, sed quoniam bonos & malos oportuit quidem vocari, non autem vt mali permanerent mali: sed vt deponerent vestimenta contraria nuptiis, & induerent nuptialia indumenta, scilicet viscera misericordiae benignitatis, &c. Ideo rex egreditur vt videat discumbentes, priusquam apponatur eis prandium: vt retineat habentes nuptialia vestimenta & delectet, condemnatque contrarios. vnde sequitur: *Entravit autem rex vt videret discumbentes*. Chry. super Matth. Non quia alicubi ipse non est: sed ubi vult per iudicium aspicere, ibi dicitur praesens: ubi autem non vult, absens videtur. Dies autem aspectionis est dies iudicij: quando visitaturus est Christianos, qui super mesam scripturarum recumbunt. Orige. Ingrediens autem inuenit quendam, qui non mutauerat proprios mores, vnde sequitur: *Et vidit ibi hominem non ve, &c.* Singulariter dixit: quia vnus sunt generis omnes qui seruant malitiam post fidem, quam habuerant ante fidem. Greg. Quid autem debemus intelligere per nuptialem vestem, nisi charitatem? quia hanc in se dominus habuit, dum ad sociandae sibi ecclesiae nuptias veniret. Intra ergo ad nuptias, sed sine veste nuptiali, qui in ecclesia fidem habet, sed charitatem non habet. Aug. con. Fau. vel sine veste nuptiali nuptias addit, qui quaerit ibi gloriam, non sponsi sed suam. Hila. Vel vestis nuptialis est gratia spiritus sancti, & candor habitus caelestis: qui bonae interrogationis confessione susceptus, vsque in caeterum regni caelorum immaculatus & integer est seruandus. Hier. Vel vestis nuptialis praecipua sunt domini, & opera quae complentur ex lege, & euangelio, nouique hominis efficiunt vestimentum: quod qui in die iudicij inuictus fuerit sub nomine Christiano non habere, statim corripitur. vnde sequitur: *Et ait illi, Amice, quomodo, &c.* Amicum vocat, quia est inuitatus ad nuptias: quasi sit amicus per fidem. Arguit autem imprudentiae, quod veste sordida munditias polluerit nuptiales. Orig. Et quoniam qui peccat & non induit dominum Iesum Christum, non habet excusationem aliquam. ideo sequitur, *At ille obmutuit*. Hiero. In tempore enim illo non erit locus imprudentiae, nec negandi facultas: cum omnes angeli & mundus ipse testes sint peccatorum. Greg. Non autem solum reiectus est a nuptiis qui iniuriam nuptiis fecit, sed adhuc a ministris regis super vincula constitutus ligatus incessione, qua non est vsus ad bonum, & apprehensoria virtute: qua nullum opus ad bonum impleuit: condemnatus est in loco ab omni lumine alieno, qui vocatur tenebrae exteriores. vnde sequitur, *Tunc rex dixit ministris: Ligatis mani & pedibus mitti eum in tenebras exteriores*. Greg. Ligantur tunc pedes & manus per distinctionem sententiae, qui modo a prauis, openbus ligari noluerunt per meliorationem vitae, vel tunc ligat poena, quos modo a bonis operibus ligauit culpa. Aug. 1. de trinitate. Prauarum vero atque distortarum voluntatum implicatio, vinculum est quo alligatur qui hoc agit, vt proiciatur in tenebras exteriores. Greg. Interiores autem tenebras, dicimus caecitatem

tem cordis: exteriores vero tenebras, aeternam noctem damnationis. Chry. super Matth. Vel per hoc designatur differentia tormentorum in peccatoribus. Sunt enim primae tenebrae exteriores, interiores autem minores & nouissima loci. Sequitur, *Ibi erit fletus & stridor dentium*. Hier. In fletu oculorum & stridore dentium, per metaphoram membrorum corporalium magnitudo ostenditur tormentorum. Manus quoque ligatas & pedes, fletum oculorum & stridorem dentium, ad comprobendam resurrectionis intellige veritatem. Grego. Vt illic dentes strideant, qui de edacitate gaudebant: illic oculi defleant, qui hic per illicitas concupiscentias versabatur: quatenus singula membra supplicio subiaceant, quae hic singulis quibusque vitiis subiecta seruiebant. Hiero. Et quia in conuiuio nuptiali non initium, sed finis quaeritur: subditur, *Multum enim sunt voca. &c.* Hila. In inuitante enim sine exceptione publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

ORIGENIS PRESBYTERI in idem Euang. Homilia.

^{11. Hom. 20. in Matth.} Hæc quoque parabola simpliciter intellecta, videtur ostendere, quod homo rex moraliter Deus & pater domini nostri Iesu Christi dicitur. Nuptiae autem filij regis, restitutio sponsae ecclesiae ad Christum sponsum ipsius. Qui autem mittuntur serui vocare inuitatos ad nuptias, secundum tempus habentur prophetae conuertentes ex populo per suas prophetias ad lætitiā restitutionis ecclesiae ad Christum. Qui autem noluerunt venire in primis inuitati sunt qui noluerunt audire verba prophetarum. Item alij transmissi, alia congregatio prophetarum. Praeparatum autem prandium, in quo tauri, & saginata regis occisa erant, solidæ & rationabiles mysteriorum Dei esse. Sic autem & omnia appata, id est de omnibus quae necessaria sunt praeparati sermons: quos cum venerit quod perfectum est, qui inuitationem secuti sunt Dei manducabunt & bibent. Quoniam autem vocatorum per prophetas quidam quidem neglexerunt tantummodo quae dicebantur, secularibus occupati negotiis, non autem & malignati sunt aduersus prophetas: alij autem & malignati sunt contra eos, ideo differentiam eorum ostendere volens, dixit, *Quidam qui-*

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis vocate ad nuptias*: Refertur ad Apostolos Christi dicentes Iudaeis, Vobis primum missum fuerat verbum Dei: sed quoniam indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Exitus ergo gentium sunt res exceptioe publicae bonitatis humanitas est: in inuitatis vero vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quae inceperunt minime persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisque sollicitè metuat, quanto ignorat quae restant. Chry. super Matth. Vel aliter, Quoties Deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbentes: & si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid factus es Christianus, si haec opera negligebas? Talis ergo Christus tradit ministris suis, id est aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius, id est opera: & pedes, id est motus animae: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudaeorum, vel haeresum: propinquiores enim sunt tenebrae gentium, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudaeorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores haereticorum, qui audierunt, & didicerunt.

dem negligentes abierunt, alius quidem in agrum suum, alius autem in negotiationem suam: reliqui autem tenentes seruos eius iniuriis affecerunt, & occiderunt. Adhuc autem secundum simplicem hanc traditionem ira intelligitur regis, de qua & Apostolus dicit propter Iudaeos, Praeuenit autem illos ira vsque in finem: & propheta aduersus Iudaeos bellum, & inuictus Hierusalem, & interfectio populi post ascensionem domini facta, in eo quod ait, Mittens autem exercitum suum interfecit homicidas illos, & cinerem eorum succendit igni. Quod autem dicit, *Tunc dixit seruis suis, nuptiae quidem paratae sunt, inuitati autem non fuerunt digni: I*

& dolores eorum, in quibus erant, qui vestiti non fuerint nuptialibus vestimentis, ideo dixit, Illic erit non solum fletus, sed etiam dentium stridor. Hæc ergo secundum simplicem traditionem sint dicta: tentemus autem repetentes scrutari subtilius. Regnum ergo cælorum simile est secundum eum quidem, qui regnat, homini regi: secundum eum autem, qui conregnat, filio regis: secundum ea vero, quæ sunt in regno regis, assimilatum est servis, & inuitatis ad nuptias, quorum quidam quidem nolentes venire neglexerunt propter occupationes sæculi huius: alij autem iniuriis affecterunt seruos, & occiderunt. Adhuc autem ex eis qui regnabantur fuit etiam ille exercitus regis: & qui ab exitibus viarum congregantur boni & mali, donec implerentur ex recumbentibus nuptiæ: & qui inter discumbentes non habuit vestimentum nuptiale: & ministri qui iussi sunt pedibus, & manibus alligatum mittere in tenebras exteriores. Poterat quidem dicere, simile est regnum cælorum regi, sine additamento hominis: sed quod additum est etiam homini, necessarium est exponere etiam hoc. Et ante me alius quidam interpretatus est sicut & mihi videtur. Fecit enim libros de legibus sanctis, & protulit sermonem ubi Deus secundum passibilem naturam hominum vertitur: & primum quidem dixit, ubi secundum passibilem naturam vertitur dispensans homines, secundum quod dictum est, Morigerauit te dominus Deus tuus, quemadmodum si pater morigeret filium suum. Deinde protulit ubi non est Deus quemadmodum homo, secundum quod dictum est, Non sicut homo Deus noster. Nos autem multam abundantiam exemplorum habentes de euangelicis, in quibus Deus pater assimilatur homini, exponimus parabolas nominantes quasi hominem Deum, & dicimus ad quosdam hæreticos, qui non intelligentes, quæ hoc modo dicuntur in scripturis veteribus, peccant in Deum legis, & prophetarum totius creationis. Quasi dicat si homini assimilatur Deus secundum parabolas euangelij, secundum consequentiam parabolarum istarum suscipere cõuenit & iram eius, & furorem, & penitentiam, & auersionem vultus, & sessionem, & stationem, & incessionem, & somnum, quæ omnia de Deo scripta sunt in prophetis, & ab exitu ostenduntur, quia nec veteris testamenti scripturas intelligunt. Nam si nihil Deus habet in se quod videtur humanum, dicant utrum iste Deus qui secundum parabolas euangelij & homo dicitur, & iratus proponitur, secundum humanam naturam ipse est pater Christi, aut alius præter eum? & necesse habent, aut alium aliquem dicere patrem Christi extra hunc quæ parabolæ & patrem Christi appellant, & similem eum humanæ naturæ proponunt: aut si dixerint hunc ipsum esse patrem domini nostri Iesu Christi, cogendi sunt confiteri, quoniam multa in eo secundum passibilem naturam hominum esse dicuntur, non quia ipse passibilis est, sed quia morigerat passibilem naturam hominum. Quamdiu ergo homines sumus, & non expediunt nobis diuinæ bonitates Dei, & multitudo miserationum eius abscondita apud eum, ut ne noceamur videntes eam necesse est ut simile sit regnum Dei homini regi, ut hominibus quasi homo apud homines loquatur, & dispense homines non capientes dispensari à Deo, qui omnino quidem Deus est, & in eo quod loquitur per

prophetas, & in eo quod dispensat homines, & tunc cessabit regnum cælorum simile esse homini cum cessante zelo, & cõtentione, & residiuis passionibus & peccatis, cessauerimus secundum hominem ambulare, & digni facti fuerimus audire à Deo, Ego dixi, dixistis, & filij excelsi omnes: iam non agentes talia propter quæ dicitur ad nos, Vos autem sicut homines moriemini. Ego autem arbitror, quoniam non solum homini regi simile fieri regnum cælorum cessabit, sed & alia multa, quibus opus habet homo peccator, ut puta dicitur in Osee, Ego autem sum sicut panthera, & sicut leo domui Iudæ, & in alio loco, Et obtuiabo eis sicut vrsus turbatus. Cessabit ergo aliquando esse sicut panthera, & sicut leo, & vrsus turbatus, cum desinens talia facere iam non opus habuerint homines Deo sicut panthera, & sicut leone, & vrsus turbato, nec ipse habeat eos tales qui ealem necessarium habent: tunc manifestabit se sicut est. Ego autem sic intelligo quod ait, Deus noster ignis consumens est, consumens ea. Cum autem consumpta fuerint ab igne consumente ea, quæ consueta sunt consumi ab eo: tunc iam non erit Deus noster ignis consumens, sed lumen, sicut dicit Ioannes, Deus lumen est. Quoniam autem nouimus hæc, vide si potes etiam secundum hunc intelligere modum ex Ioannis epistola catholica sic habente, Charissime, nunc filij Dei sumus, sed nondum apparuit, quid erimus. Scimus autem, quoniam, si apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Nunc quidem & si digni fuerimus, Deum videre mente, & corde, videamus eum non quemadmodum est, sed quemadmodum propter nostram dispensationem factus fuerit nobis. In fine autem rerum, & restitutionis omnium quæcunque locutus est per os prophetarum à seculo, videbimus eum non sicut modo, quod non est: sed quemadmodum tunc decurrit, secundum quod est. Quoniam autem semel diximus hæc in eo quod ait, Simile est regnum cælorum homini regi: possumus inuenire & causas, propter quas sæpe saluator filium se hominis nominat, ostendens quoniam sicut Deus homines dispensans quasi in parabolis dicitur homo: forsitan sic & saluator principaliter quidam filius Dei existens, & Deus, & filius charitatis eius, & imago Dei inuisibilis: non autem manens in eo quod est principaliter, efficitur secundum dispensationem filius hominis eius qui in parabolis dicitur homo secundum similitudinem hominis, cum ceperit homines dispensare. Sed eius qui in parabolis dicitur, & fit quasi homo, non debemus querere quis homo, ut illius dicamus esse filium saluatoris: sed stantes in sensu Dei, & parabolarum dicentium ipsum esse hominem, sapienter audiamus eum dicentem se filium hominis. Apud nos ergo homines, simile est regnum cælorum homini regi: apud eos autem, qui secundum scripturas diu vocantur, quorum in synagoga stetit Deus in medios deos discernens, regnum cælorum simile est regi Deo. Quæres autem si quemadmodum in hominibus, qui sunt inferiores quantum ad suam naturam & angelis, & sedibus, & dominationibus, & principatibus, & potestatibus, simile fecit regnum cælorum homini regi: sic in sedibus simile est regnum cælorum sedi regis, dominationibus autem dominationi regis, principatibus autem principatui regis, potestatibus potestati regis.

*Videtur in
ve fuit dogma
iam prout ex
phobis de s
nihilis aliq
do demato
rum peris.*

gis. Dicit enim aliquis, Quæ discretionis est ratio, ut hominibus quidem assimilatur regnum cælorum homini regi: superioribus autem non similiter fiat? Iste igitur qui assimilatus est homini regi faciens nuptias filio, misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias. Et considera si quemadmodum in corporalibus alia est, quæ nubis sponsa, alij autem inuitatos, alij autem, qui inuitantur ad nuptias: sic & in rebus mysticalibus quidam quidem sunt, qui accipiuntur in constitutionem sponsæ, alij autem in ordine transmissionem seruorum inuitatos vocare, tertij autem præter istos, qui vocantur ad nuptias. Deus autem sicut dicitur ordines istos animarum, earumque virtutes, & causas, ob quas hi quidem in constitutionem sponsæ accipiuntur, alij autem in ordine seruorum ministrantium vocationi huiusmodi, & alij in numero inuitatorum ad nuptias. In spiritualibus autem nuptiis communicationem sponsæ ad sponsam, id est Christi ad animam, verbi susceptionem intellige. Partus autem, opera bona animæ nuptiæ, quæ non corrumpitur à verbo sponsæ, sed quotidie per communicationem eius, incorruptibilem cõsequitur, & generat qualia decet ex talibus nuptiis rationabilia generamina. Et in talibus nuptiis intellige prandium, quod paratur, esse eloquium Dei, ut fortia quæque; eloquium Dei, tauri intelligantur: suauia autem & delectabilia eorum sunt laginata. Veritatem autem diuersam omnium eloquiorum Dei diuersitatem intellige. Quod ait omnia præparata: Rex enim in abundantia regali digna regno, & diuitiis suis existens, prandia facit. Puto autem ingeniarum aliquarum animarum & Israhelitarum primam hanc fuisse vocationem ad nuptias. Principaliter enim vult Deus venire ad epulationem istam beatam eos, qui ad intelligendum sunt ingeniosiores: & est videre plerumque, quoniam qui huiusmodi sunt, nolunt ad istam vocationem venire, & ideo transmittuntur alij serui prouocantes eos, qui venire nolebant, & promittentes si venerint inuitati, percipient à rege prandium præparatum, carnes taurorum, quæ inter munda omnibus mundis mundiora habentur: manducabunt etiam laginata, id est vnamquamque propositionem, exempla multa rationis probatione repleta & bene diuisa: quæ moraliter intelliguntur occisa, quæ in vnaquaque propositione afferunt multam ostensionem. Ut puta (argumenti gratia dico) si quis aduersus aliquam propositionem proferat quædam dicta modica, & infirma, & non magnam virtutem rationis habentia, nonne videntur tibi tenuia esse, & exilia, & macra, quæ proferuntur, & ut ita dicam, sicca, & sine carnibus verba: Sed non sunt talia, quæ præparata sunt in conuiuio regis, in quo dicit, Tauri mei, & laginata occisa, & omnia parata. Ut puta (manifestandi intellectus gratia dicam) loquitur aliquis Apostolorum de castitate sermonem, sermo ille recte intelligitur turrus. Sed eum ipsum castitatis sermonem cum multa rationis probatione de scripturis repletum protulerit, ita ut delectet animum audientis pariter, & confirmet, protulit eum laginatum. Si de charitate locutus fuerit, protulit columbam. Et sic in omnibus eloquiis Dei intelligit quid est exile, & quid laginatum. Sed qui principaliter quidem fuerant inuitati, primos inuitatos quasi pauperes sensu neglexerunt, & egenos

sermone, & abierunt sua sequentes, & magis sunt delectati in illis, quam in his, quæ per seruos suos rex promittebat: & vnus quidem eorum habens proprium quandam agrum non venit ad nuptias: alius autem negotiatione exequens, imitari quodammodo volens illum negotiatorem margaritarum, & quærentem margaritas bonas, qui cum inuenisset preciosissimam margaritam, vendidit omnes, ut emeret vnã. Sed non bona negotiatio ista, ad quam vadens qui fuerat inuitatus, non percepit prandium, quod à rege fuerat præparatum. Qui ergo ex intelligentibus inuitatis non veniunt quidem, non autem & seruos ad vocandum transmissos iniuria afficiunt, nec interficiunt, leniores sunt illis, qui ausi sunt talia. Et requiescunt quidam quidem in agro proprio, alij autem in sua negotiatione, reliqui autem extra eos. Videamus qui sunt. Puto quod hi sunt, qui ceciderunt in præparatione contentiosorum & altorum verborum, in quibus tenuerant, aut visi sunt tenuisse seruos transmissos, qui non fuerunt præparati ad soluendas eorum quæstiones versutas, & contumelias affecterunt ministros vocationis. Et est videre quotidie, quomodo inuitatos Dei simplices, & non valde astuti secundum carnem, cum diuina sapientia sua volunt illos tales docere, sed iniurias patiuntur ab eis qui intelligunt quidem, non autem volunt credere veritati. Alij autem & interficiuntur ab eis, quibus rex iratus dicitur, quoniam præuenit super eos ira usque in finem. Et iratus rex misit exercitum suum, siue multitudinem caelestis militiæ, siue eos angelos, qui positi sunt super pccnas, & interficiunt interfectores ministrorum verbi, & omnem ciuitatem eorum succendunt. Puto ciuitas impiorum est secundum vnumquodque dogma, congregatio eorum, qui conueniunt in sapientia principum huius sæculi. Hanc succendit rex, & exterminat, quasi ex malis ædificationibus consistentem. Et, si quando videris exterminationem sine alicuius falsi nominis scientiæ, siue quorumlibet verborum profitentium veritatem destructionem validam, non pigeat te dicere, hoc factum esse à militibus Dei, qui succendere solent ciuitates inimicorum veritatis Dei. Succensa est ergo & ciuitas doctrinæ Iudaicæ post Christi aduentum: qua succensa, dixit rex seruis suis, id est Apostolis, aut angelis Dei, qui præpositi erant super vocationem gentium, dicens, Nuptiæ quidem paratæ sunt, inuitati autem non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quanto scimque inuenieritis, vocate ad nuptias. Et est videre ex omni via imperitorum dogmatum quæ fuerunt secundum gentium mores, & ciuitatum, & villarum, vocatos ad nuptias. Et ingredients serui, siue de Iudæa, & Hierusalena Apostoli Christi, siue ab interioribus finibus, in quibus fuerant angeli sancti, & venientes ad vias diuersas diuersorum morum, congregauerunt & congregabunt quoscumque inuenierint: malos quidem ut deponeret malitiam, quod est extraneum à nuptiis vestimentum, & induentes se opera bona, quæ sunt nuptialia vestimenta, impleant conuiuium nuptiale recumbentes & requiescentes in fide. Cum autem impletæ fuerint nuptiæ ex requiescentibus in fide, & cultura Dei, tunc ingreditur rex ad videndum & iudicandum de discumbentium qualitate, ut eum quidem, qui vestem non habuerit nuptialem arguens damnet, reli-

quis autem prandium præparatū apponat. *Vidit autem vnum non habentem nuptialem vestem*, id est quia vnus sunt generis omnes, qui seruant malitiam post fidem, quam habuerant ante fidem, & non deponunt eam, arguit eos quasi qui malefecerint, eo quod ausi sunt in huiusmodi nuptias introire, non recipientes digna nuptiis indumenta, id est texturam virtutum clarā vestem, de qua etiam Salomon in Ecclesiaste præcipit dicens, In omni tempore sint vestimenta tua candida. Obmurrir autem, qui ausus fuerat in huiusmodi nuptias introire sine vestimento decenti, & sic condemnatur ab eo, qui dixit ministris suis, videlicet præter exercitum illum, qui erat desursum, vt aligantes eum manus, & pedes, quibus non sicut debuerat vsus est. (Nec enim ad bonum cucurrerat aliquādo, nec aliquos bonos impleuerat actus) eijciant eum non solum de conuiuio nuptiali, sed etiā in tenebras exteriores, & omni lumine alienas mittant, vt sitiens lumen cum fuerit in tenebris exterioribus pleret ad eum qui potens est ei misereri, & exire inde: & dentibus strideat, qui quoniam acerba manducauerant, malitia stupidi erant effecti. Vna enim acerba intelligitur malitia eius qui non obliuiscitur posteriora, nec appetit priora, sed permanet in id ipsum, cum deberet ad maturitatem proficere dulcem, & offerre virtutis alicuius manducabilem botriorem. Et addit. *Multi vocati, pauci vero electi.* Et si quis considerat multitudinem hominum quæ in ecclesiis congregatur, & discusserit quanti sunt qui conuertantur disciplinate, & reformantur nouitate sensus sui, quanti autem negligentissime conuersantes conuertantur seculo huic, videbit quod verus est sermo domini dicens, *Multi vocati, pauci autem electi.*

S. HILARII PICTAVIENSIS EPISCOPI SUPERIORIS EUANG. EXPOSITIO.

Simile est regnum celorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo: & misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, &c. Et hæc quidē parabola distinguenda temporibus est, & dignoscenda personis est. De persona regis & filij, absoluta intelligentia est. Fecisse autem patrem nuptias filij, & sic inuitasse, noua ratio est. Nam nuptias facere, & autoris & temporis est nuptiarum. Verum hic nuptiæ, vitæ cælestis & in resurrectione suscipiendæ æternæ gloriæ sacramentum est. Merito igitur à patre sunt factæ: quia æternitatis huius societas, & noui corporis desponsata coniunctio, perfecta iam habebatur in Christo. Et in hoc quidem loco, admonemur ita vt & in superiore, vbi de repudij conditione tractatum est, diligenter quæ de ratione resurrectionis significata sunt cõtereri: & id quod sub persona Adæ ad eam dictum est, quia sacramentum magnum sit, ne incuriosè relinquatur. Qui autem admonentur, vt veniant inuitati, antea populus Israel est: in gloriam enim æternitatis per legem est aduocatus. Serui missi qui inuitatos vocarent, apostoli sunt: eorum enim erat proprium, commonefacere eos quos inuitauerat propheta. Qui verò iterum cum præceptorum conditione mittuntur: apostolici sunt viri, successores apostolorum. Tauri autem saginati, gloriosa martyrum species est: qui confessione Dei tanquam hostiæ electa sint immolati. Saginata verò,

sunt homines spirituales; tanquam cælesti pane ad euolandum aues paratæ, ceteros accepti cibi vbertate expleturæ. His enim omnibus iam paratis, & in numerum complacitæ Deo multitudinis regni cælestis gloria tanquam nuptiæ nunciatur. Sed eorum quoque admonitionem ita neglexerunt, vt aliqui eorum ambitione seculi tanquam in agro occupatètur: plures verò ob pecuniæ cupiditatem negotiatione detinerentur: ceteri autem missos seruos, quod in ipsis Apostolis expletum est, affectos iniuriis occiderunt. Sed tam immanis facti scelus, vltio digna consequitur. Missi exercitus cælestes omnem eorū congregationem iudicio Dei vrēt, & flammis æterni ignis succendent: quia contra humanitatis affectum homicidarum odiis seuerunt. Quoniam verò de iudicij tempore & resurrectionis ista loqueretur: sermonem eundem ad congregationem gentium reculit. Indignis enim repertis his qui primi inuitati fuerat, iubet iri ad exitus viarum: dono enim gratiæ vitæ anterioris crimina remittuntur. Nam sapissime viam tempus seculi intelligendam monuimus. Atque ideo ad exitus viarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. Vocari deinde omnes sine aliqua exceptione ad nuptias iubet: & mali simul cum bonis veniūt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia sancta est, & ex optimo affectu inuitatis profecta est: sed per vitium inemendatæ voluntatis, discrimen est vocatorum. Et quia in fallendis hominibus plurimum artis solet habere simulatio, quæ si nos vel secrete mentis alienæ vel simplicitate iudicij nostri fefellerit, tamen Deum latere non possit: ideo ingressus Deus felicitis resurrectionis istius cœtum, & hominem accumbentem sine nuptiali veste conspiciens, interrogat quomodo sit ingressus. Nunquid inuitandorum habitum designauerat? Deinde cum inuitati quosque iussisset, quomodo vnus omnibus poterat esse vestitus? Aut si certus ex consuetudine conuiuium in nuptiis habitus soleret esse: ab inuitantibus ac ministris potuisset inhiberi. Sed quia malos intelligere non omnium est, & humana simplicitas difficile fraudulentiam simulatæ mētis intelligit: idcirco hunc malum & indignum cœtu nuptiali Deus solus inuenit. Vestitus autem nuptialis est gloria Spiritus sancti, & candor habitus cælestis: qui bonæ interrogationis confessione susceptus, vsque in cœtum regni celorum immaculatus & integer referuatur. Hic itaque tollitur, & in exteriores tenebras mittitur: quia multi vocati sunt, & pauci electi. Non est igitur paucitas in inuitatis, sed raritas in electis: quia in inuitante sine exceptione publicæ bonitatis humanitas est, in inuitatis verò de iudicij merito prohibitatis electio est.

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN IDEM EUANG. EXPOSITIO.

Et respondens Iesus, dixit in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum celorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Pharisei intelligentes de se dici parabolam, quærebant eum tenere & occidere. Hæc eorum sciens dominus voluntatem nihilominus increpat seuientes: nec timore superatur, quo minus arguat peccatores. Rex iste qui fecit nuptias filio suo, Deus omnipotens est. Facit autem

autem nuptias domino nostro Iesu Christo & ecclesiæ: quæ tam ex Iudæis quam ex gentibus congregata est. *Et misit seruum suum vocare inuitatos ad nuptias: & noluerunt venire.* Haud dubium quin Moisen per quem legem inuitatis dedit. Si autem seruos legerimus, vt plerique habent exemplaria: ad prophetas referendum est, quod inuitati per eos venire contempserint. *Iterum misit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis, ecce prandium meum paratum, &c.* Serui qui secundo missi sunt, melius est vt prophetæ intelligantur quàm apostoli: ita tamen si supra, seruum, scriptum fuerit. Sin autem seruos, ibidem legas: hic secundi serui, apostoli intelliguntur: vt ex carnalibus intelligantur spiritualia: vel certe dogmarum magnitudo & doctrina Dei lege plenissima sentiri potest. *Et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam. Reliqui vero remiserunt seruos eius, &c.* Inter eos qui non recipiunt euangelij veritatem, multa diuersitas est. Minoris enim criminis sunt qui occupati aliis rebus venire noluerunt, his qui cõtempso inuitantis affectu, verterūt humanitatē in crudelitatem, & tantos seruos regis, vel contumeliis affecerunt, vel occiderunt. In hac parabola sponsi siletur occisio: & per seruorum mortes, contemptus ostenditur nuptiarum. *Rex autem cum audisset, iratus est.* De quo dictum supra fuerat: Simile factum est regnum celorum homini regi: quando inuitabat ad nuptias, & agebat opera clementiæ: hominis nomen appositum est: nunc quādo ad vltionem venit: homo siletur, & rex tantum dicitur. *Et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, &c.* Exercitus seu vltores, angelos: de quibus in psalms scribitur: Immissiones per angelos pessimos, seu Romanos intelligamus sub duce Vespasiano & Tito: qui occisis Iudææ populis, prægraticricæ succenderint ciuitatem. *Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt: sed qui inuitati erāt, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, &c.* Gentiliū populus non erat in viis, sed in exitibus viarū. Queritur autem quomodo in his qui foris erant inter malos, & boni aliqui sint reperti? Hunc locum plenius tractat Apóstolus ad Romanos: quod gentes naturaliter facientes ea quæ legis sunt condemnēt Iudæos, qui scriptam legem non fecerint. Inter ipsos quoque ethnicos est diuersitas infinita: cum sciamus alios esse procliuos ad vitia & ructes ad mala: alios ob honestatem morum virtutibus deditos. *Intrauit autem rex, vt videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali, &c.* Hi qui inuitati fuerant ad nuptias, de sepibus & angulis & plateis & diuersis locis, cœnam regis impleuerant. Sed postea cū venisset rex vt videret discumbentes in conuiuio suo: hoc est, in sua quasi fide requiescentes: vt in die iudicij visitaret conuiuas, & discerneret merita singulorum: inuenit vnum qui veste indutus non erat nuptiali. Vnus iste, omnes qui sociati sunt malicia intelliguntur. Vestis autem nuptialis, præcepta sunt domini, & opera quæ complentur ex lege & euangelio, nouiq; hominis efficiunt vestimentum. Si quis igitur in tempore iudicij inuentus fuerit sub nomine Christiano non habere vestem nuptialem: hoc est, vestem super cælestis hominis, sed vestē pollutam, id est, veteris hominis exauas: hic statim corripitur, & dicitur ei: Amice quomodo huc in-

trasti? Amicum vocat quod inuitatus ad nuptias est: arguit impudentiæ quod veste fordida, mundicias pollucrit nuptiales. At ille obmutuit. In tempore enim illo non erit locus penitentiae, nec negandi facultas, cum omnes angeli & mundus ipse testis sit peccatorum. *Tunc dixit rex ministris: Ligatis pedibus & manibus eius mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium.* Manus ligatas & pedes, seruumque oculorum & stridorem dentium, vel ad comprobendam resurrectionis intellige veritatem. Vel certe ideo ligatur manus & pedes: vt male operati & currere desistat ad effundendum sanguinem. In fletu quoque oculorum & stridore dentium per metaphoram membrorum corporaliū, magnitudo ostenditur tormentorum. *Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.* Omnes parabolas breui sententiā comprehendit: quod & in opere vineæ, & in ædificatione domus, & in conuiuio nuptiali: non initia, sed finis quaratur.

S. I. O. CHRYSOSTOMI EPISCOPI CONSTANTINOP. IN IDEM EUANG. HOMILIA.

Et respondens Iesus dixit in parabolis: Simile est regnum celorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, &c. Perpendis tam ex hac, quàm ex superiore parabola, quātum interest inter seruos, & filium. Animaduertis magnam vtriusque parabolæ similitudinem, differentiam quoque non paruum. Nam etiam hæc longanimitatem, prouidentiam, curamque Dei erga Iudæos summam, & eorum in Deum ingratitude significat, eiectionē quoque ipsorum, & vocationem gentium similiter. Verum ad hæc omnia quanta viuendi disciplina vti debeamus, quàmque acerba poena negligentes expectet, in hac denotatur. Quare post illam hæc rectissime posita est: quoniam enim ibi dictum est: alij dabitur genti, quæ reddet fructus in tempore suo, hic, cui genti dabitur, declarat, neque id solum, sed ineffabilem erga Iudæos curam ostendit. Nam, quum ibi ante crucem solum vocare ipsos videatur, hic etiam post mortem in vocando perseuerat. Ita, quando grauissima eos supplicia luere oportebat, tūc ad nuptias trahit, & summo paratus est honore afficere. Vide autem quomodo etiam ibi, quem admodum tunc, postea quā non modò non susceperunt eum, sed etiam iugulauerunt, tunc aliis vinea præberetur: eodem nunc pacto, postquam venire ad nuptias noluerunt, alij vocantur. Quid igitur demeritis inuenitur, quàm, quū in nuptias voceris, resillire? Quis enim in nuptias venire non optaret, & eas regis quas amantissimo filio facit? Et equus rei gratia nuptiæ appellatæ sunt, inquit? Vt & Dei erga nos precipuam curam, charitatēque cognoscas, & rerum splendorem non ignores, vbi nihil triste, nihil luctuosum, sed omnia spiritualis gaudij plena sunt: hac ratione Ioannes sponsum appellat: hac ratione Paulus quoque dicit; Vni ergo vos viro adoptati, & rursus; Magnum hoc est mysterium: ego autem dico in Christo, & in ecclesiā. Cur autem non ipsi adoptati sponsa dicitur, sed filio? Quia filio adoptata, patri adoptatur. Nā propter identitatem substantiæ nulla apud scripturam differentia est, siue hoc, siue illo modo dixeris. Accipit. *Bibl. Hom. tom. 3. Ecc 2 dit.*

Hom. 70. in Match.

Psal. 77.

Rom. 2.

Ioan. 3.

Apo. 18. 2. Cor. 11. Ephes. 5.

dit, quod resurrectio quoque in hac aperte significatur. Nam quoniam in superioribus de morte dictum est, post mortem modo nuptias, & sponsum videmus. Illi vero nec sic quidem mitiores sunt, quia re nihil certe crudelius, tertia enim hec culpa est, prima quidem prophetarum, altera filij cædes fuerat; hæc tertia est, quia, interfecto filio, quum iam in nuptias eius ab eo ipso inuitaretur, non eundi causas, patria boum, agros & vxores confingunt. Nam, quam ratione habere quandam hæc occasiones videantur, hinc tamen discimus, nihil ad eum necessarium esse posse, ut spiritualia illud non antecederent: inuitavit autem non nuptias, sed ante multa secula. *Dicitur* namque, inquit, *inuitatis*, quod profecto crimen eorum auget. A quibus igitur antea vocati fuerant? A prophetis certe olim, & à Ioanne, qui omnes ad Christum miterat, dicens; Oportere Christum crescere, se vero minui: postremo per ipsum etiam filium; Venite, nanque, ait, omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego vos requiescere faciam, & rursus; Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Non verbis autem solum, verum etiam rebus vocauit, & post assumptionem per Petrum, & Petri socios. Qui enim operatus est Petro, inquit, apostolus, in apostolarum circumcisionis, operatus est & mihi in gentes. Nam is, quoniam filium necauerunt, per seruos rursus eos vocat. Ad quid porro inuitat an ad labores, afflictiones, sudores? Nequaquam imò verò ad delicias, *Tauri enim mei*, ait, *et saginata occisa sunt*. Vide quam magnificè dapes proponuntur, neque id eos conuertit: sed, quando melior est ipse, tanto magis illi durefcunt. Non enim impediti negotiis, sed negligentes non venerunt. Cum autem alius se nuptiis, alius bobus excusat, non occupationes, ac negotia ista sunt? Minime. Cum enim spiritualia vocant, nulla occupationis excusatio est, quantum his occupationibus desideria obducere sua mihi videantur: nec grauius solum peccarunt, cum inuitati non venerunt, sed atrociter, atque tyrannicè inuitantes seruos, & vituperauerunt, & necauerunt: quod multò superioribus grauius est. Illi enim fructus repetentes, hi vero in nuptias vocantes trucidauerunt: quo furore quid maius excogitari posset? Hoc & Paulus criminatur, dicens; Qui & dominum, & suos prophetas interfecerunt, & nos persecuti sunt. Sed, ne Deum aduersariū dicere possint, ac ideo in nuptias eius non venisse, pater ipse inuitavit. Quid autè factum est, posteaquam venire superfederunt, & inuitantes seruos interfecerunt? *Exercitiis missis, vrbes eorum incendit, et eos interemit*: hæc autem dicens, Vespasiani, & Titi facta multò ante significat: ita Christo non credentes, patrem etiam exacerbauerunt: ipse nanque est, qui eos puniuit. Nec; interfecto Christo statim, sed post quadraginta annos eos perdidit, ut longanimitatem eius omnes videret. Tunc enim demum perierunt, cum Stephanum lapidauerunt, Iacobum obruncauerunt, apostolos denique cæteros contempserunt. Vidisti virtutem, celeritatemque rerum? adhuc enim Euangelista Ioanne viuente, alii que compluribus, qui cum Christo vixerunt, ita ipsius euentus prædictorum testes facti sunt illi, qui audierunt. Considera igitur ineffabilem eius erga Iudæos curam: vineam plantauit, maceriem circumposuit, seruos ad exigendos miserat fructus, quibus interfectis, rursus,

Ioan. 3.
Ioan. 7.

Act. 7.

alios misit: his quoque peremptis, filius ad ipsos venit, quo crudeliter trucidato, ab eo ipso postea in nuptias vocati, venire noluerunt. Alios deinde misit seruos, quibus similiter necatis, tunc tandem quia incurabili morbo laborabant, eos disperfit. Res autem ipse incurabilem eorum fuisse morbum ostendunt. Nam ad ea, quæ dicta sunt, scripta, etiam ipsis tenentibus, & publicani crediderunt: quare non solum à sceleratissimo suo, verum etiam ab aliorum clarissimo facinore condemnantur. Si autem quisquam opponat, non fuisse tunc gentes vocatas, cum apostoli verberibus cæsi, pulsati, ac nonnulli occisi fuerunt, sed illic post resurrectione. Eunt enim, inquit, docete omnes gentes: illud profecto docere possumus, quia & ante crucem, & post crucem ad Iudæos primum misit. Ante crucem enim ad oues ire iussit, quæ perierunt domus Israël: post crucem tamen non modò non uenit, verum etiam iussit veritatem Iudæis attestari. Nā, & si omnes gentes docendas dixerit, in cælum tamen ascensurus, primum illis prædicandum esse significauit. Accipietis enim virtutem, ait, spiritu sancto super vos adueniente, & eritis mihi testes in Iudæa, & in Hierusalem, & vsq; ad extrema terræ: & Paulus rursus; Qui operatus est Petro in Apostolorum circumcisionis, is & mihi in gentes operatus est. Propterea & Apostoli Iudæis primò prædicauerunt, longòque temporis spatio cæsi, & flagellati in Iudæa manentes, ac demum ab ipsis propulsi, in gentes profecti sunt. Tu verò munificentia hic quoque; considera. *Quoscumque enim, ait, inuenietis, inuitate ad nuptias*. Nam antea quidem, ut diximus, Iudæis, & gentibus prædicabant, in Iudæa maximè permanentes: verum quia perseuerare in inuidiis Iudæi comperti sunt, audi quomodo Paulus hanc parabalam exponit; Vobis erat necesse, inquit, verbum Dei primum prædicari: sed quia indignos vos ipsos iudicatis, ecce conuertimur ad gentes. *Paratae quidem, ait, ipse nuptiae sunt vocati verò digni non erant*. Non ignorabat autem indignos illos etiam postea fore. Sed, ne vlla respondendi occasio relinquatur, licet id sciret, ad ipsos tamen primò, & venit, & misit. Ita & illorum ora obstruit & nos docet cuncta à nobis ipsis esse explenda, etiam si nemo quicquam emolumenti consequatur. *Quia ergo illi digni non erant, ite, inquit, ad compita viarum, ac truiua, etc.* Itaque crebrò dicebat, quia meretrices, & publicani cælos hereditabunt, fiantque primi vltimi, & vltimi primi: id iuste fieri demonstrat: hoc quippe maximè omnium Iudæos vexabat, grauius incommoda sua ferentis, quam ipsius vrbs ruinam, multòque magis illos mordebat, quia gentes introduci iam audiebant. Deinde, ne fideles sola se fide saluari posse confidant, de pena malorum differit. Ita infideles ad fidem, fideles verò ad rectè viuendum cohortatur. Indumentum enim viuens actio est. Verum, quum per gratiam vocati simus, quam ob rem hæc ita minutim disputat? *Quia videlicet vocatio, & purgatio ipsa ex gratia sunt, ut verò vocatus iam, & candida indutus veste seipsum non maculet, ad diligentiam quoque pertinet vocatorum. Nam, si non, quia dignus, sed quia gratia tibi largita est, vocatus venisti, oportebat te vicissim pro gratia non nihil reddere, & non tantam nequitiam, ac ingratitude post acceptum honorem ostendere. Sed non ita magna ut Iudæis, in-*

Act. 1.

Galat. 2.

Act. 17.

Non sola fide saluati.

Vides non solum gratiam operari ad salutem vocatorum, sed in se ipsam quoque diligentiam.

quies, mihi concessa sunt: imò verò multò maiora. Nam quæ longo tempore illis patabantur, ea tibi, quamuis indignus esses, vno temporis momento vniuersa largita sunt: ideo Paulus scribit; Gætes autem pro misericordia glorificare Deum. Tu enim, quæ illi expectabāt, accepisti, propterea magna negligentibus imminet pœnam, sicut illi, quia non venerunt, contempserunt, rectè dicuntur, patiter tu, si perpetam viuendo recumbere audebis, nequitia accusaberis crimine. Ingredi namque cum sordidis vestibus significat, cum vita impura hinc abire: quocirca obmutuisse scribitur. Vides quomodo, quanquam res ita pateat, non prius tamen supplicia inferre, quam ille, qui peccauit, sententiam protulerit? Quum enim nihil ad satisfaciendum afferat, à seipso condemnatus, ad pœnam rapitur ad eum atrocem, ut dici non possit. Noli enim, tenebras audiens, hoc solo illum puniri aestimare, ut in loco tenebroso concludatur, præsertim quum subiciatur. *Vbi est fletus, et stridor dentium*. Intolerabiles quippe dolores his verbis significantur. Audiatis qui mysteriorum participes facti, & ad nuptias admissi, sordidum animæ amictum gestatis. Audiatis vnde vocati estis, à truiuis videlicet, atque compitis. Audiatis quales antea fuistis, claudi profecto, & cæci animo, qui morbus vitio corporis multò detestabilior est. Vereamini benignitatem vocantis, nemo in sorditie vestitus permaneat, sed vnusquisque fulgentia operetur animæ indumenta. Audiatis mulieres, audiatis viri, quia non est opus vobis his aureis, sed illis interioribus ornamentis: scitote quomodo, quousque ista retineamus, difficultissimum est illis vti. Non enim possumus & corpus, & animam simul exornare, non possumus, inquam & mammonæ seruire, & Christo, ut oportet parere. Repellamus igitur truculentissimam istam tyrannidem. Nam, si quis aureis domum tuam velit tapetis ornare, te verò nudum in ciliciis sedere cogeret, non æquo animo id ferre posses: nunc verò non alius, sed tu ipse domicilium animæ tuæ (corpus dico) auro, & gemmis exornas: animam verò in turpitudine cilicij sedentem negligis. Ignoras forsitan ciuitatis principem magnificè ornari oportere, propterea ciuitati quidem tentoria ex lino, principi autem purpura, & diadema contexta sunt. Pariter ergo etiam tu viliora corpori tribue, mentem verò, atque animam stragula, atque corona magnificè polias, & in sublimi solio, atque splendido sedere permittit: tu autem è contrario penitus facis. Nam vbi magnificè compta, animus, qui regnare debet à passionibus victum trahi permittit: nec in mentis tibi venit non ad nuptias simpliciter, sed ad Dei nuptias te vocatum fuisse. Non cogitas quomodo in hos inuitatam animam thalamos ingredi oporteat, in deaurato vestitu varietate circumdatam? Vis ut tibi eos ostendā, qui condignas his nuptiis vestes amittunt? Illorum in mentem tibi veniat sanctorum, de quibus pridie sermo habitus est, qui cilicio induuntur, cretium habitant, qui conuententia his nuptiis amictula possident: quæ res inde patet, quia nunquam oblatas purpuras acciperent: sed, quemadmodum rex, si quis pannosa indumentis pauperis ei offerret, abominaretur, atque repelleret; non aliter illi regiam purpuram contemunt: quòd ideo illis euenire solet, quia pulchritudinem cultus sui non ignorant: vnde

Rom. 15.

Monachorum institutio miris laudibus profertur.

fit, ut tanquam aranearum telas vestitum regium despiciant. Hæc illis instituta ciliciorum vsu confirmata sunt, vnde regibus etiam ipsis excellentiores sunt, atque præstantiores. Nam, si posses mentis eorum, atque animi ianuas referare, & nudas cogitationes eorum, & omnem in remotiore ornatu conspicere, fulgore percussus, in terram concideres: nec illarum vestium splendorem, nec conscientia lucè perferre posses: ad quorum tabernacula vos mitrimus, non quia priscorum mirabilia desint exëpla; sed quoniam presentibus rudiotes magis moueri solent. Nihil ergo in tabernaculis eorum triste inuenietis, sed tanquam in celo tuguria fabricatis, sic longè à seculi perturbationibus habitant aduersus diabolum militantes, & cum lætitia eum expugnantes. Idcirco in solitudine domicilium constituerunt, ciuitatibus, & celebri habitatione hominum omnino relicta; quoniam, qui bellum gerit, non potest domi sedere, sed necesse est quasi subito migraturus præparato in diem domicilio habitari. Ita illi è contrario nobis omnibus habitant. Nos enim non ut in castris, sed ut in abundante tranquillitatis ciuitate viuimus. Quis enim vnquam in exercitu domus fundamenta iecit? quis aedes ædificat cum inde paulò post decessurus sit? Nemo profecto: sed si quis id etiā facere vellet, quasi proditor trucidaretur. Quis in castris agri iugera emit? quis miles mercaturam exercet? Nullus certe, neque id iniuria: ad prælium enim, non ad campum, inquit, venimus artes. Cur igitur castrorum loca excolis, quæ paulò post relicta sunt? In patria, inquit, hæc, non in castris faciēda sunt. Hæc tibi à me similiter dicuntur, cum in supremam ciuitatem perueneris, tunc ista facito: imò verò nullo tibi labore opus ibi est, cum vniuersa hæc à rege tibi præparata sint. Hic igitur satis est nobis fossam facere, vallum constituere: ædificiis opus non est, Audisti vnquam Scytharum, qui absque certo vagatur domicilio, viuendi consuetudinem? ita Christianos circueuntes orbem, aduersus diabolum pugnantes, captiuos à manibus eius rapientes, omnibus temporalibus neglectis, viuere oportet. Cur itaque magnificas aedes struis, o homo, an ut te ipsum magis vincias? Cur thesaurum obruis, ut diabolum aduersus animam tuam inuites? Cur mœnia condis? an ad carceres tibi construendos? Quòd si hæc tibi difficultia neglectu videantur, ad tabernacula monachorum proficiscamur, ut te ipsa facile ista contemni posse perdiscas: Tuguria sibi constituunt, quæ si relinquere oportebit, ita facile id faciunt, sicuti milites castra, ut absque vilo dolore derelinquant. Similiter ut milites inuicem habitant, & multò suauius viuunt. Sanè iucundius est deserta loca crebris tabernaculis monachorum plena conspicere, quam tentoria militum, quam hastas confixas, quam multitudinem hominum ferrea capita producentium, quam radantes clypeorum umbones quam homines vndique ferro circumdatos, quam prætorium ex tempore constructum, quam latos campos hominibus comeditibus, aut carentibus refertos. Nam, si in solitudinem abierimus, & illorum militum tuguria considerabimus, non tentoria, non mucronem, non indumenta aurea, quibus imperatorii regmen cõtextitur, spectabimus: verum, quemadmodum si quis super terram hac multo feliciorem, immensèque ma-

Gen. 18.

Nota mon-
strat abstinē-
tiam à carni-
bus, atq; adeo
viam sobrijs-
simam.

gnitudinis cōplures cælos ostenderet, is nouum, inauditum, atque mirabile spectaculum monstraret, non aliter illic intueri licet. Non enim cælo diuerti culæorum minora æstimanda sunt, angeli nempe, imò verò ipse quoque angelorum dominus ad eos sæpenuero diuertitur. Nam, si angeli Abraham illum virum mulieri coniunctum, & filios nutrientem, liberalitate hominis allecti, petierunt, multò magis, quò maiorẽ virtutem inuenerint & homines earnis contẽptores, ac penè extra corpus cum illis morabuntur, & consentaneam eis choream constituent. Mensa enim illorum omnis luxus immunis, suprema philosophia referta est: non sunt sanguinis riuiuli apud eos, non incisiones carnum, non nidores acuti, non fumus pinguedinem redolens, non cursus atque recurus, nec tumultus, & clamor importunus: sed panis & aqua, altera ex fonte nitido, alter ex iustis laboribus. Qui si libens epulari voluerint, recentibus herbis mensa repletur, maiòrque inde voluptas quam è dapibus regum confurgit. Nullus enim hic metus animo quatit, nemo principum interpellat, non irritauit vxor, non tristitiam intulit infans, non nimius risus emolliuit, non multitudo adulatorum inflauit: sed omnium huiusmodi remota turba: angelorum quasi mensa fruuntur. Ex sceno sibi sedilia subiiciunt, sicut Christus in eremo fecit, quum quinque millia hominum paucis pasceret panibus. Multi autem ne casam quidem vllam habent, sed cælo pro tecto vtuntur, & Luna loco lucernæ, nec oleo, nec ministro indigentes. Illis certè solis condignè Luna desuper lucet, hæc mensam in cælo angeli despicientes lætantur, & gaudent. Nam, si, cum vnus peccator penitentiam agat, lætantur: quid non facient, tot iustos videntes imitatione perfici sua? Non est ibi dominus, & seruus, sed omnes serui, omnes liberi, ac omnes denique domini sunt: non est ænigma, quod dico. Alter enim alteri & seruit, & dominatur. Nocte adueniente, nemo molestia opprimitur, quod multis vulgò euenire solet, diurna cogitatione negotia reperentibus. Post cœnam non sunt ad claudendam portam, & vextem imponendum solliciti, quippe qui nulla timeant latrocinia. Nec magna in extinguendis lucernis, & comprimendo igni solitudine fatigantur, ne scintilla exiliens domum perurat. Colloquutio etiam eorum simili tranquillitate ornatur: non enim, quemadmodum nos, alium principem esse factum, alium principatum emisse, mortuum esse alium, & hæreditatem alterius in alterum deuenisse, ceteraque huiusmodi, quæ nihil ad nos pertinent, colloquuntur: sed de futuris semper philosophantur, & quasi alium quàm nos orbem habitantes, quasi in cælum translati, ac ibi videntes, sic de cælestibus semper, de sinu Abraham, de coronis sanctorum, de societate Christi disputant: præsentium autem nulla eis memoria est. Sed, quemadmodum nos nunquam, quid formicæ in cavernis suis faciunt, dicimus, eodem illi modo, quid nos facimus, nolunt cogitare: sed de summo rege, de bello aduersus diabolum, de fugiendis infidiis eius, de virtutibus, & vita sanctorum diligenter meditantur. Quid igitur inter nos, & formicæ interest, si collati ad illas fuerimus? Nam, quemadmodum formicæ corporis duntaxat curam habent, pariter & nos certè, imò verò multò

peius. Non enim pro rebus necessariis, quemadmodum illæ, solummodo laboramus, sed pro superfluis etiam, ac turpibus vigilamus: vitam illæ nullo crimine peragunt, nos verò auaritiæ feruientes, non illas, sed lupos, atque leones imitatur. Cur dixi, quum multò sitis peiores? non aliter enim quam rapiendo viuere natura illis concessit, nos autem, quos ratione, ac æqualitate honorauit, non pudet immaniſſimas feras rapina superare. Sed monachi angelis æquales longè à nobis omnibus absunt: omnibus enim alio quodam modo, quàm nos vtuntur, omniæque ipsis à nostris aliena sunt, cibus, domus, calcei, loquutio. Si quis verò colloquentes illos audiret, cognosceret continud dignos cælorum illos, nos verò etiam indignos terrarum ciues esse. Præterea, si quis aliqua dignitate insignis ad eos profectus fuerit, tunc maximè vniuersus hic tumor reprehenditur. Virtutis enim ille cultor, qui nullum humanarum rerum periculum fecit, prope magistrum militum principatum se iactantem in sceno super puluinar fordidum sederet: non enim adsunt, qui assentatiuncula in maius illum extollant. Eodem itaque modo sit, veluti si quis ad aurifabrum, aut rosetum venerit, recipit enim ab auro, & rosas quendam coloris splendorem: Sic qui accedunt illis, non nihil à fulgore illorum vilitatis consequuntur, à priore superbia plerumque liberantur. Ac veluti, si quis editum locum petierit, etiam si minus sit, magnus tamen, atque sublimis videtur. Sic donec cum illis fuerint, excellentiores apparent: quum verò inde abierint, quasi à sublimiore loco descenderint, humiliiores videtur. Nihil est rex apud eos, nihil præfectus, sed, quemadmodum nos de puerorum ludo ridemus, sic illi superbiz statum contemnunt: quod inde patet, quia, si tuto eis regnum offeratur, nunquam regnare velint: vellet autem, nisi hæc regna despicere, nisi caduca, & inaniam ducerent. Cur igitur non quasi transfugæ, ab hac miseria ad illam spõte beatitudinem conuolabimus? non gradiemur ad illos angelos, non candidas sumentes vestes, ac quasi pompam circumferentes, has nuptias violenter petemus: sed mendici ramanebimus, nihil à pauperibus, qui sunt in triuijs, differentes, ne dicam peius nos, atque miserius multò esse dispositos. Deteriores nempe mendicis sunt, qui malè ditantur. Mendicare nanque melius quam rapere: alteri enim venia, & misericordia parata est, alteri atrox pena statuta, alter non offendit Deum, alter & Deum, & homines, quòdque miserimum est, solus labores, & pericula rapinæ subit, fructus verò alij plerumque possederunt. Hæc igitur rectè scientes, vniuersam procul pellamus auaritiã, & magno studio cælesti regnum rapiamus. Nemo enim, nemo inquam, desidia corruptus illuc introire poterit: vitam autem omnes iugi studio, & vigilantia diligenti illius regni rapina locupletemur, gratia, & misericordia dñi nostri Iesu Christi, &c.

**AVTHORIS DICTI IM-
pers. in Matth. eiusdem Euang.
expositio.**

Simile est regnum calorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, &c. Homo rex dicitur Deus pater, qui

Gen. 12.
1. Cor. 6.
Certe legem
vnde dicitur
quod loquendi
modus, Chri-
stus cum anima
quasi vnus spi-
ritus factus ha-
bitat in car-
ne vnusque
suo autē pro
vniuersa, le-
gendum, hu-
manum.

qui nunquam humanam suscepit formam, vt intelligamus, quia nomen hominis præiudicium non facit diuinæ naturæ, sed propter causam parabolæ homo dicitur, non quia pars aliqua hominis erat in eo: ideo quando audis in scripturis filium Dei hominem dici, quia si pater Deus, qui tantum Deus est, & non homo, tamen homo nominatur: quanto magis necessarium fuit, vt homo diceretur vnigenitus Dei filius, quum non esset homo purus, qui humanum suscepit naturam? Quoniam autem nuptias nominauimus, vile est vt breuiter ostendamus, prout dant nobis sensum scripturæ, quomodo animæ fideles Christo in die illo iungendæ sunt, in terris non desponsatæ. Omne bonum viua substantia est, & vita est, vita autem est Christus. Omne autem malum sine substantia est, & nihil est. Ita quicquid viuum creatum est super terram, ex vita viuunt. Nec enim potest esse aliquid viuum, in quo non sit spiritus vitæ. Ex malo autem nulla res esse potest. Quum verò ipsum malum nihil sit, quomodo potest facere rem aliquam esse? Tamen perdere potest, sed non ipsum malum perdet rem: sed de illa re in qua est malum, subtrahit se bonum, propter inhabitans malum in ea: & sic bono recedente, res vadit ad nihilum. Ergo res, in qua solum bonum est, viua & immortalis est: in qua autem & bonum, & malum habitat, viuunt quidem tamen pro tempore propter inhabitans bonum: moritur autem propter inhabitans malum, & est res mortalis, sicut homo. Homo autem ideo ex bono & malo creatus est, vt contempit malo, sequatur bonum, & per hoc habeat electionis mercedem. Quod si contempit bono securus fuerit malum, suscipiet eum æternus interitus. Si autem dimisso malo securus fuerit bonum, in morte natura carnis eius soluetur ab omni malo: & quum resurrectio facta fuerit sanctorum, tunc suscipiet eum sola vita, quæ est Christus, & mortalitatem eius, in sua immortalitate absorbebit, & sicut desiderat ad illam, vt mortale hoc absorbeat ut vita, vt tunc adimpleatur scriptura, quam interpretatur Apostolus: Erunt, inquit, duo in carne vna. Christus enim cum anima quasi vnus spiritus factus habitauit in carne vniuersa, secundum quod dictum est: Qui adiungit se domino, quasi vnus spiritus est. Nunc enim quasi modica arrhas futuri coniugij spiritum sanctum accepimus: tunc autem ipsum Christum plenius in nobis habebimus. Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias: Ergo quando misit seruos suos, iam inuitati erant. Primum ergo dicamus quid sit ipsum cõiuuium. Secundò, quando sunt inuitati, Tertio, quando cœpit præparare coniuuium, & quando misit inuitatores. Prandium enim est doctrina iustitiæ, & verba cælestium mysteriorum de filio Dei venturo. Quæ omnia manducans homo, id est, audiens, acquirit sibi vitam æternam. Multas enim proprietates habet sermo ad escam. Sicut enim, qui mitrit in os suum fragmentum panis, aut qualemcunque cibum, primum molit eum dentibus, & ita dimittit in stomachum: sic & quum audimus verbum, necesse est ipsum meditari in ore sensus, & quasi quibusdam dentibus, id est, tractatibus molere, & videre quid est, quod dicit, aut vnde dicit, aut propter quam rem dicit. Nam quemadmodum qualemcunque cibum, nisi masticauerimus dentibus, non sentimus saporem eius: ita &

verbū, quod audimus, nisi masticauerimus, ipsum tractantes in nobis, non possumus intelligere virtutem verbi illius. Nam & manna, quod edebatur in eremo, figuram habebat verbi. Ideo dicebatur manna, quod interpretatur Hebraicè, quid est hoc? vt quotiescunque audimus verbum, admoneat nos ipsum nomen requirere, quid est hoc, quod audimus? Et sicut cibum postquã masticauerimus, dimittimus in stomachum: ita & verbum postquam bene tractauerimus, commendamus ipsum memoriæ quasi stomacho. Nam quemadmodum non prodest cibus, nisi quum fuerit masticatus, & in stomachum descenderit, sic non proficit ad salutem verbum, nisi quum fuerit intellectui, & memoriæ traditum. Nam sicut cibus nihil prodest si manducauerimus, & iterum euomimus eum de stomacho: sic nihil in in nobis prodest verbum, quod audimus & obliuiscimur illico. Cibus qui in stomacho stat, ille cõfortat: & sermo qui in memoria manet, ille saluat. Vnde & apud Iudæos illa animalia sunt munda, quæ reuocant cibum, & ruminant. Ergo animal illud est mundum, quod masticat, & tradit vtero, & iterum de vtero reuocat, & ruminat. Et homo ille est spiritualis, & sanctus, qui audiens verbum tractat, & quum intellexerit, memoriæ quasi vtero tradit: iterum de memoria quasi de vtero reuocat, & ruminat, & retractat. Ille autem homo immundus est ante Deum, qui non recordatur aliquando, nec retractat, quod audit. Qui autem manducat de spirituali coniuuiio, impletur spiritu, dilatatur sensibus, nutritur in veritate, pinguescit in fide, & sic ingreditur ad interiora voluntatis Dei, & manens in eis acquirit sibi vitam æternam. Qui autem ab hoc coniuuiio verbi longè fuerit factus, euacuatur spiritu, angustatur sensibus, deficit à veritate, distillat à fide: & sic egrediens ab omnibus voluntatibus Dei ad inferiora, nouissimè cadit in mortem. Quando sunt inuitati? In tempore Abraham, quando dixit ad eum Deus: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam tibi demonstrauero: Et omnem terram, quamcunque tetigeris pedibus tuis, tibi dabo illam, & semini tuo in æternum. Quam terram? Terram orientalem fluentem lac, & mel. Quod verum non est de terra illa Iudææ, quoniam illa terra nunquam fluxit lacte & melle, sed terram rationabilem quam Christus suscepit. De illius enim incarnatione lac & mel processerunt. Lac enim opus est miraculorum, quoniam & sine labore dentium, & cum suauitate comeditur, per quod rudes in fide quasi pueri sustentantur. Mel autem eloquia doctrinæ dicuntur, sicut ait propheta: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauam ori meo. Ergo Christi incarnatio promittebatur, qui lecte miraculorum, & melle doctrinæ nutriturus fuerat gentes rudes in fide. Vide ergo quoniam iam ex eo ostendebat Deus, quoniam non aliter Iudæi poterant Christo credere, nisi vt relinquerent Iudaismum, quod est: Exi de cognatione tua, & corpus circumcisionis, quod est: Exi de terra tua. Ergo ex eo iam Iudaismus relinquendus ostendebatur. Non solum autem Iudæi, sed nullus homo potest lac & mel manducare Christi, nisi cognationem suam, & terram suam reliquerit, sicut scriptum est: Nisi quis reliquerit patrem, aut matrem, &c. Item: Qui meus vult esse discipulus, ab-

Gen. 12.

Pal. 118.

negot semetipsum. Relinquit ergo cognationem suam, non qui contemnit eam, sed qui amplius diligit Deum, quam parentes. Relinquit terram suam, qui carnis suae non sequitur voluntatem: qui autem concupiscentias carnis non exit, terram corporis sui exercet, sicut Cain. Qui vero perfecte cognationem suam & terram relinquit, hic lac & mel manducet, quum legit mirabilia, aut eloquia Christi. Quando cepit hoc conuiuium praeparari a tempore Mosis, quando lex domini data est irreprehensibilis conuertens animas, quando testimonium domini fidele datum est, sapientiam praestans paruulis: quando iustitiae domini rectae iustificantes corda: quando praecipuum domini lucidum illuminans oculos: quando timor domini sanctus permanet in seculum seculi: quando iudicia domini vera, iustificata in semetipsa: quando ex decem speciebus confectus est cibus decalogi salutaris. Sicut enim regale prandium multis ciborum speciebus ornatur, ita & hoc conuiuium scripturarum diuersis iusticiarum speciebus est decoratum. Ex eo etiam tempore inuitatores exierunt prophetae, qui homines ad nuptias futuri sponsi vocarent, id est, ad aedem Christi, prophetantes eis de ipso. At illi noluerunt venire. Item misit alios seruos, dicens: Dicit inuitatis: Ecce prandium meum parauit, tauri mei, & saginata occisa sunt, & omnia iam parata, venite ad nuptias. Qui sunt alij serui? Apostoli, quos & illos misit, dicens: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues, quae perierunt domus Israel. Eunt autem praedicare, dicentes: Quia appropinquauit regnum caelorum. Hoc est quod dicit, prandium meum parauit: id est, ex omni lege, & ex omnibus prophetis scripturarum mentas ornaui. Qui sunt tauri, & saginata occisa? Prophetae, qui occisi sunt pro salute populi: Sancti quoque occisi sunt pro salute eiusdem populi quemadmodum docet nos Apostolus, dicens: Ego autem impendat, & superimpendat pro animalibus vestris. Item alibi: Ego enim iam delibor. Homini libatio alicui pro aliquo offertur. Deo ergo immolandum fuerat Paulus pro populo, quem docebat. Sic & Prophetae occisi sunt, vnusquisque pro salute populi quem docebat. Et quoniam mors prophetarum sustentabat quidem ex parte salutem humanam, non tamen plene saluare poterat torum mundum. Ideo nouissime immolatus est agnus, qui totius mundi reatum innocentiae sua detergeret. Propterea & in diebus scenopagiae, quae interpretatur fixio tabernaculi, diuersae hostiae occidebantur in figura sanctorum, nouissime autem occidebatur & agnus. Si ergo agnum illum occisum intelligimus figuram Christi, consequenter & ceteras hostias intelligimus praecedentium sanctorum occisiones. Sed & Christus de figurata sanctorum suorum immolatione dicebat: Holocausta, medullata offeram tibi cum incenso, & arietibus, offeram tibi boues cum hircis. Nec enim Christus aliquando huiusmodi animalia obtulit patri. Obtulit autem rationabiles arietes, id est, principes omnium Christianorum. Obtulit boues, rationabilem terram colentes. Obtulit etiam hircos ex Gentibus, qui pro nomine Christi sunt passi. Haec autem diximus, ut ostendamus tauris, & saginata occisa, intelligi debere sanctos, & Christum ideo occisi sunt, ut hoc spirituale ta-

voluptates.

Psal. 18.

Math. 10.

2. Cor. 12.

2. Tim. 4.

Psal. 65.

bernaculum firmiter figeretur. Denique sicut viscera agni, ita eloquia Christi homines non manducauerunt, nisi postquam occisus est. Nam post mortem eius Evangelia praedicata sunt & credita, & in eis homines quotidie nutriuntur. Sic & viscera eius prophetarum, id est, eloquia, non sunt ante suscepta, nisi postquam occisi sunt. Quis audiuit, aut credidit verbis Esaiiae uiuentis? Si enim suscepissent sermones eius, nunquam eum ferassent: sed postquam occisus est, tunc postmodum Iudaei susceperunt prophetias eius, & ceperunt legere in synagogis suis. Quis Hieremiae verba suscepit uiuentis? Si enim suscepissent verba eius, nunquam eum post multas iniurias lapidassent. Sed postquam occisus est, postea consecrauerunt prophetias eius, & ceperunt eas legere in conuentu. Et sic inuenies actum in omnibus prophetis, quia uiuentes eos nemo coluit, sed post mortem. Vnde & dominus dicit: Qui aedificatis sepulchra prophetarum, & dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis participes eorum in sanguine prophetarum. Sicut enim uiuentis animalis viscera nemo manducat, ita uiuentium prophetarum sermones nemo suscepit, sed post mortem ipsorum. Saginata autem sunt gratia Dei pleni. Ideo dixit, & saginata, & tauris: non quia & tauri non fuerunt saginati, sed quia omnes saginati non fuerunt tauri. Ex prophetis enim omnibus quidam tantummodo prophetae fuerunt, quidam autem prophetae & sacerdotes: sicut Hieremiae, sicut Ezechiel, sicut filius Ioiadae. Ergo saginata dicit prophetas tantummodo, qui fuerunt spiritu sancto repleti. Tauris autem, qui & prophetae fuerunt, & sacerdotes. Sicut enim tauri duces sunt gregis, ita sacerdotes sunt principes populi. Quosdam autem legi dicentes, tauris hic dicit Martyres, tunc in primis pro Christo occisos, Apostolis adhuc uiuentibus: saginata autem paruulos, spiritu sancto pinguefactos. Quorum omnium interfectiones, multas spiritualium gaudio epulas praebuerunt, & nuptias Christi adornauerunt. Et omnia parata. Quicquid quaeritur ad salutem, totum iam adimpletum est in scripturis. Qui ignarus est, inueniet ibi quod discat. Qui contumax est, & peccator inueniet ibi futuri iudicij flagella, quae timeat. Qui laborat, inueniet ibi glorias, & promissiones vitae perpetuae, quas manducando amplius exciteretur ad opus. Qui pusillanimis est, & infirmus, inueniet ibi medicinales cibos, qui cum per poenitentiam reuocent ad salutem. Ut quid ibi scriptum est: Achaz propter furtum laminae aureae lapidatus, nisi ut habeant fures quod timeant? Ut quid ibi filij Israel, qui fornicati sunt cum filiabus Moabitatum, percussis refugerunt in Beelphegor, nisi ut habeant fornicatores quod perhorrescant? Ut quid concubitatores carnis castigati sunt in deserto, nisi ut nemo delicias concupiscat? Ut quid Dauid arguit Nathan, & suscepit, nisi ut adulteri, & homicidae poenitentiae remedium non desperent? Raab meretrix sanctificata est, ut meretricibus spes daretur.

Math. 23.

Cont. 1. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Uti etiam in apostolis...

2. Reg. 12.

1. Reg. 10.

2. Reg. 12.

1. Reg. 10.

tur. Nihil ergo minus est in hoc conuiuium, quam quod necessarium habet salus humana. At illi neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius in negociationem suam. Omnis actus, quem agunt homines in hoc mundo, duplex est. Aut enim villa est, aut negociatio. Et quando aliquem laborem quidem manuum nostrarum facimus, exercentes terram, aut aliquod opus terrenum, ut puta agrum, vineam, vel hortum, vel opus ligni, aut ferri, villam colere videmus, id est, terram. Quando autem non labore manuum nostrarum, sed aliter lucra quocumque modo consequimur, ut puta honores gerere, ut diuitiae permanent alicui, aut mercari, omne hoc negociatio appellatur. Duobus ergo verbis omne opus humanum conclusit, siue honestum, siue inhonestum. Honestum quidem opus est villae cultura, sicut ait Salomon: Non oderis rusticam operationem, & agriculturam ab altissimo creatam. Et Apostolus hortatur: Rogo autem vos, fratres, studium habere quietis, & negotij proprii, & operandi manibus vestris, & nullum desiderium sit in vobis ad eos, qui foris sunt: inhonestum est enim apud Deum opus negociationis, siue dignitatis, siue militiae. Vnde nihil horum antea Iudaei agebant, propter quod dicit Propheeta: Qui non cognouit negociationes, intrabit in potentias domini: quia difficile quis negocians intrat in regnum caelorum. O miserimus mundus, & miser qui eum sequuntur! Semper enim homines mundialia opera excluderunt a vita. Sed forte dicis, Et villam colere peccatum est? Et si quidem impedimentum fidei, aut religionis tibi non facit villa, sicut fecit Iudaeis, non habes peccatum: si autem vel a fide, vel a religione tibi facit impedimentum, sit peccatum. Non ergo ipse villa cultus peccatum est, sed tu praeterferendo eam Deo, facis eam esse peccatum. Opera enim nostra authentica, opera sunt iustitiae: opera autem carnalia, super operationes dicuntur, non opera: quia iustitia ad vitam aeternam pertinet veram, opus autem terrenum non ad vitam, sed ad sustentationem vitae huius temporalis. Ideo ergo opus iustitiae attendere facere debemus, opus autem terrenum transitorie. Si ergo honestum opus sequendo homines debitum honorem non reddiderunt, talem iram merentur: putas quali ira sunt digni, qui non veniunt ad Deum? Aut ita. Villa est iste mundus, circa quem homines amatores mundi occupantur quae sitibus eius, quasi villae cuiusdam redditibus delectati. Negociatio autem praedicatio legis, & procuratio templi, quam auari sacerdotes quasi negociationem aestimant, quando lucrosam, & non dispensationem diuini operis putant, & non onerosam. Ergo per operationem villae populares significantur homines, quos mundi delectatio separauit a Christo. Per operationem autem negotiationis, sacerdotes, ceterique ministri templi significantur, quos lucri obtentu venientes ad ministerium legis, & templi, auaritia separauit a fide. Non dixit malignati sunt, sed, neglexerunt: quia non omnes Iudaei crucifixerunt Christum, nec audierunt doctrinam ipsius, aut consenserunt in mortem eius. Quidam enim secularibus negociis occupati, non venerunt ad Christum, nec audierunt doctrinam ipsius, nec viderunt mirabilia eius, ideoque non crediderunt in eo. Qui ergo odio, aut inuidia crucifixerunt Christum, illi ma-

lignati sunt, qui autem negotiis impediti non crediderunt illi, neglexisse dicuntur, non malignati. Nam sunt quidam homines, qui possunt & audire & credere, sed sollicitudo rerum necessariorum, & delectatio mundi separat eos a Deo, quos dominus terram spinosam appellat. Reliqui vero tenuerunt seruos eius, & contumelia affectos occiderunt. De sua morte taceret, quia iam in priori parabola dixerat: sed ostendit mortem discipulorum suorum, quos post ascensum ipsius occiderunt Iudaei, maxime sacerdotes Stephanum lapidantes. In Iacobi morte gaudentes. Item Iacobum Alphaei lapidantes: propter quae omnia, Hierusalem destructa est a Romanis. Ideo dicit: Audiens autem rex iratus est, & misit exercitum suum, & perdidit homicidas illos, & ciuitates eorum succendit. Romanus exercitus dicitur exercitus Dei: Quia domini est terra, & plenitudo eius. Nec enim venissent Romani in Hierusalem, nisi dominus eos excitasset. Quidam autem exercitum angelos dicit, & ciuitatem pro ciuibus ponit. Ac si dicat: Misit angelos suos, & ciues illos misit in ignem aeternum. Et dixit seruis suis: Ite ad exitus viarum, & quoscumque inuenieritis, vocate ad nuptias. Manifestum est quidem, quia post contemptam contumaciam Iudaeorum, de uocatione gentium dicit, quod dicit. Ite ad exitus viarum. Propterea requiritur quae sunt viae istae, & ad quarum exitus misit Christus discipulos suos. Puto ergo quoniam sicut generalis & publica via est Christus, quae ducit ad vitam, & viae dicuntur omnes prophetae, & omnes Apostoli: haec enim omnes viae ducunt ad Christum, Christus autem ad patrem: sic generalis, & publica via est diabolus, quae ducit ad mortem, & viae sunt omnes professiones seculi istius. Ut puta professio Philofofiae: una est via, professio militiae altera est via, mundialis dignitas altera est via, professio ludorum altera via mundi. Et quid plura dicam? Quanta sunt diuersitates actuum in hoc mundo, tanta sunt viae, quae omnes viae ducunt ad diabolum, generalem viam perditionis, ideo ergo dicit: Ite ad exitus viarum, & cuiuslibet conditionis homines vocate ad fidem. Adhuc sicut castitas via est, quae ducit ad Christum, & misericordia, ceteraeque virtutes, sic & fornicatio via est, quae ducit ad diabolum, & auaritia, ceteraeque species malae. Iuber ergo ut cuiuscumque conuersationis homines inuitent ad fidem quoscumque siue seruos, seu liberos. Deus enim corporalem seruitutem non contemnit, nec corporalem eligit libertatem. Omnis qui diaboli sequitur voluntatem, seruus est diaboli etiam si sit liber: qui autem obaudit Deo, ille vere ingenuus est, etiam si fuerit seruus. Ingenuitatem enim spirituales non sordidat seruitus corporalis, nec turpitudinem spirituales honestat corporalis libertas. Seruitutem enim non Dei dispositio, sed humana violentia introducit. Omnis enim homo liber creatus est, quem Deus in libero arbitrio posuit, nisi ipse fecerit se seruum. Et sicut non est distantia in natura creationis hominum, sic non fit differentia in uocatione salutis eorum omnium, siue barbarorum, siue sapientum: quoniam potens est Dei gratia barbaras mentes corrigere ad rationabilem intellectum, qui cor Nabuchodonosor ad feralem sensum mutauit, & iterum feralem sensum eius ad humanum intellectum reduxit. Potens est, inquam, mutare omnes, siue bonos, siue malos: boni ne pereant, mali

Math. 13.

Act. 8.

Act. 12.

Psal. 23.

Ex hic ardet per se bonas respicit.

Liberi hominis arbitrio.

Dan. 4.

mali vt inexcusabiles fiant. Nemo propter ignorantiam peccat, nemo propter ignorantiam excusetur. Omnes videant lumen, vt appareant, qui amant tenebras, & qui lumen. Qui enim filius est tenebrarum, et si compellatur, non accedit ad lumen, qui autem filius est luminis, nec si repellatur, recedit à lumine. *Intrauit autem rex, vt videret discumbentes.* Intrauit autē Deus, non quia est aliquis locus vbi non sit, sed vbi vult aspiciere, ibi fit præsens; vbi autem non vult, absens videtur. Dies enim aspectus, est dies iudicii, quando visitaturus est Christianos, qui super mensam scripturarum sanctarum recubant, id est requiescunt in fide earum, & caelestibus epulantur doctrinis. Aut dies aspectus, est dies tentationis: quando dignatur tentare ecclesiam suam, vt videant qui habent fidem, & operationem dignam Christi vocatione. Nuptiale vestimentum est fides vera, quæ est per Iesum Christum & iustitiam eius, de qua ait Apostolus: *Expoliare vos veterem hominem cum actibus suis, qui corrumpitur secundum concupiscentiam erroris, vestientes vos nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* Quod dicit, in iustitia, ad conuersationem pertinet: quod autem in sanctitate veritatis, ad fidei veritatem: Vestimenta ergo veteris hominis sunt pannosa, & sordida opera carnis, corruptibilia, & immunda: vestimenta autem noui hominis, sunt fortia, & decora opera spiritus, incorruptibilia & sancta. Quemadmodum enim si aliquis cum nigris vestimentis inueniatur in nuptiis, sordidat gloriam nuptiarum: ita & qui opera habet tenebrosa, & inter Christianos quasi vnus ex eis conuersatur, ipsi Christianitati facit iniuriam. Homo itaque aut secundum locum eligat vestem: aut secundum vestem eligat locum: id est, aut secundum opera eligat professionem, aut secundum professionem faciat opera. Qui vult esse Christi, faciat opera Christi: qui autem non vult opera Christi facere, nec veniat ad Christum, alioquin audiet in die iudicii: *Amice, quomodo huc intrasti, nō habens vestem nuptialem?* & obmutescet. Hic enim abscondimus opera nostra, & inuicem corda nostra celamus: in illa autem die nihil est quod respondeamus, vbi cælum, & terra, & aqua, sol & luna, dies, & noctes, & torus mundus stabit aduersum nos in testimonium peccatorum nostrorum. Et si omnia taceant, tamē ipsæ cogitationes nostræ, & ipsa opera nostra specialiter stabunt ante oculos nostros, accusantes nos ante Deum: dicente Apostolo: *Cogitationibus inuicem se accusantibus, aut etiam defendentibus in die, quum iudicabit Deus occulta hominum, per Iesum Christum dominum nostrum.* Tunc dicit rex ministris: *Ligate ei manus, & pedes, & mitte eum in tenebras exteriores.* Sicut est differentia gloriarum in sanctis, secundum opera, dicente Apostolo: *Stella enim à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum, sic quoque differentia est tormentorum in peccatoribus.* Sunt enim primæ tenebræ, & exteriores, & nouissimi lacus. Ex eo autem quod dixit, *ingressus, vt remuneraret amicos:* nō autem dixit, congregauit rex omnes qui venerunt ad nuptias: datur suspicio æstimandi, ne forte dicat hoc de vindicta iudicii. Adhuc autem, quia non dixit, *mitte eum in tenebras inferiores, vt eas tenebras infectoria loca inferni æstimemus:* sicut ibi, Et erit

Col. 3.

Rom. 2.

1. Cor. 15.

puiti animam ex inferno inferiori, sed ita dicit in tenebras exteriores. Ergo quotiescunq̃ tentat Deus ecclesiam suam, & ventilat ventilabro iudicii, ingreditur ad eam, vt videat discumbentes qui sunt, aut quales sunt, si digni sunt caelestibus nuptiis, & conuiuio illo viuo. Et si inuenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, secundum ea, quæ diximus, interrogat eum in cogitationibus suis: sicut scriptum est, *Quia in cogitationibus impij interrogatio erit.* Et interrogat eum, quæ sunt opera ista quæ agis, quia non sunt opera Christiani. Vt quid factus es Christianus, si hæc opera diligebas? Ita vt non habeat quid respondeat contra conscientiam suam. Et hunc ergo talem quem viderit in ecclesia Christus iubet ministros suos, id est, aliquos spiritus seductionū. Nam mala per malos spiritus reddet: qualis fuit spiritus erroris, quem misit Deus, vt seduceret Achab, sicut scriptum est in tertio libro Regnorum. Vel qualis est illa operatio erroris, quam dabit eis Deus, qui charitatem Dei non acceperunt, vt credant mendacio. Et ligant manus hominis illius, id est, opera eius, quæ sunt animæ manus, quæ homines rectius tollunt ad mandata Dei. *Ligant & pedes eius, id est motus animæ eius, quibus anima solet incedere, & transire: non de loco ad locum, sed de malo ad bonum, vel de bono ad malum: id est, obligant, & inebriant, & inuoluunt opera eius, quomodo nescit si in laqueum perditionis incurrat.* Et apprehendentes eum, per ipsa opera eius, mittunt eum in tenebras, id est, in errores vel Gentium, vel Iudæorum, vel hæresim. Et forsitan propinquiores tenebræ sunt Gentilium, exteriores Iudæorum, plus autem exteriores hæreticorum. Quoniam Gentiles veritatem spernunt, quam non audierunt: Iudæi autem, quam non crediderunt: hæretici autem quam audierunt, & didicerunt. Ipsarum quoque hæreticarum tenebrarum, quædam sunt prope lucem veritatis: aliæ autem longius à veritate, & ideo nigriores: aliæ autem amplius longè, & ideo perfiores, & exteriores. Ideo dixit, *Mitte eos in tenebras exteriores, id est, in hæreses peruersissimas. Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Videte quia non dixit, *Ibi est fletus, & stridor dentium: sed erit.* Ergo modo mittuntur in illas tenebras mali, postea patientur fletus, vbi est, & stridor dentium.

Psal. 85.

Sap. 7.

1. Cor. 11.

1. Cor. 12.

1. Cor. 13.

1. Cor. 14.

S. GREGORII PAPÆ
in superioribus Evangelium
Homil.

Lectionis euangelicæ textum, fratres charissimi, mihi, volo, si possum, sub breuitate transcurrere, vt in fine eius valeam ad loquendum largius vacare. Sed quarendum prius est, an hæc apud Matthæum ipsa sit lectio, quæ apud Lucam sub appellatione cœnæ describitur. Et quidem sunt nonnulla, quæ sibi dispna esse videntur, quia hic prandium, illic cœna memoratur: hic qui ad nuptias non dignis vestibus intrauit, repulsus est: illic nullus, qui intrasse dicitur, repulsus esse perhibetur. Quæ ex re rectè colligitur, quod & hic per nuptias præsens Ecclesia, & illic per cœnam æternam, & vltimum conuiuium designatur: quia & hæc nonnulli exituri intrant, & ad illam quisquis

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

quis semel intrauerit, vterius non exibat. At si quis forte contendat hanc eandem esse lectionem, ego melius puto (salua fide) alieno intellectui cedere, quàm cōtentionibus deseruire: quoniam & intelligi congruè forsitan potest, quia de proiecto eo, qui cum nuptiali veste non venerat, quod Lucas tacuit, Matthæus dixit. Quod verò per illum cœna, per hunc autem prandium dicitur: nequaquam vel hoc nostræ intelligentiæ obstitit, quia cum ad horam nonam apud antiquos quotidie prandium fieret, ipsum quoque prandium cœna vocabatur. Sæpe autem iam me dixisse memini, quod plerunq̃ in sancto euangelio regnum cælorum præsens Ecclesia nominatur. Congregatio quippe iustorum, regnum cælorum dicitur. Quia enim per prophetam dicit Dominus: *Cælum mihi sedes est.* Et Salomon ait, *Anima iusti, sedes sapientiæ.* Paulus item dicit, *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam, liquiddè colligere debemus, quia, si Deus sapientia, anima autem iusti sedes sapientiæ, dum cælum dicitur sedes Dei, cælū ergo est anima iusti.* Hinc per Psalmistam de sanctis prædicatoribus dicitur: *Cæli enarrant gloriam Dei.* Regnum ergo cælorum est Ecclesia iustorum, quia dum eorum corda in terra nil ambiunt, per hoc quod ad superna suspirant, iam in eis Dominus quasi in caelestibus regnat. Dicitur ergo: *Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.* Iam intelligit charitas vestra, quis est iste rex, regis filij pater: ille nimirum, cui Psalmista ait, *Deus, iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis.* *Qui fecit nuptias filio suo.* Tunc enim Deus pater Deo filio suo nuptias fecit, quando hunc in vtero virginis humana naturæ coniunxit, quando Deum ante secula voluit fieri hominem in fine seculorum. Sed quia ex duabus personis fieri solet ista nuptialis coniunctio, absit hoc ab intellectibus nostris, vt personam Dei, & hominis, redemptoris nostri Iesu Christi, ex duabus personis credamus vnitam. Ex duabus quippe, atque in duabus hunc naturis existere dicimus, sed ex duabus personis compositum credi, vt nefas vitamus. Aptius igitur, atque securius dici potest, quia in hoc pater regi filio nuptias fecit, quo ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociauit. Vterus autem genitricis virginis, huius sponsi thalamus fuit. Vnde & Psalmista dicit: *In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Tanquam sponsus quippe de thalamo suo processit, qui ad coniungendam sibi, Ecclesiâ incarnatus Deus de incorrupto vtero virginis exiuit. Misit ergo seruos suos, vt ad istas nuptias amicos inuitarent. Misit semel, misit iterum: quia incarnationis dominicæ prædicatores & prius prophetas, & postmodum Apostolos misit. Bis itaque seruos ad inuitandum misit, quia incarnationem vnigeniti & per prophetas dixit futuram, & per Apostolos nunciauit factam. Sed quia ij, qui prius inuitati sunt, ad nuptiarum conuiuium noluerunt venire, in secunda inuitatione iam dicitur: *Eccc prandium meum parauit, tauri mei, & altitia mea occisa sunt, & omnia parata.* Quid in tauris, & altilibus, fratres charissimi, nisi noui, & veteris testamenti patres accipimus? Quia enim valgo loquor, etiam ipsa me necesse est verba euangelicæ lectionis explanare. Altitia enim saginata dicitur. Ab eo enim quod est alere, altitia quasi altiti-

lia vocamus. Cum verò in lege scriptum sit: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum; accepta tunc iustis licentia fuerat, vt Dei, suoque aduersarios quanta possent virtute comprimerent, eosque iure gladij ferirent.* Quod in nouo proculdubio testamento compescitur, cum per semetipsam veritas prædicat, dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite eis, qui oderunt vos.* Quid ergo per tauros, nisi partes testamēti veteris significantur? Nā cum ex permissione legis acceperant, quatenus aduersarios suos odij retributione percuterent, vt ita dicam, quid aliud quàm tauri erant, qui inimicos suos virtutis corporeæ cornu fericbant? Quid verò per altitia, nisi patres noui testamenti figurantur? Qui dum gratiam pinguedinis internæ percipiunt, æternis desiderijs innitentes, ad sublimia contemplationis suæ pennis subleuantur. In imo quippe cogitationem ponere, quid est aliud, quàm quædam ariditas mentis? Qui autem intellectu caelestium iam per sancta desideria de supernis delectationis intime cibo pascuntur, quasi largiori alimento pinguescunt. Hac enim pinguedine saginari Propheta concupierat, cum dicebat: *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea.* Quia ergo prædicatores dominicæ incarnationis missi, persecutionem ab infidelibus, & prius prophetas, & postmodum sancti apostoli pertulerunt, inuitatis, & venire nolentibus dicitur: *Tauri mei, & altitia occisa sunt, & omnia parata.* Ac si apertius dicatur: *Patrum præcedentium mortes aspiciat, & remedia vitæ vestræ cogitate.* Notandum verò, quod in priori inuitatione nihil de tauris, & altilibus dicitur: in secunda autem iam tauri, & altitia mactata esse memorantur: quia omnipotens Deus cum verba eius audire nolumus, adiūgit exempla, vt omne quod impossibile credimus, tanto nobis ad sperandum fiat facilius, quanto per hoc transisse iam & alios audimus. Sequitur: *Illi autem neglexerunt, & abiierunt, alius in villam suam, alius verò in negotiationem suam.* In villam quippe ire, est labori terreno immoderatus incumbere. In negotiationem verò ire, est actionum secularium lucris inhiare. Quia enim alius intentus labori terreno, alius mundi huius actionibus deditus, mysterium dominicæ incarnationis pensare, & secundum illud viuere dissimulat, quasi ad villam, vel negotium pertgens, venire ad nuptias regis recusat: & plerunq̃, quod est grauius, nonnulli vocantis gratiam non solum respuunt, sed etiam persequuntur. Vnde & subditur: *Reliqui verò tenuerunt seruos eius, & c.* Homicidas perdit, quia persequentes interimit, Ciuitatem eorum igni succedit quia illorum non solum animæ, sed caro quoque, in qua habitauerant, æterna gehennæ flamma cruciantur. Missis exercitibus, extinxisse homicidas dicitur, quia in hominibus omne iudicium per angelos exhibetur. Quid nāque sunt illa angelorum agmina, nisi exercitus regis nostri? Vnde & idem rex dominus sabaoth dicitur. Sabaoth quippe exercituum interpretatur. Ad perdendos ergo aduersarios suos, exercitus mittit, quia nimirum vindictam dominus per angelos exercet. Cuius vindictæ potentiam tunc nostri patres audiebant, nos autem iam cernimus. Vbi sunt enim superbi illi martyrum persecutores? Vbi illi, qui contra conditorem suum certicem cordis erexerant: & de de huius mundi gloria mortifera tuebant? Ecce iam mors martyrum

Luc. 9.

Psal. 6.

tyrum floret in fide viuientium, & ij, qui contra illos de crudelitate sua gloriati sunt, nequamquam ad memoriam nostram veniunt, vel in numero mortuorum. Rebus ergo cognoscimus, quod in parabolis audiuius. Sed is, qui inuitantem se contemni conspiciat, regis filij sui nuptias vacuas non habebit. Ad alios mittit: quia et si apud aliquos laborat verbum Dei, quandoque tamen sermo Dei inuentus est, ubi requiescat. Vnde & subditur, *Tunc a' seruis suis, Nuptiae quidem paratae sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, etc.* Si in scriptura sacra vias actiones accipimus, exitus viaru intelligimus defectus actionum: quia illi plerumque facile ad Deum veniunt, quos in terrenis actionibus prospera nulla comitantur. Sequitur; *Et egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes quos inueniunt, bonos & malos, & impletae sunt nuptiae discumbentium.* Ecce iam ipsa qualitate coniuuantium aperte ostenditur, quia per eas regis nuptias praesens Ecclesia designatur, in qua cum bonis & mali conueniunt. Permixta est quippe diuersitate filiorum, quia sic omnes ad fidem generat, vt tamen omnes per immutationem vitae, ad libertatem spiritualis gratiae culpis exigentibus non perducatur. Quousque namque hic viuimus, necesse est, vt vitam praesentis seculi permixti peragamus, tunc autem discernimur, cum peruenimus. Boni enim soli nunquam sunt nisi in caelo, & mali soli nunquam sunt nisi in inferno. Haec autem vita, quae inter caelum, & infernum sita est, sicut in medio subsistit, ita vitarumque partium ciues communiter recipit, quos tamen sancta Ecclesia & nunc in dilectione suscipit, & postmodum in egressione discernit. Si ergo boni estis, quando in hac vita subsistitis, aequanimiter tolerate malos. Nam quisquis malos non tolerat, ipse sibi per intolerantiam suam testis est, quia bonus non est. Abel enim esse renuit, quem Cain malitia non exerceat. Sic in triturata arca grana sub paleis premuntur, sic flores inter spinas oriuntur, & rosa, quae redolet, crescit cum spina, quae pungit. Duos quippe filios habuit primus homo: vnus horum electus est, alter reprobus fuit. Tres filios Noe arca contulit, sed ex his duo electi sunt, & vnus reprobus fuit. Duos filios habuit Abraham, sed vnus electus est, alter reprobus fuit. Duos Isaac filios habuit, sed vnus electus est, & alter reprobatus. Duodecim filios habuit Iacob, sed ex his vnus per innocentiam venditus est, alij vero per malitiam venditores fratris fuerunt. Duodecim apostoli sunt electi, sed vnus ex his admixtus est, qui probaret; vnde dicitur, qui probarentur. Septem sunt diacones ab apostolis ordinati, sed sex in fide recta permanentibus, vnus exitit author erroris: In hac ergo ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt. Antea itaque tempora, fratres charissimi, ad mentem reducite, & vos ad malorum tolerantiam roborate. Si enim filij electorum sumus, restat necesse est, vt per eorum exempla gradiamur. Bonus enim non fuit, qui malos tolerare recusauit. Hinc namque est, quod de seipso beatus Iob asserit, dicens, *Frater fui draconis, & socius struthionu.* Hinc per Salomonem sponsi voce sanctae ecclesiae dicitur: *Sicut liliu inter spinas, sic amica mea inter filias.* Hinc ad Ezechielem Dominus dicit; *Fili hominis, increduli, & subuersores sunt tecu, & cu scorpionibus*

Boni malis permixti in ecclesia.

Act. 6.

Iob. 36.

Can. 2.

Ezech. 2.

bus habitas. Hinc Petrus beati Lot vitam glorificat, dicens; *Et iustum Lot oppressum a nefandorum iniusta conuersione eruit.* Aspectu enim, & auditu iustus erat, habitans inter eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Hinc Paulus discipulorum vitam & laudat, & roborat, dicens; *In medio nationis prauae, & peruersae, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes.* Hinc Ioannes Pergami ecclesiae testatur, dicens; *Scio vbi habitas, vbi sedes est satanae, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam.* Ecce, fratres charissimi, pene omnia percurrere cognoscimus, quia bonus non fuit, quem malorum prauitas non probauit. Vt enim ita loquar, ferrum animae nostrae nequaquam perducitur ad subilitatem acuminis, si hoc non eraserit alienae lima prauitatis. Terere autem nos non debet hoc, quod in ecclesia & multi mali, & pauci sunt boni: quia atca in vndis diluuij, quae huius ecclesiae typum gessit, ampla in inferioribus, angusta in superioribus fuit, quae in summitate etiam sua ad vnus mensuram cubiti exereuit. Inferius quippe bestias, quadrupedia, atque reptilia, superius vero, aues, & homines habuisse credenda est. Ibi lata exitit, vbi bestias habuit: ibi angusta, vbi homines seruauit. Quia nimirum sancta ecclesia in carnalibus ampla est, in spiritualibus angusta. Vbi enim bestiales hominum mores tolerat, illic latius sinum laxat. Vbi autem eos habet, qui spirituali ratione suffulti sunt, illic quidem ad summum ducitur, sed tamen, quia pauci sunt, angustatur. Lata quippe via est, quae ducit ad perditionem, & multi sunt qui vadunt per eam: & angusta porta est, quae ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Ed autem vltima arca angustatur in summis, quousque, ad mensuram vnus cubiti perducatur: quia in sancta ecclesia quanto sanctiores quique sunt, tanto pauciores. Quae in summo ad illu perducitur, qui solus homo in hominibus, & sine alterius comparatione natus est sanctus, qui, iuxta Psalmistae vocem, factus est sicut passer vnicus in aedificio. Tanto ergo magis mali tolerandi sunt, quanto amplius abundant: quia & in arca tritura pauca sunt grana, quae seruuntur horreis, & grandes acerui palearum, quae ignibus comburuntur. Sed quia iam largiente Domino nuptiarum domu, id est, sanctam ecclesiam intrastis, solerter, fratres, aspiciat, ne aliquid de mentis vestrae habitu rex ingrediens reprehendat. Cum magno enim cordis timore pensandum est, quod proinuis subditur; *Intrauit autem rex, vt videret discumbentes: & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Quid, fratres charissimi, exprimi per nuptialem vestem putamus? Si enim vestem nuptialem baptisma vel fidem dicimus, quis sine baptismo, & fide ad has nuptias intrauit? Eo enim ipso foris est, quo necdum credidit. Quid ergo debemus intelligere per nuptialem vestem, nisi charitatem? Intrauit enim ad nuptias, sed cum nuptiali veste non intrat, qui in sancta ecclesia assistens, fidem habet, sed charitatem non habet. Recte enim charitas, nuptialis vestis vocatur, qui hanc in se conditor noster habuit, dum ad associandae sibi ecclesiae nuptias venit. Sola quippe dilectione Dei actum est, vt eius vnigenitus mentes sibi electorum hominum vniret. Vnde & Ioannes dicit: *Sic enim dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum daret pro nobis.* Qui ergo per charitatem

1. Pet. 2.

Philipp. 2.

Apoc. 1.

Gen. 6.

Matth. 7.

Exech. 40.

Exod. 25.

Vestis nuptialis, charitas non fides.

Tab. 4.

Matth. 7.

Joan. 3.

ratem venit ad homines, eandem charitatem innotuit esse vestem nuptialem. Omnis ergo vestrum, qui in ecclesia positus Deo credidit, iam ad nuptias intrauit: sed cum nuptiali veste non venit, si charitatis gratiam non custodit. Et certe, fratres, si quis ad carnales nuptias esset inuitatus, vestem mutaret, congaudere se sponso, & sponsae ex ipso sui habitus decore ostenderet: inter gaudentes, & festa celebrantes, despectis vestibus apparere erubesceret. Nos ad Dei nuptias venimus, & cordis vestem mutare dissimulamus. Congaudet angelus, cum ad caelum assumuntur electi. Quae ergo mente haec spiritualia festa conspiciamus, qui nuptialem vestem, id est, charitatem, quae sola nos speciosos exhibeat, non habemus? Sciendum verò est, quia sicut in duobus lignis, superiori videlicet, & inferiori vestis textitur, ita in duobus praecipis charitas habetur, in dilectione scilicet Dei, & proximi. Scriptum quippe est; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & diliges proximum tuum sicut teipsum.* Quia in re notandum est, quia in dilectione proximi mensura ponitur amoris, cum dicitur; *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Dei autem dilectio nulla mensura costringitur, cum dicitur; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua.* Non enim iubetur quique quantum dilgat, sed ex quanto, cum dicitur; *Ex toto.* Quia ille veraciter Deum diligit, qui sibi de se nihil relinquit. Duo ergo haec necesse est vt charitatis praecipia custodiat, qui quis habere in nuptiis vestem nuptialem curat. Hinc est enim, quod apud Ezechielem propheta portae ipsius ciuitatis in monte constitutae vestibulum duobus cubitis mensuratur: quia nimirum accessus nobis caelestis ciuitatis non patitur, si in hac Ecclesia, quae pro eo quod adhuc foris est, vestibulum dicitur, Dei & proximi dilectio non tenetur. Hinc est, quod cortinis tabernaculi intexi coccus bis tinctus iubetur. Vos estis, fratres, vos estis cortinae tabernaculi, qui per fidem in vestris cordibus secerata caelestia velatis. Sed cortinis tabernaculi bis tinctus coccus debet inesse. Coccus quippe ignis speciem tenet. Quid verò est charitas, nisi ignis? Sed ista charitas esse bis tincta debet, vt tingatur per amorem Dei, tingatur & per amorem proximi. Qui enim sic amat Deum, vt per contemplationem illius negligat proximum, coccus quidem est, sed bis tinctus non est. Rursus qui sic amat proximum, vt tamen contemplationem Dei per eius amorem relinquit coccus est, sed bis tinctus non est. Vt ergo charitas vestra bis tinctus coccus esse valeat, & ad amor se Dei, & ad amorem proximi accedat: quatenus nec ex compassione proximi contemplationem relinquit Dei, nec plus quam debet inhærens contemplationi Dei, compassione abiciat proximi. Omnis itaque homo inter homines viuens, sic ad eum anhelet, quem desiderat, vt tamen huc non deserat, cum quo curebat: & sic huic adiutorium ferat, vt ab illo nullo latens torpeat, ad quem festinabat. Sciendum quoque est, quod ipsa dilectio proximi in duobus praecipis subdividitur, cum quidam sapiens dicitur: *Omne quod tibi oderis fieri, vide ne ipse alteri facias.* Et per semetipsam veritas praedicat, dicens; *Quae vultis, vt faciat vobis homines, & vos eadem facite illis.* Si enim & quod impendi non

Dum. 6. Matth. 22.

Exech. 40.

Exod. 25.

Tab. 4.

Matth. 7.

Joan. 3.

bis recte volumus, aliis impertimur, & quod nobis fieri nolumus, hoc aliis facere ipsi deuitamus, charitatis iura illa seruamus. Sed nemo cum quempiam diligit, habere se protinus charitatem putet, nisi prius ipsam vim suae dilectionis examinet. Nam, si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, charitatem non habet, sed habere se putat. Charitas autem vera est, cum & in Deo diligitur amicus, & propter Deum diligitur inimicus. Ille enim propter Deum diligit eos, quos diligit, qui iam & eos diligere, a quibus non diligitur scit. Probari enim charitas per solam odij aduersitatem solet. Vnde & per semetipsum Dominus dicit; *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos.* Ille ergo securus amat, qui propter Deum & illum amat, a quo se intelligit non amari. Magna sunt haec, alta sunt haec, & multis ad exhibendum difficilia: sed tamen ista est vestis nuptialis. Quisquis autem hanc recumbens in nuptiis non habet, iam sollicitus meruat ingrediente rege, quando intratur foras. Ecce enim dicitur; *Intrauit autem Rex ad nuptias, vt videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Nos sumus, fratres, qui in nuptiis vestri Dei discumbimus, qui iam sedem in ecclesia habemus, qui scripturae sacrae epulis pascentur, qui coiuuantiam Deo ecclesiam esse gaudentes considerate ergo, rogo, si cum nuptiali veste ad has nuptias venistis, cogitationes vestras sollicita inquisitione discutite, de rebus singulis corda vestra trutinare, si iam contra nullum odium habetis, si contra felicitatem alienam nulla vos inuidiae falce succenditis, si per occultam malitiam nemini nocere festinatis. Ecce rex ad nuptias ingreditur, & cordis nostri habitum contemplantur, atque ei, quem charitate non vestrum inuenit, protinus iratus dicit; *Amice, quomodo hic intrasti, non habens vestem nuptialem?* Mirandum valde est, fratres charissimi, quod hunc & amicum vocat, & reprobat, ac si ei apertius dicat; *Amice, & non amice, Amice per fidem, & non amice per operationem.* At ille obmutuit. Quia, quod dici sine gemitu non potest, in illa distributione vltimae increpationis omne argumentum cessat excusationis: quippe quia ille foris increpat, qui testis conscientiae intus animam accusat. Sed inter haec sciendum est, quia quisquis hanc virtutis habet vestem, sed tamen adhuc perfecte non habet, ad pij regis ingressum desperare de venia non debet: quia ipse quoque spem nobis per Psalmistam tribuens, dicit; *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.* Sed quia pauca haec in consolatione labentis, & infirmantis diximus, nunc ad eum, qui hanc omnimodo non habet, verba vertamus. Sequitur; *Tunc Rex dicit ministris: Ligatis pedibus, & manibus, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium.* Ligantur tunc pedes, & manus per distributionem sententiae, qui modo a prauis operibus ligari noluerunt per meliorationem vitae. Vel certe tunc ligat poena, quos modo a bonis operibus ligauit culpa. Pedes enim qui visitare agrum negligunt, & manus, quae nihil indigentibus tribuunt, a bono opere iam ex voluntate ligatae sunt. Qui ergo nunc sponte ligantur in vitio, tunc in supplicio ligantur inuiti, bene autem dicitur, quod in exteriores tenebras projiciatur. Interiores quippe tenebras dicimus cœcitate cordis, exteriores vero tenebras

Lnc. 6.

Psal. 138.

bras æternam noctem damnationis. Tunc ergo damnatus quisque non in interiores, sed in exteriores tenebras mittitur, quia illic inuitus proicitur in noctem damnationis, qui hic sponte cecidit in cæcitatem cordis. Vbi fletus quoque, & stridor dentium esse perhibetur, ut illic dentes strideant, qui hic de edacitate gaudebāt: illic oculi desistant, qui hic per illicitas concupiscentias versabantur in mundo: quatenus in singula quæque membra supplicio subiacent, quæ hic singulis quibusque vitis subiecta seueiebāt. Sed repulso vno, in quo videlicet omne malorum corpus exprimitur, generalis protinus sententia subinfertur, qua dicitur: *Mulli autem sunt vocati, pauci vero electi.* Tremendum est valde, fratres charissimi, quod audiimus. Ecce nos omnes iam vocati per fidem, ad cælestis regis nuptias inuenimus, in incarnationis eius mysterium & credimus, & confitemur, diuini verbi epulas sumimus. Sed futuro die iudicij cum rex intraturus est: quia vocati sumus nouimus, si sumus electi nescimus. Tæro igitur necesse est, ut vnusquisque nostrum in humilitate se deprimat, quanto si sit electus ignorat. Nonnulli enim bona nec incipiunt: nonnulli vero in bonis, quæ inceperunt, minimè persunt. Alter pene totam vitam ducere in prauitate conspicitur, sed iuxta finem vitæ à prauitate sua per districtæ poenitentia lamenta renouatur. Alter electam videtur vitam ducere, & tamen hunc contingit ad erroris nequitiam iuxta finem declinare. Alius bonum bene inchoat, melius consummat. Alius in malis actibus à primæua ætate se exercet, & in eisdem operibus semper seipso deterior consummat. Tanto ergo vnusquisque sibi sollicitè metuat, quanto ignorat, quod refert. Quia quod sæpe dicendum est, & sine obliuione retinendum, multi sunt vocati, pauci vero electi. Sed quia nonnunquam mentes audientium plus exempla fidelium, quàm docentium verba conuertunt, volo vobis aliquid de proximo dicere, quod corda vestra tanto formidolosius audiant, quanto eis hoc de propinquo sonat. Neque enim res longè antè gestas dicimus, sed eas, de quibus testes existunt, eisque interfuisse se referunt, memoramus. Tres pater meus sorores habuit, quæ cunctæ tres sacræ virgines fuerunt. Quarum vna Tarilla, alia Gordiana, alia Amiliana dicebatur. Vno omnes ardore conuersæ, vno eodemque tempore sacratæ, sub districtione regulari degentes, in domo propria socialem vitam ducebant. Cùmque essent diuities in eadem conuersatione, cœperunt quotidianis incrementis in amorem conditoris sui Tarilla, & Amiliana succrescere, & cum solo hic essent corpore, quotidie animo ad æterna transire. At contra Gordianæ animus cœpit à calore amoris intimi per quotidiana detrimenta tepescere, & paulisper ad huius seculi amorem redire. Crebro autem Tarilla dicere Amilianæ sorori suæ cum magno gemitu solebat: Video Gordianam sororem nostram de nostra sorte non esse, perpendo enim, quia fors defuit, & cor ad quod proposuit, non custodit. Quam curabant blanda quotidie redargutione corripere, atque à lenitate morum ad grauitatem sui habitus reformare: quæ quidem refamebat vultum subito grauitatis inter verba correptionis: sed cum eiusdem correptionis hora transisset, transibat protinus & superducta grauitas honestatis,

Non satis est per fidem esse vocatos.

Sacrata Deo virgines sub districtione regulari viuunt.

moxque ad lenia verba redibat. Puellarum gaudebat societate laicarum, eique persona valde onerosa erat, quæcunque huic mundo dedita nõ erat. Quadã verò nocte huic Tarilla amicitia: quæ inter sorores suas virtute continuæ orationis, afflictionis studiosæ, abstinentiæ singularis, grauitate vitæ venerabilis, in honore, & culmine sanctitatis excreuerat, (sicut ipsa narrauit) per visionem atavus meus Felix huius Romanæ Ecclesiæ antistes apparuit, eique mansionem perpetuæ claritatis ostendit, dicens: Veni, quia in hac te lucis mansionem suscipio. Quæ subsequente mox febre correpta, ad diem peruenit extremum. Et sicut nobilibus feminis, virisque morticibus multi conueniunt, qui eorum proximos consolentur: eadem hora eius exitus multi viri, ac femina lætulum eius circumsteterunt, inter quas quoque mater mea affuit. Cùm subito illa sursum respiciens, Iesum venientem vidit, & cum magna animaduersione cœpit circumstantibus clamare, dicens: Recedite, recedite, Iesus venit. Cùmque in eum intenderet, quem videbat, sancta illa anima carne soluta est, tantaque subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque suauitas cunctis ostenderet illic authorem suauitatis venisse. Cùmque corpus eius ex more mortuorum ad lauandum esset nudatum, longæ orationis vsu in cubitis eius, & genibus, camelorum more, inuenta est obdurata cutis excreuisse, & quid viuens eius spiritus semper egerit, caro mortua testatur. Hæc autem gesta sunt ante dominici natalis diem. Quo transacto, mox Amiliana sorori suæ per visitationem nocturnæ visionis apparuit, dicens: Veni, ut quia natalem Domini sine te feci, sanctam Theophaniam iam tecum faciam. Cui illa protinus de sororis suæ Gordianæ salute sollicita, respõdit: Et si sola venio, sororem nostram Gordianam cui dimitto? Cui, sicut assererat, tristis vultu iterum dixit: Veni: Gordiana etenim soror nostra inter laicas deputata est. Quam visionem mox molestia corporis est secuta, atque: ita ut dictum fuerat, ante dominicæ apparitionis diem eadem molestia ingrauescente, defuncta est. Gordiana autem mox ut solam remansisse se reperit, eius prauitas excreuit, & quod prius latuit in desiderio cogitationis, hoc post effectum prauæ actionis excreuit. Nam oblita dominici timoris, oblita pudoris, & reuerentiæ, oblita consecrationis, conductorem agrorum suorum postmodum maritum duxit. Ecce omnes tres vno prius ardore conuersæ sunt, sed non in vno, eodemque studio permanserunt: quia iuxta dominicam vocem multi sunt vocati, pauci vero electi. Hæc ergo dixi, ne quis in bono iam opere positus, sibi vires boni operis tribuat, ne quis de propria actione confidat. Quia & si iam nouit hodie qualis sit, adhuc cras qualis futurus sit, nescit. Nemo ergo de suis iam operibus securus gaudeat, quando adhuc in huius vitæ incertitudine, qui se finis sequatur, ignorat. Sed quia rem retuli, quæ vos ex diuina districtione perterruit, aliud adhuc è vicino refero, quod ex diuina misericordia perterrita corda vestra consoletur. Quod tamen in sermone alio iam dixisse me memini, sed vos nequaquam affuistis. Ante biennium frater quidam in monasterium meum, quod iuxta beatorum martyrum Ioannis, & Pauli Ecclesiam situm est, gratia conuersionis venit. Qui diu regulariter prorractus, quan

Hic filius suscepente sacerdotium.

Nota quam sit facinus ut gratiam Deo feratam mereat.

quandoque susceptus est. Quem frater suus ad monasterium, non conuersionis studio, sed amore carnali secutus est. Is autem qui ad conuersionem venerat, valde fratribus placebat. At contra frater eius longè à vita eius, ac moribus discrepabat: viuebat tamen in monasterio necessitate potius quàm voluntate. Et cùm in cunctis actibus peruersus existeret, pro fratre suo ab omnibus æquanimitè tolerabatur. Erat enim leuis eloquio, prauus actione, cultus vestibus, moribus incultus. Ferre verò non poterat, si quisquam illi de sancti habitus conuersatione loqueretur. Facta autem fuerat vita illius cunctis fratribus visu grauis, sed tamè, ut dictum est, pro fratre sui gratia erat cunctis tolerabilis. Aspernabatur valde, si quis sibi aliquid de prauitatis suæ correctione loqueretur: bona non solum facere, sed etiam audire non poterat. Nunquam se ad sanctæ conuersionis habitum venire, iurando, irascendo, deridendo testabatur. In hac autem pestilentia (quæ nuper huius vrbis populum magna ex parte consumpsit) percussus in inguine, est perductus ad mortem. Cùmque extremum spiritum ageret, conuenerunt fratres, ut egressum illius orando protegerent. Iam corpus eius ab extrema fuerat parte præmortuum. In solo tantummodo pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem fratres tanto pro eo cœperunt enixius orare, quanto eum iam videbant sub celeritate discedere. Tunc repente cœpit eisdem fratribus assistentibus anisti, quo poterat, clamare, & orationes eorum interrompere, dicens: Recedite, recedite: Ecce draconi ad deuorandum datus sum, qui propter vestram præsentiam deuorare me non potest, caput meum iam ore suo absorbit: dare locum ut me amplius non cruciet, sed faciat quod facturus est. Si ei ad deuorandum datus sum, quare propter vos moras patior? Tunc fratres cœperunt dicere: Quid est, quod loqueris frater? signum tibi sanctæ crucis imprime. Respondebat ille ut poterat, dicens: Volo me signare, sed non possum, quia à dracone premor. Cùmque hoc fratres audirent, prostrati in terram, cum lachrymis cœperunt pro ereptione illius vehementius orare: & ecce subito cœpit melioratus æger quibus valebat vocibus exultare, dicens: Gratias Deo, ecce draco, qui me ad deuorandum acceperat, fugit: orationibus vestris expulsus, stare non potuit. Pro peccatis meis modò intercedite, quia conuerti paratus sum, & secularem vitam funditus relinquere. Homo ergo, qui, sicut iam dictum est, ab extrema corporis fuerat parte præmortuus, reseruat ad vitam, toto ad Deum corde conuersus est: longis, & continuus in conuersatione eadem flagellis eruditus, atque ante paucos dies excrecente corporis molestia defunctus est. Qui iam draconem moriens non vidit, quia illum per cordis immutationem vicit. Ecce, fratres charissimi, Gordiana, quam superius dixi, à sanctimonialis habitus excellentia corrui ad pœnam & frater hic, de quo narraui ista, ab ipso mortis articulo rediit ad æternam vitam. Nemo igitur scit, quid de se in occultis Dei iudicij agatur, quia multi sunt vocati, pauci vero electi. Quia ergo nulli de se certum est electum se esse, restat ut omnes trepidè, omnes de sua actione formident, omnes in sola diuina misericordia gaudeant, nullas de suis viribus præsumat. Est qui perficiat fiduciam

vestram, ille scilicet, qui in se dignatus est assumere naturam nostram, Iesus Christus Dominus noster, qui viuuit, & regnat cum patre in unitate spiritus sancti Deus, &c.

CHRISTIANI DRUTH-
mari eiusdem Euang. expositio.

ET respondens Iesus dixit iterum in parabolis eloquens. Quod dicitur respondens, ad cogitationes eorum dicitur respondisse: quia ipsi cogitabant non solum eum disperdere, sed & omnes qui in eum credebant: ideo retulit eis parabolam dicens. *Simile factum est regnum calorum homini regi: qui fecit nuptias filio suo.* Christo domino. Et ecclesia, quæ tam ex Iudæis quam ex gentibus congregata est. Congregatio iustorum, regnum calorum dicitur. Regnum vero calorum, ecclesia est iustorum. In hoc pater rex filio nuptias fecit quo ei per incarnationis mysterium sanctam ecclesiam lociauit. *Misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, & noluerunt venire.* Serui isti Prophetæ intelliguntur, David cum cæteris: licet enim & lex data fuerit, & per Prophetas Deus nunciatus fuerit tamen neglexit prope omnis mundus mandata Dei. *Iterum misit alios seruos dicens: Dicite inuitatis: ecce prandium meum parauit.* Isti alij serui Apostoli intelliguntur, qui nobis adnunciauerant delicias præparatas diligentibus Deum: quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit. E quibus vnus ex persona domini dixit. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Vel prandium scriptura diuina in ecclesia domini. *Tauri mei & altilia occisa.* Per metaphoram opes regis describuntur: & est species metaphoræ allegoria. Per tautos veteris testamenti martyres intelliguntur: ut Eleazar & Machabæi, quibus concessum fuit quasi cornu defendere, & odire inimicos. Per altilia, aues pastæ intelliguntur. Altilia enim, quasi alitilia vocamus, ab alendo, pastæque vulgo vocantur: prophetæ intelliguntur, qui pasti affluenter spiritu sancto & verbo Dei aliqui eleuati sunt à terra. *Et omnia parata, venite ad nuptias.* Et similiter quod Petrus dicebat. Cum videritis exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata. *Ili autem neglexerunt & abierunt, alius in villam suam, alius ad negotiationem suam.* In villam suam quis pergit, & ad conuiuium æternum venire contemnit, cum habens possessiones terrenas sufficienter in pròptu habet implere voluptates suas: facit quod cum delectat, & amplectitur quod in præsentia aridet, & negligit intendere quo vocatus est. *Alius ad negotiationem pergit,* cum habens ministerium aliquod, in quo potest aggregare argentum, vel alias mundi diuitias: vel per negotiationem diuitias acquirere: de his magis cogitat quam de his, quæ spondet in baptismo. Recogitet vnusquisque in quo Deum offendit, & pro quibus Dei præcepta negligit, & intelligit, de quorum numero censetur, & cum quibus in alia vita computabitur. *Reliqui vero tenuerunt seruos eius: & contumelia affectos occiderunt.* Differentia est inter eos, qui pro voluptatibus suis ad conuiuium æternum venire noluerunt, siue in ecclesia Christiani perfecti: & eos qui seruos ad se missos contumelios affecterunt, quia isti duplo rei habentur, qui non solum non venerunt: sed & seruos regis

aut contumeliauerunt, aut occiderunt. Quæ omnia Iudæi, ad quos hæc loquebatur, perperrauerunt. Videant quoque omnes Christiani: ne similia illis faciant: ne si nolint venire ad prandium: vel volentibus ire non sint offensus, quia dicitur eis. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Rex autem cum audisset, iratus est.* In initio & homo & rex vocatus est: quia clementia eius ibi narratur: qua ad conuiuium suum omnes venire volentes inuitauit: Hic vero nomen hominis siletur, & rex tantum nominatur, vbi vindictas facturus dicitur. *Missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit.* Ad litteram de Iudæis factum est. Nam quia occiderunt seruos Dei ad se missos vel occidentibus suggesterunt: tunc prophetas, & nunc Apostolos, Ioannem, Iacobum, alium Iacobum, Stephanum, & innumeros alios. *Missus est Dei exercitus.* Et iuste Dei, quia vindictam Dei exercuit Vespasianus, & Titus: & deleuit homicidas, & templum, quod augustius erat, incendit: ac postea ab ipsis Romanis ciuitas destructa, & sal in ea dispersum. *Tunc aut seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt.* Nuptiæ tunc fuissent si adiunxissent se ad illud conuiuium. Non fuerunt digni. Non præparauerunt se dignos. *Ite ergo ad exitus viarum.* Eunt docete omnes gentes. In exitibus autem viarum erant gentes, quia nec legem habebant, per quam potuissent peruenire ad eum, qui dixit: ego sum via. *Et quoscumque inueneritis, vocate ad nuptias.* Ita fit quotidie, diuites & pauperes, humiles & superbi, domini & serui, publicani & meretrices, vocantur in commune, & dicitur. Penitentiam agite: appropinquabit enim regnū calorum. *Et egressi serui eius in vias.* In vias: non in viam. Quæ in bonam partem accipitur numero singulari, plurali voluptates, vel sectæ diuersæ sentiuntur. *Congregauerunt bonos & malos.* Requiritur quomodo boni inuenti fuerint inter gentes. Sed sciendum bonos dici ad comparationem malorum, tamē multi boni inuenti sunt inter gentes: vt fuit Iob, Iethro, Achior, & etiam inter ipsos paganos erat multa discretio, quia multi erant, qui vitia detestabantur, & diuitias respuebant, & Deum cæli adorabant. *Et impletae sunt nuptiæ discumbentium.* Nuptiæ hic sunt in præfenti ecclesia. Et scimus, quia ecclesia mixta est de bonis & malis. In cælo soli boni, in inferno soli mali. Boni & mali in præfenti ecclesia. *Intrauit rex vt videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Vestis nuptialis charitas est: quia per dilectionem Deus ecclesiam sibi sociauit. Potest quoque vestis nuptialis: vestis innocentia, quam in baptismo accipimus intelligi. Intrauit & rex videre vestes, cum in die iudicij merita exquiret singulorū. Sed & quotidie, cum aliquis migrat de corpore hoc, iudicium cum illo agitur. *Vt videret discumbentes,* hoc est in sua fide cognoscentes. *Vnum non vestitum.* Per istum vnum omnes mali intelliguntur, quia sicut omnes boni de vna generatione esse dicuntur: sic omnes mali vnus populus appellatur, quia vnus dominus spiritalis Deus: aut diabolus, aut eris Dei, aut diabolus. *Amice quomodo hic intraisti non habens vestem nuptialem?* Ecce amicum vocat: & vitam eius reprobam, quasi dicat: Amice per fidem, sed non operationem. *At ille obmutuit.* In tempore illo, non erit vlli excusatio verborum, quia iudex, qui foris increpabit, & interius, & exterius videbit, & testis no-

stra conscientia aliud dicere non audebit, sicut Paulus Apostolus dicit: cogitantibus inter se accusantibus in die, cum iudicabit Deus occulta hominum. *Tunc dicit rex, ministris ligatis manibus eius & pedibus.* Ligantur manus & pedes, quia tunc omnis nostra actio cessabit. *Mittite cum in tenebras exteriores:* Interiores tenebræ sunt caritatis mentis, exteriores, tenebræ æternales: vbi lux derit. *Qui ergo hic non curauit pati interiores tenebras, illic etiam patietur exteriores.* *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Per fletum oculorum & stridorem dentium & resurrectio corporum, & magnitudo tormentorum exprimitur: vt illic oculi defleant, quia hic pro diuersa oberrabant: dentes strideant, quia hic de edacitate gaudebant: quatenus singula membra quæq; supplicio subiaceant, quæ hic singulis quoque vitis subiecta seruiebant. *Multi, enim sunt vocati, pauci verò electi.* De Christianis dictum est, qui per fidem & baptismum vocati sunt: quia intra ecclesiam habentur: sed operibus diabolo fidem seruantes, mentiri Christo per Christianitatem noscuntur. Ideo necesse est, vt vnusquisque nostrum in humilitate se deprimat: quia si est electus, ignorat.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang.

expositio.

Simile est regnum calorum homini regi qui fecit nuptias filio. Parabola Græcè, Latine dicitur similitudo, eò quòd aliud exterius sonet, & aliud intrinsecus tegat, sicut in sequentibus videbimus. *Simile est regnum calorum homini regi qui fecit nuptias filio suo.* Regnum calorum in hoc loco congregatio iustorum dicitur, quia dum electi in hoc seculo præfenti, nihil terrenum desiderant, sed habentes victum & vestitum his contenti sunt, & toto mentis desiderio ad patriam caelestem tendunt iam in eorum cordibus quasi in cælis dominus regnat. Et ipsi sunt cæli, iuxta illud Psalm. Cæli enarrant gloriam Dei. Istud regnū calorum simile esse dicitur homini regi, Deo videlicet patri, quia decet vt omnia membra caput sequantur, sicut ipse dicit: Sancti estote quia ego sanctus sum. Deum enim sancta ecclesia sanctitati studet, similis Deo efficitur, non natura, sed imitatione. Ipse enim dominus in alio loco præcepit dicens: Estote perfecti, quia ego perfectus sum. Et alibi: Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Iste homo rex Deus pater intelligitur, qui non ideo homo dicitur, vt persona patris incarnata sit, sed propter largitatem misericordiae, quam impendere dignatus est. Iste est rex, cui supplicat Dauid pro filio suo dicens: Deus, iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Impetravit Dauid, quod petiit. Deus pater iudicium suum dedit filio suo Iesu Christo, hoc est, quod ipse dominus in euangelio dicit: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio suo. Dedit illi iustitiā suam, vt reddat vnicuique iuxta opera sua: quia iustitia est reddere vnicuique quod suum est. *Simile est regnum calorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.* In hoc Deus pater filio suo domino nostro Iesu Christo fecit nuptias, quòd ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam copulauit. Sponsus est Christus, sponsa san-

Nota contra Nonaturitatem diuinitatis graue Deo.

1. Ioan. 16.

Ioan. 5. Matth. 6.

cta Ecclesia. Vnde Ioannes Baptista dicit. Qui habet sponsam, sponsus est. Huius sponsi thalamus verus virginis fuit, de quo dicit Psalm. Tanquam sponsus dominus procedens de thalamo suo. Dominus ergo tanquam sponsus processit de thalamo suo, quia ad coniungendam sibi per fidem sanctam ecclesiam de incorrupto vtero, id est, in temetipso virginis Mariæ exiuit. Et quotidie nuptiæ celebrantur, id est, quotidie copulantur homines Deo per fidem rectam, per dilectionem veram, per operationem bonam, per gratiam baptismi, per donum spiritus sancti, per perceptionem corporis, & sanguinis domini, & per obseruationem mandatorum Dei. Habe fidem, & Deo coniungeris, percipis corpus domini, ipse habitat in te, sicut in euangelio dicit: Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. *Et ipse misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias.* Iste rex, qui fecit nuptias filio suo, misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias. Qui sunt isti inuitati? Iudei, qui vocati fuerunt in Abraham, Isaac, & Iacob. Ad quid fuerunt inuitati? Ad gloriam caelestem, ad credendam incarnationem Iesu Christi. Qui sunt serui, qui eos inuitauerunt? Prophetæ, Moses, Hieremias, & ceteri Prophetæ. Videmus quomodo inuitabat Moses, qui dicit: Prophetâ suscitabit Deus de fratribus vestris, tanquam me ipsum audieris, iuxta omnia, quæcunque dixerit vobis. Omnis anima, quæcunque non audierit prophetam illum, exterminabitur de populo suo. An non inuitabat Esaias, qui dicit: Ecce dominus dabit vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel? An non desiderabat eum Dauid videre, qui dicebat: Excita, domine, potentiam tuam & veni, vt saluos facias nos, & ostende faciē tuam, id est præsentiam tuam, & salui erimus? Et multa his similia testimonia inuenimus in libris prophetarum, quibus prophetæ inuitauerunt populum Israëliticum ad patriam caelestem, & ad credulitatem incarnationis filij Dei. *Illi autem noluerunt venire ad nuptias,* id est noluerunt credere incarnationem Christi. *Iterum misit alios seruos.* Serui illi, qui primò missi sunt ad inuitandum populum Israëliticum, (sicut diximus) fuerunt prophetæ: isti autem qui secundò mittuntur, fuerunt apostoli. Quod ergo prophetæ dixerunt de Christo venturum esse, hoc apostoli denunciarunt factum. Prophetæ, sicut supra dictum est, prædixerunt incarnationem Christi, natiuitatem illius, prædicationem, passionem, resurrectionē à mortuis, ascensionem ad cælos, quæ omnia prædicauerunt Apostoli per totum mundum esse completa. *Dicite inuitatis: Ecce prandium meum parauit, tauri mei, & altilia mea occisa sunt, & omnia parata sunt, venite ad nuptias.* Prandium in mensa paratur. Mensa est sacra scriptura, de qua Psalm. dicit: Parasti in conspectu meo mensam. Prandium ergo in mensa sunt diuina eloquia de aduentu filij Dei in scriptura promissa, in quibus est pactus animarum. Quia sicut corpus non potest viuere sine cibo corporali, ita anima non potest viuere sine cibo spiritali. *Tauri mei, & altilia mea occisa sunt.* Per tauros intelliguntur patres veteris testamēti, quibus dicitur in lege: Diliges amicum tuum sicut teipsum. Iudæi tauri erant, quia sicut tauri cornibus feriunt, & defendunt, ita Iudæi ex permissione legis feriebant hostes suos gladio, & percutiebant. Vnde

de legimus in lib. Macha. quòd tria milia Iudæorum occiderunt vna vice centum milia gentium. Et in alio loco in eodem libro legimus quòd sex, id est Iudæorum, occiderunt vna vice centum viginti, id est gentium. Dum ergo ita se de inimicis vindicarent, & ita percuterent, accepta licentia per legem, quid aliud quàm tauri erant? Per altilia designantur patres noui testamēti, Apostoli, martyres, confessores, & virgines. Altilia dicuntur quasi altilia, ab alendo, id est à nutriendo. Altilia nanque duo habent, pinguedinem, & volatum. Et sancti apostoli, Martyres, Confessores, atque Virgines pinguedinem habent, id est spiritum sanctum, de quibus Psalm. dicit: Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea. Habent etiā volatum, quia per mentis contemplationem terrena deferentes, ad caelestem patriam tendunt, dicentes cum beato Paulo apostolo: Nostra conuersatio in cælis est. Quod intuēs propheta dicit: Qui sunt hi, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Sancti apostoli nubes sunt, quia sicut ex nubibus procedit pluuia, ita sancti apostoli pluunt verbis, & coruscant miraculis. Ipsi etiam & columbæ sunt, quia illud attendunt, quod dominus dicit illis. Estote prudētes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. *Tauri mei, & altilia mea occisa sunt.* Ac si diceret: Patrum præcedentium mortes aspiciate, & remedia vitæ vestræ cogitate. *Et omnia parata sunt, venite ad nuptias.* Vox Dei patris est dicta ad Iudæos per seruos apostolos. *Omnia parata sunt,* id est omnia completa sunt, quæ prædicta sunt de filio meo. Incarnatus est filius meus, natus est, prædicauit euangelium, & fecit miracula in mūdo, passus est, sepultus est, descendit ad inferna, & liberauit electos suos, tertia die resurrexit à mortuis, ascendit ad cælos, venturus est ad iudicium. *Venite ad nuptias,* id est credite incarnationem eius. *Illi autem neglexerunt,* id est noluerunt credere in Christum, id est neque per prædicationem prophetarum, nec per prædicationem apostolorum. *Et abierunt alius in villam suam, alius verò in negotiationem suam.* Per villam verò intelligitur terrenus labor, vel terrena actio, per negotiationem verò intelliguntur lucra mundana. In villam vadit, qui terreno labori immoderatè incumbit, in negotiatione vadit, qui lucra mundana sectatur. Dum enim Iudæi terrenis actibus, & lucris mundanis inferunt modò, vel se implicent, ad nuptias filij Dei venire, id est incarnationem illius credere nolunt. *Reliqui verò tenuerunt seruos eius,* id est illi, qui non receperunt euangelium. Magna diuersitas est, maioris enim culpæ sunt, qui à mundanis rebus immunes existunt, & Dei præcepta negligunt, quàm illi, qui in terreno labore immoderatè seruiunt, & præcepta Dei male viuentes conculcant. *Reliqui verò tenuerunt seruos eius, & contumeliosi,* id est verberibus affectos, id est afflictos, occiderunt, hoc est, flagellantes, & in carceribus recludentes occiderunt eos. Quod ergo per contumeliam designantur flagella, & carceres, manifestatur nobis in Actibus apostolorum, cum dicit Lucas de apostolis, quod ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habitus sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, id est flagellari, & in carceribus recludi, & opprobria verborum sustinere. *Rex autem cum audisset, iratus est.* Quare dicitur rex irasci, cum semper incommutabilis maneat, & nullo modo possit irasci. *Bibl. Hom. tom. 3. Fff 3 ci: Sed*

ci? Sed ira eius vindicta intelligitur. Tunc enim irasci Deus dicitur, quando de peccatis nostris vindictam reddere compellitur. *Et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & ciuitates illorum succendit.* Exercitum dupliciter intelligere possumus, scilicet Romanorum, & angelicas potestates. Deus pater quadragesimo anno post ascensionem filij Dei domini nostri ad cælos misit exercitum Romanorum cum ducibus, Tito videlicet, & Vespasiano in Iudæam, & interfecit Iudæos interfectores filij sui, & ciuitatem illorum, id est Hierusalem & templum succendit igni. Vel aliter. Per exercitum Dei intelliguntur angelicæ potestates, quia per ipsos omne iudicium exercet in hominibus. Vnde & dominus Sabaoth dicitur, id est exercituum, & virtutum. Dominus enim per angelos aut remunerat bonos: Vnde legitur de Lazaro, quia mortuus est, & portatus ab angelis in sinum Abraham, aut dānat reprobos: Misit ergo Deus pater exercitus suos, id est angelos, & perdidit homicidas illos, id est persecutores Apostolorum, ac Martyrum, animas illorum mittendo in infernum, & ciuitatem illorum succendit, quia non solum animas illorum, verumetiam & corpora illorum, in quibus habitauerunt, in die iudicij igni inextinguibili tradet in inferno. *Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt,* id est filius meus homo factus est, iam copulauit sibi sanctam ecclesiam, iam redemit genus humanum, iam surrexit à mortuis, iam ascēdit ad cælos, iam venturus est ad iudicandum genus humanum. *Sed qui inuitati sunt,* id est Iudæi non fuerunt digni, vt credentes saluarentur. *Ite ergo ad exitus viarum.* Hoc est, quod alibi dicitur: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ.* *Et egressi serui eius.* Hoc est, quod idem Euangelista Marcus subinfert: Illi autem profecti prædicauerunt vbi que, &c. Per vias intelliguntur dogmata, & errores gentilium. Populus enim gentium varia dogmata, & varios errores sectabatur, quia quidam adorabant Ionem, quidam Mercurium, quidam Apollinem. *Congregauerunt omnes, quos inuenerunt bonos, & malos.* Inter ipsos Ethnicos, vel inter ipsos gentiles, Paganos, magna diuersitas est, quidam enim dediti sunt virtutibus, ipsos appellat bonos, vel boni dicuntur, qui venientes ad cognitionem Dei in fide recta, & operatione congrua perseuerant. Mali, qui fidem, quam perceperunt, malis operibus destruant, de quibus Paulus apostolus: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* *Et impleta sunt nuptiæ discumbentium,* id est impleta est sancta ecclesia multitudine credentium bonorum, & malorum. Hic datur nobis intelligi, quod per has nuptias designatur sancta ecclesia, in qua boni simul cum malis congregantur. Sicut enim media est inter cælum, & infernum hæc ecclesia, ita & vtriusque partis ciues in se continet, id est illos, qui ascensuri sunt ad cælos, & illos, qui descensuri sunt ad infernum, quia nusquam sunt soli boni nisi in cælo, & nusquam sunt soli mali nisi in inferno. Hæc vita permixta est, quia nescit adhuc tenere discrimen inter bonos, & malos. *Intrauit autem rex.* Introitus regis ad nuptias aduentum filij Dei signat ad iudicandum genus humanum in nouissimo die. *Vt videret discumbentes,* id est in fide sua quiescentes. *Et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Vnus homo designat omnes reprobos, qui in malicia vniti sunt. Vestis nuptia-

lis signat charitatem, quæ constat in duobus preceptis in dilectione videlicet Dei, & proximi. Quia sicut vestis inter duo ligna textitur, id est inter superius, & inferius, ita & charitas in duobus preceptis adornatur, in dilectione Dei, & proximi. Intrauit ergo ad nuptias, id est in sanctam ecclesiam, quæ creditur, & baptizatur. Sed vestem nuptialem non habet, qui dilectione Dei, & proximi caret. Hanc vestem dominus induit, cum pro nobis incarnari voluit, sicut Ioannes Apostolus dicit: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vni-genitum daret.* *Amice, quomodo huc intraisti, non habens vestem nuptialem?* Amicū vocat quia per fidem vocatus ad nuptias venit. Sed statim reprobatur illum, quia non habuit operationem fidei, quæ per dilectionem operatur. *Et ille obmutuit.* Quare obmutuit? Quia in die iudicij non erit vlla facultas excusandi, ipse enim dominus, qui exterius accusabit reprobos, ipse erit interioris testis conscientiarum illorum. *Tunc dicit rex ministris,* id est angelis suis, per quos & electi remunerantur, & reprobi puniuntur. *Ligatis manibus, & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores, vbi erit fletus, & stridor dentium.* Tenebras exteriores noctem æternæ damnationis appellat, id est infernum: Tenebræ interiores sunt cæcitas mentis. *Qui ergo hic sponte sua incidit in cæcitatē cordis, illic mittetur inuitus in tenebras æternæ damnationis.* Et illic ligabuntur pedes, & manus in pœna, qui modo noligantur à culpa. Pedes, qui modò nolunt currere ad visitandum infirmum, vel ad sepeliendum mortuum, & manus, quæ modò noluit extendere se ad eleemosynam pauperibus erogandam, tunc ligabuntur in pœnis inferni, ibi erit fletus, & stridor dentium. Fletus oculorū est, sti idor dentium. Per fletum in hoc loco ignis intelligitur, quia ex igne nascitur fumus, ex fumo nascitur aliquando fletus oculorum. Per stridore dentium intelligitur frigus. Inter cætera tormenta duo maxima mala erunt in inferno caloris, & frigoris, Vnde dicit Iob: à calore nimio transibunt ad aquas niuium. Illic, id est in inferno stridebunt dentes præ nimietate frigoris, qui modo de edacitate, & ebrietate gaudent. Et illic fletum oculi præ nimietate caloris, qui hic aperiuntur ad concupiscentias mundanas. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Multi sunt vocati per fidem, sed pauci sunt electi, qui ipsam fidem bonis operibus adornant. Sicut enim in area plures sunt paleæ quam grana, ita & modò plures sunt in sancta ecclesia reprobi quam electi. Et sicut cum grana separantur à paleis, horreum dominicum implent, ita & cum electi fuerint separati à reprobis in die iudicij, & audierint à domino: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, implebunt patriam cælestem cum angelis.* Ad quorum consortium introducat nos dominus Iesus Christus cui est honor in secula seculorum, Amen.

INCERTI AVTHORIS

*sub nomine Eusebij Episcopi Emisseni
superioris Euanz. expositio.*

Tunc enim Deus pater, qui omnium rex & dominus est, filio suo domino nostro Iesu Christo nuptias fecit, quādo eum vt carnem nostram susciperet in mundum misit. Ipse enim speciosus forma patris filij hominum, nostræ carni

coniunctus, tanquam sponsus processit de thalamo suo. Ipse sibi gloriosam ecclesiam (vt Apostolus ait) sponsam elegit, non habentem maculam, neque rugam. In istarum enim laudibus nuptiarum, totus ille liber editus est, qui Cantica Canticozum vocatur. *Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, & volebant venire.* Omnes enim patriarchæ, & prophete ad Christi nuptias Iudæos inuitauerunt, omnes eius aduentum prædixerunt, omnes noui testamenti delicias laudauerunt, ipsi tamen venire, & eas recipere noluerunt. *Iterum misit alios seruos, dicens: Dicit inuitati, ecce prandium meum parauit, &c.* Isti enim alij serui, Apostoli sunt, & doctores, qui iam paratis nuptiis, & scripturis ad intelligendum apertis, prædicare & ad nuptias Iudæos inuitare à domino missi sunt. Totum enim hoc prandium quid aliud est, nisi spiritualis intelligentia vtriusque testamenti? Hic enim tauros & agnos, & aues, & cuncta ad alendum, & edendum delitiosa inuenies. His enim cibis reficitur anima, his delitiis saturatur & pinguescit intelligentia. Quasi enim tauri sunt quæ sententiæ maiores, & ad tenendum, & intelligendum difficiliores. Aues enim sunt siue alites, quæ altius volando, & de spiritualibus loquendo mentes nostras ad cælestia eleuant. Hæc autem tunc occisa & parata sunt, quando intellectu & ratione superata & memoriæ commendata, iam neque fugere neque intelligentiæ resistere possunt. De tauris enim siue vitulis per Oseam dicitur: *Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonū, & reddemus vitulos laborum nostrorum.* *Quid sunt enim vituli laborum nostrorum, nisi sententiæ scripturarum, & laudes Dei quæ in eis continentur?* *Quod verò etiam auis sacra scriptura dicitur, audi quid per Moysen dominus dicat, Si ambulans per viam nidum auis in arbore vel in terra inuenieris, & auem, pullis, vel ouis defuper incubantem, dimitte auem, captos tenens filios, vt bene sit tibi, & lōgo viuas tempore.* Hæc enim auis litera est, quæ sub alarum velamine pullos vel oua, id est spirituales intelligentiam claudit. Quæ quidem per loca difficiliora in arbore, per planiora verò in terra nidificat. Per huius igitur voluminis viam ambulantes, huius auis nidum aliquando in arbore, aliquando in terra inuenimus. Vt igitur longo viamus tempore, dimittamus auem, & literam quæ occidit: teneamus pullos & oua, id est spirituales intelligentiam quæ viuificat. Et isti quidem sunt illi tauri, hæc sunt illæ aues, hæc sunt illa altitia, quæ in nuptiis filij sui nobis Deus præparauit. Has autem delicias Iudæi neglexerunt, has recipere & comedere noluerunt. Ideoque abierunt alij in villam suam, alij verò in negotiationem suam. Nos enim in ciuitate Dei, nos in sancta Ecclesia harum nuptiarum delicias edimus: illi autem in villa morantur, illi autem in grosso pane literæ, & rusticano cibo delectantur. In villa enim sunt, quicunque extra ecclesiam sunt. Possunt autem Iudæorū villæ, singuli legis, & prophetarum libri intelligi. Et quoniam Iudæi vbi que terrarum de fraude, mercato, vstia, & deceptione viuunt, non immeritò ad negotiationem suam abiisse dicuntur. *Reliqui verò tenuerunt seruos eius, & contumelijs affectos occiderunt.* Per hos enim illos intelligimus, qui primitiuam ecclesiam persecuti sunt. Vnde & de Apostolis

dicitur, quia ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumelias pati. *Rex autem qui audivit, iratus est, & misit exercitus suos, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit.* Hæc autem quia secundum literam facta sunt, allegoricè exponere non videtur esse necessarium. Post quadraginta namque & duos annos, exercitus suos, id est, Romanorum principes aduersus Iudæos dominus misit, qui eos occiderunt & vendiderunt: & non solum eorum ciuitates, verum etiam ipsam templi famosissimum succenderunt. *Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni.* Quid nuptiæ significant, superius diximus, quibus quoniam Iudæi indigni fuerunt, Gentilis populus ad eas comedendas vocatur. *Quid est autem præparatio nuptiarum, nisi sanctarum expositio scripturarum?* *Ite ergo ad exitus viarum, & quoscumque inuenieritis, vocate ad nuptias.* Non est enim personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timer eum & operatur iustitiam acceptus est illi. Vbi que suos discipulos mandat, omnes ad fidem vocat, cunctos ad regni sui gloriam inuitat. *Et egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes, quos inuenierunt, bonos, & malos, & impleta sunt nuptiæ discumbentium.* In hac enim area frumentum, & paleæ, triticum, & zizania, boni, & mali simul versantur. Impletæ sunt nuptiæ, conuenerunt gentes, annunciarunt Apostoli, & locuti sunt, multiplicati sunt super numerum. *Intrauit autem rex, vt videret simul discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Quomodo enim alicubi intrat, qui vbi que est? Quia enim omnipotens Deus non statim punit, & in multa patientia nos sustinens peccata nostra videre dissimulat, quasi abiisse videtur. Adest autem, quando nos punire & affligere incipit. Veste autem nuptiali indutus non est, qui fidem non habet, & Christū non imitatur. Vnde Apostolus ait, *Exuite vos veterem hominem & induite nouum.* Quicumque enim baptizari estis in Christo Iesu, Christum induistis. *Et ait illi: Amice, quomodo huc intraisti, non habens vestem nuptialem?* *Et ille obmutuit.* Hoc enim illis specialiter videtur dicere, qui ad Christi corporis, & sanguinis sacramentum indignè accedunt. Poterat enim iste respondere, se cum veste nuptiali ad conuiuium venisse, sed etiam postea amisisse, nisi quia stupore & timore oppressus obmutuit. *Tunc dicit rex ministris, Ligatis pedibus, & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & stridor dentium.* Hæc enim sententia datur in illos, qui excusationis verbū nullum habent, quod Deo respondeat. Semper enim his nuptiis Deus interest, semper bene & male indutos videt: & quamuis ipse à nemine videatur, semper tamen alios ad pœnam, alios ad gloriam parat & iudicat. *Quod enim pedes, manūque ligantur, sine viribus & fortitudine eos esse ostendit.* Tenebræ verò exteriores sunt, vltra quas aliæ tenebræ non sunt. In fletu verò & stridore dentium, doloris immensitas significatur. *Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.* Multi enim vocantur ad nuptias, pauci verò introducuntur in regis thalamum & gloriam.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangelij
expositio.

Ut respondens Iesus dixit illis per parabolas dicens. *Simile factum est regnum celorum homini regi, qui facit nuptias, &c.* Et hæc parabola Iudæorum inobedientiam subindicat, sicut & superior de vinea. Verum sicut illa mortem Christi, ita hæc nuptiale gaudium, hoc est resurrectionem declarat. Cæterum hæc monstrat multo atrociora quæ patrarint illi, quam superior. Illi enim cum exigerentur fructus, occidebant eos, qui exigebant: hi autem cum vocarentur ad nuptias, homicidium fecerunt. homini igitur regi similis est Deus. Non enim apparet ut est, sed qualem decet ut nobis se videndum exhibeat. Nam quando vti homines morimur humanis peccatis obnoxij, ut homo nobis apparet Deus: quando autem ut dii ambulamus, tunc stat Deus in synagoga deorum: sicut & quædo naturas ferarum assumimus, fit & ille nobis pãthera, & vrsus & leo: facit autem nuptias filio suo copulãt ei omni formosã animã. Sponsus enim Christus, sponsa autem ecclesia & anima. *Apoc. 19. & 21.* Serui vero primum missi, Moses, & alij, quibus non crediderunt Hebræi, sed exasperauerunt in deserto quadraginta annis, & noluerunt sermonem Dei & charitatem suscipere spiritualem. Deinde missi sunt serui alij, prophetarum: sed & illorum quosdam occiderunt, ut Esaiam: quosdam contumeliis affecerunt, ut Hieremiam quem in lacum luti iniecerunt. Quidam autem minus mali, sibi ab huiusmodi iniuriis temperauerunt, sed alius quidem in propriũ agrum abiit, hoc est, indulget deliciis, & voluptatibus vitæ: vniuscuiusque enim ager est corpus: alius autem in negotiatione suã, hoc est auaritiã deditus fuit: negotiatorum enim genus auarum est, & lucri cupidissimum. Ostendit igitur parabola, quod quia spiritualibus nuptiis, & conuiuio, & Christi societate desituuntur, ob has duas potissimum causas excluduntur, vel propter corporales peccatas, vel auaritiã morborem. Prandium autem hoc loco nominat, quãuis alio loco cenam eam dixerit. Non absurde cenam. Nam in nouissimis temporibus perfecte apparebũt illi nuptiæ, & ad vesperum, & ad finem seculorum. Prandium autem, eo quod in prioribus seculis reuelatum fuit mysterium, ramentis obscurius. Tauri autem, & altitia, vetus est, & nouum testamentum. Verus enim signatur per tauros (animalium enim mactationem continebat) nouum autem per altitia. Panes enim offerimus nũc in altario, qui proprie dicti sunt *vt in 1. & 2.* utpote ex frugibus confecti. Vocat igitur nos Deus ut comedamus & veteris testamenti bona, & noui. Et tu quando videris quempiam manifeste interpretantem diuina eloquia, scias eum altitia, & est frugibus confectos cibos dare, ac quasi frugibus alere, & cibis farcire simplices manifeste docendo. Quæres autem hoc loco, quomodo dicat innitatis: si enim inuitati erant, quomodo denuo sunt vocandi? Scias igitur omnes natura vocari ad bonum a sermone doctoris natura dati: attamen Deus & illos externos doctores mittit, ut qui intus vocati sunt, & extrinsecus vocentur. Mittit autem rex exercitus suos, hoc est Romanos, qui inobediẽtes Iudæos perdidierunt,

Apoc. 19. & 21.

Hier. 38.

Luc. 14.

Duplex vocatio & interna, & externa.

& ciuitatem illorum Hierusalem succenderunt, ut Iosephus dicit. *Tunc dicit seruis suis, Nuptia quidẽ paratã sunt: sed qui inuitati erant, non fuerunt digni, &c.* Quoniam priores serui, Moses, & propheta, non persuaserunt: alios quoque seruos mittit apostolos, qui gentiles vocarunt in via vera non incedentes, sed alios aliõ diuinos, & in viis pluribus, & dogmatis discordes, immo existentes iuxta exitus viarum, hoc est in errore, & inæqualitate multa. Nam & ipsi inter se dissidebant, & tumultuabantur: & non in viis erant, sed extra vias, & illa sunt mala eorum dogmata, quæ docebant. Non omnes diligebant æqualiter, sed alij hoc modo, alij alio. Quid si sic melius intelligatur? Via est vita vniuscuiusque: exitus à via, dogma. Gentiles igitur, qui vias habebant malas, hoc est, vitam reprehensibilem, ab ea mala via exierunt in dogmata impia, sed eos sibi deos constituentes patronos vitiatorum. Egressi igitur apostoli à Hierusalem ad gentes, congregauerunt omnes tam malos quàm bonos, hoc est omni malitia repletos, & minus malos, quos & bonos nominat, si aliis conferantur. *Ingressus autem rex ut videret discumbentes, ubi vidit illic hominem non vestitum veste nuptiali, &c.* Ingressus ad nuptias sine diiudicatione fit. Gratia enim sola omnes vocati sumus tã boni quàm mali: at vita eorum, qui ingressi fuerint, posthac non indisciplinata erit, sed examen valde magnum faciet rex eorum, qui post ingressum in sordido habitu inuenientur. Horreamus igitur: cogitantes, quia nisi quis vitam habeat puram, nihil ei proderit nuda fides: non solum enim & nuptiis eiicitur, sed & in ignem mittitur. Quis est ille sordida vestimenta gerens? Is, qui non indutus est viscera misericordionum, fraternitatem, benignitatem. Multi igitur seiplos decipientes, etiam in spe putant quod regnum celorum assequantur, & seiplos simul immiscunt discumbentium choro, sentientes de seipsis magna. Rationem igitur fumens dominus ab indigno illo monstrat nobis duo hæc: vnum, quod misericors sit: alterũ, quod & nos nullos condemnare debemus, etiam si manifeste peccent, nisi redarguantur peccantes. Dicit igitur dominus ministris angelis tortoribus; *Ligatis manibus, & pedibus, id est, operatiuis eius virtutibus.* In seculo enim præfenti operari possumus, in futuro autem seculo ligantur omnes virtutes animæ operatiuæ & non potest fieri aliquid boni in ablutionem peccatorum. Stridor autem dentium, pœnitentia est, quæ tunc stulte, & inutiliter fit. *Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.* Pauci enim qui saluantur, & qui digni ut eligantur à Deo: ita ut Dei quidẽ sit vocare: electos autẽ fieri, vel non, nostrum est. Ostendit igitur quod propter Iudæos dicta sit parabola: qui vocati quidẽ fuere, non autẽ electi, eò quod non audierunt.

Aceruim inquirunt in eos, qui post se de suscipiam peccant.

Loquitur de priuatis hominibus qui multum in suis alios habent.

Non possunt quidẽ mortui sibi quicquam mereri, sed sicut prohibet, quia vni pro illis passum. Nis solũ vocatio, sed & electio fit ex Dei gratia, licet abique nostris cooperatione.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Simile factum est regnum celorum, &c. Parabola præcedens ea tractauit, quæ ad passionem vsq; contigerunt: puta Dei prouidentiam qua erga Iudæos vsus est, prophetarum cadem, & tandem ipsius Saluatoris occisionem, hæc autem, quæ nũc proponitur, ea quæ post crucem contigerunt, indicat: regnum celorum vocans Deum, & patrẽ: nuptias

nuptias vero mysticam filij coniunctionẽ ad ecclesiam credentium: Duplicem autem intelligimus huiusmodi coniunctionem: & quæ hic fit per fidem, ac virtutes ceteras, & quæ illic magis supernaturaliter perficienda est. Id autem vocat nuptias, tum propter desiderium, quod habet ad ecclesiam, tum propter ipsius Ecclesiæ gaudium. Si quidem & Baptista sponsum illum appellauit, seruos quoque dicit Apostolos, qui primum Ierosolymis docuerunt. Inuitatis vero Iudæos, qui primum ad huiusmodi nuptias fuerant inuitati: olim quidem à prophetis, postmodum vero à Baptista: si quidem ad hunc populum ipsos seruos transfudit. Præterea quoque & ab ipso sponso. Et vide hinc quidem Iudæorum prauitatem, illinc autem saluatoris bonitatem. Illi enim occiderunt, ipse vero, cum essent homicidæ, rursum vocat eos ad gaudium sempiternum, illi autem ab eo resiliunt. *Rursum emisit alios seruos dicens, &c.* Priores quidem seruos intelligit Petrum & qui cum eo erant, Posteriores vero Paulum, & suos. Prandium autem, & tauros, ac altitia mactata siue parata dixit iuxta morem, qui seruari solet in nuptiis. Et hic quidem dici possunt delicie diuinorum dogmatum: in futuro autem celeste gaudium, ac fruitio. Per tauros vero, & altitia, pretiositas, ac magnificentia conuiuij declaratur. *Illi vero neglexerunt, & abierunt, &c.* Despererunt inuitationem: abierunt ad propria opera: hoc est, detenti sunt iis, quæ priora, ac potiora habebant. *Reliqui vero apprehensos seruos eius, &c.* O impudentiam! Non solum non venerunt, sed & eos, qui ad se missi erant, contumelia affecerunt, & occiderunt. Et in præcedenti quidem parabola illi iugulati sunt, qui fructus repetebant, in hac autem qui ad nuptias vocabantur. Quid huic infanti æquari poterit? quo magis rex patiens est, & humanus, eo duriores efficiuntur hi, ac ferociores. *Quumque audisset rex ille, iratus est, &c.* Vide gubernationem, ac tolerantiam ineffabilem. Plantauit vineam, & ad perfectum perduxit: tradidit eam agricolis, & peregrè profectus est. Emisit in tempore seruos, repetes fructus: his interfectis, emisit alios: etiam his iugulatis, suum misit filium dilectum: quo etiam iugulato, patienter sustinuit: imò missis seruis homicidas ad gaudium æternum inuitauit: noluerunt venire: rursum alios misit: illi autem & hos interfecerunt. Tunc demum quasi insanabiliter ægrotantes, occidit scelestos, ac perditos illos. Exercitus vero eius, intellige exercitus Romanorum (Omnes enim Dei sunt ratione creationis) qui sub Vespasiano, & Tito homicidas iugularunt, ac ciuitatem eorum Ierosolyma succenderunt. *Tunc ait seruis suis, Nuptia quidem paratã sunt, &c.* Exitus viarum dicit ciuitates, & vicos gentium, quæ vocauit exitus viarum, significans abiectionem gentium: in exitibus enim abiectione commorantur. Primum siquidem Apostoli Iudæis prædicabant, quum adhuc apud eos essent: postquam autem illos eiecerunt, dicit eis Paulus; *Vobis oportuit primum loqui verbum Dei: quia autem indignos vos iudicatis, ecce conuertimur ad gentes.* Atqui, postquam resurrexit Christus, statim hos ad gentes emisit dicens; *Euntes docete omnes gentes.* Quomodo ergo primum Iudæis prædicauerunt? Scribit Lucas libro Actorũ, quod, quum ascensus esset Christus in cælum dixit Apostolis; *Accipietis virtutem, superuenietẽ*

spiritu sancto super vos, & eritis mihi testes in Ierosolyma, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad extremum terræ. Ecce quomodo significauerit, quod à Ierosolymis inchoaturi essent. *Et egres- si serui illi in vias congregauerunt, &c.* Malos nominat malis affluetos, aut intemperantes in affectionibus: bonos vero simplices, ac temperantes ad irracionales impetus, quibus simul omnibus prædicauerunt Apostoli, omnes ex æquo inuitantes ad coniunctionem cum Christo, & eam, quæ in præfenti est seculo, & quæ erit in futuro. *Et impleta sunt nuptia discumbentibus, &c.* Dicens, quod impleta sunt nuptia siue domus nuptiarum, significauit quod multi ingressuri sunt vsque ad mundi consummationem. In sequenti vero parabola docet de futuro iudicio. Tu autem nihil profundius scrutaris, puta quis sit sponsus: & quo modo simul cum decenter ornatis ingressus est is, qui nuptiali ornatu carebat, & si quid est simile. Periculosa enim est talium indagatio, & propter profunditatem speculationis illorum, & propter libertatem parabola, suamque legem. Si quidem id solum trahendum est hinc, quod neminem securum esse oporteat, eò quod ad nuptias intrancrit, sola videlicet in Christum fides: sed postquam baptisate ablatus est, opus est veste etiam nuptiali indui: hoc est, ornatum esse ac dignum futuris nuptiis. Est autem hæc vestis & ornatu, vita pura ac splendida, in modum vestis virtutibus contexta. Hominem itaque non vestitum veste nuptiali, appellauit omnem hominem indigne ornatum. Vestis vero non nuptialis, vita est sordida, & impura. *Alicui autem dixit ut pote Christianum, quanquam indigne tali appellatione conuersantem.* Atqui per gratiam omnes vocauit: quomodo ergo eos scrutatur? Quia conuenit etiam eum, qui ad nuptias vocatus est, regiõ ornatu omnino ingredi, & decenti stola, gratiæ vocationis respondere. In corruptibilibus enim nuptiis respondere quispiam posset, quod digna stola difficilis inuentu foret: in his autem in corruptibilibus nuptiis ablata est omnis excusatio: in proximo namque est ornatu ac inuentu facilis: si modo illum verè quaesierimus. Iuste itaque illum eiecit, qui ornatus non erat, tanquam se-gnem ac negligentem. Si quidem, sicut iniuste erga illum egerunt, qui non venerunt, ita & qui sordidi ingressi sunt. Sordida namque gerit vestimenta qui indutus non est viscera, misericordie, benignitatem, fraternũ amorẽ, & similia. *At ille obmutauit.* Ut pote nihil habens, quod responderet, dum is, qui peccauit, seipsum condemnat. Tace-re enim, nec posse aliquo modo respondere, condemnationis est indicium. *Tunc dixit rex ministris, Angelis, qui ad puniendum subministrant.* Tanquam autem facta dicit ea, quæ futura sunt in modum prophetiæ. *Ligatis illi manibus, & pedibus, tollite, &c.* Catena vocat detentionem, siue cessationem operationis, quæ manibus, ac pedibus perficitur. Tunc enim cessabit peccatorum operatio, nec amplius vel vna actio ad iudicem placandum dabitur. Operationis siquidem præfens tempus est, futurum vero retributionis. Ligantur autem manus, quæ iniqua perpetrabant: pedes vero qui ad peccatum gradiebantur. *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Ne putet quispiam quod solæ tenebræ sint eiusmodi punitione, hoc est, sola lucis priuatio, addidit, *Ibi erit fletus, & stridor dentium:* acerbos

Vides nõ sufficere ad salutẽ professionẽ veri christianismi & fidem verã habere, sed adhuc opus esse vitã purã & virtutibus ornata.

Septim de Iud. lib. 6. & 7.

Act. 13.

Matth. 28.

Act. 1.

acerbos demonstrans, ac doloribus plenos, qui erunt ibi, cruciatus. Audiamus, & horreamus, quotquot post diuini baptismatis ablutionem, animam perdita vita fordidauiimus, eo quod non tantum à nuptiis eiciendi sumus, verum etiam in miseriam supplicium detruendi. Habenda est itaque cura de stola interiori, & non de exteriori: quoad enim de externa curauerimus, de interna curam habere non poterimus. Quæret autem

fortassis aliquis, quomodo patri potius non coniungatur ecclesia quam filio? & audiet omnino, quod filius, qui carnem assumpsit, cum ea cõuerfatus est: & quod filio coniuncta, etiam patri coniungitur. Dicit enim filius, Ego & pater vnus sumus. Et, qui vidit me vidit & patrem. *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.* Hoc etiam dixit in fine parabolæ de operariis mercede conductis.

DOMINICA XX. POST PENTECOSTEN.

I O A N. 4.

Nillo tempore, erat quidam ^a regulus cuius filius infirmabatur Capharnaum. ^b Hic cum audisset quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum. ^c Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus. Domine, descende prius quam

^d moriatur filius meus. Dicit ei Iesus: ^e Vade, filius tuus vivit. ^f Credidit homo

sermoni, quem dixit ei Iesus: & ibat: ^g iam autem ^h eo descendente serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes quia filius eius viueret. ⁱ Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat. Et dixerunt ei, quia heri hora ^j septima reliquit eum febris. ^k Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: filius tuus vivit: & credidit ipse & domus eius tota.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euangelium.

Erat quidam regulus cuius filius, &c. Iste regulus potest figurare aliquem gentis Iudaicæ doctorem, qui tãdem post plenam ecclesiæ Gentium conuersionem ad quam dominus à Iudæis expulsus per discipulos transmigravit, pro filio, id est Iudaico populo, quem non nisi in fine seculi fidem accepturum cognoscit, orat vt de longa perfidie infirmitate sanetur. *Et roga.* Iam credens quod posset sanare filium eius, sed quia per deitatem, quæ ubique est, non credit filio adesse, rogat vt descenderet & præfens corpore sanaret: vnde infidelitatis arguitur: Nisi signa & prodigia, vi. non cre. Econtrario Centurio laudatur, qui dicit: Dic verbo & sanabitur puer meus. vnde: Non inueni tantam fi-

in Israel. Vel forsitan cupiebat retare qualis esset Christus: vnde arguitur: Nisi signa & prodigia. Postea autem propter salutem filij credidit ipse & domus eius tota. *Nisi sig.* In hoc redarguitur de incredulitate, quod non ubique crederet eum esse: & per huius duriciam significatur duritia Iudæorum, qui nec visis miraculis credunt. Verè econtrà per Samariam signatur fides gentium, quæ solo verbo credidit: hoc autem quantum ad allegoriam à primo Christi aduentu vsque post regnum Antichristi in perfidis Iudæis durabit. *Et prodigium.* Prodigium quasi porro dictum, quasi quod aliud significat. Vel, prodigium quasi procul à digito, quia præfiguratur aliud quod remotum & futurum. *Descende.* quasi aliter non posset sanare, nisi præfens esset. Vnde dominus indicans se non deesse vbi inuitatur, solo iussu sanat: vnde, *Vade, fili.* Ad filium reguli non vadit, ne diuitias honorare videatur, ad seruum Centurionis ire promittit, qui naturam

naturam hominis nõ despicit: In quo superbiam destruit, quæ in hominibus non pensat naturam, sed quæ extra patet. *Credi. ip.* nõ alij ciues, in quo paucitas fidei Iudæorum signatur, quamuis signa viderint: vnde inferit: Hoc iterum secundum si. fe. Ie. Sicut, supra, multitudo gentium solo verbo conuertendarum in Samaritanis signabatur.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Et erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Origen. Putabit autem aliquis regis Herodis hunc esse regulum: & aliquis asserit huc esse de familia Cæsaris, exercebant tunc temporis aliquid in Iudæa: neque enim dicitur quod Iudæus fuerit. Chryl. Regulus autem dicitur, aut quasi generis existens regalis, aut dignitatem aliquam principatus habens, aut quia sic vocabatur. Igitur quidem hunc eundem esse existimant centurionem, qui est apud Marthæum. Ostenditur autem alius esse ab eo: nam ille quidem Christum volentem ire ad suam domum rogat remanere: hic autem & nihil tale promittentem ad domum trahit. Et ille quidem ad Iesum de monte descendente Capharnaum intravit, hic autem ad Iesum in Chana venientem accessit. Et illius quidem puer à paralyti detinebatur, huius autem filius à febre. De hoc ergo regulo subditur: *Hic cum audisset, quia Iesus adue. à Iud. in Gal. abiit ad eum, &c.* August. Qui rogabat nõne crederet? Quid à me expectas audire? dominum interroga quid de illo senserit. Sequitur enim: *Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi sig. & prodig. vide. non cre.* Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omnino nullius fidei: sed tentare cupientem de sanitate filij sui, qualis esset Christus, quid esset, quantum posset. Prodigium quidem appellarum est quasi porro dictum quod porro dicat, porro significet, & futurum aliquid portendat. August. de con. euang. Ad eum autem dominus supra omnia mutabilia vult mentem credentis attollere, vt nec ipsa miracula quæ quæuis diuinitus de mutabilitate corporum fiunt, à fidelibus quæri velit. Gregor. Sed memento etiam quæ petiit, & apertè cognoscetis quia in fide dubitauit. Poposcit nanque vt descenderet & sanaret filium eius, vnde sequitur: *Dicit ad eum regulus. Domine, descende, &c.* Minus itaque in illum credidit, quem non putauit posse salutem dare nisi præfens esset & corpore. Chryso. Audi etiam qualiter adhuc terrenè Christum tradit, quasi nõ posset eum post mortem suscitare, si autem non credens venit & rogauit, nil mirabile. Consueuerunt enim patres ex multo amore non solum medicis loqui de quibus confidunt, sed de quibus non confidunt, nihil volentes prætermittere eorum quæ ad salutem pertinent filiorum: si tamen valde crederet Christi virtutem, non neglexisset etiam in Iudæam ire. Greg. Sed dominus qui rogatur vt vadat, quia non desit vbi inuitatur indicat: solo iussu salutem reddidit, quia voluntate omnia creauit: vnde sequitur: *Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus vivit.* Hic superbia nostra retunditur qui in hominibus nõ naturam qua ad imaginem Dei facti sunt, sed honores & diuitias veneramus. Redemptor verò noster vt ostenderet quoniam quæ alta sunt hominibus, sanctis despicienda sunt: &

quæ despicienda sunt hominibus, despicienda non sunt sanctis. Ad filium reguli ire noluit, ad seruum centurionis ire paratus fuit. Chryso. Vel ali. Illic quidem fides confirmata erat, idcirco & promisit ire, vt discamus viri deuotionem: hic autem adhuc imperfectus erat, & nondum nouerat manifestè quod absens curare poterat: vnde ex hoc quod non accedit Iesus, hoc addiscit. Sequitur enim: *Credidit homo sermone quem dixit ei Iesus, & ibat.* Non tamen integrè neque sanè. Orig. Ostenditur autè eius dignitas & officium ex hoc, quod seruientes illi occurrunt. vnde sequitur: *Iam autem eo descendente serui occurrerunt ei, &c.* Chryso. Qui quidem obuiauerunt, non vt annunciatet solum, sed quasi æstimantes de reliquo superfluum esse Christi præsentiam quem credebant accedere. Quod autem regulus non integrè credidit, neque sanè, ostenditur ex hoc quod sequitur: *Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat.* Volebat enim scire vrũ quali casu vel ex præcepto Christi hoc factum esset. Sequitur: *Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris.* Vide qualiter miraculum manifestum est: non enim simpliciter, neque vt contingit à periculo liberatus est, sed repente & simul: vt appareat non esse ex natura consequentia quod fiebat, sed actione Christi. vnde sequitur: *Cog. er. pa. quia illa hora erat in qua dixit ei Ies. Filius tuus vi. cre. ipse, &c.* August. Si ergo propterea credidit quia nunciatus est ei quod filius eius esset sanus, & comparauit horam nunciantium horæ prænunciantis: quando rogabat, nondum crederet. Beda, Vnde datur intelligi & in fide gradus esse, sicut & in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum, atque perfectio. Huius ergo fides initium habuit, cum filij salutem petiit: incrementum dum credidit sermone domini, dicentis: Filius tuus vivit. Deinde perfectionem obtinuit, nunciatis seruis. August. Ad solum sermonem crediderunt plures Samaritani. Ad illud miraculum sola illa domus credidit, vbi est factum. vnde subdit euangelista: *Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset à Iudæa in Galilæam.* Chryso. Non sine causa hoc adiecit, sed ostendens quoniam secundo signo factò, nõdum ad altitudinem Samaritanorum nullum signum videntium Iudæi peruenerunt. Orig. Amphibologiam autem cõsinet præfens dictum, vno enim modo denotat quod Iesus veniendo à Iudæa in Galilæam duo fecit miracula, quorum secundum est factum erga filium reguli, alio modo sic: Duobus existentibus signis, quæ Iesus in Galilæa exercuit, secundum egit veniens à Iudæa in Galilæam, & hic sensus verus est. Mysticè autem per hoc quod Iesus bis in Galilæam accedit, binus saluatoris aduentus in mundum ostenditur: primus quidem misericordie, vt vno facto conuiuas exhilaret: secundum verò vt filium reguli ad mortem penè deductum suscitaret, id est, populum Iudæorum qui post plenitudinem gentium accederet saluandus in fine. Magnus autem rex regum est qui constitutus esse à Deo in monte Sion sancto eius, huius qui viderunt diem, & gauisi sunt, reguli dignoscuntur. Arbitramur igitur regulum, esse Abraham: ægrum verò filium eius, Istraëliticum genus debilitatum erga cultum diuinum: & ideo in caluit ignitis spiculis inimici, vt proinde febrile cõsuetur. Apparet autem quod præcedentibus sanctis postquam carnis exuerunt amicum

amicum populus fuit curæ: unde legitur in Machabæis post mortem Hieremia. Hic est Hieremias Propheta Dei, qui plurimum orat pro populo. Abraham igitur obsecrat adiuvare à saluatore populum infirmum. & quidē potestatis verbum de Chana prodit, ubi dictum est, Filius tuus vivit. Sed verbi efficacia in Capharnaum agitur. nam ibi filius reguli curatus est quasi in agro consolationis morans, quod significat genus quoddam debiliū, non tamen omnino fructibus privatorum. Illud autem, *Nisi signa & prodigia videritis, non credetis*, dicitur illi referri ad multitudinem filiorum suorum, & ad ipsum quodammodo, sicut enim Ioannes expectabat datū sibi signū, scilicet sper quem videris spiritum descendente: sic & præmortui sancti aduentum Christi in carnem, & signis & prodigiis manifestum expectabant. Habebat autem hic regulus nō solum filium, sed etiam seruos, per quos significatur maneries quædam minus bene & infirmè credentium: nec à casu hora septima deserit, filium febris: nam septenarius numerus est quietis. Alcu. Vel quia per septiformem spiritum est omnis remissio peccatorum. Septenarius enim in tria & quatuor diuisus significat sanctam trinitatem in quatuor anni temporibus, in quatuor mundi partibus, in quatuor elementis. Orig. Possunt quoque significari duo aduentus Christi verbi ad animam: primus quidem ex facto vino præbens animæ gaudium spiritualis conuiuij, secundus verd omnes languoris ac mortis reliquias amputans. Theo. Regulus autem est omnis homo, non solum qui regi vniuersorum propinquus existit secundum animam, sed quia & ipse super omnia principatū sumpsit, cuius filius, id est mens febricitat voluptatibus prauis & desiderijs. Accedit autem ad Iesum & deprecatur vt descendat, id est vt cōdescensu misericordie vtratur, & parcat peccatis priusquam à voluptatum infirmitate mortificetur. Sed dominus dicit: Vade, id est profectum continuum circa bonum ostendas: & tunc filius tuus vinet. Si autem ambulare cessaueris, mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.

ORIGENIS PRESBYTERI

in idem Euang. expositio.

ET erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum, &c. Non admodū tritum apud Iudæos reguli nomen inuenimus. Itaque nec quod ad historiam, & literam attinet, intelligo quānam esset hic regulus, nec cuius regni nomen obtineret. Atque is qui paulo est simplicior, regulum hunc Herodis regis hominem aliquem esse opinabitur. Alius autem huic similis Cæsarianum eundem fuisse dicit, qui tum aliquid in Iudæa faceret: neque enim aperte Iudæus esse inuenitur, quippe cum non sit consentaneum eius filium in vrbe Capharnaū ærotasse, aut eundem eorum locorum hominum fuisse necessarium aut propinquum. Eius etiam dignitas ex eo declaratur, quod cum iam descenderet, ei serui sui facti sint obuiam, qui ipsius filium viuere nunciarent: numero enim multitudinis eius serui expressi sunt. Rogat igitur, vt cuncte historia habeat, & filius reguli melius habuerit, vt seruator dixerat: Septima hora à febre liberatus, omnisque eius familia

crediderit. Sed age pro captu facultateque nostra scrutemur, cuius hic figura & nota esse possit, eiusque filius. Magnum igitur regem, cuius vrbs sunt vera Hierosolyma, regemque regum, qui profectus est in regionem longinquam, vt regnum sibi acciperet, ac reuertetur, reuersumque regem alium scimus neminem, nisi eum qui dixit: Ego autē constitutus sum rex ab eo super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum Domini. Huius qui diem sciunt, & ex eo læticia affecti sunt, ij omnes sunt reguli, quique patri per eam credunt, eius regni cognomen consecuti sunt: quorum vnum quærimus, eiusque agrum filium, & quæ illum comitatur. Dicebamus autem paulo ante, omnem populum Abraham esse filium, sicuti etiam ipsi gloriantur, aiunt: Semen Abraham sumus, & nulli seruiuimus vnquam. Et, Nunquid tu es maior patre nostro Abraham, qui mortuus est? Quasi enim populus in eo gloriatur præter cæteros patres qui eum sequuntur: ait etiam seruator, Nolite dicere, patrem Abraham habemus: aut ne videamini dicere, patrem habemus Abraham: potest Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quineciam Esaias populo hæc dicit, Respice in Abraham patrem vestrum, & in Sarram, quæ parturit vos. Sed quid opus est, exemplis longiore facere orationē, cum perspicuum sit, eam primum populi patrem vocatū esse: Itaque præcipue pater nominatur. Intelligimus ergo regulum quidem esse Abraham, eius autem filium qui Capharnaum ærotat, estque mortuus, Israëliticum genus, quod in religione, diuinarumque legum obseruatione ærotat, & proximum est, vt Deo moriatur telis igneis inimici, ob eamque causam febre iactari dicitur. Videtur autem curæ esse populus sanctis, qui ante ex hac vita excefferunt, vt in Machabæis scriptum est post quā plurimos annos mortis Hieremie. Hic est Hieremias Dei propheta, qui multum orat pro populo. Hora est igitur, & tempus, vt si fieri possit, exponamus, Abraham regulum quendam, cuius filius æger moreretur, petere vt seruator noster ægro subueniat, cum apud ipsum fuerit, & rogare, vt descendat curæque suum filium. Moriturus enim erat. Illud autem, *Nisi signa & prodigia videritis*, quod ei dicitur, ad eius filiorum multitudinem referri debet, fortassis autem & ad ipsum. Vt enim Ioānes, sic ipse Christi aduentum expectans, signum quod datum est, expectabat, vt ex eo eum, qui prædicebatur, cognosceret. Signum porro erat, Super quem videris spiritum descendente, & manentem super eum, hic est filius Dei: sic etiam sancti qui antea dormierunt, cum Christi corporeum etiam aduentum expectarent, signis & prodigiis eum figurabant, eisque ducti & freti, ei qui expectabatur, credebant. Celerius autem rogat Dominum, vt ad ægrum filium veniat, quod vereatur ne mors victum ægrum opprimat. Ac Christus quidem Verbo febre fugat atque depellit, cum patri de periclitantis vita pollicitus esset, *Vade, filius tuus vivit*. Habet autem regulus hic non modò filium, sed etiam seruos, quorum figura erant Abraham vernaculi & emptitij, genus quoddam eorum qui credunt, humilias atque subiectum. Hi enim filio auaro quandiu sunt, eius valitudinem curant, salutique consulunt, patrique obuiam sunt, vitam eius qui curatus est his verbis nominantes, Filius tuus

tuus vivit: & lætitia afficiuntur, quod antea non lætarentur ob Domini filium quod viveret. Non frustra autem, nec temere eum febris hora septima relinquit. Erat enim quietis numerus. Verumtamen in Capharnaum est filius qui ærotat, & curatur, id est, in consolationis agro genus quoddam eorum qui dormierunt illi quidem, sed fructu non caret. Patri etiam qui filium cōualuisse cognouit: perfectissima fides nascitur, ita vt familia eius tota Christo crederet. Cum autem ex Iudæa in Galilæam descendisset Iesus, quomodo hoc secundum signum ediderit, cum ad ea quæ sequuntur ventum erit, pro virili parte ad literam scrutabimur. An verd etiam potestatis cuiusdam imago sit regulus huius seculi principū, eiusque filius eorum qui ei parent, differentis apud eū populi, & vt ita dicam, illius delectus: & morbus eius, qui contra principis volūtatem faciat, vitiosa sit affectio, atque Capharnaū loci in quo manet ij quibus præest, imago sit: considerandū est. Existimo enim nonnullos principes eius potestate virtuteque ac diuinitate perterritos, ad illum confugisse, & rogasse pro iis, quæ ab ipsis dispensaretur. Alioqui cur tandem in homines quidem peccitentia cadit, iūque infidelitate ad fidem mutantur: in virtutibus autem simile dicere dubitabimus? Aut dicat nobis aliquis, quæ causa sit, cur ij quidem, qui sunt induri carne, & sanguine, mutati per Christū ad Deū confugere possint: ij autem, qui iudiciorem naturam nacti sunt, de fide Christi conuinci, & reprehendi non possint, & de stupore, quo afficiuntur in portentosis mirabilibusque virtutibus, quas eident? Ego verd sic existimo, etiam præter principes fuisse aliqua ex parte mutatos in melius in Christi aduentu, ita vt nonnullæ vrbes totæ, atque gentes magis proprie quā multa, ea quæ Christianæ religionis sunt, acceperint. Nec absurdū quidem erit, si hanc interpretationem sequamur, id quod regulus dictum est. *Nisi signa & prodigia videritis, non credetis*. Potest autem pro Dei virtute regulus cum ad eū venerit, rogare vt ad locum morbi filij veniat, ægrumque curet: sed non cuiusvis est ad reguli filij qui ærotat, descendere: sed illud, *Filius tuus vivit*, quod ad pueri salutem dicitur, lætis magnam vim habet, cum verbū sit efficiens eorum, quæ vult is qui illud pronunciat. Heracleon verd regulū opificem dicere videtur, quod etiam ipse regia potestate iis qui ei subsunt, imperet. Quod autem parū est, & ad breue tempus eius regnum durat, regulus appellatus est, vt si paruus quidam rex à generali rege exiguo regno præfectus esset. Eius autem filij, qui est Capharnaū, interpretatur, eum esse, qui in parte dimidiæ partis mari subiecta manet, id est, ei quæ cum materia coniuncta est: dicitque eius hominem ægrum, id est, non secundū naturam affectum in vitijs & peccatis, curatum esse ex Iudæa in Galilæam, id est, ex cælesti Iudæa. Sed nescio cur hoc loco, Moriturus erat, impulsus, eorum qui animum immortalem esse ponunt, sententiam refelli putet, existimans ad hoc ipsum confirmandū valere, quod & animus & corpus in gehenna pereant. Atque animum quidem Heracleon non immortalem censet esse, sed aptum & idoneum ad ipsam salutem, cum ait interire posse id quod, vt ita dicam, incorruptionem induit, & morale esse, id quod immortalitatem, cum absorpta fuerit mors

in victoria. Præterea illud etiam, *Nisi signa & prodigia videritis, non credetis*, proprie dici ait eiusmodi personæ, quæ eam vim naturamque habeat, vt operibus atque sensu, non verbo adducta credat. Hoc verd, Descende, antè quā moriatur puer meus, quod mors sit finis legis quæ peccatis interficiat, dictum existimat. Itaque ante finem, inquit, & prius quā peccatorum causa moriatur, pater solo Seruatore eget, vt filio, id est, tali naturæ, subueniat. Præterea illud, *Filius tuus vivit*, modestia à Seruatore dictum esse exposuit, quod non dixerit, *Vivat*, neque se vitam daturum pronunciauerit: sed dicat, se ad ægrum venisse, eiusque morbum curasse, id est, peccata, & cum ei vitam remissione dedisset, dixerit, *Filius tuus vivit*. Addit etiam, hunc locum, *Credidit homo*, explanans, quod credulus sit, esse etiam opificem, propterea quod Seruator absens quocumque curare potest. Reguli autem, seruos, opificis angelos esse exposuit, qui in hoc, *Filius tuus vivit*, eum bene & honestè habere nuntiant, quod iam non agat ea quæ ab officio & virtute abhorreant: ob eamque causam seruos reguli nuntiare ea existimat, quæ ad filij salutem pertinent: quippe cum primos etiam, angelos hominum qui in hac vita manent, actiones & opera putet cernere, retinere & integrè Seruatoris aduentu vixerint. Præterea hæc verba, *hora septima*, explanans, hora & tempore naturam eius qui curatus est, designari censet: præter hæc omnia, illud, *Credidit ipse, & domus eius tota*, explicauit dici in angelico ordine, atque in hominibus, qui eum propius attingebant. Quæri autem ait, *salutem* consecuturi quidam Angeli, qui ad hominum filias descenderunt, atque etiam hominum opificis interitum & perditionem declarari putat his verbis, Filij regni eiicientur in tenebras exteriores, ac de his Esaiam hæc prædicere, Filios genui & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me: quos quidem filios alienos, & semen malum & iniquum, ac vineam, quæ spinas tulit, appellat. Atque hæc quidem sunt Heracleonis, quæ audaciū, & scelestiū dicta, si vera essent, cum magna probatione recipi debuerunt. Nec verd intelligo; cur etiam animi immortalitatem non probet, cum non exposuerit, quot mortis nomen significet. Ex significatione enim attentè ac diligenter videndum erat, num ex omnibus significationibus sit immortalis. Si enim ex eo quod peccatum in eum cadit, Animus autē, qui peccat, ipse morietur: nos quoque eum mortalem esse dicemus. Sin autem eius omnino dissolutionem & interitum, eius mortem existimat, nos non approbamus, cum ne cognitione quidem essentiam mortalem in immortalem, & naturam quæ interit in eam quæ non interit, mutari possimus cernere. Hoc enim simile est, vt si dicamus aliquid à corpore mutari in non corporeum, quasi sit subiectum quoddam commune naturæ & corporum & eorum quæ expertia sunt corporis, quod maneat, quemadmodum manere dicunt materiæ ij, qui his in rebus exercitati sunt, qualitibus mutatis, vt ita dicam, in incorruptionem. Sed non idem est naturam, quæ interit, incorruptionem induere, quod naturam quæ interit in incorruptionem mutari. Eadem autem etiam de mortali dicenda sunt, quæ non mutatur illa, quidem in immortalitatem, sed eam induit. Præterea quoniam animi naturam factis & sensu,

non verbis impulsam credere intelligit, quæramus ab eo cuius Paulus naturæ esset. Si enim spiritalis, quomodo per portentosam prodigiosamque visionem credidit? Si verò non aliter credere poterat, nisi prodigiosa visione & specie, sequitur eorum ratione & sententia enim etiam animi naturam habuisse. Quid est autem, quam obrem non impium sit, opificis angelos ante ipsi videri & cognoscere id quod sanum & syncerum est in viuendi ratione eorum qui Seruatoris potestati subsumunt, cum meliores euadunt: & contra Verbi quod opifici affidet, perspicuitatem, & præterea contra scripturam quæ ait; Si abscondetur homo in latebris; & ego non videbo eum? Et illud, dominus scrutans corda & renes. Itemque hoc, dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Quomodo autem illud obtinebit, Qui scit omnia, antè quam fiant? præterea, si magis eius, qui curatus est natura horæ numero designatur, curationis natura fiet accommodato requirit numero. Illud verò esse, vt ita dicam, corruptionem, & interitum animorum in fine, vt exposuimus eorū, qui ab eo dicti sunt, quod eorum, quæ scripta sunt ambiguitate & homonymia vtatur, est etiam aliam naturam quartam inducentis, quod ei non placet. Hoc autem iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset ex Iudæa in Galilæam. Verba ambigua sunt. Significant enim quidem aliquid tale. In sua à Iudæa in Galilæam profectio Iesus duo signa edidit, quorum id quod in reguli curando filio fecit, est alterum & secundum. Aliquid autem eiusmodi. Cum duo signa sint, quæ in Galilæa fecit Iesus, posterius fecit eum à Iudæa in Galilæam venisset. Hoc autem est verum & approbandum. Neque enim prius fecit, eum à Iudæa venisset in Galilæam. Prius autem est aquæ in vinum mutatio, quod factum est post die eius diei, quo Andreas Simonis Petri frater cum Iesum rogasset, vbi habitaret ad horam decimam, & apud dominum mansit. Scriptum est enim; Crastino die voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Vide autem dispensationem, si modò intelligere possimus, etiam notasse Evangelistam de hoc posteriore signo, quod factum est, cum dominus à Iudæa in Galilæam profectus esset. Dicebamus supra duas Seruatoris in Cana profectioes & introitus, accipi figuram & imaginem duplicis eius in terram aduentus, quæ quia eius creata natiuitas fuit, cum accepisset vt in celo, sic in terra potestatem, Cana esset nominata. Priore quidem aduentu post lauachrum nos vnâ secum viuentes læticia afficit, propinato vino pro sua potestate, quod quidem antea aqua erat, cum hauriebatur, sed vinum facta est, cum Iesus vertit. Etenim verè aqua ante Iesum quidem scriptura erat, sed à Iesu nobis vinum facta est. Altero aduentu à febre liberat tempore iudicij quod ei a patre creditum & permittum est, liberans à febre, curansque penitus reguli filium, siue Abraham, siue dux aliquis regulus nominetur. Atque hæc quidem quasi explanatione quadam, quæ fecer superiores. Quoniam autem nostri meminisse debemus, dicendum est, in omni eius natura creata duplicem hunc aduentum posse intelligi. Scies potè, nūm præcipuus prior ex hoc dicendus sit: posterior autem. Itaque præcipuo illo eos qui se receperunt, læticia afficit: in altero verò ab omni morbo atque ab igneis inimici telis liberat eos

qui antea ex ipsius vino bibere noluerunt. Aca quidem quæ prioris sunt potestatis & virtutis, indiuidua sunt. In Cana enim & is, qui ex aqua vinum facit vnus est, & ij qui bibunt. Ea autem quæ sunt posterioris quandam habent diuisionem. Neque enim reguli filius erat vbi Iesus, neque enim in Cana erat, sed Capharnaum. Et virtutis quidem verbum à Cana proficitur. Illud enim, Filius tuus viuit, in Cana dictum est: Verbi autem opus, in Capharnaum efficitur. Ibi enim reguli filius cum ægotaret, verbo & sermone Iesu ad septimam horam curatus est. Hunc porro Iesu qui ei præter & præsens esse non existimabatur, verbo curatum esse, atque ceterionis seruum inuenimus. Etenim ab illo non venit dominus ad ceterionis domum, qui dixerat, domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo & sanabitur. Itaque ei ait, Vade & vt credidisti, fiat tibi. Observandum est autè duos ægros Capharnaum, id est, & ceterionis puerum, & reguli filium fuisse: Petri quoque socius quæ decumbens Capharnaum ex febre laborabat, cuius cum manum attigisset, eam decumbentem curauit, ita vt surgès ei ministraret. Atque hi quidem interdum Capharnai curati sunt, reguli quidem filius hora septima: ceterionis autem filius & Petri socius ante vesperum. Vesperti verò, vt ait Matthæus, in Capharnaum obtulerunt ei multos qui erant obsessi à demonibus, & verbo demonia eiecit, omnésque qui male habebant, curauit. Tardius ergo nonnulli à Iesu curantur, alij ceterius. Qui enim vesperti serius, vt qui pauciores sint, occupantur enim à demone, & male habent: iis qui interdum curati sunt. Danda est autem opera, vt loca colligamus, in quibus inuenti sunt ij, qui curationis indigebant, notandumque est quibus in locis alia signa edita sunt, non ea quæ ad ægros pertinent. Velut in Samaria signum erat illud; Quinque viros habuisti, & nūc quem habes, non est tuus vir: quo quidem obstupefacta mulier ait, Video quod propheta es tu: Civibusque dicit; Venite, videte hominem; qui dixit mihi, omnia quæcunque feci: nūquid ipse est Christus? Observandi etiam sunt eius sermones; vbi, cur, & in quibus factis habeantur. Eiusmodi enim solis obseruationibus & probationibus inuenies breuiter fructus laborum esse benedictionem quæ in Psalmis dicit, Labotes manuum tuarum. Præterea in hunc locum, Hoc autem iterum secundum signum fecit Iesus, hoc etiam dicendum est, nullo in loco prodigia solùm esse nominata, siue eorum factam esse mentionem. Vbi enim dicuntur scripta esse cum signis, vt illo in loco, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis? Sæpe autem signa sine prodigijs videatis, quemadmodum etiam nunc: querendumque est, habeantne inter se signa & prodigia aliquid distinctionis. Equidem inopinatas admirabilesque & prodigiosas potestates, ac vires ex eo quod hoc inopinatum est, & morem vstratum superat, admirabileque est, & supra vires hominis efficitur; prodigia dici existimo: ea autem quæ alia quædam præter ea quæ sunt, declarant, signa dici. Itaque in iis etiam quæ contra opinionem eueniunt, signi nomen inuenimus. Velut de signo à domino dicitur his verbis, Circūcidetur in vobis omne masculinum, & circūcidetis carnem præputij vestri: & erit in signum fœderis inter me & vos. Nusquam autem sola prodigia nominata sunt:

sunt: quandoquidem non est aliquid mirum & inopinatum in scriptura, quod non signum sit & nota alterius præter id quod sensus testimonio factum est. Nam si prodigiosum aliquid fieret, quod non aliud notaret & significaret, scriptum esset, hoc prodigiū fecisse Iesum, aut dixisse Moysen aut sanctorum aliquem. Cum ergo discimus ex scriptura, illud querendum esse, quod factum est, non esse signum, dicitur. Hoc autem iterum secundum signum fecit Iesus. Cum autem regulo probri loco obicitur, quod non sit crediturus, nisi miracula viderit, non iam dicitur, Nisi signa videritis, non credetis. Nō enim signa quæ sunt, ad credendum hortantur, quatenus signa sunt, si accidat vt signum non sit etiam prodigium: sed, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis: cum vos propter miraculum credatis, nos autem ad hoc & quod non est signum, illud operemur. Sed quæres illud Psalmi septimi & septuagesimi, Sicut posuit in Agypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos, ab eone quod propositum est nobis, differant signa & prodigia: an eadem quatenus quidem signa erant, facta sunt in Agypto, ipsa etiam Agypto ad aliqua quæ animo & ratione cernuntur, translata & traducta, quatenus autem prodigia erant, in campo Taneos, ita vt nec prodigia, hoc ipso quod prodigia sunt, nec campus Taneos, vt campus Taneos allegorice accipiantur: sed prodigia quatenus signa sunt, & campus Taneos quatenus est Agypti, anagogen de syderat. Verum hoc loco totus decimus quartus finem habeat & terminum, qui profectio Iesu ab initio ad septimam explanationem, complectitur. Prima quidem suscepta est ab eo in Bethabara ad Iordanem, cum baptizatus est. Altera in Cana Galilææ, cum aquam vertit in vinum. Tertio in Capharnaum proficitur, & conuenit quidem cum descendit, esse ægros. Quarto Hierosolyma iterum proficitur. Quinto in Iudæam terram, vbi cum discipulis commemoratur. Sexto in Samaria ad fontem Iacob ea docuit, quæ pro virili parte explanauimus. Septimo in Cana iterum habitat. In eo autem qui sequitur, nos Dei concessu ac munere explicabimus de iis quæ Hierosolymis in die festo Iudæorum ab eo gesta & dicta sunt.

S. IO. CHRYSOSTOMI Episcopi Constantinop. in idem Euang. Homilia.

Ex homil. 34.
in Ioan.

ET erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum, &c. Siue quod regio esset genere, siue quod alia principatus dignitate fungeretur, regulus appellabatur, nonnulli eandem hinc esse opinantur, & qui est apud Matthæum, sed alter profectò videtur, non modo dignitatis nomine, verum & fide: ille quidem, volente Iesu ad ipsum ire, se indignum censeat: hic domum trahit. Ille, Non sum, inquit, dignus, vt intres sub tectum meum: hic, vt descendat, priusquam moriatur filius, enixè orat. Tunc, cum de monte descendisset Iesus, intravit Capharnaum, sed in Cana Galilææ ingresse accessit regulus. Illi præterea filius paralyti laborabat, huius febris: & rogabat eum vt descenderet, & sanaret filium eius, incipiebat enim mori. Quid ad hunc Christus? Nisi signa, inquit, & pro-

Math. 8.

digia videritis, non credetis. Atqui & quod venerat, & quod rogabat, eius fidei est argumentum. Præterea hoc testatur Evangelista. Nam, cum diceret Iesus; Vade, filius tuus viuit, credidit homo sermoni, & ibat. Quid ergo ita Christus respondit: vel quia Samaritanos, qui sine miraculis crediderunt, admiratur, vel civitatem Capharnaum, vnde ille gentilis erat, reprehendit. Siquidem cum alius apud Marcum diceret; Credo, domine, adiuua incredulitatem meam: iterum his verbis vsus est. Itaque, licet hic crediderit, non tamen firmiter, neque integre: quod sciscitando seruos demonstrauit, quæ hora reliquerit filium febris. Voluit enim cognoscere an sponte sua, an Christi præcepto discesserit. Cui vero audiuit quia heri hora septima: credidit & ipse, & domus eius tota. Vides tum demum in fide confirmatum, cum seruatorum de valetudine filijs testimonium accepit? Quam obrem hominis animi intuitus arguit, vt magis in fide confirmaret, neque enim ante signum admodum crederet: quod si venit, & rogauit, minimè mirum est. Ob incredibilem enim in filios amorem non modo quibus confidunt medicis, sed & quolibet compellere parentes solent, ne quid in aduersa filiorum valetudine omittant. Nam quod non multum spei in Christo haberet, constat, quoniam, veniente Iesu in Galilæam, accessit: quod si verè Christi potestatem credidisset, non vtique in tanto filij periculo Iudæam petere neglexisset: quod si timuerat, neque quidem satis erat cause. Considera igitur ipsius verba, quantam viri infirmitatem indicant. Debuerat enim, si non prius, at saltem post reprehensam ipsius animi sententiam, magnam quandam de Iesu opinionem concipere. Audi quantum adhuc humi trahatur. Descende, inquit, priusquam moriatur filius meus, ac si mortuum suscitare non potuisset, & nesciret, vt se puer haberet: idcirco eum reprehendit, & animum arguit, ostendens signa maximè animæ gratia fieri: nequius hoc in loco patrem animi morbo laborantem, quam filium curat, suadentem; non signa nobis, sed doctrinam ipsius attendendam. Signa enim infidelibus: & iudicioribus exhibenda. Regulus autem filij dolore affectus, non multum tunc Iesu verbis attendit, sed in solius filij cura versabatur, postmodum ea reputaturus, & inde multum vilitatis consecutus. Quod autem Centurioni se iturum vltro pollicitus est, regulo autem ne rogatus quidè. Quoniam in illo fides perfecta erat, ideo se iturum dixit, vt viri fidem cognosceremus: at regulus adhuc imperfectus erat, propterea omni studio Christum impellebat, vt descenderet, neque adhuc norat, absentem quoque curandi habere potestatem. Quid ergo postea ostendit: vt quod per se Centurio sentiebat, hic non accedente Iesu erudiretur. Cum itaque dixit; Nisi signa & prodigia videritis, non credetis: debitam de se eos fidem non habere, sed adhuc tanquam Prophetam opinari significauit. Quocirca rem indicat, & sine miraculis credendum admonet, quod & Philippum admonuit: Non credis, quia ego in patre, & pater in me est? Et, si mihi non vultis credere, opevibus credite. Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, &c. Vides quo pacto miraculum manifestatur? Non enim per successionem: & diurnitatem conualescentis, vt adest, liberatus, sed repente, ne naturalis valetudo, sed Christi operatio videretur. Nam qui in ipsum mortis actum

Mar. 9.

Math. 8.

Inf. 14.
Ibid. 10.

igitur hominem: quod per ignorantiam non fecit, & quæ oprauerat, ei largitur. Nam in eo quod ait, *Pater*, fides est in eo vero, quod dicit, *Filius tuus* viuit: rei opratæ consummatio, magna cum potestate percipitur. *Credidit homo sermone, &c.* Duos eisdem saluator verbis curauit. Nam & reguli animum ad fidem induxit: & corporis morbo adolefcentem eripuit: hæc ambo eodem ita tempore fecit: vt difficile dictu sit, quemnam prius curasset. Simul autem ego vtrumque vna cum verbis saluatoris, alterum animo, alterum corpore curatum fuisse arbitror. Serui autem occurrerunt, velocitatem, & vim verborum Christi annunciantes: domino sic dispensante, vt ab euentu rerum reguli fides confirmaretur. *Interrogabat ergo horam ab eis, &c.* Certior fieri de hora studet, in qua filius eius conualuit: vt videat, si tempori congruit, in quo à saluatore sibi gratia fuit concessa. Cumque ita esse didicisset; Christo totam rem attribuens, cum vniuersa domo saluatur, feruentiorem iam fidem agendarum gratiarum afferens loco.

S. GREGORII PAPÆ
in superius Euangelium
Homil.

*Ex Hom. 28.
in Euang.*

Lectio sancti Euangelij, quam modò, fratres, audistis, expositione non indiget. Sed ne hanc tacitè præterisse videamur, exhortando potius quam exponendo, in ea aliquid loquamur. Hoc autem vobis solummodò de expositione video esse requirendum, cur is, qui ad salutem filio petendâ venerat, audiuit; *Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis.* Qui enim salutem filio quærebat, proculdubio credebat. Neque enim ab eo quæreret salutem, quem non crederet saluatorem. Quare ergo dicitur; *Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis,* qui ante credidit, quam signa videret? Sed mementote quid petiit, & aperte cognoscetis, quia in fide dubitauit. Poposcit namque, vt descenderet, & sanaret filium eius. Corporalem ergo domini presentiam quærebat, qui per spiritum nusquam deerat. Minus itaque in illum credidit, quem non putauit salutem posse dare, nisi præsens esset & corpore. Si enim perfecte credidisset, proculdubio sciret, quia non esset locus, vbi non esset Deus. Ex magna ergo parte diffusus est, qui ** virtutem non dedit maiestati, sed presentia corporali.* Et salutem itaque filio petiit, & tamè in fide dubitauit: quia eum, ad quem venerat, & potentem ad curandum credidit, & tamen morientis filio esse absentem putauit. Sed dominus, qui rogatur vt vadat, quia non desit vbi inuitatur indicat: solo iussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creauit. *Qua in re hoc est nobis solerter intuentum, quod sicut euangelista alio testante didicimus, Centurio ad dominum venit, dicens; Domine, puer meus iacet paralyticus in domo, & male torquetur. Cui à Iesu protinus responderunt: Ego veniam, & curabo eum. Quid est, quod regulus rogat, vt ad eius filium veniat, & tamen ire corporaliter recusat: ad seruum autem Centurionis, non inuitatur, & tamen se corporaliter ire pollicetur? Reguli filio per corporalem presentiam non dignatur adesse, Centurionis seruo non designatur occurrere. Quid est hoc, nisi quod superbia nostra retunditur, qui in hominibus non*

** bene: em.*

Matth. 8.

naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed honores, & diuitias veneramus? Cumque pensamus, quæ circa eos sunt, profecto interiora minime peruidemus: dum ea consideramus, quæ in corporibus despecta sunt, negligimus pensare, quod sunt. Redemptor vero noster vt ostenderet, quæ quæ alta sunt hominum, sanctis despicienda sunt, & quæ despecta sunt hominum, despicienda non sunt: ad filium reguli ire noluit, ad seruum Centurionis ire paratus fuit. Increpata est ergo superbia nostra, quæ nescit pensare homines propter homines: sola (vt diximus) quæ circumstant hominibus, pensat: naturam non aspicit, honorem Dei in hominibus non agnoscit. Ecce ire non vult filius Dei ad filium reguli, & tamen venire paratus est ad salutem serui. Certè si nos cuiuspiam serui rogaret, vt ad eum ire deberemus, protinus nobis nostra superbia in cogitatione tacita responderet, dicens; *Nô eas, quia temetipsum degeneras: Honor tuus despicitur, locus vilescit.* Ecce de celo venit, qui seruo occurrere in terra non despicit: & tamen humiliari in terra contemnimus, qui de terra sumus. Quid verò apud Deum vilius, què esse despectus potest, quam seruare honorè apud homines, & interni testis oculos non timere? *Vnde & in sacro euangelio ad Phariseos ait: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominabile est apud Deum. Notate, fratres, notate quod dicitur. Si enim quod hominibus altum est, abominabile est apud Deum: cordis nostri cogitatio tanto apud Deum in imo est, quanto hominibus in alto. Et humilitas cordis nostri rãto apud Deum in alto est, quanto hominibus in imo. Despiciamus ergo si quid boni gerimus: nulla nos nostra inestet operatio: non rerum abundantia, non gloria extollat. Si quibuslibet bonis affluentibus intus intumescimus, Deo despecti sumus. Quo contra Psalmista de humilibus dicit; Custodiens paruulos dominus. Qui quia paruulos humiles appellat, postquam sententiam protulit, consilium subiungit. Nam quasi quæreremus, quid ipse ad hæc faceret, adiunxit; Humiliatus sum, & liberauit me. Hæc ergo cogitate, fratres, hæc tota intentione pensate. Nolite in proximis vestris mundi huius bona venerari. Hoc propter Deum honorate in hominibus, quibus tamen commissi non estis, quod facti sunt ad imaginem Dei: quod tunc proximis verè seruatis, si apud vosmetipsos prius in corde non intumescitis. Nam qui se adhuc pro rebus transitoriis extollit, nescit in proximo venerari quod maneat. Nolite ergo in vobismetipsis pensare quod habetis, sed quid estis. Ecce mundus qui diligitur, fugit. Sancti isti, ad quorum tumbam consistimus, florentem mundum metis despectu calcauerunt. Erat vita longa, salus continua, opulètia in rebus, fecunditas in propagine, tranquillitas in diuturna pace. Et tamen cum in seipso floreret, iam in eorum cordibus mundus aruerat. Ecce iam mundus in seipso aruit, & adhuc in cordibus nostris floret. Vbi que mors, vbi que luctus, vbi que desolatio. Vndique percipimur, vndique amaritudinibus repleremur; & tamen cæca mente carnalis concupiscentia ipsas amaritudines amamus, fugientem sequimur, labenti inharemus. Et quia labentem retinere non possumus, cum ipso labimur, quem cadentem tenemus. Aliquando nos mundus*

Luce. 16.

Psalm. 14.

** militat.*

mundus delectatione retraxit à Deo: nunc tantis plagis plenus est. vt ipse nos iam mundus ** innitet ad Deum.* Pensate ergo, quia nulla sunt, quæ temporaliter currunt. Finis temporalium ostendit, quàm nihil sit quod transire potuit. Casus rerum indicat, quia res transiens, & tunc propè nihil fuit, cum stare videretur. Hæc ergo, fratres charissimi, sollicita consideratione pensate, in æternitatis amore coti figure: vt, dum terrena culmina adipisci contemnitis, perueniatis ad gloriam, quam per fidem tenetis, per Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum patre, & spiritu sancto viuit, &c.

BEDÆ VENERABILIS
presbyteri in idem Euang.
expositio.

*Ex comment.
in Ioh.*

Erat autem quidam regulus, cuius filius infirmabatur Caparnaum. Regulus diminutiuum nomen est à rege: & ideo forsitan regulus dicitur iste, quia salutem poposcit filio suo: qui plenam nõ habuit fidem, habuit, & non habuit: ideo audiuit; *Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis.* Qui enim salutem quærebat pro filio, proculdubio credebat: neque enim ab eo quæreret salutem, quem non crederet saluatorem. Quare ergo dicitur; *nisi signa, & prodigia videritis, non creditis,* qui ante crederet, quàm signum videret? Sed mementote qui petiit, aperte cognoscetis quia in fide dubitauit: poposcit namque vt descenderet, & sanaret filium eius. Corporalem ergo presentiam domini quærebat, qui per spiritum nusquam deerat. Minus itaque in illum credidit, quem non putabat posse salutem dare, nisi præsens esset, & corpore. Si enim perfecte credidisset, proculdubio sciret, quia non est locus, vbi non est Deus. Ex magna ergo parte diuisus est, qui quæ honorem non dedit maiestatis, sed presentia carnalis. Et salutem itaque filio petiit, & tamè in fide dubitauit: quia eum, ad quem venerat, & potentem ad curandum credidit, & tamen morientis filio esse absentem putauit Deum. Sed Dominus, qui rogatur, vt vadat, quia non desit vbi inuitatur indicat: solo iussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creauit. Quia in re hoc nobis solerter intuentum, quod, sicut alio euangelista testante didicimus, Centurio ad dominum dixit; Domine, puer meus iacet paralyticus in domo, & male torquetur. Cui Iesus protinus respondit; Ego veniam, & curabo eum. Quid est, quod regulus rogat vt ad eius filium veniat, & tamen ire corporaliter recusat: ad seruum vero Centurionis non inuitatur, & tamen se corporaliter ire pollicetur? Reguli filio per corporalem presentiam non dignatur adesse: Centurionis seruo non designatur occurrere. Quid est hoc? nisi quod superbia nostra retunditur, qui in hominibus non naturam, qui ad imaginem Dei facti sunt, sed honores, & diuitias veneramus: cumque pensamus, quæ circa eos sunt, profecto interiora minime peruidemus. Dum ea consideramus, quæ in corporibus despecta sunt; negligimus pensare quid sunt. Redemptor vero noster, vt ostenderet, quia quæ alta sunt hominum, sanctis despicienda sunt: & quæ despecta sunt hominum, despicienda non sunt: ad filium reguli ire noluit, ad seruum Centurionis ire paratus fuit. Increpata est ergo

Matth. 8.

superbia nostra, quæ nescit pensare homines propter homines: sola, vt diximus, quæ circumstant hominibus, pensat: naturam non aspicit, honorem Dei in hominibus non agnoscit. Ecce ire non vult filius Dei ad filium reguli, & tamen venire paratus est, ad salutem serui. Hoc est quod Apostolus ait; Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. *Credidit homo sermone quem dixit ei Iesus, & ibat.* Incipiebat enim fidem habere in sermone Iesu, & ideo sanitatem meruit filij: & qui ex parte dubius venit, fidelis recessit: & ideo sanitatem meruit filij. *Iam serui occurrerunt ei nunciantes, &c.* Septenarius numerus sanctificatus est in donis sancti spiritus, in quo sanitas hominibus credentibus constat: quia in sancto spiritu, qui est donum Dei, remissio est omnium peccatorum credentibus. Septenarius quoque numerus si diuiditur in tria, & quatuor, sanctam Trinitatem significat in ternario numero: & omnium creaturarum vniuersitatem in quaternario, propter quatuor elementa, quatuor animalia, & quatuor plagas mundi, & quatuor anni tempora, quæ omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso, creata sunt, constant, & gubernantur: quoniam in ipso viuimus, mouemur, & sumus. *Credidit ipse, & domus eius tota.* quia nuntiatum est ei filius sanus. Ad solum ergo sermonem crediderunt plures Samaritani: ad illud autem miraculum sola domus illa credidit. Quæ res portendit in multitudine fidem gentium, & in paucitate fidem Iudæorum. Gentes vero solum sermone, id est, prædicatione apostolica crediderunt: Iudæi verò signa viderunt, & ipsum Dei filium facientem, & tamen pauci crediderunt ex eis.

1. Cor. 1.

Act. 7.

ERICI IN SVPERIVS
Euang. Homil.

Diuina iudicia quam sint incomprehensibilia, quamque inscrutabilia, quantumque ab humanis iudiciis longe distantia, cum in omnibus diuinæ scripturæ locis, tum vel maxime in presentis Euangelij lectione valemus aduertere. Ecce enim sicut subsequens sermo huius lectionis indicat, rogatus dominus, & redemptor, vt ad reguli filium pergeret inuisendū, ire noluit, cum tamè alibi ad Centurionis seruum, etiam illo renitente, & indignum se reclamante, venturum se promittere dignatus sit. Quis autem ignorat regulum maioris esse potestatis, quam Centurionem? Sed apud omnipotentem Deum (cuius iudicia aliquando occulta sunt, semper autem vera) plus fides Centurionis valuit, quam purpura reguli. Sic quoddam Danid pro maioribus, & quantum ad hominum iudicia pertinet, prudentioribus fratribus reprobatis ad regnum eligitur, & in fine seculi oratores, & nobiles, sed piscatores, & ignobiles à domino ad Apostolatam vocantur. Hanc diuinorum iudiciorum subtilitatem Psalmista poterans aiebat; Iudicia tua, domine, abyssus multat: & iterum, iudicia domini vera, iustificata in semetipsa. Et Esaias de Christo præcinit; Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet. Sed hæc suo in loco melius videbuntur, quæ nos breuiter prælibasse non piguit. Nunc ad exponendam sancti Euangelij lectionem accedamus. *Erant quidam regulus, cuius filius infirmabatur Caparnaum. Re-*

didicit. à seruis horam, in qua puer vegetius se habuisset, hoc est, melius habuisset, & in meliore transisset valetudinem, plenè credidit domino. Prior enim eius fides imperfecta erat. Ne enim mihi dixeris, quòd nò accessisset, nisi credidisset. Nam & patres consueverunt præ amore erga filios, non solum accedere ad medicos, quibus bene fidunt, sed & ad imperitòs, nihil ex iis, quæ facere oporteat, intermittentes. Accessit quidem ex fide, siquidem & hoc dabimus, sed frigida, & imperfecta, quam neque fidem quis rectè vocauerit. Tunc autem perfectè credidit, quando & de hora didicit.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

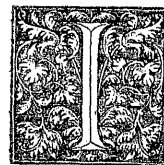
ET erat quidam Regius, cuius filius infirmabatur Capernaum. Regius dicebatur, vel quod regio esset genere, vel quòd dignitatem nactus erat, à qua Regius cognominabatur, vel quod minister esset regius. Quidam itaque dicunt hunc fuisse Centurionem, de quo apud Matthæum, & Lucam facta est mētio. Non est autem ita. Si quidem vt alias eorum differentias omitramus, ille Centurio erat, hic Regius: illius seruus ægrotabat, huius filius: & ibi morbus erat paralytis, hic autem febris. Hic audito quod Iesus veniret à Indæa in Galileam, abiit ad eum, & rogabat illum, &c. Rursum apud eum significat, Deprecabatur. Nisi signa, & prodigia videritis, nequaquam credetis. Non interrogatiue, sed affirmatiue legendum. Nam hoc dixit generaliter quidem deprimendo Iudæos cum Samaritanis collatos: quod illi absque signis, & prodigijs credidissent: particularius autem Regium obiurgando: & si enim fidei erat, quòd abiisset, & deprecatus esset, ac vrgeret eum. Si quidem euangelista quoque ait, quod, quum dixisset Iesus, Vade

filius tuus viuit, credit homo sermoni, quem dixerat ei: nondum tamen rectè credebat: & hoc manifestum est, eo quòd interrogauerit, quando ægrotantem reliquisset febris: volebat nanque discere vtrum casu, an Christi iussu hoc factum esset. Domine descende priusquam moriatur, &c. Descende, inquit, priusquam moriatur: existimabat enim quòd post mortem eum resuscitatur non posset, sciscitatus est ergo ab eis horam, in qua melius habuisset. Quamquam vbi dicatur seruis, industrius, aut eloquens: hic tamen comparatiuum noui testamento significat facilius, leuius, tolerabilius. Heri hora septima reliquit eum febris. Nam procul à Cana erat Capernaum: itaque non potuerunt eodem die perferre nuntium de salute filij eius. Cognouit ergo pater, quòd in illa hora, &c. Quòd in illa hora, putata reliquerat eum febris. Et credidit ipse, & domus eius tota. Nunc perfectè credidit, vbi sanatus est filius ipsius. Merito ergo obiurgauit eum Christus, qui cor illius nouerat, dicens; Nisi signa, & prodigia videritis, nequaquam credetis. Signa quidem proprie sunt, quæ secundum naturam fiunt, vt sanare ægrotum: prodigia vero, quæ supra naturam, vt viuificare mortuos, visum prestare cæcis, quamquam abusuue etiam dicantur è diuerso. Hoc iterum secundum signum, &c. Et prius, quum dixisset; Venit rursus Iesus in Cana Galilææ, vbi fecerat ex aqua vinum, non frustra miraculi fecit mentionem: sed vt ostenderet, quòd etiam, facto illo signo, Samaritanis inferiores in fide inuenti sunt. Et nunc quoque dicens, Hoc iterum secundum signum edidit Iesus, similiter carpit illos, quia etiam secundo signo viso, non potuerunt ad mensuram peruenire fidei Samaritanorum, qui nullum videant. Hoc autem dixit, Secundum, non quòd post primum nullum aliud ediderit in tota Palæstina, sed quòd post primum hoc secundum in Cana factum sit.

DOMINICA XXI. POST
PENTECOSTEN.

M A T T H. 18.

Nillo tempore dixit Iesus discipulis suis parabolam hanc, Simile est ^a regnum cælorum ^b homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatu ^c est ei vnus qui debebat ei decem millia talēta. Cum autem non ^d haberet vnde redderet, ^e iussit eum dominus vānundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidentem autem ^f seruus ille rogabat eum, dicens. ^g Patientiam habe in me, & omnia ^h reddam tibi. Misertus autem dominus

^a Vita iustorum. ^b Huius totius negotio. ^c Typice Christo qui merita cuiusque examinat. ^d Viribus suis hoc explere non posset. ^e Permissit iusto iudicio, malignorum spirituum seruum fieri. ^f Cum sponte nollet malus, coactus populus ille penitit. ^g Parce peccatis. ^h Credendo in te, qui es finis legis.

ⁱ In libertatem fidei vel de captiuitate liberatus.

dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. ^k Egressus autem seruus ille, inuenit vnum de seruis suis, qui ^l debebat ei cētum denarios, & tenens ^m iussocabat eum, dicens: ⁿ Redde quod debes. Et procidens conseruus eius rogabat eum, dicens: ^o Patientiam habe in me, & omnia ^p reddam tibi. Ille autem ^q noluit, sed ^r abiit & misit eum in ^s carcerem, donec ^t redderet debitum. Videntes autem ^u conserui eius quæ fiebant, ^v contristati sunt valde, & venerunt, & ^x narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc vocauit eum dominus suus, & ait illi. Serue nequam, ^y omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nōne ergo oportuit & te ^z misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Et ^a iratus dominus eius, tradidit eum ^b tor toribus quoadulque ^c redderet vniuersum debitum. Sic & pater meus cælestis ^d faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de ^e cordibus vestris.

GLOSSA ORDINARIA CATENA AVREA
in superioris Euang. in idem Euang.

DE O assimilatum, vt sciatis dimittendum esse conseruis, ostendam per similitudinem, quia si ille rex & dominus dimisit seruo, multò magis homo conseruis suis. Mos erat Sytorum per parabolas loqui. Et vxorem. Eum non solum populum, sed etiam vxorem & subditos simul cum tota familia vel substantia eorum pro magnitudine delictorum tradidit exteris nationibus: vt quod noluerunt voto, soluant tormento. Iussit pro cupiditate & operibus: quia vxore & filiis pœnas soluere. Misertus au. Misericors dominus non solum captiuitatem Iudaicam absoluit, sed etiam peccatorum omnium veniam in aduentu Christi se dare promisit, si persisterent in incepto. Dimisit ei, id est pondere carnalium obseruationum absoluit, & debitum dimisit, id est priores transgressiones. Inuenit vnum. Gentilem populum, quasi sibi debitorem fatigabat: gratiam Christi non esse eis ad salutem dicens, carnales obseruantias ab eis non modò persuasionibus sed etiam tormentis expectabat. Serue ne. Sæpe debita dimisit tibi, quando in angustijs rogasti; sed liberatus compassionem non habuisti, quin potius prophetas & apostolos persequaris, & ingratus, & de iustitia præsumens spernis gentes, indignas tua societate in Christo iudicans. Sic & pater meus. Si non dimiseritis ex corde quod in vos delinquitur, & hoc quod per penitentiam dimissum erat à vobis exigitur. Reperet: vel de malâ voluntate damnando, à qua omne malum, vel de inobedientia quæ est origo totius mali: Quoties enim quis peccat, inobediens efficitur. Incipit narrare, quæ dominus in Iudæa fecit, & docuit, & passus est: primò trans Iordanem ad orientem; post & circa Iordanem, quando venit à Iericho in Hierusalem.

Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis, &c. Chry. Ne aliquis æstimaret magnum quid & graue dominum iniunxisse, cum dixit dimittendum vsque septuagies septies adiecit parabolam. Hier. Familiare enim est Syris & maximè Palæstinis ad omnem sermonē suam parabolam iungere: vt quod per simplex præceptum ab auditoribus teneri nō potest, per similitudinē exēploque teneatur. vnde dicitur: Ideo assimilatum, &c. Orig. Filius Dei sicut est sapientia, iustitia, & veritas, ita ipse est regnum: non autem alicuius eorum quæ sunt deorsum, sed omnium quæ sunt sursum, in quorum sensibus iustitia & cæteræ virtutes regnant: qui facti sunt cæli, per hoc quòd portant cælestis imaginem. Hoc ergo regnum cælorum, id est filius Dei, quando factus est in similitudinem carnis peccati, tūc similis factus est homini regi, vniens hominem sibi. Remi. Vel regnum cælorum congruè sancta ecclesia intelligitur, in qua dominus operatur hoc quod in ista parabola loquitur. Nomine autem hominis aliquando designatur pater, sicut ibi, Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, &c. aliquando verò designatur filius: hic autem vtrunque intelligi potest, & pater & filius, qui sunt vnus Deus. Deus autem rex dicitur, cuncta quæ creauit regnando & gubernando. Orig. Serui autem hi soli sunt, quātum ad istas parabolas, qui dispensatores verbi habentur, & quibus hoc est commissum vt negotientur. Remi. Vel per seruos huius hominis regis, designantur omnes homines, quos ad laudandum se creauit, quibusque legem naturæ dedit: cum quibus rationem ponit quando vitam & mores & actus singulorum discutit, vt vniciuique secundum quod gessit tribuat. vnde sequitur: Et cum cœpisset rationem ponere, &c. Orig. Omnis Bibl. Hom. tom. 3. H h autem

autem vitæ nostræ ratio ponēda est à rege, quando omnes nos presentari oportuerit ante tribunal Christi. Nec hoc dicimus vt suspicio sit, ne fortè res ipsa necessarium habeat longum tempus. Volens enim Deus ventilare omnium mentes, citò omnia ab omnibus omni tempore gesta, singulis quibusque faciet in mentem venire ineffabili quadam virtute. Dicit autem: *Et cum cepisset rationem ponere*, quia initium iudicij est, vt incipiat à domo Dei. In principio ergo ponendæ rationis oblati est debitor talentorum multorum, qui, scilicet multa fecerat damna, & magna ei erant iniuncta, & nullum attulit lucrum, qui forsitan tot talenta perdidit, quātos perdidit homines, & ideo talentorum multorum est factus debitor, quoniam secutus est mulierem super talentum plumbi sedentem, cuius nomen iniquitas. Hier. Scio quosdam istum qui debebat decem millia talenta, diabolum interpretari, cuius vxorem & filios venundandos, perseuerante illo in malitia, insipientiam & malas cogitationes intelligi volunt. Sicut enim vxor iusti, dicitur sapientia: sic vxor iniusti & peccatoris, appellatur stulticia. Sed quomodo ei dimittat dominus decem millia talenta, & ille nobis conseruis suis decem denarios non dimiserit, nec ecclesiasticæ interpretationis est, nec à prudētibz viris recipienda. Aug. de verb. dom. Ideo dicendum est quod quia lex in decem præceptis commendatur, ille debebat decem millia talentorum, per quod omnia peccata significat, quæ secundum legem sunt. Remi. Homo autem sua voluntate & sponte peccans, suo conatu nullo modo surgere valet, & nō habet vnde reddat, quia nihil in se inuenit per quod se à peccatis soluat. vnde sequitur, *Cum autem non haberet, &c.* Vxor quidem stulti, est stulticia & carnis voluptas seu cupiditas. Aug. de quæst. euang. Per hoc ergo significatur transgressorem decalogi pro cupiditate & prauis operibus, tanquam vxore & filiis pœnas soluere debuisset, quod est precium eius, precium enim venditi, est supplicium damnati. Chryl. Hoc autem non ex crudelitate iussit, sed ex ineffabili affectione. Vult enim eum terere per has minas vt supplicet & non vendatur: quod & factum ostenditur, cum subditur: *Procidens autem seruus ille, &c.* Remi. His autem verbis humiliatio & satisfactio peccatoris demonstratur, dum dicitur: *Procidens.* In hoc verò quod dicit, *Patientiam habe in me, vox exprimitur peccatoris, poscentis tempus viuendi, & spacium corrigendi.* Est autem larga Dei benignitas & elementia erga peccatores conuersos, quoniam ipse semper paratus est, per baptismum aut pœnitentiam peccata dimittere. vnde sequitur, *Miserus autem dominus, &c.* Chryl. Vide autem diuini amoris superabundantiam: petit seruus eius, sed nolebat solū suum esse donum, sed & supplicationis illius, vt non incoronatus abscedat. Ideo autem antequam rationem poneret, debitam non dimisit, quia docere voluit à quantis debitis eum liberat, vt saltem ita ad conseruos mansuetior fieret. Et quidem vsque ad hæc quæ præmissa sunt, acceptabilis fuit. Etenim confessus est, & promisit se reddere debitum, & procidens rogauit, & debiti magnitudinem cognouit. Sed

quæ postea fecit, indigna fuere prioribus. Sequitur enim, *Egressus autem seruus ille, &c.* Aug. de ver. dom. Quod autem dicitur quod debebat ei centum denarios, ab eodem numero, scilicet decem sumitur, qui est numerus legis: nam & centum centies, sunt decem millia, & decies deni sunt centum: illa decem millia talentorum, & illi decies deni, & à legitimo numero non recedunt, in quo vtroque inuenies peccata, vterque est ergo debitor, vterque veniæ deprecator. Omnis enim homo & debitor est Dei, & debitorem habet fratrem suum. Chry. Tāta autē differentia est peccatorum quæ committuntur in hominē, & quæ committuntur in Deum, quanta est differentia decem millium talentorū, & centum denariorum, magis autem & multo plus patet ex differentia personarum, & à paucitate peccantium. Homine enim vidente & desistimus, & pigritamur peccare: Deo autē vidente secundum vnūquēque diem, non obstitimus, sed agimus in formidabiliter omnia & loquimur. Non hinc autem solum grauiora patent peccata in Deum, sed etiam à beneficio quo sumus potiti ab illo. Fecit enim nos esse, & omnia propter nos operatus est. Animam rationalem nobis inspirauit, filium suum misit, cælum nobis aperuit, & nos filios suos fecit. Nunquid ergo si vnaquæque die moreremur pro illo retribuere, ei aliquod dignum nequaquam. Sed hoc rursus ad utilitatem nostram pertineret. Nos autem econtrariū in legibus eius offendimus. Remi. Si ergo per debitorem decem millium talentorum signantur illi, qui maiora crimina committunt: per debitorem autem centum denariorum, qui minora committit. Hiero. Quod vt manifestius fiat, dicamus sub exēplo: Si quis vestrum commiserit adulterium, homicidiū, sacrilegiū, maiora crimina decem millia talentorum roganti dimittuntur, si & ipse dimittat minora peccantibus. Aug. de ver. do. Sed ille seruus ingratus, iniquus noluit præstare quod illi indigno præstitum fuit. Sequitur enim: *Et tenens suffo, eum, di. Redde, &c.* Remi. Id est acriter insistebat vt vindictam ab eo exigeret. Ori. Ideo vt arbitror suffocabar, quoniam à rege exierat: non enim suffocaret conseruum suum, si non exisset à rege. Chryl. Per hoc etiam quod dicitur egressus, ostenditur quod non post multum tempus, sed confestim adhuc quasi in auribus habens beneficium, in malitiam abusus est liberatione à proprio domino sibi data. Quid igitur ille fecerit subditur: *Et proci. con. eius rog. eum di. Patientiam, &c.* Orig. Considera subtilitatem scripturæ, quoniam seruus multorum debitor talentorum procidens adorauit regem, qui autem centum debebat denarios, procidens non adorabat, sed rogabat conseruum, dicens: *patientiam habe.* Chryl. Sed neque hæc verba ingratus seruus reueritus est, quibus sanatus est. Sequitur enim, *Ille autem noluit.* Aug. de quæ. euan. id est tenuit contra eum hunc animum, vt supplicium illi veller. *sed abijt.* Remi. id est magis ira exarsit, vt ab eo vindictam exigeret, *Et misit eum in carcerem, donec redderet debitum.* id est apprehenso fratre vindictam ab eo exegit. Chryl. Vide domini charitatem & serui crudelitatem: hic pro decem millibus talentis, hic autem pro centum denariis: hic conseruum, hic autem dominum rogabat: & hic quidem totalem absolutionē accepit, ille autem solam dilationem petebat, nec hoc dedit. Con-

dolec

doluerunt qui non debebant: vnde sequitur: *Videntes autem conser. &c.* Aug. de quæ. euan. Per conseruos intelligitur ecclesia, quæ illum soluit & ligat. Remi. Vel conserui fortè angeli sunt intelligendi, aut prædicatores sanctæ ecclesiæ, siue quicumque fideles, qui videntes aliquem fratrem remissionem peccatorum adeptum, non velle misereri conserui sui, contristantur de eius perditione. Sequitur, *Et venerunt, & nar. &c.* Veniunt quidem non corpore, sed corde. Domino autem narrare, est dolores & contristationes cordis, id est suo affectu demonstrare. Sequitur: *Tunc vocauit eum dominus suus.* vocauit quidem per sententiā mortis, & ab hoc seculo migrare iussit, & dixit ei: *Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me.* Chryl. Et quando quidem decem millia talenta debebat, non vocauit eum nequam, neque conuictiatus, sed miserus. Quando autem contra seruum ingratus est effectus, tunc dicitur: *Serue nequam.* & hoc est quod dicitur: *Nōne ergo oportuit, &c.* Remi. Et sciēdum, quia seruus ille nullum respōsum legitur domino dedisse: in quo demonstratur, quod in die iudicij & statim post hanc vitam omne argumentum excusationis cessabit. Chryl. quia verò beneficio non est factus melior, relinquitur vt pœna corrigatur: vnde sequitur, *Et iratus dominus eius, &c.* Non autem simpliciter dixit, Tradidit eum sed iratus, quod non posuit quando iussit eum vendi. Non enim hoc erat ira, sed magis amoris ad correctionem: nunc autem hęc sententia est supplicij & pœnæ. Remi. Tunc enim dicitur Deus irasci, quando aduersus peccatores vindicat. Tortores autem dicuntur demones, quia semper ad hoc parati sunt, vt perditas animas suscipiant, & in pœna æternæ damnationis eas torqueant. Nunquid autem postquam aliquis demersus fuerit in æternam damnationem, poterit inuenire spacium corrigendi, aut aditum exeundi? Non: Sed, *quomodo*, ponitur pro infinito, & est sensus: semper soluet, sed nunquam perfoluet: & semper pœnam luet. Chryl. Per hoc ergo ostenditur quod continuè, id est, æternaliter puniuntur, neque reddet aliquando: quamuis autem irreuocabilia sint charismata & Dei vocationes, tamen tantum valuit malitia, vt hæc legem soluere videatur. Aug. de ver. do. Dicit enim Deus, dimitte, & dimittetur vobis: sed ego prior dimisi, dimitte vel postea: nam si non dimiseris, reuocabo te, & quicquid tibi dimiseram, teplacabo tibi: non enim fallit aut fallitur Christus, qui subiecit, dicens: *Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Melius est enim vt clamet ore, & dimittas in corde: quam sis blandus ore, & crudelis in corde. Ideo enim dominus subdit: *de cordibus vestris*: vt si per charitatem imponitis disciplinam, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam piū, quàm medicus ferens ferramentum? sœuit in vulnus, vt homo sanetur: quia si vulnus palpat, homo perditur. Hier. Ideo & dominus addidit, *De cordibus vestris*, vt omnem simulationem fidei & pacis auerteret. Præcipit ergo dominus Petro sub comparatione regis domini, & serui qui debitor x. millium talentorum à domino rogās vnam impetrauerat, vt ipse quoque dimittat conseruis suis minora peccantibus. Origen. Vult etiam docere faciles nos esse ad indulgendum eis qui nocuerunt nobis, maxime si satisfaciant &

deprecentur sibi veniam dari. Raba. Allegorię autem sensus hic, qui x. millia talentorum debuit, Iudaicus est populus decalogi legis strictus, cui dominus sapius dimisit debita, quando in angustiis constituti illius misericordiam deprecabantur: sed liberati, omnes debitores atrociter reprobant: & à gentili populo, quasi sibi obnoxio, circuncisionem & ceremonias legis experunt, & prophetas & apostolos crudeliter trucidant: vnde tradidit eos dominus in manus Romanorum vel malignorum spirituum, qui æternis cruciatibus eos punirent.

ORIGENIS PRESBYTERI in idem Euang. Homil.

Propositum quidem parabolæ vult docere faciles nos esse ad indulgendum eis, qui nocuerint nobis, maxime, si postquam nocuerint, satisfaciant nocitis nobis, & deprecentur dari sibi veniam eorum, quæ offenderunt. Illud quoque nos instruit, quod etiam eorum peccatorum, quæ iam nobis à Deo indulta sunt, reuocationem faciet Deus etiam post indulgentiam, nisi indulserimus offendentibus nos ita ex corde, vt nec modicam aliquam memoriam offensionū earum apud nos referuamus. Post hanc parabolæ voluntatem, est quidem & simpliciter per singula verba eam discutere vniuersam, vt negotietur quis ex ipsa diffensione dictorum, qui singula diligenter inquirat. Est & sublimior expositio, & mysteriorum secundum quam rationis est quætere quis est rex, & qui serui, & quod principium ponendi rationem cum seruis, & quis est debitor talentorum multorum, & quæ vxor eius, & filij eius, & quæ omnia eius, quæ rex vendi præcepit, vt reddatur debitum de facultatibus eius: quid est egredi eū, qui accepit indulgentiam talentorum multorum: vel quis est ille conseruus vnus, qui non parifamilias, sed seruo indulgentiam debitorum suorū consecuto debebat: & quid sibi vult numerus centum denariorum, & quid est suffocare, & dicere, redde quod debes: & quis est ille carcer, in quem conseruum suum detraxit indulgentiam consecutus talentorum multorum: & qui conserui, qui sunt contristati, & domino nunciātes omnia facta: & qui sunt tortores, quibus traditus est is, qui conseruum suum detruisit in carcerem, & quomodo reddidit tortoribus traditus, omne, quod debuit, vt iam nihil deberet. Iam nunc propositam expositionē tangamus. *Simile est*, inquit, *regnum cælorum homini regi.* Si regnum cælorum assimilatum est cuidam homini regi, videamus in primis quid sit hoc ipsum regnum cælorum, quod assimilatum est homini regi, nisi filius Dei. Ipse est enim regnum cælorum. Et sicut ipse est sapientia, ipse est iustitia, ipse veritas: ita ipse est regnum. Regnum autem non alicuius eorū qui sunt deorum, nec quorundam eorum, qui sunt sanctorum, qui sunt cæli. Secundum hoc dicere potes, quoniam ipsorum est Christus secundum quod ipse est regnum, regnans quotidie in sensibus eorum, sicut est regnans, & iustitia, & sapientia, & veritas, ceteræque virtutes in eo, qui factus est cælum per hoc, quod portauit cælestis imaginem. Hoc ergo regnum cælorum quando factum est in similitudine. *Bibl. Hom. tom. 3. H h 2 diner*

dinem carnis peccati, ut de peccato dānaret peccatum, tunc similis factus est homini regi vniens eum sibi, & per omnia faciens eum sibi vnum: & secundum hoc mysterium suscepti hominis, factus est Iesus Christus: quoniam qui coniungit se domino, fit spiritus vnus cum eo. Hoc itaque regnum cælorum, quod assimilatum est homini regi, per anticipationem dicitur, quia voluit ponere rationem cum seruis suis. Nondum enim ponit. Posturus est autem, ut appareat quomodo vnusquisque domini sui, & regis probabilibus, & intelligibilibus pecuniis vsus est. Quas vnus quidem amplius, alius autem accipit minus: secundum enim virtutem vnus cuiusque alij quidem dantur quinque talenta, quasi tantum sufficienti tractate: alij autem duo, quasi minus potenti: alij autem vnus, quasi adhuc impotentiori. Et si quis consideret varietatem humanarum animarum, & ingenia hominum distantia inter se, quoniam iste quidem facit ad plures virtutes, ille autē ad pauciores: alijs vero ad istas facit, ad illas autem non facit, forsitan intelligere potest quomodo vnusqueque anima venit cum aliquibus dominicis pecuniis in hunc mundum. Adhuc autem quæres vtrum omnes homines serui sunt regis huius, aut quidam quidem serui, quos præsciuit, & prædestinavit: alij autem non serui, sed qui negotiantur cum seruis. De quibus & dicitur cuidam seruo. Num oportebat te dare pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum vsuris recepissem eam? Et sic requirit vtrum extra seruos habentur, à quibus cum vsuris promittit se recepturū dominus, non solum qui sunt alieni à fide, sed etiam credentium quidam: serui autem hi soli, quantum ad istas parabolas, qui dispensatores verbi habentur, & quibus hoc est commissum, ut negotientur, & scērent; Nec enim omnibus consequens est intelligere dictum, Negotiamini, donec redeo. Et sequitur: ut cum posita fuerit ratio cum seruis, requiratur etiam quæcunque fecerunt serui ad eos, qui extra domum fuerant regis. Nec enim conferuus inuenitur fuisse villico illi iniquitatis, qui centum tritici coros debebat, aut centum olei batos, secundum quod ipse villicus manifestat dicens, Quantum debes domino meo? Et non dixit domino nostro. Intellige autem mihi omnem quidem actum bonum lucrum dici, malum autem dispendium. Et sicut est differentia inter lucrum, & lucrum pecuniarum, sic & in bonis operibus differentia est inter bonum opus, & bonum: sic differentia inter malum opus, & malum. Quorum differentiam solus Deus scit, qui potest talia ista discutere, & ex ipso affectu verborum, vel actuum videt, quæ nostra ex nobis videntur, sed non sunt ex nobis: & quod est opus magnum lucrum, vel quod mediocre, vel quod exiguum: econtrario quod peccatum, magnum dispendium inuenitur cum ratio ponitur, vel quod minimum, vel quod est damnum nouissimi quadrantis. Omnis ergo vitæ nostræ ratio est ponenda à rege, quādo omnes nos presentari oportuerit ante tribunal Christi, ut reportet vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum: & adducatur ad rationem etiam omne verbum oris, quod locuti fuerint homines; vel si quis aliquando porrauerit aliquem calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli. Hæc autem non sic dici putamus, quasi opus habentia

multo tempore, ut ponatur nobis ratio de omnibus actibus vitæ nostræ: ut suspicio sit, rege ponente singulis in tanta seruorum multitudine rationem, ne forte res ipsa necessarium habeat longum tempus, quoad usque ad finem perueniant omnia, quæ ab initio mandati vsque ad consummationem seculi non vnus, sed multorum seculorum sunt gesta ab omnibus. Sed non est ita. Volens enim Deus ventilare omnium mentes, ut vnusquisque sentiat proprios actus bonos vel malos: cito omnia ab omnibus omni tempore gesta singulis quibusque faciet in mente ineffabiliter quadam virtute. Nec enim sicut nos volentes in mente facere alicui ea, quæ fecit, opus habemus tempore sufficienti ad consummationem eorum, quæ dicuntur à nobis, & in memoriam rediguntur: sic & Deus opus habet tempus, volens nobis in mente facere omnia, quæ gessimus in vita, ut cognoscentes vniuersa, quæ fecimus, intelligamus propter quæ aut punimur, aut honoramur. Si quis autem celeritati diuinæ virtutis circa hæc omnia consummanda non credit: hic nondum intellexit Deum, qui omnia fecit, & non indiget spatio temporis alicuius ad faciendam cæli, & terræ, & omnium, quæ in eis sunt, creaturam. Nam & si videretur in sex diebus fecisse omnia Deus, maxime quia dicit, Hic est liber generationis cæli, & terræ, qua die facta sunt cælum & terra: audendum est tamen, & dicendum, quoniam tempus futuri iudicii non opus habebit spatio temporis, sed sicut resurrectio dicitur futura in momento, in ictu oculi: sic puto & iudicium fore. Post hæc videamus, quid est, quod ait, Incipiente eo ponere rationem, oblatas est ei debitor vnus talentorum. Initium iudicii est incipiens à domo Dei, qui dixit sicut scriptum est in Ezechiele, angelis, qui constituti fuerant super pœnas, A sanctis meis incipite. Quod initium ictui oculi simile est, quoniam in ictu oculi omnium sanctorum acta considerans iudicat eos. Sic & tempus ponendæ rationis erit, quod concipitur mente. Nec enim obliti sumus, quæ dicta sunt supra de debentibus plura. Propter quod non quidem scriptum est, ponente autem eo rationem: sed ita, Incipiente autem ponere rationem. Oblatus est in principio ponendæ rationis debitor multorum talentorum, qui ad millia multa fecerat damna, & magna quidem ei erant iniuncta, & credita multa, nullum tamen domino attulit lucrum, ita ut debitor efficeretur multorum talentorum. Et forsitan ideo multorum talentorum factus est debitor, quoniam secutus est mulierem super talentum plumbi sedentem, cuius nomen iniquitas. Intellige autem vnumquodque maximum peccatū dici talentum damni dominici, qualia peccant fornicatores, adulteri, molles, masculorum concubitores, idololatra, homicidæ, sicut & iste nihil modicum, sed omnia magna, & pessima peccauit, qui oblatas est regi. Qui forsitan tot talia perdidit, quantos perdidit homines, qui receperunt eum in se talia operantem peccata, grande est enim hoc & honorabile vir misericors, & honorabile quasi talentum dignum siue aureum, qualis fuit lucerna illa talenti autē, siue argenteum talentum, aut cuiuslibet alterius metalli intelligibilis, quorum mysteria in verbis dierū scripta habentur, sicut & David ditatus talentis multis, aurum & numerus est ostensus in talentis aureis

tantis,

tantis, & argenti tantis, & reliquorum metallorum, quæ illic nominantur, ex quibus fabricatum est templum. Et cum non haberet unde redderet, iussit eum vendi, & uxorem eius, & filios eius, & omnia eius, & reddi debitum. Opus est ergo dicere secundum voluntatem Christi, quis est debitor talentorum multorum, & quæ vxor eius, & qui filij eius, & omnia eius, & quis est debitor, qui ipsi debitori debebat, & qui conferui videntes hunc quidem effocantem, illum autem effocari. Et sicut est quidem, vere confiteor neminem exponere posse, nisi solum Christum, qui discipulis suis omnia secreta soluit, veniens in sensum eorum, & aperiens eis parabolarum thesauros, obsecuros, secretos, inuisibiles, & cōfirmans demonstrationibus indubitabilibus, aut eum, quem voluerit illuminare scientiæ lumine, ut intelligat omnia parabolarum huius: siue autem potest esse diabolus, siue homo peccati, siue & neuter eorum, aut alius aliquis eorum, qui sub diabolo sunt. Est enim sapientiæ hoc opus. Quādo autem secundum parabolam huius: siue voluit ponere rationem, videre est dignum, & ad quod tempus quæ dicuntur referre debemus. Si enim post consummationem aut sub ipsa consummatione secandam tēpus sperati iudicii, quomodo quis soluet, quod dicitur de eo, qui denarios centū debebat, & effocabat ab eo, qui multorum talentorum veniam fuerat consecutus? Si autem ante iudiciū, quis potest ostendere positam rationem ab homine rege cum seruis suis? Dicimus igitur, quoniam videtur de temporibus iudicii prædictis hoc fore. Probatio autem huius est vna quidem parabola istius ipsius euangelij posita in extremo: altera autem secundum Lucam. Sed ne exponentes eam, prolongemus sermonem, breuiter dicimus quoniam parabola quidem secundum Matthæum, Homo quidam peregrè profectus vocauit seruos suos, & tradidit eis substantiam suam, & alij quidem quinque, alij autem duo, alij autem talentum vnum. Et post multum tempus reuersus est dominus seruorum eorum. Et his ipsis sermonibus scriptū est, quoniam posuit rationem cum seruis suis. Considera ergo quod ait, Et posuit rationem cū eis, & confer cū isto, quod dictū est, Incipiente autem eo ponere rationem: & videbis quoniam peregrinatione quidem patrisfamilias appellauit tempus secundū quod donec sumus in corpore peregrinamur à Deo: aduentum eius, quando post multum tēpus venit dominus seruorum eorum, tempus esse iudicii, cum venerit in consummationem. Secundum Lucam autem clarius manifestat, quoniam homo quidam nobilis profectus est in regionem longinquam, accipere sibi regnum, & reueri. Proficiscens autem vocauit decem seruos suos, & dedit illis decem mnas, & dixit eis, Negotiamini, dum venio. Iste autē nobilis vir, qui odiebatur à ciuibus suis, qui miserant legationem post eum, nolentes eum regnare super se, reuersus est regno accepto, & vocauit seruos, quibus dederat pecuniam, ut videret, quæ esset negotiatio eorum. Quis ergo non dicat quoniam nobilis ille homo, qui abierat in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reueri, Christus est, qui abiit accipere regnum, & mundi, & omnium, quæ in eo sunt? Qui autem decem acceperat mnas, sunt, quibus dispensatio verbi credita est. Ciues autem eius, secundum quod natus fuerat in hoc mundo, &

susceperat humanam naturam, qui noluerit eum regnare, Iudæi sunt, qui ei credere noluerunt, & ceteri infideles. Hæc retulimus ex eis volentes ostendere, quoniam & hoc quod dicit, Qui voluit ponere rationem cum seruis suis: ad tempus consummationis refertur, quando etiam rex est regno accepto: quo accepto voluit ponere rationem cum seruis suis, & incipiente eo ponere, oblatas est ei vnus debitor talentorum multorum. Oblatus est autem, quasi regi à suis ministris, videlicet angelis. Et forsitan vnus est iste, cui commissa fuit quædam villicatio magna, & quia non bene villicauit, sed dispersit omnia sibi commissa; quasi factus debitor talentorum multorum. Hic non habens unde redderet, iubetur vānundari à rege, cum vxore, cui communicans factus est pater multorum natorum. Opus est autem non mediocre videri in intelligibilibus patrem, & matrem, & filios. Sicut enim Hierusalem, quæ sursum est, est mater Pauli, & omnium similibus eius: sic mater est quorundam quidem Syene Ægypti, vel Memphis, aliorum autem Tyrus, & Sidon, & ceteræ ciuitates, quæ nominatæ sunt in scripturis gentium impiarum. Et sicut Hierusalem sponsa est ornata viro suo Christo, sic & illæ matres virorum quorundam possidentium eas, coniuges sunt, vel sponsæ. Et sicut sunt quidam filij Hierusalem quasi matris, & Christi quasi patris, sic sunt quidam filij Syenes, vel Memphis, vel Tyri, vel Sydonis, & præpositorum eis principum, quasi patrum. Et forsitan & iste vnus, qui oblatas est homini regi, habet uxorem, & filios: quos primum quidem iussit rex vānundari: postea autem miserus dimisit ei omne debitum: non ignorans futura, sed ut nos discamus, quod actū est. Vnusquisque ergo habentium secundum quod diximus uxorem, vel spōsam, vel filios daturus est rationem, cum venerit rex ponere rationem, et si in initio ponendæ rationis oblatas est. Vnusquisque enim eorum habet & debitores, quasi principes alicuius vel Syenes, vel Memphis, vel Tyri, vel Sidonis, vel alicuius huiusmodi. Iste ergo dimissus est, & indulgentiam cōsequutus exiens à rege inuenit vnum de conferuis suis, qui debebat ei denarios centum: & effocabat eum dicens, Redde si quid debes. Ideo arbitror effocabat eum, quoniam à rege exierat, nec enim effocaret conferuum suum, nisi excessisset à rege. Adhuc considera subtilitatem scripturæ: quoniam seruus quidem multorum talentorum debitor, procidens adorauit regem quasi regem, qui acceperat regnum, & venerat ad rationem ponendam. Qui autem centum denarios debebat, procidens nō adorauit, sed rogauit conferuum, dicens, Patientiam habet in me, & omnia reddam tibi. Et rex quidem miserus dimisit eum cum debito vniuerso, iste autem nec misereri voluit suo conferuo. Et ille quidem, & priusquam dimitteret, non misit in carcerem debitorem talentorum multorum, sed iussit eum vānundari, & vxorem, & filios eius, & reddi debitum. Iste autem vadens, in carcerem misit conferuum, donec redderet quod debebat. Sunt autem & conferui quidam eius, qui indulgentiam est consequutus talentorum multorum qui videntes quæ facta sunt à seruo immisericordis, habentes videlicet misericordiam similem regis, contristati sunt valde super eum, qui centum debebat denarios, & in carcerem fuerat missus: & volentes inuare missum in

Bibl. Hom. tom. 3. H h h 3 carcerem

carcerem, enarrauerunt domino, quæ fuerat acta. Et vide quia non est scriptum, detraxerunt, vel dixerunt, sed enarrauerunt. Et tunc vocans eum dominus eius, dixit ei, quod non dixerat prius, Sicut enim pius, & misericors rex, non dixit in primis sibi ei oblato quasi debitori talentorum multorum, serue nequam, & male: hoc enim seruauit, ut non de pecuniis, sed de conferuo in carcerem misso diceret. Tunc autem & improperauit ei de indulgentia debitorum donata propter petitionem. Vide autem & humilitatem regis, quoniam aliud quidem fecit debitor talentorum multorum, aliud autem nominatus rex. Debitor enim ille prociens adorauit eum dicens, Dominus autem eius, & rex vocans eum non dixit, omne debitum dimisi tibi, quoniam adorasti me, sed, quoniam rogasti me. Et iratus tradidit eum tortoribus, donec redderet omne debitum. Et iam non iussit eum uenundari, & uxorem eius, & filios eius, quia peius eum oportuerat pati, propter malitiam suam traditum tortoribus, donec redderet omne debitum tortus ab eis. Qui autem sunt isti tortores, qui constitui sunt super penas?

S. HILARII PICTA-
uiensis Episcopi superioris Euang.
expositio.

Quin etiam ad perfectæ bonitatis affectum comparationis posuit exemplum, in quo seruo unde redderet non habenti, omne dominus debitum relaxauit: conseruque suo seruus ille exiguum, quod sibi debebatur extorqueus per hoc voluntatis suæ vitium donum munificentia domini, & libertatis amisit, absoluta autem comparationis eius est ratio, atque ab ipso domino omnis exposita est.

S. HIERONYMI PRES-
byteri in idem Euang. expositio.

Deo assimilatum est regnum cælorum homini regi qui uoluit rationem ponere cum seruis suis. Familiare est Syris & maxime Palæstinis ad omnem sermonem suum parabolas iungere: ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplaque teneatur. Præcepit itaque Petro sub comparatione regis & domini, & serui: qui debitor decem millium talentorum, à domino rogâs, veniam impetrauerat: ut ipse quoque dimittat conseruis suis minora peccantibus. Si enim ille rex & dominus seruo debitori decem millia talentorum tam facile dimisit: quanto magis serui conseruis suis debent minora dimittere? Quod ut manifestius fiat, dicamus sub exemplo: Si quis nostrum commiserit adulterium, homicidium, sacrilegium; maiora crimina decem millium talentorum: rogantibus dimittuntur, si & ipsi dimittant minora peccantibus. Sin autem ob factam contumeliam simus implacabiles: & propter amarum uerbum perperes habeamus discordias: nonne nobis uidemur recte redigendi in carcerem: & sub exemplo operis nostri hoc agere: ut maiorum nobis delictorum uenia non relaxetur?

Et cum cepisset rationem ponere, ablatus est ei unus qui

debebat decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum dominus uenundari & uxorem eius & filios: & omnia quæ habebat, &c. Scio quosdam istum qui debebat decem millia talenta, diabolum interpretari: cuius uxorem & filios uenundatos perferuerant illo in malitia, insipientiam & malas cogitationes intelligi uolunt. Sicut enim iusti uxor, dicitur sapientia; sic uxorem iniusti & peccatoris, appellari stultitiam. Sed quomodo ei dimittat dominus decem millia talenta: & ille nobis conseruis suis centum denarios non dimiserit: nec ecclesiasticæ interpretationis est, nec à prudentibus uiris recipiendæ. Sic & pater meus cælestis faciet uobis: si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris. Formidolosa sententia, si iuxta nostram mentem sententia Dei flectitur atque mutatur. Si parua fratribus non dimittimus, magna nobis à Deo non dimittitur. Et quia potest unusquisque dicere: nihil habeo contra eum, ipse nouit: habet Deum iudicem: non mihi curæ est, quid velit agere, ego ignoui ei: confirmat sententiam suam: & omnem simulationem fictæ pacis euerit, dicens: Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Constantin. in superioris Euang.
Homil.

Quod & sequenti parabola confirmat. Nam, ne uideatur difficilia, & onerosa imperare, quum septuagiessepties dixerit, confestim parabolam adiunxit, ut & dictum communiter præceptum, & iactantem in hoc deprimere, & facilitatem rei ostenderet. Quocirca misericordiam quoque suam in medium adduxit, ut hac collatione facilius discas, etiam si septuagiessepties induleris, etiam si cuncta simpliciter proximo peccata dimiseris, tantum quantum aque stilla ingenti mari comparata: tantum, imò uero multò etiam magis misericordia tua ab infinita Dei bonitate distabit: qua tu uehementer indigebis, quum uitæ tuæ rationes in iudicio relaturus sis: ideo parabolam attulit, dicens, Simile est regnum cælorum homini regi, qui uoluit, &c. Perspicis, quantum inter peccata & peccata discrimen est? Quantum enim centum denarij à decem millibus talentis distat: tantum, imò uero multo plus ea, quæ in hominem peccata, distat ab his, quæ in Deum committuntur: quod tum differentia personarum, tum celebritate, imò uero continentia peccandi perspicitur. Nam, quum peccantes nos homo quispiam uideat, ueriti à peccando desistimus: quum autem Deus quotidie delinquentes perspiciat, nequaquam ueremur, sed omnia intrepide facimus, atque dicimus: neque hac ratione solum, uerum etiam & propter collata beneficia, & honoris gratiam, quo diuinitus præditi sumus aduersus Deum, delicta grauiora redduntur. At si uultis, latius quomodo decem millia talenta, imò uero multò plura sunt quæ aduersus Deum delinquimus, explanare conabor. Quod quamuis timeam, ne aut iis, qui ad nequitiam proniores sunt, quique continuo in luto peccatorum inuolui desiderant, maiorem licentiam præbeam, aut temperiores in desperationem inducam, ut uelut discipuli dicant, quis potest saluari? faciam tamen,

Et Hom. 61. in Matth. Non certo me uero Chrystus indulgentiam concessit, sed cõmmo atque semper indulgenti esse uoluit.

men, ut qui attente audiunt, humiliores ac tiores constituantur. Nam qui morbo laborantes incurabili, non dolent, etiam sine hac oratione à desidia, & ignauia sua non recedunt. Quod si etiam hinc maiores causas contemnendi arripiant non meis profecto uerbis, sed amentia eorum culpa erit attribuenda. Nam oratio quidem hæc & reprimere & compungere attentiores facile poterit, & qui moderate uiuunt, quum magnitudinem peccatorum intellexerint, & penitentiæ vires didicerint, magis proficiet. Dicendum mihi ergo est, & ita dicendum, ut quæcunque aduersus Deum committimus, & quæcunque cõmuniter in homines exponamus: quæ autè propria sunt, unusquisque prout sibi conscius est afferat, atque coniungat: sed prius beneficia erga nos Dei breuiter percurram. Quæ igitur sunt beneficia? Creauit nos, atque produxit, quum non essemus, & omnia, quæ uidentur cælum, terram, maria, aërem, quæque in ipsis sunt, omnia animalia, plantas, semina causa nostri effecit. Necessè enim est propter infinitam rerum multitudinem capita solum tangere, animam nobis uiuentem inspirauit, ac solis talem animam condidit, paradysum plantauit, auxiliatricem dedit, cunctis irrationabilibus præposuit, gloria, & honore coronauit. Quum uero ingratus in benefactorem homo inueniretur, maioribus eum donauit muneribus. Non enim solum considerandum est, quia ex paradiso eiecerit, sed aliud inde quoque lucri sequitur est. Nam, posteaquam è paradiso eiectus est, & post innumera illa beneficia, & uarias, atque mirabiles dispensationes, solum quoque suum ad præuicacitatem misit, cælum eis reclusit, paradysum reserauit, & filios ex ingratia, atque inimicitia effecit. Quare opportunum est etiam nunc dicere: O profunditatem diuinitarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei. Præbuit nobis in remissionem peccatorum baptismum, eripuit à suppliciis, heredes regni constituit, infinita synagoga credentibus bona pollicetur: sed manu porrexit, spiritum in corda nostra infudit. Quomodo igitur post tot, tantaque sponte sua nobis collata, affici nos erga ipsam oportet? Putasne, si quotidie pro eo, qui nos tam mirificè amat, moreremur, condignas posse referre gratias, imò uero minimum quid debiti reddere? Nequaquam. Nam, si hoc etiam faceremus, ad utilitatem nostram id redundaret. Quum uero sic affici deberemus quonam pacto erga ipsum affecti sumus? quotidie, imò uero in horas, atque in momento temporis, leges, atque præcepta ipsius contemnimus. Sed nolite, orò, si libetorem in peccantes linguam dimiseris, iniquiore animo ferre: non enim uos solum, sed me quoque ipsum accusabo. Unde igitur uultis incipiam? à seruis, an à liberis, an à militibus, an à priuatis, an à uiris, an à fœminis, an à senibus, an ab adolescentulis? à qua arte, à quo genere, à qua dignitate, à quo artificio? Uultis à militantibus exordiar? An igitur parum isti delinquant, quum in dies, atque horas contumeliantur, maledicant, conuiciantur, ex alienis ditentur calamitatibus, rapaces lipos imitentur, nunquam à delinquendo desistant, nisi quis absque uindicta matris esse contendebat. Quæ enim passio ipsos non turbat? aut quænam ægritudo animam eorum non obsidet? O quilibet inuidet, & inuidentes mirificè se apud eos ostentant: subiectis auarissimè utuntur, iis, qui alicuius causa

coacti, ad eos quasi ad portum refugiant, tanquam hostes insequuntur. Quot apud eos rapina, quot obreclationes, atque cauponationes sunt? quot seruales adulationes, quot mendacia, quot maledicta? Sed ad singula singulas leges Christi opponamus. Qui dixerit fratri suo, stulte, reus erit gehennæ ignis. Qui mulierem ad concupiscentiam inspexerit, iam eam in corde suo mœchatus est. Nisi quis se humiliauerit sicut paruulus, non intrabit in regnum cælorum: nisi uero tumorem, atque arrogantiam aduersus minores, ut eos uehementius timeant, magno studio exercent, ac omni atroci fera crudeliores in eos inueniuntur. Nihil pro Christo, omnia pro ventre, pro quaestu, pro uana gloria faciunt. Putasne posse nos oratione delicta eorum recensere? Quis posset detractiones, quibus utuntur, uerbis consequi? quis profusissimum risum? quis importunas contentiones? quis turpiloquia? Nam de auaritia nihil dicendum est. Etenim, quemadmodum in eremo educati monachi, nec quid sit auaritia, sciunt: ita & isti auaritiam ignorant, quamuis alio quodam quàm illi modo. Nam illi, quia longè à morbo absunt, isti quia ualde huius passionis ebrietate occupantur, nec sentire quidem morbum hunc possunt. Sic enim hoc vitium, expulsa uirtute, animum ipsorum detinet, ut nec crimen apud infantes illos esse uideatur. Sed, iis omissis, iam ad alios moderatiores veniamus. Agè igitur opificum genus, qui maximo labore, atque sudore suo iuste degere uidentur, diligenter inuestigemus. Verum & isti, quia parum sibi ipsis attendunt, multa de laboribus suis colligunt mala: uendendo enim, ac emendo complures iustis operibus iniurias coniungunt: iurant, dicerant, mentiuntur, ac ut multa possideant, totos se negotijs secularibus tradunt: & terræ affixi, omnia, ut pecunia crescat, faciunt, nullam curam de pauperibus habentes. Quid dicam de maledictis, & cõrumeliis eorum, de fœnore, de commercijs, quæ more cauponum peragunt? Quid multa? non alia re magis quàm impudentia ducuntur. Verum istos quoque, si uultis, omitteremus, & ad locupletes, qui agrorum factu diuitias acquirunt, quique cæteris iniustiores uidentur, dõniamus, quorum iniustitia tanta est, ut, si quis penitus inquirat, nihil penè iniustius inueniat. Quomodo enim miseris uiuantur agricolis, nonne humanius multò Barbari eos tractarent? fame nanque tabescentibus, & per totam insudantibus uitam intolerabilia non erubescunt uestigalia imponere, ac onera, & labores quotidie maiores afferre: & sicuti a finis, imò uero quasi lapidibus corporibus illorum abuti, nec respirare quidem concedentes, sed, siue æger quicquam produxerit, siue non, eodem semper exigunt modo, nihil eis cõcedentes. Quare quid miserabilius excogitari potest? tota hyeme, laborant frigore, imbre, uigilijs contriti, nec uacuis solum manibus, uerum etiam multa debentes recedunt. Cæterum omnium famem, ac naufragia, procuratorum tormenta, exactiones, & seruilitatem intolerabilem reformidant. Quis negotiationes, cauponationesque ipsorum enarrabit? ingentia ipsi sudore hominum dolia replent, nec uicem domum afferre illis permittunt: sed, quicquid uinea proulit, in cella condunt uinaria, & argenti aliquid hac de re illis nihil proficiunt. Fœnoris inaudita excogitant genera, quæ nec

gentilium quidem legibus comprobantur, mutui literas maledictionis plenas conscribunt. Non enim ceterisam totius partem, sed medietatem flagitant, cum ille, qui soluit, & uxorem habeat, & paruulos nutriat, & homo sit: quodque maximum est, tam aream quam torcular suis laboribus impleat: quorum illi omnium nihil omnino cogitare volunt. Quare opportunè prophetam, vt exclamet, induxerimus; Obstupescit cœlum, & horrescit terra, quia in ferarum mores humanum genus detrasum est. Hæc cum dico, nō artes, non agriculturam, non militiam, non nagros, sed nos ipsos vitupero. Nam & Cornelius Centurio erat, & Paulus scenofactoriæ artis peritus, quo artificio etiam prædicando vsus est. Dauid quoque rex fuit, & Iob locupletissimus, & multorum agrorum dominus, nec horum aliquid impedimento illis fuit ad virtutem. Quæ omnia probè tenentes, & decem millia nobiscum talenta versantes, saltem hinc videamus, vt pauca illa, & vilia proximis remittamus. Referenda enim nobis ratio est de mādatis nobis commissis, quæ ita negleximus, vt non possimus integram de omnibus reddere rationem, ac ideo bonam, atque facilem ad satisfaciendum nobis viam præbuit Deus, qua omnia nostra debita possumus persolvere. Quænam hæc via? Oblivio eorum omnium, quæ aduersus te à fratre tuo commissa sunt. Quod vt rectè perdisas, ordine progrediens totam hanc parabolam audi. *Oblatus est, enim inquit, debitor decem millium talentorum, quo non habente reddere, iussit eum vendi, & uxorem, & filios eius. Cuius rei gratia, dic quæso? Non ex crudelitate certè, nec, quia inhumanus esset, cum ad seipsum detrimentum rursus redundaret: è seruis enim eius debitor fuerat, sed, quia incredibili cura illius deuictus, hac comminatione ad supplicandum, ne venderetur, adducebat. Nam, si propter debitum fecisset, non annuisset sanè petitioni debitoris, nec vniuersū ipsi debitorum condonasset. Quamobrem igitur, antequam ratio sibi oblata esset, debitum non dimisit? Vt non ignoraret seruis quot, quantaque sibi remitterentur, quorum notitia erga consuetum mitior fieret. Nam, si debiti magnitudinem, & mirabilem indulgentiæ modum te ipsa expertus consuetum angebat, si tantopere non fuisset castigatus, quod crudelitatis non iruisset? Quid autem calamitate oppressus ait? *Patientiam habe in me, &c.* Perस्पexisti rursus mirabilem exaggerationem misericordiæ: dilationem solummodo temporis, ac prorogationem quandam seruis postulauit, ille autem multo magis, quam petiit, videlicet totius mptri donationem vltro præbuit. Ita pater voluisse ipsum, tamen non prius id facere, nisi debitor supplicaret, vt donum non modò suum, verumetiam petitionis illius esse videretur: quod fecit, vt coronam quoque seruis consequeretur: totum tamen ad dominum merito refertur. Nam, & si procidit debitor, atque rogauit, ex causa tamen indulgentiæ vniuersam rem domino attribui videmus. Commotus enim misericordia dimisit eum, nec antequam supplicaret, vt, cum videretur aliquid ipsū quoque fecisse, non maiore confunderetur rubore, vtque calamitate sua perductus, facilis ad ignoscendum consuetum feret, sed ad hoc vsque probus, ac placens fuit. Nam nec debitum negauit, & redditurum se vniuersum pro-*

mittens procidit, atque orauit, & quasi vt delinquentem se cōdemnauit, cum magnitudinē peccati nō ignoraauerit. Quæ verò sequuntur, indigna omnino prioribus sunt. Nam, *quum exisset, inquit, non multo tempore post, sed confestim beneficij, magnitudinem, ante oculos adhuc habēs, tanto munere, tantaq; liberalitate domini abusus est. Cum enim inuenisset vnum cōseruorum suorum, &c.* Vidisti humilitatē, & misericordiam domini, vide nunc inauditam serui crudelitatem. Audiat hæc, quicunque pecuniarum gratia similia in dies committitis. Nam, si in peccatis id fieri non licet, quantò minus in pecuniis licebit? Quid autem ille consertus? *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.* Nec verba quidem ipsa veritas est, quibus salutem acquisiuit: his enim ipse dicitis mille talentorum debitum euitauit. Ita nec porum quidem cognouit, quo tutatus à naufragio euasit, nec modus ipse supplicationis ad misericordis domini memoriam eum reduxit, sed omnia illa crudelitate, ac auaritia oblitus, omni fera sæuius in consertuum insiliebat. Quid facis, homo, non sentis aduersus te ipsum mucronem adigere, ac sententiam, & munus domini reuocare? Sed ille nihil horum cogitauit, nec rei suæ meminit, nec vllō modo remisit. Et certè non æquali de re iste supplicabat, cum pro talentis hic decem milibus, aliter autem pro centum denariis supplicauerit: & ille consertuo se prostrauit, iste domino: & cui omnino indultum fuit, is nec prorogationē quidem concessit: vinculis enim, atque carcere ipsum oppressit, quod alij serui non ferentes, totam rem ad dominum retulerunt, qui nihil debebant. Quid igitur Deus faciet? *Dominus autem, nequam, inquit, serue, omne debitum dimisi tibi, &c.* Animaduerte quàm mitis sit dominus, quasi constitutus in iudicio satisfactionem reddidit, quare donationem illam vniuersam reuocauit, imò verò non ipse reuocauit, sed ille, qui accepit, euertit. Quid enim ait? *Serue nequam, omne debitum illud dimisi tibi, quia rogasti me, nō me oportuit etiam te misereri consertui tui?* Nam etsi dura hæc res tibi videtur, oportebat tamen & lucrum iam acquisitum, & futurum perspicere. Graue, & onerosum præceptum hoc est, sed oportet magnitudinem quoque præmij considerare: nec illud tecum solummodo vertas, quia ille te cōtristauit, sed tu, cum magis Deum offendisses, sola deprecatione reconciliatus es. Quod si tibi onerosum ac durum nimis, eum, qui te contristauit diligere, videretur: sed multo onerosius est, gehennæ supplicij in æternum torqueri: quod si illi opposuisses, cognouisses sanè multo leuius hoc, quàm illud, atque facilius esse. Et quandoquidem decem millia talenta debebantur, non conuitiatus debitori, sed misertus fuit: quando verò aduersum cōseruorum crudelitatem exercuit, tunc nequam atque improbum seruum appellauit. Audiamus, qui aliena rapimus: nobis enim hæc quoque dicuntur. Audiamus omnes, qui crudelitate occupati, neminē misereamur: audiamus, inquam, quia non in alios, sed aduersus nos ipsos sæuitiam exercemus. Quare, cum peccati alieni recorderis, cogita tibi ipsi, nō alij detrimentum inferre. Tua enim non proximi peccata in fuscem colligis: & tu quidem, quicquid aduersus delinquentem operatus fueris, in præfenti vita hac vt homo facis: Deus verò non ita, sed maioribus, ac æternis te suppliciis puniet. *Tradidit, enim eum,*

Non tamen ideo improbi da videtur modo derata debito rum exactione, præsertim ab ijs, qui debita reddere possunt.

eum, ait, torribus, donec vniuersum debitum persolueret. Id est, ad perpetuitatem eum supplicij tradidit: nūquam enim inde redditurus est. Nam, quoniā beneficiis melior fieri non potuisti, reliquum est, vt pœna torquearis. Et, quamuis charitumata hæc, & dona irreuocabilia sunt, tantum tamen malignitas valuit, vt hanc quoque legem superauerit. Quid igitur deterius memoria peccatorum, ac vltione, quæ tot, tantaque diuina dona euertere posse videatur? Nec quietus, sed ira commotus eum tradidit. Quādo enim vendi eum iussit, nulla ira fuit in verbis, ideo nec veditit: nunc autem hac sententia non parua cum molestia ad compunctionem, atque supplicium terminatur. Quid autem hæc parabola sibi voluit? *Sic, ait, faciet vobis pater meus, si non dimiseritis vnusquisque fratrem suo de corde vestro peccata ipsorum.* Non dixit, pater vester, sed, pater meus. Non enim digni sunt isti, quorum pater Deus vocetur, cum ita nequam sint, vt homines odio persequantur. Duo enim hinc eum quærere diligenter anima aduerte: vt & nos ipsos peccantes culpemus, & aliorum peccata dimittamus, ita hoc postremo propter alterum facilius reddat. Nam, qui sua cogitat, ad dandam consertuo veniam, nō ore solum, sed corde facilius est. Non impellamus ergo aduersus pectora nostra mucronem, nunquam enim tantum tibi doloris afferre alius poterit, quantum ipse tibi, si recorderis iræ, vindiictam quæras, & aduersus te ipsum sententiam iudicij attrahas. Nam, si vigilēs, atque philosophis, in illius caput totum malum retorquetur, ac ipse mala patietur, nō tu: in verò molestè, ac grauius feras, tunc non ab illo, sed à teipso detrimentum afficeris. Noli ergo dicere, obtruncavit, & calumniatus est mihi, & mille intulit incommoda. Quanto enim plura dices, tanto re ipsa benefactorem ipsum magis ostēdes, qui causam tibi præbuit, vt tuorum possis peccatorum sordes detergere. Ita, quod mitiores ille iniurias in te iaculatus est, eò maioris indulgentiæ tibi causa constitutus est. Nam, si voluerimus, nemo nobis vnquam iniuriari poterit, sed quum inimici sint, præcipua tamen nobis conferunt lucra. Cur de hominibus tantum loquor, quum diabolus quoque ipse, quo nihil perniciosius, non paruas nobis approbationis causas afferat? Quam rem Iob ille manifestam omnibus fecit. Si ergo diabolus occasionem coronæ præbuit: cur alios inimicos formidas? Perspice igitur quot, quantaque lucraris, si æquo animo oppressiones inimicorum tuleris. Primum, quod maximum est, peccatorum remissionem. Deinde patientiam, atque perseverantiam laudabilem. Tertio mansuetudinem, & humilitatem: nam, qui nescit aduersus inimicos irasci, multo magis amicis erit cōmodior. Quarto, quia procul ab ira tranquillo semper animo viues, cui rei quid autem confertur poterit? Qui enim ira nō capitur, is iucunditatem animi consequutus est. Nec vitam vanis laboribus, ac doloribus vnquam consumet, Nam, qui nescit odisse, nec tristari cognouit, sed continuè gaudens bonis suis perficitur. Quare nō mediocri supplicio nos afficimus, si alios odio persequamur: quemadmodum etiam è diuerso nobis profusum, ipsi syncretè alios diligentes. Ad hæc omnia ipsis quoque inimicis, ac æmulis, etiam si dæmones essent, venerabilis eris: imò verò si animum, vt diximus, tuum ita paraueris, nemo te inimicitis perse-

Sed iam communi opinione receptum est, peccata semel dimissis, nō reuocari, ac pœnā potius iniquitatis, dimissis id reatibus exaquare.

Iob 1. & 2.

quetur: primum autem omnium, atque præstantissimum, Dei misericordiā nancisceris & quemadmodum peccatorum veniam, sic virtutum maiora præmia consequeris. Diligenter igitur studeamus, ne quenquam odio habeamus, si volumus vt nos quoque à Deo diligamur: vtque, quamuis decem millium talentorum rationes essent referendæ, misericordia morus, cuncta nobis remittat. Sed iniuria me vexauit, inquit. Misere igitur eius, non auertaris ab eo, sed lachrymis, & fletu ipsi auxiliator: non enim tu, sed ille Deum offendit. Tu autem, si pertuleris, valde Deo te approbasti. Præterea tecum crebro verte, quia Christus ad crucem iturus ipse quidem gaudebat, de crucifigentibus autem lachrymabatur. Quem ita imitari debemus, vt quod magis perseuerant persecutores nostri, eò largiores lachrymas pro ipsis effundamus: innumera enim nobis hinc bona, illis autem non pauca incommoda comparamus. Sed coram, inquit, omnibus & verbis, & verberibus, me duriter vexauit. Corā igitur omnibus, dedecore, atque infamia se notauit, & multorum aduersus seipsum aperuit ora, tibi que maiores subtexit coronas, & multos præcones patientiæ, ac magnanimitatis tuæ constituit. Sed clam, inquit, apud alios mihi detraxit. Et quid hoc est? huius enim rei rationem Deus, non illi, qui detrahentem audierit, petiturus est. Accedit, quod pœnas sibi multiplicauit, non de delictis suis solum, verumetiam de ijs, quæ de te obloquutus est, rationem redditurus: præterea apud homines tibi detraxit, & apud Deum sibi detraxit. Quid si hæc tibi satis non sunt, cogita quia Deo apud homines, quos maximè diligebat, diabolus detraxit, & vnigenito filio similiter. Nam, si patrem familias, inquit, Beelzebub vocarunt: quid facient familiaribus eius? Nec obtruncavit solum iniquissimus ille demon, verumetiam fides ei adhibita est, nec minima, sed maxima ei crimina intulit, dæmoniacum, se ductorem, & aduersarium Deo appellans. Sed magnis oppressus sum ærumnis ab eo, ais, qui beneficio meo conspicuus est. Ideo maximè tibi gaudendum est, quia Deo, qui tam ad probos, quam improbos solem oriri facit, similis factus es. Quod si arduum, ac ultra vires tuas imitatio Dei tibi videtur, quamvis studioso difficile non sit, tamen, quoniam te tuo iudicio excedit, age ad seruum eius venias imitationem. Imitate Ioseph, qui ad seruitutem vsque fratrum iniuria traditus, beneficio suo spontè ipsos subleuauit. Imitate Moysen, qui vel post mille iniurias pro populo deprecabatur. Imitate beatum Paulum, qui quamuis mille à Iudæis afflictionibus quotidie premeretur, anathema tamen esse pro salute ipsorum volebat. Imitate Stephanum, qui dum peteretur lapidibus, vt hoc peccatum lapidantibus remitteretur, orabat, Hæc omnia cogitantes, omne iræ incendium extinguamus, vt & nostra Deus delicta penitus remittat, gratia, & misericordiā domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum, Amen.

INCERTI AVTHORIS, prout habetur in homiliario Alcuini, in superius Euang. Homilia.

Saluator noster, dilectissimi, cum hominibus scouersationem habens, no solum peccata vitare nos docuit, sed & qualiter a reatu peccatorum absolui possemus, pio & quodam salubri consilio nos instruere curauit. Est autem consilium eius huiusmodi, vt si volumus a debitis peccatorum nostrorum coram Deo absolui, nos quoque offensores nostros a culpis, quibus erga nos rei tenetur, absoluaus. Ad haec autem non solum frequenti nostrorum exhortatione, sed & operis executione nos inuitare dignatus est. Verborum exhortatione, cum ait: Dimitte, & dimittemini. Et rursum: Cum stabitis ad orandum, dimitte, si quid habetis aduersus aliquem. Et iterum: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester caelestis peccata vestra. Et cum interrogaretur a Petro, num vsque septies dimitendum esset fratri, ait: Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. Operis quoque executione grande ac memorabile huius rei nobis reliquit exemplum. Quid enim ait, cum a crucifixoribus suis myrrha potaretur & felle, & subleuaretur in crucem? Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Ita, fratres, Dominus Iesus Christus factus est nobis sicut aquila, prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. Parum illi visum est solis verbis nos prouocasse ad volandum vsque ad eam perfectionem, qua diliguntur inimici, & ignoscitur debitoribus, nisi & in seipso eiusdem rei nobis exemplum ostendisset, & quasi quodam sublimi volatu suo ad imitandum se nos inuitasset. Certè homini sensato, & lapideum cor non habenti, solum hoc sufficere debebat exemplum, & si omnis illa verborum exhortatio praemissa non fuisset. Et verbis quidem aliquando planis & manifestis ad hanc perfectionem nos inuitat, sicut in praemissis pater exemplis. Aliquando verò & parabolice, sicut in Euangelio quod praeter manibus nunc habemus. Dicite enim: Simile est regnum caelorum, &c. Qui sunt caeli, & quod est regnum caelorum, quod assimilatum est homini regi? Si, vt ait scriptura, anima iusti sedes est Dei, consequens est, vt animae sanctorum caeli sint. Sed & angelici spiritus caeli dicuntur, quos ad laudem Dei inuitat Psalmista, dicens: Laudate eum caeli caelorum. Regnum caelorum, id est, beatorum omnium, quid est nisi vita aeterna? Vita autem aeterna Christus est, qui ait: Ego sum via, veritas & vita. Ipse vtique terra uiuentium, haereditas sanctorum. Ipse paradus voluptatis, locus spatiosus in quo statuitur pes fidelium. Ipse & rex & regnum sanctorum, in quo, cum quo, & per quem regnant omnes electi. Regnum itaque caelorum, Christus est. Bene autem hoc regnum caelorum comparatur homini regi, qui misericors esse perhibetur debitorem absoluendo, & iustus ingratus puniendo: quoniam & Christus homo, & rex regum, & multum misericors misericordiam quaerentibus, & iudex durus ingratibus. Qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Tres sunt serui regis nostri, cum quibus rationem ponere habet de debitis suis. Vnus est, qui nunquam a debito absolui vel postulat, vel meretur. Alter,

Luc. 9. Marc. 11.

Math. 6.

Math. 18.

Luc. 23.

Deut. 32.

Sap. 7.

Psal. 148.

Joan. 14.

qui ad tempus quidem absoluitur, sed ingratus efficitur. Tertius, qui & absoluitur, & gratus permanet. Seruus qui nunquam a debito absoluitur, vniersus infidelium est populus, qui inestimabili debito coram creatore suo constitutus, absolutionem nec vnquam meretur, nec vnquam inuenit, iamque a Deo iudicatus est. Duo reliqui serui, duo genera hominum sunt, ad fidem ecclesiae venientium. Nam cum electi & reprobi quotidie sacramenta ecclesiastica suscipiunt, simul cum illis in ecclesia gremio nutriuntur, sed aduersari illis, & doloribus multis eos afficere non desinunt, & coarctat Esau Iacob in visceribus matris. Sunt ergo in ecclesia serui duo, bonus & malus, electus & reprobus. Nam tertius ille de quo diximus, foris est. Et omnes quidem serui sunt summi regis, qui ad sibi seruiendum seque laudandum oranes ad imaginem suam condidit, sed a seruitio eius duo recedunt, vnus autem permanet. Sed quod est debitum, quod debent singuli Domino suo? Debiti nomine peccatum in scripturis appellari, ex hoc perpendimus, quod dum docuisset saluator sic nobis orandum esse: Dimitte nobis debita nostra, sicut, & nos dimittimus debitoribus nostris: statim post pauca subiicit: Si enim non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester caelestis dimittet vobis peccata vestra. Hoc autem debitum omnis homo obligatus est Deo: omnes enim in peccatis concipimur, & in peccatis nascimur, & in peccatis omni tempore viuimus. Pōnit autem rationem cum seruis suis Dominus, quando per ora praedicatorum, siue etiam per occultam inspirationem culpas quorumlibet delinquentium redarguit, & satisfactionem de peccatis exigit. Audit seruus ille infidelis, contemnit, induratur ad increpationem, veniam nec quaerit, nec inuenit, sed damnatur in infidelitate sua. Audit seruus electus, compungitur, satisfaciit, de peccatis absoluitur, & permanet gratus, quia & delinquentibus in se conseruus suis libenter ignoscit. Quid autem agat ille seruus reprobus, qui quidem cum electis ad tempus in ecclesia conuerfatur, audiamus ex verbis euangelice lectionis, is enim est, de quo dicitur: Oblatus est vnus, qui debebat decem millia talenta. Debitor plurium talentorum, est homo multorum criminalium peccatorum reus, qualia sunt adulterium, homicidium, sacrilegium, furtum, periurium, rapina, aut etiam infidelitas & similia. Talenti autem nomine aptè designantur quae huiusmodi sunt, pro eo quod haec grauissima sunt: sicut hoc genus ponderis inter cetera pondera, quae certis nuncupationibus distinguuntur, grauissimum est. Vnde & in Zacharia propheta talenti nomine impietas designatur, cum dicitur: Et vidi, & ecce talentum plumbi portabatur, & proiecit illud in medio amphorae, & dixit: Haec est impietas. Sicut autem talenti diuersae sunt species, ita & ipsa criminalia inter se differentia sunt. Et reuera fortasse, quia nomine talenti peccata grauissima intelligi voluit, no adiecit vt diceret talenta auri, aut argenti, quia nomina haec preciosarum rerum significatiua sunt, vt potè virtutum atque scientiarum: sed simpliciter dixit, Decem talēta. Mille verò talenta debere dicitur, qui quodlibet grande peccatum toties iterauerit, vt etiam in consuetudinem duxerit. Aptè enim per millenarium, qui quartus est in ordine eorum numerorum, a quibus inchoatur numerandi

Math. 6.

Zach. 5.

randi progressio, consuetudo peccati intelligi potest, quae & ipsa in progressu peccatorum quartum obtinet locum. Sicut enim ab vnitate vsque ad decem per adiectionem vnitate, & a decem vsque ad centum per adiectionem denariorum, & a centum vsque ad mille per adiectionem centenariorum numerando progredimur, sic a delectatione peccati, quae prima est, vsque ad consensum: a consensu vsque ad actum, ab actu vsque ad consuetudinem progressio fit. Decies autem mille talenta debet, qui cuncta decalogi mandata iniqua consuetudine violauit, iamque omnis iustitiae contemptor effectus est. Sicut enim post mille, quintus inter limites numerorum est decem millia, ita post peccandi consuetudinem quintum obtinet locum contemptus, iuxta illud quod alibi dicitur: Impius cum venerit in profundum vitiōis, contemnit. Quod si cui onerosa est expositio haec, dicat simpliciter decem millia talenta debere eum, qui multa criminalia peccata commisit, sitque, vt fieri solet, numerus finitus pro infinito positus. Sequitur: Cum autem non haberet vnde redderet, insit eum dominus suus vendidit, &c. Peccator cum arguitur a Domino per os ministri sui, siue per propriam conscientiam, no habet vnde reddat debitum, dum adhuc ad correptionem cor obdurat, dū nec timore concutitur, nec salubri dolore compungitur, nec ad lachrymas vsq; succenditur. Iubet ergo Dominus ministris suis vnde dare eum qui eiusmodi est, cū vxore & filiis, vt debitum possit exolui. Iuxta eum loquendi modum, quo viuificare dicuntur animas, qui viuere eas pronuntiant: & mortificare, qui mortuas esse testantur: etiam vendidit peccatorem non incongruè dici possunt ministri Domini, qui eum post simplicem & blandam admonitionem aspera inuestione minis gehennae perterrent, atque in potestatem satanae vendidit esse pronuntiant. Moneta quippe diaboli peccatum est, pro cuius breui delectamento in manu illius se tradit homo cum peccat. Vnde in persona peccatoris Apostolus loquens, ait: Ego autē carnalis, vendidatus sum sub peccato. Et per prophetam peccatoribus dicitur: Gratis vendidati estis. Vtique gratis, quia peccatum pro quo se vendit homo, nullius est precij, & nihil est, & nihil fiūt homines cum peccant. Vxorem quoque peccatoris vnā cum filiis vendidare, est concupiscentiam eius prauam, atque opera iniquitatis, quae ex ipsa propagata sunt, pro aeternis cruciatibus vendidata, firmis assertionibus comprobare. Alium quoque venditionis modum in hoc loco possumus intueri. Iubet ecclesiastica regula eos, qui manifestis criminibus derinentur, & correctionem non recipiunt, per excommunicationis sententiam a communionem ecclesiae alienos fieri, & sic satanae tradi vt spiritus saluus fiat per poenitentiam. Nunquid enim non bona venditio quaedam est, cum tradimus satanae peccatorem, vt recipiamus iustum poenitentem? Sic vendidit Apostolus fornicatorem, de quo ad Corinthios loquitur, dicens: Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, iam iudicavi vt praesens eū qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, tradere huiusmodi satanae in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat in die Domini nostri Iesu Christi. Sed quasi alium virum pro eo recepit, quando emendatum communioni ecclesiae admisit, scribens pro eo Corinthiis, vt consolaren-

Pro. 18.

Rom. 7.

Ex. 32.

1. Cor. 5.

1. Cor. 2.

tur eum, & confirmarent illum in charitate. Vxorē quoque obstinati peccatoris vendere iubemur, quia non solum secundum spiritualem, sed & secundum carnalem communionem a nobis alienandus est, vt & totus satanae deditus appareat, videlicet spiritu & carne. Vxorē quippe nomine caro solet intelligi. Hinc Apostolus ait: Si is qui nominatur frater, est auarus, aut fornicator, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Nonne ergo bene vxorem impij vendit nonnulli praetatorum, qui eisdem quos spirituali communionem priuauerunt, vel ab aliis priuatos cognouerunt, alicuius familiaritatis causa carnaliter communicare non formidant? Filios similiter vendere, est eos qui consentiunt vel communicant excommunicatis, eadem ferre sententia. Horrendus est vterque modus venditionis, & nonnunquam durissima corda etiam reprobos non mediocriter conturbat, ita vt iniquitate sua ad tempus dimissa, cum lachrymis humilientur coram ministris domini, & satisfactionem quantumlibet asperam exhibeant: quod est procidere ante dominum: de qualium numero est seruus hic, de quo dicitur: Procidens autem seruus ille, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me. Ac si diceret, domine, ne in futuro tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Et omnia reddam tibi. Quod est dicere: Lauabo per singulas noctes lectum meum, hoc est, per singula peccata quibus iram merui, conscientiam meam emundare studebo. Sequitur: Miserus autem dominus serui illius, dimisit eum, ac omne debitum dimisit illi. Miserationes Domini super omnia opera eius: quia no solum electis, sed & reprobis qui ad tempus credunt, siue ad tempus fructus poenitentiae exercent, per baptismum aut poenitentiam peccata dimittit, sicut per prophetam promittit, dicens: Si dixerio impio, Morte morieris, & conuersus egerit poenitentiam a peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, omnia peccata eius quae peccauit, non imputabuntur ei. Egressus autem seruus ille, inuenit vni ex conseruis suis, qui debebat ei centum denarios. Omne debitum quo homo homini obligari potest, parui ponderis est, respectu eius quo erga Deum reus tenetur, ac si decem millibus talentorum centum denarij comparentur. Et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et procidens seruus ille, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. Ille autem noluit: sed abiens misit eum in carcerem, quousque redderet vniersum debitum. In verbo suffocandi, superba & tyrannica debiti exactio notatur, quae fit cum vel per vim vel asperas obiurgationes debitor ita opprimitur, & quasi strangulatur, vt vix respondendi aut excusandi facultatem possit habere. In carcerem verò mittitur, dum coram iudice statuitur, ac per districtam iustitiam vndique coarctatur, vt nullus euadendi locus relinquatur. Videntes autem conserui eius quae fiebant, &c. Conserui nostri qui contristantur super iniquitate nostra, & Domino eam annunciant, iusti viri sunt, qui zelo iustitiae accenti, dum enormitates nostras, corrigere non valent, ad Deum suspirant, & correctionem nostram illi committunt. Sed & angeli Dei, conserui nostri dicuntur, qui semper vident faciem patris, & omnia nostra intuentes, in conspectu Dei singula annuntiant. Tunc vocauit eum dominus suus, &c. Seruus nequam, de ingratitude iudicandus a Domino

Psal. 6. Ibidem.

Psal. 144.

Ex. 32.

Math. 18.

mino vocatur, & tortoribus traditur. cum de hac vita per mortem rapitur, & potestati pessimorum spirituum torquendus subicitur. Tradidit, inquit, eum tortoribus, quousque redderet unuersum debitum. Sic & pater meus caelestis faciet vobis, si non remisistis uniusquisque fratri suo de cordibus vestris. Formidanda nimium & horrore plena sententia in hoc loco, fratres, nobis intimatur, videlicet quod si immisericordes extiterimus erga debitores nostros, non solum ea peccata quae post remissionem commisimus, sed & ea quae vel per baptismum, siue per poenitentiam nobis dimissa sunt, in nobis esse punienda. Vnde quidam ex patribus ait: Qui diuini oblitus beneficij, suas vult vindicare iniurias, non solum de futuris peccatis veniam non meretur, sed etiam praeterita quae sibi dimissa credebat, ad vindictam replicabuntur. Idem rursus ait: Peccatum quod ex Adam trahitur, temporaliter redditur, quia omnes propter hoc moriuntur, non autem in aeternum eis, qui per gratiam renascuntur, si in ea permanerint. Item alius: Ex dictis euangelij constat, quia si quod in nos delinquitur, ex corde non dimittimus, & illud rursus exigitur, quod iam per poenitentiam dimissum gaudebamus. Alius quoque eadem affirmat, dicens, Considerandum est, quod dicit uniuersum debitum: quia non solum peccata, quae post baptismum gerit homo, reputabuntur ei ad poenam, sed etiam originalia peccata, quae in baptismo ei dimissa sunt. Item ex verbis prophetae eadem sententia confirmatur, cum dicitur: Si auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, nunquid uiuet? Omnes iustitiae eius quas fecerat, non recordabuntur. Si enim omnes iustitiae quas fecit, in oblivionem ducuntur, ergo & poenitentia quam pro peccatis exhibuit, in nihilum reputanda est. Restat igitur ad poenam reuocari peccata, pro quibus poenitentia exhibita fuerat, cum nihil sit, quod illa excuset. Sed forte quaerit aliquis, quomodo peccatum quod imputatur peccatori ad poenam, remissum fuit ei in baptismo aut poenitentia? Ad quod dicimus, quoniam eo tempore in tali statu per gratiam domini constitutus fuerat, in quo si permansisset, nequaquam ei praeterita peccata nocitura fuissent: quod utique fuit a peccatis esse solutum. Quid ergo, fratres, dicemus ad hoc? Horrenda plane, & supra modum timenda est sententia quam audistis. Quid obsecro proderit nobis baptizatos esse, animas nostras saepius afflixisse ieiuniis, vigiliis, ac caeteris operibus poenitentiae, elemosynas quoque pauperibus distribuisse, ut remissionem acciperemus peccatorum, si peccata nostra quae his remediis iam nobis a Deo dimissa sunt, iterum prauitate nostra aduersus nosmetipsos suscitamus? Quid prodest vulnerato plagam sanasse, si propria negligentia cicatricem corrumpat, ac denuo vulnus aperiat? Plane iuxta sermonem domini, & patrum assertiones, vulnera nostra a caelesti medico iam sanata, videlicet peccata iam nobis dimissa, in nostram perniciem suscitamus, ita ut in futuro examine singula cruciatum suum nobis inferant, si odium erga debitores nostros gerimus, si veniam delictorum postulantibus, obstinate & immisericorditer denegamus. Illud quoque attendendum, quod non simpliciter, si non dimiseritis, sed si non dimiseritis, inquit, in cordibus vestris. Hoc quippe

Exech. 18.

additameto simulatam reconciliationem exclusit, quae sit cum quis importunitate rogatum cunctus, odio in corde retento, pacem cum inimico simulat, opportunum tempus vindictae expectans. Restat ergo charissimi, ut grande illud remedium peccatorum, quod tanta diligentia saepius a saluatore nobis commendatum est, & sine quo infructuosum nobis est, quicquid pro obtinenda coram Deo venia delictorum agimus, solerter seruare curemus. Supportemus cum omni mansuetudine iniurias proximorum, simus ad ignoscendum debitoribus mansueti, ad miserendum misericordiam quaerentibus parati, ut & nos in conspectu districti iudicis nostri misericordiam inuenire possimus, praestante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre, &c.

CHRISTIANI DRVTHMARI eiusdem Euang. expositio.

Deo assimilatum est regnum caelorum, ideo, id est, ut dimittamus in nobis peccatis, & veniam nobis petentibus. Semper regnum caelorum, hi, qui sunt in regno caelorum, in ecclesia Christi in qua ipse regnat, intelliguntur. Homini regi. Deo omnipotenti. Qui vult rationem ponere cum seruis suis. Qui sunt in ecclesia Christiani: quotidie istae rationes ponuntur in ecclesia, quando petimus a Deo, ut dimittat debita nostra, & ille habet nobiscum pactum factum: ut dimittamus debitoribus nostris, tunc nobis dimittit debita nostra. Nos autem sumus illi debitores decem millium talentorum, grauiora peccata quae vnusquisque in se recognoscit: quia nullus potest narrare in quantis omni die peccamus erga Deum, in cogitationibus, in locutionibus otiosis, noxiis, mortiferis, scilicet detractionibus, operibus similiter otiosis, nociuis, mortiferis, per omnia membra nostra. Per aures audiendo otiosa, nocua, mortifera, per oculos, per nares, per pedes, per manus, & per omnes affectus corporis. Cum autem non haberet unde redderet: iussit eum dominus venundari, & uxorem eius & filios, & omnia quae habebat & reddi. Iubebat lex, ut qui ad soluenda multa esset inops, esset seruus eorum quibus erat condemnatus vsquequo se redimere posset. Herus autem addiderat ut venundaretur, cui veller: & tali modo agebatur in ipsa terra. Inde hoc dominus dicit. Quia si dominus iuxta opera nostra condemnare nos voluerit, nullus posset esse mundus in conspectu eius. Iubet nos dominus venundari, & uxorem, & filios: cum propter cogitationes, locutiones, operationes, iubet nos tradi aeternis cruciatibus cum infirmamur, & audimus per verba suorum, qui bona fecerunt, ibunt in vitam aeternam: & qui mala, in ignem aeternum. Cum ista audimus timemus, & oramus nobis dimitti: & dominus dimittit nobis, si a malo cessamus, & iterum conualescimus: sequitur. Egressus autem seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, id est, aliquem similiter Christianum debitorem sibi centum denarijs, id est, centum generibus offensionum & scandalorum. Nam censum, quod aliquis alicui iuste debet, non est peccatum repetere. Sed si vides, quod non possit soluere propter paupertatem, debet erga illum agere, ut ipse veller agi circa se, aut expectare vsquequo melius possit soluere: & tenens suffocabat eum dicens

dicens, vedde quod debes, quia cum aliqui fortiores sunt aliquibus, si aliquid offenderint minores, absque misericordia grassantur super eos: quia vident se aliquid maius posse: & non solum suffocant eos, sed etiam occidunt, aut annihilant eos, non recogitantes, quod ex dono Dei possunt, quod possunt: Et ideo irremediabiliter cruciabantur in alia vita, qui ita agunt, nisi hic digne poeniterint & emendauerint quod egerunt. Videntes autem conserui eius quae fiebant, contristati sunt: valde vel angeli domini, qui opera nostra Deo nunciant: vel sacerdotes quos habemus inter nos & Deum: cum nolimus aufcultare illos ut dimittamus, qui in nobis peccauerunt, non resoluunt peccata nostra, nec orant pro nobis. Quia si quis in discordiam moritur: nullus Christianus pro eo debet orare, neque commemorare pro eo ad altare domini facere. Tunc vocauit illum dominus seruis & ait illi. Praecipit illum egredi e corpore, & venit ante tribunal Christi: & quia noluit miseri conseruis suis, traditur demonibus tortoribus, quousque soluat omnia peccata, quae comisit coram Deo. Sic & pater meus caelestis faciet vobis, confirmat sententiam suam: ut omnem simulationem fictae pacis euellit dicens, si non remisistis de cordibus vestris. Quia nihil prodest ore dimittere, si in corde cum odio habeamus: Idcirco dicit, de cordibus vestris.

Nota preces in defunctis non soluas.

HAYMONIS EPISCOPI Halberst. superioris Euang. expositio.

Simile est regnum caelorum homini regi, qui vult rationem, &c. Proprium est Syris, & maxime Palaestinis, ad omnem sermonem parabolas, id est, similitudines iungere, ut quod per simplex verbum non potest capi ab auditoribus, per parabolas, id est, similitudines facilius accipiatur. Hanc consuetudinem dominus seruans tempore praedicationis suae, ad praedictum sermonem suum confirmandum hanc parabolam subiunxit, ut facilius caperetur ab auditoribus suis. In lectione euangelij quae istud praecedet, legimus Petrum interrogasse dominum: Domine, si peccauerit in me frater meus, dimittam ei vsque septies? Respondit ei dominus: Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies, ut totiens in die fratris peccanti indulgeat, quotiens ipse non posset peccare in eum. Ad istum sermonem corroborandum, subiunxit dominus hanc parabolam, dicens: Ideo assimilatum est regnum caelorum homini regi, qui vult rationem ponere cum seruis suis. Regnum caelorum in hoc loco ecclesiam, hoc est, congregationem iustorum debemus intelligere, quia dum electi fide & dilectione Deo adherent, & nihil terrenum ambiunt, nisi ad caelestem patriam tendunt, iam in eorum cordibus quasi in caelestibus regnat. De quibus Psalm. Caeli enarrant gloriam Dei. Istud regnum caelorum, id est, ecclesia iustorum assimilatur homini regi, id est, Christo qui Deus & homo est, quando sanctitatem illius imitatur iuxta quod ipse dicit: Sanctus est otte, quia ego sanctus sum dominus Deus vester. Iste homo, rex dominus Iesus Christus intelligitur, cui cantat quotidie sancta ecclesia. Rex meus & Deus meus. Qui vult rationem ponere cum seruis suis. Hoc est

quod ipse alibi dicit: Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Quotidie enim rationem ponit cum seruis suis, quia quotidie considerat mores, & actus nostros, & quicquid vnusquisque gerit videt, ut bene operantes remuneret, male operantes damnet, quotidie moriuntur homines, qui boni inueniuntur, perducuntur in gloriam aeternam: qui mali traduntur in poenis perpetuis. Et quum coepisset rationem ponere, oblatum est ei vnus, qui debebat decem millia talenta. Talentum Graece, Latine dicitur magnum pondus. Tria genera sunt talentorum, maximum talentum continet centum viginti libras, aut auri, aut argenti, aut alicuius metalli. Mediocre talentum continet septuaginta duas libras, tertium quinquaginta libras. Dicitur enim talentum in re parua. Debitores in sacro eloquio intelliguntur peccatores, iuxta quod alibi dicit: Duo debitores erant, id est, peccatores cuiusdam foeneratori. Et nos quotidie in oratione Dominica dicimus: Dimitte nobis debita nostra, id est, peccata. Sicut ibi debita intelliguntur peccata, & debitores intelliguntur peccatores, ita & hic debitor intelligitur peccator. Signat autem iste vnus, qui debebat decem millia talenta, multos peccatores, qui decem praecipua legis male viuendo contempnant. Haec sunt illa decem praecipua legis. Non occides, non adulterabis, non furtum facies, non periurabis, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui, non domum, neque omnia quae illius sunt. Honora patrem, & matrem. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Quisquis itaque haec decem praecipua legis male viuendo conculcat, decem milium talentorum debitor efficitur. Cum autem non haberet, unde redderet. Recte dicitur, cum non haberet, unde redderet, quia nostra voluntate peccare possumus, sed nostris viribus non possumus Deo satisfacere, nisi illius misericordia affuerit, qui vocat peccatores ad poenitentiam, dicens: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum: Iussit enim Dominus venundari. Venditio in hoc loco poena supplicij, id est, afflictio corporis intelligitur, qua affliguntur plerumque homines propter peccata praeterita: sicut legimus in euangelio secundum Iohan. de illo, qui triginta & octo iacuerat annos in porticu piscinae, cui dominus a se sanato dixit: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Et uxorem eius. Per uxorem intelligitur mala consuetudo peccandi. Et filios, per quos intelliguntur mala opera. Filij aliquando in bona parte intelliguntur, aliquando in malam, sicut ipse: Iussit enim venundari, id est, ab afflictione corpus astringi. & uxorem eius, id est, malam consuetudinem peccandi, & filios eius, id est, mala opera, iussitque cellare, ut desinat peccare. Procidens autem seruus. Procidit autem seruus quando quilibet peccator cognoscens fragilitatem suam, rogat ad se venire sacerdotes, & confitetur illis humiliter peccata sua, & rogat Deum per sacerdotes, dicens: Patientiam habe in me, id est, concede mihi spatium vitae, sacerdoti. & omnia reddam tibi, id est, omnia, quae contra praecipua legis perpetravi, per lamenta poenitentiae emendare curabo. Misertus autem dominus serui illius. Vbi videt dominus peccatorem humiliter confiteri peccata sua, dimittit eum, id est, reuocat de morte ad vitam, ab infirmitate ad salutem, & dimittit ei debitum, id est, peccatum, quod commisit. Bibl. Hom. tom. 3.

Cyphro facta sacerdoti.

fit, indulget ei. Et egressus seruus ille de conspectu domini sui. Vnde egressus est De morte ad vitam, de agitudine ad sanitate, de obligatione peccatorum ad veniam, quia peccata ei dimissa sunt. Inuenit unum de conseruis suis. Conserui sumus ad iuicem, quia in vnum Deum credimus, & vnum Deum adoramus. Vos non estis vestri, iuxta quod Apostolus Paulus dicit: Empti enim estis pretio magno, id est sanguine Christi, glorificate, & portate Deum in cordibus vestris. Qui debebat centum denarios. Quanta distantia est inter decem talenta, & centum denarios, ferè tanta distantia est inter peccata, quæ in Deum committimus, præcepta illius negligendo, & peccata, quæ in proximum perpetramus. Peccata, quæ in Deum committimus, mandata illius præuaricando, magna sunt. Peccata, quæ in proximum patramus, leuia. Et tenens suffocauit eum, dicens; Redde quod debes. Suffocat eum, quando preces illius spernit. At ille rogabat eum, dicens; Patientiam habe in me; id est, dimitte mihi peccatum, quod in te peccavi, & omnia reddam tibi, id est, omnia, quæ contra te iniuste egi, emendare curabo. Ille autem noluit, sed abiit, & misit eum in carcerem, donec redderet vniuersum debitum. Tunc mittit eum in carcerem, quando oportet eum æternaliter perire in inferno cum diabolo, & angelis eius. Verbi gratia, dicit ei; Quicquid in me peccasti, nec in præfenti, nec in futuro seculo tibi dimittatur, sed pereas cum diabolo æternaliter; Videntes autem conserui eius, quæ fiebant, contristati sunt valde. Et venerunt, & narrauerunt domino suo omnia, quæ facta fuerant. Conserui in hoc loco intelliguntur angeli, qui hominibus à Deo prælati sunt ad custodiam illorum adhibendam secundum Dei præceptum. Vnusquisque enim nostrum ab exordio natiuitatis suæ tempore baptismatis angelum habet in custodiam sui delegatum. De quibus angelis dominus alibi dicit: Angeli eorum semper vident faciem patris. Et beatus Paulus. Nonne omnes angeli ministri sunt in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis? Quod autem angeli conserui nostri sunt, manifestatur nobis in Apocalypsi, dicente angelo ad Ioannem volentem se adorare: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Deum adora. Isti ergo conserui, id est, angeli quotidie renunciant quicquid boni agimus, & quicquid mali perpetramus, nõ quod Deum aliquid latere possit, qui vbiq; præfens est: sed ministerium sibi commissum implent. Vnde etiam conserui intelliguntur sacerdotes, Episcopi, presbyteri qui habent potestatem in sancta Ecclesia ligandi, & soluendi. Ligandi impoenitentes, & immisericordes, soluendi poenitentes. Isti ergo conserui, vel episcopi, vel presbyteri, dum immisericordes homines contra peccantes in se fratres perpendunt, contristantur. Sicut gaudent de his, quos sponte sua vident dimittere proximis suis peccata: ita contristantur, & dolent de illis, quos vident in duritia permanere, & peccata in se fratribus peccantibus non dimittere, nec volunt dimittere. Tunc vocauit illum dominus suus, id est, reuocat illum ad lectum agnitiois, ad languorem pristinum. Et ait illi: Non verbis, sed rebus: Serue nequam, id est, serue inutilis, serue male omne debitum dimisi tibi, quicquid in me peccasti, totum indulsi tibi. Et originale peccatum indulsi tibi, quod traxisti ex Adam, & actuale: quoniam rogasti me, humiliter.

Nõne ergo oportuit te misereri conserui tui, sicut & ego tui miserum sum? Eandem misericordiam, quam Deus omnipotens quotidie nobis impendere dignatur, impendere debemus proximis nostris, ut impleatur illud in nobis, quod dominus dicit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, Et iratus dominus. Ira in Deum non cadit, sed irasci dicitur, quado de peccatis nostris vindictam reddere compellitur. Tradidit eum tortoribus. Tortores intelliguntur angeli. Angelorum ministerium duplex est, quia per eos dominus aut remunerat electos, aut punit reprobos. Quousque redderet debitum vniuersum, quousque, non signat finitum tempus, sed infinitum, quasi diceret: quousque redderet, id est, semper reddet, semper recipiet supplicium pro omnibus peccatis suis, non solum pro actualibus, quæ post baptismi sacramentum perpetravit, verum etiam pro originalibus, quæ in baptismo ei dimissa sunt. Sic & pater meus celestis faciet vobis, si non dimiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Formidolosa sententia, dicit beatus Hieronymus si iuxta voluntatem nostram Dei sententia flectitur. Si nos dimitimus fratribus minora peccata, Deus dimittet nobis maiora nostra. Et, si non dimitimus minora peccata nostra fratribus nostris, nec Deus dimittet nobis maiora. Dicamus sub exemplo. Facit aliquis nostrum homicidium, adulterium, & his similia, si egerit poenitentiam congruam, iuxta quod Ioannes Baptista dicit: Facite fructus dignos poenitentiae, poterit remissionem peccatorum suorum recipere, ita tamen si peccanti in se fratri dimittit peccata sua. Si verò peccanti in se fratri peccata dimittere noluerit, etiam si toto tempore vitæ suæ egerit poenitentiam, infructuosa erit. Et poterat aliquis dicere: Quicquid in me peccauerit frater meus, totum indulsi ei labijs tantummodo, & non corde. Sed dominus omnem fictam pacem & simulationem à corde repellit. Vnde expressè dicit, de cordibus vestris, id est, ex cordibus vestris, ut quod ore dimitimus, corde dimittamus, & quod ore dicimus, corde dicamus.

AVTHORIS INCERTI

sub nomine Eusebij episcopi Emisseni
superioris Euang. expositio.

Iste rex, ipse est qui hæc loquitur, Deus, & homo, Iesus Christus dominus noster, qui quotidie cum seruis suis ratione ponit, quoniam per episcopos & sacerdotes hominum peccata diiudicat, dum vnusquisque ad poenitentiam veniens, quantum debeat & in quibus peccauerat domino confiteretur. Ille autem vnus, qui decem millia talenta debebat, quis alius intelligitur, nisi omnes illi qui plus cæteris in omnibus peccant? Sed quare cum hoc prius rationem dominus ponere voluit, nisi ut huius exemplo cæteri intelligerent quid in suis rationibus responderent, & quam spem habere potuissent? Si enim ei, qui plus cæteris debebat, quoniam se humiliauerat, omne debitum dominus dimisit, quanto magis aliis, qui non tantum peccauerunt, si dignè poenituerint, omnia peccata dimittit? Ideo enim decem millia talenta posuit, quia hoc debito nullum aliud debitum maius est. Omnes enim numeri in hoc numero continentur, quoniam ex denis numeris multipli

multiplicatur: cuius vnaquæque pars tam perfecta est, ut replicari quidem possit, crescere verò non possit. Quum enim vsque ad decem numeramus, nisi iterum ab vno incipiamus, nihil habemus quod dicamus. Similiter autem fit, ut, quum venimus ad centum, & similiter quum venimus ad mille, atq; similiter quum venimus ad decem millia. Decies enim decem fiunt centum, & decies centum fiunt mille, & decies mille fiunt decem millia. Hoc igitur debito maius debitum non est. Sed videamus quid sequitur. Quum autem non haberet, unde redderet, iussit eum dominus eius vendari, & vxorem eius, & filios, & omnia, quæ habebat, & reddi. Peccator enim ad poenitentiam veniens, non prius habet unde debitum soluat, donec ex toto humiliatus, sacerdotum cõsilio, semper omnibus obedire promittat. Ideo quæ & à sacerdotibus dicitur. Nisi debitum solueris, & poenitentiam egeris, tu & vxor tua, filij tui, & cuncta, quæ possides in æternum peribitis. Per quod datur intelligi, quod ipse totus carnes simul cum anima sua, cunctisque sensibus corporis sui, incendiis traditur æternis: ut per vxorem animam, per filios verò, sensus corporis intelligamus. Qui enim cum his omnibus cruciatur, in nulla parte sui requiem habet. Si autem his auditis, contremiscat, & satisfacere, & obedire promittat, prociðensque à piissimo domino poenitentiam, & misericordiam sibi fieri deprecetur, fiet ei, quod sequentia manifestant. Misertus (inquit) dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit illi. Ecce dimissum est tibi debitum: in bono perseueres, dimitte tu quoque debitoribus tuis, sicut & tibi dimissum est debitum tuum. Quod si facere nolueris, audi & expecta quod sequitur. Egressus autem seruus ille inuenit unum de conseruis suis qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum, dicens, Redde quod debes. Valde paruum debitum est centum denariorum, ad comparationem decem millium talentorum. Stultissimus igitur est, qui centum denarios non vult dimittere ea conditione, ut ei decem millia talenta dimittantur. Et prociðens conseruus eius rogabat eum, dicens, Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed abiit, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Fortasse iste non audiuit, aut si audiuit, non intellexit, & paruipendendo neglexit, quod alibi dominus ait, Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est. Nolite iudicare, & non iudicabimini: dimitte, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. Ideo enim misericordia inter alias virtutes superior est, quia quicumque misericordiam non habuerint, ipsi quoque sine misericordia cruciabuntur. Vnde & diuiti illi famoso, & misero ab Abraham dicitur, Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciatur. Videntes autem conserui eius, quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narrauerunt domino suo omnia, quæ facta fuerant. Isti enim cõserui, & angeli & homines intelliguntur. Omnes enim sunt conserui, qui vnus sunt domini serui. Et isti quidem iniquorum oppressionem & miserorum afflictionem domino narrant, qui pro his assidue ad Deum clamant. Et iatus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quousque redderet vniuersum debitum. Tortores isti,

maligni spiritus sunt, quibus miser homo ad puniendum traditur: neque de eorum potestate eripitur, donec vniuersum debitum reddat. Nunquam igitur de illorum potestate eripitur, quoniam hoc debitum semper redditur, nunquam tamen in integrum soluitur. Hanc autem totam similitudinem ad quid attulerit, ipse dominus protinus exponit, dicens, Sic & pater meus celestis faciet vobis, si non remiseritis fratri suo vnusquisque de cordibus vestris. Non enim sufficit labijs dimittere, nisi & ora, & corda conueniant.

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euangelij
expositio.

Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, &c. Mens parabolæ est, ut veniam demus conseruis in nos delinquentibus: præsertim si illi veniam ante nos procedentes petat. Studiosum fuerit, particulatim singula examinari, sed aggrediamur & nos. Regnum est Dei sermo: & non paruum quoddam regnum, sed celorum? Similium est igitur homini regi. Incarnatus est enim propter nos, & in similitudinem hominum factus. Confert autem rationem, ut bonis iudicans. Non enim absque iudicio punit. Hoc enim crudelitatis foret. Et quum cepisset conserue, oblatum est ei vnus, &c. Decem millium talentorum debitores nos sumus, qui quotidie multis beneficiis afficimur, & nihil boni rependimus Deo, decem millium talentorum debitores sumus & qui populi præfecturam susceperunt (vnusquisque enim homo magnum talentum est) & deinde non bene funguntur principatu. Vnde autem cum vxore, & familia, signat alienationem à Deo: qui enim venditur vxor, caro scilicet quæ est cõiunx animæ, & pueri opera, quæ male sunt à corpore & anima? inbet igitur carnem dari Satanæ in interitum, hoc est, morbis, vel passioni dæmonis. Similiter & filios, operatiuas dico virtutes malorum ligari: ut est manus alicuius furto dedita, eam Deus aridam facit, vel constringit per dæmonem aliquem. Ecce mulier caro est, & filij operationes malæ, traditæ sunt afflictioni, ut spiritus saluetur. Non potest enim tunc ad furtum cooperari homo ille. Prociðens autem seruus ille adorabat iulm, dicens, &c. Vide poenitentiam robur, & misericordiam domini. Poenitentia enim fecit seruum cadere à malitia, qui firmiter in illa stabat, nec venia dignus erat. Misericordia autem dimisit omnino debitum, tamen si seruus non omnia remitti, sed prorogari tempus peteret. Disce igitur, quod Deus plura dat quam petimus: quia tanta est misericordia domini, ut & id, quod admodum durum videbatur, nempe quod iussit, ut venderetur ille, non ex duritia dixit, sed ut respicere faceret seruum, & persuaderet illi, ut ad preces se, & obsecrationem conuerteret. Egressus vero seruus ille inuenit unum de conseruis suis, &c. Egressus ille, qui veniam obtinuerat, strangulat, ac premit cõseruum. Nullus enim, qui in Deo manet, compassionis expertus est: sed ille egressus erat, & à Deo nunc alienus erat. Magnæ autem erat crudelitatis. Erant ei decem millia talentorum remissa, & longe pauciora, centum scilicet denarios, omnino nec remittere, nec pro-

rogare tempus dinumeradi volebat, tamen si conseruus eadem verba diceret, quæ & ille ad dominum, misericordiam domini in memoria illi redderet. Porro quum vidissent conserui eius quæ fiebant, &c. Videntur hi conserui esse angeli, olores mali, & amantes boni, non quod ignorant domino hæc dicant, sed vt tu discas, quod angeli sint, & quod in humanis, & impiis cordibus indignentur. Tunc accersuit illum dominus suus, & ait illi, &c. In iudicium intrat cum seruo dominus propter immisericordiam: vt ostendat quod non ipse, sed serui crudelitas, & ingratitude donationem irritet. Quibus autem tortoribus tradidit? Forte potestatis punitricibus, ita vt perpetuo puniretur. Quousque reddat quod debebatur: hoc significat, quod tandiu puniatur, donec reddat: nunquam autem reddet, quod debebat, videlicet poenam, quam meruerat: semper ergo punietur. Sic & pater meus caelestis faciet vobis, &c. Non dixit, pater vester, sed pater meus. Indigni enim sunt tales, qui Deum habeant patrem. De cordibus autem vult remitti, non de ore duntaxat. Cogita igitur quantum malum sit vindictæ cupiditas: quandoquidem etiam donationem Dei reuocat, & irritat: tamen enim dona Dei ea sunt, quocum non poeniteat illum, reuocantur tamen hac ratione, & irritantur.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Propterea assimilatum est regnum caelorum homini regi qui voluit conferre rationem cum seruis suis. Propterea, quare: Quia oportet ei semper ignoscere, qui semper respicit. Regnum autem caelorum seipsum nunc appellat tanquam regem caelestem, prout saepe diximus. Conferre vero rationem, hoc est, sumere, ac subducere computum inter seruos suos, qui sunt homines. Fingit autem hanc parabolam, volens ostendere, quod is, qui non ignoscit in se peccanti, prius seipsum Dei misericordiam. Quumque cepisset conferre rationem, &c. Vnus videlicet seruus. Quod autem est apud Græcos λίτρα, hoc est, libra auri, id apud Hebræos est talentum. Erat enim numismatum pondus maximi precij, cætera omnia excedens pondera. Et quum non posset ille soluere, &c. Vt omnino soluere debitorum. Non tamen hoc ex crudelitate iussit, sed ex compassione, vt tali sententia terribus deprecaretur, ac remissionem consequeretur. Nisi enim eo sine talem protulisset sententiam, nequaquam deprecanti remisisset debitum. Nam, si valde facile remissionem percepisset, futurum erat vt gratia magnitudinem non cognosceret: propter hoc ergo in magnam necessitatem eum redegit, vt ad memoriam in posterum reuocare posset, qua condemnatione absolutus esset: & compassius etiam ipse erga suum fieret debitorem, propriis edoctus calamitatibus. Prostratus ergo seruus ille adorabat eum dicens, &c. Vide poenitentiae vires, ac domini humanitatem. Poenitentia siquidem fecit seruum à malitia cadere: stans enim firmus in prauitate, non poterat remissionem accipere. Dei vero humanitas, siue benignitas omnino ignouit, & æs alienum remisit. Atqui seruus nō omnimodā remissionem, sed lōganimitatē, ac protelationē quærebat. Disce ergo, Deū plura cōferre, quā nos postulumus: tāta est Dei benignitas, & humanitas, etiā

quū duriōr videtur, puta iubēdo venundari eū, & omnia, quæ illius erant. Neque enim hoc ex asperitate dicebat, sed vt seruum terreret, & persuaderet, eūque ad humiliter deprecandum adduceret, & ad respiciendum quomodo inuitaretur. Egressus autem seruus ille inuenit vnum de conseruis suis, &c. Non post longum tempus, sed statim: beneficentiā faciēs tramitem ad id, quod neque Deo gratum est, neque hominibus. Prostratus ergo seruus ad pedes eius rogabat eum, &c. Neque formam supplicationis veritus est, qua & ipse misericordiam percepit: neque sermone placatus est, per quem & ipse seruatus erat: neque à simili, proprie meminit calamitatis, sed permāsit omni fera crudelior. Atqui non pro æqualibus erat supplicatio: ipse enim pro talentis, hic pro denariis rogabat: & ipse pro decem millibus, hic autem pro centum: & ipse dominum, hic autem conseruum: & dominus tantum debitum ipsi vniuersum remisit, ipse vero neque dilationem conseruo dedit. Videntes autem serui, quæ fiebant, &c. In compassibilitas enim non à Deo solum habetur odio, sed neque manuetis hominibus grata est. Tunc accersuit eum dominus eius & dixit ei, &c. O immensam mansuetudinem. Ex æquo discepit eum eo, qui omni sermone indignus est: & patienter, ac leniter eum conuincit, qui per se condemnatus est, ostenditque, quod ipse sibi ipsi priorem etiam gratiam subuertit, & ex eo vltionem adduxit. Et, quum non posset soluere, non eum scelestum nominauit, sed eius potius miserus est: quando vero erga conseruum non est motus compassionis affectu, tunc & scelestū appellauit, & puniuit. Audiamus nos, qui nō cōpatimur, & horreamus: sciamus, quod ipsi nos ipsos omnino cōdēnamus, Dei misericordiam, quam erga nos exhibuit, subuertentes, æternūque supplicium attrahentes.

Quantum excedit aqua gutta ab inextinguita mavis pelago, tāto, & multo amplius excedit nostra humanitas, & benignitas à Dei humanitate, & benignitate.

Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, &c. Hoc est, continue, & semper: postea enim nunquam soluet. Tu vero reliqua parabola ne curiose scruteris, quæ persuasibilitatis gratia sunt coassumpta: sed hoc solum ex ea manifeste accipito: peccata, quæ in Deum cōmittimus, infinitis modis plura esse ijs, quæ delinquant in nos fratres nostri. Nam quisque nostrum Deo debitor est decem millium talentorum, hoc est, multi, ac magni reus debiti: debemus enim illi multas, grauēque poenas, propter magna, grauēque peccata. Quisque autem eorum, qui in nos deliquerunt, nobis debitor est centum denariorum, videlicet parui, viliisque debiti, si conferatur ad decem millia talentorum. Quum ergo Deo tanta debeamus, nisi erga nostros debitores misericordia vti fuerimus, subuertemus etiam, quæ iam nobis supplicantiibus remisit: & postmodum omnium poenarum à nobis sine vlla cōpassione experentur. Vide enim quæ sequuntur. Sic & pater meus caelestis faciet vobis, &c. Propter hunc sermonem totam composuit parabolam, exemplo illam confirmans, quo facilius reciperetur. In principio siquidem parabola seipsum posuit regem, ac legislatorem: post finem vero ipsius, patri vltionis autoritatē attribuit, ne iactabundus ipse videretur: simulque ostēdēs vnā vtriusque esse autoritatem. De cordibus vestris autem, hoc est, ex corde, & non tantū ab ore.

DOMI

DOMINICA XXII. POST
PENTECOSTEN.

MATTH. 22.

Nillo tempore; abeuntes Pharisei, consilium inierunt vt caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces: &

non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur: Licet census dari Cæsari, an non? Cognita autem Iesus & nequitia eorum, ait: Quid me tentatis? hypocrite? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus: Cuius est imago hæc, & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.

GLOSSA ORDINARIA CATENA AVREA
in superius Euangelium.

M Herodianis dicit. Tanquam ignotis, vt facilius deciperent, quia timebant turbas: Quod per se non audent, præsidis manibus attentat. Cum Herodianis, id est militibus Herodis. Sub Cæsare Augusto quando descriptio facta est, Iudæa facta est tributaria. His tributis præpositus est Herodes Antipatris filius alienigena, & profelytus, rex Iudæis ab Augusto constitutus. Erat ergo seditio in populo, aliis dicentibus debere dari tributa, pro securitate, & quiete, cum Romani pro omnibus militent, pharisæis contra nitentibus, non debere populum Dei qui decimas soluit, & cætera quæ lex dicit, humanis legibus subiacere. Mittunt igitur pharisæi si possint decipere. Non est tibi cura, &c. Illuc pronocant, vt Deū magis timeat, quam Cæsarem: & ideo non debere solui tributa dicat, vt Herodiani quasi autorem seditionis teneant. Hypocrite. Quia aliud sunt, & aliud simulant. Reddite ergo. Vel sicut Cæsar exigit impressionem suæ imaginis, sic & Deus animam lumine sui vultus signatam.

Chrysof. super Matth. Sicut si aliquis claudere voluerit aquæ currentis mearum, si excluda fuerit per aliquam violentiam, aliunde sibi semitam querit: sic Iudæorum malignitas ex vna parte confusa, alium sibi aditum adinuenit. vnde dicitur: Tunc abeuntes Pharisei, &c. Abierunt, inquam, ad Herodianos. Quale consilium, tales & consiliatores, & ideo sequitur: Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, & viam Dei, &c. Glo: Tanquam ignotis, vt facilius deciperet, & per eos illum caperent: cum timentes turbam hoc per se non presumerent facere. Hiero. Nuper quidem sub Cæsare Aug. Iudæa subiecta Romanis, quando in toto orbe est celebrata descriptio, stipendiaria facta fuerat. Et erat in populo magna seditio, dicentibus aliis pro securitate & quiete, qua Romani pro omnibus militarent, debere tributa persolui. Pharisæis vero, qui sibi applaudebant in iustitia, econtratio nitentibus non debere populum Dei (qui decimas solueret, & primitias daret, & cætera quæ in lege scripta sunt) humanis legibus subiacere. Cæsar autem Augustus Herodem filium Antipatris alienigenam & profelytum, regem Iudæis constituerat, qui tributa præset, & Romano pareret imperio. Mittunt igitur Pharisei discipulos suos cum Herodianis, id est militibus Herodis: seu quos

Bibl. Hom. tom. 3. Iii 3 illu

illudentes Pharisæi (quia Romanis tributa soluebant) Herodianos vocabant, & non diuino cultui deditos. Chryso. in ho. Propter hoc autem suos discipulos & Herodis milites simul mittunt, vt quodcumque dixerit, reprehendatur: cupiebant enim magis aduersum Herodianos eum aliquid dicere: quia enim eum detinere timebāt, propter turbas, voluerunt ei periculum immittere, ex hoc quod esset publicis tributis obnoxius. Chryf. super Matth. Hęc est autem hypocritarum prima simulatio, quia laudant quos perdere volunt. Et ideo in laudem prorumpunt, dicentes: *Magister, scimus quia verax es.* Magistrum eum vocant, vt quasi honoratus & laudatus mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, tanquam volens eos habere discipulos. Glo. Tripliciter autem contingit aliquem veritatem non docere. Primum ex parte ipsius docentis, quia, scilicet veritatem vel non nouit, vel non amat, & contra hoc dicunt: *Scimus quia verax es.* Secundum ex parte Dei, cuius timore postposito quidam veritatem de Deo, quam nouerunt, non purè annunciant: & contra hoc dicunt, *Et viam Dei in veritate doces.* Tercium ex parte proximi, ex cuius timore vel amore aliquis veritatem tacet, & ad hoc excludendum dicunt: *Et non est tibi cura de aliquo, scilicet homine, non enim respicis personam hominum.* Chry. in ho. Hoc de Herode & Cæsare occultè insinuant. Hiero. Blanda quidem & fraudulenta interrogatio illuc prouocat respondentem, vt magis Deum quam Cæsarem timeat: vnde dicunt, *Dic ergo nobis quid tibi, &c.* Vt si dicat non debere tributa solui: statim audientes Herodiani, seditionis reum contra Romanum principem eum teneant. Chry. in ho. Quia enim sciebant quod quidam hanc discordiam meditantem occisi erant, volebant & ipsum per sermones hos in talem suspicionem immittere. Sequitur: *Cognita autem Iesus, &c.* Chry. super Matth. Non secundum sermones eorum pacificos blandè respondit, sed secundum conscientiam eorum crudelem aspera dixit: quia Deus voluntatibus responderet, non verbis. Hiero. Prima ergo virtus est respondentis, interrogantium mentes cognoscere, & non discipulos sed tentatores vocare: hypocrita ergo vocatur qui aliud est, & aliud simulat. Chry. super Matth. Dicit ergo eis: *Hypocrita, vt considerantes eum humanorum cordium cognitorem, quod facere cogitabant, perficere non auderent.* Vide ergo quod Pharisæi blandiebantur vt perderent, sed Iesus eos confundebat vt saluaret: quia utilior est homini Deus iratus, quam homo propitius. Hier. Sapientia enim semper sapienter egit, vt suis potissimum tētores sermonibus confutentur. Et ideo sequitur: *Ostendite mihi numisma census.* At illi obtulerunt ei denarium, hoc genus nummi est, quod pro decem nummis computabatur, & habebat imaginem Cæsaris. vnde sequitur: *Et ait illis Iesus, Cuius est imago hæc, & superscriptio?* Qui putant interrogationem saluatoris ignorantiam esse & non dispensationem: discant ex præsentis loco, quod vtique poterat scire Iesus, cuius imago esset in nummo. Sequitur: *Dicunt ei, Cæsaris.* Cæsarem non putemus Augustum, sed Tyberium principem eius significari, sub quo & passus est dominus. Omnes autem reges Romani à primo Caio Cæsare, qui imperium arripuerat, Cæsares appellantur. Sequitur: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris.* id est nummum, tributum

& pecuniam. Hila. Si enim nihil quod Cæsaris est, penes nos resederit: conditione reddendi ei quæ sua sunt, non tenebimur. Porro autem si rebus illius incumbamus, si iure potestatis suæ utimur, extra querelam iniuriæ est reddere Cæsari quod Cæsaris est. Chryso. Tu autem cum audieris, *Redde quæ sunt Cæsaris, Cæsari* illa scito eum dicere solum, quæ in nullo pietati nocent: quia si aliquid tale fuerit, non adhuc Cæsaris est, sed diaboli tributum. Deinde vt non dicant: quoniam hominibus nos subiicit, subdit: *Et quæ sunt Dei, Deo.* Hier. id est decimas, primitias, oblationes, & victimas: sicut & ipse dominus reddidit Cæsari tributa pro se & Petro: & Deo reddidit quæ Dei sunt, patris faciunt voluntatem. Hilar. Deo etiam quæ eius sunt, reddere nos oportet, id est, corpus & animam, & voluntatem. Numisma enim Cæsaris in auro est, in quo est eius imago depicta: Dei autem numisma; homo est, in quo est Dei imago figurata: ideo diuitias vestras date Cæsari, Deo autem innocentiam vestram conscientiam seruate. Orig. Ex hoc loco discimus Saluatoris exemplo, vt non his quæ à multis dicuntur: & propterea gloriosa videntur, occasione pietatis attendamus: sed quæ conuenienter secundum ordinem rationis dicuntur. Possimus autem & moraliter intelligere locum istum, quoniam debemus corpori quadam dare quasi tributum Cæsari, id est necessaria. Quæcumque autem sunt conuenientia animarum naturæ, id est, ea quæ ducunt ad virtutem, debemus Deo offerre, qui ergo supra modum docent legem Dei, & de rebus debitis corpori nihil curare præcipiunt: sunt Pharisæi, qui reddere Cæsari tributum vetabant, prohibentes, scilicet nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit, qui verò supra modum æstimant oportere corporibus indulgere, ipsi sunt Herodiani. Saluator autem noster vult, vt nec virtus minoretur, dum supra modum carni seruimus: nec carnis natura grauetur, dum abundantius virtutibus adhaeremus. Vel princeps mundi, id est, diabolus, dicitur Cæsar, non enim possumus reddere Deo quæ Dei sunt, nisi prius reddiderimus principi quæ sunt sua, id est, nisi deposuerimus malitiam vniuersam. Hoc etiam discamus ex loco præsentis, quod contra tentantes nec omnino tacere debemus, nec simpliciter respondere, sed circumspicere: vt præcidamus occasionem querentium in nobis occasionem, & doceamus irreprehensibiliter, quæ possunt saluare volentes saluari. Hiero. Qui autem credere debuerant ad tantam sapientiam, mirati sunt quod caliditas eorum insidiandi non inuenisset locum, vnde sequitur: *Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt.* Insuper pariter eum admiratione reportantes.

ORIGENIS PRESBYTERI in idem Euang. Homilia.

Voluntas loci præsentis secundum textum talis mihi videtur. Iudæi propriam habentes conuersationem ex lege, extranea ab omni conuersatione gentium, & habentes præceptum, quod ait, vsque ad mortem certa pro veritate, & Dominus pugnabit pro te, ideo contradicebant gentibus dominantibus sibi, vt non transgredierentur legem Dei, & frequenter radicatus interire periclitati

tati sunt sub Romanis, volentibus statuam Cæsaris introducere in templum Dei, resistentes & prohibentes fortiores super se factos propter peccata. Inuenimus autem in historia Iudaica, quod in tempore Tyberij Cæsaris sub Pontio Pilato periclitatus est populus, Pilato quidem cogente, vt susceperent statuam Cæsaris in templo; Iudæis autem & supra vires suas resistentibus. Similiter autem scriptum est factum & in tempore Caij Cæsaris. Existimamus ergo quoniam, quandiu quidem speculabatur populum illum Deus, circumdatus sepe dominicæ tuitionis, quasi vinea Domini Sabaoth, nihil huiusmodi contingebat eis. In primis autem ipse Pilatus cui tradiderant Christum, ausus est populum inquinare, quod grauius erat captiuitatibus vniuersis. Quoniam omnis captiuitas, quam frequenter sunt passi, corporis erat vexatio; introductio autem statuæ in templum, animarum erat interitus. Et in tempore ergo Christi, quando tributum iussi sunt dare Romanis, cogitatio, & consilium erat apud Iudæos, vt eum deberent, qui Dei populus erant, & portio eius, tributum dare principibus, an potius pro libertate bella suscipere, nisi permitterentur viuere, sicut ipsis placebat. Et refert historia quod Iudas quidam Galilæus, cuius memor est & Lucas in actibus Apostolorum, auellens multam multitudinem Iudæorum, docebat non oportere Cæsari dare tributum, neque Dominum, neque Cæsarem appellare. Qui autem erat in tempore illo Tetrarcha, suadere populo festinabat, vt statui fortiores consulerent, & non voluntatem contra præsentem susceperent bellum, sed acquiescerent dare tributum. Et sermo quidem euangelij præsentis non quidè manifeste, tamen hæc ipsa ostendit. Qui autem diligenter considerat verborum præsentium sensum, inueniet hoc & in loco præsentis. Nec enim haberent occasionem pharisæi, volentes Christum capere in sermone, mittentes discipulos suos cum Herodianis vt eum interrogarent, vt eum liceret Cæsari dare tributum, an non, si manifestum apud eos fuisset, quoniam non oportet dare, & si consonantia voluntatum apud eos fuisset, vt non darent tributum. Et vide, an non manifestatur historia illa, ex eo quod volentes Christum capere in sermone, non solum miserunt discipulos suos interrogantes de censu, sed cum Herodianis. Forsitan enim in populo tunc qui quidem dicebant oportere dare tributum Cæsari, vocabantur Herodiani ab his, qui hoc facere recusabant: Qui autem prospectu libertatis dare tributum vetabant, videbantur esse pharisæi, subtilitatem Iudaicarum disciplinarum cautius obseruantes: vt, si quidem Christus responderet non oportere Cæsari dare tributum, traderent eum Romanis quasi recessus autorem. Si autem iuberet dari, pharisæi accusarent eum quasi personas hominum aspicientem, magis quam docentem viam Dei in veritate. Considera autem, & vide quod pharisæorum discipuli dicentes, *Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo, nec enim respicis personam hominum:* prouocabant eum per huiusmodi laudem vt non acciperet Herodianorum personas, qui partes Cæsaris defendebant: aut respondentem secundum voluntatem pharisæorum quod non licet Cæsari dare tributum, traderetur Herodianis. Vnde & Dominus videns nequitiam eo-

rum, ita dixit, *Quid me tentatis, hypocrite? Ostendite mihi numisma census.* Ex hoc loco discimus saluatoris exemplo, vt non his, quæ à multis dicuntur, & propterea gloriosa videntur, occasione pietatis attendamus: sed quæ conuenienter secundum ordinem rationis dicuntur. Nam cum quaereretur ab eo, vt eum liceret Cæsari dare tributum, an non, non simpliciter dedit responsum secundum quod videbatur eis: sed dixit, *Ostendite mihi numisma census: & interrogauit, cuius est inscriptio.* Et dicentibus eis, quod Cæsaris, respondit quod oportet reddere Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & non eum oportet fraudare à propriis eius pietatis occasione. Nec enim ex eo quod reddit quis Cæsari, quæ Cæsaris sunt, impeditur reddere Deo, quæ Dei sunt. Potest aliquis moraliter intelligere locum istum hoc modo. Omnes consistimus ex anima, & corpore (differamus nunc dicere, quoniam & ex spiritu) & debemus quædam dare quasi tributum, corporum principi, qui dicitur Cæsar, id est necessaria corpori, & habentia imaginem principis corporum corporalem, hoc est escas, & vestimenta, & somnum, & quæcumque necessaria sunt ad repaulationem simplicem naturæ carnalis, sine quibus consistere non potest carnis natura. Item quoniam anima quantum ad naturam suam secundum imaginem est Dei regis sui, quæcumque sunt conuenientia animarum naturæ, id est via omnes, quæ ducunt ad virtutem, debemus ea Deo offerre, Qui ergo supra modum docent legem Dei, & de rebus corporalibus, & debitis corpori nihil curare præcipiunt, ipsi sunt pharisæi, qui reddere tributum Cæsari vetabant, id est, qui tota virtute suadent omnino ieiunij, & vigiliis debere affligere corpus, & abstinere ab omnibus, quæ sunt corporalia, & necessaria corpori, vt nihil ex nobis corporis principi tribuatur: quales sunt, de quibus ait Apostolus, *Novissimis temporibus recedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris, & doctrinæ dæmoniorum, in hypocriti loquentium mendacium, cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere, & iubentium abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus.* Alij autem sunt qui supra modum existimant oportere corporibus indulgere, & per omnia satisfacere principi corporum, & ipsi sunt secundum similitudinem Herodianorum dicentium oportere Cæsari dare tributum. Saluator autem noster verbum Dei, dilucide separans rationabilia corporis debita à debitis spiritualibus animæ, dixit, *Reddite Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & quæ Dei sunt, Deo.* Imaginem enim Cæsaris habet omnis res corporalis, & imaginem Dei habet omnis virtus. Si ergo sic reddimus principi carnis, quæ carnalia sunt, vt non fraudemus Deum à spiritualibus eius virtutibus: tunc reddimus principi corporum, quæ corporis sunt, id est ea sola, quæ necessaria habet carnis natura, & nihil amplius quod pertinet ad rationem virtutis. Et si sic virtutibus seruimus vt non grauetur carnis natura à necessarijs suis: tunc reddimus Deo, quæ Dei sunt, vt nec virtus minoretur dum supra modum carni seruimus, nec carnis natura grauetur dum abundantius virtutibus adhaeremus. Scio & huius loci aliam traditionem: quoniam princeps mundi moraliter dicitur, sicut & omnium gentium principes, in persona principum mundi ponuntur. Rex autem omnium se-

culorum Deus, non in vno mysterio, sed ubique est Deus. Quoniam ergo habemus quaedam in nobis, quae sunt principis huius mundi, id est diuersas malitias, & non possumus prius reddere Deo, quae Dei sunt, nisi reddiderimus principi, quae principis sunt, id est, nisi deposuerimus malitiam vniuersam: ideo dominus offenso sibi numismate, & imagine eius respondit, *Reddite Caesari quae Caesaris sunt, & Deo quae Dei sunt.* Et hoc discamus ex loco praesenti, quoniam, si quando tentati fuerimus ab eis, qui volunt occasionem, & proponunt nobis quasdam propositiones non ut discant, sed ut causam accusationis inueniant contra nos; nec omnino tacere debemus, nec simpliciter respondere, sed cum cogitatu, & circumspectu, ut quantum possibile nobis fuerit, praecidamus occasionem querentium in nobis occasionem, & doceamus irreprehensibiliter ea, quae possunt saluare volentes saluari.

S. HILARII PICTAVIENSIS EPISCOPI SUPERIORIS EUANG. EXPOSITIO.

Tunc abierunt Pharisei, & consilium fecerunt ut Iesum caperent in verbo, &c. Frequenter Pharisei commouentur: & occasionem insimulandi cum habere ex praeteritis non possunt. Cadere enim vitium in gesta eius & dicta non poterat: sed de malitiae affectu, in omnem se inquisitionem reperiunda accusationis extendunt. Nanque a seculi vitis atque a superstitionibus humanarum religionum, vniuersos ad spem regni caelestis vocabat. Igitur an violaret seculi potestatem, de proposita interrogationis conditione pertentant: an videlicet reddi tributum Caesari oporteret. Qui interna cognitionum secreta cognoscens (Deus enim nihil eorum, quae intra hominem sunt absconsa, non speculatur) afferri sibi denarium iussit: & quae sunt cuius & inscriptio esset & forma. Pharisei responderunt, Caesaris eam esse. Quibus ait, Caesari reddenda esse, quae Caesaris sunt: Deo autem reddenda esse quae Dei sunt. O plenam miraculi responsionem, & perfectam dicti caelestis absolutionem! Ita omnia inter contemptum seculi & contumeliam ledendi Caesaris temperauit, ut curis omnibus & officiis humanis deuotas Deo mentes absolueret: cum Caesari quae eius essent reddenda decerneret. Si enim nihil eius penes nos resederit, conditione reddendi ei quae sua sunt non tenebimur. Porro autem si rebus illius incubamus, si iure potestatis eius utimur, & nos tanquam mercenarios alieni patrimonij procuratori subijcimus: extra querelam iniuriarum est, Caesari reddi quod Caesaris est: Deo autem quae eius sunt propria reddere nos oportere; corpus, animam, voluntatem. Ab eo enim haec profecta atque aucta retinemus: proinde condignum est, ut ei se totum reddant, cui debere se resoluunt & originem & profectum.

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN IDEM EUANG. EXPOSITIO.

Tunc abeuntes Pharisei, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos

cum Herodianis, dicentes. Nuper sub Caesare Augusto Iudaea subiecta Romanis, quando in toto orbe est celebrata descriptio, stipendiaria facta fuerat: & erat in populo magna seditio, dicentibus aliis pro securitate, & quiete, qua Romani pro omnibus militarent, debere tributa persolui: Phariseis vero qui sibi applaudebant de iustitia, & contrarium dicentibus: non debere populum Dei, qui decimas solueret, & primitiua daret, & caetera, quae in lege scripta sunt, faceret, humanis legibus subiacere: Caesarem Augustum Herodem filium Antipatri alienigenam, & profelytum regem Iudaeis constituerat: qui tributis praesesset, & Romano pareret imperio. Mittunt igitur Pharisei discipulos suos cum Herodianis, id est, militibus Herodis: seu quos illudentes Pharisei, quia Romanis tributa soluebant, Herodianos vocabant, & non diuino cultui deditos. Quidam Latiorum ridicule Herodianos putant, qui Herodem Christum esse credebant, quod nusquam omnino legimus. *Magister, scimus quia, &c.* Blanda, & fraudulenta interrogatio illuc prouocat respondentem, ut magis Deum, quam Caesarem timeat, & dicat non debere tributa solui, ut statim audientes Herodiani, seditionis contra Romanos principem teneant. *Cognita autem Iesus nequitia eorum, ait, quid me tentatis, hypocrite.* Prima virtus est respondentis, interrogantium mentem cognoscere & non discipulos, sed tentatores vocare. Hypocrita ergo appellatur, qui aliud est, & aliud simulat, id est, aliud opere agit, & aliud voce praetendit. *Ostendite mihi numisma census, at illi obtulerunt ei denarium.* Sapientia semper sapienter agit: ut suis potissimum tentatores sermonibus confutentur. *Ostendite, inquit, mihi denarium: hoc est, genus nummi, quod pro decem nummis imputabatur, & habebat imaginem Caesaris. Et ait illis Iesus: cuius est imago haec, & super scriptio?* Qui putant interrogationem saluatoris ignorantiam esse, & non dispensationem, discant ex praesenti loco, quod utique potuerit scire Iesus cuius imago esset in nummo: sed interrogat ut ad sermonem eorum competenter respondeat. *Dicunt ei Caesaris: Tunc ait illis: reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari, & quae sunt Dei, Deo.* Caesarem non putemus Augustum, sed Tyberium significari priuignum eius: qui in locum successit ipsius, sub quo passus est dominus. Omnes autem reges Romani, a primo Caio Caesare, qui imperium arripuerat, Caesares appellati sunt. Porro quod ait: reddite quae sunt Caesaris, Caesari: id est, nummum, tributum, & pecuniam; & quae sunt Dei, Deo, decimas, primitias, & oblationes, & victimas sentiamus, quomodo & ipse reddidit tributa pro se, & Petro, & Deo reddidit, quae Dei sunt, patris faciens voluntatem.

S. IO. CHRYSOSTOMI CONSTANTINI IN SUPERIUS EUANG. HOMIL.

Tunc Pharisei consilium ceperunt, &c. Tunc istud quando significat? Quando maxime illos compungi oportuit, quando clementiam ipsius admirari debuerunt, quando futurorum euentus erant expanseendi, quando denique a rebus praeteritis, etiam de futuris credendum erat. Magna enim profecto voce ipse res exclamabant, cum & publicani

publicani & scorta crederent, & multi iusti, atque Prophetae essent interempti, a quibus inducit non debebant de perditione ipsorum ambigere, sed credere, credendoque humiliores fieri: non desinit tamen nequitia ipsorum, sed inflatur, & ad vltiora progreditur. Et, quoniam timentes multitudinem, retinere ipsum non audebant, aliud iter aggressi, ut in periculum iniiciant, imperantibus super eum facere student: itaque discipulos suos cum Herodianis ad eum miserunt, dicentes; *Magister, scimus quia verax es, &c.* Tributum enim iam soluebant, cum res eorum ad Romanorum manus transisset: quoniam igitur viderunt Theudam, & Iudam hac de causa quasi seditiosos interiisse, his de verbis etiam ipsum in similem suspicionem iniicere conabantur. Mittunt itaque discipulos suos cum militibus Herodis sic interrogaturos, ut utrinque praecepta laterent: ut quicquid responderit, praecipit ruat: Herodianos autem simul acceperunt, ut si pro eis responsum ipsius faceret, ipsi criminatorum: sin vero pro ipsis, Herodiani continuo accularent. Atqui didrachmam iam persoluerat, sed hoc illos omnino fugiebat: & quamuis alterutrum ipsum laqueo capere satis eis erat, mallebant tamen aduersus Herodianos quicquam ab eo audire: propterea discipulos vna cum illis miserunt, ut illorum praesentia commotus, in illud crimen laboraretur, quo ceu factiosum principi traderent: hoc Lucas quoque subostendens dicit, praesente multitudine, interrogationem huiusmodi factam fuisse, ut scilicet plurimorum testimonio res pateret: sed aduersus se ipsos cuncta fabricati sunt, cum tanquam in theatro vecordiam, & malitiam suam manifestarint. Perspicit igitur qua assecuratione, quouero dolo ipsum aggrediuntur. *Nominus, dicit, quia verax es.* Quomodo igitur quasi a seductore corrumpti asseribatis, quem paulo ante interficere volebatis? vniuersa nempe ista insidiantes faciunt. Nam, quoniam paulo ante inflammari acriter interrogauerunt, dicentes; *In qua potestate haec facis?* nec ad eam interrogationem optatum audierunt responsum, adulatione nunc putant ita eum effeminare, ut aduersus instituta eorum, & praesentem rerum statum quippiam dicat: vnde veritatem quoque inesse ipsi non ex animo, neque volentes attestantur. Deinde subiungunt; *Nec de aliquo tibi cura est.* Perpendis quomodo se subaperiunt in eum velle sermonem Christum depellere, quo Herode offendat, affectat: tyrannidis suspicione, quia statutas leges contemneret, ita ut in factionis crimen trahere ipsum nitebantur. Quod enim dicunt; *nulla cura est tibi de aliquo, nec ad personam hominum respicis.* Herodem, ac Caesarem ostendere videntur. *Dic igitur nobis, quid tibi videtur?* Nunc honoratis, & magistrum appellatis: quando vero de salute vestra disputat, contumeliamini, & despicitis. Mira vero haec malitia est, non enim dicunt, dicas nobis, quid bonum sit, quid conducibile, quid legitimum: sed, *quid tibi videtur?* sic illud solummodo eis propositum fuit, quomodo praesenti principatui hostem esse ostenderet, ac principi quasi seditiosum traderent: quod Marcus apertius significans, & arrogantiam, cupiditatemque caedis ostendens, dixisse illos ait; *Demusne Caesari censum, an non?* Ita furore quidem spirabant: & fraudem sub eultra simulatione instruebant: quid igitur ipse? *Quid me tentatis hypocrite?*

Vides, quemadmodum maiore nunc illis acrimonia responderet. Nam, quia magna, & aperta tebantur malitia, maius ipse quoque vulnus intorquet, confundens eos, primum cum in medium arcana ipsorum producat, omnibusque patefaciat, qua mente ad eum accedans: hoc faciebat, ut eorum repressa nequitia, nunquam alias similiter delinquerent. Nam, quamuis magnum ei honorem verbis deferrent, magistrum appellantes, veritatem ei attribuentes, & procul abesse, ut personam aspiceret, affirmantes, cum tamen Deus sit, verbis decipi non poterat. Coniicere igitur debuerunt, non a casu ipsos increpasse, sed data opera significare voluisse, omnia cordis eorum secreta sibi esse notissima: licet autem ad confundendam nequitiam eorum increpatio illa sufficeret, non fuit tamen ea contentus, sed alio quoque pacto ora eorum obrumescere censuit. *Census enim nummum, inquit, ostendite.* Cumque fecissent, illico tum lingua, ut solet, sententiam profert, impellitque, quia liceat cõfiteri, quod manifestam & claram ei victoriam afferebat. Quando ergo interrogat, non, quia ignorat, interrogat, sed quia per responsionem ipsorum obnoxios esse vult ostendere. Ita nunc interrogati, cuius illa effigies esset; cum illi Caesaris respondissent, illico subiungit; *Reddite igitur Caesari, quae Caesaris sunt.* Non enim ait, dare, sed reddere istud est, quod tam ab insculpto simulacro quam a superscriptione ostenditur. Deinde, ne contentiosè dicerent, hominibusne igitur nos subijcis? statim adiecit: *Et quae sunt Dei, Deo.* Potestis enim & hominibus sua reddere, & quae Dei, Deo debetis praestare: propterea quoque Paulus dicit; *Reddite omnibus debita, cuiusque uectigal, uectigal; cui tributum, tributum; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.* Tu vero, cum audias, reddenda esse Caesari, quae sua sunt: illa solum dici non dubita, quae pietati, ac religioni nihil officiant. Nam, quod fidei, ac virtuti obest, non Caesaris, sed diaboli tributum, & uectigal est.

AUTHORIS DICTI IMPERF. IN MATTH. EIUDEM EUANG. EXPOSITIO.

Tunc abeuntes Pharisei, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone, &c. Omnis quidem malitia confunditur aliquoties ratione veritatis, corrigitur autem nunquam, maxime eorum, qui proposito malo, & non ignorantia peccant. Sic etenim sacerdotes postquam terere dominum non potuerunt, dicentes: In qua potestate facis haec? postquam parabolarum ratione constructi, iudicio ipsi se reos fecerunt, dicentes: Malos male perdet, nemine contra eos dicente testimonium, nisi conscientia sola; nunquid compunxit eos timor peccati? Nunquid compescuit eos vel libertatis consideratio? Sed quid? *Abierunt, & consilium acceperunt, ut eum caperent in sermone.* Quemadmodum si aliquis claudere voluerit aquae currentis meatum, si vna ex parte exclusa fuerit aqua, violentia aliunde sibi semitam rumpit: sic & eorum maliginitas ex vna parte confusa: aliunde sibi aditum adiuuenit. Sicut enim non potest fieri, ut ligna mittendo extinguas ignem, sic non potest fieri, ut rationem dicendo places hominem malum. Sicut enim

Ad. 5.

Luc. 22.

Rom. 13.

Ex Hom. 42. in Matth.

Ex Hom. 7. in Matth.

Mar. 22.

enim ignis quanto amplius ligna susceperit, in maiorem flammam erigitur: sic animus malus quanto magis veritatem audierit, eo amplius in maliciam excitatur. Abierunt ergo, & consilium acceperunt. Quod abierunt? Ad Herodianos. Nam ex eo quod non dicit, consiliari sunt: sed consiliū acceperunt: & ex eo quod pariter cum Herodianis venerūt, apparet quia cum illis eiusmodi circumventionis consilium tractauerunt. Homo colonus, cuius terram possidet, illius auxilio opus habet. Qui iustitiam tenet, nullius patrocinio indiget, nisi Dei. Qui in diaboli iniquitatibus ambulat, diaboli adiutoriū necessarium habet. Colonus enim Dei, diaboli auxilium non requirit: colonus autem diaboli, auxilium Dei si quaerit, non inuenit. Vidisti aliquando eūtem ad furtum Deū orare, vt bene prosperetur in furto? Aut qui vadit ad fornicationem, nūquid sibi signum crucis ponit in fronte, vt non comprehendatur in crimine? Quod si fecerit, non solum non adiuuatur, sed adhuc amplius traditur: Quia nescit iustitia Dei patrocinium dare criminibus. Sic & isti Christum expugnare cupientes, conuenienter non ad seruos Dei, viros religiosos, sed ad gentiles, id est, Herodianos se contulerunt. Quale est consilium, tales & consiliatores. Quis autem poterat dare cōsiliū contra Christum, nisi diabolus, qui erat aduersarius Christi? Cogitabāt enim apud se sacerdotes, si nos soli euntes interrogauerimus Christum, quanuis dixerit quia non licet dari Cæsari tributum, tamen nemo nobis crede dicentibus contra eum: iam enim omnes sciunt, quia inimici eius sumus. Inimicorum autem testimonium in iudicio, & si verum fuerit, quasi suspectum reprobatur. Sed nec per seiplos Christum interrogare volebant: quia in magna suspitione inimicitia fuerant apud Christum, ne forte quasi suspecti circumuenire eum nō possint. Nam inimicus manifestus melior est, quā amicus fictus. Ille dum timetur, facile vitatur, iste dum non agnoscitur, praeualet. Miserunt ergo discipulos suos. Quasi adhuc minus cognitos, & minus suspectos vt aut absconditē facile deciperent eū, aut deprehensi minus erubescerent apud eum. Nam consilio malo deprehensio, tanto minor nascitur confusio, quanto fuerit persona deterior. Sed discipuli illi magistris suis ætate minores erant, malitia autem pares. Nam & pulli serpentium statuta breuiore, veneno autem æquales sunt. Et catuli luporum adhuc teneri constituti & si venationem exercere non possunt, iam tamen sanguine gaudent, & morsibus ludunt. Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Magistrum eum vocāt, & veracem magistrum, vt quasi honoratus & laudatus, mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, tãquam volens eos habere discipulos. Hæc enim est hypocritarum prima potentia, simulata laudatio. Laudant enim quos perdere volunt, vt per delectationem laudis, paulatim corda hominum ad simplicitatem benignæ confessionis inclinēt. Veluti si quis taurum validum viribus non potest subiugare, & vinculo flectere, mollibus manibus nodosam eius fricat ceruicem, vt, quem virtute tēnere non potuit, per blandimentum comprehendat: Sic & isti catenam subdole laudis portantes in ore, & gladium malitiæ abscondentes in corde, taurum ecclesiastici gregis dolo laudis, comprehen-

dere festinabāt. De quo tauri propheta Iacob, iam tunc increpabat Leui filium suum, quia de Leui erant nascituri sacerdotes, qui interfectori erant Christum. Simeon, & Leui fratres cōsummauerunt iniquitates suas. In cogitationibus eorum non veniat anima mea, & in consilia eorum non cadant præcordia mea, quia in ira sua occiderunt virum, & in furore suo subneruauerunt taurum. De talibus dicit propheta: Molliti sunt sermones eorum super oleum, & ipsi sunt iacula. *Quid tibi videtur? licet censum dari Cæsari, an, non?* Non est iustum, vt serui summi regis terrenis regibus seruiamus. Si enim indignū est, vt ex duobus regibus homo alterius alteri obsequatur, & iniuriam facit suo, & subiacer alieno: quanto magis indignū est, vt cultores Dei humanarum potestatum grauatina cognoscamus? Cognita autem eorum nequitia Iesus, non secundum sermones eorum pacificos blandē respondit, sed secundum conscientiam eorum crudelem aspera dixit: quia Deus plerunque ad animam loquitur, non ad corpus: voluntatibus respondet, non verbis. *Hypocrite, quid me tentatis? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.* Dicit eis, hypocrite, vt quod ab eo audierūt in aure, apud semetiplos inueniant in corde: vt considerantes eum humanorum cordium cognitorem, quod facere cogitabant, perficere non auderent. Vide ergo, quod pharisei quidem blandiebantur, vt perderent: Iesus verō confundebat, vt saluaret: quia vtilior est homini Deus iratus, quā homo propicius. *Et ait eis: Cuius est imago hæc, & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc dixit eis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Imago Dei non est in auro depicta, sed in hominibus desfigurata. Numisma Cæsaris, aurum est: numisma Dei, homo. In solidis Cæsar videtur, in hominibus Deus agnoscitur. Ideo diuitias vestras Cæsari date, Deo autem conscientie vestrae solam innocentiam reseruate, vbi Deus videtur. Cæsaris enim imaginē manus artificis sculpsit, & corruptibilibus literis annotauit: Dei autem imaginem in homine diuina manus decem viuis apicibus demonstrauit. Quibus: Quinq; sensibus carnalibus, & quinq; spiritualibus per quos consideramus, & apprehendimus quæ sunt vtilia, vt Deus. Ideoque illibatam Deo semper imaginem suam reddamus. Non superbiæ fastu tumidam, non iracundiæ liuore matidam, non auaritiæ facibus succensam, non gulæ illecebris deditam, non hypocritis duplicitate contectam, non luxuriæ sordibus attrinatatam, non elationis protentione leuem, non vinolentiæ tabe amentem, non dissidio mutua charitatis extortē, detractionis mordacitate pestiferam, non multiloquij vanitate inanem, sed charitate perspicuam: fide, & spe certissimam, patientiæ vitute fortissimam, humilitate tranquillā, castitate purpuream, parsimonia sobriam, & tranquillitate iocundam, hospitalitate deuotam. Talibus enim inscriptionibus suum Deus numisma non mallei, vel incudis ictu composuit, sed prima conditione formauit. Cæsar enim suam in nummo requirit imaginem, Deus vero hominē, quem creauit, exquirat. Non dimittit Cæsar suum quod debetur numisma, nec Deus suam vnquam exquirendo relaxat facturam. Sicut qui suam Cæsari adulterinam imaginem reddit, flagellari tortoribus, & atrocibus iubet subijci pœnis, sic Deus omnipo-

Gen. 49.

Psal. 54.

Serm. 19. de verb. domini.

23. quest. 1. militare.

Luc. 3.

23. quest. 1. militare ante me dnm.

omnipotens corruptores imaginis suæ morti tradet perpetua. & infernales iubet pœnas persolui immensas. Ita qui vitare horrenda exitia cupit, incorruptam studeat aitoris sui imaginem conseruare, quatenus quum suam (quam formauit) requisierit Deus imaginem, saluam, & immunem ab inimici infectionibus cernens, suo collocet gremio, angelorumque choris admittēs, perpetuis faciat cælorum gaudiis frui.

S. AVGVST. EPISCOPI

Hippon. in superius Euang. Homilia.

Nonnulli, fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu sunt publico constituti, cum peccant grauiter, hæc solent à peccatis suis prima se voce excusare, quod militat, & ne bene aliquādo faciant, occupatos se malis actibus conueruntur: Perinde quasi militia, hominum non voluntas in culpa sit, ita quod ipsi gerunt, officiis suis ascribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est. Nec rempublicam gerere criminofum est, sed ideo agere rempublicam, vt rem familiarem potius augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim prouidentia quadam militatibus sunt stipendia constituta, ne, dum sumptus quaeritur, præda grassetur. Illud autem quale est, cum ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de illis turpe ebrius fuerit, cui res alienas peruaferit, eadem cur turbulentus admiserit: statim respondet, quid habebam facere, homo secularis, aut miles, nunquid monachum sum professus, aut clericum: quasi omnis, qui clericus non est, aut monachus, possit ei licere, quod non licet. Cunctis igitur officiis sacris literis præscribitur norma viuendi, omnis ad bene viuendum prouocatur sexus, ætas, & dignitas. Igitur nemo se excuset publicis actibus, nemo de occupatione militiae conqueratur. Apud omnem Christianū prima honestatis debet esse militia. Nam vt id, quod dicimus autoritate euangelica comprobemus, videamus lectionem, quæ paulo ante decursa est: ait enim Euangelium, Venerunt autem & publicani ad Ioannem, vt baptizarentur ab eo, & dixerunt ad eum, Magister, quid faciemus? At ille dixit. Nihil amplius exigatis, quam quod constitutum est vobis. Honeſta planè publicanorum interrogatio, ac sancti Prophetæ iusta responsio. Illi enim solcite interrogant, ne aut ignorantes plus exigendo in peccatum incidant, aut cessantes publicam decipiant functionem. Hic autem moderatè præcepit, vt & iniquitas locum non habeat, & constitutum habeas veltigal effectum. Non enim dixit, Nihil exigatis: sed, nihil amplius exigatis. Vnde intelligimus quod apud Deum non tam exactio quā exactio iniqua damnatur: dicit enim ipse dominus. *Reddite quæ Dei sunt Deo, & quæ Cæsaris Cæsari.* Igitur quod Cæsar præcepit ferendum est, quod Imperator indicit tolerandum est: sed sit intolerabile, dum illud præda exactio nis accumulatur. Hoc autem quale est, quod iudem ipsi, qui huiusmodi necessitates procurant, peccatis suis peccata congeminaūt, hoc est, quod fraudes suas, ac rapinas commodum vocant, cum ipsa præda inferatur incommodum. Illud autem ad-

dunt sceleribus suis, vt quos indefensos viderint, ipsos potius persequantur, & parent se necessitates decepsisse publicas, nisi domos deceperint orphanorum: ita quorum pater ante biduum forsitan fuerit amicus, collega, vel frater, interueniente morte, eiusdem liberi habeantur tanquā ignoti, viles, & miseri. Vidua autem si qua fuerit, aut sic iniuriis exagitur, vt nubat, aut si voluerit incastitatis permanere proposito, dando munera in facultate vix permanet. Cum his ergo fraudibus replerentur sacculos suos, videas illos laetos, & accuratos ad ecclesiam properare, & Deo gratias agere, quasi ab ipso illis hæc pecunia conferatur, illud quoque peccantes quod rapinarum suarum Deum volūt esse participem: dicit enim sanctum Euangelium, Interrogauerunt illum & milites, quid faciemus & nos? Ait illis Ioannes, Neminē conculcatis, neque calumniam faciatis, sed contenti estote stipendiis vestris. Hic iam cognoscere se debet omnis homo qui militat. Non enim tantum de his militatibus scriptura loquitur, qui armata militia detinentur, sed quisque militiae suæ cingulo vitur, dignitatis suæ miles ascribitur, atque ideo hæc sententia potest dici: Verbi gratia, militibus, protectoribus, cunctisque rectoribus. Quicumque stipendia sibi publicè decrēta consequitur, si amplius quaerit, tanquam calumniator, & concussor, Ioannis sententia condemnatur. Vsq; adeo autem hoc inoleuit malum, vt iam quasi ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur iura, sententiā ipsa venalis sit, & nulla iam causa possit esse sine causa. Hæc autem diuina sententia, quæ ad milites loquitur, potest etiam ad clericos retorqueri, quia etiam si non militare videamur seculo, tamen Deo, & domino militamus, sicut ait Apostolus, Nemo militans Deo, obligat se negotiis secularibus. Videmus, inquam, nō militare remissis, ac fluentibus tunicis, sed habemus militiae nostræ cingulum, quo castimonie interiora constringimus: de quo cingulo dominus ait ad discipulos suos, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ vestrae ardentes in manibus vestris. Milites igitur Christi sumus, & stipendium ab ipso, donumque percipimus, sicut dicit Apostolus, Qui dedit nobis pignus spiritus, hoc est, qui spiritus sancti nos remuneratione ditauit. Si quis ergo Christianorum hoc donatio contentus forte non fuerit, & quaerit amplius, incipit hoc ipso carere quod meruit. Quod specialiter contingit hæreticis Arrianis. Dum enim nescio quid amplius quaerunt, inuenientes erroris spiritum, gratiam sancti spiritus perdiderūt. Nam & catholicus clericus hæc sententia retinetur. Si enim non contentus stipendiis fuerit, quæ de altario domino iubente consequitur, sed exerceat mercimonia, intercessionem vendit, viduarū munera libenter amplectitur, hic negotiator magis, potest videri quā clericus. Nec dicere possumus, nemo vos inuasores arguit, violentiæ nullus accusat, quasi non interdum maiorem prædam à viduabus blandimenta eliciant quā tormentata. Nec interest apud Deum vtrum vi, an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.

Luc. 3. 23. quest. 1. militare circa suum.

2. Timot. 2.

Luc. 12.

1. Cor. 1.

CHRI

CHRISTIANI DRVTH-
mari eiusdem Euang. expositio.

Tunc abeuntes Pharisei consilium interunt, ut cape-
rent eum in sermone. Tunc, aduerbium temporis
est: & dicitur tunc, id est, in ipso tempore, cum au-
dierunt de seipsis graues causas per parabolas pro-
phetare. Abeuntes in consilium consiliauerunt
ut caperent eum in sermone suo: ut quicquid di-
ceret, pateret calumnia: sicut audistis per Lucae
euangelium, cum in diuerso orbe terrarum & Iu-
dæa descripta est ad dandum tributum Romanis
& stipendia sub Octauiano. Proinde erat magna
turbatio in populo: quia alij dicebant non esse
æquum, ut populus, qui dabat decimas, primi-
tias, & reliqua lege sancita daret Romanis tribu-
tum & stipendia. Et alij dicebāt, quod nullo mo-
do possent dimittere, ut non darent Romanis tribu-
tum: qui & totum mundum tenerent, etiam &
milites eorum sicubi necessariū erat pro eisdem
Iudæis pugnabant. Mittunt igitur suos missos cū
missis Herodis regis tetrarchæ ut interrogarent
eum. Et si quidem ipse diceret non debere Ro-
manis tributa solui, apprehenderent eum milites
Herodis. Si autem diceret Romanis dandum, &
non Deo: cōfessim illi tenerent quasi cōtradictio-
nem legis. Verumtamen fecit sicut solebat, transiit
laqueum paratum. Magister, scimus quia verax es,
& viam Dei in veritate doces: & non est tibi cura de ali-
quo. Non enim respicis personam hominum. Omnia ista
vera sunt, & bona, sed mala voluntate prolata.
Hæc ideo ingerebantur, ut non curaret de Impe-
rio Tyberij, & diceret non dandum tributū: quia
haberet per spectū quod plus amaret Dei cultum
quam Imperatorem, & statim apprehenderent eū
milites Herodis, quasi contradictorem Cæsaris.
Licet censum dari Cæsari, an non? Cognita autem Iesus
nequitia eorum ait. Quando consiliahis quamuis
à vobis longè ibi fuit Iesus, etiam quando cogi-
tastis. Quid me tentatis hypocritæ? Quem non de-
cipiatis per astutiam vestram? Prima virtus est, in-
tentionem interrogantis cognoscere: tunc iuxta
consequentiā respondere, ut Salomon. Respon-
de stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiēs esse
videatur. Ostendite mihi numisma census. Nummus
vnius denarius argenteus vel æreus dicitur, & à
nomine vocatur: quia nomina regum in eo im-
primuntur. Siue ut alij volunt à Numa princi-
pe Romano, qui hoc apud eos primus præcepit
fieri. Aliquando inuenitur nummus pro solido
poni. Numisma Græcè, Latine dicitur inflexio.
Et hoc ostenditur, quia cum dominus præcepit
sibi exhiberi numisma, illi intelligentes obtule-
runt denarium. Denarius est genus nummi, quod
pro decem nummis æreis imputabatur, & habe-
bant & de argento & de ære imaginem Cæsaris.
Valuit sine ostensione nummi dicere quod vole-
bat, conuenientius tamen per ipsum eos conuin-
ci. Cuius est imago hæc & superscriptio? Similiter si-
cut nunc inscribuntur de nominibus imperato-
rum; & figura eius exprimebatur, ut nullus mix-
turam metalli auderet miscere, neque aliquis de-
spicere vbi videret imaginem Cæsaris, in nullo
vntquam loco expressam imaginem Cæsaris au-
debant despiciere. Dicunt ei; Cæsaris. Tyberij sci-
licet quia ab illo primo Iulio ita vocatus est, om-
nes postea imperatores Romanorū Cæsares sunt

appellati. Tunc ait illis; Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæ-
sari. Si imago eius est in denario, constat quia suū
erat qui suam imaginem ibi præcepit fieri. Quod
vos iam per triginta annos soluitis, vultis ut ego
præcipiam dimittere, cum ego qui nihil telluris
habeo, pro me & Petro soluerim tributum, &
Deo reddiderim, quæ Dei erant, patris faciens
voluntatem? Magis præcepturus sum vobis ut fi-
tis regi subditi, quasi præcellenti. Reddite quæ sunt
Cæsaris, Cæsari. Tributum scilicet, nummum &
reliqua, quæ spondestis, quando profissi fuistis
in diebus professionis. Et reddite Deo, quæ Dei sunt.
Decimas, primitias, & quæ in lege præcepta sunt.
Sicut Cæsar à vobis exigit imaginem suam, sic
vult Deus habere suam incontaminatam, quam
in vobis condidit. Et audientes mirati sunt. Qui cre-
dere debuerit mirati sunt: quia cōtra calliditatem
eorum consilium reperit. Et relicto eo, abierunt. Re-
cesserunt increduli à pio: quia diuersi mores no-
lunt vnitate, quia cum essent peruersi nolebant
ad illius rectitudinem conuerti, propterea sine
fructu abierunt.

ERICI IN SVPERIVS
Euang. Homil.

Luca referente Euangelista, manifestum est, Luca
quia Domino saluatore nato sub Cæsare Au-
gusto, in toto orbe celebrata est descriptio: & in-
ter omnes nationes totius orbis, quæ Romano
imperio subiectæ erāt, Iudæa quoque eius stipen-
diaria facta fuerat. Quam ob causam magna sedi-
tio tunc temporis in populo feruebat. Quidam
enim dignum esse iudicabant, ut, quia Romani
pro securitate, & quiete omnium assidue milita-
bant, censum eis deberent persolvere. At contra
Pharisei, qui sibi de falsa iustitia applaudebant,
nitebantur asserere, quod populus Dei, qui deci-
mas solueret, primitiua daret, & cætera legis de-
creta obseruaret, non deberet humanis legibus
subdi. Quæ seditio instantium conualuit, ut post
Domini passionem in hac ipsa pertinacia, & re-
bellione Iudæi perdurātes. Romanis sub hac oc-
casionem in vindictam necis saluatoris venientibus,
amitterent locum, & gentem, & regnum,
vitam etiam præsentem perderent, ac futuram,
dum maluerunt hæc omnia cæcitate avaritia per-
peti, quam tributa Romanæ militiæ pēdere. Quia
ergo principes sacerdotum timore populi Domi-
num comprehendere non poterant, saltem ut in
sermone eum caperent, laborabant. Abierunt ergo
pharisei, & consilium acceperunt. Quod abierunt? Vt
ique ad Herodianos, qui erant milites Herodis, ac
exigēdis tributis præpositi. Nam ex eo, quod non
dicit euangelista, cōsiliati sunt, sed, consilium accepe-
runt, & ex eo quod dicit, cum Herodianis pariter
venerūt, apparet, quia cum illis huiusmodi cir-
cunūctionis consilium tractauerunt. Cogitabant
enim apud se sacerdotes, dicētes; Si nos soli eūtes
interrogauerimus Christū, quamuis dixerit, quia
non licet Cæsari dare tributum, tamen talia di-
centibus nobis contra eum, nemo crederet, quia
omnes iam sciunt, quod inimici eius sumus. Ini-
micorum autem testimonium in iudicio, & si ve-
rum sit, tamen quasi suspectum reprobatur. Per
seipos ergo Christum interrogare nolebāt, quia
in magna suspitione inimicitiae iam erant apud
Chri

Christum, ne forte quasi suspecti circumuenite eum
non possent. Et mittunt ei discipulos suos, qui se iu-
stos simulantes, saltem in sermone eum caperent,
& sic potestati præsidis traderent, ut velut ipsi à
morte eius immunes esse viderēt. Mittunt ergo
discipulos suos ad illum, quasi adhuc minimè su-
spectos, ut aut facillè eum deciperēt: aut, si vince-
rentur (sicut & contigit) illi, qui eos miserant, mi-
nus erubescerent. Nam consilio malo deprehen-
so, tanto minor nascitur confusio, quanto fuerit
persona deterior. Mittunt igitur pharisei disci-
pulos suos cum Herodianis, militibus Herodis,
seu quos illudentes pharisei, quia Romanis tri-
butum soluebant, Herodianos vocabant, & non
diuino cultui deditos. Quidam Latinorum (ridi-
culum) Herodianos putant, qui Herodem Chris-
tum crederent, quod nusquam omnino legimus.
Herodianos itaque (ut diximus) milites Herodis
appellat, qui in exigendis tributis erant præpo-
siti. Dicunt ergo; Magister scimus quia verax es. Ma-
gistrum, & veracem vocant, ut quasi homo eo-
rum adulatione delectatus, secretum sui cordis
eis simpliciter aperiat. Scimus, inquit, quia verax
es, & viam Dei, id est, legem Dei, in veritate doces, &
non est tibi cura de aliquo, id est, in proferenda veri-
tate, nullus vel amicitiam, vel inimicitiam curas.
Quare hoc dixerit, manifestant cum subdunt;
Non enim respicis personam hominum, id est, nec pro-
pter pauperem, nec propter diuitem, veritate re-
lieta, mendacium loqueris. Dic ergo nobis, quid tibi
videtur? Licet censum dari Cæsari, an non? Tanquam
dicerent; Nos serui sumus summi regis, & ideo
iniustum est, ut terrenis regibus seruiamus. Hoc
autem dicentes, ad hoc illum perducere labora-
bant, ut magis Deum quam Cæsarem timens, di-
ceret non debere Romanis tributa solui, quate-
nus hoc audientes Herodiani, id est, ministri
præsidis, qui præsentem erant, tenerent eum qua-
si seditionis principem contra Iudæos. Si verò
diceret tributum esse reddendum, tanquam de-
structorem legis illum calumniarentur. Cognita
autem Iesus nequitia illorum, hoc est, considerās do-
lum, & fraudes eorum dixit; Quid me tentatis, hypo-
critæ? Attendendum, quia non secundum sermo-
nes eorum fictos blandè respondit, sed iuxta cō-
scientiam eorum crudelem aspera obiecit, cogi-
tationibus illorum, non verbis respondens. Hy-
pocritas autem idcirco eos nuncupat, ut audien-
tes ex eius ore, quod ipsi cogitabant in corde, cō-
siderarent eum humanorum cordium cognitorem,
tanquam omnipotentem Deum, & quod fa-
cere in illum cogitabant, perficere non auderent.
Hypocritæ autem subaurati dicuntur. Hypo enim
Græcè sub, Chrysos aurum dicitur. Merito ergo
tentatores suos hypocritas nuncupat, qui aliud
nitebantur opere, aliud simulabant voce. Ostendi-
te mihi numisma census. Sapientia sapienter egit, ut
suos tentatores proprijs illorum sermonibus vin-
ceret, Ostendite, inquit, mihi numisma, id est, inscri-
ptionem denarij, vel ut alij dicunt, monetam. Di-
ctum autem est numisma è nomine, quod inscri-
bebatur denario. Est autem denarius genus nu-
mi, quod pro decem numis imputabatur, & ha-
bebat nomen, & imaginem Cæsaris. Et ait illis;
Cuius est imago hæc, & superscriptio? Ex hoc loco cō-
jicere possunt veritatem, qui dicunt Dominum
Iesum Christum causa ignorantie aliquando in-
terrogasse Iudæos, & non potius causa dispen-
-

tionis. Interrogat enim, cuius sit imago numi, &
superferri pro eius, nō quod ipse nesciat, quod om-
nes scire poterant, qui videbant denariū, sed ideo,
ut ad sermonem eorum competenter respondere
valeat. Dicunt ei, Cæsaris. In hoc loco Cæsar nō Au-
gustus Octavianus intelligendus est, sed Tyberius
priuignus eius, qui successerat in imperio, sub quo
& passus est Dominus. Sciendum verò est, omnes
reges Romanorum Cæsares esse appellatos, à pri-
mo Caio Iulio Cæsare. Qui ideo sic appellatus est,
quod vel cæso utero matris in lucem eruperit, vel
quod cum cæsarie capillorum fuerit natus, Tunc
ait eis; Reddite ergo quæ sunt Cæsaris; Cæsari, & quæ
sunt Dei, Deo. Reddite Cæsari, quæ eius sunt, id est,
nummum, tributum, & pecuniam; & quæ Dei sunt,
Deo, id est, decimas, & primitias; & cætera dona-
ria, quæ legis decreto mandantur. Quod Domi-
nus faciendum præcepit, ipse quoque opere ad-
impleuit. Nam, cum venisset Capharnaz, acceffe-
runt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & di-
xerunt; Magister vester non soluit didrachma? At
ille ait; Etiam. Et cum introisset Petrus domum,
præuenit eum Iesus, dicens; Quid tibi videtur. Si-
mon? Reges terra à quibus accipiunt tributum,
vel censum? à filijs suis, an ab alienis? At ille ait;
Ab alienis. Dixit illi Iesus; Ergo liberi sunt filij. Ac
si diceret; Si filij regum liberi sunt, à tributo, ego,
qui sum filius regis æterni, atque de stirpe regis
terreni generatus, à tributo liber esse deberem. Ut
autem non scandalizemus eos, vade ad mare, &
mitte hamum; & eum piscem, qui primus ascen-
derit, tolle, & aperto ore eius inuenies statentem
illum sumens, da eis pro me, & pro te. In quo lo-
co dicit beatus Hieronymus ignorare se quid po-
tissimum mirandum sit, vtrum præscientia salua-
toris, an magnitudo eius virtutis. Præscientia qui-
dem, quod nouerit piscem habere statentem in ore,
& quod primum ipse capiendus esset. Magnitudo
autem virtutis, si ad verbum illius statim statet in
ore piscis creatus est. Deo etiam reddidit Domi-
nus Iesus Christus, quæ Dei sunt, quoniam in
omnibus operibus suis voluntatem patris adimi-
pleuit, iuxta quod ipse loquitur; Non veni facere
voluntatem meam, sed eius, qui misit me patris.
Spiritualiter sicut Cæsar exigit denarium à suis
subiectis, in quo imago eius exprimitur: ita Deus
requiret à nobis animam lumine vultus sui in signi-
tam. Vnde Psalmista ait; Signatū est super nos lu-
men vultus tui, Domine. Quenadmodum enim
denarius signatur regis imagine, ita anima nostra
diuini luminis illustratur claritate. Homo nam-
que ad imaginem, & similitudinem Dei conditus
est, non in corpore, sed in spiritu, id est, anima.
Quod Paulus apostolus manifestat, eū dicit; Re-
nouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouū
hominem, qui secundum Deum creatus est, in iu-
stitia, & sanctitate veritatis. Quibus verbis nō in
corpore, sed in spiritu ad imaginem, & similitudi-
nem Dei homo creatus esse ostēditur. Creatus est
ergo homo ad imaginem, & similitudinem Dei in
spiritu, id est, in anima, ut, sicut est Deus sanctus,
iustus, & verus, discernitque inter bonū, & malū:
ita & ipse homo sanctus, iustus, & verus manēs, di-
scernitque bonū, malū, & veritatem. Ad similitu-
dinē nihilominus Dei factus est, ut, sicut est Deus
perpetuus, & immortalis, ita esset etiam homo (nisi
peccasset) immortalis, atque æternus. Taliter ergo;
ut diximus, ad similitudinem, & imaginem Dei est
Bibl. Hom. tom. 3. K k k homo

Etymologia
no vera.

Imo potius
no vera
no.

Matth. 17.

Ioan. 6.

Psal. 4.

Eph. 4.

homo conditus, non in corpore, sed in anima, ea distinctione seruata, vt imago accipiatur in sanctitate, similitudo autem in eternitate: studeamus ergo renouari spiritu metis nostræ, & induere nouum hominem, qui secundum Deum creatus est: vt mereamur ei reddere denarium suum, hoc est, vitam nostram sanctam, & immaculatam, Aliter; Phariseos, & Herodianos, qui ad tētandū Dominum sunt missi, diuersæ constat fuisse voluntatis. Alij enim nil reddere Cæsari, alij verò tantū Cæsari omnia censebāt esse reddēda. Proinde duo isti ordines tentatorum, duo significāt genera hereticorum, quorum alterum docet tantūmodò corpori obsequendum, & Cæsari, id est, ventri, qui & in libro beati Iob: exactor vocatur, solummodò militandum. Alterum verò genus hereticorū suadet corporis curam penitus omittendam, & animæ tantūmodò profectibus inuigilandum, nõnunquam etiā ipsi corpori causa animæ perniciem inferendam. Sed Dominus virtūque abnuēs, regia via docet esse gradiendum; & corpori quidem subsidium non negandum, animæ verò profectui pro vtilitate & tēpore insinuat insistendū, discretionē in omnibus conseruata, quatenus & corpus subicere valeat, & animus inedia corporis non tabescat, Item alio sensu, Cæsarem intellige diabolum, qui semel in paradiso homini malæ persuasionis numum contulit, & quotidie ab eo huius debiti reatum querit. Cui tūc non sicut ille, expetit, sed sicut vtilitas nostra poscit, censum reddimus, cum peruersa agere despiciamus, cū peccatū, quod ab eo suadente cōtraximus, digna pœnitentiæ satisfactione purgamus, cum vitia deserimus, eisque cum suo autore abrenūciamus, vt, tali tributo reddito, liberi, ac securi deinceps viuamus. Sed, postquam ita diabolo, quod ab illo accepimus reddimus, necesse est vt Deo omnipotenti, quod ab illo sumpsimus, intemeratam restituamus, animam videlicet nostram, & lumine vultus eius insignitam, & immaculatis actionibus adornatam. Moneta enim Dei sumus: à thesauro eius decidimus: errore detritum est, quod in nobis fuerat impressum. Quocirca solerter est studendum, vt ad imaginem Dei, quam peccando in nobis corrupimus, pœnitendo, & dignè viuendo reparari fatagamus: Ipso adiuuante, qui viuic, & regnat in secula seculorum, Amen.

HAYMONIS EPISCOPI

*Halberst. superioris Euang.
expositio.*

Abeutes Pharisei consilium inierunt, &c. Eo tempore quo dominus secundum carnem natus est in Bethlehem Iudæ, sicut Lucas Euang. testatur, exiit edictum, id est, mandatum à Cæsare Augusto Octauiano vt describeretur, id est, sub censum redigeretur vniversus orbis. Tunc Iudæa subiecta Romanis facta est tributaria, id est, stipendiaria, vt tributum solueret Romanis sicut ceteræ nationes. Stipendium dicitur substantia. Stipendium dicitur à stipe danda, quia Romani non numerabant censum quem exigebāt ab vniversis gentibus sed ponderabant. Cæsar Augustus Octauianus à quo exiit edictum vt describeretur vniversus orbis, sub censum constituit Herodem maiorem regem & principem Iudæorum

qui Romano pararet imperio, & tributis præfesset, & regnum gubernaret Iudæorum. Ille Herodes alienigena fuit ex patre Idumæo qui vocatus est Antipater, & matre Arabica, id est, Saracenicæ. In hoc completa est Prophetia Iacob dicentis: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de scemoribus eius, donec veniat qui mittendus est, id est, Christus, & ipse erit expectatio gentium. Iam enim defecerant reges & principes de tribu Iuda. Ipse Herodes interfecit Hircanū regem simul & pontificem; & in loco illius ab Octauiano Augusto princeps, & rex constitutus est, sub quo facta est Iudæa tributaria, sicut iam diximus. Dum ergo ille exigeret censum à populo Iudæorum, orta est inter Iudæos magna seditio. (Seditio dicitur contentio) Scribæ, & Pharisei dicebant populo Israëlitico: Vos populus Dei estis, Deo reddite primitias vestras, & decimas, sacrificia, & cetera, quæ in lege iubentur, non debetis tributa reddere indignum est, qui tanto Deo datis, vt humanis legibus subiaceatis. Econtrā dicebant Herodiani, id est, ministri Herodis regis maioris, vel minoris. Cerrè debetis censum dare Romanis, quia propter illos securam, & quietam vitam ducitis. Illi pugnant pro vobis cōtra hostes vestros, dignum est, vt illis stipendium præbeat, qui pro vobis militant. In tantum conualuit contentio inter illos (quia auarissimi erāt) vt quadragesimo secundo anno post ascensionem domini ad cœlos à Romanis interficerentur, & ciuitas illorum, id est Hierusalem euertetur, & templum igne cremaretur. Dum enim ita inter se contenderent, Iudæi scilicet, & Herodiani, sicut superius diximus. *Abeutes consilium inierunt, vt caperent Iesum in sermone.* id est deciperent. *Quare, in sermone* quia non poterant eum decipere in opere, aut in actione. Opera enim Dei miranda erant, & plena miraculis. Et ideo volebant eum decipere in sermone, vt, si ille diceret: Debetis tributa dare Romanis, continuò apprehenderent eum pharisei, & dicerēt: Ille est, qui populum Dei humanis cogit subiicere legibus, & ob hanc causam traderent eum morti. Si verò diceret: Non debetis Romanis censum dare, comprehenderent eum Herodiani & traderent morti quasi autorem seditionis. Sed quia ipse filius Dei, sapientia est Dei patris, sicut Salomon dicit: Non est sapientia, non est scientia, non est consilium cōtra dominum, ita facile pertransit insidias illorum vel veritatis, veluti homo transit telas aranearum. *Et mittunt discipulos suos cum Herodiano, id est cum ministris Herodis, dicentes: Magister, scimus, quia verax es.* Verum dicebant, quia ipse veritas est. *Et viam Dei in veritate doces,* id est, legem Dei per cuius obseruationem peruenitur ad Deum. Magistrum vocant, quem decipere volebant. *Et non est tibi cura de aliquo.* In hoc loco non debemus dicere cura, sed cura. Quid sit, non est tibi cura de aliquo, in subsequenti ostenditur cum dicitur: *Non enim respicis personam hominum,* id est nullius personæ adularis, nullius personæ potentiam respicis, non times dicere propter regem, quod verū est. Blanda, & fraudulenta interrogatio, blanda in verbis, fraudulenta in sensu. Illic prouocat auditorem dominum Iesum Christū, vt magis timeat Deum quam Cæsarem, & dicat non debere populū Dei Romanis tributa persolvere, vt audientes hoc ministri Herodis, comprehenderent eum quasi autorem

autorem seditionis. *Dic ergo nobis, quid tibi videtur,* de hac re, quam modò te interrogamus. *Licet censum Cæsari dare, an non? Cognita autem Iesus nequitia eorum,* id est malitia eorum cordium. Nequitia, dicitur malitia interioris hominis. *Quid me tentatis hypocrita,* id est quid me decipere vultis? Non respondet dominus ad blandimenta verborum illorum, sed ad corda. Quia omnipotens Deus plus respicit ad corda quàm ad verba. Hypocrita, dicitur deauratus. Hypocrita, dicitur simulator, ed quòd aliter loquitur ore, & aliud cogitat in corde. Aliud prædicit verbis, & aliud exhibet operibus. *Ostendite mihi numisma census,* id est superscriptionem denarii. Numisma, dicitur nomen illius monetæ, hoc est, superscriptio denarii. A nomine venit numisma, vt Isidorus dicit. *Et obtulerunt ei denarium.* Denarius genus est nummi, qui continebat decem nummos nostros, & à numero decem denariorum vocatus est denarius. *Et ait illis: Cuius est hæc imago, & superscriptio,* id est figura. *Dixit ei, Cæsaris.* Nunquid non poterat dominus videre imaginem, & legere superscriptionem, & dicere: Hæc imago & superscriptio Cæsaris est? Vtique poterat. Sed ideo interrogauit, vt verbis suis comprehenderet eos, sicut & fecit. Carnaliter illi reddebant denarium Imperatori suo, qui pro decem nummis imputabatur. Et nos debemus reddere spiritualiter vero Imperatori nostro domino Iesu Christo denarium, id est obseruantiam decem præceptorum legalium, vt faciamus ea, quæ in lege nobis perhibentur. Hæc sunt autem decem præcepta: Audi, Israël, dominus Deus tuus, Deus vnus est: Non adulterabis, & cetera, quæ sequuntur. Cum autem hæc decem præcepta custodimus, quasi denarium regi nostro reddimus. *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Quod dominus nobis præcepit agendam, ipse primus in se exhibuit. Reddidit Deo, quæ Dei erant, patris faciens voluntatem, reddidit quæ Cæsaris erant, Cæsari, quando Petro ait: Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto eius ore, inuenies staterem, illum sumens, da eis pro me, & te. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Omnes reges Romanorum causa dignitatis Cæsares appellati sunt à primo Caio Iulio Cæsare, qui Romanis aperuit regnum per virtutem suam. Ob duplicem causam ita vocatus est, vel quia cæsaries capitis creuit ei in vtero matris suæ. Vel quia tempore natiuitatis suæ cæsus est venter matris suæ. *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari,* id est tributum, censum, denarium, honorem, timorem, &c. quæ principes huius seculi exigunt. *Et reddite quæ sunt Dei, Deo,* id est primitias, oblationes, victimas, holocausta, & sacrificia, si dem, ac dilectionem, & cetera, quæ in lege iubentur. Ac si diceret dominus secundum moralem sensum. Sicut Cæsar exigit à vobis impressionem imaginis suæ, id est denarium: Ita & Deus omnipotens exigit à vobis impressionem imaginis suæ, id est animam, vt quemadmodum redditur Cæsari nummus, ita & Deo reddatur anima lumine vultus eius illustrata. De quo lumine dicimus: Signatum est super nos lumen vultus tui, domine. Homo ad imaginem, & similitudinem Dei factus est, in anima dico, quia Deus incorporeus est. Ad imaginem suam fecit Deus hominem, quia sicut ipse sanctus, & verus, & iustus est, ita hominem sanctū, & iustum, & verum

condidit. Ad similitudinem fecit eum, quia sicut ipse est æternus, ita hominem æternum condidit, vt æternaliter viuere in gloria sempiterna cum illo in anima & corpore nisi peccasset. Et hanc imaginem & similitudinem Dei perdidimus in primo homine Adam, illo peccante: sed quotidie restauratur in nobis per gratiam baptismi, quando renascimur ex aqua, & spiritu sancto. Baptizamur itaque & recipimus imaginem Dei, id est sanctitatem, quia sanctificamur in ipso baptismo & mundamur ab omni peccato, ita vt si eadem hora moriatur, ille qui baptizatur, absque vlla dilatione transeat ad patriam cælestem, vbi habebit gloriam in anima sola vsque ad diem iudicij. Post diē iudicij recipiet corpus incorruptibile & postmodum semper habebit gloriam in anima, & corpore. Recipimus etiam in baptismo similitudinem Dei, id est eternitatem: vt nisi peccauerimus, æternaliter cum illo in æterna beatitudine viuemus. Ad quam ipse filius Dei, dominus noster Iesus Christus nos introducere dignetur, qui viuic cum patre, & gloriatur Deus in vnitatis spiritus sancti per æterna secula seculorum, Amen.

INCERTI AVTHORIS

*Sub nomine Eusebii Episcopi Emisensis
superioris Euang. expositio.*

Sulti Pharisei, qui se in sermone verbum Dei scapere putabant, & suis consiliis sapientiam fallere arbitrabantur. *Et mittunt ei discipulos suos.* Cum quibus: *Cum Herodiano,* id est, cum Herodis ministris, qui tributa colligebant. Hæc est igitur ecclesia malignantium, hoc est consilium vanitatis. Mali magistri, mali discipuli malis ministris sociantur: cum fraude veniunt, cum calliditate loquuntur. Sed quid dicunt? *Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum.* Valde bene loquuntur Pharisei, sed aliud ore, & aliud corde loquuntur: è venenoso fonte dulcia verba prorumpunt. Huic enim tantæ simulationi psalmista respondens ait: Si verè vtrique iustitiam loquimini, recte iudicate, filij hominum. *Quem magistrum vocatis, & veracem dicitis, sicut magistrum & veracem diligite, colite, & sequimini.* *Dic igitur nobis, quid tibi videtur? licet censum dari Cæsari, an non?* Putauerunt enim isti Christum dominum nostrum, quem pietatis & iustitiæ amicum esse cognouerant, respondere vt potius templo & Deo offerrent, quàm Cæsari, homini scilicet, cui tributa darent. Qua occasione Herodiani commoti eum raperent, & ad iudicem traherent, & quasi reum accusarent. Sed si censum dare non liceret, & si tributa soluere esset peccatum, ipse vtrique tributū pro se non dari præcepisset. Sic enim superius ait: *Quid tibi videtur, Simon? reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis?* Et ille dixit, ab alienis. Respondit Iesus, Ergo liberi sunt filij. Vt autem nõ scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore, inuenies staterem, illum sumens da eis pro me, & te. *Qui igitur ne scandalum fieret, quamuis non deberet, tributa persoluit, non erat conueniens vt ad lites, & scandala concitanda censum dare alios prohiberet.* *Cognita autem Iesus nequitia*

Et ante iudicij diē sancti simulat beatitudine.

coram ait, *Quid me tentatis, hypocrita?* Stultum est enim ei per hypocrisim, & simulatorie loqui, quæ occulta non fallunt, qui corda videt, & cogitationes considerat. *Ostendite mihi numisma census.* At illi obtulerunt ei denarium. In denario autem scripta erant Cæsaris nomen & imago. *Et ait illis Iesus, Cuius est imago hæc, & super scripsero?* Dicunt ei, Cæsaris. Vide quomodo ipsa sua respensione eos ligat. Vide quomodo Dei sapientia comprehendat huiusmodi, sapientes in astutia eorum. Ipsi enim testes sunt, Cæsaris hoc esse quod ostendunt: quod si Cæsaris est, quare Cæsari non reddatur? imò quare Cæsari tollat, quod Cæsaris esse fatentur? *Tunc ait illis, Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Nolite Cæsari iniuriâ facere, nolite ei sua auferre, ne si ei sua auferre velitis, ipse qui vobis potentior est, & sua, & vestra auferat vobis. Quæ bene huic loco conuenit quod quidam ait, *Arma tenenti omnia dat, qui iusta negat?* *Et quæ sunt Dei, reddite Deo.* Nihil enim est quod Dei non sit. Illud tamen specialiter eius esse dicitur, quod magis ab eo diligitur. Diligit enim omnem suam creaturam: (secundum illud, *Misereris omnium, domine, & nihil odisti eorum quæ fecisti*) sed illa præcipue diligit, propter quæ fecit cæteras creaturas. Sua igitur imago reddatur Cæsari, & sua imago reddatur Deo. Ad imaginem namque Dei factus est homo. Sic enim ipse dominus ait, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Magnus honor, magna nobilitas, ad Dei imaginem, & similitudinem esse hominem factum. Hanc autem imaginem in primo homine amissimus, in secundo recuperauimus. Primus enim homo (ait apostolus) de terra terrenus, secundus de cælo cælestis: sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Reddamus Deo imaginem suam, reddamus Deo animas nostras. Nil carius habemus. Hoc igitur tributum solgere debemus. Audiamus Salomonem, audiamus sapientiam ipsam dicentem, *Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, & dies de quibus dicas, Non mihi placent. Et paulo post: Antequam rumpatur funis argenteus, & recurat vitta aurea, antequam confringatur hydria super fontem, & conteratur rota super cisternam, & puluis reuertatur in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Memento (inquit) creatoris tui, ad cuius imaginem, & similitudinem factus es, ipsum imitare ne eius similitudinem amittas. Quem enim imitatur homo, eius imaginem & similitudinem habet. Antequam veniat tempus afflictionis tuæ: per quod videlicet mortis horam intelligimus. Et dies de quibus dicas, non mihi placent. Hos autem dies habent impij, & æternæ mortis, condemnati: quia postquam de hac vita exeunt, nihil vident, nihil audiunt, nihilque sentiunt quod eis placeat. Hoc autem faciat homo in diebus iuuentutis suæ, id est, in diebus lætitiæ & prosperitatis: de quibus apostolus ait, *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.* Sequitur: *Antequam funis argenteus rumpatur, & recurat vitta aurea.* Hoc enim interest inter corpus, & animam, quod est inter argentum & aurum: ut per argentum corpus, per aurum verò animam ipsam claram & sapientem intelligamus. Hæc autem vitta aurea tunc recurat, quædo anima vinculis corporeis absoluta, cælestia petit. In-*

de enim & funis vocatur corpus, quia quibusdam naturæ legibus animam sibi ligat & stringit. Hic autem funis tunc rumpitur, quando anima à corpore separatur. Antequam confringatur hydria super fontem, & conteratur rota super cisternam. Hydria vocatur homo, quia de terra factus est. Frangitur autem hydria super fontem, quando homo nimia infirmitate grauatur, iamque morti proximus nec ipsam aquam suscipere valet, quædo alienis manibus vix de lecto erigitur, ut diu concupitam aquam suscipiat, quam ori appositam, spiritu attenuato & iam gutture intercluso glutire non valet. Et tunc quidem conteritur rota super cisternam, quia (sicut scriptum est) in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Rota enim cogitationum nostrarum, quæ super cisternam cordis nostri (de corde enim exeunt cogitationes) semper voluitur & reuoluitur, tunc primò conuoluitur: quia iam ulterius neque facultas est, neque voluntas, ut vana & inutilia cogitare debeat. Nouit enim dominus cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Puluis enim tunc reuertitur in terram suam vnde erat, quia (sicut primo homini dominus ait) puluis es, & in puluerem reuertetur. Spiritus autem ad Deum redit, qui dedit ipsum, ut eius iudicio atque sententia vel ad pœnam trahatur, si Dei imaginem & similitudinem non habet: vel ducatur ad gloriam, si Dei imaginem & similitudinem custodiuit. Sequitur: *Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt.* Mirantur pharisæi se tam facile esse conclusos: & qui ad hoc venerant ut Christum caperent in suo sermone, seipsos in suis sermonibus captos esse cognoscunt.

THEOPHYLACTI EPISCOPI *Bulg. superioris Euang. expositio.*

Tunc abeuntes Pharisæi consilium ceperunt, &c. Per insidias hæc fiebant: propterea & Lucas insidiatores illos vocat, tanquàm missos in hoc, ut insidiarentur Christo. Herodiani autem erant vel Herodis milites, vel qui putabant Herodæ Christum. Veniunt igitur Pharisæi cum illis illaqueaturi eum. Audi enim quomodo loquantur illi. *Dicentes, Magister, scimus, quod verax sis, &c.* Arbitrati se demulseros illum laudibus, adulantur, ut lactatus dicat non deberi Cæsari tributum, & inde comprehendant eum tanquam seditiosum, & commouentem populum contra Cæsarem: idcirco Herodianos secum adducunt, qui regij erant, ut comprehenderent illum quasi rerum nouatorum. *Non respicis personam cuiusquam,* inquit. Nihil dicis in gratiam Herodis, & Pilati. Dic igitur nobis, Debemus & hominibus tributarij esse & dare eis census, sicut & Deo didrachma? an soli Deo tribuemus? nunquid autem & Cæsari? Hoc autem dicebant (sicut dixi) ut dicat, quod non oporteat tributum & Cæsari pendere, comprehendantque eum, & occidant: sicut Theudas, & Iudam, qui dicebant non sacrificandum pro nomine Cæsaris. Iesus autem per hoc quod figuratum erat numisma imaginem Cæsaris, persuadet illis deberi Cæsari, quæ eius sunt, hoc est, quæ habent eius imaginem. Et in corporalibus & in externis obediendum est regi: in internis autem, & spi-

& spiritualibus soli Deo. Licet autem & sic intelligere, quod oporteat vnumquemque nostrum ea, quæ sunt Cæsaris, hoc est, demonis, inferorū principis, illi ipsi reddere, & obicere: ut exempli gratia, si habes iram à Cæsare, reice eam in illum, irascere contra ipsum, sic poteris & ea quæ sunt Dei, Deo reddere. Item quia duplices sumus nos, & ex anima, corporæque constitutumur, corpori cibos, & amictum ut Cæsari debemus: diuini autem nostræ parti, quæ & illi congruunt.

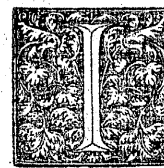
EVTHYMII ZIGABONI *superioris Euang. expositio.*

Tunc abeuntes Pharisæi consilium ceperunt, ut illaquearent eum in sermone. O profundam cecitatem! Nihil eorum, quæ dicta sunt, tetigit animum illorum: sed inuidia ebrii ad insidias conuertuntur: & quia propter turbam apprehendere eum non poterant, ut dictum est: simul deliberant, ut eum interrogatione illaquearent. *Et mittunt ad eum discipulos suos cum Herodianis.* Hic dicit Chrysofomus per Herodianos intelligi milites Herodis, qui tunc eò accesserant, & simul à Pharisæis emissi sunt tanquam testes, si quid fortassis contra Cæsarem responderet. Erat enim Herodes amicus Cæsaris. Lucas vero de emissis eorum discipulis manifestius scripsit: insidiatores illos appellans, & quod iustitiam simulabant, propter quam videlicet eum interrogabant, & quod miserunt ut captarent sermonem eius: & traderent eum principatui & potestati præsidis. Sperabant enim, quod contra Cæsarem responsurus esset. *Dicentes; Magister, scimus, quod verax sis.* Vide impudentem adulationem, qua vsi sunt, inflare eum cupientes, ac emollire, ut omnino responderet. Verum, si verax est, quomodo alibi dicitis, quod seducit mundum? *Et viam Dei in veritate docetis.* Et quomodo rursus dicitis, quod non est à Deo? *Viam autem Dei dicunt virtutem, per quam progreditur quispiam ad Deum.* Et non curas quemquam, &c. Et hoc dicunt, incitantes eum ne Cæsarem vereretur: aut eius timore omitteret ad interrogata respondere. Vera certè erant, quæcun-

que de eo testificati fuerant: ea tamèn inuiti falsi fuerant ad insidiarum apparationem. *Dic ergo nobis, quid tibi videtur?* De hoc videlicet quod te interrogaturi sumus. *Licet census dari Cæsari, an non?* *Numis.* Latina dictio est, idem significans, quod tributum, aut vectigal. *Licet autem, hoc, est fieri potest, aut iustum est.* Olim si quidem Iudæi, dum leges suas obseruarent, omni fruebantur libertate: postmodum vero, quum eas prætergrederentur, seruiertur Romanis, quorum princeps erat Cæsar, & illis tributa pendebant. Interrogant autem maligne, ac dolose: ut, licere dixerit, commoueat aduersus eum etiam turbas: ut pote sua dentem seruire Cæsari, & subiicientem homini populum Dei. Si vero non licere responderit: tradant eum præsidis, tanquam defectionem à Cæsare, bellumque consulentem. Quid ergo is, qui fons est scientiæ? *Cognita autem Iesus malitia eorum, dixit.* Marcus simulationem dixit. Lucas autem versutiam. *Quid me tentatis hypocrita?* Simulantes quidem interrogare, ut quod iustum est cognoscatis: foueam autem fodientes per interrogationem, in quam me præcipietis. *Quum ergo ostendisset, quod sibi cogniti essent: respondit tamen & ad interrogationem: & vide quomodo.* *Ostendite mihi numisma census.* Apud Marcum ait: *Afferre mihi denarium, ut videam: & similiter apud Lucam.* Numisma enim dicebatur etiam denarius. *Quæstuit autem videre numisma, ut responsonem mirabiliter ab eo fabricaret.* *At illi obtulerunt ei denarium, &c.* Non ignorans interrogauit: sed ut ex illorum responsonem suam fabricaret sententiam. *Tunc ait illis; Reddite ergo, &c.* Quia Cæsaris est, reddite itaque Cæsari, quæ sua sunt. Ideo enim non dixit, *Dare, sed, Reddite,* tanquam ea, quæ eius sunt. Ne autem dicant, *Homini nos subiciis, & non Deo,* addidit, *Et quæ sunt Dei, Deo.* Licet enim & hominibus dare, quæ conueniunt, & Deo quæ debentur: illis quidem tributa, & si quid est simile: huic autem pietatem, & obseruantiam mandatorum. Potest autem dici Cæsar diabolus, qui mundi princeps est, cui reddenda sunt, quæ sua sunt: puta omnis malitia, omnique carnalis affectus.

DOMINICA XXIII. POST PENTECOSTEN.

M A T T H. 9.

In illo tempore: loquente Iesu ad turbas. Ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed ^a veni, impone ^b manum tuam super eam, & viuet. ^c Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius. Et ecce ^d mulier,

Bibl. Hom. tom. 3.

K k k 3

d Ecclesia gentium. s Carnalium delectationum. f Superabundans vitis. g Fide. h Post ascensionem. Quia cum se-
quitur.
d mulier, quæ e sanguinis fluxu patiebatur duodecim f annis, s accessit h retro,
i Manu fidei. k Corde credebatur ad iustitiam. l Si susceperit fidem incarnationis eius.
& i tetigit fimbriam vestimenti eius. k Dicebat enim intra se. Si l tetigero tantum
m Ab omni iniquitate mundabor. n A iudicio ad misericordiam. o Quia quos præcivit & prædestinavit, hos & vocavit.
p Habe spem.
vestimentum eius. m salua ero. At Iesus n cõversus, & o videns eam dixit: p Con-
q Ideo filia quia fides tua. r Iam in eo quod credidisti. s Ex illa hora dominici aduentus cepit habere salutem. t Assum-
pis electis gentium fides Christi prædicatur in populo Iudæorum.
fide q filia. Fides tua te r saluam fecit. Et salua facta est mulier s ex illa hora. t Et
cum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines & turbam tumul-
v Dimitte persuasiones quia quidquid mentiamini de Christo, electio salua erit. x Non fornicata est post deos alienos. y Quia
Deo viuunt omnia. z Quod faciunt Iudæi assensum dare nolentes veritati.
tuante, dicebat: v Recedite, non est enim x mortua puella, sed y dormit: & z de-
ridebant eum. a Et cum eiecta esset turba, intravit, & tenuit manum eius, & di-
x: Puella, b surge. Et surrexit puella, & c exiit fama hæc in vniuersam terram
illam.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

MARCUS princeps vnus accessit. Marcus & Lucas dicunt archisynagogum nomi-
ne Iairum, & filiam non mortuam, sed morti proximam. Sed Matthæus cau-
sa breuitatis dicit rogasse, quod cõstat factum ef-
se: nec attendit verba patris, sed quod cogitavit & voluit. Ita enim desperabat, vt potius vellet reuiuiscere, quam non putabat viuam inueniri posse. Vtrumque enim petium est, vt vel morientem saluaret, vel mortuam suscitaret. Ecce princeps. Archisynagogus, Moysen significat. Dicitur Iairus, id est, illuminans vel illuminatus: quia accepit verba vitæ dare nobis. Videns dominum in carne venturum, cadit ad pedes eius dicens: Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Pro filia rogat, id est, pro synagoga, quæ sola lege instructa vnica ei erat: quæ lege & prophetis educata, postquam filios Deo generare debuit spirituales, erroribus languens, in peccatis moritur. Prius pro ea patres rogauerunt, tamen magna fides gentium prius impetrauit. Synagoga in ciuitate legis, vt in domo in qua vnus Dei cultus est, moritur & suscitatur. Hæc non in domo, non in verbe, à qua per legem excluderetur, sed in itinere pergente domino sana ur. Vnde & apostoli: Vobis oportebat primum prædicari verbum Dei: sed quoniam re illud, & in. &c. con. ad gentes. Secundum Marcum, & Lucam, mulier omnem substantiam in medicos erogauit, nec curari potuit: quia quanto magis gentilitas vires naturalis industriæ ad philosophos expendit, qui rectè viuendi præcepta hominibus se dare promittebāt, tantò minus poterat à foribus liberari: sed vbi caelestem medicum cognouit adesse, cõpuit remedium sperare & querere. Mulier qua. Salutem Iudæis paratam, spe certa præripuit gentilitas. Duodecim annis. Duodecim annis fluxit, sicut & illa filia creuerat duodenis: quia ex quo synagoga cõpuit Deo famulari, cõpuit gentilitas idololatria, & peccato pollui. Accessit. Credidit, dixit, quia his tribus fide, verbo & opere omnis salus acquiritur. Si tetigero tantum fimbriam, non vestem. Quia non vi-

dit in carne dominum, sed suscepit per apostolos incarnationis verbum. Beatus qui vel extremam partem verbi fide tangit. Confide filia. Credidit vti- que quæ petiit, sed inculcat robur & perseverantiam fide. Vidisset ti. Tibicines sunt carne lugubre canentes. Hi sunt magistri mœrore suo subditos demulcentes, & turbam Iudæorum aduersus doctrinam Christi calcitrantium. Et tur. Quia synagoga scitiam dominicæ inhabitationis pro infidelitate amisit, quasi dicat inter stetes & euilates mortua iacet. Solum iudicium patebat, cum expulit gentes dicens: Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt. Non quod sine misericordia esset Deus, vel eius iudicium, sed post patuit in susceptione. Non est enim mor. Vobis mortua est: Deo autem qui suscitare potest dormit, tam in anima quam in corpore. Et cum eiecta esset. id est cum reprobati essent irrisores, intravit in electorum mentes. Mora. Turba curarum ejienda est, vt anima resurgat. Secundum Lucam eiecta turba nullus adhibetur, nisi Petrus, Iacobus & Ioannes, & pater & mater puellæ: quia blasphemis & irrisoribus non sunt reuclanda mysteria: sed fidelibus qui honorent. Vnde alibi: Iustificata est sapientia à filiis suis. Et tenuit ma. eius. Nisi prius manus Iudæorum quæ sanguine plenæ sunt mundatæ sint à morte, non resurgunt. Tenuit manum leprosam Moysi, per quod carnalia opera spiritualiter intelligi fecit. Moraliter. Puella signat peccati delectationem adhuc corde rectam, nundum opere perpetratam: cuius facilem correctionem dominus ostendit dicendo puellæ. Surge. Nam in aliis duobus quos suscitauit, aliquam videtur fecisse morã. Vel in dicendo vel in expectando, vt, Iuuenis, tibi dico surge. Pro Lazaro stenuit spiritu, turbauit se, fleuit, clamauit. Pro quo sunt deuotæ sorores, id est, sollicitæ cogitationes. Puella iam in domo paucis arbitris surgit: & eis vt nemini manifestent præcipitur. Iuuenis extra portam multa turba comitante. Lazarus quoque coram multis, quia publica noxa publico eget remedio, leuis leuiori, & secreta potest deleri poenitentia.

CATENA AVREA
in idem Euang.

Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicens: Domine, &c. Chryso-
st. in hom. Post sermones opus adiunxit, in quo amplius Pharisei obstruerentur, eo quod qui aduenit ad miraculum petendum archisynagogus erat, & luctus magnus, quia puella vnigenita erat, & duodecim annorum, quædo incipit esse flos ætatis, & ideo dicitur: Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit. August. de concor. euang. Dicunt autem hoc & Marcus & Lucas: sed ab isto ordine iam recedunt, eo enim loco hoc inserunt vbi post expulsam dæmonia & in porcos missa transfretando redit à regione Gerazenorū. Et per hoc quod Marcus dicit, intelligendum est hoc factum esse, postquã venit rursus Iesus trās fretum: sed quantum post non apparet: nisi autem fuisset aliquod interuallum, non esset quando fieret, quod narrat Matthæus in conuiuio domus suæ, post hoc factum continuè sequitur de archisynagogi filia. Si enim loquente eo de panno nouo, & vino nouo accessit princeps, nihil aliud factorum dictorumque eius interpositum est: in narratione autem Marci patet locus vbi alia interponi potuerunt. Similiter autem Lucas non renititur Matthæo: quod enim adiunxit: Et ecce vir cui nomen erat Iairus, non continuè accipiendum est factum: sed post illud de conuiuio publicanorum, vt narrat Matthæus, dicens: Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus, scilicet Iairus archisynagogus, accessit & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modò defuncta est. Considerandum est autem ne repugnare videatur, quod alij duo euangelistæ morti iam proximam, non tamen mortuam esse dicant: vsq; adeo, vt dicant venisse postea qui mortuam nunciarent: & ob hoc non debere vexari magistram, intelligendū est enim breuitatis causa Matthæum hoc potius dicere voluisse, rogatum dominum esse vt faceret, quod ipsum fecisse manifestum est: vt, scilicet mortua suscitaret. Attendit enim non verba patris de filia sua, sed quod potissimum est, voluntatem. Ita enim desperauerat vt potius eam vellet reuiuiscere: non credens viuam posse inueniri, quam morientem reliquerat. Duo itaque posuerunt quod dixerit Iairus, Matthæus autem quid voluerit atque cogitauerit. Sanè si quisquam illorum duorum patrem ipsum commemorasset dixisse, vt non vexaretur Iesus, quod puella mortua fuisset, repugnarent eius cogitationi verba quæ posuit Matthæus: nunc verò non legitur quod suis nunciandis ille consenserit. Hinc autem rem per necessariam dicimus, nihil in cuiusque verbis debere inspicere nisi voluntatem, cui debent verba seruire: nec mentiri quemquam, si alijs verbis dixerit quod ille voluerit, cuius verba non dicit. Chryso. in hom. Vel hoc quod princeps dixit de morte puellæ, est argere calamitatem. Etenim consuetudo est rogantibus, extollere sermone propria mala, & amplius aliquid eo quod est dicere, vt magis attrahant eos quibus supplicant. vnde subiungit: Sed veni impo. ma. su. eam, & viuet. Vide autem eius grossitiem. Duo enim expetit à Christo, & accedere ipsum, & manum imponere. Hoc etiam Syrus ille Naamam & à Propheta expetebat. Etenim & visu

indigent, & sensibilibus rebus, qui grossius dispositi erant. Remi. Miranda est autem pariter at-
qua imitanda domini humilitas & mansuetudo: nam mox vt rogatus est, rogantem cõpuit sequi. vnde subdit: Et surgens Iesus sequebatur eum. Hic subditos & prælatos pariter instruit: subditis exemplum obedientiæ reliquit, prælati verò instantiam & sollicitudinem docendi demonstrauit: vt quotiescunq; audierint aliquem mortuum in anima, statim adesse studeant. Et cum eo ibant discipuli eius. Chryso. in hom. & Marcus quidem & Lucas dicunt, quoniam tres accepit discipulos, scilicet Petrum, Iacobū, & Ioannem: Matthæum autem non assumpsit, ampliore ei concupiscentiam immittens, & quia imperfectus adhuc dispositus erat, propter hoc enim illos honorat, vt alij similes illis efficiantur. Sufficiebat enim interim Matthæo videre ea quæ facta sunt circa sanguinis fluxum patientem, de qua subditur: Et ecce mul. quæ san. su. patie. 12. an. ac. re. & teti. fimb. vesti. men. eius. Hier. Hæc autem mulier sanguine fluens, non in domo, non in vrbe accedit ad dominum, quia iuxta legem vrbibus excluderetur, sed in itinere ambulante domino: vt dū pergit ad aliam, alia curaretur. Chryso. Ideo autem non libera propalatione ad Christum venit, quia verecundabatur propter passionem, immundam se existimans. Etenim apud legem multa immunditia æstimabatur esse hæc passio, propter hoc latet, & occultatur. Re. In quo laudanda est huius humilitas, quia non ad faciem accessit, sed retro, & indignam se iudicauit pedes domini tangere: & non plenitudinem vestimenti tetigit, sed tantummodo fimbriam. Habuit enim dominus fimbriam iuxta legis præceptum. Pharisei etiam fimbrias habebant, quas magnificabant, in quibus etiam spinas appendebant: sed fimbriæ domini non habebant vulnerare, sed potius sanare. Et ideo sequitur: Dicebat enim intra se, quia si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. In quo fides eius admiranda est: quia desperans de salute medicorum in quos sua erogauerat, vt Marcus dicit: intellexit caelestem adesse medicum, & in eo totam suam intentionem collocauit, & ideo saluari promeruit. vnde sequitur: At Iesus conuersus & videns eam, dixit: Confide filia: fides tua te saluam fecit. Raba. Quid est quod eam considerare iussit, quæ si fidem non haberet, salutem ab eo non quæreret: sed robur & perseverantiam fidei ab ea exposulauit, vt ad certam & veram perueniat salutem. Chryso. in homil. Vel quia formidolosa erat hæc mulier propter hoc ait: Confide. Et filiam eam vocat, quia fides eam filiam fecerat. Hieronym. Non autem dixit: Quia fides tua te saluam factura est, sed saluam fecit, in eo enim quod credidisti, iam salua facta es. Chryso. in hom. Nondum tamen perfectam de Christo opinionem habebat, quia nequaquam æstimasset eum latere: sed Christus non dimisit eam latere, non quasi gloriam concupiscentis, sed multorum causa. Primò enim soluit timorem mulieris, ne à conscientia pungeret, quasi donum furatura. Secundò eam emendat de hoc, quod æstimauit se latere. Tertiò omnibus fidem eius ostendit, vt eam amulenter. Quartò dedit in hoc signum quod monstrauit se nosse omnium: non minus eo quod fontem sanguinis siccauit, de quo sequitur: Et sal. fa. est mulier ex illa hora. Glo. Intelligendum est ex illa hora, ex qua tetigit fimbriam: Kk k 4 non

non ex illa hora, ex qua Iesus conuersus est ad eam: iam enim salua facta erat, vt alij euangelistæ manifeste ostendunt, & ex verbis domini perpendi potest. Hilar. In quo magna virtutis dominicæ admiratio est: cum potestas intra corpus manens rebus caducis efficaciam adderet sanitatis, & vsq; in vestium fimbrias operatio diuina procederet: non enim comprehensibilis erat Deus vt corpore clauderetur. Assumptio namque corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemptionem nostram fragilitatem corporis virtus assumpti. Mystice autem princeps hic, lex esse intelligitur: quæ dominum orat vt plebi quam ipsa Christo, eius aduentus expectatione prædicata nutrierat, vitam mortuæ reddat. Rab. Vel archisynagogus signat Moysen: & dicitur Iairus, id est, illuminans siue illuminatus, quia accepit verba vite dare nobis: & per hoc cunctos illuminat ipse, à spiritu sancto illuminatus. Filia igitur archisynagogi, id est, ipsa synagoga velut duodecimo ætatis anno, id est, tempore pubertatis: postquam spiritualem sobolem Deo generare debebat, errorum languore consternata est. Ad hanc ergo principis filiam dum properat Dei verbum vt saluos faceret filios Israel, sancta ecclesia ex gentibus congregata, quæ interiorum lapsu criminu deperibat, parata alius fide percepit sanitatem. Notandum autem quod dum archisynagogi filia sit duodecim, & mulier hæc ab annis 12, sanguine fluxit: eo tempore quo hæc nata est, illa cepit infirmari: vna enim penè seculi ætate, & synagoga ex patriarchis cepit nasci, & gentium exterarum natio idololatriæ sanie fœdari. Nam fluxus sanguinis bifariam potest intelligi: hoc est super idololatriæ pollutione, & super his quæ carnis & sanguinis delectatione geruntur: & sic quamdiu synagoga viguit, laborauit ecclesia: sed illorum delicto, salus gentibus facta est. Accedit autem & tangit dominum ecclesia, cum ei per fidem appropinquant. Glo. Credidit, dixit, tetigit: quia his tribus, fide, verbo, & opere omnis salus acquiritur. Raba. Accedit autem retro siue iuxta, hoc est quod ipse ait: Si quis mihi ministrat, me sequatur: siue quia præsentem dominum in carne non videns peractis iam sacramentis incarnationis illius ad agnitionis eius gratiam peruenit, vnde & fimbriam vestimenti tangit: quia cum Christum in carne gentilis populus non vidisset, verba incarnationis recepit. Vestimentum enim Christi dicitur mysterium incarnationis eius, quo diuinitas induta est: fimbriæ vestimenti, verba de incarnatione eius dependetia. Non autem vestem, sed fimbriam tangit: quia non vidit in carne dominum, sed suscepit per Apostolos incarnationis verbum. Beatus qui vel extremam partem verbi fide tangit. Non autem in vrbe, sed in itinere pergente domino sanatur. Vnde Apostoli: quia indignos vos iudicatis vita æterna, ecce conuertimur ad gentes, gentilitas autem ex hora dominici aduentus cepit habere salutem. Et cum venisset Iesus in domum principis, &c. Gloss. Post mulieris hæmorrhoidis curationem, sequitur de mortuæ suscitacione, cum dicitur: Et cum venisset Iesus in domum principis, &c. Chryl. in hom. Considerandum est autem quod propter hoc tardius vadit, & plura loquitur mulieri curatæ, vt permittat moti puellam, & sic manifesta fiat resurrectionis demonstratio: & similiter in Lazaro vsque ad tertium diem mansit. Sequitur: Et cum

vidisset tibicines & turbam tumultuantem, quod est mortis demonstratio. Ambros. super Luc. More enim veteri, tibicines ad excitandos luctus in mortuis solebant adhiberi. Chryso. Sed Christus tibias vniuersas proiecit: parentes autem puellæ introduxit, ne posset dici quod a liter curauit: sed & ante resurrectionem puellæ sermone spem erigit. Vnde sequitur: Dicebat, recedite, non enim mortua puella, sed dormit. Rab. quasi dicat. Vobis mortua est; Deo autem qui suscitare potest, dormit, tam in anima, quam in corpore. Chryso. Per hoc autem tumultum mentis remouet eorum qui aderant, & ostendit quoniam facile est ei mortuos suscitare: quod vtrique in Lazaro fecit, dicens: Lazarus amicus noster dormit. Et simul docuit non formidare mortem: quia enim & ipse erat mortuus, in aliorum corporibus instruxit discipulos confidere, & viriliter ferre mortem: Etenim eo accedente iam mors somnus erat. Hoc autem domino dicente deridebatur. Vnde sequitur: Et deridebant eum. Chryso. in hom. Non autem increpauit derisionem, vt & ipsa derisio, & tibias, & alia vniuersa, demonstratio fiant mortis: quia enim multoties postquam facta sunt miracula, non credunt homines, antea eos conuincit propriis responsionibus: quod & in Lazaro fecit, cū dixit: Vbi posuisti eum? vt qui dixerunt, veni & vide, & quoniam fœtet, quatruiduanus enim est, non amplius possint non credere, quoniam mortuum suscitauit. Hieronym. Non autem erant digni vt viderent mysterium resurgentis qui resuscitantem indignis contumeliis irridebant, & ideo sequitur: Et cum eiecta esset turba, intravit & tenuit manum eius, & surrexit puella. Chryso. Non quidem aliam superinducens animam, eam suscitauit, sed eam quæ exierat reinducens, & velut ex somno erigens, vt antea viam faciat per visum fidei resurrectionis: & non solum puellam resuscitat, sed & cibum ei iubet dari, vt alij euangelistæ dicunt, vt non videatur phantasma esse quod factum est. Sequitur: Et exiit fama hæc in vniuersam terram illam. Glo. Quod ad magnitudinem & nouitatem miraculi pertinet, & ad manifestam veritatem ipsius ne confictum putetur. Hilar. Mystice autem dominus domum principis, scilicet synagogam ingreditur, cui incanticis legis hymnus luctuum personabat. Hier. Vsq; enim hodie iacet in domo principis mortua, & qui videntur magistri, tibicines sunt, carmen lugubre canentes. Turba quoque Iudæorum non est turba credentium, sed tumultuantium: sed cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiet. Hila. Vt autem rarus ex lege credentiū electionis numerus posset intelligi, turba omnis expulsa est, quam vtiq; saluari dominus optasset, sed irridendo dicta gestaque eius resurrectionis non fuit digna consortio. Hiero. Tenuit autem manum eius, & surrexit puella: quia nisi prius mundatæ fuerint manus Iudæorum, quæ sanguine plene sunt, synagoga eorum mortua non conseruet. Hila. Exeunte autem fama in vniuersam terram illam, electionis salus donū Christi atque opera prædicantur. Rab. Moraliter autem puella in domo mortua, est anima mortua in cogitatione. Dicit autem quod puella dormit: quia qui peccant in præsentem, adhuc per penitentiam resuscitari possunt. Tibicines sunt adulators, qui fouent mortuam. Greg. 17. Mora. Foras autem turba eiecit vt puella suscitetur: quia nisi prius

prius à se cretioribus cordis expellatur secularium multitudo curarum, anima quæ intrinsecus iacet mortua, non resurgit. Raba. In domo autem puella paucis arbitris surgit, iuuenis extra portam, & Lazarus coram multis: quia publica noxa publico eget remedio, leuis leuiori, & secreta potest deleri poenitentia.

S. HILARII PICTAVIENSIS EPISCOPI SUPERIORIS EUANG. EXPOSITIO.

Hæc illo loquente, ecce princeps vnus accessit & adorabat eum, dicens: Domine filia mea modo defuncta est, veni & pone manum super eam, &c. Preces principis, fides mulieris, turbæ in domo conuentus, & cæcorum duum clamor, muti & surdi & demoniaci oblatio, ex superioribus dictis connexæ sibi intelligentiæ tenent ordinem. Princeps hic, lex esse intelligitur, quæ Dominum orat: plebs, quam ipsa Christi prædicatio aduentus eius expectatione nutruerat, vitam mortuæ reddat. Nam nullū principem credidisse legimus. Ex quo persona principis huius orantis merito in typum legis aptabitur, Cui quidem Dominus opem spondit, ad quam præstandam profectus est. Sed prior cum apostolis peccatorum turba saluatur. Et cum primum electionem, quæ ex lege destinabatur, viuere oportuisset: anterior tamē in mulieris specie salus publicianæ & peccatoribus redditur. Hæc itaque ad Domini prætereuntis occursum tactu vestis Domini sanam se de profluvio sanguinis futuram esse confidit: foridibus scilicet polluta corporis sui, & interioris vitij immundicijs dissoluta, fimbriam vestis per fidem festinat attingere: donū videlicet Spiritus sancti de Christi corpore modo fimbriæ exeuntis cum apostolis conuersata contingere, sitque mox sana. Ita alteri salus, dum alij deseritur, est redita. Cuius fidem & constantiam Dominus laudauit: quia quod Israeli parabatur, plebs gentium occupauit. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis Dominicæ admiratio: cum potestas intra corpus sanens, rebus caducis efficaciam adderet sanitatis, & vsque in vestium fimbrias operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & comprehensibilis erat Deus, vt corpore clauderetur. Ipe enim dona in spiritu diuidit, cæterum nõ diuiditur in donis. Virtutem autem eius fides vbique consequitur: quia vbique est, & nusquam abest. Et assumptio corporis non naturam virtutis nclupit, sed ad redemptionem suam, fragilitatem corporis virtus assumpsit: quæ tam infinita, tam vera est, vt etiam ostenderit, nõ ex salute fidem, d per fidem salutem expectandam. Cæci enim nia crediderant viderunt, nõ quia viderant crediderunt. Ex quo intelligendum est, fidei incrementum esse quod petitur: non ex impetratis fidem e sumendam. Ingreditur deinde Dominus domum principis, synagogam videlicet, cui in canis legis hymnus luctuum personabat: & irridere: à plurimis. Nunquam enim illi Deum in honore crediderunt, quin potius prædicari resurrectionem ex mortuis riserunt. Apprehensam igitur puellam manu, cuius apud se mors erat somnus, retraxit ad vitam. Namque vt rarus hic esse esse credentium electionis numerus intelligi

posset, turba omnis expulsa est, quam vtiq; saluari Dominus optasset: sed irridendo dicta gestaque eius, resurrectionis non fuit digna consortio. Et exeunte fama in vniuersam terram illam, in electionis salutem donum Christi atque opera prædicantur.

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN IDEM EUANG. EXPOSITIO.

Ecce princeps vnus accessit & adorabat eum, dicens: Filia mea modo defuncta est, sed veni impone manum tuam, &c. Octauū signum est, in quo princeps suscitari postulat filiam suam, nolens de mysterio veræ circuncisionis excludi: sed subintrat mulier sanguine fluens. Et octauo sanatur loco, vt principis filia de hoc exclusa numero veniat ad nonnum iuxta illud quod in Psalmis dicitur: Et thopia preueniet manus eius Deo: Et: Cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiat. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis accessit, &c. In euangelio secundum Lucam scribitur, quod principis filia duodecim annos haberet ætatis. Nota ergo quod eo tempore hæc mulier, id est gērium populus cepit agrotare, quo gens Iudæorum crediderat. Nisi enim ex comparatione virtutum, vitium non ostenditur. Hæc autem mulier sanguine fluens, non in domo, non in vrbe accedit ad Dominum: quia iuxta legem vrbibus excluderetur: sed in itinere ambulante Domino: vt dum pergit ad aliam, alia curaretur. Vnde dicunt & apostoli: Vobis quidem oportebat prædicari verbum Dei: sed quoniam vos iudicatis indignos salute, transgredimur ad gentes. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero, &c. Iuxta legem qui mulierem menstruatam, aut fluentem sanguine tetigerit immundus est. Ista ideo tangit Dominum, vt sanguinis vitio etiam ipsa curaretur. Confide filia, fides tua saluam te, &c. Ideo filia, quia fides tua te saluam fecit. Nec dixit, fides tua te saluam factura est: sed saluam te fecit. In eo enim quod credidisti, iam salua facta es. Et cum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, &c. Vsq; hodie puella iacet in domo principis mortua: & qui videntur magistri, tibicines sunt: carmen lugubre canentes. Turba quoque Iudæorum non est turba credentium, sed turba tumultuantium. Recedite: non est enim mortua puella, sed dormit, &c. Quia Deo viuunt omnia, Et cum eiecta esset turba, intravit. Non enim erant digni vt viderent mysterium resurgētis, qui resuscitantem indignis contumeliis deridebant. Et tenuit manum eius. Et surrexit puella: & exiit fama hæc in vniuersam terram illam. Nisi prius mundatæ fuerint manus Iudæorum, quæ sanguine plene sunt: synagoga eorum mortua non resurgit.

S. I. O. CHRYSOSTOMI EPISCOPI CONSTANTINOP. IN IDEM EUANG. HOMILIA.

Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea, &c. Opus iam sermonibus adiungitur, & Pharisæi magis confunduntur: nam & qui accessit, synagoga

nagogæ princeps erat, & luctu magno premebatur. Vnica enim puella erat, & duodecimum annum ipsam fere florere ætatis atrigerat. Quam ob rem maximè confestim eam voluit suscitari.

Luc. 8. Quod si Lucas scribit venisse quosdam, qui dixerant; Noli vexare magistrum: mortua enim modò puella est, dicimus quòd modò illud à tempore itineris conijcientis erat, modò mortuam esse, aut forsitan calamitatem amplificantis. Nam, qui re aliqua indigent, solent ærumnas suas augere, & maiores facere, vt exorent. Sed vide ruditatem principis eius, Duo quædam à Christo postulat: vt veniat, & vt manum imponat, quòd certè spirare adhuc puellam, quando ab ea pater discesserat, verisimile est. Id Syrus quoque Naaman à Propheta postulabat, cum diceret; Exhibe, & manum suam imponet. Visu enim, & sensu indigent, qui rudiores sunt. Et Marcus quidem, & Lucas tres eum accepisse discipulos dicunt, hic verò simpliciter discipulos scripsit. Sed cuius rei gratia Marthæum, qui modò accesserat, non accepit? partim vt maiori desiderio arderet, partim quoniam adhuc imperfectior erat. Hac enim de causa illos honorat, vt alij ad sublimiora imitatione illorum cõdescendere conentur. Matthæo autem satis erat, quòd sanguinis fluxu laborantem sanari viderat, quòd eadem mensa fuisset dignatus, & quòd in aliorum consortium assumptus fuerat. Euntem verò eum sequebantur multi, tum vt tantum viderent miraculũ, tum propter dignitatem personæ, cuius filia laborabat: & ad hæc, quoniã, cum rudiores plurimi essent, nõ ita integritatem animæ, vt corporis curatione quærebant, ea propter consuebant, alij suis morbis compulsĩ, alij nouas, inauditasque res desiderantes videre, doctrinæ autem, prædicationisque gratia pauci adhuc ad ipsum concurrerant, & nihilominus non dimisit eos domũ intrare, sed nec discipulos quidem omnes: eruditiores nos faciens, paratiorisque; ad omnem ostentationem depellendam. *Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, &c.* Quam ob rem non liberè, atque aperte ad Iesum accessit? Propter ægrotationis genus immundã se putabat, ac ideo erubescerebat. Nam, si menstruum tempore immundæ putabantur, multò magis, quæ nõ natura, sed præter naturam fluxum sanguinis patiebatur, immundam se non immeritò estimabat: propterea ergo abdit se, atque occultat: quia ægritudo hæc, immandities secundum legem iudicabatur. Nondum enim etiã ipsa recedè de Christo sentiebat, ac ideo arbitrata est facile ipsum posse celare. Prima verò hæc mulier publicè accedere ausa est, quoniam fœminas quoque ipsum curare iam audiuit: & quoniam ad filiolam archisynagoga proficisci conspiciebat, & ad domum quidem suam, quamuis opulenta esset, nihilominus non est ausa vocare, nec aperte accessit, sed occultè cum fide vestem ipsius tetigit. Cum fide dixi, quoniam non dixit, liberaborne ab hac ægritudine, si vestem eius tetigero, an non? sed non dubitans sanitatem se ab huiusmodi tactu consecuturam, accessit. Dicebat enim in se ipsa; Si solum tetigero vestimentum eius, saluabor. Peripexit antea vnde Christus exiit, è domo videlicet publicani, à quibus omnibus firmam, non dubiam spem capiebat. Quid autem Christus? Non passus est eam latere, sed produxit in medium, & omnibus rem multis de causis fecit manifestam,

quamuis nonnulli stolidi ambitione ipsum commotum id fecisse autem. Cur enim, aiunt, non passus est eam latere? Quid ais tu, omni scelere scelestior homo, qui mille signa transcurrit, ambitione laborat? Sed cur, ais, in medium duxit? Primum vt ab omni formidine fœminam liberaret, nec conscientia stimulis quasi furata sanitatem exagitaretur. Deinde vt quæque ipsius curaret, quæ putauit latere potuisse: denique vt fidem eius manifestam faceret, vt alij possent eam imitari. Præterea non est minus signum secreta cordium scire, quàm flumina sanguinis cõterere. Postremò principem synagogæ voluit emendare, ne incredulitate omnia corrumpere. Venerit enim, qui dicerent; Noli molestus esse magistro, mortua iam puella est, & qui erant in domo, deridebant ipsum dicentem; Quoniam dormit; quod ne pater similiter pateretur, fidem aperit mulieris. Id inde quoque patet, quoniam dixit ad eum; Noli timere, crede solum, & saluabitur. Data enim opera commorabatur, vt post mortem puellæ veniret, & hinc resurrectionis mysterium patefaceret, idcirco tardius incedit, & mulierem pluribus alloquitur, & puella moriatur, vt diximus, & peruenirent, qui dicerent; Noli negotium facessere magistro: quod & Lucas aperte ostendens, signanter dixit; Adhuc ipso loquente, venerunt aliqui de domo dicentes, Mortua est filia tua, noli exhibere negotium magistro. Mortem ergo eius vulgari voluit, ne resurrectio foret suspecta, quod in omnibus facit. Nam ad Lazarum non post primam, aut alteram, sed post tertiam diem accessit. His igitur de causis in medium adduxit, & ait; *Confide, filia.* Perterrita enim erat mulier, idcirco & confide dixit, & filiam appellauit, & certè fides eius filiam eam Christi effecit. Lucas autem multò plura de muliere nobis narravit. Scribi enim, posteaquam accesserit, & curata fuerit, non prius à Christo vocatam fuisse, quàm quæsitũ sic herit: *Luc. 8.* Quis est, qui tetigit me? Petrus autè, & alij rebõn debant; Præceptor, turbæ te continent, & comprimunt, & tu dicis, quis est qui tetigit me? Id non paruum erat signum, & veram ipsam carnem nudatum esse, & omnem superbiam conculcare. Non enim prosequerantur, sed vndique ipsum comprimebant: perseverabat autem dicens; Tetigit me aliquis: cognoui enim virtutem à me exiit. Quod responsum ruditati audièntium accommodatum, facile fecit vt mulier quoque ad confessionem animam induceret. Ideo ipsam nõ statim redarguit, vt, quum ostendisset omnia se scilicet, spontè accederet ipsa, & factum prædicaret: quid si prius ipse dixisset, suspectus videretur. Vics mulierem longè archisynagoga præstantiore? non apprehendit, non quicquam detinuit, digis solum tetigit: & ideo, quum vltima venisset, tãma curata recessit: & ille quidem medicum ipsum ducebat ad domum, huic verò solus tactus tetigit. Nam, etsi ægritudine tardabatur, fidei tam voluntate volabat. Perpende autè quomodo si rem attribuit, dicens; *Fides tua saluam te fit.* Si ambitionis, ostentationisque gratia in medium produxisset, vt insani dicunt, nequaquam id iecisset, quo & archisynagoga ad fidem redit, & non minor vtilitas corporis curatione, & viptas mulieri præstita est. Quòd autem ad multis honorem, atque gloriam, emendationem quæ aliorum, non ad ambitionem facta sunt, inda-

ret, quòd absque hoc signo non minus ipse mirabilis esset futurus, quum gutturrũ pluviæ copiam multitudo superaret, & multò maiora hoc, & postea fecerit. Mulier verò, nisi Christus factum suum manifestasset, tam magnis laudibus caruisset: ideo eam in medium produxit, factum illius prædicauit, metum eiecit (tremens enim accessit) confidere iussit, & ad reparationem sanitatis alia quoque præbuit quietis viatica, dicens; *Vade in pace. Veniens autem in domum principis, &c.* Amara hinc archisynagoga facta est coniectura, tibiã namque, cæteraque instrumeta huiusmodi, quoniam mortua erat puella, ad concitandum fletum adhibita fuerunt. Quid autem Christus? Cæteros quidem homines eiecit, parentes autem puellæ dimisit, vt testimonium præberent, à Christo non ab alio suscitatum fuisse: quamuis, antequam surrexisset, verbo illam sanasset, dicendo; Non est mortua, sed dormit. Et veluti antequam fluctus maris sedasset, discipulos ipsos increpauit: pariter quoque in hoc loco, turbationem mentis eorum, qui aderant, adiecit, ostendens quasi à somno facile sibi esse mortuos excitare. Id alibi quoque fecit, dicens; Lazarus amicus noster dormit. His etiam docet non esse timendam mortem, quum ad conditione somni iam redacta sit. Deinde, quoniam ipse quoque moriturus erat, aliorum morte, ac resurrectione faciebat, vt discipuli confiderent, ac æquissimo animo mortem ipsi ferrent, cuius aduentu mors in somni conditionem deuenisset. Deridebant autem ipsum: ipse verò, etsi viderat nullam eos verbis suis fidè habere, nihilominus non moleste ferebat, ac increpauit deridètes, vt tã derisio, quam tibiã, atque luctus mirabili testantia nouitati in maius miraculum illud efferrent. Nam quoniã solent homines facta, præteritaque signa non credere, suis ipsorum verbis, & risu eos præoccupat: quod & in Lazaro, & in Moyse similiter factum est. Dixit enim Moysi; Quid est, quod in manu tua est? vt, quum vidisset serpentem ex virga factum, nulla obliuione teneretur virgam prius fuisse, sed vocis propriæ memoriam habes, vehementer miraretur. In Lazaro quoque interrogauit, vbi eum posuerunt, vt, qui dixerunt; Veni, & vide, & quòd fecerit, quoniam quadrivanus est, nullo pacto negare possunt mortuum ab eo excitatum fuisse. Quam ergo instrumenta fletus, & turbas vidisset, eiecit omnes, & in præsentia parentum signum operatus est, non aliam in corpus introducendo animam, sed eandem ipsam ita facile reducendo, vt quasi à somno excitasse videretur: manu autem ipsam accepit, vt, viso ipso, certiores fierent, qui cernebant à morte ipsam, quasi à somno excitatam: & pater quidem dicebat, manum impone. Ipse verò maius quid fecit. Non enim imponit manum, neque orat, sed omnia sibi parere ostendens, non suscitauit solum, sed, ne phantasma suscitatio videretur, cibum iubet dare puellæ, nec dedit ipse, sed alij: sic etiam in Lazaro fecit. Soluite (dixit) eum, & dimittite abire. Deinde mensæ suæ participem accepit: vtrumque certè simul comprobare solebat, mortem, atque resurrectionem veram fuisse, exquisitissimè vndique confirmans. Tu verò nõ resurrectionem solum puellæ mirari velis, verum etiam, quia parentibus præcipit nulli dicere, quæ ex re discere potes, ac firmiter credere, nihil vnquam ab illo ambitiose, aut cupiditate gloriæ factum fuisse. Si-

mul etiam considera flentes, atque plorantes, quasi tam magna videre miracula indignos, omnes eiectos fuisse: nec tu velis cū lugentibus exire, sed cū Petro, Ioanne, & Iacobo vnà remaneas. Nam, si tunc eos, qui flebant, eiecit, quando non erat ita planum, quasi in somnum iam mortem esse redactam: quid nunc faciet, quum id luce ipsa iam clarius sit? Sed non suscitauit filiam tuam nunc: sed suscitabit omnino longè maiori cū gloria. Puella nanque illa mortua rursus fuit: tua verò, posteaquam resurrexerit, nunquam in posterum mortem videbit. Nemo ergo defunctos ploret, nemo lugeat, nemo mortem Christi, qua mors superata est, calumnietur. Quid frustra fles, si mortem in somnum redactam esse credis? Quid te cædis, & luges? Gentes id faciunt, quia non credunt: si autem fidelis pariter, atque infidelis hac in re peccat, quid respondebit? quomodo veniam petere audebit, præsertim lógis temporibus postea, cū iam nemo Christianus de resurrectione ambigat? Tu verò sedulo stude delictum hoc casu amplificare, & incitantes fletus mulieres conuocas, quarum flebili cantu incendatur, atque inflammetur vehementius ægritudo tua: nec Paulo dicenti auscultas, quæ consonantia est Christo ad Belial, vel quæ proportio fidei cum infideli? Quumque gentiles, qui nihil de resurrectione acceperunt, consolandi rationes inueniant, magna animo dicentes; nec enim facere poteris, vt, quod factum sit, non esse factum videatur, nec lugendo charissima pignora excitabis: tu, qui sublimioris philosophiæ præcepta quotidie audis, non erubescis grauius illis in tuo casu exagitari? Nõ enim dicitur tibi, fortiter feras, non potes facta in flecta facere, sed æquo animo feras. Dormit enim puella tua, non est mortua: quiescit, non est perditã: resurget, ac æterna in posterum, atque immortalĩ vita viuet. Non audis Prophetam dicentem; *Psalm. 114.* Convertere, anima mea, in requiem tuam, quoniam dominus benefecit tibi: Beneficium Deus hanc rem vocat, & tu ploras? Et quidnã faceres, si hostis, si inuidus, si inimicus esses defuncti? Nam, si quempiam flere oportet, atque lugere, diabolum certè oportet. Ille igitur pectus pugnis cædat, ille grauius ferat, quoniam ad immortalitatem mortui tendunt: illum hi clamores, & fletus decet, non te, qui ad requiem proficisceris, & certè harum turbationum omnium tranquillius quidam portus in morte est. Examina quot, quantaque mala sunt in hac vita, tecum ipse recenset, quoties præsentibus rebus maledixisti, quum semper in peius & videris, & videas omnia ruere: quamuis & ab initio non parua pœna huic sit retributa. In doloribus, inquit, paries filios: & In sudore vultus tui comedes panem tuum: & In mundo tribulationem habebis. Nihil autem huiusmodi de futuris rebus scribitur, quin imo totum oppositum. Effugit, inquit, dolor, tristitia, gemitus: & rursus, Ab oriente, atque occidente venient, & recumbent in sinu Abraham, Isaac, & Iacob, & alibi thalamus sunt, quæ illic sunt, spiritalis, inextinguibiles, fulgidæque lucetnæ, cælestis vita. Cur ergo defunctum exagitas? Cur committis, vt timeant mortem alij, atque formident? Cur causam præbes, vt nonnulli Deum incusare audeant, quod mala nobis tanta inuenerit? Imò verò cur post mortem tuorum pauperes conuocas? Cur presbyteros, vt pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro

Luc. 8.

Ioan. 11.

Luc. 8.

Math. 6.

Ioan. 11.

Exod. 4.

Ioan. 11.

2. Cor. 6.

Psalm. 114.

Genes. 3. Ioan. 16.

Mar. 8. Exe. 40.

Vides clemonis & precibus defunctorum animas inuari ad requiem æternam adipsed dicitur ad placandum iudicem.

ignoro te responsum, vt defunctus requiem adipiscatur, vt propitium iudicem inueniat: his ergo de rebus flendum, atque vlulandum arbitraris? nonne vides quam maxime tibi ipse repugnans? Nam, cum illum abiisse in prata florentia putes, ingentes tamen aduersus te ipsum fluctus suscitatis tempestatis. Sed quid faciam, inquires? talis quaedam res natura parentum est. Non est naturae ista culpa, non est rei ipsius: sed nos, qui omnia huc, atque illuc impellimus, molles nimium, atque deiectos nostros animos efficiamus, & diuinam nostram perdimus nobilitatem, & simul infideles facimus duriores. Quomodo enim de immortalitate animae cum eis disputabimus? quae ratione resurrexuros nos illis persuadebimus, quum longè magis quam illi mortem formidamus? Multi enim apud eos, quum nihil de immortalitate animae crederent, nihilominus, mortuis filiis, vt inanem quandam gloriam consequerentur, corona ornati, & candidam induti vestem, in publicum prodierunt: oro vt futura illa quidem, & vera gloria moueat, vt effeminatos hos, eneruolque mores contemnere velis. Sed haeredem non habeo, inquires, nec quem rerum mearum successorem constituam. Ego verò te libenter interrogarem, tuarum rerum, an caelorum malis filios tuos esse haeredes? & vtrum magis desideres cadauca haec, & corruptibilia possideri ab illis, quae tamen post omnino essent relicta, an stabilia illa, & aeterna. Non habes haeredes filios, sed habet ipsos pro te Deus: non haeredes facti fratrum suorum, sed facti sunt Christi cohaeredes. Sed cui pretiosas, inquires, vestes nostras, cui magnificas aedes, cui seruos, cui agros relinquemus? Illis ipsis profecto, & multo tutius, quam si viuerent, nihil enim prohibet. Nam, si multae barbarae gentes vna cum defunctis res eorum cremare solent, quantum equius defuncto tu filio tuo tradere potes, non vt in cinerem redigantur, sed vt gloriosum magis illum reddant. Putas eum maculis, inquinatum abisse, da sibi sua, vt illis se à maculis detergat: putas in iustitia ipsum decessisse, praebere sibi tua ad mercedis, & retributionis adiectionem. Sed videre, inquires, ipsum cupio. Bene igitur viue, nec dubita cito te ad ipsum profecturum: illuc etiam tecum versa, quoniam, si hac oratione nequaquam tibi persuadebimus, natura ipsa temporis tibi persuadebit. Nam multitudine dierum absque aliqua mercede consolaberis: quod si statim in tuorum morte philosophari volueris, duas res maximas consequeris. Nam & interea tranquilliori animo viues, & à diuina retributione fulgentissimam habebis coronam. Omnes enim caeteras virtutes excelsum animi robur, quo calamitates, & aeternas minui facimus, meo quidem iudicio superat. Tu autem tecum ipse continuo cogita, filium Dei ipsum quoque obisse, sed ille quidem propter te, tu verò tu ipsius causa, & illum dixisse quidem scribitur; Transeat à me calix iste: & tristitia, agoniaeque affectus, noluit tamen mortem non admittere, sed pluribus, maioribusque doloribus corporis vexatus, quam tragædi omnes scribere possent, expirauit. Non enim simpliciter mortuus est, sed turpissimum, atque acerbissimum genus mortis sustinuit: & antequam moreretur, flagellis, atque contumeliis caesus, propter te omnia perpeffus est, vt ad ferenda omnia suo exemplo te institueret: quin & mortuus corpus

Id de Xenophote legitur.

Vides eleemosynas à vniuersis factas defunctis proficere ad salutem. Et hoc nem pro peccatis, & ad meritorum augmentum, peccata autem lenia intelligitur, beatis autem prodesse, largo modo est accipendum.

Math. 16. Luc. 22.

relinquit, ac rursus ipsum cum maiori gloria suscepit, vt & tu certâ resurrectionis spem retineas. Si hac igitur non putas fabulam esse, noli plorare: si hac vera credis, noli flere: si verò ploras, & fles, qua ratione infideli persuadabis, quod hac credas? Sed intolerabilis tibi ploratus videtur. Propterea ergo defuncti gratia plorandum non est, quoniam à multis huiusmodi casibus liberatus est. Noli ergo facere, vt inuidere videaris: nam, qui mortem sibi optat, quoniam ante tempus aliquis suorum ereptus est, ploratque propter illum, quia non viuit, vt multa huiusmodi subeat, inuidere magis quam amare illum videtur. Noli ergo cogitare, quod non redibit vquam domum tuam filius, sed quia & tu paulò post ad ipsam gradieris: noli cogitare illum huc postea minime reuersurum, sed, quia haec videmus, omnia quum sint cadauca, & instabilia, nunquam eadem permanent, omnia enim transfigurabuntur & caelum, & terra, & maria, & tunc suscipies filios tuos maiori cum gloria. Quod si in peccato mortui sunt, finem tamen peccandi habuerunt. Nam, si poenitentiam essent acturi, Deo, cui omnia patent, non antequam eam egissent, ipsos rapuisset: si verò iusti decesserunt, euaserunt iam à periculis, & tunc supremam beatitudinem possident. His rebus omnibus planum factum est, non esse amoris has lachrymas, sedurbationis, & animi parum sapientis. Nam, si defunctum diligeres, gauderet profecto, exultaretque, quia fluctus praesentis vitae pernaugauit. Quid enim mirabile, aut nouum, atque inauditum factum est? an non eadem ipsa quotidie reuolui videmus? diem nox, noctem dies; hyemem aestas, aetatem hyems modo praecedit, modo sequitur, nec plus quicquam est: & haec quidem eadem semper, mala verò alia, atque alia iudices, quae filium tuum habere quotidie, & tecum esse velles omni verbo subiectum, omni luctui, cum sua formidine ac horrore vitam miserè agere, & alia quidem mala iam subeuntem, alia verò timentem ne subeat. Non enim poteris vnquam dicere quod potuisset longè istius vitae pelagus absque dolore, caestitia, cura nauigare: ad haec etiam illius tibi rationis memoria veniat, non immortalem te genuisse, sed, si nunc diem suum non obisset, paulò post certè ad hoc ipsum peruenisset. Sed non fatuisti te amore illius. Sed ibi omnino perfrueris. At vellè, inquires, hic quoque ipsum videre. Et quid prohibet? licet tibi cum certè hic quoque videre, si sapias. Certa enim spes futurorum, & incudior visu, & clarior est. Tu verò si ad imperandum, regnandumque hoc caduco, mortalique regno filius tuus abisset, nolles eum inde redire, vt ipsum videres: nunc verò, quum ad meliora, maioraque regna processerit, parui temporis absentiam ferre non poteris, praesertim cum loco illius coniungas habere? Sed non est mihi coniunx, inquires. Habes patrem orphanorum, & viduarum iudicem in consolatorem. Audi Paulum talem viduitatem extolentem, atque dicentem; Quae autem vere vidua est, ac solitaria, sperauit in domino: praestantior enim haec videbitur, cum maiori patientia fulgeat. Noli ergo plorare, aut dolere ea de re, qua tibi corona praeparatur, pro qua tibi merces debetur, reddidisti enim depositum, quod tibi creditum erat: non sis ergo sollicita, si vides in inuolabili arario thesaurum tuum esse depositum. Quod si etiam

1. Tim. 3.

ram praesentis vitae, quam futurae conditionem intellexeris, & hanc quidem araneorum esse telam, atque vmbra, illam verò immobilem, ac aeternam esse firmiter credideris: non indigebis vlla alia ratione. Nunc enim fillus tuus ab omni mutatione rerum ereptus est: si verò hic esset, probè sine, an reprobis futurus esset, in ambiguo versaretur. Nonne vides quotidie multos à parentibus abdicari, multos tamen, licet abdicatis longè peiores sint, coactis parentibus nihilominus derineri? Haec igitur nobiscum cogitantes sublimiori vramur philosophia. Nam hoc modo & defunctis gratiores erimus, & in hac vita non paruas laudes consequemur, & à Deo ipso magna praemia, magnasque retributiones suscipiemus, futurorum scilicet bonorum firmam, stabilemque possessionem, gratia, & misericordia domini nostri Iesu Christi, Amen.

PETRI CHRYSOLOGO

Episcopi Ravennae in superioribus Euang. De muliere sanguinis profluvio laborante, & filia archisynagogi, Sermo 1.

Ser. 4.

Insuper in summi cogere pro subuenire in clare.

Psal. 31.

Matth. 9.

* forte sicut

Omnia Euangelicae lectiones, fratres charissimi, magna nobis & praesentis, & futurae vitae commoda largiuntur. Sed hodierna lectio & totum, quod est spei, contulit, & quicquid est desiderationis, exclusit. Est nobis dura, & despecta conditio: peccare nos cogit fragilitas innata; & obsequi prohibet confusio cognata peccati: malum enim facere, pudor non est, & pudor est, confiteri: timemus dicere, quod committere non timemus. Sed hodie mulier, cum quaereret medicinam tacta vulneri verecundo, inuenit silentium, per quod possit peccator ad veniam peruenire. Prima est sceleritas, in peccatorum turpitudinem non venisse: sed felicitas est secunda, peccatorum veniam peccatis latetibus inuenisse. Hoc Propheta sententia, qui dicebat; Beati, quorum remissa sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata. Ecce, inquit Euangelista, mulier, quae sanguinis fluxum patiebatur, &c. Conspicit mulier ad fidem subitam, cui longa defecerat cura; quae confundebatur medicinam petere, sanari voluit sanitatem; nec sine se ab eo voluit, à quo se credidit posse saluari. Vt aërentorum turbine, sic cogitationum procellis mulier turbabatur; conflagabat cum fide causa, cum timore spes, necessitas cum pudore: timoris frigus extinguebat credulitatis ardorem, obscurabat lucem fidei visus amoris, spei confidentiam necessitas verecunda frangebat: sic mulier magni maris instar confusus aestibus iactabatur; querebat quomodo faceret occultum de publico, de turba secretum: agebat, vt sibi & rediret sanitas, & verecundia non periret; curabat, ne cura sua ad curantis redundaret iniuriam; prouidebat vt redderetur sibi salus, salua reuerentia saluatoris. Tali ergo sensu mulier meritò de summitate fimbriae peruenit totam ad deitatis summam. Accessit, inquit, retro. Sed vbi retro? Accessit retro. Sed vbi? Retro nil erat tibi faciem, quam declinabat, inueni. Erat in Christo corpus multiplex, sed erat deitas simplex, erat totus oculus, qui post se supplicem sic videbat. Accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius. O quid ista mulier vidit habitare in interioribus

Christi, quae in Christi fimbria diuinitatis totam vidit inhabitare virtutem! O quam docuit mulier, quantum sit corpus Christi, qua in Christi fimbria tantum esse monstrauit! Audiatur Christiani, qui quotidie corpus Christi attingunt, quantum de ipso corpore sumere possunt medicinam: quando mulier totam rapuit de sola Christi fimbria sanitatem. Sed, quod nobis haec est, mulier de vulnere medicinam tulit; nobis medicinam ipsa retorquerit in vulnus. Hinc est, quod Apostolus tangens indignè corpus Christi, taliter admonet, & deplorat; Qui enim tangit indignè corpus Christi, iudicium sibi sumit. Et quod inde temeritas infirmitatem capiat, unde fides accipere debebat sanitatem, rursus intulit. Propterea inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. Item dormientes mortuos dicit, quos laget in viuo corpore iam sepultos. Petrus, & Paulus principes fidei Christianae notitiam nominis Christi toto orbe diffuderunt: mulier accedendi ad Christum prima tradidit disciplinam: mulier prima dedit formam, quomodo peccator tacita confessione deleat sine confusione peccatum: quomodo delinquens soli Deo cognitus, de reatu nudare apud homines verecunda conscientiae non cogatur: quomodo homo possit veniam iudicium preuenire. At Iesus, inquit, conuersus, & videns eam, inquit, Confide filia, fides tua te saluam fecit. At Iesus conuersus non motu corporis, sed diuinitatis aspectu: Christus conuersus est ad mulierem, vt mulier conuerteretur ad Christum: vt ab ipso curam sumeret, unde sumperat vitam, & sciret sibi praesentis vulneris causam fuisse perpetuam salutis. Conuersus, & videns eam. Vidit eam diuinitus oculis, non humanis; vidit vt saluti redderet, non vt agnosceret, quam sciebat: vidit eam; donatur bonis, malis carere, quem vidit Deus. Hoc vniuersitas sentit ex usu de felicibus sic dicendo; Vidit illum Deus. Vidit ergo istam Deus, quam curado reddidit sic felicem. Et quid plura? Christus mulieris docuit exemplo, quam fides sola totam proficiat ad salutem. Sed de Synagoga principe iam loquamur: qui dum Christum ducit ad filiam suam, viam dedit, qua mulier perueniret ad Christum. Sic cepit hodierna principium lectionis. Ecce princeps vnus accedens adorabat eum, dicens, &c. Futurorum praescium Christum non latebat, quod praedicta mulieris eueniret occursum: per quam Iudaeorum princeps disceret, Deum non mouendum locis, non itinere ducendum, non trahendum praesentia corporali, sed credendum, quam sit Deus vbique praesens, vbique totus, vbique semper: Et quam totum possit iussu facere, non labore; virtutes mittere, non deserere; mortem non manu, sed imperio effugare, vitam non arte reddere, sed praeccepto. Filia mea modo defuncta est, sed veni. Hoc est dicere; Adhuc vitae manet calor, adhuc animae vestigia videntur, adhuc est in via spiritus, adhuc dominus domus habet filiam, adhuc mortuam tartarus nescit: ergo vt euntem possis animam retinere, festina. Sicutus putauit Christum non posse suscitare mortuam, nisi teneret. Hinc est, quod Christus, vbi peruenit ad domum, & vidit puellam, quasi perditam fletu, vt infideles animos promoueret ad fidem, dormire eam dicit, non defunctam, vt crederet facilius de morte posse surgere, quam de somno. Non est, inquit, mortua puella, sed dormit. Et verò apud Deum. Bibl. Hom. tom. 3. L. 11. mors

Christiani quotidie corpus Christi attingunt.

1. Cor. 11.

Respicit mortem antiquam, a Leone papa abolitam, per quem peccator coram vniuersa ecclesia peccatis suis abluendo salutem. Conuersus, & videns eam. Vidit eam diuinitus oculis, non humanis; vidit vt saluti redderet, non vt agnosceret, quam sciebat: vidit eam; donatur bonis, malis carere, quem vidit Deus.

Per hunc, sola non excludit peccata, nec abas virtutes interuenies, & neque est bona opera moralia, sed opera legis ceremonialis, quibus fides euangelica ex altera parte respondet.

mors somnus est; quia velocius Deus mortuum ad vitam suscitavit, quam de somno dormiens ab homine suscitatur; & ante Deum frigidibus morte membris vivificantem refundit calorem, quam homo sepultus somno corporibus vigorem possit infundere. Audi Apostolum; In momento, in ictu oculi, mortui resurgent. Beatus Apostolus, quia velocitatem resurrectionis non potuit referre verbis, aptavit exemplis. Aut quomodo ibi celeritatem sermonis perstringeret, ubi ipsam celeritatem praevenit vis divina? Aut quomodo appareret ibi tempus, ubi aeterna sine tempore res donatur? Sicut temporalitatem tempus attulit, sic excludit aeternitas tempus.

EIVSDEM IN IDEM

De muliere profluvio sanguinis
obnoxia, Sermo 2.

Serm. 35.

Quid sit Christum tangere, hodie docuit mulier, in profluvio sanguinis constituta: quae cum tangit simbriam Christi, tum divini pectoris pulsata arcana: & furto fidei summam rapuit de simbriae summitate virtutem. Felix fraus, quae & lucrum salutis contulit, & damna sustulit mox pudoris: probat hoc Evangelicae lectionis auditus. Ecce, inquit, mulier, quae sanguinis fluxum, &c. In arduis languoribus dat crebro consilium vis doloris; in desperatis causis est saepe magistra necessitatis; inveniit ipsa sibi passio medicinam. Hinc est, quod mulier verecundo vulnere qualiter subveniret, inveniit, ut fidei insinuatet silentio, quod insinuare publico clamore non poterat: & secreta spiritus via caelestem perueniret ad medicum, ad quem peruenire manifesto carnis itinere non valebat. Dabat audaciam multam pietas curantis; sed fiduciam pudendi languoris necessitas auferebat; cogebat ad Christum doloris accedere magnitudo; sed adire Christum fecerit vlcis non sinebat. Sic anceps mulier, & fidei trepidate consilio, maluit de fide iudicari, quam de seculo vulnere sic petire. *Accessit retro, & tetigit simbriam vestimenti eius.* Sciens, quod Deum nec tactus polluit, nec offendit visus, nec odor exasperat, nec auditus sanciat, nec inquinat humana cogitatio. Nam, si sol tangit stercorea, non tamen stercoreibus inquinatur: quanto magis creator solis tangit omnia, & tamen non potest ullis contactibus inquinari? Et, si medicus, cum saniem vulnerum tractat, cum curat verecunda membrorum, non iniuriam computat, sed honorem; quanto magis Deus non arbitratur iniuriam, dum vulnera nostra curando respicit, tangit ad remedium, visitat ad salutem? Dei conspectum offendunt peccatorum vulnera, non dolorum; morbi criminum, non corporum passiones; vitiorum sanies, non viscerum fluxus: quia homo habetur voluntarius in delictis, in languoribus tenetur inuitus. Hinc est, quod peccator poenam recipit, aegrotus recipit curam. Mulier ergo non voluntatis conscia, sed doloris; nec confusa crimine, sed confusa languore, accessit retro, ut turbam declinatet oculos, non Christi vitaret aspectum: a populis nec sciri voluit, non a Christo gestu non Deum latere, sed homines, quia non nisi a solo Deo potuit latens videri, audiri tacens, celata curari. *Accessit, & tetigit simbriam vestimenti eius.* Quia in Christo nil po-

stremum credidit, nil iudicavit extremum: quia nec minoratur Deus in homine; nec virtus attenuatur in simbria; nec caelestis natura membrorum variatur officiis. Hinc est, quod mulier per dorsum, peruenit ad faciem, per vestimentum penetrauit interna, & per simbriam capitis tetigit summitatem, nec hoc sine mysterio. Audite prophetam dicentem; Sicut vnguentum, quod descendit in oram vestimenti eius. Videtis, fratres, in simbriam vestimenti huius totam plenitudinem diuini christismatis, totam diuini capitis transisse virtutem. Sciens ergo mulier sacram Christi simbriam gestu attingere, ut de occulto mysterio vulneris posset sumere medicinam. Fratres, magna haec mulier, & nimium permiranda, quae scientia doctores legis vicit, sacramento omnes Iudaeos superauit, fide praecessit Apostolum, nam Iudaea cum Scribis, & doctoribus suis Deum totum desepxit in corpore; Thomas Apostolus, ut Christum Deum crederet, immisit manus, iniiecit digitos, patefecit vulnera: & ut Christum crederet, iterum pati compulsi Christum. Sed haec mulier quam personam teneat, culus tyrum praeferat, cuius praesentem imaginem, spiritali intelligentia perquiramus. Quae est ista, quam sic genuinus sanguis, naturalis debilitas, originalis morbus, ad causas mortis, ad lethale vulnus, ad foedi languoris adduxit angustias? & quam sic fordidavit vitis, foedavit criminibus, secretis vulneribus fauciat, ut eam ars curare, non solum videre oculis, non solum honestas pateretur, non praevaleat lex ipsa mundare, imò quam lex ipsa iusserat arceri templo, prohiberi sacris, sanctis omnibus abstinere: & quam sic dixerat immundam, ut, quicquid tetigisset, haberetur immundum. Ista est, fratres, ista est, ista est Ecclesia: quae primi hominis vulnerata peccato, toto fluebat sanguine, tota originaliter decurrebat in mortem.

CHRISTIANI DRVTH-
MARI eiusdem Euang. expositio.

Haec illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit. Loquente domino turbis salutem animarum, venit quidam princeps Iudaeorum. Qui quia sapiens erat in lege, & archisynagogus, id est princeps synagoga vocabatur, quia in eorum congregationibus propter peritiam suam magister erat: & quia nobilis erat, etiam nomen indicatur ab aliis Evangelistis, dicentibus, cui nomen erat Iairus. *Et adoravit eum dicens: Filia mea modo defuncta est.* Non erat adhuc mortua, quando pater accessit, sed in via hoc ei nunciatum est. Sed Matthaeus breuitati studens, ita narrat. *Quamuis ergo Iudaeus esset, non dixit ut Centurio dixit, dic & fiet: sed, veni, credens eum solum sicut Prophetam fore, licet non crederet. Attamen non erat nimis malus, ad cuius preces annuit dominus agere ut pecebatur. Sed veni impone manum tuam & viuet.* Quia enim non habebat aliam filiam vel filium, propterea tenere diligebat, & idcirco & ipse venit & ad pedes corruit: & cum magistro ad eam reuerti volebat, sicut mulier Sunamitis quae non dimisit Helisum, quousque ad filium mortuum perueniret. *Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius.* Notandum quod discipuli in omnibus domini factis memorantur adesse electi. Et digne tales effecti

effecti sunt, quia inspector cordis inspexit arcana. Secundum Matthaei textum, septem miracula narrantur esse a domino peccata nunc. In octavo subintrare voluit filia archisynagogi, sed surripuit mulier haemorrhoiisa. Typice archisynagogus iste Moyses intelligitur, quia dicitur Iairus, id est, illuminatus: quia a Deo illuminatus est lumine fidei & scientia legis. Qui habet vnica filiam, id est synagogam, quam vnico amore dilexit, & pro ea Deum frequenter exorauit. Et ad pedes eius cadere, est incarnatione eius venerari. Quia enim caput Christi Deus, pedes eius incarnatio eius non inconuenienter accipitur. Et hoc est ad pedes cadere, eum super omnes singulariter magnum fateri. *Filia mea modo defuncta est.* Quia paululum ante aduentum redemptoris omnem iustitiam legis amisit. *Surgens sequebatur eum.* Quia cum vidit Deus deperisse Iudaeos a vera vita, venit reducere eos. *Sequebatur eum.* Quoniam sicut Moyses praedixit de illo, sic per omnia fecit dominus. *Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur.* Mulier ista significat ecclesiam ex gentibus congregatam: & sicut ista exclusa erat a domibus & a turbis duodecim annis propter sanguinis immunditiam: vnde & propterea in via venit ad dominum, sic gentilis ingenito carnali fluxu. Sed cum verbo Dei cerneret saluare Iudaeam, rapuit sibi salutem. Et archisynagogi filia duodecim annis erat, & ista duodecim annos habebat in infirmitate: quia quando illa cepit secundum Deum nasci in patriarchis ista cepit elongari a Deo, & infirmari mente. *Accessit retro.* Quia cum Christus ascendit, tunc gentes coeperunt credere. Accedere retro, est illum sequi & imitari: quia ipse dixit, si quis mihi ministrat, me sequatur. Et alibi. Post dominum Deum tum ambulabis. *Et tetigit simbriam vestimenti eius.* Insuper dominus in summitate tunicae fieri simbrias: ut sicut erat discretio circuncisio in corporibus, sic & in vestimentis. Iudaei adinuerunt ut pererent ibi spinas: ut quando pungerentur, retraherentur ad legem Dei, & fieret recordatio legis Dei. Sed ista non inuenit ibi spinas, quia dominus superfluas abominaciones Pharisaeorum abominatus & detestatus est. Nec aula est tangere vestimentum, quod carnem Domini tegebat, sed illud quod foris prominebat. Alio modo simbriam vestimenti eius tangere, est incarnationem eius credere. *Dicebat enim intra se. Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero.* Si credidero incarnationem eius, salua ero. Et primordium est initium immundae cogitationis, ex quo peccatum nascitur. Fons sanguinis erat origo peccati. *Et ipsa fuerat multa perpeffa, a pluribus medicis.* Quia multi philosophi fuerunt, qui de virtutibus animae disputauerunt, & de vitis, sed tamen ad veram medicinam gentilem populum non adduxerunt. *Et in ipsis erogauerat omnem substantiam suam.* Quia omnem laborem suum expendit gentilitas in variis poematibus philosophorum. *At Iesus conuersus & videns eam dixit.* Alij Evangelistae referunt quod dixerit, quis me tetigit? Et dixit Petrus, praceptor, turbam te comprimunt, & affligunt, & tu dicis, quis me tetigit? Alij tangebant corporeo tactu, illa tetigit fide, qui sic tangit dominum, meretur sanari. Ergo ecclesia ex gentibus & tetigit fide dominum: quia perfecto corde credidit in eum, vnde alteri quae nec dum recte credebat dicebatur. Noli me

tangere, quia non perfecte in fide tangis. At illa venit, & procidit ante eum: Et ob quam causam tetigerit eum confessa est, & quemadmodum fluxus sanguinis eius steterit continuo. Propter salutem aliorum ista dominus tam diligenter requirebat: ut alij similiter starent bonae fidei esse, & diceretur de eis. *Filia, fides tua te saluam fecit.* In eo enim quod credidisti salua facta es. Vocatur autem ista mulier haemorrhoiisa Graeco nomine, veniens ab actu nome eius. Siquidem sanguis Graeco dicitur, & inde haemorrhoiisa ditiuatiuum, id est sanguinaria. In octavo vero loco sanatur propter octauum diem resurrectionis, quam omnis ecclesia gentium veneratur. *Et salua facta est mulier ex illa hora.* Quicumque bona fide studuerit esse erga Deum, filius Dei erit: & secundum fidem ipsius fiet ei. Ecclesia quoque ex gentibus ex quo in Deum credidit, saluari coepit, & mente & corpore. *Et cum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tybices.* Tybices ditiuatum est a tybia, & tybia dicta a tybiis hinnulorum: de quibus cepti sunt primum fieri in Phrygia, modo vero & de Gruiibus sunt, & de matellis. Adhibebantur autem antiquitus funeribus mortuorum: nunc itineribus principum: sonus autem qui fit ab ipso, tybice dicitur quasi tybiae cantus. *Turbam tumultuantem.* Quia vnica erat patri & matri, plorabat familiae, quam sperauerant habere dominam post dominorum abscellum. Synagoga adhuc iacet mortua & fiunt in domo eius tumultus Iudaeorum & tybices, planctus, quos agunt inutiliter in sabbatis. Quia nondum venit Iesus ad eos. *Dicebat recedite.* Quia cum venerit ad eam dominus Iesus, recedent tumultus doctrinae eorum, & planctus irrationabiles. *Non est mortua puella, sed dormit.* Illis mortua erat: sed dormiebat, quia tam cito eam excitare poterat. Vnde mos obtinuit apud Christianos, ut mortui eorum, qui in bona confessione discesserunt, non mortui sed dormientes vocentur: & monumenta eorum non monumenta, sed caemiteria, id est dormitoria Graeco vocentur. Synagoga quoque Iudaeorum vobis mortua videtur, sed Deus eam resuscitabit per testes suos fideles Enoch, & Heliam. *Et deridebant eum.* Quia potentiam loquentis necdum cognoscebant. *Et cum eiecta esset turba, intravit & tenuit manum eius.* Quia verba Domini irridere quae credere maluerunt, eiiciuntur, & non merentur resuscitantem videre. Synagoga quoque nisi a se habuerit multitudines, quae intrinsecus iacet mortua, non resurget. *Et intravit, & tenuit manum eius, & surrexit puella.* Nisi tenuerit dominus, & mundauerit manus Iudaeorum, quae sanguine plena sunt, synagoga non surget. *Et exiit fama haec in vniuersam terram illam.* In aliis Evangelistis dicitur, quod praeeperit, ne cui dicerent. Exemplum suis praebens, si quid boni faciunt, non curent hoc ad fauorem praedicare in populis, propter cenodoxiam. Dicitur quoque in alio Evangelista, quod infferit illi dari manducate: videlicet ad demonstranda eius sanitatem & resurrectionem. Tres mortuos resuscitatos in euangelio a domino legimus, sed non ab re est, quod non amplius vel minus quam de solis tribus ibi narratur. Legimus enim in aliis libris, quod plures resuscitauit, & credimus quia ita est. Sed tamen non placuit euangelistis de pluribus narrare, ordinante spiritu sancto, quia in eis locutus est, propter mysterij sacramentum. Igitur

tres mortui in corpore, significant tres mortuos in anima: quia anima, quæ peccat, moritur, iuxta prophetæ dictum. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: tres ergo mortui, tria genera hominum peccatorum sunt. Est peccator, qui peccat criminali peccato, & moritur in conspectu domini anima eius, & quia nõ habet in consuetudine ipsum peccatum, veretur iram Dei, & timer futurâ discussionem. Istum significat filia archisynagogi, quæ adhuc in domo erat, quando à domino resuscitata est. Similiter & iste peccator in cubili cordis sui tegit adhuc peccatum suum: & non est multis cognitum de eo, propterea quasi leuior est eius resuscitatio, quia si peccauit, non ad multos exemplum malum protulit, neque frequentare studuit. Alius mortuus à domino resuscitatus est filius viduæ: & non iam in domo, sed in platea & porta ciuitatis à domino vitæ reductus est. Et iste significat hominem peccatorem letali crimine frequenter animam suam occidentem, & ad multorum noticiam propalantem. Quem etiam dominus resuscitabit, si frequens & multimoda fuerit pro eo ad dominum iustorum oratio. Tertium resuscitauit, defunctum Lazarum, de quo scriptum est quod fœteret. Et hic ergo significat miserimum peccatorem, criminum enormitate grauatum, qui non solum ad multos propalauit nequitias suas: sed etiam odio est omnibus pro odore factoris sui, videlicet malæ famæ: quia sicut est odor bonus famæ bonæ, sic odor malus famæ malæ. Et hic ergo si lachrymæ & preces assidue fufæ fuerint iustorum, resuscitabitur. His ergo exemplis omnes nos, qui peccatores sumus, veniam peccatorum nostrorum sperare possumus, si digne, & instanter per ieiunia & elemosinas, atque lachrymarum orationes mala, quæ fecimus, punimus, & vltimus ad vomitum peccati non reuertimur, quod Deus nobis & omnibus pœnitente voluntibus concedat perfecte agere.

HAYMONIS EPISCOPI

Halberst. superioris Euang.
expositio.

Loquente Iesu ad turbas, ecce princeps vnus accessit, & adorauit eum, &c. Vbi quæ in sacro eloquio nomen turbæ audimus, diuersitatem voluntatis intelligere debemus. Non enim vnus voluntatis erant qui Christum comitabantur. Quibus turbis quum Dominus prædicaret verbum Dei, ecce princeps vnus accessit. Iste princeps secundum quod Lucas scripsit, Iairus vocabatur. Iair Hebraicè, Latine, interpretatur illuminans, siue illuminatus. Quem nullum melius intelligere possumus per istum principem, quàm Moysen qui à Deo super plebem Israëliticam princeps constitutus est. Qui Moyses bene illuminans siue illuminatus potest dici, qui propheta fuit, illuminatus à spiritu sancto vt præcepta legis intelligeret, sicut ei data sunt in monte Synai. Idem illuminans dicitur, quia multos illuminauit legem scribendo & exponendo eam auditoribus suis qualiter illam deberent obseruare. Et ecce princeps vnus accessit, & adorauit eum. Lucas dicit quod ad pedes eius procidit. Si per caput Christi diuinitatem intelligimus, quia caput Christi Deus, quid per pedes eius nisi incarnationem illius debemus acci-

pere? Corpus videlicet & animam quod in vtero virginali assumpsit in vnitatem suam personæ. Ille princeps procidit ad pedes Domini, quia B. Moyses præsciens filium Dei in mundum, per virginem Mariam venturum, procidit ad pedes eius, id est, humiliter se subdidit potestati eius, quia credidit eum verum Deum, & verum hominem futurum, & omnibus mortalibus excelsores esse præiudicauit. Vnde Paulus dicit. Quod infirmum est Dei fortius est hominibus. Infirmum Dei est humanitas filij Dei, quæ fortior est hominibus, quia meritum omnium sanctorum transcendit humanitas filij Dei. Quod Moyses præiudicauit incarnationem filij Dei venturam, possumus probare in verbis ipsius, quibus dixit Iudæis: Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me, subauditur mortalem, ipsum audietis, iuxta omnia, quæ loquutus vobis fuerit. Etenim omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et alibi Prophetiam Iacob ponit. Nõ auferetur sceptrum, id est, princeps de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Domine, filia mea modo defuncta est. Filia Moysi Synagoga intelligitur, quæ nobiliter vt puella educata ab ipso Moysen, & à sequentibus principibus, ac doctoribus vsque ad aduentum filij Dei. Sed appropinquante tempore perbertatis, quum debuisset Deo spirituales filios generare, id est, fidem habere, & bona opera procreare, mortua est perfidia, & inuidia. Perfidia, quia noluit in filium Dei credere. Inuidia, quia dolere, & affligit, quod gentes crediderunt. Inuidet enim Iudæa gentibus credidisse. Vnde legitur in actibus apostolorum. Sequenti die sabbati conuenit vniuersa ciuitas audire verbum Domini. Videntes autem turbas Iudæi repleti sunt zelo, id est, inuidia, & contradicebant his, quæ à Paulo dicebantur blasphemantes. Pro qua filia mortua inuidia, & infidelitate rogauit B. Moyses Dominum vt veniret in mundum per incarnationis mysterium, & imponeret illi manum, id est, operationem diuinam exhiberet circa illam prædicando & miracula patrando & sic resuscitaret eam à morte infidelitatis ad credulitatem. Et surgens Iesus sequebatur eum. Post Moysen natus est Christus, venit in mundum per humanitatem, vt liberaret filiam Moysi, id est, Synagogam à sua perfidia. Sed quid contigit, dum pergeret ad filiam archisynagogi resuscitandam? Subintravit mulier sanguine fluens, & præripuit salutem: quia, dum veniret per incarnationis mysterium ad gentem Israëliticam, vt eam solam saluaret, & ad fidei veritatem reduceret, iuxta quod ipse dicit: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël, illa nolente credere, subintravit multitudo gentium veniens ad fidem per prædicationem apostolorum, & sanata est ab errore infidelitatis. Postquam autem mulier à profuuo sanguinis liberata est, venit Dominus, & suscitauit filiam archisynagogi: quia cum plenitudo gentium subintrauerit, id est, quum omnes, qui ad vitam æternam prædestinati sunt ex gentibus, electi fuerint ad fidem, tunc omnis Israël saluus fiet: Appropinquante die iudicij istud erit, tunc reuertetur Dominus ad Iudæos. Hoc est quod Psal. dicit: Notum fecit Dominus salutem suam, id est, Christum, ante conspectum gentium reuelauit iustitiam suam, & re-

cordatus

Lucas dicit, quod filia Archisynagogi duodennis erat, quando mortua est, id est, duodecim annos habebat ætatis. Er Matheus dicit hic, quod hæc mulier, quæ sanata est à Domino duodecim annis fluxum sanguinis patiebatur. Ex verbis euangelistarum nobis datur intelligi, quia eo tempore, quo ista cepit nasci in patriarchis Abraham, Isaac, & Iacob, & cæteris iustis, eo tempore ecclesia gentilis fordibus idololatriæ cepit fœdari, relinquens creatorem, & adorans creaturam. Sanguinis fluxum dupliciter possumus intelligere spiritualiter, aut superfinitatem libidinis in carnali ardore libidinose, aut culturam idolorum. Gentilis populus fluxum sanguinis patiebatur, quia luxuria vltra modum intortuebat, & culturæ idolorum deditus erat. Fornicatio aliquando ponitur pro idololatria, vt illud: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Ille ergo fornicatur à Deo, qui relicto Deo vero, veneratur idola, sicut mulier deserens proprium virum, & pergens ad alium. Accessit retro: ad Dominum ecclesia gentium, quia postquam filius Dei miracula parauit in mundo, atque doctrinam verbi sui discipulis cõtulit, postquam etiam resurgens à mortuis calorum acritudinem penetravit, vnde venerat prædicantibus apostolis, accessit ad illum retro per fidem dilectionis, iuxta quod Psal. dicit: Accedite ad eum, & illuminamini. Vel certe accessit ecclesia ad Dominum, iuxta illud quod scriptum est: Post Dominum Deum tuum ambulabis. Et alibi ipse dicit: Qui mihi ministrat, me sequatur, id est, me imitetur. Quare non venit hæc mulier ad Dominum in ciuitate aut in domo, sed in via? Quia iuxta legem ab vrbibus excludebatur. Tetigit simbriam vestimenti eius. Per vestimentum Domini, sicut & per pedes eius, possumus intelligere incarnationem humanitatis eius, qua indutus est, quia videri non poterat per diuinitatem, iuxta quod ipse dicit ad Moysen: Non videbit me homo, & viuere potest. Tetigit ergo ecclesia gentilis vestimentum Domini, & sanata est, quia veraciter credidit incarnationem illius, passionem, & resurrectionem à mortuis, & ideo salua facta est. Tunc namque Dominum tangimus, si veraciter in eum credimus. Vel certe per simbriam vestimenti Domini designantur minima præcepta Euangelij. Non omnes possunt tangere caput Christi, quia non omnes possunt intelligere mysteria diuinitatis illius. B. Ioannes solus proxima dilectione super pectus domini recubuit. Maria Magdalene caput domini sacro vnguento perungere meruit. Hæc mulier sanguine fluens, simbriam vestimenti eius tetigit, & per hoc mundata est, quia certe mundandus est ille, qui nouissimam euangelij partem opere impleuit. Dicamus & aliter. Vestimentum electorum est Christus, iuxta quod Paulus dicit: Quotquot baptizati estis in Christo, Christum induistis. Et omnes electi sunt vestimentum Christi, iuxta quod ei dicitur à patre per prophetam: Vno ego, dicit dominus Deus, quia omnibus his velut vestimento vestieris. Si omnes electi sunt vestimentum domini, ergo per simbriam illius possumus intelligere beatum Paulum. Ad tactum namque simbriæ sanata est mulier, quia ecclesia gentilis per prædicationem Pau-

li fidei veritate suscipiens sanata est à sua infidelitate. Origenes dicit illi sensum. Dicebat enim intra se. Subauditur populus gentium. Si tetigero simbriam vestimenti eius, id est, si credidero incarnationem eius, vel si minima præcepta euangelij obseruauero, vel etiam si prædicationi Pauli apostoli assensum fidei præbuero, salua ero. Alius euangelista dicit: Quod cum dominus tactus esset à muliere, conuersus dixit: Quis me tetigit? Respondens Petrus ait: Præceptor, turbæ te comprimunt, & dicitis: quis me tetigit? Nam & ego cognoui virtutem de me existisse. Quæ sunt illæ turbæ, quæ dominum comprimunt? Conuenticula hæreticorum ac Iudæorum, quæ dominum comprimunt, & grauant, dum rectam fidem in pectoribus suis recipere nolunt. Dum hæc turba comprimit, subintravit mulier, & sanatur, quia, dum hæretici, & Iudæi veritatem fidei respuunt, populus quondam gentilis, veraciter credens in domini incarnationem, saluatur. Secundum Lucam, hæc mulier omnem substantiam suam in medicos erogauerat, nec ab vilo potuit curari. Quid debemus intelligere per hos medicos? Falsos Theologos & diuinos, siue dæmones, seu etiam philosophos gentium, qui multa subtiliter de virtutibus, ac vitiis disputauerunt. In quibus hæc mulier, id est, ecclesia gentium omnem substantiam suam, id est, rationalem intellectum expenderit: sed non potuit ab illis salutem animæ percipere, neque purgationem peccatorum inuenire, donec verus medicus adueniret Christus, & eam proprio sanguine redimeret, in quem credens sanata est à sua iniquitate. At Iesus conuersus. Non obliuiscitur dominus seruos suos, sed respicit eos, id est, misericordiam suam tribuit. Conuersio enim eius clementiam designat, quam habet erga ecclesiam. Et videns eam, dixit: Confide, filia, fides tua te saluam fecit. Credidisti à me posse saluari, fides tua te saluam fecit. Ideo à domino filia appellatur, quia veraciter se credidit ab eo posse sanari, & ecclesia præfens de gentibus congregata, filia appellatur, quæ credidit in dominum Iesum Christum, iuxta quod Ioan. euangelista dicit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius, Iudæi verò, qui quondam filij appellati sunt propter fidem, iuxta quod scriptum est: Filius meus es tu primogenitus Israël: modo appellatur canes propter infidelitatem, iuxta quod Psalmo vicefimo primo dicit: Circudederunt me canes multi. Et sanata est mulier ex illa hora. Nihil medium fuit inter dictum dominum, & opus eius, iuxta illud Psal. dicentis: Ipse dixit, & facta sunt. Vbi ipse dixit. Fides tua te saluam fecit, statim salua facta est. Et cum venisset in domum principis. Sicut superius diximus, per filiam Archisynagogi designatur Synagoga: per mulierem, quæ sanguinem emittebat per vuluam, designatur ecclesia gentium. Dum dominus venisset in mundum ad solum populum Israëliticum saluandum, iuxta quod ipse dixit: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël, illa plebs, id est, ecclesia gentium sanata est, iuxta illud Psal. Æthiopia præueniet manus eius Deo. Sanata hæc muliere, dominus venit, sicut dicitur, ad filiam principis suscitandam, quia, quum plenitudo gentium subintrauerit, tunc omnis Israël saluus fiet. Et cum venisset ad domum principis. Aduentum filij Dei ad domum

Bibl. Hom. tom. 3. L11 3 princi

tres mortui in corpore, significant tres mortuos in anima: quia anima, quæ peccat, moritur, iuxta prophetæ dictum. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: tres ergo mortui, tria genera hominum peccatorum sunt. Est peccator, qui peccat criminali peccato, & moritur in conspectu domini anima eius, & quia nō habet in consuetudine ipsum peccatum, veretur iram Dei, & timet futurā diffinitionem. Istum significat filia archisynagogi, quæ adhuc in domo erat, quando à domino resuscitata est. Similiter & iste peccator in cubili cordis sui tegit adhuc peccatum suum: & non est multis cognitum de eo, propterea quasi leuior est eius resuscitatio, quia si peccauit, non ad multos exemplum malum protulit, neque frequentare studuit. Alius mortuus à domino resuscitatus est filius viduæ: & non iam in domo, sed in platea & porta ciuitatis à domino vitæ reductus est. Et iste significat hominem peccatorem lætali crimine frequenter animam suam occidentem, & ad multorum notitiam propalantem. Quem etiam dominus resuscitabit, si frequens & multimoda fuerit pro eo ad dominum iustorum oratio. Tertium resuscitauit, defunctum Lazarum, de quo scriptum est quod fœteret. Et hic ergo significat miserimum peccatorem, criminum enormitate grauatum, qui non solum ad multos propalauit nequitas suas: sed etiam odio est omnibus pro odore fœtoris sui, videlicet malæ famæ: quia sicut est odor bonus famæ bonæ, sic odor malus famæ malæ. Et hic ergo si lachrymæ & preces assidue fuisse fuerint iustorum, resuscitabitur. His ergo exemplis omnes nos, qui peccatores sumus, veniam peccatorum nostrorum sperare possumus, si digne, & instanter per ieiunia & elemosinas, atque lachrymarū orationes mala, quæ fecimus, punimus, & ulterius ad vomitum peccati non reuertimur, quod Deus nobis & omnibus penitente voluntibus concedat perfecte agere.

Nota satisfactio
Elionis pro
peccatis.

HAYMONIS EPISCOPI

*Halberst. superioris Euang.
expositio.*

Loquente Iesu ad turbas, ecce princeps vnus accessit, & adorauit eum, &c. Vbiunque in sacro eloquio nomen turbæ audimus, diuersitatem voluntatum intelligere debemus. Non enim vnus voluntatis erant qui Christum comitabantur. Quibus turbis quum Dominus prædicaret verbum Dei, ecce princeps vnus accessit. Iste princeps secundum quod Lucas scripsit, Iairus vocabatur. Iair Hebraicè, Latine, interpretatur illuminans, siue illuminatus. Quem nullum melius intelligere possumus per istum principem, quam Moſen qui à Deo super plebem Israëlitam princeps constitutus est. Qui Moſes bene illuminans siue illuminatus potest dici, qui propheta fuit, illuminatus à spiritu sancto vt præcepta legis intelligeret, sicut ei data sunt in monte Synai. Idem illuminans dicitur, quia multos illuminauit legem scribendo & exponendo eam auditoribus suis qualiter illam deberent obseruare. Et ecce princeps vnus accessit, & adorauit eum. Lucas dicit quod ad pedes eius procidit. Si per caput Christi diuinitatem intelligimus, quia caput Christi Deus, quid per pedes eius nisi incarnationem illius debemus acci-

pere? Corpus videlicet & animam quod in vtero virginali assumptum in vnitate suæ personæ. Ille princeps procidit ad pedes Domini, quia B. Moſes præsciens filium Dei in mundum, per virginem Mariam venturum, procidit ad pedes eius, id est, humiliter se subdidit potestati eius, quia credidit eum verum Deum, & verum hominem futurum, & omnibus mortalibus excelsiorem esse præiudicauit. Vnde Paulus dicit. Quod infirmum est Dei fortius est hominibus. Infirmum Dei est humanitas filij Dei, quæ fortior est hominibus, quia meritum omnium sanctorum transcendit humanitas filij Dei. Quod Moſes præiudicauit incarnationem filij Dei venturam, possumus probare in verbis ipsius, quibus dixit Iudæis: Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me, subauditur mortalem, ipsum audietis, iuxta omnia, quæ loquutus vobis fuerit. Etenim omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et alibi Prophetiam Iacob ponit. Nō auferetur sceptrum, id est, princeps de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. *Domine, filia mea modo defuncta est.* Filia Moſi Synagoga intelligitur, quæ nobiliter vt puella educata ab ipso Moſe, & à sequentibus principibus, ac doctoribus vsque ad aduentum filij Dei. Sed appropinquante tempore libertatis, quum debuisset Deo spirituales filios gignere, id est, fidē habere, & bona opera procreare, mortua est perfidia, & inuidia. Perfidia, quia noluit in filium Dei credere. Inuidia, quia dolere, & affligitur, quod gentes crediderunt. Inuidet enim Iudæa gentibus credidisse. Vnde legitur in actibus apostolorum. Sequenti die sabbati conuenit vniuersa ciuitas audire verbum Domini. Videntes autem turbas Iudæi repleti sunt zelo, id est, inuidia, & contradicebant his, quæ à Paulo dicebantur blasphemantes. Pro qua filia mortua inuidia, & infidelitate rogauit B. Moſes Dominum vt veniret in mundum per incarnationis mysterium, & imponeret illi manum, id est, operationem diuinam exhiberet circa illam prædicando & miracula patrando & sic resuscitaret eam à morte infidelitatis ad credulitatem. *Et surgens Iesus sequebatur eum.* Post Moſen natus est Christus, venit in mundum per humanitatem, vt liberaret filiam Moſi, id est, Synagogam à sua perfidia. Sed quid contigit, dum pergeret ad filiam archisynagogi resuscitandam? Subintrauit mulier sanguine fluens, & præripuit salutem: quia, dum veniret per incarnationis mysterium ad gentem Israëlitam, vt eam solam saluaret, & ad fidei veritatem reduceret, iuxta quod ipse dicit: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël, illa nolente credere, subintrauit multitudo gentium veniens ad fidem per prædicationem apostolorum, & sanata est ab errore infidelitatis. Postquam autem mulier à profluvio sanguinis liberata est, venit Dominus, & suscitauit filiam archisynagogi: quia cum plenitudo gētium subintrauerit, id est, quum omnes, qui ad vitam æternam prædestinati sunt ex gentibus, electi fuerint ad fidem, tunc omnis Israël saluus fiet. Appropinquante die iudicij istud erit, tunc reuertetur Dominus ad Iudæos. Hoc est quod Psal. dicit: Notum fecit Dominus salutare suum, id est, Christum, ante conspectum gētium reuelauit iustitiam suam, recorder

datus

Lucas dicit, quod filia Archisynagogi duodennis erat, quando mortua est, id est, duodecim annos habebat ætatis. Et Mattheus dicit hic, quod hæc mulier, quæ sanata est à Domino duodecim annis fluxum sanguinis patiebatur. Ex verbis euangelistarum nobis datur intelligi, quia eo tempore, quo ista cœpit nasci in patriarchis Abraham, Isaac, & Iacob, & cæteris iustis, eo tempore ecclesia gentilis sordibus idololatriæ cœpit cœdari, relinquens creatorem, & adorans creaturam. Sanguinis fluxum dupliciter possumus intelligere spiritualiter, aut superfluitatem libidinis in carnali ardore libidinoso, aut culturam idololorum. Gentilis populus fluxum sanguinis patiebatur, quia luxuria vltra modum intoriebat, & culturæ idololorum deditus erat. Fornicatio aliquando ponitur pro idololatria, vt illud: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Ille ergo fornicatur à Deo, qui relicto Deo vero, veneratur idola, sicut mulier deserens proprium virum, & pergens ad alium. *Accessit retrò:* ad Dominum ecclesia gentium, quia postquam filius Dei miracula parauit in mundo, atque doctrinam verbi sui discipulis cōtulit, postquam etiam resurgens à mortuis cælorum altitudinem penetravit, vnde venerat prædicantibus apostolis, accessit ad illum retro per fidem dilectionis, iuxta quod Psal. dicit: Accedite ad eū, & illuminamini. Vel certe accessit ecclesia ad Dominum, iuxta illud quod scriptum est: Post Dominū Deum tuum ambulabis. Et alibi ipse dicit: Qui mihi ministrat, me sequatur, id est, me imitetur. Quare non venit hæc mulier ad Dominum in ciuitate aut in domo, sed in via? Quia iuxta legem ab vrbibus excludebatur. *Tetigit simbriam vestimenti eius.* Per vestimentum Domini, sicut & per pedes eius, possumus intelligere incarnationem humanitatis eius, qua indutus est, quia videri non poterat per diuinitatem, iuxta quod ipse dicit ad Moſen: Non videbit me homo, & viuere potest. Tetigit ergo ecclesia gentilis vestimentum Domini, & sanata est, quia veraciter credidit incarnationē illius, passionē, & resurrectionem à mortuis, & ideo salua facta est. Tunc namq; Dominū tangimus, si veraciter in eum credimus. Vel certe per simbriam vestimenti Domini designantur minima præcepta Euangelij. Non omnes possunt tangere caput Christi, quia non omnes possunt intelligere mysteria diuinitatis illius. B. Ioannes solus proxima dilectione super pectus domini recubuit. Maria Magdalene caput domini sacro vnguento perungere meruit. Hæc mulier sanguine fluens, simbriam vestimenti eius tetigit, & per hoc mundata est, quia certe mundandus est ille, qui nouissimam euangelij partem opere impleuit. Dicamus & aliter. Vestimentum electorum est Christus, iuxta quod Paulus dicit: Quotquot baptizati estis in Christo, Christum induistis. Et omnes electi sunt vestimentum Christi, iuxta quod ei dicitur à patre per prophetā: Vno ego, dicit dominus Deus, quia omnibus his velut vestimento vestieris. Si omnes electi sunt vestimentum domini, ergo per simbriam illius possumus intelligere beatū Paulum. Ad tactum nanque simbriæ sanata est mulier, quia ecclesia gētilis per prædicationem Pau-

li fidei veritatem suscipiens sanata est à sua infidelitate. Origenes dicit illū sensum. *Dicebat enim intrā se.* Subauditur populus gentium. *Si tetigero simbriam vestimenti eius,* id est, si credidero incarnationem eius, vel si minima præcepta euangelij obseruauero, vel etiam si prædicationi Pauli apostoli assensum fidei præbuerō, *salua ero.* Alius euangelista dicit: Quod cum dominus tactus esset à muliere, conuersus dixit: Quis me tetigit? Respondens Petrus ait: Præceptor, turbæ te comprimūt, & dicis: quis me tetigit? Nam & ego cognoui virtutē de me exisse. Quæ sunt illæ turbæ, quæ dominum comprimunt? Conuenticula hereticorum ac Iudæorum, quæ dominum comprimunt, & grauant, dum rectam fidem in pectoribus suis recipere nolunt. Dum hæc turba comprimit, subintrauit mulier, & sanatur, quia, dum hæretici, & Iudæi veritatem fidei respuunt, populus quondam gentilis, veraciter credens in domini incarnationem, saluatur. Secundum Lucam, hæc mulier omnem substantiam suam in medicos erogauerat, nec ab vilo potuit curari. Quid debemus intelligere per hos medicos? Falsos Theologos & diuinos, siue dæmones, seu etiam philosophos gentium, qui multa subtiliter de virtutibus, ac vitiis disputauerunt. In quibus hæc mulier, id est, ecclesia gentium omnem substantiam suam, id est, rationalem intellectum expenderat: sed non potuit ab illis salutem animæ percipere, neque purgationem peccatorum inuenire, donec verus medicus adueniret Christus, & eam proprio sanguine redimeret, in quem credens sanata est à sua iniquitate. *At Iesus conuersus.* Non obliuiscitur dominus seruorum suorum fidelium, sed respicit eos, id est, misericordiam suam tribuit. Conuersio enim eius clementiam designat, quam habet erga ecclesiam. *Et videns eam, dixit: Confide, filia, fides tua te saluam fecit.* Credidisti à me posse saluari, fides tua te saluam fecit. Ideo à domino filia appellatur, quia veraciter se credidit ab eo posse sanari, & ecclesia præfens de gentibus congregata, filia appellatur, quæ credidit in dominū Iesum Christum, iuxta quod Ioan. euangelista dicit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credūt in nomine eius, Iudæi verò, qui quondam filij appellati sunt propter fidem, iuxta quod scriptum est: Filius meus es tu primogenitus Israël: modo appellatur canes propter infidelitatem, iuxta quod Psalmo viceſimo primo dicit: Circumdederunt me canes multi. *Et sanata est mulier ex illa hora.* Nihil medium fuit inter dictum domini, & opus eius, iuxta illud Psal. dicentis: Ipse dixit, & facta sunt. Vbi ipse dixit. Fides tua te saluam fecit, statim salua facta est. *Et cum venisset in domum principis.* Sicut superioris diximus, per filiam Archisynagogi designatur Synagoga: per mulierem, quæ sanguinē emittebat per vuluam, designatur ecclesia gentium. Dum dominus venisset in mundum ad solum populum Israëliticum saluandum, iuxta quod ipse dixit: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël, illa plebs, id est, ecclesia gentium sanata est, iuxta illud Psal. *Ethiopia præueniet manus eius Deo.* Sanata hac muliere, dominus venit, sicut dicitur, ad filiam principis suscitandam, quia, quum plenitudo gētium subintrauerit, tunc omnis Israël saluus fiet. *Et cum venisset ad domum principis.* Aduentum filij Dei ad domum

Bibl. Hom. tom. 3.

LII 3

princi

principis, aduentum ipsius signat ad Iudæos in nouissimo tempore, quando prædicante Helia, & Enoch, reuertetur ad eos, quos reliquit, dicens: Relinquetur vobis domus vestra deserta. Tunc illi, qui crediderint, clamabunt, & collaudabunt eum, dicentes: Benedictus qui venit in nomine domini rex Israël. *Et cum venisset ad domum principis. Mosis, & vidisset tibicines.* Tibicines sunt carmine lugubre canentes, id est, triste, quia apud antiquos sicut quærebatur ars musica in lætitia, ita quærebatur in tristitia. Quare? Hanc vim habebat ars musica, ut, quem inueniebat tristem, tristior faciebat; quem inueniebat hilarem, hilarior reddebat. Qui sunt modo ibi tibicines? Spirituualiter magistri Iudæorum, qui triste carmen canunt, qui videt se de terra repromissionis expulsos, vident suam synagogam à Deo destructam, nec omnino credunt ab eo resuscitandam. Merito ergo dolent, & tristantur, quia sponsum autorem lætitiæ spirituualiter perdidit, qui dicit: Nō possunt filij sponsi ieiunare, quādiu cum illis est sponsus, & tunc ieiunabunt. Non sunt adhuc in numero illorum Iudæi, de quibus est illud Psalm. Et lætentur omnes, qui sperant in te, &c. *Et tumultuantem, id est, stentem.* Tumultus dicitur tumor de multis. *dicebat: Non est mortua puella, sed dormit.* Illis erat mortua, qui eam resuscitare non valebant, domino autem dormiebat, quia & illius anima domini dispositione vivebat, & caro resuscitanda quiescebat. Ideo cōsuetudo exorta est sacre scripturæ, ut omnes, qui resuscitandi sunt à Deo, non mortui sed dormientes appellentur, sicut est illud Pauli Apost. Nolo vos ignorare, fratres, de dormientibus, id est, de mortuis. Et dominus de Lazaro: Lazarus amicus noster dormit. Licet mortuus fuisset, domino dormiebat, quia facilius potest Deus hominē resuscitare de somno mortis, quam homo hominem de somno corporis. Moraliter, cum anima peccatis plena ipsa moriatur, iuxta illud quod scriptum est: Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, tamen resuscitanda est à domino per lamentum pœnitentiæ. Nobis quidem mortua, sed illi obdormisse dici potest, quia in eius prædestinatione iam viuit. *Et deridebant eum, quia dixerat: non est mortua puella, sed dormit.* Non putabant eum resuscitare eam posse, ideo merito foras excluduntur, indigni tantum miraculum videre. *Et cum eiecta esset turba, puellam resuscitauit.* Antea dixit dominus patri puellæ, secundum alium euang. Crede tantum, & salua erit filia tua. Designatur per hoc, quia nisi magistri Iudæorum crediderint, de quibus dominus alibi dicit: Super cathedram Mosis sederunt scribæ, & pharisæi, Synagoga eorum non resurget. *Et eiecta turba, per hanc turbam designatur turba vitiorum. Tenuit manus puellæ, & suscitauit eam.* Manus puellæ designant manus Iudæorum, quæ sanguine prophetarum, ac cæterorum iustorum, sanguine etiam Christi sunt plene. Vnde & dominus illis improperat per prophetam: Cum extenditis manus vestras ad deprecandū me, non exaudiam vos. Quare? quia manus vestræ sanguine plene sunt. Cum ergo turba vitiorum eiecta fuerit à Iudæis, & cum abrenuntiauerint diabolo, & omnibus operibus eius, & manus eorum, id est, opera sanguinolenta fuerint purgata per gratiam baptismi, & per sanguinem Christi, quem suderunt,

tunc saluabitur eorum synagoga. *Et surrexit puella & exiit fama, per universam terram illam.* Cum crediderint Iudæi, appropinquante die iudicij, tunc exiet fama, id est, laus omnipotentis Dei per omnem terram: quia omnes gentes gaudebunt de credulitate Iudæorum. *Et iussit illi dare manducare, ne phantastica videretur hæc resuscitatio.* Spirituualiter omnis, qui resuscitatur à Deo de morte animæ ad vitam, manducare debet, id est, corpore domini nostri Iesu Christi, & verbo Dei vesci.

AVTHORIS INCERTI

Sub nomine Eusebij episcopi Emisseni superioris Euang. expositio.

Quid enim per hunc principem, nisi Abraham, Isaac, & Iacob, Moysen, & Aaron, & cæteros illius populi principes intelligimus, qui semper pro filia suæ (id est, Synagoga) morte, & cæcitate ad Deum accedunt, & intercedunt? Rogant igitur dominum ut veniat, imponat manum suā super eam, & viuet. Omnes enim patriarchæ, & prophetæ hoc orabant, omnes Christi aduentum expectabant, & desiderabant. Venit tādē dominus Iesus, sed pro itineris longitudine nondum ad puellam peruenit, nondum super eam manum posuit, adhuc mortua iacet. Ipse tamen ad eam vadit, & simul cum eo discipuli eius. Quotidie enim ad huius puellæ resurrectionem, quotidie ad synagogæ conuersionem propinquamus. Prius tamen altera mulier sanabitur, quā ad istam perueniamus. Quia quum plenus gentium introierit, tunc Israël saluus fiet. Sed quid est, *Filia mea modo defuncta est?* quid est, *modò?* Modò (inquit) venisti, modò prædicare cœpisti, modò filia mea defuncta est. Venit medicus, venit sanitas, & vita, & quando sanari & conualescere debuit, tunc defuncta est filia mea. Nisi enim venisses, & loquutus ei fuisses, peccatum non haberent: nunc autem excusationem nō habet de peccato suo. Sic igitur mortua est filia mea: sed veni, impone manum super eam, & viuet. *Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius.* Merito iste princeps vocatur lairus, quem Iesus sequitur, & discipuli eius. Lairus enim illuminatus interpretatur. Vnde bene patriarchas, & prophetas significat, quorum oculos sanctus spiritus illuminauit, quibus incerta & occulta sapientiæ suæ mysteria reuelauit. Hos autem sequitur Iesus & discipuli eius, quia eadem via misericordiæ & iustitiæ gradiuntur omnes: & quod illi prænunderunt, hoc isti facere, & adimplere contendunt: illi loquēdo & prophetando præcedunt, isti agendo & confirmando sequuntur. *Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit simbriam vestimenti eius.* Quæ est enim hæc mulier, nisi ecclesia gentium? Ad synagogam sanandam venerat dominus, (hoc enim ipse ait, Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël!) & ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, & secundum legem immunda dicebatur, accessit retrò, & tetigit simbriam vestimenti eius, & sanata est. Fluxum enim sanguinis patiebatur, quia in suorum peccatorum sanguine vertebatur, quia sanguinum rapina, & occasione natriebatur. Retrò accessit, non in facie stetit, cum timore

THEOPHYL. EPISCOPI

Bulgar. superioris Euangel. expositio.

timore & verecundia venit. Vnde Apostolus ait, *Quem ergo fructum habuistis tūc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Vestimentum tetigit, incarnationis eius mysterium credidit. Christi nanque vestimentum, humanitas est, qua diuinitas induta videri non poterat. *Dicebat autem intra se, Si tetigero tantum vestimenta eius, salua ero.* Hæc autem (ut alij euangelistæ dicunt) omnem substantiam suam in medicos erogauerat, & nihil profecerat, sed deterius habuerat. Per hos enim medicos, ariolos, & philosophos intelligere possumus, quorum persuasionibus cæteri credentes, & à fidei veritate aberrantes, ad animæ sanitatem attingere non valebant: quia longe est à peccatoribus salus. Anima autem substantia, & diuinitas virtutes sunt, & mores honesti: quas illi quidem amittunt, qui fidem & spem suam in vanitatibus ponunt. *At Iesus conuersus, & videns eam, dixit, Confide, filia, fides tua te saluam fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora.* Impossibile est sine fide placere Deo. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Iustus autem ex fide viuit. Sancti per fidem vicerunt regna. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, montes transferre poteritis. Omniaabilia sunt credenti. Magna est igitur fides, quam sic vbique commendat, secundum fidem suam vnicuique tribuens. *Et quum venisset Iesus in domum principis Pharisæorum, &c.* Quod enim tunc temporis factū est in vna puella, hoc in fine temporum futurum est ut fiat in tota Synagoga. Tunc enim dominus Iesus veniet cum discipulis in domum principis Pharisæorum, quia tunc Christi fidem, & Apostolorum doctrinam suscipiet omnis multitudo Iudæorum. Tunc enim iubente domino tibicines, & tumultuans turba recedet, quoniam tunc litera suauiter, sed infructuose & inutiliter auditis hominum demulcens, eiusque amatores, cessabunt. Quid enim nisi tibicines erant scribæ, & pharisæi, legem, & Prophetas ad literam exponentes, & quid diceret non intelligentes. Tibia enim dulcem sonum sine intelligentia reddit. Recedat igitur tibicines, recedat omnis turba tumultuans, recedat garruli perstreperantes, voce frementes, & nihil intelligentes. Non enim est mortua puella sed dormit. Iste cantus mortuorum est. Quamdiu enim has tibias audiuit synagoga mortua fuit, imo istæ tibie eam interfecerunt. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Litera ergo recedat, spiritus accedat, suscitetur dormientem, faciat intelligentem, & consoletur vtrunque parentem. Sed qui sunt isti stulti, qui dominū irridebant, nisi illi qui resurrectionem non credebant? Et quidem multos tales esse, & fuit, & futuros esse non dubitamus. *Et cum eiecta esset turba.* Nondum igitur eiecta est turba, nondum surrexit synagoga. Adhuc turbatur, adhuc in litera delectatur. Surget autem quando veniet Iesus, quando intrabit ad eam & tenebit manum eius. Tunc enim Iesus intrabit ad eam, quando fugata literæ vetustate, hæc noua sacri Euangelij verba scribentur in corde eius. Et tunc quidem dicere poterit: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria assumpsisti me.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

Hæc illo eis loquente, ecce primas quidam ingressus, &c. Hic princeps erat synagoga Iudæorum, lairus appellatus, ut dicitur Marcus, & Lucas. Reliquerat autem filiam suam iam iam mortuam. Nam Marcus eum dixisse commemorat, *Filia mea in extremis est.* Lucas vero, quod iam moriebatur. Itaque; *Modo defuncta est,* dixit coniectando. Suspicabatur enim, quod tunc iam omnino mortua esset. Verisimile est autem primum dixisse eum, in extremis est: deinde, *Modo defuncta est,* siue iam exspirauit. Duo autem petebat: veniret, & manum imponeret, ut pote crastus affectus. *Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli eius.* Marcus, & Lucas dicunt, quod etiam turba multa sequebatur. Plures siquidem eorum carnaliter viuentes, non tantum animæ utilitatem

concupiscebant, quantum carnis, siue corporis sanitatem. *Ecce mulier sanguinis profusio laboris, &c.* De presenti capite latius & planius scripsit Lucas. *cas. nudo pedes fimbria, est vestis extrema pars, quæ pedes contegit, & ambulando terram attingit. Dicebat enim intra se, &c.* Magnam habebat fidem: credebat enim, quod, ubi solam vestimenti fimbriam tetigisset, salua fieret, id est, sanaretur. Hanc tamen imperfectam habebat: putabat namque latere illi, qui occultos quoque animi motus inuenitur. *Iesus autem conuersus ac intuitus eam, &c.* Mat-

thæus tanquam breuitatis amator, quæ in medio contigerit, prætermisit, miraculum solum manifestans. Lucas vero omnia accurate proposuit. *Et salua facta est mulier ex illa hora. Salua facta est, hoc est, curata.* Lucas siquidem dixit, sanata. Ex hora, inquam, non qua dixit ei Iesus, bono animo esto filia, sed qua fimbriam tetigit, sicut Marcus, & Lucas scriperunt. *Quumque venisset Iesus in domum primatis, &c.* Moris enim erat in huiusmodi calamitatibus tibicines inducere, qui lamentationes excitaret. Hoc autem caput latius scripsit Marcus.

DOMINICA VLT. POST PENTECOSTEN.

M A T T H. 24.

N illo tempore, dixit Iesus discipulis suis, Cum videritis ^a abominationem desolationis, quæ ^b dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto: qui ^d legit, intelligat. Tunc qui in ^e Iudæa sunt, fugiant ad ^f montes: Et qui ^g in tecto, non descendant tollere aliquid de ^h domo sua: & qui in ⁱ agro, non reuertatur tollere ^k tunicam suam. ^l Væ autem ^m prægnantibus & ⁿ nutrientibus in illis diebus. ^o Orate autem, vt non fiat fuga vestra ^p hyeme vel sabbato. Erit enim tunc ^q tribulatio ^r magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos ^s breuiabuntur dies illi. Tunc si quis ^t vobis dixerit: Ecce ^v hic Christus, aut ^x illic nolite credere. Surgent enim ^y pseudochristi, & pseudopropheta: & dabunt ^z signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. ^a Ecce prædixi vobis. Si ergo ^b dixerint vobis: ^c ecce in deserto est, nolite ^d exire: ecce in ^e penetralibus, nolite credere. Sicut enim ^f fulgur exit ab ^g oriente, & paret vsque in ^h occidentem: ⁱ ita erit aduentus filij hominis. Vbicunque fuerit ^k corpus, illic ^l congregabuntur & aquilæ. Statim autem post ^m tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ ⁿ cadent de caelo, & ^o virtutes

^a Nominem peccati, qui aduer satur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, qui destruet, & ad solitudinem rediget suscepturos se.
^b Prædicta.
^c In templo Dei: vel, ubi non debet, secundum Marcum quod idem signat.
^d Illam prophetiam vel sequentia.
^e In confessione fidei. Vel dimissa occidente litera & Iudæica prauitate, æternis appropient montibus.
^f Virtutum culmen altius ascendant.
^g Qui excedit carnem, animo non redeat ad aliquos adus pristinae conuersationis.
^h Carne vel mundo.
ⁱ Qui operatur in ecclesia. Qui exierit ciuitatem huius mundi.
^k Id est, sem secularem, qua se exiit vt nudus Christum sequatur.
^l Væ ambitiosis pariturorum.
^m Diuitias quas adepti sunt fouentibus, quia sarcina grauat fugere non poterunt.
ⁿ Qui in ista fidei habent, & egent nutrimento magistrorum.
^o Non tunc primo incipiatis declinare à malo, cum morte præueniente iudicium Dei non potestis effugere.
^p Quia hæc tempora non sunt itineri conuenientia.
^q Hoc proprie temporibus Antichristi.
^r Cuius non concutiatur fides, cum persequitur pietatis erit operator virtutum.
^s Ne desperent.
^t In illa pressura.
^v Vestris imitatoribus.
^x Apud Arrianos.
^y Apud Donatistas vel huiusmodi.
^z Aliquid magni significantia.
^a Vt præsej vigilatis.
^b Quia præmoniti estis.
^c Christus moratur in dogmate gentilium philosophorum.
^d A fide ad doctrinam eorum.
^e Hereticorum, qui se iactant arcana Dei nosse.
^f Contra hoc quod dixit, ecce in penetralibus.
^g Cunctis videntibus, non in secreto.
^h Contra quod dixit: ecce hic, ecce illic!
ⁱ Nec vno loco, nec oculus erit aduentus Christi, sed in toto orbe manifestabitur.
^k Verus Christus non est huiusmodi.
^l Eo scilicet intento sanctorum, qui in veri splendore solis suos possunt figere intuitus.
^m Non quod tota transita, sed quia præcedet tribulatio, vt sequatur quorundam desolatio.
ⁿ Id est, lumine carebunt.
^o Timebunt angelum, quanto magis homines.

^p Et venient ad vos. ^q Thau, impressum frontibus fidelium. Vel signum crucis, vt videant in quem transfixerunt, vel vexillum signum victorie triumphantis.
 tutes caelorum commouebuntur. Et tunc ^r parebit ^s signum filij hominis in caelo: & tunc ^t plangent omnes tribus terræ, & videbunt ^u filium hominis venientem in nubibus caeli cum ^v virtute multa & maiestate. Et mittet angelos suos cum ^w tuba & voce magna: & ^x congregabunt electos eius à quatuor ^y ventis, à summis caelorum vsque ad terminos eorum. ^z Ab arbore autem ficci discipuli re parabolam: cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, ^a scitis, quia prope est aestas: Ita & vos cum videritis ^b hæc omnia, ^c scitote quia prope est in ianuis: Amen dico vobis quia non ^d præteribit hæc ^e generatio, donec omnia fiant. ^f Cælum & terra ^g transibunt, verba autem mea non ^h præteribunt.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euangelium.

A BOMINATIONEM, &c. Vel si de excidio vrbis, abominatio, id est idolum. Pilatus enim posuit imaginem Cæsaris in templo desolato, Vel hoc dicitur de statua Adriani equestri, quæ in ipso sanctorum loco longo tempore stetit. *Tunc qui in.* Hæc ad literam facta sunt cum appropinquante terminio Iudæorum, oraculo moniti omnes Christiani fugerunt in regnum Agrippæ, qui parebat Romanis. *Mythicè.* *Tunc.* id est cum hæreses, & flagitia regnare cæperint inter sanctos, & pacem eorum distrahere: quanto plures vident sequi prauitatem, tanto alius virtutes petant. *Væ autem.* quia sarcina grauat fugere non poterunt. In isto, qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes, concordat Lucas: cætera videtur aliter dicere, ita & qui in medio eius discedat. Sed quomodo cum prædixit euangelista circundari Hierusalém ab exercitu: qui in medio sunt, id est cum ita vrgebit periculum vt euadi non possit, discedant: id est non capiantur desiderio huius seculi in aliam vitam migrare parati? Idem quod alij dixerunt, in tecto est, non descendant tollere aliquid de domo sua: hoc est nullo affectu inelinentur ad carnem. Et hoc quod Lucas ait: & qui in regionibus non intrent in eam, id est qui iam bono proposito cordis extra illam facti sunt, non eam rursus carnali cupiditate desideret. Hoc alij & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam: hoc est iterum inuolui curis quibus exutus erat. Graues animæ peccatis, & quæ nutriunt, id est imperite Antichristum effugere non poterunt. Vel, væ illis, qui sua germina non prodixerunt in virum perfectum. *Orate.* Si de captiuitate, oriente fuga eorum sit hyeme vel sabbato quia in altero prohibet duritia frigorum ad solitudines fugere, & in desertis latitare. In altero transgressio legis est si fugere volunt: vel mors si remanent. Spiritualiter autem præcipitur, vt non frigeat fides in Deum, & charitas, neque ociosi in opere torpeamus virtutum sabbato. Hanc sententiam Lucas illustrat. Dicit enim, *Attendite vobis, ne*

grauentur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ, & superueniat in vos dies illa repentina. Vigilate itaque omni tempore, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt: Ad hyemen pertinent curæ quæ tristes sunt, vt hyems crapula & ebrietas ad sabbatum: quia in eis delitiis affluere mos erat Iudæis, ignaris veri sabbati. *Et nisi.* Quæ ergo spes electis, nisi gratia Dei, quæ dat patientiam piis, vt citius demat potentiam impiis? Quanto enim erit hæc tribulatio grauior, tanto erit breuitate moderatior. *Breuiati fuissent.* non mensura, sed numero, ne mora temporum fides concutiatur creditum. Erunt enim hæc mala tribus annis, Et dimidio tantum. *Ecce hic Christus.* Habet vnaquæque hæresis vel certas mundi partes, vnde dicitur: *Ecce hic & ecce il.* Vel in occultis, aut in obscuris conuenticulis curiositatem hominum decipit: vnde dicitur: *Ecce in cubilibus, ecce in deserto.* Multi erunt qui non credent Christum esse communem salutem omnium, sed quorundam: vnde dicitur, *hic aut illic.* Si fieri possit, id est si aliquo modo fieri posset, vt Dei præsentio mutaretur: & ideo non de veris intelligi potest electis. *Electi.* Non quod diuina electio frustretur, sed qui iudicio humano videntur electi. *Ecce in deser.* Multi etiam credunt non venire in publicum, sed in deserto. Multi credunt Christum dedisse secretiora præcepta fidei aliis, non omnibus, vnde dicitur in penetralibus. Nolite credere, quod Christus in deserto vel in penetralibus, sed quod fides eius ab oriente in occidentem in catholicis fulget clara, & manifesta. Ne ergo credatur schismaticis, Nominis orientis & occidentis totum orbem designat. *Sicut enim sur.* Pro manifestatione & claritate inter nubila, vel noctem huius seculi. Stultum est ergo eum querere in paruo loco, vel in abscondito, qui totius mundi lumen est. Et ne loci in quo futurus est esse ignari, ait: *Vbicunque fuerit corpus.* id est in caelum, quo hinc lenauit corpus susceptum: quia raptemur obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus. De naturali exemplo Christi astruit sacramentum. Aquilæ & vultures dicuntur transmarina sentire cadauera, ibique congregari. Nonne ergo

ergo nos rationales congregabit ad eum, qui ut fulgur erit? Vel per corpus, quod significantius dicitur cadaver, quod morte cadat, passionem Christi intellige: ad quam pronocamur, ut ubi-cunque legitur, congregemur, & per illam venire possimus ad verbum Dei. Vel sancti sunt Aquila, qui innouantur consumpta vetustate ad petram: qui est Christus. *Sol obscu. &c.* Mysticè. Ecclesia speciosa ut luna, electa ut sol, & quæ noctem illuminat ut stellæ: tunc non apparebit, impiis vltra modum sæuientibus. Et cadent multi, qui fulgere videbantur, & firmissimi turbabuntur. Vel, sol & luna & stellæ ad tempus suo lumine priuabuntur, ut vicinum indicent aduentum domini. Sed peracto die iudicij, mudo innouato, maius lumen recipiet. Vel superueniente claritate veri luminis, videbuntur obscurari, & nullius esse luminis, & angeli in tenebras reputabuntur. *Iob dixit: Colūne celi contremiscunt, & pauent aduentum eius. In nubibus.* Vel in nubibus, id est in sanctis, sicut quotidie facit dum prædicatores & angelos mittit. *Cum vir.* Secundus aduentus non in humilitate ut prior, sed in gloria demonstrabitur. *A summis ca.* Ne quis putaret à quatuor plagis terræ, & non à cunctis finibus eius, simul & mediterraneis regionibus electos esse congregandos, subdit: *A summo terræ usque ad summum celi.* id est ab extremis terræ finibus per directum usque ad vltimos terminos eius: ubi longè aspicientibus circulus cæli, terræ videtur insidere. *Ab arbo. &c.* Mysticè. Appellatio Israel, in quo caritas ex parte contigit: & fuit ficus damnata. Sed cum de arido ligno ramus fidei, & charitatis in eo viruerit, & folia, id est verba prædicationis exorta fuerint, propè est æstas, quæ expectatur, id est æterna serenitas, & renascentiū desiderata nouitas. Cum enim tandem ablata perfidia Israel, omnis saluus fiet, propè esse diem iudicij non dubitandum est. *Celum & terr.* Innouabuntur, deposita prior forma, permanente autem substantia. vnde dicitur. Terra in æternum stabit.

CATENA AVREA in idem Euangelium.

Cum ergo videritis abominationē desolationis, &c. Chry. in ho. Quia supra occultè insinuauit Hierosolymæ finem: consequenter idem manifestè ostendit prophetiam inducens, quæ destructionem Iudæorum credere facit: vnde dicit, *Cum ergo videritis abominationem desolationis, &c.* Hiero. Hoc autem quod dictum est, *Qui legit, intelligat*, ponitur ut ad intelligentiam mysticam prouocemur. Legimus autem in Daniele hoc modo: Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium & libamina, & in templo desolationum abominatio erit usque ad consummationem temporis, & consummatio dabitur super solitudinem. Aug. ad Hefych. Lucas quidem ut ostenderet tunc factam fuisse abominationem desolationis, quæ à Daniele prædicta est, quando expugnata est Hierusalem: eodem loco hæc domini verba commemorat. Cum videritis circumdati ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius. Chry. solt. in ho. Vnde abominationem desolationis videtur mihi exercitum dicere: quo, scilicet desolata est ciuitas sancta Hierusalem, Hierony. Aut potest in-

telligi de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo: aut de Ariani equestris statua, quæ in ipso sancta sanctorum loco stetit usque in presentem diem. Abominatio enim secundum veterem scripturam, idolum nuncupatur: & idcirco additur desolationis, quod in desolato templo, atque deserto idolum positum sit. Chry. in ho. Vel quia ille qui desolauit ciuitatem & templum, statnam intus posuit. Ut autem discant, quoniam viuentibus quibusdam eorum hæc erunt, propter hoc dixit, *Cum videritis ergo, &c.* Ex quo admirare Christi virtutem, & discipulorum fortitudinem, qui in talibus temporibus prædicabant, in quibus omnia Iudaica impugnabantur. Apostoli autem ex Iudæis existentes, leges introduxerunt nouas, aduersus Romanos tunc dominantes: infinita milia Iudæorum ceperunt Romani, & duodecim viros non superauerunt nudos, & incermes. Quia verò multoties contigerat in grauibus præliis Iudæos restauratos fuisse, sicut temporibus Sennacherib & Antiochi: ne aliquis suspicetur tale aliquid futurum, suis fugiendum esse præcepit, cum subdit: *Tunc qui in Iudæa, &c.* Remig. Hæc enim omnia imminente desolatione Hierusalem constat fuisse impleta. Appropinquante namque Romano exercitu, omnes Christiani, qui in prouincia erant, sicut historia ecclesiastica refert, diuino miraculo moniti longius recesserunt: transeuntes Iordanem venerunt in Pellam ciuitatem, & ibi sub tutela Agrippæ regis, cuius mentio in Act. Apost. fit, aliquanto tempore manserunt: ipse autem Agrippa cum parte Iudæorum quæ sibi obtemperabat, Romano subditus erat imperio. Chry. in ho. Deinde ostendens inuicabilia mala futura esse Iudæis, & infinitam calamitatem, subdit: *Et qui in tecto est, non descendat, &c.* Eligibilis enim erat nudo corpore saluari, quam intrare domum ut tolleret vestimentum, & occidit: propter quod & de eo qui est in agro subdit: *Et qui in agro est, &c.* Si enim qui in ciuitate sunt, fugiunt, multo magis qui foris sunt, non oportet ad ciuitatem refugere. Et quidem pecunias contemnere facile est, & providere sibi in vestimentis, non difficile: quæ autem à natura sunt, qualiter aliquis fugiet? Qualiter enim prægnans fiet leuis ad fugam: aut lactans poterit eum, quem peperit, deserere? propter quod subdit: *Væ autem prægnantibus, &c.* His quidem qui pigriores sunt, & quia facile fugere non possunt, onere conceptionis grauata: his autem quia detinetur vinculo compassionis filiorum, & non possunt simul saluare eos quos lactant. Orig. Vel quoniam non erit tunc tempus miserendi, neque super prægnantes, neque super lactantes, neque super infantes earum: & quasi ad Iudæos loquens, qui arbitrabantur in sabbato non oportere ambulare viam amplius quam est sabbati iter, subdit: *Orate autem, ut non fiat fuga, &c.* Hier. Quia, scilicet in altero dicitur frigidus prohibet ad solitudinem pergere, & in montibus desertis latitare: in altero autem transgressio legis est, si fugere voluerint: aut mors imminens, si remanserint. Chry. in ho. Vide autem quoniam aduersus Iudæos est hic sermo, non enim apostoli sabbatum erant obseruaturi, neque ibi mansuri, cum Vespasianus hoc egit, plures enim eorum iam præmortui erant. Si autem aliquis remanserit, in aliis partibus orbis terrarum tunc conuersabatur: propter quod autem orandum esse dixerit

dixerit, subdit: *Erit enim tunc tri. ma. &c.* Aug. ad Hefych. Apud Lucam sic legitur: Erit autem pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Nam & Iosephus, qui Iudaicam scripsit historiam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut vix credibilia videantur: vnde non immeritò dictum est, talem tribulationem nec fuisse à creaturæ initio, nec futuram: sed & si tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum quod eis talis amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primitus & præcipuè recepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius quam passurum. Chry. in ho. Interrogat autem Iudæos vnde tam intolerabilis ira diuinitus venit super eos, omnibus quæ antè factæ sunt difficiliore? Nam manifestum est quoniam propter crucis manifestationem, sed adhuc ostendit ipsos grauiori poena fuisse dignos, in hoc quod dicitur: *Et nisi breuiati fuissent dies illi, &c.* Ac si dicat, Si amplius durasset prælium Romanorum aduersus ciuitatem, vniuersi perissent Iudæi. Omnem enim carnem Iudaicam dicit, & qui foris & qui intus erat, non enim solum eos, qui in Iudæa erant, impugnabant Romani, sed & eos, qui vbi que dispersi erant, persequebantur. Aug. ad Hefych. Quidam autem conuenienter mihi intellexisse videntur mala ipsa significata nomina dierum sicut sunt dicti dies mali, in aliis scripturæ diuinæ locis, Neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea quæ fiunt in eis. Ipsa enim dicta sunt breuitati, ut Deo tolerantiam donante minus sentirentur, ac si quæ magna essent, fierent breuia. Chry. in ho. Ne verò Iudæi dixerent, quoniam propter prædicationem & discipulos Christi hæc mala euenerunt, ostendit quod nisi illi essent, radicibus perissent. vnde subdit: *Sed propter ele. bre. di. il.* Aug. ad Hefych. Non enim debemus ambigere quando euerfa est Hierusalem, fuisse in illo populo electos Dei, qui ex circuncisione crederant, siue fuerit & credituri electi ante constitutionem mundi: propter quos breuiarentur dies illi, ut tolerabilia mala fierent. Non autem desunt qui existimant ita breuiore dies illos futuros: quod cursu solis celeriore breuiarentur, sicut fuit longior dies orante Iesu Naue. Hiero. Nec recordantur illius scripti, Ordinatione eua perseuerat dies: sed iuxta temporum qualitate, id est abbreviatos non mensura, sed numero, ne temporum mora concutiat credentium fides. Aug. ad Hefych. Nō tamen putemus hebdomadas Danielis, vel propter dierum breuiationes fuisse turbatas, vel illo iam tempore non fuisse completas, sed in fine temporum esse complendas. Apertissime enim Lucas testatur Danielis prophetiam tunc fuisse completam, quādo euerfa est Hierusalem. Chry. in ho. Intende autem spiritus sancti dispensationem, quoniam nihil horum scripsit Ioannes, ut non videretur ex ipsa eorum quæ facta sunt historia scribere: etenim post captionem Hierusalem vixit multo tempore. Sed qui antè mortui sunt & nihil horum viderunt, ipsi scribunt: ut vndique fulgeat prænunciationis virtus. Hil. Vel aliter: Totum indicium aduentus futuri domini ponit, dicens: *Cum ergo videritis, &c.* De Antichristi enim temporibus hic locutus est propheta. Abominatio ex eo dicta est, quod aduersus Deum veniens, honorem Dei sibi vendi-

cer: desolationis autem abominatio, quia bellis & cædibus terram desolaturus sit, atque ob id à Iudæis susceptus, loco sanctificationis instituitur: ut vbi sanctorum precibus Deus inuocabatur, illic ab infidelibus receptus Dei honore venerabilis sit: & quia prius iste Iudæorum error erit, ut qui veritatem respuerunt, suscipiant falsitatem, Iudæam deserit monet, & transfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichristo credituræ vis aut contagium afferatur. Quod autem ait: *Et qui in tecto sunt, &c.* Sic intelligitur, Tectum est domus fastigium, & habitationis totius excelsa perfectio. Qui igitur in consummatione domus suæ, id est in cordis sui perfectione constitit, regeneratione spiritus noui celsus nō descendere in humiliora rerum secularium cupiditate debet. *Et qui in agro erit, &c.* scilicet positus in operatione præcepti, non ad curas priuinas reuertatur, ob quas veterum exinde peccaminum, quibus antea contegebatur, erit tunicam relaturus. Aug. ad Hefych. In tribulationibus enim cauendum est, ne quisquam denique ad carnalem vitam de spiritali sublimitate descendat: aut qui profecerat in anteriora se extendens, deficiendo in posteriora respiciat. Hil. Quod autem dicitur, *Væ prægnantibus, in il. die.* non de foetarum onere dominum admonuisse credendum est, sed animarum peccatis repletarum ostendisse grauitatem: quod neque in tecto positæ, neque in agro manentes repositæ, iræ tempestatem vitare possunt: illis quoque væ erit qui nutrietur. Infirmitatem enim animarum, quæ ad cognitionem Dei tāquam lacte educantur, in his ostendit: & idcirco væ ipsis erit, quia ad fugiendum Antichristum graues, & ad sustinendum impeditæ: nec peccata effugerūt, nec cibum veri panis acceperūt. Aug. de ver. do. Vel prægnans est, qui res alienas concupiscit: nutriens est, qui iam rapuit quod concupiuerat, istis enim væ erit in die iudicij, quod autem dominus dixit: *Orate autem, &c.* Aug. de quæst. euan. id est ne in lætitia vel tristitia rerum temporalium quis inueniatur in die illo. Hila. Vel ne in peccatorum frigore, aut in ocio bonorum operum reperiamur: quia grauis vexatio incumbet, nisi quod causa electorum Dei diebus illis sit breuitas afferenda, ut vim malorum coarctatum tempus exuperet. Orig. Mysticè autem in loco sancto omnium scripturarum, tam vereris testamenti quàm noui Antichristus, qui est falsum verbum, stetit frequenter: qui autem hoc vident, ex Iudæa literæ fugient ad sublimes veritatis montes. Et si quis inuentus fuerit ascendisse supra tectum verbi, & stare super fastigium eius: non descendat inde, occasione ut auferat aliquid de domo sua. Et si fuerit in agro, in quo absconditus est thesaurus, & reuersus fuerit retrò, incurret in seductionem verbi mendacis, & maxime si spoliauerat se vestimentum vetus, id est, veterem hominem, & iterum conuersus fuerit tollere ipsum: tūc autem anima in vtero habens, quæ necdum fructificauit ex verbo, incurrit in veprolicit enim conceptum, & vacuatur à spe, quæ est in actibus veritatis: similiter autem si videatur formatum & fructificatum verbum, non autem fuerit enutritum sufficienter. Orent autem qui fugiunt in montes, ne fuga eorum fiat hyeme vel sabbato, quoniam in tranquillitate animæ constitutæ, possunt impetrare viam salutis: & in sabbato, quando homo bona opera non facit,

cit, fuga vestra non fiat. Nemo enim in periculo falsi dogmatis facile superatur, nisi qui nudus fuerit ab operibus bonis. Quæ est autem maior tribulatio, quam videre fratres nostros seduci, & quoddam aliquis videat seipsum moueri & conturbari? Dies autem intelliguntur præcepta, & dogmata veritatis: omnes autem intellectus scientia falsi nominis venientes, additamenta sunt dierum, quæ Deus abbreviat per quos vult. *Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere, &c.* Chry. in ho. Cum complecter dominus ea quæ de Hierosolymis sunt, ad suum de cætero pervenit aduentum, & dicit eius signa, non illis vtilia solum, sed & nobis, & his qui post nos erunt omnibus, vnde dicit: *Tunc si quis vobis dixerit, &c.* Sicut autem cum supra dixit Evangelista: In diebus illis Ioannes Baptista, non tempus quod immediate est, consequens exposuit, cum 3. anni in medio essent: ita & hic cum dicit, Tunc, tamen medium tempus prætermisit, quod futurum erat à captione Hierosolymæ, vsque ad initia consummationis mundi: dans autem eis signa sui secundi aduentus, de loco eos certificavit, & de ductoribus, non enim sicut in priori aduentu in Bethleem apparuit, & in parvulo angulo orbis terrarum, & nullo sciente à principio: ita & tunc erit, sed manifestè veniet: ita quoddam indigeat quoddam aliquis eius aduentum annunciet, propter quod dicit: *Si quis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, non credatis.* Hiero. In quo ostendit quoddam secundus aduentus non in humilitate vt primus, sed in gloria demonstrandus est. Stultum est itaque eum in parvo loco vel in abscondito querere, qui totius mundi lumen est. Hila. Et tamen quia in magna vexatione positi erunt homines, pseudopropheta tanquam præsentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse atque haberi mentientur, vt in Antichristi famularum depressos vexatosque deducant, & ideo subdit: *Surgent enim Pseudochristi & Pseudopropheta.* Chry. in ho. Hic de Antichristo loquitur & de quibusdam eius ministris, quos Pseudochristos & Pseudoprophetas appellat, quales & tempore Apostolorum multi fuerunt: sed ante secundum aduentum Christi erunt multo prioribus amariorum. vnde subdit: *Et dabunt signa magna & prodigia.* August. in lib. 83. quæst. Admonet autem hic dominus, vt intelligamus quædam miracula etiam sceleratos homines facere, quæ sancti facere non possunt: nec tamen ideo potioris loci apud Deum arbitrandi sunt. Non enim acceptiores erant Deo, quam populus Israël magis Ægyptiorum, quia non poterat ille populus facere quod illi faciebant, quoniam Moyses in virtute Dei maiora potuerit. Sed ideo non omnibus sanctis ista attribuuntur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis maiora dona quam in operibus iustitiæ, quibus vita æterna comparatur. Cum ergo talia faciunt magi, qualia nonnunquam faciunt sancti, diverso fine & diverso iure sunt. Illi enim faciunt querentes gloriam suam, illi querentes gloriam Dei: & illi faciunt per quædam potestatibus concessa in ordine suo, quasi privata commercia vel beneficia: illi autem publica administratione iussu eius cui cuncta creatura subiecta est. Aliter enim cogitur possessor equum dare militi, aliter tradit emptori, vel cuiuslibet donat aut comodat. Et quemadmo-

dū plerique mali milites, quos imperialis disciplina cōdēnat, signis imperatoris sui nonnullos possessores terrarum, & ab eis aliquid quod publice nō iubetur, extorquent: ita nonnunquam mali Christiani, vel schismatici vel heretici: per nomē Christi, vel per verba vel sacramenta Christiana exigunt aliquid à potestatibus, cum autem malis iubentibus voluntate cedunt, ad seducendos homines cedunt quorum errore latantur. Quapropter aliter faciunt miracula magi, aliter boni Christiani, aliter mali Christiani. Magi per priuatos contractus: boni Christiani, per publicā iustitiā: mali Christiani, per signa publicæ iustitiæ: nec hoc etiam oportet mirari, quia omnia quæ visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aeris huius non absurdè fieri posse creduntur. Aug. 3. de trin. Nec ideo tantum putandum est transgressoribus angelis ad nutum seruire hanc visibilium rerum materiam, sed Deo potius, à quo eis potestas datur: nec sanè creatores illi, mali angeli dicendi sunt: sed pro subtilitate sua semina rerum istarum nobis occultiora nouerunt, & ea per congruas tentationes electorum latenter spargunt: atque ita & gignendarum rerum & accelerandorum incrementorum præbent occasiones. Nam & multi homines nouerunt ex quibus herbis, aut carnibus, aut succis, aut humoribus ita obrutis vel commixtis quæ animalia nasci soleant: sed hæc ab hominibus tantò difficilior sunt, quanto defunt sensuum subtilitates & corporum mobilitates in membris terrenis & pigris. Grego. 13. moral. Cum ergo Antichristus coram carnalium oculis miranda prodigia fecerit, post se tunc homines trahet, quia qui bonis præsentibus delectantur, potestati illius se absque retractione subiiciunt: vnde sequitur: *Ita vt in errorem, &c.* Orig. Exaggeratorius sermo est, dicens: *Si possibile est: non enim pronuntiauit, neque dixit, vt in errorem mittantur electi: sed ostendere vult quoniam frequenter valde persuasorij sunt sermones hereticorum, & commouere potentes etiam eos qui sapienter agunt.* Greg. 33. moral. Vel quia electorum cor, & trepida cogitatione concutitur, & tamen eorum constantia non mouetur, vna sententia Dominus vtrumque complexus est: quasi enim iam errare est in cogitatione titubare: sed, si fieri potest, subiungitur, quia fieri non potest vt in errorem electi capiuntur. Orig. Vel non ideo hoc dicit quoddam electio diuina frustratur, sed qui humano iudicio electi videbantur, illi in errorem mittentur. Greg. in ho. Minus autem iacula feriunt quæ præuidentur, & propter hoc subditur: *Ecce prædixi vobis.* Dominus enim noster perituri mundi præcurrentia mala denuntiat, vt eo minus perturbent venientia, quo fuerint præcisa: propter quod consequenter concludit: *Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto, &c.* Hila. Nam pseudopropheta, de quibus supra dixerat, nunc in desertis Christum esse dicent, vt homines errore deprauent: nunc in penetralibus asserent eum esse: vt homines dominantis Antichristi potestate concludant, sed Dominus se nec loco occultandum, nec à singulis seorsum contuendum esse profitetur, sed vbi que & in conspectu omnium præsentem se futurum esse denuntiat: vnde sequitur. *Sicut enim fulgur, &c.* Chry. in ho. Sicut enim supra prædixit qualiter Antichristus venturus est, ita & per hoc ostendit qualiter ipse sit venturus. Sicut enim ful-

gur non indiget annunciente aut præcone, sed instanti momento temporis monstratur secundum vniuersum orbem terrarum: etiam his qui in thaliamis sedent: ita & aduentus Christi simul apparebit vbi que, propter gloriæ fulgorem: consequenter autem dicit & aliud signum sui aduentus, cum subdit: *Vbiunque fuerit corpus, &c.* per aquilas multitudinem angelorum, martyrum, & sanctorum omnium designans. Hic. De exemplo enim naturali quod quotidie cernimus, Christi instrumur sacramento. Aquilæ enim & vultures, etiam trans maria dicuntur sentire cadauera, & ad escam huiusmodi congregari. Si ergo irrationabiles volucres, naturali sensu tantis terrarum spatiis separatæ, paruum cadauer sentiat vbi iaceat, quanto magis omnis multitudo credentium debet ad Christum festinare, cuius fulgur exiit ab oriente: & patet vsque ad occidentem? Possimus autem per corporis, id est Ioatham, quod significantius Latine dicitur cadauer, ab eo quod per mortem cadat, passionem Christi intelligere. Hila. Vnde vt nec loci in quo venturus esset, esse minus ignari, dicit: *Vbiunque fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ.* Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nominauit, quorum congregantibus angelis conuentum futurum in loco passionis ostendit, & dignè claritatis aduentus expectabitur, vbi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis operatus est. Orig. Et vide quia non dixit: *Vbiunque fuerit corpus, ibi congregabuntur vultures, aut corui, sed, aquilæ.* Volens ostendere magnificos & regales omnes, qui in passione domini crediderunt. Hieron. Aquilæ enim appellantur, quibus inuentus renouata est vt aquilæ, & qui assumunt pennas, vt ad Christi veniant passionem. Greg. 14. moral. potest etiam intelligi, *vbi cum fuerit corpus, ac si dicat, quia cælesti sedi incarnatus præ se deo, electorum animas cum carne solue-ro, ad cælestia subleuabo.* Hieron. Vel aliter, quod hic de pseudopropheta dicitur, intelligi potest. Multi enim tempore captiuitatis Iudaicæ principes extiterunt, qui Christos se esse dicerent: intantum vt obsidentibus Romanis, tres intus fuerint factiones, sed melius de consummatione mundi dicitur, vt expositum est. Potest autem & tertia de hereticorum contra ecclesiam pugna intelligi, & de istiusmodi antichristis, qui sub opinione falsæ scientiæ contra Christum dimicant. Orig. Generaliter enim vnus est antichristus: species autem eius multæ, tanquam si dicamus, mendacium nihil differt à mendacio. Sicut autem veri Christi fuerunt sancti propheta, sic intellige secundum vnumquemque pseudochristum, multos eius falsos prophetas, qui antichristi aliquid falsos sermones prædicant quasi veros: quorum dicit aliquis, *Ecce hic est Christus; ecce illic, quasi nō extra scripturam foras aspiciendū est.* Ex lege enim, & prophetis, & apostolis, proferunt quæ videntur defendere mendacium: vel per hoc quod dicit: *Ecce hic est Christus, ecce illic,* ostendunt non Christum, sed aliquem fictum eiusdem nominis, vtputa secundum Marcionis doctrinam, aut Valentini & Basilidis. Hieron. Si quis ergo promiserit vobis quoddam in deserto gentilium & philosophorum dogmate Christus moretur, aut hereticorum penetralibus, qui Dei pollicentur arcana, nolite credere, sed quod ab oriente vsque in occidentem fides catholica in ecclesiis fulget. Aug.

de quæst. euang. Orientis & occidentis nomine, totum orbem voluit significare, per quem futura erat ecclesia. Secundum autem illum sensum, quod dicit: *Amo videbitis filium hominis venientem in nubibus, conuenienter etiam nunc fulgur nominauit: quod maxime solet emicare de nubibus.* Constituta ergo auctoritate ecclesiæ per orbem terrarum clara atque manifesta conuenienter discipulos admonet, atque omnes fideles, ne schismaticis atque hereticis credant. Vnumquodque schisma aut vnaquæque hæresis, locum suum habet in orbe terrarum, aliquam tenens partem, aut obscuris atque occultis conuentibus curiositatem hominum decipit, quo pertinet quod ait: *Si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus, aut illic:* quod significat terrarum partes aut pronunciarum: aut in penetralibus, aut in deserto, quod significat occulta & obscura conuenticula hereticorum. Hieron. Vel per hoc quod dicit, *In deserto & in penetralibus:* ostenditur quoddam persecutionis & angustiarum tempore semper pseudopropheta decipiendi inueniunt locum. Orig. Vel quando secretas & non vulgatas prophetas proferunt, ad confirmationem mendacij sui, videntur dicere: *Ecce in solitudine verbum est veritatis.* Quoties autem canonicas proferunt scripturas, in quibus omnis Christianus consentit, videntur dicere: *Ecce in domibus est verbum veritatis.* Sed nos exire non debemus à prima ecclesiastica traditione: vel eis sermones, qui sunt omnino extra scripturam ostendere volens, dicit: *Si dixerint vobis, ecce in solitudine est, nolite exire de regula fidei.* Eos autem qui simulant diuinas scripturas ostendere volēs, dicit: *Si dixerint vobis, ecce in penetralibus est, nolite credere.* Veritas enim similis est fulguri egredienti ab oriente, & apparenti vsque ad occidentem: vel hoc dicit, quoniam veritatis fulgur ex omni scripturarum loco defenditur. Exit ergo veritatis fulgur ab oriente, id est, ab initiis Christi, & apparet vsque ad passionem ipsius, in qua est occasus eius: vel à primo initio creaturæ mundi, vsque ad nouissimam apostolorum scripturam: vel oriens quidem vel lex, occidens autem finis legis & prophetiæ Ioannis: sola autem ecclesia neque subtrahit huius fulgoris verbum & sensum, neque addit quasi prophetiæ aliquid aliud: vel hoc dicit, quod non debemus attendere eis qui dicunt, *Ecce hic Christus: non autem ostendunt eum in ecclesia, in qua totus est aduentus filij hominis, dicentis: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* Hieron. Prouocatur autem ad passionem Christi, vt vbiunque in scripturis legitur, congregemur, vt per illam venire possimus ad verbum Dei. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, &c.* Glos. Postquam dominus præmuniuit fideles contra seditionem antichristi & ministrorum eius, ostendens se manifestum esse venturum; nunc ordinem & modum sui aduentus demonstrat, dicens: *Statim autem post tribulationem sol obscurabitur.* Chry. in ho. Tribulationem dicit dierum antichristi & pseudoprophetarum. Tribulatio enim tunc erit magna, tot existentibus deceptoribus, sed non extendetur per temporis longitudinem. Si enim Iudaicum bellum propter electos decurtatum est, multo magis propter eos hæc tribulatio abbreviabitur: & propter hoc non simpliciter dicit, *Post tribulationem:* sed addit, *statim:* ipse enim coactum aderit. Hilar. Bibl. Hom. rom. 3. M m m Glo

Ecclesiastica
traditionis
libertas.

Gloriam autem aduentus sui indicat obscuritate solis, & defectione lunæ, & casu stellarum. Nam sequitur: *Et lux non da. lu. sum. & stel. ca. de ca.* Orig. Dicit autem aliquis, sicut in magnis ignibus succendi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli: sic in consummatione mundi ab igne qui succendendus est, obscurabuntur etiam luminaria magna, marcescente stellarum lumine reliquum earum corpus cum exaltari non valeat, sicut primum cum à lumine ipso portatum extollebatur, cadet de cælo. His accidentibus consequens est cælorum rationabiles virtutes patientes stuporem & commotionem aliquam pati & conturbari: remotas, scilicet à primis functionibus suis. Vnde sequitur: *Et vir. cal. con. & tunc ap. si. fi. ho. in ca.* Quo scilicet cælestia facta sunt, id est, virtus quam operatus est filius suspensus in ligno: & in cælo apparebit maximè signum illius, ut homines de omnibus tribubus, quæ prius non crediderunt Christianitatem annunciari, tunc recognoscentes per signum illud manifestatum plangent & lamentabuntur propter ignorantiam suam atque peccata. Vnde sequitur: *Et tunc plan. om. tri. terræ.* Alius autem aliter arbitrabitur, quoniam sicut lucernæ paulatim deficit lumen, sic cælestium luminum deficiente nutrimento sol obscurabitur & luna, & stellarum lumen deficiet: & quod remanserit in eis, quasi terrenum cadet de cælo. Sed quomodo potest dici de sole, quoniam obscurabitur lumen eius, cum Esaias propheta profectum aliquem solis in consummatione fore declaret? similiter & de luna Esaias refert, quoniam erit sicut sol. de stellis autem quidam dicere tentant, aut omnes aut plures earum maiores esse tota terra. Quomodo ergo cadent de cælo cum magnitudini earum non sufficiat terra? Hic. Non ergo diminutione luminis huius mundi accident, alioquin solem legimus septuplū habiturum luminis, sed comparatione veræ lucis omnia visui apparebunt diminutione tenebrosa. Raba. Nihil tamen prohibet intelligi veraciter, tunc solem & lunam cum cæteris syderibus ad tempus suo lumine privari, sicut de sole factum constat tempore Dominicæ passionis: vnde Iohel dicit: Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. Cæterum peracto die iudicij, & clarescente futuræ gloriæ vita, cum fuerit cælum novum & terra nova, tunc fiet quod Esa. propheta dicit: *Erit lux lunæ sicut lux solis: & lux solis erit septempliciter.* Quod autem de stellis dictum est: *Et stel. ca. de cælo.* in Marco ita scriptum est: *Et stelle cæli erunt decedentes, id est, suo lumine carentes.* Hier. Per virtutes autem cælorum, angelorum multitudines intelligimus. Chry. in ho. Qui valde decenter commonebuntur, vel concutientur videntes tantam transmutationem fieri, & consuetos suos puniri, & orbem terrarum terribili assistentem iudicio. Orig. Sicut autem in dispensatione crucis, sole deficiente, tenebræ factæ sunt super terram: sic & signo filij hominis apparente in cælo, deficient lumina solis, lunæ & stellarum, quasi consumpta ex multa virtute signi illius. vnde sequitur: *Et tunc ap. sig. fi. ho. in cælo.* Signum autem crucis hic intelligamus, ut videant iuxta Zachariam & Ioannem Iudei quem compunxerant, & signum victoriæ. Chry. in ho. Si autem sol quidem obtenebraretur, crux non apparet, nisi multò solaribus radiis lu-

culentior esset. Ne autem discipuli verecundentur, & dolcant de cruce: eam signum nominatum quadam claritate. Apparebit autem signum crucis, ut Iudeorum inuerecundiam confuteret: adveniet enim Christus in iudicio, non vulnera solum, sed mortem exprobratissimam ostendens. vnde sequitur: *Et tunc plangent se omnes tribus terræ.* Visa enim cruce considerabunt, quod mortuo eo nihil profecerunt, & quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat. Hic. Rectè autem dicitur tribus terræ. Hi enim plangent qui municipiarum non habent in cælis, sed scripti sunt in terra. Orig. Moraliter autem dicit aliquis obscurandum solem esse diabolum, qui in consummatione est arguendus cum sit tenebræ, simulat autem se solem. Luna autem quæ videtur homini illuminari sole, est omnis ecclesia malignantium, quæ frequenter lumen se habere & dare promittit: tunc autem redarguta cum reprobaris dogmatibus suis claritatem suam amittet: sed & quicumque siue in dogmatibus, siue in virtutibus falsis hominibus quod veritatem promittebant, mendaciam autem seducebant, hi convenienter dicendi sunt stellæ cadentes de cælo, ut ita dicam, suo, ubi erant in altitudine constitutæ, extollentes se aduersus scientiam Dei. Ad commendationem autem sermonis huius utemur exemplo proverborum, dicente: Lumen iustorum semper inextinguibile est, lumen autem impiorum extinguetur: tunc claritas Dei apparebit in omni qui portavit imaginem cælestis: & cælestes lætabuntur, terreni autem plangent. Vel ecclesia est sol, luna & stellæ: cui dictum est: Speciosa est luna, electa ut sol. Aug. ad Hesyck. Tunc enim sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, quia ecclesia non apparebit impiis, tunc persecutoribus ultra modum sevientibus. *Tunc stella cadent de cælo, & virtutes cælorum commonebuntur:* quoniam multi qui gratia Dei fulgere videbatur, persecutoribus cedent & cadent: & quidem fideles fortissimi turbabuntur, hoc autem post tribulationem dierum illorum dicitur esse futurum, non quia transacta tota illa persecutione accidant ista, sed quia precedet tribulatio, ut sequatur quorundam defectio: & quia per omnes dies illos ita fiet propterea post tribulationem dierum illorum, sed tamen in eisdem diebus fiet. *Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli, cum virtute multa & maiestate.* Chryso. in hom. Quia crucem audiuerant, ne rursus existimarent aliquid turpe esse futurum subiungit, *Et vi. fi. ho. &c.* Aug. ad Hesyck. Cuius quidem proprius sensus est, & cum hoc quisquis audierit vel legerit, ipsum esse aduentum accipiat quando venturus est ad vivos & mortuos iudicandos in corpore suo, in quo sedet ad dexteram patris, in quo etiam mortuus est & resurrexit, & ascendit in cælum: & sicut in Act. Apost. legitur, Nubes suscepit eum ab oculis eorum, & quia illic dictum est ab angelis, Sic veniet quomodo vidistis eum euntem in cælum, meritò credendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus. Orig. Videbunt ergo oculis corporalibus, si. ho. speciem humanam habentem, *ve. in nu. ca. id est, supernis.* Sicut enim cum transformatus est vox venit de nube, sic cum veniet iterum in speciem transformatus gloriosam: & non super vnam nubem sed super multas, quæ erunt vehiculum eius. Et si quidem ut ne terram calcaret filius

filii Dei Hierosolymam ascendens, diligentes eum strauerunt vestimenta sua in via, neque asellum, qui portabat eum volentes terram calcare, quid mirum si pater & Deus omnium nubes sternat cælestes sub corpore filij descendens ad opus consummationis? Dicit autem aliquis, quoniam sicut in creatione hominis accepit Deus limum de terra & finxit hominem, sic ut appareat gloria Christi, accipiens dominus de cælo & de cælesti corpore, corporavit primum quidem in transfiguratione in nubem lucidam, id est, in consummatione in nubem lucidas: propter quod nubes cæli dicuntur, secundum quod & limus terræ est dictus: & decet patrem talia miranda dare filio suo, qui se humiliavit. Et propterea exaltavit illum, non solum secundum spiritum, sed etiam secundum corpus, ut super talibus nubibus veniret, & forsitan super nubibus rationabilibus, ne irrationabile esset vehiculum filij hominis glorificati. Et primum quidem venit Iesus cum virtute ex qua faciebat signa & prodigia in populo. Omnis autem illa virtus cōparatione illius virtutis multæ, cum qua in fine venturus est, modica erat, virtus enim erat exinanentis seipsum: consequens est etiam ut ad maiorem gloriam reformetur quàm fuit transformatus in monte: tunc enim propter tres tantummodo transformatus est: in consummatione autem mundi totius apparebit in gloria multa ut videant eum omnes in gloria. August. ad Hesyck. Sed quoniam scripturæ scrutandæ sunt, nec earum superficie debemus esse contenti, diligenter sunt inspicienda sequentia, post pauca enim sequitur, *Cum videritis hæc omnia fieri, scitote quia propè est iam in ianuis,* tunc enim scimus propè esse, cum non aliqua videmus esse præmissorum, sed hæc omnia, in quibus & hoc est, quod videbitur filius hominis veniens: & mittet angelos suos de quatuor partibus mundi, id est, de toto orbe terrarum: congregat electos suos, quæ tota hora novissima facit veniens in suis membris, tanquam in nubibus, vel in tota ipsa ecclesia tanquam in nube magna, sicut nunc venire nõ cessat: sed ideo eum potestate magna & maiestate, quia maior potestas & maiestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta persecutione vincantur. Orig. Vel cum magna virtute venit quotidie ad animam hominis crederitis nubibus prophetis, in scripturis Prophetarum & Apostolorum, qui verbum Dei super humanam naturam in intellectibus suis declarat: sic etiam eis qui intelligunt dicimus apparere gloriam multam, quæ quidem videtur in secundo verbi aduentu, quod est perfectiorum: & sic fortasse omnia quæ à tribus euangelistis dicta sunt de Christi aduentu diligenter dicimus apparere gloriam multam, inueniuntur ad hoc pertinere, quod quotidie venit in corpore suo, quod est ecclesia, de quo aduentu suo alibi dixit, A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli, exceptis locis ubi ab eo ille aduentus ultimus in seipso promittitur. *Et mittet angelos suos cum tuba & voce magna: & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cælorum usque ad terminos eorum.* Orig. Quia de planctu mentionem fecerat, qui ad hoc erit ut sponte contra se sententiam profertur & seipsum condemnent: ne putetur quod isto planctu mala eorum terminentur, subdit, *Et mit. an. su. &c.* Rem. Hæc autem turba non

reuera corporea est intelligenda, sed archangelica vox, quæ ad eam magna erit, ut ad clamorem illius omnes mortui de terræ puluere resurgant. Chryl. Sonus autem turbæ pertinet ad resurrectionem, ad gaudium, ad representandum statum qui tunc erit, ad dolorem illorum qui relinquentur, & in nubibus non rapiuntur. Orig. Scriptum est autem in numeris, quod ex quatuor ventis congregabunt sacerdotes tubicinant es eos, qui sunt ex castris Israel, secundum quorum comparationem de angelis Christi consequenter dicitur, *Et con. ele. &c.* Rem. id est, à quatuor climatibus mundi, id est, oriente, occidente, aquilone & austro. Orig. Et simpliciores quidem opinantur eos tantum qui tunc inuenti fuerint in corpore aggregandos: sed melius est dicere congregandos non solum ab angelis Christi esse omnes, non solum ab aduentu Christi, & usque ad consummationem vocatos atque electos, sed & omnes qui à constitutione fuerint mundi, qui viderunt, sicut Abraham Christi diem, & exultauerunt in illa. Quoniam autem non tantum illos qui in corpore fuerint comprehensi dicit congregandos Christi electos, sed etiam illos qui de corporibus sunt egressi, manifestat sermo, dicens congregatos electos, non solum à quatuor ventis, sed etiam subdens, *A summis cælorum usque ad terminos eorum.* Quod nemini super terram existenti arbitror convenire. Vel cæli sunt scripturæ diuinæ, aur authores earum, in quibus habitat Deus. Summa autem scripturarum, sunt initia illarum, termini autem consummationes earum. Congregantur ergo sancti à summis cælorum, id est, ab eis qui viuunt in initiis scripturarum usque ad eos qui viuunt in consummationibus earum. Congregabuntur enim tuba & voce magna, ut qui audierint & aduerterint, parent se ad viam perfectionis, quæ ducit ad filium Dei. Remig. Vel aliter, Ne forte aliquis putaret quod solummodo à quatuor partibus mundi & non à mediterraneis regionibus & locis, ideo addit, *A summis cælorum, &c.* Per summum enim cæli, medium orbis intelligitur, quia medio orbis summi cæli præsidet. Per terminos autem cælorum, fines terræ significat, ubi longè distantibus circulis cæli terræ insidere videntur. Chryl. Quod autem per angelos dominus electos vocat, ad electorum honorem pertinet: nam & Paulus dicit quod rapiuntur in nubibus: quia eos quidem qui resurrexerunt congregabunt angeli, congregatos autem recipient nubes. *Ab arbore autem sci discite parabolam, cum iam ramus eius tener fuerit, &c.* Chry. in ho. Quia dixerat quod statim post tribulationem dierum illorum, quæ prædicta sunt, contingerent, ipsi autem quærere poterant. Post quantum tempus? Ideo exponit, exemplum ponens de ficu, dicens, *Ab arbo. autem sci, &c.* Hiero. quasi dicit. Sicut quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, & gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis ætatis aduentum, & Favonij ac veris introitum. Ita cum omnia quæ scripta sunt videritis, nolite putare iam adesse consummationem mundi, sed quasi præuia & præcursores quosdam venire, ut ostendant quod propè sit & in ianuis. vnde sequitur, *Ita & vos cum vi. hæc omnia, scitote, &c.* Chry. in ho. Per quod ostendit quod non multum erit temporis medium, sed statim aduentus Christi occurret. Per ramum autem & aliud quiddam prænuñciat, sci-

licet ætatem spiritualementem & tranquillitatem iustis post hyemem esse futuram, peccatoribus autem e contrario hyemem post ætatem. Orig. Sicut enim ficus in tempore quidem hyemis vitalem virtutem habet in se absconditam, postmodum autem cum virtus ipsa vitalis prodire cœperit, ad manifestationem prætereunte hyeme & ipsa vultudine, eius ramus efficitur tener, & folia producit: sic & mundus, & vnusquisque eorum qui saluatur ante Christi aduentum, quasi in hyeme in se absconditam habent vitalem virtutem, Christo autem inspirate, sunt teneri, & non duri cordis rami, & quæ abscondita erant in eis, progrediuntur in folia, & manifestos fructus ostendunt, talibus autem propè est ætas & aduentus gloriæ verbi Dei. Chryl. in hom. Propter hoc etiam istud posuit, vt credere faciat hunc sermonem omnino ita esse euenturum: vbi quæque enim quod omnino euenturum esse dicit, naturales necessitates in exemplum inducit. Aug. ad Hefych. Quod autem de signis euangelicis & propheticis, quæ fieri cernimus, propinquum domini aduentum sperare debemus, quis negat? quod quippe magis magisque sit proximum: sed quanto intervallo propinquat, de hoc dictum est. Non est vestrum scire tempora vel momenta. Vel quando dixit Apo. Nunc propior est nostra salus, quam cum credidimus, & ecce tot anni transierunt, nec tamen quod dixit falsum est, quanto magis nunc dicendum est appropinquare domini aduentum, quando tantus factus est ad finem accessus? Hilar. Mystice autem synagoga ficus arbori comparatur: ramus igitur ficus, Antichristus esse intelligitur, diaboli filius, peccati portio, legis assertor: qui cum virescere cœperit & frôdescere, quadam peccatorum exultantium viriditate, tunc proxima est ætas, id est, dies iudicij sentietur. Rem. Vel cum hæc ficus rursum germinabit, id est, cum synagoga verbum sanctæ prædicationis accipiet, prædicantibus Enoch & Elia, intelligere debemus, quia propè est dies consummationis. Aug. de quæst. euang. Vel per arborem fici intellige genus humanum, propter prurum carnis. Cum iam ramus tener fuerit, id est cum filij hominum per fidem Christi ad spirituales fructus profecerint, & in eis honor adoptionis filiorum Dei emicuerit. Hilar. Vt autem fides certa esset futurorum, subiunxit. Amen di. 20. &c. Amen autem dicendo, professionem veritatis adiunxit. Rem. Et simplices quidem ad destructionem Hierusalem referunt verba, & de illa generatione æstimant dicta, quæ passionem Christi aspexit, quod non esset transitura priusquam fieret destructio ciuitatis illius. Nescio autem si verbum à verbo exponere possint ab eo quod ait, Non relinquetur hic lapis super lapidem, vsque ad illud quod ait, Propè est in ianuis: forsitan enim in quibusdam potuerunt, in aliis autem non potuerunt omnino. Chryl. in ho. Hæc ergo omnia de fine Hierosolymorum dicta sunt, & quæ de pseudopropheta, & pseudochristis, & alia omnia quæ diximus vsque ad Christi aduentum futura. Quod autem dixit generatio hæc, non de ea quæ tunc erat, dixit, sed de ea quæ est fidelium: consuevit enim scriptura generationem non solum à tempore designare, sed à loco, cultu, & conuersatione: sicut cum dicitur. Hæc est generatio quæ reuertentium dominum. Ex hoc autem ostendit quod Hierusalem peribit, & amplior pars Iudæorum

destruetur, generationem autem fidelium nulla separabit tentatio. Orig. Generatio tamen ecclesiæ transibit, aliquando tamen totum hoc seculum vt hereditet futurum, tamen donec hæc omnia fiant, non transibit. Cum autem omnia hæc facta fuerint, transibit non solum terrena, sed etiam cælum: vnde sequitur, Cælum & terra. Id est, non solum homines quorum vita terrena est, & propterea terra dicuntur, sed etiam illi, quorum conuersatio est in cælis, & ideo cælum vocantur: transibunt autem ad futura, vt veniant ad meliora: verba autem quæ à saluatore sunt dicta non transibunt, quoniam quæ sua propria sunt, operantur & semper operabuntur: perfecti autem & qui non recipiant vt iam meliores efficiantur, transeunt quod sunt, ad illud quod non sunt: & hoc est quod subditur, verba autem mea non præteribunt. Er forte quidem verba Moyfi & prophetarum transeunt: quoniam quæ prophetizabantur ab illis impleta sunt, verba autem Christi semper sunt plena & quotidie implentur, & adhuc sunt impèda in sanctis. An forte neque Moyfi verba, aut prophetarum dicere debemus impleta omnino: proprie enim & illa verba filij Dei sunt, & semper impletur. Hic. Vel hic per generationem omnium hominum significat genus, aut specialiter Iudæorum. Deinde magis eos ad fidem præmissorum inducit, cum subdit, Cælum & terra. tran. ver. autem, &c. Ac si dicat, Facilius est fixa & immobilia destrui, quæ sermonum meorum aliquid decidere. Hil. Cælum enim & terra ex conditione suæ creationis nihil habet in se necessitatis vt non sint, verba autem Christi ex æternitate deducta, id in se continent virtutis vt maneat. Hier. Cælum autem & terra transibunt in mutatione, non ablatione sui, alioqui quomodo sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, si cælum, in quo ista sunt, terræque non fuerint? Rab. Cælum tamen quod transibit, non sydereum, sed æreum intelligere debemus, quod prius diluuii perit. Chryl. in ho. Elementa autem mundi in medium adducit, ostendens quoniam præciosior celo & terra est ecclesia: simul etiam & hinc conditorem se hominum ostendit.

ORIGENIS PRESBYTERI in idem Euang. Homil. 1.

Verba Prophetæ, quæ loentus est de abominatione desolationis futuræ, sunt hæc, Et consummabit testamentum multis septimana vna, & in dimidio septimane tolletur sacrificium, & libatio, & super templum abominatio desolationis erit, & vsque ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolationem. Vere quidem comprehendere sermones Danielis, nullius alterius est, nisi spiritus sancti, qui fuit in Daniele, vt de septimanis omnem manifestet sermonem, & de abominatione desolationis dicta ab eo. Si autem oportet & nos pauca secundum quod nobis videtur, exponere de hoc loco, dicendum est, quod septuaginta annos, qui fuerunt post aduentum Saluatoris nostri, demonstrare videtur sermo. Hæc enim septimana quæ propter septem decadas annorum dicitur septimana, confirmat testamentum multis, quando & Apostoli Christi post ascensionem ipsius orationi, & verbo instantes à

tes à Deo illuminabantur in omnem scientiam voluntatis diuinarum scripturarum, & à spiritu sancto. In dimidio, autem septimane, id est, in tribus, & semis decadis annorum, sublatum est sacrificium altaris, id est, in trigintaquinque annis, & impletum est quod fuerat scriptum. In dimidio septimane tolleret sacrificium, & libatio. Tunc autem super templum, quod fuit in Hierosolymis facta est abominatio desolationis templi, & ciuitatis, in eo videlicet tempore quando viderunt circumdatam Hierusalem ab exercitu, vt secundum quod prophetauerat Saluator de ea, cognoscant quod appropinquauit desolatio eius. Et hanc desolationis abominationem factam super templum ab exercitu Hierusalem circumdante, dicit Propheta vsque ad tempus consummationis manere, vt consummatio fiat mundi super desolationem Hierusalem, & templi quod est in ea. Er vbi sunt qui se dicunt Iudæos & non sunt, qui dicunt, Adificabitur Hierusalem quæ est deorsum, priusquam seculi consummatio fiat? Consummatio (inquit) dabitur super desolationem eius. Si autem & adificabitur templum, adificabitur ei, qui aduersatur & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut colitur, vt sedeat in templo huiusmodi ostendens se quasi sit Deus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illuminatione aduentus sui. Siue ergo placeat quibusdam adificari hanc Hierusalem super terram, tamen non erit falsum, quod dicitur, consummatio est danda super desolationem ipsius. Si autem oportet & de temporibus aliquid dicere dicimus quod in Chronicis Phleguntis cuiusdam dicitur (si tamen debemus & hunc quasi vera dicentem de templo suscipere) quod circa quadragesimum annum à quindécimo anno Tybetij Caesaris facta est destructio Hierusalem, & templi quod fuit in ea. Deduc ergo prædicationis domini fere annos tres, & tempus resurrectionis ipsius, quando per dies quadraginta apparens illis, docebat eos de regno Dei, & inuenies forsitan plus minus quod circa dimidium septimane computans per decadas annorum est completum quod dictum est. Tollitur sacrificium meum, & libatio, quando & super templum abominatio desolationis est facta, quæ desolatio vsque ad tempus consummationis manebit. Consummatio enim secundum quod diximus dabitur super desolationem. Si autem constat nobis talis traditio septimane, dicentibus quantum ad dictum impletum esse quod dictum est, non solum Tollitur sacrificium meum, & libatio: sed etiam illud quod scriptum est, vt abominatio desolationis super templum contingat, sine dubio manifeste ostenditur aduentus Christi etiam ex verbis Danielis prophetæ dicentis, Septuaginta septimane concisæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam, vt consummetur peccatum, & signetur peccatum, & deleantur iniquitates, & vt adducatur iustitia æterna, & vt signetur visio, & propheta, & vngetur sanctus sanctorum, & cognoscer intelligens ab exitu verbi respondere & adificare Hierusalem vsque ad Christum ducem septem septimane sexaginta duæ. Et conuerteretur, & reedificabitur platea, & murus, & euacuabuntur tempora, & post septimanas sexaginta duas interibit vnctio, & iudicium non est in ea. Ciuitatem autem, & sanctum corrumper cum duce veniente, & ex-

cedetur in diluuium, & vsque ad finem belli concisus interitus, & confirmabit testamentum multis septimana vna, & in dimidio septimane tolletur sacrificium, & libatio, & pinne vsque ad consummationem festinationis. Post hæc sequitur sermo, quem exposuimus sic habes, Et confirmabit testamentum multis septimana vna, & cætera. Arbitror autem septuaginta septimanas concisas super populum, & super ciuitatem sanctam, vt consummetur peccatum, quatuor millia nongentos esse annos ab Adam vsque ad septuaginta annos, qui fuerunt post dispensationem Christi. Consummatum est enim peccatum populi, propter quod & à Deo est derelictus. Et illorum quidem peccatum signatum est, credentium autem iniustitia est deleta: & post deletionem eius, adducta est in Christo vita æterna. Sed quoniam lex & propheta vsque ad Ioannem, qui ostendit Christum, propterea puto dictum signari visionem & prophetiam. Nam quoniam nequaquam sunt in prophetis visiones post Ioannem, ideo signata est visio & propheta. Signata autem visione, & propheta vnctus est vnigenitus sanctus sanctorum Christus. Quem Christum vnctum cognouerunt propheta, & Daniel: & intellexerunt aliquo modo ab exitu verbi, quando verbo domini cæli firmati sunt, & ab exitu verbi respondere in sanctis, qui ab initio fuerunt, & prophetis domini, sed & adificari Hierusalem vsque ad Christum ducem transierunt septimane sexaginta duæ, hoc est primum quidem anni quadringenti nonaginta, quæ sunt per decadas computatæ septimane septem. Post hoc autem anni quatuor millia trecenti quadraginta, qui sunt similiter per decadas computatæ septimane sexaginta duæ. Post quos reuersus est Christus & adificauit plateam, in qua sapientia fiducialiter agit, & murum in cuius fastigio prædicatur. Euacuata sunt autem populi tempora, propterea quod super additas septem septimanas, sexaginta duas septimanas, sublatum est à populo Christa quod fuit in templo, vt iam non sit iudicium apud eos. Sed & ciuitas, & sanctum corruptum est cum superueniente postea duce populo illi siue Herode, siue Agrippa. Hunc enim dicit esse historia Iudæorum Sed vide ne putes quod ait corrumpi cum duce veniente, referri ad Christum. Vbi enim voluit ipsum intelligi Christum, vtriusque nominibus vsus est Daniel, dicens, vsque ad Christum ducem. Quando autem tacet nomen Christi, corruptendum introducit ducem, quoniam defecit dux post Christum, & dux de sceleribus eius, venit enim cui reposita erant. Post quem excisus est in diluuium populus vsque ad finem belli concisus super eos. Sed his accidentibus illis confirmauit Deus testamentum multis in septimana vna: in cuius septimane dimidio cessare fecit incensum, & sacrificia, & templum, quod dicitur à pinna nominavit interitum vsque ad consummationem in festinatione, quando & derelicta est peccantibus eis domus eorum. Quæ autem sequuntur in textu Danielis, sicut potuimus exposuimus. Hæc autem omnia visa sunt nobis ex Daniele iuxta interpretationem Euangelici textus apponere, vt manifestemus verbum quod ait, Cum videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem prophetam stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Nunc autem ipsum textum Euangelij declarem.

Diximus stare quidem in loco sancto abominationem desolationis, principem esse qui Hierusalem circumdedit exercitu. Itaque quoniam pessima contigerunt his qui tunc fuerant in Iudæa, ideo hæc futura prophetans populo dominus dicit, *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes.* Et talia fuerunt quæ contigerunt in tempore illo, ut ita dicamus, ut qui esset super tectum domus, non haberet tempus descendere, & tollere aliquid de domo sua: & qui in agro erat, non posset reuerti in ciuitatem, & tollere vestimentum suum. Et non erat tunc tempus misericordiarum, neque super prægnantes, neque super lactantes, neque super infantes carum. Ideo dicit (quantum ad verba dico) *Væ prægnantibus, & nutriendis in illis diebus.* Et quasi ad Iudæos loquens, qui arbitrabantur in sabbato non oportere vel agere, vel ambulare viam amplius quam est sabbati iter, ideo dicit, *Orate autem, ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato.* Non solum enim in sabbato, sed etiam in hyeme pessimum erat salutem querere per fugam. Refertur autem ab his, qui Iudaicam historiam conscripserunt de illis, quæ tunc contigerunt, quoniam tribulatio magna facta est populo, qualis nunquam fuit ab initio mundi usque ad tempus Christi: sed nec postea fieri potest, ut talia eis contingant, propterea quod aucti sunt manus inferre in verum Christum Dei: cuius mysterium, & nomen venerans Dauid, dicebat de Saule persequente, & occidere se volente. Non injiciam manus meas in Christum domini. Præcisionem autem dierum illorum futuram propter electos Dei qui credunt in Christum, abbreviationem intelligimus dierum illorum. Tunc autem in magna calamitate populo constituto, & electis qui sunt in Iudæa pericula patientibus, multi seductores dicebant, Ecce hic Christus, ecce illic. Quos obseruare docens discipulos suos, dicebant tunc, *Si quis vobis dixerit, ecce hic Christus, ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetae, & dabunt signa magna, & prodigia.* Dicere autem quis potest, aut Simonem Magum qui dicebat se esse virtutem Dei magnam: aut si quis ei similis fuit, seducere volēs si possibile esset & electos. Hæc præuenientes diximus non adiicientes in hoc loco aliam expositionem, nisi eam quæ secundum textum est, propter eos, qui traditione simplici delectantur, ut quæ videtur eis vtilia diceremus, quoniam hæc dominus futura prophetans præscius veritatis exposuit. Si autem oportet propter eos, qui volunt, & possunt ascendere verbo ad altiora, replicemus ab initio proposita euangelij verba, & secundum quod possumus exponamus eadem iterum spiritaliter. Et primum quidem suscipiamus verbum de abominatione desolationis stante in loco sancto. Debet enim, qui legit, diligens esse, & intelligere, ut non seducatur à desolationis abominatione. Locus igitur sanctus intelligibilis est omnis dictio scripturæ diuinæ quam locuti sunt sancti prophetae qui fuerunt à seculo. Moyses, & post eum ceteri. Non solum autem, sed etiam dictio euangelistarum vel apostolorum Iesu Christi. In hoc ergo loco sancto omnium scripturarum tam veteris testamenti, quam noui Antichristus, quod est falsum verbum, stetit frequenter: per hoc ipsum quod stare videtur in scripturis diuinis, ostendens se quasi sit Deus, & quasi ipse sit Christus Dei verbum: & ipse est abominatio desolationis. Est

enim frequenter videre in argumentationibus impiis dogmatum apud hæreticos hanc abominationem desolationis, id est, Antichristum verbum falsum abominationum desolationem à Deo omnem hominem, qui receperit eam in se abominationem aduersantem veritati, extollentem se super omne verbum, quod est extra eum, quod annunciantur esse verbum Dei: extollentem se, & super omne, quod vnusquisque hominum colere vult, siue vere, siue mendaciter. Nam vnumquodque hæresum dogma non solum veritati aduersatur, sed etiam cæteris dogmatibus similiter falsis. Et quoniam sic extollitur, ut etiam in templo scripturarum sedeat, per ipsum templum, id est per ipsas scripturas volens se ostendere quod ipse verè est Deus verbum. Semper ergo qui diuinas legit scripturas intelligat eas, maxime quando viderit abominationem desolationis, secundum ea quæ diximus, stantem in eo, quem exposuimus loco sancto sanctarum scripturarum. Qui autem intellexerit eum, destruet vera traditione, id est, illuminatione aduentus Christi, qui est veritas, eum verbum, qui in alieno loco sancto stare videtur: & intelligens talem abominationem desolationis, irritam faciet eam, & eiciet à loco sancto, in quo stare videtur. Maxime autem destruet eum Christus, qui loquitur in eo verum lumen. Iste autem Christus si in aliquo loquatur volenti audire, & proficari, non infirmatur: sed omne falsum verbum, quod est abominatio desolationis stans in loco sancto, & sedens in templo Dei, quod est Antichristus, interficiet spiritu oris sui per eos, qui se præbuerint capaces ipsius. Quod verbum falsum frequenter non stat, sed etiam sedet in templo, quando quasi rationabiliter, & bene constructum videtur. Qui autem vident hanc abominationem desolationis, ita ut possint de ea dicere, Non enim veritas eius ignoramus, in eo dum legunt intelligentes quæ vera sunt, fugiant falsum, & recedat vbi eos mendacium comprehendere non valebit. Non autem potest comprehendere mendacium eos, qui ex Iudæa litera fugiunt ad spiritalia, & intelligibilia, & sublimes veritatis montes. Ut autem intelligamus, *Fugiant in montes,* accipe exemplum, quod dicitur manifestè de fuga laudabili: quale est quod ait Apostolus, Fugite fornicationem: & quod ait sapientia, Quasi à facie serpentis fuge peccatum: vel quale est, quod in mysterio dicit Rebecca Iacob. Ecce Esau frater tuus minatur occidere te. Nunc ergo, fili, audi vocem meam, & surgens fuge ad Laban fratrem meum in Carram, & habita cum illo aliquot dies, donec auertatur ira fratris tui. Et omnis arbitror, qui filius est Iacob, opera consummans Iacob, intelligens omnem mortem odibilem Deo, qui est Esau, fugit quasi intelligens. Si autem non fugiat eum, qui fornicarius est, & pollutus sicut Esau, & quasi non fugiens Esau, sed cohabitans ei, non fit filius Iacob qui fugerat eum. Ipse autem Iacob habitans cum Laban vtiliter sibi & dispensationi quæ erat secundum Deum, abscondit cor suum, ut non annuntiaret ei quoddam fugiebat, & fugiebat ipse & omnia eius. Bonum est ergo fugere etiam à Laban, à conciliatore carnalium qualitatum, in quibus habitantem non oportet permanere in eis, sed fugere cum omni domo sua. Nam & si voluerit persequi post eum, Deus illum auertet à fugientibus eum, ut & si comprehenderit eum postmodum

modum aliquando, nihil mali facere ei possit fiducialiter pronuntiant. Apud quem inuenieris deos tuos non vniat in conspectu fratrum nostrorum: cognosce quid tuorum est apud me, & accipe. Nec enim cognosci poterit, aliquid apud Iacob de rebus Laban. In his ergo euangelicis dictis quæ in presenti tractamus, imperatur, ut, qui cognoscunt abominationem desolationis stantem in loco sancto intelligant in eo dum legunt, ut fugiant in montes. Qui ergo in tali Iudæa quam diximus, id est in vetustate literæ constitutus habetur, fugiat in montes spiritalium nouitarum. Et si quis inuentus fuerit ascendisse super tectum verbi, & stare in fastigio ædificationis eius, non descendat inde occasione ut auferat aliquid de domo sua, & vadat. Nihil enim opus habebit manens in tecto & abstinens se ne quando inde descendat. Et si fuerit quis in agro, siue in eo in quo absconditus est thesaurus, sicut Dominus ait in parabola quadam, aut qualis fuerit ager ille Iacob plenius, cui assimilauerat ei benedicens pater ipsius, & dicens, Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, quem benedixit dominus. In quo agro secundum spiritalia benedictiones legis, benedicitur omnis, qui secundum legem vixerit, dicente scriptura, Benedictus tu in ciuitate, benedictus tu in agro. Qui ergo est in tali agro totius plantationis quæ plantauit pater celestis, non reuertatur retro. Nō enim tantummodo ille, qui mittit manū in aratrum, & reuersus fuerit retro, non est aptus regno Dei, sed etiam qui in agro est, quæ tradidimus, & reuersus fuerit retro, causa eorum, quæ oportuerat obliuisci, sine dubio incurrit in abominationem desolationis, id est in seductionem verbi mendacis: & maxime si spoliauerit se vestimentum suum vetus, id est veterem hominem cum actibus eius, & iterum conuersus fuerit retro, tollere vestimentum suum. Diligenter ergo debemus attendere, ne forte aliquid eorum, quæ sunt deorsum, & sunt in domo, velimus descendentes tollere, aut relictum vestimentum retro repetere relinquentes agrum, & conuersi retro, cum debuimus aut petere ea, quæ sunt priora, & obliuisci posteriora, & neque stare in aliqua regione illa, sed in monte saluari, ut non comprehendamur cum his qui sunt combusti, propter quod in Sodomis sunt comprehensi. *Væ autem prægnantibus, & nutriendis in illis diebus.* Quod sunt & aliquæ animæ concipientes generationes, manifestauit propheta dicens, A timore tuo, domine, in vtero concepimus, & parturimus, & peperimus spiritum salutis, quem fecisti super terram. Sicut enim in prægnantibus formatur, & figuratur semen: sic & in anima, quæ suscipit verbum, paulatim formatur & figuratur conceptio verbi in ea. Et hoc puto dicere Paulum ad Galatas, Filij mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. In epistola ad Timotheum dicit idem, saluandam mulierem per filiorum generationem, si permanerit in fide, & dilectione, & sanctitate cum castitate. Quæ est autem hæc mulier, nisi anima, quæ verbum concipit Dei & veritatis, & parit opera bona similia Christo? Irrationabile autem est existimare de sensibili generatione dictum quod ait, Mulier seducta in prauaricationem facta est, salua autem erit per filiorum generationem, si permanerit in fide, & dilectione, & sanctitate cum castitate. Animæ ergo quæ nouiter susceperunt

verbum, & adhuc prægnantes constitutæ, necdum fructificauerunt in eo in vtero intelligibiliter habentes: nō possunt sustinere stantem in loco sancto aduersantem veritati sermonem, neque stare, quominus seducantur persuasionibus eius. Propterea si aliquando abominationem desolationis secundum quod tradidimus stantem in loco sancto viderit anima in vtero habens, quæ necdum fructificauit ex verbo, incurrit in vā, quod dominus dicit, *Væ prægnantibus.* Projiciet enim conceptione, & euacuabitur à se, quæ est in actibus veritatis. Sed & si videatur formatum & fructificatum verbum, non autem fuerit enutritum sufficienter augmentibus & magnum facientibus eum nutrimentis, sed manserit immaturum, secundum similitudinem sugentis factum est, super huiusmodi generationes veniet quod super fugentes. Si autem sicut in multis exemplaribus scriptum est, *Væ sugentibus,* dicendum est quod anima, quæ lactantur adhuc, ad quas dicit Apostolus, Lac vobis potum dedi non escam, nondum enim poteratis, sed nec usque adhuc potestis, adhuc enim estis carnales. Dicit autem & alibi, Facti estis opus habentes lacte, & non solida esca. Omnis enim qui lacte alitur, imperitus est verbo iustitiæ, paruulus enim est. Istæ sunt ergo animæ quæ propter infirmitatem, & quia facile seducuntur, non possunt in se docibilibus permanere à conspectu abominationis desolationis stantis in loco sancto. Seductæ enim consentiunt ei, utpote Deo. Et est videre hæreticorum ecclesias plenas de lamentandis prægnantibus, vel nutriendis, vel sugentibus. Plerumque enim animæ quæ in ecclesia prægnantes fuerunt, aut nutriendas, aut sugentes, fuerunt seductæ à desolationis abominatione, & seductæ ab eo verbo falso, qui stat in loco sancto per falsam traditionem dogmatum peruerforum: abominationis illius susceperunt vā, quod à domino factum est. Væ in vtero habentibus, & nutriendis. Non autem quancumque, sed in diebus illis abominationis desolationum. Omnis enim, qui audit verba iniquitatem in excelsum loquentium, & suscipit ea: in diebus eius ille abominationi desolationis subditus fit. *Orate autem, ut ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.* Est enim, sicut diximus, quædam fuga hominum secundum præceptum verbi, ut qui fugit quæ fugere oportet, melior sit eo qui nō fugit, sed semetipsum subditum facit perdentibus animam malis. Quod est autem constituta fuga, atque laudabilis, manifestè docet Apostolus dicens; Fugite fornicationem. Fugit autem fornicationem, qui omnem occasionem irritantem, & prouocantem ad fornicandum euitat, & neque iuuenibus in fabulis iuuenilibus commiscetur, in quantum potest, ne forte consumatur per eas, neque descendit ad consuetudines eorum talium, sed auertit se omnino ab huiusmodi hominum concitationibus. Qui vult fugere fornicationem, audiat & illud quod dicitur; Cum salatrice noli assidens esse, ne forte consumaris in desideriis eius. Fugit autem fornicationem abundantius, qui accedentes, & excitatrices seminis escas, in quantum valet, euitat: & vino, si potest fieri, non vitur, donec transeat feruentior ætas. Si autem vitur, modico vitur, secundum Apostolicum præceptum dicens Timotheo, iam noli aquam bibere, sed vino modico vitere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

Et quid plura? Ille est, qui fornicationem fugit, & semper fugam istam laudabilem operatur, quæ à Deo fugere non permittit. Operatur autem hanc fugam qui promptus est ad fugiendum fornicationem. Et non solum fornicatio nobis est fugienda, sed & omne peccatum. Ideo bene dixit scriptura. Quasi à facie serpentis, fuge peccati. Frequenter autem conuenit fugere ab antichristo verbo, & falsi nominis scientia, maxime quando necdum sic idoneus est homo, ut habeat in se dominum operantem, qui interficit spiritu oris sui suasionem mendaciorum, nec ascendit ad tantum altitudinis, ut habeat in se eum qui destruit illuminatione aduentus sui omnem suasionem verisimilitudinem veritatis habentem, & assimilantem se veritati. Qui autem fugit, debet cognoscere etiam locum, ad quem fugere debet: & orare etiam propter tempus, ut non in eo tempore fugiat, quod est aduersarij fugæ. Loca ergo fugientibus erunt montes, quos Christus ostendit dicens; *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes.* Et qui fugiunt in istos montes dicat Psalmum graduum sic habentem, *Leuavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* Ideo autem tollit oculos suos in montes, quia scit abundantiam quæ est in montibus illis. Propterea dicit, *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Et si fugerit in montes, quos præcepit dominus, veniet ad locum sanctum, in quo factus & videns visum illum magnum, dicit quod dictum est, *Transiens videbo visum hunc magnum.* Et qui huiusmodi est, audiet, *Solue calcementum pedum tuorum, locus enim in quo tu stas, terra sancta est.* Fugiant ergo in montes qui fugiunt secundum Dei mandatum. Quoniam ergo in tranquillitate animæ constituta possunt impetrare fugam salutis, hyeme autem comprehendente incurrunt in eos, quos fugiunt: ideo orent, ut ne fiat fuga eorum hyeme, vel sabbato, si quidem vigilauerit Christus in eis. Si autem obdormierit, tunc descendens procella venti in stagnum, descendet etiam super eum, qui fugit, quia non Iesus fugit cum ipso, ostendens ei fugam optimæ viæ. Tamen si descenderit aliquando procella, & hyemem fuerit operata, oret quis & suscitetur orationibus suis Christum, ut imperet vento, & mari, ut tranquillitate facta iterum fugiat, ut non comprehendatur à fornicatione, aut auaritia, aut à gloria vana, aut ab aliquo malo persequente se, vel ab ipsa abominatione desolationis, id est dogmate falso. *Orate ut ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato.* Deus in sex diebus fecit opera mundi, & requieuit in sabbato. Requieuit autem ab operibus mundi, quæ facere cœpit. Opera autem iustitiæ semper sine initio operatur, & operabitur sine fine. Sic & hominum genus ante Christi aduentum operari sunt omnes opera mundi, & nemo requieuit ab eis, sabbatizans iugiter ab operibus bonis. Veniens autem dominus noster sabbatum nostrum, & requies nostra, attulit nobis requiem sabbati sui, ut sicut ille requieuit in sabbato ab operibus mundi, non autem requieuit ab operibus iustitiæ: sic & nos per ipsum sabbatizemus ab operibus mundialibus, & carnalibus, & nocivis, opera autem iustitiæ semper exerceamus. Quod autem ipse nobis allaturus fuerat huiusmodi sabbatum, in quo nullum opus faciamus seruire: restatur & ipse per Prophetam dicens de indignis Iudæis ita, *Donec iuravi in ira mea, si intrabunt*

in requiem meam. Et iterum, *Lamech nomen imponens filio suo Noë in mysterio Christi, ita dixit de eo, & vecauit nomen eius dicens, Noë, quoniam hic dabit nobis requiem à meroribus nostris, & ab operibus manuum nostrarum, & à terra, quam maledixit dominus.* Omnis ergo, qui viuit in Christo, semper in sabbato viuit, & in requie requiescens ab operibus malis: operatur autem opera iustitiæ incessanter. Multi autem nomen Christi habentes non gratiam, e contrario sabbatizant ab operibus bonis, operantur autem opera mala. Mediocres autem interdum dimittunt sabbatium operum malorum, & sabbatizant ab operibus bonis, non bona operantes, sed mala. Quidam autem & ab operibus malis sabbatizant, non autem exercent opera bona, cum oporteat non solum mala fugere, sed etiam bona exercere. In tali ergo sabbato operum bonorum quando bona opera non facit homo Christianus, iubet nos Christus orare, ne fuga nostra fiat in illo. Cessante enim te ab operibus bonis, siquidem stereris ante faciem abominationis, & vltro te subdideris ei voluntariè, mortuus es gladio verbi mendacis. Si autem volueris fugere, & abominatio desolationis secuta fuerit te, sine persecutionibus suis franget te, quia non operantur in te virtutem patientiæ opera tua bona: sine seductionibus suis capiet te, quoniam intelligentiæ lumen non operantur in te opera tua bona. Nemo enim in tali periculo falsi dogmatis facile superatur & fallitur, nisi qui nudus est ab operibus bonis. Propterea & Apostolus dicit de ipso periculo. *Pro eo quod charitatem veritatis non acceperunt, dabit illis operationem erroris, ut credant mendacio, ut indicentur homines qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Cum autem viderimus abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam stantem in loco sancto, videbimus & magnam tribulationem instantem, qualis facta non est ab initio mundi vsque ad illam ipsam: neque fiet postea. Quæ enim maior tribulatio quam videre fratres nostros seduci propter sanctum locum à desolationis abominatione stante in eo? Et si quidem amici alicuius aut proximi mors corporalis magnam operatur tribulationem ei, qui non fuerit meditatus ut sufferat eam, qualè putas tribulationem ei, qui non compatitur, quando vnum passum fuerit membrum, & ei qui viderit quando scandalizatus fuerit alicuius frater? Si autem & quis viderit seipsum moueri & conturbari à desolationis abominatione, quasi non sit abominatio desolationis, & viderit se periclitari propter dilectionem quam habet in sanctum locum, ita ut penè consentiat ei abominationi tanquàm sit Deus, & tradat semetipsum abominationi quasi Deo, quomodo putas eum tribulari magna tribulatione, qualis non fuit ei ab initio, ex quo venit in mundum, vsque ad illud tempus? Sed nec alia tribulatio talis eum poterit comprehendere aliquando, & maxime si quis trahitur ut existimet abominationem stantem in loco sancto, non esse abominationem desolationis, sed Deum verbum. Adhuc autem & si quis manifeste quidem videat abominationem desolationis stantem in loco sancto, & si sequatur eam, accipiens sibi excusationem de diuinis scripturis, quasi indifferentem liceat Christianitatem negare, dicens denegationem non esse denegationem,

tionem, & escas immolatorum quasi nihil nocentes manducanti fuerit arbitraris, proferens de scripturis exempla, & quod indifferenter licet in vno, eodemque tempore mulieribus commiseri diuersis, quasi & patribus ista facientibus olim: omnibus istis peccatis maius est abominatio desolationis, id est, verbum, quod in loco scripturarum sanctarum consistit iniquitatem in excelsum loquens, & persuadens à creatore discedere, qui solus & verus est Deus: & credere alteri nescio cui Deo versus istum, cui nullus similis est, cum talis noster Saluator dicat, *Pater qui misit me, maior me est.* Magna ergo tribulatio generatur à desolationis abominatione stante in loco sancto, ita ut talia dicatur de ea. *Et nisi abbreviati essent dies illi, non esset salua facta omnis caro.* Propter electos autem abbreviabitur dies illi. Tanta autem, & sic magna in illa abominatione desolationis fit tribulatio, ut Deus operetur abbreviationem dierum tribulationis illius, superfluum eorum præcedens, quod additur à desolationis tribulatione & abominatione. Aliter enim non est possibile ut sanetur omnis, quæ saluanda est caro, nisi acceperit abbreviationem à Deo. Dies enim intelliguntur præcepta, & dogmata veritatis, posita in scripturis ad illuminationem intelligentium animarum. Omnes autem intellectus à scientia falsi nominis venientes, qui addunt sermonibus scripturarum, & coniunguntur, intellige mihi additamenta esse supra magnitudinem naturalem dierum scripturæ: quod additamentum bonus Deus abbreviat, per quos vult. Et quotiescunque videris aduentu verbi veritatis in sensu tuo præcidi altitudines extollentes se aduersus scientiam Dei, roties intellige abbreviatos dies tribulationis, & circuncisam superfluum magnitudinem, quam contra naturam abominatio desolationis semper superaddit diebus Domini, qui sunt in scripturis. Et propter electos abbreviantur dies illi, ut videtes in sensu suo præcisionem superfluitatis dierum, & remanentem illam solummodo lucem, quæ secundum verbum est veritatis, nihil patientur à desolationis abominatione, vel ab eo quod additum fuerat super veros, & naturales dies scripturarum. *Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic Christus, ecce illic, nolite credere, &c.* Quoniam diximus abominationem desolationis stantem in loco esse mendacij verbum, quod in loco scripturarum sancto stare videtur, dicit aliquis: & quomodo quasi non stante ea illicita dicitur aliquis discipulus Christi, *Ecce hic Christus, ecce illic:* alius autem dicit, *Ecce in solitudine est:* alius autem, *ecce in domibus:* Vide ergo si ad hæc dicere possumus quod ait, *Ecce hic, ecce illic:* quoniam ecce hic, ecce illic, non extra scripturam foras aspiciendum est. Dicit enim qui seducere voluerit nos, & defendere contraria veritati, *Ecce hic Christus, demonstrans (verbi gratia) hunc euangelij locum.* Alterius autem erroris autor dicit, *Ecce hic Christus: offerens ad exemplum alterum textum, qui videtur defendere mendacij illius verbum quod proposuit vindicare: & sic ex lege, & prophetis, & ex apostolis profert vniuersum quæ videntur defendere mendacium illud, ut pote veritatem.* Vel sic impletur quod ait, *Ecce hic Christus, ecce illic: ostendens non Christum, sed aliquem fictum eiusdem nominis: ut puta, secundum Marcionis doctrinam, & secundum*

traditiones Valentini, aut Basilidis longam fabulositatem, aut secundum Apellis aduersus Paulum testimonium falsum. Erunt autem & alij plures qui dicturi sunt discipulis ex diuinis scripturis, coniungentes eis suum proprium sensum, *Ecce hic Christus, ecce illic.* Si autem dixerint vobis, *Ecce in solitudine, nolite exire: ecce in domibus, nolite credere.* Quidam enim secreta proferentes dicunt, ecce in solitudine. Quando enim secretas & non vulgatas scripturas proferunt ad confirmationem mendacij sui, videntur dicere, ecce in solitudine verbum est veritatis. Secretæ enim scripturæ, recte solitudines appellantur, in quibus aut pauci sunt credentes, aut nullus. Quoties autem canonicas proferunt scripturas, in quibus omnis Christianus consentit, & credit, videntur dicere, ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire à prima, & ecclesiastica traditione: nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem ecclesiæ Dei tradiderunt nobis. Vel sic, eorum verborum falsorum professores quidam quidem nec ab initio simulant scripturas, & sic fallere tentant. Ideo (existimo) quod eos sermones, qui sunt omnino extra scripturam ostendere volens dixit, *Si dixerint vobis, ecce in solitudine est, nolite exire de regula fidei.* Eos autem, qui ad schisma simulant diuinas scripturas, ostendere volens dixit, *Si dixerint vobis, ecce in domibus, nolite credere.* Quodcunque professi fuerint de scripturis, & de mysteriis, quæ sunt in eis ad demonstrationem, nolite credere, quæ dicuntur. Veritas enim similis est fulguri egredienti ab oriente, & apparenti vsque ad occidentem. Qualis est veritas ecclesiæ Dei: ab ea enim sola sonus in omnem terram exiit, & in fines orbis terræ verba eorum, & velociter currit sola verè veritas Dei.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 2.

Scire debemus & illud, quod veritatis fulgor non aliquo quidem scripturarum loco apparet, ex alio autem scripturarum loco non defenditur: sed ex omni loco scripturarum, id est siue ex legis, siue prophetarum, siue ex euangeliorum, siue ex Apostolorum scriptura defenditur. Et exiēs hic fulgor veritatis ab oriente (id est ab initiis Christi) apparet vsque ad dispensationem passionis ipsius, in qua est occasus ipsius. Et huic tali fulgori similis est filij hominis aduentus, id est, verbum veritatis. Et sic autem intelligere possumus quod ait, *Exit ab oriente, & apparet vsque ad occidentem.* Christus verbum esse & veritas & sapientia ostenditur à primo initio creaturæ mundi vsque ad nouissimam Apostolorum scripturam, id est à Genesi vsque ad apostolicos libros: post quos nullis scripturis ita credendum est sicut illis. Aut ita, quoniam lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, in quibus est fulgor veritatis. Et oriens quidem est lex, occidens autem finis legis, Ioannes. Sola autem ecclesia neque subtrahit huius fulgoris verbum & sensum, neque addit quasi prophetiam aliud aliquid. Sed si oportet subtiliter querere quod non singulariter dicta est oriens, neque singulariter occidens, sed ita, ab orientibus vsque ad occidentes: dicemus quod vna oriens, & vna occidens.

Vide quanti faciat hic doctor antiquissimas ecclesiasticas traditiones, & successionem continentem quibus scriptura nunquam contradicit.

Est ex Homi. 30. in Matth.

cidens, lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: alia oriens vsque ad occidentem, Christus Iesus vsq; ad Paulum, cui nouissimo Apostolorum quasi abortiuo apparuit Christus. Considera autem & hoc, quod vnam superius diximus abominationem desolationis, quæ dicta est per Daniele Prophetam stantem in loco sancto: superaddit autem quasi de multis, *Exurgent enim pseudochristi*. Generaliter enim vnus est Antichristus, species autem illius multæ: tanquam si dicamus, mendacium generaliter vnus est, secundum differentias autem falsorum dogmatum inueniuntur multa esse mendacia. Si enim mendacium nihil differt à mendacio putà Basilidis, aut Marcionis, aut Valentini, aut Apellis, aut aliorum similium: vnus videtur esse mendacium. Si autem secundum diuersa dogmata metiuntur, multi sunt qui exurgunt. Hi enim sunt Antichristi: & quicumque post eos surrexerint. Sicut autem veri Christi, vt vnus facti sunt qui à seculo fuerunt sancti Prophetæ pronunciantes Christi passiones, & postmodum glorias eius futuras, sic mihi intellige secundum vnumquemque pseudochristum multos eius falsos Prophetas. Non ergo alicuius vnus mendacij doctores, sed omnium pseudoprophete sunt illius antichristi, cuius falsos sermones prædicant quasi veros, & docent. Secundum hæc ergo quæ diximus, qui ecclesiasticè docet verbum, prophetæ sunt Christi: qui autem Marcionis, vel alicuius eorum prædicant verbum falsum, prophetæ sunt antichristi eius, qui est secundum Marcionem, id est illius mendacij, quod introduxit Marcion: & alij falsi prophetæ sunt mendacij illius, quod est secundum Basilidem, alij vero illius, quod est secundum Apellem. Similiter dices & de prædicatoribus singularum hæresum. Omnia enim persuasoria, quæ profertur ad defensionem antichristi verbi, signa sunt illius antichristi, & prodigia: quæcunque suggerantur à sapientissimo omnium bestiarum terræ serpente, & à magno sensu principe Assyriorum, signa sunt magna & prodigia, vt in errorem inducantur, si possibile esset, etiam electi. Exaggerationis autem sermo est dicens, *Si possibile esset*. Non enim pronunciauit, neque dixit, vt in errorem mirantur etiam electi: sed ostendere vult quod frequenter valde persuasorij sunt sermones hæreticorum, & commouere potentes etiam eos, qui sapienter audiunt. Sed prædicante nobis omnia saluatore neque in solitudinem exeamus, neq; qui profitentur Christum in domibus esse credamus. His autem, quæ diximus, adjiciamus adhuc, quod omnis sermo profitens se esse veritatem, cum non sit veritas, siue apud gentiles, siue apud barbaros, aliquo modo antichristus est, volens seducere quasi veritas, & separare ab eo qui dixit, Ego sum veritas. Propterea non debemus attendere eis qui dicunt, Ecce hic Christus: non autem ostendunt eum in ecclesia quæ plena est fulgore ab oriente vsque ad occidentem: quæ plena est lumine vero, quæ est columna, & firmamentum veritatis: in qua totus est aduentus filij hominis, dicentis omnibus, qui vbiq; sunt, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vite vsque ad consummationem seculi. *Et vbiunque fuerit*, quod est secundum dispensationem passionis eius, *cadaver eius*, qui ideo cecidit vt erigat eos qui ceciderunt, *illuc congregabuntur* non qualescunque, sed, *aquilæ discipuli*. De

quibus etiam propheta dicebat, Pennigerabunt sicut aquilæ, & current, & non laborabunt, & ibunt, & non esurient. Et Salomon in Proverbijs assimilat eum, qui in Deo est diues dicens, Paratæ sunt ei pennæ sicut aquilæ, & conuertetur in domum præpositi sui. Et vide quod non dixit. Vbiunque fuerit cadaver, ibi congregabuntur vultures, aut corui: sed volens ostendere magnificos & regales esse omnes qui in passionem domini crediderint, proprie dixit, *Vbi fuerit cadaver, illic congregabuntur & aquilæ*. Statim post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de celo, & virtutes calorū monebuntur. *Et tunc apparebit signum filij hominis in celo, & tunc plangent se omnes tribus terræ*. Considerantes maiores propositiones incurrere quam est sensus hominum, etiam eorum qui plurimum in sapientia profecerunt præ alijs, age discutiamus sermonem: primum quidem quærentes, quæ facile recipi possunt ad expositionem euangelici textus quasi domino in ipso prophetante: deinde requiramus, quæ sit veritas horum verborum secundum eos, qui altius, & subtilius esse aliquid arbitrantur in verbis, seruantes consequentia moralium traditionum etiam in his quemadmodum supra. Dicit ergo aliquis, Quemadmodum in magnis ignibus succendi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli: sic in consummatione mundi ab igne qui accendendus est obscurabuntur etiam luminaria magna, vt sole obscurato consequenter obscuratio solis etiam luna impedita nec à sole percipere lumen, nec proprium lumen dare sinatur. Et si necesse est comprehendant mundi naturā primum tenebræ magnæ: sic autem permarcescete stellarū lumine, reliquum earū corpus crassius factum vt non valeat exaltari sicut prius cum à lumine ipso portatum extolleretur, cadet de celo. His accidētibus consequens est calorū rationabiles virtutes patientes stuporem, commotionem aliquam pati, & cōturbari: remotas videlicet à primis functionibus suis. Ita qui hæc sic intelligit esse, adjiciet quod signum filij hominis, in quo cœlestia facta sunt quæ in cælis erāt, & quæ in terris, tunc apparebit: vtputa virtus, quam operatus est filius suspensus in ligno, & in celo maxime fulgebit signum ipsius, vt homines ex omnibus tribubus, qui prius non crediderunt Christianitati annuntiatæ, adhuc autem male de ea dixerunt: tunc recognoscentes per signum illud manifestatum, plangent se, & lamentabuntur propter ignorantiam suam, atque peccata, quia verbum Domini non receperunt. Alius vero aliter arbitrabitur de his verbis: quoniam sicut hæc verba demonstrant, nec per ignem fiet mundi corruptio, sed per defectionem ipsius. Et alius vtitur exemplo: quoniam sicut deficiente lumine lucernæ, paulatim minuitur lumen: sic cœlestium luminum deficiente nutrimine, Sol obscurabitur, iam nō habens super se venientia spiramenta ab eis. Maiore autem luminari hæc patiente, multo magis & luna nec ipsum poterit exhibere splendorem igneum illum, & secundum defectiones suas apparentem. His ergo contingentibus super solem, lumen etiam stellarum deficiet, vt quod remanserit in eis quasi terrenum, cadat de celo: & omnes celorum virtutes his accidentibus monebuntur. Sicut enim in dispensatione crucis, sole deficiente, tenebræ factæ sunt

super

super omnem terram: sic & signo filij hominis apparente in celo, deficiet solis lumen, & lunæ, adhuc & stellarum quasi consumptum à multa virtute signi illius. Quo apparente, quæ tunc in terris remanserint tribus plangent se. Vtetur ad hoc exemplo Esaiæ propheta dicentis hoc modo, ecce dies Domini insanabilis venit, iræ, & furoris, ponere orbem terræ desertum, & peccatores perdere ex ea. Sellæ enim cæli, & Oriō, & omnia ornamenta cæli non dabunt lumen suum, & obscurabitur in oriente sol, & luna non dabit claritatem suam. Et præcipium orbi terræ mala, & impijs peccata eorum. Item & de Ioel talia, Ante faciem eius confundetur terra, & mouebitur cælum. Sol & luna contenebricati, stellæ non dabunt lumen, & Dominus dabit vocem suam ante faciem virtutis suæ, quia valida sunt castra eius nimis, quoniam fortia sunt opera verborum eius. Item, Et dabo prodigia in celo sursum, & in terra sanguinis, & ignis, & vaporum. Sol cōuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus, & præclarus. Et his similia multa inuenies in scripturis, si nihil aliud in locis euāgelicis aspicere volueris præter simplicia verba. Nam & secundum hoc quod dicit, Tunc plangent se omnes tribus terræ, quasi nulla habens opus interpretatione, accipies de propheta Zacharia talia verba. Et erit in illa die, quæram auferre omnes gentes quæ veniunt super Hierusalem, & effundam super domum David, & super omnes habitantes in Hierusalem spiritum gratiæ, & miserationis, & respicient ad me, propter quod saltauerunt, & plangent super se plactum sicut super dilectum, & dolebit dolore, sicut super primogenitum. In illo die magnificabitur plactus super Hierusalem, sicut plactus mali granati in campo excisi, & plangent se terra per tribus. Tribus domus David seorsum, & mulieres eorum seorsum: Tribus domus Natha seorsum, & mulieres eorum seorsum: Tribus domus Symeon seorsum, & mulieres eorum seorsum: Omnes tribus, quæ subrelictæ sunt, seorsum, & mulieres eorum seorsum. Videbitur ergo quibusdam vsque hoc interpretationem debere producere, & nihil discutere supra textum. Quoniam autem qui loquitur de scripturis diuinis, debet curare non solum simplices, vt negligat causa eorum illos, qui possunt abundantius sustinere verborum subtilium naturam, ne forte falsæ sint traditiones huiusmodi, & nihil tale, quale debet esse quod à Deo dici debeat de huiusmodi rebus: propter huiusmodi ergo viros pauca quædam secundum quod possumus, moraliter exponemus. Dicent autem huiusmodi homines, Quomodo potest dici de sole, quod obscurabitur lumen eius, quando Esaias propheta profectum aliquem solis in consummatione fore declarat, hic autem sermo ademptionem? Similiter & de luna Esaias quidem refert, quod ipsa erit sicut sol: præfens autem sermo, quod non dabit lumen suum. De stellis autem talia dicent, quod de terra in cælum, multum spatium est, maxime vsque ad zonam mediam, in qua non sunt erraticæ stellæ, secundum considerationem ergo altitudinis eius est existimare, quod nisi supra modum essent magnæ stellæ, neque ex tanto spatio lumen eorum videretur ab omnibus qui sunt in omni par-

te terrarum. Sicut autem quidam dicere tentant, aut omnes, aut plures earum maiores esse quam ipsa est terra, argumēto vtentes ad commendandam rationem verborum suorum, quod omne cælum in modum spheræ collectum vniuersam complectitur terram: dicent etiam aliquid tale, quoniam qui veritatem doctorum istorum simpliciter ex ipso colligunt textu, rem natura ipsa impossibilem dicunt vt possibilem; vt stellæ tantæ magnitudinis cadant de celo. Quo enim & cadant, cum magnitudini earum non sufficiat terra, nec capere possit (vt ita dicam) magnitudinē duarum stellarum? Pone tamen capere eam duas, vel tres: nunquid & tantam multitudinem capere potest? Ne ergo aliquid aliud forte moraliter sentire oportet in scripturis diuinis. Et audaciæ quidem est, necessarium autem: tamen multo tractu opus est in his locis, qui vult simul & possibilitatem ostendere scripturarum, & veritatem. Dicit ergo obseruandum; solem esse diabolum, qui transfuratur se in angelum lucis, & quasi sol multos seducit. Quoniam ergo in consummatione est arguendus, cum sit tenebræ, simulat autem esse se solem, propterea de illo intelligi potest quod ait, Sol obscurabitur. Et dicit honestiorem esse hanc rationem, quam existimare talem solē passurum obscuritatem. Omnes (inquit) consentire conuenit absque periculo aliquo huic probato sermone de huiusmodi sole sic obscurando. Et secundum consequentiam huiusmodi solis intelligenda est etiam luna quæ videtur illuminari ab huiusmodi sole. Omnis enim ecclesia malignatium, quæ frequenter lumen se habere, & dare promittit, tunc autem arguita, & manifestata eum reprobatis dogmatibus suis, non dabit claritatem suam. Sed & quicumque siue in dogmatibus, siue in virtutibus falsis, hominibus quidem promittebant veritatem, mendacis autem seducebāt se attendentes, hi conuenienter dicendi sunt stellæ cadentes de celo. De celo autem (vt ita dicam) suo, vbi erāt altitudines constitutæ extollentes se aduersus scientiam Dei. Ad commendationem autem sermonis huiusmodi, vtentur exemplo Proverborum dicente, Lumen iustorum semper inextinguibile est: lumen autem impiorum extinguetur. Scientiam quidem veram, quam illuminauerunt sibi, qui audierunt dicentem, Illuminare vobis lumen scientiæ, lumen esse iustorum: falsam autem scientiam lumen esse impiorum: & sanctorum quidem lumen semper inextinguibile esse, cadentium autem à veritate lumen extingui. Obscurabitur ergo lumen solis illius quem diximus, & lunæ illius quam exposuimus: sed & omnes, qui extollunt se contra scientiam Dei, cadent ab altitudine sua, qua se arbitrati sunt esse cælum. Forsitan & sic conuenit quod est dictum. Videbam Satanam sicut fulgur cadentem de celo. His autem accidentibus de huiusmodi sole, & lunæ, & stellis; virtutes calorū diuinæ non omnino immobiles erunt, sed mouebuntur quando arguitus fuerit ille obscuratus sol, & luna illa non exhibebit claritatem suam, & tales stellæ ceciderint, sicut & Iudas dicit in Epistola sua, Tunc quod clarum est apparebit in celo, & omnis, qui portauit imaginem cælestis. Cum autem hæc ita fuerint facta, tribus quidem cæli lætabuntur, terræ autem tribus quæ imaginem portauerunt terræ, plangent se. Adhuc autem pro cōmendanda hu-

iusmo

iusmodi sua traditione adiciet dicens qui hanc fecit interpretationem, quoniam sensibili sole obscurato (ut hoc ita esse concedatur) & luna claritatem non dante, & cadentibus stellis, nec est possibile esse hominum tribus in terris. Si autem possibile non est, vique nec secundum quod loquitur textus, Et plangent se tribus terræ. Tunc ergo, sicut ait dominus in Euangelio, Qui nunc rident, plangent se, & plangent quasi quis in tribus terræ. Secundum hæc & Esaiæ sermones & Iohelis tentabit interpretari, qui vult ad moralem expositionem subleuare, quæ dicta sunt. Adhuc autem ad ea, quæ dicta sunt de cadentibus stellis, non sine ratione est assumere de reuelatione Ioannis, de tertia parte stellarum tracta à cauda draconis in terram. Dicit enim ita, Et visum est aliud signum in cælo, & ecce draco magnus rufus habens capita septem, & cornua decem, & super capita sua coronas septem: & cauda eius traxit tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram. Omnia hæc exponere sigillatim de capitibus septem draconis, quæ forsitan possunt referri ad aliquos principes rerum nequitiae, siue ad tanta ducentium ad mortem peccata, non est temporis huius: exponuntur autem tempore suo in reuelatione Ioannis. Sed & decem cornua dicere, quoniam sunt regna serpentinae malitiæ, & habentis serpentis naturam, & semper pectore & ventre incedere per peccata, nec modo exponere tempus est. Quid narratio præfens de septem diadematis, quæ draco videtur habere super septem capita sua, vtpote diademata per singulos, qui iunguntur suscipit aliquod caput draconis. Has autem principales expositiones atque probationes oportet fieri cum ipse liber propositus fuerit nobis ad exponendum. Nunc autem hoc solum oportet de reuelatione illa exponere, quoniam cauda draconis traxit tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram. Existimo enim quoniam qui debet audire, post dominum Deum tuum abis, & venite, post me, ad hæc quidem obstruit aures suas, peccatam autem sequitur, trahitur à cauda draconis vadens post eum. Si autem contigerit eum, qui sic vixit, ut audiat, Vos estis lux mundi, & aliquando splenderint opera eius bona, hic aliquando constitutus stella, & in cælo habens conuersationem, si auulsus fuerit à dracone in terram, hic erit stella à cauda draconis tracta, & missa in terram. Sic stellæ à cauda draconis trahuntur, & mittuntur in terram. Sunt autem alia, quarum pars aliqua obscuratur, & quod maius est quidem, luminosum est: quas videtur ostendere de reuelatione sermo sic habens, Et quartus angelus rubra cecinit, & percussa est tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ut obscuraretur tertia pars eorum. Sunt quidam autem, qui nec omnino seruauerunt, quod dictum est, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus: nec omnino extincti, & obscurati sunt, sed ex parte. Quidam enim propter scientiam quidem fulserunt sicut splendor cæli, quidam autem propter conuersationem facti sunt sicut stellæ. Sed videtur quibusdam non consequenter secundum præcedentes expositiones hæc protulisse, & pro parte exposuisse. Quoniam illic quidem stellæ casuras diximus, qui videbantur fuisse stellæ, non autem erant: hic autem de his qui vere fuerunt stellæ, & aut ad plenum ceciderunt, aut ex parte,

Ad quos respondeamus: quoniam proferentes exempla hæc, quæ protulimus, hoc demonstrauimus, quod omnino stellæ homines sunt intelligendi, non quales stellæ. Alioquin ille locus suam habet interpretationem, & hic suam. Tamen his ita factis, apparebit signum filij hominis in cælo, & plangent se tunc tribus terræ. Ad hæc non est absurdum vti exemplis Zachariæ prophetae ita habentibus. Er erit in illa die, quæram auferre omnes gentes, quæ veniunt super Hierusalem, & effundam super domum Dauid, & super habitantibus in Hierusalem spiritum gratiæ & misericordiam, & respicient ad me, quod saltauerunt, & plangent super se planctum sicut super dilectum, & dolebunt dolore sicut super primogenitum. Et in die illo magnificabitur planctus in Hierusalem sicut planctus mali granati excisi in campo, & plangent se terra per tribus: Tribus domus Dauid secundum se, & mulieres eorum secundum se: Tribus domus Nathan secundum se, & mulieres eorum secundum se: Tribus domus Leui secundum se, & mulieres eorum secundum se: Tribus domus Symeon secundum se, & mulieres eorum secundum se: & omnes reliquæ tribus secundum se, & mulieres eorum secundum se. Omne igitur terrenum agmen cum sit tribus terræ, quod esse sibi ipsi attribuerunt, maxime si oportet in aliquo peccatorum abundantius plangere, plangent cum similibus suis. Arbitror autem per hæc ostendi differentias eorum, qui videntur in fide fuisse, & in suo agmine, non autem placuerunt Deo. Est ergo domus Dauid plangens, qui ex populo constituti digna planctu egerunt, aut de regibus, & magnatibus. Qui autem ex doctoribus male vixerunt, sunt tribus Nathan plangens, quoniam Nathan fuit propheta: docere autem est prophetare. Ita qui sunt peccatores ex his, qui præpositi fuerunt ecclesiæ, & sacerdotium habuerunt adiunctum & non dispensauerunt præposituram suam, tribus domus Leui plangens. Et verum quidem dicere, vel de his quæ diximus, vel de tribu Symeon, Dei solius est nos autem in presenti aptamus, quod omnes qui catechizati fuerunt, & instructi sunt diuino mysterio, nec fuerunt ordinati in aliqua tribuum, quas diximus supra, & peccauerunt peccata grauia, quales sunt plurimi laicorum tribus sunt Symeon: reliqui autem homines, quas dixit tribus reliquas, quas specialiter non nominauit. Nō autem qualecunque est opus dicere & de mulieribus singularū tribuum plangentibus se secundum se. Et vide si potes in singulis quibusque classibus eos quidem qui corporales, & mundialiores fuerunt, dicere mulieres: qui autem eorum comparatione meliores fuerunt viros fuisse. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute & gloria multa. Quoniam videtur suscepisse ecclesia catholica cum aliis traditionibus etiam de Christi aduentu secundo, quod erit in gloria manifestum est. Vtrum autem secundum quod scriptum est in hoc loco, nubes corporales, atque sensibiles existimare debemus vehiculum esse ipsius: & secundum huiusmodi nubes multam illam virtutem, & gloriam expectare debemus, aut iuxta observationem verbi simplicioris, etiam moraliter est considerandum, aut nec omnino obseruare debemus simplicitatem verbi, sed solummodo moralem exequi intellectum: non cuiuscunque est deliberare, & dili

& diligenter scrutari singula loca, & postquam tractauerit verbum secundum ea, sic pronunciare quid potissimum verum sit eorum, & continens euangelicum sensum, & voluntatem Christi, qui ista locutus est. Sed age, nos pauca de modica virtute, si tamen vel ipsam habemus, exponamus his in locis: & primum quidem secundum textum. Videbunt oculis corporalibus filium hominis in specie humana venientem super nubes supernas, quæ ideo nubes cæli dicuntur, cum virtute, & gloria multa. Et conuenient huic expositioni, quæ superius in euangelio dicuntur hoc modo, Cum assumpsisset Iesus Petrum, & Ioannem & Iacobum, eduxit eos super montem excelsum nimis, & transfiguratus est coram eis, & splenduit facies eius sicut sol, & vestimenta eius facta sunt sicut lumen, & visus est eis Moyses, & Helias colloquentes cum eo. Et ecce (inquit) nubes lucida obumbravit eos: & ecce vox de nube dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo complacui, ipsum audite. Sicut ergo quando transformatus est, respenderit facies eius sicut sol: & vestimenta eius facta sunt sicut lumen, & vox venit de nube dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo complacui: sic cum venerit iterum forsitan in speciem transformabitur gloriosam: aut sicut tunc transformatus est coram tribus discipulis suis, postea venit non super vnam nubem, sed super multas, quæ erunt vehiculum eius. Quod autem consequens est vti in meliorem gloriam reformetur, quam fuit transformatus in monte: manifestum est ex eo, quod tunc quidem coram tribus tantummodo transformatus est: in consummatione autem mundi totius, apparebit in gloria multa, ut videant eum omnes in gloria. Et tunc quidem descendens lucida nubes adumbravit eos, postea autem multæ nubes portabunt filium hominis venientem cum vehiculo digno gloriæ suæ. Dicit autem aliquis, quod sicut in fideione hominis accepit Deus limum de terra, & finxit hominem: sic ut appareat gloria Christi, accepit Deus de cælo, & de cælesti corpore, & corporauit primum quidem in nubem lucidam, in consummatione autem in nubes lucidas. Propter quod & nubes cæli dicuntur, secundum quod & limus terræ est dictus, Et decet patrem talia miranda donare filio suo, qui seipsum humiliavit, & propter dilectionem non rapinam arbitrarus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens, & factus est agnus Dei, ut tollat mundi peccata. Propter hoc enim & Deus superexaltavit eum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen. Non solum autem exaltavit eum secundum spiritum, sed etiam secundum corpus: ut per omnia sit exaltatus. Et corpus quod suscepit de virtute altissimi, & de virgine huiusmodi ministerium ministrante, debebat honorari ut & super tales nubes veniret: forsitan super nubes animatas, & rationabiles, ut non sine anima, & irrationabile esset vehiculum filij hominis glorificati: sicut fuit sine anima curus, irrationabiles autem equi, in quibus visus est assumi Helias, secundum scripturam dicentem, Et ecce currus igneus, & equi ignis. Quod autem animata, & rationabiles nubes erunt, quæ erunt vehiculum filij Dei, proferimus exempli causa quod dicitur, Et veritas tua usque ad nubes. Et iterum, Mandabo nubibus, ne pluant su-

per illam pluuiam. Maxime autem ex eo, quod dicitur, Et ecce nubes lucida adumbravit eos, & ecce vox de nube dicens, Non quia nubes filij erat pater, sed (ut ita dicam) verbum Dei factum est ad eam, sicut factum est ad prophetas. Et sicut qui audit Esaiam dicentem, Filios genui, & exaltavi, ipsi autem me spreuerunt: non Esaiam, sed Deum patrem audit in Esaiam: sic qui audiebant de nube vocem dicentem, Hic est filius meus dilectus: non nubem, sed patrem in ea testificantem gloriæ filij audiebant. Si ergo ante passionis dispensationem talis fuit nubes prophetans, quid debemus dicere de nubibus cæli, super quas venientem filium hominis videbunt cum virtute, & gloria multa, qui viderint eum tunc? Et si quidem ne terram calcaret filius Dei in Hierosolymis, diligentes eum strauerunt vestimenta sua in via: nec a sellam qui portabat eum volebant terram calcare, quid mirum si pater & Deus omnium, nubes sternat cælestes sub corpore filij descendens ad opus consummationis: Et primum quidem venit Iesus cum virtute, & gloria, qua glorificauerat eum pater: ex qua virtute faciebat signa & prodigia in populo, & omnem infirmitatem, & languorem sanabat: propter quam & dicebat, Terigit me aliquis, ego enim scio virtutem de me exisse. Omnis autem illa virtus comparatione virtutis illius multæ, cum qua in fine venturus est, modica erat. Virtus enim erat exinanientis seipsum. Virtus autem illa multa, de qua scribitur, Videbunt filium hominis venientem super nubes cum virtute & gloria multa: erit Dei verbi: qui restitutus est in statum, quem habuit à principio apud Deum prius quam exinaniret seipsum. Sic & multam gloriam eius intellige, incipiens à gloria vultus Moysi, & transiens ad Heliam, qui visi sunt in gloria quando facta est species vultus filij Dei, altera, & mutatum est vestimentum. Intelligens autem etiam quod dicitur, Si enim quod euacuatur per gloriam, multo magis quod manet in gloria: videbis multam illam gloriam filij, de qua scriptum est, Cum virtute, & gloria multa. Adhuc autem magis intelliges, de qua loquitur textus, accipiens de Actuum volumine quod taliter habet, Et cum hæc dixisset, videntibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Et cum intenderent in cælum, euante illo, ecce duo viri steterunt in veste alba, qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Si enim credimus istis quibus nubes dicitur eum suscepisse, & sustulisse in cælum, quomodo non secundum textum veniet de cælo, sicut viderit eum euntem in cælum discipuli eius? Et in reuelatione Ioannes similiter dicit, Ecce veniet cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Intelligat autem qui potest, vtrum id ipsum est super nubes cæli venire eum, & cum nubibus eum venire: alia quidem sunt nubes super quas venit, alia autem cum quibus venit: Considera autem in visione Egyptia Esaiam dicentem, Ecce dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Egyptum: vtrum Egyptum dicit hanc quæ communiter intelligitur, aut totum mundum. Secundum enim ipsam Ioannem, locus, in quo dominus eorum est crucifixus, vocatur spiritualiter Sodomæ, & Egyptus: siue totus

mundus, siue Iudæa Sodoma, & Ægyptus appellatur. Qui autem super nubem leuem venit in Ægyptum, primū ascensionem faciet in Iudæam. Rationis est enim venientem eum iterum illic primum fieri. Sodoma autem, ubi dominus eorum crucifixus est appellatur: sicut & aliquando dictum est ad populum illam & principes eius. Audite verbum domini, principes Sodomorum, attendite legem Dei plebs Gomorræ. In his traditionibus videtur etiam illud quod dicitur, Rapiemur in nubibus obuiam domino in ætrem: & sic semper cum domino erimus. Et dicit, Si beati homines in nubibus rapiemur in ætrem, quid mirum est in nubibus filium Dei venire cum virtute & gloria multa? Item nubes obumbrabat populum venientem ex Ægypto. Si ista creduntur, quomodo non consequens est, domino populi in vehiculum fieri nubes cælestes ut sedeat super eas? Si autem recipitur liber, qui dixit, quod sapientia est, quæ facta est populo tunc columna nubis in die, & flamma ignis in nocte: dicit aliquis, quod nubes, super quas videbunt filium hominis venientem, virtus altissimi est, & spiritus sanctus: qui sicut in nubibus cæli, & veniat illis inuectus. Cum sit ergo fortior, & non contemptibilis ratio hæc, qui vult quidem secundum verumque modum suscipere, quæ dicuntur, non reprobabit: & si dixerit quis intelligibiles nubes, in quibus veniet filius hominis: siue sanctas, & diuinas virtutes, siue beatissimos prophetas. Et dicit qui secundum gloriosum verbi aduentum futurum hominibus in consummationem seculi moraliter constitetur, sicut supra diximus traditum, sed non destruet etiam textum. Qui autem despiciens gloriosum, & admirabilem textum loci, & sicut Dei amicus in solo spiritali putat consistere verum: ignoscendum esse dicit quasi pueris, & paruulis in Christo eis, qui corporaliter suscipiunt ista. Cum multa autem virtute venit quotidie ad animam omnis credentis secundus verbi aduentus in nubibus prophetis, id est, in scripturis Prophetarum, & Apostolorum: quæ manifestant eum, & in omnibus verbis suis veritatis lumen ostendunt, & exorientem eum diuinis & super humanam naturam intellectibus suis declarant. Sic autem eis, qui intelligunt manifestatorem dogmatum in Prophetis, atque Apostolis dicimus apparere etiam gloriam multam, quæ in secundo verbi aduentu videtur. *Et mittet angelos suos cum tuba magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cælorum vsque ad terminos eorum.* Similiter apud Marcum hoc dicit modo. Et tunc mittet angelos suos, & congregabunt electos à quatuor ventis, à summo terræ vsque ad summum cæli. Quod dicit saluatorem mittere angelos suos cum tuba magna, quæcumque est illa, ad congregandos electos eius, consequenter dicitur eis, quæ in parabola alia referuntur de seminibus & zizaniis: & interpretas parabolam sic dicit, quoniam messis consummatio est. Messores angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni cremantur: sic erit in consummatione seculi. Mittere filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis: illic erit fletus, & stridor denticum. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Tale & aliquid dicit in parabola sagenæ missæ in mare. Ergo messores angeli mit-

tuntur à saluatore colligentes vniuersa zizania, ut post hæc sancti fulgeant sicut sol in regno patris sui, ut postea cōgregentur electi à quatuor vëtis, à summis cælorum vsque ad terminos eorum. Considera vtrum sicut opinantur simpliciores, eos tantum, qui tunc inuenti fuerint in corpore congregandos: aut certe omnes, qui in Deo parte dilecti sunt, & Iesu Christo sunt conseruati: & vide nisi melius est dicere, congregandos esse ab angelis Christi omnes ab aduentu Christi vsque ad consummationem vocatos, atque electos. Quares autem si etiam eos, qui fuerunt à constitutione mundi vsque ad aduentum: si tamen electi Christi non solum sunt illi, qui ex aduentu eius sunt sancti, sicut quidam magistri hæresum dicunt, sed omnes qui à constitutione mudi fuerunt, qui viderunt sicut Abraham Christi diem, & diuina exultatione exultauerunt in eum. Si autem non tantum sicut simplices arbitrantur, eos qui inueniuntur in corpore congregati sunt angeli, sed omnes Christi electos, considerare est dignum quid interea facientes, aut in quo loco commorantes congregabunt electos. Quoniam autem non tantum illos qui in corpore fuerint comprehensū, dicit cōgregandos Christi electos, sed etiam illos qui de corporibus sunt egressi: manifestat sermo dicens congregandos electos non solum à quatuor ventis, sed etiam à summis cælorum vsque ad terminos eorum. Nemini autem super terram arbitror conuenire quod ait, ut congregentur à summis cælorum: nisi forte eos, qui inter homines interim apud angelos docentes cælestia commorantur, congregabunt angeli sancti, ut ante eruditos in summis cæli vsque ad terminos eorum, & instructos tradant perfectos magno Deo verbo filio Dei ad congregandum ei, & ad susceptionem eorum, quæ tradiderit filius Dei his, qui doctrinam cælestem ante susceperint. Quoniam autem umbra est hæc vita nostra in terris, consequens est ut nunc lege, & prophetis erudiantur qui in illa plenitudine temporis reliqua sunt scituri, & pleniora à filio Dei scituri secundum res ipsas cælestes: ut, qui sunt in summis cælorum, quasi in quibusdam eruditionibus sint, ut possint postmodum capere sapientiam Dei, magis autem sapientiam ipsum filium Dei, cum venerit quod vere perfectum est. Et quatuor ventos ex quibus electi Christi congregabuntur, intelligimus quæretes quorum bonorum futurorum habuerunt umbram, quæ in Numeris sunt conscripta de vnaquaque tribu filiorum Israël. Vnde primus fuit ordo castrorum Iuda cum virtute ipsorum, constituens ad orientem, & cum his ex vtraque parte Isachar, & Zabulon. Et ad Aphricum tribus Ruben, & ex vtraque parte Symeon, & Gad: & tribus Effrem secundum mare, & ex vtraque parte Benjamin, & Manasse nouissima. Et tribus Dan ad Aquilonem, & ex vtraque parte Aser, & Neptalim. Forsitan ergo extunc, tribus egressæ umbræ erant castrorum secundum mysteria veri Israel. Et sicut tunc ex quatuor ventis congregatæ sunt in Iudæa, & in hæreditatem per Iesum post Moysem pædagogum, & procuratorem institutæ: sic à quatuor ventis angeli congregabunt electos: à ventis autem non terrenis, à summis cælorum vsque ad terminos eorum: ut ab Iesu nostro congregati percipiant diuinam & veram hæreditatem. Apud Matthæum ergo qui congregantur, Christi

Christi electi ex quatuor ventis congregantur, à summis cælorum vsque ad terminos eorum. Apud Marcum autem, à quatuor ventis, à summo terræ vsque ad summum cæli: postea autem à summis cælorum vsque ad terminos eorum. Intelligens autem eos, qui cōgregantur à summo terræ, considerans conuersationem eorum qui fuerunt in terris, & secundum quod possibile est, perfectionem eorum, qui sunt conuersati in terris. Omnes ergo, qui super terram bene vixerunt, non simpliciter congregantur à terra: sed à summo terræ, vtrupta à summa conuersationum super terram. Si autem post summam conuersationis, quæ fuit in terris, susceperit subsequens conuersatio eos, qui conuersationem habuerunt in cælis: non simpliciter à summo cælo sicut à summo terræ, sed à summis cælis, quoniam vnumquodque cælum suæ institutionis & initia habet & perfectiones, id est terminos. Vtrupta post conuersationem summam, quæ fuit super terram, suscipit iterum hominem conuersatio vnius cæli, & perfectio quæ in eo est. Iterum suscipit eum secunda conuersatio secundum cæli, & perfectio quæ in eo est. Iterum suscipit eum tertia conuersatio tertij cæli, & perfectio quæ in eo est. Et sic intellige mihi, multorum cælorum multarum conuersationum initia esse & terminos, id est perfectiones à quibus initiis & terminis diuersorum cælorum congregat Deus suos electos. Aut ita, *À summis cælorum vsque ad terminos eorum.* Cæli sunt vel scripturæ diuinæ, vel auctores earum, in quibus habitat Deus. Summa autem scripturarum sunt initia earum, termini autem consummationes earum. Congregantur ergo sancti à summis cælorum, id est, ab eis, qui cœpto viuunt in initiis scripturarum, vsque ad eos, qui viuunt in consummationibus earum: ac ut plus dicam, à rudibus eorum vsque ad perfectos eorum. Qui autem mittuntur angeli à saluatore ad congregandum electos eius, congregabunt eos non cum voce qualicunque, sed cum tuba, quæ vocatur magna: non vocem dante incertam, sed certam, & manifestam, ut qui audierint, & didicerint, parent se ad viam perfectionis, quæ ducit ad filium Dei. Quoniam autem volumus intelligere, quid est tuba magna, debemus spiritalibus spiritalia comparare. Age nunc & de tubis, in quantum capere possumus, breuiter exponamus: si tamen possumus ex congregatione, & admonitione istorum exemplorum intelligere & magnam angelorum tubam. Scriptum est enim in Numeris. Et locutus est dominus ad Moysen dicens, Fac tibi duas tubas argenteas, ductiles facies eas: & erunt tibi ad congregandam synagogam, & erunt tibi ad promouenda castra: & tubabis in eis, & congregabitur ad te omnis synagoga ad ostium tabernaculi testimonij. Si autem in vna tuba venerint ad te omnes principes militum Israël, tubabis significationem primam: & promouebunt castra qui consistunt ad orientem. Et tubabis significationem secundam, & promouebunt castra, qui consistunt ad austrum. Et tubabis significationem tertiam, & promouebunt castra qui consistunt secundum mare. Et tubabis significationem quartam, & tollent castra qui consistunt ad aquilonem. Ergo tubabunt tuba in promotione eorum. Et quando congregatis congregationem, tubate, & non significatione. Et filij Aaron sacerdotes tubabunt tubis, & erit vobis

legitimum sempiternum in generationibus vestris. Si autem exieritis ad bellum in terra vestra contra aduersarios, tubabitis tubis, & rememorabimini in conspectu Dei vestri, & saluabimini ex inimicis vestris, & in diebus lætitiæ vestræ, & in festiuitatibus, & Neomeniis vestris, tubabitis tubis, & in holocaustis vestris, & in sacrificiis salutarium vestrorum, & erit memoria vestri in conspectu Dei vestri. Ego dominus Deus vester. Vide etiam in istis, quod in prima significatione tubæ promouent castra, qui sunt secundum orientem, in secunda autem promouent castra qui sunt secundum austrum, & ut breuiter dicam, ex quatuor ventis congregant sacerdotes tubantes, eos qui sunt ex castris Israel, & secundum comparisonem sacerdotum tubantium, angeli Christi cum tuba magna congregabunt electos eius, à quatuor ventis. Sed in Numeris quidem hæc facta scribuntur in terris, in euangelij autem à summo terræ vsque ad summum cæli. Post hæc autem à summis cælorum vsque ad summa eorum. Et forsitan lex umbram habet futurorum bonorum: & in Numeris quoque quod positum est de tubis, & ordinibus Israel, umbra est futurorum. Ne forte ergo argenteæ tubæ, quoniam argentum in multis locis pro verbo suscipitur, magna vox verbi intelligitur tuba argentea congregans vnumquemque in ordine. Secundum umbram quidem sicut Moyses nominauit, secundum mysterium autem secundum, quod dicit Paulus in epistola ad Corinthios secunda, Primum autem cum tubis rationabilibus promouent castra. Ita legislatio fit de his rebus quæ ad bellum pertinent Israel memorantis per illam significationem tubarum bellicas res: quæ tubæ ferunt eos qui commemorantur per eas significationes tubarum, ad saluandum eos ab inimicis eorum. Voces autem argentearum & productilium tubarum in diebus lætitiæ Israel, quæ assumuntur in Neomeniis ipsarum, erant umbræ futurarum Neomeniarum: de quibus dicit Apostolus, Nemo vos iudicet in esca, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum: quæ sunt umbra futurorum. Assumuntur autem & in holocaustis, & in sacrificiis salutarium Israel. Quas significationes tubarum exemplo & umbra cælestis culturæ, quasi alicuius cælestis & conuersationem habentis in cælum, exponere conuenit. Hæc autem exempla accepimus, ut vel ex parte intelligere valeamus quod scriptum est, *Mittet angelos suos cum tuba magna, & congregabunt electos eius.* Euangelicas autem tubas ostendit & in prima ad Thessalonicenses Apostolus dicens, Hoc autem vobis dicimus in verbo domini: quoniam nos, qui viuimus, qui remanebimus in aduentu domini non præueniemus eos, qui dormierunt: quoniam ipse dominus in iussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. Item ad Corinthios prima, Omnes quidem dormiemus, non autem omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nonissima tuba. Tubabit enim, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Est autem & aliqua secundum legem & tubarum festiuitas, Neomenia septimi mensis: forsitan mysterium alicuius veræ festiuitatis, & tubæ alicuius spiritalis, & magniloquij. *A sic autem disce parabolam. Quando enim iam ramus eius factus fuerit tener, &c.* Quomodo de sic similitudo eorum, quæ dicta sunt intel-

ligi possit, secundum quod possumus expone-
mus: ne forte totus hic mundus & consumma-
tio eius sicuti assimilatur: vnusquisque profici-
scientium ad vitam beatam, vt videat Christi ver-
bi gloriosum in se, & perfectum aduentum, si-
cui similis habeatur. Sicut enim ficus in tempo-
re quidem hyemis vitalem quidem virtutem ha-
bet in se, absconditam autem habet eam, & non
fatis manifestam: postmodum autem cum virtus
ipsa vitalis prodire cœperit ad manifestationem,
præterit hyeme, ex ipsa valetudine eius ram-
us efficitur tener, producit & folia: & sicut ar-
bor in virtute ipsa folia habet & fructus, & pri-
mum quidem est gemma, deinde paulatim pro-
ficiscitur, nouissime autem est in ipso effectus: sic
& mundus, & vnusquisque eorum, qui saluantur,
in fine ante Christi aduentum quasi in hyeme, in
se absconditam habet vitalem virtutem: Christo
autem inspirante, qui sunt teneri, & non duricor-
dij rami, & quæ abscondita erant in eis progred-
iuntur in folia æstate instante, & manifestos fru-
ctus ostendunt: quos qui aspiciunt in Christo iam
videt. Sic & in aliqua parabola refertur Pastoris,
si cui placeat etiam illum legere librum: quoniam
seculum præsens hyems est iustis, qui apparent si-
milis proximis suis natura, & arboribus videlicet
cæteris ficcis, tempore autem opportuno in
fructibus suis apparent. Si autem & in primo psal-
mo tale aliquid sit, quod de beato dicitur illo,
quod erit tanquam lignum, quod plantatum est
secus decursus aquarum, quod fructum suum da-
bit in tempore suo: & folium eius non defluet, &
omnia, quæcunque faciet, prosperabuntur: & tu
considera quod est scriptum, Hyems transiit,
abiit sibi, flores apparuerunt in terra: sicut scri-
ptum est in Cantico canticorum, ex quo Chri-
stus aduenit qui temperiem introduxit, & hye-
males spiritus fecit cessare, & ficus (id est mundus
& tenerum ramum (id est ecclesiam) fecit: nunc
quidem folia profertentem donec est in proximo
æstas, nondum tamen aduenit: facta autem æstate
plenius perfectos & maturos Christo ficus præ-
stabit: quando secundum Hieremiam ficus bone,
bonæ sunt valde, congregatæ in cophinis bono-
rum ficorum: ex quibus Christus accipere vult,
& quasi edere dulcedinem eorum. Absit autem
à nobis vt Iesu veniente ad nos, & volente man-
ducare de ficu, vt non inueniatur fructus in ea. Si
enim non fuerit inuentus fructus in ea, dicit ad
eam in suo aduentu, quæ non ostenderit fructus.
Nunquam ex te quisquam fructum manducet.
Potest autem ficus illa intelligi populus circuncisionis,
ad quos esuriens dominus venit: & cum
non inuenisset fructum in ea, sed solum speciem
vitalem, dixit, Nunquam ex te quisquam fructum
manducet. Propter quod in aduentu eius conti-
nuo arefacta est illa ficus, id est populus ille: illa
autem altera ficus quæ quantum ad priora tem-
pora sterilis erat, quæ fuerat iam excidenda pro-
pterea quod nullam habuerat adhibitam sibi di-
ligentiam à suo fessore: cum sterco illi cœperit
circummitti proferet fructus, quæ aliquando eua-
cuauerat terram: nunc autem largiores fructus
producet etiam pro tempore trãfacto in quo ste-
rilis fuit. Et vnusquisque nostrum post hyemes
tentationum: & post tristitiam periculorum tran-
sactorum ad ætatem festinet proferens tenerum
ramum: non illud durum, sed molle cor ad creden-

*Liber extat
sub nomine
Hermæ re-
uelationum.*

dū Deo: & profectus nostri proferant folia inter-
rim & flores operum, vt postmodum etiam per-
fectissimos fructus cum venerit quod perfectum
est, in Christum exhibeamus. Adhuc & ipsi qui
saluantur habent in se veram vitem, eum qui di-
xit, Ego sum vitis vera: & secundum existimatio-
nem vitis, & ficum veram offerentem salutes
fructus, vbi requiescit vnusquisque secundum spiri-
talem promissionem Dei sub vite sua, & sub ficu
sua. Et viris quidem illa in iis qui proficiunt flo-
ret, & dat suum odorem. Ficus autem & ipsa pro-
fert fructus suos, vt post dignum profectum, digni
efficiantur cœlestibus torcularibus fructus eo-
rum, & cophinis ficorum valde bonorum eius fi-
ci, quæ teneros fructus & bonos protulit ante
æstum. Cuius fructus etiam languentes, non au-
tem pigritantes orare medicantur, sicut scriptum est
de Ezechia rege in Esaia, qui saluatus est per ficum,
vt ne moreretur: sed & sol super eum in gradibus de-
monstrauit maiorem, & clarior em diem effe-
ctam. Multa est ergo spes in ficu, quæ ex Dei ver-
bis primum quidem fecit tenerum ramum suum,
postea autem nascentia folia. Talibus prope est
æstas, & prope est in limine gloriosus, & in nubi-
bus Christi aduentus, & aduentus gloriæ verbi
Dei, & prope est huiusmodi hominibus regnum
Dei. Amen dico vobis quoniam non transibit generatio
hæc, donec omnia hæc fiant. Cælum & terra transibunt,
verba autem mea non transibunt. videamus quæ sit
generatio hæc, de qua loquitur Christus. Et sim-
plices quidem ad destructionem Hierusalem re-
ferunt verba, & de illa generatione existimant: di-
ctumque fuit tempore Christi, & passionis eius aspe-
xit, non transituram priusquam fieret destructio
ciuitatis illius. Nescio autem si verbum ad verbum
exponere possunt quod ait, Non videtis hæc om-
nia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis
super lapidem qui non destruat, vsq; ad illud
quod ait, Prope est in limine, Forsitan enim in
quibusdam poterunt, in alijs autem omnino non
poterunt. Et satis coangustati, nescio si aliquid di-
cere poterunt. Nos autem in locis multis obser-
uantes, nomen generationis dupliciter accipi-
mus. Arbitramur enim duas esse generationes.
Vnam quidem Iudæorum, alteram autem gentium.
Sic intelligimus & ecclesiastem dicentem, Gene-
ratio vadit, & generatio venit, & terra in æternum
stat. De populo enim Iudæorum prophetas, qui fue-
rat trãsiturus, ait, Generatio vadit. De populo au-
tem gentium credituro dixit, Generatio venit. Tale
aliquid puto & in Psalmo octogesimo nono dici
à Moyse in oratione ipsius. Domine refugium fa-
ctus es nobis à generatione in generationem. Dua-
rum enim generationum refugium est Deus: quia
vnus est Deus qui iustificat circuncisionem ex fi-
de, & præputium per fidem. Et quoniam non tan-
tum Iudæorum, sed etiam gentium est Deus, ergo
non præteribit generatio noui testamenti, quæ est
in facie Saluatoris, neque abiit ad illas beatas
promissiones illius seculi, donec omnia fiant quæ
locutus est Christus. Vnicuique enim nostrum oportet
omnia fieri, quæ prædicta sunt, sicut per sin-
gulas expositiones tradidimus. Vna ergo genera-
tio est ecclesiæ: quæ cœpit ex doctrina Domini
saluatoris vsq; ad consummationem: & hæc ipsa
generatio transiit quidem aliquando totum se-
culum hoc & pertransibit ipsum vt hereditet il-
lud futurum: tamen donec fiant hæc omnia, non
transi-

transibit. Quando autem in his omnibus suffi-
ciens fuerit, & impassibilis permanerit vsq; ad
gloriosum Christi aduentum, tunc pertransibit. Ta-
men, donec fiant hæc omnia, non quædam eorum, quæ
dicta sunt, quædam autem non sunt futura, tamen
transibit generatio hæc cum omnia hæc fuerint
facta, cum transierit non solum terra, sed etiam
cælum, id est non solum ij homines, quorum vita
terrena est, & propterea terra dicuntur: sed etiam
illi, quorum conuersatio est in cælis, & ideo cælum
vocantur. Transibit autem ad futura, & om-
nis status eorum vt veniant ad eminentiora, &
meliora. Quorum reuelationem, cum sint filij
Dei, expectatio creaturæ expectat, & omnis crea-
tura congemiscit eis, & dolet, donec à timore do-
mini in vtero accipientes pepererint spiritum sa-
lutis, facientes suas sceturas: & tunc transibit ge-
neratio de qua loquitur Christus, & cælum se-
cundum quod exposuimus, & terra secundum quod
tradidimus. Verba autem, quæ à Saluatore sunt
dicta, non transibunt, quoniam quæ sua propria
sunt operantur & nunc, & semper operabuntur.
Perfecti autem & qui non recipiunt vt iam me-
liores efficiantur, transeunt quod sunt, perueniunt
ad illud quod non sunt. In eo autem quod dixit,
Verba autem mea non præteribunt, & hoc existimo
querendum: ne forte Moyse quidem verba, & pro-
phetarum transierunt, verba autem Iesu Christi
non transierunt: quoniam quæ prophetabantur
quidem ab illis impleta sunt, verba autem Chri-
sti semper sunt plena, & in actu impletionis sunt
semper, & quotidie implentur, & nunquam per-
implentur. Ipsa enim sunt quæ in sanctis & im-
pleta sunt & implentur, & adhuc sunt implenda.
Aut forte neque Moyse verba vel prophetarum
dicere debemus impleta omnino: propter enim
& illa, verba filij Dei sunt, & semper implentur.
Ergo bonum est altitudines verborum diuinorum,
verbis simplicibus explicare: tamen propter pau-
cos discutiamus, hæc tantum intelligentes, quo-
niam verbum quod in verbo Dei humanum est à
creatione mundi vsque ad consummationem non
transit. Instat enim & operatur, quia neque prin-
cipium operandi ante tempora dierum accepit:
sed cum creatura cœpit, & cum creatura transibit.
Verbum autem, quod fuit ante creaturam, non
transibit cum creatura.

S. HILARII PICTA- uiensis Episcopi superioris Euang. expositio.

SEquitur deinde & indicium aduentus futuri.
SCum abominationem desolationis stantem in
loco sancto videbunt: tunc claritatis reditum in-
telligendum. Et de quo quidem, beatissimo Da-
niële & Paulo prædicantibus, superfluum nos pu-
to habere sermonem: de antichristi enim tempo-
ribus hæc locutus est. Abominatio ex eo dictus,
quod aduersus Deum veniens honorem sibi Dei
vindiceret. Desolationis autem abominatio, quia
bellis & cædibus terram cum piaculo desolaturus
fit, atque à Iudæis susceptus loco sanctificationis,
insistens, vt vbi sanctorum precibus Deus inuo-
cabatur, illic ab infidelibus receptus Dei honore
venetabilis sit. Et quia proprius iste Iudæa erit
error, vt qui veritatem respuerunt, suscipiant fal-

sitatem, Iudæam deseri monet, & transigere in
montes: ne admixtione plebis illius antichristo
credaturæ visa, vt cõtagio afferatur, sed omnibus
qui tunc fideles erunt, tutiora futura sint deserta
montium, quam frequentata Iudæa. Quod autem
ait: *Et qui in tecto sunt, non descendant tollere aliquid
de domo.* Præceptum istud secundum humanam
intelligentiam rationem dicti, factique non reci-
pit. Qui enim in tecto est, & Iudæam sit relinqui-
tus, nisi descendens ex eo abire non poterit. Aut
quæ vtilitas est, consistere in tecto, & non in do-
mo manere? Sed frequenter admonuimus pro-
prietates verborum & locorum contendas, vt
momenta præceptorum cælestium consequamur.
Tectum est domus fastigium, & habitacionis to-
tius celsa perfectio. Domus enim nulla dici poterit
vel esse sine tecto. Qui igitur in consummatione
domus suæ, id est, in corporis sui perfectione
constiterit, regeneratione nouus, spiritu cel-
sus, & diuini muneris absolutione perfectus: non
descendere in humiliora rerum secularium cupi-
ditate debet, neque interioribus corporis, ille-
cebris prouocatus de tecti sui sublimitate dece-
dere. *Et qui in agro erit, non reuertatur tollere tunicam
suam.* Scilicet positus in operationem præcepti,
non ad curas pristinas reuertatur. Neque aliqua
corporis indumenta desideret: ob quæ reuertus,
veterum exinde peccaminum quibus antea con-
tegebatur, erit tunicam relaturus. *Va prægnantibus
& nutriendis.* Simpliciter quidem istud propter
moram fugæ accipi potest: quia ventris onere im-
peditas, imminentem temporum ruinam effuge-
re sit molestum. Sed quid condicio sexus & gene-
rationis ordo cõmeruit? Nisi forte ætas illa, mu-
lierum quæ in illa tempora incidit, proprie sit
futura maledicta. Sed absit istud, vt quicquam sit
quod homini nisi sua culpa malum fiat. Non igitur
de scelerum onere Dominum admonuisse cre-
dendum est, cum dicit, *Va prægnantibus*: sed ani-
marum peccatis repletarum ostendisse gravitatem,
quæ neque in tecto positæ, neq; in agro manen-
tes repositæ iræ tempestatem vitare possunt. Dolor
enim prægnantes ex natura consequitur: & partus
sine totius corporis vexatione non funditur. Quæ
ergo tales animæ reperientur, in suo & onere &
dolore continebuntur. Illis quoque vix erit quæ
nutrientur. Est infantia lacte depulsa non minus
ad fugam inutilis, quam ea quæ etiamnum lacte
alatur. Et quomodo vix illi quæ nutritur: cum
nihil intersit ætatis ac temporis nutriri lacte &
decessisse de lacte? Sed perinde hic etiam in firmi-
tatem animarum, quæ ad cognitionem Dei tan-
quam lacte educabantur ostendit: quæ perfecti
cibi virtute indigentes, tenui diuinæ cognitionis
infirmitate; gustatu imbuantur. Et idcirco vix ipsis
erit: quia & ad effugiendum antichristum graues,
& ad sustinendum imperitæ, nec peccata effuge-
runt, nec cibum veri panis acceperunt. Atque id-
circo orare admonemur, ne vel hyeme fuga no-
stra, vel sabbato sit: id est, ne aut in peccatorum
frigore, aut in otio bonorum operum reperiamur.
Quia grauis vexatio incumbet, & intolerabilis
cunctis, nisi quod causa electorum Dei, diebus il-
lis sit breuitas afferenda, vt vim incumbentium
malorum coarctatum degrassandi tempus exupe-
ret. Et quia in magna vexatione positus, pseudo-
propheta tanquam presentem in Christo opem
sunt indicaturi, multis in locis Christum esse atque
Bibl. Hom. tom. 3. N n n 3 habe

haberi mentientur, vt in antichristi famularum depressos vexatōque deducant: nunc in desertis esse dicentes, vt errore deprauent: nunc in penetralibus afferentes, vt dominantes potestate concludant. Sed se Dominus non loco occultandum, nec à singulis contuendum esse profiteretur, sed vbicunq; & in conspectu omnium præsentem futurum modo fulguris, quod ab Oriente elatū, lumen suum vsque ad Occidentis plagam spargit, & vndecunq; micans vbicunq; cerneretur. At ne vel loci quidem eius in quo futurus esset, essemus ignari, ait: *Vbi cumq; fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ.* Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nuncupauit: quorum (congregantibus angelis) conuentum futurum in loco passionis ostendit. Et indignè illic claritatis aduentus expectabitur: vbi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis operatus est. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & reliqua.* Gloriam aduentus sui, & claritatis reditum indicat obscuritate solis, defectio- ne lunæ, casu stellarum, virtutum cælestium motu, ostensione signi salutaris, lamentatione gentium cognoscentium filium hominis in Dei gloria: & ad collectionem sanctorum destinatione angelorum, tum tubæ, id est, iam publicæ libertatis hortatu. Sic erit de grano sinapis arbor ingēs: sic de lapide montis contrita imagine orbem terræ, mons occupans: sic ciuitas omnibus contemplabilis: sic lucens vniuersis lumen in lychno: sic ex humilitate mortis Deus gloriæ. Quarum omnium rerum indicio, scire nos voluit tempus nostræ redemptionis: quo ex corruptione corporū, in honorem spiritualis substantiæ transferemur. Cognoscendi autem temporis signum, in similitudine ficus arboris posuit: cuius cum ramus tener fuerit, atque frondeuerit, tum propè esse æstas intelligitur. Sed longè alia natura & æstatis, & arboris est. In veris enim initiis intumescit: & nõ exiguum tempus est medium, inter id, quod æstas ingruit, & arboris ramus tenerescit in frondes. Ex quo, non de arbore hoc dictum esse noscendum est. Et quidem iam superius de arboris istius proprietate tractauimus. Huius etiam foliis Adam legimus indutum, & pudorem conscientie texisse, id est, tanquam peccati veste sub lege circumdarum. Ramus igitur ficus antichristus esse intelligitur: Zaboli filius, peccati portio, legis assertor. Qui cum tenerescere cœperit atque frondescere: tunc proxima esse æstas, id est, dies iudicij sentietur; frondescere autem quadam peccatorū exultantium viriditate noscitur; erit enim tum flos criminorum, & honor facinorosorum, & gratia prophanorum: quibus tamen æstus, id est, calor æterni ignis in proximo est: Atque vt fides certa esset futurorum, Amen, dicendo, professionem veritatis adiecit: generationem nostram præterire non posse nisi vniuersa ista transcurrerent, eaque quæ firma existimantur cælum & terram non futura, verba autem sua non posse non esse, quia illa ex conditione creationis suæ, id est, profecta de nihilo, habeant id in se necessitatis, vt non sint: hæc autem ex æternitate deducta, in id se contineant virtutis vt manent.

S. HIERONYMI PRESBYTERI in idem Euang. expositio.

Cum ergo videritis abominationem desolationis, que dicta est à Daniele propheta, &c. Quando ad intelligentiam prouocamur, mysticum monstratur esse quod dictum est. Legimus autem in Daniele hoc modo: Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium & libamina: & in templo abominatio desolationum erit vsque ad consummationem temporis: & consummatio dabitur super solitudinem. De hoc & Apostolus loquitur: quod homo iniquitatis & aduersarius eleuandus sit contra omne quod dicitur Deus & colitur: ita vt audeat stare in templo Dei, & ostendere quod ipse sit Deus: cuius aduentus secundum operationem satanæ destruat eos, & ad Dei solitudinem redigat, qui se susceperint. Potest autem simpliciter aut de antichristo accipi, aut de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo: aut de Hadriani equestri statua, quæ in ipso sancto sanctorum loco vsque in præsentem diem stetit. Abominatio quoque secundum veterem scripturam, idolum nuncupatur: & idcirco additur desolationis, quod in desolato templo atque destructo, idolū positum sit. *Tunc hi qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua, &c.* Abominatio desolationis intelligi potest, & omne dogma peruersum: quod cum viderimus stare in loco sancto, hoc est, in ecclesia, & se ostendere Deum: debemus fugere de Iudæa ad montes: hoc est, dimissa occidente litera & Iudæica prauitate, appropinquare montibus æternis: de quibus illuminat mirabiliter Deus: & esse in tecto & in domo, quo non possint ignita diaboli iacula peruenire: nec descendere & tollere aliquid de domo conuersionis pristina: nec quærere quæ retrosum sunt: sed magis ferere in agro spiritualium scripturarum, vt fructus capiamus ex eo. Nec tollere alteram tunicam, quam Apostoli habere prohibentur. De hoc loco, id est, de abominatione desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta stāte in loco sancto: multa Porphyrius tertio decimo operis sui volumine contra nos blasphemauit: cui Eusebius Cæsariensis episcopus, tribus respondit voluminibus decimo octauo, decimo nono, & vicesimo. Apollinarius quoque scripsit plenissime: superflueque conatus est vno capitulo velle differere, de quo tantis versuum millibus disputatum est. *Vt autē prægnantibus & nutriendis in illis dieb. Vt illis animabus, quæ non in perfectum virum sua genimina perdixerūt: sed in initia habent fidei, vt enutritio indigeant magistrorum.* Hoc quoque dici potest, quod in persecutione antichristi, seu Romane captiuitatis, pregnantes & nutriendes vteri, & filiorum sarcina prægrauati, expeditam fugam habere non quierint. *Orate autem vt non fiat fuga vestra hyeme, &c.* Si de captiuitate Hierusalem voluerimus accipere, quando à Tito & Vespasiano capta est: orate debent, ne fuga eorum hyeme vel sabato fiat: quia in altero duritia frigoris prohibet ad solitudines pergere: & in motibus desertique latitare: In altero, aut transgressio legis est, si fugere voluerint: aut mors impinens, si remanserint. Si autem de consummatione mundi intelligitur: hoc præcipit, vt non refrigescat fides nostra & in

Chri

Christum charitas: neque vt ociosū in opere Dei torpeamus virtutū sabbato. *Et nisi breuiati fuissent dies illi, nõ fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi.* Abbreuiatis dies, non secundum deliramenta quorundam, qui putant temporum momenta mutari: nec recordantur illius scripti: Ordinatione tua permanet dies: sed iuxta temporum qualitatem sentire debemus: id est abbreuiatos non mensura, sed numero: vt quomodo in benedictione dicitur: Longitudine dierum replebo eum: sic & nunc abbreuiati dies intelligantur: ne temporum mora, fides concutiat credentium. *Tunc si quis vobis dixerit: ecce hic Christus aut illic, nolite credere.* Multi captiuitatis Iudæicæ tempore principes exire, qui Christos esse se dicebant: tantum vt obsidentibus Romanis, res intus fuerint factiones. Sed melius de consummatione mundi intelligitur. *Surgēt enim pseudochristi & pseudopropheta: & dabunt signa magna & prodigia: ita vt in errorem, &c.* Tripliciter vt ante iam dixi, locus hic differendus est: aut de tempore obsidionis Romanæ: aut de consummatione mundi: aut de hæreticorum contra ecclesiam pugna, & istiusmodi antichristis, qui sub opinione falsæ scientiæ contra Christum dimicant. *Si ergo dixerint vobis: ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere.* Si quis promiserit vobis quod in deserto gentium & philosophorum dogmate Christus morietur: aut in hæreticorum generalibus, qui Dei pollicentur arcana, nolite exire: nolite credere: siue quia persecutiones & angustiæ tempore semper pseudopropheta decipiendi inueniunt locum: si quis sub nomine Christi se iactare voluerit, non statim accommodetis fidem. *Sicut enim fulgur exiit ab oriente, & parit vsque in occidentem: ita erit & aduentus filij hominis.* Nolite exire: nolite credere, quod filius hominis vel in deserto gentium sit, vel in penetralibus hæreticorum: sed quod ab oriente vsque in occidentem, fides eius in catholicis ecclesiis fulgeat. Hoc quoque dicendum, quod secundus saluatoris aduentus non in humilitate vt prius, sed in gloria demonstrandus sit. Stultum est itaque enim in paruo loco vel abscondito quærere, qui totius mundi lumen sit. *Vbi cumq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.* De exemplo naturali quod quotidie cernimus, Christi instruitur sacramento. Aquilæ & vultures etiam trans maria dicuntur sentire cadauera: & ad escam huiusmodi congregari. Si ergo irrationabiles volucres naturali sensu tantis terrarum spaciis, & maris fluctibus separate, paruum cadauer sentiunt vbi iaceat: quanto magis nos, & omnis multitudo credentium debet festinare ad eum, cuius fulgur exiit ab oriente, & parit vsque ad occidentem? Possimus autem corpus, id est, vultures: quod significantius Latine dicitur cadauer, ab eo quo per mortem cadat, passionē Christi intelligere: ad quam prouocamur: vt vbicunq; in scripturis legitur, congregemur, & per illam venire possimus ad verbum Dei: vt est illud: *Foderunt manus meas & pedes meos.* Et in Esaia: *Sicut ouis ad victimam ductus, & cætera his similia.* Aquilæ autem appellantur sancti, quibus innouata est inuentus vt aquilæ: & qui iuxta Esaia plumescunt: & assumunt alas, vt ad Christi veniant passionem. *Statim autem post tribulationem dierum, &c.* Sol & luna obscurabuntur, & non dabunt lumen suum, & cætera atra cadent de cæ-

Psal. 118.

Psal. 90.

Psal. 121.

Esa. 53.

Esa. 40.

lo: virtutesque cælorum commouebuntur, non diminutione luminis: Alioquin legimus solem septuplum habiturum luminis: sed ad comparationem veræ lucis omnia visui tenebrosa sint. Si itaque iste sol qui nunc per totum orbem rutilat: & luna quæ secundum est luminare: & stellæ quæ ad solatium noctis accense sunt: omnēque virtutes, quas angelorū multitudines intelligimus, in aduentu Christi in tenebras reputabuntur: decutiatur supercilium eorum: qui se sanctos arbitrantur, præsentiam iudicis non formidant. *Et tunc parabit signum filij hominis in cælo.* Signum hic, aut crucis intelligamus: vt videant (iuxta Zachariam & Ioannem) Iudæi quem compunxerunt: aut vexillum victoriæ triumphantis. *Et tunc plangent omnes tribus terræ: & videbunt filium hominis, &c.* Plangent hi qui municipatum non habuere in cælis, sed scripti sunt in terra. *Et mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius, &c.* De hac tuba & Apostolus loquitur: & in Apocalypsi Ioannis legimus: & in veteri testamento, tubæ ductiles ex auro, & eræ argentōque fieri præcipiuntur, vt sublimia doctrinarum resonēt sacramenta. *Ab arbore autem ficu disicte parabolam, cum ramis.* Sub exemplo arboris, docuit consummationis aduentum. Quomodo, inquit, quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, & gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis æstatis aduentum, & Fauonij, ac veris introitum. Ita cum hæc omnia quæ scripta sunt videritis, nolite putare iam adesse cōsummationem mundi, sed quasi proœmia, & præcursores quosdam venire, vt ostendant quod propè sit, & in iam uis. *Amen dico vobis: quia non præteribit.* Supra diximus generationes bonorū, & eccliarū malorum esse singulas. Igitur aut omne genus hominum significat, aut specialiter Iudæorum. *Cælum, & terrā transibunt.* Cælum & terra transibunt immutatione, non abolitione sui: alioquin quomodo sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum: & stellæ cadent: si cælum in quo ista sunt, terraque non fuerit.

S. IO. CHRYSOSTOMI Constantin. in superius Euang. Homil. 1.

Cum autem videritis abominationem desolationis, que dicta est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat. Ad Danielem eos remisit, abominationem autem statuum appellat eius, qui urbem expugnauit, quam, desolata urbem, atque subuerso templo, intus statuit: quocirca & desolationis ipsam appellauit. Verum, vt discerent hæc futura, nonnullis eorum adhuc viuentibus, idcirco dicebat: *Cum videritis abominationem desolationis: vnde maximè & Christi virtus, & apostolorum fortitudo mirabilis, videlicet qui temporibus illis prædicabant, quando maximè Iudæi omnes pellebantur, quando quasi seditiosi, ac improbi obseruabantur, quando vndique illos exterminandos esse Cæsar iam iusserat: neque aliter fiebat, quam si qui, cum maria vndique insurgāt, cum tenebris aër obductus sit, cum crebro atque alia super aliam naufragio naui submergatur, cum inter se nauæ, qui super sunt, omnes diffideant, cum belluæ de profundo emergant,*

Zach. 12. Ioan. 19.

1 Cor. 15. 1. 2 of. 4. Apoc. 8. Num. 10.

Ex Hom. 76. in Math. Dan. 9.

unaque cum fluctibus nauigantes arripiant, cum fulmina iaciuntur, pirata infidentur, nulla fides inter nauas sit, signaque nauigandi gubernacula tercant, & nauali bello cōtendant: cum classis maxima, simul & instructissima ex aduerso aggrediatur vnā habentibus nauiculam, & eam ita, vt diximus, miserē apparatam, in aduersam, & maximam classem insurgere iuberet, ac ei victoriam polliceretur. Nam & à gentibus quasi Iudæi odio habebantur, & à Iudæis acriter impugnantur, quasi legem suam soluentes: ita nulli bi quiescere poterant, cum vbique præcipitia essent, acuti scopuli starent, cautes, ac saxa subessent lætētia in ciuitatibus, in regionibus, in domibus, omnes vna, & singuli eos aggrediebatur, imperatores, principes, qui priuati, & qui cum potestate erant, vniuersæ gentes, ac omnes populi. Sic tanta turbatio erat, vt nullus oratione assequi posset. Valde nanque Romanorum principatus Iudæos persequebatur, quoniam mille aduersus eos excogitabant insidias, nec tamen hinc vel minimam iacturam prædicatio habuit: sed, capta vrbe, atque cremata, & habitantibus miserimè afflictis, qui inde fuerunt apostoli, nonas leges, & noua præcepta viuendi Romanis vel inuitis imponebant. O rem nouam, atque inauditam in natura! Iudæorum innumera milia Romani tunc vicerunt, atque ceperunt, & à duodecim viris nudis, atque inermibus superati sunt. Quæ oratio exponere poterit tanti miraculi magnitudinem? Duo enim hæc docentibus inesse oportet, vt auctoritate polleant, & ab audientibus diligantur, & ad hæc tertium, vt ea dicantur, quæ audienti placeant; & in tempore quietis prædicentur: quæ omnia tunc omnino contraria erant. Nec enim per auctoritatem fide digni putabantur, & qui fide digni credebantur, seducētes, decipientesque multos, faciebant, ne apostoli diligerentur solum, verum etiam vt cum dilectis conuersari non possent. Ita vndique à gente, à patria, à legibusque suis depellebantur. Ac rursus magna in ipsis apostolorum præceptis videbatur esse durities: è regione verò magna in priore vita, vnde homines abducebant, voluptas: præterea tam ipsi, quam sequentes eos multis subiecti periculis, variisque mortis generibus crudeliter trucidabantur: & ad hæc omnia tumultus, & turbationes bellorum adeò difficilem rem faciebant, vt, etsi nihil aliud resisteret, omnia tamē hinc dissolui facile possent. Quare opportunum est exclamare; Quis loquitur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius? Nam, si Ægyptij Moyse facienti signa, vt lutum solummodo, ac lateres haberent, non auscultarunt: quis persuasit Apostolorum discipulis pro quæta, voluptuosâque vita, pericula, effusionem sanguinis, quotidianamque mortem eligere, præsertim quum alienigenæ, capitalésque hostes, qui prædicabant, crederentur? Quod vt videas, quantum sit, quantumque vires excedat humanas, sige non in gentes, non in ciuitates, ac populos, sed in domum vnā quampiam, qui odio habeatur, introire, vt cohabitantes ibi diuidat, atque dirimat, abducaturque patrem à liberis, liberos à matre, ab amantissima vxore maritum, & videbis, antequam aperire os, mutiréque possit, discerptum, atque dilaniatum. Quod si etiam de contemptis hominibus esse videatur, & onerosa imperans, philosophari delictis deditos iubeat, &

Psalm. 105. Exod. 1.

vnus ad multos certare audeat; nonne, antequam ad ianuam accedat, lapidibus obrutus iacebit? Id igitur, quod in vna domo facere impossibile est, in vniuerso terrarum orbe Christus per præcipitia, ignes, prærupta, scopulos, per bella terra, marique fremētia, discipulis missis, perfecit. Quæ omnia si certius perdiscere velis, annonæ dico inopiam, terræmotus, ceterasque tragicas ærumnas, Iosephum historiographum diligentius legas. Præterea etiam ipse dicebat, ne terreamini, ficti enim oportet hæc omnia: & qui ad finem vsque perseuerauerit, hic saluus erit: & prædicabitur omnino in toto mundo id euangelium. Exordia deinde, harum rerum hæc esse ait, deiectos enim, & terribis pauore propter illa, quæ dixit, conuertit etiam si multo plura futura essent incommoda, asserens, necesse est vbique terrarum euangelium hoc prædicari, & tunc veniet finis. Vides quomodo se res tunc habebat: quomodo varia, & grauissima bella gerebantur in initio, præsertim quado maxima tranquillitate indigeret, quicquid incipitur. Quomodo igitur res se habebant? Nihil enim refert eadem rursus repetere. Primum igitur bellum erat, quod seductores inferebant. Venient enim, inquit, pseudochristi, & falsi prophete. Alterum Romanorum. Audituri enim estis, inquit, bella. Tertium, quod inopiam rerum omnium attulit. Quartum, quod pestes, & terræmotus. Quintum, quia tradent vos in tribulationes. Sextum, quia omnes vos odio habebunt. Septimum, quia alteri alteros tradent, & odio persequentur. Intestina verò bella his verbis significantur, & demum pseudochristi & falsi fratres, & quod omnium malorum semper causa fuerit, charitatis extinctio. Vides mille bellorum genera, omniaque noua, & inaudita, sed tamen cuncta hæc, aliisque complura, quia prædicatum iri euangelium in vniuerso ipse voluit orbe, vicit, superauitque prædicatio. Vbi sunt igitur, qui à natiuitatis momento fata nobis incutiunt, & ecclesiæ dogmatibus hæc audent permiscere? Quis commemorauit alium Christum, aliamque rem similem fuisse, præsertim, quum centum annorum milia iam exacta esse mentiantur, illud verò nec fingere quidem audent: sed quamnam cæli, aut temporum circulationem dicentis? Vbi Sodomæ, aut Gomorrhæ fulmina, aut diluuium aliud inuenietis: quousque in detis, circuitiones has, & ductiones rerum, & natiuitatem asserentes? Quomodo igitur, inquit, multa, vt dicuntur, eueniunt? quia, cum tu Dei auxilio te ipsum priuaueris, atque aduersario te tradideris, omnes res tuas transponit vt vult, facileque huc atque illuc vertit diabolus. Quod non ita in sanctis viris fieri potest, imò verò neque in nobis peccatoribus, dum tamen constanter animo ea despiciamus. Nam, etsi vita nostra improba sit, verum tamen, quia per diuinam gratiam veritatis dogmata magna constantia retinemus, facile demonum insidias superamus. Quid autem aliud est ista natiuitas, præterquam iniustitia, & confusio, quæ temerè, ac absque ratione omnia fieri persuadeat? Sed, si nulla est, inquit, ista natiuitas, vnde alius diues, alius pauper est? Nescio: sic enim interea tibi respondebo, vt te doceam, ne vniuersa velis temeraria curiositate scrutari, neve credere temerè omnia ferri: non enim, quia tu causam ignoras, quæcunque in mentem venerint, fingenda sunt. Præstat enim proba ignota

Alludit ad Manichæos.

ignoratione detineri, quam falsa opinione mancipari. Nam, qui nescit, facile ratione ducitur: qui verò scire credit, cum nesciat, non potest facile veritatem suscipere, sed maiori sudore opus est, vt, antequam vera inculcentur, falsa ex animo eiciantur. Nam & in charta, vbi nihil scriptum est, facillimè scribitur: literis verò plena, non similiter certè: necesse est enim priora delere: & melior est: & qui edificat illiced ruitura, peior est eo, qui nunquam edificauit. Et terra facilius aratro profcinditur, quæ nihil habet, quæ vepribus referat. Nequaquam igitur cuncta scire velimus, sed patientiam etiam nonnulla ignorare, vt, si magistrum inueniremus, duplicè ei laborem non præbeamus: imò verò ne vt multi semper ægrotemus, qui falsis opinionibus occupati, emendari, ac corrigi nunquam potuerunt. Non autem æqualis labor est seminare, postea quam radicitus priora euulseris, & in agro nudo serere. Illic enim euertere multa prius necesse est, & tunc alia inculcare: hic verò præparatum rus præbet auditus. Vnde igitur locupletatus est ille, iam dicam. Alius, Deo tribuente, alius permittente, diuitias possidet: hæc enim ratio & breuis, & sincera est. Quid igitur fornicatores, adulteros, molles, & eos, qui malè rebus vtuntur, ipse locupletes facit? Ipse quidem diuites non facit, sed locupletari permittit. Permultum autem inuestit facere, & permittere. Cuius autem rei gratia ita permittit? Quia nondum tempus adest iudicij, vt vnicuique secundum opera sua tribuat. Quid enim illo diuite nequius, qui Lazaro neque de micis quidem dari sustinebat? Qui, quoniam, cum esset locuples, crudelitatem exercuit, miserabilior cæteris factus, nec stillam aquæ consequi poterat. Nam, si duo quidem improbi fuerint, quorum alter diues sit, alter pauperie prematur, quoniam non æquali fortuna hi vtuntur, non eodem ibi, sed qui melioris conditionis hic fuerat, maiori supplicio affligetur. Videmus ergo istum grauius vexatum, qui secundis iniquè diratum, felicitate vti non parua, ingemisce, atque lachryma. Nam hæc prosperitas maiores ei præparat penas. Quemadmodum enim multa peccantes quotidie; si ad poenitentiam redire contemnunt, thesaurum iræ sibi thesaurizant: sic, qui non modò vexationes huius seculi effugiunt, verum etiam bonis fruuntur, ibi cruciabitur. Cuius rei non à futuris solummodo rebus, verum etiam à præsentibus vita exemplum tibi præstabo. Beatus enim ille Dauid, quando cum Bersebee delictum illud commisit, & per Prophetam arguebatur: idcirco vehementius accusabatur, quoniam nimium honoratus à Deo, ita spurcè labebatur: exprobrationem ipsius à Deo audias. Nonne, inquit, in regem te vnxi, & de manu Saulis erui te, & quæ fuerunt domini tui, tibi concessi, & vniuersum Iudæ, ac Israël domum? Et, si hæc pauca tibi essent, alia quoque tibi adiecissent: cur flagitium hoc fecisti coram me? Non sunt quippe eadem in omnibus peccatis, sed multa, variæque supplicia. Nam & astate, & educatione, & dignitate, & ingenio, & vsu rerum, atque prudentia aliisque compluribus variantur: verum, vt clarius id fiat, in fornicationis delicto examine-tur. Perpende igitur quantam diuersitatem punitionis, non à me, sed à diuinis scripturis compe-

Luc. 16.

Rom. 2.

1. Reg. 11.

rio. Fornicatus quispiam ante legem fuit, alio quodam modo illum puniri Paulus ostendit, dicens; Quicumque sine lege peccauerunt, sine lege quoque peribunt. Idem alius post legem deliquit, grauiora sustinebit. Quicumque enim in lege peccauerunt, inquit, per legem iudicabuntur: lapsus similiter antistes, non parua poena propter dignitatem afficietur: propterea alia quidem fornicatrices necabantur, sacerdotum verò filia igne cremabantur. Qua ex re quam magnus poenarum cumulus pontificem expectet peccantem, legis conditor voluit significare. Nam, si filiam eius atrocius puniri iussit, quid erit de ipso? Passa mulier vim est, nullam punitionem meretur: lapsa est similiter diues, & pauperima, quantum interficit ab his patet, quæ modò de Dauid exposuimus. Post aduentum Christi quidam peccauit, si non initiatus, nec catechuminus, moriatur, grauiores omnibus illis poenas daturus est. Post lauacrum delictum admisit, hic iam nullum erit peccatori solamen: quod Paulus significat, dicens; Legem Moyse aliquis cōtempserit, absque misericordia duobus, vel tribus testibus moritur: quanto existimatis grauiore dignum supplicio, qui filium Dei conculcauit, & sanguinem testamenti communem putauit, & spiritus gratiam vituperauit? Fornicatus verò quidam vir facer est, verticem quippe fornicationis hæc improbitas tenet. Vides quam multa, variæque discrimina in vno peccato considerantur. Aliud ante legem, aliud post legem; aliud sacerdotis, aliud dicitur, aliud pauperimæ, aliud catechumenæ, aliud fidelis, filiaque pontificis. Cæterum magna etiam à cognitione differentia nascitur. Qui nouit voluntatem domini sui, & non facit, vapulabit plagis multis: & post exempla peccare, grauioris poenæ causa est, ideo dicit; Vos verò neque scientes poenitentiam postea egistis, quamuis magno cultu sitis honorati. Ideo & Hierusalem impropere dicit, Quoties volui congregare filios vestros, & nolulistis? Grauius etiam est delictis abundantem peccare, vt in diuite illo, & Lazaro videmus. Locus etiam differentiam facit, quod ipse dominus significauit: dicens; Inter templum, & altare. Ipla quoque delicta modos quosdam habent, quibus diuersificantur. Non est mirum, inquit, si apprehenditur quidam furans. Et rursus; Occidisti filios tuos, & filias tuas, hoc super omnem fornicationem, & abominationes tuas grauius est. Et à personis rursus; Si peccauerit aliquis in hominem, orabit pro ipso: si in Deum peccauerit, quis orabit pro ipso? Et quando eos, qui multo cæteris peiores sunt, nequitia superatus, quod apud Ezechielem criminatur, dicens; Nec secundum quidem iustitiam gentium fecistis. Et quando nec exemplo quidem aliorum corrigimur. Vidit sororem suam, ait, & iustificauit eam. Et quando maiore quis patrocinijs diuino vsus. Si enim in Tyro, & Sidone hæc virtutes factæ fuissent, poenitentiam egissent: verum tamen tolerabilis erit Tyro, & Sidoni, quam ciuitati huic. Perspicis exactam diligentiam, perspicis eorundem peccatorum non idem esse supplicium? Nam quando ex indulgentia diuina nihil lucri retinere volumus, peiora merito patiemur, quod Paulus adaperuit, dicens; Secundum duritiam tuam, & impoenitens cor, iram tibi thesaurizas: Hæc intelligentes non offendamur, nec perturbemur propter varium

Rom. 2.

Heb. 12.

Luc. 12.

Luc. 16.

Proverb. 6.

1. Reg. 2.

Exec. 16.

Rom. 2.

rium humanarum rerum defluxum, nec ratiunculae humanae tempestatibus fluctuemur: sed incomprehensibilitati diuinæ providentiæ cedentes, virtutes insequamur, & vitia fugiamus, vt futuris bonis potiamur, gratia, & misericordia, & cætera.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 2.

Homil. 77. in
Matth.

Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes, &c. Cum de futuris Hierosolymæ vrbis ærumnis, & de apostolorum certationibus dixerit, ac inuictos fore, & per vniuersum orbem prædicaturos asseruit, ad Iudæas rursus redit calamitates: vt ostendat tunc Iudæos cladibus maximis implicandos, quum discipulorum splendor, & prædicatio vniuersum fuerit orbem complexa. Tu autem perpende, quomodo ab iis, quæ minima videntur, inauditam atrocitatem belli exponat. Tunc enim qui in Iudæa sunt, ad montes fugiant, inquit, tunc, istud quando significat? quædo hæc scilicet fient, quando desolationis abominatio in loco sancto constituetur: tunc ergo, inquit, cum armati hostium exercitus omnia repleuerint, quoniam nulla vobis spes salutis relinquitur; ad montes festini fugiatis. Nam, quoniam sepe alias è grauioribus se bellis receperunt: vt tempore Sennacherib & Anthiochi, quando, irruente hoste, & templo capto constantia, & virtus Machabæorum cuncta reparauit, ne cogitare queant, simile quid etiam tunc futurum, omnem mutationem in melius abstulit, satisque, inquit, est, si quis omnino nudus saluabitur. Idcirco nec eos, qui in tectis inueniantur, domum, ad tollendum inde aliquid, descendere permittit: vt inuictabilem, & summam calamitatem ostendat, in quam qui inciderit, necessario deperibit. Præterea, si quis in agro erit, nec iste, inquit, ad accipiendam vestem suam redeat. Nam si fugiendum est iis, qui intus erunt, multo minus, qui extra fuerit, intus refugere debebit. *Væ autem prægnantibus, & nutriendis.* Alterum, quia quum, cardiores sint, non possunt facile fugere, onere ventris retentæ, alterum, quando affectus infantium vinculo retinentur, quumque nequeunt se simul & lactantes conseruare, vna deperire, Nam pecuniam quidem, & vestimenta contemnere facile est, sicut recuperare non arduum: quæ verò, natura duce, comparantur, quomodo effugere poterit? quomodo ventre grauis, leuior fiet? quomodo lactans mulier lactantem infantem, quem peperit, negliget? Sed rursus magnitudinè ærumnarum significat, ait, *Orate, ne fiat fuga vestra in hyeme, nec in sabato, &c.* Perspicit de Iudæis factum hunc sermonem fuisse, & de afflictionibus, quæ illis incumbebant? Nec enim Apostoli diem sabati obseruabant, sed nec in Iudæa erant, quum hæc à Romanis fiebant: multi enim eorum iam decesserant, & si quis viuebat, in aliis partibus conuersabatur. Cur autem nec hyeme, nec sabato? Hyeme quidem propter ipsius temporis importunitatem, sabato autem propter auctoritatem legis. Nam, quoniam velocissima quadam fuga indigebitis, nec sabato audetis hoc facere propter legem, nec hyeme potestis propter difficultatem temporum, idcirco vobis orandum est. *Talis enim futura, tunc est tribulatio, qualis nec*

fuit nec erit vnquam. Ne putes exaggerationis cumulo id dictum esse. Quanta enim tunc Iudæos mala vexarunt, historia Iosephi demonstrat: nec potest certè dici fidelem illum non fuisse, nec ideo rem oratione amplificasse. Nam & Iudæus, erat, & feruentissimus ferè omnium Iudæorum qui post Christi aduentum fuerunt. Quid igitur scribit? Quia omnem orationem tragicam clades illæ facile superauerunt, nec tali vnquam bello gens Iudæorum laborauit. Quippe tanta fames in eo inualuit, vt ipsis matribus filiorum deuoratio studio fuerit, ac ea pro re bella inter se ciceret, multoque iam mortuos per medios ventres discinderent. Quare libenter interrogarem Iudæos, quamobrè tam intolerabilis ira diuinitus in eos fuit effusa, vt omnes ærumnas præteritas, non dico in Iudæa solum, sed vbique terrarum factas excesserit? Nonne patet propter temerariam audaciam, & prolatam à se de crucifigendo Christo sententiam? Omnes certè ita exclamabant, sed cum omnibus, & pro omnibus ipse rerum euentus. Tu verò ingentem malorum cumulum considera. Nam non ad transacta solummodo tempora, verum etiam ad futura collata, grauiora omnibus videntur: nec enim in vniuerso orbe vnquam fuit tanta malorum exaggeratio: nec id iniuria. Neque enim aliquis vnquam hominum ausus fuit, ne quisquam tantum potuit vnquam scelus aude-re. *Erit enim tribulatio talis, inquit, qualis nec fuit, nec erit, &c.* Hic ostendit grauioribus illos supplicis dignos: dies autem nunc tempus belli, atque obfidionis illius significant. Tale namque est, quod dicitur: Si diutius Romanorum in Hierosolyma bellum durauerit, nemo Iudæorum omnino euadet: omnem enim carnem modo Iudæicam appellauit. Sic autem dixit, vt tam præsentem, quam absentes his verbis includeret. Non enim, qui in Iudæa fuerunt, solum impugnabantur: sed vbique dispersos Iudæos mirabili odio, & inaudita indignatione Romani pellebāt, persequebantur, trucidabant. Electos autem hic fideles nominauit, qui in medio Iudæorum intercepti erant. Nam, ne dicat Iudæi hæc mala propter prædicationem & adorationem Christi sibi accidisse, non solum non fuisse causam malorum fideles ostendit, verum etiam, nisi fideles fuissent, interemptione vniuersos necandos fuisse asserit. Nam, si dilatio belli permissione diuina facta fuisset, nullæ Iudæorum extarent reliquæ, sed ne cum infidelibus Iudæis fideles interimerentur, citius ei bello finem imposuit: præterea vt in medio illorum intercepti fideles conseruarentur, respirandi potestatem eis concedens, ne tanquam simul perituri timeant. Quod si in hac vita de fidelibus est providentia, vt propter eos alij quoque saluentur, & Iudæorum reliquæ propter Christianos supersint, quantus coronæ, atque retributionis tempore honor erit? hinc etiam hortatur, ne periculis propriis contententur, præsertim cum videant similibus nullo lucro, sed detrimento sui capitis alios vexari. Nec horrat solum, atque consolatur, verum etiam occultius, atque sensim à Iudæicis moribus abducit. Nam, si nulla postea mutatio in melius futura est, nec rursus templum vnquam conderetur: patet, quia lex etiam omnino cessabit. Id apertius dictum non est, ne pro tempore doleant. Præterea nec principaliter, & à seipso ad hunc sermonem deuenit, sed conuersando in vrbe, ad demonstrationem

tionem ædificiorum, & interrogandi necessitatem eos compulit, vt quasi ad interrogata respondens, futura prænuunciet. Tu autem dispensatione spiritus diligenter considera. Nihil enim horum Ioannes scripsit ne, quoniam post Iudæorum illas ærumnas longo tempore superuixit, ab euentu rerum, non à prædicatione Christi scribere videatur: qui autem ante illud bellum ad dominum decesserunt, quique nihil horum viderunt: ipsi, vt vndique prædicationis veritas resplenderet, ista scripserunt. *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, &c.* Quum ea, quæ ad Hierosolymam pertinent, absoluisset, ad aduentum transitu facto, signa eius eis prædicit, non illis tantummodo, verum etiam nobis, & posteris omnibus vtilissima. *Tunc, inquit, quando videlicet. Hic, quemadmodum sæpenumero in aliis dixi, non consequentiæ temporum, neque præcedentium connexionis istud, tunc, est: vbi enim consequentiam voluit significare, statim post tribulationem illorum dierum subiunxit: hoc verò in loco, tunc dicit, non statim post antecedentia significans, sed tempus, quo affutura sunt, breuiter designans. Sic etiam quando dicitur: In diebus illis venit Ioannes Baptista: non immediatè consequens tempus, sed quæ facta sunt, quæ dicitur erat, denotare voluit: postquam enim de natiuitate Iesu, & de magorum aduentu, & de Herodis interitu disseruit: statim, in illis diebus subiunxit: atqui triginta ferè annorum spatia interfuerunt. Mos igitur est scripturæ hoc pacto loqui, quare hic etiam vniuerso modico tempore prætermisso, quod à captiuitate Hierosolymæ vsque ad cõsummationem extenditur; *Tunc, inquit, si quis vobis dixerit, hic est Christus, aut hic, ne credatis.* A loco prius ipsos cautiore facit, signa quædam secundi aduentus sui, & multorum opinionum exponendo. Non enim quemadmodum primus apud Berthelem fuit, in angulo videlicet orbis minimo, nec villo id hominum sciente, sic & secundus: sed manifestè aded, vt nuncio res nõ indigeat. Non est paruum profectò signum ita venire, vt latere non possit. Considera autè quomodo nihil hic de bello disputat, sed cum de aduentu disserat suo, de seductoribus verba facit: multi quippe Apostolorum etiam tempore seductores fuerunt. *Venient enim, inquit, & decipient multos: qui verò ante secundum aduentum seductores fuerunt, de seductoribus verba facit: multi illis erunt deteriores. Ea enim signa, atque prodigia dabunt, vt, si possibile sit, electos quoque seducant. Antichristus autem significatur, cui nonnullos etiam ministraturos ostendit: quem Paulus hominem peccati, filium perditionis appellauit. Deinde adiecit: Cuius aduentus est secundum operationem satanæ, in omni virtute, & prodigijs mendacij, in omni deceptione iustitiæ, in iis, qui perduntur. Perspice autè quomodo cautiore facit. Non exeat, inquit, in eremum, non introeat in penetralia: non dixit, Ite, & non credit: sed, non exeat neque eat: magna enim fraus propter signa futura est. Quum ergo dixerit, quomodo venturus est antichristus, quia in loco aliquo futurus, tunc de seipso demum exposuit. Quomodo igitur ipse venturus est? *Vt fulgur ab oriente ad occasum vsque rutilat, sic erit aduentus filij hominis.* Quomodo igitur fulgur videtur? Non indiget certè præcone, aut nuncio, sed in momento temporum omnibus apparet, sic igitur aduentus ille vbique semper splendere statim vide-**

bitur. Aliud deinde signum adiecit, dicens; *Vbi corpus, ibi congregabuntur, & aquilæ.* Angelorum, martyrum, cæterorumque multitudinem sanctorum ita significans, signa postea terroris plena percenset. *Quæ autem hæc signa sunt? Statim post tribulationem illorum dierum, sol obtenebrabitur.* Quorum dierum? Antichristi videlicet, & falsorum prophetarum. Magna enim tunc tribulatio futura est, quum ita multi futuri sint seductores, quamuis non longis temporum spatiis perdurabit. Nam, si bellum illud aduersus Iudæos propter electos breuiori tempore fuit dissolutum, quantò magis proter ipsos contrahetur illa tentatio? Præterea non dixit, post tribulationem, sed addidit, *statim post tribulationem*, ita simul omnia peraguntur, & pseudopropheta, & pseudochristi perturbantibus confestim ipse aderit. Non enim parua tunc vexatio vniuersum orbem continebit. Quomodo autem adueniet? Ita scilicet, vt creaturæ transformentur, sol enim obtenebrabitur, non quia destruetur, sed quia luce illius aduentus superabitur, & stellæ cadent. *Quis enim vnus, nulla existente nocte, ipsarum erit? Et virtutes calorum commouebuntur, & meritò quidem, quum tantam mutationem rerum fieri perspiciant.* Nam, si quando facta sunt astra, ita miracula exhorruerunt, vt ea de re dictum sit: quando natæ sunt stellæ, magna voce me omnes angeli mei laudarunt: multò magis tunc mirabuntur, videntes vniuersa commuari, conseruos rationem vitæ referre, orbem omnem terribili assistentem tribunali, ac omnes, qui ab Adam ad aduentum vsque illum facti sunt, operum rationes reddentes. *Tunc apparebit signum filij hominis in celo.* Crux enim sole fulgentior videbitur, obsecratur enim sol, crux autè apparet: quod fieri non posset, nisi solares radios splendore superaret. Cuius autem rei gratia istud signum apparet? Vt magno cumulo Iudæorum impudentia opprimatur, crucem in suam iustificationem secum habens, in iudicium veniet. Non vulnera enim solum, sed & acerbum, ac ignominiosum mortis suæ genus ostendens. *Tunc plangent tribus.* Non enim accusantibus opus erit, quum crucem viderint. Plangent igitur, quia ex morte ipsius nihil profecerunt, quia crucifixum, quem adorare oportebat, contempserunt. Vides quomodo terribiliter aduentum suum descripsit? quomodo animos discipulorum suscitauit? idcirco prius tristitia posuit, deinde incunda commemorat, vt vel hoc modo eos consolaretur. Cæterum passionis rursus, atque resurrectionis ex præstantiore habitu crucis meminit, vt non iam pudeat eos, nec dolor inuadat, quum in signum tunc peruentura sit. Alius autem, videbunt, inquit, in quem pupugerunt: verum quoniam crucis mentionem fecit, ideo subiecit; *quia videbunt filium hominis, non in cruce, sed, venientem in nubibus celi cum virtute, & gloria multa.* Noli enim credere, quia crucem au disti, tristem, aut amarum futurum, sed cum virtute, atque gloria magna venturum non dubita. Crucem autem secum habet, vt peccatum ipsorum sine accusatione condemnentur, veluti, si quis lapide percussus, ipsum lapidem, vel cruentas vestes in testimonium ostendat. Veniet autem in nube sicut assumptus est: hæc omnia tribus videntes, flebunt, sed mala ipsarum non in solo steru terminabuntur. Et sterus quidem erit, vt à seipsis proferrè sententiam, & seipso condemnare aspiciantur.

Iosephus libro
7. de bello Iu-
dæico, Cap. 8.

Luc. 21.
Ezech. 32.

Job 38.

Apocal. 1.

ciantur. *Tūc autem*, inquit, *mitter angelos suos cum tuba magna, &c.* Hæc tu audis, futuram punitionem quæta sit, per te ipsum excogita: non enim his solum, verum etiam illis pænis vexabuntur: & sicut ^{1. Cor. 12.} superius dicturos assererat, Benedictus, qui venit in nomine Domini: ita hic dicit, quia plangent. Nam, quoniam de bellis expositum grauisimum est, ut discant, quoniam ad has afflictiones æterna quoque supplicia eos expectant, & ab electis separant, & lugentes gehennæque traditos inducit. Deinde rursum discipulos confirmat, ostendens à quantis liberabuntur malis, & quàm ingentibus bonis perfuerunt. *Quum autem sic liquido*, atque aperte veniet, per angelos vocat. Hoc etiam ^{1. Thim. 4.} vocationis modo illos honorant. Paulus verò de resurrectione mortuorum verba faciens: in nubibus apientur, dixit: Ipse nãque Dominus descendet de cælo, ait, in iussu in voce archangeli. Itaque, quum resurrexerint, angeli omnes congregabunt, congregatos verò nubes rapiant, & hæc omnia in momento temporis fient: non enim vocat eos sursum, sed ipse in tuba descendit. Quid autem tubarum sonus sibi vult? Ad exultationem, ad gaudium, aut exprimendum rerum stuporem, ad dolorem eorum, qui relinquuntur. Væ mihi de die illo terribili, qui oportet nos expositione istarum rerum gaudere, dolemus, & merore conficimur: sed forsasse solus ego hæc patior, vos autem hæc audientes, lætamini. Nam me quidem, quum hæc in mentem veniunt, horror inuadit terribilis, & amarissimè pensans, ex profundo corde ingemisco. Nam, quamuis nihil horum ad me spectet: illa tamen, quæ mox ad virgines, & ad seruum nequam, qui quod accepit talentum, suffodit, quæ dicentur, vehementius me perturbant: propterea lachrymis confundor, quoniam à tanta gloria casuros nos video, à tantorumque fruitione bonorum expellendos, & hoc non tempore aliquo terminato, sed semper, atque perpetuè solummodo, quia parum laboris suffere nolumus. Nam, si magnus esset labor, & hæc lex onerosa, quamuis etiam si cuncta essent toleranda, causa tantum desidii frivola quidem, sed nihilominus propter præceptorum difficultatem, diuturnitatem temporis, laboris duritiem, intolerabile onus non potuisset suffere videremur: nunc verò nihil huiusmodi dicere possumus, quia non minus tunc quàm gehenna nos exagrabat, quia, quando brevissimo spacio temporis non insudauimus cælo, & ineffabilibus bonis priuari nos intelligemus: Breue quidem tempus hoc est, & labor minimus, & tamen oscitamus, & tota mente torpemus. Terrestris certamen est tibi propositum, cuius corona in cælo reddetur: ab hominibus exagitaris, & Deus tibi honores retribuet: paucis diebus curris, & æterna præmia consequeris: corruptibili corpore luctaris, & incorruptibili laudaris. Sed præter illud apprimè tenendum est, quia, & si propter Christum nihil triste pati voluerimus, necesse tamen est multa tristia sustinere. Non enim, quia propter Christum mori non vis, idcirco immortalis futurus es: nec, quoniam propter Christum diuitias tuas non distribuis, idcirco tecum eas auferes. Hæc à te Christus petit, quæ si ei non dabis, omnino tamen propter conditionem naturæ relicurus es. Hæc te sua sponte facere hortatur, quæ omnino, inuito te, fient. Vnã solum petit, ut propter eum vitro, & non coactus facias. Vides

quam facile est hoc certamen? Nã, quæ necessarid patieris, inquit, ea si propter me pati volueris, idque vnicuique tibi propositum fuerit, sufficere mihi obtemperasti. Quod alij mutuaturus aurum es, illud mihi & ad maiora fœnora, & cautione tutiori mutuo. Si alterius gratia militares labores falcipis, mihi etiam milita, quoniam cumulo retributionum ingenti labores tuos omnino excidat. Tu verò alios quidè, qui vel mutud, vel in vendendo, vel militado maiora tibi offerunt, antepone: Christum verò solum præstantiora sine cõpatione præbentem aspernaris, atque repellis. Cur tibi tam magnum cum eo bellum est? Cur tantò es inflammatu odio? Vnde igitur veniam, ac satisfactionem in petrabis, cum nec illis eum rationibus, quibus homines hominibus ante ponere velis? Cui certè thesaurum tuum tradis. In manu mea recondas, inquit. Non videtur tibi dominus terræ tutor esse, quàm terra? Illa, quod repositum solum reddit, imò verò nonnunquam etiam amittit, & redonare non potest: ipse autem etiam mercedem, quam in manu sua repositi, redditurus est. Magna profectò nos charitate prosequitur. Deo si mutud dare volueris, paratus semper ut accipiat est: si ferere tibi placuerit, libenter semina suscipit: si magnificas ædes condere constitueris, allicit te ad seipsum, & hortatur ut in regione sua ædifices. Quare ad inopes curris? ad homines dico inopes, qui aut tibi tuum non reddent, aut certè male, & illiberaliter reddet. Sed non mouemur his verbis: ac ideo ubi pugna, iudicia, calumnia, illud festinamus. An igitur iniuria punit nos, atque evertit, cum in rebus omnibus seipsum nobis præbeat, & nos ipsi studiosè resistamus? Nequaquam. Nam, siue meo volueris expoliari ornatu, siue armis meis armari, siue mea indui vestimenta, siue dapibus meis deliciari, siue iter meum peragere, siue in ciuitatem peruenire, cuius artifex, & conditor ipse sum, siue in regione mea domum ædificare: ita hæc omnia facere potes, ut non modò nullam abs te harum rerum omnium mercedem exigam, sed ipse tibi magnæ velim esse mercedis debitor, dummodo vti rebus meis non abomineris. Quid huic liberalitati æquale vnamquam inueniri potest? Ego ipse sum pater, ego frater, ego Dominus, ego sponsus, ego nutritor, ego vestis, ego radix, ego fundamentum. Quicquid volueris, ipse sum: nulla re in digebis, ego tuus eromni minister. Veni enim non ut mihi ministreretur, sed ut ego aliis ministrerem. Ipse amicus sum, membrum, caput, frater, soror, mater, vniuersa ipse sum, dummodo mihi, ut decet, afficiaris. Ego pauper propter te, in sepulchro propter te, patrem in excelsis pro te interpellor, qui ad inferiora pro te à patre missus descendit. Omnia tu mihi es, frater, cohæres, amicus, membrum. Quid vis amplius? quid auertis à me mentem? Quid caduco huic mundo laboras? Cur perforato aquam dolio ingeris? Nihil enim aliud est pro præsentibus istis laborare, quàm flammam discerpere, quàm pugnis aëra cadere. Cur frustra curris? Nonne vniuscuiusque artis finis quidam est? Ita profectò. Ostende igitur mihi huius secularis studij finem: sed non potes. Vanitas enim vanitatum, & cuncta vanitas sunt. Proficiscamur ad sepulchra, ostende mihi patrem, ostende vxorem tuã. Vbi est qui purpuram induebatur, qui vehiculo ferebatur, qui exercitus ductitabat, qui corona militum cingebatur,

batur, qui lictoribus manebatur, qui alios cædebat, alios in carcerem detrudebatur, qui quos volebat, interimebat, & liberabat similiter quos volebat: Nihil video nisi putrida ossa, & vermes, & araneam: omnia illis puluis, omnia fabula, omnia somnium, vmbra, narratio nuda, & imago: imò verò nec imago: imaginis quippe effigiem videamus: hic autè nullam effigiem perpicere possumus, atque vtiã hic omnia mala terminaretur. Nunc verò honores quidem, & voluptas, & maiestas omnis ad vmbra, & ad verba rebus nuda exitum habent. Quæ verò ab illis sequuntur, non ut vmbra, & somnium euanescent, sed permanent, & eò nobiscum ita transeunt, ut omnibus fient apertissima. Rapinae nanque violentiæ, fornicationes, adulteria, cæteraque huiusmodi non vertuntur in cinerem, sed tam res, quàm verba ibi conscribuntur. Quibus igitur oculis tunc Deum cernemus? Nam, si patrem, qui te genuit, peccati aduersus eum conlictus, aspicere non posses: quomodo ad Deum omni certe patre mitiorem cœculos tunc eleuabimus; quomodo sustinebimus, quãdo Christi terribili assistemus tribunali, cum exquisitissima peccatorum omnium persecutio fiet? Si verò quispiam futuro non credit iudicio, ea consideret, quæ hic fiunt. Videat eos, qui in carceribus sunt, qui in metallis, qui in stercore, qui dæmonio agitantur, qui insaniunt, qui incurabili morbo laborant, qui continua paupertie premuntur, qui vexantur inedia, qui luctu intolerabili affliguntur, qui captiui degunt. Nemo enim istorum omnium hæc pateretur, nisi cæteris omnibus, qui similiter peccant, supplicia post mortem imminerent. Nam, quia nihil nonnulli male viuentes hic patiuntur, hoc ipsum argumentum est, quia post exitum è vita omnino punientur. Non est enim credibile, cum vnus sit omnibus Deus, alios hic puniri, alios euadere impune eorum, qui similiter deliquerunt, nisi pœna ibi certa referuaretur. His igitur rationibus, & exemplis persuasi humilium viuamus, & qui iudicium non credunt futurum, credant iam, & meliores fieri studeant, ut cœlorum regno dignè vitam peragentes, futura supplicia euitemus, & æterna bona nanciscamur, gratia, & misericordia domini nostri, &c.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 3.

Ex Hom. 78.
in Matth.

Arbore autem sici diserte parabolam, quando iam ramus eius effretus fuerit, &c. Quoniam post tribulationem illorum dierum, dictum est, ipsi verò certum, definitumque tempus quærebant, & diem ipsum discere cupiebant: idcirco similitudine vitur ficus, ostendens non magna spacia temporum interfutura, sed consequentur, atque deinceps illum diem venturum: quod non similitudine solum, verum etiam sequentibus verbis expressit, dicens: *Scitote quoniam propè est in ianuis.* Hinc etiam prædicit ætatem tunc spiritalem, tranquillitatemque à fluctibus huius vitæ iustis hominibus futuram, iniustis autem à contrario, hyemem, ac terribiles tempestates post æstiuam tranquillitatem venturas, quod paulò post significauit dicens: *lasciue illis viuentibus, diem illum esse venturum.* Non autem ea ratione tantummodo, ut spacium temporis designet, sicut similitudine vsus est, cum & aliter istud significare potuisset: sed ut omnino futuram rem confirmaret. Nam, sicut hoc esse necesse est, sic illud quoque necessario erit. Nam, vbi rem omnino futuram demonstrare vult, in medium aliquid profert, quod naturali quadam necessitate euenire solet: nec ipse solum, sed & ipsius imitator Paulus. Propterea etiam de resurrectione differens, ait: *Gratum* ^{1. Cor. 15.} *triticus cadens in terram, nisi mortuū fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Similiter etiam B. Paulus ad Corinth. Insuper, ait, quod tu seminās, non viuificatur, nisi mortuum fuerit. Verum, ne rursus interrogent, quando igitur hæc erunt, in memoriam prædicta reducens, ait: *Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Quæ omnia, dic quæso? Bella in Hierusalem, fames intolerabilis, pestis inaudita, terræ motus, pseudochristi, pseudopropheta, prædicatio Euangelij in vniuerso terrarum orbe, seditiones, turbationes, cætera omnia, quæ ad aduentum vsque futura sunt. Quomodo igitur hæc generatio dicuntur? Non de viuentibus tunc, sed de fidelibus dixit, ut solet loqui scriptura: ut quando dicitur: *Hæc est generatio querentium dominum.* Quod igitur in superioribus dicebat, quia oportet hæc omnia fieri, & rursus, vbi quæ prædicabitur hoc euangelium, id in hoc quoque loco, quia scilicet hæc omnia euenient, & fidelium generatio nullo incommodo dissipata permanebit. Ita Hierusalem eversa Iudæisque in nihilum penè redactis, à nulla re fides superabitur. Non enim fames, non furor, non pestis, non terræ motus, non bellorum impetus, non pseudochristi, non pseudopropheta, non seductores, non qui tandem perturbabunt omnia, non falsi fratres, non alia huiusmodi tentatio aduersus fideles præualebit: in maiorem deinde fidem ipsos compellens, ait: *Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Facilius enim, inquit, hæc firma, & immobilia destruetur, quàm verba mea possint decidere. Examine, oro, si quis repugnet, & si vera inueniet iam transacta antè, omnino ab illis ad credenda futura animum inducat: examine, inquam, exquisitissimè, & videbit exitum rerum huius prophetiæ veritati attestantem. Elementa verò hæc in medium produxit, partim ut cælo, ac terra præstantior ecclesia significetur, partim ut vniuersi creatorem ipsum esse ostendat. Et, quoniam de consummatione differuit, de re scilicet, quæ à multis non creditur, cælum, & terram in medio posuit, ut ineffabilem virtutem suam ostenderet, & magna cum potestate vniuersi se dominum significaret, ex quibus omnibus vel nimium ambigentes ad fidem præparet.

AVTHORIS DICTI IMPERF. IN MATTH. IN IDEM EUANG.

Qum ergo videritis abominationem desolationis ^{Hemil. 49. in Matth.} que dicta est à Daniele propheta, stante in loco sancto, qui legit intelligat, &c. Quidam dicunt abominationem desolationis esse imaginem Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo. Verius autè quid sit abominatio desolationis Lucas euangelista interpretatur. Nam in quo loco Marcus, & præfens ^{Luc. 21. Marc. 13.} *Matthæus ponunt, Quum videritis abominationem* ^{Bibl. Hom. tom. 3.} *Bibl. Hom. tom. 3.* O o o nem

nem desolationis: in ipso loco Lucas sic ponit, Quā videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote, quia propinquavit desolatio eius. Et sic dicit, qui in Iudæa sunt: videlicet ut per alteram similitudinem expositionis eiusdem loci ostēdat, quid sit abominatio desolationis stans in loco sancto. Fuit enim exercitus alienigenarum, & Romani imperatoris stans circa Hierusalem, quæ usque tunc fuerat sancta. Hoc & Petrus apud Clementem exponit. Denique hanc esse abominationem desolationis & ipse textus ostendit. Quasi enim replicans illa omnia, quæ superius dixit, breuiter comprehendit, & dicit: *Quum ergo videritis abominationem desolationis stantem.* Hoc est, quum videritis ea ipsa prælia iam stantia circa Hierusalem, quæ antea audiebatis. Similiter & in fine mundi, & in Antichristo intelligendum est spiritualiter, quando & hæreses, & fames, & pestilentia, & illa omnia ante præcesserunt: nouissimè autē abominatio desolationis stetit in loco sancto, id est, exercitus Antichristi. Exercitus autem Antichristi sunt omnes hæreses, præcipuè ista, quæ obtinuit ecclesiæ locum, & stetit in loco sancto, ita ut videatur quasi verbū veritatis stetit: quum non sit verbum veritatis, sed abominatio desolationis, id est, exercitus Antichristi, qui multorum animas reddidit desolatas à Deo. Et hoc est forte, quod Apostolus dixit: Qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei quasi Deus sedeat, ostendens se quasi sit Deus. Et sic omnia illa mala hæresum diuersarum, quæ ante audiebantur tantum, postea steterunt in loco sancto, desolantia ecclesiam Christi. Ex quo data sibi licentia cœperunt omnes publicè habere ecclesias, Et nos quidem exposuimus hic auditiones præliorum, & fames, & terræmotus, & pestilentias, auditiones hæresum, & inopias verbi, & concussiones Christianorum, & corruptiones morum, quæ antè præcesserunt à tempore Constantini, usque ad tempus Theodosij. Abominationem autem desolationis diximus esse hanc ipsam hæresim, quæ occupauit sanctæ ecclesiæ loca, & multos desolauit à fide, & ipsum exercitum Antichristi, & cæteras hæreses, quæ cœperunt publicè habere ecclesias, locum obtinentes ecclesiæ sanctum. Si quis autem auditiones quidem præliorum, fames, & tumultus, & pestilentias intelligat esse omnia hæc mala spiritualia, quæ facta sunt tempore Constantini simul & Theodosij usque nunc, abominationem autem desolationis intelligat ipse ipsum Antichristum, qui postmodum venire speratur, & obtinere loca ecclesiarum sancta sub specie Christi, & multos fidelium desolare, non irrationabiliter dicit. Nā siue ista hæresis, quæ iam tenuit, siue populus ille, qui postmodum cū ipso Antichristo est futurus, rectè exercitus intelligitur esse Antichristi. Et sic prophetæ verba significat magis de consummatione mundi: prophetia tamē, sicut docet Christus, ad vtrumque est dicta. Sunt autē verba illa sic: In dimidio septimi anni auferetur iuge sacrificium, & abominatio desolationis stabit in loco sancto usque ad consummationem temporis, & consummatio dabitur super solitudinem. Illic exercitus Romanus dicitur esse abominatio desolationis, quia ad desolationem redactus fuerat Iudaicum cultum: hic autem Antichristus dicitur abominatio desolationis, quia multorum Christi-

Forse in libro Recognitionis.

De ecclesia Catholica loquitur.

2. Theos. 2.

Daniel 9.

stianorum animas facturus est desolatas à Deo. Nam antequam caperent Romani Hierusalem, in dimidio hebdomadis Christus per suam doctrinam tulit de medio iuge sacrificium Iudaorum. Nam dicitur tribus annis, & sex mensibus docuisse, qui numerus facit dimidium septem annorum, ut illud sacrificium quod iugiter fuerat in usu, tolleretur de medio, & offerretur sacrificium laudis in voce, & sacrificium iustitiæ in operibus & sacrificium pacis per eucharistiam. Usque ad finem autem seculi tumultus est, quia Iudaica consuetudo de sacrificiis offerendis nunquam est reparanda. Item in dimidio hebdomadis, hoc tribus annis, & sex mensibus, hoc sacrificium Christianorum tollendum est ab Antichristo, confugientibus Christianis ante eum per loca deserta, non erit qui aut in ecclesiam intrer, aut oblationem offerat Deo. Quoniam autem tribus annis, & sex mensibus protendendum est Antichristi regnum, multæ scripturæ significant, maximè tamen in reuelatione sua Ioannes. Et solitudinē illam consummatio occupauit. Nam usque in finem tenebit Antichristus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. De hoc enim & Apostolus ait, dicens: Nemo vos conturbet, quia nisi venerit discessio primus, & reuelatus fuerit homo peccati, filius interitus, qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei quasi Deus sedeat, & addidit: Iam enim mysterium iniquitatis operatur. Legi quendam sic exponentem. Quoniam omnia, inquit, quæcunque exposuit supra, signa fuerunt præcedentia diruptionem ciuitatis illius, & templi. Hoc autem quod dicit: *Quum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, & omnia quæ dicuntur deinceps, signa consummationis futuræ, & venturi filij Dei, qui & in abominationem desolationis ipsum tradidit Antichristum.* Quod autem staturus sit in loco sancto, dicit hoc modo: Reædificaturus est (inquit) sanctuarium, quod fuit in Hierosolymis quondam, & ibi staturus, ut videntes Iudæi credant in eum, non solum propter signa eius, sed etiam propter reparationem templi ipsius, æstimantes prophetas in tempore illo esse impletos, qui de reparatione Hierusalem prophetauerunt non intelligentes quomodo Propheta de reparatione templi spiritualis locutus est, quam Christus impleuit; non de corporali, quam Antichristus est impleturus. Et tunc, inquit, implebitur ibi, quod prophetauit Hieremias in Iuda. Quando nō crediderint, inquit, veritati, in tempore illo loquetur populo huic & Hierusalem in spiritu seductionis. Hic excitabit tribulationem super sanctos, pro eo quod non glorificabunt eum, & multos occidet. Sed hoc de hac interpretatione dubitabile mihi videtur, si locus templi illius, ex quo dirutum est iam à Deo, post modum sanctus vocatur, secundum quod & hic dicit: *Quum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non reuertentur retro tollere tunicam suam.* Tunc quando viderimus abominationem desolationis stantem in loco sancto, quibus mandat fugere? non solum illis qui tunc fuerunt ante captiuitatem Hierusalem, sed etiam nobis qui videmus abominationem desolationis iam stantem in loco sancto, id est

Eucharistia sacrificiū in gestura Danielis prophetam.

2. Theos.

est populum Antichristi in locis ecclesiæ. Illi autem visibilem hostem fugerunt pedibus bonis. Quamuis enim diabolus sit spiritus, & homo corpus, tamen nunquam illos diabolus potest comprehendere, qui fugiunt eum per opera bona. Sine causa autem fugit ante eum pedibus, qui sequitur eum peccatis. Sed ut sapienter intelligamus hæc, quæ propheticè sunt dicta à Christo, breuiter cognoscendum est, qualis est consuetudo prophetarum. Frequenter ex occasione carnali incipiebant, & sic miscebant prophetiam: ut puta, Dauid quum fugeret à facie Absalon, ex occasione suæ tribulationis incipiens, dixit: Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Et introducens prophetiam dominicæ passionis, addidit ita: Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Illa ergo quæ dixit: Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me, & cætera quæ præcedunt, secundum historiam intelligamus. Hæc autem quæ dixit: Ego dormiui, & soporatus sum, si secundum historiam velis intelligere, nullum habent saporem, ut dicamus: Dauid quum pateretur à filio, dormiuit, & surrexit. Quomodo enim ut dormiuit, surgere? Quid ergo? Necessè habemus relinquere ordinem historiarum, & spiritualiter intelligere de Christo. Tale est quod Petrus dicit in Actibus, interpretans: Et non dabis sanctum tuum videre corruptionem: quia non poterat hoc intelligere de Dauid, sed de Christo: quia Dauid vidit corruptionem, Christus autem tertia die resurgens, non vidit corruptionem. Sic intelligenda est, & hæc Christi propheta. Cæpit ex occasione corporalis fugæ, & quæ facta est tempore illo in Hierusalem, & propheta magis de spirituali. Ecce enim hoc quod dicit: *qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes:* Corporaliter secundum historiam: & si vis intelligere, possibile est in tempore Romanorum: in tempore autem Antichristi, de Iudæa ad montes fugere corporaliter, non proderit. Primum, quia nec erit Antichristus tantummodo in terra Iudæa, nec Iudæi futuri sunt ante illum, sed vbicunque fuerint Christiani, ab illo, aut à ministris eius persecutionem passuri sunt: nec ciuitas alia tunc est circumcidenda, sed vbique Christianus populus indagandus. Hoc autem quod dicit: *Qui super tectum est, non descendant tollere aliquid de domo,* siue in tempore Romanorum, siue in tempore Antichristi, non potest habere corporalem intellectum: quia in tempore captiuitatis, aut persecutionis quid prodest homini si iudeat super tectum, & non descendat deorsum? Sine dubio enim, aut quando non vult, deponitur, aut cum ipsa domo succenditur. Quid ergo? Spiritualiter hæc omnia magis sunt intelligenda hoc modo: *Tunc, quum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto.* Id est, quum videritis hæresim impiam, quæ est exercitus Antichristi, stantem in locis sanctis ecclesiæ, in illo tempore qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: id est, qui sunt in Christianitate, conferant se ad scripturas. Sicut enim verus Iudæus est Christianus, dicente Apostolo, non est qui in manifesto Iudæus est, sed qui in occulto esse vera Iudæa Christianitas est, cuius montem intelligitur confessio. Montes autem sunt scripturæ Apostolorum, aut Prophetarum, de quibus

Rom. 1. Psal. 75. & 86.

bus dictum est: Illuminas tu mirabiliter à montibus æternis. Et iterum de ecclesia dicit. Fundamenta eius in montibus sanctis. *Et qui super tectum est, in tempore illo non descendat tollere aliquid de domo sua.* Domus nostra, est corpus nostrum: Superiora eius sunt cor, aut caput, quæ intelliguntur domus occulta membra. Tamen ut melius intelligamus, quæ sunt tecta domus, historiā de Raab proferamus. Hæc suscepit legatos Iesu Naue, & in superiori parte domus abscondit, ne inueniret rex Hiericho. Hæc est ecclesia, quæ aliquādo meretrix fuit, quæ legatos Iesu Christi, id est, Apostolos, & prophetas, hoc est, scripta eorum suscepit: & in superiori parte corporis sui abscondit, id est, in sensu, in memoria, & in corde, ut non inueniat eos rex mundi diabolus, ut confidenter dicere possit: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Quid ergo? Quicumque in tempore illo fuerit super tectum, id est, in rebus spiritualibus viuens, quæ sunt aut in capite, aut in corde: quæ tecta dicuntur corporis nostri, & fastigia prima, non descendat ad inferioris corporis sui partes, vnde aliquid tollat, id est, nō descendat ad aliquas res carnales, ut desideret aliquid quod est corporale. Alioqui comprehendet eum abominatio desolationis. Et vide quia quot quot pereunt de Christianis, propter aliquā corporalem causam pereunt constitutam deorsum. Alij propter auaritiam, ut ne perdant quod habent, aut inueniant quod non habent. Alij pereunt propter gulam, paupertate coacti. Alij propter vxores, aut propter maritos. Alij propter alias causas carnales: quæ omnia pertinent ad inferiores corporis partes. Sicut enim viuentes in carne, relinquere videmur carnem, relinquentes opera carnis, & transimus ad spiritum, faciētes opera spiritus, ut rectè dicatur de nobis: Vos autē non estis in carne, sed in spiritu: sic relinquere videmur inferiora corporis nostri, opera relinquentes carnis, & ascendimus ad cor & caput viuentes secundum illas virtutes, quæ sunt in capite aut in corde, aut in spiritu: quæ omnia tecta domus nostre dicuntur. Mandat ergo fidelibus viuētibus in sanctitate, ne aliquid concupiscant carnale, quod est descendere, nō foris per occasionem desiderij illius, diabolus inueniat locum, & trahat ad abominationem desolationis, & pereant. Item, *qui est in agro:* id est, aut in scripturis, aut in ecclesiis, aut in Christo; *Non reuertatur retro tollere tunicam suam:* id est, aut conuersationem, aut cultum priorem. Vt puta, Iudæus fuit, & factus es Christianus: in agro es; ne ad Iudaicum reuertaris cultum. Genuis fuit, & factus es Christianus, ne aliquid (quod est Gētilitatis) relinquant, ne per illas occasiones incidat in errores abominationis illius: quoniam hæreses illæ, si vis, Iudaismum, habet in se, si vis. Gētilitatem inuenies apud eos. Propterea facile cadit in illas, qui non fuerint cauti secundum mādāta Domini hæc præmonentis: *Va autem prægnantibus & nutriendis in illis diebus.* Quia aut ventris, aut gremij pondere prægravati nō possunt expediēti esse ad fugam. Si enim dimiserint infantes suos, viderunt viscera suorum patientur separationem: si autem baularuerint, suscipent vitæ periculum. Puto hoc melius intelligi posse spiritualiter, ad tempus Antichristi, quæ sunt spirituales prægnantes, & nutriendas

Io. 1. 2.

Psal. 18.

Rom. 8.

ecclesie Christi, in singulis quibusque Gentibus constituta ecclesie, quando predicant verbum veritatis, credentes in fide concipiunt, & habet eos in gremio suo, quasi in vtero, donec formentur catechizati per singula membra pietatis & fidei. Quam autem formati fuerint sic, pariunt eos in baptismo; postquam autem pepererint, necesse eos habet lactare doctrinis aliduis. Sed primum videamus, quomodo Deo formantur in vtero ecclesie hominem conceptum in fide. Vtputa, legis iustitia est abstinere à malis operibus tantum, non etiam facere bona opera: Christi autem iustitia non est abstinere à malis operibus tantum, sed etiam facere bona opera. Item legis iustitia prima, & salutaris, decem habet mandata, quasi decem menses. Primum, cognoscere unum Deum: secundum, abstinere ab idolis: tertium, non periurare: quartum, colere sabbatum spirituale: quintum, honorare patrem, & matrem: sextum, non occidere: septimum, non adulterare: octavum, non furtum facere: nonum, non falsum testimonium dicere: decimum, nullam rem proximi concupiscere: videlicet secundum mysterium nominis Iesu Christi, quod est in litera iota, id est perfectionis iudicio. Omnis ergo ecclesia, quæ concipit hominem in vtero suo per verbum in fide, prius debet eum formare omnibus his mandatis, quasi mensibus decem, ut discat prius abstinere ab omnibus malis, & sic eum maturum in baptisum parere Deo. Alioquin antequam discat ab his omnibus abstinere, si baptizaverit eum, non parit, sed immaturum projicit: sicut mulier, nisi complevis novem mensibus & decimum tægens peperit, abortum facit. Propter quod nec est homo ille vitalis. Sicut & modò pene omnes non parit ecclesia secundum ea quæ diximus, sed abortos facit. Propter quod nec baptizantur in veritate à spiritu sancto. Difert enim Deus dare eis baptismum spiritus sancti, donec dignos se præbuerint illo tali baptisate. Sed & eum formatum in decem illis supradictis mandatis, & abstinere baptizans bene peperit, tamen adhuc paruulus est ille, qui baptizatus natus est ecclesie filius, & tenerè adhuc duorum testamentorum, quasi duarum mamillarum modica iustitia est nutriendus, quasi tenero lacte, secundum angustias faucium fidei sue, quam ipse capit carnis natura, quam etiam Gentes volentes laudabiliter vivere servant. Quum autem sic enutritur, paulatim incipit posse suscipere fortiora, & spiritualia Christi mandata, quasi nutritoria, & viuos panes: id est, in lege scriptum est. Non occides, ego autem dico, Nec irascaris. In lege scriptum est, Non adulteres: ego autem dico, Nec usque ad oculum concupiscas. In lege scriptum est, Non periures: ego autem dico, Non iures omnino. In lege scriptum est, Oculum pro oculo: ego autem dico, Non resistere malo omnino. In lege scriptum est, Amabis amicum, & odies inimicum, ego autem dico, Diligite inimicos vestros. Item, Beati pauperes, beati mansueti, beati qui lugent, beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, beati misericordes, beati mundo corde, beati pacifici, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, Nam adolescenti quidam interroganti. Quid faciam, ut vivam? Sic primum ei secundum legem mandavit, Non occides, non adulterabis, &c. Quum autem ille dixisset, Hæc omnia servavi à iuventute mea, secundum ætatem carnalem, quam nos

verum dicimus: sic ei supermandatur. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & veni, sequere me. Qui ergo talis est, neque mori potest quasi abortivus, nec seduci quasi insipiens, nec vinci quasi infirmus, nec perire quasi paruulus: sed est vir perfectus, & aduersus omnia invincibilis filius Dei. Qui autem paruuli sunt, scandalizabiles sunt, De quibus dicit Dominus in Evangelio. Amen dico vobis, quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis credentibus in me, expedit ei, ut mola asinaria suspendatur in collo eius, & demergatur in profundum maris. Et si paruuli in ecclesia scandalizabiles sunt, quanto magis abortivi non sunt vitales? Si ergo hæc ita se habent, quare non dixit, Væ his, qui in vtero habentur, & væ his, qui nutriuntur adhuc: sed, *væ prægnantibus & nutriendis in illis diebus?* quia quando huiusmodi abortivi abstracti ab vtero ecclesie, aut paruuli tales, nesciunt quid patiuntur: quando enim non sentiunt, sic pereunt. Adhuc autem ut de proprietate loquar paruulorum, gaudent ducti, ad interitum ducuntur, & ridet illecti. Ideo dicit: Væ prægnantibus ecclesie, & nutriendis, quando ipsæ de perditione illorum talium lamentantur, & plangent. Ecce quando videmus de ecclesia huiusmodi abortivos, & paruulos ductos ad prævaricationis interitum. Nunquid aliquis eorum lachrymavit? Nunquid aliquis tristatus est? sed adhuc ex diverso abierunt gaudentes. Sed ecclesie dolorem perditionis eorum ipsæ lamentantur & plangunt. Ideo dicit: Væ ecclesie prægnantibus, & nutriendis in illis diebus. Et si quidem negligentia ecclesiarum aut immaturi fuerint nati, aut paruuli, non habentes qui aut informaret eos, aut postmodum consummaret in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi: dupliciter væ ecclesie prægnantibus, & nutriendis in illis diebus: quia & in hoc seculo dolorem patientur perditionis eorum, & in die iudicij damnabuntur propter negligentiam, & cruditionem eorum. Si autem ecclesia quidem competenter circa eos diligentiam impenderit, illi autem nec audierunt, nec ante baptismum informati acquirerunt, elongantes se à conventu & ab omni auditu scripturarum, & ab omni verbo doctrinæ eloquætiæ sacerdotum, neque post baptismum proficere voluerunt: ecclesie quidem væ, quia, siue hoc, siue illo modo patientur dolorem perditionis eorum: illis autem multipliciter væ, quia omnis causa perditionis eorum ab illis solis requiretur in die iudicij. Quoniam corporis quidem profectus non est in potestate hominis, sed Dei: animæ autem profectus, voluntarius est. Videamus ergo, ne nos imperfectos inueniat, aut nunc hæreticorum dominatio, aut tunc ipsius Antichristi, Quoniam sicut opera bona in die tærationis præstât spei virtutis: sic opera mala desperationis operantur infirmitatem. *Orate autem, ut non fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato.* Et carnaliter, & spiritualiter legitur. Fugientibus enim & in via manere necesse est, & in sylvis latere, & per desertam vagari. Fuga autem vestem portare non sinit, domum intrare non permittit, ignem accendere non concedit. In hyeme autem quid faciat fugiens? Necesse est ergo aut fugiens frigore perire, aut manens gladio moriatur. Similiter in sabbato non licebat amplius ambulare, nisi certum spacium

cium viæ. Vnde dictum est in Actibus Apostolorum, sabbati habent iter. Quid ergo faciet fugiens Iudæus in sabbato? necesse est ut aut legem prætereat fugiens, aut mortem suscipiat manens. Spirituality autem de Christianis talem habent interpretationem. Hyeme dicitur frigus infidelitatis spirituale. Qui enim non habet in corde suo ignem, de quo Dominus dicit: Ignem veni mittere in terram, id est, verbum divinum, de quo calefiunt in fide ille semper in hyeme est, & si fuerit in media ætate, quia dubitationem incursum, quasi quasdam tempestates de fide Christi patitur animæ eius, & æger. Aut in hyeme est, qui in persecutione est, & tempestatem patitur impiorum. Et ideo frigida fit fides omnium, & ad plenum gelat, nisi iterum calefecerit eos spiritus sanctus. Item est corporale sabbatum secundum literas legis, quod Iudæi intelligebant, & cõseruabant, dum à corporali opere abstinere, non à corporalibus malis. Et est spirituale, secundum quod gratia Christi manifestavit: quod intelligunt Christiani & obseruat, abstinentes se non ab opere corporali, sed à corporalibus malis. Qui ergo vacat ab opere malo faciens opera bona, laudabiliter sabbatizat, & sanctè secundum spiritum, & Dei cõsiliū: qui autem recedit ab opere boni, faciens opera mala, culpabitur, & impiè sabbatizat. De hoc itaque non bono sabbato loquitur Dominus in hoc loco, admonens, ut ne dies ille inueniat eos in peccatis. Ideo ergo dicit, *Ne fuga vestra hyeme vel sabbato fiat:* quia quicumque in hyeme infidelitatis inuentus fuerit, aut in delicijs huius mundi sabbatizans, & ocians ab opere bono, necesse est ut tribulationum tempore superatus, pereat credendo Antichristo: quoniam sicut diximus, opera bona in perfectionibus ad fidem spei præstant virtutem. Quoniam autem de delicijs, & peccatis loquitur locus iste, manifestus adaperit Evangelista Lucas. Quum enim locum istum exponeret, ita subiunxit: Videte ne grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate. Ex duabus ergo parabolis superioribus prior quidem docet, ut festinemus perfecti esse in fide Christi: quod possumus adimplere, si scripturis, & doctrinæ sacerdotum assidui fuerimus. Quoniam qui in fide Christi, & operibus bonis sunt imperfecti, ipsi sunt, qui adhuc in vtero habentur, aut adhuc paruuli sunt, qui faciliè periclitantur in tempore persecutionis, & pereunt, quia dubij sunt de fide Christi, sequens autem docet, ut ne vacui inueniamur ab operibus bonis, & ab exercitatione virtutum, quia qui sic inuenti fuerint, ipsi sunt paruuli, qui in die persecutionis cito periclitantur à fide Christi: quia non habent opera bona confortantia eos in spe, nec exercitationem virtutum in sufferentia aduersorum. Similiter & ex duabus parabolis sequentibus. Prior quidem admonet, ne imperfecti inueniamur in fide. Ipsi sunt quidem, qui dubitationis hyeme patiuntur. Sequens autem, ut ne sine bonis operibus inueniamur in tempore illo, sabbatizantes ab opere bono. *Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio seculi usque modo.* Quoniam dixit, *Væ prægnantibus & nutriendis, & videte ne fuga vestra hyeme aut sabbato fiat,* nunc exponit quare, id est, quia erit tribulatio magna. Usque ad Christum enim Iudæi, & si peccatores fuerunt, tamen filij erant, non hostes: & ideo omnis ita, quæ veniebat super eos, castigatio erat de

miser cordia veniens, non condemnatio, de ira descendens. Crucifixo autem domino, desierunt esse filij, & sunt facti hostes. Propterea iam non castigatio venit corrigens, sed condemnatio eradicans. Capta est enim Hierusalem ab Assyriis, & iterum reparata est. Destructa est ab Antiocho, & iterum reedificata est. Inuasa est tertio à Pompeio, & iterum reparata est. Sicut enim homo priusquam dies mortis eius adueniat, laquere quidem potest, mori autem non potest: Sic & Iudæa ante Christum vexata est quidem, perdita autem non est. Postquam verò horrendum patricidium commiserunt, crucifigentes filij patrem, mortem inferentes, à quo acceperunt vitam: & quod maius est, occidentes serui dominum, homines Deum, tali eos plaga percussit, ut nunquam sanentur. Sicut illi tale facinus commiserunt, quale nunquam commissum est, nec est committendum: sic & super illos talis sententia venit, qualis nunquam venit, nec veniet. Hæc apertius est de consummatione mundi suscipere, cuius figura fuit tribulatio illa. Tunc verè talis erit tribulatio, qualis nunquam fuit. *Tunc dicunt dominus: Aperiat se terra, & glutiat nos.* Usque tunc enim omnis ira quæ fit à Deo, ideo fit, ut fideles quidem tenent, infideles autem emendet: quum autem Antichristus venerit, talis veniet ita, ut & infideles omnino pereant, & fideles plenius coronentur. Quum enim multi Christianorum credentes Antichristo, signum nominis eius in manu dextera, & in fronte susceperint: tunc exhibent angeli cum igneis curribus volantes per aëra, & inuisibili manu signabunt omnes fideles, in quibus tamen inuentum non fuerit signum Antichristi. Ex illo iam plagæ, quæ venturæ sunt super terram, in quibus & finitimus est mundus, iam non tangunt fideles, qui signati sunt, sed illos percutient, super quos Antichristi inuentum fuerit signum. *Erit enim tribulatio magna, qualis nunquam fuit.* Nonne maior fuit tribulatio in diluuiio, quando ab omni creatura nihil remansit, nisi solus Noë cum familia sua? Hic autem est multi occiduntur, tamen multi euadent. Sed in hoc peior erit tribulatio ista, quia illic corporalis fuit perditio, hic autem spiritualis. Quis autem illic tormentis affectus est, quia coluit Deum? Sed è contrario puniti sunt, quia noluerunt colere Deum. *Hic autem tormentis afficiendi sunt, qui non transeunt ad diabolium, relinquentes Deum.* Nonne maior fuit tribulatio in Sodomis, ubi nullus euasit ab igne, nisi solus Loth? Sed illic fuit aduersus peccatores iusta Dei vindicta, hic autem erit aduersus sanctos crudelis diaboli violèria. Quato ergo preciosior anima, quam corpus, tanto miserabilior perditio animarum, quam corporum: illic perditis iniquis, euaserunt iusti: hic autem punitis, aut fugatis iustis, iniqui gaudebunt. Sed & si qui prudentes sunt, quum considerant non corporalem huius mundi statum, qui adhuc quodammodo stare videtur, quamuis & ipse sit minoratus, sed spirituale totius Christianitatis statum subuersum intelligunt, quia nunquam talis fuit tribulatio spiritualis, qualis facta est nunc ex tempore hæresum corruptentium vniuersa. Perierunt, sicut diximus, omnes in diluuiio, sed corporaliter perierunt. Perierunt omnes spiritualiter perierunt: nunc autem in scientia perierunt, & perierunt. *Bibl. Hom. tom. 3. O o o 3 reunt.*

reunt. Multum enim interest inter illos, qui in ignorantia sunt, & in ignorantia perierunt: & inter istos, qui in veritate quidem nati sunt, propter aliquid autem mundiale, scientes ad mendacia transierunt, & perierunt in eis, & pereunt. Illi enim forsitan aliquo modo habebunt remissionem, isti autem nullam remissionem habebunt, neque in hoc seculo, neque in futuro: quoniam ipsi sunt qui blasphemauerunt, & blasphemant in spiritum sanctum. Illi enim iudicandi sunt, quia veritatem non quaesierunt: isti autem condemnandi, quia spreuerunt. Lenior enim culpa est veritatem non apprehendere, quam contemnere apprehensam. *Et nisi Deus breuiasset dies illos, non feret salua omnis caro.* Abbreuiabuntur dies, ut atrocitas tribulationum breuiata compendio temperetur. Breuiatos autem dies intelligimus non mensura, sed numero. Sicut enim longitudinem dierum, quam dicit Propheta: *Domum tuam decet sanctitas in longitudinem dierum, non per longos dies intelligimus, sed multos: sic & breuiati dies, non breues dies sunt intelligendi, sed pauci. Omnis caro.* Frequenter enim scripturae pro hominibus animas ponunt: sicut ibi, *Septuaginta animae intrauerunt in Aegyptum.* Frequenter pro hominibus dicitur caro: sicut ibi, *Orationem meam exaudi, ad te omnis caro veniet.* Quando ergo & animas appellat, spirituales & perfectos homines vult ostendere, ubique autem carnem, carnales homines, & infirmos. Ergo dicendo, *non feret salua omnis caro:* vult nobis ostendere, quia non solum spirituales homines, & perfecti, sed etiam mediocres homines, & infirmi de illo persecutionis periculo sunt liberandi, non virtute fidei: aut merito operum suorum, sed velociter subueniente Christi aduentu. Non enim propter peccatores dimittit diutius, ut etiam electi periclitentur, sed propter electos festinaturus est, ut neque mediocres deficiant: quia promptior est Deus ad liberandos bonos, quam ad perdendos malos. Nam & aurifex, si inuenit aurum sordibus mixtum, non propter modicum aurum contentus est etiam sordes accipere. Sed & semper dies mali sanctorum abbreuiantur. De iniquis scriptum est: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos.* De iustis autem: *Non dabit in aeternum fluctuationem iusto.* Accipe autem mihi ad documentum ipsa tempora anni: ab æquinoctio vernali duodecimi mensis incipiunt paulatim tepescere aëres per singulos dies, usque ad mensem tertium, & dies fieri noctibus longiores. Item ab æquinoctio autumnali mensis septimi incipiunt paulatim iterum frigescere aëres per singulos dies, & noctes fieri longiores diebus, usque ad mensem * nonum, quando celebratur Christi natalis: & sic inueniuntur nouem quidem mensibus aëres quidem temperati, & dies prolixiores, tribus autem mensibus aëres glaciales, & dies breues. Vides quomodo Deus misericorditer dispensauit, ut dies quidem mali inueniantur, & pauci: boni autem plures, & longi? Si ergo statum mundi huius, qui ad usum omnium hominum communis habetur, sic Deus misericorditer dispensauit, quanto magis statum vitae eorum, cum maiori dispensat misericordia, ut & voluntas eorum in malis tentata clarescat, & virtus voluntatis eorum velociter Deo subueniente, non patiarur defecationem, secundum quod

Psal. 92.

Genes. 46.
Deut. 10.
Psal. 64.Psal. 54.
Ibidem.

* forte, decimum.

& Apostolus dicit: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis sustinere, sed faciet cum tentatione etiam pronentum, ut possitis euadere. *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, nolite credere.* Qua ratione supra quidem priusquam de abominatione desolationis exponeret, sic dicit: Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum Christus. Hic autem postquam de abominatione desolationis statuta in loco sancto locutus est, ita dicit: *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, nolite credere.* Si memor es quia abominationem desolationis interpretati sumus statutam in loco sancto, hanc impiam hæresim occupaturam loca Christianorum intelligis, quoniam eleganter est dictum. Per hanc enim significabat quomodo & priusquam hæresis ista abominationis loca sancta obtineret, & priusquam diuersarum hæresum constituerent ecclesiam, seductio quorundam erat futura, sicut & facta est. Et postquam obtinisset, & hæresim diuersarum ecclesiarum constituta fuisset, eo amplius seductio quorundam erat futura, sicut & fit. Nam prius nudi dogmatum sermones faciebant errorem, nunc autem multarum hæresum ipsa ecclesie constituit. Ideo tunc vniuersiusque dogmatis nudum verbum dicebant: Ego sum verbum veritatis, Ego sum Christus. Nunc autem singulatiim professores hæresum diuersarum dicunt: Ecce hic est Christus, id est, ecclesia: & illic, id est, ecclesia. Quia iam non audiendo dogmatum verba, sed videndo eorum ecclesias, Christiani scandalizantur infirmi. Adhuc autem de Antichristo ostendit per hæc verba: Quia in illo tempore sancti in multis tribulationibus constituti fortiter desiderabunt Christi aduentum, iam non sustinente carnis natura. Aliquoties diximus, quod diabolus non ingerat genus tentationis in homine, sed desiderium vniuersiusque considerat. Et secundum quod viderit hominem desiderantem aliquid, ex eo accipit occasionem tentandi. Vnde & Christum quum esurientem sensisset, tentauit in fame: & Adam, & Euam quum vidisset diuinitatis amorem habentes, diuinitatis promissione seduxit. Et Iudam quum inuenisset aurum, pecunie cupiditate ad prodicionem saluatoris attraxit. Sampsonem, quum inuenisset amatorem feminarum, per mulierem precipitauit. Sic ergo & tunc diabolus videns sanctos in angustiis constitutos, & fortiter desiderantes Christi aduentum. Primum quidem propter intolerabiles persecutiones, deinde propter repromissionem temporis illius de aduentu Christi, quæ facta fuerat in scripturis: ideo sub nomine Christi, & prophetarum tentabat seducere sanctos. Et quos diuersis cruciatibus non potuit superare, victus in sua crudelitate armabat se fraude, dicens per suos ministros: Ecce hic est Christus, ecce illic. Nam quando aliqua rerum conturbatio fit, tunc abundant mendacia. Vniuersusque enim dum aut timet aduersa, aut desiderat prospera, ipse sibi nouas generat famas. Et ita diabolus suspensas animas hominum inuenta occasione deludit, hoc nuntians in auribus hominum, hoc ostentans ante oculos eorum quod vnumquenque aut timere, aut desiderare cognouerit. Sicut enim ægrotus in doloribus positus omni homini ostendenti sibi aliquid ad remedium facile

2. Cor. 10.

Matth. 4.
Genes. 3.
Matth. 26.
Iudic. 16.

facile credit, non diiudicans personas medicantium, neque discutens artificia eorum: ipsa enim doloris anxietas omnia omnibus credere cogit, sic & tunc sancti in necessitate persecutionum positi, & quasi ægroti desiderantes refrigerium Christi, omnibus referentibus aliquid de Christo, facile credent. Ipsa enim pressura necessitatis credere cogit. *Exurgent enim Pseudochristi, & Pseudo-prophetae, & dabunt signa magna.* Non inutilia, neque vana, quæ ministri diaboli facere solent: sed magna, id est, utilia & plena, quæ sancti facere solebant. Nam in tempore quidem Apostolum, & postmodum ministri quidem Christi utilia, & plena signa faciebant ex parte dextra: qualia sunt cæcos illuminare, & alia huiusmodi facere: ministri autem diaboli inutilia faciebant, & vana ex parte sinistra, quæ admirationem quidem videntibus excitarent, ad utilitatem autem nullius proficerent. Erat inter ministros Christi, & ministros diaboli ex hoc iudicare qui inutilia, & qui utilia facerent signa. In fine autem temporis concedenda est potestas diabolo (sicut in historia Clementis Petrus exponit) ut faciat signa utilia, & ex ea parte qua prius facere consueuerant sancti, ut iam ministros Christi non per hoc cognoscamus, quia utilia faciunt signa, sed quia omnino non hæc faciunt signa. Quia autem ratione hoc ordinauit Deus, attende: quia non semper tempus vocationis est, sicut ait Sapientia: Tempus congregandi lapides, tempus dispergendi. Tempus ergo fuit congregandum lapidum, quando lapides viuunt, id est, fideles ab infidelitate vocabantur ad fidem. Tempus autem erit dispergendi lapides, quando Ecclesia tradetur ad tætionem, ut lapides: id est, Christiani, qui non proficiunt in ædificationem corporis Christi, foras proiciantur. Donec ergo fuit vocatio ad fidem ex infidelitate, fecerunt signa & serui Christi: quia signa diuinæ vocationis testimonia sunt, ut prædicationis veritas miraculis commendetur: cessante autem vocatione, incipit seductio reuocans homines a fide ad infidelitatem. Incipiente ergo seductione, tradenda sunt seductionis adiutoria diabolo: id est, potestas faciendorum signorum, ut signis & prodigiis mendacia sua pro veritate commendat. Sed forte dicit: Si Deus concessit diabolo virtutem faciendorum signorum, quomodo ipse mandat, ne seducantur sancti? Si ergo non vult ut seducantur, ut quid diabolo dat seducendi virtutem? Si autem vult ut seducantur aliqui, quare omnibus mandat ne seducantur? Audi. Concedit diabolo seducendi virtutem, ut ne mali inter bonos remaneant apud Christum: mandat autem, ut ne boni inter malos transeant ad diabolum. Nam sicut crudele est fideles cum infidelibus perire, sic indignum est fideles cum infidelibus glorificari. Ita ut in errore mittant, si fieri potest, etiam electos: sed, in errorem mittant. Frequenter enim sancti videntes aliquas operationes diaboli absconditas sub specie pietatis, dum non possunt intelligere profundas insidias inimici, conturbantur in corde suo, ac scandalizantur, & dicunt: Quid sit hoc, quod ita fit non tamen cito fleant, ut credant. Et si sensu vincuntur quasi homines, fide autem stant quasi iuncti. Magnitudinem autem signorum ostendere volens, ideo dicit, *ut si fieri potest:* quoniam quantum ad magnitudinem

Intelligit li-
bros recogni-
tionum.

Eccles. 3.

signorum illorum potest fieri, ut seducatur etiam electi: sed ideo non seducuntur, quia perire non possunt, quos Deus præordinauit ad vitam. Dum ergo signorum magnitudinem prædicat in conseruandis fidelibus, Dei potentia demonstratur. Et de tempore hæresum nihilominus conueniunt intelligi hæc. Falsi enim Christiani, sunt falsæ veritates hæresum: falsi autem prophetae, prædicatores veritatum fallarum. Dant autem signa, eadem facientes in simulatione, quæ faciunt fideles in veritate. Nam & castitati student, & ieiunia celebrant, & elemosynas faciunt, & omnem ecclesiasticum canonem suppleunt. Aut non tibi videtur magna esse signa seductionis, quum videas diabolum facientem opera Dei? *Ecce prædixi vobis.* Contestationis verba sunt hæc, ut ne aliquis dicat. Vidi eum talia facientem signa, qualia ipse Christus fecit, & ideo credidi, existimans illum esse Christum. Propterea dicit: *Ecce prædixi vobis, ut excusationem ignorantiae tollat ab hominibus, & præcedens contestatio iustam faciat poenam sequentem.* Misericordia enim est, mandatis præuenire periculum. Non enim vult quempiam perire, qui omnibus monstrat perditionis aduentum. *Si autem dixerint vobis: Ecce in solitudine est, nolite exire: ecce in domibus nolite credere.* Hoc nunc tertium de cauendis seductionibus dat mandatum. Primum est: *videte ne seducamini, multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, Secundum.* Tunc dicent vobis, *Ecce hic est Christus: ecce illic, nolite credere, Tertium, præfens, dicens: Si dixerint vobis: Ecce in solitudine est, nolite exire: ecce in domibus, nolite credere: ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, ut trina denunciatio inexcusabilem faciat negligentem.* Primum ergo mandatum dedit de seductionibus futuris, priusquam abominatio desolationis constitueretur in loco, & priusquam hæresim ædificarentur ecclesie. Secundum autem de seductionibus post futuris, sicut iam diximus supra. Tertium vero manifestissimè de tempore furentis antichristi, dicens: *Si quis vobis dixerit: Ecce in solitudine est, nolite exire.* Seducere enim vos volunt. Sed dicat aliquis: Quid enim? Si fideles tunc non exierint in desertum, aut non intrauerint in domos, nunquid per hoc ipsum poterunt declinare periculum, maxime quum tunc antichristus vniuersa ubique contineat, & intus, & foris, & in ciuitate, & in deserto? Sed vide quoniam hæc dicens ostendit, quia tunc fideles latentes erunt in locis quibusdam secretioribus, Deo eos abscondente, potius quam loco, sicut scriptum est: *Abscondes in abscondito vultus tui à conturbatione hominum.* Proteges ergo eos in tabernaculo tuo, à contradictione linguarum. Præmonet eos, ne forte tunc audito Christi aduentu, per homines seductores procedant ad palam, & aut in deserto comprehendantur egressi, aut domibus concludantur ingressi. Quid enim faciat in solitudine Christi aduentus? Nunquid magis amat solitudines locorum quam congregationes hominum? Aut nunquid homines timet, ut in solitudine lateat? Si enim quando passurus aduenit, non timuit reges, aut iudices, sed inter impios populos prædicauit pietatis sermonem: quomodo tunc timebit, quum venerit iudicare peccatores? *Si quis vobis dixerit: Ecce in domibus, nolite credere.* Iniuriam enim facitis diuinitati, si in domibus illam quaeritis, quæ implet cælum,

Psal. 30.

S. AVGVST. EPISCOPI

Hippon. in superius Euang. Homilia.

E. Thest.

assimilationem iocunditatis ex ficu, non ad afflictionem corporalem retulit, sed ad spiritualem profectum animarum. Nam quando carnalia hominis affliguntur, tunc spiritualia eius florent, sic ait Apostolus: Et vos suscepistis verbum Dei in tribulatione multa, cum gaudio spiritus sancti. Sicut enim vernali flatu arbores laxantur in folia, & fructus: sic persecutionibus excitantur anime ad virtutem. Ideo autem semper ficus ecclesie similatur: quia sicut ficus sub vno cortice plurima grana intra viscera dulcedinis inclusa cōstringit: sic ecclesia sub vno corpore multos Christianos intra viscera suae charitatis congregatos complectitur. Deinde & alia ratione: Omnis arbor penē in vno tempore fructum præbet. Nam infra paucos dies, & maturescunt, & cadunt: ficus autem ex quo cœperit fructus afferre, vsque ad hyemen fructificare non cessat. Nam alij colliguntur maturi, & alij hinc procedunt. Sic ecclesia ex quo cœperit sanctos offerre, vsque ad finem seculi non cessabit. Nam per singula tempora alij dormiunt, alij autem nascuntur. De hac autem ficu sub alia specie interpretationem fecimus apud Marcum, & imitantibus vbique quod verum est, non affirmantes: vt secundum quod visum fuerit vniuersique, hoc probetur. Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Res dubia semper facit hominem negligentem. Nam quod sine dubio venturum nobis esse cognoscimus, ad id nosmetipsos magnanimitè confortamus. Ne ergo audientes Apostoli certum periculum pro incerto suscipiant, & dubitantes de eius aduentu semetipsos in negligentia ponant, ideo sermonem suum iuramento confirmans dicit: Amen dico vobis, non transibit generatio hæc, donec omnia fiant. Quia contra magnum periculum magna præparatio est necessaria, magna autem præparatio assiduum admonitionem requirit, & cautam. Et sciendū est, quia non illud vult Christus Apostolis suis ostendere: quia iam incōtinenti futura est tentatio illa, sed quia omnino futura est. Ergo non illos homines dicit, qui in illo tempore fuerant nati, sed familiam genitris ipsius. Generatio ista. Id est, aut facientis hanc tentationem, aut patientium, aut peccatorum hominū, aut dæmonum, qui operantur in eis; Nam vtrique non cessabunt esse in seculo, donec consummatio fiat, vt dicat illis: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & angelis eius. Necessè est enim, vt quandiu fides tentatur, tentatio referuetur. Aut certe Christianorum generationem dicit, id est, generatio ista mortalis non transibit ad immortalitatem, donec, id est, nisi hæc fuerint consummata, vt postea in mortalis, & impassibilis fiat. Cælum & terra transibunt verba autem mea non præteribunt. Quia cælum & terra ad ministerium vestrū creata sunt, verba autem mea ad gubernationem vestram disposita. Cælum, & terra vanitati subiecta sunt, dicente Apostolo: vanitati enim creatura subiecta est. Naturaliter autem veritas nescit mentiri, nec potest aliquando pe-

Videtur hic author, & in Marcii scriptura

Math. 25

Rom. 8

Sic & intelligere debemus, fratres charissimi, quia Christianis, dum in hoc corpore viuunt, tribulatio deesse non poterit. Sic enim nos, sicut audistis, contestatur Apostolus, dicens, Omnes, qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patientur: & iterum, Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū cælorum. Venturi sunt dies tribulationum, & malarum tribulationum venturi sunt, sicut dicit scriptura. Et quantum accedunt dies, augentur tribulationes. Nemo sibi promittat, quod Euangelium non promittit. Quomodo enim appropinquante fine mundi, sicut dicit dominus in Euangelio. Abundauit iniquitas, refrigescet charitas: sic propter ipsas iniquitates nunquā deerit aduersitas. Opus est, vt animum nostrum non solum ad penitentiam, sed etiam ad patientiam præparemus. Fratres mei, obsecro vos, attendite scripturas sanctas, si aliquid sefellerunt, si aliquid dixerunt, & aliter accidit quàm dixerunt: necesse est vt vsque ad finem sic fiat quemadmodum dixerunt. Non nobis promittunt scripturæ sanctæ in hoc seculo, nisi tribulationes, pressuras, angustias, augmenta dolorum, abundantiam tētationum. Sicut & ipse dominus in Euangelio dicit, In mundo pressuram habebitis. Et iterum, Mundus gaudebit, & vos tristes eritis, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Ad ista præcipuè non paremus, ne imparati deficiamus. De ipsis enim tribulationibus cum euangelium legeretur audistis. Væ prægnantibus & nutriendibus. Prægnantes sunt, qui in spe intumescunt. Nutrientes autem, id est, lactantes, qui iam adepti sunt, quod concupierant. Etenim mulier prægnans in spe tumet filij, nondum videt filium: quæ autem iam lactat amplectitur; quod sperabat. Prægnans est, qui res alienas concupiscit: nutriens est, qui iam rapuit, quod concupierat. Et vt hoc apertius etiam simplices intelligere possint, aliquam similitudinem proponamus. Concupiscit aliquis villam alienam & dicit, Bona est ista villa vicini mei, & si mea esset, & de illo vnitate. Amat & auaritia vnitate. Quod amat bonum est, sed vbi amandum sit nescit. Forte diues est vicinus ille, qui habet villam bonam, & suspicatur quod illam non possit tollere quia potens homo est, & præualeat se contra illum defendere, nec concupiscit, nec imprægnatur, nihil sperans non concepit, non est prægnas animo. Si verò iuxta aliquis vicinus sit pauper, qui vel in necessitate potius est, vt possit vendere, vel potest opprimi, vt cogatur vendere: inicitur oculus, sperat se posse tollere aut villam, aut coloniam vicini pauperis, & immittit illi aliquas tribulationes. Verbi gratia, agit secretius apud eos, qui possunt, vt illum exactores aut afflictum, aut in aliqua publica administratione constingant, ex quibus contractis debitis multis necesse habeat infelix vendere castra, vnde aut ipse aut filij sui sustentantur. Necessitate ergo compulsius venit ad illum, per cuius nequitiam premitur & affligitur, & nesciens quod ipsius immisione hoc patitur, dicit ad eam, Da mihi, Domine, rogo te, paucos solidos,

Serm. 20. d. verb. domini

2. Tim. 3

Act. 14

Math. 24

Math. 25

1. Cor. 16

Math. 24

1. Cor. 7

1. Cor. 26

Math. 25

Luc. 16

solidos, patior necessitatem, vrgeor à creditore. Et ille, Nō habeo in manibus. Ideo se dicit in manibus nō habere, vt ille oppressus calumnia, necesse habeat vendere. Denique cū ei dixerit, quod pro nimia afflictione sua compellatur distrahere, statim ille responder, Et si non habeo pecuniam propriam, vnde cunquē studeo mutare, vt tibi amico meo subueniam, & si ita necesse est etiam argentulum meum distraho, ne tu iniuriam patiaris. Quando beneficium petebat, professus est se penitus non habere: at vbi dixit quod possessionem suam venderet, quasi amico se subuenire dixit, & cum ad hanc necessitatē adduxerit, dicit illi, vt venditionem facere debeat, & castram, pro qua prius, verbi gratia, forte centum solidos offerebat, vt eum opprimi viderit, nec medietatem precij dare acquiescit. Istis enim talibus sicut iam supra dictum est, Euangelista proclamat, Væ prægnantibus, & nutriendibus. Istis enim væ erit in die iudicij, & ab auditu malo non poterunt liberari, sed audituri sunt, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius, quia esturini, & nō dedistis mihi mducare: sitini, & non dedistis mihi bibere. Hoc loco diligenter attendat charitas vestra. Si in igne mittitur, qui non dedit rem propriam, putas vbi mittendus est, qui inuasit alienam? Si cum diabolo ardere habet, qui nudum non vestiuit, putas vbi arsurus est, qui expoliavit? Et ideo quotiescunquē vobis euangelica lectio recitata fuerit, in qua dicit, Væ prægnantibus & nutriendibus: non hoc de mulieribus legitimos viros habentibus credite. Quid enim mali fecit mulier, quæ de proprio marito concepit? Quare illi in die iudicij male erit, quæ hoc fecit quod Deus iussit? Non ergo de mulieribus, quæ iuste concipiunt, & pariunt, hoc credendum est, sed de illis, quos supra diximus, qui iniuste concupiscendo rem alienam, imprægnati esse videntur. De quibus scriptum legitimus, Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Omnis enim homo concipit, nec vllus potest esse sine conceptu. Sed alij concipiunt de Christo, alij de diabolo. Sicut enim de illis, qui à diabolo concipiunt, dicitur, Concepit dolorem, & peperit iniquitatem: Ita & de illis, qui à spiritu sancto concipiunt, scriptum est, A timore tuo in vtero concepimus, & peperimus spiritum salutis tuæ. Hæc enim quæ diximus, fratres charissimi, qui diligenter attendit, & supradicta mala aut fuisse in se, aut forsitan adhuc esse cognoscit, cito se corrigat. Non enim nocent mala præterita, si non placent, adhuc enim est penitendi & corrigendi locus. Nondum facta est illa disunctio aliorum ad dexteram, aliorum ad sinistram. Nondum apud inferos sumus, vbi est diues ille sitiens, & stillam desiderans. Audiamus, dum viuimus corrigamur. Non concupiscamus res alienas, & imprægnati tumeamus, nec velimus peruenire ad illas, & eas adipiscendo tanquam filios osculemur. Quando enim concupiscit aliquis rem alienam, sicut iam dictum est, anima sua quasi concupiscit videtur. Si verò quod concupiscit per aliquam calliditatem, aut nequitia potuerit obtinere, quasi natum filium osculati, ac nutrire cognoscitur. Non ergo sic amemus ista terrena, fratres, vt perdamus caelestia. Mutandum est cor, leuandum est cor, non hic habitemus iam corde. Mala religio est amor mundi, sufficiat quod hic

adhuc in carne esse videmur. Audiamus Apostolum dicentem, Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, sapite, quæ sursum sunt, quærite, non quæ super terram. Non apparet quod nobis promissum est. Iam enim paratum est, sed non videtur. Concupiscendo imprægnari vis, hinc imprægnare. Concupisce vitam æternam, ad quam vitam te inuitat Deus, ipsa sit spes tua. Certus erit parrus tuus, non erit abortus. Non temporaliter amplecteris quod pepereris, sed in æternum possidebis. Quod enim promissum est, sine dubio dandum est, sed adhuc retro est. Non dabitur modo, sed dabitur postea. Videte iam quanta data sint, fratres. Quis illa vel enumerare præualeat? De omnibus enim rebus quæ nobis in scripturis diuinis promissa sunt, vnum tantummodo remansit. Deus enim qui nobis in tantis rebus verum dixit, in vna nos fallit: Scriptum est de Ecclesia, quia erit, & videtur quia est. Scriptum est de idolis, quia non erunt, & videtur quia non sunt. Scriptum est, quia perdituri erant Iudæi regnum, & videtur. Scriptum est de hereticis, quia futuri erant, & videtur. Scriptum est & de die iudicij: scriptum est & de præmiis bonorum, & de pœna malorum: nemo se circumueniat, fratres. Quomodo illa omnia venerunt quæ promissa sunt, sic & dies iudicij, & malorum pœna, & iustorum præmia sine vlla dubitatione ventura sunt. Et ideo vnusquisque nostrum dum licet, & cum Dei adiutorio in potestate nostra consistit, & peccata vitare, & quod bonum est, exercere contendat: vt cum ille dies terribilis & metuendus aduenit, non cum impiis & peccatoribus perenni incendio concremetur, sed cum iustis & Deum timentibus peruenire ad æternum præmium mereatur, quod ipse præstare dignetur, cui est honor, & imperium in secula seculorum, Amen.

In nostra potestate est cum Dei adiutorio peccata vitare, & bona fieri.

CHRISTIANI DRVTH- mari eiusdem Euang. expositio.

Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta stante in loco sancto. Abominatio desolationis, idolum vocatur in Danielis libro, de qua ipse prophetauit: sicut & nunc Deus: cum ipsam vidisset in templo, cognoscerent prope esse desolationem templi, & prouinciæ. Quæ & de imagine Cæsaris potest intelligi: quia Pilatus posuit in templo, ante viginti quinque annos subuersionis vrbs: sine de equestri statua Adriani, quam Romani ei fecerant: quia ad bellum pergens in via reclamante quadam vidua stetit cum equo, donec ei iustitiam de oppressore faceret. Quam consules pro pio facto, per vniuersas ciuitates poni iusserunt: & ipsa stetit in templo Hierosolymorum ante destructionem ciuitatis, quam ipse Adrianus fecit, quod secundo rebelles Iudæos vltima cæde perdomuit: & in alio loco ipsam ciuitatem ædificari præcepit, & Eliam vocauit, & prohibuit ibi Iudæos ingredi. Et ad antichristi tempora potest referri: quia inebit se adorate pro Deo omnipotenti, etiam mundo, vt ait Apostolus: Sedebit in templo ostendens tanquam ipse sit Deus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui & destruet illustratione aduentus eius. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Tunc

Tunc ad hoc respicit, cū venerint ea, quæ prædico. Quia sic Lucas narrat. Cum videritis ab exercitu circumdari Hierusalem: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: videlicet ne includantur in illa obsidione. Nam si illi qui inclusi fuerint, scire pro certo potuissent exitum rei, nullo modo se inibi clausissent. Hoc verò euangelio multi Christianorum edocti: cum viderunt appropinquare hostem Romanorum, decesserunt trans Iordanem in regnum Agrippæ, & nihil lationis habuerunt: etiam apostoli iam prope adhuc vivebāt. Si spiritualiter velis scire, potes omnia illa ad hæreses referre, & peccata. Quæ cum videris regnare super eos, qui magistri ecclesiæ esse debent, *Tunc qui in Iudæa sunt*, hoc est in confessione veræ fidei festinant ascendere ad montes virtutum. *Et illi qui supra tectum*. Id est, qui transierunt animo carnalia, non descendant ad pristinos actus mundanæ conuersionis. *Et qui operatur in agro*, qui intelligitur ecclesia. *Non respiciat retro*. Ad ea, quæ propter Deum reliquit: sed tendat semper ad propositam fidem. *Ne autem prægnantibus, & nutriendis*, quia fugere non valebunt, sicut legimus de nutrice Miphiboseth, quæ cum audisset quod mortuus esset Saul, & Ionatas festinabat fugere cū infante ceciditque cū ipso, & claudus effectus est. Legimus etiā quia in ipsa obsidione Maria nobilis & prædiues quondam femina, quæ ante vix valebat incedere super terram præ nimia teneritudine, in ipsa obsidione filium suum quinque dies habentem comederit. *Orate autem, ne fuga vestra in hyeme vel sabbato fiat*, quia in hyeme fugere malum esset ob frigus; In sabbato si fugeret, transgredere legem, si stare, moreretur: vt Machabæi fecerunt: tamen quando Vespasianus in prouinciam venit, æstas inerat: quia ipso die Paschæ Titus ad Hierusalem accessit. Sed obsidio Hierusalem per duos annos continua fuit. *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio in mundo usque modo, neque fiet*: Et de obsidione Iudæorum potest intelligi, quia nunquam apud illos tribulatio fuit, sicut apud ipsos qui in ipsa obsidione fuerunt. Non enim remansit canis, neque pars corij in ostio, aut in aliquo iacens loco: vini abibant homines in sepulchris, & ibi expectabant mortem. Troia decem annis obfessa est, sed non ibi tanta mala sustinere. Et ad antichristi tempus recte potest aptari, in quo tribulatio inenarrabilis erit: quia non solum tormenta ingeret acerbiora sanctis, sed & signa multa faciet: & dona plurima dabit, ad seducendos Christianos. *Et nisi abbreviati essent dies illi, non fieret salua omnis caro*. Abbreviatis dicit, non mensura sed numero. Hæc enim tribulatio, quanto cæteris grauior, tãto temporis breuitate moderatior est futura: Quantum namque ex prophetia Danielis, & Apocalypsi intelligi datur, tribus annis & dimidio ipsa sic grassabitur: Nam dies equali mensura semper erunt: vt Psalmista dicit. Ordinatione tua perseverant dies. Sed in numero pauci constituti sunt, in quibus electi probabuntur, & mali manifestabuntur. *Tunc si quis dixerit: ecce illic Christus, aut illic, nolite credere*. Christus non solum Dominus noster hic intelligendus, sed & rex Iudæorum: quia Iudæi sic appellabant reges. Et fuerunt multi tunc, qui se Christos dixerunt: qui voluerunt esse reges, si tunc potuissent victoriam capere. Et in ipsa ciuitate Hierusalem

tres erant, qui se reges dicebant. *Surgunt enim pseudoprophetae, & pseudochristi: & dabunt signa magna, & prodigia: ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*. De vtriusque temporibus possunt hæc dicta accipi: sed melius ad antichristi tempus referimus, in quo nō solum ipse faciet multa signa: sed & ministri eius. Cuius enim fides tunc non titubabit, quādo videbit crudelem persecutorem signa facere? *Ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*. Dubitantis affectu loquitur Dominus: vt & tribulationis magnitudinem designet, & liberum inesse homini monstrat affectum. Nam fidelis & si ad horam seductus fuerit, tamen cito resurget: vt beatus Petrus. *Ecce prædixi vobis*, tribus vicibus in ista maledictione replicatum habet, vt non auscultent malorum suasionem. *Si ergo dixerint vobis: ecce in deserto est, nolite exire*. Ibi adduxit Theodas populum, ille pseudopropheta. *Ecce in penetralibus*, id est in secretis aliquibus: nolite credere. Spiritualiter ecclesia catholica, id est vniuersalis, nō solummodo in Africa, aut in alio speciali loco, vel in penetralibus hæreticorum, sed per vniuersam mundum: quia ideo catholica, id est vniuersalis, dicitur. *Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet usque ad occidentem, ita erit aduentus filij hominis*. Nō enim venit absconditus, qui in primo aduentu maiestate celata nube carnis apparuit. Per figuram, quæ idea dicitur, describit suum aduentum. Non erit necesse in secreto quærere, qui manifestus omnibus, & terribilis vt fulgur apparebit. Fulgur neutrius generis nō est: nec habet, o. in nominatio: sed correptū, u. Est autem aliud nomen quod dicitur fulgor fulgoris, per, o. productum: & accipitur pro splendore. *Vbi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquila*. Dat exemplum de re inferiori ad inferiorem per speciem parabolæ: quod sicut aquilæ trans mare dicuntur sentire cadauera, & illuc se congregare: similiter in illa die omnes electos cum domino esse coadunandos, significat se casurum pro suis in mortem: quia cadauer à casu nomen accipit: se ipsum corpus, siue cadauer volens intelligi. Aquilam sanctos suos, quorum iuuentus renouabitur vt aquilæ: & qui assument pennas, vt aduolent ad dominum. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum*. Vel in comparatione claritatis Dei videbantur obscurari, vel veraciter obscurabuntur, sicut obscurata fuerunt tempore mortis eius. Nam necdum impletum est, quod Iohel dicit. Sol conuertetur in tenebras & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. Cum vero peractum fuerit iudicium, & fuerit cælū nouum & terra noua: erit quod Esaias loquitur. *Erit lux lunæ sicut lux solis: & lux solis erit semptempliciter, sicut lux septem dierum. Et virtutes celorum mouebuntur*. Quid nos miseri faciemus, si virtutes celorum in illo tremendo die tremiscent? Virtutes celorum, angelos, archangelos, & nouem ordines angelorum. *Et tunc apparebit signum filij hominis in celo*. Ipse videbitur & à iustis, & ab impijs: sic in apocalypsi Ioannes dicit. Videbit eum omnis oculus: & qui eum pupugerunt. Et sicut in actibus apostolorum legimus dictum quando ascendit. *Quemadmodum vidistis eum euntem, ita veniet. Vel signum filij hominis, crucis vexillū possumus intelligere: vexillum victoriæ triumphantis. Et tunc plangent se omnes tribus terræ*. Omnes tribus

terre

terre: omnes gentes dicit. Plāgentes autem dicet. Beate steriles, quæ nō genuerūt, & vbera, quæ non lactauerūt. *Dicent montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate*. Cum virtute & maiestate visuri sunt, quem in humilitate positum audire noluerunt. Cū virtute & maiestate: quia omnes angeli & sancti cum illo. Ignis in conspectu eius: & in circuitu eius tempestas valida. Si solummodo figuram visionis eius populus Israel à monte Synai, qui audiuit, timore perterritus sustinere nō potuit, quid putamus tūc erit. *Et mittet angelos suos cum tuba, & voce magna*. De hac tuba apostolus Paulus dicit. *Canet enim tuba, & mortui qui in Christo sunt, primi resurget. Et congregabunt electos eius à quatuor ventis*. A quatuor climatibus cæli, scilicet oriente, occidente, aquilone, & austro. Et ne putaret aliquis à quatuor plagis terræ: & non potius à cunctis finibus eius simul: & mediterraneis regionibus electos esse congregandos: subiunxit. *A summis celorum usque ad terminos eorum*. Quia nullus in die illa electus remanebit, qui nō occurrat Domino. Veniet in aère ad iudicium siue viui inuēti, gustabūt tamen mortē: siue mortui resuscitādi. In mōmento: in ictu oculi. Momentum est quadagesima pars horæ. Ictus oculi, cum clauditur & aperitur. *Qui cūque bestijs comesti sunt, vel incēsi: nulla erit mora, neque differentia. Veniet autem & reprobi ad iudicium: siue viui inuēti, moriendi, & resuscitādi cum alijs mortuis*. Interposita tamen differentia, quod iusti cum gaudio in domino: impij vt videāt quam beatum amittent dominum: vt petactio iudicio dispareant cum diabolo: & decidāt in infernum cum corporibus & animabus: sicut descendit Dathā & Abiron in infernum. *Ab arbore autem sici discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quomōdo prope est æstas. Quomodo inquit cum tener fuerint erumpentes ramusculi, iam prope ad æstas: tunc enim potest erumpere, antequam sol appropinquet. Ita & vos, cum videritis hæc fieri*. Id est hæc signa præcedere, quæ prædixi: cognoscite appropinquasse & meum aduentum, & consummationem seculi, & futuri regni iocunditatem: quia talis erit comparatio ad delectationem delectationis huius seculi, qualis est æstas ad comparationem hyemis: quia tunc moris nostri nubila transibūt: & vitæ dies æterni solis claritate fulgescēt. *Ita & vos cum videritis hæc fieri scitote quia prope est inuāntia*. Sicut isti seculares sciūt cognoscere per erumpentes ramusculos arborum venientia desiderata tempora, ita & vos scitote per prædicta signa prope esse desiderata vestra gaudia. Et in ianuis, in terminis nouissimis. Sicut enim ianua finis est domus: & qui extra ianuam exit apparet multis, sic & ego diesque iudicij in ianuis erit tūc: quia tunc exinde incipiam apparere multis. Potest etiam spiritualiter intelligi synagoga, cum ipsa per Enoch credere in Deum cœperit & Heliam, quasi folia, & fructus facere per bonā opera: prope erit finis: quia cum plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israel saluus erit. *Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Amen*, si dici fas est quasi iuramentum domini est. Et multum commendat vbi eun- que hoc adiungit. Generationem hanc, & Iudæorum genus & omnium genus hominum possumus sentire. *Cælum & terra transibunt*. Cælum hoc

in loco aerium spatium appellat, vbi aues volant. Vnde & volucres cæli dicuntur. Tantum enim spatium ignis allumer & ad delendum, quātum aqua tenuit in diluio. Nam cælum in quo sidera sunt, innouabitur in meliorem figuram: vt Ioannes dicit, *Erit cælum nouū, & terra noua*. De terra quoque tantum ardebit, quantum maculatum fuit ab humanis laboribus: reliqua mutabitur in meliorem figuram. *Verba autem mea non præteribunt*. Subauditur, vt nō sint sicut dixi. Vel alio modo in hac terra nihil cælo & terra durabilius, ac si diceret. Ante potest cælum, & terra transire: vt non sint, quam non fiat, quod dixi, quia veritas sum, & impossibile est veritatem posse mēiri: siue, *Cælum & terra transibunt*, id est, ab ea specie, quam nunc habent, in aliam.

INCERTI AVTHORIS

sub nomine Eusebij Episcopi Emissemi
superioris Euang. expositio.

Videamus modò quid Daniel propheta de hac abominatione desolationis viderit, au-
dierit, & dixerit. Scito (inquit angelus qui ei lo-
quebatur) & animaduerte ab exitu sermonis, vt
iterum ædificetur Ierusalem, usque ad Christum
ducem hebdomades septem, & sexaginta duæ
erunt, & rursum ædificabitur platea, & muri in
angustia temporū: & post hebdomadas sexaginta
duas occidetur Christus, & non erit eius popu-
lus, qui negaturus est eum. Et ciuitas, & sanctua-
rium dissipabitur cum duce venturo, & finis eius
vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Cō-
firmabit autem pactum cum multis hebdomada
vna. Et in dimidio hebdomadis deficiet hostia, &
sacrificium, & in templo erit abominatio desola-
tionis, & usque ad consummationem, & finem
perseuerabit desolatio. Videamus igitur quid ista
significent, & rogemus Deum omnipotentem vt
hæc sua mysteria tam occulta nobis reuelare di-
gnetur. Temporibus Artaxerxis regis, Neemias
pincerna eius erat, sicut ipse testatur. Qui quum
ei ad mensam ministraret, dixit ei rex, Cur facies
tua tristior solito esse videretur? At ille, Rex, inquit,
in æternum viue, quia ciuitas patrum meorum
destructa est. Cui ille, Vade, inquit, & reedifica
eam. Et hoc est, quod dicitur: Scito (inquit Da-
niel) & animaduerte quia ab exitu illius sermonis
qui Neemias à rege dicitur, & iterum ædificetur
Ierusalem, usque ad Christum duces hebdoma-
des sexaginta, & duæ erunt. Si quis enim diligen-
ter computare voluerit annos, menses, & dies re-
gum, qui ab eo tempore fuerunt, inueniet sexa-
ginta, & duas hebdomadas esse completas ab eo
die quo hic sermo ad Neemiam factus est, usque
ad Christi passionem. Quinque autem plus hoc
numero in chronica esse videntur, quod quidem
scriptorum ignorantia factum esse puto. Illi enim
facile in numero falli poterunt, Daniel verò fal-
li non potuit. Quod autem ait hebdomades se-
ptem, sic est intelligere, ac si diceret, ab exitu ser-
monis, quo præcipitur, vt iterum ædificetur Ieru-
salem, erunt hebdomades septem usque ad inté-
gram minorum restaurationem. Quæ videlicet
hebdomades septē usque ad diem quinquagesi-
mum perueniūt. Vnde & Neemias ipse ait, Quia
completus est murus vicefima quinta die mensis
Bibl. Hom. tom. 3. P p p Eius.

Eiul, quinquaginta duobus diebus. Hæ namque hebdomadæ dierum sunt. Illæ autem sexaginta duæ, quæ à Neemia vsque ad Christi passionem perueniunt, annorum hebdomadæ vocantur. Sic enim septem dies, ita & septem anni vnâ hebdomadam faciunt. Complentur igitur sexaginta & duæ hebdomadæ in annis quadringentis octoginta tribus. Et tot quidem computantur à Neemia vsque ad Christum. Sic igitur se habet ordo. Scito (inquit Daniel) & animaduerte, quia ab initio sermonis, qui factus est Neemia, vt iterum ædificetur Ierusalem, erunt hebdomades dierum septem vsque ad muri completionem. Similiter autem ab initio eiusdem sermonis vsq; ad Christum duces, erunt hebdomades annorum sexaginta duæ. Et quia in paucis diebus, id est, in quinquaginta duobus, muri ciuitatis ædificati sunt, ideo subinfernens, ait. Et rursum ædificabitur platea, & muri in angustia temporum. Sequitur: Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est. Miseri Iudæi, qui ista non intelligunt, qui quoniam Christum negauerunt, & non habemus regem nisi Cæsarem, dixerunt, non Dei, sed diaboli populus facti sunt. Videamus quod sequitur. Et ciuitas, & sanctuarium dissipabitur cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Post quadraginta nante, & duos annos, & ciuitas, & templum dissipatum est. Dux autem eorum, qui venturus est, Antichristus intelligitur, qui quamuis multo post tempore veniat, tamen quasi de præsentis loquitur, quia semper eum colunt, & venerantur. Finis autem ciuitatis vastitas erit, & post finem desolatio sempiterna. Confirmabit autem dux ille malignus pactum cum multis hebdomada vna, quia se omni tempore viuere, & regnare promittit. Quid est enim hebdomada vna, nisi diebus septem? quid est autem diebus septem, nisi diebus omnibus? Non enim sunt dies nisi septem. Si igitur esset cum eis hebdomada vna, esset vtique cum eis diebus omnibus. Sed non erit ita. Vnde hoc? In dimidio enim hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium. Dimidium enim hebdomadis (si de annorum hebdomada intelligitur) tres annos facit & dimidium. Et tunc quidem eo pereunte deficiet hostia, & sacrificium. Sacrificium vtique Iudæorum, quod ipse prædicabit, quia ad veteris legis cæremonias, & consuetudines vniuersa transferre conabitur. Vnde & subditur: Et in templo erit abominatio desolationis. In templo quidem erit, quia quasi rex, & sacerdos in templo sedebit. De quo apostolus ait, Qui exaltabitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Merito autem abominatio vocatur, quia ab omnibus abominandus est, per quem tanta vbique gentium desolatio fiet. Quæ videlicet desolatio vsque ad eius consummationem, & vsque ad finem illius furpissimum, & indignissimum perseverabit. Cum autem videritis hanc abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat. Quum (inquit) videritis abominationem desolationis, quum videritis abominandum, & desolandum Antichristum, qui multas in populo Dei abominaciones, & desolationes faciet, in tantum eleuatum, & exaltatum, vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam

sit Deus, tunc qui hæc & alia legit, intelligat iam finem rebus adesse. Regnabit enim (vt in Daniele scriptum est) per tempus, & tempora, & dimidiū temporis, id est, per vnum, & duos, & dimidium annum, in quibus tanta persequutio fiet, vt omnis præterita persequutio, & si magna fuerit, obliuioni tradatur. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non reuertantur tollere tunicam suam. Magni terroris hæc verba indicatua videntur, in quibus omnium oblitis omnibus, sola fuga placere narratur. Allegoricè autem à Iudæa ad montes fugiunt, qui relicto Iudaismo, siue litera, in qua Iudæi confidebant, ad spiritualem intelligentiam, vel ad ecclesiam se transferunt. Qui verò in tecto sunt, & in fidei sublimitate siue etiam qui maiores sunt, & ecclesiis præfunt, nõ descendant ad fugitiua bona, & ad vilem substantiam se inclinent, sed potius omnibus relictis, iam Christo appropinquant obuiam pergant. At verò qui in agro sunt, & nouum euangelij semen in populo seminant, nec reuertantur, nec prioris tunicæ recordentur, fed currant, quia prope est, vt veteribus exuti, nouam immortalitatis tunicam induantur. Væ autem prægnantibus & nutriendibus in illis diebus. Prægnantes enim sunt illæ animæ, quæ per hypocrisin peccata sua abscondere volunt, sed tamen per superbiam inflationem abscondere nequeunt. Et intus igitur peccata latent, & foris quodammodo parent. Nutrientes autem sunt, quæ iam quidem mala opera pepererunt, & in eis persistentes ea facere non erubescunt. Atque vitium adhuc prægnantes essent, aliisque peccandi occasionem suo exemplo non dedissent. Malum est, igitur peccata celare, sed peius est hoc modo peccatum reuelare. Alter enim sibi, alter & sibi, & aliis nocet. Orate autem ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbatho, ne forte tunc fugere incipiat, quando fugere non potestis. Temporis enim asperitate fuga in hyeme impeditur. In sabbatho verò fugere non licet, quia lex fieri interdicit. Erit enim tunc tribulatio magna qualis nõ fuit ab initio mundi vsq; modò, neque fiet. Erit (inquit) tunc tribulatio magna. Quando? Vis audire quando? Cum abominatio desolationis stabit in loco sancto. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret, salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi. Non enim breuiabuntur dies illi quantum ad Dei dispositionem, breuiabuntur tamen quantum ad spem, & votum iniquorum: quia non tantum regnabit Antichristus, quantum ipse seipsum, & sui cum regnare sperabunt: Hoc autem fiet propter electos. Si enim tantum viueret, quantum ei infideles viuere sperabunt, valde pauci saluari potuissent. Quid enim si semper viueret, faceret, qui in tribus annis tantas strages faciet? Tunc, si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. His enim verbis non solum Antichristum, sed & multos alios tunc fore significat, quos propter varias simulationes miseri homines Christum esse putabunt. Vnde & subditur, Surgent enim pseudochristi, & pseudo-propheta, & dabunt signa magna, & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi, ecce prædixi vobis. Sed quare prædixi vobis? Vt cauti sitis, & non ab eis decipiaini. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. Alij enim in deserto, vt Elias, & Ioannes Baptista: alij in Synagogis,

gogis, & in domibus, sicut Christus, prædicabant. Omnia enim simulabunt, quæ hos fecisse audient. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & patet vsque in occidentem: ita erit & aduentus filij hominis. Hoc est enim quod Palmista ait, Deus manifestè veniet, Deus noster, & non slebit. Non vt prius veniet occultus, sed quasi sol in sua maiestate præfulgens vbique apparebit, vbique lucebit, cunctis etiam nolentibus reuelabitur. Vbiunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ. Aquilæ enim sanctorum animæ sunt, quæ altius volant, & clarius vident. Hæc autem tunc ad corpora propria venientes, vbicunque, & quomodo cumque dispersa sint, ea iterum induentur, vt totus integer & immortalis homo resurgat. Potest autem & sic intelligi, vt vbicunque Christi corpus fuerit, illuc & animæ conueniant, paratæ eius obedire præceptis. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, &c. Quia enim tunc sol iustitiæ Christus Deus noster omni luce splendior de celo descendet, sol iste quem videmus obscurabitur: hæc luna non dabit lumen suum, obscurate immenso splendore maioris lucis. Sicut enim luna & stellæ solis huius splendore pallefcunt: ita illius inenarrabili fulgore ipse sol in tenebras conuertetur. Quod autem stellas cadere dicit, vel sanctorum animas ad corpora descendere, vel ipsas iuxta literam quasi decedentes, & obeuntes, lumen solum amittere significat. Cadent præterea stellæ, quia sancti (qui per stellas significantur) ab iniquis occidètur. Luna verò nõ dabit lumen suum, quia sancta ecclesia solum splendorem in signis, & virtutibus non ostendet. Sol autem obscurabitur, quia hæretici, qui tunc erunt, solem iustitiæ Christum dominum eiusque fidem damnare & reprehendere non timebunt. Virtutes autem cælorum commouebuntur: quia omnes illi angelorum exercitus Christum dominum nostrum ad iudicium sequentur. Et tunc apparebit signum filij hominis in celo. Per quod vel eius crucem, vel aliquid victoriæ signum intelligere possumus. Et tunc plangent omnes tribus terræ. Vnde & in Zacharia propheta scriptum est, Et plangent eum planctu quasi super vnigenitum, & dolentur super eum vt dolere solent in morte primogeniti, in die illa magnus erit planctus in Hierusalem, sicut planctus ad Remon in campo Maiedon, & plangent terræ familia, & familia seorsum. Quomodo enim super eum non plangent, quum eum in tanta gloria videbunt, quem cum tanto opprobrio crucifixerunt? Sequitur: Et mittere angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cælorum vsque ad terminos eorum. Angelorum enim ministerio ex omnibus mundi partibus sancti Dei colligentur, & resurgent, à summis cælorum animabus descendentes, & vsque ad eorum terminos venientibus. Sed quoniam cæli sancti vocatur, possumus per summos cælorum, patriarchas, & prophetas, & apostolos: per eorum verò terminos, quoscumque alios fideles intelligere. Colligentur igitur electi Dei à summis cælorum vsque ad terminos eorum, quoniam & maiores, & minores, & primi, & nouissimi, omnes simul in vnū conuenient. Quod enim ait, cum tuba, ipse exposuit, dicens, Et voce magna. Magna enim vox erit quæ mortuos suscitabit, & mundum vniuersum replebit. Ab arbore autem fici discite parabolam, quum

iam ramus eius reuer fuerit, & folia nata, scitis quia prope est aestas: ita & vos quum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in ianuâ. Sicut enim ficus nouis ramis & foliis orientibus ætatem proximat adesse annuntiat: ita & hæc omnia tam magna tamque inusitata Christi aduentum manifestissimè annuntiabunt. Amen dico vobis quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Hoc enim de Scribarum, & pharisæorum generatione intelligitur, super quam omnem sanguinem iustum venire superius dixerat. Non prius illa generatio præteribit, non prius deficiet, nec tora à sua iniquitate cessabit, quàm ista omnia compleantur. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Quod enim veritas dicit, immutabile est, & præterire non potest, alioquin veritas non esset. Cælum igitur & terra transibunt, quia secundum hoc quod modo sunt in melius commutabuntur: sed verba veritatis à statu suo mutari non poterunt.

THEOPHYLACTI EPI- scopi Bulg. superioris Euang. expositio.

Quum ergo videritis abominationem desolationis, &c. Abominationem desolationis dicit statuatam eius, qui ciuitati imperauit, quam erexit in adytis templi. Desolationis autem dicitur, eo quod expugnata esset ciuitas. Abominatio vero, eo quod statua, & imagines hominum. Hebrei abominaciones vocabant, odio idololatriæ. Tunc y, qui in Iudæa sunt, fugiant in montes, &c. Insinuans summa pericula, quæ euadi nõ possunt, inquit, quod oporteat fugere, non respiciendo, neque curando quid in domo sit, vel vestes, vel alia vasa. Quidam autem abominationem desolationis Antichristum existimant, eo quod vastaturus mundum, & subuersurus sit ecclesias, ac fessurus in templo. Et hæc sic, quod qui in tecto est, id est excelsis virtutibus præditus, non descendat à summis virtutibus vt tollat ea, quæ sunt corporis. Domus enim animæ, corpus. Oportet autem & ab agro secedere, hoc est terrenis, & neque vestem tollere malitiæ, quæ vetus est vestis, quam exuimus. Væ autem prægnantibus, & lactantibus in illis diebus. Prægnantes quidem non poterunt fugere, onere ventris grauatæ: lactantes autem propter compassionem erga pueros. Illos enim relinquere nequeat, neque secum portare, & simul saluare possunt. Fortassis Christus insinuat, quod & comederint pueros. Dicit enim Iosephus, quod, quum esset fames propter obsidionem, mulier coxerit filium suum, & comederit. Orate autem, ne fuga vestra fiat hyeme, neque sabbato. In persona apostolorum ad Iudæos hæc dicit. Apostoli enim prius egressi erant ex Hierusalem. Iudæis igitur dicit, vt precentur, ne in hyeme fiat fuga sua, eo quod incommodum sit illis temporibus fugere, neque in sabbato: tunc enim iuxta legem ociofi sunt, & fugere non audent. Tu autem & sic intelligito, quod oporteat precari, ne fiat fuga nostra ex hac vita, hoc est mors, in sabbato, ociofis nobis à bonis operibus, neque hyeme, in sterilitate honorum: sed in ferentate animæ, quæ non turberet. Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi, &c. Afflictio intolerabilis tunc erit. Iusserunt enim Romanorum milites, ne cui par-

ceretur: sed Deus propter credituros ex illis, & eos, qui iam crediderant, non permisit simul omnes occidi. Decurrauit autem afflictiones, & bella: nam, si bellum crudelius fuisset, omnes, qui intus erant, fame perissent. Quidam autem de Antichristi diebus hæc intelligunt; sed non sunt intelligenda hæc de Antichristo, sed captiuitate vrbis Hierusalem. Quæ ad antichristum pertinent, hoc loco incipiunt. *Tunc, si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, aut illic, &c.* Quoniam discipuli duas questiones introduxerant, vnam de captiuitate Hierusalem, & alteram de aduentu Domini: postquam de captiuitate dixit, inde & de suo aduentu dicere incipit, ac consummatione seculi. Quum autem dicit, *Tunc, non hoc sibi vult, quod statim post captam Hierusalem si quis vobis dicat, &c.* sed tempus illud declarat, quo futurum est, vt id, quod dicitur, hunc sensum habeat. *Tunc, id est quo tempore venturus est Antichristus, erunt pseudochristi, & pseudoprophetae multi, & in apparitione dæmonum, qui dispergunt videntium oculos, vt quosdam decipiant: atque adeo, nisi valde sobrij sint, & iusti seducantur. Sed ecce prædixi vobis. Non habetis excusationem, potestis enim non decipi. Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, &c.* Si venerint, inquit, impostores dicentes, Christus venit, sed in solitudine est occultus, vel in domo quadam, vel in promptuariis, & interioribus locis eius, ne decipiamini. Aduentus enim Christi non opus habebit quopiam, qui illum demonstrat, sed manifestus erit omnibus sicut & fulgur. Nam sicut illud repentinum est, & omnibus clarum, ita & ipse omnibus in mundo manifestus erit. Non enim sicut in primo aduentu de loco in locum transiuit: ita & in secundo, sed in momento oculi aderit. Et sicut apud mortuum cadauer congregantur statim aquilæ, quæ vultures sunt, sic & omnes sancti venient eo, vbi Christus fuerit. Hi enim in summa volant, & in nubes rapiuntur, sicut aquilæ. Cadauer autem dicitur Christus, quia pro nobis cecidit, & mortuus est, sicut & Simeon dicit, Hic erit in casum, & resurrectionem multorum. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, &c.* Post aduentum Antichristi, qui breui soluetur: hoc enim declarauit per hoc quod dicit, *statim sol obtenebrabitur, hoc est obscurabitur, non disparens, sed superatus lumine aduentus Christi, quum non erit nox, sed apparebit sol iustitiæ. Quin & virtutes cælorum commouebuntur, hoc est, obtupefcet, & horrescet, videntes creaturâ immutari, & oēs ab Adam vsque ad illud tempus homines rationem daruros. Et tunc apparebit signum filij hominis in celo, &c.* Erux tunc apparebit in celo supra solem fulgēs, ad arguendos Iudæos. Veniet enim Christus contra Iudæos habens crucem, vt magnam iustificandi materiam, & testimonium: veluti si quis lapide percussus, ostendat lapidem. Signum autem dicit crucem, tanquam trophæum, & insigne regium. Tunc igitur plangent omnes tribus terræ Iudaicæ, lugentes, suorū inobedientiam, & incredulitatem, & omnes qui terrena sapiunt, etiam si Christiani sint. Tribus enim terræ dicuntur ij, qui terrena sapiunt. Quamuis autem cum cruce veniat dominus, veniet tamen cum gloria, & virtute. *Et emittet angelos suos cum tuba voce magna, &c.* Emittet angelos suos cum tuba vocis magnæ, vt congregent sanctos, & eos, qui ex mortuis resur-

Luc. 2.

Joan. 2.

Cruis insigne est trophæum Christi.

rexerunt, ita vt occurrant illi in nubibus. Venerunt igitur eos etiam per angelorum vocationem. Quamuis autem Paulus dicat per nubes rapi, non est his aduersum. Collectos enim per angelos, rapiunt nubes. Tuba autem dicitur ad maiorem terrorem, *A sico autem dissite parabolas, &c.* Quando, inquit, omnia hæc sunt, non procul erit inter meum aduentum, & mundi consummationem. Æstatem autem dicit futurum seculum, & serenitatem, quæ erit iustis. Impiis enim peccatoribus hyems, & turbatio maior erit, Dicit igitur, Sicut videntes ramos, & folia ficus, æstatem speramus: ita & signa illa videntes, vt dixi, solem, & lunam immutari, meum expectate aduentum. *Amen dico vobis, non præteribit hæc generatio, donec omnia illa fiant.* Generationem hoc loco dicit non eam, quæ tunc erat, sed fidelium: quasi hoc dicens, Nō præteribit generatio fidelium, donec omnia hæc fiat. Non enim, quia auditis famem, & pestilentiam, credatis quod generatio fidelium his malis intereat, sed permanebit, & nihil illi præualebit. Sunt qui hæc omnia de sola captiuitate Hierusalem intellexerunt, & non de secundo aduentu: vnde & sic interpretantur: *Non præteribit generatio hæc, hoc est, vestra Apostolorum generatio videbit Hierosolymorum calamitates.* Confirmans autem dicta, inquit, Facilius est transire cælum, & terram aboleri, ac illa firma, & immobilia, quæ vt quodam ex meis dictis mendax sit.

EVTHYMII ZIGABONI superioris Euang. expositio.

Quum ergo videritis abominationem desolationis, &c. Abominationem dicit Titus statuam, quam, capta ciuitate, statuit in adytis templi. Siquidem abominationis appellabat lex huiusmodi imagines. Desolationis verò dixit, quia illa, deserto templo, ac ciuitate, erecta est: aut quia eius erat imago, qui hæc deserta fecit. Quod autem ait; *Quum videritis, videtur quidem dictum esse ad Apostolos, sed tamen fertur ad Iudæos, vt sciant, quod nō longe post, sed eis adhuc viuētibz, ab omniatio stabit.* Plures siquidem Apostolorum ante id tempus mortui sunt: ceteri verò, qui remanserāt, in alijs tūc orbis partibus versabantur. Misit autem eos ad Danielem, qui de huiusmodi abominatione, & strage prophetauerat. Tunc, inquit, qui legit Danielis librum, intelligat, ac consideret erectam abominationem: Lucas vero aliud dicit signum; Quum videritis circundari ab exercitibus Hierusalem, tūc scitote, quod imminet desolatio eius. Apparet ergo, quod vtrumque dixerit Christus. *Tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.* Postquam de malis dixit, quæ comprehēsuræ erāt Hierosolyma: de multis præterea, ac varijs Apostolorum tentationibus: insuper & de prospero prædicationis successu, quod absque vilo impedimento vniuersum percurreret orbem: loquitur iterum de Iudæorum calamitatibus, ostēdens quod, postquam ipse, & discipuli sui vbiq; in opinione celebri habiti fuerint, tūc hi vndique perdentur. Per ea vero, quæ parua videntur, demonstrat plagatū illarū intolerabilitatem. Cōsidera enim, *Tunc, inquit, qui in Iudæa sunt, vbi Hierosolyma sita sunt, fugiant ad montes:* nullam salutis spem in remanēdo habētes, neque enim erit omnino reno-

2. Thes. 4.

catio, aut mali mutatio: ideo id amplectendum erit, vt nudo etiam corpore, nec versa retrorsum facie fugiant. *Qui in testō non descendat vt tollat quicquam de domo sua.* Propter inuitabile periculum, ne incidat in perditionem. *Et qui in agro, non reuertatur, vt tollat vestimenta sua.* Si enim qui in ciuitate sunt, fugiant eam, quæ intus est, stragem, multo magis, qui in agris. Apud Lucam vero dicit etiam causam vehementer plagatum: quia dies vltionis hi sunt: vt compleantur omnia, quæ scripta sunt, in libris videlicet Danielis, & aliorum prophetarum de huiusmodi expugnatione. Dies autem iuxta historiam. Iuxta anagogen vero, qui in Iudæa sunt, hoc est in diuino cultum: nam id significat Iudææ nomen: *fugiant ad montes, id est ad excelsum Dei auxilium:* aut ad excelsa virtutum. *Qui vero in testō, sicut, qui conuersatione eleuatus, & excelsior per vitam effectus fuerit, non descendat, vt tollat mundi affectus, quos reliquerat.* *Et qui in agro siue in solitaria vita: non reuertatur vt tollat vestimenta sua, quæ sunt operimēta peccatorum, ab eo iam dudum relicta. Væ autem prægnantibus, & lactantibus in illis diebus.* Illis quidem propter onus interioris, his vero propter exterioris: illi enim pondere embriorum grauantur, hæc autem onere lactentium. Siquidem facile est pro salute pecunias, & vestimenta cōtemnere: fieri autem leuem, & fugam expeditam eam, quæ in vtero habet, aut abijcere infantem eam, quæ lactat, prorsus impossibile est propter naturæ vinculum. Væ ergo illis, quia facile comprehenduntur: & similes embriionibus, ac lactentibus, vt qui simul peribunt. Iuxta anagogen vero prægnantes dicimus animas, quæ virtute nondum pepererunt: lactantes autem, quæ pepererunt quidem, verum puerilis est fœtus & admodum pusillanimitis. *Orate autem, ne fiat fuga vestra hyeme, aut sabbato.* Manifestum & hinc, quod, quanquam ad Apostolos protendebant huiusmodi sermones, at tamen vel isti ad Iudæos respiciebant: neque enim amplius obseruabant Apostoli sabbatum, quando capta sunt Hierosolyma. Quare autē non hyeme, neque sabbato? Hyeme quidem propter temporis difficultatem: sabbato vero propter legem, quæ non permittebat sabbato iter facere vltra statutos lege passus. Anagoge autem fugam intelligimus exitum animæ a corpore: hyemem vero commotionem, ac turbationem cogitationum: sabbatum autem ocium a virtute. Iubet itaque sermo, vt oremus, ne fiat exitus animæ nostræ in commotione, aut turbatione cogitationum, neque in ocio a virtutibus, sed in tranquillitate cogitationum, & operatione virtutum. *Erit enim tunc afflictio magna, &c.* Si quis in Iosephi scripta incidat, certior omnino de his efficietur. Siquidem, quum etiam Iudæus esset, affirmat de huiusmodi Dei ira, quod omnem excesserit calamitatem, omnemque supergressa sit tragædiam. Nam præter tremendam illam obsidionem, tanta erat fames, vt ipsi quoque matribz pugna fuerit pro esu filiorum. Ob quam ergo causam, miserabiliorem, ac horribiliore passus sunt afflictionem omnibus, quæ fuerunt a seculo? Quia magis execrandum, ac horribilius perpetrauerunt flagitium omnibus, quæ fuerunt a seculo, Dei filium occidentes. Lucas autem planius dicit: *Erit enim afflictio magna super terram, & ira in populo hoc:* cadent

que acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes: & Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium. Itam quidem Dei dicens: tempora vero gentium ea, quæ durabunt vsque ad consummationem eorum, rotiusque mundi. *Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fuisset salua omnis caro: propter electos autem breuiabuntur dies illi.* † Dies ait belli, & obsidionis, dicens, quod nisi diminuti fuissent dies illi dispensatione diuina, nequaquam salua fuisset, nequaquam mortem euitasset omnis caro, id est, nulla remansisset caro, Iudaica videlicet: Omnes enim mortui fuissent homines, & qui intus, & qui extra erant: quidam fame, quidam vero peste, aut gladio, omnibusque mortis generibus. Aduersus omnes siquidem Iudæos Romani furore accensi erant, etiam aduersus eos, qui vbiq; terrarum dispersi ferebantur. Electos autem vocat fideles, qui ex Iudæis erāt, propter quos citius quieuit bellum, ne perirent vna cum infidelibus, sed potius increduli aliqui per hos seruari: ne posset quispiā dicere, quod propter eos, qui crediderāt, hæc à Deo immissa vltio superuenisset: sed qui relictī erant, videntes omnes, qui inter ipsos crediderant permansisse, intelligerent causam, ac certiores redderentur, quod non solum non perierant propter illos, qui mortui erant, sed potius & ipsi propter eos seruari erant. Quod autem non omnis caro, pro Nulla caro sumatur, manifestum est quoque à dicto Dauidico quo dicitur. Non domine-

Psal. 118.

† Decurrauit autem Deus afflictiones, & omnino bellum: si enim bellum amplius durasset, omnes, qui intus erant, penitus fame perissent. *Tunc, si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, &c.* Dicitio *Ecce hic est Christus, &c.* interdum non significat consequentiam prædictorum, sed initium tantum eorū, quæ dicenda sunt: sicut etiā, In diebus illis: Et ita hoc in loco dictio *Tunc* ordinem temporis non significat, sed quando fiēt, quæ dicenda sunt. Similiter & hæc ad Apostolos dici videntur: ad eos tamen dirigitur Christianos, qui tunc futuri erant. *Surgent enim pseudo-christi & pseudoprophetae.* *Surgent, hoc est, venient.* Sunt autem pseudo-christi, qui se Christum esse fingunt: pseudo-prophetae vero, qui se fingunt esse prophetas. *Et edēt signa magna, & prodigia, &c.* Et iā ante expugnationem Hierosolymorum dixit futuros esse pseudo-christos, & pseudo-prophetas. Multi enim, inquit, venient in nomine meo dicētes: Ego sum Christus. Et rursus, Et multi pseudo-prophetae surgent. Sed qui ante secundū suū aduentum venient, hi longe grauiores erunt illis, qui fuerunt ante captiuitatem Hierosolymorum. Nam hi signa quoque magna, ac prodigia facient.

Bibl. Hom. tom. 3. Ppp 3 cicut,

Omnibus de bel. 10. libris. Ioseph. de bel. 1. lib. 7. cap. 7. & 8.

cient: pseudochristi quidem miracula edentes: pseudoprophetae vero quaedam futura praedicentes. Ita ut in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi. Si fieri potest, eis dicitur. Inter pseudochristos autem vnus est Antichristus, postremus eorum venturus, cuius prophetae qui dicuntur, hi sunt pseudoprophetae: de quo etiam Paulus scripsit. Postquam enim vocauit eum hominem peccati, filiumque perditionis, addidit, Cuius est aduentus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, & signis, ac prodigiis falsis. Hi ergo signum sunt secundi aduentus. Ecce praedixi vobis. Testatur, quod manifeste praedicendo munierit. Apud Marcum vero ait; Vos autem videte: Ecce praedixi vobis omnia, quæ videlicet contingent, de seductoribus. Per Apostolos vero hæc etiam dicit ad posteros, ut prius significatum est. Obserua enim quod etiam ad Apostolos praedixerit ea, quæ de Hierosolymorum captiuitate dicta sunt, quæque de secundo suo aduentu, tanquam ad præceptores noui populi: sciens quod etiam hæc docturi essent ac scripturi: & ad demonstrationem eorum, quæ prophetauit de captiuitate, & ad munitionem fidelium, qui futuri sunt ante secundum eius aduentum. Si ergo dixerint vobis; Ecce in deserto est, &c. Qui tunc hæc dicent, prænuncij erunt, ac ministri Antichristi. Penetrabilia autem nunc intelligit loca in domibus magis recondita. Sicut enim fulgur exit à partibus Orientis, &c. Sicut, inquit, fulgur egreditur, & omnibus in conspicuo est, nullo egens præcone, aut prænunciante; sed excessiuo suo splendore minimo temporis momento, vniuerso apparet orbi: ita quoque erit aduentus ille, propter magnitudinem sui splendoris, omnibus simul apprensus, & factus hominibus ipse sui nuncijs. Neque enim quemadmodum primus aduentus in paupertate, & nominis obscuritate factus est, ita erit & secundus, sed è diuerso hic cum potestate, & gloria magna fiet, stipante omni cælesti exercitu: ideo nullus hunc ignorare tunc poterit. Vbiunque enim fuerit cadauer: ibi congregabitur & aquila. Hoc dicit propter satellitium, quo tunc circumdabitur. Et stipantes quidem assimilauit aquilis, tanquam alatos, ac regios: seipsum vero cadaueri, tanquam congregantem huiusmodi aquilas, & quasi cibum spiritualem eorum, vitamque sempiternam. Lucas autem pro cadauere posuit corpus, hoc est pro vniuerso, &c. Statim autem post afflictionem dierum illorum, &c. De his dixit & Lucas; Et erunt signa in sole, & luna, & stellis. Vide autem quomodo dixerit. Statim, demonstrans quod simul fere omnia, & quæ dicta sunt, & hæc, & quæ dicentur, fient. Breuiabit siquidem & hanc tentationem Deus propter electos suos. Afflictionem autem dicit eam, quæ ab Antichristo mouebitur, eiusque seductoribus: & pios affliget. Sol vero obscurabitur: non è medio sublarus, sed Christi vententis luce superatus: luna autem non dabit splendorem suum: & stellæ cadent, tãquam nulli amplius vsui futura: nulla enim tunc erit nox. Lucas vero scripsit; Et super terram anxietas gentium, per defluxum & resonante mari, ac fluctu: arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient orbi terrarum. Anxietatem gentium, appellauit turbationem: Defluxum autem, tranquillitatem ventorum. Nam absque ventis resonabit præter naturam mare, ac fluctus eius. Arescentiam vero dicit mortem.

† Quum omnia, quæ hæcenus viderim exemplaria habeant & nos, apud Lucam, hoc est, de desperatione, aut consilij inopia: & sic iungi videatur precedentibus: auctor hic legisse videtur & nos, hoc est, de fluxu, & iungit sequentibus. Et virtutes calorum commouebuntur. Et cælestes exercitus horrebunt videntes huiusmodi creaturæ mutationem: Deum in terram descendentem, homines autem vniuersos qui ab initio fuerunt, à mortuis suscitari, ut rationem reddant creatorum, quæ in vita operati sunt. Et tunc apparebit signum filij hominis in celo. Signum eius dicit crucem, quæ tunc longe clarius sole fulgebit: nam ille obscurabitur, hæc autem apparebit. Ob quam autem causam apparebit? Ut exterreat precipue quidem Iudeos, deinde etiam gètiles, qui Christo improperabant crucem, & ut sciant, quod hic ipse tanquam Deus descendit. Et tunc plangent omnes tribus terræ. Tunc lugebit omne genus, infidelium videlicet. Hi quidem, quod Deum crucifixerint, illi autem, quod Christianos punierint: rursus isti, quod non crediderint. Neque enim alia est eis opus accusatione præter crucem. Tunc autem planctus erit eis inutilis. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus caeli, &c. Præcedet quidem eum crux, tanquam iustificatio aduersus illos, qui eum crucifixerunt. Descendet autem in nubibus sicut assumptus est. Et mittet angelos suos cum voce magna tubæ, &c. Priusquàm appareat crux mittet illos: neque enim vsus est ordine narrationis, sed simpliciter dicit, quod futurus est. Per quatuor autè vètos, quatuor orbis extremitates significauit, Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridie: ab vnaquaque enim extremitate proprius spirat vètus: & hi quatuor dicuntur proprie venti. Per extrema vero, etiam media significauit. Quod autè dicit, A summitate calorum vsque ad terminos eorum, declaratiuè est eius, quod dixit; A quatuor ventis: significans idem importare terminos, Ventos, & Extrema. Apud Marcum vero ait; Ab extremo terræ, vsque ad extremum cæli: docens eadem esse extrema terræ & cæli. Et nota, quod tuba mortuos excitabit: excitatos autem congregabunt angeli: congregatos vero rapiunt nubes, sicut dixit Paulus, in occursum domini in æra. Quod autem etiam peccatores congregabunt angeli, docuit Christus interpretatus parabolam: Dixit enim, Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia offendicula, & eos, qui operantur iniquitatem. A sic autem discite parabolam. Parabolam vocat exemplum, quod dicturus est, ad demonstrandum, quod non sit magnum discrimen inter hoc signum significatiuum secundi aduentus & ipsum aduentum. Quum iam ramus eius tener fuerit, &c. Apud Lucam autem manifestius dixit; His autem fieri incipientibus, puta, quæ de pseudochristis, & pseudoprophetis dixi: suscipite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Deinde ait; Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam, & omnes arbores, quum protrudunt iam gemmas, cernentes ex vobis spissis sciis, quod iam prope sit æstas: sic & vos, quum videritis hæc fieri, scitote quod instet regnum Dei. Quum videritis, inquit, hæc fieri, quæ videlicet dicta sunt de manifestatis seductoribus; scitote quod prope sit secundus Christi aduentus: Hunc enim dicit nunc regnum Dei, ac redemptionem iusto

iustorum: regnum quidem, quia tanquam rex appropinquat, redemptionem vero eorum, quia seruat eos. Sumpsit autem à sic exemplum: ostendens, quod, sicut quando hæc protruserit iam gemmas: siue quum enata fuerint folia, necesse est, ut instet tempus æstatis: ita etiã, quado signum secundi aduentus factum fuerit, necesse est ipsum in proximo esse. Solet siquidem naturalia sumere exempla ad ea, quæ vere ventura sunt. Amen dico vobis; nequaquam præteribit generatio hæc, &c. Omnia ista; quæ videlicet prædixit de captiuitate Hierosolymorum, & de iis, quæ circa secundum suum aduentum erunt vsque ad ipsum. Quomodo ergo dixit, Generatio hæc? Generationem vocauit religionem ipsorum, qui crediderant. Ne enim suspicarentur Apostoli, quod prædicta pericula

penitus delerent prædicationem, ac fideles: certiores eos facit, quod non sit delenda religio fidelium vsque ad secundum aduentum, sed vsque ad consummationem seculi permansura, nec vilo periculo intercedenda. De hoc autem etiam prius diuersimode eis prædixit, & confirmauit: sed quia tunc facile à corde excidebant, amplius adhuc facit certiores. Calum, & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt. Fide digna aduersus esse eas quum dixit, ait: Hæc adeo compactas, & immo hilia potius demolentur; quam excideant sermones mei, quos de iis, quæ interrogastis, respondi. Alibi quoque hoc confirmationis modo, vsus est dicens; Facilius est celum, & terram præterire, quam à lege vnum iota excideat. melius est quod prædixit, quod non sit delenda religio fidelium vsque ad secundum aduentum, sed vsque ad consummationem seculi permansura, nec vilo periculo intercedenda. De hoc autem etiam prius diuersimode eis prædixit, & confirmauit: sed quia tunc facile à corde excidebant, amplius adhuc facit certiores. Calum, & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt. Fide digna aduersus esse eas quum dixit, ait: Hæc adeo compactas, & immo hilia potius demolentur; quam excideant sermones mei, quos de iis, quæ interrogastis, respondi. Alibi quoque hoc confirmationis modo, vsus est dicens; Facilius est celum, & terram præterire, quam à lege vnum iota excideat.

IN ANNIVERSARIO DEDICATIONIS ECCLESIAE

L V C. 19.

In illo tempore: Et ingressus Iesus perambulabat Iericho. Et ecce vir nomine Zachæus, & hic princeps erat publicanorum; & ipse diues. Et quærebat videre Iesum, quis esset, & non poterat præ turba: quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascendit in arborem ficomorum ut videret eum: quia inde erat transiturus: Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, & dixit ad eum: Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes murmurabant, dicentes, quia ad hominem peccatorem diuertisset. Stans autem Zachæus, dixit ad Iesum: Ecce dimidium bonorum meorum domine, do pauperibus, & si quid aliquem defraudauit, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum: Quia hodie facta est domui huic facta est, eò quod & ipse filius sit Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere & saluum facere quod perierat.

GLOSSA ORDINARIA in superius Euangelium.

Ingressus. Ecce camelus deposita sarcina Gibbi per foramen acus transit, dum contempto censu fraudium, angustam portam quæ ducit ad vitam gustam portam quæ ducit ad vitam salutarem, quod natura minus habebat, ascensu arboris supplet: inste quod rogare non audebat, dominicæ susceptionis benedictionem accipit quam desiderabat. Mystice Zachæus qui interpretatur iustificatus, significat credentes ex gentibus qui per occupationem temporalium depressi erant, & minimi, sed à domino sanctificati. Qui intrantem Iericho saluatorem videre voluit, dum fidei quam in mundo attulit participare quærunt. Sed turba, id est, vitiorum consuetudo, quæ cecum clamantem increpabat, etiam hunc suspicientem tædat. Sed sicut amplius clamando cecus turbam vicit, ita pusillus terrena relinquendo, arborem crucis ascendendo, turbam obstantem transcendit, clamans cum Apostolo: Mihi absit gloriari, nisi in cruce, &c. Et ipse dicit. Quis de se desperet, cum venit iste ad Deum: cui census ex fraude? Per hunc apparet, quia non omnis diues auarus. Præ turba. Quæ turba, nisi imperita confusio

C A T E N A AVREA

in idem Euang.

fusio multitudinis, quæ verticem sapientiæ videre nequit: Zachæus ergo non in turba, sed plebem transgressus, Messiam quem desiderat aspicit. *Sycomo.* Sycomorus arbor est, moro foliis similis, sed altitudine præstans, & interpretatur ficus fatua, id est, Crox. Quæ credentes vt ficus pascit, ab infidelibus irridetur vt fatua. Quam pusillus ascendit, dum quilibet humilis & propriæ infirmitatis conscius, in virtute crucis gloriatur: & per hanc laudabilem facultatem transeuntem propè dominum cernit, quia secundum ita solide vt est iam, tamen raptim, & quia si in transitu luci sapientiæ cælestis intendit. *Quia inde erat.* Iusto. Illa parte vbi Sycomorus, vel vbi crediturus: vt & mysterium seruaret, & gratiam seminaret. Sic enim venerat, vt per Iudæos transiret ad Gentes. Vidit itaque Zachæum sursum. Iam enim sublimitate fidei inter fructus nouorum operum, velut in fecunda altitudine operis eminebat. *Et cum venisset.* Per præmissos præcones verbi sui, in quibus erat Iesus & loquebatur, venit ad populū nationū, qui passionis eius fide iam sublimis, etiā diuinitatem eius agnoscebat, ardere, suspiciens videt quia per fidem à terrenis eleuatur eligi eligentē se, & amat amātem se. *Descen.* Quod descendere de Sycomoro, & sic in domo parare mansionem iubetur: hoc est quod Apostolus ait: *Esti cognouimus secundum carnem Christum, sed iam non nouimus.* Si enim mortuus est ex infirmitate, sed iam viuit ex virtute Dei. *Manere.* Manebat aliquando dominus in domo principis Pharisæorum, id est, in Iudæorum synagoga docebat, sed quia sabbato curantem, peccatores recipientem, cōtra auaros disputantem, & cætera digna Deo gerentem lingua venenata carpebant: petrus facinora eorum discersit dicens. *Relinquetur vobis do. v. de.* Hodie tamen in domo pusilli Zachæi oportet illum manere, id est, nouæ lucis gratia coruscante, in humili credentium nationum corde quiescere. *Mur.* Manifestum est Iudæos semper gentium odisse, vel non intellexisse salutem. Vnde & aduersus Petrum dicitur: *Quare introisti ad gentes præputium habentes: Stans au.* Aliis calumniantibus hominem peccatorem, ipse & Zachæus stans, id est, in ea quam cœperat fidei veritate persistens, non solum se ex peccatore conuersum, sed etiam inter innocentes probat conuersatum: cum etiam ante conuersionem innocenter vixit: & qui ante conuersionem dimidium, post conuersionem potest dare & totum. *Si quid aliquem defraudauit.* Primum est secundum legem reddere, deinde quod remanet pauperibus erogare. Hunc fructum vitæ, publicanus de Sycomoro per sapientem stultitiam legit quod rapta reddit, propinqua relinquit, visibilia contemnit, eius quem nondum videt, sequi vestigia concupiscit. *Filius.* Non carne, sed fide: quia sicut Abraham iussu Dei patriam ob spem futuræ hereditatis deseruit, sic & iste qui thesaurum in cælis acquirit spe. *Ed quod & ipse sit Abra.* Non solū qui iusti perseverant, sed etiam qui de iniustitia conuertuntur, ad filios promissionis pertinent. *Veni enim fil. ho. qua.* Etiam murmurantibus sua mysteria non designat exponere, quod propter penitentiam peccatorum suscipiendam maxime ipse in terram venerit vbi & se appellat filium hominis, vt insinuet nobis dispensationem suæ pietatis.

2. Cor. 5.
Ibid. 13.

Sup. 13.

Act. 11.

Gen. 12.

Ambrosius Zachæus in Sycomoro, cæcus in via, quorum alterum dominus miseratus expectat, alterum suæ mansionis claritate nobilitat: de quo dicitur: *Et ingressus Iesus perambulabat Hierico, &c.* Et bene princeps inducitur publicanorum. Quis enim de se desperet, quando iste peruenit ad gratiam, cui census ex fraude: & ipse eadem diues, vt scias omnes diuites auaros. Cyril. Sed Zachæus in his moram non traxit, sed factus est dignus propitiatione Dei qui cæcos illuminat, & loginquos vocat. Titus pullulauerat autem in eo semen salutis, quia cupiebat Iesum videre. vnde sequitur, *Et quare vid. Ie. quis esset.* vt pote qui nūquam eum viderat, quia si vidisset dudum iam recessisset à nequitia publicana. Si quis enim Iesum videt, non potest nequitia immorari. Duo autem erant impedimenta visioni: nam retardabat eum populus, non tam vitiorum quam peccatorum: erat autem paruus statuta. vnde sequitur: *Et non potest tur. quia. sta. pusill. er.* Ambrosius. Quid sibi vult quod nullius alterius statuta quam eius expressit: vide ne forte malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide: nondū enim pronus erat cum ascenderet, nondum viderat Christum, Titus, sed ille bonum adinuenit ingenium, nam præcurrens in arborem Sycomorum ascendit, & transeuntem Iesum desideratū videbat. vnde sequitur, *Et præcur. ascen. in arbo. syc. vt vi. il. quia inde erat transiturus.* Hic ergo solam visionem desiderauit, sed qui nouit plus facere quam querimus, dedit ei supra id quod expectabat, vnde sequitur: *Et cum v. ad lo. sus. Ie. vi. il.* Cyril. Vidit quidem hominis animam promptissimè nitentem ad sancte viuendum, & eum ad pietatem conuertit. Ambrosius. Capit eum: se non inuitatus inuitat. Vnde sequitur: *Et di. ad eum, Zachæ. se. des. quia, &c.* Sciebat enim verberem hospitis sui esse mercedem, sed tamen & si non vocem inuitantis audierat affectum. Bed. Ecce autē camelus deposita gibbi sarcina per foramen acus transit, hoc est diues & publicanus relicto amore diuitiarum, cōtempso censu fraudum, benedictionem dominicæ susceptionis accepit. Sequitur: *Et fest. descen. & acce. il. gan.* Ambrosius. Discant diuites non in facultatibus crimem habere, sed in his qui vt nesciunt facultatibus. Nam diuitiæ sicut impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis. Chrysostomus. Sed considera nimiam saluatoris bonitatem. Insons cum fontibus conuersatur, fons iustitiæ cum auaritia, quæ est materia auaritiæ nebula iniuriā parit, sed fulgore iustitiæ auaritiā delet: sed mordaces & criminationis amatores inuēti tentant in his quæ ab eo siebant. Sequitur enim: *Et cum vi. omnes mur. di. quia, &c.* Ipse verò inculcatus vt epulo & publicanorū amicus, spernebat hæc vt consummaret propositum: quia & medicus nisi patiatur sanientem ægrotorum, non liberat à morbo, quod & tunc contigit: quoniam conuersus est publicanus, & factus est melior. Sequitur: *Stans autem Zachæus di. ad Ie. Ecce di. bono. meo. domine, do pauperibus, &c.* Audi mirabile, nondum dicit, & obedit. Et sicut sol per radios infusus in domum non illustrat verbo sed opere, ita saluator, radiis iustitiæ, nequitia fugauit caliginem: nam lux in tenebris lucet. Quod li-

bet

bet autem vitium est validum, diuisum autem debile, & ideo bipartit substantiam. Est autem diligentius attendendum, quod opes Zachæi non solum erant iniuste, sed etiam ex patrimonio fuerunt congregatæ, alioquin quomodo poterat extorta inique restituere in quadruplum? Sciebat enim legem iubentem restituere in quadruplum malè ablata, vt si lex non terreat, damna mitigent: non ergo expectat Zachæus legis censuram, ipse sibi iudex effectus. Theoph. Sed si subtilius indagare velimus, nihil de propriis restabat facultatibus. Data enim medietate bonorum pauperibus, ex residuo reddebat læsis in quadruplo, nec solum hoc promittebat, sed faciebat. Non enim ait: Dabo medietatē, & restituā quadruplum: sed, *do. & reddo.* At Christus illi salutē annūciat. Sequitur: *Ait Iesus ad eum: quia ho. sa. huius do. facta est.* ipsum Zachæum significans affectum fuisse salutem, per domum habitatorum significans. Subditur: *Eo quod ipse filius sit Abraham.* Non enim vocasset Abraham filium inanimatam fabricam. Beda, Filius autem Abraham Zachæus dicitur, non quia de eius stirpe genitus, sed quia eius est fidem imitatus: vt sicut ille terram domūque paternam deseruit, ita iste bona sua partiendo pauperibus relinqueret. Pulchrè autem dicit: *Et ipse,* vt non solum eos qui iuste vixerant, sed & eos qui ab inuitia respiciunt, ad filios promissionis pertinere declarat. Theoph. Non autem dixit quod filius erat Abraham, sed quoniam nunc est: nam prius quando erat publicanorum princeps, nullam similitudinem habens ad Abraham iustum, non erat Abraham filius. Sed quia murmurabant quidam eo quod moraretur cum viro peccatore: ad compescendos illos subdit, *Veni enim filius hominis querere & saluum facere, &c.* Chrysostomus. quasi dicat. Quid me criminamini si rectifico peccatores, tam enim procul est à me odium peccatorū, quod eorum causa aduenierim: nam medicus veni, non iudex ob hoc conuiua fio languentium, patiorque fetorem, vt præstem remedia. Quæret autem aliquis quomodo Paulus iubet si quis frater fuerit prociac aut auarus, cum huiusmodi nec cibum esse sumendum? Christus autem erat publicanorum conuiua, sed nondum prociaci erant isti vt fierent fratres: sed & tunc vitare præcepit Paulus fratres, cum perstant in malo, hi verò erant mutati. Beda, Mysticè autem Zachæus qui interpretatur iniustificatus, credentem ex gentibus populum significat, qui per occupationem temporalium depressus erat & minimus, sed à Deo sanctificatus: qui intrantem Hierico saluatorem videre voluit, dum fidem quam mundo attulit, percipere quæruit. Cyril. Turba autem est imperita confusio multitudinis, quæ verticem nequitia videre sapientiæ, ergo Zachæus quadiū in turba est non vidit Christum, sed plebem transgressus in scitiam, meruit quem desiderabat aspicere. Beda, Vel turba, id est, vitiorum consuetudo quæ cæcum clamantem increpabat, etiam hunc suspicientem tardat: sed sicut amplius clamando cæcus turbam vicit, ita pusillus terrena relinquendo, & arborem crucis ascendendo turbam obstantem transcendit. Sycomorus nanque, quæ est arbor foliis moro similis, sed altitudine præstans, vnde & à Latinis celsa nuncupatur, ficus fatua dicitur: & eadem dominica crux credentes alit vt ficus, ab incredulis irridetur vt fatua. Quam arborem pu-

illus statura Zachæus vt coexaltari possit, ascendit, cum quilibet humilis & propriæ conscientie infirmitatis clamat: Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Ambrosius. Pulchrè autem addidit, quia illa parte erat transiturus dominus, vel vbi Sycomorus, vel vbi crediturus: vt mysterium seruaret, & gratiam seminaret: sic enim venerat, vt per Iudæos veniret ad gentes. Vidit itaque Zachæum sursum, iam enim sublimitas fidei inter fructus bonorum operum, inter fecundæ altitudinem arboris eminebat. Zachæus autem supra arborem est, quia est supra legem. Beda, Perambulans autem dominus venit ad locum vbi Zachæus Sycomorum ascenderat, quia missis per mundum prædicatoribus, in quibus ipse loquebatur & ibat, venit ad populū nationū qui passionis eius fide iam sublimis erat: quem suspiciens vidit, quia per gratiam elegit. Manebat autem aliquando dominus in domo principis Pharisæorum, sed eum opera digna Deo faciētem lingua venenata carpebant: vnde eorum perosus facinora discessit, dicens: Relinquetur domus vestra deserta. Hodie autem in domo pusilli Zachæi oportet illum manere, id est notie legis gratia coruscantem in humilium nationum corde quiescere. Quod autem descenderet de sycomoro & sic mansionem in domo parare iubetur, hoc est quod ait Apostolus: *Esti cognouimus secundum carnem Christum, sed iam nunc non nouimus.* Est enim mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Manifestum est autem Iudæos gentium semper odisse salutem: sed salus quæ olim Iudæorū domos implebat, hodie populū nationū illuxit: eo quod & ipse populus filius sit Abraham credendo in Deum. Theo. Sed facile est hoc ad moralem utilitatem retorquere. Quisquis enim in malitia pluribus præst, paruus est statuta spiritali, & non potest videre Iesum præ turba. Nam perplexus à passionibus & secularibus rebus nō aspicit Iesum ambulantem, id est in nobis operatam nullum opus eius cognoscens. Ascendit autem super sycomorum, id est voluptatis dulcedinem quæ significatur per ficum deprimens eam, & si sublimior factus videt & videtur à Christo. Greg. 27. mora. Vel quia sycomorus ficus fatua dicitur, pusillus Zachæus sycomorū subdit & dominum vidit, quia qui mundi stulticiam humiliter eligit ipsi de his sapientiam subtiliter contemplantur. Quid enim in hoc mundo stultius quam amissa non querere, possessa rapiētibz relaxare, nullam pro acceptis iniuriā reddere? Per hanc autem sapientem stulticiam & si nondum solidè vt est, iam tamen per contemplationis lumen Dei sapientia videtur. Theo. Dicit autem ei dominus: *Festinas descende:* hoc est, *Ascendisti per penitentiam ad altiorem locum, descende per humilitatem ne te supplantet elatio, oportet enim me in humilis domo manere.* Geminis autem bonis in nobis existentibus, corporalibus scilicet, & spiritalibus: cuncta corporalia derelinquit iustus pauperibus, sed spiritalia non deserit bona, sed si quid exegit ab aliquo reddit in quadruplum, significans per hoc quod si quis per penitentiam pergit in contrario tramite præcæ prauitatis, per multiplices virtutes sanat omnia pristina delicta, ac sic promeretur salutem, vocaturque filius Abraham, eo quod à propria cognatione exierit, scilicet ab antiqua nequitia.

S. A M

S. AMBROSII MEDIO-
lanensis Episcopi superioris Euang.
expositio.

ET ingressus perambulabat Hierico, etc. Cum diuitibus quoque in gratiam reuertamur; nolimus enim offendere diuites, qui volumus, si fieri potest, sanare omnes: ne in cameli comparatione praestrikti, in Zachæo citius, quàm oportuit, derelicti, iuste habeant commotionis offensam. Discat non in facultatibus crimen hæerere, sed in iis, qui vti nesciant facultatibus. Nam diuitia vti impedimenta improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis. Diues certe Zachæus electus à Christo, sed dimidium bonorum suorum pauperibus largiendo, reddendo etiam in quadruplum, quæ fraude sustulerat (Alterum enim non sat est; nec habet gratiam liberalitas, si iniuria perseuerat: quia nõ spolia, sed dona quaeruntur) vberiore mercedem, quam cõserbat, accepit. Et bene princeps inducitur publicanorum. Quis enim de se desperet quando & iste peruenit ad salutem, cui census ex fraude: Et ipse (inquit) diues. Vt scias non omnes diuites auaros. Quid sibi vult, quòd nullius alterius staturam scriptura nisi huius expressit? Quia statura pusillus erat. Vide, ne forte malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide. Nondum enim promiserat, cum ascenderet; nondum viderat Christum: merito adhuc pusillus. Denique Ioãnes magnus, quia & Christum vidit, & spiritum sicut columbam super Christum manentem, sicut ipse ait: Vidi spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum. Quæ autem turba, nisi imperitæ confusio multitudinis, quæ verticem nequit videre sapientia? Ergo Zachæus, quandiu in turba est, non videt Christum: supra turbam ascendit, & vidit: hoc est, plebem iam transgressus, in scientiam meruit, quam desiderabat, aspiceret. Pulchre autem addidit; Quia illa parte erat transiturus dominus. Vel vbi scycomorus, vel vbi crediturus: vt & mysterium seruaret, & gratiam seminaret. Sic enim venerat, vt per Iudæos transiret ad gentes. Vidit itaque Zachæum sursum. Iam enim sublimitate fidei inter fructus nouorum operam velut secundæ altitudine arboris eminebat. Et quoniam de typo ad moralia defleximus, inter tot credentium voluptates dominica die relaxare animum, festiuitatem admiscere delectat. Zachæus in scycomoro nouum videlicet noui tẽporis potum; vt in hoc quoque completeretur illud; Arbor sici produxit grossus suos. Ad hoc enim Christus aduenit, vt ex lignis non poma, sed homines nascerentur. Legimus alibi; Cum esses sub arbore sici, vidi te. Ergo Nachanael sub arbore, hoc est, supra radicem; quia iustus. Radix enim sancta. Sub arbore tamen Nachanael; quia sub lege: Zachæus supra arborem; quia supra legem. Ille domini occultus defensor; hic publicus prædicator. Ille adhuc Christum ex lege quaerebat; iste iam supra legem relinquebat suam, & domini sequerebatur.

Ioh. 1.

Cent. 1.

Ioh. 1.

EIVSDEM DE DEDICATIONE BASILICÆ, Sermo.

Legimus in sancto euangelio, cum centurionis cuiusdam seruus, qui erat illi preciosior, gra-

Est Serm. 90.

ui paralytis ægritudine laboraret: & per seniores Iudæorum ille centurio rogaret saluatorem, vt eius doloribus mederetur. Erat enim, vt ait scriptura, moriturus: Inter cætera ad maiorem commendationis gratiam seniores dixisse domino: quia dignum est, vt hoc illi præstes: Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipsæ edificauit nobis. Si ego commendatur domino, qui edificauit synagogam; quanto est commendatior, qui edificauit ecclesiam? Et si is meretur gratiam, qui impietatis receptaculum præstitit: quanto maiorem meretur gratiam, qui religioni domicilium preparauit? Et si ille caelesti misericordia visitatur, qui construxit locum, vbi Christus semper negatur, quanto magis visitandus est, qui fabricare fecit tabernaculum, vbi Christus quotidie prædicatur? In centurione enim dominus non quid operis fecit, sed qua mente operatus sit, comprobauit. Nam qui tempore, quo nondum Christiani erant, solcite synagogam fecit, si fuissent vtrique Christiani, intelligitur quòd multo sollicitius fecisset ecclesiam: sed tamen licet synagogam edificet, Christum prædicat: in ipso enim opere commonet Phariseos debere illos suscipere saluatorem: & demonstrat propterea se tabernaculum amplius edidisse: vt multipliciter domini gloriam loqueretur. Si enim credit in Christum conditor synagogæ, multo magis credere debet habitator ipsius synagogæ. Cetero ergo iustificatus est propter opus fragile, vel terrenum: iustificandus plane est vir clarissimus, & providentissimus comes noster propter opus tam perpetuum, vel caeleste: qui comes sicut est centurione dignitate potior: ita & fide debet esse deuotior. Sapiens vir, & religiosus comes, qui quantum in bello imperatori militat, tantum & in pace militat saluatori: & quantum festinat de hostium manibus captiuos eruere, tanto magis festinat à diaboli se sacrilegio liberare. Ibi inimicos terreni regis interfecit: hic aduersarios domini caelestis insequitur: ibi barbaros vincit, hic demones. Sapiens inquam, qui sicut comes imperatoris est: ita & comes Christi esse desiderat. Nam bene vtrique & religiose agendo, dignitatem suam cupit esse perpetuam: secundum quod scriptum est in prophetis; Et vos, o boni reges, bonas facite vias vestras, & studia vestra: & audite vocem domini Dei vestri: & penitebit dominum mali, quod locutus est aduersus vos. Ergo cum centurio rogaret dominum, vt de morte erueret ægrotantem, & veller dominus ad domum centurionis pergere: in qua seruulus decumbebat: Ait centurio; Domine non suum dignus, vt intres sub tectum meum. Excusatur igitur centurio: & ne sub tectum eius ingrediatur dominus, indignum se dicit. Ecce dignus est comes noster: sub cuius tectum hodie saluator ingreditur. Videamus ipsa centurionis excusatio quam habeat gratia. Ait enim hodie; Non suum dignus, vt intres sub tectum meum: sed dic tantum verbo, & sanabitur. O fides Christiana, quæ cum humilitate totum impetrare consuevit? Ecce religiosus centurio ad accipiendam salutem dignus sit: dum se profiteretur indignum, & dum ades suas iniurias putat: magis eas honorificas fecit, & gratas. Magnæ enim, & perfectæ fidei vir, qui intelligeret Christum cælorum esse: dum veretur, ne hospitij sui eum angusta non acciperent. Ergo contradicente centurione, non pergit ad domum

Ibidem.

Hier. 26.

Luc. 7.

domum dominus: Non pergit dominus: sed pergit domini medicina: non visitat egrum saluator, sed visitat sanitas saluatoris. De fratribus vero nostris sanctis viris Vitaliano, & Maiano quid dicam? Scio illos gloriam ab hominibus non quaerere nisi à solo Deo: sed tamen laudem eorum etsi ego taceam, ipsa opera loquuntur. Ad ipsorum enim laudem pertinet quicquid in aliis paulo antea laudauimus. Nam hoc tabernaculum & si plurimi cõstruxerunt, hi tamen sumpta operari sunt vno assensu. Et quo tandem sumptu: cum sint in sæculo mediocres & tennes? Illo scilicet de quo ait apostolus: Abundantia fidei & diuitiis simplicitatis. Est enim sanctus viris semper diues ipsa paupertas. Vnde credo hos beatos hanc ecclesiam non minus orationibus quam impendiis fabricasse. Sic enim oportebat vt opus Christi precibus magis cresceret, quàm cementis. Totam enim substantiam in huius facturam operis expenderunt: & ipsi certe nihil deest. Ipsa plane est, sicut diximus, diues locupletique paupertas quæ expendit omnia. Sed hæc à Deo benedicta est sicut illa vidua, de qua dicit dominus in euangelio: Mulier hæc vidua pauper plus quam omnes misit: nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munerera Dei: hæc autem totum victum suum quem habuit misit.

2. Cor. 8.

Luc. 11.

EVSEBII EPISCO.
Caesar. Palaest. Oratio Panegyrica pro
Ecclesiarum exedificatione recitata, &
Paulino Tyrriorum Episcopo dedicata.

Habetur apud Evsebiu lib. 10. histor. Ecclesiast.

Admici Dei, & sacerdotes, qui sacrosancto potestatem indumento, caelesti gloria corona, diuina vnctione & sacra sancti spiritus stola circumvestiti, tunc venerandum noui, ac sancti Dei templi deus, Pauline, qui eximia prudentia insignibus à Deo exornatus egregia florentis, & integræ virtutis opera, actionisque edidisti, cui ipse Deus, qui vniuersum mundum suo complexu continet, sui in terra domicilij, ac templi exedificationem, renouationemque ad Christi vnici, & primogeniti, ipsius verbi, sanctæque, & decoræ eius sponsæ Ecclesie honorem concessit: siue quis te nouum Beseleel diuini tabernaculi architectum vellet appellare, siue Salomonem nouæ Hierusalem veteri illa longè præstantioris regem, siue etiam nouum Zorobabel, qui templo Dei multo maiorem splendorem, quàm quo antea nitebat, adiecit: quin etiam vos compello, o sacri gregis Christi oues, diuini verbi familia, schola modestie, augustum & diuinum pietatis adiutorium: quem admodum nos iam olim admirabilia Dei prodigia, & miracula à Domino edita, cuiusque in illis beneficia in homines declarata, per diuinas sacre scripturæ lectiones auditione accipere poteramus, & ita diuinitus instituti cum Dauide hymnos, & piæ cantiones in Deum resonare hoc patet (Deus, auribus nostris audiimus, patres nostri annunciarunt nobis: opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis) sic iam deinceps non auribus, & verborum sono brachiū excelsum, & dextram caelestem Dei omnium bonorum auctoritas, summi nostri regis percipere, sed re, & factis (verè dicam) & oculis coram, rerum

gestarum, quæ quondam erant memoriæ prodigia, fidem, & veritatem intueri, & propterea hunc secundum victoriæ hymnum merito canere possumus, & ita perspicue eloqui, ac dicere cum Propheta: sicut audiimus, sic & vidimus in ciuitate Domini virtutū, in ciuitate Dei nostri. At in qua tandem ciuitate? nunquid in hac, quæ nuper à Deo extructa, & fabricata est, quæ est Ecclesia Dei viuentis, columna & firmamentum veritatis? de qua sic etiam aliud diuinum oraculum annunciat, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. In quam, cum Deus omnis boni largitor nos per gratiam vnigeniti filij sui congregauerit; quisque eò acceperit sic voce, & sermone decæret, lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Et iterum; Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Ac non singuli solum, sed simul vniuersi vno spiritu, vnòque animo Deum venerantes personemus; Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Etenim reuera ipse magnus est, & magna domus eius, excelsa, ampla, & pulchritudine speciosa præ filiis hominum. Magnus Dominus, qui facit mirabilia solus: magnus qui facit magna, & inscrutabilia, gloriosa, & eximia, quorum non est numerus. Magnus, qui occasionum, & temporū vicissitudines commutat, qui deponit reges, & constituit: suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles à terra. Exurientes impleuit bonis, & brachia superborum contriuit. Vnde non fidelibus solum, sed infidelibus etiam res olim à se gestas in sacris literis memoriæ proditas veras esse confirmauit ille ipse, qui est rerum admirabilium opifex, qui magnarum architectus, qui vniuersarum Dominus, qui totius mundi fabricator, qui omnipotens, totus bonus, vnus & solus Deus. Cuius spiritui obsequentes nouum canticum cantemus ei, qui facit mirabilia solus, quoniam in seculum misericordia eius: qui percussit reges magnos, & occidit reges fortes: quoniam in seculo misericordia eius: quia in humilitate nostra recordat? est nostri Dominus, & redemit nos ab inimicis nostris. Atque hisce præconis primum omnium rerum parentem, & procreatorem celebrare nõ aliquando desistamus. Secundum etiam bonorum auctorem, diuinæ cognitionis explicatorem, magistrū veræ pietatis, impiorū euersorem, interfectorem tyrannorum, rectum vitæ moderatorem, nostri omnium, cum essemus reprobati, & reiecti, seruatorum Iesum ore concinentes venremur. Nam solus ille benignissimi patris benignissimus, & vnigenitus filius, paternæ clementiæ desiderio morem gerens nostri naturæ, qui in peccatorum corruptione, & eluuiæ volutati iacebamus, libenter induit: & tanquã medicus longè præstantissimus, tristes, & arum nosos ægrotantium morbos, quo illis largiatur salutem intuetur, horrida, & tetra vlcera contrectat & propter alienas calamitates, proprio, ac suo corpore dolores exhaurit. Qui nos non modo morbo vexatos, grauius vlcibus, & sanie tabescētibus vulneribus oppressos, sed iam in numerum mortuorum relatos, ex ipso opaco mortis recessu ad suam gloriam participandam recuperauit. Quippe nemini alij eorū, qui in cælo fuerunt, tantum suppetebat robotis, vt tot perditos homines re quidem ipsa posset ad salutem

Cause leges nam filij patre inferiorum sicere videtur.

salutem reducere. Solus igitur Christus, graue onus nostræ afflictæ, & calamitosæ corruptionis in se suscepit: solus nostros exantlauit labores: solus multam pro impietatibus nostris subiit: solus non semineces, verum omnino in monumentis, in sepulchris fœtidis, & iam graue olentes restituit: solus, & olim, & iam studio suo, & cura beneuola, præter cuiusque nostri ipsorum spem, & expectationem seruauit: solus denique magnam paternorum bonorum affluentiam nobis impertit: qui est vitæ auctor, lucis largitor, magnus & eximius noster medicus, rex Dominus, & Christus Dei. Et sicut quondam, cum humanum genus vniuersum, dæmonum impiorum fraude, & malignorum spirituum conatu esset quasi nocte quadam obscura, & densa caligine obiectum, obrutumque, semel ipse solus apparet ardentibus luminis sui radiis, multiplices, & torrenosas scelerum nostrorum catenas tanquam ceram igne liquefactam dissoluit: ita iam cum propter tantam gratiam, propter tantum beneficium, inuidia omnis virtutis inimica, & scelestus dæmon totius probitatis hostis, prope præ iracundia disruptus esset, & omnes suas letales, ac mortiferas copias aduersus nos intruxisset, & primum instar rabidi canis dentes in lapides contra ipsum proiectos illisisset, & furorrem suum, qui contra pios viros, aduersarios suos incendi solet (dum immanem suam, ac plusquam belluinam rabiem in lapides templorum, & inanimam sacrarum ædium materiam conuertebat, & ecclesiarum vastitatem ac ruinam sicut ipse secum putauit, edebat) in tela inanima expulisset, cumque deinceps horrida sibila & serpentina ipsius ac pestifera voces, nonnunquam per impiorum tyrannorum minas, & terrores: interdum per nefanda & contumeliosa perditorum principum decreta profudisset, exitialeque mortis virus ex faucibus euomisset, & lætalibus, ac perniciosissimis venenis, animas à se inefecatas infecisset, & mortiferis mortuorum simulacrorum vultibus eas ferè ad æternam mortem trussisset, & homines belluina immanitate efferatos contra nos incitasset, eosque omne crudelitatis genus in nos exercere coëgisset: rursus quasi de integro ille magni consilij angelus, potentissimus omnium Rex, summus Dei dux, postquam fortissimi regni ipsius milites erant, omni tormentorum genere, quæ patienter, & constanti animo petulerant, satis, superque exercitati, ex inopinato sese ostendit, omnesque hostes, & inimicos suos ita penitus deleuit, & redegit in nihilum ut ne nominari quidem aliquando videantur: & quos sibi charos, quos amicos habebat, apud omnes, non homines modo, sed cælestes etiam potestates solem, lunam, sydera, cælum, ac mundum vniuersum præter omnium opinionem ad tantam gloriam euexit, ut iam (quod quidem non alias) summi imperatores honorem, quem sunt ab eo consecuti, plane sentientes, in detestabiles mortuorum idolorum vultus, ac effigies expiant, profanos dæmonum cultus proterant, veterem errorem à patribus ductum irrideant, vnum solum Deum communem cum omnium, tum ipsorum patronum agnoscant, Christum Dei filium summum vniuersorum regem fatentur, eum seruatores in scripturis, in columnis incisis pronuntiant, & præclara eius facinora, victoriamque contra impios partas literis manifestis ad perpetuam memoriam in tabulis mediæ in, ut de, quæ

totius orbis terrarum regina est, collocatis, scitè describendas curarunt: adeo ut ex omnibus, qui à primo æuo extiterint, solus Iesus Christus seruator noster ab imperatoribus, qui summum in terris principatum obtinent, non tanquam rex ab hominibus de more constitutus esse concedatur, sed ut ingenuus Dei omnipotentis filius, & Deus ipse vniuersitatis moderator summa veneratione dignetur, idque plane meritis. Nam quis vnamquam regum tantum virtutis, ac potentiam nactus est, ut nomen suum ita posset propagare, ut omnium hominum aures percelleret, inque omnium ore, ac sermone versaretur? Quis princeps leges tam pias, tanquam modestas instituit, easque tam firme constabiliuit, ut omnes homines ab ultimis terræ oris ad extremos vsque totius mundi terminos cum illas approbarent, tum iisdem sua sponte morem gererent? Quis gentes indomitas, moribus barbaras, ac immanes legibus quantumuis mansuetis & benignis repressit? Quis tot integris seculis ab omnibus oppugnatus, virtutem, & potentiam, quæ supra hominem putanda est, ostendit, ita ut in dies singulos magis, magisque floreret, & per omnes hominum ætates reuisceret? Quis gentem, de qua non aliquando ab omni seculorum ætate auditum fuerat, non dico in aliquem terræ angulum clanculè abdidit, sed passim in vniuersum terræ orbem, qui sub sole est, diffudit? Quis pietatis armis milites suos adeo muniiuit, ut animos adamante duriores, robustioresque in certaminibus, præliisque contra aduersarios susceptis declararet? Quis vnamquam regum post mortem tantum viribus, ac potentia valuit, tot bella gessit, tot trophæa contra inimicos statuit? Quis denique tam regalibus, tamque magnificis palatiis, tam præclaris templis auguste consecratis omnem locum, regionem & ciuitatem tam Græcorum, quam barbarorum illustrauit? Egregia autem huius templi ornamenta, monumentaque, quæ sunt tam augusta reuera, tam magnifica, tanta admiratione digna, & velut illustres imagines, regnum seruatores ob oculos nostros statuentes (quoniam etiam ipse iam dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt: etenim potentiam ipsius verbi Dei summi omnium regis, & moderatoris à nemine resisti poterat) accurate considerare, & quid singula eorum significant, disquirere, proprio quodam otio, & separato egerent: neque ea solum, verum etiam propensum studium eorum, qui in hoc templo edificando laborem suum, & operam posuerunt, quale sit, & quanti æstimetur ab ipso Iesu Christo, quem diuinis laudibus efferimus, qui viuum animorum nostrorum templum intuetur, qui domum ex viuus, incedentibusque in terra lapidibus constructam, benèque, & firmiter super fundamentum Apostolorum, & prophetarum locatam contempletur: cuius lapis angularis ille ipse est: quem tamen non solum veteris illius ædificij, quod iam dirutum est, sed huius etiam, quod nunc ex multis hominibus constat, architecti mali ex malis edocti penitus reprobauerunt, tamè pater & olim, & iam approbans in caput anguli Ecclesiæ, quæ est omnium nostri communis, collocauit: Hoc igitur ex nobis ipsis extructum viuum viuientis Dei templum, & maximum, & maxime vero Dei verbo decorum sacrarium, cuius intima adita, quæ sub vulgi aspectum cadere non possunt, quæ

quæ reuera sancta sunt, & sancta sanctorum, quis aliquando introspexisse se audeat affirmare? Quis oculos suos intra sacros eius ambitus injicere potest nisi solus magnus ille, & summus omnium opifex, cui soli fas est cuiusque animæ rationalis arcana perscrutari? Verum forsitan etiã vni alteri (duci nimirum, qui isti exercitui, & gregi Christi præsidet) proximè secundum eum similiter huius muneris potestas datur obedi: cui ipse primus, & magnus Pontifex Christus secundas in templo, quod hic apud nos est, impertit: quem pastorem vestro sancto gregi præfecit: quem consensu, & iudicio patris vestri populi moderatorem designauit: quem tanquam ministrum, & interpretem nouum Aaron, aut Melchisedech effigiem filij Dei repræsentatam, manentem, & communibus vestri omnium precibus ab ipso Domino ad immortalem gloriam referuatum constituit. Deferantur igitur huic soli post primū illum, & maximum Pontificem, & si non primæ, ac secundæ partes intimam animorum vestrorum cogitationem contemplanti, inspicendi que. Qui iam cum multa experientia, tum prolixo temporis spatio in vnumquemque vestrum accurate inquisiuit: quique magno studio, & diligenti cura omnes vos modestia, & vero pietatis verbo instruit, qui denique potest præ cæteris earum rerum quas ipse diuina ope adiutus peregerit rationem reuera exquisitam reddere. Quem admodum autem summus, & magnus noster Pontifex Christus, quæ patrem facerem videt, eadem (ita de se ipse loquitur) similiter & ipse facit: sic iste Pontifex in summum pontificem Christum, tanquam in magistrum sinceris mentis oculis intuens, quæ eum facere animaduertit, illorum quasi archetypis vsus exemplaribus effigies, quoad eius fieri potest, tanquam probus artifex similime ad ea ipsa exprimit: nihilo plane inferior ipso Besileel, quæ Deus diuino spiritu sapientiæ, intelligentiæ, & reliquæ artificiosæ, solertisque peritiæ imbuit, & ad tabernaculum siue templum exædificandum (quod cælestia mysteria per symbola quædam, & notas adumbraret) accersit. Eodem modo igitur iste viam Christi totius Dei verbi, sapientiæ, luminis imaginem suo ipsius animo figurans, ne dici quidem potest, quanta cum magnificentia, quam liberali, & immensa animi alacritate, quanta cum omnium vestrum ad eam rem propensione ac studio (qui liberali sumptuum, & munerum collatorum amplitudine tam enixe, tamque benèficè prospexit, ne quicquam eius proposito villo modo deesset) magnificentem & egregium Dei altissimi templum, quod oculis cerni potest, simile plane natura sua exemplari præstantioris templi, quod sub sensum humanum non cadit, fabricatus sit. Hunc autem locum (par est enim primum omnium de eo verba facere) quem hostes præ malenolentia omni spurca, & impura materia, ac sordibus exaggerauerunt, iste minime negligit, neque eorum, qui eius nequitia erant auctores, cessit improbitati, idque cum licuisset ad alium locum (alij namque ferè infiniti erant in ciuitate) perrexisse, sicque per magna laboris repetisse leuationem, & multis molestijs se penitus expedituisse. Iste tamè primū se applicauit ad opus: deinde vniuersum populum propensa animi intentione ad illud excitauit: & simul atque ingen-tem manum, turbamque ex omnibus coëgerat,

primum laboris certamen ille ipse obiit: consentaneum sanè ratus, ut ista cum primis ecclesia, quæ fuisset ab hostibus expugnata, quæ graues ruinas passa, quæ persecutionis imperus cum ante nos, tum vna nobiscum sustinuisset, quæ instar matris liberis suis orbata esset, singularis beneficentiæ beneficentissimi Domini nostri, ac seruatores particeps nobiscum fieret. Postquam enim visum fuit magno nostro Pastori Christo, feris, lupis, & omni immani, agrestique belluarum genere abacta, & dentibus leonum (ut diuina oracula loquuntur) contritis, filios suos in vnum de integro conuocare, gregi suo ouile quoddam egregium meritissimo quidem erexit, quo inimicum confunderet, & vltorem, & detestabiles impiorum conatus protus retunderet. Atque hi quidem Dei ofores iam non sunt, quoniam non omnino erant, qui ad exiguum tempus non solum alijs exhibere molestias, verum etiam ipsi iisdem conturbati fuere: suppliciumque deinde equum debitumque subeuntes, seipsos, amicos, domos & familias suas funditus euerterunt: adeo ut vetera vaticinia in Sacris literis perscripta, rata reuera, & fidelia comprobentur: in quibus diuinus sermo cum alia verè asseuerat, tum ista etiam de his impijs euidenter pronunciat: Gladium extraxerunt peccatores, intenderunt arcum suum, ut percutiant pauperem & inopem, & trucident rectos corde. Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur. Et iterum: Perijt memoria eorum cum sonitu, & nomen eorum delesti in æternum, & in seculum seculi. Quoniam cum in malis erant, clamauerunt, & non erat, qui saluos faceret, ad Dominum, & non exaudiuit eos: quin etiam ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus. Atque illud, quod his verbis elatū erat, (Domine in ciuitate tua imaginè eorum ad nihilū rediges) iam oculis cuiusque verum apparet. Ceterum ut hi Gigantum more bellare cum Deo neutiquam veriti, talē sunt vitæ exitum cōsecuti: sic ecclesia Christi, quæ opinione hominum deserta & desperata erat, propter singularem patientiam tormentorum ob Dei amorem susceptorem, talem exitum habuit, qualis iam perspicue cernitur: vsque adeo, uti Esaiæ propheta palchre illi consentiat. Lætare, deserta solitudo, quæ exiccata es, exulter solitudo, & floreat ut lilium. Et florebut, & exultabunt loca deserta: roboramini, manus languentes, & genua debilia: consolationem capite pusillanimi mente: confortamini, ne timeatis: ecce Deus noster iudicium reddidit, & reddet: ipse veniet, & seruabit nos: quoniam, inquit, erupit in deserto aqua, & vallis in terra sitiente, & arida erit in paludes, & in terram sitientem fons aquæ erit. Atque ut ista olim verbis diuinitus prædicta, sacris litteris comendata sunt: sic euenta eorum non amplius auditione, sed re ipsa nobis traduntur. Solitudo hæc, quæ est inaquosa, quæ vidua, cōsolatione destituta, cuius in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum, quam in securi, & ascia contriuerunt, cuius libros corrumpendo, incenderunt igne sanctorum Dei, in terra polluerunt tabernaculum nominis eius, quam vindemiarunt omnes transeuntes per viam, dirueruntque eius sepes, quam exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est, admirabili Christi potentia iam, cum ei visum sit, iterū floret ut lilium. Quip-

pe sicut id temporis etiam ipsius nutu, & virtute tanquã à patre diligetẽ curam de ea suscipiente castigabatur (quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat omnem filium, quem recipit) sic vbi iam satis castigata est, rursus de integro cœlitus exultare præcipitur. Efflorescit, vt lilium, & diuinum suum odorem in omnes homines efflat. Quoniam inquit, erupit aqua in deserto: hoc est, vnus salutaris lauacri, in quo diuinitus regenerati sumus. Et iam solitudo, quæ ante arida erat, in stagna dissoluta est, & in sitientem terrã ebullit fons aquæ viuẽtis. Manus, quæ prius languidæ erant, sunt reuera roboratæ. Atque hæc præclara, & illustria monumenta, exemplaque, quæ oculis cernimus, sunt manuum roboratarũ opera, quin etiam genua, quæ iam pridem debilitata erant, & dissoluta proprio gressu fruuntur, rectam diuinæ cognitionis semitam inhiunt, & maturè ad proprium & familiarem gregem summi, & benignissimi pastoris Christi festinant. Quod si qui minis tyrannorum perterriti, animis obrorauerunt, ne istos quidem salutaris Dei sermo curationis patitur expertes esse, sed eos benigne admodum sanat, & ad verũ Diuini numinis solatium percipiendum incitat, dicens: Consolationẽ capite, pusillanimi mente. Confortamini ne timeatis. Ille nouus noster, & præclarus Zorobabel, quoniam solerti & perspicaci mētis intelligentia percipiebat diuinum sermonem, prædicentem solitudinem illam, ecclesiam dico, propter Dei amorem vastatam, post acerbam captiuitatem, & abominationem desolationis, his cõmodis, quæ supra posui, portiturã, ob eam causam non mortuum istud Ecclesiæ cadauer atpernatus est, sed primo omnium obsecrationibus ac precibus, communi omnium vestri consensu, patrem placatum, & propitium effecit: & solum eum, qui mortuus vitam tribuit, auxiliatorem, & adiutorem sibi ascensum Ecclesiam hanc prolapsam, simulac eam purgauerat, & sordes inde penitus exemerat, erexit: deinde non veteri ornatu, quem olim habuerat, decorauit, sed loco dalem à Diuinis eloquiis didicerat, manifestò ita referentibus: Eric gloria domus huius posterior, longe supra priorem. Ob quam causam vnuersum locum multo amplioribus terminis circumscribens, exteriorum ambitum muro vndique muniuit, vt firmissimum rotius operis propugnaculum existeret. Ingens vestibulum in sublime erectum versus orientis solis radios protendit, vt iam qui longè extra sacros illius ambitus cõsistat, ex eius aspectu perspicacem cõiecturam facere possint eorum, quæ sunt intus tam artificiosè fabricata. Quin etiam gentiles ipsi non parum ad primos eius introitus contemplandos alliciuntur, vnde nemo ipsum templum præterit, qui non sicut prioris vastitatis recordatione renouata non exiguum dolorẽ, sic ex hoc eius admirabili, & diuino opificio permagnam lætitiã animo capit. Cuius quidem opificij aspectu eum, qui superiorem eius euerisionem deploraret, hic noster sperabat ita proleazarum iti, vt in ipsum templum libenter ingredi veller. Ei autem, qui portas iam ingressus fuerit, non sit potestas, impuris, & illoris pedibus statim in sancta sanctorum ascendendi: sed immentia quædam inter intimum sanctuarium, & primos introitus intercedit intercaedo, quæ quænor obliquis porticibus tanquã in gyrum deco-

rata est: locus autem sanctuarij in speciem quadrati columnis sublimibus est vndique circumseptus: quarũ media interualla sunt interstitiis ligno, instar retis, aut transeannæ cancellatis, in medioctẽ, & æquabilem lōgitudinem porrectis circumclusa, medium sanctuarium desuper apertum & patens relictum, quo cœlum suspiciatur, & subtilis aer lucis radiis collustratus intromittatur. Deinceps fontes ex aduersã fronte templi profuentia aqua redundantes positi, quibus omnes, qui in sacros templi ambitus introeunt, sordes corporum abluant, qui fontes sacrosancta Baptismatis lauacra repræsentant. Atque hic locus, in quo singuli introeuntium primum vt se lauent, morantur, sicut cuique ornatum, & splendorem affert, sic illis, qui primis fidei principijs instituti sunt, mansio percommoda est ad acquiescendum. Quin etiam quo istas res ad oculos capiẽdos magna operum varietate concinnè illustraret, aditus ad templum patentes, pluribus porticibus intrinsecus fabricatis cõfecit. Rursus ex vno templi lateri, quod ad solis radios vergit, tres portas construxit: quarum mediam duabus alijs vtrinque collocatis magnitudine, & laxitate ad maiorem amplitudinẽ lōge præstare cupiens, tepagulis eneis, & ferro obductis colligatisq; variis calaturis artificiosè expolitis, eam exornauit, eique tanquam decumanæ portæ custodes præfecit. Eodem modo porticibus ex vtraque parte templi positis, parem vestibulorum numerum adiecit, & in his desuper varias fenestras ad templum maiore luce collustrandum excogitauit, easque subtili & arguto opere ex ligno confecto perpulchrè variavit. Sanctuarium autem locupletiore, splendidioreque materia vestiuit vndique, inque ea extruenda affluentium sumptuum magnificentia vsus est. Verum templi longitudinem latitudinẽque describere, & insigne eius decus, amplam magnitudinem, quæ omnem facilè orationem superat, splendidum operum aspectum, fastigij altitudinem propè ad cœlum pertingentem, eximias denique cedros Libani superiectas, hoc loco dicendo prosequi superuacaneum arbitror: quorum mentionem diuina eloquia minimè silentio prætereunt: sic locuta: Lætiantur ligna Domini, & cedri Libani, quas plantauit. Quid atinet iam solertis & perpolitæ fabricæ descriptionem, summamque pulchritudinẽ, quæ in quaque parte mirè relucet, exquisitè explicare? præsertim cum oculis melius perspicari possit, quàm verbis exprimi. Porro Sanctuarium hoc modo absoluto & perfecto, sellisque quibusdam in altissimo loco ad præsidium ecclesiæ honore collocatis, & subsellis præterea vndique ordine dispensatis decorè eximieque exornato, altarique denique tanquam sancto sanctorum in medio sanctuarij sito, ista rursus, vt à plebè & multitudine eò non posset accedi, cancellis ex ligno fabricatis circundedit: qui aded artificiosa solertia ad summum elaborati sunt, vt mirabile spectaculum intuentibus exhibeant. Imò ne solum quidem templi ab eo iacebat neglectum: nam marmore summo cum ornatu stratum illustrauit. Iam de cætero exteriores sanctuarij partes aggregissus, exedras & ædiculas vtrinque, maximas illas quidem perpolitè extruxit, easque ad latera eius affabrè coagmentauit, atque aded ad fenestras inferioris templi affixit. Quæ eorum causa, qui purgatione & aspersione

per

per aquam & Spiritum sanctum egerent, hic noster placidissimus Salomò huius templi Dei ædificator effecit, vt non amplius verbo, sed re ipsa & veritate propheta cœlitus edita, expleta cerneretur: facta est enim iam verè gloria domus huius posterior, supra priorem. Part ratione ecclesia catholica, quæ antehac tyrannorum insidiis obruta erat, & diaboli, hostis probitatis, tanquam apri de sylua incurfionibus vastata: iam per gratiam Seruatoris, omni impura & scelestia tyrannidis stirpe purgata est: & post abominationem desolationis ad maiorem splendorem, quam qui prius in ea lucebat, restituta, præter omnium opinionem mirificè enitit, aded vt gloria eius posterior priorem excellat plurimum. Nam, quoniam pastor illius, & dominus Iesus semel pro ipsa mortem oppetiit, & post passionem corpus mortale, & caducum quod eius gratia induerat, in gloriosum, & immortale commutauit, & carnem morti obnoxiam ex corruptione ad immortalitatem traduxit, idcirco par erat, & rationi consentaneum, vt illa non aliter atque seruator mira ratione commutaretur. Et quamquam promissionem rerum, hisce quibus iam fruitur longe præstabiliorem accepit, & propterea maiore regenerationis gloria in resurrectione corporis incorruptibilis cum choro angelorum lucis æternæ in ipsa Dei regia supra cœlos sita cum Christo Iesu eius patrono, & seruatore ad secula deinceps sempiterna percipere desiderat: tamen in terra loci in hoc præfenti seculo ea ipsa, quæ pridem vidua, & deserta solitudo fuit, his per Dei gratiam circumuectis floribus, facta est (vt propheta loquitur) reuera vt lilium. Atque quo pacto veste nuptiali accepta, & corona decoris ornata, velut choreas ducere, ad gratias Deo regi agendas, & ad eum lætis vocibus honorandum per Esaiam doceatur, eam ipsam loquentem audiamus: Exultet anima mea in domino. Induit enim me veste salutis, & tunica lætitiæ circumdedit me: tanquam sponsum mitra, & tanquam sponfam decorauit me ornamento: & sicut terra augens florem suum, & vt hortus semina sua oriri faciet, sic Dominus Deus oriri fecit iustitiam, & exultationem coram vnuerfis gentibus. His igitur ipsa gestit & tripudiat. Sed quibus sponsus, sermo cœlestis, ipse Iesus Christus ex aduerso illi responderat, audi Dominum dicentem: Ne timeas, quod confusa fuisti, neque reuerearis quod exprobrata. Quin ignominia perpetua obliuisceris, & probri viduitatis tuæ non recordaberis. Non vt mulierem desertam & pusillam animo vocauit te Dominus, neque vt mulierem ex iuuentute odio habitam, dixit Deus tuus: Tempore exiguo dereliqui te, & in misericordia magna miserebor tui. In ira exigua auerti faciem meam abs te, & in misericordia æterna miserebor tui, dixit, qui liberauit te Dominus. Surge surge, quæ bibisti ex manu Domini poculum furoris sui. Poculum enim ruinæ, calicem iræ meæ ebibisti, & exinanisti: & non erat qui consolaretur te ex omnibus liberis tuis, quos peperisti, & non erat qui prehenderet manum tuam. Ecce accepi de manu tua poculum ruinæ, calicem iræ meæ, & non adieciẽs vt amplius bibas illum: & dabo illum in manus eorum qui iniuria affecerunt te, & qui humiliauerunt te. Surge, surge, indue robur, indue gloriam tuam: excute puluerem, & surge. Assidue, solue vinculum colli tui.

Elena vndique oculos tuos, & vide congregatos filios tuos. Ecce congregati sunt, & venerunt ad te. Vno ego, dicit Dominus, quia omnes illos vt ornatum indues, & circumpones eos tanquam sponfa decorem. Quia loca deserta tua & diruta & ruinosã iam angusta reddentur ab inhabitatoribus tuis: & elongabuntur abs te, qui absorberunt te. Dicent enim in aures tuas filij tui, quos perdidisti: Augustus est mihi locus factio mihi locum vt inhabitem. Et dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego orba sum liberis, & vndia: istos quis educavit mihi? Ego relicta sum sola: isti mihi vbi erant? Hæc Esaias antea vaticinatus est. Hęc olim in Sacris literis de nobis tradita. Par autem erat istorum verborum veritatem iam tãdem re ipsa completam fore. Porro eiusmodi voces sponfi verbi Dei ad suam sponfam sacram, & sanctam ecclesiam loquentis, meritò ista sponfa exornator Paulinus, domum desertam, ruina iacentem, ab hominibus desperatã, communibus omnium vestri precibus, manuumque vestrarum opera adiuncta adiutus, Dei omnium gubernatoris ope, & Iesu Christi virtutis præsidio ei erexit, excitauitque: talique ratione eam construxit, qualem ex sacrorum oraculorum descriptione didicisset. Atque vt hoc certè miraculum maximum est, & supra omnem admirationem, his in primis qui soli externarum rerum visu & contemplatione animum attendunt: sic illa archetypa & exemplaria, quæ primam harum rerum speciem repræsentant, mentèque sola percipiuntur, quæ decora eximieque sunt, renouationes dico diuini & rationalis in animis nostris edificij, omnia miracula longè superant. Quod quidem edificium ipse Dei filius ad suam ipsius effigiem fabricatus, omnino in omnibus partibus Dei speciem illi largitus est: & naturam immortalem, corporis experterem, rationis participem, ab omni terrestri & concreta materia alienam, substantiam sola mentis intelligentia cognitam ei tribuens, semelque in initio ex eo quod non erat, in id vt esset, efficiens, sponfam sanctam & templum sacrum sibi ipsi & patri suo architectatus est. Idemque ipsum ille ipse perspicuè suis verbis ostendit: sic enim loquitur: Inhabitabo in illis, & inambulabo. & ero eorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. Ac talis aded in principio anima fuit, perfecta scilicet ac sincera, vt pote quæ cœlestis Dei verbi imaginẽ verè repræsentauit. Verũ vt primum demonis nefaria inuidia & æmulatione suo ipsius libero arbitrio; perturbationibus nequitia se dederat, Deus ab ea recessit: & propterea tanquam patrono ac defensore suo destituta, facile capi, facile in eorum insidias venire poterat, qui tam diu in eam aded graui inuidia flagrassent. Itaque re studinibus & machinis inimicorum, hostiumque qui non oculis cerni illi quidem, sed mentis acie solum percipi possunt, obiecta notabili ruina cõcidit: vsque eo, vt lapis virtutis super lapidem cõsistens, non omnino permaneret in ea, sed tota penitus humi prostrata tanquam mortua iaceret, naturalibus. Dei notionibus omnibus orbata. Eam igitur quæ erat ad Dei imaginem fabricata, delapiam vastauit non aper hic de sylua, qui sub aspectu nostro subiicitur: sed perniciosus dæmõ, & agrestes belluæ, quæ cogitatione solum intelliguntur: quæ quidem prauis affectionibus quasi ardentibus suæ improbitatis telis illam incendunt.

Bibl. Hom. tom. 3. 999 2 sunt

runt itaque igne sacrum reuera Dei concrema-
runt sanctuarium, in terraque polluerunt taber-
naculum nominis eius. Deinde eam miseram ma-
gno aggere obruētēs, in desperationē omnis salu-
tis proflus coniecerūt. Verū hic curator eius salu-
tatis Dei sermo, splendor patris, illam, vbi debita
pro peccatis suis fuisset supplicia, iterum de in-
regro incredibili patris optimi erga humanum
genus clementiæ obsecratus, in pristinum statum
restituit. Rursus, cum postea à diaboli ministris
oppugnata esset, seruauit incolomé: ac primū
Imperatoribus ac principibus summis sanctissi-
misque sibi ascitis, eorum opera vniuersum mun-
dum omnibus impijs ac pestiferis hominibus at-
que adeo crudelibus & Deo infectis tyrannis,
tanquam labe pernicioſa perpurgauit. Deinde verò
viros sibi cognitos, hoc est iam pridem ipsi per
vitæ sanctimoniam consecratos, clam & occultè
tanquam in tristi & aspera persecutionis procel-
la, ipsius protectione quasi integumento quo-
dam opertos obductosque in lucem educens, &
præclaris sacri Spiritus donis perpulchrè adorna-
ns, rursus animas paulè antè velut sordibus in-
uolutas, omni colluue & ingenti impiorum de-
cretorum aceruo oppressas, per istos palis & ligo-
nibus, hoc est acibus ad animum feriendum sa-
lutaris doctrinæ monitis effudit, expurgauit, ab-
sterfit: & vbi locum ac sedem mentis omnium ve-
strum splendidam & claram effecerat, de reliquo
huic sapienti & pio præſidi concedidit: qui vt in
alijs rebus tum ad indicandum acutus, tum ad
orationem, quid in quaque re agendum sit, in-
eudam perspicax existit: sic in interiore animarum
tanquam sortitò illi commissarum cogitatione
rectè discernenda, & benignè disquirenda pruden-
s & grauis: & à primo serè die hucusque, in
animo cuiusque, sicut cuique accommodatum
censuit, & edificare non aliquando cessauit. Inter-
dum aurum fulgens, nonnunquam probatum &
putum argentum, eximios non raro ac præciosos
lapides, vt sacram denuò ac mysticā suis erga vos
officijs completeret prophetiam, per quam dictum
est: Ecce ego præparo tibi carbunculum lapidem
tuum, & fundamenta tua saphyrum, & propu-
gnacula tua iaspidem, & portas tuas lapides cry-
stalli, & murum tuum lapides electos, & omnes
filios tuos doctos à Deo, & in multa pace liberos
tuos, & in iustitia edificaberis. Iustitia igitur edi-
ficans, pro ratione totius populi suas distribuit fa-
cultates. Nonnullos exteriore ambitu ceu mu-
ro circumsepit, hoc est, fide nō ficta vndique mu-
nit: cuius generis infinita est multitudo, quæ stru-
cturam magnificentiorē ferre non valet. Quos-
dam ad introitus versus templum inferius pa-
tentes admittit, illosque ianitores constituit, vt
homines in templum intromittant: qui sanè tan-
quam templi vestibula non immeritò putantur.
Alios primis columnis aulam templi ad quadra-
ti speciem extrinsecus ambientibus suffulcit: id
est intra prima literæ quatuor Euangeliorū qua-
si repagula introducit. Alios ad sanctuarij septa
collocat, nempe cathecumenos, & eos qui in in-
cremento ac progressu fidei versantur, quique ab
incemīs arcanisque mysterijs, quibus perfectè fi-
deles fruuntur non longè separantur. Ex istorum
numero, eos quorum animæ diuino lauacro in-
star auri purgatæ sunt, omnique macula vacuæ,
assumit: atque ex illis deinde alios columnis in-

terioris, ac mysticæ sacrarum literarū intelligen-
tiæ, quæ sunt exterioribus illis columnis multo
splendidiore, sustentat: alios fenestris, per quas
lumen sancti spiritus in corda infunditur, mire
collustrat. Porro vestibulo vno maximo, ad sum-
mi regis, & solius Dei gloriam, templum vniuersum
decorat: duas etiam secundas fenestras ad
gloriam Christi, & spiritus sancti eiusdem cum
patre authoritatis, ac potentæ, vtriusque con-
struit. In cæteris totius templi partibus illustra
vetitatis cuiusque sigillatim in fide nostra con-
tentæ indicia, & quasi notas ante oculos omnium
statuit. Præterea iste Paulinus vndique viuos in
terra gradientes, ac solidos animorum lapides dil-
ligens, amplam, & regalem domum, splendidam,
& plenā luminis ex omnibus fabricauit. Ac tum
interiores, tum exteriores eius partes (quia non
ex anima solum, & mente sed etiam ex corpore
constant) florido, & insigni castitatis, modestiæq;
ornatu illustrauit. Insunt porò in hoc templo
throne, sellæ infinitæ, & subsellia quæ sunt anime
illæ, in quibus diuini spiritus dona penitus insi-
dent: qualia quondā inter sacros Apostolos cer-
nebantur: quibus linguæ igneæ diuisæ, & dispa-
ritæ apparuerunt, & singulæ in singulos eorum
refederunt. Sed sicut in omnium vestri præſide
ipse Christus totus reuera considerat: sic in illis, qui
secundas virtutis post eum obtinent, singuli se-
cundum proportionem illius, quod capere pos-
sunt, discretas Christi virtutis, & spiritus sancti
portiones assequuntur. Animæ item quorundam
sunt sedes angelorum, qui ad quemque ipsorum
tum instituendum tum custodiendum assignan-
tur. Augustum porò, ingens, & vnum altare quid
aliud significat, quam purum sanctum sanctorum
animi, qui est communis omnium sacerdos: cui
ad dexteram assistens magnus ipse totius orbis
Pontifex Iesus vnigenitus Dei filius, & flagrans
incensum, & precum sacrificia, sanguinis, & con-
cretæ materiæ expertia, ab omnibus læto aspectu,
& supinis ac erectis manibus excipiens, cælesti
patri Deo omnipotenti offert, ipsèque primus
patrem adorat & solus dignum decus tribuit, ac
venerationem: deinde ab eo sine intermissione
flagitat, vt nobis omnibus benignus, & propitius
esse perseueret. Eiusmodi est immensum illud
templum, quod per vniuersum orbem sub sole fi-
rum, magnus omnium rerum opifex Dei sermo
fabricauit. Inque eodem effigiem gloriosi templi
supra cæli globos positi, sola mente comprehen-
sam inter homines accuratè expressit, vt omnis
creatura, animaliaque in terra rationis capacia,
patrem ipsius vero honore & vultu afficeret: Qui
etiam ipsam regionem supercælestem, & loca ibi
sita (quæ sunt exemplaria horum, quæ hic apud
nos sunt) superiorémque Hierusalem, cælestem
montem Syon, & ciuitatem excelsum Dei viu-
entis construxit: in qua innumerabiles angelorum
turmæ, & Ecclesia primogenitorum, qui ciues in
cælum ascritti sunt, laudibus, & præconijs, quæ
nec dicendo exprimi, nec cogitatione compre-
hendi possunt, suum Creatorem, & omnium du-
cem, ac moderatorem venerantur. Quem pro di-
gnitate quis mortalis valet fati prædicatione ce-
lebrare? Nam nec oculus vidit, nec auris audiuit,
nec in cor hominis ascenderunt ea, quæ præpara-
uit Deus diligentibus se. Quatum quidem re-
rum, quoniam Deus in hac etiam vita nos aliqua

Causa; nam videtur senti-
re patre mu-
joris dignita-
tis esse filio.

ex parte effecit participes, omnes pariter viri, vna
cum pueris, & mulieribus, obscuro pariter & no-
biles vno spiritu, vna anima eius nomen confite-
ri, tantorum bonorum auctorem laude prædica-
re non desistamus: Qui propitiatur omnibus ini-
quitatibus nostris, qui sanat omnes infirmitates
nostras. Qui redimit de interitu vitam nostram,
qui coronat nos in misericordia, & miserationi-
bus. Qui replet in bonis desiderium nostrum. Quia
non secundum peccata nostra fecit nobis, neque
secundum iniquitates nostras retribuuit nobis.
Quia quantum distat ortus ab occidente, longe
fecit à nobis iniquitates nostras. Quomodo mi-
seretur pater filiorum miserus est Dominus ti-
mentium se. Hæc igitur, & nunc, & in vniuersum
tempus posterum, memoria renouātes, quin etiam
causam huius celebritatis & splendide, ac præ-
claræ diei, eiusdemque veluti Corypheum, & du-
cem Deum noctes, dieque omni hora, omni de-
nique vitæ cursu, quo spiritum ducimus, ante o-
culos mentis nostræ præponentes, totis animæ viri-
bus diligamus, veneremurque. Et iam confurgen-
tes magna interioris cogitationis, ac desiderij no-
stri tanquā voce ei supplicemus, vt sub suo ouili
nos perpetuo protegat, conferuet, & æternam de-
nique pacem, quæ nec robore frangi, nec tempe-
state conuulsari potest, nobis clemēs impertiat,
in Christo Iesu seruatore nostro, cui gloria in om-
nem æternitatem, Amen.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantinop. in idem
Euang. de Zacchæo, Serm.

Homil. 10. in
Lucam.
Stilus ipse cla-
mat nos esse
Chrysostomi,
sed Latini ali-
cuius.

SI per Christum gesta, atque in exemplum cun-
ctis credentibus demonstrata momentis om-
nibus tractaremus: quantum in nobis cresceret
fides, augetur deuotio, incrementa salutaria
promouerent! Nec quisquam cessando torpescer-
et, sed se exercendo augetet, vt homines toties
suos profectus conspiceret, quoties ista aut men-
te conciperent, aut sermionibus indicarent. Nec
separarentur minores exemplis, sed semet com-
pararent potioribus meritis: vt, dum sublimia fa-
ctis & potiora operibus exæquassent: sic se imi-
tandos cæteris exhiberent, dum potiores imitari
ipsi voluissent. Vnde de multis vnum Zacchæi
gestum vobiscum volumus tractare, vt ex ipso, &
eius meritum, & Christi domini liberale profera-
mus exemplum. Ascendit in arborem Zacchæus,
vt dominum Christum ex alto conspiceret: quem
in humili per breuitatem staturæ, videre non po-
terat. Cupit nosse aspectu, quem intuitus fuerat
sensu: videre facie, quem viderat mente: contem-
plari presentem, quem nunquam viderat operan-
tem: vt amor Christi Zacchæi corde conceptus,
etiam oculorum fuisset visibus saginatus. Quem
cum in arbore Christi diuina maiestas conspice-
ret. Festina (inquit) Zacchæe: hodie enim in domo tua
mansurus sum. Promittit se Christus ad eius do-
mum venturum, cuius desiderantis iam possede-
rat animum. Venit ad Zacchæum hospitem do-
minus, spirituales epulas præparantem: vt, cuius
fidem solus iam nouerat, eius meritum cunctis
præsentibus demonstraret. Denique, adueniente
domino, munus gratissimum offert: donum mi-
sericordiæ exhibet, de suo dominum promereri
contendit. Ecce dimidiū (inquit) de substantia mea do-

pauperibus: & si cui quid fraudauit, quadruplum reddo.
Totum quod habuit Zacchæus, obtulisset: nisi
fraudis damna multiplici dispendio pensare vo-
luisset. O mira Zacchæi deuotio. Substantiam
suam in duas diuidit partes, separat ab extraneo
proprium, diuidit à fratribus suum. Discernit à
à bonis suis, quod fuerat alienum. Pars proficit in
misericordiam, pars impenditur in rapinam redi-
mendam. Tribuit pauperibus proprium, & frau-
dibus tribuit alienum. Recipit, qui perdidit, qui
quadruplum: & residuum pauperibus proficit in
subsidiū. Non vult enim ex fraudibus reddi
multiplicata, quæ tulerat: confiteretur fraudes. Ipse
se iudicat, ipse se condemnat. Non vult apud se
rapinarum quippiam residere, vt posset iudici
Christo placere. Denique reddendo, redimit cri-
men, condemnat factum, vt, dum malè quæſita
restitueret, & sua propria pauperibus offerret: sic
ex fraudibus veniam, & ex misericordia perciperet
gloriam. Vnde dominus Christus eius perse-
quitur laudem, probat fidem, honorat eius in
munere deuotionem. Amen (inquit) dico vobis: quoniam
hodie salus domui huic facta est, quoniam & hic
verè filius est Abraham. Hodie, inquit, domui huic salus
facta est: Accipit domus Zacchæi salutem ex fide,
quam perdidit aliquando ex fraude. Misericor-
dia reddidit, quod rapina abstulerat: conferunt
dona, quod fraudes ademerant. Dona enim pau-
perum, lucra sunt animarum: vt probabile cun-
ctis existeret, malis quæſtibus damna, at miseri-
cordiæ operibus lucra maxima aggregari. Quoniam
& hic, inquit, verè filius est Abraham. Fit Zacchæus
Abrahæ filius, fide, non genere, merito, non sobo-
le; deuotione, non stirpe. Primò, Zacchæus vide-
re dominum concupiuit, sicut de Abraham san-
ctissimo ipse dominus dixit; Abraham pater ves-
ter concupiuit diem meum videre: vidit, & gauisus
est. Secundò, quia Zacchæus hospitio domi-
ni meretur excipere, vt excepit & pater. Sed
Abraham dominum excepit cum angelis; Zac-
chæus cum apostolis: ille pergetem ad Sodomam,
hic transeuntem per Iudæam. Sed Abrahæ benedi-
ctio meruit filium; Zacchæum verò in filiorum
dominus transtulit numerum. Tertio, vt omnem
substantiam suam fideliter pauperibus obtulisset.
Nam totum quod habuit, obtulit: qui patrimonij
partem reddendis fraudibus reseruauit. Sed
Abraham domino, filium: Zacchæus substantiam
obtulit. Ille hæredem, hic hæreditatem donauit.
Ille immolandum solum, quod habuit, pignus
exhibuit: hic patrimonij substantiam domino im-
molauit. Vnde rectè Abrahæ filius Zacchæus nū-
cupatur, dum ordinem gloriæ patetne exequitur.
Vnde Zacchæi exemplo, ab Abraham cunctis adi-
tus aperitur: dum, quibus officiis ad eum perue-
niri poterat, demonstratur: quare imitare fratrem,
si vis pertinere ad patrem: fac quod Zacchæus fe-
cit, vt merearis quod meruit. Similitudo enim of-
ficiorum similitudinem exhibet meritorum. Fides
Zacchæum exhibet filium, quem fuisse legimus
alienum, Fides, inquam, Zacchæum filium exhi-
bet, quæ Abraham patrem constituit sublimata-
tum. Extranei per fidem admittuntur: & proprii
perfidia repelluntur. Si filij Abraham, inquit, esse-
tis, facta patris vestri faceretis, Non potest esse fi-
lius, quem diuersi separant actus. Non potest pa-
tris censeri nomine, qui fuerit diuersus in opere.
Si Abrahæ es filius, imple paternos affectus. Quæ
Bibl. Hom. tom. 3. Q 9 3 fecit

Ioan. 8.
Gen. 18.

Ioan. 8.

fecit, comple; que docuit, exerce; que docuit, imitare. Vnde tibi filij nomen imponis, quem nec actus, nec natura commendat; quem nec fides, nec genus probat; quem nec mores, nec prosapia indicat; quem paterna monita factis dissidentibus separant; in te est, ut possis, quia in te est, ut velis. Quia Zaccheus idcirco potuit, quia voluit; quum & alius idcirco non potuit quia noluit. Ita enim velle efficit posse, ut efficit nolle non posse. Magna enim vis est voluntatis, quæ nos efficit posse, quod volumus; & non posse illa, quæ nolumus. Et ex voluntate nostra diuinitus celebratur iudiciu, ut homo quicquid nunc voluerit, eligat: & quod elegerit, ex eo ipso, iudicio caelesti subiaceat. Nec enim quisquam poterit excusari, quasi voluerit, & non potuerit: cum conflet eum idcirco non potuisse, quia noluit ut nolens, volentis exemplo, damnetur: & volens voluntate propria, quia impleuit, quæ voluit, muneretur.

Non excluditur hic divina gratia, sed asseritur liberu arbitriu, quo omnia possunt in eo qui nos confortat.

S. TITI BOSTRORVM
Episcopi superioris Euangel.
expositio.

Et ecce vir nomine Zachæus, & hic princeps erat publicanorum. Zachæus hic inter publicanos principatum tenebat: siquidem ad summum avaritiæ, sicut que pecuniariz fastigium peruenerat; Enim verò præcipuum publicanorum studium, in vnam hanc rem de industria incumbit. At non perstitit Zachæus in illis sordibus; consecutus est namque à Christo peccatorum veniam. Ipse est enim, qui eos ad se vocat, qui procul absunt, qui que illos illuminat, qui in tenebris & obscuritate desident. Cum ergo Zachæus dominum Iesum videre desideraret, eaque de causa in arborem ficomorum ascendisset; atque ideo aliquod iam salutis semè in illo germinasset, statim Christus dominus, qui omnes homines vult saluos fieri, diuinitatis oculum in eum defixit, blandaque & amica voce eundè compellat. *Zachæe, inquit, sestinas descende.* Nam, ut Deus, omnium præficus iam tum, quod futurum erat, cernebat. Animaduertebat enim hominis animã ad capefendam vitam sanctis dignam vnde quaque paratam, nec non ad pietatem amplectendam, modis omnibus propensam. Quare ut primùm Christum dominum non citra gaudium in domum excepit, statim effectus est misericors, statim studiosus pauperum curator, eoque mox iustitiæ ardore inaruit, ut in quadruplum ea se refarturum sponderet, quæ per iniustitiam forsitan sustulerat. Atque hoc legi consentaneè: mandabat enim ea, ut pro vna oue furto ablata, redderentur quatuor. Rectè proinde Christus Deus noster, ait: *Hodie saluus domui huic facta est, eò quòd & ipse sit filius Abrahamæ.* Vbiunque enim Christus ingreditur, ibi salus præstò est. Oportebat autem, ut ipsi etiam Iudei, de Zachæo admirabiliter seruato, gauderent, nam & ille quoque inter filios Abrahamæ, quibus Deus per prophetas sanctos redemptionem per Christum promiserat censebatur.

Exod. 12. 2. Reg. 12.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in eodem festo
Homilia.

Bona opera fideliam de sua temporali terraque substantia cum in thesauris caelestibus reconduntur, fides hoc videt, quæ pietatis oculum habet in corde. Vnde & ista ædificia, quæ congregandis religiosis cœtibus extruuntur, cum oculo carnis inspexerit, laudat interius quod cernit exterius, & visibili accipit lumine ad quod gaudeat inuisibili veritate. Neque enim occupata est fides inspicere quam pulchra sunt membra huius habitationis, sed de quanta interioris hominis pulchritudine procedant hæc opera dilectionis. Retribuet ergo dominus fidelibus suis tam pie, tam hilariter, tam deuote ista operantibus, ut eos quoque ipsos in suæ fabricæ constructione componat, quò currunt lapides vini fide formati, spe solidati, charitate compacti. Vbi sapiens ille architectus, Apostolus scilicet fundamentum posuit Christum Iesum, summum ipsum lapidem angularem, sicut & Petrus de prophetica scriptura cõmemorat, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum. Huic adherendo pacamur, huic incumbendo firmamur. Simul enim est & fundamentu, quia ipse nos regit. Et angularis, quia ipse coniungit. Ipse est petra, super quam vir sapiens, ædificans domum suam, contra omnes huius seculi tẽtationes tutissimam perseuerat. Nec pluvia irruente, illabitur, nec flumine inundate, subvertitur, nec ventis flantibus, commouetur. Ipse est & pax nostra, qui fecit vtraque vnũ: in ipso enim neque circumcisio quidquam valere, neque præpucium, sed noua creatura. Hi enim duo tãquam parietes ex diuerso venientes, longe abinuicem fuerant, donec ad illum tãquam ad angulum ducti etiam in illum sibimet copulati sunt. Itaque sicut hoc ædificium visibile factum est nobis corporaliter congregandis, ita illud ædificium, quòd nos ipsi sumus, Deo spiritaliter habitato constructur. Templum enim sanctu est, inquit Apostolus, quod estis vos, si hoc nõ terrenis molibus erigamus. Hoc enim nunc visitantibus nobis, illud in fine seculi domino veniente dedicabitur, quando corruptibile hoc nostrum induet incorruptionem, & mortale hoc nostrum induet immortalitatem. Quia corpus humilitatis nostræ conformabit corpori gloriæ suæ. Videte enim quid dicat in Psalmo dedicationis: Conuertisti luctum meum in gaudium mihi, conscidisti faciem meam & accinxisti me læticia, ut canter tibi gloria mea & non compungar. Quum enim ædificamur, gemit ei humilitas nostra. Quum autem dedicabimur, cantabit ei gloria nostra. Quia in ædificatione labor est, in dedicatione læticia. Dũ caduntur de montibus lapides, & ligna de syluis, dum formantur, dolantur, coaptantur, labor, & cura est. Quum autem perfecti ædificij dedicatio celebratur, gaudium, & securitas laboribus curisque succedunt. Sic etiam ædificatio spiritalis, cuius habitator Deus non ad tempus, sed in eternum erit. Dum ex infideli vita homines segregantur ad fidem. Dum quicquid non bonum atque peruersum est amputatur & ceditur, dum sunt aptæ, pacificæ, piæ que iuncturæ; quantæ tẽtationes timentur, quantæ tribulationes sustinentur? Quum vero aduenerit dies dedicationis domus æternæ, cum dicetur nobis, venite benedicti patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi: quæ illa exultatio, quæ securitas erit? Cantabit claritas, nec compungetur infirmitas. Quum ostenderit seipsum nobis, qui nos dilexit, & tradidit semetipsum pro nobis. Quum apparuerit hominibus, quod est factus in matre, apparebit eis Deus factor quòd erat in patre. Quum ingreditur perfectam, & ornata, vnitatem stabilitam, immortalitatem vestitam æternus ipse habitator domum suam, implebit omnia, fulgebit in omnibus, ut sit Deus omnia in omnibus. Hanc vnam visionem petiuit à domino quidam. Et ipse quidam si volumus, nos sumus. Huius desiderio laborauit in gemitu suo, hinc lauit per singulas noctes lectum suum, & lachrymis stratum suum rigauit. Propter hæc enim fuerunt ei lachrymæ suæ panes die, ac nocte, dum diceretur ei per singulos dies, vbi est Deus tuus? Ipse quippe ait. Vnam petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini per omnes dies vitæ meæ, ut contempler delectationem domini & protegar in templo suo. Ipse habitator, ipse habitatio. Qui enim habitant in domo, Dei ipsi sunt etiam domus Dei, quæ contemplatur delectationem eius, & protegitur in templo eius, & absconditur in abscondito vultus eius. Hanc spem tenemus, rem nondum videmus: si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus & per patientiam ædificamur. Eia ergo fratres si resurrexistis cum Christo quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedens. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Ideo enim & Christus fundamentum nostrum ibi positus est, ut sursum versus ædificemur. Sicut enim terrenis molibus construendis, quarum graui corpora non vti que nisi ad ima demergunt, in imo ponitur fundamentu: sic nobis contrario sursum est positus lapis ille fundamentum tale, ut sursum nos rapiat etiam pondere charitatis. Alacriter ergo cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est, qui operatur in vobis volentibus operari per bonã voluntatem. Omnia facite sine murmuratione, & tanquam lapides viui cõdificamini in templum Dei, & tanquam ligna imputribilia de vobis ipsi facite domum Dei, Conquadramini, dolamini: in laboribus, in necessitatibus, in vigiliis, in negociis, ad omne opus bonum paramini, ut in æterna vita velut compage in societate angelorum requiescere mereamini: iste enim locus temporaliter ædificatus, propter quorumdam necessitatem, per opera misericordiæ factus est, nec durabit in æternum, sicut & ipsa nostra corpora non sunt vti que sempiterna, sed temporalia, atque mortalia. Habitationem autem habemus ex Deo, domum non manufactam, eternam in cœlis, vbi & ipsa nostra corpora cõuersione resurrectionis caelestia & sempiterna futara sunt. Et nunc quauis nondum per speciem, sicut erit facie ad faciem, tamen per fidem habitat in nobis Deus, & ei sic habitanti habitaculum per bona opera efficitur, quæ opera eterna, non sunt, sed ad eternam vitam perducunt. Ex quibus est & hoc opus, quo ista basilica fabricata est, non enim tales fabricas ibi operabimur. Nullus ibi

Serm. 16. lib. 17. Homil.

1. Cor. 3.

1. Pet. 2.

Math. 7. Ephes. 1. Galat. 6.

1. Cor. 3.

1. Cor. 15. Philip. 3. 1. Gal. 29.

Math. 25.

Eph. 5.

1. Cor. 15.

1. Pet. 4.

1. Pet. 26.

Gal. 3.

1. Cor. 5.

1. Cor. 3.

Opus æternu huius basilicæ, est vita æterna meritum.

locus ruiturus ædificatur, quò nullus habitator moriturus ingreditur. Nunc tamèn sit bonum temporale opus vestrum, ut æterna sit merces vestra. Nunc inquam, fidei & spei domum spiritali dilectione construite in omni opere bono, quod tunc non erit, quia indigentia nulla erit. Fundamenta ergo in cordibus vestris apostolica, & prophetica monita iacite: humilitatem vestram sicut pauimentum sine offensione prosternite: salutarem in corde vestro doctrinam orationibus, & sermonibus tanquam firmis parietibus communitate, diuinis eos testimoniis tanquam luminariis illustrate, infirmos sicut columnæ sustinete, inopes sicut tecta protegitte, ut dominus Deus noster pro temporalibus bonis æterna restituat, & vos in æternum perfectos, dedicatõsque possideat.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Homil.

Quando bona opera, etiã quæ propter Deum sunt, hominibus ostenduntur, quum ea faciunt boni, & religiosi, non laudes humane appetuntur, sed imitanda proponuntur: Duplex est enim misericordia, quæ sit in bono opere, Corporalis est, & spiritalis. E surientibus, sitientibus; nudis, peregrinis corporali misericordia subuenitur. Eadem tamen ista cum ostenduntur, & ad imitationem ceteros prouocant, etiam spiritus mentesque pascuntur. Alius pascitur opere bono, alius exemplo bono; ambo enim esturunt. Ille vult accipere vnde alatur, iste vult videre quod imitetur. Monet nos de hac veritate etiã sancti Euangelij lectio, Christianis enim dicitur in Deu credentibus, bene operantibus; spem vitæ æternæ pro bonis operibus expectantibus, Vos estis lux mundi: & vniuersæ vbi que Ecclesiæ diffusa dicitur, Non potest ciuitas abscondi supra montem constituta. Erat, inquit, in nouissimis temporibus manifestus mons domus domini, paratus in cacumine montium. Ipse est mons, qui ex paruo lapide creuit, & totum orbem crescendo impleuit. In illo ædificatur Ecclesia, quæ abscondi non potest: neque accendunt lucernam & ponunt eam sub medio, sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt. Bene occurrit lectio, quando candelabra dedicantur, ut sit qui operatur lucerna posita in candelabro. Lucerna est enim homo qui bene operatur. Quod autem candelabrum? Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi. Qui ergo secundum Christum facit, & propter Christum facit, ut non gloriatur nisi in Christo, candelabrum est. Luceat omnibus, videant quod imitentur, non sint pigri, non avari, profit quod vident. Non sint oculis videntes, & cordibus cæcis: ne forte occurrat aliqui quod dominus bona opera velut iubet abscondi, vbi dicit; Cauete facere iustitiam vestram coram hominibus ut videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cælis est. Debet questio ista dissolui ut nonerimus quemadmodum domino obtemperemus, ne obtemperare illi non possimus cum eum contra iubere audimus. Hac dicit, Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra. Hac dicit, Cauete facere iustitiam vestram coram

Serm. 17. lib. 17. Homil.

Math. 5. Esai. 2.

Dan. 1. Luc. 11.

Gal. 6.

Math. 6.

Math. 6.

Math. 6.

hominibus, vt videamini ab eis. Vultis nosse quā sit ista quaestio dissoluenda? Et nisi dissoluatur, moleste erit, si remaneat insoluta. Quidam homines faciunt bene, & timent vereri, & omni studio, quantum possunt, cooperiunt bona opera sua. Captant, quando neminem videant, Tūc aliquid porrigunt, timentes ne offendant in illud praeceptum vbi dictum est, Cauete facere iustitiam vestram coram hominibus vt videamini ab eis. Non autem Deus iussit bona opera abscondi, sed in bonis operibus laudem humanam non cogitare. Denique cum dixit, Cauete facere iustitiam vestram coram hominibus: vbi finiuit vt videamini ab eis. Vt ideo faciant vt videantur ab hominibus, hunc fructum boni operis quaerant, hunc ferant, nihil aliud expectent, nihil superioris & caelestis commodi concupiscant. Si ideo solum faciat vt laudetur, hoc prohibuit Deus, Cauete facere. Quo modo? Vt videamini ab eis. Cauete hūc facere fructum, id est, visionem hominum. Iubet autem videri opera nostra, & dicit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Et sic luceant opera vestra coram hominibus, vt videant, inquit, bona facta vestra. Et non ibi remanet, sed glorificent, subiunxit patrem vestrum qui in caelis est. Aliud est in bono opere quaerere laudem Dei. Quando quaeris laudem Dei, aeternam gloriam acquisisti. Sic ergo faciamus vt non videamur ab hominibus: hoc est, sic faciamus vt visionem hominum pro mercede non quaeramus, sed sic faciamus vt videntibus & imitantibus gloriam Dei cognoscamus. Quod si nos tales non faceret, nihil essemus.

Luc. 8. & 11.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Homilia.

Serm. 252. de temp.

1. Cor. 3. & 6.

Conscientia mundatur a peccatis orationibus, ieiunijs, & elemosinis.

Quotiescunque, fratres charissimi, altaris, vel templi festiuitatem colimus, si fideliter, ac diligenter attendimus, & sancte, ac iuste viuimus, quicquid in templis manufactis agitur, totum in nobis spiritali aedificatione completur. Non enim mentitus est ille, qui dixit, Templum enim Dei sanctum est quod estis vos. Et iterum, Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est? Et ideo, fratres charissimi, quia nullis praecedentibus meritis, per gratiam Dei meruimus fieri templum Dei, quantum possumus cum ipsius adiutorio laboremus, ne dominus noster in templo suo, hoc est, in nobis ipsis inueniat quod oculos suae maiestatis offendat: sed habitaculum cordis nostri euacuatur vitijs, & virtutibus repleatur, claudatur diabolo, & aperiatur Christo, & ita laboremus, vt nobis bonorum operum clauibus ianuam regni caelestis aperire possimus. Sicut enim malis operibus quasi quibusdam feris, ac vectibus vitae nobis ianua clauditur, ita absque dubio bonis operibus aperiatur. Et ideo, fratres charissimi, vnusquisque consideret conscientiam suam, & quando se aliquo crimine vulneratum esse cognouerit, prius orationibus, ieiunijs, vel elemosinis studeat mundare conscientiam suam, & sic Eucharistiam praesumat accipere. Si enim agnoscens reatum suum, ipse se a diuino altari subtraxerit, cito ad indulgentiam diuinam misericordiae

perueniet. Quia sicut qui se exaltat, humiliabitur, ita e contrario, qui se humiliat exaltabitur. Qui enim sicut dixi, agnoscens reatum suum, ipse se humiliter ab altari Ecclesiae pro emendatione vitae remouere voluerit, ab aeterno illo, & caelesti conuiuio excommunicari penitus non timebit. Rogo vos, fratres, diligenter attendite, si ad mensam cuiuscunque potentis hominis nemo praesumat cum vestibus conuictis, & inquinatis accedere, quanto magis a conuiuio aeterni regis, id est, ab altari domini debet se vnusquisque inuidiae, vel odij veneno percussus, iracundiae furore repletus, cum reuerentia, & humilitate subtrahere, propter illud, quod scriptum est, Vade prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. Et iterum, Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Sic enim habet textus Evangelicae lectionis, quod quidam fecerit nuptias filio suo, & intrauerit vt videres simul recumbentes, & videns ibi hominem non habentem vestem nuptialem, dixit ad eum, Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Et illo obmutescere, dixit ministris, Ligate illi manus, & pedes, & projicite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Ecce qualem sententiam merebitur audire, qui ad conuiuium nuptiale, id est, ad altare domini, aut ebriosus, aut adulter, aut odium in corde retinens, praesumat accedere? Auerat hoc Deus a nobis, fratres charissimi, & concedat vt mala ista, aut nunquam velimus admittere, aut, si admissa fuerint, sine vlla mora poenitentia, vel poenitentiam sanare, & largioribus elemosinis festinamus abluere, ne forte si cum peccatorum vulneribus ante tribunal aeterni iudicis venerimus, ab illa aeterna Ecclesia, & ab illa caelesti Hierusalem perpetua excommunicatione separemur. Considerate, fratres, rogo vos, si hodie aliquis a conuiuio Ecclesiae huius pro aliquo crimine projiciatur foras, in quanto dolore, vel tribulatione erit anima sua? Et, si intolerabilis dolor est de illa ecclesia foras projici, vbi ille, qui projicitur, & manducare, & bibere, & cum hominibus loqui potest, & habet spem, vt iterum mereatur ad ecclesiam reuocari: quantus putatis dolor ille erit, si aliquis pro criminibus suis ab illa ecclesia, quae in caelis est, a conuiuio angelorum, vel sanctorum omnium congregatione fuerit separatus, cui nec hoc solum sufficit ad poenam, quod foras projicitur, sed insuper in tenebras exteriores aeterno incendio concremandus excluditur? Qui enim in illa caelesti Hierusalem excommunicari meruerit, non solum hoc poenam habebit, quod nec manducare, vel bibere poterit, sed etiam flammam infernales sustinebit, vbi est fletus, & stridor dentium, vbi vlulatus, lamentatio, & poenitentia sine villo remedio, vbi est vermis ille, qui non moritur, & ignis, qui nunquam extinguatur, vbi mors quaeritur, & non inuenitur. Quare in inferno mors quaeritur, & non inuenitur? Quia quibus in hoc seculo vita offertur, & nolunt accipere, in inferno quaerunt mortem, & non poterunt inuenire. Vbi erit nox sine die, amaritudo sine dulcedine, obscuritas sine lumine, vbi nec diuitia, nec parentes, nec coniuges, nec filij, nec vicini poterunt subuenire, vbi nihil peccator inueniet, nisi quod de hoc seculo castis, & iuste viuendo per elemosinarum largitatem transmiserit. Haec ergo cogitantes,

Luc. 14. & 18.

Matth. 5. & 22.

Elemosinis peccata abluuntur.

Esa. 66.

tantes, fratres charissimi, tam casti, & tam sobrij, & tam pacifici ad istud altare, Deo auxiliante studeamus accedere, vt ab illo aeterno altari non mereamur excludi. Qui enim ad istud altare casto corpore, & mundo corde cum munda, & secura conscientia venit, ad illud altare quod in caelis est foelici transmigratione perueniet. Ad extremum, fratres charissimi, non est graue, nec laboriosum, quod suggero, hoc dico quod vos frequenter facere aspicio. Omnes viri quando communicare desiderant, lauant manus suas, & omnes mulieres nitida exhibent linteamina, vbi corpus Christi accipiant. Non est graue quod dico, fratres, quo modo viri lauant aqua manus suas, sic elemosinis lauant conscientias suas. Similiter & mulieres, quo modo nitidum exhibent linteamina, vbi corpus Christi accipiant: sic corpus castum, & cor mundum exhibeant, vt cum bona conscientia Christi sacramenta suscipiant. Rogo vos, fratres, nunquid est aliquis, qui in arca sordibus plena velit mittere vestem suam? Et si in arca sordibus plena vestis non mittitur pretiosa, qua fronte in anima, quae peccatorum sordibus inquinatur, Christi eucharistia suscipitur? Et quia istis verissimis exemplis loqui coepimus, etiam & hoc quod non nostis insinuo. Non puto esse aliquem hominem, qui in arca sua, vbi pretiosas vestes habet repositas, acquiescat, aut carbonem viuuum, aut qualemcunque scintillam includere. Quare hoc, fratres? Quia timet ne comburantur vestimenta, quibus in festiuitate induitur. Rogo vos, fratres, qui in arca sua non vult scintillam ignis includere, quare in anima sua flammam iracundiae non timet accendere? Sed quare hoc fiat, manifeste, & euidenter cognoscimus. Ideo enim in arcam ignem non mittimus, quia diligimus vestem nostram: flammam vero iracundiae ideo non extinguimus, quia non solum non diligimus, sed etiam odio habemus animam nostram, secundum id quod scriptum est, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Et ideo, fratres charissimi, exempla ista attentius cogitantes, arcillas interioribus, id est, conscientias nostras quantum possumus cum Dei adiutorio custodire diligentius studeamus, vt, cum dies iudicij aduenerit, in illa aeterna, & beata Ecclesia, vbi nunquam habitare poterit malus, vnde nunquam exiturus est bonus, non cum pannis veteribus foras in tenebras exteriores exclusi appareamus, sed stola immortalitatis induti, castitatis, vel iustitiae gemmis ornati, elemosinarum luce vestiti audire mereamur. Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Et illud, Serue bone, & fidelis, intra in gaudium domini tui. Ad quod gaudium nos dominus sua protectione perducatur, Qui viuus, & regnat in secula seculorum, Amen.

1. Sal. 10.

Matth. 25.

EIVSDEM IN EODEM
die Homilia.

Serm. 253. de temp.

Genes. 2.

Regum festa ecclesiae colunt, qui se ecclesiae filios esse recognoscunt. Haec enim omnium credentium mater est, quae natos a morte regenerat ad salutem. Haec est post synagogam quidem vocata, sed ante synagogam promissa. Haec enim iam in primo homine praefigurata est. Nam sicut ex Adae latere fabricata est Eva, ita ex Christi cor-

pore, & vulnere redempta creuit ecclesia. Haec intra arcam diluuii exundante seruata, crucis beneficium, & baptismatis mysterium praesignauit. Hanc Sara sterilis, & desperata in senectute vnico pignore fecundata praecinit, quod ecclesia vnicum, id est, dilectissimum Deo populum seculo iam senescente progenuit. Haec est regina illa, de qua ad dominum dicitur, Altitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate: id est, diuersarum circumdata precioso decore virtutum. Haec est illa regina, quae venit a partibus Aethiopiae audire sapientiam Salomonis, Sed haec non tam ex vna regione, quam ex vniuersis mundi partibus reges paritura conuenit, sicut etiam Euangelista commemorat: Regina Austria venit a sinibus terrae audire sapientiam Salomonis. Venit ecclesia ad redemptorem & eruditorem suum, vt de stultitia erroris doctrinam perciperet veritatis. De qua plenius, sicut audiuimus: regnorum scribit historia ita dicens, Et ingressa regina Hierusalem cum multo comitatu, & diuitiis, cum camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas preciosas, venit ad Salomonem, & locuta est ei vniuersa, quae habebat in corde suo. Ergo in figura reginae huius ecclesia venit ex gentibus, & a sinibus terrae, impo-nens finem cupiditatibus vitijque terrenis, vt audiret sapientiam Salomonis, id est, veri pacifici domini nostri Iesu Christi, qui fecit vtraque vnū, soluens inimicitias inter Deum, & hominem in carne sua. Venit post veteres & profanas superstitiones audire, & discere de fidei illuminatione, & iudicio futuro, de animae immortalitate, de spe resurrectionis, & gloriae. Venit ergo in Hierusalem cum multo comitatu, id est, non iam cum vna tantum gente Iudaeorum, sicut prius synagoga solos habuit Hebraeos, sed totius mundi gentibus diuersisq; nationibus. Venit ergo exhibens munera digna Christo, aurum & gemmas pretiosas, & hoc camelis portantibus, id est, ex gentili populo venientibus, qui prius fuerant vitiis, & peccatorum prauitate deformes. Cum his tanquam muneribus regina haec ingreditur ad pacificum regem Christum, exhibens fidei aurum, puritatis incensa preciosa, splendoreque gemmarum, morum scilicet insignia & ornamenta virtutum, & locuta est ei vniuersa quae habebat in corde suo: id est, aperuit ei cor suum, manifestauit ei occulta conscientiae suae in confessione & poenitudine praecedentium delictorum. Videamus quid agat haec regina. Videns, inquam, regina Saba, omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam aedificauerat, & cibos mensae eius, & holocausta, quae offerebat in domo domini non habebat vltra spiritum. Quid erat rationis, vt praepotens regina domus expensas, & cibos regios tanto premitaretur? Ergo hoc loco aliqua maiora nos oportet inquirere. Vidit ergo ecclesia ex gentibus congregata sapientiam Christi, id est, post carnalia instituta gentilium, post humanam, & animalem doctrinam philosophorum, accepit intellectu salutis & vitae, insperata spiritualium membra bonorum, agnouit verum fabricatorem caeli, & terrae, & potentissimum humani generis conditorem, de cuius sapientia dicitur, Omnia in mensura, & pondere & numero constituisti. Vidit & domum, quam edificauerat, id est, incarnatione hominis assumpti, in quo habitat

Genes. 7.

Genes. 21.

Psal. 44.

1. Reg. 10.

Matth. 11.

1. Reg. 1.

Ephes. 2.

1. Reg. 10.

1. Reg. 10.

Sap. 11.

Colos. 2.

habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Vidit & cibos mensæ Salomonis, id est, illos, de quibus dominus dicebat, Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius, qui me misit patris. Cibus enim Christi est salus nostra, reficitur cælestibus epulis profectibus nostris. Cibus eius sumus, dum acquisiti ecclesie in membra eius corporisque transimus. Vel cibus eius altaris sacramenta cælestia sunt, de quibus dicitur, Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo. Vidit & holocausta eius, orationum sine dubio supplicationumque mysteria, & obstitit, ubi vidit inæstimabiles diuitias domini sui, dixitque ad regem, Verus sermo est, quem audieram in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, & non credebam narrantibus, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui quod media pars nuntiata mihi non fuisset. Maiora sunt sapientia, & opera tua, quam rumor, quem audiui. Cum ergo perueniret regina hæc, siue ecclesia, siue quæcunque anima sancta in æternam Hierusalem, id est, visionem pacis, & ingressa fuerit beatam requiem, & gloriam cælestium promissorum, multo plura, & magnificentiora perspiciet, quam ei sunt in hac terra per sacra eloquia, per Prophetas, atque Apostolos nuntiata. Nunc enim tanquam in speculo, & in ænigmate, tunc autem oculis suis videbit, id est, facie ad faciem. Tunc beata, & illustris anima inter stupendas remuneratoris sui constituta diuitias, & ineffabilibus reginæ huius verbis uti ad Deum poterit dicens; Verus est sermo, quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, maiora sunt opera tua, quam rumor, quem audiui. Et reuera id, quod parat Deus diligentibus se fide non comprehenditur, spe non tangitur, charitate nõ capitur, desideria & vota transgreditur. Acquiri potest, estimari non potest. Habet de perceptione fructum, non habet de fatigatione fastidium. Ad quæ vos bona perducatur, qui vivit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM die, in regione tertia, in Basilica sancti Petri Carthaginiensis, Homilia.

Decorem domus Dei, & locum tabernaculi claritatis eius diligimus, si & nos ipsi sumus. Quis ergo decor est domus Dei & locus tabernaculi claritatis eius, nisi templum eius, de quo Apostolus dicit, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos? Sicut ergo in fabricis manufactis cum eleganter, & magnifice constructur, corporalis noster mulcetur aspectus: ita cum lapides vivi, id est, corda fidelium charitatis vinculo continentur, decor est domus Dei, & locus tabernaculi claritatis eius. Discite ergo, quod amare debetis, ut amare possitis. Qui enim diligit decorem domus Dei, non est dignus, quia Ecclesiam diligit, non in fabricatis parietibus, & tectis, non in nitore marmorum, & laquearibus aureis, sed in hominibus fidelibus, sanctis, Deum diligentibus ex toto corde suo, & ex tota anima sua, & ex tota mente sua, & proximum suum tanquam seipsum. Sed in congregatione Christiana quantum pertinet ad participationem, & communionem sacramentorum,

multiplicati sunt super numerum. Alius est ergo numerus, alij super numerum. Numerus est, de quibus dicit Apostolus, Nouit dominus, qui sunt eius. Super numerum autem, quoniam in magna domo non solum vasa sunt aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia, alia quidem in honorem, alia in contumeliam. Numerus ergo vasorum in honorem: super numerum autem vasa in contumeliam. Cum ergo sint ista duo genera vasorum, nunquid dabitur vbi sit decor domus Dei? Si ergo vis diligere, agis quod cantasti decorem domus Dei, & locum tabernaculi claritatis eius. Quare vasa in honorem, & nolo dicas, Quæsiui & non inueni. Idem enim quæsiui & non inuenisti, quia quod quæsiui tu non fuisti. Similis simili coheret, dissimilis dissimiles refugit. Si fuerit vas in contumeliam, proculdubio vas in honorem graue tibi erit ad videndum. Non audis quo modo quidam de quodam dicant. Grauis est nobis etiam ad videndum? Quod tibi graue est ad videndum, quando erit apertum ad inueniendum. Vasa enim ista interiorum hominum sunt. Non vti que cum visus fuerit iustus, iam agnoscitur iustus. Eundem aspectum habet iustus & iniustus. Vterque homo, sed non vterque domus Dei. Et, si ambo Christiani appellantur, vtrumque vas, sed non vtrumque in honorem, sed aliud in honorem, aliud in contumeliam. Nunquid propter mala vasa defendenda est domus magna? Nouit vti Deus, id est, dominus magne domus & vasis in honorem & vasis in contumeliam. Sicuti est malorum male vti etiam bonis: sic econtra Dei, bene vti etiam malis. Quæris bonis vtrumque? Omnis enim creatura Dei bona est, quo modo ea male vtruntur mali? Quo modo eos inerepat scriptura dicens, Pettis & non accipitis, eod quod male petatis, ut in concupiscentiis vestris infumatis. Quod nomen acceperunt isti male vrentes bonis Dei? Sequitur & dicit, Adulteri. Vnde adulteri? Nescitis quia amicus huius mundi inimicus Deo constituitur? Adulteri, inquit, sunt animæ adultere, sunt fornicariæ. Discutiamus eas. Fornicariæ animæ sunt, multis diis falsis quodam modo prostitute. Adultera autem tanquam legitimo iam coniugio copulata, & ipsi legitimo coniugio non seruantes animæ castitatem. Ut hoc dicam expressius, pagani anima fornicaria est, Christiani mali adultera. Pagani anima fornicaria, legitimum virum non habet, sed per diuersa dæmonia prostituta corrumpitur. Christiani autem aliqua re adultera est, quia nec castitatem diligit, nec virum deserit. Non ergo dicas, Quare sunt isti in domo Dei? Respondetur tibi, Vasa sunt in contumeliam. Nouit eis vti Deus. Non errat qui creatur, quoniam, qui potuit creare, nouit ordinare. Habent in domo magna locum suum. Si autem quæris à me, quo modo bene eis vtratur Deus? Fateor, Dei consilium sicut homo explicare non possum. Noui enim cum Paulo Apostolo expauescere, quod etiam ille cum consideraret expaui, & expauescens clamauit, O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius: & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cogit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur illi? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Nobis consideratio, admiratio, tremor, exclamatio, quia nulla

nulla penetratio. Ipsi autem quid? Gloria in secula seculorum. Siue de vasis in honorem, siue de vasis in contumeliam, ipsi gloria in secula seculorum. Alios coronat, alios damnat, necquam errat. Alios probat, de aliis probat, omnes ordinat. Quid faciunt, inquit, in hoc mundo homines mali? Responde mihi, in fornace aurificis palea quid facit? Puto non ibi esse sine causa paleam, vbi aurum purgatur. Videamus quæ ibi sint omnia. Fornax est, palea est, aurum est, ignis est, artifex est. Sed illa tria, aurum, palea, ignis in fornace, artifex ad fornacem. Attende etiam istum mundum. Mundus fornax est: palea, homines mali: aurum, homines boni: ignis, tribulatio: artifex, Deus. Attende & vide, aurum non purgatur si palea non vtratur. Vide autem in hoc ipso Psalmo, vbi diligimus decorem domus Dei, & locum tabernaculi claritatis eius. Vide ibi aurum, vide vocem auri, purgari cupit, Proba me domine & tenta me. Proba me, inquit, domine, & tenta me, & vide si non ignem querit. Proba me, & tenta me, vire renes meos & cor meum. Non times ne in igne deficias? Non inquit. Quare? Quia misericordia tua ante oculos meos est. Ecce, inquit, quare securus dico, Proba me, domine & tenta me, vire renes meos, & cor meum: non quia idoneus sum viribus meis ignem sustinere tentationis, sed quia misericordia tua ante oculos meos est. Qui mihi, inquit, donasti ut aurum probatum essem, in fornace perire permittis? Proferus mittis purgandum, eiicis purgatum. Custodiat dominus introitum tuum & exitum tuum. Vide ipsum exitum, vide ingressum in fornace. Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. Ecce audisti ingressum, quare exitum. Facile enim est intrare, exire magnum est. Sed noli timere. Fidelis Deus. Nempè quia ingressus fueras, de exitu cogitabas. Fidelis Deus, qui non vos permittit tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum. Quid est exitum? Ut possitis sustinere. Intraisti, incidisti, sustinuisti, existi. Magna materies est purgationis bonorum, abundantia malorum. Nam in multitudine malorum quamuis permitti lateant boni, nouit dominus qui sunt eius. Sub manu tanti artificis, auri amica in magna palea perire non potest. Quanta ibi palea quam modicum aurum? Sed noli timere, tantus est artifex ut purgare possit perdere non possit. Vide aurum beatum Apostolum in ista fornace mundi huius quemadmodum periculis probatur, ut veniamus ad vasa inhonorata quæ intus sunt, quibus nouit bene vti dominus magne domus. Apostolus ergo cum periculis probaretur, quid dicebat? Periculis in mari, periculis in deserto, periculis ex genere, periculis ex gentibus. Ista omnia fortis sunt. Intus intendente. Periculis in falsis fratribus. Alloquor ego aurum Dei, alloquor vasa facta in honorem, alloquor grana in tritura atæ, inter paleam laborantia. Tibi dico, quisquis audis, non me, sed per me: Esto bonus, tolera malum. Nolo dicas quis est bonus, imò hoc volo dicas, quoniam quantumcunque fueris bonus, nõ eris sine aliquo malo. Vnde rectissime dicitur. Nemo bonus, nisi solus Deus. Sed bonus ille qui fecit bona, Deus est. Si ergo bonus Deus qui facit bona, & solus ille bonus effector bonorum, quomodo est effector bonorum, si nullus est hominum bonus? Secundum

modulum ergo proximum, est & homo bonus. Qui si non esset, Deus ipse non diceret, Homo bonus de bono thesauro cordis sui profert bona. Esto ergo bonus, & tolera malum. Esto simpliciter bonus, & dupliciter tolera malum. Bonus, non nisi intus. Nam si non intus, nunquam bonus. Esto ergo bonus intus, malum tolera, & foris, & intus. Foris tolera hæreticum, tolera paganum, tolera iudæum, tolera & intus malum Christianum, Quia inimici hominis domestici eius. Patiens molestos multos intus malos stomacharis, indignatis, quasi iam venerit tempus ventilationis. In tritura positus es, in tritura es adhuc, arca trituratur adhuc, adhuc grana, & manipuli cum getes credunt ad aream colliguntur. Putas esse te posse in area triticum solum? Erras: Geme in area, ut gaudeas in horreo. Fiunt multa mala à Christianis malis. Illi qui foris sunt & nolunt esse Christiani, inueniunt occasiones ad excusationes. Hortatori suo ut credant, ista respondent, Vis me esse quod est ille? Et nominat illum, & illum, aliquando & verum dicit. Cum autem non potest inueniri, quid magnum est calumniari? Cum ille non trepidat calumniari, facit alium, quod non videt, suspicari. Tu cum hominem audieris ista dicentem, Fortè quia nostri fratres tuos malos, dicis apud te ipsum: Verum dicit, Periculum in falsis fratribus. Sed noli deficere, quod ille querit, tu esto. Esto bonus Christianus, ut conuincas calumniosum paganum. Sed ille calumniatur, & de bonis dicit falsa, plerumque illi creditur. Quid facit aurum? Vndique palea est. Ignis sordes punit, non fidem. Esto mundior ipsa exercitatione, esto mundior, valeat tibi ille, qui auferat quo sordidior es, nõ qui opprimat, quod aurum es. Etenim si defeceris, peris in palea: & si peris in palea, aurum non eras, sed aurum esse te fingebas, Nouit dominus, qui sunt eius. Illi autem qui sunt mali, de quibus erubescis quando es inter malos, qui sunt foris: memento, quod non sint in domo magna, vbi es vas in honorem, sed in contumeliam. Instruxit te Apostolus, regat te Deus. Si mali non essent, pro quibus oraremus, quando nobis diceretur, Orate pro inimicis vestris: an fortè vellemus bonos habere inimicos? Vnde fieri potest? Nõ habebis bonum inimicum, nisi fueris malus. Si autem fueris bonus, inimicus tuus non erit nisi malus. Orate pro inimicis vestris. Ergo boni orate pro malis. Redi ad cor tuum. O tu, qui in ista fornace purgaris, si potuit esse vox tua: Proba me, domine, & tenta me, vire renes meos & cor meum, quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & ecce redi ad cor tuum. Sub Deo es, orationem susurus es. Occurrit tibi qui te læsit, occurrit tibi qui te pressit, occurrit tibi qui te spolauit, occurrit tibi qui te in carcerem misit. Eia attende cor tuum, respice dominum tuum. Ecce malus inimicus tuus, ecce bonus dominus tuus. Nocet tibi inimicus tuus malus, ora pro inimico tuo dicit tibi dominus tuus bonus. Inter inimicum tuum malum, & dominum bonum, quid tu facturus es? Contra hunc oraturus, aut huic obtemperaturus? Suscipis ex præcepto domini tui orare pro maligno inimico tuo illo: quid facturus es? Dominus iussit, dura iussit, sed magna promisit. Quæ dura iussit? Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persecutoribus vos. Dura sunt, sed propter verba labio

labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Vnde tibi viribus tuis custodire vias duras, nisi quia misericordia tua ante oculos meos est? Ecce dura iussit, amara iussit, vide quae promittit. Orate pro persequentibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in caelis est. Si tibi diceret, Ora pro inimico tuo, vt sis filius patris tui, ne exhaereditet te pater carnalis, quia hoc tibi relicturus est, quod hinc non est ablaturus, timeres & faceres: promittitur tibi pro his duris, vt sis filius altissimi, cogita patrem, & agnosce haereditatem. Dic ergo, Incipe ergo orare pro inimico tuo illo magno, qui tibi multa mala fecit, qui te in multa dura congescit. Incipe pro illo orare, & vide eor tuum litigare tecum. Quod ergo vis, quod tibi placet, quo delectaris secundum interiorem hominem, quod obtemperas domino tuo & oras pro inimico tuo, aurum est. Quod vero cum orate caeperis, incipit tecum carnalis infirmitas litigare, ipse sunt sordes, a quibus te vult Deus in fornace purgare. Exercere ergo in mediis malis, o bone, si quis es bonus, non de tuo bono, quia fuisti malus, sed de Dei bonis, qui nunquam est malus. Exercere in mediis malis. Nec mihi volo dicas, saltem si necesse esset propter exercitationem nostram vt essent mali, pauci essent mali, & boni multi essent. No attendis, quia si pauci essent, multis non nocerent. Vtique considera vir prudens, quia si multi boni essent, & pauci mali essent, pauci mali multis bonis nocere non auderent. Si non auderent, non exerceret. Nunc vero quia multi sunt mali, laboratur a paucis bonis inter multos malos. Et cu laboratur, sudatur: & cum sudatur, aurum purgatur. Esto ergo in decorem domus Dei. Iam tecum in corde tuo litigauit infirmitas, inuoca vt vincas, assiste tibi Deus, adiuuet qui iubet. Iam factus es victor infirmitatis tuae, iam suscepisti animo & fructum orandi pro inimico tuo, vide quid boni est. Comparata illum tibi. Ille meditatatur tentationes, tu fundis orationes. Ille si nocet, palam nocet. Tu quod pro illo oras, Deus nouit. Ille non credit, quia cor tuum non discutit. Cum ergo palam nocet, tu occulte oras. In isto torculari Ecclesia comparata est. Vide si non ille qui palam nocet amurca est, curres per publicum. Amurca per publicum currit, oleum autem ad sedem suam occultos transfusus habet. Vt occulte trahatur, in magnitudine apparet. Quam multi enim, o fratres mei, qua multi in ista conflictatione rerum, in huius mundi malitia, in ista malorum abundantia subtraxerunt se, & conuersi sunt ad Deum, & vale fecerunt mundo, & coeperunt pauperibus res suas donare, qui paulo ante rapiebant alienas. Sed multi raptores, inuafores, spoliatores, publice apparent, amurca illa est per plateam currens. Illi autem, vnus hinc, vnus inde corde coniuncto mala faciens, mala permanere erubescens, Dei monita cogitans, spem seculi irridens, spem caelestem expectans, mutans amores, & mores, oleum sanctitatis est, vas in honorem est in domo magna, aurum est in fornace, granum est in horreo. Ibi est decor domus Dei. Qui uiuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

* * *

EIVSDEM IN EODEM die, Homil.

Sicut optime nouit sanctitas vestra, fratres, consecratione altaris hodie celebramus, & iuste ac merito gaudentes celebramus festiuitatem, in qua benedictus vel uinctus est lapis, in quo nobis diuina sacrificia consecrantur. Sed quando festiuitates istas colimus, fratres charissimi, diligenter debemus attendere, & totis viribus laborare, vt quod in templis, vel altariibus visibiliter colitur: in nobis inuisibiliter compleatur. Quia quamuis sancta sint templa, quae videmus de lignis, & lapidibus fabricari, tamen plus apud Deum pretiosa sunt templa cordis, & corporis nostri, quia illa sunt ab homine carnali, ista ab artifice mundi. Templa de lignis, & lapidibus humano ingenio componuntur, templa corporum ipsius caelestis artificis manu fabricantur, sicut scriptum est, Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt me. Et iterum, Prius quam te formarem in utero, noui te. Nam quod templa succenduntur, ita e contrario qui charitatis luce repletus est, si negligens fuerit, cito refrigescit charitas, & cupiditas inardescit. Ergo nec ille desperet, qui malus est, quia cito potest resurgere: nec ille, qui bonus est, aut negligens remaneat, aut aliquid de sua virtute praesumat, ne gaudium suum conuertatur ad luctum. Et ideo, dilectissimi fratres, castitate corporis, puritate cordis cum Dei adiutorio seruare quantum possumus studeamus. His enim rebus ignis in nobis charitatis vel compunctionis semper accenditur & nutritur. Qui enim nec castitatem custodit in corpore, nec puritatem tenet in mente, quoties sanctae solennitates adueniunt, in corpore videtur habere gaudium, in corde non celebrat nisi luctum. Quale enim gaudium conscientia illa potest habere, in cuius anima multis vitiis occupata magis diabolus probatur habitare quam Christus? Quale gaudium potest habere anima, quae iracundiae furore succenditur, cupiditatis nigredine obscuratur, superbiae amarissimo felle repletur, inuidiae veneno percutitur, luxuriae sordibus inquinatur? Nos vero, fratres charissimi, etiam si nobis aliqua, vt solet fieri, peccata surrepunt, quantum possumus cum Dei adiutorio laboremus, ieiuniis, vigiliis, orationibus, elemosynis mundare sordida, lapsa construere, templum Dei vini rededicare, vt veniens dominus in nobis nihil inueniat, quod oculos suae maiestatis offendant, quia de ipso scriptum est, Ecce sto ad ostium, & pulso, si quis surrexerit & aperuerit mihi, intrabo & cenabo cum illo, & ille mecum. Et iterum, Ego & pater veniemus, & mansione apud eum faciemus. Quam beata est illa anima, in qua pater, & filius venientes, non solum habitare, vel manere, sed etiam cenare dignantur. Quod autem dixit, Cenabo cum illo & ille mecum: scimus euidenter, quia Apostolus Paulus ostendit dicens, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et per Prophetam dominus dicit, Et habitabo, inquit, in eis, & inambulabo. Et quia, sicut ipsi vidistis, fratres, habitare, & inambulare desiderat in nobis Deus, cum ipsius adiutorio ita cor nostrum studeamus bonis semper cogitationibus occupare, & corpora nostra ab omni sorde luxuriae munda, vel casta iugiter custodire, vt Deum in nobis dele

Sermo 255. de temp.

Nota benedictioe et mentionem lapidis altaris.

Psal. 118. Hier. 1.

Ieiuniis, vigiliis, orationibus, elemosynis peccatorum sordes mendantur. Apoc. 3.

Ioan. 14.

1. Cor. 3.

Leuit. 26. 2. Cor. 6.

delectet habitare. In templo enim a Solomone edificato legimus duo altaria fuisse constituta, vnum foris, aliud intus. In illo, quod foris erat, animalium caedebatur sacrificium. In illo vero altari, quod intus erat, thymiamatis offerrebat incensum. Videamus ergo, fratres, ne forte in nobis duo sint altaria constituta, corporis scilicet, & cordis nostri. Denique, duplex a nobis sacrificium quaerit Deus, vnum vt sumus casto corpore, aliud vt mundo corde esse debeamus. Ergo in exteriore altari, id est, in corpore nostro offerantur opera bona, in corde odorem suauitatis redoleat cogitatio sancta. In altari cordis nostri iugiter quod est Deo placitum operemur. Tunc enim ordinem legitimum consecrationis altaris cum gaudio celebramus, quando altaria cordis, vel corporis nostri munda, & pura in conspectu diuinae maiestatis offerimus. Nam nescio, qua fronte, aut qua conscientia optat in altaris consecratione gaudere, qui in cordis sui altari non studet munditiam custodire. Nos vero, fratres charissimi, ita agere studeamus, vt semper festiuitatem duplicem celebrare mereamur, & quomodo de templi, vel altaris consecratione gaudeamus, sic inuisibiliter de corporis castitate, vel animae puritate spirituale gaudium habere mereamur. Et hoc considerate, fratres, quod in illo altari, quod a Solomone legitimum dedicatum, iugiter quotidianus ignis ardebat, quod vtinam & in nobis pietas diuina perficiat. Vnde non solum orationibus, sed etiam bonis operibus placandus est Deus, vt in altari cordis nostri ignem suum semper accendat, illum de quo ipse dixit, Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accedatur? Quia duo sunt ignes, cupiditatis scilicet, & charitatis, & vnus de parte Dei, alter de parte diaboli: vnus deuotans omnia mala, alter vniuersa bona consumens: consideret vnusquisque conscientiam suam, & si in se videt ignem cupiditatis ardere, cum Dei adiutorio festinet extinguere, quia nihil in illo boni remanere poterit, quem ignis cupiditatis accenderit: sicut e contrario nihil in eo mali remanebit, in quo ignis arserit charitatis. Flamma enim cupiditatis in corde peccatorum velut in altari deuorans omnia bona, diabolo ardorem suauitatis exhalat, in anima vero sancta, velut in sacrosancto altari flamma charitatis quaecunque superuenerint mala consumens, Deo odorem suauitatis exhibet. Et quia vnusquisque cor altare est, aut Dei, aut aduersarij, sicut iam dixi, attendat vnusquisque conscientiam suam, & si cupiditatis igne consumitur, elemosynarum refrigerio mitigetur, quia scriptum est, Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna extinguit peccatum. Qui ergo cupiditate consumitur, subtrahat a se opera mala, & quod bonum est, exercere conetur. Qui vero flamma charitatis accenditur, semper bonis operibus angeatur, & nutriat in se ignem, quem in eo Christus dignetur accendere.

3. Reg. 6.

Luc. 12.

Eccl. 3.

Sermo 256. de temp.

EIVSDEM IN EODEM die, Homilia.

Celebritas huius congregationis, dedicatio est domus orationis. Domus ergo nostrarum orationum ista, domus autem Dei nos ipsi. Si domus Dei nos ipsi, nos in hoc seculo edificamur, vt

in fine seculi dedecemur. Edificium, imo edificatio habet laborem, dedicatio exultationem. Quod hic fiebat quando ista surgebant, hoc fit modo cum congregantur credentes in Christum. Credendo enim quasi de syluis, & montibus ligna, & lapides praeceduntur, cum vero catechizantur, baptizantur, formantur, tanquam inter manus fabricorum, & opificum dolantur, collineantur, complanantur. Verumtamen domum domini non faciunt, nisi quando charitate compaginantur. Ligna ista, & lapides si non sibi certo ordine cohaerent, si non se pacifice innecterent, si non se inuicem cohaerendo sibi quodammodo amarent, nemo hue intraret. Denique quando vides in aliqua fabrica lapides & ligna bene sibi cohaerere, securus intras, ruinam non times. Volens ergo dominus Christus intrare, & in nobis habitare, tanquam edificando dicebat, Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Mandatum, inquit, nouum do vobis. Veteres enim eratis, domum mihi nondum faciebatis, in vestra ruina iacebatis. Ergo vt eruamini a vestra ruina vetustate, vos inuicem amate. Consideret ergo charitas vestra, & edificati adhuc istam domum toto sicut praedictum est & promissum orbe terrarum. Cum enim edificator domus post captiuitatem, sicut habet alius Psalmus, dicitur, Cantate domino canticum nouum, cantate, domino omnis terra. Quod ibi dixit, canticum nouum: hoc dominus dixit, mandatum nouum. Quid enim habet canticum nouum, nisi amor nouum? Cantare amantis est. Vox huius cantoris, seruetur est sancti amoris. Amemus, gratis amemus. Dominum enim amamus, quo nihil melius inuenimus. Ipsum amemus propter ipsum, & nos in ipso, tamen propter ipsum. Ille enim veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut vt sit in illo. Haec est vera dilectio, propter aliud si nos diligimus, oderimus potius quam diligimus. Quid enim amat? Iniquitatem. Quid odit? Fortem viciniam suam, forte viciniam suam. Expanseat, odit animam suam. O diu animae, amor nequitiae. Ergo contra odium nequitiae, amor animae. Qui diligit dominum, odio habet quod malum est. Bonus est Deus, malum est quod amas, & te ipsum malum amas. Quomodo amas Deum, cum adhuc amas quod odit Deus? Audisti enim, quia Deus dilexit nos, & verum est. Dilixit nos, & quales dilexerit, si attendamus, erubescimus. Sed ideo non erubescimus, quia diligendo tales fecit esse non tales. Erubescimus recordatione praeteritorum, gaudeamus spe futurorum. Quare enim erubescamus, quod sumus, & non potius confidamus, quia spe salui facti sumus? Denique audiuius, Accedite ad eum, & illuminamini, & vultus vestri non erubescant. Si recedat lumen, redis ad confusionem. Accedite ad eum, & illuminamini. Ergo ille lumen, nos sine illo tenebrae. Si recesseris, in tuis tenebris remanebis: si accesseris, non de tuo lucebis. Fuitis enim aliquando tenebrae, ait Apostolus fidelibus, & infidelibus. Fuitis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino. Si ergo lux in domino, tenebrae sine domino. Porro si lux in domino, & tenebrae sine domino. Accedite ad eum, & illuminamini. Attendite in Psalmo dedicationis, quem modo cantauimus ex ruina edificiorum. Conscidisti saccum meum: hoc pertinet ad ruina. Quid ergo ad edificium? Et accinxisti me Bibl. Hom. tom. 3. R r r latitia.

Ioan. 13.

Psal. 95.

Psal. 10.

Rom. 8. Psal. 33.

Ephes. 5.

Psal. 29.

Vbi supra. lœticia. Vox dedicationis, Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar. Quis est qui loquitur? In verbis eius agnoscite. Si expono, obscurum est. Ergo verba eius dicam, continuè agnoscetis loquentem, vt ametis alloquentem. *Quis est, qui dicere potuit, Eruiisti, domine, ab inferis animam meam? Cuius anima iam ab inferis eruta est, nisi de qua dictum est alio loco, Non derelinquas animam meam in inferno? Proponitur dedicatio & cantatur liberatio canticum dedicationis domus, & dicitur, Exaltabo te, domine, quoniam suscepisti me, & non iocundasti inimicos meos super me. Attendite Iudæos inimicos, qui se putabant occidisse Christum, vicisse tanquam inimicum, perdidisse quasi hominem cæteris similem atq; mortalem. Resurrexit tertia die, & eius vox est, Exaltabo te, domine, quoniam suscepisti me. Attendite Apostolum dicentē, Propter quod eum exaltavit, Et non iocundasti inimicos meos super me. Ipsi quidem in Christi morte iocundabantur, sed in eius resurrectione, ascensione, prædicatione aliqui compungebantur. In eius ergo prædicatione & per Apostolorum constantiæ diffamationem aliqui compungebantur & conuertebantur, aliqui obdurabantur & confundebantur, nulli tamen iocundabantur. Modo quando implentur Ecclesiæ, putamus iocundari Iudæos? Ecclesiæ ædificantur, dedicantur, implentur, quomodo illi iocundantur? Non solum non iocundantur, sed etiam confunduntur, & impletur vox exultantis, Exaltabo te, domine, quoniam suscepisti me, & non iocundasti inimicos meos super me. Non iocundasti super me, si mihi credant, iocundabis in me. Ne multa dicamus, ad illa, quæ cantauimus, aliquando veniamus. Quomodo dicit Christus, Conscidisti saccum meum, & accinxisti me læticia? Saccus eius erat similitudo carnis peccati. Non tibi vilescat, quod ait, saccum meum, ibi erat inclusum pretium tuum. Conscidisti saccum meum. Euasimus ad saccum istum. Conscidisti saccum meum. In passione conscisus est. Quomodo ergo Deo patri dicitur, Conscidisti saccum meum? Quomodo patri dicatur, vis audire, Conscidisti saccum meum? Quia proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Fecit enim per Iudæos nescientes, vnde redimerentur scientes, & confunderentur negantes. Nesciunt enim quid boni nobis operati sunt malo suo. Suspensus est saccus, & quasi lætarius est impius. Conscidit saccum lancea persecutor & fudit pretium nostrum redemptor. Cantet Christus redemptor, gemat Iudas venditor, erubescat Iudæus emptor. Ecce Iudas vendidit, Iudas emit, malum negotium egerunt, ambo damnati sunt, seipsos perdidit venditor & emptor. Dicat ergo caput nostrum, dicat pro corpore occiso, pro corpore dedicato. Dicat, audiamus, Conscidisti saccum meum, & accinxisti me læticia: id est, conscidisti mortalitatem meam, & accinxisti me immortalitate & incorruptione. Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar. Quid est, non compungar? Iam contra me non ferat lanceam persecutor. Vt nõ compungat, Christus enim susgens à mortuis, iam nõ moritur, & mors illi vltra non dominabitur. Quod autem mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuuit, viuuit Deo. Ita & nos, inquit, existimemus nos mortuos esse peccato, viuere autem Deo in Christi*

sto Iesu domino nostro. Ergo dum nouam constructionem sanctæ huius ecclesiæ libenter attendimus, quam diuino nomini hodie dedicamus, inuenimus à nobis deberi, & Deo nostro maximam laudem, & sanctitati vestræ congruum de diuinæ domus ædificatione sermonem. Tunc autem sermo noster congruus erit, si in se aliquid ædificationis habeat, quod vtilitati animarum vestrarum Deo vos interius ædificante proficiat. Quod hic factum corporaliter videmus in parietibus, spiritaliter fiat in mentibus: & quod hic perfectum cernimus in lapidibus, & lignis, hoc ædificante gratia Dei perficiatur in corporibus vestris. Principaliter ergo gratias agamus domino Deo nostro, à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum, & eius bonitatem tota cordis alacritate laudemus, quoniam ad construendam istam domum orationis fidelium suorum visitauit animam, excitauit affectum, surrogauit auxilium, inspirauit necdum volentibus vt vellent, adiuuit bonæ voluntatis conatus vt facerent, ac per hoc Deus, qui operatur in suis, & velle, & perficere pro bona voluntate, hæc omnia ipse cepit, ipse perfecit. Et quia opera bona in conspectu suo nunquam esse permittit inania, fidelibus suis, quibus operantibus præbuit virtutis suæ fauorem, tribuet cõdignam pro tanta operatione mercedem. Adhuc amplius agendæ sunt gratiæ Deo nostro. Hanc enim Ecclesiam, quam fecit nomini suo constitui, fecit etiam sanctorum martyrum reliquiis amplius honorari.

¶ Hic Sermo in veteribus fuit hoc modo.

Ita & nos, inquit, existimemus nos mortuos esse peccato, viuere autem Deo, in Christo Iesu domino nostro. Ergo in illo cantamus, in illo dedicati sumus. Quo enim caput præcessit, & membra secutura speramus. Spes enim salui facti sumus. Spes autem, quæ videtur, non est spes. Si autem quod non videmus speramus, per patientiã spectamus, per patientiã ædificamur. Fortè autè est illic & vox nostra, si benè attendamus, si diligenter intueamur, si oculi acuti geramus: non quemadmodum olet corporum cæci amatores. Si ergo spiritalè oculum intèdamus, in istis vocibus domini nostri Iesu Christi & nos ipsos inuenimus. Nõ enim frustra dixit Apostolus, Sciẽtes quia verus homo noster simul crucifixus est eũ illo, vt euacuetur corpus peccati, & vltra non seruiamus peccato. Agnosce ibi vocem tuam, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar. Modo enim cum istas corporis mortales sarcinas baiulamus, non deest vnde compungamur. Nam, si cor non compungitur, quare peccus tunditur? Cum ergo venerit etiam nostri corporis dedicatio, quæ præcessit in domini exemplo, tunc non compunge-mur. Compunctionem enim, quam habemus de peccato, significauit lancea percussoris: denique quoniam scriptum est, A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes moriuntur: recolite de quo membro facta est, & videte, vbi Dominus lancea compunctus est. Recolite, inquam, recolite primam conditionem nostram. Non enim frustra, vt dixi, verus homo noster simul crucifixus est, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Nempe Eua, à qua factum est initium peccati, sumpta est vt formaretur de latere viri. Dormiẽs iacebat ille cum factus est, mortuus pendebar iste cum factum est, Cognata duo sunt,

sunt, somnus & mors, latus, & latus. Cõpunctus est dominus in loco peccatorum. Sed de illo latere facta est Eua, quæ nos peccando mortificaret. De isto autem latere facta est Ecclesia, quæ nos pariendo viuificaret.

S. GAUDENTII EPISCOPI Brixiani, in dedicatione Basilicæ sanctorum, Sermo.

Diuinis muneribus & cælestibus beneficiis condignas referre gratias, pusillitas nostra non preualet, fratres charissimi. Nam vt venerandas sanctorum reliquias habereamus, Deus noster tribuit. Deinde, vt hanc honori eorum fundare basilicam valeremus, ipse largitus est & hodie, vt ad epi summorum sacerdotum præsentiam, dedicationem celebrare mereamur, ipse concessit, conuenerunt enim sancti antistites & Apostolici viri, ad persoluendam beatissimis patribus, & præceptoribus suis debitæ deuotionis obsequiã, vt vbertate plenissima benedictionum spirituum alium ditaremur, licet importunitas Barbarorum maximam partem celebritatis diei hodierno subtraxerit, ne cæteri sancti antistites, quos inter futuros credidimus, aduenirent. Iam qui sunt isti, quorum beatis reliquiis illustramus, hinc incipiã numerare. Primo in loco Ioannes Baptista est, vltimus quidem, sed maximus Prophetarum: nouissimus tempore, quia omnis lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: sed meritò prior & dignitate præstantior, quia ita de illo Christus loquitur ad Iudæos. Quid existis in deserto videre? Prophetam? dico vobis, & plusquam Prophetam. Hic est enim, de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum, qui præparabit viam tuam. Vno testimonio saluatoris, beatissimus Ioannes Baptista, & Angelus, & Apostolus, & Propheta, præcipuus declaratur. Verus enim Dei est Angelus, qui præcursor & nuncius Christi est: verè Apostolus est, qui missus à Deo est, destinatus enim nuncupatur Apostolus. Fuit, inquit, homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Idcirco autem sanctus ipse, Propheta dicitur, & plusquam Propheta, qui Christum & sua & omnium Prophetarum voce prædictum digito meruit demonstrare, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Post hunc habemus Andream beatissimum, primum Ioannis ipsius discipulum, deinde saluatoris, quem priorem Christus Apostolum scribitur elegisse. Erat, inquit, Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus, qui audierant ab Ioanne: Ecce agnus Dei, & secuti erant eum. Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dixit ei; Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Tertius beatus Thomas, qui post resurrectionem Christi solus desiderauit, solusque obtinuit, vt membra Christi curiosus quidem sed vtiq; dignis manibus contrectaret. Ardētis siquidè desiderij fuit illud, non incredulitatis, quod condiscipulis suis qui ipso absente Dominum viderant, ait: Nisi videro & contrectauero, nõ credam, erat enim valde anxius, ne non & oculis frueretur, quod corde credebat, ne priuaretur aspectu illius lucis, quæ se cæteri Apostoli illuminatos gloriabantur. Sa-

riauit ergo er'm Dominus, cuius manet illa promissio: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Apparuit secundo Apostolis vt Thomæ desiderium adimpleret, profuit cupiditas eius & cæteris, nec ipse minus aliquid habet, quia posterior Christum videt. Nam detrimenta prioris aspectus visu pariter & tactu cõpensat, Qui vtiq;, si iuxta opinionem quorundam infidelis fuisset, Christus illi post resurrectionem suam non fuerat apparere dignatus. Scripta est enim: Quoniam inuenitur ab his qui non tenent eum. Apparet vèro his qui fidem habent in ipsum. Quod autem dixit illi saluator: Noli esse incredulus, sed credens, & quia vidisti & credidisti, beati qui non videntur & crediderunt: informare in eo voluit omnes postea credentios, vt populus noster Thomæ similis, qui ab hinc erat, quando apparuit Christus Apostolis, relatione eorum, indubitatam fidem cõmodet, nec exigat in carne conspiciere, quem testimonio Apostolorum post passionem crucis resurrexille, & vni uisuisse didicerit. Neque enim postquam regressus ad celos solis in hoc mundo virtutibus præsens, debet quotidie pro cuiuscunq; voluntate singularis vniuersisque credentibus corporibus apparere, sufficiat nobis, quoniam sancti Thomæ curiositas & ambiguitas futuræ scripturarum sine fecit. Quod enim absens fuit, quod auidius & videre, & attrectare Dominum perquisiuit, totum nostræ procurabatur saluti, vt euidentius nosceremus resurrectionis dominicæ veritatem, quam beatus Thomas ob necessariam curiositatem prouidenter reprehensus affirmat, dicens: Erat Dominus meus & Deus meus. Quartus Lucas est Euangelista, qui beatos Apostolos pari merito subsecutus, & Euangelij librum, & actus Apostolorum imitanda examinatione conscripsit. Horum quatuor beatas habemus in præsentia reliquias, qui regnum Dei & iustitiam prædicantes ab incredulis, & iniquis occisi, Deo semper viuere operationum suarum virtutibus demonstrantur; Ioannes in Sebastena vrbe proninciæ Palestinae, Thomas apud Indos, Andreas & Lucas apud Patras Achaiae ciuitatem consummati referuntur. Post istos habemus Gernasium, Prothasium atque Nazarium beatissimos martyres, qui se ante paucos annos apud urbem Mediolanensem sancto sacerdoti Ambrosio reuelare dignati sunt, quorum sanguinem tenemus gypso collectum, nihil amplius requirentes. Tenemus etiam sanguinem, qui testis est passionis. Recepinus etiam sanctos cineres Sifonij martyris & Alexandri, quos nuper in ara Agatini vni venerandæ religionis cultui attentius inherentes, gens interfecit sacrilega, flammisque adhibitis concremauit, vt holocaustum Deo ipsi fierent, qui Christianos suos victimas dæmonis ministrare inreceptione iustissima venissent. Iam quid post istos decem de quadraginta martyribus dignum loquar, qui se itineri meo cum per vrbes Cappadociæ Hierusalem pergerem, fideles comites præbere dignati sunt. In ipsa enim maxima Cappadociæ ciuitate quæ appellatur Cæsarea: vbi habent iidem beatissimi insigne martyrium, reperimus quosdam Dei famulas monasterij sanctarum virginum dignissimas matres, prorsus Mariæ & Mariæ consimiles, quas meritò diligit Iesus: natura, fide, & studio, & castitatis integritate germanas.

Quibus ab auunculo suo sacerdote, ac confessoris Basilio, olim traditæ fuerunt horum martyrum venerandæ reliquiæ, quas desiderio nostro inunctanter ac fideliter tribuerunt, idoneos veneratores tanti nos esse muneris approbantes, simulque sub testificatione Domini confitentes, se semper orasse Deum nostrum, ut hæc tam pretiosa possessio in tales transfunderetur hæredes, qui eam consumili fide diligentiaque imitarentur, qui studij ac venerationis ipsorum & successores, & augmentatores existerent, & transmigrationem de hoc mundo suam quotidie expectarent. Exaudita est: Ecce fidelis oratio, venerabiles ipsas martyrum quadraginta reliquias populis credentibus hodie proponimus perpendendas, licet eis ex illo iam tempore celebritas debita nunquam defuisse nostri cognoscatur officij præclaris eorum beneficiis salutariter mancipata. Sed iam quo ordine ad martyrij gloriam peruenierint ipsi beatissimi, breuiter enarrabo. Quamuis ad prosequendas eorum laudes imparem me esse confiteor. Planè habent idoneum suis meritis dignissimumque præconem beatæ recordationis viri, confessoris Basilio Ecclesiæ Casariensis antistitem, cuius eloquentia singularis & sermo apostolico sale conditus, paupertatem mei rerundit ingenij. Quid enim à me inferri nouum potest, quod non ille in eorum laudibus ubertate eloquij sui opulenter effuderit, copiose ornauerit, signanter expresserit? Ingentis quippe difficultatis est, easdem virtutes diuersis sermonibus prædicare. Aggrediar tamen instituendæ dilectionis vestræ causa vel historiam replicare gestorū. Milites erant isti in partibus minoris Armeniæ constituti, florentes ætatis, corporum proceritate sublimes, experientia belli gerendi laudabiles, stipendiis militaribus virtutum suarum merito honorati, & quod hæc omnia supergreditur Christiani, atque ad omnem probitatem morum bono venerandæ religionis ornati, & spiritualibus armis doctrinæ celestis instructi. Statim denique ubi tuba persecutionis increpuit, fortissimos Christi milites amor fide præcinxit ad bellum. Nam cum per alia edita sacrilegi regis proponi à iudicante cõpissent, quibus præcipiebatur, ne quicquam vel priuatus, vel miles Christianum proferre nomen auderet, sed ut omnis populus sacrificare dæmoniis cogeretur, sponte prorumpunt in medium, Christianos se esse clarissima voce testantur, seque ab hoc salutari cultu nullis terroribus diuelli posse pronunciant. Intuitus constantiam iuuenum terribilis persecutor, sepulchra autoritate, blandis eos hortatur alloquiis, ne vellet hæc pertinacia uti, ne erga Imperatorem suum contumeliosi existerent, ne eius præcepta contemnerent, ne alias deuotissimi in hoc facto offensam regis maximam pronocarent. A quo magis beneficia & honores pro hac specialiter obedientia sperare deberent. Indecorū certè bellatoribus viris esse, ut inter ignotos & noxios morte rursipissima deperirent. Cogitandum illis esse inuenturis suæ florem, & incunditatem lucis huius ac vitæ; quam sine respectu vilius rationis imprudenter amittere suaderentur. Talibus auditis Christiani viri meritoque mirabiles, venenatas perniciosi hortatoris blandias, non solum constantibus animis respuerunt, verum etiam responsione acerrima confutauerunt. Quid tu;

Basilij sermo
de 40. mar-
tyribus.

aiunt, omnium nequissime, contra Deum rebellare ausus famulos eius verbis fallacibus supplantare conaris? Quid nos à cultu Dei veri & viui ad mortua dæmonum simulachra inclinare contendis? Quid honorum terrestrium, caducis promissionibus & inanum & rerum præstigijs animos nostros è vigore fidei celestis deprauare pertentat? Execramur munera, quæ detrimentum salutis important. Repudiamus honores, quæ auferunt illam gloriam sempiternam. Reprobamus amicitias regis, quæ nos à charitate Dei separare desiderant. Respuimus & hanc temporalem nostri corporis vitam: quæ cum periculo fidei seruata, animæ adquiret interitum. Postremo nec supplicij præsentibus deterremur. Tradimus carnem pœnis quascunque irrogare volueris, ne abnegantes Christum Deum ad tormenta perpetua demergamur, quæ diabolo & vobis ministris eius sunt ab initio præparata. Tunc ille iudex iniquitatis huiusmodi dictis accensus, furorē suum, quem paulo antè subtilijs explorare voluerat, excogitata supplicij nouitate geminabat. Perspicies enim regionis naturam, nimis rigentem frigidibus, tempus etiam quo maxima hyemis asperitas Aquilone stāte violentius incumberebat, montes niuibus, pruinis arua tegebantur, liquores agnoscere suam naturam solis ignibus coquebantur, stupebant ingenti glacie torrentium, fluminum cursus. Stagnum quoque vrbi, in qua ista gerebantur, subiacens longè larèque diffusum validissimo gelu durante iter solidum plaustris gemebus commodabat. Hac ergo vi loci vel temporis immanitate perspecta, sacrilegij gentilis exactor istud supplicij genus sanctis adhibere imperat, ut nudatis corporibus religati in aperti aëris pruinosa duritiæ pernoctarent, balneis longè sub conspectu eorum fumantibus, vbi velox remedium victis, callidus persecutor animas eorum magis interficere gestiens promittebat. Sed beatissimi martyres spiritu sancto feruentes, vestibus suis procul abiectis festini ad stadium properant, coronam tanto certamini propositam cælitus inruentes, deinde hortantibus mutuis patientiæ vires accendunt, gloriam regni celestis pœnis præsentibus præferunt, & hoc inter cætera replicantes, quod qui pro salute regis terreni hostiles gladios formidare contempserunt, cur non pro fide Dei, ac Domini nostri Iesu Christi Regis æterni, omnes irrogatos nostro corpori cruciatus, æquo animo patiamur, ocyus ad æternæ lucis beatitudinem vitamque perpetuam gloriosæ mortis compendio transitori? Inter pruinas ardebat fides, & celestes animi desiderio Christi feruebant, vrebatur acritudo nimij frigoris lucentes rigentiū corporum cutes. At occupatæ erga Dei amorem religiosæ mentes amenitatem Paradisi cogitabant. Terebrabantur penetralia viscerum gelu, ita ut medullas ossium grauius cruciatibus interitus quidam glacialis tortor vrgeret, & animorum virtus immobilis cursus sui metas aspiciens, de proxima consummatione gaudebat fideli rolerantia promissum Dei munus expectans. Sed vnus ex eorum numero breuissimi adhuc & etiam supremi doloris impatiens, rogare miser coepit, ut ad balnea duceretur. Miles interea cui sollicitudo iniuncta fuerat, ut illud mortis lanacrum victis quibusque reseraret, dum curiosis oculis de loco sublimi agonem virorum spectat insignium,

rei

rei exitum captans, videt ducem celestis malitiæ descendentem cum multitudine Angelorum & fortissimis bellatoribus claras vestes atque optima sigillatim præmia erogantem, quæ solus ille miserabilis, cuius fidem diabolus frægerat, non accepit. Ducitur infelix ad balneum, ibique confestim caloris afflatu, quo se animandum crederat, exanimatus & vitam perdidit & coronam: luctuosum facinus gratulatio inopinata subsequitur. Repente eius locum supradictæ visionis admirator inuadit, nudat membra optato supplicio, se esse Christianum clamore ingenti congeminat, quem spectaculi illius admirabilis virtus subito ex Gentili verum fecerat Christianum. Tenetur continuo professionis suæ reus, ligatur volens, & secantibus vinculis crudeliter innotatur, perseuerat adstrictus, gloriatur in pœna, spe diuinæ remunerationis effertur. Crescit inter supplicia fides Christi, augetur inter tormenta dilectio. Nam sensu Apostolico testabatur: Me nulla suppliciorum vis, nulla immanitas tormentorum poterit separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. In medijs cruciatibus nouus martyr instruente Spiritu sancto eruditur & proficit, moritur & triumphat, Trinitas adoranda testem suum inter pœna fideliter permanentem martyrio ipso ad vicem Baptisti gloriosus & abluit & emendat, & ad cælorum regna perducit. Commoritur denique quadagesimus sanctus, cum sanctis, ut facer numerus, quem Saluator ieiunijs honorauerat, compleretur: sicut ipsi beati martyres orasse memorantur. Post hæc iussit carnifices defunctorum corpora longius transportata ignibus concremare. Relinquebant vnum, qui adhuc viuere putabatur, si forte mutaret in peius ipsa solitudine voluntatem. Ibi eius venerabilis mater, quæ talem filium bono sapientiæ celestis lacte nutriuerat, concurrit ad cadauer spirantis filij, & propriis eum manibus vehiculo, quo corpora aliorum congesta ad pyram trahebantur, imposuit. Vade, inquit, nate istam bonam viam, saluus cum coætaneis tuis, & gloriosus ad Dominum. O admirabilis & verè digna mater martyris, qui immo & ipsa iam martyr proprijs visceribus non pepercit, dum sua membra pro Christi nomine puniri lætatur in filio. Iam verò nec illud in postrema parte reticemus. Quod cum cineres exultorum corporum mandato persecutoris in fluuium iacerentur, non defuerunt religiose manus quæ partem cineris vel furto eriperent, vel pretio compararent. Hinc & Ecclesiæ Casariensis exultat, & nostra fraternitas non immerito gloriatur, reseruatam sibi prouidentia Dei salutarem munus intelligens. Portionem reliquiarum sumptimus, & nihil nos minus possidere confidimus: dum totos quadraginta isti martyres abinuicem nullo modo possunt, quorum sunt inseparabiles & indiscretæ reliquiæ. Nam sicut animas eorum igneus ille Spiritus Dei salutaris fidei unitate coniunxit, (Erat enim omnium credentium, eor vnum, & anima vna) ita etiam membra eo-

rum concremans ignis in vnum fauillæ corpus redegit. Habemus ergo & hos quadraginta, & prædictos decem sanctos, ex diuersis terrarum partibus congregatos, vnde hæc ipsam Basilicam eorum meritis dedicatam: consilium sanctorum nuncupari oportere decernimus. Dignum est enim ut ad tantorum martyrum venerandas reliquias processuri, ad consilium sanctorum nos procedere fateamur. Tor igitur iustorum patrocinio adiuvandi tota fide, omnique desiderio supplices secundum eorum vestigia curramus ut ipsi intercedentibus vniuersa, quæ poscimus, adipisci mereamur. Magnificantes Christum Dominum tanti muneris largitorem, cui omnis honor, virtus & gloria cum Patre & cum spiritu sancto, ante omnia & nunc & semper & in sæcula sæculorum, Amen.

S. MAXIMI EPISCOPI

Taurinensis in idem Euang.

Homilia.

SI diligenter audistis euangelicam lectionem, intelligere potestis, quæ ministris ac sacerdotibus Dei reuerentia debeat, vel qua ipsos clericos inuicem humilitatis sedulitate se oporteat præuenire. Ait enim dominus percunctantibus discipulis quis eorum in regno cælorum maior esset futurus, statuto coram omnibus puero, *Quicumque humiliauerit se sicut puer iste, hic maior erit in regno cælorum.* Vnde intelligimus quod humilitate peruenitur ad regnum, simplicitate penetratur ad cælum: *Quisquis ergo cupit diuinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur; Quicumque vult fratrem præuenire regnando, prius illum præueniat obsequendo, sicut ait apostolus: honore inuicem præuenientes vincat eum officijs, ut possit vincere sanctitate.* Si enim te non læsit frater obsequium, meretur ut diligas; quod si forsitan læsit magis obsequium, meretur ut vincas. Hæc enim nostræ Christianitatis summa est, ut amantibus vicissitudinem, ledentibus patientiam rependamus. Qui ergo fuerit patientior ad iniuriam, potentior constituetur in regno. Non enim ad imperium cælorum peruenitur superbia, diuinitis, præfectura, sed humilitate, pauperie, lenitate. Arcta enim, & angusta est via, quæ ducit ad regnum. *Quisquis ergo honoribus inflatus fuerit, & auri thesauris dilatatus, tanquam onustum, & impeditum animal per angustum regni iter transire non poterit. Simul etiam ut se existimat peruenisse, sarcinam eius exigua porta non capiens, repercusso limine retrorsum redire cogetur.* Tam enim angusta est diuini porta celestis, quam est camelo acus foramen exiguum. Vnde ait dominus, *facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum.* Sicut enim camelum animal tortuosum, atque deforme, exigua cauerna præterire non paritur: ita & diuitem auarum, atque mendacem arcta cæli ianua minime intrare permittit. Nam ideo nudi in sæculo nascimur, nudi & iam accedimus ad lanacrum, ut nudi quoque, & expediti ad cæli ianuam properemus. Quam autem incongruum & absurdum est, ut quem nudum mater genuit, nudum suspicit ecclesia, diues intrare velit in cælum? Propterea adolescenti illi diuini in euangelio

Math. 7.

Math. 19.

Abdit ad an-
tiquū bap-
tistæ morem,
cui vti immer-
getur in ba-
ptistarium.

Bibl. Rom. tom. 3. R r r 3 à salua

à saluatore dicitur, qui iustus sibi videbatur, & sanctus, & omnia mandata legis compleſſe, ſi vis perfectus eſſe, vede omnia tua, & da pauperibus. Viſque adeo enim nuda virtus apta cælo eſt, vt quamois iuſtus, quamuis ſanctus aurum, vel diuitias poſſidens, non poſſit eſſe perfectus. Talem enim voluit adoleſcentem illum dominus ad paradifum redire, qualis Adam fuerat de paradifi ſublimitate deiectus. Nudus enim Adam incola paradifi fuit, denique poſt peccatum, nuditatem ſuam peruidens, folio pudenda contexit. Prius enim quam peccaret honeſtatis erat colore veſtibus, atque ideo nuditatem inhoneſtam non natura inſtruit, ſed delicti reatus inuenit. Nam & ſancti angeli in ſplendidiffimo habitu conſtituti, nunquid tunicis operiuntur, & palliis? Sed quum ſit in illis natiuitatis ſux nuda ſubſtantia, veſtiti videntur eſſe quod ſancti ſunt. Sic igitur & Adam cuſtodiens honeſtatis angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mundanis veſtibus, ſed immortalitatis erat ſplẽdore veſtitus. Nihil prauum reſpiciabant eius oculi, non cor eius turpe aliquid cogitabat, erat apud honeſtas mentes nuditas ipſa veſtita. Sicut enim apud nequam hominem turpis cogitatio à concupiſcentia veſtibus non arceat, ira apud ſanctos viros honeſta ſimplicitas, ad concupiſcendum nuditate non trahitur. Sed ſicut vitioſis ad corruptelam nuda ſunt omnia, ita religioſis ad caſtimoniã opera ſunt vniuerſa. Quid autem ait euangelica lectio? *Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit ei, vt ſuspendatur mola aſinaria in collo eius, & mergatur in profundum maris.* Puſillos hic non ætate pueros, ſed malitia paruulos dicit, ſicut apoſtolus ait: Malitia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis: Qui ſunt iſti, niſi clerici idonei, monachi religioſi, vel laici? Quiſquis igitur his irreuerſis, au cõtumelioſus exiſterit, hac belluina pœna plectetur, vt inſormi ſaxo religato illi ad collum, præcipitetur in mare. Sed videamus cur ſcandalizantibus Chriſtianos iſta pœna decreta ſit, aut quid ſibi velit ipſa ſententia. Puto enim illam aliquod myſterium continere. Quasi vero non ſufficeret, & in mare homini demergẽdo ſaxum qualecunque non magnum, aut enorme, ſed molæ aſinariæ lapis ei religeretur ad collum, vt cum perituro homine pereat res vſui neceſſaria. Sed puto hoc magis eſſe quod in ſcripturis aſini figura populus gentilium nuncupatur, qui clauſis oculis circa ignorantia molam erroris ſui gyro pertrahitur, & ſine vlla curſus directione veſtigis in ſe læpe redeuntibus innuit vſui laborat alieno. Nonne enim tibi videtur molam aſinariam voluere gentilibus populus, quamdiu in imperitiæ ſux labore verſatur? Naturæ quidem vinculis alligatus, vt verbum Dei molat, dominum cæli quærat, ſed operæ mentis cæcitate ſubſuſus vultum animi erigere ad Deum, cordis oculis leuare non poſſit ad cælum. Sed quoniam mola aſinaria ſaxum eſſe conſtat, videamus ſi & paganorum talis eſt mola. Talis eſt plane, Saxeæ enim mola eſt paganorum Iuppiter, Herculeſque lapideus, circa quos cæcis oculis frequentĩ errore circumuunt. Cæcos (inquam) dixerim eorum oculos, qui putant ſe videre, quod non vident. Aſpicientes enim ſaxum Deum ſe videre conſidunt. Attamen qui molam voluit, conſummandi aliquãdo finem operis habet, exeundi ſpem gerit laboris. Cui vero mola

Sens.

1. Cor. 14.

* Alia conſingunt.

aſinaria ad collum ſuspenditur, portat lapidem, qui portare debuerat iugum domini. Aſinus ergo ad molam, cæcus ad lapidem, gentilis ad ſaxum, qui adorat eum, quẽ nõ videt, nec agnoſcit. Deus enim non in manuſactis habitat, nec in metallo aut ſaxo cognoſcitur. Hic ergo gentilis populus, cum perfectionem Chriſtiano intulerit, hac pœna plectitur, vt cum ſua ſacrilega mola iudicandi ſeculi fluctibus demergatur.

Act. 17.

PETRI CHRYSOLOGI

Episcopi Rauen. in superius Euang.

Sermo.

BEARUS Evangelista, proximè dum diuitis inhumani vitam deſcripſit, & finem, humanos mouit, & mœſtificauit affectus: ſed hodie, Zachari diuitis humanitatem, fidẽmque referendo, cæleſte nos extulit, & prouexit ad gaudium. *Et ingreſſus, inquit, Ieſus, perambulabat Hiericho.* Quare perambulabat, non ambulat? Quia, quod Moſes ambulauerat, perambulabat Chriſtus; & populum, quem Moſes induxit in via, Ieſus ad quietem promiſſæ mansionis adduxit. *Perambulabat Hiericho.* Hiericho ciuitas ipſa eſt, quam Ieſus Nabe ſepteno tubarum clangore ſubuerit. Sed, quia Chriſtus venit ſaluare, quod perierat: ingreditur Hiericho, vt, quod lex terribili vociferatione deiecerat, Ieſus clamore piæ prædicationis attollar. *Et ecce vir nomine Zachæus, & hic erat princeps Publicanorum, & ipſe diues.* Princeps publicanorum in ciuitate perditâ, perditæ operis Zachæus egiſſe ſcribitur principatum: ex loco, perſona, officio, reatus magnitudo monſtratur, vt ex magnitudine criminis remittentis eluceat magnitudo. *Et quærebat Ieſum videre.* Qui Chriſtum videre quærit, cælum, vnde Chriſtus eſt, non terram, de qua aurum eſt, intueatur. Diues ergo, qui ſurſum reſpicit, non portat diuitias, ſed proculcat; nec incuruatur diuitiis, ſed leuatur; atque agit diuitias ad largientis obſequium, non ad diuitiarum auaritiæ ſeruitutem: diuitiarum ſeruus, non dominus eſt auarus; at miſericors tot ſeruus ſe probat habere, quot nummos. *Et non poterat præ turba, quia ſtatua puſillus erat.* Satis hic animo magnus erat qui puſillus videbatur in corpore: nam mente rangebat cælos, qui corpore homines non æquabat. Nemo ergo de breuitate corporis, cui addere nil poteſt, curer: ſed, vt fide emineat, hoc procuret. *Et præcurrens, aſcendit in arborem.* Quibus putas iſte gradibus altiffimæ arboris peruenit ad ramos? Iſte calcauit terram, ſuper aſcendit auram, tranſcendit auaritiã, & rotam diuitiarum ſupergreſſus eſt molem, vt proſiliens in arborem veniæ, miſericordiæ apprehenderet fructũ; & de ſpecula conſeſſionis, indulgentiæ cerneret largitorem. *Aſcendit in arborem Sycomorum.* Myſterio, nõ cauſa aſcendit in arborem Sycomorum: vt, vnde Adam texerat nuditatem corporis, Zachæus inde velaret ſordiditatem auaritiæ. *Vt videret Ieſum, quia inde erat tranſiturus.* Verè dixit tranſiturus: quia Chriſtus per terrenas vias, & humanos labores non manſurus venerat, ſed venerat tranſiturus. *Cum autem Ieſus veniſſet ad locum, ſuſpiciens, vidit eum.* Quasi, ſi illuc non vertiſſet oculos, non videret, qui Nathanaël, cum abſens eſſet, ſub eadem arbore longè vidit: ſed vidit cum, vidit ad veniam, reſpexit ad

Serm. 54.

Iofue 6.

Psal. 50.

Psal. 137.

* forte, quis.

Matth. 9.

Gen. 1.

gra

gratiam, intendit ad vitam, contemplatus eſt ſalutem. Deus, quem videt, non vt ignorans, agnoſcere cupit, ſed vt ſciens ad gloriam vult videre. *Vidit eum, & ait ad illum; Zachæus, feſtinans deſcende, quia hodie oportet me in domo tua manere.* Si bene aſcenderat, quare ei dicitur, deſcende? Superius dixit, *præcurrens, aſcendit arborem,* præcurrit ſeruus dominum: & antè Zachæus aſcendit arborem, quàm crucem dominator aſcenderet: hinc eſt, quod dicitur ei, *Feſtinans deſcende.* ſi lapis, feſtinans deſcende: deſcende ante dominum de Adamicâ arbore, vt poſt crucem dominicæ paſſionis aſcendas. Niſi quis tulerit crucem ſuam, & ſecutus me fuerit: non dicit, *præceſſerit me.* Deſcende ergo, vt deponas tantæ fraudis onera, pondera cupidi-tatis, vſurarum molem, magiſterium publicani, exactiõnis crudeliſſimæ principatum, expeditus intres pauperis ſcholam, diſcipulatum miſericordiæ, pietatis vſum, patientiæ diſciplinam, ſtudia virtutum, ſcientiam diuinitatis, tolerantiam paſſionum, philoſophiam moris, atque inter vitalis ligni ardua iã perfectus aſcendas. *Deſcende, quia hodie in domo tua oportet me manere.* Cuius domũ non intrauerit Chriſtus, ille ad diuinam non perueniet manſionẽ: & cuius hic ad menſam non ſederit Chriſtus, ille cæleſtem non accumbet ad menſam. *Et feſtinans deſcendit, & ſuſcepit eum gaudens.* Gaudet, quia ſuſcepit ſuſceptorem ſuum, quia paſtorem ſuum paſcit, quia teus iudicem ſuffragio humanitatis inclinat, quia cibi, & potus ſcenore debitorem ſuum ſibi facit, & acquirit: & ſic fit, vt quæſtum non perdat publicanus iſte, ſed mutet. *Et cum viderent, inquit, omnes murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem diuerſiſſet.* Et quis ſine peccato? Et ſi nemo; ipſe ſibi veniam negat, qui Deum, quod ad peccatores ingreditur, accuſat. Deus, quando peccatorem quærit, non peccata, ſed hominem quærit: vt peccatum, quod eſt opus hominis, deſpiciat: vt opus ſuum, quod homo eſt, non amittat. Audi Prophetam dicentem; *Auerte faciem tuam à peccatis meis: hoc eſt, ab operibus meis: de ſe autem? Opera manuum tuarum ne deſpicias.* Iudex, cum vult ignoſcere, hominem reſpicit, non culpam; pater, cum miſereri vult filio, affectum cogitat, non delictũ: ſic in homine Deus ſui memor eſt operis, vt operis obliuiſcatur humani. Tu ergo, qui reprehendis, qui murmurat, cur ad peccatorem diuerterit Chriſtus, viam ſalutis, exemplum veniæ, miſericordiæ ſpem de tali ingreſſu cape, & caue, ne hoc tibi ſit blaſphemandi materia, quod tibi occaſio eſt ſalutis. Quo medicus, niſi ad ægrum? Non eſt opus, inquit, ſanis medicus, ſed malè habentibus, Vbi anhelus paſtor, niſi ad ouem perditam? Quando ſe* ex hoſtibus immiſcet, niſi cum vult liberare captiuum? Et qui precioſam perdit margaritam, loca ſquallida non dedignatur intrare, & eam inter ſtercora ipſa perquirere non abhorret. In quod præceps poſt filium non ſe dat mater? Et arguitur Deus, qui creauit hominem ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, quare hominem inter peccata charitate conditoris inquiri? Murmurat, homo, quare hominem Deus inter peccata quærat: quid facies, cum videris eum propter hominem ipſas tenebras rartari penetrare? Audi tamen ad quid ingreſſus ad peccatorem fecerit Chriſtus. *Stans, inquit, Zachæus dixit.* Vides quomodo erectus eſt, qui iacebat. Iacemus in vitijs, & iacemus oppref-

ſi; ſtamus, cum bonis operibus, erigimur ad profectum. *Stans, inquit, Zachæus dixit, dimidium bonorum meorum do pauperibus.* Iſte poſt mortem ſe credit eſſe victurum, qui dimidium bonorum iam futuram tranſmittit ad vitam. Sit licet ille perfectus, qui totum, quod habet, illuc, vbi victurus eſt, ſemper hinc præmittit: eſt iſte tamen virtutum focius, conſors prudentiæ, fidei particeps, qui ad Deũ vel dimidiũ mittit: quia homo, quod hic reliquerit, hoc amittit. Et re vera, fratres, ſicut ſe iſte ibi credit viuere, qui illuc tranſmittit ſua; ita ille ſe ſibi non credit eſſe victurum, qui ſibi illic, quod habere debeat, nihil parat. Nam, ſi paupertatem vix ferre poſſumus temporalem, in æternum mendicus fieri quis durabit? Quis militans non ad patriam mittit, quicquid bellico ſudore conquirat, vt adoleſcentiæ labores ſenectus deliciõſa compenſet? Et Chriſtianus, cui militare eſt id, quod viuere in ſeculo, quomodo non cogitat, vt pericula terrena otijs cæleſtibus conſoletur? Quaaliter hæc faciat Chriſtianus, Zachæus ipſe & verbo docet, & monſtrat exemplo. *Dimidium bonorum meorum do pauperibus, &c.* Qui aliena prorogat, plus dando diripit, quam ſurando: nec compeſcit inde dolentium gemitus, ſed producit. Audio dicere, qui de fraude Deo offert, cumulat crimina, non emũdat: quia Deus in tali munere exuias ſuorum pauperum, non miſericordias intruetur. Sine cauſa Deo plorat, contra quem iuſtè cauſa pauperis plorauerit Deo. Dei vox eſt; Si pignus tuleris fratri tuo tunicam, ante ſolis occaſum reddes illi. Sicut furem lucernã prodit, ita ſol eos, qui fraudantur, accuſat. Si volumus Deo offerre noſtra, ſi apud Deum, quæ noſtra ſunt, poſſi deĩ volumus, mereamur & nos audire talia, qualia Zachæus audiuit; *Hodie domui huic ſalutis aduenit: quia hic filius eſt Abraham.* Inhumanus diues, cum eſſet filius Abraham, factus eſt gehennæ filius: iſte, cum eſſet rapinæ filius, dando ſua, aliena reddendo; Abraham adopratur in filium. Ne quis tamen putet Zachæum offerendo dimidium bonorum, perfectionis non tenuiſſe faſtigium, qui poſt omnia ſua, & ſeipſum ſic dedit Domino, vt episcopatus honore ſultus, à menſa publicani quæſtus ad menſam dominici corporis perueniret: & fraudulenta ſeculi diuitias derelinquens, in paupertate Chriſti veras ſeculi diuitias inueniret.

Exod. 12.

Summiſit hoc ex libro recognitioni Clementis.

S. BERNARDI ABBATIS Clareuallensis in Dedicatione Ecclesie, Sermo 1.

FEſtuitas hodierna, fratres, tanto nobis debet eſſe deuotior, quanto familiarior eſt. Nam ceteras quidem ſanctorum ſolemnitates cum eccleſiis aliis habemus communes: hæc verò ſic nobis eſt propria, vt neceſſe ſit vel à nobis eam, vel à nemine celebrari. Noſtra eſt, quia de nobiſpſis. Miramini forſitan & erubeſcitis celebrati feſta de vobis, ſed nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Quid enim lapides iſti poterunt ſanctitatis habere, vt eorum ſolemnia celebremus? Habent vtique ſanctitatem, ſed propter corpora veſtra. An verò corpora veſtra ſancta eſſe quis dubitet, quæ templum ſancti ſpiritus ſunt, vt ſciat vnufquique poſſidere vas ſuum

Psal. 31.

in sanctificatione: Itaque sanctae sunt animae propter inhabitantem spiritum Dei in vobis. Sancta sunt corpora propter animas, sancta est etiam propter corpora domus. Adhuc certe corruptibili tenebatur in carne, & in corpore peccati, in quo & grave adulterij crimen admisit illius anima, qui dicebat: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Mirabilis plane Deus in sanctis suis, non modo in caelestibus, sed etiam in terrenis. Vtrobique sanctos habet, & in vtriusque mirabilis est: illos quidem beatificans, istos sanctificans. An experimentum quaeritis eius de qua loquimur sanctitatis, & sanctorum vobis istorum miracula desideratis ostendi? Multi certe ex vobis a peccatis & vitiis in quibus computruerunt, tanquam iumenta in stercore suo, exiere viriliter: & quotidie impugnantibus eis potenter resistunt, iuxta Apostolum qui de sanctis loquens vtiq̄: Conualuerunt, inquit, de infirmitate, fortes facti sunt in bello. Quid mirabilius, quando is qui prius vix per biduum poterat à luxuria, crapula, & comestationibus & ebrietatibus, à cubilibus & impudiciis ceterisque similibus & dissimilibus vitiis continere, nunc ab eis continet multis annis, tota vtiq̄ vita sua? Quod maius miraculum, quando tot iuvenes, tot adolescentes, tot nobiles, vniuersi denique quos hic video, velut in carcere aperto tenentur sine vinculis, solo Dei timore confixi, quod in tanta persecerant afflictione penitentiae ultra virtutem humanam, supra naturam, contra consuetudinem? Ipsi credo videris quanta iam possemus inuenire miracula, si persecrari sigillatim liceret singulorum exitum de Aegypto, & deserti viam, id est, abrenunciacionem seculi, introitum monasterij, in monasterio conuersationem. Quid verò sunt haec, nisi manifestata inhabitantis in vobis spiritus sancti argumenta? Nam habitare in corpore animam probant vitales motus corporis: habitare in anima spiritum probat vita spiritualis. Illud ex visu & auditu dignoscitur: istud ex charitate & humilitate, ceterisque virtutibus. Vestra est igitur, fratres charissimi, vestra est hodierna festiuitas. Vos dedicati estis domino, vos elegit & assumpsit in proprios. Tibi (inquit propheta) derelictus est pauper, orphano tu quis adiutor. Quam bene cōmatalis, dilectissimi, quicquid habere potuistis in seculo, quando nunc relinquendo ea, proprij esse meruistis auctoris seculi, & eum habere propriam possessionem, qui sine dubio portio & hereditas est suorum. Neque enim, sicut dixerunt filij iniquitatis: beatus populus cui haec sunt, temporalia scilicet quae praemiserat, promptuarie eructantia ex hoc in illud, oues fetosae, & similia: non inquam beatus populus cui haec sunt, sed beatus populus cuius Dominus Deus eius. Vide te ergo si non dignum sit vt festum agamus diem quo nos assumpsit in proprios, & inuestiuit se per ministeriales & vicarios suos: vt fiat sicut iam olim promiserat: Ego, inquit, in medio eorum ero eorum Deus: nos autē populus eius, & oues pascuae eius. Quando enim domus ista per manus pontificum dedicata est Domino, propter nos sine dubio factum est: non solum qui praesentes sumus, sed & quicunque vsque in finem seculi Domino sunt in hoc loco militaturi. In nobis proinde spiritualiter impleri necesse est, quae in parietibus visibiliter praecesserunt. Et si vultis sci-

re, haec vtiq̄ sunt, aspersio, inscriptio, inunctio, illuminatio, benedictio. Haec vtiq̄ in hac visibili domo facere pontifices, haec & Christus affluens pontifex futurorum bonorum inuisibiliter quotidie operatur in nobis. Primum si quidem aspergit nos hyssopo, vt mundemur, lauemur, dealbemur, dicaturque de nobis: Quae est ista quae ascendit dealbata? Lauat inquam nos in confessione, lauat nos lachrymarum imbres, lauat sudore penitentiae: magis autem lauat nos aqua illa preciosa quae de fonte pietatis, id est ab eius latere emanauit. Aspergit nos hyssopo, quae humilis herba est, & peccatoris purgatiua: aqua sapientiae salutaris, quae est timor Domini initium sapientiae, & fons vitae: etiam condimentum salis admiscens, ne sit in spidibus timor sine spe, sine deuotione. Non solum autem, sed inscribit digito Dei in quo eiciebat daemonia, haud dubium quin in spiritu sancto. Inscribit inquam legem suam non iam in lapide, sed in tabulis cordis carnalibus, prophetiam implens promissionem qua se pollicitus est ablaturum cor lapideum, & carneum cor esse durum, id est, non durum, non obstinatum, non Iudaicum: sed pium, sed manufactum, sed tractabile, sed deuotum. Beatus quem tu erudieris domine, & de lege tua decueris eum. Beati inquam qui docti & memores sunt mandatorum eius, sed ad faciendum ea. Alioquin scienti bonum & nō facienti, peccatum est illi: & seruus sciens voluntatem domini sui & non faciens, plangis vapulabit multis. Vnde necesse est vt vnctio spiritualis gratiae adiuuet infirmitatem nostram, obseruantiarum & multimodae penitentiae cruce, deuotionis suae gratia liniens: quia nec sine cruce sequi Christum, & sine vnctione crucis asperitate ferre quis possit? Hinc est quod abominantur & fugiunt penitentiam, cruce quidem videntes, sed non etiam vnctionem. Vos qui experti estis, ecce scitis quia verè crux nostra inuncta est, & per gratiam spiritus adiuuantis suavis & delectabilis est penitentia nostra, & vt ita dicam, amaritudo nostra dulcissima. At postquam vnctio gratiae huius praecesserit, iam lucernam suam Christus non ponit sub modio, sed super candelabrum: quia tempus est vt luceat lux nostra coram hominibus, & videant opera nostra bona, & glorificent patrem nostrum qui in caelis est. Iam verò benedictionem quidem expectemus in fine, quando aperiet manum suam, & implebit omne animal benedictione. Nā in quatuor praemissis merita constant, in benedictione sunt praemia. In benedictione tota cōplebitur gratia sanctificationis, quando iam in domum transibimus non manu factam, aeternam in caelis. Ipsa est quae construitur viuis ex lapidibus, angelis scilicet & hominibus. Simul enim aedificatio & dedicatio ipsa complebitur. Dissuncta nimirum ligna & lapides domum non faciunt, nec in eis habitare quis potest: sola verò cōiunctio domum facit. Sic caelestium spirituum perfecta vnitas, sine vlla sibi diuisione connexa, integram & congruam Deo reddit habitationem, quam ineffabiliter beatificat inhabitans gloria maiestatis. Quis enim sic sciret vniuersa regum consilia, aut quis eorum omnia dicta vel facta sic nosset, quomodo palatij ligna & lapides, si non adesset illis intelligentiae sensus? Itaque caelestis illius curiae lapides viui ac rationabiles diuini intersunt consilij, & trinitatis

Psal. 50: Cant. 8.

Psal. 110.

Exech. 11.

Psal. 99.

Ibid. 102.

Iaco. 4.

Luc. 12.

Math. 5.

tis mysteria norunt, audiuntque verba ineffabilia quae non licet homini loqui. Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorum laudabunt te. Quantò enim plus vident, plus intelligunt, plus agnoscunt: tantò plus diligunt, tantò magis laudant, tanto amplius admirantur. Verum quia coherere quidem sibi domum illam & perfectam esse iam diximus, superest vt iuncturam & connexionem ipsam aliquatenus exprimamus. Legimus in Esaia: Glorioso bonum est. Duplici sibi igitur cohaerent lapides illi glutinosi: cognitionis plenae, & perfectae dilectionis. Tanto siquidem maiori ad se inuicem dilectione copulantur, quanto ipsi charitati quae Deus est, viciniore affluunt: sed nec vlla separare eos ab inuicem suspicio potest, vbi nihil omnino quod in altero sit, alterum latere patitur penetrans omnia radius veritatis. Quoniam enim qui adheret Deo, vnus spiritus est cum eo: nihil dubium est quin perfecte adherentes ei beati spiritus, cum eo pariter & in eo penetrant vniuersa. Ad hanc domum si peruenire desideras, sic concupiscat & deficiat anima tua in atria domini, sicut propheta clamat: Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitae meae. Ipsum nihilo minus imitare propheta, qui sicut iurauit domino, vorij vouit Deo Iacob, si introiero in tabernaculum domus meae, &c. Sed hinc alio sermone nobis tractandum erit, quod dominus ipse donauerit.

Esa. 41.

1. Cor. 6.

Psal. 26.

Psal. 137.

2. Reg. 7.

1. Par. 17.

Psal. 147.

2. Cor. 5.

Psal. 137.

EIVSDEM IN EADEM
solemnitate Sermo 2.

Lim rex gloriosus & propheta domini Dauid sanctus indiguita quadam cepit cogitatione moueri, indignum iudicans quod nullam adhuc Dominus sabaoth domum haberet in terris: ipse verò domum inhabitaret regiae dignitatis. Hoc ipsum, fratres, nos quoque decet cogitare, fideliter & vtiliter effectui mancipare. Nam quod licet Deo placuerit cogitatio illa prophetae, opus tamen reuerentum est Salomoni: alia ratio est, forte prolixiore indigens disputatione. Iam verò o anima tu quidem sublimi in domo habitas, quae à Deo tibi fabricata est, corpus hoc dico: quod sic compegit, quod sic aptauit, quod sic ornauit & ordinauit, vt gloriosè in eo & delectabiliter habitares. Sed & ipsi corpori domum fecit excelsum, aptissimam & decoram, dico autē sensibilem hūc & inhabitabilem mundū. Nonne ergo indignū reputas, vt tibi ipse fecerit domū, tu verò ei templum aedificare dissimules? Adhuc domum quidē habes, sed certa esto quoniam in breui casura est domus tua: & tu nisi prius prouideris aliam eris pluuiae, vento & frigori exponenda. Heu à facie frigoris eius quis sustinebit? Felix proinde & multum felix anima quae dicere potest: Scimus quoniam si terrestis domus nostra huius habitacionis dissoluatur, quod aedificationem habemus ex Deo, domū nō manu factam, aeternā in caelis. Propterea iā ne dederis o anima somnū oculis tuis, & palpebris tuis dormitationē, donec inuenias locū domus, tabernaculum Deo Iacob. Sed quid putamus fratres? Vbi inuenitur huius aedificij locus, aut quis poterit esse architectus? Nā visibile istud templū vtiq̄ propter nos factum

est ad nostram habitationem. Neque enim altissimus in manufactis inhabitat. Quod ergo aedificabimus templum ei qui dicit, & verè dicit: Calū & terram ego impleo: Tribularet valdè, & anxietur super me spiritus meus, nisi quod audio eū de quodam dicentem, Quia ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Ita iam scio vbi praeparanda sit domus ei, quoniam non capit eum nisi imago sua. Anima capax illius est, quae nimirum ad eius imaginem est creata. Propter quod iam festina, adorna thalamum tuum Sion: quoniam complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur. Exulta satis filia Sion, habitabit in te Deus tuus. Dic cum Maria tua, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Dic iuxta beatam Elizabeth verbum: Ervnde hoc mihi, vt veniat matris: Domini mei ad me? Quanta enim Dei benignitas, quanta dignatio, quanta dignitas, quanta gloria animarum, quod Dominus vniuersorum, & qui nullam habet indigentiam, templum sibi fieri iubet in illis? Itaque fratres toto cum desiderio, & digna gratiarum actione studeamus ei, templum aedificare in nobis: primò quidem solliciti vt in singulis, deinde vt in omnibus simul inhabitet: quia nec singulos dedignatur, nec vniuersos. Primo igitur loco studeat vnusquisque ne dissideat ipse à semetipso, quoniam omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet: nec intrabit Christus vbi fuerint parietes declinati, & maceratae depulsa. Nonne enim corporis sui domum integram anima vult habere, & exire illam necesse est, si fuerint à se inuicem membra dispersa? Videat ergo & ipsa si desiderat habitare Christum per fidem in corde suo, id est in seipsa: sollicitè caueat ne à se inuicem membra eius dissideant, id est ratio, voluntas, atque memoria. Sit ergo sine errore ratio, vt bene congruat voluntati. Talem enim voluntas amat. Sit & voluntas sine iniquitate, quoniam ratio talem approbat. Alioqui si sese iudicat anima propter voluntatis prauitatem in eo quod per rationem probat, bellum intestinum est, & discordia periculosa: quoniam voluntatem huiusmodi ratio semper suggillat, sed accusat, sed diiudicat, sed condemnat. Propter quod ait dominus in euangelio: Esto consentiens aduersario tuo dum es in via cum illo, ne forte aduersarius tradat te iudici, & index tradat te tortoribus, &c. Sit etiam memoria sine sorde, vt nullum in ea peccatum maneat, quod non pura confessione & dignis fructibus penitentiae deleatur. Alioquin conscientiam in qua peccatum latet, & voluntas odit, & ratio execratur. Bonum proinde parat habitaculum Deo, cuius nec ratio decepta, nec voluntas peruersa, nec memoria fuerit inquinata. Iam verò sic se habentibus singulis, etiam omnes nos connecti & conglutinari necesse est, mutua vtiq̄ charitate quae est vinculum perfectionis. Nam cognitio quidem perfecta in hac vita haberi non potest, forsitan nec oportet. In caelesti siquidē domo cognitio dilectionis est nutrimentum, hic vero esse poterat detrimentum. Quis enim gloriabitur casum se habere cor? Propterea facile erat & confundi cognitum, & conoscens offendit, ibi incunda erit cognitio, vbi macula iam non erit. Illa ergo domus connexa firmitus est tāquam in aeternum mansura, haec tanquam tabernaculum bel-

Hier. 33.

Ioan. 14.

Luc. 1.

Ibidem.

Math. 12.

Luc. 11.

Math. 5.

Zach. 1.

latorum minus sibi perfecte cohæret. Illa nimirum domus lætitiæ, ista militiæ est. Illa domus laudis, ista orationis. Hæc inquam est vrbs fortitudinis nostræ, illa est ciuitas requiei nostræ. Proinde si victoriosi fuerimus hic, illic erimus gloriosissimi: habentes loco galeam diadema, scaptrum & palmam pro gladio, pro scuto chlamydem deauratam, pro thorace stolam iucunditatis. Interim sanè premi magis quàm perimi videtur vitilius: & sustinere pondus clypei & lorice, quàm maligni iaculis igneis vulnerari. A quibus nos superna sua protectione custodiat qui est benedictus in secula, Amen.

EIVSDEM IN EADEM

Celebritate Serm. 3.

Domus hæc, fratres, æterni regis est oppidum, sed obsessum ab inimicis. Quotquot igitur in ipsius arma iurati sumus, & eius militiæ dedimus nomina, triplici nobis opus esse nouerimus apparatu ad custodiam castris huius: munitione videlicet, & armis, & alimentis. Quæ est ergo munitione? Vrbs fortitudinis nostræ Sion (ait propheta) saluator ponetur in ea murus & antemurale. Murus continentia, antemurale patientia est. Bonus continentia murus, qui sic vndique circumdat & circumcingit, vt nec per oculorum fenestras, nec per ceteros sensus detur ingressus morti. Bonum antemurale patientiæ, quod primos hostium sustinet imperus, vt inter plurima tentamenta stemus viriliter, & perseueremus ingiter inconcussi. Vnicum quippe remedium est dum contumacia quatitur & quodammodo nutat, obijcere patientiam: & quantumcunque ferueat sensus peccati, negare omnimodo consensum. In patientia vestra, inquit, possidebitis animas vestras. Ponitur ergo in ciuitate saluator ipse murus & antemurale, factus nobis à Deo patre iustitia, & prophetæ patientia, sicut idem ait: Quoniam tu es patientia mea domine. Murus inquam ponitur in conuersione, antemurale in passione, ab omnibus carnis & seculi præsentis illecebris abstinentis, & aduersa sustinens fortiter vniuersa. Oportet autem & arma parare, sed arma spiritualia potentia Deo non modò ad resistendum, sed ad impugnandum quoque & expugnandum viriliter inimicum. *In dicit vos armaturam Dei, ait Apostolus, vt possitis, &c. Quid enim putamus fratres? Grauis equidem nobis est inimici tentatio, sed longè grauior illi oratio nostra. Lædit nos iniquitas eius atque versutia sed multò amplius nostra cum simplicitas & misericordia torquet. Humilitatem nostram non sustinet, vritur charitate nostra, mansuetudine & obedientia cruciatur. Iam verò nec fame quidem vrgeri possumus vt hostibus castrum tradere compellamur: quoniam gratias ago Deo, non venit super nos terribilis illa comminatio prophetæ, imò domini per prophetam, famis videlicet & sitis, non panis & aquæ, sed audiendi verbum Dei. Sic enim habemus: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Itaque non nobis alimenta defunt, qui & sermones frequenter, & frequentius sacras lectiones audimus: & interdum quoque spiritualis deuotionis gustamus delicias, tanquam si cutili edant de micis quæ cadunt de mensa domi-*

norum suorum, cælestes illos conuiuas dico qui replentur ab vbertate domus Dei. Habemus etiam panem lachrymarum, qui licet minus suauis, optimè tamen confirmat cor hominis. Habemus & obedientiæ panem, de quo loquitur ad discipulos dominus: Meus (inquiens) cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Habemus super omnia de cælo panem viuum, corpus domini saluatoris, in cuius vtiq; fortitudine cibi, omnis aduersæ partis deijcitur fortitudo. Sic ergo munita est castris domini fortitudo, vt nihil iam timere oporteat, si tamen fideliter & viriliter agere voluerimus: vt videlicet nec proditores, nec pauidi, nec desides inueuiamur. Nam proditores quidem sunt: quicumque in hoc domini castrum inimicos eius introducere moliantur, quales sunt vtiq; deerratores Deo odibiles, qui discordias feminant, intrunt scandala inter fratres. Sicut enim in pace factus est locus domini, sic in discordia locum diabolo fieri manifestum est. Non miremini fratres, si durius loqui videor: quia veritas neminem palpat. Omnino proditorem sese nouerit si quis fortè (quod absit) vitia quæ libet in hanc domum conatur inducere, & templum Dei speluncam facere demoniorum. Gratias Deo, non multos hic inuenimus huiuscemodi. Sed tamen deprehendimus interdum fortè nonnullos qui colloquantur hostibus, & pacificatur fœdus cum morte, hoc est moliantur (quod in eis est) imminuere ordinis disciplinam, in tepefcere feruorem, turbare pacem, lædere charitatem. Verùm nos quidem cauemus ab eis quantum possumus, sicut scriptum est de quibusdam: Iesus autem non credebat se eis. Dico autem vobis quia licet portentur modò, sed portabunt cito graue iudiciũ, nisi se citius emendauerint, sicut graue damnum moluntur inferre. Quid enim frater? Vanitati aut tepiditati seu cuihbet alteri vitio fidem seruas operibus, & Deo per tonsuram mentiris? Optimum certè castrum tulisti Christo, si inimicis eius tradideris. Clarum vallem. Oprimos inde singulis annis & preciosos in oculis suis reditus accipit: & prædam multam quam hostibus eripit, in hunc munitionis suæ locum solet inducere, & habet fiduciam multam in fortitudine eius. Ecce enim quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos, à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari. Quibus ergo proditorem castris huius postquam deprehensus & comprehensus fuerit (neque enim latere aut fugere potest) quibus inquam putas exponendum esse supplicii? Non vtiq; communi cæterorum morte damnabitur: exquisitis illum necesse est interire tormētis. Sed non modo plus immoror circa ista, credo meliùs deinceps ab hac tam execrabili prodicione cauēbimus, studentes de cætero maiori sollicitudine non attrahere sed repellere vitia, quæcunque illa sint: seu carnalia, seu etiam secularia, ne proditorum notam vel pœnam incurrere mereamur. Secundo loco etiam illud cauendum, ne quis fortè pusillanimitate deiectus, fugiat à munitione, ibi trepidans timore vbi non est timor: vbi verò summum periculum, in sana temeritate securus. Hostilibus enim manibus, hostilibus gladijs se exponit, quicumque est ille qui fugit, ac si ignoret quoniam hostes illi omnino carent misericordia, & adeles quidem in alienos, sed multò crudeliores in suos, quippe crudelissimi in seipfos. Iam vero

vero tertium quoque periculum breuiter dico, quia hora præterijt, dum vestra, vt dignum est, salutis plurimum cupidus, diuersis morum infirmitatibus remedia diuersa conquiri. Quid prodest si nec proderet castrum nec relinquere velis, sed segnis & desidiosus in eo permaneat? Toto proinde animo, tota virtute dilectissimi commissum nobis castrum Domini & regis nostri manutenere laboremus, solliciti contra omnes inimici versutias, & aduersus omnia eius machinamenta parati, sicut scriptum est: Resistite diabolo, & fugiet à vobis. At quoniam scimus à quo dictum sit: Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilar qui custodit eam: humiliemur sub potenti manu altissimi, nos & domum istam tota deuotione eius misericordiam committentes, vt ipse nos custodiat ab omnibus insidijs inimicorum omnium, ad laudem & gloriam nominis sui, quod est benedictum in secula, Amen.

EIVSDEM IN EADEM

celebritate de triplici mansione,

Sermo 4.

Votius laudibus celebramus hanc diem, & festiuis eam gaudiis honoramus. Quòd si nec religiosus competit, nec sapiens decet ignorare quid veneretur, aut celebrare quod nesciant, querendum nobis est in cuius id agitur vel in quorum commemoratione sanctorum. Nec verò id mihi ex me arbitror præsumendum: prior loquatur alter cuius testimonium manus sit, & credibilis videatur. Miramini forte cur ista præloquimur, cum vestris sese obrutibus ecclesia præfens manifestus ingerat, cuius anniuersaria dedicatio celebratur. Quis enim parietes eius sanctos dicere vereatur, quos manus sacræ pontificum tantis sanctificauerit mysterijs? Ex tunc quoque & deinceps sanctarum in ibi lectionum resutare frequetia, sanctarum orationum deuota murmurare susurrata, sanctarum reliquiarum honorari beata præsentia, sanctorum spirituum indefessa noscitur custodia vigilare. Dicas forsitan, cetera quidem euidencia sunt, sed quis angelicas sese vidisse excubias gloriatur? Etsi tu fortè non vides, est tamen qui videt, ipse qui mittit. Quis ille? Nimirum qui loquitur per prophetam. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes. Est quidem sursum Hierusalem, quæ est libera, mater nostra, sed minime crediderim super muros eius constitutos esse custodes, in cuius laudibus propheta decantat: Qui posuit fines tuos pacem. Tu verò si id parum iudicas, perge audire quod sequitur in testimonio præcedenti: Tota die, inquit, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Siquidem aduertere est vel ex hoc, non hanc esse Hierusalem de qua legisti: Porta eius non claudentur per diem: nox enim non erit in ea. Illa ergo Hierusalem nec vicissitudines patitur, nec custodibus eger, nostris potius custodes necesse est & diebus & noctibus deputari. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes. Benignus es domine, nec nostrorum hac fragili protectione murorum potes esse contentus, sed ipsis hominum prælatis hominibus angelicam quoque custodiam superponis, vt muros defendens, & eos qui murorum ambitu contententur, Ita pater, quoniam sic est placitum ante

te, sic necessarium nobis. Insufficiens enim est ministratio nostra, nisi & nobiscum & pro nobis administratoris spiritus in ministerium mittas, vt hereditatem capiamus salutis. Quid enim si non videmus obsequium, cum experiamur auxilium? Quid si non meremur aspectum, cum sentiamus effectum? Discimus certè vel ex hoc ipso inuisibilia visibilibus præferenda. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Denique in inuisibilibus visibiliu causa consistit, vt secundum Apostolum: Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, à creatura visibili intellecta conspiciantur. Sic nimirum Iudæos olim de inuisibili peccatorum indulgentia sanctum Dei blasphemantes, sanitate corporeæ signo visibili confurauit: Vt sciaris quia filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Sic & Pharisæum illum murmurantem aduersus medicum qui salutem operabatur, & succentem languidæ quæ saluabatur, manifestis reuicuit indicijs, obsequia mulieris enumeras. Errabat siquidem qui tanquam adhuc peccatricem horrebat, quæ diuinis inhærens vestigijs, rigabat fletibus, tergebatur erinibus, osculo premebat, vnguebat vnguento. Quis enim crimina iam deleta recenseat? quis tangenti succenseat? quis eam peccatricem censeat, quæ dum commissa deplorat, odit iniquitatem: dum osculatur pedes domini, diligit iustitiam: & rursum dum tergit erinibus, exhibet humilitatē: dum vngit vnguento, mansuetudinem præfert? Nūquid possibile est regnare peccatum in animo contrito & spiritu ingemiscenti, aut non multa charitas operit multitudinē peccatorum? Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Merito proinde iam non peccatrix iuxta tuam Pharisæe sententiam, sed sancta & discipula Christi vocabitur, à quo etiam didicit in tam breui esse mitis & humilis corde. Nimirum hoc est quod in propheta legisti, sed forsitan neglexisti: Verte impios, & non erunt. Sic charissimi, sic & antiquus ille accusator fratrum si in quibus & vos erubescitis præterita peccata vestra vobis impropere, Apostolū audite magnifice consolantem vos, & dicentem: Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, & illud: Habebis nunc quidem fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Et manifestius imprimens: Templum Dei, ait, sanctum est, quod estis vos. Nimirum ipse est cuius reuerentiæ primam in huius sermonis principio reseruauimus vocem, dum quæreremus sanctos, quorum sanctimoniam congratulamur deuotione solenni. Licet enim parietes hos & dici sanctos & esse faciat consecratio episcoporum, frequentatio scripturarum, instantia orationum, reliquiarum sanctorum, visitatio angelorum: minime tamen eorum sanctitas propter se credenda est honorari, quos nec propter se certum est sanctificari. Quinimmo sancta est propter corpora domus, corpora propter animas, animæ propter spiritum inhabitantem. Neque hinc dubitet quis, cum inuisibilis eius gratiæ visibile nobis signum fiat in bonum. Dico autem in eo quod & ipsi instar illius euangelici paralytici surgitis, quod corporeum hoc grabatum in quo iacebatis languidi, tam facile tollitis, quod denique ambulatis in domum vestram, illam sanè domum de qua lætamini dicentes

Esai. 26.

Luc. 11.

Psal. 70.

1. Cor. 6.

Amos. 8.

Matth. 4.

Deut. 8.

Ioan. 4.

Jacob. 4. Psal. 126.

Ioan. 2.

2. Cor. 4.

Rom. 1.

Matth. 8.

Luc. 7.

Prover. 12.

1. Cor. 6.

1. Cor. 3.

Esai. 62.

Psal. 147.

Apo. 21.

Heb. 1. Matth. 11.

res cum propheta: In domum domini letantes
Psal. 127. ibimus. O admirabilis domus, & dilectis taber-
 naculis & atriis concupiscibilibus præferenda.
Psal. 83. Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum:
 concupiscit & deficit anima mea in atriis domi-
 ni. Verum multo magis beati qui habitant in do-
 mo tua domine, in secula seculorum laudabunt
 te. Siquidem gloriosa dicta sunt de te, domus Dei.
Psal. 86. In tabernaculis enim gemitus est penitentiae, in
 atriis gustus lætitiæ, in te satiety gloriæ. Hæc qui-
 dem est infima domus orationis, media expecta-
 tionis, tu gratiarum actionis & laudis. Felix pro-
 inde qui hic declinauerit à malo quod est culpa,
 & fecerit bonum: ut illic à malo quod est pœna,
 liberetur, & in te recipiat bonum. Hic nimirum
 primitiæ spiritus, illic diuitiæ, in te plenitudo: ubi
 bona illa mensura conferta & coagitata & super-
 effluens detur in sinus vestros. Hic denique sunt
 sancti, illic securi, in te beati. Hæc siquidem primi-
 tiæ spiritus, quæ militantibus interim prærogan-
 tur: sanctitas in conuersatione, pietas in intentio-
 ne, virtus in colluctatione. In sanctitate conuersa-
 tionis pœnitentiæ fructus intellige, & corporalia
 quæque diuinorum exercitia mandatorum. At
 quoniam hæc, nisi simplex fuerit oculus, simpli-
 cia esse non possunt, necessariò pietas intentionis
 & puritas cordis exigitur, ne vel honoris ambi-
 tus, vel laudis surrepat appetitus, sed solus ille de-
 sideretur qui solus desiderium replet, & ad pro-
 prii fontis originem omnis quam accepimus gra-
 tia reuertatur. Memento tamen solam ex omni-
 bus perseuerantiam coronari, nec eam facile pos-
 se inter tot discrimina vendicari, nisi multiplicem
 obtineas in tam multiplici colluctatione virtu-
 tem. Hæc in tabernaculis. Porro in atriis quæ post
 molestos conflictus amœna iucunditate fouen-
 dos excipiunt exeuntes, iam diuitiæ spiritus erog-
 antur: requies à laboribus, securitas à sollicitudi-
 nibus, pax ab hostibus. Ipse enim amodo iam dic-
 cit spiritus ut requiescant à laboribus suis, qui
 tanto feruore ocium hæc tenet interdiceret, labo-
 res indicere conuenit. Ipse seorsum à curis fa-
 ciet, & ab omni sollicitudine sequestret, qui mo-
 do consilia ponit in anima sua, & sollicitam facit
 erga multa turbati. Ipse iam parva victoria in pa-
 ce in idipsum suauiter dormire præstabit, qui dum
 adhuc leo rugiens fremit, & ad vigilias excitat, &
 accingit ad pugnam. Verum in his, ut supra teti-
 gimus, liberatio magis à malo quam boni mune-
 ratio est: nisi quod dura nos nostræ necessitatis
 experientia cogit, absentiam mali, boni cumulos
 æstimare: quemadmodum cōscientia grauiorum
 immunitatem criminum, plenitudinem reputat
 sanctitatis. Hinc aduertere est, quam longè agi-
 mus à summo bono, qui carere culpa iustitiam,
 carere miseria beatitudinem iudicamus. Absit
 autem ut talem quis putet vbertatem domus il-
 lips, & torrentem voluptatis, & si qua sunt alia
 quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in
 cor hominis ascendit quæ præparauit Deus dili-
 gentibus se. Nec ergo audire velis o homo quod
 auris hominis non audiuit, nec ab homine quæ-
 ras quod humanus nec oculus videt, nec animus
 capit. Nec tamen hinc penitus taceamus: nostram
 hanc patriam à longè salutantes, triplicem quan-
 dam odorari videmur, potentiæ scilicet, & mag-
 nificentiae & gloriæ repromissionem. Siquidem
 homo erat, & filius captiuitatis huius, qui dice-

bat: Introibo in potentias domini. Cæterum nos
 scire possumus quid sit infirmitate carere, tan-
 quam infirmitate circumdari. Quid verò sit virtu-
 te indui, & potentiam introire, nec modo poten-
 tiam, sed & multam potentiam, fortè & omnipo-
 tentiam, interim scire non possumus. Clamat
 etiam testis fidelis, quia quos iustificauit, illos &
 magnificauit. At magnificentiam eam præsertim
 quam procedere deccat à magnitudine cuius nec
 finis nec numerus est, utinam nostræ interim exi-
 gitati liceat expectare: nam æstimare non licet.
 Iam verò ne ipsius quidem vereri necesse est aut
 habere suspectam gloriæ promissionem, feliciter
 tunc & fiducialiter hauties gloriam, à cuius in-
 terim appetitu tantis comminationibus deterre-
 ris. Erat enim tunc vnicuique laus à Deo, secura
 certe & sempiterna, finis pariter & discriminis
 expers, & ut scriptum est: iucunda decoraque lau-
 datio. Eia ergo fratres, viriliter interim in taber-
 naculis militemus, ut suauiter deinde in atriis re-
 quiescamus: ut nouissimè in domo sublimiter
 gloriemur, cum momentaneum hoc & leue tri-
 bulationis nostræ supra modum in sublime æter-
 num pondus gloriæ operabitur in nobis, cum in
 domino laudabimur tota die, in veritate utique,
 non in vanitate.

**EIVSDEM IN DEDICA-
 tione ecclesie, de gemina confi-
 deratione sui, Sermo 5.**

Etiam hodie, fratres, solennitatem agimus, &
 præclaram. Atque id quidem facile dixerim:
 sed si pergius querere cuius sancti, illud forte iam
 non ita. Quotiens enim Apostoli seu martyris vel
 confessoris alicuius memoria celebratur, haud
 difficile est dicere cuius, vtpote sancti Petri, &
 Stephani gloriosi, aut scilicet patris nostri Bene-
 dicti, vel alicuius cæterorum magnorum principum
 magnæ curiæ cæli. Nunc verò nullius eorum
 solennitas agitur, agitur tamen nonnulla solenni-
 tas. Nec modò nonnulla, sed non parua. Et si iam
 vultis audire, festiuitas est domus domini, templi
 Dei, ciuitatis regis æterni, sponsæ Christi. Nemo
 sanè ambigit sanctam esse sponsam sancti sancto-
 rum, & omni celebritatis honore dignissimam.
 An verò domum Dei sanctam esse quis dubitet,
 de qua legitur: Domum tuam decet sanctitudo?
 Sic & sanctum est templum eius, mirabile in æqui-
 tate: sed & ciuitatem sanctam Ioannes sese vidisse
 testatur: Vidi, inquit, sanctam ciuitatem Hierusa-
 lem nouam descendètem de cælo, à Deo paratam
 tanquam sponsam ornata viro suo. In quibus
 sanè verbis aperire iam cœpi, quod adhuc (fateor)
 dissimulare volebā. Dico autè quod eadē sponsa,
 quæ ciuitas est, sed & templum quoq; & domus ni-
 hilominus sit. Neque id mirum, præsertim cum
 similiter vnus sit qui se ei sponsum dignatur &
 regem & Deum & patrem familias exhibere. Nec-
 dum tamè vobis arbitror satisfactum, donec eui-
 dentiùs quæ domus huius patris familias, quod
 hoc templum Dei, quæ ciuitas regis istius, quæ-
 nam denique huius gloriosi sponsi sponsa dici &
 esse meruerit, audiatis. At ego super hoc quidem
 non parum vereor loqui quid sentiam, ne quem
 vestrum (quod absit) aut minus fideliter, aut mi-
 nus humiliter audire contingat: ne quis forsitan
 ab

ab hoc auditorio aut elatus præ magnitudine
 gloriæ, aut incredulus, exeat præ pusillanimitate
 spiritus sui. Opto enim semper vos & fideles &
 humiles inueniri, quod vtrumque summopere sit
 necessarium ad salutem. Solis namque humilibus
 ipse dat gratiam, cui etiam sine fide placere im-
 possibile est. Opto igitur: & omnibus modis cupio
 ut & paruulos & magnos, imò (ut plus mi-
 remini) & nihil & aliquid, etiam grande aliquid ei
 vos exhibere curetis. Neque enim sine magno
 animo bona illa tam magna capere, aut vim face-
 re poteritis regno cælorum, non plus quam idem
 cælorum regnum intrare, nisi conuersi fueritis, &
 efficiamini sicut paruuli. Non sum homo profun-
 di sensus, non possum vobis quod non gustauerim
 cruciare. Dicam tamen quid interdum in me
 sentiam actitari, ut si quis forte sibi vtile iudica-
 uerit, imiteretur. Quia enim olim persuasum est
 mihi ut miseremur animæ meæ placiturus exinde
 Deo meo, frequenter de ea re cogito: utinam au-
 tem magis semper liceret. Erat quando id actitari
 minime libebat, nempe quod minus (si tamè mi-
 nus, & non magis minime) diligerem eam. Quo-
 modo enim amat quis, cuius mortè amat? Quod
 si, ut verum est & indubitabile, mors animæ ini-
 quitas est, absolutam proinde liquet esse senten-
 tiam, quod iniquitatem qui diligit, odit animam
 suam. Oderam ergo eam, & distem adhuc, nisi
 hoc mihi quodcumque amoris eius initium, is qui
 prior eam dilexerat, contulisset. Ipsius proinde
 beneficio nonnunquam de ea cogitans, videor
 mihi in ea (fateor) velut duo quædam contraria
 inuenire: Si ipsam prout in se est & ex se iuxta rei
 veritatem intueor, nihil de ea verius sentire pos-
 sum, quàm ad nihilum esse redactam. Quid modò
 necesse est singulas eius miseras numerare, quàm
 sit onerata peccatis, obfusa tenebris, irrecita ille-
 cebris, pruitiens concupiscentiis, obnoxia passio-
 nibus, impleta illusionibus, prona semper ad ma-
 lum, in vitium omne procliuis, postremò totius
 confusionis & ignominie impleta? Nimirum si
 ipsæ quoque iustitiæ nostræ omnes ad lumen ve-
 ritatis inspectæ, velut pannus menstruatus inue-
 niuntur, iniustitiæ deinceps quales reputabun-
 tur? Si lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipse
 tenebræ quantè erunt? Facile est cuique nostrum,
 si sua melius vniuersa & sine dissimulatione ve-
 stiget, & iudicet sine acceptione personæ, attestari
 per omnia apostolica veritati, & liberè procla-
 mare: Qui se putat aliquid esse, cum nihil sit: ipse
 se seducit. Quid est homo quia magnificas eum
 (ait fidelis & deuota cōfessio) aut apponis erga eum
 cor tuum? Quid? Sine dubio vanitati similis factus
 est homo, ad nihilum redactus est homo, nihil est
 homo. Quomodo tamè penitus nihil est, quæ ma-
 gnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appo-
 situm est cor diuinum? Respiremus fratres, & si
 nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde
 Dei potest aliud latere de nobis. O pater miseri-
 cordiarum, o pater miserorum, quid apponis erga
 eos cor tuum? Scio, scio: ubi est thesaurus tuus, ibi
 est & cor tuum. Quomodo ergo nihil sumus, si
 thesaurus tuus sumus? Omnes gentes quasi non
 sint, sic sunt ante te, & tanquam nihilum & inane
 reputabuntur. Siquidem ante te, sed non sic intra
 te. Sic in iudicio veritatis tuæ, sed non sic in affe-
 ctu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non sunt,
 tanquam ea quæ sunt. Et non sunt ergo, quia quæ

non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim
 non sint quantum ad se, apud te tamen sunt, utri-
 que iuxta Apostolum non ex operibus iustitiæ, *Rom. 3.*
 sed ex vocante. Sic nimirum sic consolaris in
 tua pietate, quæ in veritate tua humiliasti: ut ma-
 gnifice dilatetur in tuis, qui merito angustantur in
 viceribus suis. Siquidem vniuersa vniuersa misere-
 ricordia & veritas, requirunt testimonium
 tuum, & testimonia tua. Testamentum utique
 pietatis, & testimonia veritatis. Ego homo in
 corde tuo; ego intra te ipsum de te ipso testimonia
 veritatis, etiam hac cõmuni luce iudicabis te in-
 dignum. Ego in corde Dei testamentum quod
 firmatum est in sanguine mediatoris, & inuenies
 quam longe aliud ipse possidere quam te tenere
 videris. Quid est, inquit, homo quia magnificas
 eum? Magnus utique, sed in illo: siquidem ma-
 gnificatus est ab illo. Aut quomodo non magnus
 apud illum, cuius magna cura est de eo? Ipsi
 enim cura est de nobis, ait Apostolus. Petrus: Et
 Propheta: Ego autem mendicus sum & pauper, *1. Pet. 5.*
 Dominus sollicitus est mei. Plaudite artificiosa con-
 nexio vtriusque considerationis, quæ voluit vno
 momento descendens pariter & ascendens, & te
 pauperem & mendicum, & Deum pro se solici-
 tum vidit. Angelicum est istud ascendere & de-
 scendere simul. Videbitis, ait, angelos ascen-
 dentes & descendentes super filium hominis. Ne-
 que enim talis aliqua vicissitudo in eorum affecti-
 onibus & descensionibus est: simul & mittun-
 tur in ministerium propter eos qui hereditatem *Hebr. 1.*
 capiunt salutis, & assistunt vultui maiestatis: Deo
 misericorditer providente, ut & nobis sit consola-
 tio, & eis tribulatio nulla. Alioquin quæ de æ-
 quanimiter paterentur ab illo vultu gloriæ: in
 quem semper prospicere desiderant, propter nos
 vel ad modicum separari? Denique ipsam autè *Math. 18.*
 in Euangelio veritatem. Angeli eorum, ait (haud
 dubium quin paruulorum) in cælis semper videt
 faciem patris: sic videlicet paruulorum custodiæ
 deputati, ut non priuatim vilo modo beatitudine *ApoCAL. 2.*
 sua. Hinc est quod Ioannes sanctus ciuitatis Hieru-
 salem descendente vidit, stantem non potuit
 intueri. Et aduerte quod descendente dixerit,
 non cadente. Cecidit enim quondam non mi-
 nima pars ciuitatis illius, sed ea quidem minime
 sancta, quippe cui gravissimus casus fuit quod
 totius inimica facta est sanctitatis. Verum hanc
 quidem ruinam & terribilem casum Ioannes vi-
 dere non potuit, quia necdum erat: sed vidit ver-
 bum quod in principio erat, vidit principium, *Luc. 10.*
 quod Apostolis loquebatur: Videbam fatanam
 tanquam fulgur cadentem de cælo. Itaque pars
 illa quæ cecidit, à Deo reparanda est, cum imple-
 bit ruinas, & reedificabit muros Hierusalem: nō
 tamen ex his qui ceciderunt. Hæc autem quæ de-
 scendens apparuit, iam parata erat, sicut secutus
 adiunxit: A Deo parata. Siquidem quod descen-
 dunt non cadunt angeli sancti, diuina preparatio
 facit: à quo nimirum hæc ipsa eis & voluntas
 præparata est, & facultas. Vnde non solum ad-
 ministratorios, sed & missos in ministerium quo-
 que Apostolus testatur. Quidni mittat angelos,
 pro quibus & ipse à patre voluit mitti? Quidni
 pro eis inclinet cælos, pro quibus ipse quoque
 cælorum rex inclinauit se, ita ut digito in terram
 scriberet? Domine inclina cælos tuos. Parum est:
 Et descende. Quid vltra? Ut quibus condescen-
 dit, *Psal. 143.*
Job 8.

dit, faciat etiam conscendere sibi. Cæterum, vt iam dixi, angelicus ascensus & descensus caret vicissitudine, nos autem modò hac, modò illac versari necesse est: quòd nec supra diutius stare liceat, nec expedit infra longius demorari. *Psal. 106.* Ascendunt, ait, vsque ad caelos, & descendunt vsque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat. Vt quid hoc? Propterea sanè anima eorum in malis interim plus tabescebat, quàm delectetur in bonis, quòd hæc in re, illa verò tantum in spe videantur haberi. *Math. 19.* Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli saluatoris. Et ille: Apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica consolatio nostra, hæc tota ratio spei nostræ. Sed de possibilitate iam certi, de voluntate, quid agimus? Quis scit si est dignus amore, an odio? Quis nouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hic iam planè fidem nobis subuenire necesse est, hic oportet succurrere veritatem: vt quod de nobis latet in corde patris, nobis per ipsius spiritum reuelerit, & spiritus eius testificans, persuadeat, spiritui nostro quòd filij Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per fidem, in quibus nimirum velut medius quidam transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram magnificationem. Propterea sanè geminam illam considerationem, alteram quidem iudicij & veritatis, alteram verò non incongruè vocari credimus fidei & pietatis. Nec mirabile in humanis qualitatibus tam dissimilia reperiri, si soletter aduertas quanta & in ipsa eius substantia conuenisse videtur diuersitas naturarum. Quid enim spiritu vitæ sublimius? Quid verò humilium limo terræ? Quam profectò tam discorarentium in homine coherentiam rerum, ipsos quoque sapientes seculi huius arbitror non latuisse, cum hominem diffinerent animal rationale mortale. Mirabilis siquidem copula rationis & mortis, mira societas discretionis & corruptionis. Sic nimirum sic in moribus, sic in affectibus, sic in studiis hominum non minor, forte & amplior contrarietas inuenitur: vt si totam prauitatem seorsum intuearis, ac rursus quicquid boni videtur inesse, consideres sigillatim, plenum censeas esse miraculo quòd tam aduersa conuenierint. Inde homo nunc quidem Bar-iona, nunc verò satana meretur audire. Nolite mirari hoc. Recolite ex Euangelio cui dictum sit (& vtrunque in veritate: nam vtrunque ab ipsa veritate dictum) prius quidem: Beatus es Simon Bar-iona: nec multò post, Vade retro satana. Vnus ergo vtrunque, etsi non vtrunque ex vno. Illud enim ex patre, istud ex homine, ipse tamen vtrunque erat. Vnde Bar-iona? Quia non caro nec sanguis, sed pater ei quod locutus est reuelauit. Vnde satanas? Quia sapuit quæ erant hominū, non quæ Dei. Iam si vtraque consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus, imò in vna quâ nihil, in altera quàm magnificari, quippe pro quibus etiam sollicitudinem gerat tanta maiestas, & cor suum apposuerit erga nos: puto temperata videtur gloriatio nostra, sed forsitan magis aucta est, solidata tamen, vt non in nobis, sed in domino gloriemur, quibus nimirum in hoc solo respirare est, vt dicamus: Si decreuerit saluare nos, cōtinuò liberabimur. Ex hoc iam in illa superiori specula vel paululum immorantes, quæramus domum Dei, quæramus templum, quæramus ci-

uitatē, quæramus & sponfam. Neque enim oblitus sum, sed cum metu & reuerentia dico; Nos sumus. Nos inquam sumus, sed in corde Dei. Nos sumus, sed ipsius dignatione, non dignitate nostra. Non vsurpet quod Dei est, vt non apponat homo magnificare seipsum, alioquin quod illius erat faciens Deus, exaltantē se humiliabit. Quòd & si nos puerili animositate gratis saluari volumus, merito non saluamur. Excludit miseræ dissimulatio miserationem, nec dignatio locum habet vbi fuerit præsumptio dignitatis: prouocat verò compassionem humilis confessio passionis. Sanè hæc sola facit vt nos ipse tanquam diues paterfamilias alar in fame, & sub eo panibus abundantes inueniamur proinde domus eius, cui nunquam deest alimonia vitæ. Et memeto quòd domum suam domū orationis esse diffiniat: quia & hoc prophético satis videtur testimonio conuenire: qui ab ipso nos in orationibus vti que cibandos pane lachrymarum, & in lachrymis potum afferit accepturos. Cæterum iuxta eundem prophetam, sicut supra quoque meminimus, domum istam decet sanctitudo, vt videlicet poenitentia lachrymas puritas cōtinentia comitetur, & quæ iam domus est, fiat subinde etiam templum Dei. Sancti estote, inquit, quia sanctus sum dominus Deus vester. Et Apostolus: Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti, & spiritus sanctus habitat in vobis? Si quis templum Dei violauerit, disperdet eum Deus. Nunquid tamen vel ipsa iam sanctimonia sufficit? Pax quoque necessaria est, Apostolo teste, qui ait: Pacem sectamini cum omnibus, & sanctimonia, sine qua nemo videbit Deum. Hæc est quæ facit vnus moris habitare fratres in vnò, nouam vti que regi nostro vero pacifico ædificas civitatem, quæ & ipsa Hierusalem nominetur, quod est visio pacis. Vbi enim sine fœdere pacis, sine obseruantia legis, sine disciplina & regimine acephala multitudo congregata fuerit, non populus, sed turba vocatur: non est ciuitas, sed confusio: Babylonem exhibet, de Hierusalem habet nihil. Sed quemadmodum fieri posse videbitur, vt rex tantus in sponsum transeat, ciuitas promoueat in sponfam? Sola hoc potest, quæ nihil non potest, caritas fortis vt mors. Quomodo non facile istam leuet, quæ illum iam inclinauit? Verum hinc tibi nullatenus consulenda prior illa quam diximus consideratio tui, hic quàm potissimum fidei magnanimitas exercetur. Denique & ipse ait: Desponsauit te mihi in fide, desponsauit te in iudicio & iustitia: eius, non tuam intellige: desponsauit te in misericordia & miserationibus. Si non fecit ille quod sponsus, si non tanquam sponsus amauit, si non zelatus est tanquam sponsus, noli acquiescere spōsam te arbitrari. Itaque fratres mei, si per abundantem refectionem magni patrisfamilias domus esse poteramus, si templū Dei per sanctificationem, si ciuitas summi regis per socialis vitæ cōmunionem, si sponsa immortalis sponsi per dilectionem, puto iam non esse quod dicere verear nostram esse solennitatem. Nec miremini quòd in terris agitur hæc celebritas, siquidem agitur & in cælis. Nempe si (vt veritas ait, & non potest non esse verum) super vno peccatore poenitentiam agente gaudium est in cælis etiam angelis Dei, non est dubium multiplex esse super tam multorum poenitentia peccatorum. Adhuc amplius

amplius vultis audire? Etiam gaudium domini, fortitudo nostra. Collætetur ergo angelis Dei, congaudeamus Deo, & in gratiarum actione præfens solennitas agatur: quia quanto nobis domestica, tanto amplius debet esse deuota.

EIVSDEM VNDE

supra, Sermo 6.

Domestica nobis celebritas dedicatio domus nostræ, magis autem domestica nostra ipsorum dedicatio. Nostra siquidem illa aspersio, nostra illa benedictio, nostra consecratio fuit: quæ per manus sanctorum celebrata pontificum, etiã hodie anniuersario reditu votiuus laudibus ad memoriam reuocatur. Nunquid de lapidibus cura est Deo? Non parietes dicunt, sed homines: Ipsi enim cura est de nobis. Vnus homo erat Iacob, & dormiens vidit descendentes angelos & ascendentes. Parum est hoc, etiam dominum angelorum adesse testatus est, dicens: Vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Miratur enim gratiam, & dignationis magnitudinem expauescit. Quàm terribilior est iste locus, quàm euidentiùs certiusque dominus est in loco isto:

1. Petr. 5.

Math. 21.

Psal. 79.

Ibid. 92.

1. Cor. 6.

Math. 18.

1. Cor. 2.

Hebr. 12.

Math. 6.

Psal. 6.

Hebr. 10.

Luc. 6.

vbi nimirum non modò duo aut tres, sed tam multi in ipsius congregati nomine perseuerant. Nemo iam nesciat, nemo vestrū ignoret. Siquidem non accepimus spiritum mundi huius, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo data sunt nobis. Terribilis planè locus, & dignus omni reuerentia, quem fideles viri inhabitant, quem angeli sancti frequentant, quem sua quoque presentia Dominus ipse dignatur. Quomodo enim tantus patriarcha nescire potuerat quòd non esset locus vbi non esset Deus? Sed forte aliud esse miratus est vbi ait: Vere Dominus est in loco isto. Ibi verè est, & verè Dominus est, vbi in eius nomine angeli simul & homines congregantur. Licet enim in omni loco sit qui nullo clauditur loco, signanter tamen dicimus: Pater noster qui es in cælis: quòd aliter illic & proprio quodam modo presentem se exhibeat, non quidem ipse diuersus, sed diuersa distinguens. Est ergo in omni loco omnia vniuersaliter continens, omniaque disponens, sed longè tamè aliter atque aliter. Apud homines malos est præstans atque dissimulans, apud electos homines operans & seruans, apud superos pascens & cubans, apud inferos arguens & damnans. Facit solem suum oriri etiam super malos: sed vbi malorum interim dissimulatio est, quodammodo veritas non est. Itaque si dicere licet, apud impios est in dissimulatione, apud iustos in veritate, apud angelos in felicitate, apud inferos in feritate sua. Durum vobis sonat quòd feritate dixi: ego verò & iram vereor & furorem. *Psal. 6.* Domine ne in furore tuo arguas me, &c. Vere, inquit, dominus est in loco isto. Vbi enim pluit super iustos & iniustos, pater est, pater misericordiarum, expectans homines ad poenitentiam. Vbi damnat obstinatos, iudex est, & horrendum incidere in manus Dei viuentis. Vbi cubat, sponsus est: & beata anima, quam introduxit in cubiculum suum, Cæterum in loco isto verè Dominus est, si tamen seruauimus ei in spiritu & veritate: Non enim verè Dominus erat apud eos quibus dicebat: Quid vocatis me Domine domi-

ne, & non facitis quæ dico? Testantur sacræ literæ in paradiso olim positum primum Adam vt operaretur & custodiret illū. Sic secūds Adam in ecclesia sanctorum, in congregatione suorum, in horto deliciarum (si quidem delitiæ suæ sunt esse cum filiis hominum) ita inquam & ipse Dominus est in loco isto vt operetur atque custodiat. Alioquin sicut nisi quia Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificauit eam: sic nihilominus nisi ipse custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Porro angelos ascendentes & descendentes esse in loco isto, patriarchalis ipsa visio manifestat. Ascendentes vt videant faciem patris, descendentes vt prouideant nobis. Quid ergo nos quomodo hic esse debemus, in quanta reuerentia stare in loco isto, vbi Deus est operans, & seruans ascendentes & descendentes? Nimirum poenitentes & expectantes esse nos conuenit. Hoc est enim obliuisci quæ retro sunt, ignorare, reprobare, recogitare annos illos in amaritudine animæ nostræ, ac deinceps cogitatione simul & auiditate extendere nos in anteriora. Ad hoc venimus, in hoc positi sumus. Hæc sunt quæ exiguntur à nobis, præteritorum poenitudo peccatorum, & futurorum expectatio præmium.

Psal. 126.

BEDAE VENERABILIS

presbyteri in idem Euang.

expositio.

Et ingressus perambulabat Hiericho, &c. Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ecce enim camelus depōsita gibbi sarcina, per foramen acus transit, hoc est diues, & publicanus, relicto onere diuitiarum, contempto sensu fraudium, angustam portam, arctamque viam, quæ ad vitam ducit, ascendit. Qui mira deuotione fidei ad videndum saluatorem, quod natura minus habuerat, ascensu supplet arboris, atque ideo iuste quamuis ipse rogare non audeat, benedictionem dominicæ susceptionis: quam desiderabat, accipit. Mysticè autem Zachæus, qui interpretatur iustificatus, credentem ex gentibus populum significat. Qui quanto curis secularibus occupatior, tanto flagitiis deprimentibus erat factus humilior. Sed ablutus est, sed sanctificatus, sed iustificatus in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri, qui intrantem Hiericho Saluatorem videre quærebat, sed præ turba non poterat. Quia gratiæ fidei, quam mundo Saluator adtulit, participare cupiebat, sed inoblita virtutum consuetudo, ne ad votum perueniret, obstiterat. Eandem nanque turba noxiæ consuetudinis, quæ supra cæcum clamantem, ne humen peteret, increpabat, etiam suspicientem publicanum, ne Iesum videat, tardat. Sed sicut cæcus turbarum voces magis, ac magis clamando deuicit, ita pusillus necesse est turbe nocentis obstaculum altiora petendo transcendat, terrena relinquat, arborem crucis ascendat. Sycomorus nanque, quæ est arbor folijs moro similis, sed altitudine præstans, vnde & à Larinis celsa nuncupatur, sicut fatua dicitur. Et eadē dominicæ crucis, quæ credentes alit vt ficus, ab incredulis irridentur vt fatua. Non enim prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scādalum, gentibus Bibl. Hom. tom. 3. S s s 2 autem

autem stultitiam. Ipsis vero vocatis Iudæis, atque gentibus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Quam videlicet arborem pusillus statura Zachæus, quo exaltati possit, ascendit, dum quilibet humilis, & propriè conficius infirmitatis, confidens in domino proclamat; Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Ascensa autem sycomoro transeuntem prope dominum cernit, quia per hanc laudabilem fatuitatem, & si necdum, ut est, solide, iam tamen rapit, & quasi in transitu luci sapientiæ cælestis intendit. *Et cum venisset ad locum suspiciens Iesus vidit illum.* Perambulans Hiericho Saluator, venit ad locum, ubi præcurrens Zachæus sycomorum conscenderat, quia missis per mundum sui verbi præconibus, in quibus ipse nimirum & loquebatur, & ibat, venit ad populum nationum, qui passionis eius fide iam sublimis existēs, etiam diuinitatis eius ardebat agnita facie beati. Suspiciens vidit illum, quia per gratiam fidei à terrenis cupiditatibus eleuatum, turbisq; infidelibus præminentem elegit. Videre enim Dei, eligere, vel amare est. Vnde est illud; Oculi domini super iustos. Nam & nos, quæ amamus videre, ab iis, quæ execramur, intuitum festinamus auertere. Vidit ergo Iesus videntem se, quia elegit eligentem se, & amavit amantem. Hunc sane ordinem proficiendi, hoc est per fidem dominicæ incarnationis ad cognitionem diuinitatis perueniendi, quasi sycomorum Iesu faciem speculandi doctor egregius ostendit, cum ait; Non enim iudicavi scire me aliquid inter vos, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. Itaque aliis exprobrans; Facti estis (inquit) quibus lacte opus sit non solido cibo. Lac infirma temporariæ dispensationis, solidum cibum ardua perpetuæ maiestatis appellans. *Et dixit ad eum, Zachæe, festinans descende, &c.* Manebat aliquando dominus in domo principis Pharisæorum, hoc est, in Iudæorum synagoga docebat; sed, quia non baptizatum ante prædium, sabbato curantem, publicanos, & peccatores recipientem, contra auaritiam disputantem, & cætera digna Deo gerentem lingua venenata carpebant, pertexus eorum facinora, discessit, & aufugit, dicens; Relinqueret vobis domus vestra deserta. Hodie autem in domo pusilli Zachæi oportet illum manere, hoc est, nouæ lucis gratia coruscante, in humili credentium nationū corde quiescere. Quod autem descendere de sycomoro Zachæus, & sic in domo sua Christo mansionem præparare iubetur, hoc est, quod Apostolus ait; Quia & si cognouimus secundum carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Et si enim mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. *Et cum viderent omnes murmurabant, &c.* Manifestum est, Iudæos semper gētium odio salutem, scriptum est enim; Sequenti vero sabbato pene vniuersa ciuitas conuenit audire verbum domini. Videntes autem turbas Iudæi, repleti sunt zelo. Et contradicabant iis, quæ à Paulo dicebantur. Et alibi; fideles etiam fratres aduersus. Apostolorum principem disceptabant, dicentes; Quare introisti ad viros præpurium habentes, & manducasti cum illis? *Stans autem Zachæus dixit ad dominum, &c.* Aliis calumniantibus hominem peccatorem, ipse Zachæus; stans, id est, in ea, quam cœperat, fidei veritate persistens, non solum se ex peccatore conuersum, sed etiam inter perfectos probat esse cōuersatum.

Dicente enim domino; Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, quibus ante conuersionem innocenter vixit, omnia conuersus potest dare pauperibus. At qui aliqua fraude sustulit, primo hæc iuxta legem reddere, deinde quod sibi remanserit, debet dare pauperibus. Ac sic ipse, quia sibi nihil retinet, omnia sua dispergit, dat pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Et hæc est sapiens illa stultitia, quam de sycomoro publicanus, quasi fructum vitæ legerat, rapta videlicet reddere, propria relinqueret, visibilia contemnere, pro inuisibilibus etiam mori desiderare, seipsum abnegare, & eius, qui necdum videatur domini vestigia sequi, concupiscere. *Aut Iesus ad eum. Quia hodie salus, &c.* Filius Abraham dicitur Zachæus, non quia de eius stirpe generatus, sed quia eius est fidem imitatus. Vt sicut Abraham terræ, cognationem, domūq; paternam ob spem futuræ hæreditatis, domino iubente deseruit: ita & ille quo thesaurum in carnis adquiret, bona sua pauperibus partienda relinqueret. Et pulchre dicit; Et ipse, ut non solum eos, qui iusti perseverant, sed & eos, qui ab iniustitia respiciunt, ad filios promissionis pertinere declarat. *Aliter. Salus, quæ olim Iudæorum domum implebat, hodie populo nationum illuxit, eo quod & ipse populus filius sit Abraham, credendo in eum. De quo dicit Apostolus; Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis.* Et sicem alibi dicit, ipse Abraham sit pater circumcisionis non iis tantum, qui sunt ex circumcisione, sed & iis, qui sectantur vestigia, quæ est in præputio fidei patris nostri Abraham. *Veni enim filius hominis quærere, &c.* Hoc est, quod alibi dicit; Non veni vocare iustos, sed peccatores. Pius sane magister, qui murmurantibus turbis sua mysteria nō dedignetur exponere, adeo scilicet peccatorum penitentiam non esse respiciendam, ut ipse Dei filius ob hanc maxime quærendam sit destinatus ad terras. Qui ut pietatis suæ nobis dispensationem inculet, & pessime se filium hominis appellat commendans sollicitate nobis, quod factus est benigne pro nobis.

EIVSDEM IN EODEM festo, Homilia 1.

Quia propicia diuinitate, fratres charissimi, solennia dedicationis ecclesiæ celebramus, debemus ipsi congruere solennitati, quam colimus: ut sicut ornatis studiosius eiusdem ecclesiæ parietibus, pluribus accensis luminaribus, amplificato numero lectionum, addita psalmodum melodiam, lætis noctem vigiliis ex more transegimus, ita etiam penetrantia cordium nostrorum semper necessitati bonorum operum decorem ornatus. Semper in nobis flamma diuinæ pariter & fraternæ charitatis augetur, semper in sanctuario pectoris nostri cælestium memoria præceptorum, & angelicæ modulationis dulcedo sancta resonet. Hi sunt enim fructus bonæ arboris, hic boni thesaurus cordis, hæc fundamenta sapientis architecti, quæ nobis hodierna sancti euangelii lectio commendat, nos non formam solummodo, sed virtutem potius habere pietatis. Quod etiam mystica veteris instrumenti nobis historia diligenter insinuat, quando vel Moyses tabernaculum

Exod. 26.
3. Reg. 67.

lum, vel templum domino Salomon, in sanctæ ecclesiæ typum condidit. Vtraque enim domus firmiter fundata esse refertur, tabernaculum quidem, quia compactos de tabulis habebat parietes, super bases argenteas: templum autem super lapides quadros suppositos. Ligna quoque erant imputribilia, è quibus & tabernaculum omne factum, & templum intus ornatum, ac desuper tectum fulgebat. Aurum etiam de thesauro bono optimum proferebatur, de quo & tabernaculi parietes intus & foris vestiti, & templi non tantum parietes verum etiam laquearia, trabes, ostia, postes, & pauimenta erant cooperta. Sed & vasa vel utensilia domus vtriusque cuncta pene aurea, neque hæc nisi de auro purissimo fieri licebat. Fructus etiam arborum qui in domum domini offerebantur, purissimi & exquisiti esse iubebantur, hoc est vitis, oliuæ, thuris, vel stactis, & cæterarum huiusmodi. Quæ videlicet cuncta spirititaliter intellecta, veram nostræ fidei & operationis sinceritatem denunciant. Domus nanque vtriusque, ut diximus, vniuersalis ecclesiæ figuram præmonstrat. Neque incongruum quis arbitretur, quod dux sunt domus domini in mysterio factæ, cum vnam Christi domum esse ecclesiam, nullus fidelis ambigat. Dux etenim sunt conditæ domus ob significationem vtriusque populi, in eandem fidem venturi, Iudæi scilicet & gentilis. Vnde bene tabernaculum sola plebs Hebræa condidit in eremo, templi autem structuram prolelyti, id est, aduenæ de gentibus quotquot in populo Israel tunc inueniri poterant, deuota fide compleuerunt. Sed & rex potentissimus Tyri conductus à Salomone, commodatis artificibus, & lignis gratantissime iuuit, quia nimirum ante incarnationem dominicam notus tantum in Iudæa erat Deus. At postquam ille in ea, qua natus & passus est carne resuscitatus à mortuis, & exaltatus est super cælos Deus continuo super omnem terram nominis eius gloria resulsit, orbisque vniuersus ad ædificationem domus illius, accepta ab eo promissione donorum cælestium gaudens accurrit. Quid ergo ipse conditor & redemptor noster de constructione suæ domus, quæ nos sumus, in ea, quæ nobis modo recitata est lectione sancti euangelii dicat, audiamus. *Non est arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum.* Bonas ergo arbores, & bonos harum fructus in constructionem sui templi rex sapiens quærit. At vero malæ arboris quis sit finis, idem alibi docet, dicens: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Arbores nanque homines, fructus autem dicit opera ipsorum. Vultis etenim nosse qui sint arbores malæ, qui mali fructus? Apostolus docet, dicens: Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitie, contentiones, emulationes, iræ, rixæ, dissensiones, hæreses, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comestiones, & his similia. Vultis audire an arbores quæ tales fructus faciunt, ad æterni regis templum celeste pertineant? Subiungit Apostolus, dicens: Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur. Bonæ quoque arboris fructus subsequenter enumerat, dicens: Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas, benignitas, fides, mansuetudo, continentia, de

quibus & alias admonens, ait: Ut filij lucis ambulare. Fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate. Qui nimirum fructus cum arboribus è quibus prodeunt, & hic ad domum fidei, & illic ad habitationem supernæ beatitudinis veraciter pertinent. Audiamus denique arborem bonam de bonorum fructuum prouentu letantem. Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei mei in æternum, & in seculum seculi. Fructus quippe oliuæ lucidum est opus misericordiæ, & ideo iure in misericordia Dei sperat in templo eternitatis, qui in domo Dei præsentis misericordiæ gratia respenderit. Iure se talis ad templum magni regis pertinere confidens, alibi dicit: Et misericordia tua subleuetur me omnibus diebus vite meæ, ut in habitem in domo domini in longitudine dierum. At contra mala arbor videamus qualis fructus ferat, & tales ferre ipsi vitemus. Dicit Propheta Hieremias: Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à domino recedit cor eius. Erit enim quasi myricæ in deserto. Myrica nanque est infructuosa arbor & humilis, gustu nimis amara, omniq; humana cultura profus indigna, ac propterea fructificans in deserto. Cui merito comparatur is, qui à diuino timore & amore recedens, ab hominibus regnum vel diuitias sperat. Qui quantum à decore domus Dei sit extorris iudicandus, propheta subdendo manifestat: Et non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in deserto in siccitate, in terra saluginis & inhabitabili. Nemo ergo sibi, fratres mei, in occulto male vigens, de fauore vulgi quasi bonus sit blandiatur: quia & si folia verborum perpulchra, si florem fame gignit odoriferum, non est arbor bona quæ facit fructus malos. Nemo cum recto corde bona quæ valet operatur, de sua salute desperet: quia non est arbor mala, quæ facit fructum bonum. *Naquaque enim arbor de fructu suo cognoscitur.* Hęc cognitio de apertis solummodo vitis siue virtutibus accipienda est, qualia superius ex Apostoli sententia commemorauimus. Nanque sunt nonnulla quæ quo animo gerantur, ignoratur à proximis, vnde & in vtramque partem possunt interpretari. Sed ambigua quæque iustius ab his, qui diligunt interpretantur in bonum, ut impleatur illud Apostoli: Nolite ante tempus iudicare. *Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vnam.* Spine & rubus plene aculeis arbores, illorum corda designant, qui vel luxuriæ, inuidiæ, concupiscentiæ stimulis ipsi scedantur, vel certe iracundiæ, detractionis, odij, superbiæ, & amaritudinis asperitatibus insuaves proximis & quasi intractabiles existunt. Ficus autem dulcem regni cælestis memoriam, vna flagrantiam dominicæ dilectionis significat. Non ergo de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vnam: quia quicumque adhuc vitiorum aculeis sordent, exempla vel doctrinam virtutum ministrare proximis nequaquam digne prævalent. *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum.* Thesaurus cordis intetio est cogitationis, ex qua prouentum operis internus arbiter indicat. Vnde fit plerumque, ut minora bona nonnulli maiori cælestis gratiæ mercede operentur, videlicet propter intentionem cordis qua maiora voluerant pattare bona si possent, & alij maiora virtutum

Ibidem.
Ephes. 5.

Psal. 51.

Psal. 22.

Hierem. 17.

Ibidem.

1. Cor. 4.

opera offentantes, ob incuriam cordis tepidi mi-
 nora à domino præmia fortiantur. Denique opus
 viduæ quæ duos nummos detulit ad templum,
 innumeris diuitum denariis ab interno cordiam
 scrutatore præferrit. *Ex abundantia enim cordis os
 loquitur.* Humanum quippe iudicium sæpe fallit:
 quia cor proximi nescit nisi ex ore & opere pen-
 sare: dominus autem ipsum opus & sermones ex
 cordis radice perpendit. Illius ergo ex abundan-
 tia cordis os loquitur, qui ex quæ intentione pro-
 miantur verba non ignorat. Quod etiam subse-
 quenter astruit manifeste ostendens, quia locu-
 tio bona absque operum attestazione nihil om-
 nino proficit. *Quid autem vocatis me domine domine, &
 non facitis quæ dico?* Dominum nanque vocare bo-
 ni donum thesauri, bonæ videtur esse fructus ar-
 boris. Omnis enim quicumque inuocauerit no-
 men domini, saluus erit. Sed si is qui inuocat no-
 men domini, præceptis domini peruerse viuendo
 repugnat, profecto patet quia de bono cordis the-
 sauro prolatum non fuit bonum quod lingua fo-
 nit: nec talem fructum confessionis fici radix:
 sed spinæ, hoc est, horrida vitis, & non multitu-
 dine dominicæ dulcedinis onusta cõscientia pro-
 creauit. Quæ autem sit vera fructuum bonorum,
 malorumque discretio, dominus sub alia figura
 subdendo designat: *Omnis qui venit ad me, & audit
 sermones meos, & facit eos, ostendat vobis cui similitudo sit.*
Similitudo est homini ædificati domus. Homo autem hic do-
 mum ædificans ipse est mediator Dei & hominum,
 homo Christus Iesus, qui dilectus sibi domum, san-
 ctam videlicet ecclesiam, in qua perpetuo mane-
 ret, ædificare & consecrare dignatus est. *Qui fodit
 in altum, posuit fundamenta supra petram.* Quia in cor-
 de suorum fidelium quicquid terrenæ intentionis
 inuenit, funditus extirpare studuit, quatenus eie-
 ctis priscæ consuetudinis rudibus, ac cogitatio-
 nibus superfluis, stabilem in eis ipse & inconcu-
 sam possit habere mansionem. Ipse est enim pe-
 tra, supra quam huiusmodi domus fundamenta
 collocauit. Nam sicut in domo ædificanda nil pe-
 træ cui fundamentum imponatur antefertur, ita
 sancta ecclesia petram suam, videlicet Christum,
 imo habet in corde reconditam, neque aliquid
 fidei illius ac dilectioni præponit, adeo ut pro hac
 etiam mortem pati nõ dubitet. Cui nimirum pe-
 træ princeps ecclesiæ, quia firmissimè inhæsit, ab
 ea nomen accepit, quando audiuit, Tu es Petrus,
 & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.
*Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi,
 & non potuit eam mouere, fundata enim erat supra pe-
 tram.* Patet expositio, quia pulsata est sæpe pressu-
 ris ecclesiæ, nec deiecta. Quod si qui credentium
 male victi cesserunt, ad hanc vtrique domum non
 pertinebant: quia si supra petram fidei, & non
 potius super arenam perfidie vel leuitatis funda-
 ti consisterent, labefactari prorsus nunquam va-
 lerent. Notandum autem quod hæc inundatio
 tentationum tribus modis ecclesiam impugnat.
 Nam vel à sua concupiscentia tentatur quisque
 abstractus, & illectus, vel falsorum fratrum impro-
 bitate fatigatur, vel a prioribus externorum appe-
 titur inuidiis. Quæ videlicet tentamenta domi-
 nus alibi portas inferi nuncupat, & merito: quia
 nimirum si vicerint, in æternum trahunt interi-
 tum. Et super hanc petram, inquit, ædificabo ec-
 clesiam meam, & portæ inferi non praualebunt
 aduersus eam. Et si ergo pulsant, non tamen de-

ijciunt ecclesiam Christi portæ diaboli: & si irrui-
 tentatio perfidie, non subruit domum fidei. Quæ
 enim adiutori suo veraciter dicere potest. Dum
 anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me, non
 debellatur ab extraneis, quia rabiem persequen-
 tium infidelium cum corona martyrij patiendū
 superat: non corrumpitur à falsis fratribus, quia
 & hæreticorum dogmata recte credendo refutat,
 & vitiosa quorundam catholicorum exempla so-
 brie, & iuste, & pie viuendo deuorat: non obce-
 catur fumo propriæ cupiditatis, quia feruet in-
 terius solo ardore dominicæ charitatis. Huic au-
 tem homini, id est, redemptori nostro, qui eccle-
 siam sibi vniuersalem inuincibili mentis fortitu-
 dine copulauit, pro modo suo quicque simulantur
 electi, quando quod ipse in tota ecclesia genera-
 liter facit, hoc illi in suis singuli cordibus agere
 specialiter curant. Nam quasi in altum fodiendo,
 suam vigilantèr conscientiam discutunt: ne quid
 in ea sordidum lateat, solerter inquirunt: cunctas
 à fundo cordis superuacuorum cogitationum late-
 bras, manu sedulæ discretionis exhauriunt, qua-
 tenus in se firmam quietamque fidem petre illi for-
 tissimæ, hoc est, Christo præparent: sicque ut per
 eius præsentiam insuperabiles inter seculi tor-
 rentis aduersa & prospera blandientis perdurent.
 Hæc adiuuante domino, fratres charissimi, de
 euangelicæ lectionis expositione transcurramus:
 sed videtur congruum discretioni exhortari, quam colimus
 de ædificatione templi aliqua commemorare, &
 quam decenter ornatus illius ecclesiæ signifi-
 cationi conueniat, indagare. Narrat ergo sacra scri-
 ptura, quia præcepit Salomon vt tollerent lapi-
 des grandes, lapides preciosos in fundamentum
 templi, & quadrarent eos. Lapidem autem gran-
 des & preciosi qui in fundamentum locati, totum
 onus templi sibi superimpositum portant, exi-
 mios sanctæ ecclesiæ doctores insinuant, grandes
 nimirum excellentia meritorum, preciosos clari-
 tate signorum, quæ ab ipso domino verbum au-
 dientes totam ecclesiæ crescentis fabricam sua
 prædicatione genuerunt. Quando enim in scri-
 pturis fundamenta plurali numero dicuntur, vel
 prædicatores sanctos, vel firmas iustorum cogi-
 tationes significant. Vnde est illud Psalmistæ:
 Fundamenta eius in montibus sanctis. At cum
 singulari numero fundamentum ponitur, ipsum
 sapius autorem bonorum omnium indicat, de
 quo Apostolus ait: Fundamentum enim aliud
 nemo potest ponere præter id quod positum est,
 quod est Christus Iesus: & de quo rursus ad
 Ephesios, Sed estis, inquit, ciues sanctorum &
 domestici Dei, superædificati super fundamentum
 apostolorum & prophetarum. In hoc ergo fun-
 damento, lapides grandes & preciosi, qui templi
 omne gestarent sunt positi: quia per ipsum ad
 propagandam toto orbe ecclesiam, & post pa-
 triarchæ & prophetæ, & postmodum sunt Apo-
 stoli instructi, qui quo arctius amori eius inhære-
 bant, eo fortius sectatores suos in ædificio cele-
 sti sustentabant. Quos videlicet lapides quadrare
 præcepit, vt magistros ecclesiæ compositos mori-
 bus, & immobiles animo esse debere signaret. Si-
 cut enim quadratum quacunquē vertitur parte
 stat, ita nimirum vita perfectorum quæ ad verita-
 tis lineam solite directæ est, nullis tentationum
 impulsibus à sua nouit stabilitate deijci. Erat au-
 tem templum de marmore pario, qui est lapis al-
 bus,

bus, exstructum, vt candorem ecclesiasticæ castita-
 tis exprimeret. De quo in amoris cantico domi-
 nis ait: Sicut lilium inter spinas, sic amica mea
 inter filias. Habebat sexaginta cubitos in longi-
 tudine, & viginti cubitos in latitudine, & trigin-
 ta cubitos in altitudine. Longitudo ergo templi
 fidem sanctæ ecclesiæ designat, per quam longa-
 nimitèr, inter opera sua, bona prauorum aduersa
 tolerat: latitudo charitatem, qua ipse inuis per vi-
 scera pietatis spaciatur: altitudo spem, qua pro-
 pter bona, quæ per charitatem operatur, celestis
 vitæ præmia expectat. Et bene longitudo sex-
 aginta est cubitorum. Senario enim numero bo-
 norum operum solet perfectio designari: quia &
 dominus mundi ornatum sex diebus perfecit, &
 sex sunt huius seculi ætates, in quibus sancta ec-
 clesia pro æterna requie piis actibus instat. Bene
 viginti sunt cubiti latitudinis, quia geminum est
 præceptum charitatis, qua ecclesia in tribula-
 tione dilatatur, quando perfectus quisque & cõ-
 ditore ex toto corde, tota anima, tota virtute,
 & proximum tanquam seipsum diligere proba-
 tur. Bene triginta in altitudine sunt cubiti, quia
 omnis electorum spes ad visionem sanctæ trini-
 tatis, quantum valet se exercendo & purificando
 præparat. Sex igitur ad fidei longanimitatem, tria
 ad celsitudinem spei, duo pertinent ad latitudi-
 nem amoris, quibus tribus virtutum insignibus
 totum sanctæ ecclesiæ statum constat perfici. Quod
 autem per denarium, qui perfectus est numerus,
 singula hæc multiplicantur, multiplex eiusdem
 perfectionis augmentum figurate denunciat. No-
 tandum sane quod triginta cubiti altitudinis
 non vsque ad supremum templi fastigium, sed
 vsque ad laquearia pertingebant: deinde ad la-
 quearia medijs cœnaculi alij triginta cubiti altitu-
 dinis assurgebant. Porro tertium cœnaculū, quod
 supererat, sexaginta habebat cubitos in altitudi-
 ne, ac sic omnis altitudo domus in ceterum viginti
 erat cubitos extensa. Prima igitur domus trigin-
 ta cubitis in altitudinem surgit, quia præsens ec-
 clesia ad videndam speciem sanctæ trinitatis tota
 intentione suspenditur: superior domus triginta
 æquè cubitis se in altum attollit, quia solute cor-
 poribus animæ perfectorum, vsque ad diem vni-
 uersalis iudicij, eiusdem beatæ & indiuiduæ trini-
 tatis præsentii visione fruuntur. Suprema domus
 bis tricenis alta est cubitis, quia resuscitati à mor-
 tuis omnes electi, in contemplatione eiusdem
 sui conditoris, qui in tribus personis vnus est
 Deus, æterna spiritus simul & carnis immortalita-
 te gaudebunt. Factus est autem medius paries
 in templo de tabulatis cedrinis viginti cubito-
 rum altitudinis, qui diuideret oraculum, id est,
 sanctum sanctorum à priore parte templi, habe-
 baturque oraculum viginti cubitos longitudo, &
 viginti cubitos altitudinis. Porro ipsum templi
 pro foribus oraculi quadraginta cubitorum erat,
 in quo erant mensæ & candelabra de auro, sed &
 altare aureum prope ostium tabernaculi, quate-
 nus incenso in eo thimiamate, vapor fumi ascen-
 dens aperiret oraculum vbi erat arca testamenti,
 super quæ erant Cherubin gloriæ obumbrantia
 propitiatorium. Prior ergo domus præsentis ec-
 clesiæ statum, interior vitæ celestis ingressum
 designat. Vnde rectè in priori mensa & candelab-
 ra sunt facta, quia nimirum in hac vita lumine
 sanctarum scripturarum, & sacramentorum cæ-

lestium refectione opus habemus: in futuro au-
 tem talibus non egemus subsidijs, vbi iuxta Psal-
 mistæ vocem quicumque apparuerint cum iustitia,
 satiabuntur manifestata gloria Christi. In hac quo-
 que vita corda iustorum quasi altare incensi, au-
 reum splendida fulgent per munditiam sanctita-
 tis, aromatis referta desideriorum spiritualium
 incendio flagrant amoris continui: & quasi in
 proximo celestis introitus positus, suauissimum
 suæ orationis vaporem iuxta sancta sanctorum
 superna emittunt, vbi Christus est in dextera Dei
 sedens. Quem aptissime arca testamenti, quæ erat
 intra velum, designat, in qua vtriusque aurea ha-
 bens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, &
 tabulæ testamenti. Ipsa namque arca naturam hu-
 manitatis eius, vna manna plenitudinem diuini-
 tatis, virga Aaron potentiam sacerdotij eius in-
 uiolabilem, tabulæ testamenti designat, quia ipse
 legem dedit, quique etiam benedictionem his,
 qui legem faciunt, dabit. Bene templum præ fo-
 ribus oraculi quadraginta cubitorum erat lon-
 gitudinis, quando in hac adhuc vitæ ieiunijs, &
 continentia nos castigari oportet, vt ad internæ
 dulcedinis satietatem peruenire mereamur. Nam-
 que hoc numero castigationem vitæ præsentis
 significare intelligit, omnis qui quadragenarium
 Moyse, vel Helix, vel ipsius domini ieiunium re-
 ctè intelligere nouit. Bene ipsum oraculum in
 quo arca per Cherubin gloriæ tegebatur, viginti
 cubitos longitudinis, latitudinis & altitudinis
 habebat, qui numerus perfectionem, vt diximus,
 geminè dilectionis insinuat: quia quicquid in hac
 peregrinatione pro Deo geritur, totum hoc in
 illa mansione patriæ perennis, vbi magnificen-
 tia eius continua beatorum spirituum laudatio-
 ne sus tollitur, in sola dilectionis amplitudine
 perficitur. Erat & porticus ante templum vi-
 ginti cubitorum longitudinis iuxta mensuram
 latitudinis templi, & decem cubitorum latitu-
 dinis, habens ostium contra ostium templi ab
 oriente. Quæ videlicet porticus, illam sanctæ ec-
 clesiæ plebem designat, quæ dominicæ incarna-
 tionis tempora præcessit: nec tamen ab eiusdem
 incarnationis fide vacua remansit. Hoc est enim
 ostium porticus, contra ostium templi esse ad ortum
 solis, fidem populi prioris de Christo eandem esse
 quæ sequentis eodemque gratiæ orientis lumine
 cõditorum fidelium corda illustrari. Vnde bene in
 eadem porticu duæ columnæ æræ, maximi & mi-
 randi operis circa ostium templi narratur esse sta-
 tute, & his capitella quasi opere lilij superimpo-
 sita. Columnæ enim stant ante ostium templi, quia
 aduentum redemptoris nostri qui ait, Ego sum
 ostium, per me si quis introierit, saluabitur, præcesse
 runt doctores egregij, de quibus dicit Aposto-
 lus, Iacobus & Cephas & Ioannes, qui videbatur
 columnæ esse, qui eidem aduentui eius testimo-
 nium perhiberent. Vna enim à dextris ostij, alia
 stabat à sinistris quia & populo Israel qui tunc
 diuina fide & charitate calebat, incarnationem
 sui redemptoris futuram præcinebant: & non
 minus gentibus, quæ adhuc quasi ad aquilonem
 posita perfidie frigore torpebāt, eiusdem redem-
 ptoris ingressum prædicabant esse pendendum.
 Quod verò capitella columnarum quasi opere li-
 lij fabricata erant, significat quia tota prædicatio-
 nis eorum summa de claritate perpetuæ beatitu-
 dinis insonnit: eiusque videndam gloriam suis au-
 ditoribus

ditoribus promisit, qui æternus ante secula Deus existens, homo factus est in fine seculorum, ut quasi flos lilij interius colorem aurosum, exterius haberet candidum. Quid namque auri rubor in candore, nisi fulgor est diuinitatis in homine? Quem videlicet hominem & prius virtutibus clarum ostendit, & post mortem niveo incorruptionis splendore vestiuit. Hæc nos, fratres charissimi, in præsentis festi nostri gaudium de structura templi pauca ex pluribus fraternitati vestræ exposuisse libuit, quatenus & miranda terrestris domus domini fabrica delectaret auditum, & hæc spiritaliter intellecta mentes nostras ardentius ad amorem supernæ habitationis erigeret. Diligamus ergo, fratres mei, toto corde decorem domus æternæ, quam ex Deo habemus in cælis, & de loco tabernaculi gloriæ eius sedulo cogitare, ac nos alterutrum admonere curemus. Vnum ante omnia petamus ab eo, & hoc infatigabili intentione quæramus, ut inhabitare mereamur in domo eius omnibus diebus vitæ nostræ, hoc est, perenni vita ac luce felices. Non autem spernit neque despiciat preces pauperum, quando hoc, quod diligit ipse, precamur, sed clementer exaudiens donabit nos videre bona sua in terra viuentium. Christus Iesus dominus noster, qui viuuit & regnat in æuū.

EIVSDEM DE EODEM festo, Homilia 2.

Audiuimus ex lectione euangelica, fratres charissimi, quia facta sunt encænia in Hierosolymis. Encænia autem vocabantur solennia dedicationis templi, quæ populus Dei ex antiqua patrum traditione per annos singulos celebrare consueuerat. Quorum vestigia nos hodie iuxta morem Christiani orbis sequentes, annuam dedicationis ecclesiæ nostræ diem diuinis laudibus & vigiliis studuimus agere solennem. Et hanc nos festiuitatem eo maiore deuotione celebrare oportet, quo eam redemptori nostro gratissimam esse cognouimus, adeo ut in illa ipse templum ingredi, & sermonem facere ad populum ac diuinitatis suæ sacramenta pandere dignatus sit. Facta sunt, inquit, encænia in Hierosolymis, & hyems erat, & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Si ergo voluit in templo ambulare, in quo caro & sanguis brutorum animalium offerebatur, multo magis nostrâ orationis domum, ubi carnis ipsius ac sanguinis sacramenta celebrantur, visitare gaudebit. Si perambulare non despexit porticum, in qua rex quondam mortalis, ac terrenus quamuis potentissimus & sapientissimus, ad orandum stare solebat, quanto magis penetralia cordium nostrorum inuisere atque illustrare desiderat, si rammen ea porticum esse Salomonis, hoc est, si ea timorem suum quod est initium sapientiæ habere perpexerit? Neque enim putandum est, quia domus solummodo ad quam ad orandum, vel ad mysteria celebranda conuenimus, templum sit domini, & nos ipsi qui in nomine domini conuenimus multo amplius templum eius & appellemur, & simus: cū manifeste dicat Apostolus: Vos enim estis templum Dei viuui, sicut dicit Deus, Inhabitabo in eis, & inter illos ambulabo. Si ergo templum Dei sumus, curemus solerter, & bonis actibus satagamus, ut in eodem suo templo sæpius ipse & veni-

Psal. 110. Eccl. 1.

2. Cor. 6. Leuit. 26.

re, & mansionem facere dignetur. Cauemus hyemis exemplum, ne videlicet corda nostra dominus adueniens à charitatis ardore torpentia reperiat, & ideo ea ciuili auersatus relinquat. Quid enim pertinuit ad euangelitam hyemis tempus commemorare, nisi quia duritiâ perfidiæ Iudæorum per asperitatem aurarum voluit designate brumalium, & quia plurimis eorum quos tunc in templo inuenit, congruebat sermo quem dixit, Quoniam abundauit iniquitas, refrigeret charitas multorum. Sicut etiam subsequenter aperte denuntiat, dicens: Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Non enim hæc veritatem fidei quærendo, sed illi quem interrogabant insidians, & calumniam struendo dicebant. Christum namque quem fides orthodoxa verum Deum, verum confiteatur & hominem, illi purum tantummodo hominem futurum, non autem & Deum esse credebant: memores videlicet, quia de humanitate illius inuauit Dominus Dauid de fructu ventris eius, sedere super sedem suam, sed oblitus quod ipse de diuinitate sua per eundem Dauid cecinit dicens, Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Credebant ergo Christum de stirpe Dauid nasciturum, & regem cæteris omnibus excellentiorem esse venturum: qua etiam dementia posterorum usque in præsens tempus, & donec Antichristum pro Christo suscipiant, errare non cessant. Et si se Dominus Iesus Christum esse responderet, cogitabant eum tradere potestati præsidis puniendum, quasi contra Augustum repugnans, illicitum sibi usurpare imperium. Sed ipse nostræ salutis consulens, propter quos hæc scribenda erant, ita responsum temperauit suum, ut & calumniatorum ora concluderet: & quia Christus est fidelibus aperta voce proderet. Illi enim de homine Christo quærebant, ipse autem diuinitatis suæ qua æqualis est patri, palam mysteria narrat: Circumdemus ergo & nos eum, charissimi, non sicut Iudæi insidijs appetendo, sed ut fidelissima domus eius placidam illi in nobis sedem parando, de quibus merito dicatur: Sanctificauit tabernaculum suum altissimus, Deus in medio eius non commouebitur. Petamus eum non ut illi insaniendo, quousque animam nostram tollis, si tu es Christus, dic nobis palam. (Quid enim uesanius, quam ut magistrum veritatis ideo sibi animam tollerent quærent, quia non eis incredulis & contradicentibus aperte suæ maiestatis arcana referant) sed ut scriptura admonet, sentiendo de illo in bonitate, & simplicitate cordis quærendo illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant eum, apparet autem illis qui fidem habent in illum. Dicamus ei supplices, quia tu es Christus, te filium vnigenitum Dei patri & spiritui sancto coæternum esse, & consubstantialium in diuinitate nostræ substantiæ participem, ex tempore factum esse cognouimus. Da ut quod interim pia fide ueneramur, plena in futuro uisione speculemur. Hæc est etenim vnica animæ nostræ salus & uitæ tuum perpetuum vultum, tuam cernere lucem. Nec dubitandum, quia rogantes exaudiet nos, quando quod ipse præcepit, rogamus, quod dare ipse desiderat, intenta mente poscimus. Quomodo enim pie supplicantibus famulis negare credendus est bona, quæ etiam rebellibus ultra quam petebant aperire non tenuit? Qui cum illum

Math. 24.

Psal. 131.

Psal. 109.

Prover. 4.

1. Cor. 14.

Sapient. 3.

Psal. 45.

Sap. 1.

Math. 11.

illum an homo, an Christus esset interrogarent, ipse non hominem tantum, sed etiam Deum Christum & Dei filium se esse non tacuit. Respondit enim eis, dicens: Loquor uobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Qui ergo se in nomine patris opera sua facere testatur, profecto quia filius Dei sit, credendum insinuat. Sed illi duplici reatu tenentur obnoxij, qui nec uerbis quæ locutus est, nec factis quibus ueritatem uerborum astruebat, ad fidem poterant inuitari. Meritoque ex ouibus eius non esse dicuntur, quia non ouina simplicitate pastorem bonum sequi, sed ferina potius rabie satagebant persequi. Verum quia sunt nonnulli, qui fidem uerborum seruant, & habitu ouium belluina corda prætexunt, subsequenter ipse pastor quæ ouium suarum uita, quæ sit merces edocet: Oues meæ uocem meam audiunt, & ego agnosco eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum. Quicumque ergo æternum declinare interitum, ac uitam desiderat uideri perpetuam, uocem Christi necesse est non solum audiendi & credendo, sed & bene uiuendo sequatur. Quod autem se oues suas cognoscere dicit, eligere utique, & ad regnum cælestis prædestinare significat. Unde Salomon ait: Vias quæ à dextris sunt, nouit dominus. Et e contrario de reprobis Apostolus: Qui autem ignorat, inquit, ignorabitur. Pulchre autem de his qui audirent uocem eius & sequerentur, ait: Et ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum. Vili sunt namque martyres oculis insipientium mori, uili sunt perire, cum mortalem uitam diuersis pœnarum generibus subacti amitterent: sed non peribant in æternum, non uidebant mortem in æternum, qui mox soluti carcere carnis debita suo certamini præmia fortiuntur, de quibus adhuc aperte subditur: Non rapit eas quisquam de manu mea. Nitebantur quippe persecutores impij rapere pios Christi confessorum de manu eius, quando uel eos ad negandam fidem tormentis cogebant, uel animas eorum alienas redderent à Christo, uel à morientibus uicti, nihilominus exanima eorum corpora aut in aquas dissoluenda, aut in ignem comburêda iactabant, ut quasi Christo resuscitandi ea facultatem tollerent. Sed nemo rapiebat eas de manu eius, cui sicut ipse alibi ait, Omnia tradita sunt à patre, quia & certantes ut uincant adiuuat, & uictores ut perpetuo regnent coronat, & eisdem etiam carnem in qua certauerunt, immortalem suo tempore reddet. Quibus uerbis eorum quoque temeritatem qui sibi laqueos mortis parabant redarguit: manifeste insinuans, quia stultissime de eius perditione dolis agerent, qui uitam dare posset immortalem, cui nemo raperet aliquid de his quos suos esse ante secula prænosset. Sed ne hæc loquendo suam uideretur gloriam quærere, totam suam potestatem ad patris gloriam refert, cum subiungit: Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est. Maius autem omnibus quod mediatori Dei & hominum homini Iesu Christo pater dedit, hoc est, ut sit vnigenitus eius filius in nullo dignitati, uel natura dissimilis, uel uirtute inferior; uel tempore posterior. Quam uidelicet æqualitatem ipse dominus in diuinitate habuit, priusquam mundus esset apud patrem, nec in humanitate ex tempore incarnationis accepit. Et nemo potest ra-

pere de manu patris mei. Supra de ouibus suis dicit, Non rapiet eas quisquam de manu mea, & nunc subiungit, Et nemo potest rapere de manu patris mei: aperte dans intelligi, vnâ atque indissimilem esse manum, hoc est, uirtutem suam & patris, atque ideo Christum se fore credendum, qui non sicut cæteri sanctificatus per gratiam ex tempore, sed uerus semper exiit Dei filius. Quod etiam sequenti sententia luce clarius aperit, dicens: Ego & pater vnum sumus. Vnum, inquit, sumus, vna nobis substantia, vna diuinitas, vna æternitas, perfecta æqualitas, dissimilitudo nulla. Quibus profecto uerbis non præsentem solummodo Iudæorum quætionem, quia an ipse esset Christus interrogabant explicauit, sed etiam hæreticorum perfidiam, quam futuram præuidit, quantum sit excrucanda monstrauit. Phorinus enim dicit, Christus homo est tantum, Deus non est. At cum ipse dicat, Ego & pater vnum sumus, manifeste patet, quia vnus cum Deo patre substantialiter homo purus esse non potest. Et quia Christus idem quod pater est, cauenda hæresis Phorini, qui hunc credi Deum prohibet. Arius autem, Christus, inquit, factus à Deo, non ex Deo natus est: & ideo minor patre credendus est. Cui contradicens ipse, Ego, inquit, & pater vnum sumus. Quis enim non facile uiderit, quia nulla creatura vnus cum illo qui omnia creauit, naturaliter existere possit? Et quia naturaliter Christus vnus cum patre est, damnanda est Arii pernicacia, qui illum creaturam affirmat. Porro Sabellius, Non sunt, inquit, duæ personæ patris & filij consistendæ, sed ipse pater quando uult pater est, quando uult filius est, quando uult spiritus sanctus est, ipse tamen vnus est. Quem memorata sententia filius ipse condemnat. Constat enim quia ego & pater de vna persona dici non possunt, sumus de vno dici non congruit. Quapropter etiam Sabellij errore cum cæteris abiecto, sequenda nobis est apostolica beati Petri fides, qua dominum confessus, ait: Tu es Christus filius Dei uiui. Hæc de lectione euangelica prout dominus donauit, explanando transcurrimus, sed liber adhuc de encæniotum solennitate, quam & tunc Hierosolymitæ, & nos hodie celebramus, fraternitati vestræ latius distendere. Hoc autem in primis notandum est, quod encænia quæ in lectione euangelica facta cognouimus, non ad primam dedicationem templi, sed ad ultimam pertinet: quod ex eo facile colligitur, quia hyeme facta referuntur. Prima siquidem eius dedicatio à Salomone tempore autumni, media à Zorobabel, & à Iesu sacerdote tempore ueris, uel iuxta à Iuda Machabæo tempore hyemis est facta, quando specialiter constitutum esse legitur, ut eadem dedicatio per omnes annos in memoriam solennibus reuocaretur officiis, iuxta quod ad tempus dominicæ incarnationis obseruatum fuisse, modo cum legeretur euangelium audiui-mus. Hæc autem fuit causa secundæ & tertiæ dedicationis, quia Salomon quidem templi opus quod domino Deo condidit, septem annis perfecit: octauo autem anno, hoc est, decima die mensis septimi, qui à nobis October appellatur, in magna regni gloria dedicauit. Quæ uidelicet dies & antea per legem erat statuta solennis, ita ut in ea tabernaculum omne per singulos annos maioribus hostiis expiari deberet. Denique Zacharias pater beati Ioannis Baptistæ, eisdem expiationibus

Math. 16.

1. Par. 7. 1. Esdr. 6. 1. Mach. 4.

Luc. 16. & 21. Luc. 1.

bus

INCERTI AVTHORIS

sub nomine Eusebii Episcopi Emisseni
superioris Euang. expositio.

bus ad altare deferuicis, adueniente angelo de dominice mysterio natiuitatis, gaudióque humanæ saluationis instruitur. Sed templum hoc post annos quadringentos triginta incenderunt Chaldaei, & Hierosolymorum vrbe destructa populum Israel in Babyloniam adduxere captiuum. Qui post annos septuaginta regnantibus Persis patriam remisit, rursusque ædificatum est templum per annos quadraginta sex, & tertia die mensis duodecimi, quem nos Martium vocamus, opus ad finem vsque perductum. Cui videlicet tunc operi præfuerunt duces plebis strenuissimi, vt diximus, Zorobabel de regio genere, & Iesus sacerdos magnus. Sed & propheta Aggeus & Zacharias adiuuantes eos, atque aduersus insidias hostium opus impediendum cor populi roborantes. Inde post annos fere trecetos, & quinquaginta sex, rex Græcorum nefandissimus Antiochus, fraude capta Hierusalem, templum idem sordibus idolorum profanauit, ædificatum inde & confringens altare domini aureum, mensam propositionis, candelabrum laminis, & cætera templi vasa aurea, quæ inuenire potuit, sed & in templo Iouis simulachrum statuens, populúmque tormentis ad sacrificandum idolis cogens. Qua persecutio multi de populo pro diuinæ legis custodia trucidati sunt, inter quos & mater illa septem filiorum merito famosa nobilissimam pro domino cum sobole martyrij meruit coronam. Sed Iudas Machabæus cum de genere esset sacerdotali, collecto exercitu iustorum aduersus Antiochi duces arma arripiens, eosque de Iudæa expellens persecutioni grauissimæ finem imposuit, ac templum ab idolorum imaginibus emundans, noua rursus altaria, & cætera vasa vel ornamenta faciens, atque in templo imponens dedicauit ea simul cum templo quod purificauit, & renouauit vicesima quinta die mensis noni, qui apud nos vocatur december, & ad hyemen pertinere nulli dubium constat: statuitque decretum, vt prædiximus, annis singulis diem encensiorum, id est, in nouationis dedicationis templi festa deuotione celebrari. Quæ profecto omnia, sicut Apostolus docet, in figura facta sunt nostri, & propter nos vtrique scripta, idcircoque nobis solertius spiritali ratione discutienda. Salomon quippe rex, qui interpretatur pacificus, ipsum redemptorem nostrum typice designat, de quo Esaias ait: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Templum quod ædificauit, catholica eius ecclesia est, quam de vniuersis per orbem credentibus, quasi de viuis lapidibus in vnam sive fidei & charitatis compaginem aggregat. Quod autem septem annis ædificatum est, templum significat, quia per totum huius seculi tempus quod septem diebus euoluitur, sanctæ structura ecclesie crescere nunquam desinit. Quod autem octauo anno dedicatum est, & celeberrima illa ac maxima solennitas à Salomone rege cunctis filiis Israel tempore completæ dedicationis exhibita insinuat mystice, quia perfecto in fine mundi numero electorum diu desideratæ immortalitatis est futura festiuitas: & peracto vniuersalis resurrectionis miraculo, mox omnes qui ad pacifici regis verissimi Salomonis regnum pertinent, æterna cum Deo gaudia patriæ celestis intrabunt.

4. Reg. 15.
2. Par. 36.

1. Esdr. 5.

1. Mach. 1.

2. Mach. 6.

2. Mac. 7.

1. Machab. 4.
6. 5.

1. Cor. 10.

Esai. 9.

EX quo tempore primus homo descendit ab Hierusalé Hiericho, incidit in latrones. Omnes per Hiericho ambulamus, quicumque hunc mundum inhabitamus. Hiericho namque interpretatur Luna, cuius rãta mutabilitas est, vt nunquam in eodem statu permaneat. Vnde & nõ merito hunc mundum significat, cuius mutabilitas perpetua est, & nisi mutationibus stare non potest. Vt enim de celo & tempore, de diebus & mensibus & anno taceamus, quæ semper voluntur & in se replicantur, neque aër, neque ipsi homines suam perpetuam seruãt figuram. Quorum omnium mutationes quis vnquam per singula enarrare valeat? Merito ergo mundum istum Luna significat, quia ad illius similitudinem tantis semper mutationibus variatur. Hanc autem mutabilitatem Dominus & saluator noster secundum humanitatem suscipere dignatus est, vt hominem à latronibus vulneratum sanaret, & mundum à morte perpetua liberaret. Vnde & merito per Hiericho ambulasse dicitur, quia cum sit immutabilis secundum diuinitatem, nostras tamen mutationes in carne sua suscepit. Esuruit enim atque sitiuit, & super puteum fatigatus sedit. *Fr ecce vir nomine Zachæus*, qui dignè satis iustificandus interpretatur, quoniam à Deo vocatus & iustificatus est. Hic autem erat non solum publicanus, verumetiam publicanorum princeps: erat insuper & diues, quem difficile est intrare in regnum caelorum. Difficile vtrique, & apud homines impossibile, sed quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Et quamuis talis esset, quærebat tamè videre Iesum. Quærebat quidem, sed videre non poterat. Sed quare non poterat? *Præ turba, & quia statura pusillus erat.* Hæc enim duo valde impediunt hominem ne videre valeat Iesum. Mala turba quæ à tanto talique bono hominem deturbat. Turba ista vitiatorum est, quæ qui circumdatus fuerit, Christum videre non potest. Statura verò pusillus est, qui ad scientiæ artem & perfectionem nondum peruenit. Vnde Apostolus nos admonet dicens: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. Et iterum: Tanquam paruulus in Christo lac vobis potum dedi non escam. Nondum enim poteratis, sed necdum quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Qui igitur vult videre Iesum, exeat de turba, fugiat vitia & peccata, vitet malorum consortia, erigat & extendat se, crescat in fide & scientia & proficiat in omni bonitate. Hoc significat Zachæus, quando præcurrens ascendit in arborem Sycomorum. In arborem quidem ascendit, quatenus inde videret, quem præuidere non poterat. Hæc arbor fides est, ad quam multi venientes, & in eam ascendentes, quamuis statura paruuli fuissent, & nõdum in scientia multum creuissent, inde tamen Iesum videre & cognoscere meruerunt. Vnde & hic dicitur, *Quia inde erat transiturus.* Hæc enim via & iuxta hanc fidei arborem transit Iesus. Inde videtur & videtur, inde cognoscitur & cognoscitur. Eos enim Dominus respicere & ad se vocare dignatur qui in hanc arborem ascendunt, cuius fructus sanguineus est, per

per quem martyres significantur, qui fidei arbori adherentes, propter fidei constantiam proprio sanguine cruentati sunt. Tales itaque fructus fert Sycomorus, talia poma fert arbor fidei quæ tam firmiter ei inhærent, vt potius occidi & proprio sanguine cruentari, quàm à sua arbore, id est à Christi fide valeant separari. Inde igitur dominus transiens, suspiciens vidit Zachæum, & dixit ad eum: *Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.* Hodie, inquit, me quærere cœpisti, hodie in domo tua oportet me manere. Verum est igitur quod per Prophetam dicitur, quia peccator quacunq; hora conuersus fuerit, & ingemuerit, vita viuet, & non morietur. Quod enim tunc in Zachæo factum est, quotidie in alijs peccatoribus fieri nõ dubium est, si ex corde conuertantur, si Christum quærant, & fidem teneant. Sequitur. *Et festinans descendit, & excepit illum gaudens.* Iam enim igne fidei interiori ardebat, qui sic exteriori obedientiam & obsequium exhibebat. Multum iam fide creuerat, & si statura pusillus erat. *Et cum videret omnes, murmurabant dicentes quoddam hominem peccatorem diuertisse.* Omnes enim sciebãt Zachæum esse peccatorem, vt pote publicanorum principem. Sed iste peccator multo melior erat, quàm alij qui murmurabant, & se iustos esse fingebant. Hoc autem sententia manifestat, dum dicitur: *Stans autem Zachæus dixit ad dominum. Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus, &c.* Hæc enim vna voce, omnes illic ad murmurantiam cessauerunt, tam subitam publicani penitentiam & conuersionem admirantes. Et fortasse nemo ibi erat, qui hanc tantam professionem, etiam coactus facere voluisset. Diues enim erat valde, quæ ipse Euangelista diuitem fuisse testatur: & tamen omnium bonorum suorum medietatem se pauperibus dare promittit, & in quadruplum reddere, si quid aliquid defraudauit. Vide ergo à quanta perfectione cœpit qui tunc primum Christum dominum viderat, & prædicantem audierat. Verum est vtrique quoddam homines videt in facie, Deus autem corda intuetur. Qualem Dominus hunc & quàm iustum post modicum futurum videbat, quem tam peccatorem homines iudicabant. *Ait Iesus ad eum: quia hodie salus domui facta est huic, eo quod ipse filius sit Abraham.* Hodie, inquit, domui huic salus facta est, & omni ægritudine, omni morbo, omni vitiatorum contagione fugata, sanata est, & tota interiori & exteriori sanctificata est: eo quod ipse qui huius domus habitator est, iam non publicanus sit, sed filius Abraham. Abraham namque filij sunt quicumque Abraham imitantur, & Abraham opera faciunt. Et Abraham quidem angelos, Zachæus verò angelorũ dominum hospitio suscepit. Illis enim diebus quibus Abraham circuncisus est, cum staret ad ilicem Mambræ, vidit tres viros venientes ad se, quibus occurrens adorauit & dixit: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, transite & requiescite in loco isto. Illis verò acquiescentibus tulit Abraham butyrum & lac, & vitulum quem coxerat, & posuit coram eis. Postquam autem confederant, dicunt quod eueris anno, eodem tempore habebit Sara filium. Postquam autem Abraham circuncisus est, postquam vt Apostolus ait, accepit signaculum iustitiæ fidei. Quod enim Sycomorus, hoc circuncisio præstitit Abraham. Postquam inquam

hoc fecit, Christum inde adorare & hospitio suscipere meruit. Neque enim magis Zachæus fidem & amorem suũ, arborem ascendendo ostendere potuit, quàm Abraham seipsum circuncidendo, & carnem propriam vulnerando. Si igitur vtriusque fides reuelata est, alterius per arborem, alterius per circuncisioñe (quia impossibile est sine fide placere Deo) quicumque es qui Iesum videre desideras, imitare Zachæum, imitare & Abraham: cresce in fide sicut illi, qui vt possis, clama & dic: Domine auge nobis fidem, Abraham enim non solum in fide creuit, verumetiam quodammodo ipsius fidei initium fuit. Quod enim ante id temporis omnibus incognitum fuerat, ipse diuinitus inspiratus in trinitate Deum vidit, & in vnitatem adorauit. Non quoddam trinitatem ipsam viderit, quæ, vtrique inuisibilis est, sed quia per hoc quod viderat, in trinitate & vnitatem Deum cognoscere meruit. Vnde cum tres viderit, non tamen nisi vnum Deum adorauit. De hoc enim in Euangelio dominus ait: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, vidit & gaudens est. Probauit igitur Abraham, probauit & Zachæus quanta sit virtus fidei, quanta sit & virtus hospitalitatis. Beatus quoque Iob de seipso ait, quia non comedit buccellam solus, & ostium suũ viatori patuit. Ideo etiam illi duo discipuli qui Dominum & saluatorem nostrum in specie peregrini in suum hospitium cœgerunt, quem per totum diem non cognouerant, tandem in ipso hospitio, in fractione panis cognoscere meruerunt. Nunquam enim sic cognoscitur Iesus, sicut in panis fractione, nunquam sic ostenditur dominus, sicut in sanctarum expositione scripturarũ. Hæc enim pane reficitur anima. De hoc pane ipse Dominus ait: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Hic autem panis tunc frangitur, quando scriptura sacra exponitur, quando euangelia diligentissimè inuestigantur. Hinc enim est quod dominus Moysi ait: Sume tibi aromata, stacten, onicha, galbanè boni odoris, & thus lucidissimum, æqualis ponderis erunt omnia: faciesque thimiama compositum opere vnguentarij, mistum diligenter & purum. Cùmque in tenuissimum puluerem vniuersa cõruderis, pones ex eo coram testimonio tabernaculi. Quid enim per has quatuor species odoriferas, quarum virtute naturali vulnera curantur & sanantur, nisi quatuor Euangeliorum libros intelligimus, quorum virtute admirabili omnes langores sanantur, omnia vitia curantur, & omnes infirmitates pelluntur? Hæc autem quatuor æqualis ponderis sunt, quoniam vnius cuiusdemque veritatis sunt, & autoritatis. Miscentur autem omnia simul, vt quod in vno Euangelio non habetur, in alio reperiat, atque dum in quibusdam inter se vicissim concordant, in nullo autem discordant, suauitatem suam reddunt odorem. Et hæc quidem quando ordine, ratione, & secundum eam veritatem qua scripta sunt, populis exponuntur, tunc nimirum fit ex eis thimiama compositum opere vnguentarij mistum diligenter & purum. Huius autem cõpositionis peritissimus vnguentarius Apostolus fuit, qui sicut sapiens architectus fundamentum posuit, & inter perfectos sapientiam loquens, omnibus omnia factus est, vt omnes lucrificeret. Hoc etiam thimiama redolens, ipse dicebat: Gratias ago Domino meo, qui

Hebr. 11.

Ioan. 10.

Math. 4.

qui dedit pinguis spiritus in cordibus nostris, & in odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco in iis qui salui sunt, & in iis qui pereunt. Aliis enim sumus odor vitae ad vitam, aliis odor mortis ad mortem. Tunc autem in tenuissimum puluerem vniuersa contundimus, quando Evangeliorum sententias subtiliter indagantes & frequenti ruminacione frangentes ad spirituales intelligentiam redigimus. Sicut enim aromata, quando teruntur, suauis redolent: ita sacra scriptura, quanto plus ruminatur & frangitur, tanto suauiore parit odorem. Ponimus autem ex hoc thimiamate coram tabernaculo testimonij, quando Evangeliorum verba ecclesiae nuntiamus. Panem itaque frangimus, & in tenuissimum puluerem aromata contundimus, quando sacras scripturas diligenter exponimus. In tali igitur fractione cognoscitur Iesus. Sic enim discipuli cognouerunt in fractione panis. Propter quod & Abraham in hospitium eum suscepit, & cibos ei apposuit, quatenus in commestione & ciborum fractione plenius eum cognoscere posset. Angeli enim quando volunt ex aere corpus assument, quo videri & tangi & loqui & manducare & bibere possunt. Sicut enim verum corpus est aer, ita & corpora quae sumunt ex aere. His autem ad tempus induuntur, quae cum se expolauerunt, mox in eundem aerem resoluuntur. Angelus tamen Raphael ad Tobiam loquens ait: Pax vobis, nolite timere. Etenim cum essem vobiscum videbar manducare & bibere, sed ego cibo inuisibili & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor. Secundum igitur hanc sententiam, & ceteros angelos manducare & bibere intelligant, quibuscunque impossibile esse videtur, ut angeli manducent & bibant, Moyses tamen eos comedisse testatur. Sequitur: Venit enim filius hominis querere & saluum facere quod perierat. Non enim venit vocare iustos sed peccatores ad poenitentiam. Quia non indigent qui sani sunt medico, sed male habentes.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euangel. expositio.

Non intelligitur nostram alacritatem, & promptitudinem esse eorum causam vocacionis, & salutis, sed esse tantum dispositionem quam licet & illa a Deo nobis tribuuntur, non absque tamen nostrae cooperatione.

Et ingressus perambulabat Hierico, &c. Hanc fortissima diaboli vasa rapit Dominus, & ciuitates eius destruit. Vide enim, quomodo non solum publicanos discipulos fecit, sed & Zachaeum principem publicanorum captiuum ad salutem recipit. Quod publicanus quidem res abominabilis, princeps autem publicanorum multo magis, ut pote in malitia princeps, nullus dubitat. Victum enim publicani non aliunde quam ex pauperum lachrymis habent. At neque publicanorum ille princeps despicitur, sed solum dat alacritatem, & recipit mercedem. Desiderabat enim videre Iesum. Et quum ascendisset in caprificum, priusquam videret, prius ipse spectatur a Iesu. Sic igitur omnibus in locis praenit nos Dominus, tantum ut nos alacres, & promptos videat. Ut autem eum vidit Iesus festinat descendens, eo quod in domo eius mansurus erat. Et ille non erat segnis. Vnde & nos paratos esse oportet, quando Christus quippiam imperat. Sed & descendit, suscipit gaudens, etiam si trulli obmurmurent; Videamus autem, quantum etiam vililitatis accipiat in ingressu Christi.

sti. Dimidium bonorum meorum, inquit, do pauperibus. Vides alacritatem? Non parce feminare coepit, neque pauca quaedam dedit, sed totam vitam, & illa ipsa, quae iuste possidebat, eo quod habebat, quae dare poterat ijs, quos iniuria affecerat. Docet enim nos nullum esse lucrum; siquidem ex iniustitia pecunias habens, alijs misereatur, relictis illis, quos iniuria affecerat. Et vide quomodo in hoc se gerat. Quadruplum reddit, si quem defraudauit, ut illius, cui iniuria facta, damnum resarciatur. Haec enim vera eleemosyna est, ut non reddatur solum damnum simplex, sed & cum augmento, iuxta legem. Lex enim furem quadruplum reddere iubebat. Quamuis, si diligenter consideremus, nullae prorsus pecuniae eius reliquiae sunt. Dedit enim dimidium bonorum pauperibus. Relictae autem sunt dimidiatae, & ex his relictis dedit quadruplum iis, qui a se iniuria erant affecti; & ita, si vita principis publicanorum ex iniustitia, ipse autem omnia quaecunque iniuste abstulit, quadrifariam reddidit, considera quomodo omnino fuerit nudatus. Et hinc conperitur, quod sublimius sapuerit quam lex precipiebat, nunc eruditus ex Euangelio: quia dilexit proximum plus quam se, talia promittens, immo faciens. Non enim dixit; Dabo dimidium, & reddam quadruplum: sed, ecce do, & reddo. Audiērat enim Salomonis admonitionem; Ne dicas, rediens redi, & cras dabo. Christus euangelizat ei salutem. Hodie enim, inquit, das, hodie tibi & salus. Dicendo enim, domui huic, omnino Zachaeum significat, qui salutem accepit. Zachaeus enim per domum significatur. Etenim inanimatam domum non dicebat filiam Abraham, sed manifestum, quod animatum patrem familias filium Abraham nominat: fortassis & quod crediderat, iustificatusque erat ex fide: fortassis & quod in dispensandis opibus magnanimus, & pauperum amator, qualis erat patriarcha ille: Vide insuper, quod & nunc dicit filium Abraham Zachaeum, quum morum similitudinem in se ostendit. Neque enim dixit, quod & ipse Abraham filius fuerit, sed quod nunc sit. Prius enim quum princeps publicanorum, & exactor esset, nihilque ei in iustitia cum Abraham commune esset, non erat filius. Quoniam autem & obmurmurabant quidam, quod apud peccatorem hominem diuertisset, ad confortandos eos inquit, Venit enim filius hominis querere, & saluare, quod perierat. Et hoc quidem iuxta historiam. Facile autem & aliter haec exponere licet in utilitate moralē. Omnis enim princeps multorum in malitia, paruus est spirituali malitia: contraria enim sunt caro, & spiritus: & propterea non potest videre Iesum per turba. Qui enim a secularibus negotijs, & affectionibus turbatur, non videt Iesum operantem, & mouentem, & ambulatē. Nam qui talis est, nullam experitur operationem Christiano dignam. Hoc est enim ambulare Iesum, operari Christum aliquid in nobis. At talis homo, qui nunquam vidit Iesum ambulatē, neque sensit ullam operationem Christo congruam, saepe per poenitentiam venit in conscientiam, & ascendit in caprificum, omnem voluptatem, & dulcedinem, quae per sicum insinuat, insatiens, & mortificans. Et sic excelsior se factus, ascensionemque in corde suo ponens, videtur a Iesu. Et vide. Dicitque ad illum dominus; Festina, descende, hoc est, ascendens per poenitentiam in sublimiorem vitam, descendere per

Exod. 22.

Proverb. 13.

Psal. 82.

de per humilitatem. Non te supplantet superbus sensus, festina, humiliare. Si enim humiliatus fueris, in domo tua oportet me manere. Necessē enim, inquit, ut ego maneam in domo humilis. Ad quem enim respiciam quam super mansuetum, & quietam? Etenim qui talis est, dimidium bonorum suorum dat pauperibus demonibus. Duplicia enim sunt bona nostra, corporis dico, & animae. Omnia corporalia concedit iustus verē pauperibus, omnique bono destitutus demonibus. Animae autem bona non dispendit, id quod & de Iob Dominum dicentem audiuius: Veruntamen animam eius ne tetigeris. Sed, & si quem defraudauit, reddit quadruplum. Insinuat igitur per hoc, quod omnis, qui per poenitentiam viam vadit, contraria priori malitiae, per quatuor virtutes, omnia quae prius peccata sunt, sanat: & sic accipit salutem, filiusque nominatur Abraham: id est, eo quod & ipse egressus sit a terra sua, & a cognatione prioris malitiae, & de domo patris sui; hoc est, extra seipsum factus, & negans seipsum (Domus enim patris sui diaboli illa erat) igitur extra seipsum factus, & alienatus, salutem sicut Abraham consequitur.

Esa. 99.

Iob 2.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Et praecurrens ascendit in caprificum, ut videret illum: Caprificus arbor erat in via sita. Nam, quum ille dominum Iesum conspiciere optaret, & ob id in caprificum ascendisset, salutis fructum in eo germinauit. Et quum venisset ad locum. Vbi sita erat caprificus. Sufficiens Iesus vidit illum. Oculis humanitatis: nam prius viderat eum oculis diuinitatis. Et ait illi, Zachae, festinans descende, &c. Cognouit enim eum ad obedientiam esse paratum, & feruentem ad fidem, facileque a vitio mutabilem esse ad virtutem: ideo etiam vocat, & accedit ut illum iustificat. Et festinans descendit, ac suscepit eum gaudens. Gaudens non solum, quod eum vidisset, ut optauerat, sed quod etiam ab illo vocatus esset, quod & ipsum suscepisset, quod nunquam fore sperauerat. Vnde & statim misericors factus est, & pauperum ac pietatis amator. Quod intrasset, apud hominem peccatorem diuersaturus. Mansurus, ac recubiturus. Publicani enim apud omnes habebantur peccatores propter suam auaritiam, ac iniustitiam. Indignabantur ergo Christo, quem admodum etiam propter Matthaeum Publicanum, ac alios huiusmodi variis in locis. Ignorabant autem modum, & causam, ob quam Christus cum illis conuersaretur: ideo etiam hos ipse despiciebat, quum propter huiusmodi res offenderentur. Oportet enim modicum offendiculum parui ducere, vbi cuiuspiam magna salus accedit, nec propter rem modicam magnum perdere emolumentum. Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus, &c. O velocem mutationem! auarus factus est liberalis: iniustissimus, iustissimus. O salutem, quam sese ipse docuerat! neque enim adhuc a Christo didicerat, dimidium bonorum dedit pauperibus in beneficium: dimidium verō retinuit, non ut possideret, sed quod per id exolueret in quadruplum lucri fraude quaesita.

Quod enim hoc in loco habetur *ἐπινορήθη*, non significat vanē, aut stultē calumniatus sum, sed, Ex iniustitia, & calumnia acquisiui. Quadruplum autem reddit secundum legem, quae quatuor oues ob vnam sublatam exolui iubebat. Audiamus, qui iniuriam facimus, ut vel ea, quae iniuste parata sunt affectis iniuria restituamus: vel similem medellam illis, qui iniuriam irrogauerunt offeramus. Hodie salus domui huic contigit. Domum dicit eos, qui in domo erant. Hodie, inquit, salus contigit, eiecta iam perditione, quae in ea morabatur propter auaritiam, & iniustitiam. Eo quod & ipse filius sit Abraham. Hoc propter eos dixit, qui murmurabant, quod intrasset, apud peccatorem virum diuersaturus. Ait ergo; Hodie salus domui huic contigit: oportebat siquidem saluum fieri Zachaeum, quia & ipse ex genere est Abraham. Significat autem inductus hic sermo, quod propter eum potissimum humanitarem assumpserit, qui ab Abraham descendebat. Venit enim filius hominis ut quaereret, ac saluum faceret quod perierat. Quod perit ex genere Abraham. Ait enim; Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. Ego vero, ut Zachaeus sum statura spirituali pusillus: adhuc enim humi circa terrena trahor: cupio autem Christum inueneri manifeste, & sicut expedit: verum ita ipsam inueneri non possum, nisi ea, quae mihi ad hoc impedimento sunt, fugiam, & ascendam in arborem, id est, supra terrena eleuor, attollarque ad caelestia: tunc enim & ipse me ingenuē aspiciet, vocabiturque ad se, & mansionem apud me faciet: talis siquidem efficitur domus Dei.

Matth. 15.

PETRI DAMIANI
de eodem festo, Serm. 1.

Post Crucem, post virginem, post Angelos, quid est maius in terris, quid in caelis sublimius: illa utique, quae acceptauit Altissimus, quae vulneravit cor sponsi sui, cui spūs idem in Canticis dicit: Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, in vno crine colli tui, & in vno oculorum tuorum. Quam speciosa sponsa ista, quae in vno capitulo, & ocelluli scintillatione vulnerat caelorum Regem, Angelorum Dominum, Filium Dei Patris. De illa nobis est sermo, licet non sit sermo in lingua nostra. Haec est illa, quae posita est in superbiam seculorum, cuius gloria a mari usque ad mare, cui Reges, & Principes famulantur, quam circumuolat caelestium legionum multitudo, in qua fons sapientiae repositus est, hortus conclusus, fons signatus; hortus vbi clara rosaria pulchriori colore resplurgant, & felices vitae florum, & fructuum gloria cumulantur, hortus, quem ventorum non tangit aternitas, vbi mollioris aurae gratia frequenter aspirat, & vernans amoenitas allicit inuentes: conclusus, non murali machina, nec caementatorum lapidum glutinosa tenacitate, sed Angelica statione vallatus; fons, de quo fontes Israel deriuantur, qui irrigat vniuersam superficiem terrae, & inebrians, & emundans; signatus sigillo utique rotius Trinitatis, quod ille malignans effractarius, non dico confringere, sed nec contingere audeat. In hac morna germina regerminant, & aridiora ligna facile resyluescunt. In hac contegitur multiplex varietas sacramentorum, & congeritur antiquitas misericordiarum domini. **T t t** mini

Bibl. Rom. tom. 3.

* Cum dicit hic Auctor, Duodecim esse in Ecclesia sacramenta, accipit largè vocem sacramenti, non autem strictè. Nam hoc modo sepè tantum Ecclesia sunt sacramenta, ut habes ex Consilio Florentino, & Tridentino.

a Nota Confirmationem esse Ecclesie sacramentum.

b Nota etiam præfari à solis Episcopis. c Vide Episcopalem dignitatem esse super ordinem sacerdotalem.

d Vnctio in firmum Ecclesie est sacramentum.

mini Dei nostri. Et vt breuiter intelligentiora nostra propalemus indaginem, duodecim * sacramenta sunt in Ecclesia, quæ vnus fidei pietas contigit; circa quorum instantiam reflectitur Christianæ religionis auctoritas. Primum est Baptismatis sacramentum. Hoc pretiosius est cunctis opibus, & omnia, quæ desiderantur, huic nõ valent comparari. Quis enim cogitatione cordis, vel voluntate sermonis impleat, quanta sint in aquarum substantia sacramenta completa? Antequam mundus parturiretur, & ex informi materia multiformium specierum diuersitas exiliret, Spiritus Dei in antiquæ modum ferebatur super aquas, & elementum hoc figurali præmulsebat obsequio. Cælum ipsum ex aquis compactum Hebræorum tradit auctoritas, & per aquas vniuersalis illa purgatio celebratur. Patriarchæ ad aquas sunt vxorij, & per aquas terribile Iudæorum murmur extinguitur. Omnis illa series veteris instrumenti diligentius inspecta, maiorem sacramentorum altitudinem in aquarum materia consignauit. Saluator ipse legem sequens, itinerarij sui principium aquis indixit, cum in flumine sublimis illa potestas ab illo magno homine voluit baptizari. Primum miraculum ex aquis fecit. Samaritanæ iuxta puteum aquarum fontem aquæ salientis in vitam æternam repromittit. Deniq; qui ab aquis coeperat, finiuit in aquis: vulnerato enim latere Crucifixi, manauit aqua, quæ terrarum orbem purgatorio lanamine candidauit. Ad extremum inclusua sententia chorû Apostolicum imbuens; Euntes, inquit, baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Nonne igitur liquidè colligis, quia legis vtriusque sublimitas vim rerum sacramentalium in huius elementi liquore refudit? Non te moueat paucitas exemplorum, cum plurima præ manibus haberentur, nisi prolixitatem euitallet oratio. Secundum est sacramentum a Confirmationis. In baptisate Spiritus datur ad veniam, hic ad pugnam; ibi mundamur ab iniquitatibus, hic virtutibus præmunimur. Nonne in superliminari fronte domus nostræ terrestris consecrata manus sacri chrismatris, im primit vnctionem? Nec quilibet tanti mysterij legitur executor, sed solus b Episcopus, super cuius caput fufum est vnctionis oleum, & cuius ditioni sacerdotalis subditur multitudo. Baptismi gratiam omni homini, vel omni sexui tradidit auctoritas antiquorum: confirmationis autem insignie, sola pontificalis persona suæ vendicat dignitati. Inde est quod decretales paginæ, & Sanctorum Patrum instituta decernunt, non esse differendam post baptismum sacramenti huius virtutem, ne nos inermes inueniat fraudulentus ille contortor, à quo nemo vnquam nocendi inducias extorsit. Delibuti igitur vtriusque roris vnguento, illo sanati, confortati isto, securius descēdamus ad singulare certamen. Nec nos deterreant arma Goliæ, vel magnitudo moueat staturæ: quia nobiscum est magnus Dominus Deus noster, & magna virtus eius, apprehendens armâ, & sentum; vt exurgat in adiutorium nobis. Tertium est Vnctio d infirmorum: Infirmantibus nobis, & vsque ad mortem mortali peccatorum febre languentibus, Spiritus pietatis afflatur, & recordatus est quoniam puluis sumus. Ait enim Dominus Iacobus: Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ; & orent super eum,

vingentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis est, dimittentur ei. Solennis vnctio, liquor excellens, quo sanitas redditur, peccatum dimittitur, immittitur timor Domini. Vides ne qualiter sacerdotalis manus infirmantis corpus alleuiet, & illecebrosam sensuum motionem sacratissima mitiget vnctio? Vnde & sancti Patres hanc vnctionem sacramentum esse fanxerunt. Quartum est Consecratio Pontificis. Hęc quantò sublimior, tanto dignior approbatur. Cum enim Canonice functionibus eligitur persona, quæ tantæ dignitatis debeat subire fastidium, clarior Pontifex cum ceteris Pontificibus euocatur. Præparatur Ecclesia patrem susceptura de filio. Vngitur illius caput oleo lætitiæ præconfortibus suis, in illius figuram qui thalamo virginali, spirituali balsamo profusus irroratus, oleum benedictionis super filios hominum distillauit. Liniuntur & manus, vt quicquid benedixerint benedicatur, & acceptum sit diuinæ maiestatis aspectui. Ponitur & Evangelica pagina super caput ipsius recumbentis, vt & verba vitæ suam sentiat excedere rationem, & oculi eius deficient in eloquium Domini. Imponitur tauris capiti consecrato, & aurea lamina frontis gloria præsignitur, in qua contexitur nomen diuinitatis. Traditur annulus secretorum in manu eius, vt dicat cum Propheta: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Calceantur & pedes in præparatione Euangelij pacis, vt sit de quibus dicitur: Quam speciosi pedes euangelizantium pacem. Accipit & baculum pastorem, vt ex ipsa virgæ qualitate signetur, qualiter mansuetos colligat, corripiat inquietos. Sic sic solenni vestimentorum glorificatione præfulgidus, & ad altare Dei familiaris intrans, & exiens, iram Iudicis in misericordiam Patris felici commutatione deuoluit. Hic habet gladium spiritus, quod est verbum Dei. Hic potest tradere satanâ in interitum carnis. Quintum est g Inuictio Regis. Sublimis ista delibutio, quia sublimem efficit potestatem. Cum enim tantæ nobilitatis sanguis, vel genere, vel electione consecratur in Regem, religio cum nobilitate totis regni viribus conuocatur. Astat hinc Primum, Metropolitanorum, & Episcoporum gloriosa societas, illinc Ducum, Comitum, Castellanos non spernenda nobilitas. Procedit medius homo super homines regnaturus, constipatus agmine personali. Ducitur denique ad aram excelsum principis, principium regni fortiturus ab illo, per quem Reges regnant. Prius autem quàm imperatoris cultibus vestiatur, requiritur super eo cleri voluntas, & populi, & manu propria iurat libertatem Ecclesiarum. Ex tunc exiit vestimentis suis, & oleo sanctificationis aspergitur, vt typico rore perfusus, cælestis vnguenti plenitudine glorietur. Induitur denique purpura, quod est regie maiestatis insignie, gestans regni sceptrum in manibus ad regendum populum sanctum Dei. Ponitur & corona aurea super caput eius expressa signo sanctitatis, gloria honoris, & ope fortitudinis. Præfertur & gladius in oculis eius, vt cognoscat, quia vindex est ira Dei, in hoc ipsum constitutus. Tantis igitur, ac talibus mysterijs iniugatus, reportatur ad palatium, à die illa, & deinceps timendus, pariter & amandus. Felix autem, si gladium regni cum gladio iungat

e Extrema vnctio cõfert gratiam, nam sanitate reddit infirmis, peccata dimittit, & timorem Domini immittit.

f Vides, moventem vnctioem vnctioem di Episcopos, & sacro chrismate unguentum de eũ ceteris ritibus, qui nunc exhibentur, etiã præsens patribus fuisse in vsu?

g Ecce quomodo etiam Reges olim, vt nunc fit, immungebantur.

facer

h Nota hic totum ritum consecrandi Ecclesiam, qui etiam hodie in omnibus obseruatur, nullo prætermissio.

i Penitentia est Ecclesie sacramentum, cuius vnus pars sacerdotalis confessio est.

facerdotij, vt & gladius sacerdotis mitiget gladium Regis, & gladius Regis gladii acuat Sacerdotis. Isti sunt duo gladij, de quibus in Domini passione legitur: Ecce duo gladij hic: & respondetur à Domino, Sufficit: tunc enim regnum pronheatur, sacerdotium dilatarur, honoratur vtrunque, cum Domino prætaxata felici cõsideratione iunguntur. Sextum est sacramentum Dedicatiois Ecclesiæ. Dicitur vix potest, quanta sit in hoc loco sacramentorum varietas, & institutionum alternatio. Primum h enim Ecclesia intus, & deforis dealbatur, cruces duodecim in interiori circuitu Ecclesiæ imprimuntur, cerei totidem accenduntur, emundatur Ecclesia, Pontifex Ecclesiam exterius circuit cum aqua benedicta, & in superliminari portæ tertio virga pastoralis percutiens dicit: Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloria: illis de intris respondentibus: Quis est iste Rex gloria? Tunc benedicit aquam sale, cinere, vino, hyssopoque conspersam; alphabetum ex tranverso quadrangula ratione conscribit; altare septies ex eadem aqua respergit; cruces chrismate, altare verò mixtura chrismatibus, oleique perungit; ad quatuor altaris cornua incensum incendit; altare tertium nouis velaminibus operit; aliæque multa, quæ sermonis breuitas non permittit inferere. Post hæc omni vestimentorum gloria cumularur ingreditur ad altare; sacrificium singulare celebratur, & sic sanctificationi finem imponitur. Quis huius abyssus caliginem sermonis claritate possit illuminare? Artigifsemus tamen quantulumcumque, nisi nostris temporibus quidam, qui Carnotensi præfedit Ecclesiæ, viuacissimo mentis igne lucidius omnia declarasset. Ad illum igitur plenissimum fontem sitientem mittimus, vbi plenissimam hauriat veritatem. Notandum tamen, quia præcedentia sacramenta sine visibili vnctione non fiunt, cum subsequencia nihil huiusmodi merito continere legantur. Septimum est sacramentum Confessionis. Confessionis bonum quantum, vel quale sit, non est nostræ tenuitatis laudibus effendendum, cum præclara patrum ingenia multis eam insignierint documentis. Hęc est via communis ad Deum, fons tam iustus, quàm peccatoribus patens, qui criminum abundantiam abundantiori liquore detergit. Primum reddit innocentiam stolam, & fugitiuum filium in paternos reducit amplexus. Ex hoc fonte felices Apostoli lachrymæ proflexerunt; in hoc peccatricis femineæ demonia sunt submersa; per hunc adulter, & homicida David spiritu principali legitur confirmatus; in hoc felix ille volutatus est latro, qui breui pontis crucis de patibulo ad regnum, de supplicio in paradysum translatus est. Consummatus in breui, expleuit tempora multa. In hac virtute caligant oculi plurimorum, qui vel discretionem priuati, vel assentatione seducti, aut ne sciunt quid iniungant, vel si sciunt, priuam gratiam præferunt veritati. Verum non suscepimus hic aperire quid sentiamus ex ea, sed sermoni proprio proprietatem illius referuamus. Hoc tamē lectori tædiosum non sit intelligere, quia consistens pastor suo, puritatem cordis, veritatem oris, macerationem carnis debeat exhibere. Ille verò, cui consistetur, penitentiam dignam, orationem continuam, taciturnitatem perpetuam consentienti suo curet administrare. Octauum est Canonicoorum. Isti sunt in Ec-

clesiæ folio sublimati, qui in Episcopali sede veste candida resurgentes, innocentiam cordium colore vestium repromittunt. Ij de communi, & in commune viuentes, vel viuere debentes, per petua, si peccauerint, sunt penitentia castigandi, habitus enim eorum non penitentia, sed innocentia esse monstratur. Videant ipsi amici sponsi, quid respondeant ante faciem sponsi, qui iudicat orbem terræ in æquitate, cum de sponsa coeperit exigere rationem. Nolumus inuehi super illos, sed hoc solum caueant, ne de patrimonio crucifixi lautioribus epulis infundantur, vel vellimentis ornentur nitidioribus, ne audiant à Propheta: Non conturbabatur super contritione Ioseph. Nonum est Monachorum. Hi sunt, qui à forentium causarum tumultibus k elongati, ludificatorias incantationes dæmonum patienter eludunt. In scripturis assidui, in obedientia præcipui, feruidi charitate, beatae Urbis gaudia è vestibulo contemplantur. Circumspectant tamen semetipsos, ne in amplioris coronæ, vel laxioris calceamenti vilitate confidant, cum homo videat in facie, Deus autem in corde. Decimum est Eremitarum, qui per cauetas montium, & vallium concaua latitantes, Angelicis sociati spiritibus, in diuitias gloriæ contemplatiuis oculis rapiuntur, & in carne carnis obliui, naturam suam indefessa meditatione fatigant. Vndecimum est Sanctimonialium. Istæ sexum, & seculum ausu validiore vincentes, spectabilem victoriam ab hostis antiqui feritate reportant. Gloriosa res, vbi tenera membra longiori martyrio confringuntur, & illius eneruant fortitudinem, qui similitudinem Altissimi cõcupiuit. Ad huius spectaculum pugnae citò conuertitur ille misericors iuuuatus, & tali potissimum victoria delectatur. Duodecimum est l Nuptiarum sacramentum. Hoc magnum est, ait Apostolus, & Dominus in Euangelio: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quid enim magis vnum, quàm illi, quibus est vna caro, vna mensa, vnus torus, hæreditas vna? Honorabile cõiugium (dicit vas electionis) torus immaculatus. Hoc destruantur incestuosa coniugia, & legitimum hæredum digna progenies propagatur. Hæc sunt duodecim sacramenta, quæ (nisi fallor) illa duodecim cruces significant, quas in circuitu Ecclesiæ videmus impressas. Sed iam dimittendus est stylus, quia & ingenij paupertas, & infirmitas carnis, quæ solito durius inundant, verat me aliquid longius scriptitare. Si conualere potuero, exequar quod coepi, ad honorem illius, qui est benedictus in secula, Amen.

k Vide hic monachorum studium compendiosum recreatum, & quæ falsis sunt omnia, quæ de illis garrunt heretici.

l Ecce quomodo recitet matrimonium inter Ecclesie sacramenta.

EIVSDEM DE EODEM

Sermo 2.

Mmola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Tria sunt principalia, & perfecta sacrificia, quæ reddere tenemur Domino. Sacrificium piæ contritionis, sacrificium iustæ operationis, sacrificium laudis, vel iubilationis. Horum duo in presenti sunt necessaria, tertium hic inchoat, & in futuro consummabitur. De primo dicitur: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. De secundo: Sacrificate sacrificium iustitiæ: & alibi: Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. De tertio: Bibl. Hom. tom. 3. Trt 2 Beatus

Beatus populus; qui scit iubilationem: item, sacrificium laudis honorificabit me. Primum sacrificium placat Deum, secundum delectat, tertium honorat. Non curat Deus de his sacrificiis, nisi medullata sint, & saginata. Vnde ait Psalmographus: Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea. In lege omnis adipe offerri iubetur, & holocaustum pingue laudatur. Caro enim macra, & sine pinguedine, neque quando asatur reddit odorem, neque quando comeditur præstat saporem. Hæc autem pinguedo non corporis, sed spiritus, non carnis, sed mentis intelligi debet. Pinguedo animæ, virtutes sunt. Hæc suauiter redolent, hæc in Dei sacrificio Domino placent, & sine his nullum sacrificium est acceptabile. Hoc adipe pingues erant illi, de quibus dicitur: Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ: itemque tres pueri in Daniele: Sicut in holocausto arietum, & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum. Vt ergo placeant hæc sacrificia nostra Deo, pinguis sint, & medullata. Sacrificium piæ contritionis exigit butyrum humilitatis, quæ in tribus consistit, scilicet vt consideret homo, quàm imperfectum sit quod habet, & hoc respectu superiorum; vnde illud: Vt sciam, quid desit mihi. Deinde vt consideret, quia nihil habet propriam; vnde Apostolus: Quid habes, quod non accepisti? Consideret etiam, quod nihil habet in hac vita, quod perdere non possit, iuxta illud: Memento vnde excideris, & prima opera fac. Sacrificium iustæ operationis, exigit oleum discretionis. Sacrificium laudis requirit balsamum deuotionis. Habent autem hæc sacrificia opposita sibi virtus, quasi ex latere venientia. Sacrificio contritionis opponitur absynthium indignationis; sacrificio iustæ operationis, acetum confusionis, sacrificio laudis, venenum adulationis, siue detractionis. Offeramus igitur, dilectissimi, domino piam contritionem in amaritudine interiori, & poenitentia exteriori, vt sobriè, iustè, ac piè viuamus in hoc seculo; sobriè nobis, iustè proximo, piè Deo; sobriè in duobus, in cauenda voluptate, & curis huius vitæ; iustè in duobus, vt nemini noceamus, & cunctis prodesse studeamus, iuxta illud: Declina à malo, & fac bonum: piè in duobus, vt scilicet in præsentia viuat iustus ex fide, & in futuro æternam expectet beatitudinem. Vnde Apostolus: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Offeramus dignam laudem in confessione oris, & deuotione cordis. Pia quippe cordis contritio nascitur ex recordatione peccatorum, & timore futuri iudicii; iusta operatio, ex amore virtutis, & fiducia spei; laus, & iubilatio, ex affectu charitatis, & recordatione beneficiorum Dei. Sunt autem tres recordationes peccati, prima afficiens, & delectans, quæ mala est, secunda exasperans, & pungitans, quæ utilis est, tertia gloriosa, quæ perfectiorum est: Afficiens est, qua afficitur homo recogitans ad oillas carniù Aegyptiorum, quàm deliciosè, & suauiter vixerit, & quàm arduum sit iter, quod aggressurus est. Recogitatio pungitans est, quando reminiscitur, quàm fordide, & flagitiosè vixerit, non vt ad priora redeat, sed vt dignè defleat, & coram se ea statuat; vnde Dauid: Peccatum meum coram me est semper. Tertia recordatio, quæ dicitur gloriosa, est, quan-

*a Vides ad piæ
oblationem re-
quiri amari-
tudine interiori
vt pro pecca-
tis commissis,
& poenitentia
exteriori? Non
ergo vera poe-
nitentia, non a
vita distacat,
vt quidā mo-
do iugantur.*

do homo remedians quis fuerit, & qua gratia de lacu miseræ, & de luto fœcis liberatus sit, gratias agit dicens: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam: & cum Israelitis de Aegyp-
tia seruitute liberatus, gratulabundè decantat dicens: Cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est, equum, & ascensorem deiecit in mare, & cum Zacharia: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Hæc sunt, quæ Deo offerre debemus. Tenemur etiam ei reddere b quæ fecimus vota, iuxta Prophetæ admonitionem: Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Qui non reddit quod vouet, quasi Deum prouocat, & irridet. Reddendum est votum integrum, & perfectum, quia aliter non satisfaceret Deo, qui votum nostrum, tanquam proprium exigit debitum. Vnde & in lege dicitur quod bouem, & ouem, aure, & cauda amputatis, voluntariè offerre possumus. Votum autem ex his solui non potest, quibus aliquid perfectionis deest. Recogitet igitur vnusquisque nostrum quid Domino vouerit, & satagar illud reddere. Abrenunciuimus seculo, monachi nomen suscepimus, & habitum. c Vouimus Domino continentiam, obedientiam, humilitatem, patientiam, secularium morum mutationem. Prædicta tria vouerunt d specialiter sancti, & reddiderunt. Audite quid dixerit, & quid fecerit Apostolus: Non sum, inquit, dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Ecce pia contritio de recordatione peccati. Item: Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauim, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Ecce iusta operatio de fiducia spei. Item, Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Ecce laus de beneficiis Dei. Vouit Dauid, & reddidit. Vota, inquit, mea Domino reddam in conspectu omnis populi eius. Votum vouit Iacob, & reddidit. Si e fuerit, inquit, Dominus mecum, & custodierit me in via, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prospere domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Iephthæ Galaadites votum vouit, & reddidit. Domine, inquit, si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus egressus fuerit de foribus domus meæ, mihi que occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon, eum in holocaustum offeram Domino. Transiitque Iephthæ ad filios Ammon, vt pugnaret contra eos, quos tradidit Dominus in manus eius. Reuertenti autem in Maspha domum suam, occurrit vni-
genita filia sua cum tympanis, & choris, non enim habebat alios liberos. Qua visa, scidit vestimenta sua, & ait: Heu me, filia mi, decepisti me, & ipsa decepta es. Aperui enim os meum ad Dominum, & aliud facere non potero. Et fecit de ea, sicut vouerat. Ipsum vni-
genitum Dei filium iurasse Patri, ac vouisse scimus, attestante Psalmista, qui ait: Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob, scilicet vt sacramentum religionis in passione suæ carnis pro salute generis humani expleret. Faciamus & nos similiter, & vota, quæ vouimus inte-

*b Nota pro
emissione, &
redditione vo-
torum, contra
nostrum tempus
hereticos.*

*c Vide hic mo-
nachorum ve-
ta, qua ex-
tè reddenda
sunt.*

*d Ecce quo-
modo sancti
vouerunt tria
vota, & red-
diderunt.*

*e Vides vota
sub conditione,
etiam antiquis
patribus iussè
in iura.*

grè perfoluamus. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre, & Spiritu sancto viuunt, & regnat Deus per omnia secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE EODEM

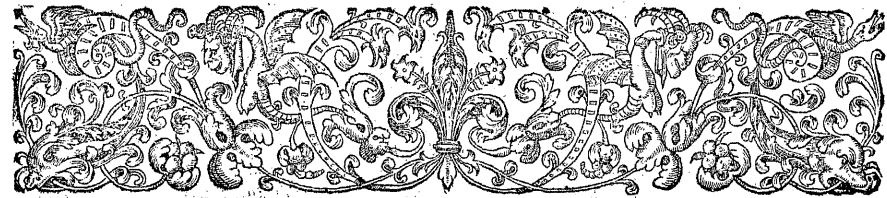
Sermo 3.

Fecit Deus duo magna luminaria, luminare maius, vt præset diei, & luminare minus, vt præset nocti. Non omnia, fratres charissimi, quæ sunt in cithara, sonant, sed omnia iuuant. Sic non omnia, quæ sunt in diuina scriptura, spiritualem intelligentiam generant, sed omnia iuuant. Vnde si in aliquo legis capitulo fas est, sensum spiritus aliqua rimula intueri, non in inquisitione dormitare debemus, sed thesaurum iacentem in litera vigore alacris ingenij perforari. Quod satis egregiè vir sapiens adumbravit, cum dixit: Ne dormias in sinu mulieris. Mulier nempe sacri eloquij literam exprimit, ex qua fidelis expositior fructum gignit. Quæ litera, cum ei Catholice rationis diligentia adhibetur, virilis intellectus robori maritatur. Cum verò eam seductæ mentis ingenium deprauat, quasi castitatem feminæ adulterino coitu violat. Rectè ergo dicitur: Ne dormias in sinu mulieris, ac si aperte diceretur: Ne in secreto literæ sensu torpeas, sed latentem animæ profectum pudica exerce vigilantiâ. Fecit, inquit, Deus duo magna luminaria. Verum quidem est, quod Deus in mundi creatione cælum clarum Solis, & Lunæ distinxit ornatu, vt alterum diei, alterum noctis vicissitudinem gubernaret. Porro si interius perferretur, inueniemus nobis allegoriæ respondere secretum. Ecclesia enim, mundi figuram gerit: quia sicut mundus ex quatuor elementis subsistit, ita Ecclesia ex quaternaria doctrina Euangelij coalescit. Habet autem Ecclesia suum diem, habet & noctem suam; habet & Solem in die, habet & Lunam in nocte. Dies Ecclesiæ, est tempus pacis; nox Ecclesiæ, est tempestas persecutionis. Sol verò in Ecclesiæ die, est sapientia: Luna autem in Ecclesiæ nocte, est patientia. His luminibus Deus Ecclesiam suam pinxit, quatenus & in pace non sit insonda, & in bello non inueniatur mollis, & fracta. Per sapientiam Ecclesia se protegit in pace à ræmonibus, per patientiam se tuetur in bello à peccatoribus. Non claudicat Ecclesia, non est inanis, argumenta diuina sapienter eludit, tormata hominum sustinet patienter. Rectè proficua comparatio est Solis ad sapientiam, Lunæ ad patientiam: quia sicut Sol Lunæ, ita sapientia præset patientiæ. Sapientia itaque Sol, quia illuminat: patientia Luna, quia confortat. His geminis rachiis Ecclesia pugnat, altero prosterneus dæmones, al-

tero vincens homines. Fecit itaque Deus hæc duo magna luminaria, quibus ornatur Ecclesia, quibus quasi duobus oculis mouetur Christi columna. Dissolutis nebulis allegoriæ, hunc etiam titulum scripturæ ad irigandos mores nostros possumus trahere. Nam sicut Deus in hoc mundo duo magna luminaria ordinauit. Ne tibi videatur durum quod dicimus: homo enim alter est mundus. Vnde ipsa Græca lingua vocatur μικρόκοσμος, id est, minor mundus, quia ad similitudinem maioris mundi est factus. Nam sicut Deus maiori mundo præsidet, ita quod vbiq; est totus, sic anima corpori dominatur, ita quod vbiq; tota est in corpore. Homo itaque habet diem, habet & noctem: habet Solem in die, habet Lunam in nocte. Dies hominis, est vita iustitiæ: nox hominis, est vita nequitie. Sol autem in vita iustitiæ, est charitas, quæ præset vitæ iustitiæ; Luna verò in vita peccatoris, est poenitentia. O quàm clarus Sol est charitas, cuius quindecim radios enumerat filius Saulis Paulus Apostolus in Epistola ad Corinth. vbi ait: Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, &c. O quàm clarum poenitentie iubar, quod noctem peccati remouet, quod conscientie nubilum tergit. Lunæ huius, scilicet poenitentie, quatuor sunt radij, cognitio peccati, dolor pro peccatis, confessio peccati, fructus eleemosynæ. Prius oportet cognoscere peccatum, sed non sufficit; oportet dolere pro peccato; addenda est etiam confessio, quia frustra dolet, qui non confitetur; his verò adiungendus est fructus eleemosynæ, qui est pretium peccati. Vnde Propheta de impio dicit: Nō eredit frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Pretium certe peccati est eleemosyna. Sed qui semper eleemosynam erogat, & semper peccat, frustra credit, quod eleemosyna ei proficiat. Interpretandum est igitur eleemosynæ vocabulum. Et, Hebraicè, Deus, Moys, Aegyptiaca lingua dicitur aqua, inde eleemosyna, id est, aqua Dei. E contrariò videre possumus, quod peccatum est ignis diaboli. Igitur contra ignem diaboli opponatur aqua Dei. Perpende, Christiane, dignitatem tuam, & redemptionem culpæ tuæ. Noli beluina mente contemnere. Deus eleemosynam fecit tibi, corpus proprium morti tradendo, tu eleemosynam fac illi, bucellam panis porrigendo pauperi. Esto prius in te misericors, deinde in proximum clementiæ riuum effunde, vt sic pariter cum proximo ad fontem misericordie valeas peruenire, Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre, & Spiritu sancto viuunt, & regnat Deus per omnia secula seculorum, Amen.

FINIS TERTII TOMI.

Ttt 3 INDEX

INDEX EORVM QVÆ

HOC TERTIO TOMO

CONTINENTVR:

In quo prior numerus paginam, secundus verò columnam demonstrat.

A		
A	B B A, pater, quis nos liberè Deum clamare doceat.	84.1
	Ab illo, quomodo exponatur.	445.2.
	Abitus Christi in caelum discipulis expediens.	84.2
	Ablatio spiritus ob peccatum, quid efficiat.	191.1
	Abominatio quid sit.	68.2.2.683.1.2.702.2
	Abominatio desolationis quid sit.	690.1.2.692.2
	Abraham diuitiæ multæ.	509.2
	Abrahæ & Zachæi hospitium.	767.1
	Abbreuiatio dierum quid sit.	690.1
	Abrenuntiare diabolo quid sit.	159.1
	Abrenuntiare dies quomodo intelligantur.	703.1
	Absentes Apostoli an Spiritum sanctum acceperint.	16.2
	Absolutio presupponit confessionem.	25.1
	Abstinentia cur quatuor temporibus assignata.	559.1
	Abstinentia monachorum.	606.1
	Abstinentia aliorum ciborum olim indicta.	488.2
	Abstinentiæ commoda.	284.2
	Abstinentiæ felicitas.	122.1
	Abstinentium etiam à quibusdam licitis.	9.1
	Abstrahi à congregatione ouium quid sit.	261.1
	Acceptio personarum apud Deum non est.	619.2
	Acerrius examinandi qui post susceptam fidem peccauerunt.	620.2
	Achab seductio per quem facta sit.	610.2
	Achioris consilium Holoferni datum.	398.2
	Actio nostra in quo perficiatur.	129.1
	Actio indumentum est viuentis.	604.2
	Actus omnis hominum in hoc seculo duplex est.	609.1
	Actus nostri boni quo referendi.	243.2
	Ad gratiam qui accedere non possit.	559.2
	Adam recuperationem meruit, non diabolus.	94.1
	Adæ peccatum vnde processit.	88.2
	Adami & Christi collatio.	746.2
	Adæmonis dominatione quis liberetur.	563.2
	Adoptionis filiorum spiritum qui habeant.	532.2
	Adhortatio ad pietatem.	108.1
	Adhuc multa hab. yob. &c. interpretatio.	74.2
	Adriani statua equestris in templo Dei.	681.1.682.2
	Adriano Imperat. cur statua equestris à Romanis facta.	719.2
	Admonitiones ad mundi contemptum.	165.1.2
	Aduenæ & peregrini sumus in hoc seculo.	415.2
	Adueniat regnum tuum, quid sit.	556.1
	Aduentus Christi duo.	258.2
	Aduentus Christi primus quàm à secundo diuersus.	717.2
	Aduentus Domini trinus.	572.2.573.1
	Aduentus Christi finis quis fuerit.	429.2
	Aduentus Domini signa.	682.1.683.1
	Aduentus Spiritus sancti commodissimus.	84.1
	Aduentus Christi in iudicio extremo.	22.2
	Aduersarius quis sibi sit.	552.1
	Aduersarius quibus armis vincatur.	120.2
	Aduersarij machinæ quibus medijs euitandæ.	173.2
	Adulatio quid sit.	13.1
	Adulatorum reprehensio notatur.	305.1
	Æthiopes serpentem comedunt.	115.2
	Affectiones nostræ vnde nascantur.	31.2
	Affectus & officia quæ Iesus Christus suscepit.	301.2.
		302.1
	Agere penitentiam quid sit.	350.2
	Agnitio quid à fide differat.	22.1
	Agnus qualiter manducandus.	322.1.2
	Agricultorum miseria & intolerabilia onera.	643.2
	Agriculturæ laus.	609.1
	Albæ vestes quid designent.	156.2
	Alleluia quando cantatur.	173.1.2
	Alia nauicula piscibus repleta quid denotat.	354.2
	Aliena rapiens vitia.	166.1
	Aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti.	279.1
	Alium paraclerum cur Saluator dicat.	182.1.184.1
	Alius quid constituat.	207.1
	Altare cuiusvisque quid sit.	745.1
	Alterum qui odit, sibi prius nocet.	307.1
	Attilia vnde dicta.	595.2.597.1.611.1.2
	Atium quod est hominibus, quale sit apud Deum.	630.2.
		631.1
	Atium quid significet.	360.1
	Atium quid significet.	675.2
	À magna cæna quot hominū genera excludantur.	327.2.
		329.1
	Auari non potest quod ignoratur.	333.1
	Amen dictionis significatio.	108.2
	Amicitie commendatio.	69.2
	Amici vnde parandi.	425.2
	Amicos pauperes quibus medijs faciamus.	415.1
	Amicos fieri de mammona iniquitatis quid sit.	424.1
	Amicum nullum habere quid sit.	69.2
	Amicus in Deo, inimicus verò propter Deum diligitur.	613.2
	Amicus verus hominis Deus.	114.2
	Amor Dei nunquam otiosus.	234.2
	Amor cordis quid ab amore animæ differat.	530.2

<i>Amor terrenorum viscus cur dicatur.</i>	327.1.332.2	<i>Apostoli quo amore dilexerunt Deum.</i>	547.1
<i>Amoris veri descriptio & vis.</i>	44.2	<i>Apostoli cur dubitarunt.</i>	149.2
<i>Amorem quo colimus Deum, fecit Deus.</i>	103.1	<i>Apostoli an prophetae dicti à Christo.</i>	94.2
<i>Amores duo qui sint.</i>	556.1	<i>Apostoli quo animo euangelizarunt.</i>	201.2
<i>Amplecti caritas cupiditatis.</i>	32.2	<i>Apostoli cur mali à Christo dicti.</i>	130.1
<i>Andreas Ioannis primus discipulus.</i>	747.1	<i>Apostoli cur loqui quam sanctificari ceperint.</i>	16.1
<i>Angelus quid possit in Dei donis.</i>	3.1.5.2	<i>Apostoli ad quid missi.</i>	2.2
<i>Angeli Dei, conservi nostri dicuntur.</i>	647.2.651.1	<i>Apostoli quos baptizabant.</i>	159.1
<i>Angeli qui ad hominum filias descenderunt.</i>	625.2	<i>Apostoli cur via ad Christum dicantur.</i>	609.2
<i>Angeli vnde corpus assumant.</i>	768.1	<i>Apostoli promissum Spir. sanctum præstolantur.</i>	219.1
<i>Angelorum ministerium duplex.</i>	650.2	<i>Apostoli typpum stabularij gerunt.</i>	467.2
<i>Angelorum quot sunt ordines.</i>	350.2.353.2	<i>Apostoli Christi ad quid vocati.</i>	15.1
<i>Anima quid sit.</i>	219.2	<i>Apostolis aliis an eadem collata que Petro potestas.</i>	25.1
<i>Anima quando foedi dicatur.</i>	579.2	<i>Apostolorum missio à Christo.</i>	20.1.2
<i>Anima Christiana sponsa Christi dicitur.</i>	540.2	<i>Apostolorum autoritas à Christo data, ad nos redundat.</i>	360.1
<i>Anima post seculi tenebras quid egat.</i>	127.1	<i>Apostolorum duodecim victoria mirabilis solo verbo Dei.</i>	704.1.2
<i>Anima nostra vnde illustratur.</i>	661.2	<i>Apostolorum persecutiones.</i>	179.2
<i>Anima pro voluntate quando accipiatur.</i>	530.2	<i>Apostolorum missio.</i>	263.2
<i>Anima triplicis naturæ.</i>	632.2	<i>Apostolorum infirmitas.</i>	2.1
<i>Anima quando vivens mortua dicatur.</i>	233.2	<i>Apostolorum iniustitia quid fuerit.</i>	90.2
<i>Anima quibus conferretur.</i>	275.1	<i>Apostolorum petitio ante receptionem spi. sancti.</i>	108.2
<i>Anima infirmitas quid sit.</i>	593.1	<i>et sequent.</i>	
<i>Anima vincula.</i>	210.1	<i>Apostolorum fuga.</i>	31.2
<i>Anima varia acceptio.</i>	491.1	<i>Apostollinarij hæresis.</i>	143.1
<i>Anima vires quot sint.</i>	547.2	<i>Apollinarius scripta.</i>	702.2
<i>Anima cur sancte dicantur.</i>	752.1	<i>Apprehendi quomodo possit quod promittit Deus.</i>	559.1
<i>Anima profectus voluntarius est.</i>	712.2	<i>Apud vos, & in vobis, discernim.</i>	194.2
<i>Anima officia in corpore varia.</i>	219.2	<i>Aqua à quibus & cur non bibenda.</i>	69.2
<i>Anima retinaculum quid sit.</i>	505.1	<i>Aque calide iuxta flagnum Genezareth, magne utilitatis.</i>	359.1
<i>Anima acceptio pro vita.</i>	505.1	<i>Aquarum omnis collectio dulcium vel amararum, quomodo Hebræis vocetur.</i>	359.1
<i>Animam suam quis odiat.</i>	531.1	<i>Aquile cum Christo comparatio.</i>	203.2.204.1.227.2
<i>Animam suam odire quid sit.</i>	757.1	<i>Aquilis innouatio.</i>	682.1
<i>Animas curvas que faciant.</i>	252.2	<i>Aquile in probandis pullis astutia.</i>	309.1
<i>Animarum nomine quid scriptura sepe comprehendat.</i>	573.1	<i>Aquilarum nomine quod Christum significet.</i>	685.1
	714.1.	<i>Aquilarum mirus sensus.</i>	681.2.686.1
<i>Animalis hominis cogitatus & capacitas.</i>	102.2.105.2	<i>Arbitrii vires in nobis quales sint.</i>	318.1
<i>Animalia que munda dicantur.</i>	607.2	<i>Arbor quomodo ad fructum reuiuiscat.</i>	573.1
<i>Animalia quatuor plena oculis, quid significant.</i>	445.1	<i>Arbori infructuose qui comparantur.</i>	572.2
<i>Animalia ad quid creata.</i>	503.2	<i>Arca Noë figura fuit Ecclesia.</i>	200.1
<i>Animalium ieiunium.</i>	122.2.124.1	<i>Arca Noë structura.</i>	612.2
<i>Animi virtutes vnde oriuntur.</i>	402.1	<i>Arca Domini quid sit.</i>	11.2
<i>Animi voluptates pie que sint.</i>	278.1	<i>Arca & mundi collatio.</i>	72.1
<i>Animum dolentem que maxime deiciant.</i>	54.1	<i>Arguere mundum de peccato quid sit.</i>	68.1
<i>Animus quo pacto ad bona opera excitetur.</i>	573.1	<i>De iniustitia.</i>	ibidem.286.2
<i>Animus forte sua contentus, quale bonum sit.</i>	521.1	<i>Argui quis dicatur.</i>	86.2
<i>Animus cur à nobis recedere dicatur.</i>	127.1	<i>Argumenta spir. sancti in nobis.</i>	752.1
<i>Anus in bilicus quid significet.</i>	179.1	<i>Argumentum Phariseorum fallax.</i>	271.1
<i>Anus Dei qui mundi corde.</i>	128.1	<i>Arma contra diabolum.</i>	124.2.125.1
<i>Anthropomorphiarum hæresis.</i>	338.1	<i>Arma tenenti omnia dat, qui in ista negat.</i>	664.1
<i>Antichristus, & eius plures species.</i>	685.1	<i>Aromatum & scripturarum collatio.</i>	768.1
<i>Antichristi tormenta, dona & signa varia.</i>	720.1	<i>Arrianus notatur.</i>	214.2.215.1
<i>Et quot annis duratura.</i>	ibidem.722.1.2	<i>Arriani gratiam sancti spiritus perdiderunt.</i>	659.2
<i>Antichristi prophetae qui dicentur.</i>	694.1	<i>Arrii hæresis taxatur.</i>	264.2.269.2.278.1
<i>Antichristi vnde eorum errores eruant.</i>	685.1	<i>Arrianorum confusio.</i>	143.1
<i>Antichristus cur abominatio dicatur.</i>	701.1	<i>Arrianorum & Macedonianorum detestatio.</i>	229.2
<i>Antichristi signum.</i>	713.2	<i>Arrii error de Christo.</i>	765.2
<i>Antiochi principatus.</i>	513.2	<i>Asina Balaam loquitur.</i>	27.1
<i>Arrii præterea quid sit.</i>	467.1.479.1	<i>Ascendendi in caelum modus.</i>	143.1
<i>Antiquorum mos baptizandi per immersionem.</i>	749.2	<i>Ascensio Christi catholice fidei confirmatio.</i>	142.2
<i>Antiquorum comedendi semel in die mos.</i>	338.1	<i>Ascensionis Domini testes.</i>	156.1
<i>Anxietas fugienda.</i>	500.1.502.1	<i>Astutia bona quem decet.</i>	13.1
<i>Apparitus Christi qualis.</i>	17.1	<i>Astutia diaboli.</i>	417.1
<i>Appellari hæresis.</i>	693.2.694.1	<i>Attendere & videre quid differant.</i>	395.1
<i>Aperire osium qui dicatur.</i>	261.2		Anari
<i>Apocalypsis falso D. Paulo adscripta.</i>	77.1.88.2		
<i>Apote & ἀποδοξία dictionibus quid significetur.</i>	726.2		
<i>Apostolica prædicationis mirus effectus.</i>	229.2		

<i>Anari vitia.</i>	166.1	<i>Cain cur munera à Deo repudiata.</i>	368.1
<i>Anaritia descriptio.</i>	514.2	<i>Calix aque frigide pauperi datus, quanta sit efficaciam coram Deo.</i>	640.1
<i>Anaritia effectus in homine.</i>	643.2	<i>Canes qui dicantur & porci.</i>	94.1
<i>Anaritia mala.</i>	131.1	<i>Canonum Ecclesiasticorum vis.</i>	178.1
<i>Anaritia & cupiditatis effectus.</i>	497.1	<i>Cantica Cantorum in cuius laudem edita sint.</i>	619.1
<i>Anaritia detrimenda.</i>	498.1	<i>Capharnaum cur Christi ciuitas dicta.</i>	294.1
<i>Auctoritas ecclesie peccatorum remittendorum.</i>	17.1	<i>297.2.584.2.588.2</i>	
<i>Auditiua in Sp. sancto quid sit.</i>	89.1. vnde procedat.	66.2	
<i>Auertens aurem à paupere quid consequatur.</i>	421.2	<i>Capharnaum vbi sita.</i>	632.1
<i>Auis pro sacra scriptura.</i>	619.1	<i>Capharnaum etymon.</i>	635.1
<i>Auri purgatio quibus fiat.</i>	743.1	<i>Capitis precesio spes membrorum est.</i>	147.1
<i>Auxilio spir. sancti quid possimus à Deo assequi.</i>	103.2	<i>Capitium esse in libertate.</i>	122.1
<i>Auxilium diuinum qua mente implorandum.</i>	115.1	<i>Carcer inferni qualis sit.</i>	381.2
		<i>Caro Christi vera in sacramento.</i>	275.1.2
		<i>Caro nostra post resurrectionem qualis futura.</i>	28.1
		<i>Caro nostra nobis inimica.</i>	122.2
		<i>Caro cur in sacramento non videatur.</i>	275.2
		<i>Caro Christi cur verè cibus dicatur.</i>	313.1.314.1
		<i>Caro vocatur quod non capit caro.</i>	279.2
		<i>Carnis triplex significatio.</i>	24.1
		<i>Carnis nomine quid scriptura quandoque comprehendat.</i>	
		<i>714.1</i>	
		<i>Carnem ferre an virtuti viam precludat.</i>	210.1
		<i>Καρπ & quid sit.</i>	313.1.2
		<i>Carthagini euerfio.</i>	119.1
		<i>Castè Deum querere quid sit.</i>	31.1
		<i>Castè Deus amandus.</i>	40.1
		<i>Castigatio corporis quid proficit animæ.</i>	285.1
		<i>Catena subdola laudis hypocritarum.</i>	658.1
		<i>Cathedrae Moysi cum vite collatio.</i>	35.2
		<i>Catholica ecclesia quid sit.</i>	720.1
		<i>Catholici confessio que sit.</i>	544.2
		<i>Catulorum lupi natura.</i>	658.1
		<i>Cauda scorpionum qui sint.</i>	118.2
		<i>Causa confirmationis.</i>	233.1
		<i>Causam morbi prius curat Christus.</i>	581.2
		<i>Cautionum vincla laxare, quam commodum sit.</i>	420.1
		<i>Cæci qua ratione videntur.</i>	669.1
		<i>Cælestia quomodo de terrenis prodeunt.</i>	553.2
		<i>Cæli calor qui sint.</i>	646.1
		<i>Cæli qui dicantur.</i>	173.2
		<i>Cælorum ornamenta.</i>	236.1
		<i>Cælum & cælos.</i>	135.2.141.2
		<i>Cælum æthericum quid ab aëreo differat.</i>	137.1
		<i>Cælum & terra & c. transfigurabuntur.</i>	672.2
		<i>Cælum vanitati subiectum.</i>	718.1
		<i>Cælum quid in scripturis.</i>	510.1
		<i>Cælum quod sit transitorium.</i>	288.2
		<i>Cæna pro beatitudine cur ponatur.</i>	338.1.2
		<i>Cæne etymon.</i>	338.1
		<i>Cænam cur Christus dixerit non conuiuium, aut prandium.</i>	337.1
		<i>Κεως quid significet.</i>	364.2
		<i>Cæsares vnde dicti Romanorum reges.</i>	654.1
		<i>Cæsaris nomen vnde ductum.</i>	661.2
		<i>Cæsari que reddenda sint.</i>	657.2
		<i>Cæsare Augusto regnante salus mundo venit.</i>	341.2
		<i>Centenarius numerus pro perfecto numero.</i>	349.2
		<i>Centurionis fides.</i>	629.1
		<i>Ceremonia in liturgiis Græcorum.</i>	70.1
		<i>Ceremonie legis veteris quorsum tendebant.</i>	15.2
		<i>Charismata Dei irrevocabilia.</i>	639.1
		<i>Charitas vera quando dicatur.</i>	613.2
		<i>Et quando probetur.</i>	ibidem
		<i>Charitas cur refrigeretur.</i>	718.2
		<i>Charitas Dei quomodo infunditur cordibus nostris.</i>	
		<i>220.2</i>	
		<i>Charitas & dilectio Dei.</i>	252.1.2
			Charitas

B.

<i>Baculo quid significetur.</i>	290.1
<i>Balthasar cur è regno pulsus.</i>	374.2
<i>Baptizatus si non credat euangelio an saluabitur.</i>	161.1
<i>Baptizati quid promittunt.</i>	159.1
<i>Baptismus solennis in quo festo olim celebrabatur.</i>	357.1
<i>Baptismus parvulorum.</i>	159.1.2
<i>Baptismi efficacia in hominem.</i>	663.2
<i>Basilij Sermo de 40. martyribus.</i>	748.1
<i>Basilidis fabulositas.</i>	693.2.694.1
<i>Beatitudo future vite.</i>	174.1
<i>Beatitudo cur cæne nomine, non prandij significetur.</i>	338.2
<i>Beati cur dicantur credentes, qui non viderunt.</i>	19.1
<i>Beatus qui labore suo pastitur.</i>	510.1
<i>Bellum cur Iudeis à Romanis illatum sit.</i>	706.2
<i>B. Benedictus cur propheta dictus.</i>	94.2.95.1
<i>B. Benedicti miraculum super venenum.</i>	159.2
<i>Benedictio & vinctio lapidis altaris.</i>	744.2
<i>Bene orare quid sit.</i>	133.1
<i>Bene viuere qui dicendi.</i>	261.2.264.1
<i>Beneficentie Christi descriptio.</i>	708.2
<i>Bethleem Christum tulit.</i>	584.2.594.1
<i>Blandimenta clericorum quantum noceant.</i>	659.2
<i>Bona operantes spe præmij.</i>	165.2
<i>Bona maiora querenda, vt minora consequi possimus.</i>	
	512.1
<i>Bona causa non timendi iudicium.</i>	147.1
<i>Bona opera filiorum nomen sortiuntur.</i>	60.1
<i>Boni multi inter gentes reperti.</i>	616.1
<i>Boni hominis effectus.</i>	743.2
<i>Boni & mali in ecclesia cur sint.</i>	598.2
<i>Boni pastores qui.</i>	31.1
<i>Boni pastores qui fuerint in veteri testamento.</i>	49.1.2
<i>Boni pastores signa.</i>	33.2
<i>Bonis quid proficit diuitia.</i>	728.2.730.1
<i>Bonis mali permixti in Ecclesia.</i>	612.1
<i>Bonitatis nomine quid designetur.</i>	196.2
<i>Bonorum & malorum operum effectus.</i>	503.2
<i>Bonorum temporalium abusus.</i>	252.2
<i>Bonorum seculi huius usus.</i>	512.1
<i>Bonum malè mali quando accipiant.</i>	279.1
<i>Bonus non est, qui malos tolerare recusat.</i>	612.1.2
<i>Bos & asinus quid denotent.</i>	566.2
<i>Breuiari dies in sacris quid sit.</i>	683.1
<i>Buccella dominica quid pro fuit Iuda proditori.</i>	279.1

C.

<i>Cadaver vnde dicatur.</i>	685.1
<i>Cadere in faciem quid sit.</i>	481.2.482.1
<i>Cadere retrorsum qui dicantur.</i>	486.1
<i>Cadus quid sit.</i>	412.1

I N D E X.

Charitas pro veste nuptiali.	612.2	Christus cur perditionis aduentum monstrat.	715.2
Charitas veritatis quid sit.	692.2	Christus cur ad celos ascendit.	218.2
Charitas patrona ad Deum cur dicatur.	367.2	Christus cur sero discipulis apparuit.	2.2.4.2
Charitas omnia credit, quid sit.	160.2	Christus aduocatus noster.	109.2
Charitatis vera effectus.	129.2	Christus loculos cur habere dignatus est.	506.2
Charitatis filia que sit.	13.1	Christus quoties apparuit in die resurrectionis.	2.1
Charitatis argumentum vnde.	195.1. & seq.	Christus gaudium sanctorum.	60.2
Charitatis argumentum de morte Christi non dolere.	195.1.196.1	Christus cur xi.apost. apparuit.	136.1
Charitatis precepta quot sint.	24.2	Christus queri maluit quam vindicare.	302.1
Charitatis extinctio, omnium malorum causa.	704.2	Christus loculos habebat.	293.2
Charitatis perfecta effectus.	170.2	Christus quam mirissime nos vocet.	338.2
Charitatis effectus.	554.1	Christus cum paracleto vnus substantia & doctrina.	216.2
Charitatis qualitates.	223.2	Christus magni consilij angelus.	222.2
Cherubim quid significet.	351.1	Christus quomodo mundum relinquere dicatur.	111.1
Chori mensura.	412.1	Christus via est ad Patrem.	5.1
Christus Dominus & filius David quomodo dicatur.	546.1	Christus preceptum diligendi inimicos temperat.	312.1.2 & seq.
Christus verus Samaritanus.	465.2	Christus cur interrogat apostolos de panibus.	387.2
Christus cur crucifixus est.	75.2	Christus aries consummationis.	15.2
Christus cur filius hominis dicatur.	592.1.2	Christus iudicaturus in extremo iudicio, qua appariturus forma.	77.2
Christus cur primogenitus ex mortuis dicatur.	12.2	Christus cur sanctificare seipsum dixit.	282.1
Christus cur mulieribus gaudium tribuerit, apostolis vero pacem.	29.1	Christus duobus modis panis dicitur.	288.2
Christus quomodo filius David, & Dominus dicatur.	531.2	Christus cordium cognitor.	661.1
Christus cur ta frequenter parabolam fici adfert.	569.1	Christus homo ad quid factus.	190.2
Christus quid per somnum intelligat.	671.1	Christus que non rapuit exoluit.	213.2
Christus voluntatibus quandoque non verbis respondet.	658.2	Christus quibus vigilat vel dormiat.	356.2
Christus quomodo in celum ascendit.	138.2	Christus Iudaeorum iudex.	227.2
Christus porta & via ad patrem.	103.2	& Christianorum aduocatus.	ibidem
Christus ore & pectore sumendus.	323.1	Christus a mari piscatur existentes in terra.	355.1
Christus cur paupertatem subierit.	522.2	Christus ad quid in carnem descendit.	118.2
Christus ad scripturas semper relegat.	315.1	Christus moriendo mortem soluit.	275.2
Christus a quibus plagatus.	18.1	Christus cur obscure loquebatur.	272.1
Christus omnes beatitudines suo firmat exemplo.	430.2	Christus quid sit Christianus.	544.2
Christus via ad patrem.	5.1	Christus sponte ad passionem accedit.	50.2
Christus sub quo Imperatore passus.	654.1	Christus voluntarie crucifixus est.	275.1
Christus cur sero discipulis apparuit.	2.2	Christus splendor gloria patris, &c.	215.2
Christus cur didrachma soluerit.	661.2	Christus vbi pro regno Dei ponitur in sacris.	512.1
Christus cur post tertiam diem Lazarum suscitauit.	670.2	Christus cur sciens interrogat.	549.1
Christus quibus manifestatur.	210.1	Christus cur sub speciebus panis & vini sacramenta corporis & sanguinis sui offerenda instituit.	323.1
Christus sinitiam cur habuit.	667.2	Christus cur noluit suos apostolos aliquid pro vincto ferre.	290.1
Christus cur in Lazari resurrectione stetit & fremuit.	666.2	Christus quos vocet.	738.1
Christus vbi preterito tempore pro futuro.	2.1.4.2.7.1	Christi & hospitis collatio.	291.1
Christus cur ad crucem iuratus flet.	645.2	Christi in suos liberalitas mira.	708.2
Christus cur adijciuntur dixerit, non dabuntur.	514.2	Christi iustitia & iustitia Pharisaeorum quid differant.	378.1
Christus pastor & ostium.	342.36.2	Christi & medici collatio.	563.1.728.2
Christus quibus debitor dicatur.	553.2	Christi & Adae collatio.	88.2
Christus fons spiritus sancti.	16.1	Christi passionis tempus.	721.2
Christus resurrectio & vita.	ibidem	Christi verba, quia vado ad Pat. exposita.	143.2
Christus cur transfiguratus coram discipulis.	ibidem	Christi mirabilis vis in panis augmento.	387.2
Christus anima legis est.	322.1	Christi visus qualis erat.	354.2
Christus cur ad filium reguli ire noluit, ad seruum autem centurionis iuit.	623.2.630.2	Christi humanitas adoranda.	216.1
Christus qualem se exhiberit apostolis post resur.	14.2	Christi apostoli vndique depulsi.	704.1
Christus via & patria.	142.2	Christi animus ad passionem tolerandam.	245.2
Christus quid a nobis exquiret in iudicio extremo.	38.1	Christi in nobis formatio.	16.1
Christus cur tertio Petrum interrogat.	38.1.2	Christi habitatio in nobis que sit.	55.2
Christus ostium & pastor.	263.2	Christi potentie ac humilitatis descriptio.	49.2
Christus de pane efficit proprium corpus.	322.1	Christi admonitio ad precauenda futura mala.	684.2
Christus quos ad ouile proprium deducit.	46.1	Christi & apostolorum missionis collatio.	20.2
Christus mediator & collator donorum Dei.	103.2	Christi duplex substantia credenda.	143.1
Christus suos apostolos Sacerdotes instituit.	323.1	Christi aduersarij in quo concordent.	529.1
		Christi diuinitas.	419.1
		Christi gemina substantia.	198.2
		Christi cura suorum discip.	50.2

Christo

I N D E X.

Christo non credere quale peccatum.	87.1	Communio Trinitatis aeterna.	229.2
Christum qui nescit, nescit legem.	462.1	Communione sacramentum.	326.1
Christum secundum carnem cognoscere.	70.2	Comparatio inter res eiusdem speciei.	225.2
Christum qua ratione satan tentauerit.	714.2	Compelli intrare qui dicantur.	128.1
Christum qui in seipis videre non possunt.	188.2	Comprimere Christum qui dicantur.	677.2
Christum vbi induimus.	619.2	Kou-J & nou-J. brepop quid designent.	636.2
Christum arguere mundum de peccato, &c. quid sit.	65.2	Conceptio hominis in ecclesia.	712.1
Christum a Deo exisse cur apostoli credant.	101.2	Concessa, immoderate non appetenda sunt, & quare.	9.1
Christum	278.1.280.1	Concio S. Io. Chris. de publicano & Pharisaeo.	441.2
Christum ire ad patrem quid sit.	197.1	Concipere & parturire spiritum salutis quid sit.	8.2
Christum omnia trahere ad seipsum, quid sit.	161.1	Concordia quid efficiat.	69.2
Christum verenda diligere.	241.1	Conditio vitiosorum.	32.2
Christum a patre venisse, & a Deo exisse, quid differat.	100.1	Condonandarum offensionum proximis adhortationes.	468.2.645.2
Christiana conuersio vera.	488.2	Conferre rationem quid sit.	652.1
Christianus de resurrectione non ambigit.	671.2	Confessio publicani.	443.1
Christianus quomodo fiat hereticus.	219.2	Confessio & opera satisfactoria pro peccatis delendis.	108.1
Christiani nomen sine operibus fidei quid sit.	398.2	Confessio & satisfactio necessaria ad peccatorum remissionem.	485.2
Christiani sententia collatio.	165.1	Confessio quando fera.	139.1
Christiani qui lupi dicantur.	402.2	Confessio facta sacerdoti.	649.2
Christiani nomine, opere vani, qui sint.	13.2	Confessio Petri de Christo vnde inspirata.	280.2
Christianorum discordia effectus.	10.2	Confitendi mos, prisorum, & imponendi poenitentiam.	378.2
Christianorum fuga in Agrippae regnum.	681.1.682.2	Constituentibus peccata remissio promissa.	128.1
Christianorum sabbatum.	713.1	Confiteri non verendum quod facere non timemus.	673.1
Christianorum plangit in die iudicij extremi.	717.1	Constituti quid sit.	277.2
Christianorum iubileus.	179.1	Confirmatio vsus veterum.	233.1
Christianismus que dogmata & vitam exigit.	259.1	Conscientia quibus operibus munitur.	740.1.2
Christianitatis summa.	749.2	Conscisci sacrum meum, interpretatio.	746.1
Christianitatis schemata habere quid sit.	403.1	Concessio cui offertur.	227.1
Christianum quid faciat.	404.1	Consideratio in molestijs.	165.1
Chronica Phleguntis.	689.1	Consolatio martyrum pro Christi nomine.	180.2
Cibus Christi.	754.2	Conspiratio Iudeorum in Pauli cadem.	169.2
Cibus animae quid sit.	617.1	Consortem naturae unare, quid sit.	460.2.464.1
Cyprius sententia in palpones.	305.1	Constantia Iob super amissione rerum suarum.	498.2
Circumcisionis effectus.	667.1	Constantia mirabilis 50. martyrum.	748.2
Cito dicitur vbi Deus magister est.	229.1	Constantinopolis a quo condita sit.	119.1
Civitas suprema que sit.	605.2	Contestationis verba seductorum ab antichristo.	715.2
Civitas Christi cur Capharnaum dicta.	588.2	Contenti sumus ijs quibus indignemur.	393.2
Civitates refugij tres.	380.2	Contentia & olim Deo roveri solita.	316.2
Clarificare Christum quomodo Sp. sanctus dicatur.	89.2	Contractus seculares a templis abstinent.	431.1
Clarificatio Christi quid sit.	91.1.2.95.1	Contraria in eodem subiecto an simul reperiantur.	222.1
Clavis scientiae Pharisaeorum.	310.1	Contritio cordis, quid efficiat.	488.2
Clauorum typum Christus ostendit.	3.2.17.2.18.1	Conuentio nulla Christi ad Belial.	512.2
	24.1	Conuersatio fidelium vbi sit.	228.2
Clementis historia de Antichristo futuro.	715.1	Coniugia hominum adire Christus non dedignatus.	522.2
Clericus catholicus quibus contentus esse debeat.	659.2	Cor mundum, hospitium est recti spiritus.	91.2
Climata orbis quatuor.	632.2	Cor sursum habere ad dominum.	142.2
Cemeteria quid sint.	675.2	Cor quibus medijs munitur.	543.2
Cenae Christi quales sint.	528.1	Cordis amor, & anima.	540.2
Cogitationes hominum deo cognitae.	59.2	Cordis index solus Deus.	543.1
Cogitationum nequam triplex modus.	108.1	Corpora mortuorum qua etate resurgent.	194.1
Cognatio proximorum non facit.	464.1	Corpora fidelium cur sancta dicantur.	752.1
Cognitio patris sine filij cognitione an haberi possit.	178.1	Corporalis seruitus a Deo non contemnitur.	609.2
	301.1	Corporis Christi veritas in sacramento.	557.1
Cognitio de Deo futura.	55.1	Correctio fraterna quomodo fieri debeat.	309.2
Cognoscere Dei quid sit.	48.2.50.1	Corporis Christi veri argumenta.	18.2.20.2
Cognoscere Deum, & diligere Deum, quorum sit.	541.1	Correctionis fraterne fructus.	310.2
Collatio peccati diaboli & hominis.	94.1	Corripere aliquem de peccato suo, quam pium sit.	572.2
Collatio hominis vulnerati & peccatoris.	648.1	Corri quamdiu pullos negligere dicantur.	309.1
Colloquia mala quid mali afferant.	28.1.398.2	Corus mensura est scitatum.	423.2
Colloquiorum malorum effectus.	28.1	Cras quid in scripturis sacris significet.	491.1.498.1
Columba descriptio.	430.2		
Columba & serpentis exemplum.	235.2		
Commendatio templi Hierus. per Titum.	438.1		
Comitis cuiusdam obitus admirandus.	336.2		
Communicandum sacrae mensae quomodo sit.	557.1		
Communio vnus linguae quando perdit.	235.1		

Κε δὲ πρὸς

I N D E X.

Deus confitenti peccata non exprobrat, sed curat. 442.1.2
Deus neminem in tentatione deserit. 122.1
Deus ut illum diligamus praeuenit nos. 209.2
Deus in quibus nos exaudiat. 133.2
Deus iratus melior est homini, quam homo propitius. 3.2.6.1
Deus quando irasci dicitur. 618.1
Deus ipse sibi lex est. 7.2
Deus in quibus imitandus a nobis. 308.2
Deus iudicium misericordiae temperat. 302.2
Deus super quem requiescit. 218.2
Deus passit manifestis, exercet obscuris. 262.1.264.2
Deus suos praeuenit. 50.2
Deus nobis offert quod rogari debuerat. 338.2
Deus cur flagellat nos in hoc saeculo. 255.2
Deus peti a nobis necessaria cur relit. 514.1.2
Deus qui animam dedit, escam dabit. 503.2
Deus grande aliquid occultari diutius non patitur. 539.2
Deus cur statim malos non puniat. 619.2
Deus in hominibus agnoscitur. 658.2
Deus cur nos orare iubet assidue. 115.1.2
Deus si dimittimus dimittit. 279.1
Deus cur dare differt, aut non dat quod petimus. 102.1.105.1
Deus ubi quaerendus. 681.2
Deus qua necessario a nobis requirat. 645.1
Deus qualiter recipiendus. 234.1
Deus a timore dicitur. 512.2
Deus quos exaudiat. 187.1
Deus per sacerdotis peccata dimittit. 297.1
Deus cur locupletari malos permittit. 705.1
Deus in quem veniat. 234.2
Deus cur differt dare petenti. 114.1
Deus dura iubens, magna promittit. 743.2
Deus qualis remunerator. 309.2
Deus quibus sit propitius. 441.2
Deus per quos vocet nos. 335.2
Deus plura quam petamus dat. 651.2.652.1
Deus si quem trahat, vel non trahat, iudicandum non est. 273.2
Deus non iudicat bis in idipsum. 122.2
Deus amara dulcibus miscet. 118.1
Deus quomodo peruersos visitat. 429.1
Deus hominem liberum creat. 609.2
Deus cur dicitur ignis. 235.1
Deus quomodo malis utatur. 742.2
Deus quam misericors sit in nos. 337.1
Deus vltionem nimiam sollicitudinis exigit a nobis. 502.2
Deus quomodo quaerendus. 214.1
Deus iustitia et aequitas est, et ideo ipse sibi lex est. 17.2
Deus in quibus habitat. 84.2
Deus quando non miserebitur. 139.1
Deus ut pater diligendus. 530.2
Deus cur diabolo seducendi virtutem concedit. 715.1
Deus cur tentationem mittat. 403.2
Deus quomodo homines attrahat. 362.2
Deus supplicari cur a nobis relit. 644.2
Deus iustum fame non affligit. 514.1
Deus cur se peti a nobis vult quod scit. 511.2
Deus quod vocet. 442.2
Deus ad quid nos desideret. 138.1
Deus quo pacto diligendus. 461.2
Dei manifestatio interior qua sit. 197.1
Dei et hominis collatio. 113.2. et seq.
Dei et hominis duplex substantia, et una persona. 153.1
Dei substantiam diuidentes. ibidem
Dei gaudium vnde sit. 350.1.2
Dei

D.

Dannatorum horrenda supplicia. 139.1
Dandum ex bonis nostris quatenus sit. 426.2
Daniels hebdomada an completa sint. 683.1
Daniels prophetae explicatio. 689.2.721.2.722.1
Data nobis a Deo quomodo distribuenda. 427.1
Datoris hilaritas ubi reperitur. 553.2.554.1
David cur a Nathan arguitur. 608.2
David sanctus cur dicitur. 752.1
Davidia peccata. 398.2
Davidia peccatum per prophetam exprobratum. 705.1
Davidis cura de omnibus. 49.2
Debilitates corporum pleraque propter peccata contingere. 582.584.1
Debita et debitores quid sint. 649.2
Debiti impletio, quo ad Deum. 165.2
Debiti nomine peccatum intelligitur. 646.2
Debitorum exactio moderata non improbanda. 644.2
Debitorum nodos soluere, lucrosum. 420.1
Decapolis quid sit. 459.1
Decimi numeri perfectio. 61.2.650.2.651.1
Dedicatio ecclesiarum olim celebrata. 46.1
Defectiuo sermone ubi rimur. 438.2
Defuncti cur non plorandi. 671.1.2.672.2
Delectatio peccandi quomodo pellenda. 108.1.2
Delirare in scripturis quid sit. 195.1
Delicta mentis maiores quam carnis. 284.2
Demones Christum esse credunt. 65.2
Demones vitis propositi ad seducendos homines. 507.2
Demones vnitatem Dei fatentur. 187.1
Denarius quid sit. 660.1.661.1
Denarius numerus in sacris quomodo accipiat. 283.1
Denarii duo quid significent. 463.2
Denariis duobus quid significetur. 467.2
Deprecatio iusti assidua valida est. 108.2
Desperare quid faciat homines in necessitatibus. 503.2
Desperatio sollicitudinem generat. 503.1
Desperatorum hominum professio. 500.1
Desiderata difficile creduntur. 160.2
Desideria deuotionis ubi dilatione crescant. 106.2
Desulsi vituperium quale sit. 602.2
Despectio quid operetur in nobis. 337.2
Deus pax est omnium. 14.2

I N D E X.

Dei liberalitas in dando. 115.1
Dei opera omnem mentem excedunt. 14.1
Dei et agricolae collatio. 345.1
Dei approximatio qui sit. 131.2
Dei conspectum qua offendant. 674.1
Dei misericordia in nostris miseris. 442.2
Dei domus nos ipsi sumus. 745.1.2
Deitatis Christi excellentia vnde dignoscatur. 293.1
Deo facile est dicere et operari. 592.1
Deo peccata confiteri non verendum. 442.1
Deo animus sit reparare quod fuit, quam creare quod non fuit. 23.1
Deo accepta sunt, qua indigenti proximo dantur. 543.2
Deo sine fide placere non possumus. 757.1
Deo et proximo qua debeamus. 413.1
Deo qua reddere debeamus. 654.2
Deum stare in synagoga deorum quid sit. 610.1
Deum pro reus qui maxime deprecari possint. 539.2
Deum qui vidisse dicantur. 470.2.471.1
Deum ex toto corde diligere quid sit. 530.2
Deum quid habitare facit in nobis. 196.1
Detractio quid sit. 13.1
Detotio quando efficacior. 555.1
Dextera Dei quid significet. 137.1
Diabolus quorum dicitur dominus. 497.1.512.2
Diabolus quomodo a fidelibus vincatur. 83.1
Diabolus auaritia auitur. 497.1.2
Diabolus igni eterno destinatus. 65.2
Diabolus an ingerat tentationis genus in homine. 714.2
Diabolus via ad mortem. 609.2
Diabolus quatenus possit nocere. 577.1
Diabolus quorum sit princeps. 199.1.209.2
Diaboli adulterium principatus. 85.1
Diaboli circumuentio. 416.2
Diaboli doli quibus armis vincuntur. 151.1
Diaboli nulla in Christum potentia. 226.2
Diaboli muscula, crux Christi. 142.1
Diaboli tribunalium quod sit. 657.2
Diaboli doli innumerabiles. 124.2
Diabolo quid a Deo permissam ad nostram exercitacionem. 65.2
Diabolum fugere pedibus, et peccatis sequi quid sit. 711.1
Dialecticorum tendicula super Trinitatis mysterium reuocanda. 67.2
Dicere, verbi significatio. 497.1
Dicere et facere quid differant. 410.1
Dicere et facere idem est Deo. 592.1
Dicere in Trinitate quid sit. 366.2
Dicta pro factis, in scripturis accipi moris est. 399.1
Didymus quid sit. 21.3.1.27.1
Didrachma nostrum Christus est. 357.1
Dies ante iudicium, et dies post iudicium. 111.1
Dies quomodo breuiari dicantur. 714.1
Dies qua maledicta dicitur. 519.2.528.1
Dies mali cur dicantur. 683.1
Dies aspectionis quid sit. 610.1
Dies Domini prophetae. 695.1
Dies iudicij vera argumenta. 682.1
Dies dominici celebratio vnde deriuatur. 17.2
Diem Christi qua praecedent. 683.1
Differentia an fiat in vocatione salutis omnium. 717.2
Differentia inter duas illas mirabiles populi refectiones. 609.2
Differentia lethaliu, et venialium peccatorum. 389.2.390.1
Differentia gloriae. 89.2
Differentia pacis vere. 198.2
Dij cur homines dicantur. 194.2
Dignitas Dei quid sit. 200.1
Dignitas Dei pro Spiritu. 453.1.456.1
Digne sumere corpus Christi qui dicantur. 315.2
Dignitatis gradus non est, ubi est plenitudo diuinitatis. 227.1
Dilectio perfecta quid pariat. 355.2
Dilectio quomodo monstretur. 183.2
Dilectio vnde dicitur. 545.2
Dilectio in libertate, est timor sub necessitate. 530.2
Dilectio Dei in quo consistat. 512.2
Dilectio omne bonum suggerit. 541.1
Dilectio remotionem non admittit. 548.1
Dilectio Dei et proximi non separantur. 237.1
Dilectio Dei sine Christo, aut Christi sine Deo, inuicibus est. 531.1
Dilectio vera vnde probetur. 469.1
Dilectionis commendatio. 69.2
Dilectionis Dei commoda. 114.1
Dilectionis perfecta effectus. 540.1
Dilectionis probatio, exhibitio est operis. 234.1
Diligens Deum cui debeat toto studio placere. 557.2
Diligentis Deum praerogativa. 183.2
Diligentes cur eligantur. 210.2
Diligentia nostra ad gratiam vocatorum cooperatur. 604.2
Diligere Deum in tota anima. 530.2
Diligere filiorum, timere seruorum est. 530.2
Diligere Deum quid sit. 194.1.195.1
Diligere Deum, dominum Dei est. 103.1
Diligi an possit quod ignoratur. 73.1
Diluij generalis causa. 713.2
Dimittenda cur delicta proximi. 12.1
Dimittendum proximo in corde. 648.1.649.1
Dimittendum peccantibus in nos, et qua ratione. 309.2.310.1.528.2.645.1
Dimittere de cordibus fratribus, quid sit. 639.1
Discere a patre, et a matre a patre quid sit. 279.1
Disciplina Christi descriptio. 222.1
Discipuli an dubitent de morte Christi. 59.2
Discipulorum vita ante resurrectionem Christi, et c. 85.1
Discipulorum transformatio vnde. 84.2
Discordia cum proximo effectus. 198.2
Disparitas in Trinitate nulla est. 78.2
Disputandi modus cum haereticis. 208.1
Distantia an sit in natura creationis hominum. 609.2
Diuina qui non possint perspicere. 188.1
Diuinitas honorificentiae gradum nescit. 204.1.228.1
Diuinitas nullo loco continetur. 214.1
Diuinitatis et humanitatis Christi operatio. 388.1 et seq.
Diuinitatis admiratio vnde colligatur. 23.2
Diuinitatis apertum indicium. 108.1
Diuisi cur Pharisei dicitur. 545.2
Diues omnis aut iniquus, aut haeres iniqui. 425.2
Diues sine amicis quid sit. 69.2
Diuites secundum Deum qui fuerint. 498.2.507.2.509.2
Diuites quomodo peccata ablueri possint. 166.1.2
Diuitiae quomodo inique fiant. 426.1.2
Diuitiae quomodo amandae. 40.1
Diuitiae qua praecipue comparandae. 69.2.70.1
Diuitiae si non diuidantur, aequa non sunt. 426.2
Diuitiae in sinu pauperis. 126.2
Diuitiae iniuste qua dicuntur. 424.2
Diuitiae quando nocuae. 165.2
Diuitiae quibus non subire impedimenta ad virtutem. 644.1
Diuitiarum dominus quomodo Iob fuerit. 513.1
Diuitiarum duplex dominus. 498.1
Diuitiae V r r Diuitiae

<i>Diuitiarum usus.</i>	728.2.730.1
<i>Diuitiarum seruus quis sit.</i>	503.1
<i>Diuitijs abutentibus qua mala minetur Deus.</i>	513.1
<i>Diuitijs seruire quid sit.</i>	491.1
<i>Diuitijs vti, & seruire diuitijs quid differant.</i>	512.2.
514.2	
<i>Diuitijs quomodo usus sit Iob.</i>	498.2
<i>Diuitias habere licitum an sit.</i>	497.2
<i>Diuiti cur celestis angusta porta.</i>	749.2
<i>Diuitis supplicium in flamma.</i>	397.2
<i>Diuitis veri opera.</i>	750.2
<i>Diuitibus cur regni celorum additus difficultis.</i>	415.2
<i>Docere sine doctore spiritu sancto quid sit.</i>	15.1
<i>Docibilibus Deo quis sit.</i>	286.1
<i>Doctores hypocrita quis sit.</i>	304.1
<i>Doctores officium.</i>	551.2
<i>Doctores sermo quando otiosus.</i>	198.1.234.2.235.2
<i>Doctores vita & doctrina.</i>	310.1
<i>Doctores quomodo populum Deo offerant.</i>	581.1
<i>Doctores lingue igne.</i>	235.2
<i>Doctores que inesse debeant.</i>	704.1
<i>Doctrina Phariseorum super cibis, &c.</i>	655.2
<i>Doctrina a Christo gratiarum actionis.</i>	387.2.389.1
<i>Doctrina Christi quid sit.</i>	222.1
<i>Doctrinae Christi finis.</i>	ibidem.
<i>Documenta sumenda ab irrationalibus suadet scriptura.</i>	499.2
<i>Dogma sanctorum patrum de Spiritu sancto.</i>	169.1
<i>Dogmata impia quo medio fugiamus.</i>	547.2
<i>Dolus quid sit.</i>	13.1
<i>Doli inimici quo vincantur modo.</i>	151.1
<i>Doli hypocritarum.</i>	658.1
<i>Dolores Christi quibus ante mortem & in morte afflicti sunt.</i>	672.1
<i>Dominatus diaboli vbi sit.</i>	93.2
<i>Dominica dies cur venerabilis.</i>	228.2
<i>Dominicum diem quis consecrauerit.</i>	324.1
<i>Dominus ante legem venit, in lege, & post legem.</i>	572.2
<i>Dominus cur Deus dicatur.</i>	512.2
<i>Domus & corporis nostri collatio.</i>	234.1
<i>Domus orationum.</i>	745.1
<i>Dona Dei in ingratum hominem.</i>	643.1
<i>Dona antichristi.</i>	720.1
<i>Dona linguarum ad quid profint.</i>	155.2
<i>Dona spiritus sancti varia.</i>	236.1
<i>Donatum Dei quale sit.</i>	659.2
<i>Donatus taxatur.</i>	37.2.40.2.41.2
<i>Donec quomodo accipiat.</i>	545.1
<i>Dono spiritus sancti qui priuentur.</i>	220.1
<i>Donum possibilitatis liberi arbitrij, an perditum sit.</i>	462.2
<i>Dormitionis nomine quid Christus intelligat.</i>	671.1
<i>δούλιος cui debetur.</i>	507.2
<i>δουλιος quid significet.</i>	507.2
<i>δύνα quid sit.</i>	80.1
<i>δύνα verbi varia significatio.</i>	89.2.95.1
<i>Draconis cauda quid sit.</i>	62.1
<i>Drabus tunicis quid Christus prohibeat.</i>	289.1
<i>Dubitatio Thomae.</i>	2.1.12.2
<i>Dua tabula legis quid contineant.</i>	529.2
<i>Dua ecclesia in quam redacta.</i>	39.1
<i>Ducere in altum quid sit.</i>	355.2
<i>Duobus testamentis an quicquam possit addi.</i>	466.1
<i>Duodenarius numerus qualis sit.</i>	632.2
<i>Duorum fratrum historia.</i>	611.2.612.1
<i>Duplex vestimentum quid sit.</i>	289.1

E.

<i>Ecce hic est Christus, quomodo intelligendū.</i>	639.1.2
<i>Ecclesia hortus Christi cur dicatur.</i>	405.1
<i>Ecclesia omnibus fidelibus pater.</i>	467.2
<i>Ecclesia quando pro regno Dei sumatur.</i>	512.1
<i>Ecclesia quando demonia eicit.</i>	160.1
<i>Ecclesia cur pandochium dicatur.</i>	465.1
<i>Ecclesia in primo homine praefigurata fuit.</i>	741.1. & ante synagogam promissa. ibidem.
<i>Ecclesia cur stata ieiunia obseruet.</i>	557.2
<i>Ecclesia arca collata cur sit.</i>	619.2
<i>Ecclesia catholica ouile Christi est.</i>	264.2
<i>Ecclesia in quinquagesima non ieiunat.</i>	228.2
<i>Ecclesia reliquijs sanctorum honoratur martyri.</i>	746.2
<i>Ecclesia ciuitas Dei.</i>	588.2
<i>Ecclesiastica traditionis autoritas.</i>	685.2
<i>Ecclesiasticum munus quando non dimitendum.</i>	354.2
<i>Ecclesiae conceptus, partus & nutritio Christianorum.</i>	712.1
<i>Ecclesiae primitiue actus imitandi.</i>	175.1
<i>Ecclesiae descriptio.</i>	61.2
<i>Ecclesiae charitas quid in nobis operetur.</i>	6.2
<i>Ecclesia corpus Christi est.</i>	219.2
<i>Ecclesiae pretiositas.</i>	688.2
<i>Ecclesiae sancte pastus.</i>	62.1
<i>Ecclesiae potestas remittendorum peccatorum.</i>	20.1
<i>Ecclesiae fundamentum quid sit.</i>	762.2
<i>Ecclesiae ritus salutandi plebem.</i>	14.2
<i>Ecclesiae afflictiones ab antichristo, &c.</i>	62.1
<i>Ecclesiae dogma de libero arbitrio, &c.</i>	280.1
<i>Ecclesiae charitatis effectus.</i>	6.2
<i>Edictum descriptionis orbis à quo Imper. exierit.</i>	662.1
<i>Effectus verae fidei.</i>	489.1
<i>Effectus miri spiritus sancti.</i>	236.1.2
<i>Effectus spiritus sancti in nobis.</i>	233.2
<i>Efficacia confirmationis.</i>	233.1.2
<i>Efficacius quid sit ad exorandum Deum.</i>	555.2
<i>Elatus quid à comitatore differat.</i>	440.2
<i>Electio diuina frustrari non potest.</i>	681.2
<i>Electi cur vestimentum Christi dicantur.</i>	677.1
<i>Electi Dei in Hierusalem euerisione.</i>	683.1
<i>Electos fieri ad quos spectet.</i>	620.2
<i>Electorum spes qua sit.</i>	681.2
<i>Electorum corpora qualia erunt post resurrectionem.</i>	24.1
<i>Electorum petitiones.</i>	109.1.2
<i>Electorum & reprobatorum exempla.</i>	612.1
<i>Electus an quis sit ignoratur.</i>	616.2
<i>Eleemosyna & ieiunio peccata purgantur.</i>	283.2.284.2
<i>Eleemosyna cur mysterium dicatur.</i>	539.1
<i>Eleemosyna quomodo fieri debeat.</i>	402.2.539.2
<i>Eleemosyna cur ars artium, &c. dicatur.</i>	413.1
<i>Eleemosyna quid inuenit.</i>	252.2
<i>Eleemosyna efficacia.</i>	745.1
<i>Eleemosyna fructus.</i>	165.2
<i>Eleemosynarum commendatio.</i>	553.2
<i>Eleemosynas facere, thesaurizare in caelo est.</i>	503.1
<i>Elementa mundi quatuor.</i>	632.2
<i>Elias ciuitas à quo edificata, & vbi.</i>	719.2
<i>Elias in quem raptus.</i>	137.1
<i>Emerere in templo quid sit.</i>	429.1
<i>Encenia qua sint.</i>	764.1
<i>Epiphania quid sit.</i>	139.2
<i>Episcopi apostolorum successores.</i>	21.2.31.1.
<i>Episcopi qualitates.</i>	310.2
<i>Episcopi cuiusdam cæci exemplum.</i>	159.2
<i>Episcoporum potestas quanta sit.</i>	592.1
<i>Episco</i>	

<i>Episcoporum onus quale.</i>	3.1
<i>Επισκοπία quid significet.</i>	489.2
<i>Epibalantium ecclesiae qui liber sit.</i>	473.2
<i>Epula diuini sermonis quid efficiant.</i>	412.1
<i>Epula monachorum.</i>	606.1
<i>Εργα & ταπεινά quid differant.</i>	609.1
<i>Error fidei vnde ab initio.</i>	403.1
<i>Error Manichæi de humanitate Christi.</i>	544.2
<i>Erroris operatio vnde proueniat.</i>	692.2
<i>Erroris quorundam de apparitione Christi consutatio.</i>	17.1
<i>Errone vinciti quomodo possint diaboli vincula rumpere.</i>	85.1
<i>Esaiæ propheta de die domini.</i>	695.1
<i>Esaiæ adhortatio ad pacem.</i>	14.2
<i>Esaiæ prophetae martyrium.</i>	608.2
<i>Esuries spiritualis cibi semper habenda nobis.</i>	508.2
<i>Etymon paracleti.</i>	182.1
<i>Ethnicorum studium.</i>	502.2.504.1
<i>Euangelium omni creaturae prædicandum.</i>	161.1
<i>Euangelium quid sit.</i>	159.1.301.2
<i>Euangelij prædicatoribus victus suppeditandus.</i>	505.2
<i>Euangelica lectio commoda.</i>	673.1
<i>Eucharistia, sacrificium institutum à Christo.</i>	323.1
<i>Eucharistia quomodo sumenda.</i>	322.2
<i>Eucharistia animam fortioerem reddit.</i>	276.1
<i>Eius encomia & vis.</i>	277.1.2
<i>Eucharistia fructus.</i>	315.1
<i>Eucharistia efficacia.</i>	319.1.2
<i>Eucharistia sacramentum quanta veneratione habendum.</i>	539.2
<i>Eucharistia sacramentum qua munditia suscipiendum.</i>	741.1
<i>Eunomianorum error.</i>	212.2
<i>Eusebij Cæs. Episcopi responsa in Porphyrij blasphemias.</i>	702.2
<i>Eusebij statuæ Christi mentionem facit.</i>	679.2
<i>Eutycheus Error consutatur.</i>	4.1.19.1.143.1.385.1.
492.2.557.1	
<i>Exactio quando intolerabilis.</i>	659.1
<i>Exauditus quis verè dicatur.</i>	110.2
<i>Ex aduerso ascendere pastores quid sit.</i>	45.2
<i>Excusatio nulla infidelibus de Christo restat.</i>	678.2
<i>Exempla quid in sacris inuent.</i>	224.1
<i>Exemplum penitentiae.</i>	120.2
<i>Exemplum superbiae angelorum.</i>	72.1
<i>Exemplum Christi in dimittendis proximorum delictis.</i>	645.2.646.1
<i>Exercitia Christiana ad quid nobis tradita sint.</i>	555.1
<i>Exire de ecclesia, malum est.</i>	264.1
<i>Exisse verbi significatio.</i>	101.2
<i>Exorcismi usus in ecclesia.</i>	135.1.155.2
<i>Expositio parabolæ Christi de vinea.</i>	565.1.566. & sequent.
<i>Extra ecclesiam catholicam nihil integrum.</i>	284.1
<i>Extra ecclesiam non est salus.</i>	200.1
<i>Extra ecclesiam non datur spir. sanctus.</i>	160.2
<i>Extra ecclesiam Christi de gentibus quanta mala accidant.</i>	465.2
<i>Exultandum cum tremore.</i>	318.1

F.

<i>Facere amicos de mam. iniq. quid sit.</i>	413.2
<i>Facere veritatem.</i>	255.1.2.258.1
<i>Faciendus hominem ad imag. & simil. nost. quomodo intelligendum sit.</i>	301.2
<i>Factiones tres in ciuitate Hierusalem obsessa à Romanis.</i>	685.1
<i>Facilia quae pro Christo patimur.</i>	165.1
<i>Facilitas ad indulgendum proximo requisita.</i>	639.2
<i>Facultates Dei, genus humanum.</i>	416.1
<i>Falsa doctrine semper aliquid veri intermixtum est.</i>	483.1.485.1
<i>Falsorum prophetarum signa.</i>	404.2
<i>Fames audiendi verbum Dei.</i>	754.1
<i>Fames fidelium.</i>	228.2
<i>Fames Hierusalem obsessæ.</i>	706.2.723.2
<i>Fami obuandum imminenti.</i>	506.2.507.1
<i>Febri vnde dicatur.</i>	634.1.
<i>Fenerator euangelicus quis sit.</i>	126.2
<i>Fercula cænæ magne qualia sint.</i>	330.2
<i>Ferandi modus Christianorum.</i>	204.2
<i>Ferandum in sabato à quibus operibus.</i>	519.1
<i>Ferre non posse, quid sit.</i>	66.1.73.1
<i>Ferre bonum fructum quando dicamur.</i>	400.1
<i>Ferri igniti similitudo cum sacramento.</i>	314.2.326.1
<i>Festia ecclesiae rectè colere quomodo oporteat.</i>	741.1
<i>Festus dies quomodo celebrandi.</i>	8.2
<i>Festus diei celebratio.</i>	240.1
<i>Festuitates sanctorum dierum sanctè agi debent.</i>	8.2
<i>Festuitates quomodo colenda.</i>	744.2
<i>Festorum celebratio spiritualis.</i>	204.1
<i>Festuca & trabs quid significet.</i>	306.2
<i>Festum ascensionis Domini qualiter celebrandum.</i>	139.2
<i>Ficulae sterili qui similes sint.</i>	566.2
<i>Ficus & ecclesiae collatio.</i>	718.1
<i>Ficus fatua sycomorus dicitur.</i>	729.1.2
<i>Ficus qua signa habeat.</i>	404.2
<i>Fides saluat, infidelitas perdit.</i>	488.1
<i>Fides aliena an inuet apud Deum.</i>	295.1.2.298.2
<i>Fides aliena quantum apud Christum valeat.</i>	581.2.
588.2.589.1	
<i>Fides quomodo crescat.</i>	550.1
<i>Fides vera qua sit.</i>	136.2
<i>Fides in exordio ecclesiae miraculis nutrienda.</i>	ibidem.
<i>Fides nostra quibus nitatur.</i>	12.2
<i>Fides sine operibus otiosa.</i>	92.1
<i>Fides nos filios Dei facit.</i>	667.2.670.2
<i>Fides humilitate augetur.</i>	482.2
<i>Fides vbi que virtutem consequitur.</i>	669.1
<i>Fides in Christum antiqua eadem qua nobis fuit.</i>	265.1.2.
270.1	
<i>Fides vbi modica, turbatio est.</i>	355.2
<i>Fides spiritualium parentum.</i>	159.2
<i>Fides quorum sit.</i>	440.1
<i>Fides popularum vnde proueniat.</i>	358.2
<i>Fides bonis operibus exornanda.</i>	338.2
<i>Fides origo virtutum.</i>	90.2
<i>Fides rationis humanae non querat experimentum.</i>	20.2
<i>Fidei bonum in vniuersam terram effusum est.</i>	84.2
<i>Fidei commendatio.</i>	679.1
<i>Fidei probatio.</i>	187.1
<i>Fidei veritas vbi dignoscatur.</i>	155.1
<i>Fidei & piscis collatio.</i>	113.2
<i>Fidei incrementa.</i>	563.2
<i>Fidei perfectior Christus.</i>	165.1
<i>Fidem bonis operibus qui adornent.</i>	618.2
<i>Fideles qui verè sint.</i>	155.1
<i>Fidelium spes.</i>	129.2
<i>Fiducia maxima penitentibus sub publicani exemplo.</i>	445.2
<i>Fiducia apostolorum in prædic. Euangelio.</i>	172.1
<i>Figura quid sit.</i>	321.2

I N D E X.

Magdalena cur à Christi tactu prohibita. 17.2
Magi quomodo vocati. 362.2
Magister quis verè dicendus. 310.1
Magisterium perfectæ vitæ quid sit. 175.1
Magnitudo stellarum. 695.2
Magnitudo virtutis Christi. 661.2
Magorum signa quo sine fiebant. 684.1.2
Maiestatem Dei qui valeant intueri. 128.1
Mala per malos spiritus reddit Deus. 610.2
Malè credere & malè agere. 405.2
Malè vivere qui dicantur. 261.2
Malè petere qui dicantur. 128.2.129.1
Maledictio mulieris à Deo. 2.2
Malevolentia impudentiam nutrit. 529.1
Mali quomodo Christum in iudicio visuri. 241.2
Mali hominis in bonum conuersio. 300.1
Mali cur tolerandi. 612.1
Mali qui dicantur. 113.2
Malignari & negligere quid differant. 609.2
Malitia quæ corrigatur, & quæ non. 657.2
Malitia dici quid significet. 504.2
Malitia quid sit. 13.1
Malitia parvuli qui sint. 750.1
Malitie arma. 462.1.465.2
Malo proposito peccantes. 657.2
Malorum pax polluta. 245.1
Malorum abundantia, purgationis materia est. 743.1
Malorum angelorum pœna. 90.2
Malum sub specie boni celatum quid efficiat. 402.2
Malus in Ecclesia cur tolerandus. 39.2
Mammona diuus Dominus cur dicatur. 493.1
Mammona quid sit. 412.1.413.2.415.1
Mammon Punicum nomen quid significet. 504.2
Manasses penitentia. 408.1
Mandatum Christi legem in se tenet inclusam. 373.2. 378.1
Mandatum nouum Christi quod sit. 368.2
Manducantes qui non saturantur. 389.1.391.2
Manducare vbi abstinentum est, &c. 121.1
Manducare carnem, & bibere sanguinem Christi, quid sit. 313.1
Manducare corporaliter, & non spiritualiter qui dicantur. 315.2
Manducare corpus Christi quid sit. 313.1.314.1
Manducare in corde, non promere dente, quid sit. 279.1
Manere in vna domo cur iussi apostoli. 289.1.290.1.2
Manere in Christo quid sit. 313.1.314.1.315.2
Manna vmbra panis veri fuit. 281.1
Manna manducantes cur mortui sint. 279.1
Manna quid sit. 607.2
Manna mira efficacia. 324.1
Mantichæorum error notatus. 32.1.51.1.76.1.231.2. 395.2.504.2.550.1.502.1.704.2
Mansio Dei in aliquo. 234.2
Mansiones æternæ quorum sunt. 424.2
Mansuetudinis fundamentum. 70.1
Manuum impositio super neophytos. 233.1
Marci Euangelium in longiora tēpora porrigitur. 135.2. 137.2
Mare vnde dicatur. 359.1
Mare quid Hebræis sit. 355.1.359.1
Mare mortuum, vbi olim fuit Sodoma & Gomorrha. 359.1
Maris rubri, &c. significatio. 265.2
Maritus legitimus animæ quis sit. 31.1
Martyres quomodo Deum dilexerunt. 547.1
Martyres sancti an Prophetæ. 94.2

Martyri monachi historia. 434.2
Martyrum cicatrices quæ signa. 4.1
Mater filium comedit Hierosolymis. 720.1.723.2
Mater cum pullis, aut ouis non capiendâ. 619.1
Matthæus Apostolus publicanus erat. 447.2
Matthias in vicem Iudæ successit. 177.2
Matrimonij verus usus. 334.2.337.1
Maximianus hæretici. 44.1
Media nox ad orandum efficax cur sit. 126.1
Media noctis nomine quid significetur. 114.2
Mel de petra sugere. 21.1
Melchisedech cui panem & vinum protulit. 324.1
Membrum à corpore præcisum vitam amittit. 219.2
Memoria futuri iudicij semper habenda. 432.2.433.2. 437.2
Mendacia quando abundant. 714.2
Mendacis argumentum. 155.1
Mendicare non est necesse prædicatoribus. 291.2
Mendicare an melius quàm rapere. 606.2
Mendicitas vnde pigro accidat. 422.1
Mensa sine pane inops. 115.2
Mens Christi quid sit. 191.2
Mens pro memoria vbi sumatur. 530.2
Mentis præparanda ratio. 234.1
Mentis crasse signum. 326.1
Mentis pestes quo remedio sanentur. 549.1
Merces fidelium qui secundum Deum contristantur. 59.1
Merces ex aquæ calice pauperi dato. 421.2
Merces vera quando capiatur. 11.1
Mercedem hospitis qui perdant. 126.2
Mercenarius an tolerandus in Ecclesia. 39.1
Mercenarij vbi necessarij. 48.1
Mercenarij & veri pastoris differentia. 45.2
Mercenarij descriptio. 30.1.31.1.2.32.1.35.1
Mercenariorum & pastorum merces. 40.2
Mercenariorum scopus. 45.1
Mergi homines quid sit. 354.2
Migrens ex hac vita, nasci cur dicatur. 58.2
Miles cur in castris mercaturam non agit. 605.2
Milites Deo qui sint, & eorum munus. 659.2. Eo- rum stipendium. ibid.
Milites pecunia à Phariseis corrumpuntur. 60.1
Milites à D. Ioanne instruntur. 659.2
Militis & Christiani comparatio. 233.1
Militia Christianæ tyrocinium. 283.1
Militia est vita hominis. 751.2
Militia quando bona & quando mala. 659.1
Militia honestatis. ibid.
Militum prauitates. 643.1
Minimæ fidei qui dicantur. 614.1
Ministri altaris & in nouo Testamento. 15.2
Miphiboseth quomodo claudus sit factus. 720.1
Mirabilis conuersio vitiosorum. 752.1
Misarum celebratio gratum munus Deo. 380.1
Misericordia quomodo à Græcis dicatur. 311.1
Misericordiam facere quid sit. 505.2
Misericordia Dei abutentes. 253.1
Misericordia duplex. 308.2
Misericordia Dei quæ sit. 302.2
Misericordiæ & charitatis inimica. 151.1
Misericordiæ etymon. 308.1.2
Misericordiæ Dei acceptio pro Salvatore. 479.2
Misericordiæ efficacia in Deo & in nobis. 311.1
Misericordiæ laudes & necessitas. 305.2
Misericordiæ duo opera. 306.1
Misericordiæ excellentia super alias virtutes. 651.1
Missio Christi & Spiritus sancti discrimen. 21.1
Missio

I N D E X.

Mundi dilectores quo nomine vocantur. 81.2
Mundi varia acceptio. 87.2
Mundi triplex acceptio. 59.2
Mundi nomine quid Christus significet. 166.1
Mundus quid sit. 194.2
Mundus à qua iustificatione excidit. 84.2
Mundus in bonam partem. 245.2
Mundus cur de peccato arguitur. 65.2
Mundum iudicari de iudicio quid sit. ibid.
Mundi vocabulum quid denotet. 84.2
Mundi gaudium quale sit. 58.1
Mundis quale premium erit. 191.2
Murmuratio Deo maxime displicet. 274.2.279.2
Murus Ecclesiæ quid sit. 50.1
Muscipula diaboli. 142.1
Musica ars, & in tristitia, & in lætitia quarebatur. 678.1
Musum quo fideles quotidie inebriantur. 218.1
N
Nabuchodonosoris duplex mutatio à Deo facta. 609.2
Nabuchodonosoris conuersio. 397.2
Natales martyrum dies qui sint. 58.2.60.2
Natiuitas filij quid à processione Spiritus sancti differat. 177.2
Natiuitates hominis quot sint. 11.2
Natiuitatis Christi festum. 139.2
Natiuitatis, & filij concordia. 180.2
Natura nostra proprium quid sit. 461.2
Nauis Petri quid sit. 360.1
Naves mergi quid sit. 356.1
Nauiculae duæ quid significant. 355.1
Nazareus cur Christus dictus. 584.1
Necessitatis cause diuinitæ seruandæ. 426.2
Necessitatem pater non ponit vocando. 278.2
Nefariorum doctorum venena. 74.2
Negotio quid dicatur. 597.2
Nemo ad peccandum cogitur. 472.2
Nemo in tentatione desperet. 121.1
Nemo in hac vita immunis à peccato. 130.1
Nemo à petenda venia peccatorum mentem remouet. 128.1
Nemo asc. in caelum, &c. intelligentia. 142.1
Neophytus non eligendus in Episcopatum. 176.1
Nequitia quid sit. 663.1
Neronis crudelitas. 60.2
Nesciens facile ratione ducitur. 705.1
Nestori error de Christi diuinitate. 275.1
Nestorius confunditur. 557.1
Nicodemus suis bonis expoliatus à Iudæis. 176.1.178.1
Nihil sine causa fit. 405.1
Niniuitarum ieiunium. 131.2
Niniuitarum penitentia. 93.1.120.1.2.124.1
Noe nomen quid importet. 692.2
Nomina Christo attributa. 47.2
Nomina in celo scribi quid sit. 471.1.2
Nomina Deo attributa. 632.2
Nomen Christianum quid inuenit hæreticis. 398.1
Nominis Iesu inuocatio quid efficiat. 481.1
Non quod videtur, sed quod creditur passit. 332.1
Norma viuendi ex sacris scripturis omnibus officijs præscribitur. 659.1
Nouatiani error super penitentia. 122.1.2
Notas passionis suæ cur Christus retinuerit. 18.1
Notas

Nova fame unde generentur.	714.2	Opus bonum aut malum quid dicatur.	405.1
Nouenarius numerus.	482.2	Orandi antiquorum modus.	446.1.2
Noui Testamenti excellentia.	287.1	Orandi modus mancus apud priscos.	104.1
Nouissima hora quid sit.	338.2	Orandum quo nomine sit.	103.2.104.1
Nouissime quid Marco sit.	135.1	Orandum die ac nocte.	113.1.114.1
Nouitas vocabulorum in Ecclesia.	75.1	Orandum quemodo sit.	402.2
Nouitates que ritanda.	ibid.	Orandum in nomine Christi.	187.2
Nouum hominem vestire quid sit.	610.1	Orantes cur non exaudiantur.	115.1
Nouum & vetus Testamentum per duos denarios intel- liguntur.	480.2	Oratio inimico nostro grauis.	754.1
Nubis protectio quid sit.	228.2.229.1	Oratio generalis quid sit.	550.2
Nuda virtus apta celo.	750.1	Oratio quando acceptor Deo dicatur.	9.1
Nullus ad patrem accedit nisi per filium.	103.2	Oratio D. Bede.	446.1
Nuditatis inhoneste cognitio unde.	750.1	Oratio execrabilis Deo.	128.2
Nunna primus nummum fieri praecepit.	660.1	Oratio cuius sit execrabilis.	421.2
Numerum esse, ut super numerum quid sit.	742.2	Oratio dominica & symbolum Apostolorum qualis do- ctrina sit.	76.2
Nummi etymon.	660.1.661.1	Oratio quemodo perficiatur.	550.1
Numisma quid sit.	660.1.663.1	Oratio nostra quemodo Deo accepta.	306.1
Numisma Dei homo cur dicatur.	654.2	Orationis vis.	120.2
Nuptiae Christi & ecclesiae quales sint.	603.2	Orationes quae in eucharistia dicuntur.	539.1
		Orationes pro peccantibus an careant fructu.	106.2
		Orationis purae modi.	128.2
		Orbis quatuor partes quae sint.	8.2
		Orbis quatuor partes.	ibid.
O bediendum Deo magis quam hominibus.	236.1	Ore solo peccata dimittere, nihil prodest.	649.1.650.2
Oblatio maculata cuius sit.	424.1	Oremus quando sine intermissione.	562.2
Obsequium quid significet.	176.2	Orientalis error de filio Dei.	153.1
Obseruare verbi, triplex acceptio.	525.2	Origenistarum error.	18.2
Obstipus quis dicatur.	580.1	Orientis & occidentis nomine quid Christus significet.	681.2.685.2
Occisio centum millium ex gentibus per tria millia Iu- daeorum.	617.2	Originalis culpa in omnibus.	563.1
Occisorum numerus in excidio Hierosolymitano.	436.2	Ornatus superfluus taxatur.	252.2
Octauiani principatus.	513.2	Orphani qui sint.	181.1
Octauus dies an dominicus dicatur.	17.2	Orius solis in India.	160.1
Oculorum desiderium.	203.1	Oscula mutua in mysteriis.	70.1
Occipere terram qui dicantur.	572.2	Ossa agni quae sint.	322.1
Olei proprietates leniendi plagas.	474.1.476.2	Ostentationis effectus.	539.2
Olei & misericordiae collatio.	311.1	Ostium clausis Christus intrat.	2.1.3.2.11.1
Olei qualitates.	ibidem	Ostium verbi claudi quid sit	114.1.127.1
Oleum spiritus sancti.	2.1.1	Osti dictionis acceptio.	564.2
Omnis, quando pro nullis ponatur.	272.2	Otium non querendum in hoc seculo.	165.2
Omnis caro, pro nulla caro. 725.2. & omnis iniu- sticia, pro nulla.	ibid.	Otiostatis mala.	513.1
Omnis creatura aliquid homo habet.	136.2	Otiosorum arguta coertio.	493.1
Opera fidei congruentia.	187.1	Oues qui sint.	395.1
Opera bona quemodo facienda.	456.2	Oues emittere quid sit.	262.1
Opera licita in sabbato.	528.2.508.1	Ouile unum unde fieri Christus intellexerit.	32.1
Opera quae bono & malo animo fieri possunt.	309.1	Ouile quid sit ex ore Christi.	49.1
Opera bona & mala quo fiant animo, solus Deus nouit.	640.1	Ouile unum ex duobus gregibus.	47.2
Opera bona in tentationibus quid praestent.	712.2	Ouis fructus quid sit.	395.1
Opera bona quando fieri incipiant.	257.1.258.1	Ouis & spei comparatio.	113.2
Opera misericordiae duplicia.	308.2	Ouium dispersio unde fiat.	45.2
Opera charitatis.	33.1		
Opera seruorum diaboli qualia sint.	404.2		
Operari cibum qui non perit, quid sit.	387.2		
Operatio diuina unde comprehendatur a nobis.	20.2		
Operatio negotiantis quid designet.	609.1		
Operatio erroris vi credatur mendacio, unde proveniat.	610.2		
Operum bonorum merita quid apud Deum efficiant.	357.1		
Operum supererogationis retributio.	463.2		
Operibus satisfactorijs peccata purgantur.	589.2		
Opificum varia crimina.	643.2		
Opiniones variae de Christo.	85.2		
Oportet, verbi, acceptio.	32.1.51.1		
Opus iustitiae & opus terrenum.	609.1		
Opus sermone, & sermo operibus comprobatur.	399.1		

P ax vera vbi non sit.	198.2
Pax ficta Deo odiosa.	650.2
Pax futuri seculi qualis erit.	197.1
Pax exterior quibus noceat.	198.2
Pax pro spiritu sancto.	223.2
Pax quae in nobis sit.	211.2
Pacis Christi fructus.	14.2
Pacis encomium.	ibid.
Pacis iteratio Christi quid significet.	244.2
Pacis Christi efficacia.	244.2
Pacem habere quid sit.	14.2
Pacem habere cum odientibus pacem.	246.2
Pagani per ostium non intrant.	268.2.264.1.267.2

Paganorum vana ieiunia.	284.1	Pater cur nos amet.	99.2.100.1
Palea & malorum collatio.	612.2	Pater quorum Deus sit.	645.1
Palea vsus in auri purgatione.	743.1	Patris, Filij, & Spiritus sancti, unum donum.	5.1
Palaestinarum mos parabolice loqui.	637.2	Patris eruditio ferenda.	255.2
Panem caelestem spiritualem manducare, quid sit.	275.1	Patres sancti, Abraham, &c. an habuerint Spiritum sanctum.	92.2
Panem nobis quotidianum dari cur iussit Deo petere.	518.2	Patria Christi quae fuerit.	629.1
Panes tres quid significent.	133.1	Patriarchae, Prophetae, Abraham, &c. Spiritum sanctum habuerunt.	24.2
Panis pro toto cibo sumitur.	525.2	Patriarcharum Prophetarumque sanctificatio.	230.1
Panis & vini conuersio in corpus & sanguinem Christi quemodo fiat.	323.2.775.2	Patientum est si quaedam ignoremus.	705.1
Panis in sacramento non figura tantum, sed caro Domini est.	287.2. Et quemodo transformetur in carnem. ibidem.	Patientia in orationibus utilis.	718.2
Panis quemodo acquirendus.	503.2	Patientiae exemplum Christus.	165.1
Panis viuus quid sit.	288.1.2	Pauca sancta quid sit.	399.1
Panis monachorum ex iustis laboribus.	606.1	Paulus mentem Dei habuit.	188.2
Panis & charitatis collatio.	113.2	Paulus Apostolus an Propheta fuerit.	94.2
Panum multiplicatio vtriusque vbi fuerit facta.	388.1	Paulus per murum in porta saluatur.	36.1
	390.1.392.1	Paulus quanta pro Christo passus.	507.1
Parabola quid sit Latine.	616.2	Paulus cur non exauditus ter Dominum orando.	108.2.
Parabola scopus.	414.1.415.1.2		133.2
Parabola quis vsus.	426.2.427.1	Paulus cur ad Ananiam a Christo missus sit.	485.2
Parabola mens & expositio de regno calorum.	651.2	Pauli Apostoli corporalis labor.	492.2
Parabola Samaritani explicatio.	459.1.2.460. & seq.	Pauli conuersio ex mala in bonam arborem.	399.1
Parabola caene explicatio.	327.1.2. & seq.	Pauli ira quid Corinthijs profuit.	371.1
Parabola de nuptijs expositio.	595. & seq.	Pauli testimonium de sua in Christum contradictione.	172.1
Parabolarum vsus assiduus Palaestinis & Syrijs.	649.1	Pauli zelus.	505.2.391.1
Paranesis pie ad misericordiam.	311.1	Pauli probatio varijs modis.	743.1
Paracletus quid docuerit.	216.2	Pauli praedictio de pseudopphetis.	356.1
Paracletus spiritus qualis mundanus.	181.1.182.1.2	Pauli victus unde.	292.2
Paracletus an Paracletus dicit debeat Spiritum sanctum.	92.2	Pauli zelus in Ecclesia.	291.1
		Pauli desiderium.	223.2
Paradigma mulieris parturientis.	58.2	Paulo stimulus carnis a Deo datus.	106.2
Paradigma de one perdita & eius explicatio.	349.2.	Pauperes cur Deus permittat esse.	166.1
	350.1	Pauperis repulsus animus.	165.2
Paralysis morbo grauati passiones.	587.1.2.588.1.2.	Pauperibus data, Christo quantum placeant.	38.1
	593.1	Pauperibus data quid fructus adferant.	33.1
Paralysis unde generetur.	587.1.2	Paupertas diues in sanctis.	731.1
Paralyticum portantes qui sint.	593.1	Paupertatis fructus.	165.2
Paricitatis fructus.	284.2	Pauperum arce quid efficiat.	166.1
Parodia quid sit.	111.1	Pauperum contemptus quid efficiat.	252.2
Paries duo per Christum coniuncti.	50.1	Peccans inobediens sit.	637.1
Parus marmor.	702.2	Peccans cur publice arguendus & quando.	309.2
Participatio corporis Christi mysterialiter quid sit.	17.2	Peccanti dare veniam, elemosyna est.	306.1
Participes qui fiant doctrinae Christi.	288.2	Peccata elemosynis abluntur.	740.2
Parturire & parere quid sint.	60.1	Peccata an abiri possint in futuro seculo.	620.2
Parturitio Ecclesiae ex partu.	57.1	Peccata cur stercora dicantur.	566.1
Parturitionis & partus collatio.	56.2	Peccata quibus dimittantur.	2.1.3.1
Paruuli scandalizabiles sunt.	712.2	Peccata vitare an in nostra sit potestate.	719.2
Paruulorum baptismus.	251.1	Peccata per confessionem remittuntur.	28.2
Pascere extra Christum quid sit.	42.2	Peccata dimittere, maius est quam corpus sanare.	582.1
Paschalia solennia quemodo celebranda.	22.2	Peccatores quemodo vocandi.	351.2
Pasche die Titus Hierusalem obsedit.	720.1	Peccatorum venialium & lethalium discrimen.	255.2
Pascha ouium Christi quae sint.	46.1.263.1	Peccatorum confessio asseritur.	21.2
Pascha Christi vltronea fuit.	288.2	Peccatorum plenissima abolitio quando obrinetur.	544.1
Passionum animi due Philosophorum sententiae.	365.2	Peccatorum remissio quemodo per sacerdotes fiat.	592.1
Pastoris & mercenarij differentia.	33.2.36.1	Peccatorum qualitates.	310.2
Pastoris veri munus.	50.2	Peccatum malus fructus est.	409.2
Pastoris, mercenarij, & furis collatio, & descriptio.	39.1	Peccatum in Spiritum sanctum.	96.1
		Peccatum publicani cum humilitate.	441.1
Pastoris incuria de animarum perditione.	45.2	Peccatum quemodo committitur, eo modo & penitetur.	375.1
Pastoris sententia, etiam iniusta, timenda.	22.1		
Pastoribus in pastuis manendum.	32.2	Peccatum qualiter in consuetudinem ducatur.	646.2
Pastorum tres in Ecclesia ordines.	48.1	Peccatum, vel verbum in Spiritum sanctum irremissibile.	230.1.231.1
Pater a nullo procedit.	179.1	Peccatum, opus hominis est.	751.1
Pater sine filio non est.	215.2		Peccatum

I N D E X.

Peccatum secundum agentis personam iudicatur. 304.2
Peccatum quod pro ceteris Deus imputat. 82.1
Peccati fontem qui subministrat. 305.1
Peccati seruus quis sit. 497.1
Peccati effectus. 571.1
Peccati initium unde venerit. 746.2
Peccata imperare Christiani debent non seruire. 415.2
Peccata que mala foueant. 429.2
Peccatorum cur sarcina grauis. 415.2.420.2
Peccatorum despectus utilis cur dicatur. 499.1
Peccuculum cur olim sacerdotibus dabatur et sacrificijs. 447.2
Pedes Domini quid significent. 545.1
Pella ciuitas refugium Christianorum. 682.2
Pelagianorum error taxatur. 84.1
Pelagij error taxatur. 324.2
Penarum gradus in homicidio. 364.1
Penitens homo quid sit. 418.1
Penitentes libenter Deus suscipit. 155.1
Penitentia quando inutiliter fiat. 620.2
Penitentia publica olim in vsu. 297.1
Penitentia peragenda mos vetustus. 350.1
Penitentia robur. 651.2.652.1
Penitentia locus in extremo iudicio non erit. 603.2
Penitentia ubi non erit locus. 139.1
Penitentia tempus ineptum. 423.1
Penitentia remedia ex Christo. 128.2
Penitentis supplicium. 251.1
Penitere Dei quid sit. 739.2
Pentecostes festi descriptio. 201.1
Pentecostes solemnitas qualis sit. 173.2
Pera quid significet. 290.1.293.2
Perennis fluminis. 219.1
Perfetti qui dicantur. 76.1
Perfectio fidei Christiana in quo consistat. 28.2
Perfectissimus fidei terminus. 187.1
Perfectorum scientiam qui habeant. 103.2
Peripateticorum sententia de animi passionibus. 365.2
Permittere et facere quid apud Deum differant. 705.1
Persecutiones quid animabus fructus adferant. 718.1
Perseuerantia in oratione. 127.1
Perseuerare in doctrina sanctorum. 175.1
Perseuerantia etiam in bene petentibus est necessaria. 113.1
Personarum acceptio in Deo non est. 84.2
Peruersos quomodo Deus visitet. 430.1
Petenda que sint in Christi nomine. 111.1
Petentes a Deo cur non accipiant. 113.1
Petere et querere quid differant. 124.1
Petere qui dicantur in sono nominis Christi. 105.2
Petitiones nostre cur non exaudiantur a Deo. 106.2
Petri fides in laxatione retis in vsu Christi. 357.1
Petri consolatio in tentationibus. 91.2
Petri constantia ante magistratum. 236.1
Petri peccata. 398.2
Petri confessio constantissima de Christo. 280.2
Petri paupertas et solorum. 355.1
In Petro est typus totius Ecclesie. 354.2
Petro soli cur Christus dixit. Duc in altum. 354.1.357.1
Pharaonis insipientia. 532.1
Pharisaica anima. 313.2
Phariseorum infidelitas in Christum. 525.2
Phariseorum ieiunium. 440.2
Phariseorum et Sadduceorum concordia et discordia. 580.1
Phariseorum hypocrisis. 519.1
Phariseorum mores cur sine dicantur. 352.2
Phariseorum simbrice quales. 667.2
Phariseorum etymon. 441.1.2
Phariseorum munus. 349.2
Phariseorum preposita doctrina. 310.1.2
Phariseorum doctrina. 654.2
Phariseus quo animo Christum vocat magistrum. 532.2
Philargyrie effectus. 307.2
Philargyria germina multa. 448.1
Philosophi non intrant per ostium. 264.1.269.2
Philosophorum doctrina quo tendebat. 675.1
Photini error. 216.1.264.2.278.1
Pie admonitiones ad misericordiam. 645.2.682.2
Pietatis expensa quales sint. 553.2
Pigritia unde generetur. 495.1
Pigritia nostra que attribuenda. 210.1
Pilatus Christum iustum palam fatetur. 226.2
Pilati audacia in Iudeos. 655.1
Pilati hypocrisis quot modis notanda. 302.1
Pinguis esse ieiunij. 121.1
Pythagoreorum quaternarius numerus. 204.2
Piscis cum fide collatio. 115.2
Platoniorum subtilitas in quibus caeca. 200.1
Plenum gaudium petere quid sit. 107.1
Pluris estis quomodo capiat. 510.2
Populus Dei quando potentissimus dicitur. 554.1
Populum docere desiderans seipsum prius doceat. 304.1
Porphyrij blasphemias. 702.2
Portare Deum in corpore suo quid sit. 347.2
Porte inferi que sint. 762.1
Possessio propria fidelium ubi sit. 415.2
Potentia Dei necessaria ad mandatorum executionem. 461.2
Potestas Ecclesie. 482.2
Potestas mala que sit. 302.1
Potestas tenebrarum quid sit. 249.2
Potestatibus sublimioribus obedientiam. 357.1
Petrus quid sit. 703.1
Prandium quid antiquis erat. 338.1.611.1
Pravitate malorum boni probantur. 612.2
Procedere et nasci quid differant in divinis. 66.2
Precepti. Non concupisces. difficilis impletio. 9.1
Preconem despiciens timeat iudicem. 125.2
Prædestinatorum nomina nouit Deus. 262.1
Prædicare Euangelium omni creat. quid sit. 135.1.136.2
Prædicare de cathedra Christi quid sit. 35.2
Prædicatio quando contemnatur et cur. 310.2
Prædicatio Euangelij quibus tradenda est. 85.1
Prædicationis D. Petri effectus. 360.2.387.2
Prædicator non prædicatores qui sint. 270.1
Prædicatoris Euangelici munus. 290.1
Prædicatoris Euangelici finis et merces. 506.1
Prædicatoribus quid debeat. 289.1.290.1
Prædictiones ascensionis Christi. 156.2
Præfectura qui abutantur populi. 651.2
Prælatio Ecclesie. 33.2
Prælatorum peruersa exempla quid efficiant. 572.2
Prælium quotidianum fidelibus. 244.2
Præordinati ad vitam perire non possunt. 715.2
Præparatio habitaculi Dei. 218.2
Præparatio magna in periculis magnis. 718.1
Præsentia Christi admiranda. 661.2
Præsentia Christi sanctis desiderabilis. 323.2
Præbyterorum potestas ad peccata remittenda. 592.1
Præuenire periculum mandatis misericordia est. 715.2
Præuisa mala quid inueniunt. 169.1.2.172.1
Preces quomodo ad Deum dirigende. 440.1
Preces pro defunctis. 649.1
Precum

I N D E X.

Precum vis quanta sit. 442.1
Princeps huius mundi cur diabolus dicatur. 85.1
Priscus quid erat inauditum. 187.2
Probatio sine temptatione vix est. 402.2
Proborum et improborum resurrectio. 191.2
Procedere cui conuenit. 180.2
Processionum antiquus vsus. 123.2
Processus spiritus sancti. 163.2
Procuribus et supplicatio in leproso quid denotent. 482.1
Procul stare quid significet. 489.2
Prodigium quid sit. 622.2.635.2
Propassio quid sit. 364.1
Prophetare quid sit. 696.2
Propheeta cur in patria sua honorem non habet. 629.1.2
Propheeta cur videntes disti. 469.1.470.2
Propheeta qui fuerunt ante Christum. et qui sunt nunc. 394.2
Propheeta veraces cum Christo an venerint. 265.1
Propheeta sancti a Deo missi. 271.2
Prophetarum oracula et imitationes ad Christum. 617.1
Propheeta Danielis an in Hierusalem euerione completa fuerit. 683.1
Proprietates verborum ac locorum in scripturis scrutanda. 701.2
Prorogare aliena quid sit. 751.2
Profopœia diaboli. 140.2
Prosperitas iniquè ditati quas penas sibi præparat. 705.1
Prosperorum fugienda blandities. 118.2
Prouerbum quid sit. 109.1.110.2
Prouerbij nomine quid Christus intellexit. 104.1
Prouidentia celestis scopus. 125.2
Prouidentiam Dei nostro labori cooperari oportet. 500.1
Prouidentiam Dei peruersi fortunam existimant. 495.1
Proximitatis iudicij futuri signa. 721.1
Proximi qui sint. 462.1
Proximi delicta remittenda. 12.1
Proximus quis verus sit. 470.1
Proximus qualiter corrigendus. 311.1
Proximus quis nobis sit. 531.1
Psalmorum propheta quis sit. 227.1
Publicani et Pharisei differentia. 439.2.440.2
Publicani a D. Ioanne instructi. 659.1
Publicani qui sint. 344.2.349.1.2
Publicani oratio qualis. 445.1.2
Publicanorum munus. 444.2.446.1.2.447.1
Puer cathædus Psalmista factus. 236.2
Pueri qui dicantur. 114.1.2
Pugna matrum pro esu filiorum Hierosol. 725.1
Pugna Christianorum cum diabolo. 605.2
Pulli coruorum cur a parentibus negligantur. 309.1
Puluerem excutere pedum. quid sit. 289.1.290.2
Purgationis materia quid sit. 743.1
Purgationis ignis. 379.2
Pusillanimitas in oratione fugienda. 113.2
Pusillorum scandalum vitandum. 712.2
Quadragesima delitiosam qui ducunt. 10.1.2
Quadragesima dies qui ieiunarint. 90.1
Qualis esse debeat qui euangelizat. 290.1.2
Quarta et sexta feria ieiunium. 555.2
Qua propter Christum facimus vitio fieri debent. 708.1
Quarere aliquid a Deo præter Deum quid sit. 40.1
Quarendus ubi sit Deus. 703.1
Quarantibus regnum Dei promissa. 512.1
Quibus data potestas ligandi et soluendi peccata. 25.1
Quibus præcipi opera charitatis exerceri debeant. 555.2
Quinquagenarius numerus quid ostendit. 174.1
Quinquagesima feria. dies latitie. 228.2
Quinque sensum effectus. 331.2
Quis est iste qui venit de Edon. et c. exponitur. 18.1
Quousque. distionis. acceptio. 650.2.639.1
R.
Rab meretrix cur sanctificata. 608.2
Radix homicidij. 370.1
Rachos quid significet. 366.1.375.2
Rhadagaisus rex victus. 119.1
Rationale cur super pectus Episcopi ponitur. 634.2
Ratio bene orandi. 443.1
Ratio verborum otiosorum reddenda coram Deo. 640.1
Rationem excedentia difficile creduntur. 17.1
Ratione homo malus placari non potest. 657.2.658.1
Raritas electorum unde proueniat. 602.2
Reatus delicti munditatem aperuit. 750.1
Recessus a fide in nouissimis temporibus. 655.2
Reconciliatio simulata quando fiat. 648.2
Reconciliatio proximi quomodo fieri debeat. 382.1
Recondere quid sit. 158.2
Reconditudo sine simplicitate. 235.2
Reformis munus. 466.1
Redacta mors est ad somni conditionem. 671.1.2
Redargutio de peccato ad quos pertineat. 84.2
Remissio peccatorum ubi non fiat. 231.1
Remissio peccatorum unde fiat. 16.2
Rempubliam gerere quando criminosum sit. 659.1
Reflectiones due cur in monte a Christo facte sint. 390.1
Rex verè qui dicendus sit. 634.1.2
Reges et principes de tribu Iuda quando defecerunt. 662.2
Regnum Dei quot modis dicatur. 512.1
Regnum calorum intra nos. 126.2
Regnum calorum quomodo obtineatur. 399.1
Regnum calorum quibus detur. 128.1
Regnum Dei quid sit. 504.1
Regni calorum amissio qualis gehenna sit. 400.1
Regni calorum varia acceptio. 365.1
Regno calorum qui apti sint. 330.1
Regulus unde dicatur. 623.1.627.1
Relinquare cognationem suam qui dicatur. 608.1
Requirere quid debeamus a Deo. 512.1
Rerum huius seculi verus vsus. 336.1
Rerum vsus ex necessitate spectandus. 388.1.393.2
Resolutio omnis lingue in Christi predicatione. 204.1
Respondendum quomodo sit tentantibus. 654.2
Resurrectio a Christo promissa. qualis sit futura. 215.1
Resurrectio Domini spes nostra. 142.1
Resurrectio futura in momento. 640.2
Resurrectionis Christi fructus. 227.2
Resurrectionis et Pentecostes collatio. 102.1
Rex Rex

Resurrectionis Domini efficacia.	140.1	pauci per Eucharistiam.	710.2
Resurrectionis signum.	19.2	Sacrificium ex pauperis substantia quale sit.	424.1
Resurrectionis gloria scopus nostra fidei est.	12.2	Sacrosanctis diebus, quibus epulis vacandum sit.	174.1
Resurrectionis assertio.	189.1	Sal in solo Hierusalem dispersum est.	616.1
Resurrectionis veritas probatur.	603.2	Sal verba conditi quid sit.	368.1
Retia cur rumpitur, & piscia non labitur.	358.2	Sal quomodo vtendum.	419.1
Retia vnde dicta, & quid designent.	354.1	Salomonis interpretatio.	766.1
Retis & verbi diuini collatio.	359.2	Salomonis sapientia.	513.2
Retributio Christi fidelibus.	708.1	Saluatoris bonitas admirabilis.	728.2
Reuerentia diabolica.	440.2	Saluatoris mentem habere quid sit.	85.2
Reuolutio rerum omnium quotidiana.	672.2	Salus animarum.	109.1
Rogabo patrem, cur Christus dixerit.	194.1	Salus quibus acquiratur.	666.1.668.1
Rogare verbi significatio.	55.1.56.2	Salus a quo accipienda.	39.1
Rogationum festi institutio.	123.1.2	Salus in solo nomine Christi.	251.1
Rogationum haresis.	44.1	Salutem Gentium odiunt Iudaei.	729.2
Romani Antistitis primatus.	635.1	Scandalum diligentibus legem Dei nullum.	170.2
Romani censum ponderabant, non numerabant.	662.1	Scandalum insipientium quando non curandum.	528.1
Romanus exercitus, exercitus Dei.	609.2	Sarraria caput decem tribuum erat.	473.1.2
Rudiores in fide quibus egeant.	670.1	Samaritanae descriptio.	484.2.487.1
Ruina populi vnde maxime oritur.	432.1	Samaritanae verbo multitudo fidem adhibuit.	634.1
Ruina Hierosolymitana causa.	713.2	Samaritanus pro custode.	468.1.473.2.476.1
Ruina Hierusalem propheta.	436.2.	Samaritanorum genus.	473.1
culpa acciderit.	ibid.	Samson an exuandus seipsum occidens cum hostibus.	
Ruminantia animalia munda.	607.2		
Rumpi rete pra piscium multitudine quid sit.	354.1	Samsonis ruina vnde causata.	714.2
		Samucl cur Saulcm lugeret.	578.2
		Sancti cur Reges dicantur.	471.1
		Sancti etiam ante iudicij diem beatitudine fruuntur.	
			663.2
		Sancti pro quibus exaudiantur in eorum petitionibus.	
			98.1.105.1
		Sancti quid pro nobis petant a Deo.	209.2
		Sancti cur aibus comparentur.	491.1
		Sancti Mamerti precibus conflagratio extincta.	123.2
		Sanctorum post mortem preces pro viuis.	107.1
		Sanctorum martyrum constantia.	60.2
		Sanctorum signa quo sine fierent.	684.1.2
		Sanctorum gloria qualis.	139.1
		Sanctorum patrum exempla.	210.1
		Sanctorum inuolutio quomodo fiat.	682.1
		Sanctorum merita & orationes.	554.2
		Sanctum in lege quid diceretur.	282.1
		Sanguis quorum pretiosus sit Christo.	36.2
		Sanguis pro lacte emunctus.	138.2
		Sanguis Christi quem nos sumimus non est figura, sed veritas.	277.1
		Sanguinem fundere pro omnibus qui vere dicantur.	93.1
		Sanctas a Christo data, quid a medicorum curatione differat.	592.2
		Sanctas anima vnde fiat.	593.1
		Sanctas festina velocem obedientiam leproforum sequuta est.	485.1
		Sapientia malignam animam abhorret.	221.2
		Sapientie huius mundi doctrina.	233.2
		Sarcorum quid sit.	410.2
		Satanae varia nomina.	51.1
		Satan quo pacto condemnatus sit.	84.2.173.2
		Satellites diaboli qui sint.	50.1
		Satietae effectus.	284.2
		Satisfactio pro peccatis.	122.2
		Satisfactionis oblatio accepta Deo.	122.1
		Satisfactiones pro peccatis quae sint.	676.1
		Scandalizantium pena.	750.1
		Scenopegia dies.	608.1
		Scire cuncta cur non curandum.	705.1
		Scire & nescire Dei quid sit.	483.2.487.2
		Scientia perfecta quae sit.	103.2
			Scythi

S.

Sabaoth quid sit.	611.2
Sabbatizare laudabiliter quid sit.	713.1
Sabbatizare quid sit Christiano.	692.2
Sabbati iter.	712.2.713.1
Sabbati nomini quid intelligatur.	444.2.446.2
Sabbatum terra.	201.1
Sabbatum vnde dicitur.	448.1.2
Sabbato qua opera fieri vetita.	558.1
Sabelliani error.	184.1.194.1.225.1.264.2.765.2
Saccus Christi quid sit.	746.1
Sacerdotes quales esse debent.	447.2
Sacerdotes noui Testamenti cur digniores quam veteris.	484.2
Sacerdotes ex Leui genere quales nati.	658.2
Sacerdotis & nauis collatio.	5.2
Sacerdotis consilio peccator vti debet.	651.1
Sacerdotis potestas in his quae a Deo data sunt.	3.1.5.2
Sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech.	324.2
Sacerdotium verum in Ecclesia Christi.	25.1
Sacerdotum ministerium ad peccatorum purgationem necessarium.	485.2
Sacerdotum dignitas.	27.1
Sacerdotum iudicium in leprosis.	25.1
Sacerdotum munus in leprosoium curatione.	488.2
Sacerdotum cura.	3.1.5.1
Sacerdotum malorum culpa quid fiat.	430.1
Sacerdotibus quae cathedra ascendenda.	5.2
Sacrae liturgiae ritus apud antiquos.	539.1
Sacramentum Eucharistiae sumpturi praeparatio.	279.1
Sacramentum corporis Christi ad quid institutum fidelibus.	323.2
Sacramenti corporis Christi & matris collatio.	324.1
Sacramenti corporis Christi effectus.	314.2
Sacrificia Christianorum.	745.1
Sacrificium Ecclesiae maius sacrificijs Iudaeorum.	487.2
Sacrificium placabile quis offerat.	505.2
Sacrificium laudis, sacrificium iustitiae, & sacrificium	

Scytharum vincendi modus.	605.2	Signum crucis cur in die iudicij apparebit.	707.2
Scribarum officium.	349.2	Signum filij hominis quid sit.	686.2
Scribarum praepostera doctrina.	270.2	Signum dilectionis quale sit.	183.2
Scriptura sacra quando pro regno Dei accipitur.	512.1	Similitudinum vsus in scripturis.	342.37.2
Scriptura sacra vnde generationem designet.	688.1	Similitudinibus ad quid scriptura vtatur.	224.1
Scriptura sacra pro ostio.	261.1.270.2	Simon Magi impostura.	690.1
Scriptura sacra fructus.	608.2	Simoniaci haresis damnatur.	437.2.438.1.2
Scriptura sacra sunt scrutanda.	687.1	Similitudo non recta.	235.2
Scripturarum promissio in hoc seculo.	718.2	Simulata opera quae sint.	402.2
Scripturis continetur quicquid ad salutem quaeritur.	597.1	Similitudo fugienda.	214.1
		Synagoga quid sit.	176.1
Scrutator maieſtatis diuinae arguitur.	138.2	Synagoga & Ecclesia collatio.	176.1
Scorpionis aculeus timendus.	113.2	Synagoga & sui comparatio.	569.1
Scutum bonae voluntatis quid sit.	188.2	Syri quid per rhaca intelligant.	366.1
Secesso monachorum.	70.1	Syrorum mos erat loqui per parabolas.	637.1.642.1
Secreta cordium siue quale signum sit.	670.2	Si sufficit tu Deo, sufficit tibi Deus.	138.1
Secreta scripturae cur solitudines dicantur.	693.2	Situs Hierusalem.	444.1
Seculi huius filij cur dicantur.	422.1.425.2	Societas Christi quid proficit.	228.2
Sedere super cathedram Christi.	5.2	Sodales vnde dicitur.	43.1
Sedere a dextris Dei quid sit.	531.2	Sola fide an saluentur fideles.	604.2
Sedile Christi in deserto.	606.1	Sol in qua regione occidat.	160.1
Seditio inter Iudaeos pro tributo Romanis dando.	653.1	Sol sine splendore non est.	215.2
		Solis defectus & tenebrae in morte Christi.	686.1
Seductiois signa.	715.2	Solis & Luna signa ante iudicium.	ibid.
Seductores multi tempore Apostolorum fuerunt.	707.1	Solem obscurari quid sit.	686.2
Seductores non doctores qui sint.	270.1	Solemnitas vnde dicitur.	219.1
Semen verbi Dei quibus suffocetur.	513.1	Sollicitudo vnde nascatur.	503.1
Senario numero quid designetur.	763.1.776.2	Sollicitudo vbi necessaria.	504.1
Sensus vsus cur generalis dicatur.	4.1.7.1.23.1	Sollicitudinis diffinitio.	510.1
Sententiam negligere nauis.	252.2.255.2	Sollicitudinis nimiae mala.	491.1
Septima dies quid sit.	635.1	Solidamentum vitorum.	90.2
Septimi anni sabbatum Iudaeorum.	204.2	Solitudo an damnanda.	70.1
Septimi numeri commendatio.	201.1.205.1	Soluendi qui sint pastorali auctoritate.	21.2
Septenarius numerus symbolum est Spiritus sancti.	393.2	Somni conditionem mors sortita est.	671.2
		Sordes peccatorum quomodo mundentur.	744.2
Septenarius numerus qualis Hebraeis.	204.2	Sputum Domini quid sit.	450.1.453.1
Septenarij numeri sanctificatio.	631.2	Species quatuor tumoris arrogantium.	443.2.444.2
Sermo doctores otiosus.	234.2. & seq.	Specio verbum antiquum.	456.2
Sermo quibus confirmetur.	161.2	Speculatoris officium.	41.2
Sermo de villico Gaudentij Episcopi Brixiani.	414.2	Speluncam latronum qui faciant domum Dei.	429.1
Sermo Dei quid sit.	243.1.2	Spes metendi vbi sit.	555.1
Sermones Euangelici effectus.	235.2	Spes futurorum clara & incunda est.	672.2
Sermones hereticorum peruersorij sunt.	694.1	Spes sempiterna vitae Christi.	261.2
Serpentium pulli licet minores statua, veneno tamen aequales sunt.	658.1	Spes in Deum habenda in necessarijs rebus.	503.2
Seruare mandata diligere est.	221.2	Spes vera vitae vbi sit.	264.1
Seruientium duo genera.	492.1	Spes Christianorum vbi.	12.2
Serui diaboli quid Christianitati officiant.	402.2	Spei quid sit contrarium.	113.2
Serui vitorum quales sint.	310.2	Spine quid sint.	41.1
Seruile opus quid sit.	519.1	Spiritualium delictorum effectus.	328.1
Seruitium cupiditatis.	32.2	Spiritualia quaerentibus adduntur corporalia.	516.1
Seruitium duorum dominorum cur infidele sit.	496.1		
Seruitutem humanam quis introduxit.	609.2		
Seruitus diuitiarum.	497.2		
Seruorum libertas.	179.1		
Sequi Christum quid sit.	677.1		
Sessio Christi ad dexteram patris quid sit.	137.1.160.		
& seq.			
Seneritas quid sit.	468.2		
Sic veniet, quid sit.	147.1		
Sycomoros quid sit.	728.1.759.2		
Signa quae quotidie sunt in Ecclesia.	161.1.2		
Signa & prodigia quid differant.	632.1.635.2		
Signa missiois Spiritus sancti.	220.1		
Signa Christi qualia.	404.2		
Signa diuina vocationis sunt testimonia.	715.1		
Signo crucis se munire.	615.1		

I N D E X.

<i>Voluntas Dei quomodo efficitur.</i>	398.1	<i>Vxor Loth cur in salem conuersa.</i>	117.2
<i>Voluntas patris, filij præcepta sunt.</i>	411.2	<i>Vxoris in virum suum affectus.</i>	540.1.2
<i>Voluntas ad Christum confluentium varia fuit.</i>	389.2		
<i>Voluntatis vis pro posse & non posse.</i>	738.1	Z.	
<i>Voluntatem non verba respicit Deus.</i>	654.1		
<i>Voluptas cordis quæ sit.</i>	278.1	Z <i>Acharia propheta prædictio iudicij ultimi diei.</i>	
<i>Vox veri pastoris.</i>	262.1	695.1	
<i>Vox quando instruat.</i>	234.2	<i>Zacheus dices.</i>	730.1
<i>Vnam carpere relicta spina.</i>	35.2	<i>Zacheus quid significet.</i>	727.1
<i>Vne quo pacto ex spinis colligenda.</i>	41.1	<i>Zachei conuersio. 728.2. & cur filius Abrahæ dicitur.</i>	
<i>Vnicelitarum error.</i>	50.1	<i>ibidem.</i>	
<i>Vulnerum Christi vestigia quousque mansura.</i>	24.1.2.	<i>Zachei satisfactio.</i>	380.3
26.1		<i>Zelus non secundum scientiam.</i>	171.1
<i>Vulturum sensus mirabilis.</i>	681.2.686.1	<i>Zizania qui dicantur.</i>	551.1

F I N I S.

